إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

د حرمينو شريفينو خادم او د سعودي عربستان پاچا سلمان بن عبد العزيز آل سعود
د قرآنكريم د معانيو ددي ژباړي د چاپ كولو په حكم مشرف شوې دې

تشرف بالأمر بطباعة هذه الترجمة لمعاني القرآن الكريم
خادم الحرمين الشريفين الملك سلمان بن عبد العزيز آل سعود
ملك المملكة العربية السعودية

وقف لله تعالى من خادم الحرمين الشريفين
الملك سلمان بن عبد العزيز آل سعود
ولا يجوز بيعه
يوزع مجانا

ترجمة معاني القرآن الكريم

إلى لغة

البشتو

إعداد

هيئة من علماء أفغانستان

المجلد الثاني

من بداية سورة مريم إلى آخر سورة الناس

مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف
بالمدينة المنورة

د قرآن کریم دا پښتو ترجمه او تفسیر
د خادم الحرمین الشریفین پاچا سلمان بن عبد العزیز آل سعود
لخوا د الله تعالی د رضا لپاره وقف دی
خرڅول یې منع دي
وړیا ویشل کیږي

په پښتو ژبه د
قرآن کریم
د معانیو ژباړه او تفسیر

تیاروونکی
د أفغانستان د علماؤ علمي هیئت

دوهم ټوک
د سورة مریم له پیل څخه د سورة الناس تر پای پوری

په مدینه منوره کښې دقرآنکریم د چاپ لپاره د پاچافهد چاپخانه

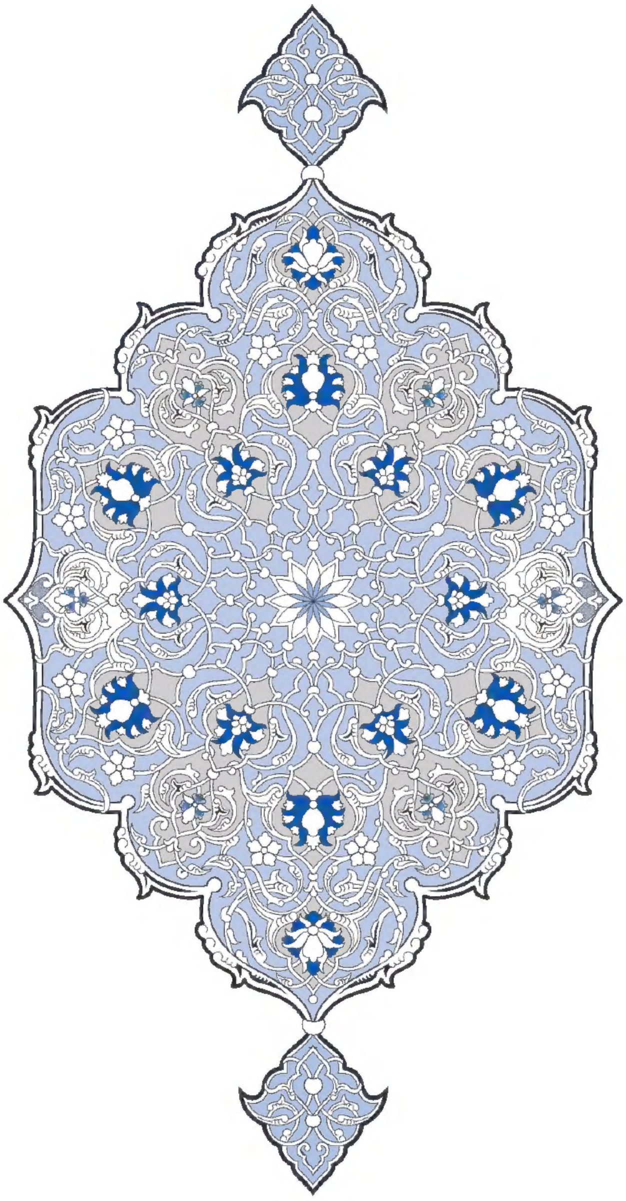

سُورَةُ مَرۡيَمَ

«د (مریم) سورت مکي دی، پرته له (۵۸) او (۷۱) آیتونو څخه چې مدني دي، (۹۸) آیتونه او (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۱۹) او په نزول کې (۴۴) سورت دی، وروسته د «فاطر» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

كٓهيعٓصٓ ① ذِكۡرُ رَحۡمَتِ رَبِّكَ عَبۡدَهُۥ زَكَرِيَّآ ②

(دغه چې وروسته لوستلي کيږي) ذکر د رحمت مهربانۍ د رب ستا دی پر بنده خپل زکریا.

تفسير: زکریّا علیه السلام د «بني اسرائیلو» د جلیل القدرو انبیاوو څخه دی، په بخاري شریف کې راغلي دي، چې ده د نجارۍ (ترکاڼۍ) کار او د خپل لاس د ګټې ډوډۍ به یې خوړله، د ده قصه پخوا له دې نه د آل عمران سورت په (۴) رکوع څمونږ د دې پښتو تفسیر کې لیکلې شوې ده، هلته دې بیا ولوستل شي !.

إِذۡ نَادَىٰ رَبَّهُۥ نِدَآءً خَفِيًّا ③

کله چې غږ (سوال) یې وکړ رب خپل ته غږ (سوال) ورو (په نیمه شپه کې).

تفسير: وایي چې د شپې په تیاره او خلوت کې په ورو غږ سره لکه چې د دعاء اصله قاعده ده دعا وکړه، ځکه چې داسې دعاء له ریاء څخه لرې او د اخلاص له کماله معموره وي، لکه چې د «الأعراف» سورت په (۷) رکوع کې تېر شو: ﴿ٱدۡعُواْ رَبَّكُمۡ تَضَرُّعٗا وَخُفۡيَةً﴾، ښایي دغه خیال یې هم په زړه کې ګرځېدلی وي چې زه په دغه زړوالي کې ځوی غواړم، که راپه برخه نشي؛ نو اورېدونکي خلق به راپورې خاندي، برسېره په هغه په زوړتوب کې طبعًا غږ هم ورو کیږي، او په طبیعي ډول سره هم زاړه ورو ورو غږیږي.

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ ٱلۡعَظۡمُ مِنِّي وَٱشۡتَعَلَ ٱلرَّأۡسُ شَيۡبٗا وَلَمۡ أَكُنۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيّٗا ④

وویل (زکریا پخپله دعاء کې) ای ربه څما ! بېشکه زه چې یم سست ضعیف شوي دي ټول هډوکي له ما څخه او شعلې وهي سر (څما) له جهته د سپینوالي، حال دا چې هیڅېرې نه یم پاتې شوی په سوال له تا نه ای ربه څما محروم نااميده.

تفسير: یعنې په ښکاره ډول سره د موت وخت قریب دی، څما د سر په ویښتانو کې د زوړتوب سپینوالی ځلیږي، او زه تر هډوکو پورې هم وچ شوی یم، نو ای پاک الله تعالی ! تا په خپل فضل او رحمت سره تل څما دعاوې قبولې کړې دي، او په مخصوصو مهربانیو سره دې روږدی (بلد) او عادي ګرځولی یم، نو اوس په دغه آخري وخت او زوړوالي کې به زه څرنګه ګمان وکړم چې څما دعاء به نه قبلوې؟ او له خپلې مهربانۍ او رحمت څخه به مې بې برخې او بې هیلې وګرځوې؟.

وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِن وَرَآءِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا ۝ يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ۝

او بېشکه زه ویرېږم له دې خپلوانو (خپلو) له وروسته (د مرګه) ځما (د خرابولو د دین ستا)، او ده ښځه ځما شنډه؛ نو وبخښه ماته له طرفه خپله یو متولي (د دیني امورو حق وارث). چې میراث یوسي له ما څخه (دیني امور) او میراث یوسي (علم او حکمت) له آل د یعقوب نه، او وګرځوې دی ای ربه ځما غوره کړی شوی.

تفسیر: یعني زه زوړ او سپین ږیری یم، او ښځه مې هم شنډه ده، د وړوکي پیدا کېدلو ظاهري سامان هیڅ نشته، لیکن ته پخپل لامحدوده قدرت او رحمت سره ماته هلکك راعطاء کړی ! چې دیني خدمات ایفاء او سنبال کړي، او ستا د دغه مقدس أمانت بار پر خپلو اوږو واخیستی شي، ځما له لاسه په دغه ضعیفی او زړوالي کې څه کېدی شي، زړه مې غواړي چې یو داسې لایق ځوی ولرم، چې د خپل پلار او نیکونو مقدسه وظائف انجام او د دوی د علم او د حکمت او د نبوّت د کمالاتو وارث شي.

تنبیه: له صحیحه أحادیثو څخه ثابت دي، چې د انبیاوو علیهم السلام په مال کې وراثت نه جاري کیږي، د دوی وراثت د علم او حکمت په دولت کې نافذ کیږي، پخپله د أهل التشیع د «کافي کلیني» له مستنده کتابه هم په «روح المعاني» کې د همدغه مضمون څو روایات نقل کړی شوي دي، لهذا متعیّن دي چې په ﴿يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ﴾ کې مالي وراثت نه دی مراد چې د هغه تایید پخپله د آل یعقوب څخه کیږي، ځکه ظاهر دی چې د ګرد آل یعقوب د اموالو او املاکو وارث یواځې د زکریا علیه السلام ځوی به څه ډول کېدی شو؟ بلکه همدغه د وراثت ذکر په دغه موقع کې دغه راښکاره کوي، چې مالي وراثت نه دی مراد، ځکه چې دغه په ګرده دنیا کې مسلّمه ده چې ځوی د خپل پلار د مال وارث کېدی شي، نو بیا په دعاء کې د هغه ذکر چتې (فضول) او بېکاره وو، داسې خیال کول چې زکریّا علیه السلام د خپل مال او دولت په فکر او اندېښنه کې وو ،چې چېرې دغه مال او شته ځما له کوره ونه وځي، او دیني اعمامو او تربورانو او نورو خپلوانو کره لاړ نشي؛ نهایت سپك او ټیټ خیال دی.

يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى لَمْ نَجْعَل لَّهُ مِن قَبْلُ سَمِيًّا ۝

ای زکریا ! بېشکه مونږ زیری درکوو تاته په یو داسې هلکك چې نوم یې یحیی دی، نه مو دی ګرځولی ده ته پخوا له دې نه په دغه نامه (او صفت بل همنامه).

تفسیر: یعني دعا یې قبوله او د هلکك زیری ورته وکړ شو، چې د هغه د نامه تجویز هم پخپله حق تعالی پخوا له تولّد په (یحیی) سره وفرمایل، او اسم هم داسې عجیب او په زړه پورې چې له دې نه پخوا پر بل هیڅا نه وو ایښی شوی.

ځینو اسلافو دلته د (سمي) معنی په (شبیه) سره اخیستې ده، یعني په دغه شان ـ صفت او ممیزه اخلاقو پخوا بل څوك نه دي تېر شوي، ښایي چې دغه مطلب وي چې له زوړ نارینه او له زړې ښځې څخه تر نن ورځې پورې داسې یو هلکك نه دی پیدا کړی شوی.

قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ۝

وویل (زکریا) ای ربه ځما ! څرنګه به وي ما لره هلکك، او ده ښځه ځما شنډه، او په تحقیق رسېدلی یم زه له ډېر زوړوالي نه ډېر ضعف ته.

تفسیر: د انسانانو دغه دستور او قاعده ده، کله چې کوم غیر متوقّع خبره یا فوق العاده زېری واوري؛ نو د زیات طمانیت او استلذاذ لپاره د هغه پوښتنه ځو ځو ځلې کوي، او له هرې خوا د هغه په پوښتنې او لازمي تپوسونو او ضروري فکرونو کې بوخت کیږي، او د دغه تحقیق او تفحص او تیقن څخه نوی نوی خوند اخلي، او ضمناً هغه خبره ښه پخه او مؤکده کوي، نو د زکریّا علیه السلام د دغه سؤال منشأ هم همدا ده.

قَالَ كَذٰلِكَۚ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَّقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا ﴿٩﴾

وفرمایل (ملائکو): همداسې دی، فرمایلي دي رب ستا چې دا کار پر ما اسان دی، او په تحقیق پیدا کړی مې یې ته پخوا له دې نه، او نه وې ته هیڅ شیز.

تفسیر: دا د تعجّب کومه خبره نه ده، په همدغسې حالاتو کې ته د هلك پلار کېدونکی یې، او دغه د الله تعالی مشیت هرومرو پوره کېدونکی دی.

﴿قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ﴾ الآية ـ یعنې که ستا په نزد د ظاهري اسبابو په اعتبار یو شی مشکل او سخت وي؛ نو الله تعالی جلّ جلاله ته هغه او نور ګرد مشکل کارونه له سره سخت نه دي، نو د الله تعالی د عظیمه وو قدرتونو په مقابل کې هر شی آسان دی، انسان دې ړومبی خپل وجود ته وګوري، چې دی پخپله په یوه زمانه کې هیڅ یو شی نه وو، تر دې حده پورې چې له سره د نامه او نښې خاوند هم نه وو، نو الله تعالی دی له کتمه د عدمه په وجود راوړ، نو بیا همدغه مطلق قادر چې یو محض لا شي شیز څخه شی جوړوي، آیا هم هغه لوی ذات د یوه زاړه نارینه او زړې شنډې ښځې څخه یو هلك نشي پیدا کولی؟ ! پر دغه فعل خو په اولی طریقه سره ښایي چې قدرت ولري.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْٓ اٰيَةًۚ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾

وویل (زکریّا له ډېرې خوشالی) ای ربه څما ! وګرځوه ماته یوه نښه، وفرمایل (الله) چې نښه ستا دا ده چې ته به خبرې نشې کولی له خلقو سره درې شپې (او ورځې پرله پسې) په دې حال چې روغ او جوړ به اوسې.

تفسیر: یعنې سره له صحته او روغوالي هر کله چې تا ونشوئ کولی چې له خلقو سره خبرې اترې وکړې؛ نو هلته وپوهېږه چې حمل قرار نیولی دی.

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰىٓ اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوْا بُكْرَةً وَّعَشِيًّا ﴿١١﴾

پس ووت (زکریّا) پر قوم خپل له خپل محراب (حجرې یا معبد) څخه پس اشاره یې وکړه دوی ته داسې چې تسبیح وایئ تاسې په صبا او بېګا کې.

تفسیر: یعنې کله چې هغه وخت ورسېد؛ نو د ده ژبه له خبرو او اترو څخه بنده شوه، نو له خپلې حجرې څخه د باندې ووت، او خلقو ته یې په اشاره سره وویل چې سبا او بېګا تاسې پاك الله یادوئ ! لمونځونه کوئ ! په تسبیح او تهلیل کې مشغول او لګیا اوسئ ! دغه وینا یا حسب المعمول به د پخوانیو مواعظو او نصائحو په شان وې، یا د الهیه د دغه نعمت د احساسه وروسته به یې غوښتې وې، چې نور خلق هم د ده د حال سره شریك شي، ځکه چې پر زکریّا علیه السلام حکم شوی وو، لکه چې د آل عمران په سورت کې راغلي دي چې په دغو دریو ورځو کې په ښه شان سره الله تعالی یادوه ! او خاص د تسبیح لفظ به یې ښایي د دې لامله اختیار کړی وي؛ چې علی الأکثر د عجیبه وو او غریبه وو مظاهرو او مناظرو د لیدلو په وخت کې سړی ﴿سُبْحٰنَ اللّٰهِ﴾ وایي، (وفرمایل الله پس له تولّد د یحیی چې):

يَٰيَحْيَىٰ خُذِ ٱلْكِتَٰبَ بِقُوَّةٍ ۖ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿١٢﴾

ای یحیی ! واخله دغه کتاب (تورات) په قوّت (د زړه سره)، او ورکړی وو مونږ دغه یحیی ته حکم (حکمت او نبوّت) په دغه حال کې چې دی هلك وو.

تفسیر: یعنی تورات او نورې آسماني صحیفې چې پر تا یا پر نورو انبیاوو نازلې کړی شوي دي؛ په ښه مضبوطه او کوښښ سره يې ټینګ کلك ونیسه !، او د هغو پر تعلیماتو هم ته په ښه شان سره عمل وکړه !، او هم يې پر نورو خلقو د هغو په تعمیل کې اقدامات وکړه !.

د ډېرو علماوو په نزد الله تعالی د خپل عمومي عادت په خلاف یحیی علیه السلام ته په همدغه هلکتوب کې نبوّت هم عطاء فرمایلی وو، والله أعلم.

وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَوٰةً ۖ وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَبَرًّۢا بِوَٰلِدَيْهِ وَلَمْ يَكُن جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾

او (بل ورکړی وو مونږ یحیی لره رحمت مهرباني) چې مهربان وو له نزد خپله او پاکي (له معاصیو) او وو (یحیی) پرهیزګار. او نېکوکار پر مور او پلار خپل، او نه وو سرکښه نافرمانه (له ربه او پخپل سر).

وَسَلَٰمٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾

او سلامتیا دې وي پر دغه (یحیی له جانبه د الله) په هغه ورځ چې پیدا کړی شوی دی (له مسه د شیطانه) او په هغه ورځ چې مري به دی (له سکرات الموت او له عذاب القبر) او په هغه ورځ چې پورته کړ شي ژوندی (له عذاب د قیامت).

تفسیر: کوم سلام چې الله تعالی پر خپل بنده لیږي؛ هغه محض د تشریف او عزّت زیاتولو لپاره وي، چې د هغه مطلب او معنی دا ده، چې په ده باندې هیڅ انتقاد (نیونه) او مؤاخذه نشته، دلته د ﴿يَوْمَ وُلِدَ﴾ ﴿وَيَوْمَ يَمُوتُ﴾ ﴿وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا﴾ څخه د اوقاتو او احوالو د تعمیم غرض دی، یعنې د ولادت له وخته نیولې د موت تر وخته پورې، او له موته نیولې تر قیامته پورې په هیڅ وخت کې پر یحیی علیه السلام هیڅ قسم د الله تعالی مؤاخذه نشته، او تل تر تله له هره آفته مأمون او مصئون دی.

وَٱذْكُرْ فِى ٱلْكِتَٰبِ مَرْيَمَ إِذِ ٱنتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾

او یاد کړه په دغه کتاب کې (قصه د) مریمې کله چې په څنګ شوه (لاړه) له کورنۍ خپلې هغه ځای ته چې (د کور په) شرقي (ډډه کې) وو.

تفسیر: یعنې لمر ختلو طرف ته لاړه او هلته يې پرده وکړه چې په پوره خشوع او خضوع سره یکې د الله تعالی عبادت او بندګي وکړي، او دغه مشرقي طرف ته تلل اتفاقي وو، د کوم فضلیت له کبله نه وو، او د دې قصې یو هدف هم دا وو چې نصاراو ته د عیسی علیه السلام او د هغې د مور بندګي او عبدیت ثابت شي او د ألوهیت اعتقاد يې باطل ثابت کړي.

فَٱتَّخَذَتْ مِن دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَآ إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾

پس ونیوله له طرفه د دوی پرده (لپاره د عبادت او بندګۍ)، نو ولېږه مونږ دې ته روح خپل، پس شکل خپل يې جوړ کړ دې ته د سړي کامل.

تفسیر: یعنې جبرئیل علیه السلام د یوه ډېر ښکلي پیمخي ځلمي په صورت سره متشکل شوی ورسېد، هم هغسې چې د پرښتو عادت دی، چې عمومًا په ښو منظرو او صورتونو سره متمثل کیږي، او ممکن دی دلته د مریمې صدیقې رضي الله تعالی عنها د انتهایي عفّت او طهارت او تقوی امتحان اخیستل هم مقصود وي، چې داسې زورور دواعي او محرکات هم د دې د عفاف او تقوی جذباتو ته لږ څه حرکت هم ونشو ورکړی.

قَالَتۡ إِنِّيٓ أَعُوذُ بِٱلرَّحۡمَٰنِ مِنكَ إِن كُنتَ تَقِيّٗا ﴿١٨﴾

نو وویل (مریمې دغه ځلمي ته) بېشکه زه پناه غواړم په رحمان له تا نه که یې ته پرهېزګار سړی (نو له ما څخه په ډډه شه !).

تفسیر: صدیقې مریمې رضي الله تعالی عنها په اوله شبېه کې داسې وګڼله چې دغه کوم سړی دی، په تنهایي کې یو ناڅاپي د یوه سړي سره د مخامخ کېدلو څخه بالطبع بي بي مریمه سخته وویرېده، او د خپلي ساتنې او پت په فکر کې ولوېده، مګر معلومېږي چې د دغې پرښتې پر څېره د تقوی او طهارت د انوارو د ځلېدلو څخه فقط هم دغومره ویل کافي وګڼه چې: «زه ستا له طرفه رحمان ته پناه نیسم، که چېرې ستا په زړه کې د الله تعالی وېره وي».

قَالَ إِنَّمَآ أَنَا۠ رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَٰمٗا زَكِيّٗا ﴿١٩﴾

وویل (جبرئیل) بېشکه همدا خبره ده چې زه رالېږلی شوی د رب ستا یم، لپاره د دې چې وبخښم تاته (په امر د رب ستا) یو هلک صالح (پاک له معاصیو).

تفسیر: یعنې مه وېرېږه ! که څما په نسبت ستا په زړه کې کوم خراب خیال پیدا شوی وي؛ هغه لرې کړه ! زه انسان نه یم، بلکه ستا د هغه رب له جانبه لېږلې شوې پرښته یم، او د دې لپاره راغلی یم چې د پاک الله له طرفه تاته یو پاک، صاف، مبارک، مسعود او ښه پاک هلک درعطاء کړم، په﴿غُلَٰمٗا زَكِيّٗا﴾ کې دې ته اشاره ده چې هغه به د حسب او نسب او اخلاق او نورو ممیزو صفاتو په اعتبار بیخي پاک او صاف وي.

قَالَتۡ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَٰمٞ وَلَمۡ يَمۡسَسۡنِي بَشَرٞ وَلَمۡ أَكُ بَغِيّٗا ﴿٢٠﴾

وویل (مریمې له ډېره تعجّبه) څرنګه به پیدا شي ما ته څوی حال دا چې نه دی رسېدلی ماته هیڅ بشر (نه په نکاح او نه بغیر د نکاح)، او نه ومه زه هیڅېرې بدکاره.

تفسیر: د صدیقې مریمې رضي الله تعالی عنها په زړه کې الله دغه یقین ورپیدا کړ چې بېشکه دغه پرښته ده، مګر دغه تعجّب ورپیدا شو، هغه جینۍ چې له سره مېړه (خاوند) نه لري، چې په حلاله طریقه د ده سره یې مساس کړی شوی وي، او بدکاري یې هم نه ده کړې چې په حرامه طریقه سره به یې هلک حاصل کړی وي؛ نو دې ته د دغه رهبانیت په حالت کې پاکیزه ولد به څرنګه ورپه برخه کېدی شي؟ لکه چې زکریّا علیه السلام له دې نه په لږ عجیب بشارت باندې سوال کړی وو.

قَالَ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٞۖ

نو وویل (جبرئیل مریمې ته کار) همداسې دی (لکه چې ته وایې لیکن) فرمایلي دي رب ستا: دغه (کار) پر ما باندې آسان دی.

تفسیر: دا هم هغه جواب دی چې زکریا علیه السّلام ته ورکړی شوی وو، د همدې سورت په (۱) رکوع او همدې تفسیر کې دې بیا ولوستل شي.

﴿وَلِنَجْعَلَهُۥٓ ءَايَةً لِّلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِّنَّا ۚ وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا ۝٢١﴾

او چې وګرځوو مونږ دغه (هلك) علامه دليل (د كامل قدرت خپل) لپاره د خلقو او رحمت له (طرفه) ځمونږ، او دي (پیدا کېدل د ده بې له پلاره) يو كار مقرّر كړى شوى (له ازله).

تفسير: يعنې دغه تولّد هرومرو كېدونكى دى، او لا له پخوا څخه دغه حكم د واقع كېدلو پرې شوى دى، چې له سره په كې تخلّف نه واقع كيږي، او ځمونږ حكمت د دغې خبرې مقتضي دى چې بې د بشر د مسې محض د يوې جينۍ له وجوده هلك پيدا كړو، او هغه ليدونكو او اورېدونكو لپاره ځمونږ د عظيمه وو قدرتونو څخه يو لوى دليل دى، څكه چې ګرد انسانان د نارينه وو او د ښځو له يو ځاى كېدلو څخه پيدا كيږي، آدم عليه السلام مو بې د دغو دواړو څخه پيدا كړى دى، او بي بي حوّاء رضي الله تعالى عنها مو يواځې د نارينه له وجوده پيدا كړې ده، څلورم صورت يې همدغه دى چې د مسيح عليه السلام په وجود كې ظاهر شو، چې بې د نارينه له وجوده يواځې د ښځې له وجوده موجود شي، او په دغه ترتيب سره د پيدايښت څلور واړه صورتونه واقع شول، نو د عيسى المسيح عليه السلام وجود د الهي قدرت يو دليل دى، او د الله تعالى له طرفه دنيا ته د لوى رحمت سامان دى.

﴿فَحَمَلَتْهُ فَانتَبَذَتْ بِهِۦ مَكَانًا قَصِيًّا ۝٢٢﴾

پس حامله شوه (مريمه) په دغه (عيسى) سره، نو په څنګ شوه سره له دغه (عيسى) يو ځاى لرې ته.

تفسير: وايي چې پرښتې وپوكل؛ نو هغه حامله شوه، او ظاهره د سياق نه او مستنده خبره دا ده چې پوكل الله تبارك وتعالى كړيدي، لكه چې وايي: ﴿فَنَفَخْنَا﴾ او لكه څنګه چې د آدم عليه السلام په شان كې يې ويلي دي: ﴿وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِى﴾ والله أعلم.

يعنې څه مهال (وخت) چې د حمل د وضعې وخت ورنژدې شو، نو له ډېره شرمه او حياء له ګردو څخه جدا شوه، او كوم لرې ځاى ته لاړه، ښايي چې دغه ځاى به هم هغه وي، چې ورته «بيت لحم» وايي، دغه د «بيت المقدس» څخه اته ميله لرې دى، ذكره ابن كثير رحمه الله عن وهب رحمه الله.

﴿فَأَجَآءَهَا ٱلْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ ٱلنَّخْلَةِ قَالَتْ يَٰلَيْتَنِى مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنتُ نَسْيًا مَّنسِيًّا ۝٢٣﴾

پس راوسته مريمه درد د زېږولو وبخ (تنې) د ونې د خرما ته (لپاره د تكيا، كله چې عيسى پيدا شو) وويل (مريمې له ډېرې حياء): كاشكې كه مړه وى زه پخوا له دې حاله او وى زه (اوس يو څيز) هېر شوى بيخي له زړونو وتلى.

تفسير: يعنې د زېږولو د درد له شدّته د يوې زړې خرما ونې وبخ ته چې په يوه اوچت ځاى كې ولاړه وه؛ پناه يې يوړه (او هلته پټه كېناسته)، په دغه وخت كې د درد له تكليفه اود جينۍ له ديني حيثيته د مستقبل د بدنامۍ او رُسوايۍ انديښنې په غلبه كې يو ناڅاپه داسې يوه جمله يې هم له خولې ووته: ﴿يَٰلَيْتَنِى مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنتُ نَسْيًا مَّنسِيًّا﴾ كاشكې زه له دې شيبې څخه لا له پخوا مړه شوې وى، او په دنيا كې ځما نوم او نښان نه وى پاتې، څو په هېره سره هم د چا پر ژبه ځما نوم نه راتلى، د اضطراب، كرب او انديښنې له شدّته هغه زېرى چې د پرښتې له خوا دې ته وركړى شوى وو؛ ترې بيخي هېر شوى وو.

فَنَادٰىهَا مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِيْ قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿۲۴﴾ وَهُزِّيْٓ اِلَيْكِ بِجِذْعِ
النَّخْلَةِ تُسٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿۲۵﴾

پس غږ وکړ (پرښتې) دغې (مریمې) ته له لاندې طرفه د دې چې مه خپه کېږه، په تحقیق ګرځولې ده رب ستا لاندې (له قدمونو) ستا چینه (یا سردار چې عیسی دی). او وخوځوه (وښنده) خپل ځان ته ښیخ د خرما چې راتوی کاندې پر تا خرما پخې لوندې تازه.

تفسیر: ځینو اسلافو (دغه منادی عیسی علیه السلام بللی، او له تحت څخه د مریمې صدیقې نس یې مراد کړی دی)، د «سري» معنی یې په چینه سره کړې ده، ظاهر دی چې دغه چینه د خرق العادات په صورت بهولې شوې ده، او خرما هم بې موسمه په وچې ونې لګېدلې ده، د دغو خوارقو د لیدلو د بي بي مریمې رضي الله تعالی عنها په زړه کې تسکین او اطمینان پیدا شو، او د تفریح او خوښی اسباب ورمهیأ شول، او لکه چې مفسرین لیکي: په دغه حالت کې دغه شیان بي بي مریمې رضي الله تعالی عنها ته نافع او مفید هم وو، او دې ورته ضرورت هم درلود، نو ځکه د الله په حکم په همدغه اکل او شرب سره بېرته روغه جوړه شوه.

فَكُلِيْ وَاشْرَبِيْ وَقَرِّيْ عَيْنًا ۚ فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًا ۙ فَقُوْلِيْٓ اِنِّيْ نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا
فَلَنْ اُكَلِّمَ الْيَوْمَ اِنْسِيًّا ﴿۲۶﴾

پس خوره (دا خرما) او څښه (دا اوبه)، او یخې کړه سترګې خپلې (په عیسی او خوشحاله شه)، پس که ولید تا له خلقو څخه یو څوک (چې د عیسی د تولّد پوښتنه یې در څخه کوله)؛ نو ووایه: بېشکه زه چې یم نذر کړی مې ده پر ځان رحمان ذات (الله تعالی) ته روژه (له کلامه)، پس له سره به خبرې ونه کړم زه نن ورځ له هیڅ یو انسان سره !.

تفسیر: یعني که له خلقو څخه کوم سړی له تا څخه (د عیسی علیه السلام د څېرېدلو په نسبت) څه پوښتنه وکړه؛ نو ته په اشارو سره هغوی داسې وپوهوه چې نن ورځ ما محضاً لله ویلو څخه خپله خوله بنده کړې ده، او له تاسې سره نن هیڅ خبرې اترې نشم کولی، د دوی په دین کې دغسې نیت درست وو، او دوی به د نه ویلو روژې هم نیولې، خو ځمونږ د محمدیانو په شریعت کې داسې د کلام روژه نیول درست نه دي، او دا ووایه: بېشکه زه چې یم نذر مې منلی دی، مطلب دا دی چې «د نذري روژې نیت وکړه او بیا داسې ووایه»، او د ﴿اِنْسِيًّا﴾ قید یې ښایي ځکه لګولی وي چې (تسبیح او تهلیل او د الله شکر خو کوم) له پرښتو سره خو غږېږم.

فَاَتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا تَحْمِلُهٗ ۭ قَالُوْا يٰمَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْـًٔا فَرِيًّا ﴿۲۷﴾

پس راغله (مریمه) سره له دغه (عیسی) قوم خپل ته چې اخیستی یې وه هغه (عیسی په غېږ کې، کله چې قوم یې ولیده؛) نو وویل (یهودانو): ای مریمې په تحقیق راوړی دی (او کړی دی) تا یو څیز عجیبه مخالف له عادته.

تفسیر: یعنی عیسی علیه السلام یې پخپلې غېږ کې ونیو، او د خپل قوم په مخ کې راغله، نو ګرد خلق د دغه وضعیت د لیدلو څخه هک پک، حیران او متحیر پاتې شول، او ګردو په داسې ویناوو خوله وپرانستله، ای مریمې ! تا بلا وکړله، او داسې غټه خبره دې پیدا کړه، نو ژر شه ووایه چې دغه ساختګي شی دې له کومه راوړ، له دې نه به لوی دروغ او خلاف العادت خبره څه وي چې یوه پېغله بې مېړه جینۍ داسې دعوی وکړي چې د ما کره ځوی شوی دی (بې له پلاره).

يَٰٓأُخۡتَ هَٰرُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ ٱمۡرَأَ سَوۡءٖ وَمَا كَانَتۡ أُمُّكِ بَغِيّٗا ٢٨

اى خورې د هارون ! نه وو پلار ستا سړى د بدۍ، او نه وه مور ستا بد عمله (نو دا ته ولې داسې شوې؟).

تفسير: يعني پرې بد ګمانه شول، او داسې يې ورته وويل چې: ستا مور او پلار او كورنۍ له قديم الأيامه تر اوسه پورې په عفّت او عصمت او طهارت معروف دي، نو په تا كې دغه بد خصلت له كومه شو؟ د نېكانو له اولاده وو څخه د بدۍ صدور د حيرت او تعجّب وړ (لايق) وي.

تنبيه: بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها ته يې «أخت هارون» ځكه وويل؛ چې د موسى د ورور هارون عليه السلام له نسله وه، ګواكې له «أخت هارون» څخه «أخت قوم هارون» مقصود دى، لكه چې ﴿وَٱذۡكُرۡ أَخَا عَادٍ﴾ كې يې هود عليه السلام ته د «د عاد» ورور ويلى دى، حال دا چې «عاد» د دې قوم د اصلي مورّث نوم وو، او ممكن دى د «أخت هارون» څخه د هغه ظاهري معنى مراد يې واخيسته شي، لكه چې له ځينو صحيحه وو أحاديثو څخه ظاهرېږي، چې د بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها دغه ورور يو صالح سړى وو.

فَأَشَارَتۡ إِلَيۡهِۖ

نو اشاره وكړه (مريمې) هغه ته (چې له دغه عيسى سره وغږېږئ !).

تفسير: يعني صديقې مريمې رضي الله تعالى عنها پخپل لاس سره د خپل وړوكي په لورې (چې تى يې په خوله كې وو، او د خلقو دغه ګردې خبرې يې په ځير سره اورېدې) اشاره وكړه چې تاسې پخپله له ده نه پوښتنه وكړئ !.

قَالُواْ كَيۡفَ نُكَلِّمُ مَن كَانَ فِي ٱلۡمَهۡدِ صَبِيّٗا ٢٩

نو وويل (خلقو) څرنګه به خبرې وكړو مونږ له هغه چا سره چې دى هغه په مهد (ځانګو يا غېږ) كې وړوكى (تى رودونكى).

تفسير: يعني سره له دغسې شرمناكه حركته دې ته لا ګوره چې پر مونږ ملنډې هم وهې، او مسخرې راپورې كوې، چې دغه خپل ځواب د دغه تى رودونكي ماشوم څخه واورئ ! بنه نو د يوه داسې نوي ځېږېدلي هلك سره به مونږ څرنګه سوال او ځواب وكړى شو؟.

تنبيه: ﴿مَن كَانَ فِي ٱلۡمَهۡدِ صَبِيّٗا﴾ كې د ﴿كَانَ﴾ لفظ پر دې دلالت نه كوي چې عيسى عليه السلام د خپل دغه تكلّم په وخت كې «صبي» نه وو پاتې، په قرآن عظيم كې داسې مضامين ډېر استعمال شوي دي، مثلا په ﴿وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا﴾ يا ﴿وَلَا تَقۡرَبُواْ ٱلزِّنَىٰٓۖ إِنَّهُۥ كَانَ فَٰحِشَةٗ﴾ يا ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكۡرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُۥ قَلۡبٌ أَوۡ أَلۡقَى ٱلسَّمۡعَ وَهُوَ شَهِيدٞ﴾ او نورو كې د ﴿كَانَ﴾ استعمال د داسې مضمون لپاره شوى دى چې د هغه سلسله د ماضي زماني د سلسلې د پرې كېدلو سره نه وي منقطع شوې.

قَالَ إِنِّي عَبۡدُ ٱللَّهِ ءَاتَىٰنِيَ ٱلۡكِتَٰبَ وَجَعَلَنِي نَبِيّٗا ٣٠

وويل (عيسى) چې بېشكه زه بنده د الله يم، راكړى يې دى ماته كتاب، او ګرځولى يم زه الله نبي.

تفسير: يعني د قوم په منځ كې همدغه خبرې او اترې كېدې چې الله تعالى مسيح عليه السلام په خبرو راوست، او د عيسى عليه السلام هغه وينا چې په دغه وخت كې يې وكړه، د دغو د هغه تردّد او د غلطو او فاسدو خيالاتو ترديد يې

وکړ، چې اوس يا وروسته له دې نه د ده په نسبت قائم کېدونکي وو، «زه بنده د الله يم»، يعنې نه پخپله الله تعالی او نه د الله تعالی ځوی يم، لکه چې د نصاراوو عقيده ده، لکه چې د همدې عقيدې د ترديد لپاره يې ړومبی د مسيح عليه السلام د ولادت او نورو حالاتو مفصلا بيان وفرمايه.

﴿وَّجَعَلَنِىۡ مُبٰرَكًا اَيۡنَ مَا كُنۡتُ وَاَوۡصٰنِىۡ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمۡتُ حَيًّا ۝۳۱﴾

او ګرځولی يم زه (الله) برکتناک په هر ځای کې چې اوسېږم، او تأکيدي حکم يې فرمايلی دی ماته په لمانځه سره، او په زکات سره تر څو چې زه يم ژوندی.

تفسير: يعنې تر څو چې ژوندی يم، د هر وخت او هر ځای سره مناسب د هر قسم صلات او زکات حکم چې شوی دی؛ د هغو د شرطونو او حقوقو د رعايت سره يې برابر تل اداء کوم، لکه چې په بل ځای کې د مؤمنيو په نسبت فرمايل دي: ﴿الَّذِيۡنَ هُمۡ عَلٰى صَلَاتِهِمۡ دَآئِمُوۡنَ﴾ د دې مطلب داسې نه دی چې په هر آن او هر وخت کې تل لمونځ به کوي، بلکه مراد يې دا دی چې په هر وخت او په هر قسم چې د لمانځه حکم شوی دی؛ تل په مداومت سره د هغه حکم تعميل کوي.

﴿وَّبَرًّۢا بِوَالِدَتِىۡ وَلَمۡ يَجۡعَلۡنِىۡ جَبَّارًا شَقِيًّا ۝۳۲﴾

او (ګرځولی يم زه الله) نېکي کوونکی له مور خپلې سره، او نه يې ګرزولی يم زه سرکښه بدبخته.

تفسير: هر کله چې هيڅوک يې پلار نه وو، نو يواځې د مور نوم يې واخيست، دغه ګردې جملې چې د ماضي په صيغو سره راوړی شوي دي؛ بېشکه د هغوی معاني په ماضي سره اخيستلی کيږي، ليکن داسې چې متيقن الوقوع مستقبل يې ماضي فرض کړی دی، لکه چې په ﴿اَتٰۤى اَمۡرُ اللّٰهِ فَلَا تَسۡتَعۡجِلُوۡهُ﴾ کې، هم داسې مسيح عليه السلام په خپل هلکتوب کې د ماضي د صيغو په استعمالولو کې تنبيه ورکړه، چې د دغو ګردو شيانو ليدل کېدل په مستقبل کې داسې يقيني او قطعي دي، لکه چې واقع شوي دي، مسيح عليه السلام د دغه خارق العادت خبرو اترو، او له هغو اوصافو او خصائلو چې بيان کړل شو؛ په ډېر بلاغت سره د هغه ناپاک تهمت ترديد وشو؛ چې د ده پر ماجده مور لګولی شوی وو، اول خو د داسې وړکي وينا او داسې جامع او مؤثر کلام طبعًا د دښمنانو چپ کوونکی وو، بيا په داسې يو وړکي کې چې دومره سوچه خصال وموندل شي؛ نو ښکاره ده چې هغه (العياذ بالله) څرنګه ولد الزناء کېدی شي، لکه پخپله د دوی له دې اقرار څخه هم ظاهرېږي: ﴿وَّمَا كَانَتۡ اُمُّكِ بَغِيًّا﴾ چې دوی فروع هم د اصوله سره سم غوښتل.

﴿وَالسَّلٰمُ عَلَىَّ يَوۡمَ وُلِدْتُّ وَيَوۡمَ اَمُوۡتُ وَيَوۡمَ اُبۡعَثُ حَيًّا ۝۳۳﴾

او (وويل عيسی) سلام دی پر ما په هغه ورځ چې څېږولی شوی يم (له مسه د شيطانه او نورو بديو او خرافاتو) او په هغه ورځ چې مرم به (له عذابه د نزعې او د قبره)، او په هغه ورځ چې پورته به کړی شم ژوندی (له عذابه د قيامت).

﴿ذٰلِكَ عِيۡسَى ابۡنُ مَرۡيَمَ ۚ قَوۡلَ الۡحَـقِّ الَّذِىۡ فِيۡهِ يَمۡتَرُوۡنَ ۝۳۴﴾

دغه (موصوف) عيسی ځوی د مريمې دی، (فرمايلي دي الله په شان د عيسی کې) خبره حقه رښتيا هغه چې په دې کې سره جګړې کوي (خلق).

تفسير: يعنې د مسيح عليه السلام شان او صفت همدغه دی چې پاس بيان شو، په يوه رښتيا او ښکاره خبره کې خلقو چټي (فضول) جګړې او مناقشې پيدا کړي دي، چې يو ترې الله جوړوي، بل يې د الله تعالی ځوی ګڼي، بل يې کذّاب

او مفتري بولي، بل د ده پر نسب او نورو طعني وهي، رښتيا خبره خو همدغه ده چې ښکاره کړی شوه چې مسيح عليه السلام الله نه دی، بلکه د الله تعالی يو مقرّب بنده دی، کاذب او مفتري نه دی، بلکه يو رښتين نبي دی.

مَاكَانَ لِلّٰهِ أَنْ يَّتَّخِذَ مِنْ وَّلَدٍ ۙ سُبْحٰنَهٗ ؕ إِذَا قَضٰٓى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۳۵﴾

نه ښاييږي الله ته چې ونيسي ولد، پاکي ده ده ته (له نيولو د ولد)، هر کله چې حکم وکړي دې د يوه کار؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې وايي هغه ته (موجود) شه پس هغه موجود شي.

تفسير: هغه ذات ته چې د ده د يوه (کن ـ شه !) ځخه هر شی موجودېږي؛ د ځوی او لمسي څه ضرورت دی؟ آيا (العياذ بالله) اولاد به د ضعف په وخت کې ورسره کومک او مرسته کوي؟ يا د مشکلاتو په وخت کې به يې لاس سپکوي؟ يا وروسته له هغه به د ده نوم ژوندی ساتي؟ او که داسې کومه شبهه درپيدا شوي وي، چې عموماً انسانان له مور او پلاره پيدا کيږي نو د مسيح عليه السلام پلار ځوک دی؟؛ نو د هغه ځواب همدغه د ﴿كُنْ فَيَكُوْنُ﴾ په جمله کې راغی، يعني داسې مطلق قادر ته دغه څه اشکال لري چې يو هلك بې له پلاره پيدا کړي؟ که نصرانيان الله تعالی د مسيح عليه السلام پلار او صديقه مريمه د ده مور ګڼي؛ نو العياذ بالله د مېړه (خاوند) او د ښځې د نورو تعلقاتو اقرار به هم کوي؟ سره له دې چې پلار يې ودروي، نو د تخليق طريقه خو به هم هغسې نه وي چې بالعموم په والدينو کې ده، نو بيا په بې پلاره پيدا کولو کې به څه اشکال وي؟.

وَإِنَّ اللّٰهَ رَبِّيْ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿۳۶﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْۢ بَيْنِهِمْ ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿۳۷﴾

او (وويل عيسی) بېشکه الله رب ځما دی او رب ستاسې دی، پس عبادت وکړئ تاسې د الله، هم دغه لاره ده سمه صافه برابره. نو بيا اختلاف وکړ ډلو (د نصاراوو په باب د عيسی کې) له منځ د دغو (خلقو)، نو خرابي ده لپاره د هغو کسانو چې کافران (منکران) شوي دي له حاضرېدو (راتلو) د هغې ورځې ډېرې لويې (د قيامت نه).

تفسير: دغه د چا خبره ده؟ د ځينو په نزد دا د مسيح عليه السلام مقوله ده، ګواکې پخوا له دې نه د مسيح هم هغه خبرې چې له ﴿قَالَ إِنِّيْ عَبْدُ اللّٰهِ﴾ الآية ـ ځخه نقل کړی شوي دي، دا د هغه تکمله شوه، په منځ کې د مخاطبينو د تنبيه لپاره له ﴿ذٰلِكَ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ﴾ ځخه د الله تعالی کلام وو.

ځما په نزد بهتر دا دی چې دغه د ﴿وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مَرْيَمَ﴾ الآية ـ سره ولګولی شي، يعني (ای محمده صلی الله عليه وسلم !) په کتاب کې د مريمې او د مسيح عليه السلام د حال هغه مذکور چې شوی دی؛ وايې وره ! او ووايه چې ځما او ستاسې رب الله دی، يواځې د همدغه عبادت وکړئ ! ځوی او لمسی ورته مه دروئ ! الله تعالی د توحيد داسې سمه صافه لاره درښوولې ده چې هيڅ لوړه، ژوره او کوږوالی نه لري، او ګردو انبياوو هم د هم هغه په طرف لار ښوونه کړې ده، ليکن خلقو ډېرې فرقې جوړې کړې دي، او بېلې بېلې لارې يې ايستلې دي، نو هغه کسان چې له توحيد ځخه انکار کوي؛ نو هغوی ته د ډېرې هولناکې ورځې (قيامت) له تباهی ځخه خبردار کېدل په کار دي، چې خامخا راتلونکې ده.

أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ ۙ يَوْمَ يَأْتُوْنَنَا لٰكِنِ الظّٰلِمُوْنَ الْيَوْمَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۳۸﴾

څه ډېر ښه اورېدونکي به وي دوی او څه ډېر ښه ليدونکي به وي دوی په هغې ورځې کې چې رابه شي دوی مونږ ته، ليکن ظالمان نن ورځ په ګمراهی ښکاره کې دي.

تفسير: يعني نن چې اورېدل او ليدل مفيد دي؛ دوی بيخي کاڼه او ړانده شوي دي، او د قيامت په ورځ چې ليدل او اورېدل له سره فائده نه رسوي؛ د دوی سترګې او غوږونه خلاصيږي، او په دغې ورځې کې به داسې خبرې اورې چې زړونه يې ترې پرق چوي، او داسې مناظر او ننداري به ګوري چې د هغو د ليدلو څخه به د دوی څېرې تکې تورې الوځي (نعوذ بالله منه !).

وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾

او وويروه ته دوی له ورځې د حسرت (او ارمانه) کله چې فيصله کړی شي کار (د حساب او کتاب)، حال دا چې دوی (په دنيوي) غفلت کې دي، او دوی ايمان نه راوړي.

تفسير: کفّارو ته به د افسوس او ارمان کولو ډېرې مواقع وردمخه کيږي، او آخري موقع به هم هغه وي کله چې مرګ د يو ګډې پشان راوستی شي، او د جنت او د دوزخ په منځ کې د ګردو په مخ کې په داسې حال کې چې ګرد به ورته ګوري؛ ذبح کاوه شي، او داسې يو غږ به کيږي چې: «جنتي دې په جنت کې او دوزخي دې په دوزخ کې د تل لپاره پاتې وي، وروسته له دې نه به مرګ هيڅا ته نه راځي»، نو په دغه وخت کې کافران بالکل نااميده کيږي، او د حسرت لاسونه به سره منبي او ګوتې به چيچي.

﴿وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ يعني په دغه وخت کې دوی د داسې ورځې په راتګ باور نه کوي، خو څه مهال (وخت) چې د قيامت له لويو مصائبو سره مخامخ کيږي؛ نو دلته به وايي چې: کاشکې هلته مو سترګې خلاصې کړې وی، او پخپلو نفعو او زيانونو پوهېدلي وی، مګر د دغې ورځې حسرت او افسوس دوي ته هيڅ په درد نه خوري.

إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾

بېشکه مونږ چې يو همدا مونږ وارث کيږو د ځمکې او د هغه چا چې پر دغه ځمکې دي، او خاص مونږ ته به راوستی شي دوی (لپاره د جزا).

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ ۚ

او ياد کړه (ای محمده ! امت خپل ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) ابراهيم.

تفسير: د مکې مکرّمې مشرکانو داسې دعوی کوله، چې دوی د ابراهيم عليه السلام له اولادې او د هم هغه پر دين قائم دي، نو دا يې هغوی ته وروښوول چې ستاسې د پلار ابراهيم عليه السلام رويه د بتانو په نسبت څه ډول وه؟ که د آباؤو او اجدادو تقليد کوئ؛ نو د داسې يو پلار تقليد وکړئ ! او له مشرکو پلرونو او نيکه ګانو نه هم هغسې مرور او بېزاره شئ؛ لکه چې ابراهيم عليه السلام ترې بېزاره شوی وو.

إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٤١﴾

بېشکه دغه (ابراهيم) وو صدّيق (ډېر رښتينی) نبي.

تفسير: د «صدّيق» معنی دا ده چې ډېر زيات رښتيا ويونکی چې پر خپلو خبرو د عمل کولو له پلوه بيخي رښتين ثابت او د خپل قول او عمل توافق په رښتيا سره ګردو ته ښيي، يا خو «صديق» هغه رښتين او پاک طينت سړی ته وايي چې د ده په زړه کې د رښتيا قبلولو لپاره نهايت اعلی اکمل استعداد موجود وي، هر هغه خبره چې د الله تعالی له جانبه ور ورسيږي؛ هغه بلا توقفه د ده په زړه کې ځای ونيسي، او بيخي د شک او تردّد ځای او ګنجايش به کې پاتې نه شي،

ابراهيم عليه السلام په هرې يوې معنى سره «صدّيق» وو، او کله چې د «صدّيقيت» لپاره «نبوّت» نه دى لازم؛ نو ځکه يې وروسته د «صدّيقًا» سره «نبيًّا» هم وفرمايل، او پر نبوّت يې هم تصريح وکړه، له همدې ځايه معلوم شو چې د کذبات ثلاثه حديث او په «نحن أحق بالشک من إبراهيم» او نورو رواياتو کې د کذب او شک هغه معنى نه ده مراده، چې د کلام له ظاهر څخه مفهومېږي.

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَٰٓأَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِى عَنكَ شَيْـًٔا ﴿٤٢﴾

کله چې وويل (ابراهيم) پلار خپل: ته اى پلاره! ولې عبادت کوې ته د هغه څيز چې نه اورې او نه ويني او نه دفع کولی شي له تا نه هيڅ څيز؟.

تفسير: يعني هغه چې ګورې او اورې او په مشکلاتو کې هم پکار راځي، مګر واجب الوجود نه وي؛ د هغه عبادت هم نه دى جائز، څه جواز د دې چې د يوې بې ځانه تيږې (ګټې) يا بې روحه بت چې نه ليدى شي او نه اورېدى شي او نه ځمونږ څه پکار راځي او پخپله ځمونږ په لاسونو جوړ شوى او تورلي شوى دى؛ هغه معبود ودروو؟ نو دغه عمل د هيڅ يو عاقل او پوه سړي کار له سره نشي کېدى.

يَٰٓأَبَتِ إِنِّى قَدْ جَآءَنِى مِنَ ٱلْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَٱتَّبِعْنِىٓ أَهْدِكَ صِرَٰطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾

اى پلاره ځما! بېشکه زه چې يم په تحقيق راغلى دى ماته له علمه هغه قدر چې نه دى راغلى تاته، نو متابعت وکړه ځما؛ چې وبه ښيم تاته لاره سمه برابره.

تفسير: يعني الله تعالى ماته د توحيد او د معاد او د نورو صحيح علم راکړى دى، او د شريعت له حقائقو څخه يې واقف کړى يم، که ته ځما متابعت وکړې؛ نو زه به دې پر داسې سمې صافې لارې بيايم؛ چې د الله تعالى تر رضاء پورې رسيږي.

يَٰٓأَبَتِ لَا تَعْبُدِ ٱلشَّيْطَٰنَ ۖ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾

اى پلاره ځما! مه کوه عبادت د شيطان (په ارتکاب د منهياتو)! بېشکه شيطان دى له رحمان څخه ډېر نافرمانه (سرکښه).

تفسير: د بُتانو عبادت په شيطاني اغواء او لمسون کيږي، او شيطان د دغه حرکت له ليدلو څخه ډېر زيات خوشالېږي، نو په دې لحاظ ګواکې د بُتانو عبادت د شيطان عبادت دى، او د شيطان عبادت ګواکې د «رحمان» څخه انتهايي نافرماني ده، بنايي د ﴿عَصِيًّا﴾ په لفظ سره يې دې لوري ته هم توجه ورکړې وي، چې د شيطان د ړومبنى نافرمانى اظهار په هغه وخت کې شوى دى چې ستاسې د پلار آدم عليه السلام په مقابل کې د تعظيمي سجدې حکم ورکړى شوى وو، لهذا د آدم عليه السلام اولادې ته د ډېر شرم او ننګ ځاى دى چې د «رحمان» څخه مخ واړوي، او له شيطان سره خپله يارانه ونښلوي، يا هغه قديمي ازلي دښمن خپل معبود وګرځوي.

يَٰٓأَبَتِ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِّنَ ٱلرَّحْمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَٰنِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾

اى پلاره ځما! بېشکه زه چې يم وېرېږم له دې نه چې وبه رسيږي تاته عذاب له «رحمان» څخه (لامله د متابعت د شيطان)، پس شې به ته شيطان ته دوست (ملګرى په دوزخ کې).

تفسير: يعني د «رحمان» د عظيمو رحمتونو اقتضاء دا ده چې پر ګردو بندګانو يې شفقت اومهرباني وي، ليکن ستا د بدو اعمالو له شامته وېره ده، چې همدغه حليم رحيم او کريم الله تعالى هم په قهر نشي، او پر تاسې کوم سخت آفت

نازل نه کړي، چې په هغه کې د اخته کېدلو لامله به تل تر تله د شيطان رفيق او ملګری شي، يعني د کفر او شرك له مزاولته به په مستقبل کې د ايمان او توبې توفيق درپه برخه نشي، او د اولياء الشياطين په ډله کې به شامل شې، او په دائمي عذاب کې به وغورځاوه شې، عموماً مفسرينو دغه معنی اخيستې ده، ليکن شاه صاحب ليکي: «يعني د کفر له وباله که کوم آفت راشي؛ نو له شيطانه به مدد غواړې، يعني له بتانو څخه، اکثر خلق په همدغسې وخت کې شرك کوي»، والله أعلم.

قَالَ اَرَاغِبٌ اَنۡتَ عَنۡ اٰلِهَتِیۡ یٰۤاِبۡرٰهِیۡمُ ۚ لَئِنۡ لَّمۡ تَنۡتَهِ لَاَرۡجُمَنَّكَ وَاهۡجُرۡنِیۡ مَلِیًّا ﴿۴۶﴾

وويل (آزر پلار د ابراهيم) آيا مخ ګرځوونکی يې ته له (عبادت د) معبودانو څما اې ابراهيمه؟ که منع نشوې ته (له دې کاره) نو خامخا وبه ولم هرومرو تا (سنګسار به دې کړم) په تيږو (ګټو) (يا په بدو خبرو) سره، او ترك مې کړه (او لرې شه له مانه) ډېر مدّت (چې ضرر مې در ونه رسيږي).

تفسير: د ابراهيم عليه السلام پلار (آزر) د خپل ځوی د دغه تقرير له اورېدلو څخه وروسته ده ته وويل: «معلوميږي چې ته څمونږ له معبودانو څخه بد عقيده يې، بس دی دا خپل وعظ او نصيحت او بد اعتقاد پرېږده، که نه ته به بله کومه سخته خبره له ما څخه واورې، بلکه څما په لاس به سنګساريږې، که خپل خير غواړې؛ نو له ما څخه تر يوه مدّت لرې شه ! چې زه نه غواړم چې ستا رنګك وګورم، او پخوا له دې نه چې زه پر تا لاس پورته کړم؛ ته له دې ځايه لرې شه !».

قَالَ سَلٰمٌ عَلَیۡكَ ۚ سَاَسۡتَغۡفِرُ لَكَ رَبِّیۡ ؕ اِنَّهٗ كَانَ بِیۡ حَفِیًّا ﴿۴۷﴾

وويل (ابراهيم) سلام (د متارکې د خبرو) دې وي په تا باندې، ژر به مغفرت غواړم تاته له رب خپل نه (څو مسلمان شې)، بېشکه چې الله دی پر ما ډېر مهربان.

تفسير: دغه د رخصت يا د متارکت سلام دی، لکه چې څمونږ په محاوراتو هم په داسې مواقعو کې داسې ويلی کيږي، چې که هغه خبره يا کار داسې وشي؛ نو څما درته سلام دی، لکه چې په (۲۰ جزء د القصص سورت په (۵۵) آيت (۶) رکوع) کې هم داسې يو آيت لولو: ﴿وَاِذَا سَمِعُوا اللَّغۡوَ اَعۡرَضُوۡا عَنۡهُ وَقَالُوۡا لَنَاۤ اَعۡمَالُنَا وَلَكُمۡ اَعۡمَالُكُمۡ ۫ سَلٰمٌ عَلَیۡكُمۡ ۫ لَا نَبۡتَغِی الۡجٰهِلِیۡنَ﴾.

شاه صاحب رحمه الله ليکي: «معلوم شو که په ديني خبره مور او پلار خپه شي، او خپل ځوی له کوره وباسي، او ځوی په خوږه ژبه او مؤدبه وينا ترې بيلتون اختيار کړي؛ نو دغسې هلك نه عاق کيږي».

﴿سَاَسۡتَغۡفِرُ لَكَ رَبِّیۡ﴾ الآية ـ اميد شته چې پاك الله پخپلې مهرباني به څما د پلار ګناه معافوي، ابراهيم عليه السلام د استغفار وعده ابتداءً فرمايلې وه، کله چې د استغفار په وخت کې څه مهال (وخت) چې د الله تعالى مرضي ورمعلومه شوه؛ نو استغفار يې موقوف کړ، دغه بحث د توبې (براءة) په سورت په (۱۱۳) آيت (۱۴) رکوع کې د دې آيت په فائده کې تېر شوی دی: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِیِّ وَالَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡۤا اَنۡ یَّسۡتَغۡفِرُوۡا لِلۡمُشۡرِكِیۡنَ﴾ هلته دې د دې تفسير کې ولوستل شي.

وَاَعۡتَزِلُكُمۡ وَمَا تَدۡعُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ وَاَدۡعُوۡا رَبِّیۡ ۖ عَسٰۤی اَلَّاۤ اَكُوۡنَ بِدُعَآءِ رَبِّیۡ شَقِیًّا ﴿۴۸﴾

او په څنګك به شم له تاسې (ټولو بت پرستانو) او له هغه څه چې تاسې يې عبادت کوئ غير له الله، او عبادت به کوم (بواځې) د رب خپل، اميد لرم د دې چې نشم زه په عبادت د رب خپل کې بدبخته (نااميده لکه چې تاسې شوي يئ).

تفسير: کله چې څما د پند او نصيحت هيڅ اثر پر تاسې نه لويږي، بلکه بالعکس څما ويرولو او ډارولو ته هڅه هم کيږي؛ نو اوس زه پخپله ستاسې په دغه کلي کې نه پاتې کيږم، او تاسې سره له ستاسې باطلو معبودانو پرېږدم، او له دې

وطنه هجرت كوم، څو له تاسو څخه ګوښي (بېل) كېنم، او د زړه په اطمينان سره د الله واحد عبادت وكړى شم، د الله تعالى له فضله او كرمه كامل اميد شته، چې زه د ده بندګي وكړى شم، او په كې محروم او ناكامه پاتې نشم، كله چې په غربت او بېكسى كې هم د ده عبادت وكړم، او د الله تعالى لوى دربار ته دعاء وكړم؛ ضرور يې مستجابوي، ځما الله سميع بصير او عليم دى، او ستاسې د تيرو (ګټو) او لرګيو باطل معبودان داسې دي، چې هومره نارې ورته ووهئ، او ورته وژاړئ، خو بيا هم ستاسې دعاوې نه اوري، او په درد مو نه خوري.

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾

كله چې په څنګ شو (ابراهيم) له دوى په هجرت سره او له هغه څيزه (چې دوى يې) عبادت كولو غير له الله نه؛ نو وبخښل مونږ ده ته (ځوى) اسحاق او (لمسى) يعقوب، او هر يو (له دوى دواړو) ګرځولى وو مونږ نبي.

تفسير: يعني د الله تعالى په لاره كې يې هجرت وكړ، او له خپلو اقاربو او خپلوانو څخه لرې ولوېد، الله تعالى ده ته له وطنه زيات شيان ورعطاء كړل، چې د غريب الوطنى وحشت ترې لرې شي، او هلته انس او سكون حاصل كړي، ښايي دلته د اسماعيل عليه السلام ذكر ځكه نه وي فرمايلى چې هغه له ده سره نه وو، بلكه دى يې په وړوكتوب له خپله ځان نه بېل كړى وو، او هم د هغه تذكره مستقلا راتلونكې ده.

وَوَهَبْنَا لَهُم مِّن رَّحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

او بخښلي وو مونږ دوى (درې واړو) ته له رحمته خپل (نبوّت او حكمت) او ګرځولې وه مونږ دوى ته (يعني ابراهيم او ځامنو ته يې) ژبه د صدق رښتيني ډېره پورته مشهوره.

تفسير: يعني الله تعالى له خپل خاص رحمت څخه خليل الله عليه السلام او د ده كورنى ته د نبوّت او حكمت لويه برخه عنايت كړه، او په دنيا كې يې د ده خبره پورته كړه، او د تل لپاره يې د ده د خير ذكر جاري كړ، لكه چې په ګردو مذاهبو او مللو كې د ده تعظيم او توصيف كيږي.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ ۚ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ﴿٥١﴾

او ياد كړه (اى محمده ! خپل امت ته) په كتاب (قرآن) كې (قصه د) موسى، بېشكه چې دى وو خالص كړى شوى (د الله له طرفه) او وو دى رسول نبي.

تفسير: يعني په قرآنكريم كې چې اوس سمدلاسه د موسى عليه السلام بيان كيږي، د هغه ذكر دخلقو په مخ كې وكړه ! ځكه چې دى د اسحاق عليه السلام او د يعقوب عليه السلام له نسله داسرائيلي سلسلې يو لوى اولوالعزم رسول الله تېر شوى دى، او هم هغسې چې د يحيى او عيسى عليهما السلام په تذكره كې په خصوصيت سره د نصرانيانو اصلاح او ابراهيم عليه السلام له تذكرې څخه د مكې معظمې د مشركانو تنبيه مقصود ده؛ همداسې د موسى عليه السلام او هارون عليه السلام له تذكرې څخه ښايي يهودانو ته د دې خبرې ښوونه مقصود ده، چې دوى هم سم د خپل جليل القدر نبي د ښكاره وو او صريحو وړاندوينو سره د محمد صلى الله عليه وسلم د رسالت او نبوّت اقرار او اعتراف په خلاص زړه او اخلاص اومحبت سره وكړي !.

﴿وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا﴾ الآية ـ هر هغه انسان ته چې د الله تعالى له طرفه وحي راشي هغه «نبي» دى، په انبياوو كې هغه چا ته چې خصوصي امتياز حاصل وي يعني د مكذبانو په مقابل كې د بېل يو مستقل امت په طرف مبعوث شوى وي، يا نوى

کتاب او مستقل شریعت ولري نو هغه ته «رسول نبي» یا «نبي رسول» ویلی کیږي، په شرعیاتو کې جزئي تصرّفات لکه د کوم عام تخصیص یا د مطلق تقیید او نور په رسولانو پورې څه تخصیص نه لري، عام انبیاء هم هغه کولی شي، باقي پر غیر الأنبیاء باندې د رسول او مرسل اطلاق لکه چې د قرآن په بعض مواقعو کې موندل کیږي؛ د دغه مصطلح معنی په اعتبار نه دی، او هلته نور حیثیات معتبر دي، والله أعلم.

﴿وَنَادَيْنَٰهُ مِن جَانِبِ ٱلطُّورِ ٱلْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَٰهُ نَجِيًّا ۝٥٢﴾

او غږ کړی وو مونږ دغه (موسی) ته له جانبه د (غره د) طور چې (د موسی) ښي طرف ته وو، او رانژدې کړی وو مونږ دی حال دا چې مونږ له ده سره د راز خبرې کولې.

تفسیر: یعني څه مهال (وخت) چې موسی علیه السلام د اور څلېدل محسوس کړل؛ نو د «طور» د غره په هغه مبارك او میمون جانب کې ورسېد، چې د موسی علیه السلام د ښي لاس پر طرف کې واقع وو، نو الله تعالی نداء او غږ پرې وکړ، او د همکلامی شرف یې وروباښه، تفصیل یې د «طه» په سورت کې راځي.

﴿وَوَهَبْنَا لَهُۥ مِن رَّحْمَتِنَآ أَخَاهُ هَٰرُونَ نَبِيًّا ۝٥٣﴾

او بخښلی وو مونږ دغه (موسی) ته له رحمت خپله ورور د ده هارون حال دا چې نبي وو.

تفسیر: یعني هارون علیه السلام د موسی علیه السلام په کار کې مددګار شو، څکه چې دی یې پخپله غوښتی وو، لکه چې په (۲۰ جزء د القصص سورت په (۳۴) آیت (۴) رکوع) کې راغلي دي: ﴿وَأَخِى هَٰرُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّى لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِىَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِىٓ ۖ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ﴾، او په (۱۶ جزء د «طه» سورت (۲۹ – ۳۰) آیتونو (۲) رکوع) کې مذکور دی: ﴿وَٱجْعَل لِّى وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِى ۝٢٩ هَٰرُونَ أَخِى ۝٣٠﴾ الآیة ـ نو الله تعالی د موسی علیه السلام دغه دعاء او غوښتنه ومنله، او هارون علیه السلام یې نبي وګرځاوه، او د ده د اعانت او تقویت (وزارت) لپاره یې مقرر کړ.

﴿وَٱذْكُرْ فِى ٱلْكِتَٰبِ إِسْمَٰعِيلَ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ صَادِقَ ٱلْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ۝٥٤﴾

او یاد کړه (ای محمده ! خپل امّت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) اسماعیل، بېشکه چې دی وو صادق (رښتینی) په وعده کې، او وو رسول نبي.

تفسیر: له دې نه د اسماعیل علیه السلام فضیلت پر اسحاق علیه السلام ظاهرېږي، څکه چې هغه یې یواځې په نبي سره یاد کړ، او اسماعیل علیه السلام ته یې رسول او نبي وفرمایه، په صحیح مسلم کې حدیث دی: «إن الله اصطفى من ولد إبراهيم إسماعيل»، «د ابراهیم علیه السلام له اولادې څخه الله تعالی اسماعیل علیه السلام غوره کړی دی».

﴿وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُۥ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱلزَّكَوٰةِ﴾

او وو دی چې حکم به یې کولو اهل (قوم یا امّت) خپل ته په لمانځه سره، او په زکات سره.

تفسیر: څکه چې د کورنی خلق د قریبوالي لامله له ګردو څخه ړومبی د هدایت مستحق دي، او له همدوی څخه نورې سلسلې هم چلیږي، نو څکه د «طه» په (۸) رکوع کې ویلي شوي دي: ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱصْطَبِرْ عَلَيْهَا﴾ او د تحریم سورت په (۱) رکوع کې راغلي دي ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا﴾ او پخپله نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته هم د الشعراء سورت په (۱۱) رکوع کې هم داسې ارشاد شوی دی: ﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ ٱلْأَقْرَبِينَ﴾، څیني وایي چې: له (اهل) څخه د دوی ګرد قوم مراد دی، لکه چې د عبد الله بن مسعود ط په مصحف کې د «أهله» په ځای «قومه» وو، والله أعلم.

وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾

او وو دی په نزد د رب خپل پسندیده (غوره کړی شوی).

تفسير: يعني د نورو هدايت يې کول، او په خپله د حميده وو اقوالو او افعالو خاوند او مستقيم الحال او مرضيّ الخصال وو.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ إِدْرِيسَ ۚ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٥٦﴾

او ياد کړه (ای محمده ! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) ادریس !، بېشکه چې دی وو صدّيق (ډېر رښتینی) نبي.

تفسير: راجح دا ده چې ادريس عليه السلام د آدم عليه السلام او نوح عليه السلام په منځنی زمانه کې تېر شوی دی، وايي چې په دنيا کې په قلم سره ليکل، کالي (کپړې) ګنډل، تلل، او پيمانه کول او د هغو آلاتو او تيرو (ګټو) ترتيبول، او وسلې په کار اچول اول ځلي د ده له خوا په کار اچولي شوي دي، والله أعلم.

وَّرَفَعْنٰهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾

او پورته کړی دی مونږ ده لره ځای ډېر اوچت ته.

تفسير: يعني ډېر اوچت مقام او لويې مرتبې ته يې رسولی دی، ځيني وايي چې ادريس عليه السلام هم د مسيح عليه السلام په شان ژوندی اسمان ته خېژولی شوی دی، او هلته تر نن پورې ژوندی دی، ځيني وايي: وروسته له دې نه چې پر اسمان خېژولی شوی دی؛ هلته يې قبض الروح کړی شوی دی، د ادريس عليه السلام په نسبت ځينو مفسرينو ډېر اسرائيليات نقل کړي دي، چې پر هغو ګردو «ابن کثير رحمه الله» تنقيدات کړي دي، والله أعلم.

أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنَ النَّبِيّٖنَ مِنْ ذُرِّيَّةِ اٰدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَّمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرٰهِيمَ وَإِسْرَآءِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا ۚ إِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُ الرَّحْمٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَّبُكِيًّا ﴿٥٨﴾

دغه (مخکې مذکور شوي انبياء له زکريا او عيسی نه تر ادريس پورې) هغه کسان دي چې انعام کړی دی الله پر دوی له انبياوو څخه له اولادې د آدم (لکه شيث، ادريس)، او له اولادې د هغو کسانو چې بار کړي دي مونږ سره له نوح (په بېړۍ کې لکه ابراهيم، لوط، صالح)، او له اولادې د ابراهيم (لکه اسماعيل، اسحاق)، او له اولادې د اسرائيل يعقوب (لکه موسی عيسی)، او له هغه چا نه چې لاره مو ښوولې وه (دوی ته)، او غوره کړي مو وو (دوی نبوّت او کرامت ته)، هر کله چې وبه لوستلی شو پر دوی باندې آيتونه د رحمان؛ نو لوېدل به (پر ځمکه) سجده کوونکي او ژړېدونکي (له خوفه د الله نه).

تفسير: يعني د حق په طرف يې هدايت وکړ، او د نبوّت او رسالت د منصب لپاره يې غوره کړل، سره له دې چې د دوی مقام اوچت دی، او د معراج کمال ته هم رسيدلي دي؛ خو د عبوديت او بندګۍ پشان کې کامل دي، کله چې د الله تعالی کلام اوري؛ د هغه له مضامينو څخه زيات متأثر کېږي، او په نهايتي عاجزۍ، خشوع، او خضوع سره سر په سجده لوېږي، او د پاک الله په ياد ژاړي، نو ځکه د علماوو اجماع ده چې پر دغه آيت باندې دې هرومرو سجده وکړه شي !، څو د هغه مقربينو د طرز عمل په پيروی او يادونه يو شانته مشابهت له هغوی سره حاصل شي.

فَخَلَفَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ خَلۡفٌ أَضَاعُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَٱتَّبَعُواْ ٱلشَّهَوَٰتِۖ فَسَوۡفَ يَلۡقَوۡنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾

پس پيدا شول پس له دوی نه (داسې بد) خليفګان چې ضايع کړ دوی لمونځ او متابعت وکړ دوی د شهواتو (نفساني خواهشاتو) پس ژر به يو ځای شي دوی له بد عاقبت خپل سره.

تفسير: هغه تېر شوی بيان د پخوانيو حال وو، د وروستنيو حال دا دی چې د دنيا په خوندونو او لذتونو او په نفساني خواهشونو کې ډوب تللي دي، او د الله تعالی له عبادته غافل شوي دي، لمونځ چې أهمّ العبادات دی؛ ضايع کوي يې، ځينې خو د هغه د فرضيت څخه منکر شوي دي، ځينې سره لـه دې چې په فرضيت يې قائل دي خو نه يې کوي، او که يې کوي خو د جماعت، وخت، او د نورو شروطو، حقوقو، او آدابو رعايت يې نه کوي، له دوی څنې به هر يو بېل بېل درجه په درجه د خپلې ګمراهۍ نتيجه وګوري، چې څنګه د دوی د خسارې او نقصان سبب ګرځي؟ او څرنګه به ډېر سخت عذاب کې اخته کيږي؟ حتّی ځينې د دوی د جهنّم په هغې ډېرې بدې وادئ کې غورځول کيږي چې د هغې اسم هم (غي) دی.

إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ وَلَا يُظۡلَمُونَ شَيۡـٔٗا ﴿٦٠﴾

مګر هغه چا چې توبه يې وويستله او ايمان يې راوړ او عمل يې وکړ نېک؛ پس دغه کسان به ننوځي په جنت کې او ظلم به پر دوی ونه کړی شي هيڅ قدر (په تقليل د ثواب يا تزييد د عقاب).

تفسير: د توبې دروازه خو د داسې مجرمانو لپاره هم نه ده بنده چې سخت ګناهګار وي، او د زړه په صدق سره توبه وباسي، او د ايمان او صالح عمل لاره غوره کوي، او خپل اعمال او افعال اصلاح کوي، او سم درست يې ساتي، نو د جنّت دروازې دوی ته پرانستلې دي، وروسته له توبې څخه هر هغه ښه عمل چې وکړي؛ د پخوانيو بدو اعمالو له سببه به دغو کې هيڅ قسم کمی او تقليل نه واقع کيږي، او نه يې کوم قسم حق ضايع کيږي، په حديث کې راغلي دي: «التائب من الذنب کمن لا ذنب له»، «له ګناه څخه توبه کوونکی داسې دی لکه چې له سره يې ګناه نه وي کړي»، «اللّهم تب علينا، إنک أنت التواب الرحيم».

جَنَّٰتِ عَدۡنٍ ٱلَّتِي وَعَدَ ٱلرَّحۡمَٰنُ عِبَادَهُۥ بِٱلۡغَيۡبِۚ إِنَّهُۥ كَانَ وَعۡدُهُۥ مَأۡتِيّٗا ﴿٦١﴾

جنتونه د تل اوسېدلو هغو ته چې وعده يې کړې ده رحمان له بندګانو خپلو سره په غيب باندې (چې نه دي ليدلي دوی دا جنتونه)، بېشکه شان دا دی چې ده وعده د ده، خامخا راځي به ورته (اهل يې).

تفسير: کله چې بنده بې د شيانو د ليدلو څخه محض د انبياوو عليهم السلام په وينا سره ايمان راوړي، او بې له ليدلو د الله تعالی عبادت کوي، نو پاک الله هم له دوی سره د جنّت د هسې اعلی نعمتونو د ورکولو وعده فرمايلې ده؛ چې د هغو د خوندونو او مزو او ښه والي نظير او مثال د ده په خوب او خاطر کې هم نه دی تېر شوی، او هغه هرومرو وررسېدونکی او پوره کېدونکی دی، څکه چې د الله تعالی ګرد مواعيد حتميُّ الوقوع قاطع او نه تغييرېدونکي دي.

لَّا يَسۡمَعُونَ فِيهَا لَغۡوًا إِلَّا سَلَٰمٗاۖ

نه به اوري دغه (جنتيان) په دغه (جنت) کې چټي (فضول) خبره مګر (اوري به) سلام.

تفسير: يعني به جنت کې به لغو، بې باکې، بابېزه او بېکاره خبرې او شورماشور او نور بيهوده شيان له سره نه وي، هو ! د پرښتو او د مؤمنينو له طرفه به د (السلام عليکم ـ وعليکم السلام) غږونه پورته کيږي.

وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾

او دی دوی ته رزق (روزي) د دوی په دغه (جنت) کې سبا او بېګا.

تفسير: له سبا او بېګا څخه د جنت سبا او بېګا مراد دی، هلته به د دنيا په شان طلوع او غروب (لمر ختل او لويدل) نه وي، چې په هغه سره شپې او ورځې سبا او بېګا مقرر کړ شي، بلکه د خاصو اقسامو انوارو په توارد او تنوّع وي، چې د هغو په واسطه د سبا او بېګا تعيين او تحديد کېدی شي.

تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

دغه (چې ذکر مو وکړ) جنت دی هغه چې په ميراث به ورکوو مونږ له بندګانو خپلو هغه چا ته چې وي پرهېزګار.

تفسير: يعني د آدم عليه السلام ميراث چې ړومبی جنت هغه ته رسېدلی وو، او ښايي د ميراث لفظ يې ځکه اختيار فرمايلی وي؛ چې د تمليک په اقسامو کې دغه تمليک له ګردو څخه أتمّ او أحکم قسم دی، چې په دې کې نه د فسخې احتمال شته، او نه د بېرته اخيستلو، او نه د ابطال، او نه د اقالې امکان په کې پيدا کېدی شي.

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ ۖ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ ۚ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾

او (وويل جبرئيل) نه نازلېږو (مونږ ملائکې) مګر په حکم د رب ستا، خاص الله ته دی (علم) پر هر هغه څيز چې په مخ څمونږ کې دی (له راتلونکو کارونو او زمانو)، او هر هغه څيز چې وروسته څمونږ دی (له تېرو کارونو او زمانو)، او هر هغه څيز چې په منځ د دغه کې دی، او نه دی رب ستا هېروونکی.

تفسير: يو ځلې جبريل عليه السلام تر څو ورځو پورې رانغی، رسول الله صلی الله عليه وسلم منقبض (زړه تنګی) وو، کفّار به داسې ويناوو خولې وېرانستلې چې له محمد صلی الله عليه وسلم څخه د ده رب خفه دی، له دغو طعنو او پيغورو څخه رسول الله صلی الله عليه وسلم لا متأثر او زړه تنګی شو، بالآخر جبريل عليه السلام تشريف راوړ، رسول الله صلی الله عليه وسلم له ده نه د دغومره ورځو د نه راتللو د سبب پوښتنه وفرمايله، او په حديث کې راغلي دي چې دوی وفرمايل: «ما يمنعك أن تزورنا أكثر مما تزورنا» «هومره چې ته راځې، له هغه څخه زيات ولې نه راځې؟»، الله تعالی لا پخوا جبريل عليه السلام ته داسې ښوولي وه چې ته د رسول الله صلی الله عليه وسلم په جواب کې داسې ووايه: ﴿وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ﴾ الآية ـ دا د الله تعالی کلام شو د جبريل عليه السلام له طرفه، لکه چې په ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ کې يې مونږ مسلمانانو ته د دعا کولو طريقه ښوولې ده، جواب حاصل داسې شو، چې مونږ خالص بندګان يو، بې د الله تعالی له حکمه څېل بنه هم نشو خوځولی، څمونږ صعود او هبوط ګرد د الله تعالی په اذن او حکم پورې تړلی دی، مطلب دا دی چې د جبريل عليه السلام ژر يا په ځنډ راتلل هم د ده د حکمت او مصلحت تابع دي.

رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ ۚ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾

(الله) رب د اسمانونو دی او (رب) د ځمکې دی، او (رب) د هغو شيانو دی چې په منځ د دوی کې دي، نو عبادت کوه د ده، او صبر کوه په عبادت د دغه (الله) کې (په طاعت، مصيبت، او له معصيت)، آيا پېژنې ته ده ته کوم هم نام (او مثل بلکه نه يې لرې).

تفسير: د الله تعالى اسماء د ده صفات دي، يعني څوك د الله په صفت سره موصوف شته، چې په كې د ده په شان صفات موجود وي؟ كله چې بل هيڅوك نشته، نو د بندګۍ لايق هم بل هيڅوك له سره نشي كېدى.

وَيَقُولُ الْإِنسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾

او وايي (له بعثه منكر) انسان: آيا كله چې مړ شم زه؛ نو خامخا ژر به را وايستلى شم (له ځمكې) ژوندى (بلكه نه ژوندى كېږم، او نه بل ژوندون شته).

تفسير: يعني انسان د انكار او تعجّب له لارې وايي چې مونږ وروسته له مرګه چې څمونږ هډوكي هم وراسته او رژيږي، او له خاورو سره ګډيږي، آيا بيا ژوندي او له خپلو قبرونو څخه راپورته كيږو؟ او د عدم له كتمه د وجود په منصّه راتلى شو؟.

أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾

آيا نه يادوي انسان (دا خبره) چې بېشكه مونږ پيدا كړى وو دى پخوا له دې نه، او نه وو دى هيڅ شى (بلكه محض عدم وو).

تفسير: يعني الله تعالى دى له عدم څخه وجود ته راووست، نو آيا هغه لوى ذات چې له لا شيء څخه شى او له محض معدوم څخه موجود كوي؛ پر نه دى قادر چې يو شى وروسته له فناء بيا پيدا كړى شي؟ او متفرقه اجزاء يې بېرته راټول كړي؟ آدمي ته لا د ده د ړومبني ژوندون حال او احوال نه دى معلوم، نو څرنګه دى پر خپل وروستني ژوندون خاندي او منلډي وهي:

﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ (۲۱ جزء د الروم سورت (۲۷) آيت (۳) ركوع).

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾

پس قسم دى په رب ستا باندې چې خامخا راجمع به كړو مونږ هرومرو دوى او شيطانان (ټول)، بيا به خامخا راحاضر كړو مونږ هرومرو دوى چاپېر له دوزخ پر ګونډو پراته (له ډېر هيبته).

تفسير: يعني منكرين سره له هغو شياطينو د قيامت په ورځ كې حاضرولى شي، چې دوى يې اغواء كړي وو، او د هر مجرم شيطان به له ده سره يو ځاى نيول كيږي، او دوزخ ته به حاضريږي، له ډېر دهشت او وېرې به له ولاړې څخه لويږي، او په قراره سره به كېناستى هم نشي، نو پر ګونډو به پرېوځي.

ثُمَّ لَنَنزِعَنَّ مِن كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾

بيا به خامخا وباسو له هرې فرقې نه هر هغه د دوى چې ډېر سخت دى پر رحمان باندې له جهته د سركشۍ. بيا خامخا مونږ ښه عالم يو پر هغو كسانو چې دوى ښه لايق دي له دغه (دوزخ) سره له جهته د غورځولو، سوځولو، داخلولو.

تفسير: يعني د منكرانو هره فرقه چې زيات بد معاش، سركښ او زړوره وه؛ دوى به له نورو فرقو څخه بېل كړه شي، بيا به دوى كې هر يو چې د خورا ډېرې سزا لايق او د دوزخ زيات حقدار وي؛ نو هغه د الله تعالى په علم كې دى، او له ګردو مجرمانو څخه به ړومبى په اور كې غورځولى شي.

وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوا وَّنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

او نشته هيڅوك له تاسي مګر چي دى واردېدونكى ننوتونكى دى دغه ته (يعني دوزخ ته چي مؤمن په صراط تيرېږي، او كافر ترې لوېږي)، دي (دغه عبور على النار) په رب ستا يقيني حكم پرې كړى شوى. بيا به نجات وركړو هغو كسانو ته چي پرهېزګاري يې كړې ده، او پرې به ږدو ظالمان په دوزخ كې پر ګونډو پرېوتلي.

تفسير: يعني د هر يوه نېك او بد، بري او مجرم، مؤمن او كافر لپاره الله تعالى قسم ياد فرمايلى دى، چي ضرور بالضرور دوى پر دوزخ باندې تېرېدونكي دي، ځكه چي د جنت د تللو لار پر هم دغه دوزخ باندې پورې وځي، چي هغه ته د ځمونږ په عمومي محاوراتو كې «پل صراط» وايي، پر دغه باندې د هر سړي لامحاله تېرېدل دي، د الله تعالى ځنځه ويريدونكي مؤمنان هر يو سم له خپلې درجې سره له دې نه په تلوار صحيح او سلامت تيرېږي، او ګناهګاران به ترې ښوييږي، او لاندې به په دوزخ كې لوېږي (العياذ بالله)، بيا ځه مدّت وروسته هر يو سم له خپله عمله سره او هم د انبياوو او ملائكه وو او صالحينو په شفاعت او بالآخر مستقيما د أرحم الراحمين په لطف او مهرباني دغه ګرد ګناهګاران چي په رښتيا او صحيح اعتقاد سره يې طيبه كلمه لوستې ده؛ له دوزخه ايستلى كيږي، او يوازې كافران به په كې باقي پاتې كيږي، او د دوزخ خوله به تړله كيږي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾

او كله چي ولوستى شي پر دوى آيتونه (د قرآن) ځمونږ په دې حال كې چي واضح ښكاره دي؛ وايي هغه كسان چي كافران شوي دي هغو كسانو ته چي ايمان يې راوړى چي: كوم يو له دغو دواړو فرقو ځخه خير بهتر غوره دى له جهته د مقامه، او ډېر ښه دى له جهته د مجلسه.

تفسير: يعني كفّارو د لوى قرآن د آيتونو له اورېدو ځخه چي په هغه كې د دوى بد انجام ورښوولى شوى دى؛ د استهزاء او تفاخر په ډول غريبو مسلمانانو ته به يې ويل چي: سم ستاسي له زعمه چي په آخرت باندې معتقد يئ، هر شى چي په آخرت كې وړاندې كېدونكى دى، د دواړو فرقو پر موجوده حالت او مهال (وخت) باندې منطبق كېدونكى دى، آيا ځمونږ ننى عمارت، أثاث البيت، د هستوګني سامان، او د ژوندون وسائل او ډول او ډيل (سينګار) له تاسي ځخه ښه او بهتر نه دى؟ او ځمونږ مركې، جرګې او مجالس ستاسي له مركو، جرګو او مجالسو ځخه معتبر او معزّز نه دي؟ يقينًا مونږ ستاسي په نزد پر باطل يو، خو ستاسي له «اهل الحق» ځخه مونږ ډېر خوښ، هوسا (ارام) او د سړيو او ملاتړو خاوندان يو، آيا هغه كسان چي ځمونږ له خوفه او وېرې نن د صفا د غره په كندو كې پټيږي، او هلته د نظر بندو په شان ګوښې (بېل) ناست وي، سبا به په يوه ټوپ سره جنّت ته رسيږي، او دوى داسې ګمان كوي چي مونږ به دوزخ كې لويږو؟ بلكه نه دى داسې.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِئْيًا ﴿٧٤﴾

او ځومره (ډېر) هلاك كړي دي مونږ پخوا له دوى نه له (اهل د) زماني چي هغوى ښه وو له جهته د سامانونو، او له جهته د شكل او ډول (سينګار) او منظرې.

تفسير: دا يې د هغوى د خبرې ځواب وركړ چي پخوا له دې نه ډېر اقوام تېر شوي دي، چي په دنيوي ساز او سامان او نور شوكت او شان كې پر تاسي ډېر اوچت او غوړ او وړ وو، مګر ځه مهال (وخت) چي هغوى د انبياوو په مقابل كې

سرکښي، تکبّر، تفاخر او لويي خپل کار او شعار ښکاره کړ؛ نو الله تعالی د هغوی ښخ او بکر له سته وويست، او د دنيا په نقشه کې د هغوی نوم او نښان پاتې نشو، نو انسان ته لازم دي چې د دنيا په فاني عيش او نشاط او زائل جاه او جلال او بېکاره مظاهرو او مناظرو ونه غولېږي.

قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَٰلَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَٰنُ مَدًّا ۚ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) هر څوک چې وي په ګمراهی کې؛ پس زياتوي (اوږدوي) ده ته رحمان په زياتولو (د مال او د عمر) سره.

تفسير: يعني هر څوک چې په خپله ګمراهي او ضلالت کې لوېدلی وي؛ هغه هم هغسې پرېږده ! ځکه چې دنيا د امتحان ځای دی، دلته هر چا ته في الجمله د هر عمل لپاره آزادي ورکړی شوې ده، د الله تعالی د عادت او حکمت اقتضاء همدا ده، هر څوک چې په خپل کسب او اراده هره يوه لاره ځان ته غوره کړي، وروسته له دې نه چې دی د نېکو او بدو په نتائجو او عواقبو باندې خبر کړ شي؛ دی پر همغې خوښې کړې لار تر يوه حده پورې آزاد او خپلواک پرېښودی شي چې لاړ شي، نو ځکه هر څوک چې د بدی پر لاره درومي؛ پس د هغه په حق کې د دنيا مرفّه الحالي او د عمر اوږدوالی او نور دې د هلاکت او تباهی علائم وګڼل شي !

حَتَّىٰٓ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضْعَفُ جُندًا ﴿٧٥﴾

تر هغه پورې کله چې وګوري دوی هر هغه شی چې وعده ورسره کړی شوې وي (د هغه)، يا عذاب (په دنيا په قتل او بند) يا قيامت، نو ژر به پوه شي دوی (په هغه وخت کې چې) څوک دي هغه ډېر بد له جهته د ځای او ډېر ضعيف له جهته د فوځه.

تفسير: يعني کفّار مسلمانان خوار، ذليل او کمزور ګڼي، او خپل ځانونه مغرور، طاقتور او لوی بولي، او پر خپلو اوچتو ماڼيو، محلاتو، او لويو لويو فوجونو او ګوندونو (ډلو) باندې نازېږي او افتخار کوي، ځکه چې اوس پاک الله دوی سر خوشي او خپلواک او آزاد پرېښي دي، څه مهال چې دوی له ستوني څخه ونيول شي، او په دنيوي عذاب يا اخروي عقاب ککړ او اخته شي؛ نو هلته به ورته معلوم شي چې د چا ځای خراب؟ او کوم يو جمعيت کمزوری او بېکاره دی؟ نو په دغه موقع کې به د دوی ساز او سامان، اولاد، لښکر او نور شيان هيڅ په کار او ښه ورنه شي.

وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى ۗ وَالْبَٰقِيَٰتُ الصَّٰلِحَٰتُ خَيْرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَّرَدًّا ﴿٧٦﴾

او زياتوي الله (په دنيا کې) هغو کسانو ته چې سمه صافه لاره يې موندلې وي هدايت ثبات او يقين، او باقي پاتې کېدونکي (د جزاء په اعتبار) نېک عملونه خير بهتر غوره دي په نزد د رب ستا له جهته د ثواب، او خير بهتر غوره دي له جهته د بېرته ورتللو.

تفسير: يعني دغه دنيوي رونق د الله تعالی په دربار کې له سره په کار ورتلونکی شی نه دی، او يواځې حسنات او نيکي د ده په دربار کې ذي مقدار او قيمتدار دي، په آخرت کې د هرې نېکۍ بدل او جزاء په ډېر ښه صورت سره ورکوله کېږي.

أَفَرَءَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِـَٔايَٰتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾

آيا پس ليدلي دي تا هغه څوک چې کفر يې اختيار کړ په آيتونو (د قدرت) څمونږ، او وايي: خامخا راکول کېږي (په آخرت کې) ما ته مال او ولد (ځوی، لور).

تفسیر: یعني اخروي مال او دولت د ایمان او توحید په بدل ورکول کیږي، کافران غواړي چې دنیوي دولت په عقبی کې هم د دوی په برخه شي، یا سره له کفره د اخروي عیش او تنعّم څخه هم برخه ومومي، چې په کې مزې وکړي، نو دغه له سره کېدونکې نه دی.

أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾

آیا خبر شوی دی (دغه کافر) پر غیب؟، یا اخیستې ده په نزد د رحمان وعده؟ (چې ده ته مال او دولت ورکول کیږي په آخرت کې هم).

تفسیر: یعني په داسې یقین او وثوق سره چې دغه دعوی کوي؛ آیا ده له غیبه خبر موندلی دی؟ یا یې د الله تعالی څخه وعده اخیستې ده؟ ظاهر دی چې له دغو دواړو څخه یو هم نه دی.

كَلَّا ۚ سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾

نه دي داسې (چې دوی وايي، یعني نه ورکول کیږي دوی ته مال او ولد په آخرت کې)، مونږ لیکو هغه څه چې وايي، او وبه غځوو ده ته له عذابه په غځولو (چې د یوه له پاسه به بل ورته ورکوو).

وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾

او په میراث به اخلو (له ده په مرګ سره) هغه (مال او اولاد) چې (دی یې خپل) وايي، او راځي مونږ ته یواځې (بې له ماله او اولاده).

تفسیر: چې «دی یې خپل وايي» یعني مال، اولاد، لکه چې د هغه کافر دواړه ځامن مسلمانان شول (کذا في الموضح)، یا دا مطلب چې دغه شیان به تري ببل کړل شي، او په قیامت کې به دی یواځې حاضریږي، نه به مال ورسره وي نه اولاد.

وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِّيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾

او نیولي دي (کفّارو) غیر له الله څخه باطل معبودان لپاره د دې چې شي دوی ته سبب د عزّت (او مدد).

تفسیر: یعني برسېره له ماله او اولاده د خپلو باطلو معبودانو امداد او مرستې ته هم هیله من (ارزومند) او امیدوار دي، چې هغوی به دوی ته د الله په حضور ډېرې لویې درجې ورکوي، حال دا چې له سره داسې کېدونکې نه دي، او دغه نشه یوه چټي (فضول) سودا ده؛ چې دوی پخپلو دماغو کې ورته ځای ورکړی دی.

كَلَّا ۚ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾

نه دي داسې (لکه چې دوی یې ګڼي)، بلکه ژر به منکر شي (دغه معبودان) په عبادت د دوی، او شي به دغه (معبودان) پر دغو (عابدانو) خپلو دښمنان.

تفسیر: یعني هغه معبودان به له دوی سره څه مدد وکړي؟ بلکه دوی به بالذات د دغو مشرکانو د دغه عبادت څخه هم د بې زارۍ اعلان وکړي، او د دوی په مقابل کې به ودریږي، او د هغوی د عزت زیاتولو په ځای به د دوی د زیات

ذلت او رسوايي سبب وګرځي، لکه چې په (۲۶ جزء د الأحقاف سورت په (۶) آیت (۱) رکوع) کې راغلي دي:
﴿وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ﴾

أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾

آیا نه ګورې، نه یې خبر (ای محمده !) چې بېشکه مونږ لیږلي مسلط کړي مو دي شیطانان پر کافرانو باندې چې اوچتوي تېزوي دوی په اوچتولو تېزولو سره (په ګناه). پس تلوار مه کوه پر دوی (په ژر غوښتلو د عذاب) بېشکه همدا خبره ده چې شمېرو مونږ دوی ته (ورځې د عمر د دوی) په شمارلو سره.

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿٨٦﴾

یاد کړه هغه ورځ چې جمع به کړو پرهېزګاران رحمان ته سواره مېلمانه بللي شوي. او شړو (په شدّت سره) مجرمان (طرف د) دوزخ ته پلي (پیاده) تږي.

تفسیر: یعني هم هغسې چې خاروي ډنګر او حیوانات د تندې په حالت کې د اوبو د ګودر په لوري په منډو او تلوار ورځغلي؛ دغه مجرمان به هم د دوزخ کندې ته همداسې شړل کیږي.

لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾

نه مالکان کیږي (هیڅ یو د دوی) د شفاعت (د هیچا) مګر هغه څوک چې اخیستي یې ده په نزد د رحمان وعده (او په شفاعت مجاز دی).

تفسیر: یعني له هغوی سره چې الله تعالی د شفاعت وعده فرمایلې ده، لکه ملائکې، انبیاء، صالحین او نور، نو همدوی به درجه په درجه شفاعت کوي، بلا اجازه هیڅوک به د ژبې خوځولو توان هم ونه لري، او د همغو خلقو سپارښت به وکړی شي چې د هغوی په حق کې د سپارش کېدلو وعده لا له پخوا څخه ورکړی شوې ده، د کافرانو په حق کې به شفاعت له سره نه کیږي.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾

او وايي (کتابیان مشرکان) نیولی دی رحمان ولد (ځوی، لور).

تفسیر: ډېرو کسانو غیر الله خپل معبود مقرر کړی وو، لیکن یوه ډله داسې هم وه، چې د الله تعالی لپاره یې د اولاد تجویز هم کړی وو، مثلاً نصرانیانو مسیح علیه السلام او ځینو یهودانو عُزیر علیه السلام او ځینو مشرکینو د عربو پرښتو ته به یې د الله تعالی لونې ویل (العیاذ بالله)، (نو فرمايي الله دغو کفّارو ته):

لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَن دَعَوْا لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾

خامخا په تحقیق راتله کړي دي تاسې په یو شي لوی سره له حیثیته د ګناه. نژدې دي اسمانونه چې وچوي له دې (نسبته) (او نژدې ده چې) توټې توټې شي ځمکه او ولوېږي غرونه غرکې غرکې (ذرې ذرې). له جهته د دې چې بولي دوی رحمان ته ولد (ځوی، لور).

تفسیر: یعني دغه داسې درنه خبره ویلې شوې ده، او داسې یوه سخته بې ادبه کلمه د دوی له خولې څخه ایستلې شوې ده، چې د هغې له اورېدلو څخه اسمان، ځمکه، غرونه، د هول او هیبت او وېرې لامله لویږي، چوي، ټوټې ټوټې او ټکر ټکر کیږي.

وَمَا يَنۢبَغِي لِلرَّحۡمَٰنِ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾

او نه ښایي رحمان ته چې ونیسي (دی څوك) ولد (لور، ځوی).

تفسیر: یعني د الله تعالی د تقدیس او تنزیه او د غناء له کماله دا خبره منافي ده، چې څوك خپل اولاد وګرځوي، بنا پر هغه غرض چې نصرانیان د اولاد قائل شوي دي، یعني د «کفارو» مسئله کله چې الله تعالی د «رحمن» په صفت سره وپېژني او ویې مني، نو بیا دغه ضرورت له سره نه پاتې کیږي.

إِن كُلُّ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ إِلَّآ ءَاتِي ٱلرَّحۡمَٰنِ عَبۡدًا ﴿٩٣﴾

نه دي ټول هغه (ګرد شیان) چې دي په اسمانونو کې او ځمکه کې مګر راتلونکي دي رحمن ته په دغه حال کې چې بنده وي هر یو (نه ولد).

تفسیر: یعني ګرد د الله تعالی مخلوق او د ده بندګان دي، او د ده د بندګۍ په صفت سره د ده په حضور کې حاضریږي، نو بیا بنده څرنګه ولد کېدی شي؟ کله چې ګرد ده ته محکوم او محتاج وي؛ نو دی به ځوی او لور ته څه ضرورت او احتیاج ولري.

لَّقَدۡ أَحۡصَىٰهُمۡ وَعَدَّهُمۡ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمۡ ءَاتِيهِ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فَرۡدًا ﴿٩٥﴾

خامخا په تحقیق احاطه کړېده (الله) دوی لره (له جهته د علم او قدرت) او شمیرلي دي (الله) دوی (ټول من حیث الأشخاص والأنفاس والأفعال او نورو) په شمېرلو سره. او دا ټول چې دي راتلونکي دي دغه (الله) ته په ورځ د قیامت کې یواځې.

تفسیر: یعني د بشر یو فرد هم د الله تعالی له بندګۍ څخه نشي خارجېدی، او ګرد د الله تعالی په حضور کې جره او یواځې حاضریږي، په دغه وخت کې به له ګردو تعلّقاتو او سازو او سامانو څخه بېل کړی شي، او فرضي معبودان، ځامن، لمسي، پلار، مور اونور به یې هیڅ په کار نه ورځي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ سَيَجۡعَلُ لَهُمُ ٱلرَّحۡمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) ژر به وګرځوي دوی ته رحمان دوستي محبت (په زړونو د خلقو کې).

تفسیر: یعني دوی ته به خپل محبّت ورکوي، یا پخپله به له دوی سره محبت کوي، یا د خلقو په زړونو کې به د دوی محبت غورځولی کیږي، په حدیث کې راغلي دي چې کله الله تعالی ته کوم بنده محبوب وي؛ نو ړومبی جبرئیل علیه السلام خبروي چې زه د فلاني بنده سره محبّت کوم، نو ته هم له هغه سره محبت ولره، نو جبریل علیه السلام په اسمانونو کې د دغې خبرې اعلان خوروي، له اسمانونو څنې دغه خبره راښکته کیږي او ځمکې ته رسیږي، او د ځمکې په خلقو کې د دغه بنده په برخه کې حسن القبول حاصلیږي، یعني بې تعلّق خلق چې د هغوی کومه خاص نفع او ضرر د ده له ذات سره نه وي ترلې؛ له ده سره به مینه او محبت کوي، د دوی په زړونو کې اول د ده محبّت اچولی

کېږي، وروسته د عامو او د خاصو قبول ورحاصلیږي، که نه په ابتداء کې محض د عامو په طبقه کې حُسن القبول حاصلېدل او بیا د ځینو الله منونکو او صالحانو هم د کومې غلط فهمۍ او نورو په اساس د ده په طرف تمایل کېدل د مقبولیت عند الله دلیل نه دی، ښه پرې وپوهېږئ.

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ ٱلْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾

پس بېشکه همدا خبره ده چې اسان کړی دی مونږ دغه (قرآن) په ژبه ستا لپاره د دې چې زېری ورکړې په دې سره پرهېزګارانو ته، او چې وویروې په دې سره قوم جګړه کوونکی.

تفسیر: یعنې لوی قرآن په نهایت سهل، او صاف بیان او په واضح او ښکاره ډول سره پرهېزګارانو ته بشارت اوروي، او جګړه کوونکو ته د ناکارو کارونو له خرابو نتائجو څخه خبر ورکوي.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًۢا ﴿٩٨﴾

او څومره ډېر هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانې، آیا محسوسوې (مومې وینې) ته له دوی نه یو تن، یا اورې له دوی کوم نرم غږ هم؟.

تفسیر: یعنې څومره بدبخت د خپلو جرائمو په سزا هلاک شوي دي، چې د هغوی نوم او نښان هم بیخي د دنیا له مخې څخه محو او ورک شوی دی، نن د دوی د پښو د غږ (کړهار) او د تکبّر او لویې ډېر نری آواز (ښهار) هم نه اورېده کېږي، نو هغه کسان چې نن ورځ له رسول کریم صلی الله علیه وسلم سره مقابله او مجادله کوي، او د آیات الله څخه انکار او پرې استهزاء کوي؛ دوی دې نه بېفکره کېږي، ممکن دي چې دوی هم په همداسې تباه کوونکو عذابونو کې اخته شي، او په یوه ړپه کې به بیخي سپېره او پناه شي.

تمّت سورة مریم بحسن توفیقه و نصره، فله الحمدُ والمنّةُ أولاً و آخراً.

سُورَةُ طٰهٰ

«د (طه) سورت مکي دی، پرته له (۱۳۰) او (۱۳۱) آیتونو چې مدني دي، (۱۳۵) آیتونه (۸) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۰) او په نزول کې (۴۵) سورت دی، وروسته د «مریم» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طٰهٰ ﴿۱﴾ مَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰٓى ﴿۲﴾ اِلَّا تَذْكِرَةً لِّمَنْ يَّخْشٰى ﴿۳﴾

نه دی نازل کړی مونږ پر تا باندې قرآن لپاره د دې چې مشقت محنت پر خپل ځان بار کړې. مګر (نازل کړی دی مونږ) تذکره پند لپاره د هغه چا چې وېرېږي (له الله نه).

تفسير: يعني لوی قرآن ځکه نازل شوی دی، چې د هر چا زړه چې نرم وي، او له الله تعالی څخه وېرېږي؛ دی د قرآني بياناتو څخه پند او نصيحت حاصل کړي، او د قرآنکريم له روحاني فيوضاتو او برکاتو څخه بې برخې او محروم پاتې نشي، او داسې کوم غرض نشته چې د پاک قرآن په نزول سره تاسې خامخا په کوم شاقّه محنت او شديد تکليف کې اخته کړي، او نه دغه مقدّس قرآن داسې يو شی دی چې (نعوذ بالله) د ده حامل يا عامل له سره بې برخې يا محروم يا ناکام پاتې شي، بلکه د دارينو له فيوضاتو څخه فائز المرام کرځي، تاسې د دغو مکذبينو د خبرو د اورېدلو څخه له سره خفه ملول او تنګ زړه مه کېږئ !.

تَنْزِيْلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوٰتِ الْعُلٰى ﴿۴﴾

(نازل شوی دی) په نازلېدلو له طرفه د (هغه) الله چې پيدا کړي يې ده ځمکه او اسمانونه لوړ لوړ (اوچت اوچت).

تفسير: نو ځکه ضروري ده چې مخلوق دغه قرآنکريم په ډېره خوښۍ او اخلاص سره د الله تعالی جلّ جلاله د الوهيت پاک کلام ومني ! او پر خپلو سرونو او سترګو يې کېږدي ! او قطعًا له هغه څخه تخلّف او تمرّد ونه کړي، او ترې غاړه ونه غړوي.

اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿۵﴾

(دغه خالق د ځمکو او اسمانونو ډېر مهربان) رحمان پر عرش باندې د پاسه دی.

تفسير: د «استواء على العرش» مفصّل بيان د «الأعراف» سورت په (۶) رکوع کې ليکلی شوی دی، د «عرش» په متعلق له نصوصو څخه هم دغومره ثابتيږي، چې پايې لري، او خاصو پرښتو هغه راپورته کړی دی، او د اسمانونو په سر کې د قُبې په شان ولاړ دی.

لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ﴿۶﴾

خاص الله لره دي هغه شيان چې په اسمانونو کې دي، او هغه شيان چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقًا عبيدًا)، او هغه شيان چې په منځ د دوی کې دی، او هغه چې لاندې له لوندې ځمکې څخه دی.

تفسير: يعني هم هغه الله تعالی يواځې د غير له شرکته له اسمانونو څخه نيولې تر ځمکې او له ځمکې څخه تر تحتَ الثّرى پورې د ټولو کائناتو خاص مالک او خالق دی، د ده په تدبير او انتظام سره دغه ګردې سلسلې قائمې دي، له «ثرى ـ لوندې ځمکې» څخه د ځمکې هغه لاندنی طبقه (پوړ) مراد ده چې تل د اوبو د قرب او اتصال له سببه لونده وي.

وَإِن تَجۡهَرۡ بِٱلۡقَوۡلِ فَإِنَّهُۥ يَعۡلَمُ ٱلسِّرَّ وَأَخۡفَى ۝

او که ښکاره وينا کوې؛ پس بېشکه دغه (الله) عالم دی په پټې خبرې او په ډېرې پټې.

تفسير: يعني هره هغه خبره چې په زور سره وويله شي؛ هغه به څرنګه د هغه علاّم الغيوب څخه پټه پاتې کېدی شي؟ چې هغه ته هره ښکاره او پټه بلکه له پټو څخه ډېرې زياتې پټې خبرې هم ورته ښې معلومې دي، او ترې ډېر خبردار دی، هره هغه خبره چې په ګوښې (پناه ځای) او يواځې ځای کې په ډېر ورو وويل شي، يا هغه اندېښنه خيال او تصوّر چې تش په زړه کې ګرځېدلی وي، او لا د قول او عمل مرتبې ته نه جهرًا او نه سرًّا رسېدلي وي، يا تر اوسه هيڅ په زړه کې هم نه وي ګرځېدلي او وروسته له دې نه ګرځېدونکې وي؛ د الله تعالی علم پر دغو ګردو محيط دی، نو ځکه شريعت بلا ضرورت په چغه يا په ډېر زور سره د ذکر کولو څخه ممانعت فرمايلی دی، پرته له هغه مواقعو څخه چې په کې ذکر په جهر سره منقول يا د ځينو معتبرو مصالحو په بناء د تجربه کارانو په نزد نافع ګڼلی شوی دی، نو هغه به له دغه نهې له عمومه مستثنی وي.

ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۖ لَهُ ٱلۡأَسۡمَآءُ ٱلۡحُسۡنَىٰ ۝

الله (چې دی) نشته بل بر حق معبود مګر يواځې همدی دی، خاص همده ته شته نومونه نېک (ښايسته).

تفسير: په پاس آيت کې د الله تعالی هغه صفات چې بيان شول: لکه دا چې الله تعالی خالق الکل على الاطلاق مالک، رحمان، مطلق قادر، او د محيط علم خېښتن دی، د هغو اقتضاء دا ده چې الوهيت هم د همده خاصه وي، ماسوا الله څخه دې د بل هيچا په مخ کې د عبوديت او د بندګۍ سرښکته نه کړ شي.

وَهَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ مُوسَىٰٓ ۝

او آيا راغلې ده (يا په تحقيق راغلې ده) تاته قصه د موسی؟.

تفسير: له دې ځايه راهيسې د موسی عليه السلام قصه په ډېر بسط او تفصيل سره بيانوي، تر څو چې اورېدونکي وپوهيږي چې نبي کريم صلی الله عليه وعلی آله وصحبه وسلم ته د قرآني وحي راتګ کومه نوې او عجيبه خبره نه ده، څرنګه چې پر موسی عليه السلام وحي نازله شوې وه؛ پر دوی هم نازله شوې ده، هم هغسې چې د موسی عليه السلام وحي پر توحيد او نورو اسلامي تعليماتو مشتمله وه؛ د دوی وحي کې هم پر همدغو شيانو تأکيدات صادر شوي دي، هغه مصاعب، متاعب او شدائد چې موسی عليه السلام د حق په تبليغ کې برداشت کړي دي؛ د همغو برداشت کول پر دوی هم دي، هم هغسې چې بالآخر برى او غلبه د موسی عليه السلام په برخه شوه؛ د دوی په برخه هم کېدونکې ده،

او لكه چې د موسى عليه السلام دښمنان مقهور او مغلوب شول؛ يقينا د محمد صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم دښمنان هم مخذول او مقهور، او دوى به هم غالب او منصوريږي، په دغه مناسبت د موسوي نبوّت ابتدائي قصه بيان فرمايي، څو پرې رسول الله صلى الله عليه وسلم لا متسلّي او ښه ډاډه شي.

إِذْ رَأَىٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَا مُوسَىٰ ﴿١١﴾

كله چې وليد (موسى) اور؛ نو ويې ويل اهل خپل ته: واوسئ (تاسي دلته) ببشكه ما وليد يو اور، ښايي ما لره چې زه راوړم تاسي ته له هغه اوره كومه لګولې لمبه، يا ومومم زه په اور باندې لار ښوونكې (چې لار راوښيي). پس كله چې راغى هغه (اور ته)؛ نو غږ ورته وكړى شو (داسې چې) اى موسى !.

تفسير: د دې قصې مختلفي اجزاء د القصص، طه، او الأعراف د سورتونو څخه جمع كېدى شي، دلته له (مدين) څخه (د مصر) په طرف د بېرته ورتګ واقعه مذكوره ده: امام أحمد رحمه الله له وهب رحمه الله څخه نقل كړي دي: كله چې موسى عليه السلام د ﴿يَٰمُوسَىٰ﴾ غږ واورېد؛ نو څو ځلې يې «لبيك» وويل، او عرض يې وكړ چې «زه ستا غږ اورم، او د راتګ احساس دې كوم، مګر نه دې وينم چې چېرې يې».

إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ ۖ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾

ببشكه زه چې يم همدا زه رب ستا يم، پس وباسه (له دواړو پښو) پڼې خپلې، ببشكه ته چې يې په كنده پاكه د طوى كې يې.

تفسير: «طوى» د هغه ميدان نوم دى، ښايي چې دغه ميدان لا له پخوا څخه متبرك وو، يا اوس متبرك شوى دى، د موسى عليه السلام پڼې (يا به) ناپاكې وې؛ نو ځكه پرې وويستلى شوې (يا يې تواضعًا او أدبًا) پرې وويستلې، باقي هغه موزې، ماسې، پڼې (څپلې) چې پاكې وې؛ له هغو سره لمونځ كېدى شي، د دې موضوع پوره مسائل دې په فقهيه كتابونو كې وكتل شي !.

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ ﴿١٣﴾

او ما غوره كړى يې ته (په رسالت)، پس غوږ كېده هغه حكم ته چې وحې كيږي (تا لره !).

تفسير: «ما غوره كړى يې ته» يعني په ټول جهان كې مې همدا ته د نبوّت، رسالت او د مكالمې شرف لپاره انتخاب او غوره كړې، نو ځكه هغه احكام چې وروسته له دې نه دركول كيږي؛ هغه په غور او دقّت سره واوره، او پرې عمل وكړه !.

إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴿١٤﴾

ببشكه زه چې يم همدا زه الله يم، نشته لايق د عبادت بل هيڅوك مګر همدا زه يم، پس عبادت كوه ځما ! او سم دروه (اداء كوه) لمونځ لپاره د ذكر (يادوني) ځما.

تفسير: په دغه كې يې د خالص توحيد او د هر قسم بدني او مالي عبادت حكم وكړ، څرنګه چې لمونځ أهمّ العبادات دى، د هغه ذكر په خصوصيت سره وكړى شو، او په دې باندې يې تنبيه فرمايلې ده، چې د لمانځه څخه اعظم مقصود

د الله تعالی یادول دي، څوک چې له لمانځه څخه غافلېدل د الله تعالی له یاده غافلېدل دي، او د ذکر الله په متعلّق یې په بل ځای کې فرمایلي دي: ﴿وَاذْكُرْ رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ﴾ یعنې که په هېره او خطا سره د الله تعالی له یاده غافل شې؛ نو هر کله مو چې په یاد درشي هغه یاد کړئ ! د لمانځه حکم هم همداسې دی، چې که په خپل وخت کې دغفلت او نسیان لامله پاتې شي؛ نو هر کله مو چې په یاد درشي قضا یې راوړئ «فلیصلها إذا ذکرها».

إِنَّ السَّاعَةَ ءَاتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا

بېشکه قیامت راتلونکی دی، زه اراده لرم د دې چې پټ کړم دغه (وخت د راتللو د قیامت).

تفسیر: یعنې اراده لرم چې د هغه د راتګ وخت له ګردو څخه مخفي او پټ وساتم.

لِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَىٰ ﴿١٥﴾

لپاره د دې چې جزاء ورکړه شي هر نفس ته په هغو عملونو چې کوي یې (له خیر او شره).

تفسیر: یعنې د قیامت راتګ د دې لپاره هم ضروري دی، چې هر سړي ته د هغه د نېکۍ او بدۍ جزا ور ورسېږي، او د مطیع او عاصي په منځ کې هیڅ قسم التباس او اشتباه پاتې نشي ، دغه وروسته له عبادت او توحیده د معاد د عقیدې تعلیم وشو.

فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَن لَّا يُؤْمِنُ بِهَا وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ فَتَرْدَىٰ ﴿١٦﴾

پس نه دې بندوي نه دې منع کوي تا خامخا له دغه (ایمان راوړلو په قیامت یا له لمانځه) هغه څوک چې نه لري ایمان په هغه او متابعت کوي د خواهشو خپلو، (که منع راوړې؛) پس ته به هلاک شې.

تفسیر: یعنې نه دې اړوي تا له ایمان راوړلو څخه، یعنې پر قیامت باندې د ایمان راوړلو یا له لمانځه څخه، کله چې الله تعالی موسی علیه السلام ته نصیحت کړی دی، چې د بدانو له صحبت څخه ځان ساته ! نو نورو ته لا د دغې خبرې ضرورت شته چې هرومرو دې خپل ځان د بدانو له مصاحبته وساتي.

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَٰمُوسَىٰ ﴿١٧﴾ قَالَ هِىَ عَصَاىَ أَتَوَكَّؤُا۟ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ غَنَمِى وَلِىَ فِيهَا مَـَٔارِبُ أُخْرَىٰ ﴿١٨﴾

او څه شیز دی دغه په ښي لاس د تا کې ای موسی؟. نو وویل (موسی): دا همسا ځما ده چې تکیه کوم پر دې او وهم (څنډم) په دې سره (پاڼې د ونې چې تویېږي شي) پر ګلېو ځما، او دي ماته په دغه (همسا) کې مطالب حوائج نور هم.

تفسیر: یعنې په دې کې هیڅ شبهه نشته چې دغه هم هغه ځما د لاس لرګی دی، چې تل یې په خپل لاس کې ګرځوم، او پرې تکیه کوم، او خپلو پسو او ګلېو ته پاڼې پرې څنډم، دښمن او موذي ځناوران پرې شړم او دفع کوم یې، او نور ډېر ضروري کارونه هم پرې انجاموم.

قَالَ أَلْقِهَا يَٰمُوسَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَلْقَىٰهَا فَإِذَا هِىَ حَيَّةٌ تَسْعَىٰ ﴿٢٠﴾

وفرمایل (الله) چې وغورځوه دغه (همسا) ای موسی. پس ویې غورځوله دا (همسا) پس ناڅاپه دا مار وو ژوندی چې منډې یې وهلې (ځغلېده).

تفسیر: یعني په مجرّد د دې چې همسا یې پر ځمکه وغورځوله؛ دغه همسا د اژدها په شکل واوښته، چې د ډېر نري مار په شان په ډېرې جلتۍ سره ځغلېده، موسی علیه السلام د دې یو ناڅاپه د دغه انقلابي وضعیت له لیدلو څخه د بشریت په مقتضی وویرېد.

قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَىٰ ﴿٢١﴾

وفرمایل (الله موسی ته) ونیسه دا (همسا) او مه ویرېږه ! ژر به وګرځوو مونږ دغه (همسا) هم هغه شکل ړومبني خپل ته.

تفسیر: یعني کله چې بېرته په لاس درشي؛ دغه ښامار بیا هغه همسا کېږي.

وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَىٰ جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ آيَةً أُخْرَىٰ ﴿٢٢﴾

او پیوست کړه (ننی) لاس خپل تخرګ خپل ته حال دا چې راوبه وځي تک سپین (روښانه) بې له عیبه (د برګوالي)، حال دا چې دغه معجزه ده بله.

تفسیر: یعني خپل لاس په تخرګ کې ننه باسه، او بیا یې له ګرېوانه وباسه ! نو دغه لاس به دې تک سپین او روښانه ښکاري، او دغه سپین والی د برص (برګوالي) او نورو عیبو له پلوه به نه وي چې عیب وګڼل شي.

لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى ﴿٢٣﴾

لپاره د دې چې وښیو تاته ځینې له هغو معجزاتو چې ډېرې لويې دي.

تفسیر: یعني د همسا او بیضاء لاس معجزې له هغو لویو نښو او معجزاتو د قدرت څخه دوه معجزې دي، چې د هغو ورښودل تاسې ته منظور دي.

اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾

لاړ شه فرعون ته (سره له دغو معجزو) بېشکه چې هغه باغي شوی دی (تجاوز یې کړی دی له حدوده د بندګۍ). وویل (موسی:) ای ربه زما ! پرانیځه ارته کړه ما لره سینه زما.

تفسیر: یعني حلیم، بردبار او د حوصلې خاوند مې وګرځوې، چې د خلاف الطبع شیانو د لیدلو څخه ژر خفه نه شم، او د رسالت په تبلیغ کې له هغو مصاعبو سره چې مخامخ کېږم، او هغه متاعب چې زما په مقابل کې راځي؛ له هغو څخه ونه ویرېږم، بلکه په ارت زړه او راڼه وچولي (تندي) یې وګالم (برداشت کړم)، او متحمل یې شم.

وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ﴿٢٦﴾

او آسان کړه ماته دغه مهم کار زما (چې تبلیغ دی).

وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾

او پرانیځه غوټه له ژبې زما. چې وپوهیږي خلق په خبرو زما (په وخت د تبلیغ کې).

تفسیر: ژبه یې په وړو کیتوب کې سوځېدلې وه (چې د هغه قصه په نورو تفاسیرو کې لیکلې شوې ده)، او په صاف ډول سره یې خبرې نشوې کولې، نو ځکه یې دغسې دعاء وکړله.

وَاجْعَل لِّي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِي ﴿٢٩﴾ هَارُونَ أَخِي ﴿٣٠﴾ اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي ﴿٣١﴾ وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي ﴿٣٢﴾

او وګرځوه ما ته يو وزير (مرستيال) له اهله ځما. هارون (چې دی) ورور ځما. قوي کړه په ده سره ملا ځما. او شريک کړه دغه (هارون له ما سره) په دې کار ځما کې.

تفسير: هارون عليه السلام په عمر کې له موسی عليه السلام څخه لوی وو.

كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ إِنَّكَ كُنتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾

لپاره د دې چې تسبيح ووايو ستا (تسبيح ډېر) او يادوو تا په ذکر ثناء ډېره. بېشکه ته چې يې يې ته په (احوالو) ځمونږ ښه خبردار ليدونکی يې.

تفسير: يعني که دواړه سره يو ځای شو؛ د دعوت او تبليغ په مواقعو کې به ډېر په زور او شور سره ستا پاکي او کمالات بيان کړو، او د دعوت له مواضعو څخه قطع نظر کله چې مونږ هر يوه ته د بل د ملګرتيا قلبي تقويه او د زړه ډاډينه حاصله وي؛ نو په خپلو کوروونو او ځايونو کې به په نشاط او طمانيت سره ستا ذکر (او عبادت) په کثرت سره کوو.

قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾

وفرمايل (الله) په تحقيق درکړی شوی تا ته سوال د تا ای موسی.

تفسير: يعني کوم شيان چې تاسې وغوښتل؛ د الله تعالی له لوري تاسې ته درکړل شول.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَىٰ ﴿٣٧﴾

او خامخا په تحقيق احسان کړی وو مونږ پر تا يو کرت بل (پخوا له دې نه).

إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ ﴿٣٨﴾

کله چې وحي کړې وه مونږ مور ستا ته (الهامًا يا په خوب کې) دغه چې اوس اوراوه شي.

تفسير: يعني په خوب يا ويښتيا او بيداری کې، د الهام په ډول يا په هم هغه وخت کې د کوم مجهول الاسم نبي په ژبه ستا مور ته هغه حکم مو درلېږلی وو، چې د هغه لېږل مناسب وو.

تنبيه: د «ايحاء» له لفظه د موسی عليه السلام د مور نبوّت نه ثابتيږي، لکه چې د پاس تقرير څخه ظاهر دي، ځکه چې نبي هغه دی چې د الله تعالی له طرفه ورته د احکامو وحي راشي، او د هغه په تبليغ مأمور وي، او دلته دغه تعريف نه صادقيږي.

أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّي وَعَدُوٌّ لَّهُ

چې وغورځوه دغه (موسی) په تابوت (صندوق) کې، (پس بيا) وغورځوه دغه (تابوت) په سيند کې، بس ودې غورځوي هغه صندوق لره سيند په ساحل (غاړه خپل کې، چې) ونيسي دغه (موسی) دښمن ځما او دښمن د ده.

تفسير: يعني کله چې موسی عليه السلام پيدا شو، د ده والده ووېرېده، چې که د فرعون سړي خبر شي؛ نو دغه ځما هلک به هم ووژني، او د ده مور او پلار ته به هم ربړ (زحمت) او تکليف ورپېښوي، چې دغه مو ولې راښکاره نه

کړ، نو په دغه وخت کې د الله تعالی له طرفه دغه تدبير وراالهام شو، او د موسی عليه السلام والدې دی په يو سر تړلي صندوق کې په سيند کې لاهو کړ، له دغه سيند څخه يوه وياله د فرعون باغ ته تللې وه، نو دغه صندوق په دغه وياله کې راغلی په وچه کې ونښت، يا د فرعون د باغ په حوض کې ودرېد، د فرعون ښځه (بي بي آسيه رضي الله تعالی عنها) چې يوه ډېره عفيفه عابده اسرائيلي مېرمن وه، له دغه صندوق څخه دغه هلك وويست، او د فرعون مخ ته يې ورورانديې کړ، او ورته وېې ويل: راځه چې دغه ماشوم مونږ د خپل خوی په شان وروزو (وپالو)، فرعون هم د دې هلك د ليدلو څخه خوښ شو، او مينه يې پرې راغله، مگر د ده د خوی ګرځولو څخه يې انکار وکړ، مگر د بي بي آسيې رضي الله تعالی عنها له خاطره به يې د خپل خوی په شان د هغه روزنه (پالنه) کوله، او په دې شان د الله تعالی د عجيب او غريب قدرت ظهور په عمل راغی.

وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي ۚ

او اچولې مې وو پر تا محبت مينه له طرفه څما (چې ګرد خلق پر تا مين شول).

تفسير: يعني مونږ له خپل لوري په دغه وخت کې د مخلوق په زړه کې ستا محبت وغورځاوه، چې هر ليدونکی به له تا سره مينه او محبت وکړي، يا يو خاص محبت مو پر تا وغورځاوه، چې ته د الله تعالی محبوب وګرځېدې، نو له هر چا سره چې پاك الله محبت وکړي؛ بندګان هم له هغه سره مينه او محبت کوي.

وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِي ﴿٣٩﴾

او (ومې کړه دغه کارونه) چې تربيت ستا وشي څما د سترګو لاندې.

تفسير: يعني د خلقو په زړونو کې ستا د محبت غورځولو څخه دغه غرض وو چې څمونږ د سترګو لاندې ستا کتنه، حفاظت، او روزنه وکړه شي، او د داسې سخت دښمن په کور کې سره له دې چې شپې او ورځې دې تېرولې؛ خو بيا ستا يوه وېښته ته څه ضرر او زيان ونه رسيږي.

إِذْ تَمْشِيٓ أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَن يَكْفُلُهُۥ ۖ فَرَجَعْنَٰكَ إِلَىٰٓ أُمِّكَ كَىْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۚ

کله چې تله خور د تا (لپاره د پلټنې ستا؛ نو يې وليدې چې د هيچا تی نه نيسې) پس وېې ويل: آيا وښايم زه تاسې ته هغه څوك چې تربيت وکړي د ده (نو قبول شو قول د دې، او مور يې راوسته او تی يې ونيوه)، پس بېرته راوستې مونږ ته مور خپلې ته لپاره د دې چې يخې (رڼې) شي سترګې د دې (او خوشاله شي په ليدلو د تا) او خفه نشي.

تفسير: پوره قصه به په بل ځای کې راځي، د موسی عليه السلام مور وروسته له هغه چې صندوق يې په سيند کې وغورځاوه، د بشريت په مقتضی سخته خپه او پرېشانه شوه، او په دغه اندېښنه کې ډوبه تللې وه چې د دې د څوی به څه حال شوی وي؟ نه ورته معلومه وه چې ژوندی دی؟ يا د کوم ځناور خوراك شوی دی؟ نو د موسی عليه السلام خور ته يې وويل: «ای لورې ! ته په پټه سره خپل ورور ولټوه ! او د ده د حال او احوال په تحقيق کې اوسه ! د بل لورې د الله تعالی په مشيت دغسې حال مهيأ شو، چې موسی عليه السلام د هيڅ يوې ښځې تی به يې په خوله نه اخيست، نو څکه ډېر ښځې راغلې او بېرته لاړلې، د موسی عليه السلام خور (بي بي مريمې) چې د ده په تکل کې وه (بي بي آسيې رضي الله تعالی عنها) ته يې وويل: «که مو امر او اجازه وي؛ نو زه به يوه ډېره ښه ښځه تاسې ته راولم، چې دغه هلك د هغې تی واخلي، يا هغه داسې دارو او درمان وکړي چې دغه هلك څه شی وخوري، او له لوږې څخه ورته څه زيان او

ضرر ونه رسيږي، او په ښه شان سره يې وروزي، او پالنه يې وکړي»، پرې حکم وشو چې هله ژر شه ! او ژر يې راوله ! دا لاړه او د موسی علیه السلام مور يې ورته راوسته، او هغه يې په الله او بسم الله سره خپل تي ته واچاوه، او ده د هغې تی واخيست، او په غړکهار سره يې په تي رودلو باندې شروع وکړه، د فرعون په کور کې ډېره خوښي او خوشالي پيدا شوه، او ټول د دغه هلك د مونډلو څخه په خپلو کاليو (جامو) کې نه ځايېدل، د موسی علیه السلام مور وويل چې: زه دلته نشم پاتې کېدی، که ماته اجازه راکړه شي چې دغه هلك له خپله ځانه سره کور ته يوسم، او په پوره حفاظت او اهتمام سره يې روزنه او پالنه وکړم، بالآخر د فرعون له طرفه د دايي په توګه د دغه هلك په تربيت مأموره شوه، او دی يې بېرته خپل کور ته راوست، او د پاچاهی په اعزاز او اکرام سره د ده په تربيت باندې يې لاس پورې کړ.

وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَٰكَ مِنَ ٱلْغَمِّ

او مړ کړی وو تا يو سړی، پس نجات مو درکړ تاته له غمه (د قصاص او عقاب).

تفسير: دغه پوره قصه د القصص په سورت کې راځي، خلاصه يې دا چې د ځلمیتوب په وخت کې د موسی علیه السلام له لاسه يو قبطي وژلی شوی وو، موسی علیه السلام وېرېدو چې د ده په قصاص کې هم په دنيا او هم په عقبی کې زه مأخوذ کېږم، نو پاك الله ده ته له دغو دواړو اقسامو پرېشانيو څخه نجات ورکړ، د اخروي پرېشانی څخه په دې ډول چې د توبې توفيق يې ورونابنه چې قبوله هم شوه، او له دنيوي څخه په دې ډول چې موسی علیه السلام يې له مصر وويست، او مدين ته يې ورساوه، چې پوره قصه يې په بل ځای کې راځي.

وَفَتَنَّٰكَ فُتُونًا ۚ

او ومې ازمويلې ته (په قسماقسم) ازموينو سره.

تفسير: يعني ستا امتحان د الله تعالی له طرفه په ځو ځو ځايونو کې واخيست شو، او ته په کې بريالی (کامياب) ثابت شوې.

فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِىٓ أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَىٰ قَدَرٍ يَٰمُوسَىٰ ﴿٤٠﴾

پس واوسېدی ته ځو کاله په اهل د مدين کې بيا راغلې ته (اوس دلته) پر هغه وخت مقرّر شوي (د عمر چې ما اندازه کړی وو، او د رسالت لايق دی)، ای موسی !.

وَٱصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِى ﴿٤١﴾

او جوړ کړی (غوره کړی) يې ماته لپاره د ځان خپل (په رسالت).

تفسير: يعني د خپلې وحي او رسالت لپاره يې تيار، او په خپلو خواصو او مقربينو کې يې داخل کړې، او څرنګه يې چې اراده وه؛ ستا روزنه (پالنه) يې وفرمايله.

ٱذْهَبْ أَنتَ وَأَخُوكَ بِـَٔايَٰتِى وَلَا تَنِيَا فِى ذِكْرِى ﴿٤٢﴾

لاړ شه ته (ای موسی) او ورور د تا په معجزو ځما سره، او سستي مه کوئ په ياد ځما کې.

تفسير: يعني د هغه کار لپاره چې ته جوړ کړی شوی يې؛ اوس يې وخت راغلی دی، چې ته له خپل ورور هارون علیه السلام سره د هغه لپاره ولاړ او تيار شئ ! او هغه دلائل او معجزات چې تاسې ته درکړی شوی دی؛ د ضرورت

په وخت کې يې ظاهر کړې، کله چې موسى عليه السلام پخوا له دې نه د دعاء کولو په وخت کې ويلي وو: ﴿كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ۝ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا﴾ نو ځکه يې دلته په ﴿وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي﴾ په ويلو سره د هغه تذکره وفرمايله، يعنې د الله تعالى د نامه په تبليغ کې په پوره تيارۍ او فعاليت سره کار وکړئ ! او تمامو احوالو او اوقاتو کې عموما او د دعوت او تبليغ په وخت کې خصوصًا پاک الله په کثرت سره يادوئ ! چې دغه ذکر الله د اهل الله لپاره د برۍ او کاميابۍ لويه وسيله او د دښمن په مقابل کې مهمه وسله ده.

﴿اذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ۝٤٣﴾

لاړ شئ (تاسې دواړه) فرعون ته، بېشکه چې دی باغي شوی دی په دعوی د الوهيت سره.

﴿فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ۝٤٤﴾

پس ووايئ ده ته خبره پسته ښايېرې چې دی پند واخلي (که ستا رسالت ورته محقق شي) يا وويرېږي (له الله که متوهم شي).

تفسير: يعنې د دعوت او تبليغ او وعظ او نصيحت په وخت کې پستې، آسانه، رقت راوړنکې خبرې وکړه، اګر که د ده د تمرّد او طغيان لامله د قبول هيله او اميد نشته، خو بيا هم تاسې داسې خيال وکړئ ! ممکن دی چې هغه له فکره او غور څخه کار واخلي، او دغه پند او نصائح پرې اثر وغورځوي، يا د الله تعالى د جلال او جبروت د بيان او رېدلو څخه وويرېږي، او د طاعت او انابت په لوري متمائل شي، او په خبرو او اترو کې ډېره نرمي وکړي، له دې توصيې څخه د دعاتو او مبلغينو لپاره ډېر لوی دستور العمل په لاس راځي، لکه چې په قرآن کې داسې صاف ارشاد شوی دی: ﴿ادْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ (۱۴ جزء د النحل سورت (۱۲۵) آيت (۱۶) رکوع).

﴿قَالَا رَبَّنَا إِنَّنَا نَخَافُ أَن يَفْرُطَ عَلَيْنَا أَوْ أَن يَطْغَىٰ ۝٤٥﴾

وويل (دواړو ورونو) اې ربه ځمونږ ! بېشکه مونږ وېرېږو چې تلوار به وکړي پر مونږ (په عقوبت سره)، يا به لا نافرمان شي (چې ستا په نسبت به بدې خبرې وکړي).

﴿قَالَ لَا تَخَافَا إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَىٰ ۝٤٦﴾

وفرمايل (الله) مه وېرېږئ (تاسې دواړه)، بېشکه زه له تاسې سره يم (په معاونت او نصرت)، اورم او وينم (په ښه شان سره ستاسې اقوال او افعال هم).

تفسير: يعنې هغه خبرې چې ستاسې او د ده په منځ کې کېږي، يا هغه معاملات چې در وړاندې کېږي؛ هغه ګرد زه اورم او وينم يې، زه هيڅ له ستاسې نه يم جلا، او تل ځما نصرت او حمايت له تاسې سره دی، خوف او وېره هيڅ مورد نه لري، او نه ښايي چې تاسې په دغه فکر کې واوسئ.

﴿فَأْتِيَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ﴾

پس ورشئ (تاسې دواړه) ده ته پس ووايئ چې بېشکه مونږ يو رسولان د رب ستا، نو ولېږه له مونږ سره بني اسرائيل، او مه يې عذابوه دوی (په سختو سختو تکاليفو سره).

تفسیر: په دغه کې د درې شیانو په طرف دعوت ورکړې شوی دی:

(۱): د فرعون او د نورو مخلوقاتو کوم رب شته چې رسول یې رالیږلی دی.

(۲): مونږ دواړه د هغه رسولان یو، لهذا څمونږ اطاعت او د رب العزّت عبادت ښایي چې وکړی شي، ګواکې په دغې جملې سره د ایمان د اصل په لوري دعوت ورکړې شوی دی، همدغه یې په «والنازعات» (دېرشم ۳۰ جزء کې) داسې اداء کړی دی: ﴿فَقُلْ هَل لَّكَ إِلَىٰٓ أَن تَزَكَّىٰ﴾ ﴿وَأَهْدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ﴾

(۳): هغه شی دی چې د هغه ضرورت په هغه خاص وخت کې واقع شو، یعنې د بني اسرائیلو نجات د فرعونیانو د ذلت او رقّت راوړونکې غلامۍ څخه، مطلب یې دا دی چې: پر دغې شریفې او نجیب الأصلې کورنۍ ظلم او ستم مه کوئ! او د دغه ډېر ذلیل او حقیر مرییتوبه یې ازاد او خپلواک کړئ، او له مونږ سره یې پرېږدئ چې هر چېرې مو چې زړه غواړي لاړ شو، او په ازادۍ سره شپې او ورځې تېرې کړو.

قَدْ جِئْنَٰكَ بِـَٔايَةٍ مِّن رَّبِّكَ

په تحقیق راغلي یو مونږ تا ته سره له معجزې له جانبه د رب ستا.

تفسیر: یعنې څمونږ دغه د رسالت دعوی بې دلیله نه ده، بلکه پر خپل صداقت د الله تعالی د قدرت معجزې او دلائل هم راسره شته.

وَٱلسَّلَٰمُ عَلَىٰ مَنِ ٱتَّبَعَ ٱلْهُدَىٰٓ ﴿٤٧﴾ إِنَّا قَدْ أُوحِىَ إِلَيْنَآ أَنَّ ٱلْعَذَابَ عَلَىٰ مَن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٤٨﴾

او سلامتي ده (له عذابه) په هغه چا چې متابعت وکړي د سمې صافې لارې. بېشکه مونږ چې یو په تحقیق وحي کړی شوې ده مونږ ته چې بېشکه عذاب په هغه چا دې چې تکذیب کوي (د رسولانو) او مخ ګرځوي (له اسلامه).

تفسیر: یعنې هر څوک چې څمونږ خبره ومنې، او پر سمه صافه لاره لاړ شي؛ نو د هغه لپاره د دواړو دارینو سعادت او سلامت ور په برخه کېږي، او هر څوک چې تکذیب او اعراض کوي؛ نو د هغه لپاره عذاب یقیني دی، اعم له دې نه چې یوائې اخروي عذاب وي، یا په دنیا کې هم ورته ورسیږي، ښایي چې اوس تاسې د خپل آخرت په فکر کې شئ، او هره لاره مو چې خوښه وي؛ هم هغه ځان ته غوره کړئ.

کله چې راغلل دوی فرعون ته، او د رب العالمین پیغام یې ورساوه؟

قَالَ فَمَن رَّبُّكُمَا يَٰمُوسَىٰ ﴿٤٩﴾

نو وویل (فرعون) پس څوک دی رب ستاسې ای موسی؟.

قَالَ رَبُّنَا ٱلَّذِىٓ أَعْطَىٰ كُلَّ شَىْءٍ خَلْقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ﴿٥٠﴾

وویل موسی: رب څمونږ هغه ذات دی چې ورکړی یې دی هر څیز ته (له مخلوقاتو) صورت شکل د ده (موافق د کماله د ده سره)، بیا یې لاره هم ورښوولې ده.

تفسیر: یعنې هر شي ته یې سم د هغه له استعداد سره شکل، صورت، قوې، خواص او نور عنایت فرمایلي دي، او د حکمت له کمال یې هم هغسې جوړ کړی دی چې هغه لره لازم وو، بیا په مخلوقاتو کې د هر یو د وجود او بقاء لپاره

هغه سامان چې ضرورت وو؛ هغه يې ورمهيأ کړی دی، او هر شيز ته يې له خپل مادي ساخت او روحاني قوّتونو او خارجي سامانونو څخه د کار اخيستلو لاره ورښوولې ده، بيا داسې يو ټينګ نظام يې راښوولی دی ، مونږ ته يې هم هدايت راکړی دی، چې د دغو مصنوعاتو له وجوده د صانع پر وجود څرنګه استدلال وکړو، فلله الحمد والمنة.

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَىٰ ﴿٥١﴾ قَالَ عِلْمُهَا عِندَ رَبِّي فِي كِتَابٍ ۖ لَّا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنسَى ﴿٥٢﴾

وويل (فرعون): پس څه وو (حال) د خلقو پخوانيو؟. وويل (موسی): چې علم د هغوی په نزد د رب څما دی په کتاب (لوح محفوظ) کې (ليکلي دي)، چې نه يې ورک کوي رب څما او نه يې هېروي (هيڅ شيز).

تفسير: يعني «که د الله تعالی پر وجود باندې داسې روښان دلائل قائم شوي دي، او د هغه په طرف چې ته دعوت ورکوې حق دی؛ نو د تېرو اقوامو په متعلّق څه بيان کړه، چې آخر له دوی څنې ډېر کسان سره د داسې واضحو او روښانو دلائلو له موجوديته ولې يې له حق څخه غاړه وغړوله، او قبول يې نه کړ؟ آيا پر هغو ګردو باندې يې عذاب نازل کړ او تباه شول؟ که ته نبي يې نو د ګردو اقوامو تفصيلي حالات ښايي تاته خامخا معلوم وي»، دغه ګرد لا يعني او لرې له مقصده خبرو باندې څکه د فرعون خوله وسپړېده چې د موسی عليه السلام د هدايت مضامين په داسې فضولو او چټې خبرو سره مخلوط کړي، موسی عليه السلام وفرمايل چې: انبياوو ته د ګردو شيانو تفصيلي علم لرل ضروري نه دي، د هر قوم د تفصيلي حالاتو څخه اطلاع او علم يوازې د الله تعالی کار دی، چې د څينو مخفي مصالحو په بناء هغه يې په کتاب (لوح محفوظ) کې هم ليکلی دی، د الله تعالی د محيط علم څخه يو شی نه ابتداء غائب کېدی شي او نه په علم کې راغلی شيز د يوې شېبې لپاره هم هېرېدی شي، پر هغه د هر قوم د اعمالو په هر وخت کې چې کړي يې وي؛ د هغو ګردو د يوې يوې ذرې ليکلې شوې حساب شته، چې په هر يوه لازمو اوقاتو کې يې ښکارولی شي.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّن نَّبَاتٍ شَتَّىٰ ﴿٥٣﴾

هغه الله چې ګرځولې يې ده تاسې ته څمکه فرش (غوړېدلې) او رواني کړې يې دي تاسې ته په دې کې لارې، او نازلې کړې يې دي (له طرفه) د اسمانه اوبه؛ پس راوباسو مونږ په دې (اوبو) سره هر هر قسم له ګياو (شنيليو) څخه رنګ په رنګ.

تفسير: يعني د اوبو، سيندونو، او غرونو له منځه يې پر څمکه لارې جوړې کړې، او له يوه ځايه بل ځای ته يې بيولې او نښلولې دي، چې پر هغو له ورتګه له يوه ملکه بل ملك ته رسېدی شي، او د اوبو په ذريعه الله تعالی راز راز شنيلې، ترکودی (نباتات) مېوې، دانې، غلې اونور يې پيدا کړې دي.

كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَىٰ ﴿٥٤﴾

وخورئ تاسې ترې او څروئ (په کې) چارپايان خپل، بېشکه په دې (مذکورو شيانو کې) خامخا (د قدرت ډېر) دلائل دي لپاره د خاوندانو د عقل.

تفسير: يعني ښې او عمده غذاوې تاسې خورئ، او هغه شيان چې ستاسې نه پکاريږي؛ هغه پر خپلو چارپايانو خورئ، چې د هغوی په محنت او زيار (کوښښ) ايستلو سره على الأكثر دغه پيداوار حاصليږي.

مِنْهَا خَلَقْنَٰكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ﴿٥٥﴾

(خاص) له دې (ځمكې څخه) پيدا كړي يئ مونږ تاسې، او په همدې ځمكې كې نه باسو تاسې، او له دې (ځمكې) څخه راباسو تاسې بل كرت (دويم ځلي په بعث بعد الموت سره).

تفسير: د ګردو پلار آدم عليه السلام له خاورو څخه پيدا كړى شوى دى، بيا په هغو أغذيه وو (خوراكو) سره چې د انسان د بدن روزنه (تربيت) كيږي؛ هغه هم له خاورو څخه وځي، وروسته له مرګه هم په عمومي ډول ګرد انسانان وراندې يا وروسته له خاورو سره ګډيږي، همداسې د قيامت په وخت كې همدغه اجزاء چې له خاورو سره ګډوډ شوي وي؛ بيا سره ټوليږي او بيا له سره پيدا كيږي، او هغه مړي چې په قبرونو كې خښ وي؛ بيا ژوندي ترې راپورته كيږي.

وَلَقَدْ أَرَيْنَٰهُ ءَايَٰتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَىٰ ﴿٥٦﴾

او خامخا په تحقيق ورښوولې (ورپيژندلې) وې مونږ دغه (فرعون ته) معجزې (د قدرت خپلې ټولې، نو تكذيب يې وكړ (د معجزو) او منع يې راوړه (له ايمانه په هغو باندې).

قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَٰمُوسَىٰ ﴿٥٧﴾

وويل (فرعون) آيا راغلى يې ته مونږ ته لپاره د دې چې وباسې مونږ له ځمكې ځمونږ په سحر خپل اى موسى؟.

تفسير: دغه خبره يې خپل قوم قبطيانو ته ځكه وويله؛ څو هغوى ته د موسى عليه السلام په مقابل كې نفرت او اشتعال وركړي، يعني د موسى عليه السلام غرض او مقصد دا دى چې د جادو په زور مونږ د دې ملك څخه وشړي، او د كوډګرى په داسې ننداري د عوامّو جميعت له خپله ځانه سره ملګري كړي، او په دغه چل د قبطيانو پر ګردو املاكو او اموالو قابض شي.

فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِّثْلِهِۦ فَٱجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَّا نُخْلِفُهُۥ نَحْنُ وَلَآ أَنتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾

پس خامخا رابه وړو تاته سحر پشان د دې سحر، پس مقرّر كړه په منځ ځمونږ او په منځ د تا كې يوه وعده چې نه به كوو مخالفت له هغه مونږ او نه ته، (او وګرځوه ځاى د وعدې) يو ځاى هوار (متوسّط په منځ د طرفينو كې).

تفسير: يعني ته پخپله په دغه اراده كې له سره نشې كاميابيدى، له مونږ سره ډير لوى لوى كوډګران شته، ښه خو به دا وي چې ته له هغوى سره مقابله وكړې، پس په هره ورځ او هر ځاى كې چې ته له هغوى سره مقابله كول غواړې؛ د هغه د تعيين اختيار تاته دركړى كيږي، او دا ضروري ده هر هغه وخت چې معين كيږي؛ بنايي چې له هغه څخه هيڅوك ځان ونه كاږي، او داسې ځاى دې وټاكل شي، چې هلته د دواړو طرفينو لپاره يو شان سهولت حاصل وي، او په منځ كې واقع وي، او په كېناستلو كې د راعي او رعايا او حاكم او محكوم او د وړوكي او د لوى هيڅ فرق او توپير سره نه وي، او هره يوه ډله په ډيره آزادى او خپلواكى سره د خپل قوّت او قدرت مظاهره په كې وكړى شي، او ميدان هم خلاص، ارت، صاف او هوار وي، څو ګرد كتونكي هر شى بې تكلفه وليدى شي، او ټول مشاهدات په ښه ډول سره وكړى شي.

قَالَ مَوۡعِدُكُمۡ يَوۡمُ ٱلزِّينَةِ وَأَن يُحۡشَرَ ٱلنَّاسُ ضُحٗى ﴿٥٩﴾

وويل (موسى) وخت د وعدې د تاسې ورځ د جشن (د قبطيانو) ده، او دا چې راټول به کړل شي خلق په وخت د څاښت کې.

تفسير: يعني د انبياوو په کارونو کې له سره هيڅ يو تلبيس او تلميع نه وي، د دوى ګرد معاملات ښکاره، واضح او صاف وي، موسى عليه السلام وفرمايل: «ښه په هم هغه ورځ کې چې تاسې لويه ميله او رسمي جشن کوئ؛ په هم هغه ورځ کې څه وخت چې لمر ښه پورته راشي، نو دغه د مقابلې نمايش (ښودنه) هم شروع شي، يعني په دغه ميله کې په هر ځاى او هر وخت چې ډېر خلق سره راټول شوي وي، په رڼا ورځ کې دې دغه مقابله وکړله شي، څو کتونکي ډېر زيات وي، او د ورځې په رڼا کې هر څوک هر شى په ښه شان سره وګوري، او هيڅ يوه اشتباه په منځ کې واقع نشي».

فَتَوَلَّىٰ فِرۡعَوۡنُ فَجَمَعَ كَيۡدَهُۥ ثُمَّ أَتَىٰ ﴿٦٠﴾

پس مخ وګرځاوه (خپلو مشرانو ته) فرعون پس راټول يې کړل (اسباب آلات) د مکر فريب خپل بيا راغى (موعد ته سره له جادوګرانو او اتباعو خپلو).

تفسير: د دغې خبرې د غوږه کولو څخه وروسته فرعون له مجلس څخه پاڅېد، او د کوډګرانو د ټولولو په ترتيباتو پې لاس پورې کړ، په هم هغه ټاکلي وخت د مقابلې په ميدان کې په داسې حال حاضر شو، چې د کوډګرانو يو لوى فوج له ده سره وو، له دوى سره د انعاماتو او اکرامونو لويې وعدې هم کړى شوي وې، او دوى ګرد په دې باندې ګمارلي شوي وو، چې په هر ډول سره چې کيږي، ښايي چې موسى عليه السلام ته ماتې ورکړئ، ګواکې دوى د حق او حقانيت د مغلوبولو په فکر کې وو.

قَالَ لَهُم مُّوسَىٰ وَيۡلَكُمۡ لَا تَفۡتَرُواْ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبٗا فَيُسۡحِتَكُم بِعَذَابٖۖ وَقَدۡ خَابَ مَنِ ٱفۡتَرَىٰ ﴿٦١﴾

وويل دغو (ساحرانو) ته موسى: (نازل دې کړي الله پر تاسې) هلاکت د تاسې، مه تړئ پر الله باندې دروغ؛ پس هلاک به کړي تاسې په عذاب سره، او په تحقيق خراب او نااميده شو هر هغه څوک چې دروغ يې وتړل (پر الله).

تفسير: معلوميږي چې په دغه مجمع کې موسى عليه السلام هر يوه ساحر ته د ده له حاله سره سم پند او نصيحت فرمايلي وو، کله چې کوډګران د حق په مقابله په جادو سره کوونکي وو، نو هغوى ته يې تنبيه ورکوله چې ګورئ! په لوى لاس خپل ځانونه هلاکت کې مه اچوئ! د الله تعالى د قدرت نښې او معجزې او د انبياوو عليهم السلام معجزو ته سحر ويل، او بې حقيقته شيان د ثابت شويو شيانو او حقائقو په مقابله کې وړاندې کول ګواکې پر پاك الله دروغ تړل دي، اما د دروغ تړونکو خاتمه او انجام له سره ښه نه دى، بلکه انديښنه شته چې پر داسې خلقو اسماني آفت نازل شي، او د دوى بېخ او بکر وباسي، او بنياد او اساس يې ور وران کړي.

فَتَنَٰزَعُوٓاْ أَمۡرَهُم بَيۡنَهُمۡ وَأَسَرُّواْ ٱلنَّجۡوَىٰ ﴿٦٢﴾

پس سره جګړه وکړه دغو (ساحرانو) په کار خپل پخپلو منځونو کې، او پټ يې وساته دغه راز (په منځ خپل کې).

تفسیر: د موسی علیه السلام له دغې موعظې او تبلیغ څخه د کوډګرانو په جرګه کې سخته وېره او اندېښنه ورپیدا شوه، او پخپلو منځونو کې یې په جګړو او مناقشو لاس پورې کړ، بالآخر وروسته له ډېرو مناظرو، مخالفتونو اومنازعو د فرعون له اثره متأثر شول، او هغه خبرې او اترې یې وکړې چې وروسته راځي:

قَالُوٓا۟ إِنْ هَٰذَٰنِ لَسَٰحِرَٰنِ يُرِيدَانِ أَن يُخْرِجَاكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ ٱلْمُثْلَىٰ ﴿٦٣﴾

وویل (جادوګرانو) دا دواړه خامخا ساحران دي اراده لري دوی دواړه چې وباسي تاسې له ځمکې (ملک) د تاسې په سحر خپل سره، او بوځي (محو کړي دوی دغه) لاره (د دین) د تاسې چې ډېره غوره ده.

تفسیر: یعنې چې له پخوا راهیسې ستاسې کوم دین او رسوم جریان لري، هغه له منځه لرې کړي، او خپل دین هم رائج کړي، چې د هغه په زور په دغه ملک کې ستاسې عزّت، پت، ګټه او شته، همدغه دواړه وروڼه غواړي چې له تاسې څخه وشکوي، او یواځې همدا دواړه پرې قابضان شي.

فَأَجْمِعُوا۟ كَيْدَكُمْ ثُمَّ ٱئْتُوا۟ صَفًّا ۚ وَقَدْ أَفْلَحَ ٱلْيَوْمَ مَنِ ٱسْتَعْلَىٰ ﴿٦٤﴾

پس راجمع کړئ تاسې (اسباب د سحر او) مکر خپل، بیا راشئ میدان د معارضې ته صف صف، او په تحقیق بریالی شو نن ورځ هغه څوک چې غالب شو.

تفسیر: یعنې د موقع اهمیت وپېژنئ! وقت له لاسه مه باسئ! په پوره همّت او قوّت سره ګرد یو ځای شئ! او د دوی د پره کولو تدبیر وکړئ! او دفعتًا داسې حمله پرې وروړئ! چې په یو وار کې د دوی قدمونه وښوییږي او وپرځیږي، چې د نن ورځې جګړه فیصله کوونکې جرګه ده، د نن ورځې بری دائمي کامیابي او د تل بری دی، هر هغه فریق چې نن غالب او بریالی شي؛ نو هغه د همېشه لپاره منصور او مفلح ګڼلی کېږي.

قَالُوا۟ يَٰمُوسَىٰٓ إِمَّآ أَن تُلْقِىَ وَإِمَّآ أَن نَّكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ أَلْقُوا۟ ۖ فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ
إِلَيْهِ مِن سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَىٰ ﴿٦٦﴾

وویل (کوډګرانو) ای موسی! یا به ته غورځوې (اول همسا خپله) او یا به شو مونږ اول د هغه چا چې غورځوي (همسا خپله). وویل (موسی) بلکه وغورځوئ تاسې ړومبی! (نو واچول ساحرانو اسباب د سحر خپل)، پس ناڅاپه (دغه وخت) هغه پړی د دوی او همساګانې د دوی په خیال کې راوستې کېدې دغه (موسی ته) له وجه د سحر د دغه (ساحرانو) داسې چې بېشکه دغه (ماران دي چې) منډې وهي (او ځغلي).

تفسیر: موسی علیه السلام په ډېرې بې پروایۍ سره جواب ورکړ، چې نه ړومبی تاسې خپلې ننداري راوښیئ، او خپلې چارې مو راښکاره کړئ! څو د باطل د زور ازمویلو څخه وروسته د حق غلبه په پوره ډول سره درښکاره شي، دغه قصه د الأعراف سورت په (۱۲) رکوع کې پخوا له دې نه هم لیکلې شوې ده، هلته دې ولوسته شي.

فَأَوْجَسَ فِى نَفْسِهِۦ خِيفَةً مُّوسَىٰ ﴿٦٧﴾

بیا ومونده (موسی) په نفس خپل کې وېره (چې خلق به د سحر او معجزې فرق ونشي کړی او ګمراه به پاتې شي).

تفسیر: یعني د کوډګرانو د دغې چارې د لیدلو څخه ناپوهان تېر نه وځي، او د سحر (کوډو) او د معجزې په منځ کې به سره فرق ونه کړی شي، نو په دغه صورت کې به د حق غلبه نه واضح کیږي، د خوف دغه مطلب د وروستني جواب څخه ځرګندیږي.

قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنتَ الْأَعْلَىٰ ﴿٦٨﴾

ومو ویل (موسی ته) مه ویرېږه! بېشکه ته چې یې همدا ته یې ډېر غالب.

تفسیر: یعني وېره له خپل زړه څخه وباسه! او دغسې وسوسې ته په خپل زړه کې ځای مه ورکوه! الله تعالی خامخا حق ته بری او غلبه ورکوي، او تل یې په ارتقاء او اعتلاء کې ساتي.

وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا

او وغورځوه هغه شی چې ښي لاس د تا کې دی، چې له حلق څخه ښکته تېر کړي هغه شیان چې دوی جوړ کړي دي.

تفسیر: یعني خپله همسا په ځمکه وغورځوه! چې د دوی دغه ګردې کوډې او پلمې یوه نمړی او ګوله کړي، او میدان د دوی له وجوده پاک شي.

إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ ۖ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَىٰ ﴿٦٩﴾

بېشکه هغه شی چې جوړ کړی دی دوی (او میدان د مقابلې ته یې حاضر کړی دی) مکر د ساحر دی، او بری نه مومي ساحر (کوډګر) هر چېرته چې راشي (او وي).

تفسیر: یعني د کوډګرانو کوډې، سحر، جادو او نورې پلمې (تدبیرونه) چې خومره دي، او تر هرې اندازې پورې چې ورسیږي، د حق په مقابله کې له سره بری نشي موندلی، او نه پخپله کوډګر چېرې فلاح موندلی شي، نو ځکه په حدیث کې د کوډګر د قتل حکم ورکړی شوی دی.

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَىٰ ﴿٧٠﴾

پس وغورځول شول کوډګران (نسکور) په دغه حال کې چې سجده کوونکي وو (الله ته) (نو کوډګرانو) وویل: ایمان مو راوړی دی په رب د هارون او موسی.

تفسیر: دغه کوډګران چې ډېر فني سړي او د تخصص خاوندان وو، سمدلاسه وپوهېدل چې دغه له سره سحر نشي کېدی، او علی الیقین دغه له سحره د پاسه بل کوم حقیقت او کیفیت لري، نو في الحال د دوی زړونه د ایمان په رڼا سره روښان شول، او د پاک الله د عظمت او قدرت په مقابل کې سر په سجده ولوېدل، دغه قصه د «الأعراف» سورت په ۱۳ رکوع کې لیکلی شوې ده.

قَالَ آمَنتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۖ

وویل (فرعون) چې: ایمان راوړو تاسې په ده باندې پخوا له هغه چې اجازه درکړم زه تاسې ته، بېشکه دا موسی چې دی خامخا مشر د تاسې دی هغه چې ښوولی یې ده تاسې ته جادو.

تفسیر: یعني بې څما له اجازې او حکم صادرولو څخه تاسې ایمان راوړ، او څما فیصلې ته مو له سره غوږ کېښنبود او منتظر نشوئ، نو معلوم شو چې تاسې او موسی علیه السلام پخپلو منځونو کې سره روغه او جوړښت سره کړی دی، او دغه مقابله مو داسې راښکاره شوه، لکه د زرګرانو جنګ چې په دغه سره غواړئ چې عوامّ الناس وغولوئ، لکه چې د «الأعراف» په سورت کې هم مذکور شو.

فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَىٰ ﴿٧١﴾

نو اوس به پرې کړم زه خامخا لاسونه د تاسې، او پښې د تاسې تېروبېر (یعنې ښی لاس او کېڼه پښه - یا کیڼ لاس او ښی پښه)، او خامخا ځوړند به کړم هرومرو تاسې په تنو د خرماوو کې، څو ستاسې د حال د لیدلو څخه ګردو ته پند او عبرت حاصل شي، او خامخا معلوم به کړئ تاسې هرومرو چې کوم یو له مونږ نه ډېر سخت دی له جهته د عذاب، او ډېر پاتې کېدونکی دی (زه که موسی؟).

تفسیر: یعنې تاسې پخپل دغه ایمان راوړلو سره داسې راخر ګندوئ چې همدا مونږه منجي یو او نور ګرد خلق به په ابدي عذاب کې اخته او مبتلا کیږي، نو اوس به درمعلوم شي چې د چا عذاب زیات سخت دی، او تر زیات وخت پورې پاتې کېدونکی دی.

قَالُوا لَن نُّؤْثِرَكَ عَلَىٰ مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِي فَطَرَنَا ۖ فَاقْضِ مَا أَنتَ قَاضٍ ۖ إِنَّمَا تَقْضِي هَٰذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٧٢﴾ إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ ۗ وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴿٧٣﴾

وویل (کوډګرانو) چې له سره به غوره نه کړو تا په هغه چې راغلي دي مونږ ته له ښکاره وو معجزو، او له هغه (الله) چې پیدا کړي یې یو مونږ، پس وکړه ته هغه کار چې ته یې کوونکی یې، بېشکه همدا خبره ده چې حکم به ورکړې ته په دې ژوندون لږ خسیس (په قتل او نورو تعزیراتو). بېشکه مونږ ایمان راوړی دی په رب خپل، چې وبښي مونږ ته ګناهونه څمونږ، او هغه چې تا مجبوره کړي یو مونږ په هغه شي باندې له سحره (په مقابل د معجزې کې)، او الله خیر غوره دی (له جهته د جزاء ورکولو له تا نه) او ډېر باقي پاتې کېدونکی دی (عذاب د ده).

تفسیر: یعنې مونږ داسې صاف حقّاني دلائل ستا له خاطره نشو پرېښودی، او د خپل حقیقي خالق د خوښۍ په مقابل کې ستا هیڅ پروا نشو کولی، اوس هر څه چې ستا له لاسه کېدی شي؛ ویې کړه، ستا خو هم دغومره زور رسیږي چې څمونږ دغه فاني دنیوي ژوندون ختم کړې، څمونږ ارزو او تمنّا همدا ده چې څمونږ مالک او مولی له مونږه خوښ او رضاء شي، او څمونږ ټول ګناهونه خصوصًا همدغه ګناه چې ستا د حکومت له خوفه بالجبر څمونږ له لاسه صادره شوې ده، «یعنې چې د حق مقابله مو له جادو سره کړې ده»؛ معاف وفرمایي.

إِنَّهُ مَن يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿٧٤﴾

بېشکه شان دا دی هر څوک چې راشي رب خپل ته کافر (په عقبی کې)؛ پس بېشکه شته ده ته جهنّم دوزخ چې نه به مري په دې دوزخ کې، او نه به ژوندون کوي (د ژوندون په څېر).

تفسیر: یعنې انسان لره پکار دي چې اول د آخرت په فکر کې اوسي، او داسې دې ونه کړي چې د مخلوق په اطاعت کې د خالق معصیت وکړي، ځکه چې د داسې مجرمانو د هستوګنې ځای ډېر بد ځای دی، چې له هغه څخه نجات او ژغورنه (بچ کېدنه) په هیڅ یوه صورت سره ممکنه نه ده.

وَمَن يَأْتِهِۦ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَأُوْلَٰٓئِكَ لَهُمُ ٱلدَّرَجَٰتُ ٱلْعُلَىٰ ﴿٧٥﴾ جَنَّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَآءُ مَن تَزَكَّىٰ ﴿٧٦﴾

او هر څوک چې راشي دغه (الله) ته (په قيامت کې) په دې حال کې چې مؤمن وي، چې په تحقيق کړي يې وي ښه (عملونه په دنيا کې)؛ پس دغه مؤمنان چې دي شته دوی ته مرتبې ډېرې اوچتې. (چې هغه مرتبې) جنتونه دي د (تل) هستوګنې، چې بهيږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د دوی ويالې، همېشه به وي دوی په دغو (جنتونو) کې، او دغه (درجې او جنتونه) جزاء ده د هغه چا چې ځان يې پاک کړی وي (له خيرو د کفر او له ګناهونو).

وَلَقَدْ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِى فَٱضْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِى ٱلْبَحْرِ يَبَسًا لَّا تَخَٰفُ دَرَكًا وَلَا تَخْشَىٰ ﴿٧٧﴾ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِۦ فَغَشِيَهُم مِّنَ ٱلْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾

او خامخا په تحقيق وحي کړې وه موږ موسی ته داسې چې د شپې وباسه (له مصره) بندګان ځما (بني اسرائيل)، پس جوړه کړه دوی ته (په وهلو د همسا خپلې سره) لاره په بحر کې وچه، نه به ويرېږې ته په تعقيب (د فرعون له موندلو او نيولو) او نه ويرېږې (له ډوبېدلو). پس راغی په هغو (بني اسرائيلو) پسې (له وروسته) فرعون سره د لښکرو د ده؛ پس لاندې کړل دوی له بحر څخه هغه څيز چې لاندې يې کړل.

تفسير: کله چې فرعونيانو په ميداني مقابله کې ماتې وموندلې، او کوډګران مشرف بالايمان شول، او د بني اسرائيلو ثقل څه دروند شو، او موسی عليه السلام له کلو کلو راهيسې د الله تعالی باهره آيات وروښوول، او هر شان حجّت يې په اتمام ورساوه، خو سره له هغه فرعون دغې خبرې ته تيار او آماده نشو چې حق ومني، يا بني اسرائيلو ته آزادي او خپلواکي ورکړي؛ دلته د الله تعالی داسې حکم پر موسی عليه السلام صادر شو، چې بني اسرائيل له خپله ځانه سره روان کړه ! او د شپې له مخې له مصره هجرت وکړئ !، څو په دغه وسيله سره بني اسرائيل له مظلوميت او غلامی څخه نجات ومومي، په لاره کې به سمندر (د قلزم بحيره) حائل کيږي، ليکن تا غونډې د يو اولوالعزم نبي په لاره کې نه ښايي چې سمندر هم حائل شي، کله چې موسی عليه السلام له همدغه هدايت سره سم پر سمندر باندې خپله همسا ووهله، چې په هغه سره اوبه له سره تر بېخه پورې څيرې او دولس کوڅې شوې، او الله تعالی باد ته امر وکړ، چې سمدلاسه دغه ځمکه وچه کړه ! لکه چې آناً فاناً د سمندر ښخ وچه سمه صافه لاره شوه، او په دواړو اطرافو کې د سمندر اوبه لکه چې ډېر لوی لوی غرونه ولاړ وي: ﴿فَٱنفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَٱلطَّوْدِ ٱلْعَظِيمِ﴾ «پس څيرې شو بحر، پس وګرځېده هره ټوټه د اوبو لکه لوی غر»، نو بني اسرائيل پر دغه لاره بې له کومه تکليف او مشقته تېر شو، وروسته فرعون سره له خپل عظيم الشان فرعوني لښکر د دوی د تعاقب او نيولو لپاره راغلل، او دغه وچه سمه صافه لاره يې ليدلې په بني اسرائيلو پسې هلته ننوتل، څه مهال (وخت) چې بني اسرائيل له سينده بېخي پورې وتل، او فرعون سره له خپله فرعوني لښکره د سيند منځ ته ورسېدل؛ الله تعالی سمندر ته امر وکړ چې له دواړو خواوو اوبه سره يو ځای کړه ! او فرعون سره له فرعونيانو په خپله غېږ کې ټينګ ونيسه !.

وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُۥ وَمَا هَدَىٰ ﴿٧٩﴾

او ګمراه کړ فرعون قوم خپل او (ورته يې) ونه ښودله لاره سمه.

تفسير: يعني په ژبه سره خو يې ډېرې دعوی کولې چې: ﴿وَمَآ أَهۡدِيكُمۡ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ﴾ ليکن ده خپل قوم ته څرنګه ښه لار ورونبوده؟ بېشکه چې فرعون دغه مثال پر فرعونيانو ممثل کړ.

يَٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ قَدۡ أَنجَيۡنَٰكُم مِّنۡ عَدُوِّكُمۡ وَوَٰعَدۡنَٰكُمۡ جَانِبَ ٱلطُّورِ ٱلۡأَيۡمَنَ وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكُمُ ٱلۡمَنَّ
وَٱلسَّلۡوَىٰ ۝٨٠ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقۡنَٰكُمۡ وَلَا تَطۡغَوۡاْ فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيۡكُمۡ غَضَبِيۖ وَمَن
يَحۡلِلۡ عَلَيۡهِ غَضَبِي فَقَدۡ هَوَىٰ ۝٨١

(وفرمايل الله چې) ای بني اسرائيلو ! په تحقيق نجات درکړ مونږ تاسي ته له دښمنه د تاسې، او وعده کړې ده مونږ له تاسي سره (په واسطه د موسی) جانب د طور (چې) ښی (جانب دی)، او نازل کړ مونږ پر تاسي من (ترنجبين) او سلوی (وريت کړي مرغان)، خورئ تاسي له طيبو (پاکيزه وو شيانو) هغه چې رزق روزي مونږ درکړې ده تاسي ته، او مه کوئ تجاوز په هغه (مرزوق کې په اسراف، اذخار، بخل او کفران سره)، پس واجب لازم راکوز به شي پر تاسي غضب قهر ځما، او هر څوک چې لازم واجب راکوز شي پر ده غضب ځما؛ پس په تحقيق سخت وغورځېد (په هاويه کې).

تفسير: په دغه سره الله تعالی بني اسرائيلو ته پند ورکوي چې وګورئ مونږ پر تاسي باندي څرنګه احسانات او انعامات فرمايلي دي، د دغو احساناتو اوانعاماتو په مقابل کې تاسي ته دغه لايق او مناسب وو، چې هغه حلال، طيب، لذيذ، خوندور او پاک شيان چې الله تعالی تاسي ته عنايت فرمايلي دي؛ د هغه استعمال په ډېر شوق او ذوق وکړئ ! او په دغه معامله کې له حده مه تېرېږئ، لکه داسې چې ناشکري او اسراف وکړئ ! يا په دغه فاني تنعماتو کې بېخي محو او ډوب شئ، او د الله تعالی واجبه حقوق اداء نه کړئ، يا دغه د الله تعالی درکړې شوی مال او دولت په مناهيو او معاصيو کې ولګوئ، يا هر چېرې او هر ځای کې چې د تعديل، تأويل، مکر او فريب څخه ممانعت کړې شوی دی؛ هلته په دغو تأويلاتو، مکر او فريب پسې مه ګرځئ ! الغرض د الله تعالی درکړې نعمتونه د طغيان او عصيان آله له سره مه ګرځوئ !.

وَإِنِّي لَغَفَّارٞ لِّمَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا ثُمَّ ٱهۡتَدَىٰ ۝٨٢

او خامخا زه هرومرو ښه مغفرت کوونکی يم هغه چا ته چې توبه يې وويسته (له شرکه) او ايمان يې راوړ (په ټولو مؤمن به شيانو)، او نېک عمل يې وکړ، او بيا (په همدغه سمه صافه لار تر مرګه) مستقيم پاتې شو.

تفسير: د مغضوبينو په مقابل کې دغه د مغفورينو بيان وشو، يعني هومره چې لوی مجرم وي، که د زړه په صدق سره تائب شي، او د ايمان او صالح عمل لاره ځان ته غوره کړي، او پر همدغه د ايمان پر سمه صافه لاره تر مرګه پورې مستقيم پاتې شي؛ نو د الله تعالی په دربار کې د مغفرت او د رحمت هيڅ کمی اوتقليل نشته.

وَمَآ أَعۡجَلَكَ عَن قَوۡمِكَ يَٰمُوسَىٰ ۝٨٣ قَالَ هُمۡ أُوْلَآءِ عَلَىٰٓ أَثَرِي وَعَجِلۡتُ إِلَيۡكَ رَبِّ لِتَرۡضَىٰ ۝٨٤

او څه شي راګړندی کړې ته (چې ړومبی راغلې) له قومه خپله ای موسی !. وويل (موسی) دوی دغه دي (روان دي) راپسي وروسته ځما (را روان دي)، او جلتي مې وکړه تاته (په راتلو کې) ای ربه ځما لپاره د دې چې راضي شې ته (له ما نه).

تفسير: موسى عليه السلام حسب الوعده په ډېره مينه او اشتياق سره «طور» ته ورسېد، ښايي چې داسې حکم هم پرې شوى وي؛ چې د خپل قوم ځيني مشران او غټان هم له خپله ځانه سره راوله، او هغوى به ترې لږ څه وروسته پاتې شوي وي، او موسى عليه السلام به په ډېر شوق او ذوق سره مخ کې وړاندې تللى وي، نو الله تعالى وفرمايل: اى موسى ! دومره ګړندى ولې راغلې؟ او خپل قوم او ملګري دې ولې وروسته پرېښودل؟ عرض يې وکړ چې اى رب العالمينه ! ستا د خوښۍ او رضاء لپاره ډېر ژر حاضر شوم، او قوم هم دومره له ما څخه لرې نه دى، دغه دى راپسې راځي، كذا في التفاسير، ويحتمل غير ذلك، والله أعلم.

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنۢ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ ٱلسَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾

وفرمايل (الله) پس بېشکه موږ چې يو په تحقيق ومو ازمويه قوم د تا وروسته له (راتللو ستا)، او ګمراه کړل دوى سامري (په عبادت د خُسي سره).

تفسير: يعنې ته دلته راغلې، او ما ستا قوم په يو ډېر سخت امتحان کې غورځولى دى، چې د هغه سبب په عالم أسباب کې سامري ګرځېدلى دى، ځکه چې د هغه په اضلال او اغواء سره بني اسرائيلو د موسى عليه السلام په غياب کې د خُسي په عبادت لاس پورې کړ، چې د هغه قصه د «الأعراف» سورت په (١٨) رکوع کې هم تېره شوې ده.

فَرَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوْمِهِۦ غَضْبَٰنَ أَسِفًا ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۚ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ ٱلْعَهْدُ أَمْ أَرَدتُّمْ أَن يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُم مَّوْعِدِى ﴿٨٦﴾

پس راوګرځېد موسى قوم خپل ته ډېر غضبناک خورا غمجن، وويل (موسى) اى قومه ځما ! آيا وعده نه وه کړې له تاسې سره رب د تاسې وعده حسنه (نېکه ښه د ورکولو د تورات)؟، آيا پس اوږده شوه پر تاسې زمانه (د بيلتون ځما)؟، او که اراده کړې وه تاسې چې لازم واجب راکوز شي پر تاسې غضب قهر له جانبه د رب د تاسې؛ پس وعده خلافي وکړه تاسې له ما سره؟.

تفسير: يعنې ځما په متابعت کې تاسې ته د ديني او دنيوي هر قسم نېکى دررسېږي، لکه چې ډېره عظيم الشأنه نيکي همدا اوس تاسې پخپلو سترګو سره وليدله، او هغه څه چې باقي دي؛ هغه عنقريب دررسېږي، آيا له دغې وعدې څخه ډېر زيات مدّت تېر شوى دى؟ چې تاسې دغه تېر ګړد احسانات هېر کړل، او د وروستنيو انعاماتو له ډېر انتظار کولو څخه ستړي ستومان شوئ؟ يا عمداً او په لوى لاس مو له ما سره وعده خلافي وکړه؟ او د توحيد پر دين قائم پاتې نشوئ؟ او د الله تعالى غضب مو ځان ته غوره کړ (كذا فسره الحافظ ابن كثير رحمه الله).

قَالُوا۟ مَآ أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا حُمِّلْنَآ أَوْزَارًا مِّن زِينَةِ ٱلْقَوْمِ فَقَذَفْنَٰهَا فَكَذَٰلِكَ أَلْقَى ٱلسَّامِرِىُّ ﴿٨٧﴾

وويل (بني اسرائيلو) چې نه مو دى کړى خلاف د وعدې د تا په اختيار خپل سره، وليکن موږ بار کړى شوي يو په پېټو له ګاڼو (زېوراتو) او کاليو (کپړو) د قبطيانو د قوم، پس ومو غورځولي هغه (ګاڼې په اور کې)، او همداسې وغورځولي (ګاڼې په اور کې) سامري.

تفسير: يعنې موږ پخپل اختيار او په خپل سر داسې حرکت نه دى کړى، په دغه حرکت باندې موږ د «سامري» په تحريک او لار ښوونه سره اقدام کړى دى، صورت يې داسې وو چې د فرعونيانو د ګاڼو او کاليو (جامو) هغه بار چې ځموږ په اوږو بار وو؛ موږ نه پوهېدلو چې له هغه سره څه معامله وکړو، نو پخپلو منځونو کې مو مشوره سره وکړه، او وروسته له هغه مو داسې غوټه کړه، چې هغه هيسته وغورځوو، نو «سامري هغه زېورات واخيستل، او په اور کې يې

ویلي کړل، او له هغه څخه یې د خُسي تصویر جوړ کړ، او هغه یې راودراوه، دغه قصه د «الأعراف» په سورت کې هم تېره شوې ده، هلته دې ولوستل شي.

تنبیه: د فرعونیانو ګاڼې څرنګه د بني اسرائیلو په لاس ورغلي وې؟ یا به یې هغه له دوی نه مستعار اخیستې وې، یا د غنیمت د مال په ډول به دوی ته په لاس ورغلي وې، یا به بل کوم صورت لري، په دې کې د مفسّرینو اختلاف دی.

فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُۥ خُوَارٌ فَقَالُوا۟ هَٰذَآ إِلَٰهُكُمْ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ فَنَسِىَ ﴿٨٨﴾

نو (یې) راوویست دوی ته (له هغه خندق څخه) یو خُسی یو جسد چې وو ده ته غږ، نو وویل (سامري او تابعانو یې) دغه د تاسې معبود دی او معبود د موسی دی، پس هېر کړی دی ده (خپل إلـه دلته او طور ته تللی دی).

تفسیر: یعنې د موسی علیه السلام څخه هېر شوي دي چې د الله تعالی سره د خبرې کولو لپاره طور ته تللی دی، الله خو دلته موجود دی، یعنې همدغه خُسی دی (العیاذ بالله)، ښایي دغه خبره به د دغو یهودانو وي چې په دوی کې سخت غالبان وو.

أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾

(نو فرمایي الله) آیا نه ګوري دوی بېشکه شان دا دی چې بېرته نه ګرځوي دا (خُسی) دوی ته خبره، او نه مالک دی دوی ته د ضرر (د دفع کولو)، او نه د نفعې (د رسولو).

تفسیر: یعنې دغه ړانده په دغومره غټه خبره هم ونه پوهېدل، چې دغه بُت چې نه له چا سره خبرې کولی شي، نه چاته لږ څه نفع رسولی شي، او نه د څه نقصان رسولو اختیار لري، هغه څنګه معبود کېدی شي؟.

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَٰرُونُ مِن قَبْلُ يَٰقَوْمِ إِنَّمَا فُتِنتُم بِهِۦ ۖ وَإِنَّ رَبَّكُمُ ٱلرَّحْمَٰنُ فَٱتَّبِعُونِى وَأَطِيعُوٓا۟ أَمْرِى ﴿٩٠﴾

او خامخا په تحقیق وویل دوی ته هارون پخوا (له راتللو د موسی نه له طوره) ای قومه څما! بېشکه همدا خبره ده چې ازمویلي شوي یئ تاسې په (عبادت) د خُسي، او بېشکه رب د تاسې همدا «رحمان» دی (نه بل څوک)، نو متابعت وکړئ څما او اطاعت وکړئ د حکم څما.

تفسیر: یعنې هارون علیه السلام په پسته ژبه سره دوی پوهولي وو، چې پر دغه خُسي تاسې غولیدلي یئ، دا له سره ستاسې معبود نشي کېدی، ستاسې معبود یواځې رحمن دی، زه د موسی علیه السلام خلیفه یم، او بالذات پخپله هم د نبوّت خاوند یم، که خپله ښېګڼه (فایده) غواړئ؛ نو پر تاسې لازم دي چې څما په طریقه او لاره لاړ شئ، اوڅما خبره ومنئ، او د سامري په ټګۍ مه خطا وځئ، چې هغه مو اغواء کوي، او له لارې مو وباسي.

قَالُوا۟ لَن نَّبْرَحَ عَلَيْهِ عَٰكِفِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَىٰ ﴿٩١﴾

وویل (بني اسرائیلو چې:) همېشه به اوسو په (عبادت د) دې خُسي محکم ولاړ تر هغه پورې چې بېرته راشي مونږ ته موسی (له طوره).

قَالَ يَٰهَٰرُونُ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوٓا۟ ﴿٩٢﴾ أَلَّا تَتَّبِعَنِ ۖ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِى ﴿٩٣﴾

وویل موسی (پس له راتګه خپله له طوره): ای هارونه! څه شي منع کړې وې ته کله چې تا ولیدل دوی چې ګمراهان شول له دې چې متابعت دې ونه کړ (د حکم) څما، آیا پس نافرماني وکړه تا له حکمه څما؟.

تفسير: يعني ما ته خپل خليفه درولی وې، او حکم مې درکړی وو چې ځما په غياب کې د دوی اصلاح کوه، او د مفسدانو په لاره مه ځه، نو بيا تا څه اصلاح وکړه؟ الغرض تا د داسې صريحې ګمراهۍ له ليدلو سره ولې ځما د اصولو او طريقې متابعت ونه کړ؟.

قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي

وويل (هارون): ای ځويه د مور ځما ! مه نيسه ږيره ځما او نه (ويښتان د) سر ځما.

تفسير: موسی عليه السلام له ډېره قهره او سختې غوسې هارون عليه السلام يې له ږيرې او د سر له ويښتانو څخه کلک نيولی وو، د دې مفصّله قصه د «الأعراف» په (۱۸ رکوع) کې تېره شوې ده، د هغه په فوائدو کې دې ولوسته شي.

إِنِّي خَشِيتُ أَن تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَآءِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾

بېشکه زه ووېرېدم له دې نه چې وبه وايې ته (راته) چې بېلتون دې واچاوه په منځ د بني اسرائيلو کې (که چېرې ما جنګ کړی وی)، او ودې نه کتل امر ځما ته.

تفسير: يعني ځما په فکر کې همدغه خبره راغله چې ستا د راتګ انتظار له دې نه بهتر دی چې زه ستاسې په غياب کې کوم کار وکړم، چې د هغه لامله به په بني اسرائيلو کې شقاق او نفاق واقع شي، ځکه ظاهر دی که مقابله يا انقطاع کېده؛ نو څه خلق به له ما سره کېدل، او ډېر کسان به مخالف کېدل، نو زه له دې وېرېدم چې ته د خپل راتګ په وخت کې دغه الزام په ما وانهړوې چې ځما د راتګ انتظار دې ولې ونه کړ؟ او په قوم کې دې ولې داسې تفرقه وغورځوله.

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَسَٰمِرِيُّ ﴿٩٥﴾

وويل (موسی) پس څه وه ستا کار ای سامري ! (چې خلق دې ګمراه کړل).

تفسير: يعني موسی عليه السلام د هارون عليه السلام د جواب او سوال څخه وروسته (سامري) يې تر قهر او عتاب لاندې ونيو، او ترې لازمه پوښتنې يې شروع کړې، او ويې ويل چې: ته دې په رښتيا خپل حقيقت بيان کړه ! دغه حرکت دې د څه لامله کاوه، او بنا پر کومو اسبابو او عواملو بني اسرائيل ستا په لورې بې لارې او ګمراه شول؟.

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِۦ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ أَثَرِ ٱلرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذَٰلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ﴿٩٦﴾

وويل (سامري) چې نظر غورځولی وو ما په هغه شي باندې چې نظر نه وو غورځولی دوی په هغه شي باندې، پس واخيستله ما يو موټی (خاوره) له قدمه د (آس د) رسول (جبرئيل)، پس ومې غورځوله دا (خاوره په خوله ددې خُسې کې نو پر غږېدو سو)، او همداسې ښايسته کړې وو ماته (دا کار) نفس ځما.

تفسير: سامري وويل چې: «ځما نظر پر داسې يو شي ولوېد، چې د نورو فهم هغه ته ونشو، يعني ما د الله تعالی لېږلی ملک ـ پرښته (جبرئيل) پر آس سور وليد، او د ده د پښو يا د ده د آس د سوو له خاورو څخه مې يو موټی خاوره واخيسته، او بيا هم هغه مې د خُسې د سرو زرو په مجسمه کې ورتوی کړې»، د سامري په زړه کې دغه فکر راغلی وو، چې د روح القدس د پښو خاورو کې به هرومرو څه نه څه تأثير وي.

تنبيه: د دې آيت کوم تفسير چې پاس بيان شوی دی، له کرامو صحابه وو، تابعينو او مفسرينو علماوو څخه همدغه منقول دی، ځينو زائغينو چې پر دې باندې طعن کړی دی، او د آيت لرې له صوابه تأويلات يې کړې دي، د هغه کافي جواب د «روح المعاني» خاوند ورکړی دی، دلته د دومره بسط موقع نه ده، من شاء فليراجع.

قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ

وویل (موسی): پس ځه (له مونږه لرې شه !) پس بېشکه شته تاته په دغه ژوندون کې دا (عاقبت) چې وبه وایې (هر چاته چې ویېویني) چې مه لګېږه (په ما).

تفسیر: یعني ماته دې لاس مه راوړاندې کوه ! او مه راسره نژدې کېږه ! او بېخي لرې او جلا راڅخه ګرځه !، کله چې «سامري» د خُسي لوبه او ننداره یې د دې لامله جوړه کړې وه، چې د لویی، ریاست، او جاه خاوند شي، او خلق له ده سره ملګري شي، او دی د خپل مشر او سردار په توګه ومني؛ نو ځکه هغه ته په دغه صورت سره مناسبه او کافي سزا ورکړه شوه، چې هیڅوك دې له ده سره نه نژدې کیږي، بلکه سامري به دې مأمور او مجبور شو، چې ودانۍ څخه لرې په صحراء او بیدیا کې لکه یو ذلیل ځنګلي او وحشي ځناور اوسیږي، او له سره دی د خلقو سره نه یو ځای کیږي.

وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَّنْ تُخْلَفَهُ

او بېشکه تاته (ده په آخرت کې) وعده (د عذاب) چې له سره به خلاف ونه کړ شي له تا سره له هغې وعدې څخه.

تفسیر: دا یې چې فرمایلي دي، چې دا یوه داسې وعده ده چې له سره ترې نه مخالف کیږي؛ ښایي ترې اخروي عذاب مراد وي.

وَانْظُرْ إِلَىٰ إِلٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا ۖ لَّنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿۹۷﴾

او وګوره معبود خپل ته دې هغه چې وې ته په عبادت د هغه کې محکم ولاړ (چې خُسی دی)؛ خامخا سوځوو مونږ هرومرو هغه، بیا به یې بادوو، تار په تار کوو په سیند کې په بادولو، تار په تار کولو سره.

تفسیر: یعني ستا سزا خو همدا شوه، اوس ستا هغه خُسی چې تا معبود درولی وو، او بیا دې پرې زړه بایللی وو، او ورته ناست وې، اوس یې ستا تر سترګو لاندې ټوټې ټوټې او ټکر ټکر کوم، او بیا یې په سخت اور کې سوځوم، او بیا یې ایره هم د سیند په هوا کې دوړوم، څو دې عابدانو او مینانو ته دغه خبره ښه واضحه او ښکاره شي چې دغو نورو ته به څه سود او زیان ورسوي؟ حال دا چې دی خپل د ځان ساتنه او حفاظت هم نشي کولی.

إِنَّمَا إِلٰهُكُمُ اللّٰهُ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿۹۸﴾

بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې (چې مستحق د عبادت دی)؛ الله دی هغه چې نشته بل معبود مستحق د عبادت مګر هم دی دی، چې محیط دی دی پر هر څیز له جهته د علم.

تفسیر: د باطلو له لرې کولو او امحاء سره به موسی علیه السلام خپل قوم ته د حق په طرف دعوت کاوه، او داسې به یې ورته ویل چې: خسی څه شی دی؟ هیڅ یو شی دی، چې د هر لوی هم وي له سره معبود کېدی نشي، رښتین او حقیقي معبود خو هغه یو ذات دی چې ماسوا له هغه څخه د بل هیچا عبادت عقلاً، نقلاً او فطرتاً نه دی جائز، او د هغه لا محدود علم هرې یوې ذرې لره هم محیط دی.

كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَآءِ مَا قَدْ سَبَقَ

همداسې (لکه چې د موسی قصه مو وکړه تاته؛) قصې کوو پر تا (يعنې تاته) له اخبارو د هغو امورو چې په تحقيق پخوا تېر شوي دي (له پخوانيو امتو)،

تفسير: يعنې د موسی عليه السلام او د فرعون او د هغو د اقوامو د قصې په شان د ډېرو نورو پخوانيو اقوامو واقعات هم مونږ تاته او ستا په وسيله ګردې دنيا ته اوروو، چې په هغو کې ډېرې فائدې او د تشويق او ترغيب او ترهيب وسائل او وسائط شته، مثلاً د علم توفير، د معجزاتو تکثير، د انبياوو او د مسلمينو تسلي او ډاډينه، د عقلمندانو عبرت او تذکير، او د معاندانو په حق کې تهديد او ترهيب، وغير ذلک من الفوائد.

وَقَدْ آتَيْنَاكَ مِن لَّدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾

او په تحقيق درکړی دی مونږ تاته خاص له جانبه خپله ذکر (پند چې قرآن دی).

تفسير: يعنې قرآن عظيم الشأن مو درکړی دی، چې پر دغو عبرت ښوونکو واقعاتو باندې مشتمل دی.

مَّنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾ خَالِدِينَ فِيهِ ۖ وَسَاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِمْلًا ﴿١٠١﴾

هر څوک چې مخ وګرځوي له دغه (قرآن يا له الله نه په نه ايمان راوړلو سره)؛ پس بېشکه دی به بار کړي (په ځان خپل) په ورځ د قيامت کې لوی بار (د عذاب). چې تل به وي په دغه (عذاب) کې، او بد دی دوی ته په ورځ د قيامت کې له جهته د بارولو.

تفسير: يعنې له اعراض او تکذيب د ګناهونو کوم بار چې پر دوی باندې باريږي؛ له سره به نه سپکيږي، دوی به همېشه تر هغه لاندې وي، بيا د هغه پورته کول کوم د خندا او مسخرې خبره نه ده، څه وخت چې دوی دغه د عذاب بد او سخت درانه پيټي پورته کوي؛ نو هلته پوهيږي چې دوی څومره تر يوه درانه پيټي لاندې کېوتلي دي؟.

يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ ۚ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾

په هغه ورځ کې چې وپوکل شي (دويم ځلي) په صور (شپېلۍ) کې، او راجمع به کړو مجرمان (کافران) په دغه ورځ شين سترګي.

تفسير: يعنې د محشر د راوستلو په وخت کې به ړانده وي، يا ښايي همداسې د هغوی سترګې به شنې وي، چې د خلقو په نظر ښکاره شي، په هر حال که ړومبی معنی واخيستله شي؛ نو دغه د يوه خاص وخت ذکر دی، بيا به سترګې وپرانستلې شي، څو دوزخ او نور ووينې: ﴿وَرَءَا الْمُجْرِمُونَ النَّارَ﴾ الآية ـ (۱۵ جزء د الکهف سورت (۵۳) آيت (۷) رکوع)، ﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا﴾ الآية ـ (۱۶ جزء، د مريم سورت (۳۸) آيت، (۲) رکوع).

يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾

چې ورو ورو پټې پټې خبرې به کوي په منځ خپل کې (او داسې به وايي چې) درنګ نه دی کړی تاسې مګر لس (ورځې په دنيا کې).

تفسير: يعنې دوی چې له قبره ووځي، او د آخرت د ورځې هولناک واقعات وګوري، او دغه اوږده ورځ ووينې؛ نو د قبر شپې ورته دومره لږې ښکاري چې ته به وايي يوه هفته يا لس ورځې يې هلته تېرې کړې دي، بلکه دنيا ډېر ژر

پرې تېره شوې ده، د دې دنيا مزې او خوندونه او اوږده اميدونه يې ګرد هيرېږي، د خپل عمر په خوشې ضايع کېدلو په ندامت کوي.

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾

مونږ ښه عالمان يو په هغو اقوالو چې دوی يې وايي، کله چې ووايي ډېر کامل د دوی له حيثه د روش (چې فکر او عمل دی) چې: ځنډ (تأخير) نه دی کړی تاسي (په دنيا کې) مګر يوه ورځ.

تفسير: يعني هغه چې د دوی په منځ کې زيات عقلمن، هوښيار او صائب الرأي وي، هغه به وايي: خانه ! لس ورځې؟ ! نه، لس ورځې چېرې؟ يواځې يوه ورځ يې وګڼه ! ده ته يې زيات عقلمن او د ښې طريقې خاوند ځکه وويل چې: دی به د دنيا پـه زوال او فنـاء، او د آخرت په دوام او بقاء، او د هول په شدّت او نورو شيانو له نورو ښه پوهېدلی وي.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَّا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ﴿١٠٧﴾

او پوښتنه کوي له تا نه له (احواله د) غرونو (چې د دوی به څه احوال وي په ورځې د قيامت کې؟) پس ووايه دوی ته: تار په تار او تيت او پرک به کړي دغه (غرونه په شان د غبار) رب زما په تار په تار کولو سره. پس پرې به ږدي دا ځمکه يو تش ډاګ هوار. چې نه به وينې ته په دغه (ځمکه) کې ښکته والی او نه اوچت والی.

تفسير: يعني د قيامت پر ذکر به د حشر منکرين د استهزاء په ډول وايي، چې د داسې سختو سختو عظيم الشأنو غرونو حال احوال به څرنګه کيږي؟ آيا دغه به هم ټوټې ټوټې کيږي؟ د دوی په ځواب کې داسې ووايئ ! چې هو ! دالله تعالی د لامحدوده قدرت په مقابل کې غرونه څه عظمت او حقيقت لري؟ ! دغه غرونه هم په لږ وخت کې خاورې ايرې کيږي، او د غرونو ذرات او پرخې کې ټکول شويو وړيو په شان په هوا کې الوځولی کيږي، او ځمکه به بيخي صافه او هوارېږي، چې له سره به هيڅ لوړه او ژوره نه په کې ليدله کيږي، او د غرونو موانع او سدود بيخي له منځه ورک، صاف او پاکيږي.

يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ ۖ

په دغه ورځ (د قيامت) کې به متابعت وکړي (دا مخلوق د بلنې) د بلونکي، نه به وي کوږوالی له دغې (بلنې د بلونکي څخه).

تفسير: يعني هر چېرې چې پرښته غږ وکړي، او هر چېرې يې چې ورغږ کړي؛ ګرد خلق به سم برابر د غشي او د مردکې په شان هملته ورځغلي، نه به د غږ کوونکي په غږ کې څه کوږوالی وي، او نه د دغو منډو وهونکو په منډو، ورتګ او ځغاسته کې به څه کوږوالی او وړاندې وروسته ليدل کيږي.

وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَٰنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾

او چپ به شي غږونه (له ډېره هيبته) لپاره د رحمان، پس نه به اورې ته مګر کشاری د قدمونو.

تفسير: يعني د محشر د ورتګ په وخت کې پرته د پښو د کښهار او د ورو غږه بل هيڅ يو غږ او آواز نه اورېده کيږي، او د الله تعالی د خوف او هيبت لامله بل هيڅ يو غږ او غوږ به نه وي، که څوک څه وايي هم، خو دغومره ورو ورو به يې وايي چې ايله به يې شونډې خوځيږي، او بل هيڅ شی ترې نه څرګنديږي (ښکاره کيږي).

يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾

په دغه ورځ (قيامت) کې به نه رسوي فائده شفاعت (هيچا ته) مګر هغه چاته چې اذن کړی وي د هغه په حق کې رحمان (چې شفاعت يې وکړ شي)، او راضي وي (الله) له دغه (مشفوع شخصه) له حيثيته د وينا.

تفسير: يعني د هغه چا سپارش چليږي چې ورته د الله له طرفه د سپارش اجازت ورکړی شوی وي، د هغه شافع وينا د پاک الله خوښه وي، او خورا ښې خبرې يې ويلي وي، او د داسې سړي سپارش وکړي چې د هغه مشفوع خبره ﴿لَآ إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ﴾ د پاک الله په نزد خوښه او پسنده شوي وي، د کفارو په حق کې د هيچا سعي او سپارش له سره په درد نه خوري او نه چليږي.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١١٠﴾

عالم دی الله په هر هغه څه چې په مخکې کې د دوی وي (له اخروي امورو)، او هر هغه څيز چې پسې شا د دوی دی (د دنيوي امورو)، او نه به شي احاطه کولی دوی په (ذات او په معلوماتو) د دغه (الله) له جهته د علم.

تفسير: يعني د الله تعالی علم پر ګردو محيط دی، ليکن د بندګانو علم پر الله تعالی يا د الله تعالی پر معلوماتو محيط او چاپېر نه دی، نو څکه همده ته پخپل محيط علم معلوم دي چې چاته د چا د شفاعت لپاره ښايي موقع ورکړه شي.

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ۖ

او ذليل به شي مخونه لپاره د تل ژوندي قائم تدبير والا د عالَمو ته.

تفسير: يعني په دغه ورځ کې به د هغو لويو لويو سرکښو متکبرانو سرونه هم په ښکاره ډول سره د دغه حي او قيّوم الله په دربار کې د ډېرو ذليلو او سپکو بنديانو په شان ښکته او پټ کيږي، چې هغوی پخوا له دې نه له سره د الله تعالی په مقابل کې خپل سرونه نه وو ټيټ کړي، په دغه وخت کې به په ډېرې عاجزۍ سره خپلې غاړې ږدي.

وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾

او په تحقيق خراب نااميده شو هر هغه څوک چې پورته يې کړ بار د ظلم.

تفسير: يعني د ظالمانو له حاله بيخي پوښتنې مه کوه چې څنګه خراب به وي !، د ظلم په لفظ کې شرک او نور معاصي هم داخل دي، لکه چې د لقمان د سورت د (۲) رکوع (۱۳) آيت (۲۱) جزء کې راغلي دي: ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ او د (۴) جزء د آل عمران سورت په (۱۳۵) آيت (۱۴) رکوع کې لولو: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ﴾ ـ د هر يوه ظالم خرابي به د ده ظلم له درجې سره موافقه وي.

وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾

او هر څوک چې وکړي له ښو (عملونو)، حال دا چې وي دی مؤمن؛ پس نه به ويريږي (دی په آخرت کې) له ظلم، بې انصافۍ او نه له نقصان.

وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَٰهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ ٱلْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾

او همداسې (لکه چې قصه مو وکړه د انبیاوو او پخواني امتونو او د قیامت؛) نازل کړی دی مونږ دغه کتاب قرآن په عربي (ژبه)، او بیا بیا مو راوړي دي مونږ په دې قرآن کې له آیتونو د وعید لپاره د دې چې دوی پرهېز وکړي، یا پیدا کړي دغه (قرآن) دوی ته ذکر (پند او ترې عبرت واخلي).

تفسیر: یعني لکه چې دلته د محشر احوال او د هغه د نېکو او بدو نتائج صاف صاف اوروولی شوي دي؛ همداسې مونږ پوره قرآن په صافي عربي ژبې سره نازل کړی دی، څو هغه خلق چې د ده ړومبني مخاطبان دي د هغه له لوستلو له الله تعالی څخه وویرېږي، او د تقوی لار غوره کړي، او سمدلاسه داسې ونشي؛ نو اقلاً د دوی په زړونو کې د عاقبت او انجام څه فکر، غور او اندېښنه خو پیدا شي، ممکن دی چې همدغه غور او فکر ورو ورو ترقي او تزیید ومومي، او دوی د هدایت په لاره راولي، او د دوی په وسیلو نورو ته هدایت ور په برخه شي.

فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ ٱلْمَلِكُ ٱلْحَقُّ ۗ وَلَا تَعْجَلْ بِٱلْقُرْءَانِ مِن قَبْلِ أَن يُقْضَىٰٓ إِلَيْكَ وَحْيُهُۥ ۖ وَقُل رَّبِّ زِدْنِى عِلْمًا ﴿١١٤﴾

نو لوی اوچت دی الله (په ذات او صفاتو خپلو کې له ټولو عیبونو او نقصانونو) چې پادشاه دی، حق دی، او تلوار مه کوه ته (ای محمده !) په (لوستلو د) قرآن پخوا له هغه چې پوره کړه شي تاته وحي د ده، او ووایه (ای محمده !): ای ربه څما ! زیات کړې ما له جهته د علمه !.

تفسیر: یعني هر کله چې پاک قرآن داسې مفید او عجیب څیز دی؛ نو هم هغسې چې مونږ هغه په تدریج ورو ورو پر تا نازلوو، ته هم د هغه په اخیستلو کې له جبرئیل علیه السلام څخه تلوار او جلتي مه کوه ! څه مهال چې پرښته وحي در اوروي؛ ته یې په عجلت له هغې سره مه لوله ! څکه چې مونږ د دغې خبرې عهد او پیمان درسره کړی دی، چې نه به پرېږدو عظیم الشأن قرآن چې د تا له سینې څخه ووځي، نو ته ولې په دغه فکر او اندېښنه کې ځان ربړوې (تکلیف ورکوې)؟؛ نه چې د پاک قرآن کوم توری له ما څخه هېر شي، بلکه د دغه فکر په ځای داسې دعاء وکړه چې ای الله تعالی ! د قرآن لا زیاته پوهه او له حده زیات علوم او معارف راته عطاء کړه !.

وَلَقَدْ عَهِدْنَآ إِلَىٰٓ ءَادَمَ مِن قَبْلُ فَنَسِىَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُۥ عَزْمًا ﴿١١٥﴾

او خامخا په تحقیق حکم کړی وو مونږ آدم ته پخوا له دې نه، پس هېر یې کړ (هغه حکم)، او ومو نه موند ده ته استقامت (صبر له منهيّ عنه) څخه.

تفسیر: هغه دا چې دانه یې خوړلې وه، او د مخه حکم یې هېر کړی وو، یعني قائم پاتې نه شو، وروسته له دې د دغې قصې لړ تفصیل راځي.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ إِنَّ هَٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ ٱلْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰٓ ﴿١١٧﴾

او یاد کړه هغه وخت چې وویل مونږ پرښتو ته چې: سجده وکړئ (تعظیمًا) آدم ته، پس سجده وکړه (ټولو) مګر (سجده ونه کړه) ابلیس؛ چې منع یې راوړه، پس وویل مونږ: ای آدمه ! بېشکه دا (ابلیس) دښمن ستا دی او (دښمن) د ښځې ستا دی، پس خبردار ! ودې نه باسي خامخا تاسې له جنته (په سبب د وسوسې او فریب) پس په مشقّت کې به پرېوځې.

تفسیر: ظاهر دی چې د جنت آرامي او هوسايي (خوشالي) په بل کوم ځای کې میسّر کېدی نشي، او پرته له جنته پر هر ځای کې د خوړلو او څښلو، اغوستلو او نورو ضروریاتو تدابیرو ته خامخا انسان ربړ ګالي، او مشقّت پر ځان اخلي.

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿١١٩﴾

بېشکه مقرر دی تاته چې نه به وږی کېږې په دې (جنّت) کې، او نه به بربنډ کېږې. او بېشکه ته به نه تږی کېږې په دغه جنت کې، او نه به دې ګرمي کیږي.

تفسیر: د انساني له مهمو ضروریاتو څخه خوړل، څښل، اغوستل او د هستوګنې داسې ځای دی چې سړی په کې له لمر، باران، باد او نورو اضرارو څخه مأمون او مصئون وي، په جنّت کې داسې تکالیف له سره نشته، او په جنّت کې له هر حیث او هر جهت څخه آرامي، راحت، طمأنیت، امنیت، سکون او نور ګرد په زړه پورې وسائل او وسائط شته، دلته یې د راحت ذکر ونه فرمایه، یواځې یې د تکالیفو له نفي کولو څخه ښایي داسې تنبیه او ایقاظ مقصود وي، چې د جنّت د وتلو څخه وروسته تاسې له دغو ګردو شیانو سره مخامخ کېدونکي او د دغو ګردو ربړو ګالونکي (تکلیفونو برداشت کوونکي) یئ !.

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلَىٰ ﴿١٢٠﴾

پس وسوسه واچوله دغه (آدم) ته شیطان، (داسې چې ورته) ویې ویل: ای آدمه ! آیا وښیم تاته ونه دتل ژوندي پاتې کېدلو، او پاچاهي چې نه زائلیږي (او تل پاتې کیږي).

تفسیر: یعني داسې ونه دروښیم چې د هغې د میوې له خوړلو څخه مو ابدي ژوندون په برخه شي، او له سره مړه نشئ، او بې زواله پاچاهي به مو په برخه شي.

فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ الْجَنَّةِ ۚ

پس وخوړل دوی دواړو له دغې ونې، پس ښکاره شول دوی ته غلیظه عورات د دوی، او شروع وکړه دواړو چې نښلولې، پورې کولې دواړو پر ځان پورې له پاڼو د (ونې)، د جنت (لپاره د ستر).

تفسیر: دغه ګرده قصه په «الأعراف» او نورو سورتونو کې مفصّله تېره شوې ده.

وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴿١٢٢﴾

او نافرماني وکړه آدم (له حکم) د رب خپل (په سبب د هېرولو د حکم د الله)؛ پس چپ شو (له مطلوبه د خلوده). بیا غوره کړ دغه (آدم) لره رب د ده، پس رجوع وکړه (الله) په آدم په قبول د توبې سره، او هدایت یې ورته وکړ.

تفسیر: یعني کله چې د الله تعالی د حکم په امتثال کې قصور وشو، او سم له خپله شانه سره د عزم او استقامت پر لاره ثابت قدم نشو پاتې، نو همدغه یې په غوایت او عصیان سره تغلیظًا تعبیر وفرمایه، یعني د شیطان تسلّط یې پرې نښود، بلکه فورًا یې ورته د توبې توفیق وباښه، او سره له زیاتې مهرباني د ده په طرف متوجه شو، او د خپلې خوښې پر لاره یې قائم کړ.

﴿قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ﴾

وفرمايل (الله) چې كوز شئ دواړه له دغه جنته ټول، ځيني د تاسې د ځينو نورو دښمنان يئ !.

تفسير: كه دغه خطاب يواځې د آدم او حواء عليهما السلام په لوري وي، مراد به يې داسې وي چې: د دوى اولاده به په خپلو منځونو كې سره دښمنان وي، لكه چې په رفاقت سره يې ګناه كړې وه، د هم هغه رفاقت په بدل دا ور په برخه شو، چې اولاده يې پخپل منځ كې سره دښمنان شول، او كه دغه خطاب د ابليس او آدم عليه السلام په لوري وي، نو مقصد به يې داسې وي چې: د دواړو په ذرياتو كې به دغه دښمني برابره قائمه پاتې كيږي، شياطين به تل د بنيادمانو د ضرر رسولو په فكر كې وي.

﴿فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ﴿١٢٣﴾﴾

پس كه راغى تاسې ته له طرفه ځما هدايت (چې كتابونه او رسولان دي)، پس هر چا چې متابعت وكړ د هدايت ځما؛ پس نه به ګمراه كيږي (په دنيا كې)، او نه به بدبخت شي (په عُقبى كې).

تفسير: يعني نه د جنّت له لارې څخه ګمراه او بې لارې كيږي، او نه له هغه څخه محروميږي، او تكليف او رېږ (زحمت) به وګالي، له هغه اصلي وطنه چې راغلى دى؛ بيا به بېرته بې اندېښنې هماڵته ور ورسيږي.

﴿وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا﴾

او هر چا چې مخ وګرځاوه له ذكره (پنده) ځما؛ پس ببشكه ده ته دى معاش (ژوند) تنګ (په دنيا يا سخت عذاب په قبر كې).

تفسير: يعني هغه انسان چې د الله تعالى له ياده غافل او محض د دغې فاني دنيا ژوندون د خپل مقصود قبله وګڼي او ويې ګرځوي؛ د هغه ګزران به مكدر او تنګ كړ شي، اګر كه په ستركو له ده سره ډېر مال او دولت، او د عيش سامان ليده كيږي، مګـر د ده زړه د قناعت او توكل د خلاء له وجې تل د دنيا د حرص او ترقي په فكر كې اوسيږي، او د تقليل له اندېښنې څخه تل ناآرامه وي.

نصوص او تجربې په دې باندې شاهدې دي، چې په دغه دنيا كې قلبي سكون او حقيقي اطمينان هيچا ته بې د الله تعالى له ياده نه حاصليږي: ﴿أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾.

ځيني مفسّرين له ﴿مَعِيشَةً ضَنكًا﴾ نه د قبر برزخي ژوندون مرادوي، يعني پخوا له قيامته پر ده د سختې تنګۍ دوره راتلونكې ده، څه مهال چې د قبر ځمكه هم پرې تنګه كړه شي، د ﴿مَعِيشَةً ضَنكًا﴾ تفسير ځينو صحابه كرامو په عذاب القبر سره هم كړى دى، بلكه (بزّار رحمه الله) په جيّدو اسنادو سره له «أبو هريرة رضي الله عنه نه مرفوعًا روايت كړى دى، په هر حال د ﴿مَعِيشَةً ضَنكًا﴾ لاندې دغه ګرد صورتونه داخليدى شي، (والله أعلم).

﴿وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ ﴿١٢٤﴾﴾

او راپورته به كړو مونږ دى (له قبره) په ورځې د قيامت كې ړوند.

تفسير: يعني په ستركو يې ړندوي، او بيا يې د محشر په لوري بيايي، او په زړه سره به هم ړوند وي، چې د هيڅ حجّت په طرف به لاره نه مومي، دغه د حشر د ابتدايي مرحلې ذكر دى، وروسته به يې ستركې خلاصيږي، څو د دوزخ او نورو اخروي اهوالو معاينه وكړي.

قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرۡتَنِيٓ أَعۡمَىٰ وَقَدۡ كُنتُ بَصِيرٗا ﴿١٢٥﴾

وبه وايي (دغه ړوند کافر) ای ربه څما ! ولې دې پاڅولم (راوستلم) زه ړوند حال دا چې په تحقیق زه وم بینا (په دنیا کې).

تفسیر: یعني هغه کافران چې په دنیا کې د ظاهري سترګو خاوندان او په آخرت کې ړومبی ړانده محشور کیږي؛ په تعجّب او حیرت سره به سوال وکړي (آخر له مونږه څه ګناه او قصور صادر شوی دی، چې د هغه په بدل څمونږ سترګې راڅخه اخیستی شوې دي؟).

نو وبه فرمایي پاک الله د عذاب د پرښتې په ژبه د دوی په ځواب کې:

قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتۡكَ ءَايَٰتُنَا فَنَسِيتَهَاۖ وَكَذَٰلِكَ ٱلۡيَوۡمَ تُنسَىٰ ﴿١٢٦﴾

وفرمایل (الله) همداسې وو (لکه چې ته یې وایې) خو راغلې وو تاته آیتونه څمونږ، پس هېر کړل تا هغه؛ او په مثل (د هغو هېرولو ستا) نن ورځ هېر به کړ شې ته هم (پرېښود به شې ته په عذاب کې).

تفسیر: یعني په دنیا کې سره له دې چې څمونږ د قدرت دلائل او نښې مو لیدې او اورېدې؛ خو نه مو پرې یقین او نه مو پرې عمل وکړ، او داسې مو ځان ترې بېخبره او ناګاره کړ، چې ګواکې د هیڅ خبره مو نه اورېدلې او نه لیدلې ده؟ نو نن د هغه په بدل تاسې همداسې هېرولی شئ، لکه چې هلته مو له ځانونو خپلو څخه ړانده جوړ کړي وو، نو اوس دلته د هغه د مناسبې سزا موندلو او له خپلو ړانده پاڅېدلو او ړاندې محشور کېدلو نه ولې حیرت او تعجّب کوئ؟.

وَكَذَٰلِكَ نَجۡزِي مَنۡ أَسۡرَفَ وَلَمۡ يُؤۡمِنۢ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِۦۚ وَلَعَذَابُ ٱلۡأٓخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبۡقَىٰٓ ﴿١٢٧﴾

او په مثل د همدې جزاء ورکولو (څمونږ دغو کفارو ته)؛ جزاء ورکوو مونږ هغه ته چې له حده ووت او ایمان یې رانه وړ په آیتونو د رب خپل، او خامخا عذاب د آخرت ډېر سخت دی، او ډېر باقي پاتې کېدونکی دی.

أَفَلَمۡ يَهۡدِ لَهُمۡ كَمۡ أَهۡلَكۡنَا قَبۡلَهُم مِّنَ ٱلۡقُرُونِ يَمۡشُونَ فِي مَسَٰكِنِهِمۡۚ

آیا پس نه دي ښکاره شوي (دغو کفارو ته) چې ډېر هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چې ځي تیریږي دوی په (تشو) کلیو ځایونو د دوی کې.

تفسیر: یعني که پر هغه سزا چې دوی ته په آخرت کې ورکوله کیږي متیقّن نه وي؛ نو آیا د تاریخي واقعاتو څخه هم څه پند او عبرت نه اخلي، د همدغو مکیّانو په شاوخوا کې څومره اقوام د خپل کفر او طغیان لامله تباه او برباد شوي دي، چې د هغوی قصې او افسانې د خلقو پر ژبو لا تر اوسه جاري دي، او د هغوی له منځه د ځینو پر کنډوالو او خرابو کلیو او ویجاړو ځایونو د شام او د نورو ملکونو د مسافرانو نظر هم لویږي، او دوی پرې تېریږي، چې د هغو له لیدلو څخه ښایي د هغو اقوامو حالات مو در په یاد شي، چې څرنګه هغوی په داسې حال کې چې پر دغو ځایونو کې ګرځېدل او لاندې باندې کېدل؛ هلاک او تباه کړل شول.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَىٰ ﴿١٢٨﴾ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى ﴿١٢٩﴾

بېشکه په دغه (اهلاک د منکرينو) کې خامخا ډېر دلائل (د عبرت دي) خاوندانو د عقل ته. او که چېرې نه وی هغه وينا چې پخوا ويلې شوې ده (له طرفه) د رب ستا (په تأخير د عذاب سره)؛ نو خامخا وو به دغه (هلاک د دوی) لازم (له دوی سره)، او که نه وی اجل (نېټه) معلومه (د عمر د دوی)؛.

تفسير: يعني د الله تعالى رحمت پر غضب سابق دی، نو ځکه مجرم ته تر ډېر وخت پورې د اصلاح موقع ور کوي، او د پوره حجّت له اتمام څخه پې ماسوا نه هلاکوي، بلکه د دې امّت په متعلّق یې دا هم فرمايلي دي: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ﴾ الآية ـ او له خپلې خاصې مهرباني عمومي مستأصل عذاب یې له دغه أمّت څخه لرې کړی دی، دغه خبره ده چې ستا د رب له طرفه صادره شوې ده، که داسې نه وی، او د هر مجرم قوم د عذاب لپاره يو خاص وخت مقرر نه وی؛ نو په لازمي ډول به دوی په عذاب اخته کېدل، ځکه چې د دوی د کفر او شرارت مقتضی همداسې ده چې بنايي على الفور هلاک شي، او کله چې وخت راشي؛ نو په دنيا کې به هم د هغه زورور جنګ نمونه وګوري، لکه چې د «بدر» په غزوه کې دوی له مسلمانانو سره تصادم وکړ، او د هغه يوه وړوکې نمونه یې وليده.

فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ

پس صبر کوه (ای محمده !) پر هغو خبرو چې دوی یې وايي.

تفسير: يعني عذاب په خپل مقرر وخت کې خامخا واقع کېدونکی دی، دوی د دغه تأخير او امهال د ليدلو څخه هومره چټې خبرې چې کوي ودې کړي، تاسې سمدلاسه دغه ګردې خبرې په ډېر صبر او استقامت سره واورئ ! او په ډېر صبر او سکون د وروستنی نتيجې په انتظار کې اوسئ، د کفر پر دغو کلماتو له حده زيات مضطرب کېدلو ته هيڅ ضرورت نشته، (دغه آيت منسوخ دی په آيت سيف سره).

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

او تسبيح وايه سره له حمد د رب خپل پخوا له ختلو د لمر (د سحر لمونځ)، او پخوا له پرېوتلو د دغه لمر، (د ظهر او عصر لمونځ).

تفسير: دلته د فجر او عصر لمونځونو ته اشاره وشوه، يعني د احمقانو او شريرانو خبرو ته له سره غوږ مه ږدئ ! او مه چرت پرې خرابوئ ! په ډېر صبر او سکون سره د خپل الله تعالى په عبادت کې مشغول او لګيا اوسئ ! ځکه چې د الله تعالى مدد له دوو شيانو حاصلېږي، چې هغه صبر او لمونځ دی، کما قال الله تعالى: ﴿وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾ الآية.

وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ

او په ځينو اوقاتو کې له ساعتونو د شپې پس تسبيح وايه (لمونځ اداء کړه د مغرب او عشاء).

تفسير: په دغه کې مغرب او عشاء بلکه د ځينو تفاسيرو له روايته سره سم د تهجّد لمونځ هم داخل دي.

وَأَطْرَافَ النَّهَارِ

او په دواړو څنګو (اطرافو) د ورځې کې (پر لمانځه ډېره توجّه ولره، يا په دغو اوقاتو کې تسبيح سره له حمده وايه).

تفسیر: دغه د ظهر لمونځ شو، ځکه چې په دغه وخت کې د ورځې د اول نصف او د آخر نصف سره یو ځای کیږي، بلکه په صحاح او قاموس او نورو کې تصریح شوې ده، چې «طرف» «طائفة من الشيء»، «طرف د کوم شي حصې ته وايي»، او د خاص حد او د څنډې په معنی نه دی، په دغه صورت نهار جنس منلی کیږي، او د هرې ورځې هغه یوه خاصه برخه ترې مراد کېدی شي، چې هلته ورځ نیمايي کیږي.

لَعَلَّكَ تَرْضٰى ﴿۱۳۰﴾

ښايي چې ته به راضي شي (له الله په اجر).

تفسیر: یعني که داسې د عمل طرز ولرې؛ نو تل به په دنیا او آخرت کې خوښ او راضي اوسېږې، د دغه ډېر لوی اجر به در رسیږي، او له امّت سره به دې مرسته (مدد) وشي په دنیا کې، او مغفرت به وي په آخرت کې ستا په شفاعت چې د هغه له لیدلو څخه به ته خوښیږې.

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖٓ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ لِنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ۚ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَّأَبْقٰى ﴿۱۳۱﴾

او مه اوږدوه (نظر د) سترګې خپلې (یعني مه یې اړوه) هغه شیز ته چې نفع ورکړې ده مونږ په هغه شیز سره چې قسماقسم دي دغو (کفّارو) ته، ښایست د ژوندانه لږ خسیس لپاره د دې چې وازمایو دوی په دې کې، او رزق روزي د رب د تا (چې تاته یې درکړې له نبوّته علمه بهتر ډېر غوره) خیر او اوږده ده (له دنیوي نعماوو څخه).

تفسیر: شیخ الهند رحمه الله د دې آیت ترجمه داسې کړې ده: «او مه اړوه دواړه سترګې خپلې هغه شیز ته چې نفع ورکړې ده مونږ په هغه سره قسماقسم ته له خلقو ...»، یعني په دنیا کې قسم قسم کافرانو مثلاً یهودانو، نصرانیانو، مشرکانو، مجوسیانو او نورو ته مونږ د عیش او تنعم کوم سامان چې ورکړی دی؛ د هغو په طرف خپلې سترګې مه غړوئ، او له سره مه ورته ګورئ! دغه تش د څو ورځو عشرت او پسرلی دی، چې مونږ د هغه په وسیله د هغوی امتحان اخلو، چې کوم یو احسان منونکی دی؟ او کوم یو غاړه غړوونکی دی؟ هغه عظیم الشأن دولت چې الله تعالی تاته (ای محمده صلی الله علیه وسلم) مقدّر کړی دی؛ مثلاً عظیم الشأن قرآن، د رسالت منصب، عظیمه فتوحات، رفع الذکر، د نامه لوړېدل، او د آخرت اعلی مراتب؛ د هغوی په مقابل کې دغه فاني او حقیر سامان څه حقیقت لري؟ ستاسې په برخه کوم دولت چې راغلی دی، هغه له دغو دولتونو څخه ډېر ښه او بهتر دی، او في نفسه یا د خپل اثر په اعتبار تل باقي پاتې کېدونکی دی.

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۖ

او امر کوه په اهل بیت (یا اهل دین) خپل په کولو د لمانځه، او ته هم کلک پرې ولاړ اوسه.

تفسیر: یعني خپلو متعلقینو او اتباعو ته د لمانځه تأکید وکړئ! په حدیث کې راغلي دي: «کله چې ورو کی مو اوه کلن شي؛ پر دوی لمونځونه کوئ! او څه مهال چې لس کلن شي؛ په وهلو سره پرې لمونځ کوئ».

لَا نَسْئَلُكَ رِزْقًا ۖ نَحْنُ نَرْزُقُكَ ۗ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿۱۳۲﴾

نه غواړو مونږ له تا څخه روزي (نه ستا او نه د اهل ستا، بلکه) مونږ رزق روزي درکوو تاته، او عاقبت ښه خاتمه خاوندانو د پرهیزګارۍ ته ده.

تفسیر: په دنیا کې مالکان پر خپلو مریو باندې روزي ګټي، دغه مالك الملك یواځې بندګي غواړي، او خپلو مریو ته په خپله روزي ورکوي، الغرض څمونږ له لمانځه څخه هغه ارفع او اقدس ذات ته هیڅ یوه فائده نه رسیږي، بلکه د لمانځه څخه فائده هم مونږ ته عائده ده، او د لمانځه له برکته په ښه شان سره روزي رارسیږي: ﴿وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّهُۥ مَخۡرَجٗا ۝ وَيَرۡزُقۡهُ مِنۡ حَيۡثُ لَا يَحۡتَسِبُ﴾ (۲۸ جزء د الطلاق سورت (۲–۳) آیتونه، (۱) رکوع).

که د فرض لمانځه او د معاش په کسب کې څه تعارض واقع شي؛ الله تعالی داسې اجازه نه درکوي چې د معاش په مقابل کې لمونځ ترک کړې !، په هر حال ښایي چې هرومرو لمونځ ادا ء کړ شي، روزي رسوونکی هم هغه الله دی چې د هغه په حکم سره لمونځ کوو.

وَقَالُوا۟ لَوۡلَا يَأۡتِينَا بِـَٔايَةٖ مِّن رَّبِّهِۦٓۚ

او وايي (کفّار) ولې نه راوړي محمد صلی الله علیه وسلم مونږ ته یوه معجزه (له طرفه) د رب خپل چې (مونږ يې غواړو په تصدیق د نبوّت خپل).

تفسیر: یعني کومه داسې یوه ښکاره معجزه او نښه ولې نه راښیي چې د هغې په لیدلو سره مونږ ته بیخي د انکار او تردّد موقع نشي پاتې، د دغومره ور ځینو ویرولو او تخویفاتو څخه څه ګټه حاصلیږي؟.

أَوَلَمۡ تَأۡتِهِم بَيِّنَةُ مَا فِي ٱلصُّحُفِ ٱلۡأُولَىٰ ۝١٣٣

آیا نه دی راغلی دوی ته مصدّق دلیل برهان د هغه شي چې په کتابونو پخوانیو کې وو.

تفسیر: یعني دغه خلق له ضده او عناده وايي چې کومه معجزه او نښه دې ولې رانه وړه؟ آیا له سلهاوو نورو معجزو او نښو څخه برسېره او له ګردو څخه لويه معجزه او نښه دغه عظیم الشأن قرآن هغوی ته نه دی رسېدلی، چې د پخوانیو کتابونو د ضروریه وو مضامینو محافظ او د ده د صداقت لپاره د حجّت او شهادت په ډول دی، او د هغه اعجاز له لمر څخه هم زیات ظاهر او ښکاره دی، لکه چې د (۲۱ جزء د العنکبوت سورت په (۵۰ – ۵۱) آیتونو (۵) رکوع) کې داسې یو آیت لولو: ﴿وَقَالُوا۟ لَوۡلَآ أُنزِلَ عَلَيۡهِ ءَايَٰتٞ مِّن رَّبِّهِۦۖ قُلۡ إِنَّمَا ٱلۡأٓيَٰتُ عِندَ ٱللَّهِ وَإِنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٞ مُّبِينٌ ۝ أَوَلَمۡ يَكۡفِهِمۡ أَنَّآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ يُتۡلَىٰ عَلَيۡهِمۡۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَرَحۡمَةٗ وَذِكۡرَىٰ لِقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ۝﴾.

وَلَوۡ أَنَّآ أَهۡلَكۡنَٰهُم بِعَذَابٖ مِّن قَبۡلِهِۦ لَقَالُوا۟ رَبَّنَا لَوۡلَآ أَرۡسَلۡتَ إِلَيۡنَا رَسُولٗا فَنَتَّبِعَ ءَايَٰتِكَ مِن قَبۡلِ أَن نَّذِلَّ وَنَخۡزَىٰ ۝١٣٤ قُلۡ كُلّٞ مُّتَرَبِّصٞ فَتَرَبَّصُوا۟ۖ فَسَتَعۡلَمُونَ مَنۡ أَصۡحَٰبُ ٱلصِّرَٰطِ ٱلسَّوِيِّ وَمَنِ ٱهۡتَدَىٰ ۝١٣٥

او که چېرې مونږ هلاك کړي وی دوی په عذاب سره پخوا له دغه (قرآنه یا له محمده)؛ نو خامخا به ویلي وی دوی: ای ربه څمونږه ! ولې ونه لیږه تا مونږ ته یو رسول، نو چې متابعت کړی وی مونږ د آیتونو ستا پخوا له هغه چې ذلیل یا شرمنده شوي وی مونږ (په دنیا یا په آخرت کې). ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې هر یو (له تاسې او له مونږ عاقبت د امر ته) انتظار کوونکی دی پس تاسې هم انتظار کوئ، پس ژر یوه به شئ تاسې چې څوك دي یاران د لارې سمې صافې؟ او کوم یو دی چې په سمه صافه لاره روان دی؟ (مونږ که تاسې).

تفسیر: یعني د داسې عظیم الشأن نښان له لیدلو څخه وروسته وايي چې: ولې دې کومه معجزه او نښه رانه وړه؟ او فرض يې کړئ ! که مونږ نه وی ورښوولې ـ یعني قرآن مو نه وی نازل کړی ـ او پخوا د کتاب له انزاله او د رسول له ارساله

دوی مو د کفر او شرک په سزا کې د دوزخ په کنده کې غورځولی؛ نو دوی به شورماشور نښلاوه، او داسې به یې ویل: ای ربه ! د سزا ورکولو څخه پخوا ښايي څمونږ لپاره کوم کتاب او پوهوونکی دې رالېږلی وی، چې مونږ یې په ذلت او رسوایی باندې له اخته کېدو څخه لا پخوا خبر کړي وی؛ نو تا به لیده چې مونږ ستاسې د احکامو په تعمیل کې څومره زیار (محنت) ایسته؟.

تمّت سورة طه بتوفيقه وعونه، ولله الحمد.

سُورَةُ الأَنبيَاءِ

«د الأنبياء سورت مکّي دی، (۷) رکوع (۱۱۲) آيتونه لري، په تلاوت کې (۲۱)، او په نزول کې (۷۳) سورت دی، د ابراهيم عليه السلام له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِيْ غَفْلَةٍ مُّعْرِضُوْنَ ﴿١﴾

نژدې شو خلقو ته (وخت د) حساب (او جزا) د دوی، حال دا چې دوی په غفلت کې دي (له دې حساب او جزا څخه) مخ ګرځوونکي دي (له ايمان راوړلو څخه په دغه سره).

تفسير: يعني د حساب او کتاب او مجازاتو ساعت رارسېدونکی دی، ليکن دغه مشرکين او نور خلق په سخت غفلت او جهالت کې پراته دي، او د قيامت د ځواب ورکولو لپاره هيڅ يو تياری نه نيسي، او کله چې دوی ته د الله تعالی آيتونه اورول کيږي، او نصيحت ورته وشي چې د غفلت له خوبه راويښ او راپورته شئ؛ نو په ډېرې بې پروايی او بې اعتنايی سره يې اوري، او هيڅ اهميت ورته نه ورکوي، او داسې يو وضعيت اختياروي، چې ګواکې دوی له سره له الله تعالی سره مخامخ کېدونکي نه دي، او نه څه حساب او کتاب ورسره کيږي.

مَا يَأْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنْ رَّبِّهِمْ مُّحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوْهُ وَهُمْ يَلْعَبُوْنَ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً قُلُوْبُهُمْ

او نه راځي دوی ته هيڅ نصيحت له (طرفه د) رب د دوی نوی؛ مګر خو اوري دوی هغه (له خپل رسول څخه) حال دا چې دوی لوبې پرې کوي، په دې حال کې چې بوخت (مشغول) وي زړونه د دوی (په دنيوي چارو، او غافل وي لـه ضروري کارونو څخه).

تفسير: يعني د قرآن عظيم ډېر ارزښتناک (قيمتي) نصيحتونه دوی ته د لوبو او نندارو حيثيت لري، او همغسې يې اوري، که دوی په اخلاص سره په کې فکر او غور او په تعميل کې يې هڅه (کوښښ) کولی؛ نو د دوی دين او دنيا به دواړه ښه او سم شوي وی، ليکن د دې لامله چې د دوی زړونه بيخي له دې پلوه غافل او له يوه مخه په لوبو او ننداړو او تماشو کې لګيا او بوخت دي؛ نو ځکه داسې غور او فکر کولو ته له سره وخت نه لري.

وَاَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا هَلْ هٰذَا اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ اَفَتَأْتُوْنَ السِّحْرَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُوْنَ ﴿٣﴾

او ښه پټوي راز (خپل) هغه کسان چې ظلم يې کړی (په ځانونو خپلو په شرک سره، او وايي کفّار:) نه دی دا (محمد) مګر خو يو انسان په شان ستاسې، آيا پس راځئ تاسې هغه جادو ته حال دا چې تاسې ګورئ (چې دا جادو دی).

تفسير: کله چې دوی له ډېر نصيحت اوربدلو څخه تنګک شول؛ نو ځو بې انصافان سره راټول شول، او يوه پټه جرګه يې سره جوړه کړه، او د قرآن او رسول الله په متعلق يې په داسې خبرو خوله بېرته کړه چې دغه رسول خو ځمونږ په شان يو انسان دی، نه پرښته ده او ته له مونږ څخه د کوم زيات ظاهري امتياز خاوند دی، البته دی په جادو باندې پوهيږي،

دغه کلام چې دی يې لولي او مونږ ته يې اوروي؛ هرومرو د سحر او کوډو کلام دی، نو بيا په تاسي باندې څه ټکه (تندر) لوېدلې ده چې په خپلو سترګو يې ګورئ او بيا د هغه جادو په لومو (دام) کې ځان نښلوئ، لازمه ده چې هغه ته له سره مه نژدې کېږئ.

﴿قَٰلَ رَبِّي يَعۡلَمُ ٱلۡقَوۡلَ فِي ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ۝٤﴾

وويل (رسول دوی ته) رب مې عالم دی په وينا (د هر هغه چا چې وي) په اسمان کې او په ځمکه کې، او هم دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسير: رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: که تاسي هر څومره پټې او مخفي مشورې وکړئ؛ پاک الله له هغو ټولو څخه عالم او خبر دی، چې د اسمانونو او ځمکو په هرو پټو خبرو او احوالو هم ښه خبر او عليم دی، ستاسي په دغو مخفي او پټو خبرو او جرګو به څرنګه علم ونه لري؟ او ستاسي دغه پلمې (تدبيرونه) او حيلې له هغه څخه څرنګه پټې پاتې کېدی شي؟.

﴿بَلۡ قَالُوٓاْ أَضۡغَٰثُ أَحۡلَٰمِۭ بَلِ ٱفۡتَرَىٰهُ بَلۡ هُوَ شَاعِرٞ فَلۡيَأۡتِنَا بِـَٔايَةٖ كَمَآ أُرۡسِلَ ٱلۡأَوَّلُونَ ۝٥﴾

بلکه (دغه کفّار) وايي (چې دغه قرآن) ګډوډ خوبونه دي، بلکه له خپل ځانه يې جوړ کړي دي، بلکه دی شاعر دی، پس بايد راوړي مونږ ته کومه لويه معجزه لکه هغه (معجزه) چې لېږلي شوي وو لومړني (انبياء په هغو سره).

تفسير: د پاک قرآن په اورېدلو سره به د ډېر ضد او عناد له کبله داسي بدحواسه کېدل، چې له سره به په يوه فکر او رايه باندې قائم نه پاتې کېدل، کله به يې ورته جادو (کوډې) ويل، کله به يې ګډوډ پرېشانه خوب باله، کله به يې داسي ويل چې: دا خبرې دی له ځانه جوړوي او مونږ ته يې وړاندې کوي، او بيا پرې د قرآن نوم ږدي، نه يوازې همدا به يې ويل؛ بلکه داسي وينا به يې هم کوله چې: محمد صلى الله عليه وسلم ډېر ښه او عمده شاعر هم دی، او د شعراوو په شان د لوړو (اوچتو) تخيّلاتو له لارې ډېر ښه مؤثر مضامين او مسجع عبارات جوړوي، او خلقو ته يې وړاندې کوي، که په واقع کې داسي نه وي؛ نو دی دې هم د نورو پيغمبرانو په شان کومه ښکاره لويه معجزه راوښيي.

دغه ويناګاني هم محض د عناد اوتش د ربړولو (تکليف ورکولو) لامله وې، ځکه چې اول خو د مکې معظمې دغه جاهل مشرکان د پخوانيو انبياوو له معجزو څخه هيڅ خبر نه وو، دويم دا چې ځمونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم ډېرې داسي ښکاره معجزې او نښې يې هم ليدلې وې؛ چې د پخوانيو انبياوو له معجزو او نښو څخه په هيڅ يو صورت کمې نه وې، او له ټولو څخه ډېره لويه او غټه معجزه او نښه همدغه د عظيم الشأن قرآن معجزه ده، دوی په خپلو زړونو کې ښه پوهېدل چې دا نه جادو او نه مهمل عبارات او نه چټي (بېکاره) خوب او نه شعر دی، نو هر کله چې به يې هيڅ يوې خبرې له دغې معجزې سره سمون نه خوړ؛ نو هغه به يې پرېښوده او بله خبره به يې ورته جوړوله: ﴿ٱنظُرۡ كَيۡفَ ضَرَبُواْ لَكَ ٱلۡأَمۡثَٰلَ فَضَلُّواْ فَلَا يَسۡتَطِيعُونَ سَبِيلٗا﴾ د الفرقان اوله رکوع.

﴿مَآ ءَامَنَتۡ قَبۡلَهُم مِّن قَرۡيَةٍ أَهۡلَكۡنَٰهَآۖ أَفَهُمۡ يُؤۡمِنُونَ ۝٦﴾

(وويل الله) نه وو راوړی ايمان (په معجزو) پخوا له دوی نه هيڅ (اهل د) کلي چې هلاک کړی دی مونږ اهل د هغه (په سبب د تکذيب د دوی)، آيا پس دغه کفّار به ايمان راوړي؟ (بلکه نه يې راوړي).

تفسير: يعني پخوانيو قومونو ته فرمايشي معجزې او نبنې ورښوولې شوې وې، مګر دوی د هغو په ليدلو هم تابع نشول، او حق يې ونه مانه، بالآخر له سنت الله سره سم هلاک کړی شو، که د مکې معظمې د دې مشرکانو دغه غوښتنې هم پوره کړی شي؛ ښکاره ده چې دوی يې هم منونکي نه دي، هرومرو به د الله تعالی د عام عادت سره موافق سپېره او فنا کړی شي، حال دا چې د هغوی بېخي تباهي او خرابي مقصود نه ده، بلکه د الله تعالی حکمتونه في الجمله د دوی دوام او بقاء غواړي.

وَمَآ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِىٓ إِلَيْهِمْ ۖ فَسْـَٔلُوٓا۟ أَهْلَ ٱلذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ۝

او نه وو لېږلي مونږ پخوا له تا (ای محمده !) مګر خو سړي چې وحي به کوله مونږ دوی ته، پس پوښتنه وکړئ له خاوندانو د ذکره (د کتابيانو له علماوو څخه) که يئ تاسې چې نه پوهېږئ.

تفسير: دا د دوی د هغه قول ځواب دی ﴿هَلْ هَٰذَآ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾، يعني کوم انبياء چې پخوا راغلي وو، چې د هغو د معجزو په شان له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه هم د معجزې د ښوولو غوښتنه کوئ؛ هغوی هم د رسول الله صلی الله عليه وسلم په شان انسانان وو، پرښتې نه وې، که له داسې مشهورې او مستفيضې خبرې څخه هم تاسې د خپل جهالت له سببه بې خبره يئ؛ نو له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ او ځان پرې خبردار کړئ؛ چې هغه ترې ښه خبر دي (لکه د اهل کتابو عالمان).

وَمَا جَعَلْنَٰهُمْ جَسَدًا لَّا يَأْكُلُونَ ٱلطَّعَامَ وَمَا كَانُوا۟ خَٰلِدِينَ ۝

او نه وو ګرځولي مونږ (دغه پخواني رسولان) داسې جسدونه چې نه يې خوړ طعام، او نه وو دوی تل پاتې کېدونکي (په دنيا کې، بلکه طعام به يې خوړ، او مړه کېدل به هم).

تفسير: يعني انساني خصائص په هغو کې موجود وو، او د هغوی بدن د پرښتو په شان نه وو، چې هيڅ کله خواړه ونشي خوړلی، او نه هغوی د الوهيت مرتبه لرله چې له سره مرګ او فناء پرې رانشي، او تل تر تله ژوندی پاتې شي.

ثُمَّ صَدَقْنَٰهُمُ ٱلْوَعْدَ فَأَنجَيْنَٰهُمْ وَمَن نَّشَآءُ وَأَهْلَكْنَا ٱلْمُسْرِفِينَ ۝

بيا رښتيا کړه مونږ هغوی سره وعده (د نجات د دوی)؛ پس نجات ورکړ مونږ هغوی ته، او هغو ته چې څمونږ اراده وه (د نجات د دوی چې مصدّقين دي)، او هلاک کړل مونږ مسرفان (له حده تېرېدونکي د رسولانو مکذّبين).

تفسير: يعني د هغوی امتياز له نورو بندګانو څخه دا وو چې د الله تعالی له لوري له د مخلوق د هدايت او اصلاح لپاره ټاکل شوي وو، الله تعالی په دوی وحي نازلوله، او سره له بې سرو سامانی به يې د مخالفينو په مقابل کې دوی سره د نصرت او حمايت وعدې کولې، لکه چې پاک الله خپلې دغه وعدې ټولې رښتيا او ښکاره هم کړې، او دغه انبياء يې د خپلو ملګرو سره محفوظ وساتل، او هغه لوی لوی متکبر دښمنان چې هغوی سره به يې مخالفت او ډغرې وهلې؛ تباه او غارت کړل شول، بېشکه محمد صلی الله عليه وسلم هم بشر دی، ليکن د بشر له هغو انواعو څخه دی چې د هغو مرسته او حمايت د ټولې دنيا په مقابل کې کاوه شي، د دوی مخالفينو ته لازم دي چې د خپل انجام فکر او انديښنه وکړي، او د پخوانيو قومونو له مثالونو څخه دې پند او عبرت واخلي، داسې ونه شي چې د آخرت له حساب نه پخوا په همدغې دنيا کې دوی سره حساب او کتاب شروع شي.

لَقَدْ أَنزَلْنَآ إِلَيْكُمْ كِتَٰبًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ۝١٠

خامخا په تحقيق نازل كړى دى مونږ تاسې ته يو كتاب چې په هغه كې ذكر (پند) ستاسې دى،
آيا پس تاسې عقل نه لرئ (چې ايمان پرې راوړئ).

تفسير: يعني د پاك قرآن په وسيله تاسې ته هر قسم پند او نصيحت دركړى شوى دى، او د ټولو ښو او بدو پاى او انجام درښوول شوى دى، كه لږ عقل او سد (هوش) هم ولرئ؛ نو زيار او كوښښ به كوئ چې د الله تعالى له عذابه ځان وساتئ، او د پاك قرآن قدر او عظمت په ښه شان سره وپېژنئ، چې په حقيقت كې ستاسې د لويى او شرف لپاره يو لوى سند او قاطع برهان دى، ځكه چې ستاسې د قوم په ژبه او ستاسې د قوم په يوه كامل فرد باندې نازل شوى دى، او په دنيا كې يې تاسې ته دائمي وياړ او شهرت دربښلى دى، كه تاسې د خپل دغسې محسن قدر نه پېژنئ، او خبرو ته يې غوږ نه كېږدئ؛ نو په دنيا كې به خوار او ذليل شئ، او د آخرت عذاب به بېل تاسې ته تيار شي.

وَكَمْ قَصَمْنَا مِن قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا ءَاخَرِينَ ۝١١

او ډېر ټوټې ټوټې كړي دي مونږ (په هلاكولو سره) له اهل د كليو چې وو هغوى ظالمان، او پيدا كړل مونږ وروسته له هغو ځخه قومونه نور (د دوى په ځاى).

تفسير: يعني داسې نه ده چې د هغو له وركېدو ځخه به د الله تعالى ځمكه خرابه او ويجاړه (ورانه) شي، دوى چې ورك شي؛ د دوى په ځاى نور خلق پيدا او ودانوي.

فَلَمَّآ أَحَسُّوا۟ بَأْسَنَآ إِذَا هُم مِّنْهَا يَرْكُضُونَ ۝١٢ لَا تَرْكُضُوا۟ وَٱرْجِعُوٓا۟ إِلَىٰ مَآ أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَٰكِنِكُمْ
لَعَلَّكُمْ تُسْـَٔلُونَ ۝١٣

پس هر كله چې حس به كړ (وبه موند) دوى عذاب ځمونږ؛ ناڅاپه دوى به له دغه عذابه تښتېدل (په ډېره بيړه ـ تلوار). (نو پرښتو به په تمسخر سره ورته ويل:) مه تښتئ او بېرته لاړ شئ هغه ځاى ته چې ښه ژوند دركړى شوى وو تاسې ته په هغه كې، او كورونو خپلو ته، ښايي چې له تاسې نه پوښتنه وكړى شي.

تفسير: يعني كله چې كافران او مشركان د الله تعالى له عذاب سره مخامخ شول؛ نو ويې غوښتل چې له هغه ځايه وتښتي، او په تېښته سره ځان ته نجات حاصل كړي، په دغه وخت كې دوى ته وويل شول چې: چېرې تښتئ؟ ودرېږئ او په همغه لوري بېرته لاړ شئ چې هلته مو عيش او عشرت كاوه، او ډېر زيات د تنعم اسباب مو راجمع كړي وو، ښايي چې هلته څوك له تاسې ځخه پوښتنه وكړي.

يا دا چې تاسې خو داسې لوى سړي وئ، چې په هر ځاى كې به ستاسې عزت او احترام كېده، اوس هم هلته لاړ شئ، هيڅ د تېښتې ضرورت نشته، ځو خلق په خپلو مهمّاتو كې له تاسې سره خبرې اترې او مشورې وكړي، دغه ټولې خبرې د تهكم په توګه ويلې شوي دي.

قَالُوا۟ يَٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ۝١٤ فَمَا زَالَت تِّلْكَ دَعْوَىٰهُمْ حَتَّىٰ جَعَلْنَٰهُمْ حَصِيدًا خَٰمِدِينَ ۝١٥

وبه وايي: اى هلاكته ځمونږ (را حاضر شه ! دغه دې وخت دى) بېشكه مونږ وو ظالمان. پس تل به وي دغه بلنه د دوى (هلاكت لره)، تر هغو پورې چې وبه ګرځول مونږ دوى رېبل شوي، مړه يخ پراته.

تفسیر: یعنې کله چې عذاب یې په خپلو سترګو ولید؛ نو هلته یې په خپلو جرمونو اعتراف وکړ، او درګرده به یې داسې چغې وهلې؛ چې بېشکه مونږ ظالمان او مجرمان یو، لیکن اوس د دوی دغه افسوس او حسرت څه په کار راځي؟.

دا د توبې د قبول وخت نه وو، د دې وخت اعتراف او ندامت بېکاره وو، او بالآخر به دې ډول سره ختم کړې شو، لکه چې شین کښت (فصل) یو دم وربیلی شي، او درمند شي، یا په اور کې د سوځېدلو لرګیو د ایرې د ډېرۍ په شان پاتې کیږي (العیاذ بالله).

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لٰعِبِيْنَ ﴿١٦﴾

او نه دي پیدا کړي مونږ اسمان او ځمکه او نه هر هغه څه چې په منځ د دوی کې دي په داسې حال کې چې لوبې کوونکي وو مونږ (او هیڅ یوه ګټه «فائده» د دوی په پیدایښت باندې مرتبه نه وي).

تفسیر: یعنې چې په کې کوم «معتدّ به» حکمت او صحیح غرض نه وي، نو څکه عقلمن ته ښایي چې د عالم د خلقت په غرض او غایه وپوهیږي، او دنیا تش د لوبې او تماشا ځای ونه ګڼي، او له انجام څخه غافل نشي، بلکه ښه وپوهیږي چې دنیا د آخرت لپاره پیدا کړې شوې ده، او د هر نېك او بد عمل جزاء او سزا رسېدل، او د ذرې ذرې حساب کېدل یوه حقه او ضروري خبره ده.

لَوْ أَرَدْنَآ أَن نَّتَّخِذَ لَهْوًا لَّاتَّخَذْنٰهُ مِن لَّدُنَّآ ۖ إِن كُنَّا فٰعِلِيْنَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبٰطِلِ فَيَدْمَغُهٗ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ ۚ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُوْنَ ﴿١٨﴾

او که اراده کړې وی مونږ چې ونیسو مونږ لهو (اسباب د شغل لکه ښځه او ولد)؛ نو خامخا نیولی به وو مونږ هغه لهو له طرفه خپله که وی مونږ کوونکي د دې کار. بلکه ویشتل کوو مونږ په حق سره په باطل باندې بیا (دغه حق) سر ماتوي د هغه (باطل) او محو کوي یې، پس ناڅاپه دا باطل هلاك (او ورك) کیږي، او تاسې ته اور، افسوس، عذاب، خرابي ده (ای کفّارو!) له هغه څه څخه چې ثابتوئ تاسې (په هغه سره الله ته ښځه، ولد).

تفسیر: یعنې که بالفرض داسې لهو او لعب کار څمونږ له شانه سره لایق هم وی، او مونږ داسې اراده هم کړې وی، چې همداسې کومې مشغلې او لوبې او تماشې جوړې کړو؛ نو دغه کار به مونږ بالذات پخپله او په خپل قدرت کړی وی، او ستاسې مجازات او مکافات کولو او نیولو او خوشې کولو ته به له سره هیڅ یو ضرورت نه وو پاتې، لیکن حقیقت دا دی چې دنیا محض لوبې او تماشا نه ده، بلکه د سعي او عمل او مبارزې میدان دی، دلته د حق او باطل مقابله کیږي، حق یرغل کوي او د باطل سر ماتوي، له دې څخه تاسې د خپل شرك او ناپوهې په پای (آخر) او انجام وپوهېږئ، کله چې د حق او صداقت ګولۍ او مردکی په پوره قوّت په تاسې ولویږي؛ هلته به څرنګه خرابي او بربادي ستاسې په برخه شي؟ او بل کوم یو طاقت به تاسې ته نجات درکړی شي؟.

وَلَهٗ مَن فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَمَنْ عِندَهٗ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَلَا يَسْتَحْسِرُوْنَ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُوْنَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُوْنَ ﴿٢٠﴾

او خاص ده لره دي هر هغه خوك چې په اسمانونو کې او په ځمکه کې دي (د پیدایښت، ملکیت، او بندګی له مخې)، او هغه (پرښتې) چې ده څخه دی؛ لږ څه تکبر، غرور او لویې نه کوي دوی له عبادت د ده (الله)، او نه ستومانه کیږي (له عبادته یې یوه شیبه «لحظه» هم). تسبیح وایي په شپه او ورځ کې، نه سست (او ضعیف) کیږي.

تفسير: يعني پرښتې سره له دې چې د الله تعالى د دربار له مقربانو څخه دي، لږ څه تكبر، غرور او لويي نه كوي، او د خپل الله تعالى بندګي او غلامي د خپل ځان لپاره عزت او فخر ګڼي، او د عبوديت د وظايفو په اداء كې لګيا او سيږي، او له سره په كې نه ستړي كيږي، او نه ترې په تنګ كيږي، بلكه همدغه ذكر او تسبيح د دوى روحاني غـذا ده، څرنګه چې مونږ تل خپله ساه او نفس ښكته او پورته كوو، او ورسره په نورو كارونو كې هم مشغوليږو؛ د پرښتو د تسبيح او ذكر كيفيت همدغسې وګڼئ! پرښته پر هر كار چې مأموره شي، او په هر يوه خدمت كې چې بوخته او لګيا وي؛ يوه شيبه (لحظه) هم د الله تعالى له ذكره نه غافليږي.

أَمِ اتَّخَذُوٓا۟ ءَالِهَةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ هُمْ يُنشِرُونَ ﴿٢١﴾

آيا نيولي دي دوى نور معبودان له ځمكې څخه (يا په ځمكه كې) چې دوى به هم ژوندي كوي مـړي (بلكه نشي ژوندى كولى).

تفسير: يعني اسماني پرښتې خو له سره د الله تعالى له بندګۍ څخه نه زړه تنګي او نه ستومانه كيږي، بلكه د ده په ياد او بندګۍ كې مشغولې وي، بيا آيا په ځمكه كې څه داسې موجودات شته چې هغوى د الله تعالى په مقابل كې معبود وګرځولى شي؟ او كله چې پاك الله د دوى عابدان په خپل عذاب كې هلاك كړي؛ آيا دوى يې بېرته ژوندي كولى شي؟ يا له هلاكت څخه ورته نجات وركولى شي؟ له سره يې نشي كولى.

لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا ۚ

كه چېرې وى په دغه اسمان او ځمكه كې نور معبودان (حاكمان) بې له الله څخه؛ نو خامخا وران شوي به وو دواړه (عادتًا د دوى د اختلاف په سبب).

تفسير: دغه د آلهه وو او د تعدّد پر ابطال نهايت پوخ او واضح دليل دى، چې عظيم الشأن قرآن هغه په خپل مخصوص اسلوب سره وړاندې كړى دى، ښه پام وكړئ! چې عبادت د كامل تذلّل نوم دى، او كامل تذلّل صرف د هم هغه كامل لوى ذات په مخكې اختياراوه شي چې په خپل ذات او صفاتو كې له هر حيثه او هر جهته كامل وي، چې همدغه ته مونږ (الله جلّ جلاله) وايو.

فَسُبْحَـٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾

نو پاك دى الله چې رب د عرش دى له هغو (ناكارو خبرو او شيانو) چې دوى يې منسوبوي ورته.

تفسير: چې د لوى عرش يواځې مالك او څښتن الله تعالى دى، د ده په ملك او باچايي كې له سره ګډون ځاى نه لري، دى خپلواك باچا دى، كله چې دوه واكدار باچايان په يوه اقليم كې نشي ځاييدلى چې د هغو واكداري هم يواځې مجازي ده؛ نو دوه كل مختاره او مطلق قادر آلهه به څرنګه په يوه سلطنت كې شريك كېدى شي.

لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾

نه پوښتېدلى كيږي (الله) له هغو (شيانو) چې كوي يې (ځكه چې الوهيت يواځې د ده صفت دى)، او دوى پوښتېدلى كيږي (د دوى له افعالو، احوالو او اقوالو، ځكه چې دوى مخلوق او مملوك دي).

تفسير: يعني الله تعالى د هغه لوی ذات نوم دی، چې مطلق قادر او کل مختار دی (او ټول کارونه يې صواب او له حکمته ډک دي)، د ده د قدرت او مشيت مخه نيول لا څه چې تشه پوښتنه ترې هم څوك نشي کولی، چې مثلاً هغه فلانی کار دې ولې داسې وکړ؟ مگر پاك الله حق لري، او ده لره ښايي چې هر هغه څوك چې اراده يې وشي؛ مؤاخذه يې کړي، او ترې لازمي پوښتنې وکړي.

أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً ۖ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ ۖ

آيا نيولي دي (دغو مشرکانو) بې له دغه الله څخه نور معبودان؟ ووايه (ای محمده! دوی ته) چې راوړئ سند خپل (د شرك په دغه دعوی کې).

تفسير: له دې نه پخوا پر توحيد عقلي دليل قائم کړ شو، اوس له مشرکانو څخه د دوی د شرك د دعوی په خصوص د صحيح دليل غوښتنه کيږي، يعني بې له الله تعالی څخه د هغو معبودانو تجويز چې تاسې کړی دی؛ د دوی د اثبات لپاره کوم عقلي يا نقلي دليل لرئ؛ هغه راوړاندې کړئ! ښکاره ده چې له هغوی سره پرته له اوهامو او ګمانونو او د پلرونو او نيکونو له غلطو او ړندو تقليدونو څخه بل هيڅ شی نه وو، د شرکت په دعوی کې يې نه کوم عقلي او نه کوم نقلي دليل وړاندې کړی شو.

هَٰذَا ذِكْرُ مَن مَّعِيَ وَذِكْرُ مَن قَبْلِي ۗ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ ۖ فَهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾

دغه (قرآن) دی بيان د هغه چا چې له ما سره دي (له محمدي امّت څخه) او بيان د هغه چا دی چې پخوا له ما تېر شوي دي، بلکه زياتره د دوی نه پوهيږي په حقه خبره (چې توحيد او قرآن دی)، پس دوی مخ ګرځوونکي دي (له توحيد يا ستا له رسالت څخه).

تفسير: يعني ځما د امت او د پخوانيو موحدينو ټولو همدا يوه خبره ده، چې له الله تعالی څخه پرته چې (رب العرش) دی؛ بل الله نشته، چې د هغه عقلي دليل پخوا له دې نه بيان شو، که تاسې د دغې عقيدې له منلو څخه مخ اړوئ، او له دغې اسماني او اجتماعي عقيدې څخه پرته کوم بل دليل لرئ؛ نو هغه راوړاندې کړئ، ځما دعوی دا ده چې دغه محمّدي امّت او نور پخواني امّتونه د دې کتاب قرآنکريم او د پخوانيو امّتونو اسماني کتابونه (تورات، انجيل، او نور) سره ټول د توحيد په دې دعوی کې سره متفق دي، لکه چې نن هم له هغو زياتو تحريفاتو سره که پخواني اسماني کتابونه ولټوئ؛ نو په هغو کې د توحيد اعلان او د شرك ترديد په صاف او ښکاره ډول سره مومئ، مګر دغه جاهلان په دغو خبرو څه پوهيږي، که پوهېدلئ؛ نو د حقې خبرې د اورېدلو په مقابل کې به يې دغسې د انکار او اعراض وضعيت نه غوره کاوه.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾

او نه وو لېږلی مونږ پخوا له تا څخه هيڅ رسول مګر چې وحي به کوله مونږ هغه ته (داسې) چې بېشکه شان دا دی چې نشته بر حق معبود مګر زه يم (يواځې)؛ نو بندګي کوئ ځما.

تفسير: يعني ټولو انبياوو او مرسلانو عليهم السلام د توحيد په دې عقيده اجماع کړېده، هيڅ يوه نبي عليه السلام په هيڅ يو وخت کې يو حرف هم د توحيد په خلاف نه دی ويلی، او دوی ټل همداسې تلقين کاوه، چې د يوه الله تعالی له عبادت نه پرته د بل هيچا عباد ت مه کوئ! ځکه چې هيڅوك بې د الله تعالی څخه د عبادت مستحق نه دی، نو په هم هغه شان چې له عقلي او فطري دلائلو څخه د توحيد ثبوت او تحصيل او د شرك ترديد کيږي؛ همداسې په نقلي حيثيت هم د انبياوو عليهم السلام اجماع د توحيد د دعوی په حقانيت باندې قطعي دليل دی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ

او وايي دغه (منكران): نيولى دى رحمان ولد، پاك دى دغه (الله له ولد څخه).

تفسير: د عربو ځينو قبيلو ملائكو ته د الله تعالى لوڼې ويلې، نو يې و بنودل چې د الله تعالى له لوړ شان سره لايق نه دي چې لوڼې يا ځامن ولري، نو په دې آيت سره د نصرانيانو د دې عقيدې ترديد هم وشو، چې مسيح عليه السلام ته ابن الله وايي، او د يهودانو د هغې فرقې ترديد هم وشو؛ چې عُزير عليه السلام ته د الله ځوى وايي.

بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُوْنَ ﴿۲۶﴾ لَا يَسْبِقُوْنَهٗ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهٖ يَعْمَلُوْنَ ﴿۲۷﴾

بلكه (دوى) بندګان(د الله) دي مكرّم مقرّب معزّز (د الله په دربار كې په عزت سره). چې نشي ړومبى كېدى دوى له دغه (الله) څخه په خبره سره، او دوى خاص په حكم د الله عمل كوي.

تفسير: يعني هغو مكرّمو محترمو ذواتو ته چې تاسې د الله تعالى اولاد وايئ؛ هغه يې له سره اولاد نه دي، بلكه د هغه معزّز بندګان دي، او د دوى له انتهايي اعزاز او تقرّب سره سره د دوى د ادب او اطاعت حال دا دى چې د الله تعالى له رضاء او خوښې نه پرته د هغه په حضور كې له سره خوله نشي ښېرته كولى، او نه بې د الله تعالى له حكم او اجازې څخه كوم كار كولى شي، ګواكې د عبوديت او بندګۍ كمال د دوى د امتياز طغرا او ځرګنده نښه ده.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

معلوم دي الله ته هغه څه چې وړاندې د دوى دي، او هغه څه چې وروسته د دوى دي.

تفسير: د الله تعالى علم د دوى په ټولو ظاهري او باطني احوالو محيط دى، د دوى هيڅ يو حركت او هيڅ يو قول او هيڅ يو فعل له ده څخه پټ نه دى، لكه هغه مقرّب بندګان چې په دې حقيقت پوهيدلي دي، تل خپلو احوالو ته ګوري، او څارنه (حفاظت) يې كوي، چې په هيڅ يو حالت كې د الله تعالى د رضا څخه مخالف څه ونه كړي.

وَلَا يَشْفَعُوْنَ ۙ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى

او نه كوي شفاعت دوى (نشي كولى د هيچا) مګر لپاره د هغه چا چې راضي وي (ترې الله).

تفسير: يعني دوى بې د الله تعالى د رضا معلومولو څخه د هيچا شفاعت نه كوي، كله چې له موحّدو مؤمنانو څخه پاك الله تعالى خوښ او راضي وي؛ نو ځكه د دوى په حق كې په دنيا او عُقبى كې استغفار د الله تعالى د پرښتو وظيفه ده.

وَهُمْ مِّنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُوْنَ ﴿۲۸﴾

او دوى له هيبت د الله څخه ويريدونكي دي.

تفسير: بيا نو دوى ته څرنګه معبود ويلى شي؟ كله چې هغوى معبودان نه دي؛ نو د الله تعالى ځامن او لوڼې هم له سره كېدى نشي، ځكه چې صحيح اولاد د والدينو له جنس څخه وي.

وَمَنْ يَّقُلْ مِنْهُمْ اِنِّيْۤ اِلٰهٌ مِّنْ دُوْنِهٖ فَذٰلِكَ نَجْزِيْهِ جَهَنَّمَ ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۹﴾

او هر څوك چې ووايي له دغو (ملائكو څخه چې) بېشكه زه معبود يم بې له الله څخه؛ پس دغه (ويونكي چې دي) جزا به وركوو مونږ ده ته دوزخ، همداسې (لكه چې دغو د الوهيت مدّعيانو ته سزا وركوو)؛ جزاء وركوو ظالمانو ته (چې د غير الله عبادت كوي).

تفسیر: یعني هغه چې تاسې یې د الله تعالی اولاد یا آلهه بولئ، که هغوی (معاذ الله) په خپله په فرض محال د داسې خبرې ادعاء وکړي؛ نو هغوی به هم په هغه دوزخ کې وغورځول شي، چې د نورو له حده تېرېدونکو ظالمانو د سزا لپاره مخصوص او معیّن دی، څومره چې لا محدود اقتدار او جبروت څخه هغوی هم بل چېرې نشي تلی، نو بیا څنګه الله کېدی شي؟ !.

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا أَنَّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنٰهُمَا ؕ

آیا نه دي لیدلي (نه دي خبر) هغه کسان چې کافران شوي دي چې بېشکه اسمانونه او ځمکې وو دواړه سره نښتي (ضم پیوسته په اول کې)؛ پس بېل کړل مونږ دوی دواړه.

تفسیر: د (رتق) اصلي معنی پیوست، نښتل او یو په بل کې سره ننوتل دي، په ابتداء کې ځمکه او اسمان دواړه ګډوډ، خلط ملط وو، بیا الله جل جلاله په خپل قدرت دوی دواړه سره جدا کړل، له دغه بېلوالي او جداوالي څخه وروسته د دوی دواړو طبقات سره بېل بېل او جدا شول، سره له دې بیا هم هر یو بند وو، نه له اسمان څخه باران ورېده، او نه له ځمکې څخه شی زرغونیده، بالآخره الله تعالی د انساني نوعې د ګټو او ښېګڼو (فائدو) لپاره د دغو دواړو خولې پرانستلې، له پاسه د ورېځو د اوبو ورخونه پرانستل شول، او له لاندې د ځمکې مسامونه (سوري) خلاص شول، چې د هغو په اثر په ځمکه کې سیندونه، ویالې، لښتي او چینې وبهېدلې، او راز راز شینکي، کښتونه، فصلونه، بوټي، ونې، مېوې، دانې، څړځایونه، معدنونه او نور راووتل، او اسمان یې په بې شمارو ستورو سره ښایسته کړ، چې د دوی د هر یوه لپاره یې جدا ځای او د تګ لاره او مدار مقرّر کړ.

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ؕ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿۳۰﴾

او پیدا کړي دي مونږ له اوبو څخه هر شی ژوندی، نو آیا ایمان نه راوړي دوی.

تفسیر: یعني عموماً ژوندي موجودات چې ستاسې په نظر درځي؛ بالواسطه یا بلاواسطه د اوبو څخه جوړ شوي دي، او خاصتًا اوبه د دوی د ژوندانه سبب او ماده ده، مګر هغه مخلوق له دې نه مستثنی دی چې د هغو په نسبت دا ثابته شي؛ چې د هغو په تخلیق کې اوبه له سره دخل نه لري، خو بیا هم دا کلیه په دې اعتبار چې زیاتو لپاره حکم د کل وي، صادقه ده.

وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿۳۱﴾

او پیدا کړي دي مونږ په ځمکه باندې درانه محکم غرونه ولاړ (یا ټک وهلي دي مونږ په کې مېخونه) چې ونه خوځیږي دا ځمکه په دوی، او ګرځولي دي مونږ په دغه (ځمکه او غرونو) کې ارتې لارې لپاره د دې چې دوی لاره ومومي (او بې له تکلیف څخه خپل مقصود ته ورسیږي).

تفسیر: د دې آیت تفسیر د (النحل) په سورت کې تېر شوی دی، هلته دې وکتل شي !.

وَجَعَلْنَا السَّمَآءَ سَقْفًا مَّحْفُوظًا ۚ

او ګرځولی دی مونږ اسمان چت ساتل شوی (له پرېوتلو).

تفسیر: چې نه لوېږي، نه په کې کوم سوری یا چاود لیدل کیږي، نه بدلیږي، او د شیاطینو له استراق السمع څخه محفوظ دی، او سقف یې ځکه وویل چې: په ښکاره ډول په سترګو د چت په شان معلومیږي.

وَهُمۡ عَنۡ اٰيٰتِهَا مُعۡرِضُوۡنَ ﴿٣٢﴾

او دغه كفّار له علائمو داسمانونو څخه مخ ګرځوونکي دي.

تفسير: چي څرنګه مضبوط، محكم، وسيع او هسك (اوچت) دومره موده بې ستنو او پايو ولاړ دى، او په رنګ او روغن او ښكلا كې يې بيخي تغيير نه دى راغلى، او په كې لمر، سپوږمى، ستوري او داسې نور د ډېر عجائب او غرائب ليدل كيږي، چي هر يو يې بېل بېل د رب العزّت په وجود او وحدانيت باندې دلالت كوي.

وَهُوَ الَّذِىۡ خَلَقَ الَّيۡلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمۡسَ وَالۡقَمَرَ ؕ

او دغه (الله) هغه (مطلق قادر دى چي پخپل بالغه حكمت) يې پيدا كړې ده شپه (د ارامتيا لپاره)، او ورځ (د كار لپاره)، او لمر (د رڼا لپاره)، او سپوږمى (د روښانتيا لپاره).

تفسير: دا د هم هغو اسماني علائمو او نښو لږ څه توضيح ده.

كُلٌّ فِىۡ فَلَكٍ يَّسۡبَحُوۡنَ ﴿٣٣﴾

دغه هر يو له دغو (لمر، قمر، او ستورو څخه) په فلك كې حركت كوي، او ګرځي (لكه لامبوزن په اوبو كې په لامبو وهلو سره).

تفسير: يعني لمر، سپوږمى بلكه ټول ستوري په خپل مدار باندې برابر ګرځي او چورلي، د ﴿يَّسۡبَحُوۡنَ﴾ له لفظ څخه ظاهر دا معلوميږي چي دا سيارې د الله تعالى په حكم بالذّات په خپله ګرځي (والله تعالى أعلم).

وَمَا جَعَلۡنَا لِبَشَرٍ مِّنۡ قَبۡلِكَ الۡخُلۡدَ ؕ اَفَاۡئِنۡ مِّتَّ فَهُمُ الۡخٰلِدُوۡنَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفۡسٍ ذَآئِقَةُ الۡمَوۡتِ ؕ

او نه دي ګرځولى مونږ هيڅ يوه انسان ته پخوا له تانه (اى محمده !) تل ژوندي پاتې كېدل (په دنيا كې)، آيا پس كه ته مړ شې پس دوى به تل پاتې كېدونكي وي (په دنيا كې؟ بلكه داسې نه ده). هر يو نفس څكونكى د مرګ دى (يعني مري).

تفسير: يعني هم هغسې چي د پورتنيو ذكر شوو مخلوقاتو وجود د الله تعالى پر امر ايجاد شوى دى، د ټولو انسانانو ژوندون هم د هغه له وركړې څخه دى، هر وخت چي وغواړي؛ دغه خپله وركړه له دوى نه بېرته اخلي، مړينه هر چا ته دا خبره ثابتوي چي د ده هستي او وجود د ده په لاس او واك كې نه دى، او د ده ژوند د خو ورځو د پسرلي رونق او ننداره ده، چي پاى (آخر) ته رسيږي او ختميږي.

وَنَبۡلُوۡكُمۡ بِالشَّرِّ وَالۡخَيۡرِ فِتۡنَةً ؕ

او ازمايو مونږ تاسې (په دنيا كې) په شر، بدى، او په خير، نېكى سره په ازموينه.

تفسير: يعني الله تعالى په دنيا كې په سختى، نرمى، روغتيا، ناروغتيا، تنګسه، اړتيا (احتياج)، مصيبت، عيش، عشرت او نورو مختلفو احوالو تاسې ازمايي، څو ستاسې كره او كوټه، سره او ناسره، ښه او خراب د يو بل سره جدا او نورو ته هم د سر په سترګو ورمعلوم كړي، او ښه څرګنده (ښكاره) شي چي كوم يو په سختى صبر كوي؟ او كوم يو په نعمتونو شكر كوي؟ او څومره خلق د مايوسى، شكوه، شكايت او د ناشكرى په مرض اخته او مبتلا دي.

وَإِلَيۡنَا تُرۡجَعُونَ ﴿٣٥﴾

او خاص مونږ ته به راوستلى شئ (د جزا لپاره).

تفسير: هلته به ستاسي د صبر او شكر او د هر نېك او بد عمل ثمره او نتيجه وليدلى شي.

وَإِذَا رَءَاكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا ٱلَّذِي يَذۡكُرُ ءَالِهَتَكُمۡ وَهُم بِذِكۡرِ ٱلرَّحۡمَٰنِ هُمۡ كَٰفِرُونَ ﴿٣٦﴾

او كله چي ووينې تا هغه كسان چي كافران شوي دي؛ نو نه نيسي دوى تا مگر مسخره كړى شوى، (او وايي پخپلو منځونو كې:) آيا دا همغه څوك دى چي يادوي (په بدى او سپكه) معبودان ستاسي، حال دا چي دغه كفّار په يادولو د رحمان (په وحدانيت يا د خلقو په ارشاد) هم دوى كافران دي.

تفسير: يعني د خاتمې او انجام څخه بېخي بې فكره شوي دي، او دغه خلق په محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ټوكې او مسخرې كوي، او د استهزاء او تحقير په لهجه داسي وايي: ﴿أَهَٰذَا ٱلَّذِي يَذۡكُرُ ءَالِهَتَكُمۡ﴾ «آيا دا هم هغه سړى دى چي ستاسي معبودان په بدى يادوي؟»، دوى پخپله په دې نه شرمېږي چي پخپله د حقيقي معبود له پاك نوم او د «رحمان» له مقدّس اسم څخه بد وړي؟ او د پاك الله تعالى له رښتينو كتابونو څخه منكر دي، او د باطلو معبودانو د بدى له اورېدلو څخه خفه كېږي، نو په دې صورت كې د دوى حالت د تعجّب او خندا وړ (لايق) دى، كه د مقابلې دلې؟.

خُلِقَ ٱلۡإِنسَٰنُ مِنۡ عَجَلٖۚ سَأُوْرِيكُمۡ ءَايَٰتِي فَلَا تَسۡتَعۡجِلُونِ ﴿٣٧﴾

پيدا كړى شوى دى انسان له تلوار (بې صبرى)، ژر به وښيم تاسي ته آيات خپل (موعود عذاب)، پس تلوار مه كوئ تاسي (په راتللو د عذاب).

تفسير: ښايي د كفارو دغه د بې عقلى او ناپوهى اوضاع او دغه د تمسخر او استهزاء له ليدلو څخه د ځينو په زړونو كې به دغه خبره تېره شوي وي: كه په دغو بې حياوو سم سمدلاسه عذاب مسلّط شوى وى؛ نو ډېر به ښه وي، او پخپله كفارو هم د استهزاء په ډول (طريقه) ويل چي: «هله ژر شئ، او هغه موعوده عذاب راباندې نازل كړئ! چي مونږ د هغه وړ (لايق) او مستحق يو»، دلته دغو دواړو ته دغه خبره ښوولې شوې ده، چي انسان ډېر عجلت خوښوونكى دى، گواكې د ده په خاوره او طبيعت كې ډېره او تلوار خلط او گډ دى، ښايي چي دوى لږ څه صبر ځنډ (ايسارتيا) وكړي، ژر به زه خپل د قهر او انتقام نښې تاسي ته دروښيم.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلۡوَعۡدُ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٣٨﴾

او وايي (دا كفار:) كله به وي دغه وعده (د راتللو د عذاب يا دقيامت) كه چېرې يئ تاسي صادقان رښتيني (په خپله دغه وينا كې)؟.

تفسير: يعني تل ته وايي چي قيامت راتلونكى دى، او ټول كفّار به د تل لپاره په دوزخ كې سوځي، آخر دغه وعده به كله پوره كېږي؟ كه دغه خبرې ټولې رښتيا وي؛ نو ولې همدا اوس قيامت او دوزخ نه راحاضروئ (الله تعالى وايي):

لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَن وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَن ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٣٩﴾ بَلْ تَأْتِيهِم بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٤٠﴾

که پوهیدلي وی هغه کسان چې کافران شوي دي هغه وخت چې نه به شي منع کولی له مخونو خپلو اور (د دوزخ)، او نه له شاګانو خپلو (ځکه چې اور به ترې چاپېر وي)، او نه به له دوی سره مرسته وکړی شي (د عذاب په منع کولو کې، نو نه به کافران کېدل). بلکه رابه شي دوی ته (دغه قیامت) ناڅاپه (بې له مقدمې)، پس حیران به کړي (هغه) پس طاقت به نه لري دوی د لرې کولو د قیامت، او نه به دوی ته مهلت ورکولی شي (د توبې او عذر).

تفسیر: یعني که دوی ته حقیقت څرګند (ښکاره) شي، او د هغه هیبتناک ساعت په کیفیت او نوعیت په ښه ډول سره ځان خبر او پوه کړي؛ نو بیا به له سره داسې غوښتنې ونه کړي.

دغه ټول بې ځایه اعتراضونه د بې فکرۍ او ناپوهۍ لامله د دوی په ذهنونو کې پیدا شوي، کله چې له هغه ویروونکي وخت سره مخامخ شي، او د دوی له چارچاپېره د دوزخ اور داسې احاطه وکړي، چې له هیڅ لوري به د هغه دفع نشي کولی، او نه به څوک ورسره مرسته کولی شي، نه به مهلت ورکولی شي، او نه به اوس لا له پخوا څخه د هغې ورځې د کامل شان او کیفیت اندازه او اټکل کولی شي؛ نو د دغه هولناک حالت په ناڅاپي لیدلو سره به د دوی حواس خراب شي، بیا به دا ورمعلومه شي، کوم شي پورې چې مونږ خندل، او باور مو پرې نه کاوه؛ هغه یو ثابت حقیقت وو.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقیق مسخرې شوې دي په رسولانو پخوا له تا، پس احاطه وکړله په هغو کسانو چې مسخرې یې کولې له پخوانیو امتونو نه (جزا) د هغه شي چې وو دوی چې په هغه سره به یې مسخرې کولې.

تفسیر: یعني په هر هغه شي یې چې مسخرې کولې؛ د هم هغه په سزا کې سره اخته شول، او د هغې خندا او ملنډو مورد بېرته پخپله همدوی ورګرځېدل.

قُلْ مَن يَكْلَؤُكُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَٰنِ

ووایه (ای محمده دوی ته) څوک ساتي تاسې د شپې او د ورځې له عذاب د رحمان څخه (که یې درپېښ کړي؟ هیڅوک نشته).

تفسیر: یعني د «رحمان» له قهر او غوسې څخه ستاسې ساتونکی بل څوک دی، یواځې د هغه پراخه رحمت دی، چې په تاسې سمدلاسه عذاب نه مسلّط کوي، لیکن د داسې رحمت والا، حلیم، متحمل او بردبار له قهر او غوصې څخه ډېره وېره په کار ده: «نعوذ بالله من غضب الحلیم».

بَلْ هُمْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِم مُّعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾

بلکه دوی له یاده د رب خپل (یا له قرآن څخه) مخ ګرځوونکي دي.

تفسیر: یعني د «رحمان» د حفاظت احساس او اعتراف له هغو سره نشته، او عیش، عشرت، چرچې، امنیت، آرامتیا او د تنعم ژوندون دوی د الله تعالی له یاده بیخي غافل کړي دي، نو ځکه کله چې د هغه له طرفه دوی ته نصیحت کیږي؛ مخ ترې ګرځوي، او وایي چې دا ته څه وایې؟.

﴿أَمْ لَهُمْ ءَالِهَةٌ تَمْنَعُهُم مِّن دُونِنَا ۚ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنفُسِهِمْ وَلَا هُم مِّنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾﴾

آیا شته دوی لپاره نور معبودان چې ساتي دوی (له عذاب ځخه) غیر له مونږ نه (بلکه نشته، بیا یخپله الله وایي:) طاقت نه لري (دغه معبودان) د مرستې (مدد) د خپلو نفسونو، او نه دوی ځمونږ له (عذاب ځخه) ساتل کیږي (یا ملګرتیا ورسره کولی شي).

تفسیر: یعني آیا د خپلو فرضي معبودانو په نسبت خیال کوي چې هغوی د دوی حفاظت کوي، او پخپله موقع کې به دوی د الله تعالی له عذاب ځخه وژغوري (بچ کړي)؟ نو د دغو خوارانو مرسته او حفاظت لا څه چې د خپل ځان حفاظت هم نشي کولی، که ځوک هغوی ګوډ یا مات کړي، یا یو شی ترې واخلي؛ نو دومره قدرت او قوّت نه لري، چې د خپل ځان مدافعه یا ساتنه وکړي، یا لږ څه لاس او پښې د هغو په مقابل کې وخوځوي، یا د خپلې ساتنې لپاره ځمونږ مرسته او ملګرتیا حاصله کړي:

﴿بَلْ مَتَّعْنَا هَٰٓؤُلَآءِ وَءَابَآءَهُمْ حَتَّىٰ طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ۗ﴾

(نه ده داسې لکه چې کفّار عقیده کوي) بلکه نفع رسولې ده مونږ دغو کفارو او پلرونو د دوی ته (د ژوندانه په اسبابو سره) تر هغه پورې چې اوږده شوه په دوی باندې (موده د) عمر.

تفسیر: یعني د «رحمان» ساتنه او حفاظت او د بتانو عجز او بېچارګي داسې شی نه دی، چې خلق پرې ونشي پوهېدلی، خبره دا ده چې دوی له ډېرو پېړیو راپه دېخوا د بې فکری ژوند تېر کړی دی، او د الله تعالی د عذاب صدمه یې هیڅ نه ده لیدلې، نو ځکه دوی مغرور شوي دي، او د غفلت په نشو کې مست او بیخوده پراته دي، او د الله تعالی له احکامو او د انبیاوو له پند ځخه یې مخونه ګرځولي دي.

﴿أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ أَفَهُمُ الْغَٰلِبُونَ ﴿٤٤﴾﴾

آیا پس نه ویني (کفّار) چې بېشکه مونږ راتګ او (قصد) کوو ځمکې (د کفّارو) ته په داسې حال کې چې کمؤو هغه له څنډو (غاړو) د دغې (ځمکې نه له فتوحاتو وروسته)، آیا پس کفّار غالب دي (په مؤمنانو بلکه د اسلام په مقابل کې مغلوب دي).

تفسیر: یعني اسلام مخ په خورېدو دی، او کفر ورځ په ورځ کمزوری کیږي، او ورو ورو ځمکه په کفّارو تنګیږي، د دوی حکومتونه او ریاستونه په پرله پسې ماتیږي، او له منځه په ورکیږي، نو آیا د داسې ښکاره نښو، آثارو او قرائنو په لیدلو سره هم دوی خپل انجام ته نه ګوري، آیا له دغو مشاهداتو سره دوی دا امید لري چې په رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو باندې به مونږ غالب شو، که دوی د عبرت سترګې لري؛ نو پکار دي چې له عقل نه کار واخلي، او له قرائنو او احوالو ځخه د مستقبل اټکل او اندازه ولګوي، آیا دوی ته دغه خبره نه ده معلومه چې د دوی د شاوخوا کلي د انبیاء الله علیهم السلام د تکذیب او عداوت په سزا کې تباه او وران شوي دي، او په پای (آخر) کې د الله تعالی حزب بریالی او کامیاب شوی دی، بیا د سیّد المرسلین او کاملو مؤمنانو په مقابل کې دوی څرنګه د خپل بري او غلبې توقّع او هیله (امید) کولی شي؟ ﴿وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُم مِّنَ الْقُرَىٰ وَصَرَّفْنَا الْآيَٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ (۲۶ جزء د الأحقاف سورت (۴) رکوع (۲۷) آیت).

تنبیه: په همدې مضمون یو بل آیت هم د (رعد) د سورت په آخر کې تېر شوی دی، د هغه تفسیر دې ځمونږ په دغه مبارک تفسیر کې وکتلی شي.

قُلْ إِنَّمَآ أُنذِرُكُم بِٱلْوَحْيِ ۚ وَلَا يَسْمَعُ ٱلصُّمُّ ٱلدُّعَآءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ ﴿٤٥﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) بېشكه همدا خبره ده چې زه ويروم تاسې په وحي سره، او نه اوري كوڼ دعاء (بلنه) كله چې وويرولى شي (نو تاسې هم د كاڼه په شان حقه خبره نه اورئ).

تفسير: يعني ځمونږ كار د الله تعالى له وحي سره سم نصيحت اورول او له خاتمې او انجام څخه خبرول دي، كه په زړه كاڼه دغه غږ نه اوري؛ نو ځمونږ قصور نه دى، دوى به د خپل كونډوالي نتيجه او بده اغېزه (اثر) په خپله وګالي (برداشت كړي).

وَلَئِن مَّسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَـٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظَـٰلِمِينَ ﴿٤٦﴾

او كه ورسيږي دوى ته لږ څه تپ له عذابه د رب ستا؛ نو خامخا وايي (كفار) هرومرو: اى هلاكه ځمونږ (راحاضر شه دغه دې وخت دى)، بېشكه چې مونږ وو (پخوا له دغه عذاب څخه) ظالمان (په كفر سره).

وَنَضَعُ ٱلْمَوَٰزِينَ ٱلْقِسْطَ لِيَوْمِ ٱلْقِيَـٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا ۖ وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفَىٰ بِنَا حَـٰسِبِينَ ﴿٤٧﴾

او كېږدو تلې د انصاف لپاره د (اهل د) ورځې د قيامت، پس ظلم به ونه كړى شي په هيڅ نفس د هيڅ شي (هيڅ)، او كه وي (دغه عمل) په قدر د يوې دانې شرشم، اورى؛ نو رابه وړو دغه (دانه)، او بس يو مونږ حساب كوونكي (يا ساتونكي د بندګانو د اعمالو).

تفسير: يعني د اورى د دانې په اندازه چې د چا عمل وي؛ هغه به هم په ميزان كې تلل كيږي، او هغه به هيڅ ضايع نشي، نه به په چا ظلم او تيرى كيږي، او د ذرې ذرې حساب به كيږي، او زمونږ حساب به داسې ورووستى او فيصله كونكي وي چې وروسته به نه بل حسابوي، او نه به مونږ ددغو مخلوقاتو د اعمالو د محاسبې لپاره كوم مرستيال ته ضرورت لرو.

تنبيه: موازين د ميزان جمع ده، ښايي چې هلته به ډېرې تلې وي، يا ممكن دي چې يوه وي مګر د مختلفو اعمالو او عمالو په اعتبار به متعددې درولې شوې وي، و الله تعالى أعلم، د اعمالو د وزن او د ميزان په متعلق پخوا له دې نه د «الأعراف» په سورت كې خبرې شوې دي؛ هلته دې وكتل شي.

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَىٰ وَهَـٰرُونَ ٱلْفُرْقَانَ وَضِيَآءً وَذِكْرًا لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾

او هرومرو په تحقيق وركړى وو مونږ موسى او هارون ته فرقان (د حق او باطل بېلوونكى كتاب) او رڼا (چې حق پرې له باطل څخه پېژندل كيږي) او نصيحت لپاره د پرهيزګارانو.

تفسير: يعني تورات شريف د موسى عليه السلام په زمانه كې د حق او باطل، هدايت او ضلالت، حرامو او حلالو او نورو مسائلو فيصله كوونكى او د جهل او غفلت د تيارو رڼا كوونكى او له الله تعالى څخه د ويريدونكو لپاره پند وركوونكى كتاب وو.

ٱلَّذِينَ يَخۡشَوۡنَ رَبَّهُم بِٱلۡغَيۡبِ وَهُم مِّنَ ٱلسَّاعَةِ مُشۡفِقُونَ ﴿٤٩﴾

(متقيان) هغه كسان (دي) چې ويرېږي له رب خپل په غيب سره، او دوی (تل) له قيامت څخه ويرېدونكي دي.

تفسير: د قيامت خطره هم څكه دوی په خپلو زړونو كې لري چې د دوی په زړونو كې د الله تعالى وېره ده، او تل په دغه اندېښنه او سودا كې وي چې هلته به څه راپېښېږي؟ نه چې (العياذ بالله) د الله تعالى د قهر او عذاب وړ (لايق) وګرځو، ښكاره ده چې همداسې خلق د نصيحت څخه ګټه (فائده) اخيستلی شي.

وَهَٰذَا ذِكۡرٞ مُّبَارَكٌ أَنزَلۡنَٰهُۚ أَفَأَنتُمۡ لَهُۥ مُنكِرُونَ ﴿٥٠﴾

او دا (قرآن) نصيحت دی مبارك چې نازل كړی (لېږلی دی) مونږ هغه (په محمد باندې)، آيا پس تاسې له دې نه انكار كوونكي يئ.

تفسير: يعني دغه قرآن چې ستاسې په مخكې دی، د نصيحت داسې يو كتاب دی چې د ده لوی ارزښت (قيمت) زياته ګټه او خير د تورات په نسبت ښه څرګند او ښكاره دی، آيا له داسې يو واضح او روښان كتاب څخه تاسې منكر ېږئ، چې له سره په كې د انكار او تردّد ځای نشته؟.

وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَآ إِبۡرَٰهِيمَ رُشۡدَهُۥ مِن قَبۡلُ

او خامخا په تحقيق وركړې وه مونږ ابراهيم ته نېكه حقه لاره د ده (په عقائدو او اعمالو كې) پخوا له (نبوّت يا پخوا له موسی يا پخوا له محمد څخه).

تفسير: يعني د محمد صلى الله عليه وسلم، او موسی او هارون عليهما السلام څخه مو پخوا ابراهيم عليه السلام ته د ده د اعلی قابليت او شان سره مناسب رشد او هدايت وركړی وو، بلكه له ځلميتوب څخه پخوا لا په كوچنيتوب (ماشوم والي) كې مو هغه په داسې سمه لار برابر كړی وو چې د داسې اولوالعزمو انبياوو له شان سره وړ او مناسبه وه.

وَكُنَّا بِهِۦ عَٰلِمِينَ ﴿٥١﴾

او وو مونږ په ده باندې پوه (چې ابراهيم د رشد له خاوندانو څخه دی).

تفسير: يعني د ده په استعداد، اهليت، عملي او علمي كمالاتو مونږ پوره پوه او خبر وو، نو څكه مو هغه رشد او هدايت وركړ؛ چې د ده له شان سره وړ او مناسب وو.

إِذۡ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوۡمِهِۦ مَا هَٰذِهِ ٱلتَّمَاثِيلُ ٱلَّتِيٓ أَنتُمۡ لَهَا عَٰكِفُونَ ﴿٥٢﴾

كله چې وويل (ابراهيم) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته چې څه دي دغه بتان چې تاسې دوی ته ولاړ يئ په عبادت سره (لګه مجاوران).

تفسير: يعني لږ څه خو د دوی اصليت او حقيقت بيان كړئ! آخر په خپلو لاسونو د تيږو (ګټو) توږلي بتانو ته څنګه معبودان وايئ؟ او هغوی څرنګه ستاسې معبودان كېدی شي؟.

قَالُوا وَجَدْنَآ ءَابَآءَنَا لَهَا عَٰبِدِينَ ۝٥٣

نو وويل دوی چې: موندلي دي مونږ پلرونه خپل دغو (بتانو) ته عبادت كوونكي (نو مونږ هم د هغو متابعت كوو).

تفسیر: یعني د عقل او فطرت او د نقل كوم باوري شهادت څمونږ په تایید كې نشته، او نه دې وي، ليكن ډېر لوی دليل د بت پرستی په صواب او حقانیت همدا دی چې: له پخوا راهیسې څمونږ پلرونه او نیكونه د دوی په عبادت كې بوخت او مشغول وو، بیا مونږ د هغو خپلو لويانو دود (رواج) او دستور او طریقه ولې پرېږدو؟.

قَالَ لَقَدْ كُنتُمْ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُمْ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ۝٥٤

وويل (ابراهيم) خامخا په تحقيق يئ تاسي او پلرونه ستاسي (په سبب د بُتانو) په ګمراهۍ ښکاره كې (هر عاقل ته).

تفسیر: یعني په دغه دلیل سره ستاسي حقانیت او پوهه نه ثابتیږي، هو ! دغه خبره ثابتیږي چې تاسي هم د خپلو پلرونو په شان ګمراهان او ناپوهان ناخبره يئ ! او د هغو په دغه ړوند تقليد او بې ځایه متابعت تباه او بربادیږئ.

قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا بِٱلْحَقِّ أَمْ أَنتَ مِنَ ٱللَّٰعِبِينَ ۝٥٥

نو وويل (قوم ابراهيم ته) آيا راغلی يې ته مونږ ته په حق سره (رښتيا خبرو سره)؟ او كه يې ته له لوبو كوونكو څخه؟.

تفسیر: د ټول قوم له عقیدې څخه مخالف د ابراهیم علیه السلام د داسي سختې خبرې په اورېدلو سره د دوی په زړونو كې سخت خفګان او اضطراب پیدا شو، او ورته يې وويل چې: آيا په رښتيا سره ستا عقيده همداسې ده؟ يا ټوكې او مسخرې كوې؟.

قَالَ بَل رَّبُّكُمْ رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ٱلَّذِى فَطَرَهُنَّ وَأَنَا۠ عَلَىٰ ذَٰلِكُم مِّنَ ٱلشَّٰهِدِينَ ۝٥٦

وويل (ابراهيم داسې نه ده چې زه ټوكې كوم، يا دا بُتان رب ستاسي دی،) بلكه رب ستاسي رب د اسمانونو او (رب) د ځمكې دی هغه (الله) چې پيدا كړي يې دي دا (اسمانونه او ځمكې او ما فيهما)، او زه په دغو (چې ومې ويل له توحيد نه) له شاهدانو څخه یم.

تفسیر: یعني زما عقيده همدا ده، او په پوره يقين او بصيرت سره پرې شاهدي وركوم، چې زما او ستاسي رب هم هغه يو الله تعالى دی، چې اسمانونه او ځمكې يې پيدا كړي دي، او د هغوی او د هغوی او د نورو ټولو خپلو مخلوقاتو حفاظت او ساتنه كوي، او بل هيڅ شی د ده په الوهيت كې له سره نشي شريكېدی.

وَتَٱللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَٰمَكُم بَعْدَ أَن تُوَلُّوا۟ مُدْبِرِينَ ۝٥٧

او قسم دی په الله خامخا څه تدبير او علاج به وكړم هرومرو (چې مات كړم) بُتان ستاسي پس له هغه چې وګرځئ تاسي شا كوونكي (بُتانو ته مخ په ميله).

تفسير: دغه خبره يې لږه ورو وويله، چې ځينو يې واورېده او ډېرو له سره وانه ورېده، هغو چې دغه خبره واورېده؛ ورته يې دومره اهميت ور نه کړ، او داسې يې وګڼله چې د يوه ځلمي له لاسه به څه وشي؟ او دی به د ټول قوم معبودانو ته څه ضرر ورورسولی شي؟.

فَجَعَلَهُمْ جُذٰذًا اِلَّا كَبِيْرًا لَّهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُوْنَ ﴿۵۸﴾

پس وي يې ګرځول دا بُتان ټوټې ټوټې مګر لوی د دې بُتانو (چې مات يې نه کړ، او تبر يې په اوږه ورته کېښود) لپاره د دې چې دوی هغه ته بېرته راشي (او ترې پوښتنه وکړي).

تفسير: څه مهال (وخت) چې دا خلق ټول له ښاره د باندې مېلې ته لاړل، نو ابراهيم عليه السلام بت خانې ته ورننوت، ټول بُتان يې سره مات ګوډ کړل، او يوائې هم هغه بُت يې روغ جوړ پرېښود؛ چې د نورو په نسبت د جُثې يا د تعظيم او تکريم په اعتبار د کفارو په ګومان لوی وو، او په هغه تبر يې چې دغه بُتان مات کړي وو؛ هغه يې د هم هغه لوی بُت په اوږه باندې کېښود، څو چې خلق بېرته راشي، او دغه وضعيت وګوري نو په قدرتي ډول به د دوی په زړونو کې دغسې يو خيال پيدا شي چې دغه کار همدغه لوی بُت کړی دی، يا الزامًا ابراهيم عليه السلام ته رجوع وکړي.

(کفارو له مېلې نه د بېرته راګرځېدو او د خپلو بُتانو د کنډوکپر کېدلو څخه وروسته):

قَالُوْا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَآ اِنَّهٗ لَمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۵۹﴾

وويل دوی: چا کړی دی دا کار په معبودانو ځمونږ، بېشکه چې دی خامخا له ظالمانو دی (په دې کار کې).

تفسير: يعنې دا د سپين سترګی او بې ادبی حرکت ځمونږ له معبودانو سره چا کړی دی؟ يقيناً هر چا چې دا کار کړی دی، هغه (أستغفر الله) لوی ظالم او غټ شرير دی، دا خبرې به هغو کسانو کړې وي چې د هغوی غوږونو ته د ﴿وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ﴾ غږ نه وي رسېدلی.

قَالُوْا سَمِعْنَا فَتًى يَّذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهٗٓ اِبْرٰهِيْمُ ﴿۶۰﴾

وويل (ځينو کفارو) چې اورېدلي وو مونږ له يوه ځلمي څخه چې يادول به يې دا بُتان (په بدی سره) چې ويلی شي ده ته ابراهيم.

تفسير: دا ويونکي به هغه کسان وي چې د ابراهيم عليه السلام ﴿وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ﴾ جمله يې اورېدلې وه، يعنې هم هغه يو ځلمی دی چې ځمونږ د معبودانو ذکر په بدی سره کوي، يقيناً دا کار به هم هغه کړی وي.

قَالُوْا فَاْتُوْا بِهٖ عَلٰٓى اَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُوْنَ ﴿۶۱﴾

وويل (نمرود او مشرانو يې) چې راولئ هغه (ابراهيم) په مخکې د سترګو د خلقو (چې ويې وينئ) ښايي چې دوی ووينې (هغه، او په کولو د دې کار پرې شاهدي ورکړي).

تفسير: يعنې هغه راولئ ! او د دغه عمومي مجمع په مخکې ترې اقرار واخلئ، څو په دغه خبره ټول خلق خبر او دغه معامله ټولو ته ښکاره شي، او د ده وينا هر څوک واوري او پرې شاهدان شي، چې د هغې په مقابل کې د قوم له طرفه داسې يوه سزا ورته مقرّره شي چې دی يې مستحق وي، دا خو د هغوی غرض وو، او د ابراهيم عليه السلام مقصد به

هم ښايي همدا شی وو، چې همداسې په يوه لويه مجمع کې ماته موقع راکړی شي څو زه په هغه کې مشرکان پړ او ملامت کړم، او د خلقو په وړاندې د حق او حقانيت د غلبې اظهار وکړی شم.

(نو کله چې ابراهيم عليه السلام يې راوست؛ دغه لاندينۍ پوښتنې يې ترې وکړې):

قَالُوٓا ءَأَنتَ فَعَلْتَ هَٰذَا بِـَٔالِهَتِنَا يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُۥ كَبِيرُهُمْ هَٰذَا فَسْـَٔلُوهُمْ إِن كَانُوا۟ يَنطِقُونَ ﴿٦٣﴾

وويل (بابليانو) آيا تا کړی دی دا کار په معبودانو ځمونږ ای ابراهيمه؟. وويل (ابراهيم): بلکه کړی دی دا کار مشر د دوی چې دا دی، نو پوښتنه وکړئ تاسې له دوی که وي دوی چې خبرې کوي (چې چا ټوټې ټوټې کړي يئ؟).

تفسير: يعنې هيڅ ضرورت نشته، چې له ما څخه د دې خبرې پوښتنې وکړئ، بلکه داسې فرض کړئ چې دا لوی غټ بُت چې روغ رمټ جوړ ولاړ دی، او د ماتولو آله هم ورسره شته، دا کار به همده کړی وي، او دا دی د بحث او تحقيق په وخت کې د الزام او پروالي په ډول زه دغسې دعوی کوم، چې دغه لوی بُت دا ټول کوچني (واړه) بُتان سره ګوډ مات کړي دي.

تنبيه: ځمونږ له دې تقرير څخه څرګنده شوه چې د ﴿بَلْ فَعَلَهُۥ كَبِيرُهُمْ هَٰذَا﴾ وينا د اخبار په ډول له واقعي مخالفه نه وه چې ورته حقيقتًا دروغ وويل شي، بلکه د دوی د تحميق او تجهيل لپاره د يو فرضي احتمال په شان د دعوی په صورت د تعريض او الزام په ډول کلام شوی دی، لکه چې بالعموم په مباحثو او مناظرو کې همداسې واقع کيږي، نو دې ته مونږ دروغ نشو ويلی، هو ! ظاهرا د دروغو په صورت راښکاري، نو ځکه په ځينو احاديثو کې پرې د (کذب) د لفظ اطلاق صورتًا شوی دی، مفسّرينو د دې په توجيه نور څه مجمل بيان هم کړی دی، مګر ځمونږ دغه تقرير ښه او زيات صاف او بې تکلّفه او روايتونو ته ډېر نژدې ښکاري (والله تعالى أعلم).

فَرَجَعُوٓا إِلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوٓا إِنَّكُمْ أَنتُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٦٤﴾

پس رجوع وکړه (دغو کفّارو په فکر کولو سره) نفسونو خپلو ته، نو وويل (ځينو ځينو نورو ته): بېشکه تاسو يئ ظالمان.

تفسير: يعنې وپوهېدل چې د بېکاره تيږو (ګټو) د عبادت کولو څخه څه فائده حاصليږي، يا به دا مطلب وي چې تاسې په خپله پر خپلو ځانونو ظلم کړی دی، چې د ابراهيم عليه السلام د انذار اورېدلو سره سره بُت خانه مو هم هغسې خوشې پرانستلې پرېښوده، او ترې لاړئ، او د خپلو معبودانو د حفاظت او ساتنې هيڅ فکر او تدبير مو ونه کړو، کذا قال ابن کثير رحمه الله.

ثُمَّ نُكِسُوا۟ عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ

بيا نسکور کړل شول دوی پر سرونو خپلو (يعنې شرمنده شول، خو سره له هغه هم ابراهيم عليه السلام د مجادلې لپاره يې ملاوې وتړلې).

تفسير: يعنې له ډېره شرمه يې خپلې سترګې نشوې پورته کولې، او يو بل ته به يې له سره نشو کتلی، خو سره له هغه يې ابراهيم عليه السلام ته داسې وويل:

لَقَدۡ عَلِمۡتَ مَا هَٰٓؤُلَآءِ يَنطِقُونَ ﴿٦٥﴾

چې خامخا په تحقیق پوه یې ته چې نه دي دا بُتان (قابل د دې) چې وغږیږي (نو څرنګه مونږ ته له دوی څخه د سوال کولو امر کوې).

قَالَ أَفَتَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكُمۡ شَيۡـٔٗا وَلَا يَضُرُّكُمۡ ﴿٦٦﴾ أُفّٖ لَّكُمۡ وَلِمَا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ﴿٦٧﴾

نو وویل (ابراهیم علیه السلام) نو آیا پس تاسې عبادت کوئ بې له الله څخه د هغه شي چې نه نفع رسوي تاسې ته د هیڅ شي، او نه ضرر رسولی شي تاسې ته (د هیڅ شي). نو افسوس (او هلاکت) دی تاسې ته او هغه ته چې عبادت یې کوئ بې له الله، نو آیا نه لرئ تاسې دومره عقل هم (چې د خپلو افعالو په قباحت او بدی وپوهیږئ).

تفسیر: یعني تاسې ته ښايي چې له ډېره شرمه ومرئ، هغه بُت چې یو لفظ هم نشي ویلی او نه د کوم احتیاج په وخت کې مو په کار راځي، او نه مو مدد کولی شي، او د یوې ذرې په اندازه نه څه نفع او نه څه ضرر دررسولی شي، او نه یې څه په واک او اختیار کې شته، هغو ته مو د ألوهیت درجه ورکړې ده، آیا په دومره غټه خبره هم نشئ پوهېدی؟.

(کله چې نمرودیان له مجادلې څخه عاجز شول، د ابراهیم علیه السلام په سوځولو پسې شول)

قَالُواْ حَرِّقُوهُ وَٱنصُرُوٓاْ ءَالِهَتَكُمۡ إِن كُنتُمۡ فَٰعِلِينَ ﴿٦٨﴾

وویل (نمرودیانو) وسوځوئ تاسې دغه (ابراهیم) او مرسته وکړئ تاسې د معبودانو خپلو که چېرې یئ تاسې کوونکي (د دې مرستې خپلو بُتانو سره).

تفسیر: یعني په بحث او مناظره یې نشو پر کولی، اوس یواځې همدغه یو صورت پاتې دی، او هغه دا دی چې: مونږ له خپلو معبودانو سره چې نه یواځې څمونږ سره بلکه له خپلو ځانونو سره هم مرسته نشي کولی؛ مرسته وکړو، او د دوی دښمن ته ډېره سخته سزا ورکړو، که مونږ داسې ونشو کړی؛ نو ګواکې هیڅ کار مو نه دی کړی.

لکه چې د دغې مشورې سره سم غوټه شوه چې ښايي ابراهیم علیه السلام په اور کې وسوځول شي، ګواکې څرنګه چې ابراهیم علیه السلام د بُتانو په ماتولو د دوی زړونه سوځولي وو، دوی هم د هغه په بدل کې د ده د سوځولو تجویز غوره کړ، بالآخره دغه ګرد ظالمان سره ټول شول، او په ډېر اهتمام او بې رحمی سره یې ابراهیم علیه السلام په ډېر لوی لمبې وهونکي او سخت سوځوونکي اور کې وغورځاوه.

(کله چې دوی ابراهیم په اور کې وغورځاوه؛ د الله تعالی له لوري داسې حکم وشو:)

قُلۡنَا يَٰنَارُ كُونِي بَرۡدٗا وَسَلَٰمًا عَلَىٰٓ إِبۡرَٰهِيمَ ﴿٦٩﴾

وویل مونږ: ای اوره ! شه یخ او خاوند د سلامتیا پر ابراهیم باندې.

تفسیر: یعني اور ته تکویني حکم وشو، چې په ابراهیم علیه السلام یخ شه ! مګر دومره یخ هم مه شه ! چې له ډېرې یخنی څه تکلیف ورته ورسیږي، بلکه داسې برابر او معتدله شه، چې د هغه ځان ښه په راحت شي.

تنبيه: د اور يخېدل پر ابراهيم عليه السلام باندې د ده معجزه وه، د معجزې حقيقت هم دا دی چې الله تعالی د خپل عادت پر خلاف عادي سبب له مسببه او مسبب له سبب څخه بېل کړي.

دلته د احراق سبب (اور) موجود وو، مګر مسبب پرې مرتب نه شو.

وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴿٧٠﴾

او غوښتل (نمرود) پر ابراهيم کيد (مکر د سوځولو)؛ نو وګرځول مونږ دوی سخت زيانکاران (چې پخپل فعل کې کامياب نشول).

تفسير: يعني دوی د ابراهيم عليه السلام بد غوښتل، ليکن دوی په خپله په ناکامی، ذلت او زيان کې پرېوتل، د حق صداقت په ښکاره صورت څرګند شو، او د الله تعالی کلمه لوړه (اوچته) او عُليا وګرځېده.

وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾

او نجات مو ورکړ دغه (ابراهيم) ته او لوط ته (او بومو تلل دواړه، چې ځئ له عراقه) ځمکې هغې ته چې برکت اچولی وو مونږ په هغې کې لپاره د خلقو (چې شام دی).

تفسير: يعني ابراهيم مو سره د لوط عليهما السلام صحيح او سالم روغ رمټ د شام ملک ته بوتلل، چې هلته ډېر ظاهري او باطني برکات د وديعت په ډول ايښودل شوي دي.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ ﴿٧٢﴾

او وموبښل دغه (ابراهيم) ته (ځوی) اسحاق او (لمسی) يعقوب زيات (سربېره د ځوی پر غوښتنې د انعام په ډول)، او دغه ټول ګرځولي دي مونږ نېکان (چې خلقو ته يې لارښوونه کوله.)

تفسير: په زوړ والی کې يې هلک غوښتی وو مونږ لمسی هم ورکړ يعني يعقوب عليه السلام، او دا ټول يعني ابراهيم، لوط، اسحاق، يعقوب عليهم السلام په اعلی درجه سره له نېکو بندګانو څخه دي، ځکه چې ګرد د الله تعالی انبياء دي، او له انبياوو څخه پورته بل څوک نېک او ښه کېدی نشي.

وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا

او ګرځولي وو مونږ دوی (داسې) امامان چې سمه صافه لاره يې ښووله په حکم ځمونږ سره (خلقو ته).

وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ ۖ

او وحي کړې وه مونږ دوی ته د کولو د خيراتونو (نېکو کارونو) او د قائمولو (سم اداء کولو) د لمانځه او د ورکولو د زکات.

تفسير: يعني هغوی ته مو وحي لېږلې وه، چې په هغې کې د دغو امور تأکيد هم وو، خو نه يواځې دوی عاملان شي، بلکه نور خلق هم د هغو ښو اعمالو په کولو باندې وګماري، دغه د دوی علمي کمال شو.

﴿وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ﴾

او وو دوی (ټول) خاص مونږ ته عبادت کوونکي.

تفسیر: یعنې شپه او ورځ به څمونږ په بندګۍ او عبادت کې بوخت (مشغول) وو، بل کوم طرف ته به یې سترګې نه اړولې، دغه د دوی عملي کمال شو، نو تاسې ای عربو چې د ابراهیم علیه السلام اولاد یئ، او د هغه د متابعت دعوی کوئ، ولې د هغو د دې علمي او عملي کمالاتو متابعت نه کوئ، بلکه حقیقتًا یې تابعان شئ!.

﴿وَلُوطًا آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَت تَّعْمَلُ الْخَبَائِثَ ۗ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ ﴿٧٤﴾﴾

او لوط ته ورکړی وو مونږ ده ته حکم (نبوّت) او پوهه، او نجات ورکړی وو مونږ دغه (لوط) ته له (خلقو د) کلي هغه چې وو هغوی چې کول به یې عملونه خبیث ناپاکه، بېشکه چې هغوی وو قوم د بدی نافرمان.

تفسیر: له کلي څخه مراد «سدوم» او بلکه د هغه ملحقات دي، د دې ځای خلق به خلاف الفطرت کارونو مبتلا وو، د دوی قصه پخوا څو ځایه تېره شوې ده.

﴿وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا ۖ إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾﴾

او داخل کړی وو مونږ دی په رحمت خپل کې، بېشکه دی له نېکانو څخه دی.

تفسیر: یعنې کله چې د لوط پر قوم باندې مو عذاب نازل کړ؛ نو لوط مو د خپلو ملګرو سره د خپلې مهربانۍ او رحمت په څادر کې پټ کړ، څو د نېکانو او بدانو عاقبت او انجام بېل بېل سره څرګند شي.

﴿وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِن قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾﴾

او (یاد کړه ای محمده! قصه د) نوح کله چې غږ یې وکړ (په ښېرا د قوم خپل) پخوا (له دغو مذکورو انبیاوو ـ یعنې پخوا له ابراهیم او لوط علیهما السلام څخه)، پس قبول کړ مونږ ده ته (سوال د ده)، نو نجات ورکړ مونږ ده ته او کورنی د ده ته له غمه لویه (چې د طوفان وېره او د کافرانو ضرر وو). او مرسته مو وکړه له ده سره (په انتقام اخیستو د ده) له قومه هغه چې نسبت د دروغو یې کړی وو آیتونو څمونږ ته، بېشکه دوی وو قوم بد (ناکاره)؛ نو غرق کړل مونږ دوی ټول.

تفسیر: نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پورې خپل قوم وپوهاوه، او په دومره اوږده موده کې یې ډېرې سختۍ برداشت کړې، بالآخره په تنګ راغی، او داسې دعاء یې وکړه: ﴿أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانتَصِرْ﴾ (۲۷ جزء، د القمر سورت (۱۰) آیت، (۱) رکوع)، او ﴿رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا﴾ (۲۹ جزء د نوح د سورت (۲۶) آیت (۲) رکوع)، نو الله تعالی دغه دعاء قبوله کړه، او کفار یې په طوفان غرق کړل، او نوح علیه السلام یې د خپلو ملګرو سره د طوفان له هیبته او د کفارو له ضرر رسولو څخه صحیح او سلامت ووېست، دغه قصه په مفصّل ډول پخوا تېره شوې ده.

وَدَاوُۥدَ وَسُلَيۡمَٰنَ إِذۡ يَحۡكُمَانِ فِي ٱلۡحَرۡثِ إِذۡ نَفَشَتۡ فِيهِ غَنَمُ ٱلۡقَوۡمِ وَكُنَّا لِحُكۡمِهِمۡ شَٰهِدِينَ ۝٧٨ فَفَهَّمۡنَٰهَا سُلَيۡمَٰنَۚ وَكُلًّا ءَاتَيۡنَا حُكۡمٗا وَعِلۡمٗاۚ

او (ياد كړه اى محمده ! قصه د) داود او سليمان كله چې حكم كاوه هغو دواړو په (دعوى او نزاع د) كښت (فصل)، كله چې د شپې ګډه شوې وه (بې له شپانه) په هغه (كښت) كې رمه د (هغه) قوم، او وو مونږ حكم د دوى ته حاضر. پس ومو پوهوه په هغه (فتوى، فيصله) سليمان، او هر يو د دوى دواړو ته وركړى وو مونږ حكم (نبوّت) او پوهه.

تفسير: داود عليه السلام د الله تعالى نبي وو، سليمان عليه السلام د ده ځوى او هم د پاك الله تعالى نبي وو، دغه پلار او ځوى ته الله تعالى پرته له نبوّته حكومت، علم، حكمت، د فهم قوت، او د فيصلو قدرت هم وربخښلى وو، سليمان عليه السلام لا په هلكتوب كې داسې فوق العاده پخې خبرې او ښايسته وېناوې كولې، چې ټول اورېدونكي به ورته حيران پاتې كېدل.

د داود عليه السلام حضور ته داسې يوه دعوى وړاندې شوه، چې د يوه سړي په كښت (فصل) كې د نورو خلقو مېږې (ګډې) د شپې ګډې شوې وې، او د هغه كښت يې تر پښو لاندې او زيانمن كړى وو، كله چې داود عليه السلام په دغه دعوى كې غور وكړ؛ ورښكاره شوه چې د دغو مېږو قيمت د هغه نقصان سره برابر او معادل دى چې هغه كښت ته رسول شوى دى، نو داسې فيصله يې صادره كړه چې: «دغه مېږې دې د كښت خاوند ته وركړى شي !»، سليمان عليه السلام وويل چې ځما: «نظريه او فيصله دا ده چې: دغه د كښت خاوند دې دغه مېږې له خپله ځانه سره وساتي، او شودې دې وخوري، او د مېږو خاوند دې د كښت خدمت وكړي، تر څو چې كښت خپل ړومبي حالت ته ورسيږي، نو په دغه وخت كې دې مېږې بېرته خپل خاوند او كښت خپل خاوند ته وسپارل شي، نو په دې ترتيب او صورت سره به دواړه له نقصانه وژغورل (وساتل) شي»، داود عليه السلام چې دا فيصله واورېده؛ نو آفرين يې ورته وويل، او د خپل اجتهاد نه وګرځېد.

وَسَخَّرۡنَا مَعَ دَاوُۥدَ ٱلۡجِبَالَ يُسَبِّحۡنَ وَٱلطَّيۡرَۚ

او تابع كړي وو مونږ له داود سره غرونه چې تسبيح به يې ويلې، او (همداسې تابع كړي وو مونږ) مرغان هم (چې تسبيح به يې ورسره ويلې).

تفسير: داود عليه السلام د ډېر ښه غږ او د خواږه آواز خاوند وو، د نبوّت په هغه مؤثر او اغېزناك غږ چې ده به خپل طبيعي جوش سره زبور شريف لوست، يا د پاك الله په تسبيح او تحميد كې مشغولېده؛ نو غرونو، مرغانو او نورو حيواناتو به هم د هغه د غږ په متابعت په لوستلو پيل (شروع) كاوه.

وَكُنَّا فَٰعِلِينَ ۝٧٩

او وو مونږ كوونكي (د داسې كارونو).

تفسير: يعني تعجب مه كوه چې تيرې (ګټې) او مرغان به ځرنګه تهليل او تسبيح وايي، دغه ټول كارونه مونږ لا پخوا كړي وو، ښه ! ځمونږ د لامحدود قدرت له مخې آيا دغه خبرې څه مشكلې او مستبعدې ګڼلى كېدى شي؟ بلكه نه، نشي كېدى.

وَعَلَّمْنَٰهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُم مِّنۢ بَأْسِكُمْ ۖ فَهَلْ أَنتُمْ شَٰكِرُونَ ﴿٨٠﴾

او ښوولی وو مونږ دغه (داود) ته جوړول د زغري تاسې ته، لپاره د دې چې وساتي تاسې (دا زغره ای انسانانو) له ضرره د جنګ (د دښمنانو) ستاسې، پس آیا یئ تاسې شکر کوونکي (یعنې شکر وکړئ).

تفسیر: الله تعالی د داود علیه السلام په لاس کې اوسپنه د موم په شان پسته او نرمه ګرځولې وه، ده به هغه سره تاووله او نهایتې سپکې مضبوطې او ښکلې زغرې به یې جوړولې، چې د جنګ په وخت کې به ترې کار اخیست کېده.

وَلِسُلَيْمَٰنَ ٱلرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِى بِأَمْرِهِۦٓ إِلَى ٱلْأَرْضِ ٱلَّتِى بَٰرَكْنَا فِيهَا ۚ

او (تابع کړی وو مونږ) سلیمان ته باد توند (تېز) چې روانېده په حکم د ده (سلیمان او رساوه به یې) ځمکې (د شام ته) هغې ته چې برکت اېښی وو مونږ په هغې کې.

تفسیر: سُلیمان علیه السلام داسې دعاء کړې وه: ﴿رَبِّ اغْفِرْ لِى وَهَبْ لِى مُلْكًا لَّا يَنۢبَغِى لِأَحَدٍ مِّنۢ بَعْدِىٓ ۖ﴾ (۲۳ جزء د ص د سورت (۳۵) آیت (۳) رکوع)؛ نو الله تعالی هوا او پیریان د ده تابع کړي وو، سُلیمان علیه السلام داسې یو تخت تیار کړی وو، چې د دولت له اعیانو او مشرانو سره به پرې کېناسته، او ضروري لوازم او سامان به یې هم له خپل ځان سره اخیستل، بیا به هوا راتله، او هغه تخت به یې په ډېره چابکۍ پورته کاوه، کله چې به هغه په مناسبه اندازه له ځمکې څخه پورته کېده، بیا به هوا نرمېده او له ضرورت سره سم به کمی او زیاتی په کې پیدا کېده، لکه چې د (ص سورت په (۳۶) آیت (۳) رکوع (۲۳) جزء) کې راغلي دي: ﴿رُخَآءً حَيْثُ أَصَابَ﴾ له «یمن» څخه «شام» ته او له «شام» څخه «یمن» ته چې د یوې میاشتې لاره ده، په (۵) ګړیو (ګېنټو) کې رسېده، تعجّب دی چې د نن ورځې د عجیبو او غریبو هوایي جهازونو په زمانه کې هم ډېر منحرفین له دې ډول واقعاتو څخه انکار کوي، آیا هغه کار چې نن ورځ یې اوروپا د بخار او برق او نورو په ذریعه کولی شي، الله تعالی یې د خپل یو نبي لامله په خپل قدرت سره نشي کولی؟ بلکه کولی یې شي.

وَكُنَّا بِكُلِّ شَىْءٍ عَٰلِمِينَ ﴿٨١﴾

او یو مونږ په هر شي عالمان.

تفسیر: یعنې چې چا ته څه قسم امتیاز ورکول مناسب دي، او له هوا او له نورو عناصرو څخه په څه ډول سره کار اخیستل کېدی.

وَمِنَ ٱلشَّيَٰطِينِ مَن يَغُوصُونَ لَهُۥ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَٰلِكَ ۖ

او (تابع کړي وو مونږ ده ته) ځیني له شیطانانو څخه هغه چې غوټې به یې وهلې (په سیند کې) د ده لپاره، او کول به یې (نور ډېر) کارونه بې له دې نه.

تفسیر: له شیاطینو څخه مراد سرکښ پیریان دي، دوی د سُلیمان علیه السلام له لوري مأمور وو، چې په لویو لویو سیندونو کې غوپې ووهي، او مرغلرې، جواهر او نور بحري حاصلات د هغو له تل څخه راوکاږي، او په دغو پیریانو په ودانیو او نورو عمراني کارونو کې سخت او درانه کارونه وکړي، د یوه لوی حوض په اندازه د مسو لګنونه (خانکونه) او لوی لوی دېګونه به یې پرې جوړول، چې له سره به له خپله ځایه چا نشو خوځولی، او له یوه ځایه بل ځای ته به یې پرې وړل او بارول، او لاندې باندې به یې سره کول، او له ډېرو سختو څخه سخت کارونه به یې ترې اخیستل.

وَكُنَّا لَهُمۡ حَٰفِظِينَ ٨٢

او وو مونږ دوی لره ساتونکي (له فساد څخه).

تفسير: يعني مونږ په خپل كامل قدرت دغه شياطين په داسې شان سليمان عليه السلام په قبضه او قيد كې ټينګك، مضبوط او بند ساتلي وو، چې هر څه يې غوښتل هغه به يې وربانديې د بيګار په ډول كول، او دوى له سره سليمان عليه السلام ته هيڅ يو ضرر نشو رسولى، كه نه د بنيادم به څه زور او قوت وي؟ چې داسې يو شرير مخلوق په خپله قبضه كې په سختو ځنځيرونو كې بند وساتي: ﴿وَءَاخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي ٱلۡأَصۡفَادِ﴾ (٢٣ جزء، د (ص) د سورت (٣٨) آيت، (٣) ركوع).

وَأَيُّوبَ إِذۡ نَادَىٰ رَبَّهُۥٓ أَنِّي مَسَّنِيَ ٱلضُّرُّ وَأَنتَ أَرۡحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ٨٣ فَٱسۡتَجَبۡنَا لَهُۥ فَكَشَفۡنَا مَا بِهِۦ مِن ضُرٍّۖ وَءَاتَيۡنَٰهُ أَهۡلَهُۥ وَمِثۡلَهُم مَّعَهُمۡ رَحۡمَةٗ مِّنۡ عِندِنَا

او (ياد كړه اى محمده ! قصه د) ايّوب چې ندا غږ يې وكړ رب خپل ته چې بېشكه زه رسېدلى دى ماته ضرر (رنځ او سختي په بدن كې) او ته ډېر مهربان يې له ټولو مهربانانو څخه. پس قبوله كړه مونږ دعاء د ده، پس لرې كړ مونږ هغه چې وو په ده باندې له (بدني او مالي) ضرره، او وركړ مونږ دغه (ايّوب) ته اهل د ده، او په مثل د هغوى له هغوى سره په رحمت سره له نزده ځمونږ.

تفسير: أيّوب عليه السلام ته الله تعالى په دنيا كې له هر حيثه ارامي او هوسايي (راحت) وركړې وه: ځمكه، كښت (فصل)، مال مالداري، مريان، وينځې، صالح اولاد او په زړه پورې ښځه يې وركړې وه، أيوب عليه السلام د الله تعالى لوى شكر كوونكى بنده وو، ليكن الله تعالى دى په ابتلاء او ازموينه كې واچاوه، كښتونه يې وسوځېدل، رمې او ګلې يې تباه شوې، اولاد يې مړه شول، ټول دوستان آشنايان او خپلوان ترې بېل شول، د ده په وجود سختې دانې وختلې، له دغومره مالونو، شتو، نوكرانو، خپلو او خپلوانو څخه يوازې د ده يوه ښځه ورسره ملګرې پاتې وه، بالآخره دغه خواره هم سترې ستومانه او زړه تنګې شوه، مګر ايوب عليه السلام همغسې چې په نعمت كې د پاك الله شكر كوونكى بنده وو، په زحمت او ابتلاء كې هم صابر پاتې شو، كله چې د ده تكليف او اذيت او د دښمنانو شماتت له حده تېر شو؛ نو دلته أيوب عليه السلام لاس په دعا شو چې: ﴿وَأَيُّوبَ إِذۡ نَادَىٰ رَبَّهُۥٓ أَنِّي مَسَّنِيَ ٱلضُّرُّ وَأَنتَ أَرۡحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ﴾ همدا چې ده د خپل رب په دربار كې دا سوال وكړ؛ سمدلاسه د رحمت سيند په جوش او چپو شروع وكړه، الله تعالى ده ته د مړو اولادونو پر ځاى يو په دوه اولادونه وركړل، او د ځمكې څخه يې چينه راوبستله، أيوب عليه السلام له هغې څخه اوبه وڅښلې، او هم يې وربانديې ولمبل، سمدلاسه روغ رمټ شو، او ټول تكليفونه يې لرې شول، لكه چې په حديث كې راغلي دي: د سرو زرو ملخان يې وربانديې وورول، لنډه دا چې له هر حيثه ورته د ارامتيا اسباب برابر شول.

وَذِكۡرَىٰ لِلۡعَٰبِدِينَ ٨٤

او نصيحت لپاره د عبادت كوونكو (هر څوك چې داسې صبر كوي؛ همداسې نتيجه به هم مومي).

تفسير: يعني په أيّوب عليه السلام د دغې مهربانۍ كېدلو په اثر بندګي كوونكو ته لوى پند او نصيحت او يو مهم يادګار پاتې شو، چې هر كله چې په كوم يو نېك بنده په دنيا كې كومه تنكسه يا مصيبت راشي، ښايي چې د ايّوب عليه السلام په شان صبر، استقامت، ثبات او استقلال وښيي، او يوازې خپل پروردګار ته دعاء او نداء وكړي؛ يقين دى چې الله تعالى به پرې د عنايت نظر وكړي، او يوازې د داسې يوې ابتلاء له ليدلو څخه نه ښايي چې څوك داسې ګومان وكړي، چې البته دغه بنده د الله تعالى په دربار كې مبغوض دى.

وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِدۡرِيسَ وَذَا ٱلۡكِفۡلِۖ كُلّٞ مِّنَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٨٥﴾

او (یاد کړه ای محمده ! قصه د) اسماعیل او ادریس او ذوالکفل، دغه ټول دي له صبر کوونکو څخه (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه).

تفسیر: یعني دغه نېك بنده ګان مې یاد کړئ !، د اسماعیل او ادریس علیهما السلام ذکر پخوا له دې نه د (مریم) په سورت کې تېر شو، د «ذوالکفل» په نسبت د علماوو کرامو په نظر کې اختلاف دی، چې هغه نبي او که یو صالح سړی وو؟ ابن کثیر رحمه الله وايي چې: د قرآنکریم د سیاق نه دا خرګندېږي چې هغه نبي وو، ځکه چې د انبیاوو په ډله کې د هغه یادول وشو، او ځینې وايي چې: هغه یو صالح، عادل، او منصف پاچا وو، او «ابن جریر» په کې توقّف کړی دی.

وَأَدۡخَلۡنَٰهُمۡ فِي رَحۡمَتِنَآۖ إِنَّهُم مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٦﴾ وَذَا ٱلنُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَٰضِبٗا فَظَنَّ أَن لَّن نَّقۡدِرَ عَلَيۡهِ فَنَادَىٰ فِي ٱلظُّلُمَٰتِ أَن لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٨٧﴾

او داخل کړي وو مونږ دوی په رحمت خپل کې (چې نبوّت او جنت دی)، بېشکه چې دوی دي له صالحانو نېکانو کاملانو. او (یاد کړه ای محمده ! قصه د) خاوند د ماهي کله چې لاړ، حال دا چې په قهر وو (په قوم خپل)، پس ګمان یې وکړ چې له سره به نشو مونږ قادر په نیولو د ده (یا ګومان یې وکړ چې له سره به تنګي نه راولو په ده)؛ پس غږ یې وکړ په تیارو کې (داسې) چې نشته بل بر حق معبود مګر ته یې (یوازې)، پاکي ده تا ته له عیبونو، بېشکه چې زه وم له ظلم کوونکو څخه (په خپلو تللو کې بې له اذن څخه).

تفسیر: یونس علیه السلام ته یې «ذا النون ـ ماهي والا» وویل، چې لنډه قصه یې دا ده، الله تعالی یونس علیه السلام د «نینوی» د ښار په طرف چې د موصل له مربوطاتو څخه دی؛ مبعوث کړی وو، چې د هغه ځای خلق له بت پرستې څخه منع کړي، او د حق په طرف بلنه ورکړي، مګر هغوی له سره د یونس علیه السلام خبرو ته غوږ کېنښود، بلکه ورځ په ورځ د دوی عناد او تمرّد لا پسې زیاتېده، آخر یونس علیه السلام د هغوی په حق کې ښېرا وکړه، او دی پخپله د دوی له ناپاکو حرکاتو څخه خفه او ډېر په قهر او غضب سره له ښاره ووت، او د الله تعالی حکم ته یې انتظار ونه کړ، او له خپل قوم سره یې وعده وکړه چې درې ورځې وروسته به پر تاسې د الله تعالی عذاب نازل شي، د یونس علیه السلام د وتلو څخه وروسته د ده قوم وپوهېد، چې د نبي ښېرا بې اثره نه پاتې کېږي، او خامخا پر مونږ آفت نازلېدونکی دی، ممکن چې د عذاب څه آثار به همدوی ته ورڅرګند شوي وي، نو ځکه دوی ګرد سره ووېرېدل، لوی واړه سره له حیواناتو له خپلو کورونو څخه ووتل، او په یوه ځنګل کې ننوتل، او میندې له کوچنیانو (بچو) څخه بېلې کړې شوې، او ګرد الله تعالی ته په ژړا او واویلا شول، او د دغه ښار ګردو خلقو په ډېر اخلاص او صداقت سره توبه وویستله، او ټول بُتان یې مات کړل، او د الله تعالی د اطاعت او عبادت کلك عهد یې وکړ، او د یونس علیه السلام په لټون کې شول، که چېرې مو ومونده؛ نو د ده د حکم او ارشاد متابعت به کوو، نو الله تعالی هغه راتلونکی عذاب د دوی له سره ستون (واپس) کړ.

لکه چې په (۱۱ جزء د یونس د سورت په (۹۸) آیت (۱۰) رکوع) کې یې ویلي دي: ﴿فَلَوۡلَا كَانَتۡ قَرۡيَةٌ ءَامَنَتۡ فَنَفَعَهَآ إِيمَٰنُهَآ إِلَّا قَوۡمَ يُونُسَ لَمَّآ ءَامَنُواْ كَشَفۡنَا عَنۡهُمۡ عَذَابَ ٱلۡخِزۡيِ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَمَتَّعۡنَٰهُمۡ إِلَىٰ حِينٖ﴾.

کله چې یونس علیه السلام له خپلې قریې څخه ووت، او له یوې ډلې سره په یوې بېړۍ کې سور شو، کله چې دغه بېړۍ د سیند منځ ته ورسېده، د ډوبېدلو نښې په کې څرګندې شوې، بېړۍ چلوونکي د بېړۍ د سپکولو په چرت

(خيال) کې شو، او داسې يې غوښتل چې کوم يو سړی دې په سيند کې وغورځول شي؟ پچه (قرعه) يې واچوله، نو دغه پچه د يونس عليه السلام په نامه ووته، او دوه درې ځلې دغه وضعيت تکرار شو، خو هر ځل به د همدغه يونس عليه السلام په نامه پچه راوتله، د دغه وضعيت په ليدلو يونس عليه السلام خپل ځان سيند ته وغورځاوه، سمدلاسه يو ماهي راغی، او هغه يې ښوی (روغ) تير کړ، الله تعالى ماهي ته حکم ورکړ، چې يونس پخپله ګېډه کې محفوظ وساته، په دغه وخت کې يونس عليه السلام د الله تعالى په دربار کې داسې دعاء وکړه: ﴿لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ﴾ او په خپله خطا يې اعتراف وکړ، چې بېشکه ما تلوار وکړه، او ستا د حکم راتګ ته مې انتظار ونه کړ، او په خپل سر مې خپل امّت او د هغوی ښار پرې ښود.

بيا هغه ماهي د الله تعالى په اراده د سيند غاړې ته خپله خوله د باندې وويسته، او دی يې روغ رمټ له خپلې ګېډې څخه د باندې وغورځاوه، دی خپل قوم ته روغ او جوړ بېرته ورغی، او په خپله هم هغه مقدسه وظيفه مشغول شو.

﴿فَظَنَّ أَن لَّن نَّقۡدِرَ عَلَيۡهِ﴾ الآية ـ پس ګومان يې وکړ .. الخ، يعني داسې خيال يې وکړ چې مونږ به په دغه حرکت له ده څخه هيڅ يوه پوښتنه نه کوو.

فَٱسۡتَجَبۡنَا لَهُۥ وَنَجَّيۡنَٰهُ مِنَ ٱلۡغَمِّۚ وَكَذَٰلِكَ نُـۨجِي ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٨٨﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (يونس)، او نجات مو ورکړ دغه (يونس) ته له غمه (د سيند او ماهي)، او همداسې (چې يونس ته مو نجات ورکړ)؛ نجات ورکوو مونږ مؤمنانو ته.

تفسير: يعني نجات د يونس عليه السلام سره مخصوص نه دی، هر هغه ايمان داره چې په همدغه شان مونږ وبولي، مونږ هغه ته هم له بلياتو څخه نجات ورکوو، په احاديثو کې د دې دعاء ډېر فضيلت راغلی دی، او امّت د سختيو او مصيبتونو په وخت کې تل دغه دعا ډېره مجربه موندلې ده.

وَزَكَرِيَّآ إِذۡ نَادَىٰ رَبَّهُۥ رَبِّ لَا تَذَرۡنِي فَرۡدٗا وَأَنتَ خَيۡرُ ٱلۡوَٰرِثِينَ ﴿٨٩﴾

او (ياد کړه ای محمده ! قصه د) زکريا کله چې يې غږ وکړ رب خپل ته (داسې چې) ای ربه ځما ! مه پرېږده ما يواځې (بې اولاده)، او ته يې غوره له (ګردو) وارثانو نه.

تفسير: يعني داسې اولاد راکړې چې وروسته له ما د قوم ديني خدمت وکړی شي، او ځما د دغو تعليماتو د خورولو د عهدې څخه ووتلی شي، لکه چې د مريم عليه السلام د سورت په تفسير کې مو ليکلي دي، کله چې زکريّا عليه السلام داسې وارث غوښته چې په: ﴿يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنۡ ءَالِ يَعۡقُوبَ﴾ (د مريم (١) رکوع) کې مذکور دی، نو د هغه په تناسب سره يې الله تعالى هم په دغه نامه سره ياد کړ.

فَٱسۡتَجَبۡنَا لَهُۥ وَوَهَبۡنَا لَهُۥ يَحۡيَىٰ وَأَصۡلَحۡنَا لَهُۥ زَوۡجَهُۥٓۚ إِنَّهُمۡ كَانُواْ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡخَيۡرَٰتِ
وَيَدۡعُونَنَا رَغَبٗا وَرَهَبٗاۖ وَكَانُواْ لَنَا خَٰشِعِينَ ﴿٩٠﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (زکريّا) او ومو باښه دغه ته يحيی، او صالحه مو کړه دده ته ښځه د ده (د ولادت لپاره، له شنډوالي څخه وروسته)، بېشکه دغه (مذکور انبياء) وو دوی چې تلوار به يې کاوه په (کولو د نېکو عملونو او طلب) د خيراتونو، او بللو به يې مونږ له جهته د مينې (د ثواب)، او له جهته د وېرې (د عذاب)، او وو دوی خاص مونږ ته وېرېدونکي متواضع.

تفسير: يعني الله تعالى د زكريّا عليه السلام شنده ښځه پخپل فضل او كرم سره د ولادت وړ (لايق) او قابله وګرځوله، ځيني متصوفين وايي: هر څوك چې پاك الله د خوف يا د توقع له امله ياد كړي؛ هغه اصلي محب نه دى، له دغه آيت نه د دغې مفكورې غلطي څرګنديږي، له انبياوو څخه پورته د الله تعالى محبّ څوك كېدى شي؟.

وَالَّتِىٓ أَحۡصَنَتۡ فَرۡجَهَا فَنَفَخۡنَا فِيهَا مِن رُّوحِنَا وَجَعَلۡنَٰهَا وَٱبۡنَهَآ ءَايَةً لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿٩١﴾

او (ياد كړه اى محمده ! قصه د) هغې (جينى مريمې) چې پاكه يې ساتلى وو اندام خپل (له نكاح او له سفاح څخه)، پس پو كړ مونږ په (ګرېوان د) هغې كې له روحه خپله، او ومو ګرځوله دغه (مريمه) او ځوى د دې (عيسى) دليل (د كامل قدرت خپل) لپاره د خلقو.

تفسير: يعني د بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها په نس كې چې له نكاح او سفاح او له حلالو او حرامو دواړو طريقو څخه محفوظه وه، عيسى عليه السلام يې چې په «روح الله» سره ملقّب دى؛ پيدا كړو.

إِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُونِ ﴿٩٢﴾

په تحقيق دا ملّت (د توحيد ملّت او د اسلام دين) ستاسي ملّت يو دى (چې په دغه دين متفق دي ټول انبياء)، او زه رب ستاسي يم پس عبادت كوئ ځما (خاص نه د بل).

تفسير: يعني الله تعالى يو دى، او ستاسي د دين اصول هم يو دي، ټول انبياء عليهم السلام هم د دين په اصولو كې داسې سره يو دي؛ چې هر هغه تعليم چې يو يې وركوي، هغه بل هم د هغه تصديق او تاييد كوي، كوم اختلافات چې په فروعو كې د زماني او مكان د اختلاف له كبله منځ ته راځي، هغه عين مصلحت او حكمت دى، مذموم اختلاف هغه دى چې په اصولو كې وي، نو ځكه لازمه ده چې ټول سره په ګډه د الله جل جلاله بندګي وكړو، او په كومو اصولو كې چې ټول انبياء سره متّفق دي؛ هغه ټول په يو طاقت ټينګ ونيسو.

وَتَقَطَّعُوٓاْ أَمۡرَهُم بَيۡنَهُمۡۖ

او ټوټې ټوټې كړ (دغو پخوانيو امتونو) كار (د دين) خپل په منځونو خپلو كې.

تفسير: مونږ خو د اصولو په اعتبار ټولو ته يو دين وركړى وو، خو خلقو په كې پخپله اختلاف پيدا كړ، او هغه دين يې سره ټوټې ټوټې كړ، او پخپلو كې يې سره نفاق او شقاق پيدا كړ.

كُلٌّ إِلَيۡنَا رَٰجِعُونَ ﴿٩٣﴾

ټولې فرقې مونږ ته راتلونكي دي (نو جزا به وركړو دوى ته).

تفسير: يعني كله چې ځمونږ حضور ته راشي؛ نو ټول اختلافونه به هلته سره فيصله شي، هر يوه ته به د هغه د عملونو جزاء وركړى شي، چې تفصيل به يې په راتلونكي آيت كې راشي.

فَمَن يَعۡمَلۡ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَلَا كُفۡرَانَ لِسَعۡيِهِۦ وَإِنَّا لَهُۥ كَٰتِبُونَ ﴿٩٤﴾

پس هر څوك چې عمل وكړي له نېكو (كارونو) څخه حال دا چې دى مؤمن وي؛ نو نشته بې قدري ضياع د كوښښ د ده (او زيار «محنت» يې نه ضايع كيږي)، او بېشكه مونږ دغه (كوښښ د ده) لره ليكونكي يو.

تفسیر: یعني د هیڅا محنت او زیار نه ضایع کیږي، د نېکۍ خوږه مېوه به مؤمنانو ته ورسیږي، هیڅ یوه نیکي به هم نه ضایع کیږي، هر وړوکی او لوی عمل مونږ د دوی په عملنامه کې لیکو، چې د قیامت په ورځ کې به پرانستلی شي.

وَحَرَٰمٌ عَلَىٰ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَٰهَآ أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُم مِّن كُلِّ حَدَبٍ يَنسِلُونَ ﴿٩٦﴾

او حرام (منع) دی پر (اهل د) هر هغه کلي چې هلاک کړي دي مونږ دوی لره (دا کار) چې بېشکه دوی به نه راځي بېرته (مونږ ته د جزاء یا چې راشي بېرته دنیا ته د توبې او معذرت لپاره). تر هغه پورې کله چې پرانستلي شي یأجوج او مأجوج (او دېوال یې له منځه لرې شي)، او دوی به له هرې لوړې (اوچتې) څخه ګړندي راکوزیږي.

تفسیر: یعني هغه کفار چې د هغو لپاره تالا کېدل او هلاک او تباهي مقدّره شوې ده؛ نو هغوی له سره له خپل کفر او عصیان څخه لاس نه اخلي، او نه توبه وباسي، او نه د الله تعالی په طرف رجوع کوي، او نه کله هغوی بېرته دنیا ته په دې مقصود راوستل کېدی شي چې دلته د خپلو تېرو تقصیراتو تلافي وکړي؛ نو هغوی څرنګه د خپل خلاصون او نجات توقع کولی شي، د هغوی لپاره خو یواځې یو وخت باقي دی، کله چې هغوی دویم ځلي ژوندي او د پاک الله په طرف رجوع کوي، او پر خپلو تجاوزاتو او تقصیراتو معترف کیږي، او د ندامت او پښېماني اظهار کوي؛ مګر په هغه وخت کې به پښېماني هیڅ په کار ورنشي، دغه د قیامت وخت دی، چې د هغه له نژدې مبادیو څخه یو د «یأجوج مأجوج» خروج دی، د عیسی علیه السلام له نزول څخه وروسته به د «ذوالقرنین» سد ماتوي، او د یأجوج مأجوج لښکر به لوی هجوم او یرغل (حمله) راوړي، دغه خلق به د خپل کثرت او ازدحام له کبله په ټولو لوړو (اوچتو) او ژورو (ښکته) داسې خواره شي، چې څوک هرې خوا ته سترګې اړوي؛ نو دوی به ویني، د دوی دغه بې مثاله سیلاب او هجوم به په داسې شدّت ګړندی را روان وي، چې هیڅ یو انساني قدرت به د دوی مخه نشي نیولی، او داسې به ښکاري چې د هرې یوې غونډۍ او هر یوه غره نه د دوی لښکرې راښوییږي او رارغړي، د «الکهف» د سورت په آخر کې مونږ د دې قوم په باب څه لیکلي دي؛ هلته دې وکتلی شي.

وَٱقْتَرَبَ ٱلْوَعْدُ ٱلْحَقُّ فَإِذَا هِىَ شَٰخِصَةٌ أَبْصَٰرُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يَٰوَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِى غَفْلَةٍ مِّنْ هَٰذَا بَلْ كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٩٧﴾

او نژدې شوه وعده حقه (قیامت)، پس ناڅاپه قصه دا ده چې ټېغې (بوټې) به وتلې پاتې وي سترګې د هغو کسانو چې کافران شوي دي، (او وایي به) ای هلاکه څمونږ (را حاضر شه دغه دې وخت دی !) په تحقیق وو مونږ په غفلت کې له دغې ورځې (له حقې وعدې په دنیا کې)، بلکه وو مونږ ظالمان (په خپل ځان په کفر سره).

تفسیر: یعني کله چې د جزاء او سزا وعده رانژدې شي، په دغه وخت کې به د منکرانو سترګې د هیبت او وېرې له شدّته ردې بلې، ټېغې او بوټې ختلې وي، او په خپل جهل او غفلت به د افسوس او حسرت نه منګولې مروړي، او وایي به: افسوس چې مونږ له داسې لویې ورځې څخه ولې بې خبره او غافل پاتې شوي وو، چې په دغسې سختیو او مصیبتونو کې مبتلا او اخته شو، کاشکې مونږ په دنیا کې له دغه آفت څخه د نجات څه فکر کړی وی.

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ۖ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾

بېشکه تاسي او هغه (بُتان، معبودان، شيطانان) چي عبادت يې کوئ تاسي بې له الله څخه خس (خاشاک) د دوزخ يئ، تاسي (له معبودانو خپلو سره) دي دوزخ ته ننوتونکي يئ.

تفسير: يعني تاسي ټول به له دغو خپلو باطلو معبودانو سره د دوزخ خس او خاشاک شئ! لکه چي د البقرې سورت (۲۴) آيت، ۳ رکوع کي فرمايي: ﴿وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ او وروسته د دې آيت نه فرمايي: ﴿لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا﴾ که چېرې دغه بُتان او معبودان چي تاسو بې د الله تعالی څخه نيولي دي په رښتيا سره آلهه وای؛ نو جهنّم ته به نه ننوتی.

نو دا واضح او ښرگنده شوه، چي د چا څخه چي دوی د خير هيله او توقّع کوله، کله چي دوی خپل ځان نشي خلاصولی؛ نو د دوی حفاظت به څنگه وکړي.

تنبيه: له ﴿وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ څخه مراد دلته اصنام او هغه معبودان مراد دي چي هغوی خلقو ته د شرک او بدعت دعوت ورکوي، او يا د عابدانو په عبادت باندي راضي او خوښ وي، يعني که په دغو فرضي معبودانو کي د اور د دخول څخه کوم مانع نه وي؛ نو هغوی به هم له خپلو عابدانو سره يو ځای د دوزخ خس او خاشاک کيږي، باقي «عيسی المسيح، عزير، او ملائکة الله عليهم السلام» چي دوی هم د ډېرو خلقو له پلوه معبودان درول شوي دي، نو د دغو ذواتو مقبوليت او وجاهت مانع دی چي «معاذ الله» په دغه عموم کي شامل کړی شي، له دې کبله يې تصريحًا وويل: ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ﴾.

لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا ۖ وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾

که چېرې وی دغه (بتان، معبودان په رښتيا سره) نو نه به وو داخل شوي په دې دوزخ کې او دا ټول (بتان او بت پرستان) به په دې دوزخ کې تل پراته وي.

تفسير: يعني دغه ټول عابدان او باطل معبودان به تل ترتله په دوزخ کي پراته وي.

لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

وي به دغو (عابدانو) ته په دغه (دوزخ) کې چغې سورې، او دوی به په دې دوزخ کې نه اوري هيڅ (شی د دوزخ د شورماشور له سببه).

تفسير: يعني د هول او هيبت له شدّت او د عذاب له سخت تکليف او د خپلو چغو او کريکو له شورماشور څخه به هيڅ شی نه اوري، له ابن مسعود رضي الله تعالی عنه څخه روايت دی، چي يو داسي وخت به راشي چي يو دوزخي به د اوسپني په يوه صندوق کي بند کړی شي، او له پاسه به پرې مېخونه ټک وهل شي، او د دوزخ په اعماقو (ژورو) کي به واچولی شي، ښايي چي په دې وخت کي دغه هيڅ نه اوربدل د دغه دوزخي حال وي، د دې آيت د نزول په اثر مشرکان سخت خفه شول، نو اعتراض يې وکړ چي: آيا عُزير او مسيح او ملائکه چي ځيني يې معبودان دروي؛ هم په دوزخ لوېږي؟ نو دغه مبارک آيت نازل شو:

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾

بېشکه هغه کسان چي ړومبی شوې ده دوی ته له (جانبه د) مونږه ښکه مرتبه (سعادت، نجات)؛ دغه کسان به له دې دوزخ څخه لرې کړی شوي وي.

تفسیر: یعني یو ځل به د صراط له پل تیریږي، بیا به تل له دوزخ څخه لرې اوسیږي، او د تېرېدلو په وخت کې به هم د دوزخ له تکلیف، الم او درد څخه بیخي خلاص وي.

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا ۖ وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾

نه به اوري دغه (جنتیان) غږ د (لمبو د) دوزخ، او دوی په هغو نعمتونو کې چې غواړي یې نفسونه د دوی؛ تل به وي.

تفسیر: یعني جنتیان به له دوزخ څخه دومره لرې وي، چې د دوزخ د اور ډېر یو نری غږ هم د دوی غوږو ته نه رسیږي، او په نهایت عیش او ارامی سره به په جنّت کې مزې کوي، او له هر راز نعمتونو څخه به دوی خوند اخلي.

لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾

نه به خفه (غمجن) کوي دوی (جنتیان) وېره ډېره لویه (هم لکه آخره نفخه، او یا د دوزخ خوا ته روانېدل)، او ملاقات به کوي له دوی سره پرښتې (استقبالاً، او وایي به) دا ورځ د (ثواب) ستاسې ده، هغه چې وئ تاسې چې وعده درسره کړی شوې وه (په دنیا کې).

تفسیر: یعني په هغه ورځ چې ټول مخلوق په سخته وېره او هیبت کې وي؛ الله تعالی به ټول جنتیان له غم او خفګان څخه محفوظ وساتي، یعني له قبرونو څخه د نېکانو د راپاڅېدلو یا جنّت ته د ننوتلو په وخت کې به پرښتې د هغوی استقبال کوي، او ورته به وایي: د هغه دائمي مسرّت او راحت وعده چې له تاسې سره کړی شوې وه؛ نن د هغې د پوره کېدلو وخت راغلی دی.

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ۚ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُ ۚ وَعْدًا عَلَيْنَا ۚ إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾

(یاد کړه ای محمده !) هغه ورځ چې راونغاړو اسمان لکه نغښتل د سند، طومار لپاره د لیکل شویو کاغذونو، لکه چې ابتداء کړې وو مونږ اول پیدایښت؛ بیا اعاده کوو یې، وعده ده په مونږ، بېشکه مونږ یو کوونکي (د هغه موعود کار).

تفسیر: ځینو مفسّرینو د دې آیت ترجمه داسې کړې ده: او یاده کړه هغه ورځ چې راونغاړو مونږ له ښخه دا اسمان لکه نغښتل د صحیفې لپاره د حفظ د هغو مکتوباتو چې په دې کې دي، لکه چې شروع کړې وه مونږ د اول پیدا کولو د دې عالم له عدم محض څخه چې ډېر آسان وو؛ اعاده به یې کړو بیا، او دا مرې به ټول ژوندي کړو، دا وعده کړې ده مونږ وعده لازمه په خپل ځان، نو بېشکه مونږ کوونکي یو د هغه کار چې وعده مو کړې ده، یعني کله چې قیامت راشي؛ نو اسمانونه به داسې ونغاړل شي لکه چې د اسنادو او وثائقو لیکلي شوي کاغذونه سره نغښتلي کیږي.

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾

او خامخا په تحقیق لیکلي دي مونږ په زبور کې وروسته له نصیحت څخه دا خبره چې بېشکه دغه ځمکه مالکان کیږي به یې (بالآخر هغه) بندګان ځما چې نېکان دي (او په میراث به یې وړي).

تفسیر: یعني له کاملو وفادارو بندګانو سره الله تعالی وعده کړې ده، چې د هغوی په برخه کې د دنیا او آخرت برې او کامیابي ده، او دوی د دې دنیا او د جنت د ځمکې وارثان ګرځول کیږي، لکه چې د «الأعراف سورت په (۱۵)

ركوع» كې يې ويلي دي: ﴿إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ او د «المؤمن سورت په (۶) ركوع» كې راغلي دي: ﴿إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ﴾ او د «النور سورت په (۷) ركوع» كې يې ويلي دي: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ﴾ الآية.

دا داسې حتمي او قطعي وعده ده چې الله تعالى د هغې خبر په خپلو شرعيه او قدريه وو كتابونو كې وركړې ده (په لوح محفوظ) او (أم الكتاب) كې يې هم دغه وعده درج كړې ده، او د انبياوو عليهم السلام په ژبو يې پرله پسې مكرّرًا د هغه اعلان كړى دى، د داود عليه السلام په كتاب (زبور په ۳۷ او ۲۹) كې راغلي دي چې: «صادقان به د ځمكې وارثان وي»، لكه چې د دې محمدي امّت كامل وفادار او صادق بندګان تر يوې اوږدې مودې پورې د ځمكې وارثان وو، دغو صالحانو، صادقانو په شرق او غرب كې اسماني سلطنت جاري او قائم كړ، هر چېرې يې د عدل او انصاف بيرغونه ودرول، د حق دين غږ يې په ټوله دنيا كې پورته كړ، او د نبي كريم صلى الله عليه وسلم دغه وړاندوينه (پېشګويي) د دوى په لاسونو پوره شوه: «إن الله تعالى زوى الأرض فرأيت مشارقها ومغاربها، وإن أمتي سيبلغ ملكها ما زوى لي منها».

﴿إِنَّ فِي هَٰذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ ۝١٠٦﴾

بېشكه په دې (تېر بيان كې) خامخا (سبب د) وصول د مطلب دى لپاره د قوم عبادت كوونكو.

تفسير: يعني د دې قسم بشارتونو له اورېدلو څخه د يو الله جل جلاله عبادت كوونكي خپل مطلب ته رسيږي، يا دغه لوى قرآن چې پر داسې عظيمو بشارتونو او هدايتونو مشتمل دى، د عبادت كوونكو لپاره پوره كټه او پوره كاميابي ده، يا په تحقيق سره په دې قرآن كې خامخا كفايت دى په دخول د جنت كې لپاره د هغه قوم چې عمل كوونكي دي په دې سره.

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ ۝١٠٧﴾

او نه يې لېږلى مونږ ته (اى محمده !) مګر رحمت لپاره د (ټولو) عالميانو.

تفسير: يعني ته خو د ټول جهان لپاره د رحمت په حيث مبعوث شوى يې، كه كوم بدبخت پخپله له دې عمومي رحمت څخه ګټه نه اخلي؛ نو دا خو د هغه خپل قصور دى، د لمر د رڼا او تودوخي فيض هر طرف ته رسيږي، خو كه كوم سړى پخپل ځان د رڼا ټول وروڼه، كړكۍ او سورې بند كړي؛ نو دا به د ده خپله ناپوهي او لېونتوب وي.

﴿قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ۝١٠٨﴾

ووايه (اى محمده ! كفّارو ته) بېشكه خبره همدا ده چې، وحې كولى شي ماته داسې: بېشكه همدا خبره ده چې معبود ستاسې معبود (الله تعالى) يو دى، آيا پس يئ تاسې اسلام راوړونكي؟ (الله ته غاړه اېښودونكي بلكه مسلمانان شئ !).

تفسير: دا د رسالت سره د توحيد بيان شو، يعني له هغه لوى رحمت سره چې ته راغلى يې؛ د هغه لب لباب كامل توحيد دى، او دا داسې صاف او واضح مضمون دى چې د هغه په قبول كې انسان ته نه ښايي چې لږ شان هم وړاندې او وروسته شي، پس آيا تاسې دغه حكم منئ، او د حق په مقابل كې د غاړې اېښوولو لپاره تيار يئ؟ كه تيار يئ؛ فبها ونعمت، كه نه ما خپل تبليغ وكړ، خپله غاړه مې خلاصه كړه، تاسې پخپله خپل انجام او خاتمې ته فكر وكړئ !.

فَإِن تَوَلَّوْا فَقُلْ ءَاذَنتُكُمْ عَلَىٰ سَوَآءٍ وَإِنْ أَدْرِىٓ أَقَرِيبٌ أَم بَعِيدٌ مَّا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾

پس كه وګرځېدل دوى (له ايمان څخه)؛ نو ووايه (اى محمده !) چې خبروم زه تاسې (په هغه شي چې زه پرې مامور يم) په برابرى سره، او نه پوهېږم زه چې آيا نژدې دى كه لرې دى هغه څه چې تاسې سره يې وعده شوې ده (چې دنيوي عذاب يا اخروي عقاب دى).

تفسير: كه د حجّت د دومره اتمام نه وروسته هم تاسې حق نه منئ، او د توحيد په طرف نه راځئ؛ نو ما تاسې ته خبر دركړى دى، چې اوس زه له تاسې څخه بېزار يم، تاسې له مانه بېل او زه له تاسې څخه بېل يم، ستاسې عمل له تاسې سره مل، او څما عمل له ما سره مل دى، او هر يو به د خپل خپل عمل نتيجه وګوري.

ځينو مفسّرينو د دې آيت داسې ترجمه كړې ده: پس ووايه دوى ته چې: خبر مې كړئ په دې، په داسې حال كې چې برابر يو سره زه او تاسې په دې پوهه كې، چې مې نه دى پټ كړى هيڅ شى له تاسې نه، يا غږ مې درباندې وكړ د جنګ چې ورته تيار شئ !.

إِنَّهُۥ يَعْلَمُ ٱلْجَهْرَ مِنَ ٱلْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾

بېشكه چې دغه (الله) ته معلوم دي ښكاره له خبرو، او معلوم دي (الله ته) هغه چې پټوئ يې تاسې (له حسد كينې او نورو هم).

تفسير: يعني يواځې الله تعالى په هره يوه پټه او ښكاره خبره پوهيږي، او په دې هم پوهيږي چې په كومه ګناه څه سزا او په كوم وخت كې وركړى شي.

وَإِنْ أَدْرِى لَعَلَّهُۥ فِتْنَةٌ لَّكُمْ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١١١﴾

او نه پوهېږم زه ښايي چې دغه تأخير د عذاب ازموينه وي تاسې لره، او نفع وي تر يوه وخته (د مرګه) پورې.

تفسير: يعني د عذاب په تأخير كې امكان لري چې ستاسې امتحان او ازموينه وي، چې ګوندې په دې موده كې څه فكر او تأمل وكړئ، او له خپلو بدو كارونو او شرارتونو څخه لاس واخلئ، يا تش مهلت مقصد وي، چې تر يوې مودې پورې په دنيوي عيش او عشرت كې مشغول اوسئ، او د خپل شقاوت پيمانه مو ښه ډكه كړئ.

قَٰلَ رَبِّ ٱحْكُم بِٱلْحَقِّ

وويل (رسول): اى ربه څما ! حكم وكړه په منځ څمونږ كې په حقه سره.

تفسير: يعني لكه څنګه چې د هرې معاملې فيصله له انصاف سره سم ستا شان دى؛ نو له هغې سره سم څما او څما د قوم په منځ كې ژر تر ژره فيصله وكړه.

وَرَبُّنَا ٱلرَّحْمَٰنُ ٱلْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

او رب څمونږ ډېر مهربان دى، مرسته ترې غوښتل شوې ده په هغو خبرو چې بيانوئ يې تاسې (او وايئ چې ولې نه معذب كيږو او نور؟).

تفسير: يعنې يواځې له هغه ځنې مونږ خپله فيصله غواړو، او د كفّارو د خرافاتو په مقابل کې له ده څخه مرسته غواړو، او په همدې شان دعاګاني نورو انبياوو عليهم السلام هم كولې، لكه چې د (۹ جزء د الأعراف سورت په (۸۹) آيت (۱۱) ركوع) کې راغلي دي: ﴿رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ﴾ ځكه چې دوی په خپل حقّانيت او صداقت او د الله تعالى په عدل او انصاف باندې پوره باور او اعتماد درلود.

تمّت سورة الأنبياء ولله الحمد والمنّة.

سُورَةُ الحَجّ

«د (الحج) سورت مدني دی، پرته له (۵۲نه تر ۵۴) آيتونو پورې چې د مکې او مدينې په منځ کې نازل شوي دي، (۷۸) آيتونه او (۱۰) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۲) او په نزول کې (۱۰۳) سورت دی، د النّور له سورت څخه وروسته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمْ ۚ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيْمٌ ۝١ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّاۤ اَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكٰرٰى وَمَا هُمْ بِسُكٰرٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيْدٌ ۝٢

ای خلقو ! ځان وساتئ (وويرېږئ) تاسې له (عذابه د) رب خپل، بېشکه چې زلزله د قيامت (يو) شی دی ډېر لوی. په هغه ورځ چې ووينئ تاسې هغه چې غافله به شي هره تی ورکوونکې (د دې ورځې له هيبت څخه) له هغه وړوکي چې تی ورکوي هغه ته، او وبه غورځوي هر مېرمن حامله (اميدواره) حمل (بچی) خپل، او وبه وينې خلق بې هوشه (له ډېر هيبت نه) حال دا چې نه به وي په واقع سره دوی بې هوشه، وليکن عذاب د الله دی ډېر سخت (نو د قيامت د ورځې له وېرې نه به بې هوشه وي).

تفسير: د قيامت عظيم الشأني زلزلې دوه دي: يوه عين د قيامت د قيام په وخت کې يا له دويمې نفخې څخه وروسته، بله د قيامت د قيام څخه څه وړانـدې چې د مغرب له خوا د لمر له ختلو څخه پخوا واقع کېږي، او د قيامت له علاماتو څخه ده، که دلته ترې دويمه زلزله مراده وي؛ نو آيت به په خپله ظاهري معنی پاتې شي، او که اوله مراده شي؛ نو دواړه احتماله په کې شته:

لومړی دا چې حقيقتًا زلزله وشي، او تی ورکوونکې (لنګې) يا بلاربې ښځې به خپل هم هغه هيئت محشورې شي، يا به له زلزلې څخه د هغه ځای احوال او شدائد مراد وي، او ﴿يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ﴾ الآية ـ دې به تمثيل حمل کړی شي، يعني دومره سختې، هيبت او وېره به وي، که شودې ورکوونکې (لنګې) ښځې موجودې وي؛ نو له ډېرې وېرې او هيبت نه به خپل تی رودونکي ماشومان هېر کړي، يا به د بلاربو ښځو بچيان ولوېږي، په دغه وخت کې به خلق دومره بې سده او مدهوشه وي؛ چې ليدونکي به ورباندې داسې ګمان کوي، چې د شرابو په نشو سره بې سده او مخمور دي، حال دا چې په هغه ځای کې به نشه چېرې وي، د الله تعالی د عذاب تصوّر او د اهوالو او شدائدو سختې به هوش، حواس او سد له مينځه يوسي.

تنبيه: که دغه وېره تېولو ته عامه وي؛ نو په ﴿لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْاَكْبَرُ﴾ (چې د نيکانو په هکله وايي: چې نه به غمجن کوي دوی لويه وېره دقيامت)، کې به نفي د اکثرو احوالو په اعتبار او دلته به اثبات د لږو ساعتونو په اعتبار واخيستل شي، او که دا آيت د اکثرو په حق کې وي، او ټولو ته شامل نه وي؛ نو بيا له سره هيڅ اشکال نشته.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطٰنٍ مَّرِيْدٍ ۝٣

او ځينې له خلقو څخه هغه دي چې جګړه کوي په (حق او خبرو د) الله کې بې له پوهې (له خپلې ناپوهۍ) او متابعت کوي د هر شيطان سرکښ.

تفسیر: یعني دا خلق په هغو خبرو کې چې الله تعالی یې خبر راکوي؛ ولې جګړې کوي؟ او کاږه بحثونه په کې کوي؟ او خپله جهله او بې خبرۍ عجیبې احمقانه شبهې خوروي، لکه چې په قیامت، بعث بعد الموت، جزاء، سزا او نورو د دوی لوی اعتراض دا دی: کله چې انسان ومري، او بیخي وروست شي، او هډوکي یې ذرې ذرې شي؛ نو عقل ته به څنګه پرېوځي چې دی به بیا ژوندی شي، او خپل هم هغه ړومبني اصلي حالت ته به بېرته وګرځي؟.

﴿وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطٰنٍ مَّرِيدٍ﴾ یعني هر جنّي او انسي شیطان چې دی خپل ځان ته راوبولي؛ سمدلاسه هغه پسې روانیږي، ګواکي دی د ګمراه کېدلو داسې کامل استعداد لري، چې هر یو شیطان یې راوبولي؛ دی ورته لبیک وایي.

كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَن تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٤﴾

لیکل شوي دي په (حق او قسمت د) دغه (شیطان په ازل کې) چې بېشکه شان دا دی چې: هر څوک چې دوستي او متابعت وکړي د شیطان؛ پس بېشکه (دا شیطان) ګمراه کوي دغه (تابع خپل)، او لاره ښیي ده ته (بیایي یې) عذاب د دوزخ ته.

تفسیر: یعني د «مرید» په متعلّق دا خبره غوته او فیصله شوې ده، څوک چې د ده ملګرتیا او متابعت کوي؛ نو شیطان خپل دغه ملګری او تابع هم له خپل ځان سره ډوبوي، او داسې یې ګمراه کوي، چې بې له دوزخ له غورځولو یې نه پرېږدي.

يَٰٓأَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَٰكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَآءُ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا أَشُدَّكُمْ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰٓ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَآ أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنۢبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍۭ بَهِيجٍ ﴿٥﴾

ای خلقو ! که یئ تاسې په شک کې له بعث څخه (چې خلق به بیا ژوندي پورته کیږي، اول خپل حال ته وګورئ !) پس بېشکه چې مونږ پیدا کړي دي مونږ (نیکه د) تاسې له خاورې، بیا (مو پیدا کړه اولاده د آدم) له یوه څاڅکي (مني) څخه، بیا له (یوې توټې) کلکې پرنډې وینې، بیا له یوه پوټې غوښې تام الخلقة (چې پوره شکل یې پیدا کړی شوی وي)، او ناقص الخلقة (چې پوره شکل یې پیدا کړی شوی نه وي)، لپاره د دې چې بیان کړو مونږ تاسې ته (خپل کامل حکمت او قدرت)، او ثابت پرېږدو مونږ په ارحامو کې هغه شی چې اراده وکړو (د هغه د اثبات) تر نېټې معلومې پورې (چې د زېږېدلو وخت دی)، بیا راوباسو مونږ تاسې (له ګېډو د میندو ستاسې، حال دا چې) طفل (وئ)، بیا (پالو تاسې) تر هغه پورې چې ورسېږئ تاسې کمال او قوّت خپل ته (جسمًا او عقلاً)، او ځینې له تاسې څخه هغه دي چې وفات کولی شي (له رشد او قوت څخه وروسته یا پخوا)، او ځینې له تاسې څخه هغه دي چې رد کولی شي (یعني ژوندي وي) تر ناکاره عمره پورې، لپاره د دې چې نه پوهیږي وروسته له پوهې په هیڅ شي (د خپلو ټولو اقوالو د بېکاره کېدلو له کبله)، او وینې به ته ځمکه وچه شاړه، نو هر کله چې نازلې کړو مونږ په دغې (وچې مړې شاړې ځمکې داسمان له خوا) اوبه؛ نو وخوځیږي او ډېره شي او زرغونه کړي له هر قسم نباتاتو څخه ښایسته تاند، تنکی تېغ (د وښو په شنه کېدلو) سره.

تفسير: يعني كه كفّار او د بعث بعد الموت منكرين په دغه شك او شبهه كې لويدلي وي، چې له ذرې ذرې كېدلو څخه وروسته به بيا څرنګه ژوندي راپورته شي؟ نو خپل ړومبني پيدايښت ته دې غور او فكر وكړي، چې په ابتداء كې څرنګه پيدا شوى دى؟ يعني اول ستاسې پلار آدم عليه السلام مې له خاورې څخه پيدا كړ، بيا مو تاسې د مني له څاڅكي څخه پيدا كړئ! يا دا مطلب چې له خاورې څخه مې خواړه پيدا كړل چې هغه څو منازل او مدارج تېروي، بيا نطفه كيږي، بيا هم د نطفې د څو منازلو او مدارجو له تېرولو څخه وروسته ستاسې تشكيل او تخليق مينځ ته راځي، له نطفې څخه پرنډه وينه او له وينې څخه د غوښې ټوټه جوړيږي، او بيا د غوښې په دغې ټوټې باندې داسې وخت راځي، چې د بني آدمو پوره شكل، نقشه لاسونه، پښې، سترګې، پوزه او نور اندامونه جوړيږي، او يو وخت داسې وي، چې تر دغه وخته پورې هيڅ شى په كې نه وي جوړ شوي، يا يې دا مطلب چې د ځينو پيدايښت مكمل كيږي، او د ځينو هم هغسې ناقص پاتې كيږي، او په هم هغه ناقص صورت لويږي، يا داسې دې وويل شي چې ځينې بې عيبه او ځينې عيبجن كيږي.

﴿لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ﴾ دپاره ددې چې بيان كړو مونږ تاسې ته چې پخپله ستاسې اصل څه وو؟ او د څو ورځو د تېرېدلو څخه وروسته څرنګه په انساني صورت سره جوړ او مكمّل جوړ شوئ، كه په دې وپوهېدئ؛ نو د نورو حقايقو انكشاف هم كېدى شي، او د بعث بعد الموت په امكان باندې هم پوهېدلى شئ.

﴿وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ﴾ الآية ـ او ثابت برېږدو مونږ په أرحامو كې هغه شي چې اراده وكړو دهغه د ثابت پاتې كېدو، يعني څومره موده چې د هرچا لپاره د مور په رحم كې اوسېدل او تقرّر لازم وي؛ هغومره يې هلته ساتو، لږ تر لږه (۶) مياشتې او زيات له زياته دوه كاله يا څلور كاله على اختلاف الأقوال.

﴿ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا﴾ الآية ـ بيا راوباسو تاسې له ګېډو د ميندو په داسې حال كې چې ماشوم وئ، يعني لكه څرنګه چې مو په ګېډه كې ډېر زيات مدارج طې كړي دي، همداسې د زېږېدلو څخه وروسته به هم په تدريج سره ډېر مدارج طې كوئ: يوه د طفوليت زمانه ده چې انسان په كې بالكل كمزورى او ناتوان وي، او د ده ټولې قواوې مخفي او پټې وي، بيا داسې يو وخت پرې راځي چې ټولې پټې قواوې يې ظاهريږي، د جسماني حيثيته هر شى د خپلې ځوانى كمال ته رسيږي، بيا څو ځينې په څلميتوب كې مړ او ځينې څو هغه عمر ته رسيږي، چې په هغه كې انساني قواوې، حواس او اعضاء له زور او قوّت څخه لويږي، او له پوهې او عقل او د كار كولو له قدرت څخه وروسته له كاره لويږي، او بېخي بېكاره او خراب ګرځي، ياد شوي شيان يې له ياده وځي، او له زده كړو شيانو څخه هم په هيڅ شي نه پوهيږي او ترې هيريږي (ګواكې بېرته وړوكتوب ته ګرځي).

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَن فِي الْقُبُورِ ﴿٧﴾

دغه (راز راز پيدا كول او ژوندي كول) په سبب د دې دي چې بېشكه الله هم دى دى حق (ثابت موجود دائم په رښتيا مستحق د عبادت)، او بېشكه دى ژوندي كوي مړي، او بېشكه الله په هر شي نه قادر دى. او بېشكه چې قيامت راتلونكى دى، چې نشته هيڅ شك په (راتلو) د دغه (قيامت) كې، او بېشكه چې الله بيا ژوندي راپاڅوي هر هغه چې په قبرونو كې دي (د حساب او جزاء لپاره).

تفسير: د انسان له پيدايښت او د كښت (فصل) د مثالونو څخه چې پورته ذكر شول، څو خبرې ثابتيږي:

(۱): دا چې يقيناً او په تحقيق الله تعالى موجود دى، كه نه داسې منظم، محكم او حكيمانه صنائع به له كومه څرګند شوي وى، او د چا له لاسه به دغسې چارې انجام شوي وى؟.

(۲): دا چې الله تعالی مړو او بې ساه شیانو ته ژوند ورکوي، او ساه په کې اچوي، لکه چې له یو موټي خاورې یا له یو څاڅکي اوبو څخه انسان جوړول او په مړه وچه ويجاړه ځمکه کې نباتي روح اچول په دې شاهد دي، چې پاك الله ته بیا پیدا کول هیڅ مشکل کار نه دی.

(۳): دا چې الله تعالی پر هر شي باندې قادر دی، او که هر شی د ده تر قدرت لاندې نه وی؛ نو له سره به یې داسې کارونه نشو کولی.

(۴): قیامت ضرور واقع کېدونکی دی، او له دې ژوند څخه وروسته خامخا بل ژوند راتلونکی دی، ځکه چې دومره لوی لوی انتظامونه هم داسې لغو، او بېکاره نشي پاتې کېدی.

د دې خبرې تقاضا دا ده چې کوم بل ژوندون دې خامخا موجود وي، چې هلته سعید او شقي، مجرم او وفادار او نور په صاف ډول سره بېل او جدا شي، او هر یو هم هغه مقام ته ورساوه ء شي؛ چې د هغه ځای د رسېدلو لپاره پیدا شوی، او د هغه قوّت او استعداد په خپل وجود کې لري.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَٰبٍ مُّنِيرٍ ﴿٨﴾ ثَانِيَ عِطْفِهِۦ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۖ لَهُۥ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ ۖ وَنُذِيقُهُۥ يَوْمَ الْقِيَٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٩﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿١٠﴾

او ځینې له خلقو هغه څوک دي چې جګړه کوي په (حق یا قدر یا کلام د) الله کې بې له پوهې، او بې دلیله، اوبې د لارې سمې، او بې له کتابه روښانه. په داسې حال کې چې اړوي څنګ خپل (له ایمانه په تکبر او اعراض سره او جګړې کوي) چې ګمراه کړي خلق له لارې د الله، شته ده لره په دنیا کې رسوايي او وبه څکوو مونږ ده لره په ورځ د قیامت کې عذاب سوځوونکی. (او وبه وایو ده ته) دا عذاب او رسوايي په سبب د هغو عملونو دي چې پخوا لیږلي دي دواړو لاسونو ستا (یعنې تا)، او (بل په سبب د دې دي چې) بېشکه الله نه دی (هیڅ قدر) ظلم کوونکی پر بندګانو (خپلو چې بې ګناه څوك په عذاب کړي).

تفسیر: یعنې د داسې واضحو دلائلو او شواهدو له اورېدلو څخه وروسته بیا هم کاږه تلونکي، ضد کوونکي او معاند خلق د الله تعالی په خبرو کې همداسې چټې (بېکاره) او بې سنده جګړې کوي، حال دا چې له دوی سره نه کوم ضروري علم، نه عقلي دلیل او نه سمعي سند وي، بلکه تش په اوهامو او ګومانونو پسې روان وي، نو هر هغه څوك چې بې له حجّت او دلیله تش د عناد لامله د الله تعالی په خبرو کې جګړې کوي، او غرض یې دا وي چې نور خلق د ایمان او یقین له لارې څخه وګرځوي؛ نو الله تعالی به هغه په دنیا کې خوار او ذلیل کړي، او د آخرت عذاب او رسوايي خو بېله ورته تیاره ده.

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ ۖ فَإِنْ أَصَابَهُۥ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِۦ ۖ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انقَلَبَ عَلَىٰ وَجْهِهِۦ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١١﴾

او ځینې له خلقو هغه څوک دي چې عبادت کوي د الله په څنګ باندې (یا شك او شبهه چې په دین کې یې پیدا کوي، او حق یې نه ګڼي) پس که ورسېږي ده ته کوم خیر (په سبب د دین سره لکه صحت اوغنی؛) نو قائم پاتې شي په دغه (عبادت او دین)، او که ورسېږي ورته کوم مصیبت؛ نو بېرته وګرځي په مخ خپل (کفر ته نو) زیانکار شو په دنیا کې (چې خپل مراد ته ونه رسېد)، او

(زيانکار شو په) آخرت کې، (چې عمل يې باطل او په اور کې داخل شو)، دغه (د دواړو جهانو زيان) همدغه زيان دی ښکاره.

يَدۡعُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُۥ وَمَا لَا يَنفَعُهُۥۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلضَّلَٰلُ ٱلۡبَعِيدُ ﴿١٢﴾

رابلي دی (عبادت کوي مشرک) غير له الله د هغه څه چې نه ضرر رسولی شي ورته (که يې عبادت ونه کړي)، او د هغه څه چې نه نفع رسولی شي ورته (که يې عبادت وکړي)، دغه (عبادت د ما سوی الله) همدغه ګمراهي ده ډېره لويه لرې (له حقه له مقصده).

يَدۡعُواْ لَمَن ضَرُّهُۥٓ أَقۡرَبُ مِن نَّفۡعِهِۦۚ لَبِئۡسَ ٱلۡمَوۡلَىٰ وَلَبِئۡسَ ٱلۡعَشِيرُ ﴿١٣﴾

بولي دوی (عبادت کوي مشرکان) د هغه (معبود) چې ضرر د هغه (عابد ته يې) ډېر نژدې دی له ګټې د هغه (معبود دغه عابد ته، چې د شفاعت هيله ده)، خامخا بد دوست دی (دا باطل معبود) او خامخا بد ملګری دی.

تفسير: يعني که د بُت پرستانو له زعم سره موافق له بُتانو څخه د ګټې هيله لرئ؛ دغه هيله بې فائدې او موهوم شی دی، ليکن د دوی له عبادت څخه نقصان او ضرر رسېدل قطعي او يقيني دي، نو څکه د دوی د فائدې خبره به وروسته له دې نه ليدل کېږي، نقصان خو اوس سمدلاسه وروړسېد.

﴿لَبِئۡسَ ٱلۡمَوۡلَىٰ وَلَبِئۡسَ ٱلۡعَشِيرُ﴾ يعني کله چې په قيامت کې د بُت پرستی نتائج ور د مخه شي؛ نو بت پرستان به همداسې وايي: ﴿لَبِئۡسَ ٱلۡمَوۡلَىٰ وَلَبِئۡسَ ٱلۡعَشِيرُ﴾.

إِنَّ ٱللَّهَ يُدۡخِلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَفۡعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾

بېشکه چې الله ننه باسي هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه په داسې) جنتونو کې چې بهيږي له لاندې (د ونو او ماڼيو) د هغو ويالې، بېشکه چې الله کوي هر هغه چې اراده يې وکړي (چې ځينې يې د مطيعانو کرامت او د عاصيانو اهانت دی).

تفسير: يعني پاک الله د هر هغه چا په نسبت چې مشيت او اراده وکړي؛ سزا ورکوي، او هر هغه ته چې اراده او مشيت يې وي؛ انعام ورکوي، هيڅوک د دې خبرې توان نه لري چې د ده لاس ونيسي.

مَن كَانَ يَظُنُّ أَن لَّن يَنصُرَهُ ٱللَّهُ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِ فَلۡيَمۡدُدۡ بِسَبَبٍ إِلَى ٱلسَّمَآءِ ثُمَّ لۡيَقۡطَعۡ فَلۡيَنظُرۡ هَلۡ يُذۡهِبَنَّ كَيۡدُهُۥ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾

هر څوک چې (داسې) وي چې ګومان کوي د دې چې له سره به مرسته (مدد) ونه کړي له دغه (محمد) سره الله په دنيا کې او په آخرت کې؛ نو ودې غځوي يو پړی اسمان ته (يا چت ته او ځان دې پرې ځوړند کړي)، بيا دې پرې کړي (دغه پړی چې ولوېږي او مړ شي، يا دې ځان غرغره کړي) بيا دې وګوري چې آيا بيا زائلولی شي هيله، تدبير د هغه (سړي) هغه شي لره چې دی يې په قهر کړی دی (چې د الله له خوا د محمّد نصرت دی).

تفسیر: الله تعالی د خپل رسول سره د دنیوي او اخروي فتحې او نصرت کومې وعدې چې کړې دي؛ هغه خامخا پوره کېدونکې دي، که کافران او حاسدان ډېر په قهر او خفه شي، او د ربّاني نصرت د مخنیوي او انسداد لپاره ډېر تدابیر هم ونیسي؛ لیکن د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د نصرت او بري او کامیابۍ مخه په هیڅ ډول سره نشي نیولی، او هغه به خامخا ترسره کیږي، که دغه کفّار او حاسدین د محمد صلی الله علیه وسلم په دغه نصرت ډېر زیات خفه او غمجن دي، او په دې باندې پوهیږي چې مونږ په خپلو کوښښونو او زیار (محنت) ویستلو سره د الله تعالی د ارادې او مشیت لاره بندولی شو؛ نو دوی دې خپل کوښښ په دې لاره کې ولګوي، تر دې پورې چې د پړي یو سر دې د چت په لاړو کې ښه جګ وتړي، او بل سر دې د تېزندۍ په شان په خپله غاړه کې واچوي، او په خپل لاس دې خپل ځان غرغره کړي، او په دې صورت دې له ډېر قهر او خفګان څخه خپل ځان مړ او خلاص کړي، یا که یې له لاسه پوره وي؛ نو یو پړی دې له آسمان څخه ځوړند کړي، او په هغې دې اسمان ته وخیژي، او له هغه ځایه دې اسماني نصرت قطع کړي، نو بیا دې د راښکته کېدو نه وروسته وګوري چې په دغو تدبیرونو سره دغه ربّاني معاونت او اسماني نصرت منقطع کیږي؟ چې په هغه دوی دومره په قهر دي.

وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يُرِيدُ ﴿١٦﴾

او په شان (د دغو منزّلو آیتونو) نازل کړي لیږلي دي مونږ آیتونه ښکاره، او بېشکه چې الله سمه صافه لاره ښیي هر هغه چا ته چې اراده وکړي (د هغه د هدایت).

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَىٰ وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ
يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او هغه کسان چې یهودیان دي، او (هغه کسان چې) صابیان دي، او (هغه کسان چې) نصرانیان دي، او (هغه کسان چې) مجوسیان دي، او هغه کسان چې شریک یې پیدا کړی دی له الله سره؛ بېشکه چې الله به فیصله وکړي په منځ د دوی کې په ورځ د قیامت کې، بېشکه چې الله په هر شي باندې ښه شاهد دی.

تفسیر: مجوس د اور عبادت کوي، او په دوه معبودانو عقیده لري، یو د خیر معبود چې دوی ورته (یزدان) وایي، دوهم د شر معبود چې هغه (اهرمن) بولي، او د کوم نبي نوم هم یادوي، دا معلومه نه ده چې دوی له هدایت څخه وروسته په ضلالت مبتلا شوي دي، یا له ابتداء څخه په غلطه لار روان دي.

د دغو ګردو مذاهبو او فرقو د منازعې عملي او قاطع فیصله به د الله تعالی له درباره د قیامت په ورځ کې کیږي، او هر یو به سره جدا کوي، او خپلو خپلو ټاکلو (مقرر شویو) ځایونو ته به یې رسوي، په دې باندې یواځې پاک الله عالم دی چې کوم یو د کوم مقام او د کومې سزا مستحق دی؟.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ
وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ ۖ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ ۗ وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن
مُّكْرِمٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ۩ ﴿١٨﴾

آیا نه وینې، نه پوهیږې ته؟ چې بېشکه الله چې دی سجدې ږدي (عبادت کوي) ده ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي (له علویّاتو)، او هر هغه چې په ځمکه کې دي (له سفلیاتو)، او لمر او

سپوږمی او ستوري او غرونه او ونې او ځلوربول او ډېر له خلقو (چې مؤمنان دي) په عبادت سره، او ډېر دي (له کفارو) چې ثابت شوی دی پرې عذاب (چې سجده نه ږدي الله ته)، او هر څوک چې سپک یې کړي الله؛ پس نشته ده ته هیڅوک عزت ورکوونکی، بېشکه چې الله کوي هر هغه کار چې اراده یې وکړي (له اکرام او اهانت څخه).

هَٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ

دا دواړه (ډلې مؤمنان او کافران) مدّعیان دي چې جګړه یې وکړه په (ذات، صفات او دین د) رب خپل کې.

تفسیر: یعني ښخوا له دي نه چې په ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ﴾ الآیة ـ کې چې د هغو ذکر وشو؛ هغو ته د حق او باطل له حیثه دوه ډلې ویلی شو: یوه د مؤمنانو ډله چې د خپل رب ټول اوامر مني، او د ده د احکامو په مقابل کې سر په سجده ږدي، دویمه د کفّارو ډله چې په هغو کې یهودان، نصرانیان، مجوسیان، مشرکین، صابئین او نور ټول شامل دي، چې د الله رباني هدایت نه قبلوي، او د الله د اطاعت لپاره سر په سجده نه ږدي، دغه دواړه ډلې په دغو مباحثو او مناظرو کې، د جهاد او قتال په مواقعو کې هم یو د بل په مقابل کې ټینګ ولاړ وي.

فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّن نَّارٍ

پس هغه کسان چې کافران شوي دي؛ ځکختې (جوړولی) شي دوی لپاره جامې له اوره.

تفسیر: یعني لکه څنګه چې کالي (جامې) د انسان بدن پټوي؛ د جهنم اور به هم دغه راز دوی احاطه کوي، او ترې به چاپېر یږي، یا به د کوم داسې شي کالي ورواغوستل شي، چې د اور ګرمي به پرې ډېر ژر اثر کوي، او ډېر زیات به سور کیږي.

يُصَبُّ مِن فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿١٩﴾ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُم مَّقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾

اچولی به شي (په شدّت سره) له پاسه د سرونو ددوی اوبه سرې یشېدلې. چې خوړین به شي په دغو اوبو سره هغه (کولمې) چې په ګېډو د دوی کې دي او پوستکي (د دوی هم). او وي به د دوی لپاره څټکونه (ګرزونه) له اوسپنې (چې د دوی سرونه به پرې ټکولی او وهلی شي).

تفسیر: یعني د دوزخیانو ککرې به په څټکونو ګرزونو سره میده کیږي، او یشېدلې اوبه به له پاسه پرې اچولی کیږي، چې د ماغزو له لارې به د دوی ګېډې ته ورځي، او له هغه ځخه به د دوی ټولې کولمې ټوټې ټوټې د دوی له مقعدو څخه لاندې توییږي، او د دوی د بدن خارجي سطح به هم د دې اوبو له رسېدلو څخه بیخي شړیږي، او د ورستې وینې غوښې په شان به ترې لوېږي، بیا به خپل اصلي حالت ته بېرته ورګرځي، او پرله پسې به همدغه عمل تکراریږي: ﴿كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۵۶) آیت (۸) رکوع)، اللهم أعذنا من غضبك وعذابك !.

كُلَّمَا أَرَادُوا أَن يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٢٢﴾

هر کله چې اراده وکړي (دوزخیان) د دې چې ووځي له دغه (دوزخ څخه) له غمه؛ نو بېرته ګرځولی شي دوی په دغه (اور) کې او (وبه ویلی شي دوی ته) وڅکئ تاسې عذاب (د اور ډېر) سوځوونکې.

تفسير: يعني كله چې كافران په دوزخ كې ډېر غم او تكليف ويني؛ نو وبه غواړي چې له دې ځاى نه ووځي او چېرې وتښتي، خو د اور لمبې به دوى له ځان سره پورته كړي، بيا به يې پرښتې د اوسپنو په ګرزونو سره وهي، او لاندې به يې غورځوي، او داسې به ورته ويل كيږي: «د اور د دغه دائمي عذاب خوند وڅكئ!»، چې له سره به ترې ېېرته نشئ وتلى «العياذ بالله».

إِنَّ ٱللَّهَ يُدۡخِلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ يُحَلَّوۡنَ فِيهَا مِنۡ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٖ وَلُؤۡلُؤٗا

بېشكه چې الله نه باسي هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى او كړي يې دي ښه (عملونه په داسې) جنتونو كې چې بهيږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د هغو وياله، ګانه به واچول شي (جنتيانو ته) په دغه (جنت) كې له باهوګانو (وښيو) له سرو زرو او له مرغلرو څخه.

تفسير: يعني په لويه هوسايي (آرام)، ښايست، او زيب سره به اوسيږي، او له هر يو عنوان څخه يې تجمّل تنعم ځرګنديږي.

وَلِبَاسُهُمۡ فِيهَا حَرِيرٞ ٢٣

او جامې د دغو (جنتيانو) به په دغه (جنت) كې ورېښميني وي.

تنبيه: په احاديثو كې راغلي دي: «هر هغه نارينه چې دلته د ورېښمو كالي واغوندي؛ نو په آخرت كې به يې نه آغوندي»، كه دغه آغوستونكى كافر وي؛ نو ښكاره ده چې هغه له سره په جنّت كې نه داخليږي چې د جنتيانو لباس واغوندي، هو ! كه مؤمن وي؛ امكان لري چې د څه مودې له مخې د دغه لباس څخه محروم شي، او بيا يې تر ابده پورې واغوندي، نو د دغه غير متناهي مودې په مقابل كې دغه لږه زمانه غير معتدّ به ګڼله كيږي.

وَهُدُوٓاْ إِلَى ٱلطَّيِّبِ مِنَ ٱلۡقَوۡلِ

او لاره ښوولې شوې ده (جنتيانو ته په دنيا كې له جانبه د الله) طيبې پاكې ته (چې لا إله إلا الله ده) له قول نه.

تفسير: هر هغه مؤمن چې په دنيا كې (لا إله إلا الله) ويلي وي، قرآن يې لوستلى وي، د الله تعالى تسبيح او تحميد، امر بالمعروف، نهي عن المنكر يې كړى وي؛ نو په آخرت كې به هم پرښتې له هرې خوا دوى ته سلامونه اچوي، او پخپله جنتيان به هم په خپلو منځونو كې يو بل ته ښې پاكې خبرې كوي، هلته به بېځايه خبرې، شورماشور، دعوى او دنګلې نه وي، او تول به د الله تعالى د نعمتونو په شكر ګزارى كې لګيا او مشغول وي، مثلا وايي به: ﴿وَقَالُواْ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ ٱلَّذِي صَدَقَنَا وَعۡدَهُۥ وَأَوۡرَثَنَا ٱلۡأَرۡضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ ٱلۡجَنَّةِ حَيۡثُ نَشَآءُ﴾ (٢٤ جزء، د الزمر سورت (٧۴) آيت)، د (٢٢ جزء د فاطر سورت په (٣٣ - ٣۴) آيتونو) كې راغلي دي: ﴿يُحَلَّوۡنَ فِيهَا مِنۡ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٖ وَلُؤۡلُؤٗاۖ وَلِبَاسُهُمۡ فِيهَا حَرِيرٞ * وَقَالُواْ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ ٱلَّذِيٓ أَذۡهَبَ عَنَّا ٱلۡحَزَنَ﴾ الآية ـ په همدغه سره د دې حاضر آيت تفسير كيږي، لكه چې په روح الهاني تفسير كې راغلي دي، نبّه عليه في روح المعاني.

وَهُدُوٓاْ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلۡحَمِيدِ ٢٤

او لار ښوولې شوې ده (جنتيانو ته په دنيا كې) طرف د لارې (د الله) ته چې ستايل شوې دى په ښو ښو صفتونو سره.

تفسير: يعني د الله تعالى لاره يې ومونده چې نوم يې اسلام دی، دغه لاره په خپله هم حميده ده، او د لارې خاوند هم حميد دی، يا يې هغه ځای ته لاره ومونده؛ چې هغه ته په رسېدلو سره انسان د الله تعالى د نعمتونو شکر اداء کوي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، او اړوي (منع کوي خلق) له لارې د الله (اسلام نه) او له مسجد حرام نه؛ (نو معذبيږي په عقبى کې)، هغه (مسجد) چې ګرځولی دی مونږ دغه مسجد ځای د عبادت لپاره د (ټولو) خلقو، برابر دي اوسيدونکي په دغه (مسجد) کې او له بهره راتلونکي.

تفسير: يعني يو خو هغه خلق دي چې له خپلې ګمراهۍ سره سره دنورو مخه هم نيسي، چې د هدايت په لاره لاړ نشي، او غواړي چې هيڅوک د الله تعالى په لاره سم نشي، تر دې هغه مسلمانان چې د خپل پيغمبر سره د عمرې د اداء کولو لپاره مکې معظّمې ته روان وو؛ د هغوی مخه يې هم ونيوله، حال دا چې مسجد الحرام يا د حرم شريف هغه برخه چې په هغې پورې د خلقو عبادت او مناسک تعلّق لري؛ ټولو ته يو شان دی، او هلته مقيم اومسافر او محلي او پرديسي ته د اوسېدلو او عبادت کولو مساوي حقوق حاصل دي، هو ! که څوک د هغو متبرکو ځايونو څخه د شړلو وړ او لايق وي؛ نو هم هغه کسان دي چې په خپل شرک او شرارت د دې مبارک ځای بې احترامي او بې عزتي کوي.

وَمَن يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُّذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾

او هر چا چې اراده وکړه په دغه (مسجد الحرام) کې د بې لارۍ (د حق نه په مخ ګرځولو سره)؛ نو وبه څکوو مونږ په هغه (کړېدونکي) له عذاب دردناک څخه.

تفسير: يعني هغه څوک چې په مسجد الحرام کې عمدًا او بالاراده د بې دينۍ او شرارت کومه خبره کوي؛ نو هغه ته به د هغه چا په نسبت چې دغه کار په بل ځای کې کوي سخته سزا ورکړی شي، نو له دې نه د هغو خلقو حال معلوم کړئ چې په خپل ظلم او شرارت سره يې د مؤمنانو مخه د مکې معظمې د زيارت د ورتګ په وخت کې نيولې وه.

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ

او (ياد کړه ای محمده !) هغه وخت چې ښکاره (معين) کړ مونږ ابراهيم ته ځای د بيت الله.

تفسير: وايي چې د کعبې شريفې ځای لا له پخوا څخه مقدّس او متبرّک وو، بيا د ډېرې مودې په تېرېدلو سره ورک او نامعلوم شو، ابراهيم عليه السلام ته حکم وشو چې بيت الله ودانه کړه ! او د هغه معظم مقام نښې وروښودل شوې، ابراهيم عليه السلام د خپل ځوی اسماعيل عليه السلام په ملګرتيا د کعبې خونه (کور) ودانه کړه.

أَن لَّا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا

(او ورته مو وويل) چې مه شريکوه له ما سره هيڅ.

تفسير: يعني د دې کور بنسټ او تاداو (بنياد) په خالص توحيد باندې کېږده ! هيڅوک دې چې دغه ځای ته راشي؛ د الله تعالى د عبادت څخه پرته مشرکانه رسوم په ځای نه راوړي، د مکې معظمې کفّارو سره له دې چې د ابراهيمي ملّت

مدّعیان وو، ددغه آیت خلاف عمل وکړ چې هلته يې دري سوه شپېته بتان ودرول (العياذ بالله)، څمونږ سيد المرسلين خاتم الأنبياء محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم دغه مطهّر او مقدّس ځای له دغه نجاست او ګندګی څخه د تل لپاره پاک کړ، فلله الحمد والمنة.

وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّآئِفِينَ وَالْقَآئِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾

او پاک ساته کور څما (له بُتانو او نورو پليتو څخه) لپاره د طواف کوونکو، او لپاره د قيام کوونکو (په مکه کې)، او رکوع کوونکو، او سجده کوونکو (لمونځ کوونکو لپاره).

تفسير: يعنې يواځې د همدغو خلقو لپاره دي مخصوص وي، او له نورو ټولو څخه دې پاک او صاف کړ شي.

وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾

او غږ وکړه (ای ابراهيمه) په خلقو کې د حج (د اداء کولو) لپاره، چې راشي (حاجيان) تاته پلي (پياده) او (سواره) په هر ډنګر اوښ چې راځي (دا اوښان) له هرې لارې لرې (ژورې لرې) نه.

تفسير: كله چې كعبه ودانه شوه، نو ابراهيم عليه السلام په يوه جګ (اوچت) غره باندې ودرېد، او داسې غږ يې وکړ: «ای خلقو ! پاک الله په تاسې حج فرض کړی دی، حج ته راشئ !»، حق تعالى دغه غږ په هر ځای کې هر روح ته ورساوه، نو د هر چا لپاره چې حج مقدّر وو؛ د هغه روح دغه غږ ته لبّيک وويل، او هم هغه د شوق پټې سکروټې دي، چې په زرهاوو پلي (پياده) هم د حج د سفر ربړونه (تکليفونه) په ځان اخلي، او د بيت الله په ليدلو سره خپلې سترګې رڼوي، او ډېر زيات خلق خو له دومره لرې ځايونو څخه سواره دمکې معظمې په لوري سفر کوي؛ چې له ډېرو مزلونو او سفر کولو څخه د دوی اوښان ستړي ستومانه او بيخي خوار او ډنګر کيږي، زياترو حاجيانو ته غښتلي او څاربه اوښان کله وررسيږي، نو ځکه په همدغو خوارو، ډنګرو، وچو، کلکو اوښانو مزلونه کوي، دا ګواکې د هم هغې دعاء د مقبوليت اثر دی، چې ابراهيم عليه السلام کړې وه: ﴿فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ﴾ (۱۳ جزء د ابراهيم سورت (۳۷) آيت (۶) رکوع).

لِّيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ

لپاره د دې چې حاضر شي (دغه خلق ځای د دنيوي او اخروي) ګټو خپلو ته، او چې ياد کړي نوم د الله په هغو څو ورځو (د لوی اختر) کې چې معلومې دي په (ذبح د) هر هغه حيوان چې ورکړی دی الله دوی ته له بې ژبو چارپايانو څخه.

تفسير: د بيت الله د حج اصلي مقصد خو اخروي ګټو حاصلول دي، مثلاً د حج او عمرې او د نورو عباداتو په ذريعه د الله تعالى خوښي حاصلول او د روحاني ترقياتو لوړو (اوچتو) مقاتو ته رسېدل، ليکن د دغې لويې اجتماع په ضمن کې ډېر زيات سياسي، تمدّني او اقتصادي ګټې هم حاصلېدی شي، كما لا يخفى.

د ﴿أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ﴾ څخه د ذوالحجې دړومبنی لس (۱۰) ورځې مراد دي، په دغو ورځو کې د الله تعالى د يادونې فضيلت ډېر زيات ښوولی شوی دی، د دغه ذکر لاندې په خصوصي ډول دا هم داخل دي، چې د قرباني د حيواناتو د ذبح کولو په وخت کې دې د الله تعالى نوم واخيست شي، او «بسم الله، الله أكبر» دې وويل شي، په دغو ورځو کې ډېر ښه عمل همدا دی چې د پاک الله په نامه دې ذبح وکړی شي.

فَكُلُوا۟ مِنْهَا وَأَطْعِمُوا۟ ٱلْبَآئِسَ ٱلْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾

پس خورئ تاسې له هغې (غوښې) څخه، او خوراک ورکوئ بد حال فقير (محتاج) ته.

تفسير: ځينو کفّارو داسې خيال کاوه چې په خپله قرباني کوونکي ته نه ښايي چې د قربانۍ له غوښې څخه څه وخوري، دا دی په دې آيت کې د دې مفکورې اصلاح او حکم کوي، چې له دغې غوښې څخه هم تاسې په شوق سره وخورئ، هم يې په خپلو دوستانو، خپلوانو، خوارانو او غريبانو وخورئ !.

ثُمَّ لْيَقْضُوا۟ تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا۟ نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا۟ بِٱلْبَيْتِ ٱلْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

بيا دې لرې کړي (حاجيان حاجتونه او) خيرې خپل، او پوره دې اداء کړي نذرونه خپل (او د حج واجبات)، او طواف دې وکړي په هغه کور چې قديم کريم دی.

تفسير: له کوم ځايه چې لبّيک ويل شروع کيږي (احرام تړل کيږي)؛ نو محرِم نه وينه وباسي، نه خپل ويښتان او نوکان اخلي، نه خپل ويښتان غوړوي، نه د بدن د خيرو، دوړو او ګردونو په لرې کولو دومره زيات اهتمام کوي، او نه په ډېره مبالغه او منبلو لامبي، کله چې د ذوالحجة الحرام لسمه ورځ راشي؛ دغه ګرد قيدونه لرې کيږي، سرونه خريل يا ويښتان اخيستل کيږي، ښه غسل کوي، ګنډلي او صفا کالي (جامې) اغوندي، او د کعبې د زيارت طواف ته ځي، په چا چې ذبح لازمه وي؛ روميې ذبح کوي، او د «نذرونو» د ورکولو څخه مطلب دا دی چې هغه نذرونه چې د خپلو مطالبو لپاره يې پر خپل ځان منلي وي؛ هغه دې اداء کړي، اصلا دغه نذر د الله تعالی نذر دی او د بل هيچا نه دی، د ځينو په نزد د «نذرونو» د لفظ څخه د حج مناسک يا د حج واجبات مراد دي، او همدغه ډېر نژدې راښکاري، والله أعلم.

ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَٰتِ ٱللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُۥ عِندَ رَبِّهِۦ ۗ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ ٱلْأَنْعَٰمُ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ۖ فَٱجْتَنِبُوا۟ ٱلرِّجْسَ مِنَ ٱلْأَوْثَٰنِ وَٱجْتَنِبُوا۟ قَوْلَ ٱلزُّورِ ﴿٣٠﴾

دا حکم مو واورېد (يا امر همدا دی چې تېر شو). او هر چا چې تعظيم وکړ د احکامو د الله؛ پس دا کار غوره دی ده ته په نزد د رب د ده، او حلال کړی شوي دي تاسې ته (خوراک د غوښې د) څارويو (پس له ذبحې) مګر (حرام دي) هغه څاروي چې لوستل کيږي په تاسې (حراموالی يې)، پس ځان ساتئ تاسې له پليتۍ څخه چې بُتان دي، او ځان ساتئ تاسې له وينا د دروغو څخه.

تفسير: لکه چې له ترجمې څخه ښکاري: «ذلک» دمحذوفي مبتدأ خبر دی، يعني حرام شيان درانه ګڼل او د هغو پرېښودل، يا هغه شيان چې د الله تعالی له طرفه محترم ښودل شوي دي، د هغوی د احترام او ادب او تعظيم قائم ساتل لويه نيکي او د ښېګڼې (فائدې) خبره ده، او د هغو انجام به ډېر ښه وي.

په محترمو شيانو کې د قرباني حيوان ـ بيت الله ـ صفا ـ مروه ـ منی ـ عرفات ـ مسجدين ـ قرآن بلکه د الله تعالی ټول احکام راځي، په خصوصي ډول سره دلته د مسجد الحرام او د هديې د حيوان په تعظيم زور اچول شوی دی، چې د الله تعالی د بندګانو په راتګ کې هلته په حرم کې څه مشکلات پيدا نه کړئ ! او نه د ممانعت عوامل منځ ته راوړئ ! او نه هغه د هديې حيوانات بېرته تللو ته مجبور کړئ، بلکه قيمتي، ښه خاربه څاروي قرباني کړئ !.

﴿إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ﴾ يعنې هغه حيوانات چې د هغو حراموالی وخت په وخت تاسې ته ويل کيږي، لکه چې په «البقرة»، «المائدة»، «الأنعام» کې مفصّلاً تېر شول، نو هغه حلال نه دي.

﴿فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ يعني خاروى د الله تعالى مخلوق او مملوك دى، يواځې د الله تعالى په حكم او د هغه په نامه حلال كېدى شي، او د الله تعالى د كعبې نذر كېدى شي، هغه ساكنبن (ذي روح) چې د كوم بُت په قربانګاه كې ذبح كيږي؛ هغه مرداريږي، د داسې شرك او پليتو كارونو څخه ځان ساتنه او اجتناب ضروري دى.

﴿وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ يعني د دروغو ويل، او د دروغو شاهدي وركول، د بل په نامه د الله تعالى د پيدا كړو حيواناتو حلالول، بې د شرعي حكم څخه يو شي ته حلال او يا حرام ويل ټول په «قول الزور» كې داخل دي، د «قول الزّور» د بدى اندازه له دې نه اټكل كېدى شي، چې دلته الله تعالى د هغه ذكر له شرك سره كړى دى، او د الأعراف سورت په (۳۳ آيت، (۴) ركوع، ۸ جزء) كې يې داسې ارشاد كړى دى: ﴿وَأَن تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَن تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ په احاديثو كې رسول الله صلى الله عليه وسلم هم په ډېر تأكيد او تشديد سره له دې نه ممانعت كړى دى.

حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ ۚ

په داسې حال كې چې غاړه اېښودونكي يئ په اخلاص سره خاص الله ته، نه يئ مشركان په ده باندې.

تفسير: يعني له هر طرف او هر چا څخه مخ وګرځوئ، او يواځې د هم هغه واحد لا شريك الله تعالى خالص بندګان اوسئ! ښايي ستاسې ټول افعال او نيتونه په كُلّي ډول بې د بل د شرك نه خاص الله تعالى ته وي، او د الله تعالى په الوهيت او عبادت كې بل هيڅوك مه شريكوئ.

وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾

او هر چا چې شريك ونيو له الله سره؛ پس لكه چې راوغورځېد له اسمان څخه پس وتښتوي دى په چابكۍ سره مرغان (او پوټي پوټي كوي يې)، يا وغورځوي دى باد (له كوم هسك «اوچت» ځاى نه) په لرې ژور (ښكته) ځاى كې.

تفسير: دا يې د شرك مثال بيان كړ، خلاصه يې دا ده چې د توحيد مقام نهايت اعلى دى، كله چې انسان توحيد پرېږدي، او د كوم بل مخلوق په مقابل كې خپل سر ښكته كړي، نو دى په خپله خپل ځان ذليل او سپك كوي، او د توحيد له لوړ (اوچت) اسمان څخه د شرك او كفر كندې ته لوېږي.

ښكاره ده چې له دومره جګ ځاى څخه دومره ژور ځاى ته له لوېدلو څخه وروسته ژوندى نشي پاتې كېدى، اوس خو به يا د اهواوو او ناكارو افكارو مردار خواره ځناوران له خلورو خواوو د ده د غوښې پوټي په خپلو منښوكو او پنجو سره دانګې دانګې او پوټي پوټي كړي، او وبه يې خوري، يا به لعين شيطان د يوې تېزې ګرځندې هوا په ډول كې دى له خپله ځان سره پورته كړي، او په كومه ډېره زياته لرې ژوره كنده كې به يې وغورځوي، چې هيڅوك به د ده هيڅ يو هډوكى او پښتې ونه ويني.

ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾

دا حكم مو واورېد (يا امر همدا دى چې تېر شو) او هر چا چې تعظيم وكړ د علائمو د (دين د الله (چې د حج افعال، د هداياوو څربول او نور عبادت دي)؛ پس بېشكه دا (تعظيم) د زړونو له تقوى څخه دي.

تفسير: يعني د شعائر الله تعظيم په شرك كې داخل نه دی، د هر چا په زړه كې چې د پرهېزګارۍ مضمون او د يو الله جل جلاله خوف وي؛ نو دی به خامخا د شعائر الله ادب او تعظيم كوي، دغه ادب او تعظيم شرك نه دی، بلكه د الله تعالى د عين توحيد له آثارو څخه دی، ځكه چې د الله تعالى رښتينى بنده د هر هغه شي چې الله جل جلاله ته منسوب وي؛ قدر او ادب كوي.

لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَآ إِلَى ٱلْبَيْتِ ٱلْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾

شته تاسې ته په دغو څلورو بولو (د هديو) كې فائدې تر وخت معلوم پورې (چې د دوی د حلالولو وخت دی)، بيا (رسونه ده) ځای (د حلالولو) د دوی ته تر بيت الله پورې، (يا) بيا وخت د دغو منتهي دی هغه بيت ته چې بلند شان دی.

تفسير: قديم كور بيت الله شريف دی، او دلته ښايي توسُّعًا ترې ټول حرم مراد وي، يعني د اوښانو، غويو، پسونو (ګډانو) او نورو نه تاسې ډېرې ګټې حاصلولى شئ، مثلا پرې سورېږئ، شودې يې څښئ، او نسل ترې اخلئ، او لا يې پسې زياتوئ، له وړيو، پوستكو او نورو څخه يې ګټه (فائده) اخلئ، اوس د هغو عظيم الشأنه اخروي فائده همدغه ده، چې كعبې ته يې نژدې راولئ، او د الله تعالى په نامه يې قرباني كړئ.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا لِّيَذْكُرُوا ٱسْمَ ٱللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّنۢ بَهِيمَةِ ٱلْأَنْعَـٰمِ ۗ فَإِلَـٰهُكُمْ إِلَـٰهٌ وَٰحِدٌ فَلَهُۥٓ أَسْلِمُوا۟ ۗ

او هر امت لپاره مونږ مقرره كړې ده قرباني د دې لپاره چې ياد كړي دوی نوم د الله پر هر هغه شي چې رزق، روزي ګرځولې ده (الله) دوی ته له بې ژبو څلور بولو حيواناتو څخه (په وخت د ذبحې د دوی كې)، پس حق معبود ستاسې (او د پخوانيو امتونو) الله حق معبود يو دی، پس خاص همده ته غاړه كېږدئ !.

تفسير: يعني الله تعالى ته د نذر په ډول د حيواناتو حلالول په هر اسماني دين كې عبادت منل شوی دی، كه دا عبادت تاسې غير الله ته د عبادت (نذر) په ډول كوئ؛ نو دغه شرك دی، او ښايي ترې سخت پرهېز وكړی شي، د موحّد كار دا دی چې يواځې د پاك الله په نامه قرباني وكړي، چې د هغه په پاكه نامه ټولو شرائعو د قرباني كولو حكم وركړی دی، او نه ښايي چې قرباني د ده له حكم څخه خارجه وي.

وَبَشِّرِ ٱلْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾

او زېری وركړه عاجزي كوونكو ته.

تفسير: يعني هغو خلقو ته د الله تعالى د رضاء او خوښى زېری واوروه، چې يواځې د هغه واحد لا شريك الله جلّ جلالُه حكم مني، او د هغه په مقابل كې غاړه ږدي، او په هم هغه باندې يې زړونه ډاډه كيږي، او د ده له جلال او جبروت څخه تل ويرېږي.

ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَٱلصَّـٰبِرِينَ عَلَىٰ مَآ أَصَابَهُمْ وَٱلْمُقِيمِى ٱلصَّلَوٰةِ وَمِمَّا رَزَقْنَـٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٥﴾

هغه (عاجزي كوونكي) كله چې ياد كړ شي (د دوی په مخكې نوم د) الله؛ نو ويرېږي زړونه د دوی، او (زېری وركړه) صبر كوونكو ته په هغو (سختيو او غمونو) چې رسيدلي دي دوی ته، او (زېری

ورکړه) قائموونکو (سم درووونکي سره له ټولو حقوقو) د لمانځه ته، (او زېرى ورکړه هغو کسانو ته چې) ځينې له هغو شيانو نه چې ورکړي دي مونږ دوى ته لګوي يې (په ښو کارونو کې).

تفسير: يعني مصيبتونه او تکليفونه په پوره صبر او ثبات سره په ځان برداشت کوي، او متحمّل کېږي يې، او د کړاوونو او سختيو د تحمّل په وخت کې د حقې لارې څخه يې قدم نه ښوييږي.

﴿وَالْمُقِيمِي الصَّلٰوةِ﴾ الآية ـ د بيت الله تر رسېدو پورې حاجيان له ډېرو مصيبتونو او کړاوونو سره مخامخ کيږي، په سفر کې زياتره د لمونځونو د فوتېدلو يا د قضا کېدلو انديښنه وي، مال هم په کافي اندازه سره لګيږي، ښايي په همدغه مناسبت يې د دغو اوصافو او خصائلو بيان کړى وي.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنٰهَا لَكُمْ مِّنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ ۖ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ ۖ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾

او اوښان غوايان (د هديې) ګرځولي دي مونږ دا تاسې ته له علائمو د (دين د) الله، شته تاسې ته په دې کې خير (ديني او دنيوي ګټه)، پس يادوئ نوم د الله په دې (اوښانو غوايانو د ذبحې په وخت کې)، په داسې حال چې ولاړ وي (په دريو پښو چې يوه يې تړې تړلې وي)، نو کله چې پرېوتل اړخونه د دوى (په ځمکه پس له حلالولو، او روح يې وخوت، او پس له يخېدلو) نو خورئ تاسې له دې نه (که مو خوښه وي)، او خورئ يې په صبر کوونکي او په بې صبره (سوالګرانو، فقيرانو)، همداسې (لکه چې ومو ښوده ذبحه د دوى)؛ تابع کړې دي مونږ دغه (مذبوحې) تاسې ته لپاره د دې چې شکر وباسئ تاسې (په دې نعمت).

تفسير: په دې آيت کريمه کې يې راوښود چې اوښ او نور د قرباني حيوانات هم د شعائر الله څخه دي چې د هغو په ښه او خربه ساتنه کې ستاسې لپاره دنيوي او اخروي ګټې شته نو تاسو لره ښايي چې دحلالولو په وخت کې پرى د الله تعالى نوم واخلئ بالخصوص، د اوښ د ذبحې ښه طريقه «نحر» دى، چې هغه قبلې ته مخامخ ودروئ، او يو لاس يې (ښي يا کيڼ) وتړئ، او په ټټر يې زخم «ټپ» ووهئ، کله چې ټوله وينه يې ووته، او په ځمکه ولوېده، بيا يې بوټي بوټي کړئ، او تري منتفع شئ، که ډېر اوښان وي؛ نو قطار يې ودروئ ! او په همدغه ترتيب سره يې نحر کړئ !.

په ﴿وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ﴾ الآية ـ کې يې دوه قسمه محتاجان وښوول، يو هغه چې پر صبر او استقامت سره ناست وي، سوال نه کوي، که لږ څه وررسيږي؛ پر هغه قناعت کوي، بل هغه چې بې قراري کوي، سوال کوي، دې خوا او هغې خوا ګرځي، که څه شى ورته ورکړ شي؛ خو بيا هم قرار نه کيني.

﴿كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ الآية ـ يعني داسې لوى ساکښان (جاندار) چې هم په جثه او هم په قوّت کې له تاسې څخه زيات دي، ستاسې په واك او قبضه کې درکړل شوي دي، چې تاسې له هغو څخه راز راز خدمتونه اخلئ، او په ډېره آسانې سره يې حلالولى هم شئ، دا د الله تعالى لوى احسان دى، او ښايي چې د هغه شکر اداء کړ شي، نه داسې چې د شرك په غوره کولو سره بالعکس د هغه ناشکري وکړ شي.

لَنْ يَّنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلٰكِنْ يَّنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ ۚ

له سره نه رسيږي الله ته غوښې د دوى، او نه وينې د دوى، وليکن رسيږي دغه (الله) ته پرهيزګاري (اواخلاص چې ملګري وي له دغو مذبوحو سره بې له ريا) له تاسې.

تفسیر: یعنې یواځې د حیوان په ذبح کولو، او په ځان او نورو د غوښې په خوړلو، یا د هغه د وینې په تویولو تاسې هیڅکله د الله تعالی خوښې او رضاء حاصلولی نشئ، او نه دغه غوښې، وینې او نور شیان د الله تعالی تر درباره رسېدی شي، بلکه د پاک الله دربار ته یواځې ستاسې د زړه تقوی او ادب رسېږي، چې په ډېره خوښۍ، او پوره رغبت یو قیمتي او نفیس شی د ده په حکم او اجازې سره د ده په نامه د ده کور ته بیایئ، او هلته یې قرباني کوئ، ګواکې د دې قرباني په وسیله مو دغه خبره ښکاره کړه چې مونږ پخپله هم ستا په لاره کې قرباني کېدلو ته همداسې حاضر او تیار یو !.

كَذَٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ ۗ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾

همداسې (لکه چې ذکر شو) تابع کړي یې دي دغه (څلور بولي) تاسې ته لپاره د دې چې په لویې یاد کړئ الله (او الله أکبر ووایئ د دوی د حلالولو په وخت کې) په هغې (طریقې) سره چې لاره یې ښوولې ده تاسې ته، او زېری ورکړه نېکو کارانو ته (د جنّت).

تفسیر: یعنې «بسم الله والله أکبر، اللهم لک ومنک» ووایئ او ذبح کړئ، او د الله تعالی شکر اداء کړئ، چې ده د خپل محبّت او د عبودیت د اظهار څرنګه ښه لار راوښووله، او د یوه حیوان ذبح یې ګواکې ستاسې د ځان د قرباني په ځای قائم مقام ودروله.

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾

بېشکه چې الله دفع کوي (د کفّارو مکر) له هغو کسانو څخه چې ایمان یې راوړی دی، بېشکه چې الله محبت نه کوي هر خیانتګر (له خالق او مخلوقاتو سره او) ناشکره.

تفسیر: یعنې مسلمانان دې ډاډه او مطمئن اوسي، چې الله تعالی به ډېر ژر له دښمنانو څخه د دوی لاره صافه کړي، او تر مسجد الحرام پورې د رسېدلو او د هغه د متعلقه احکامو په تعمیل کې به هیڅ مخالفت او مشکلات پاتې نشي، بې له کوم خوف او خطره به دوی حج او عمره اداء کوي، ګواکې د هغه بشارت امر چې په ﴿وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ﴾ کې ورکړی شوی وو؛ د هغه یو زېری او بشارت همدا دی.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ﴾ «بېشکه چې الله تعالی محبت نه کوي هر خیانت ګر له خالق او مخلوقاتو سره او ناشکره»، یعنې که ناشکرو ټګانو ته تر یوه خاص میعاد پورې مهلت ورکړی شي؛ نو داسې خیال مه کوئ چې دوی د الله تعالی خوښېږي، دغه ډېل او مهلت په ځینو مصالحو او حکمتونو بناء دی، آخري انجام او پای به یې همداسې وي، چې د حق خاوندان به غالب او د باطل خاوندان به مغلوب او باطل پرستان به بیخي له دې لارې څخه لرې کړی شي.

دا له هغو مبارکو آیتونو څخه رومبنی آیت دی، چې د قتال په اذن کې راغلي دي:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا ۚ

حکم ورکړی شوی دی (د قتال) هغو کسانو ته چې قتال ورسره کاوه شي (د کفّارو له خوا) په دې سبب چې بېشکه په دوی ظلم شوی دی.

تفسیر: تر هغه پورې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکّه معظّمه کې وو، نو مسلمانانو ته دا حکم شوی وو، چې د کفّارو په سختیو او تکلیفونو باندې صبر وکړي، او لاس ور ونه غځوي، لکه چې مسلمانانو پوره تر دیارلسو کلونو پورې ډېر سخت تکلیفونه او ظلمونه وګالل (برداشت کړل)، او د کفّارو د زهره چوونکو ظلمونو او تېریو په مقابل کې یې بې مثاله صبر، استقامت او ثبات ښکاره کړ، کله چې مدینه منوره دار الاسلام وګرځید او د مسلمانانو یوه وړه

ډله په دغه مستقل مركز كې سره يو ځاى شوه نو هغو مظلومو مسلمانانو ته چې كفارو به تل ورباندې ظلمونه كول او جنګونه به يې ورسره كول اجازه وركړى شوه بلكه حكم ورته وشو چې دغه ظالمانو په مقابل كې تورى وكاږى، او د خپلې ډلې او دين حفاظت په پوره غيرت سره وكړي.

﴿وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ۝٣٩﴾

او بېشكه چې الله په مرسته د دوى خامخا ښه قادر دى.

تفسير: يعني اى مؤمنانو ! له خپل قلّت او بې سروسامانى څخه مه ډارېږئ، الله تعالى يوه ډېره وړوكې بې وسيلې ډله هم د دنيا د لويو لويو فوځونو او سلطنتونو په مقابل كې بريالى (كاميابه) كولى شي، په حقيقت كې دا په يو مالكك الملكوتي طرز له مسلمانانو سره د نصرت او مرستې وعده ده.

﴿الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ۝٤٠﴾

(دغه مظلومان مهاجران) هغه (كسان) دي چې ايستل شوي دي له كورونو خپلو په ناحقه سره، (او بل هيڅ سبب د اخراج نه وو مګر دا) چې ويل به دغو (مؤمنانو): رب ځمونږ (خالص يواځې) الله دى، او كه چېرې نه وي دفع كول د الله خلقو لره ځيني د دوى لره په ځينو نورو باندې؛ خامخا نړولې شوې به وې صومعې، او كليساګانې او د يهودانو عبادتخانې او مسجدونه، چې ياداوه شي په هغو كې نوم د الله ډېر، او خامخا مرسته به وكړي هرومرو الله له هغه چا سره چې مرسته كوي (دين د) دغه (الله) سره، بېشكه چې الله خامخا قوي (د خپلو احكامو په تنفيذولو كې) ډېر زور والا دى (په هر چا).

تفسير: يعني هغه مهاجر مسلمانان چې له خپلو كورونو څخه وويستل شول، د هغوى بل هيڅ جرم نه وو، او نه پرې چا څه دعوى درلوده، پرته له دې نه چې دوى ولې يو الله تعالى ته خپل رب وايي؟، او ولې خښتو او ډېرو ته سجدې نه كوي؟.

﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ﴾ الآية ـ يعني كه په كوم وخت او كوم حالت كې هم يو جماعت ته د بل جماعت سره د جنګك او جګړې اجازه نه وى؛ نو دا مقدّس مقامات او مهم يادګارونه د تل لپاره د وجود له صفحې څخه محو او له منځه به يې لرې شوي وى، هيڅ يو معبد، تكيه، عبادتخانه، خانقاه، مسجد او مدرسه به محفوظه نه وى پاتې شوى، نو له دې كبله ضروري شوه، چې د بدى طاقتونه اګر كه ډېر سره جمع هم شي؛ خو د قادر ذات له طرفه به داسې يو وخت راشي، چې د نېكى په مقدسو لاسونو سره به د بدى د حملې مدافعت وكړى شي، او الله تعالى به د خپل دين د مرستې كوونكو سره پخپله مرسته وكړي، او دوى به د حق او صداقت په وسيله په دښمنانو غالب كړي.

كه د مدافعت او محافظت دغه قانون نه وى؛ نو په خپله خپله زمانه كې به نه د عيسايي راهبانو صومعې (حجرې) ودانې پاتې وى، او نه به د نصرانيانو بيع (كليساګانې) او نه به د يهوديانو صلوات (عبادتخانې) او نه به د مسلمانانو هغه مساجد چې د الله تعالى ذكر په كې ډېر زيات كېږي؛ پاتې وى، او دغه ټول معابد به نړول شوي او له منځه تللې وى، نو د دې عام قانون لاندې هيڅ داسې دليل نشته چې مسلمانانو ته په يو مناسب وخت كې د دوى د دښمنانو سره د جنګېدلو اجازه ورنه كړه شي.

ٱلَّذِينَ إِن مَّكَّنَّٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ أَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَمَرُوا۟ بِٱلْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا۟ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَٰقِبَةُ ٱلْأُمُورِ ﴿٤١﴾

(دغه مهاجر مظلومان) هغه كسان دي چې كه چېرې قدرت ورکړو مونږ دوى ته په ځمکه کې (په دښمن باندې د غلبې په اعتبار)؛ نو قائموي دوى (سم اداء کوي به سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوي به زکات، او امر حکم به کوي (خلقو ته) په معروف (په نېک شرعي کار) سره، او منع کوي به (خلق) له بد کار څخه، او خاص د الله په اختيار کې ده آخره خاتمه د ټولو کارونو.

تفسير: دا يواځې د هغو مسلمانانو بيان دى چې پرې ظلمونه شوي دي، او له کورونو څخه ايستل شوي دي، يعنې الله تعالى به ولې له دوى سره مرسته نه کوي؟ کله چې دوى داسې يو قوم دى، چې که الله تعالى دوى ته د ځمکې د مخ سلطنت هم ورکړي؛ خو بيا هم دوى د الله تعالى له ياده نه غافليږي، او پخپله هم په بدني او مالي نېکيو کې مصروف دي، او کوښښ کوي چې نور هم په همدغه سمه لاره برابر کړي، لکه چې پاک الله دوى ته د دې ځمکې حکومت ورکړ، او کومې وړاندوينې (پېشګويي) چې پخوا شوې وې؛ هغه ټکي ټکي رښتيا شوې: «فلله الحمد على ذلك».

له دې آيت څخه د أصحابو کرامو رضي الله عنهم خصوصا د مهاجرينو او په هغو کې په أخص الخصوص د راشدينو خلفاوو رضي الله عنهم حقانيت، مقبوليت او منقبت ثابت شول.

﴿وَلِلَّهِ عَٰقِبَةُ ٱلْأُمُورِ﴾ يعنې که څه هم نن مسلمانان کمزوري او کفّار غالب او قوي ښکاري؛ ليکن دغه کار د الله تعالى په واک او اختيار کې دى، چې بالآخر مسلمانان په دوى غالب، منصور او بريالي (کامياب) کړي.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ إِبْرَٰهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾ وَأَصْحَٰبُ مَدْيَنَ ۖ وَكُذِّبَ مُوسَىٰ فَأَمْلَيْتُ لِلْكَٰفِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾

او که چېرې دروغجن وشمېري (دغه کفّار تا اى محمده ! نو مه خفه کېږه !) پس په تحقيق دروغجن شمېرلي وو (رسولان خپل) پخوا له دغه (قوم ستا) قوم د نوح، او (قوم د) عاد، او (قوم د) ثمود. او قوم د ابراهيم او قوم د لوط (انبياوو خپلو لره). او اهل (د ښار) د مدين (شُعيب لره)، او دروغجن ګڼل شوى وو موسى (د مصري قبطيانو له خوا)، نو مهلت مې ورکړى وو کافرانو ته بيا (ناڅاپه) مې ونيول دوى (په عذاب سره)، پس څرنګه وو انکار ځما (په دوى په تغيير د نعمت سره؟).

تفسير: يعنې دا کافران دې په دى نه مغروره کېږى چې دوى ته مهلت ورکړل شوي، پخوانى قومونو هم داسى د خپلو پيغمبرانو تکذيب کړي وو نو څه وخت چې ونيول شو نو وګورئ د هغوى حال څه شو.

فَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَٰهَا وَهِىَ ظَالِمَةٌ فَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَّشِيدٍ ﴿٤٥﴾

پس ډېر دي له کليو (او ښارونو) څخه چې هلاک کړي دي مونږ (اهل د) هغو، حال دا چې دغه (اهل د هغې قريې) ظالمان وو (په نفسونو خپلو)، پس هغه (کلي) پريوتلي دي (دېوالونه يې د پاسه) په چتونو بامونو خپلو باندې، او ډېر کوهيان دي چې (ډک له اوبو) بېکاره پراته دي، او ډېرې مانۍ پخې لوړې (اوچتې) (تشې پاتې دي، او خاوندان يې هلاک شوي دي).

تفسير: يعني د خپلو بنسټونو (بنيادونو) د خوځېدلو په اثر اول يې چتونه ولوېدل، بيا يې دېوالونه ونړېدل، بيا ټولې ودانۍ پرې راولوېدې، او د چت ډېرى يې لا اوچتې کړې، دا يې د هغو د لاندې باندې کېدلو صورت وښود.

﴿وَبِئۡرٖ مُّعَطَّلَةٖ﴾ يعني هغه کوهيان چې پرې د اوبو د راويستونکو هجوم او ګڼه ګوڼه وه؛ نن هلته هيڅوک نشته، چې د هغو بوکې راوکاږي، او هغه ډېرې لويې لويې او پخې او هسکې ودانۍ چې په چونه، سېمټو او نورو پخو موادو سره ودانې شوې وې؛ خرابې او د ورانو کنډرو په شان پرتې دي، او هيڅوک په کې نه اوسيږي.

أَفَلَمۡ يَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَتَكُونَ لَهُمۡ قُلُوبٞ يَعۡقِلُونَ بِهَآ أَوۡ ءَاذَانٞ يَسۡمَعُونَ بِهَاۖ فَإِنَّهَا لَا تَعۡمَى ٱلۡأَبۡصَٰرُ وَلَٰكِن تَعۡمَى ٱلۡقُلُوبُ ٱلَّتِي فِي ٱلصُّدُورِ ٤٦

آيا پس نه دي ګرځيدلي دوى (دغه کفار) په ځمکه کې، پس وي دوى لره زړونه چې فکر يې کولى په هغو (زړونو سره په بده خاتمه د کارونو)، يا (وي دوى لره) غوږونه چې خبرې يې اوريدلي دوى په هغو (غوږونو سره د کفارو د اهلاک، چې عبرت پرې واخلي)، پس قصه دا ده چې نه دي ړندې سترګې (ظاهري د دوى)، وليکن ړانده دي زړونه (د دوى) هغه چې دننه په سينو د دوى کې دي (ځکه چې پرې عبرت نه اخلي).

تفسير: يعني د دغو ورانو او تباه شوو ودانيو د کنډرو د ليدلو څخه هم هيڅکله دوى ته داسې يو فکر او چرت (خيال) پيدا نشو، او غور او اندېښنه يې ونه کړه، چې د حق په لاره راشي، او په رښتيا خبره وپوهيږي، او زړونه يې بينا او غوږونه يې خلاص شي.

نو قصه دا ده چې که په سترګو يې وليدل، خو پخپلو زړونو کې يې پرې غور او فکر ونه کړ، نو دغه ليدل هم د نه ليدلو په شان دي، ګواکې د دوى ظاهري سترګې خلاصې دي، مګر باطني سترګې يې ړندې دي، او په حقيقت کې ډېر خطرناکه مرض د زړه ړوندوالى دى، (العياذ بالله).

وَيَسۡتَعۡجِلُونَكَ بِٱلۡعَذَابِ وَلَن يُخۡلِفَ ٱللَّهُ وَعۡدَهُۥۚ وَإِنَّ يَوۡمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلۡفِ سَنَةٖ مِّمَّا تَعُدُّونَ ٤٧

او بيړه (تلوار) کوي (کفّار) په تا په (راوستلو د) عذاب، او له سره به خلاف ونه کړي الله په خپله وعده کې، او بېشکه يوه ورځ په نزد د رب ستا (له ورځو د آخرت، اوږده ده) لکه زر کاله له هغو کلونو څخه چې شميرئ يې تاسې (په دنيا کې).

تفسير: يعني مقرر عذاب په خپل ټاکلي وخت خامخا راتلونکى دى، او دغه بې ځايه شورماشور، استهزاء، تکذيب او د عذاب زر غوښتل هيڅ يوه ګټه نه لري، «بېشکه يوه ورځ په نزد د رب ستا له ورځو دآخرت چې ورځې د عذاب د کفّارو دي؛ اوږده ده لکه زر کاله له هغو کلونو چې شميرئ يې تاسې په دنيا کې»، يعني ستاسې يو زر کلونه د ده په نزد د يوې ورځې سره برابر دي، لکه چې نن مجرمين د ده په واک او اختيار کې دي؛ د زرو کلونو د تېرېدلو څخه وروسته هم داسې د ده په قبضه او اختيار کې دي، هيڅېرې ترې پټېدلى او تښتېدلى نه شي.

وَكَأَيِّن مِّن قَرۡيَةٍ أَمۡلَيۡتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٞ ثُمَّ أَخَذۡتُهَا وَإِلَيَّ ٱلۡمَصِيرُ ٤٨

او ډېر دي له (اهل د پخوانيو ښارونو او) کليو چې مهلت ور کړى وو ما دوى ته (په خپل رحمت سره) حال دا چې ظالمان وو، بيا ونيول ما هغه (ناڅاپه په سخت عذاب)، او خاص ماته راتله د هر چا دي (په آخرت کې د جزاء لپاره).

تفسير: يعني آيا په مهلت ورکولو به هغوی چېرې وتښتي؟ يا به په کوم ځای کې پټ شي؟ بالآخر د ټولو رجوع او بېرته راتګ ځمونږ په لوري دی، مونږ دوی ټول ونيول او تباه مو کړل.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَآ أَنَا۠ لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٩﴾

ووايه (ای محمده !) ای خلقو ! بېشکه همدا خبره ده چې زه تاسې ته ويرووونکی يم ښکاره (له جحيم څخه).

تفسير: يعني ځما کار خبرول او ويرول دي، څو تاسې د فضائلو غوښتونکي او له رذائلو څخه په ډډه شئ، د عذاب نازلول ځما په اختيار کې نه دي، او هغه د الله تعالی په اختيار کې دی، هغه به د مطيع او عاصي په منځ کې فيصله وکړي، او هر يو به د هغه له حال سره سم مناسب ځای ته رسوي.

فَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾

پس هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ شته دوی ته ښښنه (د ګناهونو)، او روزي عزتناکه (چې جنت دی).

وَٱلَّذِينَ سَعَوْا۟ فِىٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَحِيمِ ﴿٥١﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ وَلَا نَبِىٍّ إِلَّآ إِذَا تَمَنَّىٰٓ أَلْقَى ٱلشَّيْطَٰنُ فِىٓ أُمْنِيَّتِهِۦ فَيَنسَخُ ٱللَّهُ مَا يُلْقِى ٱلشَّيْطَٰنُ ثُمَّ يُحْكِمُ ٱللَّهُ ءَايَٰتِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾

او هغه کسان چې کوښښ کوي په (بطلان د) آيتونو ځمونږ کې په داسې حال کې چې عاجز کوونکي ځمونږ وي (د دوی پخپل ګمان)؛ همدغه کسان ملګري د دوزخ دي (چې تل به په کې سوځي). او نه وو لېږلی مونږ پخوا له تا (ای محمده !) هيڅ رسول او نه هيڅ نبي مګر په هغه وخت کې چې لوستل به يې کول، نو وبه غورځاوه شيطان په لوستلو د ده کې له ځانه خپله وسوسې او شکونه، پس لرې کوي الله هغه کلمې چې غورځولي دي شيطان، بيا محکموي الله آيتونه خپل، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت لرونکی دی (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: د آيت په تفصيل کې اختلاف دی: ډېر بهتر او آسان تفسير هغه دی چې د هغه مختصر اصل له اسلافو څخه منقول دی، يعني (تمنّي) د قرائت اوتلاوت په معنی واخيستل شي، مطلب دا چې له قديم راهيسې دغه عادت جريان لري، کله به کوم نبي يا رسول عليه السلام کومه خبره بيانوله، يا به يې د الله تعالی آيتونه اورورل؛ شيطان به د ځينو خبرو په متعلق د ډېرو خلقو په زړونو کې ډول ډول وسوسې غورځولې، او رنګا رنګ شکونه او شبهې به يې پيدا کولې، مثلا رسول الله صلی الله عليه وسلم د ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةُ﴾ آيت ولوست، شيطان د خلقو په زړونو کې دا شبهه واچوله ،چې وګورئ د خپل لاس وژل شوی حيوان حلال بولي، او الله وژلی حرام ګڼي؟، يا چې رسول الله صلی الله عليه وسلم دغه آيت ولوست: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾؛ شيطان په کې داسې شبهه وغورځوله چې په ﴿وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ﴾ ملائکة الله، عيسی المسيح او عُزير عليهم السلام هم شامل دي، يا کله چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د مسيح عليه السلام په نسبت د ﴿وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلْقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ﴾ آيت ولوست؛ شيطان د خلقو په افکارو کې داسې مفکوره پيدا کړه چې له دې نه د مسيح عليه السلام ابنيت (ځوی ولی) او الوهيت ثابتيږي.

د دغه شیطاني القاء په ابطال او تردید کې رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی هغه بیّنات آیتونه واورول، چې بیخي صاف او محکم وو، او داسې پخې خبرې یې وروښودې؛ چې د هغو له اورېدلو څخه شک او شبهې ته له سره ځای او موقع پاتې نه شوه، ګواکې د «متشابهاتو» د ظاهري سطح په بناء کومه اغواء او اخلال چې شیطان یې غورځوي؛ آیات محکمات د هغه بېخ او بنیاد وباسي، چې د هغو د اورېدلو څخه ټول شکونه او شبهې له منځه ورک او فناء کېږي.

دا دوه قسمه آیتونه ولې نازلولی شي؟ شیاطینو ته د دومره وسوسې اچولو او تصرّف موقع ولې ورکوله کېږي؟ او د داسې آیتونو هغه احکام چې وروسته توضیح کېږي؛ ولې په ابتداء کې نه تشریح کېږي؟ دغه ګرد امور د الله تعالی له غیر محدود علم او حکمت څخه نشأت کوي، الله تعالی دا دنیا علمًا او عملاً دار الامتحان ګرځولې ده، لکه چې په داسې چارو سره د بندګانو آزموینت کوي، چې څوک د خپل زړه د ناروغتیا یا د سختۍ له سببه د شکونو او د شبهو په ختو او جبو کې نښلي؟ او کوم یوه عقلمن انسان د خپل علم او تحقیق په قوّت د ایمان لوړ مقام ته رسیږي؟.

رښتیا خبره خو دا ده که انسان په ښه نیت او ایمان داري او ښه عقیده سره پوهېدل وغواړي؛ نو پاک الله هم د ده مرسته کوي، او په سمه لاره یې بیايي، او ثبات او استقامت ورپه برخه کوي، پاتې شول منکرین او شک کوونکي؛ هغوی ته تر قیامته پورې هم ډاډ او اطمینان نه شي حاصلېدی.

څمونږ په دې تقریر کې تر ډېره حده پورې د ډېرو آیتونو مطلب بیان شو، یوه خلق کولی شي چې څمونږ د دې تقریر اجزاء د هغو آیتونو له اجزاوو سره بې تکلّفه تطبیق کړي، دا آیتونه لکه چې مونږ د (آل عمران) د سورت په ابتداء کې بیان کړي دي، له: ﴿هُوَ الَّذِيٓ أَنزَلَ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ مِنۡهُ ءَايَٰتٞ مُّحۡكَمَٰتٌ﴾ الآیة ـ سره ډېر مشابه دی، لکه چې په ﴿إِلَّآ إِذَا تَمَنَّىٰٓ أَلۡقَى ٱلشَّيۡطَٰنُ فِيٓ أُمۡنِيَّتِهِۦ﴾ کې د متشابهاتو او په ﴿ثُمَّ يُحۡكِمُ ٱللَّهُ ءَايَٰتِهِۦ﴾ کې د محکماتو ذکر وشو، او په ﴿لِّيَجۡعَلَ مَا يُلۡقِي ٱلشَّيۡطَٰنُ فِتۡنَةٗ﴾ الآیة ـ کې د زائغینو دوه قسمونه بیان شول، چې په هغو کې د ﴿لِّلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ﴾ کار د تأویل ابتغاء او د ﴿وَٱلۡقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمۡ﴾ غرض د فتنې ابتغاء ده، وروسته ﴿وَلِيَعۡلَمَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡعِلۡمَ﴾ الآیة ـ د ﴿وَٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلۡعِلۡمِ يَقُولُونَ﴾ آیت په ځای وګنئ!، او هلته هغه دعا چې په ﴿رَبَّنَا لَا تُزِغۡ قُلُوبَنَا بَعۡدَ إِذۡ هَدَيۡتَنَا﴾ سره کړی شوې وه؛ دلته د هغې اجابت ذکر په ﴿وَإِنَّ ٱللَّهَ لَهَادِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ﴾ سره کړی شوی دی، او د ﴿رَبَّنَآ إِنَّكَ جَامِعُ ٱلنَّاسِ لِيَوۡمٖ لَّا رَيۡبَ فِيهِ﴾ سره دغه آیت مناسب واقع شو: ﴿وَلَا يَزَالُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فِي مِرۡيَةٖ مِّنۡهُ حَتَّىٰ تَأۡتِيَهُمُ ٱلسَّاعَةُ﴾ إلی قوله: ﴿يَحۡكُمُ بَيۡنَهُمۡ﴾.

لِّيَجۡعَلَ مَا يُلۡقِي ٱلشَّيۡطَٰنُ فِتۡنَةٗ لِّلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ وَٱلۡقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمۡۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَفِي شِقَاقِۭ بَعِيدٖ ﴿٥٣﴾ وَلِيَعۡلَمَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡعِلۡمَ أَنَّهُ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَيُؤۡمِنُواْ بِهِۦ فَتُخۡبِتَ لَهُۥ قُلُوبُهُمۡۗ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَهَادِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٥٤﴾

لپاره د دې چې وګرځوي (الله) هغه شی چې غورځوي یې شیطان ازمېښت لپاره د هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د شک او نفاق) دی، او (بل لپاره د هغو چې) سخت دي زړونه د دوی، او بېشکه ظالمان خامخا په مخالفت ډېر لرې کې دي (له حقه). او (دغه القاء د دې لپاره ده چې) په یقین سره پوه شي هغه کسان چې ورکړی شوی دی دوی ته علم، چې بېشکه دا قرآن حق دی له طرفه د رب ستا، پس ایمان به راوړي دوی په ده سره، نو نرم (آرام به شي انقیادًا) دغه قرآن ته زړونه د دوی، او بېشکه الله خامخا لاره ښوونکی دی هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی طرف د سمې صافې لارې (د اسلام) ته.

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾

او تل به وي هغه کسان چې کافران شوي دي په شك کې له دې (قرآنه يا له سمې لارې يا له رسوله)، تر هغه پورې چې راشي دوی ته قيامت ناڅاپه، يا راشي دوی ته عذاب د ورځې شنډې (سختې د قيامت چې د نجات هيڅ لاره په کې نه وي).

تفسير: يعني مقصد په خپله د قيامت د هولناکې حادثې ناڅاپي رارسېدل، يا د قيامت د عذاب راتلل دي، او يا شايد د ﴿عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ﴾ څخه د دنيا عذاب مراد وي، يعني په همدې دنيا کې به داسې سزا درکړه شي، چې په هيڅ صورت به ورڅخه خلاصېدل امکان ونه لري.

ٱلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ

ملك سلطنت په دغه ورځ د قيامت خاص الله ته دی، فيصله به کوي (په دغه ورځ کې) په منځ د دوی (د مؤمنانو او کفّارو کې).

تفسير: يعني د قيامت په ورځ کې به يواځې د الله تعالى سلطنت او حکومت وي، او د بل هيچا ظاهري او مجازي د حکومت نوم او نښان به نه وي، په هغه وخت کې به د ګردې دنيا عملي فيصله کيږي، چې تفصيل يې دا دی:

فَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحَٰتِ فِي جَنَّٰتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِـَٔايَٰتِنَا فَأُولَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوٓا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّٰزِقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُم مُّدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾

پس هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) په جنتونو د نعمتونو کې به وي. او هغه کسان چې کافران شوي دي، او نسبت د دروغو يې کړی دی آيتونو زموږ ته؛ پس دغه کسان شته دوی ته عذاب سپکوونکی. او هر هغه کسان چې خپل کورونه يې پرېښي دي په لاره د الله کې (د جهاد، طاعت او د الله د رضاء لپاره) بيا ووژلی شي (په جهاد کې) يا مړه شي (پخپل مرګ)؛ نو خامخا روزي به ورکړي هرومرو دوی ته الله روزي نېکه (د جنّت)، او بېشکه الله خامخا هم دی غوره د (ټولو) روزي ورکوونکو دی. خامخا داخل به کړي (الله) هرومرو دوی په داسې يو ځای (د جنّت) کې چې خوښ به کړي دوی هغه (ځايونه د جنتونو)، او بېشکه الله خامخا ډېر عالم (په ټولو احوالو)، ښه حلم لرونکی دی (په تأخير د عقوبت لپاره د رجوع).

ذَٰلِكَ ۖ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِۦ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنصُرَنَّهُ اللَّهُ

(خبره) همدا ده (لکه چې ومو ويله)، او هر هغه چې بدل واخيست په مثل د هغه (ضرر) چې معذب شوی دی په هغه سره، بيا (دويم ځل) ظلم وکړ شي په ده باندې؛ نو خامخا مرسته به وکړي خامخا له ده سره الله.

تفسیر: یعني که مظلوم له ظالم څخه واجبي بدلي واخلي، بیا ظالم پرې بل ځلې ظلم وکړي؛ نو دی بیا هم مظلوم واقع شو، او الله تعالی به بیا ورسره مرسته وکړي، لکه چې عادت یې دی، بالآخر د مظلومانو حمایت کوي: «واتّق دعوة المظلوم فإنه لیس بینها وبین الله حجاب».

إِنَّ ٱللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ۝٦٠

بېشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی دی (د تجاوزاتو) ډېر بښونکی دی (د خطیّاتو).

تفسیر: یعني بندګانو ته هم ښايي چې پخپلو شخصي او معاشراتو چارو او معاملاتو کې د عفوې او بښنې عادت زده کړي، او هیڅکله دې د انتقام او بدل اخیستلو په فکر نه اوسي.

شاه صاحب رحمه الله لیکي: «یعني واجبي بدلې اخیستونکي ته الله تعالی عذاب نه ورکوي، که څه هم بدل نه اخیستل ښه او غوره کار دی، د کفّارو د اذیت بدل مسلمانانو له کفّارو څخه د «بدر» په غزا کې واخیست، لیکن کفّارو بیا په «أحد» او «أحزاب» کې په تیرې او تجاوز لاسونه پورې کړل، چې بیا الله تعالی مسلمانانو سره پوره مرسته وکړه.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ يُولِجُ ٱلَّيْلَ فِي ٱلنَّهَارِ وَيُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِي ٱلَّيْلِ وَأَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعُۢ بَصِيرٌ ۝٦١

دغه (نصرت په سبب د دې دی) چې بېشکه الله ننه باسي شپه په ورځ کې او ننه باسي ورځ په شپه کې (چې کله ورځ لنډه شپه اوږدوي، کله شپه لنډه ورځ اوږدوي)، او بېشکه الله ښه اورېدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی دی.

تفسیر: یعني الله تعالی د دومره لوی قدرت او قوّت څښتن (مالک) دی، چې د شپې او ورځې اړول او راړول او د هغوی لنډول او اوږدول د ده په لاس کې دي، او یوازې د ده په حکم، اراده، او تصرّف کله ورځ اوږدیږي، او کله شپه اوږدیږي، نو آیا دغه مطلق قادر به دې باندې نه دی قادر چې یو مظلوم قوم یا شخص سره مرسته وکړي، او د ظالمانو له منګلو څخه یې خلاص کړي؟ بلکه دوی په هغوی باندې غالب، قاهر، قادر او مسلّط کړي، په دې آیت کې یې دې ته اشاره وکړه چې حالات ډېر ژر د شپې او ورځې په شان بدلیدونکي دي، څرنګه چې پاک الله د شپې تیاره د ورځې په رڼا له منځه وړي، همداسې به د کفر او شرک ځمکې هم د اسلام په غېږ کې ورکړي، او بېشکه چې پاک الله ښه اورېدونکی دی د ټولو اقوالو، ښه لیدونکی دی د ټولو اشیاوو، یعني د مظلوم غږ او آواز هم اوري، او د ظالم چارې او اعمال همویني.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ هُوَ ٱلْبَٰطِلُ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْعَلِيُّ ٱلْكَبِيرُ ۝٦٢

دغه (مرسته په دې ده چې) بېشکه الله همدی دی حق ثابت، او بېشکه هغه چې بولي یې (کفّار او عبادت یې کوي) بې له الله څخه؛ همدغه باطل دي، او بېشکه الله همدی (له ټولو څخه) ښه لوړ ښه لوی دی.

تفسیر: یعني له الله څخه پرته داسې عظیم الشأن کارونه او انقلابونه د بل چا له لاسه پوره کېدی شي؟ بلکه نه شي، په واقع کې صحیح او رښتینی بر حق معبود همدغه یو الله تعالی دی، نور ټول معبودان بیخي غلط او له یوه سره زائل او ټول باطل دي، ښايي چې تاسې هم دغه واحد لا شریک ذات خپل الله وګڼئ، چې له ټولو څخه اعلی او اولی او ډېر ښه مولی دی، او دغه لوی شان په اتفاق سره د همدغه یو الله جل وعلا شأنه په ذات او صفاتو کې شته.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً ۗ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ
خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾

آیا نه وینې ته (نه يې خبر ای مخاطبه) چې بېشکه الله نازلې کړې دي له (طرفه د) اسمان څخه اوبه؛ پس ګرځي ځمکه (په دې اوبو سره) تکه شنه (پس له هغه چې وچه سپېره وه)؛ بېشکه الله ښه مهربان عالم دی په پټو تدابیرو، ښه خبردار دی (په ټولو شیانو).

تفسير: يعني همداسې به د کفر او شرک وچه او شاړه ځمکه د اسلام په باران باندې شنه او سمسوره کړي، او هم هغه الله جل جلاله ښه پوهېږي، چې په څه شان د باران د اوبو په وسیله شینکي او نباتات زرغونېږي، او د ځمکې په دننه کې داسې تدبیر او تصرّف کوي، چې د هغه په اثر وچه شاړه ځمکه د اوبو او نورو اجزاء ځان ته جذب او راکاږي، چې په دې ترتیب ځمکه شنه او سمسوره کېږي.

لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾

خاص همدغه (الله) لره دي هر څه چې په اسمانونو کې او هر څه چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې خلقًا ملكا وعبيدًا)، او بېشکه الله خامخا هم دی غني بې پروا دی (له مخلوقاتو خپلو) ښه ستایلی شوی (په صفاتو او افعالو خپلو کې).

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَن
تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٥﴾

آیا نه دی لیدلی تا (نه يې خبر ای مخاطبه) چې بېشکه الله مسخّر (تابع) کړي دي تاسې ته هر هغه چې په ځمکه کې دي، او (مسخّره کړې يې ده) بېړۍ چې ګرځي په سیند کې په حکم د هغه سره، او ساتي اسمان له دې نه چې راولوېږي په ځمکه باندې مګر خو په حکم د هغه سره، بېشکه الله پر خلقو خامخا ښه نرمي کوونکی ښه مهربان دی.

تفسير: يعني الله تعالی نه ستاسې او نه د بل چا څه پروا لرله، محض پخپل شفقت او مهرباني سره يې د وچې او لمدې، بحر او بر ټول شیان يې تاسې ته تابع او مسخر کړل، او همدغه الله تعالی په خپل قدرت سره اسمان، سپوږمۍ، لمر او ستوري په هوايي فضاء کې له کومې ظاهري ستنې معلّق ساتلي دي، چې له سره له خپله ځایه نه رانښکته کېږي، او نه رالوېږي، او که رالوېدلي وی، یا یو د بل سره يې ټکر کړی وی، نو ستاسې ځمکې به يې ټوټې او ذرې کړې وی، څو چې د الله تعالی له خوا د نظام د بدلون حکم نه وي صادر شوی، تر هغه پورې به دغه ګردې کُرې هم داسې پخپلو ځایونو قائمې وي، او مجال نه لري چې د یوه انچ په اندازه له خپل ځایه بې ځایه شي، د ﴿إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ استثناء محض د قدرت د اثبات د تأکید لپاره ده، یا شاید د قیامت واقعې ته اشاره وي، (والله أعلم).

وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ۗ إِنَّ الْإِنسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾

او دغه (الله) هغه (قادر مطلق دی) چې (يې) ژوندي کړي يئ تاسې (په درکولو د روح سره پس له هغه چې نطفې وئ)، بیا به مړه کاندي تاسې (کله چې اجل مو پوره شي)، بیا به ژوندي کړي تاسې (په قیامت کې په بعث سره)، بېشکه انسان خامخا ناشکره دی.

تفسير: همداسې هغه قوم چې د کفر او جهل په روحاني مرګ سره مړه شوي وو؛ د ايمان او معرفت په روح سره به هغوی بيا ژوندي کړي.

(خو بېشکه انسان خامخا ناشکره دی د نعمتونو د الله تعالی) يعني د دغومره احساناتو او انعاماتو په ليدلو سره هم د هغه حق نه مني، او قدر يې نه پېژني، او د هغه حقيقي منعم څخه مخ اړوي، او نورو ته خپل سر ټيټوي.

لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُسْتَقِيمٍ ﴿٦٧﴾ وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾

لپاره د هر يوه امّت مقرره کړې ده مونږ يوه لاره د بندګۍ چې دوی عمل کوونکي دي د هغه، پس نه ښايي چې جګړه وکړي (دا خاوندان د اديانو) خامخا له تا سره په دې کار (دين) کې، (ځکه چې محمدي دين حق او ظاهر دی)، او بلنه کوه (د خلقو توحيد او عبادت د) رب خپل ته، بېشکه ته يې خامخا په (هغه) سمه صافه لاره (چې برابره تللې ده حق ته). او که جګړه کوي (په امر د دين کې کفّار) له تا سره؛ نو ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې الله ښه پوه دی په هغه (جګړه او عناد) چې کوئ يې تاسې. الله به حکم وکړي په منځ ستاسې کې په ورځ د قيامت په هغه شي کې چې وئ تاسې چې په هغه کې مو اختلاف کاوه (چې د دين امر دی).

تفسير: ټول انبياء د دين په اصولو کې سره متفق دي، هو ! د هر امّت لپاره الله تعالی د عبادت مختلف صورتونه په مختلفو زمانو کې ټاکلي دي، چې د هغو سره سم به هغو امّتونو د الله تعالی عبادت کاوه، لکه چې دې محمّدي امت ته هم يو خاص شريعت لېږل شوی دی، ليکن د دين اصل تل تر تله يو شي وو او دی، او پر ته له الله تعالی څخه د بل هيڅا او هيڅ شي لپاره عبادت نه دی مقرر کړی شوی، نو ځکه په توحيد او نورو متفق عليه ديني مسائلو کې هيڅا ته نه دي لايق او نه د هغه له حال سره څه مناسبت لري چې څه اختلاف او څه جګړه وکړي.

کله چې کافران په داسې واضح او ښکاره شيانو کې هم دعوی او جګړې وکړي؛ نو تاسې د هغوی هيڅ پروا مه کوئ ! تاسې په هم هغې سمې صافې لارې باندې روان اوسئ، او نور خلق هم هغې ته راوبولئ ! او د معاندينو د جګړې فيصله الله تعالی ته وسپارئ ! چې هغه د دوی په ګردو حرکاتو ښه پوه او خبر دی، د قيامت په ورځ کې به د دوی د دغو ټولو اختلافونو او جګړو عملي فيصله وکړي، ته د دعوت او تبليغ فرض اداء کړه ! او د دوی په فکر کې ډېر سر مه خوږوه ! د داسې معاندينو علاج يوازې پاک الله سره دی.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾

آيا نه پوهېږې ته (ای مخاطبه بلکه پوهېږې) چې بېشکه الله پوهيږي په هر هغه څه چې دي په اسمان کې او (هر هغه څه چې دي په) ځمکه کې، بېشکه دا (مذکوره شيان ليکل شوي دي) په کتاب (لوح محفوظ) کې، بېشکه دا (علم، ليکل د لوح محفوظ، فيصله د قيامت) په الله اسان دي.

تفسير: يعني د الله جل جلاله علم د دوی په اعمالو کې څه منحصر نه دی، د الله تعالی علم خو د اسمان او ځمکې په ټولو شيانو باندې محيط دی، او د ځينو مصالحو او حکمتونو په بناء ټول واقعات د ده د علم سره سم په لوح محفوظ کې ثبت او محفوظ دي، او هم د انسانانو ټول اعمال د دوی په عملنامو کې ليکل شوي دي، چې له هغو سره سم به د قيامت په ورځ فيصله کيږي، او په دومره بې شمارو شيانو باندې په پوره ډول سره پوهېدل، او د هغو ټولو په ښه شان

سره ليكل، او د هغه سره مطابق د هر يوه فيصله صادرول؛ د دغو اجراء او انفاذ پاك الله ته هيڅ اشكال او سختي نه لري، او نه ده ته په دغو كارونو او نورو مشكلو چارو په كولو او تكميل كې (معاذ الله) څه تكليف او زحمت ورپيدا كيږي.

وَيَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَمۡ يُنَزِّلۡ بِهِۦ سُلۡطَٰنٗا وَمَا لَيۡسَ لَهُم بِهِۦ عِلۡمٞۗ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِن نَّصِيرٖ ۝٧١

او عبادت كوي (دغه كفّار) غير له الله د هغه شي چې نه دى نازل كړى (الله) په عبادت د هغه هيڅ سند، او د هغه شي چې نشته دوى ته په هغه باندې هيڅ علم دليل پوهه، او نشته ظالمانو ته هيڅ مرسته كوونكى (چې له عذابه يې خلاص كړي).

تفسير: دوى يواځې د خپلو پلرونو او نيكونو تقليد كې داسې كارونه كوي، چې هيڅ يو عقلي يا نقلي كوم برهان يا سند يا دليل پرې نه لري، (او نشته ظالمانو ته هيڅ مرسته كوونكى چې له عذابه يې خلاص كړي او) له ټولو څخه لوى ظلم او بې انصافي دا ده چې پاك الله سره كوم شريك ودرولى شي، نو داسې ظالمان او بې انصافان خلق دې ښه په ياد ولري، چې د دوى دغه شركاء به د مصيبت په وخت كې هيڅ د دوى په ښه او كار ورنشي، او نه به په هغه وخت كې له دوى سره كومه مرسته وكړى شي.

وَإِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٖ تَعۡرِفُ فِي وُجُوهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلۡمُنكَرَۖ يَكَادُونَ يَسۡطُونَ بِٱلَّذِينَ يَتۡلُونَ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِنَاۗ قُلۡ أَفَأُنَبِّئُكُم بِشَرّٖ مِّن ذَٰلِكُمُۚ ٱلنَّارُ وَعَدَهَا ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ۝٧٢

او كله چې ولوستل شي په دوى آيتونه (د قرآن) څمونږ په داسې حال كې چې صاف واضح ښكاره دي؛ نو پېژنې په مخونو د هغه كسانو كې چې كافران شوي دي (آثار د) انكار (له حق څخه چې بدشكلي او خفګان دى)، نژدې وي چې حمله وكړي (له ډېره قهره) په هغو كسانو چې لولي په دوى باندې آيتونه (د قرآن) څمونږ، ووايه (اى محمده ! دوى ته چې) آيا پس خبر كړم تاسې په ډېر بد له دې (قهره حملې) ستاسې (چې دغه) اور (د دوزخ) دى، وعده كړې ده د دې (اور) الله له هغو كسانو سره چې كافران شوي دي، او خامخا بد ځاى د بيرته ورتلو دى (دا اور د دوزخ).

تفسير: يعني د عظيم الشأن قرآن آيتونه چې په توحيد او نورو صافو بيانونو مشتمل دي؛ له اوريدلو څخه د كفّارو او مشركينو رنګونه تور او شنه واوړي، او له ډېر خفګان نه يې څېرې بدلې شي، چې له ډېر قهر او غضب څخه ليوني شي، او غواړي چې د قرآن په لوستونكو حمله وكړي، لكه چې په ځينو وختونو كې داسې هم كوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٞ فَٱسۡتَمِعُواْ لَهُۥٓۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ لَن يَخۡلُقُواْ ذُبَابٗا وَلَوِ ٱجۡتَمَعُواْ لَهُۥۖ وَإِن يَسۡلُبۡهُمُ ٱلذُّبَابُ شَيۡـٔٗا لَّا يَسۡتَنقِذُوهُ مِنۡهُۚ ضَعُفَ ٱلطَّالِبُ وَٱلۡمَطۡلُوبُ ۝٧٣

اى خلقو ! بيان شوى دى تاسې ته يو مثال (غريب، عجيب حال) پس غوږ كېږدئ تاسې هغه ته (چې دا دى): بېشكه هغه معبودان چې تاسې عبادت كوئ (د هغو) غير له الله نه؛ له سره نشي پيدا كولى يو مچ هم، او كه راټول شي (دا ټول معبودان ستاسې پيدا كولو د) هغه مچ ته (نو پيدا به يې

نه کړی شي)، او که چېرې وتښتوي له دوی څخه مچ يو شی؛ نو نشي خلاصولی دوی هغه شی له هغه مچ څخه، نو کمزوری دی دا طالب (چې د باطلو معبودانو عابد دی)، او دا مطلوب (هم چې باطل معبود یا مچ دی).

تفسیر: دا يې د توحيد په مقابل کې د شرک د بدئ او قباحت د ظاهرولو لپاره مثال بيان کړ، چې ښايي هغه په ډېر ښه فکر او غور سره واورئ، او ښه غوږ ورته کېږدئ، او ښه پرې وپوهېږئ !، ګوندې له داسې رکيک او ذليل حرکت څخه مخ وګرځوئ او لاس ترې واخلئ !.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ﴾ الآية ـ يعني مچ ډېر ادنى او حقير ساکښ (جاندار) دی، په هغو شيانو کې چې دومره يو قدرت او قوت نه وي چې که ټول سره يوه ځاي شي؛ يو مچ هم نشي پيدا کولی، يا که دغه مچ د دوی د نذرونو او نيازونو څني يو وړوکی شی (لکه د ګلانو او عطرياتو يا د شاتو يا د نورو کوم بخرکی ترې) وتښتوي؛ نو د دوی له لاسه نه کېږي، چې هغه ترې بېرته واخيستی شي، ښه نو د څمکې او اسمانونو د خالق په ځاى (نعوذ بالله) د الوهيت په تخت باندې د داسې عاجزو او ناتوانو معبودانو کېنول څومره حماقت او بې حيايي ده، رښتيا خبره خو همدا ده چې مچ هم کمزوری دی، او له مچ نه زيات کمزوري د دوی معبودان دي، او له معبودانو څخه زيات کمزوري د هغوی عبادت کوونکي دي، چې دوی داسې حقير او کمزوری شی خپل معبود او حاجت ترسره کوونکی ګرځولی دی.

مَا قَدَرُواْ ٱللَّهَ حَقَّ قَدۡرِهِۦٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ۝٧٤

نه دی پېژندلی (دغو کفّارو) او نه يې دی تعظيم کړی د الله په حق پېژندلو او تعظيم د ده سره، بېشکه الله خامخا ښه قوي زورور ډېر زبردست دی (په تنفيذ د احکامو خپلو کې).

تفسیر: که پوهيدی نو داسې سپين سترګي به يې ولې کوله؟ آيا د الله تعالى رفيع شأن او قدر او منزلت دومره دی چې داسې کمزوري شيان د هغه سيال او شريک وګرځولی شي (العياذ بالله)، د الله تعالى د قوّت او عزّت په مقابل کې خو د هغه لويې لويې مقربې پرښتې او انبياء عليهم السلام هم مجبور او ناتوان دي، چې اوس په لاندې متبرک آيت کې د هغوی ذکر راځي.

ٱللَّهُ يَصۡطَفِي مِنَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ رُسُلٗا وَمِنَ ٱلنَّاسِۚ

الله غوره کوي له پرښتو څخه استازي (چې واسطه کېږي په منځ د الله او انبياوو کې)، او له خلقو څخه (هم غوره کوي استازي).

تفسیر: له ځينو پرښتو څخه د رسالت کار اخلي، مثلاً د جبرئيل عليه السلام او له ځينو انسانانو څخه چې پاک الله د دغه منصب لپاره انتخاب کړي؛ همدغه د رسالت کار اخلي، ښکاره ده چې د هغوی درجه د نورو خلقو څخه ډېره لوړه (اوچته) ده.

إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعُۢ بَصِيرٞ ۝٧٥

بېشکه الله ښه اورېدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه ليدونکی دی (د ټولو افعالو).

تفسیر: يعني الله تعالى د دوی په ټولو خبرو خبر دی، د دوی د ماضي او مستقبل ټول احوال ويني، نو ځکه هغه حق لري چې د هر چا احوال او استعداد ته وګوري، او سم له هغه سره يې د رسالت په منصب فايز او برياﻟى کړي: ﴿ٱللَّهُ أَعۡلَمُ حَيۡثُ يَجۡعَلُ رِسَالَتَهُۥ﴾ (۸ جزء د الأنعام سورت (۱۲۴) آيت (۱۵) رکوع).

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۗ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٧٦﴾

پوهيږي (الله) په هغه څه چې وړاندې د دوی دي، او په هغه چې وروسته د دوی دي، او خاص د الله طرف ته بېرته ګرځولی کيږي ټول کارونه.

تفسير: يعني خاص الله تعالی ته بېرته ګرځولی شي ټول کارونه، او هيڅوک د الله تعالی په کارونو کې د اعتراض حق نه لري، د الله تعالی حکم، تدبير، د انبياوو انتخاب او نور ټول کارونه ښه دي، او د ده په حکم او اراده سره کيږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۩ ﴿٧٧﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو !) رکوع کوئ تاسې !او سجده کوئ تاسې ! (په لمانځه کې)، او عبادت کوئ تاسې ! د رب خپل (نه د بل)، او کوئ نېک کارونه (لکه صله رحمي او ښه اخلاق) لپاره د دې چې بری ومومئ (په نعمت او جنّت سره).

تفسير: د شرک د غندنې او د مشرکانو د سپکونې څخه وروسته مؤمنانو ته خطاب کوي، چې تاسې يوازې د خپل يوه الله تعالی په بندګۍ لګيا اوسئ !او د هغه په حضور کې د بندګۍ سرونه ښکته کړئ !او د عبوديت او عاجزۍ وچولې (تندی) مو هم هغه ته په ځمکه کېږدئ !او نور د ښېګڼې ټول کارونه هم خاص د الله تعالی لپاره کوئ، څو دنيوي او اخروي ښېګڼې او نېکۍ مو په برخه شي.

ځينې مفسرين د دې آيت د رکوع او سجدې له دغه تخصيص څخه د تلاوت سجده مرادوي.

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۚ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ ۖ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

او زيار (کوښښ) کوئ په (لاره د جهاد، طاعت، او رضاء د) الله په حق جهاد د هغه سره (چې ورته وړ، مستحق، او لايق دی)، دغه (الله) غوره کړي يئ تاسې، او نه يې دی ګرځولی (نه يې دی ايښی) په تاسې په دين کې هيڅ حرج (مشقّت او اشکال)، (متابعت وکړئ د) دين د پلار خپل چې ابراهيم دی، دغه (الله) ونومولئ تاسې مسلمانان پخوا (له دغه قرآن څخه په نورو اسماني کتابونو کې)، او په دغه (قرآن) کې (هم)، لپاره د دې چې شي رسول (ستاسې) شاهد په تاسې (د تبليغ خپل)، او چې شئ تاسې (ای مسلمانانو !) شاهدان په نورو خلقو (د تبليغ د نورو انبياوو)، نو قائموئ (سم اداء کوئ تاسې سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوئ تاسې زکات، او ښه ټينګ ونيسئ تاسې (دين د) الله، دغه (الله) مالک دی ستاسې، پس ښه مالک دی (الله)، او ښه مرسته (مدد) کوونکی دی الله.

تفسير: د خپل نفس د تهذيب او د دنيوي چارو د سمون لپاره داسې پوره زيار (کوښښ) کوئ، چې د دې لوی او اهمّ مقصود سره موافق وي، آخر د دنيوي مقاصدو د برې او کاميابۍ لپاره تاسې څومره تکليفونه او زحمتونه په ځان اخلئ، دا خو د دين او د آخرت د دائمي برې او کاميابۍ لاره ده، چې په هغې کې هر څومره زحمت او محنت ومومئ؛ بيا هم د انصاف له مخې کم دی.

تنبیه: د «مجاهده» په لفظ کې هر قسم کوښښونه، د ژبې وي، که د قلم، مالي وي که بدني؛ شامل دي، او هم د «جهاد» تمام اقسام، جهاد مع النّفس، جهاد مع الشيطان، جهاد مع الكفّار، جهاد مع البغاة، جهاد مع المبطلين؛ د هغه لاندې داخل دي.

﴿هُوَ اجْتَبٰىكُمْ﴾ يعني له ټولو څخه اعلی او افضل رسول او له ټولو شرائعو څخه يې اکمل شريعت در کړ، او په تمامه دنيا کې د الله تعالی د پيغام رسولو لپاره يې تاسې غوره او منتخب کړئ ! او په ګردو امّتونو باندې يې تاسې ته فضيلت درو باښه.

﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّيْنِ مِنْ حَرَجٍ﴾ يعني په دين کې يې هيڅ داسې يو اشکال نه دی پرېښی، چې د هغه کول سخت او مشکل وي، په احکامو کې يې د هر ډول رخصتونو او آسانيو لحاظ ساتلی دی، دا خو بېله خبره ده چې تاسې يو آسان کار په خپل ځان مشکل وګرځوئ.

﴿مِلَّةَ اَبِيْكُمْ اِبْرٰهِيْمَ﴾ متابعت وکړئ ! ای مؤمنانو د دين د پلار خپل چې ابراهيم عليه السلام دی، کله چې ابراهيم عليه السلام د محمد مصطفی صلی الله عليه وعلی آله وصحبه وسلّم په اجدادو کې شامل دی؛ نو ځکه د ګرد امّت پلار شو، يا به دا مراد وي چې د عربو پلار دی، ځکه چې د قرآنکريم ړومبني مخاطبان هم دوی وو.

﴿هُوَ سَمّٰىكُمُ الْمُسْلِمِيْنَ﴾ دغه الله تعالی يا ابراهيم عليه السلام ونوموئ تاسې مسلمانان، يعني الله تعالی په پخوانيو کتابونو او په دې عظيم الشأن قرآن کې ستاسې نوم «مسلم» اېښی دی، چې معنی يې حکم منونکي، وفا خوښوونکي دي، يا ابراهيم عليه السلام له پخوا څخه ستاسې نوم د مسلمان اېښی دی، کله چې پخپله دعاء کې يې ويلي وو: ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَآ اُمَّةً مُّسْلِمَةً﴾ د (البقرة سورت (۱۵) رکوع)، او په قرآن کې هم ښايي د همده په غوښتنه دغه نوم په تاسې اېښود شوی دی، په هر حال ستاسې نوم «مسلم» دی، اګر که نور امتونه هم مسلمانان وو، مګر دغه لقب ستاسې لپاره غوره او ټاکل شوی دی؛ نو ښايي پرې فخر وکړئ.

﴿لِيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ شَهِيْدًا﴾ يعني تاسې يې د دې لپاره غوره کړئ چې تاسې نورو امّتونو ته ښوونه وکړئ، او رسول الله صلی الله عليه وسلم تاسې ته ښوونه وکړي، او دغه امّت چې له ټولو څخه وروسته راغلی دی، غرض يې دا دی چې دی د نورو امّتونو غلطی اصلاح کړي، او ګردو ته سمه صافه لاره وښيي، ګواکې هغه مجد او شرف چې د ده په برخه شوی دی؛ له همدې وجه دی چې دی د ګردې (ټولې) دنيا معلم (لار ښوونکي) وګرځي او په تبليغي جهاد کې مصروف واوسي.

تنبیه: نورو مفسرانو (شهيداً) او (شهداء) د شاهد او ګواه په معنی اخيستی دی، کله چې د قيامت په ورځ کې نور امّتونه انکار وکړي، چې انبياء الله عليهم السلام مونږ ته تبليغ نه دی کړی، او له انبياوو څخه شاهدان وغوښتل شي؛ نو دوی به محمّدي أمّت د شاهد په ډول ور وړاندې کړي، او دغه امّت به داسې شاهدي اداء کړي: «بېشکه چې دغو انبياوو عليهم السلام د دعوت او تبليغ وظائف انجام کړي دي، او د الله تعالی حجّت يې قائم کړی دی»، کله چې له دوی څخه پوښتنه وشي چې دا خبره تاسې ته څرنګه معلومه شوه؟ نو ځواب به ورکړي چې «دغه اطلاع مونږ ته څمونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم راکړې ده، چې د ده په صداقت باندې د الله تعالی محفوظ کتاب قرآنکريم شاهد دی»، ګواکې دغه فضل او شرف يې ځکه درکړی دی، چې تاسې په يوې عظيم الشأني دعوی کې د يوه معزّز شاهد او ګواه په شان درېدونکي يئ، ليکن ستاسې د دغې شاهدۍ اوربدل او اهميت هم ستاسې د معظّم رسول په واسطی سره دي، چې هغه به ستاسې تزکيه کوي.

"تمت سورة الحجّ بفضله ومنّه، فله الحمدُ وعلي نبيّه الصلاةُ والتسليم ".

سُورَةُ المُؤْمِنُونَ

«د (المؤمنون) سورت مکّي دی، (۱۱۸) آيتونه (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۳) او په نزول کې (۷۴) سورت دی، وروسته د (الأنبياء) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿۱﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿۲﴾

په تحقيق بريالي (بهرمن ـ کامياب) شوي دي مؤمنان. هغه (مؤمنان) چې دوی په لمونځونو خپلو کې عاجزي کوونکي ويريدونکي دي (له الله نه).

تفسير: د «خشوع» معنی دا ده چې د بل چا په مخ کې په خوف او هيبت سره ساکن او سربښکته کړي، لکه چې ابن عباس رضي الله عنهما د ﴿خٰشِعُوْنَ﴾ تفسير په «خائفون ساکنون» سره کړی دی، او د ﴿تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ﴾ آيت هم دلالت کوي چې په «خشوع» کې يو قسم سکـون او تذلّل معتبر دی.

په قرآنکريم کې «خشوع» د «وجوه ـ أبصار ـ أصوات ـ اونورو» صفت ښودلی شوی دی، او په دغه آيت کريمه د ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ﴾ کې د قلب صفت ښوولی شوی دی، معلوميږي چې اصلاً «خشوع» د زړه کار دی، او د نورو بدني أعضاوو خشوع د زړه د خشوع تابع ده، کله چې په لمانځه کې قلب خاشع، خائف، ساکن او ښکته شي؛ نو خيالات هم د دې خوا او د هغې خوا د مشغولتيا او ګرځېدو څخه فارغ او په هم هغه يو مقصود باندې ټينګ ودريږي، نو بيا د خوف، هيبت، سکون، خضوع او خشوع آثار پر بدن هم ظاهريږي، مثلاً د اوږو، سر، او سترګو ښکته غورځول، په ادب سره درېدل، دې خوا او هغې خوا ته نه کتل، له خپلو کاليو (جامو) او ويښتو او نورو شيانو سره لوبې نه کول، د ګوتو نه ترکول، او په دې قسم د «خشوع» د لوازمو څخه نور افعال او احوال هم شته.

په احاديثو کې د أبو بکر الصدّيق رضي الله تعالی عنه او عبد الله بن الزّبير رضي الله تعالی عنه څخه منقول دي، چې دوی به په لمانځه کې داسې ساکن او آرام وو، لکه يو بې ساه لرګی، او ويل کېده چې دغه د لمانځه خشوع ده.

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿۳﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی له ناکارو (بدو اقوالو بدو افعالو) څخه مخ ګرځوونکي دي.

تفسير: يعني په فضولو او بېکارو مشاغلو کې خپل وخت نه ضايع کوي، که کوم بل سړی لغو او چټي (بېکاره) او مهملې خبرې يا افعال کوي؛ نو د هغو له اورېدلو او کتلو څخه مخ اړوي، او ده ته د عبوديت د وظائفو له ايفاء کولو څخه دومره وخت او فرصت نه وي ميسّر چې په دغسې بې فائدې جګړو او فضولو خبرو کې ځان اخته کړي.

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ﴿۴﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی (تل) د زکات اداء کوونکي دي (چې د مالي فعلي او قولي عباداتو جامع دی).

تفسير: يعني دغه د دوی عادت دی چې تل زکات اداء کوي، او داسي نه دي چې کله يې ورکوي او کله يې نه ورکوي، غالبًا له همدې جهته د ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ﴾ په ځای يې د ﴿لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُوْنَ﴾ ترکيب اختيار فرمايلی دی، ګواکي دا يې ښودلي دي چې د زکات اداء د دوی مستمر کار دی، ځينو مفسرينو دلته زکات د طهارت او پاکيزګی يا د نفس د تزکيې په معنی اخيستی دی، ګواکي دغه آيت يې د ﴿قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى﴾ او د ﴿قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰىهَا﴾ په شان ګرځولی دی، که دغسي مراد وي؛ نو د هغه مفهوم دي عام کېښود شي، چې په هغه کې د بدن، د زړه، او د مال پاک ساتل ګرد داخل شي، زکات او صدقات هم يو قسم مالي تطهير دی: ﴿خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيْهِمْ بِهَا﴾ (۱۱ جزء د التوبة سورت (۱۳) رکوع (۱۰۳) آيت)، د داسي ويلو چې دغه آيت مکي دی، او په مکي معظمې کې لا زکات نه وو فرض شوی، ابن کثير رحمه الله جواب داسي ورکړی دی چې: د زکات اصلي مشروعيت په مکه کې شوی وو، هو ! د هغه د مقاديرو او نصابونو او نورو تشخيص وروسته د مديني منورې له راتګه وشو، والله أعلم.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ ۝ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ۝ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعٰدُوْنَ ۝

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی فروجو (ځای د شهواتو) خپلو لره ساتونکي دي (له زنا څخه). مګر پر ښځو خپلو يا پر هغو وينځو چې مالکان شوي وي د هغو ښې لاسونه د دوی، پس بېشکه دوی نه دي ملامت کړی شوي (په ورتلو سره ښځو او وينځو خپلو ته). پس هر څوک چې وغواړي (دفع د شهوت) غير له دغو (ښځو او وينځو خپلو) نه پس دغه کسان هم دوی دي تجاوز کوونکي (له حده).

تفسير: يعني له خپلې منکوحې ښځې يا وينځې څخه ماسوا بله کومه لاره د شهوت د قضاء لپاره ولټوي؛ نو دی د حلالو له حدودو وتونکی دی، په دې کې زنا، لواطت، او استمناء باليد (د لاس په وسيله د ځان نه منی ويستل) او نور ټول غير مشروعه صورتونه راغلل، بلکه ځينو مفسرينو د «متعه» پر حُرمت هم پر همدغه آيت استدلال کړی دی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِاَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ۝

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی امانتونو خپلو لره او عهدونو خپلو ته (که د خالق که د مخلوق) رعايت کوونکي دي (چې بېوفايي او خيانت په کې نه کوي).

تفسير: يعني د امانت او قول او اقرار حفاظت کوي، خيانت او بد عهدي نه کوي، نه د الله تعالی په معاملاتو کې، او نه د بندګانو په چارو کې.

وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَوٰتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ۝

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی (همېشه) پر لمونځونو خپلو ساتنه کوي (چې تل يې سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو).

تفسير: تر دې ځايه پورې يې د مفلحينو مؤمنينو شپږ صفات او خصال بيان وفرمايل:

(۱): سره له خضوعه او خشوعه د لمونځونو اداء کول.

(۲): د باطلو، لغوو، او بېپاکو خبرو او ناکارو کارونو څخه ځان بېل ساتل.

(۳): د زکات يعني مالي حقوق اداء کول، يا خپل نفس او مال پاک ساتل.

(۴): نفساني شهوات پخپل واك او اختيار كې ساتل.

(۵): د عهد او امانت حفاظت يعنې د ګردو (ټولو) معاملاتو درست او منظم ساتل.

(۶): او په آخر كې يې بيا د لمونځونو د قيام تأكيد وفرمايه.

له دې نه ظاهريږي چې د لمانځه حق د الله تعالى په نزد ډېر لوړ او اعلى څيز دى، چې دلته يې خپله خبره پر هم هغه باندې شروع او پر هم هغه باندې يې ختمه كړه.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾

همدغه (مؤمنان موصوف په دغو ښېږو واړو صفاتو) هم دوى دي وارثان، هغه (وارثان) چې ميراث به اخلي (ويړيا اعلى جنت د) فردوس (د دوزخيانو برخه به هم اخلي)، دوى په دغه (جنت الفردوس) كې تل پاتې كېدونكي دي.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ ﴿١٢﴾

او قسم دى خامخا په تحقيق پيدا كړى دى مونږ انسان (آدم) له خالصې (صافي له خيرې ويستلې شوې) خټې نه.

تفسير: څكه چې څمونږ د ټولو پلار آدم عليه السلام له منتخبې او غوره كړى شوې خاورې څخه پيدا كړى شوى دى، او برسېره پر هغه تمام بني آدمان له نطفې څخه پيدا كيږي، چې دغه نطفه هم له څمكې څخه بالوسيله متشكله كيږي، چې د منتخبو اوغوره كړيو شيانو خواړه او د اغذيه وو عصاره او خلاصه ده.

ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿١٣﴾

بيا وګرځاوه كښېنود مونږ (اولاده د) دغه (آدم) نطفه (ترلى څاڅكى د مني) په يو قرارګاه محكم (رحم كې).

تفسير: يعنې د مور په رحم كې چې له هغه ځايه بل هيچېرې نشي خوځېدلى.

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ ۚ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾

بيا وګرځوله مونږ دا نطفه ټوټه د وينو (كلكه سرېښناكه)، بيا وګرځوله مونږ دغه ټوټه د وينو يوه وړه ټوټه د غوښو، بيا وګرځوله مونږ دا پوټى د غوښو هډوكى، بيا ور واغوستله مونږ دې هډوكو ته (پس له پيدا كولو د رګونو او د پلو او نورو) غوښه، بيا مو (ژوند) پيدا كړ دى په پيدا‌ښت بل سره (په نوي صورت)، پس ډېر ښه بركت اچونكى دي الله تعالى لوړ چې ډېر ښه پيدا كوونكى (صورت تړونكى) دى، (له نورو ټولو پيدا كوونكيو، صورت تړونكيو څخه خلقًا).

تفسير: يعنې د غوښې يوه برخه كلكوي، او ترې هډوكي جوړوي، او د هډوكو پر قفس (ډانچه) او سلسله رګونه، پلې، تارونه او د بدن نور څيزونه چې ورته حاجت وي د پيدا كولو څخه وروسته غوښې او پوستكي زرغونوي، پخوا له دې په (۱۷ جزء د الحج سورت په (۱) ركوع) كې د انسان د تخليق هم دغه كيفيت بيان كړى شوى دى.

﴿ثُمَّ أَنشَأۡنَٰهُ خَلۡقًا ءَاخَرَ﴾ ـ «بیا مو ژوندی پیدا کړ دی په پیدایښت بل سره (په نوي صورت)»، یعني د روح د پوکولو په سبب یې له دې نه یو ژوندی ویښ انسان جوړ کړ، چې پر دغه ذي روح انسان وروسته له دې نه د طفولیت (ماشوموالي)، شباب (ځوانی)، کهولت (پوخ عمر)، او شیخوخت (بوډاوالي) ډېر احوال او ادوار او مراحل تیرېږي، یا دا چې اول جماد وو، اوس یې حیوان کړ، پخوا ړوند، کوڼ، ګونګ وو، اوس یې لیدونکی، اورېدونکی، ویونکی کړ.

فائده: سره له دې چې الله تعالی د تمامو موجوداتو خالق دی، یعني ځمکې، اسمانونه، عرش، کرسي، لوح، قلم، جن، ملائک، لمر، سپوږمی، ستوري، جبال، بحار، اشجار، انهار او داسې نور ډېر أشیاء یې پیدا کړي دي، مګر په هیڅ یوه باندې یې داسې ثناء په ذات پاک خپل ونه ویله لکه چې په پیدا کولو د انسان، له دې نه دا خبره معلومه شوه چې انسان ورته ډېر معزّز او مکرّم دی، ځکه یې فرمایلي دي: ﴿وَلَقَدۡ كَرَّمۡنَا بَنِيٓ ءَادَمَ﴾ الآیة ـ خامخا په تحقیق کرامت عزت ورکړی دی مونږ ځامنو د آدم ته.

﴿ثُمَّ إِنَّكُم بَعۡدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ١٥﴾

بیا بېشکه تاسې پس له دې ژوندي کولو د تاسې (په دغه پاس طریقه سره) خامخا مړه کیدونکي یئ.

تفسیر: یعني ستاسې وجود ذاتي او خانه زاد نه دی، بلکه مستعار او د الله تعالی عطاء او بخشش دی، لکه چې د موت په لېږلو سره د هغه ګردې نقشې ورانوي، او تاسې په هغه وخت کې د مرګ له زوررورو او قوي منګولو څخه خپل ژوندون نشئ ساتلی، نو معلوم شو چې بل کوم قاهر قوت او قدرت ستاسې پر سرونو شته؛ چې ستاسې د وجود ژوندون او بقاء زمام یې ټینګ په خپل قدرت کې نیولی دی، او هر وخت چې اراده او مشیت وفرمایي؛ هغه پرېږدي او خوشې کوي یې، یا یې بېرته راکاږي، فسبحان الله أحسن الخالقین.

﴿ثُمَّ إِنَّكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ تُبۡعَثُونَ ١٦﴾

بیا بېشکه تاسې په ورځې د قیامت کې بیا ژوندي راپاڅولی شئ (له قبورو لپاره د جزا).

تفسیر: هغه لوی ذات چې اول ځلي یې پیدا کړی وو؛ هم هغه دویم ځلي هم بیا ژوندی راپاڅوي، لومړی د وجود مستور قوتونه او د اعمالو نتائج پخپل ډېر کامل صورت سره ظاهر او دغه په اثبات رسوي، چې دومره یوه لویه کارخانه مې خوشې چټې (بېکاره)، بې نتیجې، عبث او د لوبو او ساعت تېرۍ لپاره نه وه جوړه کړې.

﴿وَلَقَدۡ خَلَقۡنَا فَوۡقَكُمۡ سَبۡعَ طَرَآئِقَ﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړي دي مونږ ستاسو د سر د پاسه اووه لارې (۷ اسمانونه).

تفسیر: د ﴿طَرَآئِقَ﴾ معنی ځینو مفسّرینو او لغویینو په نزد «طبقات» ده، یعني د اسمان اوه طبقې مو لاندې باندې جوړې کړي دي، فهذا کما قال: ﴿كَيۡفَ خَلَقَ ٱللَّهُ سَبۡعَ سَمَٰوَٰتٖ طِبَاقٗا﴾ (۲۹ جزء د نوح سورت (۱۵) آیت (۱) رکوع)، او ځینې د ﴿طَرَآئِقَ﴾ معنی لارې اخلي، یعني اوه لارې مو جوړې کړي دي، چې د پرښتو د تللو او راتللو معبرې دي.

﴿وَمَا كُنَّا عَنِ ٱلۡخَلۡقِ غَٰفِلِينَ ١٧﴾

او نه یو مونږ له (ټولو احوالاتو د) مخلوقاتو (خپلو څخه) غافله بې خبره.

تفسير: يعني هر څيز مو په پوره انتظام او محكموالي او خبرداري سره جوړ كړي دي، او د ده د حفاظت او بقاء له طريقو څخه مونږ پوره باخبره يو، په سماويه وو اجرامو او سفليه وو مخلوقاتو كې يو داسې څيز هم نشته دی؛ چې څمونږ د علم او قدرت له احاطې څخه خارج وي، كه نه دغه ټول نظم ترتيب او تنسيق سره ګډوډ او خراب تراب كيږي: ﴿يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا﴾ (۲۷ جزء د الحديد سورت (۴) آيت (۱) ركوع).

وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ ۖ وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾

او نازلې كړې دي مونږ له (طرفه د) اسمانه اوبه په اندازه، نو ومو درولې دغه (اوبه) په ځمكه كې، او بېشكه مونږ په بيولو وركولو د دې (اوبو) خامخا قادر يو (لكه چې قادر يو په نازلولو يې هم).

تفسير: يعني راښكته كړې دي مونږ له لوري د اسمانه اوبه په هغه مېچ چې د مخلوقاتو ښېګڼه په كې وينو، نه دغومره زياتې چې بې وقته او بې موقعه تباه او توی لاړې شي، او نه دومره لږې مو دركړې دي چې ستاسې ضروورياتو ته كفايت ونه كړي.

﴿فَأَسْكَنَّاهُ﴾ الآية ـ يعني ځمكه د باران اوبه پخپل منځ كې ځبېښي، او جذب كوي يې، چې بيا مونږ دغه اوبه ترې د كاريزو كوهيو او برمو او نورو په وسيله راوباسو، او ترې استفاده كوو، يا پخپله دغه اوبه د چينو او زېمونو ځمكو په وسيله بهيږي (يا يې درووو د ځمكې په سر هم په تالابونو ډنډونو او نورو ظرفونو كې).

﴿وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ﴾ الآية ـ يعني كه باران دربانديې ونه ورووو؛ نو څوك به يې دربانديې اوروي؟ او كه يې در بانديې اوروو، خو د شرب ارواء (خړبولو) او د استفادې وسائل او وسائط در څخه واخلو، او تاسې ته داسې قوّت او قدرت در نه كړو، چې ترې ګټور (فائده مند) شئ (مثلاً دومره يې ژورې بوځو، چې تاسو يې ونه شئ ايستلی، يا يې ژر تر ژره وچې او بيا يې په هوا كې ګډې كړو، يا يې تروې او خُوسا كړو، دغه كارونه او نورې ټولې چارې څمونږ له قدرته پوره دي، نو ستاسې له لاسونو څخه څه پوره دي، او څه به كولی شئ؟.

فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾

پس پيدا كړي دي مونږ تاسې ته په دې (اوبو) سره باغونه رنګارنګ له خرماګانو او (له) انګورو چې شته تاسې ته په دې (باغونو) كې مېوې ډېرې، او له دغو (باغونو) څخه خورئ تاسې (مېوې).

تفسير: يعني په هغو د پسرلي او بهار د ليدلو څخه خوشالېږئ، او د هغو د حاصلاتو څخه ځينو د تفكّه په ډول او ځينې د غـذاء په صورت استعمالوئ.

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾

او (بل پيدا مو كړه هغه) ونه چې وځي له (غره د) طور سينا څخه چې زرغونيږي له غوړو سره او له انګولي (كتغ) سره لپاره د خوړونكيو.

تفسير: يعني د خونې (زيتونې) ونه چې ترې تېل ووځي، چې د منبلو او نورو په مصرف رسيږي، او ډېر زيات خلق يې د كتغ (انګولي) په شان استعمالوي، د ښونې ذكر يې په خصوصيت سره وفرمايه، ځكه چې د هغه فوائد زيات دي، او د يوه مخصوص فضل او شرف حيثيت لري، ځكه د «التين» په سورت كې پرې قسم هم ياد شوی دی، د طور غره په لوري نسبت كول هم د همدغې (خونې) زيتون د فضيلت او بركت ښكارولو لپاره دی، ځكه چې په هغه وخت كې به هلته د دغې خونې ونې ډېرې زياتې وې.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾

او بېشکه چې تاسې ته په څارويو کې خامخا عبرت دی، چې څښوو مونږ تاسې ته له هغو پيو نه چې په ګېډو د دوی کې دي، او شته تاسې ته په دغو (څاروو کې) منافع (ګټې فائدې) ډېرې، او له دوی (د ځينو اجزاوو) څخه خورئ تاسې (شودې غوښې اونور).

تفسير: يعني د حيواناتو شودې مونږ په خپل قدرت سره پر تاسې څښوو، او ډېرې زياتې فائدې مو د تاسې لپاره د دغو حيواناتو په وجود کې ايښې دي، تر دې چې د ځينو حيواناتو د غوښو خوراک مو هم پر تاسې حلال کړی دی.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

او پر دغو (څاروو) او پر بېړيو باندې باروولی شئ تاسې (په بر او بحر کې).

تفسير: يعني په وچه کې د حيواناتو (او نورو نقليه وو وسائلو) په وسيله او په اوبو کې د بېړيو کښتيو (او جهازونو او نورو نقليه وو وسائطو) په واسطه (او همداسې په هوا او نورو کې) نقل او حرکت کوئ، او له يوه ځايه بل لرې ځای ته درومئ! او ډېر درانه درانه شيان او سامان مو پرې باوروئ.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ
الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَن يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنزَلَ
مَلَائِكَةً مَّا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقيق لېږلی وو مونږ نوح خپل قوم ته، نو وويل (نوح): ای قومه ځما! عبادت کوئ تاسې (يواځې) د الله، نشته تاسې ته بل هيڅ معبود برحق غير له دغه (الله)، آيا پس نه ويرېږئ تاسې (له عذابه د الله)؟ پس وويل هغو مشرانو چې کافران شوي وو له قومه د دغه (نوح خپلو اتباعو ته) چې: نه دی دا نوح مګر يو انسان دی په شان ستاسې، اراده لري د دې خبرې چې مشر شي پر تاسې باندې، او که اراده فرمايلې وی الله (د لېږلو د رسول انسانانو ته نو) خامخا لېږلي به يې وې پرښتې (نه انسانان)، نه دی اورېدلی مونږ دا (چې رسول بني آدم وي، يا توحيد) په هغو پلرونو ځمونږ کې چې پخوا وو.

تفسير: يعني په ده کې څه فرق شته، چې دی رسول شي او تاسې نه شئ؟، دی غواړي چې مشرتوب ځان ته حاصل کړي، نو ځکه دغه پلمه (تدبير) او چل يې جوړ کړی دی، که نه که الله تعالی رسول لېږه؛ نو بل سرې پرې دربدلی وو چې همدا يې رالېږلی دی، او پرښته به يې نه وی رالېږلې، مونږ داسې عجيبه خبره له سره نه ده اورېدلې، چې يو ځمونږ په شان سړی او معمولي انسان د الله تعالی رسول شي، او نورو ټولو معبودانو ته بد ووايي، او له منځه يې ورک کړي، او داسې دعوت او بلنه وکړي چې تاسې يواځې د احد او واحد الله تعالی عبادت وکړئ! او بل هيڅوک مه منئ!.

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٢٥﴾

نه دی (دا نوح) مګر يو داسې سړی دی چې په ده پورې نښتې دی لېونتوب سودا، پس انتظار کوئ تاسې ده ته تر يوه وخته پورې (چې جوړ شي يا مړ شي).

تفسير: دغه د نوح عليه السلام د زمانې د کفّارو وينا ده: معلومېږي چې د دې غريب دماغ خراب او فکر يې له کاره وتلی دی، که نه د ټول قوم په خلاف او خپلو پلرونو او نيکونو له اصوله مخالف داسې خبرې به يې ولې له خولې ايستلې؟

چې هیڅوک پرې یقین او باور نشي کولی، آیا که دا کار ښکاره لېونتوب نه دی نو څه دی؟ ښه خو دا ده چې تاسې څو ورځې صبر وکړئ! او انتظار وکړئ! ګوندې څه مدّت وروسته دی په سد او په هوش راشي، او د جنون او د سودا د دغې دورې څخه افاقه ومومي او جوړ شي، یا دی پخپلو همدغو ویلو ویلو کې مړ شي، او سا یې وخیژي، او دغه قصه پای ته ورسیږي (العیاذ بالله).

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾

وویل (نوح) ای رب څما! مدد وکړه له ما سره په سبب د دې چې تکذیب یې وکړ څما.

تفسیر: یعني کله چې د نوح علیه السلام ټول زیار (محنت) او کوښښ ښکاره ثابت شو، او د نهه نیمو سوو کلونو ټول زیار او زحمت یې ورته بې ثمره او بې نتیجې څرګند شو، او موفّق نه شو چې دغه کفّار د ضلالت له لارې څخه چپ او د هدایت پر سمه لاره یې ور روان کړي؛ نو د الله تعالی په دربار کې یې عرض او فریاد وکړ چې: یا الله! اوس د دغو اشقیاوو په مقابل کې څما امداد وفرمایه، څکه چې ظاهراً دغه خلق څما د تکذیب څخه مخ ګرځوونکي نه دي، او د نورو خپلو راتلونکو نسلونو او اولادونو افکار او عقائد هم خرابوونکي دي.

فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾

پس وحي وکړه مونږ دغه (نوح) ته؛ داسې چې اوس جوړه کړه یوه بېړۍ په لیدلو (د سترګو او نظر لاندې) څمونږ، او په وحي (امر او ښودنې) څمونږ، پس کله چې راغی امر (حکم) څمونږ (پر نزول د عذاب سره)، او راوخېږده (په اوبو) تنور؛ پس ورننباسه (سواره کړه) په دې بېړۍ کې له هره قسمه جوړه جوړه، دوه دوه (نر او ښځه)، او اهل (بیت) خپل (یا مؤمنان)، مګر مه ننه باسه هغه څوک چې ړومبی شوې ده په ده خبره (د عذاب) له دوی نه، او مه کوه خبرې له ما سره په باب د هغو کسانو چې ظلم یې کړی دی (په نفسونو خپلو باندې) بېشکه په دوی باندې حکم کړی شوی د غرقېدلو.

تفسیر: یعني کفّار اګر که ستا له کورنۍ څخه هم وي؛ له خپله څانه سره یې مه سوروه! څکه چې د الله تعالی له درباره د عذاب قطعي حکم صادر شوی دی، او د دغې فیصلې اجراء او انفاذ یو حتمي او ضروري کار دی، اوس له ظالمانو څخه د هیڅ یوه د نجات او خلاصې لپاره هیڅ یوه سعې او کوښښ مه کوه!.

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّانَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٨﴾

نو کله چې برابر شوې وختلې (ای نوحه) ته او هغه (مؤمنان) چې له تا سره دي پر بېړۍ باندې؛ نو ووایه چې: ټول حمد ثناء ده خاص هغه الله ته چې خلاص یې کړو مونږ له ظالم قومه (مشرکانو) څخه.

تفسیر: یعني الله تعالی مونږ له دوی څخې بېل کړو، او له عذاب څخه یې مأمون او مصئون وساتلو.

وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٢٩﴾

ووایه (ای نوحه په وخت د کوزېدو د تا له بېړۍ نه): ای ربه څما! کوز کړه ما په یو داسې څای کې چې مبارک برکتناک وي حال دا چې ته خیر (ډېر غوره) له ټولو کوزونکیو څخه یې.

تفسير: يعني په ېړۍ کې ښه د هوسايي (آساني) او آرام ځای راکړه ! او په کوم ځای کې چې مو له ېړۍ څخه ښکته کوې؛ هلته هم څه ربړ او تکليف راپېښ نشي !، او په هر ډول او په هر ځای کې دې ستا برکت او رحمت څما له حاله سره مل وي !.

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ وَإِن كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ۝٣٠﴾

بېشکه دغه (قصه د نوح) کې خامخا دلائل (د عبرت او قدرت څمونږ) دي، او بېشکه يو مونږ خامخا ازمويښت کوونکي (د بندګانو).

تفسير: چې کوم يو د دغو د اورېدلو څخه عبرت او نصيحت حاصلوي؟ او کوم يو يې نه حاصلوي: ﴿وَلَقَد تَّرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ﴾ (د القمر سورت (١) رکوع، (١٥) آيت، (٢٧) جزء).

﴿ثُمَّ أَنشَأْنَا مِن بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ۝٣١ فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ أَفَلَا تَتَّقُونَ ۝٣٢ وَقَالَ الْمَلَأُ مِن قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْآخِرَةِ وَأَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ۝٣٣﴾

بيا پيدا کړ مونږ پس له (هلاکه د) قومه (د نوح) يو اهل د زماني نور (عاديان يا ثموديان)، پس ولېږه مونږ په هغو کې يو رسول (هود يا صالح) له دوی څخه، (وويل مونږ په ژبه د هغه رسول دوی ته داسې) چې عبادت کوئ تاسې (يواځې) د الله، نشته تاسې ته بل هيڅ بر حق معبود بې له الله، آيا پس نه ويرېږئ تاسې (له عذابه د الله). او وويل مشرانو له قومه د دغه (نبي) څخه کسان چې کافران شوي وو، او نسبت د دروغو يې کړی وو ملاقات د آخرت ته، او نعمتونه ورکړي وو مونږ دوی ته په دغه ژوندون لږ خسيس کې: نه دی دا (نبي) مګر يو بشر سړی دی په مثل د تاسې چې خوري له هغه (څيزه) چې خورئ يې تاسې له هغه نه، او څښي له هغه څيز چې څښئ يې تاسې له هغه نه.

تفسير: يعني عاديان يا ثموديان پر دې خبرې باندې نه وو معتقد چې ورروسته له مرګه به يوه ورځ د پاک الله سره مخامخ کېدونکي يو، او داسې به يې ګڼل چې فقط همدغه د دنيا ژوندون او د هغې عيش او آرام څمونږ په برخه کې دی، او پر ته د معاش د معاد هيڅ فکر به له هغوی سره نه وو، نو ځکه د خپلو رسولانو د ارشاد په مقابل کې به يې داسې چټي خبرې کوې چې دا رسول هم څمونږ په شان سړی دی هغه څه خوري چې مونږ يې خورو او هغه څه څکي چې مونږ يې څکو ظاهر کې په ده کې هيڅ يو داسې امتياز او خبره نشته چې تاسو يې نه لرئ.

﴿وَلَئِنْ أَطَعْتُم بَشَرًا مِّثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَاسِرُونَ ۝٣٤﴾

او (قسم دی) خامخا که اطاعت وکړ تاسې د يوه انسان په شان خپل؛ بېشکه چې تاسې په هغه وخت کې خامخا له زيانکارانو څخه يئ.

تفسير: يعني له دې نه به لويه خرابي او ذلت څه وي چې د خپل ځان په شان د يوه بل معمولي انسان سړي تابع، خادم او مطيع شئ، او خامخا هغه خپل متبوع، مخدوم، او مطاع وګرځوئ؟.

﴿أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُم مُّخْرَجُونَ ۝٣٥ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ۝٣٦﴾

آیا وعده کوي له تاسي سره (او ویروي مو دغه هود یا صالح په دې) چې بېشکه تاسي کله
چې مړه شئ او شئ خاورې او هډوکي؛ نو بېشکه چې تاسي به را ایستل کېږئ (له ځمکې په
بعث سره). ډېر لرې دی ډېر لرې دی (چېرې کېدی شي) هغه څیز چې تاسي سره يې وعده
کولی شي.

تفسیر: دغه هم د کفّارو وینا ده، یعني خومره له عقل څخه بعیده خبره وايي، چې د وراسته هډوکي هغه بخر کي چې له خاورو سره بیخي ګډوډ شوي دي؛ بیا له قبرونو څخه د انسانانو په شکل ژوندي راپاڅولی کیږي، نو ښه تاسي (ای کفارو!) خپله فکر وکړئ چې په داسې چټي (بېکاره) او مهملو خبرو باندې څوك باور کولی شي؟ چې له عقله او صحّت څخه لرې وي؟.

إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾

نه دی دا ژوندون مګر همدا ژوندون ځمونږ د دنیا، چې مرو او ژوندي کېږو، او نه یو مونږ
بیا راپاڅولي شوي وروسته له مرګه (له قبرونو څخه حساب او کتاب ته).

تفسیر: یعني (دغه کفّار وايي) چېرې دی آخرت او چېرې دی حساب او کتاب؟ په څه چې مونږ پوهیږو خو هغه هم دغه د دنیا موجوده سلسله ده، چې مونږ يې ګورو، او هغه همدا یو ژوندي کېدل او یو مړه کېدل دي چې د ګردو تر سترګو لاندې جریان لري، یو څېږیږی (پیدا کیږي) او بل مري، او زیات له دې نه بل هیڅ شی نشته.

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾

نه دی دغه (هود یا صالح) مګر یو سړی چې تړلي يې دي پر الله دروغ، او نه یو مونږ ده ته ایمان
راوړونکي.

تفسیر: یعني کفّار وايي: د دغه سړي دغه وینا چې زه د الله نبي یم، او الله تعالی مړي بیا له سره ژوندي کوي، ثواب او عقاب، جزاء او سزا ورکوي؛ دغه دواړه دعاوی داسې دي چې هغه مونږ له سره نه شو منلی، نو خامخا داسې جګړې نښلولو او د سر درد پیدا کولو ته څه حاجت پاتې دی؟ او له هغه څخه څه فائده عائده کیږي؟ نو بالآخر پیغمبر د کفّارو د داسې خبرو اترو څخه سخت متأثر شو، او له هغه منکرانو څخه بې هیلي او نااميده شو، او داسې دعا يې وکړه:

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَّيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾

وویل (هود یا صالح): ای ربه ځما! مدد وکړه له ما سره په سبب د دې چې دروغجن يې وبللم
زه (او ځما رسالت يې ونه مانه). نو وفرمایل (الله هود یا صالح ته چې) پس له لږ مدّت خامخا وبه
ګرځي (دغه عادیان یا ثمودیان) پښېمانه (په دغه کفر او تکذیب خپل).

تفسیر: یعني د الله تعالی عذاب ورتلونکی دی، چې وروسته له هغه به افسوس او ارمان کول هیڅ د دوی په درد نه خوري، او نه به څه نفع وررسوي.

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ

پس ونیول دوی چغې د هلاکت په حق (او عدل) سره.

تفسیر: له دې په ښکاره ډول دغه مترشح کیږي چې دغه قصه د «ثمود» وه چې د هغه امّت په سخت غږ سره مړ شوی دی، او پر «عاد» سخت باد الوتی وو، او چا ویلي دي چې: دغه قصه د عادیانو ده، چې د «الأعراف» په سورت او په هود

او په شعراء کې په قصې د نوح پسې همدغه ذکر دی، نو بناء پر دغه هر ېخ کن عذاب ته «صیحة» وایه شي، نو ځکه دلته هم «صیحة» ذکر شوه.

فَجَعَلْنٰهُمْ غُثَآءً ۚ فَبُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٤١﴾

پس (هلاک شول نو) وګرځول مونږ دوی شاوړي (خس خاشاک د سیلاب)، پس لرېوالی دی قوم ظالمانو ته (له رحمته د الله).

تفسیر: یعنې لکه چې سیلاب (ځپان) خس او خاشاک له خپله ځانه سره وړي؛ همداسې د الله تعالی د عذاب په سیلاب کې دوی هم وبهېدل او لاهو شول.

ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قُرُوْنًا اٰخَرِيْنَ ﴿٤٢﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُوْنَ ﴿٤٣﴾

بیا پیدا کړ مونږ وروسته له هغو (ثمودیانو یا عادیانو) اهل د زمانو نور (لکه قوم د لوط او شعیب).
نشي ړومبی کېدی هیڅ قوم له وعدې مقررې خپلې، او نه وروستی کېدی شي ترې.

تفسیر: یعنې هر قوم چې د خپلو انبیاوو تکذیب وکړي؛ ګرد په همغو خپلو مقرره وو وعدو سره هلاک کیږي، هر میعاد او هره نېټه چې د هر قوم لپاره مقرره شوې ده؛ هغه د یوې شېبې له مخې هم نه وړاندې او نه وروسته کیږي.

ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا ۗ كُلَّمَا جَآءَ اُمَّةً رَّسُوْلُهَا كَذَّبُوْهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَّجَعَلْنٰهُمْ اَحَادِيْثَ ۚ فَبُعْدًا لِّقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٤٤﴾

بیا ولېږل مونږ رسولان خپل حال دا چې یو په بل پسې پیوست وو، هر کله چې رابه غی کوم امّت ته رسول د دوی؛ نو دروغجن به یې باله دی، پس پرله پسې به کړل مونږ ځینې د دوی په ځینو نورو (په هلاکولو کې)، او وګرځول مونږ دوی تشې قصې (د تعجّب په عالم کې)، پس لرې والی دی (د الله له رحمته) هغه قوم ته چې نه راوړي ایمان (په مؤمن به شیانو باندې).

تفسیر: یعنې الله تعالی د رسولانو سلسله روانه کړه، او یو په بل پسې یې نبي ورلېږه، او د مکذبینو هم د یوه پسې د بل تباه، فناء او بربادېدل جاري وو، له یوه جانبه د انبیاوو بعثت او له بل جانب د منکرینو د اهلاک لمبرونه به سره لګېدل، لکه چې په همدغه سلسله کې ډېر اقوام سره تباه شول، چې له هغوی ځخه د حیرت او عبرت نه د ډکو قصو او افسانو ماسوا بل هیڅ شی نه دی پاتې، او نن د هغوی داستانونه یواځې د پند، نصیحت، او عبرت لپاره ویلی او اورولی کیږي.

ثُمَّ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى وَاَخَاهُ هٰرُوْنَ ۙ بِاٰيٰتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿٤٥﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَاسْتَكْبَرُوْا وَكَانُوْا قَوْمًا عَالِيْنَ ﴿٤٦﴾

بیا ولېږه مونږ موسی او ورور د ده هارون په دلائلو (د قدرت او هغو معجزو) خپلو سره، او په برهان دلیل سند ښکاره. طرف د فرعون او قوم د ده (فرعونیانو) ته، پس کبر سرکشي یې وکړه (له ایمانه) حال دا چې وو دوی قوم متکبّر (سرکش پر خلاف د موسی).

تفسیر: نو ځکه د الله تعالی پیغام یې په خاطر کې رانه ووړ، چې د کبر او غرور نشې د دوی دماغونه بیخي خراب او مختل کړي وو.

فَقَالُوٓا۟ أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَـٰبِدُونَ ﴿٤٧﴾

پس وويل (قبطيانو): آيا پس ايمان راوړو مونږ پر دوو سړيو په مثل شان څمونږ حال دا چې قوم د دوی (سبطيان) مونږ ته خادمان (مريان) دي.

تفسير: يعني د موسی عليه السلام او هارون عليه السلام قوم بني اسرائيلو خو څمونږ مرييتوب او مزدوري کوي، نو د دوی له منځه مونږ د دغو دوو سړيو سيادت او مشرتوب څرنګه منلی شو؟.

فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا۟ مِنَ ٱلْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَـٰبَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

پس دروغجن وبلل دغو (موسی او هارون لره قبطيانو) پس شول (قبطيان) له هلاک کړيو شويو (په غرق سره). او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) ښايي چې دغه (بني اسرائيل) سمه صافه لاره ومومي (په دې تورات سره).

تفسير: يعني د فرعون له اهلاک څخه وروسته مونږ بني اسرائيلو ته «تورات شريف» ورکړ، څو خلق پر هغه تګ او عمل وکړي، او تر جنّت او د الله د رضاء تر منزل پورې ورسېدی شي.

وَجَعَلْنَا ٱبْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُۥٓ ءَايَةً وَءَاوَيْنَـٰهُمَآ إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾

او ګرځولي وه مونږ (قصه د) ځوی د مريمې او د مور د ده (يو لوی) دليل (د قدرت)، او مونږ ځای ورکړی ـ راوستي وو دوی هسکې (اوچتې) ځمکې ته چې خاونده د قرار ده (چې اوسېدونکي يې په ارام دي)، او خاونده د اوبو پاکو صافو بهېدونکو ده.

تفسير: يعني دغه د الهيه وو قدرتونو له دلائلو او نښو څخه دی، چې يواځې د مور له ګېډې يې بې له پلاره عيسی المسيح عليه السلام پيدا کړی دی، لکه چې په «آل عمران» او د «مريم» په سورتونو کې د دې تقرير ليکلی شوی دی.

«ربوة» هسکې (اوچتې) ځمکې ته ويلی شي، چې بيت المقدس يا دمشق يا مصر وو، او پخپلو نورو شاوخوا ځمکو باندې لوړه ده، ښايي دا هم هغه هسکه (اوچته) ځمکه يا غونډۍ وي چې د لنګون په وخت کې هلته بي بي مريمې تشريف درلود (لرلو)، لکه چې د «مريم» د سورت دغه آيات پرې دلالت کوي:

﴿ فَنَادَىٰهَا مِن تَحْتِهَآ أَلَّا تَحْزَنِى قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا * وَهُزِّىٓ إِلَيْكِ بِجِذْعِ ٱلنَّخْلَةِ تُسَـٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴾ چې دغه ځای هسک وو، او ترې لاندې چينه يا وياله بهېده، او د خُرما ونه هغه ته نژدې وه (کذا فسّره ابن کثيررحمه الله).

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُوا۟ مِنَ ٱلطَّيِّبَـٰتِ وَٱعْمَلُوا۟ صَـٰلِحًا

ای رسولانو ! خورئ تاسې له طيّباتو (پاکيزه وو طعامو) څخه او وکړئ تاسې ښه (عملونه).

تفسير: يعني د ګردو انبياوو په دين کې همدغه يو حکم شته چې حلال خوراک له حلالي لارې څخه کټئ او ښک کارونه کوئ !، او ښايي چې په ښکو کارونو ګرد خلق سره مشغول او مصروف اوسي، لکه چې ټولو انبياوو عليهم السلام په نهايت مضبوطي او استقامت سره د حلال اکل، د مقال صدق، او د ښکو اعمالو په مواظبت توصيه او خپل امت ته تأکيدات کول.

د عظيم الشأن قرآن په بل ځای کې دغسې حکم چې دلته رسولانو ته ورکړی شوی دی؛ «عامة المؤمنين» ته ورکړی شوی دی، په دغه کې د نصرانيانو د رهبانيت ترديد هم شوی دی، چې د عيسی عليه السلام له ذکره سره

خاص مناسبت لري، له احاديثو څخه معلوميږي چې د «هر چا خوړل، څښل، آغوستل چې له حرامو څخه وي؛ د هغه د دعاء د قبول توقع نه ښايي چې وکړه شي»، په ځينو احاديثو کې دي: «هغه غوښه چې د حرامو څخه زرغونه شوي وي؛ د دوزخ اور د هغه زيات حقدار دی»، (العياذ بالله).

إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾

بېشکه زه پر هغو کارونو چې کوئ يې تاسې ښه عالم خبردار يم.

تفسير: يعني حلال خوړونکيو او نېکوکارو ته ښايي چې داسې عقيده ولري چې الله تعالى د دوی له ټولو پټو او ښکاره وو احوالو او افعالو څخه ښه عالم دی، او له هغه سره موافق به له هر چا سره معامله کوي، دغه اګر که له رسولانو سره پخپلو زمانو کې خطاب دی، مګر په واقع کې د دوی امّت ته د دغه مطلب اورول مقصود دي.

وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَأَنَا۠ رَبُّكُمْ فَٱتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوٓا۟ أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ زُبُرًا ۖ

او بېشکه دا (سماوي دين چې توحيد او نور مؤمن به شيان دي، ای رسولانو !) ستاسو دين (او د ستاسو د ټولو امتيانو دين) دی په دې حال کې چې دين يو دی، او زه ستاسو رب يم، نو وويرېږئ له ما. پس پرې کړ (امّتيانو د دوی) دين خپل په منځ خپل کې ټوټې ټوټې.

تفسير: يعني د اصولو په اعتبار د ګردو انبياوو دين او ملّت يو او د ګردو الله هم يو دی، چې د هغه د عصيان څخه تل وېره په کار ده، ليکن خلقو په دغه واحد اصل کې اختلاف وغورځاوه، او د دين اصل يې سره ټوټې ټوټې کړ، او بېلې بېلې لارې يې په کې جوړې کړې، پخپل سر د آراوو او اهواوو په متابعت په سلهاوو فرقې او مذاهب جوړ شول، انبياء دغه تفريق خلقو ته نه دی ښوولی، د دوی په نزد د ازمنه وو او امکنه وو او نور اختلاف صرف فروعي اختلاف وو، او په اصول الدين کې ګرد سره بالکليه متفق وو.

كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾

چې هر يو حزب ګوند (له دوی نه) په هغه (باطل دين) چې له دوی سره دی، خوشال دی.

تفسير: يعني داسې به يې ګڼل چې يواځې همدغه مونږ پر حق دين يو، او ځمونږ همدغه لاره سمه او صافه لاره ده.

فَذَرْهُمْ فِى غَمْرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٥٤﴾

پس پرېږده (ای محمده !) دوی په ګمراهي خپلې کې تر يوه وخته (د مرګه) پورې.

تفسير: يعني هغو کسانو چې د انبياوو په متفقه وو هداياتو کې ګوندونه (ډلې) جوړ کړل، او سره بېلې بېلې فرقې او ملّتونه يې قائم کړل، او هره فرقه يواځې پر هم هغو خپلو عقائدو او خيالاتو د زړه له کومې ټينګه ولاړه ده، او په هيڅ ډول له هغه څخه مخ نه اړوي، اګر که ته ډېر پند او نصيحت هم وفرمايې، نو تاسې په دغه غم کې خپل ځان زيات مه کړوئ !، بلکه دوی ته لږ مهلت ورکړئ !، چې دوی د غفلت او جهالت په نشو کې ډوب او نشه پراته وي، ځو هغه موعوده ساعت ورسيږي، او د دوی سترګې ټېغې ټېغې پاتې شي، يعني موت يا د الله تعالى عذاب د دوی پر سرونو او شاوخوا وګرځي.

أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِۦ مِن مَّالٍ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِى ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ بَل لَّا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾

آيا ګمان کوي دوی د دې چې بېشکه هر هغه څيز چې ورکوو يې مونږ دوی ته (په دنيا کې

مدد ورسره کوو) په هغه څیز له ماله او (له) ځامنو. چې تلوار کوو مونږ دوی ته په خیراتونو (او اکرامونو؟ نه ده داسې) بلکه نه پوهیږي دوی (چې دا استدراج او امهال دی).

تفسیر: همدغه د دوی خیال وو، لکه چې ویل به یې: ﴿وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ﴾ (د السبأ سورت (۴) رکوع (۳۵) آیت (۲۲) جزء)، یعني که مونږ د الله تعالی په نزد مردود او مبغوض وی؛ نو دغه مال او دولت او اولاد او نور یې ولې مونږ ته په دغه کثرت سره راکړي دي؟ یعني په دې نه پوهیږي چې د مال او اولاد دغه افراط د دوی د فضیلت او کرامت له سببه نه دی، بلکه د امهال او استدراج په بناء دی، هغومره مهلت او ډیل چې دوی ته ورکاوه کیږي؛ په همدغه اندازه د دوی د شقاوت جام تر خنډو (غاړو) پورې ډکیږي: ﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۹ جزء د الأعراف سورت (۱۸۲ – ۱۸۳) آیتونه (۲۳) رکوع).

إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾

بېشکه هغه کسان چې دوی له (خوفه د) عذاب د رب خپل ویریدونکي دي تل.

تفسیر: یعني صادق او خالص مؤمنان سره له ایمانه او احسانه د کفّارو او مغرورینو پشان له «مکر الله» څخه مأمون نه دي، بلکه تل تر تله د الله تعالی له وېرې څخه لړزیږي او ویریږي چې الله تعالی دې نه کړي چې دغه انعامات او احسانات چې پر مونږ په دغه دنیا کې شوي دي؛ امهال او استدراج وي، د حسن بصري رحمه الله مقوله ده: «مؤمن نېکي کوي او ویریږي، او منافق بدۍ کوي او له سره یې فکر خراب نه وي».

وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾

او هغه کسان چې دوی په آیتونو د رب خپل ایمان راوړي.

تفسیر: یعني پر کونیه وو او شرعیه وو آیتونو دواړو باندې یقین او داسې عقیده لري، چې هر شی دلته راد مخه کیږي؛ هغه عین الحکمت او صواب دی، او هر هغه شی چې هلته رادمخه کیږي؛ هغه هم بالکل حق او هر هغه حکم چې راکاوه کیږي؛ هغه من کل الوجوه صواب او معقول دی.

وَالَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾

او هغه کسان چې دوی په رب خپل پورې نه شریکوي (بل هیڅ شی).

تفسیر: یعني پر خالص ایمان او توحید په طریقه د اخلاص سره قائم دي، او هر یو عمل په صدق او اخلاص سره اداء کوي، د خفي یا جلي شرک یوې شائبې ته د راتللو موقع نه ورکوي.

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿٦٠﴾

او هغه کسان چې ورکوي هر هغه چې ورکوي یې دوی (له زکاتونو او خیراتونو) حال دا چې زړونه د دوی ویریدونکي دي (له نه قبلیدو نه، ځکه چې) بېشکه دوی رب خپل ته ورتلونکي دي.

تفسیر: یعني څه پوهیږو چې هغه هلته مقبول شو که نه؟ وروسته مو په کار راځي که نه؟ د الله تعالی په لاره کې د صرفولو څخه تل د دوی په زړونو کې دغه وېره او اندېښنه وي او پر خپل عمل باندې نه مغروریږي، او سره له نېکۍ کولو هم ویریږي.

أُولَٰٓئِكَ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡخَيۡرَٰتِ وَهُمۡ لَهَا سَٰبِقُونَ ﴿٦١﴾

دغه كسان ډېر تلوار (او رغبت) كوي په نېكيو (طاعاتو) كې، او دوى هغو (نېكيو) ته ړومبى كېدونكي دي (له نورو خلقو نه).

تفسير: هم په دنيا كې او هم په آخرت كې، لكه څنګه چې الله جل جلاله فرمايلي دي: ﴿فَـَٔاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ ثَوَابَ ٱلدُّنۡيَا وَحُسۡنَ ثَوَابِ ٱلۡأٓخِرَةِ﴾ (۴ جزء، د آل عمران سورت (۱۴۸) آيت، (۱۵) ركوع)، نو په حقيقت كې اصلي نېكي په صالحه وو اعمالو، حميده وو أخلاقو او فاضله وو ملكاتو كې وشوه، نه په اموالو او اولادو كې لكه چې د كفّارو ګمان وو.

وَلَا نُكَلِّفُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۖ وَلَدَيۡنَا كِتَٰبٞ يَنطِقُ بِٱلۡحَقِّ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿٦٢﴾

او نه تكليفوو (نه مكلّفوو) هيڅ نفس مګر په قدر د طاقت د ده، او څمونږ سره يو كتاب (لوح محفوظ يا عملنامې) دى، چې بيانوي حق رښتيا، او پر دوى به هيڅ قسم ظلم ونه كړ شي (په تزييد د عقاب، يا تنقيص د ثواب سره).

تفسير: يعني هغه اعمال او خصال چې پاس بيان شول، كوم داسې مشكل كار نه دى، چې د هغه تحمّل د انسان له طاقته خارج وي، څمونږ عادت داسې نه دى چې خلق په مالا يطاق شيانو مكلّف كړو، دغه ګردې خبرې داسې دي چې كه تاسې توجه وكړئ؛ نو پخپله يې حاصلولى شئ، هغه كسان چې د كاملينو سابقينو درجې ته نشي رسېدلى، دوى دې هم خپل وسعت او همّت سره موافق پوره هم هغسې سعي او كوښښ وكړي چې پرې مكلّف دي، د هر يوه اعمال څمونږ په نزد د اعمالو په صحائفو كې درجه په درجه ليكلي موجود دي، چې د قيامت په ورځ د ګردو په مخ كې پرانستلى او كېښودلى كيږي، او د هغه سره موافق به دوى ته جزاء وركوله كيږي، چې په هغه كې د يوې ذرې په اندازه هم ظلم او تېرى نه كيږي، او نه د چا كومه نيكي ضايع كيږي، او نه يې اجر كم وركاوه كيږي، نه بې وجه او بې قصوره د بل چا بار پرې اچولى كيږي.

بَلۡ قُلُوبُهُمۡ فِي غَمۡرَةٖ مِّنۡ هَٰذَا وَلَهُمۡ أَعۡمَٰلٞ مِّن دُونِ ذَٰلِكَ هُمۡ لَهَا عَٰمِلُونَ ﴿٦٣﴾

بلكه زړونه د دغو (كفّارو) په غفلت كې دي له دغه (قرآنه)، او شته دوى ته عملونه (ناپاكه او كارونه بېباكه) غير له دې (شركه د دوى) چې دوى د هغو عملونو كوونكي دي (نو به پرې بيا مومي جزاء او هم دوى به داسې په غفلت او معصيت كې مشغول اوسيږي).

تفسير: د آخرت له حسابه او كتابه دغه خلق غافل او بې پروا، او په دنيوي چارو كې مشغول او لګيا دي، او له سره له هغو څخه نه وزګاريږي، چې دِ آخرت په طرف توجّه وكړي، يا يې دا مطلب چې د دوى په زړونو كې كفر او نفاق ځاى نيولى دى، او دوى د شك، تردد، غفلت او د جهالت په تورو تيارو موجونو او چپو كې ډوب شوي دي، لويه ګناه خو دغه شوه، باقي له دې نه ماسوا نور ډېر ګناهونه شته چې دوى يې سره تولوي، او د يوې شيبې له مخې هم له هغه څخه نه دي جدا، او نه بنايي هم ترې جدا شي، ځكه هغه بد أعمال چې د دوى په حق كې د دوى د بد استعداد لامله (له وجې) مقدّر شوي دي، هغه به خامخا دوى كوي، او خامخا د هغه جزاء به مومي.

حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذۡنَا مُتۡرَفِيهِم بِٱلۡعَذَابِ إِذَا هُمۡ يَجۡـَٔرُونَ ﴿٦٤﴾ لَا تَجۡـَٔرُواْ ٱلۡيَوۡمَۖ إِنَّكُم مِّنَّا لَا تُنصَرُونَ ﴿٦٥﴾

تر هغه پورې كله چې ونيسو مونږ (هم هغه) غنيان (غنيان منعمان) د دوى په (دنيوي) عذاب (د قتل يا قحط يا نورو، نو) ناڅاپه دوى به فريادونه كوي (تېناوارې وهي). مه كوئ فرياد نن ورځ (ځكه چې) بېشكه تاسې سره له مونږ څخه هيڅ مدد به ونه كړى شي (په خلاصولو كې له عذابه).

تفسير: تفسير: يعني څه وخت چې په دنيوي يا اخروي عذاب کې مبتلا شي؛ نو ژاړي او سخت شورماشور اچوي، چې مونږ ته له دغه آفت څخه نجات راکړه ! نبه، په دغه وخت کې به د دوی نجات ورکوونکی څوک وي؟ نو حکم صادريږي چې چپ شئ ! له سره شورماشور مه کوئ ! چې دغه ټولې ژړا او انګولا مو بېکاره ده، نن هيڅوک ستاسې نصرت او مرسته نشي کولی، او نه مو څوموږ له عذابه خلاصولی شي.

قَدْ كَانَتْ ءَايَٰتِى تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنتُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَٰبِكُمْ تَنكِصُونَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِينَ بِهِۦ سَٰمِرًا تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾

په تحقيق وو آيتونه (د قرآن) ځما چې لوستلې به شو پر تاسې (هر وخت) پس وئ به تاسې په پوندو خپلو چې بېرته به ګرځېدئ (او نه به مو مانه کلام ځما). په دې حال چې کبر کوونکي به وئ په دې (قرآن يا محمد يا كعبه) حال دا چې د شپې قصې کوونکي به وئ (په طعن د مقدّساتو کې) مسخرې به مو کولې، پرېښودل به مو (قرآن او نور مطهرات او ترې تنبتېدئ به).

تفسير: يعني ولې اوس شورماشور لګوئ او نارې سورې وهئ، هغه وخت مو په ياد راوړئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به تاسې ته د الله تعالى آيتونه اورول او تاسې به په ډېر سرعت سره ترې تنبتېدئ، او د هغو آيتونو اورېدلو ته به مو هيڅ فکر او توجّه نه کوله، بلکه ستاسې کبر، غرور او ځانمني (خودنمايي) به له سره تاسې ته اجازه نه درکوله چې هغه ومنئ، يا د انبياء الله عليهم السلام خبرو ته لږ غوږ کېږدئ، يعني کفّار به د رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم له مجلسه داسې تنبتېدل لکه چې دوی (العياذ بالله) د کومې چتې (بېکاره) او فضولې قصې له اورېدلو څخه په تنګ شوي ترې لاړ شوي وي، يا به د ﴿سَٰمِرًا تَهْجُرُونَ﴾ مطلب دا وي چې د شپې له مخې به دوی په حرم شريف کې کېناستل، او د دې په ځای چې مؤمنان شي، او په حرم محترم کې عبادت وکړي، او ترې چارچاپېر طواف وکړي؛ د رسول الله صلى الله عليه وسلم يا د عظيم الشأن قرآن په نسبت به يې خبرې کولې، او راز راز قصې او افسانې به يې له خپله ځانه جوړولې، چا به ورته کوډګر ساحر ويل، چا به د شاعرۍ نسبت ورته کاوه، چا به کاهن باله، يو به يو شی ويل، بل به بل شی اورول.

أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا۟ ٱلْقَوْلَ أَمْ جَآءَهُم مَّا لَمْ يَأْتِ ءَابَآءَهُمُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾

آيا پس فکر نه کوي (کُفّار) په دې وينا کې (چې قرآن دی)؟ آيا که راغلي دي دوی ته هغه څه چې (رسول او قرآن دی او) نه وو راغلي پلرونو پخوانيو د دوی ته (نو ځکه انکار کوي)؟.

تفسير: يعني دغه منکرين د قرآن عظيم الشأن په محاسنو کې غور او فکر نه کوي، که نه حقيقت الحال به ورمنکشف کېده، چې بلا شبهه دغه د الله تعالى جل وعلا شأنه کلام دی، چې په هغه کې د ټولو امراضو صحيح علاج ښوولی شوی دی، چې الفاظ يې موجز او معجز او معاني يې واضح او لائح دي، او د نورو د سماوي کتابونو او انبياوو مصدق او مؤيد دی، آيا که راغلي دوی ته هغه څه چې نه وو راغلي پلرونو پخوانيو د دوی ته؟ يعني نصيحت کوونکی به تل وو، يا به انبياء الله عليهم السلام يا به د انبياوو أتباع، او اسماني کتابونه هم پرله پسې نازلېدل، کله يو او کله بل، کله په يو ځای او کله په بل ځای کې، او دغه کومه نوې خبره نه ده، چې د هغې مثال او نمونه به پخوانيو ازمنه وو کې نه ده ليدلې شوې، هو ! دغه ډېر أكمل او خورا أشرف او أقدس كتاب چې اوس نازل شوی دی، په دغه لوی شأن اعلی مرتبې سره پخوا کوم کتاب نه دی راغلی، نو د دې مقتضی داسې وه چې لا زيات ښايي د دغه نعمت قدر مو کړی وی، او په ښه شان سره مو د هغه استقبال کولی، او د هغه د غږ په مقابل کې به مو «لبّيک» ويلی وی، لکه چې أصحابو کرام رضي الله تعالى عنهم ويلی دی.

تنبيه: بنايي دلته له ﴿آبَآءَهُمُ ٱلۡأَوَّلِينَ﴾ څخه «الآباء الأبعدين» (لرې پلرونه او نيكونه) مراد وي، او هغه چې ﴿يٰسٓ﴾ شريف په سورت كې ﴿لِتُنذِرَ قَوۡمًا مَّآ أُنذِرَ ءَابَآؤُهُمۡ﴾ راغلى دى؛ هلته به د «الآباء الأقربين» نژدې پلرونه او نيكونه اراده كړه شوي وي، والله أعلم.

أَمۡ لَمۡ يَعۡرِفُواْ رَسُولَهُمۡ فَهُمۡ لَهُۥ مُنكِرُونَ ٦٩

آيا كه نه دي پېژندلى (كفّارو) رسول خپل (په صداقت او امانت سره) پس دوى له ده څخه منكران دي.

تفسير: يعني آيا څكه يې پر تكذيب او اعراض لاس پورې كړى دى، چې هغوى د خپل د دغه نبي الله له أحواله باخبره نه دي؟ حال دا چې ټول عرب پوهيږي چې محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له هلكتوبه صادق، أمين، عفيف او متّقي وو، خاوند د علم، حلم، كرم، جود، سخا، وفا، احسان، مروت، او كمال د عقل، صحت، حسب، نسب، اخلاق او آداب وو، لكه جعفر رضي الله تعالى عنه د حبشيّ د نجاشي (باچا) په مقابل كې او مغيره بن شعبه د نائب كسرى په مخ كې او ابو سفيان د كفر په حالت كې د روم د قيصر په دربار كې د همدغو اوصافو اظهار كړى وو، نو بيا د داسې صادق متقي بنده په نسبت داسې ګمان كېدى شي چې (العياذ بالله) هغه پر الله تعالى دروغ تړي، يا هغه يو اوپره سړى دى، يا بيخي نااشنا او پردى او بېګانه دى؟.

أَمۡ يَقُولُونَ بِهِۦ جِنَّةُۢۚ بَلۡ جَآءَهُم بِٱلۡحَقِّ وَأَكۡثَرُهُمۡ لِلۡحَقِّ كَٰرِهُونَ ٧٠

آيا وايي دوى چې په ده لېونتوب دى (نه ده داسې لكه چې دوى يې وايي، او ګمانونه كوي) بلكه راغلى دى (دا محمّد) دوى ته په حق (دين) سره، او اكثر د دوى حق لره ناخوښوونكي دي.

تفسير: څكه چې مخالف دى له هواى نفساني او له مقتضاى شيطاني د دوى، او اكثر يې څكه وفرمايل؛ چې بعض محض له جهته د شرم او ننګ او ملامتى د قوم ايمان نه راوړي، لكه ابو طالب.

شيخ الهند د دې آيت ترجمه داسې كړې ده: «يا وايي چې هغه سودايي دى، هيڅ نشته، هغه خو دوى ته رښتيا خبره راوړې ده، او پر دغو ډېرو رښتيا خبره بده لګيږي».

وَلَوِ ٱتَّبَعَ ٱلۡحَقُّ أَهۡوَآءَهُمۡ لَفَسَدَتِ ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلۡأَرۡضُ وَمَن فِيهِنَّۚ

او كه متابعت كړى وى حق (الله، قرآن) د نفساني غوښتنې د دوى (په وجود د ډېرو معبودانو كې)؛ نو خامخا خراب شوي به وو اسمانونه او ځمكه او هر هغه (مخلوق) چې په دوى كې دى.

تفسير: يعني كه رښتيا خبره پر دوى بده لګيږي؛ ودې لګيږي، صداقت، حقانيت او رښتيا د دوى د خوښې او خواهش نشي تابع كېدى، كه د دوى د خوښې او خواهشونو سره موافق احكام صادرولى؛ نو د هغه الوهيت به نه وى پاتې، او په دغه تقدير سره به د اسمان او د ځمكې دغه محكم انتظامات څرنګه قائم پاتې كېدى شوى؟

بَلۡ أَتَيۡنَٰهُم بِذِكۡرِهِمۡ

بلكه راوړى مو دى دوى ته ذكر پند د دوى (چې قرآن مجيد دى).

تفسير: او دوى به تل د هغه ارمان او تمنّا داسې كوله: ﴿لَوۡ أَنَّ عِندَنَا ذِكۡرٗا مِّنَ ٱلۡأَوَّلِينَ * لَكُنَّا عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلۡمُخۡلَصِينَ﴾ (٢٣ جزء د الصآفات سورت (١٦٨ - ١٦٩) آيت (٥) ركوع).

فَهُمْ عَن ذِكْرِهِم مُّعْرِضُونَ ﴿٧١﴾

پس دوی له ذکر پند خپل مخ گرځوونکي دي (فکر او غور ورته نه کوي).

تفسير: يعني څه وخت چې دغه قرآنکريم دوی ته راغی، او داسې راغی چې له هغه څخه د دوی قومي حيثيت ته عظيم الشأن فخر او شرف حاصل شو؛ نو اوس دوی ولې ترې مخ اړوي؟ او داسې اعلی فضل او شرف په وړيا له خپله لاسه ضايع کوي.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٧٢﴾

آيا غواړې ته (ای محمده !) له دوی نه څه اجرت (په دغه تبليغ او رسالت خپل، نو څکه درباندې تهمت وايي)؟ پس هغه اجرت د رب ستا چې (دنيوي رزق او اخروي ثواب دی) خير ډېر غوره دی (تاته د دوی له اجره)، او هم دغه (الله) ډېر غوره د ټولو رزق روزي ورکوونکيو دی.

تفسير: يعني تاسې د دعوت او تبليغ او نصيحت او خير غوښتلو په مقابل کې له دوی نه د څه مزدوری او معاوضې او اجرت غوښتونکي هم نه يئ، هغه د دواړو دولت چې پاك الله تاته مرحمت فرمايلی دی؛ هغه د دوی د هغې معاوضې څخه ډېر بهتر دی.

وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿٧٤﴾

او بېشکه ته خامخا بولې دوی صافې سمې لارې طرف ته (چې دين د اسلام دی). او بېشکه هغه کسان چې نه راوړي ايمان په قيامت له سمې صافې لارې څخه خامخا کږېدونکي دي (لارې د ضلالت ته).

وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِم مِّن ضُرٍّ لَّلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٥﴾

او که مهرباني کړې وی مونږ پر دوی، او لرې کړې وی مونږ هغه چې په دوی وو له ضرره (چې قحط دی)؛ نو خامخا به لا ټينګ شوي وو دوی په ګمراهی تجاوز سرکښی خپله کې حال دا چې حيران او متردّد به وو.

تفسير: يعني که دغه منکران له تکليف څخه وباسو، او آرامي ور په برخه کړو؛ بيا هم دوی احسان نه مني، او له شرارت او سرکښی څخه نه اوړي، د رسول الله صلى الله عليه وسلم په ښېرا يو ځلې پر مکيّانو قحط (سوکړه) نازل شو، بيا د رسول الله صلى الله عليه وسلم په دعاء هغه ترې لرې شو، ښايي چې دلته يې همغه فرمايلی وي.

وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُم بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ ﴿٧٦﴾

او خامخا په تحقيق ونيول مونږ دوی په عذاب سره (څو عاجز او نرم شي)؛ پس غاړه يې کېښنوده (او عاجزي يې ونه کړه) رب خپل ته، او نه تضرّع زاري يې وکړه (بلکه لا سرکښ او متکبّر شول).

تفسير: مثلا قحط او نور آفات پرې مسلط شول، خو سره له هغه دوی د عجز له لارې وروړاندې نشول، او د الله تعالى احکامو ته يې غاړه کېښنوده.

حَتّٰٓى اِذَا فَتَحۡنَا عَلَيۡهِمۡ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيۡدٍ اِذَا هُمۡ فِيۡهِ مُبۡلِسُوۡنَ ﴿۷۷﴾

تر هغه پورې کله چې وپرانستله مونږ پر دغو (منکرانو) يو وَر (دروازه) خاوند د عذاب سخت؛ ناڅاپه دوی به دغه (عذاب) کې حيران نااميده وو له هر خيره.

تفسير: له دې نه يا د آخرت عذاب مراد دی، يا د جنګونو د هغو دروازو (وَرونو) پرانستل مقصود دي، چې په هغوی کې دوی ګرد سره ستړي او ستومان او بېرته کېناستل.

وَهُوَ الَّذِيۡۤ اَنۡشَاَ لَـكُمُ السَّمۡعَ وَالۡاَبۡصَارَ وَالۡاَفۡـِٕدَةَ ‌ؕ قَلِيۡلًا مَّا تَشۡكُرُوۡنَ ﴿۷۸﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پيدا کړي يې دي تاسې ته غوږونه (د سامعې قوه)، او سترګې (د باصرې قوه)، او زړونه (د بصيرت قوه)، ډېر لږ شکر وباسئ تاسې (او حق يې ډېر لږ په ځای کوئ).

تفسير: په غوږونو سره د هغه تنزيليه آيات واورئ !، او په سترګو يې تکوينيه آيات وګورئ !، او په زړونو سره د دغو دواړو په پوهېدلو کې کوښښ وکړئ !، د دغو نعمتونو شکريه خو په دې کې وه چې د ده دغه درکړي قوّتونه تاسې د ده د احکامو په تعميل کې مصروف کړئ !، مګر داسې نه کيږي، او اکثر اوقات اکثر انسانان دغه قوّتونه بې ځايه لګوي.

وَهُوَ الَّذِىۡ ذَرَاَكُمۡ فِى الۡاَرۡضِ وَاِلَيۡهِ تُحۡشَرُوۡنَ ﴿۷۹﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پيدا کړي (خواره کړي) يې يئ تاسې په ځمکه کې، او خاص همدغه (الله) ته به ورجمع کړی شئ په قيامت کې).

تفسير: هلته به د هر يوه د شکر ايستلو او شکر نه ايستلو بدل وررسيږي، په هغه وخت کې به هيڅ يو انسان او هيڅ يو عمل نه غير حاضريږي، هغه ذات چې دغه ګرد شيان يې منتشر (خواره) کړي دي؛ دغه کار هم هيڅ اشکال نه لري چې هغه ټول سره بيا يو ځای مجتمع او راټول کړي.

وَهُوَ الَّذِىۡ يُحۡىٖ وَيُمِيۡتُ وَلَـهُ اخۡتِلَافُ الَّيۡلِ وَالنَّهَارِ‌ ؕ اَفَلَا تَعۡقِلُوۡنَ ﴿۸۰﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې ژوندي کوي او مړه کوي، او خاص د همده کار دی اختلاف بدلول د شپې او د ورځې، نو آيا پس تاسې عقل نه چلوئ، (او عبرت نه اخلئ؟).

تفسير: د هغه الله تعالى لوی ذات په قدرت او قبضه کې چې د ژونديو وژل او د مړيو بيا ژوندي کول، يا له تيارو څخه رڼا ايستل، يا په رڼا کې د تيارو ننه ايستل دي (او د شپې او د ورځې سره اختلاف چې کله يې اوږدوي او کله يې لنډوي، کله يې يخوي او کله يې تودوي)؛ نو د دی لوی قدرت په مقابل کې دغه څه سختي او اشکال لري چې تاسې بيا ژوندي کړي، او له سترګو څخه مو دا د جهل پردې لرې کړي؟ خو وروسته له هغه اشياوو حقائق ډېر په ښه صورت سره درمنکشف شي، لکه چې په قيامت کې به کيږي: ﴿فَبَصَرُكَ الۡيَوۡمَ حَدِيۡدٌ﴾.

بَلۡ قَالُوۡا مِثۡلَ مَا قَالَ الۡاَوَّلُوۡنَ ﴿۸۱﴾ قَالُوۡۤا ءَاِذَا مِتۡنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبۡعُوۡثُوۡنَ ﴿۸۲﴾
لَقَدۡ وُعِدۡنَا نَحۡنُ وَاٰبَآؤُنَا هٰذَا مِنۡ قَبۡلُ اِنۡ هٰذَاۤ اِلَّاۤ اَسَاطِيۡرُ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿۸۳﴾

بلکه وايي (دا کفّار) په شان د هغې وينا چې ويلې ده پخوانيو کفّارو. چې (ويلي وو هغه قول پخوانيو کفّارو چې دغه دی:) ويل دوی: کله چې مړه شو مونږ، او شو مونږ خاورې او هډوکي (وراسته)؛ نو آيا مونږ به خامخا بيا ژوندي راپاځول کيږو (بلکه نه کيږو). خامخا په تحقيق وعده کړې شوې ده له مونږ سره، او له پلرونو ځمونږ سره همدغه وعده پخوا له دې، نه دي دا خبرې مګر دروغجنې قصې دي د پخوانيو خلقو.

تفسير: يعني کفّار وايي: دغه له سره د عقل او فهم خبرې نه دي، محض د پخوانيو خلقو د ړندو په تقليد پسې رهي (روان) دي، او همغه پخواني دقيانوسي شکوک او شبهات راوړاندې کوي، چې له دوی نه مخکې به ړومبنيو خلقو هم کول، يعني وروسته له دې نه چې مونږ په خاورو کې ګډوډ شو؛ نو بيا به څرنګه ژوندي کيږو؟ داسې له عقله او پوهې لرې خبرې چې مونږ ته اورولې شي؛ پخوا له دې نه ځمونږ پلرونو او نيکه ګانو ته هم شوې دي، ليکن مونږ تر نن ورځې پورې د خاورې له ذراتو او د ورستو هډوکو له بخرکو د انسان خلقت او ژوندون نه دی ليدلی.

قُلْ لِّمَنِ الْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهَآ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۴﴾ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ۚ قُلْ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۸۵﴾

ووايه (اې محمده ! دغو منکرانو ته) چې چاته ده دغه ځمکه او هغه مخلوقات چې په هغې کې دي (خلقًا ومُلكًا وعَبيدًا) که چيرې يئ تاسې چې پوهيږئ؟ (نو راوښيئ خالق او مالک يې !). نو ژر وبه وايي: خاص الله ته دي، ووايه (اې محمده دوی ته: نو) آيا پس تاسې پند نه اخلئ (او غور پرې نه کوئ؟).

تفسير: چې د هغه الله تعالی قبضه پر ګرده ځمکه او د ځمکې پر ګردو شيانو ده؛ نو آيا دغه ستاسې يو موتې خاوره به د هغه له قدرته خارجه وي؟.

قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ ﴿۸۶﴾ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ۚ قُلْ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۸۷﴾

ووايه: څوک دي رب د اسمانونو اووه، او رب د عرش ډېر لوی؟. نو ژر وبه وايي دوی چې (دغه ټول خلقًا ومُلكًا وعَبيدًا منسوب) الله ته دي، نو ووايه (اې محمده دوی ته چې) آيا پس نه ويريږئ تاسې (له عذابه د الله، او ځان نه ساتئ له شرکه؟).

تفسير: چې دومره لوی مالك الملك به تاسې د دغو ګستاخيو او سپين سترګيو په بدل تر کوم ځای پورې کش کاږي؟ آيا دغه انتهايي ګستاخي او سپين سترګي نه ده چې هغه مطلق مالك الملك مو په خپل زعم له يوې بې مقدارې ذرې څخه هم عاجز او ناتوانه درویځ؟.

قُلْ مَنْ بِيَدِهٖ مَلَكُوْتُ كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ يُجِيْرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۸﴾ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ۚ قُلْ فَاَنّٰى تُسْحَرُوْنَ ﴿۸۹﴾

ووايه (اې محمده دوی ته چې) څوک دی هغه ذات چې په لاس د ده کې باچاهي تصرّف دی د هر څيز، او دی پناه ورکوي (مخلوقاتو ته) او پناه نه ورکوله کيږي په (ضرر د) ده باندې که يئ تاسې چې پوهيږئ؟. نو ژر وبه وايي چې (دا صفات) خاص الله ته دي، ووايه (اې محمده دوی ته) پس څرنګه ټګي دربانديې کوله شي (او ګرځئ له حقه، يا کوم طرف ته سحر دربانديې کاوه شي).

تفسیر: يعني په هر څيز د الله تعالى واك او اختيار چليږي، او الله چې چاته د پناه ورکولو اراده وکړي پناه ورکوئ، مګر بل هيڅوک ده الله تعالى مجرم ته پناه نشي ورکولى نو ژر به دوى ووايي چې دغه خاص صفات الله تعالى ته دي، نو ورته ووايه اى محمده له کوم طرفه مکر او فريب در باندى کولى شي چې د هغه له امله تاسې مسحور شوي ياستئ او حق نه قبلوئ؟.

بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿۹۰﴾

بلکه راتله مو کړي دي دوى ته په حق (چې قرآن، توحيد او بعث بعد الموت مو ورته راوړى دى)، او بېشکه دوى خامخا دروغجنان دي (چې ترې انکار کوي).

تفسیر: يعني په دلائلو او شواهدو سره ظاهر کړى شوي دي، چې هر هغه چې دوى ته ويل کيږي؛ بيخي صحيح او حق دي، او دغو خلقو محض د دروغو خيالاتو متابعت کړى دى.

مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَّلَدٍ وَّمَا كَانَ مَعَهٗ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍۭ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ؕ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۹۱﴾

نه دى نيولى الله هيڅ ولد، او نشته ورسره هيڅ معبود (شريک په الوهيت کې)، او که وى ورسره بل معبود؛ نو په دغه وخت کې خامخا بيولى او (بېل کړى) به وو هر يو معبود هغه مخلوق چې پيدا کړ ى يې وو (دوى له نورو مخلوقاتو خپل ځان ته)، او خامخا غلبه کوله ځينو د دوى پر ځينو نورو، پاکي ده الله لره له هغه چې بيانوي يې (له ولد او شرک).

تفسیر: يعني د ځمکې او د اسمان او تر ذراتو پورې د ټولو موجوداتو او مخلوقاتو مالک او مختار همغه الله جل جلاله دى، نه الله تعالى ځوى، لور ته محتاج، او نه مددګار يې په کار دى، او نه د ده په حکومت او سلطنت کې هيڅ کوم داسې شريک شته چې د يوې ذرې په اندازه د مستقل اختيار خاوند وي، او که داسې وى؛ نو د هر بااختياره حاکم رعايا به سره بېلېده، او خپل لاو لښکر به يې ټولاوه، او په هغه بل به يې يرغل (حمله) وروور، او د عالم دغه مضبوط او محکم نظام به يې د څو ورځو له مخې هم قائم نه پاتې کېده.

عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۹۲﴾

عالم دى پر پټو او په ښکاره وو، پس ډېر لوى (پورته لوړ) دى له هغه څيز چې شريکوئ يې ورسره.

تفسیر: يعني چې د هغه د عام او تام قدرت حال پخوا له دې نه بيان شوى دى، او د هغه محيط علم داسې دى چې له هغه څنې هيڅ يو ظاهري او باطني او د غيب او شهادت خبرې پټې او مخفي نه دي، آيا د ده په قدرت کې هغه شيان شريکېدى شي چې د هغوى قدرت او علم او نور ګرد صفات محدود او مستعار دي؟ استغفر الله !.

قُلْ رَّبِّ اِمَّا تُرِيَنِّيْ مَا يُوْعَدُوْنَ ﴿۹۳﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِيْ فِى الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۹۴﴾

ووايه (اى محمده !) اى ربه ځما ! که چېرې وښيې ته ما ته هغه (عذاب) چې وعده يې کوله شي (له دوى سره). اى ربه ځما ! پس مه ګرځوه ما په قوم ظالمانو کې.

تفسیر: يعني ځرنګه چې د الله تعالى په دربار کې د کفّارو له خوا داسې ګستاخي او سپين سترګي تر سره کيږي؛ نو يقينًا کوم سخت عذاب به نازليږي، نو ځکه هر مؤمن ته هدايت شوى دى چې د الله تعالى له عذابه وويرېږي، او داسې

دعاوي وکړي: «اې الله تعالی ! کله چې پر ظالمانو عذاب نازلوې؛ ما په هغه کې مه شاملوه !»، لکه چې په حدیث کې راغلي دي: «وإذا أردت بقوم فتنة فتوفني غیر مفتون»، مطلب دا چې: اې الله تعالی ! مونږ د ایمان او احسان په لاره کې مستقیم ولره، او داسې کوم تقصیر له مونږه صادروه مه چې «العیاذ بالله» ستا په عذاب کې شامل شو، په بل ځای کې داسې ارشاد دی: ﴿وَاتَّقُوا۟ فِتۡنَةࣰ لَّا تُصِیبَنَّ ٱلَّذِینَ ظَلَمُوا۟ مِنكُمۡ خَاۤصَّةࣰۖ﴾ (۹ جزء د الأنفال (۲۵) آیت (۳) رکوع)، دلته یې رسول الله مبارک مخاطب گرځولی دی، خو اصلي مقصد یې نورو ته اورول او پرې خبرول دي، لکه چې د دغه عظیم الشأن قرآن عمومي عادت دی.

وَإِنَّا عَلَىٰۤ أَن نُّرِیَكَ مَا نَعِدُهُمۡ لَقَـٰدِرُونَ ۝٩٥ ٱدۡفَعۡ بِٱلَّتِی هِیَ أَحۡسَنُ ٱلسَّیِّئَةَۚ نَحۡنُ أَعۡلَمُ بِمَا یَصِفُونَ ۝٩٦

او بېشکه مونږ په دې کار چې وښیو تاته هغه عذاب چې وعده یې کوو له دوی سره خامخا قادر یو (لیکن مؤخر کوو یې حکمتاً ومصلحتاً). دفعه کړه (اې محمده !) په هغه خصلت سره چې هغه ډېر ښه دی بدي (او ضرر د دوی تاته)، مونږ ته ښه معلوم دی هغه (خبرې) چې ستایي دوی (تا یا ما، نو ور به کړو پرې دوی ته جزاء).

تفسیر: یعني دغه څمونږ په قدرت کې دی چې ستاسې تر سترگو لاندې به همدغې دنیا کې هغوی ته سزا ورکړو، لیکن ستاسې د لوړ مقام او د لوړې مرتبې او اعلی اخلاق مقتضی داسې ده، چې د هغوی بدي په نېکۍ سره دفع کړئ !، تر هغه پورې چې د هغو د دفع امکان وي، او له دغسې چټي خبرو څخه خفه نشئ، مونږ ته د دوی ټول اعمال معلوم دي، او په ټاکلي وخت کې به هغوی ته کافي سزا ورکوله کیږي.

وَقُل رَّبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنۡ هَمَزَ ٰتِ ٱلشَّیَـٰطِینِ ۝٩٧

او ووایه (اې محمده !) اې ربه ځما پناه غواړم په تا پورې له چخولو (وسوسو) د شیطانانو نه (چې راکاږي خلق ضلالت ته).

تفسیر: یخوا د شیاطین الانس سره د سلوک او گزارې طریقه ښوولې شوې وه، لیکن شیاطین الجن به دغه طریقه سره نشو متأثر کېدلی، او هیڅ یو تدبیر او پوست وضعیت په هغوی اثر نشو غورځولی، او نه پرې سمبدل، د دوی علاج یواځې په استعاذه سره کیږي، یعني د الله تعالی په پناه کې ښایي چې سړی ورشي، څو هغه مطلق قادر د دوی د لاس اوږدولو او وسوسو څخه یې محفوظ کړي.

وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَن یَحۡضُرُونِ ۝٩٨

او پناه غواړم په تا پورې اې ربه ځما ! چې حاضر شي (دوی) ماته (په لمانځه یا تلاوت د قرآن یا په ځنکدن کې).

تفسیر: یعني په هیڅ یوه حال کې مې مه پرېږده چې شیطان ماته رانژدې شي، یا خپل وار او گزار پر ما وکړي.

حَتَّىٰۤ إِذَا جَاۤءَ أَحَدَهُمُ ٱلۡمَوۡتُ قَالَ رَبِّ ٱرۡجِعُونِ ۝٩٩ لَعَلِّیۤ أَعۡمَلُ صَـٰلِحࣰا فِیمَا تَرَكۡتُۚ كَلَّاۤۚ إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَاۤىِٕلُهَاۖ وَمِن وَرَاۤىِٕهِم بَرۡزَخٌ إِلَىٰ یَوۡمِ یُبۡعَثُونَ ۝١٠٠

تر هغه پورې کله چې راشي یو د دوی ته (اسباب د) مرگ؛ نو وبه وايي: اې ربه ځما ! بېرته وگرځوه ته ما (دنیا ته). ښایي چې زه عمل وکړم نېک په هغه ځیز کې چې بېرته پرېښی دی ما

(په دنیا کې، نو فرمایي الله چې) نه دي داسې (چې ته بېرته دنیا ته وګرځېدی شي، ایمان او صالح عمل ته) بېشکه دغه د رجعت خبره داسې چټي (بېکاره) خبره ده چې دی ویونکی د هغې دی، او په مخ کې د دوی دی برزخ (پرده د قبر ده، چې یې نه پرېږدي رجوع ته) تر هغې ورځې پورې چې بیا ژوندي راپاڅولی کیږي.

تفسیر: یعني تاسې دغه د کفّارو بدي په ښه طریقه سره دفع کوئ! او هغه خبرې چې دوی یې جوړوي؛ هغه مونږ ته راپرېږدئ!، تر هغه پورې چې د دوی د ځینو د موت وخت راشي، او د نزع په وخت کې د عذابونو مبادي معاینه کړي، او په افسوس او ارمان کولو شروع وکړي، او په هغه وخت کې داسې تمنّا وکړي چې ای الله! د قبر د ورتللو په ځای ما پرېږده چې بېرته دنیا ته لاړ شم!، او د خپلو تېرو تقصیراتو تلافي وکړم!، او څه نېک اعمال او د آخرت پانګه (سرمایه) ځان ته برابره کړم!، او وروسته له دې نه بیخي له ګناهونو او خطاوو او بدو چارو څخه لاس واخلم!، او بالکل ورنژدې نشم!، نو په دغه وخت کې به ای پروردګاره! ستا لوی لطف او مهرباني وي، کما قال الله تعالی: ﴿وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ﴾ (۲۸ جزء، د المنافقون سورت (۲) رکوع (۱۰) آیت).

نو پاک الله به «ملائکة العذاب» ته وفرمایي چې: دغو منکرانو ته ووایئ: نه ده داسې چې ته به بېرته دنیا ته وګرځېدی شي لپاره د ایمان او د صالح عمل، بېشکه دغه کلمه د رجعت یوه داسې چټي (بېکاره) خبره ده چې دی ویونکی د هغې دی، یعني د اجل د راتګ څخه وروسته د دغه مقصد لپاره له سره نه ستانه (واپس) کیږي، او که بالفرض ستانه هم کړل شي؛ نو دوی به بیا له سره صالحه اعمال ونه کړي، او بیا به په همغو ملاهیو او مناهیو کې مشغولیږي: ﴿بَلْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (۷ جزء د الأنعام سورت (۳) رکوع (۲۸) آیت).

﴿فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ﴾ (۱۰۱)

نو کله چې پوکی وکړ شي په صور شپېلۍ کې (لپاره د قیام د قیامت)؛ پس نه به وي (نافع) نسبونه په منځ د دوی کې په دغه ورځ کې، او نه به پوښتنه کوي دوی یو له بله.

تفسیر: یعني د برزخ د عالم څخه وروسته قیامت ور په سر درېږي، د دویم صور (شپېلۍ) د پوکلو څخه وروسته ګرد مخلوقات به په یوه میدان کې سره راټولوي او درول کیږي، په دغه وخت کې به هر سړی پخپل فکر او اندېښنه کې لګیا وي، اولاد له موره پلاره سره، ورور له وروره سره، مېړه له ښځې سره، او خپل له خپلوانو سره څه کار او غرض نه لري، او هر یو به له بل څخه ناآشنا او بېزاره وي، هېڅوک به د بل پوښتنه نه کوي، لکه چې د «عبس» سورت په اوله رکوع کې مرقوم دي: ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ * وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ * وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ * لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ﴾، له دې نه وروسته امکان لري چې له ځینو قرابتونو او خپلوۍ څخه څه نفع وررسیږي، لکه څنګه چې الله تعالی د «الطور» سورت په لومړۍ رکوع کې فرمایلي دي: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ﴾.

تنبیه: په ځینو احادیثو کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې: د قیامت په ورځ کې ګرد د «نسب» او «صهر» دا مادي تعلّقات منقطع کیږي، یعني په کار نه ورځي «إلا نسبي وصهري» «علاوه څما له نسب او صهره»، یا دا معنی چې دلته اوس په نسب فخر کوي، چې زه د هغه «شاه» او د دغه «خان» او د دې «صاحب» پلار یا ځوی یا ورور یا بل څه یم، او هلته به دې نسبت او دې سبب ته هېڅ یوه فائده نه وي، او به پوښتنه کوي دوی یو له بله د دې نسب او حسب، او دغه به په سبب د ډېرې مشغولتیا د دوی وي پخپل غم کې، او دغه به پخوا له حسابه وي، ځکه چې هلته به خلاصی په عمل وي لکه چې فرمایي:

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾

پس هر څوك چې درنې شي تلې (يا تللي شوي) عملونه د دوی (معتمد وګرځي په نزد د الله)؛ پس دغه كسان هم دوی دي بريالیان (کامیاب ـ له عذاب خلاص شوي په مراد رسيدلي). او هر هغه څوك چې سپك يې وختلې تلې (يا تللي اعمال) د ده (چې وزن نه كړي په نزد د الله)؛ پس دا هغه كسان دي چې زيان يې كړی دی د نفسونو خپلو (په كفر او عصيان سره، اوس دوی) په دوزخ كې به تل پراته وي. سوځوي مخونه د دوی اور (د دوزخ)، او دوی به دغه اور كې غونج وچولـي (ګونجې تندي) (بدرنګه او بد مخي) به وي.

تفسير: د دوی بدن به له ډېرو سوځېدو څخه وپرسيږي، لاندنی شونډه به يې ښكته څوړنديږي، تر نامه پورې رسيږي، او پاسنۍ شونډه به يې تر ككرۍ هم وړپورته كيږي، او ژبه به يې (لكه د فيل شونډك) د باندې راووځي، او تر ځمكې به راوړديږي: (اللهم احفظنا منه، ومن سائر أنواع العذاب).

نو وبه ويلى شي په عُقبا كې له جانبه د الله تعالى هغو كسانو ته چې زيان يې كړی دی د خپل ځان:

أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾

آيا نه وو آيتونه (د قرآن) ځما چې لوستل كېده پر تاسې (په دنيا كې)؛ پس وئ تاسې چې پر هغو به مو تكذيب كاوه (چې اوس لايق د دې عذاب شوئ).

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿١٠٧﴾

نو وبه وايي (كفّار) اى ربه ځمونږ ! غالبه شوې وه پر مونږ بدبختي ځمونږ، او وو مونږ يو قوم ګمراهان (چې لاره د حق شيطان راڅخه وركه كړې وه). اى ربه ځمونږ ! (يو كرت) وباسه مونږ له دې دوزخه ! پس كه بيا راوګرځېدو مونږ (دې كفر ته)؛ پس بېشكه مونږ ظالمان يو (پر ځانونو خپلو باندې).

تفسير: يعني دوى به اعتراف كوي چې بېشكه مونږ د خپلې بدبختۍ او بدقسمتۍ لامله دلته لويدلي يو، او د هغې صافې سمې لارې څخه په لوی لاس كاږه شوي يو، او په خپلو پښو د دغه ابدي هلاكت په كنده كې لويدلي يو، اوس مو له دغه ځايه وباسه !، او بېرته مو دنيا ته ولېږه چې ښه عملونه وكړو، او له ګناه او خطا څخه بيخي لرې وګرځو، او كه بيا هم مونږ ستا د احكامو څخه غاړه وغړوله؛ بيا هره سزا چې راكوې، مونږ ستا په واك او اختيار كې يو، حال دا چې د دوی دغه وينا هم خطا ده، او دوی به كې دروغجنان دي، او دا وروستنى كلام دی د دوزخيانو، چې پس له دې خبرې څخه امر د سكوت به ورته وشي، نو دغو كفّارو ته د «ملائكة العذاب» په ژبه د الله تعالى له جانبه داسې امر كيږي:

قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾ إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٠٩﴾

وبه فرمايي چې تاسې چپ شئ (پراته اوسئ خوار ذليل) په دې دوزخ كې او مه غږيږئ له ما سره (په دفع د عذاب كې). بېشكه شان دا دی چې وه يوه ډله له بندګانو ځما (يعني مؤمنان) چې ويل

دوی (تضرّعًا): ای ربه څمونږه ! ایمان مو راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو)؛ نو ښښنه وکړه مونږ ته (د ګناهونو څمونږ)، او مهرباني راباندې وکړه، او ته (ای پرودګاره !) خیر ډېر غوره د ټولو مهرباني کوونکیو یې.

تفسیر: یعني خوشې چټې (بېکاره) او چپوله (فضول) خبرې مه کوئ !، اوس هر هغه څه چې مو کړې دي؛ د هغه سزا وګالئ (برداشت کړئ) !، له آثارو څخه معلومیږي چې د دې الهي ځواب د صدور څخه وروسته بیا داسې نارې سورې منقطع کیږي، او دوزخیان غیر له «زفیر» او «شهیق» څخه به بل کلام نه شي کولی، العیاذ بالله.

فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّىٰ أَنسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنتُم مِّنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾

پس نیولي وو تاسې دوی مسخرې کړی شوي پر دوی، تر هغه پورې چې هېر کړ (مسلمانانو) له تاسې څخه ای کفّارو ذکر یاد ځما (په سبب د مشغولتیا د تاسې ای کفّارو په تمسخرو د مسلمانانو کې) او وئ تاسې چې په هغوی پورې مو خندل (هر وخت له ډېره کبره).

تفسیر: یعني په دنیا کې کله چې مسلمانانو د خپل الله په حضور کې دعاء او استغفار کاوه؛ نو تاسې ورپورې ټوقې کولې، او دومره د هغوی په تحقیر او تکدیر پسې لوېدلي وئ؛ چې پاك الله او د جزاء ورځ مو بیخي له یاده وتلې وه، او داسې مو ګڼل چې ګواکې ستاسې پر سرونو باندې له سره هیڅ یو حاکم او کتونکی نشته، چې ستاسې د داسې حرکاتو یاداشت واخلي، او د هغو سختو اعمالو سزا تاسې ته درکړي.

إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿١١١﴾

بېشکه زه چې یم جزا مې ورکړه دوی ته ښه جزا نن ورځ په سبب د هغه چې هغوی صبر کړی وو (په اضرار ستاسې)، بېشکه هغوی چې دي هم هغوی دي بریالیان (رسېدلي خپلو مقاصدو ته).

تفسیر: بېچاره ګڼو مسلمانانو ستاسې پر قولي او فعلي ایذاوو او اضرارو صبر کړی وو، وګورئ چې نن ورځ ستاسې بالمقابل هغوی ته څه ثمره ور په برخه کیږي؟ او دوی داسې یو مقام ته رسولی شوي دي، چې هلته به پخپلو هر ډول مقاصدو بریالي او کامیاب او له هر قسمه لذائذو او مسرّاتو سره غاړه په غاړه وي.

قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَاسْأَلِ الْعَادِّينَ ﴿١١٣﴾

وبه فرمایي: څومره ځنډ (تأخیر) مو تېر کړی دی تاسې په ځمکه کې په شمار د کلونو؟. نو وبه وایي (کفّار): ځنډ (تأخیر) مو کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځې، نو ته (پخپله) پوښتنه وکړه له حسابګرو څخه.

تفسیر: یعني له پرښتو څخه چې هغوی هر قسم نیکی او بدی شمیرلې دي؛ دغه به یې هم شمېرلي وي چې «څومره ځنډ (وخت) مو تېر کړی دی په ځمکه کې، او څو مدّت مو هلته ژوند کړی دی»؟ یعني په قبر کې یا د دنیا په ژوندون کې، دغه به هم هلته ډېر لږ په نظر راځي، دغه پوښتنه هم د دې لامله کیږي؛ چې په دنیا کې دوی عذاب ته ډېر زیات تلوار او عجلت کاوه، اوس وپوهېدل چې هغه ډېر په سرعت او جلتی سره ورورسېد (کذا في موضح القرآن).

قَالَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَّوْ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾

وبه فرمايي چې: نه دی څنډ (تأخير) كړی تاسې (په دنيا كې) مګر لږ مدّت (په نسبت د عذاب د آخرت) كه چېرې بېشكه تاسې يئ چې پوهېږئ (چې ژوند د دنيا د عُقبی په نسبت ډېر لږ دی).

تفسير: يعني واقعي د دنيا عمر خو ډېر لږ وو، ليكن كه تاسې پر دغه خبره په دنيا كې د انبياوو په خبرو باندې پوهېدئ؛ نو له سره به دغه فاني متاع به نه مغروربدئ، او له انجام څخه به نه غافلېدئ، او هغه ګستاخي او شرارتونه به له تاسې څخه نه صادرېدل، چې د دنيوي زائلو او فاني لذتونو د مشغوليت او مصروفيت په ضمن كې له تاسې څخه په ظهور ورسېدل.

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَٰكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾

آيا پس ګمان كوئ تاسې داسې چې بېشكه خبره دا ده چې پيدا كړي مو يئ تاسې عبث (د لوبو لپاره)، او (داسې ګمان كوئ چې) بېشكه تاسې مونږ ته نه به راوستلی كېږئ (حساب او كتاب ته).

تفسير: داسې نه ده، تاسې عبادت ته پيدا شوي يئ، او رجوع كوونكي يئ څمونږ دربار ته لپاره د مجازاتو، يعني په دنيا كې د نېكۍ او د بدۍ پوره نتيجه نه دررسيږي، كه په دې ژوندون پسې بل ژوندون نه وي؛ نو ګويا دغه ګرده كارخانه به محض يوه لوبه او تماشا او بېخي يوه بې نتيجې شی وي، حال دا چې د الله تعالی ذات له دې نه ډېر اعلی او ارفع دی، چې د هغه په نسبت داسې ركيك خيال وكړ شي.

فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ ٱلْمَلِكُ ٱلْحَقُّ ۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾

پس ډېر پورته لوی لوړ دی الله (له عبثياتو او نورو عيوبو څخه) مطلق باچا حق دی، نشته هيڅوك لايق د عبادت په رښتيا مګر خو همدی (يواځې) چې رب مالك د عرش كريم عزتناك دی.

وَمَن يَدْعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ لَا بُرْهَٰنَ لَهُۥ بِهِۦ فَإِنَّمَا حِسَابُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿١١٧﴾

او هر څوك چې بولي له الله سره معبود بل (چې د هغه عبادت هم كوي، هسې معبود چې) نه دی هيڅ برهان علمي سند ده ته په دغه (عبادت د غير)؛ پس بېشكه همدا خبره ده چې حساب د دې (مشرك) په نزد د رب د ده دی (چې سم له استحقاقه يې وركوي)، بېشكه شان دا دی چې بری نه مومي كافران (او نه خلاصيږي له عذابه).

تفسير: يعني هلته به حساب او كتاب كيږي، او هر چا ته به د ده له جرمه سره سم سزا وركوله كيږي.

د دغه سورت ابتداء په فلاح او نجات د مؤمنانو سره كړی شوې ده، او ختم په عدم فلاح د كافرانو سره داسې شوې ده، چې په پای (آخر) كې يې څمونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم په استغفار او استرحام هم مأمور ګرځولی دی.

وَقُل رَّبِّ ٱغْفِرْ وَٱرْحَمْ وَأَنتَ خَيْرُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿١١٨﴾

او ووايه (ای محمده !) ای ربه څما ! مغفرت او رحم وكړه (پر محمد او امّت يې)، او ته خير بهتره ډېر غوره د ټولو رحم كوونكيو يې.

تفسیر: یعنې ځمونږ له تقصیراتو څخه راتېر شه ! او پخپل رحمت مو په دنیا او آخرت کې سرلوړي کړه ! ستا د بې نهایته رحمت په مقابل کې هیڅ شی مشکل نه دی.

تمّت سورة المؤمنون بفضله ومنّه و حسن توفیقه ونرجو منه إکمال بقیة الفوائد.

سُورَةُ النُّورِ

«د (النور) سورت مدني دی، (۶۴) آيتونه (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۴) او په نزول کې (۱۰۲) سورت دی، وروسته د (الحشر) سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سُوْرَةٌ اَنْزَلْنٰهَا وَفَرَضْنٰهَا وَاَنْزَلْنَا فِيْهَآ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ لَّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ①

دا يو سورت دی چې نازل کړی دی مونږ دا، او فرض کړی دی مونږ (احکام د) هغه، او نازل کړي دي مونږ په دې (سورت) کې آيتونه ښکاره لپاره د دې چې تاسې (پرې) پند واخلئ، (او غور په کې وکړئ).

تفسير: دغه سورت په ځينو نهايت ضروري احکامو، حدودو، امثالو، مواعظو، حقائقو، توحيد او په نورو اهمو تنبيهاتو او اصلاحاتو مشتمل دی، زياته ممتازه او پوهـه زياتوونکې برخه هغه ده، چې د (افک) له قصې سره تعلّق لري، پر أمّ المؤمنين بي بي عائشې رضی الله عنها منافقينو د دروغو تهمت کړی، په هغه کې ځينې مخلص مسلمانان هم ښويېدلي وو، چې د هغه خطرناکه اثر نه يواځې د بي بي عائشې صديقې رضی الله عنها پر وضعيت لوېده؛ بلکه له يوه حيثيته پخپله د رسول الله صلی الله عليه وعلی آله وصحبه وسلّم د مجد او شرف تر درباره هم رسېده، نو ځکه ضرورت واقع شو، چې لوی قرآن په پوره اهتمام او قوّت سره د داسې خوفناکې غلط کارۍ يا غلط فهمۍ اصلاح وکړي، او د تل لپاره د ايماندارانو غوږونه پرانيځي، څو وروسته له دې نه له سره د دښمنانو له تبليغاتو او انتشاراتو متأثر نشي، نو ځکه يې د دې سورت شروع په دغو الفاظو سره وفرمايله: ﴿سُوْرَةٌ اَنْزَلْنٰهَا وَفَرَضْنٰهَا﴾ الآية ـ څو مخاطبين وپوهيږي چې د ده مضامين ځان ته اهميت او يو خاص وقعت لري، او د ډېر محفوظ او ټينګ نيولو مستحق دي، او هغه صاف صاف نصائح چې په دغه سورت کې بيان شوي دي؛ هغه ګرد د دې وړ دي چې هر مسلمان ټينګ په خپل زړه کې ځای ورکړي، او تل يې په ياد ولري، او د يوې شېبې له مخې هم د ده د احکامو څخه غفلت ونه کړي، که نه د دين او د دنيا په تباهۍ او خرابۍ کې اخته کيږي.

اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِيْ فَاجْلِدُوْا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

هغه ښځه چې زنا يې کړي وي، او هغه سړی چې زنا يې کړي وي (او محصنان نه وي، او ثبوت شي زنا پر دوی په اقرار يا په شهادت)، پس وهئ تاسو ای (قاضيانو او حاکمانو) هر يو له دغو دواړو سل دُرې.

تفسير: دغه سزا د هغه زاني او زانيې ده چې آزاد عاقل او بالغ وي، او نکاح يې هم نه وي کړې، يا د نکاح څخه وروسته جماع يې نه وي کړې.

او هغه چې آزاد نه وي؛ پنځوس دُرې وهل کيږي، د هغه حکم پنځمې پارې د اولې رکوع په آخر کې مذکور دی، او هغه چې عاقل او يا بالغ نه وي؛ نو دی خو لا نه دی مکلّف شوی، په هر هغه مسلمان کې چې دغه ګرد صفات

(حریت، عقل، نکاح ـ جماع) موجود وي؛ نو داسې شخص ته «محصن» وايي، نو د دغه محصن سزا چې د زنا مرتکب شي، او پرې شرعًا اثبات شي؛ «رجم» وو، يعنې په ګټو ويشتل، او سنګساري ده، لکه چې د المائدې په سورت کې يې د تورات په حواله فرمايلي دي: ﴿وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِندَهُمُ ٱلتَّوْرَىٰةُ فِيهَا حُكْمُ ٱللَّهِ﴾ الآية ـ او هغه حکم د الله رجم وو، لکه چې د هغه ځای په تفاسيرو کې تېر شو، او رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغه سره موافق فيصلې صادرې کړې وې، او فرمايلي يې وو: «اللهم إني أول من أحيا أمرك إذ أماتوه»، «ای الله ! زه هغه ړومبی سړی يم چې ستا هغه امر حکم مې ژوندی کړی دی چې محو او متروک کړی شوی وو»، بيا نه يواځې يهودان بلکه هومره داسې قسم واقعات چې وړاندې کېده؛ په هغو ټولو کې رسول الله صلى الله عليه وسلم تل محصن زاني ته په رجم سره سزا ورکړې ده، وروسته د رسول الله صلى الله عليه وسلم له رحلته أصحابه الكرام هم پر همدغه احكامو د «رجم» اجراءات کول، بلکه د اهل السنّت والجماعت څخه يو سړي هم د ده پر مخالفت جرأت نه دی کړی، ګواکې متواتره سنّت او د اهل الحق اجماع دغه خبره رابښوولې ده، چې په دغه مسئله کې محمدي شريعت د تورات حکم باقي پرېښی دی، لکه چې لوی قرآن د عمد قتل په سزا کې وژل کېدل د تورات په حواله فرمايلي دي: ﴿وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَآ أَنَّ ٱلنَّفْسَ بِٱلنَّفْسِ﴾ او د مرتدانو د قتل حکم بني اسرائيلو ته ورکول د البقره په سورت کې بيان کړی شوی دی: ﴿فَتُوبُوٓاْ إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَٱقْتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمْ﴾ بيا هم دغه احکام د محمد صلى الله عليه وسلم د امّت په حق کې هم اېښود شوي دي، شايد د محصن رجم او د قصاص د مسئلې د نقل کولو څخه وروسته په هغه شدّت او تاکيد چې د ﴿بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ﴾ د حکم د ترک مذمّت او بدي يې بيان فرمايلې ده، او په آخر کې ارشاد شوی دی: ﴿وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ﴾ الآية ـ له هغه به دا غرض وي چې د تورات دغه احکام اوس د قرآن تر حفاظت لاندې دي، چې د هغو په اجراء او انفاذ کې نه ښايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د هيچا د اهواوو او آراوو لحاظ او پروا وکړي، لکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په همدغه مورد کې د هيچا څه پروا ونه کړه، او د دوی څخه وروسته راشدو خلفاوو «رضي الله تعالى عنهم أجمعين» هم د چا لحاظ او پروا ونه کړه، تر دې پورې چې عمر رضي الله عنه ته د محصن د «رجم» په نسبت دغه اندېښنه پيدا بلکه مکشوفه شوه، چې وروسته له دې نه به څيني زائغين د دغه احکامو له تعميله انکار کوي، لکه چې خوارج او ځمونږ د زماني يوې ممسوخې فرقې ترې انکار هم کړی دی؛ نو دوی په منبر وختل، او د صحابه وو او تابعينو په لويه مجمع کې يې د الله تعالى د دغه حکم اعلان په ډېر تأکيد او تشديد سره وفرمايه، او په دغه مورد کې يې د يو قرآني يو منسوخ التلاوت آيت حواله ورکړه، چې په هغه کې د محصن د رجم صريح حکم موجود دی، او د هغه تلاوت وروسته منسوخ شوی دی، مګر حکم يې هم هغسې باقي پاتې دی.

تنبيه: د کوم آيت محض منسوخ التلاوت کېدل او حکم يې باقي پاتې کېدل يوه مستقله مسئله ده، چې تحقيق يې په دغو مختصرو فوائدو کې نشي درجېدی، ان شاء الله العزيز که د مستقل تفسير د ليکلو وار راورسېد؛ نو هلته به وليکلی شي.

﴿وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۖ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۝٢﴾

او نه دې نيسي تاسو لره په دغو (دواړو زناکارانو) زړه سوی (او مهرباني) په (انفاذ د) حکم د الله کې؛ که يئ تاسې چې ټينګ يقين لرئ پر الله او په ورځې آخرې (د قيامت)، او حاضر دې شي عذاب کولو د دې دواړو ته يوه طائفه ډله له مؤمنانو څخه (چې فضاحت يې زيات شي).

تفسير: يعني که پر الله تعالى يقين لرئ؛ نو د هغه د احکامو او حدودو په اجراء او انفاذ کې هيڅ تقديم او تأخير مه کوئ !، داسې ونه کړئ چې د مجرم څخه ووېرېږئ، او د سزا له اجراء څخه لاس وباسئ، يا په کې څه تنقيص وکړئ،

یا داسې غیر مؤثرې خفیفې او معمولې سزاوې ورکړئ چې د سزا کیفیت په کې نه وي، ښه وپوهېږئ چې الله تعالی مطلق حکیم او له تاسې څخه زیات پر بندګانو مهربان دی، او د ده هر حکم کلک وي، که پوست؛ د عالم د مجموعې په حق کې له حکمت او رحمت څخه نشي عارې کېدی، که تاسې د ده د احکامو او حدودو په اجراء کې قصور کوئ؛ نو د آخرت په ورځ کې به ستاسې څخه پوښتنه کېږي.

﴿وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ «او حاضر دې شي عذاب کولو د دې دواړو ته ټولی له مؤمنانو»، یعنې دغه سزا دې ګوښې (بېله) ورته ورنه کړه شي !، بلکه د مسلمانانو په لویه مجمع کې دې ورته ورکړی شي، څکه چې په هغه رسوایې کې د سزا تکمیل او تشهیر او کتونکو ته لوی پانیات او عبرت دی، او ښایي چې په کې دغه غرض هم وي چې دغه لیدونکي مسلمانان د ده پر حال باندې زړه وسوځي، او د مغفرت دعاوې ورته وکړي، والله أعلم.

﴿الزَّانِي لَا يَنكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَّ الزَّانِيَةُ لَا يَنكِحُهَآ إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ﴾

زنا کار سړی نه نکاح کوي (په رغبت محبّت سره) مګر خو زناکاره ښځه یا مشرکه ښځه، او زناکاره ښځه نه په نکاح کوي (دغې ښځې زانیې لره په رغبت او محبّت سره) مګر سړی زناکار یا سړی مشرک.

تفسیر: د زنا د سزا د بیان کولو څخه وروسته د دې فعل انتهایي شناعت بیان فرمایي، یعنې هغه نارینه او ښځه چې په دغه شنیعه عادت مبتلا وي؛ په حقیقت کې د دې خبرې ور او لایق نه دي چې له هغه سره د کوم عفیف مسلمان د ازدواج، د ناستې او ملاستې تعلق قائم کړ شي، د هغه د پلیت طبیعت او میلان سره خو دغه مناسب دي چې له همداسې بدکاره او تباه حاله نارینه او ښځې سره یا له دوی څنې هم بدتره له کوم مشرک او مشرکې سره د هغه تعلق وي، کما قال الله تعالی في هذه السورة: ﴿الْخَبِيثَٰتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَٰتِ وَالطَّيِّبَٰتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَٰتِ﴾.

﴿وَحُرِّمَ ذَٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ③﴾

او حرامه کړی شوې ده دغه (زنا یا نکاح له بد کارو سره د حاصلولو د مبلغ لپاره) پر (صالحانو عفیفانو) مؤمنانو.

تفسیر: یعنې یو مؤمن په داسې حال کې چې مؤمن وي؛ څرنګه به داسې حرکت ته اقدام کوي؟ په حدیث کې راغلي دي: «لا یزني الزاني حین یزني وهو مؤمن»، یا دا مطلب چې له زانیې سره د هغو پرهېزګارانو د نکاح عقد حرام درولی شوی دی، چې په صحیح او حقیقي معاني سره د مؤمنانو د خطاب مستحقان دي، یعنې په تکویني ډول دغسې پاک او صاف نفوس د داسې خراب او پلیت او ګنده ځایونو په طرف نه متمائل کېږي، او ترې ساتلي شوي دي، په دغه وخت کې به د ﴿وَحُرِّمَ﴾ معنی هم هغسې وي چې په: ﴿وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ﴾ کې، یا په ﴿وَحَرَٰمٌ عَلَىٰ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَٰهَآ﴾ کې نیولې شوې ده، والله أعلم.

﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَٰتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا۟ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ﴾

او هغه کسان چې وُولي محصنې ښځې (یا محصن سړي چې نسبت د زنا ورته وکړي)، بیا رانه ولي (په مخ د قاضي حاکم کې) څلور تنه شاهدان؛

تفسیر: یعنې که په داسې پاک لمنې ښځې باندې د زنا تهمت ولګوي، چې د دې بدکارۍ په کوم دلیل یا په شرعیه وو قرائنو سره نه وي ثابته؛ (نو ووهئ تاسې دغو قاذفانو لره ای قاضیانو او حاکمانو اتیا دُرې، او مه یې قبلوئ شاهدي څکه

چې سره له حُرّيته بلوغ، عقل، اسلام او پاکی فاسقان دي)، او همدغه حکم دی د پرهېزګار نارينه که پرې تُهمت ولګاوه شي، لکه چې دغه آيات د بيوې پاکې عفيفې صدّيقې ښځې په قصه کې نازل شوي دي، نو ځکه دلته د هم هغو پر ذکر اکتفاء شوې ده، که څلور شاهدان تېر کړي، او د هغوی شهادت سم له شرعيه وو اصولو سره مقبول واقع شي؛ نو پر هغه مقذوف او مقذوفه به د زنا حد جاري کيږي.

فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا

پس ووهئ تاسو (ای حاکمانو) دغه (قاذفان که اصيلان وي) اتيا دُرې، او مه قبلوئ تاسې له دوی نه شاهدي هيڅکله (تر وخته د مرګه پورې).

تفسير: دغه د «قاذف» تهمت لګونکي سزا شوه، چې د «مقذوف په مطالبه» اتيا دُرې وهل کيږي، او په مستقبل کې د تل لپاره په معاملاتو کې مردود الشهادت درولی کيږي.

وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ④

او دا (قاذفان) هم دوی دي فاسقان.

تفسير: يعنې که په واقع سره يې عمدًا په دروغو سره تهمت لګولی وو؛ بيا نو د ده فسق او نافرماني ظاهره ده، که په رښتيا سره واقعي خبره يې ويلې وي؛ ليکن په دې باندې پوهېده چې زه د څلورو تنو شاهدانو په شهادت خپله دغه دعوی نشم ثابتولی؛ نو د داسې خبرې له اظهاره غير له دې نه چې د يوه مسلمان پت او عزّت خراب کړي؛ بل څه ګټه (فائده) نه کوي چې هغه في نفسه مستقله ګناه ده، او علماؤ هغه په کبائرو کې شمېرلې ده.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ⑤

مګر هغه کسان چې توبه وباسي پس له دغه (قذفه له ګناه نه)، او اصلاح کړي (نيت او عمل خپل)؛ پس په تحقيق الله ښه مغفرت کوونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې وروسته له توبې او د حال له اصلاحه؛ ښبونکی پاک مهربان الله به دا د فاسق نوم ترې پورته کوي، او د الله تعالی په نافرمانو بندګانو کې به نه شمېرلی کيږي.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ

او هغه کسان چې وُولي ښځې خپلې (محصنې پاکې له زنا څخه په زنا سره).

تفسير: يعنې د زنا تهمت ولګوي، يا خپل د وړو کې په نسبت ووايي چې: دغه ځما له نطفې څخه نه دی.

وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ⑥ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ⑦ وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ⑧ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ⑨

حال دا چې نه وي دوی ته شاهدان (په دې کار د زنا کې) مګر نفسونه د دوی (يعنې پخپله حاضر وي)؛ پس (واجبه ده په دې کې) شاهدي د يوه د دوی څلور شاهدۍ په (نامه) د الله (په دې خبره

چې) بېشکه دی خامخا له صادقانو رښتیا ویونکیو دی (په دغه نسبت د زنا کې). او پنځمه (شاهدي) (داسې ده چې) بېشکه لعنت د الله دې وي پر دغه (مېړه) که وي (دی) له دروغجنانو څخه. او دفع کوي له دغې ښځې څخه عذاب (د حدّ ثابتیدل په وینا د مېړه یې) دا (کار) چې شاهدي ولولي (دا ښځه) څلور (وارې) شاهدي (په نامه) د الله (په دې خبره چې) بېشکه دا مېړه خامخا له دروغ ویونکیو دی (په نسبت د زنا په ما باندې). او پنځمه (شاهدي داسې ده) چې ووايي: بېشکه غضب د الله دې وي په دې (ښځې) که چېرې وي (دا مېړه مې) له صادقانو رښتیا ویونکیو څخه.

تفسیر: یعني هر هغه مېړه (خاوند) چې پر خپلې ښځې د زنا تهمت ولګوي؛ اولاً: له ده نه به څلور شاهدان طلب کړه شي، که یې راحاضر کړي؛ نو پر ښځه دې د زنا حد جاري کړ شي، که یې شاهد نه شو حاضرولی؛ نو ده ته دې وویلی شي چې څلور ځلې دې په قسم یادولو سره بیان کړي چې زه په دغه تهمت کې چې مې پر خپله ښځه لګولی دی؛ دروغ نه وایم، ګواکې د څلورو شاهدانو په ځای پخپله د ده څلور (کرته) حلفیه شهادات دي، او په آخر کې به پنځمه مرتبه کې دغسې به وايي چې: «که دی پخپلې دغې دعوی کې دروغجن وي؛ نو پر ده دې د الله تعالی لعنت وي»، که د دغو پاس الفاظو د ویلو څخه انکار وکړي؛ نو د قذف په حدّ دې محکوم شي، چې پاس یې ذکر وشو.

که مېړه (خاوند) دغه الفاظ ووايي نو بیا ښځې ته دې وویل شي چې: هغه دې هم څلور ځلې په قسم یادولو سره داسې بیان وکړي چې: «مېړه (خاوند) مې په دغه تهمت لګولو کې دروغجن دی»، او پنځم ځلې دې دغه الفاظ ووايي چې: «د الله غضب دې نازل شي پر دې ښځه باندې؛ که یې دغه مېړه (خاوند) پخپله دغه دعوی کې رښتین وي»، تر څو که ښځه دغه الفاظ ونه وايي؛ نو د زنا حدّ به پرې جاري شي، یا په پاس مذکوره الفاظو سره یې تکذیب وکړي، که ښځه هم د خپل مېړه پشان دغه الفاظ ووايي، او له «لعان» څخه فراغت ومومي؛ نو بیا له دغې ښځې سره جماع او د جماع دواعي ګرد حرام شول، د دواړو په منځ کې سره ابدي تفریق واقع شو، نو دغه تفرّق د بائن طلاق حکم لري.

تنبیه: پر زوجینو باندې دا قسم الفاظو لولولو ته په شریعت کې «لعان» وايي، او «لعان» خاص په قذف الأزواج پورې مخصوص دی، د نورو محصناتو ښځو د «قذف» حکم هم هغه دی چې پاس مذکور شو.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

او که نه وی فضل (احسان) د الله پر تاسې او رحمت د ده، او (بل دا نه وی چې) بېشکه الله ډېر توبه قبلوونکی لوی حکمت والا دی؛ (نو رسوا او معذّب شوي به وی په دنیا کې).

تفسیر: د «لولا» جواب محذوف دی، لکه چې ځمونږ له ترجمې څخه ښکارېږي، چې که نه وی فضل او احسان د الله تعالی پر تاسو باندې؛ نو خامخا به یې شرمولي وی تاسو، یا ژر به یې په عذاب کړي وی تاسو، یعني که دغه د «لعان» حکم مشروع شوی نه وی؛ نو د «قذف» د عمومي قاعدې سره موافق به پر خاوند قذف اوښته، یا به یې ګرد عمر د خپل ځیګر وینې څښلې، او لړمون خوړینی به ناست وو، ځکه ممکن دی چې دی رښتین وي، په خلاف د غیر د خاوند، چې هغه د دغسې اظهار لپاره مضطر نه دی، ځکه د هغه په قانون کې د دغو امورو رعایت ضروري نه دی، له بل لوري که یوازې د مېړه په قسم خوړلو د زنا ثبوت کېدی؛ نو د ښځې لپاره به ډېر سخت مصیبت او زحمت پېښېده، حال دا چې ممکن دی هغه رښتین هم وي، همداسې که ښځه د دې په قسم خوړلو سره یقیناً بریئه وګڼله شي؛ نو پر مېړه ه د قذف حد لازمېده، سره له دې چې د ده په صداقت کې مساوي احتمال موجود دی، نو په دغه حالت کې د «لعان» په مشروعیت کې د ټولو رعایت وشو، او همدغه د الله تعالی د فضل او رحمت اثر دی، ځکه چې په فریقینو کې هر یو چې رښتین وي؛ هغه د بې محله سزا څخه نجات ومونده، په دغه وړې دنیا کې پرده پوښي کړی شو، او مهلت یې ورته ورکړی دی، چې ښايي توبه وباسي، بیا د ده د توبې قبلول دغه د الله تعالی د توابیت د صفت اثر شو.

إِنَّ ٱلَّذِينَ جَآءُو بِٱلۡإِفۡكِ عُصۡبَةٞ مِّنكُمۡۚ لَا تَحۡسَبُوهُ شَرّٗا لَّكُمۖ بَلۡ هُوَ خَيۡرٞ لَّكُمۡۚ لِكُلِّ ٱمۡرِيٕٖ مِّنۡهُم مَّا ٱكۡتَسَبَ مِنَ ٱلۡإِثۡمِۚ وَٱلَّذِي تَوَلَّىٰ كِبۡرَهُۥ مِنۡهُمۡ لَهُۥ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿١١﴾

بېشکه هغه کسان چې راوړي یې دي غټ دروغ (په شان د عائشې کې)؛ یو ټولی دی له تاسې (مسلمانانو) نه، ګمان مه کوئ په دې (دروغو) چې شر بد دي تاسې ته (ای مخلصانو مؤمنانو)، بلکه دغه (دروغ) خیر دی تاسې ته (له جهته د ثواب او منقبت د تاسې)، مقرر دی هر سړي ته له دغو (بهتان ویونکیو جزاء د) هغه څیز چې ګټلی یې دی له ګناه (په قدر د خوض او شغل د ده)، او هغه څوك چې پورته یې کړ لوی بار پېټی د دغو (دروغو او شائع یې کړل) له دغه (ټولي) نه؛ شته ورته عذاب لوی (په دارینو کې).

تفسیر: دلته د هغو غټو دروغو ذکر دی، چې پر صدیقې بي بي عائشې رضي الله تعالی عنها تړلي شوي وو، دغه پېښه داسې وه، چې نبي کریم صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلّم د هجري په (۵) یا په (۶) کال کې د (بني المصطلق) له غزوې څخه د مدینې منورې په طرف بېرته تشریف راوړ، أم المؤمنین صدّیقه بي بي عائشه رضي الله تعالی عنها هم له دوی سره وه، بي بي صاحبه پر بل اوښ سوره وه چې پرې هودج (پالکی) تړلی او پردې به یې څوړندې او ښکته به وې، په یو منزل کې چې د دوی قافله ښکته شوې وه؛ لږ شپه پخوا له کوچ صدیقي بي بي عائشې ته د وضوء د تجدید ضرورت محسوس شو، نو څکه له قافلې څخه څه قدر لرې لاړه، په دې ضمن کې یو ناڅاپه د دې د غاړې غاړکی (امېل) وشلېده، او دانې یې په شګو کې سره تیت و پرك شوې، نو د هغو په ټولولو او لټولو دا ډېره وځنډېده (ایساره شوه)، هلته قافلې کوچ وکړ، او له خپل ځایه ولېږدله، او ګرد سره لاړل، جَمّال هم داسې ګمان وکړ چې لکه بي بي صاحبه په هودج (پالکي) کې ناسته ده، څکه چې د هغه ګردې پردې ښکته څوړندې وې، او ذاتًا بي بي صاحبه په عمر کې هم وړوکې او په بدن کې هم ډېره ضعیفه او نحیفه وه، چې د دې د وجود او عدم وجود له هودج (پالکي) د باندې ښه نه څرګندېده.

الغرض جَمّالانو خپل اوښان رهي او چالان کړل، او ګرد سره لاړل، کله چې أم المؤمنین بېرته راغله، ګوري چې قافله تللې ده، او هیڅ اثر او نښه یې هم نه ښکاري، نو أمّ المؤمنین په نهایت ثبات او استقامت سره دغسې رأیه قائمه کړه، چې اوس له دغه ځایه خوځېدل خلاف المصلحت دي، ولې که زه د دغو شګو په کړمونو کې د قافلې تعقیب هم وکړم؛ په هغوی پسې نشم رسېدی، او امکان لري چې لاره هم راڅخه ورکه شي، که دلته واوسېږم هر کله چې لمر وخیژي، او څما متعلقین په دې وپوهېږي چې زه په هودج کې نه یم؛ نو هرومرو به همدلته په منډه او څغاسته راپسې راشي، نو همدلته پاتې شوه.

کله چې شپه وه، پر أم المؤمنین د خوب شومه راغله، همدلته یې خپل مبارك سر کېښود، کله چې صفوان بن مُعَطّل رضي الله تعالی عنه د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم په امر مأمور وو، چې تل به دی وروسته له قافلې راځي، او د پاتې شویو شیانو خبر نیونه به کوي، نو څکه دی تل د قافلې څخه په لږ فاصله لرې اوسېده، او همېشه د قافلې تر شا وروسته له پلټنې (تحقیق) به راته، صفوان بن مُعَطّل رضي الله تعالی عنه دغه ځای ته ګهیځ (سحر) راورسېد، او له لرې څخه یې ولید چې کوم اوده پروت دی، کله چې ورنژدې شو؛ نو د ورپیچلې (نغښتلې) شوې ټکري (څادر) څخه یې وپېژنده چې دا خو څما مور أم المؤمنین صدیقه بي بي عائشه ده، څکه چې پخوا د حجاب د حکم له نزوله همدغه معنوي څوی او مور سره پېژندل.

صفوان بن مُعَطّل رضي الله تعالی عنه د دغه وضعیت د لیدلو څخه سخت ولړځېد، او ډېر وویرېد، او په زور یې ﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيۡهِ رَٰجِعُونَ﴾ وویل، چې د هغه په اثر د أم المؤمنین رضي الله تعالی عنها سترګې خلاصې شوې، او هم هغسې مخ پېچلې (پټ مخ) او په خپل ټکري کې تاو شوې کېناسته.

صفوان بن مُعَطّل رضي الله تعالى عنه خپل اوښ أم المؤمنين رضي الله تعالى عنها ته نژدې چو كړ، او أم المؤمنين رضي الله تعالى عنها هم هغسې پټه پرې سوره شوه، اوصفوان رضي الله تعالى عنه د اوښ مهار پر خپله اوږه باندې كېښود، او د قافلې تر شا روان او ورسره ګډ شول.

رأس المنافقين و امام المكذبين عبد الله بن أُبَيّ چې د منافقانو مشر وو او د رسول الله صلى الله عليه وسلم دښمن وو، دلته چې داسې يوه خبره او موضوع ورپيدا شوه؛ نو په چټې خبرو يې خوله وسپړدله، او ځيني ساده مسلمانان مثلاً په نارينه وو كې حسان، مِسطح، او په ښځو كې حمنه بنت جحش رضي الله تعالى عنهم أجمعين د منافقانو په دغه انتشاراتو او ګمراه كوونكيو خبرو تېروتل، او په دغسې افسوسناكو تذكرو كې سره لګيا شول، چې د هغو ويل دوى ته نه وو لازم، او د أمّ المؤمنين رضي الله تعالى عنها د عفّت او عصمت سره بيخي منافي وو، مسلمانانو ته بالعموم او پخپله رسول أكرم الله صلى الله عليه وسلم ته له داسې قسم واهياتو خبرو څخه سخته صدمه ورسېده، تر يوې مياشتې پورې دغسې چټي خبرې سره كېدې، او رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه أجمعين به هم دغه ګردې خبرې اورېدې، او هيڅ به يې نه ويل، او نه د هغو په تحقيق پسې ګرځېده، مګر په زړه كې سخت خفه وو، وروسته له يوې مياشتې پخپله أم المؤمنين عائشه صديقه رضي الله تعالى عنها هم له دغه شهرت څخه خبره شوه، نو د غم له شدّته ناقراره شوه، او د رنځورۍ په بستره كې ولوېده، شپه او ورځ به يې ژړل، او د يوې شپې له مخې به يې هم اوښكې نه درېدې، په دغه ضمن كې نور واقعات هم پېښ شول، او ډېرې خبرې اترې سره كېدلې، چې په صحيح بخاري شريف او نورو كې د لوستلو قابل دي، او بالآخر أمّ المؤمنين صديقې رضي الله تعالى عنها په برائت كې الله تعالى دغه آيت: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ جَآءُو بِٱلْإِفْكِ﴾ الآية ـ تر لرې ځايه پورې نازل وفرمايه، چې أم المؤمنين عائشې صديقې رضي الله تعالى عنها تل فخر پرې كاوه، او بالحق چې پر دغه هومره فخر او وياړ چې وكړي؛ لږ دى.

﴿عُصْبَةٌ مِّنكُمْ﴾ الآية ـ «يو ټولى دى له تاسو مسلمانانو څخه»، يعنې دغه دروغ تړونكي له خيره سره همغه كسان دي چې په دروغو يا په رښتيا سره د اسلام مدّعيان دي، خو بيا هم د الله تعالى لوى احسان دى، چې ګرد مسلمانان په دغه لومه كې نه دي نښتي.

﴿لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ الآية ـ دغه خطاب د هغو مسلمانانو د تسلي لپاره دى، چې هغوى ته له دغې واقعې څخه صدمه رسېدلې وه، بالخصوص صديقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها او د دې كورنى ته، ځكه ظاهر دى چې هغه ډېره سخته خفه او ويرجنه وه، يعنې اګر كه په ښكاره ډول دغه وېناوې ډېرې مكروهې خفه كوونكې او خرابې دي؛ ليكن في الحقيقت تاسې ته د ده په منځ كې ډېره بهترې او محاسن پټ وه، آيا دومره مدّت د تاسې پر داسې زړه خوږوونكو حملو او ايذاوو صبر كول هم داسې بې اجره پاتې كيږي؟ آيا دغه لږ فخر او شرف دى چې بالذات خالق الكائنات پخپل پاك كلام كې ستاسې نزاهت او برائت نازل كړ؟، او ستاسې دښمنان يې خواروزار او رسوا كړل، او تر قيامت پورې يې ستاسې د خير ذكر د ګردو قرآن لوستونكيو پر ژبه جاري كړ، او مسلمانانو ته يې د رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم او د ده د ازواجو او اهل البيت د حق پېژندلو لپاره داسې يو درس وركړ؛ چې له سره هېرېدونكى نه دى، فلله الحمدُ والشكرُ على ذلك، ﴿لِكُلِّ ٱمْرِيٍٕ مِّنْهُم﴾ مقرره ده هر سړي ته له دغو بهتان ويونكو جزا د هغه چې ګټلې يې ده له ګناه او هغه څوك چې پورته يې كړ لوى بار ددغه دروغو ورته شته عذاب لوى، يعنې هر هغه سړى چې په دغه فتنه كې هومره حصه واخيسته هم هغه قدر ګناه يې د خپل ځان لپاره وګټله او د هغې سزا مستحق شو، او ددى ګناه ډېر لوى بار اخيستونكى رأس المنافقين عبد الله بن أبى وو چې دده له لپاره په اخرت كې ډېر لوي عذاب دي او په دنيا كې هم ډېر ذليل او رسوا شو.

لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَٰذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ ﴿۱۲﴾

ولې نه په هغه وخت کې چې واورېده تاسي دا خبره؛ ګمان کاوه ایماندارو سړیو او ایمان دارو ښځو په نفسونو خپلو (پخپلو منځونو) کې د خیر (خبرې) او ویلې وی (دوی ټولو داسې) دا خبره دروغ ده ښکاره.

تفسیر: یعني مسلمانانو ته ښایي چې له خپلو مسلمانانو وروڼو خویندو سره حسن ظن ولري، او هر کله چې واوري چې خلق پر یو نېک سړي همداسې بدې خبرې او خراب تهمتونه لګوي؛ نو ښایي چې دی داسې خیالاتو ته پخپل زړه کې لار ورنه کړي، بلکه د هغو تکذیب دې وکړي !، رسول کریم صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلّم فرمایلي دي: «هر څوک چې پښې شا د خپل یوه مسلمان ورور مدد وکړي؛ نو الله تعالی هم د ده پښې شا مدد کوي».

لَّوْلَا جَاءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ ۚ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولَٰئِكَ عِندَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿۱۳﴾

ولې نه راوسته (او تېر نه کړ دوی) په دې خبرو څلور شاهدان (چې شاهدي ورکړي په دې قذف د دوی)، پس کله یې چې رانه وستل څلور شاهدان؛ پس دغه کسان په نزد د الله کې همدوی دروغجنان دي.

تفسیر: یعني سم د الله تعالی له حکمه او د ده د شریعت سره موافقه دغسې خلق دروغجنان درولي شوي دي، چې په بل چا باندې تهمتونه لګوي، او بیا د هغه د اثبات لپاره څلور شاهدان نشي وړاندې کولی، او بې له کافي ثبوته داسې غټې خبرې له خپلې ژبې څخه وباسي، او چټې (بېکاره) پرې وګرېږي.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۱۴﴾

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسې او رحمت د دغه (الله پر تاسې) په دنیا کې (په توفیق د توبې سره)، او په آخرت کې (په عفو او مغفرت سره)؛ نو خامخا رسېدلی به وو تاسې ته په هغه دروغ کې چې غوپې وهلې تاسې په هغو (دروغو) کې عذاب لوی (په همدغې دنیا کې).

تفسیر: یعني الله تعالی دوی ته د خپل فضل او کرم له امله له عذابونو څخه نجات ورکړ، که نه دغه خبره د عذاب لایقه وه.

إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُم مَّا لَيْسَ لَكُم بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِندَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿۱۵﴾

کله چې واخیست تاسو دا (افک) په ژبو خپلو (چې یو له بله مو پوښتنه کوله)، او ویله به مو په خولو خپلو سره هغه خبره چې نه وو تاسو ته په هغې باندې هیڅ علم، او ګڼله تاسې دغه خبره آسانه (چې هیڅ ګناه په کې نشته)، حال دا چې دغه (خبره) په نزد د الله کې ډېره لویه ده (له حیثیته د ګناه نه).

تفسیر: یعني د عظیم عذاب مستحق ولې نه کېدل، کله چې تاسې بې تحقیقه یو ظاهر البطلان خبره یو د بل له خولې څخه اخیستله، او له خپلو ژبو څخه یې دغه چټې (بېکاره) اواټکلې خبرې ایستلې، چې د هغو له واقعیت څخه تاسې بیخي نه وئ خبر، بیا عجیبه خبره لا دا ده چې داسې سخته خبره (یعني کومه محصنه خصوصًا د نبي علیه السلام مطهره زوجه او څمونږ د مسلمانانو روحاني والده متهم کول) چې د الله تعالی په نزد ډېر لوی دروند جرم دی؛ یوه وړوکې او معمولې خبره ګڼل له دغه اصلي جرم څخه لوی جرم دی.

وَلَوۡلَآ إِذۡ سَمِعۡتُمُوهُ قُلۡتُم مَّا يَكُونُ لَنَآ أَن نَّتَكَلَّمَ بِهَٰذَا سُبۡحَٰنَكَ هَٰذَا بُهۡتَٰنٌ عَظِيمٞ ۝١٦

ولې نه كله چې واورېده تاسې دا خبره؛ چې ويلي وئ تاسې نه ښايي مونږ ته دا كار چې خوله وخوځوو په دې خبره باندې، پاكي ده تاته اى ربه، دا دروغ دي ډېر لوى (چې تړلى شوي دي د منافقانو له خوا).

تفسير: اول خو د حسن الظن اقتضاء داسې وه چې ستاسو په زړونو كې هم ښايي دغه خبرې نه تېرېدى لكه چې پاس ارشاد وشو، ليكن كه د شيطاني اغواء له سببه يې فرض كړئ د چا په زړه كې كومه بده وسوسه تېره شي، يا يې له چا نه واوري؛ نو بيا جائز نه دي چې داسې ناپاكه خبره پر خپله ژبه راوړي، لازم دي چې په هسې مواردو مؤمن خپل حيثيت او ديانت ملحوظ ولري، او په صافو الفاظو سره داسې ووايي، چې د داسې بې سرو پښو خبرې له خپلې ژبې څخه ايستل ماته نه ښايي، او نه زه پرې ښه ښكارم.

يَعِظُكُمُ ٱللَّهُ أَن تَعُودُواْ لِمِثۡلِهِۦٓ أَبَدًا إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ۝١٧

پند دركوي تاسې ته الله (او منع كوي مو) چې بيا ونه ګرځئ تاسې مثل د دې خبرې ته هيڅكله، كه چېرې يئ تاسې مؤمنان (نو پرې عبرت واخلئ !).

تفسير: يعني مؤمنانو ته ښايي چې په پوره ډول سره پوهان او هوښياران شي، څو د بد باطنو منافقانو په چلونو او فرېبونو سره ونه غوليږي، او د دوى په پلمو (تدبيرونو) سره تېر نه وځي، او تل تر تله د نبي صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم او د ده د اهل بيتو د عظمت شان ملحوظ ولري.

وَيُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلۡأٓيَٰتِۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝١٨

او بيانوي الله تاسې ته آيتونه (د پند)، او الله ښه علم والا دى، ښه حكمت والا دى.

تفسير: يعني د دغې خبرې پته درښيي چې دغه غټ دروغ چا جوړ كړي؟ او خپور (مشهور) كړي دي؟، معلوم شو چې منافقانو تل په پټه دښمني او مخالفت كاوه، په پخواني آيت كې يې دغه خبره راښكاره كړې وه (كذا في الموضح).

إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ ٱلۡفَٰحِشَةُ فِي ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ وَأَنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ۝١٩

بېشكه هغه كسان چې خوښوي دغه (خبره) چې خوره شي فاحشه بدنامي په حق د هغو كسانو كې چې ايمان يې راوړى دى؛ شته دغو (كسانو) ته عذاب دردناك په دنيا كې (په حدّ د قذف او په بدنامي سره)، او په آخرت كې (په اور د دوزخ سره)، او الله ښه عالم دى، او تاسې نه پوهېږئ (پر ضرر د هغې خورې كړې فاحشې).

تفسير: يعني بدكاري خوره او شائع شي، يا د بدكارۍ اطلاعات او خبرې منتشرې او خورې شي، دغسې غوښتونكي منافقان وو، ليكن د هغوى په تذكره كولو كې يې مؤمنانو ته هم تنبيه وفرمايله، چې فرض يې كړئ ! كه د چا په زړه كې د كومې بدې خبرې خطره تېره شوې وي، او په بې پروايى سره يې كومه خبره له ژبې هم وتلې وي؛ نو ښايي چې بيا د هغې مهملې خبرې تذكره له سره ونه كړي، او د هغې په تشييع او تنشير (اشاعت) پسې ونه ګرځي، كه خامخا د كوم مؤمن پت او عزت تويوي؛ نو ښه دې وپوهېږي چې د هغه پت او عزت هم محفوظ نه پاتې كيږي، او حق تعالى

هغه ذلیل او خوارويي، كما في حديث الامام أحمد رحمه الله ، په دې شان سره چې په دنيا كې د قذف حد پرې اجراء كيږي، او نورې رسوايي او سزاوې هم وررسيږي، او په آخرت كې د دوزخ سزا دوى ته تياه او مهيئه ده، او الله تعالى ته داسې فتنه اچوونكي ښه معلوم دي، او ښه يې پېژني، اګر كه تاسې يې نه پېژنئ، او دغه هم د پاک الله په علم كې شته چې د كوم يوه جرم او ګناه څومره ده؟ او غرض او مقصد يې څه وو؟.

تنبيه: د فاحشې د شيوع حب د حسد او كيني او نورو په شان د قلبيه وو اعمالو څخه دى، او د وسوسو او خواطرو په شان نه دى، او د قصد له مراتبو څخه نه دى، نو ځكه د هغه په مأخوذيت كې نه ښايي چې اختلاف وكړى شي !، فتنبّه له.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ وَاَنَّ اللّٰهَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۲۰﴾

او كه نه وى فضل احسان د الله پر تاسې باندې او رحمت مهرباني د ده، او (دا نه وى) چې بېشكه الله ښه نرمي كوونكى ښه رحم كوونكى دى؛ (نو رسوا او معذّب شوي به وى په دنيا كې).

تفسير: يعني دغه غټ دروغ خو داسې تړلي او خواره شوي وو، چې نه وو معلوم چې څومره كسان له هغه څخه جاربدل، ليكن الله تعالى محض پخپل فضل، رحمت، شفقت او مهرباني له تاسې څخه دتائبينو توبه قبوله كړه، او پر ځينو يې شرعي حد جاري كړ، او پاک يې وګرځول، او هغه ته يې چې زيات خبيث وو؛ يو ډول (طريقه) مُهلت وركړ، او په آخرت كې به جزاء وررسيږي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ؕ وَمَنْ يَّتَّبِعْ خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ فَاِنَّهٗ يَاْمُرُ بِالْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ ؕ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِّنْ اَحَدٍ اَبَدًا ۙ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكِّيْ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۱﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعني اى مؤمنانو !) متابعت مه كوئ د ګامونو د شيطان !، او هر چا چې متابعت وكړ د ګامونو د شيطان؛ نو بېشكه دغه شيطان امر كوي (تابع خپل ته) په فحشاء ډېرو بدو قبيحو كارونو، او په منكر نامشروعو بدو خبرو، او كه نه وى فضل احسان د الله پر تاسې، او رحمت د ده؛ نو نه به وئ پاک كړي له (معصيت د افک څخه الله) تاسې هيڅوک هيڅكله، وليكن الله پاكوي (په قبول د توبې سره له معاصيو) هر هغه څوک چې اراده وفرمايي (د پاكى يې)، او الله ښه اورېدونكى (د اقوالو) ښه عالم دى (په نياتو).

تفسير: يعني د شيطان له چالونو او پلمو (تدبيرونو) څخه هوښيار اوسئ !، نه ښايي چې د مسلمان كار داسې وي چې شياطين الجن والانس سره قدم په قدم يو ځاى لاړ شي، د هغو ملعونانو د ټولنې مقصود خو همدا دى، چې خلقو ته د بې حيايۍ او رسوايي په طرف دعوت او بلنه وركړي، نو تاسې ولې په رښو ستركو عمدًا د هغوى پر خبرو غولېږئ؟، وګورئ چې شيطان لږ څه تحريک او ډكه وركړي؛ دومره لوى شورماشور او هنګامه پورته كوي، او ډېر سم ساده مسلمانان په اشتباه سره د هغه پر قدمونو روانيږي، حال دا چې شيطان خو د ګردو ګمراه كول غواړي، او يو تن هم نه پرېږدي چې پر سمه لاره لاړ شي، دا خو د الله تعالى فضل او رحمت دى چې دى د خپلو مخلصو بندګانو لاس نيوى كوي، او زيات كسان يې له شيطان له شرونو څخه ژغوري.

وَلَا يَاْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ اَنْ يُّؤْتُوْٓا اُولِى الْقُرْبٰى وَالْمَسٰكِيْنَ وَالْمُهٰجِرِيْنَ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۖ وَلْيَعْفُوْا وَلْيَصْفَحُوْا ؕ اَلَا تُحِبُّوْنَ اَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۲۲﴾

او قسم دې نه كوي خاوندان د فضل (په دين كې) له تاسې او (خاوندان) د پراخۍ (او مالدارۍ ستاسې په دنيا كې) په دې چې نفقه او صدقې به نه وركوي خاوندانو د خپلوۍ او مسكينانو او

مهاجرینو ته په لاره د الله کې، او ښايي چې عفوه دې وکړي، او ښايي چې تېر دې شي، آیا دوست نه لرئ تاسې دا چې مغفرت وکړي الله تاسې ته (په سبب د عفوې او صفح د تاسې)؟ او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: پر صدیقې بي بي عائشې رضي الله تعالی عنها باندې په بهتان تړونکیو کې ځینې مسلمانان هم په ناپوهی سره شامل شوي وو، چې له هغوی ځنې یو مسطح رضي الله تعالی عنه وو، چې برسېره په دې چې یو غریب مهاجر وو، د أبو بکر الصدیق رضي الله عنه خوریي یا ترورځی هم کېده، او د «افک» د پېښې څخه پخوا صدیق أکبر رضي الله تعالی عنه د هغه سره امداد او مالي مرسته کوله، کله چې دغه خبره سره فیصله شوه، او د صدیقې بي بي عائشې رضي الله تعالی عنها برائت د الله تعالی له طرفه نازل شو؛ نو أبو بکر الصدیق رضي الله عنه قسم وکړ چې وروسته له دې نه به مسطح رضي الله عنه سره هیڅ امداد او کومک ونه کړم، ممکن دی چې ځینو نورو اصحابو ته به هم داسې پېښې وړپېښې شوي وي، نو په دغه تقریب دا آیت نازل شو، یعنې له تاسې ځینې هغو کسانو ته چې الله تعالی دیني کرامت او مشرتوب یا دنیايي وسعت اومالداري ورکړې ده، دوی ته نه ښايي چې داسې قسمونه وخوري !، او ښايي چې د دوی همّت ډېر لوی او اخلاق یې لوړ او عالي وي، نو مېړانه (بهادري) او ځلمیتوب به دې کې دی چې د بدۍ بدل په نېکۍ سره ورکړ شي.

په احادیثو کې دي، کله چې أبو بکر الصدیق رضي الله عنه دغه آیت واورېد: ﴿أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ﴾ الآیة ـ «آیا دغه مو نه خوښېږي چې الله تعالی مو وبښي»؛ نو فورًا یې وویل: «بلی ! یا ربنا إننا نُحبُّ»، «بېشکه ای څمونږ پروردګاره ! مونږ هرومرو (خامخا) ستا ښښنه خوښوو، او غواړو یې»، دا یې وفرمایل، او د مسطح رضي الله عنه هغه پخوانی کلنګک او امداد یې بېرته جاري کړ، بلکه په ځینو روایاتو کې راغلي دي، چې د پخوا په نسبت یې دوچند کړ، رضي الله تعالی عنه وأرضاه.

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾

بېشکه هغه کسان چې وُولي دوی (په نسبت د زنا سره) ښځې پاکې عفیفې ناخبرې (له دغو بدو)، ایمان راوړونکې (په الله او رسول)؛ لعنت کړی شوی دی په دوی باندې په دنیا کې او په آخرت کې، او شته دوی ته عذاب ډېر لوی.

تفسیر: په صحیحینو کې حدیث دی: «اجتنبوا السبع الموبقات ! الشرك بالله، والسحر، وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق، وأكل الربا، وأكل مال اليتيم، والتولّي يوم الزّحف، وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات» له دې نه ظاهرېږي چې د محصناتو قذف مطلقًا له مهلکاتو څخه دی، بیا په هغه کې ازواج مطهّرات بالخصوص د أم المؤمنین بي بي عائشې صدیقې رضي الله تعالی عنها قذف خو ډېره لویه ګناه ده، علماوو تصریح فرمایلې ده، چې وروسته د دغو آیتونو له نزوله هر څوک چې بي بي عائشې رضي الله تعالی عنها یا له ازواج المطهّرات څخه یو تن متّهم کړي؛ هغه کافر او د قرآن مکذّب، او د اسلام له دائرې څخه خارج دی، د «طبراني» په یوه حدیث کې راغلي دي: «قذف المحصنة يهدم عمل مائة سنة»، «پر محصنې باندې تهمت لګول د سلو کلونو عمل ورانوي»، (العیاذ بالله).

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾

په هغه ورځ کې چې شاهدي به ورکړي پر دوی باندې ژبې د دوی، او لاسونه د دوی، او پښې د دوی پر هغو (افعالو او اقوالو) چې وو دوی چې کول به یې په دنیا کې.

تفسیر: یعني مجرم به خپله خوله او ژبه سره د هغو ویل او اظهار نه غواړي، مګر د ده ژبه، لاسونه، پښې به په «اذن الله» په وینا راځي، او له هغو څخه هر عضوه به هر هغه عمل څرګندوي چې د هغو په وسیله شوی وي.

لطیفه: قاذف پخپله په ژبه تهمت لګولی وو، او د څلورو تنو شاهدانو مطالبه له هغه څخه شوې وه، چې هغه یې پوره نشوه کړی، بالمقابل د هغه دلته د پنځو شیانو ذکر وشو، ژبه چې د قذف اصلي آله ده، او څلور نور لاسونه او پښې چې د هغه پر شرارت باندې شاهدي لولي.

يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿۲۵﴾

په دغه ورځ کې به پوره ورکړي دوی ته الله جزاء د دوی هغه چې حقه لائقه وي، او پوه به شي چې بېشکه الله همدی دی حق ثابت (په ذات او صفات خپل)، ښکاره ظاهر (په الوهیت او ربوبیت خپل).

تفسیر: هغه ذات چې د یوې ذرې اعمال حساب کتاب په ښکاره او واضح ډول سره هر سړي ته په صاف صورت سره ښکاره کوي، او د هغه په دربار کې هیڅ ظلم او تعدّي نه کیږي، دغه مضمون به د قیامت په ورځ ګردو ته مکشوف او مشهود یږي.

الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿۲۶﴾

ناپاکې (ښځې او خبرې) لپاره د ناپاکو دي، او ناپاکه (خلق) لپاره د ناپاکو (ښځو او خبرو) دي، او پاکې (ښځې او خبرې) د پاکو (خلقو) دي، او پاک (خلق) لپاره د پاکو (ښځو او خبرو) دي، دغه (پاکان چې ځینې له هغو اهل البیت دي؛) پاک (بې تعلقه بېزاره) دي له هغو خبرو چې وایي یې (دروغجنان)، شته دوی ته مغفرت ښښنه او رزق روزي ښه (په جنّت کې).

تفسیر: یعني بدکارې او چټې (بېکاره) ښځې د بدکارو او چټلو (خرابو) سړیو وړ او لایقې دي، همداسې یو بدکار او ګنده سړی د همدې خبرې سره وړ او لایق دی، چې د هغه تعلّق د هم هغه په شان چټلې (خرابې) او بدکارې ښځې سره وي، پاک او ستره او مطهر انسانان له ناپاکانو سره هیڅ تعلّق او مطلب نه لري، ابن عبّاس رضي الله تعالی عنهما فرمایلي دي چې: «د نبي کریم صلی الله علیه وسلم ښځه له سره بدکاره (زانیه) نه وي»، یعني الله تعالی د هغه د ناموس حفاظت هم فرمایي، نقله فی (موضح القرآن).

تنبیه: د آیت دغه مطلب خو د شیخ الهند د ترجمې سره سم وشو، مګر د اسلافو د ځینو مفسرینو څخه دغه منقول دي، چې د ﴿الْخَبِيثَاتُ﴾ او د ﴿الطَّيِّبَاتُ﴾ څخه دلته ښځې نه دي مرادې، بلکه اقوال او کلمات مراد دي، یعني خرابې خبرې خرابو خلقو سره لایقې او مناسبې دي، او پاکې او صافې خبرې پاکو او صافو سړیو سره لازمې او مناسبې دي، متقي، پاک او صاف نارینه او ښځې له داسې ګنده او مردارو تهمتونو څخه پاکې وي، لکه چې وراندې له ﴿أُولَٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ﴾ څخه ظاهریږي، یا دې داسې وویلی شي چې: خرابې خبرې د خرابو له خولو څخ ووځي، هغه کسان چې د یوه پاک، متقي او مطهر انسان په نسبت کومه مرداره او خرابه خبره وکړي؛ نو وپوهېږه چې هغه پخپله خبیث او مردار دی، یعني طیّب، طاهر او پاک سړی له داسې خبیثو او مردارو او چټلو (خرابو) خبرو څخه بیخي پاک او مُبرّأ دی، او هسې خرابې ویناوې د خبثاوو، پلیتو، چټلو او ګنده کسانو کار دی، ﴿لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾ شته دوی ته مغفرت او رزق روزي ښه په جنت کې یعني هغوی ددوی په بدو ویلو سره نه بدیږي بلکه هر کله چې دوی په هغه صبر وکړي نو دغه څیز د هغوی د خطاوؤ او خویدلو کفاره کیږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو !) مه ننوځئ تاسې (هغو) كورونو ته چې غير وي له كورونو د تاسې، تر هغه پورې چې (اجازه وغواړئ او) سره وغږېږئ (له بهره او اذن واخلئ) او سلام واچوئ پر اهل د دوى، دغه (اخبار او استيذان) د تاسې خير بهتر دېر غوره دى تاسې ته (له ننوتلو د بې اجازې څخه)، ښايي چې پند واخلئ تاسې (په دې سره).

تفسير: يعنې ماسوا د خپل خصوصي هستوګنې له كوره د بل چا د هستوګنې په كور كې همداسې په خپل سر بې خبره مه ننوځئ !، ولې تاسې نه يئ خبر چې هغه ستاسې د ننوتلو په وخت كې په څه حال كې دى؟ او څه احوال لري؟، آيا دى په دغه حال كې د بل چا په ورتګ خوښيږي كه خفه كيږي؟ لهذا پخوا د ننوتلو څخه ښايي ور ناري كړئ، او ځان ته اجازت حاصل كړئ، او له ګردو نارو څخه بهتر «سلام» اچول دي.

په حديث كې راغلي دي چې: درې ځلې دې سلام واچوي، او د ننوتلو اجازه دې وغواړي، كه له درې ځلې سلام اچولو سره هم اجازه ور نه كړه شي؛ نو بېرته دې وګرځي.

في الحقيقت دغه داسې ډېك له حكمته تعليم دى، كه د هغه په تعميل كې مواظبت وكړ شي؛ نو دغه د مېلمه او كوربه دواړو په حق كې ښه او بهتر دى.

مګر افسوس ! نن مسلمانان په دغو مفيدو هداياتو پسې چندان نه ګرځي، ولې نور ملل او اقوام هم دغه اصول او آداب له مونږ څخه اخيستي، هغه ته يې ډېره ترقي او توسعه وركړې ده.

فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ ۖ وَإِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا ۖ هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾

پس كه چېرې ونه مومئ تاسې په دې كورونو كې څوك (چې اذن دركړي)؛ پس مه ننه وځئ په دې كورونو كې تر هغه پورې چې اذن وكړى شي تاسې ته، او كه چېرې وويل شي تاسې ته د اجازت غوښتلو (په وخت كې) چې بېرته وګرځئ؛ پس بېرته وګرځئ تاسې ! (او د ننوتلو سعي مه كوئ)، چې دغه بېرته ګرځېدل ډېر غوره (او پاك) دي تاسې ته، او الله په هغو كارونو چې كوئ يې تاسې ښه عالم دى (او جزا يې دركوي).

تفسير: يعنې كله چې دغه درمعلوم شي، چې په هغه كور كې هيڅوك نشته، خو بيا هم د بل چا په كور كې بې د هغه د مالك او مختار له اجازې مه ننوځئ !، ځكه چې د بل په ملكيت كې بې له اجازې بل هيڅوك د تصرّف حق نه لري، تاسې ته نه دي معلوم چې د بې اجازې ننوتلو څخه به څومره جګړې پېښيږي؟ هو ! كه صراحتًا يا دلالتًا اجازت دركړ شي؛ نو بيا هيڅ مضايقه نشته، او كه چېرې وويل شي تاسې ته داجازت غوښتلو په وخت كې چې بېرته وګرځئ؛ پس بېرته وګرځئ تاسې، او د ننوتلو سعي مه كوئ !، يعنې د داسې ويلو څخه مه خفه كېږئ !، ځكه چې ډېر اوقات انساني طبيعت دې ته نه وي مائل چې له چا سره وګوري، يا به د بل چا له ملاقاته په دغه وخت كې حرج ورپېښيږي، په داسې يوه خبره او كار مشغول وي چې په دغه نه خوښيږي، چې بل څوك پرې مطّلع شي، نو تاسې ته څه ضرورت در پېښ دى، چې خامخا به پر هغه بار اچوئ؟ حال دا چې په دغه شان تكليف او زحمت اړولو سره عمومًا د دوستى او خپلوى تعلّقات ورانيږي.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿۲۹﴾

نشته پر تاسي باندې هيڅ ګناه په دې کې چې ننوځئ (بې له اجازت غوښتلو) هغو کورونو ته چې نه دي د چا د اوسېدني، په هغه ځای کې متاع منفعت د تاسي وي، او الله ته ښه معلوم دي هغه چې ښکاره کوئ يې تاسي، او هغه چې پټوئ تاسي.

تفسير: يعني په عمارتونو کې چې کوم خاص او معلوم داره سړی هستوګنه نه لري، او نه د هغه په ننوتلو او راوتلو کې څه ممانعت او قيود وي، مثلاً مسجد، سرای او مثل ذلک، که هلته مو کوم شی وي، يا په هغه ځای کې د څه موعد لپاره اوسېدل غواړئ؛ نو البته هلته پخپل سر تللی او ننوتلی شئ، او دلته هيڅ د استيذان ضرورت نشته.

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿۳۰﴾

ووايه (ای محمده !) مؤمنانو ته چې ښکته کړي دوی سترګې خپلې (له نامحرَمو څخه) او ښه ټينګ دې وساتي دوی فرجونه سترونه خپل (د محرّماتو په مقابل کې)، دغه (اغماض او حفظ) ډېر پاکيزه (او سپېڅلی) دی دوی ته، بېشکه چې الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چې کوي يې (دوی، نو ښايي چې ترې په وېره اوسي، پر هر حرکت او په سکون خپل).

تفسير: بده کتنه د زنا اول قدم دی، له دې نه د لويو لويو فواحشو دروازې پرانستلی کيږي، قرآن عظيم عموماً د بدکارۍ او بې حيايي د انسداد لپاره ړومبی د همدغه سوري د بندولو توصيه کوي، يعنې مسلمان نارينه او ښځې ته يې حکم ورکړی دی، چې د بدو کتلو څخه ځان ساتي !، او خپل شهوات پخپل واک (اختيار) او اداره کې ولري، که يو ځلې بې اراده او ناڅاپه د کوم نارينه نظر پر کومې ښځې ولوېد؛ نو بيا دې بالاراده او قصداً د هغه پر لوري خپلې سترګې نه اړوي !، ځکه چې دغه دويم ځلي ليدل به د ده په واک (اختيار) کې وي، او په هغه کې به معذور نه ګڼل کيږي.

که انسان ځان په دې سره عادت کړي، چې خپلو ښنو ته وګوري، او په خپل اختيار او اراده سره د ناجائزو امورو په طرف ونه ګوري؛ نو ډېر ژر د ده د نفس تزکيه کېدی شي، کله چې اول ځلي ناڅاپه کوم اتفاقي نظر لوېږي؛ د شهوت او نفساني غوښتني له سببه نه وي، نو ځکه حديث هغه معاف کړی دی، ښايي چې دلته په ﴿مِنْ أَبْصَارِهِمْ﴾ کې هم «من» تبعيضيه اخيستی همدغه طرف ته يې اشاره فرمايلې وي.

﴿إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾ الآية ـ يعني د انسانانو د سترګو غلا، او د زړونو پټې خبرې، او مخفيه نيات، او احوال ټول الله تعالی ته معلوم دي، لهذا انسان ته ښايي چې تل دغه علاّم الغُيوب حاضر او ناظر وګڼي، او له بدو افعالو، بدو خيالاتو، بدو کتلو او له هر قسمه بدو چارو څخه ځان وساتي، که نه هغه به يې سم له خپله علمه سره په سزا ورسوي.

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ
بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ
بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ
غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ
لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿۳۱﴾

او ووايه (ای محمده) ايماندارو ښځو ته چې ښکته دې کړي له (نامحرمو څخه) سترګې خپلې، او ښه ټينګ دې وساتي فرجونه سترونه خپل (د محرّماتو په مقابل کې)، او نه دې ښکاره کوي

زينت ښايست (او ځای د ښايست) خپل مګر هغه چې ښکارېږي له دغه (زينت څخه په وخت د کسب او کار کې)، او ښايي چې وا دچوي ټکري پورړني خپل پر ګرېوانونو خپلو (چې تر يې ښکاره نشي)، او نه دې ښکاره کوي زينت ښايست (او ځای د ښايست) خپل (هيچا ته) مګر لپاره دمېړونو (خاوندانو) خپلو (چې دغه د هغو دي)، يا پلرونو (او نيکونو) خپلو، يا پلرونو د مېړونو خپلو ته، يا ځامنو (او لمسيو) خپلو ته، يا ځامنو د مېړونو خپلو ته، يا ورونړو خپلو ته، يا ځامنو د ورونړو خپلو ته، يا ځامنو د خويندو خپلو ته، يا ښځو خپلو ته، يا هغه چا ته چې مالكك شوي دي (د هغه) ښي لاسونه د دوی، يا هغو تابعانو ته چې نه وي خاوندان د حاجت ښځو ته له سړيو نه، يا هلكانو هغو ته چې نه وي خبر (دوی) پر اسرارو د ښځو، او نه دې وهي (دا ښځې) پښې خپلې لپاره د دې چې معلوم كړ شي هغه څيز چې پټوي يې دوی له زينت ښايست (ګاڼې) خپلې، او راجع شئ توبه وباسئ تاسې الله ته ټول ای مؤمنانو !، لپاره د دې چې تاسې ښېګڼه او خلاصی وموميئ (په دارينو کې).

تفسير: ښايست او سينګار عُرفًا خارجي او کسبي آرايش ته وايي، چې هغه له لباس يا زېور او نورو شيانو څخه حاصليږي، د دې احقر په نزد دلته د زينت ترجمه د سينګار په ځای كه په زېبائش سره وكړه شي؛ نو زيات جامع او مناسب واقع کيږي، ځکه چې د زېبائش (ښايست) لفظ هر قسم خَلقي او کسبي زينت ته شامل دی، اعمّ له دې نه چې هغه د جسم خلقي پيدايښت سره متعلق وي، يا له پوښاك او نورو خارجي ډول و ډيل څخه حاصل شوی وي، د مطلب خلاصه داسې وه: ښځو ته د خپل هيڅ قسم خلقي يا کسبي ښايست اظهار پر ته له خپلو هغو محارمو څخه چې يې ذکر وروسته راځي؛ د بل هيچا په مخ کې جائز نه دي، هو ! د هومره اندازې ښايست ظهور چې ضروري وي، او د هغه ستر او اخفاء په سبب د عدم قدرت يا ضرورت نشي ممکن کېدی؛ نو مجبورًا يا ضرورتًا د هغه په اظهار کې دومره مضايقه نشته، (مشروط په دې چې د فتنې خوف نه وي).

ليکن واضح دې وي چې په ﴿إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾ سره صرف ښځو ته د عند الضرورت د هغو اعضاوو په اظهار کې اجازه ورکړې شوې ده، نامحرمو سړيو ته له سره اجازه نشته، چې دوی دې خامخا دغو ښځو ته وګوري، يا له هغوی سره ستر ګې په ستر ګو شي، يا د دوی د اعضاوو سيل وکړي، ښايي د دغه اجازې څخه پخوا د همدې لامله الله تعالی مؤمنانو ته د غض البصر او د ستر ګو د پټولو حکم اوروليی وي، معلوم شو چې د يوه خوا د کوم عضوې د اظهار اجازه دغه نه لازموي، چې بل طرف ته د هغه کتل هم جايز وي، نارينه چې په ستر له سره مأمور نه دي، مګر د پاس آيتونو په اساس د ښځو له نظره مستور دي، يعني ښځې له دېنه ممنوع دي چې نارينه وو ته وګوري، ښايي چې په ياد يې ولري چې په دغه آيت کې محض د ستر د مسئلې بيان شوی دی، يعني له دې نه قطع نظر چې ښځه په کور کې وي که د باندې؟ د ښځې د بدن کومه برخه د چا په مخ کې او په کومو حالاتو کې ښکاره کول جائز دي؟، پاتې شوه د «حجاب» مسئله؛ د هغې څه تفصيل ان شاء الله د «أحزاب» په سورت کې راځي.

مونږ چې د فتنې د خوف د نفي کوم شرط لګولی دی؛ هغه د نورو دلائلو او شرعيه وو قواعدو څخه مأخوذ دی، چې په اول تأمل او مراجعت له نصوصو څخه موندلی کيږي، د بدن په خلقي ښايست کې له ګردو څخه ډېر ښکاره شی د تي اوچتوالی دی، د هغه د مزيد تستّر لپاره يې په خاص ډول سره تأکيد وفرمايه، او د جاهليت د رسم د امحاء طريقه يې هم راوښوده، په جاهليت کې به ښځو ټکري (څادرونه) په خپل سر اچول، او د هغه دواړه څنډې (غاړې) به يې بېر ته پخپلې شا غورځولې، او په دې ډوله د تي هيئت به څرګند پاتې کېده، دغه ګواکې د ښايست يوه مظاهره وه، لوی قرآن ده راوښوده چې ښايي ټکری په سر واچول شي، او د هغه څنډې دې تر زنې لاندې تېرې شي، څو د ښځو غاړه او تی او غوږونه پرې په ښه ډول پټ شي.

﴿وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ﴾ الآية ـ «اونه دې ښكاره كوي ښځې زينت خپل هيڅا ته مګر لپاره د مېړونو (خاوندانو) خپلو چې دغه د هغوی دي، يا پلرونو او نيكونو خپلو، يا پلرونو د مېړونو (خاوندانو) خپلو ته، يا ځامنو او لمسيو خپلو ته، د تره او ماما حكم هم داسې دی، په دغو محارمو كې هم د مراتبو فرق شته، مثلاً هغه زينت او ښايست چې دا يې د خپل مېړه په مخ كې ظاهرولی شي؛ هغه د نورو محرمو په مخ كې نشي څرګندولی، د زينت څرګندول څو درجې لري، هومره د تستّر اهتمام چې له پرديو څخه كاوه شي؛ له محارمو څخه نه كيږي، او داسې مطلب نه دی چې هر يو عضو دې د دوی په مخ كې بربنډ او ښكاره كولی شي.

﴿أَوْ نِسَآئِهِنَّ﴾ ـ « او نه دې ښكاره كوي ښځې زينت خپل هيڅا ته مګر ښځو خپلو ته»، يعنې هغې ښځې ته چې د دې سره ناسته ولاړه لري، په دې شرط سره چې ښه اخلاق ولري، او د بد اخلاقو ښځو په مخ كې نه، او د ډېرو اسلافو په نزد له دې نه مسلمانې اصيلې ښځې مرادې دي، ځكه چې كافره ښځه د اجنبي سړي حكم لري.

﴿أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ﴾ ـ يعنې ستاسې وينځې وي، او د ځينو اسلافو په نزد مملوك مريي هم په دې كې داخل دی، او د قرآن ظاهر هم د هغه تأييد كوي، ليكن د جمهورو ائمه وو او اسلافو مذهب داسې نه دی.

﴿أَوِ التَّٰبِعِينَ غَيْرِ أُوْلِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ﴾ ـ «اونه دې ښكاره كوي ښځې زينت خپل هيڅا ته مګر هغو تابعينو ته چې نه وي خاوندان د حاجت ښځو ته له سړيو»، يعنې نوكر او هغه خدمتګار چې له خپله كار سره كار لري، او له سره دی وزګار نه وي، چې دې خوا او هغې خوا ته وګوري، او پخپل جارو جوړو او ډوډۍ پخولو او نورو كورنيو چارو كې بوخت او لګيا وي، شوخ، شغب، سپين سترګی او ارمونی نه وي، يا داسې فاتر العقل، بې سد، پاګل وي چې حواس يې په خپل ځای نه وي پاتې، او محض په خوړلو او څښلو كې له كورنۍ سره شريك او مل وي.

﴿وَلَا يَضْرِبْنَ﴾ ـ او نه دې وهي دا ښځې پښې خپلې لپاره د دې چې معلوم كړ شي هغه څيز چې پټوي يې دوی له زينت خپل، يعنې ښايي چې د دوی هيئت او وضعيت، ناسته ولاړه داسې نه وي چې د ګاڼو (كالو) او زېوراتو غږ د پرديو توجه او ميلان ځان ته وركش كړي، او ډېر ځلې داسې غږ او حركات او سكنات د مخ او نورو د ليدلو څخه زيات د نفساني جذباتو داعي او محرك واقع كېدی شي.

وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمْ

نكاح وتړئ د هغه بې مېړونو (خاوندانو) ښځې او بې ښځو سړي له تاسې.

تفسير: په دغه آيت كې دا حكم وركوي چې د هغو كسانو نكاح چې تر اوسه نه ده تړلې شوې، يا وروسته د نكاح تړلو څخه بېرته كونډه شوی وي؛ نو په مناسبه موقع كې دې بيا د هغوی نكاح سره وتړله شي ! په حديث كې نبي عليه السلام فرمايلي دي: «ای علي ! په درې كارونو كې ځنډ (ايسارتيا) مه كوه !، د فرض لمانځه وخت چې راشي، جنازه چې حاضره شي، او كونډه ښځه چې كله يې سيال پيدا شي».

هغه اشخاص او اقوام چې عمدًا د خپلو كونډو او رنډو په نكاح كې تكاسل، تساهل او تعطيل كوي، يا د داسې خبرو د اورېدلو څخه بد وړي؛ ښه دې وپوهيږي چې هغوی پخپل دغه وضعيت كې ګناهګاران دي، او ښايي چې ژر تر ژره دې توبه وباسي، او د هغوی په نكاح كې دې تلوار او مسارعت وكړي.

وَالصَّٰلِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَآئِكُمْ

او صالحان نېكان له مريو خپلو او له وينځو خپلو.

تفسیر: یعني که مریي او وینځې د دغې خبرې وړ او لایق وګڼئ، چې د زوجیت حقوق اداء کولی شي، او د نکاح کولو لامله نه مغروریږي، او ستاسې له کار او خدمت څخه لاس نه وباسي؛ نو د دوی نکاح هم وتړئ !.

إِن يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾

که چېرې وي (دغه مذکورین) فقیران ناداران؛ نو غنیان به کړي دوی الله له فضله خپله، او الله کشائش والا ښه عالم دی.

تفسیر: ځینې خلق د دې لامله متردّد وي، او وېرانډې وروسته کوي؛ چې وروسته له نکاح به د ښځې او د وړو بار ځوک په خپلو اوږو اخلي؟ دلته الله تعالی دوی پوهولي دي، چې د هسې موهومو خطراتو لامله تاسې د نکاح څخه مه په شنګ کېږئ !، ستاسې او ستاسې د ښځو د ووړکیو روزي د الله تعالی په قدرت کې ده، تاسو ته دغه خبره نه ده معلومه، چې د هغوی له قسمته الله تعالی ستاسې په رزق او روزي کې څه ارتوالی او کشائش پیدا کړي، نه مجرّد کونډېږ (لونډې) پاتې کېدل د غناء موجب دی، او نه له نکاح ترلو سره فقر او افلاس مستلزم دی، دغه ګرد خبرې د الله تعالی په اراده او مشیت پورې تړلي دي، لکه چې د «التوبه» په (۴) رکوع کې یې داسې فرمایلي دي: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ إِن شَاءَ﴾.

وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۗ

او ښایي چې ځان دې وساتي هغه کسان چې نه مومي دوی (سامان اسباب د) نکاح تر هغه پورې چې غنیان کړي دوی الله له فضله خپله.

تفسیر: یعني هغه چې اوس دومره مقدور هم نه لري، چې له کومې ښځې سره خپله نکاح وتړلی شي؛ نو تر هغه پورې چې الله تعالی دوی ته مقدور ورکړي، ښایي چې د خپل نفس اداره ښه وکړي، او تر انضباط لاندې یې راولي، او زیار (کوښښ) وکړي چې عفیف پاتې شي، دغه خبره هیڅ بعیده نه ده، چې د هم هغه عفّت او ضبط النّفس په برکت دی الله تعالی غني وګرځوي، او د نکاح ډېر ښه مواقع ورمهیّاً کړي.

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا ۖ وَآتُوهُم مِّن مَّالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ ۚ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَمَن يُكْرِههُّنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِن بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٣﴾

او هغه کسان چې غواړي مکاتب والی له هغو (وینځو مریو) چې مالکان شوي دي د هغو ښې لاسونه ستاسې؛ نو مکاتبان کړئ دوی که چېرې پېژانده تاسې په دوی کې خیر، او ورکوئ دوی ته له ځینو مالونو د الله هغه چې درکړي یې دي تاسې ته، او مه مجبوروئ تاسې وینځې خپلې په زنا (او بدو کارونو) که چېرې اراده لري دوی د ځان پاک ساتلو، لپاره د دې چې طلب کوئ تاسې (په دغه اکراه سره) مال د ژوندون لږ خسیس (چې هغه باره د زنا او وړوکی دی)، او هر هغه چې زور یې وکړ په دوی؛ پس بېشکه الله وروسته له زور د مالکانو پر دوی ډېر ښونکی ښه رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعني که د چا مریي او وینځې ووایي، یا د زیات توثیق لپاره خپله دغه وینا ولیکي، چې «زه به په دومره مدّت کې دومره مال درته وګټم، او در به یې کړم، خو ته مې آزاد او خپلواک کړې»؛ نو مالک ته لازم دي چې دغه ومني،

او داسي يو تعهّد ليک وروليکي، دغسې معاملې ته مکاتبه وايي، او دغه د مريو د آزادولو يو ځان ته صورت دی، ليکن مالکانو ته ښايي چې دغه خبره هلته قبوله کړي چې دی په واقعي ډول سره ويوهيږي چې آزادي د دغه مريي يا وينځې لپاره ښه ده، او وروسته د رقيت د قيد د وتلو څخه غلا، يا زنا يا د نورو بدو افعالو نه مرتکب کيږي، او خوشې چټي او چپوله (فضول) هر چيرې نه ګرځي، که دغسې ډاډينه او اطمينان ورته پيدا شي؛ نو ښېشکه ښايي چې ده ته د آزادۍ موقع ورکړه شي !، ځو دی آزاد شي، او د خپلې فلاح او بهبودۍ لپاره ښه ترقي او پرمختګ وکړی شي، که چېرې خپله نکاح تړي؛ نو پخپل واک (اختيار) دې وتړي، او د رقيت لامله دې ميدان پرې تنګ نه وي.

﴿وَءَاتُوهُم مِّن مَّالِ ٱللَّهِ ٱلَّذِيٓ ءَاتَىٰكُمۡ﴾ ـ «او ورکوئ دوی ته له ځينو مالونو د الله هغه چې درکړي يې دي تاسې ته»، دغه يې دولتمنو اغنياوو مسلمانانو ته فرمايلي دي، چې د داسې مکاتبانو مريو يا وينځو سره مالي امداد وکړئ، چې د زکات له وجوهو څخه وي که د نورو عامو صدقاتو او خيراتونو او نورو څخه وي، ځو دوی ژر تر ژره د خپلو آزاديو او خپلواکيو مالکان شي، او که مالک د کتاب د بدل کومه برخه ورمعافه کړي؛ نو دغه به ډېر لوی امداد وي.

تنبيه: د زکات په مصارفو کې يو مصرف چې د ﴿وَفِي ٱلرِّقَابِ﴾ په نامه ابښي شوی دی، هغه د همدغو مريانو او د وينځو د آزادولو پنګه ده، د راشدو خلفاوو په زمانه کې له داسې مريانو سره له بيت المال څخه امداد او مرستې کېدلې.

﴿وَلَا تُكۡرِهُواْ فَتَيَٰتِكُمۡ﴾ الآية ـ په جاهليت کې به ځينو خلقو پر خپلو وينځو د زنا او بدکارۍ کسب کاوه، له عبد الله بن أبيّ رئيس المنافقين سره څو داسې وينځې وې، چې پر هغو به يې د همدغې زنا او بدکارۍ کسب کاوه، او په دغه وسيله به يې روپۍ ګټلې، چې له دوی څخه ځينې ځينې وينځې مسلمانانې شولې، او د دغه شنيع فعل د کولو څخه يې انکار وکړ، نو ځکه هغه ملعون د دوی په وهلو او ټکولو لاس پورې کړ، دغه آيت په همدغه مورد کې نازل شو، او د دغه شان نزول د رعايت د مزيد تقبيح لپاره يې د ﴿إِنۡ أَرَدۡنَ تَحَصُّنٗا﴾ او د ﴿لِّتَبۡتَغُواْ عَرَضَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا﴾ قيود زيات کړل، که نه پر وينځو باندې د بدکارۍ اجراء په هر حال حرامه ده، او دغسې ګټه (فائده) چې په دغه وسيله به لاس راځي، په هر اسم او رسم چې وي؛ بيخي حرامه او ناپاکه ده، اعمّ له دې چې دغه بدکاري دوی پخپله رضا او رغبت سره وکړي، يا محض د دغې دنيوي حقيرې فائدې لپاره په جبر او اکراه سره پر دوی اجراء کيږي، نو په دغه وروستنې صورت کې د هغه ګناه او وبال شديد او انتهايي وقاحت لري، او د لويې بې شرمۍ دليل دی.

يعني زنا داسې بد عمل دی، چې د جبر او اکراه څخه وروسته هم بد او خراب وي، ليکن الله تعالى محض پخپل فضل او رحمت سره د مکرهه بېچارګۍ او ناتوانۍ ته کتلې، عفوې کوي يې، او په هر صورت پر مکرهِ (په زور کوونکي) باندې به سخت عذاب وي، او پر مکرهه (چې پرې زور شوی وي)؛ رحم به وکړ شي.

﴿وَلَقَدۡ أَنزَلۡنَآ إِلَيۡكُمۡ ءَايَٰتٖ مُّبَيِّنَٰتٖ وَمَثَلٗا مِّنَ ٱلَّذِينَ خَلَوۡاْ مِن قَبۡلِكُمۡ وَمَوۡعِظَةٗ لِّلۡمُتَّقِينَ ٣٤﴾

او خامخا په تحقيق نازل کړي دي مونږ تاسو ته آيتونه ښکاره کوونکي (د حلالو او د حرامو د حدودو او د احکامو)، او مثل عجيب د هغو کسانو چې تېر شوي دي پخوا له تاسې، او نازل کړی دی مونږ موعظه پند لپاره د متقيانو پرهيزګارانو.

تفسير: يعني په قرآن کې ګرد نصائح، احکام او د تېرو اقوامو عبرتناکه واقعات بيان شوي دي، څو د پاک الله څخه ويريدونکي انسانان هغه واوري، او ترې پند، نصيحت او عبرت واخلي، او خپل انجام او عاقبت ته فکر وکړي، يا مثلا له ﴿مِّنَ ٱلَّذِينَ خَلَوۡاْ﴾ څخه دغه مراد دی، چې پر پخوانيو امّتونو هم داسې حدود او احکام جاري کړی شوي وو، چې په دغه سورت کې مذکور دي، او ځينې پېښې هم د همدغه (افک) د پېښې په شان وروراندې شوې دي، چې په دغه سورت کې بيان کړی شوې دي، پس هم هغه شان چې الله تعالى د مريمې صديقې رضي الله تعالى عنها او يوسف

صدیق علیه السلام د دښمنانو بهتان باطل او د دوی برائت یې ظاهر کړی؛ د بي بي عائشې صدّیقې بنت الصدیق رضي الله تعالی عنهما برائت او لويي يې هم ښکاره کړه، چې تر قیام د قیامت پورې د صادقینو او صالحینو په زړونو کې یې نقش في الحجر کړ، او د دروغجنانو دښمنانو مخونه يې تور کړل.

اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ مَثَلُ نُوْرِهٖ كَمِشْكٰوةٍ فِيْهَا مِصْبَاحٌ ۭ اَلْمِصْبَاحُ فِيْ زُجَاجَةٍ ۭ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُّوْقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُّبٰرَكَةٍ زَيْتُوْنَةٍ لَّا شَرْقِيَّةٍ وَّلَا غَرْبِيَّةٍ ۙ يَّكَادُ زَيْتُهَا يُضِيْۗءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ۭ نُوْرٌ عَلٰي نُوْرٍ ۭ يَهْدِي اللّٰهُ لِنُوْرِهٖ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ ۭ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۳۵﴾

الله (په حسي او معنوي لحاظ) رڼا کوونکی د اسمانونو او ځمکې دی، مثل صفت د نور د ده (داسې دی) لکه (روڼه) طاقچه چې په هغې کې یوه بله ډیوه وي، دغه بله ډیوه په قندیل د (شیشه) کې وي، دغه قندیل (ښیښه په سبب د هغې رڼا چې په کې ده) ګواکې يو ستوری دی روڼ ځلېدونکی، چې بلوه شي (دا یوه چراغ په اول کې) له تېلو د ونې برکتناکې د زیتون، چې نه مشرق طرفته وي او نه مغرب طرف ته، نژدې دي تېل د دې چې رڼا وکړي (له خپله ځانه له ډېرې صفايي) او اګر که نه وي رسېدلې دې ته اور، (دغه) رڼا (د ډیوې) پر رڼا (د صافو تېلو ده)، لاره ښيي الله نور خپل ته هغه چا ته چې اراده وفرمايي، او بیانوي الله مثالونه خلقو ته (او په معقولاتو يې پوهوي د محسوساتو په وسیله)، او الله په هر څیز ښه عالم دی.

تفسیر: یعني د ځمکې او د اسمان رونق او ودانۍ د الله تعالی له جانبه ده، که الله تعالی مدد ونه کړي؛ نو ګرد به سره ورانېږي، (موضح القرآن). ګردو مخلوقاتو ته د وجود نور او رڼا د الله له طرفه ورکړی شوې ده، په لمر، سپوږمۍ، ستورو، پرښتو، انبیاوو او په اولیاوو د هدایت هغه انوار او پلوشې چې هر چاته رسېږي، د هم هغه رفیع دربار څخه رسېږي، تمام علویّات او سفلیّات د الله تعالی له تکوينیه وو او تنزيليه وو آيتونو څخه منور دي، د حسن او جمال یا د خوبۍ او کمال کومه وړانګه (پلوشه) چې هر چېرې برېښي؛ هغه د همده له برکته منوّره ده، او د هغه د مبارك ذات د جمال او کمال یوه پلوشه ده.

په حدیث کې راغلي دي: «إن الله خلق خلقه في ظلمة ثم ألقى عليهم من نوره، فمن أصابه من نوره يومئذ اهتدى، ومن أخطأه ضلّ» (فتح الباری د ۶ ج ۴۳۰ مخ) «یعني هر هغه چاته چې په هغه وخت کې د الله تعالی له نوره برخه وررسېده؛ هغه هدايت وموند، او هر هغه چې له هغه څخه بې برخې شو؛ ګمراه پاتې شو».

واضح دې وي هم هغسې چې د الله تعالی نور صفات مثلاً سمع، بصر، او د نورو کوم کیفیت نشي بیامولدی؛ هم داسې د نور او رڼا صفت هم د ممکناتو په نور نشي قیاس کېدی، هسې خو د الله تعالی په نور سره ګردو موجوداتو ښایست موندلی دی، مهتدینو مؤمنینو ته د الله تعالی له نور څخه د هدایت او عرفان هم هغه خصوصي برخه وررسېږي.

د هغه مثال خلاصه داسې شوه، چې د مؤمن د زړه ښیښه نهایته صافه او پاکه وي، او د الله تعالی په توفیق په هغې کې د حق د قبول داسې یو زبردست استعداد موندل کیږي، چې بې له اوره په خپل سر روڼه ښکاري، او د لګېدلو او رڼا خورولو لپاره مستعد او تیار دی، اوس که لږ څه اور او حرارت ورنژدې شي، یعني د وحي او قرآن تېزه رڼا هغه مَس کړي؛ علی الفور د هغه فطري نور مشتعل شي، همدغه يې ﴿نُوْرٌ عَلٰي نُوْرٍ﴾ وفرمایل، باقي دغه ګرد (ټول) د الله تعالی په قبضه کې دي، د هر چا په نسبت چې اراده وفرمايي؛ دغه رڼا يې ور په برخه کوي، او همده ته ښه معلوم دي چې دغه رڼا چا ته عنايت وفرمايي؟ او کوم يو ترې محروم کړي؟، د دغو عجیبو او غريبو مثالونو د بیان کولو هم دغه غرض

دی، چې د استعداد خاوندانو ته د بصیرت یوه رڼا حاصله شي، یواځې په خپله الله تعالی ته د تمثیل مناسب موقع او محل په پوره ډول سره معلوم دی، بل چاته له سره دغسې قوّت او قدرت نشته، چې دغسې موزون او جامع مثال وړاندې کړی شي، وړاندې یې فرمایلي دي چې: هغه رڼا له دې نه پیدا کیږي، چې په هغو مساجدو کې چې کامل خلق سبا او بېگا عبادت کوي، هلته دې په ښه شان سره خپل فکر او دقّت صرف کړي.

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ

په هغو کورونو (مسجدونو) کې چې حکم کړی دی الله چې پورته دې کړل شي (په بناء سره دغه مساجد یا په تعظیم سره).

تفسیر: الله تعالی د هغو کورونو د تعظیم او تطهیر حکم ورکړی دی، یعني د هغوی دې خبر واخیست شي !، او له هر قسمه ګندګی او لغو افعالو او اقوالو څخه دې پاک وساتلی شي، د مساجدو په تعظیم کې دغه هم داخل دي، کله چې هلته داخل شي، د «تحیة المسجد» دوه رکعت نافله دې ولوست شي !.

وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ

او یادوه شي په هغه کې نوم د دغه (الله).

تفسیر: تسبیح، تهلیل، او د قرآن تلاوت او نور ګرد اذکار په دې کې شامل دي.

يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿٣٦﴾

تسبیح وایي دغه (لمونځ کوي الله) ته په دغو کورونو کې په سبا او په بېګا.

تفسیر: یعني په ګردو مناسبو اوقاتو کې الله تعالی یادوي، ځینې مفسّرین وایي چې: له «غدوّ» څخه د سبا لمونځ مراد دی، او په «آصال» باقي څلوره واړه لمونځونه داخل دي، ځکه چې «أصیل» د لمر له زواله څخه نیولې تر ګهیځ (سحر) پورې مودې ته ویل کیږي.

رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ

(داسې) سړي چې نه غافلوي دوی سوداګري او نه بیع پېرودل له ذکره یاده د الله، او له سم قائمولو اداء کولو د لمانځه، او له ورکولو د زکات.

تفسیر: یعني کاروبار او معاش او دنیوي ژوندون دوی د الله تعالی له یاده او د الله تعالی د احکامو په ځای راوړلو څخه نه غافلوي، مثلاً که ډېر لوی سوداګر او بیپار وي که معمولي دکاندار وي؛ دغه دواړه د الله په یاد کې تل لګیا وي، او هیڅ یو شی دوی د الله تعالی له ذکره نه غافلوي، د أصحابو کرامو رضوان الله تعالی علیهم أجمعین هم دغه شان وو.

يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٧﴾

ویریږي (دوی سره له ذکره او طاعته له عذابه) د هغې ورځې چې اوړي رااوړي، مضطرب به وي په هغې ورځې کې زړونه او سترګې (له ډېرې ویرې).

تفسیر: یعني په هغه ورځ کې به زړه په هغې خبرې باندې ویوهیږي، چې تر اوسه پورې نه پوهېده، او سترګې به داسې ویرووونکې واقعات ویني، چې له سره یې پخوا له دې نه نه وي لیدلې، په زړونو کې به کله د نجات توقع پیدا کیږي،

او کله به د هلاکت خوف، او سترګې به کله ښی خوا ته ګوري او کله کیڼې خوا ته، او د دې خبرې په انتظار کې به وي، چې له کوم لوري به نیول کیږو؟ یا د کوم لوري أعمالنامې څمونږ په لاس کې راکولی کیږي.

لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾

لپاره د دې چې جزا ورکړي دوی ته الله ډېره غوره جزا د هغو عملونو چې کړي دي دوی، او زیات به کړي (الله) دوی ته له فضله احسانه رحمته خپل، او الله رزق روزي ورکوي هر چاته چې اراده وفرمایي (د رزق ورکولو د هغو) بې له حسابه (وافره پریمانه).

تفسیر: یعني د هغو ښو کارونو لپاره کوم اجر او صله چې مقرره ده؛ هغه به وررسیږي، د الله تعالی له فضله لا څه زیاته هم ورکوله کیږي، چې دهغه تفصیل او تعیین اوس نشي کېدی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِندَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ ۗ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ عملونه د دوی په شان د سراب (شګو ګل) دی په هوار ډاګ کې چې ګمان کوي پر هغه باندې تږی د اوبو، تر هغه پورې چې راشي (او ورسیږي هغه شي ته چې د اوبو ګمان یې پرې کړی وو)؛ نو ونه مومي دغه سړی هغه چې ګمان د اوبو پرې کړی شوی وو هیڅ شی، او بیا به مومي الله په نزد (د عمل) خپل، پس پوره به ورکړي (الله) ده ته پوره حساب (جزا د عمل د ده)، او الله ډېر زر (اخیستونکی) د حساب دی.

تفسیر: روایت دی چې عُتبه بن ربیعه په جاهلیت کې ډېر عبادت او طلب د دین کاوه، بیا چې د اسلام لمر راوخوت دی کافر شو، نو په دغه مناسبت دغه پاس آیت نازل شو، چې مطلب یې دغه دی: او هغه کسان چې کافران دي؛ هغه عملونه د دوی چې په ظاهر کې ښېګ ښکاري، لکه صله رحمي پالل، یا د مریي آزادول، یا د وږي مړول، یا دغسې نور خیر خیرات کول، نو دغه ګرد عملونه په شان د هغې ښورې دي، چې په هوار میدان کې ښکاریږي، په سخته ګرمۍ په وخت د نیمې ورځې کې، او داسې بریښي چې تږی سړی پرې د اوبو ګمان کوي، او په بیړه (تلوار) مخامخ وردرومي، تر هغه چې ورسیږي هغه ځای ته چې د اوبو ګمان پرې شوی وو؛ نو بیا نه مومي دی هغه ګمان کړی شوی خپل هیڅ شی .. الخ، بلکه د هلاکت کنده لا ورته مخامخ پرته ده او د حساب او کتاب وخت په سر ورته ولاړ او پاک الله دده ګرد عمر حساب او کتاب اخلي، او ددغه اضطراب او حسرت په وخت کې دده ټول حساب یو ځلی الله تعالی تصفیه او خلاصوي.

أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ سَحَابٌ ۚ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا ۗ وَمَن لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ ﴿٤٠﴾

یا (عملونه د دوی) پشان د هغو تاریکیو دي په بحر ژور کې، چې پټ کړی وي (دغه بحر) لره یو موج، د پاسه یې بل موج وي، او د پاسه د دغه (موج) وریځ وي (دغه څلور قسمه) تیارې دي، چې ځینې د دوی د پاسه د ځینو نورو دي، کله چې راوباسي (دغه پربوتی په دغو تیارو کې) لاس خپل؛ نه وي نژدې (دی) چې ووینې دغه (لاس خپل)، او هر هغه چې نه وي ورکړی الله ده ته نور رڼا؛ پس نشته ده ته هیڅ نور رڼا.

تفسير: يعني د سمندر په ژورو کې (۱): پخپله د لوی سيند تياره، (۲): د هغه د پاسه د طوفاني هوا او امواجو تپه توره تياره، (۳): بيا د هغه څخه برسېره د سختې ويرووونکې تکې تورې ورېځې تياره، (۴): ورسره د ترږمو توره تياره شپه هم فرض کړه شي؛ نو پر دغو تيارو باندې لا پسې تزييد کيږي، په دغو تورو تيارو کې که په درياب کې غورځيدونکی چې أقرب الأعضاء دی پورته کړي، او خپلو سترګو ته يې نژدې راولي؛ نو بيا هم د ډېرو تيارو له سببه به يې هيڅ شی په نظر نه ورځي، چې هغه ته څمونږ په محاورو کې داسې وايي: «سترګو ته سترګې په کار دي»، پاس د مؤمنانو په ذکر کې يې چې: ﴿يَهۡدِي ٱللَّهُ لِنُورِهِۦ مَن يَشَآءُۚ﴾ فرمايلي وو، دغه جمله د هغې په مقابل کې ده، يعني هر هغه چا ته چې الله تعالى نور او توفيق نه وي ورکړی؛ نو هغه ته بل څوک څه رڼا رسولی شي؟ د هغه استعداد خراب وو، توفيق ور ونه رسېد، او د سيند په ژوره کې ولوېد، او د رڼا ورتلو دروازې يې پر خپل ځان پسې بندې کړې، نو بيا نور او رڼا له کومې لارې ورننوځي.

تنبيه: ربّ العزّت د کفّارو په اعمالو پورې دوه مثالونه وتړل، په درې اعتبارونو سره: (۱): په اعتبار د تخيير، چې ای مخاطبه ! که دغو اعمالو ته ګورې چې هيڅ فائده او نفع نه لري؛ نو لکه سراب دي.

(۲): که دې ته ګورې چې نور او رڼا د حق او ايمان ورسره مل نه وي؛ نو لکه ظلمات دي.

(۳): که په اعتبار د تقسيم د مکانينو ورته ګورې؛ نو نظر عقبی ته دا لکه سراب داسې دي، او د نظر دنيا ته لکه ظلمات داسې دي.

أَلَمۡ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَٱلطَّيۡرُ صَٰٓفَّٰتٖۖ

آيا نه وينې ته ای مخاطبه ! بېشکه الله چې دی؛ تسبيح وايي ده ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي، (او هر هغه) چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې) اومرغان هم (تسبيح وايي) په دغه حال کې چې خواره کوونکي وي د وزرو خپلو (په هوا کې).

كُلّٞ قَدۡ عَلِمَ صَلَاتَهُۥ وَتَسۡبِيحَهُۥۗ

هر يو (له دغو مذکورينو چې دی)؛ په تحقيق معلوم دی (الله) ته لمونځ د هغه، او تسبيح د هغه.

تفسير: يعني الله تعالى هر شي ته د هغه د حال سره مناسب د انابت ـ عبوديت ـ اطاعت ـ تسبيح او تهليل الهام فرمايلی دی؛ چې هغه پر دغه پوهېدلی دی، او تل همغه خپله وظيفه بلا ناغه ادا کوي، ليکن د افسوس او تعجّب مقام دی، چې ډېر تش په نامه سره انسانان د غرور او غفلت او د ظلمت او جهالت په دلدل کې داسې خښ شوي دي، چې د حقيقي مالک له يادولو، او د عبوديت د وظيفې په ځای راوړلو څخه بيخي بې برخې پاتې دی.

تنبيه: د مخلوقاتو د تسبيح په نسبت د سورت بني اسرائيل په (۵) رکوع کې څه مضمون پخوا له دې نه ليکلی شوی دی، ښايي چې هغه هلته ولوست شي.

وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِمَا يَفۡعَلُونَ ۝٤١

او الله ته ښه معلوم دي هغه (اعمال هم) چې کوي يې دوی.

تفسير: يعني اګر که د دوی په عبادت او بندګۍ باندې تاسې ونه پوهېږئ، ليکن پاک الله ته دغه ګرد شيان معلوم دي، او الله تعالى ته دغه ښه معلوم دي؛ چې هر څوک څه کوي؟.

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ﴿۴۲﴾

او خاص الله ته دی ملك سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، او (هم خاص) الله ته دي بېرته ورتله د ټولو.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِيْ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهٗ ثُمَّ يَجْعَلُهٗ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ

آيا نه وينې ته (ای مخاطبه) چې بېشکه الله روانوي شړې وربځې (ټوټې ټوټې هر طرف ته چې اراده وفرمايي)، بيا يو ځای والي فرمايي په منځ د دغو (ټوټو د وربځو) کې، بيا يې وګرځوي لاندې باندې قت په قت، پس وينې به ته ای (انسانه) باران چې وځي له منځه د دې وربځې.

تفسير: يعني ړومبی د وربځو وړوکې وړوکې ټوټې پورته کيږي، دغه ګردې سره يو ځای کيږي، او يوه لويه د وربځې ټوټه ترې جوړيږي، بيا دغه وربځې داسې ترتيب او ترکيب مومي، چې د يوې د پاسه به بله ځای نيسي، او يوه پربړه (غټه) طبقه ترې متشکله کيږي.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ جِبَالٍ فِيْهَا مِنْۢ بَرَدٍ فَيُصِيْبُ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ وَيَصْرِفُهٗ عَنْ مَّنْ يَّشَآءُ ؕ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ﴿۴۳﴾

او نازلوي (الله) له (طرفه د) اسمانه له (وربځو يا د ږليو په شان د) غرونو، چې وي په هغو (غرونو) کې ځيني له ږلی، پس رسوي (الله) دا ږلی هغه چاته چې اراده وفرمايي (د رسوني يې)، او ګرځوي يې هر هغه چا نه چې اراده يې وفرمايي (د ګرځولو يې)، نژدې وي رڼا برېښنا د هغو (ږلی) چې بيول وکړي په ابصارو (د ناظرينو او ورك کړي بصارت يې).

تفسير: يعني لکه چې په ځمکه کې د تيږو (ګټو) غرونه دي، ځينو اسلافو ويلي دي چې هم داسې په اسمان کې هم د ږلی غرونه دي، شيخ الهند محمود الحسن (رحمة الله عليه) د دې سره موافقه ترجمه کړې ده، ليکن زياته او راجح او قوي دا ده، چې له سماء څخه وربځې مراد شي، مطلب يې داسې شو چې له وربځو څخه چې په کثافت او غلظت کې د غرونو په شان دي؛ ږلی اوروي، چې له هغو څخه ډېرو خلقو ته جاني او مالي نقصانات رسيږي، او زيات کسان ترې محفوظ پاتې کيږي.

يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِى الْاَبْصَارِ ﴿۴۴﴾

ګرځوي الله شپه او ورځ (په تبديل، تزييد، تنقيص، حرارت، برودت، ضياء، ظلمت او نورو)، بېشکه په دغو (ياد شويو شيانو) کې خامخا عبرت دی خاوندانو د سترګو او بصيرت ته.

تفسير: يعني د ورځې څخه وروسته شپه او د شپې څخه وروسته ورځ د همدغه پاك الله په قدرت ځي راځي، همدغه الله تعالی کله ورځې او کله شپې اوږدوي او لنډوي، او د هغوی تودوالی په يخوالي او يخوالی په تودوالي سره تبديلوي، نو لازم دی چې د قدرت د داسې عظيم الشأن دلائلو او شواهدو د ليدلو څخه انسان بصيرت او عبرت حاصل کړي، او د هغه حقيقي مالك الملکوت په طرف د زړه په صدق سره رجوع وکړي، چې د ده په قدرت کې د دغو ګردو تقلّباتو او تصرّفاتو زمام او واګې دي.

وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ مِّنْ مَّآءٍ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى بَطْنِهٖ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى رِجْلَيْنِ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰٓى اَرْبَعٍ ۭ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۴۵﴾

او الله پيدا كړى دى هر حيوان چې ګرځي (په ځمكه كې) له اوبو، پس ځيني له هغوى هغه دي چې تګ كوي (خوځيږي) پر نس ګېډه پر تېر خېل (لكه مهي، مار)، او ځيني له دوى هغه دي چې تګ كوي پر دوو پښو (خپلو لكه انسان مرغان)، او ځيني د دوى هغه دي چې تګ كوي په څلورو (پښو لكه اس، اوښ)، پيدا كوي الله (ما سوا له دغو مذكورو) هر هغه څه چې اراده يې وفرمايي (د خلقت د هغو)، بېشكه الله پر هر څيز باندې ښه قادر دى (چې ځينې يې خلقت د هر راز مخلوقاتو دى).

تفسير: يعني كه كوم حيوان ته له څلورو پښو څخه زياتې پښې هم وركړې دي؛ نو بعيد نه دى، او د ده لا محدوده قدرت او مشيت هيڅوك نشي محصورولى، او كه الله تعالى خپل ځينو مخلوقاتو ته دغسې قدرت ورعطاء كړي، چې هغوى له جماداتو او عناصرو او نورو څخه نور شيان ايجاد او اختراع كړي؛ نو هغه هم د همدغه الله لطف او احسان دى، چې هغوى ته يې دغسې پوهه او ادراك ور په برخه كړى دى.

لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ ۭ وَاللّٰهُ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۴۶﴾

خامخا په تحقيق نازل كړي دي مونږ آيتونه بيانوونكي واضح، او الله سمه صافه لاره ښيي هر هغه ته چې اراده وفرمايي (د لار ښوونې د هغې) لارې سمې صافې (د اسلام او جنّت ته).

تفسير: يعني تكوينيه او تنزيليه آيات يې دومره ښكاره او واضح دي، چې د هغو په ليدلو او اورېدلو هم هيڅ يو عقلمن انسان ښايي ګمراه او بې لارې نشي، ليكن پر سمه صافه لاره همغه تلى شي چې الله تعالى ورته د هدايت توفيق ور په برخه كړى وي، سره له دې چې په مليونو انسانانو دغه د قدرت ظاهر او باهر دلائل او شواهد ګوري، كله چې دوى د هغو په وسيله خالق تعالى نه پېژني، او نه موحدان او مسلمانان كيږي؛ ګواكې د نتيجې په اعتبار د دوى دغه ليدل د نه ليدلو په شان دي.

وَيَقُوْلُوْنَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُوْلِ وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ مِّنْ بَعْدِ ذٰلِكَ ۭ وَمَآ اُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۴۷﴾

او وايي (دا منافقان) چې ايمان راوړى دى مونږ پر الله او پر رسول (د الله) او حكم منلى دى مونږ (د الله او د رسول الله)، بيا مخ ګرځوي (له اسلامه) يوه ډله له دوى وروسته له هغه (ايمان او اطاعت)، او نه دي دغه (ګرځېدونكي) مؤمنان (صدقًا).

تفسير: دغه د منافقينو ذكر دى، دوى به په ژبه سره د ايمان او اطاعت دعوى كوله، كله چې د عمل وخت راته، نو سم له خپلې دعوى سره به يې عمل نه كاوه، او له اسلامي احكامو به يې مخ ګرځاوه، حقيقت دا دى چې د دوى په زړونو كې له ابتداء څخه د ايمان او انقياد آثار نه وو موجود، هغه چې د ژبې جمع او خرڅ وو؛ د امتحان او ابتلاء په وخت كې به دغه كلائين هم ويلې كېده، او دروغ به يې له رښتيا څرګند او جلا ښكاره يده.

وَإِذَا دُعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِن يَكُن لَّهُمُ ٱلْحَقُّ يَأْتُوٓا۟ إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾

او هر كله چې وبللى شي دوى الله او رسول د دغه (الله) ته لپاره ددې چې حكم وكړي دغه (رسول) په منځ د دوى كې؛ ناڅاپه يو فريق ډله د دوى اعراض ډېره كوونكي دي (له حكم د رسوله). او كه چېرې وي دوى ته حق (په زعم د دوى پر بل)؛ نو راځي دوى دغه (رسول الله) ته ګړندي فرمان منونكي.

تفسير: يعني كه له دوى جګړه له چا سره واقع كېده، او په دې پوهېدل چې مونږ په ناحقه يو، په دغه وخت كې كه مقابل فريق هغوى ته ويل چې: راځه چې د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم حضور ته لاړ شو، او د دغې جګړې فيصله له هغوى څخه وغواړو !؛ نو دغه منافقان به په دغه ورتګ نه راضي كېدل، ځكه چې دوى پوهېدل چې محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم بې له لحاظ او خاطر د حق او حقّانيت رعايت كوي، او سم له عدله او انصافه خپله فيصله صادروي، چې په هغه تقدير به د دوى له مفاد څخه مخالف واقع كېده، حال دا چې پخوا له دې نه به دوى داسې دعوى كوله؛ چې مونږ پر الله تعالى او رسول الله ايمان راوړى دى، او د دوى ګرد احكام منو؛ نو اوس د دوى هغه دعوى چېرې لاړه؟ هو ! كه په كومه معامله كې حق د دوى په طرف وي؛ نو په دغه وخت كې په ډېر سرعت او چالاكى او په ماته غاړه د محمد صلى الله عليه وسلم دربار ته حاضرېږي، او د خپلې فيصلې انحصار د رسول اكرم صلى الله عليه وسلم په مبارك ذات خرګندوي، ځكه چې په دغه تقدير دوى داسې ګڼي چې هلته سم له عدالته او انصافه څمونږ په جانب فيصله صادرېږي، نو دغه څنګه ايمان او اسلام دى؟ دا خو تش شخصي اغراض او هواپرستي ده.

أَفِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَمِ ٱرْتَابُوٓا۟ أَمْ يَخَافُونَ أَن يَحِيفَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُۥ ۚ بَلْ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٥٠﴾

آيا په زړونو د دوى كې مرض رنځوري (د كفر او نفاق) ده؟، آيا شكمن دي دوى (په نبوّت د محمد)؟، آيا ويرېږي دوى له دې نه چې ظلم به وكړي الله پر دوى (يا ظلم به وكړي) رسول د دغه (الله پر دوى؟، داسې نه دى چې الله او رسول الله پر چا ظلم وكړي)، بلكه دوى چې دي همدوى ظالمان دي (په اعراض سره).

تفسير: يعني د الله تعالى جلّ جلاله او محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په نسبت تاسې ته څه تردّد او اندېښنه پيدا شوې ده، يا د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په صداقت يا د الله تعالى جل جلاله په وعد او وعيد كې څه شك او شبهه لرئ؟ يا داسې ګمان كوئ چې الله تعالى جل جلاله يا د هغه رسول محمد صلى الله عليه وسلم به د دوى معاملات په خلاف د انصاف فيصله كوي؟ نو ځكه د دوى په حضور كې د خپلې دعوى له وړلو څخه اندېښنه او تردّد كوي؟ نو په ياد يې ولرئ چې هلته له سره د ظلم او بې انصافى احتمال نشته، هو ! پخپله همدغو خلقو ظلم ته خپلې ملاوې تړلې دي، او غواړي چې خپل حق پوره حاصل كړي، او د نورو يوه پيسه هم بېرته ور نه كړي، نو ځكه له دې نه وېرېږي چې خپل معاملات محمدي شريعت او الهي عدالت ته وړاندې كړي، ځكه چې پوهېږي چې د محمد رسول الله منصفانه فيصله به څمونږ له مطلب څخه خلاف وي.

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُوا۟ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾

بېشكه همدا خبره ده چې ده وينا د مؤمنانو كله چې وبللى شي دوى الله ته او رسول د دغه (الله) ته لپاره د دې چې حكم وكړي په منځ د دوى كې (په وخت د جګړې كې)؛ دا چې ووايي:

واورېده مونږ (خبره د تا)، او ومانه مونږ (حکم د تا) او دغه ويونکي همدوی دي بریالیان (کامیاب) خلاصی موندونکي (له عذابه په مراد رسيدلي).

تفسير: يعني د صادقو مسلمانانو كار داسې وي او ښايي چې همداسې وي، كله چې په كومه معامله كې دوى ته د الله تعالى د احكامو بلنه او دعوت وشي، اګر كه ظاهراً په هغه كې د دوى ګټه (فائده) يا تاوان وي؛ په منلو ورڅخلي، او د يوې شيبې لپاره څه ځنډ (تأخير) او توقّف په كې نه كوي، او في الفور «سمعًا وطاعة» ووايي، او د هغه د حكم منلو لپاره تيـار او آماده شي، چې په دغه كې د دوى اصلي نيكي او حقيقي فلاح راز مضمر دى.

وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَخۡشَ ٱللَّهَ وَيَتَّقۡهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَآئِزُونَ ﴿٥٢﴾

او هر څوك چې اطاعت وكړي حكم ومني د الله، او د رسول د دغه (الله) او وويرېږي له الله، او ځان وساتي (له غضبه د ده)؛ پس دغه (فرمان منونكي ويرېدونكي) همدوی دي بري موندونكي د (جنّت).

تفسير: يعني هغه چې في الحال مطيع وي، او پر خپلو تېرو تقصيراتو نادم وي، او له الله تعالى څخه وويرېږي، او توبه وكړي او په مستقبل كې له بدو چارو او لارو څخه خپل ځان وساتي؛ نو د دوى لپاره په دنيا او آخرت كې برى او كاميابي ده.

وَأَقۡسَمُواْ بِٱللَّهِ جَهۡدَ أَيۡمَٰنِهِمۡ لَئِنۡ أَمَرۡتَهُمۡ لَيَخۡرُجُنَّۖ قُل لَّا تُقۡسِمُواْۖ طَاعَةٞ مَّعۡرُوفَةٌۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿٥٣﴾

او قسمونه خوري (منافقان) په الله سخت سخت قسمونه د دوى، قسم دى خامخا چې كه (حكم) امر وكړې دوى ته (په وتلو سره جهاد ته)؛ نو خامخا به وځي (دغه جهاد ته) دوى هرومرو، ووايه (اى محمده ! منافقانو ته) قسم مه خورئ تاسې د دروغو، طاعت نېك (څمونږ مطلب دى)، بېشكه الله ښه خبردار دى په هغو كارونو چې كوئ يې تاسې.

تفسير: يعني منافقان ډېر سخت تأكيدي قسمونه خوري، او غواړي چې تاسې بېخي ډاډه او متيقن كړي چې: «كه تاسې مونږ ته حكم راكړئ؛ نو مونږ ګرد كور كهول پرېږدو، او دې ته تيار ولاړ يو چې د الله تعالى لارې ته ووځو، او د هغه د ګردو احكامو تعميل وكړو، كه محمد رسول الله مبارك لږ څه اشاره وفرمايي؛ نو مونږ خپل ګرد مال دولت د الله تعالى په لاره كې لګوو، او مونږ ترې بيخي جدا كيږو.»، نو د دې په نسبت داسې فرمايي چې: دومره غټو خبرو ويلو او داسې قسمونو يادولو ته حاجت نشته، ستاسې د اطاعت حقيقت ګردو ته معلوم شوى دى.

قُلۡ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَۖ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَإِنَّمَا عَلَيۡهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيۡكُم مَّا حُمِّلۡتُمۡۖ وَإِن تُطِيعُوهُ تَهۡتَدُواْۚ وَمَا عَلَى ٱلرَّسُولِ إِلَّا ٱلۡبَلَٰغُ ٱلۡمُبِينُ ﴿٥٤﴾

ووايه (اى محمده دوى ته) اطاعت وكړئ (حكم ومنئ) تاسې د الله او د رسول (د الله په خلوص سره په هر څه كې)، پس كه مخ وګرځوئ تاسې (اى خلقو له اطاعته د رسول الله)؛ نو بېشكه همدا خبره ده چې دى پر دغه رسول څما هغه بار (د تبليغ) چې پرې اېښى شوى دى، او دى پر تاسې هغه (بار) چې پر تاسې اېښى شوى دى (او پرې مكلّف يئ، چې اطاعت د رسول الله دى)، او كه اطاعت وكړئ، حكم ومنئ تاسې د دغه (رسول الله)؛ نو سمه صافه لاره به ومومئ،

او حق ته به پرې ورسېږئ، او نه دی پر (ذمه د) رسول مګر رسونه ښکاره (د شرائعو چې هغه يې ادا کړي ده).

تفسير: يعني پر رسول د الله تعالی له طرفه د تبليغ بار ايښی شوی دی، چې ده هغه په ښه شان سره اداء کړی دی، او کوم بار چې پر تاسي ايښی شوی دی؛ هغه تصديق او د حق قبول دی، او دغه ده چې د ده د ارشاده سره موافق تګک وکړئ !، که تاسي دغه خپله ذمه واري محسوسه کړئ، او د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم د احکامو تعميل په ښه شان سره وکړئ؛ نو د دواړو دارينو برى او د کاميابۍ لاره به ومومئ، او په دنيا او عُقبی کې به خوشال اوسېږئ، که نه د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم هيڅ نقصان نشته، او تاسي به د خپلو شرارتونو او سرکښيو سزا او بده نتيجه پخپله وګورئ، محمد رسول الله خو خپله فريضه اداء کړې ده، او عند الله له خپلې ذمه واری څخه مسئول نه دی.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِيْنَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا يَعْبُدُوْنَنِيْ لَا يُشْرِكُوْنَ بِيْ شَيْـًٔا

وعده کړې ده الله له هغو کسانو سره چې ايمان يې راوړی دی له تاسي، او کړي يې دي ښه (عملونه)، چې قسم دی خامخا به خليفګان کړي (الله) دوی په ځمکه کې لکه چې خليفګان کړي يې وو هغه کسان چې پخوا وو له دوی نه، او خامخا ثابت قوي به وګرځوي هرومرو دوی ته دين د دوی هغه (دين د اسلام) چې غوره کړی دی (الله) دوی ته، او هرومرو بدل به ور کړي هرومرو دوی ته وروسته له ويرې د دوی له دښمنانو امن (او اطمينان)، عبادت به کوي دوی ځما، شريک به نه پيدا کوي له ما سره هيڅ شيز.

تفسير: يعني هغه ذوات چې د دوی په منځ کې په اعلی درجه نېکان او د سيد الانس والجان کامل پيروان او تابعان دي، وروسته له رسول الله به دوی ته د ځمکې حکومت ورکاوه کيږي، او د اسلام دغه دين به چې د الله تعالی خوښ او پسند دی، د دوی په لاسونو خوروي او قائموي، لکه چې د استخلاف په لفظ کې دې طرف ته اشاره ده، چې دغه کسان به تش د دنيوي باچاهانو په شان نه وي، بلکه د رسول الله خليفه ګان به وي، د سماوي حکومت اعلان به کوي، او د حق دين اساسونه به قائموي، او په بر او بحر او هر چېرې به د دوی احکام او تصرّفات جاري کيږي، په دغه وخت کې به مسلمانان د کافرانو څخه نه ويرېږي، او په پوره امن او سکون سره به د الله تعالی په عبادت کې مشغول او لګيا اوسيږي، او په دنيا کې به د امن او امان زمانه او دوره وي، د دغو مقبولو او معززو بندګانو ممتاز شان به دغه وي، چې دوی به د خالص واحد الله تعالی عبادت او بندګي داسې کوي چې په هغې کې به د يوې ذرې په اندازه هم د شرک او اختلاط اثر نه وي، د جلي شرک ذکر او نسبت خو له دغو سره امکان نه لري، د خفي شرک لږ آثار او علائم به هم په دوی کې نه ليدل کيږي، دوی ګرد به د يوه «قدّوس جل وعلا شأنه و عظم برهانه» خالص بندګان وي، او يواځې به له الله تعالی څخه ويرېږي، او يواځې هغه ته به هيله (آرزو) او اسره کوي، او پرې متوکلان معتمدان به وي، د الله د رضاء په لاره کې به ژوندون کوي، او په همدغه لاره کې به خپل ځانونه جاروي (قربانوي)، پرته له الله تعالی د بل کوم موجود خوف او وېره به له سره د دوی په زړونو کې لارې نه مومي، او نه د بل چا د خوښي او خفګان څه پروا کوي.

الحمد لله چې د الله تعالی دغه وعده د څلورو تنو راشدو خلفاوو رضي الله تعالی عنهم په لاسونو پوره شوه، او ګردې دنيا د دغه عظيم الشأنو وړاندوينو (پېشګويي) د يوې يوې وينا، د يوه يوه حرف مصداق پخپلو سترګو سره

وليدل، د څلورو وارو راشدو خلفاوو رضي الله تعالى عنهم څخه وروسته هم اسلامي باچاهان وقتًا فوقتًا په همدغو اوصافو سره متصف راغلي دي، هر کله چې الله تعالى بيا اراده وفرمايي؛ وروسته له دې نه هم راځي.

په احاديثو کې راغلي دي، چې وروستنى خليفه به امام مهدي رضي الله تعالى عنه وي، چې د هغه په نسبت عجيب او غريب بشارات اورول شوي دي، د الله تعالى څمکه له عدله او انصافه ډکوي، او في سبيل الله جهاد کوي، او د هغه په قوّت به «کلمة الله» ته اعلاء او اسلام ته ښه ترقي او اعتلاء ورکوي، «اللهم احشُرنا في زُمرته، وارزُقنا شهادة في سبيلك، إنك واسع المغفرة وذو الفضل العظيم».

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾

او هر څوک چې کافر شو پس له دغو لويو انعاماتو؛ پس دغه کسان هم دوى (غټ) فاسقان دي.

تفسير: يعني د داسې عظيمو انعاماتو څخه وروسته ناشکري د ډېرو لويو مجرمانو او د زورورو عاصيانو کار دى، شاه صاحب فرمايي: «هر هغه څوک چې د څلورو خلفاوو د خلافت او د دوى د فضل او شرف څخه منکر شو؛ د دغو الفاظو څخه د ده حال څرګنداوه شي». ﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾.

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾

او قائموئ تاسې (سم اداء کوئ سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوئ زکات، او اطاعت وکړئ حکم ومنئ تاسې د رسول (د الله)؛ ښايي تاسې ته چې رحم وکړي شي پر تاسې.

تفسير: يعني که د الله تعالى له رحمته برخه اخيستل غواړئ؛ نو تاسې هم د هم هغو مقبولو بندګانو په شان حسنه اعمال ځان اختيار کړئ !، چې د لمونځونو په ښه شان سره قائمول، د زکات ورکول دي، او د حيات په ټولو شعبو کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر احکامو تلل دي.

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ ۚ وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ ۖ وَلَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٥٧﴾

مه کوه ګمان خامخا پر هغو کسانو چې کافران شوي دي عاجز کوونکي (د الله) په ځمکه کې، او ځاى د هستوګنې د وى اور (د دوزخ) دى، او خامخا بد ځاى د ورتلو دى (دا دوزخ).

تفسير: دغه د نېکو بندګانو په مقابل کې يې د مردود او مغضوبو خلقو انجام او خاتمه ښوولې ده، يعني کله چې نېکانو ته د ملک حکومت او د ځمکې خلافت عطاء کېږي؛ نو د کافرانو او بدکارانو ګردې مکارى او تدابير ماتيږي، او ماته يې ور په برخه کيږي، د الله تعالى د ارادې مخه هيڅ نشي نيولى، که دوى په ګرده دنيا کې دې خوا او هغې خوا ته منډې ووهي، او هر چېرې لاړ شي او وځغلي؛ نو بيا هم د الله تعالى له سزا او پوښتنې څخه ځان نشي پټولى او خلاصولى، او يقينًا دوى د جهنّم په بنديخانه کې غورځول کيږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ۚ مِّن قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ الظَّهِيرَةِ وَمِن بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ۚ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَّكُمْ ۚ

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو !) ښايي چې اذن دې وغواړي له تاسې (په وخت د ننوتلو كې پر تاسې باندې) هغه (وينځې او مريان) چې مالكان شوي وې د هغو ښې لاسونه د تاسې، او هغه كسان چې نه دي رسيدلي حد (احتلام بلوغ) عقل ته له تاسې (احرارو) درې كرته: پخوا له لمانځه د سهار، او په هغه وخت كې چې ږدئ تاسې كالي (جامې) خپل د غرمې په وخت كې، او پس له لمانځه د ماسوختن، (دغه اوقات) درې وقتونه د خلل (پېښېدو د ستر) دي تاسې ته.

تفسير: په همدغو دريو اوقاتو كې عمومًا زائد كالي (جامې) له ځانه لرې كيږي، يا د خوب او د ويښې لباس سره تبديليږي، او مړوښې زياتره په هم دغو اوقاتو كې كاوه شي، كله پخوا له سهاره، كله د غرمې د لمبلو شوق يا ضرورت چې هم انسان ته پيښيږي، او دا غواړي چې بل څوك پرې مطلع او خبر نشي، نو ځكه يې حكم وركړ چې په دغو دريو اوقاتو كې نابالغو هلكانو، وينځو، او مريانو ته هم ښايي چې د ننوتلو اجازه واخلي، په نورو اوقاتو كې دوى ته نه ښايي چې د نورو پرديو په شان اجازه وغواړي، مګر كه كوم شخص د خپلو مصالحو لامله په نورو اوقاتو كې هم د استيذان قيد زيات كړي؛ نو دلته استجازه ضروري ده.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ ۚ طَوَّافُونَ عَلَيْكُم بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾

نشته پر تاسې او نه پر دوى باندې هيڅ ګناه (وبال) تېر له دغو دريو وقتونو (په بې اذن ننوتلو د دوى كې پر تاسې)، دوى ګرځېدونكي دي پر تاسې (په تللو او ننوتلو لپاره د خدمت)، ځينې ستاسې پر ځينو نورو (ګرځېدونكي يئ يو په بل)، همداسې (لكه چې دغه بيان يې درته وكړ)؛ ښكاره بيانوي الله تاسې ته آيتونه (د احكامو)، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حكمت والا دى.

تفسير: يعنې د پورته ذكر شويو اوقاتو څخه ما سوا په نورو اوقاتو كې عادتًا بې له مزاحمته او ممانعته يو له بل سره كتلى شئ، او په دغو تللو راتللو كې نابالغو هلكانو، وينځو او مريانو ته لازم نه دي، چې د هر واړې ننوتلو لپاره اذن او اجازه وغواړي، ځكه چې د دې شيانو له رعايته ډېر تكليف او حرج پېښيږي، او په كارونو كې او معاملاتو كې ډېر بندوالى او حرج واقع كيږي، چې هغه د الله تعالى له حكمته خلاف دى.

وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَن يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ ۖ وَأَن يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

او كله چې ورسيدل واړه هلكان (اصيلان) ستاسې حد د (بلوغ) عقل ته؛ پس اذن دې وغواړي (په ننوتلو كې) پر تاسې باندې، لكه چې اذن غوښت هغو كسانو (چې بالغان شوي وو) پخوا له دغو (اطفالو)، همداسې (لكه چې بيان يې وفرمايه) ښكاره بيانوي الله تاسې ته آيتونه (د احكامو) خپلو، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ډېر حكمت والا دى (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي). او زړې ناستې له ښځو هغو څخه چې اميد نه لري دوى د نكاح (په سبب د ډېر زړوالي)؛

پس نشته پر دوی هیڅ ګناه (وبال) چې کېږدي (وباسي) دوی ظاهري جامې خپلې (لکه چادرې او برقې) په دې حال کې چې ښکاره کوونکې نه وي د ښايست خپل، او دا چې دوی ځان وساتي (له ايستلو د ظاهري جامې څخه هم) خير دی دوی ته، او الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو)، ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسير: يعني هلکان تر هغه پورې چې نابالغه وي؛ د دغو دريو اوقاتو څخه ما سوا په نورو اوقاتو کې بلا اجازت ننوتلی شي، کله چې د بلوغ حد ته ورسيږي؛ بيا د هغه حکم د همغو نارينه وو په شان دی چې د هغو احکام په دغه آيت کې تېر شول: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَدْخُلُوا۟ بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا۟ وَتُسَلِّمُوا۟ عَلَىٰٓ أَهْلِهَا﴾.

شاه صاحب ليکي: «که سپين سرې بوډۍ ښځې پخپلو کورونو کې په لړو ضروريو کاليو (جامو) کې لکه کميس پر توګ ټکرى اوسيږي؛ نو درست دی، او که په پوره پرده کې واوسي؛ نو لا بهتر دی»، او کله چې له کوره د باندې وځي؛ که زائد کالي مثلاً برقع او نور له خپله ځانه لرې کړي؛ نو هيڅ مضايقه نه لري، په دې شرط سره چې په هغو کاليو د زينت اظهار نه وي، چې د هغې د پټ ساتلو حکم د ﴿وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ﴾ الآية - په آيت کې ورکړى شوى دی، له دې نه د دې خبرې اندازه په ښه شان سره کېدی شي، چې قرآنکريم د ځوانو ښځو د پردې او ستر په متعلّق څه منشأ لري؟ يعنې دغه خو د فتنې مخې نيولو او انسداد ظاهري انتظامات دي، پاتې شوې هغه خبرې چې د پردې په منځ کې کيږي، او د فتنې اسباب او عوامل څرګيږي (پيدا کيږي)؛ نو ښه وپوهيږئ چې الله تعالی د ګردو خبر اوري، او پر هر شي ښه خبردار دی، او سم له هغو به د هر چا سره معامله کوي.

لَّيْسَ عَلَى ٱلْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى ٱلْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى ٱلْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمْ أَن تَأْكُلُوا۟ مِنۢ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ ءَابَآئِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَٰتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَٰنِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَٰتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَٰمِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّٰتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَٰلِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَٰلَٰتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكْتُم مَّفَاتِحَهُۥٓ أَوْ صَدِيقِكُمْ ۚ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَأْكُلُوا۟ جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا ۚ فَإِذَا دَخَلْتُم بُيُوتًا فَسَلِّمُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ مُبَٰرَكَةً طَيِّبَةً ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْءَايَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾

نشته پر ړانده هيڅ حرج (مشقّت)، او نه پر ګوډ هيڅ حرج (محنت او وبال)، او نه په رنځور هيڅ حرج (سختي او ملامتي)، او نشته پر نفسونو ځانونو ستاسې هيڅ حرج (کلفت)؛ چې وخورئ تاسې له کورونو خپلو (يا له کورونو د اولادو او عيالو خپلو)، يا له کورونو د پلرونو خپلو، يا له کورونو د ميندو خپلو، يا له کورونو د ورونو خپلو، يا له کورونو د خويندو خپلو، يا له کورونو د ترونو خپلو، يا له کورونو د عمو (تروريانو) خپلو، يا له کورونو د ماماګانو خپلو، يا له کورونو د خالو (توريانو) خپلو، يا (له کورونو د هغه چا) چې مالکان شوي يئ تاسې د کليګانو (کنجيانو) د هغه (او د هغو متصرّفان يئ)، (يا له کورونو) د دوستانو خپلو، نشته پر تاسې هيڅ ګناه (وبال) په دې چې وخورئ (طعام ټول) سره يو ځای يا بېل بېل، نو کله چې ننوځئ تاسې (دغو مذکورو) کورونو ته؛ پس سلام اچوئ تاسې پر ځانونو خپلو، پېشکشي ده ثابته له (جانبه د) الله مبارکه طيبه (برکتناکه پاکيزه)، همداسې (لکه چې دغه تېر بيان يې وفرمايه)؛ ښکاره بيانوي الله تاسې ته آيتونه (د حکمت او احکام خپل) ښايي چې تاسې عقل وچلوئ (په خير او شر).

تفسير: يعني د هغو کارونو له کولو څخه دغه أهل الابتلاء معاف دي چې په کې تکليف وي، مثلاً جهاد، حج، جمعه او جماعت او نور داسې شيان، (کذا في الموضح).

يا يې دا مطلب دی، چې د دغو معذروانو محتاجانو په خوراک کې له روغو خلقو سره هيڅ تکليف او حرج نشته، ځکه چې د جاهليت په زمانه کې به يې داسې محتاجان او معذوران نه پرېښوول، چې له اغنياوو او روغو خلقو سره ډوډۍ وخوري، د دوی په زړه کې به داسې خبرې ګرځېدې چې البته دغه خلق له دې نه کرکه او نفرت کوي، چې له مونږ سره ډوډۍ وخوري، يا څمونږ له ځينو اوضاعو او حرکاتو څخه لکه چې دوی ته ايذاء او ضرر وررسيږي، او په واقع سره چې ځينو ته له دې نه نفرت او وحشت هم پيدا کېده، ځينو مسلمانانو ته له ډېرې اتقاء داسې خيال پيدا کېده، چې د داسې معذورانو او مريضانو سره په يو ځای خوراک کولو کې شايد د مساوات او عدل اصول قائم پاتې نشي، رونډ د خوراک ګرد شيان نشي موندلی، ګوډ امکان لري چې په ځنډ (تأخير) سره راشي، او په مناسب ځای کې نشي کېناستی، د رنځورانو خبره خو د خوځولو نه ده، نو بناء عليه له هغوی سره يې په يو ځای کېناستلو کې احتياط کاوه، څو د دوی حق تلف نشي.

﴿أَوْ مَا مَلَكْتُم مَّفَاتِحَهُۥٓ﴾ يعني ستاسې تر تصرّف لاندې اېښې شوې دي، مثلاً يو سړی بل سړی د خپل شي وکيل يا محافظ ګرځوي، او دی که له هغه څخه څه شی د معروف په کومه اندازه خوري او ښني؛ نو مجاز دي.

د سلام اچولو تقييد يې وفرمايه د ملاقات په وخت کې؛ ځکه چې له دې نه بله کومه ښه دعاء نشته، هغه خلق چې سلام نه اچوي، او د هغه په ځای نور الفاظ له خپله ځانه جوړوي، يا د نورو پرديو اقوامو او مللو تقليدونه کوي؛ نو د دوی دغه تجاويز او تقاليد له سره د الله تعالی له دغه حکمه او تجويزه نشي بهتر کېدی.

إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَإِذَا كَانُوا۟ مَعَهُۥ عَلَىٰٓ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا۟ حَتَّىٰ يَسْتَـْٔذِنُوهُ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَسْتَـْٔذِنُونَكَ أُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۚ فَإِذَا ٱسْتَـْٔذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَن لِّمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُمُ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٢﴾

بېشکه همدا خبره ده چې مؤمنان هغه کسان دي، چې ايمان يې راوړی دی پر الله او (په) رسول (د الله)، او کله چې وي دوی له دغه (رسُول) سره پر کوم کار جمع کوونکي (د خلقو لکه جمعه ـ جهاد يا جرګه)؛ نو نه ځي (پخپل سر) تر هغه پورې چې اذن وغواړي له دغه (رسول الله) نه، بېشکه هغه کسان چې اذن غواړي له تانه (ای څما رسوله)؛ دوی هغه کسان دي چې کامل ايمان يقين لري پر الله او رسول د الله (او مني يې)، پس کله چې اذن وغواړي دوی له تانه (ای رسوله څما تللو ته) لپاره د ځينو کارونو خپلو؛ پس اذن ورکړه هغه چاته چې خوښه وشي ستا له دوی نه (د اذن ورکولو)، او مغفرت وغواړه د دوی لپاره له الله تعالی، بېشکه الله ښه بخښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعني پوره ايمان لرونکي هغه دي چې د محمد رسو ل الله په غوښتلو سره ژر حاضرېږي، او کله چې په کوم اجتماعي کار کې شريک او ملګري شي، لکه جمعه، عيدين، جهاد، د مشورې مجالس او نور؛ نو بې له اجازې ترې نه ځي، او په خپل سر ترې نه پاڅيږي، همدغه کسان هغه ذوات دي، چې په کاملې او صحيحې معنی سره د الله تعالی او د رسول الله أحکام مني، او د دوی پوره مطيعان دي.

لَا تَجْعَلُوا دُعَآءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَآءِ بَعْضِكُم بَعْضًا ۚ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِۦٓ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۶۳﴾

مه ګرځوئ (مه ګڼئ اې مؤمنانو ! بلنه) دعاء د رسول پخپلو منځونو کې پشان د دعاء (بلنې) د ځينو د تاسې ځينو نورو ته (بلکه د رسول د بلنې اجابت ضرور وکړئ)، په تحقيق معلوم دي الله ته هغه کسان (هم) چې کښيږي يو يو دوه دوه پټ د باندې وځي له تاسې، په دې حال چې يو له بله ځان سره پنا کوي او وځي، پس ودې ويريږي هغه کسان چې مخالفت کوي له امره (حکمه) د دغه (رسول ځما) له دې نه چې ورسيږي دوی ته څه فتنه (آفت په دنيا کې)، يا ورسيږي دوی ته عذاب دردناک (په آخرت کې).

تفسير: يعني د رسول الله صلی الله عليه وسلم پر غوښتلو حاضر کېدل فرضيږي، ځکه چې د رسول الله غوښتل د نورو د غوښتلو په شان نه دي، او نبايي چې تل د رسول الله صلی الله عليه وسلم د دعوت ځواب په «لبّيک» سره ووايي، که د رسول الله صلی الله عليه وسلم په دعوت نه حاضريږي؛ نو نبايي چې د دوی له ښېرا څخه وويريږي، ځکه چې د دوی ښېرا د نورو انسانانو په شان نه ده، او په مخاطباتو کې دې هم د رسول الله صلی الله عليه وسلم د ادب او د عظمت او عزّت پوره لحاظ او رعايت وکړ شي، او د نورو عوامّو خلقو په شان «يا محمد» يا نورو عادي الفاظو سره دې خطاب ورته کړی شي، بلکه د «يا نبي الله !»، «يا رسول الله !» په شان تعظيمي القابو سره دې مخاطب وګرځولی شي.

دغه کسان چې د نبوي مجلسه د باندې وتل؛ هغه منافقان وو چې پر دوی پند اونصيحت اوريدل ډېر سخت او شاقّ وو، هر کله چې دوی موقع موندله؛ سترګې به يې غولولې، او ښوی بې له اجازې له مجلس څخه د باندې تېنبتېدل، مثلاً هر کله چې به کوم مسلمان د خپل ضرورت له کبله له پيغمبر صلی الله عليه وسلم په اجازه له مجلس څخه تللو نو دوی به هم خپل ځان له هغه سره نښلاوه، يا د ده په سيورې کې به يې خپل ځان ښوی تېراوه، نو د دې په نسبت داسې فرمايي چې: تاسې له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه څه خپل ځان پټوئ، پاک الله ته خو ستاسې ګرد حال احوال معلوم دي.

﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ﴾ يعني د الله تعالی او د رسول الله صلی الله عليه وسلم له احکامو څخه مخالفت کوونکي ته خوف او وېره پکار ده، چې د دوی په زړونو کې د کفر او نفاق او د نورو فتنو نيالګي (جرړې) د تل لپاره بېخ او بنسټ (بنياد) ونه نيسي، او د هغه لامله د دنيا په کوم دردناک عذاب کې اخته او مبتلا شي.

أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَا فِى السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ ۖ قَدْ يَعْلَمُ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌۢ ﴿۶۴﴾

واورئ خبردار او پوه شئ چې بېشکه خاص الله لره دي هر هغه څه چې په اسمانونو او ځمکو کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقًا وعبيدًا)، په تحقيق معلوم دي (الله ته) هر هغه څه چې تاسې پرې يئ (له اخلاصه او نفاقه) او (معلومه ده الله ته) هغه ورځ چې وروستلی شي (دغه خلق الله)، پس خبردار به کړي (الله) دوی پر هغو عملونو چې دوی کړي دي (له خير او له شره) او الله پر هر څيز باندې، ښه عالم دی.

تفسير: يعني ممکن دي چې د مخلوق له سترګو څخه په پټه کوم کار وکړئ، ليکن د الله تعالی څخه ستاسې هيڅ حال او احوال نشي پټ پاتې کېدی، او نه د الله تعالی له اسمانونو او له ځمکو څخه چېرې وتلی او تښتېدلی او پټېدلی شئ،

الله تعالی همغسې چې ستاسې له دغه موجوده حالت څخه عالم او با خبر دی؛ همداسې د هغې ورځې له مجازاتو څخه هم پوره عالم او خبردار دی، کله چې ټول مخلوقات به د حساب او کتاب لپاره د ده په لوري بیول کیږي، او د دوی د هر یوه په مخ کې به د ده د یوې یوې ذرې عمل حساب او کتاب په واضح او ښکاره ډول اینبود کیږي، نو د داسې علیم الکلّ او مالك الکلّ له سزا څخه به مجرم چېرې نجات وموندلی شي؟.

تمّت سورة النور بفضل الله وتوفيقه.

سُورَةُ الفُرقَانِ

«د (الفرقان) سورت مکّي دی، پرته له (۶۸، ۶۹، ۷۰) آيتونو چې مدني دي، (۷۷) آيتونه، (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۵)، په نزول کې (۴۲) سورت دی، وروسته د «يس» له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَبَارَكَ ٱلَّذِي نَزَّلَ ٱلۡفُرۡقَانَ عَلَىٰ عَبۡدِهِۦ لِيَكُونَ لِلۡعَٰلَمِينَ نَذِيرًا ①

ډېر برکتناک څښتن (خاوند) د ډېر خير او پورته دی هغه (ذات) چې نازل کړی يې دی قرآن په بنده خپل (محمد) لپاره د دې چې شي دی خلقو ته ويروونکی (له جحيمه).

تفسير: «فرقان» (د فيصلې کتاب) يې وفرمايل، دغه قرآن ته چې د حق او باطل آخري فيصله او د حلالو او حرامو سره بېلتون په ښکاره ډول سره کوي، يعنې قرآن عظيم الشأن ګرد جهان ته د کفر او عصيان له بدې خاتمې خبر ورکونکی دی، لکه چې په دغه سورت کې «د مکذبينو» او معاندينو ذکر ډېر شوی دی، ښايي د هغه له خاطره دلته د «نذير» صفت يې بيان فرمايلی وي، او «بشير» يې نه دی ياد کړی، او د «للعالمين» په لفظ سره يې دا راښکاره کړې دي چې دغه قرآن يواځې د عربو اميونو ته لکه چې ځينې خلق وايي؛ نه دی نازل شوی، بلکه د ګردو پېريانو او انسانانو د هدايت او اصلاح لپاره نازل شوی دی.

ٱلَّذِي لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَلَمۡ يَتَّخِذۡ وَلَدًا وَلَمۡ يَكُن لَّهُۥ شَرِيكٞ فِي ٱلۡمُلۡكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيۡءٖ فَقَدَّرَهُۥ تَقۡدِيرًا ②

هغه (الله) چې خاص همده ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکې، او نه يې دی نيولی هيڅ ولد، او نشته ده ته شريک په ملک سلطنت کې، او پيدا کړې دي الله هر شی، پس په اندازه کړې يې دي هغه (شی) په اندازه کولو سره.

تفسير: يعنې جنس، نوع، قد، رنګ، خوی، عمر، اجل، عمل، رزق، حيات، ممات، مکان، زمان، او نور دا ټول يې په يوه مقدار په لوح محفوظ کې ليکلي دي، او هر څيز يې په يوه خاصه اندازه او هيئت سره اېښي او پيدا او تيار کړي دي، چې له هغو څخه همغه خواص او افعال ظاهرېږي، چې د هغوی لپاره همغه پيدا شوي دي، او هيڅ يو څيز له خپلې دائرې څخه د باندې قدم نشي کېښودی، او نه پخپلو حدودو کې د عمل او تصرّف د فطري موزونيت په لحاظ د لږ تزييد او تنقيص ځای په کې شته، او نه د هغه په کوم وصف او خصوصيت کې د اعتراض او ګوتې کېښودلو موقع شته، د ساينس لوی لوی پوهان د ده د حکمت په سيندونو کې غوټې وهي، خو په پای (آخر) کې دوی په دغه وينا سره مقر او معترف کېږي: ﴿صُنۡعَ ٱللَّهِ ٱلَّذِيٓ أَتۡقَنَ كُلَّ شَيۡءٍ﴾ ﴿فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ أَحۡسَنُ ٱلۡخَٰلِقِينَ﴾.

وَٱتَّخَذُواْ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةٗ لَّا يَخۡلُقُونَ شَيۡـٔٗا وَهُمۡ يُخۡلَقُونَ وَلَا يَمۡلِكُونَ لِأَنفُسِهِمۡ ضَرّٗا وَلَا نَفۡعٗا وَلَا يَمۡلِكُونَ مَوۡتٗا وَلَا حَيَوٰةٗ وَلَا نُشُورٗا ③

او نيولي دي دغو (كفّارو) بې له الله نور معبودان چې نشي پيدا كولى (دغه معبودان) هيڅ شى، حال دا چې دوى پخپله پيدا كاوه شي، او نه دي مالكان لپاره د ځانونو خپلو د ضرر (د دفع كولو)، او نه د نفعې (د رسولو)، او نه دي مالكان په وژلو د چا، او نه په ژوندي كولو د چا، او نه په بيا ژوندي پورته كولو د مړيو (له قبورو بعث ته).

تفسير: يعني د څومره ظلم، تعجّب او حيرت مقام دى، چې داسې مطلق قادر كافي نه ګڼي، او خپلو ځانونو ته د نورو معبودانو او حاكمانو تجويزونه كوي، او داسې تصوّر كوي چې ګواكې دوى هم د الله تعالى په حكومت كې د برخې خاوندان دي، حال دا چې د هغو بېچارګانو خپل وجود هم له خپله كوره نه دى، او نه پر خپل ځان د تصرّف او اختيار خاوندان دي، او نه د كومې ذرې شي د پيدا كولو واك او اختيار لري، او نه ژوندي كول او وژل د دوى په قبضه او واك كې دي، او نه په خپل مستقبل اختيار سره چاته لږ څه نفع يا نقصان رسولى شي، بلكه د خپلو ځانونو لپاره هم د يوې ذرې په برابر د ګټې (فائدې) د حاصلولو يا له نقصان څخه د ځان ساتلو هم قوّت او قدرت نه لري، نو د داسې ضعيفو، عاجزو او مجبورو شيانو د الله تعالى سره شريك بلل څومره لوى سفاهت او انتهايي بېحيايي ده.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ إِفْكٌ ٱفْتَرَىٰهُ وَأَعَانَهُۥ عَلَيْهِ قَوْمٌ ءَاخَرُونَ ۖ فَقَدْ جَآءُو ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾

او وايي هغه كسان چې كافران شوي دي: نه دى دا (قرآن) مګر دروغ دى، چې له ځانه يې جوړ كړى دى دغه (محمد)، او كومك ورسره كړى دى په دې (دروغ جوړولو كې) قومونو نورو، (نو فرمايي الله): پس په تحقيق راتلل كړي دي (دغو كفّارو) په ظلم او په دروغو سره.

تفسير: يعني كافرانو به ويل چې دا تشې د خولې خبرې دي چې قرآن د الله تعالى كتاب دى معاذ الله محمد صلى الله عليه وسلم دخو تنو يهودانو په مدد يو كلام تيار كړى دى او هغه له خپله ځان جوړ كړي دروغ د الله تعالى په طرف مسوب كوى دي نو الله تعالى ورته وفرمايل چې له دى نه به لوى ظلم او دروغ نور څه وي چې داسې معجز كلام او حكيم كتاب ته چې د هغه صداقت او عظمت له لمر څخه زيات روښان دي افتراء او دروغ وويل شي.

وَقَالُوٓا أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ٱكْتَتَبَهَا فَهِىَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾

او وايي (كفّار) دا قصې دي د ړومبنيو خلقو چې ليكلي دي هغه (محمد) پر ليكونكو، پس هغه لوستل كيږي په ده (لپاره د ليكلو) سبا او بېګا.

تفسير: يعني كفّارو به داسې ګڼل چې محمد صلى الله عليه وسلم له اهل الكتاب څخه څه قصې او خبرې اورېدلي دي، او د هغو ياداشت يې نيولى دى، يا په بل چا باندې يې د هغو ياداشت اخيستى دى، چې هم هغه ياداشتونه شپه او ورځ د ده په مخ كې پراته دي او يادوي يې، او بيا يې په نويو نويو اساليبو اړوي راړوي، نور هيڅ شى نه دى.

قُلْ أَنزَلَهُ ٱلَّذِى يَعْلَمُ ٱلسِّرَّ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٦﴾

ووايه (اى محمده ! دغو كفّارو ته: نه ده داسې، بلكه) نازل كړى دى دا قرآن هغه (الله) چې عالم دى په هرو پټو چې په اسمانونو او په ځمكه كې دي، بېشكه چې الله دى ښه مغفرت كوونكى (د خطيّاتو) ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: يعني دغه پاك قرآن پخپله رانبيي چې هغه د كوم انسان يا د كومې ټولنې له خوا جوړ شوى دى؟ كه نه دى؟ داسې نه دى چې تاسې يې وايئ، بلكه دغه عظيم الشأن قرآن پخپله دا خبره ثابتوي چې دغه د هم هغه الله تعالى له

جانبه نازل شوی دی، چې د ده د علمي احاطې څخه د اسمانونو او د ځمکو هیڅ یو شی نشي خارجېدلی، د ده معجز کلام، فصاحت او بلاغت، علوم او معارف، غیبیه اخبار، احکام او قوانین، او هغه مکنونه چې د هغو اعماقو او زاویاوو ته هیڅوک بې د الله له توفیقه نشي رسېدلی، او ګرد عقول او افهام د هغو له پوهې عاجز او ناتوانه دي، پخپله الله تعالی دغه خبره صافه ښکاره کړې ده چې دغه د کوم محدود علم والا انسان بیان یا د کوم جعلي جمعیت کلام نه دی، بلکه دغه قرآن يې پخپل بخشش او مهرباني سره نازل کړی دی (موضح القرآن).

وَقَالُوا مَالِ هَٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا ۝ أَوْ يُلْقَىٰ إِلَيْهِ كَنزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا ۚ وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ۝

او وايي (کُفّار) چې څه دي دغه رسول ته چې خوري طعام، او ګرځي په بازارونو کې (لکه نور خلق لپاره د طلب د معاش)، ولې نه نازلاوه شي ده ته يو ملک، پس شي دغه (ملک) له دغه (رسول) سره ويرووونکی (د کفّارو له جحیمه)؟. یا (ولې نه) غورځولی کیږي ده ته خزانه (له آسمانه)؟ یا (ولې نه) کیږي ده ته یو باغ چې خوري له (مېوو او حاصلاتو د) هغه، او وايي (دغه) ظالمان (مؤمنانو ته) چې متابعت نه کوئ تاسې مګر د یوه سړي چې سحر پرې کړی شوی دی (او مغلوب العقل دی).

تفسیر: یعني کفّارو به دغسې ویل کله چې دغه د نبوّت مدعي ځمونږ په شان ډوډۍ خوري، او ځمونږ په شان د بیع او شراء (پیرودلو او پلورلو) لپاره بازارونو ته ځي؛ نو ځمونږ او د ده په منځ کې څه فرق پاتې شو؟ که دی په رښتیا سره رسول وي؛ نو ښایي د پرښتو په شان له خوراکونو او له څښلو اود دنیوي معاشونو له جګړو او جنجالونو څخه لرې او خلاص وي.

یعني که د پرښتو فوځونه ورسره نه وي؛ نو اقلاً د پاک الله له طرفه یوه دوه پرښتې خو تش د ده د تصدیق او د رُعب او داب قائمولو لپاره د ده سره تل ګرځېدی او اوسېدی، چې د هغې د لیدلو څخه به هرومرو خلق ورته متمائل کېدل، ښه که پرښتې د ده سره نشته؛ نه دې وي، خو له دې دعوی سره دا خبره متناسبه وه، چې ده اقلاً له اسمانه د سرو زرو یا سپینو زرو کومه غیبي خزانه موندلې او وررسېدلې وی، چې له هغې ځنې ده به خلاص لاس سره ښه مال او دولت صرفولی او د بازار له تګ راتګ او د معاش د تحصیل له جنجاله خلاص وی، د ګردو خلقو فکر او توجّه يې د دغې ورکړې او سخا له پلوه خپل ځان ته ورکش کړي وی، خیر ! که دغه هم ورسره نشته؛ نو د عادي مشرانو او معمولي رئیسانو او د ځمکې د خاوندانو په شان د انګورو (کورو) او خرماوو (کجورو) او د نورو مېوو له باغونو څخه د یوه باغ خاوند خو وی، چې له هغه څخه يې که نورو ته څه شی نه ورکولی؛ اقلاً دی پخپله خو د خوړلو او څښلو او خپلو نورو ضروریاتو څخه بې فکره او بې پروا کېدی، نو هر کله چې له دغو ګردو شیانو څخه د هیڅ یو څیز مالک نه دی نو څرنګه باور او یقین کولی شو مونږ پرې چې دالله تعالی رسول دي، نو معلومه شوه چې دده ماغزه خراب دي او یا بل چا پرې کوډې او جادو کړي دی.

انظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ۝

وګوره (ای محمده !) څرنګه بیانوي (ترې دغه معاندان) تاته مثالونه (د شعر، سحر، کذب) پس ګمراهان شول دوی، پس طاقت نه لري دوی (حق ته د موندلو) د لارې.

تفسیر: یعني کفار کله وایي: د ده خبرې محض مفتریاتې دي، کله دعوی کوي چې نه ! دی دغه خبرې له نورو څخه زده کوي، او بیا یې په خپل قالب کې اچوي، کله دوی ته مسحور وایي، کله یې ساحر بولي، کله کاهن، کله شاعر، کله یې مجنون ګڼي، دغه اضطراب او وارخطایي پخپله دغه خبره څرګندوي چې له دغو خبرو څنې یوه خبره هم پر دوی نه منطبقه کیږي، نو ځکه د دوی فکر هم پر یوه خبره نه دی ټینګ شوی، او د الزام لګولو هیڅ یوه چاره او لاره یې نه ده موندلې، هغه کسان چې د انبیاوو علیهم السلام په شان کې داسې سپین سترګي او ګستاخي او بې ادبي کوي او ګمراه کیږي؛ د دوی د هدایت په نسبت نور هیڅ توقّع او هیله نشته.

تَبٰرَكَ الَّذِیْۤ اِنْ شَآءَ جَعَلَ لَكَ خَیْرًا مِّنْ ذٰلِكَ جَنّٰتٍ تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۙ وَیَجْعَلْ لَّكَ قُصُوْرًا ۝۱۰

ډېر لوی برکتناک څښتن (خاوند) د ډېر خیر او پورته دی هغه (ذات) که اراده وفرمایي؛ ګرځوي به تاته (په دنیا کې) خیر بهتر غوره له دغې (خزانې او باغونو، داسې) باغونه چې بهیږي له لاندې (دو نو) د هغو ویالې، او ګرځوي به تاته (په دغو باغونو کې) بنګلې.

تفسیر: یعني د الله تعالی په خزانه کې هیڅ تقلیل او کمی نشته، که الله جل جلاله اراده وفرمایي، یو باغ څه شی دی، ډېر زیات باغونه به له دغو اوصافو او صفاتو څخه لا ښه درعنایت کړي، چې دغه خلق د هغه مطالبه کوي، بلکه الله تعالی پر دې هم قادر دی، چې د آخرت هغه ګرد باغونه او نهرونه او حور او قصور اونور چې درکول کیږي؛ همدلته درعطاء کړي، لیکن د الله تعالی حکمت بالفعل د دې خبرې مقتضي نه دی، ځکه که د دغو معاندینو هم دغه ګردې غوښتنې او فرمایشونه هم پوره او تکمیل کړل شي؛ خو بیا هم دوی د حق منونکي او د صداقت قبلوونکي نه دي، باقي د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صداقت د تثبیت لپاره هغه دلائل او معجزات چې دروړاندې کړی شوي؛ هغه کافي دي.

بَلْ كَذَّبُوْا بِالسَّاعَةِ ۫ وَاَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِیْرًا ۝۱۱

بلکه نسبت د دروغو کوي (کفّار) په قیامت باندې (چې نشته)، او تیار کړی دی مونږ لپاره د هغه چا چې نسبت د دروغو کوي په قیامت باندې سخت اور (د دوزخ).

تفسیر: یعني دغه خلق چې د هغو شیانو مطالبه کوي؛ هغه في الحقیقت د حق د طلب په نیت نه دي، بلکه محض د شرارت لپاره داسې کوي، او د دوی د دې شرارت سبب دا دی چې هغوی تر اوسه پورې په قیامت او د قیامت په سزا او جزا یقین او باور نه لري، نو دوی دې دغه خبره ښه په یاد ولري، چې د دوی له دغه تکذیبه څخه هیڅ شی نه جوړیږي، او قیامت خامخا راتلونکی دی، او د مکذبینو لپاره هغه د اور بندیخانه چې لا له پخوا څخه تیاره کړی شوې ده؛ دوی خامخا په همغې کې لویدونکي دي.

اِذَا رَاَتْهُمْ مِّنْ مَّكَانٍۭ بَعِیْدٍ سَمِعُوْا لَهَا تَغَیُّظًا وَّزَفِیْرًا ۝۱۲

کله چې وویني (دغه اور) دوی له هغه ځآی لرې؛ نو اوري به دوی (دغه اور) لره خوټکېدل (له ډېره قهره) او غورېدل (له ډېره غضبه).

تفسیر: یعني د دوزخ اور په محشر کې کله چې جهنّمیان له لرې څخه وویني؛ په ډېر جوش او خروش راځي، د هغه له غضبناکو غړونو او خوفناکو نارو سورو او بدرنګه خوټکېدلو څخه د ډېرو زوړورو مېړو او زړه ورو سړیو تریخي چوي، او لړمون خوړیني کیږي.

وَإِذَآ أُلۡقُوا۟ مِنۡهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوۡا۟ هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿١٣﴾

او كله چې وغورځولی شي (كفّار) له دوزخ نه په ځای تنګ كې، په دغه حال كې چې (څو تنه يو ځای سره نژدې په ځنځيرو) سره تړلي شوي وي؛ نو په دغه ځای بولي دوی هلاك (خپل)، د هلاكت غوښتلو چيغې به وهي.

تفسير: يعنې په دوزخ كې به د هر مجرم لپاره ځان ته ځای وي، چې له هغه څخه به له سره نشي خوځېدی، او د يوه نوعيت څو څو مجرمان به په يوه ځنځير كې سره ترل كيږي، په دغه وخت كې به مجرمين د مصيبت او عذاب له وېرې مرګ ته نارې وهي، چې كاشكې مرګی راشي، او مونږ ته له دغو مصائبو او بليّاتو څخه نجات راكړي.

(نو وبه ويل شي دغو كفّارو ته له جانبه د الله تعالى جل وعلا شأنُه وعظم برهانُه داسې چې:)

لَّا تَدۡعُوا۟ ٱلۡيَوۡمَ ثُبُورًا وَٰحِدًا وَٱدۡعُوا۟ ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾

مه غواړئ مه بولئ تاسې نن ورځ هلاكت يو، او وبولئ تاسې هلاكتونه ډېر (ځكه چې عذاب مو ډېر اقسام لري).

تفسير: يعنې كه يو كرت مړه شوئ، او له دغه مصيبت څخه خلاصې ومومو؛ ځكه په هره ورځ كې له زرو كرتو څخه زيات له مرګه بد حال راپه برخه كيږي (موضح القرآن).

قُلۡ أَذَٰلِكَ خَيۡرٌ أَمۡ جَنَّةُ ٱلۡخُلۡدِ ٱلَّتِي وُعِدَ ٱلۡمُتَّقُونَۚ كَانَتۡ لَهُمۡ جَزَآءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَّهُمۡ فِيهَا مَا يَشَآءُونَ خَٰلِدِينَۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعۡدًا مَّسۡـُٔولًا ﴿١٦﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا دغه (خير بهتر غوره دی) يا هغه جنّت د همېشه والي چې وعده كړی شوې وه (د دغه جنت) له پرهېزګارانو سره، چې دی (هغه جنّت په علم د الله كې) دوی ته جزاء (بدل) د عمل او ځای د ورتلو. شته دوی ته په دغه (جنّت) كې هر څه چې غواړي دوی حال دا چې تل به وي دوی په كې، دی (دخول د جنّت سره له خلوده) پر رب ستا موعوده (وعده كړی شوې تفضّلاً له جانبه د الله) غوښتلی شوی (له جانبه د مؤمنانو).

تفسير: يعنې د مكذبينو انجام مو واورېد، اوس تاسې پخپله د دغې خبرې فيصله وكړئ، چې آيا دغه موخوښ او پسند دی؟ كه هغه وعده چې له متّقينو مؤمنينو سره له جانبه د الله تعالى كړی شوې ده؟ (او غوښتلې شوې ده له جانبه د مؤمنانو، او مؤمنان به هم) همغه شی غواړي چې د دوی له مرتبې سره وړ، لايق او مناسب وي.

له ﴿وَعۡدًا مَّسۡـُٔولًا﴾ څخه حتمي وعده مراده ده، چې الله تعالى هغه پخپل فضل او كرم سره پخپله ذمه اخيستې ده، يا دا مطلب چې متّقين به د هغې وعدې د ايفاء سوال وكړي، چې يقيناً به پوره كيږي، لكه چې په دعاء كې راغلي دي: ﴿رَبَّنَا وَءَاتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخۡزِنَا يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ إِنَّكَ لَا تُخۡلِفُ ٱلۡمِيعَادَ﴾.

وَيَوۡمَ يَحۡشُرُهُمۡ وَمَا يَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنتُمۡ أَضۡلَلۡتُمۡ عِبَادِي هَٰٓؤُلَآءِ أَمۡ هُمۡ ضَلُّوا۟ ٱلسَّبِيلَ ﴿١٧﴾

او (ياده كړه ای محمده هغه) ورځ چې راجمع به كړي (الله) دغه (كفّار) او هغه (باطل معبودان) چې عبادت كاوه دوی غير له الله (هغوی ته)، پس وبه وايي (الله دغو معبودانو ته:) آيا تاسې ګمراه

کړي وو بندګان ځما دغه (چې مشرکان) دي؟ او که دوی پخپله ور که کړې وه لاره (د حق بې له سعيې د تاسې)؟.

تفسير: يعني دغه خو عابدينو ته اورول کيږي، او بالوسيله به له معبودانو څخه پوښتنه کيږي، چې آيا تاسې دوی ته د شرك يا د خپل عبادت دعوت او ترغيب ورکړی وو؟ يا دوی له خپله جهله او حماقته او غفلته او بې توجهی څخه ګمراه شوي دي.

﴿قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنبَغِي لَنَا أَن نَّتَّخِذَ مِن دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ﴾

وبه وايي (معبودان) چې: پاکي ده تاته له شريکه او له عيوبو، نه ښايېږي موږ ته دا چې ونيسو موږ غير له تا نه (يا الله) هيڅ دوستان.

تفسير: يعني يا الله ! موږ څه قوت، قدرت او مجال درلود چې ستا د مقدّس ذات څخه په څنګ شوي نور کسان خپل ملګري يا دوستان نيولي وي؟ بيا کله چې موږ د خپلو نفسونو لپاره ماسوا له تا بله کومه هيله او اسره او اميد نه درلود؛ نو نورو ته به مو ولې داسې حکم ورکاوه چې راشئ موږ خپل معبود او مقصود او حاجت ورکوونکي وګڼئ؟.

﴿وَلَٰكِن مَّتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ۝١٨﴾

وليکن ښه معاش ورکړی وو تا (ای الله !) دوی ته او پلرونو د دوی ته، تر هغه پورې چې هېر کړ دوی پند (کتاب) ستا، او وو دوی (په حکم د تا) قوم هلاکېدونکی.

تفسير: يعني اصل دا دی چې دغه بدبختان د خپل بد استعداد لامله د خپلو ځانونو د تباه کولو لپاره منډې وهي، او د دوی لپاره هلاکت مقدّر شوی دی، د هغو ظاهري سبب دا دی چې دوی په عيش او آرام او د غفلت په نشو کې ډوب تللي دي، او دغه ستا يادونه او تذکره هيروي، او هيڅ پند او نصيحت ته غوږ نه ږدي، او د انبياوو د هدايت او ارشاد څخه بيخي سترګې پټوي، او پر دنيوي تمتع او منافعو مغرور شوي دي، تاسې که د خپلې مهرباني لامله هومره فوايد دوی ته او د دوی پلرونو او نيکونو ته ورروسوئ؛ هغومره دوی په خپل غفلت او نسيان کې ترقي کوي.

(الله تعالى جلّ و علا شأنُه وعظُم برهانُه به بيا دغو بُت پرستانو ته دغسې وفرمايي):

﴿فَقَدْ كَذَّبُوكُم بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا ۚ وَمَن يَظْلِم مِّنكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ۝١٩﴾

نو په تحقيق دروغجنان کړئ (معبودانو مو) تاسې (ای مشرکانو) په هغه خبره کې چې ويله تاسې (چې دغه مو معبودان دي)، پس طاقت نه لرئ تاسې د ګرځولو د عذاب (له خپله ځانه)، او د مدد کولو (يو له بله سره)، او هر هغه چا چې ظلم وکړ له تاسې؛ وبه څکوو موږ هغه ته عذاب لوی.

تفسير: دغه به د الله تعالى له جانبه ارشاد وي، چې درواخلئ ! د هغو په امداد او اعانت چې تاسې اعتماد کړی وو، هغوی بالذات ستاسې د دغې ادعاء ترديد او تاسې دروغجنوي، او ستاسې له دغو حرکاتو څخه په ښکاره ډول سره د بېزارۍ او نفرت اظهار کوي.

﴿فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا﴾ «پس طاقت نه لرئ تاسې دګرځولو د عذاب له خپله ځانه، او نه د مدد کولو يو له بله سره»، يعني نن نه د الله تعالى دعذاب مخه بېرته ګرځولی شئ !، او نه د هغه احکام اړولی شئ، اونه يو له بل سره څه

مدد او مرسته کولی شئ، هر چاته چې هره سزا وررسېدونکې ده؛ هغه اوس وررسیږي، نو هغه دې هلته پروت وي، او د هغه خوند او مزه دې وڅکي !، ښايي له ظلم څخه دلته په ﴿وَمَن يَظْلِم مِّنكُمْ﴾ کې مراد شرك وي، او ممکن دی چې نور هر قسم ظلم او ګناه هم ترې مراد وي.

وَمَآ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ ٱلطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِى ٱلْأَسْوَاقِ ۗ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ ۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾

او نه دي لیږلي مونږ پخوا له تانه (ای محمده ! هیڅوك) له مرسلانو څخه (په هیڅ کیفیت) مګر (په دغه کیفیت سره چې) بېشکه دوی خامخا خوړل به دوی طعام، او ګرځېدل به دوی په بازارونو کې (لپاره د مطالبو خپلو)، او ګرځولي دي مونږ ځیني د تاسې د ځینو نورو لپاره آزموینت، آیا صبر کوئ (ای اهل الابتلاء که نه؟ بلکه صبر وکړئ !)، او دی رب ستا ښه لیدونکی.

تفسیر: دغه جواب شو د ﴿وَقَالُوا۟ مَالِ هَٰذَا ٱلرَّسُولِ يَأْكُلُ ٱلطَّعَامَ﴾ الآیة ـ یعني له تاسې څخه پخوا هومره انبیاء چې د خلق الله په طرف مبعوث شوي دي؛ هغه ټول انسانان وو، او د انسانانو په شان به یې خوړل او څښل، او د خپلو ضروریاتو او د اعاشې د لوازمو لپاره به بازارونو ته هم تلل، او هغوی مې له سره د پرښتو په حیثیت نه دي لیږلي، چې د اکل او شرب او د ژوندانه له ضروریاتو څخه به مستغني وو، له دې نه معلومیږي چې د خپلو ضروریاتو لپاره بازارونو ته د نه ورتلو منشأ کبر، غرور او ځان لوی ګڼل دي، نو دغه د لویي او مشرتوب پر خلاف دی.

﴿وَجَعَلْنَا﴾ الآیة ـ یعني انبیاء د دې لپاره دي؛ چې د کفّارو د کُفر، ایمان، بغاوت، او طغیان امتحان او آزموینه وکړي، او انبیاء د دې لپاره دي چې د دوی د صبر، ثبات، استقامت، آزموینه او امتحان وشي، نو اوس دې وکتل شي ! چې د کفارو د دغه سفاهت او جهالت د لیدلو او د دغه طعن او تشنیع او لغو اعتراضاتو د اورېدلو په مقابل کې تاسې تر کومې اندازې پورې صبر، استقامت او استقلال څرګندولی شئ؟.

وَقَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْنَا ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَوْ نَرَىٰ رَبَّنَا ۗ لَقَدِ ٱسْتَكْبَرُوا۟ فِىٓ أَنفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾

او وايي هغه کسان چې نه لري امید د ملاقات ځمونږ (او نه مني قیامت یا نه ویریږي له عذابه ځمونږ): ولې نه نازلولی شي پر مونږ باندې پرښتې (مصدقې د رسول یا چې شي رسولاني مونږ ته؟) یا ولې نه وینو مونږ رب خپل (چې خبرې راسره وکړي او حکم ورکړي مونږ ته په متابعت د رسول، نو الله فرمايي) خامخا په تحقیق کبر کړی دی (کبر چې ثابت دی) په نفسونو د دوی کې، او تېر شوي دي (له حده خپله) په تېرېدلو لویو سره.

تفسیر: یعني هغه کسان چې داسې امید نه لري چې یوه ورځ به ځمونږ په مخ کې د حساب او کتاب لپاره حاضریږي، نو هغوی د سزا له وېرې بېخي بې خوفه دي، او داسې د عناد او ګستاخۍ خبرې کوي، او چټې (بېکاره) وییږي، مثلا وايي چې: د محمد په شان پر مونږ ولې پرښتې وحې نه راوړي؟ یا پخپله الله تعالی ولې له مونږه سره خبرې نه کوي؟ یا اقلاً د تصدیق لپاره خو یوه پرښته راغلې وی؟ یا مونږ پخپلو سترګو سره ښایي الله ووینو، او په خپلو غوږونو سره ستا د دغې دعوی تصدیق او تأیید ترې واورو، لکه چې د ۸ جزء د «الأنعام» سورت په (۱۵) رکوع (۱۲۴) آیت کې راغلي دي: ﴿قَالُوا۟ لَن نُّؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَآ أُوتِىَ رُسُلُ ٱللَّهِ﴾ او په ۱۵ جزء د «الاسراء» سورت په (۱۰) رکوع (۹۲) ایت کې مرقوم دي: ﴿أَوْ تَأْتِىَ بِٱللَّهِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ قَبِيلًا﴾.

دوی په خپلو زړونو کې خپل ځان ډېر لوی ګڼي؛ نو ځکه د وحي او پرښتو د نزول تمنّا لري، د دوی شرارت او سرکشي خپلې انتهايي درجې ته رسېدلې ده، چې سره له دومره سختو ګناهونو او تورو عملنامو غواړي چې په دنيا کې پخپلو سترګو سره الله تعالی ووينې، او له هغه سره د غږېدلو شرف ځان ته مطالبه کړي.

يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَٰٓئِكَةَ لَا بُشْرٰى يَوْمَئِذٍ لِّلْمُجْرِمِيْنَ وَيَقُوْلُوْنَ حِجْرًا مَّحْجُوْرًا ﴿۲۲﴾

(ياد کړه ای محمده !) هغه ورځ چې ووينې دوی پرښتې (د عذاب)؛ نه به وي زېری (خوشالي) په دغه ورځ کې لپاره د مجرمانو (کافرانو)، او وبه وايي دوی چې: چېرې دې منع کړل شي په کوم مانع سره.

تفسير: ﴿حِجْرًا﴾ په معنی د منع ده، او ﴿مَّحْجُوْرًا﴾ يې تأکيد دی، معنی يې داسې شوه: «او وبه وايي دغه کفّار چې منع غواړو ټينګه منع له ليدلو د ملائکو د عذابه، او پناه نيسو په الله تعالی پورې له ملاقاته د ملائکو په منع د مانع سره»، يا به يې معنی داسې وي: «او وبه وايي دغه ملائک دغو کفّارو ته چې حرام دی يا حرام کړی شوی دی پر تاسې جنّت او منع دی په مانع سره»، او لنډ مطلب يې داسې شو چې: ای کفارو ! يوه داسې ورځ هم راتلونکې ده چې ستاسې سترګې به په پرښتو ولګېږي، مګر پرښتې به ستاسې په شان د مجرمانو له ليدلو ځخه نه خوښېږي، بلکه تاسې به له ډېرو سختو هولناکو مصائبو سره مخامخ کېږئ، دغه خلق چې اوس د پرښتو د نزول مطالبې کوي، په هغه وخت کې به د ﴿حِجْرًا مَّحْجُوْرًا﴾ په ويلو پناه غواړي.

تنبيه: ممکن دي چې دغه تذکره د احتضار او ځنګدن (موت) په وخت کې وي، لکه په (۱۰) جزء د «الأنفال» سورت په (۷) رکوع (۵۰) آيت کې راغلي دي: ﴿وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ يَتَوَفَّى الَّذِيْنَ كَفَرُوا الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُوْنَ وُجُوْهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ﴾، او په ۷ جزء د «الأنعام» سورت په (۱۱) رکوع (۹۳) آيت کې راغلي دي: ﴿وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الظّٰلِمُوْنَ فِيْ غَمَرٰتِ الْمَوْتِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُوْٓا اَيْدِيْهِمْ اَخْرِجُوْٓا اَنْفُسَكُمْ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُوْنِ﴾ ګواکې همدغه کيفيت به د ده په مقابل کې هم وي، چې د حم السجده سورت په (۴) رکوع (۳۰) آيت (۲۴) جزء کې بيان شوی دی: ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَلَّا تَخَافُوْا وَلَا تَحْزَنُوْا وَاَبْشِرُوْا بِالْجَنَّةِ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ﴾ او ممکن دي چې دلته د قيامت د ورځې ذکر وي، والله أعلم.

وَقَدِمْنَآ اِلٰى مَا عَمِلُوْا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنٰهُ هَبَآءً مَّنْثُوْرًا ﴿۲۳﴾

او اراده کړې ده، رسېدلي يو مونږ هغو شيانو ته چې کړي دي (دغو کفّارو) له (نېک) عمل نه پس وبه ګرځوو مونږ هغه (نېک عمل په شان د) ذراتو د ګرد خورې شوي (ګرد تار په تار کړی شوي).

تفسير: يعنې دوی مونږ ته ناڅاپي وهلې، او مونږ يې په کار وو، دغه دی مونږ ور حاضر شو، مګر د دوی د عزّت د زيادت لپاره نه بلکه د دې لپاره چې هغه کارونه چې دوی پخپل باطل زعم سره نېکي ګڼلي؛ هغه ورته قطعًا ګډوډ او خراب تراب کړو، او داسې بې حقيقته او بې ثمره او د وړې په شان يې په هوا کې والوځوو، لکه چې د خاورې حقير ذرات دي دا خوا او هغه خوا الوځي، ځکه چې هغه اعمال د اخلاص او ايمان له روحه بېخي تش او د حق له طريقه سره بالکل متضادّ واقع شوي دي، لکه څنګه چې د ۱۳ جزء د ابراهيم سورت د (۳) رکوع په (۱۸) آيت کې راغلي دي: ﴿مَثَلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادِ ِۨاشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ يَوْمٍ عَاصِفٍ﴾.

اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَّاَحْسَنُ مَقِيْلًا ﴿۲۴﴾

صاحبان (ملګري) د جنّت په دغه ورځ (د قيامت کې به بهتر غوره) وي له جهته د (ځای د قيام او کلام او) هستوګنې، او ډېر ښه به وي له جهته (د ځای) د خوب د غرمې (او د راحت).

تفسير: يعني دغه منکران به د هغې ورځې په مصيبت کې ګرفتار او اخته کيږي، چې اوس دوی پر مؤمنانو ملنډې (خندا) وهي، او مسخرې پرې کوي، نو پر دغو مؤمنانو چې دوی خاندي؛ هغوی به په جنت کې عيش او عشرت او مزې کوي.

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيْلًا ﴿۲۵﴾

او (ياد کړه ای محمده !) هغه ورځ (د قيامت) چې ټوټې ټوټې به شي اسمان په وريځو سره، او نازلې به کړی شي پرښتې په نازلولو سره (پرله پسې).

تفسير: په دې آيت کې د قيامت د ورځې د ځينو سختو حالاتو يادونه شوېده، الله تعالى به د اسمانونو له پاسه د وريځو په سيورو کې رانښکته شي، چې اسمانونه به له هغې لامله وچوي، او ملائکې به هم د هر يو اسمان څخه وار په وار د محشر ميدان په لور رانښکته شي، الله تعالى به د بندګانو په منځ کې د عدل فيصله وکړي، په هيچا به هيڅ راز ظلم نه کيږي، په احاديثو کې د دې واقعاتو مفصل بيان شوی دی، په (۲) جزء د البقره سورت د (۲۵) رکوع د (۲۱۰) آيت په تفسير کې هم داسې يو مضمون ليکلی شوی دی: ﴿هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِيْ ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ﴾ الآية.

اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذِ ِالْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ ۗ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكٰفِرِيْنَ عَسِيْرًا ﴿۲۶﴾

ملک (او کامل سلطنت) په دغه ورځ (د قيامت کې) حق ثابت دی لپاره د رحمن، او وي به دغه ورځ (د قيامت) پر کفّارو ډېره سخته.

تفسير: يعني ظاهرًا او باطنًا صورةً او معنىً من کلّ الوجوه يواځې د هم ده «رحمان» سلطنت او حکومت به وي، او صرف د هم ده حکم به چليږي: ﴿لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن سورت (۲) رکوع (۱۶) آيت)، بيا کله چې د «رحمان» حکومت شو، هغه کسان چې د رحمت مستحقان وي؛ نو هغوی ته به د رحمت څه کمی وي، دوی به په بې حسابه نعمتونو سره د مرحمت مورد ګرځي، مګر سره له دومره زيات او لامحدود رحمت کفّارو ته به په دغه ورځ کې سخت مشکلات او مصائب ور د مخه کيږي.

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلٰى يَدَيْهِ يَقُوْلُ يٰلَيْتَنِى اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُوْلِ سَبِيْلًا ﴿۲۷﴾

او (ياد کړه ای محمده ! هغه د قيامت) ورځ چې خوله به لګوي ظالم پر دواړو لاسونو خپلو (له ډېره غمه او افسوسه او حسرته)، وايي به (په قيامت کې): ای کاشکې نيولې مې وی له رسوله (د الله سره د نجات حقه) لاره.

تفسير: يعني له ډېر حسرت او ندامت نه به خپلې ګوتې چيچي، او د افسوس او ارمان لاسونه به سره مږي، او په زيات تأسّف سره به وايي، چې ولې مې په دنيا کې د الله تعالى او د رسول الله أحکام ونه منل؟ او ولې د شياطين الجن والانس په خبرو وغولېدم، چې په دغه بده ورځ اخته او په راز راز مصائبو کې لتاړ شوم.

يٰوَيْلَتٰى لَيْتَنِىْ لَمْ اَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيْلًا ﴿۲۸﴾

ای هلاکه ای عذابه ای خرابۍ ځما (راشه دغه دې وخت دی) کاشکې نه مې وی نيولی فلانکې سړی دوست خپل.

تفسير: يعني د هغو کسانو د دوستۍ يا اغواء څخه چې ګمراه شوي وو، يا په ګمراهۍ کې يې ترقي کړې وه؛ نو په هغه وخت کې به ډېر افسوس او ارمان کوي، چې ولې مو داسې کسان خپل دوستان ګڼل، کاشکې څما او د دوی په منځ کې له سره دوستي او رفاقت نه وی پیدا شوی.

تنبيه: مفسّرينو چې دلته د عُقبه بن أبي معيط او د أبي بن خلف کومه واقعه نقل کړې ده، د هغې هيڅ ضرورت نشته، او نه ښايي چې د آيت مدلول پر هغه مقصور کړی شي، هو ! دغه تقرير چې مونږ کړی دی، په هغه کې دوی هم داخل دي.

لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي ۗ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾

خامخا په تحقيق ګمراه کړی (يې) وم زه له ذکره پند (د قرآن) وروسته له هغه کله چې راغی ماته (دغه ذکر، نو فرمايي الله) او دی شيطان لپاره د انسان لغزوونکی غولوونکی.

تفسير: يعني د رسول الله صلى الله عليه وسلّم پند مونږ ته رسېدلی وو، چې څمونږ د هدايت لپاره کافي وو، او ممکن وو چې هغه څما په زړه کې ځای هم نيولی وی، مګر د دغه کمبخت د دوستۍ لامله زه تباه او برباد شوم، او له زه هغه لوري ته متوجه نشوم، بېشکه چې جنّي او انسي شيطان لوی چلباز او ټګ دی، انسان ته په عين وخت کې فريب ورکوي، او په ډېر بد صورت يې رسوا او مسخره کوي.

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾

او ويل رسول (د الله محمد) ای ربه څما ! په تحقيق قوم څما نيولی دی دغه قرآن ترک کړی شوی (چې نه پرې ايمان راوړي، او نه پرې عمل کوي، او نه يې لولي).

تفسير: يعني کله چې ضد کوونکيو او معاندانو په هيڅ صورت سره د هيڅا نصيحت او پند ته غوږ نه کېښود؛ دلته رسول الله صلى الله عليه وسلم د الله تعالى دربار ته شکايت وکړ، چې يا اله العالمينه ! څما قوم څما خبرې ته غوږ نه ږدي، دوی د قرآن عظيم الشأن په شان يو لوی کتاب ته خراب نسبتونه کوي، (العياذ بالله) کله چې قرآن لوستل کېږي؛ نو دوی ډېر زيات شورماشور لګوي، او چېتي خبرې اترې کوي، او لويه غلغله نښلوي، څو يې هيڅوک وانه وري، او په مطلب يې پوه نشي، په دې ترتيب دغو اشقياوو دغه پاک قرآن په شان يو د قدر قابل کتاب يې بالکل متروک او مهجور ګرځولی دی، او له اعتناء او التفاته يې غورځولی دی.

تنبيه: اګر که په دغه آيت کې صرف د کفّارو ذکر دی، خو بيا د قرآن نه تصديقول په هغه کې عدم تدبّر او غور نه کول د ده پر احکامو عمل نه کول، د تلاوت څخه غاړه غړول، د ده د قرائت د تصحيح په طرف نه متوجه کېدل، له هغه څخنې اعراض او څنګ کول او د نورو لغوياتو يا حقيرو شيانو په طرف متوجّه کېدل؛ دغه ټول صورتونه درجه په درجه د پاک قرآن د هجران لاندې داخل کېدی شي.

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾

او همداسې (لکه چې کفّار مې ستا اعداء ګرځولي دي؟) ګرځولي وو مونږ (پخوا له تانه) لپاره د هر نبي دښمنان له مجرمانو ـ کفّارو، نو صبر وکړه په شان د نورو انبياوو، بس) او کافي دی رب ستا سمه صافه لار ښوونکی او ښه مدد کوونکی (پر اعداوو).

تفسیر: یعني هغه کسان چې د انبیاوو د خبرو په منلو کې مشکلات او موانع وړاندې کوي، او خلق د حق له قبوله منع کوي، همدوی د انبیاوو اعداء دي، نو دغه اعداء چې کفّار دي، اکثر که د خلقو پر ضلالت او ګمراه کولو پسې خپلې ملاوې وتړي، څه مهم موفقیت یې نه په برخه کیږي، ځکه د هر چا په نسبت چې الله تعالی داسې اراده وفرمایي چې هدایت ومومي؛ هدایت ور په برخه کوي، یا یې دا مطلب چې د هر چا د هدایت اراده چې پاک الله وکړي؛ هدایت ور په برخه کوي، او د هغو په برخه کې چې هدایت نه وي؛ د هغو ټولو په مقابل کې الله تعالی له تاسره معاونت او مرسته کوي، یا دا چې الله تعالی ستا مدد کوي، او د مطلوب تر مقام پورې به دې رسوي، او هیڅ سد او مانع ستا د پرمختګ مخه نشي نیولی.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً ۚ كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ ۖ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: ولې نه نازلاوه شي پر دغه (محمد) قرآن ټول یو کرت؟ (نو فرمايي الله چې: نازل کړی دی مونږ) همداسې (لږ لږ د څو فوائدو لپاره چې یوه یې دا ده) چې: ثابت محکم قوي کړو په دغه (قرآن سره) زړه ستا (په حفظ او فهم د معنی د ده سره)، او لوستلی دی مونږ دغه (قرآن پر تا) لږ لږ په آرام لوستلو سره.

تفسیر: یعني د نبي الله دښمنان د خلقو د ګمراه کولو لپاره داسې تنقیدات او اعتراضات کوي، چې خانه! ولې د نورو اسماني کتابونو په شان قرآنکریم هم یو ځلې په کامل ډول سره نه نازلیږي؟ علّت یې څه دی؟ آیا الله تعالی په کې څه غور او دقّت کوي؟ له دې نه څو داسې شبهې او اندېښنې پیدا کیږي، چې ګواکې پخپله محمد صلی الله علیه وسلم په ډېر فکر او اندېښنه سره دغه جوړوي، او بیا یې په مناسبه موقع کې لږ لږ اوروي، نو د دغو منکرینو ځواب داسې ورکړ شو: چې دغه څو کومه ضروري خبره نه ده، چې قرآن عظیم الشأن د لږ لږ نازلېدو سبب همدغه وي چې تاسې یې وايئ، نو که لږ څه غور او فکر وکړئ؛ د قرآنکریم په دغه لږ لږ نازلولو کې ډېرې فائدې دي، مثلاً په دغه صورت کې د قرآن مجید حفظ او يادول ډېر زيات آسانيږي، او په پوهېدلو کې زیات سهولت واقع کیږي، د هر ضرورت په وخت کې د هرې خبرې د ځواب رارسېدلو څخه د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو قلوبو ته ارامتیا او تسکین ور په برخه کیږي، او د هر یوه آیت پر نزول ګواکې د ده د اعجاز د دعوی تجدید کیږي، په دغه سلسله کې د جبریل علیه السلام څو څو کرته تلل او راتلل هم واقع کیږي، چې هغه في ذاته یو مستقل خیر او برکت دی، وغیر ذلک من الفوائد؛ د همدغو فوائدو له منځه دلته د ځینو په نسبت اشاره فرمايلې شوې ده.

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾

او نه کوي دوی راتله تاته کوم مثل (یعني نه راوړي تاته سوال عجیب په ابطال د دین ستا؛) مګر راوړو مونږ تاته (جواب د هغه په واقع او) په حق سره او ډېر ښه تفسیر بیان.

تفسیر: یعني کله چې کفار کوم اعتراض پر قرآن یا پر کوم مثال پر تاسې کوي؛ نو عظیم الشأن قرآن د هغه ځواب په ډېر صاف او ښکاره ډول ورکوي، چې په هغه کې هیڅ شان وړاندې وروسته او لاندې باندې نشته، بلکه صاف، واضح، معتدل، او بې غل او بې غش خبره وي، هو! د هغو کسانو عقل، سد (هوش)، او پوهه چې منعکس او منقلب وي؛ نو هغوی سمې صافې خبرې هم کږوي، او له هغه څخه نور غیر مطلوب تعبیرات راکاږي، نو داسې مغرضانه او معاندانه خبرې ښلې دي، او د داسې خلقو آخره خاتمه دغه ده چې پخپله پاک الله یې په دې وروستي آیت کې بیان فرمايي:

﴿الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾﴾

(دوی) هغه کسان (دي) چې جمع به کړی شي، او شړلی به شي پر مخو خپلو (سرښکته پښې پورته) طرف د دوزخ ته، دغه ټولی بد دی له جهته د ځایه، او ډېر ښوییدلی دی له جهته د لارې، او ډېر ګمراهان دي.

تفسیر: یعني دوی همغه خلق دي چې د دوی عقل منقلب او چپه (الټه) شوی دی، علویات یې پرېښې، په سفلیه وو غوښتنو پسې ګرځي او متمائل دي، وروسته له دې نه پر داسې څو اقوامو باندې چې څه وقائع او مصائب پېښې او پر هغوی څه حالات چې واقع شوي وو؛ هغه د نورو د عبرت او نصیحت لپاره بیانوي:

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَا إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ﴿٣٦﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً وَأَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَ وَأَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذَٰلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) او ګرځولی وو مونږ له دغه (موسی) سره ورور د ده هارون وزیر (مددګار). پس وویل مونږ (دوی ته چې) لاړ شئ دواړه هغه قوم ته چې دروغجن یې شمیرلي دي آیتونه ځمونږ (نو دوی ورغلل، او ابلاغ یې وکړ، او فرعونیانو دوی دروغجنان وشمېرل)؛ پس هلاک کړل مونږ فرعونیان په هلاکولو سره. او (هلاک کړي وو مونږ) قوم د نوح، کله چې دروغ وشمېرل دوی رسولان خپل؛ غرق کړل مونږ دوی، او وګرځول مونږ دوی لپاره د خلقو دلیل (نښه د عبرت)، او تیار کړی دی مونږ لپاره د ظالمانو عذاب ډېر دردناک. او (هلاک کړل مونږ) عادیان او ثمودیان، او صاحبان د کوهي، او نور اهل د زمانو په منځ د دوی کې ډېر. او هر یو له دې نه بیان کړي وو مونږ ده ته مثالونه (د عبرت په اقامت د حجّت په دوی باندې)، او ټول مو هلاک کړل په هلاکولو سره.

تفسیر: یعني هغو تکوینیه وو آیتونو ته چې د الله تعالی پر توحید او نورو باندې یې دلالت کوه، او د پخوانیو انبیاوو هغو متفقو بیاناتو ته چې د هغو لرې او ډېرې مذاکرې او خبرې له پخوا راهیسې دوام لري؛ دوی د دروغو نسبت وکړ، او د الوهیت په دعوی پسې یې خوله وپرانیستله.

﴿وَقَوْمَ نُوحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ﴾: «او هلاک کړی وو مونږ قوم د نوح کله چې دروغجن وشمېرل دوی رسولان خپل»، د یوه نبي دروغجن ګڼل د ګردو انبیاوو د دروغجن شمېرلو په منزله دی، ځکه چې د دین په اصولو کې ګرد انبیاء سره متحد او متفق دي.

﴿أَصْحَابَ الرَّسِّ﴾ (کوهي والا) څوک دي؟ په دغه کې ډېر اختلاف شته، په «روح المعاني» کې یې ډېر اقوال نقل کړي دي، په پای (آخر) کې لیکي: «خلاصه یې داده چې: دوی دغسې یو قوم وو چې د خپل نبي د تکذیب په سبب هلاک شوي دي»، والله أعلم.

﴿وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤٠﴾﴾

او خامخا په تحقیق تېر شوي دي (تیریږي ډېر ځلې کفّار) پر قریو کلیو ښارونو هغو چې ورولی

شوي وو پرې باران د بدۍ (د عذاب)، آيا پس نه وو دغه (كفّار) چې ليدلې يې وي هغه (قريه چې
عبرت به يې اخيستی وی)، بلكه وو دوی چې نه به يې درلود (لرلو) اميد د بيا ژونديو پورته كېدلو.

تفسير: يعني د لوط عليه السلام د قوم د كليو پر هغو كنډوالو او مخروبه ځايونو مكي والا د شام د سفر په وخت كې تيرېږي؛ نو آيا دغو منكرينو هغه كنډوالي او خرابې مېنې د عبرت په سترګو نه دي كتلې؟ بلكه كتلي يې دي، او په دې ښه پوهيږي او خبردار دي چې د پخوانيو مكذبينو پای او انجام ډېر خراب وو، خو ترې نه متنبه كيږي، ځكه چې په دوی كې عبرت له كومه كيږي، كله چې د دوی په نزد له سره دغه احتمال هم نشته، چې وروسته له مرګه بيا ژوندي راپاڅېدل او د الله تعالى په مخ كې حاضرېدل شته؛ عبرت خو هم هغه حاصلوي چې د هغه په زړه كې لږ څه وېره وي، او د خاتمې او انجام څخه بيخي بې فكره نه وي.

وَإِذَا رَأَوْكَ إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾ إِن كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ آلِهَتِنَا
لَوْلَا أَن صَبَرْنَا عَلَيْهَا وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾

او كله چې ووينې دوی تا؛ نو نه نيسي دوی تا مګر ځای د مسخرې (او تمسخرًا سره وايي): آيا
دغه هغه (سړی) دی چې رالېږلی دی الله رسول (مونږ ته؟)، بلكه دی خو له رسالت څخه ډېر لرې
دی). بېشكه چې دی نژدې وو چې خامخا ګمراه كړي او ګرځولي يې وی مونږ له معبودانو
ځمونږ كه صبر نه وی كړی مونږ په (عبادت) د دوی، (نو فرمايي الله): او ژر به پوه شي دوی كله
چې ووينې دوی عذاب (د قيامت ښكاره) چې څوك دی ډېر ګمراه له جهته د لارې.

تفسير: يعني د عبرت حاصلولو په ځای د دوی مشغله همدا ده، چې پر نبي مسخره وكړي، لكه چې ستاسې د ليدلو په وخت كې استهزاء وايي چې: آيا دی هم هغه سړی دی چې د الله تعالى له طرفه رسول رالېږلی شوی دی؟ آيا په دغه حيثيت او وضعيت سره د رسالت منصب د چا په برخه كېدی شي؟ آيا د الله تعالى په ګردو مخلوقاتو كې همدغه يو سړی پاتې وو، چې د رسالت قابل شو؟.

نو الله تعالى جلّ وعلا شأنُه و عظُم برهانُه د دوی د دغه تمسخُر او استهزاء او ملنډو په مقابله كې داسې فرمايي: ﴿وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا﴾ يعني كله چې دوی د الله تعالى عذاب په خپلو سترګو سره وګوري؛ نو هلته به ورته معلوم شي چې په واقع سره كوم يو ګمراه وو؟.

أَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾

آيا وينې، خبر يې ته (بلكه خبر يې) په هغه چا چې نيولی يې دی دغه معبود خپل خواهش (د
نفس خپل)؟ آيا پس ته به يې په ده باندې وكيل (ساتونكی چې منع يې كړې له خواهش خپل،
بلكه نه يې).

تفسير: يعني آيا تاسې د داسې خواهش پرستانو د هدايت پر لارې د راوستلو ذمه واري كولی شئ، چې د دوی معبودان هم د دوی په خوښه او انتخاب وي، هر چېرې چې د دوی غوښتنه او خواهش دوی بوځي؛ په هم هغه طرف دوی متمائل كيږي، هره هغه خبره چې د دوی د خواهش سره موافقه وي؛ هغه مني، او هر څيز چې د دوی د طبعې څخه مخالف وي، هغه پرېږدي، نن چې يوه تيږه (ګټه) د دوی په نظر كې ښه ښكاره شوه، د هغې په عبادت كې مشغوليږي، سبا چې بله كومه تيږه د دوی په سترګو ښه وبرېښېده؛ نو هغه پرېږدي او دې ته سجدې كېږدي.

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ ۚ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ ۖ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾

آيا ګمان کوې ته چې په تحقيق اکثر د دوی اوري يا عقل چلوي (پوهيږي)؟ نه دي دوی مګر په شان د چارپايانو دي (په پند نه اوربدلو کې)، بلکه لا دوی ډېر لرې دي له لارې (د صواب نه).

تفسير: يعني په هر ډول سره چې دوی ته پندونه او نصائح واوروئ؛ دوی خو څلوربولي حيوانات دي، بلکه له هغوی څني هم بدتر او خراب دي، دوی له پوهېدلو او اورېدلو سره هيڅ علاقه او ارتباط نه لري، څاروی او حيوان هم په هر حال د خپل پالونکي او بادار په مقابل کې خپله غاړه ښکته کوي، او خپل محسن پېژني، او في الجمله نافع له مضر څخه بېلوي، که يې سر خوشی پرېږدې؛ د څرځاي (چراه ګاه) او د اوبو څښلو ګودر ته پخپله ځي، ليکن د دغو بدبختانو حال داسې دی چې نه د خپل خالق او رازق حق پېژني، او نه د ده پر ښېګڼو (فائدو) او احساناتو پوهيږي، او نه يې قدر او عزت کوي، د ښو او بدو په منځ کې د فرق او تميز کولو څخه عاجز دی، د دوست او د ښمن په منځ کې امتياز نشي کولی، نه په روحاني غـذاء پسې او نه د هدايت د چينې په لوري يو قدم وړاندې تلی شي.

أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ
إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾

آيا نه دي کتلي تا (قدرت د) رب خپل ته چې څرنګه يې غځولی دی سيوری، او که يې اراده يې فرمايلې وی؛ نو خامخا ګرځولی به يې وو هغه (سيوری) ولاړ، بيا وګرځاوه مونږ لمر په دې (سيوري) دليل (چې سيوری پرې معلوميږي). بيا راټول کړو مونږ هغه ځان خپل ته په راټولولو آسانو سره (ورو ورو لږ لږ).

تفسير: له سپيده داغه (صبح کاذبه) تر لمر څرېکې پورې هر چېرې سيوری وي، که الله تعالی داسې اراده فرمايلې وی؛ چې لمر ونه خيژي؛ نو همدغه سيوری به قائم پاتې کېده، مګر الله تعالی پخپل کامل قدرت سره لمر طالع کړ، چې د هغه لامله د لمر د رڼا خوره کېدل شروع شو، او سيوري متدرّجًا يوه طرف ته په ځان ټولېدلو او غونډېدلو پيل (شروع) وکړ، که لمر نه وی راغلی؛ نو مونږ به د سيوري په مفهوم څرنګه پوهېدی شوی؟ ځکه چې د يوه ضد له راتګه بل ضد پېژندل کيږي: ﴿قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَٰمَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُم بِضِيَآءٍ﴾ الآية ـ (د القصص سورت (۷۱) آيت، (۷) رکوع، (۲۰) جزء).

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾

او همدغه (الله) هغه (ذات) دی چې ګرځولې يې ده تاسې ته (په کامل قدرت خپل سره) شپه لباس (پوښاک)، او (ګرځولی يې دی تاسې ته) خوب آرامي، او ګرځولې يې ده ورځ وخت د ښورېدو او ګرځېدلو (لپاره د طلب د معاش).

تفسير: يعني د شپې تکه توره تياره د څادر په شان پر ګردو محيط کيږي، چې د هغه لامله ټول خلق کاروبار پرېږدي او آرام کوي، بيا د ورځې رڼا خپرېږي (خوريږي)، او خلق له خوبه پاځيږي، او دغه لوري او هغه لوري ته تګ او راتګ کوي، او همداسې د مرګې د خوب څخه وروسته د قيامت سبا راځي، چې په هغه کې به ټول جهان بيا ژوندی راپاځيږي، او همدغه حالت په هغه وخت کې وړاندې شوی وو، کله چې انبياء عليهم السلام د وحي او الهام په رڼا سره دنيا رڼا کړه؛ نو د جهل او غفلت په خوبونو کې د ويده وو مخلوقو سترګې هم يو ځلې وپرانستلې شوې، او ټول سره پاڅېدل.

وَهُوَ الَّذِيۡۤ اَرۡسَلَ الرِّيٰحَ بُشۡرًۢا بَيۡنَ يَدَيۡ رَحۡمَتِهٖ ۚ وَاَنۡزَلۡنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً طَهُوۡرًا ﴿۴۸﴾ لِّنُحۡیِۦَ بِهٖ بَلۡدَةً مَّيۡتًا وَّنُسۡقِيَهٗ مِمَّا خَلَقۡنَاۤ اَنۡعَامًا وَّاَنَاسِیَّ كَثِيۡرًا ﴿۴۹﴾

او همدغه (الله) هغه (ذات) دی چې رالېږلي يې دي بادونه زېري کوونکي د وراندې د رحمت د دغه (الله چې باران دی)، او نازلې کړې دي مونږ له (طرفه) د آسمانه اوبه پاکې پاکوونکې. لپاره د دې چې ژوندي کړو مونږ په دې (اوبو) ځمکه مړه وچه بې زرغونوالي وچه، او ور وڅښوو دغه (اوبه) له جملې د هغو شيانو څخه چې پيدا کړي دي مونږ له چارپايانو او انسانو ډېرو ته.

تفسير: يعني ړومبی بارانی هواوې د باران زېری ورکوي، بيا د اسمان له طرفه ووري، چې هغه هم پخپله پاک دی، او نور شيان هم پاکوي، د اوبو د ورېدلو څخه وروسته په مړې تکې تورې وبجاړې ځمکې کې يو نوی روح پيدا کيږي، شينکي او نباتات يې زرغونيږي، او يوه عجيبه او غريبه ننداره په کې ښکاري، له کوم ځای څخه چې پخوا له وريا (باران) دوړې پورته کېدې، اوس هلته تکه شنه مرغجنه (کبل زاره) ولاړه ده، او ځومره زيات حيوانات او انسانان د باران له اوبو څښي، او ترې خړوبيږي، همداسې د قيامت په ورځ کې هم د يوه غيبي باران په ذريعه هغه مړي هم بيا ژوندي راپاڅولی کيږي، چې له خاورو سره ګډوډ شوي وي، او په دنيا کې هم هغه زړونه چې همداسې د جهل او عصيان په مرګ سره مړه شوي وو؛ د الله تعالی د وحې په اسماني وريا (باران) سره بيا راژوندي کړی شوي دي، هغه ارواح چې په نجاست او پليتی کې نښتي وي؛ هغه د روحاني باران په اوبو سره وينځلي شوي دي، او ټول سره پاک او صاف شوي دي، او هغه کسان چې د معرفت او د وصول الی الله په اوبو پسې تږي دي، د هغه روحاني باران د اوبو په څښلو سره سيراب او خړوب شوي دي.

وَلَقَدۡ صَرَّفۡنٰهُ بَيۡنَهُمۡ لِيَذَّكَّرُوۡا ۖ فَاَبٰۤى اَكۡثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُوۡرًا ﴿۵۰﴾

او خامخا په تحقيق راز راز ډولونو تقسيم کړي دي مونږ دغه (اوبه د باران منشأ) په منځ د دوی کې لپاره د دې چې فکر وچلوي دوی (په کمال د قدرت ځمونږ کې)، پس منع راوړه زياترو خلقو (د شکر ګزارۍ نه) ليکن (د نعمت له) کفران (څخه يې منع رانه وړه).

تفسير: يعني د باران اوبه ټولو ځمکو او انسانانو ته يو برابر نه وررسيږي، بلکه چېرې ډېرې او چېرې لږې، چېرې ژر او چېرې په ځنډ (ايسارتيا)، ځرنګه چې د الله تعالی د حکمت اقتضا وي؛ هم هغسې ور رسيږي، څو خلق وپوهيږي چې د هغه درول او ويشل د قادر مختار او د حکيم الله تعالی په قدرت دي، ليکن زيات خلق بيا هم نه پوهيږي، او د الله تعالی د نعمت شکر نه اداء کوي، بلکه بالعکس مخ په شرک، کفر او ناشکری منلې وهي، هم دغسې د روحاني باران حال هم قياس کړئ، هر چاته سم د هغه د استعداده او ظرفه سره هومره برخه چې په کار ده؛ وررسېدلې ده، او ډېر کسان د دغه عظمی نعمت په مقابل کې کُفران او ناشکري هم کوي.

وَلَوۡ شِئۡنَا لَبَعَثۡنَا فِىۡ كُلِّ قَرۡيَةٍ نَّذِيۡرًا ﴿۵۱﴾ فَلَا تُطِعِ الۡكٰفِرِيۡنَ وَجَاهِدۡهُمۡ بِهٖ جِهَادًا كَبِيۡرًا ﴿۵۲﴾

او که اراده مو فرمايلې وی؛ نو خامخا راپورته کړی به مو وی په هره قريه ښار کې (بېل بېل) وېرَوونکي(په دغه زمانه کې هم). نو مه کوه اطاعت (د غوښتنو) د کافرانو، او مجاهده مقابله کوه له دوی سره په دغه (قرآن او توفيق د رحمان) په جهاد لوی.

تفسير: يعني د انبياوو راتلل کومه عجيبه خبره نه ده، که الله تعالی اراده وفرمايي؛ نو اوس هم ډېر انبياء مبعوثوي، چې په هر کلي کې بېل بېل نبي وي، مګر الله ته همدغه خبره منظوره شوه؛ چې اوس دې په آخره کې د ټول جهان

لپاره يواځې همدغه محمد صلى الله عليه وسلم د سيد الانس والجان او نبي آخر الزمان په عنوان مبعوث او مرسل شي، نو تاسې د كفارو حماقت او طعنې او تشنيع او سفاهت او تنقيد او ترديد ته هيڅ توجه او التفات مه كوئ !، او د خپل دغه دعوت او تبليغ كار ته په پوره قوّت او جوش او خروش سره ادامه وركړئ ! (جاري وساتئ)، او دغه عظيم الشأن قرآن پخپل لاس كې واخلئ !، او د دغو منكرانو مقابله په ډېر زور او مېړانه (بهادرۍ) سره وكړئ !، الله تعالى هرومرو برى او كاميابي ستا په برخه كوي، مونږ د «به» مرجع قرآن او توفيق «رحمان» ليكلي ده، خو نورو مفسرينو د هغه مرجع د كفّارو د اطاعت ترك يا د اسلام په مداومت يا توره سيف يا حكمت او موعظت هم اخيستې ده.

وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٥٣﴾

او همدغه (الله) هغه ذات دى (چې په كامل قدرت خپل سره) خوشې كړي يې دي دوه بحرونه، سيندونه؛ چې دغه خوږ دى ډېر خوږ تنده ماتوونكى، او هغه بل تريو دى ښه تريو، او ګرځولې ده (الله) په منځ د دغو دواړو كې پرده او بند چې منع كړى شوى دى (په هغه سره اختلاط د دغو دواړو).

تفسير: په بيان القرآن كې د دوو معتبرو بنګاليو عالمانو شهادت نقل شوى دى، چې له (اركان) څخه تر (چاټګام) پورې د سيند وضعيت داسې دى چې د دغه سيند په دواړو جانبو كې د نوعيت او كيفيت له طرفه دوه مختلف بېل بېل سيندونه په نظر راځي، د يوه اوبه سپينې او د بل اوبه تورې دي، په تورو كې د سمندر په شان طوفاني تلاطم او تموّج واقع كيږي، او سپينې يې بېخي آرامې او ساكنې وي، بېړۍ په همدغو سپينو كې چلېږي، او د دواړو په منځ كې د يوه پټې او نوار په شان يوه ډېره اوږده ليكه غځېدلې ده، چې د دغو دواړو اوبو متلقى ګڼله كيږي، خلق وايي چې: سپينې اوبه خوږې او تورې اوبه ترخې دي.

يعني د الله تعالى قدرت ته وګورئ ! چې د خوږو او ترخو اوبو د يو ځاى كېدلو په سبب چې هرومرو يو ځاى نه په يو ځاى كې سره ګډېږي، خو بيا هم دوى سره بېلې جدا او ممتازې دي، او د دواړو په منځ كې په ډېرو ځايونو كې يې څمكه حائله او پرده ګرځولې ده، او همداسې يې سرخوشې (آزادې) نه دي پرېښې، چې د دواړو په زور او قوت سره څمكه له منځه لرې كړه شي، او جبرې ډول سره يو ځاى شي، او د څمكې وجود له منځه وركړي، بيا په دغو دواړو د هر يوه خوند او مزه چې له هغو سره لازمه ده؛ هم هغه سره پاتې ده، او ترې بل ته نه ده منتقله شوې، او داسې نه دي واقع شوي چې خوږې اوبه تروې يا تروې اوبه خوږې شي، ګواكې د اوصافو په اعتبار هره يوه له بلې بېخي بېله او جدا ده.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا ۗ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ ۗ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَىٰ رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾

او همدغه (الله) هغه (ذات) دى چې پيدا كړى يې دى له اوبو نه بشر انسان، پس ګرځولى يې دى (خاوند د) نسب او سخرګنۍ، او دى رب ستا ښه قادر. او عبادت كوي (دا مشركان) بې له الله د هغه شي چې نشي رسولى هيڅ قدر نفع دوى ته (كه يې عبادت وكړي)، او نه هيڅ ضرر رسولى شي دوى ته (كه يې عبادت ونه كړي)، او دى (جنس د) كافر په (نافرماني) د رب خپل مددګار (د شيطان، شا اړوونكى الله ته).

تفسير: يعني وګورئ ! چې الله بر حق مطلق جل وعلا شأنُه وعظم برهانُه په څه شان پخپل کامل قدرت سره يې له يوه څاڅکي اوبو څخه عاقل کامل بني آدم جوړ کړی دی، بيا وروسته له دې نه نور نسلونه يې ترې ايستلي دي، د څومانو او سخرانو تعلّقات يې ترې جوړ کړي دي، او له يوه ناڅيزه څاڅکي څخه يې څه څه شيان پيدا کړي دي، او له کومه ځايه يې ترې کوم ځايه پورې رسولي دي؟ ليکن دغه انسان په لږ مدّت کې خپل اصل هېروي، او خپل هغه قدير رب او خالق يې پريښی دی، او عاجز مخلوق ته خپل خالق وايي، نه يواځې د خپل پروردګار حق نه پېژني، بلکه له هغه څخه مخ ګرځوي، او په شيطاني فوځ کې خپل ځان داخلوي، څو د اغوا کولو ا و اضلالولو په مقاصدو کې له هغوی سره کومک او مدد وکړي، «نعوذ بالله من شُرور أنفسنا، ومن سيئات أعمالنا».

وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا مُبَشِّرٗا وَنَذِيرٗا ﴿٥٦﴾ قُلۡ مَآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ أَجۡرٍ إِلَّا مَن شَآءَ أَن يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلٗا ﴿٥٧﴾

او نه يې لېږلی مونږ ته مګر زېری ورکوونکی (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ويروونکی (کافرانو ته په جحيم سره). ووايه (ای محمده ! دوی ته) نه غواړم زه له تاسې په (پيغام رسونه) هيڅ قدر اجر مزدوري مګر (غواړم ايمان راوړل د) هغه چا چې خوښه يې شي دا چې ونيسي طرف د رب خپل ته لاره (د رضاء او قرب)، يا ليکن هغه څوک چې غواړي چې ونيسي خپل رب ته لاره (په انفاق د مال سره، لاره د رضا د ده؛ نو ودې نيسي رب خپل ته هم هغه لار د قرب او رضاء).

تفسير: يعني ستاسې کار د الله تعالی پر وفادارۍ او اطاعت د بشاراتو اورول دي، او غدارانو ته مجرمانو ته د دوی د خرابو نتائجو او عواقبو خبرول دي، که سره له هغه يې ونه مني يا يې ومني؛ تاسې ته له هغه ځنې هيڅ نقصان نه دی عائد، تاسې له دوی نه څه اجرت او حق الزحمه خو نه غواړئ چې د هغو د نه منلو په اثر به هغه فوت شي، تاسې خو له دوی نه يواځې هم دغومره شی غواړئ: هر څوک چې غواړي د پاک الله په توفيق د خپل رب لاره ونيسي؛ نو ودې نيسي رب خپل ته هم هغه لار، زه مو چې همدغه ته مزدوري وايئ که حق الزحمه او فيس.

وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱلۡحَيِّ ٱلَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِهِۦۚ وَكَفَىٰ بِهِۦ بِذُنُوبِ عِبَادِهِۦ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾

او توکّل وکړه په تل ژوندي ذات قائم په تدبير هغه (الله) چې (له سره) نه مري، او تسبيح ووايه سره له ثناء د ده، او بس کافي دی هغه په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار.

تفسير: يعني تاسې يواځې پر الله تعالی اعتماد او توکل وکړئ، او خپله فريضه چې دعوت او تبليغ او نور دي؛ په ښه شان سره اداء کړئ !، د هيچا د مخالفت او موافقت پروا ونه کړئ !، پر فاني اشياوو به څه اعتماد او اعتبار وشي؟ اعتماد او توکّل ښايي پر هغه ذات وکړ شي چې تل ژوندی قائم په تدبير دی، او له سره نه مري، نو پر هم هغه توکل او اعتماد وکړئ !، او تل د هم هغه په حمد او ثناء مشغول او لګيا اوسئ !، دغو مجرمينو ته به پخپله الله تعالی سزا ورکړي.

ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٖ ثُمَّ ٱسۡتَوَىٰ عَلَى ٱلۡعَرۡشِۚ ٱلرَّحۡمَٰنُ فَسۡـَٔلۡ بِهِۦ خَبِيرٗا ﴿٥٩﴾

هغه (الله) چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه او هغه چې په منځ د دغو دواړو کې دي په (مقدار) د شپږو ورځو، بيا پورته او اوچت شو پر عرش باندې، (الله چې دی) ډېر مهربان دی؛ پس وپوښته (د دغه خلق او استواء يا د رحمان) له کوم ښه خبردار عالم نه.

تفسير: د «استواء على العرش» بيان د «الأعراف» په سورت کې تېر شو، هلته دې ولوستلی شي.

يعني له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ چې د الله تعالى له شان او رحمت او له ذات او صفات څخه پوره خبردار دي، دغه جاهلان مشرکان په هغه باندې څه پوهيږي ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾، پخپلو صفاتو او کمالاتو باندې خو پوره عالم يوازې هم هغه الله تعالى دی: «أنت كما أثنيت على نفسك»، ليکن په مخلوقاتو کې له ټولو څخه ډېر پوه محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم دی، نو بنايي چې د الله تعالى د صفتونو پوښتنه له دوی نه وشي !.

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ۩﴾ ﴿٦٠﴾

او کله چې وويلی شي دوی ته چې سجده (د عبادت) کوئ «رحمان» ته؛ نو وايي: څه شيز دی «رحمان»؟ آيا سجده به کوو مونږ هر هغه شيز ته چې امر کوې ته مونږ ته، او زياتوي (دغه يادول د «رحمان») دوی ته نفرت (له ايمان نه).

تفسير: يعني دغه جاهلان مشرکان د «رحمان» د شان له عظمته څه خبر دي؟ او څه پرې پوهيږي؟ دوی خو له دغه نوم سره دومره بنه هم نه دي، او هر کله چې دغه نوم اوري؛ نو د انتهايي جهل او بې حيايۍ او تعنّت له مخې ځانونه ناجاړه او ناواقفه غورځوي، او داسې پوښتنې کوي چې «رحمان» څه شی دی؟ چې پر مونږ باندې د هغه سجده کوو؟ آيا محض ستا په وينا سره مونږ دغه خبره ومنو؟ او همدا چې ته کوم نوم ياد کړې؛ نو مونږ خامخا ورته سر په سجده ولوېږو؟، الغرض هومره چې دوی ته د «رحمان» د اطاعت انقياد په لوري توجه ورکړه شي؛ هغومره دوی بد وړي، او تور ورڅخه خوري.

﴿تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦١﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا ﴿٦٢﴾﴾

لوی برکتناک دی هغه ذات چې پيدا کړي يې دي په اسمان کې برجونه او پيدا کړې يې دي په کې ډيوه (لمر)، او سپوږمۍ روښانه. او همدا (الله) هغه (ذات) دی چې ګرځولې يې ده شپه او ورځ (سره مخالف يا خليفه يو د بل) پرله پسې، لپاره د هغه چا چې اراده لري د دې چې ياد کړي (نعمتونه د رب ستا، او فکر وکړي په مصنوعاتو د الله کې) يا اراده لري د شکر ايستلو.

تفسير: يعني لوی لوی ستوري يا آسماني قلعې چې پرښتې په کې پيرې کوي، يا امکان لري چې د لمر دولس منازل ترې مراد وي، چې اهل هيئت يې بيانوي.

﴿سِرَاجًا﴾ يعني لمر، بنايي د نور او حرارت د جمع کېدو يا د احراق د صفت لرلو له سببه يې هغه ته (ډيوه) ويلې وي: ﴿وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا﴾ (د نوح سورت (۱) رکوع (۱۶) آيت (۲۹) جزء).

اوږدېدلو او لنډېدلو ته يا تلو او راتلو ته يې بدلېدل، پرله پسې راتلل وفرمايل، يا يې دا مطلب دی چې يو يې د بل بدل ګرځولی دی، مثلاً که د ورځې کار پاتې شي؛ د شپې يې پوره کوي، او که د شپې کار پاتې شي؛ د ورځې يې په سر رسوي، كما ورد في الحديث، ﴿لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا﴾، يعني د لمر او سپوږمۍ او د نورو وړاندې وروسته ختل او د شپې او د ورځې بدلېدل، زياتېدل، او کمېدل ددې له امله واقع کيږي؛ څو د عقل او فکر خاوندان پکې غور او دقت وکړي، او ښه وپوهيږي چې دغه ټول لوی تصرفات او عظيم تقلبات دده د قدرت کارونه دي او دشپې او د ورځې دفوائدو او انعاماتو له ليدلو څخه دده عبادت او شکر ايستلو ته متوجه شي.

وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾

او بندګان د «رحمان» هغه کسان دي چې ګرځي دوی په ځمکه باندې په ورو (په تواضع)، او کله چې خطاب کوي له دوی سره جاهلان ناپوهان؛ نو وايي (ورته په ځواب کې سلام، خبره) سالمه (له ګناه او ضرره).

تفسير: يعني د کم عقلو او ناپوه خلقو ځواب په عفوه او صفح سره ورکوي، کله چې څوك د جهالت خبرې او اترې وکړي؛ نو ملائمې مذاکرې او پستې خبرې ورسره کوي، او په «السلام» سره ترې ځان بېلوي، او د داسې خلقو سره حتى الامکان نه مخامخ کېږي، او نه له هغوی سره په کومه مرکه کې شامليږي، او نه له دوی سره جنګ او جګړې کوي.

وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٤﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي چې شپه تېروي رب خپل ته سجده کوونکي او درېدونکي.

تفسير: يعني د شپې له مخې چې غافل بندګان خوبونه کوي، دوی د الله جل جلاله په حضور کې ولاړ وي، او ورته سجده ږدي، او په عبادت کې يې لګيا وي، کله چې رکوع د قيام او سجدې په منځ کې واقعه ده؛ نو ښايي د همدې لامله د هغې ذکر يې بېل ونه فرمايه، ګواکې رکوع د دغو دواړو په منځ کې بالطبع راغله.

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ۖ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾ إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي (چې سره له طاعته خضوعًا) وايي: ای ربه ځمونږ! وګرځوه له مونږ څخه عذاب د دوزخ. بېشکه عذاب د دغه (دوزخ) دی (عذاب) لازم همېشه. بېشکه چې دا (دوزخ) بد دی له جهته د ځای د قرار، او له جهته د ځای د هستوګنې.

تفسير: يعني سره له دومره عبادته ډېر وېرېږي، داسې نه دي چې مثلاً د تهجّد لپاره چې پاڅېد، او اته رکعته لمونځ يې وکړ؛ نو د الله تعالى له عذابه او قهره بېخي بې فکره شو.

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي کله چې نفقه ورکوي مال لګوي؛ نو نه اسراف کوي، او نه تنګي (او بخل) کوي، او وي (دغه ورکړه د دوی) په منځ د دغه (اسراف او تقتير) کې ميانه حاله.

تفسير: يعني زمان او مکان او موقع ته ګوري، او په معتدل او متوسط صورت سره خپل مال لګوي، نه د مال په محبت کې له حده تيرېږي، او نه يې ضايع کوي، کما قال الله تعالى: ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ﴾ الآية ـ (١٥ جزء، د بني اسرائيل سورت (٣) رکوع، (٢٩) آيت).

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي چې نه بولي سره له الله معبود بل، او نه وژني دوی نفس هغه چې حرام کړی دی الله (وژل د هغه) مګر په حق سره، او نه کوي دوی زنا.

تفسير: مثلاً د عمد قتل په بدل کې وژل، يا د زنا په سزا کې د محصن زاني په ګټو سره ويشتل، يا د هغه مرتدّ وژل چې خپل اسلامي دين او ملّت پرېږدي، دغه ګرد صورتونه په ﴿إِلَّا بِالْحَقِّ﴾ کې شامل دي، كما ورد في الحديث.

وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾

او هر چا چې وکړه (يو له دغو دريو امهات الذنوب نه)؛ نو ملاقات به وکړي وبهويني جزاء د ګناه خپلې.

تفسير: يعني ډېره سخته ګناه يې کړې ده، چې د هغه سزا به هرومرو وررسيږي، په ځينو رواياتو کې راغلي دي چې: «أثام» د جهنّم د يوې کندې نوم دی، چې د هغه عذا ب ډېر سخت ويروونکی بيان شوی دی، أعاذنا الله منها.

يُضَٰعَفْ لَهُ ٱلْعَذَابُ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِۦ مُهَانًا ﴿٦٩﴾

چې دوچند به کړی شي ده ته عذاب (د دوزخ) په ورځ د قيامت کې، او تل به پاتې وي په دغه (عذاب) کې په دې حال چې خوار ذليل بې اعتبار به وي.

تفسير: يعني له نورو ګناهونو څخه دغه ګناه لويه ده، نو د دغې عذاب به هم سخت او لوی وي، او شبه په شبه (ساعت په ساعت) لا پسې زياتيږي.

إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَٰلِحًا فَأُو۟لَٰٓئِكَ يُبَدِّلُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِهِمْ حَسَنَٰتٍ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٠﴾

مګر هغه چې توبه يې وويسته، او ايمان يې راوړ، او عمل يې وکړ عمل نېک؛ پس دغه (تائبان د دغو دريو ګناهونو چې دي) بدل به کړي الله ګناهونه د دوی په نېکيو سره (په محو د سيئاتو او ثبت د حسناتو)، او دی الله ښه مغفرت کوونکی، ډېر رحم کوونکی.

تفسير: يعني د ګناهونو په ځای به د نېکيو توفيق ور په برخه کيږي، او د کفر ګناه به ورمعافيږي، يا دا چې د ده بدي محو او لرې کيږي، او د صالح عمل په برکت به د هغه په شمېر مناسب محاسن ورثبت فرمايي، كما يظهر من بعض الأحاديث.

وَمَن تَابَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَإِنَّهُۥ يَتُوبُ إِلَى ٱللَّهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾

او هر څوک چې توبه وباسي (له ګناهونو نه) او عمل وکړي نېک؛ پس بېشکه چې دی رجوع کوي په طرف د الله په ښه رجوع کولو سره.

تفسير: پخوا د هغو کفّارو د ګناهونو ذکر وو، چې وروسته ايمان راوړي، دغه د هغو ګناهونو ذکر دی چې سره له اسلامه يې کوي، دغه هم کله چې توبه وکړي؛ يعني په پوره اخلاص او صميميت سره توبه وباسي، او بيا له سره د هغه شاوخوا ته ونه ګرځي؛ نو د الله تعالی په حضور کې ځای مومي، د النساء د سورت په (۱۳) رکوع کې (۹۳) آيت، دغه آيت د هغو قاتلينو په حق کې دی چې دغسې توبه يې نه وه ايستلې: ﴿وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُۥ جَهَنَّمُ خَٰلِدًا فِيهَا وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُۥ وَأَعَدَّ لَهُۥ عَذَابًا عَظِيمًا﴾ والله أعلم.

وَٱلَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ ٱلزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا۟ بِٱللَّغْوِ مَرُّوا۟ كِرَامًا ﴿٧٢﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي چې نه حاضريږي نه شامليږي په باطلو کې (يا نه وايي

شاهدي په دروغو)، او کله چې تېرېږي پر چټي (بېکاره) کار؛ نو تېرېږي ځان ساتونکي (مخ گرځوونکي له لغوې نه).

تفسیر: یعنې نه دروغ وايي، او نه د دروغو شهادت ورکوي، او نه د باطلو چارو او د گناهونو په مجلسونو کې حاضرېږي.

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾

او (بندگان د رحمان) هغه کسان دي کله چې پند ورکړی شي دوی ته په آیتونو د رب د دوی؛ نو نه نسکورېږي پرې (لکه) کاڼه او ړانده (بلکه سر په سجده ږدي اوري يې، او پرې عمل کوي).

تفسیر: او په نهایت فکر، تدبّر او غوره سره يې اوري او ترې متأثر کېږي، او د مشرکانو په شان دوی د تیږي (گټې) بُتان له خپلو ځانونو څخه نه جوړوي.

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ

او (بندگان د رحمان) هغه کسان دي چې وايي: ای ربه ځمونږ! وبښه مونږ ته (په فضل خپل سره) له ښځو ځمونږ څخه، او لـه اولادو ځمونږ څخه (هغه څوك چې) یخوالی د سترگو ځمونږ په کې راځي.

تفسیر: یعنې داسې ښځه او واړه راعنایت وفرمایه؛ چې د هغو د لیدلو څخه ځمونږ سترگې یخې او رڼې شي، او زړه مو خوشال شي، او ظاهر دی چې د کامل مؤمن زړه هلته خوښ او خوشالیږي؛ کله چې خپل آل او عیال د الله تعالی په طاعت او عبادت کې مشغول او لگیا ويني، او ويې گوري چې د نافع علم تحصیل کوي، نو گرد دنیوي مسرّتونه او نعمتونه وروسته له دغه دي.

وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾

او وگرځوه مونږ لپاره د متقیانو امام پېشوا.

تفسیر: یعنې داسې مو وگرځوې کله چې نور خلق پر مونږ پسې اقتداء وکړي؛ متقیان او پرهېزگاران وگرځي، حاصل يې دا چې نه يوازې مونږ پخپل ذات مهتدیان شو، بلکه د نورو لپاره هم هادیان وگرځو، او ځمونږ کورنۍ په تقوی او طهارت کې ځمونږ تابعان او پیروان شي.

أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾

دغه کسان (موصوف په دغو صفاتو سره) جزا به ورکوله شي دوی ته په هسکو (اوچتو) ماڼیو (د جنت) په سبب د هغه چې صبر يې کړی وو، او وابه چولی شي پر دوی په دغه جنّت کې تحیّت دعاء او سلام.

تفسیر: یعنې په جنّت کې به لوړې (اوچتې) درجې وروړسیږي، او پرښتې به دعاوې ورته کوي، او سلامونه به وراچوي، او دوی ته به ښه راغلاست وايي، او استقبال به يې کوي، دوی به هم پخپلو منځونو کې د ملاقات او لیدلو په اوقاتو کې همدغه د سلام او د تحیّت دعائیه کلمات د یوه او بل د تکریم او اعزاز لپاره استعمالوي.

خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ حَسُنَتۡ مُسۡتَقَرّٗا وَمُقَامٗا ﴿٧٦﴾

همېشه به وي دوی په دغه (جنّت) کې، ښه دی (دغه جنّت) له جهته د ځای د قرارئ، او له جهته د ځای د هستوګنې.

تفسیر: یعني د داسې ځای هستوګنې که د لږې مودې لپاره هم چاته میسره او په لاس ورشي؛ خو لوی غنیمت او ښه نعمت دی، حال دا چې دغه ځای خو د جنتیانو د دائمي اوسېدلو ځای دی.

قُلۡ مَا يَعۡبَؤُاْ بِكُمۡ رَبِّي لَوۡلَا دُعَآؤُكُمۡۖ فَقَدۡ كَذَّبۡتُمۡ فَسَوۡفَ يَكُونُ لِزَامَۢا ﴿٧٧﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته چې) نه کوي هیڅ پروا د تاسې رب ځما که چېرې نه وي دعاء بلل ستاسې (الله ته په سختیو کې)، او په تحقیق تکذیب کړی دی تاسې (د رسولانو او د قرآن)، پس ژر به شي (دا عذاب له تاسې سره جزاء د تکذیب) لازم.

تفسیر: یعني تاسې ته ستاسې د نفعې او د نقصان خبرې در وښیي، بنده ته ښایي چې له سره مغرور او بې باکه نشي، ځکه چې پاک الله له سره د ده پروا نه لري، هو ! که بنده الله جل جلاله ته التجاء او دعاء کوي؛ نو الله هم پرې رحم او کرم فرمایي، او که التجاء نه کوي، او ځان لوی او بې پروا ښکاره کوي، نو د الله تعالی هغې سزا او پوښتنې ته دې منتظر اوسي، چې عنقریب ورسره مخامخ کېدونکی دی.

تمّت سورة الفُرقان، بعون الله المنّان، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الشُّعَرَاءِ

«د (الشعرآء) سورت مکّي دی، پرته له (۱۹۷) آيته او له (۲۲۴) تر آخر د سورت پورې چې مدني دي، (۲۲۷) آيته (۱۱) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۶) او په نزول کې (۴۷) سورت دی، وروسته د «الواقعة» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طٰسٓمّٓ ۞ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۞ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ اَلَّا يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ۞

دا (آيتونه د دې سورت) آيتونه دي د کتاب ښکاره کوونکي (د حق له باطله، او د حلال له حرامه) يعني د دې کتاب اعجاز ظاهر او باهر دی، او احکام يې واضح دي، او د حق او باطل په منځ کې بېلوونکی دی. ښايي چې ته هلاکوونکی د ځان خپل يې (ای محمده) په دې چې ولې نه کيږي دوی مؤمنان.

تفسير: يعني ددغو بد بختانو په غم کې تاسی خپل ځان دومره مه کړوی، ايا پر دوی پسې خپل ځان هلاکوئ.

اِنْ نَّشَاْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِّنَ السَّمَآءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خٰضِعِيْنَ ۞

که اراده وفرمايو مونږ؛ نو نازل به کړو مونږ پر دوی له (طرفه) د اسمانه يو دليل، پس شي به ورمېږونه د دوی هغه (دليل د قدرت) ته غاړه ايښودونکي.

تفسير: يعني دغه دنيا د ابتلاء ځای دی، چې په کې د بندګانو د انقياد او تسليم او د سرکشۍ امتحان اخيستل کيږي، نو ځکه د الله تعالی حکمت د دې خبرې مقتضي نه دی، چې د هغوی اختيار سلب کړ شي، که نه که الله تعالی فرمايلی وی؛ نو کومه داسې اسماني نښه به يې ورښوولې وه، چې د هغې په مقابل کې به ګردو خلقو قهرًا او جبرًا خپلې غاړې کېښودې، او ډېرو لويو لويو مشرانو ته به هم د دې خبرې قدرت او فرصت او موقع نه وی پاتې چې ترې انکار او انحراف وکړي، نو الله تعالی داسې ونه کړه، هو ! هغه معجزې او نښې يې ولېږلې چې د هغو په ليدلو انسان حق او حقيقت په اسانۍ سره وپېژندلی شي، او کله کله د هغه په مقابل کې مغلوب هم شي، او دغاړې کېښودلو څخه ځان ونشي ژغورلی (بچ کولی).

وَمَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلَّا كَانُوْا عَنْهُ مُعْرِضِيْنَ ۞

او نه راځي دوی ته هيڅ پند وعظ له (طرفه) د رحمان نوی؛ مګر وي دوی له هغه (پند) څخه مخ ګرځوونکي (او لا کلکېدونکي په کفر خپل).

تفسير: يعني د هغو خلقو په غم کې چې تاسې اخته يئ؛ د دوی حالت دا دی چې هر کله «رحمان» جلّ جلاله پخپل رحمت او شفقت سره د دوی د ښېګڼې او نېکۍ لپاره کوم پند او نصيحت لېږي؛ دوی هغه طرف ته نه متوجه کيږي، بلکه مخونه ګرځوي او ترې تېښتي، او داسې راښکاره کوي لکه چې له کوم بد شي سره مخامخ شوي دي.

فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ أَنْبَٰٓؤُا مَا كَانُوا بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ۝٦

پس په تحقيق تكذيب وكړ دوی (د هغه ذكر يا محمد)؛ پس ژر به راشي دوی ته عواقب حقائق د هغه (څيز) چې وو دوی چې په هغه باندې به يې مسخرې كولې.

تفسير: يعني يوائې همدغه معمولي اعراض نه دی، بلكه له هغه سره لا تكذيب او استهزاء هم دي، نو دوی به عنقريب په دنيا او آخرت كې د خپلو اعمالو سزا وګوري، نو بيا به د هغه څيز په حقيقت باندې په ښه شان سره وپوهيږي، چې په كوم شي باندې چې مونږ مسخرې كولې او ملنډې (خندا) مو پرې وهلې، او تكذيب به مو كاوه؛ هغه د الله تعالى حق أحكام او صحيح وو.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى ٱلْأَرْضِ كَمْ أَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ۝٧ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ۝٨

آيا نه ګوري دوی ځمكې ته چې (په خپل بالغه حكمت سره) څومره زرغون كړي دي مونږ په دغه (ځمكه) كې له هر قسم هر ډول (جنس) ګياه ښه (كثير المنافع، مخصوص شيان). بېشكه په دغو (زرغونولو كې) خامخا دليل ښه ده (لويه د قدرت)، او نه دي زياتره د دوی مؤمنان.

تفسير: يعني كه دغو مكذّبينو د دغې ځمكې پر احوال غور او فكر چلولی وی، چې د دوی تر پښو لاندې لوېدلې ده؛ نو د مبدأ او معاد په معرفت حاصلولو كې به هغه د دوی لپاره كافي كېدلی شوی، آيا دوی نه ګوري چې له دغه ذليلې، خوارې او حقيرې خاورې څخه څرنګه عجيب او غريب،او رنګ په رنګ ګلان، مېوې، دانې، او قسم په قسم غلې او نور شيان تر يوه مضبوط اصول او د تكوين او نظام تر قوانينو لاندې پيدا كيږي، !، آيا دغه د دې خبرې دليل نه دی چې كوم لا محدوده قدرت او حكمت لرونكی صانع دغه له ښايست ډك او سينګارې چمن دغه ښه او ښكلي ګلان كړلي دي؛ چې د هغه په واك او قبضه كې د وجود او ګردو موجوداتو زمام او اختيار هم دی؟، او دی هم هغه ذات دی هر كله چې اراده وفرمايي؛ هغه ورانولی هم شي، وروسته له ورانې د هغه دويم ځلې ودانې هم د ده په قدرت كې ده، بيا سره د دغو تكويني آيتونو د پوهېدلو څخه وروسته ولې تاسې د دغو تنزيلي آيتونو تصديق نه كوئ؟ آيا په دغه كې څه اشكال باقي دی؟ هو ! كه يې له سره نه منئ؛ نو دغه بېله خبره ده.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ۝٩

او بېشكه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوي غالب (په انفاذ د احكامو) ښه رحم كوونكی.

تفسير: يعني الله خو داسې يو عزيز مقتدر او زبردست ذات دی، چې د نه منلو په تقدير على الفور پر منكرينو عذاب هم لېږلی شي، مګر دی پخپله د خپل رحم او كرم له مخې په هغه كې تأخير كوي، او دوی ته موقع وركوي چې ګوندې دوی يې ومني، وروسته د مكذبينو د عبرت لپاره د څو واقعاتو بيان فرمايي، چې له هغو څخه دغه خبره ظاهريږي چې الله تعالى هغوی ته تر كومې اندازې پورې مهلت وركړی وو، كله چې على رؤوس الأشهاد معلوم او ښكاره شو چې هغوی په هيڅ ډول د حق او حقانيت منونكي نه دي؛ نو بيا يې زياتره دوی تباه او برباد كړل.

وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱئْتِ ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝١٠ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ۚ أَلَا يَتَّقُونَ ۝١١

او (ياد كړه) هغه وخت چې غږ وكړ رب ستا موسى ته داسې چې ورشه هغه قوم ته چې ظالمان دي (يعني) قوم د فرعون ته (چې ډېر ظلمونه كوي)، آيا نه ويريږي دوی له (الله).

تفسير: يعني ای موسى ! ته لاړ شه ! دوی د الله تعالى له قهره وويروه !.

قَالَ رَبِّ إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدۡرِي وَلَا يَنطَلِقُ لِسَانِي فَأَرۡسِلۡ إِلَىٰ هَٰرُونَ ﴿١٣﴾

وويل موسى: اى ربه ځما ! بېشکه زه ويرېږم له دې نه چې نسبت د دروغو به و کړي (دوى ماته). او بل تنګيږي سينه ځما (له تکذيبه د دوى) او (بل) نه چليږي ژبه ځما (صافه خلاصه په وخت د تبليغ کې)؛ پس ولېږه (جبريل په وحيې سره) طرف د هارون ته.

تفسير: يعني قبطيان به ځما د پوره خبرې د اورېدلو څخه لا له پخوا ځما په دروغجن ګڼلو باندې خوله وپرانيځي، او په هغه مجلس کې به مې هيڅوك تاييد کوونکى نه وي، ممکن دي چې په دغه وخت کې زه ملول او حزين شم، او فکر او طبيعت مې خراب شي، او په زړه کې مې خفګان او تنګي راشي، او ژبه به مې چې لکنت او بندش هم لري، د زړه د دغه تنګى څخه لا په کې زيات نيونه او بنديدل ځرګند (ښکاره) شي، نو که ځما د تقويت لپاره ځما وزير او ملګرى هارون وګرځوې؛ نو ستا زيات لطف او مهرباني به وي، ځکه چې هغه له ما ځني فصيح اللسان دى.

وَلَهُمۡ عَلَيَّ ذَنۢبٌ فَأَخَافُ أَن يَقۡتُلُونِ ﴿١٤﴾

او (بل) شته دوى لره پر ما (دعوى د يوې) ګناه، پس ويرېږم له دې نه چې مړ به مې کړي.

تفسير: يعني د يوه قبطي د وينې دعوى چې د هغه تفصيل به د القصص په سورت کې راځي، پر ما باندې دائره ده؛ نو زه ويرېږم چې پخوا له دعوت او تبليغه ځما کار تمام نه کړي، چې دغه خو هم هغه سړى دى چې ځمونږ يو قبطي يې وژلى وو، او راځني تښتېدلى وو، نو په دغه تقدير سره به زه د تبليغ فرض ځرنګه اداء کړى شم؟.

قَالَ كَلَّاۖ فَٱذۡهَبَا بِـَٔايَٰتِنَآۖ إِنَّا مَعَكُم مُّسۡتَمِعُونَ ﴿١٥﴾

وفرمايل (الله موسى ته) نه ده داسې (مه ډارېږه ! نه دې شي وژلى)، پس لاړ شئ تاسې دواړه په ښکاره معجزو ځما، بېشکه چې مونږ له تاسې سره يو اوريدونکي (ستاسې د سوال او جواب هم).

تفسير: يعني قبطيان به څه مجال لري، چې تاته لاس در وړى شي، ورځه ! د خپلې استدعاء سره سم هارون عليه السلام هم له خپله ځانه سره بوځه !، او ځمونږ له درکړې معجزې او نښې سره ورشه !، کله چې د قدرت لويې نښې له تاسې سره شته؛ نو ولې به ويرېږې؟ نښې لا څه کوئ چې زه پخپله هم پر هره موقع کې له تاسې سره يم چې کومك در سره کوم، او د دواړو خواوو خبرې او اترې هم اورم.

فَأۡتِيَا فِرۡعَوۡنَ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولُ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ أَنۡ أَرۡسِلۡ مَعَنَا بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ﴿١٧﴾

پس ورشئ دواړه فرعون ته ! نو ووايئ بېشکه چې هر يو له مونږ څخه رسول استاځى د رب د عالميانو يو. په دې خبره باندې چې ولېږه ته (اى فرعونه) له مونږ سره بني اسرائيل (اولاده د يعقوب شام ته).

تفسير: د بني اسرائيلو وطن د ابراهيم عليه السلام په زمانه کې د شام ملك وو، د يوسف عليه السلام په سبب دوى مصر ته راغلل، هلته يې يو مدّت تېر کړ، اوس د الله تعالى اراده داسې وشوه، چې دوى ته بېرته هم هغه د شام ملك ورکړي، خو فرعون دوى نه پرېښودل چې شام ته لاړ شي، ځکه چې له دوى ځنې به يې د مريانو په شان کار اخيست، او موسى عليه السلام د بني اسرائيلو د ازادى او خپلواکى طالب وو.

قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾

نو وويل (فرعون موسى ته) آيا تربيت نه وو كړى مونږ د تا په (كورونو) خپلو كې په دې حال كې چې وړوكى هلك وې، او تېر كړي وو تا په مونږ كې له عمره خپله څو كاله (چې د ېرش وو).

تفسير: يعني ته هم هغه نه يې چې په ډېر ناز او نعم څمونږ په كور كې ستا پالنه او روزنه شوې وه؟ او څمونږ په لاس كې وړوكى لوى شوى وې، اوس ستا دماغ دومره لوى شوي دي چې له مونږ څخه داسې مطالبات كوې؟ او خپل مشرتوب پر مونږ ثابتوې !.

وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾

او بل كړى وو تا كار خپل هغه كار چې كړى وو تا (يعني څما قبطي دې وژلى وو) حال دا چې ته (اى موسى) له ناشكرانو څخه يې.

تفسير: په دومره كلونو كې دې داسې دعوى نه كوله، كله چې له دې ځايه څو شپې د باندې لاړې، او اوس چې بېرته راغلې؛ نو د رسالت دعوى كوې؟ او څمونږ هغه ټول احسانات دې هېر كړل، او اوس دې د نبوّت په دعوى لاس پورې كړى دى، په هغه وخت كې ته هم (العياذ بالله) له همدغو خلقو يو سړى وې، چې نن ورځ هغو ټولو ته كافران وايې.

قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٢٠﴾

وويل (موسى فرعون ته) چې: كړى وو ما دغه كار په هغه وخت كې چې وم زه له خطاكارانو ناپوهانو.

تفسير: په دې چې مړ به شي په يو سوك څما، يعني ما هغه قبطي په عمد سره نه دى وژلى، په خطا سره څما په يوه سوك سره مړ شو، زه كه پوهېدى چې دى څما په يوه سوك سره مري؛ نو ولې به مې تأديب وركاوه: ﴿فَوَكَزَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ﴾ (القصص سورت (٢) ركوع، (١٥) آيت (٢٠) جزء).

فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾

پس وتښتېدم زه له تاسې كله چې وويرېدم زه له تاسې؛ پس وبښه ماته رب څما حكم علم فهم او وګرځولم (دغه الله) زه له رسولانو څخه.

تفسير: يعني بېشكه چې زه وويرېدم او له دې ځايه وتښتېدم، ليكن د الله تعالى دا منظور وو، چې ماته پخپل فضل او مرحمت سره نبوّت او حكمت مرحمت كړي، او د رسالت په كرامت سره مې سرلوړى (اوچت) او ممتاز وګرځوي، او ستاسې په لور مې دروليږي، دا دى چې زه په امر د الله سره درغلى يم، چې تاته سمه صافه لاره درونبيم، او دغه څه اظهارات چې تاسې وكړل، دغه ګرد څما د صداقت دليل دى، چې هغه سړى چې ستاسې له وېرې تښتېدلى وو؛ بيا څرنګه داسې بې خوفه او بې خطره ستاسې په مخ كې نېغ ولاړ دى؟.

وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٢﴾

او (آيا) دغه (تربيت) يو نعمت دى چې احسان يې كوې پر ما باندې (چې هغه ستا له شفقته نه وو، بلكه له دې جهته وو) چې مريونه كړي دي وو بني اسرائيل.

تفسير: يعني ځما د وړوكوالي د پالنې احسان راخرګندول (ښكاره كول) تاته ښه نه ښكاري، آيا د يوه اسرائيلي وړكي پالنه او تربيت د دغې خبرې جواب كېدى شي چې تا ګرد د بني اسرائيلو قوم له آزادۍ څخه محروم ګرځولى دى، او له دوى سره د بندګانو او مريانو په شان سلوك كوې، بالخصوص چې د دغه وړوكي پالنه هم ستا د هغو زړه چاودونكيو مظالمو او تېريو په سلسله كې واقع شوې وه، كه تا هغسې ظلم او تېرى نه كولى، او ګرد بني اسرائيلي هلكان دې نه وژلى؛ ولې به مې مور ژوندى په تابوت كې غورځولم؟ او بيا هغه تابوت يې ولې په سيند كې لاهو كاوه؟ او ولې به زه ستا حرام سراى ته رسېدم؟ د دغو حالاتو له تصوّره تاته داسې احسان له څرګندولو څخه شرم او ننګ پكار دى، او صافه خبره خو دا ده، هغه الله تعالى چې ځما تربيت او پالنه ستا په شان د يوه دښمن كره كړې ده؛ هم هغه الله مې نن ورځ ستا د خير غوښتلو او لار ښوولو لپاره خپل رسول ګرځولى او لېږلى يم.

﴿قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٣﴾﴾

وويل فرعون (موسى ته) او څه شيز دى رب د عالميانو؟.

تفسير: يعني موسى عليه السلام د ﴿فَقُوْلَآ اِنَّا رَسُوْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾ په امتثال خپل ځان يې د رب العالمين رسول وباله، د ده په مقابل كې فرعون د جحود، تعنّت، ضد او عناد له لارې (العياذ بالله) وويل چې: رب العالمين څه شى دى؟ سره ځما له وجوده د بل كوم رب نوم اخيستل څه معنى لري؟ ځكه چې د دې ازلي شقي دعوى د خپل قوم په مخ كې داسې وه: ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرِيْ﴾ «زه ماسوا له خپل ځانه بل كوم معبود تاسې ته نه پېژنم»، او ﴿اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى﴾ «زه يم ستاسې لوى پروردګار»، لكه چې د ده قوم به ځينې له انتهايي جهل او بلادت، او ځينې له خوفه او طمعې د ده په عبادت لګيا وو، اګر كه په خپل زړه كې دغه ملعون هم د الله په وجود يقين لرلو لكه چې له ﴿قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ اَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ بَصَآئِرَ﴾ څخه ظاهرېږي، (۱۵ جزء، د بني اسرائيل سورت (۱۲) ركوع، (۱۰۲) آيت).

﴿قَالَ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ؕ اِنْ كُنْتُمْ مُّوْقِنِيْنَ ﴿٢٤﴾﴾

وويل موسى (په جواب د فرعون كې) چې: رب العالمين رب د اسمانونو او د ځمكې او د هغو ګردو شيانو دى چې په منځ د دغو دواړو كې دي، كه چېرې يئ تاسې يقين كوونكي (نو ايمان پرې راوړئ).

تفسير: يعني د اسمان او د ځمكې ګرد شيان چې د هغه لوى ذات تر اداري او تربيت لاندې دي؛ هغه هم رب العالمين دى، كه ستاسې په زړونو پر كوم شي باندې د يقين راوړلو استعداد موجود وي؛ نو انساني فطرت له ګردو ځينې پخوا پر دغه ربّ العالمين د يقين كولو لپاره كافي دى.

﴿قَالَ لِمَنْ حَوْلَهٗٓ اَلَا تَسْتَمِعُوْنَ ﴿٢٥﴾﴾

وويل (فرعون) هغو (مشرانو) ته چې چاپېر وو له ده سره، چې آيا نه اورئ تاسې (دغه ځواب د ده چې نه دى موافق له سواله سره).

تفسير: فرعون عمدًا او په قصد سره غوښتنه وكړه، چې خبره ګډه وډه او تالا كړي، نو د خپلو درباريانو او نوكرانو د تېزولو او هڅولو لپاره او د موسى عليه السلام د خبرې د خفيفولو لپاره يې داسې وويل چې: «اورئ چې موسى څومره له كاره لرې خبرې كوي؟ آيا له تاسې ځنې به كوم يو تصديق كوي چې ماسوا له مانه په اسمان او ځمكه كې بل كوم رب شته؟».

قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَآئِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾

وويل (بيا موسی فرعون ته چې رب العالمين) رب د تاسې دی او رب د پلرونو د تاسې دی چې
ړومبي وو.

تفسير: يعني ای احمقانو ! زه چې د کوم رب العالمين ذکر کوم؛ هغه داسې يو لوی ذات دی، چې ستاسې او ستاسې د پلرونو او نيکه ګانو پيدا کوونکی دی، څه وخت چې ستاسې بوی او تخم هم نه وو؛ ده په هغه وخت کې هم د ځمکې او اسمان تربيت او تدبير کاوه.

قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿٢٧﴾

وويل (فرعون) بېشکه رسول ستاسې دغه چې لېږلی شوی دی تاسې ته خامخا مجنون لېونی
دی.

تفسير: يعني (العياذ بالله) يو لېونی يې رسول ګرځولی دی، او لېږلی يې دی، چې نه يوائې مونږ بلکه ځمونږ پلرونه او نيکه ګانو ته هم بد وايي، او ځمونږ د دغه شوکت او حشمت څخه لږ څه هم نه متأثر کيږي، او نه يې ترې سترګې سوځي، نو معلوميږي چې د ده دماغ او ماغزه بالکل له عقل څخه عاري شوي دي.

قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِن كُنتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

وويل (بيا موسی فرعون ته چې رب العالمين) رب د مشرق او (رب د) مغرب او (رب د) هغو ټولو
شيانو دی چې په منځ د دغو کې دي، که چېرې يئ تاسې چې څه قدر عقل کولی شئ (نو ايمان
راوړئ په وحدانيت د الله).

تفسير: موسی عليه السّلام بيا يوه داسې خبره وکړه لکه چې ابراهيم عليه السلام د نمرود په مقابل کې کړې وه، يعني ربّ العالمين هغه ذات دی چې د مشرق او مغرب مالک دی، او د ټولو ستوريو د طلوع او غروب تدابير په يوه ټينګ او مضبوط نظام موافق کوي.

که په تاسې کې لږ څه عقل او پوهه وي؛ نو په دغه باندې پخپله هم پوهېدی شئ، چې د دغه عظيم الشأن نظام قائم ساتونکی ماسوا له الله تعالی څخه بل هيڅوک نشي کېدی.

د دغې وروستنی خبرې د اورېدلو څخه فرعون بالکل متحيّر او مبهوت شو، او د مباحثې او مجادلې څخه يې مخ واړاوه، او په ويرولو او ډارولو سره يې خپله خوله وسپړدله، لکه چې وروسته له دې نه راځي.

قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾

وويل (فرعون موسی ته) قسم دی که چېرې ونيو تا معبود غير له مانه (بل څوک)؛ نو خامخا وبه
ګرځومه زه هرومرو تا له بنديانو څخه.

تفسير: په دغه ځلي فرعون خپل مطلب په صافو الفاظو سره ښکاره کړ، چې دلته په مصر کې بل هيڅ يو معبود نشته، که پرته (علاوه) له ما څنې د بل کوم معبود حکومت ومنلی شي؛ نو په ياد يې ولرئ چې دغسې نورو معبود منونکيو لپاره ځما بندي خانه تياره ده.

قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُّبِينٍ ﴿٣٠﴾

وویل (موسی فرعون ته) آیا (نه کوې باور په الوهیت د الله؟) اګر که راوړم زه تاته دلیل یو شی ښکاره (دلیل ښکاره کوونکی).

تفسیر: یعني پخپله دغه فیصله کې اوس تلوار مه کوه !، دغه خو ستا د خبرې جواب وو، اوس خو لږ هغه ښکاره معجزې هم وګوره، چې په هغو سره د الله تعالی قُدرت او ځما صداقت دواړه در څرګندیږي (ښکاره کیږي).

قَالَ فَأْتِ بِهِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣١﴾ فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾

وویل (فرعون موسی ته) پس راوړه هغه (ښکاره دلیل) که یې ته له صادقانو رښتیا ویونکیو (په دعوی خپله کې). پس وغورځوله (موسی) همسا خپله، پس ناڅاپه په دغه وخت کې وه هغه یو ښامار ښکاره ظاهر. او راویې ایست لاس خپل (له دننه د ګریوان خپل) پس ناڅاپه دغه (لاس) وو تک سپین (نظر د) کتونکیو ته. نو وویل (فرعون) اشرافو (د قوم) ته چې چاپېر د ده (ناست وو): بېشکه دغه (سړی) خامخا ساحر (کوډګر) دی ډېر پوه. اراده لري د دې چې وباسي تاسې له ځمکې (وطن) ستاسې په سحر (کوډو) خپل سره، پس څه (امر حکم مشوره) راکوئ تاسې (ماته د موسی په باره کې).

تفسیر: فرعون چې تر اوسه پورې د الوهیت مدّعي وو، اوس داسې وارخطا او بد حواسه شوی دی، چې له خپلو مریانو، نوکرانو، او د ده په زعم له خپلو بندګانو څخه مشورې غواړي، او دې ته حاضر دی چې د هغو پر ښوونه تګ هم وکړي.

قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٣٨﴾

وویل (مشرانو) تأخیر ورکړه (کار د) دغه (موسی) ته او ورور د ده (هارون) ته، او ولېږه په ښارونو کې راټولونکي (محصلان). چې راولي تاته هر ښه ساحر (کوډګر) ښه هوښیار. پس را ټول کړل شول ساحران وعدې د ورځې معلومې ته (چې ځانګړې د ورځې جشن وو).

تفسیر: یعني د اختر ورځ د ځانګړې په مهال (وخت).

وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنتُم مُّجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِن كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٠﴾

او وویل شو خلقو ته چې آیا یئ تاسې یو ځای کېدونکي (دغې معلومې ورځې ته، بلکه ګرد سره راټول شئ !). ښایي چې مونږ متابعت (قبول) کړو (لارې د) ساحرانو که چېرې شول دوی همدوی غالبان بریالیان (پر موسی).

تفسير: يعني پر تولو لازم دي چې هلته يو ځاى شي، مونږ قوي هيله (ارزو) او اميد لرو چې ځمونږ كوډګران به برياليان (كامياب) شي، نو هله به د موسى د مغلوبيت او د ماتې د ښه ښكاره كولو لپاره د خپلو كوډګرانو په لاره ځو، ګواكې د دغې خبرې اظهار مقصود وو، چې په دغه كې مونږ له خپله ځانه څه غرض او مقصد نه لرو، كله چې په مقابله كې ځمونږ پله درنه وختله؛ نو بيا انصافاً څوك حق نه لري، او نشي كولاى چې ځمونږ له طريقې څخه منحرف شي.

فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَٰلِبِينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَّمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾

پس كله چې راغلل ساحران (كوډګران)؛ وويل دوى فرعون ته: آيا په تحقيق وي به مونږ ته خامخا څه اجر (مزدوري) كه چېرې شو مونږ همدا مونږ غلبه كوونكي (برياليان). نو وويل (فرعون كوډګرانو ته) هو ! (تاسې لره اجر شته، او علاوه پر هغه) بېشكه چې تاسو په دغه وخت كې خامخا له مقربانو (مصاحبانو ځما يئ).

تفسير: يعني نه يوائې مالي انعام او اكرام به دركړم، بلكه تاسې به ځما د خاصو مصاحبانو په ډله كې هم داخلېږئ، د دغو آيتونو مفصّل بيان د «الأعراف» او د «طـه» په سورتونو او نورو ځايونو كې پخوا ليكلى شوى دى.

كله چې ساحران د جشن په ورځ د ګردو خلقو په مخكې ميدان ته راغلل، او د ننداري كوونكيو صفونه وتړل شو؛ نو:

قَالَ لَهُم مُّوسَىٰ أَلْقُوا مَا أَنتُم مُّلْقُونَ ﴿٤٣﴾

وويل دغو (كوډګرانو) ته موسى: وغورځوئ تاسې هر هغه څيز چې تاسې غورځوونكي يئ (د هغه).

تفسير: يعني څه وخت چې كوډګرانو وويل چې: اى موسى عليه السلام ! ته دې خپله همسا رومبى غورځوې يا يې مونږ وغوځوو؟ موسى عليه السلام د دوى په ځواب كې وفرمايل چې: «تاسې يې رومبى وغورځوئ !، او خپل پوره زور او قوّت هم په كې صرف كړئ !».

فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَٰلِبُونَ ﴿٤٤﴾

پس وغورځول (كوډګرانو) پړي خپل او همساګانې خپلې، او وويل (كوډګرانو): په عزت (اقبال) د فرعون بېشكه مونږ خامخا همدا مونږ يو غالبان (برياليان).

تفسير: ځينو ﴿بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ﴾ د قسم په معنى اخيستى دى، يعني د فرعون پر اقبال قسم خورو چې همدا مونږ برياليان (غالبان) كېږو.

فَأَلْقَىٰ مُوسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾

بيا وغورځوله موسى همسا خپله، پس ناڅاپه هغې (همسا) ونغړل (ښوى تېر كړل) هغه (ماران) چې (ساحرانو) په دروغو جوړ كړي وو.

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سٰجِدِينَ ﴿٤٦﴾ قَالُوٓا ءَامَنَّا بِرَبِّ الْعٰلَمِينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿٤٨﴾ قَالَ ءَامَنتُمْ لَهُۥ قَبْلَ أَنْ ءَاذَنَ
لَكُمْ إِنَّهُۥ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِى عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلٰفٍ
وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٩﴾

پس وغورځول شول پرمخې ساحران سجده کوونکي (الله ته)، (وويل ساحرانو:) ايمان راوړی دی موږ په رب د عالميانو. رب د موسی او د هارون. وويل (فرعون ساحرانو ته:) آيا ايمان راوړلو تاسې په دغه (موسی) پخوا له هغه چې زه اذن (اجازه) درکړم تاسې ته (د ايمان راوړلو په ده)، بېشکه دغه (موسی) خامخا مشر دی ستاسې، هسې (مشر) چې ښوولی يې دی تاسې ته سحر (کوډې)، پس خامخا ژر به عالمان شئ (په جزا د عمل خپل)، خامخا زه به پرې کړم لاسونه د تاسې او پښې د تاسې سره مخالفې (ښی لاس او کيڼه پښه يا عکس د دې)، او خامخا وبه ځړوم (ځوړند به کړم) پر دار هرومرو تاسې ټول (چې مړه شئ او درنه عبرت واخلي نور).

تفسير: يعني موسی عليه السلام ستاسو لوی ښوونکی دی تاسې به خپلو منځونو کې سره دا غوټه کړې چې موږ به داسې کوو.

قَالُوا لَا ضَيْرَ إِنَّآ إِلٰى رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾

وويل (ساحرانو) نشته ضرر موږ ته په دې کې ځکه چې بېشکه موږ رب خپل ته بېرته راتلونکي يو.

تفسير: يعني په هر حال وروسته له مرګه هرومرو د الله تعالی حضور ته بيول کېږو، په داسې موت سره موږ د شهادت درجه مومو.

إِنَّا نَطْمَعُ أَن يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطٰيٰنَآ أَن كُنَّآ أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾

(او بل ځکه چې) بېشکه موږ طمعه هيله (اميد) لرو د دې چې وبخښي موږ ته رب ځموږ ګناهونه ځموږ له جهته د دې چې يو موږ (په دغو حاضرينو کې) ړومبی د ايمان راوړونکيو.

تفسير: يعني د موسی عليه السلام له دعوت او تبليغ څخه وروسته د دغې لويې مجمع په محضر او د ظالم فرعون په مخ کې له ګردو څخه ړومبی موږ د حق د قبوليت اعلان وکړ، له دې نه داسې هيله (ارزو) او اميد کېږي چې الله تعالی به ځموږ پخوانې ګرد تقصيرات معافوي.

وَأَوْحَيْنَآ إِلٰى مُوسٰىٓ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِىٓ إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾

او وحي (حکم) ولېږه موږ طرف د موسی ته داسې چې د شپې بوځه بندګان ځما (بني اسرائيل بحر ته) بېشکه چې تاسې پسې به درشي (فرعون سره له فرعونيانو).

تفسير: يعني څه وخت چې فرعون له يوې اوږدې مودې پورې سره د ويلو او پوهولو او د قدرت د ننبو د ليدلو هم ايمان رانه ووړ، او حق يې ونه مانه، او د بني اسرائيلو د ايذاء او ضرر څخه يې لاس وانخيست؛ نو موږ موسی عليه السلام ته حکم ورکړ چې د شپې له مخې ته سره له قوم خپل له دې ځايه د هجرت په نيت ووځئ !، او خبردار اوسئ ! چې فرعونيان به هم په تاسې پسې درځي، او ستاسې تعقيب به په شدّت سره کوي، ښايي چې تاسې ترې ونه ويرېږئ !.

فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَآئِنِ حٰشِرِيْنَ ﴿۵۳﴾ إِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيْلُوْنَ ﴿۵۴﴾

پس ولیږل (فرعون) په ښارونو کې (یعني ښارونو ته محصلان) راټولوونکي (د لښکر، تر څو چې ګرد قبطیان ټول کړي او د سبطیانو «بني اسرائیلو» تعاقب وکړي). (او وویل فرعون) چې بېشکه دغه (بني اسرائیل) خامخا یوه ډله ده ډېره لږه.

تفسیر: یعني د دغه وړوکي جمعیت له لاسه مونږ پکو (تنګ) شوي یو، حال دا چې د دوی هستي هیڅ شی ده، او د دوی موجودیت مونږ ته هیڅ وقعت او اهمیت نه لري، او نه دوی څمونږ د جنګ او د مقابلې قوّت او توان لري، دغه خبرې یې د دې لپاره کولې چې د ده قوم په جوش او غیرت راشي.

وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَآئِظُوْنَ ﴿۵۵﴾

او بېشکه چې دغه (سبطیان) له مونږ زړه سوی (لړمون خوړین) دي.

تفسیر: یا مونږ په قهر او غوسه راولي، یعني داسې کارونه کوي چې مونږ پر دوی په قهر شو، معلوم دی چې بدبختي او شقاوت دوی په دغه اړولی دی چې څمونږ قهر او غضب ځان ته وګټي.

وَإِنَّا لَجَمِيْعٌ حٰذِرُوْنَ ﴿۵۶﴾

او بېشکه مونږ خامخا ټول (قبطیان مجرب محتاط یو، او له دغو سبطیانو نه) په خطره ویره کې یو.

تفسیر: نو د دغې هرې ورځنۍ خطرې بېخ او بنسټ (بنیاد) ایستل او دائمي قلع او قمع یې په کار ده، او راځئ چې یو ځلي یې له منځه ورک کړو، ځینو مفسّرینو د دې ترجمه داسې کړې ده، چې: «څمونږ لښکر او جمعیت خورا ډېر دی، چې ګرد سره مسلّح، مجرب او محتاط دي»، نو دغه الفاظ به د تشویق او زړه ورتوب لپاره وي، والله أعلم.

نو وفرمایل الله تعالی جلّ و علا شأنُه وعظُم برهانُه:

فَأَخْرَجْنٰهُمْ مِّنْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿۵۷﴾ وَّكُنُوْزٍ وَّمَقَامٍ كَرِيْمٍ ﴿۵۸﴾ كَذٰلِكَ وَأَوْرَثْنٰهَا بَنِيْٓ إِسْرَآءِيْلَ ﴿۵۹﴾

پس ویستل مونږ دغه (قبطیان) له باغونو او (له) چینو. او (له) خزانو او (له) مقام عمده (ښو ځایونو) نه. همداسې (وکړه مونږ له قبطیانو سره) او په میراث مو ورکړل دغه (ځیزونه) بني اسرائیلو ته.

تفسیر: ﴿كَذٰلِكَ﴾ یعني په دې ډول قبطیانو کور کهول، مال دولت، باغونه او کښتونه (فصلونه) پرېښودل، او ګرد سره یو ځای د بني اسرائیلو په تعاقب ووتل، چې بیا بېرته کرځېدل د هغوی په برخه نشو، ګواکې په دغه تدبیر سره الله تعالی دوی د باندې وشړل.

یا خو دغه باغونه او چینې او خزانې او ښه ځایونه او نور شیان وروسته له هغه د بني اسرائیلو په لاس ورغلي دي، او یا څه موده وروسته د سلیمان علیه السلام په دور کې د مصر مملکت هم دده په سلطنت کې شامل شو.

فَأَتْبَعُوْهُمْ مُّشْرِقِيْنَ ﴿۶۰﴾ فَلَمَّا تَرَآءَ الْجَمْعٰنِ قَالَ أَصْحٰبُ مُوْسٰىٓ إِنَّا لَمُدْرَكُوْنَ ﴿۶۱﴾

پس وروسته د دغو (سبطیانو) لاړل دغه (قبطیان او ورسېدل) هغوی ته په وخت د ختلو د لمر پسې. پس کله چې سره ولیدل دغو دواړو لښکرو (یو له بله سره)؛ نو وویل ملګریو د موسی چې بېشکه مونږ خامخا موندلی شوي یو (نیولی شوي یو) له جانبه د (قبطیانو).

تفسیر: یعني د قلزم د بحیرې (احمر بحیرې) څنډې (غاړې) ته ورسېدل، بني اسرائیل په دغه فکر کې وو چې په څه ډول له دغه سینده پورې وځي، چې د شا له طرفه د فرعونیانو لوی لښکر د فرعون په مشرتوب ورپسې ورسېد، اسرائیلیان له دغه وضعیت څخه چې له یوه طرفه ډانګ او له بل طرفه پړانګ وو؛ ډېر سخت وویرېدل، او موسی علیه السلام ته یې وویل چې: اوس به مونږ د فرعونیانو له لاسه څرنګه نجات ومونذلی شو؟ چې وړاندې سمندر او وروسته دغه لوی لښکر دی، چې په ډېر قوّت او قدرت او زور و شور سره راځي؟.

قَالَ كَلَّآ ۖ إِنَّ مَعِىَ رَبِّى سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾

وویل (موسی سبطیانو ته) چې نه ده داسې بېشکه له ما سره رب ځما دی په نصرت او اعانت، ژر به وښیي ماته (لاره د نجات).

تفسیر: یعني له سره مه وېرېږئ! د الله تعالی پر مواعیدو ډاډه او مطمئن اوسئ!، ځکه چې د الله تعالی نصرت او حمایت له مونږ سره دی! الله جل جلاله به هرومرو د نصرت او حمایت کومه لاره مونږ ته راوباسي، امکان نه لري چې مونږ به دښمنان ونیولی شي.

فَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱضْرِب بِّعَصَاكَ ٱلْبَحْرَ ۖ فَٱنفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَٱلطَّوْدِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾

پس وحي (حکم) وکړ مونږ موسی ته، داسې چې ووهه ته په همسا خپلې بحر (د قلزم یا د نیل، پس ده وواهه)، پس وچاود (بحر، دولس ټوټې شو) پس شوه هره برخه (یوه ټوټه جدا شوې هسکه ـ اوچته)لکه اوږد لوړ (اوچت) غر (په هسکوالي ـ اوچتوالي کې).

تفسیر: اوبو ډېر زیات ژوروالی درلود، له دولسو ځایونو څخه وچاودېدلې، خیرې شولې، او په کې وچې کلکې لارې جوړې شوې، او د بني اسرائیلو د دولسو قبیلو لپاره بېلې بېلې لارې په کې سازې شوې، او په منځ کې د اوبو لوی لوی دیوالونه د لویو لویو غرونو په شان ودرېدل (کذا في موضح القرآن).

وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ ٱلْـَٔاخَرِينَ ﴿٦٤﴾ وَأَنجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُۥٓ أَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا ٱلْـَٔاخَرِينَ ﴿٦٦﴾

او بیا را نژدې کړل مونږ دغه ځای ته هغه نور (یعني قبطیان) او نجات ورکړ مونږ موسی او هغو (سبطیانو) ته چې له ده سره وو (له غرقه) ټول، بیا غرق کړل مونږ هغه نور (یعني قبطیان).

تفسیر: یعني فرعوني لښکر هم نژدې ورسېد، او په بحر کې یې جوړې شوې لارې ولیدلې، نو دوی بې له کوم فکر او اندېښنې په بني اسرائیلو پسې د اوبو په هغو لویو لویو کوڅو کې سره ورننوتل، کله چې فرعون او ټګرد فرعوني لښکر د بحر منځ ته ورسېدل؛ نو علی الفور د الله تعالی په حکم له دواړو خواوو د اوبو غرونه پرې ونښتل، او ټولې اوبه سره یو ځای شوې، او دوی په کې مغروق شول، دغه قصه پخوا له دې نه هم لیکلې شوې ده.

إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٦٧﴾

بېشکه په دغه (غرق د قبطیانو کې) خامخا لوی دلیل دی (د عبرت او د قدرت ځمونږ)، او نه وو زیاتره د دوی مؤمنان.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾

او بيشكه رب ستا خامخا هم هغه دي ښه غالب قوي په انفاذ د أحكامو، او ښه رحم کونکی.

تفسير: دغه يې ځمونږ رسول الله ته اورولی دی چې د مکې معظمې فرعون ابوجهل او فرعونيانو کفّار د قريشو به هم په مسلمانانو پسې جنګ ته راووځي، بيا به له وطن څخه د باندې تباه کيږي، د «بدر» په ورځ لکه چې فرعون په رود نيل يا بحيره قلزم کې تباه شول، (موضح القرآن).

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ ﴿٧١﴾

او ولوله (ای محمده !) پر دغو (کفّارو د مکې) خبر (قصه) د ابراهيم ! کله چې يې وويل پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته: چې د څه څيز عبادت کوئ تاسې (يعني دغه څه شی دی چې تاسې يې عبادت کوئ؟) نو وويل دوی: عبادت کوو د بُتانو پس همېشه اوسو دوی ته ورنژدې کېناستونکي (عابدان).

تفسير: يعني دغه څه شی دی چې تاسې يې عبادت کوئ؟ دغه د ابراهيم عليه السلام سوال وو، نمروديانو په ځواب کې ورته داسې وويل چې: ته ځمونږ معبودان نه پېژنې؟ چې په داسې تحقير سره يې پوښتنه کوې، مونږ تل د دغو بتانو عبادت کوو، او ځمونږ په زړونو کې د دوی دومره عقيدت او وقعت شته، چې د شپې او د ورځې دوی ته د مجاورانو په شان معتکف ناست يو.

قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾

وويل (ابراهيم) آيا اوري (دغه بُتان بلنه) د تاسې کله چې يې بولئ تاسې؟.

تفسير: يعني سره له دومره نارو او سورو وهلو آيا دوی ستاسې خبرې اوريدلی شي؟ که يې نه اوري، لکه چې د دوی له جماديت څخه ښکاره ده؛ نو دغه بلل او نارې وهل چټې (فضول) او بېکاره دي.

أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾

يا څه نفعه رسوي تاسې ته (چې يې عبادت وکړئ) يا ضرر در رسوي (که يې عبادت ونه کړئ).

تفسير: آيا د دوی د عبادت کولو څخه څه ګټه (فائده) او د نه عبادت کولو څخه څه نقصان دررسولی شي؟ ظاهره او ښکاره خبره ده چې له خپله ځانه يو مچ هم نشي شړلی، هغه به نورو ته څه نفع يا نقصان ورسولی شي، نو بيا داسې يو عاجز جماد شی معبود ګرځول د کوم عاقل او پوه کار کېدی شي؟.

قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾

وويل (کفّارو چې نه اوري او نه نفع او نه ضرر رارسوي دغه بُتان) بلکه موندلي دي مونږ پلرونه خپل چې همداسې به يې کول (عبادت د بُتانو).

تفسير: يعني له داسې منطقي مباحثو او حجّتونو او دلائلو سره مونږ څه کار او غرض نه لرو، ځمونږ د عقيدت او عبادت مدار پر هم دغو خبرو دی چې درته ومو ويل، پس له سلهاوو دلائلو څخه يو لوی دليل همدغه خبره ده چې

ځمونږ پلرونه او نيکه ګان به هم پر همدغې لارې روان وو، آيا مونږ هغو ګردو ته احمق او ناپوه ووايو؟ او د هغوی تقليد پرېږدو؟.

قَالَ اَفَرَءَيۡتُمۡ مَّا كُنۡتُمۡ تَعۡبُدُوۡنَ ﴿۷۵﴾ اَنۡتُمۡ وَاٰبَآؤُكُمُ الۡاَقۡدَمُوۡنَ ﴿۷۶﴾ فَاِنَّهُمۡ عَدُوٌّ لِّىۡۤ اِلَّا رَبَّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۷۷﴾
الَّذِىۡ خَلَقَنِىۡ فَهُوَ يَهۡدِيۡنِ ﴿۷۸﴾ وَالَّذِىۡ هُوَ يُطۡعِمُنِىۡ وَيَسۡقِيۡنِ ﴿۷۹﴾ وَاِذَا مَرِضۡتُ فَهُوَ يَشۡفِيۡنِ ﴿۸۰﴾
وَالَّذِىۡ يُمِيۡتُنِىۡ ثُمَّ يُحۡيِيۡنِ ﴿۸۱﴾ وَالَّذِىۡۤ اَطۡمَعُ اَنۡ يَّغۡفِرَ لِىۡ خَطِيۡٓـئَتِىۡ يَوۡمَ الدِّيۡنِ ﴿۸۲﴾

وويل (ابراهيم) آيا پس وينئ (پوهېږئ تاسې په دې چې) هر هغه (بُتان) چې يئ تاسې چې عبادت کوئ. تاسې (د هغوی) او پلرونه ستاسې چې پخوا تېر شوي دي. پس بېشکه چې دغه (بُتان) دښمنان ځما دي، مګر رب د عالميانو (چې دوست يې لرم، او عبادت يې کوم). هغه (رب) چې پيدا کړی يې يم زه (له عدمه)، پس همدی سمه صافه لاره ښيي ماته. او هغه (رب) چې همدی طعام خوري پر ما، او اوبه (او نور) راباندې څښوي. او کله چې مريض رنځور شم؛ پس همدی شفاء راکوي. او هغه (رب) چې مړ کوي مې (په دنيا کې) بيا به مې ژوندی کوي (په عُقبا کې). او هغه (رب) چې طمع هيله (اميد) لرم (ترې) د دې چې وبخښي ماته خطا ځما په ورځې د جزا کې.

تفسير: مفسرين وايي چې پدی کې په يو نهايتي مؤثره طريقی سره پر مشرکينو تعرض دی يعنې هغه بوتان چې تاسې يې عبادت کوې زه خپل دښمنان ګڼم، او يوازې يو واحد او صمد اله العالمين سره مينه لرم، او هم د هغه عبادت کوم چې هغه زه پيدا کړی يم او د دارينو کاميابی راښايي او خوړل، څښل، ژوند کول، وژل، او رنځورول او له رنځورئ څخه روغول د هغه په لاس کې دي، نو د داسی ذات عبادت په کار دی نه د هغه چا چې د هيڅ شي اختيار نلري.

رَبِّ هَبۡ لِىۡ حُكۡمًا وَّاَلۡحِقۡنِىۡ بِالصّٰلِحِيۡنَ ﴿۸۳﴾ وَاجۡعَلۡ لِّىۡ لِسَانَ صِدۡقٍ فِى الۡاٰخِرِيۡنَ ﴿۸۴﴾ وَاجۡعَلۡنِىۡ مِنۡ
وَّرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيۡمِ ﴿۸۵﴾ وَاغۡفِرۡ لِاَبِىۡۤ اِنَّهٗ كَانَ مِنَ الضَّآلِّيۡنَ ﴿۸۶﴾

ای ربه ځما ! وبخښه ما ته حکم (علم، عمل، حکمت، نبوّت) او پيوست مې کړه له (لويو) صالحانو سره. او وګرځوه ماته ژبه د صدق (او د ثناء، او د نېکنامي آوازه) په وروستنيو (خلقو کې هم). او ومې ګرځوه له وارثانو د جنّت د نعمتونو (يعني چې ډک دي له خالصو لويو لويو نعمتونو نه). او بخښنه وکړه پلار ځما ته ! بېشکه چې دی وو له ګمراهانو.

تفسير: يعني مزيد علم او حکمت او د قرب درجات او قبول را مرحمت وفرمايـه ! او د اعلی درجې نېکانو په ډله کې مې چې انبياء عليهم السلام دي؛ شامل کړه !، کما قال نبينا صلی الله عليه وسلم: «اللهم في الرفيق الأعلی»، له دغه دعاء څخه خپل کامل احتياج او د الله تعالی د انتهايي غناء اظهار مقصود دی، يعني که نبي دی يا ولي؛ الله تعالی د هيچا په معامله کې مجبور او مضطر نه دی، او تل د هغه د فضل او رحمت او کرم څخه کار چليږي.

﴿وَاجۡعَلۡ لِّىۡ لِسَانَ صِدۡقٍ فِى الۡاٰخِرِيۡنَ﴾ «او وګرځوه ماته ژبه د صدق او د ثناء او د نېکنامي آوازه په وروستنيو خلقو کې هم»، يعني د داسې مرضيه وو اعمالو او حسنه وو آثارو توفيق راپه برخه کړې چې راتلونکي نسلونه تل ما په خير سره ياد کړي !، او تل ځما د سنّت متابعت وکړي !، او ماته راغب وي، او داسې هم کېدی شي چې په آخره زمانه کې دې ځما له کورنی څخه داسې نبي وي چې ځما دين تازه وګرځوي، او ويې ساتي، لکه چې همداسې هم وشوه، چې الله تعالی په دنيا کې ابراهيم عليه السلام ته عمومي قبول وروباښه، او د ده له اولادې څخه يې ځمونږ خاتم المرسلين سيد

الأولين والآخرين صلى الله عليه وسلم مبعوث كړ، چې دوی د ابراهيم ملّت تجديد وفرمايه، او ويي فرمايل چې: زه د ابراهيم دعاء يم، نن هم د ابراهيم عليه السلام د خبر ذكر د اهل الملل پر ژبو جاري دی، او مونږ محمدي امّت هم په هر لمانځه كې: «اللهم صل وسلم وبارك على محمد وعلى آل محمد كما صلّيت وسلمت وباركت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم» لولو.

﴿وَاغْفِرْ لِأَبِيٓ﴾ «او بخښنه وكړه پلار ځما ته، بېشكه چې دی وو له ګمراهانو»، له ترجمې څخه خرګندېږي (ښكاره كيږي) چې كله د ده عدوّ الله توب ظاهر شو، نو خپل د براءت او بېزارۍ اظهار يې وفرمايه، كما قال الله تعالى: ﴿وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَآ إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۥٓ أَنَّهُۥ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ﴾ (جزء ۱۱، د التوبه سورت (۱۴) ركوع، (۱۱۴) آيت)، او كه په ﴿إِنَّهُۥ كَانَ مِنَ الضَّآلِّينَ﴾ كې د «كان» ترجمه د «وو» پر ځای په «دی» سره وكړه شي؛ نو بيا هيڅ اشكال نه پاتې كيږي، ځكه چې په ژوندون كې د ده د ايمان راوړلو امكان باقي وو، نو د دعاء حاصل دا دی چې: «الهي ځما پلار په ايمان سره مشرف وفرمايه ! او د كفر د زمانې خطاوې يې ورمعافې كړه !»، د دې لږ مقصد تحقيق پخوا له دې نه كوم ځای كې تېر شوی دی، هلته دې وكتل شي !.

﴿وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾﴾

او مه مې شرموه په هغه ورځ كې چې ژوندي راپاڅولی شي (ټول مخلوقات له قبورو). په هغه ورځ چې نه رسوي نفع مال او نه (نفع رسوي) ځامن هيڅا ته. مګر هغه چا ته چې راغلی دی الله ته په زړه سلامت پاك (له كفره او نفاقه). يعني روغ رمټ له رنځه او درده (زړه چې له كفر او نفاقه او فاسدو عقائدو څخه پاك وي؛ هغه هم هغسې كار كوي؛ چې د هغه په اثر په قيامت كې معزّز اوسيږي).

تفسير: هلته به مال او دولت او عيال او اولاد له سره په كار نه راځي، كه كافر وغواړي چې په قيامت كې خپل مال او اولاد فديه كړي، او له خپله ځانه يې جار (قربان) كړي، او په دغه وسيله سره خپل ځان خلاص كړي؛ نو دغه به له سره ممكن نه وي، د دغې دنيا د صدقاتو او خيراتونو او نيكو اولادونو څخه هم هلته د نفع توقّع شته، چې د ده زړه د كفر له نجاسته او پليتی څخه پاك او صاف وي.

﴿وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾﴾

او (په هغه ورځ كې به) ورنژدې كړ شي جنّت پرهېزګارانو ته (لپاره د مسرّت او خوشالي د دوی). او ښكاره به كړ شي جحيم ګمراهانو ته (لپاره د حسرت او خفګان د دوی).

تفسير: په محشر كې به جنّت پخپل انتهايي ډول او سينګار او آرايش او زيبايش سره متقيانو ته نژدې په نظر ورځي، چې جنتيان به د هغه له ليدلو څخه پخوا د هغه د ننوتلو څخه ډېر مسرور او محظوظ كيږي، همداسې دوزخ به هم مجرمانو ته ډېر نژدې راوړل كيږي، څو دوی پخوا د هغه له دخوله وويريږي، او ولړزيږي.

﴿وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِن دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنصُرُونَكُمْ أَوْ يَنتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾﴾

او وبه ويل شي دوی ته (د پرښتو په ژبه) چې چېرته دي هغه معبودان ستاسې بې له الله چې وئ عبادت به كاوه تاسې د هغو بې له الله نه. آيا مدد كوي له تاسې سره (په دفع د عذاب د الله كې)؟ يا څه مدد كوي دوی له خپله ځانه سره؟ (بلكه نه يې شي كولی).

تفسیر: یعني اوس مو هغه فرضي معبودان چیرې دي؟ چې نه ستاسې مدد کوي، او نه مو له دغه عذابه خلاصولی شي؟ او نه ستاسې بدل او انتقام اخیستی شي؟ بلکه دوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد او منفعت نشي رسولی.

فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللَّهِ إِن كُنَّا
لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا
صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾

پس وبه غورځول شي (دا بُتان) نسکور په دغه (دوزخ) کې، دوی (او هم) ګمراهان. او لښکر د ابلیس (شیطان) ټول (عابدان او معبودان). وبه وایي دوی حال دا چې دوی به په دوزخ کې سره جګړې کوي. چې قسم دی په الله چې بېشکه شان دا دی چې وو مونږ په ګمراهۍ ښکاره کې. کله چې برابرولئ مونږ تاسې (په عبادت کې) له رب (پالونکي) د عالمیانو سره. او نه وو ګمراه کړي مونږ مګر همدغو مجرمانو (بدو مشرانو ځمونږ). پس نشته مونږ ته له سره له شفاعتګرو (هیڅوک). او نه کوم دوست مخلص (چې ځمونږ په دغه غم غمجن شي).

تفسیر: یعني بُتان او بُت پرستان او ابلیس سره د هغو د لښکرو ګردو پرمخې په دوزخ کې غورځول کیږي، وروسته د دې ځای د رسېدلو څخه دوی پخپلو منځونو کې سره جګړې کوي، او یو پر بل باندې به الزام او ملامتي اړوي، او بالآخر ګرد به پر خپلو ګمراهیو اقرار او اعتراف کوي، او وبه وایي چې: «بېشکه له مونږ څخه ډېره لویه ګناه او غلطي شوې ده، چې تاسې بُتانو یا نورو شیانو ته مو د عبودیت حقوق او اختیارات درکړي وو، او له رب العالمین سره مو برابر کړي وئ، اوس مونږ دومره یو یار یا مددګار هم نه لرو چې د الله تعالی په دربار کې ځمونږ شفاعت وکړي، یا د دغه غم او مصیبت په وخت کې له مونږ سره لږ زړه سوی او خواخوږي او د همدردی اظهار وکړي».

رښتیا ده چې ﴿الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ﴾ (د الزخرف سورت (۶) رکوع، (۶۷) آیت (۲۵) جزء).

فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٢﴾

پس (کاشکې) که وي مونږ ته یو کرت (بېرته ورتګ دنیا ته) پس شوي به وو مونږ له مؤمنانو.

تفسیر: یعني که یو ځلې مونږ ته داسې موقع راکړه شي، چې بېرته دنیا ته ورشو؛ نو دا ځلې به مونږ له ډېرو کلکو او مضبوطو ایماندارو څخه کیږو، لیکن د دوی دغه وینا به هم دروغ وي: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (۷ جزء، د الأنعام سورت (۲۸) آیت (۳) رکوع).

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

بېشکه چې په دغه (قصه د ابراهیم کې) خامخا لوی حجّت (نښه د قُدرت او عبرت) دی (عقلاوو ته)، او نه وو اکثره زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر: یعني په دغه قصه د ابراهیم علیه السلام کې د توحید او د نورو حسنه وو خصائلو دلائل او د مشرکانو عبرتناکه انجام او خاتمه ښوولې شوې ده، مګر له الله نه منکر خلق یې کله مني.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿۱۰۴﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۰۵﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿۱۰۶﴾ إِنِّي
لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿۱۰۷﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۰۸﴾

او بېشکه رب ستا هم هغه غالب قوي دي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی. نسبت د دروغو وکړ قوم د نوح رسولانو ته. کله چې ووېل دوی ته (قومي) ورور د دوی نوح چې: آیا نه وېرېږئ تاسې (له عذابه د الله نه په شرک خپل)؟. بېشکه چې زه تاسې ته رسول یم امانتګر. پس ووېرېږئ تاسې له الله نه او اطاعت وکړئ څما (په شرعیه وو امورو کې).

تفسیر: یعني په نهایت صدق او امانت د الله تعالی پیغام بې له تزییده او تنقیصه دررسوم، لهذا پر تاسې واجب دي چې دغه د الله تعالی پیغام په ښه شان سره واورئ ! او د الله تعالی له عذابه څخه ووېرېږئ.

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۰۹﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۱۰﴾ قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ
وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿۱۱۱﴾

او نه غواړم زه له تاسې نه په دغه تبلیغ باندې هیڅ اجر (عوض ـ بدل). نه دی اجر څما مګر په رب (پالونکي) د عالمیانو دی. پس ووېرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه، او اطاعت وکړئ تاسې څما (په شرعي امورو کې ـ یعني د بې غرضه او بې لوثه سړي خبرې لازمه ده چې ومنل شي !). نو ووېل (کفّارو): آیا ایمان راوړو په تا (ای نوحه) حال دا چې متابعت کړی دی ستا رذیلانو، خوارانو (په ایمان راوړو په تا).

تفسیر: یعني لږ څه ښکته خواران او غریبان خلق د خپلو ځانونو د ښوونې لپاره له تا سره یو ځای شوي دي، کله چې ستا اتباع داسې خلق نه دي، چې په لوړو (اوچتو) کارونو کې لاس ووهي؛ نو له سره له دوی څخه کوم لوی کار هم نه خرګندېږي (ښکاره کېږي). او څمونږ فضل او شرف له سره مونږ ته اجازه نشي راکولی چې له دغو ښکتو خلقو سره کېنو، یا له دوی سره څنګ په څنګ چېرې لاړ شو، ړومبی خو تاسې دوی له خپله مجلسه لرې کړئ !، بیا نو له مونږ سره خبرې وکړئ !.

قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۱۲﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿۱۱۳﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۱۴﴾

ووېل (نوح) او نشته علم څما په هغه څه چې دي دوی چې یې کوي. نه دی حساب د دوی مګر پر رب (پالونکي) څما دی که تاسو پوهېږئ. او نه یم زه شړونکی د مؤمنانو (له خپل مجلسه).

تفسیر: یعني د دوی صدق او ایمان څما قبول دی، د دوی د چارو یا د دندو یا نیاتو او کورنیو او شخصي مشروعو کارونو سره څما څه کار او غرض دی، د دغو کارونو فیصله حساب او کتاب به پخپله الله تعالی کوي، باقي زه ستاسې له خاطره غریب او ناداره ایمانداران له خپله ځانه نشم لرې کولی.

إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿۱۱۵﴾

نه یم زه مګر وېروونکی ښکاره (یم کفّارو ته له جحیم نه).

تفسیر: یعني څما فریضه دا ده چې تاسې خبردار کړم، او دغه وظیفه مې اداء کړې ده، ستاسې د دغو چټي (بېکاره) او لغو غوښتنو پوره کول څما په ذمه او غاړه نه دي.

قَالُوا لَئِن لَّمْ تَنتَهِ يَٰنُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾

وويل (كفارو) چې خامخا كه وانه وښتې (له دغو ويناوو څخه) اى نوحه؛ خامخا شې به ته هرومرو له ويشتل شويو (په تيږو ـ کڼو، يا په ښكنځلو).

تفسير: يعني بس كړه او وروسته له دې نه پخپلو دغو پندونو او نصائحو څمونږ غوږونه مه كڼوه !، كه ته خپل له دغه وضعيت څخه لاس نه اخلې؛ نو خبردار اوسه چې څمونږ له لوري به په کڼو سره ويشتل كېږې.

قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِى كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَٱفْتَحْ بَيْنِى وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِى وَمَن مَّعِىَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾
فَأَنجَيْنَٰهُ وَمَن مَّعَهُۥ فِى ٱلْفُلْكِ ٱلْمَشْحُونِ ﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ ٱلْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ
أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾

وويل (نوح) اى رب څما ! بېشكه چې قوم څما دروغجن وبللم زه. پس حكم فيصله وفرمايه په منځ څما او د دوى كې په يو ډول حكم (او فيصله سره) او نجات راكړه ماته او هغه چا ته چې له ما سره دي له مؤمنانو (د منكرانو له شامته). پس نجات وركړو مونږ دغه (نوح) او هر هغه ته چې له دغه (نوح) سره وو په (هغې) بېړۍ كې چې ډكه وه (له ذوي الأرواحو څخه). بيا غرق كړ مونږ وروسته له (نجاته د بېړۍ د نوح) نور (قوم د نوح). بېشكه په دغه (صبر او غرق كې) خامخا لويه نښه ده (د قدرت او عبرت)، او نه وو زياتره د دوى مؤمنان. او بېشكه رب ستا خامخا هم دى ښه غالب قوي دى (په انفاذ د احكامو) ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: د دغې قصې تفصيل پخوا له دې نه په څو ځايونو كې تېر شوى دى، لنډه يې دا چې نوح عليه السلام وويل: اى ربه څما ! بېشكه چې قوم څما دروغجن وبللم زه، پس حكم او فيصله وكړه په منځ څما او د دوى كې په يوه ډول حكم او فيصلې سره، يعني څما او د دوى په منځ كې عملي فيصله وفرمايه، اوس زه هيڅ هيله (اميد) او توقع نه لرم چې ګوندې دوى په سمه لاره راشي، او څما خبره به ومني، نو نجات او ژغورنه (خلاصى) راكړه ماته او هغه چاته چې له ما سره دي له مؤمنانو !.

كَذَّبَتْ عَادٌ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ إِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَٱتَّقُوا ٱللَّهَ
وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾ وَمَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِىَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ ءَايَةً
تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾

نسبت د دروغو كړى وو عاديانو رسولانو ته. كله چې وويل دوى ته (قومي) ورور د دوى هود چې: آيا نه وېرېږئ تاسې (له عذابه د الله په شرك خپل؟). بېشكه زه يم تاسې ته رسول امانتګر. نو ووېرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصيو). او اطاعت وكړئ تاسې څما (په شرعي امورو كې). او نه غواړم زه له تاسې نه پر دغه (تبليغ) هيڅ اجر (بدل، عوض)، نه دى اجر څما مګر پر رب (پالونكي) د عالميانو دى. آيا جوړوئ تاسې پر هر هسك (اوچت) ځاى (لويه لاره) نښه هسكه (اوچته) (چې په كې كښېنئ او) عبثيات كوئ (او ملنډې وهئ پر عابرينو؟). او جوړوئ (پاخه او كلك) مصنوعات ښايي چې تاسې به تل اوسېږئ (په دنيا كې؟).

تفسیر: دغه خلق د دې خبرې ډېر شوقیان وو، چې ډېرې هسکې (اوچتې) مناري «ځلي» جوړ کړي، که له هغه ځنې بله څه ګټه او فائده په لاس ورنشي خو تش نوم به یې کیږي، او د خپلې هستوګنې مانۍ به یې هم مکلفې کلکې او مضبوطې جوړولې، او خامخا به یې خپل اموال پرې ضایع کول، او د هغه په هره برخه او څانګه کې به یې لوی مهارت او کاریګري څرګندوله (ښکاره کوله)، ګواکې دوی به داسې ګڼل چې دغه مانۍ او دغه یادګارونه او یادونې به تل ترتله همېشه باقي پاتې وي، او له سره به نه ورانیږي، لیکن نن وګورئ چې د دنیا په مخ کې د هغو نوم او نښه هم نه ده پاتې.

وَإِذَا بَطَشْتُم بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾

او کله چې لاس اچوئ تاسې چاته؛ منګلې لګوئ په جبر (او ظلم سره). نو ووېرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه او اطاعت وکړئ تاسې ځما (په شرعي امورو کې).

تفسیر: یعنې تاسې پخپل ظلم، ستم او تیري سره تر لاس لاندې کمزوران مه تنګ او خفه کوئ، ګواکې د انصاف، نرمۍ، پستوالي او ملاطفت لوست مو له سره نه دی لوستی چې دالله تعالی ضعیف مخلوق مو د ظلم او جبر او تعدّي مورد ګرځولی دی، راشئ ! له الله تعالی څخه ووېرېږئ !، او له ظلم تکبر او لوېي څخه لاس واخلئ !، او ځما خبره ومنئ !.

وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُم بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُم بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾

او ووېرېږئ تاسې له هغه (الله) چې احسان مددګاري یې کړې ده له تاسې سره په هغه څیز چې پوهیږئ پرې. مددګاري احسان یې فرمایلی دی پر تاسې په (اعطاء د) مواشیو او ځامنو او باغونو او چینو. بېشکه چې ویرېږم زه پر تاسې له عذابه د ورځې ډېرې لویې (د قیامت چې ډېر لوی دی عذاب یې که مخالفت وکړئ تاسې له ما نه په شرعي امورو کې).

تفسیر: یعنې تاسې خو دغومره فکر وکړئ او خپل عقل وچلوئ ! چې بالآخر دغه سازمان وسائل تاسې ته چا درکړي دي؟ آیا د هغه حقیقي منعم څه حق ستاسې په غاړه شته؟ که نه؟ که تاسې پخپلو دغو شرارتونو او سرکښیو کې دوام وکړئ؛ نو زه اندېښنه کوم او وېرېږم چې تاسې هم د پخوانیو اقوامو په شان په کوم سخت عذاب او آفت کې اخته او لتاړ (برباد) نه شئ ! وګورئ ما خو تاسې ته پوره پند او نصیحت درکړی دی، اوس تاسې خپلې آخري خاتمې او انجام ته په ښه فکر او غور سره وګورئ !.

قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُن مِّنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾ إِنْ هَٰذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾

وویل (عادیانو هود ته) برابره (خبره) ده پر مونږ باندې، آیا پند راکړې (ته مونږ ته) یا که نه یې ته له پند راکوونکیو. نه دی دغه (موت او حیات یا وعظ او نصیحت د تا) مګر عادت خوی د پخوانیو (خلقو)، او نه یو مونږه چې په عذاب به کړی شو (په دغو چارو خپلو).

تفسیر: یعنې ستا پند او نصیحت بیکاره دي مونږ په دغو خبرو نه متأثره کیږو او په هم هغه دود او طریقه چې زمونږ پلرونه او نیکه ګان تللي دي مونږ هم ځو او د عذاب د ویرولو څخه مونږ نه ویریږو.

فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾

پس تکذیب وکړ (عاديانو) د دغه (هود په دغه عذاب)، پس هلاك كړل مونږ دغو (عاديانو) لره، بېشکه په دغه (اهلاك د عاديانو كې) خامخا لويه نښه (د قدرت او د عبرت) ده، او نه وو زياتره د دوى مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا همدى ښه غالب قوي دى (په انفاذ د احكامو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: پس هلاك كړل مونږ دغه عاديان، يعني سخته سيلۍ او شديد باد يې ورولېږه، دغه قصه پخوا له دې نه د «الأعراف» په سورت او نورو ځايونو کې هم مفصّله تېره شوې ده.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ
وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ ﴿١٤٦﴾
فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ
وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾

نسبت د دروغو کړی وو ثموديانو رسولانو ته. كله چې ووېل دوى ته (قومي) ورور د دوى صالح چې آيا نه وېرېږئ تاسې (له عذاب د الله په شرك خپل؟). بېشکه زه تاسې ته رسول يم امانتګر. نو ووېرېږئ تاسې له الله نه (په ځان ساتلو له معاصيو) او اطاعت وكړئ ځما (په شرعي امورو كې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبليغ) هيڅ اجر (بدل عوض). او نه دى اجر ځما مګر پر رب (پالونكي) د عالميانو دى. آيا پرې به ښودل شوئ تاسې (بلكه پرې به نښودل شئ) په هغو (نعمتونو) كې (چې په دې دنيا كې تاسې ته حاصل دي) په امان (له آفاتو). په باغونو كې، او (په) چينو (كې). او په كښتونو (فصلونو) (كې). او (په) خرماګانو چې مېوه (وږي ـ شګوفه) د هغو لطيفه پسته وي. او كينئ (جوړوئ) تاسې له غرونو څخه (په غرونو كې) كورونه په دغه حال كې چې ماهران يئ په دغه مكلف تووږلو سره. نو ووېرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصيو) او اطاعت وكړئ تاسې ځما (په شرعي امورو كې).

تفسير: يعني آيا څه خيال لرئ چې تل به په همدغه عيش، عشرت، باغ، بهار، آرامي او هوسايۍ (راحت) كې خوندونه او مزې كوئ؟ او غرونه به توږئ، او د هغو په مكلفو او ښكلو او مأمونو او مصئونو كورونو به كينئ؟ او له سره به له هغو څخه نه وځئ؟ يا دغه كلكي مضبوطي او ساتلي خونې (كورونه) به تاسې د الله تعالى د عذابه نجات دركړي؟، دغه چتې (بېكاره) انديښنه له خپلو ماغزو څخه وباسئ!، او له الله تعالى څخه ووېرېږئ؟ او ځما خبره ومنئ!، چې زه ستاسې د ښېګڼې (فائدې) او نېكۍ لپاره خبرې كوم.

وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾

او مه منئ تاسې امر (حكم خبره) د اسراف كوونكيو (له حده تېرېدونكيو كفّارو). هغه مسرفان چې فساد كوي دوى په ځمكه (د حجر كې په ظلم او كفر سره)، او نه كوي اصلاح (د كار خپل چې عبادت وكړي او له فساده ځان وساتي).

تفسير: دغه يې عوامو ته فرمايلي دي چې تاسې په دغو لويو مفسدانو پسې مه ځئ !، او خامخا خپل ځانونه مه تباه کوئ !، ځکه چې هغوی خو په ځمکه کې د خرابۍ خوروونکي دي، اصلاح کوونکي او نېک صلاح ورکوونکي سړي نه دي.

قَالُوٓا۟ إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ ٱلْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَآ أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا فَأْتِ بِـَٔايَةٍ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١٥٤﴾

نو وويل (ثموديانو) بېشکه همدا خبره ده چې ته له هغو (کسانو څخه يې چې) سحر پرې کړل شوی وي (او له ډېره سحره مغلوب العقل ګرځېدلی وي) نه يې ته مګر يو بشر (انسان) يې په شان ځمونږ (که ته اصرار لرې په رسالت خپل) نو راوړه څه معجزه که يې ته له صادقانو رښتينو (په دغې دعوی کې).

تفسير: يعني له مونږ څخې کومه يوه خبره په تا کې زياته شته، چې ته په مونږ کې نبي ګرځېدلی يې، معلومېږي چې پر تا باندې چا جادو او کوډې کړي دي، چې د هغو په اثر ستا عقل زايل او بې هوشه شوی يې، (العياذ بالله) ته نه يې مګر يو سړی يې ځمونږ په شان، نو څه سبب دی چې ته پيغمبر شوې او مونږ نه شو؟ او که په دغه دعوی کلک ولاړ يې او په رښتيا سره ته نبي يې، او له مونږ څخې ته ممتازه درجه لرې؛ نو د الله تعالی له طرفه مونږ ته داسې يوه معجزه راوښيه، چې مونږ د هغې په ليدلو سره ستا نبوّت ومنو، بيا نو دوی داسې غوښتنه وکړه چې له دغه غره د دغې غټې تيږې (ګټې) څخه مونږ ته يوه اوښه راوباسه، چې پر دغسې او هغسې صفاتو مشتمله وي، صالح عليه السلام دعاء وفرمايله او الله تعالی په خپل کامل قدرت سره هغه د قدرت نښه هغوی ته وروښودله.

قَالَ هَٰذِهِۦ نَاقَةٌ لَّهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾

وويل (صالح) دا اوښه ده (معجزه د نبوّت ځما په غوښتنه د تاسې)، دې ته برخه (د اوبو) ده، او تاسې ته برخه (د اوبو) د ورځې معلومې ده. او مه رسوئ تاسې دې (اوښې) ته هيڅ ضرر (که نه) پس وبه نيسي تاسې لره عذاب د ورځې لويې (د قيامت چې لوی دی عذاب يې).

تفسير: الله تعالی په خپل قدرت او د صالح عليه السلام په دعا سره له تيږې څخه اوښه پيدا کړه، او صالح عليه السلام د اوښې او د خپل قوم د څارويو په منځ کې داسې مقرره کړه، چې يوه ورځ دې دغه اوښه اوبو ته لاړه شي، او بله ورځ دې نور څاروي اوبو څښلو ته لاړ شي، او ورته يې وويل چې: لاس مه وروړئ تاسې دې اوښې ته په بدی سره؛ که نه عذاب به درباندې نازل شي.

فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا۟ نَٰدِمِينَ ﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ ٱلْعَذَابُ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾
وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾

پس زخمي کړه (ثموديانو) دغه اوښه، پس سبا ته وګرځېدل نادمان پښېمانه (په زخمي کولو د اوښې). پس ونيول دوی عذاب (نو هلاک شول)، بېشکه په دغه (ناقه او اهلاک د ثموديانو کې) خامخا لوی دليل (د قدرت او عبرت دی)، او نه وو زياتره د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ
وَأَطِيعُونِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٤﴾ أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ
الْعَالَمِينَ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٦٦﴾

نسبت د دروغو کړې وو قوم د لوط رسولانو ته. کله چې وويل دوی ته ورور د دوی لوط: آيا نه ويرېږئ تاسي (له عذابه د الله). بېشکه زه چې يم تاسي ته رسول يم امانتګر. نو وويرېږئ له الله (په ځان ساتلو له معاصيو) نه. او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسي څخه پر دغه (تبليغ) باندې هيڅ اجر (بدل، عوض). نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکي) د عالميانو دی. آيا راتګ کوئ تاسي (په لواطت کولو) نارينه وو ته له خلقو. او پرېږدئ تاسي هغه چې پيدا کړي دي تاسي ته رب ستاسي له ښځو ستاسي، بلکه تاسي چې يئ يو قوم يئ له حده تيريدونکی (له حلاله حرامو ته).

تفسير: يعني په ټول جهان کې يواځې نارينه ستاسي د شهوت بهولو لپاره پاتې وو، يا په ټوله دنيا کې يواځې همدا تاسي پر دغه شنيع فعل مرتکب کېږئ، چې د دغه خلاف الفطرت فعل په کولو د انسانيت له حدودو هم د باندې وتلي يئ.

قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿١٦٧﴾

وويل (قوم د لوط) قسم دی خامخا که وانه وښتې (چپ نشوې له دغو خبرو څخه) ای لوطه! نو خامخا شې به ته هرومرو له ايستل شويو (له دغه ښاره، يعني وبه دې شړو له دې ځايه).

تفسير: يعني ای لوطه! چپ شه! او دومره وعظ پرېږده! که ته پخپلو دغو غږېدلو سره خامخا مونږ په تنګوې؛ نو تا به له دغه کلي څخه د باندې وشړو.

قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾

وويل (لوط) بېشکه زه له دې (بد) عمل ستاسي سره له بغض لرونکيو يم (او ترې بېزاره يم).

تفسير: نو څکه خامخا به زه پر دغه د نفرت اظهار کوم، او له نصيحت او پند ورکولو څخه به له سره نه چپ کېږم، کله چې لوط عليه السلام له خپل قوم څخه مأيوس شو؛ نو داسې دعا يې وکړه:

رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾

ای ربه ځما! نجات راکړه ماته او اهل ځما ته له (عذابه) د هغو کارونو چې دغه (قوم) يې کوي.

تفسير: يعني د دوی له نحوسته او وبال څخه مو وساته! او دوی پرته (علاوه) له مونږه تباه او غارت کړه.

فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٧١﴾

پس نجات ورکړو مونږ دغه (لوط) ته، او اهل د ده ټولو ته. مګر (نجات مو ورنه کړ) يوې بوډۍ ښځې ته چې په (جمله) د باقي پاتې کيدونکيو (په عذاب) کې وه.

تفسیر: دغه بوډۍ د ده ښځه وه، چې له دغو بدکارانو سره متحده او متفقه وه، نو کله چې د الله تعالی عذاب نازل شو؛ دا هم له هغو سره یو ځای هلاکه او تباه شوه.

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿۱۷۲﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ ﴿۱۷۳﴾

بیا هلاک کړل مونږ هغه نور. او ومو وراوه پر دوی باران (د کاڼو)، پس بد باران د ویرول شویو (باران د دوی) وو.

تفسیر: یعني د هغوی کلی له یوه پلوه (طرفه) پر بل مخ واړول شو، او له اسمانه پرې کاڼي ووروول شول، چې بالآخر د یوې غونډۍ په شان واوښتل، د دوی مفصّله قصه هم په «الأعراف» او په نورو ځایونو کې لیکلې شوې ده.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿۱۷۴﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿۱۷۵﴾ كَذَّبَ أَصْحَابُ لْئَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۷۶﴾

بېشکه په دغه (اهلاک د قوم د لوط کې) خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی، او نه وو زیاتره د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب دی (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی. نسبت د دروغو کړی وو صاحبانو د ځنګل (د ونو) رسولانو ته.

تفسیر: ابن کثیر (رحمه الله) لیکلي دي چې: «أصحاب الأیکه» هم هغه د مدین قوم دی، «أیکة» یوه ونه وه، چې دغو خلقو به د هغې ونې عبادت کاوه؛ نو په همدغه مناسبت دوی ته «أصحاب الأیکة» وایي، او د همدغه په سبب یې شُعیب علیه السلام ته د دوی د ﴿أَخُوهُمْ﴾ سره تعبیر ونه فرمایه، ځکه چې د انبیاوو أخوت به محض پر قومي او نسبي تعلّقاتو مبني وو، که «مدین» یې فرمایلی وی؛ نو بیا د ﴿أَخُوهُمْ﴾ ویل موزون وو، «أصحاب الأیکة» یې فرمایلی، په یو مذهبي نسبت سره یې ذکر وکړو، نو په دغه حیثیت ﴿أَخُوهُمْ﴾ فرمایل د شُعیب علیه السلام له شانه سره مناسب نه وو، په هر حال «مدین» او «أصحاب الأیکة» یو قوم دی، او شُعیب علیه السلام د همدغه قوم په طرف مبعوث شوی دی، پخوا له دې نه هم د ده په متعلق څه بحث تېر شوی دی.

إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿۱۷۷﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿۱۷۸﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۷۹﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۸۰﴾ أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿۱۸۱﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿۱۸۲﴾

کله چې وویل دوی ته شُعیب چې آیا نه وېرېږئ (له عذابه د الله په شرک خپل). بېشکه زه چې یم تاسې ته رسول یم امانتګر. نو ووېرېږئ تاسې له الله او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبلیغ) هیڅ اجر (بدل، عوض). نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکي) د عالمیانو دی. پوره ورکوئ تاسې پیمانه (کله چې چاته غله پیمانه کوئ) او مه کېږئ له کمو ورکوونکیو (د پیمانې) نه. او تول کوئ تاسې په تله برابره سره (او هیڅ کمی په هیڅ شان شي کې مه کوئ !).

تفسیر: یعني په معاملاتو کې خیانت او بې انصافي مه کوئ ! هم هغسې چې د اخیستلو په وخت کې یې پوره اخلئ، او په هم هغه شان سره یې تلئ او پیمانه کوئ، نو د ورکولو په وخت کې یې هم پوره تلئ او پیمانه کوئ !.

وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَآءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿۱۸۳﴾

او مه کموئ تاسي خلقو ته څیزونه د دوی (او په هیڅ څیز کې د دوی حقوق مه ستنوئ !ـ منع کوئ)، او مه ګرځئ تاسې په ځمکه کې په دغه حال کې چې فساد کوونکي اوسئ.

تفسیر: یعني په ملک کې داړه مه اچوئ، او د خلقو حقوق مه تلف کوئ !.

وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۸۴﴾ قَالُوٓا إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿۱۸۵﴾ وَمَآ أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَإِن نَّظُنُّكَ لَمِنَ الْكَٰذِبِينَ ﴿۱۸۶﴾

او وویرېږئ له هم هغه (الله) څخه چې پیدا کړي یې یئ تاسې، او خلق ړومبني. وویل (أصحاب الأیکه) بېشکه همدا خبره ده چې ته له سحر کړو شویو نه یې (چې له ډېره سحره دې عقل مغلوب شوی دی). او نه یې ته مګر یو بشر انسان په شان ځمونږ، او بېشکه شان دا دی چې مونږ ګمان کوو پر تا چې خامخا (ته یې) له (جمله) د دروغجنانو (په دغه دعوی خپله کې).

تفسیر: یعني د نبوّت په دعوی کې، او د عذابونو په انذار او نورو وعدو او وعیدو او خبرو کې.

فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّٰدِقِينَ ﴿۱۸۷﴾

پس راوغورځوه پر مونږ یوه ټوټه له اسمانه که یې ته له صادقانو رښتینو (په دغه دعوی خپله کې).

تفسیر: یعني که ته ای شُعیبه ! صادق او رښتین یې؛ نو د اسمان یا د وریځو کومه ټوټه ولې پر مونږ باندې نه غورځوې؟ او نه مو پرې وژنې؟.

قَالَ رَبِّيٓ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۸۸﴾

وویل (شُعیب) رب ځما ښه عالم دی په هغو کارونو چې تاسې یې کوئ (نو جزاء به درکړي په هغو).

تفسیر: یعني دغه خبره خو یواځې الله ته ښه معلومه ده، چې پر کوم جرم باندې به په کوم وخت او څومره سزا ورکړی شي؟ د عذاب نزول ځما کار نه دی، ځما کار یواځې دعوت تبلیغ او ویښول دي، چې دغه مې انجام ته رسولی دی.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۱۸۹﴾

پس نسبت د دروغو وکړ دغو (صاحبانو د ځنګل) هغه (شُعیب) ته، نو ونیول دوی عذاب د ورځې د سیورې، بېشکه چې دغه (عذاب) وه عذاب د ورځې ډېرې لویې (چې ډېر لوی دی عذاب یې).

تفسیر: د سایوان په شان داسې وریځ راغله، چې له هغه څخه اور اورېده، د لاندې په ځمکه کې سخته زلزله شوه، او یو سخت ویروونکی غږ او کریکه هم پورته شوه، او په دې ترتیب ګرد قوم تباه شو، دغه قصه پخوا له دې نه هم مفصّله تېره شوې ده، هلته دې بیا په هغو تفاسیرو یو نظر وغورځاوه شي !.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾ وَإِنَّهُ لَتَنزِيلُ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾

بېشکه چې په دغه (عذاب د صاحبانو د ځنګل) کې خامخا لوی دليل (د قُدرت، او عبرت) دی، او نه وو اکثر د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوي غالب (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی. او بېشکه دغه (قرآن) خامخا نازل کړی شوی دی له (طرفه د) رب د عالميانو (شعر سحر او باطلې قصې نه دي). نازل شوی دی په دغه قرآن سره روح امانتګر (يعني راوړی دی دا قرآن جبريل الأمين). پر زړه ستا لپاره د دې چې شې ته له وېروونکيو (خلقو لره له عذابه د الله).

تفسير: يعني لوی قرآنکريم هغه مبارک او عظيم الشأن کتاب دی، چې رب العالمين نازل کړی دی، او د جبريل أمين عليه السلام په وسيله ستا پر پاک او صاف زړه لېږلی شوی دی، همدغه پاک زړه وو چې د الله تعالی په علم کې د دغه درووند امانت د پورته کولو او ساتلو وړ (قابل) او لايق وو، لکه چې قرآني وحي راغله، او سم ستا په زړه کې قرآني خبرو ځای ونيو.

تا هغه ټولې د خپل زړه په غوږونو سره واورېدې، او پرې وپوهېدې، او محفوظې دې په کې وساتلې، ښايي چې د ﴿عَلَىٰ قَلْبِكَ﴾ په لفظ کې دغه ته هم اشاره شوې وي، چې د وحي نزول داسې دوه کيفيتونه درلول (لرل) چې په صحيحه احاديثو کې وارد شوي دي، يعني کله به د «صلصلة الجرس» په شان راتله، او کله به پرښتې مخامخ راتللې، او د انسان په شان به يې بالمشافه خبرې کولې، په دغو کې به د قرآن وحي أغلبًا په ړومبني کيفيت سره راتله.

بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾

په ژبه عربي ښکاره سره (راوړی دی دغه قرآن جبريل پر زړه ستا).

تفسير: يعني په نهايت فصيح، مليح، لايح عربي ژبه کې يې نازل کړ، له دې ځايه معلومېږي چې له ﴿عَلَىٰ قَلْبِكَ﴾ څخه دغه مراد نه دی چې يواځې قرآني مضامين د رسول الله صلی الله عليه وسلم پر زړه نازل شوي دي، او بيا رسول الله صلی الله عليه وسلم هغه پخپلو الفاظو سره اداء فرمايلي دي، بلکه الفاظ او معاني ټول سره يو ځای د رباني وحيې په وسيله د دوی پر مبارک زړه القاء شوي دي.

وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾

او بېشکه (مضامين د) دغه (قرآن) خامخا په کتابونو د ړومبنيو کې (هم ليکلي دي).

تفسير: يعني د لوی قرآن او د ده د محترم راوړونکي خبر په پخوانيو اسماني کتابونو کې موجود دی، پخوانيو انبياوو پر له پسې دغه وړاندوينه او زيری کړی دی، لکه چې سره له زياتو تحريفاتو او تبديلاتو لا تر اوسه هم د داسې وړاندوينو يوه ذخيره موندله کېږي، او داسې هم مطلب کېدی شي چې د دغه پاک قرآن اکثريه مضامين اجمالاً يا تفصيلاً په پخوانيو کتابونو کې موندل کېږي، خصوصًا توحيد، رسالت، قصص او نور هغه مضامين چې په هغو کې ټول سماويه کتابونه او ګرد انبياء او مرسلين عليهم السلام متّفق او متحد دي.

أَوَلَمْ يَكُن لَّهُمْ آيَةً أَن يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٩٧﴾

آیا نه ده دغو (کفّارو) ته دلیل (په حقّانیت د قرآن دا خبره) چې پوهیږي پر دغه (قرآن) عالمان د بني اسرائیلو (او یقین پرې کوي بلکه لوی حجّت دی).

تفسیر: یعني د بني اسرائیلو علماء ښه پوهیږي چې دا هم د هغه کتاب او رسول الله دی، چې د هغه اطلاع په پخوانیو اسماني صحیفو کې ورکړې شوې وه، لکه د هغوی څخه ځینو علانیه او ځینو پخپلو مخصوصو مجالسو کې د دغه حق امر اقرار کړی دی، او ځینې انصاف خوښوونکي د همدغه علم په بناء مسلمان شوي هم دي، لکه عبد الله بن سلام او نور، الغرض د یوه منصف فهیم لپاره چې د هغه زړه د حق طالب وي، او له الله تعالی څخه هم ویریږي، په دغه ځیز کې لوی دلیل د قدرت او عبرت شته، چې د نورو مذاهبو علماء هم پخپلو زړونو کې د دغه عظیم الشأن قرآن په حقّانیت پوهیږي، اګر که د ځینو عللو او عواملو لامله په ځینو اوقاتو کې د هغه په اعلام او اقرار سره جرأت نشي کولی.

وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ ﴿١٩٨﴾ فَقَرَأَهُ عَلَيْهِم مَّا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٩﴾

او که نازل کړی وی مونږ قرآن پر ځینو عجمیانو باندې. پس لوستلی وی (ځینو عجمیانو) دغه (قرآن) پر دغو (کفّارو)؛ نو نه به وو دوی پر ده باندې ایمان راوړونکي.

تفسیر: یعني تاسې خو د عربو فصحاوو څخه یئ، ممکن دي د معظمې مکې مشرکان داسې ووایي، چې دغه قرآن به تا له خپله ځانه جوړ کړی وي، حال دا چې دغه قرآن د اعجاز هغه حد ته رسېدلی دی، چې د هغه مثل ټول انسانان او پېریان هم نشي جوړولی او راوړلی، خو بیا هم د ویلو لپاره دغسې یو احتمال پیدا کولی شي، لیکن د دوی د ضد، عناد، شقاوت او بدبختي حال دا دی چې فرض یې کړئ، که دغه قرآن پر کوم غیر فصیح عرب یا داسې عجمي انسان باندې نازلېدی چې پر یوه حرف عربي ویلو هم قادر نه وی، بلکه په فرض محال سره پر کوم لا یعقل حیوان نازلېده؛ خو بیا هم دغه خلق د هغه منونکي نه وو، په دغه وخت کې به یې څه نور احتمالات پیدا کول.

كَذَٰلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٢٠١﴾ فَيَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

همداسې ننه ایستلی دی مونږ دا (تکذیب د قرآن) په زړونو د مشرکانو (په قراءت د نبي عربي سره). نه راوړي دوی ایمان په دې (قرآن) تر هغه پورې چې وویني دوی عذاب دردناک. پس رابه شي (دغه عذاب) دوی ته یو ناڅاپه حال دا چې دوی به نه پوهیږي. پس وایي به دوی آیا یو مونږ چې انتظار راته کاوه شي (چې ایمان راوړو؟)، نو وبه ویلی شي ورته چې نه).

تفسیر: شیخ الهند او ځینو نورو مفسرینو د ﴿سَلَكْنٰهُ﴾ ترجمه داسې کړېده: «همداسې ننه ایستلی دی مونږ دا عناد او انکار په زړونو د مشرکانو کې، الخ»، یعني هغه انسان چې پر جرائمو او ګناهونو عادي شي، او خپلې ګردې قواوې په شرارت او سرکښي لګوي؛ نو الله تعالی هم سم له خپله عادته د ده زمام (واګې) ور سستوي، او د ده په زړه کې د انکار او تکذیب اثر ته ځای ورکوي، دغه تقریر د شیخ الهند (رحمه الله) له ترجمې سره سم وشو، لیکن ډېر مفسّرین د ﴿سَلَكْنٰهُ﴾ ضمیر د قرآن په طرف اړوي، یعني قرآن مو په دې ډول سره د مجرمانو په زړونو کې ورداخل کړی دی، چې دوی په خپلو زړونو کې ښه پوهیږي چې دغه له سره د بشر کلام نشي کېدی، خو بیا له ضده او عناده ایمان نه راوړي، او در ګرده تکذیب کوي، تر هغه پورې چې په دنیا یا آخرت کې دردناک عذاب پخپلو سترګو سره ووینې، نو هلته به

يې ومني، چې بېشکه نبي رښتين وو، او هغه کتاب چې له ځان سره يې راوړلی وو هم رښتيا وو، مګر دغه ويل به ورته هيڅ نفع نه ورسوي او چې کله د الله تعالى په عذاب ناڅاپه اخته شي نو بيا به د مهلت غوښتلو په شيبه کې شي ليکن دغه مهلت به ورته نه ورکول کيږي ځکه چې وخت يې تير شو.

أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ أَفَرَأَيْتَ إِن مَّتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَاءَهُم مَّا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾

آيا پس په راتلو د عذاب ځمونږ کې دوی جلتي کوي؟. آيا پس وينې ته خبر راکړه ماته که چېرې نفع ورکړو مونږ دوی ته څو کاله (په حيات سره). بيا راشي دوی ته هغه (عذاب) چې وو دوی چې وعده يې کړی شوې وه (له دوی سره). نو نه دفع کوي له دوی نه عذاب هغه شی چې وو دوی چې نفع ورکولی شوه دوی ته (په هغه باندې).

تفسير: يعنې سره د دومره مهلت او ډيل چې پخوا له دې نه دوی ته ورکړی شوی وو، هغه به يې هم په هغه وخت کې په کار نه ورځي، په دغه وخت کې د دغو ډېرو کلونو مهلت كالعدم ورښکاري، او داسې به ګڼي چې په رښتيا سره دوی ډېر ژر نيولي شوي دي: ﴿كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا﴾ (د النازعات سورت، (۲) رکوع، (۴۶) آيت، (۳۰) جزء).

وَمَا أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٩﴾

او نه دی هلاک کړی مونږ هيڅ کلی (ښار) مګر چې وو هغه کلي او ښار ته ويروونکي (له عذاب د الله نه). لپاره د ذکر پند ورکولو دوی لره، او نه وو مونږ ظالمان (په هلاک د دوی کې).

تفسير: يعنې د کوم يو قوم د ژوندون څادر هم داسې نه دی ټول کړی شوی، بلکه پخوا د عذاب له نزوله کافي مهلت ورکړی شوی دی، او ويښوونکي، ويروونکي او هوښياروونکی نبي ورلېږلی شوی دی، څو خلق په غفلت کې پاتې نه شي، کله چې هغوی په هيڅ ډول د انبياوو خبرو ته غوږ نه دی نيولی؛ نو وروسته له هغه ګرد سره تباه او برباد کړی شوي دي، (العياذ بالله).

وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا يَنبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾

او نه دی راوړی دا (قرآن) شيطانانو. او نه ښاييږي دوی ته (دغه راوړل) او نه طاقت او قدرت لري (شيطانان د راوړلو د قرآن).

تفسير: يعنې دغه کتاب د الله تعالى له جانبه جبريل امين راوړی دی، د شياطينو راوړی شوی نه دی، آيا دغه خبره شياطينو ته کله ممکنه ده، چې د داسې کتاب يو توری هم هغوی وويلی شي؟ د دوی د طبائعو خاصه خو ضلالت او ګمراهي ده، او پرته (علاوه) له فساد او ظلمت خوړولو څخه بل څه کار نه لري، او دغه کتاب له اوله تر آخره پورې له رشد او صلاح او د هدايت له نوره ډک دی، چې د دې تعليم په اثر داسې يو مقدّس جمعيت تيار شوی دی، چې د هغوی په شان د ځمکې پر مخ تر اسمان لاندې ما سوا له انبياء الله څخه بل کوم متقي، صادق، موحد، او خائف من الله جمعيّت نشته، نو دغه کتاب د علومو او معارفو هيڅ يوه رابطه او مناسبت د شيطاني طبائعو سره نه لري، او نه شيطان د دې خبرې وړ (مستحق) او لايق دی، چې دغسې يو عظيم الشأن متبرّک د امانت بار پر خپلو اوږو واخيستی شي.

﴿إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾﴾

بېشكه دغه شيطانان له اورېدلو (د كلام د پرښتو) خامخا بر طرف منع كړى شوي دي.

تفسير: يعني د قرآن د نزول په وخت كې د هغه د حفاظت لپاره داسې زوروري غيبي پيرې درولې شوي دي، چې شياطين له سره هغه ته نشي ورنږدې كېدى، او نه يو توری يې له لاري تښتولی شي، كما قال الله تعالى: ﴿وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَن يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَّصَدًا﴾ (۲۹ جزء، د الجن سورت (۱) ركوع (۹) آيت)، ﴿فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا﴾ (۲۹ جزء، د الجن سورت (۲) ركوع (۲۷) آيت)، ﴿لَّا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾ (د حم السجده سورت (۵) ركوع، (۴۲) آيت، (۲۴) جزء).

تنبيه: د شياطينو د غيبي خبرو د اورېدلو لپاره د كوښښ او د دوى ناكام پاتې كېدلو په متعلق د «حجر» د سورت په شروع كې مفصّل كلام كړى شوى دى؛ هلته دې ولوستل شي !.

﴿فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾﴾

پس مه بوله ته له الله سره معبود بل (حاكم، او كه دې داسې وكړه) پس شې به ته له عذاب وركړ شويو. او ويروه ته (له عذابه اى محمده ! هغه) خپلوان د تا چې ډېر نږدې دي (درته). او ښكته كړه وزر خپل (يعني نرمي وكړه) هغه چاته چې متابعت يې كړى دى ستا له مؤمنانو نه. پس كه نافرماني وكړي (دغه خپلوان دې له تانه؛) پس ووايه ته (اى محمده ! دوى ته) بېشكه زه بېزاره يم له هغه (شرك او معاصي) چې كوئ يې تاسې.

تفسير: دغه يې فرمايلي دي محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته او اورولي يې دي نورو ته، يعني كله چې دغه كتاب بلاشك او شبهه د الله تعالى له جانبه نازل كړى شوى دى، شيطان د يوې ذرې په اندازه هم په كې مداخله نه ده كړې، نو د قرآن پر تعليم ټينګ وكړه، چې په كې أصل الأصول توحيد دى، د شرك او كفر او تكذيب لاره مه اختياروه، كه نه د الله تعالى له عذابه د نجات هيڅ لاره نشته، ځينو مفسّرينو دا خطاب عام كړى هر هغه چاته چې صلاحيت د مخاطبې د دې خطاب لري.

يعني له نورو څخه پخوا خپلو اقاربو او خپلوانو ته تنبيه وركړئ، چې په خير غوښتلو كې د دوى حق مقدم دى، برسېره په دې د انسانانو د صداقت او حقّانيت امتحان او ازموينه هم د خپلو او اقاربو په معاملو كې اخيستل كېږي، شاه صاحب ليكي: «كله چې دغه آيت نازل شو؛ رسول الله صلى الله عليه وسلم ګردو قُريشو ته په زوره واوروه، آن تر عمي (ترور) او لور او اكا پورې يې هم ورساوه، چې د خپلو ځانونو لپاره فكر وكړئ، چې د الله تعالى په حضور كې تاسې مخامخ كېدونكي يئ، او زه هلته ستاسې لپاره هيڅ نشم كولى.

﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٢١٧﴾﴾

او توكل وكړه (په ټولو مهماتو كې) پر ښه قوي غالب (په انفاذ د احكامو) ډېر رحم كوونكي.

تفسير: يعني نافرماني كوونكى هر څوك چې وي، او هومره چې وي؛ ستا هيڅ نشي خرابولى، له ګردو څخه بېزاره او يواځې پر پاك الله تعالى اعتماد او اطمينان ولره، چې لوى زبردست ذات دى، او د هيچا هيڅ شى د ده په مقابل كې نشي چلېدى، او رحم او مهرباني كوونكى هم دى، لكه چې دى له خپلې مهربانۍ هر وخت پر تا د مهربانۍ نظر لري، او خپل رحمت او عنايت دربانديې مبذولوي.

ٱلَّذِى يَرَىٰكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِى ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿٢١٩﴾

هغه (الله) چېويني تا كله چې پاڅيږې يواځې (لپاره د تهجّد) او (هم ويني) ګرځېدل اوښتل راوښتل ستا (په صف د) ساجدانو كې.

تفسير: كله چې ته د لمانځه لپاره دريږې، او د جماعت په لمانځه كې نقل او حركت ركوع او سجود او نور كوې، او د مقتديانو حال احوال ته ګورې.

إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ ٱلشَّيَٰطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾

بېشكه دغه (الله) هم دى ښه اورېدونكى (د ټولو اقوالو) ښه علم والا (په ټولو احوالو). آيا خبر دركړم زه تاسې ته (اى مشركانو) په هغو (خلقو) چې كوزيږي شيطانان (پر هغوى). (بيا پخپله الله فرمايي) كوزيږي (شيطانان) پر هر ډېر دروغجن كذّاب ډېر ګناهګار.

تفسير: دلته بيا د قرآن په صدق او د شان پر عظمت تنبيه فرمايي، يعني آيا داسې ويل كېدى شي چې (معاذ الله) شيطان پرې وحي راوړه؟ راځئ چې زه تاسې ته وښيم چې شيطاني وحي پر څه قسم خلقو نازليږي؟ هغه پر دروغجنانو بدمعاشانو او بدكارانو باندې راځي، ځكه چې شيطانان له رښتينو او نېكو انسانانو څخه بيخي مرور او بېزاره او هغوى ته په بده سترګه ګوري، او له هغو دروغجنانو دغابازانو مكارانو څخه خوښي او خوشالي كوي، چې د ده له مرضي سره برابر وي، ښه، له ګردو صادقانو څخه زيات صدّيق او له ګردو نېكانو څخه زيات نېك او متقي انسان د شيطاني وحي سره څه نسبت لري؟ د رسول الله صلى الله عليه وسلم صدق، امانت، اتقاء، طهارت، خوف عن الله خو هغه عالي اوصاف دي، چې د صباوت له وخته د نبوّت تر مدّت پورې د ده ګرد قوم هغه منلي دي، او تسليموي يې، تر دې چې «الصادق الأمين» لقب د همدغو له جانبه همدوى ته وركړى شوى وو.

يُلْقُونَ ٱلسَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ كَٰذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾

چې ږدي (دا شيطانان) غوږ (خبرو د پرښتو ته) او اكثر د دوى دروغجنان دي. (يا غورځوي شيطان خپلې اورېدلې شوې خبرې له ملائكو كاهنانو ته چې افّاك اثيم دى، او زياتره د دوى دروغجنان دي، چې زياترې خبرې يې دروغ دي).

تفسير: يعني شياطين د غيبي امورو څخه د يوه نه يوه جزئي امر د خبرو په متعلق كوم شيان له ورا د تښتېدلو په منځ كې اوري، په هغو كې سل نورې خبرې له خپله ځانه ګډوي، او بيا هغه خپلو كاهنو دوستانو ته رسوي، دغه د دوى د وحي حقيقت دى، پر خلاف د دې د انبياوو وحي داسې منظمه او مرتبه محفوظه ده، چې د هغې يو حرف يو حركت هم نشي پاتې كېدى، ځينو د ﴿يُلْقُونَ ٱلسَّمْعَ﴾ معنى داسې اخيستې ده، چې شياطين د ملأ الأعلى په طرف غوږ ږدي، كه كومه غيبي خبره يا غږ يې غوږ ته ورسيږي، يا دروغجنو ګناهګارانو د شيطان خوا ته غوږونه نيولي وي، كه كومه خبره له هغوى ځنې واوري، او بيا ژر تر ژره يې خوروى كوي.

وَٱلشُّعَرَآءُ يَتَّبِعُهُمُ ٱلْغَاوُۥنَ ﴿٢٢٤﴾

او (كافران) شاعران متابعت كوي د دوى ناپوهان (بې لارې).

تفسير: كافرانو به رسول الله صلى الله عليه وسلم ته (استغفر الله) كله كاهن، كله شاعر ويل؛ نو دلته فرمايي چې د شاعرى خبرې محض تخيّلات دي، او له تحقيق سره بيخي تعلّق نه لري، نو ځكه په هغه خبره كې ماسوا د مجالسو د تودوالي او

د خوښې او ساعت تېرې او چرچې او واه واه ویلو بل کوم مستقل هدایت نه دی، حال دا چې د دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاك صُحبت په میمنیت او د دغه قرآن په برکت په زرهاوو سړیو د نېکۍ او هدایت لارې موندلې دي.

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ۝٢٢٥﴾

آیا نه وینې ته چې بېشکه دوی (شاعران) په هرې کندې او هرې پندې د (خبرې) کې سرګردانه ګرځي (او ښکته په کې ډوبیږي، او پروا نه کوي چې دا حق دی که باطل).

تفسیر: یعنې هر مضمون چې د دوی په لاس کې ولوېږ؛ نو دوی هغه پسې اوړدوي، که د چا په تعریف او ستاینه (صفت) کې ولګېدل؛ نو هغه اسمان ته خېژوي، او که د چا په مذمّت کې لګیا شول؛ نو د ټولې دنیا عیوب او مذمّت په هغه کې راټولوي، موجود معلوم ګرځوي، او له معدوم څخه یو خورا ډېر ثابت او معلوم او موجود منظوموي، الغرض دروغ، مبالغه، تخیّل د دوی د کینې لاس معمولي لوبې دي، په هره صحراء او بیدیا کې چې یو ځلې دوی سم شي، بیا نو دوی بېرته مخ ګرځوونکي نه دي، نو ځکه د اشعارو په نسبت مشهور دي چې: «أکذبه أحسنه»، څومره چې شعر دروغجن وي هم هغومره شائسته ګڼل کیږي.

﴿وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ۝٢٢٦﴾

او بېشکه دغه (شاعران) وایي هغه چې نه یې کوي دوی.

تفسیر: یعنې کله چې اشعار لولي؛ نو داسې درښکاري چې د ده قائل به له ځمرې څخه زیات زړور وي، او کله چې ویې ګوري؛ نو په انتهایي درجه ډارن، بې زړه او جبان درښکاري، او کله بالعکس چې دوی وګوري؛ روغ رمټ پیاوړي (تکړه) او مضبوط درښکاري، ولې د دوی د اشعارو له لوستلو څخه داسې درخرګندیږي (درښکاریږي) چې د دوی روح قبض شوی، یا یې نبضین له حرکته لویدلي دي، او اوس به مري.

الغرض د الله تعالی دغه معظّم رسول چې خاتم الأنبیاء دی د دغه جماعت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لري، او له همدغه جهته یې فرمایلي دي: ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ﴾، د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هره خبره سره کره، جوته، رښتیا، حقه او روښانه، او د تحقیق، عدل او انصاف په میزان کې تللې شوې وه، هره خبره چې د دوی له مبارکې ژبې څخه وته؛ هم هغه به عملاً لېدلې کېده، آیا شاعر د داسې صفاتو خاوند دی؟ او شاعر هم دې ته ویلی شي؟ کلاّ وحاشا، ثمّ کلاّ وحاشا.

﴿إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا ۗ وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ۝٢٢٧﴾

مګر (نه دي مذموم) هغه (شاعران) چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)، او یادوي دوی الله ډېر، او بدل اخلي (له کفّارو په هجو د کفّارو) وروسته له هغه چې ظلم کړی شوی وي (پر هغو)، او ژر به پوه شي هغه کسان چې ظلم یې کړی دی؛ چې کوم ځای ته به بېرته لاړ شي دوی (یعنې بد ځای ته به لاړ شي پس له مرګه).

تفسیر: مګر هغه څوك چې په هر شعر کې د الله تعالی حمد وایي، یا د نېکۍ په لوري ترغیب ورکړي، یا د کفر مذمّت یا د ګناه خرابۍ خرګنده (ښکاره) کړي، یا د هغو کافرانو هجو او بدي ووایي، چې د اسلام هجو کوي، یا که څوك ده ته ایذاء او ضرر ورسوي؛ د هغه ځواب د اعتدال په اندازه ورکړي؛ نو داسې شعر ویل نه دي مذموم، لکه

چې حسّان بن ثابت رضي الله تعالى عنه او نورو به همداسې اشعار ویل، نو ځکه رسول الله صلى الله عليه وسلم پر ده امر صادر کړ، چې د کفّارو جواب ورکړه، روح القُدس ستا سره دی.

د ﴿مِنۢ بَعۡدِ مَا ظُلِمُواْ﴾ په مناسبت یې وفرمایل چې: ظالمانو ته به عنقریب خپله آخره خاتمه او انجام معلومیږي، چې د دوی اوښ پر کومه ډډه پریوځي؟ له ګردو څخه زیات ظلم دا دی چې د الله تعالى کتابونو او انبیاوو ته د دروغو نسبت کوي، او په کاهن او شاعر ویلو سره یې تکذیب کوي.

تمت سورة الشعراء بفضل الله تعالى وحسن توفيقه.

سُورَةُ النَّمْلِ

«د (النمل) سورت مکي دی، (۹۳) آيتونه (۷) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۷) او په نزول کې (۴۸) سورت دی، وروسته د (الشعراء) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طٰسٓ ۚ تِلْكَ اٰيٰتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُّبِيْنٍ ۝۱ هُدًى وَّبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ۝۲ الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ ۝۳ اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ اَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُوْنَ ۝۴

دا (آيتونه د دې سورت) آيتونه د قرآن، او د کتاب مبين (ښکاره بيانوونکي) دي. (دغه قرآن سمه صافه لاره ښوونکی دی (ټول جهان ته) او زيری ورکوونکی دی مؤمنانو ته (په نعيم سره). هغه (مؤمنان) چې قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوي زکات (د اموالو خپلو)، او دوی په (ورځې) آخري (چې قيامت دی) هم دوی يقين کوي (چې خامخا به راشي په حقه سره). بېشکه هغه کسان چې نه راوړي ايمان په (ورځې) آخري (چې قيامت دی)؛ ښايسته کړي دي مونږ دوی ته (قبيحه) عملونه د دوی، پس دوی حيران سرګردانه دي (په دغو بدو اعمالو خپلو کې).

تفسير: يعني هر هغه څوک چې له ده سره د آخري خاتمې او انجام فکر او انديښنه نه وي؛ نو هغه دې د همدغې فاني دنيا په فکر او انديښنه کې ډوب پروت وي، او د ده د ګردو کوښښونو مرکز همدغه څو ورځنی دنيوي ژوندون دی، او د هغه کتاب او نبي په طرف له سره نه ګوري، چې د دوی مخ له هغه فاني طرف نه د عاقبت او باقي ژوندون په طرف اړوي او متوجه کوي يې، او نه ورته فکر او توجّه کوي، دوی په دنيوي عيش او مينه کې داسې غرق او ډوب تللي دي، چې د هاديانو خبرو ته له سره غوږ نه ږدي، بلکه پر دوی مسخرې کوي او ملنډې وهي، پر اسماني صحائفو طعنې وي، او پر انبياوو مزاح کوي، او همدغه وضعيت پخپل فکر او زعم ښه بولي، او پرله پسې په همدغې ګمراهۍ کې ترقي او پرمختګ کوي.

تنبيه: د «تزيين» نسبت د الله تعالی په طرف له دې حيثيته شوی دی، چې د هر شي خالق او مالک همدی دی، پر کوم سبب باندې د مسبب ترتّب بې د ده د مشيت او ارادې څخه نشي کېدی، لکه چې په نورو ځايونو کې د اضلال، د ختم، د طبع او د نورو نسبت هم ده ته شوی دی.

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَهُمْ سُوْٓءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُوْنَ ۝۵

دا هم هغه کسان دي چې مقرر دی دوی ته ډېر بد عذاب (په دنيا کې) او دوی په آخرت کې هم دوی زيانکاران دي.

تفسير: يعني هلته به له ګردو څخه زيات همدوی په نقصان او خساره کې پراته وي.

وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْآنَ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ﴿٦﴾

او بېشكه ته (اى محمده !) خامخا درښوولى كيږي (دررسيږي) تاته قرآن له نزده د ښه حكمت والا ښه علم والا (چې الله دى).

تفسير: يعني دغه بدبختان پرېږده چې د ضلالت په تيه (ميره) كې سرګردانه وګرځي، كله چې دوى د عظيم الشأن قرآن قدر او عزت ونه پېژنده، او د ده د هداياتو او بشاراتو څخه يې فائده وانخيستله؛ نو ښايي چې د دوى حال او احوال همداسې كېدى، تاسې الله تعالى ته شكر وكړئ، چې د دغه عليم او حكيم له جانبه له ټولو څني زيات عظيم الشأن كتاب (قرآن) تاسې ته مرحمت شوى دى، چې له هغه څخه تل تاسې ته جديد جديد فوائد دررسيږي، او په هغه كې مؤمنانو ته بشارات او مكذبانو ته عبرتناكه واقعات اورول شوي دي، څو د صادقانو زړونه مضبوط او قوي او د دروغو حمايت كوونكي پر خپلې بدې خاتمې او خراب انجام مطلع شي، لكه چې په همدې غرض وروسته له دې نه د موسى عليه السلام او د فرعونيانو قصه اوروله كيږي.

إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا

(ياد كړه) هغه وخت چې وويل موسى ښځې خپلې ته بېشكه چې ما وليد يو اور (له لرې).

تفسير: دغه له «مدين» نه د راتګ په وخت كې څه وخت چې دوى «وادي» ته ورنژدې شو، كله چې يې په يوه يخه توره تياره شپه كې لاره وركه كړې وه، د موسى عليه السلام وينا ده چې له خپلې ښځې سره يې كوي، د دغه مفصله قصه د «طه» د سورت په تفاسيرو كې پخوا تېره شوې ده، هلته دې بيا ولوستى شي.

سَآتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُم بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾

ژر به راوړم تاسې ته له دې (ځاى د اوره) خبر (حال د لارې) يا به راوړم تاسې ته لمبه لګولې (په سر د پلتې يا لرګي) لپاره د دې چې تاسې تاوده شئ (په هغه اور).

تفسير: يعني د لارې خبر او پته تاته راوړم كه دغه اور سره نژدې څوك وي، كه نه اقلاً ستاسې د تودېدلو لپاره كومه لمبه يا څكروټه به راوړم.

فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَن بُورِكَ مَن فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨﴾

پس كله چې راغى دغه (موسى) هغه (اور) ته ؛ غږ وكړ شو داسې چې بركتناك كړى شوى دى هغه چې په دغه اور كې دى، او هغه چې چاپېر دى له دغه (اوره)، او (غږ وكړ شو چې) پاكي ده الله ته چې رب (پالونكى) د عالميانو دى.

تفسير: كله چې موسى عليه السلام هلته ورسېد؛ دغه خبره ورته معلومه شوه، چې دغه دنيوي اور نه دى، بلكه غيبي او نوراني اور دى، چې په هغه كې د الله تعالى د انوارو آثار څرګنديږي (راښكاره كيږي)، ښايي چې دغه به هم دا وي چې په حديث كې د هغه په نسبت فرمايلي شوي دي: «حجابه النار»، يا «حجابه النور»، بيا پرې غږ وشو: ﴿أَن بُورِكَ مَن فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ يعني د ځمكې دغه ټوټه مباركه ده، او په دغه اور كې چې كومه تجلّي ده؛ هغه هم مباركه ده، او د ده په منځ او شاوخوا كې كوم ذوات چې دي؛ هغوى ګرد مقدس دي، مثلاً پرښتې، يا پخپله موسى عليه السلام، هغه ګرد سره مبارك دي، دغه يې اغلبًا د موسى عليه السلام د مأنوس ګرځولو او د اعزاز او اكرام لپاره فرمايلي دي.

يٰمُوسَىٰٓ إِنَّهُۥٓ أَنَا ٱللَّهُ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٩﴾

اى موسى ! شان دا دى چې زه يم الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوم).

تفسير: يعني په دغه وخت كې له تا سره زه پخپله غږېدونكى يم.

وَأَلْقِ عَصَاكَ ۚ فَلَمَّا رَءَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَآنٌّ

او غورځوه همسا خپله (نو يې وغورځوله)، پس كله چې وليدله (موسى) هغه (همسا) چې خوځېدله؛ ګواكې دغه (همسا) يو نرى سپين ځغاستونكى مار دى.

تفسير: ښايي په ابتداء كې به نرى وي، يا به د حركت د سرعت لامله دغه تشبيه وركړې شوې وي، نه د جُثې د صغارت لامله.

وَلَّىٰ مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ ۚ يٰمُوسَىٰ لَا تَخَفْ إِنِّى لَا يَخَافُ لَدَىَّ ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿١٠﴾

نو مخ يې تري وګرځاوه په شا تلونكى، او راونه ګرځېده بېرته، (نو بيا غږ ورته وشو) اى موسى ! مه ويرېږه (له دې ماره)، بېشكه زه چې يم نه ويرېږي په نزد ځما مرسلان (پيغمبران ـ له هيڅ شي نه).

تفسير: يعني مرسلانو ته نه دي لايق چې وروسته ځمونږ د قرب دربار د رسېدلو څخه له همسا يا مار يا د بل كوم مخلوق څخه وويرېږي، په دغه مقام كې ښايي چې د دوى زړونو ته انتهايي سكون او طمأنينت حاصل شي.

تنبيه: دغه طبيعي خوف دى، چې د نبوّت سره څه منافات نه لري.

إِلَّا مَن ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًۢا بَعْدَ سُوٓءٍ فَإِنِّى غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١﴾

ليكن هغه څوك چې ظلم يې كړى وي (په ځان خپل) بيا بدل راوړي نيكي وروسته له بدۍ (چې په صدق سره ثابت شي)؛ پس بېشكه زه ښه بخښونكى يم (د خطياتو) ډېر رحم كوونكى يم.

تفسير: دغه منقطع استثناء ده، يعني وروسته له دې نه چې د الله تعالى قرب ته ورسېدي؛ تاته هيڅ وېره او اندېښنه نه ده په كار، خوف او اندېښنه يواځې هغه چاته په كار ده چې كومه ګناه يا خطا يا تقصير يې كړې وي، چې د هغه په نسبت هم ځمونږ په دربار كې داسې قاعده شته، چې وروسته له ګناه كه كوم سړى په صدق او اخلاص سره توبه وباسي، او خپل اعمال او احوال اصلاح او درست كړي، او د نېكيو او حسناتو په وسيله خپله بدي او سيئات محو او ورك كړي؛ نو الله تعالى يې پخپل رحمت سره معافوونكى دى.

وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِى جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ ۖ فِى تِسْعِ ءَايٰتٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِۦٓ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فٰسِقِينَ ﴿١٢﴾

او ننباسه لاس خپل په ګرېوان خپل كې؛ نو وبه وځي (په خلاف د طبيعي لون خپل) تك سپين بې له كومه عيبه (او مرض، پس سره له دې دواړو معجزو چې حساب دي) په نهو معجزو ستا كې (ورشه) طرف د فرعون ته او قوم د ده ته، بېشكه دوى دي يو قوم فاسقان (وتونكي له فرمان).

تفسير: د دغو معجزاتو بيان د «بني اسرائيل» په سورت كې د ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ ءَايٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ فَسْـَٔلْ بَنِىٓ إِسْرٰٓءِيلَ إِذْ جَآءَهُمْ﴾ الآية ـ آيت لاندې ليكلى شوى دى، هلته دې ولوستل شي !.

فَلَمَّا جَآءَتۡهُمۡ ءَايَٰتُنَا مُبۡصِرَةٗ قَالُواْ هَٰذَا سِحۡرٞ مُّبِينٞ ﴿١٣﴾ وَجَحَدُواْ بِهَا وَٱسۡتَيۡقَنَتۡهَآ أَنفُسُهُمۡ ظُلۡمٗا وَعُلُوّٗاۚ فَٱنظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ﴿١٤﴾

پس كله چې راغلل (فرعون او فرعونيانو ته) آيتونه (معجزې د قدرت) ځمونږ ښكاره روښاني؛ نو وويل دوى چې: دغه سحر (كوډې) دى ښكاره. او منكران شول دوى په دغو (آيتونو)، حال دا چې يقين كړى وو په دغو معجزاتو نفسونو د دوى (چې حق او له جانبه د الله دي، ليكن انكار ترې وكړ دوى) له جهته د ظلم او سركشۍ، پس وګوره څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د مفسدانو (من الغرق والحرق).

تفسير: يعني كله چې وقتًا فوقتًا د دوى د ستركو د خلاصولو لپاره هغه معجزې ورښودلې كېدې؛ نو دوى به ويل چې: دغه كردې كوډې او جادو دى، حال دا چې د دوى په زړونو كې په يقيني ډول سره دغه خبرې ځاى نيولى وو، چې موسى عليه السلام رښتين دى، او دغه معجزې چې راښيي يقينًا د الله تعالى د قدرت دلائل دي، سحر، جادو، شعبذه، نظر بندي او بل كوم باطل شى نه دى، او تش د بې انصافۍ، غرور او تكبر لامله عمدًا او د خپل ضمير په خلاف د حق تكذيب او له صدق څخه دوى انكار كاوه، بيا نو څه وشو؟، څو ورځې وروسته له دې نه دغه خبره ورمعلومه شوه چې د داسې ضد كوونكيو معاندانو مفسدانو انجام او عاقبت څه كيږي؟ دوى ټول د قُلزم د بحيرې د امواجو يوه ګوله شول، او هيڅ يوه ته يې ګور او كفن هم نه شو ورپه برخه.

وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا دَاوُۥدَ وَسُلَيۡمَٰنَ عِلۡمٗاۖ وَقَالَا ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ ٱلَّذِي فَضَّلَنَا عَلَىٰ كَثِيرٖ مِّنۡ عِبَادِهِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقيق وركړى وو مونږ داود ته او سليمان ته يو خاص علم، او وويل دواړو چې: ټولې ثناوې ستاينې (صفتونه) دي الله ته، هغه چې مشرتيا (فضيلت) يې راكړى دى مونږ ته پر ډېرو له (هغو) بندګانو خپلو چې مؤمنان دي.

تفسير: سُليمان د داود عليهما السلام ځوى وو، دغه پلار او ځوى ته هر يوه ته الله تعالى علم ورعطاء كړى وو، شرايع، احكام، د سياست اصول، حكومت چلول او نور ګرد علوم د دې لفظ لاندې داخل شول، هغه علم چې الله تعالى داود او سليمان عليهما السلام ته وركړى وو؛ د هغه اثر دا وو چې دوى د الله تعالى د انعاماتو شكر اداء كاوه، د الله تعالى د كوم نعمت شكر اداء كول د هغه اصلي نعمت څخه لوى نعمت دى.

«پر ډېرو» يې ځكه وفرمايل؛ چې ډېرو نورو بندګانو ته الله تعالى پر دوى فضيلت وركړى دى، پاتې شو پر ګردو مخلوقاتو كلي فضيلت لرل؛ نو دغه انعام او اكرام په ګردو انسانانو كې ځمونږ سيد الكونين خاتم المرسلين فخر الأولين والآخرين محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته په برخه شوى دى، اللهم صل وسلم وبارك عليه وعلى آله وأصحابه أجمعين.

وَوَرِثَ سُلَيۡمَٰنُ دَاوُۥدَۖ

او ميراث واخيست سليمان (نبوّت، علم، سلطنت) له داود څخه (له نوره اولاده يې).

تفسير: يعني د داود عليه السلام په ځامنو كې د ده اصلي ولي عهد او خليفه سُليمان عليه السلام شو، چې د ده په مبارك ذات كې الله تعالى نبوّت او سلطنت دواړه جمع كړي وو، او داسې مملكت او حكومت يې ورعطاء كړى وو، چې له ده څخه وړاندې او وروسته د بل چا په برخه كې داسې يو صوري او معنوي، ظاهري او باطني عظمت او شوكت نه دى جمع شوى، انسانان، پيريان، طيور، هواء، او نور ټول ورته مسخّر شوي وو، لكه چې د «سبأ» په سورت كې راځي.

وَقَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ عُلِّمۡنَا مَنطِقَ ٱلطَّيۡرِ

او وویل (سُلیمان) ای خلقو ! ښوولې شوې دي مونږ ته خبرې د الوتونکیو مرغانو.

تفسیر: له دغې خبرې څخه انکار ګواکې د بداهت څخه د انکار په منزلت دی چې طیور او پرندګان کومې خبرې او چرېږ چې کوي، په هغه کې تر یوه حده پورې د افهام او تفهیم شان موندلی کیږي، یو مرغه څه وخت چې خپله جوړه ځان ته رابولي، یا د داني ورکولو لپاره خپلو نورو ملګرو ته هم خبر ورکوي؛ په دغو ګردو حالاتو کې د ده بولي، لهجه او غږېدل له سره یو شان نه دي، لکه چې د طیورو مخاطبین او سامعین دغه فرق او توپیر په ښه شان سره محسوسولی شي، نو له دې نه مونږ پوهېدی شو، چې د نورو احوالو او ضروریاتو په وخت کې هم د دوی په دغو چونېدلو کې اګر که مونږ ته ډېر متشابه او متقارب هم راښکاره شي، کوم داسې لطیف او خفیف تفاوت او توپیر به ضرور وي، چې پر هغه باندې به دوی پخپلو منځونو کې سره پوهیږي.

د حیواناتو لپاره د جزئي ادراکاتو حصول خو لا له پخوا څخه مسلّم دی، لیکن د اوروپا جدید تحقیقات اوس د حیواناتو عاقلیت د آدمیت تر سرحد پورې قریب کړی دی، تر دې چې د حیواناتو د بولی (وینا) د «ابجدو» په تیارولو پسې هم لګیدلي دي.

لوی قرآن خبر راکړی دی چې: «هر شی د خپل رب تسبیح او تحمید کوي، لیکن تاسې پرې نه پوهېږئ، او هر الوتونکی خپل د صلات او تسبیح څخه واقف دی»، په صحیحو احادیثو کې د حیواناتو تکلّم بلکه د محضو جماداتو خبرې کول او تسبیح ویل ثابت دي.

وَأُوتِينَا مِن كُلِّ شَيۡءٍۖ

او راکړی شوي دي مونږ ته له هر څیز څخه (چې انبیاوو او باچایانو ته ورکاوه شي).

تفسیر: یعنې د داسې عظیم الشأن سلطنت او نبوّت لپاره هغه اشیاء، لوازم او سامان چې په کار دي؛ هغه ګرد یې راعطاء کړه.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلۡفَضۡلُ ٱلۡمُبِينُ ١٦ وَحُشِرَ لِسُلَيۡمَٰنَ جُنُودُهُۥ مِنَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ وَٱلطَّيۡرِ فَهُمۡ يُوزَعُونَ ١٧

بېشکه دغه (عطاء) خامخا همدغه فضل فضیلت دی ښکاره. او جمع کړی شوي لپاره د سُلیمان لښکرې د ده، له پیریانو او (له) انسانانو او (له) مرغانو، بیا به د دوی ډلې ترلې کېدلې (په ترتیب سره).

تفسیر: هر کله به چې سُلیمان علیه السلام کوم طرف ته تلو؛ نو د انسانانو، پیریانو او د طیورو د درې واړو اقسامو لښکر به یې له خپله ځانه سره حسب الضرورت او مصلحت بوتلو، او د دوی په دغو افواجو کې به یو ځانته نظم نسق او انضباط قائم وو، مثلاً وروستني افواج به سره له خپلو ګرندي تللو یا الوتلو خپلو له ړومبنیو افواجو څخه نشو وړاندې کېدی، او نه به هیڅ یو لښکري فرد داسې کولی شو، چې خپله پیره یا وظیفه په خپل سر خوشې کړي، او چېرې لاړ شي، لکه چې نن ورځ په برې، بحري او فضایي قواوو کې پوره نظم، نسق او د عمل اشتراک لیدل کیږي.

حَتَّىٰٓ إِذَآ أَتَوۡاْ عَلَىٰ وَادِ ٱلنَّمۡلِ

تر هغه پورې چې راغلل دوی پر کنده د میږیو،

تفسیر: یعنې سُلیمان علیه السلام له خپل لاو لښکر سره له داسې یو میدان څخه تېرېده، چې هلته د میږیانو ډېره لویه ودانې وه.

تنبیه: په کوم ځای کې چې ډېر میږیان سره راټول شي، او هلته په خپل ذوق او سلیقه کورونه جوړ کړي؛ هغه ته په عربي ژبه «قرية النمل» وايي، یعنې «د میږیانو کلی»، مفسّرانو په مختلفو بلادو کې د داسې میدانونو او بیدیاګانو نښه او پته لګولې ده، چې هلته د میږیانو خورا زیات کورونه او کلي شته، چې د دغو له منځه پر یوه باندې حسب الاتفاق د سُلیمان علیه السلام ګرز شوی وو.

قَالَتْ نَمْلَةٌ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّمْلُ ٱدْخُلُوا۟ مَسَٰكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَٰنُ وَجُنُودُهُۥ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾

نو وویل یوه میږي (چې مشر وو پر نورو): ای میږیو ! ننوځئ ټول مساکنو ـ سوړو خپلو ته چې مات او چیت پیت مو نه کړي هرومرو تاسې سلیمان او لښکر د ده، حال دا چې دوی به نه وي پوه (د تاسې له دې پایمالېدو نه).

تفسیر: یعنې سلیماني لښکر خو داسې نه دی چې عمدًا او په قصد سره تاسې وژني، هو ! امکان لري چې د لاعلمی او ناپوهی په سبب پایمال شئ، شاه صاحب لیکي: «د میږي غږ هیڅ یو انسان نشي اورېدی، خو د سُلیمان علیه السلام غوږ ته د دوی خبرې ورسېدې، او دوی له هغو څخه معلومات حاصل کړل»، نو دا د هغوی معجزه شوه.

تنبیه: د حیواناتو علماوو له کلونو کلونو راهیسې کومې تجربې چې کړې دي؛ له هغوی څخه دا راڅرګندیږي، چې دغه خوار او حقیر ساکښ (ذي روح) او خوځنده (حشره) هم پخپل اجتماعي حیات، سیاسي نظام کې ډېر زیات له انساني خویونو سره قریب واقع شوی دی، او د دغو امورو اداره په ډېر عجیب او غریب ډول سره کوي، د انسانانو په شان میږیان هم د کورنیو او ټبرو او قبائلو خاوندان دي، په دوی کې هم د تعاون او خواخوږۍ جذبات شته، د دوی د اعمالو تقسیم او حکومت نظام د انساني اداراتو سره ډېر قریب او متشابه لیدل کیږي.

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِىٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ ٱلَّتِىٓ أَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَىَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَٰلِحًا تَرْضَىٰهُ وَأَدْخِلْنِى بِرَحْمَتِكَ فِى عِبَادِكَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٩﴾

پس تبسّم وکړ (سُلیمان) په دغه حال کې چې خندا کوونکی وو (وریسې تعجّبًا او سُرورًا) له وینا د هغه میږي، او وویل سُلیمان: ای ربه څما ! الهام وکړه ماته (را په برخه کړه) دا چې شُکر وکړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما او پر مور پلار څما، او بل دا چې وکړم زه عمل نېک چې (په فضل خپل سره) خوښوې ته هغه، او ننباسه ما (او یو ځای کړه ما) په رحمت خپل سره په (هغو) بندګانو خپلو کې چې صالحان شوي دي.

تفسیر: کله چې سُلیمان علیه السلام د هغه میږي پر خبره وپوهېده؛ متعجب شو، او د سُرور او نشاط له فرطه یې د شکر د اداء کولو جذبه په جوش راغله، او وویل سُلیمان: ای ربه څما ! الهام وکړه، را په برخه کړه دا چې شکر وکړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما او پر مور او پلار څما او بل دا چې وکړم زه عمل نېک، چې پخپل فضل سره خوښوې ته هغه، او ننه باسه او یو ځای مې کړه په رحمت خپل سره په هغو بندګانو کې چې صالحان دي.

وَتَفَقَّدَ ٱلطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِىَ لَآ أَرَى ٱلْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ ٱلْغَآئِبِينَ ﴿٢٠﴾

او لټونه یې وکړه د مرغانو (او هدهد یې ونه مونده)؛ نو ویې ویل: څه مانع دی ما لره چې نه وینم زه هدهد، بلکه دی هدهد له غائب شویو (د دې تولې څخه چې یې نه وینم).

تفسير: بناء پر کوم ضرورت سُليمان عليه السلام د الوتونكيو افواجو حاضري واخيسته؛ هدهد د ده په نظر كې رانغی، نو ځکه يې وفرمايل: دا څه خبره ده چې زه هدهد نه وينم؟ آيا د دغو الوتونكيو افواجو په منځ كې پټ دی او زه يې نه وينم؟ يا په واقع سره غير حاضر دی؟.

تنبيه: له طيورو څخه سُليمان عليه السلام مختلف اعمال اخيستل، مثلاً په هوايي سفرونو كې به دوی مأمور وو، چې د سُليمان عليه السلام په سر داسې والوځي، چې د دوی پر تخت سيوری ولويږي، عند الضرورت د اوبو او د نورو ضروورياتو سراغ او پته ولګوي، خطوط او فرامين له يوه ځايه بل ځای ته ورسوي، په دغه وخت كې امكان لري چې هُدهد ته به كوم يو خاص ضرورت ورورانديې شوی وي، او دی به د هغه لامله غير حاضر شوی وي.

لَأُعَذِّبَنَّهُۥ عَذَابٗا شَدِيدًا أَوۡ لَأَاْذۡبَحَنَّهُۥٓ أَوۡ لَيَأۡتِيَنِّي بِسُلۡطَٰنٖ مُّبِينٖ ﴿٢١﴾

خامخا عذاب به ور كړم زه هرومرو ده ته عذاب سخت، يا خامخا ذبح به كړم زه دی، يا به خامخا راوړي دی ماته برهان دليل ښكاره (په غياب خپل چې له دې وجې نه غايب وم).

تفسير: يعني خپل د غير حاضرۍ كوم واضح او ښكاره دليل راوړاندې كړي.

فَمَكَثَ غَيۡرَ بَعِيدٖ فَقَالَ أَحَطتُ بِمَا لَمۡ تُحِطۡ بِهِۦ وَجِئۡتُكَ مِن سَبَإِۭ بِنَبَإٖ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾

پس ځنډ (تأخير) وكړ هدهد نه ډېر (بلكه لږ ځنډ يې وكړ او ژر راغی) پس وويل (هُدهد په جواب د سليمان كې) احاطه وكړه ما په هغه څيز (او پوره پرې خبر شوی يم) چې نه ده احاطه كړې تا (او نه يې پرې خبر) په هغه باندې، او راغلی يم زه تاته له سبا څخه په خبرې تحقيقي يقيني سره.

تفسير: سُليمان عليه السلام ته د هغه ملك احوال په مفصّل ډول سره نه وو رسېدلی، اوس وورورسېد، «سبأ» د يوه قوم نوم دی، چې د هغوی ملك په عربستان كې د يمن په اطرافو كې وو (موضح القرآن)، ګواكې د هُدهد په وسيله الله تعالى دغه تنبيه وفرمايله، چې د ډېرو لويو لويو انسانانو علم هم له سره نشي محيط كېدی، وګورئ چې د هغه نبي په شان چې پخپله الله تعالى داسې فرمايلي وو ﴿وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا دَاوُۥدَ وَسُلَيۡمَٰنَ عِلۡمٗا﴾ هغه ته د يوې جزئيې اطلاع هُدهد وررسوي.

إِنِّي وَجَدتُّ ٱمۡرَأَةٗ تَمۡلِكُهُمۡ وَأُوتِيَتۡ مِن كُلِّ شَيۡءٖ

بېشكه چې ما وموندله يوه ښځه چې باچاهي يې كوله پر دغه (اهل د سبأ) او وركړی شوي دي دغې (ښځې) ته له هر څيز څخه (چې باچايانو ته وركولی شي).

تفسير: په هر شي كې مال، اسباب، فوج، اسلحه، حسن، جمال ګرد شيان راغلل.

وَلَهَا عَرۡشٌ عَظِيمٞ ﴿٢٣﴾

او دی دې ته تخت ډېر لوی.

تفسير: يعني د دې ملك د ملكې تخت داسې مُكلف، مرصّع او ډېر قيمتدار دی، چې د دنيا هيڅ يوه له باچاهانو سره هغسې تخت نشته، مفسّرينو د دغې ملكې نوم «بلقيس» ليكلی دی، والله أعلم.

وَجَدْتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿۲۴﴾

ومي موندله دغه ښځه او قوم د دې چې سجده کوي دوی لمر ته بې له الله، او ښايسته کړې دي دوی ته شيطان عملونه د دوی، پس منع کړي دي (شيطان) دوی له سمې صافې لارې، پس دوی نه مومي سمه صافه لاره.

تفسير: يعني هغه قوم مشركان او د لمر عابدان دي، او شيطان دوی له لارې څخه ايستلي دي، او د شرک رسوم او اطوار د دوی په نظرونو کې ښايسته ورځرګند (وربنکاره) شوي دي، نو ځکه دوی د هدايت لاره نشي موندلی، هُدهد پخپلې دغې وينا سره ګواکې سُليمان عليه السلام ته ترغيب ورکړ، چې د دغه قوم پر خلاف جهاد وکړي.

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿۲۵﴾

ولې دوی نه کوي سجده الله ته؟ هغه (الله) چې راوباسي (ښکاره کوي) پټ څيزونه چې په اسمانونو کې دي، او په ځمکه کې دي، او (هغه الله) چې ورمعلوم دی هر هغه څيز هم چې پټوئ يې تاسې (په زړونو خپلو کې)، او هر هغه څيز چې ښکاروئ يې تاسې (په ژبو خپلو کې).

تفسير: غالبًا د دغه هُدهد د کلام تتمّه ده، معلوميږي چې حيوانات فطرتًا د خپل خالق د صحيح معرفت لرونکي دي، يا د خرق عادت په ډول همدغه يوه هُدهد ته دغسې تفصيلي معرفت ورعطاء کړی شوی وو، هو ! که الله تعالی اراده وفرمايي؛ نو دغسې معرفت په يوه وچ لرګي کې هم پيدا کولی شي.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿۲۶﴾ السجدة

الله هغه ذات دی (چې) نشته هيڅ لايق د عبادت مګر يواځې همدی دی، چې رب د عرش ډېر لوی دی.

تفسير: يعني د ده د عظيم عرش سره د بلقيس تخت څه مناسبت لري؟.

قَالَ سَنَنظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْكَٰذِبِينَ ﴿۲۷﴾

نو وويل (سُليمان) ژر به وګورو آيا رښتيا ويلي دي تا (ای هدهده ! دغه خبره کې) يا که ته يې له دروغ ويونکيو.

تفسير: يعني زه ستا د دروغو امتحان اخلم، (بيا سُليمان يو مکتوب وليکه، او هُدهد ته يې وويل):

اذْهَب بِّكِتَٰبِي هَٰذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿۲۸﴾

يوسه ته (ای هُدهده !) ليک ځما دغه پس وغورځوه هغه (ليک) دوی ته، بيا مخ جار باسه له دوی (او پټ نژدې ورته ودرېږه) پس وګوره (له ورايه) چې په څه ځواب رجوع کوي دوی؟.

تفسير: يعني سليمان عليه السلام يو خط وليکه، او هُدهد ته يې ورکړ، چې د «سبأ» ملکې ته يې ورسوي، او جواب يې بېرته راوړي، او ورته ويې ويل: څه وخت چې خط دې ورورسوه؛ ښايي چې بيا ترې يوې خوا ته پر څنګ شې، ځکه چې د قاصد مخامخ درېدل د سلطنت له آدابه سره څه تناسب نه لري.

قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ إِنِّىٓ أُلْقِىَ إِلَىَّ كِتَٰبٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُۥ مِن سُلَيْمَٰنَ

وويل (بلقيس) چې اى اشرافو ! بېشكه زه چې يم راغورځولى شوى دى ماته يو ليك عزتناك.
بېشكه دغه (ليک) د سليمان (له طرفه راغلى) دى.

تفسير: بلقيس د دغه خط د لوستلو په اثر خپل مشران او درباريان راټول كړل، او دوى ته يې وويل چې: «اى ځما مشرانو ! ماته داسې يو عجيب خط په دغه عجيبه طريقه رارسېدلى دى، چې د يوه معزّز او محترم باچا سُليمان عليه السلام له طرفه راغلى دى، غالبًا دوى به د سُليمان عليه السلام اسم او د ده د بې مثاله حكومت او شوكت اشتهار پخوا له دې نه اورېدلى وي.

وَإِنَّهُۥ بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾

او بېشكه (مضمون د دې ليک دا دى چې شروع) په نامه د الله چې خورا مهربان ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: هـم هغسې چې دلته دغه «تسميه» د دغه قرآني آيت جزء دى، د قرآنكريم په نورو ځايونو كې هم ځان ته يو مستقل قرآني آيت دى، د تسميې لوستل په اول د هـر سـورت كې يو ضروري امر دى، د حنفيانو په مذهب لكه چې پاس مو وليكل «تسميه شريفه» د عظيم الشأن قرآن يو ځان ته مستقل او جلا مبارك آيت دى، چې لپاره د تبرّك او فصل د قرآني سورتونو د هر سورت په اول كې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په امر ليكلې شوي دي، د امام شافعي او امام احمد بن حنبل رحمهما الله په مذهب برسېره په دې چې تسميه شريفه د فاتحې شريفې د سورت اوله برخه او جزء دى؛ په نورو قرآني سورتونو كې هم پرته (علاوه) د توبې له سورته داخله ده.

أَلَّا تَعْلُوا۟ عَلَىَّ وَأْتُونِى مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾

(مقصد ځما دا دى) چې لويي (او كبر) مه كوئ تاسې پر ما او راځئ تاسې ماته مسلمانان غاړه اېښودونكي (الله ته).

تفسير: داسې جامع مختصر او له عظمته ډک خط به ممكن دى چې ډېر لږو باچاهانو په دنيا كې بل كوم باچا ته ليكلى وي، مطلب يې دا دى چې: «ځما په مقابل كې زور آزمويل هيڅ فائده نه دررسوي، ستاسې خير په همدې كې دى چې اسلام ومنئ !، او ځما احكامو ته غاړه كېږدئ !، او د انسانانو په شان په سمو ګوتو ماته راشئ ! ځكه چې ستاسې لويي، تكبّر او ځان مشر ګڼل ځما په مقابل كې بې فائدې دي».

قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَفْتُونِى فِىٓ أَمْرِى مَا كُنتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّىٰ تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾

وويل (بلقيس) چې اى اشرافو ! فتوى (مشوره) راكړئ تاسې ماته په دغه كار ځما كې، نه يم زه فيصله كوونكې د كوم كار تر هغه پورې چې حاضر شئ تاسې ماته (مشوره راكړئ !).

تفسير: يعنې تاسې مشوره راكړئ ! چې د هغه ځواب په څه مضمون سره وليكل شي، او بالمقابل يې څه اقدامات او چارې وكړى شي؟ لكه چې تاسې ته معلوم دي د كومې لويې معاملې (قطعي) فيصله بې د تاسې له پوښتنې او مشورې څخه نه كوم.

قَالُوا نَحْنُ أُولُوا قُوَّةٍ وَأُولُوا بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾

وويل دغو (اشرافو) چې مونږ خاوندان د قوّت زور يو، اوخاوندان د جنګ سخت يو، او امر (حکم، اختيار) تاته دى، پس وګوره (اى ملکې !) چې د څه شي امر (حکم) کوې ته (پر مونږ باندې چې ويې منو !).

تفسير: يعني له مونږه سره د زور او طاقت او د حربي لوازمو او سامانونو هيڅ تقليل او کمى نشته، او نه د کوم باچا له ويرولو څخه مونږ ډاريږو، که ستا حکم صادر شي؛ نو مونږ له سُليمان عليه السلام سره جنګ ته تيار يو، برسېره په دې ته خپلواکه او خپله مختاره يې، سره له غوره پوهه او چرته (خياله) مونږ ته هر هغه حکم چې مناسب يې ګڼې؛ را يې کړه ! څکه چې څمونږ غاړې ستاسې د هر حکم په مقابل کې ښکته دي، معلوميږي چې د درباريانو فکر او رايه د جنګ کولو په لوري وه، مګر ملکې په جنګ کولو کې تعجيل مناسب ونه ګاڼه، او يو بين البين داسې معتدل صورت يې غوره کړ، چې د هغه ذکر اوس راځي:

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً ۖ وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾
وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِم بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾

نو وويل (بلقيس چې په جنګ کې خير نشته)، بېشکه باچاهان هر کله چې ننوځي په کوم کلي (ښار) کې (په غلبه او قهر)؛ خرابوي دوى هغه (ښار)، او ګرځوي دغه (باچاهان) عزيزان (مشران) د اهل د هغه ذليلان (سپک بنديان)، او همداسې (چې ومې ويل) دوى کوي. او بېشکه زه لېږونکې يم دوى ته (قاصد) سره له هديې (پيشکشي)، پس بيا زه کتونکې يم چې په څه حال بېرته راځي دغه لېږلي شوي (چې قبلوي دغه پيشکشي يا يې بېرته راليږي).

تفسير: معلوميږي چې د خط د مضمون له عظمته او شوکته او له نورو قرائنو، اماراتو او آثارو څخه بلقيس متيقنه شوه، چې زه پر دغه باچا برى نشم موندلى، او اقلا د دغې خبرې قوي احتمال د دې په زړه کې پيدا شوى وو، چې د داسې لويو شان او شوکت لرونکيو باچاهانو سره جنګېدل د لوبو او ټوکو خبره نه ده، که دى غالب شو، لکه چې د ده د برې قوي امکانات شته؛ نو د نورو ملوکو او سلاطينو له عمومي عادته سره موافق به دغه ځما ګرد ښارونه سره لاندې باندې کړي، او داسې يو لوى انقلاب به ونښلي چې په هغه کې به مشران، کشران، عزت لرونکي خلق به بې عزته کيږي، او ډېر انسانان به خواران او ذليلان کيږي، لهذا ځما په فکر خو ښه داسې راښکاري چې مونږ په جنګېدلو کې جلتي او تلوار ونه کړو، بلکه لازم دي چې د مقابل جانب قوّت، قدرت، طبيعي رجحانات، او د حکومت نوعيت څخه معلومات حاصل کړو، او په دې باندې ښه ځان خبر کړو، چې هغوى په رښتيا سره څه شى له مونږ څخه غواړي؟ که مونږ څه تحائف او هدايات ورولېږو، او دغه راتلونکى مصيبت د هغو په وسيله له خپله ځانه لرې وساتو؛ نو ډېر به ښه شي، که نه په دغه ذريعه مونږ ته لږ څه د دوى وضعيت او رويه راښکاريږي (ښکاره کيږي)، څو بيا مونږ له هغه سره مناسب رويه او لاره ځان ته غوره کړو.

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ قَالَ أَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَا آتَانِيَ اللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّا آتَاكُم بَلْ أَنتُم بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ ارْجِعْ
إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُم بِجُنُودٍ لَّا قِبَلَ لَهُم بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُم مِّنْهَا أَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٣٧﴾

پس کله چې راغى (قاصد د بلقيس) سُليمان ته؛ نو وويل (سُليمان آيا مددګاري کوئ تاسې له ما سره په مال سره، پس هغه څيز چې راکړى دى ماته الله (له نبوّت، علم، سلطنت) خير ډېره غوره

دی له هغه څیزه څخه چې در کړی دی (الله) تاسې ته، بلکه تاسې په دغه هدیه (بښکشۍ) خپلې خوشالېږئ. بېرته ورشه دوی ته (ای قاصده چې راشي ماته ! که نه) پس خامخا وربه شو مونږ دوی ته سره له (داسې زورور) لښکر، چې نه وي هیڅ طاقت د مقابلې دوی ته له هغو لښکرو سره، او خامخا وبه باسو هرومرو دوی له دغه (ښار د سبأ څخه) په دې حال کې چې بې عزته بې حُرمته وي، او دوی به خوار او سپک وي.

تفسیر: یعنې دغه تحفې او هدایا دې تاسو ته در مبارك وي، چې په ورکولو یې تفاخر کوئ، او په اخیستو یې په تکثّر د اموالو سره خوشالېږئ، آیا ستاسې په فکر او اټکل کې زه تش یو دنیوي باچا درغلم؟ چې د مال او متاع مطامع ماته راوړاندې کوئ؟ تاسې ته دې معلوم وي؛ هغه روحاني دولت او مال، حکومت او دولت چې الله تعالی راعطاء کړی دی؛ هغه ستاسې له دغه ملك او دولت څخه ډېر اعلی او اولی دی، زه ستاسو دغو هدیو او تحائفو ته هیڅ اهمیت نه ورکوم، یعنې بېرته ورشه ای قاصده ! بلقیس او قوم ته یې ووایه چې: را دې شي ټول مسلمانان غاړې اینښودونکي، او که رانغلل دوی پس رابه ولو مونږ خامخا د دوی جنګ او مقابلې ته داسې لښکرې چې له جهته د ډېروالي اوقوّت نه دی هیڅ طاقت د مقاومت (ودرېدو) د دوی له هغو لښکرو سره، او هرومرو (خامخا) وبه باسو او وبه شړو مونږ خامخا دوی له دغه ښار د سبا څخه په دې حال کې چې بې عزته او بې حرمته به وي.

قَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَؤُاْ أَيُّكُمۡ يَأۡتِينِي بِعَرۡشِهَا قَبۡلَ أَن يَأۡتُونِي مُسۡلِمِينَ ٣٨

وویل (سُلیمان) ای (څما د دربار) اشرافو ! کـوم یو لـه تاسې به راوړي ماته تخت د دې (بلقیسې) پخوا له هغه چې راځي دوی ماته مسلمانان (غاړه اینښودونکي الله ته).

تفسیر: دغه سفیر بېرته لاړ، او د جنګ پیغام یې ورورسوه، بلقیس متیقنه شوه چې دغه کوم معمولي باچا نه دی، د ده زور او قوّت د الله تعالی په زور او قوّت سره دی، له جدال څخه به هیڅ یوه ګټه او فائده په لاس رانه شي، او نه د داسې باچا په مقابل کې له چل، فریب څخه څه کار اخیستل کیږي، بالآخر د اطاعت او انقیاد په غرض د ډېرو ساز او سامان او لأو لښکر سره د سُلیمان علیه السلام په حضور د تشرّف په مقصد رهي (روانه) شوه، کله چې بلقیس د شام سرحداتو ته ورنژدې شوه، سُلیمان علیه السلام خپلو درباریانو ته وفرمایل چې: آیا داسې یو څوك شته چې د بلقیس شاهي تخت د دې د راتللو د مخه حاضر کړي؟.

تنبیه: له ﴿قَبۡلَ أَن يَأۡتُونِي مُسۡلِمِينَ﴾ څخه معلوم شو، چې پخوا له اسلامه او انقیاده د حربي مال مباح دی.

قَالَ عِفۡرِيتٞ مِّنَ ٱلۡجِنِّ أَنَا۠ ءَاتِيكَ بِهِۦ قَبۡلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَۖ وَإِنِّي عَلَيۡهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٞ ٣٩

وویل یو زورور سخت قوي له (قومه د) پیریانو چې: زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا د هغه چې پاڅېږې ته (ای نبي الله) له دغه ځایه خپله، او بېشکه زه پر دغه (راوړلو) د دې (تخت) خامخا قوي (زورور معتبر) امانتګر یم (چې نه کوم خیانت په جواهرو د ده کې).

تفسیر: د سُلیمان علیه السلام دربار به هره ورځ تر یو ټاکلي (مقرّر کړي) وخت پورې دوام درلود (لرلو)، مطلب یې دا دی چې «پخوا له دې نه چې تاسې له خپله درباره پاڅېږئ؛ زه به دغه شاهي تخت درحاضر کړی شم»، مګر په دغه کې هم لږ څه ځنډ (تأخیر) واقع کېده، او سُلیمان علیه السلام غوښته چې له دې نه مخکې د دې تخت راحاضر کړی شي.

قَالَ الَّذِيْ عِنْدَهٗ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتٰبِ اَنَا اٰتِيْكَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ يَّرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَ

وویل هغه (سړي) چې د ده سره یو علم وو له کتابه (منزّله یعني اسم الأعظم) زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا له هغه چې بیا راګرځي تاته سترګه ستا، (چې نیولې دې وي کوم شي ته).

تفسیر: راجح خو همدغه معلومیږي چې دغه سړی د سُلیمان علیه السلام صحابي او وزیر آصف بن برخیا رضي الله تعالی عنه دی، چې د سماوي کتابونو عالم او د الله تعالی د اسماوو او د کلامونو له تأثیراتو څخه واقف وو، عرض وکړ چې: زه د سترګو په یوه رپه کې د هغې تخت در حاضرولی شم، یعني همدا چې تاسي چاته وګورئ پخوا له هغه چې تاسي خپلې سترګې له هغه څخه ځان ته واړوئ؛ زه به هغه تخت دلته پخوا له طرفة العین څخه در حاضر کړم.

فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهٗ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّيْ لِيَبْلُوَنِيْۤ ءَاَشْكُرُ

نو کله چې ولید (سُلیمان) دغه (تخت) قرار پروت په نزد د ده؛ نو ویې ویل: دغه (ژر راوړل د تخت) له فضله (احسانه) د رب څما دی، لپاره د دې چې وازمویي ما چې آیا زه شکر کوم (پر نعمتونو د الله).

تفسیر: یعني دغه په ظاهري اسبابو سره نه دی، د الله تعالی فضل دی چې څما رفیق دغه درجې ته رسېدلی دی، چې تري داسې کرامات ظاهریږي، او کله چې د ولي او بالخاصه د صحابي کرامت د هم هغه نبي معجزه او د ده د اتباع ثمره وي؛ نو څکه پر سُلیمان علیه السلام هم د هغه شُکران عائد کیږي.

اَمْ اَكْفُرُ ؕ وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ رَبِّيْ غَنِيٌّ كَرِيْمٌ ﴿۴۰﴾

یا ناشکري (کُفران) کوم؟ او هر څوک چې شکر کوي؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې شُکر کوي خپل ځان ته (څکه چې پرې د نعمتونو دوام او تزیید کیږي)، او هر چا چې ناشُکري وکړه (کفران کوي)؛ نو بېشکه رب څما غني بې پروا دی (له شکر او له هر څیزه) کرم والا (څښتن ـ خاوند د سخاوت دی پر مستحقانو د انعام).

تفسیر: یعني د شُکر ایستلو نفع شاکر ته رسیږي، چې په دنیا او آخرت کې به مزید انعامات پرې مبذول کیږي، که ناشکري وکړي؛ نو الله ته به څه ضرر او نقصان ونه رسوي، څکه چې الله تعالی د داسې شکر ایستلو څخه قطعًا بې پروا او بالذات کامل الصفات او منبع الکمالات دی، څمونږ له کُفرانه د ده په کمالیه صفاتو کې هیڅ نقص او کمی نه راځي، دغه هم د الله تعالی لُطف او کرم دی، چې ناشکرانو ته سمدلاسه سزا نه ورکوي، نو د داسې کریم ناشکري کوونکی سړی په انتهایي درجه بې حیا او احمق دی.

قَالَ نَكِّرُوْا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ اَتَهْتَدِيْۤ اَمْ تَكُوْنُ مِنَ الَّذِيْنَ لَا يَهْتَدُوْنَ ﴿۴۱﴾

وویل (سُلیمان) چې نا آشنا (او په بل شان او شکل کړئ) تاسې دغې (بلقیس) ته تخت د دې، چې وګورو چې آیا پېژني یې یا کیږي له هغو کسانو چې نه یې پېژني.

تفسیر: یعني د تخت رنګ او وضعیت یې تبدیل کړ، او د هغه شکل او هیئت یې وګرځاوه، چې د هغه په لیدلو بلقیس په اسانی سره ونشي پوهېدی، په دې د بلقیس د عقل او فهم ازموینت او امتحان مقصود وو، چې د هدایت استعداد په دې کې تر کوم ځای پورې شته.

فَلَمَّا جَآءَتْ قِيلَ أَهَٰكَذَا عَرْشُكِ ۖ قَالَتْ كَأَنَّهُۥ هُوَ ۚ

نو کله چې راغله (بلقیس تخت یې هلته ولید)، وویل شو (ورته) آیا همداسې دی تخت ستا؟ نو وویل (بلقیس) لکه چې دا هم هغه دی.

تفسير: وېې نه ویل چې: هو ! هم هغه دی، او نه یې بالکل نفي وکړه، څه یې چې حقیقت وو؛ هغه یې صاف ظاهر کړ، چې تخت خو هم هغه دی، لیکن په اوصافو کې یې څه فرق او توپیر (تفاوت) راغلی دی، او کله چې دغه فرق دومره مهم او معتدّبه نه دی؛ نو ځکه ویلی شي لکه چې هم هغه دی.

وَأُوتِينَا ٱلْعِلْمَ مِن قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾

او راکړې شوی وو مونږ ته علم (په وحدت د رحمان او نبوّت د سُلیمان) پخوا له دې (معجزې کله چې هُدهد ستا لیك راوړ)، او وو مونږ مسلمانان (غاړه ایښودونکي حکم ستا ته).

تفسير: يعني مونږ ته لا له پخوا څخه دغه خبره معلومه وه، چې سُلیمان علیه السلام تش یو باچا نه دی، بلکه ورسره د الله تعالی یو مقرّب بنده هم دی، نو ځکه مونږ د اطاعت او تسلیم او انقیاد لپاره اختیار کړه.

وَصَدَّهَا مَا كَانَت تَّعْبُدُ مِن دُونِ ٱللَّهِ ۖ إِنَّهَا كَانَتْ مِن قَوْمٍ كَٰفِرِينَ ﴿٤٣﴾

او منع کړه (الله په توفیق خپل) دا له (عبادت د) هغه څیز چې وه دا چې عبادت یې کاوه غیر له الله، بېشکه چې دا وه (پخوا) له (هغه) قومه چې کافران وو.

تفسير: يعني الله تعالی، یا سُلیمان علیه السلام د الله تعالی په حکم ملکه بلقیس د لمر او نورو شیانو له عبادت څخه ستنه (منع) کړه، چې په هغه کې دا سره د خپل قوم مبتلا وه، یا یې دا مطلب چې د سلیمان علیه السلام په خدمت کې د حاضر پدلو تر وخته پورې چې د اسلام اظهار یې په علانیه ډول سره نه وو کړی، د هغه سبب دا وو چې د باطلو معبودانو خیال او د کفّارو صحبت او تقلید دا یې له داسې کولو څخه منع کړې وه، کله چې د نبيّ الله په ملاقات او زیارت مشرفه شوه؛ هغه ممانعت له منځه ورك شو، که نه د سلیمان علیه السلام د صداقت اجمالي علم دې ته لا له پخوا څخه حاصل وو.

قِيلَ لَهَا ٱدْخُلِى ٱلصَّرْحَ ۖ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَن سَاقَيْهَا ۚ قَالَ إِنَّهُۥ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ
مِّن قَوَارِيرَ ۗ قَالَتْ رَبِّ إِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَٰنَ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٤﴾

وویلی شو دغې (بلقیس) ته چې: ننوځه دې بنګلې ته، پس کله چې ولیده (بلقیس) دا (ښیښنه)؛ نو ګمان یې پرې وکړ د ژورو اوبو، او پورته یې کړه (پاینڅه) له دواړو پنډیو خپلو، نو وویل (سلیمان) بېشکه دغه (اوبه نه دي) یوه بنګله ده په ځمکه هواره ښویه (جوړه شوې) له ښیښو نه، وویل (بلقیس): ای ربه ځما ! بېشکه ما ظلم کړی دی پر ځان خپل، او اسلام مې راوړی دی سره له سُلیمانه خاص (هغه) الله ته چې رب (پالونکی) د عالمیانو دی.

تفسير: يعني له اوبو څخه د پورې وتلو په نیت یې خپلې پاینڅې پورته کړې، لکه چې عمومي قاعده ده، چې که د اوبو د ژوروالي اندازه په پوره ډول معلومه نه وي؛ نو له اوبو څخه پورې وتونکی ړومبی د خپلو پاینڅو په پورته کولو شروع کوي.

سُليمان عليه السلام پخپله سلام خانه کې ناست وو، چې هغه د تيرو (ګټو) په ځاى په ښيښو فرش شوې وه، دغه صافې او پاکې ښيښې له لرې داسې ښکارېدې لکه چې د اوبو لوى حوض وي، او ممکن دي چې له دغو ښيښو لاندې به واقعي اوبه هم وې، يعني حوض يې په ښيښو سره پټ کړى وي، دې په اوبو کې د ګډېدلو لپاره خپل پښې لوڅې (بربنډې) کړې، سُليمان عليه السلام پرې غږ وکړ چې: دغه د ښيښې فرش دى اوبه نه دي، بلقيس ته خپل د عقل قصور او د ده د عقل کمال ور معلوم شو، او په دغه باندې ښه وپوهېده، چې په ديانت هم پر هغو اسرارو چې دى پوهيږي؛ هغه هم صحيح دي، او دغه هم ورښکاره شوه چې پر هغو سازونو او سامونونو او وسائلو چې دغه قوم مغرور وو، او پرې نازېدل؛ دلته له هغه څخه ډېر سامونونه موجود وو، ګواکې سُليمان عليه السلام دوى ته تنبيه ورکړه، چې د لمر او د ستوريو پر ځلېدلو غولېدل او هغوى ته د معبود نسبت ورکول همداسې دي، لکه چې انسان د ښيښې په ځلېدلو وغوليږي، او د اوبو ګمان پرې وکړي.

کله چې ملکه بلقيس پر خپل قصور وپوهېده؛ نو وى يې ويل: اى ربه ځما ! بېشکه ما ظلم کړى دى پر خپل ځان، او اسلام مې راوړى دى سره له سليمانه خاص هغه الله ته چې رب د عالميانو دى، يعني يا الله ! زه ستا منونکې يم، او د سليمان عليه السلام دين او طريقه اختياروم، تر اوسه پورې مې پر خپل ځان باندې ډېر ظلم کړى دى، چې په شرک او کفر کې مبتلا وم، اوس له هغه څخه توبه کوم، او ستا د ربوبيت د دربار په طرف رجوع کوم !.

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَٰلِحًا أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ۝٤٥﴾

او خامخا په تحقيق لېږلى وو مونږ ثموديانو ته (قومي) وررور د دوى صالح (چې ووايه ثموديانو ته) داسې چې عبادت کوئ تاسې خاص د الله، پس ناڅاپه دوى دوه فرقې وې (مؤمن او کافر) چې سره يې جګړې کولې.

تفسير: يعني يوه ايمان لرونکې او يوه منکره، لکه مکي والو چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د راتګ په وخت کې پخپلو منځونو کې جګړې سره کولې، د ثموديانو د جګړې لږ څه تفصيل د «الأعراف» سورت په (۱۰) رکوع کې پر دغو آيتونو ﴿قَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ لِلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ لِمَنْ ءَامَنَ﴾ کې تېر شوى دى.

﴿قَالَ يَٰقَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِٱلسَّيِّئَةِ قَبْلَ ٱلْحَسَنَةِ ۖ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۝٤٦﴾

وويل (صالح) اى قومه ځما ! ولې جلتي کوئ تاسې په بدى (نزول د عذاب) پخوا له نېکى (توبې)، ولې مغفرت نه غواړئ تاسې له الله (په ايمان او توبه) لپاره د دې چې پر تاسې رحم وکړ شي؟.

تفسير: صالح عليه السلام دوى ډېر په هر ډول سره وپوهول، نو کله چې دوى پرې ونه پوهېدل؛ بالآخر يې دوى له عذابه ووېرول، چې د هغه په ځواب کې هغوى داسې وويل: ﴿وَقَالُوا۟ يَٰصَٰلِحُ ٱئْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ﴾ يعني که ته پخپلې دغې خبرې کې رښتين يې؛ نو ولې د الله تعالى عذاب پر مونږ نه نازليږي؟ او د څه لامله په کې ځنډ (تأخير) او ډيل واقع کيږي؟ صالح عليه السلام وويل: اى کمبختانو ! ولې د ايمان او توبې او د نېکى لار نه اختياروئ؟ چې په دنيا او آخرت کې ستاسې په کار درشي، او د څه له سببه بالعکس بدې او عذاب ژر غواړئ؟ دغه عذاب او بدي چې په خپل وخت کې پر تاسې واقع شي؛ نو ستاسې دغه ګرد شورماشور به پاى (آخر) ته ورسيږي، اوس وخت دى چې تاسې له خپلو ګناهونو څخه توبه وباسئ، او خپل ځان د الله تعالى له عذابه محفوظ او مصئون کړئ !، تاسې ولې توبه او استغفار نه کوئ څو الله تعالى د عذاب او زحمت په ځاى ثواب او رحمت در مرحمت کړي؟.

قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَن مَّعَكَ

وويل (ثموديانو) چې بدفالي نيولې ده مونږ په تا او په هغه چا چې له تا سره دي (له مؤمنانو).

تفسير: يعني اى صالحه ! له كله راهيسې چې ستا قدم ځمونږ په خاوره كې اېښود شوى دى، او تا پخپلو دغو خبرو شروع كړېده؛ پر مونږ راز راز مصائب او مصاعب را نازل شوي دي، او په هر كور كې جنګ او جګړې نښتې دي.

قَالَ طَائِرُكُمْ عِندَ اللَّهِ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾

وويل (صالح) چې: بدفالي د تاسې په نزد د الله ده (چې دركوي يې په بدل د كفر د تاسې)، بلكه تاسې يو قوم يئ چې ازمويلى كېږئ (كله په راحت او كله په زحمت).

تفسير: يعني دغه مصاعب او سختى ځما لامله پر تاسې نه دي راغلي، بلكه د دغو سبب ستاسې هغه بد قسمتي ده چې الله تعالى ستاسې د شرارتونو او بدو اعمالو لامله پر تاسې مقررې او مقدّرې كړې دي.

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾ قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾

او وو په ښار (د ثموديانو) كې نهه سړي (غټ شرير) چې فساد به يې كاوه په ځمكه (د حجر كې)، او نه به يې كوله اصلاح. وويل (ثموديانو) حال دا چې قسمونه يې خوړلي وو په الله چې: خامخا د شپې به ولوېږو پر دغه (صالح) او اهل (عيال او امّت) د ده، (او وژنو به يې)، بيا به خامخا ووايو مونږ هرومرو ولي د ده ته (كه د قتل دعوى راباندې وكړي؛) چې: نه وو ليدلى مونږ ځاى د هلاكت د اهل د ده (نو نه يو خبر چې چا وژلى دى)، او بېشكه چې مونږ خامخا له صادقانو يو (په دعوى خپله كې).

تفسير: دغه نهه سړي ممكن دي چې د نهو ټبرو سرداران او مشران وي، چې د دوى كار په ملك كې پرته (علاوه) له فتنې او فساد او خرابۍ اچولو څخه بل هيڅ شى نه وو، د اصلاح او درستي په طرف به هيڅكله دوى خپل مخ نه اړوه، په معظمه مكه كې هم د كفّارو نهه مشران وو، چې تل به يې د اسلام په مخالفت او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په معاندت كې سعي او مجاهدت كاوه، او نورو مفسّرانو د هغوى نومونه هم ليكلي دي، دغو د صالح عليه السلام د قوم نهو غتو اشرارو پخپلو منځونو كې معاهده او قسمونه سره يادل كړل؛ چې ګرد به سره يو ځاى كيږي، او د صالح عليه السلام په كور به ورننوځي، او دى به سره له ګردو كور وكهوله له يوه مخه وژني، بيا كه څوك د ده د وينې دعوادار پيدا شي؛ نو مونږ به ورته ووايو چې: مونږ له دغه داړې او د ده له وژونكي څخه نه يو خبر، او مونږ رښتيا وايو چې مونږ د ده د كور دغه تباه او وران وضعيت په خپلو سترګو نه دى ليدلى.

وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَأَنجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾

او فريب وكړ دوى په فريب كولو سره او فريب وركړ مونږ په فريب وركولو سره، حال دا چې دوى پرې نه پوهېدل. پس وګوره چې څرنګه شو عاقبت د مكر (انجام د فريب) د دوى، بېشكه

چې مونږ هلاک کړل دغه (نهه واړه) او قوم د دوی ټول (په غږ د جبریل). پس دغه دي کورونه
د دوی (ورته وګورئ) چې وران تش پراته دي، په سبب د دې چې ظلم (شرک) کاوه دوی،
بېشکه په دغه (اهلاک د ثمودیانو) کې خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی لپاره (د هغه)
قوم چې پوهیږي (په خیر او شر خپل، او ترې عبرت اخلي). او نجات ورکړ مونږ (له دغه عذابه)
هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی وو، او وو دوی چې ویرېدل (له الله او ځانونه یې ساتل له
شرکه او معاصیو).

تفسیر: د دوی مکر خو همدغه د دروغو تړون وو، او د دوی د غه مکر په مقابل کې الله تعالی دوی ته ښه ډیل او مهلت ورکړ، چې په زړه پورې خپلو شرارتونو ته تکمیل ورکړي، څو د عذاب عظیم په مستحق کېدلو کې هیڅ حجّت او عذر پاتې نشي، دوی داسې ګڼل چې ګواکې مونږ صالح علیه السلام له منځه لرې کوو، او له دې نه نه وو خبر چې په واقع سره دوی پخپلو دغو اعمالو سره خپل بېخ وباسي، او په خپل لاس خپل ځان له منځونو لرې کوي، موضح القرآن داسې لیکي: «د دوی د اهلاک اسباب خپل د تکمیل حد ته رسیدلي وو، ځکه څو شرارت خپل د تکمیل حد ته ونه رسیږي؛ اهلاک نه واقع کیږي».

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ
شَهْوَةً مِّن دُونِ ٱلنِّسَآءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

او (یاده کړه قصه د) لوط کله چې ویې ویل قوم خپل ته: آیا راځئ تاسې فاحشې (قبیح کار د
لواطت) ته حال دا چې وینئ تاسې (یو بل په دې بد عمل کې چې څومره مردار کار دی؟) آیا
تاسې خامخا راځئ سړیو ته له جهته د شهوت غیر له ښځو (چې د شهوت د دفعې لپاره دي) بلکه
تاسې یو قوم یئ ناپوهان (له قبح د عواقبو خپلو).

تفسیر: یعني که تاسې نه پوهېږئ چې د دغې بې حیایی آخره خاتمه څه کیږي؛ نو په انتهایي درجه جاهلان او ناپوهان یئ.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓا۟ أَخْرِجُوٓا۟ ءَالَ لُوطٍ مِّن قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾

پس نه وو جواب د قوم د دغه (لوط بل شی) مګر همدا وو چې وبه ویل دوی (یو بل ته): وباسئ
(وشړئ) تاسې خپلخانه د لوط له دې ښاره خپله (چې سدوم دی)، بېشکه دوی داسې سړي دي
چې ځانونه پاک ساتي (له کارونو څمونږ او بد یې ګڼي).

تفسیر: یعني دغه لوط چې خپل ځان لوی، پاک، صاف او صفا ساتي؛ نو بیا څمونږ له ناپاکانو سره څه کار او غرض لري؟.

فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ قَدَّرْنَٰهَا مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَسَآءَ مَطَرُ
ٱلْمُنذَرِينَ ﴿٥٨﴾

پس نجات ورکړه مونږ دغه (لوط) ته او اهل د دغه (لوط) ته مګر ښځه د ده چې مقدره کړې
وه مونږ هغه (کافره ښځه په ازل کې) له باقي پاتې کېدونکیو (په عذاب کې). او ووراوه مونږ پر
دوی باران (د تیږو ـ ګټو چې هلاک شول پرې) پس بد باران د ویرول شویو (په عذاب سره)
باران د دوی دی.

تفسير: يعني هغوی يې تباه او هلاک کړل، او لوط عليه السلام ته يې سره د ده د مسلمانانو ملګريو نجات ورکړ، ليکن د لوط عليه السلام ښځه چې د دغو اشرارو کفّارو سره يې مرستې کولې؛ هغه هم له هم هغو هلاک کېدونکيو سره پاتې شوه، او په دغو ګردو مجرمينو باندې پاک الله له آسمانه تيږې (ګټې) اوورولې، او دغه ښار يې له يوه مخه پر بل مخ واړاوه.

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ ۗ آللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾

ووايه (اې محمده !) چې ټولې ثناوې ستاينې (صفتونه) خاص الله لره دي (په نصرت د ابرارو، او ذلّت د کفارو)، او سلام دی پر بندګانو د دغه (الله) هغه (بندګان) چې غوره کړي دي دوی (الله پر ټولو مخلوقاتو)، آيا الله خير بهتر غوره دی که هغه بتان چې دوی يې شريکان کوي (له الله سره؟ بلکه الله بهتر دی !).

تفسير: وروسته د قصصو له فراغه: ﴿آللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ يې د توحيد بيان فرمايلی دی، دغه الفاظ د خطبې په ډول تعليم فرمايي، چې ښايي يخوا له بيانه وي، «موضح القرآن» ليکي: د الله تعالی تعريف کول، او په انبياوو سلام لېږل، او وروسته له هغه په بله خبره شروع کول يې خلقو ته وروښودل، ځينې مفسّرين وايي: د الله تعالی هغه کمالات او احسانات چې پاس د قصصو په منځ کې مذکور شول؛ پر هغو ځمونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم ته حکم وشو، چې د الله تعالی حمد او ثناء ووايي، او شکر پر ځای راوړي، او پر هغو مقبولو بندګانو چې د ځينو د هغو ذکر پاس وکړ شو؛ سلام ولېږي، له دې ځايه د توحيد وعظ شروع کړی شوی دی، يعني د پاس قصصو د اورېدلو او په تکويني آيتونو باندې د فکر او غور کولو څخه وروسته تاسې پخپله دغه راوښيئ، چې د دغه «وحده لا شريک له» الله تعالی منل خير، بهتر، غوره، نافع او معقول دي؟ يا د ده په الوهيت کې د هغو خوارو عاجزانو او ناتوانو مخلوقاتو معبود درول؟ او له الله تعالی سره يې شريک ګرځول؟ اوس دغه مسئله دومره سخته او مشکله نه ده، چې د هغې په فيصله کولو کې څه تدقيق او ځنډ (تأخير) کولو ته څه حاجت او ضرورت پاتې وي، خو بيا هم د زيات تذکير او تنبيه په غرض وروسته له دې نه د الله تعالی ځينې داسې شئون او صفات بيانيږي چې د ده پر توحيد او تقدّس دلالت کوي، او ځينې هغه خير او نفعې شمېرل کيږي، چې د الله تعالی د رحمت او د فضل آثار په هغو کې له ورا ښکاري، نو فرمايي چې:

أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَّا كَانَ لَكُمْ أَن تُنبِتُوا شَجَرَهَا ۗ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه، او نازلې کړې يې دي لپاره د تاسې له (طرفه د) اسمان اوبه، پس زرغون کړل مونږ په دغو (اوبو) سره باغونه خاوندان د رونق (او ښايست)، نه دی کېدونکی له تاسې دا (کار) چې زرغونې کړئ تاسې ونې د هغو.

تفسير: آيا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسې چې هيڅ نشي کولی؟ بلکه له سره د ونو زرغونول ستاسې په اختيار کې نه دي، دا لا څه چې له هغه ځينې ميوې او ثمرات او نور شيان هم راوباسئ.

أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾

آيا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه نشته)، بلکه دغه (مشرکان) يو داسې قوم دی چې ځنګ کوي (له توحيده).

تفسير: يعني په دې باندې ګرده دنيا پوهيږي، او پخپله همدغه مشركان يې هم مني، چې د ځمكې او اسمان پيدا كول، د باران (وريا) ورول، د ونو ـ نباتاتو زرغونول غير له الله تعالى څخه د بل چا كار نه دی، لكه چې د لوى قرآنكريم په بل ځاى كې د مشركانو داسې اقرار او اعتراف هم مذكور دی، بيا وروسته له دې نه چې تر دې ځاى پورې ورسيدئ، نو بيا ولې له سمې لارې څخه كاږه كيږئ؟ كله چې ماسوا الله څخه بل داسې يو ذات نشته، چې د دغو ګردو (ټولو) مخلوقاتو انتظام او تدبير وكړى شي، يا د كوم شي مستقل اختيار ولري؛ نو بيا د الله تعالى په ألوهيت او معبوديت كې څرنګه بل څوك ورسره شريكيدى شي؟ «عبادت» د انتهايي تذلل نوم دی، نو دغسې عبادت هغه ذات ته لايق دی، چې په انتهايي درجه كامل او بااختياره وي، د كوم ناقص يا عاجز مخلوق له لوى خالق سره په معبوديت كې برابرول، انتهايي ظلم، ضد او عناد دی.

أَمَّن جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ

بلكه هغه څوك (بهتر دی) چې ګرځولې يې ده ځمكه ځاى د قرار (آرام)، او ګرځولې يې دي په منځ د دغې ځمكې كې نهرونه (سيندونه، رودونه، ويالې د اوبو)، او ګرځولي يې دي دغې (ځمكې) ته محكم لوړ (اوچت) غرونه.

تفسير: چې په كې ايښي دي لكه ميخونه او بارونه تر څو ودريږي، ونه خوځي، يعني د انسانانو او حيواناتو دېره ځاى دی، چې په آرامى سره پرې ژوندون كوي، او له دې حاصلاتو او پيداوار څخه ګټه (فائده) او نفعه اخلي.

وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا

او ګرځولې يې ده په منځ د دوو بحرونو (خواږه او تروه) كې پرده (چې سره ګډ نشي).

تفسير: آيا دغه الله موصوف په دغه صفاتو بهتر دی كه معبودان د تاسې چې هيڅ نشي كولى؟ د دې تحقيق پر دغه آيت ليكلى شوى دی: ﴿وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَّحْجُورًا﴾ (۱۹ جزء د الفرقان سورت (۵) ركوع، (۵۳) آيت) كې دې ولوستل شي.

أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

آيا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه ! نشته) بلكه اكثر د دغو (مشركانو) نه پوهيږي.

تفسير: په توحيد چې ايمان نه راوړي، يعني آيا بل كوم بااختياره ذات شته؟ چې دغسې كار وكړى شي؟ او پر دغه بناء د معبود ګرځيدلو لايق شي؟ كله چې نشته؛ نو معلوم شو چې دغه مشركين محض دجهالت او ناپوهى لامله د شرك او مخلوق پرستى په ژوره كنده كې لويدلي دي، او لا پسې د جهل په سوړو كې ننوځي.

أَمَّن يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ

بلكه هغه څوك (بهتر دی) چې قبلوي سوال د عاجز (بېكس بې بس) كله چې وبولي دغه (مضطر) هغه (الله أكبر)، او لرې كوي بدي سختي.

تفسير: يعني كله چې الله تعالى اراده وفرمايي؛ نو د بېكسانو او ناقرارانو او بې وځلو دعاوې او نارې اوري، سختي ترې لرې كوي، لكه چې (په ۷ جزء د الأنعام سورت په (۴) ركوع (۴۱) آيت كې) يې فرمايلي دي: ﴿فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِن شَاءَ﴾ ګواكې الله تعالى دعاء هم له عادي اسبابو څخه يو سبب ګرځولې ده، چې پرې د مسبب ترتّب د الله تعالى په مشيت د شروطو پر استجماع او د موانعو پر ارتفاع كيږي، علامه طيبي رحمه الله او نورو ويلي دي چې: په دغه آيت كې

مشرکینو ته تنبیه ده، چې د سختیو مصائبو او شدائدو په وخت کې تاسې هم مضطرب کېږئ، او همدغه پاك الله ته دعا او ناري کوئ، او نور معبودان ستاسې له یاده وځي، نو بیا د فطرت او ضمیر دغه شهادت مو ولې د امن او اطمینان په وخت کې له تاسې هیرېږي.

وَيَجۡعَلُكُمۡ خُلَفَآءَ ٱلۡأَرۡضِۗ

او ګرځوي (الله) تاسې لره خلیفګان په ځمکه کې (په ځای د تېرو خلقو).

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی که معبودان د تاسې چې هیڅ نه شي کولی؟ یعني یو قوم او نسل له ځمکې څخه پورته کوي، او د دوی په ځای بل قوم او نسل ودانوي، چې دوی پر ځمکه د مالکیت او سلطنت له حیثه تصرّفات کوي.

ءَإِلَٰهٞ مَّعَ ٱللَّهِۚ قَلِيلٗا مَّا تَذَكَّرُونَ ٦٢

آیا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه، نشته) لږ شانته پند قبلوئ (او غور چلوئ تاسې).

تفسیر: یعنې که تاسې په پوره ډول سره فکر کولی؛ نو د لږې تللو لپاره هیڅ یو ضرورت نه وو پاتې، همدغو خپلو حوائجو او ضروریاتو او د اقوامو همدغه تبدیل او تغیر ته به مو کتل، نو پخپله به پوهېدئ چې د هغه قدیر ذات په لاس کې چې د دغو امورو قبضه او اختیار دی؛ یواځې هم هغه ذات د عبادت وړ او مستحق دی.

أَمَّن يَهۡدِيكُمۡ فِي ظُلُمَٰتِ ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِ وَمَن يُرۡسِلُ ٱلرِّيَٰحَ بُشۡرَۢا بَيۡنَ يَدَيۡ رَحۡمَتِهِۦٓۗ

بلکه هغه څوك (بهتر دی) چې لاره ښيي تاسې ته (په ستوریو سره) په تیارو د بر (بیدیا) او (په تیارو) د بحر (دریاب) کې، او هغه (څوك بهتر دی) چې رالیږي بادونه زېرى ورکوونکي په مخ کې د رحمت (باران) خپل.

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی؟ که معبودان د تاسې چې هیڅ نشي کولی؟ الله تعالی د وچې او سیند په تیارو کې د ستوریو په وسیله ستاسې لارښوونه کوي، اعم له دې نه چې بلاواسطه وي که د قطب ښوونکې او نورو آلاتو په واسطه وي، او پخوا د رحمت له بارانه هواوې او بادونه چلوي، او په هغو سره د باران د راتګ زېرى ورکوي.

ءَإِلَٰهٞ مَّعَ ٱللَّهِۚ تَعَٰلَى ٱللَّهُ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ٦٣

آیا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (بلکه نشته) ډېر لوی دی، ډېر پورته دی الله له هغو (شیانو) چې شریکوي یې دغه (مشرکان له الله سره).

أَمَّن يَبۡدَؤُاْ ٱلۡخَلۡقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ

آیا هغه څوك چې له ړومبی یې پیدا کړي دي خلق (له نطفې په ارحامو کې)، بیا به یې ژوندي کوي (بعد الموت په قیامت کې).

تفسیر: ګرد خلق دغه قبلوي چې ابتدائي تخلیق د الله تعالی کار دی، وروسته له مرګه بیا ژوندي پاڅېدل هم پر هم دغه قیاس کړئ، د «بعث بعد الموت» منکرین هم هم دغومره پوهېږي چې که بالفرض وروسته له مرګه بیا ژوندون وي؛ نو هغه کار هم د هم هغه ذات دی چې اول ځلي یې پیدا کړي دي.

وَمَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ

او هغه څوک چې رزق روزي درکوي تاسې ته له (طرفه د) اسمانه (په باران) او له ځمکې (په محصولاتو يې، آيا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی؟ که معبودان د تاسې چې هيڅ نشي کولی؟).

تفسير: يعني هغه کوم ذات دی چې د سماوي او ارضي اسبابو په وسيله سم له خپله حکمته سره تاسې ته روزي دررسوي؟

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ قُلْ هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۶۴﴾

آيا شته بل معبود له الله سره؟ (بلکه نشته) ووايه (ای محمده ! دوی ته) راوړئ تاسې بُرهان (سند) خپل (په دې چې غير له الله همداسې کولی شي) که چېرې يئ تاسې صادق (رښتين په دې دعوی خپله کې).

تفسير: يعني سره د دغو صافو، ښکاره دلائلو له اورېدلو بيا تاسې د الله تعالی وحدانيت او د کفر او شرک نقصان او قباحت نه تسليموئ، نو هر هغه دليل چې تاسې يې د خپلې دغې باطلې دعوی په ثبوت کې لرئ؛ هغه راوړاندې کړئ !، څو د هغې له مخې ستاسې دروغ او رښتيا ښکاره شي، مګر له هغوی سره دليل او برهان چېرې دی؟ محض د ړندو په تقليد رهي (روان) دي: ﴿وَمَنْ يَّدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۙ لَا بُرْهَانَ لَهٗ بِهٖ ۙ فَاِنَّمَا حِسَابُهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ﴾ (۱۸ جزء د «المؤمنون» سورت (۶) رکوع، (۱۱۷) آيت).

قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ ؕ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) نه پوهېږي هغه څوک چې په اسمانونو کې دي، او په ځمکه کې دي (له پرښتو او انسانانو) په غيبو امورو باندې مګر (عالِم دی پر غيبو) الله.

تفسير: دغه آيت د سابق مضمون تکميل او د لاحق مضمون تمهيد دی، د دې جزء له ابتداء څخه تر دې ځايه پورې د الله تعالی د تام قدرت، عام رحمت، او د کامل ربوبيت بيان وو، يعنې هر کله چې الله تعالی په دغو صفاتو او شئونو کې متفرد دی؛ نو ښايي چې په الوهيت او معبوديت کې هم متفرد وي، په دغه آيت کې په الوهيت له بله حيثيته استدلال کاوه شي، يعنې معبود به هم هغه ذات کېدی شي، چې له تام قدرت سره محيط او کامل علم هم ولري، او دا هغه صفت دی چې په ځمکه او اسمان کې هيڅ يو مخلوق ته نه دی حاصل، او د هم هغه رب العزّت سره مخصوص دی، پس په دغه اعتبار سره هم د معبوديت استحقاق له هم هغه واحد ذات لپاره ثابت شو.

وَمَا يَشْعُرُوْنَ اَيَّانَ يُبْعَثُوْنَ ﴿۶۵﴾

او نه پوهېږي دغه (کفار) چې کله به بيا ژوندي راپاڅولی شي دوی.

تفسير: يعنې پر قيامت يقين نه لري، او وايي چې قيامت کله راځي؟ چې د هغه په اثر مړي بيا ژوندي کېږي، پر دغه هيڅوک نه دي خبر، ړومبی د مبدأ ذکر کېده، له دې ځايه وروسته د معاد ذکر شروع کېږي.

بَلِ ادّٰرَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ ۚ بَلْ هُمْ فِيْ شَكٍّ مِّنْهَا ۚ بَلْ هُمْ مِّنْهَا عَمُوْنَ ﴿۶۶﴾

بلکه ستړي ستومان، او له کار لویدلی دی علم د دوی په (کار د) آخرت کې، بلکه دغه (کفّار) په شک کې دي له دغه (قیامت)، بلکه دغه (کفّار) له دغه (قیامت) نه ړانده دي (د زړه په سترګو چې پرې باور نه کوي).

تفسیر: یعني ډېر عقل او فکر یې وچلوه، او له ډېر فکر وهلو څخه بیخي ستړي او ستومان شول، خو سره له هغه هم د آخرت په حقیقت او کیفیت ونه پوهېدل، کله د هغه په نسبت په حیرت شول، کله په شک کې ترې ولوېدل، او کله ترې منکران شول. (موضح القرآن).

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَءِذَا كُنَّا تُرَٰبًا وَءَابَآؤُنَآ أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هَٰذَا نَحْنُ وَءَابَآؤُنَا مِن قَبْلُ إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي (او د زړه سترګې یې ړندې دي): آیا کله چې شو مونږ خاورې او پلرونه څمونږ (هم خاورې شي)؛ آیا خامخا به مونږ رایستلی شو (ژوندي له څمکې جزاء ته). خامخا په تحقیق وعده کړی شوې ده له مونږ سره د دې (بعث بعد الموت، هم) له مونږ سره، او هم له پلرونو څمونږ سره له دې (وعدې د محمد نه) پخوا (د نورو انبیاوو له خوا)، نه دي دغه خبرې (بل شی) مګر لیکلې قصې (باطلې دروغ افسانې) دي د ړومبنیو (خلقو).

تفسیر: یعني پخوا له دې نه څمونږ له پلرونو سره هم داسې وعدې شوې وې، دغه ده چې عیناً نن له مونږ سره هم هغسې خبرې او اترې دغه رسول کوي، لیکن سره د دومره قرنو او پېړیو د تېرېدلو مونږ ته تر نن ورځې پورې دغه خبره نشوه څرګنده او نه مو واورېده چې ورروسته له دې نه چې مړي په خاورو کې سره ګډوډ او مخلوط شي، هغه به بیا ژوندي کیږي، لکه چې د پخوا په شان روغ رمټ انسان ترې جوړ او عیان کیږي، او بیا د خپلو اعمالو سزا مومي؟.

قُلْ سِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَٱنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې وګرځئ تاسې په ځمکه (د مکذبینو) کې، پس وګورئ چې څرنګه شو عاقبت (آخره خاتمه) د ګنهګارانو (کافرانو؟ او ترې عبرت واخلئ !).

تفسیر: یعني ډېرو مجرمانو ته په همدغې دنیا کې عبرتناکه سزا ورکړی شوې ده، او د انبیاوو علیهم السلام مواعید پر دوی منطبق ګرځېدلي دي، پر همدغه دې د «بعث بعد الموت» قیاس هم بنایي چې وکړی شي، چې بالیقین بعث، حساب کتاب، ثواب عقاب، او اخروي عذاب شته، چې ټول ربښتیا دي، او الله تعالی له هغه څخه خبر راکړی دی، او هغه ضرور راتلونکی دی، او دغه لویه کارخانه هم داسې خوشې او بې نتیجې نه پاتې کیږي، او دغه هم امکان نه لري، چې پر دغو ټولو علوي او سفلي موجوداتو داسې کوم عمومي حاکم نه وي، چې حق په حقدار ورسوي، او خپل دغه ګرد رعایا همداسې مهمل پرېږدي، کله چې ټولو مجرمانو ته دلته پوره سزا نه ورکوله کیږي؛ نو یقیني ده چې هرومرو بل کوم ژوندون او جهان شته، چې هلته به هر څوک د خپلو اعمالو نتیجه او سزا او جزاء وومومي، که تاسې پر همدغه خپل تکذیب دوام (ټینګوالی) وکړئ؛ نو هم هغسې چې د نورو مکذّبینو آخره خاتمه او انجام شوی دی؛ ستاسې به هم کیږي.

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُن فِى ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

او مه خفه کېږه (ای محمده !) پر دوی (چې ستا تکذیب کوي او له ایمانه مخ اړوي)، او مه اوسه په تنګي (د زړه) کې له هغه چې دوی مکر کوي (له تا سره ځکه چې زه ستا حافظ او ناصر یم).

تفسیر: یعني ای محمده ! دغه مکذبان د دوی په ښو او بدو په ښه شان سره وپوهوه ! او د آخرې خاتمې تنبیه ورته ورکړه !، وروسته له دغو پوهولو له دوی نه جدا شه !، که دغه خلق حق ونه مني؛ نو تاسې ډېر غمجن، متأسف او مه خفه کېږئ !، او نه د دوی د مکر او فریب او د حق په خلاف له تدبیر کولو څخه زړه تنګه او ملول کېږئ؟ تاسې خو خپل فرض په پوره ډول سره اداء فرمایلی دی، الله تعالی پخپله داسې ضدي او عنادي کسانو ته سزا ورکوي، او هم هغسې چې پخواني مجرمان یې په سزا رسولي دي؛ دوی هم رسوي.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾

او وایي دا (کفّار) کله به وي دغه وعده (د نزول د عذاب) که یئ تاسې صادقان (رښتیني په دغې دعوی خپلې کې).

قُلْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ رَدِفَ لَكُم بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې نږدې ده چې شي پیوست په تاسې پسې ځینې هغه (عذاب) چې غواړئ یې تاسې په جلتی.

تفسیر: یعني ډېر شورماشور او غوغا مه نښلوئ !، هغه وعده هرومرو ایفاء کېدونکې ده، او هیڅ لرې نه ده چې د هغې وعدې کومه برخه تاسې ته ډېره نږدې شوې او در پورې نښتې هم وي، لکه چې ډېرې ورځې نه وې تېرې چې پر دوی باندې سخت قحط نازل شو، او هم د «بدر» په غزوه کې د دغه عذاب یوه برخه وررورسېده، پاتې شو قیامت کبری؛ د هغه هم ځینې آثار او علائم در ښکاره شوي دي.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

او بېشکه رب ستا خامخا څښتن (خاوند) د فضل (احسان، انعام) دی پر خلقو (چې دوی ژر په ګناهونو نه نیسي)، ولیکن اکثر د دوی شکر نه کوي (په دې نعمت چې د عذاب تأخیر دی).

تفسیر: یعني که الله تعالی پخپل فضل او کرم سره د عذاب په لېږلو کې تاخیر کوي؛ نو لازم وو چې دوی دغه تأخیر غنیمت ګڼلای، او د دغې مهربانۍ په مقابل کې یې شکر ایستی، او د صالح عمل لاره به یې خپلو ځانونو ته غوره کړې وی، لیکن پر خلاف د دې دوی ناشکري کوي، او په خپله خوله عذاب غواړي.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٧٥﴾

او بېشکه رب ستا ته خامخا معلوم دي هغه څه چې پټوي یې سینې (زړونه) د دغو (کفارو) او هغه څه چې ښکاره کوي یې دوی. او نشته هیڅ شی پټ پناه (له حوادثو) په اسمان او په ځمکه کې؛ مګر (لیکلی) دی په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کې.

تفسیر: یعني ستاسې ظاهري او باطني اعمال، د زړونو پټې خبرې، نیات، ارادې، د ځمکې او د اسمانونو ډېر زیات پټ اسرار ګرد د الله تعالی په علم کې او د لوح محفوظ په دفتر کې درج دي، هره خبره له هغه سره موافقه واقع کېږي، تلوار کولو یا ځنډ کولو څخه هیڅ یو حاصل او ګټه په لاس نه درځي، هر هغه څیز چې د الله تعالی په علم کې طي شوی وي؛ ژر یا په ځنډ پر خپل وخت هرومرو کېدونکی دی، او هر یوه ته سم د ده له عمل، نیت، عزم او ارادې سره موافقه ثمره او نتیجه خامخا وررسېدونکې ده.

إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾
وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

بېشکه چې دغه قرآن قصه کوي (بیانوي) پر بني اسرائیلو باندې اکثر له هغو شیزونو چې دوی په هغو (شیزونو) کې سره اختلاف کوي. او بېشکه دغه (قرآن) خامخا هدایت دی او رحمت دی لپاره د مؤمنانو (چې هم دوی پرې نفع اخلي).

تفسیر: یعني اوس د عملي فیصلې وخت نه دی راغلی، بېشکه قرآن د قولي او عملي فیصلې لپاره راغلی دی، په دغه وخت کې په سماوي علومو او مذهبي شیانو کې له ګردو څخه لوی علماء بني اسرائیل ګڼل کېدل، مګر د عقائدو، احکامو، قصصو، روایاتو او نورو په متعلق د هغوی د شدیدو اختلافو قاطعه فیصله او ښه تصفیه همدغه پاک قرآن اورولې ده.

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُم بِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾

او بېشکه رب ستا فیصله به وکړي په منځ د دوی کې (په قیامت کې) په حکم (عدل) خپل سره، او همدی ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه علم والا (پر ټولو احوالو او اشیاوو).

تفسیر: یعني قرآن خو د پوهولو او ښوولو لپاره نازل شوی دی، باقي د ټولو معاملاتو حکیمانه او عادلانه فیصله سم له حکمته سره پخپله قدرت لرونکی قادر او توانا الله تعالی کوي.

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۖ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾

پس توکل (اعتماد) وکړه خاص پر الله (او د معاندانو له عداوته مه ویرېږه ای رسوله ځما !)، بېشکه ته پر حق ښکاره یې (چې اسلام دی).

تفسیر: یعني تاسې د هیڅا د اختلاف او تکذیب څخه مه متأثر کېږئ !، یواځې پر پاک الله اعتماد او توکل ولرئ !، او پخپله وظیفه کې چې دعوت او تبلیغ دی؛ مشغول او لګیا اوسئ !، پر هغه سمه صافه لاره چې تاسې درومئ؛ په هغې کې هیڅ قسم خرخشه او اندېښنه نشته، کله چې انسان پر سمه لاره رهي (روان) وي، او پر واحد الله تعالی اعتماد ولري؛ نو د بل هیڅ شي ویره او اندېښنه ورسره نه وي.

إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَا أَنتَ بِهَادِي
الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

بېشکه ته نه شې اورولی (خبره) مړیو ته، او (همداسې) نشې اورولی کڼو ته غږ د نارو (د وعظ) کله چې وګرځي دوی په دې حال کې چې شا کوونکي وي. او نه یې ته لاره ښوونکی ړندو ته (چې یې راوګرځوې) له ګمراهۍ د دوی څخه، نه اوروې ته (په سماع د فائدې رسولو سره)؛ مګر هغه چا ته چې ایمان راوړي په آیتونو (د قدرت) ځمونږ، پس همدوی مسلمانان دي (غاړه اېښودونکي الله ته).

تفسیر: یعني هم هغسې چې یوه مړي ته خطاب یا کوم کاڼه ته نارې وهل په تېره بیا چې تاته یې شاه هم وي، او په منډو در څخه ځغلي، او د نارې وهونکي په طرف قطعًا متلفت نه وي؛ سودمن نه دی، همدغه د هغو مکذبینو حال دی، چې د دوی زړونه مړه شوي دي، او په زړه کاڼه هم دي، او د اورېدلو اراده هم بیخي نه لري، نو د دوی په حق کې هیڅ

نصيحت نافع او كار كوونكى نه دى، كه يو خاص ړوند د غتو او ړنو ستركو خاوند نشي؛ نو تاسې به هغه ته څرنګه لار يا بل شى ورونبوولى شئ؟

يعني پند او نصيحت د هغو خلقو په حق کې نافع دی، چې يې ومني او پرې متأثر شي، او د اثر قبلول همدغه دی چې د الله تعالى پر كلام يقين او باور وكړي او ويې مني.

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾

او كله چې واقع ثابت شي خبر د عذاب پر دغو (بني آدمانو او نژدې شي قيامت پر دوى)؛ نو راوبه باسو مونږ دوى ته يو دابه (ژوندى خوځېدونكي تلونكي) له ځمكې، چې خبرې كوي دغه (دابّه) له دوى سره، چې بېشكه دا خلق وو چې په دلائلو (د قدرت او الوهيت) ځمونږ به يې يقين نه كاوه.

تفسير: موضح القرآن ليكي: «پخوا له قيامته به په مكه معظمه كې د صفا غر وچوي، او له هغه څخه به يو ژوندى خوځېدونكى ووځي، چې له خلقو سره به خبرې كوي، چې اوس قيامت نژدې دى، او صادق مؤمن به له كاذب منكر څخه په نښه كولو سره بېلوي»، له ځينو رواياتو څنې معلومېږي چې دغه به بالكل په آخره زمانه كې واقع كيږي، چې لمر له مغربه وخېژي، نو قيامت د همدغې ورځې نوم دى، چې د ټولې دنيا ګرد موجوده نظام به په كې ګډوډ او خرابيږي، نو د داسې خوارقو په وقوع كې هيڅ تعجّب نه دى يكار چې د قيامت د قريبوؤ علاماتو او د دې مقدمې په شان ظاهرولى شي، ښايي د «دابة الأرض» په ذريعه د دې خبرې ښودنه مقصود وي؛ هغه خبره چې تاسې د يو رسول په ژبه نه منله؛ نن مجبور يئ چې د يوه حيوان په ژبه يې ومنئ !، مګر د دغه وخت منل تاسې ته مفيد او نافع نه دي، او له دغه څخه يواځې د مكذبينو تجهيل او تحميق مطلوب دى، چې د منلو وخت تېر شو.

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِّمَّن يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾

او (ياد كړه) هغه ورځ چې ژوندى به راپورته كړو له (قبورو د) هر امّت (فرقې) څخه يو فوج (چې اشراف او رؤساء دي) له هغو (منكرانو) چې تكذيب كوي په آيتونو ځمونږ، پس د دوى جماعتونه به سره يو ځاى كيږي، بيا روانيږي.

تفسير: د هر ګناه كوونكي ټولنه او لښكر به سره بېل وي.

تنبيه: عمومًا مفسرينو د ﴿فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾ معنى په ستنولو (واپس كولو) سره كړې ده، يعني د هر امّت مكذبان به د محشر په طرف بيول كيږي، او دوى به دغومره ډېر او زيات وي، چې وړاندې تلونكي خلق به د وروستنيو مخه بندوي، او له مخكې تللو څخه به يې ستنوي (واپس كوي)، لكه چې په لوى بيروبار او ازدحام كې د انتظام د ټينګك ساتلو لپاره همداسې وضعيت غوره او اختياروله شي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوا قَالَ أَكَذَّبْتُم بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا أَمَّاذَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

تر هغه پورې چې راشي دوى (ټول محشر ته) نو وبه فرمايي (ورته الله) آيا تكذيب كړى وو تاسې د آيتونو ځما، حال دا چې احاطه نه وه كړې تاسې په هغو (آيتونو) له جهته د علمه، آيا څه شى دى هغه چې وئ تاسې چې كاوه به مو (هغه له مأمور به څخه؟ وواييء !).

تفسیر: یعني زیار (محنت) یې ونه کړو، او کوښښ یې ونه کړ چې په پوره ډول به پرې پوهېدل، او تمامو اطرافو او جوانبو ته به یې کتل، ابتداء یې د هغه په تکذیب خوله وسپړله، «یا وواییځ ! که داسې نه ده نو نور مو څه کول؟ یعنې ماسوا له دې نه ستاسې بل څه کار وو؟» امکان لري چې مطلب یې داسې وي، چې بې له غوره او فکر کولو څخه تاسې هم داسې د هغه تکذیب کړی وو؟.

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِم بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنطِقُونَ ﴿٨٥﴾

او واقع ثابته به شي خبره (د عذاب) پر دغو (منکرانو) باندې په سبب د هغه چې ظلم یې کړی وو، پس دوی به هیڅ خبرې نشي کولی (په عذر خواهی له جهته د عذاب لا متناهي).

تفسیر: یعني د دوی د شرارتونو یقیني ثبوت وشو، او د الله تعالی حجّت پر دوی تمام شو، اوس وروسته له دې نه به دوی څه ویلی شي؟.

أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾

آیا نهویني دا (منکران د حشر) چې بېشکه مونږ ګرځولې مو ده شپه (توره تیاره) لپاره د دې چې آرام وکړي دوی په کې، او (ګرځولې مو ده) ورځ لیدونکې (تکه سپینه روښانه چې کسب وکار په کې وکړي)، بېشکه په دغه (تعاقب د لیل او نهار) کې خامخا دلائل (د قدرت او عبرت) دي لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعني څرنګه ښکاره دلائل او واضحې نښې الله تعالی په دنیا کې دوی ته وروښودې، خو دوی لږ څه هم پر هغو فکر او غور ونه کړ، که یواځې د شپې او د ورځې پر دغه دائمې تبدیل او تحویل او نورو اختلافاتو دوی خپل افکار چلولی او پرې غور او خوض یې کولی؛ نو د الله تعالی پر توحید، د انبیاوو پر ضرورت او اهمیت او پر «بعث بعد الموت» پر ګردو شیانو به دوی پوهېدل، چې بالآخر هغه کوم یو ذات دی چې داسې مضبوط او محکم انتظام سره برابر وروسته له ورځې څخه شپه، او د شپې څخه ورځ راښکاره کوي، او څمونږ د ظاهري بصارت لپاره وروسته د شپې له تیارو د ورځې رڼا خوروي، نو آیا دغسې یو مطلق قادر څمونږ د باطني بصیرت لپاره د اوهامو او اهواوو په تیارو کې د معرفت او هدایت رڼا نه ده رالیږلې؟.

وَيَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَن شَاءَ اللَّهُ ۚ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ۚ صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ۚ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾ مَن جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا وَهُم مِّن فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ ﴿٨٩﴾ وَمَن جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چې پو کی وکړ شي په صور (شپیلی) کې، نو ویریږي (له ډېره هیبته) هر هغه څوک چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څوک چې په ځمکه کې دي، مګر هغه څوک چې اراده وفرمایي الله (د نه ویرېدلو د هغه)، او ټول به راشي د دغه (الله په حضور په قیامت کې) عاجزان. او ویني به ته غرونه (په قیامت کې) ګمان به کوې ته پر هغو چې کلک ولاړ دي (له

جهته د لویوالي) حال دا چې دوی به ځي تیریږي پشان د وریځې، کاریګري د الله (یا وکړ دا کار الله په کولو سره) هغه (الله) چې محکم (درست) کړی یې دی هر څیز (چې پیدا کړی یې دی)، بېشکه چې دغه (الله) ښه خبردار دی په هغو کارو چې کوئ یې تاسې. هر هغه څوک چې راشي په حسنه (نېکۍ) سره (چې کلمه د توحید ده)؛ پس شته ده ته (جزاء) بهتر غوره له هغه، او دوی به له سختې وېرې د دغې ورځې په امان وي. او هر هغه څوک چې راشي په سیئه (بدۍ شرک سره)؛ پس نسکور به وغورځول شي مخونه د دوی په اور (د دوزخ کې، او وبه ویل شي دوی ته له جانبه د الله) آیا جزاء درکوله کیږي (بلکه نه درکوله کیږي)؛ مګر (جزاء د شرک او نورو معاصیو) هغه چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: د صور «شپېلۍ» پو کوونکې پرښته اسرافیل علیه السلام دی، چې د الله تعالی د حکم په انتظار کې د صور د پوکولو لپاره تیار ولاړ دي.

په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې: ﴿إِلَّا مَن شَآءَ ٱللَّهُ﴾ جبرئیل، میکائیل، عزرائیل علیهم السلام دي، ځینې د دې مصداق شهداء بولي، والله أعلم.

(موضح القرآن) لیکي: یو ځلې صور پوکلی کیږي، چې د هغه په اثر به ګرد مخلوق سره مري، دوهم صور چې وپوکلی شي؛ د هغه په اثر ټول مړي بیا له سره ژوندي کیږي، دریم صور چې وپوکلی شي؛ دوی ګرد ویریږي، په څلورم کې ګرد بېهوشه کیږي، په پنځم کې بیا په هوش کیږي، د «صور» پوکل به څو څو ځلې صورت نیسي، اکثر علماء یواځې هم دغه دوې نفخې مني، یعنې ګرد سره فقط دوه ځلې صور پوکلی کیږي، او دغه ګرد احوال او اهوال د هم دغو دوو شپېلیو لاندې درجوي، والله أعلم.

﴿وَتَرَى ٱلْجِبَالَ﴾ الآیة - او وینې به ته غرونه په قیامت کې، ګمان به کوې ته پر هغوی چې کلک ولاړ دي، له جهته د لویوالي، حال دا چې دوی به تیریږي په شان د وریځې، یعنې دغه لوی لوی غرونه چې تاسې یې اوس وینئ، او د دې خیال کوئ چې دغه به تل پر ځمکه کلک ولاړ وي، او له سره به له خپله ځایه نه ښوریږي، دغه ګرد به د قیامت په ورځ کې د ټکولو شویو رنګینو وړو په شان په فضاء او هواء کې الوځي او ګرځي، او د وریځو په شان به ژر ژر درومي، لکه چې د (۲۷) جزء د «الواقعة» سورت په اوله رکوع (۵-۶) آیتونو کې داسې یو آیت لولو: ﴿وَبُسَّتِ ٱلْجِبَالُ بَسًّا ۞ فَكَانَتْ هَبَآءً مُّنۢبَثًّا﴾ او په «القارعة» کې لولو ﴿وَتَكُونُ ٱلْجِبَالُ كَٱلْعِهْنِ ٱلْمَنفُوشِ﴾، او (۱۶ جزء د «طه» سورت په (۶) رکوع، (۱۰۵) آیت کې) لولو: ﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّى نَسْفًا﴾.

تنبیه: د دغه آیت هیڅ تعلّق د ځمکې د حرکت او سکون سره نشته، لکه چې ځینې متنورین له هغه څنې پوهېدلي دي.

﴿صُنْعَ ٱللَّهِ ٱلَّذِىٓ أَتْقَنَ كُلَّ شَىْءٍ﴾ یعنې هغه ذات چې هر شی یې په نهایت حکمت سره درست کړ، هغه الله تعالی چې نن یې دغه غرونه داسې درانه او مضبوط جوړ او درولي دي، هم هغه الله تعالی به یوه ورځ دوی بڅرکي بڅرکي او دړې وړې کوي، او ترې دوړې به جوړوي، او په هواء به یې الوځوي، دغه د غرونو الوځول به د خرابۍ او تباهۍ په غرض نه وي، بلکه د عالم په نظام کې به سره لاندې باندې او لازمه تعدیلات کوي، او په همغه درجه یې رسوي چې د هغه لپاره یې پیدا کړي دي، نو دغه ګرد به د هغه حقیقي صانع صنعت او کاریګري وي، چې د هغه هیڅ یو تصرّف له حکمت څخه تش نه دی، ﴿إِنَّهُۥ خَبِيرٌۢ بِمَا تَفْعَلُونَ﴾ الله تعالی ستاسو په اعمالو خبردار دي چا چې څه کړی وی د هغه پوره جزاء به ورکول کیږي نو چا چې نیکي کړي وي توحید کلمه یې ویلې وي، او عقیده یې پرې ساتلې وي نو هغه ته به ښه بدله وي، او چا چې شرک او بد عمل کړي وي هغه ته به د هغه د شرک او بد عملونو سزا پوره ورکول کیږئ.

إِنَّمَآ أُمِرۡتُ أَنۡ أَعۡبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ ٱلۡبَلۡدَةِ ٱلَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُۥ كُلُّ شَيۡءٖۖ

بېشکه همدا خبره ده چې امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسې چې عبادت کوم د رب د دې بلدې (ښار) هغه (الله) چې حُرمت (عزت يې) ورکړی دی دې (ښار د مکې ته په امن سره)، او خاص همدغه الله لره دي (ملكا، خَلقًا، وعبيدًا) هر شی.

تفسير: له بلده او ښار څخه مراد مكّه معظّمه ده، چې الله تعالى هغې ته خاص تعظيم، تحريم او تکريم ور په برخه کړی دی، نو د دغه تخصيص او تشريف په سبب د رب اضافت د هغې په طرف وکړ شو، که نه الله تعالى خو د ټولو شيانو رب او مالك دی.

وَأُمِرۡتُ أَنۡ أَكُونَ مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ٩١

او امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسې چې شم زه له مسلمانانو (غاړه اېښودونکيو الله ته).

تفسير: يعني په هغو خلقو کې محسوب شم، چې د پاك الله کامل حكم منونکي او فرمان وړونکي دي، او بيخي يې خپل ځانونه ورسپارلي دي.

وَأَنۡ أَتۡلُوَاْ ٱلۡقُرۡءَانَۖ فَمَنِ ٱهۡتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهۡتَدِي لِنَفۡسِهِۦۖ وَمَن ضَلَّ فَقُلۡ إِنَّمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُنذِرِينَ ٩٢

او (بل مأمور يم) په دې چې ولولم قرآن (پر تاسو، وايې وروم خلقو ته)، پس هر چا چې سمه صافه لاره وموندله؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې سمه صافه لاره يې وموندله لپاره د ځان (او فائدې خپلې)، او هر څوك چې ګمراه شو؛ پس ووايه (ای محمده ! ده ته) بېشکه همدا خبره ده چې زه له وېروونکيو څخه يم.

تفسير: يعني زه بالذات هم د الله تعالى بندګي او فرمان برداري کوم، او نورو ته هم د الله تعالى دغه عظيم الشأن قرآن اوروم، او د هدايت سمه صافه لاره خلقو ته ورښيم، پس هر څوك چې لاره يې وموندله له جهته د متابعت ځما توحيد د الله او نفي د شركاوو ته؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې لاره يې وموندله لپاره د ځان خپل، ځکه چې نفع يې همده ته راجع ده، او هر څوك چې ګمراه شو له جهته د مخالفت ځما؛ پس ووايه ورته چې: بېشکه همدا خبره ده چې زه له وېروونکيو څخه يم، او پر ما غير له پيغام رسولو بل هيڅ نشته، او وبال د ضلال د بل چا پر ما نه لوېږي، يعني ما خپل پند او نصيحت کړی دی، او له دغه تبليغه مې ځان فارغ الذمه ګرځولی دی، که تاسو نه پوهېږئ، يا ځان پرې نه پوهوئ؛ نو په دغه صورت کې ستاسو نقصان دی، او دغه احكام پخوا له امر د قتال وو.

وَقُلِ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمۡ ءَايَٰتِهِۦ فَتَعۡرِفُونَهَاۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُونَ ٩٣

او ووايه (ای محمده !) چې ټولې ثناوې ستاينې (صفتونه) (خاص) الله ته دي (په دغه نعمت د علم او نبوّت)، ژر به وښيي (الله) تاسې ته دلائل (د قدرت خپل)؛ پس وبه پېژنئ تاسې هغه (دلائل)، او نه دی رب (پالونکی) د تا غافل (بېخبره) له هغو عملونو نه چې کوئ يې تاسې (ای مشرکانو نو جزاء به ورکړي هر چا ته د ده له عمله سره سمه).

تفسير: يعني الله تعالى ته په زړهاوو ځلې د حمد او شکر ځای دی، چې زه يې هادي او مهتدي ګرځولی يم، في الحقيقت د تعريف لايق هم هغه لوی او مقدّس ذات دی، هر چا ته هر هغه ښېګنې يا کمال چې ور په برخه شوی دی؛

د ده له لطف او مرحمت څخه دی، ژر به وښیي الله تاسې دلائل د قدرت خپل، پس وبه پېژنئ تاسې هغه دلائل، یعنې وروسته له دې نه الله تعالی ستاسې په منځ کې یا د باندې د خپل قدرت هغه نمونې او څما د صداقت داسې ښکاره دلائل به درښیي؛ چې د هغو په لیدلو سره به تاسې وپوهېږئ چې بېشکه دغه د الله تعالی هغه آیات دي، چې د هغو اطلاع مونږ ته رسول الله صلی الله علیه وسلم راکړې وه.

تمت سورة النمل، ولله الحمدُ والمنة.

سُورَةُ القَصَصِ

«د (القصص) سورت «مکّي» دی، پرته له (۵۲) تر (۵۵) آیتونو پورې، چې «مدني» دي، او له (۸۵) آیت څخه چې په جحفه کې د هجرت په جریان کې نازل شوی دی، (۸۸) آیتونه (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۸) او په نزول کې (۴۹) سورت دی، وروسته د «النمل» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طٰسٓمٓ ۝١ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۝٢ نَتْلُوْا عَلَيْكَ مِنْ نَّبَاِ مُوْسٰى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۝٣

دا (آیتونه د دې سورت) آیتونه د کتاب مبین (ښکاره) دي (چې خیر او برکت یې ښکاره او د حق او د باطل بېلوونکی دی). لولو مونږ پر تا (ای محمده !) له (ځینو) خبرو د موسی او د فرعون په حقه (رښتیا) سره، لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعني مسلمان خلق دې خپل حال قیاس کړي !(موضح) د ظالمانو په مقابل کې څرنګه چې د موسی علیه السلام په ذریعه الله تعالی بني اسرائیل سره له ضعف او کمزورۍ د فرعونیانو په مقابل کې منصور او مظفر وګرځول؛ همداسې مسلمانانو ته هم اګر که نن په مکې معظمې کې قلیل ـ ضعیف او ناتوانه په نظر راځي، د دوی د بېشمارو زورورو اعداوو په مقابل کې بری او کامیابي ور په برخه کوي.

اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْاَرْضِ وَجَعَلَ اَهْلَهَا شِيَعًا يَّسْتَضْعِفُ طَآئِفَةً مِّنْهُمْ

بېشکه چې فرعون لويي (او تکبّر) غوره کړی وو په ځمکه (د مصر) کې، او ګرځولي يې وو اهل د دغه (مصر) ټولې ټولې، چې ضعيفه (مقهوره) کړې يې وه يوه طائفه له دوی (چې بني اسرائيل وو).

تفسیر: یعني په مصر کې قبطيان ودان وو، چې د فرعون له قوم څخه وو، او سبطيان هم اوسېدل چې په بني اسرائیلو سره مشهور وو، لیکن فرعون به د ظلم او تکبّر له لارې بني اسرائیلو ته فرصت او موقع نه ورکوله، چې دوی ترقي وکړي، او په هوسايۍ (راحت) او آرام سره ژوند ولګوي، ګواکې ګـرد قبطیان سرداران او آغایان ګرځیدلي وو، او د انبیاوو اولاد بني اسرائیل یې خپل غلامان او نوکران ګرځولي وو، او پر دوی به یې ډېر ذليل کارونه او سخته بيګاري اجراء کوله، او په هيڅ ډول يې نه پرېښودل چې دوی په مملکت کې قوت او وقعت حاصل کړي.

يُذَبِّحُ اَبْنَآءَهُمْ وَيَسْتَحْيٖ نِسَآءَهُمْ

چې وژل به يې ځامن د دوی (چې نسل يې منقطع شي) او ژوندۍ به يې پرېښودې ښځې (جنکیاني) د دوی (خپل خدمت ته).

تفسیر: مفسّرین وايي چې: فرعون یو خوب ولید چې کاهنانو د هغه تعبیر داسې وکړ چې: «د کوم داسې بني اسرائیلي هلاك له لاسه به ستا دغه سلطنت تباه او بربادېږي، چې لا تر اوسه نه دی ځېږېدلی»، نو ځکه فرعون د دغې پېښې د

مخې نیولو په قصد دغه د ظلم او حماقت تدبیر له خپله ځانه وویست، چې د تل لپاره بني اسرائیلیان مغلوب، مقهور او ذلیل وساتي، څو په دوی کې داسې کوم قوّت او قدرت پیدا نشي، چې له هغه څخه د بغاوت او شرارت کومه اندېښنه متصوره وي، او داسې امر يې صادر کړ: «وروسته له دې نه هومره بني اسرائیلي هلکان چې پیدا کېږي؛ دوی دې د يوې مخې څخه ووژلی شي !، او په دغه ترتیب دې د راتلونکې مصیبت او خطرې مخه په ښه شان سره ونیوله شي، کله چې قبطیانو ته د سبطیانو د جونو له خوا داسې کومه خطره نشته؛ نو دوی دې ژوندی پرېښودی شي، څو وروسته له پېغلتوبه له هغوی څخه قبطیان د وینځو په شان کار واخلي».

إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ④

بېشکه وو دغه (فرعون) له مفسدانو (چې راز راز فسادونه به يې کول).

تفسیر: يعني فرعون خو بالطبع په ځمکه کې خرابي غورځوونکی وو، نو ځکه د داسې لوی ظلم او ستم څخه له سره نه لړځېده، او نه يې زړه خوږېده.

وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ⑤ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ

او اراده وکړه مونږ د دې چې منّت احسان کېږدو پر هغو کسانو چې ضعیفان کړی شوي وو په ځمکه (د مصر) کې، او چې وګرځوو مونږ دوی امامان (مقتدایان)، او وګرځوو مونږ دوی وارثان (د ملك د فرعون). او چې قُدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه (د مصر او شام) کې.

تفسیر: يعني د دغه ملعون انتظامات خو هغه وو، او ځمونږ اراده داسې وه چې کمزوران زورور کړو، او ټيټ مخلوق هسك (اوچت) کړو، او د هغه قوم پر سر د ديني امامت او دنيوي سیادت تاج کېږدو، چې د فرعون او فرعونیانو له لوري ذلیل حقیر او مریان شوي وو، او له هغو ظالمانو او متکبّرانو څخه هغه ځمکه پاکه او صافه کړو.

وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ

او چې وښیو فرعون او هامان (وزیر ته يې).

تفسیر: هامان د فرعون وزیر او د ده په ظلم، ستم او تیري کې له ده سره شریك، د ده د کار آله او د لاس د يوې همسا په شان وو.

وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ⑥

او لښکرو د دغو دواړو ته له دغو (بني اسرائیلو نه) هغه شی چې وو دوی چې ویرېدل (به ترې چې زوال د قوّت او سلطنت د قبطیانو دی).

تفسیر: يعني د هغې خطرې لامله چې دغو قبطیانو د سبطیانو پر زرهاوو معصومو هلکان وژلي وو؛ مونږ اراده وفرمایله چې هم هغه خطره وردمخه کړو، فرعون خپل ګرد امکاني کوښښ او زیار (محنت) پکار واچولو، چې په هیڅ صورت هغه بني اسرائیلي هلك چې د هغه له لاسه د ده سلطنت تباه کېږي؛ مصئون او مأمون پاتې نشي، او فرعون د ده له شره ساتلی وي، مګر کله چې د الله تعالی د ارادې په مقابل کې هیڅ مانع نه شي دربدی؛ نو هم هغه معهود هلك يې د ده په غېږ کې وپاله، او د دوی په وسیله يې وساته، او دغه يې علی رؤوس الأشهاد ثابت او محقق کړ؛ د هر هغه کار او انتظام اراده چې الله تعالی وفرمايي؛ هیڅ يو قوّت او قُدرت د هغه په انسداد کې نه موفّق کېږي.

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ أُمِّ مُوسَىٰٓ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِى ٱلْيَمِّ

او وحي (الهام) وكړ مونږ مور د موسی ته داسې چې تی ورکوه ته دغه (موسی) ته، نو کله چې ووېرېدې ته (په ده)؛ پس وغورځوه دغه (موسی سره له تابوته) په سیند کې.

تفسیر: د موسی علیه السلام مور ته یا الهام وشو، یا یې په خوب کې ولید، یا په بله کومه ذریعه ورمعلومه شوه، څو چې تاته خپل د دې هلک د وژلو ویره او اندېښنه نه وي پیدا شوي؛ په منظم ډول سره یې وپاله !؛ او تی ورکوه !، کله چې د وژلو ویره درته پیدا شي؛ نو په یوه صندوق کې یې تابوت کړه، او د نیل په سیند کې یې لاهو کړه، دغه قصه د «طه» په سورت کې هم لیکلې شوې ده.

وَلَا تَخَافِى وَلَا تَحْزَنِىٓ ۖ إِنَّا رَآدُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ۝

او مه وېرېږه ته (له غرق یې) او مه خفه کېږه ته (له بېلتون یې) ! بېشکه چې مونږ بېرته راوستونکي یو د دغه (موسی) تاته، او (بیا) ګرځوونکي یو د دغه (موسی) له مرسلانو (پیغمبرانو).

تفسیر: یعني مور ته یې ډاډینه او تسلي ورکړه شوه، چې مه وېرېږه، او بې له کوم تردّد او اندېښنې یې په سیند کې لاهو کړه !، ستا دغه هلک له سره نه ضایع کېږي، او د خپل ځوی د دغه بېلتون څخه هم مه خفه کېږه ! چې مونږ یې ډېر ژر بېرته ستا غېږې ته درولو، او د پاک الله اراده په دې خبره تللې ده، چې له دې نه یو ډېر لوی کار واخلي، او د رسالت په منصب یې افتخار وبخښي، او هیڅ یو قوت او طاقت د الله د ارادې په مخ کې حائل او مانع نشي کېدی، او دغه ګرد موانع به له منځه لرې کېږي، او دغه مقدّس مقصد هرومرو پوره کېدونکی دی، چې د دغه محترم مولود له وجوده سره متعلق دی.

فَٱلْتَقَطَهُۥٓ ءَالُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا ۗ إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَٰمَٰنَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا۟ خَٰطِـِٔينَ ۝

پس ومونده دغه (او ونیو تابوت د موسی) کورنۍ د فرعون لپاره د دې چې شي دغو (فرعونیانو) ته دښمن او (سبب د) غم، بېشکه چې فرعون او هامان (وزیر یې) او لښکرې د دغو دواړو وو (دا ټول) خطاکاران.

تفسیر: مور یې خپل هلک د لرګیو یوه صندوق کې وغورځوه، او د سیند په اوبو کې یې خوشې کړ، صندوق د اوبو د جریان په متابعت په داسې یوې ویالې کې لاړ چې د فرعون په باغ کې تېرېده، او هلته د مېرمنې آسیې رضي الله تعالی عنها د فرعون ښځې په لاس کې ولوېد، مېرمنې آسیې رضي الله تعالی عنها ته ددغه ښکلي هلک ښکلې صورت ډېر ښه په نظر ورغی، او د ده په وچولي (تندي) کې د نجابت او شرافت آثار ورښکاره شول، نو یې د پاللو په غرض راپورته کړ، مګر د دې پورته کولو آخري نتیجه داسې شوه، چې دغه وړوکی لوی شو، او د فرعون او د فرعونیانو سخت مخالف او دښمن ثابت شو، او د دوی په حق کې د روح د سوهان په شان عیان شو، نو ځکه الله تعالی هغوی ته موقع ورکړه چې دی راپورته کړي، لعین فرعون له دې څخه څه خبر وو، د هغه دښمن له وېرې چې زه په زرهاوو معصوم هلکان وژنم، هغه هم دغه هلک دی، چې نن په ډېر ناز او نعمت سره څمونږ په لاسو د هغه پالنه او روزنه کېږي.

وَقَالَتِ ٱمْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِّى وَلَكَ ۖ

او وویل ښځې د فرعون (آسیې چې دغه هلک) یخوالی د سترګو دی ماته او تاته.

تفسیر: یعني خومره ښکلی، ګلالی او په زړه پوري هلکك دی، مونږ هلكك نه لرو، راځئ! چې له ده سره خپل فهم غلط کړو، او سترګې پرې رڼې او زړونه مو خوښ کړو.

لَا تَقْتُلُوهُ عَسَىٰ أَن يَنفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا

مه وژنئ دغه (هلکك) ښایي چې نفع به راورسوي مونږ ته، یا به ونیسو دی ځوی.

تفسیر: یعني کله چې لوی شي؛ ځمونږ په کار به راشي، او که مو مناسب وګاڼه؛ نو خپل متبني به یې وګرځوو.

وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝٩

حال دا چې دوی نه پوهېدل (پر دغه سبب د هلاکك د فرعونیانو).

تفسیر: یعني له دې نه خو نه وو خبر؛ کله چې دی لوی شي نو څه څه کارونه به وکړي؟ آیا دغه خبره خو ضروري نه ده، چې همدغه هلکك به هم هغه ځمونږ معهود دښمن وي، چې مونږ ترې اندېښنه لرو، بیا چې یې کله مونږ وپالو، نو دی به څرنګه ځمونږ په خلاف څه اقدام وکړي؟، دوی له دې نه نه وو خبر چې دغه هلكك به له هغه لوی ذات سره زیاته دوستي کوي، چې د ټول جهان رب او پالونکی دی، او کله چې تاسې د هغه ربّ العالمین دښمنان یئ؛ نو ځکه دی به مجبور وي چې د هغه حقیقي رب العالمین په حکم ستاسې سره مخالفت وکړي.

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا ۖ إِن كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَن رَّبَطْنَا عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝١٠

او سبا ته وګرځېد زړه د مور د موسی تش له صبره قراره (او له نورو افکارو پرته ـ علاوه د غمه د موسی)، بېشکه چې نژدې وه چې اظهار وکړي په دغه (موسی سره چې ځوی مې دی) که چېرې نه وی محکم کړی مونږ (صبر او ثبات) پر زړه د دې، چې شي دا له باور کوونکیو (په وعده د الله سره).

تفسیر: اګر که د موسی علیه السلام مور د موسی علیه السلام تابوت په سیند کې لاهو کړ، مګر د مورولي لورېني او د مورولي مینې کله دې ته اجازه ورکوله او آرامه به یې پرېښوده، چې د موسی علیه السلام له حاله او له یاده غافله پاتې شي، نو شپه او ورځ به د موسی علیه السلام فکر او ذکر له دې سره مل وو، او له زړه څخه یې صبر او قرار فرار کړی وو، اونژدې وو چې د ضبط او صبر تار ترې وشلیږي، او په عمومي ډول سره د ژړا او انګولا په ضمن کې دغه خبره ترې څرګنده شي، چې زه هغه کمبخته مور یم چې خپل ځوی مې په خپل لاس په سیند کې غورځولی دی، که چا موندلی وي یا یې پته ور معلومه وي؛ نو راته ودې وایي، مګر د الله تعالی دغه الهام ﴿إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ به ورته ډاډینه او تسلي ورکوله، نو دغه د الله تعالی کار وو چې د دې زړه ته صبر، ثبات، او تسکین ور په برخه کړي، څو د الله تعالی اسرار پخوا له وخته افشاء او اظهار نه شي، او لږ څه مدّت وروسته پخپله د موسی علیه السلام مور ته عین الیقین حاصل شي، چې د الله تعالی دغه وعده هرومرو پوره کېدونکې ده.

وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ ۖ فَبَصُرَتْ بِهِ عَن جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝١١

او ویل (مور د موسی) خور د دغه (موسی) ته چې څه برابره ورور پسې دې (او خبر یې راوړه)، پس کتل به یې دغه (موسی) ته له لرې ځایه (لکه پردی) حال دا چې دغه (فرعونیان) نه پوهېدل (په دغه خورولۍ او جاسوسی د دې).

تفسیر: یعني کله چې د فرعون په حرم سرای کې هغه صندوق خلاص او دغه هلك په کې وموندل شو، او په ګرده دنیا کې یې آوازه (انګازه) ګډه او شهرت یې وموند، د موسی علیه السلام مور خپلې لور د موسی علیه السلام خور ته لا له پخوا څخه حکم ورکړی وو، چې ته دې د خپل ورور په سراغ او پته لګولو پسې تل لګیا اوسه !، او له لرې په پټه سره د هغه حال او احوال ځان ته معلوم کړه ! چې چېرې پیدا کیږي؟ او څه ما جرا پرې تیریږي؟ کله چې دغه جینۍ پوهه او هوښیاره وه، د هغه شهرت او انګاځې په اثر یې ژر ځان برابر هم هغه ځای ته ورسوه، چې پر هغه له سینده موندلې هلك باندې لوی ازدحام او بیروبار جوړ شوی وو، او هلته لکه یوه بې تعلقه اجنبیه لرې ودرېده، او هیڅ څوك په دې ونه پوهېدل چې دا د دغه هلك خور ده.

وَحَرَّمۡنَا عَلَيۡهِ ٱلۡمَرَاضِعَ مِن قَبۡلُ فَقَالَتۡ هَلۡ أَدُلُّكُمۡ عَلَىٰٓ أَهۡلِ بَيۡتٖ يَكۡفُلُونَهُۥ لَكُمۡ وَهُمۡ لَهُۥ نَٰصِحُونَ ۝١٢

او حرام (منع) کړي وه مونږ پر دغه (موسی ته رودل د) دایګانو له پخوا (د بېرته ورتلو مور خپلې ته)، نو وویل (خور د موسی) آیا خبر کړم زه تاسې پر اهل د (داسې) کاله باندې چې واخلي وساتي دا (هلك) تاسې ته، او دوی به ده ته له خیر غوښتونکیو وي.

تفسیر: یعني د فرعون ښځې ملعون فرعون هم د دغه هلك په پالنه او ساتنه راضي کړ، دلته د تي ورکوونکیو فکر ورپیدا شو، او ډېرې دایګانې یې طلب کړې، مګر الله تعالی لا له پخوا څخه د موسی علیه السلام شونډې کلکې تړلې وې، چې پرته (علاوه) د خپلې مور له تي څخه د بل چا تی په خوله ونه نیسي، نو سخت تشویش ور پیدا شو، چې داسې یوه مرضعه له کومه ځایه راپیدا کړه شي، چې دغه هلك یې تی وروي؟ ولې چې موسی علیه السلام به مطلقًا د هیڅ یوې مرضعې تي ته خپل مخ نه اړاوه، فرعوني خدم او حشم په همدغه فکر او اندېښنه کې وو چې د موسی علیه السلام خور ووېل چې: «زه د داسې یوې کورنۍ معرفي تاسې ته کولی شم، چې ډېره پاکه او صافه ده، او ممکن دي چې دغه هلك د هغې کورنۍ د کومې ښځې تی وروي، او تر هغه ځای پورې چې زه معلومات لرم؛ هغوی به په ډېرې لورینې (مهربانۍ) او خیر غوښتنې سره د دغه هلك روزنه او پالنه کوي، ځکه چې هغه کورنۍ ډېره شریفه او نجیبه ده، او علاوه پر هغه د باچاهۍ له کوره د انعام او اکرام لوی توقّعات هغوی لا په دې اړوي چې پر دغه هلك ښه توجه او فهم ولري».

بالنتیجه د همدې جینۍ په مشوره د موسی علیه السلام مور وغوښتله شوه، په مجرد د دې چې د خپلې مور بوی پر موسی علیه السلام ولګېده؛ په ډېره مینه او محبت سره یې خپل ځان د مور په تي پورې ونښلوه، او په غړ کهار سره یې په تي رودلو شروع وکړه، فرعوني کورنۍ ته د دغې ښځې پیدا کېدل ډېر غنیمت معلوم شول، چې بالآخر هغه هلك د یوې مرضعې یعني د خپلې مور تي سره پخلا شو، او شودې یې روې، په دغه ټول سره خوښ او خوشال شول.

فَرَدَدۡنَٰهُ إِلَىٰٓ أُمِّهِۦ كَيۡ تَقَرَّ عَيۡنُهَا وَلَا تَحۡزَنَ وَلِتَعۡلَمَ أَنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞ

پس بېرته راوست مونږ دغه (موسی) مور خپلې ته لپاره د دې چې یخې (او رڼې) شي سترګې د دې (په بېرته رسېدو د موسی)، او چې نشي غمجنه (په بېلتون یې)، او لپاره د دې چې وپوهیږي (په عین الیقین هم) په دې چې بېشکه وعده د الله حقه ده.

تفسیر: یعني په ﴿إِنَّا رَآدُّوهُ إِلَيۡكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ﴾ کې دوه وعدې ورسره شوې وې، یوه خو هم هغه وعده وه چې مور یې پخپلو سترګو ولیده چې په څه یو حیرانوونکې طریقه پوره او تر سره شوه، او د دویمې وعدې د پوره کېدلو لپاره ورته قیاس موقع پیدا شوه، چې بېشکه هغه هم په خپل وخت او نېټه پوره کېدونکې ده.

وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

وليكن اكثر د دوی نه پوهيږي (پرې چې حقه ده).

تفسير: يعني د الله تعالی وعده هرومرو رسېدونکې او واقع کېدونکې ده، هو ! په منځ کې ډېر خنډونه او موانع پېښيږي، چې د هغو په نسبت ډېر ضعيف الاعتقاد کسان متردّد او مشتبه کيږي، (موضح).

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾

او کله چې ورسېد (موسی) زور (قوّت د ځواني خپلې) ته، او برابر شو (په عقل)؛ نو ورکړ مونږ ده ته حکمت (نبوّت) او علم (پوهه)، او همداسې (مهرباني چې وکړه مونږ په موسی او مور يې؛) جزاء ورکوو مونږ نيکي کوونکو ته.

تفسير: يعني کله چې موسی عليه السلام د خپل رُشد او ځلميتوب وخت ته ورسېد؛ نو مونږ ده ته ډېرې د حکمت خبرې وروښودې، او خصوصي علم او فهم او پوهه مو ورکړه، ځکه چې دی د هلکتوبه صالح او نېک عمل وو، نو داسې پوهو او قابلو خلقو سره ځمونږ لطف او مرحمت همداسې مبذول کيږي.

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينِ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَٰذَا مِن شِيعَتِهِ
وَهَٰذَا مِنْ عَدُوِّهِ ۖ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِن شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ
عَلَيْهِ ۖ قَالَ هَٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ ۖ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي
فَغَفَرَ لَهُ ۚ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾

او ننوت (موسی) ښار (د مصر) ته په وخت د غفلت د اهل د هغه کې (د غرمې په وخت کې چې ويده وو)، پس ويې موندل په دغه ښار کې دوه سړي چې جګړه يې سره کوله، دغه يو (سبطي) له تابعانو د دغه (موسی وو)، او هغه (بل قبطي) له دښمنانو د دغه (موسی) وو، پس مرسته (مدد) وغوښته دغه (سبطي) چې له تابعانو د دغه (موسی) وو پر هغه (قبطي) چې له دښمنانو د ده وو، پس په سوک وواهه هغه (قبطي) لره موسی؛ پس قضاء وکړه (الله) په دغه قبطي (چې مړ يې کړ په سوک د موسی سره)، کله چې د وژلو قصد يې نه وو کړی، او نه وو مأمور په قتل د هغه؛ نو ځکه) وويل (موسی) چې: دغه کار له عمله د شيطان دی، بېشکه چې دغه (شيطان) دښمن دی (د انسانانو) لغزوونکی دی ښکاره. وويل (موسی) ای ربه ځما ! بېشکه زه چې يم ظلم مې کړی دی په نفس خپل (په قتل د دغه قبطي سره)، پس مغفرت وکړه ماته (د دغې ګناه ځما)، پس مغفرت وکړ (الله) دغه (موسی) ته، بېشکه چې (الله) همدی دی خامخا ښه بخښونکی د (خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: موسی عليه السلام وروسته له ځلميتوبه يوه ورځ په داسې وخت کې ښار ته ورسېده چې خلق غافل ويده وو، ښايي چې يا به د شپې يا به د غرمې وخت وو، موسی عليه السلام چې کله ځلمی شو؛ د فرعون له قوم او د دوی د ظلم او کفر له سببه بېزاره وو، او تل به يې له بني اسرائيلو سره ناسته او ولاړه درلوده، د ده د مور کور د ښاره د باندې وو، موسی عليه السلام به کله کله هلته ورته، او کله به د فرعون کره هم ورته، د فرعون قوم (قبط) د ده سره هم عداوت او دښمني درلوده، او داسې به يې د ده په نسبت ويل چې: دی ذاتًا د غير قوم يو ځلمی دی، نه چې د زور او قوّت خاوند

شي، موسی علیه السلام یوه ورځ ولید چې دوو سړیو پخپلو منځو کې جنګ سره کوو، چې یو یې سبطي (اسرائیلي) او هغه بل یې قبطي وو، کله چې اسرائیلي موسی علیه السلام ولید؛ ورناري يې کړې چې: «راشه د دغه قبطي له لاسه مې خلاص کړه»، موسی علیه السلام تش تهدید او ویرولو لپاره د یوه سوک ګزار پرې وکړ، ځرنګه چې موسی علیه السلام ډېر یو قوي ځلمی وو؛ په هم هغه سوک سره یې دغه قبطي پر ځمکه ونسلوه، حال دا چې پخپله موسی ته دا نه وه معلومه چې ځما په یوه سوک به داسې یو قوي سړی یو په یو مري، نو ډېر زیات خفه شو، چې ولې بلا قصده وینه را په غاړه شوه.

له بل طرفه د دغه بلا اراده قتل په اثر دغه فکر او اندېښنه تولیده کېده، چې له ګوند (ډلې) او ګوند بازۍ (ډله بازۍ) اور یو ځلې بل او د نورو مصائبو او فتنو ابواب ونه پرانستل شي، نو ځکه موسی علیه السلام له خپل عمل ځخه سخت نادم او متأثر شو، او داسې وپوهېد چې د ده په دغه عمل کې تر یوې درجې پورې د شیطان مداخله هم شته، د انبیاوو علیهم السلام ضمیر او فطرت داسې پاک او صاف او د هغوی استعداد دومره اعلی وي، چې پخوا د نبوّت له موندلو څخه دوی د خپلو اعمالو د یوې یوې ذرې محاسبه په ډېر تدقیق کوي، او په ډېر لږ ښویېدلو یا اجتهادي خطا د پاک الله له درباره په عجز او نیاز او ژړا معافي غواړي، او ترې توبه کوي، لکه چې موسی علیه السلام هم د دغې خپلې خطا معافي وغوښته، او پر دغه خپل تقصیر یې اعتراف وکړ، چې د الله تعالی له طرفه وروبښلی هم شو.

قَالَ رَبِّ بِمَآ أَنۡعَمۡتَ عَلَيَّ فَلَنۡ أَكُونَ ظَهِيرٗا لِّلۡمُجۡرِمِينَ ﴿١٧﴾

وویل (موسی) ای ربه ځما ! په حق د انعام فضل ستا پر ما (وساته ما) پس چې له سره هیڅېرې نشم مددګار لپاره د ګناهګارانو.

تفسیر: یعني کله چې تا ماته پخپل فضل او کرم د عفوې بشارت رامرحمت کړ، او عزّت، راحت، قدرت او قوت دې راعطا کړ، نو زه د دې د شکریې لامله به له سره د مجرمانو او ګناهګارانو حامي او مرستندوی نه کېږم، ممکن دي چې موسی علیه السلام ته د دغه مستغیث اسرائیلي څه تقصیر هم معلوم شوی وي، او همدغه ته به یې مجرم ویلی وي، یا به یې له مجرمانو ځخه کفّار او ظالم خلق مراد وي، یعني زه ستا دغه راکړې قوّتونه به وروسته له دې نه له سره د دغو خلقو په نصرت او حمایت کې نه لګوم، یا به له مجرمینو ځخه شیاطین مراد وي، چې زه به هیڅکله د دوی د جمعیت حمایت نه کوم، ځو هغوی ځما په زړه کې دغسې وسوسې واچوي، او دغسې کارونو ته مې ولمسوي، چې وروسته له هغه زه په ندامت او حسرت کې اخته شم، یا به یې هغه اسرائیلي ته د دې لامله مجرم ویلی وي چې هغه د دغه جرم د وقوع سبب ګرځېدلی وو، والله أعلم.

فَأَصۡبَحَ فِي ٱلۡمَدِينَةِ خَآئِفٗا يَتَرَقَّبُ

بیا سبا پاځېد (موسی) په دغه ښار کې په داسې حال کې چې ویرېدونکی وو (پر ځان خپل) چې انتظار به يې کوو (مدد د رب خپل ته، یا لاره یې کتله د نجات خپل).

تفسیر: یعني موسی علیه السلام انتظار کوي، او لارې ته ګوري چې د دغه مقتول وارثانو به خپله دعوی فرعون ته وړاندې کړې وي، ولید شي چې پر چا دغه جرم اوړي؟ او له ما سره څه سلوک کوي؟.

فَإِذَا ٱلَّذِي ٱسۡتَنصَرَهُۥ بِٱلۡأَمۡسِ يَسۡتَصۡرِخُهُۥۚ قَالَ لَهُۥ مُوسَىٰٓ إِنَّكَ لَغَوِيّٞ مُّبِينٞ ﴿١٨﴾

پس ناڅاپه هغه (اسرائیلي) چې نصرت مدد یې غوښتی وو له دغه (موسی) څخه پرون، اوس بیا ناري وهي دغه (موسی ته او مرسته ـ مدد ترې غواړي پر بل قبطي باندې)، پس وویل موسی هغه

(اسرائيلي) ته چې: بېشکه ته خامخا بې لارې يې ښکاره (چې پرون دې هغه قبطي راباندې مړ کړ، او اوس بيا راته نارې وهې).

تفسير: يعني هم هغه اسرائيلي نن له بل کوم سړي سره جنګېده، او لاس يې پرې اچولی وو، نو موسی عليه السلام داسې ورته وويل چې: ته هره ورځ له ظالمانو سره نښلې، او غواړې چې ما هم له هغوی سره په جنګ واچوې، لنډه يې دا چې موسی عليه السلام ورته ورغی لپاره د امداد.

فَلَمَّآ أَنْ أَرَادَ أَن يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ أَتُرِيدُ أَن تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًۢا بِالْأَمْسِ إِن تُرِيدُ إِلَّآ أَن تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَن تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾

پس کله چې اراده وکړه (موسی) چې ونيسي هغه (قبطي) چې وو دښمن د دغو دواړو (يعني موسی او د دغه اسرائيلي حال دا چې موسی هغه اسرائيلي ته په قهر شوی هم وو، نو) وېې ويل: ای موسی! آيا اراده لرې د دې چې ووژنې ته (نن) ما لکه چې وژلی دې وو يو نفس (د قبطي) پرون، اراده نه لرې ته (د هيڅ شي) مګر د دې چې شې (ای موسی) زورور په ځمکه (د مصر) کې او اراده نه لرې چې شې ته له اصلاح کوونکيو څخه.

تفسير: يعني موسی عليه السلام غوښت چې پر هغه ظالم قبطي لاس واچوي، او دغه مظلوم سبطي (اسرائيلي) ترې خلاص کړي، خو سبطي په دې ګمان له موسی عليه السلام څخه ووېرېد، کله چې ده راته «غويّ مبين» ويلي دي؛ نو نه چې اوس مې ووژني، ځکه چې دغه سبطي داسې وپوهېد؛ هم هغسې چې په خوله او خبرو سره ماته په غوسه او قهر دی، نو هرومرو لاس يې هم پر ما پورته کېږي، هغه پرونۍ وينه چې تر نن پورې پټه وه، او څوک پرې نه وو خبر چې د هغه قاتل څوک دی؟؛ سبطي ښکاره کړه، کله چې دغه قبطي د هغه سبطي دا خبرې واورېدې؛ نو پوه شو چې هغه قبطي هم دغه موسی وژلی دی، نو ورغی او فرعون يې خبر کړ، او فرعونيانو هم د موسی عليه السلام د وژلو اراده وکړه.

وَجَآءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّٰصِحِينَ ﴿٢٠﴾

او راغی يو سړی له آخره د ښاره په دې حال چې رامنډې يې وهلې وېې ويل: ای موسی! بېشکه چې مشران مشورې کوي په حق ستا کې لپاره د دې چې ووژني تا (په قصاص د هغه قبطي)، پس ووځه ته (له مصره) بېشکه زه يم تاته له نصيحت کوونکيو (خير غوښتونکيو) نه.

تفسير: يعني د دغه قتل خبر فرعون ته رسېدلی دی، او هلته سره جرګې او مشورې کوي، چې د غير قوم د يوه ځلمي جرأت تر دغې اندازې پورې رسېدلی دی، چې د شاهي قوم او د سرکاري ملازمانو د يوه فرد قتل ته اقدام کوي، د حکومت ملازمان پر موسی عليه السلام پسې په سرعت وځغلول شول، چې ژر يې پيدا او بندي او يا قتل يې ورسوي، له هغه مجمع څخه د يوه نېک سړي په زړه کې پاک الله دغه خبره واچوله څو هغه په تلوار او ديوې لنډې لارې څخه په ځغاسته موسی عليه السلام ته ځيل ځان ورسوي، او دی له دغه ماجرا څخه باخبره او داسې يوه مشوره ورته ورکړي، چې ښايي ته همدا اوس له ښاره ووځې!.

فَخَرَجَ مِنۡهَا خَآئِفٗا يَتَرَقَّبُ ۖ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ٢١ وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلۡقَآءَ مَدۡيَنَ قَالَ عَسَىٰ
رَبِّيٓ أَن يَهۡدِيَنِي سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ٢٢

پس ووت موسی له دغه مصر څخه په دې حال کې چې ویریدونکی وو، کتل به یې (هر طرف ته چې څوك راپسې رانشي)، وویل (موسی) ای ربه څما ! نجات راکړه ته ماته له قومه ظالمانو (چې فرعون او تابعان یې دي). او کله چې متوجّه شو (موسی) په طرف د مدین؛ ویې ویل: امید دی له رب څما څخه د دې چې وښیي ماته سمه لاره.

تفسیر: موسی علیه السلام له مصر څخه د هجرت په قصد لاړ شو، لیکن هیڅ یوه لاره او طرف ورته نه وو معلوم، نو له پاك الله څخه یې سوال وکړ چې: په سمه لاره مې برابر کړه !، نو څکه دی د (مدین) په لویه لاره برابر شو، او په خیر او سلامتی سره یې هلته ورسوه، او په مدین کې یې داسې د امن او اطمینان ژوندون ور په برخه کړ، چې په کې ښه مأنوس او متأهل شو، یواځې هم دغومره نه بلکه تر ډېر لرې پورې یې نورې یې نورې لار ښوونې هم ورته وکړې، او په سمه صافه لاره یې رهي (روان) کړ.

وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدۡيَنَ وَجَدَ عَلَيۡهِ أُمَّةٗ مِّنَ ٱلنَّاسِ يَسۡقُونَ وَوَجَدَ مِن دُونِهِمُ ٱمۡرَأَتَيۡنِ
تَذُودَانِۖ قَالَ مَا خَطۡبُكُمَاۖ قَالَتَا لَا نَسۡقِي حَتَّىٰ يُصۡدِرَ ٱلرِّعَآءُۖ وَأَبُونَا شَيۡخٞ كَبِيرٞ ٢٣

او کله چې ورسېد (موسی) اوبو د مدین ته؛ نو ویې موندله پر هغه (کوهي) یوه ډله له خلقو چې اوبه یې ورکولی (مواشیو خپلو ته)، او ویې موندلې رابېرته له دوی څخه دوه ښځې چې رامنع کولې به یې ګډې خپلې (له اوبو نه)، نو وویل (موسی دغو ښځو ته) چې: څه دی حال ستاسې (چې منع کوئ له اوبو ګډې خپلې)؟ وویل هغو (دواړو) چې: اوبه نه ورکوو مونږ (ګډو خپلو ته) څو بېرته لاړ شي (دغه) شپانه، او پلار څمونږ زوړ (د ډېرو کلونو سړی) دی (چې کار یې له لاسه نه کېږي).

تفسیر: مدین له مصر څخه د اتو یا لسو ورځو لرې مسافه کې پروت دی، کله چې دی هلته ورسېد؛ وږی تږی وو، ویې لیده چې خلق پر کوهي راټول دي، او خپل مواشي اوبه کوي، او دوه داسې ښځې یې هم هلته ولیدې چې دغو دواړو خپلې ګډې لرې ایسارې کړې دي، او په شرم او حیاء سره لرې ولاړې وې، په دوی کې دومره یو زور او قوّت نه وو، چې هغه مجمع له خپلې مخې څخه لرې کړي، یا بالذات هغه لویه درنه بوکه له اوبو څخه ډکه او له کوهي څخه یې راوکاږي، او ممکن وو چې دوی به خپلو ګډو ته داسې اوبه ورڅښولې، چې له نورو څخه وروسته پاتې کېدې، نو موسی علیه السلام له دوی نه د انتظار علّت استفسار کړ، هغوی وویل چې: مونږ له ګردو څخه وروسته خپلو مواشیو ته اوبه ورکوو، څکه که څمونږ پلار ځلمی او قوي وی؛ نو مونږ به ولې راتلو، او هغه به پخپله راته، او له دغو خلقو سره به یې خپله معامله خلاصوله.

فَسَقَىٰ لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰٓ إِلَى ٱلظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَآ أَنزَلۡتَ إِلَيَّ مِنۡ خَيۡرٖ فَقِيرٞ ٢٤

پس اوبه کړه (موسی رمه) د دغو دواړو بیا یې شا وګرځوله (ښځو ته او لاړ شو) سیوري ته، نو ویې ویل: ای ربه څما ! بېشکه زه هر هغه څیز ته چې ولېږې ته ماته له خیره فقیر (محتاج) یم.

تفسیر: یعني ای الله ! زه د خپل هیڅ عمل اجرت له مخلوقه نه غواړم، هو ! که ستا له طرفه کومه ښېګنه (فائده) راورسېږي؛ زه هغې ته تل محتاج یم، (موضح القرآن) لیکي: «ښځو دی وپېژاند چې دغه سړی د لارې مسافر او

په سیورو کې کیناستونکی پردیسي دی، او له لرې خخه وږی تږی راغلی دی، لاړلې او خپل پلار ته یې دغه ټول احوال بیان کړل».

فَجَآءَتْهُ إِحْدَىٰهُمَا تَمْشِى عَلَى ٱسْتِحْيَآءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِى يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا ۚ

پس راغله دغه (موسی) ته یوه له دواړو چې تګ یې کاوه په (طریقه د) حیاء سره، نو وویل (دې موسی ته) چې: بېشکه پلار څما بولي تا لپاره د دې چې درکړي تاته اجر حق د اوبو کولو ستا (ګلو) څمونږ ته.

تفسیر: دغه جینۍ داسې راتله لکه چې د شریفې او عفیفې او پاکې ښځې عادت او قاعده وي، وایي چې: دې له ډېره شرمه او حیاء خپل مخ په ټکري (څادر) بیخي پېچلی (نغاړلی) وو، او خبرې به یې کولې، موسی علیه السلام د الله تعالی څخه د خیر طالب وو، چې یې له خپله فضله په غیر متوقعه ډول سره وروليږه، نو ولې به یې نه مانه، پاڅېد او له هغې ښځې سره د هغې د پلار په لوري روان شو، وایي چې د تللو په وخت کې یې دغې جینۍ ته وویل چې: «ته څما په مخکې مه درومه! او راپسې راځه، نه چې پر پردی ښځې عمدًا څما نظر ولویږي»، لکه چې موسی علیه السلام د مخه شو، او هغه جینۍ وروپسې تله، او په خبرو سره یې ورته د لارې ښوونه کوله، تر څو یې خپل پلاره ته راوست.

فَلَمَّا جَآءَهُۥ وَقَصَّ عَلَيْهِ ٱلْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ ۖ نَجَوْتَ مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٥﴾

پس کله چې راغی (موسی) دغه (د جینکو پلار) ته، او بیان یې کړه پر دغه قصه خپله؛ وویل (د جینکو پلار موسی ته) مه ویرېږه! نجات دې وموند له قومه ظالمانو (فرعونیانو) نه.

تفسیر: موسی علیه السلام خپله ټوله قصه د جینکو پلار ته واوروله، او هغه ده ته ډاډینه او تسلي ورکړه، او ویې فرمایل چې: ته اوس د ظالم قوم د منګولو څخه خلاص شوی، وروسته له دې نه دوی ان شاء الله تاته هیڅ ضرر نشي رسولی، څکه چې مدین د فرعون د سلطنت له حدوده خارج وو.

قَالَتْ إِحْدَىٰهُمَا يَٰٓأَبَتِ ٱسْتَـْٔجِرْهُ ۖ إِنَّ خَيْرَ مَنِ ٱسْتَـْٔجَرْتَ ٱلْقَوِىُّ ٱلْأَمِينُ ﴿٢٦﴾

وویل یوې له دغو دواړو: ای پلاره څما! مزدور ونیسه دی (لپاره د مېږو ـ ګلو څرولو)، بېشکه چې غوره د هر هغه چا چې مزدور یې نیسې؛ هغه څوک دی چې قوتناک او امانتګر وي.

تفسیر: یعني په موسی علیه السلام کې دواړه صفات موجود دي، زورور دی چې یواځې لویه تیږه (ګټه) یې د کوهي له سره لرې کړه، چې هغه به په څو تنو لرې کېده، په ډېر قوّت او مېړانه (بهادری) سره یې اوبه وویستلې، اوڅمونږ رمه یې په لږ وخت کې اوبه کړه، او ګرده د اوبو ویستونکي مجمع یې سره لرې کړه، او امانت دار دی، چې هیڅ طمع او توقّع نه لري، او ډېر عفیف او یو شریف څلمی دی، تر دې چې په لاره کې هم له ما څنې پر مخ ته، چې پر ما یې له سره نظر ونه لګیږي.

قَالَ إِنِّىٓ أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ٱبْنَتَىَّ هَٰتَيْنِ عَلَىٰٓ أَن تَأْجُرَنِى ثَمَٰنِىَ حِجَجٍ ۖ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ ۖ وَمَآ أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ ۚ سَتَجِدُنِىٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٢٧﴾

وویل (پلار د جینکو موسی ته) بېشکه زه اراده لرم د دې چې په نکاح درکړم تاته یوه له دغو لونړو خپلو چې دا دي؛ په دې چې مزدوري وکړې ته څما لپاره اته کاله، پس که پوره کړه تا لس

کاله؛ نو هغه به ستا له طرفه (له ما سره احسان) وي، او نه لرم زه اراده د دې چې مشقّت واچوم پر تا (په اشتراط د لسو کلونو)، ژر به ومومې ته ما که اراده وفرمايي الله له صالحانو نېکانو (وفا کوونکيو په وعده).

تفسير: ښايي همدغه خدمت د ده د جينۍ مهر وي.

﴿فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ﴾ - «پس که پوره کړه تا لس کاله؛ نو هغه به ستا له طرفه له ما سره احسان وي»، يعني اقلاً اته کاله به ځما په خدماتو کې هرومرو مصروفيږې، که دوه کاله نور دې هم خدمت وکړ؛ نو هغه ستا تبرّع ده، او زه خو کوم سخت خدمت له تا څخه نه اخلم، ته به له ما سره اوسېږې، ان شاء الله پخپله به په تجربه درڅرګنده شي، چې زه بد طينته سړی نه يم، بلکه د الله تعالی په فضل او کرم سره د نېکبختانو څخه يم، ته به ځما په صحبت کې نه خفه کېږې، بلکه د طبيعت د مناسبت لامله به مؤانست درحاصل شي.

قَالَ ذَٰلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ ۖ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ ۖ وَاللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾

ووېل (موسی پلار د جينکو ته) چې همدا (عهد مقرر شو) په منځ ځما او ستا کې، چې هره يوه له دې دواړو نېټو چې پوره کړه ما؛ پس نه به وي زيادت پر ما، او الله پر دغه چې وايو (يې مونږ يعني زه او ته وکيل) ساتونکی شاهد دی.

تفسير: يعني زه مختار او خپلواک يم، چې اته کاله درسره پاتې کېږم، که لس کاله، په هر حال دا معاهده چې اوس تړلې شوې ده؛ د الله په اعتماد ځما خوښه او منظوره ده، زه پاک الله پر دغه معاهده شاهدوم، او دغه معامله ختم کوم، په احاديثو کې راغلي دي چې موسی هم دغه اوږد مدّت (لس کاله) پوره کړ.

فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِن جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي
آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّا أَتَاهَا
نُودِيَ مِن شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ

پس کله چې پوره کړه موسی نېټه (خپله په اتو يا لسو کلونو)، او رهي (روان) شو سره له عيال خپل (مصر ته) وليد (موسی) له جانبه (د غره) د طور يو اور، وېې وېل عيال خپل ته چې: مدار وکړئ تاسي (په دې ځای کې)، بېشکه زه چې يم ومې ليد يو اور، ښايي ما لره چې راتله وکړم تاسي ته له دې (اور) څخه په خبر (د لارې ورکې)، يا په بخرې (سکروټې يا شغلې) له هغه اوره لپاره د دې چې تاسي (پرې) تاوده شئ. پس کله چې راغی (موسی) دغه (اور) ته؛ نو غږ (ورته) وکړی شو له غاړې د هغې کندې چې په ښي طرف (د موسی) کې وه، (دغه غاړه وه) په هغه ټوټه مبارکه کړی شوې کې (له جهته د اورېدو د موسی کلام د الله لره په دې کې) له (هغې) ونې.

تفسير: چې ولاړه وه په غاړه د کندې کې، او د اور لمبې ترې څرګندېږې.

أَن يَا مُوسَىٰ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٠﴾ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ ۖ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّىٰ
مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ ۚ يَا مُوسَىٰ أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ ۖ إِنَّكَ مِنَ الْآمِنِينَ ﴿٣١﴾ اسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ
تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ

داسې چې اى موسى ! بېشكه زه همدا زه الله يم، رب د عالميانو. او بل داسې (غږ پرې وشو چې) وغورځوه همسا خپله (پس ويې غورځوله)؛ نو كله چې ويې ليدله (موسى) دا (عصا) چې خوځېدله ګواكې دا (عصا) يو نرى منګرى مار ټوپ وهونكى دى؛ نو شا يې كړه، مخ يې واړاوه په دې حال كې چې تښتېدونكى وو (له وېرې)، او بېرته راونه ګرځېد، (بيا پرې غږ وشو د الله تعالى له جانبه داسې چې) اى موسى ! مخ راواړوه او بېرته راوګرځه ! اومه وېرېږه ! بېشكه ته چې يې له امان موندونكيو يې (له وېرې نه او بيخي مأمون يې). ننباسه (ننې) لاس خپل په ګرېوان (د كميس خپل كې)، بيا يې خارج كړه، حال دا چې راوځي به تك سپين بې له كوم عيب (مرض ـ بدى).

تفسير: د دغې ركوع له ابتداء څخه تر ﴿مِنْ غَيْرِ سُوْٓءٍ﴾ پورې ګرد (ټول) مفصل واقعات د «طه» په سورت او نورو ځايونو كې تېر شوي دي، هلته دې ولوستل شي !.

وَّاضْمُمْ اِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ

او پيوست كړه (سينې) خپلې ته څانګ (يعني لاس) دې له (جهته) د وېرې.

تفسير: او رانژدې كړه ځان ته يعني سينې خپلې ته څانګ دې، يعني لاس دې له جهته د وېرې له مار يا له برص !، يعني خپل مټ دې له خپلې سينې سره او تخرګ (ترخ) ته نژدې كړه، د مار او د برص او د نورو شيانو وېره به له تا څخه لرې كېږي، ښايي چې د راتلونكي لپاره يې هم د وېرې د ازالې په نسبت يې همدغه تركيب ورښوولى وي.

فَذٰنِكَ بُرْهَانٰنِ مِنْ رَّبِّكَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ

نو دغه دواړه (عصا او يد بيضاء) دوه برهانه (او سندونه په رسالت د تا دي ليږلي شوي) له (طرفه د) رب ستا طرف د فرعون ته او قوم د ده ته.

تفسير: يعني د «عصا» او «يد بيضاء» معجزې د نبوّت د برهان او سند په ډول درعطاء كړې شوي دي، څو پر دغه وسيله پر فرعون او نورو سبطيانو د حجّت اتمام وكړې شي.

اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿۳۲﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّيْ قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَاَخَافُ اَنْ يَّقْتُلُوْنِ ﴿۳۳﴾

بېشكه چې دوى دي قوم فاسقان (وتلي له فرمان د الله). ووېل (موسى) اى ربه څما ! بېشكه زه چې يم وژلى مې دى له دغو (قبطيانو) څني يو نفس (سړى)، پس وېرېږم چې وبه مې وژني دوى (په قصاص د هغه سره).

تفسير: يعني كه په مجرد د رسېدلو مې ووژني؛ نو ستا دغه دعوت به څرنګه ورسولى شم؟.

وَاَخِيْ هٰرُوْنُ هُوَ اَفْصَحُ مِنِّيْ لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْاً يُّصَدِّقُنِيْٓ اِنِّيْٓ اَخَافُ اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ﴿۳۴﴾

او ورور څما هارون هغه ډېر فصيح دى له ما له جهته د ژبې، پس ولېږه هغه هم له ما سره يار مددګار چې تصديق كوي څما، بېشكه وېرېږم له دې چې دروغجن به وګڼي دوى ما.

تفسير: يعني كه كوم يو بل تصديق او تاييد كوونكى سړى هم راسره وي؛ نو طبعًا به څمونږ زړونه مضبوط او قوي كېږي، نو د ده د دروغجن شمېرلو په موقع كې كله چې د بحث او مناظرې وار ورسېږي؛ امكان لري چې څما د ژبې

د لکنت او بندېدلو لامله په خبرو او اترو کې څه موانع او عوائق واقع شي، نو په دغه وخت کې به د هارون رفاقت ماته ډېر نافع او مفید واقع شي، ځکه چې د ده ژبه له ما څخه ډېره ښه چلیږي، او ښه فصیح او بلیغ دی.

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَٰنًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا ۚ بِـَٔايَٰتِنَآ ۚ أَنتُمَا وَمَنِ ٱتَّبَعَكُمَا ٱلْغَٰلِبُونَ ﴿٣٥﴾

وفرمایل (الله) ژر به قوي کړو مونږ مټ ستا په ورور ستا، او وبه ګرځوو مونږ تاسي ته غلبه (او تسلّط پر دښمنانو د تاسي)، پس وبه نه رسیږي دوی تاسي دواړو ته (په ضرر سره) په سبب د معجزو څمونږ سره، تاسي دواړه او هر هغه څوک چې متابعت وکړي ستاسي غالبان به اوسئ (پر دوی باندې).

تفسیر: یعني ما ستا دغه دواړه غوښتنې منظورې کړې، هارون به ستا بازو او مټ وي، او د یوه وزیر په شان به ستا سره ملګرتوب کوي، او د فرعون لاس به له سره په تاسي نه رسیږي، او څمونږ د دغو دلائلو او نښو په برکت تاسي او ستاسې ملګري تل غالب او بریالي (کامیاب) او دوی سره له خپلو ملګرو تل مغلوب او پړه دي.

فَلَمَّا جَآءَهُم مُّوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَا بَيِّنَٰتٍ قَالُوا۟ مَا هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِىٓ ءَابَآئِنَا ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾

پس کله چې راغی دوی ته موسی سره له معجزو څمونږ چې ښکاره وې وویل (فرعونیانو): چې نه دی دا مګر خو سحر (کوډې) دې په دروغو سره تړلې شوې، او نه دی اورېدلی مونږ دا (سحر یا دعوی د نبوّت) په (زمانو د) پلرونو څمونږ کې چې پخوا تېر دي.

تفسیر: یعني د دغو معجزاتو د لیدلو په اثر یې وویل چې: دغه ګردې کوډې او سحر دی، او د هغو خبرو نسبت چې دوی الله ته کوي؛ هغه هم د کوډو خبرې دي، چې دوی له خپله ځانه جوړې کړې دي، او داسي دعوی کوي چې دغه پر ما باندې الله تعالی د وحی په صورت نازلې کړې دي، په واقع کې دغه وحي او الهام هیڅ شی نه دی، او یواځې د سحر او د کوډو اعمال او د سحر تخیّل او افتراء ده، دغه خبرې چې موسی کوي: مثلاً یوه الله تعالی دغه ګرده دنیا پیدا کړې ده، او هم هغه یو الله جل جلاله همدغه دنیا فناء کوي، او بیا یې له سره ژوندی کوي، بیا به حساب او کتاب اخلي، او زه یې رسول ګرځولی او درلېږلی یم او داسې نور، مونږ له خپلو پخوانیو مشرانو او نورو څخه نه دي اورېدلي، او داسې څیز مو له سره غوږو ته نه دی رسېدلی.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّىٓ أَعْلَمُ بِمَن جَآءَ بِٱلْهُدَىٰ مِنْ عِندِهِۦ وَمَن تَكُونُ لَهُۥ عَٰقِبَةُ ٱلدَّارِ ۖ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٣٧﴾

او وویل موسی چې رب څما ښه عالم دانا دی په هغه چا چې راغلی دی په هدایت (راوړی یې دی) له طرفه د هغه (رب)، او په هغه چا باندې چې شته هغه ته ښه خاتمه په دې دنیا کې، بېشکه شان دا دی چې نه مومي بری ظالمان (چې هدایت وموي په دنیا او راحت په عقبی کې).

تفسیر: یعني الله تعالی په دې باندې ښه عالم دی، چې زه پخپله په د غې دعوی کې رښتین یم، او د هغه له نزده مې هدایت راوړی دی، نو ځکه آخره خاتمه او انجام به مې ښه وي، هغه خلق چې د الله تعالی دغه ښکاره د قدرت نښې

ويني، او د صداقت دلائل اوري، او د بې انصافۍ له مخې يې تکذيب کوي، دوی له سره برې نه مومي، او د کاميابۍ مخ نهويني، او په آخره خاتمه کې دوی له ذلّت او ناکامۍ سره مخامخ کېدونکي دي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِى فَأَوْقِدْ لِى يَٰهَٰمَٰنُ عَلَى ٱلطِّينِ فَٱجْعَل لِّى صَرْحًا لَّعَلِّىٓ أَطَّلِعُ إِلَىٰٓ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّى لَأَظُنُّهُۥ مِنَ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٣٨﴾

او وويل فرعون: ای ټوليه د مشرانو (د اهل د مصر!) نه پېژنم زه تاسې ته کوم معبود (چې عبادت ورته کوئ) بې له ما څخه، پس بل کړه اور څما لپاره ای هامانه پر خټې باندې (خښتې راته پخې کړه) پس وګرځوه جوړه کړه څما لپاره ماڼۍ لوړه (اوچته) ښايي ماته چې وخېژم الله د موسی ته (وئ ګورم چې شته؟ که نشته؟)، او بېشکه خامخا زه ګمان کوم پر موسی له دروغجنانو (په دعوی د بل معبود کې بې له مانه).

تفسير: يعني خپل وزير هامان ته يې وويل چې د ډېرو کلکو او ښو خښتو څخه يوه پخه او هسکه ماڼۍ را جوړه کړه چې اسمان ته نژدې شي څو زه پر هغه پاس وخيژم او د موسی رب وګورم چې چېرته دی، دايې دروغ وګڼله چې الله تعالی بره دی، نو ځکه يې د تمسخر په ډول دا خبره وکړه.

وَٱسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُۥ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَٰهُ وَجُنُودَهُۥ فَنَبَذْنَٰهُمْ فِى ٱلْيَمِّ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٠﴾

او کبر وکړ دغه (فرعون) او لښکرو د دغه (فرعون) په ځمکه (د مصر) کې په ناحقه سره (بې له استحقاقه)، او ګمان وکړ دوی د دې چې بېشکه دوی به مونږ ته نه راګرځول کېږي (په قيامت کې). پس راونيوه مونږ هم دغه (فرعون) او (هم) لښکرې د دغه (فرعون)، پس وغورځول مونږ دوی (ټول) په سيند کې (پس غرق شول)، نو وګوره (ته ای محمده!) چې څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو.

تفسير: يعني له خپلې خاتمې او انجامه بالکل غافل شو، او په خپل مملکت کې يې په تکبّر او غرور لاس پورې کړ، او په دې ونه پوهېد چې بل د ده سر ماتوونکی او غاړه څيبنونکی هم موجود دی، بالآخر قهّار الله دی سره د ده د لاوو لښکر د قُلزم په بحيره کې غرق کړ، څو دغه لويه واقعه د يادګار په شان نورو هغو بدبختو ظالمانو ته پاتې شي، چې له انجامه بې خبره او غافل دي، او ښه وپوهيږي چې د دوی خاتمه به همداسې کيږي، د دغه غرق او نورو ورپورې تړلې خبرو تفصيلات پخوا له دې نه هم تېر شوی دی.

وَجَعَلْنَٰهُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى ٱلنَّارِ وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ لَا يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾

او ګرځولي وو مونږ دوی پېشوايان (د ګمراهۍ په دنيا کې) چې بولي دوی (تابعان خپل په بدو عقيدو او عملونو سره) د اور طرف ته، او په ورځې د قيامت کې وبه نه کړی شي مدد (له دوی سره په دفع د عذاب کې له دوی نه).

تفسير: يعني دلته په ضلالت او طغيان کې له ګردو څخه وړاندې او مقدم وو، او خلقو ته به يې د دوزخ په لوري بلنه کوله، هلته به هم دی د نورو دوزخيانو امام او مشر وي، لکه چې (د ۱۱ جزء د هود سورت په (۹) رکوع (۹۸) آيت کې) مسطور دي: ﴿يَقْدُمُ قَوْمَهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ ٱلنَّارَ وَبِئْسَ ٱلْوِرْدُ ٱلْمَوْرُودُ﴾ يعني د دې ځای لښکر به يې هلته هيڅ په کار نه

ورځي، نه به د چا له لوري کوم امداد او معاونت وررسيږي، دی به سره له خپل لاوو لښکر ګرد په دوزخ کې غورځول کيږي، هيڅوک به د دوی خلاصوونکي نه وي.

وَأَتْبَعْنَاهُمْ فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً ۖ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُم مِّنَ الْمَقْبُوحِينَ ﴿٤٢﴾

او تابع (لازم) کړې مونږ له دوی سره په دغه (لږ خسيس ژوندون د) دنيا کې لعنت لرېوالی (له رحمته)، او په ورځ د قيامت کې به وي دوی له قبيح (لرې له رحمت ـ او بد څېرو کړی شويو څخه).

تفسير: يعني د عُقبا بدي او بد انجام خو بېل دی، په همدغه دنيا کې تر هغه پورې چې خلق اوسيږي، پر داسې کسانو لعنت وايي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِن بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَىٰ

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) وروسته د هغه چې هلاک کړي وو مونږ (اهل د) زمانو پرومبنيو (لکه قوم د نوح، لوط او نور).

تفسير: د تورات له نزوله وروسته پر دنيا داسې د اهلاک او د افناء عذاب ډېر لږ راغلی دی ځکه چې د سماوي اهلاک په ځای د جهاد طريقه مشروع کړی شوې ده، ځکه چې څه نه څه خلق هرومرو پر شرعي احکامو قائم اوسيږي.

بَصَائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾

حال دا چې سبب د انوارو وو لپاره د خلقو، او سمه لار ښوونکی او رحمت وو لپاره د هغو (کسانو چې ايمان يې پرې راوړی دی) ښايي چې دوی پند واخلي پرې.

تفسير: يعني (تورات) چې موسی عليه السلام ته ورکړی شوی دی؛ لوی فهم او بصيرت عطاء کوونکی او خلقو ته د هدايت پر سمه صافه لاره بيوونکی او د رحمت مستحق ګرځوونکی يو کتاب وو، څو خلق هغه ولولي، او د الله تعالی په يادو اوسيږي، او د الله تعالی احکام ياد کړي، پند او نصيحت ترې حاصل کړي، رښتيا خو دا ده چې وروسته له عظيم الشأن قرآن څخه په هدايت کې د (تورات) شريف درجه ده، او نن ورځ چې هغه د خپلو تابعانو له لاسه ضايع شوی دی، همدغه پاک قرآن د (تورات) د ضروري علومو او هدايت حفاظت کوي.

وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٤٤﴾

او نه وې ته (حاضر ای محمده ! له موسی سره) په جانب (د هغه غره چې) غربي (وو له موسی څخه په وخت د مناجات کې) هغه وخت چې ولېږه مونږ طرف د موسی ته امر (حکم د رسالت)، او نه وې ته له حاضرينو (عند الوحي چې دغه قصه دې له خپلو ليدلو بيان کړې وی).

تفسير: يعني د طور د غره له غربي جانبه چېرې چې موسی ته نبوّت او (تورات) ورعطاء شوی دی.

وَلَٰكِنَّا أَنشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ

وليکن مونږ پيدا مو کړل اهل د زمانو (ډېر وروسته له موسی) پس اوږده شول پر دوی عمرونه.

تفسیر: یعني ته د هغه وخت واقعات په داسې صحت او صفایی ـ بسط او تفصیل سره بیانوې، لکه چې هم هغلته له «طور» سره ولاړ وې، او دغه ګرد واقعات دې پخپلو سترګو سره لیدلي وي، حال دا چې ستاسې عدم الوجود په هغې موقع کې یوه ښکاره او ظاهره خبره ده، او برسېره پر دې هم ټول عالم خبر دی، چې تاسې امّي یئ، د کوم عالم په صحبت کې هم نه یئ اوسېدلي، او نه د صحیحو او ثقه وو واقعاتو کوم ښه جید عالم په مکې معظمې کې موجود د وو، نو سره له دې دغه خبره د غور او دقّت لایقه او وړ (لایقه) ده، چې دغه علوم او حقایق له کوم ځای تاسې ته راغلل، حقیقت دا دی چې د دنیا پر اقوامو ډېر مدّتونه او قرنونه تېر شوي دي، چې د زمانو په تیریدو مروره هغه علوم بیخي منحرف او مندرس او هغه حقائق محو او اضاعه او له یاده ووتل، نو ځکه د هغه علیم او خبیر اراده په دی باندې مقتضی شوه چې د یو امي له ژبې ځخه هغه هېر شوی سبق بیا د خلقو په یاد ورکړ شي، او د هغو عبرتناکو او موعظت ورکوونکیو واقعاتو داسې یوه صحیحه نقشه د دنیا خلقو ته ور وړاندې کړی شي، چې د هغې له لیدلو ځخه د دغې خبرې منل او تسلیم ته غاړه کیږدي؛ چې دغه د هم هغه واحد احد الله کلام دی.

﴿وَمَا كُنتَ ثَاوِيًا فِىٓ أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَـٰتِنَا وَلَـٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾﴾

او نه وې ته (ای محمده !) اوسېدونکی په اهل د مدین کې چې لوستل به دې پر دوی باندې آیتونه ځمونږ، ولیکن مونږ چې یو ـ یو مونږ لیږونکي (تا لره لپاره د دغې قصې په وحي سره).

تفسیر: یعني موسی علیه السلام ته هغه واقعات چې وروسته د «مدین» له هجرت ځخه وریېش شوي دي؛ ته د هغو واقعاتو بیان په داسې ښه ډول او صحت سره کوې چې له هغه ځخه داسې ځرګندېږي چې ګواکې تاسې په هغه وخت کې سره د نبوّت له شانه هلته مسکون وئ.

﴿وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ ٱلطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَـٰكِن رَّحْمَةً مِّن رَّبِّكَ﴾

او نه وې ته (ای محمده !) په جانب د طور کله چې غږ وکړ مونږ (موسی ته)، ولیکن (لیږلی یې مونږ ته ای محمده !) رحمت له طرفه د رب ستا.

تفسیر: کله چې پر موسی علیه السلام داسې غږ وشو چې: ﴿إِنِّىٓ أَنَا ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَـٰلَمِينَ﴾ ته خو هلته ولاړ نه وې؟ او دغه غږ خو دې نه دی اورېدلی؟ دغه د الله تعالی انعام او اکرام دی چې ته یې پر دغو واقعاتو او حقائقو مطلع کړې، او ستا سره یې هم همداسې یو وضعیت او رعایت وفرمایه، لکه چې له موسی سره شوی وو، ګواکې په «جبل النّور» کې چېرې چې د «حراء» غار دی، او په مکه معظّمه او مدینه منوره کې د «جبل الطور» او د «مدین» واقعات بیا له سره اعاده او تکرار شول.

﴿لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّآ أَتَىٰهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾﴾

(لپاره) د دې چې وویروې ته هغه قوم چې نه دی راغلی دوی ته هیڅ ویرووونکی (له عذابه) پخوا له تا (ای محمده !) لپاره د دې چې دوی پند واخلي پرې.

تفسیر: یعني د عربو خلقو ته دغه شیان وروښیه ! او دوی له دغو خطرناکو عواقبو ځخه خبردار کړه !، ممکن دې چې دوی دغه خبرې واوري، او په یاد یې ولري، او پند او نصیحت ترې واخلي.

تنبیه: ﴿مَّآ أُنذِرَ ءَابَآؤُهُمْ﴾ ځخه به «آباؤهم الأقربون» مراد وي، والله أعلم.

وَلَوْلَآ أَن تُصِيبَهُم مُّصِيبَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا۟ رَبَّنَا لَوْلَآ أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ ءَايَٰتِكَ وَنَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

او كه چېرې نه وى دا چې وبه رسېږي دوى ته مصيبت (غم عذاب) په سبب د هغو (ګناهونو) چې پخوا لېږلي دي لاسونو د دوى، پس وبه وايي (دغه كفّار): اى ربه څمونږ! ولې دې نه رالېږه تا مونږ ته كوم رسول (چې ستا احكام يې مونږ ته راوړي وى)، پس متابعت به كړى وو مونږ د آيتونو ستا او شوي به وو مونږ له مؤمنانو (په تا او په هغه رسول ستا باندې). (كه دا خبره نه وى؛ نو نه به مو وى لېږلى ته دوى ته ليكن لېږلى مو يې چې عذر يې پاتې نشي).

تفسير: يعني د رسول الله صلى اله عليه وسلم بعثت په دوى كې د دوى خوش قسمتي ده، كه بې د رسول الله صلى الله عليه وسلم له لېږلو څخه مو دوى ته پر دغو ظاهرو او باهرو طغيانونو او بې عقليو او بې ايمانيو سزا وركولى؛ خو دغه هم عين الانصاف او عدل وو، ليكن الله تعالى پر دوى احسان وفرمايه، او د هيڅ قسم معقول عذر او پلمو (تدبيرونو) وړاندې كولو لپاره يې موقع ورپرې نه نبوده، څكه امكان يې درلود (لرلو) چې د سزا وركولو په وخت كې به يې ويل چې: «الهه! مونږ ته خو دې كوم رسول نه دى رالېږلى تر څو يې مونږ پر خپلو اغلاطو پوهولي وى، او اقلاً سمه لاره يې راښوولې او څه تنبيه يې راكولې، او دغه دى چې مونږ دې بې خبره په دوزخ كې وغورځولو، هو! كه كوم نبي دې راغلى وى؛ نو عالم به ليده چې مونږ په څه اخلاص او عقيدت سره له پخوا ايماندارانو څخه ثابت كيدو».

فَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا۟ لَوْلَآ أُوتِىَ مِثْلَ مَآ أُوتِىَ مُوسَىٰٓ ۚ

پس كله چې راغى دغو (كفّارو) ته حق قرآن له جانبه څمونږ؛ نو ويې ويل (دغو كفارو): ولې نه دي وركړى شوي (محمد ته معجزې) په شان د هغو (معجزو) چې وركړى شوې وې موسى ته (لكه عصا او يد بيضاء).

تفسير: يعني كه مو رسول نه لېږه؛ نو داسې به يې ويل چې: ولې دې رسول راته ونه لېږه؟ اوس چې داسې رسول ورمبعوث شوى دى، چې له ګردو انبياوو څخه په شان او رُتبه كې لوى دى، نو وايي صاحبه! مونږ دې هله منو، كله چې وګورو چې د موسى عليه السلام په شان له تا څخه د «عصا او يد بيضاء» او نور معجزات راښكاره شي، حال دا چې هغه ته (تورات) هم يو ځلې د يوه كتاب په شكل ورنازل شوى وو، او ته دې خپل كتاب د دوو دوو ځلورو ځلورو آيتونو په شكل راوړاندې كوې.

أَوَلَمْ يَكْفُرُوا۟ بِمَآ أُوتِىَ مُوسَىٰ مِن قَبْلُ ۖ

آيا نه وو كافران شوي (جنس د كفّارو) په هغو (معجزو) چې وركړى شوې وې موسى ته پخوا (له نزوله د دغه قرآن).

تفسير: يعني د موسى عليه السلام كتاب او معجزات مو چېرې ټول سره منلي وو، د هغه په نسبت مو هم شبهات ايستل، او ورته مو «سحر مفترى» ويل، لكه چې اوس په يوه دوه ركوع مخكې تېر شو، هو! هر څوك چې غواړي د پاك الله احكام ونه مني؛ نو په هره يوه خبره يو نه يو شى وايي، او راز راز احتمالات د هغه په نسبت پيدا كوي.

قَالُوا۟ سِحْرَانِ تَظَٰهَرَا وَقَالُوٓا۟ إِنَّا بِكُلٍّ كَٰفِرُونَ ﴿٤٨﴾

وويل (منکرانو په حق د موسی او محمد کې چې خاوندان د) سحر دي، مدد کوي يو د بله، او ويې ويل چې: بېشکه موږ په هر يوه (د دې دواړو انبياوو) کافران يو.

تفسير: کله چې موسی عليه السلام د معجزو ذکر ورته وشو نو دا يې ويل چې دی دواړو انبياؤ سحر راوړی دي او موږ يې نه منو.

قُلْ فَأْتُوا بِكِتَٰبٍ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَآ أَتَّبِعْهُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤٩﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) پس راوړئ تاسي يو داسې کتاب له جانبه د الله، چې هغه ښه لاره ښوونکی وي له دغو دواړو کتابونو چې متابعت وکړم زه د هغه (کتاب) که چېرې يئ تاسې صادقان رښتيني، په دغه دعوی ستاسی کې.

تفسير: يعني په اسماني کتابونو کې له ګردو څخې لوی او مشهور کتابونه هم دغه دوه کتابونه دي، چې له هغوی سره سيالي او برابري بل هيڅ يو کتاب نشي کولی، که دغو دواړو ته جادو وايئ؛ نو تاسې بل کوم د الله تعالی کتاب راوړاندې کړئ چې له دغو څخه ښه او ډېر هدايت لرونکی وي، په فرض محال کې تاسې داسې کوم کتاب راوړئ؛ نو زه به د هغه متابعت وکړم، ليکن تاسې داسې کتاب تر قيامته پورې نشئ راوړئ، له دې نه به زياته بدبختي څه وي، چې تاسي پخپله له ربّاني هدايته قطعًا بې برخې يئ !، او دغه مقدّس کتاب ته چې سره له هدايت درغلی دی؛ کوډې وايئ !، او نه يې منئ، کله چې دغه کتاب د يوه انسان جوړ کړی جادو دی؛ نو تاسې د ګرد جهان جادوګران راټول کړئ، او له هغوی څخه له دغه څنې لوی جادو جوړ کړئ، ځکه چې جادو خو داسې يو شی نه دی، چې د هغه مقابله به امکان نه لري.

فَإِن لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَٱعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَآءَهُمْ ۚ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ ٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٠﴾

پس که چېرې ونه منله دوی خبره ستا؛ پس پوه شه چې بېشکه همدا خبره ده چې متابعت کوي دوی د خواهشونو خپلو (بې دليله)، او څوک دی ډېر ګمراه له هغه چا چې متابعت کوي د خواهش خپل بې هدايته له ښوولو د لارې له (طرفه د) الله، بېشکه چې الله نه ښيي سمه لاره قوم ظالمانو ته (چې تابع وي د نفسونو او هواوو خپلو بې دليله).

تفسير: يعني کله چې دغه خلق نه هدايت قبلوي، او نه د هغه په مقابل کې بل کوم شی وړاندې کولی شي؛ نو همدغه وضعيت د دغې خبرې دليل دی، چې دوی داسې مقصود نه لري، چې د هدايت په لاره لاړ شي، محض پر خپلو نفساني خواهشاتو ټينګ کوي، او هر شی يې چې زړه غواړي؛ هغه مني، او هر هغه شی چې د خپلې مرضی او غوښتنې څخه مخالف او چپ وموميي؛ هغه نه مني، او ترديدوي يې، نو دلته دغه راوښوول کيږي چې داسې هوا پرستانو ظالمانو ته څرنګه هدايت ورکاوه کيږي؟ د الله تعالی عادت د هغه قوم پر هدايت جاري دی، چې د هدايت موندلو اراده ولري، او محض هوا او هوس د حق او حقانيت معيار ونه ګڼي.

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ ٱلْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

او خامخا په تحقيق پرله پسې لېږلې ده موږ دوی ته خبره (د پند چې قرآن دی) لپاره د دې چې دوی پند واخلي.

تفسير: يعنې ځمونږ د وحيې سلسله لا له پخوا څخه جاري ده، د يوې وحيې په تصديق او تاييد مو بله وحي ورپسې لېږلې ده، او قرآن مو هم په تدريج سره نازل کړی، او په يوه آيت پسې بل آيت تل راځي، مقصد دا دی چې د کافي غور کولو او د پوهېدلو موقع په لاس درشي، او د هغه په يادولو کې درته آساني او سهولت وي.

اَلَّذِيۡنَ اٰتَيۡنٰهُمُ الۡكِتٰبَ مِنۡ قَبۡلِهٖ هُمۡ بِهٖ يُؤۡمِنُوۡنَ ﴿۵۲﴾ وَاِذَا يُتۡلٰى عَلَيۡهِمۡ قَالُوۡۤا اٰمَنَّا بِهٖۤ اِنَّهُ الۡحَـقُّ مِنۡ رَّبِّنَاۤ اِنَّا كُنَّا مِنۡ قَبۡلِهٖ مُسۡلِمِيۡنَ ﴿۵۳﴾

هغه کسان چې ورکړې دي مونږ دوی ته کتاب پخوا له دغه (قرآنه) دوی په دغه (قرآن) ايمان راوړي. او کله چې ولوست شي (دا قرآن) پر دوی باندې؛ نو وايي دوی چې: ايمان راوړی دی مونږ په دغه (قرآن چې) حق دی (راغلی دی) له (طرفه د) رب ځمونږ، بېشکه مونږ چې وو پخوا له نزوله د دغه (قرآن) مسلمانان (په دغه قرآن باندې).

تفسير: يعنې د دغو جاهلانو مشرکانو حال داسې دی چې نه پخوانې کتابونه مني، او نه د وروستنو کتابونو منونکي دي، د دوی په مقابل کې هغو حق پسندو او انصاف خوښوونکو کتابيانو ته وګورئ چې دوی هغه دواړه مني، پخوا له دې نه يې په تورات او انجيل يقين لرلو، کله چې پاک قرآن نازل شو؛ نو ژر يې تصديق وکړو، چې بلا شبهه دغه هم حقّاني اسماني کتاب دی، چې ځمونږ د الله له جانبه نازل شوی دی، مونږ په ده باندې هم د خپل يقين او اعتماد اعلان کوو، مونږ خو پخوا له دې نه هم د الله تعالی خبرې منلې دي، او اوس يې هم منو، في الحقيقت مونږ له نن ورځې څخه نه يو مسلمانان ـ بلکه لا له پخوا مسلمانان وو، ځکه چې مونږ په خپلو پخوانو کتابونو هم ايمان لرلو، چې په هغو کې د مخه د دغه آخر الزمان نبي او د دغه عظيم الشان فرقان په متعلق صاف صاف بشارات موجود وو، لهذا په هغو وراندوينو مونږ پخوا له دې نه بالاجمال مؤمنان وو، اوس چې دغه تفصيل مو په خپلو سترګو وليدو؛ لا پرې مسلمانان شو.

اُولٰٓـئِكَ يُؤۡتَوۡنَ اَجۡرَهُمۡ مَّرَّتَيۡنِ بِمَا صَبَرُوۡا

دغه (يهودان او نصرانيان چې ايمان يې راوړی دی په قرآن)؛ ورېه کړ شي دوی ته اجر د دوی دوه کرته، په سبب د دې چې صبر کړی وو دوی (او پر خپل ايمان قائم وو په دې دواړو کتابونو).

تفسير: يعنې په غُرور او استغناء يې د حق له قبوله مخ نه دی اړولی، بلکه هر کله چې حق او صداقت ورسيږي؛ بې تکلّفه د تسليم او اطاعت غاړه ورته ږدي.

وَيَدۡرَءُوۡنَ بِالۡحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ

او دفع کوي دوی په حسنه نېکۍ سره سيئه بدي.

تفسير: يعنې که بل څوک له ده سره بدي کوي؛ دی له هغه سره نيکي او احسان، مروت او شرافت کوي، يا يې دا مطلب که چېرې له دوی نه کوم بد کار صادرېږي؛ نو د هغه تدارک په نېکۍ سره کوي، څو د حسناتو پله پر سيئاتو درنه شي.

وَمِمَّا رَزَقۡنٰهُمۡ يُنۡفِقُوۡنَ ﴿۵۴﴾

او له ځينو د هغو مالونو چې ورکړي دي مونږ دوی ته صرفوي يې (په لاره د الله کې).

تفسير: او له هغه حلال مال چې پاک الله ورته عطاء کړی دی؛ زکات ورکوي، صدقات او خيرات اداء کوي، له أقاربو او خپلوانو سره مرسته او امداد کوي، لنډه دا چې په حقوق العباد کې هم له سره قصور او لنډون نه کوي.

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾

او كله چې واوري دوی كومه چټي (بېكاره) خبره؛ نو څنگ كوي دوی له هغې نه، او وايي (هغو چټي ـ بېكاره ويونكيو ته): دي مونږ ته عملونه څمونږ (له حلمه او صبره)، او دي تاسي ته عملونه ستاسي (له حماقته او بد ويلو)، سلام دی پر تاسي (له طرفه څمونږ له كنځلو او طعنو) نه غواړو مونږ (مجلس او طريقه) د جاهلانو.

تفسير: يعني كه كوم جاهل لغو خبرې كوي؛ نو دی له هغه سره نه لگيږي، او ورته وايي چې: بس دی خانه ! ستا د دغې خبرې جواب مونږ له لري څخه په سلام اچولو سره دركوو، دغه د جهالت او ناپوهی وضعيت مونږ تاسي ته در پرېږدو، مونږ پرېږده چې پخپلو كارونو كې مشغول اوسو، ستاسي اعمال به ستاسي په مخ كې او څمونږ اعمال به څمونږ په مخ كې راځي، مونږ ته د دې خبرې هيڅ ضرورت نه دی پاتې چې خامخا به ستاسي غوندې له ناپوه خلقو سره لگيږو.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ۚ

بېشكه ته (ای محمده !) نشې ښوولی (لاره حقه) هغه چاته چې خوښ وي ستا، وليكن الله سمه صافه لاره ښيي هغه چاته چې اراده وفرمايي (د سمې لارې ښوولو يې).

تفسير: شاه صاحب ليكي چې: «محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپل تره ابو طالب لپاره ډېر كوښښ وكړو، چې د مرگ په وخت كې د اسلام كلمه ولولي، مگر هغه دغه خبره ونه منله، نو د هغه په نسبت دغه آيت نازل شو» (موضح) يعني له هغه چا سره چې ته طبيعي محبّت لرې، يا ستا زړه غواړي چې هغه هدايت ومومي؛ نو دغه خبره ضروري نه ده چې هم هغسې واقع شي، ستا كار يواځې لارښوونه ده، پاتې شو دغه كار چې كوم يو سړی پر هغه لاره درومي او د مقصود تر منزل پورې رسيږي؟ او كوم يو نه رسيږي؟ دغه ستا د اختيار او له قبضې څخه خارج دی، الله تعالى اختيار لري چې د هر چا په نسبت اراده وفرمايي؛ هغه ته د قبول الحق او وصول الى المطلوب توفيق وركړي.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

او همدغه (الله) ښه عالم دی په سمه صافه لاره موندونكيو باندې.

تفسير: هيڅ يو سړی د دغې خبرې واك او صلاحيت نه لري، چې بل څوك پر سمه صافه لاره روان كړي، بلكه څوك پر دغه خبره علم هم نه لري، چې كوم يو پر سمه لاره راتلونكی دی؟ يا د راتللو استعداد او لياقت لري؟، په هر حال په دغه آيت كې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته تسلي وركړی شوې ده، چې تاسي د جاهلانو په دغو چټي (بېكاره) ويناوو او د ضد او عناد پر شورماشور يا د خپل خاص اعزه او اقارب پر نه مسلمانېدو مه متأثر او مه غمجن كېږئ !، هومره چې ستاسي پر ذمه فرض دی؛ هغه اداء كړئ !، د خلقو استعدادات مختلف دي، او دغه خبره د الله تعالى په اختيار او علم كې ده، چې د هغوی څخه كوم يو پر سمه لاره راوستل كيږي.

وَقَالُوا إِنْ نَتَّبِعِ الْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا ۚ

او وايي (كفّار د مكې): كه چېرې متابعت وكړو مونږ د هدايت له تا سره (او ايمان په تا راوړو)؛ نو وبه تښتول شو (او ژر به وشړل شو) له ځمكې خپلې نه.

تفسیر: له هدایت څخه د انسان منع کوونکي څو شیان دي، مثلاً د ځان نقصان، د مال خوف، لکه چې د مکې معظمې مشرکانو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویلي وو: بېشکه چې مونږ په دې باندې ښه پوهېږو، چې تاسې پر حقاني دین یئ، لیکن که مونږ د اسلام دین قبول کړو، او له تاسې سره یو ځای شو؛ نو ګرد عرب به څمونږ دښمنان شي، او د چارچاپېر ګرد اعراب به پر مونږ هجوم او یرغل راوړي، او ټول به سره یو ځای کیږي، او مونږ به خپله یوه نمړۍ کړي، نه به مو ځان سلامت پاتې شي، او نه به مو مال او دولت مأمون او مصئون پاتې وي، د همدغه ځواب د آیت په راتلونکې ټوټه کې داسې فرمایي:

أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِّن لَّدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

آیا نه دی ورکړی (ځای) مونږ دوی ته داسې حرم، چې په امان دی (له قتل او غارته)، راچلولې کېدې (یا راچلولی کیږي) دي (حرم) ته (له هر طرفه) میوې (لپاره) د هر څیز، رزق د دوی له جانبه څمونږ، ولیکن اکثر د دوی چې دي نه پوهیږي (په حق).

تفسیر: شاه صاحب فرمایي: «د مکې معظّمې خلقو به ویل: که مونږ مسلمانان شو؛ نو د ټول عربستان مسکونین به له مونږ سره دښمنان شي، الله تعالی فرمایي: که اوس تاسې د هغوی د دښمنۍ او لاس غځولو څخه د چا په پناه کې ناست یئ؟ همدغه د حرم ادب مانع دی، چې سره له دغې سختې دښمنۍ او عداوت چې تاسې یې یو له بله سره لرئ؛ اطرافي اعراب پر تاسې یرغل او هجوم نه راوړي، چې تاسې له مکې معظمې څخه د باندې وباسي، هغه الله چې اوس دغه ځای یې تاسې ته حرم ګرځولی دی، په هغه وخت کې هم تاسې ته پناه درکوونکی دی (موضح).

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا ۖ فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَن مِّن بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا ۖ وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾

او څومره (ډېر) هلاک کړي دي مونږ له (اهل د) کلیو (او ښارونو) چې سرکشي یې کړې وه په معاش خپل کې، پس دا دي کورونه د دوی چې نه ده کړی شوې هستوګنه په کې پس له (اهلاک د) هغوی مګر لږ وخت (چې کوم مسافر کومه شپه هلته دمه کړې ده)، او یو مونږ همدا مونږ وارثان.

تفسیر: یعني د عربو له ښمنی څخه ولې ویرېږئ، د الله تعالی له عذابه وویرېږئ، آیا تاسو نه ګورئ او غور او دقّت نه کوئ، چې له تاسې څخه پخوا څومره لوی اقوام تېر شوي دي، چې هغوی ګرد پخپل عیش عشرت او خوښي مست او مغرور وو، نو هر کله چې هغو د تکبّر، لویي او سرکښي لاره ځان ته غوره کړه؛ نو وګورئ چې پاک الله دوی څرنګه تباه ـ برباد او فنا کړل، چې نن ورځ د دنیا په مخ کې د هغوی نوم او نښه هم نه ده پاتې، تش دغه ویجاړې مېنې او کنډوالې یې پاتې دي، چې په هغوی کې هیڅ یو هستېدونکې نشته، پرته له دې نه چې کوم مسافر کومه شپه هلته کیني، او خپله دمه ونیسي، یا کوم پوه او هوښیار سړی د الله د قدرت د دغه عبرتناکې منظرې د کتلو لپاره هلته ودرېږي.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا ۚ

او نه دی رب ستا (عادتًا) هلاک کوونکی (د اهل د دې) قریو تر هغه پورې چې ولیږي په مور (لویه قریه ښار) د هغو (قریو ښار کې) یـو رسول چې لولي پر دوی آیتونه څمونږ (لپاره د قطع د عذر).

تفسیر: یعني الله تعالی تر هغه پورې دغه کلي او ښارونه تباه ـ خراب او فنا کړي نه دي؛ څو د هغو مراکزو او لویو مراکزو او لویو ځایونو کې کوم هوښیاروونکی نبي نه وي ورلیږلی، د مرکز تخصیص ښایي د دې لامله وي، چې د هغه اثر تر ډېر لرې ځای پورې رسیږي، او د ښارونو هستېدونکي نسبتًا سلیم او عاقل هم وي، د ځمکې د مخ د ګردو ودانیو مرکز او د صدارت مقام بیت الحرام وو، لکه چې د «شوری» سورت په اوله رکوع (۲۵) جزء کې لولو: ﴿لِّتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ نو ځکه هلته د ګردو ځنې لوی او د آخر الزمان رسول مبعوث شو، صلی الله علیه وعلی آله وصحبه أجمعین.

وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾

او نه یو مونږ هلاک کوونکي خرابوونکي د کلیو د ښارونو مګر په هغه وخت کې چې اهل د هغو ظالمان وي (په تکذیب د رسولانو).

تفسیر: یعني هر کله چې سره له پوهولو او هوښیارولو هم خلقو له کفره او شرکه لاس وانخیست، او هم هغسې په خپل کفر ـ ظلم ـ طغیان او عصیان کې چالان او مترقّي وو، دلته د الله تعالی په دغه عذاب اخته او هلاک او سپېره شول.

وَمَا أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا ۚ وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾

او هر هغه چې درکړی شوی دی تاسې ته له کوم څیزه؛ پس هغه معاش نفع کار د دغه ژوندون لږ خسیس دی، او ښایست د هغه دی، او هر هغه چې په نزد د الله دی (اجر) خیر غوره (دی) او باقي دی (له دغه فاني نه)، آیا پس تاسې عقل نه چلوئ (چې باقي بهتر دی په فاني باندې).

تفسیر: یعني انسان ته ښایي چې له عقل او پوهې کار واخلي !، او دومره ویوهیږي چې دا ژوندون په دنیا کې تر کله پورې به وي؟ او د دنیوي د دغه باغ او بهار، عیش او عشرت، مزې اوچرچې به تر څه وخت پورې کوي؟ فرض یې کړئ چې په دنیا کې له سره پر ده عذاب هم رانشي، خو بیا هم د مرګي لاس تاسې ګرد له دغه ساز او سامان څخه جلا کوي، او بیا به د الله تعالی په مخ کې حاضرېږئ، او تر یوې یوې ذرې پورې به هم د خپل اعمالو حساب ورکوئ، که مو أخروي عیش او عشرت په برخه شو؛ نو دغه دنیوي عیش عشرت د هغه په مقابل کې هیڅ او لاشی دی، داسې به کوم پوه او عقلمن سړی وي، چې یو مکدر او منغص ژوندون ته پر یو بې غشه او غله ژوندون او یو ناقص او فاني لذت ته پر کامل او باقي لذائذو ترجیح ورکوي؟، بلکه نه یې ورکوي.

أَفَمَن وَعَدْنَاهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيهِ كَمَن مَّتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾

آیا پس هغه څوک چې وعده کړېده مونږ له هغه سره وعده ښه (چې جنت دی) پس دی مونډونکی دی د هغې وعدې (خامخا داسې دی) لکه هغه څوک چې معاش ورکړی وي مونږه ده ته معاش د (ژوندون لږ خسیس د) دنیا، بیا دی په ورځ د قیامت کې له حاضر کړیو شویو وي (اور ته؟ بلکه نه دي سره برابر دواړه !).

تفسیر: یعني مؤمن او کافر دواړه د انجام په اعتبار کله سره یو برابر کېدی شي؟ د یوه لپاره د دائمي عیش کومه وعده چې شوې ده؛ هغه هرومرو پوره کېدونکې ده، او د بل لپاره د څو ورځو عیش او عشرت کولو څخه وروسته د بندی کړئ جلب ضروري رسېدونکی او دی په دائمي بندیخانه کې خامخا لوېدونکی دی (العیاذ بالله).

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَآءِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾

او ياد كړه هغه ورځ چې غږ به وكړي دوى ته الله، پس وبه وايي (الله) چېرته دي شريكان ځما هغه (شريكان) چې وئ تاسې چې ګمان به مو كاوه (پرې چې دا شريكان ځما دي)؟.

تفسير: يعني هغه د ألوهيت برخې لرونكي چېرې دي، هغوى دې وغوښت شي، چې اوس لږ څه د دوى تأييد او حمايت وكړي.

قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هَٰؤُلَآءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَآ أَغْوَيْنَٰهُمْ كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَآ إِلَيْكَ مَا كَانُوٓا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾

وبه وايي هغه كسان چې حقه ثابته شوې ده پر دوى خبره (د عذاب په دخول د اور سره): اى ربه څمونږ! دا (ضعيفان تابعان) هغه كسان دي چې ګمراه كړي وو مونږ (دوى)، (ګمراه كړي مو وو دوى) لكه چې ګمراه شوي وو مونږ، بېزاره يو مونږ تاته (له دوى او له كفره د دوى)، نه وو دوى داسې چې خاص څمونږ عبادت به يې كوو (بلكه عبادت د هوا د نفس خپل يې كوو).

تفسير: يعني سؤال خو له مشركينو څخه وو، مګر ګمراه كوونكي شركاء به داسې وپوهيږي چې في الحقيقت مونږ ته هم تنبيه راكړى شوې ده، نو ځكه په ځواب وركولو كې سبقت كوي، چې اى الله ! بېشكه چې مونږ دوى ګمراه كړي دي، مګر دا ګمراهي خو داسې ده لكه چې مونږ پخپله ګمراهان شوي يو، پس د دغو اغواوو په جرم مونږ اعتراف لرو، ليكن پر دغو مشركانو خو څمونږ له لوري هيڅ كوم جبر او اكراه نه وه، او نه مو هغوى په زوره دغې ګمراهۍ ته اړولي دي، في الحقيقت دغه د دوى نفسي اغراض او شخصي هوا پرستي وه، چې څمونږ په غولولو وغولېدل، او پر مونږ پسې رهي (روان) شول، نو په دغه اعتبار دوى څمونږ د عبادت په ځاى د خپلو اهواوو او ظنونو په عبادت پسې لګيا وو، مونږ د دوى له عبادته څخه نن ورځ ستاسې په حضور كې د خپلې بېزارۍ او تنفّر اظهار كوو.

وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَآءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ

او وبه ويلى شي (كفّارو ته) چې وغواړئ تاسې شريكان د تاسې، پس را وبه غواړي دا (كفّار هغه بُتان)، پس هيڅ ځواب به ور نه كړي (دا بُتان) هغوى ته.

تفسير: يعني دوى ته به ويل كيږي چې اوس خپل مددګاران خپلې مرستې ته رابولئ، مګر هغوى به د دوى سره څه مرسته او مدد وكړى شي؟ ځكه چې په خپل غم او مصيبت كې به اخته او مبتلا وي، كذا قال المفسرون.

وَرَأَوُا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾

او وبه ويني دغه (تابعان او متبوعان) عذاب، كه چېرې بېشكه دوى وى چې سمه صافه لاره يې نيولې وى (نو اوس به نه معذب كېدل، يا كاشكې په كوم ډول مو لاره موندلې وى).

تفسير: يعني د دغه وخت د عذاب د ليدلو څخه به داسې آرزو او تمنّا كوي، كاشكې زه په دنيا كې پر سمه صافه لاره تلى، تر څو په دغو مصائبو نه اخته او نه مبتلا كېدى.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَآ أَجَبْتُمُ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ ٱلْأَنۢبَآءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَآءَلُونَ ﴿٦٦﴾

او یاده کړه هغه ورځ چې غږ به وکړي دوی ته (الله)، پس وبه وایي چې څه ځواب ورکړی وو تاسي رسولانو ته (په هغه وخت کې چې حق ته غوښتې شوي وئ؟). پس پټ به شي پر دوی خبرونه (چې دوی خلاص شي) په دغه ورځ کې، پس دوی به نه کوي پوښتنه یو تر بله.

تفسیر: پخواني سوالات د توحید په نسبت وو، دغه د رسالت په نسبت سوال دی، یعنې که تاسي پخپل عقل او پوهې سره په حقه نه وی پوهیدلي؛ نو د انبیاوو په پوهولو خو ښایي پوهېدی، دا راوښیئ چې تاسي له هغو سره څه سلوك او رویه کړې ده؟ په دغه وخت کې به هیڅوك هیڅ جواب نشي ورکولی، او د خبرو ګردې لارې به بندې شي، (او پټ به شي په دوی جواب).

فَأَمَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَعَسَىٰٓ أَن يَكُونَ مِنَ ٱلْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾

پس هر هغه څوك چې توبه وباسي (له شرکه) او ایمان راوړي (په الله او رسول د الله) او عمل وکړي د نېکیو؛ پس ښایي چې وي به دی له خلاصېدونکیو.

تفسیر: یعنې د هغه ځای بری او کامیابي صرف له ایمان او صالح عمل سره ده، که اوس هم څوك له کفره او شرکه توبه وباسي، او ایمان راوړي، او د نېکیو لاره ځان ته غوره کړي؛ حق تعالی د ده ټول پخواني ګناهونه معافوي، او فائز المرام یې ګرځوي.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ ۗ مَا كَانَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ ۚ

او رب ستا پیدا کوي هغه څه چې اراده وفرمایي (د پیدابنت یې)، او غوره کوي یې، نه دی دوی ته هیڅ اختیار (په هیڅ شي کې).

تفسیر: یعنې د هر څیز پیدا کول د الله تعالی په مشیت او اختیار کې دي، او د کوم شي غوره کول یا د نورو له منځه د هغه منتخب کولو حق همده ته حاصل دی، او هر قسم چې الله تعالی اراده وفرمایي، او مرضي یې وي؛ هم هغسې احکام صادروي، هر یو سړی په هر یو منصب سره چې دی مناسب او لازم وبولي؛ هم هغه کار او منصب ورته عطاء کوي، په هر چا کې استعداد او لیاقت وګوري؛ نو د هدایت پر سمه لاره یې برابروي، او د مقصود تر منزله پورې په رسېدلو سره بری او کامیابي ور په برخه کوي، حافظ ابن القیم د «زاد المعاد» په اوائلو کې دغه مضمون په ډېر بسط او تفصیل سره لیکلی دی، فلیُراجع.

سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾

پاکي ده الله لره او لوی پورته دی له هغه څه چې دوی یې ورسره شریکوي.

تفسیر: یعنې په تخلیق او تشریع او مذکور اختیار کې بل هیڅوك له الله تعالی سره نه دي شریک، مشرکانو چې پخپل تجویز او انتخاب کوم شرکاء درولي او ټاکلي دي؛ هغه ګرد باطل او بې سنده دي.

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾

او رب ستا ته معلوم دي هر هغه چې پټوي يې سينې (زړونه) د دوی، او هر هغه چې ښكاروي يې (ژبې د دوی).

﴿وَهُوَ اللّٰهُ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولٰى وَالْآخِرَةِ ۖ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۝٧٠﴾

او همدی الله دی نشته دی بل لايق د عبادت مګر همدی دی، خاص همده ته ټوله ثناء ده په دنيا او (په) آخرت (عُقبىٰ) كې، او خاص همدغه (الله) ته دی حكم، او خاص همدغه (الله) ته به بيولی شئ تاسې (په قيامت كې).

تفسير: يعني هم هغسې چې الله تعالى په تخليق او اختيار او محيط علم كې متفرّد دی؛ په الوهيت كې هم واحد او يو دی، ماسوا له ده بل هيڅا ته بندګي او عبادت نه كيږي، ځكه چې د ده په منبع الكمالات ذات كې ګرد محاسن او محامد مجموع دي، د كلّي اقتدار مالك دی، او په آخره خاتمه كې د هر چا رُجوع د همده په لوري ده.

﴿قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا إِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ إِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُم بِضِيَآءٍ ۖ﴾

ووايه (ای محمده دوی ته): آيا وينئ (يعني خرنګه دربنكاري) كه چېرې وګرځوي الله پر تاسې دغه شپه اوږده همېشه تر ورځې د قيامت پورې، نو څوك دي هغه (معبود) بې له الله چې راوړي تاسې ته رڼا (چې په كې طلب د معاش كوئ).

تفسير: يعني تاسې خبر راكړئ ! چې مثلاً الله تعالى پرې نه ږدي چې لمر طلوع وكړي، يا يې رڼا او تودوخه ترې لرې كړي، نو تاسې به د خپلو كارونو او چارو لپاره داسې تودوخه او رڼا له كومه راوړئ؟.

﴿أَفَلَا تَسْمَعُونَ ۝٧١﴾

آيا پس نه اورئ تاسې (دغه خبره د زړه په غوږو سره؟).

تفسير: يعني دا خبره دومره روښانه او صافه ده، چې تش په يوه اورېدلو سره هم په فهم او پوهه راځي، نو آيا تاسو له سره نه اورئ؟.

﴿قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ إِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُم بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ۝٧٢﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته): آيا وينئ تاسې (يعني خرنګه دربنكاري) كه چېرې وګرځوي الله پر تاسې ورځ اوږده همېشه تر ورځې د قيامت پورې (چې هيڅ غروب الشمس ونشي)، نو څوك دی (معبود) بې له الله چې راوړي تاسې ته شپه چې آرام وكړئ تاسې په هغې كې؟ آيا پس نه وينئ تاسې (دا آثار د قُدرت).

تفسير: يعني تاسې خبر راكړئ ! كه الله تعالى پرې نه ږدي چې لمر غروب وكړي، او تل ترتله ستاسې پر سرونو همداسې ولاړ وي؛ نو هغه راحت او سكون او نور فوائد چې د شپې له راتلو څخه حاصليږي؛ د هغو حصول به په كوم يو طاقت سره ممكن كېدی شي؟ آيا دغسې يو ظاهر او باهر حقيقت هم تاسې نشئ ليدلئ؟.

تنبيه: ﴿أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾ له ﴿إِن جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا﴾ سره مناسب دی، ځكه چې په ستركو سره ليدل عادتاً پر رڼا موقوف دي، چې په ورځې كې په پوره ډول سره په عمل راځي، د شپې په تياره كې كله چې د ليدلو هيڅ يو

صورت نشته، بلکه اوربدل به کې امکان لري؛ نو ځکه ﴿إِن جَعَلَ ٱللَّهُ عَلَيْكُمُ ٱلَّيْلَ سَرْمَدًا﴾ سره د ﴿أَفَلَا تَسْمَعُونَ﴾ فرمايل موزون وو، والله أعلم.

﴿وَمِن رَّحْمَتِهِۦ جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا۟ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۝٧٣﴾

او (خاص) له رحمته مهرباني خپلې پيدا کړې ده (الله) تاسي ته شپه او ورځ، لپاره د دې چې آرام وکړئ تاسي په هغه (شپه) کې، او چې ولټوئ تاسي (په دغه ورځ کې) له فضله د دغه (الله)، او لپاره د دې چې شُکر وکړئ تاسي (د نعماوو د الله).

تفسير: يعني د شپې او د ورځې اړول رااړول، څو د شپې په تيارو کې مو سکون او راحت په برخه شي، او د ورځې په رڼا کې خپلو کارو او چارو ته هم دوام ورکړی شئ، او د شپې او د ورځې پر مختلف الأنواعو انعاماتو د الله تعالى د انعاماتو شُکر اداء کړئ.

﴿وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَآءِىَ ٱلَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ۝٧٤ وَنَزَعْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا۟ بُرْهَٰنَكُمْ فَعَلِمُوٓا۟ أَنَّ ٱلْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ۝٧٥﴾

او (ياد کړه) هغه ورځ چې غږ به وکړي دوی ته (الله) پس وبه فرمايي چېرته دي شريکان ځما هغه چې وئ تاسي چې ګمان به مو کاوه (پرې د شريکانو ځما). او را وبه باسو له هر امّت (ملّت) څخه يو شاهد (پر اقوالو، افعالو، احوالو د دوی)، پس وبه وايو مونږ دوی ته: راوړئ تاسي بُرهان سند خپل (په اشراک)، پس هلته به پوه شي دوی چې حق په (الوهيت کې) خاص الله لره دی، او ورک به شي له دوی نه هغه چې وو دوی چې دروغ به يې جوړول (په دنيا کې چې الله شريک لري).

تفسير: له شهيد څخه احوال ښوونکي انبياء عليهم السلام يا د دوی نائبان يا نور ښه سري مقصود دي (موضح القرآن)، دوی به دغه راښيي چې خلقو له سماوي شرائعو او له الهي احکامو سره څه رويه کړې ده؟، نو الله تعالى به ورته وايي چې هر کله مو نبي ونه منو نو يو برهان او دليل خو راوړئ چې تاسو په کوم دليل ما سره شريکان ګرځولی پس هلته به پوه شي دوی، چې حق خاص الله تعالى لره دی، او ورک به شي له دوی نه هغه چې وو دوی چې دروغ به يې جوړول، يعني په هغه وخت کې به دغه په نظر راځي، چې رښتيا خبره د پاک الله ده، او معبوديت هم يواځې د همده حق دی، او بل هيڅوک د ده شريک نشي کېدی، هغه خبرې چې په دنيا کې انبياوو عليهم السلام ښوولې وې؛ هم هغه حقې او رښتيا وې، هغه عقائد او افکار چې مشرکانو له خپل لوري جوړ کړي وو؛ هغه ګرد په هغه ورځ کې بې اثره او ناقص او بېکاره ثابتيږي.

﴿۞ إِنَّ قَٰرُونَ كَانَ مِن قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ ۖ وَءَاتَيْنَٰهُ مِنَ ٱلْكُنُوزِ مَآ إِنَّ مَفَاتِحَهُۥ لَتَنُوٓأُ بِٱلْعُصْبَةِ أُو۟لِى ٱلْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُۥ قَوْمُهُۥ لَا تَفْرَحْ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْفَرِحِينَ ۝٧٦﴾

بېشکه چې قارُون وو له قومه د موسى (يعني د ده تربور وو)، پس سر کشي وکړه (قارون) پر دغو (بني اسرائيلو)، او ورکړی وو مونږ ده ته له خزانو دومره قدر چې بېشکه کليګانې د هغو به خامخا درنېدلې پر (داسي يوې) ډلې چې خاوندان د قوّت زور به وو، (ياد کړه) هغه وخت چې وويل دغه (قارون) ته قوم د ده (چې مسلمانان وو) په کبر او غرور سره مه خوشالېږه! بېشکه چې الله محبّت نه کوي له خوشالېدونکو سره، (چې په مال د دنيا خوشاليږي).

تفسیر: وایي چې قارُون د موسی علیه السّلام د تره ځوی یا تربور او د فرعون د مخې سړی وو، څرنګه چې د ظالمو حکومتونو دستور وي چې د کوم قوم د وینې څښلو لپاره د هم هغه قوم ځینې افراد د خپل کار آله او د لاس همسا ګرځوي، فرعون هم په بني اسرائیلو کې هم دغه ملعون ځان ته غوره کړی وو، قارون په دغه موقع کې چې فرصت موندلی وو، پخپلو دواړو لاسو سره د دولت او دنیا په ټولولو کې لګیا شوی وو، او ډېر لوی دنیوي اقتدار یې ځان ته ګټلی وو.

موسی علیه السلام یو ځلي پر قارون حکم وکړ چې: «د خپل مال زکات اداء کړه !»، نو قارون له خلقو سره وویل: «تر اوسه پورې کوم احکام چې موسی پر مونږ جاري کول، د هغه په مقابل کې مو حوصله او تحمّل کاوه، مګر آیا تاسې اوس د موسی علیه السلام د دغې خبرې تحمّل هم کولی شئ، چې دی ځمونږ د اموالو څخه زکاتونه هم غواړي؟»، څه خلق د قارون مؤیدان شول، او ویل یې چې: نه، ځمونږ له لاسه دغه نه ده پوره، بالآخر ملعون قارون د موسی علیه السلام د بدنام کولو لپاره یوه ډېره ناپاکه او چټله پلمه (تدبیر) جوړه کړه، او یوې بدکارې ښځې ته یې څه بډې او پیسې ورکړې، او ویې لمسوله چې د خلقو په یوه لویه جرګه کې کله چې موسی علیه السلام د زناء د حدّ په اطراف بیانات ورکوي؛ ته هغه له خپله ځانه سره متهم کړه، لکه چې دغې پلیتې ښځې په هم هغه لویه مجمع کې هم داسې یوه چټي (بېکاره) خبره وکړله، کله چې حضرت موسی علیه السلام هغې ته شدید قسمونه ورکړل، او د الله تعالی له قهره او غضبه یې وویروله؛ نو هغه وویرېده، او په ښکاره ډول سره یې وویل چې: ما دغه د قارون په لمسولو سره ویلي دي، دلته د قارون د موسی علیه السلام په ښېرا سره له خپله کوره او خزانو په ځمکه خښ او ډوب کړل شو، د «مفاتح» تفسیر یې په کنجیو (کلیو) سره کړی دی، یعنې د اموالو دومره صندوقونه وروسره وو، چې د هغو د کلیګانو په پورته کولو څو زورور کسان سترې کېدل، او دغه دومره مستبعد هم نه وو، لکه چې په ځینو تفاسیرو کې د هغه صورت هم ښوولی شوی دی، ﴿إِذْ قَالَ لَهُۥ قَوْمُهُۥ﴾ یعنې په دغه فاني او زائل دولت ولې نازیږې او پرې فخر او غرور کوې چې هغه د الله تعالی په نزد څه قدر قیمت نه لري او نه الله تعالی د مغرور بندګانو سره محبت کوي.

وَٱبْتَغِ فِيمَآ ءَاتَىٰكَ ٱللَّهُ ٱلدَّارَ ٱلْءَاخِرَةَ

او وغواړه په هغه (دولت) چې درکړی دی تاته الله کور د آخرت.

تفسیر: یعنې د الله تعالی ورکړی مال د دې لپاره دی، چې انسان هغه د آخرت خپله پنګه وګرځوي، نه داسې چې د هغه د غفلت په نشو مست، مغرور او متکبّر شي، او د متکبرانو په شان حرکت او وضعیت اختیار کړي.

وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ ٱلدُّنْيَا ۖ وَأَحْسِن كَمَآ أَحْسَنَ ٱللَّهُ إِلَيْكَ

او مه هېروه برخه خپله له (ماله د) دنیا او احسان کوه (له بندګانو د الله سره په ورکړه د مال) لکه چې احسان کړی دی الله له تا سره (چې داسې ډېر دولت یې درکړی دی).

تفسیر: یعنې د خپلې برخې سره ترې خوره ! او څښه ! او آغونده ! او د آخرت لپاره دې پنګه ترې واخله !، او په ناروا مواردو کې یې مه لګوه ! او د خلق الله سره ښه سلوک کوه !.

وَلَا تَبْغِ ٱلْفَسَادَ فِى ٱلْأَرْضِ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾

او مه غواړه (ای قارونه !) فساد (په تکبّر، ظلم او بغي سره) په ځمکه کې، بېشکه چې الله محبّت نه کوي فساد کوونکو سره.

تفسير: يعني له موسى عليه السلام سره ضد مه کوه ! د الله تعالی پر ځمکه د مطيعانو په شان ګرځه ! او خامخا په بلاد الله کې شورماشور او غلغله مه جوړوه ! ځکه چې په ملك کې فتنه او فساد اچول ښه کار نه دی.

قَالَ اِنَّمَآ اُوْتِيْتُهٗ عَلٰى عِلْمٍ عِنْدِيْ ؕ

وويل (قارون قوم خپل ته): بېشکه همدا خبره ده چې راکړی شوی دی ماته دغه مال په هغه علم سره چې ما څخه دی.

تفسير: يعني هنرمن وم، او د ګټلو استعداد او سليقه مې درلوده، پخپل لياقت او قابليت يا د کوم خاص علمي مهارت لامله ماته دغه دولت حاصل شوی دی، الله تعالی هم ماته ځما د لياقت او اهليت په ملحوظ دغه مال، دولت او شته راکړي دي، او دغه ثروت په خوشې ناسته بې له محنته ماته په لاس نه دی راغلی چې اوس يې زه د موسی په حکم او مشوره خوشې ويرپيا د الله تعالی په نوم لګوم.

اَوَلَمْ يَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهٖ مِنَ الْقُرُوْنِ مَنْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَّاَكْثَرُ جَمْعًا ؕ

آيا نه پوهېده (قارُون) چې بېشکه الله په تحقيق هلاک کړي دي پخوا له دغه (قارون څخه) له (اهل د) زمانو هر هغه څوک چې دی ډېر سخت وو له دې (قارون) څخه له جهته د قوّت، او ډېر وو له جهته د جمع کولو (د مال يا ملاتړه).

تفسير: يعني د دولت ګټلو لياقت چا درکړ؟ افسوس دی چې تا د حقيقي منعم احسان هېر کړ، او د هغه په درکړي دولت او لياقت مغرور شوې، آيا ده دغه دولت له خپل نجات وسيله او ضامن ګڼلی وو؟ او دی په دغه نه وو خبر چې د ده څخه پخوا ځومره ملل او اقوام له خپلو همداسې شرارتونو او سرکښيو له سببه هلاک او تباه شوي دي، چې د هغوی په لاسو کې لوی لوی سلطنتونه او ډېرې زياتې خزانې، لښکرې او نور زيات دنيوي وسائل او وسائط وو، آيا دغه ملعون د هغو د احوالو د اورېدلو څخه پند او عبرت نه دی اخيستی؟.

وَلَا يُسْـَٔلُ عَنْ ذُنُوْبِهِمُ الْمُجْرِمُوْنَ ۝

او نه به شي پوښتېدلی له ګناهونو خپلو څخه کافران (ځکه چې الله ته معلوم دي).

تفسير: يعني پوښتنې ته به ضرورت نه وي، پاتې الله تعالی ته د دوی ګناهونه يو په يو معلوم دي، او له پرښتو سره هم ليکلي پراته دي، هو ! که د توبيخ او تقريع په ډول کوم وخت کوم سوال له دوی نه وشي؛ نو هغه بېله خبره ده، يا خو دغه کنايه ده د ګناه له کثرته، يعنې د دوی ګناهونه به دومره ډېر او زيات وي، چې دغه ته به ضرورت نه وي پاتې چې د يوې يوې جزئيې پوښتنه له دوی څنې وکړه شي.

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ فِىْ زِيْنَتِهٖ ؕ قَالَ الَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا يٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ اُوْتِىَ قَارُوْنُ ۙ اِنَّهٗ لَذُوْ حَظٍّ عَظِيْمٍ ۝

پس راووت (قارون) پر قوم خپل په زينت ښايست (او دج خپل)، وويل هغو کسانو چې غوښت يې دغه ژوندون (لږ خسيس د) دنيا: ای کاشکې چې وی مونږ ته هم (له ثروته) په شان د هغو (اموالو اتباعو) چې ورکړی شوي دي قارون ته، بېشکه چې دغه (قارون) خامخا خاوند دی د برخې لويې (له دنيا څخه).

تفسير: يعني قارون خپل فاخره لباس واغوست، او سره له ډېرو خدمو او حشمو، او په ډېر شان او شکوه، او جل او بل ووت، چې د هغه د ليدلو څخه د دنيا د طالبانو سترګې رډې بډې پاتې شوې، او ګرد ورته هک حيران ودرېدل، او له خپلو ځانونو سره به يې داسې ويل: «کاشکې چې مونږ هم د داسې دنيوي شان او شوکت خاوندان وی !، او همداسې ترقي او عروج مو حاصل کړی وی؛ چې نن د قارون په برخه شوی دی، بېشکه چې دی ډېر د اقبال او اجلال خاوند او ډېر خوش قسمته سړی دی».

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾

او وويل (دوی ته) هغو کسانو چې ورکړی شوی وو (هغوی ته) علم فهم چې: افسوس دی تاسې ته (ای طلابو د دنيا)، ثواب د الله خير ډېر غوره دی هغه چا ته چې ايمان يې راوړی دی (په الله او رسول الله) او عمل يې کړی دی د نېکيو، او نه ورکول کيږي (يا نه ښوولی کيږي) دغه (خبره) مګر صبر کوونکيو ته (په طاعت او مصيبت او له معصيته).

تفسير: يعني پوهانو او ذي علم سړيو وويل چې: «ای کمبختانو ! په دغه فاني جل وبل کې څه ايښي دي چې د هغه هوس او ارمان کوئ؟ صالحانو مؤمنانو لپاره د الله تعالی په دربار کې کوم دولت او عزّت چې شته، او دوی ته وررسېدونکی دی؛ د هغه په مقابل کې دغه دنيوي شان او شوکت محض هيڅ او لاشي دي، او دومره يو نسبت هم سره نه لري، لکه چې د يوې ذرې نسبت له لمر سره کيږي»، داسې خبرې هغو خلکو ته ښوولی کيږي چې په دنيا کې د الله تعالی په طاعت ټينګ ولاړ وي، د ګناهونو نه ځان ساتي، او په مصيبتونو او کړاوونو صبر کوي ځکه چې هغوی د حقيقي ژوند په قدر قيمت پوهيږي.

فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِن فِئَةٍ يَنصُرُونَهُ مِن دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنتَصِرِينَ ﴿٨١﴾

پس ننه ايست مونږ دغه (قارون) او کور د ده په ځمکه کې، پس نه وو ده ته (په دغه وخت کې) هيڅ ډله (د دوستانو) چې مددګاري يې کړې وی له ده سره غير له الله څخه (په دفع د عذاب کې)، او نه وو (قارون پخپله) له بدل اخيستونکيو څخه (چې ځان يې له عذابه خلاص کړی وی).

تفسير: يعني نه بل څوک له خپله طرفه د ده مدد ته ورسېد، او نه يې څوک د خپل مدد لپاره وغوښتی شو، نه يې خپل قوّت په کار ورغی، نه د بل چا.

وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ

او سبا کړ هغو کسانو چې آرزو به يې کوله د مرتبې د دغه (قارون) په پرون (مابنام) کې ويل به يې (يو بل ته): افسوس دی تاته پوه شه ! چې بېشکه الله پراخوي رزق روزي په هر هغه چا چې اراده وفرمايي (د پراخولو يې) له بندګانو خپلو، او تنګوي (الله دغه روزي په هر هغه چا چې اراده وفرمايي د تنګولو يې).

تفسير: يعني هغه کسان چې د قارون ترقي او ترفّع د ليدلو څخه پرون داسې ارزو او هيله (اميد) کوله چې: «کاشکې مونږ ته هم داسې عُروج او ترقي حاصله شوې وی»؛ نن د قارون د دغه بد انجام د ليدلو څخه لاسونه پر غوږونو

ږدي، او توبې وباسي، او اوس په هوش راغلل، چې دغسې دولت په حقيقت کې د يوه ښکلي مار په شان دی، چې د هغه په منځ کې مهلك زهر وي، دغه دنيوي ترقي او تنزيل د کوم بنده د مقبوليت او مردوديت معيار نشي کېدی، بلکه دغه د الله تعالى مصلحت او حکمت دی، پر هر چا چې لازم او مناسب وګڼي؛ د رزق او د روزۍ ورونه (ابواب) ورپرانيځي، او هر چا ته چې مناسب وي؛ روزي ورتنګه او په اندازه کوي يې، د مال او دولت پراخوالی د ښې خاتمې او مقبوليت دليل نه دی، بلکه على الأکثر د هغه نتيجه تباهي او بربادي ده، او د ابدي هلاکت او فلاکت په صورت ځرګندېږي.

لَوۡلَآ أَن مَّنَّ ٱللَّهُ عَلَيۡنَا لَخَسَفَ بِنَاۖ وَيۡكَأَنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلۡكَٰفِرُونَ ۝٨٢

که چېرې نه وی دا چې احسان کړی دی الله پر مونږ؛ نو خامخا ډوب کړي به يې وو مونږ په ځمکه کې (د قارون په شان)، افسوس دې ته؛ نه پوهېږې نهويني دا چې نه خلاصيږي کافران (له عذابه).

تفسير: يعني دغه د الله تعالى مهرباني او احسان دی چې مونږ يې د قارون په شان ونه ګرځولو، که نه ځمونږ حال او احوال به هم داسې کېده، له خپل لوري که مونږ د ډېر حرص او طمعې له سببه داسې هيله او آرزو کړې وه: ﴿يَٰلَيۡتَ لَنَا مِثۡلَ مَآ أُوتِيَ قَٰرُونُ﴾ الله تعالى ځمونږ په مخ کې خير راپيښ کړ، چې ځمونږ دغه آرزو او هيله يې تر سره ونه رسوله، او نه يې پر دغه حرص او طمعې مونږ ته څه تنبيه او سزا راکړه، بلکه د قارون نتيجه او حشر يې مونږ ته راښکاره او مونږ يې په دغه وسيله سره وېښ او متنبه کړو، اوس مونږ ته دغه خبره ښه ځرګنده شوه، چې محض د مال او زر په ترقی سره حقيقي فلاح او بری هيڅا ته نشي حاصلېدی، او دغه چې ناشکره منکران له سره د الله د عذابه نجات نشي موندلی.

تِلۡكَ ٱلدَّارُ ٱلۡأٓخِرَةُ نَجۡعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوّٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فَسَادٗاۚ وَٱلۡعَٰقِبَةُ لِلۡمُتَّقِينَ ۝٨٣

دغه کور د آخرت (چې جنّت دی) ورکوو مونږ دا لپاره د هغو کسانو چې نه لري اراده د لويي (او تکبّر) په ځمکه کې، او نه فساد ظلم کوي (پر خلقو)، او عاقبت ښه خاتمه لپاره د پرهېزګارانو ده.

تفسير: يعني د قارون د دولت په نسبت ناپوهانو داسې ويل چې: قارون خو ډېر خوش قسمته او بختور سړی دی، حال دا چې دغه خوش قسمتي او بختورتوب نه دی، بلکه د آخرت ګټه په لاس کول لويه خوش قسمتي ده، او دغه ګټه د هغو کسانو لپاره ده چې د الله تعالى په ملك کې شرارت او فساد غورځول نه غواړي، او په دغه فکر کې له سره نه دي، چې خپل ځان له ګردو څخه لوی او لوړ (اوچت) وګڼي، بلکه د تواضع او انکسار او پرهېزګارۍ لار ځان ته اختياروي، د دوی کوښښ د دې په ځای چې خپل ذات لوړ او لوی ښکاره کړي؛ تل په دغه کار کې مصروف او معطوف دي چې خپل دين لوړ کړي، او کلمة الله په اعلاء کې ووينې.

په هر حال د مؤمنانو اصلي مقصد آخرت دی، د دنيا هغه برخه چې د دغه مقصد ذريعه وګرځي؛ هم هغه ښه او مبارکه ده که نه هيڅ.

مَن جَآءَ بِٱلۡحَسَنَةِ فَلَهُۥ خَيۡرٞ مِّنۡهَاۖ وَمَن جَآءَ بِٱلسَّيِّئَةِ فَلَا يُجۡزَى ٱلَّذِينَ عَمِلُواْ ٱلسَّيِّـَٔاتِ إِلَّا مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ۝٨٤

او هر چا چې وکړه کومه نیکي؛ پس شته ده ته (ښه جزاء) خیر غوره له جهته د دغې (حسنی) او هر چا چې وکړه کومه بدي؛ پس نشي ورکولی جزاء هغو کسانو ته چې کړی یې دی (عمل د د بدیو مګر (جزاء د هغه شي) چې وو دوی چې کاوه به یې (په دنیا کې).

تفسیر: یعني کومه نیکي چې دلته وکړي؛ له هغه څخه ښه او بهتره نیکي به هلته ورسره وکړه شي، د یوې نېکۍ څرنګه چې د هغه اقتضاء وي؛ اقلاً لس چنده د هغه ثواب ورکاوه کیږي، شاه صاحب لیکي: «پر نېکۍ باندې د نېکۍ وعده یې ورکړه، چې هغه علی الیقین رسېدونکې ده، او پر بدۍ یې د بدۍ وعده ونه فرمایله، چې ضرور به وررسیږي، ځکه چې ممکن دي چې هغه ورمعاف شي، هو! دومره یې وفرمایل چې: د هغه فعل له سزا څخه به ډېره سزا ورته ونه رسیږي».

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ

بېشکه هغه (الله) چې فرض (نازل) کړی یې دی پر تا (احکام د) قرآن؛ خامخا بېرته بیوونکی دی د تا هغه ځای د وعدې (مکې) ته.

تفسیر: ځینو مفسّرینو له «معاد» څخه موت مراد کړی دی، او ځینو آخرت، او ځینو جنت، او ځینو د شام ځمکه چې هلته دوی یوځلې د معراج په شپه تشریف وړی وو، حافظ عماد الدین ابن کثیر (رحمة الله علیه) په دغو اقوالو کې ډېر عمیق او لطیف تطبیق کړی دی، یعني له معاده دلته مکّه معظّمه مراده ده (کما في البُخاري) مګر د مکې معظمې فتح د قرب الأجل علامه ده، لکه چې ابن عباس او عمر رضي الله تعالی عنهما د ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ په تفسیر کې وفرمایل: د وړاندې «أجل» څخه وروسته د «حشر»، د حشر څخه وروسته د «آخرت»، او د آخرت وروستنی منزل جنّت دی.

مطلب یې داسې شو چې الله تعالی به تا ړومبی په یوه شانداره طریقه سره بېرته مکې معظّمې ته راولي، وروسته له هغه څو ورځې اجل مو واقع کیږي، بیا به د شام په ځمکه کې حشر کیږئ، لکه چې له أحادیثو څخه ثابت شوي دي، بیا په آخرت کې به هم په ډېر شان او شوکت سره تشریف راوړئ، او په آخر کې په جنّت کې ډېر اعلی مقام ته استول کیږئ.

قُل رَّبِّي أَعْلَمُ مَن جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨٥﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) رب ځما ته ښه معلوم دي هغه څوک چې راتګ یې کړی په هدایت سره او هغه څوک چې هغه په ګمراهۍ ښکاره کې دی.

تفسیر: یعني الله تعالی ته ځما هدایت او د مکذبینو او معاندینو ګمراهي ښه معلومه ده، یقیناً دی به له هر یوه سره سم د دوی له احواله سره معامله کوي، او دغه له سره نشي کېدی چې ځما دغه کوښښ ضایع شي، یا ګمراهان رسوا، سپک او ګمراه نه کړي.

وَمَا كُنتَ تَرْجُو أَن يُلْقَىٰ إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِّلْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

او نه وې ته چې توقّع امید دې درلود (لرلو) د دې چې راوبه لېږلی شي تاته کتاب (قرآن)، لیکن (راولېږلی شو محض) په رحمت مهربانۍ له (جانبه) د رب ستا، پس مه کېږه ته خامخا مددګار لپاره د کافرانو (په دین د دوی کې).

تفسیر: ته له پخوا ځنې د نبوّت په انتظار کې نه وې، دا محض د الله تعالى رحمت او موهبت دی، چې ته يې په رسالت سره سرفراز کړې، نو هم هغه الله تعالى به په دنيا او آخرت کې تاته برى او کاميابي درکوي، لهذا ای محمده ! د ده پر معاونت او امداد تل ترتله اعتماد او اطمينان ولره !.

وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ بَعْدَ اِذْ اُنْزِلَتْ اِلَيْكَ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۸۷﴾

او (خبردار چې) وا دې نه ړوي (کفّار) خامخا تا (په مکر او فريب) له آيتونو د الله پس له هغه چې نازل کړل شول تاته، او وبوله خلق (توحيد او عبادت) د رب خپل ته، او مه کېږه ته خامخا له مشرکانو څخه (په اعانت د دوی کې).

تفسیر: يعنې ته دې د دين په کار کې د خپل قوم خاطر او رعايت مه کوه ! او مه دې خپل ځان په هغوي کې شمېره ! اګر که دوی ستا له قرابت دارانو څخه هم وي، هو ! دوی ګرد د خپل رب په لوري وبوله ! او د الله تعالى د احکامو په تعميل کې ټينګ اوسه !.

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ

او مه بوله ته له الله سره معبود بل (ځکه چې) نشته هيڅ لايق د بللو بل هيڅوک مګر همدی دی (يواځې، ځکه چې) هر څيز فاني کېدونکی دی مګر مخ د ده (چې تل باقي دی).

تفسیر: دغه خطاب اګر که پخپله رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دی، مګر بالوسيله په دغه سره نورو ته پند او نصيحت ورکول کيږي، د پاس آيتونو په نسبت ځينې مفسرينو همداسې ليکلي دي، يعنې هر شی له خپله ذاته معدوم دی، او تقريبًا ټول شيان فناء کېدونکي دي، اعم له دې چې په هر وخت کې وي، مګر خو د الله تعالى مخ چې نه له سره معدوم وو، او نه هرګز فناء کېدونکی دی، رښتيا ده: (ألا كلُّ شيء ما خلا الله باطل)، و قال الله تعالى: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۝ وَّيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ﴾ (چې مراد ترې د الله تعالى ټول ذات دی).

لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۸۸﴾

همده ته دی حکم (نافذه قضاء)، او همده ته به بېرته بوتلی شئ تاسې (لپاره د جزاء).

تفسیر: يعنې د ګردو حضور د ده په مخ کې د حساب او کتاب لپاره يو حتمي او ضروري شی دی، چې هلته يواځې د همده حکم چليږي، او صورتًا، ظاهرا، او مجازاً هم د بل هيڅا حکم نه چليږي، او نه به قوّت او اقتدار ورپاتې وي، ای الله ! جار دې شم ! په همدغه وخت کې پر دغه ګناهګار بنده دې رحم وفرمايه ! او له خپله غضبه يې وساته !.

تمّت سورة القصص ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الْعَنكَبُوت

«د (العنکبوت) سورت مکّي دی، پرته له (۱ ـ ۱۱) آیتونو پورې چې مدني دي، (۶۹) آیته او (۷) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۹) او په نزول کې (۸۵) سورت دی، وروسته د «الروم» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمٓ ① أَحَسِبَ النَّاسُ أَن يُتْرَكُوٓا أَن يَقُولُوٓا ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ②

آیا ګمان کوي دا خلق د دې چې پرې به ښودی شي دوی (په) همدې قدر چې ووايي دوی چې: ایمان راوړی دی مونږ؛ حال دا چې دوی به ونه ازمویل شي؟.

تفسیر: یعنې په ژبه سره د ایمان دعوی کول دومره سهل او آسانه نه دي، هر څوک چې د ایمان دعوی کوي، امتحان او ابتلاء ته دې يې هم تیار شي !، همدغه د امتحان محک دی چې پرې سره او ناسره سولولی کیږي او معلومیږي، په حدیث کې راغلي دي چې: له ګردو څخه سخت امتحان د انبیاوو دی، وروسته له هغه د صالحینو بیا درجه په درجه د هغو خلقو دی، چې له هغو سره مشابهت لري، او د انسان امتحان د ده د دین او ایمان له حیثیته اخیست کیږي، په هر اندازه چې انسان پخپل دین او ایمان کې مضبوط او سخت وي؛ په هم هغه اندازه له هغه څخه سخت امتحان اخیست کیږي.

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ

او خامخا په تحقیق ازمویلي وو مونږ هغه کسان چې له دوی نه ړومبي وو.

تفسیر: یعنې د ړومبنیو انبیاوو د متبعینو ډېر لوی او سخت امتحان اخیست شوی دی، په صحیح بخاري شریف کې دي چې: صحابه وو رضي الله عنهم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې عرض وکړ، چې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ! څمونږ لپاره د الله تعالی له درباره دعاء او مدد وغواړئ ! دا هغه زمانه وه چې د مکې معظّمي مشرکینو پر مسلمانانو باندې انتهايي ظلم او ستم کوو، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل، چې پخوا له تاسو به یې یو (ژوندی) انسان په ځمکه کې ولاړ خښوو، او بیا د هغه پر سر به یې اره کښوله، او د ده سره به له منځه دوه ټوټې ټوټې کېده، د ځینو نورو مؤمنینو پر وجود به یې د اوسپنې تک سره سیخونه وهل او لګول، چې د هغو په اثر به د دوی پوستکي او غوښتې وریتې کېدې او سوځېدې، تناکې به یې وهلې، او لاندې به لوېدې، خو سره د دغو سختیو باوجود له خپل دین څخه به یې دوی نشو ګرځولی.

فَلَيَعْلَمَنَّ اللهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَٰذِبِينَ ③

پس خامخا معلوم به کړي الله (په علم ظاهري سره ـ په کوم علم چې ثواب او عقاب مرتب دی ـ هم) هغه کسان چې رښتیني دي (په دعوی د ایمان کې)، او خامخا معلوم به کړي الله (هغه) دروغجنان (په علم ظاهري سره هم).

تفسير: يعني الله تعالى په علانيه ظاهروي او هر يو به پوهيږي چې د ايمان په دعوى کې کوم يو رښتين راوځي؟ او کوم يو دروغجن څرګندېږي، او سم له هغه سره به هر يوه ته سزا ورکوي.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾

آيا ګمان کوي هغه کسان چې عمل کوي دوى د بديو (لکه شرك او معاصي) د دې چې ړومبى به شي دوى پر مونږ (چې مونږ به له دوى نه انتقام ونشو اخيستى)، بد دى هغه حکم چې کوي يې دوى (چې نفي د انتقام دى).

تفسير: يعني د مؤمنينو امتحانات دي کافران داسې ونه ګڼي چې مونږ په خوندونو او مزو سره ظلمونه کوو او دهغو له سختيو څخه ساتلي يو، دوى له مونږه خپل ځانونه چيرى ساتلي شي هغه سختى سزاوى چې دوي ته ورکولى کيږي د هغه په مقابل کې د امتحان سختئ هيڅ نه دي دوي ددى عارضى مهلت په نسبت چې کوم نظر لري چې مونږ به تل مأمون يو په حقيقت کې ډيره بده خرابه فيصله يې کړې ده.

مَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٥﴾

هر څوك چې وي اميد لري دى د ملاقات د الله (په جنت کې)؛ پس بېشکه اجل نېټه د (ملاقات د) الله خامخا راتلونکې ده، (نو ښايي چې ورته تيار شي)، او همدى ښه اورېدونکى دى (د ټولو اقوالو) ښه عالم دى (پر ټولو احوالو).

تفسير: يعني هر هغه سړى چې په دغه توقّع سختئ ګالي، چې يوه ورځ به زه هرومرو د الله تعالى په مخ کې حاضرېدونکى يم، چې هلته تر يوې ذرې پورې هم حساب او کتاب کيږي، که زه دلته په دغه امتحان کې ناکام شوم؛ نو د دغه ځای له سختيو څخه په زياتو سختيو کې اخته کېدونکى يم، او که ترې بريالى او کامياب ووتلم؛ نو دغه ګرد تکاليف به ځما له مخې څخه لرې کيږي، او د الله تعالى رضاء او لقاء به مې په برخه کيږي، نو داسې سړى دې په ياد ولري چې د الله تعالى وعده هرومرو راتلونکې ده.

وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

او هر څوك چې جهاد کوي (له کفّارو يا له نفس خپل سره)؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې جهاد کوي لپاره (د نفعې) د نفس خپل، بېشکه چې الله خامخا غني بې پروا دى له ټولو عالميانو څخه.

تفسير: يعني الله تعالى ته د چا له طاعت او عبادت څخه هيڅ نفع او له معصيته هيڅ قسم نقصان نه رسيږي، هغه غني ذات له هغې شيانو څخه په کلي ډول سره بې پروا او بې نيازه دى، هو ! بنده په هره اندازه چې د الله تعالى په طاعت کې محنت او زيار پر ځان اخلي؛ د هغه ثمره او نتيجه ورته په دنيا او آخرت کې رسيږي، پس مجاهده کوونکى دې هيڅکله داسې خيال ونه کړي، کله چې مونږ د الله په لاره کې دومره زحمت کوو؛ نو (معاذ الله) پر الله تعالى خپل څه منّت او احسان باروو، بلکه بالعکس دا د هغه الله تعالى مرحمت او احسان دى، چې تاسې ته يې ستاسې د ګټې او فائدې لپاره د طاعت او رياضت توفيق درکړى دى.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) خامخا وبه رژوو مونږ هرومرو له دوی نه ګناهونه د دوی، او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هرمرو دوی ته ښه جزاء د هغه (عمل) چې وو دوی چې کاوه به یې (په اسلام کې).

تفسیر: یعني سره له دې نه چې الله تعالی د ګرد عالم څخه غني، بې پروا او بې نیاز دی، خو بیا هم په خپل رحمت او شفقت سره ستاسې محنت او زحمت نه ضایع کوي، او په ځای یې رسوي.

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ۖ وَإِن جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ

او (مؤکد) امر کړی دی مونږ پر انسان له مور پلار خپل سره یې د نېکۍ (هر کله په هر څه کې)، او که کوښښ کوي (دوی دواړه) له تاسره چې شریک ونیسې ته له ما سره هغه څیز چې نشته تاته په (الوهیت) د هغه کې هیڅ علم؛ پس اطاعت مه کوه ته د دوی (دواړو).

تفسیر: ﴿فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ﴾ «اطاعت مه کوه ته د دې دواړو په اشراک بالله کې».

په دنیا کې له موره او پلاره د بل هیچا حق زیات نه دی، خو د الله تعالی حق له دوی نه هم ډېر دی، د والدینو لامله نه ښایي چې د الله تعالی دین پرېږدي (موضح)، په حدیث کې راغلي دي، چې د سعد بن أبي وقّاص رضي الله عنه والده چې مشرکه وه، کله چې د خپل ځوی د اسلام خبر یې واورېد؛ نو له خپله ځانه سره یې عهد وکړ، څو سعد (معاذ الله) له اسلامه مرتدّ نشي؛ نو زه به له سره خوړل او څښل نه کوم، او تر چت لاندې به آرام ونه کړم، لکه چې هغې له طعام خوړلو او له اوبو څښلو خپله خوله وتړله، او بېخي خواره زهیره شوه، خلقو به په زور او زیادت د دې خوله پرانستله، او ډوډۍ او اوبه یې ورکولې، نو په دغه مناسبت دغه آیت نازل شو، ګواکې دغه یې راوښودل چې د والدینو په داسې شان پر خلاف الحق باندې مجبورول هم هغه یو شان ابتلاء او امتحان دی، ښایي چې د خالص مؤمن د ثبات پښه ترې ونه ښوییږي.

إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ⑧

خاص ماته دي بیا راتله د تاسې (ټولو)، پس خبر به کړم زه تاسې پر هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعني ټول به په هغه عدالت کې حاضرېږئ !، په دغه وخت کې به ګردو ته دا ورښوول کېږي، چې په اولاده او والدینو کې کوم یو متجاوز او له خپله حده تېری کوونکی وو؟ او کوم یو پر حق او صداقت قائم وو.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ⑨

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) خامخا داخل به کړو مونږ هرومرو دوی په (جماعت) د صالحانو کې (چې انبیاء او اولیاء دي).

تفسیر: یعني هر څوک چې سره له داسې زبردستو موانعو او عوائقو هم پر ایمان او د نېکۍ پر لاره قائم وي؛ حق تعالی به د هغه حشر پخپلو خاصو بندګانو کې کوي، ابن کثیر (رحمه الله) لیکي: «که اولاد په ناحقه خبره کې د خپلو والدینو خبره ونه منله، او والدین هم هغسې په ناحقه ټینګ ولاړ وي؛ نو د اولاد حشر به له صالحینو سره کېږي، او د ده د والدینو په زمره کې به نه کېږي، اګر که د طبیعي او نسبي تعلقاتو په بناء دی د ګردو څنې دوی ته ډېر نژدې وي، په

«المرء مع من أحبّ» (چې سړی به د هغه چا سره چې د هغه سره مینه لري) کې دیني محبّت مراد دی، طبیعت محبت نه دی مراد».

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ

او ځینې له خلقو څخه هغه څوک دي چې وایي (تش په خوله) ایمان راوړي دی مونږ په الله باندې، پس کله چې سختي ورسوله شي ده ته په (لاره) د الله کې؛ نو وګرځوي فتنه سختي خپګان د خلقو (او شمیرې یې) په شان د عذاب د الله.

تفسیر: دغه د هغو خلق ذکر دی چې پخپله ژبه ځان ته «مؤمن» وایي، مګر د دوی په زړونو کې له سره ایمان راسخ نه وو، دوی ته هر چېرې چې د الله تعالی په لاره کې کوم ربړ یا تکلیف وررسېده، یا د دین له سببه یې څوک تکلیفوو؛ نو دغه امتحان او آزموینه دوی د الله تعالی د عذاب په منزله ګڼله، څرنګه چې انسان د الله تعالی له عذابه ویریږي، او خپل ځان ترې ساتي، او وروسته د هغه له نزوله له خپلې هغې پخوانۍ دعوی څخه لاس واخلي، او ناچاره اعتراف او اقرار کوي چې زه په غلطۍ کې وم؛ همدغسې حال د هغو ضعفاوو القلوبو دی، هر چېرې چې د دین په معامله کې کومه سختي وروروسیږي؛ نو ژر تر ژره ویریږي، او د ایمان له دعوی څخه لاس اخلي، او په ژبه یا په عمل سره ګواکې داسې اقرار کوي چې مونږ پخپلې دغې دعوی کې په غلطۍ کې وو، یا دغسې دعوی مو له سره نه وه کړې.

وَلَئِن جَاءَ نَصْرٌ مِّن رَّبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ

او قسم دی که چېرې راشي مددګاري (د مؤمنانو) له (طرفه) د رب ستا (چې فتح او غنیمت یوسي)؛ نو خامخا وبه وایي دغه (منافقان) هرومرو ببشکه مونږ (هم) یو له تاسې سره (په ایمان کې) (نو په غنیمت کې مو شریک کړئ).

تفسیر: یعنې که د مسلمانانو کوم عروج او موفقیت وګوري؛ نو له خپله ځانه د هغه په نسبت خبرې جوړوي، چې مونږ خو له تاسې سره وو، او اوس هم ستاسې اسلامي ورونه یو، خصوصًا که مسلمانان فاتح شي، او فرض یې کړئ که دغه خلق چې د کفّارو سره یې معاونت کاوه، د مسلمانانو په لاس کې بندیان شي؛ نو بیا د دوی د نفاق او تملّق لپاره هیڅ حد او اندازه نشته.

أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ ⑩

(وفرمایل الله) آیا نه دی الله ښه عالم په هغه (اخلاص او نفاق) چې په سینو زړونو د عالمیانو کې (پټ) دی (بلکه په هر شي باندې ښه عالم دی).

تفسیر: یعنې لکه چې ځینې له دغو خلقو له مسلمانانو سره دي، الله ته دغه ګرد (ټول) معلوم دي، آیا تش د ژبې په دعوی سره دوی له الله تعالی څخه د خپلو زړونو احوال پټولی شي؟.

وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ ⑪

او خامخا معلوم به کړي الله (په هغه علم چې ثواب او عقاب وربانديې مرتّب دی) هرومرو هغه څوک چې ایمان یې راوړی دی، او خامخا معلوم به کړي هرومرو (الله) منافقان (نو ور به کړي هرې یوې فرقې ته جزا موافقه).

تفسير: يعني الله تعالی ته لا له پخوا څخه هر شی پوره معلوم دی، ليکن اوس ستاسې اعمال او افعال نورو ته هم ورښيي او ظاهروي يې چې آيا د عمل په ميدان او په ښکاره ډول کوم يو له تاسې خپل ځان صادق مؤمن ثابتوي؟ او کوم يو دروغجن ـ دغاباز او منافق دی؟، نو هغو ته د هغوی د عملونو موافق جزا ورکول کيږي.

تنبيه: په دې قسم مواضعو کې د ﴿وَلَيَعۡلَمَنَّ ٱللَّهُ﴾ معنی په (ليرينّ الله) سره له ابن عبّاس رضي الله تعالی عنه څخه منقول دي، کما في تفسير ابن کثير (رحمه الله).

﴿وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّبِعُواْ سَبِيلَنَا وَلۡنَحۡمِلۡ خَطَٰيَٰكُمۡ﴾

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی: متابعت وکړئ تاسې د لارې ځمونږ (په دنيا کې) او ښايي بار به کړو (پر ځانونو) ګناهونه ستاسې.

تفسير: يعني کفارو به مسلمانانو ته ويل: «راځئ اسلام خوشې کړئ ! او په خپلو هم هغو پخوانيو وروزګلويو او خپلويو کې ننوځئ ! او ځمونږ پر لاره تګ وکړئ، څو له ګردو تکاليفو او ايذاوو څخه نجات ومومئ !، او بې سببه په دغو مصائبو او تکاليفو کې پاتې نشئ، او که تاسې داسې اقدام ګناه ګڼئ، او له مؤاخذې څخه يې ويريږئ؛ نو د الله تعالی په دربار کې ځمونږ نوم واخلئ، چې دوی مونږ ته داسې مشوره راکړې وه، او که داسې کومه پېښه درورېاندې شي؛ نو ګرد مسئوليت او ذمه واري به مونږ په خپل سر اخلو».

﴿وَمَا هُم بِحَٰمِلِينَ مِنۡ خَطَٰيَٰهُم مِّن شَيۡءٍۖ إِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ۝١٢ وَلَيَحۡمِلُنَّ أَثۡقَالَهُمۡ وَأَثۡقَالٗا مَّعَ أَثۡقَالِهِمۡۖ﴾

حال دا چې نه دي دوی (پخپل ځان) اخيستونکي له ګناهونو د دوی د هيڅ شي، بېشکه دوی خامخا دروغجنان دي (په دغه وعده کې). او خامخا بار به کړي هرومرو (دغه کفّار) بارونه درانه د ګناهونو خپلو او نور درانه بارونه هم سره له بارونو درنو د ګناهونو خپلو.

تفسير: يعني دوی دروغجنان دي، او ستاسې بار د يوې ذرې په اندازه هم دوی نشي سپکولی، هو ! خپل بار درنوي، يو خو د دوی د ذاتي ګناهونو بار وو، اوس د نورو د اغواء کولو او د ګمراه کولو بار پر هغه لا زيات شو، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «که څوک غواړي چې رفاقت وکړي، او د بل چا د ګناه بار پر خپله اوږه واخلي؛ امکان نه لري، مګر که يو بل ګمراه کړي؛ نو د دغه ګمراه شوي سرې د ګناه بار هم د دغه ګمراه او هم د هغه ګمراه کوونکي په غاړه لويږي» (موضح) لکه چې په حديث کې راغلي دي: «هر څوک چې په دنيا کې (ناحقه) وينه تويه کړي؛ د ده د ګناه برخه د آدم عليه السلام ړومبني ځوی «قابيل» ته هم رسيږي، چې هغه اول ځلې دغه خرابه لاره ايستلې ده».

﴿وَلَيُسۡـَٔلُنَّ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ عَمَّا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ۝١٣﴾

او خامخا وبه پوښتېدلی شي دوی هرومرو په ورځ د قيامت کې له هغو (دروغو) چې وو دوی چې له ځانه به يې جوړول (په الله، په رسول الله).

تفسير: يعني دوی د دروغو خبرې جوړوي، چې مونږ به ستاسې بار پر خپلو اوږو آخلو، دغه بالذات يوه مستقله ګناه ده، پر دغه همدوی مأخوذيږي.

﴿وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوۡمِهِۦ فَلَبِثَ فِيهِمۡ أَلۡفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمۡسِينَ عَامٗا﴾

او خامخا په تحقيق لېږلی وو مونږ نوح قوم د ده ته، پس مدّت يې تېر کړ په دوی کې زر کاله (لپاره د تبليغ او دعوت حق ته) مګر پنځوس کاله (کم له زرو نه).

تفسير: له ابن عبّاس رضي الله تعالی عنه څخه منقول دي چې نوح عليه السلام په څلويښت کلنۍ کې مبعوث شو، نهه نيم سوه کاله په دعوت ـ تبليغ ـ سعي او اصلاح کې مصروف او لګيا وو، بيا طوفان (څپان) راغی، له طوفانه وروسته (۶۰) کاله نور هم ژوندی پاتې وو، چې په دغه حساب سره د دوی ټول عمر (۱۰۵۰) کاله شو.

فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿١٤﴾

(نو تکذيب يې وکړ) پس ونيول دوی طوفان (ډېرو اوبو نو غرق شول) حال دا چې دوی ظالمان وو (په سبب د کفر خپل).

تفسير: يعني کله چې دوی له ګناهونو او شرارتونو څخه لاس وانخيست؛ نو طوفان پرې نازل شو، چې په هغه وخت کې پرته له څو تنو مخصوصو نفوسو نور ګرد سره ډوب او هلاک شول.

فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَصْحَٰبَ السَّفِينَةِ

پس نجات ورکړ مونږ ده ته (له عذابه د طوفان) او خاوندانو د بېړۍ (ته چې له ده سره وو).

تفسير: هغه انسانان يا حيوانان چې پر دغې بېړۍ کې سواره وو، هغوی مو د نوح عليه السلام په ملګرتوب محفوظ او مأمون وساتل، د هود عليه السلام په سورت کې دغه قصه په تفصيل سره تېره شوې ده.

وَجَعَلْنَٰهَا ءَايَةً لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿١٥﴾

او وګرځوله مونږ دغه (بېړۍ يا قصه لويه) نښه (د قدرت او عبرت) عالميانو ته.

تفسير: وايي چې د نوح عليه السلام بېړۍ تر ډېرو مودو پورې د (جودي) پر غره ولاړه وه، څو د ګردو ليدونکو لپاره عبرت وي، نن ورځنۍ بېړۍ او جهازونه هم د هم هغې بېړۍ يوه نښه ده، چې د هغو د ليدلو څخه هم د نوح عليه السلام د سفينې ياد تازه کيږي، او د الله تعالی د قدرت يوه نمونه په نظر راځي، يا ښايي چې ترې داسې مراد وي چې: مونږ دغه قصه د همېشه لپاره د عبرت نښه ګرځولې ده.

وَإِبْرَٰهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَوْثَٰنًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا

او (ياده کړه قصه د) ابراهيم کله چې ويې ويل قوم خپل ته چې عبادت کوئ تاسې الله ته، او وويرېږئ له (عذابه د) ده، دغه (عبادت او ويره) غوره ده تاسې ته (له کفره) که چېرې يئ تاسې چې پوهېږئ (په خير او شر خپل). بېشکه همدا خبره ده چې عبادت کوئ تاسې غير له الله د بُتانو او جوړوئ دروغ (له خپله ځانه چې معبودان يې بولئ).

تفسير: يعني له خپله ځانه په دروغو سره عقيدې جوړوئ، او د دروغو خيالاتو او اوهامو متابعت کوئ، لکه چې تاسې په خپلو لاسونو بُتان له تيږو (ګټو) څنې توږئ او دروئ يې، او بيا هغه تاسې په دروغو سره خپل معبودان ګرځوئ.

إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِندَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾

بېشکه هغه کسان چې عبادت يې کوئ تاسې بې له الله؛ نه دي مالکان دوی تاسې ته د رزق، پس طلب کړئ تاسې په نزد د الله رزق (چې قادر دی په رسولو د روزی)، او عبادت کوئ د هم هغه (الله يواځې)، او شکر وباسئ هم هغه (الله) ته (په نعمتونو د ده)، همدغه الله ته به بېرته بيولي کېږئ تاسې.

تفسير: يعني تاسو چې د چا عبادت کوئ هيڅ قسم روزی تاسو ته نه شي درکولی، دا کار يواځې الله تعالی کوی نو د هغه عبادت وکړئ، او د هغه په نعمتونو شکر وباسئ هم هغه الله تعالی ته ستاسی ورتګ او رجوع ده.

وَإِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ ۖ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ⑱

او که نسبت د دروغو وکړ تاسې (ای کفارو رسُول ته)؛ نو په تحقيق نسبت د دروغو کړی وو (انبياوو خپلو ته) ډېرو قومونو پخوا له تاسې، او نشته پر رسول باندې مګر رسونه (د پيغام) ښکاره.

تفسير: يعني (ای کفارو !) ستاسې له دغه دروغجن ګڼلو څخه ماته هيڅ ضرر او نقصان نه رسيږي، زه په صافو الفاظو سره تبليغ، پند او نصيحت کوم، او خپله وظيفه او فريضه مې په دغه مورد کې په ښه ډول سره اداء کړېده، او د ښو او بدو لارې او کندې مې ګردې تاسې ته درښوولې دي، که سره له هغه يې تاسې نه منئ؛ البته تاسې به هم داسې نقصانونه ومومئ، لکه چې پخوا له تاسې «عاديان» او «ثموديان» او نور په کې اخته او مبتلا شوي وو.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ⑲

آيا نهويني (دغه منکران له بعثه) چې څرنګه اول پيدا کوي الله دا خلق، بيا به يې دويم ځلي هم خلق کړي، بېشکه دغه (اعاده د مخلوق اول او دويم ځلي) پر الله آسانه ده.

تفسير: يعني پخپلو ځانونو کې غور او دقّت وکړئ ! ړومبی تاسې بيخي نه وئ ! الله تعالی تاسې له عدم څخه وجود ته راوستئ، همداسې تاسې به وروسته له مرګه هم بيا ژوندي راپاڅوي.

شاه صاحب ليکي: «ړومبی خو مو ليدلی دی، وروستی هم پرې قياس کړئ» يعني د الله تعالی په نزد خو هيڅ شی سخت او مشکل نه دی، مګر خبره ستاسې په پوهيدلو او باور کولو کې ده، هغه ذات چې يو شی يې بې له نمونې څخه اول ځلي پيدا کړی دی؛ دويم ځلي يې هم پيدا کولی شي، د نمونې د قائمېدلو څخه وروسته د يوه شي جوړول ښايي چې لا سهل او آسان وي.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ۚ ثُمَّ اللَّهُ يُنْشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ ۚ
إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ⑳ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ㉑
وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ۖ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ㉒

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې وګرځئ تاسې په ځمکه کې پس وګورئ چې څرنګه يې شروع کړې دی پيدايښت (له نشتوالي څخه)، بيا به الله پيدا کړي پيدا کول وروستني هم (په آخرت کې په مثل د ړومبني پيدايښت په دنيا کې ځکه چې) بېشکه الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې مبدا او اعاده ده). عذاب ورکوي هر هغه چاته چې اراده وفرمايي (د تعذيب يې) او رحم کوي پر هغه چا چې اراده وفرمايي (د رحمت يې) او خاص هم دغه (الله) ته تاسې

بېرته بيولی کېږئ. او نه يئ تاسي (ای خلقو !) عاجزوونکي (د الله) په ځمکه کې او نه په اسمان کې (له عذاب خپله)، او نشته تاسي ته غير له الله هيڅ دوست (چي وساتي تاسې)، او نه هيڅ مددګار (چي ستاسي مرسته وکړي په دفع د عذاب کې).

تفسير: يعني خپل ذات پربردئ ! د نورو اشياوو په پيدايښت کې هم غور او فکر وچلوئ ! او د الله تعالی په ځمکه او ملکونو کې وګرځئ ! او سترګې وغړوئ ! چي الله تعالی څرنګه مخلوقات پيدا کړي دي؟ پر هم دغو مخلوقاتو او موجوداتو هم هغه خپل بل ژوندون هم اټکل او قياس کړئ ! او پرې ښه وپوهېږئ ! چي د هغه قدرت خو اوس نه دی محدود شوی، نو همدغه الله تعالی تاسي دويم ځلي هم پيدا کوي، او بيا به سم له خپله حکمته او مصلحته سره سزا درکوي، او پر هر چا چي اراده وفرمايي؛ پخپل فضل ـ کرم او رحمت سره به خپل مهرباني مبذوله فرمايي، او د هر چا سزا ورکولو ته چي الله تعالی اراده وفرمايي؛ هغه نه په دې سره له هغې سزا خلاصېدی شي، چې دی د ځمکې په سوريو کې ننوځي، يا اسمان ته والوځي، هيڅ يوه هسکه او ټيټه د الله تعالی مجرم ته د پناه ځای نشي ورکولی، او نه هيڅ زور، قوت او طاقت هغه مجرم ته څه امداد او معاونت رسولی شي، او نه ورسره څه مرسته او نه يې حمايت کولی شي.

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَٰئِكَ يَئِسُوا مِن رَّحْمَتِي وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٣﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ﴾

اوهغه کسان چي کافران شوي دي په آيتونو د الله او په ملاقات د دغه (الله)؛ دغه کسان نااميده دي له رحمت ځما، او دغه کسان مقرر دی دوی ته عذاب ډېر دردناک. پس نه وو ځواب د قوم د دغه (ابراهيم) مګر دا وو؛ چي وويل دوی: ووژنئ تاسي دغه (ابراهيم) يا وسوځوئ ده لره.

تفسير: يعني هغه کسان چي د الله تعالی له خيره څخه انکار کوي، او د الله تعالی سره د مخامخ کېدلو اميد نه لري؛ نو هغوی به څرنګه د الله تعالی د رحمت څخه اميد کولی شي، څکه چي دوی په بعث بعد الموت قائل نه دي، لهذا دوی به په آخرت کې هم محروم او مأيوس پاتې کيږی، او دغه د ﴿مَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ﴾ عکس شو.

يعني د ابراهيم عليه السلام د تمامو معقولو خبرو او دلائلو او براهينو د اورېدلو څخه کله چي د ده قوم له ځواب څخه عاجز شو؛ نو د قوّت د استعمال لپاره يې لاس وغځول، پخپلو منځونو کې يې سره جرګه او مشوره وکړه، چي ښايي دی ووژلی شي، او يو ځلي دغه شورماشور آرام کړي، يا په اور کې وسوځولی شي، څو يې د ربړ او تکليف له احساسولو څخه له خپله دغو خبرو واوړي، که ده له خپلو دغو خبرو څخه توبه وويسته؛ نو نه به يې سوځوو، که نه په اور کې به يې وغورځوو چي د ايرو يوه ډېری ترې جوړه شي.

﴿فَأَنجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ﴾

پس نجات ورکړ دغه (ابراهيم ته) الله له (ضرره د) اوره.

تفسير: يعني د دوی د مشورو او جرګو په اثر ابراهيم عليه السلام په اور کې وغورځول شو، مګر الله تعالی اور پرې ګلزار کړ، لکه چي د «الأنبياء» په سورت کې يې قصه مفصّلا تېره شوه.

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾﴾

بېشکه په دغه (نجات د ابراهيم له اوره) کې خامخا ډېر دلائل (د قدرت) دي لپاره د هغه قوم چي ايمان يې راوړی دی.

تفسير: يعني دغې واقعې دا راښکاره او جوته کړه چې الله تعالی خپلو صادقو بندګانو ته څرنګه نجات ورکوي؟ او د حق مخالفان څرنګ خائب، خاسر او نااميده کوي؟ دا هم راڅرګنده شوه چې د هر شي تأثير د الله جل جلاله له حکمه دی، کله چې د الله جلّ جلاله حکم نه وي؛ نو د اور په شان يو شی هم يو څيز نشي سوځولی.

﴿وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ﴾

او ويل (ابراهيم خپل قوم ته) بېشکه همدا خبره ده چې نيولي دي تاسې غير له الله بُتان (په الوهيت سره) لپاره د دوستی په منځ ستاسې کې په دغه ژوندون لږ خسيس کې.

تفسير: يعني کله چې ابراهيم عليه السلام له اوره څخه صحيح او سلامت ووت؛ نو بيا يې خپل قوم ته دغسې نصيحت وکړ چې: «کوم يو عقلمن سړی بت پرستي ته ښه او جايزه ويلی شي؟ بُت پرستان هم په خپلو زړونو کې په دې باندې ډېر ښه پوهيږي چې دغه حرکت نهايت مهمل حرکت دی، مګر د قومي شيرازۍ د جمع ساتلو لپاره دوی داسې يو مذهب ځان ته ټاکلی (مقرر کړی) دی چې د هغه پر نامه ټول قوم سره متّحد او متفق وي، او يو له بل سره دوستان شي، لکه چې نن ورځ مونږ د اوروپا د عيسايي اقوامو احوال ګورو، يا دا مطلب چې د بت پرستی شيوع او رواج په دغه نه دی بناء شوی چې هغه کوم معقول څيز دی، بلکه د ړندو تقليد، د قومي مروت او لحاظ او د ذات البيني تعلّقاتو تأثيرات د هغه لوی سبب دی، يا يې دا غرض دی چې د بُت پرستی اصلي اساس د ذات البيني محبت دوستي ده، د يوه قوم هغه څه نېک سړي چې د خلقو په نزد به محبوب وو، څه وخت چې انتقال يې وکړ، خلقو به د ډېرې مينې د دوی تصاوير جوړول، او د يادګار په ډول به يې ساتل، بيا به يې متدرّجا د دغو تصويرونو په تعظيم شروع کوله، همدغه تعظيم به ورو ورو پسې زياتېده، او د عبادت شکل به يې ځان ته اخيست، دغه ګرد احتمالات په دغه آيت کې د مفسّرينو له طرفه بيان کړی شوي دي، او ممکن دي له ﴿مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ﴾ څخه د بت پرستانو هغه محبت مراد وي، چې دوی يې له خپلو بتانو سره لري، لکه چې په بل ځای کې يې ﴿أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ﴾ فرمايلي دي، والله أعلم.

﴿ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا﴾

بيا په ورځ د قيامت کې بېزاره (منکر) به شي ځيني ستاسې (چې متبوعان دي) له ځينو نورو څخه (چې تابعان دي)، او لعنت به وايي ځيني د تاسې (چې تابعان دي) پر ځينو نورو (چې متبوعان دي).

تفسير: يعني دغه ګردې اوسنۍ دوستی او محبت د څو ورځو له مخې دی، د قيامت په ورځ کې به يو د بل سره دښمنان شي ! او ځيني به پر ځينو نورو لعنت وايي.

﴿وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ ۝٢٥﴾

او ځای د هستوګنې ستاسې اور دی، او نه به وي تاسې ته (په قيامت کې) هيڅوک له مددګارانو.

تفسير: چې له عذاب نه مو خلاص کړي ای نمروديانو ! او د دوزخ له اوره تاسې ته نجات درکړي، لکه چې ځما رب ماته ستاسې له دغه اوره نجات راکړ.

فَـَٔامَنَ لَهُۥ لُوطٌۘ وَقَالَ إِنِّى مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّىٓۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾

پس ایمان راوړ دغه (ابراهیم) ته لوط، او وویل (ابراهیم) چې بېشکه زه هجرت کوونکی یم (له قوم خپله) رب خپل ته، بېشکه چې دی هم دی ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: لوط علیه السلام د ابراهیم علیه السلام وراره وو، د ابراهیم علیه السلام له قوم څخه هیڅوک ایمان نه و راوړی، یواځې لوط علیه السلام بلا توقف د دوی تصدیق وکړ، د دوی دواړو وطن په «عراق» کې د «بابل» ښار وو، دوی د الله تعالی په توکّل له خپله وطنه ووتل، الله تعالی دوی د شام ملک ته ورسول، او هلته یې د هستوګنې وسائل ورمهیأ کړل.

تنبیه: په ﴿وَقَالَ إِنِّى مُهَاجِرٌ﴾ الآیة ـ کې دواړه احتمال شته چې قائل یې ابراهیم وي یا لوط علیهما السلام.

وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ إِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِ ٱلنُّبُوَّةَ وَٱلْكِتَٰبَ وَءَاتَيْنَٰهُ أَجْرَهُۥ فِى ٱلدُّنْيَاۖ وَإِنَّهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ لَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٢٧﴾

او وباښه مونږ دغه (ابراهیم) ته (ځوی) اسحاق او (لمسی) یعقوب، او وګرځولې وو مونږ په اولاده د دغه (ابراهیم) کې نبوّت او کتاب (لکه تورات، انجیل، زبور او قرآن)، او ورکړی وو مونږ دغه (ابراهیم) ته اجر د ده په دنیا کې، او بېشکه دی په آخرت کې خامخا له (معتبرو) صالحانو څخه دی.

تفسیر: اسحاق علیه السلام ځوی او یعقوب علیه السلام لمسی یې ورعنایت کړ، چې د دوی اولادې ته بني اسرائیل وایي، او د ابراهیم علیه السلام نه وروسته ماسوا د ده د اولادې څخه بل هیڅوک ته اسماني کتاب او نبوّت نه ورکاوه کیږي، لکه هومره انبیاء چې مبعوث شوي دي د همدغه ابراهیم علیه السلام له ذریّاتو څخه دي، ځکه دوی ته «أبو الأنبیاء» هم ویلی کیږي، او الله تعالی په دنیا کې ده ته مال، اولاد، عزّت او د تل لپاره ښه نوم ورکړ، او د شام ملک یې د همېشه لپاره ده ته او د ده اولادې ته وروباښه «کذا في الموضح»، او په آخرت کې یې د صالحینو په اعلی درجه کې چې د اولو العزمو انبیاوو جماعت دی؛ شامل کړه.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾

او یاد کړه (ای محمده ! قصه د) لوط کله چې ویې ویل قوم خپل ته چې: بېشکه تاسې خامخا راځئ ناکاره کار (د لواطت) ته چې نه دی ړومبی شوي پر تاسې (په دغه قبیح کار کې) هیڅوک له (تېرو) عالمیانو (چې انس او جن دی).

تفسیر: یعني دغه شنیع فعل هیچا پخوا له تاسې نه دی کړی، همدا د دغې خبرې دلیل دی چې انساني فطرت له هغه څخه منفور دی، د داسې خلاف الفطرت او خلاف الشریعت کار اساس تاسې ایښی دی.

أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ ٱلسَّبِيلَ

آیا تاسې خامخا راځئ سړیو ته (د لواطت لپاره)، او قطع کوئ (شکوئ) لاره (او د خلقو مال اخلئ).

تفسیر: له لارې وهلو څخه مراد ممکن دي چې داړه ماري وي، چې دغه کار به هم په دوی کې رواج درلود (لرلو)، یا په دغه بدکارۍ سره به يې د مسافرانو لارې وهلې، چې هغوی د خپل عفّت او عصمت له وېرې د هغې لارې په لورې نه راتلل، يا به د ﴿وَتَقۡطَعُونَ ٱلسَّبِيلَ﴾ مطلب داسې وي، چې تاسې فطري او معتاده لاره پرې ایښې، او د توالد او تناسل لاره مو منقطع کړې ده.

وَتَأۡتُونَ فِي نَادِيكُمُ ٱلۡمُنكَرَۖ

او راځئ تاسې په مجلسونو خپلو کې منکرو ناکارو کارونو ته.

تفسیر: ښايي چې دغه بدکاري به يې په علانیه او ډانګ پیلي (ښکاره) د نورو خلقو په مخ کې کوله، او له سره به له خپلو دغو بدو اعمالو څخه نه شرمېدل، یا برسېره په هغه نور څه تمسخر او استهزاء او لاس اچول او د بې شرمۍ خبرې يې هم کولې.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوۡمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُواْ ٱئۡتِنَا بِعَذَابِ ٱللَّهِ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ٢٩

پس نه وو ځواب د قوم د دغه (لوط ده ته بل شی) مګر دا چې ویل به (دغو لواطت کارانو) چې راوړه مونږ ته عذاب د الله که چېرې يې ته (ای لوطه !) له صادقینو رښتیا ویونکیو (چې ځمونږ کارونه بد دي).

تفسیر: یعني که ته په رښتیا سره نبي يې، او په واقع سره رښتیا خبره وايې چې دغه کار خراب او مستوجب د عذاب دی؛ نو دغه ځنډ (تأخیر) او ډیل د څه لپاره دی؟ ژر هغه عذاب مونږ ته راوغواړه، د «الأعراف» سورت په (۱۰) رکوع (۸۲) آیت کې يې داسې فرمايلي دي: ﴿وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوۡمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓاْ أَخۡرِجُوهُم مِّن قَرۡيَتِكُمۡۖ إِنَّهُمۡ أُنَاسٞ يَتَطَهَّرُونَ﴾.

یعني د لوط علیه السلام د قوم جواب همدغه وو، چې د لوط کورنۍ له خپل کلي څخه وشړئ ! چې دوی غواړي خپل ځانونه پاک وساتي، ښايي د قوم ځینو افرادو به داسې ويلي وي، او ځینو به هغسې ويلي وي، یا به يې په یوه وخت کې داسې ويلي وي، او په بل وخت کې به يې هسې ويلي وي.

قَالَ رَبِّ ٱنصُرۡنِي عَلَى ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ٣٠

وویل (لوط) ای ربه ځما ! مدد وکړه له ما سره (په لېږلو د عذاب) پر دغه قوم مفسدانو (په پیدا کولو د ناکاره خصلت په عالم کې).

تفسیر: دغه يې وروسته له هغه چې له هغوی څخه نااميده او مأيوس شو؛ وفرمایل، ښايي لوط علیه السلام به په دې پوهېدلی وي چې د دوی راتلونکی نسل به هم د عدل او اصلاح په لاره سمېدونکی نه وي، او هغوی به هم د همدغو خپلو پلرونو په لاره روان وي، لکه چې نوح علیه السلام فرمايلي وو: ﴿إِنَّكَ إِن تَذَرۡهُمۡ يُضِلُّواْ عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوٓاْ إِلَّا فَاجِرٗا كَفَّارٗا﴾ (د «نوح» سورت (۲) رکوع (۲۷) آیت (۲۹) جزء)، کذا قال النیشاپوري في تفسیره.

وَلَمَّا جَآءَتۡ رُسُلُنَآ إِبۡرَٰهِيمَ بِٱلۡبُشۡرَىٰ قَالُوٓاْ إِنَّا مُهۡلِكُوٓاْ أَهۡلِ هَٰذِهِ ٱلۡقَرۡيَةِۖ إِنَّ أَهۡلَهَا كَانُواْ ظَٰلِمِينَ ٣١

او کله چې راغلل رسولان (لیږلي) ځمونږ ابراهیم ته په زیري (د ځوی او لمسي د ده)؛ نو وویل (دغو ملائکو): بېشکه مونږ هلاک کوونکي يو د اهل د دغه کلي (او ښار د لوط)، بېشکه چې اهل د دغو ځایونو وو دوی ظالمان (په سبب د کفر او منکراتو).

تفسير: د لوط عليه السلام د دعاء په اثر پرښتو ته حکم وشو چې دغه ګرد کلي سره وران او تباه کړئ! دغه پرښتې رومبی د ابراهيم عليه السلام کره راغللې، او په زوړوالي کې يې ورته د ځوی او لمسي بشارت ورکړ، او هغه يې مطلع کړ چې مونږ د دغو کليو (سدوم) ورانولو ته هم راغلي يو، او دغه دی هلته ورځو، ځکه چې د دغو کليو هستېدونکي په هيڅ ډول سره له خپلو شنيعو حرکاتو څخه بېرته نه آوړي، د دغو واقعاتو تفصيل د اعراف ـ هود ـ او حجر په سورتونو کې پخوا تېر شوی دی.

قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا ۚ قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَن فِيهَا ۖ لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٢﴾

ووېل (ابراهيم ملائکو ته) چې: بېشکه په هغه ښار کې لوط (هم) دی، ووېل دغو ملائکو: مونږ ښه پوه يو په هر هغه چا چې په دغه ښار کې دي، خامخا به مونږ نجات ورکړو هرومرو (خامخا) هم ده ته او هم کورنۍ د ده ته، مګر ښځه د ده، چې ده هغه له پاتې کېدونکيو (په عذاب کې).

تفسير: يعني آيا سره د لوط عليه السلام د موجوديت هغه کلی ورانوئ؟ يا هغوی به له هغه ځايه راوباسئ؟ او بيا د تعذيب په عملياتو لاس پورې کوئ؟ غالبًا ابراهيم عليه السلام ته به د شفقت له سببه دغه خيال پيدا شوی وي، که د لوط عليه السلام تر ستر کو لاندې دغه آفت او عذاب نازل شي؛ نو د تعجّب ځای نه دی چې د عذاب د دغه هولناکو مناظرو د ليدلو ځنې څه خوف او وحشت او وېره ور پيدا نشي، ځکه چې پرښتې په خپل کلام کې څه استثناء نه وه کړې، چې د هغه لامله د دوی په ذهن کې به هم دغه شک راغلی وی، چې د لوط عليه السلام په موجوديت کې به دغه تخريبي عمليات شروع کيږي، والله أعلم.

پرښتو دوی ته اطمينان ورکړ، چې مونږ ټول په دې باندې خبردار يو چې څوک څوک هلته اوسيږي؟ او کوم کوم يې د الله تعالی مجرمان دي؟ يواځې لوط عليه السلام په هغوی کې پاک او صاف دی، نو ځکه نه لوط عليه السلام ته او نه د ده نورې کورنۍ ته څه ربړ او تکليف ور متوجه کيږي، بلکه ټول سره روغ رمټ، صحيح، سالم نجات مومي، او د عذاب له منطقې څخه لرې کيږي، يواځې د لوط عليه السلام ښځه هم هغلته پاتې کيږي، ځکه چې هغه په معذّبينو کې شامله او عذاب پر هغې هم نازلېدونکی دی.

وَلَمَّا أَن جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا

او کله چې راغلل رسولان څمونږ لوط ته؛ نو خپه شو (لوط) په (سبب د) دوی، او تنګ شو په دوی له جهته د زړه (چې منکران به يې راڅخه بوځي).

تفسير: دغه پرښتې د ډېرو حسينو او جميلو او ښکلو هلکانو په شکل او د امردانو په شکل هلته ورسېدې، لوط عليه السلام رومبی دوی ونه پېژندلې؛ نو ځکه د دوی د ليدلو څخه ډېر خپه او غمجن او لړمون خوړين شو، چې اوس به زه د دغو مېلمنو عزت او احترام د خپل قوم له لاسه څرنګه وساتلی شم، که دوی پخپل کور کې ونه ساتم؛ نو دغه وضعيت د اخلاق، مروت او د مېلمه پالنې له اصولو څخه منافات لري، او که يې ساتم؛ نو د دوی پت، عزت او ناموس به د دغو بدکارانو څخه څرنګه وساتلی شم.

وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۖ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٣﴾
إِنَّا مُنزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾

او وویل دغو (ملائکو لوط ته) مه ویرېږه ! او مه خپه کېږه ! بېشکه مونږ نجات درکوونکي یو تا ته او اهل ستا ته (ای لوطه ! له عذابه) مګر ښځه ستا ده هغه له پاتي کېدونکیو (په دغه عذاب کې). بېشکه مونږ نازلوونکي یو پر اهل د دې قریې (ښار د سدوم) باندې عذاب له اسمانه (چې د ګټو ورول دي) په سبب د دې چې وو دوی چې فسق او بدکاري به یې کوله.

تفسیر: یعنې د خپل قوم له شرارته څخه له سره مه ویرېږئ، ځکه دوی څمونږ په نسبت هیڅ نشي کولی، او څمونږ د ساتنې لامله تاسې هرګز مه غمجن کېږئ، ځکه چې مونږ انسانان نه بلکه پرښتې یو، چې ستا او ستا د ملګریو دنجات لپاره او د دغو مفسدانو اهلاک او افناء ته راغلي یو، دغه قصه پخوا له دې په څو ځایونو کې تېره شوې ده.

وَلَقَد تَّرَكْنَا مِنْهَآ ءَايَةًۢ بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾

او خامخا په تحقیق پرېښوده مونږ له هغې (قریې ښار) یوه ننبه ښکاره لپاره د هغه قوم چې عقل لري (او عبرت پرې اخلي).

تفسیر: یعنې د دوی د منقلبو او الټه شویو کلیو آثار او نښې مکیّان د شام او مکّې پر لاره له لرې ویني.

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱرْجُوا۟ ٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾

او (لېږلی مو وو اهل د) مدین ته ورور د دوی شُعیب، پس وویل (دغه شُعیب): ای قومه څما ! عبادت کوئ (یوائې) د الله، او امید لرئ د ورځې وروستنۍ (او وویرېږئ له عذابه یې) یعنې د آخرت له طرفه مه غافلېږئ، او د واحد الله تعالی بې له شریکه عبادت کوئ، او مه ګرځئ تاسې په ځمکه (د مدین) کې په دغه حال کې چې فساد کوونکي یئ !.

تفسیر: د فساد او خرابی اچولو څخه مراد په معاملاتو او راکړه او ورکړه کې چل، فریب او دغابازي ده، چې سود سوایې او غیر مشروعه ګټې خوړل د دوی عادت وو، او امکان لري چې غلا او د لارو شکونه به یې هم کوله، وقیل غیر ذلک.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا۟ فِى دَارِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا۟ وَقَد تَّبَيَّنَ لَكُم مِّن مَّسَٰكِنِهِمْ

پس دروغجن وباله دوی دغه (شُعیب) پس ونیول دوی لره سختې زلزلې (یا چغې د جبریل) پس سبا کړ دوی په کورونو خپلو کې (مړه) پرمخې پراته نسکور پر ځنګنونو. او (هلاک کړي مو وو قوم د) عاد او ثمود، او په تحقیق ښکاره شوي دي تاسې ته (اهلاک) له کورونو د دوی (چې وراني کنډوالې یې پرتې دي).

تفسیر: یعنې د دوی د کلیو کنډوالې او ویجاړې او ورانې شوې ودانۍ تاسې لیدلي دي، ښایي چې له هغو څخه پند او عبرت واخلئ !.

وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ وَكَانُوا۟ مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾

او ښایسته کړي وو دوی ته شیطان عملونه د دوی، پس اړولي وو (دغه شیطان) دوی له لارې د حق (چې د خپلو انبیاوو متابعت یې ونه کړ)، او وو دوی بینایان (هوښیاران).

تفسیر: یعني د دنیا په کارونو کې پوه او هوښیار وو، او په خپل زعم او اټکل کې پوهان او عاقلان وو، مګر سره له هغه د شیطان د تېرایستلو او غولولو څخه یې نجات ونه موند.

وَقَٰرُونَ وَفِرۡعَوۡنَ وَهَٰمَٰنَۖ وَلَقَدۡ جَآءَهُم مُّوسَىٰ بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَٱسۡتَكۡبَرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَمَا كَانُواْ سَٰبِقِينَ ﴿٣٩﴾

او (هلاک کړي مو وو) قارون او فرعون او (وزیر یې) هامان، او خامخا په تحقیق راغلی وو دوی ته موسی په معجزاتو ښکاره وو سره، پس تکبّر وکړ دوی په ځمکه (د مصر) کې، او نه وو دوی ړومبی کیدونکي (له حکم او عذابه څمونږ).

تفسیر: یعني سره له دې نه چې د قدرت ښکاره معجزات یې ولیده، بیا هم د الله تعالی په مخ کې یې خپله غاړه کښېښنبوده، او له کبره او غروره او لویي څخه لږ څه هم راښکته نشول.

بالآخره نتیجه یې څه شوه؟ آیا دوی د خپلې دغې لویي او مشرتوب له سببه له عذابه څخه نجات وموند، یا «العیاذ بالله» الله تعالی یې پخپلو عذابونو کې ستړی او ستومان کړ؟.

فَكُلًّا أَخَذۡنَا بِذَنۢبِهِۦۖ فَمِنۡهُم مَّنۡ أَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِ حَاصِبٗا وَمِنۡهُم مَّنۡ أَخَذَتۡهُ ٱلصَّيۡحَةُ وَمِنۡهُم مَّنۡ خَسَفۡنَا بِهِ ٱلۡأَرۡضَ وَمِنۡهُم مَّنۡ أَغۡرَقۡنَاۚ

پس هر یو له دغو مذکورینو ونیول مونږ په (سبب) د ګناه خپلې یې، پس ځینې د دوی هغه څوک دي چې ولېږل مونږ پرې سخت (کاڼي وروونکی) باد، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې ونیول دوی چغې (چې زړونه یې وچاودل)، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې ښکته ننه ایست مونږ دوی په ځمکه کې، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې غرق کړل مونږ دوی (په اوبو کې).

تفسیر: یعني له دوی څخه هر یوه ته سم د دوی له جرمه سزا ورکړه شوه، پس ځینې د دوی هغه څوک دي چې ولېږل مونږ پرې سخت کاڼي ورونکی باد، دغه د لوط علیه السلام قوم دی، ځینو عادیان هم په دوی کې داخل کړي دي، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې ونیوه دوی چغې او زړه یې وچاود، دغه ثمودیان وو او اهل المدین ورسره، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې راپورته کړه مونږ ځمکه پر دوی باندې، او په کې ډوب مو کړ، یعني قارون لکه چې د «القصص» په سورت کې تېر شو، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې غرق کړل مونږ دوی په اوبو کې، دغه فرعون او هامان او قبطیان دي، او ځینو د نوح علیه السلام قوم هم په دوی کې داخل کړی دی.

وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظۡلِمَهُمۡ وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ﴿٤٠﴾

او نه وو الله چې ظلم یې کړی وی پر هغو، ولیکن وو دوی پر ځانونو خپلو به یې ظلم کاوه (په کفر او معصیت سره).

تفسیر: یعني د الله تعالی شان داسې نه دی، چې کوم کار مخالف له عدله او انصافه یا بې موقعه وکړي، د الله تعالی لوی دربار له ګردو عیوبو او نقائصو او معایبو څخه په کلي ډول سره مبرأ او منزّه دی، ظلم خو هلته له سره متصور نه دی، هو ! پخپله بندګان پر خپلو ځانونو ظلم او تېری کوي، یعني داسې اعمال ترې صادرېږي، چې د هغو نتیجه لامحاله د دوی په حق کې بده او خرابه ده.

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا ۖ وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنكَبُوتِ ۖ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿۴۱﴾

مثل حال د هغو کسانو چې نیولي دي دوی بې له الله دوستان (معبودان) لکه مثل حال د عنکبوت غڼې جولاګي داسې دی چې ونیسي (جوړ کړي) یو کور (له تارونو خپلو)، او بېشکه ډېر ضعیف د ټولو کورونو خامخا کور د غڼې دی، که چېرې وئ دوی چې پوهېدلی (نو د غیر الله عبادت به یې نه کاوه).

تفسیر: یعنې کور د دې لپاره وي چې د انسانانو ځان او مال په هغه کې محفوظ، مصئون او مأمون وي، نو د غڼې (جولاګي) ځالې ته هیڅوك کور نشي ویلی، چې په ادنی یوه اهتزاز او خوځولو سره شکېږي، همدغه مثال د هغو کسانو دی چې ماسوا له الله ځنې نور کسان د خپلو ځانونو لپاره معبودان نیسي، او هغوی د خپلو ځانونو لپاره نجات ورکوونکي محافظان ګڼي، حال دا چې بې د الله تعالی د ارادې او مشیته هیڅ یو فلاح او نجاح خارجي صورت نشي موندلی.

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ مِن شَيْءٍ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۴۲﴾

بېشکه چې الله ته معلوم دي هر هغه چې بولي یې (عبادت یې کوي) دوی غیر له الله له هر څیزه چې وي، او همدی دی ډېر غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې ممکن وو چې اورېدونکي تعجّب وکړي چې ګرد معبودان یې څرنګه په یوه ځنځیر کې سره وتړل، او هیڅ یو یې د دوی له منځه جلا او مستثنی ونه فرمایه، ځینې بُتانو ته، ځینې اور ته، ځینې اوبو ته، ځینې باد ته، ځینې لمر او ستوریو ته، ځینې انبیاء یا پرښتو ته عبادت کوي، نو الله تعالی فرمایي چې: پاك الله ته دغه ګرد شیان معلوم او عیان دي، که د دوی له منځه یو تن هم د مستقل قدرت، قوّت او اختیار خاوند وی؛ نو الله تعالی د دغو ګردو (ټولو) نفي نه کوله، الله تعالی د هیچا رفاقت او ملګرتوب ته ضرورت نه لري، ځکه چې ډېر زبردست زورور ذات دی، له سره جرګو او مشورو ته حاجت نه لري، ولې چې مطلق حکیم دی.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۖ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿۴۳﴾

او دغه مذکوره مثالونه (په قرآن کې) بیانوو مونږ لپاره د خلقو، او نه پوهیږي پر دغو (مثالونو) مګر هغه پوهندګان (چې بېخ د خبرې راسپړي).

تفسیر: یعنې د مکې معظمې مشرکینو به ویل چې: الله تعالی د غڼې جولاګي او د مچانو او د نورو حقیرو او سپکو شیانو مثالونه بیان فرمایي، چې د ده له عظمته سره منافي دي؛ نو د دغه جواب ورکوي چې دغسې مثالونه د خپل موقع په لحاظ نهایت موزون او پر «ممثل له» په پوره ډول سره منطبق کیږي، مګر د داسې مثالونو پر مطلب یواځې پوهان په ښه ډول سره پوهیږي، جاهلان او ناپوهان او بې وقوفان کله پرې پوهېدی شي؟ د مثال انطباق د مثال ورکوونکي پر حیثیت نه ښایي چې وکړی شي، بلکه د هر هغه شي مثال چې ورکړی شوی دی؛ ښایي د هم هغه حیثیت ته وکتلی شي، که هغه حقیر او کمزور وي؛ نو ښایي چې تمثیل یې هم هغسې له حقیرو او کمزورو شیانو څخه وي، د مثال ورکوونکي عظمت له ده سره بیخي ارتباط او تعلّق نه لري.

خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ

پیدا کړي دي الله اسمانونه او ځمکه په حق سره (څرنګه چې مناسب وو).

تفسیر: یعنې په نهایت حکمت سره یې جوړ کړ، او بېکاره یې نه دي جوړ کړي.

اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیَةً لِّلْمُؤْمِنِیْنَ ۝

بېشکه په دغه (تخلیق یا تمثیل) کې خامخا لوی دلیل (د قدرت) دی لپاره د مؤمنانو (چې همدوی پرې نفع اخلي).

تفسیر: یعنې کله چې الله تعالی اسمانونه او ځمکې یواځې جوړ کړي دي؛ نو په نورو وړو کیو وړو کیو کارونو کې به دی کله شریک، ملګري یا مددګار ته څه احتیاج لري؟ (معاذ الله) که ورته ضرورت وی؛ نو په هغو لویو لویو کارونو کې به وی.

اُتْلُ مَاۤ اُوْحِیَ اِلَیْكَ مِنَ الْكِتٰبِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ ؕ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰی عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ ؕ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ ؕ وَاللّٰهُ یَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ ۝

ولوله (ای محمده !) هغه چې وحي کړی شوې ده تاته له کتاب نه، او قائموه (سم اداء کوه سره له ټولو حقوقو) لمونځ، بېشکه لمونځ منع کوي (لمونځ کوونکي) له بې حیایۍ او له بدکار څخه، او خامخا یادول د الله ډېر لوی دي، او الله ته معلوم دي هر هغه چې کوئ یې تاسې.

تفسیر: یعنې د لوی قرآن تل تلاوت کوه ! څو چې زړه دې مضبوط او قوي شي، او د تلاوت اجر او ثواب بېل در په برخه شي، د لمانځه په سبب د بدیو نه منع کېدل دوه معنی ګاني لري: یوه د تسبّب په طریقه، یعنې الله تعالی په لمانځه کې داسې خاصیت او تأثیر ایښی دی، چې لمونځ کوونکی له ګناهونو او بدیو څخه ساتي، لکه چې د کومې دوا استعمال تبه او نور امراض له سرې شکوي، او نه یې پربږدي چې پرې راشي، په دغه صورت کې ښایي په یاد یې ولرئ چې د دوا لپاره دغه امر ضرور نه دی، چې هغه یواځې یو خوراک د ناروغتیا د لرې کولو لپاره کافي شي، ځینې دواګانې په خاص مقدار سره تر یوې مودې پورې په لازمي ډول خوړل کیږي، نو وروسته بیا دوا خپل تأثیر ښکاره کوي، مشروط په دې چې رنځور کوم داسې شی استعمال نه کړي چې د دې دوا له خاصیت سره منافي وي.

بله معنی یې داسې کېدی شي چې له بدیو څنې د لمانځه په برکت منع کېدل ښایي د اقتضاء په ډول وي، یعنې د لمانځه هر یو هیئت او د ده د هر یو ذکر مقتضي دی، هغه انسان چې همدا اوس د الله تعالی په دربار کې د خپل عُبودیت، اطاعت، خُشوع، خضوع او تذلّل او د الله تعالی د الوهیت، ربوبیت، مالك الملکوتیت اظهار او اقرار کړی دی؛ نو اوس له لمانځه وروسته او له مسجد نه د باندې هم په هم هغه خپل عهد او پیمان باندې ټینګ ولاړ وي، او بد عهدي او شرارت دې نه کوي، او د هغه لوی ذات له احکامو څخه دې منحرف نشي، ګواکې د لمانځه هره یوه اداء، لمونځ کوونکي ته په پنځو وختونو کې داسې حکم ورکوي چې: ای د عبودیت او بندګۍ مدعي ! تاته ښایي چې په رښتیا سره د عابدانو او د الله تعالی د خاصو بندګانو په شان اعمال او افعال ولرئ ! څکه چې لمونځ د حال په ژبه سره له تانه غواړي چې د شرارت او سرکشۍ او بې حیایۍ څخه په ښکاره شه !

هو ! دغه دې واضح وي چې د هر لمانځه د نهې او منع کولو درجه به هم هغومره وي، چې د هغه په اداء کولو کې د الله تعالی له یاده لمونځ کوونکی غافل نه وي، څکه چې لمونځ تش د څو ځلې پاڅېدلو او کښاستلو نوم نه دی، له

ټولو څخه لوی شی په لمانځه کې دا دی چې د الله تعالی قدرت، عظمت، کمال او جلال مستحضر وي، او خپله ژبه او زړه سره موافق وي، هغومره به د ده زړه د لمانځه د منع کولو غږ اوري، او په هم هغه اندازه دغسې لمونځ د منهیاتو په مخنیوي کې مؤثر ثابتیږي.

﴿وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾ «او خامخا ذکر یادول د الله تعالی ډېر لوی دي»، یعني لمونځ به له بدیو څخې ولې انسان نه منع کوي؛ کله چې هغه د الله تعالی د یادولو ډېر ښه صورت دی، لکه چې الله تعالی وایي: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَوٰةَ لِذِكْرِىٓ﴾ د طه سورت اوله رکوع»، او د الله تعالی یاد ډېر لوی شی دی، دغه د الله تعالی ذکر هغه مقدّس شی دی، چې هغه ته د لمانځه جهاد او د ګردو عباداتو روح ویلې شو، که د الله تعالی ذکر نه وي؛ نو عبادت به څه وی؟ یو بې روحه جسد او بې معنی لفظ به وی، د ابوالدرداء رضي الله تعالی عنه او د نورو احادیثو په لحاظ عالمانو هم دغسې فیصله کړېده چې له ذکر الله (د الله تعالی یاد) څخه بل کوم لوی عبادت نشته، اصلي فضیلت هم ده لره دی.

بنده لره ښایي چې هیڅ وخت د الله تعالی له ذکر او فکر نه غافل نشي، بالخاصه په کوم وخت کې چې کومې بدۍ ته یې میلان پیدا شي؛ نو فورا ښایي د الله تعالی عظمت او جلال وریاد کړي، او له هغې منع شي، په قرآن او حدیث کې راغلي دي: څه وخت چې بنده خپل الله یادوي؛ نو الله تعالی هم دی یادوي.

وَلَا تُجَٰدِلُوٓا۟ أَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْهُمْ

او جګړه مه کوئ تاسې (ای مؤمنانو) له کتابیانو سره مګر په هغه (خصلت) سره چې هغه ډېر ښه وي، مګر هغه کسان چې ظلم یې وکړ له دوی څخې (نو ورسره په توری مجادله کوئ).

تفسیر: یعني د مشرکانو دین له اساسه غلطه دی، د کتابیانو دین اصلاً حق او رښتیا وو، نو له کتابیانو سره د مشرکانو په شان جګړه مه کوئ ! چې له بېخه د هغوی خبرې باطلې او پرې کړئ، بلکه په نرمی، صبر او تحمّل سره په ضروري خبرو باندې دوی وپوهوئ !، هو ! هغه کسان چې د دوی له منځه ښکاره بې انصافي، ظلم، عناد او سرتمبګي کوي؛ له هغوی سره په مناسب صورت د سختۍ او تشدد معامله کولی شئ، او له دې نه وروسته دوی په سزا هم رسولی شئ !.

وَقُولُوٓا۟ ءَامَنَّا بِٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَأُنزِلَ إِلَيْكُمْ

او ووایئ تاسې چې ایمان راوړی دی مونږ په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی مونږ ته، او (په هغه کتابونو چې) نازل کړی شوي دي تاسې ته.

تفسیر: یعني لکه څنګه چې مونږ په عظیم الشأن قرآن ایمان راوړی دی، په دې مو هم ایمان راوړی دی، چې الله تعالی ستاسې د هدایت لپاره موسی او عیسی او نورو انبیاوو علیهم السلام ته چې کوم کتابونه او احکام لیږلي دي؛ هغه ګرد حق او رښتیا دي، او د هغو یو حرف هم غلط نه وو، که څه هم اوس هغه اسماني کتابونه په خپل هم هغه اصلي صورت او حقیقت ستاسې په لاسونو کې نه دي پاتې.

وَإِلَٰهُنَا وَإِلَٰهُكُمْ وَٰحِدٌ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾

او الله څمونږ او الله ستاسې یو دی، او مونږ خاص الله ته غاړه ایښودونکي (موحدان) یو.

تفسیر: یعني څمونږ او ستاسې اصلي معبود یو دی، یواځې دغومره فرق په منځ کې شته، چې مونږ یواځې د هم هغه الله تعالی په حکم عمل کوو، او تاسې له هغه څخه لرې شوي یئ، او نورو ته مو هم د الوهیت حقوق او اختیارات ور کړي، مثلاً عُزیر یا احبارو او رهبانانو ته، سربېره په دې مونږ د الله تعالی ګرد احکام ومنل، او د ده د ګردو انبیاوو او کتابونو

تصدیق مو وکړ، او په حقه او رښتیا سره یې منو، او د ده د وروستي حکم په مقابل کې مو غاړه کېښوده، او تاسې ځینې ومنل، او ځینې مو ونه منل، او له وروستي تصدیق څخه بیخي منکر شوئ.

﴿وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ ۚ فَٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۖ وَمِنْ هَٰٓؤُلَآءِ مَن يُؤْمِنُ بِهِۦ﴾

او همداسې (چې نازل کړي وو مونږ په نورو انبیاوو کتابونه) نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن)، پس هغه کسان چې ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب (تورات)؛ ایمان راوړي دوی په دې (قرآن)، او ځینې له دغو (عربو او نورو څخه) هغه څوك دي چې ایمان راوړي په دې.

تفسیر: هم هغسې چې د پخوانیو انبیاوو صحیفې او کتابونه په یوه پسې په بل نازلېده؛ همداسې په نبي آخر الزمان همدغه لاځواب مقدس کتاب نازل شوی دی؛ نو تاسې د هغه له منلو څخه ولې دومره انکار کوئ؟.

﴿وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا ٱلْكَٰفِرُونَ ۝٤٧﴾

او نه منکریږي په آیتونو څمونږ مګر کافران.

تفسیر: یعني هغه کتابیان چې د خپلو حقاني کتابونو په مفهوم او مدلول په ښه شان سره پوهېدلي دي؛ هغوی به دغه قرآن هم ومني، او انصافاً هم ښایي چې ویې مني، لکه چې له هغوی ځینې هغه کسان چې منصفان دي، هغوی د ده صداقت د زړه له کومې نه یواځې کتابیان بلکه د عربو ځینې خلق هم چې په پخوانیو کتابونو بیخي نه پوهیږي؛ دغه قرآن هم مني، په حقیقت کې د عظیم الشأن قرآن د صداقت دلائل دومره روښانه دي چې له حق پېژوونکو او نه منونکو خلقو نه پرته بل هیڅوك د ده له صداقت او منلو نشي منکرېدی.

﴿وَمَا كُنتَ تَتْلُوا۟ مِن قَبْلِهِۦ مِن كِتَٰبٍ وَلَا تَخُطُّهُۥ بِيَمِينِكَ ۖ إِذًا لَّٱرْتَابَ ٱلْمُبْطِلُونَ ۝٤٨﴾

او نه وې ته (ای محمده !) چې لوست به تا پخوا له دې قرآن څخه کوم کتاب (له پخوانیو کتابونو نه)، او نه به دې لیکه دغه (کتاب) په ښي لاس خپل، (او که چېرې وی ته لیکونکی، لوستونکی)؛ نو هلته به خامخا شك کاوه باطلوونکو (خلکو).

تفسیر: د قرآن له نزول څخه پخوا د رسول الله صلی الله علیه وسلم څلوېښت کاله په همدغو مکیانو کې تېر شول، ټول په دې پوهیږي او خبر دي چې په دغو څلوېښتو کلونو کې محمد صلی الله علیه وسلم هیڅ یو معلم او استاذ ته نه دی ناست، نه یې کوم کتاب لوستی دی، او نه یې په خپل مبارك لاس کې قلم اخیستی دی، که داسې وی؛ نو امکان یې درلود چې دغو باطل ویونکو به داسې شُبهې او تصوّر کاوه چې ممکن محمد صلی الله علیه وسلم به ټول پخواني کتابونه لوستي وي، او د هغو له منځه به یې ځینې یاداشتونه او اقتباسات کړي وي، او بیا به یې هغه ورو ورو په خپل عبارت او سبك سره جوړ کړي وي، چې اوس یې خلقو ته اوروي، که څه هم په هغه تقدیر سره به هم داسې ادعاء غلطه وه، ځکه چې هیڅ یو لیکونکی او لوستونکی انسان لا څه بلکه که د ټولې دنیا علماء او فضلاء سره راټول شي، او د ګردو مخلوقاتو قوّت په دغه لاره کې صرف شي؛ خو بیا هم دوی داسې یو بې مثاله کتاب نشي جوړولی، خو سره د هغه هم دروغجنانو ته د خبرو جوړولو یوه زمینه په لاس ورتله، لیکن کله چې د محمد صلی الله علیه وسلم امینتوب له مسلّماتو او منل شوو خبرو څخه دی؛ نو د دغې سطحي شبهې بیخ هم وویستل شو، خو سره له دې هم ضد کوونکو او معاندینو له خپلو دروغو پلمو او چټي خبرو خوله ونه تړله، لکه چې داسې به یې ویل: ﴿وَقَالُوٓا۟ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ٱكْتَتَبَهَا فَهِىَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ (۱۸ جزء د «الفرقان» سورت اوله رکوع، (۵) آیت).

بَلْ هُوَ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ فِيْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ ۭ

بلکه دغه (قرآن) آیتونه دي ښکاره په سینو د هغو کسانو کې چې ورکړی شوی دی هغوی ته علم (فهم یعني مؤمنان چې یادوي یې).

تفسیر: یعني رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا څخه لیکل او لوستل نه دي زده کړي، بلکه دغه وحي چې په ده نازلیږي؛ تل به یې د لیکلو سینه په سینه جاري پاتې وي، او د الله تعالی په فضل به د علماوو، فضلاوو، حفاظو، او قراؤو په سینو کې دده د الفاظو او معانیو حفاظت کیږي، نور اسماني کتابونه نه یادېدل او دغه کتاب یادیږي، او په حفظ سره ساتلی او باقي پاتې دی، لیکل پرې سربېره او علاوه دي (له موضح القرآن په لږ توضیح سره).

وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا الظّٰلِمُوْنَ ۝۴۹

او نه منکریږي په آیتونو ځمونږ (هیڅوک) مګر بې انصافان ظالمان.

تفسیر: یعني د بې انصافی علاج به څرنګه وکړی شي، که یو سړي له خپله ځانه سره داسې غوټه کړې وي، چې زه به له سره رښتیا خبره نه منم، او د ډېرو روښانو او څرګندو شیانو څخه به هم انکار کوم.

وَقَالُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيٰتٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ۭ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ ۭ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ۝۵۰

او وايي (دغه د مکې کفار) چې ولې نه نازلولی شي په دغه (محمد) معجزې له (طرفه د) رب د ده، ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده چې معجزې (خاص) په نزد د الله دي، او بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروونکی ښکاره یم (له جحیم څخه).

تفسیر: یعني دغه خبره ځمونږ په واک او قبضه کې نه ده، چې کومه معجزه چې تاسې یې غواړئ؛ زه هم هغه معجزه تاسې ته دروښیم، او نه د کوم نبي تصدیق په دي خبرو څه ارتباط لري، زما کار او وظیفه دا ده: چې د بدی د بدو نتائجو څخه تاسې خبر کړم، او په ښکاره او صافو الفاظو کې تاسې ته د خیر او شر ګردې لارې دروښیم، که حق تعالی ځما د تصدیق لپاره څه معجزې هم تاسې ته ښیې؛ اختیار لري.

اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَّذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۝۵۱

آیا نه دی کافي دوی ته (له جهته د معجزې دا چې) بېشکه مونږ نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن) چې تل لوستل کیږي په دوی باندې، بېشکه چې په دې (کتاب باقي الی الأبد) کې خامخا رحمت مهرباني او ذکر پند دی لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعني آیا دغه معجزه نه ده کافي؟ له دغه کتاب نه چې تاسې ته یې د شپې او ورځې لولې او اوروي؛ بله معجزه به څه وي؟ آیا نه ګورئ چې د دې کتاب منونکو او تابعانو څرنګه عقل او پوهه پیدا کړې ده؟ او څنګه د الله تعالی له رحمته مستفید شوي دي؟.

قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ شَهِيْدًا ۚ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ

ووایه (ای محمده دوی ته) کافي دی الله ځما او ستاسې په منځ کې شاهد (په صدق ځما او تکذیب ستاسې)، چې ورمعلوم دي هر هغه شی چې په اسمانونو کې دی، او (هر هغه شی چې) په ځمکه کې دی.

تفسیر: یعني د الله تعالی په څمکه او د ده تر اسمان لاندې زه ښکاره او په څرګند ډول د رسالت دعوی کوم، چې هغه یې اوري او ګوري، بیا ورځ په ورځ ماته او څما نورو ملګرو ته ترقي او پرمختګ راپه برخه کوي، او تعداد او شمېر مو را زیاتوي، او پرله پسې ډول څما د دغې دعوی عملي تصدیق کوي، څما په ژبه څما په لاسونو د قدرت داسې خارق العاده معجزې څرګندېږي چې د هغو د مثل او نظیر له وړاندې کولو څخه ټول پېریان او انسانان عاجز دي، آیا څما د صداقت لپاره د الله تعالی دغه شهادت کافي نه دی؟.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿۵۲﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی په باطل او کافران شوي دي په الله؛ دغه کسان هم دوی زیانکاران دي.

تفسیر: د انسان لویه بدبختي او زیان دا دی چې دروغ خبره که څه هم وړه او په ښکاره ډول باطله هم وي؛ ژر مني، او رښتیا خبره که څه هم صافه او ښکاره او واضحه هم وي؛ نه یې مني، او ترې انکار کوي.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۵۳﴾

او تلوار کوي (دغه کفار) په تا په راتلو د عذاب، او که نه وی (هغه) نېټه ټاکلې (مقرر) شوې (لپاره د عذاب)؛ نو خامخا راغلی به وو دغو (ژر غوښتونکو) ته عذاب (سمدلاسه)، او خامخا به راشي دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چې دوی به نه وي خبر (د راتګ په وخت یې).

تفسیر: یعني منکران وایي: که مونږ په ناحقه او باطله یو؛ نو په مونږ باندې ولې په همدې دنیا کې آفت او بلا نه نازلیږي؟ نو د دوی د دغې غوښتنې ځواب داسې ورکړ شو چې: که نه وی هغه نېټه ټاکلې شوې؛ نو خامخا به راغلی وو دغو ژر غوښتونکو ته عذاب سمدلاسه، او خامخا رابه شي دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چې دوی به نه وي خبر د راتګ په وخت یې، یعني هر شی په خپل ټاکلي وخت کې راتلونکی دی، مه وارخطا کېږئ ! تاسې هرومرو (خامخا) په هم هغه مطلوبه بـلا او آفت اخته کېدونکي یئ، شاه صاحب لیکي: «د دغه امّت عذاب همدغه وو چې د مسلمانانو په لاس قتل او قید شول، لکه د مکې معظمې په فتح کې ګرد مکیان بېخبره وو، چې محمّدي لښکر په دوی ورغی».

يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿۵۴﴾ يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۵۵﴾

تلوار کوي کفّار په تا په (راتلو) د عذاب (په دنیا کې) حال دا چې بېشکه دوزخ خامخا احاطه کوونکې دی په کافرانو. (یاده کړه ای محمده ! هغه) ورځ چې لاندې به کړي دوی عذاب له پاسه د دوی، او له لاندې د پښو د دوی نه، او وبه وایي دوی ته الله: وڅکئ تاسې (خوند د سزا) د هغه (عمل) چې وئ تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کې).

تفسیر: دلته به له عذاب څخه ښایي د آخرت عذاب مراد وي، لکه چې له ځواب څخه یې معلومیږي، دوی عذاب په دنیا کې غواړي، خو له مرګه وروسته د دغو ګردو خبرو حقایق دوی ته د سر په سترګو ورښکاره کیږي، او دوی به ګوري چې په څه شان به دوی د دوزخ په اور کې سوځي؟.

حدیث کې راغلي دي چې: د هغه مال به مار ګرځاوه شي، او د ده په غاړه کې به لکه غاړکی لویږي، او دی به له ستوني څخه نیسي او څیروي به یې، او داسې به ورته وایي چې: زه ستا مال یم، او زه ستا خزانه یم.

يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ اَرْضِيْ وَاسِعَةٌ فَاِيَّايَ فَاعْبُدُوْنِ ﴿۵۶﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُوْنَ ﴿۵۷﴾

ای بندګانو څما هغو چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو !) بېشکه ځمکه څما ارته ده (نو د وېرې له ځای نه د امن ځای ته هجرت وکړئ !) پس خاص ما لره عبادت کوئ تاسې (په هر هغه ځای کې چې مأمون اوسئ ! دغه د مکې معظمې کفار که تاسې تکلیفوي؛ نو د الله تعالی ځمکه خو تنګه نه ده، بل چېرې لاړ شئ او هلته د الله تعالی په عبادت مشغول شئ !). هر یو نفس (ژوندی) څکونکی د مرګ دی (یعني خامخا مري) بیا (خاص) مونږ ته (په بعث بعد الموت سره) راوستل کیږئ (د جزاء لپاره).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «کله چې کفارو په مکه معظمه کې ډېر زور او قوت د مسلمانانو په خلاف پیدا کړ؛ نو مسلمانانو ته حکم وشو چې هجرت وکړئ ! لکه چې د مسلمانانو اتیا یا درې اتیا کورنی حبشې ته لاړې، د همغه په نسبت دلته وایي چې: دغه د څو ورځو ژوندون هر چېرته چې ممکن وي؛ هم هغلته یې تېر کړئ ! بیا وروسته له هغه ګرد سره یو ځای کېدونکي یئ، او ماته راتلونکي یئ، په دغه سره مهاجرینو ته تسلي ورکړې شوه، څو په دوی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مفارقت او د وطن لرېوالی آسان شي، او د ډېرو زیاتو تکلیفونو او زحمتونو احساس ونه کړي».

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ نِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿۵۸﴾ الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿۵۹﴾

او (هغه) کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه)؛ خامخا ځای به ورکړو مونږ هرومرو دوی ته له جنته په جګو ماڼیو کې، چې بهیږي لاندې له (ونو او ماڼیو د) هغو ویالې (څلور)، حال دا چې تل به اوسیږي په دغو (ماڼیو کې)، ښه دی اجر د دغو عمل کوونکو. هغه (عاملان) چې صبر یې کړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) او (خاص) په رب خپل توکل کوي.

تفسیر: یعني هر څوک چې له صبر او استقلال سره سره د ایمان او اسلام په لاره ټینګ ثابت او قائم وي، او په پاک الله اعتماد او توکل وکړي، او خپل کور او کهول پرېږدي، او له خپل وطن څخه ووځي؛ نو دوی ته به د دغه وطن په بدل هغه بل وطن ور په برخه کیږي، او د دې ځای له کورونو څخه به ښه کورونه ورته ورکړل شي.

وَكَاَيِّنْ مِّنْ دَآبَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا ۖ اَللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ ۖ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿۶۰﴾

او ډېر دي له خوځېدونکو (ذیروحو په ځمکه) چې نه پورته کوي دوی رزق خپل (له وجې د ضعف) الله رزق رسوي هغوی ته او تاسې ته هم، او همدی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه پوه دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: په دغه سره یې د روزۍ له پلوه اطمینان او ډاډ راکړ، چې د زیاترو ساکښانو په ځایونو کې د بلې ورځې خوراک او روزي نه وي، په نوې ورځې کې نوې روزي وررسیږي (موضح)، بیا نو هغه الله تعالی چې ساکښانو ته رزق، روزي رسوي، آیا خپلو وفادارو او خاصو بندګانو ته به یې نه رسوي؟ ! ښه وپوهیږئ چې حقیقي رزّاق خو هم هغه دی چې د ګردو خبرې اوري، د دوی د زړونو په اخلاص پوهیږي، د هر یوه ظاهر او باطن ده ته څرګند او ښکاره دی، د هیڅ

زيار او خواري د ده په دربار کې بې ځایه نه پاتې کيږي، هغه خلق چې د الله تعالی په لاره کې خپل وطن پرېږدي؛ او محض لله وتلي وي؛ د دوی دغه هجرت له سره نه ضایع کيږي، دوی دې د معیشت د وسائلو او د سامان د وړلو چې له خپله ځانه سره یې یوسي؛ هیڅ فکر ونه کړي، څومره ساکښان دي چې د دوی رزق روزي د دوی په شاګانو نه ده بار، او له خپلې روزۍ سره هر چېرې نه ګرځي، خو حقیقي رازق دوی ته هره ورځ رزق او روزي رسوي.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾

او قسم دی که سوال وکړې ته له دوی نه (ای محمده ! داسې) چې چا پيدا کړي دي اسمانونه او ځمکه؟ او مسخر کړی دی لمر او سپوږمی؛ نو خامخا وايي (د مکې کفار چې) الله (پيدا کړي دي، له دغه اقراره سره سره) پس څرنګه دوی ګرځولی شي (له توحيد څخه).

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾

الله پراخوي رزق لپاره د هر هغه چا چې اراده وکړي (د پراخۍ یې) له بندګانو خپلو څخه، او تنګوي یې په ده (که اراده وکړي د تنګۍ یې) بېشکه چې الله په هر شي ښه عالم دی.

تفسير: يعني په مېچ او اندازه کوي یې، داسې نه چې بيخي یې نه ورکوي، بېشکه چې الله تعالی په هر شي باندې ښه عالم دی، يعني په دې باندې پواځې همدی عالم او خبر دی، چې چاته یې ورکړي؟ او څومره یې ورکړي؟.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّن نَّزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِن بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾

او بیا قسم دی چې که سوال وکړې ته له دوی نه (ای محمده ! داسې) چې چا نازلې کړي دي (له طرفه) د اسمان څخه اوبه پس ژوندۍ کړې یې ده په دې اوبو سره ځمکه پس له مرګه (او وچوالي) د دې؟ نو خامخا وايي دوی چې: الله (نازلې کړې دي، نو له دغه اقرار سره سره ولې شریک ورته پيدا کوي؟) ووايه (ای محمده !) ټوله ثناء الله ته ده، بلکه زیاتره د دوی نه لري عقل (ځکه د دوی اقوال تناقض لري).

تفسير: يعني باران هم په هر چا او هر ځای یو برابر نه اوري، همداسې د حال او احوال په بدلولو کې هم دومره ځنډ او ډيل نه پيښيږي، يا کله الله په لږ وخت کې خوار او غريب غني او شتمن ګرځوي.

وَمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾

او نه دی دغه ژوندون د دنيا مګر عبث او لوبې دي، او بېشکه چې دار، آخرت خامخا هم هغه دی واقعي حيات (او ژوندون) که چېرې وی دوی چې پوهېدلی (نو نه به یې غوره کوله دنيا پــه آخرت).

تفسير: يعني انسان ته ښايي چې د دې دنيا په څو ورځني ژوندون کې زياتره د آخرت په فکر کې اوسي، ځکه چې اصلي او دائمي ژوندون هم هغه دی، نه ښايي چې څوک د دنيا په لوبو او تماشو کې ډوب او د آخرت له فکر او ياد څخه بيخي غافل شي، بلکه د دې دنيا په ژوندون کې ښايي د هغې دنيا لپاره تياري وکړي، او د عقبی د سفر لپاره ځان ته توښه برابره کړي.

فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴿٦٥﴾
لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾

پس هر کله چې سپاره شي دوی په بېړۍ کې؛ نو بولي دوی (هلته يواځې) الله په داسې حال کې چې خالص کوونکي وي دوی دغه (الله) ته دين خپل، پس هر کله چې نجات ورکړي (الله) دوی ته وچې ته؛ ناڅاپه دوی بيا شريکان نيسي له الله سره (لکه پخوا). لپاره د دې چې کافران منکران شي دوی په هغه نعمت چې ورکړی وو مونږ دوی ته او چې ګټه (فائده) واخلي دوی، پس ژر به پوه شي دوی (په عاقبت د کار خپل).

تفسير: يعني لازم خو داسې وو چې انسان په دنيوي عيش او عشرت کې په دې اندازه اخته او مشغول نشي؛ چې د الله تعالی او د عقبی له ياده بيخي غافل شي، ليکن د خلقو دا عادت دی هر کله چې د دوی جهاز يا بېړۍ طوفاني شي؛ نو په ډېر اخلاص او پوره عقيدې سره پاک الله يادوي، بيا څه وخت چې هغه آفت او مصيبت د دوی څخه لرې شي، او صحيح او سلامت په وچه کې قدم کيږدي؛ نو د الله تعالی هغه ګرد انعامونه او احسانونه هيروي، بيا د هم هغو باطلو معبودانو په عبادت او صفت لګيا کيږي، ګواکې مطلب دا شو چې د الله تعالی د نعمتونو ناشکري او کفران کوي، او په دنيوي خوندونو او چرچو کې مشغوليږي، خير دی، دوی دې څو ورځې نور هم د خپل زړه دغه هوسونه او ارمانونه وباسي، هغه وخت ډېر نژدې دی چې دوی ته دغه خبره روښانه او څرګنده شي، چې د دغه بغاوت، شرارت احسان هېرول د نعمت کفران او د نورو ګناهونو نتايج به څرنګه وي؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾

آيا نه ويني (نه پوهيږي) چې بېشکه مونږ ګرځولې مو دی (دا مکه) حرم امن ورکوونکی حال دا چې چور کيږي (تښتولی کيږي) نور خلق له چاپېره د دوی، آيا پس په باطلو معبودانو ايمان راوړي دوی او په نعمت د الله (چې حرم کې اوسېدل او امن دی) کافران کيږي.

تفسير: د مکې معظمې خلق د بيت الله په برکت د دښمنانو د تيري او ضرر څخه محفوظ وو، حال دا چې نور د عربستان په ګردو ځايونو کې د فتنې، فساد، جدال، قتال، جنګ او جنجال بازارونه تاوده وو، نو دوی د باطلو معبودانو په دروغو احسان مني، مګر د پاک الله دغه واضح او ښکاره احسان نه مني.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او څوک دی ډېر ظالم له هغه چا چې له ځانه وتړي په الله دروغ (چې بې حجّته ورته شريک نيسي) يا تکذيب وکړي د حق (رسول او قرآن) کله چې راشي هغه ده ته (بلکه له ده نه ډېر ظالم نشته)، آيا نشته (بلکه شته) په دوزخ کې ځای د هستوګنې لپاره د کافرانو.

تفسير: يعني له ګردو څخه لوی ظلم او ناانصافي دا ده چې بل کوم مخلوق د دې لوی خالق شريک وګرځول شي، يا پاک الله ته د داسې خبرو نسبت وکړی شي چې د الوهيت له شان او عظمت سره ورې او لايق نه وي، يا د هغو انبياوو په تکذيب او دروغجن شمېرلو لاس پورې کړي چې د رب العزّت له جانبه يې ديانت او صداقت راوړی وي، آيا دغو

ظالمانو ته نه ده معلومه چې د منکرانو د هستوګنې ځای دوزخ دی، چې په داسې بېباکۍ او بېحیایی سره د عقل او انصاف په مرئ چاړه کاږي.

وَالَّذِينَ جَٰهَدُوا۟ فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ

او هر چې هغه کسان چې کوښښ کوي تل په (دین د) مونږ کې؛ خامخا وبه ښیو خامخا دوی ته لارې خپلې.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې یواځې د الله تعالی لپاره محنتونه کوي، او تکلیفونه ګالي، او په راز راز مجاهداتو کې مشغول او لګیا وي؛ الله تعالی دوی ته د بصیرت یوه خاصه رڼا او نور ور په برخه کوي، او د طاعت توفیق ورته په برخه کوي.

وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

او بېشکه الله خامخا له نیکوکارانو سره دی (په مرسته کې).

تفسیر: یعنې د الله تعالی حمایت او مرسته د نیکي کوونکو سره وي.

تمّت سورة العنکبوت بفضل الله تعالی، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الرُّومِ

«د (الروم) سورت مکي دی، پرته د (۱۷) آیت چې مدني دی، (۶۰) آیتونه او (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۰) او په نزول کې (۸۴) سورت دی، وروسته د «الانشقاق» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ فِيٓ أَدْنَى الْأَرْضِ

مغلوب کړې شو (اهل د) روم په متّصله (نژدې) ځمکه کې.

تفسير: له ﴿أَدْنَى الْأَرْضِ﴾ لګېدلې ځمکې يا رانژدې ځمکې څخه مراد د «أذرعات» او «بصرى» په منځ کې سيمه ده، چې د شام په سرحد د حجاز سره نښتې او معظمې مکې ته نژدې پرته ده، يا به ترې فلسطين مراد وي، چې د روميانو ملک نژدې وو، يا به د «ابن عمر جزيره» مراد وي، چې «فارس» ته ډېره نژدې پرته ده، ابن حجر د رومبني قول تصحيح کړې ده، والله أعلم.

وَهُم مِّنۢ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٣﴾ فِي بِضْعِ سِنِينَ ۗ

او دغه (روميان به) وروسته له دغه مغلوبيت د دوی ژر به بيا غالب شي (په پارسيانو). په څو کلونو کې.

تفسير: يعني د نهو کلونو په منځ کې به روميان غالب شي، ځکه چې په لُغت او حديث کې د «بضع» اطلاق له دريو څخه تر نهو پورې شوی دی، واقعه داسې ده: د دغې زمانې دوه لوی سلطنتونه «فارس» او «روم» له ډېرو کلونو را په دېخوا په خپلو منځونو کې سره په جنګ اخته وو، مکيانو ته د روم او د فارس د جنګونو په متعلق خبرونه او اطلاعات ورسېدل، په دغه وخت کې د نبي کريم د نبوي دعوې او اسلامي تحريک، د دغوخلقو په زړونو کې د جنګي خبرونو سره يوه خاصه علاقه پيدا کړې وه، د فارس مجوسي آتش پرستانو د مکې معظمې له بُت پرستانو سره يو ځانته علاقه او ارتباط درلود، او هغوی به يې د مذهب له مخې خپل بلل، او د روم نصرانيانو به د اهل الکتاب توب لامله د مسلمانانو لږ تر لږه د هغو د نژدې دوستانو په منزله ګڼل کېدل، کله چې به د فارسيانو د غلبې خبر راورسېد؛ نو د مکې معظمې مشرکانو به خوشالي کوله، او په هغه سره به يې د مسلمانانو په مقابل کې په خپله غلبه او بري باندې فال نيوه، او پخپلو زړونو کې به يې د ډېرو ښو توقّعاتو اميدونه تړل، مسلمانانو ته به هم بالطبع صدمه رسېدله، چې ولې عيسايي اهل کتاب د آتش پرستو مجوسانو په مقابل کې مغلوب شول؟ چې مونږ دلته د دغو مشرکانو د طعنو او پيغورونو مورد ګرځېدلي يو، بالآخر د خسرو پرويز (ثاني کيخسرو) په عهد کې فارسيانو روميانو ته ډېره سخته ماتې ورکړه، شام، مصر او ورو کې ايشيا او نور ډېر ممالک د روم د قيصر (هرقل) له لاسه ووتل، او په خپله دی د فارس د لښکرو له لاسه په (قسطنطنيه) کې کلابند او محصور شو، ظاهراً هيڅ يو داسې وسايل او وسايط په نظر نه راتلل چې د هغه په اثر به بيا روميان په خپلو پښو دريدل، او د فارسيانو د دغه بري او تسلط څخه به يې خپل ځانونه بچ کول، چې د دغو حالاتو او اوضاعو د ليدلو څخه به د مکې معظمې مشرکان ډېر خوښ او خوشالېدل، او مسلمانان به يې ځورول، تر دې پورې چې ځينو له

مشرکینو څخه ابوبکر الصدیق رضي الله تعالی عنه ته وویل چې: «نن څمونږ ایراني ورونږو ستاسې رومي ورونو ته ماتې ورکړه، او محوه یې کړل، سبا به مونږ تاسې ته هم داسې ماتې درکړو، او له منځه به مو لرې کړو»، په دغه وخت کې عظیم الشأن قرآن د ظاهري اسبابو د سلسلې څخه بیخي مخالف داسې یو عام اعلان وکړ چې: «بېشکه نن ورځ رومیان د فارسیانو له لاسه مغلوب شوي دي، لیکن د نهو کلونو په موده کې به بیا رومیان په فارسیانو غالب، منصور او بریالي کیږي»، د دغو وړاندوینو په اساس ابو بکر الصدیق رضي الله تعالی عنه له ځینو مشرکینو سره شرط وتړه، تر دغه وخته پورې داسې شرط تړل نه وو حرام شوي: «که تر دومره کلونو پورې رومیان بریالي نشول؛ نو زه به سل اوښان تاسې ته درکړم، که نه تاسې به همدومره اوښان ماته راکوئ !»، په ابتداء کې ابوبکر الصدیق رضي الله تعالی عنه له خپلې رایې سره سم د (بضع سنین) میعاد لږ څه ټاکلی وو، بیا یې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په ارشاد (بضع) په لغوي مدلول یعنې په نهو کلونو معاهده وتړله، دلته د روم هرقل د خپل له لاسه تللي اقتدار او وقار د اعادې په نسبت ترتیبات ونیول، او په اقداماتو یې لاس پورې کړ.

د الله تعالی شان او قُدرت ته وګورئ چې د قرآن له دغو وړاندوینو سره سم برابر د نهو کلونو په موده کې یعنې له هجرت څخه یو کال وروسته عیناً د بدر په ورځ کې څه وخت چې مسلمانانو ته د پاك الله په فضل پر مشرکانو ښکاره فتح او بری حاصل شو، او په خوشالۍ او خوښۍ کې وو؛ د دغه خبر له اورېدلو څخه لا خوښ او خوشاله شول، چې د روم کتابیانو ته هم الله تعالی پر پارسي مجوسیانو بری او فتح ورکړه، په دغه ضمن کې د مکې شریفې مشرکین لا سپك او ذلیل شول، د عظیم الشأن قرآن د دغې محیّر العقولې وړاندوینې د صداقت له مخې ډېر کسان په اسلام مشرّف شول، او ابو بکر صدیق خپل هغه سل اوښان د مکې د مشرکانو څخه واخیستل، چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ارشاد سره سم خیرات کړل شول، فلله الحمد علی نعمائه وآلائه الباهرة.

لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْۢ بَعْدُ ؕ

خاص الله ته دی حکم امر پخوا (له دې نه چې پارس په روم باندې بری ومومي) او ورسته (له دې نه چې روم پر پارس غلبه ومومي، او امر یې تل نافذ دی).

تفسیر: یعنې ړومبی د پارسیانو غالبول او د رومیانو مغلوبول، او بیا دغه اوضاع په بل مخ اړول دغه ټول امور د الله تعالی په قبضه او اختیار کې دي، او یواځې په هم دغومره خبرې سره د کوم قوم د مقبولیت او مردودیت فیصله نشي کېدی: ﴿وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ ۚ﴾.

وَيَوْمَئِذٍ يَّفْرَحُ الْمُؤْمِنُوْنَ ۙ﴿۴﴾ بِنَصْرِ اللّٰهِ ؕ يَنْصُرُ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ۙ﴿۵﴾

او په دغه ورځ (د غلبې د روم په پارس) خوشاله به شي مؤمنان. په نصرت د الله (له کتابیانو سره په مجوسیانو)، مرسته کوي (الله) له هر هغه چا سره چې اراده وکړي د نصرت یې، او همدی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: یو خو په دغه ورځ د فتح په خوښۍ برسېره هغوی ته دغه خوښي هم حاصله شوه چې رومي کتابیان چې نسبتاً مسلمانانو ته نژدې وو؛ په پارسي مجوسیانو غالب شول، او د قرآن د دغو وړاندوینو په صداقت باندې ګرد سره ویوهېدل، او د سر په سترګو یې ولیدل، او د مکې شریفې کفارو ته هر راز ذلت ور په برخه شو، نو د هر چا په نسبت چې الله تعالی اراده وکړي چې مغلوب یې وګرځوي؛ نو هیڅوك یې مخه نشي نیولی، او په هر چا چې د مهربانۍ اراده وکړي؛ نو یې بې له هیڅ مزاحمت او ممانعت ضرر غالب ګرځوي.

وَعۡدَ اللّٰهِ ۖ لَا يُخۡلِفُ اللّٰهُ وَعۡدَهٗ وَلٰكِنَّ اَكۡثَرَ النَّاسِ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ۝

وعده کړې ده الله (وعده کول) خلاف نه کوي الله له وعدې خپلې، وليکن زياتره خلق نه پوهيږي.

تفسير: يعني زياتره خلق نه پوهيږي چې په غالبولو او مغلوبولو کې د الله تعالی څه څه حکمتونه شته، او کله چې دی د قدرت کوم کار کول غواړي؛ نو د هغه له مخه ګرد ظاهري موانع او عوايق لرې کيږي، نو ځکه زياتر ظاهري ليدونکي خلق بې له ظاهري اسبابو په الله تعالی اعتماد نه لري، او د يو چا د عارضي برې او غلبې له ليدلو څخه داسې ګڼي چې د الله تعالی په دربار کې به هم هغه مقبول وي.

يَعۡلَمُوۡنَ ظَاهِرًا مِّنَ الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا ۖۚ وَهُمۡ عَنِ الۡاٰخِرَةِ هُمۡ غٰفِلُوۡنَ ۝

(بلکه) پوهيږي په ښکاره سطحي شيانو له دغه ژوندون لږ «خسيس» د دنيا څخه حال دا چې دوی له آخرت نه (چې مقصود له ودانی د دې دنيا دی؛) هم دوی غافلان دي.

تفسير: يعني دغه خلق د دنيوي ژوندون په ظاهري سطح باندې پوهيږي، د دې دنيا آرام، ښايست، سينګار، خوړل، څښل، اغوستل، يوې کول، کرل، رېبل، ګټې کول، په خوندونو او مزو سره ژوندون او نبې شپې ورځې تېرول د دوی د پوهې او تحقيق انتهايي ځای او پړاو دی، او له دې نه له سره نه دي خبر چې پر دغه فاني ژوندون پورې د بل يو باقي ژوندون سلسله هم تړلې ده، چې کله انسانان هلته وروړسيږي؛ نو د دغه ژوندون ښه او بد نتايج او ثمرې ور د مخه کيږي.

اَوَلَمۡ يَتَفَكَّرُوۡا فِىۡۤ اَنۡفُسِهِمۡ ۗ مَا خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَاۤ اِلَّا بِالۡحَقِّ وَاَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ

آيا فکر نه کوي دوی په نفسونو خپلو کې (چې عالم صغير دی) چې نه دي پيدا کړي الله دغه اسمانونه او ځمکه او هر هغه چې په منځ د دغو دواړو کې دي مګر په حقه سره او په نېټې ټاکلې شوې.

تفسير: يعني د دنيا دغه زبردست انتظام خوشې چټي او بېکاره نه دی، دغه پيدايښت ضرور څه مقصود او غرض لري، چې هغه به په آخرت کې ښکاره شي، يو بل ته څرګنديږي، هو ! که دغه سلسله تل تر تله همداسې چلېدی؛ نو بيا به يوه خبره وه، ليکن د دې دنيا په تغيراتو او احوالو کې له فکر او غور کولو څخه دغه را څرګنديږي چې دغه دنيا هم ضرور يو حد او انتها لري، لهذا په يوې ټاکلې وعدې به دغه دنيا فناء کيږي، او بل عالم به منځ ته راشي.

وَاِنَّ كَثِيۡرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَآئِ رَبِّهِمۡ لَكٰفِرُوۡنَ ۝

او بېشکه چې ډېر له خلقو (کفارو) په ملاقات د رب خپل (په قيامت کې) خامخا منکران دي.

تفسير: دوی داسې ګڼي چې له سره الله تعالی ته ورتګ نشته، او نه به الله تعالی له مونږ څخه څه حساب او کتاب اخلي، او نه به څه سوال او ځواب راڅخه کوي.

اَوَلَمۡ يَسِيۡرُوۡا فِى الۡاَرۡضِ فَيَنۡظُرُوۡا كَيۡفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ ؕ كَانُوۡۤا اَشَدَّ مِنۡهُمۡ قُوَّةً وَّاَثَارُوا الۡاَرۡضَ وَعَمَرُوۡهَاۤ اَكۡثَرَ مِمَّا عَمَرُوۡهَا وَجَآءَتۡهُمۡ رُسُلُهُمۡ بِالۡبَيِّنٰتِ ؕ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظۡلِمَهُمۡ وَلٰكِنۡ كَانُوۡۤا اَنۡفُسَهُمۡ يَظۡلِمُوۡنَ ۝

آيا نه ګرځي دغه کفار په ځمکه کې، پس وديې ګوري دا چې څرنګه وه آخره خاتمه د هغو (کسانو) چې تېر شوي دي پخوا له دوی نه، چې وو هغه پخواني ملتونه ډېر سخت له دغو کفّارو له جهته د قوّت، او څيرولې به دوی ځمکه، او ودانه کړې وه (کفارو پخوانيو) دغه ځمکه ډېره له هغې ځمکې نه چې ودانه کړې ده (د مکې کفّارو) دغه (ځمکه)، او راغلي وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو، او نه وو الله چې ظلم وکړي په دوی باندې، وليکن وو دوی چې پر نفسونو خپلو به يې ظلم کاوه (د انبياوو په تکذيب سره).

تفسير: يعني ډېر زورور زورور قومونه مثلاً عاد او ثمود چې پخپل کښت (فصل) يې د ځمکې مخ ډېر ښه ودان کړی وو، او په کې يې کاريزونه، ويالې، کوهي ايستلي وو، او د دغو منکرينو په نسبت د ډېر قوت خاوندان وو، او تمدن ته يې زياته ترقي ورکړې وه، او د ځمکې مخ يې له دوی نه زيات ودان کړی وو، بالآخر هغوی نن ورځ چېرې دي؟ کله چې د الله تعالی رسولان له ښکاره معجزاتو او روښانو احکامو سره راغلل، او دوی د هغوی تکذيب وکړ، نو آيا تاسو ونه ليدل، او وا مو نهورېدل چې د هغوی عاقبت او آخره خاتمه څرنګه شوه؟ او په څه شان سره تباه او هلاک وګرځېدل؟.

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوأَىٰ أَن كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ⑩

بيا وه آخره خاتمه د هغو کسانو چې بد يې کړي وو؛ ډېر بد (ځای چې جهنّم دی) په دې سبب چې تکذيب کړی دی دوی د آيتونو د الله، او وو دوی (په دنيا کې چې) په دغو آيتونو به يې مسخرې کولې.

تفسير: موجوده اقوامو ته لازم دي چې د تېرو اقوامو له احوالو څخه پند او عبرت واخلي، ځکه هر يوه قوم چې پر کوم بد کار سزا موندلې وه؛ بل ته په هم هغه بد کار باندې هم هغسې سزا ورکول کېږي.

اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ⑪ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ⑫
وَلَمْ يَكُن لَّهُم مِّن شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ⑬

الله اول ځلي پيدا کوي خلق، بيا اعاده کوي هغه، بيا به خاص همدغه (الله) ته بيول کېږئ تاسې (د مجازاتو لپاره). او په هغه ورځ چې قائم شي قيامت؛ ناامیده به شي ګناهګاران (مشرکان). او نه به وي دوی ته له شريکانو د دوی څخه کوم شفاعت کوونکی، او شي به دوی له شريکانو خپلو (پس له ناامیدۍ) بېزاره منکران.

تفسير: يعني هغه شيان چې د الله تعالی شريکان ګرځوئ، کله چې په مطلوب وخت کې په کار ورنشي؛ نو ورڅخه منکرېږي، او داسې به وايي: ﴿وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ﴾ «قسم دی په الله چې مونږ مشرکانو نه وو».

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ⑭

او په هغه ورځ چې ودرېږي قيامت؛ په دغه ورځ کې تار په تار به شي ګرد مخلوقات.

تفسير: يعني ښېګ او بد او هر قسم خلق به سره بېل کړل شي، او هره يوه ډله به جلا جلا خپلو ځايونو ته ورسوله شي، چې تفصيل يې په دغه راتلونکي آيت کې راځي:

﴿فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾﴾

پس هر چې هغه (کسان) دي چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه)؛ پس دوی به په روضه (د جنّت) کې خوشاله کړل شي (چې له ډېرې خوشالۍ به یې مخونه تجلّي کوي).

تفسیر: یعني له هر راز لذّت او خوښۍ څخه به مستفید او متمتّع شي، دغه د نېکانو د هستوګنې ځای دی، له دې نه وروسته د بدانو ځای هم راښیي، مطلب یې دا چې د دواړو په منځ کې به داسې تفریق او بېلتون وکړ شي چې له هغه څخه به بل زیات کوم بېلتون امکان ونه لري.

﴿وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾﴾

او هر چې هغه کسان دي چې کافران شوي دي او دروغجن یې شمېرلي دي آیتونه (د قرآن) څمونږ او (کافران دي) په ملاقات د آخرت؛ پس دغه کسان به عذاب کې حاضر کړی شوي دي. پس (تسبیح ووایئ) تسبیح د الله کله چې دا خل شئ په بېګا کې او کله چې ننوځئ په سبا کې. او خاص همده ته ده ثناء صفت په اسمانونو او په ځمکه کې او کله چې ننوځئ په آخر د ورځې کې او کله چې ننوځئ په (وخت د) ماسپښین کې.

تفسیر: یعني که جنت غواړئ نو الله تعالی یاد کړئ چې د هغه یاد په زړونو، ژبه، اعضاوو او ټولو جوارحو سره کیږي، په لمانځه کې د دریو واړو ډولو یاد سره جمع کړی شوی دی، او د فرض لمانځه وختونه هم دغه دي چې په دغه آیت کې بیان شوي دي، یعني سبا او ماښام چې مغرب او عشاء پکې شامل دي، د ورځې وروستنی وخت مازدیګر او ماسپښین کله چې لمر له نصف النهاره واوړي، چې همدغه پنځه وختونه د لمانځه دي، په دغو وختونو کې د الله تعالی د رحمت یا قُدرت یا عظمت آثار لا زیات ښکاره او ظاهرېږي.

ښایي په دغه آیت کې ﴿وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ویلو سره یې د دې مطلب یادونه کړې وي چې د تسبیح او تنزیه او یادولو لایق هم هغه جامع الصفات ذات کېدی شي، چې د ده حمد «ثناء» او ښېګنې د اسمانونو او ځمکې ټول کائنات د حال او قال په ژبه بیانوي، بل کوم مجبور او عاجز مخلوق د دې خبرې استحقاق نه لري، که څه هم په نظر کې ډېر لوی هم ښکاره شي، وروسته له دې نه د لوی الله تعالی د ځینو عظیمو شئونو او کاملو صفاتو بیان دی، څو د معبودیت استحقاق په پوره ډول څرګند شي، په دغه ضمن کې د بعث بعد الموت په مسئله هم کافي رڼا اچولې شوې ده.

﴿يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾﴾

راوباسي (الله) ژوندی له مړي (لکه مرغه له هګۍ نه، عالم له جاهل څخه)، او راوباسي (الله) مړی له ژوندي (لکه جاهل له عالم څخه، هګۍ له مرغه څخه)، او ژوندي کوي ځمکه پس له مرګه (وچوالي) د هغې، او په مثل (د راویستلو د دغو شیانو) راویستل کېږئ تاسې (له قبرونو څخه).

﴿وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَآ اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُوْنَ﴾ ⑳

او يوه له نښو د دغه (الله) دا ده چې: پيدا يې کړ (اصل د) تاسې له خاورو، بيا اوس تاسې يئ بشر خورېږئ (په ځمکه کې).

تفسير: يعني آدم عليه السلام يې له خاورو څخه پيدا کړ، بيا د الله تعالی دغه کامله قدرت او بالغه حکمت ته وګورئ چې د هغه اولاد يې په څه اندازه ډېر او تر کومې پيمانې يې په ځمکه کې خور کړ.

﴿وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْٓا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً ۗ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ﴾ ㉑

او (ځينې) له نښو د دغه (الله) دا دي چې پيدا کړي يې دي تاسې ته له نفسونو ستاسې ښځې (جوړه) لپاره د دې چې په آرام شئ تاسو د دوی سره (او مطمئن اوسئ)، او ګرځولې يې ده په منځ ستاسې (او د ښځو) کې دوستي او مهرباني، بېشکه په دغه (پيدا کولو د مودت او رحمت په منځ د ازواجو کې خامخا ډېرې نښې د قدرت دي لپاره د (هغه) قوم چې فکر کوي (د الله په صنع کې).

تفسير: يعني رومبی يې له خاورو څخه آدم عليه السلام پيدا کړ، بيا يې له آدم عليه السلام څخه د ده جوړه پيدا کړه، څو له هغې څخه انس او اطمينان واخلي، او په خلقي ډول يې د دواړو صنفونو نارينه او ښځې په منځ کې خاص قسم مينه او محبت او الفت واچوو، څو د ازدواج اصلي مقصود ترې حاصل شي، لکه چې د دغو دواړو د اختلاط او ګډ اوسېدلو څخه انساني نسل په دنيا کې خپور شو، لکه چې الله تعالی د النساء د سورت په اوله رکوع ـ اول آيت کې فرمايي: ﴿يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَآءً ۚ﴾.

﴿وَمِنْ اٰيٰتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ ۗ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّلْعٰلِمِيْنَ﴾ ㉒

او (ځينې) له نښو د دغه (الله)، پيدا کول د اسمانونو او ځمکې او اختلاف دی د ژبو ستاسې او د رنګونو ستاسې، بېشکه په دغه (اختلاف کې) خامخا ډېرې نښې دي لپاره د عالمانو پوهانو.

تفسير: ګرد انسانان يې له يوه موره او پلار څخه پيدا او سره يې مخلوط او مېشته او د ځمکې په ټولو نقاطو کې يې خپاره (خواره) کړل، د هر يوه ژبه او وينا يې سره بېله کړه، که د يوه مملکت سړی بل ملک ته ورشي، د ژبې په اعتبار محض پردی او اجنبي ښکاري، بيا وګورئ چې د دنيا له شروع څخه تر نن ورځې پورې څومره بېشماره انسانان پيدا شوي دي، مګر هيڅ يوه داسې جوړه انسانان نه پيدا کيږي چې د هغوی شونډې، ژبې، لهجه، تلفظ د تکلم طرز او نور خصائص سره يو شان وي، هم هغسې چې د هر انسان شکل او صورت او رنګ او نور سره جلا او ممتاز دي؛ غړ او شونډې او لهجه يې هم بيخي سره بيل دي، هيڅ يو داسې دوه انسانان نه پيدا کيږي چې د دوی په غړ او رنګ، هيئت، وضعيت کې کومه بېلوونکې علامه او نښه نه وي.

﴿وَمِنْ اٰيٰتِهٖ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَآؤُكُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ۗ﴾

او (ځينې) له نښو د دغه (الله) خوب ستاسې دی په شپه کې او په ورځ کې او طلب ستاسې دی (په دغه ورځ کې) له فضله د الله.

تفسیر: شاه صاحب لیکي چې: «د انسان دوه حالتونه سره بدلیږي، که ویده شي؛ نو د تیرې په شان بې هوشه او بېخبره پروت وي، او که د رزق او روزۍ په تلاش لګیا شي؛ نو په داسې پوهه او هوښیارۍ لګیا کیږي چې د ده په شان بل هیڅوک هوښیار نه لیدل کیږي، په اصل کې شپه د خوب لپاره ده، او ورځ د روزۍ د تلاش لپاره مخصوصه ده، نو ځکه په همدغو دوارو وختونو کې همدغه دواړه کارونه اجرا کیږي».

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾

بېشکه په دې (خوب او معیشت) کې خامخا ډېرې نښې دي لپاره (د هغه) قوم چې اوري.

تفسیر: یعني څه چې اوري؛ په یاد یې ساتي، لکه چې د ابن کثیر (رحمه الله) په تفسیر کې راغلي دي، شاه صاحب لیکي چې: «د ځیل خوب حالات نهویني، لیکن د نورو خلقو د ژبو څخه یې اوري»، (موضح)، دغه د «یسمعون» د لفظ د اختیارولو نکته شوه.

وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا

او (ځینې) له نښو د دغه (الله دا دي) چې ښیي تاسې ته برېښنا لپاره د وېرې (له تندر) او لپاره د امید د باران.

تفسیر: د برق او د برېښنا د سخت برېښېدلو څخه خلق ویریږي، او دغسې تصوّر کوي نه چې تندر راولویږي، یا باران له خپلې اندازې څخه زیات ونه وریږي، چې د هغه له امله جاني او مالي تلفات واقع نه شي، او هیله او امید هم ورته لري چې که دغه وربدل ګټور واقع شي، نو ګرد دنیوي کارونه به ښه وچلیږي، هغه مسافران چې په دغو تورو تیارو کې سفر کوي، کله دغه د برېښنا برېښېدل ځان ته غنیمت ګڼي، چې تر ډېر لرې پورې د هغې رڼا په اثر لار او نور شیان ورڅرګندیږي، او کله کله دوی هم ترې ویریږي.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢۴﴾

او نازلوي (الله) له (طرفه) د اسمان څخه اوبه پس ژوندي کوي په دغو (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرګ (وچوالي) د دې، بېشکه چې په دغه (برېښنا او باران) کې خامخا ډېرې نښې دي لپاره (د هغه) قوم چې عقل لري (او تدبّر کوي په امورو کې).

تفسیر: یعني له دې نه وپوهېږئ! چې له مرګ څخه وروسته ستاسې بیا ژوندي کول کوم مشکل کار نه دی.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَن تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ۚ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢۵﴾

او (ځینې) له نښو د دغه (الله دا دي) چې ولاړ دی اسمان (پاس بې له ستنو او نه لویږي) او ځمکه په امر حکم د الله سره، بیا کله چې راوبولي تاسې په بللو سره له ځمکې څخه ناڅاپه تاسې راووځئ (ژوندي له قبرونو خپلو څخه).

تفسیر: ړومبی د ځمکې او اسمان د پیدا کولو ذکر وشو، دلته یې د هغو بقاء او قیام وښود چې هغه هم د الله تعالی په حکم سره دي، او له سره امکان نه لري چې هیڅ یو له دوی نه د خپل ثقل د مرکز څخه بې ځایه شي، یا یو په بل باندې

ولوېږي، او د کائناتو نظام تار په تار او وران او ويجاړ کړي، يعني ځمکه او اسمان به تر هغه پورې چې د الله تعالى حکم وي؛ قائم وي، بيا څه وخت چې د ځمکې او د اسمان او د نورو موجوداتو ميعاد پوره شي، او سرته ورسيږي؛ د الله تعالى د يوه غږ په اثر به تاسې ګرد له خپلو قبرونو څخه ژوندي راوځئ، او د حشر ميدان ته به منډې وهئ، او هلته به سره ټولېږئ.

وَلَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ كُلٌّ لَّهُۥ قَـٰنِتُونَ ﴿٢٦﴾

او خاص الله لره دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې خلقاً، ملکا وعبيدًا)، دا ټول دغه (الله) ته اطاعت کوونکي دي.

تفسير: يعني د اسمانونو او ځمکې ټول اوسيدونکي د ده مخلوق، مملوک، او بندګان دي، او هيڅوک له سره د دغې خبرې قوّت او طاقت نه لري چې د الله تعالى د دغو تکويني احکامو له قبول څخه غاړه وغړولی شي.

وَهُوَ ٱلَّذِى يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ وَلَهُ ٱلْمَثَلُ ٱلْأَعْلَىٰ فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

او (الله) هغه هغه (مطلق قادر) دی چې اول ځلي پيدا کوي خلق بيا به راژوندي کوي (دا خلق او دغه (بيا ژوندي راپاڅول هم) ډېر اسان دي په دغه (الله)، او خاص الله لره دی شان، صفت ډېر لوی، لوړ (اوچت) په اسمانونو کې او په ځمکه کې، او همدی دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعني د الله تعالى د قدرت په مقابل کې ټول سره برابر دي، ليکن ستاسې د محسوساتو په اعتبار د اول ځل پيدا کولو په نسبت د دويم ځل اعاده خو ښايي چې ډېر سهل او آسان وي؛ نو بيا به دغه ډېره عجيبه خبره وي چې په اول ځل پيدايښت کې تاسې الله تعالى قادر منئ، مګر په دويم ځل کې د الله تعالى پيدايښت مستبعد ګڼئ؟.

﴿وَلَهُ ٱلْمَثَلُ ٱلْأَعْلَىٰ﴾ الآية ـ «او خاص الله تعالى لره دی شان، صفت ډېر لوی لوړ په اسمانونو او ځمکه کې الخ».
تنبيه: يعني له اعلی څخه اعلی صفات او له لوړ څخه لوړ شان د الله تعالى شان او صفتونه دي، په اسمان او ځمکه کې هيڅ يو شی په خپل حسن او ښه والي کې د الله تعالى له شان سره برابر او مساوي لا څه بلکه ادنی صفت او مشابهت ته يې هم ځان نشي رسولی، الله تعالى له ګردو شيانو څخه په جلال، جمال، کمال، مثال او نورو مميزاتو (خصوصياتو) کې اولی، اعلی، ارفع او اقدس دی، چې د مخلوقاتو په وهم او تصوّر کې راتلی نشي.

ضَرَبَ لَكُم مَّثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ ۖ هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَـٰنُكُم مِّن شُرَكَآءَ فِى مَا رَزَقْنَـٰكُمْ فَأَنتُمْ فِيهِ سَوَآءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْـَٔايَـٰتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

بيانوي (الله) تاسې ته (ای مشرکانو) يو مثال له ځانونو ستاسې څخه (هغه مثال دا دی:) آيا شته له هغو مريانو چې مالکان شوي دي د هغو ښي لاسونه ستاسې څه شريکان (له تاسې سره) په هغه څه کې چې درکړی دی مونږ تاسې ته، پس تاسې (او دا مريان مو) په هغه (رزق) کې سره برابر يئ، چې ويرېږئ له هغو لکه ويرېدل ستاسې له نفسونو (د نورو اصيلانو شريکانو) خپلو؟، په مثل د دغه (تفصيل) په تفصيل سره بيانوو مونږ آيتونه لپاره (د هغه) قوم چې عقل لري (تدبّر کوي).

تفسیر: یعني د شرک په قباحت او بطلان د پوهولو لپاره الله تعالی ستاسې له احوالو څخه یو مثال راوړي او بیانوي، او هغه دا دی چې: ستاسې د لاس مال (یعني وینځه او مریي) چې تاسې د هغو ظاهري او مجازي مالکان او خاوندان یئ، په خپله هغه روزي او مال او متاع کې چې الله تعالی تاسې ته درکړې دی، آیا هغوی له خپلو ځانونو سره مساوي او برابر منلی شئ؟ لکه چې ستاسې په مشترکو مالونو جایدادونو او شتو کې ستاسې وروڼه او نور اقارب او خپلوان سره شریکان دي، او تل داسې اندېښنه درسره وي، نه چې په هغه مشترک مال کې څه ناجائزه تصرّف او مداخله ونه شي، او که داسې کوم لاسوهنه په هغه کې وشي؛ نو تاسې ترې متأثر او خپه کېږئ، او د هغه په ویش او ترکه کولو پسې لرېږئ، یا لږ تر لږه دغسې پوښتنه کوئ چې ولې څما د اجازې او خوښې څخه پرته هغه کار یا تصرّف په دغه شي کې شوی دی؟ آیا کوم دغسې فکر کوم بادار ته د خپل مریي او خدمتګار په نسبت پیدا کېدی شي؟، او که نه شي پیدا کېدی نو څرنګه به یو مخلوق د الله تعالی سره په الوهیت کې شریک شي؟ داسې خبره یو عقلمن سړی له سره نه شي منلی.

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ أَهْوَآءَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ فَمَن يَهْدِى مَنْ أَضَلَّ ٱللَّهُ ۖ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٢٩﴾

بلکه متابعت کوي هغه کسان چې ظلم یې کړی دی (په شریک نیولو له الله سره) د آرزوګانو خپلو بې له علم (او حجّت) څخه، پس څوک به سمه صافه لاره وښيي هغه چاته چې ګمراه کړی وي (دی) الله؟ (بلکه هادي نه لري)، او نشته دوی لپاره هیڅوک له مرسته کوونکو (چې خلاص یې کړي له عذاب نه).

تفسیر: یعني دغه بې انصافه خلق به په داسې ښکاره او څرګندو خبرو څرنګه وپوهېږي حال دا چې هغوی له سره نه غواړي چې ځان پرې وپوهوي؟ بلکه د جهالت او هواپرستۍ له سببه محض د اوهامو او نفسي غوښتنو په متابعت او پیروۍ کې مشغول او لګیا دي.

﴿فَمَن يَهْدِى﴾ الآیة ـ «پس څوک به سمه صافه لاره وښيي هغه چا ته چې ګمراه کړی وی دی الله، بلکه هادي نه لري».

تنبیه: یعني هر هغه چا ته چې الله تعالی د ده د بې انصافۍ، جهل، او هواپرستۍ په سبب د حقې لارې تللو او پوهېدلو توفیق ور نه کړي؛ نو څوک به د دغې خبرې طاقت او توان ولري چې هغه پوه کړي او سمه لار ور وښيي؟ یا ورسره مرسته او معاونت وکړي؟ یا یې له ګمراهۍ او تباهۍ څخه وژغوري، نو د داسې خلقو له طرفه زیات مه متحسر او مه خپه کېږه! او له دوی څخه قطع نظر وکړه، او بیخي الله تعالی ته متوجه اوسه! او په خپل فطري دین ټینګ اوسه!.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ ٱللَّهِ ٱلَّتِى فَطَرَ ٱلنَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَٱتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَلَا تَكُونُوا۟ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ ٱلَّذِينَ فَرَّقُوا۟ دِينَهُمْ وَكَانُوا۟ شِيَعًا ۖ كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾

پس برابر کړه (ای محمده!) مخ خپل دین ته په داسې حال چې پر حق دین کلک ولاړ یې، لازم ونیسئ دین د الله هغه چې پیدا کړي دي (الله) خلق په هغه (دین)، مه بدلوئ تاسو هغه دین چې الله خلق پر هغه پیدا کړي دي (چې شریک له الله سره پیدا کړئ)، دا هم هغه دین سم دی (چې هیڅ کوږوالی په هغه کې نشته)، ولیکن زیاتره خلق نه پوهېږي (په توحید د الله). حال دا

چې رجوع کوونکي يئ دغه (الله) ته او ويريږئ له الله او قائموئ (سم دروئ سره له ټولو حقوقو) لمونځ او مه کېږئ تاسې له مشرکانو. (يعنې) له هغو (مشرکانو) چې تار په تار کړی يې دی دين خپل او شوي وو دوی ډلې ډلې، هر يوه ډله (له دوی نه) په هغه (دين) چې له دوی سره دی خوشاله دي.

تفسير: يعنې هر هغه څوک چې له ګمراهۍ څنې په هيڅ يو شان سره نه غواړي چې ووځي؛ نو هغه پرېږده چې د همدغه کفر او شرک په خټو کې نښتې پروت وي، او ته له دوی نه مخ وګرځوه ! او يوازې له الله تعالی سره خپل تعلّقات ټينګ وساته ! او يوازې د هغه حق دين په پوره توجّه ټينګ ونيسه !.

﴿فِطْرَتَ اللَّهِ﴾ «لازم ونيسئ تاسې دين د الله تعالی هغه چې پيدا کړي دي الله تعالی خلق په هغه دين» الله تعالی د انسان فطرت او جوړښت په ابتداء کې داسې ګرځولی دی، که دی وغواړي چې په حق ځان پوه کړي او ويې مني؛ نو ځان ورباندې پوهولی او منلی شي، ځکه چې د فطرت له ابتداء څخه يې د خپل اجمالي معرفت يوه سپرغۍ د ده په زړه کې د هدايت د تخم په شان شيندلې ده، که د اطرافو او شاو خوا د خرابو اثراتو څخه متأثر نشي، او په خپل اصلي طبيعت پرېښودل شي؛ نو يقيناً به حق دين اختيار کړي، او بل طرف ته به متوجه نشي، د «ألستُ» د عهد قصه همدغه طرف ته اشاره کوي، او په صحيحو احاديثو کې تصريح ده چې «هر مولود په فطرت د «اسلام» پيدا کيږي، وروسته مور او پلار يې دی يهودي يا نصراني يا مجوسي ګرځوي»، په يوه قُدسي حديث کې راغلي دي: «ما خپل بندګان (حنفاء) پيدا کړي دي، بيا شيطانانو دوی اغواء او له سمې لارې ايستلي دي»، په هر حال حق دي، حنيف دين، قيّم دين هغه دين دی؛ چې که انسان په خپل اصلي فطرت پرېښودلی شي؛ نو بالطبع هغه ته متمايل کيږي، د ټولو انسانانو فطرت الله تعالی همداسې پيدا کړی دی، چې په هغه کې له سره تفاوُت او تبديل نشته.

﴿لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ﴾ «نشته له سره بدلول دين د الله ته، او مه يې بدلوئ چې شريک ورسره پيدا کړئ !»، يعنې د اصلي پيدايښت په اعتبار هيڅ فرق او تغيير او تبديل په کې نشته، د هر انساني فرد فطرت د حق د قبول لپاره صالح او مستعد ګرځولی شوی دی، يا يې دا مطلب: په هر هغه فطرت چې الله تعالی خپل مخلوق پيدا کړی دی؛ تاسې په خپل واک او اختيار هغه مه بدلوئ ! او مه يې خرابوئ ! هغه تخم او استعداد چې په تاسې کې کرلی شوی دی؛ هغه په خپلې بې توجۍ يا بې تميزۍ مه خرابوئ !.

﴿ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾ «دا هم هغه دين سم دی چې هيڅ کوږوالی پر هغه کې نشته، وليکن زياتره خلق نه پوهيږي په توحيد د الله تعالی»، يعنې سمه لاره او حق دين همدغه د فطرت غږ دی، خو زياتره خلق په دغه نکته نه پوهيږي.

﴿مُنِيبِينَ إِلَيْهِ﴾ «حال دا چې تاسې رجوع کوونکي يئ دغه الله ته»، يعنې اصلي دين ټينګ ونيسئ ! او د هم هغه په طرف توبه او رجوع وکړئ ! که محض د دنيوي مصلحت لپاره مو دغه کار وکړ؛ نو دين به مو درست نه وي.

﴿مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ﴾ يعنې د دين الفطرت له اصولو څخه بېل پاتې شوي دي، او په خپلو اديانو او مذاهبو کې يې نفاق او تفرقه غورځولې ده، ډېرې فرقې يې جوړې کړې دي، د هرې يوې عقيده، مذهب، مشرب او مسلک سره بېل او جلا دی، هر هغه چې په غلطه يا په هوا او هوس يې کومه عقيده قائمه کړه، يا کومه طريقه يې ايجاد کړه؛ نو يوه ټولنه په هغې پسې شوه، لږ څه موده وروسته له هغې څخه ډېرې فرقې جوړې شوې، بيا هره يوه فرقه په خپلو هم هغو ټاکلو اصولو او عقايدو که څه هم هغه ډېر چټي او مهمل هم وي؛ داسې مين ګرځيدلي دي؛ چې د خپلې غلطۍ د امکان تصور يې هم په ماغزو کې نه ګرځي.

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُم مُّنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَآ أَذَاقَهُم مِّنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم بِرَبِّهِمْ
يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَآ ءَاتَيْنَٰهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

او کله چې ورسېږي خلقو ته څه ضرر؛ نو بولي دوی رب خپل په داسې حال کې چې رجوع کوونکي وي خاص الله ته، بیا کله چې وڅکوي (الله) دوی ته له خپله طرفه کوم رحمت؛ ناڅاپه یوه ډله له دوی نه له رب خپل سره شریکان نیسي. لپاره د دې چې ناشکري وکړي (او کافر شي) په هغو (نعمتونو) چې ورکړي دي مونږ دوی ته، پس ګټه اخلئ (ای کفارو څو ورځې)، پس ژر به معلوم کړئ تاسې (عاقبت د عمل خپل).

تفسیر: یعني څرنګه چې د هر انسان فطرت په ښو کارونو باندې پوهیږي؛ همدا راز د هر انسان فطرت الله تعالی ته په رجوع کولو هم پوهیږي، لکه چې دا حقیقت د سختۍ په وخت کې څرګندیږي، ډېر لوی کبرجن او سرکښ انسان هم د مصیبت او غم په وخت کې بې اختیاره الله تعالی ته رجوع کوي، او د ده په دربار کې په دعا او زاری شروع کوي، او په دغه وخت کې یې نور وړوکي وسایل له فکر وځي، او هم هغه واقعي او حقیقي مالك الملك یې په یاد پاتې کیږي، چې د هغه په طرف انساني فطرت لارښوونه کوي، مګر افسوس چې انسان په دغه حالت تر ډېر مودې پورې قایم نه پاتې کیږي، څه وخت چې د الله تعالی په لطف او مهرباني مصیبت ورڅخه لرې شي، بیا له الله تعالی څخه غافلیږي، او د هم هغو باطلو معبودانو په ستاینو لګیا کیږي، ګواکې دوی د خپل دغه وضعیت څخه داسې څرګندوي چې دغه شی د همدغو عطا او ورکړه ده، او الله تعالی هیڅ شی مونږ ته نه دي راکړي (العیاذ بالله)، ښه دې څو ورځې مزې کوي، وروسته به معلومیږي چې د دغه کُفر او ناشکری نتیجه څه کیږي؟.

أَمْ أَنزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَٰنًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِۦ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾

آیا نازل کړی مونږ په دوی کوم برهان علمي سند، پس هغه خبرې کوي په هغه چې وو دوی په هغه سره شریك پیدا کوي (له الله سره دوی، بلکه نه مو دی نازل کړی).

تفسیر: یعني د سلیم عقل او انساني فطرت شهادت په صاف ډول سره د شرك او کفر تردید کوي، نو آیا دوی د هغه په خلاف کوم برهان، حجّت او علمي سند لري؟ چې دغه راوښیي چې د الله تعالی په الوهیت کې بل څوك هم د هغه شریك دی (معاذ الله)، کله چې هیڅوك نشته؛ نو د هغه د معبود ګرځولو استحقاق له کومه شو؟.

وَإِذَآ أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾

او کله چې وڅکوو مونږ په خلقو څه رحمت؛ نو خوشاله شي دوی په هغه، او که ورسېږي هغوی ته څه سختي په سبب د هغو (اعمالو) چې پخوا لیږلي دي لاسونو د دوی؛ ناڅاپه به بیا دوی نااميده شي (د الله له رحمت څخه).

تفسیر: یعني د دغو خلقو عجیب حالت دی، کله چې د الله تعالی له رحمت مهرباني او احسان په عیش او عشرت کې له خوشالۍ په خپلو کالیو کې نه ځاییږي، نو خپل حقیقي محسن بیخي هیروي، او که کوم وخت د خپلو اعمالو له شامته په کوم غم یا مصیبت کې اخته شي؛ نو بیخي نااميده او مأیوس شي.

د مؤمن حال د ده په عکس دی، مؤمن په راحت او نعمت کې هم تل خپل حقیقي منعم یادوي، د الله تعالی له فضل څخه خوښی کوي او په زړه او ژبه او عمل سره د الله تعالی حمد او شکر اداء کوي، که په کوم غم او مصیبت کې

مبتلا شي؛ نو هغه په خورا صبر، تحمّل سره ګالي، او له پاك الله تعالى ځنې په هغه کې خپل ځان ته مرسته غواړي، او تل دغسې هيله او اميد په خپل زړه کې پالي، چې څومره لوى او سخت مصيبت هم چې وي؛ په يقيني ډول د الله تعالى فضل او کرم دغه ګرد سره په بل مخ اړولى شي.

تنبيه: يو آيت يې پخوا له دې نه ويلى وو چې: «خلق د تنګسى او سختى په وخت کې خالص د الله تعالى په دربار کې د عرض او نياز غږ او آواز کوي»، دلته يې دغه وويل چې: «د سختى او بدئ د رسېدلو په وخت کې دوى بې هيلې او نااميده کيږي»، په دغو دواړو کې هيڅ اختلاف سره نشته، ړومبنى حالت يعني د الله تعالى بلل ابتدايي منزل دى، بيا کله چې سختي او مصيبت اوږدېږي او امتداد مومي؛ نو بالآخره وارخطا او بې هيلې او نااميده کيږي، يا به د ځينو خلقو احوال هغسې وي، او د ځينو احوال به داسې وي، والله أعلم.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾

آيا نهويني (نه دي خبر) دوى چې بېشکه الله پراخوي رزق هر هغه چا ته چې اراده وکړي، او تنګوي يې (هغه چا ته چې ويې غواړي)، بېشکه په دغه (بسط او قبض) کې خامخا دلائل دي لپاره د (هغه) قوم چې ايمان راوړي.

تفسير: يعني کامل ايمان او يقين لرونکى پوهيږي چې د دنيا سختي او نرمي او د روزئ زياتوالى او کموالى د پاك الله په لاس کې دي، نو هر هغه وضعيت او احوال چې وربانديې راشي؛ لازم دي چې بنده هغه په صبر او شکر سره ومني ! او په قضا سره خپله خوښي او رضاء ښکاره کړي !، د زحمت او مصيبت په وخت کې دې صبر او تحمّل وکړي ! او هيله من دې اوسي چې الله تعالى په خپل فضل او مرحمت سره دغه ټول زحمت او مصيبت له منځه لرې کوي.

فَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾

پس ورکړه (اې مؤمنه !) خاوند د قرابت ته حق د ده (چې نيکي او صله رحمي ده) او محتاج ته او مسافر ته، دغه (ورکول د حقوقو) خير، غوره دي (له امساك څخه) لپاره د هغو کسانو چې د الله تعالى مخ ليدل غواړي، او همدغه ورکوونکي (د حقوقو) هم دوى دي خلاصېدونکي بريالیان (کامياب).

تفسير: يعني هر کله چې د فطرت په شهادت سره دغه ثابته شوه چې حقيقي معبود او رب العالمين هم هغه الله تعالى دى، او د دنيا ګرد نعمتونه د هم هغه پاك الله تعالى ورکړه او عطا ده؛ نو په هغو کسانو چې د ده د لقاء او د ليدلو آرزو او اميد لري؛ لازم دي چې د ده د هغه عطاء او ورکړې ځنې څه شى د ده په لاره کې صرف کړي !، او د مسافرانو، محتاجانو او بې وسو خپلوانو له احواله ځان خبر او هغوى له خپل ځان څخه خوشاله کړي ! او د خپلوانو حقوق درجه په درجه اداء کړي ! نو دغسې بندګانو ته الله تعالى په دنيا او آخرت کې خير ور په برخه کوي.

وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِنْدَ اللَّهِ ۖ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾

او هغه څه چې ورکوئ يې تاسې له سود نه لپاره د دې چې زيات شي په مالونو د خلقو کې؛ پس نه زياتيږي هغه په نزد د الله، او هر هغه څه چې ورکوئ يې تاسې له زکات څخه چې اراده لرئ

تاسي په هغه سره د لقاء او د ليدلو د مخ د الله؛ پس دغه (محض لله وركوونكي) هم دوى دي زياتوونكي (د حسناتو خپلو).

تفسير: يعني كه څه هم په سود سره ظاهراً د مال زياتوالى ښكاري، ليكن په حقيقت كې هغه كميږي، لكه چې د كوم انسان بدن د پړسو ب لامله غټ او څورب ښكاري، نو دغه د صحت او روغتيا علامه نه ده، بلكه د رنځورى نښه او د مرګ پيغام دى، او د زكات له وركولو څخه اګر كه په ښكاره ډول سره داسې ښكاري چې د هغه مال كميږي؛ مګر هغه په حقيقت كې زياتيږي، لكه چې د كوم مريض بدن له مسهل او تنقيي څخه وروسته ضعيف او ناتوانه ښكاري، مګر بالآخره د ده صحّت ښه كيږي، د سود او زكات حال د انجام په اعتبار همداسې وګڼئ: ﴿يَمۡحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرۡبِي ٱلصَّدَقَٰتِ﴾ (د البقرې سورت (۳۸) ركوع، (۲۷۶) آيت)، په حديث كې راغلي دي: «كه د خُرما يوه دانه مؤمن په صدقه وركړي؛ نو هغه د قيامت په ورځ دومره لوييږي چې د يوه غره په اندازه به لويه ښكاري».

ٱللَّهُ ٱلَّذِي خَلَقَكُمۡ ثُمَّ رَزَقَكُمۡ ثُمَّ يُمِيتُكُمۡ ثُمَّ يُحۡيِيكُمۡۖ هَلۡ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَفۡعَلُ مِن ذَٰلِكُم مِّن شَيۡءٖۚ سُبۡحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ۝٤٠

الله هغه ذات دى چې پيدا كړي يې يئ تاسې، بيا يې روزي دركړې ده تاسې ته، بيا مړه كوي، بيا ژوندي كوي تاسې (په بعث)، آيا شته له دغو شريكانو ستاسې داسې څوك چې كولى شي هغه له دغو (څلورو واړو كارونو) څخه كوم شى؟ (بلكه نشي كولى)، پاكي ده الله ته او ډېر لوى پورته دى شان د الله له دې نه چې شريك پيدا كوي دوى (له الله سره).

تفسير: يعني وژل، ژوندي كول، روزي وركول، نور ګرد شيان د الله تعالى په واك دي، نو بل شريك يې له كومه شو، او څرنګه د الوهيت مستحق وګرځېد؟.

ظَهَرَ ٱلۡفَسَادُ فِي ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِ بِمَا كَسَبَتۡ أَيۡدِي ٱلنَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعۡضَ ٱلَّذِي عَمِلُواْ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ۝٤١

ظاهر شو (آثار د) فساد په بر او بحر (په وچه او لونده) كې په سبب د هغې (ګناه او شرك) چې كړي دي لاسونو د خلقو، لپاره د دې چې وڅكوي (الله) دوى ته څه (سزا) د هغو (عملونو) چې كړي دي دوى، لپاره د دې چې واوړي دوى (له دغو بديو نه).

تفسير: يعني خلق د فطرت په دين قائم پاتې نشول، كفر او ظلم په دنيا كې خپور شو، او د هغو له شامته په ملكونو او جزايرو كې خرابي او فساد خور شو، نه په وچه كې امن او سكون پاتې شو، او نه په لونده كې، د ځمكې مخ فتنې او فساد ونيو، بحري جنګونه او د جهازونو جنګونو او داړه ماريو په سمندرونو كې هم لوى شورماشور او طوفان ونښلاوه، دغه ګرد د دې لامله چې الله تعالى اراده وكړه چې بندګان يې د خپلو بدو اعمالو لږ څه خوند په دنيا كې هم وڅكي، پوره سزا خو دوى ته په آخرت كې وركوله كيږي، مګر د هغې لږه نمونه په همدغه دنيا كې دوى ته ورښوول كيږى، ممكن دي چې ځيني خلق وويريږي، او په سمه لاره روان شي.

قُلۡ سِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَٱنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلُۚ كَانَ أَكۡثَرُهُم مُّشۡرِكِينَ ۝٤٢

ووايه (اى محمده ! مشركانو ته) چې وګرځئ په ځمكه كې پس وګورئ څرنګه شوه خاتمه د هغو كسانو چې پخوا له دوى څخه وو، وو زياتره د دوى مشركان (نو د خپل شرك په سبب هلاك شول).

تفسیر: یعني د زیاترو شامت د شرك په وجه راغلی دی، او د ځینو نورو په د نورو ګناهونو له سببه راغلي وي.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾

پس برابر کړه مخ (وجود) خپل سم دین ته پخوا له هغه چې راشي هغه ورځ چې نشته هیڅ بېرته ګرځېدل هغي (ورځې) ته له (جانبه د) الله، په دغه ورځ کې به تار په تار شي دغه مخلوق (چې ځیني به جنّت ته ځي او ځیني به دوزخ ته).

تفسیر: یعني په دنیا کې خو فتنه او فساد خپور شوی دی، نو تاسي پر سم او معتدل دین چې د فطرت دین دی، په ښه شان سره قایم او ټینګ اوسئ! چې د ګردو خرابیو او مفاسدو علاج په همدغه دین سره دی، پخوا له هغه چې راشي هغه ورځ چې نشته هیڅ بېرته ګرځېدل هغي ته له جانبه د الله تعالی، یعني د الله تعالی له طرفه د هغي راتلل قطعي او یقیني دي، او هیڅ یو قوت او طاقت د هغې مخه نشي نیولی، او نه به یې په خپله الله تعالی وځنډوي (تأخیر کړي)، په دغه ورځ کې به تار په تار شي دغه مخلوق، یعني نېکان جنت او بدان دوزخ ته لیږي: ﴿فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾ (د الشوری سورت (۱) رکوع، (۷) آیت (۲۵) جزء).

مَن كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِن فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٥﴾

هر څوك چې كافر شو؛ پس په هغه ده (سزا) د کُفر د هغه، او هر څوك چې وکړي (نېک عمل)؛ پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوي او په زړه پورې ساماني جوړوي. لپاره د دې چې جزاء ورکړي (الله) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) له فضله خپله څخه، بېشکه چې الله مینه محبت نه کوي له کافرانو سره.

تفسیر: یعني هر څوك چې کافر شو؛ پس په هغه ده سزا د کفر د هغه چې د هغو ګناه او وبال به پرې لوېږي، او هر څوک چې وکړي نېک عمل؛ پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوي او په زړه پورې ساماني جوړوي، یعني په جنّت کې د دوی د ارامی او هوسایۍ (راحت) لپاره تیاری کېږي، او لپاره د دې چې جزاء ورکړي الله تعالی هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه عملونه له فضل خپل څخه، یعني هومره چې ښه او نېک وي؛ هغه ته به هم یواځې د الله تعالی په فضل او مرحمت سره جنّت ور په برخه کېږي.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَن يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُم مِّن رَّحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾

او ځیني له نښو د الله دا دي چې رالیږي بادونه زیری ورکوونکي او لپاره د دې چې وڅکوي په تاسي (په سبب د دغو بادونو) ځیني (مزې) د رحمت خپل، او بل لپاره د دې چې روانه شي پرې بېړۍ په امر حکم د الله، او لپاره د دې چې طلب کړئ (په چلولو د بېړۍ) له فضل د الله څخه، او لپاره د دې چې تاسي شُکر وباسئ (په دغو نعمتونو).

تفسیر: یعني بادونه د رحمت د باران زیری او بشارت راوړي، بیا الله تعالی په خپل لطف او مهرباني سره باران وروي، او رالیږي بادونه لپاره د دې چې روانه شي پرې بېړۍ په حکم امر د الله تعالی سره، یعني بادوان لرونکي جهازونه او بېړۍ په باد سره چلیږي او درومي، او دخاني جهازونو او استمرونو ته هم د موافق باد له الوتلو څخه په تګ کې کومک او

معاونت رسيږي، او لپاره د دې چې طلب کړئ تاسې په چلولو د بېړۍ له ځينې له فضل د الله تعالی څخه، او لپاره د دې چې تاسې شکر وباسئ په دغو نعمتونو، يعنې د جهازونو په ذريعه تجارتي اموال منتقل او وړل کيږي، او د الله تعالی په فضل او مرحمت سره ډېره ښه ګټه (فائده) ترې اخيستل کېدی شي، بيا د الله تعالی په دغو نعمتونو په ښه شان سره د ده شُکر اداء کړئ !.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَانتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا ۖ وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

او خامخا په تحقيق ليږلي وو مونږ پخوا له تا (ای محمده ! نور) رسولان په طرف د قومونو د دوی ته، پس راغلل (دغه رسولان) دوی ته په معجزو ښكاره وو، پس بدل واخيست مونږ له هغو کسانو چې کافران شول (نو دوی مو هلاك کړل، او مؤمنانو ته مو نصرت ورکړ)، او دی حق (تفضّلاً) په مونږ نصرت د مؤمنانو.

تفسير: يعني پخوا يې ويلي وو، چې مقبول او مردود سره بېل کړی شي، په منکرانو د دوی د ګناه وبال او سزا لويږي، او پاك الله د دوی سره مينه نه کوي، اوس دا ښکاره کوي چې د دغې خبرې اظهار به په دنيا کې هم کيږي، دا د الله تعالی عادت او وعده ده چې له مکذبينو او مجرمينو څخه ضرور انتقام اخلي، او کامل مؤمنان په خپلې مرستې او اعانت سره په دښمنانو غالبوي، په منځ کې د باران ذکر ځکه راغی؛ څرنګه چې د رحمت باران د نزول څخه پخوا بادونه چليږي، همداسې د دين د غلبې علايم هم روښانه کيږي.

اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ ۖ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٨﴾

الله هغه ذات دی چې راليږي بادونه پس پورته کوي (په هوا کې) وريځې، پس خوروي دغه (وريځې) په اسمان کې څرنګه چې اراده وکړي (الله)، او ګرځوي دغه (وريځې) ټوټې ټوټې لاندې باندې؛ پس وينې به ته (ای مخاطبه ! ځاځکي د) باران چې راوځي له منځه د دغې (وريځې)، پس کله چې ورسوي دغه باران هغه چا ته چې اراده وکړي (الله) له بندګانو خپلو؛ ناڅاپه دوی خوشاليږي پرې (او زيری پرې کوي).

تفسير: يعني الله تعالی وريځې اول يو لوري ته او وروسته بل لوري ته خپروي (خوروي) همداسې دين به هم منتشر او هر چېرې خپور (خور) کړي، لکه چې ويې هم کړل.

وَإِن كَانُوا مِن قَبْلِ أَن يُنَزَّلَ عَلَيْهِم مِّن قَبْلِهِ لَمُبْلِسِينَ ﴿٤٩﴾

او بېشکه چې وو دوی پخوا له دې چې نازل کړی شوی وو په دوی (باران) پخوا له (ظهوره له) دې (وريځې او باران) خامخا نااميده وو (له ورښت څخه يې).

تفسير: يعني پخوا له دې نه خلق نااميده وو، تر دې چې د باران له راتګه لږ څه پخوا هم بيخي مايوس شوي وو، چې په دغه باران به دغه مړه ځمکه ژوندئ، ځکه د انسان حال ډېرعجيب او غريب دی، په لږ وخت کې نااميده او خپه کيږي، بيا له لږ څخه وخت نه وروسته له ډېرې خوښۍ نه خانديږي او خوشاليږي.

فَانْظُرْ إِلَىٰٓ اٰثٰرِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۵۰﴾

نو وګوره (ای مخاطبه) نښي د رحمت (باران) د الله ته چې څرنګه ژوندي کوي دی دغه ځمکه په باران (د وښو په زرغونولو سره) وروسته له مړوالي او وچوالي د هغې، بېشکه دغه (ژوندی کوونکی د ځمکې) خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی، او هغه (الله) په هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې ژوندي کول او مړه کول دي).

تفسیر: یعنې څو ساعته پخوا له هر لوري خاورې او دوړې پورته کېدې، او ځمکه وچه، بې رونقه او مړه پرته وه، ناڅاپه د الله تعالی له مهربانۍ څخه ژوندۍ، شنه او زرغونه شوه، او دغه باران د ځمکې دغه پټ قوّتونه څرنګه وېښ او راژوندي کړل، همدغه حال دې په روحاني باران هم قیاس کړ شي، چې له هغه څخه به په مړو زړونو کې نوی روح پیدا شي، او د الله تعالی دغه ځمکـه د ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾ له مرګ څخه وروسته به بیا ژوندۍ کېږي، له هر طرفه به د الله تعالی د رحمت نښې او د دین آثار څرګندېږي، هغه استعداد او قابلیت چې د مودو راپه دېخوا په خاورو کې موجود وو؛ د رحمت د باران په څاڅکو سره یې تر او تازه څرګنده او ښکاره کوي، لکه چې الله تعالی د محمدي بعثت په وسیله دغه جلوه دنیا ته راښکاره کړه.

﴿اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰى﴾ «بېشکه همدغه مُحیي الأرض خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی، او همدغه الله تعالی په هر شي باندې چې اراده وکړي ښه قادر دی»، یعنې دلته به مړو زړونو ته روحاني ژوندون ورکړي، او د قیامت په ورځ به په مړو جسدونو کې بیا نوی روح اچوي، د الله تعالی د کامل قُدرت په مقابل کې هیڅ شی ګران او مشکل نه دی.

وَلَئِنْ اَرْسَلْنَا رِيْحًا فَرَاَوْهُ مُصْفَرًّا لَّظَلُّوْا مِنْۢ بَعْدِهٖ يَكْفُرُوْنَ ﴿۵۱﴾

او قسم دی که ولېږو مونږ باد (په شنه کښت ـ فصل)؛ پس وبه ویني دوی دا کښت تک زیړ؛ نو خامخا وبه ګرځي دوی وروسته له دغه زیړوالي کافران (په تېرو نعمتونو ای محمده !).

تفسیر: یعنې ړومبی نااميده وو کله چې باران وشو، او وچه کلکه ځمکه تړې تکه شنه، ژوندۍ او زرغونه شوه، او خلق تړې خوښ او خوشاله شول، اوس که مونږ له هغه وروسته یو سخت باد والوځوو چې د هغه په اثر د دوی ګرد کښتونه په شینوالي کې وچ کلك او تک زیړ وګرځي؛ نو سمدلاسه د دغو خلقو وضعیت بدلیږي، او د الله تعالی ګرد احسانونه هېروي، او په کفران او ناشکرۍ شروع کوي، لنډه دا چې د دوی شُکر ګزاري او ناشکري ټول د دنیوي اغراضو تابع دي، او دلته د دې په نسبت وایي: کله چې انسان د الله تعالی په فضل او احسان سره په خپل مقصد او مراد ورسېد؛ نو نه ښايي چې بې خوفه وګرځي، ځکه چې د ده قدرت راز راز (قسم قسم) څرګندېږي (ښکاره کېږي)، دا نه دي معلوم چې دغه درکړي نعمت کله در څخه بېرته واخلي؟

فَاِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَآءَ اِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِيْنَ ﴿۵۲﴾ وَمَآ اَنْتَ بِهٰدِ الْعُمْيِ عَنْ ضَلٰلَتِهِمْ ۗ اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ يُّؤْمِنُ بِاٰيٰتِنَا فَهُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿۵۳﴾

پس بېشکه ته نشي اورولې مړو ته (او دغه کفّار هم حکم د مړو لري)، او نشي اورولې ته کڼو ته غږ (د بللو) کله چې وګرځي دوی په داسې حال کې چې شا ګرځوونکي وي (تاته). او نه یې ته سمه لاره ښوونکی ړندو ته له ګمراهۍ د دوی، نشي اورولې ته (د پوهې او منلو په اورولو

سره) مګر هغه چاته چې ايمان يې راوړی وي په نښو او آيتونو ځمونږ پس دوی مسلمانان غاړه اېښودونکي دي.

تفسير: يعني الله تعالی هر راز قُدرت لري، مړي ژوندي کولی شي، تاته د دغې خبرې قدرت نشته چې په مړو خپله خبره ومنلی شي، يا په کڼو خپله خبره واورولی شي، يا ړندو ته سمه صافه لاره وښيي، خصوصًا کله چې دوی د اوريدلو او ليدلو اراده هم ونه لري، پس ته د دوی د دغه کفر او ناشکری څخه مه غمجن کېږه ! ستا کار يوائې تبليغ او دعوت دی، که کوم بدبخت يې نه اوري، يا يې نه مني؛ نو له دغه څخه تاته څه نقصان نه پيښيږي، ستا خبره همغه څوک اوربدی شي چې ځمونږ په خبرو او ښکاره نښو يقين او باور لري، او د تسليم او انقياد په صفت موصوف وي.

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ ضُعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ ضُعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ قُوَّةٍ ضُعْفًا وَّشَيْبَةً ؕ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ وَهُوَ الْعَلِيْمُ الْقَدِيْرُ ﴿۵۴﴾

الله هغه ذات دی چې پيدا کړي يې يئ تاسې له کمزورۍ (شي څخه چې نطفه ده)، بيا يې درکړې دی وروسته له بل ضعف (د طفوليت) قوّت (د ځوانۍ)، بيا يې درکړې دی وروسته له قوّت (د ځلميتوبه) ضعف او د ويښتو سپينوالی، پيدا کوي الله هر هغه شی چې اراده وکړي (د پيدايښت د هغه)، او همدغه (الله) ښه عالم دی ښه قادر دی (په هر شي).

تفسير: يعني کوچنی د پيدايښت په وخت کې بې حده کمزور او ناتوانه وي، بيا ورو ورو قوت مومي، تر دې چې د ځلميتوب په وخت کې د ده زور او قوّت خپل انتهايي حد ته ورسيږي، او د ټول زور او قوت ترقي د ځلميتوب په وخت کې وي، بيا ورو ورو عمر مخ په زوړوالي درومي، او له زور او قوّت نه وروسته د کمزورۍ آثار ښکاره ګنديږي، چې د هغې انتهايي حد سپين ګيرتوب او زوړوالی دی، په دغه وخت کې ګرد اعضاء سست او کمزوري کيږي، او په قوتونو کې فتور او تعطيل واقع کيږي، د قوّت او ضعف دغه ګردې ترقي او تنّزل د پاک الله تعالی په لاس کې دي، هر قسم چې د الله تعالی اراده وي؛ هم هغسې يو شی جوړوي، او هغه د ضعف او قوّت له مختلفو ادوارو څخه تيروي، همدغه الله تعالی ته هر نوع قوت او قدرت حاصل دی، او همدغه الله تعالی ښه پوه او ښه عالم دی، چې کوم يو شی په کوم وخت کې او په کومو کومو حالاتو کې په څه ډول سره ښايي چې موجود وي؟.

نو په مونږ واجب او لازم دي چې د همدغه الله تعالی جلّ و أعلی شأنُه وأعظم برهانُه او د ده د رسولانو خبرې په ښه شان سره واورو.

وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُوْنَ ۙ۬ مَا لَبِثُوْا غَيْرَ سَاعَةٍ ؕ

او په هغې ورځې کې چې قايم شي قيامت؛ نو قسمونه به خوري مجرمان (کافران په دې) چې نه دي پاتې شوي (په دنيا کې) غير له يو ساعته.

تفسير: يعني په قبر يا په دنيا کې به هستوګنه ورته ډېره لږه ښکاري، څه وخت چې غم او مصيبت د ده په سر باندې ولويږي، او دی ورته ګوري؛ نو په ډېر افسوس او ارمان سره به ووايي چې: د برزخ او د دنيا ژوندون ډېر ژر راباندې تېر شو، او لږ څه ډيل او مهلت را په برخه نشو، چې په هغه کې مو د دغه دردوونکي عذاب څخه د نجات لپاره څه سعي او کوښښ کړی وی، يا په دنيا کې لږ ډېره موده پاتې کيدو، ځو د دغې ورځې لپاره مو څه تهيه او تياري کړې وی، دغه مصيبت خو يو ناڅاپه راته پېښ شو.

كَذٰلِكَ كَانُوْا يُؤْفَكُوْنَ ﴿۵۵﴾

همدارنګه (چې دوی دروغ وايي په آخرت کې) وو دوی چې ګرځول کېدل به (له رښتيا نه په دنيا کې).

تفسير: يعني لکه چې هم هغلته د دوی داسې ويناوې به غلطې او دروغ وې، همداسې وپوهېږئ چې په دنيا کې به هم دغه خلق چټې او غلط خيالات او معکوسې او منقلبې خبرې او اترې به سره کوې.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ وَالْاِيْمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ اِلٰى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۵۶﴾

او وايي به دوی ته هغه کسان چې ورکړې شوی وو دوی ته علم او ايمان (يعني انبياء، پرښتې، مؤمنان چې: ولې دروغ وايئ بلکه) خامخا په تحقيق ډېر پاتې شوي يئ (په دنيا کې چې هغه ليکلي دي) په کتاب د الله (لوح محفوظ) کې تر ورځې د بعث پورې، پس دغه ده ورځ د بعث (چې تاسې ترې منکران وئ) وليکن تاسې وئ تاسې په دنيا کې چې د جهل او غفلت لامله نه پوهېدئ (د دغې ورځې په وقوع).

تفسير: يعني مؤمنان او پرښتې به په دغه وخت کې د دوی ترديد کوي، او دوی ته به داسې وايي چې: تاسې دروغ او خوشې چټې خبرې کوئ، يا په مغالطه کې لويدلي يئ چې مونږ په برزخ يا په دنيا کې له يو (۱) ساعت څخه زيات نه يو پاتې شوي، تاسې د الله تعالى د علم او د ده د خبر او د لوح محفوظ د ليکنې سره سم د قيامت تر ورځې پورې په دنيا او په برزخ کې اوسيدلي يئ، چې د يوې شېبې په اندازه هم په هغه کې څه کمی نه دی واقع شوی، نن له هم هغې وعدې سره سم هغه ورځ رارسېدلې ده، اوس هغه وګورئ چې تاسې پرې نه پوهېدئ او نه مو منله، که له پخوا څخه مو په دغې ورځې يقين کړی وی، او له تيارئ سره ورته راغلي وئ؛ نو د دغه ځای له لذتونو او مسرتونو څخه به محظوظ او متمتع شوي وئ، او د دغو انعامونو او اکرامونو د ليدلو په مقابل کې به مو داسې ويل چې: دغه ورځ په ډېر ځنډ او ډيل راغلې ده، او مونږ د دې د راتللو ډېر انتظار او اشتياق ويستلی دی، لکه چې مؤمنان يې همداسې ګڼي.

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يَنْفَعُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُوْنَ ﴿۵۷﴾

پس دغې ورځې کې به نه رسوي ګټه هغو کسانو ته چې ظلم کړی دی دوی (په ځانونو خپلو په کفر سره) عذر د دوی، او نه به دوی وبللی شي راضي کولو د الله ته (يا به نه له دوی نه معذرت غوښتلی کيږي).

تفسير: يعني نه به کوم معقول عذر وړاندې کولی شي، چې د دوی په کار ورشي، او نه به دوی ته داسې ويل کيږي: ښه ده، اوس د توبې او اطاعت په ذريعه د الله تعالى خوښي او رضا حاصله کړئ!، ځکه چې د هغو وخت تېر شوی دی، او اوس پرته له دې نه چې دايمي سزا وګالئ؛ بل هيڅ يوه چاره اومخلص نه دی پاتې.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَّيَقُوْلَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُبْطِلُوْنَ ﴿۵۸﴾

او خامخا په تحقيق بيان کړي دي مونږ لپاره د خلقو په دغه قرآن کې له هر قسم مثال (چې مفيد واقع کيږي دوی ته)، او (قسم دی ای محمده !) که راوړې ته دوی ته کوم آيت د قدرت؛ نو

خامخا وبه وايي هرومرو هغه کسان چې کافران شوي دي (عنادًا) چې: نه يئ تاسو (ای محمده ! او مؤمنانو !) مګر (دروغجنان) باطل ويونکي.

تفسير: يعني په دغه وخت کې به ډېر افسوس او ارمان کوي، مګر نن چې د الله تعالی د خوښې، رضاء او لقاء حاصلولو وخت او موقع ده، او عظيم الشأن قرآن دوی ته داسې عجيب مثالونه او دليلونه بيانوي، او راز راز خبرې ورته کوي، او په هره ممکنه طريقه سره يې په خپل خير او شر پوهوي؛ خو سره له هغه هم دوی په هغو باندې خپل ځان نه پوهوي، او نه د هغو هيڅ يو پند او خبره اوري، څومره مهم او عالي آيتونه چې دوی ته واوروئ يا ډېر لوی اوصاف او ځرګند معجزات ورښکاره کړئ؛ نو دوی د هغو په اورېدلو او ليدلو داسې وايي چې: تاسې رسول الله او مسلمين ګردو لاسونه سره يو کړي دي، او دغه دروغ مو (العياذ بالله) له خپله ځانه جوړ کړي دي، يو تن مو څو آيتونه جوړوي او درلولي يې، او نور د هغه تصديق کوئ، يو جادو او کوډې کوي، او نور دغه ته تيار ولاړ دي چې په هغه ايمان راوړي، په دغه ډول مو ګردو سره يو تړون کړی دی، او يوه اتحاديه مو سره جوړه کړې ده، او غواړئ چې په دغه چل سره خپل مذهب او مسلک خپور کړئ.

كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾

همدارنګه مهر لګوي الله په زړونو د هغو کسانو چې نه پوهيږي (او نه د پوهې غوښتنه کوي).

تفسير: يعني هغه انسان چې نه پوهيږي، او نه د پوهېدلو لپاره زيار او کوښښ کوي، او د ضد او عناد له سببه خامخا د هرې خبرې ترديد او انکار ته هم تيار ولاړ وي؛ نو د دغه وضعيت دوام ورو ورو په تدريجي توګه د ده زړه کلکوي، او د شرک، شک، ترديد او انکار مهر پرې لګوي، او بالآخر د ډېر ضد او عناد له سببه د ده زړه دومره سخت شي، چې د حق د منلو قوت او استعداد په کې بيخي پاتې نشي (العياذ بالله).

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۖ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

پس صبر کوه (ای محمده ! په ضـرر د دوی) بېشکه چې وعده (د نصرت) د الله حقه ده، او بې همته نه کړي تا لره هغه کسان چې يقين نه راوړي (په آخرت) !.

تفسير: يعني کله چې د دغو بدبختانو د ضد، عناد، او تکرار احوال او مقدار تر دغو درجو پورې ورسېدل؛ نو ته د دوی له دغه شرارت، بغاوت، او طغيان څخه مه خپه کېږه ! بلکه د پيغمبری په صبر، تحمل او حلم سره ورنه تېرېږه ! او په خپل دعوت، تبليغ، پند او نصيحت کې مشغول او لګيا اوسه، هغه د فتحې او نصرت وعده چې له تا سره رب العزّت کړې ده، هغه په يقيني ډول کامله او پوره کېدونکې ده، او په هغه کې د يوې ذرې په اندازه هم څه تفاوت او تخلف واقع کېدی نشي، ته په خپل کار تل ټينګ اوسه ! دغه بد عقيده او بې يقينه خلق د يوې ذرې په اندازه هم تا له خپله ځايه نشي خوځولی.

تمت سورة الروم بعون الله الحي القيوم، فله الحمدُ والمنة أولا وآخرا وظاهرا وباطنا.

سُورَةُ لُقۡمَانَ

«د لقمان سورت مکي دی پرته له (۲۷، ۲۸، ۲۹) آيتونو نه چې مدني دي، (۳۴) آيتونه او (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۱) او په نزول کې (۵۷) سورت دی، وروسته د الصافات له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمٓ ۝١ تِلۡكَ ءَايَٰتُ ٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡحَكِيمِ ۝٢ هُدٗى وَرَحۡمَةٗ لِّلۡمُحۡسِنِينَ ۝٣ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ
ٱلزَّكَوٰةَ وَهُم بِٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ يُوقِنُونَ ۝٤ أُوْلَٰٓئِكَ عَلَىٰ هُدٗى مِّن رَّبِّهِمۡۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ۝٥

دا آيتونه د کتاب حکمت لرونکي (محکم قرآن) دي. په داسې حال کې چې هدايت او رحمت دی لپاره د نېکوکارانو. هغه کسان چې قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوي دوی (واجب) زکات، او دوی په آخرت باندې همدوی يقين کوي (چې خامخا راځي په حقه سره). دغه (ستايلي شوي کسان) په سمه لاره دي له (طرفه) د رب د دوی، او دغه (کسان) هم دوی په مراد رسيدلي دي.

تفسير: دغه کتاب خاص د نېکانو لپاره د رحمت او هدايت پانګه ده، ځکه چې همدغه خلق ورنه ګټه اخلي، که نه نو په نفس نصيحت او پوهولو کې ذکر د جن او انس په حق کې ښکاره هدايت او رحمت دی، د «سورة البقرة» په اوله رکوع کې همداسې نور آيتونه هم تير شوي دي، او د ﴿هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ﴾ دوه ترجمې شوي دي، دلته دې هم هغه بيا وکتل شي!.

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشۡتَرِي لَهۡوَ ٱلۡحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ بِغَيۡرِ عِلۡمٖ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًاۚ أُوْلَٰٓئِكَ
لَهُمۡ عَذَابٞ مُّهِينٞ ۝٦

او (ځيني) له خلقو څخه هغه څوک دي چې اخلي عبثې خبرې لپاره د دې چې وښويوي (خلق) له لارې د الله نه بې له علمه (په عاقبت د فعل خپل)، او چې ونيسي دا (لاره يا آيتونه) په ټوکو مسخرو، دغه (کسان) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسير: د مفلحينو نېکبختانو په مقابل کې دلته د هغو بدبختانو ذکر دی، چې د خپل جهالت او ناداني او آخري خاتمې ته د نه کتلو له امله يې قرآنکريم پرې ايښی، په لوبو، لهوو، لعبو يا په نورو واهياتو او خرافاتو کې مستغرق دي، غواړي چې نور هم په همداسې مشغوليتونو او ساعت تېريو کې مشغول او لګيا او د الله تعالی له دين او ياد څخه غافل او بې پروا کړي، او د الله تعالی ياد ترې هېر کړي، او په ديني خبرو پورې خاندي او پرې مسخرې او ملنډې وهي، حسن بصري رضي الله تعالی عنه د «لهو الحديث» په متعلق وايي: «هر هغه شی چې د الله تعالی له عبادت او له ياد څخه لرې کوونکی وي؛ مثلاً فضولې قصې ويل، چټې د خندا او ټوکو خبرې، چټې کارونه، ساز او سرود او نور».

په روايتونو کې راغلي دي چې «نضر بن حارث» چې د کفارو له مشرانو څخه وو، کله چې به د تجارت لپاره پارس ته تلو؛ نو له هغه ځای به يې د عجمو باچايانو قصې او د تواريخو کتابونه له ځانه سره راوړل، او قُريشو ته

به یې ویل چې: محمد صلی الله علیه وسلم تاسې ته د عاد او ثمود قصې اوروي، راځئ چې زه به تاسې ته د رُستم او د اسفندیـار او د آریانا د باچایانو قصې واوروم، ځینو خلقو هغه قصې ښې او په زړه پورې ګڼلې، او ورته به متوجه کېدل، هغه یوه سندرغاړې وینځه هم پېرودلې وه، کله چې ده لیدل چې د کوم سړي زړه نرم او اسلام ته لږ څه متمایل شوی دی؛ نو هغه به یې د هغې سندرغاړې کره لېږه، او ورته ویل به یې چې: دغه ته ښه ډوډۍ او د څښلو شیان ورکوه، او ښې بدلې ورته اوروه !، بیا به یې دغه سړي ته ویل چې: ګوره دغه مېلې او چړچې له هغه څخه ډېرې ښې او بهترې دي چې محمد صلی الله علیه وسلم دې هغه لورې ته بولي، چې لمونځ کوه ! روژې نیسه ! ځان دې په شهادت ورسوه ! نو په دغه باندې دا آیتونه نازل شول.

تنبیه: ددغه آیت شان نزول اګر که خاص دی، مګر د الفاظو د عمومیت له وجې یې حکم عام دی، هغه لهو چې داسلامي دین ځنې د خلقو اړوونکی وي، یا د اړولو له موجباتو څخه وي؛ ممنوع او حرام بلکه کفر دی، او هغه شیان چې د ضروري شرعي احکامو څخه انسان ستنوي (منع کوي) یا د معصیت سبب ګرځي؛ ګناه او معصیت دی، هو ! هغه لهو چې د کوم واجب امر مانع نه وي، او کوم شرعي غرض او مصلحت په هغه کې نه وي؛ هغه مباح دی، لیکن د لایعني والي له سببه خلاف الأولیٰ دی، آس ځغلول، غشي اونوري ښې ویشتل یا د زوجینو ملاعبت چې په شرعي حدودو کې وي؛ ځرنګه چې په معتد به شرعي اغراضو او مصالحو مشتمل دي؛ نو ځکه د باطل لهو څخه مستثنیٰ ګرځول شوي شوي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِىٓ أُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝٧

او کله چې ولوستل شي په ده باندې آیتونه (د قرآن) څمونږ؛ نو وګرځوي تری مخ حال دا چې متکبّر غاړه غړوونکی وي داسې چې ګواکې له سره یې نه دي اورېدلي، ګواکې په دواړو غوږونو د ده کې دروندوالی، کوڼوالی دی، پس زېری، خبر ورکړه ته هغه ته په عذاب دردناک سره.

تفسیر: یعني د غرور او تکبّر له سببه نه غواړي چې څمونږ آیتونه واوري، بلکه د هغه په مقابل کې بیخي ځان کوڼ اچوي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُمْ جَنَّٰتُ ٱلنَّعِيمِ ۝٨ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۖ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقًّا ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ۝٩

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)؛ شته دوی لره جنّتونه د نعمتونو. حال دا چې تل به وي دوی په دغو (جنتونو) کې، (دغه وعده کړې ده) وعده د الله حقه رښتیا، او همدی دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت لرونکی (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعني هیڅ یو قوّت دی د وعدې له سر ته رسولو څخه نشي ستنولی، او نه له چا سره بې موقعه وعده کوي.

خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا

پیدا کړي دي (الله) اسمانونه بې له ستنو چې وینئ تاسې هغه.

تفسیر: د دغه (عمد) د لفظ تفسیر د «الرعد» د سورت په اوله کې تېر شو، هلته دې وکتل شي.

وَأَلْقَىٰ فِى ٱلْأَرْضِ رَوَٰسِىَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ

او ایښي (پیدا کړي یې دي) په ځمکه کې غرونه لپاره د دې چې ونه خوځېږي دا ځمکه پر تاسې.

تفسیر: یعني د ځمکې د انتظام او استقرار لپاره خورا لوی او درانه غرونه پرې درولی شوي دي، چې د سمندر له موجونو یا د سختې هوا له جټکو یا د نورو طبیعیه اسبابو له اثره ونه لړزیږي، او یوې خوا ته مائله نشي، د «نحل» په اوله کې دغه مضمون پخوا له دې نه تېر شوی دی، باقي د غرونو د پیدا کېدلو مصلحت یواځې پر هم دغومره حکمت محدود او منحصر نه دی، نور داسې ډېر فوائد او حکمتونه هم په کې مضمر او موجود دي، چې هغه ګرد پاک الله ته معلوم او ښکاره دي.

وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٍ وَأَنزَلْنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ۝١٠

او ویې شیندل (خواره واره یې کړل) په دغه ځمکه کې له هر قسم خوځېدونکو ساکنبو (جاندارو) څخه، او نازلې کړې دې مونږ له (طرفه) د اسمانه اوبه؛ پس زرغونې کړې دې مونږ په دغه (ځمکه) کې له هر هر قسمه ګیاه ښې (خاصې جوړې).

تفسیر: یعني هر قسم ښایسته، ښکلې، ګټور، او نفیسې ونې یې په ځمکه کې زرغونې کړې دي، د «الشعراء» د سورت په شروع کې په همدغه مضمون یو بل آیت هم تېر شوی دی، هلته دې وکتل شي !.

هَٰذَا خَلْقُ ٱللَّهِ فَأَرُونِى مَاذَا خَلَقَ ٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦ ۚ بَلِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ۝١١

دغه (ټول مذکوره شیان) مخلوق د الله تعالی دي، پس وښیئ (ای مشرکانو !) ماته هغه شی چې پیدا کړی دی هغو معبودانو بې له الله نه، بلکه دغه ظالمان مشرکان په ګمراهی ښکاره کې دي.

تفسیر: کله چې د هغو مخلوق نشئ راښوولی؛ نو په کوم مخ او خوله هغوی د الله تعالی شریکان ګرځوئ؟ او د معبودیت وړ او مستحق یې بولئ؟ معبود خو داسې یو جامع الصّفات ذات کېدی شي، چې د هغه په واک او قدرت کې پیدا کول، وژل، روزي رسول او نور ګرد شیان وي، مګر دلته دوی د پیدا کولو او د نورو افعالو یوه ذره اختیار هم نه لري، مګر دغه ظالمان د فکر، ذکر، غور او دقّت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لري، په توره تیاره کې پراته دي، او حیران او سرګردانه ګرځي.

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَٰنَ ٱلْحِكْمَةَ أَنِ ٱشْكُرْ لِلَّهِ ۚ وَمَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ۝١٢

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ لقمان ته حکمت (عقل، علم او ویلي وو مونږ ده ته) چې شکر کوه الله ته، او هر چا چې شکر وکړ؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې شکر کوي لپاره (د ښېګڼې) د ځان خپل، او هر څوک چې کافر شو؛ پس بېشکه الله غني ډېر بې پروا د ګردو محامدو څښتن دی.

تفسیر: د زیاترو علماوو رایه داسې ده چې: لُقمان علیه السلام نبي نه وو، هو ! یو پاک او متقي انسان وو، چې الله تعالی ورته اعلی درجه عقل، فهم، متانت او پوهه ورکړې وه، د ده د عقل او پوهې نصایح او د حکمت خبرې په خلقو کې له قدیم الأیامه معروفې او مشهورې وې، رب العزّت د هغو یوه برخه په خپل عظیم الشأن قرآن کې هم نقلوي، او د ده مرتبه لازیاتوي، ښایي له دې نه مطلب دا وي چې د شرک، کفر او عصیان قباحت هم هغسې چې د انساني فطرت په شهادت او د انبیاء الله له وحې ثابت دی؛ د دنیا د غورو او منتخبو عاقلانو او فاضلانو مفکوره او مقوله هم د هغه تأیید

او تصديق كوي، پس كفّار ولې د توحيد څخه بېزاره او كفر او شرك يې ځان ته غوره كړی دی؟ او د دوی دغه وضعيت كه ښكاره ګمراهي نه ده نو بل څه شی دی؟.

﴿وَمَن يَشۡكُرۡ فَإِنَّمَا يَشۡكُرُ لِنَفۡسِهِۦ﴾ يعنې پر دغه لوی احسان او نورو احسانانو ښايي چې د حقيقي منعم شكر اداء او د ده حق پېژندل ضروري وګڼل شي، ليكن دغه خبره دې واضحه وي چې د دغه حق پېژندلو او شكر ايستلو څخه الله تعالى ته هيڅ يوه فائده نه رسيږي، هو ! هغومره ګټه او نفعه چې رسيږي؛ پخپله همدغه شاكر ته رسيږي، چې په دنيا كې ډېر انعام او اكرام، او په آخرت كې اجر، ثواب او ښه مقام يې ور په برخه كيږي.

كه دوی ناشكري او كُفران كوي؛ نو خپل ځان ته تاوان رسوي، الله تعالى داسې شكر ګزاريو ته هيڅ ضرورت او احتياج نه لري، د الله تعالى په حمد او ثناء كې د دنيا ټول مخلوقات د حال په ژبه مشغول او لګيا دي، او په فرض محال كه كوم حامد او ثنا ويونكی له سره هم نه وي؛ خو بيا هم پاك الله د خپل جامع الصفات او منبع الكمالات والي په بناء پخپله محمود دی، او د چا د حمد او شكر كولو يا نه كولو څخه د ده په كمالاتو كې د يوې ذرې په اندازه هم څه زياتی او كمی نه پېښيږي.

وَإِذۡ قَالَ لُقۡمَٰنُ لِٱبۡنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَٰبُنَيَّ لَا تُشۡرِكۡ بِٱللَّهِۖ إِنَّ ٱلشِّرۡكَ لَظُلۡمٌ عَظِيمٞ ﴿١٣﴾

او ياد كړه (ای محمده ! هغه وخت) چې وويل لقمان ځوی خپل ته حال دا چې ده پند وركاوه ده ته: ای بچوړيه ځما ! شريك مه ګرځوه له الله سره، بېشكه چې شرك خامخا ظلم دی ډېر لوی.

تفسير: له دې نه به بله بې انصافي څه وي چې عاجز مخلوق ته د مختار خالق درجه وركړی شي؟ او له دې نه به زيات حماقت او ظلم په خپل ځان بل څه وي چې له أشرف المخلوقات والي سره سره د ډېرو خسيسو او سپكو شيانو په مقابل كې د خپل عُبوديت سر ښكته كړي؟ لا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم.

وَوَصَّيۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيۡهِ حَمَلَتۡهُ أُمُّهُۥ وَهۡنًا عَلَىٰ وَهۡنٖ وَفِصَٰلُهُۥ فِي عَامَيۡنِ أَنِ ٱشۡكُرۡ لِي وَلِوَٰلِدَيۡكَ إِلَيَّ ٱلۡمَصِيرُ ﴿١٤﴾

او وصيت، امر كړی دی مونږ انسان ته له مور او پلار خپل سره (په نېكۍ كولو، ځكه چې په نس كې) ګرځاوه ده لره مور د ده په سستی سره له پاسه د بلې سستی، او بېلول د ده دي (له تي نه) په (پوره كېدلو د) دوو كلونو كې، (او ورته ويلي دي مونږ داسې) چې شكر كوه ماته او مور پلار خپل ته ! خاص بيا ماته دي راتله (ستاسو ای انسانانو !).

تفسير: يعنې د مور حق له پلار نه هم زيات دی، ځكه چې مور تر ډېرو مياشتو پورې دې په خپله ګېډه كې ګرځوي، بيا د حمل له وضعې نه وروسته تر دوو كلونو پورې تی ورته وركوي، او د ده د تربيې او پاللو په ضمن كې راز راز تكاليف او ربړونه ګالي، او زحمتونه او تكاليف په ځان اخلي، او خپله آرامي او هوسايي ترې جاروي، نو ضروري ده چې هر انسان ړومبی د الله تعالى او بيا د خپل مور او پلار حقوق په مخصوص ډول سره وپېژني، او په ځای يې كړي، يعنې د الله تعالى عبادت وكړئ ! او د مور او پلار په خدمت او اطاعت كې له توان سره سم بوخت اوسئ ! او له سره ترې غاړه مه غړوئ ! خو تر هغې پورې چې د الله تعالى معصيت ته مفضي نشي، ځكه چې د الله تعالى حق په دوی مقدم دی، او د ده په حضور كې تاسې او دوی ګرد سره حاضر يږئ، نو ښايي چې انسان دې په خپل زړه كې ښه فكر او غور وكړي، چې په كوم مخ او خوله به دی له پاك الله سره مخامخ كيږي.

وَإِن جَٰهَدَاكَ عَلَىٰٓ أَن تُشْرِكَ بِى مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۖ وَصَاحِبْهُمَا فِى ٱلدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۖ وَٱتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَىَّ ۚ

او كه كوښښ وكړي دا مور او پلار په تا په دې چې شريك كړې ته له ما سره هغه شی چې نه وي تاته په هغه سره څه علم يوهه؛ نو اطاعت مه كوه د دې دواړو، او ملګرتيا كوه له دوی سره په دنيا كې ښه غوره (ملګرتيا له شرعې سره سمه)، او متابعت كوه په دين كې د لارې د هغه چا چې بېرته راګرځېدلی دی ماته (په توحيد سره).

تفسير: د دين په خلاف د مور او پلار وينا مه منه ! هو ! په دنيوي معاملاتو كې له هغوی سره نېكي او ښه سلوك كوه ! په همدغه مضمون يو بل آيت هم د «العنكبوت» په سورت كې تېر شوی دی، د هغه تفسير دې هلته ولوستل شي ! د انبياوو او مخلصو بندګانو په لاره درومه ! او د دين په خلاف د خپل مور او پلار تقليد او اطاعت مه كوه !.

ثُمَّ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

بيا (خاص) ماته راتله ستاسي دي (د ټولو په قيامت كې د حساب لپاره)، پس خبر به كړم زه تاسي په هغو عملونو چې وئ تاسې چې كول به تاسي (په دنيا كې له خير او شر نه).

تفسير: يعنې وروسته له دې نه چې د الله تعالى دربار ته ورسېږئ؛ نو اولاد او والدينو او نورو ګردو ته به دغه خبره معلومه او څرګنده شي چې كوم يو متجاوز او مقصر وو؟.

تنبيه: له ﴿وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ﴾ څخه تر دې ځای پورې د الله تعالى كلام دی، رومبی خپل ځوی ته د لقمان وصيت وو، او وروسته هم له ﴿يَٰبُنَىَّ إِنَّهَآ إِن تَكُ﴾ څخه د همدغه وصيت سلسله ده، په منځ كې الله تعالى له خپلې خوا يو ضروري تنبيه وكړه، يعنې شرك دومره سخت او قبيح شی دی، تر دې چې كه مور او پلار خپل اولاد پرې مجبور كړي؛ خو بيا يې هم څوك نشي غوره كولی.

يَٰبُنَىَّ إِنَّهَآ إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُن فِى صَخْرَةٍ أَوْ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ أَوْ فِى ٱلْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا ٱللَّهُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾

ای ځوی ګوتيه ځما ! بېشكه دا (د بدی او نېكی خصلت) كه كوم شی وي په قدر د دانې له اوري څخه، پس وی دا دانه په كومې تيږې (ګټې) كې يا وی په اسمانونو كې يا په ځمكې كې (چې هيڅوك پرې خبر نه وی)؛ نو رابه يې وړي الله (حساب كتاب ته)، بېشكه الله ښه باريک ليدونكی ښه خبردار دی.

تفسير: يعنې كوم شی يا كوم خصلت ښه وي يا بد، كه د اوري په اندازه وړوكی هم وي، او فرض يې كړئ چې په كومې لوی غټې تيږې كې يا د اسمانونو له پاسه يا د ځمكې په تيارو كې اينبودل شوی وي؛ هغه هم له الله تعالى څخه پټ نشي پاتې كېدی، هر كله چې وخت راشي؛ هغه به له هم هغه ځايه هر چېرې چې اراده وكړي راحاضر كړي، نو ځكه هر انسان ته لازمه او ضروري ده چې دغه خبرې دې تر نظر لاندې ونيسي، هر هغه كار چې په زړهاوو پردو كې دننه هم وشي، هغه الله تعالى ته حاضر او دی ورته ناظر دی، لكه چې نېكي يا بدي چې په هر څومره پټ ځای كې وكړی شي؛ د هغې اثر ضرور څرګندېدونكی دی، او اهل النظر هغه بې تكلّفه محسوسولی شي.

يٰبُنَيَّ أَقِمِ الصَّلٰوةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ

ای ځوی ګوټيه ځما ! قائموه (سم ودروه سره له ټولو حقوقو) لمونځ او امر کوه (خلقو ته) په نېکۍ او منع کوه خلق له بدۍ نه.

تفسير: يعني ته پخپله هم د الله تعالی پر توحيد او بندګۍ قايم اوسه ! او هم نورو ته نصيحت کوه، چې ښې خبرې زده کړي، او له بدو او خرابو خبرو ځخه ځان وساتي !.

وَاصْبِرْ عَلٰى مَا أَصَابَكَ ۖ إِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿۱۷﴾

او صبر کوه په هغې سختۍ چې رسيږي تاته (بالخاصه په امر او نهي کې)، بېشکه دغه (مذکوره نصائح) له مهمو مقصودي کارونو ځخه دي.

تفسير: يعني په دنيا کې هر هغه سختي، کړاوونه، او تکليفونه چې درپېښيږي، چې هغه اغلبًا د امر بالمعروف او نهی عن المنکر په سلسله کې وي؛ نو هغه په تحمّل او اولوالعزمي سره په ځان وګاله، او له سختيو ځخه له سره مه ويرېږه ! ځکه چې له دغو شيانو ځخه د کلمة الله د اعلاء په مقابل کې ويرېدل د زړورو او د عزم د خاوندانو کار نه دی.

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ

او مه ګرځوه مخ خپل خلقو ته (له ډېره کبره، بلکه ګوره دوی ته په تواضع سره).

تفسير: يعني په تکبر او غرور سره مه ګوره ! خلق خوار، سپک او حقير مه ګڼه ! د متکبرانو په شان خبرې اترې مه کوه ! بلکه په روڼ تندي، او په خندا، خوښۍ او خوشالۍ له خلقو سره غږېږه !.

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿۱۸﴾

او مه کوه تګ په ځمکه کې په ناز او نخرو ! بېشکه الله محبت نه کوي هر کبر کوونکي فخر کوونکي سره (په خلقو).

تفسير: يعني په غرور، تکبر، لويي او لاپو د سړي څه قدر او عزت نه زياتيږي، بلکه د دې په عکس ذليل، حقير او سپک ښکاري، که څوک مخامخ ورته څه ونه وايي؛ پسې شا خو خلق ورپسې ډېر بد وايي، او سپک يې ګڼي.

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿۱۹﴾

او ميانه رو اوسه ! په تګ خپل کې (يعني مه ډېر ګړندی اومه ډېر ورو ځه)، او ورو کړه غږ خپل، بېشکه چې ډېر بد د ټولو غږونو خامخا غږ د خرو دی.

تفسير: يعني تواضع، متانت، اعتدال او متوسط وضعيت ځان ته غوره او اختيار کړه، بې له ضرورت نه خبرې مه کوه ! د خبرو په وخت کې بې له ضرورت نه چغې مه وهه ! که په لوړ غږ سره غږېدل څه کمال وی؛ نو د خره غږ ته به خلقو ډېر اهميت ورکاوه، حال دا چې څه وخت چې خر هنګيږي؛ هغه په غوږونو ډېر کريهه او بد لګيږي، ډېر ځله د انسان په زوره غږېدلو کې هم داسې بې نظمي او بې ترتيبي پېښيږي.

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً ۗ

آیا نه وینئ تاسي (ای انسانانو !) چي بېشکه الله مسخر کړي په کار اچولي دي تاسي ته هر هغه څه چي په اسمانونو کې دي، او هر هغه څه چي په ځمکه کې دي، او پوره کړي دي (الله) په تاسي نعمتونه خپل (هم) په ښکاره او (هم) په پټه.

تفسیر: یعني د اسمان او ځمکي ګرد مخلوقات ستاسي په کارونو کي لګیا دي، نو بیا تاسي ولي د هغه په کار نه لګیا کېږئ؟ او پوره کړي دي الله په تاسي نعمتونه خپل هم ښکاره هم په پټه، ښکاره نعمتونه هغه دي چي په حواسو سره یې ادراک کیږي، یا بلا تکلفه په فهم او پوهه کې راتلای شي، پټ نعمتونه هغه دي چي په عقل، فکر، غور او دقّت سره موندل کیږي، یا به له ظاهري ځني مادي او معاشي او له باطني ځني روحاني او معادي نعمتونه مراد وي، ګواکي د رسول ارسال، د کتاب نازلول، د نېکۍ توفیق ورکول؛ ګرد په باطني نعمتونو کې شامل دي.

وَمِنَ النَّاسِ مَنۡ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيۡرِ عِلۡمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيۡرٍ ﴿۲۰﴾

او (ځیني) له خلقو هغه څوک دي چي جګړه کوي په (حق د) الله کي بې له پوهې (د توحید څخه) او بې له (لاري د) هدایت، او بې له کتاب روښان څخه.

تفسیر: یعني له داسي ظاهرو او باهرو نعمتونو او احسانونو سره سره ځیني خلق خپلي سترګي پټوي، د الله تعالی په وحدانیت کي یا د ده په شیونو او صفاتو کي یا په احکامو او شرائعو کي مباحثي او جګړي کوي، او تش په بې سندو جګړو کي سره نښلي، نه کوم علمي او عقلي اصول له هغوی سره شته، او نه د کوم بر حق هادي څه هدایت، او نه د کوم مستند او روښان کتاب حواله له خپله ځانه سره لري، تش د خپلو پلرونو او نیکونو ړوند تقلید له هغوی سره شته، چي ذکر یې په راتلونکي آیت کي راځي.

وَاِذَا قِيۡلَ لَهُمُ اتَّبِعُوۡا مَاۤ اَنۡزَلَ اللّٰهُ قَالُوۡا بَلۡ نَـتَّبِعُ مَا وَجَدۡنَا عَلَيۡهِ اٰبَآءَنَا ؕ اَوَلَوۡ كَانَ الشَّيۡطٰنُ يَدۡعُوۡهُمۡ اِلٰى عَذَابِ السَّعِيۡرِ ﴿۲۱﴾

او کله چي وویل شي دوی ته چي متابعت وکړئ په صدق سره د هغه (قرآن) چي نازل کړی دی الله؛ نو وایي دوی: نه ! بلکه متابعت کوو د هغه شي چي موندلي وو مونږ په هغه شي پلرونه خپل، (نو وایي الله) آیا (متابعت کوي دوی د پلرونو) اګر که وي شیطان داسي چي بولي دوی (یا پلرونه د دوی) په طرف د عذاب د دوزخ (بلکه متابعت دې نه کوي !).

تفسیر: یعني که شیطان ستاسي پلرونه او نیکونه د دوزخ په طرف بیولي وي، بیا هم تاسي په هم هغو پسې درومئ؟ او په کوم ځای کي چي هغوی لویدلي دي؛ تاسي هم خپل ځانونه هم هغلته غورځوئ؟.

وَمَنۡ يُّسۡلِمۡ وَجۡهَهٗۤ اِلَى اللّٰهِ وَهُوَ مُحۡسِنٌ فَقَدِ اسۡتَمۡسَكَ بِالۡعُرۡوَةِ الۡوُثۡقٰى ؕ

او هر څوک چي وسپاري (تابع کړي) مخ (ځان) خپل الله ته (او پري تفویض او توکّل وکړي) حال دا چي دی نیکوکار وي؛ نو په تحقیق ده منګولي ښخي کړي دي په کړۍ مضبوطي باندي.

تفسیر: یعني هر هغه چا چي په اخلاص سره د نېکۍ لاره غوره او اختیار کړه، او خپل ځان یې الله تعالی ته وسپاره؛ نو ویوهېږه چي خپل لاس یې په ډېرې مضبوطي او کلکي کړۍ لګولی دی، او ځان یې پري ټینګ کړی دی، تر هغه وخته پوري چي ده دغه کړۍ ټینګه نیولي وي؛ نو له سره نه ښایي چي د لوېدو کومه اندېښنه ورته پیدا شي.

وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾

او خاص الله ته دی عاقبت خاتمه د (ټولو) کارونو.

تفسیر: یعني هر هغه چې دغه کړۍ مضبوطه ونیوله؛ بالآخره د همدغې کړۍ او سند په وسیله د الله تعالی دربار او دیدار ته رسیږي، او پاک الله د ده آخره خاتمه او انجام ښه کوي.

وَمَن كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾

او هر څوک چې کافر شو؛ پس نه دې خپه کوي تا (ای محمده !) کُفر د ده (ځکه چې) خاص مونږ ته دي بیا راتله د دوی په قیامت کې، پس خبر به کړو مونږ دوی په هغو اعمالو چې کړي يې دي، بېشکه چې الله ښه عالم دی په هغو خبرو چې په سینو (د دوی) کې دي.

تفسیر: یعني تاسې خپله علاقه له پاک الله سره ټینګه او مضبوطه ولرئ ! د هیچا د تکذیب او انکار پروا له سره مه کوئ ! د منکرینو بېرته راتګ او رجوع خامخا څمونږ په لوري ده، په دغه وخت کې به د دوی ټولو عملونه بې له کموالي او زیاتوالي د دوی په مخ کې ایښودل کیږي، او هیڅوک به خپل هیڅ یو جرم له پاک الله څخه نشي پټولی، ځکه چې الله تعالی د زړونو په پټو خبرو او مخفي اعمالو هم خبر دی، او هغه ګرد به دوی ته ور وړاندې کړي.

نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾

نفع به ور کړو مونږ دوی ته (په دنیا کې) لږ شانې، بیا راولو دوی په ډېره ناچارۍ عاجزۍ سره په طرف د عذاب سخت (د دوزخ).

تفسیر: یعني د لږو ورځو عیش عشرت، بې فکري او بېغمي ده، کله چې د دوی دغه نېټه او مهلت ختم شي؛ نو خورا ډېرې سختې سزا ته به راښکودل شي، او هیڅ به د دوی له واکه نه وي پوره چې چیرې وتښتي، یا پټ شي.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

او قسم دی که وپوښتې ته دغه (کُفّار) چې چا پیدا کړي دي دغه اسمانونه او ځمکه؛ نو خامخا وبه وایي دوی چې: الله، (کله چې مقر شول دوی؛ نو ای محمده !) ووایه: ټوله ثناء خاص الله لره ده، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږي.

تفسیر: یعني الحمد لله دغومره خو په خپلو ژبو اعتراف کوي، چې د اسمانونو او د ځمکې پیدا کول بې له الله تعالی نه د بل هیچا کار نشي کېدی، نو بیا اوس کوم قسم خوبې پاتې شوه چې د ده په پاک ذات کې نه وي موجوده؟ آیا د دغو عظیم الشأنو شیانو پیدا کول او بیا يې په یو مضبوط او ټینګ نظام په کار اچول، بې له اعلی درجې علم او حکمت، زور او قوّت امکان لري؟ نو هرومرو د «خالق السماوات والأرض» په ذات کې د ټولو کمالاتو د موجودیت منل لازمیږي، او دغه هم د ده د قدرت یوه نمونه ده، چې تاسې غوندې مجرمینو او منکرینو باندې هم د خپل عظمت او قدرت اقرار او اعتراف کوي، چې له دغه اقرار څخه وروسته تاسې ملزم ګڼل کېږئ، یعني کله چې ستاسې په نزد هم خالق یواځې هم هغه الله دی؛ نو بیا ولې نور شیان مو خپل معبودان ګرځوئ؟ خبره خو صافه او سمه ده، خو سره له هغه ډېر کسان پرې نه پوهیږي، او دلته چې رسیږي؛ بند پاتې کیږي.

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿۲۶﴾

خاص الله لپاره دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقًا عبيدًا)، بېشکه چې الله همدی دی غني بې پروا، ډېره ثناء ورته ویلې شوې ده.

تفسیر: یعني هم هغسې چې د اسمانونو او د ځمکې پیدا کوونکی الله تعالی دی؛ همداسې ټول هغه شیان چې په اسمانونو او ځمکه کې دي، ټول بلا استثناء بې د بل چا له اشتراکه د الله تعالی مخلوق او مملوک دي، او تمامًا د الله تعالی محتاج دي، او بالعکس پاک الله هیچا ته اړ او محتاج نه دی، ځکه چې د ده هیڅ یو کمال د بل چا څخه مستفاد نه دی، دی بالذات د ټولو عزتونو او محاسنو او ښېګڼو مالک دی، نو بیا به دی بل چا ته ولې محتاج او اړ وي؟ او د چا به څه پروا لري؟.

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمٰتُ اللّٰهِ ۗ إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۲۷﴾

او که چېرې هغه څه چې په ځمکه کې دي له ونو څخه (هغه ټول) قلمونه شي، او (سیاهي شي محیط) بحر، مرسته وکړي له ده سره پس له (تمامېدلو د اوبو) د ده اوه (نور) بحرونه؛ نو خلاص به نشي کلمات د الله، بېشکه چې الله دی ښه غالب (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعني که د دنیا له ګردو (ټولو) ونو څخنې قلمونه جوړ کړی شي، او دغه اووه موجوده ترخه بحرونه (سمندرونه) سیاهي تیار کړل شي، او بیا د همدغو سمندرونو په شان اوه نور سمندرونه هم د ده د کار د کومک او معاونت لپاره پیدا کړل شي، او فرض یې کړئ چې د ټول عالم انسانان له خپل قدرت او قوّت سره سم هم په لیکلو لاسونه پورې کړي؛ خو سره له دغه هم د الله تعالی د کلمو د لیکلو د عهدې څخه ټول نشي وتلی، او د الله تعالی د کمالاتو او جلال، عظمت، او قدرت له اظهار څخه به ګرد سره عاجز او ناتوان پاتې شي، د لیکونکو عمرونه به تمام شي، قلمونه به په ډېرو لیکلو وسولیږي او مات به شي، سیاهي به له ډېرو لیکلو څخه خلاصه شي، خو سره له دې به هم د الله تعالی تعریف، توصیف، محامد، محاسن او ثناء به ختم نشي، ربنتیا خبره همدا ده چې: محدود او متناهي قوّتونه به څرنګه د الله تعالی لا محدود او غیر متناهي صفات قید او ضبط کړی شي؟ اللهم لا أحصي ثناء علیك، أنت كما أثنیت علی نفسك.

مَّا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ ۗ

نه دي پیدا کول ستاسې او نه بیا ژوندي راپاڅول ستاسې مګر داسې دي لکه پیدا کول او ژوندي کول د یوه نفس.

تفسیر: یعني د ټول جهان پیدا کول او د یوه انسان پیدا کول دواړه پاک الله ته یو شان سهل او آسان دي، نه په دغه کې څه اشکال او دقّت او نه په هغه کې څه سختي ورته پېښیږي، په یوه «کن» سره هر شي ته چې اراده وکړي؛ هم هغه کیږي.

إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿۲۸﴾

بېشکه چې الله دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (د ټولو احوالو).

تفسير: يعني خرنګه چې د يوه غرِ اورېدل، يا د يو شي ليدل يا په يو وخت كې د ټول جهان د شيونو ليدل الله تعالى ته يو شان او برابر دي؛ همداسې د يوه سړي وژل او ژوندي كول، او د ګرد جهان د ټولو موجوداتو وژل او ژوندي كول الله تعالى ته برابر او مساوي دي، او د الله جل جلاله د قدرت په مقابل كې يو شان دي.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَّجْرِيْۤ اِلٰۤى اَجَلٍ مُّسَمًّى

آيا نه وينې (ته اى مخاطبه؟ بلكه وينې يې) چې بېشكه الله ننباسي شپه (په كامل قدرت خپل سره) په ورځ كې، او ننباسي (الله) ورځ په شپه كې، او مسخر كړي په كار اچولي يې دي تاسې ته لمر او سپوږمۍ، هر يو (له دغو دواړو نه لكه نور سيّارات) روان دي تر ټاكلي (مقرر كړې) مودې پورې.

تفسير: د «مقرر وخت» څخه مراد قيامت دى، يا له لمر او سپوږمۍ څخه د هر يوه دوره ده، څكه چې د يوې دورې د پوره كېدلو څخه وروسته ګواكې دوى بيا له سره خپله دوره او تګ شروع كوي.

وَّاَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿۲۹﴾

او بېشكه الله په هر هغه څه چې تاسې يې كوئ ښه خبر دى.

تفسير: يعني د الله تعالى هغه قوّت او قدرت ته چې له شپې څخه ورځ او له ورځې څخه شپه جوړوي، او د لمر او سپوږمۍ په شان له خورا ډېرو لويو لويو كراتو څخه د ادنا مزدورانو په شان كار اخلي، له مرګ نه وروسته ستاسي بيا ژوندي راپاڅول څه اشكال لري؟ او كله چې دى له هر لوى او وړوكي عمل څخه پوره واقف او عالم دى؛ نو بيا په حساب او كتاب كې به الله تعالى ته څه اشكال او سختي وربېښه شي.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهِ الْبَاطِلُ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ﴿۳۰﴾

دغه (شامل معرفت، كامل قدرت) له دې سببه دى، چې بېشكه الله همدى حق دى، او بېشكه هغه (معبودان) چې بولي (عبادت يې كوي) دوى بې له دغه (الله) نه؛ حق نه دي، او بېشكه الله هم دى ښه پورته ډېر لوى دى.

تفسير: يعني د الله تعالى دغه عظيمه شئون او قاهره صفات څكه ذكر شول؛ څو اورېدونكي وپوهېږي چې د يوه الله تعالى منل او د هم هغه واحد لا شريك عبادت كول؛ هم هغه سمه لاره ده، له دې نه خلاف هر څه چې وويل شي يا وكړل شي؛ باطل او دروغ دي.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِيْ فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِيُرِيَكُمْ مِّنْ اٰيٰتِهٖ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿۳۱﴾

آيا نه وينې ته چې بېشكه (دا) بېړۍ تګ كوي په بحر كې په فضل د الله، لپاره د دې چې وښيي تاسي ته له دلائلو د ده، بېشكه په دغې (بېړۍ او بحر) كې خامخا ډېر دلائل دي لپاره د هر ډېر صابر ډېر شاكر (په آفتونو او نعمتونو).

تفسیر: یعني جهازونه او بېړۍ ډېر ثقیل او درانه بارونه وړي، او د الله تعالی په قدرت، فضل او مرحمت څرنګه د سمندر څپې سره څیروي او په کې ځي؟ یعني د دغه بحري سفر په احوالو او حوادثو کې له غور کولو څخه انسان ته د صبر او شکر ډېر مواقع په لاس ورځي.

کله چې طوفان پورته شي، او جهاز د طوفان په څپو کې ګېر شي، او له هرې خوا له لويو پېښو او حوادثو سره مخامخ شي؛ نو دغه وخت د لوی صبر او تحمّل وخت دی، او کله چې الله تعالی دوی د مرګ او ژوند له دغه کشمکش څخه صحیح او سالم وباسي؛ نو حتمي او ضروري ده چې د الله تعالی د دغه احسان او مرحمت شکر اداء کړي. !.

وَإِذَا غَشِيَهُم مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ ۚ

او کله چې لاندې کړي دغه (کفار) يو موج لکه وريځې؛ نو بولي دوی الله په داسې حال کې چې خالص کوونکي وي دوی خاص الله ته (د) دين خپل، پس کله چې نجات ورکړي دوی ته الله طرف د وچې ته؛ نو ځينې د دوی ولاړ وي په (هم هغې) لارې سمې.

تفسیر: یعني د طوفاني موجونو او څپو (چپو) له وېرې ډېر سخت اوغلیظ مشرک هم په ډېر اخلاص او عقیدې سره د الله تعالی په دربار کې دعا او استغفار کوي، او ترې خپل نجات او حیات غواړي؛ نو معلوم شو چې د انسان ضمیر او د فطرت اصلي غږ همدغه دی، او باقي ټول جعلي، ساختګي، موهوم او چټي (بېکاره) شیان دي.

پس هر کله چې پاک الله دوی له طوفان نه روغ رمټ وچې ته راوباسي؛ نو ډېر لږ کسان داسې دي چې د اعتدال او توسط په لاره قایم پاتې کېږي، که نه زیاتره څنګه چې له بحر څخه د باندې پل کېږدي؛ بېرته په خپلو هم هغو شرارتونو لاس پورې کوي.

وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣٢﴾

او انکار نه کوي له دلائلو څمونږ مګر هر هغه چې ډېر عهد ماتوونکی غدار زيات ناشکره وي.

تفسیر: یعني اوس لږه شبهه پخوا يې د طوفان له وېرې څخه کوم قول چې له الله تعالی سره تړلی وو؛ هغه بیخي غلط او دروغ ثابت شو، څو ورځې يې هم د ده د هغه انعام او احسان حق ونه مانه.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَّا يَجْزِي وَالِدٌ عَن وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَن وَالِدِهِ شَيْئًا ۚ

ای خلقو ! ووېرېږئ تاسې (ټول له عذابه) د رب خپل، او ووېرېږئ تاسې له هغې ورځې چې نه به شي دفع کولی عذاب هيڅ پلار له ځوی خپل، او نه به هيڅ ځوی (داسې وي) چې هغه دفع کوونکی شي له پلار خپل څخه کوم شی (څه عذاب).

تفسیر: د طوفان په وخت کې د جهاز مسافران سخت پرېشان، وارخطا وي، او له هر انسان سره يواځې د خپل ځان د خلاصون فکر او اندېښنه وي، خو سره له هغه هم مور او پلار له خپلو اولادو، او اولاد له خپل مور او پلار څخه بیخي غافل او بې پروا نه وي، او هر يو د بل د نجات او خلاصي او مرستې په فکر کې وي، بلکه ډېر کله د والدینو شفقت غواړي چې هر راز زحمت او مصیبت په خپل ځان واخلي، چې خپل اولاد له هغه مصیبت څخه وژغوري، لیکن د

دې په عکس يوه داسې ويروونکې او هولناکه ورځ راتلونکې ده، چې په هغې کې به له هر طرفه هم دغه د «نفسي ! نفسي !» غږ راپورته کيږي، نه اولاد او نه والدين بلکه هيڅوک به داسې يو ايثار او شفقت ونشي کړی، چې د بل لږ څه مصيبت په ځان واخلي.

نو په هر انسان لازم دي چې لا له اوسه د هغې ورځې په فکر او انديښنه کې واوسي ! او د هغې لپاره توښه برابره کړي ! او زيار وکړي، څو د الله تعالی له قهر او غضب څخه مأمون او مصون پاتې شي، که نن دوی د سمندر له طوفانه روغ رمټ ووتل، نو سبا خو دوی د حشر له ډګر څخه په هيڅ صورت نشي وتلی.

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَوٰةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾

بېشکه وعده د الله رښتيا ده (د بعث، د حساب، د جزا وعده) پس نه دې غره کوي تاسې خامخا دغه ژوندون لږ خسيس ! او نه دې غره کوي خامخا تاسې په (عفو او کرم د) الله هيڅ غره کوونکی.

تفسير: يعنې هغه ورځ يقينًا او قطعًا راتلونکې ده، او داسې يې مه ګڼئ چې هر څوک چې دلته په آرام وي؛ نو بې له ايمان او صالح عمل څخه هلته به هم په آرامی او هوسايۍ کې وي، د ټګ شيطان له مکر او فريب او اغواء څخه تل هوښيار او ويښ اوسئ ! چې شيطان مو د الله تعالی په نامه هم غولوي، او داسې درته وايي: څه خانه ! ښېغمه خپلې چړچې او مزې کوه ! پاک الله غفور رحيم دی، که ستا په تقدير کې جنّت ليکلی وي؛ نو هر څومره ګناهونه چې وهم کړې؛ بالآخر به جنّت ته ځې، که په تقدير کې دې دوزخ ليکلی شوی وي؛ نو په هيڅ ډول ته خپل ځان له دوزخه نشې خلاصولی؛ نو بيا د څه لپاره په دنيا کې مزې نه کوې؟.

إِنَّ اللَّهَ عِندَهُۥ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ ۖ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ۖ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌۢ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

بېشکه الله خاص همده څخه دی علم (د قيام) د قيامت، او نازلوي الله باران (او د نزول په وخت يې هم علم لري)، او معلوم دی الله ته هغه شی چې په ارحامو (د ميندو په نسونو) کې وي (لکه نرتوب او ښځه توب يې او داسې نور)، او نه پوهيږي هيڅ نفس چې څه کار به کوي سبا، او نه پوهيږي هيڅ نفس چې په کومه ځمکه کې به مري، بېشکه الله دی ښه عالم (په دغو شيانو او نورو ټولو اقوالو) ښه خبردار (په ټولو احوالو) دی.

تفسير: يعنې قيامت خامخا راتلونکی دی، د دې علم يواځې له الله تعالی سره دی، دغه نه ده معلومه چې دغه دنيوي لويه کارخانه به کله ويجاړه او درې ورې کيږي؟، په دغه آيت کې چې دا پنځه شيان مذکور دي؛ په احاديثو کې يې دغو ته «مفاتيح الغيب» ويل شوي دي، چې د هغه کلي علم پرته (علاوه) له الله څخه بل هيچا ته نشته.

«تمت سورة لقمان بمنّه وکرمه»

سُوۡرَةُ السَّجۡدَةِ

«د السجدة سورت مكي دى، پرته له (۱۶) آیت څخه تر آخر د (۲۰) آیت چې مدني دي، (۳۰) آیتونه او (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۲) او په نزول کې (۷۵) سورت دی، وروسته د (المؤمنون) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمّٓ ۝١ تَنۡزِيۡلُ الۡكِتٰبِ لَا رَيۡبَ فِيۡهِ مِنۡ رَّبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ۝٢

نازلېدل د (دغه) کتاب (قرآن) چې نشته هيڅ شک په دغه کې له (جانبه) د رب د عالميانو دی.

تفسير: بې شکه دغه مقدّس کتاب رب العالمين نازل کړی، په دغه کې نه څه شک شته او نه شبهه، او نه د فرېب او تېرويستلو ځای دی، ليکن کفّار دا خبره نه مني چې راغلی دی دا قرآن له طرفه د الله تعالی.

اَمۡ يَقُوۡلُوۡنَ افۡتَرٰىهُ‌ ۚ بَلۡ هُوَ الۡحَـقُّ مِنۡ رَّبِّكَ لِتُنۡذِرَ قَوۡمًا مَّاۤ اَتٰٮهُمۡ مِّنۡ نَّذِيۡرٍ مِّنۡ قَبۡلِكَ لَعَلَّهُمۡ يَهۡتَدُوۡنَ ۝٣

آيا وايي (دغه کفّار) له خپله ځانه يې جوړ کړی دی دا (قرآن محمد، داسې نه دی) بلکه همدغه (قرآن) حق دی (نازل شوی دی) له جانبه د رب ستا، چې ووېروې ته (په قـرآن سره) هغه قوم چې نه دی راغلی دوی ته هيڅ وېروونکی پخوا له تانه (تر اسماعيل عليه السلام پورې)، لپاره د دې چې سمه لاره ومومي دوی (په سبب د وېرولو ستا).

تفسير: يعني د هغه کتاب په باب کې چې اعجاز او حقانيت يې دومره ښکاره او واضح دی، چې د هيڅ شک او شبهې ځای په کې نشته؛ آيا د هغه په نسبت کفار داسې اظهار کوي چې رسول الله دغه قرآن له خپله ځانه جوړ کړی دی، او (معاذ الله) د لويو دروغو نسبت پاک الله ته کوي؟ نو دغه د دوی انتهايي لجاجت، ګستاخي او سپين سترګي ده، چې په داسې واضح او روښانه بيان کې هم له خپله ځان شبهې پيدا کوي، که دوی لږ څه غور او انصاف کولی؛ نو دوی ته به معلومه شوې وی چې په رښتيا سره دغه کتاب د پاک الله له طرفه راغلی دی، او ته کوښښ کوې چې د هغه په وسيله يو داسې قوم وېښ او هوښيار او په سمه لار يې راولې؛ چې له څو پېړيو راپه دېخوا په دوی کې وېښوونکی نبي نه دی مبعوث شوی.

اَللّٰهُ الَّذِىۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا فِىۡ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسۡتَوٰى عَلَى الۡعَرۡشِ‌ ؕ

الله هغه ذات دی چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه او هر هغه چې په منځ د دغو دواړو کې دي په شپږو ورځو کې، بيا اوچت شو په عرش باندې (هم هغسې چې لايقه وه له شانه د الله سره، نو ايمان راوړئ پرې !).

تفسير: د «استواء» بيان د «الأعراف» په (۷) رکوع کې تېر شوی دی، هلته دې بيا ولوستل شي !.

مَا لَكُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍۚ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ۝٤

نشته تاسي لره (ای کفارو) غیر له الله هیڅ دوست او نه شفاعت کوونکی (چې عذاب در څخه دفع کړي)، آیا پس نه اخلئ پند (په دغه وعظ).

تفسیر: یعني غور او فکر نه کوئ؟ د الله تعالی د پیغام او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دروغجن ګڼلو څخه وروسته به تاسي چېرې ځئ؟ په ګردو اسمانونو او ځمکه کې له فرشه تر عرشه پورې د الله تعالی حکومت دی، که ونیولی شوئ؛ نو بې د هغه د اجازې او رضا به مو هیڅوک څه حمایت او سپارښت ونشي کړی، او نه به داسې کوم حامي او سپارښت کوونکی ومومئ !.

او الله تعالی داسې مطلق قادر دی چې:

يُدَبِّرُ ٱلۡأَمۡرَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ إِلَى ٱلۡأَرۡضِ ثُمَّ يَعۡرُجُ إِلَيۡهِ فِي يَوۡمٖ كَانَ مِقۡدَارُهُۥٓ أَلۡفَ سَنَةٖ مِّمَّا تَعُدُّونَ ۝٥

تدبیر کوي (او نازلوي) امر کار له اسمانه ځمکې ته (تر ورځې د قیامت پورې) بیا بېرته خیژي هغه کار ده ته په هغې ورځې کې چې ده اندازه د هغې (ورځې) زر کاله له هغو «دنیوي وختونو» چې یې شمېرئ تاسي.

تفسیر: مفسّرین د دغه آیت مطلب داسې بیانوي چې: «د الله تعالی حکم د اسمانونو له پاسه تر ځمکې پورې رسیږي، بیا هر هغه کاروایي چې د هغه په متعلق دلته کیږي؛ هغه د اعمالو په دفتر کې د درج کېدلو لپاره پاس خیژي، او له ځمکې څخه د هغه ځای فاصله د انسان په متوسط تګ سره د یو زر کاله لاره ده، چې د الله تعالی په نزد هغه د یوې ورځې لاره ټاکلې شوې ده، مسافه خو هم دغومره ده، دغه خو بېله خبره ده چې پرښته هغه په یوه ګړۍ کې وهي، یا له دې نه هم په لږه موده کې وررسیږي».

ذَٰلِكَ عَٰلِمُ ٱلۡغَيۡبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ٱلۡعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ۝٦

هم دی (خالق او د امورو مدبر) عالم دی په هر پټ او ښکاره، ښه غالب قوي دی، ښه مهربان دی.

تفسیر: یعني د داسې اعلی او عظیم الشأن انتظام او تدبیر قایمول د هغه پاک ذات کار دی، چې په هر یو پټ او ښکاره شي علیم او خبیر دی، او ډېر زبردست او نهایت مهربان دی.

ٱلَّذِيٓ أَحۡسَنَ كُلَّ شَيۡءٍ خَلَقَهُۥۖ وَبَدَأَ خَلۡقَ ٱلۡإِنسَٰنِ مِن طِينٖ ۝٧ ثُمَّ جَعَلَ نَسۡلَهُۥ مِن سُلَٰلَةٖ مِّن مَّآءٖ مَّهِينٖ ۝٨ ثُمَّ سَوَّىٰهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِۦۖ

هغه الله چې ښایسته کړی یې دی هر شی چې پیدا کړی یې دی هغه (هر موجود بالخاصه انسان)، او شروع کړی یې پیدایښت د انسان (یعنې آدم) له خټې څخه. بیا یې پیدا کړ نسل اولاد د ده له خلاصې له اوبو ضعیفو حقیرو څخه. بیا یې برابر کړ (قالب د) هغه او پو (داخل) یې کړ په دغه (قالب) کې له روح خپل څخه (چې مخلوق د ده دی).

تفسیر: یعني الله تعالی د انسان نسل او اولاد له خلاصې له اوبو ضعیفو حقیرو څخه چې د خوراک د ډېرو غذاګانو عُصاره او خلاصه ده، بیا یې برابر کړ قالب د هغه یعني شکل، صورت او اعضاء یې موزون او متناسب خلق او موجود کړي دي،

او پو، داخل یې کړ په دغه قالب کې روح خپل، شاه صاحب لیکي چې: «ګرد مخلوقات د ده مال دی، مګر هر چا ته یې چې د بر پت او عزت ورکړی دی؛ هغه یې خپل بللی دی، لکه چې وايي: ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ﴾ حال دا چې ټول د الله تعالی بندګان دي، لکه چې الله تعالی ويلي دي: ﴿إِن كُلُّ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَٰنِ عَبْدًا﴾.

﴿وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ⑨﴾

او ویې ګرځول (در یې کړل) تاسې ته (ای د آدم اولاده) غوږونه او سترګې (چې پرې اورئ او وینئ) او زړونه (چې عقل او فکر پرې کوئ)، خو سره د دغو نعمتونو بیخي لږ شکر کوئ تاسې !.

تفسیر: د دغو نعمتونو شکر دا وو چې پخپلو سترګو مو د ده تکویني آیتونه په غور سره کتلي وی، او پخپلو غوږونو مو د ده تنزيلي آیتونه په پوره توجه او شوق سره اوريدلي وی، او په خپلو زړونو سره مو د دغو دواړو په پوهېدلو او غور او فکر کولو کې پوره کوښښ او زیار ایستلی وی، او وروسته له پوهېدلو مو پرې عمل کړی وی، مګر تاسې خلق ډېر لږ شکر اداء کوئ.

﴿وَقَالُوا أَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۚ بَلْ هُم بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ⑩﴾

او وايي (منکران د بعث) آیا کله چې ورک شو مونږ په ځمکه کې (چې خاورې شو)؛ آیا مونږ خامخا په نوي پیداینبت کې یو؟ (بلکه نه یو، نو الله وايي: نه ده داسې چې دوی وايي) بلکه دوی له ملاقات د رب خپل څخه منکران دي (چې په قیامت باندې ایمان نه راوړي).

تفسیر: یعنې په دغه خبره یې غور او فکر ونه کړ؛ چې پاک الله دوی اول له خاورو څخه پیدا کړي دي، او په خلاف د هغه یې د شبهو په پیدا کولو شروع وکړه، چې آیا له دې نه وروسته چې ځمونږ جسم له خاورو سره ګډوډ شي، بیا به څرنګه مونږ ژوندي راپاڅول کیږو؟ دغه خو تشه یوه شبهه او استبعاد نه دی، بلکه په صاف ډول سره دغه خلق له بعث بعد الموت څخه منکر شوي دي.

﴿قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ⑪﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) قبض کوي ارواح ستاسې پرښته د مرګ هغه چې مقرره شوې ده په تاسې (لپاره د قبض د ارواحو) بیا به رب خپل ته بېرته بوتلل شئ (پس له مرګ نه د حساب لپاره).

﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ⑫﴾

او که ووینې ته (ای محمده !) کله چې دغه کافران ښکته اچوونکي به وي د سرونو خپلو په نزد د رب خپل (په ورځ د قیامت کې له ذلت ندامت او خجالت نه، او وايي به) ای ربه ځمونږ ! ولیده مونږ او واوریده مونږ (وعده ستا او تصدیق د رسولانو)؛ پس بېرته بوځه مونږ (دنیا ته لپاره د دې چې وکړو ښه عمل، بیشکه چې مونږ یقین کوونکي یو (نو وبه ګورې ته یو سخت بد کار، او دغه وینا به دوی ته له سره څه ګټه نه رسوي).

تفسیر: یعني څمونږ غوږونه او سترګې خلاصې شوي دي، د رسول الله په هغو خبرو چې ویلي یې دي؛ څمونږ یقین راغی، او دغه ګرد شیان مو په خپلو سترګو سره ولیدل، او ښه وپوهېدو چې یواځې ایمان او صالح عمل د الله جل جلاله په نزد منظور او مقبول دی، او په کار راځي، اوس مو یو ځلې بیا دنیا ته ولېږه، او ومو ګوره چې مونږ څرنګه ښه عملونه کوو.

وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَاهَا وَلَٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾

او که اراده کړې وی مونږ؛ نو خامخا ورکړی به وو مونږ هر نفس ته (په دنیا کې) هدایت د هغه، ولیکن مقرّره شوې ده دغه وینا (حکم) له ما چې خامخا ډک به کړم خامخا دوزخ (له کفارو نه) له پیریانو او انسانانو ټولو څخه.

تفسیر: مونږ په دغه خبره قادر یو چې د دنیا ګرد انسانان په جبر او زور سره د هدایت په لاره راولو، او پرې قائم یې کړو، چې د هغه په لوري د انسانانو زړونه فطرتًا مایل دي، لیکن په دغه تقدیر سره چې ګرد انسانان په همدغه یوه طریقه اختیارولو مجبور کول؛ دغه څمونږ د حکمت څخه مخالف وو، چې د هغه بیان په څو نورو ځایونو کې یخوا له دې نه تېر شوی دی، نو هم هغه خبره پوره کېدونکې وه چې د ابلیس د دغې دعوی: ﴿لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ * إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ﴾ (د ص سورت) (٨٢ – ٨٣ آیت) په ځواب کې ویلې وه: ﴿قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ * لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ (د ص (٥) رکوع، (٨٤ – ٨٥) آیت (٢٣) جزء)، معلومه شوه چې دلته له جن او انس څخه مراد هم هغه شیاطین او د هغو پیروان دي.

فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا إِنَّا نَسِينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

پس وڅکئ تاسې (دا عذاب) په سبب د دې چې هېر کړی وو تاسې ملاقات د ورځې ستاسې چې دا دی، بېشکه چې مونږ به هم هېر کړو تاسې، او وڅکئ تاسې عذاب دائمي په سبب د هغه (کفر او تکذیب) چې وئ تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعني مونږ هم تاسې هېر کړي یئ، یعني هیڅکله به په رحمت سره نه یادول کېږئ، وروسته له دې نه د مجرمینو په مقابل کې د مؤمنانو حال او مآل بیانوي.

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾
تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿١٦﴾

بېشکه همدا خبره ده چې ایمان راوړي په آیتونو څمونږ هغه کسان کله چې پند ورکړی شي دوی ته په دغو (آیتونو)؛ نو پرېوځي په داسې حال کې چې سجده (عبادت) کوونکي وي الله ته او تسبیح وایي سره له ثناء د رب خپل، او دوی تکبّر لویي نه کوي (له عبادت نه). لرې کېږي ډډې د دوی له ځایونو د خوب (لپاره د تهجّد)، بولي دوی رب خپل (پټ له خلقو نه) له وېرې (د قهره د الله نه) او له طمعې (د رحمت د ده نه)، او ځینې له هغو مالونو چې ورکړي دي مونږ دوی ته لګوي (یې په لاره د الله کې).

تفسیر: یعني په خوف او خشیت او خشوع او خضوع په سجده لوېږي، په ژبه سره د الله تعالی تسبیح او تحمید اداء کوي، او په زړه کې د کبر، غرور، داسې خبرې نه ګرځوي چې د الله د آیتونو په مقابل کې د تېتېدلو څخه مانع وي،

له خوږو خوبونو او پستو بسترو څخه پورته کيږي، او د پاك الله په حضور کې درېږي، له دې نه مراد د تهجّد لمونځ دی، لکه چې په صحيح حديث کې راغلي دي.

او ځينو ترې د سبا او د عشا د لمانځه يا د مغرب او د عشا د لمانځه په منځ کې کوم نفلونه چې کيږي؛ هغه مراد کړي دي، ګواکې په الفاظو کې د دې خبرې د ځايېدلو ځای هم شته، ليکن قوي هم هغه لومړنی تفسير دی، والله أعلم.

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

پس نه دي معلوم هيڅ نفس ته (نه پرښتې او نه نبي ته) هغه شی چې پټ کړی شوی دی دوی ته له يخوالي د سترګو نه، لپاره د جزاء د هغه عمل چې وو دوی چې کاوه به يې (پټ).

تفسير: يعني څرنګه چې د شپو په تيارو کې له خلقو څخه په پټه دوی بې رياء عبادت کړی دی؛ د هغه په بدل کې الله تعالی هغه نعمتونه پټ ساتلي دي، او د هغو پوره کيفيت هيچا ته نه دی معلوم؛ دوی ته ورکوي چې د هغو د ليدلو څخه د دوی سترګې روښانه کيږي، په حديث کې راغلي دي چې: ما خپلو نيکو بندګانو له په جنت کې داسې شيان پټ ساتلي دي، چې د هغو مثال نه سترګو ليدلی دی، او نه د هغه تعريف غوږونو اورېدلی دی، او نه د کوم انسان په زړه کې ګرځېدلی دی.

أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا ۚ لَّا يَسْتَوُۥنَ ﴿١٨﴾

آيا پس هغه څوك چې وي مؤمن لکه هغه څوك دی چې وي هغه فاسق، نه دي برابرې (دا دواړه ډلې).

أَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَلَهُمْ جَنَّٰتُ ٱلْمَأْوَىٰ نُزُلًۢا بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

هر چې هغه کسان دي چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ پس شته دوی لره جنتونه د هستوګنې په طريقه د مېلمستيا په سبب د هغو عملونو چې وو دوی چې کول به يې (په دنيا کې).

تفسير: يعني د الله تعالی په فضل به د دوی صالح عمل د جنت د مېلمستيا سبب ګرځي.

وَأَمَّا ٱلَّذِينَ فَسَقُوا۟ فَمَأْوَىٰهُمُ ٱلنَّارُ ۖ كُلَّمَآ أَرَادُوٓا۟ أَن يَخْرُجُوا۟ مِنْهَآ أُعِيدُوا۟ فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلنَّارِ ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾

او هر چې هغه کسان چې فاسقان شوي دي؛ پس ځای د هستوګنې د دوی اور (د دوزخ) دی، هر کله چې اراده وکړي دوی د دې چې راووځي له دغه اوره؛ نو بېرته به غورځول کيږي دوی په دغه اور کې، او ويل کيږي به دوی ته: (د اهانت په ډول) وڅکئ تاسې عذاب د اور هغه عذاب چې وئ تاسې چې د هغه به مو تکذيب کاوه (په دنيا کې او باور مو پرې نه کاوه).

تفسير: يعني کله چې د اور شُغلې دوزخيان د دروازې په لوري وغورځوي؛ په دغه وخت کې ښايي دوی د تښتېدلو په فکر کې ولوېږي؛ نو پرښتې به له هغه ځای څخه دوی په ټېل وهلو سره بېرته بيايي، او دوی ته به وايي: چېرې ځئ؟ هغه شی مو چې دروغ باله، او باور مو پرې نه کاوه؛ اوس د هغه خوند او مزه وڅکئ! (اللهم أعذني من النار، و أجرني من غضبك).

وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾

او خامخا وبه څکوو مونږ خامخا په دوی باندې له هغه عذاب نژدې (په دنیا کې) لږ له عذاب لوی نه (چې د آخرت دی) لپاره د دې چې دوی وګرځي (له کفر نه اسلام ته).

تفسیر: یعني د آخرت د لوی عذاب څخه پخوا په دنیا کې لږ څه کمه درجه عذاب پرې نازلوو، څو هغه کسان چې د رجوع توفیق ور په برخه وي؛ له الله تعالی څخه وویرېږي او الله تعالی ته رجوع وکړي، کمه درجه عذاب همدغه دنیوي مصائب دي، لکه ناروغي، قحط، قتل، قید، د مال او د اولاد او د نورو تباهي او نور.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا ۚ إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

او څوک دی ډېر ظالم له هغه چا چې پند ورکړ شي په آیتونو د رب خپل (قرآن) بیا مخ وګرځوي ترې (فکر او غور ونه کړي په کې، او وروسته له پوهېدلو ترې بېرته وګرځي، بلکه له دې نه ډېر ظالم نشته)، بېشکه چې مونږ له دغو مجرمانو څخه انتقام اخیستونکي یو (په عذاب سره).

تفسیر: کله چې مونږ له ټولو ګناهګارانو او ظالمانو او مجرمانو څخه انتقام او بدل اخیستونکي یو؛ نو دغه ډېر ظالم به څرنګه نجات ومونډلی شي؟ له دې نه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلي ورکوي چې ته د دوی له ظلم او اعراض څخه مه خپه کېږه ! پخوا مو موسی علیه السلام ته هم کتاب ورکړی وو، چې په هغه سره بني اسرائیلو هدایت ومونډ، او د ده په تابعانو کې لوی لوی دیني پېشوایان او امامان تېر شول، تاته هم بېشکه د الله تعالی له طرفه دغه عظیم الشأن کتاب درکړی شوی دی، چې ډېر خلق به پرې لار ومومي، او له بني اسرائیلو څخه به زیات ستا په امّت کې لوی لوی امامان او پېشوایان پیدا شي، پاتې شوه د منکرانو فیصله؛ هغه به پخپله الله پاک کوي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُن فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَائِهِ ۖ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٣﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (د تورات لکه چې تاته مو ای محمده قرآن درکړی دی)، پس مه کېږه ته ! په شک کې له ملاقاته د دغه (موسی)، او ګرځولی وو مونږ تورات یا موسی هدایت لپاره د بني اسرائیلو (اولاده د یعقوب).

تفسیر: ﴿فَلَا تَكُن فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَائِهِ﴾ په منځ کې معترضه جمله ده، یعني بېشکه او بې شبهې موسی علیه السلام ته کتاب ورکړی شوی وو، او تاته هم داسې کتاب درکړی شوی دی، چې په دغه کې هیڅ قسم چل او فرېب نشته، یا یې د موسی علیه السلام د ذکر په نسبت وویل چې: تاسې له موسی علیه السلام سره د معراج په شپه کې ولیدل، هغه واقعي او حقیقي ملاقات وو، او په هغه کې هیڅ قسم چل، تېرایستل، سترګې پټول او نور شک او شبهه نه وه.

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا ۖ

او ګرځولي وو مونږ ځینې له دوی نه امامان چې لاره به یې ښووله (خلقو ته) په حکم ځمونږ کله چې صبر وکړ دوی (په دین خپل).

تفسیر: یعني د دنیا په سختیو او د منکرانو په ظلم او تېریو یې صبر وکړ، او خپل دین یې ټینګ وساته.

وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾

او وو دوی چې په آیتونو څمونږ (چې له انبیاء الله سره وو؛) یقین به یې کاوه.

تفسير: یعني مسلمانان دې د الله تعالی په وعدو یقین او باور ولري، او په سختیو دې صبر وکړي، او پخپلو کارونو کې دې ثابت او قائم اوسي، نو له دوی سره به پاک الله هم داسې معامله وکړي لکه چې وشوه او ښه وشوه.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾

او بېشکه رب ستا هم دی به فیصله کوي په منځ د دوی کې په ورځ د قیامت کې په هغه شي کې چې وو دوی په دغه شي کې (په دغه دنیا کې چې سره) اختلاف به یې کاوه.

تفسير: یعني د اهل الحق او منکرانو په منځ کې قاطعه او عملي پرېکړه به د قیامت په ورځ وشي، هو ! په دنیا کې هم ډېر مثالونه داسې ښوول شوي دي چې انسان د هغو له لیدلو څخه پوهه او عبرت حاصلولی شي.

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ ۖ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا

آیا (لاره د عبرت) نه ده ښوولې دغو (مکیانو) ته (دې خبرې) چې څومره هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چې تل تیریږي (دغه کفّار) په (ورانو) کورونو د دوی، بېشکه په دغه (هلاکولو د پخوانیو) کې خامخا لوی دلائل د قدرت دي، آیا پس نه اوري دوی (د عبرت په غوږونو). آیا نهویني دوی چې بېشکه مونږ بهوو (ویالې د) اوبو طرف د ځمکې وچې ته (چې ګیاه په کې نه وي) پس راوباسو مونږ په هغو سره کښت.

تفسير: یعني بهوو مونږ د نهرونو، ویالو او د سیندونو اوبه یا د باران اوبه، نو آیا نه ویني دوی دا چې بېشکه مونږ راوکاږو اوبه ځمکې وچې ته چې ګیا په کې نه وي، له ﴿الْأَرْضِ الْجُرُزِ﴾ څخه هغه وچه توره ځمکه مراد ده، چې له نباتاتو څخه تشه او خالي وي، ځینې تري خاص د مصر ځمکې مصداق او مراد ګرځوي، او له ﴿نَسُوقُ الْمَاءَ﴾ څخه د نیل د سیند اوبه مرادوي، ولې دې تخصیص ته هیڅ ضرورت نشته، کما نبّه علیه ابن کثیر رحمه الله.

تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنفُسُهُمْ ۖ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾

چې خوري له دغه کښته چارپایان د دوی (واښه، پاڼې) او نفسونه د دوی (دانه او میوه)، آیا پس نه ویني (نښې د قُدرت د ده).

تفسير: یعني ښایي چې دغه نښې یې کتلې او د الله تعالی په کامل قدرت، حکمت او رحمت قایل شوي وي، او ښه پوه شوي وي چې دی همداسې د مړي په لاش کې هم بیا روح ننباسي، او دغه «بعث بعد الموت» ده ته څه اشکال او سختي نه لري، او هم ښایي چې د الله تعالی په نعمتونو یې د زړه له کومې شُکر ویستلی وي.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾

او وایي (کفّار): کله به وي دغه فتح (فیصله) که چېرې یئ تاسې رښتیني (په دغه فتحه کې).

تفسير: پخوا يې ويلي وو چې: د دوی فيصله به د قيامت په ورځ کيږي، د ده په نسبت به منکرينو داسې ويل چې: ته پرله پسې قيامت قيامت وايې، که ته رښتينی يې نو راوښيه چې هغه ورځ به کله راځي؟ مطلب دا دی چې دغه خو تش ډارول او چټي انذاز دی، قيامت او نور هيڅ نشته.

﴿قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوٓا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ۝٢٩﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې په ورځ د فتح (قيامت) کې هيڅ نفع به ونه رسوي هغو کسانو ته چې کافران شوي دي؛ ايمان راوړل د دوی (په دغه ورځ کې)، او نه به دوی ته مهلت ورکړ شي، او نه به دوی ته انتظار وکړ شي.

تفسير: يعني اوس وخت دی چې د الله تعالی او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خبرو يقين او باور وکړئ، او د هغې ورځې له عذابه ځان وژغورئ (وساتئ) !، او ورته بيخي آماده او تيار شئ ! وروسته له هغه چې قيامت شي، بيا ايمان او باور له سره نه پکاريږي، او نه به په سزا کې څه تأخير، تخفيف او مهلت وي، او نه مجرم ته داسې کومه موقع او فرصت ورکاوه کيږي، چې په هغه کې دی د خپلو اعمالو تعديل او اصلاح وکړي، او بيا خپل حساب او کتاب ته حاضر شي، نو د دغه وخت فرصت او مهلت غنيمت وګڼئ ! او په تکذيب او استهزاء خپل وخت مه ضايع کوئ ! هغه ساعت چې راتلونکی دی؛ يقيناً او قطعا راځي، او له سره په کې هيڅ ډيل، تعطيل او تأخير نشته، نو داسې پوښتنې او وينا بيخي فضولي او بېکاره دي، چې هغه ورځ به کله راځي؟ او څه وخت به دغه فيصله صادريږي؟.

﴿فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ ۝٣٠﴾

پس مخ وګرځوه ! له دوی نه، او منتظر اوسه (د الله نصرت ته)، بېشکه دوی هم منتظر دي (د غلبې په تا).

تفسير: يعني هغه کسان چې داسې بې فکره او بې حسه دي، چې د انتهايي مجرموالي او د سزا د ور ګرځېدلو سره سره د فيصلې د ورځې او د سزا صدور پوري خاندي؛ نو له دوی څخه څرنګه داسې هيله او توقع کېدی شي چې ګوندې دوی به سمه لاره راشي؟، نو تاسې د خپل تبليغ او د دعوت د فريضې په اداء کولو کې مصروف او لګيا اوسئ ! او د دوی له زيات فکر او خيال څخه بيخي بې پروا شئ ! او هغوی پخپل سر پريږدئ ! او د دوی د هلاکېدو او تباهی په انتظار کې اوسئ ! لکه چې هغوی هم پخپل زعم او اټکل (معاذ الله) ستاسې د تباهی او خرابی په انتظار کې دي، (و هذا قبل الأمر بقتالهم).

تمت سورة السجدة ولله الحمد والمنّة.

سُورَةُ الأَحْزَابِ

«د (الأحزاب) سورت مدني دی، (۷۳) آیت (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۳) او په نزول کې (۹۰) سورت دی، وروسته د آل عمران د سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يٰٓأَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللهَ وَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِيْنَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ ۗ إِنَّ اللهَ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ۝١ وَاتَّبِعْ مَا يُوْحٰٓى إِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ ۚ إِنَّ اللهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ۝٢ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ ۚ وَكَفٰى بِاللهِ وَكِيْلًا ۝٣

ای نبي (محمده !) وویرېږه له الله څخه، او مه منه خبره د کافرانو او د منافقانو، بېشکه چې الله دی ښه عالم پر هر شي، ښه حکمت والا. او متابعت کوه ! (ای محمده !) د هغه (حکم) چې درلېږل شوی دی تاته له جانبه د رب ستا، بېشکه چې الله دی پر هغو کارونو چې کوئ یې تاسې ښه خبردار. او توکل وکړه په الله، او کافي بس دی الله کار جوړوونکی (ستا).

تفسیر: یعني هم همغسې چې تر نن پورې معمول وو، وروسته له دې نه هم تل له یوه الله څخه ویرېږه ! او د کافرانو او منافقانو خبره له سره مه منه ! که دغه ګرد سره یو ځای شي او خپل لاسونه سره یو کړي، او راز راز حیلې هم جوړې کړي، او تاسې ته د دروغو مطالبات او د ټګۍ مشورې در وړاندې کړي، او وغواړي چې خپل طرف ته دې متمایل کړي؛ نو تاسې قطعًا او اصلاً د هغوی پروا مه کوئ ! او بې د الله تعالی څخه د بل هیچا څخه خوف او اندېښنه مه کوه ! او د هم د هغه یوه الله خبره منه، او د هغه په دربار کې خپله غاړه ږده ! اګر که ګرد مخلوق سره یو ځای شي، او تاته راشي، د الله تعالی د احکامو په خلاف د هیچا خبرو ته غوږ مه ږده ! الله تعالی پر ګردو احوالو ښه پوهېدونکی دی، الله تعالی په هر وخت کې هر حکم چې درکوي؛ په نهایت حکمت او مصلحت او خبرداری سره یې درکوي، او په هغه کې ستا اصلي خیر او ښېګڼه ده، کله چې ته د الله تعالی پر احکامو ټینګ وکړې، او د ده پر لوی ذات توکل او اعتماد و لرې؛ نو دی به ستا ګرد امور پخپل فضل او مرحمت او قدرت سره جوړ کړي، یواځې د الله تعالی ذات د توکل او اعتماد وړ دی، هر څوک چې قلبًا، خالصًا، او مخلصًا په ده پورې خپل ځان وتړي، نو دی به په بل چا یا بلې خوا ته له سره خپل زړه نشي تړلی، هو ! که دی د دوو زړونو خاوند وی؛ نو طبیعي ده چې هغه بل زړه به یې بلې خوا ته درومي، لیکن د هر یو انسان په ټټر (سینه) کې فقط همدغه یو زړه وي.

مَا جَعَلَ اللهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهٖ ۚ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمُ الّٰٓـِٔيْ تُظٰهِرُوْنَ مِنْهُنَّ أُمَّهٰتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَآءَكُمْ أَبْنَآءَكُمْ ۚ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ ۖ وَاللهُ يَقُوْلُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيْلَ ۝٤

نه دي پیدا کړي الله لپاره د هیڅ سړي دوه زړونه په دننه د ده کې، او نه دي ګرځولي (الله) ښځې ستاسې هغه چې ظهار کوئ تاسې له هغو څخه؛ میندې ستاسې، او نه دي ګرځولي (الله) هغه څوک چې پر ځویتوب نیولي دي تاسې (ځامن بلل شوي ستاسې)؛ (واقعي) ځامن ستاسې، دغه (درې مذکوره خبرې چې ـ بېکاره) خبرې ستاسې دي په خولو ستاسې (چې هیڅ حقیقت نه لري)، او الله وایي حقه (رښتیا خبره) او همدغه الله ښیي لاره (سمه).

تفسير: يعني څنګه چې انسان په ټټر (سينه) کې دوه زړونه نه لري؛ همداسې په حقيقت کې يو انسان يوه ميندې يا دوه پلرونه هم نه لري، د جاهليت په زمانه کې به که کوم سړي خپله ښځه مور وبلله؛ نو پخپل ګرد عمر کې به له هغې سره نه يوځای کېده، ګواکې دوی به داسې ګڼل چې په همدغه لفظ سره هغه ښځه د ده د حقيقي مور په شان وګرځېده، که چا ته به يې د خپل ځوی يا د لور نسبت کاوه؛ نو هغه به يې واقعًا خپل اولاد ګاڼه، او د پلارتوب او ځوی توب ګرد احکام به پر هغو مترتب کېدل، عظيم الشأن قرآن د دغې مصنوعي او لفظي تعلّق له حقيقي او فطري تعلّق څخه د جلا کولو لپاره د دغو رسومو او مفروضاتو په ډېر تشديد او تهديد سره ترديد وکړ، او دغه يې ښکاره کړه چې که څوك خپلې ښځې ته مور ووايي؛ په دغه تش ويلو سره هغه د ده واقعي مور نه ګرځي، که نه د دغې خبرې له منلو څخه دا لازميږي چې دغه سړی د دوو ښځو له ګېډو څخه پيدا شوی دی، يوه هغه چې دی يې ځېږولی دی، او دويمه دغه چې دی ورته مور وايي، په دغه صورت سره که څوك زيد خپل ځوی وبولې؛ نو د زيد يو پلار خو لا له پخوا څخه موجود وو، چې دی د هغه له نطفې څخه پيدا شوی دی، نو آيا د واقعيت له مخې دغه خبره ومنله شي چې زيد د دوو پلرونو څخه بېل بېل پيدا شوی دی، لکه چې داسې نه ده، نو د حقيقي مور او پلار او اولاد احکام پر دوی باندې نشي جاري کېدی، لکه چې خپلې ښځې ته د مور ويلو حکم د (تحريم) په سورت کې راځي، او د متبني (ځوی بللو) حکم وروسته له دې نه راځي، له دغو دواړو خبرو سره يې دغه دريمه خبره د تمهيد او تشريح په ډول هم واوروله، چې داسې ډېرې خبرې له ژبې او خولې څخه راووځي، چې په واقع کې حقيقت او واقعيت نه لري، لکه چې کوم غير مستقل مزاج يا دوه رګه انسان يا کوم قوي الحفظ او قوي القلب سړی يا داسې چا ته چې په يوه وخت کې د دوو مختلفو شيانو په طرف متوجه کېدی شي؛ داسې وايي چې دی د دوو زړونو خاوند دی، حال دا چې که څوك يې ټټر ورڅيري کړي او ويې ګوري؛ نو هغه به ضرور هم هغه يو زړه لري، همداسې پر خپلې مور سربېره بله ښځه مور بلل، يا برسېره پر پلار بل کوم سړی پلار نيول، يا له خپل ځوی څخه پرته بل کوم هلك ته خپل ځوی ويل په واقع کې په دغو ګردو کې قطعًا نسبت نه ثابتيږي، نو ځکه نه ښايي چې د حقيقي او مصنوعي تعلّقاتو په منځ کې ګډون او خلط وکړی شي.

ٱدۡعُوهُمۡ لِأٓبَآئِهِمۡ هُوَ أَقۡسَطُ عِندَ ٱللَّهِۚ

وبولئ تاسې دغه (ادعياء او منسوب) پلرونو د دوی ته، دغه (نسبت د دوی پلرونو د دوی ته) ډېر برابر (او غوره) دی په نزد د الله.

تفسير: يعني ښه او د انصاف خبره خو دا ده چې د هر سړي نسبت د ده حقيقي پلار ته وکړ شي، که کوم سړی کوم هلك خپل ځوی وبولي (متبني يې وګرځي)؛ نو هغه د ده حقيقي پلار نشي کېدی، د اسلام په ابتداء کې رسول الله صلى الله عليه وسلم زيد بن حارثه آزاد کړ، او خپل متبنّي يې وګرځاوه، لکه چې سم له دستوره به خلقو هغه ته «زيد بن محمد صلى الله عليه وسلم» ويل، کله چې دغه آيات نازل شول؛ ګردو خلقو «زيد بن حارثه» ورته ويل.

فَإِن لَّمۡ تَعۡلَمُوٓاْ ءَابَآءَهُمۡ فَإِخۡوَٰنُكُمۡ فِي ٱلدِّينِ وَمَوَٰلِيكُمۡۚ وَلَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ جُنَاحٞ فِيمَآ أَخۡطَأۡتُم بِهِۦ وَلَٰكِن مَّا تَعَمَّدَتۡ قُلُوبُكُمۡۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمًا ۝

پس که نه پېژنئ تاسې (ای مؤمنانو !) پلرونه د دوی؛ پس دوی وروڼه ستاسې دي په دين کې او دوستان ستاسې دي (په دين کې)، او نشته پر تاسې (هيڅ) ګناه په هغه شي کې چې خطا شوي يئ تاسې په کې (لکه چې وايئ زيد بن محمد) وليکن شته ګناه په هغه شي کې چې قصد يې وکړي زړونه ستاسې، او دی الله ښه بخښونکی د (خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: یعني که یې پلار نه وي معلوم؛ نو په هر حال ستاسې ورور او ديني ملګرى خو دى، نو په همدغو القابو سره يې يادوئ ! لکه چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم «زيد بن حارثه» ته ويل: «أنت أخونا ومولانا»، که په هېره يا ناپوهی يا غلطۍ سره يې وويل چې: فلانى د فلاني ځوی؛ نو دغه معاف دی، د خطا او نسيان ګناه په هيڅ شي کې نشته، په دغه کې هم که الله تعالى اراده وکړي؛ نو بخښي يې.

﴿ٱلنَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِٱلْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ ۖ وَأَزْوَٰجُهُۥٓ أُمَّهَٰتُهُمْ ۗ وَأُو۟لُوا۟ ٱلْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِى كِتَٰبِ ٱللَّهِ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ إِلَّآ أَن تَفْعَلُوٓا۟ إِلَىٰٓ أَوْلِيَآئِكُم مَّعْرُوفًا ۚ كَانَ ذَٰلِكَ فِى ٱلْكِتَٰبِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾﴾

(محمد د الله) نبي ډېر حقدار دی پر مؤمنانو له نفسونو د دوی، او ښځې د دغه (نبيّ الله) ميندې د دوی دي (تعظيمًا او تحريمًا)، او خاوندان د خپلوۍ ځينې د دوی ډېر وړ دي پر ځينو نورو (په ميراث کې) په کتاب (حکم) د الله کې له مؤمنينو (انصارو) او له مهاجرينو، مګر خو دا چې وکړئ (پخپل ژوند کې) له دوستانو خپلو سره څه احسان (يا د دوی لپاره وصيت وکړئ په دريمه يا لږ له هغې)، دی دغه (ميراث په ايمان او په هجرت) په کتاب(قرآن يا لوح محفوظ) کې ليکلى شوی.

تفسير: که په غور سره وليدل شي؛ د مؤمنانو په حق کې رسول الله صلى الله عليه وسلم د پلار په شان دی، بلکه له پلار څخه هم په مراتبو ډېر زيات دی، نو دغه به بېخي په ځای او صحيح وي، لکه چې د ابو داود په سنن کې د «إنما أنا بمنزلة الوالد» الحديث، او د «أبيّ بن كعب» او نورو په قرائتونو کې د ﴿ٱلنَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِٱلْمُؤْمِنِينَ﴾ آيت او د «وهو أبٌ لهم» جمله دا حقيقت څرګندوي، که د پلار په تعلّق کې فکر وکړئ؛ نو د هغه حاصل همدا راوځي چې د ځوی جسماني وجود د پلار له جسمه راوتلى دی، او د پلار طبيعي شفقت او تربيت له نورو څخه زيات دی، ليکن آيا د رسول الله صلى الله عليه وسلم تعلّق د ده له امّت سره له دې نه لږ دی؟ يقينًا د محمدي امّت ايماني او روحاني تربيت د رسول الله صلى الله عليه وسلم د لوی روحانيت يوه پلوشه او د هغه سيوری دی، او هغه شفقت او تربيت چې د نبي صلى الله عليه وسلم څخه څرګند (ښکاره) شوی دی، د مور او پلار له طرفه لا څه بلکه په ټولو مخلوقاتو کې د هغه نمونه نشي موندلی.

د همدغو حقائقو په ملحوظ په احاديثو کې راغلي دي: «هيڅ يو له تاسې نشي مؤمن کېدی څو د ده په نزد زه له پلار او ځوی او نورو ګردو انسانانو بلکه د ده له خپله ځانه څخه هم ډېر زيات ګران او محبوب نه شم».

﴿وَأَزْوَٰجُهُۥٓ أُمَّهَٰتُهُمْ﴾ «او ښځې د نبي ميندې د دوی دي»، يعني ستاسې ديني ميندې دي، په تعظيم او احترام او په ځينو نورو احکامو کې چې د هغوی لپاره د شريعت له مخې ثابت شوي وي، نه په ټولو احکامو کې.

﴿وَأُو۟لُوا۟ ٱلْأَرْحَامِ﴾ «او خاوندانو د خپلوۍ ځينې د دوی ډېر لايق دي په ځينو نورو الخ»، يعني له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره دوی خپل وطن پرېښی دی، او له خپلو دوستانو او خپلوانو څخه بېل شوي دي، رسول الله صلى الله عليه وسلم د مهاجرينو او د منورې مدينې د انصارو په منځ کې د دوو تنو په منځ کې ديني اخوّت او اسلامي وروري ترلې وه، وروسته له دې چې د مهاجرينو نور خپلوان مسلمانان شول؛ نو دلته يې داسې وويل چې: د نسبي خپلوۍ رعايت په دغه مؤاخات ړومبی او مقدّم دی، ښايي چې ميراث او نور شيان د نسبي قرابت په اساس تقسيم کړل شي، هو ! ښايي چې ښه سلوک او احسان دې له هغو ملګرو څخه هم منع نه شي.

﴿كَانَ ذَٰلِكَ فِى ٱلْكِتَٰبِ مَسْطُورًا﴾ «دی دغه ميراث او وصيت په کتاب: قرآن، لوح محفوظ کې ليکلى شوی»، يعني په قرآن کې دغه حکم د تل لپاره جاري او نافذ دی، يا به په تورات کې هم وي، يا به له کتاب څخه لوح محفوظ مراد وي.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّنَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنكَ وَمِن نُّوحٍ وَإِبْرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا ۝

او یاد کړه (ای محمده !) کله چې واخیست مونږ له (ټولو) انبیاوو څخه عهد د دوی (په «ألستُ» کې، چې هم پخپله دده عبادت کوي، او هم دې نور څما عبادت ته رابولي) او (بالخاصه) له تانه او له نوح او (له) ابراهیم او (له) موسی او (له) عیسی څوی د مریمې نه (چې عبادت د الله کوئ)، او واخیست مونږ له دغو (ټولو انبیاوو) څخه (په قسم سره) عهد محکم.

تفسیر: یعني دغه قول او اقرار چې یو به د بل تایید او تصدیق کوي، او د دین په قائمولو او د الله تعالی د پیغام په رسولو کې به له سره هیڅ قسم نقص او قصور نه کوي، په «آل عمران» کې د دغه میثاق ذکر تېر شوی دی.

لِّيَسْـَٔلَ الصَّٰدِقِينَ عَن صِدْقِهِمْ ۚ وَأَعَدَّ لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ۝

لپاره د دې چې وپوښتي (الله) له صادقانو څخه له صدق (رښتیا) د دوی، او (الله) تیار کړی دی لپاره د کافرانو عذاب دردناک.

تفسیر: یعني له قول او اقرار سره مطابق د انبیاوو پر ژبه یې خپل احکام خلقو ته ورسول، او د حجّت اتمام یې وفرمایه، بیا به له هر یوه څخه بېلې بېلې پوښتنې کوي، څو د صادقینو پر صداقت قائم پاتې کېدل ښکاره شي، او منکرینو ته د صدق پر انکار سزا ورکړه شي، ورروسته له دې نه د «الأحزاب» د جنګ واقعه يادوي، چې د رښتين رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم او د رښتینو مؤمنینو په مقابل کې د دروغجنانو منافقانو او د منکرانو څه حال او احوال شو؟ او د دوی د ظاهري ثمراتو او نتائجو ذکر کوي.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَآءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ۝

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو !) یاد کړئ تاسې نعمت د الله پر تاسې کله چې په (غزوه د احزاب کې) راغللي تاسې ته لښکرې (د کفّارو)؛ نو راولېږو مو پر دوی باد او داسې فوځونه (د ملائکو) چې (هیڅ) نه لیدلي تاسې دوی، او دی الله پر هغو (کارونو) چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی.

تفسیر: د هجرت په څلورم او پنځم کال کې د «بني نضیرو» یهودان له منورې مدینې څخه وویستل شول، چې ذکر یې د «الحشر» په سورت کې راځي، دغه فراري یهودان کور په کور او قوم په قوم وګرځېدل، او هغوی یې د اسلام او مسلمینو په خلاف ولمسول، او ګرد یې د مسلمانانو په خلاف جنګ ته مستعد او تیار کړل، او د «بني فزاره» او «غطفان» او د عربو د نورو قبائلو تقریبا (١٢٠٠٠) دولس زره لښکر سره له پوره وسلو، سامان، تجهیزاتو او لوازمو د فتح او ظفر په نشو کې مست ورتوی شول، د «بني قُریظه وو» د یهودانو یوه ټینګه او کلکه کلا د مدینې منورې په شرقي جانب کې وه، دوی پخوا له دې نه له مسلمانانو سره معاهده تړلې وه، بالآخر دوی د نضیري یهودانو په ترغیب او ترهیب هغه معاهده ماته کړه، او د متعارضینو د امداد او معاونت لپاره د مسلمانانو په خلاف ودرېدل، د مسلمانانو عمومي جمعیت ټول (٣٠٠٠) درې زره تنه وو، چې په هغه کې یو لوی تعداد منافقان وو، چې د تکلیف او سختۍ په وخت کې به یې د دروغو بهانې جوړولې، او د جنګ له میدانه به یې ورو ورو خپل ځانونه ایستل، رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه

مورد کې له مسلمانانو سره مشوره وکړه، بالآخر د پارسي سلمان رضي الله تعالى عنه په مشوره د ښار په اطرافو کې په هغو ځايونو کې چې د کفّارو د تعرّض او د حملې انديښنه وه؛ خندقونه وکنستل شو، د سختې يخنۍ وخت وو، غله هم ډېره قيمته او ډېره لږه پيدا کېده، د لوږې له سببه أصحابو رضي الله تعالى عنهم أجمعين او پخپله رسول الله مبارک صلى الله عليه وسلم هم پر خپلو ګېډو تيږې تړلې وې، مجاهدين پر دغې سختې ځمکې کې په کودال وهلو مشغول او لګيا وو، او په خپلو منځونو کې به يې په ډېر جوش او خروش سره داسې ويل:

نحـــن الذيـن بايعـوا محمـدا   على الجهاد مـا بقينا أبــدا

بالمقابل ځمونږ د لوی سردار محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم سيّد الأبرار او أفضل الأخيار له طرفه به چې هغوی هم بالذات دخندق په کنستلو کې مشغول وو؛ د دوی ځواب داسې ويلی کېده:

اللهم لا عيش إلا عيش الآخرة   فاغفر للأنصار و المهاجرة

کله چې خندق تيار شو؛ نو اسلامي مجاهدين د متعارضينو په مقابل کې په خپلو سنګرونو او مورچو کې ټينګ ودرېدل، تقريبًا تر پنځه ويشتو ورځو پورې دواړه فوځونه سره مخامخ پراته وو، او د دغو دواړو قومونو په منځ کې خندق حائل وو، سره له دې چې د کفّارو تعداد ډېر زيات وو، خو د دوی له لاسه ونشو چې له خندقه تېر او پر ښار عمومي هجوم راوړي، مګر له لرې ځنې به يې غشي ويشتل، او کله کله به د فريقينو مخصوص ځلميان د مبارزې په ډګر کې هم سره وتل، د مشرکينو او د بني قريظه وو د يهودانو په منځ کې مسلمين د محصورينو حيثيت درلود، خو سره له هغه دوی ټولې ښځې او ووړکي د ښار په مضبوطو او محفوظو انګړونو کې خوندي کړل، او دوی پخپله په ډېر شجاعت او استقامت سره د ښار محافظت او مدافعت کاوه، بالآخره د «نعيم بن مسعود الأشجعي» رضي الله تعالى عنه د يوه عاقلانه او لطيف تدبير په اثر د مشرکينو او د بني قريظه وو د يهودانو په منځ کې اختلاف او مشاجره واقع شوه، له بل طرفه د کفّارو په زړونو کې د الله تعالى د غير مرئي فوځونو له لوري وېره او رُعب وغورځاوه شو، په همدغه ضمن په يوه شپه کې يوه سخته ويرونکې سيلۍ راوالوته، چې د هغې په اثر د دوی ټولې خيمې او کېږدۍ وشلېدلې، او له ځمکې ځخه وشکولې شوې، او ډېرې لرې ولوېدلې، د دوی ګرد ښاروي او حيوانات توري شول، اورونه يې مړه او ديګونه او لوښې يې په بل مخ نسکور او ګرد سره مات او ګډوډ شول، شګې به په داسې شدّت سره الوتلې چې د دوی سترګې، خولې، پوزې او غوږونه ترې ډک پک شول، بالجمله دکفارو دغه عظيم الشأن لښکر چې تر (۲۴۰۰۰) تنو ځلميانو پورې رسېدل؛ په تېښته او فرار مجبور شول، او ګرد ناامېده بېرته ستانه شول: ﴿وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا﴾ دغه جنګ ته د «أحزاب» يا د «خندق» جنګ وايي، د سخت برودت او سختو لوږو په وخت کې داسې خندق کنستل او د دغومره دښمنانو په مقابل کې په مېړانه سره ټينګ ودرېدل داسې اوضاع او حالات وو، چې د منافقانو د زړونو پټې خبرې يې ښکاره کړې، او د مؤمنينو ثبات او استقامت په ښه شان سره تثبيت شو، په همدغه جنګ کې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې: ورروسته له دې نه به بيا کفّار پر مونږ تعرّض نه کوي، بلکه بالعکس مونږ به پر هغو هجوم وروړو، لکه چې همداسې هم وشول.

إِذْ جَآءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ

(ياد کړئ) کله چې راغللې (لښکرې د کفّارو) تاسې ته له پاسه (جانبه) د تاسې، او له ښکته (جانبه) د تاسې.

تفسير: يعني د منورې مدينې په شرقي جانب چې جګ (وچت) دی، او له غربي جانبه چې ښکته دی.

وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا ۝١٠

او کله چې کږې خږې شوې سترګې (له ډېرې وېرې)، او ورسېدل زړونه چنغړکو ته (له ډېره خوفه)، او ګمانونه کول تاسو پر الله راز راز ګمانونه.

تفسیر: یعني له ډېره دهشته او حیرته سترګې رډې بلېږ پاتې شوې، او د خلقو اشکال او بڼې والوتې، د دوستی او خپلوی مدّعیانو به ځانونه پټول، او له سترګو ځنې به یې ځان ګوښې کاوه، او ورسېدل زړونه چنغړکو بیخونو د مریو ته، یعني له ډېر خوف او هراسه زړونه لړزېدل، او داسې زور او شدّت سره له خپله ځایه غورځېدل، لکه چې د ستوني له لارې د باندې راوتل، او ګمانونه وکړل تاسو پر الله تعالی راز راز ګمانونه، یعني یو به په یو شي پوهېده، او بل به بل شی اټکلاوه، مسلمانانو به داسې ګڼل چې دا ځلې یو بل قسم سخت امتحان راباندې راغلی دی، ګورو چې مونږ ته په دغه آزموینه کې څه راپېښېږي؟ ناقص الایمان کسانو به داسې ګڼل چې اوس له دغې پېښې څخه ځمونږ ژوندي وتل سخت او مشکل دي، د منافقینو له احوالو خو له سره پوښتنه مه کوئ، چې هغوی په څه حال کې وو؟ د منافقینو مقولې وروسته راځي:

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ۝١١

په دغه وخت کې وازمویلی شول مؤمنان، او وخوځولی شول په خوځولو سختو سره (له ډېرې وېرې).

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم «حُذیفة رضي الله تعالی عنه» ولېږه، څو د دښمن صحیح احوال راوړي، د دغې واقعې مفصله قصه دې په حدیث کې ولوستله شي، څو د دغه تردّد او تذبذب او اندېښنې د کیفیت اندازه ترې وشي، دلته د هغې د ترجمې ګنجایش نشته.

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ۝١٢

او (یاد کړه هغه وخت) کله چې وویل منافقانو او هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د نفاق) وو چې: نه ده وعده کړې له مونږ سره الله او د هغه رسول مګر په غرور تېرایستلو سره.

تفسیر: ځینو منافقینو به داسې ویل چې: محمد صلی الله علیه وسلم به داسې دعوې کولې چې ځما دین تر مشرقه او مغربه خور او منشورېږي، او د روم، پارس او صنعا بنګلي او ماڼۍ ماته راکړی شوي دي، حال دا چې اوس مسلمانان د اودس د تجدید لپاره هم له خپلو سنګرونو څخه نشي وتلی، هغه وعدې چېرې لاړې؟ شاه صاحب فرمایي: «مسلمانانو ته ښایي چې اوس هم د ناامیدۍ په وخت کې د بې ایمانی خبرې ونه کړي !».

وَإِذْ قَالَت طَّائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ

او کله چې وویل یوې طائفې له دغو (منافقانو) چې ای اهل د یثربه (مدینې).

تفسیر: «یَثرِب» د طیبې مدینې قدیمي نوم وو، کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه ځای ته تشریف راوړ؛ د یثرب نوم په «مدینة النبي» سره تبدیل شو.

لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا ۚ وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ ۛ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ ۖ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾

نشته ځای (د هستوګنې) تاسې ته؛ پس بېرته وګرځئ، او اذن (د بېرته تللو) غواړي يو فريق ډله له دوی له نبي، وايي چې: بېشکه کورونه ځمونږ تش پراته دي (له سړيو)، حال دا چې نه دي تش پراته کورونه د دوی، نه لري اراده (په دغه تګ سره) مګر د تېښتې (له جنګه).

تفسير: يعني ګرد عرب ځمونږ دښمنان شول، او ځمونږ لپاره هيچېرې د توقّف او د هستوګنې ځای پاتې نشو، تول له اسلامي لښکر جلا او خپلو کورونو ته لاړ شئ! رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د اسلامي مجاهدينو د باندې ولاړ وو، او د ښار د مضبوطو او محفوظو انګړونو په مزيد تأمين او تحکيم او په هغو کې د ښځو او ووړکو په خوندي کولو او ځای په ځايولو کې مشغول وو، په دغه وخت کې به دغو منافقينو داسې پلمې او بهانې سره کولې؛ چې ځمونږ کورونه د باندې په ډاګ ميدان کې پراته دي، مونږ له دې نه ويرېږو نه چې غله ځمونږ په کورونو ولوېږي، او ځمونږ ګرد مال او شته به تالا او لوټ يوسي، دغه محض د دروغو بهانې او پلمې وې، او له داسې خبرو څخه د دوی مقصود دا وو چې په کوم چل او فرېب سره خپل ځان د جنګ له ميدانه وباسي، لکه چې هومره سړيو چې له محمد صلى الله عليه وسلم څخه اجازه وغوښتله؛ دوی هغو ګردو ته اجازه ورکړه، او د مرخصينو د تکثير او تزييد هيڅ پروا يې ونه کړه، له ځينو روايتونو څخه داسې معلومېږي چې فقط درې سوه نفوس له دوی سره باقي پاتې شول.

وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِم مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾

او که راننه ايستی شي پر دوی (دغه کفّار په مدينه کې او ترې چاپېر شي) له اطرافو د دغې (مدينې)، بيا طلب کړل شي ترې فتنه (شرک يا له مسلمانانو سره جنګ)؛ نو خامخا رابه شي دوی هغې (فتنې) ته، او ځنډ به ونه وکړي په دغې (قبول د فتنې) کې مګر لږ.

تفسير: يعني منافقان د دروغو حيلې او بهانې جوړوي، فرض يې کړئ که دغه کسان په ښار کې هم وی، او کوم يو دښمن د دې خوا يا د هغې خوا راشي، يا پر دوی ورتوی شي، او له دوی څخه داسې يوه مطالبه وکړې، چې د اسلام دغه دين پرېږدئ، چې تاسې ظاهرا هغه منلی دی، يا ورته وويل شي چې: راځئ چې له مسلمانانو سره وجنګېږو، نو دوی سمدلاسه د جنګ او فتنې او فساد اچولو لپاره ولاړ او تيارېږي، او په دغه وخت کې د دوی دغه مکر او فرېب او دروغ په ښکاره ډول سره ظاهرېږي، څکه چې على الفور دوی د کفّارو د هغو مطالباتو د تعميل لپاره خپلې ملاوې ترې، او د دوی مرستې او تاييد ته چټ پټ ودرېږي، نه به د خپلو کورونو د خالي کېدو او بې سر پرستۍ او د ساتلو عذر وړاندې کوي، او نه د هغو د غلا او لوټېدلو او په تاراج تللو څخه څه انديښنه کوي، ماسوا له هغه توقّفه چې په دغو مذاکراتو او د وسلې په اخيستلو کې واقع شوی دی.

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ ۚ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقيق وو دوی چې وعده يې کړې وه له الله سره پخوا له دې نه چې وبه نه ګرځوي (په جنګ کې) شاوې خپلې (او نه به تښتي)، او دی عهد د الله پوښتېدلی شوی.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي چې: «وروسته د احد له جنګه منافقانو اقرار کړی وو، چې بيا به مونږ داسې يو حرکت ونه کړو»، د دغه مخالفت پوښتنه به الله تعالى له دوی څنې وکړي، چې ستاسې هغه قول او اقرار چېرې لاړ؟.

قُل لَّن يَنفَعَكُمُ الْفِرَارُ إِن فَرَرْتُم مِّنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذًا لَّا تُمَتَّعُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې له سره به نفعه نه رسوي تاسي ته تېښته كه چېرې وتښتئ تاسې له مرګه يا له قتله، او كله چې وتښتېدئ؛ نو ژوندي به پاتې نه كړی شئ مګر لږ (مدّت).

تفسير: يعني د هر چا په قسمت كې چې مرګ دی؛ هغه هيڅېرې په تښتېدلو سره له مرګه ځان نشي ژغورلی، د الله تعالی قضا هر چېرې انسان ته رسيږي، او كه اوس مرګ ستاسې لپاره نه وي مقدر؛ نو له ميدانه څخه تښتېدل بېكاره دي، آيا دوی د جنګ په ميدان كې ټول وژل كيږي؟ او فرض يې كړئ كه د جنګ له ميدان وتښتئ؛ نو بيا به له مرګه مأمون يئ؟ آيا دغه مأمونيت به تر څو پورې وي؟ بالآخر مرګ خو راتلونكی دی، كه اوس رانشي؛ نو څه موده وروسته خو خامخا راتلونكی دی، خو معلوم نه دی چې په څومره ذلّت او خوارۍ سره به راځي؟.

قُلْ مَن ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُم مِّنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ۚ وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ
اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) څوك دی هغه (ذات) چې وساتي تاسې له (عذابه) د الله كه چېرې وفرمايي الله په تاسې باندې د بدۍ (هزيمت)، يا اراده وفرمايي په تاسې باندې د رحمت، نصرت، او نه به مومي دوی خپلو ځانونو ته بې له الله كوم دوست (نافع) او نه كوم مددګار (دافع د ضرر).

تفسير: يعني د الله تعالی اراده هيڅ يو زور او طاقت نشي ګرځولی، نه كومه حيله او تدبير د هغه په مقابل كې كار كولی شي، انسان ته لازم دي چې پر پاك الله توكل وكړي، او په هر حال د الله تعالی د مرضۍ غوښتونكی وي، كه نه د دنيا نېكي يا بدي، سختي يا نرمي خو يقينًا رسېدونكي دي، نو بيا د الله تعالی د احكامو په تعميل او د ده په لار كې به ولې انسان خوف، وېره او ډار له خپله ځانه ښكاره كړي؟، او په لازمه وخت كې ولې ځان ترې ببل او لرې كړي؟، او په لوی لاس خپل عاقبت خراب كړي، او له تكليفه څخه هم خپل ځان خلاص نشي كړی.

قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا ۖ وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٨﴾

په تحقيق ښه معلوم دي الله ته منع كوونكي (له جهاده) له تاسې او ويونكي ورونو خپلو ته (چې) راشئ څمونږ په لوري (چې آرام وكړئ)، او نه راځي دوی جنګ ته مګر لږ (كله نه كله).

تفسير: يعني د ريا له سببه يا له شرم او ننګ او د نورو په ترهيب او ترغيب كله كله د جنګ ميدان ته راځي، او د نورو حقيقي مجاهدينو په څنګ كې ودريږي، كه نه عمومًا دوی پخپلو كورونو كې او په خپل عيش او عشرت، مزو او چړچو كې مشغوليږي، او خپلو نورو عزيزانو او خپلوانو ته چې صادق مسلمانان دي؛ هم وايي چې جهاد ته مه ځئ ! او دوی جهاد ته له وتلو څخه منع كوي.

أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ

بخيلان دي (په اعانت له تاسې سره او انفاق) پر تاسې.

تفسير: يعني د مسلمانانو د امداد او معاونت څخه ځان ساتي، او د دوی له هر قسم همدردۍ او خير غوښتلو او خير رسولو څخه بخل كوي، هو ! كه غنيمت مواقع راشي؛ نو د ډېر حرص او طمع لامله غواړي چې بل هيڅا ته دې هيڅ

شی ورنه کړه شي، او دغه ګرد مال او غنیمت دي يواځې څمونږ برخه شي، او په همدغه امید او هیله ځيني په جنګونو کې هم حسب الظاهر شرکت کوي.

فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَإِذَا ذَهَبَ
الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ۚ

پس کله چې راشي وېره (د دښمن)؛ نو وبه وینې ته دوی ګوري به دوی تاته (وېریدونکي) چې چاپېر به چورلي (ګاتي د) سترګو د دوی په شان د هغه انسان چې بیهوشي راوستلې شوي وي پر هغه له (وجه د سکراتو د) مرګه، پس بیا کله چې لاړه شي دغه وېره (او تول شي غنائم)؛ نو ضرر دررسوي دوی تاسې ته په ژبو تېرو سره په دغه حال چې بخیلان (حارصان) وي په خیر (او لاس اچوي په غنیمت).

تفسیر: یعنې د سختی او تنګسی په وخت کې د رفاقت څخه ځانونه بېرته واپس کوي، او له ډېرې وېرې یې ساه راخیژي، وروسته له برې او فتح راځي، او له خپل ځانه خبرې جوړوي او خپل شجاعت او مېړانه ښکاره کوي، او له ډېر حرص او طمعې د غنیمت پر اموالو پرمخي نسکور لوېږي، یا یې دا مطلب چې د اسلام او مسلمانانو پر خلاف په طعنو او تشنیعو کې خوله سپړي او ژبه کوي.

أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾

دغه (کسان د جنګ ګیډران او د ولجې زمریان) ایمان یې نه دی راوړی (په اخلاص سره) پس خراب (باطل) کړل الله عملونه د دوی، او دی دغه (ابطال د اعمالو) پر الله آسان.

تفسیر: یعنې تر څو پر الله تعالی او رسول الله ایمان رانه وړي؛ د دوی هیڅ یو عمل نشي مقبول واقع کېدی.

يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا ۖ وَإِن يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُم بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ
عَنْ أَنبَائِكُمْ ۖ

ګمان کوي (دغه منافقان) پر لښکرو (د کفّارو) چې نه دي تللي (بېرته په ماتې)، او که چېرته بیا راشي لښکر د (کفّارو جنګ ته)؛ نو دوست ګڼي (منافقان) دا چې کاشکې دوی اوسیدونکي وي په (لرېو کلیو د) اعرابو کې، چې پوښتنې به یې کولې (له لرې) له (احوالو) خبرونو ستاسې.

تفسیر: یعنې د کفارو لښکرې ناکامه بېرته لاړې، لیکن دغه وېریدونکي منافقان لا تر اوسه هم نه دي متیقن چې هغوی ماتې موندلې ده، او فرض یې کړئ ! که د کفارو افواج بیا بېرته وګرځي، او پر مسلمانانو حمله او یرغل وکړي؛ نو د دوی همدغه هیله او تمنّا وه که وروسته له دې نه د جنګ تر ختمه پورې بیخي په ښار کې هم ونه اوسیږي، او چېرته کوم کلي ته ولاړ شي، او هم هلته لرې ناست نندارې وکړي، او له تلونکیو او راتلونکیو څخه پوښتنې وکړي، چې مسلمانان څه حال لري؟ او د جنګ نخچه او وضعیت څرنګه دی؟.

وَلَوْ كَانُوا فِيكُم مَّا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾

او که چېرې وئ (دغه منافقان) په تاسې کې نو جنګ به یې نه وو کړی دوی مګر لږ (لپاره د ریا).

تفسير: يعني د خولې پر خبرو کې ستاسې خير غوښتنه په ظاهري ډول سره ښکاره کوي، او په جنګ کې زيات کار نه کوي، او تش د مجبوريت او ضرورت لامله چې نوم يې وشي په جنګ کې شرکت کوي.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾

خامخا په تحقيق ده تاسې ته په رسول الله کې اقتداء غوره نېکه لپاره د هغه چا چې وي دی چې ډاريږي د الله (او اميد لري د رضاء او د لقاء يې) او د ورځې وروستنۍ (د قيامت)، او يادوي الله ډېر (هم په خوله، هم په زړه، هم په راحت، هم په زحمت).

تفسير: يعني رسول الله ته وګورئ ! چې په دغو سختيو کې څرنګه ثبات لري، حال دا چې له ګردو څخه د زياتې انديښنې او فکر زور پر دوی لوېږي، مګر امکان نه لري چې لږ څه د دوی په استقامت کې تزلزل واقع شي، هغه خلق چې د الله تعالى د رضاء او لقاء هيله من او د آخرت د ثوا ب د حصول اميدوار دي، او په کثرت سره د الله تعالى په ذکر او ياد کې مشغول دي؛ د هغوی لپاره د رسول الله ذات ډېر ښه نمونه ده، ښايي چې دوی په عباداتو، معاملاتو، مأکولاتو، مشروباتو، ملبوساتو، بلکه په هر حرکت او سکون او ناسته او ولاړه کې د دغه جامع الصفات ذات د قدم پر نقش حرکت وکړي ! او په همت او شجاعت د دوی د عمل د طرز متابعت وکړي ! او په ښه شان سره يې زده کړي !.

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَٰذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ۚ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾

او کله چې وليدل مؤمنانو لښکرې (د کفّارو) نو وويل (مؤمنانو) دا هغه دي چې وعده کړې ده له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله د نصرت)، او رښتيا ويلي وو الله او رسول د (الله په وعده کې)، او زيات نه کړ دغو (لښکرو د کفارو) مؤمنانو ته مګر ايمان او تسليم (احکامو د الله ته).

تفسير: يعني کله چې پخو مسلمانانو وليدل چې د کفارو افواج سره يو ځای شوي دي، او له څلورو خواوو څخه پر مونږ راتوييږي؛ نو د دې په ځای چې وارخطا شي، د دوی يقين او باور د الله تعالى او د رسول الله پر وعدو لا زيات شو، او دوی به داسې ويل چې: دغه خو هم هغه منظره ده چې د هغه خبر الله تعالى او رسول الله پخوا له دې نه ورکړی وو، او د ده په متعلق د الله تعالى وعده لا له پخوا څخه شوې وه، لکه چې (د البقرې سورت په (۲۶) رکوع (۲۱۴) آيت کې) يې فرمايلي دي: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّىٰ يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَىٰ نَصْرُ اللَّهِ ۗ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾ او (د ص د سورت په (۱) رکوع (۱۱) آيت (۲۳) جزء کې يې چې مکي دی) فرمايلي دي: ﴿جُنْدٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ﴾.

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ۖ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾

ځينې له مؤمنانو څخه (داسې) سړي دي چې رښتيا کړې يې ده هغه خبره چې عهد کړی وو دوی له الله سره په هغې باندې (چې ثبات، استقامت في القتال دی)، پس ځينې له دوی هغه دي چې تر سره يې کړ نذر خپل (چې مړ شو يا شهيد)، او ځينې له دوی هغه دي چې انتظار کوي (دغه مرګ يا شهادت ته)، او بدل يې نه کړ (عهد خپل يو ذره هم) په بدلولو سره.

تفسير: يعني هغه وعده چې منافقينو كړې وه، او د هغې ذكر په پخواني ركوع كې په دغو الفاظو سره شوى وو: ﴿وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ﴾ هغه يې ماته كړه، او په ډېرې بېحيايۍ او بې شرمۍ سره د جنګ له ميدانه په ښتګ شول، پر عكس د دوى ډېر زيات داسې پاخه مسلمانان هم شته چې هغو خپل عهد او پيمان په صداقت او امانت پاى ته ورسوه، او د ډېرو زياتو سختيو په اوقاتو كې هم د دين له حمايته او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له نصرته، او د مسلمانانو له رفاقته يو قدم هم بېرته پاتې نه شول، كوم عهد او پيمان او ژبه چې دوى د الله جل جلاله او رسول الله صلى الله عليه وسلم سره كړې وه؛ د غره په شان پرې ټينګ ولاړ وو، له دوى نه خو ځينې كسان هغه دي چې خپله ذمه واري يې پوره كړې وه، يعني په جهاد كې د شهادت په درجه نائل شوي دي، لكه د «بدر» او «احد» شهداء چې په دوى كې د أنس بن النضر رضي الله تعالى عنه قصه ډېره مشهوره ده، او زيات مسلمانان هغه دي چې په ډېره مينه او اشتياق سره د في سبيل الله موت په انتظار كې دي، په هر حال دغه دواړه قسمه مسلمانان چې د الله په لاره كې يې ځان قربان كړى دى، يا د شهادت مشتاق دي؛ د خپلو عهدو او پيمانونو پوره حفاظت يې كړى دى، او له خپلو خبرو څخه يې د يوې ذرې په اندازه هم تجاوز نه دى كړى.

لِّيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِن شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٢٤﴾

لپاره د دې چې جزاء وركړي الله رښتينو ته په (سبب د) رښتينى د دوى، او په عذاب به كړي منافقان كه اراده وفرمايي (د تعذيب يې)، يا رجوع په رحمت سره وكړي پر دوى (چې ايمان راوړي)، بېشكه چې الله دى ښه بخښونكى (د خطيّاتو) ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: يعني هغو ته چې په خپل عهد باندې ټينګ ولاړ وو، او په خپل قول او اقرار كې رښتين پاتې شوي دي، پر دغه رښتيا ټينګ پاتې كېدلو بدل به ورسيږي، بد عهد او منافقانو ته كه اراده وفرمايي؛ سزا وركوي، او كه اراده وفرمايي؛ د توبې توفيق ور په برخه كوي او معافوي يې، او دغه د الله تعالى له مهربانۍ څخه بعيد نه دى.

وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا ۚ

او بېرته وشړل الله (له مدينې نه) هغه كسان چې كافران شوي وو (په ماتې بې له جنګه) سره له قهره خپله (ډك زړونه) چې ونه موند هيڅ خير (برى پر مؤمنانو).

تفسير: يعني د كفارو افواجو سره له ذلت او ناكامۍ په دغه حال كې چې له ډېره قهره او غوصې به يې غاښونه چيچل؛ د جنګ ميدان پرېښود، او بېرته خائب او خاسر خپلو كورونو ته لاړل، هو ! د عمرو بن عبدِوُدّ په شان د كفّارو ډېر نوميالي چې خلقو به ده ته د يو زرو سورو په شان اهميت وركاوه؛ په دغه جنګ كې د سيدنا علي رضي الله عنه په توره ووژل شو.

وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾

او كفايت وكړ الله مؤمنانو ته د جنګ كولو (په امداد د پرښتو)، او دى الله قوي ښه زورور (په انفاذ د احكامو) ډېر زبردست (په هر چا او په هر شي).

تفسير: يعني له مسلمانانو سره د عمومي جنګ او جګړې وار ونه رسېد، الله تعالى په خپل قدرت سره ډېره سخته سيلۍ پر دوى مسلطه كړه، او د پرښتو لښكر يې ورولېږه، او داسې آثار يې پيدا كړل چې كفار په خپل سر وارخطا او پرېشان شول، او فرار يې پر قرار اختيار كړ، د پاك الله د زورور او زبردست قوّت په مقابل كې څوك ودرېدى شي !؟.

وَأَنزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُم مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِن صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾

او راکوز کړل (الله) هغه کسان چې کومک یې کړی وو له دغو (ډلو د احزابو) سره له اهل د کتابه (چې بني قريظه وو) له کلاګانو د دوی، او وغورځوله (الله) په زړونو د دوی کې وېره (د رسول الله او د مؤمنانو)، یوه ډله وژله تاسې، او بندي کوله به تاسې بله ډله.

تفسیر: دغه د بني قُريظه وو يهودان دي چې د منورې مدينې په شرقي جانب کې د دوی يوه ټينګه او مضبوطه کلا وه، او دوی لا له پخوا له مسلمانانو سره د روغې معاهده درلوده، ليکن دغه د احزابو په جنګ کې (د حُيي بن أخطب) په اغواء او لمسونه دوی هغه ګرد معاهدات نقض کړل، او د مشرکينو په امداد ودرېدل، کله چې د قريشو کُفّار عاجز او ناچاره شول، او بېرته لاړل؛ نو بني قُريظه په خپلو ټينګو او مضبوطو کلاوو کې ننوتل، او دروازې يې کلکې وتړلې، کله چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم د احزابو له جنګه فارغ شو، او په غسل مشغول وو؛ جبرئيل عليه السلام تشريف راووړ، حال دا چې د جبرئيل عليه السلام پر څېره هم د دوړو او غبار آثار وو، او ويې ويل: يا رسول الله ! تاسې له خپل ځان وسلې ايسته کړي دي، حال دا چې پرښتې لا هم هغسې مسلحې پخپلو وظايفو کې مشغولې دي، الله تعالى حکم درکوي چې پر بني قُريظه وو دې حمله وکړه شي !، فوراً منادي وشوه، چې «د بني قريظه وو عهد ماتوونکيو يهوديانو باندې د يرغل (حملې) وروړلو حکم دی !»، نو اسلامي افواجو په منتهى سرعت سره د دوی کلاوې تر محاصرې لاندې ونيولې، دغه محاصره تر څلورويشتو يا پنځه ويشتو ورځو وه، بالآخر محصورين ناطاقته شوه، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور د پيغامونو په لېږلو يې شروع وکړه، بالآخر د دوی له طرفه دغه خبره ومنله شوه، چې «مونږ له خپلو کلاوو څخه د باندې راووځو او د «اوس» د قبيلې مشر سعد بن معاذ رضي الله تعالى عنه خپل منځګړی حَکم او منصف دروو، ځکه چې هغه د دوی حليف وو، هر هغه فيصله چې سعد څمونږ په نسبت صادره کړه؛ مونږ يې منو»، د دوی دغه خبره رسول الله صلى الله عليه وسلم هم ومنله، لنډه يې دا چې سعد رضي الله تعالى عنه تشريف راووړ، د يوه مسلم حَکم په حيثيت يې فيصله وکړه چې: «د بني قريظه وو ګرد جنګي ځلميان دې ووژلی شي ! او ښځې او ووړکي دې ټول د مريبتوب په قيد کې ونيولی شي !»، سم له دغې فيصلې سره څو سوه ځلمي يهودان ووژل شول، او څو سوه ښځې او ووړکي قيديان شول، او د دوی پر املاکو او اموالو مسلمانانو قبضه وکړه.

وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطَئُوهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢٧﴾

او په ميراث يې درکړه تاسې ته ځمکه د دوی او کورونه د دوی او مالونه د دوی او هغه ځمکه چې نه وه پايمال کړې تاسې هغه (په ځغلولو د اسونو سره)، او دی الله پر هر څيز باندې ښه قادر.

تفسير: دغه ځمکه چې منورې مدينې ته نژدې ده؛ په لاس ورغله، رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه پر مهاجرينو باندې تقسيم کړه، او په دغه سره د دوی د معاش وسيله پيدا شوه، او د دوی د ژوندون بار د انصارو له اوږو څخه لرې شو، له نورو ځمکو څخه مراد د خيبر ځمکې دي چې له دغې واقعې څخه دوه کاله وروسته د مسلمانانو په لاس ورکړې شوې، او په هغو سره نبوي اصحاب خوشاله شول، ځيني وايي چې: بله ځمکه معظمه مکه ده، ځيني ترې د پارس او روم ځمکې مرادوي، چې وروسته له رسول الله صلى الله عليه وسلم د راشدو خلفاوو رضي الله تعالى عنهم أجمعين په لاس فتحه شوې، ځيني وايي: تر قيامت پورې هومره ځمکې چې د مسلمانانو په لاس فتحه کيږي؛ هغه ګردې په دې کې شاملې دي، والله أعلم.

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ
وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَإِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ
لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

ای نبي ! ووايه ته ښځو خپلو ته ! كه چيرې يئ تاسي چې غواړئ همدغه ژوندون لږ خسيس او ښايست رونق د هغه؛ پس راشئ چې څه فايده دروروسوم تاسي ته، او خوشې كړم تاسي په خوشي كولو نيكو سره. او كه يئ تاسي چې اراده لرئ د الله او د رسول د (الله) او د كور د آخرت (او د نعمتونو د جنّت)؛ پس بېشكه الله تيار كړى دى لپاره د نيكي كوونكيو (ښځو) له تاسي نه اجر ډېر لوى.

تفسير: د رسول الله صلى الله عليه وسلم مطهّراتو ازواجو كله چې وليدل ټول خلق ماړه شول؛ نو ويې غوښتل چې ښايي ځمونږ د ژوندون وسائل هم په ښه صورت سره شي !، نو له دوى څخه ځينو بيبيانو له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره په دغه مورد كې خبرې اترې وكړې، او ترې ويې غوښتل چې ځمونږ د مزيدو نفقو او سامانونو تهيه وفرمايې !، څو مونږ هم لكه د نورو مسلمانانو په شان په عيش سره ژوندون وكړى شو، پر رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه خبره شاقه تېره شوه، او قسم يې ياد كړ چې تر يوې مياشتې پورې به د هيڅ يوې بي بي كره نه ورځي، مسجد ته قريب په يوې پاسنى كوټه (مشربه) كې دېره شو، صحابه له دغه وضعيت څخه مضطرب شول، ابو بكر رضي الله تعالى عنه او عمر رضي الله تعالى عنه سره زياته انديښنه د دوى د لوڼو بي بي عائشه رضي الله تعالى عنها او بي بي حفصه رضي الله تعالى عنها وه، چې هغوى رسول الله صلى الله عليه وسلم له خپلو ځانونو خپه او غمجن نه كړې، او بالوسيله خپل دين او دنيا دواړه له لاسه ور نه كړي، دوى دواړه پر هغوى دواړو په قهر شول، او په خپلو خطاوو يې ويوهولې، بيا د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره يې د انُس او د بې تكلفى څه خبرې او اترې وكړې، څو د رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارك طبيعت لږ څه خوښ او منشرح شو، بالآخره يوه مياشت وروسته دغه د تخيير آيت نازل شو، يعني خپلو ښځو ته په صافو الفاظو سره وواېه چې: له دوو خبرو څني ښايي دوى يوه خبره ځان ته غوره او اختيار كړي، كه دوى دنيوي عيش او عشرت غواړي؛ نو دوى ته وواېه چې: ځما او ستاسي ژوندون سره سخت او مشكل دى، نو راځئ چې په شرعي طريقه سره تاسي ته طلاق دركړم، او كه د الله تعالى او د رسول الله خوښې او د آخرت د اعلى مراتبو طالبات يئ؛ نو د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د پاتې كېدلو له سببه به هغه دررسيږي.

له دغه ځني به نور څه ښه شي وي چې په جنت كې له ګردو څني به اعلى او ارفع مقام كې له سيّد الأنام صلى الله عليه وسلم سره اوسيږي !، د دغه آيت له نزوله وروسته رسول الله صلى الله عليه وسلم كور ته تشريف يووړ، او ړومبى يې د الله تعالى دغه حكم بي بي عايشې صديقې رضي الله تعالى عنها ته واوراوه، دې د الله او د رسول الله مرضي ځان ته غوره كړه، وروسته له هغه نورو ګردو ازواجو هم داسې وكړه، او د دنيا د عيش او عشرت تصوّر يې له خپلو زړونو څخه وويست.

يَانِسَاءَ النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ۚ وَكَانَ
ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

ای ښځو د نبي ! هر څوك چې راشي له تاسي په يوه كار ناكاره ښكاره (چې دغه عصيان دى له رسول الله نه)؛ نو دوچنده به كړ شي هغې ته عذاب په دوچند (د عذاب د نورو ښځو)، او دى (دوچندي عذاب) پر الله اسان.

تفسیر: د لویانو غلطي هم لویه وي، که بالفرض له تاسي ځني له کومي يوې د بد اخلاقی کوم فعل صادر شي؛ نو هغه سزا چي نورو ته پر هغه عمل ورکوله کيږي، د هغه دوچنده تاسو ته درکوله کيږي، او دا کار الله تعالى ته اسان دی، یعني ستاسي وجاهت او د زوجيت نسبت د الله تعالى د عقوبت څخه له سره څه ممانعت نشي کولی.

وَمَن يَقْنُتْ مِنكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُّؤْتِهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ۝٣١

او هر څوک چي (تل) اطاعت وکړي له تاسي الله او رسول د (الله) ته، او عمل کوي د نېکيو؛ نو ور به کړو مونږ هغي ته اجر د هغي دوه کرته (دوه مثله د ثواب د نورو ښځو)، او تيار کړی دئ مونږ هغي ته رزق روزي نېکه (زیاته په جنّت کي).

تفسیر: یعني پر نېکی او اطاعت هغومره اجر چي نورو ته وررسيږي؛ د هغه دوچنده تاسي ته دررسيږي، او مزيد پر هغه یوه خاصه روزي او عزّت به هم درعطاء کيږي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «له دغي لويې درجې سره لازمه ده چي دنېکی ثواب دوچنده او د بدی عذاب هم دوچنده وي»، پخپله رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يې فرمايلي دي: ﴿إِذًا لَّأَذَقْنَٰكَ ضِعْفَ ٱلْحَيَوٰةِ وَضِعْفَ ٱلْمَمَاتِ﴾ (۱۵ جزء د اسراء سورت (۸) رکوع (۷۵) آيت).

يَٰنِسَآءَ ٱلنَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ ٱلنِّسَآءِ

ای ښځو د نبي ! نه يئ تاسي لکه يو تړولکی (په شان د تړولکي د محمدي امت) له ښځو.

تفسیر: یعني ستاسي حثيثيت او مرتبه د عامو ښځو په شان نه ده، ځکه چي تاسي د الله تعالى له جانبه د سیّد المرسلين صلى الله عليه وسلم د زوجيت لپاره انتخاب او غوره شوي يئ، او تاسي يي امّهات المؤمنين ګرځولي يئ، نو که د تقوی او طهارت ډېره ښه نمونه شئ لکه چي له تاسي څخه همدغه صفات او ستاينه متوقعه ده؛ نو د هغه وزن به د الله جل جلاله په دربار کي ډېر زيات وي، او که بالفرض کوم بد حرکت له تاسي څخه څرګند شي؛ نو په هم هغه تناسب سره د هغه سزا به هم زياته درنه وي، او ډېر زيات قبيح ګڼلی کيږي، الغرض که د فضائلو خوا وي يا د رذائلو خوا، په دواړو کي ستاسي وضعيت له نورو عامو مؤمناتو څخه جلا او ممتاز دی.

إِنِ ٱتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِٱلْقَوْلِ فَيَطْمَعَ ٱلَّذِى فِى قَلْبِهِۦ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ۝٣٢

نو که چېري پرهېزګاري کوله تاسي؛ پس مه کوئ نرمي په ویلو کي پس (که پسته خبره تاسي وکړه)؛ نو په طمع کي به پرېوځي هغه څوک چي په زړه کي يې رنځ وي (د نفاق يا د فجور)، او ووايئ تاسي خبره ښه.

تفسیر: یعني که تقوی او د الله جل جلاله وېره پخپلو زړونو کي لرئ؛ نو له پردیو سړیو سره چي خبرې اترې کوئ چي د هغه ضرورت خصوصًا أمهات المؤمنين ته على الأكثر پیښيږي؛ په پستي او زړه وړونکي لهجي سره يي مه کوئ !، بلا شبهه د ښځو په خبرو کي الله په طبيعي ډول سره يو طبيعي پوستوالی، نزاکت او لطافت ايښی دی، ليکن د پاکو مطهراتو، متقیاتو ښځو شان او صفت ښايي داسي وي چي حتى المقدور د اجانبو سړیو سره د ضروري خبرو کولو په وخت کي لږ شاني په تکلیف سره داسي خبرې او اترې او لهجه اختيار کړي، چي په کي لږ څه خشونت او ضبط النفس څرګند شي، او د کوم يوه بد باطن قلبي ميلان خپل طرف ته جذب او کش نه کړي، امّهات المؤمنين ته د دوی د لوړ مقام په لحاظ په هسي مواردو کي لا احتياط لازم دی، څو کوم روحاني مريض او د زړه رنځور خپل عاقبت تباه او برباد ونه ګرځوي.

﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ﴾

او قرار ونيسئ (اى ښځو !) په کورونو خپلو کې، او مه ښکاره کوئ (ښايست خپل ښکاره سريو ته) په شان د اظهار (او ښايست) د جاهليت (د ښځو) ړومبنيو.

تفسير: يعني پخوا له اسلامه د جاهليت په زمانه کې به ښځې بې پردې ګرځېدې، او د خپل بدن او د لباس ډول ښايست او د سينګار مظاهره او ښودنه به يې په علانيه صورت سره کوله، د دغې بد اخلاقۍ او بېحيايۍ وضعيت د مقدّس اسلام په نزد منفور او مهجور وګرځاوه شي، او ښځو ته يې صاف او پاک حکم صادر کړ چې دوی دې پخپلو کورونو کې هستوګنه وکړي !، او د جاهليت د زماني په شاني دې د باندې نه وځي، او نه دې د خپل حسن جمال، ډول او سينګار نمايش او ښودنه کوي !، د أمهات المؤمنين فرض به په دغه معامله کې د نورو په نسبت لا زيات مؤکّد وي، لکه چې د ﴿لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ﴾ په تفسير کې وليکله شوه.

تنبيه: کوم احکام چې په دغو آيتونو کې مذکور دي؛ د ګردو ښځو لپاره دي، د مطهّراتو ازواجو په حق کې کله چې د دې تأکيد او اهتمام زيات ضروري وو؛ نو ځکه په الفاظو سره دوی په خصوصيت سره مخاطبې ګرځولې شوې دي، ځما په نزد له ﴿يَٰنِسَاءَ النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ﴾ څخه تر ﴿لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ﴾ پورې د دغو احکامو تمهيد وو، په تمهيد کې د دوو شقوقو ذکر وو، د بېحيايۍ د خبرې ارتکاب او د هغه انسداد هغه په ﴿فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ﴾ څخه تر ﴿تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ﴾ پورې وکړی شو، بل د الله تعالى او د رسول الله صلى الله عليه وسلم اطاعت او صالح عمل د هغه سلسله د ﴿وَأَقِمْنَ الصَّلَوٰةَ﴾ څخه تر ﴿وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ پورې دوام لري، خلاصه يې داسې شوه چې: د بدی له مواقعو څخه د ځان ساتنه او د نېکۍ په طرف سبقت ګردو ته ضروري دی، مګر مطهّراتو ازواجو ته له ګردو ښځو څخه زيات هغه ضروري او حتمي ده، د دوی د نېکۍ او د بدی وزن دوه چنده درولی شوی دی، له دغه تقرير سره موافق د ﴿بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ﴾ تفسير هم بې تکلّفه پوهېدلی کيږي.

﴿وَأَقِمْنَ الصَّلَوٰةَ وَءَاتِينَ الزَّكَوٰةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ﴾

او سم درويئ لمونځ (چې د بدني عباداتو اصل دی)، او ورکوئ زکات (چې د مالي عباداتو اصل دی) او (تل) اطاعت کوئ د الله او د رسول د (الله).

تفسير: يعني له نورو څخه زيات تاسې د دغو شيانو اهتمام وکړئ ! ځکه چې تاسې له نبي سره اقرب او د امت لپاره نمونه يئ.

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾﴾

بېشکه همدا خبره ده چې اراده لري الله د دې چې لرې کړي له تاسې ګناه اى اهل البيت (کورنۍ د محمد رسول الله) او چې پاک کړي تاسې (له ګناه) په پاکوالي.

تفسير: د الله تعالى اراده همدا ده چې د نبي صلى الله عليه وسلم پر کورنۍ باندې د دغو احکامو تعميل په ښه شان سره وکړي، او دوی ښه صاف او پاک وګرځوي، او سم د دوی له رتبې سره دوی ته داسې قلبي صفايي او اخلاقي پاکې عطا وفرمايي؛ چې په هغې سره دوی له نورو څخه فائقې او ممتازې وي (چې د هغې په لوري يې په ﴿وَيُطَهِّرَكُمْ﴾ کې د ﴿تَطْهِيرًا﴾ په تزييد سره اشاره فرمايلې ده)، دغه تطهير او د رجس اذهاب هم هغسې نه دی لکه چې د وُضوء په آيت کې ﴿وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكُمْ﴾ (د المائده (۲) رکوع، (۶) آيت) يا د «بدر» په قصه کې په ﴿لِّيُطَهِّرَكُم بِهِۦ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَٰنِ﴾ (د الأنفال (۲) رکوع (۱۱) آيت) دا ترې مراد شوی دی، بلکه دلته له تطهير څخه د تهذيب النفس،

تصفية القلب، او تزكية الباطن هغه اعلى مرتبه مراد ده، چې اكملو اولياء الله ته حاصله وي، او د هغې له حصول څخه وروسته اګر که دوی د انبياء الله په شان معصوم نه ګرځي، هو ! محفوظ ويلى كيږي لكه چې د ﴿يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُذۡهِبَ﴾ الآية ـ فرمايل او د (أراد الله) نه فرمايل پخپله د دغې خبرې دليل دی چې د أهل البيت لپاره عصمت نه دی ثابت.

تنبيه: په «نظم القرآن» كې تدبّر كوونكيو ته د يوې لمحې لپاره هم په دغه خبره كې هيڅ شك او شبهه نشي واقع كېدی؛ چې دلته د أهل البيت په مدلول كې يقيناً مطهّرات ازواج داخل دي، ځكه چې د دغه آيت څخه ړومبى او وروستى په ټوله ركوع كې ډېر خطابات له هم هغو سره شوي دي، او د «بيوت» نسبت هم پخوا په ﴿وَقَرۡنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ او وروسته په ﴿وَٱذۡكُرۡنَ مَا يُتۡلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ كې د همدوی په طرف كړى شوى دى، علاوه پر دې په قرآن كې عموماً دغه لفظ په همدغه سياق مستعمل شوى دى، د ابراهيم عليه السلام ښځې بي بي ساري رضي الله تعالى عنها ته د خطاب كولو په وخت پرښتې ويلي وو: ﴿أَتَعۡجَبِينَ مِنۡ أَمۡرِ ٱللَّهِۖ رَحۡمَتُ ٱللَّهِ وَبَرَكَٰتُهُۥ عَلَيۡكُمۡ أَهۡلَ ٱلۡبَيۡتِۚ﴾ (د هود سورت (٧) ركوع، (٧٣) آيت)، په هر حال په «أهل البيت» كې دلته د ازواجو دخول يقيني دى، بلكه د آيت خطاب ړومبى له هغو سره دى.

وَٱذۡكُرۡنَ مَا يُتۡلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنۡ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ وَٱلۡحِكۡمَةِۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

او يادوئ تاسې هغه چې لوستى كيږي په كورونو ستاسې كې له آيتونو د الله (چې قرآن دى) او له حكمته (حديث رسول)، بېشكه چې الله دى ښه مهربان او ښه خبردار.

تفسير: يعني په قرآن او سنت كې كومې خبرې چې د الله تعالى پر احكامو او د پوهې پر مطالبو شاملې دي؛ هغه زده او يادې كړئ ! او نورو ته يې هم ورښيئ ! او د الله تعالى د عظيم احسان شكر اداء كړئ ! چې تاسو ته يې په داسې متبركو كورونو كې ځاى دركړى دى، چې د حكمتونو خزانه او د هداياتو سرچينه ده، د الله تعالى په آيتونو كې ډېر دقيق اسرار او د قدرت د علاماتو زيات رموزات دي، هغه الله جل جلاله پر دې ښه پوهيږي چې كوم يو سړى د دې امانت د پورته كولو اهل دى؟ هم هغه په خپل لطف او مهرباني سره محمد صلى الله عليه وسلم په وحي او تاسې يې د ده په زوجيت سره غوره كړې يئ، ځكه چې الله تعالى د هر چا د احوالو او استعدادو څخه عليم او خبير دى، او هيڅ يو كار بې له حكمته او تدبيره نه كوي.

إِنَّ ٱلۡمُسۡلِمِينَ وَٱلۡمُسۡلِمَٰتِ وَٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ وَٱلۡقَٰنِتِينَ وَٱلۡقَٰنِتَٰتِ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلصَّٰدِقَٰتِ وَٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰبِرَٰتِ

بېشكه چې مسلمان سړي او مسلماناني ښځې، او مؤمنان سړي او مؤمناني ښځې، او اطاعت كوونكي سړي او اطاعت كوونكې ښځې، او رښتين سړي او رښتينې ښځې، او صبر كوونكي سړي او صبر كوونكې ښځې.

تفسير: يعني تكاليف پر ځان اخيستونكي، سختي پر ځان ګالونكي (برداشت كوونكي)، د شريعت پر احكامو قائم او ټينګ پاتې كېدونكي.

وَٱلۡخَٰشِعِينَ وَٱلۡخَٰشِعَٰتِ

او ويرېدونكي عاجزي كوونكي سړي او ويرېدونكې عاجزي كوونكې ښځې.

تفسير: يعني د تواضع او د عاجزۍ او د انكسار غوره كوونكي يا په خشوع سره د لمانځه اداء كوونكي.

وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَٰتِ وَالصَّٰٓئِمِينَ وَالصَّٰٓئِمَٰتِ وَالْحَٰفِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَٰفِظَٰتِ وَالذَّٰكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّٰكِرَٰتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

او خيرات كوونكي سړي او خيرات كوونكې ښځې، او روژه نيوونكي سړي او روژه نيوونكې ښځې، او حفاظت كوونكي سړي ځای د شهوت خپل (له ښځو) او ساتونكې ښځې (ځای د شهوت خپل له سړيو)، او ذكر كوونكي سړي الله لره (ذكر) ډېر او ذكر كوونكې ښځې (الله لره په ذكر ډېر)؛ تيار كړي دي الله دغو (لسو واړو جامع الطاعاتو سړيو او ښځو ته) مغفرت او اجر ډېر لوی.

تفسير: ځينو مطهّراتو ازواجو ويلي وه چې په قرآن شريف كې ډېر ځايونه د نارينه وو ذكر شته، مګر د ښځو ذكر هيچېرې نشته، او ځينو نورو صالحانو ښځو ته داسې خيال پيدا شو چې په سابقه وو آيتونو كې د أزواج النبي صلى الله عليه وسلم تذكار وشو، خو د نورو ښځو په نسبت هيڅ كومه تذكره ونشوه؛ نو په دغه تناسب دغه آيت نازل شو، څو ټولې سره متسلّي شي، چې كه نارينه وي يا ښځه؛ د هيچا محنت او زحمت د الله تعالى په نزد نه ضايع كيږي، هم هغسې چې نارينه وو ته د روحاني او اخلاقي ترقى د حاصلولو ذرايع او وسايل شته؛ ښځو ته هم دغه ميدان خلاص دى، دغه يې د اناثيه وو طبقې د اطمينان او تسلى لپاره وفرمايل، كه نه هر هغه احكام چې په قرآن كې د نارينه وو لپاره فرمايلي شوي دي؛ هم هغه عمومًا پر ښځو عائديږي، او د بېل نوم اخيستلو لپاره هيڅ ضرورت نه دى پاتې، هو ! په دوى پورې نور خصوصي احكام بېل بيان كړى شوي دي.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًا مُّبِينًا ﴿٣٦﴾

او نه دي (روا) هيڅ مؤمن سړي او نه هيڅ مؤمنې ښځې ته كله چې حكم وكړي الله او رسول د (الله) په يو امر كار كې؛ چې وي دوى ته اختيار له امره كاره خپله (په خلاف د امر د الله او د رسول) هيڅ، او هر څوك چې اطاعت نه كوي د الله او د رسول د (الله)؛ پس په تحقيق ګمراه شو په ګمراهى ښكاره سره.

تفسير: بي بي زينب رضي الله تعالى عنها بنت أميمه بنت عبد المطلب د رسول الله صلى الله عليه وسلم د ترور لور چې د قريشو له ډېرې لويې كورنۍ څخه وه، رسول الله صلى الله عليه وسلم وغوښت چې د هغې نكاح «زيد بن حارثه رضي الله تعالى عنه» سره وتړي، دغه زيد هم اصلاً د عربانو له شرفاوو څخه وو، خو كوم ظالم په وړوكوالي دى تښتولى او د مريي په عنوان يې د معظمې مكې په بازار كې خرڅ كړى وو، بيا دغه زيد رضي الله تعالى عنه د بي بي خديجه الكبرى رضي الله تعالى عنها له طرفه په بيع واخيستل شو، چې څو موده وروسته بي بي صاحبې دغه خپل مريي رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وبښه، كله چې زيد رضي الله تعالى عنه لوی او هوښيار شو، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په ملګرتوب د شام په يوه تجارتي سفر كې تلو، څه وخت چې زيد رضي الله تعالى عنه د خپل كور او كلي له څنګه تېرېده، دلته يې د خپلو أقاربو او خپلوانو پوښتنه وكړه، څو د زيد رضي الله تعالى عنه پلار، تره او ورور د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت كې حاضر شول، او داسې غوښتنه يې تړې وكړه چې: «د زيد معاوضه له مونږ څخې واخلئ ! او پر مونږ يې وسپارئ !»، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې: «كه زيد پخپلې رضا او خوښې له تاسې سره ځي؛ ځما له خوا هيڅ ممانعت نشته»، كله چې هغوى له زيد څخه دغه پوښتنه وكړه؛ زيد وويل چې: «زه له

محمد صلى الله عليه وسلم څخه بل هيڅېږي نه څم، ځکه چې دوی له ما سره ډېر ښه سلوک کوي، او له مور او پلار څخه مې ښه ساتي»، په دغه تقريب رسول الله صلى الله عليه وسلم دی آزاد کړ، او خپل ځوی يې وباله، لکه چې خلقو د هغې زماني د رواج سره سم ده ته «زيد بن محمد» ويل، تر هغه پورې چې دغه آيت نازل شو ﴿ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِندَ اللَّهِ﴾؛ دلته به د زيد بن محمد صلى الله عليه وسلم په ځای خلقو زيد بن حارثه باله، کله چې سم د قرآن له حکمه سره د ده له نامه څخه د دغه عظيم نسبت شرف بېل کړی شوی وو، ښايي د دغه د تلافي لپاره د ټولو اصحابو له مجمع څخه يوائې همده ته دغه شرف وروبخښلی شو چې نوم يې تصريحًا په قرآنکريم کې وارد شو، لکه چې وروسته راځي: ﴿فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا﴾.

په هر حال کله چې د بي بي زينب رضي الله تعالى عنها د کورنی حيثيت ډېر لوړ (اوچت) وو، او زيد رضي الله تعالى عنه بن حارثه ظاهرًا د مرييتوب په داغ داغلی شوی وو؛ نو ځکه نه پخپله بي بي زينبه رضي الله تعالى عنها او نه د دې ورور په دغه خوښ او رضا وو، چې د دې نکاح له زيد سره وتړله شي، ليکن د الله تعالى او د رسول الله صلى الله عليه وسلم منظور داسې وو چې داسې موهم تفريقات او امتيازات د دې د نکاح په لاره کې نه ښايي چې حائل شي، نو ځکه رسول الله مبارک پر بي بي زينب رضي الله تعالى عنها او د دې پر ورور زور وغورځاوه څو هغوی پر دغه نکاح راضي شول، په دغه وخت کې دا آيت نازل شو، او دغه خلقو خوښه او مرضي د الله جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم تر خوښې او مرضی جار او قربان کړله، او د بي بي زينب رضي الله تعالى عنها نکاح له زيد بن حارثه رضي الله تعالى عنه سره وتړله شوه.

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿۳۷﴾

او (ياد کړه ای محمده !) کله چې وويل تا هغه (زيد) ته چې انعام کړی وو الله پر هغه (په اسلام سره)، او انعام کړی وو تا پر هغه (په آزادولو سره) چې وساته ته له ځان سره ښځه خپله (زينب بنت جحش) او وويرېږه له الله (په طلاق) حال دا چې پټوله (ای محمده !) تا په زړه کې هغه خبره چې الله ښکاره کوونکی وو د هغې (چې زوجة النبي کېدل د زينب دي)، او وېرېدې ته له خلقو، او الله ډېر لايق دی د دې چې ووېرېږې ته له ده نه، کله چې تمام کړ زيد له دغې (زينب) څخه خپل غرض (او طلاقه يې کړه او عدّت يې تېر شو)؛ نو په نکاح درکړه مونږ تا ته دغه (زينب) لپاره د دې چې نه وي پر مؤمنانو سختي (او وبال) په (نکاح کولو د) ښځو د ادعياوو د دوی کله چې تمام کړي (دغه ادعياء) له دوی نه غرض (خپل چې طلاقې يې کړي، او عدّت يې تېر شي)، او دی امر حکم د الله کېدونکی خامخا.

تفسير: يعني زيد رضي الله تعالى عنه بي بي زينب رضي الله تعالى عنها ته طلاق ورکړ، او د دې عدّت هم تېر شو، او اوس زيد رضي الله تعالى عنه له بي بي زينبې رضي الله تعالى عنها سره هيڅ غرض او تعلّق نه لري، کله چې بي بي زينب رضي الله تعالى عنها د زيد رضي الله تعالى په نکاح کې ورغله؛ نو زيد بن حارثه رضي الله تعالى عنه د دغې مېرمنې په نظر کې خوار او حقير ښکارېده، د دې طبيعت او مزاج به له هغه سره نه لګېده، او پخپلو منځو کې يې له همدې سببه موافقت نه کاوه، همېشه د دغو دواړو په منځ کې به جنګ او جګړه نښتې وه، نو زيد رضي الله تعالى عنه به د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور کې حاضرېده، او خپل دغه شکايت به يې وروړاندې کاوه، او همداسې به يې ويل چې: زه دغه خپله ښځه خوشې کوم، ځکه چې ځما ګذران ورسره نه کيږي، خو رسول الله صلى الله عليه

وسلم به تل دی منع کاوه، او د صبر او استقامت توصيې به يې ورته کولې، او ورته به يې ويل چې: هغې ځما له خاطره او د الله او د رسول په حکم د خپلې خوښې خلاف له تاسره خپله نکاح وتړله، نو که ته يې اوس خوشې کړې؛ نو دغه طلاق به هم هغې او هم د هغې نورو عزيزانو او خپلوانو ته د سپکوالي په منزله وي، نو ځکه له الله څخه وويرېږه ! او په وړو کو وړو کو خبرو دغسې خبرې ته اقدام مه کوه، او څو دې له وسه کيږي؛ ګذران کوه ! او ښې او ورځې دې ورسره په ښه شان تيروه ! کله چې په هيڅ ډول د دوی دواړو په منځ کې موافقت رانغی، نو ممکن دی چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په زړه کې به دغې خبرې خطور کړی وي، که زيد لا علاجه شي او مجبوراً خپله ښځه خوشې کړي؛ نو د بي بي زينبې تسلي او اطمينان بې له دې نه په بل شي نه کيږي څو چې زه خپله نکاح ورسره ونه تړم، ليکن د جاهلانو او منافقانو له بد ويلو څخه په انديښنه کې وو، چې دوی به داسې وايي چې: «محمد د خپل ځوی ښځه په نکاح واخيسته»، حال دا چې دغه خبره دوی ته لا له پخوا څخه معلومه وه، چې د الله جل جلاله په نزد متبنّي په هيڅ يوه خبره کې د ځوی حکم نه لري.

له بل جانبه د الله تعالى اراده داسې وه چې دغه د جهالت خيال او مفکوره هم د خپل رسول په وسيله په عملي طور سره لرې او ورکه کړي، څو مسلمانانو ته په مستقبل کې له داسې مسائلو څخه هيڅ قسم تکليف او زحمت ورپيښ نه شي، او د هيڅ قسم توحّش او استنکاف مورد ورپاتې نه وي، نو الله تعالى خپل رسول ته اطلاع ورکړه چې: «زه بي بي زينب ستا په نکاح کې درکوونکی يم»، ولې يې درکوم؟ دغه پخپله د پاک قرآن دغه الفاظ ﴿لِكَيۡ لَا يَكُونَ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ حَرَجٞ فِيٓ أَزۡوَٰجِ أَدۡعِيَآئِهِمۡ﴾ په صاف او ښکاره ډول سره ظاهروي، يعنې غرض له دغې نکاح څخه دا دی چې د نورو له زړه څخه دغه د جاهليت خيال بيخي محو او معدوم شي، او وروسته له دې نه بل هيڅ قسم تنکسه او ممانعت په دغه معامله کې پاتې نشي.

پاتې شوې هغه چټې او بې موردې قصې او خبرې چې حاطب اللّيل مفسّرين او مؤرخين او بالخاصه اروپايي مستشرقينو په دغه مقام کې ليکلي دي، او ځمونږ ځينې متجدد ځلميان هم هغه د خپلې پوهې د نمونې پشان بيانوي؛ د هغوی په نسبت حافظ ابن حجر العسقلاني (رحمه الله) داسې ليکي: «لاينبغي التشاغل بها» يعنې د هغو ذکر کول د وخت ضايعول دي، او ابن کثير (رحمه الله) ليکي: «أحببنا أن نضرب عنها صفحًا لعدم صحتها فلا نوردها»، يعنې دغه روايتونه مو پرېښودل، ځکه چې اصلاً ثبوت او صحت نلري.

مَّا كَانَ عَلَى ٱلنَّبِيِّ مِنۡ حَرَجٖ فِيمَا فَرَضَ ٱللَّهُ لَهُۥۖ سُنَّةَ ٱللَّهِ فِي ٱلَّذِينَ خَلَوۡاْ مِن قَبۡلُۚ وَكَانَ أَمۡرُ ٱللَّهِ قَدَرٗا مَّقۡدُورًا ٣٨ ٱلَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَٰلَٰتِ ٱللَّهِ وَيَخۡشَوۡنَهُۥ وَلَا يَخۡشَوۡنَ أَحَدًا إِلَّا ٱللَّهَۗ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ حَسِيبٗا ٣٩

نشته پر نبي هيڅ قدر سختي (او وبال) په هغه کار (د نکاح د زينبې) کې چې مقرره کړې وه الله ده ته، طريقه مقرره کړې ده الله په هغو (انبياوو) چې تېر شوي دي ړومبې له دې نه، او دی امر حکم د الله يو حکم مقرر کړی شوی. هغه (انبياء) چې رسوي پيغامونه د الله، او ويريږي له دغه (الله)، او نه ويريږي د بل هيچا مګر يواځې له الله، او کافي دی الله ښه حساب کوونکی (د بندګانو).

تفسير: يعنې د الله تعالى حکم قاطع او نافذ دی، کومه خبره چې د ده له جانبه صادره شوې وي؛ هغه هرومرو کيدونکې ده، بيا نبي صلى الله عليه وسلم ته په داسې کولو کې هيڅ مضايقه نشته، چې په شريعت کې روا شوې ده، انبياء او رسولان د الله تعالى په پيغام رسولو کې له ماسوا الله د بل هيچا څخه نه دي ويريدلي، کله چې تا هم خپل د دغه پيغام په رسولو کې تر نن ورځې پورې د هيڅ شي پروا نه ده کړې، او نه د چا د ويلو او اورولو له تصوره لرې څه متأثر شوی يې، نو بيا د دې نکاح په معامله کې به ولې څه ممانعت واقع شي؟، داود عليه السلام يو سل ښځې درلودې (لرلې)، همداسې سُليمان عليه السلام هم د ازدواج په کثرت کې مشهور دی، سفهاء او ناپوهان هغه الزام چې پر تاسې اړوي؛ د سابقينو

انبياوو په سوانح کې له دې نه زيات دهغه اشباه او نظائر شته، لهذا تاسې ته نه ښايي چې دغو سفاهتي او جهالتي تنقيداتو ته وګورئ ! وروسته دغه راښيي چې زيد بن حارثه رضي الله تعالى عنه چې هغه تاسې د خپل ځوى په ځاى بللى وو؛ ستاسې واقعي ځوى خو نه دى ګرځېدلى چې د هغه د مطلقې ښځې سره به تاسې نکاح نشئ ترلى، او يو زيد رضي الله تعالى عنه څه بلکه تاسې له نورو نارينه وو ځنې هـم د هيڅ يـو سړي پلار نه يئ، ځکه چې ستاسې له اولادې ځنې خو يا هغه هلکان وو چې په وړوکوالي کې مړه شول، او ځينې د دغه آيت د نزول په وخت کې بيخي نه وو پيدا شوي، يا خو جونې وې، چې د هغوى څخه د سيدتنا فاطمة الزهراء رضي الله تعالى عنها اولاده په دنيا کې منتشره او خوره شوه.

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ

نه دى محمد صلى الله عليه وسلم (حقيقي) پلار د هيڅ يو تن له سړيو ستاسې، وليکن رسول د الله دى.

تفسير: يعني هيڅوک د ده ځوى مه ګڼئ ! محمد صلى الله عليه وسلم د پاک الله رسول دى.

وَخَاتَمَ النَّبِيِّـۧنَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

او مهر (او آخرنى) د (ټولو) انبياوو دى (چې پس له دې نه بل نبي نشته)، او دى الله پر هر څيز ښه عالم.

تفسير: د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په تشريف راوړلو سره د انبياوو پر سلسله د اختتام مهر ولګېد، اوس به هيچا ته نبوّت نه ورکاوه کيږي، پس هر چا ته چې نبوّت رسېدلى دى، نو له همدې جهته د ده د نبوّت دوره له ګردو انبياوو څخه وروسته ايښي شوې ده چې د قيامت تر قيام پورې به اوږدوالى لري، عيسي المسيح عليه السلام به هم په آخره کې د محمد صلى الله عليه وسلم د يوه امّتي په شان راځي، او د عيسوي شريعت عمل به هغه وخت کې جاري نه وي، لکه چې نن ورځ هم د ګردو انبياوو اديان پخپلو ځايونو کې موجود شته، مګر په ټوله دنيا کې يواځې محمدي نبوّت جاري او ساري دى، په حديث کې راغلي دي: «که نن موسى عليه السلام د ځمکې په سر ژوندى وى؛ نو هغه ته به هم ماسوا ځما له متابعته بله چاره نه وه».

تنبيه: د نبوّت د ختم په متعلق له قرآن، حديث، د امت اجماع څخه په سلهاوو دلائل ځينو معاصرو عالمانو راټول کړي دي، او ترې مستقل کتابونه يې ليکلي دي، چې د هغو له کتلو څخه لږ څه تردّد او اشتباه نه پاتې کيږي چې د دغې عقيدې منکر قطعًا کافر او له اسلامي ملّت څخه خارج دى، «او دى الله پر هر څيز ښه عالم» يعني همدغه الله تعالى پر دغه باندې هم عليم او خبير دى چې د رسالت يا د نبوّت ختم په کوم ځاى کې کېښود شي.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾

اى هغو کسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعني اى مؤمنانو !) يادوئ الله په يادولو ډېرو سره. او تسبيح وايئ (لمونځ کوئ) ده ته په صبا او په ماښام کې.

تفسير: يعني الله تعالى دومره لوى احسان فرمايلى دى چې داسې عظيم الشأن رسول او د انبياوو سردار محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم يې ستاسې د هدايت لپاره لېږلى دى، نو پر دغه د ده شکر اداء کړئ ! او له سره حقيقي منعم مه هېروئ ! په ناستې او ولاړې، په تللو او راتللو، په شپه او ورځ، په سبا او ښکا په ګردو اوقاتو او حالاتو او محلاتو کې د الله تعالى په ذکر او فکر کې لګيا اوسئ !.

هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَٰئِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَٰتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾

دی هغه (الله) دی چې رحمت (نازلوي) پر تاسې او پرښتې د دغه (الله هم مغفرت درته غواړي) لپاره د دې چې وباسي (الله) تاسې له تيارو (د کفره) رڼا ته (د اسلام)، او دی (الله) پر مؤمنانو ډېر رحم کوونکی.

تفسير: يعني د الله تعالی د زيات ذکر او په کثرت سره د يادولو نتيجه داسې کيږي چې الله تعالی خپل رحمت پر تاسې نازلوي، همدغه رحمت او برکت دی چې ستاسې لاس يې نيولی دی، او د جهالت او ضلالت له تيارو څخه يې ايستلي يئ، او د علم، پوهې او تقوی د رڼا په طرف يې لاره درښوولې او بيولي يې يئ، که د الله تعالی خاصه مهرباني پر ايمان لرونکيو نه وی؛ نو د ايمان دولت به دوی ته له کومه ځايه ورعطاء کېده؟ او څرنګه به هغه له دوی سره محفوظ پاتې کېده؟ د الله تعالی په لطف او مهرباني مؤمنين د رُشد او هدايت، ايمان او احسان په طريقو کې ترقي کوي، دغه خو د دوی دنيوي حال دی، د دوی د اخروي اعزازو او اکرامو ذکر وروسته راځي.

تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَٰمٌ ۚ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

(د الله) پېشکش دوی ته په هغې ورځې چې ملاقات وکړي دوی له دغه (الله) سره؛ سلام دی، او تيار کړی دی (الله) دوی ته اجر ډېر لوی.

تفسير: يعني الله تعالی به پر دوی سلام ليږي، او پرښتې به هم پرې سلام اچوي، او بيا ورننوځي کيږي، مؤمنين به هم پخپلو منځونو کې د سلامونو همداسې مبادله او تعارف کوي، لکه چې په دنيا کې يې سره کوي.

يَٰٓأَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ شَٰهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾

ای نبي! بېشکه مونږ لېږلی يې ته شاهد (په هغه چا چې ورلېږلی شوی يې)، او زېری ورکوونکی (په نعيم سره مؤمنانو ته)، او ويروونکی (له جحيم څخه کافرانو ته).

تفسير: يعني محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم تاسې ته د الله تعالی توحيد در زده کوي، او تاسو ګردو ته سمه صافه لاره درښيي، هر هغه شی چې وايي؛ په زړه او په عمل سره پرې شاهدي ورکوي، او په محشر کې به هم د امت په نسبت شاهدي لولي، چې د الله تعالی پيغام کوم يوه سړي تر کومې اندازې پورې منلی دی؟ يعني غاړه ايښودونکي او فرمان منونکي ته په ثواب سره زېری ورکوي، غاړه غړوونکي او نافرمانان په عذاب سره ويروي.

وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِۦ وَسِرَاجًا مُّنِيرًا ﴿٤٦﴾

او بلونکی (د خلقو عبادت د) الله ته په اذن حکم د دې (الله) او ډيوه روښانوونکې.

تفسير: پخوا يې فرمايلي وو چې د الله تعالی رحمت مؤمنين له تيارو څخه وباسي، او رڼا ته يې راولي؛ دلته دغه راښيي چې هغه رڼا د دغې ډيوې څخه منتشره شوې ده، ښايي د ډيوې لفظ په دغه ځای کې په هغې معنی سره وي چې د «نوح» په سورت کې داسې فرمايلې شوي دي: ﴿وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا﴾ «الله تعالی سپوږمۍ رڼا او لمر يې ډيوه ګرځولې ده»، يعني تاسې د نبوّت او د هدايت هغه لمر يې چې ستاسې د طلوع څخه وروسته بلې کومې رڼا ته هيڅ ضرورت نه دی پاتې، او نورې ګردې رڼاګانې په دغه اعظم نور کې محو او مدغم شوې دي.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُم مِّنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾

او زېرى وکړه په مؤمنانو په دې چې بېشکه شته دوی ته له (طرفه د) الله فضل ډېر لوی (جنّت).

وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾

او مه منه (حکم) د کافرانو او منافقانو، او پرېږده ضرر د دوی (په انتقام اخيستلو کې) او توکل وکړه پر الله، او کافي دی الله وکيل (کار جوړوونکی).

تفسير: يعني کله چې الله تعالى تاسې ته داسې کمالات او داسې غوره جماعت عنايت فرمايلی دی؛ نو تاسې د دعوت او اصلاح او تبليغ فرائض په پوره قوت سره اداء کوئ! او پر هغه حکم چې الله تعالى تاسې ته درکړی؛ د هغه په ويلو او کولو کې د هيڅ يوه کافر او منافق او د نورو پروا مه کوئ!.

﴿وَدَعْ أَذَاهُمْ﴾ الآية ـ يعني که دغه اشقياء تاسې په ژبه او عمل وځوروي؛ نو تاسې د دوی هيڅ پروا مه کوئ! او پر پاک الله توکل او اعتماد وکړئ! هغه به په خپل قدرت او رحمت سره ټول کارونه جوړوي، د مجرمينو لاربنوونه يا د دوی په سزا رسونه دغه ټول د همده په لاس کې دي، تاسې ته هيڅ ضرورت نه دی پاتې چې په دغه فکر او اندېښنه کې خپل ځان وکړوئ!، د دوی مطلب خو همداسې دی څو تاسې د دوی له طعنو څخه ووېرېږئ، او د خپل دعوت او تبليغ له فريضې څخه مخ واړوئ، که په فرض المحال سره تاسې همداسې وکړئ؛ نوګواکې د دوی مطلب مو پوره کړ (العياذ بالله).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا ۖ فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو!) کله چې په نکاح واخلئ مؤمنې ښځې بيا طلاقې کړئ تاسو دوی پخوا له دې نه چې مس (صحيحه خلوت) وکړئ له دوی سره؛ پس نشته تاسې ته پر دغو مطلقاتو هيڅ شمېر (د ورځو) چې شمېرئ به تاسو هغه، نو ورکړئ دوی ته څه فائده او خوشې کړئ دوی په خوشې کولو ښو سره.

تفسير: يعني هغه سړي چې خپلې ښځې ته پخوا له جماع يا صحيحه خلوت څخه طلاق ورکړي، که د دې لپاره يې مهر ټاکلی وي؛ نو نيمايي مهر يې پرې اوړي، که نه لږ څه فائده دې وروړسوي!، يعني سم له عُرف او خپل حيثيت سره يوه جوړه جامه دې ورکړي، او په ښه صورت سره دې خوشې او مرخصه کړي، او که ښځه په دغه صورت وغواړي چې له بل چا سره خپله نکاح وتړي؛ نو عدّت پرې نشته، دغه مسئله يې دلته د رسول الله صلى الله عليه وسلم د مطهّراتو ازواجو په ذکر کې بيان وفرمايله، چې د هغه سلسله له لرې ځای څخه دوام لري، په منځ کې څو آيتونه د ضمني مناسباتو له سببه راغلل، له دې ځايه بيا د سابق مضمون په طرف عود وکړی شو، په رواياتو کې راغلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم له يوې ښځې سره نکاح وتړله، کله چې هغې ته ورنژدې کېده؛ نو دغې ښځې وويل چې: «زه له تا څخه الله تعالى ته پناه نيسم»، رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: «تا لوی پنا ځای ځان ته غوره کړی»، نو په دغه نسبت دا آيت نازل شو، او خطاب يې ايمان لرونکو ته وفرمايه، څو معلوم شي چې دغه حکم په رسول الله صلى الله عليه وسلم پورې څه خصوصيت نه لري، بلکه پر ټولو مسلمانانو همدغه حکم شته، سم له دغه سره رسول الله مبارک صلى الله عليه وسلم هغې ښځې ته جوړه ورکړه، او مرخصه يې کړه، مګر دغې ښځې په ټول عمر کې پر خپل محروميت ژړل.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ الَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ
اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ الَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ
وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ
دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا
يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾

اې نبي ! بېشكه مونږ حلالې كړې دي تاته ښځې ستا، هغه ښځې چې وركړي دي تا دوی ته مهرونه د دوی، او هغه ښځې چې مالكک شوی دی (د هغو) ښي لاس ستا له هغو (وينځو) چې راګرځولي دي الله په تا (له كفّارو)، او لوڼې د عم (تره) ستا، او لوڼې د عمې (ترور) ستا، او لوڼې د ماما ستا، او لوڼې د خاله (تورې ـ د مور خور) ستا، هغه ښځې چې هجرت يې كړى دى له تا سره، او هغه ښځه مؤمنه چې وبښي نفس خپل نبي ته (بې له مهره) كه اراده وكړي نبي د دې چې په نكاح واخلي (بې مهره) دغه (ښځه)، خالصه (جايزه ده) تاته غير له نورو مؤمنانو، په تحقيق معلوم دي مونږ ته هغه چې مقرر كړي دي مونږ پر دوی باندې په (حق د) ښځو د دوی كې او په (حق د) هغو وينځو كې چې مالكان دي (د هغو) ښي لاسونه د دوی، لپاره د دې چې نه وي پر تا باندې هيڅ حرج سختي، او دی الله ښه بخښونكى (د خطيّاتو) ډېر رحم كوونكى.

تفسير: يعنې له هغو وينځو چې په غنيمت او نورو كې ستاسې په لاس درشي، او ستا هغه ښځې چې د دوی مهر دې وركړى دى، يعنې چې اوس ستاسې په نكاح كې دي، كه قريشۍ وي، يا له مهاجراتو څخه وي يا نه وي؛ ټولې تاسې ته حلالې دي، له دوی څنې هيڅ يوه د دې وړ او قابله نه ده چې خوشې كړى شي، د تره، د ترور، د ماما، او د تورې لوڼې يعنې له قريشيانو څنې چې د مور يا د پلار له جانبه د تا قرابت داری وي؛ د هجرت په شرط حلالې دي، او تاسې له هغوى سره نكاح كولى شئ، او هره ښځه چې خپل ځان نبي ته وبخښي، يعنې بې له مهره وغواړي چې په نكاح كې يې راشي؛ هغه هم حلاله ده، كه تاسې داسې په نكاح راوړل خوښوئ ! دغه اجازت مخصوص رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دى، اګر كه دوی پر دغه اجازت عمل نه دى كړى (كما في الفتح)، ښايي له ﴿أَرَادَ النَّبِيُّ﴾ څخه مرجوحه اباحت ګڼلې شوې وي، په هر حال نورو مسلمانانو ته هغه حكم دى چې معلوم شوی دی: ﴿أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ﴾ الآية ـ (النساء (۴) ركوع)، يعنې بې له مهره نكاح نه كېږي، كه د عقد په وخت كې د هغه ذكر شوی وي، او كه وروسته له هغه ټاكلى شوی وي؛ يا هيڅ نه وي ټاكلى شوی؛ نو په دغه صورت كې مهر المثل يعنې هغه مهر چې د دې اقاربو او خپلوانو كې معمول او مروج وي؛ واجبيږي، له رسول الله صلى الله عليه وسلم څنې الله تعالى دغه مهر قيد لرې كړى دى، په خلاف د مؤمنينو چې هغوى ته نه د دې خبرې اجازه ده، چې له څلورو ښځو څخه زياتې ښځې واخلي، او نه دا چې كومه ښځه بې له مهره په نكاح راولي.

تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَٰلِكَ
أَدْنَىٰ أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ
وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾

بېرته كوې ته هر هغه ښځه چې غواړې ته له دغو ښځو خپلو، او رانژدې كوې ځان ته هره هغه ښځه (خپله) چې غواړې ته (له دغو ښځو خپلو)، او هغه چې بيا يې وغواړې له هغو (ښځو

خپلو) چې لرې کړې دي؛ پس نشته هيڅ ګناه پر تا باندې، دغه (تفويض د واک ـ اختيار د ښځو خپلو) تاته ډېر نژدې دی چې يخې او روښانه شي سترګې د دوی (او خوشاله شي)، او نه به غمجنې کيږي، او راضي شي دوی په هغه شي چې ورکړې تا دوی ټولو ته، او الله ته معلوم دي هر هغه څه چې په زړونو ستاسې کې دي (له رغبت او کراهيت د ښځو)، او دی الله ښه عالم ډېر تحمّل والا.

تفسير: يعني د «واهبة النفس» په متعلق اختيار لرې چې قبلوې يې او که يې نه قبلوې، او د موجوده وو ښځو څخه ته مختار يې چې کومه يې ساتې او کومې يوې ته يې طلاق ورکوې، او هم د هغو ښځو په نسبت چې پاتې شي؛ پر تاسې نوبت نه دی واجب چې خامخا يوه يوه شپه له هرې يوې سره به اوسيږې، د هرې يوې په نسبت چې زړه مو غواړي؛ وړاندې وروسته هم کولی شې، او له هرې يوې څخه مو چې ځان بېل کړی وي؛ بيا د هغې د بېرته اخيستلو اختيار هم لرې، سره له دې چې دغه حقوق او اختيارات دہ ته ورکړی شوي وو؛ مګر ده په خپل ټول عمر کې له دغو اختياراتو څخه کار وانخيست، په معاملاتو کې يې دومره زيات له عدل او مساوات څخه کار اخيست او د هغه مراعات به يې کاوه؛ چې ډېر لوی محتاط سړی به هم هغسې نشي کولی، خو سره له دې نه که د ده قلبي ميلان د چا په لوري بې اختياره کېده؛ نو داسې به يې فرمايل: «اللهم هذا قِسمي فيما أملك، فلا تلُمني فيما تملك و لا أملك»، «ای الله ! دغه ځما تقسيم دی په هغو شيانو کې چې ځما په واک او اختيار کې دي، او پر هغه څيز کې چې يواځې ستا په اختيار کې دی، او ځما په اختيار کې نه دی؛ مه مې ملامتوه !»، ښايي په ﴿وَاللَّهُ يَعۡلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمۡۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمٗا﴾ کې د همدغه په لوري اشاره وي.

لَّا يَحِلُّ لَكَ ٱلنِّسَآءُ مِنۢ بَعۡدُ وَلَآ أَن تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنۡ أَزۡوَٰجٖ وَلَوۡ أَعۡجَبَكَ حُسۡنُهُنَّ

نه دي حلالې تاته ښځې پس له دغو (نهو ښځو چې اوس دې په نکاح دي)، او نه دغه (درته روا دي) چې بدل کړې په دوی له نورو ښځو، اګر که تعجب در ولي تاته ښايست د هغو نورو هم.

تفسير: يعني هومره اقسام يې چې په کې فرمايلي دي، له هغو څخه زياتې نه دي حلالې، او څه چې موجودې دي؛ د هغوی بدلول نه دي حلال، يعنې دغه چې له دوی څنې کومه يوه د دې لامله خوشې کړې چې د هغې په ځای بله کومه يوه راولې.

إِلَّا مَا مَلَكَتۡ يَمِينُكَۗ

مګر (خو روا دي درته) هغه وينځې چې مالک وي ښي لاس د تا.

تفسير: يعني وينځه، کنيزک، د رسول الله مبارک دوه ښځې مشهورې دي، يوه «مارية القبطية» چې د دې له نسه ابراهيم متولّد او په هلکتوب کې وفات شو، دويمه ريحانة رضي الله تعالی عنهما.

وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ رَّقِيبٗا ۝٥٢

او دی الله په هر څيز باندې ښه ساتونکی.

تفسير: يعني الله تعالی درته ګوري چې په کوم يوه د احکامو او حدودو پابندي کوې؟ او پر کوم يوه يې نه کوې؟ نو ښايي چې انسان د هر کار د کولو په وخت کې همدغه خبره تر نظر لاندې ونيسي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَدْخُلُوا۟ بُيُوتَ ٱلنَّبِىِّ إِلَّآ أَن يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ نَٰظِرِينَ إِنَىٰهُ وَلَٰكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَٱدْخُلُوا۟

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعني اى مؤمنانو !) مه ننوځئ كورونو د نبي ته مګر (هغه وخت ننوځئ) چې اذن وكړى شي تاسې ته (خوړلو د) طعام ته په دغه حال كې چې نه اوسئ منتظر پخلي د هغه ته، وليكن كله چې وبلل شئ تاسې؛ پس ننوځئ !.

تفسير: يعني بې له حكمه او اجازې دعوت ته مه ځئ ! څو تاسې يې نه يئ غوښتي، پخپل سر چېرې مه درومئ ! كه نه هلته به په انتظار كې ناست پاتې كېږئ، او د هغه كورنى د كارونو په اجراء كې به مانع ګرځئ، او د حرج عوامل به پيدا كوئ !.

فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَٱنتَشِرُوا۟ وَلَا مُسْتَـْٔنِسِينَ لِحَدِيثٍ

پس كله چې طعام وخورئ؛ نو خواره شئ (نور ځنډ مه كوئ هلته)، او مه كېنئ آرام نيوونكي لپاره د خبرو (يو له بل سره).

تفسير: يعني څه وخت چې له ډوډى څخه فارغ شوئ؛ نو ښايي د خپلو كورونو په طرف بېرته ولاړ شئ ! ځكه چې د هملته كېناستلو او مجلس جوړولو څخه هغه كوربه ته تكليف او حرج واقع كيږي، دغه خبرې اګر كه د نبي الله صلى الله عليه وسلم د كورونو په متعلق فرمايلي شوې دي، ځكه چې د شان نزول تعلق له هغه سره دى، مګر ترې د يوه عمومي ادب ښوونه مقصود ده، چې: بې له غوښتني د چا كره تلل، يا د كوم مېلمه سره مل شوى په طفيلي حيثيت د چا كره ننوتل، يا پخوا له ډوډى همداسې خوشې هلته پنډېدل، او خبرې اترې كول، يا وروسته د ډوډى له فراغه هلته كېناستل، او مجلس او ساعت تيرى كول نه دي پكار.

إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِى ٱلنَّبِىَّ فَيَسْتَحْىِۦ مِنكُمْ ۖ وَٱللَّهُ لَا يَسْتَحْىِۦ مِنَ ٱلْحَقِّ ۚ

بېشكه دغه (ننوتل كېناستل خبرې كول) دى داسې كار چې تكليف رسوي نبي ته، پس حيا كوي (نبي) له تاسې (چې وباسي تاسې) او الله حياء نه كوي له (ويلو د خبرې) حقې.

تفسير: يعني نبي الله صلى الله عليه وسلم د شرم او حياء له وجې پر خپل ځان تكليف اخلي، او د خاطر او لحاظ لامله په صافو الفاظو سره دغو مېلمنو ته نه وايي چې ځئ ! خپلو ځايونو ته لاړ شئ ! چې ماته تكليف او اذيت پيښيږي، دا خو د نبي الله صلى الله عليه وسلم د اخلاقو وضعيت دى، مګر ستاسې له تأديب او اصلاح څخه هيڅ شى پاك الله نشي منع كولى، او الله تعالى هرومرو د خپل رسول الله صلى الله عليه وسلم په ژبه تاسې ته خپل احكام در ښكاره كوي.

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَٰعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٍ ۚ ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ ۚ

او كله چې وغواړئ تاسې له دغو (مطهّراتو ازواجو) څخه كوم متاع (كوم څيز)؛ پس غواړئ هغه له دوى نه د باندې د پردې، دغه (غوښتل د باندې د پردې) د تاسې ډېر پاك ساتونكى دى د زړونو ستاسې او (ډېر پاك ساتونكى دى) د زړونو د دوى.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليكي: «په دغه سره الله تعالى مسلمانانو ته ادب ښوولى دى، كله چې دوى به د ډوډى لپاره د رسول الله صلى الله عليه وسلم كره ورتلل؛ نو وروسته له ډوډى څني به هملته كښېناستل، او په خپلو خبرو اترو به

مشغولېدل، حال دا چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هوسايي (آرام) او استراحت ځای به هم هغه وو، مګر دوی له شرمه او حیاء دوی ته نه ویل چې ځئ پاځئ! نو ځکه پاک الله دوی ته وفرمایل، او په دغه آیت کې د پردې حکم صادر شو، چې نارینه دې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ازواجو سره مخامخ نشي، که کوم شی غواړي؛ ښایي چې د پردې له شاه یې وغواړي، په دغه کې د جانبینو زړه صاف او پاک پاتې کېږي، او د شیطاني وساوسو استیصال په عمل راځي».

وَمَا كَانَ لَكُمْ أَن تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَن تَنكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِن بَعْدِهِ أَبَدًا ۚ إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِندَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾

او نه ده روا تاسي ته دا چې تکلیف (او ضرر) ورسوئ رسول د الله ته، او نه ده (روا تاسي ته) دا چې په نکاح واخلئ ښځې د ده پس له وفات (یا طلاق) د ده هیڅکله، بېشکه دغه (ایذاء د رسول او د ازواجو نکاح یې) ده په نزد د الله (ګناه) ډېره لویه.

تفسیر: یعني د کفارو او منافقینو هر څه چې زړه یې غواړي چتې دې ووایي، او پخپلو همدغو ایذاء رسولو کې دې مشغول اوسي !، مؤمنینو ته چې د ډېرو دلائلو او براهینو په رڼا کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتهایي امانت، عفّت، طهارت، ظاهر او خرګند شوی دی؛ دغه خبره لایقه او مناسبه نه ده چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حیات یا ممات کې داسې کومه خبره وکړي یا یې ووایي چې د دوی د ډېرې ضعیفې درجې ایذاء او خفګان سبب وګرځي، په مونږ او ټولو مؤمنانو لازم دي چې د خپل دغه محبوب او مقدس رسول د عظمت شان تل ترتله رعایت کړو، او همېشه فهم او دقّت وکړو، چې په غفلت او تساهل سره هم کوم داسې تکلیف ورکوونکې حرکت له مونږ څخه صادر نشي، چې د هغه لامله د دنیا او آخرت په زیان او خسارت اخته او ککړ شو.

له دغه تکلیف ورکوونکو حرکاتو څخه یوه ډېره سخته او لویه ګناه دغه ده چې: کوم سړی د دوی د مطهراتو ازواجو سره وروسته د دوی له وفاته خپله نکاح وتړي، یا د داسې نالایقې ارادې اظهار د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حیات کې وکړي، ظاهر دی چې د مطهراتو ازواجو مخصوص عظمت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تعلق له سببه موجود او قایم شوی دی، او دوی له روحاني حیثیته د ټولو مؤمنینو محترمې میندې ټاکلې شوې دي، آیا وروسته له دې نه چې د کوم امّتي د نکاح په عقد کې راشي؛ د دوی هغه عزّت او احترام کما حقّه پاتې کېدی شي؟ وروسته له دوی نه کله چې دوی په کورنې جنجالو او جګړو کې ولوېږي؛ نو د تعلیم او تلقین او دیني احکامو د تبلیغ هغه اعلی غرض او مقصود څرنګه په اطمینان او آزادۍ سره تکمیل او پوره کولی شي؟ چې د هغه لپاره في الحقیقت الله تعالی دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د زوجیت لپاره غوره کړي دي، او آیا کوم په انتهایي درجه سره بې حیاء انسان به هم باور کولی شي چې له سید البشر سره کومې بې بې صاحبې چې خپل عمر تېر کړی وي؛ هغه به د یوې شپې تېرولو له مخې هم بې د دوی له کوره په بل ځای کې اوسېدی شي؟ او هلته قلبي سکون او مسرّت هم حاصلولی شي؟ یا د هغه هیله په خپل زړه کې ګرځولی شي؟ خصوصًا څه وخت چې دغه خبره معلومه شوې هم وي چې دوی له هغو منتخبو او غورو خواتینو څخه دي چې د دوی په مخ د دنیا او آخرت دواړه لارې وروړاندې کړلې شوې؛ مګر هغوی په خپل ذوق او خوښې سره د دنیا پر عیش د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت او د آخرت عظمت ته ترجیح او اهمیت ورکړ، او د آخرت د لارې د اختیارولو اعلان یې وکړ.

لکه چې تاریخ راښیي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته دغو مطهّراتو ازواجو او جنتي مقدساتو خواتینو په څه عدیم النظر زُهد، ورع، تقوی، صبر او توکل سره د الله تعالی په عبادت او خپلو معنوي اولادوو په هدایت او د اسلامي احکامو په نشر او اشاعت او په دیني خدمت کې مواظبت کاوه، او خپل ګرد اوقات یې په همدغو

مهمّاتو کې صرف او وقف کړل، او هيڅ يوې له دوی څخه په سهو او خطا سره هم دنيوي لذائذو او مشاغلو ته نه دي کتلي، او څرنګه داسې کوم خيال به د دوی په زړه کې تېرېده؟ حال دا چې الله تعالی د دوی په نسبت داسې لطف او مرحمت فرمايلی وو: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ او په دغه سره يې د دوی د تزکيې او د تطهير د کفالت بشارت ورکړی وو.

إِن تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾

که ښکاره کړئ کوم شی (تاسې په خوله) يا يې پټ وساتئ (په زړونو کې)؛ پس بېشکه الله دی پر هر څيز (د اعمالو ستاسې) ښه عالم.

تفسير: يعني مه په ژبه سره دغسې خبرې کوئ، او مه په زړه کې داسې وسوسې ته لاره ورکوئ! څکه چې د الله تعالی په نزد ظاهر او باطن او نور ګرد يو شان عيان دي، او هيڅ يو شی له ده څخه پټ نه دی، او دی پر ګردو اخبارو او اسرارو عليم او خبردار دی.

لَّا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ ۗ

نشته ګناه پر دغو ښځو په (مخامخ کېدلو د) پلرونو د دوی کې، او نه په ځامنو د دوی کې، او نه په ورونو د دوی کې، او نه په ځامنو د ورونو د دوی کې، او نشته (ګناه پر دغو ښځو په مخامخ کېدلو د) ځامنو د خويندو د دوی کې، او نه په ښځو د دوی (يعني په ښځو د نورو مؤمنانو)، او نه په هغو (وينځو) چې مالکان وي ښي لاسونه د دغو (ښځو لره).

تفسير: پاس د مطهراتو ازواجو سره د نارينوو د مخامخ کېدلو ممانعت وشو، اوس دغه ښوولی کيږي چې دوی سره د دوی د محارمو مخامخ کېدل ممنوع نه دي، په دغه مورد کې کوم عمومي حکم چې د عمومي مستوراتو په نسبت د «النور» په سورت کې تېر شو؛ هم هغسې د مطهراتو ازواجو په نسبت هم حکم دی، د ﴿وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ﴾ کومه تشريح چې مونږ هلته په (۱۰) رکوع کې کړې ده؛ هغه دې دلته بيا ولوسته شي !.

وَاتَّقِينَ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٥٥﴾

او ووېرېږئ (ای ښځو !) له الله ! بېشکه الله دی پر هر شي باندې ښه شاهد عالم.

تفسير: يعني د پردې کوم احکام چې بيان شوي دي، او هغه استثناء چې په کې کړی شوې چې هغه په پوره ډول سره ملحوظ ولرئ، او لږ څه هم په هغه کې وړاندې وروسته لاندې باندې ونه کړئ ! او په ظاهر او باطن کې ښايي چې د الله تعالی د احکامو او د حدودو رعايت وکړئ، څکه چې له الله جل جلاله څخه ستاسې هيڅ شی نه دي پټ: ﴿يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ﴾.

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ ۚ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾

بېشکه الله او پرښتې د الله درود وايي پر نبي باندې، ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو) درود ووايئ پر هغه (نبي) باندې او سلام (پرې) ووايئ په سلام ويلو سره.

تفسير: د «صلاة على النبي» مطلب دا دی: د نبي ثناء له تعظيم، رحمت، او عطوفت سره، بيا د هر يوه په طرف چې «صلاة» منسوب وي، سم د هغه د شان او مرتبې سره کومه ثناء، تعظيم، رحمت او عطوفت چې وړ او لایق وي؛ هم هغه به ترې مرادوه شي، لکه چې وايي: پلار پر ځوی او ځوی پر پلار، او ورور پر ورور مهربان دی، یا هر یو له بل سره مينه او محبت کوي، نو ظاهر ده د پلار کوم قسم محبت او مهرباني چې پر ځوی ده، د ځوی هغه قسم مينه او محبّت پر خپل پلار نه وي، او د ورور له ورور سره هم هغسې نشته، بلکه د دغو دواړو د مينې نوعيت بل شان دی، همداسې دلته یې هم قیاس وکړئ او ويوهېږئ! الله تعالى هم پر نبي «صلاة» لېږي، يعنې په رحمت او شفقت سره د ده ثناء، اعزاز او اکرام کوي، پرښتې هم پرې سلام لېږي، مګر د هر يوه صلاة، رحمت، تکريم او تعظيم سم د ده د شان، مقام او مرتبې سره دی، وروسته له دی نه پر مؤمنانو حکم دی چې تاسې هم پر نبي صلى الله عليه وسلم صلاة او رحمت ولېږئ !، ښايي د دوی حيثيت له دغو دواړو څخه بيخي جلا وي، علماوو فرمايلي دي چې د الله صلاة، رحمت لېږل او د ملائکو په منځ کې پر هغه ثناء ويل دي، او د پرښتو صلاة استغفار دی، او د مؤمنينو صلاة دعاء ده، په حديث کې راغلي دي: کله چې دغه آيت نازل شو، صحابه وو رضي الله عنهم عرض وکړ: يا رسول الله ! د سلام طريقه خو مونږ ته معلومه شوې ده، يعنې چې د لمانځه په تشّهد کې داسې لوستل کيږي: السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، د صلاة طريقه هم مونږ ته ارشاد وفرمايئ ! څو يې مونږ په لمانځه کې ولولو، رسول الله صلى الله عليه وسلم د دغه درود تلقين دوی ته وفرمايه: «اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم إنك حميد مجيد، اللهم بارك على محمد و على آل محمد كما باركت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم إنك حميد مجيد».

غرض دا دی چې الله تعالى مؤمنيو ته حکم ورکړ چې تاسې هم پر نبي صلاة ولېږئ، نبي عليه السلام دغه راوښود چې ستاسې صلاة لېږل دغه دي چې له الله جل جلاله څخنې وغواړئ څو هغه زيات له زيات خپل رحمتونه تر أبد الآباد پورې تل ترتله پر نبي صلى الله عليه وسلم نازل وفرمايي !، ځکه چې د الله تعالى رحمتونه بېحده او بې نهايته دي.

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٥٧﴾

بېشکه هغه کسان چې ايذاء رسوي الله ته (په ولد او شريک) او (ايذاء رسوي) رسول الله (ته په نسبت د سحر، شعر، جنون)؛ لرې کړي دي دوی الله (له رحمته خپله) په دنيا او په آخرت کې، او تيار کړی يې دی دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسير: د الله تعالى ايذاء دغه ده چې د ده رسول الله صلى الله عليه وسلم ته څوک ايذاء ورسوي، يا د ده لوی جناب په نسبت نالايقې خبرې وکړي.

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥٨﴾

او هغه کسان چې ايذاء رسوي مؤمنانو سړيو ته او مؤمنانو ښځو ته (په اتهام) په غير د هغه کار چې کړی وي دوی (يعني په ناکړي کار)؛ پس په تحقيق باروي دوی پخپل ځان غټ دروغ او ګناه ښکاره (چې د عقوبت موجب دی).

تفسير: دغه منافقان وو چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم بد به يې ويل، يا د دوی د مطهراتو ازواجو په نسبت به يې د دروغو خبرې اترې لکه چې د «النور» په سورت کې مسطورې دي کولې، وروسته له دې نه د ځينو هغو ايذاوو د انسداد په نسبت ځينې ښوونې کړی شوي دي، چې د دغو منافقينو له خوا به ځينې مسلمانانو ښځو ته رسېدې.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّأَزۡوَٰجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَآءِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ يُدۡنِينَ عَلَيۡهِنَّ مِن جَلَٰبِيبِهِنَّۚ

ای نبي ووايه ښځو ته دي او لوڼو ته دي او ښځو (د نورو) مؤمنانو ته چې خواره دې کاندي پر ټولو ځانونو خپلو له ټکريو پړونو خپلو څخه.

تفسير: يعني وروسته د ټول بدن له پټولو څخه د ټکري څه برخه پر سر او څه برخه يې له سر ځني راښکته پر خپله څېره باندې وځړوئ، په رواياتو کې راغلي دي چې وروسته د دې آيت له نزوله مسلمانانو ښځو به خپلې څېرې او ګرد بدنونه په خپلو ټکريو سره پټول، او بيا به د باندې داسې وتلې چې يواځې به د دوی يوه سترګه ښکاريده، چې په هغه سره به لاره تلی شوې، له دې نه معلومه او ثابته شوه چې د فتنې او فساد په وخت کې ښايي چې آزادې اصيلې ښځې خپله څېره هم پټه کړي، او وينځې د شديدو ضرورياتو له سببه پر دغه نه دي مکلّفې، ځکه چې د دوی په کارو او چارو کې تکليف او حرج پېښيږي.

ذَٰلِكَ أَدۡنَىٰٓ أَن يُعۡرَفۡنَ فَلَا يُؤۡذَيۡنَۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿٥٩﴾

دغه (پټول د بدن) نژدې دي دې ته چې وبه پېژندی شي دوی (چې اصيلې دي)؛ پس ايذاء به ونشي رسولی دوی ته (په زعم د وينځو)، او دی الله ښه ښښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي چې: «ښه وپېژندله شي چې وينځه نه ده بلکه بي بي ده، د ننګ او ناموس مېرمن ده، بدبخته او بدناموسه نه ده، نېک بخته ده بد ذاته نه ده، څو بدنيته خلق هغوی ته لاس ونه غځوي، او نقاب يې د هغه ننبه کېښوده، دغه د بهترۍ حکم دې، وروسته يې وفرمايل چې: الله ښښونکی مهربان دی»، يعني که سره له دومره اهتمامه کوم تقصير پاتې شي؛ نو د الله تعالی له مهربانۍ نه د ښښنې توقع شته، (تکميل)، دغه خو د آزادو ښځو په نسبت انتظام وو، څو هر څوک دوی وپېژني او د دوی ربړولو ته زړه ښه نه کړي، او بيا د دروغو حيله ورته جوړه نه کړي، وروسته له دې د عمومي ګوتې وروړلو او لاس غځولو په نسبت تهديد او ويرول دي، اعم له دې چې له کومې مېرمنې سره وي، يا له کومې وينځې سره.

۞لَّئِن لَّمۡ يَنتَهِ ٱلۡمُنَٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ

قسم دی که منع نشول منافقان (له نفاق څخه) او هغه کسان چې په زړونو د دوی کې رنځ دی (د زنا کولو ـ له بد کارۍ خپلې نه).

تفسير: يعني پر هغو خلقو چې د بد نظرۍ او شهوت پرستۍ مرض لګېدلی دی.

وَٱلۡمُرۡجِفُونَ فِي ٱلۡمَدِينَةِ

او بدې آوازې ګډوونکي په (ښار د) مدينې کې.

تفسير: د غه غالبًا يهودان دي، يا ممکن دي چې هغه منافقان ترې مراد وي چې على الأکثر به يې دروغ خبرې شايع کولې، او د اسلام او د مسلمانانو په خلاف به يې شايعات او انتشارات کول.

لَنُغۡرِيَنَّكَ بِهِمۡ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَآ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿٦٠﴾ مَّلۡعُونِينَۖ أَيۡنَمَا ثُقِفُوٓاْ أُخِذُواْ وَقُتِّلُواْ تَقۡتِيلٗا ﴿٦١﴾

نو خامخا به وګمارو مسلّط به کړو مونږ خامخا تا پر دوی، بيا به همسايه توب ونه کړي (دوی) د تا په دغه (مدينه کې) مګر لږ وخت. رټلي ترټلي شوي هر چېرې چې وموندلی شي؛ وبه نيولی شي، او وبه وژلی شي په وژلو (د خوارۍ سره).

تفسير: يعني كه دغه بد سړي د خپلو دغو حركاتو څخه لاس وانخلي؛ نو مونږ به تا پر هغوی مسلط كوو، چې په څو ورځو كې تاسې هغوی له مديني منورې څخه د باندې و شړئ، او هومره ورځې چې دلته اوسيږي؛ د ذلت په صفت كې به پاتې وي، لكه چې دغه يهودان ګرد وشړل شول، او منافقانو به د دغو ويرولو او ډارولو په اثر ښايي خپله رويه بدله كړې وي؛ نو ځكه له سزا څخه يې نجات وموند.

سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلُ ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾

دا يوه لاره ايښي ده الله لاره په حق د هغو (منافقانو مرجفانو) كې چې تېر شوي دي پخوا له دې نه، او له سره به نه مومې ته لارې د الله ته هيڅ تبديل تغيير.

تفسير: يعني عادت الله په همدې دوام لري، هغه كسان چې د انبياء الله په مقابل كې شرارتونه كوي، او فتنه او فساد خوروي؛ همداسې ذليل، خوار او هلاك كړي، يا دغه مطلب دی چې په پخوانيو كتابونو كې همدغه حكم شوی دی چې مفسدان له خپله منځه د باندې وباسئ ! لكه چې شاه صاحب (رحمه الله) يې له تورات څخه نقلوي.

يَسْـَٔلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللَّهِ ۚ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾

پوښتنه كوي له تا څخه خلق له قيامت (د راتلو چې كله دی؟) ووايه (ای محمده ! دوی ته) بېشكه همدا خبره ده علم د قيامت (خاص) په نزد د الله دی، او څه شي پوه كړی يې ته (په قيام د قيامت؟)، يعني ته ترې بېخبره يې، بيا نو ورته ووايه) ښايي چې قيام د قيامت دی نژدې.

تفسير: اګر كه د قيامت د صحيح وخت تعيين الله هيچا ته نه دی ښوولی، مګر دلته يې د هغه د قُرب په طرف اشاره فرمايلې ده، په حديث كې راغلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم خپله د شهادت او وسطی ګوتې پورته كړې، او ورسره يې وفرمايل: «أنا والساعةُ كهاتين» «زه او قيامت د دغو ګوتو په شان يو»، يعني هومره چې وسطی ګوته د سبابې په نسبت وړاندې ختلې ده؛ نو زه له قيامت څخه هم دغومره قدر ړومبی راغلی يم، قيامت ډېر نژدې او په ما پسې ژر راتلونكی دی.

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾

بېشكه الله رټلي دي كافران (منكران د بعث له رحمت خپله)، او تيار كړی يې دی دوی ته سختې لمبې وهونكی اور.

تفسير: يعني د دغه لعنت اثر دی چې دوی داسې لا طائل سوالات كوي، او د آخرې خاتمې او د عاقبت هيڅ فكر نه كوي.

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَّا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ

په دغه حال كې چې همېشه به اوسيږي په دغه اور كې تل ترتله، نه به مومي دوی هيڅ دوست (چې يې ترې وباسي) او نه كوم مددګار (چې عذاب ترې لرې كړي). (ياده كړه) هغه ورځ چې چورلولی به شي مخونه د دوی په اور كې.

تفسير: يعني پرمخې نسكور غورځولی كيږي، او د دوی څېرې به په اور كې لاندې باندې كيږي.

يَقُولُونَ يَٰلَيْتَنَآ أَطَعْنَا ٱللَّهَ وَأَطَعْنَا ٱلرَّسُولَا۠ ﴿٦٦﴾

وايي به دوى: اى كاشكې مونږ اطاعت كړى وى د الله، او اطاعت كړى وى مونږ د رسول (د الله).

تفسير: په دغه وخت به ارمان او افسوس كوي چې كاشكې مونږ په دنيا كې د الله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر وينا غوږ ايښې وى، او پر هغه مو عمل كړى وى، څو له دغه بدې ورځې سره مخامخ شوي نه وى.

وَقَالُوا۟ رَبَّنَآ إِنَّآ أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَأَضَلُّونَا ٱلسَّبِيلَا۠ ﴿٦٧﴾ رَبَّنَآ ءَاتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ ٱلْعَذَابِ وَٱلْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾

او وايي دوى: اى ربه څمونږ! بېشكه مونږ اطاعت كړى وو مونږ د مشرانو خپلو، او د غټانو خپلو، پس وركه كړه دوى له مونږ څخه سمه لاره. اى ربه څمونږ! وركړه دوى ته دوچنده له عذابه، او لرې كړه دوى له رحمته خپله رټلو ترټلو لويو سره.

تفسير: دغه به د قهر له شدّته وايي چې: څمونږ دغو دنيوي سردارانو، مشرانو او مذهبي پېشوايانو مونږه وغولولو، او په دروغو او فريبو يې په دغه غم او مصيبت كې اخته كړو، د همدوى په لمسون د حق له لارې څخه بې لارې شو، نو كه اوس مونږ ته سزا راكوله كيږي؛ نبايي دوى ته څمونږ په نسبت دوچنده سزا وركړه شي، او هغه لعنت او زحمت چې پر مونږ نازليږي؛ له هغه څخه دې زيات پر دوى هم نازل شي، ګواكې د دوى پر دوچنده سزا وركولو سره د خپل زړه يخول غواړي، په همدغه مضمون يو بل آيت د «الأعراف» په (۴) ركوع كې تېر شوى دى، هلته دې د دوى د دغې غوښتنې ځواب هم شته، هغه دې هلته بيا ولوستل شي !.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ ءَاذَوْا۟ مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ ٱللَّهُ مِمَّا قَالُوا۟ ۚ وَكَانَ عِندَ ٱللَّهِ وَجِيهًا ﴿٦٩﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعني اى مؤمنانو !) مه كيږئ په شان د هغو كسانو چې ايذاء يې رسولې وه موسى ته؛ پس پاك كړ دغه (موسى لره) الله له هغو دروغو چې دوى پرې ويل، او وو (موسى) په نزد د الله كې وجيه (مخور خاوند د عزّت).

تفسير: يعني تاسي داسي كوم كار يا خبره مه كوئ چې له هغه نبي عليه السلام ته ايذاء ورسيږي، دغه ايذاء نبي عليه السلام ته هيڅ زيان او ضرر نشي رسولى، ځكه چې دى د الله تعالى په دربار كې لوى عزّت او پت لري، او الله جل جلاله به له ده څخه هغه د اذيت ګردې خبرې لرې كوي، مګر په هغه سره ستاسي آخرت خرابيږي، وګورئ چې د موسى عليه السلام په نسبت خلقو څرنګه د اذيت خبرې كولې، مګر الله تعالى د موسى عليه السلام د وجاهت او مقبوليت له وجې د هغو ټولو ابطال وفرمايه، او د موسى عليه السلام بې داغي يې ثابته كړه، په رواياتو كې راغلي دي چې ځينو مفسدينو پر موسى عليه السلام تهمت لګاوه چې هارون عليه السلام يې بېديا ته بيولى دى او هلته يې وژلى دى، نو الله تعالى په يوه خارقه طريقه سره د هغه ترديد وفرمايه، او په صحيحينو كې راغلي دي چې موسى عليه السلام د حياء له وجې د هغې زمانې د خلقو د رواج او دستور په خلاف به په پټ ځاى كې تل په پټه غسل كاوه، خلقو به ويل چې: د دوى په بدن كې هرومرو څه عيب دى، يا د برص داغ لري، يا يې خصيې پړسېدلې دي، يوه ورځ موسى عليه السلام غسل كاوه او خپل كالي يې ايستلي پر يوې تيږې يې ايښې وو، هغه تيږه د دوى له كاليو سره وتښتېده، موسى

عليه السلام بربنډ له اوبو څخه ووت او خپله همسا يې واخيسته، او په هغې تيږه پسې پر منډو شو، په دغه وخت کې تولو خلقو دوی ته کتل، او ګړدو ته دغه حقيقت ورڅرګند شو، چې د دوی مبارک وجود بيخي پاک او بې عيبه دی.

تنبيه: د موسی عليه السلام بربنډ څغلېدل په تيږې پسې د مجبوريت لامله وو، او ښايي دا يې هم خيال کې نه وي ګرځېدلي چې دغه تيږه به برابره هغې لويې مجمعې ته ورځي، او هلته به درېږي، پاتې شو د تيږې دغسې حرکت؛ نو هغه د فوق العادت په ډول وو.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَقُولُوا۟ قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَٰلَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو !) ووېرېږئ له عذاب د الله، او ووايئ خبره سمه محکمه رښتيا. چې نېک صالح کړي (الله) تاسي ته عملونه ستاسي، او وبښي (الله) تاسي ته ګناهونه ستاسي، او هر څوک چې اطاعت وکړ د الله او د رسول د (الله)؛ پس په تحقيق بريالی (کامياب) شو په بري ډېر لوی سره.

تفسير: يعني ای مؤمنانو ! له الله تعالی څخه ووېرېږئ او وپوهېږئ چې سمې خبرې کوونکي ته د ډېرو ښو او مقبولو اعمالو توفيق ور په برخه کېږي، او ګناهونه او تقصيرات يې ورمعافيږي، په حقيقت کې يواځې د الله تعالی او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په اطاعت کې د حقيقي بري او کاميابی راز پټ دی، هر هغه څوک چې دغه لاره غوره کوي؛ په مراد رسيږي.

إِنَّا عَرَضْنَا ٱلْأَمَانَةَ عَلَى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱلْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا ٱلْإِنسَٰنُ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾

بېشکه وړاندې کړ مونږ امانت (ثواب ـ عقاب) پر اسمانونو او پر ځمکه او غرونو (کله چې مو پيدا کړ په دوی کې فهم او نطق)؛ پس منع راوړه دوی له دې چې پورته کړي هغه (د امانت بار) او ووېرېدل دوی له هغه (امانت)، او پورته کړ هغه (د امانت بار) انسان، بېشکه چې دغه (انسان) دی ظالم ډېر نادان (په عاقبت خپل).

تفسير: يعني انسان پر خپل ځان لوی ظلم او ستم وکړ، د هغه بار او پيټي په اوږو اخيستلو څخه چې اسمانونو، ځمکې او غرونو د خپلې ناتوانۍ او عجز اظهار وکړ، چې پورته کولی يې نشو؛ دغه ناپوه انسان هغه پر خپلو اوږو واخيست.

اصلي خبره دا ده چې الله تعالی د خپل يو خاص امانت کېښودل د مخلوقاتو په کومه نوعه کې اراده وفرمايله، چې که هغه غواړي؛ نو دغه امانت په خپلې سعې او کسب او د مټ په قدرت او قوّت وساتلی شي، بلکه تزييد او ترقي هم ورته ورکړه شي، هغه افراد چې هغه امانت په پوره ډول سره محفوظ ساتي او ترقي ورته ورکړي؛ پر هغو انعام او اکرام وکړي، او هر هغه چې په غفلت او شرارت سره هغه ضايع کړي؛ نو هغه ته به سزا ورکړه شي، او هغه کسان چې په دغه مورد کې لږ شان قصور وکړي؛ له هغوی سره د عفوې او د ښېلو معامله وکړه شي، ځما په خيال دغه امانت د ايمان او د هدايت يو تخم دی، چې د بنيادمانو په زړونو کې شيندلی او کرلی شوی دی، چې هم هغه ته «مابه التكليف» هم ويلی شو، «لا إيمان لمن لا أمانة له» چې د دغه د ساتنې او په حفاظت کې له مداومت څخه د ايمان ونه زرغونيږي، ګواکې د بني آدميانو قلوب د الله تعالی ځمکه ده، چې تخم هم په هغو کې پخپله الله شيندلی (کرلی) دی، د باران ورولو لپاره يې د رحمت ورېځې هم لېږلې دي، چې د هغوی له سيتو څخې د الله تعالی د وحي باران هم ورېدلی دی، د هر انسان فريضه

دا ده چې د ایمان دغه تخم چې د الله تعالی امانت دی؛ ضایع نه کړي، بلکه په پوره سعی، کوښښ، سره د هغه پرورش او پالنه وکړي، او ډېر زیـات دقّت دې وکړي، څو په سهو، خطا اوغلطی هم دغه تخم ونه سوځیږي، او ضایع نشي.

لِّيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٣﴾

(دغه د امانت عرض د دې لپاره وو) چې عذاب ورکړي الله منافقانو سړیو او منافقاتو ښځو ته، او مشرکانو سړیو او مشرکاتو ښځو ته، او رجوع په رحمت سره وکړي الله پر مؤمنانو سړیو او مؤمناتو ښځو، او دی الله ښه بخښونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی.

تمت سورة الأحزاب بعون الله الملك الوهاب، فلله الحمد والمنة.

سُورَةُ سَبَإٍ

«د (سبأ) سورت مکي دی، پرته له (۶) آیته څخه چې مدني دي (۵۴) آیتونه او (۶) رکوع لري، په نزول کې (۵۸) او په تلاوت کې (۳۴) سورت دی، وروسته د «لقمان» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ①

ټوله ثناء صفت خاص الله لره دي، هغه چې خاص هغه ته دي هر هغه (شيان) چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه شيان چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقاً عبيداً)، او خاص همدغه (الله) لره ده ټوله ثناء صفت په آخرت کې (لکه چې په دنيا کې هم ده)، همدغه (الله) ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسير: يعني ګرد محاسن او محامد او تعريف هغه الله جلّ جلاله ته دي چې واحد احد دی، او بې د نورو له شرکته د ګردو اسمانونو او د ځمکو د شيانو مالک او خالق دی، او په نهايت حکمت او خبرداری سره د دوی انتظام او تدبير کوي، او دغه سلسله يې چې نه ده پيداکړې، د داسې حکيم او دانا په نسبت دغه ګمان نشي کېدی، ضرور دغه نظام بالآخر پر کومې اعلی نتيجې منتهي کېدونکی دی، چې هغه ته آخرت وايي، او څرنګه چې همدی په دنيا کې يواځې د ټولو تعريفاتو مستحق دی، په آخرت کې هم يواځې همدی د ټولو تعريفاتو مستحق دی، بلکه دلته خو ظاهراً د نورو کسانو هم لږ څه تعريف کېدی شي، ليکن هلته نور ګرد وسايط او پردې لرې کيږي، او هر شی ليدل کيږي، هغه ګرد د همده له طرفه وي، نو ځکه صورتاً او معناً او حقيقتاً بلکه له هر حيثيته يواځې د هم هغه مطلق محمود تعريف پاتې کيږي.

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۚ

معلوم دي (الله ته) هر هغه شی چې ښکته ننوځي په ځمکه کې او هر هغه شی چې بيرون راوځي له دغې (ځمکې) څخه، او هر هغه څيز چې راښکته کيږي له اسمانه، او هر هغه شی چې پورته خيژي په دغه (اسمان) کې.

تفسير: يعني په اسمان او ځمکه کې هيڅ يو لوی او وړوکی داسې څيز نشته، چې د ده له علم څخه خارج وي، هر هغه شی چې په ځمکه کې ښکته ننوځي، مثلاً حشرات، خوځندې، د نباتاتو تخم، د باران اوبه، د مړيو اجساد او هر هغه شيان چې له ځمکې څخه د باندې راوځي او بهر کيږي مثلاً: زراعت، نباتات، معدنيات او نور، او هغه شيان چې د اسمان له جانبه راښکته کيږي لکه: باران، وحي، تقدير، پرښتې او نور، او هغه شيان چې پورته خيژي اسمان ته مثلاً: روح، دعاء، اعمال، ملائک او نور، پر دغو ګردو انواعو او جزئياتو د الله تعالى علم محيط دی.

وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ②

او همدغه (الله) ډېر رحم کوونکی دی، ښه ښښونکی دی (د خطيّاتو).

تفسير: يعني دغه ګرد د ژوندون رونق ښايست د الله تعالى له رحمته او ببښنې څخه دی، که د بندګانو د دغې ناشکرۍ او د حق نه پېژندلو په اثر لاس په لاس د دوی په نيونو باندې لاس پورې کېدی؛ نو دغه ګرد رونق او ښايست به په يوه لمحه کې ختمېده: ﴿وَلَوۡ يُؤَاخِذُ ٱللَّهُ ٱلنَّاسَ بِمَا كَسَبُواْ مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهۡرِهَا مِن دَآبَّةٍ﴾ (د فاطر سورت (۴۵) آيت (۵) رکوع (۲۲) جزء).

﴿وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَا تَأۡتِينَا ٱلسَّاعَةُۖ قُلۡ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأۡتِيَنَّكُمۡ﴾

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي چې را به نشي مونږ ته قيامت، ووايه (اى محمده! دوی ته چې ولې به رانشي) بلکه رابه شي، قسم دی ځما په رب خپل چې خامخا رابه شي هرومرو (لازمًا) دا قيامت تاسې ته.

تفسير: يعني هغه انسان چې د ده د صدق او امانت اقرار له نورو ګردو موجوداتو څخه ړومبی وو؛ اوس له براهينو څخه د ده صداقت په پوره ډول سره ښکاره شو، په مؤکد قسم سره د الله تعالى له طرفه خبر ورکوي چې خامخا قيامت راتلونکی دی، نو بيا يې هيڅ علّت او سبب نه دی معلوم، چې ولې يې دوی نه مني، هو ! که کومه محال خبره يا له حکمت څخه مخالفه کومه خبره يې کړې وی؛ نو د انکار ځای به په کې وو، ليکن دغه خو نه محاله ده، او نه له حکمت څخه مخالفه ده، نو بيا له هغه څخه انکار که ضد او عناد او سرتمبګي نه ده؛ نو څه ده؟.

﴿عَٰلِمِ ٱلۡغَيۡبِۖ لَا يَعۡزُبُ عَنۡهُ مِثۡقَالُ ذَرَّةٖ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَآ أَصۡغَرُ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكۡبَرُ إِلَّا فِي كِتَٰبٖ مُّبِينٖ ۝٣﴾

(هسې رب) چې عالم دی په غيبو، نه پټيږي له ده په اندازه د يوې ذرې په اسمانونو کې او نه په ځمکه کې، او نه وړوکی له هغې ذرې، او نه لوی (ترې) مګر (چې دا ټول ليکلي پراته دي) په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کې.

تفسير: يعني په هم هغه عالم الغيب قسم دی چې د ده له محيط علم څخه د اسمان او د ځمکې هيڅ يو لوی يا وړوکی شی، يا يوه ذره يا له ذرې څخه وړوکی يو شی هم نه دی پټ، او نه هيڅ شی ترې غائبيږي، ښايي چې دغه يې ځکه فرمايلي وي چې د قيامت د وخت تعيين مونږ له سره نشو کولی، د هغه علم له هغه چا سره دی چې د هغه له علم څخه هيڅ يو شی خارج نه دی، مونږ ته هغومره خبر چې هغه راکړی دی؛ هغه مو بې له زيادته او تنقيصه دررورسوه، او په دې سره د هغې خبرې ځواب هم وشو: ﴿وَقَالُوٓاْ أَءِذَا ضَلَلۡنَا فِي ٱلۡأَرۡضِ﴾ الآية - يعني کله چې ځمونږ ذرات په ځمکه کې منتشر شي، بيا به څرنګه سره يو ځای کيږي؟ نو دغه يې راوښوول چې هيڅ يوه ذره هم د الله تعالى له علمه نه ده غائبه، او پخوا يې دغه راښوولي وو چې د اسمان او د ځمکې پر هر يوه شي د ده قبضه ده، نو بيا به دده ته څه مشکل وي چې ستاسې ګرد منتشر ذرات يو ځلې سره راټول کړي.

تنبيه: له ښکاره کتاب څخه «لوح محفوظ» مراد دی، چې په هغه کې هر شی سم د الله تعالى له علمه سره ثبت دی.

﴿لِّيَجۡزِيَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِۚ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَرِزۡقٞ كَرِيمٞ ۝٤ وَٱلَّذِينَ سَعَوۡ فِيٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ عَذَابٞ مِّن رِّجۡزٍ أَلِيمٞ ۝٥﴾

لپاره د دې چې جزا ورکړي (الله) هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) دغه (نيکوکاران مؤمنان چې دي؛) شته دوی ته مغفرت بخښنه او رزق روزي ښه (د

عزت چې جنّت دی). او هغه کسان چې سعي کوښښ کوي په (ابطال د) آيتونو (د قرآن) ځمونږ
په دې حال چې عاجز کوونکي وي د الله (په زعم خپل)؛ دغه کسان شته دوی ته عذاب له عذابه
دردناکه څخه.

تفسير: يعني د قيامت راتلل څکه ضروري دي چې خلقو ته د دوی د نېکۍ او بدۍ نتيجه او ثمره ورکړه شي، او د الله تعالی د ټولو صفاتو کامل ظهور په عمل راشي.

تنبيه: «هغه کسان چې سعي او کوښښ کوي په باطلولو د آيتونو د قرآن ځمونږ» مطلب دا دی چې ځمونږ د آيتونو په ابطال او د خلقو په ممانعت کې د هغو له قبول څخه قولاً او فعلاً کوښښ کوي، او د دغه مقصد د په مخ بيولو لپاره ټينګ ولاړ دي، ګواکې دوی (العياذ بالله) داسې غواړي چې الله تعالی عاجز کړي، او پر او مغلوب يې وګرځوي، او داسې ګڼي چې دوی د ده په لاس کې راتلونکي نه دي، او هرومرو له ده څخه خپل ځان بچ کوي.

﴿وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝٦﴾

او (بل لپاره د دې ليکلي پراته دي په لوح محفوظ کې) چې ويني هغه کسان چې ورکړی شوی
دوی ته علـم فهم هغـه (قرآن) چې نازل شوی دی تا ته له (جانبه د) رب ستا؛ هم هغه حق دی، او
سمه لاره ښيي طرف د لارې (د هغه الله ته چې) ښه زبردست ډېر ستايلی شوی دی.

تفسير: يعني ځکه قيامت راتلونکی دی، څو هغه کسان چې پرې يقين او باور لـري هغو ته عين اليقين حاصل شي، او په خپلو سترګو سره هم د هغه وقوع او قيام ويني، او ښه وپوهيږي چې د لوی قرآن بيان څرنګه بې له تزييده او تنقيصه صحيح ثابت شو، او بېشکه چې قرآن هم هغه لوی او زبردست کتاب دی چې الله ته مو رسوي، او سمه صافه لاره راښيي، ځينې مفسرين د ﴿وَيَرَى الَّذِينَ﴾ الآية ـ مطلب داسې اخلي چې د ﴿وَالَّذِينَ سَعَوْ فِيٓ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيْنَ﴾ په برخلاف هغه کسان چې پوهان او اهل العلم دي، اعمّ له دې چې مسلمانان وي که کتابيان، هغوی پوهيږي او ويني چې د قيامت او نورو په متعلق د قرآن مجيد بيان بيخي صحيح دی، او انسانانو ته د وصول الی الله ښه طريقه ورښيي، او په سمه صافه لاره يې برابروي.

﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَى رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۝٧ أَفْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ﴾

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: آيا (وښيو) دلالت وکړو تاسې ته په يو سړي چې خبر
درکوي تاسې ته کله چې ذرې ذرې کـړی شئ تاسې په کامل ذره ذره کېدلو سره، بېشکه چې
تاسې خامخا په پيدايښت نوي کې يئ. آيا له خپله ځانه تړلي دي (محمد) پر الله باندې دروغ؟ يا
وربوري لېونتوب دی؟.

تفسير: د قريشو کفّارو د رسول الله صلی الله عليه وسلم په شان کې دغسې ګستاخي او سپين سترګي کوله، يعني راځئ چې مونږ تاسې ته هغه سړی دروښيو چې وايي وروسته له مړ کېدلو او پرسېدلو او وراسته کېدلو او خاورو او دوړو کېدلو څخه بيا له خاورو څخه راټولېږئ او له تاسو څخه هم داسې روغ جوړ انسانان پيدا کيږي، او بيا به هم داسې ژوندي له قبرونو راپاڅولی کېږئ، ښه نو پر داسې چټي او مهملو خبرو څوک يقين او باور کولی شي؟ او څرنګه يې منل امکان لري؟ له دوو حالو څخه خالي نه دی؛ يا خو دغه شخص عمداً په قصد سره پر پاک الله دروغ تړي، چې ده

داسې خبر راکړی دی، که نه لېونی او سودايي دی، او دماغ يې پخپل ځای کې نه دي، نو ځکه دا هسې اپلتې او چټې خبرې کوي (العياذ بالله).

بَلِ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلٰلِ الْبَعِيْدِ ۝

(نو فرمايي الله ترديداً: داسې نه دي) بلکه هغه کسان چې ايمان نه راوړي په آخرت په عذاب کې به وي (په عُقبى کې) او په ګمراهي لويه کې (لوېدلی دی په دنيا کې).

تفسير: يعني نه دروغ دي او نه جنون، بلکه خالي دغه خلق پخپله د عقل، پوهې، صدق او صواب له لارې څخه ښوييدلي دي، او له حق او يقين څخه ډېر لرې لويدلي دي، چې دغسې چټې خبرې کوي او په خپل دغه انکار او تکذيب سره خپل ځان په آفت او عذاب کې اخته کوي، في الحقيقت دغه ډېر لوی عذاب دی چې د انسان دماغ په دغه اندازه سره خراب او مختل شي؛ چې دی د الله تعالى انبياوو ته مفتري، مجنون او نور شيان ووايي (العياذ بالله).

اَفَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ اِنْ نَّشَاْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْاَرْضَ اَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ ؕ

آيا نه ګوري (دا کافران) هغه شيز ته چې په مخ کې د دوی دی او هغه شيز ته چې وروسته د دوی دی له اسمانه او له ځمکې (چې دوی په کې محاط وي)، که چېرې اراده وفرمايو؛ نو ښيرې به کړو په دوی ځمکه (او په کې به يې ډوب کړو په شان د قارون)، يا به وغورځوو پر دوی باندې يوه ټوټه له اسمانه.

تفسير: آيا دغه خلق ړانده شوي دي چې اسمان او ځمکې ته هم نه ګوري، او خپل شاوخوا ته هم سترګې نه غړوي، چې پر موجوداتو خپل عقل او فکر وچلوي، پر دغې خبرې باندې خو پخپله دوی هم قايلان دي چې د دوی او د ګردو علوياتو او سفلياتو خالق الله دی، بيا نو آيا هغه الله ته چې د دغو شيانو مالك او خالق دی؛ د دغو شيانو خرابول او ماتول او بيا جوړول هغه ته څه سختي او اشکال لري؟ او هغه ذات ته چې داسې عظيم الشأن اجسام جوړولی شي، او لاندې باندې او ويجاړولی يې شي؛ د انساني جسم تخريب، تفکيك او تجزيه او بيا يې سره ټولول، ژوندي کول او پاخول څخه اشکال لري؟ آيا دغه خلق له دې نه نه ويريږي چې د الله تعالى پر ځمکه او تر اسمان لاندې اوسيږي او بيا داسې د بې ادبۍ او ګستاخۍ خبرې کوي، او بېځايه خپلې ژبې خوځوي، حال دا چې که الله تعالى اراده وفرمايي؛ په يوه رپه کې به دوی يا په ځمکه خښوي، يا به له اسمانه يوه ټوټه پرې وغورځوي او دوی به بيخي سپېره او فنا کړي، او په همدغه دنيا کې به د قيامت يوه وړوکې نمونه دوی ته وښيي.

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيْبٍ ۝

بېشکه په دغه (کتلو د پاس او ټيټ او خسف او اسقاط) کې خامخا دلائل دي لپاره د هر بنده رجوع کوونکي (الله ته).

تفسير: يعني هر هغه بنده چې له عقل او انصاف څخه کار واخلي؛ نو د الله تعالى په طرف يې رجوع کيږي، ځکه چې پوه او عاقل انسان ته په علوياتو او سفلياتو او ما فيهما کې ډېر زيات د قدرت لويې نښې او د لائل موجود دي، د دغه منظم او ډك له حکمته نظام له ليدلو څخه پوهيږي چې هرومرو دغه ګرد يوه ورځ خپلې عُليا او اکملې نتيجې ته

رسېدونکې دی، چې د هغې نوم «دار الآخرة» دی، کله چې دوی دغه تصّور وکړي؛ نو زيات له زياته خپل مالك او خالق الله تعالی ته رجوع کوي، او د هغو علوي او سفلي نعماوو چې ورته رسيږي؛ شکريه اداء کوي، له دغو بندګانو څخه د ځينو تذکره پاك الله داسې فرمايي چې:

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ مِنَّا فَضْلًا ۗ يٰجِبَالُ اَوِّبِيْ مَعَهٗ وَالطَّيْرَ ۚ

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ داود ته له جانبه خپله فضل (لويي پر نورو، ومو فرمايل غرونو ته چې) ای غرونو ! راوګرځوئ (بنه) غږونه خپل له ده سره (په وخت د تسبيح کې، او له ده سره تسبيح ويل) مرغانو هم.

تفسير: يعني الله تعالی داود عليه السلام ته له نبوّت سره غير معمولي سلطنت هم ورعنايت فرمايلی وو، داود عليه السلام به کله کله بيديا او صحرا ته هم ووت، او هلته به د الله تعالی په ذکر او ياد مشغولېده، او د الله تعالی له خوفه به يې ژړل، او په تسبيح او تهليل به مشغولېده ، او په خپل هغه ښکلي غږ سره به چې ضرب المثل دی؛ د (زبور) په لوستلو مصروفېده، د ده د تسبيح او تهليل د عجيب او غريب تأثير په سبب به له ده سره غرونو هم تسبيح لوستل، او ګرد مرغان به هم د دوی په شاوخوا کې سره ټولېدل، او د ده په شان هغوی به هم تسبيح او تهليل وايه، که د غرونو له تسبيح څخه د ده د غږ محض عکس العمل (انګی) مراد وي؛ يا هغه عمومي تسبيح مراد وی چې هر شی يې د خپل حال يا د قال په ژبه سره اداء کوي يا يې وايي؛ نو د داود عليه السلام د مخصوص فضل او شرف په ذيل کې به د دغې خبرې تذکره بيخي مهمله او بې معنی وی (العياذ بالله)، نو معلومه شوه چې مراد ترې تسبيح ويل دي، د ﴿يٰجِبَالُ اَوِّبِيْ مَعَهٗ﴾ حکم تکويني دی.

وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيْدَ ۙ﴿۱۰﴾ اَنِ اعْمَلْ سٰبِغٰتٍ وَّقَدِّرْ فِي السَّرْدِ

او پسته کړې وه مونږ ده ته اوسپنه. (امر وفرمايه الله داود ته داسې) چې جوړوه ځغرې ارتې اوږدې، او اندازه کوه په اوبدلو کې (چې حلقې يې سره برابرې وي).

تفسير: د داود عليه السلام په حق کې يې اوسپنه لکه موم پسته وګرځوله، او ده به بې د اور د صناعيه وو آلاتو له مرستې اوسپنه په هر شان سره چې غوښته؛ کړوله او تاووله به يې، او پنډه او نرۍ کوله، او له هغې څخه به يې ځغرې او نور دقيق او نفيس آلات او ادوات جوړول او پلورل به يې، او له هغې څخه به يې د خپل قوّت او معاش وسايل برابرول، او پر اسلامي بيت المال به يې خپل د اعاشې بار نه غورځاوه، وايي چې: کړۍ لرونکې ځغرې ړومبی ځلې د ده له لاسه ايجاد او اختراع ومونډله، چې ارتې او پراخې وې، الله تعالی ده ته امر ورکړ چې پراخې او ارتې ځغرې جوړوه ! او د هغو حلقې او کړې په ښه نظم او ترتيب سره ونښلوه ! چې د خپل لويوالي ـ وړوکوالي او نريوالي په اعتبار يو له بل سره متناسبې وي.

وَاعْمَلُوْا صَالِحًا ۭ اِنِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿۱۱﴾

او عمل کوئ تاسې د نېکيو، بېشکه زه چې يم پر هغو کارونو چې کوئ يې تاسې ښه ليدونکی يم.

تفسير: يعني د دغو چارو او صنايعو په مشغوليت کې د حقيقي منعم له ياده مه غافلېږئ ! او تل ترتله په صالحه وو اعمالو کې مشغول اوسئ ! او دغه خبره په ياد ولرئ چې الله تعالی ګرد اعمال او احوالويني.

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيْحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَّرَوَاحُهَا شَهْرٌ ۚ وَاَسَلْنَا لَهٗ عَيْنَ الْقِطْرِ ؕ

او (مسخر کړې مو وو) سُلیمان ته باد (د) سبایي (منزل) د هغه (د) یوې میاشتې، او (د) بیګایي (منزل) د هغه د یوې میاشتې (لاره) وه، او بهولې مو وه د ده لپاره چینه د ویلې کړې شویو مسو.

تفسیر: د سُلیمان علیه السلام داسې یو تخت وو، چې په فضا کې الوته، او دی به یې له شام څخه یمن ته او له یمن څخه شام ته رساوه، الله تعالی د سُلیمان علیه السلام لپاره باد تابع او مسخّر کړی وو، نو ځکه د باد په وسیله به یې د یوې میاشتې مسافه په نیمه ورځ کې طی کوله، د «أنبياء» او د «نمل» په سورتونو کې د دې څه بیان تېر شوی دی، او وروسته له دې نه د «ص» په سورت کې یې بیان راځي.

وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَّعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِاِذْنِ رَبِّهٖ ؕ وَمَنْ يَّزِغْ مِنْهُمْ عَنْ اَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيْرِ ۝۱۲

او (مسخّر کړي مو وو ده ته) له پیریانو هغه څوک چې کار به یې کاوه په مخ د ده کې، په اذن (حکم) د رب د ده، او هر چا چې به ځنګ سر کښي وکړه له دوی له امره حکمه څمونږ (او د سلیمان اطاعت به یې نه کاوه)؛ نو وبه څکوو مونږ هغه ته (په آخرت کې) له عذاب د اور.

يَعْمَلُوْنَ لَهٗ مَا يَشَآءُ مِنْ مَّحَارِيْبَ وَتَمَاثِيْلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُوْرٍ رّٰسِيٰتٍ ؕ

جوړوه (دغو پیریانو) دغه (سُلیمان) ته هر هغه شی چې ده غوښت له هسکو (اوچتو) کلاوو، او تمثالونه، او لوی لګنونه په شان د تالاو او (په شان د لویو کلکو) دیګونو پر نغریو پراته.

تفسیر: یعني لوی لوی مساجد، کلاوې، محلات به یې پر پیریانو تعمیر او ودانول، او مجسمې او تصاویر به یې پر دوی جوړول، چې ممکن په هغه شریعت کې به دغه تصاویر نه وو ممنوع، او یا هم د غیر ذي روح شیانو تصویرونه به یې جوړول، په محمدي شریعت کې مجسمې او تصاویر ممنوع درول شوي دي، او د مسو (ټېټو) لوی لوی داسې لګنونه به یې جوړول چې لکه لوی تالاو او حوض به وو، او داسې لوی لوی دیګونه به یې هم جوړول چې له خپل ځای څخه له سره نه خوځېدل، او په هغه خپل ځای کې ځای په ځای باندې کېدل.

اِعْمَلُوْٓا اٰلَ دَاوٗدَ شُكْرًا ؕ وَقَلِيْلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُوْرُ ۝۱۳

(وفرمایل مونږ) عمل کوئ (د نېکیو ای) آل د داوده ! لپاره د شکر، او لږ دي له بندګانو څما شکر ایستونکي (احسان منونکي).

تفسیر: یعني ای د داود کورنۍ ! د دغو عظیم الشأنو انعاماتو او احساناتو شکر اداء کوئ، محض په ژبه سره نه بلکه په عمل سره هم داسې کار وکړئ چې له هغو د الله تعالی شُکر ایستل مترشح وي، دغه خطاب د داود علیه السلام کورنۍ او ټبر ته دی، ځکه علاوه پر نورو مستقلو احساناتو پر داود علیه السلام باندې احسان من وجه پر ګردو احسان دی، وایي چې داود علیه السلام د خپل ګردې کورنۍ لپاره داسې د اوقاتو تقسیم جوړ کړی وو، چې د هغه په اساس د شپو ورځو په څلورویشتو ساعتو کې هیڅ یو وخت داسې نه وو چې د ده له کورنۍ څني به یو نه یو تن د الله تعالی په عبادت کې مشغول او لګیا نه وو.

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنسَأَتَهُ ۖ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَن لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

پس کله چې حکم وکړ مونږ پر سُلیمان د موت (او دی مړ ولاړ وو، تکیه پر همسا یو کال) نو هیڅوک خبر کړي نه وو دغه پیریان په مرګ د دغه (سُلیمان) مګر چنجي د ځمکې (وینو) چې ويې خوړه همسا د ده، پس کله چې ولوېد (سُلیمان پر ځمکه)؛ نو معلوم شو حقیقت دپیریانو که چېرې وی (دغه پیریان) چې پوهېدی په (علم د) غیب؛ نو نه به تېراوه (سلامت یو کال) په تکلیف مشقت سپکوونکي کې.

تفسیر: کله چې سُلیمان علیه السلام پر پیریانو د بیت المقدس په تجدید کې مشغول او لګیا وو، مطلع شو چې ځما د موت نېټه را نژدې شوې ده، نو پر پیریانو یې د خپل ځان لپاره یوه د بلورو داسې مانۍ جوړه کړه چې د هغې منځنی سطحه له ورا ښکاربده، بیا سلیمان علیه السلام په هغې کې ننووت، او دروازې یې پر ځان پسې وتړلې، او لکه چې د دوی عادت وو چې تر څو څو میاشتو پورې به په خلوت کې د الله تعالی په عبادت کې مشغول وو، بیا په داسې یو وضعیت د رب العزّت په عبادت کې مشغول شو، چې د قومې په حالت پر خپله همسا باندې یې تکیه لګولې وه، کله چې پرښتې د دوی روح هم قبض کړ، د دوی مبارک نعش په هم دغه وضعیت ولاړ پاتې وو، او هیڅوک د دوی پر وفات متحسس نه شول، د دوی د وفات څخه وروسته تر ډېر مدّت پورې پیریان په هم هغه شان پخپلو تعمیریه امورو مشغول وو، کله چې تعمیرات سم له سلیماني نقشې سره پای ته ورسېدل، نو د هغې همسا په بېخ کې چې دی د هغه پر موازنه ولاړ وو؛ د لرګي چنجي (وینه) ولګېد، او هغه یې وخوړه، او دوی ولېد، نو دلته جنیاتو ته د دوی د غیبي امورو د پوهېدلو حقیقت ورښکاره شو، پر پیریانو باندې معتقدو انسانانو ته هم دغه خبره ښرګنده شوه، که دغه پیریان پر غیبیه وو امورو پوهېدی؛ نو ځرنګه به په دغه تکلیف کې پاتې کېدل، او لازم وو چې د سُلیمان علیه السلام پر وفات له مطلع کېدلو سره متصله به یې له کاره لاس اخیست، له دې نه دا هم ظاهره شوه چې د شیاطینو او د نورو تسخیر د سُلیمان علیه السلام کسبي کمال نه وو، بلکه محض د الله تعالی فضل وو، کوم انعامات چې پر سُلیمان علیه السلام د ده په ژوندون کې کړی شوي وو؛ دغه د هغه تکمیل شو، چې وروسته د دوی له موت څخه هم تر یوه ضروري حد پورې جاري کېښود شي، او دغه راښوولې شوي دي چې د انبیاوو د شروع کړیو کارو تکمیل الله تعالی په څه تدبیر سره پوره کوي !.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ ۖ جَنَّتَانِ عَن يَمِينٍ وَشِمَالٍ ۖ

خامخا په تحقیق وو خلقو د سبا ته په ځای د هستوګنې د دوی کې یوه لویه نښه چې (هغه لویه نښه) دوه باغونه دي له ښي او کیڼ (طرف د مېنو د دوی).

تفسیر: یعني د باغونو دوه طویلې سلسلې په ښي او کیڼ لوري اوږدې تر څو میلو پورې پرتې وې، که دوی پوهېدلی؛ نو د الله تعالی د رحمت او د قدرت همدغه نښه د ایمان راوړلو او شکر ګزار کېدلو لپاره کافي وه.

كُلُوا مِن رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ ۚ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾

(وویلی شو دوی ته) خورئ تاسې له رزق روزۍ د رب خپل او شکر وباسئ دغه (الله) ته، (دا) بلده ښار دی ډېر پاکیزه او (دغه رب د تاسې) رب دی ډېر بښونکی.

تفسیر: د «سبأ» قوم د یمن بادشاهان او اوسېدونکي وو، الله تعالی پرې لویه مهرباني کړې وه، آرامه زندګي یې تېروله، د ښو باغونو او کښتو خاوندان وو، الله تعالی ورته رسولان رالېږل چې په دې یې ورته حکم کاوه چې د الله تعالی رزق خورئ، او د الله تعالی د نعمتونو شکر وباسئ !، په عبادت کې یې یو وګڼئ !.

دوی تر څه وخته پورې داسې وو چې بيا يې اعراض شروع کړ، د الله تعالى د احکامو څخه يې سرغړونه وکړه، الله تعالى پرې عذاب نازل کړ، سخت سيلاب پرې راغى، او په ښارونو کې تيت او پرک شول، دوی ته به د دوو غرونو په منځ کې اوبه راټولې، د بارانونو او سيلابونو اوبه هم ورسره يوځای کېدې چې بيا يې د دغه دوو غرونو په منځ کې يو محکم بند هم جوړ کړ، اوبه په کې د غرونو څنډو ته رسېدې، چې د هغې اوبو نه دوی استفاده کوله، راز راز باغونه يې جوړ کړل چې ډېرې خائسته ميوې او حاصلات يې کول.

﴿بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ﴾ له رب غفور څخه دغه طرف ته اشاره ده چې ته له خپله جانبه شکر ګزار اوسه ! که د بشريت په مقتضى څه نقص او تقصير پاتې شي؛ نو الله تعالى پر وړوکو وړوکو خبرو دومره سخت نيول نه کوي، او په خپلې مهربانۍ سره يې معافوي، د ده د نعماوو شکر «كما كان حقّه» د چا له لاسه پوره کېدی شي؟.

﴿فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾﴾

پس وګرځېدل (له شکره او له دعوته د انبياوو اهل د سبأ)؛ پس ومولېږه پر دوی سيلاو د يوه زورور خوړ، او بدل ورکړ مونږ دوی ته په ځای د دوو باغونو د دوی کې دوه باغونه نور خاوندان د مېوو بې مزې ترخو، او د ښوره ګزه (غزانو) او يو قدر له بېرو هم خو ډېر لږ.

تفسير: يعنې پندونه اونصائح يې په خپلو غوږونو کې ونه نيول، او د حقيقي منعم له شکر ايستلو څخه يې مخ واړاوه؛ نو بيا مونږ دوی باندې د اوبو عذاب ولېږه، او هغه بند ونړېده، او هغه ګرد باغونه، ځمکې تر خړو اوبو او ختو لاندې ډوب شول، او د هغو ښايستوو او خوندورو، اعلی، نفيسو مېوو او ثمراتو په ځای ډېر خراب او ښکته ونې او اغزي او د سوځولو وړ ځنګلونه زرغون شول، دغه ځای ته باغ ويل تش لپاره د مشاکلت دي، او د دغه لږو بېرو او نورو بېکاره ونو د پاتې کېدلو څخه مطلوب تذکر او يادونه ده، څو د هغو پخوانيو په زړه پورې شيونو او ودانيو واقعات له افکارو څخه هېر نشي.

دغه واقعه د عيسى المسيح عليه السلام او محمد صلى الله عليه وسلم په منځ زمانه کې واقع شوې ده، د قديمه آثارو محققينو په لاس کې د «أبرهه الأشرم» د زمانې يوه لويه کتيبه د سدّ العرم د بقيه دېوال څخه لوېدلې ده چې په هغه د دغه بند د نړېدو پېښه مذکوره ده، مګر دغه غالبًا د دغې واقعې څخه د وروستنۍ زمانې قصه ده، چې د هغې ذکر په قرآن کې مذکور دی، والله أعلم.

﴿ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾﴾

دغه (عذاب) جزاء ورکړه مونږ دوی ته په سبب د هغه چې کافران شوي وو، او آيا جزاء ورکوو (يعنې نه ورکوو) مګر ناشکرو ته.

تفسير: دغه لويه سزا لويو ناشکرانو ته ورکوله کېږي، له کفر څخه بله ناشکري څه ده؟ د «النمل» په سورت کې تېر شو: ﴿وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ (۱۹ جزء (۲) رکوع (۲۴) آيت) ظاهراً د غسې شرک به په دغه قوم کې وروسته له بلقيس څخه پاتې وي.

﴿وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿١٨﴾﴾

او ګرځولي وو مونږ په منځ د دې (اهل د سبأ) او په منځ د کليو ښارونو هغو کې چې بر کت اچولی وو مونږ په هغه کې کلي (ښارونه) ښکاره، او په اندازه کړي وو مونږ په هغو کې منازل (د تګ او راتګ) (ومو فرمايل چې) ځئ راځئ په دغو کليو (ښارو) کې د شپې او د ورځې په امان (له هر آفته).

تفسير: بر کت والا کلي د شام مملکت دی، يعني د دوی د ملك څنې د شام تر ملك پورې تړوله لاره مأمونه او مصونه او ودانه وه، د لارې پر دواړو خواوو د ودانيو او کليو سلسله په داسې اندازه او تناسب سره موجوده وه، چې متردډينو او مسافرانو ته په هر منزل کې ځای په ځای مأکولات او مشروبات ور رسېدل، او د آرامی او هوسايۍ ځايونه ور ميسر کېدل، د ودانيو د دغه مقاربت او پرله پسې د يوه څخه وروسته د بل د ژر ليدلو څخه به يې فهم غلطېده او ترې توحّش، هيبت او انديښنه به ورته نه پيدا کېده، او نه د غلو او داړه مارانو څخه ډار ورته لوېده، ګواکې پر دغو لارو باندې تلل سفر نه، بلکه يو راز تفريحي سير او سياحت وو.

فَقَالُوا رَبَّنَا بٰعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا

پس وويل دوی: ای ربه څمونږ ! لرې والی پيدا کړه په منځ د منازلو (د سفرو) څمونږ کې.

تفسير: دغسې به يې د حال په ژبه سره ويلي وي، او ممکن دي چې د قال په ژبه سره يې ويلي وي، چې ای الله ! په داسې صورت سره په منزل او مسافرت کې څخه مزه او خوند نه وي، که منازل لرې وي، او د لارې په شاوخوا کې ودانۍ نه وي، انسان ته د لوږې او تندې څخه تکليف وررسېده؛ نو هلته به مسافرت کې لذت او خوند سرې ته حاصلېدی شي، شاه صاحب ليکي: «په آرامی کې دوی مست او مغرور شول، او له ډېرې مستی اوس ځان ته تکليف غواړي، لکه چې د نورو ملکونو له احوالاتو څخه دوی مطلع کېدل، چې هلته په سفر کې اوبه نه پيدا کيږي، د ودانۍ او کلي اثر او پته بيخي نه ښکاري، هم هغسې ښايي چې مونږ هم پخپلو مسافرتو کې وګورو، دغه لويه ناشکري ده، لکه چې بني اسرائيل له «من» او «سلوی» څخه ماړه او د هوګې او پيازو په فکر کې ولوېدل».

وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنٰهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنٰهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ

او ظلم وکړ دوی پر ځانونو خپلو (چې راحت يې بدل کړ په زحمت) پس وګرځول مونږ دغه (أهل السبأ) قصې افسانې، او تار په تار کړل مونږ دوی په پوره تار په تار کېدلو.

تفسير: يعني مونږ هغوی تيت پر ک کړل، د دوی اکثره خاندان او کورنۍ يو جانب او بل جانب ته کډې وکړې، او منتشر شول، او يو ملك او بل ملك ته لاړل، د دوی د ودانيو نوم او نښه د غلط حرف په شان بيخي د ځمکې له مخ څخه محو او لرې شوه، اوس تش د دوی قصې پاتې دي، څو يې خلق واوري او ترې پند او عبرت واخلي، د دوی عظيم الشأن تمدّن او شان او شوکت ګرد له خاورو سره ګډوډ شول.

إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَأٰيٰتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾

بېشکه په دغه (تمزيق د سبا) کې خامخا لوی دلائل (د عبرت) دي لپاره د هر ښه صبر کوونکي ډېر شکر کوونکي.

تفسير: يعني د دغو حالاتو له اورېدلو څخه ښايي عقلمن سړی پند او عبرت حاصل کړي !، کله چې الله تعالی ارتوالی عيش او عشرت ور په برخه کړ؛ نو د هغه شکريه دې په ښه شان سره اداء کړي، او که څه تکليف او مصيبت پرې راشي؛ نو د صبر او تحمّل لاره دې غوره کړي !، او له الله تعالی څخه دې توفيق او مدد وغواړي !.

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾

او خامخا په تحقیق رښتیا ومونډ پر دوی ابلیس ګمان خپل، پس متابعت وکړ دوی ټولو د دغه (ابلیس) مګر یوې فرقې (چې هغه فرقه ده) د مؤمنانو.

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾

او نه وو دغه (ابلیس) ته په دوی څه تسلّط مګر خاص لپاره د دې چې معلوم کړو (په علم الشهود سره هم) هغه څوک چې ایمان راوړي په آخرت له هغه چا څخه چې هغه له دې آخرت څخه په شک کې وي، او رب ستا پر هر څیز باندې ښه ساتونکی دی.

تفسیر: یعنې شیطان ته دغسې کوم قوّت او قدرت نه وو حاصل چې لکړه په لاس واخلي، او په زور او جبر سره خلق له سمې لارې څخه منع کړي او ویې ښویوي، هو ! لمسول، غولول او تېرایستل کوي، او دغومره قدرت ځکه شیطان ته ورکړی شوی دی، چې د بندګانو امتحان او ابتلاء هم منظوره وه، څو وکتل شي چې کوم یو پر آخرت یقین لري؟ او د الله تعالی په فکر، ذکر او یاد کې دوام کوي؟ او کوم یو په دنیوي لومه کې نښلي؟ او له خپله انجامه او خاتمې څخه غافله کېږي؟ او له خپله ځانه ناپوهه او بېوقوفه جوړوي؟ یا په چل او فرېب غولېږي، د الله تعالی د حکمت اقتضاء همدغه وه چې په دنیا کې د انسانانو لپاره د دواړو خواوو د تللو لارې خلاصې او ارتې وپرانستلې شي.

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِن شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُم مِّن ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ عِندَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې وبولئ تاسې هغه معبودان چې ګمان به کاوه تاسې (په دوی د حقیقي معبودانو) غیر له الله، چې نه لري دوی اختیار په اندازه د یوې ذرې (نه) په اسمانونو کې، او نه په ځمکه کې، او نشته (دغو معبودانو) د دوی ته په دغو (علویّاتو او سفلیّاتو) کې څه شرکت، او نشته دغه (الله) ته له دوی نه هیڅ مددګاره. او نه رسوي هیڅ نفع شفاعت سپارښت په نزد د الله کې مګر (شفاعت) د هغه چا چې اذن ورکړي (الله) هغه ته.

تفسیر: یعنې ماسوا الله څخه پر هغو شیانو چې تاسې د معبود ګمان کوئ؛ نو لږ شانې د کوم ضرورت، احتیاج او اړتیا په وخت دوی وبولئ ! تر څو ولیدل شي چې هغوی تاسې ته څه نفع رسولی شي؟ او څه په کار مو درځي؟ یعنې دغه مسکینان د تاسې څه په کار درځي چې په اسمان او ځمکه کې د یوې ذرې په اندازه هم د مستقل واک او اختیار خاوندان نه دي، بلکه بُتان خو غیر مستقل اختیار هم نه لري، نه په اسمان او نه په ځمکه کې دوی څه شرکت لري، نه الله تعالی د کوم کار په انجام کې د بل چا امداد او معاونت ته څه ضرورت لري، چې دوی د هغه معین او مددګار وګرځي، او څه حقوق ځان ته حاصل کړي، د الله تعالی دربار هغه اعلی او ارفع ځای دی، چې خورا ډېر مقربین هم هلته د دغې خبرې طاقت او توان نه لري، چې بې د الله تعالی له اذنه او رضا د چا د شفاعت او سپارښت په نسبت یو حرف هم له خپلې خولې څخه وویستلی شي، د الله تعالی د انبیاوو، اولیاوو او د پرښتو شفاعت هم یواځې د هغو کسانو په حق کې نافع واقع کېدی شي؛ چې د هغو په نسبت د الله تعالی له خوا د شفاعت اذن او حکم ورکړی شوی وي، او وپره د ملائکو او د شافع او د مشفوع او د اهل المحشر به باقي وي.

حَتّٰىٓ اِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوْبِهِمْ قَالُوْا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ﴿٢٣﴾

تر هغه پورې کله چې پورته کړه شي ويره له زړونو د دوی؛ وايي دوی (په خپلو منځونو کې) چې څه (حکم) وفرمايل رب ستاسې؟ نو وايي دوی چې: حق يې (وفرمايل) او همدغه (الله) ډېر پورته او ډېر لوی دی.

تفسير: دغه يې د پرښتو حال وفرمايه چې تل د ده په دربار کې حاضرې دي، کله چې له پاسه د الله تعالی حکم نازلېږي؛ نو داسې غږ پورته کيږي لکه چې پر صافو او ښويو تيږو کوم لوی ځنځير په شدّت سره راوښکودل شي، پرښتې له دهشته او خوفه او رُعبه لړزيږي او په دغه حال کې چې تسبيح کوونکې وي؛ سر په سجده لوېږي، کله چې دغه حالت مرفوع شي، او زړونه يې تسکين او آرام ومومي، او د الملك العلاّم کلام نازل شي؛ نو پرښتې يو له بل څخه پوښتنه کوي چې څه حکم صادر شو؟ پاسنی پرښتې ښکتنيو پرښتو ته درجه په درجه د هغه حکم نقل اوروي چې د الله تعالی له حکمته سره سم او موافق او لا له پخوا د هغه قاعده او ضابطه ورته معلومه وي، او هم هغسې حکم صادر شوی وي.

ظاهر دی چې هلته د معقولې او واجبې خبرې څخه ماسوا بل څه شی نشي کېدی، پس هغه لوی ذات چې د ده د علوّ او عظمت داسې کيفيت وي څه وخت چې حکم صادروي؛ نو مقربين د ده د هيبت او جلال په داسې وضعيت او حال مبتلا کيږي، نو هلته به څوك دومره همّت وکړی شي چې په خپل سر د بل چا شفاعت ته ودريږي.

قُلْ مَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ قُلِ اللّٰهُ

ووايه (ای محمده !دوی ته) چې څوك رزق درکوي تاسې ته له (جانبه د) اسمانونو او ځمکې؟ ووايه (ای محمده ! د دوی په ځای ته پخپله) چې (خاص رزق راکوي ټولو ته) الله.

تفسير: يعني له اسمانه او له ځمکې څخې رزق او روزي د وسائلو او د سامانونو تهيه او برابرول يواځې د هم هغه لوی الله په واك کې دي، چې پر هغه مشرکين هم اقرار کوي، لهذا تاسې وفرمايئ چې: دغه مسلّمه خبره خو تاسې هم راسره منئ؛ نو بيا په الوهيت کې نور شرکاء له کومه شول؟ او بيا داسې هم ورته ووايه: ای محمده ! چې:

وَاِنَّآ اَوْ اِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى اَوْ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٢٤﴾

او بېشکه مونږ (چې مؤمنان يو) او تاسې (چې منکران يئ) خامخا پر سمې صافې لارې کې يو؟ يا په ګمراهۍ ښکاره کې يو؟ (وروسته به معلوميږي).

تفسير: يعني دغه دواړه فرقې خو رښتيا نه وايي (که نه د نقيضينو اجتماع لازميږي)، يقيناً په دواړو کې يو دروغجن او بل رښتين دی، نو لازم دي چې غور او دقّت وکړئ !، او رښتيا خبره ومنئ !، په دغه کې د هغه ځواب دا دی چې څينې خلق داسې وايي: «خانه ! د دغو دواړو فرقو په منځ کې له قديمه راهيسې همدغه وضعيت دوام لري، نو په دغه کې د جګړو کولو څه ضرورت دی؟»، او په دغه سره يې دا راوښودل چې يوه فرقه خو هرومرو خطاکاره او بې لارې ده، باقي په تعيين نه کولو د هغه کې يو حکيمانه حسن الخطاب دی، يعني درواخلئ ! مونږ له خپله جانبه هيڅ نه وايو، تاسو خو په خپله پوهېږئ چې يو جانب هرومرو په غلط ټينګ ولاړ دی، دغه پاس دلائل خو مو واورېدل؛ نو اوس تاسې به له خپله ځانه سره فيصله وکړئ چې کومه يوه پر غلطۍ ولاړه ده؟ ګواکې له مخالف سره په نرمۍ خبرې کوئ، او ورته فرصت او موقع ورکوئ چې په دغه مورد کې په خپل نفس او ځان کې غور او دقّت وکړي.

قُلْ لَّا تُسْـَٔلُوْنَ عَمَّآ اَجْرَمْنَا وَلَا نُسْـَٔلُ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ ؕ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيْمُ ﴿٢٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) وبه نه پوښتېدلی شئ تاسي له هغو بديو چي کړي وي مونږ، او (همداسي) نه به پوښتېدلی کيږو مونږ له هغو بديو چي کوئ يې تاسي. ووایه (ای محمده !) چي جمع به وکړي په منځ ځمونږ کي رب ځمونږ، بیا حکم (فیصله) به وکړي په منځ ځمونږ کي په حق سره، او همدی دی ښه فیصله کوونکی ښه عالم.

تفسير: هر یوه ته لازم دي چي د خپل آخرت فکر او اندېښنه وکړي !، هیڅ یو به د بل د قصور او د غلطی ځواب نه ورکوي، که د داسي صافي خبرې له اورېدلو څخه وروسته بیا هم تاسي پر خپل حال د غور او دقّت کولو لپاره نه تیارېږئ؛ نو په یاد ولرئ چي مونږ پر تاسي د حجّت اتمام کړی دی، او د حق خبره مو دررسولې ده، اوس تاسي به په خپله د خپلو اعمالو ځواب ورکوئ، او پر مونږ هیڅ قسم ذمه واري نه ده عائده، او نه په دغسي یو حالت کي به ځما او ستاسي په منځ کي کومه وسیله او واسطه پاتي وي، د الله تعالی د لقاء او رضاء د حصول لپاره هر یوه ته بېل بېل لازم دي چي د خپلو ځانونو فکر او اندېښنه وکړي، ځکه چي الله تعالی به ګرد مخلوقات سره یو ځای او هر یوه ته به بېله بېله برابره سزا او جزاء سم له عدله او انصافه سره ورکوله کيږي.

قُلْ اَرُوْنِيَ الَّذِيْنَ اَلْحَقْتُمْ بِهٖ شُرَكَآءَ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چي راوښیئ ماته هغه (معبودان) چي پیوست کړي دي تاسي له دغه (الله) سره شریکان؟ (په عبادت کي).

تفسير: یعني لږ خو يې راوړاندي کړئ ! چي دغه کوم یو موجود دی چي د الله تعالی په الوهیت کي مداخله او مشارکت لري؟ چي مونږ يې هم وګورو چي په هغو کي څه صلاحیت شته؟ او د کومو اختیاراتو خاوندان دي؟ آیا تاسو به مونږ ته د تیرو دغه له خپله ځانه تورېلي او تراشلي بُتان راوړاندي کوئ؟.

كَلَّا ؕ بَلْ هُوَ اللّٰهُ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٧﴾

نه ده داسي (او هیڅوک لایق د شرکت نه دي له الله سره)، بلکه همدغه الله دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چي هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسير: یعني له سره به تاسي داسي کوم موجود او هستي نشئ راوړاندي کولی، په دغو اوصافو سره موصوف ذات خو یواځي الله تعالی دی، چي واحد، زبردست، قادر، قاهر، غالب او د اعلی درجي حکمت، قدرت، علم او حکم خاوند دی، او ګرد د هغه په مقابل کي مغلوب او مقهور دي.

وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٢٨﴾

او نه يې لېږلی مونږ ته مګر په دي حال کي چي جامع يې خلقو ته زېری ورکوونکی (د جنت مؤمنانو ته) او ویروونکی (له دوزخ کفّارو ته) ولیکن اکثر خلق (له کفّارو) نه پوهیږي (په فضائلو ستا او په رذائلو خپلو).

تفسير: دغه يې د توحید سره د رسالت ذکر وکړ، یعني ستاسي له بعثت څخه غرض دا دی چي نه یواځي عرب بلکه د دنیا ګرد خلق تاسي له نېکیو او بدیو څخه مطلع کړئ چي دغه تبلیغ مو تاسي ته وکړ، هغه کسان چي خپل ځانونه يې

پرې نه دي پوهولي؛ دوی پوهيږي، او پوه سړی خو خپله نفع او نقصان سنجوي، او هرومرو ستاسې خبرې مني، هو ! مګر په دنيا کې د جاهلانو او ناپوهانو کثرت دی، د دوی په ماغزو کې چېرې د دې خبرې ځای او ګنجايش شته چې د داسې کارې خبرې قدر وکړي.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾

او وايي (کفار له ډېره جهله) کله به وي دغه وعده (د عذاب) که چېرې يئ تاسې رښتيني.

تفسير: يعني له هغې ګړۍ او ساعت څخه چې تاسې مو درګرده وېروئ؛ هغه به کله راځي؟ که دغه خبره رښتيا وي نو ژر يې راولهٔ ! راښکاره يې کړه !.

قُل لَّكُم مِّيعَادُ يَوْمٍ لَّا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چې (مقرره) ده تاسې ته وعده د يوې ورځې چې نه به وروستې کېږئ له هغې (ورځې) يو ساعت (قدر) او نه به ړومبی کېږئ تاسې (ترې).

تفسير: يعني مه وار خطا کېږئ ! د هغې ورځې د راتګ وعده چې له تاسې سره شوې ده؛ هغه ضرور راتلونکې ده، او کله چې وخت راشي؛ نو د يوې شېبې په اندازه به هم چا ته وار فرصت نه ورکوي، نو د دغه ژر غوښتلو او شور او نښلولو په ځای د دغې خبرې فکر تاسې ته ضرور دی، چې د هغه وخت د راتللو څخه پخوا ورته څه تياری وکړئ !.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن نُّؤْمِنَ بِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: له سره به ايمان رانه وړو مونږ په دې قرآن (چې محمد ته راغلی دی) او نه پر هغه کتابونو چې راغلي دي پخوا له دې (قرآنه).

تفسير: يعني منکران وايي: مونږ نه قرآن منو او نه نور هغه پخواني کتابونه لکه تورات، انجيل، زبور چې تاسو يې اسماني کتابونه ګڼئ، دغه ګرد سره هم هغه يو ډول او يو شان خبرې کوي، د دوی په هر يوه کې چې وګورئ؛ هم هغه د حساب، کتاب، قيامت، شفاعت، ثواب، عقاب، او د توحيد او رسالت قصې او افسانې دي، حال دا چې بېخي مونږ د دغسې شيانو منونکي نه يو، او نه پرې يقين او باور لرو (العياذ بالله).

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ الْقَوْلَ

او که ووينې ته (ای محمده په آخرت کې) کله چې دغه ظالمان ودرول شي په نزد د رب د دوی (لپاره د حساب) چې اړوي به ځينې د دوی له ځينو نورو سره خبرې (داسې چې)

تفسير: يعني هم هغسې چې د مغلوبيت او ناکامی په وختونو کې بالعموم داسې پېښې واقع کيږي، چې ناکامان د پړوالي او مغلوبی اسباب او وسائل يو پر بل اړوي، او يو سړی خپل مسؤوليت پر بل سړي اچوي، همداسې په محشر کې به کفّار يو پر بل خپل بار غورځوي، او غواړي چې مجرم او ملزم يې کړي، چې د هغه تفصيل داسې فرمايي:

يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾

وبه وايي هغه (تابعان) چې ضعيف ګڼلی شوي وو هغو (متبوعانو) ته چې تکبّر به يې کاوه چې: که نه وی تاسې (منع کوونکي مونږ لره له ايمانه؛) نو خامخا وو به مونږ مؤمنان (نو خامخا وينې يو کار ډېر سخت، او دغه محذوف د «لو» جواب دی).

تفسير: يعني هغه کسان چې په دنيا کې له ښکتو طبقاتو څخه شميرلي کېدل، او د نورو مشرانو متابعت به يې کاوه، دوی به پر خپلو دغو مشرانو او غټانو الزام اړوي، او وايي به چې: مونږ ستاسې له لاسه په دغه غم او مصيبت کې ککړ او اخته شوي يو، که ستاسې لمسون او ممانعت نه وی؛ مونږ به ضرور د انبياوو خبرو ته غوږ ايښود، او په دغه عذاب به نه اخته کېدو.

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا أَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَاءَكُمْ ۖ بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾

وبه وايي هغه (متبوعان) چې تکبّر به يې کاوه هغو کسانو ته چې عاجزان کړی شوي وو: آيا مونږ منع کړي وئ تاسې له سمې صافې لارې پس له هغه چې راغلې وو (دغه هدايت) تاسې ته؟ (نه دي داسې) بلکه وئ تاسې په خپله مجرمان (کافران).

تفسير: يعني کله چې تاسې ته حقه خبره ورسېده او پرې وپوهېدئ؛ نو بيا مو هغه ولې ونه منله؟ آيا مونږ په زور سره ستاسې زړونه د ايمان او ايقان له قبوله اړولي وو؟ پر تاسې دغه لازم وو چې په دغه مورد کې مو د هيچا خبرو ته غوږ نه کېښوده، او هيڅ پروا به مو نه وی کړې، او هرومرو به مو حق قبلولئ، اوس خپله ګناه او جرم نورو ولې غورځوئ؟.

وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَادًا ۚ

او وبه وايي هغه کسان چې عاجزان ګڼلی شوي وو هغو (رئيسانو) ته چې تکبر به يې کاوه: بلکه دا فريب (ستاسي وو) د شپې او د ورځې کله چې امر به کاوه تاسې مونږ ته (هر وخت داسې) چې کافران شو مونږ پر الله، او پيدا کړو مونږ دغه (الله) ته شريکان.

تفسير: يعني ښکله چې تاسې په زوره مونږه نه وو منع کړي، مګر د شپې او د ورځې په مکر او فريب او په غولوونکيو تدابيرو سره مو تېر ايستلي او لمسولي يو، او په هر وخت او په هر ځای کې به ستاسې ښوونه او تلقين مونږ ته همداسې وو، څو مونږ د انبياء الله له ارشاد سره سم الله تعالی په وحدانيت سره ونه منو، بلکه ځيني نور مخلوقات د ده شريک او مماثل وګڼو، آخر تاسې خو پوهېږئ چې ستاسې دغه د شپې او د ورځې دائمي او متوالي ترغيب او تشويق او لمسونې تر کومې اندازې پورې مونږ له لارې څخه بې لارې او پر مونږ يې ډېر بد اثرات غورځولي دي.

وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ ۚ

او پټه به کړي (دغه تابعان اومتبوعان يو له بله) پښيماني خپله کله چې ووينې عذاب.

تفسير: يعني څه وختي چې دوی له هولناک عذاب سره مخامخ کېږي؛ تابعان او متبوعين دواړه په خپلو زړونو کې افسوسونه او ارمانونه کوي، او هر يو به دغه محسوسوي چې په رښتيا سره زه مجرم او ګناهګار يم، ليکن له شرمه به دغه کيفيت يو بل ته نه ښکاره کړي، او د شديد خوف او اضطراب لامله امکان لري چې دوی به هم د وينا قوّت او قدرت ونه لري.

وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ

او وبه ګرځوو ځنځيرونه (د اور) په غاړو د هغو کسانو کې چې کافران شوي دي (تابعان دي که متبوعان).

تفسير: د دوی په غاړو کې به د فولادو غاړکۍ او په لاسونو او پښو د دوی کې به لوی او غټ ځنځیرونه او زولنې لویدلي وي.

هَلۡ يُجۡزَوۡنَ إِلَّا مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ٣٣

آیا جزا به ورکوله شي دوی ته (بلکه نه ورکوله کیږي) مګر خو د همدغو (عملونو) چې دوی کول (په دنیا کې).

تفسیر: یعني هر هغه عمل چې مو کړی دی؛ نن هغه د همدغې سزا په شکل در څرګندیږي، نو اوس ورېيئ هغه دانې چې مو کرلي دي.

وَمَآ أَرۡسَلۡنَا فِي قَرۡيَةٖ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتۡرَفُوهَآ إِنَّا بِمَآ أُرۡسِلۡتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ٣٤

او نه وو لیږلي مونږ په هیڅ کلي (او ښار) کې هیڅوک ویروونکی (له عذابه) مګر ویل به خوشاله (ماړه او مشرانو خلقو) د هغه (قریې) چې: بېشکه مونږ په هغه څه چې رالیږلي شوي یئ تاسې په هغه شي؛ کافران (منکران) یو.

تفسیر: په دغه سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلّي او اطمینان ورکړی شوی دی، چې تاسې د معظمي مکې د رؤساوو او غټانو د غاړه غړولو او سرکښۍ څخه مه مغموم او مه خفه کېږئ ! په هره زمانه کې د انبیاء الله په مخ کې هم داسې بدبخت رؤساء او مشران په مخالفت سره دریدلي دي، د دولت او ثروت نشه، او د عزت او اقتدار غوښتلو جذبه د انسانانو سترګې ړندوي، او دوی پر دغه باعث کوي چې د هیچا په مقابل دی ښایي غاړه کښېږدي، او د کشرانو په مجلس کې کېناستل ځان ته عیب وګڼي، نو ځکه د انبیاوو ړومبی متبعین به عمومًا هم دغه مسکینان او ضعیفان وو، کما ورد في حدیث هرقل.

وَقَالُواْ نَحۡنُ أَكۡثَرُ أَمۡوَٰلٗا وَأَوۡلَٰدٗا وَمَا نَحۡنُ بِمُعَذَّبِينَ ٣٥

او ویل به دوی چې: مونږ ډېر یو (له تاسې) له جهته د مالونو او د اولاد، او نه یو مونږ په عذاب کړی شوي.

تفسیر: یعني معلوم شو چې الله تعالی له مونږ څني راضي او خوښ دی، که نه دومره مال او اولاد به یې مونږ ته ولې راکوو؟ کله چې الله له مونږ څخه خوښ وي؛ نو مونږ د هیڅ یو آفت څخه نه ویریږو، ته چتې مونږ له عذابه ډاروې.

قُلۡ إِنَّ رَبِّي يَبۡسُطُ ٱلرِّزۡقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقۡدِرُ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ٣٦

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې بېشکه رب ځما پراخوي رزق روزي لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمایي، او تنګوي یې (پر هر هغه چا چې اراده وفرمایي)، ولیکن اکثر خلق نه پوهیږي (چې دا استدراج دی).

تفسیر: یعني د رزق وسعت یا ضیقت د الله تعالی د خوښی یا د ناخوښی دلیل له سره نشي کېدی، آیا نه ګورئ چې په دنیا کې څومره بد اخلاقان، شریران، دهریان او ملحدان مزې او چړچې کوي، حال دا چې هغو ته هیڅ یو مذهب هم ښه نه وایي، او ډېر متقیان مخلصان او د الله تعالی نېک او خالص بندګان ظاهرًا وږي تږي بربنډ دي، نو معلوم شو چې دولت او افلاس، د رزق تزیید یا تقلیل د هیچا د محبوبتوب او مقبولتوب عند الله دلیل نه دی، دغه معاملات خو پر نورو هغو مصالحو او حکمتونو مبني دي چې پرې یواځې پاك الله پوهیږي مګر اکثر خلق پر دغه نکته نه پوهیږي.

وَمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُم بِٱلَّتِي تُقَرِّبُكُمۡ عِندَنَا زُلۡفَىٰٓ إِلَّا مَنۡ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا

او نه دي دغه مالونه ستاسي او نه اولاد ستاسي داسي څيز (خصلت هغه خصلت) چي نژدي كوي تاسي په نزد څمونږ مگر (نژدي كوي له تاسي) هر هغه څوك چي ايمان راوړي او كړي يې وي ښه (عملونه).

تفسير: يعني د مال او د اولاد كثرت نه د الله تعالى د قرب علامت دى لكه چي په پاس آيت كي تېر شو، او نه د الله تعالى د قرب حاصلولو سبب دى، بلكه بالعكس د كفارو په حق كي د دغو شيانو تزييد او تكثير د دوى د بعد او د لريوالي سبب گرځي، هو ! كه مؤمنان څېل مال او دولت په خيري امورو كي ولگوي، يا څېل اولاد ته ښه تعليم او تربيه وركړي، او ښه يې اهل او صالح وپالي؛ نو دغسې مال او اولاد په يوه درجه د الله تعالى د قرب وسيله گرځي، په هر حال د الله تعالى په دربار كي د مال او د اولاد څخه پوښتنه نه كيږي، بلكه هلته محض د ايمان او د صالح عمل پوښتنه كوي.

فَأُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ جَزَآءُ ٱلضِّعۡفِ بِمَا عَمِلُواْ وَهُمۡ فِي ٱلۡغُرُفَٰتِ ءَامِنُونَ ۝٣٧

پس دغه (مؤمنان چي دي) شته دوى ته جزاء دوچنده په سبب د هغو (نېكيو) چي كړي دي دوى، او دوى به په ماڼيو (د جنت كي مطمئن) مأمون وي (له هر آفته).

تفسير: يعني پر يوه نېك كار د هومره اجر او ثواب استحقاق چي لري؛ له هغه څخه به زيات بدل وررسيږي، اقلا لس چنده او كه زيات وي؛ تر اوه سوه چنده بلكه كه الله تعالى اراده وفرمايي؛ له هغه څخه به هم هومره ډېر اجر او ثواب ور په برخه كوي، چي بېحده او بېحسابه وي: ﴿وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ لِمَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ﴾ (د البقرې سورت (۳۶) ركوع، (۲۶۱) آيت دلته له «ضعف» څخه مطلقًا زيادت مراد دى.

وَٱلَّذِينَ يَسۡعَوۡنَ فِيٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُوْلَٰٓئِكَ فِي ٱلۡعَذَابِ مُحۡضَرُونَ ۝٣٨

او هغه كسان چي سعي كوښښ كوي په (ابطال د) آيتونو څمونږ په دې حال كي چي عاجز كوونكي وي مونږ لره (په زعم څپل) دغه كسان په عذاب (د دوزخ كي) حاضر كړى شوي به وي.

تفسير: يعني هغه بدبختان چي د الله تعالى د آيتونو ترديد كوي، او پر هغو طعني وهي، او د خلقو مخ له هغوى څني اړوي، او داسي دعوى كوي چي مونږ الله تعالى او د هغه رسول مغلوب او عاجزوو، دوى ټول به په عذاب اخته كيږي، او د الله تعالى په مخ كي به حاضر كړى شي، او هيڅ يو به له دوى څني د الله تعالى له نيولو څخه نه خلاصيږي، او نه به چېري تښتېدى شي.

قُلۡ إِنَّ رَبِّي يَبۡسُطُ ٱلرِّزۡقَ لِمَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦ وَيَقۡدِرُ لَهُۥۚ وَمَآ أَنفَقۡتُم مِّن شَيۡءٖ فَهُوَ يُخۡلِفُهُۥۖ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ۝٣٩

ووايه (اى محمده ! دوى ته) بېشكه رب څما پراخوي رزق روزي لپاره د هر هغه چا چي اراده وفرمايي له بندگانو څپلو، او تنگوي يې ورته (چي اراده وفرمايي امتحانًا)، او هر هغه څه چي لگوئ يې تاسي (په لاره د الله كي) له كوم شي څخه (ډېر وي كه لږ) پس هغه (الله) عوض دركوي د هغې، او همدغه (الله) خير غوره د روزي وركوونكيو دى.

تفسیر: دغه یې مسلمانانو ته اورولي دي، هغه مال چې تاسې په خیریه امورو کې لګوئ؛ د هغو د لګولو په وخت له تنګسی او افلاس څخه مه ویرېږئ، له صرف کولو څنې ستاسې رزق نه کمیږي، هغه شی چې تاسې ته مقدّر او مقرر دی؛ هغه هرومرو دررسیږي، الله تعالی په خپل حکمت او مصلحت هر چاته چې د هومره شي د اعطاء اراده وفرمایي؛ ورکوي یې، په هغه کې ستاسې له صرفولو او نه صرفولو څخه هیڅ فرق او توپیر نه واقع کیږي، بلکه په خیریه امورو کې د اموالو له لګولو څخه برکت په کې لویږي، الله تعالی د هغه عوض درکوي، اعم له دې چې د مال په صورت وي، یا د قناعت یا د قلبي غناء په شکل وي، په آخرت کې دهغه د بدل در رسېدل خو یو حتمي امر دی.

﴿وَيَوۡمَ يَحۡشُرُهُمۡ جَمِيعٗا ثُمَّ يَقُولُ لِلۡمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمۡ كَانُواْ يَعۡبُدُونَ ۝٤٠﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چې (الله) ټول به کړي دوی ګرد، بیا به فرمایي (الله) ملائکو ته: آیا دا هغه ګمراهان دي چې خاص تاسې ته (بې له الله) وو (په دنیا کې) چې عبادت به یې کاوه؟.

تفسیر: زیاتو مشرکانو به پرښتو ته د الله تعالی لونې ویلې، ډېرو مشرکانو به د دغو پرښتو هیکلونه پخپل اټکل سره جوړ کړي وو، او هغو ته به یې عبادت کاوه، بلکه ځینو لیکلي چې: د اصنامو عبادت ابتداء د ملائکو له عبادت څخه شروع شوی دی، او (عمرو بن لُحيّ) دغه قبیح رسم له (شام) څخه (حجاز) ته راوړی دی، په هر حال په قیامت کې د کفارو د اورولو لپاره به له پرښتو څخه داسې سوال فرمایي: آیا دغو خلقو به خاص تاسې ته عبادت کاوه؟ ښایي له دې نه به دا مطلب وي چې تاسې خو دوی ته څه نه وو ویلي؟ یا تاسې خو له دوی د دغه عبادت څخه نه یې خوشال شوي؟ لکه چې له مسیح علیه السلام څخه به هم داسې سوال کیږي: ﴿ءَأَنتَ قُلۡتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيۡنِ مِن دُونِ ٱللَّهِۖ﴾ (٧ جزء د المائدې سورت (١٦) رکوع (١١٦) آیت)، او په (١٨ جزء د فرقان سورت په (٢) رکوع (١٧) آیت) کې راغلي دي: ﴿ءَأَنتُمۡ أَضۡلَلۡتُمۡ عِبَادِي هَٰٓؤُلَآءِ﴾.

﴿قَالُواْ سُبۡحَٰنَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِمۖ بَلۡ كَانُواْ يَعۡبُدُونَ ٱلۡجِنَّۖ أَكۡثَرُهُم بِهِم مُّؤۡمِنُونَ ۝٤١﴾

وبه وایي (پرښتې جوابًا) پاکي ده تاته، ته یې مولی (معبود) څمونږ بې له دوی نه (نه ده داسې چې دغه کفّار وایي) بلکه وو دوی چې عبادت به یې کاوه د پیریانو شیطانانو، او زیاتره د دوی پر دغو (پیریانو شیاطینو باور کوونکي) او مؤمنان وو (نو منلي به یې خبرې د دوی).

تفسیر: یعني عرض کوي: یا الله ! ستا ذات له دې نه پاک دی چې په کومه درجه څوک درسره شریک شي، العیاذ بالله مونږ به ولې داسې خبرې کړې؟ یا له هسې واهیاتو حرکاتو څخه به خوښیږو؟ څمونږ رضا خو ستا د رضا تابع ده، مونږ له دغو مجرمانو سره هیڅ علاقه او واسطه نه لرو، مونږ یوازې خاص ستا فرمان منونکي بندګان او مریان یو، خو سره له دې دغو بد بختانو کله څمونږ عبادت کاوه، دوی په حقیقت کې څمونږ په نامه د شیاطینو په عبادت کې مشغول وو، في الحقیقت د دوی عقیدتمنې او اخلاص له شیاطینو سره اختصاص لرې، شیاطین دوی خپل طرف ته کش کاږي، او د ضلالت په لار یې بالاستمرار بولي، دوی دائمًا د شیاطینو په تعقیب روان دي، اګر که ظاهرًا دوی د پرښتو یا د کوم ولي نوم اخلي، مګر په واقع کې پرته له شیطان څخه بل څوک دوی نه مني، بلکه ځینې د دوی په علانیه سره د همدغه شیطان په بندګۍ کې لګیا دي، لکه چې پخوا له دې نه د «الأنعام» د سورت (١٢) رکوع کې څمونږ د دغه تفسیر دغه موضوع مو په تفصیل سره لیکلې ده.

﴿فَٱلۡيَوۡمَ لَا يَمۡلِكُ بَعۡضُكُمۡ لِبَعۡضٖ نَّفۡعٗا وَلَا ضَرّٗا﴾

(نو الله فرمایي) پس نن ورځ نه لري اختیار ځینې ستاسې (معبودان) لپاره د ځینو نورو (عابدانو) نه د نفعې او نه د ضرر.

تفسير: يعني نن د عابدانو او د معبودانو عجز او ناتواني واضحه شوه، چې هيڅ يو د يوې ذرې په اندازه هيڅا ته څه ګټه او تاوان نشي رسولی، دوی پر هغو معبودانو چې مغرور وو، او هغوی يې د خپلو ځانونو لپاره وسيله او شافع ګرځولي وو؛ نن ورځ هغه معبودان له دوی څخه خپله بيزاري ښکاره کوي.

وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَن يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ

او وبه وايو مونږ هغو کافرانو ته چې ظلم يې کړی دی: وڅکئ تاسې عذاب د اور هغه چې وئ تاسې چې د دې (اور) تکذيب به مو کاوه (په دنيا کې). او کله چې ولوستلی شي پر دوی آيتونه زمونږ په دې حال کې چې واضح دي؛ نو وايي: نه دی دغه (محمد) مګر يو داسې سړی دی چې اراده لري د دې چې منع کړي تاسې له هغه شي څخه چې وو چې عبادت به کاوه پلرونو ستاسې.

تفسير: دغسې به دوی د رسول کريم صلی الله عليه وسلم په نسبت په خپلو منځو سره ويل چې: دغه سړی خو نه رسول او نه نبي دی، او فقط هم دغومره مقصد لري چې مونږ ځمونږ د پلرونو او نيکونو له هغه طريقې څخه جدا کړي چې له قديمه راهيسې مونږ ته پاتې دی، او مونږ يې حق ګڼو، او مونږ خپل دين او طريقې ته کش کوي، او په دغه وسيله سره خپل ځان حاکم او متبوع او مونږ محکوم او تابع وګرځوي، ګواکې دی يواځې خپل حکومت او رياست غواړي (العياذ بالله).

وَقَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا إِفْكٌ مُّفْتَرًى

او وايي دغه (منکران) چې نه دی دغه (قرآن) مګر يو دروغ دی له خپله ځانه جوړ کړی.

تفسير: يعني دغه چېرې قرآن دی (العياذ بالله)، بلکه د څو دروغو خبرو مجموعه ده، چې د هغه نسبت الله تعالی ته کاوه شي.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٣﴾

او وايي هغه (منکران د مکې) چې کافران شوي دي حق (قرآن ـ اسلام ـ نبوّت) ته کله چې راغی دوی ته: نه دی دغه مګر خو دی سحر کوونکی ښکاره.

تفسير: يعني دغه د نبوت دعوی چې د هغه د څو معجزو او خوارقو ښوونه هم کړی شوې ده، يا د اسلام دين چې په خپل نزول سره يې دمېره او ښځې او ځوی او پلار په منځ کې بېلتون او تفرقه اچولې ده، يا قرآن چې د هغه له فوق العاده تأثيره د خلقو په زړونو کې فوق العاده اثرات او انفعالات پيدا کيږي، د صريح جادو او ښکاره کوډو او سحر څخه ماسوا بل شی نه دی (العياذ بالله).

وَمَا آتَيْنَاهُم مِّن كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِن نَّذِيرٍ ﴿٤٤﴾

حال دا چې نه دي ورکړي مونږ دوی ته له کتابونو (منزله وو څخه) چې لولي دوی هغه (کتابونه)، او نه وو لېږلي مونږ دوی ته پخوا له تانه کوم ويرووونکی (له جحيمه).

تفسير: يعني محض امي وو، نه کوم سماوي کتاب د دوی په لاس کې وو، نه په دومره اوږد مدّت کې کوم نبي په دوی کې مبعوث شوی وو، الله تعالی په دوی کې داسې عظيم الشأن رسول مبعوث او داسې جليل القدر قرآن يې

ورولېږه، چې دواړه يې عديم النظير او بېمثاله دي، نو پر دوی لازم وو چې دوی به دغه نعمت غنيمت ګڼلی !، او د الله تعالی د دغه انعام او احسان به يې زيات قدر کاوه !، خصوصًا چې دوی به پخپله پخوا له دې نه داسې ويل: «که په مونږ کې کوم نبي مبعوث شوی وی، يا پر مونږ کوم اسماني کتاب نازلېدی؛ نو مونږ به هغه مانه، او په اطاعت کې به مو له نورو څخه زياته جلتي او مسارعت کاوه»، اوس چې هغه مقصود مطلوب وررسېدلی دی؛ نو دوی د هغه په مقابل کې استکبار او انکار کوي.

وَكَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ وَمَا بَلَغُواْ مِعۡشَارَ مَآ ءَاتَيۡنَٰهُمۡ فَكَذَّبُواْ رُسُلِيۖ فَكَيۡفَ كَانَ نَكِيرِ ۝٤٥

او تکذيب کړی وو (د انبياوو هم داسې) هغو کسانو چې پخوا وو له دوی، حال دا چې نه دي رسيدلي (دغه کفّار د مکې) لسمې برخې د هغه شي ته چې ورکړی مو وو هغوی ته (له قوّت او قدرت)، پس تکذيب وکړ (هغو پخوانيو) د رسولانو ځما، پس څرنګه وو انکار ځما (په عذابولو د هغو).

تفسير: يعنې هم هغسې اوږده عمرونه، جسماني قوّتونه، مال، دولت، او عيش عشرت چې هغوی ته ورکړی شوی وو؛ د هغه عشر العشير هم تاسې ته نه دی درکړی شوې، نو هر کله چې هغوی له خپلو انبياوو سره مخالفت او د هغوی تکذيب ته ودرېدل؛ ښه وګورئ چې د هغوی آخره خاتمه څرنګه شوه؟ او د هغوی ګرد ساز او سامان څنګه بېکاره پاتې شو؟ او د الله تعالی منزل عذاب د يوې شېبې له مخې هم معطل نه شو، او نه يې چا مخه ونيوی شوه، نو بيا تاسې پر څه مغرور او د څه لپاره دومره لويي او ځانمني (غرور) کوئ؟.

قُلۡ إِنَّمَآ أَعِظُكُم بِوَٰحِدَةٍۖ أَن تَقُومُواْ لِلَّهِ مَثۡنَىٰ وَفُرَٰدَىٰ ثُمَّ تَتَفَكَّرُواْۚ مَا بِصَاحِبِكُم مِّن جِنَّةٍۚ إِنۡ هُوَ إِلَّا نَذِيرٞ لَّكُم بَيۡنَ يَدَيۡ عَذَابٖ شَدِيدٖ ۝٤٦

ووايه (ای محمده ! منکرينو ته) بېشکه همدا خبره ده چې پند درکوم تاسې ته په يوې خبرې سره چې ودرېږئ تاسې خاص الله ته دوه دوه او يو يو، بيا ښه فکر (او غور) وکړئ چې نشته په دغه ملګري ستاسې کې هيڅ قسم لېونتوب، نه دی دغه (محمد) مګر ويروونکی دی تاسې ته په مخ کې د عذاب سخت (د قيامت).

تفسير: يعنې تعصّب او عناد پرېږدئ ! په انصاف او اخلاص سره د پاک الله په نامه سم ودرېږئ !،او څو تنه سره يو ځای شئ !، او پخپلو منځونو کې سره مباحثه، مرکه، مشوره او جرګه وکړئ !، او يواځې له خپلو ځانونو سره هم بېل کېنئ، او ښه فکر، دقّت او غور وکړئ !، چې ستاسې دغه رفيق محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم چې له څلوېښتو کلونو څخه ډېر ستاسې تر نظر لاندې حيات او ژوندون کوي، او تاسې د هغه د ګردو حالاتو او له ذرې ذرې خصوصياتو څخه يې د طفوليت تر کهولت پورې کامل خبردار يئ، او د ده پر امانت، ديانت، صداقت، عفاف او پوهې تل ترتله قائلان يئ، او ښه پوهېږئ چې دی هيڅکله په هيڅ يوه معامله کې په نفسانيت، اغراض او نورو بدو خبرو او اخلاقو ملزم او مشبوه نه دی ګرځېدلی، نو آيا تاسې په واقعي ډول سره اوس داسې اټکل او ګمان پرې کولی شئ چې دی (العياذ بالله) بې له کومو موجبه اسبابو يو ناڅاپه لېونی شوی دی؟ او بې سببه يې ځيني خلق له خپله ځانه سره دښمنان او مخالفان ګرځولي دي؟.

قُلۡ مَا سَأَلۡتُكُم مِّنۡ أَجۡرٖ فَهُوَ لَكُمۡۖ إِنۡ أَجۡرِيَ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِۖ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) هر هغه څه چې وغوښتل ما له تاسې له اجرته (په دغه انذار)؛ پس هغه دې هم ستاسې وي، نه دی اجر ځما مګر پر الله دی.

تفسیر: یعني زه د خپل محنت څه صله له تاسي څخه نه غواړم، که ستاسي په خیال کې داسي راغلي وي چې زه به له تاسي څني څه معاوضه غواړم؛ نو هغه ټول تاسي له خپله ځانه سره وساتئ !، بیخي هغه ته څه ضرورت نه لرم، څما صله خو د الله تعالی په دربار کې ده، هغه شی چې زه یې له تاسې څخه غواړم یعني ایمان او اسلام؛ هغه ستاسي د فائدې او ګټې لپاره دی، له دې نه پرته په دغه دعوت او تبلیغ کې څما څه غرض او مقصد نشته.

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾

او همدغه (الله) پر هر شي باندې ښه شاهد (خبردار دی).

تفسیر: یعني څما رښتیا او صداقت او نیت الله تعالی ته معلوم او ښکاره دی.

قُلْ إِنَّ رَبِّى يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه رب څما ویشتل کوي (رالیږي) حق (دین)، ښه خبردار دی پر ټولو اشیاوو هم.

تفسیر: یعني له پاسه وحي نازلیږي، او د دین باران اوري، دغه موقع ویریا له لاسه مه ورکوئ !، او ترې ښه ګټه او فائده واخلئ !، په هغه زور او قوت سره چې پاک الله د باطل په سر ویشتل کوي او لرې یې غورځوي؛ له هغه څخه اندازه وکړئ چې وروسته له دې نه به باطل چېرې ودرېدی شي؟ ضرور دي چې باطل محو او په سوړو کې ننوځي، او په ټولو آفاقو کې به د حق دین غږ ډېر پورته شي، هغه علّام الغیوب پخپل علم او پوهې سره موافق په ډېر مناسب وخت او عین الموقع کې د باطل د سر د ټکولو او لتاړولو لپاره حق نازل کړ: ﴿بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ﴾.

قُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) راغی حق (قرآن ـ اسلام) او نشي پیدا کولی باطل (معبودان هیڅ شی)، او نه یې بیا له سره ژوندي راپاځولی شي.

تفسیر: یعني حق دین راورسېد، هغه زور او قوت له سره منع کېدونکی نه دی، او حتمًا او جزمًا غالب او مظفریږي، او باطل لاندې او ښکته کوي، دروغ کله د رښتیا په مقابل کې چلېدی شي؟ او باطل څرنګه د حق په مقابل کې راتلی شي؟ هغه اوس نه د درېدلو قوت او توان لري او نه د تښتېدلو، او داسي یې وګڼئ چې لکه له منځه ورک او ترې تم شوی وي، دغه د ﴿جَآءَ الْحَقُّ﴾ آیت د معظمې مکې د فتحې په ورځ د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر مبارکه ژبه جاري وو.

قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَآ أَضِلُّ عَلٰى نَفْسِى ۖ وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِىٓ إِلَىَّ رَبِّىٓ ۚ إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) که چېرې وښوییدم زه (له سمې لارې په زعم ستاسي)؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې وبه ښوییږم په (ضرر د) ځان خپل (او څما نقص دی)، او که سمه لاره مي وموندله؛ نو په سبب د دې به وي چې وحي کوي ماته رب څما، هم هغه (الله) ښه اورېدونکی دی، ډېر رانژدې دی.

تفسیر: یعني که ما دغه نوی دستور له خپله ځانه درولی وي؛ نو تر څو ورځو پورې به وچلیږي؟ په دغه کې بالآخر ماته نقصان راپیښیږي، دنیوي بغض او عداوت به ځان ته ګټم، زحمت، خواري، او ذلت به پر ځان اخلم، اخروي رسوایي

به پر ځان ګالم (العياذ بالله)، ليکن که زه پر سمه لاره يم لکه چې په واقع سره هم په سمه صافه لاره روان يم؛ نو ښه وپوهېږئ چې دغه ګرد د الله تعالی تاييد او امداد، او د اسماني وحي مرسته، برکت او هدايت دی، چې هيڅکله او هيچېرې به ځما ملګرتوب نه خوشې کوي، او تل ترتله به له ما سره وي، ځما پاك الله هر شی اوري، او هغه بېخي رانژدې دی، هغه به همېشه له ما سره الطاف او امداد فرمايي، او خپل دغه پيغام هرومرو ګردې دنيا ته رسوي، او پر ټولو مخلوقاتو يې ظاهر او ځرګندوي (ښکاره کوي)، اعم له دې نه چې تاسو يې ومنئ، او که يې ونه منئ.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ فَزِعُوا۟ فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا۟ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾

او که ووينې ته کله چې ووېرېږي دوی (عند النزع) پس نه به خلاصېږي په تېښته (له عذابه ځمونږ)، او وبه نيول شي دوی له ځايه نژدې (له ځمکې قبر ته يا له موقفه اور ته).

تفسير: يعني کفّار خو دلته خپل لويي، تکبر او غرور ښکاره کوي، مګر هغه وخت به د ليدلو وړ او قابل وي چې دغه خلق د محشر وېروونکي مناظر او لړزوونکي مظاهر وګوري اوسخت ووېرېږي، او د تښتېدلو په فکر کې ولوېږي، مګر د تېښتې لورې ترې ورک وي، او هيچېرې به ونشي خوځېدلی، کله چې د دوی د نيولو او په اور کې د غورځولو حکم صادر شي؛ نو دوی بې له ټولو او دغې خوا او هغې خوا کتلو څخه سمدلاسه هم هغلته پيدا کيږي، بلکه په نهايت آسانی سره علی الفور د حکم د اصدار سره متصل او جوخت نيولی کيږي او د خپلو اعمالو په سزا (هيداد) اخته کيږي.

وَقَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِهِۦ وَأَنَّىٰ لَهُمُ ٱلتَّنَاوُشُ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾

او وبه وايي (دا کفّار) ايمان مو راوړی دی پر دغه (الله)، او له کومه به وي دوی ته حاصلول او لاس ته راوړل (د ايمان يا بېرته ګرځېدل دنيا ته) له ځايه لرې (چې آخرت دی).

تفسير: يعني په دغه وخت کې به وايي چې: اوس مو باور د رسول الله صلی الله عليه وسلم پر خبرو راغی، او اوس ايمان راوړو، حال دا چې د اوس ايمان به ځرنګه وي؟ هغه وخت او موقع ډېره لرې لاړه چې ايمان راوړل مفيد او نافع او د نجات وسيله واقع کېده، اوس د دوی لاس تر دومره لرې ځای پورې چېرې رسېدی شي؟ چې له هغه ځايه د خپل ځان لپاره ايمان راوړي، مطلب يې دا دی چې مقبول او منجي ايمان هغه دی چې پخوا له مرګه په همدغې دنيا کې د انسان په برخه شي، په آخرت کې کله چې ګرد احوال ګرد سرې پخپلو سترګو سره وګوري؛ نو هلته ګرد متيقين کيږي، نو هلته به د ايمان راوړلو څه فائده وي؟.

وَقَدْ كَفَرُوا۟ بِهِۦ مِن قَبْلُ ۖ وَيَقْذِفُونَ بِٱلْغَيْبِ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾

او په تحقيق کافران شوي وو په الله پخوا له دې نه (په دنيا کې)، او ويشتل به کول دوی په غيب له ځايه لرې (د حق، صدق، او د صواب پر امورو د معاد).

تفسير: يعني پخوا له دې نه چې د ايمان راوړلو وخت وو؛ تاسې پر کفر او انکار ټينګ ولاړ وئ، او همداسې به خپل خيال او اټکل سره مو نښې ويشتلې، د دنيا په ژوندون کې به مو تل بې تحقيقه خبرې کولې، او رښتيا او محققې خبرې به مو هيڅ نه منلې، اوس د افسوس او ارمان څخه هيڅ شی په لاس نه درځي.

وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ

او پرده (جدايي) به واچولی شي په منځ د دوی او په منځ د هغه شي چې ارمان يې کوي دوی (لکه ايمان او اعاده الی الدنيا).

تفسير: يعنې د هغو شيانو په نسبت چې دوی يې هيله او ارمان لري، مثلاً مقبول ايمان يا نجات يا د دنيا په لوري بېرته ورتګ، دنيوي لذائذ، عيش او آرام؛ د دغو شيانو او د کفارو په منځ کې به سخت سد او مانع وي، چې د هغه لامله به دوی له سره تر هغې پورې نشي رسېدی.

كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِم مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُّرِيبٍ ﴿٥٤﴾

لکه چې کړې شوی وو (دا کار) له سيالانو د دوی سره پخوا له دې نه، بېشکه هغوی وو په داسې شک کې چې ډېر تردّد اچوونکی وو (خلقو ته).

تفسير: يعنې ړومبی له دې نه له هغو مخلوقاتو سره چې د همدوی په وضعيت او هيئت تېر شوي دي کومه معامله چې کړې شوې ده؛ له دوی سره هم هغه معامله وکړی شوه، ځکه چې هغو خلقو به هم داسې مهملې او بې ځايه شبهې کولې، او په داسې بې موردو شکوکو او ترديداتو کې اخته وو، چې دوی يې له سره مطمئن او په آرام نه وو پرې اينبي.

تمت سورة سبأ بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه، وله الحمد.

سُورَةُ فَاطِرٍ

«د (فاطر) سورت مكي دی، (۴۵) آيتونه او (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۵) او په نزول کې (۴۳) سورت دی، وروسته د (الفرقان) له سورت څخه نازل شوی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

ټوله ثناء صفت خاص (هغه) الله ته ده چې بې له نمونې څخه پیدا کوونکی دی د اسمانونو او د ځمکې.

تفسیر: یعنې اسمان او ځمکه یې ابتداء له عدم څخه وجود ته راوړه، حال دا چې له پخوا څخه د دغو علويّاتو او سفلیاتو کومه نمونه یا د تخلیق قانون نه وو موجود.

جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا

ګرځوونکی د پرښتو دی رسولان.

تفسیر: یعنې ځینې پرښتې انبیاوو ته د الله تعالی پیغام رسوي، او ځینې نورې دنورو جسماني او روحاني نظام پر تدابیرو او تشکیلاتو مأمورانې دي: ﴿فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا﴾.

اُولِیْٓ اَجْنِحَةٍ مَّثْنٰی وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ

(هسې ملائکې) چې خاوندانې د وزرو دوه دوه، او درېیو درېیو، او څلورو څلورو دي.

تفسیر: یعنې د ځینو پرښتو دوه دوه وزرونه، او د ځینو درې درې او د ځینو څلور وي، د دغو وزرو کیفیت یوائې پاک الله ته معلوم دی.

یَزِیْدُ فِی الْخَلْقِ مَا یَشَآءُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ①

زیاتوي (الله) په پیدایښت کې هومره چې اراده وفرمایي (د هغو)، بېشکه چې الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې دغسې تزیید او تخلیق دی).

تفسیر: یعنې الله تعالی په هر مخلوق کې هر عضو او صفت سم له خپله حکمته سره زیاتوي، پرښتو ته دوه دوه یا درې درې یا څلور څلور وزرونه هم هغه ور پیدا کړي دي، که اراده وفرمایي؛ نو ځینو پرښتو ته له څلورو څخه زیات هم ورکوي، لکه چې په حدیث کې راغلي دي: چې جبریل علیه السلام شپږ سوه وزرونه لري، او له ﴿جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا﴾ څخه داسې ونه ګڼله شي چې ګوندې الله تعالی دغو وسائلو ته څه ضرورت او احتیاج لري !، پاک الله دغسې وسائطو

ته بېخي څه اړتيا (احتياج) او ضرورت نه لري، او بالذات دى پر هر څيز باندې ښه قادر او مقتدر دى، ولې محض د حکمت او مصلحت لپاره يې د دغو اسبابو او وسائطو سلسله قائمه کړې ده.

مَا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِن رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا

هر هغه شى چې پرانيځي الله لپاره د خلقو له رحمت خپل (لکه صحت وسعت) پس نشته هيڅوک بندوونکى د هغه.

تفسير: رحمت جسماني وي لکه باران، روزي اونور، يا روحاني وي لکه انزال د کتابونو او ارسال د رسولانو، الغرض هر کله چې الله تعالى پر خلقو د خپل رحمت وروبه وپرانيځي؛ نو څوک يې تړلى شي؟.

وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِن بَعْدِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢﴾

او هر هغه شى چې بند کړي (له عطاء خپلي)؛ پس نشته ليږونکى د هغه (هيڅوک) پس له بندولو د الله، او همدى دى ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعني سم له خپله بالغه حکمته سره د هر شي د کولو او په وجود راوړلو اراده چې وفرمايي؛ على الفور يې کوي، او داسې قوي، مقتدر، غالب او زبردست ذات دى، چې هيڅوک د ده د ارادې مخه نشي نيولى.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ ۚ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۚ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٣﴾

اى خلقو ! ياد کړئ نعمت احسان د الله پر تاسې (چې حيات او روزي او نور يې درکړي دي)، آيا شته بل کوم پيدا کوونکى بې له الله چې تاسې ته روزي درکړي له اسمانونو (په سبب د باران) او (له محصولاتو د) ځمکې نه (په سبب د زرغونولو؟ بلکه نشته داسې څوک)، نشته لايق د عبادت بل هيڅوک مګر همدى دى، پس له کوم جهته ګرځولى کېږئ (له توحيده شرک ته).

تفسير: يعني تاسې دغه ټول سره منئ چې پيدا کول او د روزي د وسائلو او اسبابو برابرول، ژوندي ساتل او نور ګرد د الله تعالى په قبضه او اختيار کې دي، نو بيا د معبوديت استحقاق بل شي ته له کومه پيدا شو؟ هر هغه ذات چې حقيقي خالق او رازق دى، واقعي معبود او لوى الله هم هغه دى.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ ۚ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤﴾

او که دروغجن وشمېري (دغه کفار اى محمده !) تا؛ پس په تحقيق دروغجن شمېرل شوي وو ډېر رسولان پخوا له تانه (نو ته هم صبر کوه په شان د هغو)، او خاص الله ته بېرته ګرځولي شي ټول کارونه (په آخرت کې).

تفسير: يعني سره له دومره پوهولو او د حجّت د تمامولو بيا هم دغه خلق تاسې دروغجن ګڼي، نو تاسې په دغه سره مه غمجن کېږئ !، ځکه له نورو پخوانيو انبياوو سره همداسې رويه او سلوک کړى شوى دى، دا کومه نوې خبره نه ده، متعصبينو او معاندينو هيڅکله له خپله ضده او عناده لاس نه دى اخيستى، د دغسې خلقو معامله پاک الله ته وسپارئ، کله چې دوى په آخرت کې الله تعالى ته بوتلل شي؛ نو الله تعالى به د دغو ګردو جګړو فيصله صادروي.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّ وَعۡدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الۡحَيٰوةُ الدُّنۡيَا ۗ وَلَا يَغُرَّنَّكُمۡ بِاللّٰهِ الۡغَرُوۡرُ ۞ اِنَّ الشَّيۡطٰنَ لَكُمۡ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوۡهُ عَدُوًّا ؕ اِنَّمَا يَدۡعُوۡا حِزۡبَهٗ لِيَكُوۡنُوۡا مِنۡ اَصۡحٰبِ السَّعِيۡرِ ۞

اى خلقو ! بېشكه وعده د الله حقه ده (چې قيامت حساب كتاب جزاء شته) پس خبردار چې نه دې تېرباسي تاسې دغه ژوندون لږ خسيس، او نه دې تېرباسي تاسې په (كرم د) الله غره كوونكى (شيطان). بېشكه چې شيطان تاسې ته دښمن دى پس تاسې هم ونيسئ دى (خپل) دښمن، بېشكه همدا خبره ده چې بولي شيطان ډله خپله (ځاى د هلاكت ته) لپاره د دې چې شي دوى له ملګرو د دوزخ (په آخرت كې).

تفسير: يعني قيامت هرومرو راتلونكى دى، او على اليقين ټول مخلوقات د پاك الله په مخ كې حاضريدونكي دي، د دغې دنيا پر عيش، باغ او بهار ډېر مه غولېږئ، او د شيطان په چلونو او فرېبونو مه تېروځئ !، ځكه چې دى ستاسې ازلي دښمن دى، او دى تل په همدغه كوښښ كې دى چې تاسې هم له خپله ځانه سره په دوزخ كې وغورځوي.

اَلَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا لَهُمۡ عَذَابٌ شَدِيۡدٌ ؕ وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمۡ مَّغۡفِرَةٌ وَّاَجۡرٌ كَبِيۡرٌ ۞ اَفَمَنۡ زُيِّنَ لَهٗ سُوۡٓءُ عَمَلِهٖ فَرَاٰهُ حَسَنًا ؕ فَاِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنۡ يَّشَآءُ وَيَهۡدِيۡ مَنۡ يَّشَآءُ ۖ فَلَا تَذۡهَبۡ نَفۡسُكَ عَلَيۡهِمۡ حَسَرٰتٍ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيۡمٌۢ بِمَا يَصۡنَعُوۡنَ ۞

هغه كسان چې كافران شوي دي شته دوى ته عذاب سخت، او هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى او كړي يې دي ښه (عملونه)؛ شته دوى ته مغفرت، ښښنه او اجر ډېر لـوى. آيا پس هغه څوك چې ښايسته كړى شوى وي ده ته بد عمل د ده، پسويني يې دى ښايسته، پس بېشكه چې الله ګمراه كوي هر هغه څوك چې اراده وفرمايي (د ګمراهئ يې)، او سمه صافه لاره ښيي هر هغه چاته چې اراده وفرمايي (د هدايت يې)، پس نه دې ځي (نه دې هلاكيږي) نفس ستا په (ګمراهئ) د دوى له جهته د افسوسه، بېشكه چې الله جل جلاله ښه عالم دانا دى په هغو كارونو چې كوي يې دوى (نو جزاء به وركړي دوى ته).

تفسير: يعني شيطان چې د هر چا په ستركو كې خراب كار ښه ورځرګند كړي، آيا دغه سړى له هغه چا سره برابر كېدى شي چې د الله تعالى په فضل او كرم سره د خير او شر په منځ كې فرق اوتميز كولى شي؟ نيكي نيكي بولي، او بدي بده ګڼي، كله چې دوى دواړه سره نشي برابر ېدى؛ نو د دغو دواړو آخره خاتمه او انجام به څرنګه برابر ېدى شي؟ او داسې خيال مه كوئ چې كوم انسان به سره د خپلو رڼو ستركو پر بدو څنګه د ښو ګمان وكړي، د الله تعالى اراده د هر چا په نسبت چې د ده د سوء الاختيار په بناء په ګمراهي او ضلالت تللي ده؛ هغه سمې لارې ته څوك نشي اړولى، او هر چا ته چې د ده د حسن الاختيار د سببه سمه صافه لاره ښيي؛ نو له سره د شيطان له واكه دغه نه دي پوره چې دى له سمې لارې څخه بې لارې كړي، يا نامناسبه ښوونه ورته وكړي.

په هر حال هغه سړى چې په شيطاني اغواوو سره بدو ته ښه او ښو ته بد وايي؛ د ده په نسبت داسې توقع نشي كېدى چې ګوندى دى به پر سمه صافه لاره راشي، كله چې دغسې نشي كېدى، او د هدايت او د ضلالت ټوله سلسله د الله تعالى د مشيت او حكمت تابع ده؛ نو تاسې د دغو معاندينو په غم او اندېښنه كې خپل ځان مه ويلې كوئ !، او مه په دوى پسې كړېږئ !، الله تعالى ته د دوى ګرد اعمال او احوال ښه معلوم او ښكاره دي، او بالذات له دوى سره حساب او كتاب كوي، او د دوى په نسبت خپله لازمه فيصله صادروي، تاسې مه خفه او مه غمجن كېږئ !.

وَاللّٰهُ الَّذِیْۤ اَرْسَلَ الرِّیٰحَ فَتُثِیْرُ سَحَابًا فَسُقْنٰهُ اِلٰی بَلَدٍ مَّیِّتٍ فَاَحْیَیْنَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ كَذٰلِكَ النُّشُوْرُ ۝۹

او الله هغه (مطلق قادر) ذات دی چې لیږلي يې دي بادونه، پس راپورته کوي (بادونه) وريځې، پس راکاږو مونږ دغه وريځې هغه کلي (ځمکې) مړې (وچې کلکې بې ونو) ته، پس ژوندۍ کوو مونږ په هغو (اوبو) ځمکه پس له مړوالي (وچوالي) د هغې، همداسې به وي حال د بيا ژوندي پورته کېدلو هم.

تفسير: يعنې د الله تعالى په حکم د هواوو په وسيله وريځې پورته شوې، او په هغې سيمې رقبه کې چې مړه وچه کلکه پرته وه، يعنې هيڅ وابنه او شينکې په کې نه وو، او له هرې خوا يې دوړې او غبار پورته وو، د باران د اوبو له سببه به کې ساه ولوبده، همداسې وګڼئ چې الله تعالى به تاسې هم وروسته له مرګه بيا راپاڅوي، په رواياتو کې راغلي دي: «څه وخت چې الله تعالى د مړيو د بيا ژوندي راپاڅولو اراده وفرمايي؛ نو له ما تحت العرش څخه به يو مخصوص قسم باران واوروي، چې د دغه باران په اوبو سره به ټول مړي داسې ژوندي راپاڅيږي لکه چې د پسرلي د معمولي باران په اثر پټنګان او نور مچان او خوځندې د ځمکې له سوريو څخه ووځي» ښايي چې مزيد تفصيلات يې په رواياتو کې وليدل شي.

مَنْ كَانَ یُرِیْدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِیْعًا ؕ

هر هغه څوک چې وي چې اراده لري د عزّت پس خاص الله ته دی عزّت ټول.

تفسير: يعنې کفارو نور معبودان ځکه د خپلو ځانونو لپاره نيولي وو، چې ګوندې د دغو معبودانو د الله تعالى په دربار کې ډېر عزّت او پت وي: ﴿وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِّیَكُوْنُوْا لَهُمْ عِزًّا﴾ (۱۶ جزء، د مريم سورت (۵) رکوع (۸۱) آيت)، او ډېرو کسانو له مسلمانانو څخه مخ اړولی وو، او له کفارو سره يې خپله دوستي او خپلوي ټينګه کړې وه؛ څو په دغه وسيله سره دوی پتمن او باعزّت شي: ﴿اِلَّذِیْنَ یَتَّخِذُوْنَ الْكٰفِرِیْنَ اَوْلِیَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِیْنَ ؕ اَیَبْتَغُوْنَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِیْعًا﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۲۰) رکوع (۱۳۹) آيت)، نو دغه قسم خلقو ته يې دغه وروښودل چې هر هغه انسان چې د دنيا او آخرت عزت غواړي؛ ښايي چې دغه عزّت د الله تعالى څخه وغواړي چې مطلق عزيز همدی دی، او د الله تعالى له اطاعت او يادولو څخه اصلي پت او عزّت ميسّر کيږي، د ګردو اعزازونو مالک همغه واحد احد الله دی، هر هغه څوک چې عزّت مومي، يا يې موندلی دی؛ د همدغه الله له خزائنو څخه ورته رسېدلی دی، يا به ورورسيږي.

اِلَیْهِ یَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّیِّبُ

خاص همدغه (الله) ته پورته خيژي خبرې پاکې.

تفسير: يعنې پاکيزه کلام ذکر الله، دعاء، د قرآن تلاوت، دعلم او نصيحت خبرې دي، چې دغه ګرد شيان رب العزّت ته ورخيژي، او د قبول عزّت حاصلوي.

وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ یَرْفَعُهٗ ؕ

او نېک عمل پورته کوي ذکر او ښې خبرې.

تفسير: د پاکيزه وو کلامونو (ذکر الله) او نورو ذاتي اقتضاء همدا ده چې پاس وخيژي، له هغه سره که نور صالح اعمال وي؛ نو د هغه په طفيل او وسيله هغوی هم پاس ورخيژي، او هغه ته زيات قوت، نشاط، تازګي، رفعت او عظمت ښښي،

ښه کلام ته بې له ښو کارونو پوره د رفعت شان نه حاصليږي، ځينې مفسرين د ﴿وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ﴾ د ضمائرو مرجع سره بدلوي، او داسې معنی ترې اخلي چې: ښه کلام ښه کار لوړ او پورته کوي، دغه هم دُرست دي چې ځينو خلقو د (رفع) ضمير د الله تعالی په لوري اړولی دی، يعنې الله تعالی صالحه اعمال لوړوي، په هر حال غرض دا دی چې ښه کار او ښې خبرې دواړه علوّ او رفعت غوښتونکي دي، لهذا هر هغه سړی چې د الله تعالی د عزت طالب وي؛ دغه عزّت او رفعت دې د دې په وسيله حاصل کړي !.

په دې آيت کريمه علماء دليل نيسي چې د الله تعالی ذات اوچت او د عرش د پاسه دی.

وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولَٰئِكَ هُوَ يَبُورُ ⑩

اوهغه کسان چې جوړوي (تاته د قتل، حبس، نفي) مکرونه ناکاره؛ شته دوی ته عذاب ډېر سخت، او مکر فرېب د دغو هم هغه فاسد باطل هلاک دی.

تفسير: يعنې هغه کسان چې بد تدابير جوړوي، او د حق په خلاف تل په حيلو او پلمو جوړولو کې مشغول او لګيا وي، بالآخره ناکامه کيږي، او ضرور تاوان مومي، وګورئ ! قريشو په (دار النّدوة) کې سره جرګه او پر دغې خبرې يې تړون وکړ: «ښايي چې رسول الله يا ووژلی شي، يا دې بندي کړی شي، يا دې له ملکه د باندې وشړلی شي»، د دغې فيصلې نتيجه داسې شوه چې: د «بدر» د غزوې په وخت کې همدغه خلق له خپله وطنه د باندې وويستل شول، او همدوی د مسلمانانو له لاسه ووژلی شول، او د «بدر» په قليب او کوهي کې د تل لپاره قيد کړل شول.

وَاللَّهُ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا ۚ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ ۚ

او الله پيدا کړي يئ تاسې (يعنې اول ځلي نيکه د تاسې) له خاورو، بيا (تاسې اولاده يې پيدا کړئ) له څاڅکي (د مني)، بيا يې وګرځولی تاسې جوړې جوړې (ښځه او مېړه لپاره د توالد او تناسل)، او نه اخلي حمل هيڅ ښځه، او نه ږدي (حمل هيڅ ښځه) مګر په علم د الله سره.

تفسير: يعنې آدم عليه السلام يې له خاورو څخه او بيا د هغه نوره اولاده يې د اوبو له يوه څاڅکي څخه پيدا کړه، بيا له نارينه او ښځې څخه يې جوړه پيدا کړه، چې له هغو څخه انساني نسل منتشر او خوريږي، په دغه ضمن کې د حمل استقرار له وخته د ووړکي د پيدا کېدلو تر وخته، هغه اطوار او ادوار چې تيريږي؛ پر هغو ګردو باندې الله تعالی عالم دی، او هغه داسې پټ او مخفي اعمال دي، چې مور او پلار هم پرې نه دي خبر، چې دننه څه صور، اعمال او تحوّلات پيښيږي.

وَمَا يُعَمَّرُ مِن مُّعَمَّرٍ وَلَا يُنقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ⑪

او نشي اوږدېدلی عمر د هيڅ عمر اوږد کړی شوي، او نه هيڅ قدر کمولی شي له عمر د دغه (معمرّ) څخه (يا له عمره د بل معمّر څخه، يعنې تزييد او تنقيص د عمر نه دی)؛ مګر په کتاب (د لوح محفوظ کې ليکلی شوی دی)، بېشکه دغه (لنډول او اوږدول د عمر) پر الله ډېر اسان دي.

تفسير: يعنې د هر چا چې هر قدر عمر وي، هغه په «لوح محفوظ» کې ليکلی شوی دی، او هغه اسباب او وسائل چې د عمر د اوږدېدلو يا د لنډېدلو دي، يا دا چې کوم يو به خپل طبيعي عمر ته رسيږي؟ او کوم يو به نه رسيږي؟ دغه ټول د الله تعالی په محيط علم کې موجود دي، او پاک الله ته پر دغو ټولو جزئياتو باندې احاطه لرل هيڅ اشکال نه لري، او الله تعالی ته د ګردو (ټولو) «ما کان و ما يکون» جزئي، کلي او د غيب او شهادت علم له ازله تر ابده او الی ما شاء الله پوري ښکاره دی، نه ښايي چې د الله تعالی علم او صفات پر خپل ځان قياس کړی شي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي:

«هر کار الله تعالی ته ډېر اسان وي، لکه د «انسان پیدابښت»، او رسونه یې خپل مقدّر عمر ته، او همداسې وګڼئ د اسلام تدریجي پرمختګ او ارتقاء، او بالآخر د کفر مقهور بدل او مغلوبېدل».

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِن كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا

او نه برابرېږي سره هغه دواړه بحرونه سیندونه، دا یو خوږ دی تنده لرې کوونکی، خوندوري ښې هضمېدونکې ښې تېرېدونکې اوبه د ده، او دا بل تریو دی تریخ، او له هر یوه له دغو (دواړو بحرونو سیندونو څخه) خورئ تاسې غوښې تازه (د مهي)، او راوباسئ (له دغه ترخه سینده) ګاڼه (د مرغلرو او مرجانو) چې اغوندئ یې (او اغوندوئ یې ښځو خپلو ته).

تفسیر: له پاسه د توحید د دلائلو بیان ادامه لري، چې په دغه ضمن کې یوه لطیفه اشاره د اسلام د غلبې په طرف هم کیږي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې کفر او اسلام سره برابر نه دي، الله تعالی کفر مغلوبوي، اګر که تاسې ته به له دغو دواړو څخه فائده دررسیږي، له مسلمانانو څخې دین قوّت او غلبه مومي، او له کفّارو څخې جزیه او خراج حاصلوي، غوښه د خوږو او د ترخو د دواړو سیندونو څخه وځي، یعنې مهي، مګر ګاڼه (زېور) مرغلرې، مرجان او جواهر علی الأکثر له ترخه سیند څخه ایستل کیږي.

وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۝١٢

او (تل) وینې ته بېړۍ (او جهازونه) په دغه (بحر سیند) کې تلونکې خیرونکې (د اوبو) لپاره د دې چې طلب کړئ تاسې له فضله د الله (په تجارت کې) او لپاره د دې چې تاسې شکر وباسئ (په دغه لوی نعمت).

تفسیر: اکثریه لوی لوی او مهم تجارت او سوداګري د جهازونو په وسیله کیږي، له هغه څخه کوم منافع چې حاصلیږي؛ همدغه د پاک الله فضل او مهرباني ده، پر دغو فوائدو او انعاماتو انسان ته لازم دي چې د دغه مالك الملکوت او صاحب الکبریاء والجبروت حمد او شکر اداء کړي !.

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى

ننباسي (الله) شپه ورځ کې، او ننباسي (الله) ورځ په شپه کې، او مسخر په کار کې یې لګولي دي لمر او سپوږمۍ، چې هر یو بهیږي (روان دی) تر یوې ټاکلې نیټې پورې (چې ورځ د قیامت ده).

تفسیر: دغه مضمون پخوا له دې نه په څو ځایونو کې تېر شوی دی.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِن قِطْمِيرٍ ۝١٣

دغه (ذات موصوف په پاس صفاتو) الله دی رب ستاسې، خاص همده ته دی ملك باچاهي، او هغه معبودان چې بولې یې تاسې (ای مشرکانو !) بې له دغه (الله)؛ نه دي مالکان دوی د نری پردې (د زړي) د خرماوو.

تفسیر: یعنې د هغه لوی ذات صفات چې پاس بیان شول؛ هم هغه في الحقیقت ستاسې حق الله دی، او د ټولو علویاتو او سفلیاتو خالق، مالك، الله دی، هغه شیان چې ستاسې له خوا معبودان درولي شوي دي، او تاسو یې بولئ او عبادت

ورته کوئ؛ د هغو خوارانو باچاهي او خپلواکي څېرې، بلکه دوی د هغې نرۍ پردې په اندازه هم د يوه څيز مالکان نه دي، چې د کجورو (خرماوو) په زړيو پورې نښتې وي.

إِن تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ ۚ

که وبولئ تاسې (ای منکرانو) دغه معبودان؛ نه اوري بلنه ستاسې، او که (بالفرض) واېې وري دوی، نو نه به شي درکولی ځواب ستاسې (ځکه چې ژبه نه لري)، او په ورځ د قيامت به منکران شي دوی په شريک کولو ستاسې (باندې دوی لره سره له الله نه).

تفسير: يعني له هغو معبودانو څخه چې تاسې مرسته او امداد غواړئ، او هغه خپلو ځانونو ته وسيله ګڼئ؛ دوی ستاسې غږ او بلنه نه اوري، او که تاسې ته څه توجّه هم وکړي؛ هغه ستاسې په کار نشي درتلی، او په درد مو نه خوري، بلکه د قيامت په ورځ به دوی ستاسې د دغه شرک څخه په علانيه ډول د خپل تنفّر او بېزارۍ اعلان کوي، او د امداد او کومک په ځای به تاسې ته دښمنان ثابت شي.

وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

او خبر به نه کړي تا (له حقيقت د دې کار هيڅ خبروونکی) په شان (د خبرولو د هغه ښه عالم ښه خبردار (الله).

تفسير: يعني له الله تعالی څخه په ټولو احوالاتو باندې بل څوک ښه عليم او خبردار دی؟ همدغه عليم او خبير الله تعالی فرمايي چې دغه شرکاء بېخي چټي او غلط دي، او له سره ستاسې په کار نه درځي، دغسې سمې صافې خبرې بې له الله تعالی نه بل څوک تاسې ته کولی شي؟ او ښوولی شي؟.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ ۖ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿١٥﴾

ای خلقو ! تاسې فقيران محتاجان يئ الله ته، او الله همدی دی غني بې پروا، ښه حمد ثناء ويلی شوی.

تفسير: يعني ټول مخلوقات هم هغه الله جل جلاله ته محتاج دي، او الله جل جلاله هيچا ته او هيڅ شي ته محتاج نه دی، ځکه چې ګرد محاسن، محامد او صفات د ده په وجود کې مجموع او موجود دي، نو همدغه الله جل جلاله د بلنې او دعاء لايق دی، او د امداد او استعانت ځښتن او مستحق دی، چې د خپلو بندګانو هر راز دعاء او سوال اوري، او په خوښې سره يې مستجابوي، او که څوک د ده لوی دربار ته خپل عجز، نياز او افتقار نه وړاندې کوي؛ په قهرېږي.

إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾

که اراده وفرمايي (الله) د بيولو ستاسې (په هلاکت سره؛ نو بو به موځي) او را به ولې نور مخلوق نوی (بدل د تاسې). او نه دي دغه (شړل ستاسې او راوستل د نورو) پر الله څه سخت مشکل.

تفسير: يعني که تاسو يې منئ يا يې نه منئ، الله تعالی داسې مطلق قادر دی چې تاسې ګرد له منځه ورک کړي، او خپل بل مخلوق ستاسې په ځای ودان او ودروي، چې من کل الوجوه الله تعالی ته داسې مطيع وي؛ لکه چې په اسمانونو کې پرښتې د ده خالصې او مخلصې بندګاني دي، او داسې کول پاک الله ته ډېر سهل او اسان دي، ليکن د الله تعالی د حکمت اقتضاء داسې ده، چې په ځمکه کې دغه ګردې سلسلې ښايي چې قائمې او جاري وي، او په پای کې هر يو د خپلو ښو او بدو اعمالو جزاء او بدل ومومي.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ أُخْرٰى ۚ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلٰى حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَّلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى ۗ

او نه اخلي (هيڅ نفس عاصي) بار د ګناه د بل نفس، او که راوبولي دروند باري (بل څوك) بار د ګناهونو خپلو ته؛ وابه نه خيستی شي له هغه څخه هيڅ څيز، او اګر که وي (دغه بللی شوی) خاوند د خپلوی هم.

تفسير: يعني هيڅوك به د خپلوانو بار پخپل سر وانخلي، او نه به يو د بل د ګناه له پيټي څخه لږ څه کم کړي، او نه به د بل چا د بللو او غږ کولو څخه څه ګټه او فائده وررسيږي، اګر که يې ډېر نژدې خپلوان هم وي، ګرد خلق به نفسي ! نفسي ! ! وايي، هلته يوائې د الله تعالى په فضل او مرحمت سره کار چليږي، او بس !.

إِنَّمَا تُنْذِرُ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ ۚ

بېشکه همدا خبره ده چې وېروې ته هغه کسان چې ويريږي له ربه خپله په غيبو سره، او قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ.

تفسير: يعني ستاسې له ويرولو څخه هم هغه سړی نفع اخلي؛ چې له الله تعالى څخه بالغيب ويريږي، او د ده له وېرې څخه تل په عبادت کې لګيا وي، د هر چا په زړه کې چې د الله تعالى خوف او وېره بيخي نه وي؛ نو هغه کله له دغو ويرولو څخه متأثر کيږي.

وَمَنْ تَزَكّٰى فَإِنَّمَا يَتَزَكّٰى لِنَفْسِهِ ۚ وَإِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ﴿١٨﴾

او هر څوک چې ځان پاک کړي (له شرکه او معاصيو) پس بېشکه همدا خبره ده چې ځان يې پاک کړ لپاره (د نفعې) د ځان خپل، او خاص (طرف) د الله ته ورتله دي (د هر چا).

تفسير: يعني هر څوک چې ستا پند او نصيحت واوري، او خپل وضعيت اصلاح او ښه کړي؛ نو د ده احسان او منّت نه پر تا او نه پر الله تعالى دی، بلکه په دغه کې په خپله د هم هغه سړي فائده ده، او دغه فائده به پوره ډول سره هلته څرګنديږي چې د ګردو رجوع او بېرته ورتګ الله تعالى ته شي.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمٰتُ وَلَا النُّوْرُ ﴿٢٠﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُوْرُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَآءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ ۚ

او نه برابريږي سره ړوند (کافر) او ليدونکی (مؤمن). او نه تياره (باطل) او نه رڼا (حق). او نه سيوری (ثواب يا جنت) او نه تود باد (عقاب يا دوزخ). او نه برابريږي سره ژوندي (علماء) او نه مړي (جهلاء).

تفسير: يعني هغه مؤمن چې الله تعالى ورته د زړه سترګې ښنلي دي، د حق په رڼا او د الله تعالى د وحي په پلوشو کې يې له کوم تکليفه او زحمته دغه لاره پرې کوي، او برابر د جنت باغونو او د الله تعالى د رحمت سيوري ته رسيږي، آيا له دغسې انسان سره هغه کافر سيالي او برابري کولی شي چې د زړه ړوند او د اهواوو او اوهامو په تيارو کې حيران سرګردان ګرځي، او بالآخر ناځاپه د جهنّم اور او د هغه سخت سوځوونکي تاوده باد په طرف منډې وهي؟ له سره دغه دواړه سره نه دي برابر، او که داسې وی؛ نو داسې ويوهېږئ ! چې مړي او ژوندي سره برابر شول، في الحقيقت د مؤمن او کافر په منځ کې له دې نه هم زيات داسې فرق او تفاوت شته، چې د يوه ژوندي روغ رمټ انسان او د يوه

مړي لاش په منځ کې وي، اصلي او دائمي ژوندون يواځې د ايمان د روح په برکت پيدا کيږي، او ماسوا له ايماني روح څخه ښايي ژوندی انسان له زرهاوو مړيو څخه بدتر وګڼل شي.

إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَآءُ ۖ وَمَآ أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِى الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾

بېشکه چې الله اوروي هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د اورولو يې) او نه يې ته (اى محمده !) اوروونکی (د نافع قول) هغو ته چې په قبورو هديرو کې دي. نه يې ته (اى محمده !) مګر ويروونکی (د منکرانو له جحيمه).

تفسير: يعني که الله تعالى اراده وکړي؛ نو مړيو ته يې هم اورولی شي، حال دا چې د دغې خبرې قدرت نورو ته نشته، همداسې وګڼئ چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم کار دعوت، تبليغ، پيغام رسول او په خير او شر باندې پوهول او خبرول دي، که زړه مړي کافران دغه خبرې وانه وري؛ نو هغه اورول د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له قوّته او قدرته پورته دي.

إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾

بېشکه چې مونږ لېږلی مو يې ته په حق رښتيا (دين) سره زيری ورکوونکی (د جنت مؤمنانو ته)، او ويروونکی (له دوزخ کفّارو ته)، او نه وو هيڅ امّت مګر چې تېر شوی په هغه کې کوم ويروونکی.

تفسير: ويره اوروونکی نبي وي يا د نبي قائم مقام، هر څوک چې د الله تعالى د لارې په لورې بلنه ورکوي، د دې په متعلق د «نمل» د سورت په (۴) رکوع کې څه ليکلي شوي دي.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَٰتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَٰبِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾

او که دروغجن بولي (کفّار) تا (نو مه خفه کېږه، ځکه چې) پس په تحقيق دروغجن بللي وو هغو کسانو چې وو پخوا له دوی نه (انبياء خپل) ، چې راغلي وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو او په صحيفوسره او په کتاب ښکاره کوونکي (د حق او باطل).

تفسير: يعني پخوانيو انبياء الله همدغه روښان تعليمات يا ښکاره معجزات له خپلو ځانونو سره راوړي وو، له هغو څنې ځينو ته مختصرې مختصرې صحيفې او ځينو ته لوی مفصل کتابونه ورکړی شوي دي.

ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾

بيا مې ونيول هغه کسان چې کافران شوي وو (په سخت عذاب سره) پس څرنګه شو انکار ځما (او تغيير د دوی په عذاب سره؟).

تفسير: يعني کله چې له تکذيب څخه دوی مخ وانه ړوه، نو وګورئ چې د هغوی آخره خاتمه څرنګه شوه؟ ستاسې انجام هم هغسې کېدونکی دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجْنَا بِهِۦ ثَمَرَٰتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَٰنُهَا ۚ

آیا نه وینې ته چې بېشکه الله نازلې کړې دي له (جانبه) د اسمانه اوبه، پس راوويستلې مونږ په وسیله د دې (اوبو) مېوې، په دې حال چې مختلف دي رنګونه د دغو (مېوو).

تفسیر: یعنې قسم قسم مېوې، بیا په یوه قسم کې رنګا رنګ ثمرات یې پیدا کړي دي، له یوې ځمکې او له یو اوبو او له یوې هوا څخه د دغومره مختلفو اشیاوو او انواعو پیدا کول؛ د پاک الله عجیب او غریب قدرت ښکاره کوي.

وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾

او ځینې له غرونو (خاوندان د) لارې (ټوټې ټوټې) دي سپینې او سرې چې مخالف دي سره رنګونه د دغو (لارو)، او (ځینې د دوی) تک تور دي.

تفسیر: یعنې سپین هم په ځو ځو درجو دي، کوم یې تک سپین لکه د مرمر ډبره، کوم یې سپین لکه مالګه، او ځینې یې نسبتًا سپین، او سور هم په ځو ځو درجو، او تور هم په ځو ځو درجو دي، ځینې تک تور لکه رانجه او د ډبرو سکاره، او ځینې تور لکه د کارغه وزر، او ځینې نسبتًا تور، او په ځینو غرونو کې رنګارنګ رګونه او لارې شته.

وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَٰلِكَ

او (همداسې) له خلقو څخه هم او (هم داسې له نورو) ژوندیو خوځېدونکو او څارویو څخه هم چې سره مخالف دي رنګونه د هغو همداسې (لکه دغه اختلافات).

تفسیر: دغه ګرد د الله تعالی د قدرت د عجائبو او غرائبو تذکره ده، یعنې هم هغسې چې په نباتاتو، جماداتو، حیواناتو کې راز راز او رنګ په رنګ مخلوقات لیدل کیږي؛ په انسانانو کې هم هره نوعه او صنف سره بېل او جلا دي، که د مؤمن په شان کافر هم سمه صافه لاره ځان ته غوره کړي، او دواړه سره یو شي، او ګرد انسانان یو رنګ ځان ته غوره کړي؛ نو دغه کله امکان لري، او له سره نشي کېدی، په دغه سره یې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته اطمینان او تسلي ورکړې ده، چې تاسې د مخلوقاتو له اختلافاتو څخه مه خفه کېږئ !.

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾

بېشکه همدا خبره ده چې وېرېږي له الله څخه له بندګانو د دغه (الله) پوهنده عالمان، بېشکه الله ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو).

تفسیر: یعنې نه وېرېدونکي بندګان هم شته، او د الله تعالی ځنې وېرېدونکي هم شته، مګر وېرېږي هغه کسان چې الله تعالی د عظمت او جلال، د آخرت د بقاء او دوام، او د دنیا په فناء او اتمام باندې پوهېږي، او د الله تعالی د احکامو او هدایاتو د علم تحصیل کوي، او تل د مستقبل په فکر کې اوسېږي، په هر هغه چا کې چې دغه پوهه او علم په هره درجه وي؛ په هم هغه درجه به دی هم له الله تعالی څخه وېرېږي، په هغه کې چې خوف نه وي؛ هغه في الحقیقت د دې خبرې مستحق نه دی چې ورته پوه او عالم وويلی شي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې د الله تعالی معامله هم په دوه ډوله ده: الله غالب هم دی چې په هره خطا چې سرې ونیسي؛ نیولی یې شي، او غفور رحیم هم دی، که ګناهګاران وبښي؛ بښلی یې شي»، نو په دواړو حیثیتو انسان ته ښایي چې د الله تعالی څخه ووېرېږي، ځکه چې نفع او ضرر دواړه د الله تعالی په واک او قبضه کې دي، نو هر کله چې اراده وکړي؛ نفع ستنوي او ضرر لاحقوي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَٰبَ ٱللَّهِ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُوا۟ مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَٰرَةً لَّن تَبُورَ ﴿٢٩﴾

بېشكه هغه كسان چې لولي كتاب د الله (قرآن) او قايموي (تل سم اداء كوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او لګوي (په لاره د الله كې) ځيني له هغو شيانو څخه چې وركړي مو دي دوى ته (لګوي يې) په پټه او په ښكاره، اميد لري دوى د داسې يوه تجارت چې له سره نه هلاك كيږي.

تفسير: يعني هر هغه چې د الله تعالى څخه ويريږي، قلبًا او لسانًا مسلمان شي، او د ده احكام ومني، او د ده كتاب په اخلاص او عقيدت سره ولولي، او په بدني او مالي عباداتو كې هيڅ قصور او كوتاهي ونه كړي، نو دغه مسلمانان دې د داسې لويې او اعتباري سوداګرى اميدوار اوسي! چې له سره په هغه كې نقص او خساره نه عائده كيږي، او د ضرر او تاوان احتمال په كې نشته.

لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

لپاره د دې چې پوره ورسوي (الله) دوى ته اجرونه (د عملونو) د دوى، او زيات وركړي دوى ته له فضله خپله، بېشكه چې دغه (الله) ښه ښونكى (د معصياتو) دى ښه قبلوونكى (د احسان د محسنينو) دى.

تفسير: يعني ډېر ګناهونه ښښي او معافوي يې، او د خورا لږ طاعت قدر فرمايي، او سم له اصوله او قاعدې څخه كوم ثواب چې ښايي چاته ورسيږي؛ الله تعالى له هغه څخه زيات ثواب ورعطاء كوي.

وَٱلَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ هُوَ ٱلْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ بِعِبَادِهِۦ لَخَبِيرٌۢ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾

او هغه چې وحي كړې ده مونږ تاته له كتابه (قرآنه) هم هغه حق رښتيا دى، په دغه حال كې چې مصدّق رښتيني كوونكى دى هغو كتابونو ته چې پخوا له دې نه وو، بېشكه الله پر بندګانو خپلو خامخا ښه خبردار دى (په باطن د دوى) ښه ليدونكى دى (په ظاهر د دوى).

تفسير: يعني د بندګانو پر احوالو ښه عليم اوخبير دى، او په ښه موقع كې يې دغه كتاب نازل كړى دى.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا ٱلْكِتَٰبَ ٱلَّذِينَ ٱصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ۖ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِۦ وَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌۢ بِٱلْخَيْرَٰتِ بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَضْلُ ٱلْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾

بيا مو وارث وګرځول (او ور مو كړ دا) كتاب (قرآن) هغو كسانو ته چې غوره كړي مو دي له بندګانو خپلو (چې دغه محمدي امت دى)، پس ځيني له دوى ظالم دي پر خپل ځان، او ځيني له دوى په منځ د لارې كې برابر تلونكي دي، او ځيني له دوى ړومبى كېدونكي خيراتونو نېكيو ته په اذن حكم د الله، دغه يو فضل دى ډېر لوى.

تفسير: يعني وروسته د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه د دغه كتاب وارث محمّدي امّت ګرځولى شوى دى، چې په مجموعي حيثيت او هيئت د ګردو امتونو څخه غوره افضل او اعلى دى، هو! د امت ګرد افراد سره يو شان نه دي، په دوى كې ځينې افراد خو هغه دي چې سره له صحيح ايمانه په ګناهونو كې اخته او مبتلا كيږي، چې دغه «ظالم لنفسه» شو، او هغه دي چې متوسط تلونكي دي يعني نه په ګناه كې لګيا او نه منهمك ـ او نه لوى ولي او بزرګ دى،

دغو ته يې «مقتصد» وفرمايل، يو خو هغه کامل بنده دی چې د الله تعالی په فضل او توفيق سره يې پرمختګ کړی دی، او د محاسنو، فضائلو، او کمالاتو په تحصيل کې له مقتصدانو څخه ډېر مخ کې تللي دي، مستحب شيان يې هم نه دي پرېښې، او د ګناه له خوفه له تنزيهي مکروه څخه هم پرهېز کوي، او خپل ځان ژغوري، د اعلی درجې بزرګی او د فضيلت خاوندان همدوی دي، په دغسې منتخبو او غورو بندګانو کې له يوه حيثيته ګرد مسلمانان شميرلي شوي دي، ځکه چې دوی ګرد درجه په درجه جنتيان دي، ګنهګار هم که مؤمن وي؛ نو يوه نه يوه ورځ حتمًا جزمًا په جنّت کې ننوځي، يعني بالآخر د دوی په برخه معافي ده، او مقتصد په سلامت دی، او پر مخ تلونکی له ګردو څخه په مخ کې دی.

جَنّٰتُ عَدۡنٍ يَّدۡخُلُوۡنَهَا يُحَلَّوۡنَ فِيۡهَا مِنۡ اَسَاوِرَ مِنۡ ذَهَبٍ وَّلُـؤۡلُـؤًا‌ ۚ وَلِبَاسُهُمۡ فِيۡهَا حَرِيۡرٌ ﴿۳۳﴾

جنتونه د هستوګنې دي ننوځي به (دغه درېواړه طائفې) په هغو کې، ګانه دار کولی به شي په دغه (جنت) کې له باهوګانو (وښيو) څخه له سرو زرو (خالصو) او له مرغلرو (صافو)، او جامې د دوی په دغه (جنت) کې د ورېښمو (مخصوصو) به وي.

تفسير: سره زر او ورېښم دمسلمانانو نارينه وو لپاره هلته دي په جنت کې، نه دلته په دنيا کې، رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: «هر هغه (نارينه) چې ورښمين (جامې) اغوندي په دنيا کې؛ وابه يې نغوندي په آخرت کې».

وَقَالُوا الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِيۡۤ اَذۡهَبَ عَنَّا الۡحَزَنَ‌ ؕ اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُوۡرٌ شَكُوۡرُ ۙ﴿۳۴﴾

او وبه وايي (جنتيان په وخت د دخول د جنّت کې) ټوله ثناء صفت خاص الله ته دی، هغه الله چې لرې يې کړ له مونږ څخه خفګان، بېشکه رب څمونږ خامخا ښه ښونکی (د عاصيانو) ښه قدردان (د نېکانو) دی.

تفسير: يعنې د دنيا او د محشر غم يې لرې او ورک کړ، او ګناه يې ورووښله، او د قدردانی له لوري يې څمونږ لږ طاعت قبول وفرمايه.

اِلَّذِيۡۤ اَحَلَّنَا دَارَ الۡمُقَامَةِ مِنۡ فَضۡلِهٖ‌ ۚ لَا يَمَسُّنَا فِيۡهَا نَصَبٌ وَّلَا يَمَسُّنَا فِيۡهَا لُغُوۡبٌ ﴿۳۵﴾

هغه (رب) چې را يې وستو مونږ کور د اقامت (جنّت ته) له فضله خپله، چې نه رسيږي مونږ ته په دغه (جنّت کې) هيڅ مشقّت، او نه رسيږي مونږ ته په دغه (جنّت) کې هيڅ ستوماني خفګان.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «د هستوګنې کور له دې نه پخوا هيڅ نه وو، هر چېرې به تلل راتلل، نقل او حرکت وو، د روزې غم، د دښمنانو انديښنه، د رنځ او مشقت، مصيبت او نور مصاعب او مصائب به موجود وو، کله چې جنّت ته ورسيږي؛ دغه ګرد شيان له منځه لرې او ورک کيږي».

وَالَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا لَهُمۡ نَارُ جَهَنَّمَ‌ ۚ لَا يُقۡضٰى عَلَيۡهِمۡ فَيَمُوۡتُوۡا وَلَا يُخَفَّفُ عَنۡهُمۡ مِّنۡ عَذَابِهَا‌ ؕ كَذٰلِكَ نَجۡزِىۡ كُلَّ كَفُوۡرٍ‌ ۚ﴿۳۶﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ شته دوی ته اور د دوزخ، حکم به ونه کولی شي پر دوی (د دويم مرګ چې) پس مړه (او په آرام) شي، او نه به سپکوالی کاوه شي له دوی نه له عذابه د دې (اور د دوزخ)، همداسې جزاء ورکوو مونږ هر ناشکره (بې ايمانه) ته.

تفسير: نه کفارو ته به جهنّم کې مرګ وررسيږي چې د دوی هغو تکاليفو ته خاتمه ورکړي، او نه به د عذابه تکليف لږ شيبه هم له دوی نه کميږي، داسې ناشکرانو ته څمونږ له جانبه هم دغسې سزاوې وررسيږي.

وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ

او دوی به نارې سورې وهي په دغه دوزخ کې (او داسې به وايي) ای ربه څمونږ! (يو کرت) راوباسه مونږ (بېرته دنيا ته څو هلته) عمل وکړو صالح او نېک غير له هغه چې وو مونږ چې کاوه به مو (پخوا له دې، بد عمل).

تفسير: يعني په هغه وخت کې دوی هغه نېه ګڼل، مګر اوس داسې وايي چې: بيا به هم هغسې عملونه ونه کړو، د لږ مدّت له مخې مونږ له دوزخ څخه وباسه، څو مونږ نبي چارې، صالحه اعمال او حسنه افعال ځان ته راټول کړو، او سره له اطاعته او غاړه اېښودلو او فرمان منلو بېرته درحاضر شو، بيا الله تعالی ورته داسې فرمايي:

أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ ۖ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴿۳۷﴾

آيا نه وو درکړی مونږ تاسې ته عمر دومره (موده) چې پند اخلي په هغه کې هر هغه څوک چې پند اخيستل غواړي، او راغلی وو تاسې ته ويرووونکی (چې د هغو خبره مو ونه منله)، پس وڅکئ (عذاب) پس نشته ظالمانو (کافرانو) ته هيڅوک مددګار (چې له عذابه يې خلاص کړي).

تفسير: دغه ځواب به دوزخيانو ته ورکاوه کيږي، يعني مونږ خو تاسې ته عقل او پوهه درکړې وه، او پوره عمر مو هم در په برخه کړی وو، چې ښايي تاسې به په هغه کې ښه فکر او غور کاوه، او ښه به مو له بده جلا او سمه صافه لاره به مو ځان ته غوره کړې وی، تر دې چې له تاسې څنې ډېر کسان تر شپېتو ـ اويا او اتيا کلونو پورې هم په دنيا کې ژوندون کړی وو، برسېره په دې ستاسې د هدايت او لارښوونې لپاره مونږ تاسې ته داسې اشخاص او حالات هم درلېږلي وو، چې تاسې د بديو له خرابې خاتمې څخه وويروي، او د غفلت له خوبه مو وېښ کړي، آيا وروسته له دې نه اوس تاسې ته کوم عُذر او بهانه پاتې ده؟ اوس نو په همدغه دوزخ کې اوسېږئ!، او د سختو عذابونه خوندونه وڅکئ!، او له هيڅ لوري د هيڅا امداد او معاونت ته هم څه هيله او توقع مه لرئ!.

إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿۳۸﴾

بېشکه چې الله عالم دی په پټو شيانو د اسمانونو او د ځمکې، بېشکه الله ښه عالم پر هغو خبرو چې پټې دي په سينو زړونو کې.

تفسير: يعني پاک الله ته د بندګانو ګردې پټې او ښکاره خبرې، احوال افعال، او د زړونو اسرار معلوم دي، د هيچا نيت له الله تعالی څخه پټ نه دی، او سم له هغه له هر چا سره معامله کوي، الله جل جلاله ته دغه خبره هم ځرګنده ده چې دغه خلق چې اوس داسې نارې او سورې وهي چې مونږ يو ځلې خوشې کړه چې بېرته دنيا ته لاړ شو، څو هلته په صالحه اعمالو بوخت او له سره ګناه ته نژدې نشو؛ دوی پخپلو دغو دعوو کې دروغجنان دي، ځکه که دوی اويا ځلې نور هم پرېښودی شي چې بېرته لاړ شئ! څو صالحه اعمال وکړئ، خو بيا هم دوی له خپلو شرارتونو او بغاوتونو څخه لاس اخيستونکي نه دي، د دوی عادت او د مزاج اقتضاء همداسې ده: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (۷ جزء د الأنعام سورت (۳) رکوع، (۲۸) آيت).

هُوَالَّذِيْ جَعَلَكُمْ خَلٰٓئِفَ فِي الْاَرْضِ ۭ

دغه (الله) هم هغه ذات دى چې گرځولي يې يئ تاسې خليفګان (د تېرو خلقو) په ځمکه کې.

تفسير: يعني د پخوانيو امّتونو په ځاى مو تاسې ته ځاى درکړ، چې اوس د هغو په مينو کې ودان يئ، او وروسته له هغوى څخه تاسې حکومت او رياست چلوئ، نو ښايي چې د هغه د شکر ايستلو حق په ښه شان سره اداء کړئ.

فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهٗ ۭ وَلَا يَزِيْدُ الْكٰفِرِيْنَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ اِلَّا مَقْتًا ۚ وَلَا يَزِيْدُ الْكٰفِرِيْنَ كُفْرُهُمْ اِلَّا خَسَارًا ۝۳۹

پس هر څوک چې کافر شو (يا يې ناشکري وکړه)؛ پس پر هغه دى (دغه) کفر (يا کفران) د ده، او نه زياتوي کافرانو ته کفر د دوى په نزد د رب د دوى مګر بې زاري غضب (د رب په دوى)، او نه زياتوي کافرانو لره کفر د دوى مګر خساره زيان (په آخرت کې).

تفسير: يعني ستاسې له دغه کفره او ناشکري او د الله تعالى له آيتونو څخه له انکاره الله تعالى ته هيڅ ضرر او نقصان نه رسيږي، الله ځمونږ له حمده او شکره بې پروا دى، هو ! له ناشکرى څخه پر فاعل يې د هغې ګناه او وبال لويږي، د کفر آخره خاتمه ماسوا له دې نه بل هيڅ شى نه ده، چې پاک الله له دغه ناشکره څخه بېزاره او نارضا کيږي، او د دغه کافر په نقصان او خسران کې مسلسلاً او منظمًا تزييد او ترقي واقع کيږي.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ شُرَكَاۗءَكُمُ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۭ اَرُوْنِيْ مَاذَا خَلَقُوْا مِنَ الْاَرْضِ اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمٰوٰتِ ۚ

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا وينئ تاسې شريکان ستاسې هغه چې بلل به مو (او عبادت به مو کاوه د دوى) غير له الله؛ راوښيئ ماته چې کوم څيز پيدا کړى دى (دغو معبودانو ستاسې) له ځمکې څخه، او که شته دوى ته (کوم) قسم شريکوالى په (پيدايښت د) اسمانونو کې (له الله سره).

تفسير: يعني د خپلو معبودانو په احوالو کې فکر وکړئ ! او بيا ماته دغه خبره راڅرګنده کړئ، چې د ځمکې کومه برخه دوى جوړه کړې ده؟ ياد اسمانونو په جوړولو، په ساتلو او اداره کولو کې دوى څومره برخه او شرکت لري؟ که دوى په دغه کې هيڅ برخه نه لري؛ نو دوى څرنګه معبودان ګرځيدلي دي؟ لږ شاني خو له عقل او پوهې او فکر او غور څخه هم کار واخلئ !.

اَمْ اٰتَيْنٰهُمْ كِتٰبًا فَهُمْ عَلٰي بَيِّنَتٍ مِّنْهُ ۚ

يا ورکړى دى مونږ دوى ته کتاب پس دوى پر ياخه حجّت ولاړ دي له هغه کتابه (او دا يو هم نه دى).

تفسير: يعني که عقلي دليل او سند نشته؛ نو کوم هسې معتبر نقلي دليل راوړاندې کړئ ! چې د هغه په اساس تاسې دغه د شرک دعوى کوئ؟ دا يو هم نه دى !

بَلْ اِنْ يَّعِدُ الظّٰلِمُوْنَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا اِلَّا غُرُوْرًا ۝۴۰

بلکه نه کوي وعده دا ظالمان (مشرکان) ځيني د دوی (چې غټان او مشران دي) ځينو نورو ته (چې خواران او کشران دي)؛ مګر غره کول (او فرېب ورکول).

تفسیر: يعني هيڅ عقلي يا نقلي دليل نشته، خبره فقط هم دغومره ده، چې په دوی کې مشرانو کشرانو ته، او پخوانيو وروستنيو ته د شيطان په لمسون او اغواء پرله پسې دغسې وعدې کړي، او داسې خبرې يې ورښوولې دي: ﴿وَيَقُولُونَ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللَّهِ﴾ «همدغه معبودان ځمونږ شفاعتګران دي د الله په نزد کې»، او د هغه قرب مونږ ته راعطاء کوي، حال دا چې دغه خالص چل، فرېب او غولول دي، دوی به څرنګه شفيع وګرځېدلی شي؟ حال دا چې ډېر لوی مقربين به هم د کفارو د شفاعت او سپارښت په موضوع کې خپله ژبه نشي خوځولی.

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَن تَزُولَا ۚ وَلَئِن زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّن بَعْدِهِ ۚ

بېشکه الله ساتي (دغه) اسمانونه او ځمکه له دې نه چې زائل شي (او له خپله محوره بېځايه شي) او (قسم دی) که (بالفرض) مخ په زوال شي دا دواړه؛ نو وبه نه ساتي (له زواله) دغه دواړه بل هيڅوک ماسوا له دغه (الله) نه.

تفسیر: يعني د الله تعالی قدرت دی چې دومره لويو لويو عظامو کراتو ته يې داسې تنظيم، تنسيق او ترتيب ورکړی دی، چې هيڅ يو له دوی ځيني له خپلو مراکزو څخه نه ښوييږي، او نه له خپل مقام او نظام څخه يو طرف ته لږ تمايل او حرکت کوي، او که بالفرض دغه شيان له خپلو ځايونو څخه بل کوم طرف ته نقل يا حرکت وکړي؛ نو بيا ماسوا الله څخه کوم يو زور او طاقت به وي چې هغه به بيا بېرته خپل ځای ته راولي، يا يې تر خپل نظارت او انتظام او ادارې لاندې ونيسي؟ لکه چې په قيامت کې کله چې الله تعالی دغه نظام او قوام ګډوډ او تيت او پرک کړي؛ نو کوم قوت به د ده مخه ونيسي؟.

إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾

بېشکه دغه (الله) دی ښه تحمّل والا (چې تعجيل نه کوي په تعذيب د منکرينو) ښه ښښونکی (د تائبانو).

تفسیر: يعني د خلقو د کفر او عصيان اقتضاء خو همداسې ده چې دغه ګرد نظام يو ځلې ګډوډ او لاندې باندې کړی شي، ليکن د الله تعالی لطف، کرم، حلم، تحمّل او بردبارۍ دغه نظام ټينګک پخپل قوام درولی او ساتلی دی، که د الله تعالی مرحمت، مکرمت، او ښښنه نه وي؛ نو دغه ودانه دنيا ورانيږي.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ ۚ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ ۚ

او قسمونه به خوړل (کفارو د مکې) پر الله پر سختو قسمونو خپلو سره: خامخا که چېرې راغی دوی ته کوم ويروونکی (پيغمبر)؛ خامخا وي به دوی هرومرو ښه لاره موندونکي له يوه (له تېرو) امتونو، پس کله چې راغی دوی ته ويروونکی (چې محمد دی)؛ نو زيات نه کړ (دغه راتګک) دوی ته مګر تېښته (له حقه). لپاره د لويي غوښتلو په ځمکه کې او (لپاره د) مکر بد، او نه چاپېره کيږي مکر فرېب ناکاره مګر خو په اهل خپل (چې مکر کوونکي دي).

تفسير: کله چې د عربو اقوامو دغه قصې او خبرې اورېدلې، چې يهودانو او نورو اقوامو د انبياء الله خبرې نه منلې، او د دوی له احکامو څخه به يې غاړې غړولې؛ نو دوی به پخپلو منځونو کې سره داسې ويل: «که د الله تعالی له فضله په مونږ کې کوم نبي مبعوث شي؛ نو مونږ به د هغو عاصي اقوامو پر خلاف د خپل نبي په ډېر ښه شان سره رفاقت، اطاعت او متابعت وکړو، او د خپل اخلاص او صميميت يو ډېر ښه وضعيت به دنيا ته ورښکاره کوو»، خو څه وخت چې الله تعالی دوی ته خپل داسې نبي مبعوث او ولېږه، چې له ټولو انبياوو څخه په عظمت او شان لوی دی؛ نو له حقه څخه دوی لا لرې شول، او غاړه يې ترې وغړوله، د دوی تکبّر، غرور، لويي دوی ته کله اجازه ورکوي چې نبي الله صلی الله عليه وسلم په مخ کې خپلې غاړې کېږدي، او د رفاقت او اطاعت په ځای يې عداوت او مخالفت ته ملاوې تړلې دي، او راز راز نامناسبه تدابير، چلونه او فرېبونه يې شروع کړي دي، مګر دغه خبره مو په ياد وي چې ناکاره کار او بدې چارې پخپله همدغه د بدو کارونو او بدو عملونو عامل او فاعل ته عائد او راجع کېږي.

فرض يې کړئ چې په دنيا کې ورته څه زيان او تاوان هم ونه رسېد، مګر په آخرت کې خو يقيناً پخپله سزا رسېږي.

فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ ۚ فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾

پس آيا انتظار کوي دوی (يعني نه کوي) مګر طريقې جاري د الله ته په (امتونو) پخوانيو کې، پس له سره به نه مومې ته سنت، عادت د الله تعالی ته هيڅ تبديل، او بيا به له سره نه مومې ته سنت، عادت د الله ته هيڅ تحويل (ګرځول).

تفسير: يعني دوی د دغې خبرې په انتظار کې دي، کومه معامله چې له پخوانيو مجرمينو سره شوې ده؛ هم هغه معامله دې له مونږ سره هم وکړه شي، نو که دوی له خپل دغه کفره او شرکه لاس وانخيست؛ هم هغسې معامله له دوی سره هم هرومرو کېدونکې ده، د الله تعالی هغه سنّت او دستور چې د مجرمينو د سزا ورکولو په نسبت له پخوا څخه جريان لري؛ هغه له سره بدلېدونکی او تغيير موندونکی نه دی، او په خپل ټاکلي وخت او نېټه کې خامخا رسېدونکی دی، او هر ګز داسې نه کېږي چې پر داسې مجرمينو به په آخرت کې انعام او اکرام مبذول شي، او له سره هغه لرې کېدونکې نه ده چې له مجرم څخه سزا لرې کړه شي، يا غير مجرم ته سزا ورکړه شي.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِن شَيْءٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾

آيا نه دي ګرځېدلي (دغه کفّار د مکې) په ځمکه (ملکونو) کې پس چې ووينې (په دغو اوطانو کې چې) څرنګه وو عاقبت ـ آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تېر شوي) دي، او وو دوی ډېر سخت له دغو (کُفّارو) څخه له جهته د قوت، او نه دی الله (داسې) چې عاجز يې کړي کوم شی نه په اسمانونو کې او نه په ځمکې کې، بېشکه چې الله دی ښه عالم (په احوال د مخلوقاتو) ښه قادر دی.

تفسير: يعني لوی لوی زوررور او قوي مدّعيان هم د الله له نيولو څخه ځان نشي خلاصولی، لکه عاد او ثمود او نور، دغه خواران څه حيثيت لري؟ او څه شی دي؟ ښه وپوهېږئ! چې په اسمان او ځمکه کې د هيڅ يو قوت او قدرت له لاسه دغه نه دي پوره چې الله تعالی عاجز او ناتوان کړی شي، د الله تعالی علم محيط او قدرت کامل دی.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِن دَابَّةٍ

او که چېرې نيولي وى الله دا خلق په سبب د هغو (بدو اعمالو) چې کوي يې دوى؛ نو نه به يې
پرېښې وى پر شا د ځمکې هيڅ ژوندى خوځېدونکى تلونکى.

تفسير: يعني خلق چې دغه خطاوې او ګناهونه کوي، که د دوى په هره يوه ګناه او جزئي خطا نيولو شروع شي؛ نو هيڅ يو جاندار او متنفس د ځمکې پر مخ کې نه پاتې کېږي.

وَلَٰكِن يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

وليکن وروستي کوي (الله) دوى تر نيټې ټاکلې شوې پورې، کله چې راشي اجل (نيټه) د دوى؛
پس بېشکه چې الله دى پر بندګانو خپلو ښه ليدونکى بينا (نو وربه کړي دوى ته جزا سم له اعمالو
د دوى).

تفسير: يعني تر يوه مقرر ميعاد او معين حد پورې الله تعالى مهلت ايښى دى، چې پر هر جرم به يې فوراً نه نيسي، کله چې موعود وخت راشي؛ نو په ياد يې ولرئ چې ګرد شيان د پاک الله تر نظر لاندې دي، او د هيڅا د يوې ذرې په اندازه ښه يا بد عمل د ده له علمه نه دى بهر، پس د هر يوه په نسبت سم له خپل محيط علم سره دېرې ښې فيصلې صادروي، نه به مجرم چېرې پټېدى شي، او نه به د مطيع له حقه ستر ګې پټيږي.

تمت سورة فاطر بعون الله الملك القادر، فالحمد لله والشكرُ له.

سُورَةُ يٰسٓ

«د (يٰسٓ) سورت مكي دى، پرته له (۴۵) آيته چې مدني دى، (۸۳) آيتونه (۵) ركوع لري، په تلاوت كې (۳۶) او په نزول كې (۴۱) سورت دى، وروسته د (الجن) له سورت څخه نازل شوى دى».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

يٰسٓ ۝١ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيْمِ ۝٢ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ۝٣ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝٤

قسم دى په دغه قرآن محكم (حكم كوونكي په حق ـ خاوند د حكمت) باندې. چې بېشكه ته (اى محمده !) خامخا له (هغو) رسولانو څخه يې (چې لېږلي شوي دي خلقو ته). پر سمه لاره (يا ته يې روان پر سمه لاره چې توحيد دى).

تفسير: يعني لوى قرآن پخپل اعجازي شان، ډك له حكمته تعليماتو، پخو مضامينو په لحاظ د دې خبرې ډېر لوى زبردست شاهد دى چې هغه نبي چې د دغه پاك قرآن حامل دى؛ باليقين د الله تعالى رسول دى، او بې له شكه او شبهې پر سمه لاره دى، او د دوى ګرد تابعان بې له كومې اندېښنې او خطرې د مقصود تر منزل پورې رسېږي، او نه بې لارې كيږي.

تَنْزِيْلَ الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ ۝٥

نازل شوى دى (تا ته دغه قرآن په نازلېدلو) د زبردست رحم كوونكي له خوا.

تفسير: يعني دغه د دين سمه لاره، يا قرآن حكيم د هغه الله تعالى له جانبه نازل شوى دى، چې داسې يو لوى زبردست ذات هم دى، چې هرومرو منكرانو ته سزا وركوي، او داسې رحمان رحيم مهرباني كوونكى ذات هم دى، چې د امر منونكيو او مطيعانو ته خامخا پخپل بخشش او مهرباني سره انعام او اكرام وركوي، نو له همدې جهته په قرآني آيتونو كې بعضًا د لطف، رحم او كرم شان عيان دى، او بعضًا د قهر، غضب، تهديد او تخويف شان بيان شوى دى.

لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ اُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ فَهُمْ غٰفِلُوْنَ ۝٦ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝٧

لپاره د دې چې ووېروې ته هغه قوم چې نه وو وېرولي شوي پلرونه د دوى، پس دوى غافلان دي (له توحيده). خامخا په تحقيق حقه ثابته شوې خبره (د عذاب) پر اكثرو د دوى (په ازل كې) پس دوى ايمان نه راوړي.

تفسير: يعني ډېر سخت او مشكل كار تاسې ته درسپارلى شوى دى، چې دغه عربي قوم د دې پاك قرآن په وسيله وېښ او د نورو اقوامو مقتدا وګرځوه، حال دا چې دغو عربو ته له سلهاوو كلونو راهيسې كوم وېښوونكى او پوهوونكى نه دى راغلى، نو دغسې جاهل قوم چې نه له الله جل جلاله څخه خبر دي، او نه آخرت پېژني، نه له ماضي څخه يې عبرت اخيستى دى، او نه د مستقبل په فكر كې دي، او نه د ښو او د بدو تمييز لري، او نه د اصلاح او افساد شعور په دوى كې شته، د دغه غفلت له تيارو څخه دوى هدايت ته ايستل، او د رشد پر سمه لويه لاره باندې برابرول كوم معمولي كار نه

دي، بلاشُبهه تاسې په پوره قوّت او قدرت او فعاليت سره دوی د دغه غفلت او جهالت څخه د ويرووونکيو نتائجو او ډېر خراب مستقبل څخه خبروئ او ويروئ يې، او زيار کوئ څو دغه قوم د فوز اعلی مدارجو (درجو) ته ورسيږي، او د دغه قوم د بري او کاميابۍ په وسيله د جهان نورو انسانانو ته هم د فلاح او نجاح لار ونښيې، ليکن تاسې له داسې ډېرو افرادو سره مخامخ کيدونکي يئ چې هغوی به هيڅ قسم پند او نصيحت ته غوږ نه ږدي، نو ځکه پر دوی باندې شيطان په پوره ډول سره مسلط کيږي، او په دغه وسيله سره د دوی حماقتونه او شرارتونه د دوی په نظر کې ډېر ښکلي او ښايسته ښکاره کوي، او د دوی ګرد ړومبني او وروستني احوال اګر که ډېر ګنده او خراب هم وي؛ د دوی تر سترګو ښه او موزون وربښکاره کوي، بالآخر دغه خلق له بل ژوندون څخه بالکل منکريږي، او هم هغه فاني غوښتنې د خپل مقصود قبله ګرځوي، په دغه وخت کې له يوه جانبه د شيطان دغه خبره ﴿لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ * إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ﴾ «ماسوا له مخلصانو نور ګرد به بې لارې کړم» رښتيا کيږي، او له بل طرفه د الله تعالی دغه قول ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ «له ستا او ستا له تابعانو څخه به دوزخ ډک کړم» ثابت او منطبق کيږي، باقي د الله تعالی په علم کې دغه خبره له ازله ثابته ده، چې د هغه قوم دغه افراد له خپلې بې تميزۍ او بې پروايۍ د شيطان په اغواء کې اخته کيږي، او د الله تعالی د عذاب مستحق ګرځي، نو له داسې خلقو څخه دغسې هيله نه کيږي چې دوی به په سمه لاره راشي، نو که تاسې ته د انذار او اصلاح په سلسله کې له داسې همت او حوصله ماتوونکو واقعاتو سره مقابله واقع شي؛ نو مه خفه کېږئ ! او په ډېر ښه شان سره خپله وظيفه انجاموئ ! او نتائج يې پاک الله ته وسپارئ !.

إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُم مُّقْمَحُونَ ﴿٨﴾

بېشکه مونږ، ګرځولي مو دي په غاړو د دوی کې طوقونه پس دغه (طوقونه رسيدلي دي) تر زنو د دوی پورې، پس دوی جګ (وچت) سري کړی شوي دي (چې له سره ښکته نشي کتلی).

تفسير: دغه غاړکی د عاداتو، رسومو، د جاه او مال حب، او د آباوو او اجدادو تقليد وو، چې دغو شيانو دوی له ستونيو (مرو) څخه سخت نيولي وو، او د نخوت او تکبّر لامله د دوی سرونه نه راښکته کېدل.

وَجَعَلْنَا مِن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾

او ګرځولې مو دی په مخ د دوی کې سد دېوال، او له وروسته د دوی سد دېوال، پس پټې کړې مو دي (سترګې د دوی)، پس دوی هيڅ نه ويني.

تفسير: د نبيّ الله عداوت د دوی او د هدايت قبلولو په منځ کې لوی دېوالونه درولي وو، دوی د جاهلانه رسومو او د فاسدو آراوو په تيارو کې داسې بند وو چې وړاندې وروسته هيڅ د دوی په نظر کې نه ښکاريده، نه به يې ماضي ته کتل، او نه به يې مستقبل ته، باقي د دوی د افعالو نسبت الله تعالی ته د دې لپاره کړی شوی دی، چې د خير او شر خالق هم هغه دی، او پر اسبابو د مسبباتو ترتّب د الله تعالی په اراده او مشيت سره کيږي.

وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾

او برابر دي پر دوی باندې چې وويروې ته دوی (له عذابه) يا نه ويروې ته دوی (خو دوی) ايمان نه راوړي (ځکه چې مقرر دی په ازل کې مرګ د دوی په کفر سره).

تفسير: دوی ته برابر دي، ليکن ستاسې په حق کې برابر نه دي، بلکه داسې سخت معاند او سرکښ قوم ته نصيحت کول او د دوی په اصلاح پسې لوېدل د عظيمو درجاتو د حصول سبب دی، او کله همدغه ښه اخلاق د نورو د هدايت باعث ګرځي، همداسې آيت د البقرة سورت په (۱) رکوع کې هم تېر شوی دی.

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ ۖ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ﴿۱۱﴾

بېشکه همدا خبره ده چې وېروې ته هر هغه چې متابعت کوي د پند (د قرآن) او وېرېږي له رحمان څخه په غیب (بې د لیدلو)، پس زېرى ورکړه (اى محمده!) هغه ته په مغفرت ښښنې سره او په اجر لوى سره.

تفسیر: یعني ځما د وېرولو فائده د هم هغه په حق کې ظاهرېږي چې نصیحت ومني، او پر هغه عمل وکړي، او د الله تعالی وېره د ده په زړه کې وي، هر هغه چا سره چې بېخي د الله تعالی وېره نه وي؛ نو هغه نه د پند او نصیحت څه پروا کوي، او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تنبیه او تذکیر څخه څه ګټه او فائده اخیستی شي، دغسې خلقو ته د مغفرت او عزّت په ځای ذلت ور په برخه کیږي، وروسته اشاره فرمایي چې د فریقینو د دغه عزّت او ذلّت پوره اظهار د ژوندانه په بله دوره کې کیږي، چې د هغه مبادي وروسته له مرګه شروع کیږي.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتَىٰ

بېشکه مونږ همدا مونږ به ژوندي کوو مړي (په قیامت کې).

تفسیر: یعني وروسته له مرګه د بل ژوندانه وجود حتمي او یقیني دی، چې هلته به ټول د خپلو اعمالو بدل مومي.

وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ ۚ

او لیکو مونږ هغه چې مخکې لیږلي دي دوی او (هغه) نښې (چې وروسته پاتې کیږي) له دوی.

تفسیر: یعني هغه نېک او بد اعمال چې له خپله ځانه یې رومبی لیږلي دي، او د ځینو هغو اعمالو ښه یا بد اثرات یا نښې چې له خپله ځانه یې وروسته پرېښي دي، مثلاً د کوم کتاب تصنیف یا د علومو ښوونه، یا د عمارت ودانې، یا د کوم رسم اساس کېښودل، اعم له دې چې ښه وي یا بد؛ دغه ټول په دې کې داخل دي، بلکه د الفاظو په عموم کې د اقدامو هغه نښې هم شاملې دي، چې د کوم عبادت په طرف د تللو په وخت کې پر ځمکه لوېږي، لکه چې په ځینو صحیحو احادیثو کې تصریح ده: «دیارکم تُکتبْ آثارُکم».

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ ﴿۱۲﴾

او هر شی شمېرلی دی مونږ هغه په اصل ښکاره (لوح محفوظ کې).

تفسیر: یعني څرنګه چې ټول اعمال او آثار وروسته له وقوعه سم له خپلې ضابطې سره لیکلي کیږي، پخوا له وقوعه هم هر څیز په لوح محفوظ کې لیکلي شوي دي، او هغه لیکل هم د انتظامي ضوابطو او مصالحو پر بناء دي، که نه د الله جلّ جلاله په قدیم علم کې هر وړوکی او لوی شی لا له پخوا څخه موجود او حاضر دی، چې سم له هغه سره په لوح محفوظ کې نقلولی شي.

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿۱۳﴾

او بیان کړه (اى محمده!) دغو کفارو ته یو مثل د اوسېدونکیو د کلي، کله چې راغلل هغې ته مرسلان استاځي.

تفسیر: د دغو نومونو صحیح تعیین نشي کېدی، او نه په یقیني ډول سره دغسې ویلی شي چې هغوی به بلا واسطه د الله تعالی رسولان وو، یا د کوم نبي په واسطه دوی مأموران شوي وو، خو د ده په نیابت هغه کلي ته لاړ شي، دغه دواړه

احتماله په کې شته، اګر که متبادر هم دغه دی چې ګوندې دوی پخپله انبياء دي، ممکن دي چې له عيسى المسيح عليه السلام څخه به وړاندې دوی مبعوث شوي وي، بعضې وايي چې: دغه د عيسى عليه السلام استاځي وو، چې د الله جل جلاله په امر ليږلي شوي وو.

إِذْ أَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمُ ٱثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوٓا۟ إِنَّآ إِلَيْكُم مُّرْسَلُونَ ﴿١٤﴾

کله چې ولېږل مونږ دوی ته دوه (استاځي) پس تکذيب وکړ دوی د هغو دواړو، پس عزت ورکړ مونږ (او قوت دوی ته) په دريېم سره، پس وويل دوی: بېشکه مونږ تاسې ته مرسلان استاځي يو.

تفسير: يعني ړومبی دوه تنه لاړل، بيا د دوی تأييد لپاره دريېم هم ولېږل شو، دوی دريې واړه سره يوځای شول، او داسې يې وويل: مونږ خو په خپل سر نه يو راغلي، بلکه د الله تعالى استاځي يو، لهذا هر هغه شی چې مونږ يې وايو هغه د الله تعالى پيغام وګڼئ.

قَالُوا۟ مَآ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَمَآ أَنزَلَ ٱلرَّحْمَٰنُ مِن شَىْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾

ووېل (کافرو استاځيو ته) نه يئ تاسې مګر انسانان په شان څمونږ او نه دی رالېږلی رحمان هيڅ شی (نه وحي او نه رسالت)، نه يئ تاسې مګر دروغ وايئ (په دغې دعوی).

تفسير: يعني تاسې خو په هيڅ شي کې له مونږ څخه څه امتياز نه لرئ، نو بس کړئ ! خامخا داسې چټې خبرې مه کوئ !، او بې سببه د الله نوم مه اخلئ !، له سره الله هيڅ شی نه دی رالېږلی، فقط تاسې دريې واړه پخپلو منځو کې سره جوړه او دغه خبره مو غوټه کړې ده، چې راځئ يوه داسې د دروغو خبره له خپله ځانه وترو، او بيا د هغې نسبت الله ته وکړو.

قَالُوا۟ رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّآ إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾

ووېل (استاځيو) رب څمونږ ته معلوم دي (دا چې) بېشکه مونږ تاسې ته خامخا درليږلي شوي يو.

تفسير: يعني که مونږ پر الله تعالى دروغ ترو، هغه خو مو ويني، نو آيا الله جل جلاله به پخپل فعل سره د دروغجنانو پر له پسې تصديق او تاييد کوي؟ داسې له سره نشي کېدی، اوس تاسې پوهېږئ که نه پوهېږئ، الله تعالى ته دغه خبره ښه معلومه ده چې مونږ پخپلې دغې دعوی کې رښتيني يو، او هيڅ يوه خبره له خپله ځانه نه وايو، نو ځکه فعلاً هغه څمونږ تصديق فرمايي.

وَمَا عَلَيْنَآ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٧﴾

او نشته پر مونږ مګر (پيغام) رسونه ښکاره (سره له معجزاتو).

تفسير: يعني مونږ خپله فريضه اداء کړې ده، د الله تعالى پيغام مو په ښه واضح او ښکاره صورت تاسې ته رسولی دی، او په ښو معقولو دلائلو او په زړه پورې طريقو مو تاسې پخپل خير او شر پوهولي يئ، اوس وروسته د حجّت له اتمامه تاسې پخپله غور او دقّت وکړئ، چې د تکذيب او عداوت انجام او عاقبت به څرنګه وي؟.

قَالُوٓا۟ إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ ۖ لَئِن لَّمْ تَنتَهُوا۟ لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾

وويل (كافرو) بېشکه مونږ بدفالي نيولې ده په تاسې، قسم دی که منع نه شوئ (له دعوی د دغه رسالته خپل)؛ خامخا سنګسار به کړو مونږ هرومرو تاسې، او خامخا وبه رسیږي تاسې ته له طرفه څمونږ عذاب دردناک.

تفسير: ممکن چې د مرسلينو د تکذيب او د کفر او عناد له شامته به پر دوی قحط او نور بليات نازل شوي وي، يا د انبياوو د بنوونې په اثر د دوی په منځ کې بيلتون واقع او بيا دوی په خپلو منځو کې سره اختلاف وکړ، څه يې ومنل او څه يې ونه منل، او د نامبارکی نسبت يې دوی ته وکړ، يعنې ستاسې د قدمونو له شامته پر مونږ د قحط او بې اتفاقی او مصيبت بلاء نازله شوې ده، دغه ګرد ستاسې له نحوست دي (العياذ بالله)، که نه مونږ پخوا له دې نه ښه ماړه وو، او په اطمينان او سکون مو ژوندون کاوه، بس کړئ !، که تاسې له خپل دغه وضعيت څخه لاس وانخيست؛ نو مونږ به سخت تکليف او عذاب تاسې ته دروررسوو، او تاسې به تر هغه پورې په ګټو سره وولو، تر څو چې مړه شئ.

قَالُوا۟ طَٰٓئِرُكُم مَّعَكُمْ ۚ أَئِن ذُكِّرْتُم ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿١٩﴾

وويل (استاځيو) چې بدفالي ستاسې له تاسې سره ده (چې دغه کُفر دی)، آيا نو که پند درکړ شي تاسې ته (نو دغه ته بدفالي وايئ، نه ده داسې) بلکه تاسې يو قوم يئ مسرفان د انصاف له حده تېرېدونکي.

تفسير: يعنې ستاسې د کفر او تکذيب له شامته عذاب نازل شوی دی، که تاسې ګردو متحدًا او متفقًا حق او صداقت منلی وی؛ نو نه به دغه مذموم اختلاف او تفرقه ستاسې په منځ کې پيدا کېده، او نه به په دې شان په آفاتو او بليّاتو مبتلا او اخته کېدی، پس د نامبارکی او نحوست اسباب پخپله په تاسې کې موجود دي، نو بيا ولې په دغومره يوه خبره چې مونږ تاسې ته ښه نصائح او پوهنه درورّاندې کړې ده، او تاسې مو ستاسې پر خير او شر پوهولي يئ؛ خپل نحوست څمونږ پر سر غورځوئ !؟ او له وژلو څخه مو ويروئ !؟، حقيقت دا دی چې تاسې د عقل او د انسانيت له حدوده بيخي وتلي يئ ! نه خپله نفع او ضرر پخپل عقل سره معلومولی شئ !، او نه د انسانيت خبرې ستاسې له خولې څخه وځي !.

وَجَآءَ مِنْ أَقْصَا ٱلْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَىٰ

او راغی له لرې طرفه د هغه ښار يو سړی (حبيب نجار) چې منډې يې وهلې.

تفسير: وايي چې د دغه صالح سړي نوم حبيب وو، او د ښار په آخري برخه کې په عبادت مشغول او لګيا وو، او له حلاله کسبه به يې روزي خوړه، دغه فطري صلاحيت ده ته وار او موقع ور نه کړه چې چپ او ساکت پاتې شي، د دغې قصې د اورېدلو په اثر د استاځيو او د مرسلينو د تاييد او حمايت او د مکذبينو د پوهولو او نصيحت لپاره په منډه او ډېره جلتي راغی ولې چې دی وويرېد نه چې اشقياء د خپلو هغو وېرولو په اثر دغو مرسلينو او استاځيو ته څه ضرر او اذيت ورسوي، له دغه څخه معلومېږي چې د دغو مرسلينو د دعوت او تبليغ اثر د دې ښار تر لرې برخو پورې هم رسېدلی وو.

قَالَ يَٰقَوْمِ ٱتَّبِعُوا۟ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٢٠﴾ ٱتَّبِعُوا۟ مَن لَّا يَسْـَٔلُكُمْ أَجْرًا وَهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٢١﴾

وويل (حبيب نجار) ای قومه څما ! متابعت وکړئ تاسې د مرسلانو استاځيو. متابعت وکړئ تاسې د هغه چا چې نه غواړي له تاسې څخه اجر بدل حال دا چې دوی پر سمه صافه لاره (د خير او اصلاح) رهي (روان) دي.

تفسير: يعني دوی د الله تعالی استاځي دي، او د الله تعالی پيغام يې له خپل ځان سره راوړی دی، کوم پند او نصيحت چې دوی تاسې ته کوي ښايي تاسې هغه ومنئ !، او پرې عمل وکړئ !، وګورئ چې د دوی اخلاق، اعمال، عادات او اطوار ټول ښه دي، او بې غرضه د خير غوښتنه کوي، او څه معاوضه او مزدري هم له تاسې څخه نه غواړي، نو بيا ولې د داسې بې غرضو او پاکو بزرګانو متابعت او اطاعت ونه کړی شي؟ او د الله تعالی هغه پيغام چې د دوی په ذريعه لېږلی شوی دی؛ ولې ونه منلی شي !؟.

(نو دوی ورته وويل چې ته په دين د دوی يې؟ نو هغه ورته داسې وويل چې:)

وَمَالِىَ لَآ أَعۡبُدُ ٱلَّذِى فَطَرَنِى

او څه مانع ده ما ته (بلکه نشته چې د زړه له صدقه) عبادت نه کوم د هغه (الله) چې پيدا کړی يې يم زه.

تفسير: دا يې اګر که خپل ځان ته ويلې دي، مګر اصلي مقصود يې دا دی چې نورو ته يې واوروي، يعني پر تاسې څه شوي دي چې د هغه لوی الله تعالی عبادت نه کوئ چې رب او خالق دی.

وَإِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ﴿٢٢﴾

او خاص دغه (الله ته) بيولې کېږئ تاسې (په قيامت کې نو ښايي تاسې هم د همدغه الله تعالی عبادت وکړئ !).

تفسير: يعني داسې مه ګڼئ چې تاسې يې عبث پيدا کړي يئ ! او بيا يې همداسې سرخوشې او آزاد پرېښې يئ؟ او بل هيڅ مقصود ستاسې له دغه پيدايښت څخه نشته، داسې نه دي بلکه وروسته له مرګه ګرد د الله تعالی په حضور کې حاضرېږئ، نو ښايي چې لا اوس د هغې ورځې په تهيه او فکر کې واوسئ !.

ءَأَتَّخِذُ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً إِن يُرِدۡنِ ٱلرَّحۡمَٰنُ بِضُرٍّ لَّا تُغۡنِ عَنِّى شَفَٰعَتُهُمۡ شَيۡـًٔا وَلَا يُنقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّىٓ إِذًا لَّفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾

آيا ونيسم بې له الله نور معبودان که اراده وفرمايي ماته رحمان د ضرر رسولو؛ نو دفعه به نه کړي له ما څخه شفاعت سپارښت د دوی هيڅ شی، او نه به مې خلاص کړي (په زور). بېشکه زه به په دغه وخت کی (چې نور معبودان ونيسم)؛ خامخا په ګمراهی ښکاره کې يم.

تفسير: يعني دغه څومره ښکاره او صريحه ګمراهي ده چې له هغه مهربان او مطلق قادر الله څخه مخ اړوئ، او د داسې شيانو عبادت کوئ چې هغوی مو نه د پاک الله د نازل کړيو تکاليفو او ربړو څخه پخپله خلاصولی شي، او نه مو په سپارښت سره ترې بچ کولی شي.

إِنِّىٓ ءَامَنتُ بِرَبِّكُمۡ فَٱسۡمَعُونِ ﴿٢٥﴾

بېشکه زه چې يم ايمان مې راوړی دی په رب ستاسې پس واورئ تاسې له مانه.

تفسير: يعني په مجمع کې بې له تردّده او اندېښنې اعلان کوم، چې ما پر واحد الله ايمان راوړی دی، دغه خبره دې ګرد سره واوري ! شايد مرسلانو ته يې د دې لامله اورولې وي؛ څو د الله تعالی په مخ کې شهادت ورکړي، او قوم ته

يې دا شهادت ځکه اوروله وي؛ چې د هغه د اوريدلو څخه متأثر شي، يا اقلاً د يوه مؤمن د ايمان د قوّت د مشاهدې په طرف متوجه شي.

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ

وويل شو (ورته چې ځه) ننوځه جنت ته (نو داخل شو جنت ته، او بې انتهاء نعمتونه يې په کې وليدل).

تفسير: يعني على الفور ده ته د جنّت د ننوتلو فرمان ورکړ شو، نقل کوي چې قوم هغه په ډېر ظلم، جفا او غښ زره توب سره په شهادت ورسوه، نو ځکه سمدلاسه د ده شهادت سره متصل حکم صادر شو، چې دی فورًا په جنت کې داخل شي، لکه چې د شهداوو د ارواحو په نسبت له احاديثو څخه ثابت دي چې دوی پخوا له محشره په جنت کې داخليږي.

قَالَ يٰلَيْتَ قَوْمِىْ يَعْلَمُوْنَ ۝٢٦ بِمَا غَفَرَ لِىْ رَبِّىْ وَجَعَلَنِىْ مِنَ الْمُكْرَمِيْنَ ۝٢٧

وويل ده: کاشکې چې دا قوم ځما پوه شوی وی. په دې چې مغفرت ببننه وکړه ماته رب ځما، او ويې ګرځولمه زه له عزت ورکړيو شويو (په ادخال د جنّت سره).

تفسير: قوم له هغه سره دښمني وکړه، چې دی يې وواژه، مګر دی وروسته د جنّت له ننوتلو څخه هم د قوم له خير غوښتلو څخه بېفکره نشو، او ويې ويل: که ځما قوم ځما له حاله او له دغه انعام او اکرام څخه چې د الله تعالى له لوري پر ما مبذول شوی دی خبرېدلی؛ نو خامخا يې ايمان راووړ.

وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلٰى قَوْمِهٖ مِنْۢ بَعْدِهٖ مِنْ جُنْدٍ مِّنَ السَّمَآءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِيْنَ ۝٢٨ اِنْ كَانَتْ اِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً فَاِذَا هُمْ خٰمِدُوْنَ ۝٢٩

او نه مو وو نازل کړی پر قوم د دغه (حبيب نجار) وروسته (له شهادته) د ده هيڅ لښکر له (جانبه د) آسمانه، او نه وو موږ نازلوونکي (د لښکر د ملائکو). نه وو دا عذاب (د دې قوم) مګر چغه وه يوه (د جبريل) پس ناڅاپه دوی مړه يخ کړخ پراته وو (لکه ايره د اور).

تفسير: يعني وروسته له هغه دغه قوم هلاک کړل شول، او د دوی د دغه اهلاک لپاره مزيدو ترتيباتو او اهتماماتو ته دومره ضرورت پاتې نشو، چې له اسمانه ورته پرښتې لېږلې کېدی، او نه د الله تعالى دغه عادت دی چې د اقوامو د اهلاک لپاره لوی افواج وليږي، که هسې د کوم خاص مصلحت لپاره يې د پرښتو افواج لېږلي وي؛ هغه بېله خبره ده، په دغسې مواردو کې د ډېرو لويو مدعيانو او اعيانو د سرولو او شخ يخ غورځولو لپاره يو معمولي چغه کافي ده، لکه چې د همدغه قوم حال همداسې شو، چې پرښتې پر دوی يوه چغه ووهله، او دوی ګرد سره يو ځای همغلته مړه شول.

يٰحَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ ۚ مَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝٣٠ اَلَمْ يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ اَنَّهُمْ اِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ۝٣١

ای حسرت افسوس دی پر بندګانو (کافرانو)، نه دی راغلی دوی ته هيڅ رسول مګر وو دوی چې په هغوی پورې به يې ټوکې مسخرې کولې. آيا نه ويني (دغه کفار) چې څومره ډېر هلاک

کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زماني چي بېشکه هغه (هلاك کړی شوي) دوی ته بېرته نه راګرځي (دنیا ته، نو دوی پرې ولې عبرت نه اخلي؟).

تفسیر: یعني ګوري او اوري چي په دنیا څومره اقوام او ملل له انبیاوو سره د استهزاء او تمسخر په بدل هلاك او تباه شوي دي، چي اوس د هغوی نوم او نښه هم د دنیا په مخ کي نه ده پاتي، نو هيڅ یو تن له هغوی څني د دغي خبري توان او طاقت نه لري چي بېرته راشي، د عذاب په ژرنده کي دوی ټول سره اوړه او دلده او برابر شوي دي، خو دوی سره له هغه پند او عبرت نه اخلي، او هر کله چي کوم نوی رسول دوی ته راځي؛ نو دوی بیا په همغو تمسخرو او استهزاوو او ټوکو مسخرو باندي لاس پوري کوي چي پخواني کفار په هغه معتاد او د هغو په اثر پخپله سزا ورسېدل، لکه چي نن له خاتم الأنبیاء صلی الله علیه وسلم سره د معظمي مکي کفّار هم داسي سلوك او معامله کوي.

وَإِن كُلٌّ لَّمَّا جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾

او نه دي دا ګرد (خلائق) مګر ټول په نزد څمونږ حاضر کړی شوي لپاره د جزاء (په قیامت کي).

تفسیر: یعني هغه خو د دنیا عذاب وو، د آخرت سزا خو بېله ده، داسي مه ګڼئ کله چي هلاك شوئ، نو بیا به بېرته څمونږ په طرف نه راځئ او ګردي خبري او قصي ختمي شوي، د ګردو مخلوقاتو رجوع او حضور د پاك الله په دربار کي یو حتمي او ضروري امر دی، او هلته به ټول مجرمین او منکرین بلا استثناء نیولي کیږي.

وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا مِن ثَمَرِهِ

او یو دلیل (د قدرت) دی دوی ته ځمکه مړه (وچه کلکه) چي ژوندی کوو مونږ هغه (په اوبو سره) او راوباسو مونږ له هغي ځمکي څخه داني نو له ځینو د دغو (دانو) څخه خوري. او پیدا کړي مو دي په دغي ځمکي کي باغونه له (هر قسمه د) خرماګانو او له (هر راز) انګورو، او جاري کړي مو دي په دغي (ځمکي) کي له چینو څخه. لپاره ددې چي وخوري دوی له مېوو د هغو.

تفسیر: یعني ښایي دوی ته داسي شبهه پیدا شوي وي چي پس له مرګه بیا به مونږ څرنګه ژوندي راپاڅولی کیږو؟ دغه په دې صورت ورپوهوي: څرنګه چي ځمکه وچه کلکه مړه پرته وي، نو بیا الله تعالی يې تکه شنه زرغونه او ژوندۍ کوي، او په کي راز راز وني، ګلان، غلي، داني، مېوې، باغ، بهار او نور پیدا کوي، چي تاسي يې استعمالوئ، همداسي قیاس او اټکل وکړئ، چي په مړو ابدانو کي هم الله تعالی د حیات روح پو کوي، په هر حال په دغي مړي ځمکي کي دوی ته یوه داسي نښه او د قدرت دلیل شته چي په هغه کي د غور او دقّت کولو څخه بعث بعد الموت، د الله تعالی وحدانیت او عظمت او انعام او احسان په ښه ډول سره پېژندل او پوهېدل کیږي.

وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾

او نه دي پیدا کړي دغه (مېوې) لاسونو د دوی، آیا پس شکر نه وباسي دوی.

تفسیر: یعني مېوې او د ځمکي نور حاصلات د الله تعالی په قدرت سره پیدا کیږي، د دوی په لاسونو کي داسي قدرت نشته چي د کورو یا کجورو یو دانه هم پیدا کړی شي، سره له هغه محنت او تردّد چي د یوه باغ په لګولو او روزنه کي

كيږي، مګر د دغه باغ د مېوو او حاصلاتو راوستل د الله تعالى كار او د ده په قبضه او اختيار كې دى، او كه په غور سره وكتل شي؛ ټول هغه كارونه چې د انسانانو په سعي او كوښښ سره انجام مومي، هغه هم في الحقيقت د الله تعالى په عطاء كړى شوي قدرت او قوت او مشيت او ارادې سره كيږي، لهذا په هر حيثيت سره د الله تعالى شكر ايستل او احسان پېژندل واجب دي.

تنبيه: محقق مترجم (رحمه الله) په ﴿وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ﴾ كې «ما» نافيه اخيستې ده (كما هو دأب المتأخرين) ليكن له اسلافو څخه عمومًا د دغې «ما» موصوله توب نقل شوى دى، چې د هغه تاييد د ابن مسعود رضى الله تعالى عنه له قراءته چې په كې «و مما عملته أيديهم» دى كيږي.

سُبْحٰنَ الَّذِىْ خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْۢبِتُ الْاَرْضُ وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٦﴾

پاكي ده (له هر عيبه) هغه الله ته چې پيدا كړي يې دي دغه (ټولي) جوړې (انواع ـ اصناف) ټول له هغو څيزونو چې زرغونوي يې ځمكه، او له ځانونو د دوى (اولاد، لمسي، كړوسي) او له هغو (مخلوقاتو) څخه چې دوى يې نه پېژني (د علويّاتو او د سفليّاتو له عجائبو مخلوقاتو څخه).

تفسير: يعني په نباتاتو او انسانانو او په هغو نورو مخلوقاتو كې چې لا له هغوى څخه خلق پوره نه دي خبر؛ الله تعالى جوړې پيدا كړي دي، اعم له دې نه چې دغه جوړه توب د تقابل له حيثيته وي، لكه نر او ښځه، خواږه او تروه، تور او سپين، ورځ او شپه، رڼا او تياره، يا د تماثل له حيثيته وي، لكه په يوه شان، يو رنګك، يو خوند مېوې او د ځمكې نور محصولات، او په يوه شكل او صورت سره دوه ساكنان (جاندار)، په هر حال په مخلوقاتو كې هيڅ يو داسې مخلوق نشته چې د هغه بل كوم مقابل او مماثل نه وي، ځكه چې مقابله يا مماثلت په هغو شيانو كې كېدى شي چې په كومه درجه كې في الجمله اشتراك ولري.

وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الَّيْلُ ۖ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمْ مُّظْلِمُوْنَ ﴿٣٧﴾ وَالشَّمْسُ تَجْرِىْ لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ۚ

او يو دليل (د قدرت د الله) دوى ته شپه ده، چې راوباسو مونږ له هغې (شپې) څخه ورځ، پس ناڅاپه دوى ننوتونكي وي په تيارو كې. او (بل دليل د قدرت د الله دوى ته) لمر (دى چې) ځي يخپلې ټاكلې (مقرر) لارې باندې (يا خپل ځاى ته).

تفسير: «سلخ» د حيوان پوستكي ايستلو ته وايي، چې ترې لاندې غوښه يې ښكاره شي، همداسې وګڼئ د شپې په تيارو باندې د ورځې ځادر هوار كړى شوى دى، څه وخت چې دغه د رڼا ځادر د دې له سره څخه لرې كړ شي؛ خلق په تيارو كې پاتې كيږي، وروسته له هغه لمر بيا په خپل همغه مقرر تګك سره په معين وخت راخيژي، او ټول جهان او شيان رڼيږي، د ليل او نهار پر دغو تقلباتو قياس او اټكل وكړئ، اوښه ويوهيږئ چې الله تعالى عالم همداسې فناء كوي، او بيا يې د بقا بل عالم ته انتقال او ژوندي راپاځوي، او بېشكه همدغه الله تعالى د عبادت وړ او لايق دى، چې د ده په قدرت كې د دغو عظيم الشأنو انقلاباتو واګك اختيار او زمام دي، چې له هغه څخه مونږ ته د مختلفو اقسامو فوائد رارسيږي، هغه مطلق قادر چې شپه په ورځې سره تبديلوي؛ نو له هغه څخه دغه خبره كله لرې او بعيده ده چې د رسالت د لمر په ذريعه دغه دنيا هم د جهالت له تيارو څخه وباسي، او لرې يې كړي، ليكن د شپې او ورځې او د لمر او قمر او د انجم د طلوع او غروب په شان هر كار پخپل وخت او نېټه كيږي.

ذٰلِكَ تَقْدِيْرُ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ﴿٣٨﴾

دغه (مخصوص حركت د لمر) اندازه ده د ښه غالب قوي (په انفاذ د احكامو) ښه دانا (پر هر څيز).

تفسير: د لمر چال او لاره مقرره ده، او دی پر هغې باندې منظم درومي، يو بخركى يوه ربه له هغې څخه وړاندې وروسته نشي كېدى، د قيامت تر قرب او قيام پورې همدغه وضعيت دوام لري، څو دغسې يو وخت راشي چې هلته د الله تعالى له جانبه پر لمر داسې حكم صادرېږي چې له همغه ځايه چې غروب شوى يې بېرته راوخېژه ! دغه هم دا وخت دى چې باب التوبه به تړل كيږي كما ورد في الحديث الصحيح.

خبره دا ده چې د ده دغه د طلوع او غروب د عليم او خبير ذات له جانبه قائم كړى شوي دي، چې د ده انتظام او قوام بل هيڅوك نشي خرابولى، او نه يې ماتولى او نه د ده پر دغه حكمت او پوهنې څه تنقيد او تبصره كولى شي، دى هر وخت چې اراده وفرمايي، او څرنګه چې مشيت وفرمايي؛ په كې تحويل او تبديل او تعديل كولى شي.

وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَٰهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَٱلْعُرْجُونِ ٱلْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾

او سپوږمۍ ته اندازه كړي دي مونږ منزلونه تر هغه پورې چې وګرځي (په نظر كې) لكه وچه څانګه د خرما (چې كږه او نرى شي).

تفسير: يعني د لمر په شان قمر تل په يوه وضعيت او هيئت نه دى، بلكه هره ورځ تزييد يا تنقيص مومي، الله تعالى قمر ته (٢٨) منازل مقرر فرمايلي دي، چې دى دغه منازل په يوه معين نظام سره درجه په درجه طى او پرې كوي.

لَا ٱلشَّمْسُ يَنۢبَغِى لَهَآ أَن تُدْرِكَ ٱلْقَمَرَ وَلَا ٱلَّيْلُ سَابِقُ ٱلنَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾

نه دي لايق لمر لره (او له وسه يې پوره نه ده) چې لاندې كړي سپوږمۍ (په زمان مكان اوصافو كې) او نه شپه ړومبۍ كېدونكې ده له ورځې، او دغه ټول (فلكي اجرام) په اسمان كې چورليدونكي دي (لامبو په كې وهي، پراخ په كې روان دي).

تفسير: په هر ملك او اقليم او په هره زمانه او موسم كې كومه اندازه چې شپې او ورځې ته اېښودلې شوې ده؛ دغه كرات هيڅ مجال او قدرت نه لري، چې له خپلې ټاكلې حركت او سرعت څخه وړاندې يا وروسته د يوې ربې په اندازه هم تجاوز يا تخلف وكړى شي، هره يوه سياره په همغه خپل مدار كې قائمه او پخپل معين نظام سره چورلي، او له هغه څنې د يوې ذرې په اندازه هم يو خوا او بلې خوا ته هيڅ تمايل او تجاوز نشي كولى، او سره له دغومره لويوالي او سريع او ګرندي حركت په دغې آزادې فضاء كې يو له بله سره ټكر نه وي، او نه متصادم كيږي، او نه له خپلې مقررې اندازې څخه ورو يا ګرندي كيږي، آيا دغه د دې خبرې واضحه نښه نه ده چې دغه ټول عظيم الشأن مشينونه او د هغو دغه ګرد اجزاء او پرزې د كوم زبردست عليم، خبير، قدير ذات په قبضه او اختيار كې دي، چې په داسې دقيق او منظم صورت سره پخپلو كارونو كې لګيا دي، بيا نو هغه لوى ذات چې دغه شپې، ورځې، لمر، قمر، انجم او ټول علويّات او سفليّات وما فيها يې پيدا كړي دي، او په دغو كې هر راز تبديل تحويل كوي؛ آيا هغه په دې باندې نه دى قدير چې تاسې وروسته له فناء څخه بيا ژوندي راپاڅوي؟.

وَءَايَةٌ لَّهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِى ٱلْفُلْكِ ٱلْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُم مِّن مِّثْلِهِۦ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾

او يوه نښه دليل (د قدرت د الله) دوى ته دا ده چې بېشكه سواره كړي دي مونږ اولاد د دوى په بېړۍ (جهاز) ډكه كړى شوي كې. او پيدا كړي دي مونږ دوى ته په شان د دغه (بېړۍ) هر هغه څه چې دوى پرې سورېږي (له نورو نواقلو څخه).

تفسير: يعني د نوح عليه السلام په زمانه كې كله چې طوفان راغى؛ نو د آدم نسل يې د هغه پر ډكې بېړۍ سور كړ، چې نوح عليه السلام هغه جوړه كړې ده، كه نه د انسان تخم به نه پاتې كېده، بيا د هغې بېړۍ په نمونه يې نورې بېړۍ او

جهازونه در جوړ كړل، چې پر هغو تاسې تر نن پورې سوربږئ، او سره له خپلو احمالو او اثقالو يې له يوې وچې څخه بلې وچې ته وړئ !، او له دغو جهازونو څخه همداسې كار اخلئ لكه چې له نورو نواقلو څخه يې اخلئ، مثلاً اوښ چې هغه ته عربو «سفائن البر» يعني د وچې بېړۍ ويل.

وَإِن نَّشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنقَذُونَ ﴿٤٣﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٤٤﴾

او كه اراده وفرمايو مونږ؛ نو غرق كړې به مو وو دغه (راكبين د بېړۍ) پس نه به وي هيڅ فرياد رس او نه به دوى خلاصولى كيږي (له غرقه). مګر (نه يې غرقوو) په رحمت مهرباني خپلې سره، او لپاره د نفعې اخيستلو تر نېټې (د مرګ د دوى) پورې.

تفسير: يعني دغه د هډوكو يو موټي انسان ته وګورئ، چې څرنګه له ويرووونكو سمندرونو او سيندونو څخه د جهاز په ذريعه تيريږي راتيريږي، چې د هغو په نسبت د خورا لويو جهازونو حقيقت د يوې نرۍ خځلې په اندازه هم نه دى، كه الله تعالى اراده وفرمايي چې تاسې په دغو سيندونو كې ډوب كړي؛ نو څوک تاسې ته له دغو ډوبېدلو څخه نجات دركوي؟ او څوک به مو په فرياد رسيږي، مګر دغه د الله تعالى د حكمت او مهرباني او مصلحت اقتضاء ده چې دوى تر يوې معينې نېټې پورې ژوندي وي، او دغه دنيوي امور پخپل طبيعي مدار وګرځي، د ډېر افسوس ځاى دى چې ډېر خلق د قدرت پر دغو دلائلو او نښو نه پوهيږي، او نه د الله تعالى د دغو نعماوو قدر پيژني.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾ وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾

او كله چې وويل شي دوى ته چې ځان وساتئ له هغه (دنيوي عذابه) چې په مخكې ستاسې دى، او له هغه (اخروي عذابه) چې وروسته درپسې راځي ښايي پر تاسې رحم وكړ شي (نو دوى مخ وګرځوي). او نه راځي دوى ته هيڅ دليل له دلائلو د رب د دوى مګر دي دوى له هغو (دلائلو) څخه مخ ګرځوونكي.

تفسير: وړاندې د جزاء ورځ راځي، او وروسته مو پريښې دي اعمال، يعني كله چې دوى ته وويل شي چې: د قيامت د سزا او د بدو اعمالو له شامت څخه وويريږئ !، او د خپلې آخرې خاتمې په نسبت څه فكر او غور وكړئ !، څو د الله تعالى رحمت ستاسې په لورې متوجه شي؛ نو دوى نصيحت ته له سره غوږ نه ږدي، او تل د الله تعالى له احكامو څخه مخ اړوي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ

او كله چې وويل شي دوى ته چې: نفقه وركړه كوئ (عاجزانو ته) له ځينو هغو (مالونو) چې رزق روزي دركړي دي تاسې ته الله !؛ نو وايي هغه كسان چې كافران شوي دي (له جهته د استهزاء) هغو كسانو ته چې ايمان يې راوړى دى: آيا طعام وركړو مونږ هغه چاته كه اراده فرمايلې وى الله؛ نو طعام به يې وركړى وو هغه ته.

تفسير: يعني د الله تعالى نور احكام به څه ومني، پر فقراوو او مساكينو مال لګول د دوى په نزد هم ښه كار دى، ليكن همدغه مسلّمه خبره كله چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم او د مؤمنانو له طرفه دغو منكرانو ته ويله كيږي؛ نو په نهايتو سپكو طريقو سره ترې اعراض او انكار كوي، او وايي: «هغو كسانو ته چې پخپله الله پاك رزق او روزي نه

ده ورکړي، مونږ به هغوی ته څه ورکولی شو؟ او ولې به یې پرې خورو؟ مونږ د الله تعالی له مشیته مخالف کار نشو کولی، که د الله تعالی مشیت داسې نه وی؛ نو دوی به یې فقراء او محتاج او مونږ به یې غني او دولتمن نه وو ګرځولي»، نو آیا د دغه حماقت او بېحیایۍ په مقابل کې څه وویل شي؟ دغه خو د الله تعالی امتحان دی چې اغنیاء یې د فقراوو پر اعانت مأمور فرمایلي دي، او د دوی په وسیله یې د هغوی د رزق رسولو سامان مهیأ کړی دی، هر هغه چې په دغه امتحان کې پاتې او ناکامه شي؛ نو ښایي چې دی پر خپلې بدبختۍ او ناکامۍ وژاړي.

تنبیه: د ځینو اسلافو له اقوالو معلومېږي چې دغه آیت د ځینو زنادقه وو په حق کې دی، په دغه صورت به د دوی دغه قول پر تمسخر نه حمل کېږي، بلکه پر خپل حقیقت ایښود کېږي.

إِنۡ أَنتُمۡ إِلَّا فِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ ﴿٤٧﴾

نه یئ تاسې مګر په ګمراهۍ ښکاره کې.

تفسیر: که دغه جمله د کفارو د قوله تتمه وي؛ نو مطلب به یې داسې کېږي: «اى د مؤمنانو ټولنې ! تاسې په صریحې ګمراهۍ کې لویدلي یئ، چې د داسې خلقو د ګټېدې پر مرولو پسې ګرځئ، او که د الله له طرفه خطاب شي؛ نو معنی یې دا ده: «تاسو په ښکاره ګمراهۍ یې یاستئ، چې د الله تعالی حکم نه منئ، او په تقدیر حواله ورکوئ»، شاه صاحب لیکي: «دغه ګمراهي ده چې په نېک کار کې پر تقدیر حواله ورکړي، او د خپلو مزو په لاس ته راوړلو کې په طمعې او توقع پسې منډې ووهي».

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلۡوَعۡدُ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٤٨﴾

او وایي (کفّار) چې کله به وي دغه وعده (د قیامت؟ ووایئ راته !) که چېرې یئ تاسې صادقین رښتیني (په دې کې اى مؤمنانو !).

تفسیر: یعنې ستاسې دغه قیامت او دغه عذاب او آفتونه چې تاسې مو له هغو څخه پرله پسې ویروئ؛ کله راځي؟ او دغه مواعید مو کله پوره کېږي؟ که تاسې په واقع سره رښتیني یئ؛ نو دغه وعده ژر تر ژره پوره کړئ، او مونږ ته یې راوښیئ !.

مَا يَنظُرُونَ إِلَّا صَيۡحَةٗ وَٰحِدَةٗ تَأۡخُذُهُمۡ وَهُمۡ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَا يَسۡتَطِيعُونَ تَوۡصِيَةٗ وَلَآ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِمۡ يَرۡجِعُونَ ﴿٥٠﴾

(نو فرمایي الله چې) انتظار نه کوي (کفار) مګر د چغې یوې (د اسرافیل) چې وبه نیسي دوی حال دا چې دوی به جګړې سره کوي. پس توان به یې ونه شي د وصیت او نه به خپل اهل ته بېرته ورشي (له مشاغلو خپلو).

تفسیر: یعنې قیامت به یو ناڅاپه واقع شي، او په داسې حالت کې به قائمېږي چې ټول خلق پخپلو معاملاتو او چارو کې مشغول او لګیا وي، څه وخت چې اول صور (شپېلۍ) وپو کلی شي؛ د ګردو هوش او حواس به مفقود او ورک شي، او بالآخر ټول سره مري، او په هر ځای کې به مرې یو پر بل لوېږي، دوی به دومره فرصت هم ونه مومي چې څه ووایي، یا څه وصیت وکړي، یاخپلو کورونو ته خپل ځان ورسوي، او بالفرض که وصیت هم وکړي؛ نو چا ته به یې کوي؟ او که خپلو کورونو ته هم راشي؛ نو کورونه به یې چېرې ودان پاتې وي؟.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿٥١﴾

او بيا به پوكى وكړ شي په صور (شپېلۍ) كې پس ناڅاپه دوى له قبورو څخه په طرف د رب خپل به منډې وهي ځغلي.

تفسير: يعني كله چې دويمه شپېلۍ (صور) وپوكلې شي؛ نو ګرد مخلوقات به سره ژوندي كيږي، او له خپلو قبرونو څخه به راپورته كيږي، او پرښتې به په ډېر سرعت سره دوى ګرد په ټيل وهلو سره د محشر د ميدان په لوري ولي، او شړي به يې.

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۜ

وايي به دوى: هلاكت دى او افسوس دى موږ ته، چا راپاڅولو له ځايونو د خوبونو ځموږ څخه؟

تفسير: د قيامت د هولناكي منظرې له ليدلو څخه به دوى د قبر عذاب اسان وګڼي.

هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾

دا هغه (دويم ژوندون) دى چې وعده يې كړې وه رحمان، او رښتيا ويلي وو رسولانو.

تفسير: دغه ځواب د الله تعالى له جانبه په هغه وخت كې وركاوه كيږي، يا يې مستقبل د حاضر په ځاى درولى همدا اوس ورته جواب وايي، يعني ولې دغه پوښتنه كوئ؟ لږ شانته خو خپلې سترګې وغړوئ ! او دغه وضعيت ته وګورئ ! دا خو هم هغه ژوندي راپاڅول دي، چې د هغو وعده د الله تعالى له طرفه تاسې ته دركړې شوې وه، او انبياء الله به پرله پسې د هغو اخبار او اطلاع تاسې ته دركوله.

إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾

نه به وي (دغه نفخه الثانيه) مګر چغه يوه (چې وشي؛ نو راژوندي به شي دوى ټول) پس ناڅاپه دوى ټول په نزد ځموږ به حاضر كړى شوي وي.

تفسير: يعني هيڅ يو متنفس به نه تښتېدلى شي، او نه به چېرې خپل ځان پټولى شي.

فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾

پس نن ورځ به ونه كاوه شي ظلم په هيڅ نفس باندې د هيڅ څيز، او نه به جزاء دركوله كيږي تاسې ته مګر (جزاء) د هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې كول به مو (له خير او شر په دنيا كې).

تفسير: يعني د هيچا به نه نيكي ضايع كيږي او نه به د جرم له حيثيت او اندازې څخه زياته سزا چاته وركوله كيږي، پوره پوره او په كامل ډول سره هر چا ته د هغې جزاء او سزا وركاوه كيږي، او له هر چا سره به په عدل او انصاف سره معامله وشي، او هر چاته به هر هغه نېك او بد كار چې په دنيا كې يې كړى وي؛ په عُقبا كې د ثواب او عقاب په شكل او صورت ورر د مخه او وړاندې كيږي.

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا
فَاكِهَةٌ وَلَهُم مَّا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾

بېشكه اصحاب ياران د جنّت به نن ورځ په مشغولتيا كې د لذت اخيستونكي وي. دغه (جنتيان) او ښځې د دوی به په سيوريو كې (ناست وي) پر تختونو باندې تكيه وهونكي به وي. وي به دوی ته په دغه جنّت كې (انواع د) مېوو، او وي به دوی ته هر هغه شی چې غواړي يې دوی (او ارزو يې كوي).

تفسير: په جنت كې به د هر قسم عيش عشرت او نشاط وسائل او سامان وي، مؤمنين به له دنيوي مكروهاتو څخه نجات مومي، او په جنت كې به د هغوی مشغله ماسوا له تفريح او ساعت تېرى څخه بل شی نه وي، دوی به له خپلو ښځو سره يو ځای لكه شودې او شكره ګډ او خوښ او خوشال وي، په ډېره اعلى درجه ښايسته او ښكلو چپركټونو او پالنګونو به هوسايي او آرام كوي، هر قسم مېوې دانې، مأكولات او مشروبات به دوی ته حاضر او مهيا وي، پس لنډه يې دا د هر هغه شي طلب ارزو او تمنّا چې د جنتيانو په زړونو كې وګرځي؛ همغه به ورته على الفور وړاندې كېږي.

سَلَامٌ قَوْلًا مِّن رَّبٍّ رَّحِيمٍ ﴿٥٨﴾

وي به دوی ته سلام (چې وبه ويلی شي ورته) په ويلو سره له (طرفه د) رب رحم كوونكي.

تفسير: يعني د مهربان رحمان له جانبه به جنتيانو ته سلام وايه كېږي لكه چې د «ابن ماجه» په يوه روايت كې راغلي دي.

وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾

او (وبه وايه شي چې) را جدا شئ نن ورځ ای مجرمانو (كافرانو له مؤمنانو څخه).

تفسير: يعني د جنتيانو په عيش او آرام كې تاسي له سره هيڅ برخه نه لرئ، ستاسي د هستوګنې ځای بېل دی، چې تل به همغلته اوسېږئ ای مجرمانو كافرانو !.

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَن لَّا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٠﴾ وَأَنِ اعْبُدُونِي هَٰذَا صِرَاطٌ
مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾

آيا حكم نه وو كړی ما تاسي ته (په ژبو د رسولانو سره) ای ځامنو د آدم په دې سره چې عبادت مه كوئ تاسي د شيطان، بېشكه دغه شيطان تاسي ته دښمن دی ښكاره. او (داسي حكم مې نه وو كړی بلكه كړی مې وو) چې عبادت كوئ (يواځې) ځما، دغه (عبادت ځما) لاره ده سمه (چې جنت ته تللې ده).

تفسير: يعني د همدغي ورځي په نسبت مو تاسي د انبياء الله په واسطه مكرر پوهولي وئ، او ويلي مو وو چې د لعين شيطان متابعت له سره مه كوئ !، چې ستاسي ښكاره او صريح دښمن دی، او هغه مو تر هغه پورې نه پرېږدي څو مو په دوزخ كې وغورځوي، كه ابدي نجات غواړئ؛ نو پر دغې سمې صافې لارې چې دربښكاره او واضحه كړی شوې ده لاړ شئ، او يواځې د الله تعالى په عبادت او بندګۍ كې مشغول اوسئ !.

وَلَقَدْ اَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيْرًا ؕ اَفَلَمْ تَكُوْنُوْا تَعْقِلُوْنَ ۝ هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ۝ اِصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ۝

او خامخا په تحقیق ګمراه کړي وو (شیطان) له تاسې خلق ډېر، آیا پس نه یئ تاسې داسې چې عقل وچلوئ. (وبه ویلی شي منکرانو ته په آخرت کې) دا دوزخ دی هغه چې وئ تاسې چې (په دنیا کې) وعده یې درسره کړی شوې وه. ځئ ننوځئ په ده کې نن ورځ په سبب د هغې چې وئ تاسې (په دنیا کې) چې کافران کېدئ.

تفسیر: یعنې افسوس چې سره له دومره نصیحت او پوهولو تاسې ونه پوهېدئ، او له غور او فکر او عقل څخه مو کار وانخیست، او دغه ملعون شیطان له تاسې یو لوی جمعیت ګمراه او بې لارې کړ، آیا تاسو دومره عقل او پوهه نه درلوده چې د دوست او دښمن په منځ کې فرق او تمیز سره وکړی شئ؟.

اوس نو د خپل هغه حماقت او سفاهت نتائج او ثمرات وڅکئ! دغه دی دوزخ درته تیار او منتظر دی، چې د هغه وعده مو له تاسې سره د کفر اختیارولو په تقدیر کړې وه، د کفارو د هستوګنې ځای همدا دی، ځئ خپلو ځایونو ته او په کې الی الأبد پرېوځئ !.

اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰۤى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَاۤ اَيْدِيْهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ۝

نن ورځ به مهر ووهو پر خولو د دوی، او خبرې به وکړي له مونږ سره لاسونه د دوی، او شاهدي به ورکړي پښې د دوی په هغو کارونو چې وو دوی چې کول به دوی (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې که نن دغه خلق پخپلو جرائمو باندې پخپلو ژبو سره هم اقرار او اعتراف ونکړي؛ نو څه به کیږي؟ مونږ د دوی پر خولو مهر لګوو، او د دوی لاسونو او پښو بلکه د دوی ابدانو پوستکیو ته به حکم ورکوو، څو د هغو د جرائمو بیان وکړي چې د دوی په ذریعه یې پر هغو ارتکاب کړی وو، لکه چې هر عضو د الله تعالی په قدرت په وینا راځي، او شهادت ورکوي، لکه چې الله جل جلاله فرمایي: ﴿حَتّٰۤى اِذَا مَا جَآءُوْهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ وَجُلُوْدُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ﴾ (۲۴ جزء د حم السجده سورت (۳) رکوع (۲۰) آیت)، او د همدغه سورت په (۲۱) آیت کې فرمایي: ﴿قَالُوْۤا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِيْۤ اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾، او د نېکانو اعضاء شهادت ورکوي د دوی په طاعت او صلاح باندې.

وَلَوْ نَشَآءُ لَطَمَسْنَا عَلٰۤى اَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى يُبْصِرُوْنَ ۝ وَلَوْ نَشَآءُ لَمَسَخْنٰهُمْ عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوْا مُضِيًّا وَّلَا يَرْجِعُوْنَ ۝

او که اراده فرمایلې وی مونږ؛ نو خامخا هوارولی به راوستلې وو مونږ پر سترګو د دوی پس وړاندې شوي به وو دوی هغې لارې ته (چې تل پرې تلل)، پس څرنګه به لیدلې وه دوی (هغه لاره). او که اراده فرمایلې وی مونږ؛ خامخا مسخ کړي به وو مونږ دوی په ځایونو خپلو کې، پس طاقت به یې نه وو د وړاندې تللو او نه به بېرته ګرځېدلی شو (شاته).

تفسیر: یعنې لکه چې دوی څمونږ له آیتونو څخه سترګې پټې کړې دي، که مونږ اراده فرمایلې وی؛ نو د سزا په ډول به مو د دوی ظاهري بصارت هم له دوی نه اخیست، او له دوی نه به مو خالص ړانده جوړ کړي وی، چې د دې لورې او د هغه لورې لار به یې هم پرې نه لیدله، او هم هغسې چې دوی له شیطاني لارو څخه نه پر څنګ کیږي، او نه غواړي چې د الله تعالی پر لاره لاړ شي؛ مونږ قدرت لرو چې د دوی صورتونه بیخي مسخ او له اصلي حالت څخه یې واړوو، څو دوی د خپل کوم ضرورت لپاره بیخي له خپله ځایه پر خوځېدلو قادر نه وي.

وَمَنْ نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ ۖ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾

او هر چا ته چې اوږد عمر ورکړو مونږ هغه ته؛ نو نسکور به کړو هغه په پيدايښت کې، آيا دوی د عقل څخه کار نه اخلي؟ (چې نه يواځې الله په عمر ورکولو او تنکيس، بلکه په بعث هم قادر دی).

تفسير: يعني د خپل بصارت فقدان او د صورت مسخ مستبعد مه ګڼئ!، آيا تاسې نه ګورئ او غور نه کوئ چې يو روغ رمټ او مضبوط انسان څه وخت چې زيات سپين ګيری او زوړ شي، څرنګه د ليدلو، اورېدلو، تللو، ګرځېدلو څخه معذور کيږي، ګواکې د هلکتوب په شان کمزور او ناتوانه ګرځي، او بيا د نورو کومک او معاونت او لاس نيولو ته لکه وړوکی محتاجيږي، او په زوړتوب کې همغه د وړوکتوب حالت او عادت له سره شروع کيږي، نو آيا هغه الله تعالی چې د دوی د دغه قوې په عطالت او ازاله په وړتوب او زړتوب کې قادر دی؛ په څلميتوب کې به نه وي مقتدر؟.

وَمَا عَلَّمْنٰهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْۢبَغِيْ لَهٗ ۚ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ وَّقُرْاٰنٌ مُّبِيْنٌ ﴿٦٩﴾

او نه دی ښوولی مونږ دغه (محمد) ته شعر او نه ښاييږي ورلره (شعر ويل)، نه دی دغه (قرآن) مګر خالص ذکر پند دی او قرآن دی ښکاره کوونکی (د احکامو).

تفسير: يعني څه چې پاس بيان شو؛ ګرد حقائق دي، او کوم شاعرانه تخيّلات نه دي، د غه رسول الله صلی الله عليه وسلم ته مونږ د داسې يو عظيم الشأن قرآن احسان کړی دی، چې پر نصائحو او روښانو تعليماتو معمور دی، کوم د شعر او شاعری دېوان نه دی، چې په کې خالص طبع ازمويل، او د تخيل او مبالغې مظاهره وي، بلکه د محمد صلی الله عليه وسلم مبارکه طبع په فطري ډول سره د شاعری له فنه دومره بعيده ده چې سره له دې چې دوی د قريشو له خاندانه څخه دي، چې د هغوی هر فرد حتا چې وينځو يې هم د شعر ويلو قدرت او طبيعي سليقه لرله، مګر دوی پخپل مدّت العمر کې شعر نه دی جوړ کړی، البته په رجز او په نورو مواقعو کې به يو نيم څلې د دوی د مبارکې ژبې څخه بې تکلفه مقفّی عبارت وتلی وي، چې د شعر خاصيت به ترې څرګندېده، چې ښايي دغه ترې مستثنی وګڼل شي، او نه ښايي چې پر دغو د شعر او شاعري اطلاق وکړی شي.

لِّيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَّيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ﴿٧٠﴾

چې وويروي (دغه قرآن يا نبي) هر هغه چې وي ژوندی، او ثابته شي خبره (د عذاب) پر کافرانو (چې قرآن نه مني).

تفسير: يعني د ژوندي زړه انسان د قرآن په اورېدلو سره له الله تعالی څخه وويريږي، او پر منکرانو د حجّت اتمام وشي.

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِّمَّا عَمِلَتْ اَيْدِيْنَآ اَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مٰلِكُوْنَ ﴿٧١﴾

آيا نهويني دوی (بلکه ويني دوی) چې بېشکه مونږ پيدا کړي مو دي دوی ته له هغه چې جوړ کړي دي لاسونو زمونږ چارپايان، پس دوی د هغوی مالکان (واکداران) دي.

تفسير: له تنزيليه آيتونو څخه وروسته بيا د تکوينيه آيتونو په طرف توجه ورکوي، يعني له يوه جانبه د لوی قرآن پندونه او نصائح واورئ، او له بل طرفه په غور او دقّت سره وګورئ چې پاک الله څرنګه انعام او احسان پر تاسې فرمايلی دی،

اوبښ، غوايي، اس، كچر، پسه او نور ساكښان تاسې نه دي پيدا كړي، بلكه دغه ګرد پخپله پاك الله ستاسې د فائدې او ګټې لپاره پيدا كړي دي، او بيا يې تاسې محض پخپل فضل او كرم سره د هغو مالكان ګرځولي يئ، چې ترې وخورئ، او ترې هر راز كار چې مو زړه غواړي؛ واخلئ، او ترې په هر ډول منتفع شئ !.

وَذَلَّلْنَٰهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَٰفِعُ وَمَشَارِبُ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

او ذليل عاجز ايل كړي مو دي دغه (چارپايان) دوى ته، پس ځينې له دوى د سورلۍ د دوى دي، او له ځينې د دوى خوري. او شته دوى ته په دغو انعامو كې نفعې ډېرې د څښلو (شيان)، آيا پس دوى شكر نه وباسي (په نعماوو)؟.

تفسير: وګورئ چې څومره لوى او عظيم الجثه او قوي هيكله حيوانان د ضعيف البنيان انسان په مقابل كې عاجزان او ناتوانان او ټول ده ته مسخّر او تابعان دي، د زرهاوو اوښانو يو قطار (لړ) يو وړوكي هلك هر چېرې چې وغواړي؛ بيايي، او دوى د پوزې له نكيله راكاږي، او دوى د دغه وړوكي په مقابل كې خپل غوږ هم نه خوځوي، او پر څومره قوي او زورورو حيواناتو انسانان سورېږي، پيتې پرې وړي، او ډېر حيوانات حلالوي، او له غوښو او نورو اجزاوو څخه يې منتفع كيږي، علاوه پر غوښې د دوى له پوستكيو، هډوكيو، وړيو، ويښتانو او نورو څخه څومره فائده حاصلولى شي، د دوى غلانځې داسې دي لكه د شودو چينې چې د همدغو چينو له اوبو خور څخه ډېر انسانان خړوبيږي، خو سره له دې شكر ايستونكي بندګان ډېر لږ دي.

وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَّعَلَّهُمْ يُنصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُندٌ مُّحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾

او نيولي دي (دغو مشركانو) بې له الله (نور) معبودان چې ښايي دوى سره به مدد وكړى شي. نه لري (طاقت) (دغه معبودان) د نصرت له دوى سره حال دا چې دغه (معبودان) به دوى ته لښكرې حاضرې كړى شوي وي (په دوزخ كې).

تفسير: يعني هغه الله چې دغسې نعمتونه يې تاسې ته عطاء او مرحمت كړي دي؛ د هغه شكريه تاسې په دې ډول سره اداء كوئ چې د ده په مقابل كې مو نور معبودان او اختيار لرونكي ودرول، او د دوى په نسبت داسې عقيده لرئ چې ګواكې دوى د احتياج په وخت كې څمونږ په كار راځي او په درد خوري، او راسره امداد او مرستې كوي، نو په ياد يې ولرئ چې هغوى به ستاسې سره څه كومك او مرستې وكړى شي؟ حال دا چې دوى خپلو ځانونو ته هم څه نفعه او ګټه نشي رسولى، هو ! څه وخت چې تاسې امداد او معاونت ته سخت محتاج اوسئ؛ په همدغه وخت كې پر تاسې نور الزامات او جرمونه هم اړوي، او ستاسې پيتې لا درنوي، نو هلته به تاسې ته دغه خبره ښكاره شي چې د هغو معبودانو په طرفدارۍ او حمايت چې تاسې خپل ګرد عمر مصرف كړى وو؛ نن هغوى په كومه سترګه تاسې ته ګوري؟

فَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ ۘ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾

پس نه دې غمجن كوي تا خبرې د دوى (په دې چې ته رسول نه يې)، بېشكه مونږ ته معلوم دي هغه (حسد او بغض) چې پټوي يې دوى او هغه (كفر او عناد) چې ښكاره كوي يې دوى.

تفسير: يعني كله چې پخپله له مونږ سره د دوى سلوك او معامله داسې ده؛ نو تاسې له سره مه غمجن او مه خفه كېږئ !، او خپله فريضه په ښه ډول سره اداء كړئ ! او دوى مونږ ته پرېږدئ ! مونږ د دوى له ظاهري او باطني احوالاتو څخه ښه واقف او خبردار يو، او په ډېر ښه شان سره د دوى حساب او كتاب اخلو، او لازمه احكام د دوى په نسبت صادروو.

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿۷۷﴾

آيا نه ويني نه پوهيږي انسان چې بېشکه مونږ پيدا کړی مو دی هغه له نطفې (يوه څاڅکي اوبو) پس ناڅاپه دی سخت جګړه کوونکی ښکاره دی.

تفسير: يعنې انسان خپل اصليت او ماهيت ته نه ګوري، چې دی د نا څيزو اوبو يو څاڅکی وو چې د الله تعالى په قدرت له څه شي څخه شي ترې جوړ شوی دی؟، د اوبو دغه څاڅکي ته الله تعالى داسې نطق او بيان ورعطاء کړ چې دی اوس پر هره يوه خبره جګړې او مناقشې کوي، او له خپله ځانه راز راز خبرې او اترې جوړوي، تر دې اندازې پورې چې نن له خپله حده متجاوز شوی، د خپل لوی خالق په مقابل کې هم ټينګ او ولاړ دی.

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَن يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿۷۸﴾

او ترې پر مونږ پورې مثل (د هډوکي وراسته)، او هېر کړی يې دی پيدايښت خپل، وايي: څوک به ژوندي کړي هډوکي حال دا چې هغه وراسته دي.

تفسير: يعنې وګورئ، چې دوی پر الله تعالى څرنګه خبرې ترې؟ ګويا هغه مطلق قادر د عاجز مخلوق په شان فرضوي، او داسې وايي: کله چې څمونږ اجساد وراسته شي، او بيخي وريژي، يواځې وراسته او زاړه هډوکي او ککره مو پاتې شي؛ نـو آيا دغه شيان بيا څوک ژوندي کولی شي؟ د دغسې سوال کولو په وخت کې دوی ته د دوی اصلي پيدايښت نه په ياديږي، که نه دغه ناڅيزه څاڅکي ته به د دغه الفاظو د ويلو جرأت نه وی پيدا شوی، ښايي چې دی خپل اصل او ماهيت ته نظر وکړي !، او لږ دې وشرميږي !، او لږ څه دې له خپله عقله او پوهې کار واخلي !، ښکاره ده چې په دغه تقدير به دی پخپله د دغو سوالاتو هغه ځواب ومومي چې په دغه راتلونکي آيت کې مذکور دی.

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿۷۹﴾

ووايه (ای محمده ده ته) بيا به ژوندي کړي دغه (وراسته هډوکي) هغه (مطلق قادر) چې پيدا کړي يې دي اول ځلي حال دا چې دغه (الله) په هر قسم پيدايښت ښه عالم دی (که نوی وي او که زوړ).

تفسير: يعنې هغه لوی ذات چې اول ځلي يې په دغو هډوکو کې روح غورځولی دی، هغه ته دويم ځلي په دوی کې روح اچول څه سختي او اشکال نه لري، بلکه ستاسې په زعم دغه دويم ځلي ژوندي کول د اول ځلي ژوندي کولو په نسبت لا سهل او اسان دي: ﴿وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ حال دا چې هغه مطلق قادر ته هر شی اسان دی، اعم له دې چې اول ځلي وي که دويم ځلي، دی په هر ډول سره په پيدا کولو قادر او مقتدر دی، او د بدن اجزاء او د هډوکو بخرکي هر چېرې چې تيت او پرک وي؛ د هغه هره هره ذره د ده په محيط علم کې ده، او هغه يې پخپل موعد بيا ټولوي او ژوندي کوي.

الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ ﴿۸۰﴾

هغه (مطلق قادر) چې پيدا کړی يې دی تاسې ته له ونې شنې څخه اور، پس ناڅاپه تاسې له هغې ونې څخه بلوئ اور.

تفسير: يعنې ړومبی يې له اوبو څخه تکه شنه او خړوبه ونه زرغونه کړه، بيا د دغې تکې شنې او ښکلې ونې لرګي يې وچ او خس يې وګرځوله، چې اوس تاسې له هغې څخه اور وباسئ، پس هغه الله جل جلاله چې دغسې متضاد صفات

په اول او آخر کې بدلولی شي، آیا دی به د یوه څیز په موت او حیات او په لاندې باندې کولو او اړولو راړولو څرنګه قادر او توانا نه وي !؟.

تنبیه: ځینو اسلافو له ﴿مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ﴾ څخه هغه خاصه ونه مراده کړې ده، چې د هغې له ځانګو څخه کله چې یوه په بلې باندې ومښلی شي؛ اور وځي، لکه چې ځمونږ په مشرقي جلال آباد کې د (بانس) ونه یا په عربو کې د (مرخ) او (عفار) ونې دي، والله أعلم.

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ ۚ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾

آیا نه دی هغه ذات چې پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه قادر په دې باندې چې پیدا کړي په شان د دوی؟ هو ! (قادر دی په دې باندې)، او همدی دی اصلي ډېر پیدا کوونکی (د مخلوقاتو) ښه عالم (پر هر شي باندې).

تفسیر: یعنې هغه لوی ذات چې د اسمان او ځمکې په شان لویې لویې کُرې یې پیدا کړې دي، هغه ته د دغسې کفارو په شان د وړوکو وړوکو شیانو پیدا کول له سره مشکل نه دي.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾

بېشکه همدا خبره ده چې امر حکم د الله هر کله چې اراده وفرمایي (د پیدا کولو) د یوه څیز دا دی چې وفرمایي هغه ته چې (جوړ) شه ! نو (جوړ) شي.

تفسیر: یعنې د کوم لوی یا وړوکي شي په اول یا دویم ځلي پیدا کولو کې الله تعالی ته هیڅ یو اشکال او دقّت نشي وړاندې کېدی، د ده له جانبه خو تش یوه اراده په کار ده، هر کله چې دی د کوم شي د پیدا کولو اراده وفرمایي؛ هغه له علی الفور څخه هم وړاندې پیدا کیږي، او د یوې ربې ډیل او تأخیر هم په کې امکان نه لري.

فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

پس پاکې ده هغه (الله) ته چې په لاس د ده کې ده باچاهي د هر څیز او خاص همده ته بېرته بیا بیولي کېږئ (په آخرت کې لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنې لوی معبود چې د ده په لاس کې في الحال هم د ګردو علویّاتو او سفلیّاتو د مخلوقاتو د حکومت واک او زمام (واګې) شته؛ په مستقبل کې هم ګرد دِ هم هغه په لوري ورتلونکي او رجوع کوونکي دي، او پاک الله د عجز او سفه او نور هر قسم عیب او نقص څخه په کُلي ډول منزّه او پاک دی.

تمت سورة یسٓ، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الصَّافَّاتِ

«د (الصافات) سورت مکي دی، (۱۸۲) آیته او (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۷) او په نزول کې (۵۶) سورت دی، وروسته د (الأنعام) له سورته څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالصّٰٓفّٰتِ صَفًّا ۝١ فَالزّٰجِرٰتِ زَجْرًا ۝٢

قسم دی پر (هغو پرښتو چې) صف تړونکې دي په صف تړلو سره. بیا پر (هغو) شړونکیو د (شیطانانو) په شړلو سره.

تفسیر: یعني چې صف تړي قطار قطار، او په منظم ډول سره ودرېږي، که پرښتې وي چې د الله تعالی د احکامو د اورېدلو لپاره پخپلو ځایونو کې درجه په درجه ودرېږي، یا عبادت کوونکي انسانان وي چې په لمانځه او جهاد او نورو کې سره صفونه تړي.

تنبیه: په محاوراتو کې قسم د تأکید لپاره دی، چې علی الأکثر د منکرانو په مقابل کې استعمالیږي، لیکن ډېر اوقات محض د یوه مضمون د مهتم بالشأن ظاهرولو لپاره هم استعمالیږي، او د قرآنکریم قسمونه پر متبعینو ظاهرېږي، چې عمومًا مقسم به مقسم علیه ته د یوه شاهد یا دلیل په ډول وي، والله أعلم.

﴿فَالزّٰجِرٰتِ زَجْرًا﴾ «بیا پر هغو شړونکیو د شیطانانو په شړلو سره»، یعني هغه پرښتې چې شیطانان رټي او شړي یې، څو د خپلو استراق السمع په اراده کې بریالیان او کامیاب نشي، یا بندګانو ته د نېکۍ او فضائلو لاره ښیي، او له بدی او رذائلو څخه یې منع کوي، یا هغه نېک انسانان چې خپل ځان له بدیو څخه ساتي، او نورو ته هم د بدی او شرارت په خلاف پند او نصیحت او زجر ورکوي، بالخاصه د جهاد په ډګر او د کفارو په مقابل کې چې د دوی زجر، تهدید او توبیخ لا زیات وي.

فَالتّٰلِيٰتِ ذِكْرًا ۝٣ اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ۝٤

بیا په هغو لوستونکیو په ذکر کولو سره. چې بېشکه معبود ستاسې خامخا یو دی.

تفسیر: یعني هغه پرښتې یا انسانان چې د الله تعالی احکام وروسته له اورېدلو څخه لولي او یادوي یې، څو یې نورو ته هم ورورسوولی شي.

﴿اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ﴾ «چې بېشکه حق معبود ستاسې خامخا یو دی»، بېشکه په اسمانونو کې پرښتې او په ځمکه کې د الله تعالی نېک بندګان په هره زمانه کې قولاً او فعلاً شهادت ورکوي، چې د ټولو مالک او حقیقي معبود هغه یو الله دی چې مونږ ټول د هم هغه بندګان او تابعان او رعایا یو.

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ۝٥

چې رب د اسمانونو او ځمکې دی، او د هغو (شیانو) دی چې په منځ د دوی کې دي، او رب د مشرقونو (او د مغربونو او نورو دی).

تفسیر: له شمال څخه تر جنوب پورې یو طرف «مشرقین» دي، څکه چې لمر ـ قمر او نجوم هره ورځ او هره شپه له بېلو بېلو ځایونو څخه را ځرګندېږي، یعنې هغه نقاط چې له هغو ځایونو څخه طلوع کېږي، او بل طرف یې په هغومره اندازې «مغربین» دي، ښایي دلته د مغاربو ذکر یې د دې لامله نه وي کړی چې له «المشارق» څخه د مقابل طرف په اعتبار پخپله فهمېږي، او له یوه حیثیته طلوع الشمس او الکواکب ته د الله د حکومت د شان او عظمت په اثبات کې د دوی د غروب په نسبت زیات اثر او دخل شته، والله أعلم.

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ۝٦

بېشکه مونږ ښایسته کړی مو دی دغه اسمان نژدې په ښایست سره چې ستوري دي.

تفسیر: یعنې په تیارو شپو کې دغه اسمان د دغو بېحسابو ستوریو د ځلېدلو څخه د کتونکیو په ستر ګو څومره ښایسته او ښکلی، مزین او ډک له سینګاره او رونقه معلومېږي.

وَحِفْظًا مِّن كُلِّ شَيْطَانٍ مَّارِدٍ ۝٧

او ساتلی دی (مونږ دا اسمان) په ساتنې سره له هره شیطانه سرکښه نافرمانه (چې ویشتلی شي په لمبو سره).

تفسیر: یعنې په دغو ستوریو کې د اسمان زینت او ښایست دی، او له ځینو ستوریو څخه چې رالوېږي د شیاطینو په انسداد او اندفاع کې هم کار اخیستل کېږي.

لَّا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ وَيُقْذَفُونَ مِن كُلِّ جَانِبٍ ۝٨ دُحُورًا

غوږ نه شي نیولی (دغه شیاطین) طرف (د خبرو) د هغه پورته ډلې او ټولې ته، او ویشتلی غورځولی شي له هر طرفه (د اسمانه چې دوی اراده وکړي د هغه د ختلو). لپاره د شړلو.

تفسیر: له پاس مجلس څخه د پرښتو مجلس مراد دی، یعنې شیاطینو ته د دې خبرې قدرت نه دی ورکړی شوی چې د پرښتو مجلس ته ځان ورسوي، او د الله تعالی له وحې څخه کومه خبره واوروي، کله چې شیاطین داسې اراده وکړي، او پاس اسمانونو ته د ورنژدې کېدلو کوښښ وکړي؛ نو هر طرف ته چې دوی ورځي؛ له هغه ځایه یې پرښتې شړي، او په وهلو او ویشتلو سره یې لاندې غورځوي.

وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ۝٩

او شته دوی ته عذاب دائم سخت.

تفسیر: یعنې په دنیا کې دوی تل تر تله شړل او رټل کېږي، د دوی اخروي عذاب خو بېل دی.

إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ۝١٠

مګر (غوږ نیسي) هغه (شیطان) چې غوته واچوي په یو کرت غوته اچولو، (یعنې مګر هغه څوک چې وتښتوي یوه خبره په تښتولو) پس ژر ورپسې راځي شي لمبه رڼا کوونکې سوځوونکې.

تفسیر: یعنې په همدغو تښتېدلو او ځغلېدلو کې د وېرې او وارخطایۍ په منځ کې یوه نیمه خبره اوري، خو سره له هغه پرښتې په شهاب ثاقب سره د دوی تعاقب کوي، د دې تفسیر د «حجر» د سورت په ابتداء کې پخوا لیکلی شوی دی.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَّنْ خَلَقْنَا

پس وپوښته ته دغه مشركان چې آيا دوى سخت دي له جهته د پيدايښت كه هغه څوك چې مونږ پيدا كړي دي؟.

تفسير: يعني د بعث له منكرينو څخه پوښتنه وكړئ چې د اسمان، ځمكې ستوريو، پرښتو، شياطينو او د نورو مخلوقاتو پيدا كول د دوى په خيال كې زيات مشكل كار دى، يا پخپله د دوى پيدا كول؟ او هغه هم وروسته له يو ځلي پيدا كولو څخه، ظاهر دى هغه الله تعالى ته چې د داسې عظيم الشأن مخلوقاتو خالق دى؛ دويم ځلي پيدا كول هم هيڅ اشكال نه لري.

إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِّنْ طِينٍ لَّازِبٍ ﴿١١﴾

بېشكه مونږ پيدا كړي مو دي دوى له ختې سرېښناكې.

تفسير: يعني د دوى اصلي حقيقت مونږ ته ټول معلوم دى، له يو شان سرېښناكې ختې څخه مونږ د دوى د نيكه كالبوت جوړ كړ، اوس د هغه اولاده داسې دعوى كوي چې د اسمان او د ځمكې پيدا كوونكى د دوى په بيا پيدا كولو نه دى قادر، همغسې چې مونږ اول ځلي تاسې له خاورو څخه پيدا كړي يئ؛ دويم ځلي به هم تاسې له خاورو څخه بيا ژوندي راپاڅوو.

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾

بلكه ته تعجب كوې (د دوى پر تكذيب او انكار)، حال دا چې مسخرې كوي دوى (پر تا پورې).

تفسير: يعني ته تعجّب كوې چې دوى ولې پر داسې صافو خبرو نه پوهېږي؟ او دوى ټوكې او مسخرې كوي چې دغه (نبي) څرنګه چټي خبرې كوي؟ (العياذ بالله).

وَإِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾ وَقَالُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾

او هر كله چې وپوهول شي دوى نه پوهېږي (پند نه اخلي). او هر كله چې وويني دوى كومه نښه دليل؛ نو مسخرې پرې كوي. او وايي (منكران) چې نه دى دا (چې مونږ وليد) مګر سحر كودې دي ښكاره.

تفسير: يعني كله چې پند او نصيحت اوري؛ پرې غور او فكر نه كوي، او هغه د قدرت د دلائلو نښې او معجزې چې ګوري؛ هغو ته د كوډو او د سحر نسبت كوي، او پرې خاندي تمسخر او پوچندې كوي، او غواړي چې بلا اثر يې وګرځوي.

أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾

(او وايي منكران) آيا هر كله چې مړه شو او شو خاورې او (وراسته) هډوكي؛ آيا مونږ به خامخا بيا ژوندي راپاڅول كيږو. كه پلرونه ړومبني څمونږ (هم را ژوندي كيږي؟).

تفسير: د دوى همغه يوه خبره زده ده، چې صاحبه ! كله چې څمونږ وجود له خاورو سره يو ځاى شو، او يواځې څمونږ هډوكي پاتې وي، او له دې نه زيات څمونږ پلار نيكه چې د هغوى له مړينې څخه قرنونه تېر شوي دي، او

ښايي چې هډوکي يې هم نه وي پاتې؛ نو دغه خرنګه منلی شو چې دغه ټول له سره راټولېږي، او بيا له سره ژوندي راپاځولی کېږي؟.

قُلْ نَعَمْ وَأَنتُمْ دَاخِرُونَ ﴿١٨﴾ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنظُرُونَ ﴿١٩﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) هو ! (ټول راژوندي کېږئ) حال دا چې تاسې به ذليل هم يئ. پس بېشکه همدا خبره ده چې دغه قيامت چغه ده يوه، پس ناڅاپه دوی به ګوري (چې څه راپېښ کيږي).

تفسير: يعني هو ! ضرور هغوی ګرد بيا ژوندي راپاځول کيږي، او هلته به په نهايت ذلت او رسوايی سره د دغه تکذيب او انکار ربړ او سزا مومي.

وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَٰذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾

او وايي به (منکران) ای خرابي ده مونږ ته ! (نو وايي به ملائکې دوی ته): دا خو هغه ورځ ده د جزاء.

تفسير: يعني په يوه چغه سره به ټول سره ژوندي راپاځولی کيږي، او له ډېر حيرت او دهشت څخه به يو طرف او بل طرف ته ګوري (دغه چغه يا جګړې ورکول به د صور د نفخې په ذريعه وي).

هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾

دا هم هغه ورځ د فيصلې (او قضاء) ده هغه (ورځ) چې وئ تاسې چې په دې باندې به مو نسبت د دروغو کاوه، (او باور مو پرې نه کاوه چې رابه شي).

تفسير: يعني دغه خو په واقعي او رښتيا سره د جزاء ورځ راورسېده، چې د هغې اطلاع او خبر مونږ ته انبياء الله راکړی وو، او مونږ به پرې مسخرې کولې.

احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾

(وبه فرمايي الله ملائکو ته چې) راټول کړئ تاسې هغه کسان چې ظلم يې کړی وو (په ځانونو خپلو په انکار او په شرک سره) او (کافراني) ښځې (يا شيطانان ملګري) د دوی، او هغه چې وو دوی چې عبادت به يې کاوه د نورو معبودانو.

تفسير: دغه خطاب به د الله تعالی له طرفه کيږي.

مِن دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿٢٣﴾

بې له الله پس روان کړئ برابر کړئ دوی لارې د دوزخ ته (او دوزخ ته يې ورسوئ).

تفسير: دغه حکم به پرښتو ته ورکاوه کيږي چې دغه ګرد سره راټول کړئ !، او د دوزخ لاره وروښيئ.

تنبيه: له «أزواج» يا جوړې څخه د يوې نوعې يا صنف ګناهګاران مراد دي، يا به د دوی کافرې ښځې مرادې وي، او له ﴿وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ * مِن دُونِ اللَّهِ﴾ څخه اصنام، شياطين او نور مراد دي.

وَقِفُوهُمْ إِنَّهُم مَّسْـُٔولُونَ ﴿٢٤﴾

او ودروئ دوی (په دغې لارې کې) بېشکه دوی پوښتېدلی شي (يعني ترې پوښتنه کيږي د اقوالو او افعالو د دوی).

تفسير: له حکم څخه وروسته به لږ څه هلته درول کيږي، څو له دوی څخه هغه سوال او ځواب وکړی شي، چې وروسته له دې نه په ﴿مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ﴾ کې مذکور دی.

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿٢٥﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٢٦﴾

څه مانع ده تاسې ته چې مرسته (مدد) نه کوئ يو له بل سره (په خلاصي کې لکه چې کوله مو په دنيا کې). (هيڅ نشي کړی) بلکه دوی نن ورځ پخپله خپل ځانونه تسليموي (او ذليل) دي.

تفسير: يعني په دنيا کې به تاسې ﴿نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرٌ﴾ ويل چې مونږ يو له بل سره مرستي کونکي او مددګاران يو، نن پر تاسې څه شوي دي چې يو له بله سره هيڅ امداد او معاونت نه کوئ؟ بلکه هر يو له تاسې بې له دې نه چې لږ څه خپل غوږ وخوځوئ په نهايت ذلت او حقارت سره نيول او راوستل کيږئ.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٧﴾ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿٢٨﴾

اومخ به وګرځوي ځيني د دوی پر ځينو نورو (کشرانو او مشرانو) پوښتنه به کوي دوی يو له بله. وبه وايي (کشران مشرانو ته) چې بېشکه تاسې وئ تاسې (په دنيا کې) چې راتلئ به مونږ ته له جانبه د قسم (يا زور او قوّت).

تفسير: په «يمين ـ ښي لاس» کې عمومًا ډېر زور او قوت وي، يعني همدا تاسې وئ چې پر مونږ باندې به راتلئ، څمونږ د ګمراه کولو لپاره او د خپل زور او قوّت راښوولو په نسبت، يا له يمين څخه مراد د خير او برکت په جانب نيول دي، يعني همدا تاسې وئ چې راتلئ او غلبه به مو کوله پر مونږ باندې چې له نيکۍ او ښېګڼې څخه مونږ واپس شو، يا وئ تاسې چې راتلئ به په نصائحو او ښو غوښتنو سره چې نيک به وو په ګمان ستاسې سره، يا له جانبه د قسمه چې مونږ په حق دين يو، دغه خبرې او اترې به د تابعانو او متبوعينو (مشرانو او کشرانو) په منځ کې سره کيږي.

قَالُوا بَل لَّمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٢٩﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ ۖ بَلْ كُنتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ﴿٣٠﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا ۖ إِنَّا لَذَائِقُونَ ﴿٣١﴾ فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ ﴿٣٢﴾

وبه وايي (متبوعان تابعانو ته: نه ده داسې) بلکه نه وئ تاسې پخپله ايمان راوړونکي. او نه وو مونږ ته پر تاسې باندې هيڅ زور، تسلّط، بلکه وئ تاسې يو قوم سرکښه (له حده وتونکی څمونږ په شان). پس ثابته شوه پر مونږ خبره د رب څمونږ، بېشکه مونږ خامخا څکونکي يو (د عذاب). پس مونږ ګمراه کړئ تاسې، بېشکه (لکه) چې مونږ وو ګمراهان.

تفسير: يعني تاسې خو پخپله ايمان نه راووړ، اوس د هغه الزام او ملامتي پر مونږ باندې غورځوئ، مونږ خو څه زور او زياتی نه وو کړی، نو څمونږ پر خبرو به مو له سره غوږ نه کېښود، مونږ خو ظاهر باهر ګمراهان، او بې لارې رټلي شوي شيطانان يو، او دغه خبره ظاهره او څرګنده ده چې له يوه ګمراه څخه ماسوا له ګمراهي او د ضلالت په طرف له بلنې څخه بل شی نه متوقع کيږي، مونږ همغه شی کړی دی چې څمونږ له حاله سره وړ او مناسب وو، ليکن پر تاسې څه بلا او آفت لوېدلې

وو چې څمونږ به لمسون وغولېدئ؟ او د شیطاني حکمونو اطاعت مو وکړ؟ په هر حال هر هغه شی چې کېدونکی وو؛ هغه وشو، او د الله تعالی حجّت پر مونږ قائم شو، او د ده همغه خبره ﴿لَأَمۡلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ﴾ الآیة ـ کامله تثبیته شوه، نن مونږ او تاسو ګرد سره یو ځای د خپلو بدو افعالو او بدو چارو او غلطو کارونو خوند او مزه څکونکي یو، او د دوزخ د سختو عذابونو موندونکي یو.

﴿فَإِنَّهُمۡ يَوۡمَئِذٖ فِي ٱلۡعَذَابِ مُشۡتَرِكُونَ ٣٣﴾

(نو فرمایي الله) پس بېشکه چې دوی نن ورځ په عذاب کې سره شریکان دي.

تفسیر: یعني ټول مجرمان به درجه په درجه په عذاب کې هم همغسې شریکېږي، لکه چې جرم او ګناه کې سره ملګري او شریکان وو.

﴿إِنَّا كَذَٰلِكَ نَفۡعَلُ بِٱلۡمُجۡرِمِينَ ٣٤ إِنَّهُمۡ كَانُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَهُمۡ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ يَسۡتَكۡبِرُونَ ٣٥﴾

بېشکه مونږ همداسې (لکه چې له دوی سره مو وکړ)؛ کوو له ټولو مجرمانو سره. بېشکه دوی وو کله چې وبه ویل شو دوی ته چې نشته بل بر حق معبود هیڅوک مګر الله دی؛ نو تکبّر به یې کاوه (له ویلو د کلمې نه یا کبر او لویي کوي دوی په دې بلونکي باندې).

تفسیر: یعني د دوی کبر او غرور مانع دي چې د نبيّ الله له ارشاد سره سم د «لا اله الا الله» پاکه کلمه پر خپلې ژبې راوړي، چې په هغې سره د دروغو معبودانو نفي کېږي، اګر که په زړه کې هغه رښتین ګڼي.

﴿وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُوٓاْ ءَالِهَتِنَا لِشَاعِرٖ مَّجۡنُونِۭ ٣٦ بَلۡ جَآءَ بِٱلۡحَقِّ وَصَدَّقَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ٣٧﴾

او وایي (دغه منکران) چې آیا بېشکه مونږ خامخا پرېښودونکي یو د (معبودانو) خپلو لپاره د یو شاعر لیوني؟. (الله فرمایي په تردید د منکرانو: نه ده داسې) بلکه راغلی دی (محمد) په حق (دین) سره او رښتین بولي (محمد ټول پخواني) رسولان.

تفسیر: یعني د شاعرانو دروغ خو مشهور دي، نو دغسې صدیق او امین ذات ته څرنګه تاسي شاعر وایئ؟ چې دنیا ته حقیقي رښتیا او صداقت همدوی له خپله ځان سره راوړی دی، او د ګرد جهان د صدیقانو او رښتینو تصدیق کوي، آیا لیونی او مجنون هم داسې رښتیا او صافي صافي خبرې کوي؟ او دغسې صحیح او پاخه اصول دروړاندې کولی شي؟.

﴿إِنَّكُمۡ لَذَآئِقُواْ ٱلۡعَذَابِ ٱلۡأَلِيمِ ٣٨ وَمَا تُجۡزَوۡنَ إِلَّا مَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ٣٩﴾

بېشکه چې تاسې خامخا څکونکي یئ د عذاب دردناک (په سبب د شرک او تکذیب خپل). او جزاء به نه درکوله کېږي تاسې ته مګر په قدر د هغه (عمل) چې وئ تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعني د توحید د انکار او د دغو بې ادبیو او ګستاخیو خوند اومزه به وڅکئ چې د رسالت په دربار کې یې کوئ، هر څه چې کوئ د هغه ګرد نتائج او ثمرې هرومرو یوه ورځې ستاسې په مخ کې راتلونکې دي.

﴿إِلَّا عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلۡمُخۡلَصِينَ ٤٠﴾

مګر هغه بندګان د الله چې پاک کړی شوي دي (له پلیتی نه؛ نو ډېره ښه مضاعفه جزاء به مومي).

تفسير: يعني د دې مخلصينو په نسبت څه وويل شي، د دوی وضعيت او حالت خو بيخي له هغوی څخه جلا او متمايز او کامل بل قسم دی، او پر دوی د الله تعالی کرم او احسان نازليږي، او د داسې انعاماتو مورد ګرځي، چې ځينې يې دغه دي:

أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ ۝ فَوَاكِهُ ۖ

دغه (مخلصين چې دي) شته دوی ته رزق روزي معلومه (رنګا رنګ) ميوې.

تفسير: يعني داسې عجيبې او غريبې ميوې د خوړلو لپاره دوی ته وړاندې کيږي، چې د هغوی پوره صفت او خاصيت فقط الله تعالی ته معلوم دی، هو ! د هغو لږ څه لنډ او مختصر تعريف يې په دې صورت سره خپلو بندګانو ته ښوولی دی چې: ﴿لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ﴾ (۲۷ جزء د الواقعه سورت (۱) رکوع، (۳۳) آيت).

وَهُم مُّكْرَمُونَ ۝

او دوی ته به عزّت ورکړی شوی وي.

تفسير: په دې باندې پاک الله ښه پوهيږي چې څومره لوی اعزاز او اکرام او احترام به وي.

فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ۝ عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ ۝ يُطَافُ عَلَيْهِم بِكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ۝ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ ۝ لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنزَفُونَ ۝

په جنتونو ودانو له نعمتونو کې. (ناست به وي) پر تختونو سره مخامخ (چې هر يو د بل له ليدلو څخه خوشاليږي). ګرځولی به شي پر دوی (له طرفه د سقاتو د جنت). له جامونو د صافو شرابو. تک سپين خوند ورکوونکي لپاره د څښونکيو. نه به وي په دغو شرابو کې څه آفت علت او نه به وي دوی له هغو شرابو څخه مست بېخوده.

تفسير: يعني خوند، مزه او نشاط به يې پوره وي، او د هغو مضارو او مفاسدو به هيڅ يوه نښه او اثر هم په کې نه وي چې په دنيوي شرابو کې شته، د دغو طهورو شرابو له څښلو څخه به د سر دروندوالی او نشه نه پيدا کيږي، يني او سګی به نه خرابوي، او نه به يې وياليې وچيږي.

وَعِندَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ ۝ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُونٌ ۝

او وي به په نزد د دوی کې حورې نظر بندوونکې په خپلو خاوندانو، غټې سترګې لرونکې. ګواکې دوی هګۍ دي پټې ساتلې شوې (په صفايي کې).

تفسير: يعني له ډېره شرمه او نازه ښکته کتونکی حورې چې ماسوا له خپلو مېړو (خاوندانو) بل هيچا ته نه ګوري، او نه سترګې وراړوي.

د دې حورو رنګونه به ډېر صاف او شفاف وي په شان د هغو تکو سپينو هګيو چې الوتونکي يې تر خپلو وزرو لاندې پټې ساتي، نه به پرې کوم داغ لګېدلی وي، او نه به څه ګردغبار او دوړې پرې لوېدلي وي، يا د هغو نريو پردو په شان تکې سپينې او پستې او نازکې وي، چې د هګۍ د پوستکي په منځنی برخه کې د سپينې برخې او پوټکي په منځ کې واقع او ساتلې وي، ځينې وايي چې: د «شتر مرغ» هګۍ ترې مراده ده، چې ډېره ښايسته وي، په هر حال دغه تشبيه

په صفايي او ښکليتوب کې ده، نه په سپينوالي کې لکه چې د «الرحمان» سورت (په ۲۷ جزء (۳) رکوع، (۵۸) آيت) کې داسې يو آيت مونږ لولو: ﴿كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ﴾.

﴿فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾ يَقُولُ أَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾﴾

پس مخ به وګرځوي ځينې د دې جنتيانو پر ځينو نورو جنتيانو چې پوښتنه به سره کوي يو له بله (له احواله د دنيا). نو وبه وايي يو ويونکی له دوی نه چې بېشکه زه چې وم وو ما لره يو ملګری (منکر له بعثه). چې ويل يې (ماته) آيا بېشکه ته چې يې له باور کوونکيو يې (په بعث بعد الموت). آيا هر کله چې مړه شو مونږ، او شو مونږ خاورې او هډوکي آيا بېشکه مونږ ته به خامخا جزاء راکړه شي؟.

تفسير: يعني د مجلس ملګري به سره تړليږي، او د طهورو شرابو جامونه به څښي، او د دغه عيش او تنعم په وخت کې به ځينې د خپلو تېرو حالاتو او واقعاتو تذکرې سره کوي، يو جنتي به وايي چې خانه ! په دنيا کې به يو سړی د دې لامله پر ما خندېده چې زه ولې پر آخرت قايل او پر وجود يې باور لرم، او ماته به يې د نادان او د احمق نسبت کاوه، او ويل به يې چې: دغه بېخي مهمله او چټي خبره ده، وروسته له دې نه چې سړی مړ او له خاورې او له نورو سره ګډ شي، او غوښه او پوستکی هيڅ شی يې پاتې نشي، او تش وراسته هډوکي يې پاتې شي؛ نو بيا دی د خپلو اعمالو د بدل مونډلو لپاره ژوندی راپاڅاوه شي؟.

﴿قَالَ هَلْ أَنتُم مُّطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾﴾

بيا وايي: آيا يئ تاسې کتونکي (په دوزخ کې چې د هغه منکر حال درښکاره شي).

تفسير: يعني هغه پر آخرت مسخره کوونکی سړی يقيناً په دوزخ کې لوېدلی دی، راځئ چې له لرې څخه خو لږ څه د هغه بد احوال ځان ته په عين اليقين سره هم معلوم کړو، دغه به د هم هغه جنّتي مقوله وي، او ځينې وايي چې دغه مقوله د الله تعالی ده، يعني الله تعالی به وفرمايي چې: آيا تاسو غواړئ چې د هغه منکر بد احوال وګورئ؟.

﴿فَاطَّلَعَ فَرَآهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَاللَّهِ إِن كِدتَّ لَتُرْدِينِ ﴿٥٦﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٥٧﴾﴾

پس وبه ګوري (دغه قائل) پس وبه ويني هغه (منکر ملګری) په منځ د دوزخ کې. وبه وايي (قائل منکر ته د ملامتيا لپاره) قسم دی په الله چې نژدې وې ته چې په کنده د دوزخ کې مې وغورځوې. او که نه وی انعام د رب ځما؛ خامخا وم به زه له حاضر کړيو شويو (دوزخ ته سره له تا).

تفسير: يعني دغه جنتي ته د ده د ملګري حال ورښود کيږي چې بېخي د دوزخ منځ کې به پروت وي، د ده له ليدلو څخه به دی عبرت اخلي، او د الله تعالی فضل او احسان به يې په ياد ورشي، او هغه ته به داسې وايي: «ای کمبخته ! تا غوښته چې ما هم له خپل ځانه سره يار او ملګری کړې»، محض د الله تعالی فضل او احسان ځما لاس ونيو، او له دغه مصيبت څخه يې بچ کړم، چې ځما قدم د اسلام د سمې لارې څخه ونه ښوييده، که نه نن به زما حال هم ستا په شان وو، تا غوندې به زه هم نيول کېدم، او په دغه دوزخ کې به غورځول کېدم، او دغه سخت دردناک عذاب به مې مونډو.

أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هَٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾

آيا پس نه يو مونږ (جنتيان) مړه کېدونکي (بلکه نه يو). مګر همغه مرګ څخه مونږ ړومبنی په (دنيا کې) او نه يو مونږ په عذاب کړی شوي. بېشکه چې دغه (ابدي خوندور حيات) خامخا همدغه په مراد رسېدل برۍ ډېر لوی دی. خاص لپاره د مثل د دې (نعمتونو) پس ښايي چې عمل وکړي عمل کوونکي (نه لپاره د جاه او مال د دنيا چې فاني دي).

تفسير: په دغه وخت کې به له ډېره مسرّته وايي: آيا دغه واقعي خبره نه ده، بلکه ده چې ماسوا له هغه پخواني مرګه چې په دنيا کې مونږ ته رسېدلی دی؛ وروسته له دې نه مونږ له سره نه مرو، او نه له سره له دغه عيش او عشرت او راحت څخه وځو، بېشکه چې لوی برۍ او کاميابي همدې ته وايي، او دغه دی اعلی مقصد چې ښايي د هغه د تحصيل لپاره هر قسم زحمتونه او تکاليف پر ځان واخيستل شي !، او هر ډول ايثار او فداکاري په دغه لاره کې وکړی شي !.

أَذَٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِّلظَّالِمِينَ ﴿٦٣﴾ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾

آيا دغه (نعماء د جنت) غوره دي له جهته د مېلمستيا (جنتيانو ته) يا ونه د زقوم (غوره ده دوزخيانو ته). بېشکه مونږ ګرځولې مو ده دغه ونه فتنه عذاب لپاره د ظالمانو. بېشکه چې دا ونه چې راووځي په بېخ د دوزخ کې.

تفسير: «زقّوم» د کومې ونې نوم دی چې ډېره ترخه او خورا بد خونده ده، لکه چې په هندوستان کې د (تهر) يا (سېهند) ونه همدغسې ده، د دوزخ په منځ کې الله تعالی پخپل قدرت سره دغه ونه زرغونه کړې ده، همغه يې دلته په ﴿أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ﴾ سره موسومه کړې ده، هغه يوه بلا ده ظالمانو لره په آخرت کې، ځکه څه وخت چې دوزخيان له لوږې څخه ډېر په عذاب او بېقراره شي؛ نو همدغه خوراک به دوی ته ورکاوه کيږي، او د دوی له ستونې (حلق) ځينې د هغه له تېرولو يا تېرېدو څخه وروسته له دې څخه مخصوص بد اثر پيدا کيږي، چې له هغه ځنې يو ځان ته مستقل عذاب پر دوزخيانو نازل او مسلط کيږي، او په دنيا کې هم د ونې تذکره يو شان ته ابتلاء او ازموينه ده، چې منکران د هغې له ذکره په قرآن کې په ضلالت او ګمراهۍ کې لوېږي، ځينې وايي چې: شنه ونه به د دوزخ په اور کې څرنګه زرغونيږي؟ حال دا ممکن دي چې د دې ونې مزاج ناري وي، لکه د «سمندر» مزاج چې د اور په چنجې سره مشهور دی، او د هندوستان د سهارنپور د بلدې په عمومي باغ کې ځينې داسې ونې هم شته، چې د هغو تربيت په اور سره کيږي.

طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾

وږي د هغې ګواکې سرونه د شيطانانو (په عمومي قباحت او کراهيت خپل سره).

تفسير: يعني د سخت بدرنګه شيطان په صورت يا يې مارانو (منګورو) ته شباطين ويلي دي، يعني د هغې وږي يا واښکي به يې د منګرو د سرونو په شان وي، لکه چې په هندوستان کې په تشبيه سره يوې ونې ته «ناګپهن» وايي، يعنې د منګرې پړانستلې خوله.

فَإِنَّهُمْ لَآكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٦٦﴾ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾

پس بېشکه دوی خامخا خوړونکي وي له هغه (زقوم) څخه، پس ډکوونکي به وي له هغه (زقوم) د نسو خپلو (له جهته د ډېرې لوږې نه). بیا بېشکه دوی ته پر هغه (ونه د زقوم) خامخا ګډول (ځښول) به وي له اوبو یشولیو شویو څخه (چې کلمې به یې ټوټې ټوټې کوي).

تفسیر: کله چې دوزخیان «زقوم» وخوري؛ تږي کیږي، دلته سختې تودې یشېدلې اوبه پر دوی ځښولی کیږي، چې د هغو په اثر د دوی کلمې ټوټې ټوټې لاندې تږې لوېږي: ﴿وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ﴾ (۲۶ جزء د محمد سورت (۲) رکوع (۱۵) آیت) أعاذنا الله منها.

ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾

بیا بېشکه ورتله د دوی به هرومرو اور ته وي.

تفسیر: او کله چې دوی ډېر وږي کیږي؛ نو له اوره یو څنګ ته بیول کیږي، او دغه خوراک او اوبه پر دوی خوړلی او ځښلی کیږي، نو بیا بېرته په همدغه اور کې غورځول کیږي، او دوی د دغه عذاب ځکه مستحق دي چې:

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلَىٰ آثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾

بېشکه چې دوی موندلي دي پلرونه خپل ګمراهان. پس دوی په قدمونو د هغوی پسې ځغلي منډې وهي (د هغوی تقلید کوي، دلیل او برهان ته نه ګوري).

تفسیر: دغه وروستني کفار د پخوانیو کفارو په ړوند تقلید ګمراه شول، په کومه لاره چې پخواني کفّار تللي وو، هم پر همغو لارو په منډو شول، او هغه کندو ژورو ته یې له سره فکر او دقت ونه کړ، او د حجّت متابعت یې پرېښود.

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِم مُّنذِرِينَ ﴿٧٢﴾ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ
عَاقِبَةُ الْمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾

او خامخا په تحقیق ګمراه شوي وو پخوا له دوی نه اکثر د ړومبنیو (اممو څخه په تقلید او ترک د دلیل). او خامخا په تحقیق لیږلي مو وو په دوی کې ویرووونکي (انبیاء له عذابه؛ نو دوی هغه نه منل؛ نو هلاک مو کړل). پس وګوره چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د ویرولیو شویو (له جهته د عذابه چې ټول هلاک شول). مګر هغه بندګان د الله چې پاک کړی شوي وي (له عصیانه؛ خلاص دي له عذابه).

تفسیر: یعني په هره زمانه کې له انجامه خبرونکي او له آخرته ویرووونکي انبیاء راغلي دي، د هغو کسانو عاقبت او آخره خاتمه څرنګه شوه؟ چې د هغوی خبرو ته یې غوږ کښېنښود؟ یواځې د الله تعالی همغه مخصوص او منتخب بندګان له عذابه محفوظ او مصئون پاتې شول، چې له الله تعالی څخه وېرېدل، او د آخرت فکر له هغوی سره وو، وروسته له دې نه د ځینو منذرینو (ویرووونکیو) او د ځینو منذَرینو (ویرولیو شویو) قصې اورلی کیږي، څو مکذبین ترې عبرت واخلي، او مؤمنین پرې ډاډه او متسلي شي.

وَلَقَدْ نَادٰىنَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنٰهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ
الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِرِينَ ﴿٧٨﴾ سَلٰمٌ عَلٰى نُوحٍ فِي الْعٰلَمِينَ ﴿٧٩﴾ إِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾
إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْاٰخَرِينَ ﴿٨٢﴾

او خامخا په تحقیق غږ کړی وو مونږ ته نوح؛ پس خامخا ښه دعا او سوال قبلوونکي وو. او نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او اهل د دغه (نوح) ته له غمه ډېر لوی (چې ایذاء قوم او غرق وو). او وګرځوله مونږ اولاده د دغه (نوح) هم دوی باقي پاتې کېدونکي. او پرې مو ښودل پر دغه (نوح مدح او ثناء) په وروستنيو خلقو کې. سلام دی (له الله) پر نوح په عالميانو کې. بېشکه مونږ همداسې (لکه ښکه جزاء د نوح، ښکه) جزاء ورکوو محسنانو نيکو کارانو ته. بېشکه چې دغه (نوح) وو له (خاصو) بندګانو مؤمنانو څخه زمونږ نه. بيا غرق کړل مونږ هغه نور (کفار په سؤال د نوح).

تفسیر: تقریبًا تر یو زر کاله پورې نوح علیه السلام خپل قوم ته پند او نصیحت کاوه، او دوی یې د دوی په خیر او شر پوهول، مګر د دوی شرارت او ایذاء رسول پرله پسې تزیید او ترقي موندله، بالآخر نوح علیه السلام له ډېر مجبوريت د خپل لیږونکي دربار ته متوجه شو، او عرض یې وکړ: ﴿فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ﴾ (۲۷ جزء، د القمر سورت (۱) رکوع (۱۰) آیت) «ای ربه ! بېشکه چې زه يم مغلوب يم، ته له ما سره مدد او مرسته وکړه»، نو وګورئ چې الله تعالی د ده دعاء څرنګه مستجابه او په څه شان یې ورسره مدد وکړ؟ نوح علیه السلام ته یې سره د ده له کورنی او اتباع د کفارو د هغه مسلسل او متوالي ضرر رسولو څخه نجات ورکړ، او د هولناک طوفان په وخت کې یې د ده حفاظت وکړ، او بیا وروسته یې د نوح علیه السلام له اولادې او د ذریاتو څخه یې دنیا ودانه کړه، او تر څو چې دنیا ودانه وي؛ د ده د خیر ذکر یې پر ژبو جاري او باقي پرېښود، لکه چې تر نن پورې خلق پرې سلامونه لیږي، او په ټوله دنیا کې د نوح علیه السلام پر نامه يادېږي.

وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرٰهِيمَ ﴿٨٣﴾

او بېشکه یو له تابعانو د دغه (نوح) خامخا ابراهيم دی.

تفسیر: انبياء علیهم السلام د دين په اصولو کې ټول سره یو او پر یوه سمه صافه لاره روان دي، او هر یو وروستنی نبي د پخوانيو انبياوو تأييد او تصديق کوي، نو ځکه ابراهيم علیه السلام يې د نوح علیه السلام له ډلې څخه وفرمايه: ﴿وَإِنَّ هٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ﴾ (۱۸ جزء، د المؤمنون سورت (۴) رکوع (۵۲) آيت).

إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾

کله چې راغی (ابراهيم) رب خپل ته سره له زړه ښه سالم پاک بې له شکه.

تفسیر: يعني له هر قسمه اعتقادي او اخلاقي رنځورۍ او مرض څخه يې خپل زړه پاک کړ !، او د دنيوي اندېښنو او خرخشو څخه يې ځان خلاص کړ، سره له تواضع او انکسار د خپل رب په طرف راغب او متمايل شو، او خپل قوم ته يې هم پند او نصيحت وکړ چې له کفر، شرک او بت پرستۍ او عصيان څخه خپل ځانونه وساتئ.

﴿إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ ۝٨٥ أَئِفْكًا آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ ۝٨٦﴾

کله چې وویل (ابراهیم) پلار خپل او قوم خپل ته: څه شی دی چې عبادت يې کوئ تاسې. آيا په دروغو سره معبودان نور غير له الله غواړئ تاسې (او عبادت يې کوئ).

تفسیر: یعنې دغه د تیږې بتان څه شی دي او څه حیثیت لري چې تاسو یې په دې اندازه عزت او احترام کوئ؟ او له الله تعالی څخه مو مخ اړولی او له بُتانو سره مو خپل عابدانه مناسبات تړلي دي، آيا په واقع سره د دوی په لاس کې د ټول جهان واک، اختيار او حکومت دی؟ او د کوم وړوکي یا لوی نقصان او نفعې مالکان دي؟ آیا تاسې ولې له خپل حقیقي الله او مالك أجل وأعلى شأنه و أعظم برهانه څخه مخ ګرځوئ؟ او د دغو باطلو او د دروغو حاکمانو او بُتانو خوشامد او حمایت کوئ؟.

﴿فَمَا ظَنُّكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝٨٧﴾

پس څه ګمان مو دی پر رب د عالمیانو (چې بې له عذابه به مو پرېږدي، بلکه نه مو پرېږدي).

تفسیر: یعنې آیا د ده په وجود کې څه شك او شبهه شته؟ آیا تاسې د هغه له شان او رُتبې څخه بېخبره او ناپوهان يئ چې (معاذ الله) تیږې له هغه سره شریکان دروئ، یا د ده له غضب او انتقام څخه ناواقفه يئ، چې پر داسې ګستاخی او بې ادبی زړور شوي يئ؟ بالآخر دا راوښیئ چې تاسې د رب العالمین په نسبت څرنګه افکار او خیالات لرئ؟.

﴿فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ۝٨٨ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ۝٨٩ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ۝٩٠ فَرَاغَ إِلَىٰ آلِهَتِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ۝٩١﴾

پس نظر يې واچوه يو نظر په ستوريو کې. پس وويل (ابراهيم) چې بېشکه زه ناجوړ يم. پس وګرځېدل هغوی له ابراهيم څخه حال دا چې شا کوونکي وو. پس پټ راغی (دغه ابراهیم) معبودانو د دوی ته، پس وويل (ابراهيم دغو بُتانو ته) چې: آيا نه خورئ (تاسې له دغو درته ایښودلیو شویو طعامونو څخه؟).

تفسیر: د ابراهیم علیه السلام په زمانه کې د نجوم علم ډېر مترقي وو، ده خپل قوم ته د ورښوولو لپاره ستوريو ته وکتل، او ويې ويل چې: څما طبیعت ښه نه دی، يا يې مطلب دا وو چې: زه ناجوړه کېدونکی یم، څکه چې ناروغي د مزاج د بې اعتدالۍ سره مرادفه ده، او له موت څخه پخوا هر سړي ته همدغه صورت وړاندې کېدونکی دی، په هر حال د ابراهیم علیه السلام مراد صحیح وو، لیکن ستوريو ته یې د کتلو په وخت د ده له داسې وینا ﴿إِنِّي سَقِيمٌ﴾ څخه خلق داسې ويوهېدل، چې دی د نجوم په وسیله ويوهېد، چې ده نژدې ده چې رنځور يم، دغه خلك ديو لوی جشن په طرف د ښاره د باندې روان وو نو د ابراهیم علیه السلام د وینا په اورېدو سره دده په نه ورتګ د معذوریت په علت ويوهېدل.

تنبیه: د پاس تقرير څخه ظاهر شو چې د ابراهیم علیه السلام ﴿إِنِّي سَقِيمٌ﴾ ويل په واقع کې دروغ نه وو، هو! له هغه څخه اورېدونکي په کوم مطلب چې پوهېدلي دي، د هغه په اعتبار خلاف الواقع وو، څکه په بعض الأحاديث الصحيحة کې پر دغه د کذب د لفظ اطلاق کړی شوی دی، حال دا چې دغه: «کذب» نه بلکه في الحقيقت «توريه» ده، او داسې توريې د شرعي مصلحت په وخت کې مباح دي، لکه چې د هجرت په حديث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم د «ممن الرجل» چې دا سړی د کوم ځای دی، په ځواب کې «من ماء» چې دا اوبو نه دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مقصد دا وو چې زه د نطفې د اوبو نه یم خو په ظاهر کې هغه سړي پرې پوه نه شو چا چې دده نه ځای په

تعلق پوښتنه کړې وه. وفرمايل، او ابو بکر الصديق رضي الله عنه د يوه سوال په ځواب کې ويلي وو: «رجلٌ يهديني السبيل» هو ! ځرنګه چې دغه «توريه» هم د ابراهيم عليه السلام د لوړ (اوچت) مقام په لحاظ خلاف الأولى وه، نو ځکه د «حسنات الأبرار سيئات المقربين» په أساس په حديث کې «ذنب» ورته ويلى شوى، والله أعلم.

مَا لَكُمْ لَا تَنطِقُونَ ﴿٩٢﴾

څه شوي دي پر تاسې چې خبرې نه کوئ (او جواب نه راکوئ تاسې مالره؟).

تفسير: کله چې د بتانو له طرفه د خوړلو او نه خوړلو په نسبت ابراهيم عليه السلام کوم جواب وانه وريد؛ نو ويې ويل چې: تاسې خبرې ولې نه کوئ؟ حال دا چې ستاسې اعضاء او صورت د انسانانو په شان جوړ کړى شوى دى، ليکن ويې نشو کړى چې د انسانانو روح هم په تاسې کې وغورځوي، نو بيا د تعجّب ځاى دى چې خوړونکي، ښبونکي، ويونکي انسانان د دغو بې حسه او بې حرکته د انسان په شان ښکاريدونکيو بُتانو په مخ کې ولې سر په سجده لويږي؟ او خپل حاجات او مهمات ترې غواړي؟

فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾

پس پټ ننوت پر دوى په وهلو سره په قوت (يا ښي لاس سره).

تفسير: يعني په زور سره يې ودرزول، او ګرد يې سره مات او ګوډ کړل، د انبياء په سورت کې دغه قصه مفصّله تېره شوې ده، چې ابراهيم عليه السلام داسې قسم ياد کړى وو: ﴿وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُم﴾.

فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾

پس مخامخ شول (متوجه شول نمروديان) دغه (ابراهيم) ته چې رامنډې يې وهلې.

تفسير: کله چې خلق له خپلې ميلې او چرچې څخه بېرته راوګرځېدل، څه ګوري چې د دوى بُتان ګوډ او مات توټې توټې پراته دي، نو له قرائنو او اماراتو څخه وپوهېدل چې دغه کار پرته له ابراهيم څخه بل چا نه دى کړى، لکه چې ګرد د ده په چارچاپېر کې سره راټول شول، او ورته يې وويل چې: دغه څمونږ معبودان دې ولې مات کړي دي؟.

قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

وويل (ابراهيم دوى ته جوابًا) آيا عبادت کوئ تاسې د هغه چې تاسو يې تراشوئ (او پخپلو لاسو يې جوړوئ). حال دا چې الله پيدا کړي يئ تاسې او هغه (عمل) چې کوئ يې تاسې (نو ولې د غير الله عبادت کوئ؟).

تفسير: يعني هر چا چې دغه بُتان مات کړي دي، تاسو هغه پسې ولې ګرځئ؟ تاسې پخپله ولې داسې احمقانه حرکات کوئ؟ آيا د تيرو بېځانه بت چې تاسې يې پخپلو لاسو جوړوئ د عبادت لايق کېدى شي؟ کله چې الله تعالى د ټولو موجوداتو خالق او رب دى؛ نو تاسې ولې د نورو اشياوو په عبادت کې مشغول او لګيا کېږئ؟.

قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾

وويل (کفارو) چې جوړه کړئ دغه (ابراهيم) ته يوه بناء (او له خسو يې ډکه کړئ او اور ورواچوئ) پس وغورځوئ دغه (ابراهيم) د اور په ډېرى کې. پس اراده وکړه دوى له ابراهيم سره د فريب (لپاره د سوځولو) پس ومو ګرځول دوى لاندې (خوار سپک).

تفسیر: کله چې د ابراهیم علیه السلام د دغو معقولو خبرو ځواب دوی ورنشو کړی؛ نو داسې تجویز یې سره غوټه کړ، چې راځئ یوه لویه آتشخانه جوړه کړو، او ابراهیم د هغې په اور کې وغورځوو، ځو په دغه تدبیر د خلقو په زړونو کې د بُتانو عقیده ببرته ټینګه شي، او په عین زمان کې د دوی یو خوف او هیبت هم په زړونو کې پیدا شي، او ګرد سره وپوهیږي چې د مخالفت انجام څرنګه کیږي؟ څو وروسته له دې نه بل څوک له سره داسې یو حرکت ته جرأت او اقدام ونه کړي، مګر الله تعالی بیا هم دوی سپک او ذلیل وګرځول، او هغه ډېر زورور اور یې پر خپل خلیل ګلزار کړ، چې له هغه څخه علی رؤوس الأشهاد دغه خبره ثابته شوه چې تاسې او ستاسې معبودان که ټول سره خپل لاسونه یو کړئ؛ خو بیا هم د الله تعالی د یوه مخلص بنده یوه ویښته ته هم څه ضرر او زیان نشي رسولی، او له سره د دې خبرې مجال نه لري چې د ابراهیم علیه السلام د رب او د الله تعالی له اجازې څخه ماسوا یو ویښته یې هم وسوځوي.

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾

او وویل (ابراهیم) بېشکه زه تلونکی یم رب خپل ته، ژر به لاره راوښيي ماته (رب ځما).

تفسیر: کله چې ابراهیم علیه السلام له خپل قوم څخه مأیوس او ناامیده شو، او پلار یې هم پرې سختې او شدّت شروع کړ، نو د هجرت اراده یې وفرمایله، او الله تعالی د شام لار ورته وروښوده.

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾

ای ربه ځما ! راوبښه ما ته (ځوی) له صالحانو.

تفسیر: یعني کله چې ټبر او قوم او کور کهول مې پرېښود؛ نو ښه اولاد راته عطا کړه، چې په دیني چارو کې ځما مدد وکړي، او د دوی سلسلې ته دوام ورکړه.

فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿١٠١﴾

پس زیری وکړ مونږ په دغه (ابراهیم) په داسې هلک چې ډېر تحمل والا به وي.

تفسیر: یعني له دې نه معلوم شو، چې ابراهیم علیه السلام د اولاد په نسبت چې دعاء کړې وه، او د الله تعالی په دربار کې قبوله شوه؛ نو همدغه هلک یې د الله تعالی په دربار کې د قرباني په شان وروړاندې کړ، له موجوده تورات څخه هم ثابت دي: کوم هلک چې ابراهیم علیه السلام ته د ده د دعا په اثر ورعطا شوی وو، هغه هم دغه اسماعیل علیه السلام دی، او ځکه یې نوم اسماعیل علیه السلام کېښود چې معنی یې «واورېد الله» ده، لکه چې «اسماعیل» له دوو لفظونو څخه جوړ دی چې: «سمع ـ اورېدل» او «ایل ـ الله» دی، یعني الله تعالی د ابراهیم علیه السلام دعا واورېده، او مستجابه یې وګرځوله، او دغه هلک یې ورعطا کړ.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَىٰ ۚ قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ ۖ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿١٠٢﴾

پس کله چې ورسېد اسماعیل سره له پلار خپل حد د سعي ته؛ وویل (ابراهیم) ای ځویګیه ځما ! بېشکه زه پرله پسې وینم په خوب کې داسې چې بېشکه زه ذبحه کوم تا، پس ته هم نظر وکړه چې څرنګه مصلحت ګڼې؟ وویل (اسماعیل): ای پلاره ځما ! وکړه ته همغه چې حکم یې دربانديي شوی دی، ژر ده چې وبه مومې ته ما که اراده فرمایلي وي الله له صبر کوونکیو (په حکم د الله).

تفسير: څه وخت چې اسماعيل عليه السلام لوی ځلمکی او د دغه کار وړ او قابل شو چې د خپل پلار په مخ کې منډې ووهي، او ورسره وځغلي، او د ده په کارونو کې ورسره سعي، کوښښ وکړي؛ نو په دغه وخت کې ابراهيم عليه السلام خپل خوب دغه خپل په زړه پورې يو ځوی ته ووايه، څو د ده افکار او خيالات ځان ته معلوم کړي، چې په خوښی سره دغه کار ته تياريږي؟ که جبر او اکراه ته هم وار رسيږي؟ وايي چې: ابراهيم عليه السلام پرله پسې درې شپې همدغسې خوب ليده، په دريمه ورځ کې يې خپل ځوی ته هم د هغه اطلاع ورکړه، چې ځوی يې هم بلا توقفه هغه ومنله، او ويې ويل: «بابا جانه! نو ولې ډيل او ځنډ کوئ؟ هر هغه حکم چې لوی مالك له جانبه تاسې ته شوی دی، ژر تر ژره يې اجراء او نافذ کړئ!، په دغسې کارونو کې هيڅ صلاح او مشورې ته ضرورت نشته، د الله تعالی د حکم په امتثال کې نه ښايي چې د پلارتوب شفقت مانع شي، ځما له جانبه بيخي مطمئن او ډاډه اوسئ!، ان شاء الله تاسې به وګورئ چې زه به څه صبر او تحمّل سره د الله تعالی د دغه حکم تعميل کوم»، په زرګونو رحمتونه دې وي پر دغسې پلار او ځوی باندې.

فَلَمَّآ أَسۡلَمَا وَتَلَّهُۥ لِلۡجَبِينِ ۝١٠٣

پس کله چې غاړه کېښوده (دواړو حکم د الله ته) او وايې چاوه دغه (اسماعيل) پر ښي اړخ د ده.

تفسير: «يا وايې چوه پړمخی پر وچولي د ده»، پړمخی يې ځکه واچوه څو د ځوی مخ ورته مخامخ نشي، نه چې د پلارولی مينه او محبت په جوش راشي، او د دغه حکم په تعميل کې څه ډيل او ځنډ واقع شي، وايي چې دغه خبره ځوی خپل پلار ته ور وښوده، زيات له دې نه الله تعالی نه دي فرمايلي چې څه کيفيت او ماجرا تېره شوه؟.

وَنَٰدَيۡنَٰهُ أَن يَٰٓإِبۡرَٰهِيمُ ۝١٠٤ قَدۡ صَدَّقۡتَ ٱلرُّءۡيَآۚ

او غږ وکړ مونږ ده ته داسې چې ای ابراهيم!. په تحقيق رښتيا کړ تا خوب (خپل او ومو مانه هغه له تا).

تفسير: يعنې بس! بس!! پربږده!!! تا رښتيا کړ خوب خپل!، او قبوله مې کړه دغه قرباني ستا!، ځمونږ مقصود خو ستا د ځوی د حلالولو نه دی!، او تش مو ستا ازموينه او امتحان منظور وو، چې ته په هغه کې پوره بريالی او کامياب ووتې.

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلۡمُحۡسِنِينَ ۝١٠٥ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلۡبَلَٰٓؤُاْ ٱلۡمُبِينُ ۝١٠٦

بېشکه مونږ همداسې (لکه نېکه جزاء د ابراهيم ده) جزا ورکوو (نورو) محسنانو نيکو کارانو ته.
بېشکه چې همدا (ذبحه) خامخا همدا ابتلاء ازموينه وه ښکاره.

تفسير: يعنې داسې سخت او مشکل حکمونه د امتحان او ازمويني لپاره صادروو، او بيا هغه مستقيم او ثابت قدم د هغه په تعميل کې ګرځوو، بيا ورته لويې درجې ورکوو.

وَفَدَيۡنَٰهُ بِذِبۡحٍ عَظِيمٖ ۝١٠٧

او فديه مو ورکړه دغه (اسماعيل) ته په مذبوحې لويې (جنتي پسه سره).

تفسير: يعنې د لويې درجې چې له جنته راغلې وه، يا ډېره قيمتداره يا سمينه، خربه او تياره، بيا همدغه د قربانې رسم د اسماعيل عليه السلام د عظيم الشأن يادګار په شان د تل لپاره همېشه قايم او دائم پاتې شو.

وَتَرَكۡنَا عَلَيۡهِ فِي ٱلۡأٓخِرِينَ ﴿١٠٨﴾ سَلَٰمٌ عَلَىٰٓ إِبۡرَٰهِيمَ ﴿١٠٩﴾

او باقي پرېښود مونږ پر ده په وروستنيو خلقو دا چې. سلام دی پر ابراهيم. (يا باقي پرېښود مونږ پر ابراهيم ښه ثناء او مدح په وروستنيو خلقو تر قيامت پورې).

تفسير: سلام دی څمونږ پر ابراهيم باندې، يعنې مونږ تر نن پورې ابراهيم عليه السلام په عزّت او عظمت او حرمت سره يادوو، على نبينا و عليه ألف سلام وتحية.

كَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١١٠﴾ إِنَّهُۥ مِنۡ عِبَادِنَا ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١١١﴾

همداسې (په مثل د ښكه جزاء د ابراهيم، ښكه) جزاء وركوو (نورو) محسنانو نيكو كارانو ته. بېشكه چې دی له هغو (خالصو) بندګانو څمونږ دی چې (خاص) مؤمنان دي.

تفسير: يعنې ابراهيم عليه السلام څمونږ له اعلى درجه ايماندارو بندګانو څخه دی.

وَبَشَّرۡنَٰهُ بِإِسۡحَٰقَ نَبِيّٗا مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١١٢﴾

او زېرى وركړ مونږ دغه (ابراهيم) ته (پس له اسماعيل) په اسحاق سره چې نبي وو له صالحانو.

تفسير: معلوم شو چې هغه ړومبنى زېرى د اسماعيل عليه السلام وو، او د ذبحې د قصې ګرده واقعه پر هغه مبني وه.

وَبَٰرَكۡنَا عَلَيۡهِ وَعَلَىٰٓ إِسۡحَٰقَۚ وَمِن ذُرِّيَّتِهِمَا مُحۡسِنٞ وَظَالِمٞ لِّنَفۡسِهِۦ مُبِينٞ ﴿١١٣﴾

او بركت اچولى وو مونږ پر دغه (اسماعيل) او پر اسحاق (په تكثير د اولاد)، او له اولادې د دې دواړو څخه څوك نيكوكار دي (په ايمان او طاعت سره)، او څوك ظالم دي په ځان خپل ښكاره (په كفر او معصيت سره).

تفسير: يعنې د دوى اولاد (ځوځات) ټول سره يو شان نه دي، په دوى كې داسې ښكان او پاكان هم شته چې د خپلو آباوو او اجدادو نومونه روښانه او ژوندي كوي، او ډېر بدان او خراب سړي هم په كې شته چې د خپلو بدو عملونو او بدو چارو لامله هغوى ته د دغې معظمې كورنى ننګ ويلى شي، او د بدو سزاوو وړ او مستحق دي.

تنبيه: عمومًا مفسرينو د ضمير د ﴿وَمِن ذُرِّيَّتِهِمَا﴾ ابراهيم او اسحاق په طرف راجع كړى دى، مګر شاه صاحب (رحمه الله) د اسماعيل او اسحاق عليهما السلام په طرف راجع كړى، او مضمون ته يې زيات وسعت وركړى دى.

وَلَقَدۡ مَنَنَّا عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ﴿١١٤﴾ وَنَجَّيۡنَٰهُمَا وَقَوۡمَهُمَا مِنَ ٱلۡكَرۡبِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿١١٥﴾

او خامخا په تحقيق احسان مو كړى وو پر موسى او هارون. او نجات مو وركړ دغو دواړو ته او قوم د دوى ته له غمه ډېر لوى نه.

تفسير: يعنې د فرعون او د ده د قوم له ظلم او ستم څخه يې نجات وركړ، او د قلزم له بحيرې څخ يې پورې ايستل په ډېرې اسانى سره.

وَنَصَرۡنَٰهُمۡ فَكَانُواْ هُمُ ٱلۡغَٰلِبِينَ ﴿١١٦﴾

او نصرت مو ورکړ دغو (سبطيانو) ته پس وو همدوی بریالیان (کامیاب) (پر قبطیانو دښمنانو خپلو).

تفسير: يعني فرعون او د فرعونيانو لاولښکر يې ګرد (ټول) سره غرق او ډوب کړل، او بني اسرائيل يې غالب، مظفر او منصور وګرځول، او د هالکينو قبطيانو د املاکو او اموالو وارثان يې همدغه سبطيان او اسرائيليان کړل.

وَاٰتَيۡنٰهُمَا الۡكِتٰبَ الۡمُسۡتَبِيۡنَ ﴿۱۱۷﴾

او ورکړی مو دی دغو دواړو (ورونړو) ته کتاب (تورات) ډېر ښه بيانوونکی (شرائعو لره).

تفسير: يعني تورات شريف چې په هغه کې د الله تعالی احکام په ډېر تفصيل او ايضاح سره بيان شوي دي.

وَهَدَيۡنٰهُمَا الصِّرَاطَ الۡمُسۡتَقِيۡمَ ﴿۱۱۸﴾

او ښودلې مو وه دغو دواړو (ورونړو) ته لاره سمه (رسوونکې مقصود ته).

تفسير: يعني په ښو افعالو او اقوالو کې مونږ هغوی ته ثبات او استقامت ور په برخه کړل، او پر سمه صافه لاره مو دوی رهي کړل، او هغه اوصاف او صفات مو ورعطاء کړل چې د انبياوو د عصمت له لوازمو څخه دي.

وَتَرَكۡنَا عَلَيۡهِمَا فِى الۡاٰخِرِيۡنَ ﴿۱۱۹﴾ سَلٰمٌ عَلٰى مُوۡسٰى وَهٰرُوۡنَ ﴿۱۲۰﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجۡزِى الۡمُحۡسِنِيۡنَ ﴿۱۲۱﴾ اِنَّهُمَا مِنۡ عِبَادِنَا الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿۱۲۲﴾

او پرې ښود مونږ په دې داوړو (ورونړو) په وروستنيو خلقو کې دا. چې سلام دی (د الله له طرفه) پر موسی او هارون. بېشکه مونږ همداسې (په مثل د نېکې جزاء د موسی او هارون؛ نېکه) جزاء ورکوو (نورو) محسنانو نيکوکارانو ته. بېشکه دوی دواړه له هغو (خالصو) بندګانو څمونږ دی چې (خاص) مؤمنان دي.

تفسير: يعني څمونږ د کاملو ايماندارانو بندګانو څخه دی.

وَاِنَّ اِلۡيَاسَ لَمِنَ الۡمُرۡسَلِيۡنَ ﴿۱۲۳﴾ اِذۡ قَالَ لِقَوۡمِهٖۤ اَلَا تَتَّقُوۡنَ ﴿۱۲۴﴾ اَتَدۡعُوۡنَ بَعۡلًا وَّتَذَرُوۡنَ اَحۡسَنَ الۡخٰلِقِيۡنَ ﴿۱۲۵﴾

او بېشکه الياس خامخا له مرسلانو څخه دی. کله چې ويې ويل قوم خپل ته: آيا نه وېرېږئ (له عذابه د الله څخه). آيا تاسې عبادت کوئ د (هغه بُت چې نوم يې) بعل (دی)، او پرېږدئ تاسې (عبادت) د ښه پيدا کوونکي.

تفسير: د څينو په نزد الياس عليه السلام د هارون عليه السلام له نسله دی، الله تعالی الياس عليه السلام د شام په ملک کې يوه ښار ته چې د «بعلبک» په طرف کې وو؛ ولېږه، د هغه خلق د هغه بُت په عبادت کې مشغول وو چې د «بعل» په نامه سره مشهور وو، الياس عليه السلام دوی د الله تعالی له قهره او غضبه وويرول، او د بت پرستی له بد انجام او عاقبت څخه يې پوره او خبردار کړل.

اللّٰهَ رَبَّكُمۡ وَرَبَّ اٰبَآئِكُمُ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿۱۲۶﴾

چې الله دی رب ستاسې او رب د هغو پلرونو ستاسې چې ړومبی وو.

تفسير: يعني هسې خو په دنيا کې بني آدمان هم د تحليل، ترکيب، تعديل، تحويل او نورو وسايلو په ذريعه ظاهرًا ډېر شيان جوړوي، مګر ډېر ښه خالق، صانع او جوړوونکى همغه پاک الله دى چې د ټولو اصولو، فروعو، جواهرو، اعراضو، صفاتو، موصوفاتو او نورو مخلوقاتو حقيقي خالق دى، هغه لوى ذات چې تاسې او ستاسې پلرونه او نيکونه يې پيدا کړي دي؛ نو بيا به دغه کار چېرې جايز او روا وي چې هغه ﴿أَحۡسَنَ ٱلۡخَٰلِقِينَ﴾ پرېږدئ او د «بعل» بُت په عبادت کې بوخت او لګيا شئ، او له هغه څخه امداد او مرسته وغواړئ، چې په ظاهري ډول سره د يوې ذرې د پيدا کولو قوّت او قدرت هم نه لري، بلکه د هغه وجود د ده د منونکيو د کار او زحمت رهين دى، چې د خپلو دغو عابدانو په لاسونو کې څرنګه چې د دوى زړه غوښت؛ جوړ شوي، او پخپل ځاى کې درولى شوي دي.

فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمۡ لَمُحۡضَرُونَ ﴿١٢٧﴾

پس تکذيب وکړ دوى د هغه، پس بېشکه دوى خامخا حاضر کړى شوي دي (دوزخ ته).

تفسير: يعني د دروغجن ګڼلو سزا دوى ته هرومرو وررسيږي.

إِلَّا عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلۡمُخۡلَصِينَ ﴿١٢٨﴾

مګر تکذيب ونه کړ (د ده هغو) بندګانو د الله چې مخلصان دي.

تفسير: يعني نور ګردو هغه ته د دروغو نسبت وکړ، مګر د الله تعالى مخلص او غوره بندګانو د هغه تصديق وکړ، نو ځکه له سزا څخه يې نجات وموند.

وَتَرَكۡنَا عَلَيۡهِ فِي ٱلۡأٓخِرِينَ ﴿١٢٩﴾ سَلَٰمٌ عَلَىٰٓ إِلۡ يَاسِينَ ﴿١٣٠﴾

او پرې ښود مونږ پر دغه (الياس مدح او ثناء) په ورستينو خلقو کې. سلام دى (له الله) پر الِ ياسين.

تفسير: «الياس» ته «الياسين» هم وايي، لکه چې «طور سينا» ته «طور سينين» هم ويلى کيږي، يا به له «الياسين» څخه د الياس عليه السلام متبعين مـراد وي، او ځينـې «آل ياسين» يې هم لولي، نو په دغه تقدير به «ياسين» د هغوى د پلار نوم وي، يا به د هغوى نوم «ياسين» او «آل» لفظ به مقحم او زائد وي، لکه چې په «كما صليت على آل ابراهيم» کې ابراهيم عليه السلام مراد دى، يا چې پـه «اللهم صل على آل أبي أوفى» کې مراد أبي أوفى هم دى.

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٣١﴾ إِنَّهُۥ مِنۡ عِبَادِنَا ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ وَإِنَّ لُوطٗا لَّمِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿١٣٣﴾
إِذۡ نَجَّيۡنَٰهُ وَأَهۡلَهُۥٓ أَجۡمَعِينَ ﴿١٣٤﴾ إِلَّا عَجُوزٗا فِي ٱلۡغَٰبِرِينَ ﴿١٣٥﴾

بېشکه مونږ همداسې (په مثل د نېکې جزاء د الياس؛ نېکه) جزاء ورکوو نېکو بندګانو ته. بېشکه چې دى له هغو بندګانو ځمونږ دى چې (خاص) مؤمنان دي. او بېشکه چې لوط وو خامخا له مرسلانو څخه. کله چې نجات ورکړ مونږ ده ته او اهل د ده ټولو ته. مګر يوې زړې ښځې ته چې وه دا په باقي پاتې کېدونکيو (د عذاب) کې.

تفسير: يعني د ده ښځه چې له معذبينو سره يې تعلق او ارتباط درلود.

ثُمَّ دَمَّرۡنَا ٱلۡأٓخَرِينَ ﴿١٣٦﴾

بيا مونږ ګرد سره هلاک کړل نور (کفّار).

تفسير: يعني ماسوا له لوط عليه السلام څخه او د ده له كورنۍ څخې نور د هغو كليو پر ګردو هستېدونكيو باندې د دوى كلي واړولى شو﴿عِندَاللهِ﴾ل، دغه قصه پخوا له دې نه په څو ځايونو كې په تفصيل سره ليكلې شوې ده.

﴿وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِم مُّصْبِحِينَ ۝١٣٧ وَبِالَّيْلِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ۝١٣٨﴾

او بېشكه چې تاسې خامخا تېرېږئ (اى اهل د مكې) پر دوى په دې حال كې چې صبا كوونكي يئ (د ورځې). او د شپې (يعنې هر وخت پرې تېرېږئ)، آيا پس عقل نه چلوئ (چې عبرت ترې واخلئ).

تفسير: دغه يې مكيانو ته فرمايلي دي، څكه چې كوم قوافل چې له معظمې مكې څخه شام ته تلل او راتلل، او د دوى د لارې په منځ كې د لوط عليه السلام د قوم په بل مخ اوښتيو كليو به يې ستركې لګېدلې، يعنې سره له دې چې دوى تل ترتله پر همغو ورانو قريو تېرېدل، او د عذاب او عبرت علائم او هغه د قدرت لويې نښې يې ليدلې؛ خو بيا هم دوى ته هيڅ پند او عبرت له هغو څخه نه حاصلېده، آيا دوى پر دې نه پوهېږي كوم حال او انجام چې د بل يو نافرمانه قوم شوى وي؛ همغسې احوال پر بل يو نافرمانه قوم هم راتلونكې دي.

﴿وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝١٣٩ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ۝١٤٠ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ۝١٤١ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ۝١٤٢﴾

او بېشكه چې يونس خامخا له مرسلانو څخه دى. كله چې وتښتېد (له خپل قوم څخه) طرف د هغې ببړۍ ډكې ته. پس قرعه يې واچوله (له دغو خلقو د ببړۍ (سره) درې كرته؛) پس شو له مغلوب كړيو شويو (په قرعه كې، بيا ځان يې سيند ته واچوه). پس يوه مرۍ كړ دغه (يونس) لره مهي، حال دا چې دى پخپله د خپل ځان ملامت كوونكى وو (په دغه بلا اذن راتلو كې).

تفسير: يعني ببړۍ د سيند په منځ كې په چورلېدلو شروع وكړه، پر ببړۍ سورو خلقو وويل چې: څمونږ پر دغې ببړۍ كې داسې كوم مريې هم سور دى چې له خپل باداره تښتېدلى دى، نو د ګردو پر نامه څو ځلې پچې واچولې شوې، خو په هر ځلې به پچه (قرعه) د همدغه يونس عليه السلام پر نامه خته، دغه قصه د «يونس» او د «انبياء» په سورتونو كې په تفصيل سره تېره شوې ده، هلته دې د هغې تحقيق ولوستل شي، د ده الزام هم دغومره وو چې د اجتهادي خطا په اقتضاء بې له دې نه چې د الله تعالى حكم ته يې انتظار كولى، له هغه كلي څخه ووت، او د الله تعالى د عذاب د نزول ورځ يې تعيين فرمايلې وه.

﴿فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ۝١٤٣ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ۝١٤٤﴾

پس كه نه وى دغه خبره بېشكه چې دغه (يونس) وو له تسبيح كوونكيو څخه. نو خامخا پاتې به وو په نس د دې مهي كې تر هغې ورځې پورې چې بيا ژوندي راپاڅولى شي (خلق).

تفسير: يعني كله چې د مهي په ګېډه كې او پخوا له هغه څخه به يونس عليه السلام د الله تعالى په ذكر او ياد كې ډېر مشغول وو، نو ځكه مونږ هغه ته ډېر ژر نجات وركړ، كه نه تر قيامته به دې د همغه مهي په ګېډه كې پاتې وو، او د باندې وتل به يې په برخه نه كېده، او د همغه مهي غـذاء او خوراك به كېده، د كب په ګېډه كې د يونس عليه السلام تسبيح دغه وه: ﴿لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبْحَٰنَكَ إِنِّى كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ﴾.

فَنَبَذْنٰهُ بِالْعَرَآءِ وَهُوَ سَقِيْمٌ ۝۱۴۵ وَاَنْۢبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّنْ يَّقْطِيْنٍ ۝۱۴۶

پس ومو غورځوه دغه (يونس) په ډاګ ميدان کې حال دا چې دى رنځور وو. او زرغونه کړه مونږ پرې يوه ونه له کدو نه.

تفسير: پر مهي حکم وشو چې دى يونس عليه السلام له خپلې ګېډې څخه قى کړي، او په يوه خلاص ميدان کې يې وغورځوي، غالبًا يونس عليه السلام به د کافي غـذاء او هواء او نور ضروررياتو د نه رسېدلو له سببه رنځي او نحيف شوى وو، وايي چې د ده ضعف او نحيفي دې اندازې ته رسېدلې وه، چې د لمر پلوشې او د مچ او نورو کښېناستل هم د ده پر بدن بد لګېده، الله تعالى پخپل قدرت د ده په څنګ کې د کدو يو بوټى سمدلاسه زرغون او لوى کړ، چې د هغه سيورى د ده پر جسم لوېده.

وَاَرْسَلْنٰهُ اِلٰى مِائَةِ اَلْفٍ اَوْ يَزِيْدُوْنَ ۝۱۴۷

او بيا مونږ ولېږه دغه (يونس) سلو زرو (خلقو) ته يا زيات له دې نه.

تفسير: يعني يواځې که د دوى عاقلان او بالغان شمېرل کېدى؛ نو د هغوى شمېر يو لک تنه وو، او که ټول واړه او لوى سره وشمېرل شي؛ نو د هغوى شمېر زيات وو، يا داسې ووايئ چې: له يو لک تنو څخه زيات وو، او دوو لکو ته نه رسېدل، د زرو کسور ورسره مه لګوئ، نو يو لک يې ووايئ، او که کسر ورسره لګوئ؛ نو د يوه لک څخه به څو زره د پاسه وي، والله أعلم.

فَاٰمَنُوْا فَمَتَّعْنٰهُمْ اِلٰى حِيْنٍ ۝۱۴۸

پس ايمان راوړ (هغوى پرې) پس نفع مو ورکړه دوى ته تر يوې نيټې پورې.

تفسير: يعني د ايمان او يقين په برکت يې د الله تعالى له عذابه نجات وموند، او په خپل مقدّر عمر پورې له دنيوي لذائذو او ژوندون څخه متمتع او مستفيد شول.

دغه قصه پخوا له دې نه د «يونس» او د «انبياء» په سورتونو کې هم لیکلې شوې ده، هلته دې ولوستلى شي.

فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُوْنَ ۝۱۴۹ اَمْ خَلَقْنَا الْمَلٰٓئِكَةَ اِنَاثًا وَّهُمْ شٰهِدُوْنَ ۝۱۵۰ اَلَآ اِنَّهُمْ مِّنْ اِفْكِهِمْ لَيَقُوْلُوْنَ ۝۱۵۱ وَلَدَ اللّٰهُ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ۝۱۵۲

پس وپوښته ته (اى محمده !) دغه (کفار) آيا رب ستا لره لونې دي؟ او دوى لره ځامن دي؟. او که مو پيدا کړي دي پرښتې ښځې (لونې د الله) حال دا چې دوى حاضر وو (په وخت د پيدا کولو د پرښتو کې). خبردار ! پوه شه !، چې بېشکه دوى له دروغو خپلو خامخا وايي. (داسې) چې ولد راوړى دى الله حال دا چې بېشکه دوى خامخا دروغجنان دي (په دې ويلو خپلو).

تفسير: يعني د انبياوو حال خو مو واورېد چې د نوح، ابراهيم، اسماعيل، موسى، هارون، الياس، لوط او يونس عليهم السلام د ګردو مشکلات د الله تعالى په امداد او اعانت سره حل شول، خورا ډېر لوى مقرّب انسانان هم د الله تعالى له امداد او معاونت څخه مستغني او بې پروا کېدى نشي، اوس وروسته لږ څه د پرښتو او د پيريانو حال واورئ، چې کفارو د دوى په نسبت څرنګه چټي عقائد له خپله ځانه جوړ کړي دي، لکه چې د عربو ځينو قبائلو به ويل چې: پرښتې د الله تعالى لونې دي، کله چې له دوى نه پوښتنه کېده چې ښه نو د دوى ميندې څوک دي؟ نو د لويو لويو پيريانو لونړه به يې ورښوولې په دې شانې چې (العياذ بالله) د الله تعالى تعلّقات به يې له پيريانو سره تړل.

الله تعالی فرمايي چې: اوس لږ شاني له دغو جاهلانو څخه پوښتنه وکړئ چې آيا داسې د لوی عظمت او قدرت والا الله تعالی (معاذ الله) د خپل ځان لپاره که د اولاد تجويز هم کوي؛ نو آيا د خپل ځان لپاره لوڼې غوره کوي؟ او تاسې ته هلكان دركوي !؟ يو خو دغه بې ادبي او ګستاخي شوه چې تاسې الله تعالی ته د اولاد نسبت کوئ، او بيا په اولاد کې هم ورته کمزوري او ښکته او ضعيفه اولاد، او پرښتو ته هم د اناثو (ښځو) نسبت کوئ، آيا کوم وخت چې مونږ پرښتې پيدا كولې؛ دوی ځمونږ په څنګ کې ولاړ وو؟.

أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ﴿١٥٣﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٥﴾

آيا غوره کړي دي دغه (الله) لوڼې پر ځامنو. څه وشوه پر تاسې (په دغه حکم د دروغو کې) دغه ځرنګه حکم کوئ تاسې. آيا پس پند نه اخلئ تاسې (چې الله پاک دی له ټولو عيوبو).

تفسير: يعني لږ ذره خو غور او دقت وکړئ، د عيب تړلو لپاره هم لياقت او علميت پکار دی، که مو داسې يوه غلطه عقيده له خپله ځانه جوړوله؛ نو ښايي چې دغسې بې اساسه او بې منطقه به مو نه جوړوله، دغه کوم عدل او انصاف دی چې د خپل ځان لپاره هلکان غوره او پسند کړئ؟ او پاک الله ته د لوڼو نسبت وکړئ؟.

أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُّبِينٌ ﴿١٥٦﴾ فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٧﴾

آيا شته تاسې ته کوم برهان سند ښکاره (چې الله اولاد لري). پس راوړئ تاسې هغه کتاب خپل که چېرې يئ تاسې صادقين رښتين (په خپل قول کې).

تفسير: يعني بالآخر دغسې مهمله او بې اساسه خبره مو له کوم ځای څخه راايستلې ده؟ له عقل او فهم او علمي اصولو سره خو د دغې خبرې هيڅ اړه او ارتباط نشته، نو آيا کوم نقلي سند د دغې عقيدې د اثبات لپاره لرئ؟ که داسې وي؛ نو بسم الله! راوړاندې يې کړئ !.

وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا ۚ وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٥٨﴾ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٥٩﴾

او ګرځوي دغه مشرکان په منځ د دغه (الله) او په منځ د پيريانو نسب قرابت (نسبت د خپلوی)، او خامخا په تحقيق پوهيږي پيريان چې بېشکه دوی خامخا حاضر کړی شوي دي (دوزخ ته). پاکي ده الله ته له هغو (خبرو) څخه چې وايي يې دوی (چې شريک او ولد ورته نيسي).

تفسير: يعني دغو حمقاوو د پيريانو سره (معاذ الله) د الله تعالی د ځوموالي (دامادی) تعلّقات قائم کړي دي، سبحان الله !، دوی ځرنګه خبرې کوي؟ که موقع وموميء؛ نو لږ شاني له دغو پيريانو څخه پوښتنه وکړئ چې د هغوی عقيده او افکار د خپلو ځانونو په نسبت ځرنګه دي؟ او خپل ځانونه ځرنګه ګڼي؟ دوی ته دغه خبره په ښه شان سره معلومه ده چې دوی هم لکه نورو مجرمينو نيولی کيږي، او د الله تعالی په مخ کې وړاندې کولی شي، ايا له ځوم او داماد سره همداسې معامله کوله شي؟ ځينې اسلافو له نسب څخه مقصد اخيستی دی چې دغو خلقو شياطين الجن د الله تعالی مقابل حريفان ګڼل، لکه چې مجوسيان د «يزدان» او «اهريمن» قائلان دي، يعني يوه ته د نېکی خدای او بل ته د بدی خدای وايي.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾

مګر هغه بندګان د الله چې پاک کړی شوي دي (منزّه دي له دغه نسبت او احضار د دوزخ).

تفسير: يعني له پيريانو يا انسانانو ځني د الله تعالى غوره او منتخب بندګان له نيولو او په عذابولو څخه آزاد دي، معلوم شو چې هلته د نسبونو او د ارتباطاتو او د تعلقاتو څه پوښتنه نشته، بلکه هلته يواځې د بندګۍ او اخلاص پوښتنه کيږي.

﴿فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ۝ مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ۝ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ۝﴾

پس بېشکه تاسو چې يئ او هغه چې عبادت يې کوئ تاسې. نه يئ تاسې (اى عابدانو او معبودانو په دغه بُت پرستۍ سره) فتنه اچوونکي (د هيچا). مګر د هغه چې ننوتونکي د دوزخ دي (د الله تعالى په علم کې).

تفسير: دېر خلق داسې ګڼي چې د پيريانو په لاس کې د بدئ او پرښتو په لاس کې د نېکۍ واک او اختيار شته، هر چا ته چې دوى وغواړي ښېګڼه وررسوي، او الله تعالى ته يې مقرب ګرځوي، او هر يوه ته چې دوى وغواړي؛ بدي او تکليف رسوي، يا يې ګمراه کوي، ښايي د دغو مفروضه وو اختياراتو په بناء يې دوى د الله تعالى اولاد يا خُسر ګرځولي وي، نو دلته يې د دغې خواب ورکړى دى، چې نه ستاسې او نه د دوى په لاس کې څه مستقل اختيار شته، تاسې او هغه شياطين چې تاسو يې عبادت کوئ که ګرد سره يو ځاى شئ؛ د دغې خبرې قوت او قدرت نه لرئ چې بې د الله تعالى له مشيته يو متنفس هم په جبر او اکراه سره ګمراه کړى شئ، ګمراه خو همغه څوک کيږي چې الله تعالى دى د ده د بد استعداد په بناء دوزخي ليکلى وي، او د خپلې بدکارۍ په سبب خپل ځان دوزخ ته رسوي، (بيا ووېل جبريل عليه السلام محمد صلى الله عليه وسلم ته):

﴿وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ۝﴾

او نشته له مونږ ځني هيڅوک مګر چې مقرر دى ورته يو مقام ځاى معلوم.

تفسير: الله تعالى دغه کلام د پرښتو له ژبې او د دوى له جانبه فرمايلى دى، لکه چې په دېرو ځايونو کې د انسانانو له جانبه دعاوې فرمايي، يعني د هرې لويې پرښتې لپاره يو حد مقرر دى، چې دا له هغه حده نشي وړاندې کېدى، دا يې ځکه وفرمايل چې کافران وايي چې: پرښتې د الله تعالى لوڼه دي، چې د پيريانو له ښځو څخه پيدا شوي دي، حال دا چې پيريانو ته د دوى حال په ښه شان سره معلوم دى، او پرښتې داسې وايي چې: مونږ د دغې خبرې له سره طاقت او توان نه لرو چې د الله تعالى له احکامو د يوې ذرې په اندازه هم تجاوز او تخلّف وکړى شو.

﴿وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ ۝﴾

او بېشکه مونږ خامخا مونږ صف تړونکي يو (په وخت د طاعت کې).

تفسير: يعني په خپلو حدودو کې هر څوک د الله تعالى عبادت او د ده د احکامو د منلو لپاره تيار ولاړ دي، او له سره هيڅ يو د دې خبرې طاقت او توان نه لري چې له هغه څخه د ويوه وېښته په اندازه هم وړاندې وروسته وښوييږي.

﴿وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ۝﴾

او بېشکه مونږ خامخا مونږ تسبيح ويونکي يو.

تفسير: يعني تر دې ځاى پورې د پرښتو کلام ختم شو، وروسته له دې نه د مکې معظمې د خلقو حال بيان فرمايي.

وَإِن كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِندَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾ لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾

او بېشکه چې وو (دغه کُفّار) خامخا ویل به یې داسې. چې که چېرې بېشکه وی له مونږ سره ذکر (کوم کتاب) له پخوانيو (کتابونو) څخه. نو خامخا وو به مونږ بندګان د الله مخلصان. (بیا چې ورته راغی دغه قرآن؛) پس کافران شول په دغه (کتاب)، پس ژر ده چې پوه به شي دوی (په عاقبت د دې کفر خپل).

تفسير: د عربستان خلقو څه مهال چې د انبياوو نومونه او قصې اورېدلې، او د دوی له علم څخه بې خبران وو؛ نو پخپلو منځ کې به يې سره داسې ويل: «که مونږ ته د دغو پخوانيو علوم حاصل وی، يا پر مونږ باندې هم کوم اسماني کتاب يا د پند او نصيحت خبرې نازلېدی؛ نو مونږ به پر هغو په ډېر ښه شان سره عمل کوه، او خپل حسن الأعمال به مو نورو ته هم ښوول، او په معرفت او عبادت کې به مو تر دغې اندازې پورې ترقي او پرمختګ کاوه، چې د الله تعالى په مخصوصو او منتخبو بندګانو کې به شاملېدو»، اوس چې د دوی په منځ کې نبي الله صلى الله عليه وسلم مبعوث شوی دی، دوی له خپلو هغو خبرو څخه اوښتي دي، او هغه خپل قول او اقرار يې هېر کړی دی، نو د دغه انحراف څخه کومه نتيجه او انجام چې دوی ته پېښېدونکی دی؛ دوی به يې عنقريب وګوري.

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾

او خامخا په تحقيق پخوا لا صادر شوی دی حکم ځمونږ لپاره د بندګانو ځمونږ مرسلينو. چې بېشکه دوی هم له دوی سره مدد کړی شوی دی. او بېشکه لښکرې ځمونږ خامخا همدوی بريالیي دي (په کفارو).

تفسير: يعني دغه خبره د الله تعالى په علم کې مقرره شوې ده، چې د منکرينو په مقابل کې پاک الله له خپلو انبياوو سره مدد او معاونت کوي، او بالآخر د الله تعالى لښکر غالب او بريالى کېږي، اګر که ضمنًا حالات په هر ډول او هر وضعيت سره واوړي او لوټونه وخوري؛ مګر فتحه، برى او کاميابي هرومرو د مخلصو بندګانو لپاره ده، او دغه نصرت هم د حُجّت او برهان په اعتبار او هم د ظاهري تسلّط او غلبې په معيار وي، مګر په دغه شرط چې دغه «جند» في الواقع «جند الله» وي.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿١٧٤﴾ وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾

پس مخ وګرځوه ته (ای محمده !) له دوی نه تر یوه وخته پورې. او ګوره ته دوی ته پس ژر ده چې وبه ويني دوی (عاقبت خپل).

تفسير: يعني اوس څو ورځې نور هم دوی ته څه مه وايئ !، او په صبر او استقامت سره د دوی حال ته وګورئ، دوی به هرومرو خپل انجام وګوري، لکه چې ويې هم ليد، کله چې ووېل منکرانو تمسخرًا چې کله به وي نزول د عذاب؟ نو نازل شو:

أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنذَرِينَ ﴿١٧٧﴾

آيا پس (په راتلو) د عذاب ځمونږ تلوار کوي دوی. پس کله چې نازل شي (عذاب) په میدان (غولي) د دوی؛ پس بد به وي سبا د وېروليو شويو.

تفسیر: ﴿فَسَوۡفَ يُبۡصِرُونَ﴾ (ژر دی چې وبه وینی عذاب) شاید د اوربدلو په اثر به دوی داسې ویلي وي چې: اوس نو ژر شه ! ځمونږ عاقبت خاتمه او انجام مونږ ته اوښیه !، نو د هغه ځواب یې داسې ورکړ چې: پر خپل ځان باندې د آفت د ژر غوښتلو دغه شورماشور چې تاسې نښلولی دی، کله چې وخت یې راشي؛ هغه به ډېر بد وخت وي، د الله تعالی عذاب داسې درځي لکه چې کوم دښمن سرې ته څوک په پټوني کې د شپې پټ ناست وي، او ګهیځ د وخته یو ځلې په میدان کې ځان ورښکاره کړي، او پر خپل غلیم په ډانګ پیلې (ښکاره) داړه واچوي، د الله تعالی د عذاب د نزول په وخت کې به د هغو خلقو حشر هم داسې کیږي چې دوی پخوا له دې نه ویرولي شوي دي، او له آخري خاتمې څخه په ښه ډول پوه او مطلع کړی شوي دي، لکه چې د مکې معظمې په فتح او په نورو ځایونو کې همداسې وشو، اوس بیا الله جلّ شأنه و أعظم برهانُه لپاره د تسلی د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم مکررًا مؤکّدًا داسې امر فرمایي:

وَتَوَلَّ عَنۡهُمۡ حَتَّىٰ حِينٖ ۝١٧٨ وَأَبۡصِرۡ فَسَوۡفَ يُبۡصِرُونَ ۝١٧٩

او مخ وګرځوه (ای محمده !) له دوی څخه تر یوې نېټې پورې. او ګوره (دوی ته) پس ژر ده چې وبه وینې دوی (احوال خپل).

تفسیر: ښایي چې ړومبنی وعده د دنیوي عذاب وه، او دغه به د اخروي عذاب وي، یعنې تاسې ورته ګورئ چې وروسته له دې نه دغه کفّار په آخرت کې څه څه عذابونه مومي.

سُبۡحَٰنَ رَبِّكَ رَبِّ ٱلۡعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ۝١٨٠ وَسَلَٰمٌ عَلَى ٱلۡمُرۡسَلِينَ ۝١٨١ وَٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝١٨٢

پاکي ده رب ستا لره (له هره عیبه او نقصانه) چې رب د عزّت (قوت غلبې دی، او پاک دی) له هر هغه څیزه چې (مشرکان یې ورته) نسبت کوي. او سلام دی پر (ټولو) مرسلینو استاځیو. او ټوله ثناء صفت خاص الله لره دی چې رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: د سورت په خاتمه کې یې د ګردو اصولي مضامینو خلاصه بیان کړه، یعنې د الله تعالی ذات له ټولو عیوبو او نقائصو څخه پاک او منزّه دی، په ګردو کمالیه وو صفاتو او محاسنو موصوف دی، او ګردې ښېګنې د ده په پاک ذات کې مجتمعې دي، پر ګردو انبیاوو او رسولانو د ده له طرفه سلام راځي، چې د دوی د عظمت او عصمت او سالمیت او منصوریت دلیل دی.

تمت سورة الصافات بفضل الله تعالی ومنّه

سُورَةُ صٓ

«د (صٓ) سورت مکي دی، (۸۸) آیته (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۸) او په نزول کې هم (۳۸) سورت دی، وروسته د «القمر» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

صٓۚ وَٱلۡقُرۡءَانِ ذِي ٱلذِّكۡرِ ۝١ بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فِي عِزَّةٖ وَشِقَاقٖ ۝٢

قسم دی په قرآن چې څښتن (خاوند) د پند، ذکر، بیان، شهرت، عظمت دی. بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي په کبر، سرکښی کې دي (له قبوله د حق)، او په مخالفت کې دي (له مسلمانی سره).

تفسیر: یعني دغه عظیم الشأن، عالي مرتبت قرآن چې په ډېرو عمده وو نصائحو سره ډک او په نهایت مؤثر طرز خلقو ته د هدایت او معرفت خبرې ښوونکی او پوهوونکی دی؛ په جګك غږ سره شهادت ورکوي: هغه خلق چې له قرآني صداقت او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له رسالت څخه منکر دي، د هغه سبب داسې نه دی چې د قرآن په تعلیم یا تفهیم کې څه نقص یا قصور شته، یا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د ده په تبلیغ او تبیین کې (معاذ الله) مقصّر دی، بلکه د دغه انکار او انحراف اصل سبب دا دی چې: دغه مخلوق دروغ پرې تړي، حماقت کوي، او د شقاق او نفاق د جذباتو په جال کې نښتي دي، که چېرې دوی لږ څه له دغه دلدل څخه ووځي؛ نو د حق او صداقت ډېر صاف او پاک سړك د دوی په نظر ورځي.

كَمۡ أَهۡلَكۡنَا مِن قَبۡلِهِم مِّن قَرۡنٖ فَنَادَواْ وَّلَاتَ حِينَ مَنَاصٖ ۝٣

(نه ګوري منکران چې) څومره ډېر هلاك کړي دي مونږ پخوا له دې څخه له اهل د زمانې، پس ناري به یې وهلې (عند نزول العذاب) حال دا چې نه به وو هغه وخت د خلاصېدلو.

تفسیر: یعني دوی ته دې معلوم وي چې د همدغه غرور او تکبّر په سبب او د انبیاء الله د مقابلې او مجادلې په علّت پخوا له دې نه ډېر اقوام او ملل سره تباه او برباد شوي دي، هغه خلق هم تر ډېرو مودو پورې د الله تعالی له انبیاوو سره جنګیدلي وو، بیا څه وخت چې پر هغوی هغه بد ساعت راغی، او د الله تعالی عذاب دوی له څلورو خواوو څخه چار چاپېر ونیول؛ نو سخت وویرېدل، او شورماشور او غلغله یې ونښلوله، مګر د خلاصي او نجات موقع تېره شوې وه، او وخت او فرصت نه وو پاتې.

«لات» د «لیس» په معنی ده، چې «ت» تأکیداً پرې زائده شوې ده، او له «حین» سره مختص دی، چې ترې اسم یا خبر عموماً محذوفیږي، «مناص» د واوي اجوف مصدر دی.

وَعَجِبُوٓاْ أَن جَآءَهُم مُّنذِرٞ مِّنۡهُمۡۖ وَقَالَ ٱلۡكَٰفِرُونَ هَٰذَا سَٰحِرٞ كَذَّابٌ ۝٤

او تعجب کوي (کفّار) له دې نه چې راغلی دی دوی ته (نبي) ویرونکی له دوی نه، او وایي دا کافران چې: دغه (ویروونکی نبي) ساحر کوډګر دی دروغجن.

تفسیر: یعني دوی وایي: که له اسمانه کومه پرښته راتلی، خو بیا هم یوه خبره وه، څومونږ له منځه یو سړی راپورته شوی، او څومونږ په ویرولو او ژړولو یې شروع کړې ده، او داسې وایي چې: زه د اسمان والا الله له جانبه راغلی یم، دغه یوه ډېره عجیبه خبره ده، اوس ماسوا له دې نه بل څه وویل شي: چې یوه کوډګر یوه د دروغو ننداره جوړه کړې ده، او د کوډو په زور دغه نندارې او کرشمې راښیي، او ورته معجزه وایي، او څو د افسانې خبرې یې هم راټولې کړې دي، او د هغو په نسبت داسې دعوی کوي چې دغه د الله تعالی رالیږلي شوي علوم دي، او زه یې رسول یم.

أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَٰهًا وَاحِدًا ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ۝ وَانْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَىٰ آلِهَتِكُمْ ۖ

آیا ده ګرځولې دي دغه معبودان الله یو؟ بېشکه دغه (ګرځول د ډېرو معبودانو یوه ته، چې تاسې نور معبودان پرېږدئ، او د یوه الله عبادت کوئ؛) خامخا یو شیز ډېر عجیب دی (چې مثل نه لري). او لاړل په تلوار سره مشران له دوی نه (له مجلسه چې سره ویونکي وو یو بل ته) چې ځئ (پاڅئ له دې ځایه)، او صبر وکړئ (او محکم اوسئ) پر (عبادت د) معبودانو خپلو.

تفسیر: یعني دغه بل هم درواخلئ! د دومره بېشماره معبودانو درباورنه دی بندوي، او یواځې یو الله یې پرېښی دی، له دې نه بله لویه د تعجّب خبره به څه وي چې د دغومره لوی جهان انتظام یواځې همدغه یو الله ته وسپارلی شي؟.

په روایاتو کې راغلي دي چې د ابو طالب په رنځورۍ کې ابوجهل او د قریشو څو نور غټان ابو طالب ته ورغلل، او هغه ته یې د رسول الله مبارک شکایت یوړ، چې دغه ستا وراره څمونږ معبودانو ته بدې ردې خبرې کوي، او مونږ ته په څو څو ډوله (قسمه) احمقان او ناپوهان وایي، تاسو ده ته نصیحت وکړئ!، کله چې ابو طالب دغه خبرې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وکړې؛ ده د هغه په ځواب کې وویل: «ای تره! زه تشه له دوی نه یوه کلمه غواړم چې وروسته له هغه به ګرد عرب د دوی مطیعان او عجمیان به د دوی خدمتګاران شي، او نور ادیان به ورته جزیه ورانددې کړي»، دوی خوشال شول او ورته ویې ویل: «چې هغه څه شی دي؟ تاسو خو همغه یوه کلمه ووایئ، مونږ ستاسې د لسو کلمو منلو لپاره تیار ولاړ یو»، رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک وفرمایل: «نه! هغه خو همدا یوه د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ده»، کله چې هغوی دغه خبره واورېدله؛ ډېر په قهر او غصه شول، او تاوکړې له هغه مجلسه پاڅېدل، او ویې ویل چې: مونږ دومره ډېر معبودان پرېږدو، او فقط ستا په خوله یواځې همدغه یو الله معبود ومنو!، ځئ چې ځو!، نه چې د ده په دغو تبلیغاتو سره د کوم ضعیف الاعتقاد سړي پښه څمونږ د دغې پخوانې آبائي او اجدادي طریقې څخه وښویېږي، او دی پخپل مقصد بریالی (کامیاب) شي، د ده د دغې بلیغې سعیې او کوښښ په مقابل کې مونږ ته هم لازم دي چې ډېر زیات صبر، استقلال او استقامت له خپله ځانه ورښکاره کړو».

إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ۝

بېشکه دغه شی (توحید) خامخا یو شی دی چې اراده یې کړې شوې ده (له مونږ څخه).

تفسیر: یعني محمد صلی الله علیه وسلم څمونږ د معبودانو په خلاف په جهاد لاس پورې کړی دی، ضرور په دغه کې د ده څه غرض شته، او هغه دا دی چې دی د یوه الله په نامه اخیستلو سره مونږ ګرد خپل ځان ته مطیع او محکوم وګرځوي، او خپل ځان ته حکومت او ریاست حاصل کړي، نو لازم دي چې مونږ دی پرې نږدو چې پخپل دغه مقصد کې بریالی او کامیاب شي، ځینې مفسرین د ﴿إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ﴾ مطلب داسې بیانوي: بېشکه دا همغه شی دی چې محمد صلی الله علیه وسلم د هغه ټینګه اراده کړې ده، او په هیڅ صورت له هغه څخه لاس اخیستونکی نه دی.

مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَٰذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ ﴿٧﴾

نه دی اورېدلی مونږ دغه (توحید، وحدانیت) په دین وروستني (عیسوي) کې، نه دی دغه (توحید) مګر له خپله ځانه جوړ کړی شوي دروغ دي.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «چې خپل د پلرونو او نیکونو دین ته یې پخواني دین ونه وایه، یعني پخوا مو داسي اورېده چې پخوانیو خلقو به هم داسي خبرې کولې، مګر ځمونږ پلرونو خو داسي نه دي کړي، او نه یې دي ویلي»، او ممکن دي چې له پخواني دين څخه عیسایي دین مراد وي، لکه چې د اکثرو اسلافو قول دی، یعني نصرانیان چې له أهل الکتاب څخه دي، د هغوی په نسبت هم مونږ داسي نه دي اورېدلي چې ګرد نور معبودان له منځه لرې کړي، اوتش یو الله یې پرېښی وي، آخر دوی خو هم درې معبودان مني، او دوی هم دغه رسول د رسول په حیثیت نه مني، او وایي: که د ده د دغو ویناوو کوم اصل په نورو کتابونو کې وی؛ مونږ به هم ضرور منلی وی، معلومېږي چې دغه خبرې ګردې له خپل ځان څخه جوړې کړی شوي دي، (العیاذ بالله).

أَأُنزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِن بَيْنِنَا

آیا نازل شوی دی پر دغه (محمد) دغه ذکر قرآن له منځ ځمونږ (غټانو).

تفسیر: یعني بالفرض دغه قرآن هم مونږ په نامنلي زړه د الله تعالی کلام منو، مګر څرنګه محمد صلی الله علیه وسلم په نبوّت سره منتخب شو؟ آیا په ټوله دنیا کې پر ته له محمد صلی الله علیه وسلم بل د دې کار لپاره لایق نه وو؟ او همدغه لوی کار فقط همدغه ته پاتې وو؟ او بل کوم مشر، غټ، ستر، مالداره، جایداد لرونکی او بااعتبار سړی په دنیا کې نه مونده کېده چې خپل دغه کلام او د نبوت مهم یې د ده په لاس کې ورکړی وی؟.

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِّن ذِكْرِي بَل لَّمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ ﴿٨﴾

بلکه دوی په شک کې دي له ذکره قرآنه پنده ځما، بلکه نه دی څکلی دوی عذاب ځما (که نه شک به یې ورک شوی وی).

تفسیر: دغه د الله تعالی له طرفه د دوی د دغې خبرې ځواب شو، یعني د دوی دغه خرافات او واهیات هیڅ اصل او حقیقت نه لري، خبره فقط هم دغومره ده چې اوس دوی ته ځمونږ د خبرو په نسبت څه شک او اندېښنه ورپیدا شوې ده، او دوی پر دغه خبره یقین او باور نه لري چې هغه خوفناك مستقبل چې دوی ته یې خبر او اطلاع ورکوله کېږي، هرومرو واقع کېدونکی هم دی، ځکه چې دوی تر اوسه پورې د الله تعالی د ویشتلو خوند نه دی څکلی، څه مهال چې دوی د الله تعالی د ویشتلو خوند او مزه وڅکي؛ نو دغه ګرد شکوك او شبهات به یې لرې کېږي.

أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ﴿٩﴾ أَمْ لَهُم مُّلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ﴿١٠﴾

آیا په نزد د دوی دي خزانې د رحمت د رب ستا چې ډېر غالب قوي ښه بښونکی دی؟. آیا دوی لره دی سلطنت د اسمانونو او ځمکې او د هغو ګردو شیانو چې په منځ د دغو کې دی؟ پس ودې خیژي (دوی اسمان ته) په اسباب (رسوونکیو) سره.

تفسیر: یعني د رحمت خزائن او د اسمانونو او د ځمکې ګرد حکومت د الله تعالی په لاس کې دی، الله ډېر زبردست او لوی بخشش والا دی، پر هر چا چې د هر انعام اراده وکړي؛ هیڅوك د هغه مانع نشي ګرځېدی، او نه پرې څه تنقید

او اعتراض کولی شي، که الله تعالی پخپل حکمت او علم سره کوم بشر ته د نبوّت او رسالت په منصب سره افتخار وبښي؛ نو تاسي د هغه په نسبت څه مداخله کولی شئ؟ آیا د رحمت د خزائنو او د اسمانونو او د ځمکې واکداره هم دا تاسي يئ؟ که يئ؛ نو خپل ګرد (ټول) وسائل، اسباب مو په کار واچوئ، او په اسمان پورې خپلې رسۍ وتړئ، او پر علویّاتو هم قبضه وکړئ !، او سم له خپلې مرضۍ سره د اسمانونو او ځمکو په تدبیر او انتظام کې که مو له لاسه پوره وي؛ ګوتې ووهئ !، او که دغه مو له واکه نه وي پوره؛ نو د اسمانونو او د ځمکې د حکومت او د رحمت د خزائنو د مالکیت دعوی بیخي غلطه ده.

جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِّنَ الْأَحْزَابِ ⑪

دوی خو یو لښکر ګوتې دی په دغه ځای کې چې ماتې ورکړی شوې، له هغو ډېرو لښکر څخه دي.

تفسیر: یعني هیڅ نشته !، د اسمانونو او د ځمکې له حکومت او د رحمت د خزائنو له مالکیت سره دغه خواران څه اړه او تعلّق لري؟ دوی خو د څو ماتو او هزیمت خوړلیو انسانانو یوه ډله او جمعیت دی، چې د پخوانیو سپېرو او تباه شوواقوامو په شان لا له اوسه تباه او برباد په نظر راځي، لکه چې دغه منظره د خلقو له نظره د «بدر» له غزوې څخه د مکې معظمې تر فتحې پورې تېره شوه، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعني پخواني اقوام تباه شول، که دوی هم پر خپل طغیان او عصیان کې همداسې مداومت وکړي؛ نو د هغوی په شان دوی هم تباه او فنا کیږي»، ګواکې د دغه آیت ربط یې له پخواني آیت سره وښود، والله أعلم.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ⑫

تکذیب کړی وو پخوا له دوی نه قوم د نوح او (قوم د) عاد او (قوم د) فرعون چې خاوند د میخونو وو.

تفسیر: یعني زور او قوت او لاو لښکر والا چې په دنیا کې یې د خپل سلطنت میخونه په ځمکه کې ټک وهلي وو، او ځیني وایي: هغه څوک چې سړی به یې په میخونو سره واژه، نو د دغه لامله د هغه نوم هم داسې: ﴿ذُو الْأَوْتَادِ﴾ میخ والا مشتهر شو، والله أعلم.

وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ لْـَٔيْكَةِ ۚ أُولَٰٓئِكَ الْأَحْزَابُ ⑬ إِن كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ⑭

او (قوم د) ثمود او قوم د لوط او اهل د ځنګله (چې شُعیب ورمبعوث شوی وو)، دغه کسان (همغه) لویې لویې ډلې وې. نه ده (هر یوه د دغو ډلو) مګر نسبت د دروغو یې کړی وو رسولانو د (الله) ته، پس ثابت شو عذاب ځما (دوی ته).

تفسیر: یعني دغو ټولو لویو زورورو او طاقتورو افواجو هم څه وخت چې د الله تعالی رسولان دروغجن وشمېرل؛ د الله تعالی له سزا او عذاب څخه یې نجات ونه موند، نو ستاسي حقیقت څه دی؟.

وَمَا يَنظُرُ هَٰٓؤُلَآءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَّا لَهَا مِن فَوَاقٍ ⑮

او نه کوي انتظار دغه کسان (کفار د مکې) مګر چغې یوې ته (د اسرافیل) چې نشته هغې ته هیڅ ډیل ببرته ګرځېدل.

تفسیر: یعني د صور (شپېلی) د غږ منتظر دي، چې پوره سزا خو دوی ته په هغه وخت کې ورکوله کیږي، او ممکن دي چې له «صیحه» څخه دلته فقط یوه چغه او انضجار مراد وي.

وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّل لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾

او وايي (کفار تمسخرًا) ای ربه څمونږ! ژر راکړه مونږ ته برخه عملنامه څمونږ پخوا له ورځې د حساب.

تفسیر: یعني هر کله چې دوی د قیامت خبرې اوري؛ نو په ټوکو او مسخرو سره وايي چې څمونږ د هغه وخت برخه اوس راکړه! تر څو مونږ همدا اوس خپله اعمالنامه وګورو او لاس په لاس له خپلې سزا څخه فراغت ومومو.

اِصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ ۖ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾

(فرمایي الله) صبر تحمّل کوه (ای محمده!) پر هغې خبرې چې وايي دوی (تاته)، او یاد کړه (قصه) د بنده څمونږ داود خاوند د قوّت (په عبادت کې)، چې بېشکه دی ډېر رجوع کوونکی وو (عبادت د الله ته).

تفسیر: شاه صاحب فرمایي: «په دغه ځای کې ده ته د داود علیه السلام قصه ور په یادوي، چې ده هم د «طالوت» د حکومت په عهد کې ډېر صبر کړی وو، څو بالآخر حکومت ده ته ورسېد، او «جالوت او نور» مخالفین ګرد (ټول) سره په جهاد کې پره او مغلوب شول، چې همدغه وضعیت او نقشه څمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وروپېښه شوه.

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾

بېشکه چې مونږ تابع مسخّر کړي مو وو غرونه له دغه (داود) سره چې تسبیح به یې ورسره ویلې په آخره او په اوله برخه د ورځې کې.

تفسیر: یعني سبا او بېګا کله چې داود علیه السلام په تسبیح کې مشغولېده؛ نو غرونو به هم له ده سره تسبیح ویل، د ده په متعلق څه مضمون د «سبأ» په سورت کې تېر شوی دی، هلته دې ولوست شي !.

وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً ۖ كُلٌّ لَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٩﴾

او (بل تابع او مسخر کړي وو مونږ) مرغان حال دا چې ټول کړی شوي به وو (صفونه صفونه) هر یو (له دوی) به ده ته رجوع کوونکی وو (په طاعت سره).

تفسیر: یا به ګرد (ټول) له ده سره یو ځای کېدل او د الله تعالی په طرف به یې رجوع کوله کما قال بعض المفسّرین.

وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ

او قوي محکم کړی وو مونږ ملک سلطنت د دغه (داود).

تفسیر: یعني پر دنیا باندې د ده د سلطنت رعب او دأب مو کېنبودی وو، او پخپل نصرت او اعانت سره مو ورته د مختلفو اقسامو کثیر التعداد افواج ورکړي وو، او د ده قدرت او اقتدار مو په ښه شان سره ټینګ کړی وو.

وَاٰتَيْنٰهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ ﴿٢٠﴾

او ور مو کړه ده ته حکمت (نبوّت تدبیر د ټولو امورو) او فصل الخطاب (د حق او باطل بیان شافي په هر مقصد کې).

تفسیر: یعني لوی مدبّر او پوه وو، د هرې خبرې فیصله به یې په ډېر ښه صورت سره کوله، د وینا په وخت کې به یې ډېر فیصله کوونکی تقریر او وینا کوله، په هر حال الله تعالی ده ته نبوّت، ښه تدبیر، د فیصلې قوّت، او راز راز علمي او عملي کمالات ورعطاء فرمایلي وو، لیکن د ابتلاء او امتحان څخه ده هم نجات ونه موند، چې د هغه قصه اوس بیان فرمایي:

وَهَلْ اَتٰىكَ نَبَؤُا الْخَصْمِ ۘ اِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾ اِذْ دَخَلُوْا عَلٰى دَاوٗدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ

او آیا راغلی دی تاته (ای محمده !) خبر د جګړه کوونکیو کله چې راوختل په دیوال عبادتخانې ته. کله چې ننوتل پر داود باندې (او ده ولیدل) پس وویرېد (داود) له دوی نه (چې دوی ولې راوختل له دیواله؟ او ولې راننوتل بې له اجازې نه؟).

تفسیر: داود علیه السلام درې ورځې یې سره داسې تقسیم فرمایلې وې، چې یوه ورځ د عمومي دربار او فصل الخصوماتو لپاره وه، یوه ورځ له خپل اهل او عیال سره اوسېدل، یوه ورځ به خالص د الله تعالی د عبادت لپاره وه چې په دغه ورځ کې بېخي په خلوت کې کېناستل، او پیره دارانو ته به یې امر ور کاوه چې هیڅا ته اجازه مه ورکوئ چې ماته راشي.

یوه ورځې چې داود علیه السلام په عبادت کې مشغول وو، یو ناڅاپه څو سړي له دېواله راختلي ده ته مخامخ ودرېدل، داود علیه السلام سره له خپله هغه فوق العاده قوت او شوکت د دغه خلاف التوقّع حرکت څخه وویرېد او متحیر شو، الغرض یو ناڅاپه یې د دغې عجیبې او مهیبې واقعې له لیدلو څخه یې افکار او خیالات مشوش او متفرق شول، او په خپل عبادت کې په همغه خشوع او خضوع چې پخوا مشغول وو؛ ښه مشغولېدی.

قَالُوْا لَا تَخَفْ ۚ خَصْمٰنِ بَغٰى بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَآ اِلٰى سَوَآءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾

وویل دوی: مه ویرېږه (مونږ دوه ډلې) جګړه کوونکي یو چې ظلم کړی دی ځینو څمونږ پر ځینو نورو، پس حکم وکړه په منځ څمونږ کې په حق سره، او لرې مه غورځوه (ظلم مه کوه پر مونږ باندې)، او برابر کړه مونږ سمې لارې (د انصاف ته).

تفسیر: دغو راتلونکیو ورته وویل چې: تاسې مه ویرېږئ ! او له مونږ څخه یې پخپل زړه کې څه فکر او اندېښنې ته لارې مه ورکوئ ! مونږ دواړه ډلې د خپلې یوې جګړې د فیصله کولو لپاره ستاسې په خدمت کې در حاضر شوي یو، او غواړو چې تاسې د هغې په نسبت یوه منصفانه فیصله وفرمایئ !، کومه بې لارې یا د ټال ورکولو خبره دې ښایي په کې نه وي، ځکه چې مونږ د عدل او د انصاف د سمې لارې د معلومولو لپاره راغلي یو، ښایي د دوی د دغې خبرې له عنوانه داود علیه السلام به لا مبهوت او متعجب شوی وي.

اِنَّ هٰذَآ اَخِيْ ۗ لَهٗ تِسْعٌ وَّتِسْعُوْنَ نَعْجَةً وَّلِيَ نَعْجَةٌ وَّاحِدَةٌ ۗ فَقَالَ اَكْفِلْنِيْهَا وَعَزَّنِيْ فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾

بېشكه چې دا (سړی) وروږ څما دی، ده لره نهه نوي مېږې دي، او ما لره يوه مېږه ده، پس وايي دې ماته: كفيل وګرځوه ما د دې (يوې مېږې، او ماته يې راكړه)، او غلبه يې كړې ده پر ما په خطاب خبرو كې هم.

تفسير: يعني ځمونږ جګړه دغه ده چې: څما د دغه وروږ سره (٩٩) نهه نوي مېږې دي، او له ما سره يواځې يوه مېږه ده، خو دی غواړي چې همغه يوه مېږه هم له ما څنې په هر ډول سره چې وشي واخلي، او خپل سل مېږې پرې پوره كړي، او بل مشكل دغه دی چې دغه وروږ مې همغسې چې په مال او دولت كې له مانه موږ او لوړ دی، په ژبه او خبرو كې هم له ما څخه لوړ او غوړ دی، هر كله چې دی خبرې كوي ما مغلوب او پر كوي، او ګرد اوريدونكي د ده په لوري ګرځي او خبرې كوي، لنډه يې دا چې څما د حق د اخيستلو لپاره په جبر او تيري سره خبرې كوي.

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِۦ

وويل (داود) خامخا په تحقيق چې ظلم كړی دی ده پر تا په غوښتلو د مېږې (ګډې) ستا (چې يو ځای يې كړي) له مېږو (ګډو) خپلو سره.

تفسير: داود عليه السلام به د شريعت په قاعده ثبوت او نور شيان طلب كړي وي، او په آخر كې يې داسې وفرمايل چې: «بېشكه كه ستا دغه وروږ همداسې كوي؛ خو دغه د ده تيری او ناانصافي ده، او غواړي چې په دغې وسيلې د خپل غريب او خوار وروږ مال وخوري»، مطلب دا چې مونږ يې نه پرېږدو چې داسې وكړي.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْخُلَطَآءِ لَيَبْغِى بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ

او بېشكه چې ډېر له خلطاوو شريكانو خامخا ظلم كوي څينې د دوی پر څينو نورو مګر ظلم (تيری) نه كوي هغه كسان چې ايمان يې راوړی دی، او كړي يې دي ښه (عملونه)، او ډېر زيات لږ دي (داسې كسان په منځ) د دغو شركاوو كې.

تفسير: يعني دغه د شريكانو عادت دی چې يو پر بل باندې ظلم او تيری كوي، قوي حصه دار غواړي چې ضعيف وخوري، او له منځه يې لرې كړي، يواځې د الله تعالی ايمانداره او نېك بندګان له دې نه مستثنی دي چې د هغوی شمېر په دنيا كې ډېر لږ دی.

وَظَنَّ دَاوُۥدُ أَنَّمَا فَتَنَّٰهُ فَٱسْتَغْفَرَ رَبَّهُۥ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ۩ فَغَفَرْنَا لَهُۥ ذَٰلِكَ

او متيقن يوه شو دواد په دې چې بېشكه همدا خبره ده چې وازمويه مونږ دی؛ نو ښننه يې وغوښته له رب خپل او پرمخې پرېوت په دغه حال كې چې ركوع سجده كوونكی وو (الله ته) او بېرته راجع شو (الله ته په توبه سره). پس ومو ښنله مونږ ده ته هغه (خطا د ده).

تفسير: د دغې قصې په اثر داود عليه السلام متنبه شو، چې دغه څما په حق كې يوه فتنه او امتحان وو، په مجرد د دې چې دغه خيال ور پيدا شو، له خپلې دغې خطا څخه يې معافي وغوښتله، او په ډېر عجز او نياز يې سر په سجده كېښود، آخر الله تعالی د هغه خطا ورمعافه كړه، د داود عليه السلام هغه خطا كومه وه؟ چې د هغې په نسبت په دغو آيتونو كې اشاره ده، دهغه په نسبت مفسرينو ډېرې اوږدې قصې ليكلې دي، مګر حافظ عماد الدين ابن كثير (رحمه الله تعالی) د هغوی په نسبت ليكي: «وقد ذكر المفسرون ههنا قصة أكثرها مأخوذ من الإسرائيليات، ولم يثبت فيها عن المعصوم حديث يجب اتباعه»، «دلته مفسرينو يوه قصه ذكر كړې ده، چې زياته برخه يې اسرائيليات دي، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه په كې داسې حديث صحيح نه دی راغلی، چې د هغې پيروي واجب وګرځي».

وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿۲۵﴾

او بېشکه ده ته په نزد څمونږ کې خامخا مرتبه ده، او ښه ځای د ورتلو دی.

تفسیر: یعني لکه د پخوا په شان څمونږ د دربار له مقربانو څخه دی، او په دغې غلطی سره د ده په تقرّب او په مرتبه کې څه فرق او توپیر نه دی راغلی.

يٰدَاوٗدُ اِنَّا جَعَلْنٰكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ يَضِلُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌۢ

ای داوده ! بېشکه مونږ ګرځولی مو یې ته خلیفه په ځمکه کې (چې لوی سلطنت مو درکړی دی)، پس حکم وکړه په منځ د خلقو کې په حق سره او متابعت مه کوه د هوا (د نفس په احکامو کې)، پس ګمراه به کړي (دغه هوا) تا له لارې د الله، بېشکه هغه کسان چې ګمراه کیږي له لارې د الله شته دوی ته عذاب سخت.

تفسیر: ای داوده ! الله تعالی په ځمکه کې ته خلیفه ګرځولی یې، لهذا د هغه پر احکامو عمل او ټګ وکړه !، او د معاملاتو فیصله سم د عدل او انصاف او د الله تعالی له شریعت سره موافق وکړه !، څو په هیڅ یوه معامله کې هم د یوې ذرې د نفساني خواهش ادنی شائبه هم پیدا نشي، ځکه چې دغه شی انسان د الله تعالی له لارې څخه بې لارې کوي، او څه وخت چې انسان د الله تعالی له لارې څخه بې لارې شو؛ نو بیا دی د ښې ورځې خاوند کېدی نشي.

بِمَا نَسُوْا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿۲۶﴾

په سبب د هېرولو د دوی ورځې د حساب لره.

تفسیر: یعني د الله تعالی د احکامو د هېرولو په سبب به د قیامت په ورځ کې پر دوی باندې سخت عذاب نازلیږي.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ؕ ذٰلِكَ ظَنُّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنَ النَّارِ ﴿۲۷﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ دغه اسمان او ځمکه او هغه ګرد مخلوقات چې د دغو دواړو په منځ کې دي په باطله سره، دغه (پیدا کول د دغو په باطلو سره) ګمان د هغو کسانو دی چې کافران شوي دي، پس عذاب هلاک خرابي ده لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي له اوره (چې سوځي به په کې).

تفسیر: یعني داسې دې نه ګڼي چې فقط همدغه دنیوي ژوندون دی، چې هغه به په خوړلو، څښلو او چړچو سره په پای رسوو، او وروسته له هغه حساب، کتاب، ثواب، عقاب هیڅ نشته، دغسې خیالات همغه کسان لري چې وروسته له مرګه پر بل ژوندون اعتقاد نه لري، او ترې انکار کوي، نو د دغسې منکرانو لپاره د دوزخ اور تیار دی.

اَمْ نَجْعَلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَالْمُفْسِدِيْنَ فِى الْاَرْضِ ۫ اَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِيْنَ كَالْفُجَّارِ ﴿۲۸﴾

آیا وبه ګرځوو مونږ هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) په شان د فساد کوونکو په ځمکه کې؟ (بلکه نه یې ګرځوو)، آیا وبه ګرځوو مونږ پرهېزګاران په شان د بدکارانو؟ (بلکه نه یې ګرځوو).

تفسير: يعني ځمونږ د عدل او حکمت اقتضاء داسې نه ده چې نېك ايماندار بندګان له شريرانو او مفسدانو سره برابر او يو شان کړو، يا له ويريدونکيو سره هم هغسې معامله وکړو لکه چې له غاړه غړوونکيو او بېخوفه شريرانو سره يې کوو، نو ضروري شوه چې يو وخت د حساب او کتاب، ثواب او عقاب لپاره وټاکلی شي، ليکن مونږ په دنيا کې ګورو چې خورا ډېر نېك او ايماندار سړي په راز راز مصائبو، آفاتو او بليّاتو کې اخته او مبتلا وي، او ډېر شريران، بدکاران او بېحيا سړي مزې، چړچې، عيش عشرت کوي، نو لا محاله د دې خبرې تسليم لازمېږي، چې وروسته له مرګه يو بل حقيقي ژوندون شته، چې په هغه کې سم د صادق مخبر له وينا سره د دغې خبرې فيصله سم د حکمت او مصلحت د اقتضاء سره کيږي، او هلته به د هر صالح او طالح، نېك او بد د اعمالو په نسبت لازمه جزاء سزا صادرېږي، نو بيا ﴿يَوۡمِ ٱلۡحِسَابِ﴾ له اخبار څخه انکار څرنګه صحيح کېدی شي؟.

كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ مُبَٰرَكٞ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿٢٩﴾

(دغه قرآن) يو کتاب دی چې نازل کړی مو دی هغه تاته (ای محمده !) برکتناك دی، لپاره د دې چې فکر وکړي (کفّار) په آيتونو د ده او لپاره د دې چې پند واخلي پرې خاوندان د صافو عقلونو.

تفسير: يعني کله چې د نېك او بد انجام سره يو شان نشي کېدی؛ نو ضروري وو چې کوم هدايت کوونکی کتاب د رب الأرباب له خوا نازل شي، څو خلق په ښې او معقولې او مقبولې طريقې سره د دوی له انجام څخه مطلع او خبردار کړي، لکه چې په دغه وخت کې دغـه کتاب نـازل شو، چې ورته قرآن المبين وايي چې د هغه په الفاظو حروفو، نقوشو، معانيو، مضامينو او نورو هر هر څيزونو کې خير او برکت دی، او په دغه غرض نازل کړی شوی دی، څو خلق د ده پر آيتونو غور او دقّت وکړي، عقلمندان د ده له نصائحو څخه متمتع او منتفع شي، لکه چې د دې آيت نه پخواني آيت ته وګوري چې په څه صاف فطري او معقولې طريقې سره يې د «معاد» مسئله حل کړېده، چې ډېر لږ عقل لرونکی سړی هم که پرې غور او فکر وچلوي؛ نو پرې صحيحې نتيجې رسيږي.

وَوَهَبۡنَا لِدَاوُۥدَ سُلَيۡمَٰنَۚ نِعۡمَ ٱلۡعَبۡدُ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴿٣٠﴾

او ومو باښه داود ته سليمان چې ښه بنده وو، بېشکه چې دی ډېر رجوع کوونکی دی (الله ته).

تفسير: يعني سُليمان عليه السلام مو ورته وباښه، چې د ده ځوی او د ده په شان نبيّ الله او باچا وو.

إِذۡ عُرِضَ عَلَيۡهِ بِٱلۡعَشِيِّ ٱلصَّٰفِنَٰتُ ٱلۡجِيَادُ ﴿٣١﴾ فَقَالَ إِنِّيٓ أَحۡبَبۡتُ حُبَّ ٱلۡخَيۡرِ عَن ذِكۡرِ رَبِّي حَتَّىٰ تَوَارَتۡ بِٱلۡحِجَابِ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَيَّۖ فَطَفِقَ مَسۡحَۢا بِٱلسُّوقِ وَٱلۡأَعۡنَاقِ ﴿٣٣﴾

کله چې وړاندې کړی شو په ده باندې په آخر د ورځې کې هغه ګړندي خاصه اسونه په دريو پښو ولاړ او د يوې سوی نوکه يې په ځمکه لګولې. نو وويل (سُليمان) بېشکه زه چې يم غوره مې کړه مينه د اسونو په ذکر د رب خپل تر هغه پورې چې پټ شو (لمر) په پرده کې. (بيا وويل سليمان): بېرته راولئ دغه آسونه ماته (نو ورته راېي وستل) پس شروع وکړه (سُليمان) په وهلو د دې (اسونو) په پنډيو او غاړو(يعني پښې او غاړې يې ترې پرې کړې).

تفسير: کله چې سُليمان عليه السلام د اسونو په معائنه او کتلو کې مشغول پاتې شو، نو د هغه وخت په لمانځه يا وظيفه کې ذهول پېښ شو، او نسيان د انبياوو په حق کې محال نه دی، نو ويې فرمايل چې: وګورئ ! د دنيوي مال محبت چې

د دې خبرې سبب شو چې زه د الله تعالى له ياده غافل شوم، تر دې چې د لمر تر پرېوتو پورې هم خپله وظيفه مې ادا نه کړه، سلمنا چې د دغه مال په محبت کې هم د عبادت يوه ډډه وه، او په هغه کې هم بالمآل د ذوالجلال ياد وو، مګر له خواصو او مقربينو سره دغه فکر او اندېښنې هم لګېدلي دي، چې د هر عبادت هر وخت چې مقرّر دى ښايي په هغه وخت کې له سره څه تخلّف واقع نشي، او که احياناً په کې څه توپير واقع شي؛ نو د هغه د غم او اندېښنې څخه سخت متأثر او نـاآرامه کيږي، اګر که د معذوريت له جهته هم وي.

کله چې هغه اسونه بېرته راوستل شول؛ نو د الله تعالى د محبت له غلبې او د غيرت له شدته يې په توره سره د هغوى غاړې پرې او پنډۍ غوڅې کړې.

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَٰنَ وَأَلْقَيْنَا عَلَىٰ كُرْسِيِّهِۦ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ۳۴

او خامخا په تحقيق ازمويلى دى مونږ سُليمان او غورځولى مو وو پر تخت د ده يو جسد (بې روحه) بيا رجوع وکړه ده (الله ته).

تفسير: په صحيح حديث کې راغلي چې سُليمان عليه السلام قسم ياد کړ چې: «زه نن شپه د خپلو ګردو ښځو کره ځم، چې شمېر يې اويا، يا نوي، يا سلو ته نژدې ښځې وې، او ځما هره يوه ښځه به يو يو هلك وځېږوي، چې دغه ټول به د الله تعالى په لاره کې جهاد وکړي»، پرښتې دغه خبره ورالقا کړه چې «ان شاء الله» وواييځ !، سره له دې چې «ان شاء الله» يې په زړه کې وو، مګر په ژبه يې «ان شاء الله» ونه فرمايل، د الله تعالى کارونو ته ګورئ چې له هغه مباشرت څخه د ده د دومره ښځو کره يو وړوکى هم پيدا نشو، يواځې له يوې ښځې څخه يو ناقص مولود موجود شو»، ځينې مفسرين وايي چې: دايه همغه ناقص مولود د ده پر تخت وغورځوه، او ورته يې وويل: «درواخله دا ده ستا د قسم نتيجه !»، همغه يې دلته په «جسد» (جثه) سره تعبير کړى دى، د دغه وضعيت له ليدلو څخه سُليمان عليه السلام سره له افسوسه او ندامته د الله تعالى په طرف رجوع وکړه، او د «ان شاء الله» په نه ويلو يې استغفار وکړ، «هو ! مقرّبينو ته زيات ربړونه (تکليفونه) او زحمتونه پيښيږي»، په حديث کې راغلي دي: «که ان شاء الله يې ويلي وى؛ نو بېشکه الله تعالى به همغسې کړې وى چې د ده ارزو او تمنّا وه».

قَالَ رَبِّ ٱغْفِرْ لِى وَهَبْ لِى مُلْكًا لَّا يَنۢبَغِى لِأَحَدٍ مِّنۢ بَعْدِىٓ ۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْوَهَّابُ ۳۵

وويل (سُليمان): اى ربه ځما ! مغفرت ښښنه وکړه ماته، او راکړه ماته داسې ملك لوى سلطنت چې نه ښاييږي (او نه وي) بل هيچا لره وروسته له ما څخه، بېشکه همدا ته (اى ځما ربه !) ته ډېر ښونکى ورکوونکى يې.

تفسير: يعنې داسې عظيم الشأن سلطنت عنايت وفرمايه، چې ماسوا له ما ځنې د بل هيچا په برخه نه وي، او نه بل څوك د هغه اهل ثابت شي، ښايي د سُليمان عليه السلام دعا پدې خاطر وي چې د الله د دين په نشر کې زيات کوښښ وکړي، او د سلطنت په واسطه د الله دين په ځمکه کې پلى کړي.

فَسَخَّرْنَا لَهُ ٱلرِّيحَ تَجْرِى بِأَمْرِهِۦ رُخَآءً حَيْثُ أَصَابَ ۳۶ وَٱلشَّيَٰطِينَ كُلَّ بَنَّآءٍ وَغَوَّاصٍ ۳۷

پس مسخر تابع کړ مونږ دغه (سُليمان) ته باد چې چلېده په امر حکم د ده سره نرم نرم هر چېرته چې اراده به وشوه د ده. او (مسخر کړل مونږ ده ته پيريان) شيطانان هر بناء کوونکي (د عمارتونو) او غوټه وهونکي (په لويو بحارو کې لپاره د ايستلو د جواهرو).

تفسیر: یعني پیریانو د سُلیمان علیه السلام په حکم ډېر لوی لوی عمارتونه جوړول، او مرغلرې او نور قیمتداره شیان به یې له بحارو او سیندونو څخه په غوټه وهلو سره ایستل، د هوا او د پیریانو د تسخیر او تابع ګرځولو په نسبت پخوا له دې نه د «سبأ» په سورت او په نورو ځایونو کې لازمه تفصیلات لیکلي شوي دي.

وَّاٰخَرِیْنَ مُقَرَّنِیْنَ فِی الْاَصْفَادِ ﴿۳۸﴾

او (تابع مو کړل سلیمان ته) نور (سرکښ شیطانان) تړلي شوي په ځنځیرونو کې.

تفسیر: یعني ډېر نور پیریان وو چې هغوی د سرکشۍ او تمرّد لامله په بندي خانه کې غورځولي شوي وو. (داسې ومو فرمایل سلیمان ته):

هٰذَا عَطَآؤُنَا فَامْنُنْ اَوْ اَمْسِكْ بِغَیْرِ حِسَابٍ ﴿۳۹﴾

دغه (سلطنت او تسخیر) عطا بخشش څمونږ دی، پس احسان کوه (له هر چا سره) یا یې وساته (له خپل ځان سره) بې حسابه.

تفسیر: یعني که چاته عطاء او بخښنه ورکړې یا ورنه کړې؛ مختار یې، دومره بېحساب یې ورکړ، او بیا د حساب او کتاب قید یې هم ترې لرې کړ، شاه صاحب لیکي: «دغه بله مهرباني ده چې دغومره دولت او دنیا یې ورکړه، او مختار یې وګرځوه، حساب او کتاب یې هم ورمعاف کړ، مګر ده به پخپله د خپل لاس له ګټې څخه ډوډۍ خوړه، چې ټوکرۍ به یې جوړولې».

وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا لَزُلْفٰی وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿۴۰﴾

او بېشکه چې ده ته په نزد څمونږ خامخا قرب دی (په دنیا کې) او ښه ځای د ورتلو دی (په عُقبی کې).

تفسیر: یعني سره له سلطنته هغه مرتبه چې څمونږ په نزد سُلیمان علیه السلام ته حاصله ده، او په اعلی فردوس کې له اعلی څخه اعلی ځای چې د ده لپاره تیار دی؛ هغه خو علیحده او جلا دی.

وَاذْكُرْ عَبْدَنَآ اَیُّوْبَ ۘ اِذْ نَادٰی رَبَّهٗٓ اَنِّیْ مَسَّنِیَ الشَّیْطٰنُ بِنُصْبٍ وَّعَذَابٍ ﴿۴۱﴾

او یاده کړه (ای محمده !) بنده څمونږ أیوب، کله چې غږ یې وکړ رب خپل ته چې: بېشکه زه چې یم مس کړی یم شیطان په ایذاء او تکلیف سره.

تفسیر: د عظیم الشأن قرآن له تتبّع څخه ظاهرېږي، چې په هغو امورو کې چې په کوم پلو کې شر یا ایذاء وي، یا کوم صحیح مقصد فوتېږي؛ د هغه نسبت د شیطان په طرف کېږي، لکه چې د موسی علیه السلام قصه کې راغلي دي ﴿وَمَآ اَنْسٰنِیْهُ اِلَّا الشَّیْطٰنُ اَنْ اَذْكُرَهٗ﴾ (۱۵ جزء د الکهف سورت (۹) رکوع (۶۳) آیت، څمونږ د دغه مبارک تفسیر) څکه چې علی الأکثر د دغه قسم شیانو قریب سبب یا بعید سبب په یوه نه یوه درجه کې شیطان وي، د همدغې قاعدې په موجب ایّوب علیه السلام د خپلې رنځورۍ یا د تکلیف او رېړ نسبت د شیطان په طرف وکړ، ګواکې تواضعًا یا تأدّبًا یې دغه ښکاره کړه چې ضرور له ما څنې څه تساهل یا کومه غلطي څما له درجې سره سمه صادره شوې ده، چې د هغې په نتیجه کې دغه آزار راورسېد، یا د مرض په حالت او شدّت کې به شیطان د وساوسو د غورځولو کوښښ کړی وي، او ده به د هغه په مدافعت کې تکلیف او تعب احساس کړی وي، نو هغه یې په «نصب» او «عذاب» سره تعبیر فرمایلی دی، والله أعلم.

تنبیه: د ایوب علیه السلام قصه د «انبیاء» په سورت کې تېره شوې ده، هلته دې وکتله شي !.

نو د الله تعالی جلّ وعلا شأنه وعظُم برهانه له جانبه جبریل علیه السلام ایّوب علیه السلام ته داسې وویل:

ارْكُضْ بِرِجْلِكَ ۖ هَٰذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٤٣﴾

ووهه (ځمکه) په پښه خپله (نو ویې وهله او اوبه راووتې)، دغه دی ځای د غسل یخ او اوبه د څښلو (نو غسل یې وکړ، اوبه یې وڅښلې جوړ شو). او ومو ښبل دغه (ایّوب) ته اهل د ده او په مثل د دوی له هغوی سره له جهته د مهربانۍ له خپله طرفه، او لپاره د ذکر پند اخیستلو خاوندانو د صافو عقلونو ته.

تفسیر: کله چې الله تعالی داسې اراده وفرمایله چې ایوب علیه السّلام روغ او جوړ وګرځوي؛ نو پرې حکم یې وکړ چې خپله پښه پر ځمکه ووهـه، همدا چې ده خپله پښه پر ځمکه ووهله، د الله تعالی په کامله قدرت له هغه ځایه د یخو اوبو چینه وخوټېده، چې ده په هغه کې غسل وکړ، او له هغو اوبو څخه یې وڅښلې، او همدغه د ده د شفاء سبب شو، او د ده د هغې کورنۍ خلقو په مقابل کې چې مړه شوي وو؛ پخپلې مهربانۍ او فضل سره دوچنده خیلخانه ورعطاء کړه، څو عقلمن خلق د دغو واقعاتو له لیدلو څخه په دې ښه وپوهیږي، هغه بنده چې په مصائبو کې مبتلا کیږي؛ ښايي صبر وکړي، او الله ته رجوع وکړي، څو یې د ده حفاظت، کفایت، کفالت، او اعانت په ښه شان سره وفرمايي، (ومو فرمایه ایّوب ته داسې):

وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِب بِّهِ وَلَا تَحْنَثْ ۗ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا ۚ نِّعْمَ الْعَبْدُ ۖ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

او ونیسه په لاس خپل جارو (د کنګکو ـ ډکو) پس ووهـه په هغه جارو (د کنګکو ـ ډکو) سره (ښځه خپله)، او مه حانثوه ځان خپل (په ترک د وهلو کې)، بېشکه مونږ ومونده دغه (ایّوب) صبرناک (په سختیو) ښه بنده وو دی، بېشکه چې دی ډېر رجوع کوونکی وو الله ته.

تفسیر: ایّوب علیه السلام د رنځورۍ په حالت کې پر کومې خبرې خفه شوی وو، او قسم یې یاد وو؛ کله چې زه روغ شوم نو پر خپله ښځه به سل ګزارونه وکړم، حال دا چې دغه بي بي د ابتلاء په حالت کې د ده صادقه خدمتګاره او صمیمه خادمه وه، اوچندان داسې کوم قصور او خطا یې هم نه درلوده، چې د وهلو وړ وی، نو الله تعالی د ده د قسم د رښتیا کولو یوه طریقه وروښوده، چې فقط همده ته مخصوصه ده، او که نن څوك داسې قسم يادوي؛ نو د هغه د پوره کولو لپاره به دغومره یوه خبره کافي نه وي.

وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ ﴿٤٥﴾

او یاد کړه (ای محمده !) بندګان ځما ابراهیم او اسحاق او یعقوب خاوندان د قوت او بصیرت وو (کوونکي د صالحو اعمالو لیدونکي د آیات الله).

تفسیر: یعني په دین کې د قوت او بصیرت خاوندان وو، چې د الله تعالی طاعت او بندګي یې په پوره توګه سره کوله، او الله تعالی ورته په دین کې پوهـه ورکړې وه.

إِنَّا أَخْلَصْنَاهُم بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿٤٦﴾

بېشکه مونږ خالص کړي دي دوی په خالص خوی سره په ذکر یادولو د کور (د آخرت).

تفسیر: د انبیاوو امتیاز دا دی چې د دوی په شان بل هیڅوک د الله تعالی او د آخرت یادوونکي نشته، او د همدغه خصوصیت لامله دوی د الله تعالی په دربار کې له ګردو څخه زیات ممتاز مراتب او مدارج حاصلوي.

وَإِنَّهُمْ عِندَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٧﴾ وَاذْكُرْ إِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ ۖ وَكُلٌّ مِّنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٨﴾

او بېشکه دوی په نزد زموږ خامخا له غوره کړيو شويو بهترو خلقو (د زماني خپلې) وو. او یاد کړه (ای محمده !) اسماعیل او الیسع او ذوالکفل (خاوند د ضمانت)، او دغه ټول (مذکورین) وو له خاوندانو د خیر (په خلقو کې).

تفسیر: د اسماعیل علیه السلام او ذوالکفل علیه السلام ذکر پخوا له دې نه تېر شوی دی، او الیسع علیه السلام د الیاس علیه السلام خلیفه وو، چې هغه ته هم الله تعالی نبوّت ورعطاء کړی وو.

هَٰذَا ذِكْرٌ ۚ

حال دا چې دغه (بیان د انبیاوو) ذکر پند دی (هر پند اخیستونکي ته)، یا په دنیا کې ښه ذکر د دوی دی).

تفسیر: یعني دغه مذکور خو د انبیاوو ذکر وو، وروسته له دې نه د عامو متقیانو انجام واورئ !.

وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الْأَبْوَابُ ﴿٥٠﴾

او بېشکه لپاره د پرهېزګارانو خامخا ښه ځای د ورتلو دی (په آخرت کې). جنّتونه دي د همېشه هستوګنې په دې حال کې چې تل پرانستلي وي دوی ته دروازې (د جنتونو).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «کله چې جنتیان په جنت کې ننوځي؛ نو هر یو جنتي به بې د بل چا د ورښوولو سم برابر خپلې ماڼۍ او باغ او تاکلي ځای ته ورځي»، او د دې خبرې ضرورت به ورته نه وي پاتې چې غږ وکړي، یا نارې ووهي، یا د وره د پرانستلو په انتظار کې ودرېږي.

مُتَّكِئِينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾

تکیه وهلي (ناست به وي مؤمنان) په دغو (جناتو) کې چې غواړي به په هغو کې مېوې ډېرې او (څیزونه د) څښلو.

تفسیر: قسماقسم مېوې، دانې، خوراک او نور مطلوبه شیان به دوی ته غلمان سم د لاسه ورحاضروي.

وَعِندَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾

او وي به په نزد د دوی ښځې بندوونکې د سترګو (مېړو ـ خاوندانو خپلو ته) همځولې (پخپل منځ کې، یا له مېړو ـ خاوندانو سره).

تفسیر: یعني ټولې ښځې به پېغلې نوې ځوانې او په یوه عمر او یوه منګ وي، یا په اشکالو، شمائلو، عاداتو، او اطوارو کې به له خپلو ازواجو سره هم عمر او یو شان وي، نو د الله تعالی له جانبه پرښته به ورته داسې وايي:

هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ ﴿٥٤﴾

دا هغه دي چې وعده به يې کوله کېده له تاسو سره (په دنيا کې لپاره د خوښۍ) د ورځې د حساب. بېشکه چې دغه وعده خامخا داسې رزق څمونږ دی چې نشته ده لره خلاصېدل.

تفسير: يعنې غير منقطع او لازواله نعمتونه دي، چې د هغوی سلسله به له سره هيچېرې نه ختمېږي، او نه کمېږي.

هٰذَا ۚ وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾

دغه (حال د مطيعانو وو)، او بېشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع ده. (چې هغه) دوزخ دی چې ننوځي دوی په هغه کې، پس بده بستره ده (دا دوزخ). دا دی عذاب د کفّارو، پس ودې څکي دوی دا ايشېدلې اوبه (چې ټوټې ټوټې کيږي کُلمې د دوی) او (د دوخيانو د جراحاتو بدبويه) زوې.

تفسير: يعنې د متقيانو او پرهېزګارانو انجام مو واورېد، وروسته له دې نه د شريرانو انجام واورئ! او بېشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع دوزخ دی، چې ننوځي دوی په هغه کې پس بده بستره ده دا دوزخ، دا دی عذاب، پس ودې څکي دوی دا، يعنې درواخله! دغه درحاضره ده د هغه خوند وڅکه!، له «غسّاق» څخه ځينې وايي چې د دوزخيانو د پرهارو زوې او وينې او نورې چټلې مراد دي، چې په هغو کې به د مارانو او لړمانو او د نورو زهر هم ګډ وي، او د ځينو په نزد «غسّاق» خوراډېرو يخو او بې نهايته سړو اوبو ته وايي، چې د هغو له څکلو څخه له حده زيات تکليف او اذيت وررسيږي، ګواکې په دغه تقدير سره دغه د «حميم» ضد او کامل مقابل دی.

وَآخَرُ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ ﴿٥٨﴾ هٰذَا فَوْجٌ مُقْتَحِمٌ مَعَكُمْ ۖ لَا مَرْحَبًا بِهِمْ ۚ إِنَّهُمْ صَالُو النَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ لَا مَرْحَبًا بِكُمْ ۖ أَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا ۖ فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٦٠﴾

او څه بل (قسم عذاب) له قسمه د هغه تېر عذاب راز راز قسمونه. دغه يو فوج دی (د تابعانو) چې ننوتونکي دي په سختۍ له تاسې سره، نه دې وي خوشالي ځای د آرامۍ دوی ته، بېشکه چې دوی ننوتونکي دي اور ته. وايي (دغه تابعان متبوعانو ته) بلکه تاسې چې يئ؛ نه دې وي خوشالي په تاسې (په ځای موندلو د آرامۍ)، تاسې راوړاندې کړی دی دغه (عذاب) مونږ ته، پس بد قرار ځای دی (دا دوزخ).

تفسير: دغه خبرې او اترې به دوزخيان په خپلو منځونو کې سره کوي، څه وخت چې پرښتې دغه دوزخيان پرله پسې په شړلو او ټېل وهلو سره د دوزخ پر څنډو (غاړو) ودروي، رومبی ډله به د غټانو او سردارانو وي، وروسته له هغه به د دوی د تابعانو او پيروانو وي، د دغو تابعانو د ليدلو په وخت کې به له لرې څخه دغه متبوعان وايي چې: «دغه دی يو بل فوج له تاسو سره يو ځای په ټېل وهلو او کشولو او راښکودلو سره په دوزخ کې د غورځولو لپاره په زوره راوستل کيږي، د الله تعالی قهر او غضب دې وي پر دوی باندې، دوی هم دلته د عذاب ګاللو لپاره راغلل، الله تعالی دې وکړي چې دوی ته په بل کوم ځای کې کوم ارت مکان ورنه کړ شي»، د دغې خبرې د اورېدلو په اثر به هغوی د دوی جواب داسې ورکوي: «ای کمبختانو! پر تاسې باندې دې د الله تعالی قهر او غضب وي!، پاک الله دې تاسو ته هيچېرې د هوسايې (راحت) او آرامۍ ځای در نه کړي!، همدغه تاسو وئ چې څمونږ د اغواء او اضلال وسائل مو را تيار کړي

وو، او مونږ ستاسې له لمسونه او غولولو نه په دغه کنده کې ولویدو، او په دغه سخت مصیبت او آفت کې اخته شو، اوس دغه راوښیئ چې چېرې لاړ شو؟ هر څه چې دي هم دغه ځای د دربدلو ځای دی، په هر ډول (طریقه) سره چې کیږي همدلته خپل ځانونه تر هغه پورې ټینګ او کلک کړئ ! چې ګرد (ټول) سره ومرئ !، او یو پر بل باندې خوله ولګوئ !، او په خپلو منځونو کې سره وخرئ !.

قَالُوْا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النَّارِ ﴿٦١﴾

وبه وایي (تابعان) ای ربه څمونږ ! هر چا چې ړومبی تیاره کړې ده مونږ ته دغه لاره (د کفر)؛ پس زیات کړه ورته عذاب دوچنده په اور کې.

تفسیر: یعنې په خپل منځ کې به یو بل ته طعن او لعن وایي، او بالآخر الله تعالی ته به داسې عرض کوي چې: «ای ربه ! هغه کسان چې له خپل شقاوته یې دغه بلا او مصیبت څمونږ پر سر راوستلی دی؛ د دوزخ په دوچنده عذاب یې اخته او مبتلا کړه !».

وَقَالُوْا مَا لَنَا لَا نَرٰى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِّنَ الْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ أَتَّخَذْنٰهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ ﴿٦٣﴾

وبه وایي (مشرکان د کفارو) څه مانع ده مونږ ته چې نه وینو هغه سړي چې وو مونږ چې شمېرلي مو وو هغوی له اشرارو څخه. آیا نیولي مو وو دوی په مسخرو سره یا که کږې (چپې) شوي دي له هغوی څخه سترګې څمونږ (چې نه یې وینو په دوزخ کې).

تفسیر: هلته به دوی وګوري، چې ګرد د دوی دوستان، آشنایان، خپلوان او نور ټولی اعلی او ادنی خلق سره یو ځای غونډ او ټول کړی شوي دي، چې ګرد سره یو ځای په دوزخ کې وغورځول شي، مګر د هغو مسلمانانو پته او درک به دوی ته نه وي معلوم چې دوی له هغوی سره آشنایي او پېژندګلوي درلوده (لرله)، او پرې ټوکې او مسخرې به یې کولې، نو په حیرت او افسوس سره به داسې ووایي چې: مونږ څرنګه غلط کارونه کول چې له هغوی سره به مو مسخرې او ټوکې کولې، حال دا چې دوی د هغو وړ (لایق) او قابل نه وو، همدا ده چې نن هغوی هیڅ د دوزخ په شاوخوا او اطرافو کې نه ښکاري، یا خو هغوی هم په همدغو خلقو کې دي، مګر په سترګو نه ښکاري، یا څمونږ له سترګو څخه بیخي چېرې الوتي دي.

إِنَّ ذٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾

بېشکه دغه (مذکوره قصه د اهل النار) خامخا حقه رښتیا ده جګړه کول د دوزخیانو په منځ خپل کې.

تفسیر: یعنې په ظاهر سره دغه خبره خلاف القیاس ښکاري، چې په هغې وېرې او خوف او پرېشانی کې به دوی یو له بل سره جګړې او مناقشې کوي، او دوی به څرنګه د عذاب په دغې هولناکې منظرې کې بل لورې ته متوجه کېدی شي؟ مګر په یاد یې ولره چې همداسې به کیږي، او دغسې پېښه بیخي په یقیني او واقعي ډول پېښیدونکې ده، چې په کې هیڅ د شک او شبهې ځای نشته، او په حقیقت کې دغه د هغوی د عذاب تکمیل دی.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنْذِرٌ ۖ وَّمَا مِنْ إِلٰهٍ إِلَّا اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيْزُ الْغَفَّارُ ﴿٦٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده چې زه ویرووونکی یم (له عذابه)، او نشته هیڅ بل حق معبود بې له الله چې یودی، ډېر قهر کوونکی دی. رب د اسمانونو او د ځمکې او د هغو

ټولو شیانو دی چې په منځ د دوی کې دي (ملکًا خلقًا وعبیدًا)، ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه ښونکی دی (د خطیّاتو).

تفسیر: ووایه ای محمده منکرانو ته ! چې ځما کار خو هم دغومره دی چې تاسې د هغه راتلونکي خوفناك ساعت له راتګه باخبره کړم، باقي ستاسې معامله او سوال او ځواب له هغه حاکم او قاضي سره چې واقع کېدونکی دی؛ هغه خو همغه أحکم الحاکمین واحدالله تعالی دی، چې د هغه په مخ کې هیڅ لوی او وړوکی له سره سا نشي اخیستی، او هر شی او هر څوك د ده په مقابل کې عاجز، ناتوانه او ضعیف دی، د اسمانونو او ځمکې په منځ کې هیڅ یو شی داسې نه دی چې د ده تر تصرّف لاندې نه وي، تر هغه وخته پورې چې د ده اراده وي؛ دغه علویّات او سفلیّات قائم ساتي، او څه وخت چې اراده وفرمایي؛ ویجاړوي یې، د دغه عزیز قوي غالب الله تعالی لاس څوك نیولی شي؟ او د ده د زبردستي قبضې ځخه هیڅوك نه وتلی او نه تښتېدلی شي؟ او ورسره د ده د لامحدوده او بې نهایته رحمت او ښښې په محدودولو او محصورولو کې هیڅوك هیڅ وسعه او اقتدار نه لري.

قُلْ هُوَ نَبَؤٌا عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) دغه (قرآن یا عذاب) خبره ډېره لویه ده، چې تاسې له دې نه مخ ګرځوونکي یئ (او هیڅ غور په کې نه کوئ).

تفسیر: یعني قیامت او د هغه سخت اهوال کوم معمولي شی نه دی، او ډېر لوی، دروند، مهم مصیبت او غټه خبره ده، چې زه د هغه خبر تاسې ته درکوم: ﴿عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ * عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ * الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ﴾ (۳۰ جزء، د النبأسورت (۱) رکوع (۱ – ۳) آیتونه)، مګر افسوس چې تاسې له هغه څخه بېخي بېفکره یئ، او پر هر هغه شي چې د تاسې د خیر او ښېګڼې (فائدې) لپاره ویل کېږي؛ هیڅ فکر، غور او دقّت نه کوئ.

مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِن يُوحَىٰ إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٠﴾

نشته مالره هیڅ قدر علم پوهه په هغه ټولي ډېر پورته لوی (د ملائکو) کله چې سره جګړې یې کولې. وحې نه کوله کېږي ماته مګر د دې چې بېشکه همدا خبره ده چې زه وېروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: «ملأ الأعلی» یعني پاسنی جرګه، د مقرّبینو ملائکو او د نورو مجلس دی، یعني په «ملأ الأعلی» کې د عالم د نظام د فناء او بقاء په متعلق کوم تدابیر یا ابحاث او قیل او قال چې کېږي؛ زه له هغو څخه نه وم خبر، چې تاسې ته به مې د هغه بیان کاوه، پر کومو خبرو باندې چې زه د الله تعالی له طرفه مطلع شوی یم، هغه مې بیان کړي دي؛ زه هر څه چې وایم، د همغه الله تعالی د وحې له مخې یې وایم، ماته داسې حکم راکړی شوی دی چې ګرد عالم د هغو له راتلونکي مستقبل څخه خبردار کړم، پاتې شوه دغه خبره چې قیامت کله راتلونکی دی؟ نه د انذار لپاره زه دغې خبرې ته څه ضرورت لرم، او نه د دې خبرې اطلاع ماته ورکړی شوې ده.

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٧١﴾

(یاد کړه) هغه وخت چې وفرمایل رب ستا پرښتو ته چې بېشکه زه پیدا کوونکی یم د یو بشر (آدم) له خټې څخه.

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي

پس کله چې برابر کړ ما (قالب د) هغه (په ښه شکل سره) او پو کړ ما په هغه قالب کې له روح خپل.

تفسیر: یعنې قالب کالبوت یې په ډېر ښه ډول سره جوړوم، بیا په کې خپل روح پوکم، شاه صاحب لیکي: «روحي ـ خپله سا» یې ځکه وفرمایله چې هغه له اوبو او خاورې څخه نه دی جوړ شوی، او د غیب له عالمه راغلی دی، څه مضمون د روح په متعلق د «بني اسرائیل» په سورت کې ځمونږ په دغه مبارك تفسیر کې پخوا لیکلي شوي دي، هلته د روح پر اضافت هم څه رڼا غورځولی شوې ده، ښایي چې هغه دې ولوست شي !.

فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾

پس پر پرېوځئ (تاسې ټول ای پرښتو ! تعظیمًا) ده ته سجده کوونکي. پس سجده وکړه ملائکو ټولو دوی ګـردو. مګر ابلیس (چې هغه ونه کړه سجده) او لویي وکړه، او وو دی (په علم د الله کې) له کافرانو.

تفسیر: دغه د آدم علیه السلام قصه په «البقره» او «الأعراف» او په نورو سورتونو کې پخوا له دې نه هم تېره شوې ده، او د «الأعراف» په تفاسیرو کې مو مفصّل بحث پرې کړی دی، هلته دې ولوستل شي !.

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَن تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ

وفرمایل (الله): ای ابلیسه !څه شي منع کړی یې ته له دې نه چې سجده وکړې (ته) هغه شي ته چې پیدا کړی دی ما په دواړو لاسونو خپلو.

تفسیر: دا آیت په دې څرګند دلیل دی، چې د الله تعالی لپاره دوه لاسونه دي څرنګه چې د هغه د شان سره مناسب وي، تشبیه بیانول، یا کیفیت بیانول یې کفر دی، او په معنی کې یې تحریف باطل دی.

أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْعَالِينَ ﴿٧٥﴾

آیا تکبّر دې وکړ یا که یې ته له لویانو.

تفسیر: آیا په قصد او عمد سره دې خپل ځان لوی وګاڼه، یا په واقع کې ته خپل مرتبه لویه بولې.

قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴿٧٦﴾

وویل (ابلیس په ځواب کې) زه غوره یم له دغه (آدم) څخه، پیدا کړی دې یم زه له اوره، او پیدا کړی دې دی دغه (آدم) له خټو.

تفسیر: د «الأعراف» په سورت کې د دې بیان تېر شوی، شاه صاحب لیکي: «اور دی ګرم، پرجوشه، او خاوره ده یخه او خاموشه، ابلیس اور ښه وګاڼه، او پاك الله خاوره غوره او خوښه کړه».

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٧٧﴾

وفرمایل (الله): پس ووځه له جنته، پس بېشکه ته رټلی شوی یې.

تفسير: يعني شيطان جنت ته د پرښتو د ملاقات لپاره ورتلو، اوس له هغه ځايه وويست شو، او ورته وويل شول، چې ووځه له جنته، پس بېشکه ته رټلی شوی يې له رحمته، ويشتلی شوی يې په شُغلو سره.

وَّإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِيٓ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٧٨﴾

او بېشکه پر تا دی لعنت ځما تر ورځې د جزاء پورې.

تفسير: يعني تر هغه وخته پورې پر تا باندې ستا د اعمالو د شامت لامله لعنت ورېږي، او ستا د شقاوت مرتبې زياتيږي، وروسته له هغه چې عذاب او بليّات چې پر تا نازليدونکي او ته په هغو کې اخته کېدونکی يې، د هغه له احواله څه پوښتنې مه کوه !، وروسته راځي چې ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ﴾، د اخروي لعنت په مقابل کې دغه دنيوي لعنت هيڅ اهميت نه لري.

قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِيٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾

وويل (ابليس) اى ربه ځما ! پس مهلت راکړه ماته تر هغې ورځې پورې چې پورته کولی شي مړي له قبرونو نه.

تفسير: يعني د صور (شپيلۍ) تر دويمې نفخې پورې.

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ ٱلْمُنظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْوَقْتِ ٱلْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾

وفرمايل (الله): پس بېشکه ته (اى ابليسه !) له مهلت ورکړ شويو څخه يې. تر ورځې د وخت معلوم پورې، (چې نفخة الأولى ده).

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾ قَالَ فَٱلْحَقُّ وَٱلْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾

وويل (ابليس) پس قسم دی په عزّت ستا چې خامخا ګمراهان به کړم هرومرو دوی ټول. مګر هغه بندګان ستا له دوی څخه چې خلاص کړی شوي دي (له شرک شک عصيان څخه چې مؤمنان دي). نو وفرمايل (الله) چې پس حقه خبره همدا ده او حقه خبره زه وايم.

تفسير: يعني ځما ګردې خبرې رښتيا او په واقع سره برابرې او منطبقې وي.

لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُۥ بَعْدَ حِينٍۭ ﴿٨٨﴾

خامخا ډک به کړم دوزخ له تا نه (او ستا له اولاد نه) او له هغه چا نه چې متابعت يې کړی وي ستا له دغو (انسانانو) نه له ټولو څخه. ووايه (اى محمده ! دوی ته) نه غواړم زه له تاسې په دې (قرآن يا تبليغ) ځان ته هيڅ اجر او نه يم زه له تکلّف کوونکيو نه (په جوړولو د قرآن کې له ځانه). نه دی دغه (قرآن) مګر پند دی لپاره د عالميانو. او خامخا عالمان پوه به شئ په خبر (د صدق) د دې (قرآن) لږ وروسته (پس له يو مدّت چې د قيامت ورځ ده).

تفسیر: یعنې له نصیحت څخه دا غرض دی چې تاسې د خپل دوست او دښمن په منځ کې سره فرق او تمییز وکړئ !او د لعین شیطان په لاره چې ستاسې ازلي دښمن دی مه ځئ !، د انبیاوو خبره ومنئ چې ستاسې د خیر غوښتنې لپاره لیږلي شوي دي، زه له تاسې څخه د دغه نصیحت څه اجر، صله او معاوضه نه غواړم، او نه څه شی له خپله ځانه جوړوم، چې تاسې ته یې وایم، هر هغه شی چې پاک الله زه پرې پوهولی یم؛ همغه زه له تاسې سره وایم او دررسوم یې، لږ مدّت وروسته تاسې به پخپله معلوم کړئ چې دغه اخبار او اطلاعات چې تاسې ته درکړی شوي دي، تر کوم ځای پورې صحیح او درست دي؟ او کوم نصائح چې کړی شوي دي، څرنګه رښتیا او مفید وو.

تمّت سورة «صٓ» بعون الله رب العباد، وحسن توفیقه، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الزُّمَرِ

«د (الزّمر) سورت مکّي دی، پرته له (۵۲، ۵۳، ۵۴) آیتونو چې مدني دي، (۷۵) آیتونه او (۸) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۹) او په نزول کې (۹۵) سورت دی، وروسته د «السبأ» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَنزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ①

رالېږل د دې کتاب (قرآن پر محمد) دي له (جانبه د هغه) الله چې ډېر زبردست قوي غالب، د حکمتونو څښتن دی.

تفسیر: کله چې زبردست او زورور او غالب (په انفاذ د احکامو) دی، نو ځکه د هغه کتاب انتشار او انفاذ او اجراء مومي، او هیڅ یو مقابل او مزاحم د ده د شیوع او د انفاذ مخه نشي نیولی، او حکیم دی چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي، نو ځکه د دنیا هیڅ یو کتاب د ده له محاسنو او ښېګڼو سره مقابله نشي کولی.

إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ ② أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ

بېشکه مونږ نازل کړی دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره پس عبادت کوه د الله حال دا چې خالص کوونکی یې دغه (الله) ته د دین (خپل له شرک). واورئ خبردار اوسئ! خاص الله لره دی دین (او طاعت) خالص.

تفسیر: یعني حسب المعمول د الله تعالی تل داسي بندګي کوئ چې د شرک او ریاء او له نورو شوائبو څخه پاک وي، او د الله تعالی په طرف قولاً او فعلاً خلقو ته دعوت او بلنه کوئ! او اعلان وفرمائ چې الله تعالی همغه بندګي قبوله فرمایي؛ چې خالصه د هغه لپاره وي، د الله تعالی په دربار کې د هغه عمل له سره پوښتنه نه کیږي چې له اخلاصه تش وي.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ③

او هغه کسان چې نیولي یې دي غیر له دغه (الله) څخه نور دوستان (وایي) نه کوو عبادت د دوی مګر لپاره د دې چې نژدې کړي دوی مونږ طرف د الله ته نژدې کول، بېشکه الله به فیصله کوي په منځ د دوی کې په هغه څيز کې چې دوی په هغه سره اختلاف کوي.

تفسیر: عمومًا مشرکینو به داسي ویل چې: مونږ د دغو وړو کیو معبودانو او بُتانو عبادت ځکه کوو چې دوی څمونږ د نزدیکی او قرب وسیله د پاک الله په دربار کې کیږي، او هغه پر مونږ مهرباني وفرمایي چې په دغه وسیله سره څمونږ کار یو سر او صورت نیسي، د هغه ځواب یې وفرمایه چې په دغو چټي حیلو (بهانو) سره چې تاسي په خالص توحید کې جګړې او مناقشې وړاندې کوئ، او له اهل الحق سره اختلاف کوئ، نو د هغه عمل فیصله به د الله تعالی له طرفه وروسته له دې نه وکړه شي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَٰذِبٌ كَفَّارٌ ۝

بېشكه الله نه ښيي سمه لاره د هدايت هغه چا ته چې دى دروغجن وي ناشكره.

تفسير: يعني هر چا چې پخپل زړه كې دغه خبره غوټه كړي وي، چې زه به له سره رښتيا خبره نه منم، او تل به په دروغو او ناحقو خبرو ټينګک ولاړ يم، او له حقيقي منعم څخه مخ اړوم، او د باطلو معبودانو عبادت كوم؛ نو د الله تعالى دا عادت دى چې دغسې بد باطنانو ته د فوز، فلاح، بري او كاميابۍ لاره نه ښيي.

لَّوْ أَرَادَ اللَّهُ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ سُبْحَانَهُ ۖ

كه چېرې اراده فرمايلي وى الله د دې چې ونيسي ولد؛ نو خامخا غوره كړى به يې وى له هغه مخلوقه چې پيدا كوي يې هر هغه چې اراده يې فرمايلي وي، پاكي ده الله لره (له ولده او ټولو عيوبو).

تفسير: مطلب دا دى: كه په فرض المحال سره الله تعالى داسې اراده فرمايلي وى چې د ده كوم اولاد وي؛ نو ښكاره ده چې ده به له خپله مخلوقه كوم يو د دغه كار لپاره غوره كوو، ځكه چې له دلايلو څخه ثابت شوي دي چې له يوه الله څخه ماسوا نور ټول شيان د همغه الله مخلوق دي، اوس ظاهر دي چې په مخلوق او خالق كې په هيڅ توګه اشتراك نشته، بيا يو د بل پلار يا ځوى څرنګه كېدى شي؟، علاوه پر دې فرض يې كړئ كه دغه كار محال هم نه وي؛ نو بيا د پرښتو لوني ګرځول خو په هيڅ ډول په فهم او پوهه كې نشي راتلى، نو كله چې له مخلوقه څخه انتخاب وټاكلى (مقرر كړى) شي؛ نو بيا د دغې خبرې مقصد به څه وي چې خوار او سپک اولاد (يعنې لورګانې) ځان ته غوره كړي، او درونډ او پتمن اولاد تاسې ته غوره او در يې كړي.

هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۝

همدى دى الله يواځې (بې شريكه) ډېر غالب (پر هر شي).

تفسير: يعني هر څيز د الله تعالى په مخ كې عاجز ناتوانه ټيټ او ښكته دى، د هيڅ اثر او نفوذ پرې نشته، او نه كوم شي ته اړ او محتاج دى، نو بيا د اولاد جوړول او لرلو معنى او غرض به څه وي؟.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۖ يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ

پيدا كړي دى (الله) اسمانونه او ځمكه په حقه سره (چې دليل شي په وجود د صانع مطلق او په استحقاق يواځې د هغه د عبادت)، تاووي (نغاړي داخلوي الله) شپه پر ورځې، او تاووي (نغاړي داخلوي الله) ورځ په شپه كې (يا زياتوي د شپې نه په ورځې او له ورځې نه په شپې باندې).

تفسير: په ماښام كې كه د لمرخاته په لوري وګورئ؛ نو داسې به درښكاري چې افق څخه يوه تكه توره لويه پرده راپورته كيږي، چې له خپل مخ څخه د ورځې رڼا د لمر لوېدلو په لوري تاووي او ورنغاړي يې، همداسې ګهيځ (سحر وختي) د سپيده داغ په وخت كې داسې ښكاري چې د ورځې رڼا د شپې تياره د لمره خاته له خوا راشړي، او د لمرخاته له خوا راشړي، او د لمر پرېوتلو په لوري يې ټېل وهي.

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ۝

او مسخر کړي په کار لګولي يې دي لمر او سپوږمۍ، چې هر يو روان دی تر نېټې معلومې کړی شوې پورې (چې ورځ د قيامت ده)، واورئ خبردار شئ چې: الله زبردست قوي غالب ښه بخښونکی دی.

تفسير: يعني په همدغه زبردست قدرت سره يې دغه انتظام قايم او دائم او ټينګ کړی دی، د خلقو ګستاخي، سپين سترګي او شرارتونه خو داسې دي چې ښايي د هغه په ملحوظ دغه ګرد انتظامات ګډوډ او درې ورې کړی شي، ليکن کله چې الله تعالی لوی ښونکی او درګزر کېدونکی ذات دی، نو د خپلې عفوې او مغفرت له شانه يوځلې داسې نه کوي.

خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ

(الله) پيدا کړي يئ تاسې له نفس يوه (آدم) څخه، بيا يې پيدا کړه له دغه (نفس واحد يعني آدم) څخه جوړه د ده (حواء)، او نازل (پيدا) يې کړل ستاسو د نفعې لپاره له چارپايانو څخه (لکه اوښان، غوايان، پسونه، اوزې) اته جوړې (نر او ښځې).

تفسير: يعني آدم عليه السلام او د ده جوړه بي بي حواء رضي الله تعالی عنها يې پخپل قدرت سره پيدا کړل، يعني نر او ښځې او ستاسې د نفعې او ګټې اخيستلو لپاره په انعامو او مواشيو کې يې هم اته جوړې پيدا کړې، اوښ، غوايي، پسه، وزه، چې د هغوی ذکر د انعام په سورت کې تېر شو.

يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّن بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ

پيدا کوي (الله) تاسې په ګېډو د ميندو ستاسې کې يو قسم پيدايښت وروسته له يو بل قسم پيدايښت په تيارو دريو کې (چې مشيمې او د رحم او د ګېډې دي).

تفسير: يعني په تدريج سره مو پيدا کړ، مثلاً له نُطفې څخه علقه، او له علقې څخه مضغه، او بيا مو ترې هډوکي پيدا او د هغه له پاسه مو غوښه ورشنه کړه، او بيا مو په هغه کې روح ورپو کړ، فسُبحان الله أحسن الخالقين.

﴿فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ﴾ «په تيارو دريو کې» يعني يوه ګېډه بل رحم، دريم هغه پرده (پيلار) چې په منځ کې يې مولود پيدا کيږي، او مولود په کې تاو شوی متولد کيږي.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ⁶

دغه (موصوف په دغو صفاتو) الله دی رب ستاسې خاص ده ته دی ملک سلطنت (بې زواله)، نشته بل هيڅوک لايق د عبادت مګر همدی يواځې، پس کوم طرف ته ګرځولی شئ تاسې (له عبادت د ده نه).

تفسير: يعني کله چې خالق، رب، مالک، او ملک همدی دی؛ نو ماسوا له ده څخه بل څوک څرنګه معبود کېدی شي؟ وروسته له دې نه چې تاسې واحد الله تعالی په دغو صفاتو سره موصوف ګڼئ او پرې اقرار کوئ، نو بيا نورو مخلوقاتو ته ولې عبادت کوئ؟ مطلب دا چې وروسته له دومره ورنژدې رسېدلو نو بيا ولې سمه لاره در څخه ور کيږي؟ او دغه پر بلې لارې ولې درومئ؟.

إِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنكُمْ ۖ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ ۖ

که چېرې کفر اختيار کړئ تاسې؛ پس بېشکه الله غني بې پروا دی له تاسې (او ستاسې له عبادته)، او نه خوښوي (الله) لپاره د بندګانو خپلو کفر.

تفسير: يعني که کافر کېږئ، او د الله تعالی له انعاماتو او حقوقو څخه انکار کوئ؛ نو په دغه کې پخپله ستاسې نقصان دی، او د الله تعالی هيڅ يو شی تاسې نشئ خرابولی، هو ! هرومرو الله تعالی په کفر خوښ او رضا نه دی، او د خپلو بندګانو پر کفر نارضاء کېږي، او دغه شيان دوی ته نه خوښوي.

وَإِن تَشْكُرُوا۟ يَرْضَهُ لَكُمْ

او که شُکر وباسئ؛ نو خوښوي دغه شکر ايستل تاسې ته.

تفسير: يعني که بندګان د الله تعالی حق ومني، او ده ته مطيع او شکر ګزار شي؛ نو دغه خبره د الله تعالی خوښه ده، او د هغه نفعه هم دوی ته رسيږي.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ

او وابه نخلي بار هيڅ بار اخيستونکی بار د ګناهونو د بل چا.

تفسير: يعني داسې کېدونکي نه دي چې يو سړی ناشکري وکړي، او په جرم او ګناه يې بل څوک ونيولی شي.

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ۝

بيا خاص رب ستاسې ته بېرته ورتله ستاسې دي، پس خبر به کړي تاسې پر هغو (عملونو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې)، بېشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سينو (د زړونو په پټو نياتو هم).

تفسير: کله چې دوی هلته وررسيږي، د دوی ګرد ښه او بد اعمال د دوی په مخ کې وړاندې کيږي، او د دوی هيڅ لوی يا وړوکی کار به له منځه نه ورک کيږي، ځکه چې د الله تعالی له محيط علم څخه هيڅ يو شی خارج نه دی، الله تعالی د زړونو له پټو خبرو او نياتو څخه هم عليم او خبير دی، او په هر شي په ښه شان سره پوهيږي.

وَإِذَا مَسَّ ٱلْإِنسَٰنَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُۥ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُۥ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِىَ مَا كَانَ يَدْعُوٓا۟ إِلَيْهِ مِن قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلَّ عَن سَبِيلِهِۦ

او کله چې ورسيږي انسان (کافر) ته کوم قسم سختي؛ نو بولي رب خپل په دې حال کې چې رجوع کوونکی وي خاصه همده ته، بيا هر کله چې ورکړي (الله) ده ته نعمت له خپل جانبه؛ نو هېر کړي هغه (ذات الله) چې وو دی چې په کې باله به يې (تضرّع به يې کوله) هغه (الله) ته پخوا له دې نعمته، او ګرځوي الله ته شريکان (په عبادت کې) لپاره د دې چې ګمراه کړي (خلق) له لارې د الله (چې دين د اسلام دی).

تفسير: يعني د انسان حالت او وضعيت عجيب دی، کله چې پرې کوم غم او مصيبت واقع شي؛ نو مونږ يې په ياديږو، ځکه چې دی ښه پوهيږي چې ماسوا الله څخه بل هيڅوک د دغه مصيبت لرې کوونکی نشته، بيا هر کله چې د الله تعالی په مهرباني سره لږ څه آرام او اطمينان يې په نصيب شي؛ سمدلاسه دی خپل همغه پخواني حالت ته مراجعت

کوي، او هغه پاك الله ترې هيرېږي چې همدا اوس د هغه په دربار کې يې عرضونه او دعاوې کولې، او نارې او سورې يې وهلې، او د عيش او تنعم په نشو کې داسې مست او غافل کيږي چې ګواکې له سره څمونږ سره يې واسطه او علاقه نه وه، د الله تعالى د ورکړيو نعمتونو نسبت نورو معبودانو ته منسوبوي، او له هغوی سره همغسې سلوك او معامله کوي چې ښايي له واحد الله تعالى سره وکړی شي !، په دې ډول سره همدوی پخپله ګمراه کيږي، او هم پخپلو دغو اقوالو او اعمالو سره نور خلق بې لارې او ګمراه کوي.

قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا ۖ إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ۝٨

ووايه (ای محمده ! دغه کافر ته) چې نفع واخله په کفر خپل لږ (مدّت په دنيا کې)، بېشکه ته له خاوندانو د اور (د دوزخ) يې.

تفسير: يعني ښه ده، څو ورځې د همدغه کفر په حالت کې دلته عيش او عشرت وکړئ، او تر هغه پورې چې الله تعالى تاسې ته مهلت درکړی دی، د دنيا له نعمتونو څخه فائده واخلئ !، او ترې متمتع شئ !، وروسته له دې نه به ستا د هستوګنې ځای دوزخ وي، چې له هغه ځايه له سره نشې وتلی، او تل به هم هغلته پراته يئ، او له سره به دې نجات نه په برخه کيږي.

أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ ۗ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ۝٩

آيا هغه څوك چې دی طاعت کوونکی وي په ساعتونو د شپې کې سجده کوونکی او ولاړ (په لمانځه)، ويريږي (له عذابه) د آخرت، او اميد لري د رحمت د رب خپل؛ (داسې دی لکه هغه څوك چې بې فرمانه وي په کفر او نورو بديو)؟ ووايه (ای محمده !) آيا برابر دي سره هغه کسان چې پوهيږي او هغه کسان چې نه پوهيږي (جاهلان وي؟، بلکه برابر نه دي)، بېشکه همدا خبره ده چې پند اخلي خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسير: يعني هر هغه بنده چې د شپې خوب او آرامي پرېږدي، او د الله تعالى په عبادت کې لګيا کيږي، کله د ده په حضور کې لاس ترلی درېږي، کله په سجده ورته لويږي، له يوه جانبه د ده زړه د آخرت له وېرې بې قراره کړی شوی وي، او له بل جانب د الله تعالى رحمت او مهربانۍ ته هيلمن وي، آيا دغه سعيد بنده او هغه بدبخته انسان چې ذکر يې پاسو وشو، چې د مصيبت په وخت کې الله تعالى ته نارې وهي، او څه مهال چې مصيبت له ده نه لرې کيږي نو الله هم ترې هيرېږي؛ سره برابر کېدی شي؟ بلکه نه ! له سره نشي سره برابر کېدی، په همدغې خبرې باندې همغه پوهېدی شي او غور کولی شي چې پاك الله ورته ځه عقل او پوهه ورکړې وي.

قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۗ

ووايه (ای محمده ! دوی ته د الله له جانبه) ای بندګانو څما هغه چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو !) وويرېږئ له (عذابه د) رب خپل، شته هغو کسانو ته چې نيکي يې کړې ده په دغه دنيا کې (په طاعت سره) ښه حالت، نيکي (ده په آخرت کې چې جنت او رضوان دی).

تفسير: يعني هر هغه څوك چې په دنيا کې نيکي وکړي؛ نو په آخرت کې هم د ده لپاره ښه حالت دی، يا يې دا مطلب: هر چا چې نيکي وکړه هغه ته پخوا له عُقبى په همدغې دنيا کې هم ښېګڼه ور په برخه کيږي، اعم له دې نه چې ظاهري وي که باطني.

وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّبِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ⑩

او ځمکه د الله ارته ده، بېشکه همدا خبره ده پوره ورکاوه شي صابرانو ته اجر ثواب د دوی بې حسابه (ډېر زيات).

تفسير: يعني كه په يوه ملك كې خلق له نېكۍ او ښېګڼې څخه ممانعت كوي؛ نو د الله تعالى ځمكه ارته او پراخه ده، بل ملك ته لاړ شئ څو هلته په آزادۍ او خپلواكۍ سره د الله تعالى احكام په ځاى راوړئ، بېشكه په دې صورت كې به د ترك الوطن له سببه تاسي په ډېرو مصائبو اخته او مبتلا كېږئ، او په راز راز خلاف العادت او خلاف الطبيعت امورو باندې په صبر او تحمّل كولو اړ او مجبورېږئ، ليكن دا مو په ياد وي چې د هغه په مقابل كې به ډېر ثواب هم دررسېږي، چې د دغه اجر او ثواب په برابر كې چې داسې مهاجرينو ته وركول كېږي؛ دغه ګردې سختۍ او تكاليف هيڅ شى دي.

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ ⑪ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ⑫

ووايه (اى محمده ! دوى ته) بېشكه زه چې يم امر حكم كړى شوى دى ماته د دې چې عبادت كوم يواځې د الله چې خالص كوونكى يم ده (ته) دين (بندګى خپلې). او امر حكم كړى شوى دى ماته چې شم زه اول د مسلمانانو (د دې امّت).

تفسير: لكه چې ته په عالم الشهادت كې د دې امّت په لحاظ د الله تعالى له ټولو څخه ړومبنى حكم منونكى او مطيع بنده يې، صلى الله عليه وسلم.

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ⑬

ووايه (اى محمده !) بېشكه زه وېرېږم كه چېرې نافرماني وكړم د رب خپل له عذابه د ورځې لويې (د قيامت).

تفسير: يعني ځما په شان يو معصوم او مقرّب بنده هم كه په فرض محال سره نافرماني وكړي؛ نو په دغه ورځ كې له عذاب څخه نشي مأمون او مصئون كېدى، نو د نورو څه پوښتنه كوئ؟.

قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَّهُ دِينِي ⑭ فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِّنْ دُونِهِ

ووايه (اى محمده !) الله ته عبادت كوم په دې حال كې چې خالص كوونكى يم ده ته (د) دين خپل (له شركه). پس عبادت كوئ تاسي د هر هغه څيز چې اراده يې وكړئ تاسي غير له الله.

تفسير: يعني زه خو د الله تعالى له حكم سره موافق په نهايت اخلاص او صميميت سره د هغه واحد احد الله تعالى عبادت كوم، تاسي مختار يئ چې د هر چا چې عبادت كوئ، او هر چاته چې مو زړه غواړي سرونه ښكته كړئ، هو ! دغومره فكر او دقّت وكړئ ! او له غور څخه كار واخلئ ! چې ستاسي آخره خاتمه او انجام به څرنګه كېږي؟ چې په دې سره مقصد دوى ته توبيخ او رټنه ده.

قُلْ إِنَّ الْخَسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَلَا ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ⑮

ووايه (اى محمده !) بېشكه زيان كاران هغه كسان دي چې زيان يې رسولى دى ځانونو خپلو ته، او اهل خپل ته په ورځ د قيامت كې، واورئ خبردار شئ ! چې دغه (خسران) همدغه دى زيان ښكاره.

تفسیر: یعني مشرکین نه خپلو ځانونو ته د الله تعالی له عذابه نجات ورکولی شي، او نه خپلې مورنی او خپلخانی ته څه فائده او نجات بښلی شي، او ګرد د جهنّم د شغلو ځنې جاروڵی (قربانولی) شي، له دې به زیاته نوره څه خساره وي؟.

لَهُم مِّن فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ النَّارِ وَمِن تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ

وي به دوی ته له پاسه د دوی طبقات له اوره، او له لاندې د دوی طبقات (د اور).

تفسیر: یعني له هر طرفه به یې اور محیطوي، لکه چې وربځ یا بخار له کوم شي څخه راتاویږي.

ذَٰلِكَ يُخَوِّفُ اللَّهُ بِهِ عِبَادَهُ ۚ يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ ⑯

دغه (مذکور عذاب) ویروي الله په هغه سره بندګان (مؤمنان خپل)، ای بندګانو ځما ! پس وویرېږئ له ما (په اجتناب د معاصیو).

تفسیر: یعني ای بندګانو ځما ! وپوهېږئ چې دغه شی د ویرېدلو وړ او قابل دی که نه؟ که د ویرېدلو وړ او قابل وي؛ نو د الله تعالی له غضب او قهر څخه تل ښایي چې وویرېږو !.

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَن يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ ۚ

او هغه کسان چې ځان یې ساتلی دی له بُتانو داسې چې عبادت وکړي د هغوی، او رجوع یې کړې وي طرف د الله ته شته دوی ته بشارت زېری.

تفسیر: یعني هغو کسانو چې د شیطانانو خبرو ته یې له سره غوږ نه دی ایښی، او له ګردو شرکاوو ځنې یې مخ اړولی دی، او خاص الله تعالی ته یې خپل مخ ګرځولی دی؛ د هغوی لپاره ډېر لوی بشارت او زېری دی.

فَبَشِّرْ عِبَادِ ⑰ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ۚ

پس زېری وکړه (ای محمده !) پر بندګانو ځما. هغو چې اوري خبره (د قرآن)، پس متابعت کوي دوی ډېر ښه د هغه.

تفسیر: یعني ګردې (ټولې) خبرې اوري، بیا د هغو له منځه پر همغه خبره عمل کوي چې ډېره ښه وي، یا یې دا مطلب چې د الله تعالی خبرې اوري او پر هغو هدایاتو یې چې له اعلاوو ځنې اعلا وي؛ عمل کوي، مثلاً که یوه خبره د رخصت او اباحت په نسبت واوري، او بله د عزیمت؛ نو د عزیمت په لوري منډې وهي، او ځان هم هغه لوري ته رسوي، او خامخا د ترخیصاتو تتبع نه کوي، یا یې داسې ترجمه وکړئ: چې د الله تعالی کلام اوري، او د هغه د ډېرو ښو خبرو اتباع کوي، ځکه چې د ده ګردې خبرې أحسن في الأحسن دي، کذا قال المفسرون، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) د دې مطلب په یو بل ډول سره بیان فرمایلی دی: «درومئ د هغه پر نېک باندې ! یعني د هغه پر نېکو احکامو درومئ چې پرې تعمیل وکړئ، او پر منع باندې غوږ ږدئ چې نه ور نژدې کېږئ، چې د هغه کول ښه کار دی، او د دغه نه کول ښه کار دی».

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ⑱

دا هغه کسان دي چې سمه لاره ښوولې ده دوی ته الله، او دغه کسان همدوی دي خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسير: يعني د بري او کاميابي لاره هم دوی موندلي ده، ځکه چې هغوی له خپل عقل او پوهې څخه کار اخيستی دی، او د خالص توحيد او د انابت الی الله لاره يې غوره کړې ده.

أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ﴿١٩﴾

آيا هغه څوک چې واجب شوي وي په ده حکم د عذاب، آيا پس خلاصولی شې ته هغه څوک چې په اور کې وي؟ (بلکه نه يې شې خلاصولي).

تفسير: يعني پر هغو باندې چې د دوی د ضد او عناد او بدو اعمالو له سببه د عذاب حکم ثابت او مسلّم شوی دی؛ کوم يو سړی يې له اوره د باندې ايستلی شي؟ او سمه لاره ورښوولی شي؟، ښه نو دغسې کمبختان چې د خپل ازلي شقاوت له سببه په اور کې لويدلي دي، څرنګه د نجات وړ کېدی شي؟ او څوك يې له اوره ايستلی شي؟ او په سمه صافه لاره يې بيولی شي؟.

لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ

ليکن هغه کسان چې ويريږي له رب خپله شته دوی ته مانۍ (په جنت کې) چې له پاسه د هغې نورې مانۍ بناء کړی شوي دي.

تفسير: دغه د جنت د درجاتو په طرف اشاره ده، او دا چې هغه ګرد آماده او تيار دی، نه داسې چې د قيامت په ورځ به تيارېږي.

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعْدَ اللَّهِ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ

چې بهيږي لاندې د مانيو (او ونو د هغې څلور قسمه) ويالې، (وعده کړې ده) وعده کول د الله، نه کوي مخالفت الله له وعدې خپلې. آيا نه وينې ته بېشکه الله نازلې کړې دي له (طرفه) د اسمانه اوبه، پس ننه ايستلې يې دي دا (اوبه) په چينو په ځمکه کې.

تفسير: يعني د وريا او باران اوبه د غرونو او د ځمکو په مساماتو کې جذب او بيا د چينو په حيث له ځمکې څخه راخوټيږي.

ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ

بيا راوباسي په دغو (اوبو) سره کښت (فصل) حال دا چې مختلف وي رنګونه د هغه.

تفسير: يعني شين، زيړ، سپين، سور او داسې نور، يا د مختلفو اقسامو کښتونه راوباسي: مثلاً غنم، جوار، شولې وغير ذلك.

ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٢١﴾

بيا وچ شي پس وينې ته هغه شين رنګی تک زيړ، پس ګرځوي دغه کښت رژېدلی مات شوی، بېشکه په دغو (اوبو او ونو) کې خامخا ډېر لوی پند دی خاوندانو د خالصو عقلونو ته.

تفسیر: یعني عقلمن سړی د کښت (فصل) حال ته ګوري او ترې نصیحت حاصلوي، څرنګه چې د هغه رونق او شینوالی د څو ورځو له مخې وي او بیا وچ کلکك او مات او بوس بوس کولی شي، د دنیا د دغه عیش او نشاط او باغ او بهار حال همداسې دی، ښایي چې انسان د دغې دنیا پر عارضي بهار مغرور او مفتون او د آخرت له انجام څخه غافل او بې پروا نشي.

یو داسې وخت راتلونکی دی چې دغه کښت (فصل) به وربیل شي، او ښه میده او بوس بوس به کیږي، بیا به له هغه څخه هر یو جزء د هغه مناسب ځای ته ورسول شي، نیکي او راحت به خپل مرکز او مستقر ته رسول کیږي، او بدي او تکلیف خپلې خزانې ته رسیږي، الغرض د کښتونو (فصلونو) د مختلفو احوالو له لیدلو څخه عقلمن ډیر مفید سبق حاصلولی شي.

أَفَمَن شَرَحَ ٱللَّهُ صَدۡرَهُۥ لِلۡإِسۡلَٰمِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٖ مِّن رَّبِّهِۦۚ فَوَيۡلٞ لِّلۡقَٰسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكۡرِ ٱللَّهِۚ أُوْلَٰٓئِكَ فِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٍ ﴿٢٢﴾

آیا پس هر هغه څوك چې پرانستلې او ارته كړې وي الله سينه د ده (قبول د) اسلام ته، پس وي به دی په رڼا (د هدایت) له (طرفه) د رب خپل، پس افسوس هلاك خرابي ده هغو كسانو ته چې سخت وي زړونه د دوی له ذكره د الله، دغه كسان په ګمراهي ښكاره كې دي.

تفسیر: یعني دواړه سره كله برابر كېدی شي، یو هغه چې الله تعالی د هغه سینه او ټټر د اسلام د قبول لپاره پرانستلې ده، دې نه د اسلام په حقانیت كې څه شك او شبهه لري، او نه د اسلامي احكامو له تسلیم څخه خپل څه انقباض ښكاره كوي، الله تعالی ده ته د توفیق او بصیرت یوه عجیبه رڼا او انوار ورعطاء كړي دي چې د هغو په رڼا كې په نهایت سكون او اطمینان سره د الله تعالی پر لاره په منډو ځغلي، بل هغه بدبخت دی چې د ده زړه د تيږې په شان سخت دی، هیڅ یو نصیحت پرې اثر نه كوي، او نه د خیر كوم څاڅكی په كې ننوتلی شي، هیڅكله د الله تعالی د یادولو توفیق نه مومي، او همداسې خوشې چټې د اوهامو او اهـواوو او رسومـو او د آباوو د تقلید په تیارو كې حیران او سرګردان ګرځي.

ٱللَّهُ نَزَّلَ أَحۡسَنَ ٱلۡحَدِيثِ كِتَٰبٗا

الله ټوټه ټوټه نازل كړی دی ډیر ښایسته خوږ كلام كتاب.

تفسیر: یعني په دنیا كې هیڅ یو خبره د دې كتاب له خبرو څخه ښه او بهتره نه ده.

مُّتَشَٰبِهٗا مَّثَانِيَ

(او دغه پاك كتاب ډیر ښایسته خوږ كلام) مشابه یو له بل مكرّر غبرګ (دی).

تفسیر: یعني داسې صحیح، صادق، مضبوط، نافع، معقول، فصیح او بلیغ دی چې په هیڅ یوه آیت كې یې هیڅ صوري او معنوي نقص نه لیده كیږي، یو له بل سره موافق مطابق او مشابه دی، په مضامینو كې یې هیڅ یو اختلاف او تعارض نشته، بلكه د اكثرو آیتونو مضامین داسې متشابه سره واقع شوي دي چې د یوه آیت د راجع كولو څخه بل آیت ته د هغه صحیح معنی او تفسیر معلومیږي، «القرآن يفسّر بعضُه بعضا»، او د «مثاني» یعني غبرګ مكرر مطلب دا دی چې ډیر احكام، مواعظ، قصص او نور په مختلفو عناوینو او اسلوبو سره بیان شوي دي، څو په ښه ډول سره په یاد او په زړه كې ځای ونیسي، په تلاوت كې هم څو څو ځلې آیتونه مكرّریږي، او ځینو علماوو د «متشابه» او د «مثاني» څخه داسې مطلب اخیستی دی چې په ځینو آیتونو كې د یوه قسم مضمون سلسله تر لرې ځای پورې اوږدیږي او هغه متشابه دی،

او په ځينو ځايونو كې د يوه نوعيت مضمون سره په بله جمله كې د هغه د مقابل نوعيت مضمون بيان كاوه شي، مثلاً ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ * وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ﴾ يا ﴿نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ * وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ﴾ يا ﴿وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾ دغسې آيتونو ته «مثاني» ويل كيږي چې په دغو كې دوه مختلف قسمونه مضامين بيان شوي دي.

تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ

چې لړځيږي رپيږي ځينې كيږي له دې پوستكي د هغو كسانو چې ويريږي له رب خپل، بيا پاسته (آرام نيسي) پوستكي د دوی او زړونه د دوی طرف د يادولو د الله ته.

تفسير: يعني د كتاب الله له اوريدلو څخه د الله تعالى خوف او د دې د كلام له عظمته د دوی زړه مرتعش او لړځيږي، او ويښتان يې شك پك (نيغ) دريږي، او پوستكي يې پاسته كيږي، مطلب دا چې د خوف او رعب كيفيت پر دوی طاري كيږي، او د دوی قلب او قالب، ظاهر او باطن د الله تعالى له ياده متمايل او راټيټيږي، او د الله تعالى ياد د دوی پر روح او بدن پر دواړو يو خاص اثر پيدا كوي.

ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾

دغه (قرآن) هدايت دی د الله، سمه لاره ښيي په دغه (قرآن) سره هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي، او هر څوك چې بې لارې يې كړي الله؛ پس پيدا به نشي هغه ته هيڅوك لاره ښوونكی.

تفسير: يعني د هر چا لپاره چې د الله تعالى حكمت مقتضي وي؛ داسې د برې او كاميابۍ لارې ورخلاصوي، او په دغه شان سره د مقصود د منزل پر طرف درومي، او هر هغه چاته چې الله تعالى د ده د سوء استعداد له وجې د هدايت توفيق ورنه كړي؛ نو بل څوك به له هغه سره څه مرستې وكړي، او څنګه به يې لاس ونيسي؟.

أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾

آيا پس هغه څوك چې ځان ساتي په مخ خپل سره له سختی د عذاب د ورځې د قيامت (په شان د هغه مأمون دی؟ بلكه نه دی)، او وبه ويلی شي ظالمانو ته چې وڅكئ (خوند) د هغه عمل چې وئ تاسې چې كوه به مو (په دنيا كې چې د انبياوو تكذيب وو).

تفسير: د انسانانو قاعده ده كله چې د مخامخ له لورې پرې څوك حمله او يرغل راوړي؛ نو په لاسونه سره د هغه مخه نيسي، ليكن په محشر كې به د ظالمانو لاسونه بند وي، څو د عذاب څپېړې برابرې د دوی پر مخ ولګيږي، نو آيا داسې يو انسان چې د داسې سخت ګزار مخه پخپل مخ سره ونيسي، او ورته وويل شي چې اوس د هغو كارونو مزه وڅكه چې په دنيا كې دې كړي وو؛ د هغه مؤمن په شان كيدی شي چې هغه ته به په آخرت كې د هيڅ يو قسم تكليف او زحمت رسيدلو فكر او انديښنه نه وي، او د الله تعالى په فضل او مرحمت سره به بيخي مطمئنه او بېفكره اوسيږي؟ له سره يو نه دي !.

كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾ فَأَذَاقَهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

(همداسې) دروغجن شميرلي وو (خپل انبياء) هغو كسانو چې پخوا له دوی نه وو، پس رابه غی دوی ته عذاب له داسې طرفه چې نه به پوهيدل. پس وبه څكوله په دی الله خواري او رسوايي په

دغه ژوندون لږ خسيس کې، او خامخا عذاب د آخرت ډېر لوی دی که چېرې وی دوی په دې عالمان (نو ايمان به يې راوړی وو).

تفسير: يعني ډېر اقوام د انبياوو د تکذيب په سبب هلاك او رسوا کړی شوي دي، او د آخرت اشد عذاب لا د هغوی لپاره همغسې پوره پاتې دی، نو آيا دغه موجوده مکذبين ډاډه او مطمئن دي چې له هغوی سره به دغسې معامله نه کيږي، هو ! که دوی د پوهې او فکر او غور خاوندان وی؛ نو په دغه مورد کې به يې فکر او غور کوو.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾

او خامخا په تحقيق بيان کړی دی مونږ خلقو ته په دغه قرآن کې له هر مثله (چې په ديني امورو کې پکارېږي) لپاره د دې چې دوی (پرې) پند واخلي. په دې حال کې چې دا قرآن دی لوستلی شوی په عربي ژبې سره چې نه دی خاوند د کوږوالي، لپاره د دې چې دوی وساتلی شي (له معاصيو او کفره).

تفسير: دغه د دوی نه پوهېدل د دوی له غفلته او حماقته دي، پاك قرآن خو هره يوه خبره په مثالونو او دليلونو سره پوهوي، څو خلق په هغه کې غور او دقّت وکړي، او په هغه سره خپل عاقبت اصلاح کړي، قرآن په يوه صافه عربي ژبې رالېږلی شوی کتاب دی، چې د ده د ړومبنيو مخاطبينو مورنۍ ژبـه ده، په دغه قـرآن کې هيڅ يوه کږه او ناموافقه خبره نشته، او ډېرې ښې صافې سمې خبرې په کې شته، چې سليم عقل يې په ډېر ښه شان سره قبلوي، هيڅ قسم اختلال او کوږوالی د ده په مضامينو او عباراتو کې نشته.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ۚ

(بيانوي) الله يو مثل چې يو سړی وي (مريي) چې وي په ده کې (ډېر) شريکان ټول بدخويه سره ناسازه، او يو بل سړی وي (هغه هم مريي خو) سلامت ټول د يوه سړي وي، آيا برابر دي سره دغه دواړه مثلونه (د مريو؟ بلکه نه دي سره برابر، همداسې دی حال د کافر او د مؤمن).

تفسير: يعني که څو تنه حصه لرونکي په يوه مريي يا نوکر کې شريك وي، او له دغو څخه هر يو حصه لرونکی ضدّي او عنادي واقع شوی وي، او له دوی څخې هر يو هم دغه غواړي چې هغه مريي يا نوکر يوازې د همده خدمت او کار وکړي، او نور شرکاء ورسره څه اړه او علاقه ونه لري، نو ښکاره خبره ده چې په دغه فکر کې دغه خدمتګار سخت وارخطا او پرېشان کيږي، په خلاف د دې هغه مريي او نوکر چې يوازې يوه سره وي، نو هغه ته به يو شان يو جانبه طمانيت حاصل وي، او د څو تنو بادارانو د خوښ ساتلو فکر او د دې خوا او هغې خوا څغلولو اندېښنه به ورسره نه وي، اوس ښکاره خبره ده چې دغه دواړه مريان بيخي نشي سره برابرېدلی، همداسې وګڼئ مشرك او موحّد، د مشرك زړه په څو جانبه ويشلی شوی وي، او د څو تنو باطلو معبودانو د خوښ ساتلو په فکر کې مشغول وي، پر خلاف د دې موحّد خپل ګرد توجهات، خيالات، ارتباطات او تعلّقات د واحد الله په طرف مصروفوي، او د ده مرجع او مرکز د ټل لپاره د همغه پاك الله دربار دی، موحد په پوره اطمينان او ټول زړه سره د الله تعالی د رضا او خوښۍ په فکر کې مشغوليږي، او پوهيږي چې وروسته د پاك الله له خوښې څخه د بل چا خوښې او خوشالی ته چنداني اړ (محتاج) نه يم.

﴿ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِۚ بَلۡ أَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ ۝٢٩﴾

ټوله ثناء صفت خاص الله ته دی، بلکه زیاتره د خلقو نه پوهیږي (په نفع او ضرر خپل).

تفسیر: یعني ګرد محاسن او محامد هغه پاک الله ته دي چې په داسې اعلی مطالبو او حقایقو سره مو په داسې صاف او په زړه پورې مثالونو او شواهدو پوهوي، مګر سره له دې ډېر داسې بد نصیبه کسان دي چې د دغو واضحو مثالونو په پوهېدلو توفیق نه مومي.

﴿إِنَّكَ مَيِّتٞ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ ۝٣٠ ثُمَّ إِنَّكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ عِندَ رَبِّكُمۡ تَخۡتَصِمُونَ ۝٣١﴾

بېشکه چې ته هم مړ کېدونکی یې، او بېشکه دوی هم مړ کېدونکي دي. بیا بېشکه تاسې په ورځ د قیامت کې په نزد د رب خپل جګړه به کوئ (په دیني امورو کې).

تفسیر: یعني د دغه اختلاف اثر چې د مشرک او موحّد په منځ کې دی د قیامت په ورځ کې علی رؤوس الأشهاد ظاهرېږي، څه مهال چې نبیان به سره له خپلو امتیانو یو ځای کړل شي، او کافران به د انبیاوو او مؤمنینو په مقابل کې جګړې او مناقشې وکړي، او حجّتونه او دلائل به راوړاندې کړي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «کفّار به منکرېږي چې له سره مونږ ته ستا حکم نه دی رارسېدلی، بیا د دوی د دغه انکار په مقابل کې د پرښتو او د ځمکې او د اسمان او د دوی د لاسونو او پښو او نورو اعضاوو په شهادت به پرې ثابتېږي»؛ چې دوی پخپلو دغو ادعاوو کې دروغجنان دي، همداسې د نورو ګردو جګړو فیصلې به هم په هغه ورځ کې د پاک الله په حضور کې صادرېږي، بهتر همدا دی چې د «اختصام» لفظ عام کېښود شي، څو د احادیثو او آثارو څخه مخالف نشي.

په دې آیت شریف کې ښکاره دلیل دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شوی دی، او د دنیا د ژوند سره یې علاقه پرې شوې ده، هو ! د انبیاوو علیهم السلام او د شهداوو په اړه چې د ژوند کوم نصوص راغلي دي، مراد ورڅخه برزخي ژوندون دی، لکه چې د شهداوو په اړه الله تعالی فرمایلي دي: ﴿بَلۡ أَحۡيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمۡ يُرۡزَقُونَ﴾.

﴿۞فَمَنۡ أَظۡلَمُ مِمَّن كَذَبَ عَلَى ٱللَّهِ وَكَذَّبَ بِٱلصِّدۡقِ إِذۡ جَآءَهُۥٓۚ أَلَيۡسَ فِي جَهَنَّمَ مَثۡوٗى لِّلۡكَٰفِرِينَ ۝٣٢﴾

پس څوک دی ډېر ظالم؟ (بلکه نشته) له هغه چا چې دروغ تړي پر الله (په لرلو د شریک، ځوی، ښځې)، او دروغ شمیري رښتیا خبره (قرآن) کله چې راشي (دغه قرآن) دغه (مکذّب ته، آیا نشته په دوزخ کې ځای لپاره د کافرانو؟ (بلکه شته).

تفسیر: پر الله تعالی باندې یې دروغ وویل، یعنې شریک یې ورته ودراوه، یا یې اولاد ور تجویز کړ، یا یې داسې صفات ورمنسوب کړل چې په واقع کې د ده د ذات او صفاتو سره ور اولایق نه وي، او رښتیا خبره کله چې ورته ورسېده؛ دروغ یې وشمېرله، یعنې هغه رښتیا خبرې چې انبیاوو علیهم السلام د الله تعالی له طرفه راوړلې؛ هغوی ته یې د دروغو نسبت وکړ، او هیڅ یې په کې خپل فکر او غور ونه چلاوه، بلا شُبهه هغه څوک چې له حق او حقانیت سره دومره عداوت او دښمني لري، له هغه څنې ډېر لوی ظالم بل څوک کېدی شي، او د داسې ظالمانو د ورتلو او هستوګنې ځای ماسوا له دوزخه بل به چېرې وي؟.

﴿وَٱلَّذِي جَآءَ بِٱلصِّدۡقِ وَصَدَّقَ بِهِۦٓ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُتَّقُونَ ۝٣٣﴾

او هغه (محمد) چې راغی په (خبرې) رښتيا سره، او هغه (مؤمنان) چې رښتيا يې وشمېرله دا (خبره)؛ دغه کسان همدوی دي پرهېزګاران (له معاصيو او له شرکه).

تفسير: يعني الله تعالی د وېرېدونکيو شان داسې وي چې تل رښتيا وايي، او د رښتيا تصديق وکړي.

لَهُم مَّا يَشَآءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ ذَٰلِكَ جَزَآءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٤﴾ لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِى عَمِلُوا
وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ الَّذِى كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾

شته دوی ته (په جنّت کې) هر هغه (نعمت) چې غواړي يې په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) جزا ده د محسنانو نيکو کارانو. لپاره د دې چې ورژوي الله له دوی نه بدتر د هغو ګناهونو چې کړي يې وي، او چې جزا ورکړي (الله) دوی ته اجر د دوی په سبب د هغه ډېر ښه عمل چې وو دوی چې کوو به يې (په دنيا کې).

تفسير: يعني الله تعالی متقينو او محسنينو ته د دوی د ډېرو ښو کارونو اجر او بدل ورکوي، که په غلطه کوم بد عمل ترې صادر شوی وي؛ هغه وربښي.

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِن دُونِهِ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾ وَمَن
يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّضِلٍّ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِى انتِقَامٍ ﴿٣٧﴾

آيا نه دی الله کافي بس کېدونکی د بنده خپل (بلکه کافي دی)، او وېروي (کفّار ای محمده !) تا په هغو بُتانو (چې عبادت يې کوي کفّار) بې له الله، او هر څوک چې ګمراه يې کړي الله؛ پس پيدا به نه شي دې (ګمراه) ته هيڅوک سمه لاره ښوونکی. او هر چاته چې سمه لاره وښيي الله؛ پس نشته ده ته هيڅوک ګمراه کوونکی، آيا نه دی الله ډېر زبردست غالب قوي څښتن (خاوند) د بدل اخيستلو؟ (بلکه دی).

تفسير: مشرکينو ځونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم له بُتانو وېراوه، او ويل به يې: «ګورئ تاسې ځونږ د معبودانو تحقير او توهين مه کوئ !، او دوی پر خپل ځان مه خپه او مه قهرجنوئ !، نه چې دوی (معاذ الله) له تا څخه بالکل روغ لېونی او تيار پاګل جوړ کړي»، نو دلته د هغه ځواب ورکوي: «هر هغه چې د لوی زبردست الله بندګي ځانته غوره کړې وي؛ نو دی به کله له دغو عاجزانو او ناتوانانو باطلو معبودانو څخه وېرېږي، آيا د هغه عزيز منتقم الله تعالی امداد او اعانت ده لره بس او کافي نه دی، چې له بل چا څخه ووېرېږي؟ يا ورته څه هيله اميد ولري؟ دغه هم د دغو مشرکينو ګمراهي ده، چې د واحد الله بندګان له هسې چټي شيانو څخه وېروي، رښتيا خبره خو هم دا ده چې پر سمه صافه لاره روانول او نه روانول دغه ګرد د الله تعالی په قبضه او اختيار کې دي.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَٰوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَءَيْتُم مَّا تَدْعُونَ
مِن دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِىَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِى بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ
مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِىَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾

او خامخا که وپوښتې ته (ای محمده !) له دغو (مشرکانو) چې چا پيدا کړي دا اسمانونه او ځمکې؛ نو خامخا وبه وايي چې الله (پيدا کړي دي)، ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا پس نه وينئ تاسې هغه بُتان چې بولئ (عبادت يې کوئ)

تاسې بې له الله، كه چېرې اراده وفرمايي ماته الله د ضرر رسولو؛ آيا دي دا بُتان لرې كوونكي د ضرر د هغه (له مانه؟ بلكه نه دي !)، يا كه اراده وفرمايي (الله) ماته د رحمت (د نفعې رسولو)؛ آيا دي دغه (بُتان) منع كوونكي د رحمت د الله (له مانه؟ بلكه نه دي !)، ووايه (اى محمده ! دوى ته) بس دى ځما الله، خاص په هم دغه الله توكل كوي توكل كوونكي (په هر حال او هر كار كې، او خپل ټول امور هم هغه ته ورسپاري).

تفسير: يعني يو طرف خو قدوس الله تعالى چې پخپله تاسې د اقرار سره موافق د ټولو اسمانونو او ځمكې خالق او مالك دى، او بل طرف دغه د تيږو او بې سا بُتان يا عاجز مخلوقات چې كه هغوى ګرد سره يو ځاى هم شي؛ د الله تعالى د راليږلي شوي يو ادنى زحمت يا راحت مخه نشي نيولى، او نه يې نوعيت بدلولى شي، نو تاسې پخپله دغه خبره راوښيئ چې له دغو دواړو څخه كوم يو د اطمينان او اعتماد وړ (مستحق) او لايق كېدى شي؟ او كوم يو د خپل مدد لپاره كافي او بس وګڼلى شي؟ د هود عليه السلام قوم هم ويلي وو: ﴿إِن نَّقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوٓءٍ﴾ چې د هغه ځواب هود عليه السلام داسې ورکړى وو: ﴿قَالَ إِنِّىٓ أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوٓا۟ أَنِّى بَرِىٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ * مِن دُونِهِۦ فَكِيدُونِى جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ * إِنِّى تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّى وَرَبِّكُم مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ ءَاخِذٌۢ بِنَاصِيَتِهَآ إِنَّ رَبِّى عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ (۱۲ جزء، د هود سورت (۵) ركوع، ۵۴، ۵۵، ۵۶ آيتونه)، او ابراهيم عليه السلام هم خپل قوم ته داسې فرمايلي وو: ﴿وَلَآ أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِۦٓ إِلَّآ أَن يَشَآءَ رَبِّى شَيْـًٔا ۗ وَسِعَ رَبِّى كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ۗ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ * وَكَيْفَ أَخَافُ مَآ أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ عَلَيْكُمْ سُلْطَٰنًا ۚ فَأَىُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ ۖ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (۷ جزء، د الأنعام سورت (۹) ركوع، (۸۰ – ۸۱) آيتونه).

قُلْ يَٰقَوْمِ اعْمَلُوا۟ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّى عَٰمِلٌ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿۳۹﴾ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿۴۰﴾

ووايه (اى محمده !) اى قومه ځما ! ژوند كوئ تاسې په ځاى (او حال) خپل كې، بېشكه زه هم عمل كوونكى يم (په حال د توكّل او صبر خپل)، پس ژر ده چې معلوم به كړئ تاسې (ځما او له تاسو نه) هر هغه چې رابشي هغه ته داسې عذاب چې وبه شرموي دى، او نازل به شي په ده عذاب همېشه.

تفسير: يعني عنقريب دغه خبره واضحه او ښكاره شي چې د واحد الله بندګان غالبان كيږي، كه د دغو سلهاوو دروازو فقيران؟ واقعات به ډېر ژر دا راوښيي چې هر هغه بنده چې د الله تعالى په حمايت او پنا كې راغلى دى؛ د هغه مقابله كوونكي بالآخر ګرد سره خوار زار او تباه كيږي.

تنبيه: له ﴿عَذَابٌ يُخْزِيهِ﴾ څخه دنيوي عذاب، او له ﴿عَذَابٌ مُّقِيمٌ﴾ څخه اخروي عذاب مراد دى، والله أعلم.

إِنَّآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَٰبَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ ۖ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿۴۱﴾

بېشكه مونږ نازل كړى مو دى پر تا كتاب (قرآن) لپاره (د انتفاع د ټولو) خلقو په حقه سره، پس هر چا چې سمه لاره يې وموندله؛ پس نفس د ده لره ده (فائده يې)، او هر څوك چې ګمراه شو؛ پس بېشكه همدا خبره ده چې ګمراه كيږي پر ځان خپل (چې ضرر يې ګالي، او نه يې ته پر دوى وكيل (ساتونكى).

تفسير: يعني ستا په ژبه او د دغه كتاب په ذريعه د نصيحت رښتيا خبرې ويلي شوي دي، او د دين سمه صافه برابره لاره ښوولي شوې ده، زيات له دې نه هر انسان دې خپله ګټه او تاوان وسنجوي، هر څوك چې پر نصيحت عمل او تګ

کوي؛ خپل ځانته فائده او ګټه رسوي، که نه خپله آخره خاتمه او انجام خرابوي، پر تا د دوی نور هیڅ مسئولیت او ذمه واري نشته، چې په زور او جبر سره دوی پر سمه لاره راولې، ستا وظیفه تش د الله تعالی د پیغام رسونه ده، چې دغه فریضه تاسي اداء کړې ده، وروسته له دې نه نور ګرد معاملات هغه پاک الله ته وسپارئ چې د ده په لاس کې ژوندي کول، مړه کول، ویده کول او ویښول او نور ګرد شیان دي.

اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِيْنَ مَوْتِهَا وَالَّتِيْ لَمْ تَمُتْ فِيْ مَنَامِهَا ۚ فَيُمْسِكُ الَّتِيْ قَضٰى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْاُخْرٰۤى اِلٰۤى اَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿۴۲﴾

الله را کاږي (قبضوي) نفسونه په وخت د مرګ د دوی، او هغه نفس چې نه وي مړ (هغه را کاږي) په خوب د هغه کې، پس وساتي (هغه نفس) چې حکم یې کړی پر هغه د مرګ، او بېرته رالیږي (بدن ته) هغه بل (نفس) تر نیټې په نامه کړی شوې پورې، بېشکه په دغه (قبض، امساک، ارسال) کې خامخا ډېر دلائل د قدرت دي لپاره د هغه قوم چې فکر کوي (او عبرت ترې اخلي، لیکن نه کوي فکر په کې کفّار).

تفسیر: شاه صاحب لیکي «یعنې په خوب کې هر ورځ روح اخلي، او بیا یې بېرته ورلیږي، همدغه نښه ده د آخرت، معلوم شو چې په خوب کې هم لکه موت سا اخیسته کیږي، که خوب وځنډیږي؛ نو هم هغه مرګ دی، مګر دغه روح هغه دی چې ورته ظاهري هوش وایي، او هغه روح چې په هغه سره تنفس جریان لري، او نبضین خوځیږي، او خواړه هضمیږي؛ هغه بل دی، چې پخوا د مرګ له وقوع څخه نه ایستل کیږي»، (موضح القرآن).

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ شُفَعَآءَ ؕ

آیا نیولي دي دغو (مشرکانو) غیر له الله شفاعتګران (بُتان چې زاری وکړي الله ته).

تفسیر: یعنې مشرکین د بُتانو په نسبت داسې دعوی کوي چې دوی د الله تعالی په دربار کې ځمونږ سپارښت او شفاعت کوي، او د همدوی له سپارښت څخه ځمونږ ګرد کارونه هلته جوړیږي، نو ځکه مونږ د دوی عبادت کوو، حال دا چې اول د شفیع کېدلو لپاره معبودیت لازمي نه دی، بل شفیع هم هغه څوک ګرځېدی شي چې ورته د الله تعالی له طرفه د شفاعت حکم او اجازه وي، او یواځې د هغو کسانو په حق کې شفاعت په عمل راتلی شي، چې دوی د الله تعالی په نزد غوره او مقبول وي، لنډه یې دا چې د شفیع لپاره اذن او د مشفوع لپاره مرتضائیت یو ضروري امر دی، او دلته دغه دواړه خبرې نشته، نه بُتانو ته اذن ثابت دی او نه د کفّارو مرتضائیت؛ نو د دوی دغه دعوی غلطه شوه.

قُلْ اَوَلَوْ كَانُوْا لَا يَمْلِكُوْنَ شَيْـًٔا وَّلَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۴۳﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا اګر که وي دوی په داسې حال کې چې مالکان نه وي د هیڅ شي، او نه عقل لري (دوی چې ستاسې عبادت ورته معلوم شي ځکه چې جمادات وي).

تفسیر: یعنې بُتان نه اختیار لري او نه پوهه، نو بیا د دوی شفیع کېدل ډېر عجیب دي.

قُلْ لِّلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيْعًا ؕ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۴۴﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) خاص الله ته (اختیار د) شفاعت دی ټول (او بل هیڅوا لره دخل نشته)، خاص الله ته دی سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، بیا خاص همده ته بېرته بیول کېږئ (لپاره د جزاء).

تفسير: يعني في الحال هم پر اسمانونو او ځمكه كې د همدغه الله تعالى سلطنت دى، او في المآل هم د ګردو رجوع او بېرته ورتګ هم هغه ته دى، نو بې د الله تعالى له خوښې او رضا هيڅوك د دې خبرې قوّت او قدرت نه لري، چې خپلې شونډې هم وخوځولى شي.

وَإِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَحْدَهُ ٱشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْـَٔاخِرَةِ ۖ وَإِذَا ذُكِرَ ٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦٓ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾

او په هغه وخت كې چې ياد كـړ شي الله يواځې (بې له بُتانو)؛ نو منقبض شي، وترهېږي زړونه د هغو كسانو چې ايمان نه راوړي په آخرت باندې، او په هغه وخت كې چې ياد كړل شي هغه (بُتان) بې له دغه (الله)؛ ناڅاپه دوى خوشالېږي (مخونه يې راڼه او وچولي ـ تندي يې خلاص شي له خوښى).

تفسير: د مشركانو دغه يوه خاصه ده چې په ځينو اوقاتو كې تش پخپلو ژبو د الله تعالى د عظمت او محبّت اعتراف كوي، ليكن د هغوى زړونه د واحد الله له ذكره او حمد او ثنا څخه نه خوښېږي، هو ! كه د نورو بُتانو يا ورو كيو معبودانو تعريف ورته وكړى شي؛ نو له ډېر خوښى او خوشالي پخپلو جامو كې نه ځايېږي، او د مسرّت آثار د دوى له څېرو څخه له ورا (لرې) څرګندېږي (ښكاره كېږي)، د افسوس او حسرت ځاى دى چې نن ورځ على الأكثر تش په نامه سره مسلمانانو همداسې يو وضعيت ځانته غوره كړى دى، مثلاً كه د واحد الله قدرت، قوّت، عظمت او د ده د لامحدوده علم وسعت بيان كړ شي؛ نو د دوى په مخونو كې د انقباض آثار احساس كېږي، مګر كه د كوم پير، فقير، حضرت، شيخ، ملنګ، صاحبزاده، خواجه، سيد او د نورو متعارفه وو خوارقو، رښتيا دروغ كرامات او نورې چټې او مهملې خبرې دوى ته وويلى شي؛ نو د دوى په څېرو كې د وجد او نشاط علائم قائمېږي، او په زړونو كې يې د سرور او انبساط امواج پيدا كېږي، بلكه ډېر اوقات د خالص توحيد بيانوونكي د دوى په نزد د اولياء الله منكر ګڼل كېږي، «فإلى الله المشتكى وهو المستعان».

قُلِ ٱللَّهُمَّ فَاطِرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ عَٰلِمَ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ أَنتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِى مَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾

ووايه (اى محمده !) اى الله !، پيدا كوونكى د اسمانونو او د ځمكې !، اى عالمه خبرداره په پټو او په ښكاره وو !، ته حكم كوې (په قيامت كې) په منځ د بندګانو خپلو كې په هغو (دينيه وو امورو كې) چې وو دوى چې په كې اختلاف به يې كاوه.

تفسير: يعني هر كله چې دوى په داسې غټو خبرو كې هم جګړې كوي، او د الله تعالى دومره عزت او وقار هم د دوى په زړونو كې نشته، نو اوس زه ستا پاك دربار ته عرض او فرياد كوم، خو پخپله د دغو جګړو په منځ كې يوه پرېكړه او فيصله وفرمايې.

وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مَا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُۥ مَعَهُۥ لَٱفْتَدَوْا۟ بِهِۦ مِن سُوٓءِ ٱلْعَذَابِ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ وَبَدَا لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا۟ يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا۟ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٤٨﴾

او كه چېرې بېشكه په اختيار كې شي د هغو چې ظلم يې (پر نفسونو خپلو په كفر سره اختيار كړى دى هغه (اموال مبالغ) چې په ځمكه كې دي ټول، او په مثل (هم د هغه) نور ورسره شي؛

نو خامخا فدیه به ورکړي دوی په هغه سره له بدرنګه عذابه په ورځ د قیامت کې، او ښکاره به شي دوی ته له جانبه د الله هغه (عذاب) چې نه وو دوی چې ګمان به يې کاوه (د هغه). او ښکاره به شي دوی ته (سزا او عقوبت) د هغو اعمالو چې کړي وو دوی، او چاپېره نازله به شي په دوی (جزاء د) هغه څيز چې وو دوی چې په هغه پورې به يې مسخرې کولې (چې الهي قهر او ابدي عذاب دی).

تفسير: يعني د قيامت په ورځ چې د دغو اختلافاتو فيصلې اورولی کيږي، په دغه وخت کې به د دغو ظالمانو چې په شک او شرک سره يې د الله تعالى شان تنقيص کوو؛ ډېر بد حال وي، فرض يې کړئ که په دغه ورځ د ځمکې د مخ ګردې خزانې بلکه له هغوی څخنې زائد مبالغ هم له دوی سره موجود وي، او وغواړي چې دغه ګرد اضعافاً مضاعفه خزائن د خپلې فديې په ډول ورکړي، او خپل ځان خلاص کړي؛ مګر هغه ترې نه قبليږي، او هر څه بد اعمال چې ده کړي دي؛ يو په يو يې په مخ راوړل کيږي، او د داسې راز راز ويرونکيو عذابونو خوند به وڅکي چې هيڅکله به د هغه مثال او نظير د ده په وهم او خيال کې هم نه وي ګرځېدلی، الغرض هغه کسان چې پر خالص توحيد او حق دين پورې يې ټوکې او مسخرې کولې، د هغه ربړ او وبال يې دوی هرومرو ګالونکي دی، او په هغو عذابونو کې چې دوی ورپورې مسخرې کولې؛ دوی پخپله به کې اخته کېدونکي دي.

فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ز

پس کله چې ورسيږي (جنس د) انسان ته څه قسم ضرر؛ نو بولي مونږ (دفع د هغه ته).

تفسير: يعني چې د هغه الله تعالى له ذکر څخه چې اوس خپه او ناراضه کيږي؛ د مصيبت په وخت کې ورغږ او نارې وهي، او د ده ذکر چې د مصائبو په وخت کې پرې خوښيږي؛ د مرفه الحالي (د خوشحالي او مستئ) په وخت کې له دوی نه هيريږي.

ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَٰهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ ط

بيا کله چې ورکړو مونږ ده ته کوم نعمت له (جانبه) خپله؛ وايي بېشکه همدا خبره ده چې راکړی شوي دی ماته دغه (نعمت) په سبب د پوهې (څما، نه ده داسې).

تفسير: يعني قياس خو همدغه غوښت چې دغه نعمت څما په برخه شي، ځکه چې په ما کې د دغې خبرې لياقت وو، او د هغه د ګټلو ذرائع ماته ښکاره او معلوم وو، او الله تعالى ته څما استعداد او اهليت څرګند وو، نو بيا به هغه ولې ماته نه رسېده؟ الغرض چې ده پر خپل لياقت او عقل نظر وکړ، او د الله تعالى پر فضل او قدرت يې نظر ونه کړ.

بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾

بلکه دغه (عطا د نعمت) فتنه امتحان ازموينه ده، وليکن اکثر د دوی نه پوهيږي (چې دغه تخويل استدراج، امتحان دی دوی ته).

تفسير: يعني داسې نه ده، بلکه دغه نعمت د الله تعالى له طرفه يو امتحان دی، چې بنده د هغه پر موندلو تر کوم حد پورې د حقيقي منعم شکريه اداء کوي؟ او د احسان او انعام حق يې پېژني؟ که ناشکري يې وکړله؛ نو دغه نعمت ورته نقمت او د ده د ځان وبال ګرځي.

قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا۟ ۚ
وَالَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْ هَٰٓؤُلَآءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا۟ ۖ وَمَا هُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾

په تحقيق ويلې ده دغه خبره هغو کسانو (چې تېر شوي دي) پخوا له دوی نه (لکه قارون او قوم د ده)؛ پس هيڅ قدر دفع د عذاب ونه کړه له دوی څخنې هغه (دنيوي مال او متاع) چې وو دوی چې کسب (د ګټې د هغو) به يې کوو. پس ورسېد هغو (پخوانيو) ته (جزاء د هغو بدو) اعمالو چې کول به دوی (په خسف سره)، او هغه کسان چې ظلم يې کړی دی (په اختيارولو د کفر) له دغه (قوم ستا ای محمده !)؛ ژر ده چې وبه رسيږي دوی ته سزا او عقوبت د هغو اعمالو چې کړي دي دوی، او نه دي دوی عاجز کوونکي (مونږ لره له تعذيب د دوی نه).

تفسير: لکه چې قارون همداسې ويلي وو، د هغه څه حشر او آخره خاتمه شوه؟ د هغه ذکر پخوا له دې نه تېر شو، يعنې څرنګه چې پر پخوانيو مجرمينو د خپلې ګناه سزا او وبال ولوېد؛ پر دغو موجوده وو مشرکينو هم د دوی د بدو اعمالو سزا او وبال لوېدونکی دی، څه وخت چې پاک الله تعالی د دوی د سزا ورکولو اراده وفرمايي، نو دوی له سره خپل ځانونه نشي پټولی، او نه چېرې ترې تښتېدلی شي، او نه په کوم چل او تدبير سره دی سترې، ستومانه، او عاجزولی شي.

أَوَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

آيا نه پوهيږي دوی په دې چې بېشکه الله پراخوي رزق روزي هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي، او تنګوي (په اندازه کوي يې)، بېشکه په دغه (بسط او قبض) کې خامخا ډېر دلائل دي لپاره (د هغه) قوم چې ايمان راوړي (په الله چې باسط او قابض دی).

تفسير: يعنې په دنيا کې محض د روزي پراخي او تنګي د کوم سړي د مقبوليت او مردوديت دليل نشي کېدی، نه د روزي ګټل دومره په عقل، ذهانت، علم او لياقت پورې منحصر دي، وګورئ چې څومره بېوقوفان او ناپوهان په ډېر اطمينان او هوسايي سره ژوندون کوي، او څومره عاقلان، فاضلان او نېکان په لوږو سره شپې او ورځې تېروي.

قُلْ يَٰعِبَادِىَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا۟ مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
جَمِيعًا ۚ إِنَّهُۥ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾

ووايه (ای محمده ! چې فرمايي الله) ای بندګانو (مؤمنانو) څما هغو کسانو چې اسراف يې کړی دی پر نفسونو خپلو ! مه نااميده کېږئ له رحمته د الله، (ځکه چې) بېشکه الله مغفرت کوي ښني ګناهونه ټول (اګر که ډېر هم وي بې له شرکه)، بېشکه چې الله همدی دی ښه ښنونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: دغه آيت د أرحم الراحمين د بې پايانه رحمت بيان او د ده د عفوې او د عظيم الشأن تېرېدلو اعلان کوي، او د خورا ډېرو سختو مأيوس العلاجو مريضانو په حق کې د شفاء د اکسير حکم لري، مشرک، ملحد، زنديق، مرتد، يهودي، نصراني، مجوسي، مبتدع، فاسق، فاجر او نور عاصيان او باغيان هر څوک چې وي د دغه آيت له اورېدلو څخه وروسته د الله تعالی مهربانی ته اميدوار کېږي، ځکه چې د هر چا په نسبت چې الله تعالی اراده وفرمايي؛ د هغه ګناه معافوي، او هيڅوک د ده لاس نشي نيولی، بيا بنده به ولې نااميده کېږي؟ هو ! دغه ضروري ده چې د الله تعالی

له نورو اعلاناتو سره سم چي په هغو کي تصريح شوي ده، چي د کفر او شرك جرم به بې له توبې او بې له ايمانه نه قبلوي، ښايي چي ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَغۡفِرُ ٱلذُّنُوبَ جَمِيعًا﴾ له ﴿لِمَن يَشَآءُ﴾ سره مقيده وګڼله شي، خو سره له هغه د دغي خبري تقييد يې هم فرمايلى دى: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغۡفِرُ أَن يُشۡرَكَ بِهِۦ وَيَغۡفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُ﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۸) رکوع (۱۱۶) آيت)، له دغه تقييد څخه دغه نه لازميږي چي الله تعالى بې له توبې هيڅ يوه لويه يا وړوکي ګناه نشي معافولى، او نه يې داسي مطلب کيږي چي د هيڅ يو جرم لپاره له سره د توبې ضرورت نشته، او بې له توبې به ګرد ګناهونه معافيږي، قيد يواځي د مشيت دى، او د مشيت په متعلق په نورو آيتونو کي دا ښوولي شوي دي چي هغه په کفر او شرك کي بې له توبې ممکن نه دى، لکه چي د دغه آيت شان نزول هم پرې دلالت کوي، او د دې وروستني آيت له افادې څخه هم معلوميږي، نو الغرض الله تعالى ټول ګناهونه کله چي وغواړي بندګانو ته معافوي، خو شرك بغير له توبې نه نه معاف کيږي، نو دا آيت د الله تعالى د پراخه رحمت بيان کوي چي ګناهګار بندګان دې نه نااميده کيږي، که د الله تعالى نه د ګناهونو د معافولو غوښتنه وکړي؛ الله تعالى يې معافوي.

﴿وَأَنِيبُوٓاْ إِلَىٰ رَبِّكُمۡ وَأَسۡلِمُواْ لَهُۥ مِن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَكُمُ ٱلۡعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ٥٤﴾

او بېرته وګرځئ تاسي رب خپل ته (له شركه او عصيانه)، او غاړه کېږدئ ده ته پخوا له هغه چي راشي تاسي ته عذاب، بيا به مدد درسره نشي کولى (په دفع د عذاب کي).

تفسير: يعني پخپلو تېرو اغلاطو نادم شئ !، او د الله تعالى د بې پايانه جود او کرم څخه وشرميږئ !، او د کفر او عصيان لاره پرېږدئ !، او د هغه کريم رب په طرف رجوع وکړئ !، او خپل ځانونه هغه ته وروسپارئ !، او د ده د احکامو په مقابل کي په نهايت عجز او اخلاص سره غاړه کېږدئ !، او ښه وپوهېږئ چي په حقيقت کي نجات يواځي د ده په فضل او کرم سره ممکن دى، ځمونږ رجوع او انابت هم بې د الله تعالى له فضله او کرمه نشي ميسّر کېدى.

﴿وَٱتَّبِعُوٓاْ أَحۡسَنَ مَآ أُنزِلَ إِلَيۡكُم مِّن رَّبِّكُم مِّن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَكُمُ ٱلۡعَذَابُ بَغۡتَةً وَأَنتُمۡ لَا تَشۡعُرُونَ ٥٥﴾

او متابعت وکړئ د ډېر غوره حکم د هغه (قرآن) چي نازل کړى شوى دى تاسي ته له (جانبه د) رب ستاسي پخوا له هغه چي راشي تاسي ته عذاب يو ناڅاپه، حال دا چي تاسي به نه پوهېږئ (چي له کوم لوري راځي).

تفسير: له ښې خبرې څخه مراد قرآنکريم دى، يعني پر قرآني هدايتونو عمل وکړئ !، او د عذاب له راتګه پخوا د خپل مستقبل په فکر او انديښنه کي اوسئ !، که نه د عذاب له معاينې څخه وروسته به د هغه هيڅ تدارك او انتظام نشي کېدى، او هيڅ يو تدبير به مؤثر نه لويږي، د الله تعالى عذاب به مو داسي يو ناڅاپه راګېر کړي، چي تاسي به له سره د هغه پر راتګ نه خبرېږئ.

﴿أَن تَقُولَ نَفۡسٞ يَٰحَسۡرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطتُ فِي جَنۢبِ ٱللَّهِ وَإِن كُنتُ لَمِنَ ٱلسَّٰخِرِينَ ٥٦﴾

(چابکي کوئ تاسي په تعميل د قرآن باندي پخوا له هغه) چي ووايي يو نفس: اى ارمان او ندامت مي دى پر هغه چي تقصير مي کړى دى په طرف (په حق د طاعت) د الله کي، او بېشکه چي وم زه خامخا له مسخره کوونکيو څخه.

تفسير: يعني په هوا اوهوس، رسم، تقليد او دنيوي خوندونو او چړچو کي اخته او مشغول او د الله تعالى له ذکره او ياده بلکه د ده له وجوده بېخي غافلان شوي وو، د ده دين او رسول او د هغه هولناك انجام په نسبت به مو چي

رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ویرولو؛ ملنډې، ټوکې او مسخرې کولې، او د دغو شیانو په حقیقت نه وو پوهېدلي، د ډېر افسوس ځای دی چې د الله تعالی په پېژندلو او د ده د حقوقو په منلو کې مونږ په څه اندازه سره غفلت او قصور کړی دی، چې د هغه په نتیجه کې نن له دغې بدې پېښې سره مخامخ شوي یو، کفّار به دغسې خبرې په محشر کې کوي، که د آیت مضمون کفارو او عصاتو لره عام کېښود شي؛ نو د ﴿وَإِن كُنتُ لَمِنَ السَّٰخِرِينَ﴾ معنی به «ما به د مسخره کوونکو غونډې عمل کولو» وي، «علمت عمل ساخر مستهزئ» (کما فسر به ابن کثیر رحمه الله).

أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَىٰنِي لَكُنتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾

یا (پخوا له دې نه) چې ووايي: که چېرې داسې وی چې بېشکه الله سمه لاره ښوولې وی ماته؛ نو خامخا وم به زه له متقیانو پرهېزګارانو (له شرکه او له معاصي نه).

تفسیر: کله چې په حسرت او افسوس سره کار ونه چلېږي؛ نو د خپل فهم غلطولو لپاره دغه ګوډ عذر وړاندې کوي، څه ووایم؟ الله تعالی ماته هدایت رانه کړ، که الله اراده فرمایلې وی؛ نو نن به زه هم د متقیانو په مرتبه رسېدلی وم، د دغه ځواب وروسته داسې راځي: ﴿بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي﴾.

أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾

یا (پخوا له دې نه) چې ووايي (نفس) په هغه وخت کې چې ویني عذاب: کاشکې وی ماته بیا بېرته ورتګ (دنیا ته)؛ پس وم به زه هلته له نیکو کارانو (موحدانو هم په عقائدو هم په اعمالو کې).

تفسیر: کله چې حسرت او اعتذار دواړه بېکاره ثابت شي؛ او د دوزخ له عذابونو سره مخامخ شي؛ نو په دغه وخت کې به د اضطراب وارخطايي له شدّته داسې وايي: «په هر ممکنه صورت سره چې کېږي، یو ځلې مې بیا دنیا ته ولېږه !، او د توبې او اطاعت فرصت او موقع راکړه !، او وګوره چې زه په څه صلاح او تقوی سره بېرته درحاضرېږم»، فرمايي الله تعالی چې: ولې مې هدایت نه وو درته کړی بلکه درته کړی مې وو:

بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٩﴾

هو ! داسې ده چې په تحقیق راغلي وو تاته دلائل (قرآن) ځما، پس تکذیب کړی وو تا په هغو سره، او تکبّر دې کړی وو، او وې ته له کافرانو (نامنونکیو نه).

تفسیر: یعنې غلط وايي، آیا الله تعالی درته سمه صافه لاره نه وه درښوولې؟ او خپل انبیاء یې سره له معجزو او احکامو نه وو درلېږلي؟ مګر د هغوی خبرې دې و نه منلې، او هر هغه شی چې تاته ویلی کېده، هغه مو سره له غروره او تکبر تکذیب کوو، او ستا هم دغه لویي او تکبر د حق له قبوله مانع ګرځېده، او خبره همدا ده چې الله تعالی ته له ازله دغه خبره معلومه وه چې ته به د ده له آیتونو څخه انحراف او انکار کوې، او په تکبّر او سرکښی سره به وړاندې کېږې، ستا د طبیعت او مزاج غوښتنه او اقتضاء همداسې ده چې که زر کرته د دنیا په طرف بېرته وګرځولی شې؛ بیا به پخپلو هم هغو واهیه وو حرکاتو کې مداومت کوې، او له هغه څخه له سره لاس اخیستونکی نه یې: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (د «الأنعام» سورت (۳) رکوع (۲۸) آیت)، د داسې خلقو په نسبت د الله تعالی داسې عادت نه دی چې دوی بریالیان او کامیاب کړي، بلکه خائب او خاسر کوي یې.

وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ ۚ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦٠﴾

او په ورځې د قيامت كې به ووينې ته هغه كسان چې دروغ يې تړلي دي پر الله پورې (په نسبت د شرك او نورو عيوبو) مخونه د دوی به تور كړی شوي وي، آيا نشته په دوزخ كې ځای لپاره د منكرانو (كافرانو؟ يعني شته !).

تفسير: كومه خبره چې د الله تعالى له جانبه راځي، او هغې ته د دروغو نسبت وكړل شي؛ هم دغه پر الله تعالى دروغ تړل دي، ځكه چې دروغ شمېرونكي داسې دعوی كوي چې الله تعالى هغه خبره نه ده فرمايلې، حال دا چې په واقع كې به يې فرمايلې وي، نو د دغو دروغو توروالی د قيامت په ورځ د دوی پر څېرو كې څرګندېږي (ښكاره كيږي).

وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾

او وبه ساتي الله (له دوزخه) هغه كسان چې ځان يې ساتلی وي (له شركه) په سبب د خلاصې موندلو د دوی، نه به رسيږي دوی ته سختي او نه به دوی غمجن كيږي.

تفسير: يعني الله تعالى متقيان د دوی د ازلي فوز او فلاح په سبب د بري او كاميابي پر هغه لوړ (اوچت) مقام رسوي، چې هلته به له هر قسمه بديو او شرورو څخه محفوظ او له هر راز (قسم) فكر او غم څخه به آزاد او محفوظ وي.

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٢﴾ لَّهُ مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٣﴾

الله پيدا كوونكی د هر څيز دی، او دغه (الله) پر هر څيز وكيل (ساتونكی متصرف) دی. خاص همدغه (الله) لره دي كليګاني (د خزانو) د اسمانونو او د ځمكې، او هغه كسان چې كافران شوي دي په آيتونو د الله، دغه كسان همدوی زيانكاران دي (چې ځای يې ابدي دوزخ دی).

تفسير: يعني الله تعالى هر شی پيدا كړی دی، او وروسته له پيدايښته د ده د بقاء او تحفظ ذمه واري يې هم پر خپل قدرت اخيستې ده، او د ځمكې او اسمان د ګردو شيانو تصرّف او اقتدار هم ده ته حاصل دی، ځكه چې د ګردو خزانو كنجياني له ده سره دي، نو له داسې الله څخه مخ اړول او نورو شيانو ته مخ ګرځول فضول او بېكاره خبره ده، ښايي چې انسان د الله تعالى له غضبه وويرېږي، او د الله تعالى رحمت او مهرباني ته اميدوار اوسي.

قُلْ أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَأْمُرُونِّي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ ﴿٦٤﴾

آيا پس تاسو امر كوئ ماته چې بې له الله تعالى د بل چا عبادت وكړم ای جاهلانو ناپوهانو !.

تفسير: يعني انتهايي ناداني، حماقت او جهالت دا دی، چې انسان الله تعالى پرېږدي، او د نورو په عبادت كې بوخت شي، او له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه داسې غوښتنه كوي، او ترې طمع كوي چې دی (معاذ الله) د كفر او شرك لاره د دوی له سببه غوره كړي، په ځينو رواياتو كې راغلي دي چې مشركانو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دعوت وركړی وو، چې راځه څمونږ د معبودانو عبادت كوه، نو ځكه دغه پاس آيت د دوی په ځواب كې نازل شو:

وَلَقَدۡ أُوحِيَ إِلَيۡكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكَ لَئِنۡ أَشۡرَكۡتَ لَيَحۡبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ٱللَّهَ فَٱعۡبُدۡ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٦٦﴾

او خامخا په تحقيق وحي كړی شوې ده تاته او (وحي كړې شوې ده) هغو كسانو ته چې ړومبی له تا نه وو (داسې چې قسم دی) كه شرك پيدا كړ تا (فرضا)؛ نو خامخا خراب به شي هرومرو عمل ستا، او خامخا شې به ته هرومرو له زيانكارانو (نو ځان وساته له شركه !). بلكه (يواځې) د الله عبادت كوه، او اوسه له شكر كوونكيو (په نعمت د توحيد او عبادت).

تفسير: يعني كه له عقلي حيثيته وكتلی شي، د ګردو اشياوو پيدا كول، باقي پرېښودل، او په هغه كې د هر ډول تصرفاتو جاري لرل يواځې د الله تعالى كار دی، نو د عبادت مستحق ماسوا له الله څخه بل هيڅوك نشي كېدی، او كه له نقلي حيثيته ملاحظه وكړئ؛ نو ټول انبياء الله او سماويه اديان د توحيد په صحت او د شرك په بطلان متفق دي، بلكه هر نبي ته د وحي په ذريعه دغه ښوولی شوي دي چې په آخرت كې د مشركانو ټول اعمال بيخي بېكاره دي، او د شرك انجام د خالص حرمان او خُسران څخه سوا بل شی نه دی، لهذا پر هر انسان لازم دي چې له ګردو باطلو معبودانو څخه ځان وشكوي !، او له الله تعالى سره د خپل عبوديت تعلقات ونښلوي، او د الله تعالى وفادار او شكرګزار او احسان پېژندونكی بنده شي، د ده عظمت، قدرت، جلال او كمال ښه وپېژني، عاجز او ناتوانه مخلوقات د ده شريك ونه ګرځوي، او هغه په هم هغو صفاتو سره لوی، پورته، اعلی او ارفع وګڼي، لكه چې واقع كې هم دی.

وَمَا قَدَرُواْ ٱللَّهَ حَقَّ قَدۡرِهِۦ

او تعظيم نه دی كړی دغو (مشركانو) د الله حق تعظيم د ده.

تفسير: يعني مشركينو د الله تعالى عظمت، علويت، كمال، جلال، لويي او بزرګي تر هغې اندازې او مرتبې پورې ونه پېژندله چې تر هغې اندازې او مرتبې پورې پر يوه بنده د هغه معرفت او پېژندګلوي لازمه ده چې هغه وپېژني، د الله تعالى د رفيع شان او لوړې مرتبې د اجمالي تصوّر كوونكی آيا د عاجز او محتاج مخلوق حتی د ببخايه ګټو او بتانو شركت له الله تعالى سره تجويز كولی شي؟ حاشا وكلاّ ! وروسته له دې نه د الله تعالى د عظمت او قدرت، د جلال او كمال د ځينو شئونو بيان دی.

وَٱلۡأَرۡضُ جَمِيعٗا قَبۡضَتُهُۥ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ وَٱلسَّمَٰوَٰتُ مَطۡوِيَّٰتُۢ بِيَمِينِهِۦۚ سُبۡحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿٦٧﴾

او ځمكه ټوله به په موټي د الله تعالى كې وي په ورځ د قيامت كې، او اسمانونه به نغښتلي شوي دي په ښي لاس د ده كې، پاكي ده ده ته او لوړ لوی دی له هغو شيانو چې دوی يې شريكوي (له الله سره بُتان او نور شيان).

تفسير: د الله تعالى د عظمت حال خو داذی چې په ورځ د قيامت كې به ټوله ځمكه په يوه موټي كې ونيسي، او اسمانونه به په ښي لاس كې راونغاړي، په صحيح حديث كې راغلي دي، ابو هريرة رضي الله تعالى عنه فرمايي چې: ما له رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي دي چې ويې فرمايل: «الله تعالى به ځمكه په موټي كې راونيسي، او اسمانونه به په ښي لاس كې راونغاړي، او بيا به وفرمايي: زه بادشاه يم، چېرته دي د ځمكې بادشاهان؟» يعني په دغه ورځ به څرګنده شي چې حقيقي بادشاه الله تعالى دی، د نورو بادشاهي به ختمه شوي وي، يواځې د الله تعالى په واك كې به وي، او حساب به ورسره كيږي.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِي السَّمٰوٰتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَن شَآءَ اللّٰهُ ۖ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرٰى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنظُرُونَ ﴿۶۸﴾

او پوکل به وکړی شي په شپېلۍ کې، پس بېخوده مړه به شي هر هغه چې په اسمانونو کې دي او هر هغه چې پـه ځمکه کـې دي، مګر هغه څوک چې اراده وفرمايي الله (د نه وژلو د هغه)، بيا به وپوکل شي په هغې شپېلۍ کې بل ځلې؛ پس ناڅاپه دغه خلق به (چې مړه وو ټول) ولاړ وي منتظر وي (چې څه راباندې کيږي).

تفسير: د اکثرو محققينو علماوو په نزد ټول به دوه ځلې د صور نفخې کيږي، په اوله کې به د ګردو حواس ورکيږي، بيا هغه کسان چې ژوندي دي مړه کيږي، بيا به بله نفخه کيږي، چې د هغې په اثر د مړيو ارواح به د ابدانو په طرف بېرته راګرځي، او ټول بېهوشان به په هوش کيږي، په دغه وخت کې د محشر د دې عجيبو او غريبو مناظرو د ليدلو څخه ګرد مخلوقات حيران کيږي، بيا به په ډېر سرعت سره د قدوس الله په مخکې وړاندې کيږي، او ګرد سره ورحاضرولی شي.

تنبيه: له ﴿إِلَّا مَن شَآءَ اللّٰهُ ۖ﴾ څخه ځينو جبرئيل، ميکائيل، اسرافيل او داسې نور عليهم السلام مراد نيولي دي، او ځينو له هغوی سره حملة العرش هم شامل کړي دي، د ځينو په نزد ترې انبياء او شهداء مراد دي، والله أعلم، په هر حال دغه استثناء به د هغې نفخې په وخت کې وي چې وروسته له هغه ممکن دي پر دوی هم فناء طاري کيږي، ﴿لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن سورت (۲) رکوع (۱۶) آيت).

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتٰبُ وَجِايٓءَ بِالنَّبِيِّـنَ وَالشُّهَدَآءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۶۹﴾

او روښانه به شي ځمکه په نور د رب د دغې (ځمکې لپاره د فيصلې د بندګانو)، او کېښود به شي کتاب (عملنامې لپاره د حساب)، او راتله به وکړل شي په انبياوو (محشر ته) او په شهداوو سره (له هر امته)، او حکم به وکړ شي په منځ د دوی کې په حق اوعدل سره، او پر دوی به ظلم ونه کړ شي (هيڅ قدر په تزييد د عقاب يا تنقيص د ثواب).

تفسير: الله تعالى به د حساب لپاره څرنګه چې د ده د شان سره مناسب دي؛ راښکته شي، او ځمکه به د ده د نور او رڼا په وجه وځليږي، انبياء او شهداء به راوستل شي، او د بندګانو په منځ کې به د عدل او انصاف فيصله وشي.

وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ

او پوره به ورکړه شي هر نفس لره (جزا د هغه) عمل چې کړی يې وو (ده).

تفسير: يعني د نېکۍ په بدل کې تنقيص او د بدۍ په بدل کې تزييد نه واقع کيږي، د هر چا هومره چې ښه يا بد عمل وي؛ هغه ګرد د الله تعالى په علم کې دی، سم له هغه سره بدل ورکول کيږي، چې د هغه څه تفصيل وروسته له دې نه راځي.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿۷۰﴾

او حال دا چې الله ښه عالم دی پر هغو اعمالو چې دوی يې کوي (نو جزاء به پرې ورکړه شي).

تفسیر: یعني شاهدان راځي د دوی د ملزم کولو لپاره، که نه له الله تعالی څخه هیڅ یو شی پټ نه دی (کذا في الموضح).

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا

او شړلی راښکلی کیږي (په شدّت سره) هغه کسان چې کافران شوي دي طرف د دوزخ ته ډلې ډلې.

تفسیر: یعني ټول کافران په ټېل وهلو او په نهایت ذلت او خواری سره د دوزخ په طرف شړل او بیول کیږي، څرنګه چې د کفر اقسام او مراتب ډېر دي؛ نو هر قسم او هره درجه د کفارو ډله سره بېله بېله کوله شي.

حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا

تر هغه پورې چې راشي دوی دوزخ ته حال دا چې وبه پرانیستلی شي دروازې د دغه (دوزخ).

تفسیر: هم هغسې چې د دنیوي بندیخانې دروازې خلاصې نه وي، هر کله چې کوم بندي په کې ننویستل کیږي، ور یې ورته خلاصوي، او وروسته د ده له ننوتلو څخه بېرته وربندول کیږي، همداسې څه وخت چې دوزخیان دوزخ ته نژدې رسیږي، د دوزخ دروازې پرانیستلی کیږي، او دوزخیان په ټېل وهلو سره په کې غورځولی کیږي، او بیا یې دروازې تړلی کیږي، کما قال الله تعالی: ﴿إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ﴾ (همزة).

وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ

او وبه وایي دوی ته خزانچیان (متصرفان) د دغه (دوزخ) آیا نه وو راغلي تاسې ته رسولان له تاسې نه.

تفسیر: یعني هغه پرښتې چې د دوزخ محافظاني دي، دوی به کفارو ته د ملامتی په ډول سره داسې وایي: «آیا نه وو درغلي تاسې ته رسولان له تاسې»، یعني چې له هغوی څخه له دې سببه چې ستاسې له جنس څخه وو؛ فائده اخیستل ډېر اسان وو.

يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا ۚ قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾

چې لوستل به دغو (رسولانو) پر تاسې آیتونه (د قرآن) د رب ستاسې، او ویرول به دوی تاسې له ملاقات د هغې ورځې ستاسې چې دغه ده، وبه وایي (کفار چې ولې نه وو راغلي) بلکه راغلي وو، ولیکن ثابته شوې ده کلمه (حکم) د عذاب پر کافرانو.

تفسیر: یعني ولې انبیاء نه وو راغلي !؟ بلکه ضرور راغلي وو، او د الله تعالی کلام یې راوړی وو، او له نن ورځې څخه ډېر زیات ویرولی شوي وو، لیکن مونږ له خپلې بدبختی او نالایقی د هغو پندونو ته غوږ کښېنښود، څو بالآخر د الله تعالی د داسې قاطع او لا یتغیّر تقدیر سره مخامخ شو، او د عذاب حکم پر مونږ کفارو په قطعي ډول ثابت او نافذ شو: ﴿فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ (الملک).

قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾

وبه ویل شي دوی ته: ننوځئ دروازو د دوزخ ته په دې حال کې چې همېشه اوسېدونکي اوسئ په ده کې، پس بد دی ځای د هستوګنې د متکبرانو (دا دوزخ).

تفسير: يعني تاسې د خپل، تکبر، لویي او غرور له سببه د الله تعالی خبره ونه منله، نو اوس تاسې تل په دوزخ کې پراته اوسئ !، او د هغه د عذابونو خوند وڅکئ !.

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا

او بیول کېږي به هغه کسان چې وېرېدل به دوی له ربه خپله طرف د جنت ته ډلې ډلې.

تفسير: يعني کله چې د ايمان او تقوی مدارج متفاوت دي، د هرې درجې متيقن مؤمنين جلا او د هرې يوې ډلې به سره بېلې وي، او دغو ګردو جماعتونو ته ډېر زيات تشويق او ترغيب ورکول کېږي، او په ډېره مينه او محبت سره د جنت په طرف لېږل کېږي.

حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٧٣﴾

تر هغه پورې چې راشي دوی جنت ته حال دا چې پرانيستلې شوي به وي دروازې د دغه (جنت)، او وبه وايي دوی ته خزانچيان (متصرفان) د جنت: سلام دې وي پر تاسې، پاک يئ تاسې (له ګناهونو) پس ننوځئ جنت ته په دې حال کې چې همېشه اوسېدونکي اوسئ (په ده کې).

تفسير: څرنګه چې د مېلمنو له راتګه څخه پخوا د مېلمستون دروازې پرانيستلې کېږي، او د هغوی لپاره د هوسايي وسائل او وسائط برابرولی شي؛ کله چې جنتيان هلته ورسېږي، نو د جنت دروازې به د دوی په مخ کې پرانيستلې خلاصې وي، لکه څنګه چې د «ص» سورت په (۴) رکوع کې راغلي دي: ﴿مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الْأَبْوَابُ﴾ او د الله تعالی پرښتې به په نهايت اعزاز او اکرام سره په سلامونو او ثناوو او نورو د دوی استقبال کوي، او ورته «هر کله راشئ ! ښه راغلئ !» وايي، او د جنّت د تل اوسېدلو بشارات او زيري به ورته کوي.

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ

او وايي به دغه (جنتيان): ټوله ثناء صفت خاص الله ته دي، هغه (الله) چې رښتينه يې کړه له مونږ سره وعده خپله.

تفسير: يعني د الله تعالی شکر او حمد وايو، هغه وعدې چې مونږ د انبياوو له خولې څخه اورېدلي دي، د هغو تصديق مونږ پخپلو سترګو وينو.

وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ

او ميراث يې راکړه مونږ ته ځمکه (د جنت) چې ځای نيسو له جنته هر ځای چې خوښ شي ځمونږ.

تفسير: شاه صاحب ليکي: «جنتيانو ته حکم شته هر چېرې چې زړه يې غواړي، هم هغلته دې وسيږي، ليکن د هر جنتي زړه به هم هغه ځای خوښوي چې د ده لپاره لا له پخوا څخه مخصوص او معين کړی شوی دی»، د ځينو په نزد مراد

يې داسې دی: چې په جنت کې د تللو او راتللو او له يوه ځای بل ځای ته ورتګ هيڅ ممانعت نه دی، او هر جنتي هر چېرې چې يې زړه وغواړي؛ هم هغلته وردرومي.

﴿فَنِعۡمَ أَجۡرُ ٱلۡعَٰمِلِينَ ۝٧٤ وَتَرَى ٱلۡمَلَٰٓئِكَةَ حَآفِّينَ مِنۡ حَوۡلِ ٱلۡعَرۡشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡۖ وَقُضِيَ بَيۡنَهُم بِٱلۡحَقِّۚ وَقِيلَ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٧٥﴾

پس ښه دی اجر د (نېک) عمل کوونکو (دغه جنّت). او وينې به ته (ای محمده !) پرښتې طواف کوونکې (چار چاپېر) له عرشه چې تسبيح به وايي دوی (پيوسته) له حمده ثنا د رب د دوی سره، او حکم به وکړی شي په منځ د خلقو کې په حق سره، او وبه ويلی شي چې: ټوله ثنا ده خاص الله ته چې رب پالونکی د عالميانو دی.

تفسير: يعني څه وخت چې الله تعالى د حساب او کتاب لپاره د فيصلو ميدان ته راشي، په دغه وخت کې به پرښتو د عظيم عرش په چار چاپېر حلقه تړلې وي، او ګردې به د خپل رب په تسبيح او تحميد کې مشغولې وي، او د ګردو بندګانو د اعمالو فيصلې به په ډېر انصاف سره وکړی شي، چې د هغې په اثر به له هر لوري څخه په ډېر جوش او خروش سره د ﴿ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ﴾ ناري پورته کيږي، يعني ټوله ثنا صفت او محامد هغه پاک الله ته لايق دي، چې د ګرد جهان رب او پروردګار دی، او د ټول عالم په نسبت يې ښه احکام او عمده فيصلې صادرې کړي دي.

تمّت سورة الزمر بعون الله وتوفيقه، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ المُؤمِن

«د (المؤمن) سورت مکي دی، پرته له (۵۶، ۵۷) آیتونو څخه چې مدني دي، (۸۵) آیته او (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۰) او په نزول کې (۶۰) سورت دی، وروسته د (الزّمر) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللهِ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ﴿٢﴾ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ

نازلېدل د دې کتاب (قرآن) له (جانبه) د الله دي، چې (دی) ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو)، ښه عالم دی (پر هر څيز). ښونکی د ګناهونو دی (عاصیانو لره)، او قبلوونکی د توبې دی (تائبانو لره).

تفسیر: یعنې توبه قبلوي او له ګناهونو څخې تائب داسې پاک او صافوي چې ګواکې له سره یې څه ګناه او خطا نه وي کړې.

شَدِيْدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ

سخت دی عذاب (د ده کفّارو لره) څښتن (خاوند) د فضل دی.

تفسیر: یعنې بې نهایته د قدرت او وسعت او غناء څښتن دی، چې پر بندګانو د انعام او احسان بارانونه وروي.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ اِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ﴿٣﴾

نشته لایق او حقدار د عبادت بل هیڅوک مګر یواځې هم دی دی، خاص همده ته بېرته ورتلل دي (لپاره د حساب).

تفسیر: چې هلته له وررسېدلو څخه وروسته هر یوه ته د دوی د اعمالو مکافات او بدل ورکول کیږي.

مَا يُجَادِلُ فِيْٓ اٰيٰتِ اللهِ اِلَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

جګړې نه کوي (طعنې نه وایي) په آیتونو د الله کې مګر هغه کسان چې کافران شوي دي.

تفسیر: یعنې د الله تعالی کلام او خبرې او د ده د عظمت او قدرت دلائل داسې نه دي، چې په هغه کې څه مناقشه، مجادله او جګړه وکړه شي، مګر هغه خلق چې دا یې له خپلو ځانونو سره غوټه کړېده چې د خورا روښانو دلائلو او براهینو او له ډېرو ښو ښکاره وو شواهدو څخه به هم انحراف او انکار کوي، نو دوی پر دغو د رښتیا خبرو په ناحقه سره جګړې او مناقشې کوي.

فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ﴿٤﴾

پس نه دې تېر باسي تا ګرځېدل د دوی (په هوسایي سره) په ښارونو کې (ځکه چې عاقبت د دوی دوزخ دی).

تفسير: يعني د داسې منكرينو انجام تباهي او هلاكت دى، اګر كه دوى في الحال په ښارونو او كليو كې ګرځي، سيلونه، سياحتونه او سوداګري كوي، او پخپلو چرچو كې مشغول دي، نو نه ښايي چې تاسې د دوى پر دغه راحت او هوسايي وغولېږئ، ځكه چې دغه د الله تعالى له طرفه امهال او استدراج دى.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَّالْأَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ۝٥

دروغجن شميرلي وو (رسولان خپل) پخوا له دوى نه قوم د نوح او نورو اقوامو ورروسته له دوى نه، او قصد وكړ هر امّت (له دوى نه) پر رسول خپل چې ونيسي دوى هغه (رسول او ضرر وررورسوي)، او جګړې به كولې دوى (له دغو رسولانو سره) په باطله سره، لپاره د دې چې پټ كړي په دغه (باطل سره) حق (توحيد)، پس ومو نيول دوى (په عذاب سره)، پس څرنګه وو سزا عقوبت ځما (دوى لره؟).

تفسير: د هر امّت اشرارو د خپلو انبياوو د وژلو يا د زحمت او تكليف وررسولو اراده كړې وې، او همېشه هغوى دداسې چلونو په جوړولو كې مصروفېدل، چې د هغو په وسيله حق او رښتيا دين ته ماتې او شكست وركړي، ليكن د دې په ځاى چې دغه اشرار ځمونږ انبياوو ته لاس وروغځوي، يا يې ونيسي؛ مونږ همدغه اشرار پخپل غضب او قهر كې اخته او سختې سزاوې مو ورته وركړې دي، بيا وګورئ چې د دوى ښخ او بكر مو څرنګه له بېخه وويست؟ نن هم د هغو سپېره شويو اقوامو څه آثار چېرې شته او په نظر راځي، چې د هغو د ليدلو څخه يو انسان د دوى د تباهى په نسبت څخه فكر، غور او تصوّر كولى شي.

وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ۝٦

همداسې (لكه وجوب د عذاب پر دغو مكذبينو) واجبه شوې ده خبره (د عذاب) د رب ستا پر هغو كسانو چې كافران شوي دي (هغه كلمه دا ده چې) بېشكه دوى ملګري د اور (د دوزخ) دي.

تفسير: يعني هم هغسې چې پر پخوانيو اقوامو د عذاب راتلونكې خبره پوره نازله او منطبقه شوې ده، پر اوسنيو منكرينو يې هم نازله وبوله، او هم هغسې چې د انبياوو د اعلان سره موافق پر كفارو دنيوي عذاب نازل شوى دى؛ ستا د رب دغه خبره هم يو ثابت شوى حقيقت دى، چې په آخرت كې د دغو خلقو ځاى دوزخ دى.

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا

هغه كسان (له ملائكو) چې پورته اخلي عرش او هم هغه (پرښتې) چې چارچاپېرې دي د عرش تسبيح وايي سره د حمده ثناء د رب د دوى، او ايمان يې راوړى دى په دغه (الله)، او مغفرت غواړي (له الله نه) هغو كسانو ته چې ايمان يې راوړى دى.

تفسير: يعني د عظيم عرش حاملين او د هغه په چارچاپېر كې بېشماره مطوفيني پرښتې چې د دوى غذاء يواځې د الله تعالى تسبيح او تحميد دى، او د الله تعالى د دربار د مقربيت لامله په اعلى درجې سره د ايمان او يقين لرونكې دي، دوى د الله تعالى په حضور كې د مؤمنينو لپاره دعاء او استغفار كوي.

رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَّعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِيْنَ تَابُوْا وَاتَّبَعُوْا سَبِيْلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ ۝

(نو وايي چې) اى ربه څمونږ! احاطه کړې ده او پراخه دى هر شي ته ستا رحمت او علم، پس مغفرت وکړه هغو کسانو ته چې توبه يې ايستلې ده، او متابعت يې کړى دى د لارې ستا، او وساته دوى له عذابه د دوزخ نه.

تفسير: دغه يې د پرښتو د استغفار صورت ښوولى دى، يعني د الله تعالى په دربار کې داسې عرض کوي: «اى څمونږ ربه! ستا علم او رحمت په هر شي محيط دى، پس هغه څوک چې ستا په محيط علم يې بد کارونه پرېښې وي، او د زړه په صدق سره يې ستا په طرف رجوع کړې وي، او ستا پر سمه لاره يې د تللو زيار، کوښښ ايستلى وي، او د بشريت په اقتضاء څه کمزورۍ او خطاوې له دوى نه صادرې شوې وي؛ ته پخپل فضل، رحمت او کرم سره هغه ورو بښه، نه په دنيا کې څه رېړ او زحمت ورپېښ کړې!، او نه په عُقبا کې د دوزخ مخ ورښکاره کړې!.

رَبَّنَا وَاَدْخِلْهُمْ جَنّٰتِ عَدْنِ ِالَّتِيْ وَعَدْتَّهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ ؕ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝

(او هم وايي به) اى ربه څمونږ! او ننه باسه دوى په جنتونو د همېشه هستوګنې کې هغه چې وعده کړې ده تا له دوى سره، او څوک چې نېک شوي له پلرونو د دوى او (له) ښځو د دوى، او (له) اولادو د دوى، بېشکه چې ته هم ته يې ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوې).

تفسير: يعني اګر که جنّت هر چا ته د ده د عمل په صله کې وررسيږي، لکه چې دلته هم د چپ ‍ پ چوله قيده ښکاره ده، او بې له خپل ايمان او اصلاح ښځه، اولاد، مور و پلار او نور کسان يې هيڅ په کار نه ورځي، ليکن ستا حکمتونه داسې هم دي چې د يوه له خاطره ډېرو کسانو ته د دوى له عمله زيات په اعلى درجه رسوې، لکه چې د «الطور» سورت په لمړى رکوع (۲۱) آيت (۲۷) جزء کې راغلى دى: ﴿وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِاِيْمَانٍ اَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ اَلَتْنٰهُمْ مِّنْ عَمَلِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ﴾ نو هغه به هم په حقيقت کې د هم هغه صالح سړي د اکرام او مداراتو يو صورت وي، چې د هغه مور او پلار او ښځه او اولاد هم په هم هغې درجې کې ورسره پرېښودلى شي.

وَقِهِمُ السَّيِّاٰتِ ؕ وَمَنْ تَقِ السَّيِّاٰتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهٗ ؕ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝

او وساته دوى له بديو څخه!، او هر څوک چې وساتې ته له بديو څخه په دغه ورځ د قيامت کې؛ نو په تحقيق رحمت دې وکړ پر او دغه (ساتل ستا له عذابه) همدغه دى برى ډېر لوى.

تفسير: يعني په محشر کې دوى ته هيڅ قسم بدي مثلاً وېره، پرېشاني او نور لاحق نه وي، او دغه عظيم الشأن برى او کاميابي خاص ستا په مهرباني او مرحمت حاصلېدى شي، څينو مفسّرينو له «سيئات» څخه سيئه اعمال مراد اخيستي دي، يعني ورروسته له دې نه دوى يې له بدو کارونو څخه محفوظ وفرمايل، او د دوى خوى او عادت يې داسې وګرځاوه چې د بدى په لورې متمايل نشي، ښکاره ده هر هغه چې نن دلته له بدى څخې ځان وساتي؛ پر هغه ستا لوى فضل او کرم شوى دى، او همدغسې سړى به هلته اعلى برى او کاميابي حاصلوي، په دغه تفسير کې د «يومئذ» ترجمه دې: د «هغې ورځې» په ځاى په «دې ورځې» سره وکړه شي، شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليکي: «يعني که ستا لطف او مهرباني وي؛ نو له بديو څخې به دوى ځان وساتي، او پخپل عمل سره هيڅوک خپل ځان نشي ساتلى، له لرې يا ډېرې بدى څخه څوک تش دى؟»، په دغو الفاظو سره دغه دواړه تفاسير منطبق کېدى شي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِن مَّقْتِكُمْ أَنفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ ۝

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي (چې دوزخ ته داخل کړل شي)؛ نو غږ به ورته وکړ شي: خامخا دښمني (او قهر) د الله (پر تاسي باندې) ډېر لوی دی له دښمنۍ (او قهر) ستاسي له ځانونو خپلو سره، کله چې وبه بللی شوئ تاسي (په دنيا کې) طرف د ايمان راوړلو ته، پس کافران کېدئ به تاسي (او له ايمانه به تښتېدلئ).

تفسير: دغه به د قيامت په ورځ کې وايي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعني نن تاسي له خپل نفس څخه بېزاره يئ، او پر خپل ځان لعنت وايئ، په دنيا کې چې کافران کېدئ؛ په دغه وخت کې الله تعالی له دې نه زيات پر تاسې لعنت لېږه، او ستاسي له حرکاتو به نارضا وو، چې د هم هغه بدل نن ورځ مومئ».

قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ

(نو) وبه وايي (دا کفّار) ای ربه ځمونږ! مړه دې کړو مونږ دوه ځلې، او ژوندي دې کړو مونږ دوه ځلې.

تفسير: شاه صاحب ليکي: «پخوا له دې نه تاسي خاوره وئ يا نطفه، په دواړو تقديرو سره مړه او بېځانه وئ، بيا په تاسي کې سا ننوته، نو ژوندي شوئ، بيا مړه شوئ، بيا به ژوندي راپاڅول کېږئ، همدغه دي دوه ژونده او دوه مړيني، لکه څنګه چې الله تعالی د البقرې سورت په (۳) رکوع (۲۸) ايت (۱) جزء کې فرمايلي دي: ﴿كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ ځينو نور تفسيرونه هم کړي دي، خو ظاهر همدا تفسير دی.

فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا

پس قايل شو مونږ په ګناهونو خپلو.

تفسير: هر کله چې مو دا حالت چې له مونږ سره يې وعده شوې وه په سترګو وليده؛ نو اوس په خپلو ګناهونو قايل شو.

فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ ۝

پس آيا شته د وتلو (ځمونږ ته له دغه دوزخه) کومه لاره؟.

تفسير: يعني افسوس چې اوس حسب الظاهر له دې ځايه د خلاصېدو او تښتېدلو هيڅ يوه چاره او لاره نه راښکاري ماسوا له دې چې تا پخپل قدرت سره مونږ ته دوه ځلي موت او حيات راکړی دی، درېيم ځلي مو هم دنيا ته ولېږئ، څو دا ځلي هلته صالحه اعمال وکړو، او سره له ډېرو نېکيو بېرته درحاضر شو.

ذَٰلِكُم بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ ۖ وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا ۚ فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ۝

دغه (ابدي عذاب) تاسي ته په سبب د دې دی، کله چې وبه باله شو الله يواځې (بې له نورو معبودانو ستاسي)؛ نو کفر به اختيار کړ تاسي، او که شريکان به هم وبللی شول له الله سره؛ نو ايمان به راوړ تاسي، پس حکم خاص الله لره دی (چې هر څه کوي دغه الله) ډېر پورته دی، ډېر لوی دی.

تفسير: يعني ببشكه اوس د دنيا په لوري د بېرته ورتګ هيڅ يو صورت نشته، اوس تاسې د خپلو بخوانيو اعمالو سزاوې درواخلئ، ستاسې په نسبت د ابدي هلاکت دغه فيصله څکه شوې ده، چې تاسې د واحد الله او حقيقي معبود غږ ته غوږ کښېښود، او تل مو د ده له وحدانيت څخه انکار کوو، که له تاسې نه د کوم دروغ او باطل معبود په لوري بلنه کېده؛ نو على الفور به مو «آمنّا وصدّقنا» ويل، او په هغه پسې به مو منډې وهلې.

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا ۚ وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾

الله هغه ذات دی چې ښيي تاسې ته دلائل خپل، او نازلوي تاسې ته له (طرفه) د اسمانه رزق روزي (باران چې سبب د روزی دی)، او پند نه اخلي (په دغو دلائلو) مګر هغه چې راګرځيدلي وي (له شرکه او معصيته توحيد او طاعت ته).

تفسير: يعني د الله تعالى د عظمت او وحدانيت دلائل او نښې په هر څيز کې ظاهرې دي، انسان ته ښايي چې يواځې پخپلې روزۍ او رزق کې لږ غور او دقّت وکړي، او ودې ګوري چې په څه وسائلو او وسائطو سره هغه وررسيږي، حتی چې د هغه سامان له اسمانه هم تهيه کيږي، بيا په نورو شيانو کې هم د ده عقل او پوهه رسيږي، ليکن که څوک هغه لوري ته له سره رجوع هم ونه کړي، او له غور او فکر څخه کار وانخلي، نو له کوم ځايه او په کومې وسيلې سره به پوهـه حاصله کړی شي؟.

فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٤﴾

پس وبولئ تاسې الله په دې حال کې چې خالص کوونکي اوسئ دغه (الله) ته (د) دين (له شرکه)، او اګر که بد ګڼي دغه کافران (دغه اخلاص ستاسې).

تفسير: يعني د الله تعالى بندګانو ته ښايي چې له پوهې او عقل څخه کار واخلي، او د واحد الله په طرف رجوع وکړي، او هم هغه دې وبولي او عبادت دې وکړي، او د ده په بندګی کې دې بل چا ته شرکت ور نه کړي، بېشکه چې د مخلصو بندګانو د دغه موحديت، د واحد احد الله د عبادت کولو څخ کفار او مشرکان خپه کيږي، چې دوی ولې نور ګرد معبودان له منځه لرې کړي دي؟ او صرف واحد الله قبلوي؟ او يواځې د همغه قدّوس الله په عبادت کې مشاغلت لري؟، مګر پوخ او حقيقي موحد هم هغه دی چې د مشرکانو په مجمع کې د توحيد غږ پورته کړي، او د هغوی د بد ويلو او خپګان څخه له سره اندېښنه او پروا ونه کړي !.

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

(همدغه الله) پورته کوونکی د درجو (د مؤمنانو) دی، څښتن (مالک) د عرش دی، رالیږي روح (جبرئيل يا پټې خبرې) په امر حکم خپل پر هغه چا چې اراده وفرمايي له بندګانو خپلو.

تفسير: له پټو خبرو څخه وحي مراد ده، چې پر انبياوو عليهم السلام نازليږي، او د دوی د ورڅه وو په وسيله نورو بندګانو ته هم رسيږي، لکه چې د قيامت تر ورځې پورې به رسيږي.

لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾

لپاره د دې چې وويروي (خلق) له ورځې د ملاقات.

تفسیر: یعني په هغه ورځ کې چې ټول اولین او آخرین به سره یو ځای د پاك الله په حضور کې حاضرېږي، او هر یو سړی به د خپلو ښو یا بدو اعمالو له بدل سره ملاقات کوي، یا ارواح له اجسادو، یا اعمال له عمالو، یا مظلومان له ظلامو، یا عابدان له خپلو معبودانو سره ګوري.

يَوْمَ هُم بَارِزُونَ ۚ

په هغه ورځ کې چې دوی به راښکاره وي.

تفسیر: یعني له قبورو څخه به ووځي، او په یوه داسې ډاګ سم صاف هوار میدان کې به حاضرېږي، چې هلته به هیڅ غر او غونډۍ او نور حائل نه وي.

لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ۚ

پټ به نه وي پر الله له دوی نه هیڅ څیز.

تفسیر: یعني ښه وپوهېږئ چې د هغه أحکم الحاکمین په دربار کې حاضرېدل دي، چې له هغه څخه ستاسي هیڅ احوال پټ نه دي، او ګرد ظاهري او باطني اسرار او احوال ورته ښکاره او څرګند دي، او د دوی ګرد اعمال به دوی ته وروړاندې کیږي، او خپله جزاء مومي، بیا به داسې وفرمایي الله جل جلاله پس له نفخې د صور:

لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

چا لره دی سلطنت؟ (نو ځواب فرمایي پخپله الله) نن ورځ خاص الله لره دی (سلطنت) چې یو دی ښه غالب قوي.

تفسیر: یعني په هغه ورځ کې به ظاهري او مجازي دولونه هم د هیچا سلطنت او باچاهي نه وي پاتې، او یوازې د هم هغه مالك الملكوت او صاحب الكبرياء والجبروت حکومت او سلطنت به دائم او قائم وي، چې د ده په مقابل کې ټول زور او قوّت او طاقت عاجز او ناتوانه مطیع او منقاد دی.

الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۚ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ ۚ

نن ورځ به جزاء ورکړه شي هر نفس ته په قدر د هم هغه عمل چې کړی یې دی، نشته هیڅ قدر ظلم نن ورځ، بېشکه چې الله ډېر ژر حساب کوونکی دی. او وویروه (ای محمده ! دغه کفار له عذابه) د ورځې رانژدې، کله چې زړونه به په نزد د چنغړکو وي، په دې حال کې چې غم کوونکي به وي (خاوندان د زړونو).

تفسیر: یعني له ډېرې وېرې او خوف زړونه به یې ترپیږي، او تر ستونو پورې به پورته کیږي، او خلق به په دواړو لاسونو سره هغه ټینګ ونیسي، او له دې نه به ویریږي چې چېرې د دوی زړونه د دوی له تنفس سره یو ځای د باندې ونه وځي.

مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ﴿١٨﴾

نه به وي ظالمانو ته (په قیامت کې) هیڅوك دوست، او نه کوم شفاعتګر چې خبره یې ومنله شي.

تفسير: يعني داسې كوم شفاعتگر به نه وي چې د هغه خبره به خامخا اورېدله كيږي، سپارښت به هم هغه څوك كولى شي؛ چې د الله تعالى له طرف مجاز او مأذون وي، او د هغه انسان په حق كې كېدى شي؛ چې شفاعت د هغه لپاره غوره او پسند وي.

يَعۡلَمُ خَآئِنَةَ ٱلۡأَعۡيُنِ وَمَا تُخۡفِي ٱلصُّدُورُ ١٩ وَٱللَّهُ يَقۡضِي بِٱلۡحَقِّۖ

معلوم دي (الله) ته خيانت د سترګو او هغه نيات چې پټوي يې سينې. او الله حكم (فيصله) كوي په حقه (عدل) سره.

تفسير: يعني له مخلوقاتو څنې خپلې سترګې وژغوري، او په پټه او مخفي ډول سره پر كوم يو شي نظر وغورځوي، يا د سترګو په يوه كنج يا په غلا سره وګوري، يا پخپل زړه كې كوم نيت وكړي، يا د كومې خبرې اراده يا خيال پخپل زړه كې تېر كړي، له دغو ګردو شيانو څخه پر ټولو او پر هر يوه باندې الله تعالى عليم او خبير دى، او فيصله يې په عدل او انصاف سره كيږي.

وَٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَقۡضُونَ بِشَيۡءٍۗ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ٢٠

او هغه كسان چې بولي يې دوى غير له دغه (الله)؛ حكم نشي كولى دوى په هيڅ څيز، بېشكه الله همدى دى ښه اورېدونكى (د اقوالو) ښه ليدونكى (د اعمالو).

تفسير: يعني فيصله صادرول د هم هغه ذات كار كېدى شي چې ښه اورېدونكى ښه پوهېدونكى وي، ښه نو دغه بېځانه تيږي او بې روحه بُتان چې تاسې هغوى ته معبود وايئ، او په بندګۍ كې يې لګيا يئ؛ څرنګه به فيصله وكړى شي، بيا هغه څيز چې د فيصله كولو قوّت او قدرت نه لري، نو هغه څرنګه معبود كېدى شي؟.

أَوَلَمۡ يَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَيَنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ كَانُواْ مِن قَبۡلِهِمۡۚ كَانُواْ هُمۡ أَشَدَّ مِنۡهُمۡ قُوَّةٗ وَءَاثَارٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ

آيا نـه ګرځي (دغه مشركان) په ځمكه (ملكونو) كې پس چې وګوري دوى چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو كسانو چې وو پخوا له دغو (مشركانو)؟ چې وو هغوى ډېر سخت له دغو (كفارو) څخه له جهته د قـوت او آثار (چې پرېښې يې دي) په ځمكه كې.

تفسير: يعني ډېرې كلكې او مضبوطې كلاوې، عالي شانه عمارتونه، او د مختلفو اقسامو يادګارونه.

فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ بِذُنُوبِهِمۡ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِن وَاقٖ ٢١

پس ونيول هلاك كړل دوى لره الله په سبب د ګناهونو د دوى، او نه وو دوى ته له (عذابه د) الله هيڅوك ساتونكى.

تفسير: يعني كله چې څوك مو له دنيوي عذاب څخه نشي بچ كولى؛ نو له اخروي عذاب څخه مو څوك ژغورلى شي؟.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ كَانَت تَّأۡتِيهِمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَكَفَرُواْ فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُۚ إِنَّهُۥ قَوِيّٞ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ٢٢

دغه (نيول او اهلاك د دوى) په سبب د دې وو چې بېشكه هغوى ته به راتلل رسولان د دوى په دلائلو ښنو ښكاره وو، پس كافـران شـول؛ پس ونيول دوى لره الله (هلاك يې كړل)، بېشكه چې دغه (الله) قوي ښه زورور سختوونكى د عذاب دى.

تفسير: يعني تاسې هم د هغوی په شان د رسول الله صلی الله عليه وسلم په تکذيب کې فلاح نه شئ موندلی، او بالآخر رسوا او هلاک کېږئ، او قدّوس الله به پخپل زور او قوّت سره خپل رسول فاتح، غالب، مظفر او منصور ګرځوي، په همدغه مناسبت الله أکرم شأنه وأعظم برهانُه اوس د موسی عليه السلام او د فرعون قصه دغسې بيان فرمايي.

وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَا وَسُلۡطَٰنٖ مُّبِينٍ ﴿٢٣﴾

او خامخا په تحقيق لېږلی وو مونږ موسی په آيتونو دلائلو خپل، او په برهان سند ښکاره سره.

تفسير: له «آيتونو او دلائلو» ځنې يې معجزات او له «برهان سند ښکاره» څخه يې ماسوا له معجزاتو نور قسمونه دلائل او براهين مراد فرمايلي دي، يا دې له «آيات» څخه تعليمات او احکام او لـه ﴿سُلۡطَٰنٖ مُّبِينٍ﴾ ځنې معجزات مراد واخيستل شي.

إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ وَهَٰمَٰنَ وَقَٰرُونَ

طرف د فرعون ته او هامان ته او قارون ته.

تفسير: هامان د فرعون وزير وو، قارون د بني اسرائيلو ډېر لوی متمول او تاجر وو، چې د موسی عليه السلام پر خلاف د فرعون پر مرضی به يې اقدامات کول، پخوا له دې نه د ده قصه تېره شوې ده.

فَقَالُواْ سَٰحِرٞ كَذَّابٞ ﴿٢٤﴾

پس وويل (دوی چې دا رسول) ساحر کوډګر دی دروغجن دی.

تفسير: يعني ساحر او کوډګر دی، د دغو معجزاتو په ښوولو کې دروغجن دی، د رسالت په دعوی کې دغسې به ځينو د هغو ويلي وې، او نورو به د دوی تصديق کړی وي.

فَلَمَّا جَآءَهُم بِٱلۡحَقِّ مِنۡ عِندِنَا قَالُواْ ٱقۡتُلُوٓاْ أَبۡنَآءَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ وَٱسۡتَحۡيُواْ نِسَآءَهُمۡۚ

پس کله چې راغی (موسی) دغو (قبطيانو) ته په حقه سره له نزده ځمونږ؛ وويل (قبطيانو) چې: ووژنئ تاسې ځامن د هغو (سبطيانو) چې ايمان يې راوړی دی له موسی سره، او ژوندی پرېږدئ تاسې ښځې (لوڼې) د دوی (خدمت ته).

تفسير: دغه حکم يې دويم ځلي د موسی عليه السلام د تشريف راوړلو څخه وروسته ورکړ، څو په دغه سره د بني اسرائيلو تذليل او توهين وکړي، او د دوی تعداد کم کړي، او د دوی په زړونو کې دغه خيال کېنوي چې دغه ګرد مصائب پر مونږ د موسی عليه السلام له سببه راغلي دي، او په دغه علت د هغه ملګر تيا پرېږدي.

وَمَا كَيۡدُ ٱلۡكَٰفِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَٰلٖ ﴿٢٥﴾

او نه دی کيد مکر د کافرانو مګر په ګمراهۍ کې.

تفسير: يعني له هسې مکرونو، فرېبونو، او تدابيرو څخه هيڅ نه کېږي، الله تعالی له خپلو مخلصو بندګانو سره امداد او معاونت فرمايي، او د منکرينو ګردې حيلې او پلمې ناکامې او غلطې ثابتوي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِيٓ أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُۥٓ

او وويل فرعون (عملي خپلي ته): پرېږدئ (اى مشرانو) ما چې ووژنم موسی او راودې بولي (موسی) رب خپل (چې خلاص یې کړي له ما).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «فرعون وويل: ما پرېږدئ ! ښايي چې د ده د سلطنت اركانو به د موسى د وژلو مشوره نه وي ورکړې، او هغوی د ده د معجزاتو له لیدلو څخه متأثر شوي او ويريدلي وو، او له دې نه ډارېدل، نه چې د موسی رب څمونږ څخه انتقام واخلي، پخپله فرعون هم ويريدلى وو او سخت مرعوب او منفعل شوی وو، لیکن خپل دغه خوف او بیم به یې پټاوه، او په خلقو کې به یې د خپل قوّت او شجاعت د اظهار لپاره دغسې خبرې کولې، څو خلق وګڼي چې د فرعون په مخکښې د موسى د وژلو په لاره کې هيڅ يوه مانع او رادع نشته، او د فرعون د ارادې په مقابل کې هيڅ يو قوّت او طاقت نشي درېدلی».

إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَن يُظْهِرَ فِي ٱلْأَرْضِ ٱلْفَسَادَ ﴿٢٦﴾

(وويل فرعون) بېشکه چې زه ويرېږم چې بدل به کړي (موسی) دين ستاسې (اى قبطیانو !) يا به ظاهر کړي (موسی) په ځمکه (د مصر) کې فساد (او مخالفت په منځ څمونږ کې).

تفسير: يعني که موسى عليه السلام ژوندى پرېښود شي؛ نو د ديني او دنيوي د دواړو قسمو د نقصان اندېښنه ده، ممکن دي چې دى د خپل وعظ او تلقين په اثر ستاسې هغه مذهبي دود او دستور در خراب کړي، چې له پخوا راهيسې جريان او دوام لري، يا د سازش او د نورو وسائلو جال په ځمکه کې وغځوي، او په مملکت کې بد امني واچوي، چې نتيجه به يې داسې کيږي، چې د تاسې (قبطیانو) حکومت به خاتمه ومومي، او سلطنت به د بني اسرائيلو (سبطيانو) په لاس کې ورشي.

وَقَالَ مُوسَىٰٓ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ

او وويل موسى چې: بېشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسې له (شره د) هر متکبره (سر کښه).

تفسير: کله چې موسی علیه السلام ته د دغو مشورو خبر وروړسېد؛ نو خپل قوم ته یې وفرمايل چې: زه له دغو ويرولو څخه له سره نه ويرېږم، او نه يې پروا لرم، يواځې فرعون لا څه کوې، که د دنيا ګرد متکبرين او جبّارين هم سره راټول شي؛ خو بیا ځما الله ما د دوی له شر څخه ساتي، او هغه ماته کافي دی، ما خپل ځان يواځې د ده په پناه کې ورکړى دى، هم هغه ځما حامي او مددګار دی، کما قال الله تعالى: ﴿قَالَ لَا تَخَافَآ إِنَّنِي مَعَكُمَآ أَسْمَعُ وَأَرَىٰ﴾ (۱۶ جزء د طه سورت (۲) رکوع (۴۵) آيت)، نبه وروسته د الله تعالى له حمايته او امداده داسې اولوالعزم نبيان به څرنګه له يوه مغرور انسان څخه وويرېږي؟ نو ځکه موسى عليه السلام وويل: بېشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسې له شره د هر متکبّره سر کښه.

لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ ٱلْحِسَابِ ﴿٢٧﴾

چې نه راوړي ايمان په ورځ د حساب.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله تعالى) لیکي: «څوک چې په حساب او کتاب يقين او باور ولري؛ نو هغه به څرنګه ظلم وکړي؟».

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيْمَانَهٗٓ اَتَقْتُلُوْنَ رَجُلًا اَنْ يَّقُوْلَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَآءَكُمْ بِالْبَيِّنٰتِ مِنْ رَّبِّكُمْ ۭ وَاِنْ يَّكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهٗ ۚ وَاِنْ يَّكُ صَادِقًا يُّصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِيْ يَعِدُكُمْ ۭ

او وويل يو سړي مؤمن له خپلوانو د فرعون څخه چې پټاوه ده ايمان خپل (له نورو قبطيانو): آيا وژنئ تاسي داسې يو سړی چې وايي رب څما الله دی، او حال دا چې په تحقيق راغلی دی تاسي ته په ښکاره دلائلو له (طرفه) د رب ستاسي، او که چېرې وي (موسى) دروغجن؛ نو پس په همده ده (جزاء د) دروغو د ده، او که چېرې وي (موسى) صادق رښتينی؛ نو وبه رسيږي تاسي ته ځينې د هغه عذاب چې وعده کوي (موسى د هغه) له تاسي سره.

تفسير: يو مؤمن سړی چې هغه تر دغه وخته پورې خپل ايمان له فرعونه او د ده له قومه مخفي ساتلی وو، د ﴿ذَرُوْنِيْٓ اَقْتُلْ مُوْسٰى﴾ په ځواب کې يې داسې وويل: «آيا ته د داسې يو سړي په ناحقې وينې تويولو پسې خپله ملا ترې چې هغه علاوه له دغه اظهاره بله هيڅ ګناه نه لري، چې ځما رب يواځې الله دی، او دی ولې يواځې يوه الله ته خپل رب وايي؟ حال دا چې دی د خپلې دغې دعوی په تصديق کې ښکاره دلائل هم لري، چې تاته يې درښوولي دي، او ته د هغو وژلو ته دومره ضرورت هم نه لري، بلکه امکان لري چې د هغه وژل تاته مضر هم واقع شي، فرض يې کړه: که دی پخپلې دغې دعوی کې دروغجن هم ثابت شي؛ نو پر دغسې لويو دروغو يې خامخا الله تعالى هلاک يا رسوا کوي، د الله تعالى عادت داسې نه دی چې هغه داسې کاذب ته دومره موقع او فرصت ورکړي چې ترقي وکړي يا برى ومومي، د دې لپاره چې د دنيا خلق د تل لپاره پرې تېر نه وځي، او له دغه التباس او اشتباه څخه ووځي، که په واقع سره دی صادق او رښتينی وي؛ نو له هغه دنيوي او اخروي عذاب څخه به چې دی خپل مخالفين او مکذبين ويروي، څه نه څه برخه على اليقين تاته به هم دررسېدونکې وي، لهذا په ړومبني تقدير سره د ده په وژلو کې تلوار کول عبث او بېکاره دي، او په دويم تقدير خو بيخي د نقصان او خسران موجب دی».

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِيْ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ۝

بېشکه الله سمه لاره نه ښيي هر هغه چا ته چې هغه مسرف له حده تېرېدونکی وي، ډېر دروغجن وي.

تفسير: يعني که بالفرض موسى عليه السلام دروغجن وي؛ نو له سره به الله تعالى ورته داسې سمه لاره نه ښووله، او هغه به داسې متواليًا او مسلسلاً خپلې معجزې نشوې راښوولې، او په برې او کاميابى کې به يې دغومره ترقي او پرمختګ نه کاوه، او که ته داسې دروغجن يې چې عمدًا يوه رښتين او صادق نبي ته د دروغو نسبت کوې؛ نو بالآخر به دې الله تعالى ذليل، ياتې او ناکاموي.

يٰقَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظٰهِرِيْنَ فِي الْاَرْضِ ۡ فَمَنْ يَّنْصُرُنَا مِنْۢ بَاْسِ اللّٰهِ اِنْ جَآءَنَا ۭ

اى قومه ځما ! تاسي لره دی ملک باچاهي نن ورځ په دغه حال کې چې غالب يې په ځمکه (د مصر کې پر سبطيانو) پس څوک به نصرت وکړي له موږ سره له عذابه د الله که راشي (دا عذاب) موږ لره (په سبب د قتل د موسى؟) (بلکه ناصر نشته، نو مه يې وژنئ !).

تفسير: يعني پر خپلو تسليحاتو، تجهيزاتو، مه مغروريږئ! اګر که نن تاسو د دغه شان او شوکت خاوندان يئ، که سبا مو الله تعالی پخپل عذاب محاط او محصور کړي؛ نو کوم يو سړی به تاسو ته نجات او پناه درکولی شي؟ او دغه ستاسي ګرد ساز او سامان به همداسي ويجاړ او وران پاتي کيږي.

قَالَ فِرْعَوْنُ مَآ أُرِيكُمْ إِلَّا مَآ أَرَىٰ وَمَآ أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ﴿٢٩﴾

وويل فرعون چې: زه نه ښيم تاسي ته مګر هم هغه (مصلحت) چې وينم زه (په وژلو د موسی کې)، او نه ښيم زه تاسي ته (ای قبطيانو!) مګر لاره د نيکی (او د مصلحت).

تفسير: ستا په دغه تقرير سره ځما خيالاتو تبديل نه دي موندلی، هر هغه څيز چې ځما په نزد خير او مصلحت وو؛ هم هغه مي تاسو ته وويل، او غوارم چې تاسي په ښه شان سره ځانونه پرې پوه کړئ، ځما په خيال د بهترۍ او صواب هم هغه لاره چې په کې امنيت، راحت او نجات مرکوز دی، همدغه لاره ده چې د دغه سړي خبرو ته دې سمدلاسه خاتمه ورکړه شي.

وَقَالَ ٱلَّذِىٓ ءَامَنَ يَٰقَوْمِ إِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُم مِّثْلَ يَوْمِ ٱلْأَحْزَابِ ﴿٣٠﴾ مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَٱلَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِمْ ۚ وَمَا ٱللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ ﴿٣١﴾

او وويل هغه (سړي) چې ايمان يې راوړی وو: ای قومه ځما! بېشکه زه ويرېږم پر تاسي (په تکذيب د موسی کې) په مثل د (عذاب) د ورځې د ډلو (د پخوانيو په سبب د تکذيب د انبياوو) په مثل د حال د قوم د نوح (چې ډوب شول) او (په شان) د عاديانو (چې په باد صرصر هلاک شول) او (په شان د) ثموديانو (چې په چغه مړه شول) او هغه کفار چې وروسته له دوی نه وو، او نه دی الله چې اراده لري د ظلم پر بندګانو خپلو.

تفسير: يعني که تاسي همداسي پر تکذيب او عداوت ټينګ ولاړ اوسئ؛ نو سخته انديښنه ده چې تاسي هم هم هغه عذاب ونه ګورئ چې پخوانيو اقوامو د خپلو انبياوو د تکذيب په مقابل کې ليدلی دی، په ياد يې ولرئ چې د الله تعالی په دربار کې ظلم، تيری او بې انصافي بيخي نشته، که پر دغسي سختو جرائمو تاسي ته يا نورو اقوامو ته سخته سزا درکړي، او سپيره او تباه مو کړي، نو دغه اهلاک به د عين العدل او نفس الانصاف تقاضا وي.

وَيَٰقَوْمِ إِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ ٱلتَّنَادِ ﴿٣٢﴾

او ای قومه ځما! بېشکه زه ويرېږم پر تاسي له (عذابه د) ورځې د رابللو (په چغو سره يو بل ته).

تفسير: عمومًا مفسرين له «يوم التناد» د (ناري سوري بلني ورځ) قيامت مراد اخلي، ځکه چې په محشر کې د جمع کېدلو او حساب ورکولو لپاره د هر چا بلنه کيږي او پرله پسي دخلقونو نومونه يادېږي، او اهل الجنت به اهل النار او بالعکس او اهل الأعراف پخپلو منځونو کې يو پر بل ناري وهي، خو بالآخر داسي غږ وشي: «يا أهل الجنة خلود لا موت، ويا أهل النار خلود لا موت»، ای جنتيانو په جنت کې به هميشه اوسئ، مرګ به در باندی نه راځي، او ای جهنميانو په جهنم کې به تل اوسئ، مرګ به در باندی نه راځي.

يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ

هغه ورځ چې وګرځئ تاسي شا اړوونکي (موقف ته په طرف د دوزخ).

تفسير: يعني په محشر کې به په شا اړولو سره د دوزخ په طرف په منډو منډو سره شړلی او تښتولی شئ، يا د عذاب د نزول په وخت کې به د تښتېدلو لپاره ناکامه زيار او کوښښ کوئ.

مَا لَكُمْ مِّنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ ۗ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ۝٣٣

نو نه به وي تاسو ته له (عذابه) د الله هيڅوک ساتونکی، او هر هغه چې ګمراه يې کړي الله؛ نو نه به وي ده ته هيڅوک هادي لارښوونکی.

تفسير: هيڅوک به مو د الله تعالی له عذاب څخه بچ نه کړي.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِّمَّا جَاءَكُمْ بِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا

او خامخا په تحقيق راغلی وو تاسې ته يوسف پخوا له (موسی څخه) په ښکاره دلائلو، پس همېشه به وئ تاسې په شک (ګمان) کې له هغه (حکمه) چې راغلی وو دی تاسې ته په هغه سره، تر هغه پورې کله چې وفات شو (يوسف) نو وويل تاسې چې: له سره به راونه لېږي الله وروسته له دغه (يوسفه) هيڅ رسول.

تفسير: يعني څۀ ! خبره پای (آخر) ته ورسېده ! نه دغه رسول وو، نه وروسته له دې نه بل کوم رسول راتلونکی دی، ګواکې بېخي يې د رسالت له سلسلې څخه انکار وکړ.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ ۝٣٤ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ ۖ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا ۚ

همداسې (لکه دغه اضلال) ګمراه کوي الله هر هغه لره چې مسرف له حده تېرېدونکی وي، شک راوړونکی وي (په دين د الله کې). هغه (مسرفين او مرتابين) چې جګړې کوي (له انبياوو سره) په (ابطال) د دلائلو د الله کې بې له کوم برهان علمي سنده چې راغلی وي دوی ته، ډېر لوی دی (دغه جدال) له جهته د بغض په نزد د الله او په نزد د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی.

تفسير: يعني بې له عقليه او نقليه حجت څخه د الله تعالی په خبرو کې جګړې کوي، او شبهې غورځوي، له دې نه به بل لوی زياتی او بېباکي څه وي؟ نو الله تعالی او د ده ايماندار بندګان له دغو خلقو څخه زيات نارضا او بېزاره وي، چې دغه د دوی د انتهايي ملعونيت سبب دی.

كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ۝٣٥

همداسې (لکه دغه اضلال) مهر وهي الله (د کفر او شقاوت) پر هر زړه د متکبر (سرکش) ډېر جبر کوونکي.

تفسير: هغه خلق چې د الله تعالی په مخ کې له ډېر غرور څخه خپله غاړه ښکته نه کړي، او د انبياوو د ارشاداتو په مقابل کې خپل اطاعت او فرمان منل ښکاره نه کړي؛ نو بالآخر الله تعالی د دوی پر زړونو داسې مهر لګوي چې بيا له سره د قبول الحق او نفوذ الخير ځای او ګنجايش په هغه کې نه پاتې کېږي.

وَقَالَ فِرۡعَوۡنُ يَٰهَٰمَٰنُ ٱبۡنِ لِي صَرۡحٗا لَّعَلِّيٓ أَبۡلُغُ ٱلۡأَسۡبَٰبَ ٣٦ أَسۡبَٰبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ فَأَطَّلِعَ إِلَىٰٓ إِلَٰهِ مُوسَىٰ

او وويل فرعون: ای هامان ! جوړه کړه ماته يو ماڼۍ ډېره لوړه اوچته، ښايي ورسېږم لارو ته (په دغو ختلو سره). لارو د اسمانونو ته پس چې زه وخېژم په طرف د الله د موسی (چې آيا شته که نشته؟).

تفسير: هر کله چې فرعون وپوهېده چې دغه اله چې موسی عليه السلام ورته دعوت ورکوي بره دی؛ نو د انکار په ډول يې دغه خبره وکړه، چې د دې آيت څخه څرګنديږي چې څوک د الله تعالی د اوچتوالي څخه انکار کوي؛ د فرعون په مذهب دی، او څوک چې پرې اعتراف کوي د موسی عليه السلام په لاره دی.

وَإِنِّي لَأَظُنُّهُۥ كَٰذِبٗاۚ

او بېشکه زه ګمان کوم پر دغه (موسی) د دروغجن.

تفسير: يعني د رسالت په دعوی هم، او په دغې دعوی کې هم چې په ټوله دنيا کې ماسوا له دغه هم يوه احد واحد الله څخه چې بره دی، بل هيڅوک حقيقي معبود نشته، ماته خو ماسوا له خپل ځانه بل هيڅ يو رب په نظر نه راځي، لکه څنګه يې چې د (۲۰ جزء د القصص سورت په (۴) رکوع (۳۸) آيت) کې ويلي دي: ﴿مَا عَلِمۡتُ لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرِي﴾.

وَكَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرۡعَوۡنَ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ وَصُدَّ عَنِ ٱلسَّبِيلِۚ

او همداسې (لکه ښايست د دغې دنيا)؛ ښايسته کړی شوې وه فرعون ته بدي د عمل د ده، او منع کړی شوی وو دی له سمې لارې (د هدايت څخه).

وَمَا كَيۡدُ فِرۡعَوۡنَ إِلَّا فِي تَبَابٖ ٣٧

او نه وو دغه کيد مکر د فرعون (په جوړولو د دغې ماڼۍ کې) مګر په زيان کارۍ هلاکوالي کې وو.

تفسير: يعني د فرعون هومره جرګې، مشورې، تدابير، چل، پلمې، او نور چې وو هغه ګرد خوشې او بې حقيقته وو، ده پخپله د خپلې تباهۍ لپاره اقدامات وکړل، او موسی عليه السلام ته يې هيڅ ضرر ونه شو رسولی.

وَقَالَ ٱلَّذِيٓ ءَامَنَ يَٰقَوۡمِ ٱتَّبِعُونِ أَهۡدِكُمۡ سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ٣٨

او وويل هغه (سړي) چې ايمان يې راوړی وو: ای قومه څما ! متابعت وکړئ څما چې وښيم تاسې ته لاره د هدايت (او صواب).

تفسير: کله چې فرعون ويلي وو ﴿وَمَآ أَهۡدِيكُمۡ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ﴾؛ د هغه په ځواب کې مؤمن سړي داسې وويل چې ﴿سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ﴾ «د نېکۍ او بهترۍ لاره» هغه نه ده چې فرعون يې تجويز کوي، بلکه تاسې په ما پسې راځئ !، څو د فايدې او بهترۍ لاره وموميئ !.

يَٰقَوۡمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا مَتَٰعٞ وَإِنَّ ٱلۡأٓخِرَةَ هِيَ دَارُ ٱلۡقَرَارِ ٣٩

ای قومه څما ! بېشکه همدا خبره ده چې دغه ژوندون لږ خسيس يوه متاع (ګټه ـ فائده لږه) ده، او بېشکه آخرت هم هغه دی کور د قرارۍ (بې زواله).

تفسیر: یعني په فاني او زائل ژوندون او دغو څو ورځنیو عیش او عشرت کې مه غافلیږئ !، او تل د آخرت په فکر او ذکر کې مشغول اوسئ، او مه یې هېروئ !، دغه دنیوي ژوندون په هر ډول سره چې وي، ښه یا خراب؛ پای ته رسیږي او خاتمه مومي، او وروسته له هغه داسې یو ابدي حیات شروع کیږي چې هغه له سره انجام او خاتمه نه لري.

مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾

هر څوک چې وکړي بد کار؛ پس جزاء نه ورکوله کیږي (هغه ته) مګر په قدر د هم هغې بدۍ، او هر څوک چې وکړي نېک کار؛ له نارینه وو وي یا له ښځو وي، حال دا چې دی مؤمن وي؛ پس دغه (صالحان مؤمنان) ننه به وځي په جنت کې، رزق روزي به ورکوله کیږي (دوی ته) په دغه جنت کې بې حسابه.

تفسیر: په دغه سره د اخروي ژوندون لږ څه تفصیل ښوولی شوی دی، چې اخروي حیات څرنګه ښه کېدی شي، معلوم شو چې هلته ایمان او صالح عمل په کار دی، د مال او متاع هیڅ قدر او قیمت هلته نشته، او دا هم ظاهر شو چې د الله تعالی رحمت د ده پر غضب غالب دی، عاقلانو ته ښایي چې دغه طلایي فرصت او موقع له خپل لاسه ونه باسي.

وَيَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ ﴿٤١﴾

او ای قومه ځما ! څه دي ما لره چې بولم تاسې په طرف د نجات، او بولئ تاسې ما په طرف د اور.

تفسیر: یعني ځما او ستاسې معامله هم سره عجیبه ده، زه غواړم چې تاسې د ایمان پر لاره روان کړم، او د الله تعالی له عذابه مو وژغورم، او ستاسې کوښښ دا دی چې ما هم له خپلو ځانونو سره په دوزخ کې ارتاو کړئ، له یوه جانبه داسې دوستي او خیر غوښتنه، له بل جانبه داسې دښمني او بده غوښتنه.

تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ

بولئ تاسې ما لپاره د دې چې کفر اختیار کړم په الله، او چې شریک ونیسم له دغه (الله) سره هغه (څیز) چې نشته ماته په الوهیت د هغه هیڅ علم.

تفسیر: یعني ستاسې د کوښښ حاصل دا دی چې زه معاذ الله له واحد الله څخه انکار وکړم، د ده او د ده د انبیاوو خبرې ونه منم، او د ناپوهانو جاهلانو په شان هغه شیان معبود او مستحق د عبادت وبولم چې د دوی الوهیت په هیڅ یوه دلیل او علمي اصولو سره هم نه دی ثابت.

وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾

حال دا چې زه بولم تاسې هغه (الله) ته چې ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی (د خطیّاتو) دی.

تفسیر: یعني ځما منشأ دا ده چې په هیڅ شان ستاسې سرونه د هغه واحد الله تعالی له درشله لرې نشي، او تل مو سرونه د هغې دروازې په مخکښې ښکته وي، چې نهایت زبردست هم دی، او ډېر زیات د خطاوو ښوونکی هم دی، او که مجرم ونیسي؛ نو هیڅوک د هغه ژغورونکی (بچ کوونکی) او خلاصوونکی هم نشته دی، د همدې خبرې وړ (لایق)

او مستحق دی چې انسان د ده په مقابل کې سره له خوفه او رجاء او وېرې خپل د عبوديت سر ښکته کړي، په ياد يې ولرئ چې زه د هغه پاک الله په پناه کې راغلی يم چې تاسې د هغه په طرف بولم.

لَاجَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِيٓ إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُۥ دَعْوَةٌ فِي ٱلدُّنْيَا وَلَا فِي ٱلْأٓخِرَةِ

حقه او رښتيا (دغه) خبره ده: بېشکه هغه (معبود) چې بولئ تاسې ما (عبادت د) هغه ته؛ نشته هغه ته (قوّت د) بلني (نه) په دنيا کې او نه په آخرت کې (چې شفاعت وکړي د چا).

تفسير: يعني ماسوا د الله تعالی څخه بل هيڅ شی داسې نه دی چې په دنيا يا عُقبا کې د ډېرې ادنی نفعې او ضرر مالک وي، نو د مخلوقاتو بندګي او بلنه که جهل او حماقت نه دی؛ نو بل څه دی؟ ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا مِن دُونِ ٱللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُۥٓ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ وَهُمْ عَن دُعَآئِهِمْ غَٰفِلُونَ * وَإِذَا حُشِرَ ٱلنَّاسُ كَانُوا۟ لَهُمْ أَعْدَآءً وَكَانُوا۟ بِعِبَادَتِهِمْ كَٰفِرِينَ﴾ (۲۶ جزء د الأحقاف سورت (۱) رکوع، (۵ـ۶) آيتونه)، آخر داسې عاجزو او ناتوانو شيانو ته انسان په څه نيت او مقصد تعظيم او تکريم کوي او بولي يې؟ د ننداري وړ خيز دا دی چې په دغو کې ډېر شيان هغه دي چې دوی پخپله د خپل ځان په طرف دعوت نه ورکوي، بلکه د دعوت ورکولو او ويلو قدرت او قوّت هم نه لري.

وَأَنَّ مَرَدَّنَآ إِلَى ٱللَّهِ وَأَنَّ ٱلْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ﴿٤٣﴾

او بېشکه چې ورتله ځمونږ (د ټولو) خاص الله ته دي، او بېشکه چې مسرفان له حده تېرېدونکي (مشرکان) همدوی ملګري د اور (د دوزخ) دي (چې تل په کې اوسيږي).

تفسير: يعني د کار په انجام د هر ډول تګ او راتګ رجوع او بېرته ورتله د واحد الله په طرف دي، کله چې انسان هلته ورسيږي، د خپلو کړدو تجاوزاتو او زياتوو نتيجه به ورڅرګنديږي، راوښيه ! چې له دې نه بل زياتی به څه وي؟ چې عاجز مخلوق ته د خالق درجه ورکړه شي.

کله چې فرعونيانو د هغه مؤمن د قتل قصد وکړ؛ نو ده ورته داسې وويل چې:

فَسَتَذْكُرُونَ مَآ أَقُولُ لَكُمْ

پس ژر ده چې ياد به کړئ تاسو (په وخت د ليدلو د عذاب کې هغه) چې زه يې وايم اوس تاسې ته.

تفسير: يعني کله چې وروسته له دې نه د خپل تېرې، تجاوز او زياتې د خوند څکوونکو يئ، نو په هغه وخت کې به ځما دغه پند او نصيحت يادوئ، چې هو ! د الله تعالی يوه بنده مونږ ته دغه ګردې خبرې ښوولې وې، او رښتيا يې فرمايلې وې، ليکن د دغه وخت يادونه بيخي مفيده نه واقع کيږي.

وَأُفَوِّضُ أَمْرِيٓ إِلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَصِيرٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿٤٤﴾

او سپارم زه هر کار خپل الله ته، بېشکه چې الله ښه ليدونکی دی (د ټولو اقوالو او افعالو) د بندګانو.

تفسير: يعني ما د الله تعالی حجّت درتمام کړی دی، او د نصيحت خبرې مو درپوهولې دي، که تاسو يې نه منئ؛ نو زه له هغه سره څه کار او غرض نه لرم، اوس زه خپل ځان بيخي پاک الله ته سپارم، او پرې پوره اعتماد لرم، که تاسې ځما ربړولو او ضرر رسولو پسې لو ېږئ؛ نو هم هغه الله تعالی ځما حامي او ناصر دی، او ټول بندګان د ده تر کتنې لاندې

دي، هغه ستا او څما دواړو معامله ګوري، د هيچا هيڅ يو حرکت له ده څخه پټ نه دی، د يوه قانت مؤمن کار دا دی چې له خپلې امکاني سعي او کوښښ ايستلو څخه وروسته نتيجه الله تعالی ته وسپاري.

فَوَقٰىهُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِ مَا مَكَرُوْا وَحَاقَ بِاٰلِ فِرْعَوْنَ سُوْٓءُ الْعَذَابِ ﴿۴۵﴾

پس وساته دغه (موسی يا مؤمن سړي) لره الله له سختو (عذابونو) د هغو چې مکر کړی وو دوی، او (بالعکس) چاپېر شو په آل د فرعون (سره د فرعون) بد عذاب (د غرق په دنيا او بد عذاب په عُقبی کې).

تفسير: يعني د حق او باطل د دغه کشمکش اخري نتيجه داسې شوه، چې الله تعالی موسی عليه السلام او د ده ملګرو ته سره له هغه مؤمن سړي چې له آل فرعون څخه وو؛ د فرعونيانو له شره او کيده نجات ورکړ، او محفوظ يې وساته، او د فرعونيانو هيڅ يو مکر او فريب ته يې د اجراء موقع ورنه کړه، بلکه د دوی هغه مکر او فريب يې پخپله پر هم دوی واړاوه، نو هغه کسان چې د حق منونکو تعاقب ته وتلي وو؛ ووژلی شول، او قوم د قلزم په بحيره کې مغروق او تر اوبو لاندې محروق شول.

اَلنَّارُ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا ۚ

اور (د دوزخ) وړاندې کاوه شي (دا کفار) پر دې (اور) هر سبا او بېګا.

تفسير: يعني د دوزخ ځای چې په هغه کې به د قيامت په ورځ ننه ايستلی کيږي، هر سبا او بېګا به دوی ته ورښوول کيږي؛ څو د نمونې په ډول د هغه راتلونکي عذاب څخه خوند تل وڅکي، دغه د برزخ د عالم احوال شو، له احاديثو څخه ثابت دي چې همداسې د هر کافر په مخکې دوزخ او د هر مسلمان په مخکې جنت صبا او بېګا وروړاندې کيږي.

تنبيه: له دغه آيت څخه يواځې د فرعونيانو د معذّب کېدلو حال په عالم البرزخ کې ثابت شوی وو، وروسته له دې نه رسول الله صلی الله عليه وسلم ته معلوم کړی شوه، چې ټول کفار بلکه د مؤمنينو عصات هم په برزخ کې معذّب کيږي (أعاذنا الله منه) کما ورد في الأحاديث الصحيحة.

وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ ۗ اَدْخِلُوْٓا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿۴۶﴾ وَاِذْ يَتَحَآجُّوْنَ فِى النَّارِ فَيَقُوْلُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُّغْنُوْنَ عَنَّا نَصِيْبًا مِّنَ النَّارِ ﴿۴۷﴾

او په هغه ورځ کې چې قايم شي قيامت (نو وبه ويلی شي له جانبه د الله ملائکو ته) ننباسئ تاسې آل د فرعون (سره له فرعون) په ډېر سخت عذاب کې (له عذابه د برزخ) او (ياد کړه) هغه چې جګړه به کوي (دوزخيان د دوزخ) په اور کې، پس وبه وايي ضعيفان (کشران تابعان) هغو کسانو ته چې سرکشان (او مشران متبوعان وو): بېشکه وو مونږ تاسې ته تابعان، پس آيا اوس يئ تاسې (ای متبوعانو !) دفع کوونکي له مونږ څخه کومه برخه له اوره (د دوزخ).

تفسير: يعني په دنيا کې مو پر مونږ خپل اطاعت او اتباع کوله، چې د هغه لامله مونږ نيولي شوي يو، اوس دلته خو مونږ ته څه ګټه او نفع راورسوئ !، آخر مشرانو ته لازم دي چې د خپلو کشرانو لږ خبر او احوال واخلي، آيا ګورئ چې نن مونږ په څرنګه سخت عذاب او مصيبت کې اخته يو؟، آيا ستاسې له لاسه نه دي پوره چې له دغو مصائبو کومه برخه له مونږ څخه لرې او سپکه کړئ؟.

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوْا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾

وايي هغه كسان چې تكبّر يې كړى وو (سركش او متبوع وو چې څنګه به دفع كوو عذاب): بېشكه موږ ټول په دوزخ كې يو، بېشكه الله په تحقيق حكم كړى دى په منځ د بندګانو كې (داسې چې هر څوك يې خپلو خپلو هغو ځايونو ته چې له دوى سره وړ (مستحق) او لايق وو؛ ولېږل، مستحقان د جنت، جنت ته، او لايقان د دوزخ دوزخ ته).

تفسير: يعني هغه كسان چې خپل ځانونه يې په دنيا كې لوى ګڼل، اوس داسې ځواب وركوي چې موږ او تاسې دواړه په دغه مصيبت كې اخته او مبتلا يو، الله تعالى ځموږ د هر يوه په نسبت سم د موږ له جرمه سره خپله فيصله اورولې ده، چې د ده دغه صادر حكم بېخي قاطع او لا يتغيّر دى، او د دغې خبرې موقع نه ده پاتې چې يو د بل په كار ورشي، كله چې موږ خپل دروند مصيبت نشو سپكولى؛ نو بيا به تاسې ته څه ګټه دررسولى شو؟.

وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾

او وبه وايي هغه كسان (چې پراته دي) په اور كې خزانچيانو متصرفانو د دوزخ ته چې: دعاء وكړئ (ځموږ لپاره) رب خپل ته چې سپك كړي له موږه يوه ورځ له عذابه (چې لږ څخه په ارام شو).

تفسير: يعني كله چې له خپلو دغو مشرانو څخه بې هيلي او مايوس شي؛ نو له هغو پرښتو څخه به داسې غوښتنه كوي چې د دوزخ په انتظام مسلطې دي، چې خير تاسې خپل رب ته ووايئ چې اقلاً د يوې ورځې له مخې خو ځموږ په دغه عذاب كې څه تقليل، تخفيف او تعطيل وفرمايي، څو موږ لږ څه په ارام شو.

قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُم بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَىٰ قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٥٠﴾

وبه وايي (متصرّفان د دوزخ دوزخيانو ته) آيا نه وو راغلي تاسې ته رسولان ستاسې په دلائلو ښكاره وو؟ وايي: (ولې نه وو راغلي) بلكه راغلي وو، نو وبه وايي (متصرّفان د دوزخ) پس وبولئ تاسې (پخپله الله)، او نه ده دعاء د كافرانو مګر په ګمراهۍ كې (چې هيڅ فائده ورته نه رسوي).

تفسير: يعني په هغه وخت كې مو د هغه خبره ونه منله، او د انجام فكر مو ونه كړ چې په هغه سره څه ګټه تاسې ته دررسېده، اوس مو موقع له لاسه وتلې ده، اوس په هيڅ ډول سعي، كوښښ سره څه كار نشي كېدى، اوس همدلته پراته اوسئ !، او په ژړا او انګولا سره اوقات تېروئ !، او راز راز عذابونه ګاللئ !.

إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

بېشكه چې موږ خامخا مدد كوو له رسولانو خپلو سره، او (مدد كوو له) هغو كسانو سره چې ايمان يې راوړى دى په ژوندانه لږ خسيس كې (په حجّت او په ظفر او په انتقام له اعداوو د دوى).

تفسير: يعني په دنيا كې د مرسلانو خبرو ته وقعت او وقار وركوي، او د هر مقصد لپاره چې انبياء الله ودرېږي؛ د الله تعالى په امداد او نصرت سره په هغه كې مظفر او كامياب كېږي، په علمي حيثيت او په حجّت او برهان سره خو تل

دوی فائزان او بریالیان دي، لیکن مادي فتحه او ظاهري عزت او رفعت هم بالآخر د همدوی په برخه کیږي، الله تعالی د خپلو رسولانو او مؤمنانو سره د دې وعده کړېده چې هم په دنیا او هم په آخرت کې به یې کامیاب او بریالي لري، په دنیا کې یې بریالیتوب په حجّت او دلیل کې او هم په مادي لحاظ سره وي، او په آخرت کې یې بریالیتوب جنت ته داخلېدل او د اور څخه نجات موندل دي، لیکن واضح دې وي چې هغه وعده چې په دغه آیت کې له مؤمنینو سره کړې شوې ده؛ په هغه تقدیر سره ایفاء او انجام مومي چې مؤمنین هم په حقیقي اوصافو سره مؤمنین او د سید المرسلین صحیح متبعین وي: ﴿وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾ (د آل عمران سورت (۱۴) رکوع (۱۳۹) آیت) د مؤمنینو خصال په پاک قرآن کې ځای په ځای مذکور دي، ښایي چې هر مسلمان د خپل ایمان او ایقان زر د دغه محک په تیږه (کټه) ومږي، او د هغه حسن او قبحه سره او ناسره ځانته معلوم کړي !.

وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴿٥١﴾

او په هغه ورځ چې وبه دریږي شاهدان (له ملائکو، انبیاوو، مؤمنانو پر منکرانو باندې).

تفسیر: یعني د حشر په میدان کې کله چې اولین او آخرین ګرد سره ټولیږي، حق سبحانه وتعالی پخپل فضل علی رؤوس الأشهاد د دوی سرفرازي عزت او رفعت ښکاره کوي، په دنیا کې لږ څه شبهه پاتې کیږي او التباس هم واقع کیږي، لیکن هلته به لږ څه ابهام او التباس هم باقي نه پاتې کیږي.

يَوْمَ لَا يَنفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾

په هغې ورځې کې به هیڅ نفع نه رسوي ظالمانو ته معذرت عذرونه د دوی، او شته دوی ته لعنت لرېوالی له رحمته، او شته دوی ته ناکاره کور (د دوزخ).

تفسیر: یعني له دوی سره به هیڅ مدد او مرسته او لاس نیوی نه کیږي، د مقبولینو په مقابل کې یې دغه د مطرودینو انجام بیان وفرمایه.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَىٰ وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ ﴿٥٣﴾ هُدًى وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٥٤﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته هدایت (تورات)، او په میراث مو ورکړ بني اسرائیل اولادې د یعقوب ته کتاب (د تورات). په دې حال کې چې هدایت سمه لاره ښوونکی وو او ذکر پند (او پوهه) وو لپاره د خاوندانو د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعني په دنیا کې وګوره چې فرعون او د ده قوم سره د دومره زورور او قوّت د الله تعالی د دښمنۍ له سببه څرنګه سپیره هلاک او برباد شول، او د موسی علیه السلام په لار ښوونه د بني اسرائیلو مظلوم او کمزور قوم څنګه ترقي او وداني وموندله؟ او د دغه عظیم الشأن کتاب (تورات) وارث وګرځاوه شو، چې د دنیا د عقلاوو لپاره یې د هدایت ډیوې په شان کار ورکوو.

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٥٥﴾

پس صبر وکړه (ای محمده ! په ایذاء د کفارو) بېشکه چې وعده د الله حقه ده (په نصرت د انبیاوو، په اهلاک د اعداوو)، او مغفرت وغواړه لپاره د ګناه خپل (له الله)، او تسبیح وایه سره

له ثناء د رب خپل هم په آخره د ورځې کې او (هم) په اوله د ورځې کې (يعنې تل تسبيح تحميد وايه).

تفسير: يعني ای محمده ! تاسې هم داډه او متسلي اوسئ، هغه وعده چې له تاسې سره کړې شوې ده؛ هغه هرومرو پوره کېدونکې ده، الله قدّوس په دواړو دارينو کې تاسې او ستاسې ګردو متبعينو ته عزّت او سرلوړي عطاء فرمايي، ولې دغه خبره ضروري ده چې د الله تعالی د خوښې او رضا حاصلولو لپاره پر هر قسم شدائدو او نوائبو صبر وکړئ، او له هر څا څخه په هره درجه چې د تقصيرِ امکان وي؛ له الله تعالی څخه د هغه ښښنه او معافي وغواړئ !، او همېشه سبا او بېګا د خپل د رب تسبيح او تحميد قولاً او فعلاً ورد او عادت ولرئ !، په ظاهر او باطن کې د الله تعالی له ياده غافل نشئ، بيا د الله تعالی امداد او مرسته (مدد) يقيني ده، په دغه سره يې د رسول الله صلی الله عليه وسلم مبارک مخاطب ګرځولی دی، او بالوسيله ګرد امت محمدي ته يې اوروي.

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِيٓ ءَايَٰتِ اللَّهِ بِغَيۡرِ سُلۡطَٰنٍ أَتَىٰهُمۡ إِن فِي صُدُورِهِمۡ إِلَّا كِبۡرٞ مَّا هُم بِبَٰلِغِيهِۚ

بېشکه هغه کسان چې مجادله جګړه کوي په (بطلان) د آيتونو د الله بې له کوم برهان علمي سنده چې راغلی وي دوی ته؛ (بله هيڅ خبره نشته !) بېشکه چې نه ده په سينو د دوی کې مګر کبر او سرکښي ده چې نه دي دوی رسېدونکي هغه (بُرهان) ته.

تفسير: يعني هغه کسان چې خامخا د الله تعالی د توحيد په دلائلو او په اسماني کتابونو او د انبياء الله په معجزاتو او هداياتو کې خامخا جګړې او مناقشې کوي، او بې سنده خبرې وايي، او د حق غږ بې اثره ګرځوي او بطلان يې غواړي، حال دا چې د دوی په لاس کوم حُجّت دليل او بُرهان هم نشته، او نه في الواقع په هغو ښکاره وو شيانو کې د څه شک او شبهې موقع شته، او يواځې تکبّر، غرور، لويي د دغې خبرې مانع ده چې حق ته غاړه کېږدي، او د نبي متابعت وکړي، دوی د بر خپل ځان لوی او پورته ګڼي، او غواړي چې له نبي څخه پورته وي يا اقلاً د نبي په مخ کې خپل سرونه ښکته نه کړي، ليکن په ياد يې ولرئ ! چې دوی له سره په دغه مقصد کې بری نه مومي، او هرومرو مجبور دي چې د نبي په مخکې د اطاعت سر ښکته کړي، که نه ډېر سخت ذليل او رسوا کېدونکي دي.

فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ٥٦

پس پناه ونيسه په الله پورې (له شره د دوی)، بېشکه دغه (الله) همدی دی ښه اورېدونکی (د اقوالو) ښه ليدونکی (د افعالو؛ نو جزاء به ورکړي دوی ته).

تفسير: يعني له الله تعالی څخه پناه وغواړه !، چې هغه د دغو مجادلينو له دغو خيالاتو څخه نجات درکړي، او د دوی له شره دې وساتي، وروسته له دې نه د ځينو هغو مسائلو تحقيق دی چې په هغو کې خلق سره جګړې کوي، مثلاً بعث بعد الموت وروسته له مرګه بيا ژوندي راپاڅېدل چې دغه امر دوی محال ګڼاڼه يا د الله تعالی له توحيده يې انکار کوو.

لَخَلۡقُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ أَكۡبَرُ مِنۡ خَلۡقِ ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ٥٧

خامخا پيدا کول د اسمانونو او د ځمکې ډېر لوی دي له پيدايښته د خلقو، وليکن اکثر د خلقو نه پوهېږي (په اسانۍ د دغه دويم پيدايښت لکه د اول).

تفسير: يعني ظاهرًا له مادي حيثيته د اسمان او د ځمکې د عظمت او جسامت په مخکښې د انسان حقيقت څه دی؟ حال دا چې دغه خبره مشرکين هم مني چې داسمان او د ځمکې پيدا کوونکی هم هغه واحد قدوس الله دی، بيا هغه لوی

ذات چې د دغومره لويو مخلوقاتو پيدا کوونکی وي؛ آيا هغه ته د انسانانو اول ځلي يا دويم ځلي پيدا کول کوم سخت يا مشکل کار دی؟ د تعجب ځای دی چې پر دغسې ښکاره خبرو هم دوی خلق نه پوهيږي.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ ۚ قَلِيلًا مَّا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾

او نه سره برابريږي (يو) ړوند (غافل جاهل) او بل کتونکی (ذاکر ـ عالم) او (همداسې نه برابريږي سره) هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) او نه هغه چې بدکار دي، ډېر لږ پند اخلئ تاسې (ای خلقو).

تفسير: يعني يو داسې ړوند چې د حق سمه صافه لاره نشي ليدلی، او يو ليدونکی چې په نهايت بصيرت سره صراط المستقيم کتلی شي، او پرې پوهيږي؛ آيا دواړه سره برابر کېدی شي؟ يا د يوه نيکو کار مؤمن او د بدکار کافر انجام سره يو شانې کېدی شي؟ که داسې نه وي؛ نو ضرور دي چې يوه داسې ورځ به وي چې د دغو دواړو په منځ کې به فرق او تفاوت ښکاره شي، او د دغو دواړو د علمونو او د عملونو د ثمراتو نتائج په ډېر اکمل صورت سره ظاهر او ښکاره شي، مګر افسوس چې تاسې دومره هم نه پوهيږئ؟.

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۚ

بېشکه چې قيامت خامخا راتلونکی دی، نشته هيڅ شک په (راتللو د) دغه (قيامت) کې، وليکن زياتره د خلقو ايمان نه راوړي (په قيامت او تصديق يې نه کوي). او فرمايي رب ستاسې (ای بندګانو ځما !) تاسې وبولئ ما چې قبلوم تاسې ته (دعاء ستاسې).

تفسير: يعني ماته عبادت وکړئ ! چې د هغه بدل او جزاء به درکړم، او له ما څخه وغواړئ ! چې ستاسې دغه غوښتنه به توی او تشه نه ځي.

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾

بېشکه هغه کسان چې تکبّر (سرکښي) کوي له عبادت څخه ځما؛ ژر ده چې ننه به وځي دوی په دوزخ کې په دې حال کې چې خوار او سپک وي.

تفسير: د بندګۍ شرط له الله تعالی څخه غوښتنه ده، نه غوښتل تکبّر او غرور دی، او له دې آيت څخه معلوميږي چې الله تعالی ته د بندګانو غږ او دعاء وررسيږي، دغه خبره خو بېشکه برحقه ده، مګر د دې مطلب داسې نه دی چې د هر بنده هر دعاء قبلوي، يا ښايي چې قبوله يې کړي، يعني هر هغه شی چې غواړي؛ هم هغه شی ورته ورکړي، نه ! د ده د دعا اجابت څو اقسامه او انواع لري، چې په احاديثو کې بيان کړی شوی دی، د کوم شي ورکړه او عطاء د الله تعالی پر مشيت موقوفه او د ده د حکمت تابع ده، لکه څنګه د «الأنعام» سورت په (۴) رکوع (۴۱) آيت کې يې فرمايلي دي: ﴿فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ﴾ په هر حال د بندګانو کار د الله تعالی له درباره هم دغه غوښتنه ده، او دغه غوښتنه في حدّ ذاته يو عبادت دی.

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ

الله هغه (ذات) دی چې ګرځولې یې ده تاسې ته شپه لپاره د دې چې ارامي وکړئ تاسې په هغې کې، او (ګرځولې یې ده) ورځ لیدلو ته.

تفسیر: د شپې په مستریحه یخه او تیاره فضاء او د هوسایي او د راحت په هوا کې ټول خلق د استراحت خوب کوي، هر کله چې ورځ شي؛ نو په نوي نشاط او تازه قوّت سره پاڅیږي، او د لمر په رڼا کې پخپلو کارو او چارو کې بوخت او لګیا کیږي، په دغه وخت کې د تګ او راتګ لیدل کار کول او د نورو اعمالو لپاره مصنوعي رڼا بېخي ضرورت نه وي.

إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾

بېشکه الله خامخا څښتن د فضل دی پر انسانانو، ولیکن زیاتري د انسانانو شُکر نه وباسي (په دغو نعماوو د الله).

تفسیر: یعني د حقیقي منعم پېژندل هم دغه وو چې په قول او فعل او په ځان او زړه یې شُکر اداء کولی، خو ډېر خلق د شکر ایستلو په ځای شرک اختیاروي.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾

دغه (ذات) تاسې ته (وایم): الله دی، رب پالونکی ستاسې چې خالق پیدا کوونکی د هر څیز دی، نشته هیڅوک لایق د عبادت مګر همدی دی یواځې، پس کوم طرف ته ګرځولی شوي یئ تاسې (له عبادت د ده).

تفسیر: یعني د شپې او د ورځې نعمتونه د الله تعالی له طرفه منئ، نو ښایي چې بندګي هم همغه ته وکړئ !، وروسته د دغه مقام له رسېدلو بیا تاسې ولې بې لارې کېږئ، چې حقیقي مالک یو ذات وي او عبادت وکړی شي د بل چا؟.

كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٤﴾

همداسې ګرځولی کیږي (له حقه) هغه کسان چې وو له آیتونو د الله به یې انکار کوو. الله هغه (ذات) دی چې ګرځولې یې ده تاسې ته ځمکه ځای د قرار (چې پرې ګرزان او معاش کوئ)، او (ګرځولې یې ده تاسې ته) اسمان چت (د قُبې په شان)، او صورتونه یې ترلي دي ستاسې پس ډېر ښایسته یې جوړ کړه صورتونه ستاسې، او روزي یې درکړې ده تاسې ته له طیباتو پاکیزه وو (لذتناکو شیانو)، دغه (خالق، مصوّر، رازق) الله دی رب پالونکی ستاسې، پس ډېر برکتي (ډېر پورته دی شان) دی الله چې رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعني له ګردو ساکښانو ښخه د انسان صورت ښه، بهتر، او ښکلی او د ده روزي یې پاکه صافه ګرځولې ده.

هُوَ الْحَيُّ

هم دی ژوندی دی، تل په یو حال باقي قایم تدبیر والا.

تفسیر: چې له هیڅ یوه حیثیته او جهته له سره فناء او موت نه پرې طاري کیږي، او نه طاري کېدی شي، او ظاهر دی کله چې د الله تعالی حیات ذاتي او دائمي دی؛ نو د ده د حیات ګرد (ټول) لوازم ذاتي او دائمي وي.

لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۗ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٥﴾

نشته بل هیڅوک لایق د عبادت مګر همدی دی، پس یواځې وبولئ همدی په دې حال چې خالص کوونکي یئ تاسې خاص دغه (الله) لره (د) دین (له شرکه)، ټوله ثناء ده خاص الله لره چې رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنې ګرد کمالات، محامد، محاسن، د حیات د وجود تابع دي، هغه چې علی الاطلاق حي دی، همدی د عبادت وړ او مستحق دی، او د ګردو (ټولو) کمالاتو مالک دی، ځکه چې په ﴿هُوَ الْحَيُّ﴾ پسې وروسته یې ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ وفرمایل.

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِن رَّبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾

ووایه (ای محمده ﷺ دوی ته) بېشکه زه منع کړی شوی یم له دې نه چې عبادت وکړم د هغو (بُتانو) چې بولئ یې تاسې غیر له الله کله چې راغلل ماته ښکاره دلیلونه (د توحید) له (جانبه د) رب پالونکي ځما، او امر حکم کړی شوی دی پر ما چې غاړه کېږدم رب پالونکي د (تمامو) عالمیانو ته.

تفسیر: یعنې هر کله چې ماته صفا او ښکاره دلائل راکړی شوي دي، نو د دې څخه منع شوی یم چې د غیر الله عبادت وکړم، بلکه یواځې د عالمیانو د پالونکي په عبادت مأمور شوی یم.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ

الله هغه (ذات) دی چې یې پیدا کړي دی (نیکه) ستاسې له خاورو نه.

تفسیر: یعنې ستاسې پلار آدم، یا تاسې مو په داسې شان له خاورو څخه پیدا کړئ، هغه نطفه چې تاسې ترې پیدا کېږئ؛ د هغو مأکولاتو او مشروباتو خلاصه ده چې له ځمکې څخه پیدا کیږي.

ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ

بیا یې (پیدا کړه اولاده د آدم) له نطفې (اوبو د مني) بیا له کلکې ټوټې د وینو.

تفسیر: یعنې بني آدم اصلاً د اوبو له ځاځکي د مني له قطرې څخه مخلوق دي، چې وروسته ترلي وینه کیږي، او د حیات نور مدارج پرې کوي.

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا ۚ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ ۖ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُّسَمًّى

بیا راوباسي تاسې (له ارحامو د میندو) اطفال واړه (بیا تربیت کوي ستاسې) لپاره د دې چې ورسېږئ تاسې منتها د قوت خپل ته، بیا (ژوندي ساتي تاسې) لپاره د دې چې شئ تاسې زاړه (بې

قو ته، بې مجاله)، او ځینې له تاسې هغه دي چې مړه کولی شي پخوا له دې (بلوغه)، او (ساتي مو) لپاره د دې چې ورسېږئ تاسې تر هغې نېټې معلومې پورې (چې وخت د مرګ دی).

تفسير: يعني له وړوکيتوبه ځلمي کيږئ، او له ځلميتوبه زوړتوب ته رسېږئ، او ځينې سړي پخوا له ځلميتوبه يا زوړتوبه مري، په هر حال ګرد تر يوه ټاکلي معيّن ميعاد او ليکلي شوي وعدې پورې رسيږي، له موت او حشر څخه هيڅوک نه دي خلاص، او نه ترې مستثنى کېدى شي: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ * وَّيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُوالْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ﴾.

وَّلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۶۷﴾

او لپاره د دې چې تاسې د عقل څخه کار واخلئ (په دلائلو د وحدانيت او قدرت د الله، او په بعث بعد الموت).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعني ښه فکر او دقّت وکړئ !، چې دومره احوال او ادوار پر تاسې تېر شوي دي، ممکن چې يو بل حال او دوره هم پر تاسې تېره شي، چې ورروسته له مرګه بيا ژوندي راپاڅېدل دي، نو هغه تاسې ولې مشکل او محال ګڼئ»؟.

هُوَ الَّذِيْ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۚ فَاِذَا قَضٰۤى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۶۸﴾

(الله) هم هغه (ذات) دى چې ژوندي کول کوي، او مړه کول کوي، پس هر کله چې اراده حکم وکړي د يوه کار؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې وايي ورته چې (موجود) شه پس هغه موجود شي (بې له مهلته).

تفسير: يعني د ده کامل قدرت او د «کن فيکون» د شان په مقابل دغه څه سختي او اشکال لري چې وروسته له مرګه مو بيا ژوندي کړي؟.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْۤ اٰيٰتِ اللّٰهِ ؕ اَنّٰى يُصْرَفُوْنَ ﴿۶۹﴾ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِالْكِتٰبِ وَبِمَاۤ اَرْسَلْنَا
بِهٖ رُسُلَنَا ۫ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ ﴿۷۰﴾ اِذِ الْاَغْلٰلُ فِيْۤ اَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلٰسِلُ ؕ

آيا نه وينې ته هغه کسان چې مجادله جګړه کوي په آيتونو (قرآن) د الله کې، پس کوم طرف ته ګرځولی شي دوی له تصديقه د هغو. هغه (کسان) چې تکذيب يې کړی دی په دغه کتاب (قرآن)، او په هغه (شيانو) چې رالېږلي مو دي په هغو سره رسولان (پخواني) خپل، پس ژر ده چې پوه به شي دوی (چې د دغه تکذيب بده نتيجه څه کيږي؟). کله چې وي به (د اور) غاړکې په غاړو د دوی کې، او ځنځيرونه به هم وي (په پښو د دوی).

تفسير: د ځنځير يو سر به په غاړه پورې نښتي وي، او بل سر به يې د پرښتو په لاسو کې وي، او په دغه ډول دوی د مجرمانو او قيديانو په شان راوستل کيږي.

يُسْحَبُوْنَ ﴿۷۱﴾ فِي الْحَمِيْمِ ۙ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُوْنَ ﴿۷۲﴾

چې راښکلی کيږي به دوی. په اوبو ډېرو تودو کې، بيا به په اور (د دوزخ) کې سوځولی وريتولی شي دوی.

تفسير: يعني په دوزخ کې به کله په ايشېدلو ډېرو سوځوونکيو اوبو سره او کله به په اور سره عذاب ورکول کيږي (أعاذنا الله منهما).

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿۷۳﴾ مِن دُونِ اللَّهِ

بيا به وويل شي دوی ته چې چېرته دي هغه (معبودان) چې وئ تاسې چې شريکول به مو (له الله سره په عبادت کې). بغير له الله (چې اوس خلاص کړي تاسې له عذابه)؟.

تفسير: يعني په دغه وخت به له دوی څخه هيڅ يو په کار نه ورځي، که مو له لاسه پوره وي او توانېږئ؛ نو هغوی خپل مدد ته راوبولئ !.

قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا

نو وبه وايي (کفّار) چې: ورک شول له مونږ څخه (هغه معبودان څمونږ).

تفسير: يعني له مونږ څخه خطا او ورک او مونږ ترې تېر شو، ښايي په دغه وخت کې به عابدين او معبودين سره بېلولی شي، يا به د ﴿قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا﴾ مطلب داسې وي چې: اګر که موجود دي، مګر کله چې له دوی نه کومه فائده نه رسيږي، نو د دوی وجود او عدم سره برابر دي.

بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُوا مِن قَبْلُ شَيْئًا

بلکه ګويا نه وو مونږ چې بلل به مو (په عبادت سره دغه معبودان) پخوا له دې نه هيڅ شی.

تفسير: اکثرو مفسرينو د دې مطلب داسې اخيستی دی، په دنيا کې مونږ هغو کسانو ته چې بلنه کوله؛ اوس راښکاره شوه چې هغوی په واقع کې هيڅ شی نه وو.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿۷۴﴾

همداسې (په شان د دغو مجادلانو) ګمراهان کوي الله کافران (چې سمه لاره به نه مومي).

تفسير: يعني لکه چې دلته له ډېر انکار کولو څخه وشوييدل او وويريدل، او داسې اقرار يې وکړ، په دنيا کې هم د همدغو کفّارو هم دغه حال وو.

ذَٰلِكُم بِمَا كُنتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿۷۵﴾

دغه (ګمراهي او عذاب) تاسې ته په سبب د هغه دی چې وئ تاسې چې خوشالي به مو کوله په ځمکه کې په ناحقه سره، او په سبب د هغه چې وئ تاسې چې تکبّر به مو کولو په ناحقه سره.

تفسير: يعني ومو ليد چې د ناحق غرور، تکبر او لويي آخره خاتمه او عاقبت داسې کيږي، اوس مو هغه لويي او ښودنه چېرې لاړه؟ او بيا وبه ويل شي دغو منکرينو ته د الله تعالی له جانبه داسې چې:

ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ

ننوځئ تاسې په دروازو د دوزخ کې.

تفسير: يعني هر قسم مجرم په هم هغه وره کې ننوځئ چې د دوی لپاره ټاکلې او مقرّر کړې شوې دی.

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ۝ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ فَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِيْ نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا يُرْجَعُوْنَ ۝

په دې حال چې همېشه پاتې کېدونکي اوسئ په دغه (دوزخ) کې، پس ناکاره ځای د متکبّرانو دی. پس صبر و کړه (ای محمده ! په ضرر د کفّارو)، بېشکه چې وعده د الله (په نصرت د اولیاوو او اهلاک د اشقیاوو) حقه ده، پس که وښیو مونږ تاته ځینې د هغه عذاب چې وعده یې کوو مونږ له هغوی سره؛ (نو ډېر ښه ده !)، یا قبض کړو مونږ تا پس خاص مونږ ته بیا بېرته راوستلی شي دوی.

تفسير: يعني الله تعالی ده ته د عذاب ورکولو کومه وعده چې فرمايلې وه؛ هغه يقيناً پوره او ايفاء کېدونکې ده، ممکن دي چې ځينې مواعيد د رسول الله صلی الله عليه وسلم مبارك په حيات کې په سر ورسيږي، لکه چې د بدر او معظمې مکې فتح او نور فتوحات، يا د دوی له وفاته وروسته، په هر حال دوی له مونږ څخه خپل ځانونه نشي ژغورلی، او نه يې چېرې ايستلی شي.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ؕ

او خامخا په تحقیق لېږلي وو مونږ رسولان پخوا له تانه چې ځینې له هغوی هغه انبیاء دي چې قصې د هغو کړي دي مونږ تاته، او ځینې له دغو هغه انبیاء دي چې قصې نه دي کړي مونږ تاته.

تفسير: يعني د ځينو انبياوو تفصيلي حال يې تاسې ته بيان کړی دی، او د ځينو يې نه دی کړی، او امکان لري چې د دې آيت له نزوله وروسته يې د هغوی تفصيلي حال هم بيان کړی وي؛ په هر حال د هغو رسولانو نومونه چې معلوم دي؛ پر هغو باندې تفصيلاً او پر هغو چې نوم او نور حالات يې نه دي معلوم؛ اجمالاً ايمان راوړل ضروري دي: ﴿لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ﴾.

وَمَا كَانَ لِرَسُوْلٍ اَنْ يَّاْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ

او نه وو هیڅ رسول ته (او نه یې مقدور وو) دا چې راوړي کومه یوه معجزه مګر په اذن حکم د الله سره.

تفسير: يعني د الله تعالی په مخکښې ټول سره عاجزان دي، رسولانو ته هم د دې خبرې واك او اختيار نشته، چې هر معجزه چې د دوی زړه وغواړي؛ هم هغه معجزه ور وښيي، دوی يواځې هم هغه معجزات ښوولی شي چې د هغې د ښوونې اجازت د رب العزّت له طرفه دوی ته شوی وي.

فَاِذَا جَآءَ اَمْرُ اللّٰهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُوْنَ ۝

پس هر کله چې راغی امر حکم د الله؛ فیصله به وکړه شي په حقه سره، او زیان به وکړي هلته باطلوونکي (د حق دروغجن شمېرونکي).

تفسير: يعني څه وخت چې د الله تعالی حکم رسيږي، د رسولانو او د دوی د اقوامو په منځ کې په عدل او انصاف سره حکم فيصله صادريږي، په دغه وخت کې رسولان کامياب او فائز المرام کيږي، او د باطلو منونکيو په برخه پرته له ذلّته او رسوايي بل هيڅ شی نه رسيږي، او حکمت په نه واقع کېدلو د دغو کې دا دی چې:

اَللّٰهُ الَّذِیْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَنْعَامَ لِتَرْكَبُوْا مِنْهَا وَمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ﴿۷۹﴾ وَلَكُمْ فِيْهَا مَنَافِعُ
وَلِتَبْلُغُوْا عَلَيْهَا حَاجَةً فِیْ صُدُوْرِكُمْ

الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي یې دي تاسې ته چارپایان لپاره د دې چې سوریږئ پر ځینو د دوی، او له ځینو د دوی خورئ تاسې. او دي تاسې لره په دغو چارپایانو کې ډېرې نفعې، او لپاره د دې چې ورسېږئ تاسې په دوی سره هغه حاجت ته چې په سینو (زړونو) ستاسې کې وي.

تفسیر: مثلاً د دوی له پوستکي، خرمني، وړیو، ویښتانو، او نورو څخه راز راز فائدې اخلئ، پر دوی باندې سورلي پخپل ځای کې یو مقصد دی، او د سورلی په وسیله انسان ډېر دیني او دنیوي مقاصد حاصلولی شي.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُوْنَ ﴿۸۰﴾

او پر دغو چارپایانو (په بر کې) او پر بېړۍ (په بحر کې) سورول کېږئ تاسې.

تفسیر: یعني په وچه کې د څاروو پر شا، او په سیند کې پر بېړیو سواره ګرځئ، او مال او اسباب مو هم پرې باروئ.

وَيُرِيْكُمْ اٰيٰتِهٖ ۖ فَاَیَّ اٰيٰتِ اللّٰهِ تُنْكِرُوْنَ ﴿۸۱﴾

او ښیي تاسې ته دلائل خپل، پس له کوم یوه له دلائلو د الله څخه انکار کوئ تاسې.

تفسیر: یعني سره د دومره ښکاره وو دلائلو له لیدلو بیا انسان تر کوم حد او اندازې پورې پخپل شک او انکار کې ټینګ ولاړ دی، لا نه دي معلوم چې الله تعالی د خپل قدرت څومره نورې نښې او دلائل هم ورښیي؟.

اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِی الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَانُوْۤا اَكْثَرَ
مِنْهُمْ وَاَشَدَّ قُوَّةً وَّاٰثَارًا فِی الْاَرْضِ فَمَاۤ اَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۸۲﴾

آیا پس نه دي ګرځېدلي دوی په ځمکه کې، پس چې وګوري دوی چې څرنګه شو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تېر شوي) وو، چې وو هغوی ډېر زیات له دغو (کفّارو) څخه، او ډېر سخت وو په (بدني) قوّت او (مدني) آثارو په ځمکه کې، پس هیڅ دفع ونه کړه له دوی نه هغو (اعمالو) چې وو هغوی چې کسب او پیدا کول به یې (چې اموال او رجال او نور وو).

تفسیر: یعني پخوا له دې نه ډېر داسې اقوام تېر شوي دي، چې په سرو او ملاتړ، زور او قوت او نورو شیانو کې له دغو موجوده وو کفّارو څنې ډېر قوي وو، هغوی له دوی څنې زیاتې او مهمې نښې او یادونې په ځمکه کې پرېښې دي، لیکن څه وخت چې د الله تعالی عذاب ورنازل شو؛ نو هغه زور اوقوت، سامان او وسایل هیڅ د دوی په کار ورنغلل، او سره له هغو سپېره، هلاک او تباه شول.

فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَرِحُوْا بِمَا عِنْدَهُمْ مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۸۳﴾

پس هر کله چې رابه غلل دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو؛ نو خوشاله به شو په هغه چې له دوی څخه به وو له علمه (اخباره پوهنه)، او چاپېر (محیط منعکس) شو پر دوی هغه (عذاب) چې وو به دوی چې په هغه پورې به یې مسخرې کولې.

تفسیر: کوم علوم او فنون چې له هغوی سره وو، او پر هغو غلطو عقیدو چې دوی خپل زړونه ترلي وو، او پر هغو به یې تکّبر، تفاخر او لویي کوله، او د انبیاوو علیهم السلام علومو او هدایاتو ته به یې په سپکه کتل، او په تحقیر به یې لیدل، او پرېږې ټوکې او مسخرې به یې کولې؛ بالآخر داسې یو وخت راغی چې هغوی ته د خپلو هم هغو ټوکو او ملنډو نتیجه او حقیقت پخپله ورښکاره شو، او د هغه تمسخر او استهزاء مورد خپله همدوی وګرځېدل.

فَلَمَّا رَاَوۡا بَاۡسَنَا قَالُوۡۤا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحۡدَهٗ وَكَفَرۡنَا بِمَا كُنَّا بِهٖ مُشۡرِكِيۡنَ ﴿۸۴﴾

پس هر کله چې وبه لید دوی (په دُنیا کې) سخت عذاب څمونږ؛ نو وبه یې ویل: ایمان مو راوړی دی په الله یواځې، او کافران شو مونږ پر هغو څیزونو چې وو مونږ په سبب د هغه څیز مشرکان (چې باطل معبودان دي).

تفسیر: یعني څه وخت چې دوی له عذاب سره مخامخ شول، او د الله تعالی د عذاب معاینه یې وکړه؛ نو د ایمان راوړلو او توبه ایستلو په فکر کې ولوېدل، او وروسته له هغه په دې وپوهېدل چې یواځې د واحد الله په لطف او مرحمت سره کار چلېدی شي، هغو شیانو ته چې مونږ د معبودیت درجه ورکړې وه؛ هغه ګرد عاجزان وو، او مونږ ډېر احمقان او جاهلان وو چې داسې چټي او بېکاره شیان مو د الوهیت پر تخت کښېنولي وو.

فَلَمۡ يَكُ يَنۡفَعُهُمۡ اِيۡمَانُهُمۡ لَمَّا رَاَوۡا بَاۡسَنَا ؕ

پس نه وو (دا کار) چې نفع ورسوي دوی ته ایمان د دوی هر کله چې وبه لید دوی سخت عذاب څمونږ.

تفسیر: یعني اوس افسوس او ارمان او د تقصیر له اقراره او اعترافه هیڅ یوه فائده نه وررسیږي، د ایمان او د توبې وخت تېر شوی دی، د عذاب له لیدلو څخه خو هر یوه سړي ته بې اختیاره یقین او باور پیدا کیږي، مګر دغسې یقین د نجات موجب نشي کېدی، او نه د داسې یقین په واسطه نازل شوی عذاب منع کېدی شي.

سُنَّتَ اللّٰهِ الَّتِيۡ قَدۡ خَلَتۡ فِيۡ عِبَادِهٖ ۚ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الۡكٰفِرُوۡنَ ﴿۸۵﴾

(طریقه ایښې ده الله) طریقه د الله هغه چې په تحقیق تېره شوې ده په بندګانو د دغه (الله)، او زیان کاره شول په دغه ځای کې کافران (چې ښکاره شو هغه متمادي خسران د دوی).

تفسیر: یعني دغه وضعیت له پخوا راهیسې تل دوام لري، چې خلق ړومبی د انکار او استهزاء له لارې وراندې کیږي، بیا هر کله چې په عذاب کې اخته او مبتلا شي؛ نو شورماشور لګوي، او پر خپلو اغلاطو اعتراف کوي، د الله تعالی دا عادت دی چې ناوخته توبه نه قبلوي، بالآخر منکرین د خپلو جرائمو په بدل سپېره، خراب او بربادیږي.

تمّت سورة المؤمن، ولله الحمدُ والمنّة.

سُوْرَةُ حٰمٓ السَّجْدَةِ

«د (حٰمٓ السجدة) سورت مكي دی، (۵۴) آيته او (۶) ركوع لري، په تلاوت كې (۴۱) او په نزول كې (۶۱) سورت دی، وروسته د (المؤمن) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

حٰمٓ ۝ تَنْزِيْلٌ مِّنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

(دغه قرآن) رالېږلی شوی دی له (هغه الله) چې خورا (ډېر) مهربان ډېر رحم كوونكی دی.

تفسير: يعني د الله ډېره زياته مهرباني او رحمت پر خپلو بندګانو دی، چې د دوی د هدايت لپاره يې داسې عظيم الشأن او بېمثاله كتاب نازل فرمايلی دی.

كِتٰبٌ فُصِّلَتْ اٰيٰتُهٗ

داسې كتاب دی چې په تفصيل سره بيان شوي دي آيتونه د ده.

تفسير: پـه لفظي ډول سره د آيتونو بېل بېل توب خو ښكاره دی، مګر له معنوي حيثيته هم د سلهاوو اقسامو علومو او مضامينو تفصيل په بېلو بېلو آيتونو كې وركړی شوی دی.

قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ۝

په دې حال چې لوستلی شوی دی په عربي ژبه لپاره د هغه قوم چې پوهيږي.

تفسير: يعني عظيم الشأن قرآن په اعلی درجې صافې عربي ژبې نازل كړی شوی دی، چې د ده د ړومبنيو مخاطبينو مورنۍ ژبه وه، څو هغو خلقو ته د ده په پوهېدلو كې څه تكليف ورپېښ نشي، او دوی ژر او ښه پرې وپوهيږي، او بيا نور انسانان هم پرې په ښه شان سره وپوهوي، مګر سره له هغه دغه خبره هم ظاهره ده چې هم هغه خلق له دغه قرآن څخه منتفع او ګټور كېدی شي؛ چې د عقل او پوهې خاوندان وي، ناپوه او جاهل خلق د دغه عظمی نعمت څه قدر او عزت كولی شي؟.

بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا

زېری وركوونكی دی (دا كتاب مؤمنانو ته په جنت) او ويروونكی دی (دا كتاب كفّارو لره له دوزخ).

تفسير: يعني دغه پاك قرآن خپلو منونكيو ته د نجات او فلاح زېری اوروي، او منكرينو ته د دوی له بده انجامه وېره وركوي.

فَأَعۡرَضَ أَكۡثَرُهُمۡ فَهُمۡ لَا يَسۡمَعُونَ ۝٤

پس مخ وګرځاوه زیاترو د دغو (کفارو) پس دوی نه اوري (حق په اورېدلو د قبول سره).

تفسیر: یعني سره له دغو ګردو خبرو تعجّب دی، چې له دوی نه ډېر کسان د دې کتاب دغه ډېر قیمت لرونکیو پندونو او نصائحو ته غور او دقّت نه کوي، کله چې دې ته بیخي د دوی فکر نشته؛ نو ولې به یې اوري؟ او فرض یې کړئ که دوی دغه قرآن پخپلو غوږونو سره هم واوري، لیکن د زړه په غوږونو سره یې نه اوري، او د ده د منلو او قبلولو توفیق نه ورحاصلوي، نو د دوی دغه اورېدل د نه اورېدلو په شان دي.

وَقَالُواْ قُلُوبُنَا فِيٓ أَكِنَّةٖ مِّمَّا تَدۡعُونَآ إِلَيۡهِ وَفِيٓ ءَاذَانِنَا وَقۡرٞ وَمِنۢ بَيۡنِنَا وَبَيۡنِكَ حِجَابٞ فَٱعۡمَلۡ إِنَّنَا عَٰمِلُونَ ۝٥

او وایي (دغه کفّار محمد ته) زړونه مو په پردو کې دي له (فهمه) د هغه څیزه چې بولې ته مونږ هغه ته (چې توحید یا قرآن دی)، او په غوږونو څمونږ کې درونډوالی دی (چې نه اورو وینا ستا)، او په منځ څمونږ او په منځ ستاسې کې پرده (د مخالفت) ده، نو عمل وکړه ته (پر دین خپل) بېشکه مونږ هم عمل کوونکي یو (پر دین خپل).

تفسیر: دوی به دا ویل چې: ستا د دعوت په وجه زړونه مو په غلافونو او پردو کې پټ دي، او غوږونه مو درانه دي، او ستا او څمونږ په منځ کې پرده حائل ده، چې مونږ او تاسو سره بېلوي، نو ته خپل کار کوه، او مونږ به خپل کار کوو، ستا خبرې پر مونږ تأثیر نه کوي.

قُلۡ إِنَّمَآ أَنَا۠ بَشَرٞ مِّثۡلُكُمۡ يُوحَىٰٓ إِلَيَّ أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمۡ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞ فَٱسۡتَقِيمُوٓاْ إِلَيۡهِ وَٱسۡتَغۡفِرُوهُۗ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده زه یو بشر انسان یم په شان ستاسې، (لیکن فرق مې دا دی چې) وحي کیږي ماته (له طرفه د رب څما) داسې چې بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې معبود یو دی، پس سم مستقیم ورځئ ده ته (په توحید)، او مغفرت وغواړئ له ده نه !.

تفسیر: یعني نه زه معبود او الله یم چې په زور سره ستاسې زړونه واړولی شم، او نه هغه پرښته یم چې د هغې د رالېږلو غوښتنه تاسې کوئ، او نه کوم بل مخلوق یم، بلکه ستاسې له نوعې او له جنسه یو انسان یم چې څما خبره پوهېدل ستاسې د همجنسی له سببه تاسو ته اسان دي، او هغه انسان یم چې د الله تعالی له جانبه آخري او د خورا اکملې وحي لپاره غوره شوی یم، بناء علیه هومره چې تاسې له هغه څخه مخ واړوئ؛ زه خامخا د پاک الله پیغام تاسې ته اوروم، ما ته د وحي په وسیله دا ښوولې شوي دي چې ستاسې ټولو معبود یو دی، چې ماسوا له هغه بل هیڅوک د عبادت لایق نه دی، لهذا پر ټولو لازم دي چې په ګردو احوالو کې سم د هم هغه واحد الله تعالی په طرف مخ وګرځوئ، او د ده د سمې صافې لارې څخه یوه خاشه دېخوا او هغې خوا ته لاړ نشي، او هغه بې لارې او کاږه تلل چې پخوا له دې نه ستاسې څخه صادر شوي دي؛ د هغو معافي د الله تعالی له درباره وغواړئ، چې پاک الله ګرد ړومبني او وروستني ګناهونه دروبښي.

وَوَيۡلٞ لِّلۡمُشۡرِكِينَ ۝٦ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُم بِٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ كَٰفِرُونَ ۝٧

او افسوس هلاک خرابي ده لپاره د مشرکانو. هغه چې نه ورکوي زکات (یا نه کوي هغه کار چې پرې پاکیږي)، او دوی پر آخرت (حساب کتاب ثواب عقاب) همدوی کافران منکران دي.

تفسير: د هغو خلقو معامله چې له الله تعالی سره داسې وي چې عاجز مخلوق د ده په عبادت كې شريكوي، او له بندګانو سره داسې وي چې د صدقې او زكات پيسې پر كوم فقير او محتاج نه لګوي، او نه غواړي چې مساكين پرې خوشاله شي، او ورسره له آخرته او انجامه هم بيخي بېفكره او غافل دي، ځكه چې دوی له سره دغه خبره نه مني چې له مړينې څخه وروسته بل كوم ژوندون، حساب، كتاب، ثواب او عقاب شته، د دغسې خلقو مستقبل ماسوا له اهلاكه خرابۍ بربادۍ او سپكتيا بل شی نه دی.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۞

بېشكه هغه كسان چې ايمان يې راوړی دی او كړي يې دي ښه (عملونه) شته؛ دوی ته اجر چې نه دی قطع كېدونكی.

تفسير: يعني هيڅكله به نه منقطع كيږي، او تر أبد الآباده پورې به جاري وي، كله چې جنت ته ورسيږي؛ نه به دوی او نه به د دوی ثواب فناء او انقطاع مومي.

قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِٱلَّذِي خَلَقَ ٱلْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُۥٓ أَندَادًا ذَٰلِكَ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ۞

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا بېشكه تاسې خامخا كافران كېږئ په هغه الله چې پيدا كړې يې ده ځمكه په دوو ورځو كې، او ګرځوئ له خپل ځانه (دغه الله) ته شريكان؟ دغه ذات (چې ځمكه يې په دوو ورځو كې پيدا كړې ده) رب د عالميانو دی.

تفسير: يعني ځومره د حيرت او د تعجّب ځای دی چې د «رب العالمين» د وحدانيت او كماليه صفاتو څخه انكار كوئ، او نور داسې شيان له هغه سره برابروئ چې د يوې ذرې په اندازه هم د كار او اختيار مالكان نه دي.

وَجَعَلَ فِيهَا رَوَٰسِيَ مِن فَوْقِهَا وَبَٰرَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَآ أَقْوَٰتَهَا

او پيدا كړي دي (الله) په دغه (ځمكه) كې درانه كلك محكم غرونه د پاسه د دې نه، او بيا يې بركت كېښود په دغه (ځمكه يا غرونو) كې، او مقرره (په اندازه) كړې يې ده په دې ځمكه كې روزي (د اهل) د دې.

تفسير: «او بيا يې بركت كېښود په دغه ځمكه يا غرونو كې» يعني قسم قسم كانونه، ونې، مېوې، ثمرات، غلې، دانې او حيوانات او نور له ځمكې څخه وځي، «او مقرره او په اندازه كړې يې ده په دې ځمكه كې روزي د اهل د دې»، يعني پر ځمكه باندې يې د هستېدونكو خواړه په يوې خاصې اندازې او حكمت سره په ځمكه كې كېښودل، لكه چې د هر اقليم او د هر ملك د هستېدونكو له طبايعو او له ضرورياتو سره يې موافق خواړه مهيّاً او تهيه فرمايلي دي، او الله أكرم شأنه وأعظم برهانه پيدا كړه ځمكه، غرونه او نور او مقدر يې كړل اوقات:

فِيٓ أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَآءً لِّلسَّآئِلِينَ ۞

په څلورو ورځو كې، برابر دي لپاره د پوښتنې كوونكيو (له پيدا كولو د ځمكې او د ما فيها).

تفسير: يعني ګرد كارونه په څلورو ورځو كې وشول، په دوو ورځو كې ځمكه پيدا كړی شوه، او په دوو نورو ورځو كې د دوی د نورو متعلقاتو بندوبست وشو، هر څوك چې پوښتنه كوي يا د پوښتنې كولو اراده لري؛ هغو ته دغه

وروښيه ! چې دغه ټول په څلورو ورځو کې بې له تزيده او تنقيصه په وجود راغلي دي، شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليکي: «يعني د پوښتنې کوونکيو ځواب پوره شو».

تنبيه: دلته له ورځو څخه په ظاهري صورت سره همدغه معروفې او متبادرې ورځې نشي مراد کېدی، ځکه چې د ځمکې او د لمر او د نورو موجوداتو له وجوده پخوا د هغه وجود له سره نه دی متصور، لا محاله له دغو څلورو ورځو څخه به د هغو مقدار مراد وي، يا به هغه ورځې ترې مراد وي چې د هغو په نسبت يې فرمايلي دي: ﴿وَاِنَّ يَوۡمًا عِنۡدَ رَبِّكَ كَاَلۡفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوۡنَ﴾ (۱۷ جزء د الحج سورت (۶) رکوع (۴۷) آيت څمونږ د دغه مقدس تفسير) والله أعلم.

ثُمَّ اسۡتَوٰۤى اِلَى السَّمَآءِ وَهِىَ دُخَانٌ

بيا اوچت شو اسمان ته حال دا چې دغه اسمان يو لوګی وو (ولاړ).

تفسير: يعني بيا د اسمانونو په طرف اوچت شو، چې په دغه وخت کې دوی ګرد سره يو وو د يوه لوګي په شان؛ نو هغوی يې سره تقسيم کړل، او په اوو اسمانونو سره يې وويشل، لکه چې وروسته له دې نه يې ذکر راځي.

تنبيه: ممکن دي له «دخان» څخه د اسمانونو د مادې په طرف اشاره وي.

فَقَالَ لَهَا وَلِلۡاَرۡضِ ائۡتِيَا طَوۡعًا اَوۡ كَرۡهًا ؕ قَالَتَاۤ اَتَيۡنَا طَآئِعِيۡنَ ﴿۱۱﴾

پس وفرمايل (الله) دغه (اسمان) ته، او (دغې) ځمکې ته چې راشئ دواړه پخپلې خوښې سره، يا په زور سره، وويل اسمان او ځمکې: راغلو مونږ (فرمان ستا ته) په خوښی سره.

تفسير: يعني اراده يې وفرمايله چې د دغو دواړو اسمان او ځمکې له يو ځای کېدو څخه دنيا ودانه کړي، اعم له دې نه چې دوی دواړه پخپل طبيعت سره يو ځای شي که په زور سره، په هر حال د دواړو له يو ځای کولو سره يې دغه نظام جوړول مقصود وو، او دغه دواړه سره يو ځای شول، پخپل طبيعت له اسمان د لمر اشعې راغلې، او تودوخې پيدا شوې، هواوې جاري شوې، د هغو دوړې او بخار پاس پورته شو، بيا له هغه څخه اوبه تويېدې، او د باران په صورت وورېدې، چې د هغو په وسيله راز راز شيان پيدا شول، او پخوا يې فرمايلي وو چې: «په ځمکه کې يې د دوی خوراکونه کېښودل»، يعني په ځمکه کې يې داسې قابليت کېښود چې دغسې شيان ترې پيدا کېږي.

فَقَضٰهُنَّ سَبۡعَ سَمٰوَاتٍ فِىۡ يَوۡمَيۡنِ

پس مقرر جوړ کړل (الله لوګي څخه) اووه اسمانونه په دوو ورځو کې.

تفسير: يعني څلور ورځې هغه وې، او په دوو ورځو کې يې اسمانونه پيدا کړل، چې ګردې (ټولې) سره شپږ ورځې شوې، لکه چې په بل ځای کې د ﴿سِتَّةِ اَيَّامٍ﴾ تصريح شته.

تنبيه: په هغو مرفوعه احاديثو کې چې د کائناتو د تخليق په متعلق د ورځو تعيين او ترتيب راغلی دی، چې هغه دغه شيان الله تعالى د هفتې په دغو او هغو ورځو کې پيدا کړي دي؛ په هغو کې کوم يو صحيح حديث تر اوسه پورې په نظر نه دی راغلی، حتى چې د ابو هريره رضي الله تعالى عنه د حديث په متعلق چې په صحيح مسلم کې دی؛ «ابن کثير» ليکي: «هو من غرائب الصحيح، وقد علّله البخاري في التاريخ، فقال: رواه بعضهم عن أبي هريرة عن كعب الأحبار، وهو الأصح» «يعني دا حديث امام بخاري په خپل تاريخ کې معلول کړی دی، او ويلي يې دي: ځينو دغه حديث له ابوهريره رضي الله عنه څخه چې هغه له کعب بن الأحبار نه روايت کړی دی، او همدغه روايت أصحّ دی»، يعني حديث د اسرائيلياتو له جملې څخه دی، د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه په صحيح سند سره ثابت نه دی.

وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا

او ويې لېږه (مقرر يې کړ) په هر اسمان کې کار (مناسب تدبير) د هغه (اسمان).

تفسير: يعني هر هغه حکم چې د هر اسمان لپاره مناسب وو، شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليکي: «دغه رب ته معلوم دي چې هلته څه قسم مخلوق اوسيږي؟ او د دوی اسلوب وضعيت، او هيئت څرنګه دی؟ په دغه ځمکه کې چې په زرهاوو کارخانې دي؛ نو آيا دومره لوی اسمانونه به څرنګه تش پراته وي».

وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿۱۲﴾

او ښايسته کړی مو دی دغه اسمان نژدې په ډيوو (ستوريو) سره، او (ساتلی دی مونږ دا اسمان) په ساتلو سره (له غوږ کېښودلو د شيطانانو)، دغه (مخلوقات) اندازه کول د الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه عالم (په هر څيز).

تفسير: يعني په ليدلو سره داسې معلوميږي چې دغه ګرد ستوري پر همدغه اسمان باندې ختلي دي، د شپې له مخې په دغه قدرتي ډيوو سره اسمان څرنګه ښکلی او ډک له رونقه ښکاري؟ بيا يې څومره محفوظ ګرځولی دی؟ چې د هيچا لاس او قدرت ورته نه رسيږي، د پرښتو زوروري پيرې ولاړې دي، هيڅ طاقت او قوت پر دغه ټينګ نظام کې څه درځ او چاود نشي غورځولی، ځکه چې هغه د الله تعالى له خوا جوړ او قايم شوی دی، چې له ګردو څخه لوی زبردست او باخبر ذات دی.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿۱۳﴾

پس که چېرې مخ وګرځاوه (دغو کفّارو له حقه)؛ پس ووايه (ای محمده! دوی ته) چې ويروم زه تاسې له سخت عذابه په مثل د سخت عذاب د عاديانو (لکه باد د صرصر) او ثموديانو (لکه چغه د جبريل).

تفسير: يعني که د معظمې مکې کفارو د داسې عظيم الشأن آيتونو د اورېدلو څخه وروسته بيا هم د نصيحت له قبلولو او د توحيد او د اسلام له لارې د غوره کولو څخه مخ واړوي؛ نو تاسې دوی ته وفرمايئ: «زه تاسې په دغه خبروم چې ستاسې خاتمه هم د «عاد» او «ثمود» او نورو معذبينو اقوامو په شان کيږي».

إِذْ جَاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ

کله چې راغلل دوی ته رسولان (هود او صالح) له مخې طرفه د دوی (کفّارو)، او وروسته له دوی (کفّارو له هر طرفه)، او ويې ويل دوی ته داسې:

تفسير: يعني له هر طرفه ښايي چې ډېر رسولان به ورغلي وي، مګر مشهور دا دي چې دا رسولان هود او صالح (على نبيّنا وعليهما أفضل الصلاة وأتم التسليم) دي، يا به له ﴿مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ﴾ څخه داسې مراد وي چې: دوی د ماضي او مستقبل پر خبرو وپوهوي، او د ورښوولو او د پند او نصيحت هيڅ جانب او پلو يې پرې نښود.

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُم بِهِ كَافِرُونَ ﴿۱۴﴾

چې مه کوئ عبادت مګر يواځې د الله، وويل (کفارو په ځواب د دوی کې) که اراده فرمايلې وي رب ځمونږ (په لېږلو د رسولانو)؛ نو خامخا ليږلي به يې وی پرښتې، پس بېشکه چې مونږ په هغه څيز چې رالېږلي شوي يئ تاسې په هغه سره؛ کافران يو.

تفسیر: یعني د الله رسول څرنګه بشر کېدی شي؟ که الله په واقع سره کوم رسول لېږه؛ نو له اسمانه به یې کومه پرښته لېږلې وه، په هر حال تا پخپل زعم سره کومې خبرې چې د الله تعالی له جانبه راوړې دي؛ مونږ د هغو د منلو لپاره تیار نه یو.

فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً

پس هر چې عادیان وو پس کبر (لویي) یې غوره کړه په ځمکه کې په ناحقه سره، او وویل دوی: څوک دي زیات سخت له مونږ څني په قوت کې.

تفسیر: ښایي کله چې رسولانو دوی له عذابه ویرولي وي؛ دوی به د هغوی په ځواب کې داسې ویلي وي چې له مونږ څخه زیات زورور او طاقتور بل څوک دي؟ چې مونږ له هغه څه وویرېږو؟ آیا څمونږ په شان پر زورورو انسانانو خپل رعب او وېره کېنولی شي؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۖ وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ۝١٥

آیا نهویني (او نه پوهېدل) دوی چې بېشکه الله هغه (ذات) چې پیدا کړي یې دي دوی؛ هغه ډېر سخت دی له دوی نه په قوّت زور کې، او دوی وو په دلائلو څمونږ چې انکار به یې کوو (سره له علمه په دې باندې چې هغه حق دی).

تفسیر: یعني پخپلو زړونو کې د ده پر حقّانیت پوهېدل مګر د ضد او انکار له لوري به یې همداسې معامله کوله.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ

پس راومو لېږه پر دوی باندې باد یخ ډېر زورور هیبتناک په څو ورځو کې چې ډېرې نحسې شومې وې، لپاره د دې چې وڅکوو مونږ پر دغو (کفّارو) عذاب رسوا کوونکی په دغه ژوندون لږ خسیس کې.

تفسیر: شاه صاحب (رحمة الله علیه) لیکي: «د دوی د غرور ماتولو لپاره د یوه کمزور مخلوق په وسیله هغوی پناه او سپېره شول، اوه شپې او اته ورځې مسلسل سخته سیلۍ چلېده، ونې، غنې، انسان، حیوان، ودانۍ او عمراني شیان یې بېخي له ځمکې څخه یوووړل، او هیڅ یو شی یې باقي پرې نښود».

وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ ۖ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ ۝١٦

او خامخا عذاب د آخرت ډېر رسوا کوونکی دی، حال دا چې له دوی سره به مدد ونه کړ شي (په دفع د عذاب کې).

تفسیر: یعني د آخرت رسوایي خو ډېره لویه ده، چې د هیڅا په منع کولو او مخه نیولو سره نه معطلیږي، او نه ټېرته اوړي، او نه هلته یو بل ته څه کومک او مدد رسولی شي، له هر سړي سره به د خپل ځان فکر وي، د محبت او مینې او د همدردۍ ډېر مدّعیان به هلته له خپلو دوستانو خپلوانو او مینانو څخه سترګې اړوي، او په پټه او په غلا سره به ورګوري.

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ

او هر چې ثمودیان وو، پس سمه لاره مو ورښووله دوی ته (په لېږلو د رسولانو سره)، پس غوره کړې دوی ړوندوالی (ضلالت) پر هدایت (او رهنمایي).

تفسیر: یعني د نجات له هغې لارې څخه چې ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ورښوولې وه؛ دوی خپلې سترګې وتړلې، او ړوندوالی یې ځانته غوره کړ، بالآخر الله تعالی همدوی د همدوی په خوښه سره په هم هغه حالت پرېښودل.

فَأَخَذَتْهُمْ صَٰعِقَةُ ٱلْعَذَابِ ٱلْهُونِ بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾

پس ونیول دوی لره سختې چغې د عذاب سپکوونکي په سبب د هغه (شرک او عصیان) چې وو دوی چې کول به یې (چې تکذیب د صالح وو).

تفسیر: یعني داسې یوه سخته زلزله راغله چې له هغې سره ډېره سخته چغه هم وه، چې د هغه غږ له شدّته د دوی زهره وچاوده، او د زړونو حرکت یې بند شو.

وَنَجَّيْنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَكَانُوا۟ يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾

او نجات مو ورکړ هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی وو، او وو دوی چې پرهېزګاري به یې کوله.

تفسیر: یعني هغه کسان چې ایمان یې راووړ، او له بدی څخه یې ځانونه وژغورل؛ الله تعالی دوی ته له عذابه نجات ورکړی دی، او د عذاب د نزول په وخت کې لږ څه صدمه او تود باد هم نه دی وررسېدلی.

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَآءُ ٱللَّهِ إِلَى ٱلنَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چې راټول به کړل شي دښمنان د الله اور (د دوزخ) ته پس دوی به ډلې ډلې کړل شي.

تفسیر: یعني د هر یوه قسم مجرمانو ډلې او جماعتونه به سره بېل بېل وي، او دغه ګرد جماعتونه به یو د بل په انتظار کې جهنّم ته نژدې درول کیږي، بیا چې ټول سره یوځای شي؛ نو روان به کړل شي دوزخ ته.

حَتَّىٰٓ إِذَا مَا جَآءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَٰرُهُمْ وَجُلُودُهُم بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

تر هغه وخته پورې چې راشي دوی دغه (اور ته) شاهدي به ورکړي پر دوی باندې غوږونه د دوی، او سترګې د دوی او پوستکي (او نور اعضاء) د دوی پر هغو (کارونو) چې وو دوی چې کول به یې.

تفسیر: په دنیا کې یې پخپلو غوږونو سره تنزیلي آیتونه واورېدل، او پخپلو سترګو سره یې تکویني آیتونه ولیدل، مګر سره له هغه هم د الله تعالی وحدانیت او د ده د رسول رسالت یې ونه مانه، او په هر حیث او هر جهت د الله تعالی عصیان او نافرماني ته متوجه شول، خو له دې نه بېخبره وو چې د ګناهونو ګرد دفاتر یاداشتونه د همدوی په وجود کې محفوظ او ډک کړی شوي پراته دي، چې په لازمه وخت کې به لولول او اورول کیږي، له روایاتو څخه معلومیږي چې په محشر کې به کفّار له خپلو جرائمو څخه پخپلو ژبو سره انکار کوي، نو په دغه وخت کې به داسې احکام صادریږي چې د دوی د هغو اعضاوو او جوارحو شهادت وړاندې کړ شي چې دوی د هغوی په ذریعه د دغو ګناهونو مرتکب شوي دي، لکه چې ګرد وجود به یې پرې شاهدي ورکوي، او په دې صورت د دوی د هغه اظهار چې پخپلو ژبو سره یې ړومبی کړی وو؛ تکذیب کیږي، دلته به دوی حیران او مبهوت او هک پک پاتې کیږي، او خپلو اعضاوو ته به

وايي چې: اى كمبختانو ! لرې او ورك شئ ! ما خو دغه مدافعه ستاسې له وجهې كوله، او جګړې مې ستاسې په ګټه نښلولې وې، حال دا چې تاسې پخپله پخپلو جرائمو اقرار او اعتراف وكړ.

وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا ۖ

او وبه وايي (كفّار په تعجّب سره اعضاوو او) پوستكيو خپلو ته: ولې شاهدي وكړه تاسې پر مونږ؟.

تفسير: دغه منكرين به وايي: كله چې پخپله ژبه سره مونږ داسې انكار كووٴ نو پر تاسې داسې كوم مصيبت رالوېدلی وو چې خامخا مو په ورښوولو شروع وكړه، او په آخر كې دغه وينا تاسې ته چا درووښوده؟.

قَالُوا أَنطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنطَقَ كُلَّ شَيْءٍ

نو وبه وايي (دغه پوستكي دوى ته چې مونږ پخپله نه يو غږيدلي، بلكه) غږولي يو مونږ الله هغه ذات چې غږولي يې دي هر څيز.

تفسير: د هغه لوى ذات قدرت هر ناطق ته د وينا قوّت وربښلی دى، نن ورځ هم هغه لوى ذات مونږ ته هم د وينا قوّت او قدرت راكړ، نو كه مو خبرې نه كولې، او شيان مو نه وى ښوولي؛ نو څه شى به مو كړي وى، كله چې د هغه مطلق قادر اراده وشي چې يو شى خبرې وكړي؛ نو كوم شى توانيږي او قدرت او مجال لري چې وينا ونه كړي؟ هغه لوى ذات چې ژبې ته يې د وينا قوّت او قدرت وربخښلی دى، آيا همدغه قوّت لاسو او پښو او د بدن نورو اندامونو ته نه شي بښلی؟ نو دغه دى چې مونږ هم د الله تعالى په اراده دغسې شهادت اداء كړ.

وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾

حال دا چې الله پيدا كړي يئ تاسې اول ځلې، او خاص همدغه الله ته بېرته بيولى شئ (مجازاتو ته).

تفسير: دغه مقوله يا خو د الله تعالى ده، يا خو د پوستكو ده، دواړه محتملې دي.

وَمَا كُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَن يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ

او نه وئ تاسې (په وخت د كولو د دغو فواحشو داسې) چې پټول به مو (دغه فواحش له وبرې د دې) چې شاهدي به وركړي پر تاسې غوږونه ستاسې، او نه ستركې ستاسې، او نه پوستكي ستاسې (ځكه چې د خپلو اعضاوو په شهادت مو باور نه درلود ـ لرلو).

تفسير: يعني له نورو ځنې په پټه سره مو ګناه كوله، او له دې نه نه وئ خبر چې ستاسې لاسونه او پښې به ستاسې هغه مخفي اعمال ښكاره كړي (ښكاره كوي)، ښايي چې تاسې هغه ګناه له دغو اندامونو څخه هم پټه كړې وى، حال دا چې تاسو همداسې كول هم غوښتل، دغه مو له قدرته او واكه نه وو پوره.

وَلَٰكِن ظَنَنتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

وليكن ګمان به كوو تاسې د دې چې بېشكه الله نه دى عالم پر ډېرو له هغو كارونو چې كول به تاسو.

وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِىْ ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ اَرْدٰىكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ مِّنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۲۳﴾ فَاِنْ يَّصْبِرُوْا فَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ وَاِنْ يَّسْتَعْتِبُوْا فَمَا هُمْ مِّنَ الْمُعْتَبِيْنَ ﴿۲۴﴾

او دغه (فاسد ګمان) ستاسي هغه ګمان ستاسي دی چي کوو به تاسي دغه (ګمان) په رب خپل، هلاک کړي يئ تاسي (دغه ګمان په آخرت کي) پس نن وګرځېدئ تاسي له زيانکارانو څخه. پس که صبر وکړي دوی (په دې عذاب يا يې ونه کړي) پس اور (د دوزخ) ځای د هستوګني دی دوی ته، او که رضا د الله (او قبول د توبې يا رجوع دنيا ته) غواړي دوی؛ پس نه به وي دوی له قبول کړی شويو (په طلب د رضا د الله).

تفسير: شاه صاحب (رحمة الله عليه) ليکي: «يعني په دنيا کي ځيني بلاء په صبر سره اسانيږي، هلته که صبر وکړي يا يې ونه کړي؛ دوزخ د دوی لپاره کور مقرّر کړی شوی دی، چي له هغه ځايه له سره نشي وتلی، ځيني بلاء دلته په منّت خوشامند او تملّق سره لري کېدونکي دي، ولي هلته دغه شيان له سره مفيد نه واقع کيږي، او هومره زاري خواري او عاجزي چي وکړي؛ نه قبليږي، او نه يې په درد خوري».

وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَآءَ فَزَيَّنُوْا لَهُمْ مَّا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

او مقرر کړي مو دي دوی ته ملګري (له شياطينو)، پس ښايسته کړي يې دي دوی ته هغه څيزونه چي وړاندي له دوی دي او هغه څيزونه چي وروسته له دوی دي (له هوا او هوس او انکار د آخرت).

تفسير: يعني پر دوی باندي يو يو شيطان مقرر شوی دی، خو دوی ته خراب کارونه چي پخوا يې کړي وو، يا وروسته له دې نه يې کوي؛ ښه ورو ښيي، او د دنيا تباه کوونکي ماضي او مستقبل هغوی ته ښه او ښکلي ورښکاره کړي، او د دغو شياطينو تقرّر هم د دوی د اعراض عن الذکر نتيجه وه، لکه څنګه چي الله جل جلاله په (۲۵ جزء د الزخرف سورت په (۴) رکوع (۳۶) آيت کي فرمايلي دي): ﴿وَمَنْ يَّعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهٗ شَيْطٰنًا فَهُوَ لَهٗ قَرِيْنٌ﴾.

وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِىْٓ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ

او ثابته شوې ده پر دوی خبره (د عذاب) په هغو امّتونو کي چي په تحقيق تېر شوي دي پخوا له دوی نه له پيريانو او له انسانانو.

تفسير: يعني هم هغه خبره چي د دوی په نسبت په ابتداء کي فرمايلي شوې ده: ﴿لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ﴾ (۱۲ جزء د هود سورت (۱۰) رکوع، (۱۱۹) آيت ځمونږ د دغه مقدس تفسير).

اِنَّهُمْ كَانُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿۲۵﴾

بېشکه چي دوی وو زيانکاران (په دواړو جهانونو کي).

تفسير: کله چي انسان ته خساره واقع کيږي؛ نو همداسي سامان ورمهيأ کيږي.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُوْنَ ﴿۲۶﴾

او وايي هغه کسان چي کافران شوي دي چي غوږ مه ږدئ تاسي دغه قرآن ته (چي محمد يې لولي)، او شورماشور واچوئ په (وخت د لوستلو د) ده کي، ښايي چي تاسي غالب شئ (پرې او له تبليغه يې ساکت کړئ).

تفسير: يعني د عظيم الشأن قرآن غږ د برق په شان د اورېدونكيو پر زړونو اثر غورځوي، او هر څوك يې چې اوري سخت تأثير پرې كوي؛ نو ځكه د دغه تأثير دانسداد لپاره كفّارو دغه يوه طريقه ځانته غوره كړېده، هر كله چې قرآن لوستلى كيږي؛ دوى غوږ ورته نه نيسي، او دومره شورماشور اچوي چې نور يې هم وانه ورېدى شي، او داسې به يې ګڼل چې ځمونږ په دغه شورماشور سره د قرآن غږ پورته نشي، او پر خلقو خپل تأثير ونه غورځوي، نن ورځ هم جاهلان همداسې تدابير كوي، چې د كار د خبرو په مقابل كې شورماشور كوي، څو بل څوك يې وانه وري، مګر د حقانيت او صداقت كړنګهار او تنهار كله د مياشو او مچانو په بنهار پت او مغلوبېدى شي؟ او سره له دغسې تدابيرو هم د حق غږ د زړونو تر ژورو پورې رسيږي، او هم هغه هلته خپل اثر غورځوي.

فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

(فرمايي الله تعالى چې) پس خامخا وبه څكوو مونږ هرومرو هغو كسانو ته چې كافران شوي دي عذاب سخت، او خامخا جزاء به وركړو مونږ هرومرو دوى ته ډېره بده سزا د هغو اعمالو چې وو دوى چې كول به يې.

ذَٰلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ ۖ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ ۖ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾

دغه (سخت عذاب) جزاء ده د دښمنانو د الله (يعني) چې اور دى، شته دوى ته په دغه اور كې كور د همېشه والي (لپاره د جزاء) په جزاء وركولو په سبب د هغه چې وو دوى (په دنيا كې) چې په آيتونو ځمونږ (قرآن) انكار به يې كوو.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

او وبه وايي (په اور كې) هغه كسان چې كافران شوي دي اى ربه ځمونږ ! وښيه مونږ ته هغه (دوه تنه) چې ګمراهان كړي يې وو مونږ له پيريانو او له انسانانو چې وګرځوو (واچوو) دوى لاندې د قدمونو خپلو لپاره د دې چې شي دوى له ښكته (سپكو ذليلانو خلقو څخه).

تفسير: يعني خير مونږ خو په آفت كې اخته شوو، ليكن له انسانانو او پيريانو ځنې هغه شياطين چې ځمونږ د ګمراه كولو او د غولولو سبب ګرځيدلي دي، او مونږ د دوى له لاسه په دغه مصيبت كې مبتلا شوي يو، له مونږ سره يې مخامخ كړئ، څو يې مونږ تر خپلو پښو لاندې ذرې ذرې او لتاړ كړو، او په نهايت ذلت او خوارى سره يې د دوزخ په ډېرې ښكتنى طبقې كې وغورځوو، او په دغه ډول خپل انتقام ترې واخلو، او لږ څه خپل زړونه پرې ساړه كړو.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾

بېشكه هغه كسان چې ويلي يې دي صدقًا له زړه چې رب ځمونږ الله دى، بيا ټينګ ولاړ وي (په دغه توحيد او نورو اعمالو د دين)؛ راښكته كيږي به پر دوى پرښتې (د سا ختلو په وخت او په قبر كې چې داسې به وايي) مه ويرېږئ او مه خپه كېږئ او خوشاله اوسئ تاسې په جنت هغه چې وئ تاسې چې وعده يې درسره كړې شوې ده (په ژبې د انبياء الله سره).

تفسير: يعني په زړه سره يې اقرار وكړ او په هغه قائم پاتې شو، او د الله تعالى په ربوبيت او الوهيت كې يې بل څوك شريك ونه درواه، او نه له دغه يقين او اقرار څخه د مرګ تر لحظې پورې وانه وښته، او نه يې خپل رنګ بدل كړ، هر هغه شى يې چې په ژبه سره ويلي وو، د هم هغه پر مقتضاء عملاً او اعتقاداً ټينګ پاتې شو، او د الله تعالى د كامل ربوبيت حق يې په پوره ډول سره وپېژاند، او هر هغه عمل يې چې وكړ خاص د ده د خوښې او شكرګزارى لپاره يې وكړ، د خپل رب ټول عائد كړي حقوق او فرائض يې په ښه شان وپېژندل، او په ښه ډول سره يې اداء او په ځاى يې راوړل، الغرض له ماسوا الله څخه يې مخ واړاوه، او يواځې د هم هغه په جانب متوجه شو، او د هم ده پر سمه صافه لاره رهي (روان) شو، پر داسې مستقيم الحال بندګانو د مرګ په وخت او د قبر د رسېدلو په فرصت او وروسته له هغه د بيا ژوندي راپاڅېدلو په وخت كې پرښتې نازلېږي، او دوى ته تسكين، تسلي وركوي، او د جنت د دخول زېرى وراوروي، او ورته وايي چې: اوس تاسې ته لـه هيڅ جهته د وېرې او د اندېښنې موقع نه ده پاتې، د فاني دنيا ټول فكرونه او غمونه ختم شوي دي، او د بل كوم راتلونكي آفت او مصيبت اندېښنه نه ده پاتې، اوس په ابدي ډول هر قسم جسماني او روحاني خوښي او عيش تاسې لره دى، او د جنّت هغه مواعد چې د انبياء عليهم السلام په ژبو له تاسې سره كړې شوي وو؛ هغه ګرد اوس له تاسې سره ايفاء كېدونكي دي، دا هغه دولت او نعمت دى چې د هغه د رارسېدلو د يقين له حاصلېدو څخه وروسته هيڅ يو غم او فكر د انسان په شاوخوا كې نشي ګرځېدلى.

نَحْنُ أَوْلِيَآؤُكُمْ فِى الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ

(بل داسې ورته وايي ملائكې) مونږ يو دوستان ستاسې په دغه ژوندون لږ خسيس كې (په حفاظت او نصرت) او په آخرت كې (چې به درڅخه لرې كړو وحشت د قبر، او وبه مو رسوو جنّت ته).

تفسير: ځينو دغه د الله تعالى كلام ښوولى دى، يعني د پرښتو كلام له دې نه پخوا ختم شوى دى، او د اكثرو په نزد دغه هم د پرښتو مقوله ده، ګواكې پرښتې دغه قول د دوى په زړونو كې الهام كوي، او د دوى حوصله او همّت زياتوي.

وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِىٓ أَنفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾

او شته تاسې ته په دغه جنت كې هغه نعمتونه چې خوښوي يې نفسونه ستاسې، او شته تاسې ته په دغه (جنت) كې (له هغو لذاتو كراماتو) چې غواړئ يې تاسې.

تفسير: يعني د هر شي خواهش، رغبت او هوس چې تاسې پخپلو زړونو كې وكړئ، يا هر هغه شى چې په ژبه سره يې وغواړئ؛ هغه ټول به تاسې ته دركولى كېږي، د الله تعالى په خزانو كې د هيڅ شي كمى او تقليل نشته.

نُزُلًا مِّنْ غَفُورٍ رَّحِيمٍ ﴿٣٢﴾

مېلمستيا ده له (جانبه د الله) چې ښه ښنونكي (د خطياتو) ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: يعني ښه وپوهېږئ چې هغه غفور رحيم به له خپل مېلمه سره څومره ښه سلوك وكړي؟ او دغه څومره يو لوى عزت او توقير دى، چې يو ضعيف بنده د خپل رب العزت مېلمه شي.

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى اللّٰهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾

او څوك دى ډېر ښايسته (بلكه نشته) له جهته د وينا له هغه چا چې بولي (خلق) طرف د الله ته، او عمل كوي نېك، او وايي بېشكه زه له مسلمانانو غاړه اېښودونكو د الله تعالى احكامو ته يم.

تفسير: پخوا په ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾ کې د هغو مخصوصو بندګانو ذکر وو چې هغوی پواځې د یوه الله پر الوهیت خپل اعتقاد ټینګ کړی وو، او د خپل استقامت ثبوت يې ورکړی وو، دلته د هغوی د یوه بل اعلى مقام ذکر فرمايي، يعني ډېر ښه سړی هغه دی چې خپل ځان پاک الله ته بيخي وسپاري، او د الله تعالى د پوره طاعت او کامل انقياد اعلان وکړي، او همدغه غوره دين او سمه لاره ځانته اختياره کړي، او د ده قول او فعل نورو بندګانو ته د الله تعالى په طرف د راتللو لپاره ډېر ښه محرک، مؤثر او سايق شي، او دوی د دنيا نورو خلقو ته هم د الله تعالى په طرف دعوت ورکړي، او د دين په طرف يې جذب او کش کړي، او د هغې نېکۍ په طرف چې دی خلق رابولي؛ دی پخپله هم پرې عامل وي، او د الله تعالى په نسبت د خپلې بندګۍ او احکام منلو د اعلان په وخت کې هيڅېرې او هيڅکله ونه ويرېږي، او نه څه اندېښنه ورته پيدا شي.

دغه آيت په شان د محمد صلى الله عليه وسلم کې دی، يا مراد ترې صحابه رضي الله تعالى عنهم، يا عالمان، يا محتسبان، يا مؤذنان يا نور هغه څوک دي چې په کې دغه ښه صفات وي.

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿۳۴﴾

او نه برابرېږي سره نيکي او نه بدي (په جزاء او حسن عاقبت کې)، دفعه کوه (ته هغه بدي) په هغه خصلت سره چې هغه ډېر ښه وي، پس ناڅاپه هغه څوک چې په منځ ستا او په منځ د هغه کې عداوت دښمني وي؛ لکه چې دی به دوست وي ډېر مهربان.

تفسير: په دغو آيتونو کې يوه رښتين داعي الى الله تعالى ته د هغو ښو اخلاقو تعليم ورکوي، چې دوی ورته ضرورت لري، يعني ښه وپوهېږه چې بدي له نېکۍ سره، او نيکي له بدي سره قطعًا نشي برابرېدی، او د دواړو تأثيرات سره بېل دي، بلکه يوه نيکي له بلې نېکۍ سره او يوه بدي له بلې بدۍ سره په اثر او نتيجه کې متمايزې دي، لهذا د يوه قانت مؤمن مخصوصًا د يوه داعي الى الله مسلک ښايي داسې وي چې د بدۍ جواب دې له سره په بدۍ ورنه کړي، بلکه حتى الامکان د بدۍ مقابله دې په نېکۍ سره وکړي، که څوک ورته کومه سخته خبره وکړي يا بده معامله ورسره وکړي؛ نو د هغه په مقابل کې دې دی داسې رويه او د عمل طرز ځان ته غوره کړي چې له هغه څخه بهتر او ښه وي، مثلاً د قهر او غصې په مقابل کې دې له حلم او تحمّل څخه کار واخلي !، او د کنځلو جواب دې په تهذيب او انسانيت سره په دعاء، او د سختۍ جواب دې په نرمۍ او مهربانۍ سره ورکړي، د دغه وضعيت او مسلک له غوره کولو څخه به په نتيجه کې ژر درښکاره شي چې ډېر سخت دښمن به هم ستاسې په مقابل کې نرم او پوست شي، اګر که په زړه او اساسي ډول سره به ستا دوست او خير غوښتونکی نه ګرځي، خو په ښکاره ډول سره به دې دوست وګرځي، اومتدرّجًا دغه ظاهري دوستي په باطني دوستۍ تبديل او تحويل مومي، او د دښمنۍ او عداوت ټول خيالات د ده له زړه او افکارو څخه بيخي وځي، کما قال الله تعالى: ﴿عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً﴾ (د الممتحنه سورت (۲) رکوع (۷) آيت (۲۸) جزء).

وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿۳۵﴾

او نه ورکول کيږي دا (نېک خصلت د بدۍ دفع په نېکۍ سره) مګر هغو کسانو ته چې صبر تحمّل کوي، او نه ورکول کيږي دا (نېک خصلت) مګر خاوند د برخې ډېرې لويې ته.

تفسير: يعني ډېره لويه حوصله په کار ده، چې انسان په هغې سره د بدو خبرو تحمّل وکړی شي، او د هغه مقابله په ښه سره وکړي، دغه ښه اخلاق او اعلى خصلت د الله تعالى له درباره ډېرو ښو او خوش قسمته او اقبالمنو سړيو ته وربښلی کيږي، (ربط) تر دې ځايه پورې د هغه حريف او دښمن سره د معاملې او ښه سلوک ښوونه وه، چې په ښو معاملو او

ښو اخلاقو سره متأثر کېدی شي، ليکن ځنې داسې دښمنان هم پيدا کېږي چې په هيڅ حالت او صورت سره له دښمنۍ څخه لاس نه اخلي، که څوک ورسره هومره ملاطفت او محبّت وکړي، د هغه شقاوت او عداوت مراتب لا پسې زياتيږي، او هغه تل په همدغه فکر او ذکر وي چې هرومرو تاته څه ضرر او اذيت دررسوي، نو د داسې پخو شيطانانو له اضرار او ايذاء څخه د ځان ساتلو تدبير اوس دغسې الله تعالى بيان فرمايي چې:

وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَٰنِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾

او که ورسيږي تاته له طرفه د شيطان څه تباهي، وسوسه (چې دی واړوي تا له دغه ښه خصلت)؛ پس پناه نيسه په الله (له شره د ده)، بېشکه الله همدی دی ښه اورېدونکی عالم.

تفسير: يعني د داسې شيطان په مقابل کې له نرمۍ او عفوې او په تېرېدلو سره کار نه چليږي، يواځې د هغه نه د نجات لپاره يو تدبير شته چې د الله قدوس جل وأعلى شأنُه وأعظم برهانُه په پناه کې راشئ !، دا هغه مضبوطه کلا ده چې هغې ته له سره شيطان نشي رسېدی.

وَمِنْ ءَايَٰتِهِ الَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۚ

او ځينې له دلائلو د الله شپه او ورځ ده (چې په يوه کې لباس او په بل کې معاش دی) او (بل ځينې له دلائلو) لمر او سپوږمۍ دي.

تفسير: له «دعوت الى الله» سره ځو سماويه او ارضيه دلائل هم بيان فرمايي، ځو په هغو سره «داعي الى الله» ته د الله تعالى دعظمت او وحدانيت او بعث بعد الموت او نورو اهمو مسائلو په پوهولو کې مدد ورسيږي، په دغه ضمن کې دې لوري ته هم اشاره وشوه چې له يوه جانبه د الله تعالى مخصوص بندګان پخپل قول او عمل سره خلق د الله تعالى په طرف رابولي، او له بل جانبه د لمر، قمر، اسمان، ځمکې او د نورو مخلوقاتو عظيم الشأن نظم او نسق، غور او دقّت کوونکو ته د هغه واحد الله په طرف د راتللو دعوت ورکوي.

وفي كل شيئ له آية «»» تدل على أنه واحد

په هر څيز کې د الله تعالى د قدرت نښه ده چې ددې ښکارندوی ده چې د دې نظام چلونکی يو ذات دی.

لَا تَسْجُدُوا۟ لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا۟ لِلَّهِ الَّذِى خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾

مه کوئ سجده تاسې لمر ته، او نه سپوږمۍ ته، او سجده کوئ تاسې خاص هغه (الله) ته چې پيدا کړي يې دي دا (څلور علامې) که چېرې يئ تاسې چې خاص همده (الله) ته عبادت کوئ.

تفسير: د لمر، سپوږمۍ، او د نورو شيانو عبادت کوونکو به هم په ژبه سره همداسې ويل چې: ځمونږ غرض د دغو شيانو له عبادته د پاک الله عبادت دی، مګر پاک الله دغه وښوول چې دغه شيان بېخي د عبادت لياقت نه لري، د عبادت لايق يواځې واحد الله دی، او د کوم غير الله عبادت کول د قدوس الله څخه له بغاوت کولو سره مرادف دي.

فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا۟ فَالَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُۥ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْـَٔمُونَ ۩ ﴿٣٨﴾

پس که لويي وکړه دوی (له سجدې د الله؛ نو الله مستغني دی)، پس هغه څوک چې په نزد د رب ستا دي (له پرښتو) تسبيح وايي دغه (الله) ته، هم په شپه کې او هم په ورځ کې، حال دا چې دوی (له دغه تسبيحه او عبادته) نه ستړي کيږي.

تفسير: يعني كه غرور، تكبّر، لويي د حق له قبلولو مانع ده، او د توحيد د دلائلو له وضوح سره د واحد الله د عبادت په جانب نه غواړي چې راشي؛ نو نه دې راځي، دوی خپلو ځانونو ته نقصان رسوي، الله تعالی له سره د دوی پروا نه لري، هغه لوی ذات چې د ده عظمت او جبروت داسې وضعيت لري چې بې حسابه مقرّبين ملائكك شپه او ورځ دده په عبادت، تسبيح او تقديس كې داسې مشغول او لګيا دي چې له سره په كې نه خپه، نه ستړي او ستومانه كېږي، نو د دوی په مقابل كې دغه خواران څه شی دي، دوی په دغو دروغو، تكبّر، او غرور خامخا خپلو ځانونو ته ضرر او نقصان رسوي.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ۭ اِنَّ الَّذِيْٓ اَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ۭ اِنَّهٗ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۳۹

او ځيني له دلائلو د دغه (الله) دا دي چې بېشكه ته وينې ځمكه وچه كلكه، پس هر كله چې نازلې كړو مونږ پر دغې (ځمكې) اوبه (د باران)؛ نو سره وخوځيږي، او وپړسيږي (او شنه شي)، بېشكه هغه الله چې ژوندۍ كړې يې ده دا (ځمكه) خامخا ژوندی كوونكی دی د مړيو، بېشكه الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځيني يې همدغه ژوندي كول او مړه كول دي).

تفسير: يعني ځمكې ته وګورئ چې دغه خواره چپ چاپ، ذليل او سپك تر درانه بار لاندې ده، د وچوالي په وخت كې يې له هرې خوا څخه دوړې او خاورې پورته كيږي، ليكن همدا چې د باران پرخه پرې ولوېده؛ يو ځلې د طراوت، رونق، تازګۍ او نشونما او د ليدلو وړ تحوّلات په كې څرګنديږي، آخر دغه اقلاب د كوم ذات د لاس تصرّف او نتيجه ده؟ هغه الله جل جلاله چې وچې كلكې مړې ځمكې ته يې طراوت، شينوالی او ژوندون وربښلی دی، آيا هغه پر دغه نه دی قدير چې د انسانانو په ابدانو كې بيا روح واچوي؟ او آيا هغه مطلق قادر نشي كولی چې مړو زړونو ته د دعوت الی الله له تأثيره بيا له نوي سره ژوندون او جديد حيات ورعطا كړي؟ بېشكه الله تعالی هر شی كولی شي، او د الله تعالی د قدرت په مقابل كې هيڅ شی مانع او مزاحم نشي كېدی.

اِنَّ الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا ۭ اَفَمَنْ يُّلْقٰى فِي النَّارِ خَيْرٌ اَمْ مَّنْ يَّاْتِيْٓ اٰمِنًا يَّوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اِعْمَلُوْا مَا شِئْتُمْ ۙ اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ۴۰

بېشكه هغه كسان چې ميلان كوي له حقه باطل ته په آيتونو (د قرآن) ځمونږ كې نه دي پټ دوی پر مونږ (نو د دغه الحاد جزاء به ورته وركړو)، آيا پس هغه څوك چې ورغورځولی شي په اور كې غوره دی، يا هغه څوك چې رابه شي په امن (له عذابه) په ورځ د قيامت كې، (نو تهديداً دوی ته ويلی كيږي چې) كوئ تاسې هر څه چې مو خوښ وي (ای كفّارو)، بېشكه الله پر هغو اعمالو چې كوئ يې تاسې ښه ليدونكی دی (نو جزاء به د اعمالو دركړي).

تفسير: يعني د الله تعالی په لوري د دعوت كوونكو له ژبو څخه د تنزيلي آيتونو له اورېدلو او د دهر پر قرطاس د تكويني آيتونو له ليدلو څخه هم چې دغه خلق له كږو تللو بېرته نه ګرځي، او په سمو صافو خبرو كې واهي او تباهي شبهات پيدا او ترې كږې وږې خبرې جوړوي، يا يې خامخا سره اړوي راړوي، او يو غلط مطلب ترې وباسي، يا خوشې چټي بل كوم عذر او بهانه وړاندې كوي، او د آيتونو په منلو كې وړاندې وروسته تحريف او تبديل كوي؛ د داسې كږو تلونكو پر اوضاعو پاك الله ډېر ښه پوهيږي، ممكن دي چې دغه پر خپلو مكاريو او چالاكيو ډېر مغرور وي، مګر له الله تعالی څخه د دوی هيڅ احوال نه دی پټ، څه وخت چې دوی له الله تعالی سره مخامخ ودرول شي، هلته به

دوی وپوهیږي چې في الحال الله تعالی هغوی ته مهلت ورکړی وو، ځکه چې الله تعالی سمدلاسه مجرمین نه نیسي، له همدې جهته وروسته فرمایي: ﴿اِعۡمَلُوۡا مَا شِئۡتُمۡ اِنَّهٗ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ بَصِیۡرٌ﴾ یعنې ښه دی، څرنګه چې پوهیږئ هم هغسې وکړئ !، مګر ښه وپوهیږئ چې ستاسې ګرد حرکات د پاک الله تعالی تر نظر لاندې دي، او په یوه ورځ د هغه سزا تاسې ته یو ځای پوره درکوي، او بالآخر د هغه تکلیف او زحمت تاسې موندونکي یئ، اوس تاسې پخپله فکر او غور وکړئ، هغه سړی چې د خپلو شرارتونو په علت په ډېر سخت سوځوونکي اور کې ولویږي، او یو بل سړی چې د خپل شرافت او سلامت خوښولو په برکت تل په امنیت او طمأنیت کې اوسیږي، آیا له دغو دواړو څخه کوم یو ښه او بهتر دی؟.

تنبیه: هغه څوک چې د الله په آیتونو کې الحاد کوي، یعنې معناګانې یې بدلوي، تحریف په کې کوي، لکه د الله تعالی د نومونو او صفتونو څخه بدلې معناګانې اخلي، او الله تعالی ته یې په هغه شان او صفت نه ثابتوي چې الله تعالی د ځان لپاره ثابت کړي وي؛ نو هغه هم ددی آیت لاندې راځي.

اِنَّ الَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا بِالذِّکۡرِ لَمَّا جَآءَهُمۡ ۚ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي په ذکر (قرآن) کله چې راغی دوی ته (نو ژر به په عذابیږي دوی).

تفسیر: یعنې دوی خامخا د خپلو کړو تللو په علت د پند او نصیحت په خبرو کې شبهات پیدا کوي، حال دا چې په هغه کې د دروغو ځای او ګنجایش له سره نشته، هغه ذکر، پند نصیحت څه شی دی؟ یو صاف، واضح، مضبوط او محکم کتاب چې له هغه څخه ماسوا له یوه ناپوه، احمق او شریر انسان بل هیڅوک انکار نشي کولی.

وَاِنَّهٗ لَکِتٰبٌ عَزِیۡزٌ ﴿۴۱﴾ لَّا یَاۡتِیۡهِ الۡبَاطِلُ مِنۡۢ بَیۡنِ یَدَیۡهِ وَلَا مِنۡ خَلۡفِهٖ ؕ تَنۡزِیۡلٌ مِّنۡ حَکِیۡمٍ حَمِیۡدٍ ﴿۴۲﴾

حال دا چې بېشکه دغه قرآن خامخا کتاب قوي (نادر) دی. نه راځي دغه قرآن ته باطل (نه) د مخې (له طرفه) د دې، او نه د شا (له طرفه) یې (بوجه من الوجوه)، رالېږلی شوی دی له طرفه د حکمت والا، ثنا ویلي شوي (الله).

تفسیر: یعنې د الله تعالی په رالېږلي شوي کتاب کې که دروغ راغلي دي؛ نو له کوم ځای څخه راغلي دي؟ او دهغه کتاب د ساتلو ذمه چې هغه پخپله په غاړه اخیستې ده؛ نو ناحق او باطل څه قوّت او مجال لري چې د هغه شاوخوا ته ورنژدې شوي دي.

مَا یُقَالُ لَکَ اِلَّا مَا قَدۡ قِیۡلَ لِلرُّسُلِ مِنۡ قَبۡلِکَ ؕ اِنَّ رَبَّکَ لَذُوۡ مَغۡفِرَةٍ وَّ ذُوۡ عِقَابٍ اَلِیۡمٍ ﴿۴۳﴾

نه ویل کیږي تاته (ای محمده !) مګر (هم هغسې) وینا چې په تحقیق ویلې شوې وه رسولانو ته چې پخوا له تا تېر شوي وو، بېشکه رب ستا خامخا څښتن د مغفرت دی (مؤمنانو لره)، او څښتن د عذاب دردناک دی (کافرانو لره).

تفسیر: یعنې د منکرینو کومه معامله چې له تاسې سره ده؛ همدغه معامله به د هرې زمانې منکرینو له خپلو انبیاوو سره درلوده، انبیاوو به تل د دوی لپاره خیر غوښت، او هغوی به د هغه په مقابل کې هر راز تکالیف او مصائب خپلو انبیاوو ته رسول، بیا هم هغسې چې هغو انبیاوو پر هغو تکلیفونو او سختیو کې صبر او تحمّل کووٴ؛ تاسې هم پر دغو مصاعبو صبر او تحمّل وکړئ !، په نتیجه کې به ځینې توبه کوي، او پر سمه لاره به راځي چې د دوی لپاره د الله تعالی له جانبه معافي او ښښنه ده، او څه نور کسان به پر خپلو هم هغو کړو تللو، ضد او عناد ټینګک او قایم پاتې کیږي، چې بالآخر دوی د دردناکې سزا مستوجب کیږي.

وَلَوْ جَعَلْنٰهُ قُرْاٰنًا اَعْجَمِيًّا لَّقَالُوْا لَوْلَا فُصِّلَتْ اٰيٰتُهٗ ؕ ءَاَعْجَمِيٌّ وَّعَرَبِيٌّ ؕ

او که ګرځولی مو وی دغه قرآن په ژبه د عجمو؛ نو خامخا ويلي به وو (دغو د عربو کفّارو) ولې واضح بيان شوي نه دي آيتونه د دې (په ژبې فصيحې عربي دغه قرآن)، آيا عجمي دی، (او نبي يې) عربي دی؟.

تفسير: يعني که يوه سړي داسې اراده کړې وي چې يوه خبره نه مني، نو په زرګونو حيلې او بهانې ورته جوړولی شي، د معظمي مکي کفّارو کله چې بل شی ونه مونـد؛ نو پـه داسې ويناوو يې شروع وکړه چې: «صاحبه ! مونږ خو د عربي نبي په معجزې باندې هلته قايل او معترف کېدو، چې دغه قرآن ماسوا له عربي ژبې په بلې کومې ژبې راغلی وی»، ليکن فرض يې کړئ ! که همداسې هم کېدی؛ نو د هغه د دروغجن شمېرلو لپاره به دوی داسې ويل: «ښه صاحبه ! چېرې داسې بې اساسه او بې منطقه خبره به ليدلې شوې وي چې پخپله رسول عربي او د ده قوم چې د دغه کتاب ړومبني مخاطبين دي هم عرب، مګر دغو ته دغسې کتاب رالېږلی شوی دی، چې پر يوه توري يې هم دوی نشي پوهېدی».

قُلْ هُوَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّشِفَآءٌ ؕ

ووايه ته (ای محمده ! دوی ته) چې دغه قرآن لپاره د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی هدايت او شفاء دی.

تفسير: يعني لغو او چټي (بېکاره) شبهات خو به له سره نه ختميږي، هو ! دغومره تجربه هر يو سړی کولی شي، هغو کسانو چې پر دغه مقدّس کتاب ايمان راوړی دی او پرې عمل کوي، په څرنګه عجيب هدايت او بصيرت، عقل او پوهې نائل او فائز شوي دي، او د دوی د سلهاوو کلونو او قرنو امراض او رنځورۍ يې لرې او ورکه کړېده، او له دوی څنې يې ظاهري او باطني روغ رمټ انسانان جوړ کړي دي.

وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَّهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ؕ

او هغه کسان چې ايمان نه راوړي په غوږونو د دوی کې دروندوالی دی، حال دا چې دغه (قرآن) پر دوی باندې ړوندوالی پټوالی دی (نو نه ويني دوی هغه جمال او کمال د ده).

تفسير: يعني هم هغسې چې د خفاش (شکالي ـ ښاپيرک) سترګې د لمر په رڼا کې ترلې کېږي، او دی هيڅ يو شی پرې نشي کتلی؛ دغه منکرين هم د قـرآن په رڼا کې ړانـده او هيڅ يو روڼ شی نشي ليدلی، نـو پـه دغه کې د قـرآن څه قصور دی؟ منکرينو ته لازم دي چې د خپلو ليدلو دغه ضعف ته ښه ځير شي، او محسوس يې کړي ! او بيا د هغې معالجې ته متوجه شي !.

اُولٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ ﴿٤٤﴾

دغه کفار (ګواکې داسې دي لکه چې) غږ ورته کاوه شي له ځايه لرې (او په کيفيت يې نه پوهيږي).

تفسير: يعني که يو سړي ته له لرې څخه غږ او نارې وکړې؛ هغه يې نه اورې، او که وايې وري؛ ښه پرې نه پوهيږي، همداسې د قرآن منکرين هم د دغه صداقت او منبع د صداقت څخه دومره لرې لويدلي دي، چې د حق غږ د هغو د زړه غوږو ته له سره نشي رسېدی، او که چېرې هم وررسيږي؛ نو دوی د هغه پر مطلب په ښه شان سره نشي پوهېدی.

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى الْكِتَٰبَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات)، پس اختلاف وکړ شو په (تصديق او تکذيب د) هغه کې.

تفسير: يعني هم هغسي چي نن د «قرآن» د منونکو او نامنونکو په منځ کې اختلاف واقع شوی دی، پخوا له دې نه د (تورات) په متعلّق هم همداسې اختلافات واقع شوي وو، بيا وګورئ چې د هغه انجام څرنګه شوی وو؟.

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ

او که چېرې نه وی هغه خبره چې ړومبی شوې ده له (طرفه) د رب ستا (چې تأخير د عذاب دی)؛ نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دوی (په دنيا) کې.

تفسير: هم هغه خبره صادره شوې ده چې د دغو ګردو شيانو فيصله په آخرت کې کيږي.

وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾

او بېشکه چې دغه (دروغ جوړونکي) خامخا په داسې شک کې دي له دې (قرآنه يا له تورات) چې موجب د اضطراب دی.

تفسير: يعني مهمل شکوك او چټي شبهات دوی ته اطمينان او هوسايي (آرام) نه ورکوي، او تل د دوی په زړونو کې انديښني دي.

مَّنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۗ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾

هر څوك چې وکړي نېك (کار) پس لپاره د ځان خپل يې دی، او هر څوك چې بد کار وکړي؛ پس هغه بار دی په ده، او نه دی رب ستا ظلم کوونکی پر بندګانو (چې بې موجبه يې په عذاب کړي).

تفسير: يعني د الله تعالى له جانبه ظلم نه کيږي، هر سړی به د خپل عمل بدل مومي، څه چې يې کړي وي؛ هم هغه به يې په مخه ورشي، نه د هيڅا نيکي هلته ضايع کيږي، او نه د يوه بدي د بل چا په غاړه کې لويږي، (ربط): کله چې د نېکی او بدی پوره بدل د قيامت په ورځ ورکول کيږي، او کفارو به على الأكثر دغسې پوښتنې کولې چې قيامت کله راځي؟ نو ځکه د هغه په نسبت اوس داسې ارشاد صادريږي چې:

إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ

خاص همدغه (الله) ته واپس کېدی شي علم د قيامت (چې څه وخت به واقع کيږي).

تفسير: يعني يواځې الله تعالى په دې عالم دی چې قيامت کله راځي؟ ډېر لوی رسول او ستره پرښته هم د قيامت د وخت له تعيينه عاجز او ناتوانه دي، که څوك د قيامت د قيام پوښتنه له دوی نه کوي؛ نو ځواب به يې داسې اوري: «ما المسئول عنها بأعلم من السائل».

وَمَا تَخْرُجُ مِن ثَمَرَٰتٍ مِّنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِۦ

او نه راوځي هيڅ قسم له مېوو څخه له غلافو د دوی څخه، او نه اخلي بار هيڅ ښځه (له انسانه او حيوانه) او نه زېږوي بار (حمل) خپل مګر په علم د الله سره.

تفسير: يعني د الله تعالی علم پر هر شي محيط دی، هيڅ يوه خُرما له خپل وانښکي، او هيڅ يوه دانه له خپل وږي، او هيڅ يوه مېوه او ثمره له خپلې خولۍ (غلافه) د باندې نه راووځي چې الله تعالی ته هغه نه وي معلوم (بلکه معلوم دي)، د هيڅ يوې ښځې يا د ښځې ساکښن (ذي روح) په ګېډه يا په هګۍ کې به داسې وړوکی مولود او موجود نه وي چې الله تعالی ته هغه نه وي معلوم (بلکه معلوم دي)، او هر هغه چې دوی يې څېړوي، يا ترې ووځي؛ هغه ګرد د الله تعالی په علم کې شته، همداسې وپوهېږئ چې د دغې موجودې ورې دنيا د نتيجې په ډول د آخرت ظهور او د قيامت وقوع هم هرومرو په عمل راځي، د هغه وخت او نېټه هم همدغه ربّ البريّه ته معلومه او ښکاره ده چې کله راځي؟ هيڅ يو انسان يا پرښته په دې نه دي خبر، او نه دغه ضروري ده چې څوک پرې خبر شي.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَآءِى

او په هغه ورځ غږ به وکړي (الله) مشرکانو ته چې څه شول شريکان څما (په زعم د تاسې).

تفسير: يعني هغه خپل معبودان راوبولئ چې هغو مو څما په الوهيت کې شريک درولي وو، چې اوس هغوی چېرې دي؟.

قَالُوٓا۟ ءَاذَنَّٰكَ مَا مِنَّا مِن شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾

نو وبه وايي دغه (مشرکان) چې خبر کړې مونږ ته (اوس) چې نشته څمونږ نه هيڅوک شاهد (په دې چې تاته شريک شته).

تفسير: يعني مونږ په صافو او ښکاره وو الفاظو د تا په حضور کې عرض کړی دی چې مونږ له سره پخپل جرم او ګناه اقرار او اعتراف نه کوو،او نه د هغه د قبلولو لپاره حاضر يو، (ګواکې په دغه وخت کې په نهايت لجاجت او سپين سترګيتوب په درواغو سره له خپل کفر، شرک، او عصيان انکار کوي)، ځينو د «شهيد» معنی شاهد اخيستې ده، او داسې مطلب ترې اخلي چې په دغه وخت کې هيڅ يو څمونږ هغه شرکاء دلته نه وينو، او راځخه ورک شوي دي.

وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَدْعُونَ مِن قَبْلُ ۖ وَظَنُّوا۟ مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٤٨﴾

او ورک به شي له دوی نه هغه (معبودان) چې وو دوی چې عبادت به يې کاوه (د هغو) پخوا له دې نه (په دنيا کې)، او يقين به راشي د دوی چې نشته دوی ته هيڅ ځای د تېښتې (له عذاب د الله څخه).

تفسير: يعني هغو شيانو ته چې تاسې په دنيا کې د الله تعالی شريکان ويل، او د هغو په عبادت کې لګيا وئ، نن د هغوی هيڅ درک او پته نه ده معلومه چې چېرې دي؟ د خپلو عابدانو مدد ته ولې نه راځي؟ او د عابدانو له زړو څخې هم هغه د بللو او د عبادت کولو خيالات او افکار غائب شوي دي، هغوی اوس ښه پوهيدلي دي، چې د الله تعالی له سزا څخه له سره نشي خلاصېدی، او خپل مرې د ده د سزا له منګلو څخه په هيڅ وسيله نشي خوشې کولی، بالآخر بې هيلي او نااميده کيږي، او له هغو څخې بيخي خپله بې تعلقي او بېزاري ښکاروي، چې د دوی په حمايت به له انبياوو سره جنګېدل، او د هغو پند به يې نه اورېده.

لَا يَسْـَٔمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَآءِ الْخَيْرِ وَاِنْ مَّسَّهُ الشَّرُّ فَيَـُٔوْسٌ قَنُوْطٌ ﴿۴۹﴾ وَلَئِنْ اَذَقْنٰهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنْۢ
بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُوْلَنَّ هٰذَا لِيْ وَمَآ اَظُنُّ السَّاعَةَ قَآئِمَةً ۙ وَّلَئِنْ رُّجِعْتُ اِلٰى رَبِّيْٓ اِنَّ لِيْ
عِنْدَهٗ لَلْحُسْنٰى ۚ

نه ستړی کيږي انسان له غوښتلو د خير (او د انواعو د ښېګڼو)، او كه ورسيږي ورته كوم شر پس نااميده وي دى ډېر سخت (له رحمته د الله). او قسم دى خامخا كه وڅكوو ده ته رحمت (مهرباني غنا اوصحّت) له (جانبه) څمونږ پس له هغې چې رسېدلې وي ده ته (له فقر او مرض)؛ نو خامخا وبه وايي دى هرومرو چې دغه (غناء او صحت لايق) څما دى (په سبب د عمل څما)، او ګمان نه كوم پر قيامت د دربدونكي (چې رابه شي)، او قسم دى كه (بالفرض) بېرته وګرځولى شم په طرف د رب خپل؛ نو بېشكه څما لپاره به وي په نزد د دغه (الله) كې خامخا نيكي (جنّت).

تفسير: بد انسان د خير په غوښتلو نه ستړی كيږي، او كه بدي مصيبت ورته ورسيږي؛ نو بيا ناهيله او نااميده وي، او كه د رحمت نه پرې وروسته راحت راشي، د مرض نه وروسته د ښه صحت خاوند شي، د فقر او لوږې نه وروسته مالداره او موړ شي؛ نو هغه بيا د خپل تدبير او كمال نتيجه ګڼي، د الله تعالى رحمت ته متوجه نه وي، او چې كله ورته د قيامت ذكر وشي؛ نو د هغه د واقع كېدو نه منكر شي، او وايي چې: اول خو واقع كيږي نه، او كه بالفرض قيامت راشي؛ نو هلته به هم زه د ښې مرتبې خاوند يم.

فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِمَا عَمِلُوْا ۫ وَلَنُذِيْقَنَّهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيْظٍ ﴿۵۰﴾

پس خامخا به خبر وركړو هرومرو هغو كسانو ته چې كافران شوي دي په هغو (عملو) چې كړي يې دي، او خامخا وبه څكوو هرومرو پر دوی له عذاب سخته لويه.

تفسير: يعني خوښ شئ ! چې له دغه كفر او غرور سره به هم هلته مزې او چړچې كوئ؟ كله چې هلته ورسېږئ، بيا به به درڅرګنده (ښكاره) شي چې منكرين څرنګه سختې سزاوې ګالي (برداشت كوي) او په څه شان سره د خپل ګرد عمر د اعمالو په سزا (هيداد) رسيږي؟.

وَاِذَآ اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهٖ ۚ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُوْ دُعَآءٍ عَرِيْضٍ ﴿۵۱﴾

او كله چې انعام وكړو مونږ پر انسان نو وګرځي (له حقه او په څنګ شي له شكره)، او لرې شي (له سمې لارې) په سبب د غرور (لويي) خپلې، او كله چې ورسيږي ده ته كومه سختي (بلاء)؛ پس دى خاوند د دعاء اوږدې وي (يعني تل مشغول وي په سؤال او زارئ سره).

تفسير: يعني د الله تعالى د نعمتونو څخه د متمتع كېدلو په وخت كې خو د حقيقي منعم د حق پېژندلو او شكر ايستلو څخه اعراض كوي، او مخ ترې اړوي، او بيخي ترې بې پروا كيږي، او په بل اړخ اوړي، بيا هر كله چې كوم تكليف او مصيبت وروړاندې شي؛ نو هم هغه پاك الله ته خپل د عجز لاس غځوي، او اوږدې دعاوې كوي، او له دې نه نه شرميږي چې په كوم مخ او خوله ترې دغسې غوښتنې وكړم او وېې بولم، د تماشا ځاى دا دى چې څيني اوقات پر اسبابو او وسائلو نظر اچوي، او پخپل زړه كې مايوس كيږي، او په دغه حالت كې هم له ډېرې مايوسى او وارخطايى ترهور كيږي، او د پاك الله په طرف بې اختياره د دعاء لاس پورته كوي، اګر كه په خپل زړه كې بې هيلې او نااميده هم وي، خو پخپلې ژبې سره درګرده الله تعالى يادوي.

شاه صاحب (رحمة الله عليه) ليکي: «دغه ګرد د انسان د قصور او د نقصان بيان دی، چې نه پر سختۍ صبر او نه پر نرمۍ شُکر کوي».

قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن كَانَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُم بِهِۦ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِى شِقَاقٍۭ بَعِيدٍ ﴿۵۲﴾

ووايه (اې محمده ! دوی ته) آيا وينئ تاسې (نو ما هم خبر کړئ چې) که چېرې وئ (دغه قرآن) له نزده د الله، بيا کافران شئ تاسې په دغه (قرآن) نو څوک دی ډېر ګمراه له هغه چا چې دی په مخالفت لرې کې (له حقه) وي؟.

تفسير: پاس يې د انسان د طبيعت عجيبه او غريبه نخچه وايسته، او ده ته د ده پر کمزوريو او ناروغيو په نهايت مؤثر بيان سره توجه ورکړه شوه، اوس تنبيه کوي چې دغه کتاب تاسې ته ستاسې په کمزوريو او نقائصو پوهوونکی، او د انجام په طرف مو متوجه کوونکی دی، که د الله تعالى له جانبه راغلی (لکه چې په واقع کې دی)، بيا نو تاسې يې ولې نه منئ؟او له دغسې اعلى او ډېرو قيمتدارو نصائحو څخه ولې منکر پرېږئ؟، او د خپل عاقبت فکر او انديښنه نه کوئ؟ بلکه د حق په مخالفت کې ډېر لرې تښتئ، نو آيا له دې نه بله کومه لويه ګمراهي، نقصان او خساره شته؟.

سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ

ژر ده چې وبه ښيو دوی ته دلائل (د قدرت) خپل چې په آفاق ملکونو کې دي، او په نفسونو د دوی کې دي، تر هغه پورې چې ښکاره شي دوی ته چې بېشکه دغه قرآن حق دی.

تفسير: يعني د قرآن حقانيت خو د نورو دلائلو او براهينو په موجب په خپل ځای پاتې دی، اوس مونږ منکرينو ته د دوی په خپلو ځانونو کې او د دوی په اطرافو او اکنافو کې او په ګرد عربستان بلکه په ټول جهان کې د خپل قدرت هغه دلايل او نښې ورښکاره کوو چې په هغو سره د قرآن او د پاک قرآن د حاملينو صداقت بېخي د رڼې ورځې په شان تر سترګو روښان او عيان شي، هغه نمونې څه دي؟ هغه د اسلام د عظيم الشانو او محير العقولو هغه فتوحات دي چې د ظاهري اسبابو له سلسلې څخه بېخي مخالف او د قرآن له وړاندوينو سره يې عيناً موافق وقوع ومونده، لکه چې د بدر په غزا کې کفارو پخپلو ځانونو کې او د معظمې په فتحه کې د عربستان په مرکز کې او د راشدو خلفاوو په عهد کې په ګرد جهان کې د هغه نمونې دوی پخپلو سترګو وليدلې.

أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿۵۳﴾

آيا کافي نه دی رب ستا (بلکه بس او کافي دی)، بېشکه الله پر هر څيز شاهد حاضر ګواه دی.

تفسير: يعني ته پاک قرآن حق او رښتيا ومنه ! که بل څوک يې نه مني، نو آيا يواځې د الله شهادت لږ دی او کافي نه دی؟ چې هغه پر هر شي شاهد او ګواه دی، او پر هر څيز باندې له غور کولو څخه د ده د شهادت ثبوت مونده کيږي.

أَلَآ إِنَّهُمْ فِى مِرْيَةٍ مِّن لِّقَآءِ رَبِّهِمْ أَلَآ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَىْءٍ مُّحِيطٌۢ ﴿۵۴﴾

واوره ! خبردار شه ! چې بېشکه کُفّار په شکّ کې دي له ملاقات د رب خپل (ځکه منکران دي له بعثه)، واوره خبردار شه ! چې بېشکه الله پر هر څيز چاپېر کېدونکی دی (په علم او قدرت خپل، او جزاء د کفر به ورکړي).

تفسیر: ینې دوی په دې تېروتلي دي چې مونږ له الله تعالی سره مخامخ کېدونکي نه یو، او له سره د ده مخ ته نه بیولي کیږو، حال دا چې الله تعالی په هر وخت او هر شي باندې محاط او چاپېر دی، او په هیڅ وخت کې هیڅوک د ده له قبضې او احاطې څخه نشي وتلی، که له مړ کېدلو څخه وروسته د دوی د ابدانو ذرّات له خاورو سره ګډ یا په اوبو کې خلط او وبهیږي، یا په هوا منتشر شي، خو بیا هم د دغه پر هرې یوې ذرې د الله تعالی علم او قُدرت محیط دی، او هغه بیا جمع کول او له نوي سره بیا ژوندي پاڅول ورته هیڅ سختي او اشکال نه لري.

تمت سورة حٰمٓ السجدة، فلله الحمد والمنّة.

سُورَةُ الشُّورَىٰ

«د (الشورىٰ) سورت مكي دى، پرته له (۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۷) آيتونو څخه چې مدني دي، (۵۳) آيته (۵) ركوع لري، په تلاوت كې (۴۲) او په نزول كې (۶۲) سورت دى، وروسته د «حم السجده» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

حٰمٓ ﴿۱﴾ عٓسٓقٓ ﴿۲﴾ كَذٰلِكَ يُوْحِيْٓ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكَ ۙ اللهُ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۳﴾ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۭ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيْمُ ﴿۴﴾

په مثل (د وحي) د همدې (سورت) همېشه وحي كوي تاته (اى محمده !) او (وحي مو كړې وه) هغو انبياوو ته چې پخوا له تا وو، الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي). خاص همده لره دى هر هغه شى چې په اسمانونو كې دى، او هر هغه شيان چې په ځمكه كې دي (سره له اسمانونو او ځمكې ملكا خلقًا او عبيدًا)، او هم دى دى ډېر پورته ډېر لوى.

تفسير: يعني هم هغسې چې دغه سورت (چې په نهايت اعلى او اكملو مضامينو مشتمل دى) ستا په طرف وحي كاوه شي، همداسې د الله تعالى عادت دى چې دغه وحي ستا په طرف او د نورو انبياوو په طرف دائمه وليږي چې په هغې سره د حكمت شان او د حكومت اظهار تل تر تله وشي.

تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ

نژدې دي اسمانونه (ټول دې ته) چې وچوي له پاسه د دوى (له جهته د ظهور د كبرياء او عظمت د رب العزّت).

تفسير: يعني اسمان به د الله تعالى د عظمت او جلال له زوره څيري شي (يا به وچوي)، يا د بې حسابو پرښتو له دروندوالي يا د دوى د ذكر له كثرته يو خاص تأثير توليد او د هغه په اثر به څيريږي، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: «په اسمانونو كې د څلورو ګوتو په اندازه هم داسې يو ځاى نشته چې په هغه كې به پرښتې سره په سجده نه وي پرتې»، ځينو د دې آيت مطلب داسې اخيستى دى: كله چې مشركين الله تعالى ته شريكان، ځامن او لوڼې دروي؛ نو د پاك الله په دربار كې داسې بې ادبي، سپين سترګي او ګستاخي له اثره هيڅ لرې نه دى چې د اسمان پاسنى سطحه څيري او ټوټې ټوټې د لاندې ولويږي، لكه څنګه چې الله جل جلاله د «مريم» په سورت كې فرمايلي دي: ﴿تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْاَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ۙ * اَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا﴾ مګر د الله تعالى د رحمت او مغفرت له شانه او د پرښتو د تسبيح او استغفار له وجهې دغه نظام قوام لري، او ټينګ ولاړ دى.

وَالْمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُوْنَ لِمَنْ فِي الْاَرْضِ ۭ

او پرښتې تسبيح وايي سره د حمد د رب خپل، او مغفرت غواړي لپاره د هغه چا چې په ځمكه كې دي (له مؤمنانو).

تفسیر: یعني ای الله تعالی ! د مؤمنینو خطا او ښویېدل معاف وفرمایه !، او کفّار یو ځلي مه نیسه، او بیخي یې مه سپېره او مه یې پوپناه کوه !.

أَلَآ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ۝

واوره ! خبردار شه ! چې بېشکه همدغه (الله) ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعني د خپلې مهرباني له امله د پرښتو دعاوې قبلوي، او د مؤمنینو خطاوې ورمعافوي، او کفّارو ته تر یوې نېټې پورې مهلت ورکوي، که نه د دنیا دغه نظام او قوام او دغه لویه کارخانه به په یوه ړپه کې دړې وړې خرابه او ویجاړېږي.

وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ۝

او هغه کسان چې نیولي یې دي بې له دغه (الله نور) دوستان (معبودان چې عبادت یې کوي) الله ښه ساتونکی دی پر دوی (او ټول احوال یې ورمعلوم دي چې جزاء به ورکړي)، او نه یې ته پر دوی وکیل (مسلّط کړی شوی).

تفسیر: یعني په دنیا کې خو مشرکینو ته مهلت ورکوي، لیکن داسي مه ګڼئ چې هغوی د همېشه لپاره نجات وموند، د دوی ګرد اعمال او احوال د الله تعالی په نزد محفوظ دي، چې پخپل وخت به ورخرګندیږي، تاسې په دغه فکر او اندېښنه کې مه لوېږئ چې دوی ولې ځما دعوت او تبلیغ ته غوږ نه ږدي؟ او د نه منلو په صورت ولې سمدلاسه نه تباه او نه برباديږي؟ تاسي د دغو خبرو ذمه وار نه یئ، ستاسې کار یواځې د حق تعالی پیغام رسول دي، وروسته له هغه ځموږ کار دی چې موږ د دوی حساب او کتاب ګورو، او عادلانه فیصله د هغه په نسبت صادروو.

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِّتُنذِرَ أُمَّ ٱلْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا

او همداسي (چې هر نبي ته مو وحي کوله) وحي مو کړېده تاته (ای محمده !) قرآن عربي (په ژبه د قوم ستا) لپاره د دې چې وویروې (اهل د) مرکز د ښارونو (چې مکه ده) اوهغه کسان چې چاپېر دي له دې نه.

تفسیر: ام القری (لوی کلی) یې مکې معظمې ته وفرمایل چې د ګردو اعرابو مجمع به هلته سره کېده، او په ټوله دنیا کې د الله تعالی کور هلته دی، او هم هغه کور د ځمکې پر مخ له ګردو ځنې ړومبنی اول معبد ټاکلی شوی دی، بلکه له روایاتو څخه معلومیږي چې د خلقت په ابتداء کې الله تعالی د ځمکې په غوړولو، ارتولو، او لویولو له همدغه ځایه شروع کړې ده، چېرې چې اوس کعبة الله واقع ده، او د معظمې مکې له شاوخوا څخه اول عربستان او بیا ګرد جهان مراد دی.

وَتُنذِرَ يَوْمَ ٱلْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۚ فَرِيقٌ فِى ٱلْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِى ٱلسَّعِيرِ ۝

او چې وویروې (خلق) له ورځې د جمع کېدلو (چې ورځ د قیامت ده)، چې نشته هیڅ شک په (وقوع د) دغه (قیامت کې) یوه فرقه به وي په جنت کې (چې مؤمنان دي)، او بله فرقه به وي په دوزخ کې (چې کافران دي).

تفسیر: یعني دوی خبردار کړئ چې یوه داسې ورځ هم راتلونکې ده چې ګرد ړومبني او وروستني مخلوقات به دخپل حساب، کتاب، ثواب، او عقاب لپاره د الله تعالی په حضور کې حاضرېږي، دغه یوه یقیني او قاطعه خبره ده، چې په هغې کې هیڅ قسم تردّد، اشتباه، فریب، شک او شبهه نشته، پر هر انسان لازم دي چې د هغې ورځې لپاره ځان تیار کړي، په دغه وخت کې به ټول مخلوقات په دوو فرقو سره تقسیمېږي، یوه فرقه به جنتیان وي، او بله فرقه به دوزخیان وي، نو تاسې پخپل ځان غور او دقّت وکړئ چې په کومه فرقه کې به یئ؟ که نه؟ او څه سامان مو ورته تهیه کړی دی؟ که نه؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ يُّدْخِلُ مَنْ يَّشَآءُ فِيْ رَحْمَتِهٖ ۭ وَالظّٰلِمُوْنَ مَا لَهُمْ مِّنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ⑧

او که اراده فرمایلې وی الله؛ نو خامخا ګرځولی به یې وو دغه ټول مخلوق فرقه یوه (په دین د اسلام)، ولیکن ننباسي (الله) هر هغه څوک چې اراده وفرمایي په رحمت خپل کې، او ظالمان چې دي نشته دوی ته هیڅوک دوست (نافع) او نه مددګار (دافع د عذاب).

تفسیر: یعني بېشکه الله تعالی قدرت درلود، که اراده یې فرمایلې وی؛ نو ګرد خلق به یې یو شان جوړ او پیدا کړي وی، او په یوه لاره به یې لګولي وی، لیکن د ده د حکمت اقتضاء داسې شوه چې خپل د رحمت او د غضب دواړو قسمو صفات اظهار یې وفرمایي، نو ځکه د بندګانو په احوال کې یې اختلاف او تفاوت کېښود، یوه ډله یې د خپل عبادت او اطاعت له سببه د رحمت مورد وګرځوله، او بله ډله یې د دوی د ظلم، طغیان، او عصیان په علّت له خپل رحمت څخه لرې وشړله، هغه کسان چې له رحمت څخه لرې شوي دي، او د غضب مستحق ګرځیدلي دي، او د الله تعالی د حکمت اقتضاء پر دوی خپله سزا جاري کړې ده؛ نو د دوی د آرامۍ او هوسایۍ ځای هیچېرې نشته، او نه دوی کوم دوست، رفیق، او مددګار موندلی شي، چې دوی ته د الله تعالی له عذابه نجات ورکړي.

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ ۚ فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِ الْمَوْتٰى ۡ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ⑨

آیا نیولي دي (کفّارو) غیر له الله (نور معبودان) دوستان؟ (که دوی نیسي حقّاني دوست) پس الله چې دی همدی دی دوست (په حق سره) او همدی ژوندي کوي مړي، او همدی پر هر شیز باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې همدغه ژوندي کول دي).

تفسیر: یعني که رفیق او مددګار د خپلو ځانونو لپاره نیسئ؛ نو پاک الله خپل ځانته ولي او دوست وګرځوئ، چې ګرد کارونه جوړولی شي، تر دې پورې چې مړي هم ژوندي کولی شي، او پر هر شیز پوره قدرت او توان لري، دغه عاجز، مجبور، او ناتوان رفیقان هیڅ ستاسې په کار نه درځي.

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيْهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهٗٓ اِلَى اللّٰهِ ۭ

او په هغه خبره کې چې جګړه کوئ تاسې (له کفّارو سره) په هغه کې له کوم شیزه؛ پس حکم (فیصله) د هغه (مفوض) دی الله ته.

تفسیر: یعني ښایي چې د ګردو جګړو فیصله هم هغه ته ورسپارلی شي !، عقاید وي که احکام عبادات وي که معاملات، په هر شیز کې چې جګړه او اختلاف واقع شي؛ د هغه ډېره ښه فیصله همدا ده چې پاک الله ته وروسپارله شي !.

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبِّيْ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۖ وَاِلَيْهِ اُنِيْبُ ۝١٠

دغه (مطلق قدير چې حکم کوي په حقه سره) الله دی رب ځما، خاص پر هم ده توكل كړی دی ما، او خاص همده ته رجوع كوم (په هر حال په اطاعت سره).

تفسير: يعنې زه تل پر الله اعتماد او اطمينان لرم، او په هره معامله كې تل د هم هغه په طرف رجوع كوم.

فَاطِرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَّمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا ۚ

(الله) پيدا كوونكی دی د اسمانونو او د ځمكې، پيدا كړي دي (الله) تاسو ته له ځانونو ستاسې جوړې (له جنسه ستاسې ښځې)، او له چارپايانو جوړې (نر او ښځه).

تفسير: يعنې له چارپايانو څخه يې جوړې (نر او ښځه) در پيدا كړې دي، چې هغه ستاسې په كار درځي، او ترې منافع اخلئ.

يَذْرَؤُكُمْ فِيْهِ ۚ

خواره كړي يې دي تاسې په دغه (طريقه د توالد او تناسل) سره.

تفسير: يعنې د انسانانو بېلې بېلې جوړې يې پيدا كړي دي، او د نورو ساكښانو بېله جوړه يې پيدا كړې ده، او د دوی ډېر نسلونه يې خپاره واره او منتشر كړي دي، چې د ځمكې پر مخ كې په هر ځای كې په خپلې روزۍ او معيشت پسې ګرځي، او په جدوجهد كې مشغول او لګيا دي.

لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۚ

نشته په شان د دغه (الله) هيڅ څيز (په هيڅ څيز كې).

تفسير: يعنې نه په ذات كې ورسره مماثل دي، او نه په صفاتو كې، او نه د ده د احكامو او فيصلو په شان د بل چا حكم او فيصله كېدی شي، او نه د ده د دين په شان بل كوم دين دی، او نه دی كومه جوړه، سيال، شريك، خپل او خپلوان لري.

وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ۝١١

او همدغه (الله) دی ښه اورېدونكی (دټولو اقوالو) ښه ليدونكی (د ګردو اعمالو).

تفسير: يعنې بېشكه الله هر شیويني او اوري يې، مګر د الله تعالى ليدل او اورېدل هيڅ د مخلوقاتو په شان نه دي، ګرد كمالات د ده په جامع الصفات ذات كې مجموع دي، خو د ده هيڅ يو كمال داسې نه دی چې دهغه كيفيت بيان كړی شي، ځكه چې د هغه مثال او نظير هيچېرې نشته، الله تعالى د مخلوقاتو له مشابهت او مماثلت څخه بيخي پاك، مقدّس او منزّه دی، نو بيا د ده د صفاتو كيفيت به څرنګه په فهم او پوهه كې راشي؟.

لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝١٢

خاص دغه (الله) لره دي كليګاني (چابياني) (د خزائنو) د اسمانونو او د ځمكې، پراخوي رزق، روزي د هر هغه چا چې اراده وفرمايي، او تنګوي (يې پر هغه چا چې اراده وفرمايي) بېشكه دغه (الله) پر هر څيز باندې ښه عالم دی.

تفسير: د ټولو خزائنو کلیګانې د ده په لاس کې دي، همده ته دغه قُدرت او اختيار حاصل دی، چې له هرې خزانې څخه هر چا ته هر څومره چې اراده وفرمايي؛ ور يې کړي، ټولو ذوي الأرواحو ته همدی رزق او روزي ورکوي، ليکن د هغه زيادت او د نقصان تعيين سم له خپل حکمت سره کوي، پاک الله ته دغه خبره ډېره ښه معلومه ده چې چاته څومره شی ورعطا کړی شي؟ او د ده استحقاق څومره دی؟ او د هغه په حق کې د څومره ورکړې مصلحت دی؟ کوم حال او وضعيت چې د روزۍ په نسبت دی؛ د نورو عطاياوو په متعلق يې هم همغسې وګڼئ !.

شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ

مقرر کړی، بيان کړی دی (الله) تاسې ته له دين څخه هغه چې وصيت (حکم) يې کړی وو په هغه سره نوح ته، او هغه (څيز) چې حکم وحي مو کړې ده تاته (ای محمده !)، او هغه (څيز) چې حکم کړی وو مونږ په هغه سره ابراهيم ته، او موسی ته، او عيسی ته.

تفسير: له آدم عليه السلام څخه وروسته او له ټولو څخه ړومبنی رسول نوح عليه السلام دی، بلکه ښايي چې وويلی شي: في الحقيقت د تشريعي احکامو سلسله له همدغه نوح عليه السلام څخه شروع شوې ده، او وروستني رسول محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم دی، چې پر دوی رسالت او نبوّت خاتمه موندلې ده، په منځ کې هومره انبياء او رسولان چې راغلي دي، په دوی کې ابراهيم، موسی، عيسی عليهم السلام همدغه دريواړه هم زيات مشهور شوي دي، او د دوی نوم اخيستونکي په هره زمانه کې ډېر کسان موجود وو، ځينې دغو پنځو تنو رسلُ الله ته «أولوالعزم» رسولان هم وايي، په هر حال په دغه ځای کې الله تعالی په صاف ډول سره وښود چې په اصل کې دين تل ترتله يو وو، ځکه چې عقائد، اخلاق، او د ديانت په اصولو کې ټول سره يو او ګرد سره متفق وو، هو ! په ځينو فروعو د هرې زمانې د مصالحو په موجب څه تفاوت واقع شوی دی، او هم د دين د قيام طور او طريقه يې په هر وخت کې بېله درولې ده، چې هغه يې په بل ځای کې داسې فرمايلی دی: ﴿لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا﴾.

أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ

داسې چې قائم کړئ، سم ودروئ دين (د توحيد) او مه غورځوئ اختلاف په هغه کې.

تفسير: يعنې پر ټولو انبياوو او د دوی پر امّتونو همداسې حکم صادر شوی دی، چې د الله تعالی دين پخپلو اعمالو او اقوالو کې ټينګک او قائم وساتئ !، او د دين په اصل کې هيڅکله تفريق او اختلاف روا او جائز مه بولئ !.

كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ ۚ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ ⑬

ډېر درونددی پر مشرکينو هغه (څيز) چې بولې ته دوی هغه (توحيد) ته، الله راکاږي ځان خپل ته (غوره کوي) هغه څوک چې اراده وفرمايي (د غوره کولو يې)، او سمه لاره ښيي دين خپل ته هغه چاته چې رجوع وکړي (الله ته).

تفسير: يعنې د توحيد د هغه دين په طرف چې تاسې خلقو ته دعوت ورکوئ؛ پر مشرکينو هغه ډېر دروند واقع کېږي، ګواکې تاسې کوم نوی عجيب شی خلقو ته وروړاندې کوئ، چې هيڅا د هغه نظير او مثال پخوا له تاسې نه دی وړاندې کړی، نو ښه د توحيد په مثال يو صاف، معقول، ښکاره او متفق عليه شی هم کله چې سخت او دروند ورښکاره شي، او په هغه کې هم خلق د اختلافاتو له غورځولو څخه پاتې نشي، نو آيا د دوی جهالت او بدبختي خپلې انتهايي اندازې

ته نه ده رسېدلې؟ رښتيا خبره همدا ده: هدايت او نور شيان ګرد (ټول) د الله تعالى په لاس کې دي، په هر قسم چې اراده وفرمايي؛ خپل بندګان غوره کوي، او خپل طرف ته يې وربولي، او په خپل رحمت سره د قرب او اصطفاء په مقام يې فائزوي.

وَمَا تَفَرَّقُوٓا۟ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ
مُّسَمًّى لَّقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُورِثُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِنۢ بَعْدِهِمْ لَفِى شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾

او نه وو سره مختلف شوي (پخواني خلق په دين خپل کې) مګر پس له هغه چې راغی دوی ته علم له جهته د حسده په منځ خپل کې، او که چېرې نه وی يوه خبره چې ړومبی ويلې شوې ده له (جانبه) د رب ستا تر نېټې په نامه کړی شوې پورې؛ نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دوی کې (په عذاب د کفارو په دنيا) کې، او بېشکه هغه کسان چې ورته په ميراث ورکړی شوی دی کتاب پس له هغوی څخه؛ خامخا په داسې شک کې دي له دې (قرآنه) چې په اضطراب اچوونکی دی.

تفسير: په توحيد او نورو اصولو کې د مخکيني امتونو اختلاف د حسد او عناد له کبله وو، که د الله تعالى دا خبره د مخکښې نه وه شوې چې د هر څيز د عاقبت لپاره يوه نېټه ده مقرره شوې؛ نو د دوی په منځ کې به الله تعالى فيصله کړې وی.

فَلِذَٰلِكَ فَٱدْعُ ۖ وَٱسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ ۖ وَقُلْ ءَامَنتُ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِن
كِتَٰبٍ ۖ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ ۖ ٱللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۖ لَنَآ أَعْمَٰلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَٰلُكُمْ ۖ لَا حُجَّةَ
بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ۖ ٱللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۖ وَإِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

پس دغه (توحيد) ته پس وبوله (ای محمده ! دغه خلق)، او محکم ولاړ اوسه (په دې دعوت لکه چې امر حکم کړی شوی دی تاته، او مه کوه متابعت د خواهشونو د دوی، او ووايه (ای محمده ! دوی ته) ايمان مې راوړی دی پر هغه چې نازل کړی دی الله له (جنسه د سماوي) کتاب څخه، او امر حکم کړی شوی دی ماته چې عدل و کړم په منځ ستاسې کې، الله رب دی څمونږ او رب دی ستاسې، مونږ ته ده (جزا د) اعمالو څمونږ، او تاسې ته ده (جزاء د) اعمالو ستاسې، نشته هيڅ جګړه په منځ څمونږ او په منځ ستاسې کې، الله جمع به وکړي په منځ څمونږ (او تاسې کې لپاره د فيصلې)، او خاص همده ته بيا ورتلل دي.

تفسير: يعني کله چې د حق دين په متعلق د تفريق او اختلاف داسې طوفان له څو لرو خواوو څخه پورته شوی دی، نو ستاسې فريضه دا ده چې په غير متزلزل عزم او ټينګې ارادې سره د دغه دين په طرف خلقو ته هم هغسې بلنه، دعوت او تبليغ وکړئ چې آدم او نوح او وروسته له هغو نور ګرد انبياء عليهم السلام نور خلق، الله ته بلل، تاسې شخصًا د الله تعالى له حکم سره شانې هم دېخوا او هغې خوا ته مه غورځېږئ !، قولاً، فعلاً، عملاً او حالا برابر پر هم هغې سمې صافې لارې روان اوسئ !، چې تر اوسه پورې پرې روان يئ، د مکذبينو او معاندينو د غوښتنو هيڅ پروا مه کوئ !، او په صاف او ښکاره ډول سره د خپل تبليغ اعلان وکړئ !، او داسې ووايئ چې: زه د الله تعالى پر ټولو نازل کړی شويو کتابونو اعم له دې نه چې «تورات» وي که انجيل، يا قرآن يا بله کومه صحيفه، چې په هره زمانه کې پر هر يو نبي نازل شوی دی؛ د زړه له صدقه ايمان، ايقان لرم، څما کار د پخوانيو صداقتونو تکذيب نه دی، بلکه زه هغه ګرد منم او باقي يې پرېږدم،

او پر ما حکم صادر شوی دی، چې ستاسې په منځ کې عدل او انصاف وچلوم، او د هغو اختلافاتو فیصله په عدالت او انصاف سره صادره کړم چې تاسې پخپل منځ کې غورځولي دي، او د احکامو او شرائعو په تبلیغ، یا د خصوماتو په حل او فصل کې د عدل او مساوات اصول قائم ودروم، هر هغه صداقت او رښتیا بې له تکلفه ومنم او تسلیم یې کړم؛ چې په هر ځای او په هر مذهب کې وي، هم هغسې چې تاسې د الله تعالی د بندګۍ او احکامو منلو په طرف رابولم، له تاسي څخه ړومبی زه پخپله هم پر هغو پوره عمل کوم، او غواړم چې دخپل پوره اطاعت، صمیمیت او عابدیت تثبیت کړم، ځکه چې زه ښه پوهېږم چې ځما او ستاسې رب هم هغه یو رب العالمین دی، نو ښایي چې مونږ د هغه د خوښې او استرضاء لپاره زیار اوکار وکړو، که تاسې داسې ونه کړئ؛ نو له تاسې سره زه هیڅ تعلق نه لرم او غرض نه نیسم، ما خپل د دعوت او د تبلیغ فریضه اداء او له هغې ځنې په ښه شان سره فارغ شوی یم، له مونږ ځنې هیڅ یو د بل چا د اعمالو ذمه وار کېدی نشي، د هر چا عمل له هغه سره مل دی، او هر څه یې چې کړي وي، هم هغه یې په مخ ورځي، او هر څه یې چې کرلي وي؛ هم هغه به ریبي، نو ښایي چې هر څوک د خپلو اعمالو نتائجو ته تیار او په انتظار اوسي، وروسته له دې نه د دې خبرې ضرورت نه دی پاتې چې زه له تاسې سره جګړه، مباحثه او تکرار وکړم، مونږ او تاسې او نور مخلوقات د الله تعالی په حضور کې خپل د حساب او کتاب لپاره حاضرېدونکي یو، هلته به هر یوه ته د دغې خبرې اطلاع حاصلیږي چې ده له دنیا ځنې څه شیز د خپل ځان لپاره ګټلی او راوړی دی؟.

تنبیه: دغه آیت مکي دی، او د قتال آیات په مدینې منورې کې نازل شوي دي.

وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾

او هغه کفّار چې مخاصمه کوي په (دین د) الله کې وروسته له دې نه چې قبولوالی کړی شوی دی (حکم د الله) لره، خصومت، حجّت د دوی باطل دی په نزد د رب د دوی، او پر دوی غضب دی (د الله)، او شته دوی ته عذاب ډېر سخت.

تفسیر: یعنې د الله تعالی دین، او د ده کتاب او د ده د خبرو صداقت په علانیه صورت ظاهر شوی دی، تر دې پورې چې د زیاتو عقلاوو او پوهانو له خوا قبول اومنل شوی هم دی، او علی الأکثر سره له دې چې تر اوسه یې دغه دین نه دی منلی، خو سره له هغه د ده په حقّانیت او صداقت اقرار کوي، نو سره له دې چې حق او حقیقت د ظهور او وضوح دغې درجې ته رسېدلی دی، ولې خلق خامخا د دین په مورد کې سره جنګ او جګړې نښلوي؟ او د محمدي دین د متابعینو سره مناقشې کوي؟ دوی د الله تعالی د غضب او د سخت عذاب مستوجب دي، د دوی دغه ګردې د دروغو جګړې او تمام ابحاث چټې باطل او بې اساسه دي.

اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ

الله هغه (لوی ذات) دی چې نازل کړی یې دی کتاب (قرآن) په حقه سره او مېزان تله یې هم مقرره کړې ده (چې خرڅوونکي او اخیستونکي دواړه نقصاني نه شي).

تفسیر: الله تعالی مادّي تله هم نازله کړې ده، چې په هغې سره اجسام تلل کیږي، او معنوي علمي تله یې هم چې هغه ته سلیم عقل وایي، او اخلاقي تله هم چې هغې ته عدل، انصاف او مساوات ویل کیږي، او له ګردو ځنې لوی او مهم میزان «حق دین» دی، چې د خالق اومخلوق حقوق په ډېر ښه صورت سره تصفیه او ښلوي، او په هغه کې ګردې خبرې په ښه ډول سره داسې تللې شوي دي چې هیڅ تزیید او تنقیص په کې نشته.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿١٧﴾

او څه ځيز خبر کړی يې ته (په قُرب د قيامت بې له وحي) ښايي چې ساعت (قيامت) نژدې وي (نو په ښو اعمالو ورته تيار شئ !).

تفسير: يعني خپل اعمال او احوال د «حق دين» په تله کې يې وتلئ !، او دغه خبره په ښه شان سره ځان ته معلومه کړئ چې په څه اندازه ستاسو اعمال خالص او کامل دي؟ دغه چاته معلومه ده چې د قيامت ساعت به ډېر نژدې رارسېدلی وي، بيا په هغه وخت کې به هيڅ نشی کېدی، هر هغه فکر او ذکر او تياری چې کوئ ښايي د هغه له رارسېدلو څخه مخکې يې وکړئ !.

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ ۗ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾

تعجيل کوي په راتللو د دغه (قيامت) هغه کسان چې نه راوړي ايمان په هغه (قيامت) باندې، او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی؛ ويرېدونکي دي له دغه (قيامت)، او پوهيږي په دې چې بېشکه دغه (قيامت) حق دی، واوره ! خبردار شه ! بېشکه هغه کسان چې مخاصمه جګړې کوي په (راتللو د) قيامت کې خامخا دوی په ګمراهی لرې کې دي (له حقه).

تفسير: يعني هغه کسان چې پر قيامت يقين نه لري، نو هغوی د ټوکو مسخرو په ډول په ډېر بې فکری او لاقيدی سره وايي چې: صاحبه ! هغه ستا قيامت کله راځي؟ ولې دومره ځنډ (ايسارتيا) او تعطيل په کې کيږي؟ ولې ژر نه واقع کيږي؟ ليکن هغه ته چې الله تعالى ايمان او يقين ور په برخه کړی وي؛ هغوی د هغه هولناک ساعت له تصوره څخه ويريږي، او رېږدي او لړځيږي، او په دې ښه پوهيږي چې همدغه شی واقع کېدونکی دی، او هيڅوک د هغه د وقوع مخه نشي نيولی، نو ځکه تل د هغه په ذکر او فکر او تياری کې مشغول او لګيا اوسيږي، نو له دې نه وپوهېږئ چې د دغو جګړه کوونکو منکرانو حشر او نشر به څرنګه کيږي؟ کله چې يو سړی د قيامت په راتګ يقين نه لري؛ نو دغه به څه تهيه او تياری ورته وکړي؟ هو ! هومره چې له دغه ثابت حقيقت څخه انکار او پرې تمسخر کوي؛ هومره به ګمراهي او ضلالت کې ترقي او پرمختګ او له مسلماني او هدايت څخه مباعدت کوي.

اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ

الله ډېر لطف کوونکی دی ښه مهربان دی پر بندګانو خپلو.

تفسير: يعني (أكرم شأنُه وأعظم برهانُه) سره له تکذيبه او انکاره د هيچا روزي نه بندوي، بلکه د بندګانو د خورا نريو نريو احوالو رعايت کوي، او په نهايت نرمي او لطيف تدبير سره د دوی تربيت فرمايي.

يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿١٩﴾

رزق، روزي ورکوي (الله) هغه چاته چې اراده وفرمايي، او همدی قوي زورور ښه زبردست ډېر غالب دی.

تفسير: يعني د هر چا په نسبت هر څه چې اراده يې وي؛ ور کوي يې.

مَن كَانَ يُرِيدُ حَرۡثَ ٱلۡأٓخِرَةِ نَزِدۡ لَهُۥ فِي حَرۡثِهِۦۖ

هر څوك چې وي دى چې اراده لري (په عمل سره ثواب) كښت (فصل) د آخرت؛ نو زيادت
كوو په كښت د ده كې.

تفسير: د يوې نېكۍ لس چنده ثواب وركوي، بلكه تر اووه سوه چنده او له دې نه هم لا زيات، او په دنيا كې د ايمان او صالح عمل په بركت كومه پراخي او بركت يې چې پر برخه كيږي؛ هغه بېل دى.

وَمَن كَانَ يُرِيدُ حَرۡثَ ٱلدُّنۡيَا نُؤۡتِهِۦ مِنۡهَا وَمَا لَهُۥ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِن نَّصِيبٍ ﴿٢٠﴾

او هر څوك چې وي دى چې اراده لري (په عمل خپل سره متاع) كښت د دنيا؛ نو وربه كړو ده
ته له هغه (كه اراده وفرمايو)، او نه به وي ده ته په آخرت كې هيڅ نصيب برخه (بې له جهنّمه).

تفسير: هر څوك چې د دنيا لپاره محنت او زحمت وګالي، نو سم له خپل قسم سره برخه ترې مومي، خو له دغه نه زياته هيڅ يوه فائده په آخرت كې نه وررسيږي، لكه څنګه چې الله جل جلاله (د ۱۵ جزء د بني اسرائيل سورت په (۲) ركوع (۱۸) آيت) كې فرمايلي دي: ﴿عَجَّلۡنَا لَهُۥ فِيهَا مَا نَشَآءُ لِمَن نُّرِيدُ ثُمَّ جَعَلۡنَا لَهُۥ جَهَنَّمَ﴾.

أَمۡ لَهُمۡ شُرَكَٰٓؤُاْ شَرَعُواْ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمۡ يَأۡذَنۢ بِهِ ٱللَّهُۚ

آيا دي دوى لره شريكان چې سازه كړې دوى لاره هغوى ته له دين (د جاهليت) هغه (څيز) چې
اذن حكم نه دى كړى په هغه سره الله (دې كفّارو ته لكه شرك او نور معاصي).

تفسير: يعنې الله تعالى د خپلو انبياوو په ژبه د دين د آخرت حقه لاره ښوولې ده، آيا ماسوا له الله څخه بل څوك داسې شته چې د بلې كومې لارې د مقررولو حق او اختيار ورته حاصل وي؟ چې هغه د الله تعالى حرام كړي شيان حلال يا حلال كړي شيان حرام كړي؟ نو بيا دغو مشركانو د الله تعالى هغه لاره چې انبياوو عليهم السلام ښوولې ده، ولې پرېښوده؟ او بله لاره يې له كومه راويستله؟.

وَلَوۡلَا كَلِمَةُ ٱلۡفَصۡلِ لَقُضِيَ بَيۡنَهُمۡۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٢١﴾

او كه چېرې نه وي (ويلې شوې) خبره د فيصلې (د تأخير د عذاب) نو خامخا حكم به كړى شوى
وو په منځ د دغو (كفّارو او مؤمنانو) كې، او بېشكه ظالمان چې دي شته دوى ته عذاب ډېر درد
وركوونكى.

تفسير: يعنې د فيصلې وعده ده په خپل وخت.

تَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ مُشۡفِقِينَ مِمَّا كَسَبُواْ وَهُوَ وَاقِعُۢ بِهِمۡۗ

وبه وينې ته (په قيامت كې) ظالمان ويريدونكي له جهته (د جزاء) د هغو (بديو) چې كړي يې
دي، حال دا چې هغه (خامخا) به پرېوتونكي واقع كېدونكې وي پر دوى.

تفسير: يعنې د خپلو اعمالو له نتائجو څخه كه نن نه ويرېږئ؛ نو په هغه ورځ كې به خو هرومرو وويرېږئ، او دغه ويره خامخا پر دوى لويدونكې ده، حال دا چې دوى به د تېښتې د خلاصې او نجات لپاره هيڅ يوه لاره نه مومي.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِيْ رَوْضٰتِ الْجَنّٰتِ ۚ لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۗ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيْرُ ﴿۲۲﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) په (خورا ښو پاکو) باغونو د جنت کې به وي، وي به دوی ته هغه (نعمتونه) چې خوښ وي د دوی په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) همدغه دی فضل ډېر لوی.

تفسیر: یعني په جنّت کې هر قسم روحاني او جسماني راحتونه او د خپل رب قرب شته، چې همدغه خورا لوی فضل دی، د دنیا عیش او راحت د دې په مقابل کې څه حقیقت لري؟.

ذٰلِكَ الَّذِيْ يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۗ

دغه (ثواب) هغه دی چې زېری کوي الله (په هغه سره) پر هغو بندګانو خپلو چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه).

تفسیر: یعني الله تعالی کوم زېری چې ورکړی دی؛ هغه خامخا واقع کېدونکی دی.

قُلْ لَّآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى ۗ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې نه غواړم له تاسې په دغه (پیغام رسولو) اجر لیکن دوستي غواړم په قرابت خپلوی کې.

تفسیر: د قرآن په شان دولت تاسې ته درکوم، او د ابدي نجات او فلاح لاره درښیم، او د جنت زېری درکوم، دغه ټول محض لوجه الله دي، د دغې خیر غوښتنې او احسان څه معاوضه له تاسې څخه نه غواړم، تش یوه خبره غواړم چې له هغه نسبي اوکورني او قومي تعلّقاتو څخه اقلاً سترګې مه پټوئ، چې زه یې له تاسې سره لرم، آخر ستاسې معامله له اقاربو، خپلوانو او عزیزانو سره ترڅنګه ده؟ ډېر کله د دوی بې موقعه حمایت هم کوئ، څما وینا دا ده: که تاسې څما خبره نه منئ، مه یې منئ !، که څما دین نه قبلوئ، یا څما د تأیید او حمایت لپاره که نه دریږئ؛ هم څه خبره نشته، لیکن اقلاً د قرابت او صله رحمی لږ څه خیال او رعایت په کار دی، ښایي چې له ظلم او ضرر رسولو او لاس غځولو څخه ستانه (منع) شئ !، او ماته دومره فرصت او موقع او آزادي راکړئ چې د خپل الله پیغام ټولې دنیا ته ورسوم، آیا زه د دغومره دوستۍ او فطري محبت استحقاق هم نه لرم؟.

وَمَنْ يَّقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهٗ فِيْهَا حُسْنًا ۗ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ شَكُوْرٌ ﴿۲۳﴾

او هر څوک چې وکړي نېک کارونه؛ زیات به کړو مونږ ده ته په هغه (نېک کار) کې ښایست، بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د معصیت) ښه قبلوونکی (د طاعت) دی.

تفسیر: یعني که انسان دنېکۍ او ښېګنې لاره اختیار کړي؛ نو الله تعالی هم د ده نیکي او ښېګنه زیاتوي، په آخرت کې د اجر او ثواب په اعتبار، او په دنیا کې ښه اخلاق او ښایسته خویونه ورعطا کوي، او د داسې سړي ښوییدل هم ښښي، ښایي دلته د دې مضمون ذکر یې ځکه فرمایلی وي، چې اقلاً د قرابت محبت مطلوب دی، چې د هغه حاصل د ایذاء او ظلم څخه ممانعت وو، لیکن که څوک له دې نه زیاته نیکي وکړي؛ نو هغه دې ښه وپوهېږي چې د الله تعالی په دربار کې د هیڅا نیکي نه ضایع کېږي، بلکه زیاتېږي.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۖ فَإِن يَشَإِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ ۗ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

آيا وايي (دا كفّار) چې له خپل ځانه ترلي دي (محمد) پر الله دروغ، پس كه اراده وفرمايي الله؛ نو مهر به كيږدي (د صبر) پر زړه ستا، او محو كوي (يا) كه اراده وفرمايي الله؛ نو مهر به كيږدي پر زړه ستا (زائله به كړي نازله شوې وحي له تانه)، او محو كوي الله باطل، او ثابتوي حق په كلماتو خپلو سره، بېشكه دغه (الله) ښه عالم دى په خبرو د سينو (زړونو) باندې هم.

تفسير: يعني كه په فرض محال سره ته كومه خبره په دروغو سره جوړه او د هغې نسبت پاك الله ته وكړې؛ نو الله تعالى قدرت لري چې ستا پر زړه مهر ولګوي، او بيا پرېښته سره له دغه معجز نظام كلام پر تا نازله نشي، او د وحي سلسله درځخه منقطعه شي، بلكه هغه خبرې چې پخوا له دې نه پر تا نازلې شوې دي؛ هم درځخه سلب او هېرې كړي، لكه څنګه چې الله جل جلاله (په ۱۵ جزء د بني اسرائيل سورت په (۱۰) ركوع (۸۶ – ۸۷) آيتونو كې) فرمايلي دي: ﴿وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا * إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا﴾.

تنبيه: د دغه آيت په تفسير كې ډېر اقوال شته، ځما په نزد همدغه مذكور مطلب بې تكلفه دى چې پاس وليكل شو، په دغه تفسير سره د ﴿وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ﴾ جمله مستأنفه شوه، لكه چې له ترجمې څخه هم ظاهر دي، او اكثرو محققينو همدغه غوره كړې ده، البته د مضارع معنى مترجم (رحمه الله) په حال سره كړې ده، چې هغه بيخي صحيحه ده، مګر ځما په خيال سره دلته د استقبال معنى اخيستل ترې زيات ښه لګيږي، والله أعلم.

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٢٥﴾ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِ ۚ

او الله هغه (مهربان ذات) دى چې قبلوي توبه له بندګانو خپلو، او عفوه كوي له بدو كارونو (د دوى پس له پښېمانۍ) او ورمعلوم دى هر هغه كار چې كوئ يې تاسې. او قبلوي (الله دعاء) د هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى، او كړي يې دي ښه (عملونه) او زيادت كوي (دوى ته) له مهربانۍ خپلې.

تفسير: يعني نبي د الله تعالى كلام دررسوي، تاسې هغه رښتيا ګڼئ كه دروغ؛ وروسته له هغه د بندګانو ګرد معاملات له الله سره دي، له هر يوه بنده سره په دنيا او آخرت كې سم د ده له حال او استعداد سره معامله كيږي، د توبه كوونكو توبه قبوله فرمايي، او سره له دې چې پر هر شي ښه عليم، خبير او پوه دى، له ډېرو بدو معاملو څخه تيريږي، او ښښي يې، هغه ايمان دار او نېك بندګان چې دده خبرې اوري، الله تعالى هم د دوى دعاوې اوري، او د دوى طاعاتو او عباداتو ته د قبول شرف ښښي، او د هومره اجر او ثواب استحقاق چې دوى سم له عمومي ضابطې سره لري، هغوى ته په خپل فضل او مرحمت سره له هغه څخه زيات مرحمت فرمايي.

وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَٰكِن يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَاءُ ۚ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٢٧﴾

او كافران چې دي شته دوى ته عذاب ډېر سخت (د دوزخ). او كه چېرې پراخه كړي وى الله رزق روزي لپاره د (ټولو) بندګانو خپلو؛ نو خامخا سركښي به كړې وه دوى په ځمكه كې،

وليکن نازلوي (روزي الله دوی ته) په هغې اندازې چې اراده وفرمايي، بېشکه الله پر بندګانو خپلو ښه خبردار دی، ښه ليدونکی دی.

تفسير: د الله تعالی په خزانو کې د هيڅ يو شي تقليل نشته، که الله تعالی اراده وفرمايي؛ نو خپل ټول بندګان غني ګرځولی شي، ليکن د الله تعالی حکمت د دې خبرې مقتضي نه دی چې ګردو مخلوقاتو ته بې له مېچه او اندازې روزي ورکړي، او ټول په عيش او عشرت کې آرام او هوسا وساتي، که داسې وکړل شي؛ نو بالعموم خلق طغيان او تمرّد اختياروي، او په دنيا کې يو لوی شورماشور جوړېږي، نه به د الله تعالی دربار ته سرونه ښکته کوي، او نه به د مخلوق څه رعايت او خاطر کوي، او نه به پر هغو سامانونو چې هغوی ته ورعطا کېږي خپل قناعت ښکاره کوي، د دوی حرص او طمع به لا زياتيږي، لکه چې مونږ دغه حالت په همدغه موجوده حالت کې بالعموم په هوسا (آرام) او مرفّه الحال اشخاصو کې وينو.

پر دغه ټولو خبرو باندې پاک الله ښه پوهيږي او عالم دی، چې د چا په حق کې په کوم حال کې کوم وضعيت او صورت اصلح او اولی دی؟ ځکه چې ګرد رومبني او وروستني حالات د پاک الله په محيط علم کې حاضر او موجود دي.

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ ۚ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿۲۸﴾

او الله هغه لوی ذات دی چې نازلوي باران وروسته له هغه چې نااميده شي (خلق له ورېدلو يې) او خوروي رحمت (باران) خپل (په ټولو ځايونو کې)، او همدی دی ولي، دوست، کار جوړوونکی، د ډېر ثنا ويلو شوی.

تفسير: يعني د ډېر کله د ظاهري اسبابو او حالاتو په ملحوظ څه وخت چې خلق له باران او وريا څخه مايوسيږي؛ نو په همدغه وخت کې الله تعالی پخپل فضل او مرحمت سره باران نازلوي، او د خپلې مهرباني آثار او د برکاتو علائم څلور خواوو ته خوروي، څو پر بندګانو ثابت شي چې د رزق په شان د رزق اسباب هم د الله تعالی د قدرت په قبضه کې دي، لکه چې الله تعالی په يوې خاصې اندازې سره عطا کوي، باران هم په خاصو اوقاتو او په خاصو مقدار سره مرحمت فرمايي، خبره دا ده چې ګرد کارونه د ده په واک او اختيار کې دي، او هر هغه شی چې دی يې کوي؛ عين د حکمت او صواب دی، ځکه چې ټول محاسن او کمالات د ده په مجمع الصفات ذات کې مجموع دي، او د هر راز کار جوړول امداد او اعانت د همده له درباره کېدی شي.

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

او ځينې له دلائلو د الله پيدا کول د اسمانونو او د ځمکې (او مافيهما) دي.

تفسير: يعني هم هغسې چې رزق رسول او د هغه د اسبابو (باران او نورو) مهيأ کول د ده په قبضه او واک کې دي؛ د دغو اسبابو سماويه او ارضيه اسباب او د هغو آثار او نتايج هم د همده مخلوق دي.

وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ

او (پيدا کول) د هغو اشياوو دي چې خواره کړي يې دي په اسمانونو او په ځمکه کې له دې ذي روح خوځېدونکو.

تفسير: له دغه آيت څخه ظاهراً همدا معلوميږي چې د ځمکې په شان پر اسمانونو هم د ساکښانو (ذي روحو) په شان کوم مخلوق موجود دی.

وَهُوَ عَلٰى جَمۡعِهِمۡ اِذَا يَشَآءُ قَدِيۡرٌ ﴿۲۹﴾

او دغه (الله) په جمع کولو (بیا راټولولو) د دوی (محشر ته) هر کله چې اراده وفرمايي؛ ښه قادر دی.

تفسیر: یعني هغه ذات چې دوی یې ګرد خواره واره کړي دي؛ هم هغه کولی شي چې دوی ګرد سره یوځای کړي، او هم دغه به د قیامت ورځ وي.

وَمَاۤ اَصَابَكُمۡ مِّنۡ مُّصِيۡبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتۡ اَيۡدِيۡكُمۡ وَيَعۡفُوۡا عَنۡ كَثِيۡرٍ ﴿۳۰﴾

او هغه څه چې رسیږي تاسې ته (ای مؤمنانو) له کوم مصیبت پس له (شامته) د هغو اعمالو دي چې کړي دي لاسونو ستاسې، او عفوه کوي (الله) له ډېرو (ګناهونو).

تفسیر: یعني هم هغسې چې نعمتونه په یو خاصي اندازې او په خاصو اوقاتو او احوالو په رعایت ورکول کیږي؛ د مصائبو نزول هم د خاصو اسبابو او ضوابطو ما تحت وي، مثلاً بندګانو ته چې کومه سختي او مصیبت وروړاندې کیږي؛ د هغه قریب یا بعید سبب د همدغو بندګانو ځینې اعمال او افعال وي.

وَمَاۤ اَنۡتُمۡ بِمُعۡجِزِيۡنَ فِى الۡاَرۡضِ ۖۚ وَمَا لَكُمۡ مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ مِنۡ وَّلِىٍّ وَّلَا نَصِيۡرٍ ﴿۳۱﴾

او نه یئ تاسې عاجز کوونکي (د الله ای مشرکانو ! په انفاذ د احکامو خپلو سره) په ځمکه کې، او نشته تاسې ته غیر له الله هیڅوک ولي دوست کار جوړوونکی، او نه مدد کوونکی (د دفع د عذاب له تاسې نه).

تفسیر: یعني محض پخپلې مهرباني سره یې معافوي، که پر هر جرم چې د سزا ورکولو اراده وفرمايي؛ نو مجرم چیرې ترې تښتېدلی او پټېدلی هم نشي، او له ماسوا الله څخه بل څوک د ده د حمایت او امداد لپاره دربدلی شي؟.

وَمِنۡ اٰيٰتِهِ الۡجَوَارِ فِى الۡبَحۡرِ كَالۡاَعۡلَامِ ﴿۳۲﴾

او ځینې له دلائلو (د قدرت) د الله روان جهازونه دي په بحر سیند کې په شان د غرونو (په لویوالي کې).

تفسیر: لکه چې د ځمکې پر سطح غرونه د باندې وتلي دي، د سمندر لوی لوی جهازونه هم لوړ (اوچت) په نظر راځي.

اِنۡ يَّشَاۡ يُسۡكِنِ الرِّيۡحَ فَيَظۡلَلۡنَ رَوَاكِدَ عَلٰى ظَهۡرِهٖ ؕ

که اراده وفرمايي (الله)؛ نو وبه دروي دغه باد (محرکه قوّت) پس وبه ګرځي (دغه جهازونه) ولاړ په شا د دغه (بحر).

تفسیر: یعني (محرّکه قوه او) هوا هم د الله تعالی په قبضه کې ده، که دغه محرکه قوه او هوا ودروي چې ونه چلیږي؛ نو ټول بادوان لرونکي جهازونه د سمندرو پر شا چیرې چې ولاړ دي هم هغلته به ولاړ وي، الغرض اوبه او هوا اونور ټول شیان د الله تعالی د حکم او د فرمان تابعان دي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾

بېشکه په دغه (حرکت د جهازونو) کې خامخا لوی دلائل (د قدرت) دي لپاره د هر صبر کوونکي (په مصيبت) شکر کوونکي (په نعمت).

تفسير: د سمندرونو په سفرونو کې د موافق او ناموافق له دواړو قسمو حالاتو سره د مسافرينو سابقه لوېږي، نو ځکه دغه امر ډېر ضرور دی، چې انسان پر موافقو حالاتو شاکر، او پر ناموافقو اوضاعو صابر اوسي، او د الله تعالی قدرت او نعمت په ښه شان سره وپېژني، نو که اراده وفرمايي الله جلّ وعلا شأنُه وعظُم برهانُه:

أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَن كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾

يا به هلاک (ډوب) کړي دغه (جهازونه) په سبب د هغو ګناهونو چې کړي دي (راکبينو يې)، او عفو کوي (الله) له ډېرو (ګناهونو؛ نو ځکه يې نه غرقوي).

تفسير: يعنې ښايي چې د بعضو مسافرينو د ځينو اعمالو په بدل تباه او مغروق کړل شي، مګر د دغه تباهی په وخت کې هم الله دوی معافوي او ښښي يې.

وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٣٥﴾

او چې پوه شي هغه کسان چې مجادلې جګړې کوي په آيتونو زمونږ کې چې نشته دوی ته هيڅ ځای د خلاصېدو.

تفسير: يعنې د دې لامله به تباه کړل شي؛ څو دوی د خپلو ځينو اعمالو بدل ومومي، او خورا ډېر لوی جګړه کوونکي هم وګوري، چې ښکه د الله تعالی له نيولو څخه هيڅوک نشي وتلی، او نه تښتېدلی شي، او نه چېرې تري د پټېدو ځای موندلی شي.

فَمَا أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾

پس هغه چې درکړی شوی دی تاسې ته (ای مخاطبانو) له څه شيزه (لکه اسباب د دنيا) لږ خسيس ده (چې زائليږي)، او هغه ثواب چې په نزد د الله دی؛ خير غوره او ډېر باقي پاتې کېدونکی دی لپاره د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی، او (خاص) پر رب خپل توکل کوي دوی.

تفسير: يعنې د دغو ګردو خبرو له اوربدلو څخه وروسته انسان ته لازم دي چې د الله تعالی د رضاء حاصلولو په فکر کې واوسي، او پر دغه څو ورځني ژوندون او فاني عيش مغرور نه شي، او ښه وپوهيږي چې ايماندارانو ته کوم عيش او آرام چې د الله تعالی له جانبه ورعطاء کيږي، هغه به د دغه دنيوي عيش او آرام څخه ډېر ښه او بادوامه وي، او نه به په هغه کې هيڅ قسم کدورت وي، او نه به يې د فناء او زوال څه اندېښنه وي.

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾

او بل لپاره د هغو کسانو چې ځان ساتي دوی له غټو ګناهونو او له فواحشو (قبائحو نورو ګناهونو نه)، او هر کله چې په غضب شي؛ هم دوی ښښنه کوي.

تفسير: د دې بيان د «النساء» په سورت کې د ﴿إِن تَجْتَنِبُوا۟ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ﴾ په تفسيرو کې ليکلی شوی دی، هلته دې بيا ولوستل شي !، ښايي دلته له «کبائر الاثم» څخه به هغه لويه ګناه مراده وي چې د نظريه وو قوّت له بدو کارونو څخه پيدا کيږي، مثلاً بدعيه وو عقائدو، او «فواحش» هغه ګناهونه چې په هغو کې د شهوانيه وو قواوو د بې اعتداليو مداخله وي، او په ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا۟ هُمْ يَغْفِرُونَ﴾ کې خو ظاهر دي چې د غضبيه وو قوّت اندفاع او انسداد کړی شوی دی، والله أعلم.

وَٱلَّذِينَ ٱسْتَجَابُوا۟ لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ

او بل لپاره د هغو کسانو چې اجابت کوي (د احکامو) د رب د دوی، او قائموي (اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او کار د دوی (په) مشورت (سره) وي په منځ د دوی کې.

تفسير: په مشوره سره کار کول د الله تعالی خوښ دي، اعم له دې چې دغه مشوره په دنيوي امورو کې وي يا په اخروي امورو په شيونو کې وي، رسول الله مبارک د امورو په مهماتو کې برابر له کرامو اصحابو سره مشوره کوله، د جنګونو او نورو امورو په موضوعاتو کې او د ځينو مسائلو او احکامو په نسبت هم بلکه د راشده خلافت بنياد پر همدغې مشورې قائم شوی وو.

وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ ٱلْبَغْىُ هُمْ يَنتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾

او له ځينو د هغو شيانو چې ورکړي دي مونږ دوی ته؛ نفقه ورکوي (په لاره د الله). او بل لپاره د هغو کسانو کله چې ورسيږي دوی ته ظلم تعدّي له طرفه د (کفارو)؛ نو دوی انتقام اخلي (له هغو متجاوزو خلقو).

تفسير: يعني چېرې چې معافول مناسب وي؛ معافوي يې، مثلاً د يوه سړي پر يوه حرکت يې غُصه راغله، او هغه سره له ندامته پر خپل عجز او قصور اعتراف وکړ، او دی يې معاف کړي؛ دغه محمود دی، چېرې چې بدل اخيستل مصلحت وي، مثلاً کوم سړی خامخا بې سببه او بې جهته له خلقو سره منګولې لګوي يا خوله اچوي، او په ظلم او زور سره د مخلوق تعجيز او تحقير ته يې ملا تړلې وي، يا د څه نه ويلو او تأديب نه ورکولو څخه د ده حوصله او جرأت لا زيادت مومي، يا ځمونږ له شخصي حيثيت څخه قطع نظر د دين اهانت يا د مسلمينو د جمعيت ذلت په کې متصور وي؛ نو په دغو پاس صورتونو کې دې داسې بدل او انتقام اخلي؛ چې په قدر د هم هغه تېرې او زيادت وي، او له جرم څخه زائده سزا نه ورکوي.

وَجَزَٰٓؤُا۟ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا

او جزاء د بد کار بدکار دی په شان د هغه (نه زيات).

تفسير: د بدل او انتقام په طور سره کومې بدۍ چې له چا سره کولی شي، هغه حقيقتًا بدي نه بلکه صورتًا بدي وي، د «سيّئه» اطلاق پر هغه «مشاکلة» کړی شوی ده.

فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٠﴾

پس هر چا چې عفو وکړه او صلح يې وکړه؛ پس اجر د ده پر الله دی، بېشکه الله نه خوښوي ظالمان (شروع کوونکي په ظلم سره).

تفسیر: یعني ظلم او زیادت د الله تعالی په نزد په هیڅ یوه حالت کې پسند نه دی، ډېر ښه خصلت همدغه دی چې انسان هغومره بدل او انتقام چې اخیستی هم شي له هغه څخه هم منصرف شي، او په دې چې د همدغو تېرېدلو په سبب هغه خبره اصلاح ومومي.

وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهٖ فَاُولٰٓئِكَ مَا عَلَیْهِمْ مِّنْ سَبِیْلٍ ﴿۴۱﴾

او خامخا هغه څوک چې واخلي حق خپل پس له مظلوموکېدلو د ده؛ پس دغه کسان (چې خپل حق یې اخیستی دی)، نشته پر دوی هیڅ لاره (د معاتبت او ملامتیا).

تفسیر: یعني که مظلوم له ظلم څخه خپل بدل او انتقام اخلي؛ نو په دغه کې پرې هیڅ الزام او ګناه نشته، مګر د هغه معافول او ترې تېرېدل ډېر ښه، احسن او افضل دي.

اِنَّمَا السَّبِیْلُ عَلَی الَّذِیْنَ یَظْلِمُوْنَ النَّاسَ

بېشکه همدا خبره ده چې لاره (د معاتبت) پر هغو کسانو ده چې (ابتداء په) ظلم کوي پر خلقو.

تفسیر: یعني ابتداء په ظلم کوي، یا په انتقام اخیستلو کې د خپل استحقاق له حده تجاوز او تېری کوي.

وَیَبْغُوْنَ فِی الْاَرْضِ بِغَیْرِ الْحَقِّ ؕ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِیْمٌ ﴿۴۲﴾ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ﴿۴۳﴾

او سرکښي (تجاوز) کوي په ځمکه کې په ناحقه سره (بې له حجّته)، دغه (ظالمان) شته دوی ته عذاب دردناک. او خامخا هغه څوک چې صبر (او تحمّل یې وکړ په ظلم او آزار) او بښنه یې وکړه؛ بېشکه دغه (صبر، غفران او عفو) خامخا له عزم الأمور غورو کارونو څخه دی.

تفسیر: یعني د قهر او د غصې ځغمل، او د ایذاء او ضرر ګالل، او د ظالم ښنل او معافول د لوی همّت او د تحمّل او حوصلې کار دی، په حدیث کې راغلي دي: «هغه بنده چې ظلم پرې شوی وي، او هغه محض د الله تعالی لپاره ترې تېرېږي، او ښښي یې، نو الله تعالی ضرور د هغه عزّت او پت زیاتوي، او مدد او اعانت ورسره فرمایي».

وَمَنْ یُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ وَّلِیٍّ مِّنْۢ بَعْدِهٖ ؕ

او هر هغه څوک چې ګمراه یې کړي الله؛ پس نشته ده ته هیڅوک ولي دوست کار جوړوونکی وروسته له (ګمراه کولو د) الله نه.

تفسیر: یعني محض د الله تعالی په توفیق او لاس نیونه انسان ته د عدل، انصاف، صبر او غفران اعلی خصائل حاصلېدی شي، که الله تعالی ده ته د دغو ډېرو ښو اخلاقو په طرف لاربښوونه ونه کړي نو څوک به یې لاس ونیسي»، او د دغې سپکتیا او ټيټوالي او رسوایی له کندې څخه به یې وویستلی شي؟.

وَتَرَی الظّٰلِمِیْنَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ یَقُوْلُوْنَ هَلْ اِلٰی مَرَدٍّ مِّنْ سَبِیْلٍ ﴿۴۴﴾

او وینې به ته ظالمان (کافران) هر کله چې ووینې دوی عذاب (په ورځ د قیامت کې)؛ وایي به دوی: آیا شته بېرته تللو (د دنیا) ته کومه لاره (چې نېک عمل وکړو).

تفسير: يعني كومه داسې لاره هم شته چې مونږ په هغې سره بېرته دنيا ته ستانه شو، او دا ځلي له دنيا څخه سره له ښو عملونو بېرته راحاضر شو.

وَتَرٰىهُمۡ يُعۡرَضُوۡنَ عَلَيۡهَا خٰشِعِيۡنَ مِنَ الذُّلِّ يَنۡظُرُوۡنَ مِنۡ طَرۡفٍ خَفِيٍّ

او وينې به ته دوی چې وړاندې کولی به شي په دغه اور په دغه حال کې چې ويريدونکي به وي له خوارۍ، ګوري به دوی (دغه اور ته) په کتنې پټې (له ډېر هيبته به د سترګو له کنجونو ورته ګوري).

تفسير: يعني د يوه ډېر ويريدونکي مجرم په شان د ډېر خوف، ذلت او ندامت له سببه به په ټيټو سترګو سره ګوري، او هيچا ته به په هسکه غاړه او اوچتو سترګو نه شي کتلی.

وَقَالَ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِنَّ الۡخٰسِرِيۡنَ الَّذِيۡنَ خَسِرُوۡۤا اَنۡفُسَهُمۡ وَاَهۡلِيۡهِمۡ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ

او وايي به هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی (داسې چې) بېشکه زيانکاران هغه کسان دي چې زيان يې رسولی دی نفسونو خپلو ته، او کورنی خپلې ته په ورځ د قيامت کې.

تفسير: يعني دغه بدبخت له خپل ځان سره خپل متعلقين او کورنی او ګرد يې سپېره او په عذابونو کې اخته کړل، او ټول يې تباه، برباد کړل.

اَلَاۤ اِنَّ الظّٰلِمِيۡنَ فِيۡ عَذَابٍ مُّقِيۡمٍ ۝ وَمَا كَانَ لَهُمۡ مِّنۡ اَوۡلِيَآءَ يَنۡصُرُوۡنَهُمۡ مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ ؕ وَمَنۡ يُّضۡلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنۡ سَبِيۡلٍ ۝۴۶

واوره ! خبردار شه ! چې بېشکه ظالمان په عذاب همېشه کې دي. او نه به وي دغو کفّارو ته هيڅوك له دوستانو چې مدد وکړي له دوی سره (په دفع د عذاب کې) غير له الله، او هر هغه چې ګمراه يې کړي الله؛ پس نه به وي ده ته هيڅ لاره (حق ته په دنيا کې، اوجنت ته په آخرت کې).

تفسير: يعني نه يې په دنيا کې هدايت ورپه برخه کړ، او نه يې په آخرت کې نجات ور په برخه شو.

اِسۡتَجِيۡبُوۡا لِرَبِّكُمۡ مِّنۡ قَبۡلِ اَنۡ يَّاۡتِيَ يَوۡمٌ لَّا مَرَدَّ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ

اجابت وکړئ (ای خلقو !) رب د تاسې ته (په ايمان او توحيد سره) پخوا له هغه چې راشي (هغه) ورځ چې نشته هيڅ رد او دفعه هغې (ورځې) لره له (جانبه د) الله.

تفسير: يعني هم هغسې چې په دنيا کې د عذاب مؤخر کېده او وروسته لوېده؛ په هغه ورځ کې به نه وروسته او نه به ټال خوري (بلکه حتمًا او خامخا عذاب به واقع کيږي).

مَا لَكُمۡ مِّنۡ مَّلۡجَاٍ يَّوۡمَئِذٍ وَّمَا لَكُمۡ مِّنۡ نَّكِيۡرٍ ۝

نه به وي تاسې ته هيڅ د پټېدلو (تښتېدلو) ځای په دغه ورځ کې، او نه به وي تاسې ته هيڅ لاره د انکار (له ګناهونو).

تفسیر: یعني له انکار څخه به مو هیڅ فائده نه وررسیږي، او ابن کثیر (رحمه الله) داسې معنی کړېده: چې هیڅ یوه داسې موقع به نه پیدا کیږي چې تاسې به هغه نه پېژنئ.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ ۗ

پس که مخ وګرځوو (دغو مشرکانو له دعوته ستا ای څما رسوله !) پس نه یې لیږلی مونږ ته پر دوی ساتونکی، نشته پر تا مګر پوره رسول (د احکامو دی، او کړی دی دا ای محمده دا کار).

تفسیر: یعني ای محمد صلی الله علیه وسلم ! تاسې د دې خبرې مسؤول او ذمه وار نه یئ چې یواځې هرومرو په جبر او اکراه او زور سره دغه خبره پر هغوی ومنئ، ستاسې فریضه او وظیفه همدا ده چې د الله تعالی پیغام دوی ته ورسوئ چې هغه تاسې اداء کړې ده، او اداء کوئ یې، که دوی یې نه مني بلا ورپسې، دوی پوهیږي اوجهنّم.

وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾

او بېشکه مونږ کله چې وڅکوو (جنس) د انسان ته له طرفه خپله کوم رحمت (لکه غناء او صحّت)؛ نو خوشاله شي دی په هغه، او که ورسیږي دوی ته کوم قسم بدي (لکه مرض یا فقر) په سبب د هغو بدیو چې پخوا لیږلي دي لاسونو د دوی؛ بېشکه چې (جنس د) انسان ناشُکره دی (چې نعمت هیروي، زحمت یادوي).

تفسیر: یعني تاسې د دوی د مخ اړولو او اعراض څخه مخه خفه کېږئ !، د انسان طبیعت همداسې واقع شوی دی «الا من شاء الله» چې: پاک الله پری نعمت، احسان او انعام وفرمایي؛ نو دی له هغه سببه تکبر، لويي، فخر او غرور پیدا کوي، بیا هر چېرې چې ده ته د ده د بدو اعمالو له شامته کوم مصیبت، نقص، او ضرر واقع کیږي؛ نو بیا هغه ګرد نعمتونه او احسانات یې له یاده وځي، او هیروي یې، او داسې منکر او ناشکره کیږي چې ګواکې پرې ښه وخت له سره نه وو تېر شوی، هو ! د قانتینو مؤمنینوشان همداسې او طریقه همداسې ده، چې په سختۍ او مصیبت کې صبر، او د وسعت او پراخۍ په حالت کې د حقیقي منعم شکریه اداء کوي، او په هیڅ حالت کې د الله تعالی انعامات او احسانات نه هیروي، او له ناشکرۍ څخه ځان بچ کوي.

لِّلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ يَهَبُ لِمَن يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَن يَشَاءُ الذُّكُورَ ﴿٤٩﴾
أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا ۖ وَيَجْعَلُ مَن يَشَاءُ عَقِيمًا ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾

خاص الله لره دی سلطنت باچايي د اسمانونو او د ځمکې، پیدا کوي (الله) هر هغه شی چې اراده وفرمایي، ښښي لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمایي لونړې، او ښښي (الله) لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمایي ځامن، یا جوړه ورکوي دوی ته (الله) ځامن او لونړې، او ګرځوي هر هغه څوک چې اراده وفرمایي (الله) شنډه، بېشکه دغه (الله) دی ښه عالم (په فائدې د هر چا) ښه قادر.

تفسیر: یعني سختي وي یا نرمي وي؛ ګرد احوال د الله تعالی له لوري لیږلی شوي دي، په اسمان او ځمکه او پر هر شي د هم هغه سلطنت دی، او د همده حکم چلیږي، د هر هغه شي اراده چې وکړي؛ هم هغه پیدا کوي، او د هر چا لپاره چې د هر شي د اعطاء اراده وفرمایي؛ ورعطا کوي یې، او هر چاته چې د عدم الاعطاء اراده وفرمایي؛ نه یې ورکوي، د دنیا دغه رنګ په رنګ حالاتو ته وګورئ چې مثلاً یو له سره اولاد نه لري، او دویم تش لونړې لري، دریم تش ځامن لري، څلورم هم ځامن او هم لونړې لري، جوړه جوړه یا جلا جلا په دغه کې هیڅ دعوی نه ده، هم هغه حقیقي

مالك پوهیږي چې د کوم یوه سړي په کوم حالت کې ساتل مناسب دي، او همدی سم له خپل علم او حکمت سره تدبیر کوي، هیڅا ته د دغې خبرې قوّت او مجال نشته چې د الله تعالی د ارادې مخه ونیسي، یا د الله تعالی پر تخلیق او تقسیم څه تنقید اعتراض وکړی شي، د عاقل کار دا دی چې په هر قسم تودو او سړو حالاتو کې د هم هغه الله په طرف رجوع وکړي، او تل دې خپل ناچیز حقیقت تر خپل نظر لاندې ونیسي !، او د تکبّر او د نعمت له کفرانه دې خپل ځان وساتي !.

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ ٱللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِن وَرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِىَ بِإِذْنِهِۦ مَا يَشَآءُ

او نه ښایي لپاره د هیڅ بشر دا چې خبرې وکړي له ده سره الله مګر په وحې سره (په خوب کې، یا په الهام سره) یا وروسته له پردې څخه، یا ولیږي (الله) کوم رسول استاځی (له ملائکو لکه جبریل)، پس وحې یوسي په اذن حکم د الله سره هغه چې اراده وفرمايي (الله).

تفسیر: هیڅ یو انسان پخپل عنصري خلقت او د موجوده وو قواوو په اعتبار د دې خبرې طاقت نه لري، چې له الله قدّوس سره په دغې دنیا کې مخامخ شي، او ورسره بالمشافهه کلام وفرمايي، او دی یې تحمل وکړی شي، نو څکه د کوم بشر له الله تعالی سره خبرې او کلام کول درې صورتونه لري:

لمړی: چې الله تعالی د کوم یو نبي کریم علیه السلام په زړه کې خبره واچوي، چې هغه په دې شك نه کوي چې دا د الله تعالی له خوا ده.

دوهم: دا چې د پردې تر شا الله تعالی د کوم نبي سره خبرې وکړي، لکه چې الله تعالی د موسی علیه السلام سره خبرې کړې وې.

دریم : دا چې پرښته ورته راشي، او د الله تعالی کلام او پیغام ورته ورسوي، لکه چې جبریل او نورې پرښتې به انبیاوو ته راتللې.

إِنَّهُۥ عَلِىٌّ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾

بېشکه دغه (الله) ډېر پورته دی، ښه حکمت والا دی (په صنعت خپل کې).

تفسیر: یعنې د الله تعالی علوّ له دې نه مانع دی چې بې حجابه خبرې وکړي، او حکمت یې د دې مقتضي دی چې په ځینو صورتونو کې د هم کلامي صورت اختیار کړي.

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۚ

او همداسې (لکه چې وحې مو کړې وه نورو انبیاوو ته) وحې راولیږله مونږ تا ته (ای محمده !) روح (قرآن، پرښته) په امر حکم خپل سره.

تفسیر: د قرآن څخه یې په روح سره تعبیر فرمایلی، څکه چې د پاك قرآن له تأثیره ډېر زړونه ژوندي کیږي.

مَا كُنتَ تَدْرِى مَا ٱلْكِتَٰبُ وَلَا ٱلْإِيمَٰنُ

نه وې ته چې پوهېدې چې څه دی کتاب؟، او نه (پوهېدې په دې چې څه شي دي شرایع او ایمان.

تفسیر: یعني ایمان او د ایمانیه وو اعمالو دغه تفاصیل چې د وحي په ذریعه اوس معلوم شوي دي، پخوا له دې نه چېرې معلوم وو، اګر که په نفس الایمان سره تل تر تله متّصف وو.

وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ

ولیکن ګرځولی دی مونږ دغه (روح، کتاب، ایمان) داسې یوه رڼا چې سمه لاره ښیو په هغه سره هغه چاته چې اراده وفرمایو مونږ له بندګانو خپلو.

تفسیر: د پاك قرآن په رڼا کې د هر هغو بندګانو په نسبت چې مونږ اراده وکړو؛ نو هغوی د سعادت او فلاح پر لارې بیایو.

وَاِنَّكَ لَتَهْدِيْۤ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۙ﴿۵۲﴾

او بېشکه ته خامخا ښودل کوې (خلقو ته) په طرف د لارې مستقیمې برابرې.

تفسیر: یعني تاسو خو ټولو بندګانو ته د پاك قرآن په ذریعه تر الله تعالی پورې د رسېدلو سمه صافه لاره ورښیئ، اعم له دې چې څوك پر هغې لاړ شي که لاړ نشي.

صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ

سمې لارې د هغه الله ته چې خاص ده لره دي هر هغه شیان چې په اسمانونو کې دي (له علویّاتو) او هر هغه شیان چې په ځمکه کې دي (له سفلیّاتو سره له اسمانونو او ځمکې خلقًا ملګا عبیدًا).

تفسیر: یعني سمه صافه لاره هغه ده چې پر هغې باندې له ټولو څخه انسان تر واحد الله تعالی پورې ورسېدی شي، هر څوك چې له دې لارې څخه بې لارې شي؛ نو هغه له الله تعالی څخه بېل پاتې کېږي.

اَلَاۤ اِلَى اللّٰهِ تَصِيْرُ الْاُمُوْرُ ﴿۵۳﴾

واوره ! خبردار اوسه ! خاص الله ته بېرته ګرځي ټول کارونه (د مخلوقاتو په قیامت کې).

تفسیر: یعني کله چې د ګردو کارونو انجام د هغه په طرف دی؛ نو ښایي چې انسان له شروع څخه د عاقبت په فکر او ذکر کې اوسي، او پخپل اختیار سره پر داسې یوې لارې لاړ شي؛ چې هغه سم وروړسیږي، اللّهم اهدنا الصراط المستقیم، وثبتنا علیه.

تمّت سورة الشوریٰ بعون الله وتوفیقه، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الزُّخْرُفِ

«د (الزخرف) سورت مکّي دی، پرته له (۵۴) آیت څخه چې مدني دی، (۸۹) آیت او (۷) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۳) او په نزول کې (۶۳) سورت دی، وروسته له «الشورى» څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ۝١ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۝٢ اِنَّا جَعَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ۝٣

قسم دی په دغه کتاب روښان بیانوونکي. چې بېشکه مونږ ګرځولی مو دی دغه (کتاب) قرآن په عربي ژبه لپاره د دې چې تاسې پرې وپوهېږئ (عقل په کې وچلوئ).

تفسیر: ځکه چې عربي ژبه ستاسې مورنۍ ژبه ده، او ستاسې په ذریعه به د دنیا نور اقوام هم دغه کتاب زده کوي، او پرې پوهیږي به.

وَاِنَّهٗ فِيْٓ اُمِّ الْكِتٰبِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيْمٌ ۝٤

او بېشکه دغه کتاب (ثابت دی) په اصل د کتاب (لوح محفوظ) کې په نزد ځمونږ خامخا خاوند د لویې مرتبې ډېر مستحکم دی.

تفسیر: یعني دغه پاک قرآن د اعجاز پر وجوه او پر عظیمه وو اسرارو د اشتمال له وجې نهایت لوړه مرتبه لری او له تبدیل او تحریف څنې د محفوظیت او مصئونیت له سببه نهایت مستحکم دی.

تنبیه: قرآن او نور سماوي کتابونه پخوا له نزوله په لوح محفوظ کې لیکلي شوي دي.

اَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا اَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِيْنَ ۝٥

آیا پس بند کړو (وګرځوو) له تاسې دغه ذکر پند (قرآن) بند بدل (ګرځېدل) له دې سببه چې یئ تاسې یو قوم مسرف له حده تېرېدونکی.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «له دې سببه چې تاسې حکم نه منئ؛ نو آیا مونږ به د حکم لېږل موقوف کړو؟» یعني دغسې توقّع له سره مه کوئ! د الله تعالى حکمت او رحمت د دې خبرې مقتضي دی چې سره د دغو زیاداتو، تجاوزاتو، او شرارتونو چې ستاسې له خوا کیږي؛ د الله تعالى د کتاب نزول او د تبلیغ دعوت، نصیحت، او د پند سلسله ونه ترله شي، ځکه چې ډېر نور سعید ارواح له هغه څخه مستفید کیږي، او پر منکرانو به کامل طور سره د حجّت اتمام کیږي.

وَكَمْ اَرْسَلْنَا مِنْ نَّبِيٍّ فِي الْاَوَّلِيْنَ ۝٦ وَمَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ نَّبِيٍّ اِلَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝٧

او څومره ډېر مو لیږلي دي له انبیاوو څخه په پخوانیو (خلقو کې). او نه به راته دوی ته هیڅ نبي مګر وو به هغوی چې په هغه (نبي) پورې به یې مسخرې کولې.

تفسير: يعني له پخوانيو انبياوو سره هم داسې استهزاء کړې شوې وه، او د هغو تعليماتو ته د دروغو نسبت کړې شوی وو، مګر د دغې استهزاء او تکذيب له وجې د نبوّت سلسله ونه ترله شوه.

فَأَهْلَكْنَآ أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾

پس هلاک کړل مونږ (پخوانی خلق چې) سخت تر (وو) له دوی نه له جهته د قوت، او تير شوی دی (ځو ځایه په قرآن کې) مثل صفت د ړومبنيو خلقو (چې اهلاک او تعذيب وو).

تفسير: يعني د عبرت لپاره د هغو مکذبينو د تباهي او هلاک مثالونه وړاندې کړې شوي دي، او پخوا له دې نه مذکور شوي دي، چې په زور او په قوّت کې له تاسې څخه ډېر زيات وو، کله چې هغوی د الله تعالی له عذابه نجات ونه موند؛ نو تاسې په څه شي مغرور يئ؟ وروسته له دې نه د الله تعالی د هغه عظمت او قدرت، او د تصرّف د کمال ذکر راځي، چې تر يوې اندازې پورې د دوی په نزد هم منلی شوی او مسلّم وو.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٩﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾

او قسم دی خامخا که چېرې پوښتنه وکړې ته له دغو کفارو چې څوک دی هغه ذات چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه؟ نو خامخا وبه وايي دغه کفار هرومرو چې: پيدا کړي دي (ټول هغه الله چې) ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه عالم دی. هغه (ذات) چې ګرځولې يې ده تاسې ته ځمکه فرش (ځای د قرار) او ګرځولي (يې) دي تاسې ته په دغې ځمکې کې لارې لپاره د دې چې تاسې سمه لاره ومومئ (مقاصدو خپلو ته).

تفسير: يعني تر هغه ځايه پورې چې انسان هلته هستوګنه کوي، او يو له بل سره ګوري اوتګ راتګ کوي، او پخپلو منځونو کې سره لارې لري، او په دغه تللو راتللو سره په دنيوي او اخروي مقاصدو کې د برې او کاميابۍ لارې ځان ته معلومې کړي.

وَٱلَّذِى نَزَّلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءًۢ بِقَدَرٍ

او (هغه) ذات چې نازلې کړې يې دي له (طرفه) د اسمانه اوبه په اندازه سره.

تفسير: يعني په يوه مخصوص مقدار چې د ده له حکمت سره مناسب او د ده په علم کې مقدر وو.

فَأَنشَرْنَا بِهِۦ بَلْدَةً مَّيْتًا ۚ كَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾

پس ژوندی کړې ده مونږ په دغو اوبو سره کلي مړه (وچې کلکې ځمکې) په شان (د دغه ژوندي کېدلو د ځمکې)؛ راوبه ايستل شئ تاسې (هم بيا ژوندي له قبورو).

تفسير: يعني څرنګه چې په وچې کلکې مړې ځمکې کې د باران د اوبو په وسيله نوی ژوندون او حيات پيدا او تکه شنه ودانه او زرغونه کوي يې، همداسې په مړو اجسامو کې هم روح غورځوي، او بيا مو له مقابرو څخه ژوندي راپاڅوي.

وَٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْأَزْوَٰجَ كُلَّهَا

او (هغه) ذات چې پيدا کړي يې دي اصناف (او انواع د مخلوقاتو) ټول د دوی.

تفسير: يعني په دنيا کې د هومره اشياوو جوړې چې دي، او د مخلوقاتو هومره اقسام او متماثل يا متقابل انواع چې دي؛ د هغو ګردو خالق الله تعالی دی.

وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿١٢﴾ لِتَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ

او ګرځولي يې دي تاسې ته له بېړيو (جهازونو) او له چارپايانو هغه چې سورېږئ تاسې پرې (په لونده او وچه کې). لپاره د دې چې سم برابر کښېنئ تاسې پر شاوو (د هر يوه) د هغه.

تفسير: يعني په وچه کې د ځينو چارپايانو پر شاوو او په بحر (سيند) او فضاء او نورو کې د بېړۍ او جهازونو او طيارو او نورو مراکبو پر شاوو سورېږئ.

ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾

بيا ياد کړئ (قلبًا) تاسې نعمت د رب خپل کله چې برابر کښېنئ (سواره شئ) پر هغه، او ووايئ تاسې: پاکي ده هغه (لوی ذات) ته چې مسخّر کړي يې دي مونږ ته دغه (مذکور له مراکبو) او نه وو مونږ ده لره په ضبط (او قيد) کې راوستونکي (په وس خپل).

تفسير: يعني پر حيواناتو يا کښتيو او جهازونو او نورو نقليه وو وسايلو باندې د سورېدلو په وخت د الله تعالی د هغه انعام او احسان يادونه پخپلو زړونو کې وکړئ چې الله تعالی مونږ ته دومره عقل، پوهه، تدبير، قوّت، او قدرت او نور رابښلي دي چې پخپل عقل او تدبير او نورو سره دغه شيان مونږ تر خپلې اداري لاندې راوستلي دي، دغه محض د الله تعالی فضل او احسان دی، که نه په مونږ کې دومره قدرت، او طاقت کوم دی چې داسې شيان مو قابو کړي وی، لازم دي چې په ژبه سره هم پر نقليه وو وسايلو د سورېدلو په وخت کې دغه الفاظ ووايئ: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ * وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ﴾ نور اذکار او ادعيه هم په احاديثو کې راغلي دي، چې د حديث او تفسير په کتابونو کې مذکور دي.

وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ ﴿١٤﴾

او بېشکه چې مونږ رب خپل ته خامخا بېرته ورتلونکي يو.

تفسير: يعني د دغو سفرونو په تقريب د آخرت د سفر په يادونه کې ولوېږئ، رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم خو د سورېدلو په وخت هم دغه تسبيح فرمايله.

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا ۚ إِنَّ الْإِنسَانَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَاكُم بِالْبَنِينَ ﴿١٦﴾

او ګرځوي (مقرروي کفّار) الله ته له بندګانو د ده يوه برخه (اولاد چې ملائکو ته د الله لوڼه وايي)، بېشکه چې (کافر) انسان خامخا ناشکره دی ښکاره. آيا وايئ تاسې چې (الله) نيولی دی له هغه مخلوقه چې پيدا کوي يې لوڼې (چې اخس او ادنی دي؟) او غوره کړي يې يئ تاسې په ځامنو (چې اشرف او اعلی دي له لوڼو نه).

تفسير: يعني لازم خو داسې وو چې د الله تعالی نعمتونه به يې پېژندلي او د هغو شُکريه به يې اداء کړې وه، دوی صريحې ناشکرۍ ته اوښتي وو، او د الله تعالی دربار ته سپين سترګي او ګستاخي کوي، له دې نه لويه ګستاخي او ناشکري به

څه وي چې د هغه لپاره د اولاد تجويز وکړی شي، او هغه هم له بندګانو څخه، او هغه لوڼي، اول: اولاد د مور او پلار د وجود يو جزء وي، نو قدّوس الله ته د اولاد د تجويز کولو معنی دا ده چې ګواکې دی له اجزاوو څخه مرکب دی، او د مرکّب حدوث ضروري دی، دويم: په ولد او والد کې بنايي چې مجانست وي، که دواړه له يوه جنسه نه وي؛ نو د ولد يا والد په حق کې عيب دی، دلته د خالق او مخلوق په منځ کې د مجانست تصور هم نشي کېدی، دريم: جوني د جسمي او عقلي قواوو په اعتبار د هلکانو په نسبت عمومًا ناقصې او کمزوې وي، ګواکې معاذ الله که الله تعالی د خپل ځان لپاره اولاد هم اختيار کړی وي، هغه هم ټيټ او ناقص، آيا تاسې ته شرم نه درځي چې پخپلو برخو او حصو کې عُمده او اعلی شيان، او د الله تعالی په حصه کې ناقص او ټيټ شيان راوباسئ، او مقرروئ يې.

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾

حال دا چې، هر کله چې زېری ورکړ شي يو د دوی ته په (تولد د) هغه (لور) سره چې ګرځولې يې دی رحمن ته په مثل (او شبيه دهغې؛ نو) وګرځي مخ د ده تک تور (له ډېره غمه) حال دا چې دی به ډک وي له غمه.

تفسير: يعني هغه اناثيه اولاد چې د الله تعالی لپاره دوی تجويز کړي دي، هغه د دوی په زعم کې داسې عيب دار او ذليل او حقير دي، چې که پخپله دوی ته د هغه د تولّد زېری ورکړی شي؛ نو له ډېره رنځ او خفګانه د دوی مخ تک تور اوړي، او وضعيت يې سخت تغير مومي، او پخپل زړه کې سخت پېچونه او تاوونه خوري، د دې پوره تقرير د «صافات» د سورت په آخرې رکوع کې پخوا له دې لېکلی شوی دی.

أَوَمَن يُنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾

آيا (مقرروي دوی الله ته) هغه څوک چې لويولی شي په ګاڼو کې حال دا چې هغه په وخت د جګړو کې نشي ښکاره کولی (بيانولی مطلب خپل).

تفسير: آيا الله تعالی خپل اولاديت ته جوني غوره کړي دي؟ چې عادتًا په ډول او سينګار سره نشو او نما مومي، د ګاڼو او زېورو په شوق کې مستغرقې اوسي، چې د دوی د رايې او عقل پر ضعف باندې دليل دی، او دوی د فکريه قوّت له ضعفه د مباحثې په وخت کې بيانيه قوّت هم ونه لري، لکه د ښځو په تقريرونو کې که څوک لږ څه غور وکړي؛ نو ګوري به چې دوی نه خپله دعوی په کافي بيان سره ثابتولی شي، او نه د نورو دعاوی ماتولی شي، او تل ناقصې او ناتمامې خبرې کوي، او نورې داسې فضولې او چټي (بېکاره) خبرې له هغې سره ګډوي، چې له هغه موضوع سره به بېخي څه علاقه او تناسب نه لري.

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَٰنِ إِنَاثًا ۚ

او ګرځوي (کفّار) پرښتې هغه چې دوی عباد الرحمن د الله بندګان دي؛ ښځې (لوڼې د الله).

تفسير: يعني دغه د دغو مشرکانو يو بل دروغ دي چې پرښتې د ښځو په وصف کې داخلوي، حال دا چې پرښتې نه ښځو او نه د نارينه وو له جنسه دي، بلکه دوی د الله تعالی يو بېل عليحده مخلوق ده.

أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ ۚ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴿١٩﴾

آيا حاضر وو (دغه کفّار په وخت د) پيدا کولو د دغو پرښتو کې (چې ښځې لونه پيدا شوي دي)؟ ژر ده چې وبه ليکلی شي شاهدي د دوی او پښتنه به هم ترې وکړه شي (په آخرت کې).

تفسیر: یعني کوم یو عقلي یا نقلي دلیل خو له دوی سره د دغې دعوی د اثبات لپاره نشته، نو آیا دوی په هغه وخت کې چې الله تعالی پرښتې پیدا کولې ورته ولاړ وو؟ او دوی پخپلو سترګو پرښتې لیدلې دي چې پرښتې نارینه نه دي ښځې دي؟نه دی، د دوی دغه شهادت د اعمالو په دفتر کې لیکلی کیږي، څه مهال چې دوی به د الله تعالی د عدل او انصاف په دربار کې وړاندې کیږي؛ نو هلته به د دې موضوع په نسبت هم له دوی نه پوښتنې کیږي، چې تاسې ولې داسې خبرې کولې، او له کومه تاسې ته دا معلومات په لاس درغلي وو؟.

وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَاهُم

او وايي (دغه مشرکان) که اراده فرمايلي وی رحمن؛ نو عبادت به مو نه وی کړی د دغو (باطلو معبودانو).

تفسیر: یعني دوی د خپلو دغو د شرك، بې ادبۍ او ګستاخۍ په جواز او استحسان کې یو داسې عقلي دلیل هم وړاندې کوي، چې که الله تعالی اراده کړې وی؛ نو مونږ ته به یې موقع نه راکوله چې له ماسوا الله څخه د نورو شیانو عبادت وکړو، او هرومرو به یې څمونږ مخه نیوه، کله چې مونږ برابر پر خپل همدغه دود او دستور دوام کوو چې هغه یې ګوري؛ نو ثابت شو چې دغه کار بهتر او د ده خوښ دی، نو الله تعالی د مشرکانو د دغې وینا تردید داسې فرمايي:

مَّا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾

نشته دوی ته په دغې (وینا خپلې) هیڅ قـدر علم، یوه نه دي دوی مګر دروغ وايي (خوشې چټې اټکلونـه چلـوي (ځکه چې الله راضي نه دی په کُفر).

تفسیر: یعني دغه خبره خو رښتیا ده چې بې د الله تعالی له ارادې څخه هیڅ شی نشي کېدی، لیکن د کوم شي ښېګڼه (فائده) او بهتري څمونږ لپاره له دې نه نه ثابتیږي، او که داسې وي؛ نو په دنیا کې به هیڅ کار بېکاره او هیڅ شی خراب او بد نه پاتې کېده، او په ګرد جهان کې به محض خیر وه او بس، او د شر تُخم به له سره نه پیدا کېده، او هر یو دروغجن ظالم او مکار به همداسې وايي: که د الله تعالی اراده نه وی؛ نو زه به یې نه پرېښودم، چې داسې ظلم او تیری به مې کاوه، او کله یې چې ماته د ظلم، ستم، او تیري موقع راکړه؛ نو معلومه شوه چې دی په دغه کار خوښ او راضي دی، په هر حال په مشیت او رضاء کې د لزوم ثابتول کوم علمي اصول نه دي، او محض د ګمان او اټکل غشي دي، چې د هغه بیان (د ۸ جزء د الأنعام سورت په (۱۸) رکوع (۱۴۸) آیت) کې) د دغه آیت په تفسیر کې پخوا لیکلی شوی دی: ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾.

أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِّن قَبْلِهِ فَهُم بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

آیا ورکړی مو دی دوی ته کوم کتاب پخوا له دغه (قرآن) پس دوی په هغه کتاب منګلي خښوونکي (حجّت نیوونکي) دي. نه ده داسې) بلکه وايي دغه مشرکان بېشکه مونږ موندلي مو دي پلرونه خپل پر یوې لارې (دین) او بېشکه مونږ پر قدمونو د دوی لاره موندونکي تلونکي یو، (یعني د هم هغو خپلو پخوانیو په پلونو ځو، او د غیر الله عبادت کوو).

تفسیر: د عقلي دلیل حال خو مو واورېد، آیا ماسوا له هغه څخه بل کوم نقلي دلیل پخپلې دعوی باندې وړاندې کولی شيءُ؟ یعني د الله تعالی له منزله وو کتابونو څخه کوم کتاب د دوی په لاس کې شته؟ چې په هغه کې د

شرك غوره والى ليكل شوى وي؟ ظاهر دى چې داسې كوم سند له دوى سره نشته، نو ماسوا له دې نه چې د خپلو پلرونو او نيكونو ړوند تقليد دليل وړاندې كړي؛ بل څه شى له دى سره نه دى پاتې شوى، همدغه د دوى له ګردو څخه زبردست دليل دى چې د هرې زمانې مشركانو به همدغه دليل وړاندې كاوه، چې وروسته له دې نه د همدغه بيان دى.

وَكَذٰلِكَ مَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِيْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيْرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوْهَآ ۙ اِنَّا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا عَلٰٓى اُمَّةٍ وَّاِنَّا عَلٰٓى اٰثٰرِهِمْ مُّقْتَدُوْنَ ﴿۲۳﴾ قُلْ اَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِاَهْدٰى مِمَّا وَجَدْتُّمْ عَلَيْهِ اٰبَآءَكُمْ ۗ

او همداسې (ستا په شان) نه وو لېږلى مونږ پخوا له تانه په هيڅ قريه كلي كې كوم ويرووونكى (له عذابه يعنې نبي)؛ مګر وبه ويل هوسا او نعمت لرونكيو (خلقو د هغو كليو): بېشكه مونږ چې يو موندلي مو دي پلرونه خپل پـر يوې لارې، او بېشكه مونږ پر قدمونو د دوى اقتداء كوونكي تلونكي يو. وبه ويل (نبي دوى لره) آيا (كوئ تاسې متابعت د پلرونو خپلو) اګر كه راتله كړي دې ما تاسې ته په ښه لاره ښوونكي له هغه شي څخه چې موندلي دي تاسې پر هغه شي باندې پلرونه خپل؟.

تفسير: يعنې نبيّ الله فرمايلي دي چې: ستاسې د پلرونو او د نيكه ګانو له لارې څخه بهتره يوه ښه سمه صافه لاره تاسې ته درښيم، خـو آيا تاسې سره له هغه د خپل هغه پخواني جهل او عناد څخه مخ اړوئ؟.

قَالُوْٓا اِنَّا بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿۲۴﴾

وبه ويل دوى: بېشكه مونږ چې يو په هغه (دين) چې لېږلي شوي يئ تاسې په هغه سره كافران يو.

تفسير: يعنې هر څه چې وي؛ مونږ ستاسې خبرې نشو منلى، او له خپل هغه پخواني دود او دستور څخه چې له پلرونو او نيكه ګانو څخه راته پاتې شوى دى؛ نشو ګرځېدى.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۲۵﴾ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيْمُ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖٓ اِنَّنِيْ بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُوْنَ ﴿۲۶﴾ اِلَّا الَّذِيْ فَطَرَنِيْ فَاِنَّهٗ سَيَهْدِيْنِ ﴿۲۷﴾

پس انتقام مو واخيست له دوى نه، پس وګوره چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د دروغجن ګڼونكيو (انبياوو خپلو ته). او (ياد كړه) هغه وخت چې وويل ابراهيم پلار خپل (آزر) ته، او قوم خپل (نمروديانو) ته چې بېشكه زه بېزاره يم له هغو بتانو چې تاسې يې عبادت كوئ. مګر هغه الله چې پيدا كړى يې يم زه، پس بېشكه چې هغه (الله) به ثابت لري ما په هدايت (او دين خپل) باندې.

تفسير: يعنې صرف له يوه پاك الله سره څما علاقه ده، چې هغه څما خالق دى، او هم هغه مې د مقصود منزل پر لاره تر آخره پورې بيايي.

تنبيه: دلته يې دغه قصه پر دې بيان فرمايلې ده چې وګورئ ستاسې مسلم پلار او پېشوا كله چې د خپلو پلرونو لاره غلطه وموندله؛ هغه يې پرېښوده، تاسې هم هغسې وكړئ !.

وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾

او ګرځولې وه (ابراهيم) دغه كلمه (د توحيد) باقي پاتې كيدونكې په پشت اولاد خپل كې، لپاره د دې چې دوى بېرته راوګرځي (توحيد ته له شركه).

تفسير: يعني د ابراهيم عليه السلام اولاده دي يو له بل څخه د توحيد بيان او دلائل واوري، او د حق د لارې په طرف دې رُجوع وكړي.

بَلْ مَتَّعْتُ هَٰؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُبِينٌ ﴿٢٩﴾

(دوى هم هغسې ونه كړې) بلكه نفعه وركړې وه ما دغو (مشركانو) ته او پلرونو د دوى ته تر هغه پورې چې راغى دوى ته حق (دين قرآن) او رسول (محمد) ښكاره بيانوونكى (د شرعي احكامو دوى لره).

وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٠﴾

او څه وخت چې راغى دوى ته حق (دين، قرآن)؛ وويل (كفّارو) دا سحر (كوډې) دي، او بېشكه مونږ پر دغه قرآن كافران يو (او نه يې منو).

تفسير: يعني پاك قرآن ته يې د جادو او كوډو نسبت وكړ، او د انبياء الله د كلام له منلو څخه منكران شول.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾

او وويل (كُفّارو) ولې نه نازلوه شي دغه قرآن پر يوه سړي له دغو دوو قريو څخه (چې مكه او طائف دى، چې دغه سړى) هم ډېر لوى دى (لكه وليد په مكه كې، او عروه په طائف كې)؟.

تفسير: يعني كه خامخا د قرآن نزول د پاك الله مقصود وو؛ نو ښايي چې هغه يې د معظمې مكې يا د طائف پر كوم مشر نازلوه، دغه خرنګه د باور كولو وړ (لايق) دي چې لوى لوى، غټان، مشران او د مالونو د ښتو خاوندان څخه پاك الله منصرف شوى دى، او د رسالت د لوى منصب لپاره يې داسې يو سړى غوره او منتخب فرمايلى دى چې د دولت او رياست په اعتبار د هيڅ يو امتياز خاوند نه دى.

نو پاك الله جلّ وعلا شأنُه وأعظم برهانُه جوابًا د دوى په رد كې داسې فرمايي:

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ

آيا دوى تقسيموي رحمت (نبوّت) د رب ستا (لكه چې دوى وايي)؟.

تفسير: يعني آيا د نبوّت او د رسالت د مناصبو تقسيم ستاسې په لاس كې دركړى شوى دى چې د هغه پر انتخاب داسې مباحثې كوئ؟.

نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا

(نه ده داسې، بلکه پخپله) مونږ ویشلې قسمت کړی مو دی په منځ د دوی کې معیشت د دوی په دغه ژوندون لږ کې، او پورته کړي مو دي ځینې د دوی له پاسه د ځینو نورو په مرتبو کې د دې لپاره چې ونیسي ځینې د دوی (چې غنیان دي) ځینې نور (چې فقیران دي) تابعان کار کوونکي.

تفسیر: یعني ځینې یې غني او شتمن او ځینې یې فقیران او خوار ګرځولي دي، یوه ته یې بې حسابه دولت ورکړی دی، او بل ته یې له هغه څخه لږ، څوک یې مسخر تابع او مطیع ګرځولي دي، او څوک یې متبوع او مطاع.

وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ۝٣٢

او رحمت د رب ستا (جنّت) خیر ډېر غوره دی له هغو (اموالو) چې ټولوي یې دوی (په دنیا کې).

تفسیر: یعني د نبوّت او د رسالت شرف خو د ظاهري مال او جاه او د دنیوي ساز او سامان څخه ډېر اعلی او اولی دی، کله چې الله تعالی دنیوي روزي د دوی په فکر او تجویز سره نه ده ویشلې؛ نو د نبوّت او رسالت تقسیم به ولې د دوی په تجویز سره سم وکړي، وروسته له دې نه د مال او دولت او د مادي سامانونو د بې وقعتۍ او حقارت بیان فرمایي:

وَلَوْلَآ أَن يَكُونَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِٱلرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ۝٣٣ وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَٰبًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔونَ ۝٣٤ وَزُخْرُفًا

او که نه وی دغه (خطره) چې شي دا خلق ډله یوه (متّفق په کفر)؛ نو خامخا ګرځولي به مو وو هغه چا لره چې کافر کیږي په رحمان لپاره د کوټو د دوی چتونه له سپینو زرو، او زینه پایې (به مې هم له سپینو زرو ورجوړولې، خو په هغو سره) پر دغو (کوټو) به ختلی دوی (لپاره د حاجتونو خپلو). او لپاره د کوټو د دوی (د سپینو زرو) دروازې به وې او تختونه (به وو د سپینو زرو) چې پر هغو به یې تکیې وهلې دوی. او (له) سرو زرو (نور د زینت شیان به مې هم ورلره ورکړي وو).

تفسیر: یعني د الله تعالی په نزد دغه دنیوي مال او دولت هیڅ قدر او اهمیت نه لري، او نه د دنیوي مال اعطاء څه د قُرب او د وجاهت عند الله دلیل دی، دا خو داسې بې قدره او حقیر شی چې که کوم خاص مصلحت مانع نه وي؛ نو الله تعالی د کفارو کوټې، چتونه، زینې، دروازې، درشایي، قلفونه، تختونه، چوکیګانې او نور اثاث البیت به یې ګرد له سرو او سپینو زرو څخه جوړول، مګر په دغه صورت کې به خلقو د دغه وضعیت له لیدلو څخه چې کفارو ته دغسې اسباب او سامان ور په برخه کیږي؛ عمومًا د کفر لاره اختیاروله (الا ما شاء الله)، او دغه شی د الله تعالی له مصلحته مخالف دی، نو ځکه داسې ونه کړه شوه.

وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَٱلْـَٔاخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ۝٣٥

او نه دي دا ټول (مذکور شیان) مګر متاع نفعه د دغه ژوندون لږ خسیس، او (متاع نفعه د) آخرت (جنّت) په نزد د رب ستا لپاره د متقیانو دی.

تفسیر: یعني دنیوي عیش او عشرت او خوند کې خو ګرد سره شریکان دي، مګر آخرت سره له خپلو ابدي نعماوو او آلاوو د متقینو لپاره مخصوص دی، چې متّقیان له الله جّل جلاله څخه ویریږي، او ځان له معاصیو ساتي.

وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾

او هر څوك چې اعراض كوي (سترګې پټوي) له ذكر يادولو (د قرآن) د رحمان مسلط به كړو مونږ پر هغه باندې يو شيطان، پس هغه به له ده سره (دائمي) ملګرى وي (چې يې لمسوي ګناهونو ته، او لغزوي يې له سمې لارې نه).

تفسير: يعني هر څوك چې له رښتيا نصيحت او د الله تعالى له ذكره او ياده اعراض كوي، او مخ ترې اړوي؛ پر ده باندې يو شيطان په خصوصي ډول سره مسلطوه شي، چې تل ترتله يې اغواء كوي، او د ده په زړه كې راز راز وسوسې اچوي، دغه شيطان به تر دوزخ پورې هم د ده له ملګرتوبه لاس نه اخلي.

وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾

او بېشكه دغه (شيطانان) خامخا اړوي دغه خپل ملګري له لارې (د حق) او ګمان كوي (دغه سترګې پټوونكي كفّار له حقه) داسې چې بېشكه دوى د سمې لارې موندونكي دي.

تفسير: يعني شياطين به تل د دوى مخه د نېكۍ له لارې څخه نيسي، مګر د دوى عقلونه هم تر دې اندازې پورې مسخ كېږي چې هغه غلطه لاره د دوى په نظر كې سمه لاره ښكاري او ښه يې ګڼي، د بدۍ او د نېكۍ تمييز هم په دوى كې نه پاتې كېږي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿٣٨﴾

تر هغه پورې چې راشي مونږ ته؛ نو وبه وايي: (دغه اعراض كوونكي خپل ملګري ته) كاشكې چې وى په منځ ځما او په منځ ستا كې لرې والى له مشرقه تر مغربه، پس بد ملګرى (يې ته ځما).

تفسير: يعني هر كله چې د الله تعالى په حضور كې ورسيږي؛ هلته به دغه خبره په ښه شان سره ورڅرګنديږي چې دغه ملګري يې څومره بد او خراب ملګري وو، هلته به له حسرته او قهره داسې وايي چې: كاشكې ځما او ستا په منځ كې د مشرق او مغرب فاصله وى !، او يوه شيبه به مې هم ستا په صحبت كې نه وى تېره كړې، اى كمبخته ! اوس خو لرې شاني له ما څخه لرې شه !.

نو پاك الله جلّ وأعلى شأنُه وأكرم وأعظم برهانُه داسې فرمايي:

وَلَن يَنفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾

او له سره به څه فائده ونه رسوي تاسې ته نن ورځ (له دې جهته) چې ظلم كړى دى تاسې (په شرك سره) دا چې بېشكه تاسې (سره له ملګرو خپلو) په عذاب كې سره شريكان يئ (لكه چې په كفر كې سره شريكان وئ).

تفسير: د دنيا قاعده ده: په كوم مصيبت كې چې په عمومي ډول سره لوى او واړه ټول سره شريكان وي؛ نو هغه لږ شاني سپك او آسان ښكاري، مشهور متل دى چې: «په ګډه مرګ كې لويه چرچه وي» مګر په دوزخ كې د ټولو شياطين الانس والجنّ او د تابعينو او متبوعينو په اشتراك او ګډون كې دوى ته هيڅ يوه فائده اوګټه نه وررسيږي، د عذاب شدّت به دومره زيات وي چې په داسې سطحي خبرو له سره دوى نشي متسلي كېدى، او دوى ته له هغه ځنې څه تخفيف او سپكتيا نه محسوسيږي.

أَفَأَنتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَن كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٤٠﴾ فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُم
مُّنتَقِمُونَ ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ ۖ إِنَّكَ
عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾

آیا پس ته به (ای محمده !) اورول وکړې کنو ته؟ یا سمه لاره به وښیې ړندو ته؟ او هغه چا ته چې وي په ګمراهي ښکاره کې، پس که بیول وکړو مونږ خامخا په تا سره؛ پس بېشکه مونږ له دوی نه انتقام اخیستونکي یو (په آخرت کې). یا به وښیو تاته (په حیات ستا کې) هغه (عذاب) چې وعده یې کوو له دوی سره، پس بېشکه مونږ په (عذاب د) دوی قادر یو (په هر حال کې). پس منګولي خښبې کړه (ښه عمل وکړه) په هغه (قرآن) چې وحي کړی شوی دی تاته (ای محمده !)، بېشکه ته پر لارې سمې روان یې (نو ژر به مطلب ته ورسېږې).

تفسیر: یعني ړندو ته د حق لاره ښوول، کنو ته د غږ اورول، او هغو کسانو ته چې په صریحې غلطۍ او ګمراهۍ کې سرګردانه حیرانه ګرځي، سمه صافه لاره ښوول، او د کفر، شرک، شک او عصیان له تیارو څخه یې د باندې ایستل، او هدایت پر لوی سړک یې روانول؛ ستاسې په واک او اختیار کې نشته، که الله تعالی اراده وفرمایي؛ نو ستا په غږ کې تأثیر پیدا کوي، په هر حال تاسې داسې غم او اندېښنه مه کوئ چې دغه ګرد خلق ولې حق نه مني؟ او ولې خپله آخره خاتمه خرابوي؟ د دوی معامله پاک الله ته وسپارئ؟ هم هغه به دوی ته د دوی د دغو اعمالو سزا ورکوي، که د دوی دغه په سزا رسول ستاسې له وفاته وروسته واقع شو؛ او یا هم ستاسو په ژوند کې مو تاسو ته ددوی عذاب دروښوول، په هر صورت دوی څمونږ له واکه او اختیاره وتلي نشي او نه چېرې تللی شي، او نه به مونږ دوی بې له سزا ورکولو خوشې پرېږدو، ستاسې کار همدا دی: کومه وحي چې راغلې ده او کوم حکم چې تاسې ته درکړی شوی دی؛ پر هغه په ډېر مضبوطي سره ټینګ ولاړ اوسئ !، او برابره خپله فریضه اداء کوئ !، څکه که د دنیا نور خلق پر بلې لارې لاړ شي؛ نو ته د الله تعالی په فضل او کرم سره پر سمه لاره روان یې، چې له هغه څنې یو قدم دېخوا یا هغې خوا ته د هیسته کېدلو ضرورت نه دی پاتې، او نه د کوم هواپرست په غوښتنه، هیله، ارزو او تمنّا ته کوم بل لوري ته کتلی او التفات کولی شې.

وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ۖ

او بېشکه دغه (قرآن) ذکر پند (شرف عزت) دی تاته (ای محمده !) او قوم (امّت) ستا ته.

تفسیر: لوی قرآن ستاسې او ستاسې د قوم لپاره د خاص فضل او شرف سبب دی، نو که عقل او پوهه لري؛ نو د دغه لوی نعمت قدر دې وکړي، او د دې په هدایاتو دې عمل وکړي.

وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ ﴿٤٤﴾

او ژر ده چې پوښتنه به وکړه شي له تاسې (په ورځ د قیامت کې).

تفسیر: یعني مخ کې به د دې خبرې پوښتنه کېږي چې تاسې د دغه عظیم نعمت څه قدر کړی وو؟ او د دغه لوی فضل او شرف شکریه مو په څه شان سره اداء کړې وه؟.

وَسۡـَٔلۡ مَنۡ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ مِن رُّسُلِنَآ أَجَعَلۡنَا مِن دُونِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ءَالِهَةٗ يُعۡبَدُونَ ۝٤٥

او پوښتنه وکړه (اى محمده !) له هغه چا چې لېږلي مو دي پخوا له تا له رسولانو څخه (په شپه د معراج کې، يا له علماوو د دوی)، آيا مقرر کړي وو مونږ بې له رحمن نور معبودان چې عبادت به يې کاوه شو.

تفسير: يعنې ستاسې لاره خو هم هغه ده چې د پخوانيو انبياوو لاره وه، هيڅ يو نبي د شرك تعليم نه دی ورکړی، او نه الله تعالى په هيڅ يوه دين کې شركيه اعمال جائز درولي دي، چې ماسوا الله څخه د بل چا عبادت هم وکړی شي، او دغه ارشاد چې پوښتنه وکړه يعنې هر کله چې له دوی سره ملاقات وکړئ ! لکه چې د معراج په شپه کې وشو، يا د دوی احوال له کتابونو څخه تحقيق وکړئ !، په هر حال د تحقيق او تفتيش ذرائع چې وي؛ هغه ګرد تر استعمال لاندې ونيسئ !، له هغو څخه به په صاف ډول سره ثابتيږي چې په هيڅ سماوي دين کې هيڅ کله د شرك اجازه نه ده ورکړی شوې.

وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ وَمَلَإِيْهِۦ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٤٦ فَلَمَّا جَآءَهُم بِـَٔايَٰتِنَآ إِذَا هُم مِّنۡهَا يَضۡحَكُونَ ۝٤٧

او خامخا په تحقيق لېږلی وو مونږ موسی سره له (نهو) دلائلو څمونږ فرعون ته او مشرانو د دغه (فرعون) ته، پس وويل (موسی): بېشکه زه چې يم رسول د رب د عالميانو يم. پس کله چې راغی (موسی) دوی ته سره له دلائلو څمونږ؛ ناڅاپه دوی په دغو دلائلو به يې خندل.

تفسير: يعنې پر معجزاتو يې ټوکې مسخرې کولې.

وَمَا نُرِيهِم مِّنۡ ءَايَةٍ إِلَّا هِيَ أَكۡبَرُ مِنۡ أُخۡتِهَاۖ

او نه مو ښوده دوی ته (هيڅ دليل) له دلائلو (د عذاب) مګر چې هغه لوی وه له ملګري د دې (يعنې له هغه تېر عذابه).

تفسير: يعنې له يوه څخه بل د قدرت لوی دليل مو د موسى عليه السلام د تصديق لپاره وښوده.

وَأَخَذۡنَٰهُم بِٱلۡعَذَابِ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ۝٤٨

او نيولي وو مونږ دوی په عذاب سره لپاره د دې چې دوی راوګرځي (له کفره خپله).

تفسير: بالآخره مو هغه دلائل ورولېږل چې د عذاب يو شان رنګ د هغو په منځ کې مركوز وو، لکه چې د (۹ جزء د «الأعراف» سورت په (۱۶) رکوع (۱۳۳) آيت) کې مذکور دي: ﴿فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمُ ٱلطُّوفَانَ وَٱلۡجَرَادَ وَٱلۡقُمَّلَ وَٱلضَّفَادِعَ وَٱلدَّمَ ءَايَٰتٖ مُّفَصَّلَٰتٖ﴾ او له دې نه غرض داوو چې دوی ووېريږي، او له خپلو هغو حرکاتو څخه مخ وګرځوي، نو هغوی بېرته ونه ګرځېدل، کله چې عذاب يې وليد؛ نو داسې فرياد يې وکړ:

وَقَالُواْ يَٰٓأَيُّهَ ٱلسَّاحِرُ

او وويل (قبطيانو موسی ته) اى ساحره !

تفسير: د دوی په محاوراتو کې عالم ته به يې «ساحر» ويل، ځکه چې لوی علم د دوی په نزد همدغه سحر وو، ښايي د دغه عجز، زاری، خوشامد او تملّق په وخت موسی عليه السلام يې په دغه ظاهري تعظيمي لقب سره بللی وي.

ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿۴۹﴾

وبوله څمونږ لپاره رب خپل په سبب د هغې وعدې (د الله) چې له تا څخه ده (چې له مونږ لرې کړي عذاب)، بېشکه چې مونږ خامخا لاره موندونکي يو (په ايمان راوړلو سره په تا باندې ای موسی !).

تفسير: يعني د دعاء هغه طريقه چې تاته رب ښوولې ده، او هغه عهد چې مونږ له تاسي سره کړی دی، سم له هغه دعاء سره داسې وشو؛ نو ضرور مونږ به هم پر سمه لاره راځو او ستا خبرو ته به غوږ ږدو؛ نو سمه صافه لاره به بيامومو.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴿۵۰﴾

پس کله چې لرې مو کړ له دوی نه عذاب (په دعاء د موسی سره) ناڅاپه ماته کړه دوی (هغه وعده خپله).

تفسير: يعني څه مهال چې هغه تکليف مرتفع او د مصيبت ساعت له دوی نه پورته او مندفع شو؛ يو ځلې ټولو سره له خپلو هغو مواعيدو څخه مخ واړوه، او داسې يې ورښکاره کړل چې مونږ له سره تاسره څه عهد او پيمان نه وو کړی، او في الحال يې مات کړ.

وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿۵۱﴾

او غږ وکړ فرعون (افتخارًا) په قوم خپل کې (د جارچيانو په وسيله) وويل (فرعون): ای قومه څما ! آيا نشته ما لره ملك سلطنت د مصر، او دغه ويالې چې بهيږي (او اصلي منبع يې نيل دی) لاندې تر (مانۍ) څما، آيا پس نه وينئ تاسي (دغه لويي، جاه او جلال څما)؟.

تفسير: په دغو اطرافو او حواليو کې د مصر حاکم ډېر لوی سړی ګڼل کېده، او نهرونه يې همده کينودلي وو، او د نيل اوبه يې په همدغو ويالو کې غورځولې وې، او خپل باغ ته يې هم را ايستلې وې، مطلب دا چې سره د دغو سامانونو او وسايلو د موجوديت آيا څمونږ دغه حيثيت او وضعيت له دې خبرې سره وړ او متقاضي دی ، چې د موسی عليه السلام په شان د يوه معمولي حيثيت والا خبرو ته غوږ ونيسو، او غاړه ورته کيږدو؟.

أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿۵۲﴾

بلکه زه بهتر يم له دغه سړي (موسی) چې هغه سپك (او حقير دی)، او نه دی نژدې (دې ته چې) صاف بيان (د مطلب) وکړي.

تفسير: يعني له موسی سره نه څه مال او دولت شته، او نه حکومت او نه عزّت او نه کوم ظاهري کمال، تر دې چې په خبرو او اترو کې يې ژبه هم په صاف ډول سره نه چليږي، او تته کيږي.

فَلَوْلَآ أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَآءَ مَعَهُ الْمَلَٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾

پس ولې نه غورځول کيږي په ده باندې وښې له سرو زرو يا ولې نه دي راغلي له ده سره پرښتې پيوسته (صف تړلي).

تفسير: وايي چې فرعون به پخپله د جواهرو وښې پخپلو لاسونو کې اچول، او پر هر وزير او امير او مشر به يې چې لطف او مهرباني کوله؛ د هغه په لاسو کې به يې هم سم د ده له حال سره مناسب وښې اچول، د ده په مخ کې د ده لاوو لښکر صف تړلي وو، مطلب يې دا کله چې مونږ چا ته عـزّت ورکـوو؛ نو دغسې وضعيت ورسره کـوو، نو آيا کله چې دی د الله تعالى د رسالت مدّعي دی نو ولې د ده الله د ده په لاسو کې وښې نه دي اچولي؟ او له سره يې د ملائکو يو لښکر نه دی رالېږلی؟.

فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُۥ فَأَطَاعُوهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٥٤﴾

پس سپک بې عقل ومونډ (فرعون) قوم خپل پس اطاعت يې وکړه د هغه (فرعون په مطلب د ده کې)، بېشکه چې دوی وو يو قوم فاسقان.

تفسير: يعني په دغو چټيو او غلطو تېرايستونکيو خبرو سره يې له خپل قوم څخه ناپوهان جوړ کړي دي، او هغه ټول احمقان د ده خبرو ته غوږ ږدي، حقيقت دا دی چې د دغو خلقو طبائع د الله تعالى په نافرماني له ابتداء څخه عادت او معتاد شوي وو، دغه يې اوس د هغه عصيان او طغيان لپاره يوه نوې حيله او پلمه وګرځوله.

فَلَمَّآ ءَاسَفُونَا

پس کله چې په غضب يې کړو دوی مونږه (په ډېر طغيان خپل سره).

تفسير: يعني هم هغسې کارونه يې وکړل چې په هغو سره عادتًا پاک الله په قهر او غضب کيږي.

ٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾ فَجَعَلْنَٰهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِّلْءَاخِرِينَ ﴿٥٦﴾

نو انتقام واخيست مونږ له دوی نه پس غرق ډوب مو کړل دوی ټول (په بحيره د قلزم کې). پس ومو ګرځول دوی پېشوايان (لپاره د عبرت اخيستلو) او مثل لپاره د وروستنيو (خلقو تر قيامت پورې).

تفسير: يعني وروسته راتلونکيو نورو نسلونو ته د دوی قصه د يوې عبرتناکې پېښې په شان ذکر او بيانيږي.

وَلَمَّا ضُرِبَ ٱبْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوٓا۟ ءَأَٰلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ

او کله چې يادشي ځوی د مريمې دمثال په طور؛ ناڅاپه قوم ستا پر هغه (مثال) شورماشور د خوشالتيا (او خندا) کوي. او وايي (دغه کفّار) آيا معبودان ځمونږ غوره دي او که هغه غوره دی؟ (هر کله چې عيسى په دوزخ کې شو، خو ځمونږ بُتان دي هم په دوزخ کې وي).

تفسير: يعني کله به چې د عيسى المسيح عليه السلام ذکر کېده؛ نو د عربو مشرکانو به ډېر شورماشور نښلاوه، او راز راز غږونه به يې پورته کول، په ځينو رواياتو کې راغلي دي، څخه مهال (وخت) چې رسول الله مبارک دغه آيت ولوست: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾ (۱۷ جزء د الأنبياء سورت (۷) رکوع (۹۸) ځمونږ دغه تفسير)؛

نو مشركانو وويل چي: نصارى د مسيح عليه السلام عبادت كوي، او راوبنيه چي ستاسي په خيال څمونږ معبودان ښه دي؟ كه مسيح عليه السلام؟ ظاهر دى چي تاسي مسيح ته ښه وايئ، كله چي مسيح (معاذ الله) د دي آيت په عموم كي داخل وي؛ نو خير دى څمونږ معبوان دي ورسره داخل وي، په ځينو رواياتو كي راغلي دي چي نبي كريم صلى الله عليه وسلم يو ځلي فرمايلي وو: «ليس أحد يُعبد من دون الله فيه خير»؛ نو كفارو وويل چي: آيا په مسيح كي هم څه خير او ښېګڼه (فائده) نشته؟ ظاهر دى چي د آيت او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دي الفاظو مطلب له هغو شيانو سره متعلق وو چي مشركان د هغوى په عبادت كي لګيا وو، او په دغو معبودينو كي د دغي خبري قوّت او قدرت هم نه وو چي د خپلو عابدينو جواب په «لا» او «نعم» سره وركړى شي، يا دوى له دغه ناحقه عبادت څخه منع كړي، يا د خپلي بېزارى اعلان هغوى ته واوروي، مګر د دغو معترضينو منشأ تش جګړه كول او اعتراض ايستل، او د مناقشي او مجادلي خبري پيدا كول، او د حق لتاړول وو، نو ځكه قصدًا به يې داسي خبري جوړولي، چي د متكلم له مراده مخالفي وي.

مَاضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ۝٥٨ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَٰهُ مَثَلًا لِّبَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ۝٥٩

نه بيانوي دوى دغه مثال تا لره مګر محض لپاره د مجادلي خصومت جګړي، بلكه دوى يو قوم جګړه كوونكى دى (په هر كار كي). نه دى دغه (عيسى) مګر يو بنده دى چي نعمت كړى وو مونږ پري، او ګرځولى مو وو دى يو مثل لپاره د بني اسرائيلو.

تفسير: يعني يواځي په همدغه مسئله كي د دوى دغه جګړي نه دي محدودي، بلكه د دوى په طبيعت كي جګړه او جنجال واقع دى، سمي او صافي خبري هيڅ كله د دوى په مغزو كي ځاى نه نيسي، همداسي مهملي او چټي مباحثي او لري له مقصده جګړي راوباسي، چېري هغه شياطين چي پر خلقو خپل عبادت اجرا كوي، او پر هغو دوى خوښيږي، يا هغه د تيږي (ګټي) بېځانه بُتان چي پر دغه بيخي قوّت او قدرت نه لري چي خلق له كفره او شركه منع كړي، او چېري د لوى الله هغه مقبول بنده چي پري الله تعالى خپل خاص فضل او كرم فرمايلى دى، او د بني اسرائيلو د هدايت لپاره يې درولى وو، چي دى پخپله پر خپل عبوديت مقر وو، او هم خپل امت يې د وحدانيت په طرف باله، او هغوى ته به يې داسي ويل: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَٱعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ﴾ نو آيا دغه مقبول بنده ته (العياذ بالله) «حصب جهنّم» يا «ليس فيه خير» ويلى كېدى شي؟ يا د تيږو بُتان له هغه سره برابري او سيالي كولى شي؟.

وَلَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَا مِنكُم مَّلَٰٓئِكَةً فِى ٱلْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ۝٦٠

او كه اراده فرمايلي وى مونږ؛ نو خامخا ګرځولي به مو وى په ځاى د تاسي پرښتي په ځمكه كي چي خليفګاني شوي به وى.

تفسير: كه الله تعالى اراده كړي وى؛ نو ستاسو په عوض به يې پرښتي په ځمكه كي ګرځولي وى، چي يو به بل پسي راتلي، لكه چي تاسي يو بل پسي راځئ، الله تعالى ته پوره قدرت حاصل دى.

وَإِنَّهُۥ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ

او بېشكه دغه (عيسى) خامخا علامه نښه ده لپاره د قيامت (په اعتبار د نزول سره).

تفسير: يعني د عيسى عليه السلام اول ځلي راتلل خو خاص د بني اسرائيلو لپاره يوه د قدرت نښه وه، چي بې له پلاره پيدا شو، او عجيبي او غريبي معجزي يې ورښكاره كړي، او د ده دويم ځلي راتګ به د قيامت له نښو څخه وي، د ده له نزوله به خلق معلوم كړي چي قيامت بيخي نژدې رارسېدلى دى.

فَلَا تَمۡتَرُنَّ بِهَا وَٱتَّبِعُونِۚ هَٰذَا صِرَٰطٞ مُّسۡتَقِيمٞ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُۖ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿٦٢﴾

پس شک مه کوئ تاسي په (راتلو د) قيامت کې، او متابعت وکړئ څما (په توحيد کې)، دغه لاره ده سمه برابره (چې نه پرې ګمراه کيږي هيڅوک). او نه اړوي تاسې شيطان (له دغې سمې لارې)، بېشکه چې (دغه شيطان) تاسې ته دښمن دی ښکاره.

تفسير: يعني د قيامت په راتګ کې شک مه کوئ ! او د توحيد او د ايمان پر هغې سمې لارې چې زه يې تاسې ته درښيم؛ سم برابر لاړ شئ !، نه چې ستاسې ازلي دښمن تاسې له هغې لارې څخه منع کړي، او مخه مو ونيسي.

وَلَمَّا جَآءَ عِيسَىٰ بِٱلۡبَيِّنَٰتِ قَالَ قَدۡ جِئۡتُكُم بِٱلۡحِكۡمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُم بَعۡضَ ٱلَّذِي تَخۡتَلِفُونَ فِيهِۖ

او کله چې راغی عيسی په دلائلو ښکاره وو سره وويل (عيسی) چې: په تحقيق راغلی يم زه تاسې ته په حکمت (نبوّت، شريعت، ښه درايت پخې خبرې)، او لپاره د دې چې بيان کړم تاسې ته ځينې له هغو احکامو چې وئ تاسې چې اختلاف به مو کاوه په هغو کې (له امورو د دين نه).

تفسير: يعني ديني خبرې يا ځينې هغه شيان چې د موسوي شريعت له طرفه حرام درولی شوي ووء؛ د هغه حلّت بيان تاسو ته کوم، لکه څنګه چې د آل عمران سورت په (۵) رکوع (۵۰) آيت کې راغلي دي: ﴿وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعۡضَ ٱلَّذِي حُرِّمَ عَلَيۡكُمۡ﴾.

فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٦٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُوهُۚ هَٰذَا صِرَٰطٞ مُّسۡتَقِيمٞ ﴿٦٤﴾

پس ووېرېږئ له (عذابه د) الله او اطاعت وکړئ څما (په شرعي امورو کې). بېشکه الله هم هغه دی رب څما او رب ستاسو، پس عبادت کوئ يواځې د دغه (الله، او حکم يې منئ)، دغه لاره ده سمه برابره.

تفسير: دغه تعليم وو د عيسی عليه السلام، وګورئ چې په څومره صفايي او دُرستی سره يې د واحد الله تعالی د رُبوبيت او معبوديت بيان فرمايلی دی، او همدغه توحيد، اتّقاء او د رسول الله صلی الله عليه وسلم اطاعت يې صراط المستقيم درولی دی.

فَٱخۡتَلَفَ ٱلۡأَحۡزَابُ مِنۢ بَيۡنِهِمۡۖ

پس مختلف شول سره دغه قومونه (د نصاری) په منځ خپل کې.

تفسير: يعني اختلاف واقع شو، يهودان ترې منکران شول، او نصرانيان پرې قائلان شول، بيا وروسته له دې نه نصرانيان هم سره څو ډلې شول، ځينې مسيح عليه السلام ته د الله تعالی ځوی وايي، ځينې يې له درې معبودانو يو معبود ګڼي، ځينې يو څه وايي او ځينې بل څه وايي، د مسيح عليه السلام پر اصلي تعليم څو يو تن هم نه دی پاتې.

فَوَيۡلٞ لِّلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنۡ عَذَابِ يَوۡمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾ هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّا ٱلسَّاعَةَ أَن تَأۡتِيَهُم بَغۡتَةٗ وَهُمۡ لَا يَشۡعُرُونَ ﴿٦٦﴾

پس افسوس هلاکت خرابي ده لپاره د هغو کسانو چې ظلم يې کړی دی (په باب د عيسی کې) له عذابه د ورځې درد ورکوونکې. آيا منتظر دي (دغه احزاب يا کفار د مکې، يعني نه دي) مګر قيامت ته چې رابه شي دوی ته يو ناڅاپه، او دوی به نه پوهيږي (په وخت د راتلو يې قبل الظهور).

تفسير: يعني له داسې ښکاره وو او واضحو بياناتو او هداياتو سره هم که دغه خلق د حق او صدق منونکي نه دي؛ نو بالآخر دوی د څه شي په انتظار کې دي؟ د دوی د دغه وضعيت او احوال له ليدلو څخه داسې ويل کېدی شي چې که قيامت يو ځلې ناڅاپه د دوی پر سرونو ودريږي؛ نو هلته به يې ومني، حال دا چې د هغه وخت منل له سره په درد نه خوري، او مفيد نه واقع کيږي.

ٱلۡأَخِلَّآءُ يَوۡمَئِذِۭ بَعۡضُهُمۡ لِبَعۡضٍ عَدُوٌّ إِلَّا ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾

ياران (دوستان د کفر او معصيت) په دنيا کې په دغه ورځ (د قيامت کې) ځينې د دوی له ځينو نورو سره به دښمنان وي مګر (پاتې به وي دوستي) د متقيانو.

تفسير: په دغه ورځ کې به دوست له دوست څخه لرې تښتي، نه چې زه هم د ده په شامت ونيولی شم، د دنيا دغه ګردې دوستۍ او محبتونه او خپلوی به سره منقطع کيږي، انسان به افسوس او ارمان کوي چې ولې مې له هغه شرير سړي سره دوستي کړې وه، چې د هغه په غولولو او لمسولو سره زه نن په دغه مصيبت کې اخته شوم، په دغه وخت کې به ډېر خوږ او مين محبوب هم د خپلې خوږې او مينې محبوبې له ليدلو ځني ويريږي به، او يو د بل له ليدلو څخه به بېزاره وي، هو ! د هغو کسانو محبت او دوستي به په کار ورځي، چې خاص د الله لپاره وي، او نداء به وکړه شي پر دغو مؤمنانو باندې د الله أعظم شأنُه وأكرم برهانُه له جانبه داسې چې:

يَٰعِبَادِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡكُمُ ٱلۡيَوۡمَ وَلَآ أَنتُمۡ تَحۡزَنُونَ ﴿٦٨﴾

ای بندګانو څما ! نشته هيڅ ويره پر تاسې نن ورځ او نه به غمجن کيږئ.

تفسير: يعني نه د وړاندې ويره او نه به د وروستي غم انديښنه ورسره وي، او د دوی صفت دغه دی.

ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُواْ مُسۡلِمِينَ ﴿٦٩﴾

هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی په آيتونو څمونږ، او وو دوی مسلمانان (په دنيا کې).

تفسير: يعني په زړه سره يې يقين او پخپلو نورو جوارحو او اعضاوو سره يې د ده احکام په ځای راوړل، او د اطاعت او انابت غاړه يې ورته کېښوده، له دې ځايه د ايمان او اسلام فرق ظاهريږي، لکه چې د جبريل عليه السلام په حديث کې د دې مفصّل بيان شوی دی، بيا به وويلی شي دغو مؤمنانو ته له جانبه د الله أكرم شأنُه او أعظم برهانُه داسې چې:

ٱدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ أَنتُمۡ وَأَزۡوَٰجُكُمۡ تُحۡبَرُونَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيۡهِم بِصِحَافٖ مِّن ذَهَبٖ وَأَكۡوَابٖۖ وَفِيهَا مَا تَشۡتَهِيهِ ٱلۡأَنفُسُ وَتَلَذُّ ٱلۡأَعۡيُنُۖ

ننوځئ (ای څما بندګانو) جنت ته تاسې او ښځې ستاسې چې خوشاله به کړل شئ. ګرځولی کيږي به (د غلمانو له خوا) پر دغو جنتيانو کاسې ګلاسونه له سرو زرو څخه او (طلايي) صراحي ګاني، او (وي به دوی ته) په دغه (جنت) کې هغه څيزونه چې خواهش کوي د هغو نفسونه (د دوی) او چې خوند اخلي سترګې (د دوی ترې).

تفسير: له ټولو څخه اعلى او اولى شيز چي ترې ستر ګې په ليدلو سره رڼې او يخې او زړونه آرامي او هوسايي (راحت) مومي؛ د الله تعالى لقاء ده، رزقنا الله تعالى بفضله ومنّه.

وَأَنتُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ۞ وَتِلْكَ ٱلْجَنَّةُ ٱلَّتِىٓ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۞

او تاسې په دغه جنت کې همېشه اوسېدونکي يئ. او دغه جنت دی هغه چې په ميراث درکړی شوی دی هغه تاسو ته په سبب د هغو (نېکو عملونو) چې وئ تاسې چې کول به مو په دنيا کې.

تفسير: يعني ستاسې د پلار آدم عليه السلام ميراث تاسې ته بيا دروړسېده، او دغه د الله تعالى فضل او مرحمت او ستاسې د اعمالو ثمره ده.

لَكُمْ فِيهَا فَٰكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ۞ إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ فِى عَذَابِ جَهَنَّمَ خَٰلِدُونَ ۞
لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ۞

شته تاسې په دغه (جنّت) کې (ښې غورې منتخبې) مېوې ډېرې چې له هغو څخه به يې خورئ تاسې. بېشکه چې مجرمان (کافران) په عذاب د دوزخ کې به همېشه پاتې کېدونکي وي. نه به سپکاوه شي له دوی څخه (عذاب) او دوی به په دغه عذاب کې ساکت نااميده وي (له نجاته او نشاطه).

تفسير: يعني عذاب به نه کوم وخت ملتوي کېږي، او نه سپکاوه شي، دوزخيان به نااميده کېږي چې اوس په هيڅ صورت له دې ځايه نشو وتلی، او نه د وتلو څه سبيل او لاره شته.

وَمَا ظَلَمْنَٰهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا۟ هُمُ ٱلظَّٰلِمِينَ ۞

او نه دی کړی مونږ ظلم پر دوی وليکن دوی وو هم دوی ظالمان (پر ځانونو خپلو په کفر سره).

تفسير: يعني مونږ په دنيا کې د نېکۍ او بدۍ هره خوا او هر پلو دوی ته ښوولی او پوهولی وو، او انبياء الله مې لېږلي وو، او پر دوی مې د حجّت اتمام کړی وو، او هيڅ يومعقول عذر مې دوی ته باقي نه وو پرېښی، خو سره له هغه دوی ونه منل، او له خپلو تېريو او زياتو څخه يې لاس وانه خيست، که داسې ظالمينو او متجاوزينو ته سزا ورکړه شي؛ نو څوک دغې سزا ته ظلم ويلی شي؟.

وَنَادَوْا۟ يَٰمَٰلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ ۖ

او غږ به وکړي (جهنّميان) چې ای مالکه (خازنه د دوزخ) حکم دې وکړي پر مونږ رب ستا (د مرګ).

تفسير: «مالك» د هغې پرښتې نوم دی چې پر دوزخ موکله ده، او د اور داروغه ورته ويلی شي، دوزخيان به ده ته غږ کوي او نارې به وهي چې مونږ نه مرو او نه خلاصی مومو، ته دې خپل رب ته ووايه چې: يو ځلې دې مونږ ته عذاب راکړي، او کار مو دې له بېخه تمام کړي، ګواکې له نجاته بې هيلې او مايوس کېږي، او د مرګ په ارمان کې لوېږي.

قَالَ إِنَّكُم مَّٰكِثُونَ ﴿٧٧﴾

وبه وايي (مالك خازن پس له زرو كلو په ځواب كې د دوى) چې بېشكه تاسې (ژوندي) پاتې كيدونكي يئ (په دوزخ كې).

تفسير: يعني له چيغو او شورماشور څخه هيڅ فائده نه دررسيږي، تاسې په همدغه خپل حال تل ترتله پاتې كيدونكي يئ، وايي چې دوزخيان به تر يو زر كاله چغې وهي، ناري سوري به كوي، بالآخر دوى ته به داسې يو جواب اوراوه شي، او د الله أجل وأعلى شأنُه وأعظم برهانُه له جانبه داسې ويل كيږي:

لَقَدْ جِئْنَٰكُم بِٱلْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَٰرِهُونَ ﴿٧٨﴾

خامخا په تحقيق راغلي وو مونږ تاسې ته (په وسيله د انبياوو) په حق سره، وليكن زياتره ستاسې حق لره بد ګڼونكي يئ (چې حق به مو نه قبلاوه).

تفسير: يعني هغه سزا تاسې ته پر دغه جرم دركړى شوې ده، چې تاسې على الأكثر د صداقت او حقّانيت په خلاف اقدامات كول، او زيات له تاسې د ړوندو په شان په هغه پسې لويدلي وئ.

أَمْ أَبْرَمُوٓا۟ أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾

بلكه محكم كړي دي (كُفّارو په خلاف د انبياوو) يو كار، پس بېشكه مونږ هم محكم كوونكي يو (د تدبير خپل).

تفسير: د عربو كفّار ځمونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خلاف راز راز پلمې او حيلې جوړولې، او قسم په قسم پټ تدبيرونه به يې سره ترل، مګر د الله تعالى خفيه تدبير د دوى پر دغو ګردو پلمو باندې اوبه بهولې.

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُم ۚ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾

آيا ګمان كوونكي دي (كفّار) چې بېشكه مونږ نه اورو پټې خبرې د دوى او پټې مشورې د دوى؟ (نه ده داسې) بلكه اورو يې، او رسولان ځمونږ (چې حفظه ملكې دي) له دوى سره دي چې ليكي (ټول اعمال د دوى).

تفسير: يعني دوى د زړونو پر اسرارو، نيّاتو، او پټو خبرو مونږ پوهيږو، او د دوى پټې جرګې او مشورې مونږ اورو، او سم د حكومت د انتظامي ضابطې سره ځمونږ پرښتې (كرام كاتبين) د دوى ګرد اعمال ليكي، دغه ګرد دفاتر به د قيامت په ورځ وروړاندې كيږي.

قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْعَٰبِدِينَ ﴿٨١﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) كه وي (بالفرض والتقدير لكه چې تاسې وايئ) رحمان ته ولد (ځوى لور)؛ پس زه به (دغه ولد لره) ړومبنى له عبادت كوونكيو وم (خو الله له ګردو (ټولو) عيوبو څخه پاك دى، او ولد نه لري).

تفسير: يعني له دې نه لوى ظلم به بل څه وي چې الله تعالى ته ځامن او لوڼې تجويزيږي، تاسې ووايئ: كه به فرض محال سره الله تعالى اولاد درلودى؛ نو ړومبنى سړى به زه وم چې د ده د اولاد عبادت به مې كاوه، ځكه چې په دنيا

کې زه له ګردو څخه زیات د الله تعالی عبادت کوونکی یم، او هر چاته چې هومره زیاته علاقه له الله تعالی سره وي؛ په هم هغه تناسب بنايي د ده له اولاد سره يې هم وي، بيا څه مهال (وخت) چې زه سره له اوّل العابدينْتوبه د هيڅ يو موجود په ولديت الله ته قايل نه يم؛ نو تاسي څرنګه د پاک الله داسې منونکي يئ چې د ده تر فرضي اولاده حقوق هم منئ؟.

سُبۡحَٰنَ رَبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ رَبِّ ٱلۡعَرۡشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾

پاکي ده رب د اسمانونو ته، او (رب د) ځمکې ته، رب د عرش ته له هغه څه چې بیانوي (دوی ورته چې نسبت د ولد او شریک او نور عیوب دي).

تفسير: يعني د هغو خبرو نسبت چې دغه خلک الله تعالى ته کوي، مثلاً اولاد او نور، له هغو ګردو څخه د الله تعالى ذات پورته او منزّه دی، د ده په ذات کې د دې خبرې له سره امکان نشته چې معاذ الله د چا پلار يا څوی شي.

فَذَرۡهُمۡ يَخُوضُواْ وَيَلۡعَبُواْ حَتَّىٰ يُلَٰقُواْ يَوۡمَهُمُ ٱلَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾

بس پرېږده دوی چې غوټې وهي (په باطلو خبرو)، او لوبې کوي تر هغه پورې چې ملاقات وکړي له ورځې د دوی سره هغه (هغه ورځ) چې وعده کړې شوې ده (له دوی سره په دغه ورځ د قيامت کې د عذاب).

تفسير: يعني دوی د غفلت او حماقت په نشو کې هر څه چټي او چپولې خبرې چې کوي؛ ودې کړي، او تاسې له سره ورته توجّه او التفات مه کوئ!، دغه خلق د څو ورځو له مخې په دنيوي عيش او عشرت او چرچو کې خپلې ورځې تېروي، بالآخر هغه موعوده ورځ راتلونکې ده، چې په هغې کې دوی ته د دوی دغه بې ادبي او ګستاخي او نور شرارتونه يو په يو وړاندې کېږي، او د هغو په مقابل کې به دوی د هر يوه د خوند او مزې څکوونکي وي.

وَهُوَ ٱلَّذِي فِي ٱلسَّمَآءِ إِلَٰهٞ وَفِي ٱلۡأَرۡضِ إِلَٰهٞۚ وَهُوَ ٱلۡحَكِيمُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٨٤﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چې په اسمانونو کې معبود دی، او په ځمکه کې معبود دی، او همدی دی ښه حکمت والا ښه عالم.

تفسير: يعني نه په اسمان کې پرښتې، لمر، قمر، او ستوري معبود ګرځېدی شي، او نه په ځمکه کې اصنام، اوثان، او بُتان او نور، د ګردو علويّاتو او سفليّاتو او ما فيهما حقيقي معبود هم هغه واحد احد الله تعالى دی، چې له فرشه تر عرشه پورې د ګردو اشياوو مالک او خالق دی، او د ټولو اکوانو او امکنه وو، ازمنه وو پخپل علم او اختيار سره مالک او متصرّف دی.

وَتَبَارَكَ ٱلَّذِي لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا وَعِندَهُۥ عِلۡمُ ٱلسَّاعَةِ

او برکت ناک دی هغه (لوی ذات) چې خاص ده ته دی ملک سلطنت د اسمانونو او د ځمکې او د هر هغه څه چې په منځ د دغو دواړو کې دي، او (خاص) له همده سره دی علم د قيامت.

تفسير: يعني قيامت کله راځي؟ د دې خبرې علم يواځې له هغه مالک الملکوت او صاحب الکبرياء والجبروت الله أجل وأعلى شأنه وأعظم وأکرم برهانُه سره دی.

وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾

او خاص همدغه (الله) ته به بېرته بيولى شئ (ټول قيامت ته لپاره د جزاء).

تفسير: يعني كله چې هلته ورسېږئ، د ګردو حسناتو او سيئاتو حساب او كتاب به مو كيږي، او د هغو ثواب او عذاب به دررسيږي.

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

او اختيار نه لري هغه معبودان چې دوى يې عبادت كوي بې له دغه (الله) د شفاعت (لكه چې منكران ګمان كوي) مګر هغه څوك چې شاهدي يې ويلې وي (په ژبه) په حقه سره، حال دا چې دوى پوهيږي (او علم يې وي پر هغو باندې په زړه سره).

تفسير: يعني دومره سپارښت كولى شي، هر هغه چا چې له خپل علم سره موافق د اسلام حقه كلمه ووائي او د هغې ګواهي وركړي او د اسلام دحقې كلمې د ګواهي پرته هيڅ څوك د هيچا سفارش نشي كولى، او دغومره سپارښت به هم هغه صالحين وكړي چې د دوى په رښتين توب خبردار وي، او په دې باندې ښه پوهيږي چې دغه په ژبه او په زړه سره مسلمان دى، نورو ته به داسې اجازه نه وي.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾

او قسم دى كه وپوښتې ته دوى چې چا پيدا كړي دي دغه (عابدان او معبودان)؛ نو خامخا وبه وايي: هرومرو (خامخا) دوى چې الله (پيدا كړي دي)، پس كوم طرف ته ګرځول كيږي دغه (مشركان له عبادت د الله).

تفسير: يعني كله چې پيدا كوونكى همدغه يو الله دى؛ نو د بندګۍ او د عبادت مستحق ولې نور شول؟ عبادت د انتهايي تذلّل نوم دى، او دغه تذلّل د هغه ذات لپاره ښايي چې وكړي شي چې د انتهايي عظمت او جبروت څېښتن دى، ډېر د تعجّب ځاى دى چې دوى مقدّمات تسليموي، ليكن د هغو له نتايجو څخه منكران كيږي.

وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

او (الله تعالى سره علم پر دغې) وينا د دغه (رسول) دى چې اى ربه زما ! بېشكه دغه (قريشي منكران) يو قوم دى چې ايمان نه راوړي (په مؤمن به شيانو باندې).

تفسير: يعني د نبي دغه وينا هم الله تعالى ته معلومه ده.

فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ

پس مخ وګرځوه له دوى (او طمع پرېكړه له ايمانه د دوى)، او ووايه (اى محمده ! دوى ته غواړم له شره ستاسو) سلامتي.

تفسير: يعني غم مه خوره ! او زيات په دوى پسې مه لوېږه ! محض د دعوت او تبليغ فريضه دې اداء كوه !، نو بيا له دوى څخه خپل مخ وګرځوه !، او ووايه: ښه ده كه تاسې زما خبرو ته غوږ نه ږدئ؛ نو زما سلام دې وي تاسې ته:

(وكان هذا قبل الأمر بالقتال)، (چې دا حكم د جهاد كولو د حكم نه مخكې وو).

فَسَوۡفَ يَعۡلَمُونَ ﴿٨٩﴾

پس ژر ده چې پوه به شي دوی (په عاقبت د کُفر خپل).

تفسير: يعنې بالآخره دوی ته به دغه خبره ښکاريږي چې دوی په څرنګه لويې غلطی کې لويدلي وو؟ لکه چې پر خپلو دغو تېروتو باندې ځينې کسان لږ څه په همدغه جهان کې پوه شوي هم دي، خو د هغه په پوره تکميل په آخرت کې کېدونکي دي.

تمّت سورة «الزخرف» بعون الله و توفيقه، فلله الحمد والمنّة.

سُورَةُ الدُّخَانِ

«د (الدّخان) سورت مکي دی، (۵۹) آیت درې رکوع لري، په تلاوت کې (۴۴) او په نزول کې (۶۴) سورت دی، وروسته د «الزخرف» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ﴿۱﴾ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿۲﴾ اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ

قسم دی پر دغه کتاب ښکاره کوونکي (د ديني احکامو). چې بېشکه مونږ نازل کړی مو دی هغه په شپه برکتناکه کې.

تفسير: د «برکت شپه» د قدر شپه ده، لکه څرنګه چې الله تعالی د «القدر» په سورت کې فرمايلي دي: ﴿اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ چې د رمضان المبارک په مياشت کې واقع ده، له قوله تعالی: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ فِيْهِ الْقُرْاٰنُ﴾ (د البقره سورت (۲۳) رکوع (۱۸۵) آيت)، په دغه شپه کې عظيم الشأن قرآن له لوح محفوظ څخه سماء الدنيا ته نازل کړی شوی دی، او بيا له هغه ځای متدرّجًا په درويشتو کلونو کې پر رسول الله صلی الله عليه وسلم نازل شوی دی، هم په همدغه شپه کې پر رسول الله صلی الله عليه وسلم مبارک د پاک قرآن ابتدايي نزول شروع شوی دی.

اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِيْنَ ﴿۳﴾

بېشکه مونږ يو ويروونکي (په رالېږلو د قرآن).

تفسير: يعني اورول همېشه څمونږ کار او دستور وو، چې له هغه سره موافق دغه پاک قرآن هم نازل شوی دی.

فِيْهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَكِيْمٍ ﴿۴﴾ اَمْرًا مِّنْ عِنْدِنَا

په دغه (شپه) کې بيانوه شي بېلاوه شي هر کار حکمتناک (داسې ټينګ چې نه بدليږي). حکم له نزده څمونږ.

تفسير: يعني د ټول کال په متعلّق د قضاء او قدر ګرد د حکمت او د مصلحت ډکې قاطعې او نه بدلېدونکې فيصلې په دغې عظيم الشأني شپې کې له لوح محفوظ څخه نقل کيږي، او هغو پرښتو ته سپارلی کيږي چې د تکويناتو په شعبو کې کار کوي.

اِنَّا كُنَّا مُرْسِلِيْنَ ﴿۵﴾

بېشکه مونږ يو لېږونکي (د رسولانو).

تفسير: يعني (مونږ لېږونکي يو د) پرښتې پر هر هغه کار چې له دوی سره مناسب وي، لکه چې جبرئيل عليه السلام يې سره له پاک قرآن محمد صلی الله عليه وآله وصحبه وسلّم ته ولېږه.

رَحۡمَةً مِّن رَّبِّكَۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ۝٦

لپاره د رحمت (او مهرباني پر خلقو) له رب ستا، بېشكه الله همدى دى ښه اورېدونكى د (ټولو) اقوالو، ښه عالم (په ټولو احوالو).

تفسير: يعني الله تعالى د ټول عالم له ګردو حالاتو څخه باخبر دى، د دوى غږ او دعاء اوري، ځكه په عين ضرورت كې يې خاتم النبيين صلى الله عليه وسلم ته قرآن وركړ، او د عالم لپاره يې د لوى رحمت په شان ولېږه.

رَبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَآۖ إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ۝٧

(رحمت دى ټولو ته له طرفه د) رب د اسمانونو او (رب د) ځمكې او (رب د) هغو شيانو چې په منځ د دوى كې دي كه چېرې يئ تاسې يقين كوونكي (نو يقين وكړئ چې محمد د الله رسول دى).

تفسير: يعني كه په تاسې كې پر كوم شي د يقين لرلو صلاحيت وي؛ نو له ګردو شيانو څخه ړومبى شى د يقين كولو قابل د الله تعالى عمومي ربوبيت دى، چې د هغه آثار په هره هره ذره كې له روښانې ورځې څخه زيات ښكاره او ځرګند دي، او د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم رسالت دى.

لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحۡيِۦ وَيُمِيتُۖ رَبُّكُمۡ وَرَبُّ ءَابَآئِكُمُ ٱلۡأَوَّلِينَ ۝٨

نشته لايق د عبادت بل هيڅوك مګر همدى دى، چې ژوندي كوي او مړه كوي (دغه الله) رب ستاسې دى، او رب د پلرونو ړومبنيو ستاسې دى.

تفسير: يعني چې د هغه الله په قبضه كې ژوندي كول او مړه كول او د وجود او عدم واك او اختيار د هغه په لاس كې وي، او ګرد اولين او آخرين يې تر پالنې او تربيت لاندې دي؛ آيا ماسوا له هغه د بل چا عبادت او بندګي جايزه ده؟ دغه يو داسې صاف او ښكاره حقيقت دى چې په هغه كې د شك او شبهې هيڅ ځاى او ګنجايش نشته.

بَلۡ هُمۡ فِي شَكّٖ يَلۡعَبُونَ ۝٩

(يقين نه كوي) بلكه دوى په شك كې دي (له بعث نه) چې لوبې مسخرې كوونكي دي (په مؤمن په شيانو).

تفسير: يعني د دغو واضحو ښنو او دلائلو اقتضاء خو داسې وه چې دغو خلقو به هغه منل، مګر سره له هغه دوى يې نه مني، بلكه دوى د توحيد او د نورو حقه وو عقايدو له طرفه په شكوكو او شبهو كې لويدلي دي.

فَٱرۡتَقِبۡ يَوۡمَ تَأۡتِي ٱلسَّمَآءُ بِدُخَانٖ مُّبِينٖ ۝١٠ يَغۡشَى ٱلنَّاسَۖ هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٞ ۝١١

پس منتظر اوسه (اى محمده ! دوى ته) په هغه ورځ چې راشي دا اسمان په لوګي ښكاره سره. چې پټ به كړي ټول مخلوق. (وبه وايي دوى) دغه عذاب ډېر دردناك دى.

تفسير: له «لوګي» څخه دلته څه مراد دي؟ په دغه مورد كې د اسلافو دوه قوله دي: ابن عباس رضي الله تعالى عنهما او نور وايي چې: قيامت ته نژدې به يو لوګى پورته كيږي، چې ګرد خلق به پټوي، نېكو سړيو ته به د ده ډېر لږ خفيف څه اثر د زكام په شان ورسيږي، او د كفّارو او منافقينو په ستونيو او دماغو كې ننوځي او بې هوشه كوي يې، دلته هم هغه لوګى مراد دى، ابن مسعود رضي الله عنه په ډېر قوّت سره ادعاء كوي، چې له دغه آيت څخه مراد هغه لوګى نه

دی چې د قیامت له علائمو څخه دی، بلکه رسول الله مبارك كله چې د قُريشو له تمرّد او طغيان څخه په تنګ شو؛ نو دعا يې وفرمايله چې الله جل جلاله پر دوی تر اوو کلونو پورې قحط مسلّط کړ، هم هغسې چې د یوسف علیه السلام په زمانه کې پر مصريانو مسلّط شوی وو، لکه چې قحط پر دوی مسلّط شو چې مکیانو به په هغه کې له مردارو او له پوستکو او له هډوکو څخه خوړل، غالبا په همدغه دوران کې د «يمامه» رئيس ثمامه بن آثال رضي الله عنه په اسلام مشرّف شو، او د مأکولاتو د هغو ګودامونو لېږل يې منع کړل، چې له هغه ځايه مکې معظمې ته تلل، الغرض مکيّان د لوږې له لاسه مړه کېدل، او دغه مسلّمه او ښکاره خبره ده چې د مسلسلې وچکالۍ او قحط په زمانه کې به د «جو» يعنې د ځمکې او اسمان په منځ کې لوګې په شان دوړې او غُبار په نظر راځي، په دغه تقرير په ﴿يَغْشَى النَّاسَ﴾ کې به له خلقو څخه مراد مکيان وي، ګواکې دغه يوه وړاندوينه وه چې پوره شوه، كما يدل عليه قوله تعالى: ﴿فَارْتَقِبْ﴾.

رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿۱۲﴾

ای ربه ځمونږ! لرې کړه له مونږ دغه عذاب بېشکه مونږ ايمان راوړونکي يو.

تفسير: يعنې كله چې په هغه عذاب کې مبتلا کېږي، نو داسې به وايي چې: اوس له دغه آفت څخه نجات راکړه، وروسته له دې نه مو توبه ده!، اوس مونږ ته پوره يقين حاصل شو، بيا به طغيان او شرارت نه کوو، او پاخه مسلمانان کېږو، وروسته له دې نه د دغې خبرې الله تعالى أعظم برهانُه وأكرم شأنُه داسې جواب فرمايي:

أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿۱۳﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَّجْنُونٌ ﴿۱۴﴾

چېرې به نفع ورسوي دوی ته پند اخيستل (پس د عذاب له نزوله) حال دا چې په تحقيق راغلی
وو دوی ته رسول ښکاره، بيانوونکی. بيا همداسې وګرځېدل دوی له هغه (اجابت د رسُول نه)،
او وويل (کفّارو): ده ته ښوونه کړې شوې ده (د قرآن له بل چا نه) لېونی دی.

تفسير: يعنې اوس له پوهېدلو او له نصيحت څخه د فائدې اخيستلو موقع چېرې پاتې ده، په هغه وخت کې مو دغه پندونه ونه منل، چې ځمونږ رسول سره له ښکاره نښو او واضحو هداياتو درغلی وو، هلته به مو داسې ويل چې دغه لېونی دی، کله به مو ويل چې: دی دغه خبرې له بل چا څخه زده کوي، او بيا د هغه له مخې دغه کتاب جوړوي، د ابن عبّاس رضي الله تعالى عنهما د تفسير سره سم د دې آيت مطلب داسې شو، او د ابن مسعود رضي الله تعالى عنه له تفسير سره موافق معنى به يې داسې وي چې: مکيّان له قحط او نورو مصائبو څخه په تنګ شول، او له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه يې غوښتنه وکړه چې دغه آفت له مونږ څخه لرې کړئ، په ځينو رواياتو کې راغلي دي چې ابو سفيان او نورو مشرکانو د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور کې عرض او فرياد وکړ، چې تاسې خو فرمايئ چې زه «رحمة للعالمين» يم، او دغه دی ستا قوم له قحط او د وچکالۍ له لاسه تباه او فنا کېږي، نو مونږ تاسې ته د مرحمت او شفقت او د قرابت وسائط در وړاندې کوو، خو د دغه مصيبت د لرې کېدلو لپاره دعاء وکړئ، كه دغه قحط او مصيبت له مونږ څخه پورته شو؛ نو مونږ ټول سره ايمان راوړو، لکه چې د دوی په دعاء سره باران وشو، او له يمامې څخه د غلې کوم ګودامونه چې منع کړې شوي وو؛ هغه هم د رسول الله صلى الله عليه وسلم له حکم سره سم بېرته جاري شول، مګر سره له دې هم دوی مسلمانان نه شول، د همدې په نسبت فرمايي: ﴿أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ﴾ يعنې دغه خلق د دغې خبرې له سره منونکي نه دي، په دغه قسم شيانو دوی په زرهاوو تأويلات له خپله ځانه جوړوي، هغه شيان چې بېخي لکه د لمر په شان عيان او روښان دي يعنې ستاسې نبوّت دوی نه مني، او تاسې ته د مجنون نسبت کوي، او ځينې داسې وايي چې: دی له هغه رومي مريي څخه ځنې خبرې زده کړې دي، او بيا يې پخپل عبارت سره اداء کوي، له داسې متعصبو معاندينو څخه د کوم شي د پوهېدلو څه توقّع کېدی شي؟.

إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾

بېشکه مونږ لرې کوونکي یو د دغه عذاب (په دعاء دنبي) لږ مدّت، بېشکه تاسې بېرته ګرځېدونکي یئ (کفر خپل ته).

تفسیر: یعني که مونږ د لږ څه مدّت له مخې له دوی څخه عذاب لرې کړو؛ دوی به بیا پخپلو هم هغو حرکاتو لاس پورې کوي، چې پخوا له دې نه به یې کول، او د ابن مسعود رضي الله تعالی عنه له تفسیر سره موافق به یې داسې مطلب کیږي: درواخلئ مونږ د لږ څه مدّت له مخې دغه عذاب له دوی څخه لرې کوو، تاسې وګورئ چې دوی به په هم هغسې اعمالو مداومت کوي چې پخوا له دې نه هم په هغه کې مشغول وو.

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿١٦﴾

(یاده کړه) هغه ورځ چې وبه نیسو مونږ (دغه کفّار) په نیولو سختو لویو سره، بېشکه مونږ خامخا انتقام اخیستونکي یو (په دغه ورځ کې).

تفسیر: د ابن عباس رضي الله تعالی عنهما په نزد به لویه نیونه په قیامت کې وي، غرض دا دی چې د آخرت عذاب له سره نه منع او نه بېرته ګرځېدونکی دی، د ابن مسعود رضي الله تعالی عنه په نزد له لویې نیونې څخه د «بدر» غزا مراده ده، چې په دغې غزوې کې له کفّارو څخه بدل او انتقام واخیست شو.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقیق ازمویلي وو مونږ پخوا له دې نه قوم د فرعون، او راغلی وو دوی ته رسول (موسی) عزتمند (په نزد د الله).

تفسیر: یعني د موسی علیه السلام په ذریعه د دوی امتحان واخیست شو، چې آیا دوی د الله تعالی پیغام قبلوي که نه؟.

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ

(او وویل موسی فرعونیانو ته) چې وسپارئ تاسې په ما باندې بندګان د الله !

تفسیر: یعني د الله تعالی بندګان خپل مریان مه ګرځوئ ! بني اسرائیلو ته له مریتوبه آزادي ورکړئ !، او ماته یې وسپارئ، چې هر چېرې څما خوښه وي؛ دوی له خپل څان سره بوځم.

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٩﴾

بېشکه زه تاسې ته رسول مُکرم امانتګر یم. او (وویل موسی فرعونیانو ته) چې سرکښي مه کوئ پر الله (په اهانت د وحي)، بېشکه چې زه راوړونکی یم تاسې ته د برهان حجّت دلیل ښکاره واضح.

تفسیر: «برهان، حجّت، دلیل ښکاره واضح» هغه معجزات وو چې موسی علیه السلام ښوول لکه عصا، ید بیضاء، یعني «همسا» او «سپین لاس» او نور.

وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَن تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾

او (وویل موسی فرعونیانو ته) چې بېشکه زه پناه نیسم په رب خپل او په رب ستاسې له دې نه چې سنګسار کړئ تاسې ما.

تفسیر: په دغه سره یې د دوی د هغو ویرولو ځواب ورکړ، یعني ما ستاسې له ظلم او ایذاء څخه د الله تعالی پناه حاصله کړېده، هغه ځما حمایت کوي، او د الله تعالی پر حفاظت زه پوره اعتماد او اطمینان لرم.

وَإِن لَّمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾

او که ایمان نه راوړئ تاسې (ای فرعونیانو !) پر ما؛ پس په څنګ شئ (له ما، پرېږدئ ما).

تفسیر: یعني که ځما خبره نه منئ، نو اقلاً ماته څه ضرر او ایذاء مه رسوئ !، او په دغه سره خپل جرم مه درنوئ، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) لیکي: «یعني چې خپل قوم بوځم، ته مې لار مه نیسه !».

فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾

پس دعا وکړه (موسی) رب خپل ته داسې چې بېشکه دغه (قبطیان) یو قوم دی ګنهګاران (کافران). (نو وفرمایل الله موسی ته چې): پس بوځه بندګان ځما (سبطیان) د شپې، بېشکه تاسې متبوع یئ (د قبطیانو)، (تاسو پسې د فرعون لښکری درځي).

تفسیر: یعني بالآخر مجبور شو، او د الله تعالی په حضور کې یې عرض او فریاد وکړ، چې دغه خلق له خپلو جرائمو څخه لاس اخیستونکي نه دي، نو اوس ته ځمونږ او د دوی په منځ کې فیصله وکړه !، د ده دعاء فوراً مستجابه او پر موسی علیه السلام امر وشو، چې بې د فرعونیانو له اطلاعه بني اسرائیلو سره د شپې له مخې له مصره ووځئ !، ځکه چې ګهیځ (سحر) له مخې به وروسته له دې نه چې ستاسې له تګه خبر شي؛ نو د تاسې د تعاقب لپاره درپسې وځي، لیکن په یاد یې ولرئ چې په لاره کې ستاسې په مخ کې تریخ سیند درځي، چې هغه به ستا د همسا په اشاره سره دېځوا او هغې لرې کېږي، او په منځ کې وچه صافه لاره تاسې ته پیدا کیږي، چې ته به سره له خپل قومه له هم هغې لارې تېرېږئ.

وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا ۖ إِنَّهُمْ جُندٌ مُّغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾

او پرېږده بحر سیند ولاړ (ساکن کوڅې کوڅې) بېشکه دوی لښکرې دي ډوبې کړی شوې.

تفسیر: یعني د دغې خبرې په فکر او اندېښنې کې مه اوسه !، دغه لاره چې د الله تعالی په قُدرت په دغه سیند کې شوې ده، بېرته پاتې نشي، پرېږده چې دغه لاره هم دغسې پر خپل حال پاتې وي، څو فرعون او فرعونیان یې وګوري او پر تاسې پسې د راتلو همّت او څغرد (جرأت) وکړي، لکه چې هغوی هم په همدغې وچې کې ننوتل، کله چې ټول د سیند منځ ته ورسېدل؛ دلته الله تعالی د سمندر اوبو ته حکم ورکړ، چې بیا سره یو ځای شي، او په دغه ترتیب سره یې هغه ګرد لاو لښکر ډوب او مغروق کړ، نو فرمایي الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُه چې:

كَمْ تَرَكُوا مِن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذَٰلِكَ ۖ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿٢٨﴾

څومره ډېر پرېښودل دوی له باغونو او (له) چینو (د اوبو). او (له) فصلونو او ځایونه عمده مخصوص ښایسته. او (له) نعمتونو (او له هسې د هوسایې ـ آرام سامان) چې وو دوی په هغو

(نعمتونو) خوشال خوندور. همداسې (هلاک کوو مونږ مکذبینو لره) او په میراث مو ورکړل (دغه شیان) قوم بل (سبطیانو) ته.

تفسیر: یعني د بني اسرائیلو په لاسونو کې یې ورکړ، لکه چې د «الشعراء» په سورت کې دي، له دې نه معلوم شو چې د فرعون د غرقېدلو څخه وروسته د بني اسرائیلو تصرّفات او مداخله په مصر کې شروع شوله، او که دغه ثابت نشي؛ مطلب به یې داسې وي: د هم هغو اقسامو سامانونو په شان چې له فرعونیانو څخه پاتې وو؛ هم هغسې شیان مونږ بني اسرائیلو ته هم ورکړل، والله أعلم.

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَآءُ وَالْأَرْضُ

پس ونه ژړل پر دوی (یا پر هلاکت د دوی) باندې اسمانونو او ځمکې.

تفسیر: په روایاتو کې راغلي دي چې د مؤمن د وفات په تقریب کې د اسمان هغه دروازه ژاړي چې له هغې څخه به ده ته روزي نازلېده، یا هغه دروازه چې په هغې کې د ده صالح عمل پورته خوت، او هغه ځمکه به هم ژاړي چې ده به پرې لمونځ کاوه، یعني افسوس چې هغه سعادت له مونږ ځنې واخیست شو، کله چې له کفارو سره د صالح عمل تُخم نشته؛ نو ده پسې به اسمان یا ځمکه ولې وژاړي؟ بلکه ممکن دي چې د دوی پر مرګ خوښ هم شي، چې ښه شو چې دغه یوه بلا له دنیا ورکه شوه.

وَمَا كَانُوا مُنظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِي إِسْرَآءِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِن فِرْعَوْنَ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَالِيًا مِّنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اخْتَرْنَٰهُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَى الْعَٰلَمِينَ ﴿٣٢﴾

او نه وو دوی ته مهلت ورکړی شوی. او خامخا په تحقیق نجات مو ورکړ بني اسرائیلو ته له عـذاب سپکوونکـي (د قبطیانو). چې له (طرفه د) فرعون وو (چې مجسم مصیبت او آفت وو)، بېشکه دغه (فرعون) وو سرکښه متکبّر له مسرفینو له حده تېرېدونکي سر غړوونکي (په شرک کې). او خامخا په تحقیق غوره کړي مو وو دغه (بني اسرائیل) په علم خپل پر خلقو (د زمانې د دوی).

تفسیر: یعني اګر که د بني اسرائیلو کمزوري او نواقص هم مونږ ته معلوم وو، خو سره له هغه مونږ دوی ته د هغې زمانې پر ګردو خلقو فضیلت ورکړ، او ځینې جزئیه فضائل خو هم هغه دي چې تر نن پورې د بل هیڅ قوم په برخه نه دي شوي، مثلاً د ډېرو انبیاوو په دوی کې مبعوثېدل.

وَءَاتَيْنَٰهُم مِّنَ الْءَايَٰتِ مَا فِيهِ بَلَٰٓؤٌا۟ مُّبِينٌ ﴿٣٣﴾

او ور مو کړې دوی ته له دلائلو (د قُدرت خپل په لاس د موسی) هغه چې په هغو کې ازمایش مدد وو ښکاره.

تفسیر: یعني د موسی علیه السلام په ذریعه مثلاً د «منّ او سلوی» نزول د وریځو سیورې غورځول وغیر ذلك.

إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُنشَرِينَ ﴿٣٥﴾

بېشکه دغه (کفّار) خامخا وایي چې: نه دی دغه عاقبت ځمونږ مګر همدا ړومبی مرګ ځمونږ دی (په دنیا کې)، او نه یو مونږ راپورته کړی شوي (له قبورو).

تفسیر: په منځ کې د موسی علیه السلام د قوم ذکر استطرادًا راغلی وو، له دې ځایه بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم د قوم تذکره شروع کیږي، یعنې دوی وایي چې: ځمونږ آخري حالت فقط هم دغه دی چې موت پر مونږ راځي، هر کله چې مړه شو؛ نو وروسته له مرګه بیا نو نورې خبرې اترې له سره نه دي پېښېدونکي، او له موجوده ژوندون څخه ماسوا بل ژوندون بیخي نشته، حشر او نشر، ثواب او عقاب څه شی دی؟ او حساب او کتاب څېرې کیږي.

فَأۡتُواْ بِـَٔابَآئِنَآ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ٣٦

پس (ژوندي) راولئ پلرونه ځمونږ که چېرې یئ تاسې صادقین رښتیني (په دغې وینا خپله کې).

تفسیر: یعنې رسول الله مبارك او مؤمنانو ته کفار وایي: که تاسې پخپلې دغې وینا کې یئ، او دغه عقیده مو صحیحه وي چې وروسته له مرګه بیا ژوندون هم شته؛ نو ډېره ښه ده، تاسې خو ځمونږ دغه مړه شوي پلرونه او نیکه ګان راژوندي کړئ چې مونږ یې پخپلو سترګو سره ووینو، او په کیفیت یې وپوهیږو.

أَهُمۡ خَيۡرٌ أَمۡ قَوۡمُ تُبَّعٖ

(نو فرمائي الله چې) آیا دغه (قریش) غوره دي (په مال او قوت) که قوم د «تبع».

تفسیر: «تبع» د یمن د باچا لقب وو، چې د ده حکومت پر سبا، حضرموت او نورو ځایو وو، «تُبّع» ډېر تېر شوي دي، الله تعالی ښه عالم دی چې دلته ترې کوم یو مراد دی؟ په هر حال دومره ترې ظاهر شو چې دغه قوم د ډېر قوّت او قدرت خاوندان وو، چې د خپل طُغیان او تمرّد په سبب هلاك او تباه شو، ابن کثیر (رحمه الله تعالی) له دغه قوم څخه د سبأ قوم مرادوي، چې د هغه ذکر د سبأ په سورت کې تېر شوی دی، والله أعلم.

وَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۚ أَهۡلَكۡنَٰهُمۡۖ إِنَّهُمۡ كَانُواْ مُجۡرِمِينَ ٣٧

او هغه کسان چې پخوا تېر شوي وو له دغو (قوم د تُبّع لکه عاد او ثمود، بلکه قوي نه وو په مال او قوّت؛ نو سره له هغه هم) هلاك کړل مونږ دوی، بېشکه دوی وو ګناهګاران (کافران منکران له بعثه او له قیامته).

تفسیر: مثلاً عاد او ثمود او نور، الله تعالی دغه ټول د دوی د ګناهونو په بدل هلاك او تباه کړل، آیا تاسې له دوی نه بهتر زیات زورور طاقتور یئ چې نه مو هلاکوي؟ یا مو نه شي هلاکولی؟.

وَمَا خَلَقۡنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا لَٰعِبِينَ ٣٨ مَا خَلَقۡنَٰهُمَآ إِلَّا بِٱلۡحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ ٣٩

او نه دي پیدا کړي مونږ اسمانونه او ځمکه او ټول هغه شیان چې په منځ د دغو دواړو کې دي حال دا چې لوبې کوونکي یو (یعنې عبث). نه دي پیدا کړي مونږ دغه دواړه مګر په حقه سره، ولیکن زیاتره د دغو (مشرکانو) نه پوهیږي (په دې چې فعل د حکیم هیڅېرې له حکمته خالي نه وي).

تفسیر: یعنې نه مې دي پیدا کړي دغه ټول علویّات او سفلیّات بې مطلب او عبث، او دغه لویه کارخانه د څه لوبو او تماشو لپاره نه ده جوړه شوې، بلکه په ډېر لوی حکمت سره پیدا کړی شوې ده، چې د هغې نتیجه ضرور یوه ورځ ښکاره کیږي، چې همدغه نتیجه آخرت دی.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَن مَّوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾
إِلَّا مَن رَّحِمَ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾

بېشکه ورځ د فيصلې (قيامت په منځ د خلقو کې) وعده (د جمع کولو) د دوی ده د ټولو (چې په دغه ورځ کې د ټولو حساب په يوه وخت کې کيږي). هغه ورځ چې دفع به نشي کولی هيڅ دوست خپلوان له دوست خپل څخه هيڅ شی (له عذابه)، او نه به له دوی سره (له کوم طرفه) مدد وکړی شي (او نه مرسته رسېدی شي). مګر هغه څوک چې رحم پرې وکړي الله (چې مؤمنان دي)، بېشکه الله همدی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې بس پر هم هغه چا چې الله تعالی رحمت وکړي، هم هغه به نجات مومي.

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾

بېشکه (مېوه د) ونې د زقوم. طعام خواړه د (ډېرو لويو) ګناهګارانو (کافرانو) دی.

تفسير: يعنې د کومې ادنی مشابهت لامله ورته «زقّوم» چې په اردو کې ورته (سيهنډ) وايي ويلي شوي دي، که نه د دوزخ د زقوم کيفيت خاص الله ته معلوم دی، لکه چې د جنت ځينې نعمتونه له دنيوي نعمتونو سره نوم اشتراک لري، همداسې د دوزخ په نسبت هم وپوهيږئ.

كَالْمُهْلِ ۛ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾ خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾

په شان د مس (او ژېړ) ويلي کړی شوي، چې ايشيږي په ګېډو کې. په شان د اوبو خوټېدونکيو. (وبه فرمايي الله خازنانو د دوزخ ته چې) ونيسئ دی پس راکاږئ دی برابر منځ د دوزخ ته.

تفسير: دغه د نيولو حکم به هغو پرښتو ته کيږي چې د مجرمينو په تعذيب مأمورې دي.

ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾

بيا ورتويې کړئ پاس پر سر د ده له عذابه د ايشېدلو اوبو.

تفسير: دغه اوبه به د پوزو او دماغو له لارې د دوی ګېډو ته ننوځي، او د دوی کلمې پرې کوي، او د هغو تړتې د باندې لويږي (أعاذنا الله منه).

ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾

(وبه ويل شي ده لره) وڅکه (دغه عذاب)! بېشکه ته هم دغه ته عزتمن غټ مشر (کافر) وې (په زعم خپل).

تفسير: يعنې ته خو هم هغه يې چې په دنيا کې دې ځان لوی معزّز او مکرّم ګاڼه، او خپل مشرتوب او سرداري به دې ثابتوله، اوس دې هغه مشرتوب چېرې لاړ؟.

إِنَّ هَٰذَا مَا كُنتُم بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

بېشکه چې دغه عذاب هغه دی چې وئ تاسې چې په ده کې به مو شک کاوه.

تفسیر: یعني تاسې کله داسې یقین او باور درلود، چې له دغه ورځې سره به مخامخ کېږئ؟، تاسې په دغه شك او شبهه کې وئ چې فقط مونږ همدلته لوبې او چرچې کوو، او په هم دغې مشغولتیا کې خپل عمر تېروو، کله چې مړه شو؛ نو له خاورو سره ګډوډ کیږو، او وروسته له هغه بل هیڅ شی پر مونږ نه دی راتلونکی، اوس خو مو پخپلو سترګو ولیدې چې هغه ټولې خبرې رښتیا وې، چې انبیاء علیهم السلام به د هغو بیان تاسې ته کاوه.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾

بېشکه چې متّقیان به په ځای د امن کې وي (له ټولو مکروهاتو).

تفسیر: یعني هغه کسان چې دلته له الله تعالی څخه ویریږي، هلته به داډه، هوسا او مطمئن اوسیږي، او هیڅ ډول خوف او غم به دوی ته نه رسیږي.

فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾

په جنتونو او چینو کې چې اغوندي به (دوی جامې) له ورېښمو نازکو، او له ورېښمو پېړو (غټو) په دې حال کې چې سره مخامخ به ناست وي.

تفسیر: یعني د دوی پوښاك (لباس) به له نریو او پرېړو ورېښمینو کالیو (کپړو) څخه وي، او یو جنّتي به له بل جنّتي څخه له سره اعراض نه کوي، او مخ به ترې نه اړوي، او بې تکلفه لکه د پر خواږه دوستان خپلوان به سره مخامخ کیني، او خبرې اترې به سره کوي.

كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾

همداسې به وي (بې تغیره او بې تبدیله)، او ملګرې به کړو مونږ دوی له پیغلو سپین پوستو غټو (ښایسته) سترګو سره.

تفسیر: یعني له دوی سره به د دوی جوړې (ښځې) یو ځای کوي.

يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ ﴿٥٥﴾

غواړي به دوی په دغه (جنّت) کې له هر قسم مېوې حال دا چې په امن کې به وي له (انقطاع او ضرر د مېوو او هر مکروه نه).

تفسیر: یعني هره هغه مېوه چې د دوی په زړه کې وګرځي، او دوی یې وغواړي؛ فوراً دوی ته ورحاضرولهٔ کیږي، او هیڅ یو فکر او اندېښنه به له دوی سره نه وي، په پوره زړه جمعي او اطمینان سره به یې خوري، او څښي، او مسرور به اوسیږي.

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ

نه به څکي دوی په دغه جنّت کې مرګ مګر خو هغه مرګ ړومبنی (چې تېر شوی دی په دنیا کې).

تفسیر: یعني هغه موت چې پخوا له دې نه راغلی وو، اوس وروسته له دې نه به له سره مرګ او درد تاسې ته نه راځي، دائم به په همدغه عیش او نشاط کې خوښ او خوشال اوسیږئ، چې نه ستاسې خوندور ژوندون ته څه فناء او زوال رسیږي، او نه د هغه وسائلو او وسائطو ته.

وَوَقٰىهُمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ ۝٥٦ فَضْلًا مِّنْ رَّبِّكَ ۚ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝٥٧

او وبه ساتي (الله) دوى له عذابه د دوزخ نه. له جهته د فضل له طرفه د رب ستا، دغه (انعام او اکرام) همدا برى دې ډېر لوى.

تفسیر: یعني له دې نه به بل لوی برى او کامیابي څه شى کېدى شي چې د الله تعالى له عذابه محفوظ او مأمون پاتې وي، او تر أبد الآباد پورې د الطافو او افضالو مورد ګرځي !.

فَاِنَّمَا يَسَّرْنٰهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ۝٥٨

پس بېشکه همدا خبره ده چې اسان کړى مو دى دغه (قرآن) په ژبه ستا لپاره د دې چې دوى پند واخلي (ښه وپوهېږي او ایمان پرې راوړي).

تفسیر: یعني پخپلې مورنۍ ژبې سره په اسانۍ پرې وپوهېږي او یاد یې کړي.

فَارْتَقِبْ اِنَّهُمْ مُّرْتَقِبُوْنَ ۝٥٩

پس منتظر اوسه ته (هلاکت د دوى ته) بېشکه دوى هم منتظر دي (هلاکت د تاته).

تفسیر: یعني که دوى ونه پوهېږي؛ نو تاسې څو ورځې انتظار وکړئ، د دوى بد انجام د دوى په مخ کې راتلونکى دى، دوى خو د دغې خبرې په انتظار کې دي، که کومه بده پېښه پر تاسې واقعه شي، لیکن تاسې هم د دوى اخرې خاتمې ته وګورئ چې هغوى ته څه څه شیان ور دمخه کېدونکي دي؟.

تمّت سورة الدّخان بفضل الله تعالى ورحمته، فله الحمد والمنّة.

سُورَةُ الجَاثِيَة

«د (الجاثية) سورت مکّي دی، پرته له (۱۴) آيت څخه چې مدني دی، (۳۷) آيتونه (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۵) او په نزول کې (۶۵) سورت دی، وروسته د (الدخان) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ﴿۱﴾ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ﴿۲﴾ إِنَّ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ لَاٰيٰتٍ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۳﴾

نازلېدل د کتاب له طرفه د الله دي چې ډېر غالب قوي دی، ښه حکمت والا دی. بېشکه په (پيدايښت د) اسمانونو کې او په ځمکې کې خامخا ډېر دلائل دي مؤمنانو ته.

تفسير: يعني که انسان ومني؛ نو په همدغه د ځمکې او د اسمانونو په پيدا کولو او د دوی په دغه منظم او محکم نظام او قوام کې له غور او فکر کولو څخه پر دغه خبره په ښه شان سره پوهېدی شي، چې خامخا د دغو علويه وو، او سفليه وو موجوداتو داسې پيدا کوونکی او ساتونکی شته، چې دغه يې پخپل کامل قدرت، او حکمت سره په دغسې محاسنو او مزاياوو سره جوړ کړي دي، او پخپل لا محدود قدرت سره د هغه حفاظت هم کوي.

وَفِيْ خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَآبَّةٍ اٰيٰتٌ لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ﴿۴﴾

او په پيدا کولو (د هر يوه) ستاسې کې، او په هغه څه کې چې خواره کړي دي (الله په ځمکه کې) له هر قسم دابې (خوځېدونکيو)؛ ډېر دلائل دي لپاره (د هغه) قوم چې يقين کوي (پر بعث باندې).

تفسير: يعني که انسان پخپل خلقت او د نورو ساکښانو (ژوندارو) او ذوي الأرواحو په خلقت کې غور او فکر وکړي؛ نو د عرفان، او ايقان تر درجو پورې رسوونکي په زرهاوو دلائل او نښې په نظر ورځي چې هر يو يې لوی برهان او قوي استدلال دی په وجود د اله العالمين، او په دې چې يواځې همدغه الله تعالی د عبادت مستحق دی.

وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَآ أَنْزَلَ اللهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ رِّزْقٍ

او په اختلاف د شپې او د ورځې (په تياره، او رڼا، تزييد او تنقيص او نورو کې) او په هغه کې چې نازل کړی دی الله له (طرفه د) أسمان له (اسباب د) رزق (باران، حرارت).

تفسير: يعني اوبه يې د اسمانه له طرفه رانازلې کړې، چې د رزق او روزي ماده ده.

فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيْفِ الرِّيٰحِ اٰيٰتٌ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿۵﴾

پس (الله) ژوندی کړې ده په دې (اوبو) سره ځمکه پس له مرګه (وچوالي) د هغې، او په بدلولو د بادونو (په يو قسم بل قسم سره) دلائل دي لپاره د (هغه) قوم چې عقل چلوي.

تفسير: يعنې که لږ څه هم له پوهې او عقل څخه کار واخلئ؛ نو دغه درمعلومېږي چې دغه امور پرته د هغه زبردست قادر، او حکیم له قوّته او قدرته د بل هیچا په واک او اختیار کې نشته، لکه چې پخوا له دې نه په څو څو ځایونو کې د دې مفصل تقریر لیکلی دی.

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۖ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾

دغه دلائل د الله دي چې لولو يې مونږ په تا باندې په حقه سره، پس پر کومه يوه خبره پس له (خبرې) د الله (قرآن) او پس له دلائلو د الله ايمان به راوړي دوی؟ (بلکه نه يې راوړي).

تفسير: يعنې له ماسوا الله څخه بل کوم شی د بندګۍ او عبادت وړ او مستحق دی؟ او بغير د الله له خبرو څنې بل کوم کلام داورېدلو او منلو قابل دی؟ کله چې د داسې لوی مالك داسې رښتيا او صافې او سمې خبرې هم کوم بد بخت نه قبلوي؛ نو بالآخر دوی د کوم شي په انتظار کې دي چې هغه به بيا مني؟.

وَيْلٌ لِكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٧﴾ يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا ۖ

خرابي هلاکت افسوس دی هر دروغ ترونکي، ګناهګار ته. چې اوري آيتونه د الله چې لوستل کيږي پر ده، بيا لا ټينګ کلك شي (په کفر خپل) په دې حال کې چې متکبّر (ګرځېدونکی وي له ايمانه) دی، لکه چې يې نه دي اورېدلي هغه (آيتونه).

تفسير: يعنې د ضد او غرور له سببه د الله تعالى خبرې نه اوري، او تکبّر او لويي ورته اجازه نه ورکوي چې له خپل جهالت او حماقت څخه لاس واخلي، کله چې حقه او رښتيا خبره اوري، داسې ترې مخ اړوي لکه چې له سره يې نه وي اورېدلي.

فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٨﴾ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٩﴾

پس زېرى ورکړه ده ته په عذاب دردناك سره. او کله چې پوه شي له آيتونو (د قرآن) ځمونږ پر يوه څه شي؛ نو نيسي يې په ټوکو او مسخرو، دغه (دروغجنان متکبّران مسخره کوونکي) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسير: يعنې څرنګه چې دوی له آيات الله سره د اهانت او استخفاف معامله کوي؛ نو د هغه سزاوې به همدوی ته سره له سخت اهانت او ذلّت وررسيږي، چې ذکر يې دغه دی.

مِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ ۖ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ ۖ

وروسته له (مرګه) د دوی دوزخ دی، او دفعه به نه کړي له دوی نه هغه څيز چې کسب کړی وي دوی، هيڅ څيز (له عذابه)، او نه (به دفعه کوي) هغه معبودان چې نيولي دي دوی بې له الله دوستان.

تفسير: يعنې اموال او اولاد او نور شيان به سره هلته پکار ورنشي، او نه هغه شيان په کار ورځي چې هغوی له ماسوا الله څخه معبودان دوستان او رفيقان ګرځولي شوي وو، او له هغوی څنې يې د ډېر امداد او اعانت توقّعات هم درلودل.

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠﴾ هَٰذَا هُدًى ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ﴿١١﴾

او شته دوی ته عذاب ډېر لوی (د دوزخ). دغه (قرآن کامل) هدایت دی، او هغه کسان چي کافران شوي دي په آیتونو د رب خپل شته دوی ته عذاب له (هغه ډېر سخت) عذاب درد رسوونکي نه.

تفسیر: یعني دغه لوی عظیم الشأن برکت او ستر هدایت دی چي د هر راز ښو او بدو لاري او چاري انسانانو ته ښیي، هر هغه څوک چي د دغه لوی قرآن احکام او بیان نه مني، هغه دي خپل ځان د ډېر سخت غلیظ او دردناك عذاب ګاللو لپاره آماده او تیار کړي !.

اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ

الله هغه (ذات) دی چي مسخّر (تابع) کړی يې دی تاسي ته بحر سیند لپاره د دې چي ګرځي بېړی په دغه (بحر) کي په امر حکم د الله سره.

تفسیر: یعني د سمندر په شان مخلوق مو تاسي ته داسي تابع او مسخر ګرځولی دی، چي تاسي بلا تکلفه د خپلو بېړیو او جهازونو په وسیله پري ګرځئ، او له میلونو میلونو ژورو اوبو له پاسه پري تېرېږئ، او له یوې وچي څخه بلې وچي ته پري رسېږئ.

وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

او لپاره د دې چي طلب کوئ تاسي له فضله د الله، او لپاره د دې چي شکر يې وباسئ.

تفسیر: یعني بحري تجارت وکړئ !، یا ښکار وکړئ !، یا د ده له منځه مرغلري او نور شیان وباسئ، او د دغو ګردو منافعو او فوائدو د حاصلولو په وخت کي هغه حقیقي منعم مه هېروئ !، او د ده حق اداء کړئ ! او قدر يې په ښه شان سره وپېژنئ !، او په ژبه او زړه او قلب او قالب سره يې شُکریه اداء کړئ !.

وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ

او په کار لګولي مسخر کړي يې دي تاسي ته هر هغه شیان چي په اسمانونو کي دي (لکه لمر، قمر، نجوم) او هر هغه شیان چي په ځمکه کي دي (لکه اوبه، خاوره، او حیوانات او نور) ټول (مسخّر) له (طرفه د) الله (دي).

تفسیر: یعني پخپل حکم او قُدرت سره يې دغه ګرد شیان ستاسي په کار کي لګولي دي، دغه د الله تعالی لویه مهرباني او فضل دی، چي دغسي عظیم الشأن مخلوقات يې د انسانانو د خدمت، منفعت، او چرچو لپاره په کار کي لګولي دي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾

بېشکه په دغه (تسخیر) کي خامخا لوی دلائل دي لپاره د هغه قوم چي فکر کوي (په دغو مخلوقاتو کي).

تفسیر: که انسان فکر او غور وکړي؛ نو پوهېدلی شي چي دغه شی د ده له توانه، قوّته او قدرته وتلی وو، محض د الله تعالی په فضل او د ده د کامل قدرت په برکت دغه ګرد شیان ځمونږ په کارونو کي بوخت او لګیا دي.

قُل لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ

ووايه (اى محمده) هغو كسانو ته چې ايمان يې راوړى دى چې مغفرت (ببښنه) وكړي (د ازار) هغو كسانو ته چې اميد نه لري د ورځو (وقائعو حوادثو) د الله.

تفسير: له «أيام الله» يعني د الله له ورځو څخه هغه ورځې مراد دي، چې په هغو كې الله تعالى خپلو دښمنانو ته كومه خاصه سزا وركړي، يا پر خپلو بندګانو كوم مخصوص انعام او اكرام ابذال او احسان كړي، لهذا له ﴿قُل لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ﴾ څخه هغه كفّار مراد دي چې د الله تعالى له رحمت څخه بيخي نااميده او د ده له عذابه څخه بيخي بې فكره وي.

لِيَجْزِىَ قَوْمًۢا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

لپاره د دې چې جزاء وركړي (الله) هغه قوم ته پر هغه چې وو دوى چې كسب كول به يې.

تفسير: يعني اى مسلمانانو ! تاسې د دوى د بدل او انتقام اخيستلو په فكر كې مه اوسئ !، د هغوى معامله پاك الله ته وسپارئ !، هغه پخپله دوى ته د دوى پر شرارتونو كافي او پوره سزا وركوي، او د مؤمنينو د صبر، تحمّل، عفوې او تېرېدلو مناسبه صله هم وركوي.

مَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۖ

هر هغه څوك چې وكړي (كوم كار) نېك؛ نو (وكړه ده دا كار) لپاره (د نفع) د ځان خپل، او هر هغه څوك (چې وكړي كوم كار) بد؛ پس پر همده دى (وبال، او ضرر يې).

تفسير: يعني د ښو كارونو مناسبه صله هغو كار كوونكيو ته رسېدونكې ده، الله تعالى هغه ته هيڅ ضرورت نه لري، او بدي كوونكى پخپله په خپل حق كې خراب تخم شندي او كرې يې.

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾

بيا خاص رب ستاسې ته به بيول كېږئ (په قيامت كې لپاره د جزاء د اعمالو).

تفسير: يعني ځه مهال چې هلته ورسېږئ؛ نو د دوى ټول ښېګڼه او خرابي د دوى په مخه ورځي، او هر يو به د خپلو اعمالو او چارو نتيجه او سزا ومومي، او د خپل عمل د مېوې خوند به وڅكي.

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحُكْمَ وَٱلنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ

او خامخا په تحقيق وركړى وو مونږ بني اسرائيلو (اولادې د يعقوب) ته كتاب (تورات)، او حكم (په تورات په ما بين د خلقو كې)، او نبوّت (موسى او هارون ته له دوى نه)، او روزي وركړې مو وه دوى ته له ځيزونو پاكو حلالو (لكه من او سلوى).

تفسير: يعني «تورات» يې در كړ، او سلطنت يا د فيصلې قوّت يا د پوهنې خبرې، يا د دين پوهه يې درعطا كړه، او ډېر زيات انبياء الله يې په تاسې كې مبعوث كړل، دغه خو روحاني غـذاء وه، كه جسماني غـذاء ته وګورئ؛ هغه يې هم په كثرت او افراط سره تاسې ته درعطاء كړې ده، تر دې چې «من، او سلوى» يې هم پر تاسې نازل كړل.

وَفَضَّلْنٰهُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٦﴾

او فضیلت ورکړی وو مونږ دوی ته پر خلقو (د زماني خپلې).

تفسیر: یعني د هغې زمانې پر ګردو خلقو دوی ته کلي فضیلت حاصل وو، او د ځینو جزئیه وو فضائلو په اعتبار، نو د هغې زمانې قید لګولو ته هم دومره ضرورت نه پاتې کیږي.

وَاٰتَيْنٰهُمْ بَيِّنٰتٍ مِّنَ الْاَمْرِ

او ورکړي وو مونږ دوی ته ښکاره دلائل له امره (له دیني احکامو).

تفسیر: یعني نهایت واضح او مفصّل احکام، یا ښکاره واضح معجزات چې د دین په باب کې د حجّت او بُرهان په شان وړاندې کول کیږي.

فَمَا اخْتَلَفُوْٓا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًاۢ بَيْنَهُمْ ۗ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِيْ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿١٧﴾

پس ونه کړ اختلاف (دوی په امورو د دین کې) مګر پس له هغه چې راغی دوی ته علم له جهته د هغه ضد او عناد چې وو په منځ د دوی کې، بېشکه رب ستا به حکم وکړي په منځ د دوی (او ستاسي) کې په ورځ د قیامت په هغه شي کې چې وو دوی چې په هغه کې به یې سره اختلاف کاوه.

تفسیر: یعني دوی له ضده او عناده او له خپل نفسانیته اصلي کتاب پرېښی دی، او بېشماره فرقې جوړې شوي دي، چې د دوی عملي فیصلې به د قیامت په ورځ کیږي، او هلته به دوی ته ښه معلوم او دغه پته به ولګیږي، چې د دوی منشأ ماسوا د نفس پاللو او هوا او هوس خوښولو پرته بل هیڅ شی نه وو.

ثُمَّ جَعَلْنٰكَ عَلٰى شَرِيْعَةٍ مِّنَ الْاَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٨﴾

بیا مو وګرځولې ته ولاړ پر شریعت ارته لاره له کاره د دین، پس متابعت وکړه د هغه، او متابعت مه کوه د ارزوګانو د هغو کسانو چې نه پوهیږي دوی (په حقیقت د توحید).

تفسیر: یعني د دغو اختلافاتو او د ګوند (ډلي) اوګوندبازۍ (ډله بازۍ) په موجودیت کې مونږ تاسي د دین په صحیحه لاره قائم کړئ، نو تاسي ته او ستاسي امّت ته لازم دي چې پر دغسې سمې صافې برابرې لارې باندې برابر او مستقیم واوسئ، او هیڅ کله په خطأ او تېروتلو سره هم د دغو جاهلانو او ناپوهانو په فکر غوښتنه او خواهشونو مه ځئ!.

اِنَّهُمْ لَنْ يُّغْنُوْا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ۭ

بېشکه چې دوی له سره به دفعه نه کړي له تا له (عذابه د الله تعالی) هیڅ شی.

تفسیر: یعني د دوی په طرف ستاسې متمایل کېدل تاسې ته د الله تعالی په نزد هیڅ په درد نه خوري، او په کار نه درځي.

وَإِنَّ الظَّٰلِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۖ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾

او بېشکه چې ظالمان ځينې د دوی دوستان دي د ځينو نورو، او الله دوست دی د متّقيانو (په اعانت نصرت اثابت سره).

تفسير: يعني منصف او رښتيا خوښوونکي مسلمانان د ظالمانو او بې لارې کفّارو رفيق او ملګری له سره نشي کېدی، دوی خو د الله تعالی مطيع بندګان دي، او الله تعالی هم د دوی رفيق ناصر او مددګار دی، لازم دي چې دوی پر هغې سمې لارې لاړ شي، او پر هم هغې باندې اعتماد او توکل ولري.

هَٰذَا بَصَٰٓئِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾

دغه (قرآن) بصيرتونه پندونه دي لپاره د خلقو، او هدايت لار ښوونه ده، او رحمت دی لپاره د هغه قوم چې يقين راوړي (پر بعث باندې).

تفسير: يعني دغه قرآن پر ډېر بصيرت زياتونکيو مشتمل دی، خلقو ته د کار ښې خبرې ښيي، او د ښېرې او کاميابۍ لارې هغوی ته ښيي، او هر هغه خوش قسمته او بختور سړی چې پر دغو هداياتو او نصائحو باور او يقين وکړي، او په ښه شان سره پرې عامل شي؛ نو د دوی په حق کې په خصوصي ډول سره دغه قرآن رحمت برکت او لوی نعمت دی.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّـَٔاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحَٰتِ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۚ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾

آيا ګمان کوي هغه کسان چې کړي يې دي بد کارونه (د شرک او کفر) د دې چې وبه ګرځوو مونږ دوی (په آخرت کې) په شان د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) برابر (يو شانې) به وي ژوندون د دوی او مرګ د دوی؟ (بلکه نه دي برابر)، بد دی هغه چې حکم کوي دوی (چې دا برابري ده).

تفسير: يعني د الله تعالی د حکمت پر شئون له نظر اچولو څخه آيا کوم عاقل داسې اټکل او ګمان کولی شي چې له يو بد عمله او له يو صالح انسان سره به رب المنّان ځرنګه يو شان معامله وکړي؟ او د دغو دواړو آخره خاتمه به څنګه سره برابره کړي؟ داسې له سره کېدونکې نه دي، نه دغه دواړه په دغه ژوندون کې سره يو شان دي، او نه به له مړ کېدلو څخه وروسته يو شان وي، او هغه د علوّ، نصرت، او مغفرت وعدې چې دلته ورسره کړی شوي دي؛ هغه د يوه بدکار کافر په برخه کله کېدی شي.

وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

او پيدا کړي دي الله اسمانونه، او ځمکه په حقه سره (لکه چې مناسب وو)، او لپاره د دې چې جزاء ورکړه شي هر نفس ته په هغه عمل سره چې کړی يې وي، او پر دوی به ظلم ونه کړی شي (په تزييد د سيئاتو يا تنقيص د حسناتو).

تفسير: يعني ځمکه او اسمانونه يې همداسې خوشې او چټي نه دي پيدا کړي، بلکه په نهايت حکمت سره يې د کوم خاص مقصد او مصلحت لپاره پيدا کړي دي، څو مخلوق د هغو پر احوالو غور او دقّت وکړي، چې کوم شيان يې جوړ کړي، او له هغو څخه دغه خبره ځان ته معلومه کړي، او اندازه يې ولګوي چې يوه ورځ هرومرو د دغو

موجوداتو او د دغې عظيم الشأنې كارخانې نتيجه هم ظاهرېدونكې ده، چې هغه ته آخرت وايي، او هلته به هر چاته د ده د اعمالو جزاء او سزا، ثمره او نتيجه ور وړاندې كيږي، او هر څه يې چې كړلي وي؛ هغه به ريبي.

د عمل له مكافاته غافل مه شه «﴿﴾» له غنمو غنم كيږي له اربشو نه اربشه

أَفَرَءَيۡتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ وَأَضَلَّهُ ٱللَّهُ عَلَىٰ عِلۡمٖ

آيا پس وينې ته هغه څوك چې نيولى وي ده معبود خپل خواهش (د نفس) خپل، او ګمراه كړى وي ده لره الله په علم باندې (چې استعداد يې ورته معلوم دى په ازل كې)، يا سره له علمه.

تفسير: يعنې الله تعالى ته معلوم دي چې د هغه استعداد خراب دى، او د دغې خبرې وړ او مستعد دى، چې له سمې لارې څخه دې لوري ته او بل لوري ته درومي، يا دا مطلب چې هغه بدبخت وروسته له علم، پوهې، ايقان او اذعان ګمراه شوى دى.

وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمۡعِهِۦ وَقَلۡبِهِۦ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِۦ غِشَٰوَةٗ فَمَن يَهۡدِيهِ مِنۢ بَعۡدِ ٱللَّهِۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾

او مهر لګولى وي الله تعالى پر غوږونو د ده، او پر زړه د ده، او ګرځولى يې وي پر سترګو د ده پرده، پس څوك به لاره وښيي ده ته پس له (ګمراه كولو د) الله (ده لره)، پس آيا تاسې پند نه اخلئ (او غور او دقّت نه كوئ، بلكه پند پرې واخلئ).

تفسير: يعنې هغه سړى چې محض خپل نفساني خواهش خپل حاكم او معبود وګرځوي، او هر چېرې يې چې خواهش وي؛ هغه لوري ته لاړ شي، او د حق او باطل د معلومولو او بېلولو معيار له ده سره هغه د ده نفساني خواهش او غوښتنه وي؛ نو الله تعالى دى د ده په هم هغې خوښې كړې ګمراهۍ كې پرېږدي، بيا د ده حالت داسې كيږي چې نه يې غوږونه پند او نصيحت اورېدى شي، او نه يې په زړه كې رښتيا خبرې ځاى نيولى شي، او نه پرې پوهېدلى شي، او نه د ده په سترګو كې د بصيرت رڼا بريښي، ظاهر دى چې الله تعالى هر هغه څوك چې د ده د اعمالو په سبب داسې يوه حالت ته رسوي، بل به كوم قوّت او طاقت وي چې وروسته له هغه دى پر هغې سمې لارې راولي.

وَقَالُواْ مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنۡيَا نَمُوتُ وَنَحۡيَا وَمَا يُهۡلِكُنَآ إِلَّا ٱلدَّهۡرُۚ

او وايي (كُفّار) نشته ژوندون مګر همدغه ژوندون ځمونږ دى په دغې دنيا كې، چې مړه كيږو او ژوندي كيږو، او نه مو هلاكوي مګر زمانه.

تفسير: يعنې كُفّار وايي: ماسوا له دغه ژوندانه بل ژوندون نشته، بس همدغه دنيا ده چې مونږ په كې ژوندون كوو، او مرو لكه چې د باران په اثر په ځمكه كې شينكي او تركودى زرغونيږي، لوييږي، وچيږي، او بيا له منځه وركيږي، د انسان حال هم پر همدغه قياس كړئ، چې يو وخت پيدا كيږي، او تر يوه معينه وخته پورې ژوندون كوي، او بالآخر د زمانې چورلېدل او تدوير يې له منځه پورته كوي، او ژوندون ته يې خاتمه وركوي.

وَمَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنۡ عِلۡمٍۖ إِنۡ هُمۡ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾

او نشته دوى ته په دغه (انتساب د مرګ زمانې ته) هيڅ قدر علم پوهه، نه دي دوى مګر ګمان كوي (او اټكل چلوي، او دغه خبره بې دليله وايي).

تفسير: يعني «دهر» د زماني نوم دی، چې هغه هيڅ کار کوونکی نه دی، ځکه چې په هغه کې نه حس شته او نه شعور، او نه اراده لا محاله، د دوی مقصد به له دې نه بل کوم شی وي چې هغه د دوی په زعم نه معلوميږي، ليکن په دنيا کې د هغه تصرّفات چليږي، نو بيا د همدغو تصرّفاتو او تحوّلاتو نسبت ولې پاك الله تعالی ته ونه کړی شي، چې د ده وجود او على الاطلاق متصرفوالی له فطري دلائلو او عقلي او نقلي براهينو څخه ثابت شوی دی، او د زماني تحوّلات تبديلات او انقلابات او د ورځې او د شپې تبديل او اختلاف او نور ټول د ده په لاس کې دي، همدغه معنی په حديث کې ښوولې شوې ده چې «دهر» الله دی، نه ښايي چې دهر ته بد وويلی شي، ځکه څه وخت چې انسان «دهر» ته بد وايي، په دې نيت يې وايي چې: د دهر حوادث ورته منسوبيږي، حال دا چې د دهر ټول حوادث د الله تعالی په مشيئت او ارادې سره کيږي، نو د دهر بد ويل په حقيقت کې د الله تعالی په حضور کې بې ادبي او ګستاخي ده، أعاذنا الله منه.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا ائْتُوا بِآبَائِنَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾

او هر کله چې ولوستل شي پر دغو (کفّارو) آيتونه (د قرآن) ځمونږ ښکاره؛ نو نه وي حُجّت دليل د دوی مګر دا چې وايي: راولئ پلرونه ځمونږ که چېرې يئ تاسې رښتيني (په دغې وينا خپلې کې چې پس له مرګه بيا ژوندون دی).

تفسير: يعني کله چې د لوی قرآن آيات يا د بعث بعد الموت دلائل دوی ته اورول کيږي؛ نو وايي چې: مونږ له سره د دغو دلائلو منونکي نه يو، هو ! که تاسې پخپله په دغې دعوی کې رښتيني يئ؛ نو ځمونږ مړه پلرونه او نيکونه راژوندي کړئ، او راوويې ښيئ، نو خامخا مونږ به ستا دغه ګردې خبرې منو، چې ښېشکه پس له مرګه په حقه او رښتيا سره بيا ژوندي کېدل شته.

قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې الله ژوندي کوي تاسې، بيا مړه کوي تاسې، بيا به سره ټولوي تاسې ورځې د قيامت ته چې نشته هيڅ شک په (راتلو د) هغې کې، وليکن زياتره (کافران) خلق نه پوهيږي، (نو ځکه ترې انکار کوي).

تفسير: يعني هغه ذات چې يو ځلې مو ژوندي کوي، او بيا مو وژني؛ هغه ته دغه کار څه سختي او اشکال لري چې تاسې بيا ژوندي کړي، او بيا مو ګرد سره يو ځای راټول او جمع کړي؟.

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د اسمانونو او د ځمکې (سره له اسمانونو او ځمکې، خلقًا، ملکًا، وعبيدًا) او په هغه ورځ کې چې ودريږي قيامت، نو په دغه ورځ به زيانکاره شي مبطلان (کافران).

تفسير: په هغې ورځې کې چې ذليل، سپك او خوار ودريږي؛ نو هلته به دوی ته دغه خبره ښکاره او څرګنديږي چې تېروتلي او غولېدلي وو.

وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً ۚ كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾

او وبه وينې ته (اى كتونكيه په قيامت كې) هر امّت ناست پر ځنګنونو خپلو (له خوفه او هيبته)، هر يو امّت به رابللى شي په طرف د كتاب اعمالنامې خپلې (نو وبه ويل شي دوى ته له جانبه د الله چې) نن ورځ به جزاء دركړه شي (تاسې ته د) هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې كول به مو (په دنيا كې).

تفسير: يعني د اعمالنامې په طرف بلل كيږي، چې راځئ سم له دې سره حساب راكړئ!، نن هر سړي ته د ده له هغه عمل سره سم بدل جزاء او سزا وررسيږي، چې په دنيا كې يې كړي وي.

هَٰذَا كِتَابُنَا يَنطِقُ عَلَيْكُم بِالْحَقِّ ۚ

دغه كتاب ځمونږ دى خبرې كوي (او شاهدي وايي) پر (اعمالو د) تاسې باندې په حقه سره.

تفسير: يعني هر هغه كار چې كړى يې وي، دغه اعمالنامه به هم هغه په پوره او كامل صورت سره دربنيي، او د يوې ذرې به هم په هغه څه تزييد او تنقيص نه كيږي.

إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾

بېشكه مونږ وو چې امر به مو كاوه په ليكلو سره د هر هغه څه چې وئ تاسې چې كول به مو (په دنيا كې).

تفسير: يعني ځمونږ په علم كې هر شى له ازله شته، مګر د دوى د انضباط لپاره ځمونږ پرښتې مقررې دي، چې د دوى ګرد اعمال حقًّا وليكي، نن د دوى ليكلى شوى مكمّل ريپورټ ستاسې په مخ كې پروت دى.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٣٠﴾

پس هر چې هغه كسان دي چې ايمان يې راوړى دى، او كړي يې دي ښه (عملونه)؛ پس ننباسي دوى رب د دوى په رحمت (جنّت) خپل كې، دغه (ننوتل د جنّت) همدغه برى دى ښكاره.

تفسير: يعني په جنّت كې به الله تعالى مؤمنان داخلوي، چې هلته په اعلى درجه سره رحمت او هر قسم مهرباني وي.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٣١﴾

او هر چې هغه كسان دي چې كافران شوي دي (وبه ويل شي دوى ته داسې) آيا نه وو آيتونه (د قرآن) چې لوستل كېدل به پر تاسې باندې؛ پس تكبّر مو وكړ (او ايمان مو پرې رانه ووړ)، او وئ تاسې قوم ګناهګاران (كافران).

تفسير: يعني ځمونږ له طرفه د پندونو او نصيحتونو پوهولو او د حجّت د اتمام ګردې خبرې دوى ته ور رسولې شوي دي، او له هيڅ پلوه هيڅ يو قصور او لنډون په دغه مورد كې نه دى پاتې، خو سره له هغه هم د دوى د غرور او تكبّر سر ښكته نشو، او بالآخر د پخـو مجرمانو په حيثيت واوښتل، يا له ﴿وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ﴾ څخه داسې مطلب واخيست شي چې تاسې لا له پخوا څخه جرائم كوونكي خلق وئ.

وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُمْ مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِنْ نَظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿۳۲﴾

او هر كله چې وبه ويل شو (تاسو ته اى كفّارو چې) بېشكه چې وعده د الله حقه ده (په بيا ژوندون سره) او قيامت، نشته شك په (راتلو) د هغه كې، نو به ويل تاسې: نه پوهيږو چې څه شى دى قيامت، ګمان نه كوو مګر ګمان لږ، او نه يو مونږ يقين راوړونكي (په راتلو د قيامت).

تفسير: يعني مونږ په دې باندې هيڅ نه پوهيږو چې قيامت به څرنګه وي؟ ته د قيامت كوم عجيب او غريب احوال چې بيانوې؛ مونږ پر هغه له سره يقين اوباور نشو كولى، هو ! دغو خبرو او اترو او ستا د ډېرو اورولو په اثر يو لږ څه ضعيف امكان او يوه توره تياره خيال يې څمونږ په افكارو كې كله نا كله راځي، چې هغه بېله خبره ده.

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿۳۳﴾

او ښكاره به شي (په قيامت كې) دوى ته ناكاره والى (بدې جزاوې) د هغو (بدو اعمالو) چې كړې وو دوى (په دنيا كې)، او چاپېر (نازل) به شي په دوى (عذاب د) هغه چې وو دوى چې په هغه پورې به يې مسخرې كولې.

تفسير: يعني څه مهال چې قيامت راشي، د دوى دغه ټول بد كارونه او د هغو نتائج به د دوى په مخ كې ودرولاندې كيږي، او د عذاب او د نورو انذارونو په نسبت څه ټوكې ټكالې چې دوى به كولې؛ هغه ټول به د دوى په مخ كې راځي، او دوى چې له خپل تصوّره په هم هغو كې اخته او ككړ كيږي.

د عذاب ملائكې په ژبه دغو كفّارو ته د الله جل جلاله أعلى شأنُه وأعظم برهانُه له جانبه دغسې خطاب كيږي چې:

وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنْسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا

او وبه ويل شي چې نن ورځ به هېر كړو (د هېروالي معامله به درسره وكړو) مونږ تاسې (په دوزخ كې) لكه چې هېر كړى وو تاسې ملاقات د ورځې ستاسې دغه (چې ورځ د قيامت ده).

تفسير: يعني په دنيا كې دغې لويې ورځې ته مو هيڅ فكر او خيال نه وو، او بيخي مو هغه نه يادوله، نن مونږ هم په لطف او مهرباني سره ستاسې يادونه نه كوو، او تل تر تله مو به همدغه عذاب كې هم هغسې سره خوشې پرېږدو، لكه چې تاسې په دنيوي مزو، ميلو، او چرچو كې ډوب تللي وئ.

وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿۳۴﴾ ذَٰلِكُمْ بِأَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

او ځاى ستاسې اور دى، او نشته تاسو ته هيڅوك له مددګارانو (چې مو ترې خلاص كړي). دغه (تعذيب له دې سببه دى) چې بېشكه تاسې نيولې مو وو آيتونه (د قرآن) د الله په ټوكو سره، او مغرور كړي وئ تاسې دغه ژوندون لږ خسيس.

تفسير: يعني په دنيوي مزو او چرچو كې داسې مشغول او لګيا شوي وئ، چې له سره دغه خبره ستاسې په فكر او خيال كې نه ګرځېده چې كله به دلته راځئ، او له الله تعالى سره مخامخ كېدونكي يئ؟.

فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾

نو نن ورځ وبه نه ايستلی شي دوی له دوزخه او نه به د دوی عذر قبول (او توبه ومنله) شي.

تفسير: يعني نه دوی له دوزخه ايستل کيږي، او نه داسې کومه موقع دوی ته ورکوله کيږي چې په هغې کې څه عبادت او رياضت وکړي، او د رب العزّت د رضاء ميمنت ځان ته حاصل کړي.

فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَٰوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَٰلَمِينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

پس خاص الله لره ده ټوله ثناء صفت چې رب د اسمانونو او رب د ځمکې دی رب د ټولو عالميانو دی. او خاص الله لره ده لويي په اسمانونو او په ځمکه (په علويّاتو او سفليّاتو) کې، او هم دی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو)، ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: ښايي چې انسان الله تعالی ته متوجه شي، او د ده د احساناتو او انعاماتو قدر وکړي !، او پر هداياتو يې تګ وکړي، او له نورو ګردو څخه ځان وشکوي !، او محض د ده خوښې او رضا ځان ته حاصله کړي !، په حديث قدسي حديث کې راغلي دي: «الکبرياء ردائي، والعظمة إزاري، فمن نازعني واحدا منهما قذفته في النار» «کبرياء ځما ځادر دی، او لويي ځما ازار دی، نو هر څوک چې په دغو دواړو کې له ما سره منازعه يا کشمکش وکړي؛ زه به يې په سخت اور کې په غورځولو سره وغورځوم»

تمت سورة الجاثية بعونه وصونه، فلله الحمد والمنة وبه التوفيق.

سُورَةُ الأَحْقَافِ

«د (الأحقاف) سورت مکي دی پرته له (۱۰، ۱۵، ۳۵) آیتونو څخه چې مدني دي، (۳۵) آیته (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۶) او په نزول کې (۶۶) سورت دی، وروسته د «الجاثية» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ۝١ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ۝٢ مَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ

رالېږل د دې کتاب (قرآن) دي له طرفه د الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي). نه دي پيدا کړي موږ اسمانونه او ځمکه او هر هغه څيزونه چې په منځ د دې دواړو کې دي مګر په حقه (لپاره د دې چې دلالت وکړي په قدرت او وحدانيت ځموږ)، او (په) ټاکلي (مقرر کړې) وعدې سره.

تفسير: يعني اسمان او ځمکه او دا ګردې کارخانې الله تعالى خوشې چټې نه دي جوړې کړې، بلکه هغه ګردې يې د يوه غرض او مقصد لپاره پيدا کړي دي، چې تر يوه ټاکلي مدّت او اينبود شوې نېټې او معين ميعاد پورې به همداسې چلېږي، کله چې د دې نړۍ نتيجه راښکاره شي؛ نو هغه ته به آخرت وايه شي.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَمَّآ اُنْذِرُوْا مُعْرِضُوْنَ ۝٣

او هغه کسان چې کافران شوي دي له هغه څيزه چې دوی پرې ويرولی شي (چې قرآن دی) مخ ګرځوونکي دي.

تفسير: يعني له بد انجام څخه نه ويرېږي، او د آخرت لپاره څه تياری نه کوي، کله چې د آخرت خبرې اوري؛ نو په يوه غوږ يې ننوځي، او له بل غوږ يې وځي، او ژر تر ژره يې هېروي.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَرُوْنِيْ مَاذَا خَلَقُوْا مِنَ الْاَرْضِ اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمٰوٰتِ ؕ

ووايه (ته ای محمده !) آيا وينئ خبر کړئ تاسې ما په (حال د) هغو (معبودانو) چې بولئ يې عبادت يې کوئ تاسې بې له الله، وښيئ تاسې ماته ! کوم دی هغه څيز چې پيدا کړی دی دوی له ځمکې څخه؟ آيا شته دوی ته څه شرکت په (پيدا کولو د) اسمانونو کې؟ (يعني نشته له الله سره شريک).

تفسير: يعني قدّوس الله تعالى اسمان او ځمکه او ګرد مخلوقات پيدا کړي دي، آيا په رښتيا سره ويلی شئ چې د ځمکې کومه ټوټه يا د اسمان کومه برخه بل چا پيدا کړې ده؟ يا يې پيدا کولی شي؟ نو دوی بيا ولې هغه خپل باطل معبودان له الله تعالى سره بولي؟ بلکه زيات له هغه څخه يې ولې ګڼي؟ او ولې غوښتنې ورځنې کوي؟ دا «ام» بمعنى د همزې د انکار دی.

ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِّن قَبْلِ هَٰذَا أَوْ أَثَارَةٍ مِّنْ عِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ④

راوړئ تاسې ماته کوم کتاب (چې راغلی وي تاسې ته) پخوا له دغه (قرآنه) یا یوه باقي علامه دلیل له علمه (د پخوانیو انبیاوو) که چېرې یئ تاسې رښتیني (په دې کې چې په عبادت کولو د دې معبودانو به الله ته نژدې کېږئ).

تفسیر: یعني که دوی د خپل شرک په دعوی کې رښتین وي؛ نو د کوم اسماني کتاب سند دې دربنکاره کړي، یا په داسې یو علمي اصول سره دې دا خپله وینا جوته کړي چې د عاقلانو په منځ کې د منلو وړ وي، که پر یو څیز باندې نه عقلي او نه نقلي دلیل په لاس وي؛ نو هغه په څه ډول د منلو او وربدلو وړ کېدی شي؟.

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُو مِن دُونِ اللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ ⑤

او څوک دی ډېر ګمراه (یعني هیڅوک نشته ډېر ګمراه) له هغه چا چې بولي بې له الله څخه هغه چې نشي قبلولی هغه لره (دعاء سؤال) تر ورځې د قیامت پورې، او دغه (مدعو) له دعاء او بلنې د دغو (عابدانو څخه) بې خبره دي.

تفسیر: یعني له دې څخه به لویه ګمراهي او زیات حماقت څه شی وي، چې یو ناپوه خپل الله تعالی پرېږدي، او له داسې یو بې ژوند او بې واک مخلوق څخه د خپلو اړتیاوو او احتیاجاتو په پوره کولو کې امداد او مرستې وغواړي چې هغوی پخپل مستقل اختیار د هیچا غږ نشي اوربدلی.

وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ⑥

او کله چې راټول کړل شي خلق (لپاره د حساب) وي به (وبه ګرځي) دغه (معبودان) دغو (خپلو عابدانو) ته دښمنان، او وي به (وبه ګرځي) دغه (معبودان) په عبادت د دغو (عابدینو خپلو منکران.

تفسیر: یعني په آخرت کې چې امداد او معاونت ته یې ډېره اړتیا او حاجت وي؛ نو دا بې وسه معبودان خپلو عابدانو ته څه مرستې رسولی شي؟ بلکه لکه دښمن د دوی په مخکې ودرېږي، او له دوی څخه به خپله بېزاري او خپګان ښکاره کوي، تر دې چې داسې به هم وایي: ﴿مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ﴾ (۲۰ جزء د القصص سورت (۷) رکوع (۶۳) آیت)، یعني دا خلق مونږ نه پېژنو، او نه یې زمونږ بندګي کړې ده، نو تاسې فکر وکړئ چې په هغه وخت کې به دوی ته څومره حسرت او ندامت ورپېښېږي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ⑦

او کله چې ولوستل شي پر دغه (اهل د مکې) باندې آیتونه څمونږ ښکاره؛ نو وایي هغه کسان چې کافران شوي دي حق (قرآن) ته کله چې راشي دوی ته؛ چې دا سحر جادو دی ښکاره.

تفسیر: یعني دا خلق اوس د آخرت هیڅ فکر نه کوي، او نه نصیحت او نه پند او نه ښووني ته غوږ ږدي، که د پاک قرآن آیتونه دوی ته واورول شي؛ نو په څرګند سره وایي چې دا خو ظاهر سحر کوډې او جادوی دی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ

بلكه وايي دوى له ځانه يې جوړ كړى دى (محمد دغه قرآن او د الله له جانبه نه دى راغلى).

تفسير: يعني د جادو ويلو څخه زياته قبيحه او شنيعه د هغوى دا دعوى ده چې قرآن مجيد محمد صلى الله عليه وسلم له خپله ځانه جوړ كړى دى، او د ډېر لويو دروغو نسبت يې الله تعالى ته كوي (العياذ بالله).

قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

ووايه (ته اى محمده ! دوى ته) كه ما جوړ كړى وى دغه (قرآن فرضًا) له ځانه؛ پس نه به شئ تاسي مالكان (خلاصوونكي) ما لره له (عذاب د) الله په مخكې هيڅ قدر (نو ولې به تړم دغومره لوى دروغ پر الله باندې؟).

تفسير: يعني پر الله تعالى باندې دروغ ويل ډېر لوى جرم دى، كه په فرض محال سره داسي جسارت هم وكړم؛ نو ګواكي په لوى لاس مي خپل ځان د الله تعالى لوى غضب او ډېر سخت عذاب ته ورواندې كړ، لږ څه خيال خو وكړئ، هغه سړي چې پخپل ټول عمر كې پر بندګانو باندې دروغ نه وي ويلي، او په ډېرو كوچنيو كوچنيو معاملو كې د الله تعالى له ډاره ريږدي؛ نو څرنګه به يو ناڅاپه پر الله تعالى باندې دروغ وايي، او خپل ځان پخپل لاس په داسې لوى عذاب كې اخته كوي، چې د دنيا هيڅ يو قوّت له هغه څخه ژغورونكى نشي كېدى.

هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ ۖ كَفَىٰ بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۖ

دغه (الله) ته ښې معلومې دي هغه خبرې چې تاسي لګيا يئ په هغو كې، كافي دى دغه (الله) ښه شاهد حق ښوونكى په منځ ځما او په منځ د تاسي كې (چې دغه قرآن له جانبه د الله دى).

تفسير: يعني هغه خبرې چې تاسي يې ويونكي يئ، الله تعالى ته هغه ښې معلومې دي، كه د الله تعالى حق رسول ته كاذب او مفتري وايئ؛ نو د دې خبرې پاى (آخر) دروند دى، ولې چې الله تعالى ته ځمونږ او ستاسي هيڅ كومه پټه خبره پټه نه ده، هغه په خپل صحيح او محيط علم سره موافق د هر چا له چارې سره سمه معامله كوونكى دى، زه هغه پاك الله د خپل او ستاسي په منځ كې شاهدوم، هغه به د خپل قول او فعل سره راښيي چې كوم يو رښتيا وايي؟ او كوم يو دروغجن دى؟ او افتراء كوي.

وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۝

او همدغه (الله) دى ښه مغفرت كوونكى (د خطيّاتو) ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: يعني كه اوس هم له هغو خبرو څخه خپله خوله ونيسئ؛ نو وبه ښلى شئ، او وپوهېږئ چې دا ښښنه د الله لورينې (مهرباني) او بخښنې او حلم څخه ده.

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ

ووايه (اى محمده ! دوى ته) نه يم زه اول له رسولانو (بلكه ځما نه پخوا هم رسولان تېر شوي دي.

تفسير: يعني تاسي ځما له دې خبرو څخه ولې دومره بد وړئ؟ ما كوم نوى شى له ځان سره نه دى راوړى، له ما څخه مخكې هم د نبوّت او رسالت سلسله جاري وه، زه هم هغه خبره كوم چې هغوى كوله، له هغو ګردو پيغمبرانو څخه وروسته زه د الله تعالى له لوري رسول او استاځى شوى يم.

وَمَآ أَدۡرِي مَا يُفۡعَلُ بِي وَلَا بِكُمۡۖ إِنۡ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ وَمَآ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٞ مُّبِينٞ ۝٩

او نه پوهېږم چې څه به وکړل شي له ما سره (په دنيا کې) او نه (پوهېږم) چې څه به وکړل شي له تاسو سره (په دنيا کې)، نه کوم زه پيروي متابعت مګر خو د هغه (حکم) چې رالېږلى شوى دى ماته (چې قرآن دى)، او نه يم زه مګر ويرووُنکى يم ښکاره (له عذابه).

تفسير: يعني زه له دې خبرې سره هيڅ اړه او کار نه لرم، چې څما د دې کار وروستنى نتيجه څه کيږي؟ او له ما سره به الله تعالى څه معامله کوي؟ او له تاسې سره به څه چارې کوي؟ او نه اوس زه پوره پوره تفصيلونه د خپل او ستاسې د انجام په نسبت ښوولى شم، چې په دنيا او آخرت کې به څه څه پېښې پېښېدونکې وي؟ يوه خبره کوم چې څما کار يوائې د الله تعالى د وحي اتباع او د الله جل جلاله د حکم امتثال او د کفر او د عصيان له خرابو نتائجو څخه په ډېر ښکاره ډول سره د خلقو پوهول دي.

قُلۡ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كَانَ مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ وَكَفَرۡتُم بِهِۦ وَشَهِدَ شَاهِدٞ مِّنۢ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ مِثۡلِهِۦ فَـَٔامَنَ وَٱسۡتَكۡبَرۡتُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝١٠

ووايه (ته اى محمده! دوى ته) آيا وينئ خبر کړئ تاسې ما (چې څه حال به وي ستاسو که چېرې وى دغه (قرآن) له جانبه د الله، حال دا چې کافران شوي يئ تاسې په ده سره، او بيا شاهدي ويلي ده يوه شاهد له (علماوو) د بني اسرائيلو په مثل حقيقت د داسې يو کتاب باندې، پس ايمان راوړى وي (پرې هغه شاهد)، او تکبّر کړى وي تاسې (له ايمان راوړلو پرې، نو آيا تاسو نه يئ ظالمان؟ بلکه خامخا ظالمان يئ)، بېشکه الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسير: په دغه زمانه کې د عربو ناپوهان د بني اسرائيلو له علم او فضل څخه مرعوب وو، کله چې څمونږ د پيغمبر دنبوّت اوازه (انګازه) خوره شوه؛ نو ګرد مشرکانو د دوى د بعث په نسبت د بني اسرائيلو له پوهانو څخه پوښتني کولې، او غوښتل يې چې د هغوى په خولو دوى دروغجن وښيي، او د خپلو ويناوو لپاره کومه خبره زده کړي او ويې وايي، چې وګورئ! د علم خاوندان او اهل الکتاب هم د ده خبرې دروغ ګڼي، خو په دې مقصد کې هم مشرکان تل ناکام شول، او الله تعالى د هم هغو بني اسرائيلو په ژبو څمونږ د پيغمبر تصديق او تأييد وفرمايه، او دا يې ورښکاره کړه، چې هغوى هم لکه پاک قرآن غوندې يو اسماني کتاب چې «تورات» دى، او يو پيغمبر چې موسى عليه السلام دى؛ لري، نو څکه د رسالت دعوى او د قرآن نزول او رانښکته کېدل کوم نوى شى نه دى، له يهودانو څيني عالمانو په ښکاره ډول سره هم اقرار وکړ چې بېشکه څمونږ په «تورات» کې ليکلي دي چې: له عربو څخه به يو عظيم الشأن رسول مبعوث شي، چې ديوه مقدّس اسماني قرآن لرونکى به وى، او دا رسول هم هغه موعود پيغمبر رانښکاري، او دا کتاب يې هم هغه اسماني کتاب دى چې مونږ په «تورات» کې لوستلى دى، د يهودانو د عالمانو دا شهادتونه في الحقيقت له هغو پخوانيو ويناوو سره سم وو چې سره له زرهاوو تحريفونو او تبديلو تر اوسه پورې په «تورات» او نورو کتابونو کې ليکل کيږي، چې له هغو څخه رانښکارېږي چې د بني اسرائيلو ډېر لوى او مقدس ګواه موسى عليه السلام په زرهاوو کلونه پخوا له دې نه داسې شاهدي ورکړې ده چې د بني اسرائيلو له اقاربو او وروڼو څخه په بني اسماعيل کې به څما په شان يو پيغمبر راشي، نو سره له دومره شهادتونو که تاسې د خپلې لويني او غرور لامله هغه نه منئ؛ نو وپوهېږئ چې له دې څخه به کومه سخته ګناه بله نه وي، او داسې ظالم او ګناهګار ته نه ښايي چې د نجات او فلاح څه توقع ولري.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُوْنَآ اِلَيْهِ ؕ

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي په حق د هغو کسانو کې چې ايمان يې راوړی دی (داسې) که چېرې وی (دا ايمان راوړل) خير بهتر؛ نو نه به وو ړومبي شوي (دغه خوار مؤمنان) پر مونږ باندې هغه ته.

تفسير: يعني زياتره مسلمانان کمزوران، غريبان، او مريان دي، که دا دين ښه وی؛ نو ښو سړيو به منلې وروهلې، او د هغه په منلو کې به يې څمونږ په شان پوهان، لويان، عزتمندان او مالدار څرنګه له دې مريانو او وينځو څخه وروسته پاتې کېدل؟.

وَاِذْ لَمْ يَهْتَدُوْا بِهٖ فَسَيَقُوْلُوْنَ هٰذَآ اِفْكٌ قَدِيْمٌ ﴿۱۱﴾

او کله چې سمه صافه لاره بيا نه مونده دغو (منکرانو) په دغه قرآن سره؛ نو ژر ده چې وبه وايي دوی: دغه (قرآن) دروغ پخواني دي.

تفسير: يعني پخوانيو خلقو هم تل داسې خبرې سره جوړولې، ښايي چې دا به د ﴿وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْۢ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ﴾ او د ﴿قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ﴾ ځواب وي.

وَمِنْ قَبْلِهٖ كِتٰبُ مُوْسٰٓى اِمَامًا وَّرَحْمَةً ؕ وَهٰذَا كِتٰبٌ مُّصَدِّقٌ

حال دا چې پخوا له دغه (قرآنه) کتاب (تورات) د موسی امام پېشوا لار ښوونکی وو (مؤمنانو ته)، او (سبب د) رحمت وو (پر دوی)، او دغه (قرآن) يو کتاب تصديق کوونکی دی (هغو پخوانيو کتابونو لره).

تفسير: يعني دا پخواني دروغ نه دي، بلکه پخواني رښتيا دي، چې په زرهاوو کلونو پخوا له دې نه «تورات» هم د همدې اصولو تعليم او ښوونه کړېده، او د هغه اقتداء ګړو پيغمبرانو او وليانو کوله، او پخپله بشارتو د تعليم سره يې ګردو راتلونکيو نسلونو ته د هدايت رښتيا ښې لارې وروښوولې، او د رحمت وروونه يې ورپرانيستل.

لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنْذِرَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ۖ وَبُشْرٰى لِلْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۲﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۱۳﴾

په دې حال کې چې په ژبه عربي دی لپاره د دې چې ووېروي (دغه قرآن) هغه کسان چې ظلم يې کړی دی، «پر ځانونو خپلو په کفر سره» او زيرې (د خوشالۍ) دی نيکو کارانو (مؤمنانو) لره (په جنت سره). بېشکه هغه کسان چې وايي: رب څمونږ الله دی، بيا ټينګ ودرېږي (په عبادت د ده)؛ پس نه به وي (هيڅ) وېره پر دوی، او نه به وي دوی چې خپه به شي (په آخرت کې).

تفسير: همداسې آيت د «حم السجده» سورت په څلېرويشتمه سيپاره کې تېر شوی دی، ښايي چې د هغه فوائد هلته ولوستل شي.

اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۴﴾

دغه کسان ياران اوسېدونکي د جنّت دي په دې حال کې چې همېشه به وي دوی په دغه (جنّت) کې، ورکوله به شي دوی ته جزاء په سبب د هغو (نېکو عملونو) چې وو دوی چې کول به يې (په دنيا کې).

تفسیر: یعنې د نېکو چارو په سبب د حق تعالی په رحمت به همېشه په جنت کې پاتې کېږي.

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا

او وصيت حکم مو کړی دی هر انسان ته له مور او پلار خپل سره د احسان نېکۍ کولو.

تفسیر: د قرآنکریم په ځوځایونو کې حق تعالی خپل حق د مور او پلار له حق سره یو ځای بیان فرمایلی دی، ځکه چې حقیقي موجد خو الله تعالی دی، لیکن په عالم اسباب کې د اولاد د وجود ظاهري سبب والدین دي، او د حق تعالی د ربوبیت د شان خاص مظهر وایه شي، دلته هم ړومبی په ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾ کې د الله تعالی د حقوقو ذکر وو، اوس یې د والدینو حق راوښود، یعنې انسان ته حکم ورکړی شوی دی چې له خپلو والدینو سره ښه سلوک وکړي !، د هغوی تعظیم، محبت، خدمت کول او خوښي خپل سعادت وګڼي !، په بل ځای کې یې دا ښوولي دي، که والدین مشرک هم وي؛ بیا هم له هغوی سره په دنیا کې ښایي ښه معامله وکړي !، په تېره بیا د مور خدمت کول چې د ځینو وجوهو لامله د هغې حق دې له پلار څه زیات اداء کړ شي، لکه چې صحیحه احادیث په دې باندې دالّ دي، ځکه چې:

حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا

پورته کړی (ساتلی) یې دی ده لره (په نس خپل کې) مور د ده په سختۍ سره، او (بیا) یې ایښودلی (ځېږولی) دی ده لره په سختۍ سره.

تفسیر: یعنې کله چې حمل د ځو میاشتو شي، د هغه درونډوالی معلومېږي، چې مور په دې وخت کې او د تولّد په وخت کې ځومره صعوبتونه او تکلیفونه پر ځان اخلي، بیا خپل کوچنی ته شودې ورکوي، او تر کلونو کلونو هغه هر راز تکلیفونه په ځان ګالي، روزنه او پالنه یې کوي، خپله آرامي او هوسایي د هغه په هوسایي او آرامی باندې جاروي، پلار هم تر زیاتې اندازې پورې په دغو تکلیفونو کې مل وي، او د هغه د روزنې وسیلې ورغونډوي، بېشکه چې دا ګردې چارې د فطرت په تقاضا کېږي، او د همدې فطرت تقاضا وي چې اولاد د خپل مور او پلار دا محبت او شفقت محسوس کړي، او د هغوی د هغه محنت ایثار او قدر وکړي.

وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا

او (دا) پورته کول ساتل د ده (په نس د مور کې) او جلا کول د ده (له تی نه) دېرش میاشتې وي.

تفسیر: ښایي د اکثریه عادت لامله یې داسې فرمایلي وي، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) لیکي: «که هلك قوي وي، وروسته له یوویشتو میاشتو څخه له شودو بیلیږي، او نهه میاشتې د هغه د حمل دی، یا داسې ووایئ چې: لږ تر لږه د حمل مدّت شپږ میاشتې دی، او په دوو کلونو کې کوچنیان عمومًا له تي څخه جلا کیږي، چې ګرده مدّت سره دېرش میاشتې شوې، د رضاع د مودې زیات له دې څخه ډېر کم او نادر دی.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً

تر هغه پورې کله چې ورسېد دی قوّت (د هوښیارۍ) خپلې ته، او ورسېد څلوېښت کلونو ته.

تفسیر: په څلوېښت کلنۍ کې عمومًا د انسانانو عقلي او اخلاقي قوّتونه پخیږي، نو ځکه د انبیاوو علیهم السلام بعثت اکثر پخوا له څلوېښت کلنۍ څخه نه دی شوی.

قَالَ رَبِّ أَوۡزِعۡنِيٓ أَنۡ أَشۡكُرَ نِعۡمَتَكَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَيَّ وَأَنۡ أَعۡمَلَ صَٰلِحٗا تَرۡضَىٰهُ وَأَصۡلِحۡ لِي فِي ذُرِّيَّتِيٓۖ إِنِّي تُبۡتُ إِلَيۡكَ وَإِنِّي مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ١٥

وويل ده: ای ربه ځما ! الهام وکړې ماته په زړه کې توفيق راکړې په دې چې شکر اداء کړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما باندې، او په مور او پلار ځما باندې، او (بل دا راته الهام وکړه) چې عمل وکړم نېک چې راضي کېږې ته په هغه، او صلاحيت کېږده ته (يا الله) په اولاده ځما کې، بېشکه ما توبه کړې ده تاته، او بېشکه يم زه له حکم منونکيو څخه (فرمان ستا ته).

تفسير: يعني سعادتمند سړی داسې وي چې د هغو احساناتو شکريه ادا کړي؛ چې الله تعالی په هغه باندې او د هغه په مور او پلار باندې احسان کړي دي، او د راتلونکې نېک عمل توفيق له الله څخه وغواړي، او د خپل اولاد په حق کې هم د نېکې دعاء طلب وکړي، او له هغه تقصير او لنډوالي څخه چې په حقوق الله او حقوق العباد کې له هغه څخه شوی وي؛ توبه وکړي او د خلوص او تواضع او بندګۍ له لارې څخه د خپل مخلصانه عبوديت او فرمانبرداری اعتراف وکړي !.

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنۡهُمۡ أَحۡسَنَ مَا عَمِلُواْ وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّـَٔاتِهِمۡ فِيٓ أَصۡحَٰبِ ٱلۡجَنَّةِۖ وَعۡدَ ٱلصِّدۡقِ ٱلَّذِي كَانُواْ يُوعَدُونَ ١٦

دغه (ټول چې دا يې حال او وينا وي) هغه کسان دي چې قبلوو مونږ له دوی نه ډېر ښه د هغو (کارونو) چې کړي دي دوی، او تېرېږو له ګناهونو د دوی نه په دې حال کې چې وي به په ياراتو اوسېدونکيو د جنّت کې، وعده کړې ده الله وعده رښتيني هغه (وعده) چې وو دوی چې وعده به يې ورسره کولی شوه (په دنيا کې).

تفسير: يعني د داسې بندګانو نېکي منلې، بدی يې ښنلی کېږي، او د دوی ځای د الله أعظم شأنُه وأكرم برهانُه له صادقې وعدې سره سم جنّت دی.

وَٱلَّذِي قَالَ لِوَٰلِدَيۡهِ أُفّٖ لَّكُمَآ

او هغه (سړی) چې ويې ويل مور او پلار خپل ته (کله چې راويې باله ايمان ته) قباحت او کراهيت دې وي تاسې دواړو لره.

تفسير: د سعادتمن اولاد په مقابل کې يې دغه د بې ادب او نالايق او نافرمان اولاد ذکر وفرمايه، چې مور او پلار هغه ته د ايمان خبرې کوي، او پرې پوهوي يې، مګر هغه پرې نه پوهېږي، او په ډېرو بې ادبو خبرو سره ورته غږېږي، او سپک خطابونه ورته کوي، او ايذاء وررسوي، او دغسې هم هغوی ته وايي چې:

أَتَعِدَانِنِيٓ أَنۡ أُخۡرَجَ وَقَدۡ خَلَتِ ٱلۡقُرُونُ مِن قَبۡلِي

آيا وعده کوئ تاسې له ما سره (يا وېروئ ما) چې وبه ايستلی شم (له قبره) حال دا چې په تحقيق تېر شوي دي ډېر اهل د زماني پخوا له ما څخه (او يو هم نه دی ژوندی شوی، نو زه به څرنګه بيا ژوندی شم؟).

تفسير: يعني د مړ کېدلو څخه وروسته له ژوندي کېدلو څخه انکار کوي، او هيڅ له قيامت او پوښتنې څخه نه وېرېږي، او وايي چې: څومره قومونه او تېرونه پخوا له ما څخه تېر شوي دي، نو آيا له هغوی څخه کوم يو سړی تر اوسه پورې بيا ژوندی شوی دی؟.

وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللَّهَ وَيْلَكَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

او هغو دواړو زارئ كولې الله ته (په دغه حال كې چې ويل دوى) خرابي دې تاته، ايمان راوړه ته ! بېشكه وعده د الله (په بعث بعد الموت سره) حقه رښتيا ده.

تفسير: يعني د ده په ګستاخي باندې له يوې خوا الله تعالى ته فريادونه او دعاوې كوي، چې دې ته د حق د قبول توفيق ور په برخه شي، او له بلې خوا يې ويېوهوي، چې كمبخته ستا كور وران شو، اوس هم وخت دى فكر وكړه !، او وګوره چې د الله تعالى وعده رښتيا ده، د بعث بعد الموت كوم خبر چې د الله تعالى له لوري وركړ شوى دى؛ بالكل حق او هغه پخپل ټاپې او وعدې پوره كېدونكى دى، او په هغه وخت كې به ستا د دغه (انكار) نتيجه ښه دربښكاره شي.

فَيَقُولُ مَا هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ۝١٧

پس ووايي دى: نه دى دا (قول په بعث) مګر دروغې قصې د پخوانيو خلقو دي.

تفسير: يعني داسې قصې مونږ ډېرې اورېدلې دي، د پخوانيو وختونو قصې داسې ډېرې مشهورېږي، چې په رښتيا سره هغه ګردې دروغ دي، او هيڅ خارجي مصداق نه لري، (العياذ بالله).

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ

دا هغه كسان دي چې حقه ثابته شوې ده پر دوى باندې خبره (د عذاب) په جمله د نورو امّتونو خلقو كې، چې په تحقيق تېر شوي دي پخوا له دوى څخه له پيريانو او انسانانو.

تفسير: د عذاب خبره هم هغه ده چې د (الم السجدة) په دويمه ركوع كې ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ راغلې دي، يعني څرنګه چې ډېرې ډلې له پيريانو او له بني آدمانو څخه پخوا له دې نه د دوزخ مستحق ګرځېدلې دي؛ دا بدبختان هم په هغوى كې ګډ دي.

إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ۝١٨

بېشكه دوى وو زيان كاران (په دنيا كې).

تفسير: الله تعالى له خپل رحمت د ايمان او د سعادت تُخم د هر سړي په زړه كې په فطري ډول سره كرلى دى، هغه هم د دې كمبختانو له لاسه ضايع شوى دى، له دې څخه به زيات نقص او خساره څه وي، چې يو سړى په تجارت كې د ګټې په ځاى د خپلې ناپوهى، غفلت او حماقت له سببه خپله پنګه او رأس المال هم ضايع او له لاسه وباسي.

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِّمَّا عَمِلُوا

او هرې فرقې ته (د مؤمنانو او كافرانو) مرتبې دي له (جزاء د) هغو چې كړي يې دي (په دنيا كې).

تفسير: يعني د اعمالو د تفاوت لامله چې د جنتيانو په درجاتو كې فرق او توپير (تفاوت) دى، همدا راز د دوزخيانو په درجاتو كې هم فرق شته.

وَلِيُوَفِّيَهُمۡ أَعۡمَٰلَهُمۡ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ١٩

او (مقررې کړي درجې) لپاره د دې چې پوره به ورکړه شي دوی ته جزاء د عملونو د دوی، حال دا چې پر دوی به ظلم ونه کړ شي (د نېکۍ په کمېدو، او بدۍ په زياتېدو).

تفسير: نه د کومې نېکۍ ثواب لږ ورکاوه شي، او نه د کومې بدۍ سزا د هغه له مېچه پورته او نامناسبه تاکل کيږي.

وَيَوۡمَ يُعۡرَضُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ عَلَى ٱلنَّارِ أَذۡهَبۡتُمۡ طَيِّبَٰتِكُمۡ فِي حَيَاتِكُمُ ٱلدُّنۡيَا وَٱسۡتَمۡتَعۡتُم بِهَا

او ياده کړه (ای محمده !) هغه ورځ چې وړاندې کړ شي هغه کسان چې کافران شوي دي پر اور (د دوزخ باندې، او وبه ويلی شي ورته): چې وړې دي تاسې لذائذ نېکۍ خپلې په ژوندون لږ خسيس کې، اونفع اخيستې ده تاسې په هغه سره (په دنيا کې).

تفسير: د کافرانو په هيڅ يو کار کې د ايمان روح نه وي، يواځې د نېکۍ د يوه قالب او نمونې غوندې يو شي وي، د دې راز فاني نېکۍ اجر هم فاني وي، چې په دې ژوندون کې د مال، شتو، اولاد، حکومت، روغتيا، عزّت، شهرت او نورو په شکل ورکاوه شي، هم هغه يې وفرمايل چې: تاسې د خپلو صورې نېکيو مزې په دنيا کې اخيستې دي، او په هغه ځای کې يې له لذاتو څخه متمتع شوي يئ، هغه عيش او آرام چې د ايمان راوړلو په تقدير تاسو ته په آخرت کې رسېده، ګواکې د هغه په ځای مو په دنيا کې مزې وکړې، اوس دلته تاسو په عيش او مزو کې هيڅ برخه نه لرئ.

فَٱلۡيَوۡمَ تُجۡزَوۡنَ عَذَابَ ٱلۡهُونِ بِمَا كُنتُمۡ تَسۡتَكۡبِرُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّ وَبِمَا كُنتُمۡ تَفۡسُقُونَ ٢٠

پس نن ورځ به جزاء درکوله شي تاسې ته د عذاب سپکوونکي په سبب د هغې چې وئ به تاسو (په دنيا کې) چې تکبّر لويي به مو کوله په ځمکه کې په ناحقه سره، او په سبب د هغې چې وئ تاسو چې نافرماني به مو کوله (په دنيا کې).

تفسير: يعني نن تاسې ته د دروغو لافو او غاړه غړولو په سزا کې ذليل او رُسوا کوونکی عذاب درکاوه کيږي، همدا يو شی تاسې لره دلته پاتې دی، وروسته له دې نه د ځينو زوررو او متکبّرو اقوامو احوال فرمايي، چې پخوا له آخرته د هغوی انجام څرنګه شوی دی.

وَٱذۡكُرۡ أَخَا عَادٍ إِذۡ أَنذَرَ قَوۡمَهُۥ بِٱلۡأَحۡقَافِ

او ياد کړه (ای محمده ! دغو منکرانو ته قصه) د ورور د عاد (هود) کله چې وويراوه ده قوم خپل په (رېګستان چې نوم يې) احقاف دی (له عذابه).

تفسير: يعني د هود عليه السلام چې د «عاديانو» قومي ورور ووء قصه دغو معاندانو ته وکړه، کله چې وېراوه ده قوم خپل له عذابه.

د «أرض القرآن» مؤلف تر «بلاد الأحقاف» لاندې ليکي: د يمامې، عمان، بحرين، حضرموت، او د مغربي يمن تر منځ هغه لويه صحراء چې د (الدّهناء) يا (ربع الخالي) په نامه پرته ده، اګر که هغه د ودانۍ وړ (لايق) نه ده، خو د هغه په شاوخوا کې چېرې لږې ډېرې ځمکې د ودانۍ وړ (لايق) شته، په تېره بيا په هغې برخې کې چې له حضرموت څخه تر نجران پورې پرتې دي، ګواکې اوس هم هغه نه ده ودانه، خو په پخوانيو وختو کې د همدې نجران او حضرموت تر منځ د «عادارم» نوميالی قبيله ودانه وه، چې د الله تعالی د نافرمانۍ په سبب پناه شوه.

وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦٓ أَلَّا تَعْبُدُوٓا إِلَّا اللَّهَ إِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾

او په تحقيق تېر شوي وو (نور) ويرورنکي (انبياء) وړاندې له دغه (هوده) او وروسته له ده څخه (په دې سره) چې عبادت بندګي مه کوئ د هيچا بې له الله، بېشکه زه وېرېږم پر تاسې باندې له عذابه د ورځې لويې (د قيامت نه).

تفسير: يعني له هود عليه السلام څخه وړاندې او وروسته ډېر ويرورنکي انبياء راغلي دي، ګردو به هغه ويل چې هود عليه السلام ويل، يعني د يوه الله بندګي کوئ !، او د کفر او د معصيت له بد انجام څخه ووېرېږئ !، ممکن دی چې د عاد په قوم کې به هم برسېره له هود عليه السلام نور ويرورنکي هم راغلي وي، والله سبحانه وتعالى أعلم.

قَالُوٓا أَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ ءَالِهَتِنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ الصَّٰدِقِينَ ﴿٢٢﴾

وويل (هود ته قوم يې) آيا راغلی يې ته مونږ ته چې وګرځوې مونږ له معبودانو خپلو، پس راوړه مونږ ته هغه (عذاب) چې وعده يې کوې له مونږ سره که چېرې يې ته له رښتيا ويونکيو څخه.

تفسير: يعني مونږ د خپل آبائي طريقې څخه ببرته ګرځېدونکي نه يو، که ستا دا ويرول رښتيا وي؛ نو ولې په کې ځنډ کيږي؟ هغه چې په ژبه سره يې وايې؛ ښايي چې په کولو يې هم راښکاره کړې.

قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِندَ اللَّهِ وَأُبَلِّغُكُم مَّآ أُرْسِلْتُ بِهِۦ وَلَٰكِنِّىٓ أَرَىٰكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾

وويل (هود قوم خپل ته) بېشکه همدا خبره ده چې علم په (راتلو د عذاب په) نزد د الله دی، او رسوم زه تاسې ته هغه څه (احکام) چې پرې رالېږلی شوی يم زه په هغو سره، وليکن زه وينم تاسې يو قوم جاهل ناپوه (ځکه چې په زوره خپل ځان ته عذاب غواړئ).

تفسير: يعني داسې غوښتنه او مطالبه ستاسو ناپوهي او جهالت دی، زه د الله رسول يم، هغه پيغام چې ځما په وسيله لېږلی شوی دی زه هغه دررسوم، زيات له هغه څخه نه علم لرم، او نه د اختيار خاوند يم، او علم له الله تعالى سره دی، چې منکران کله د دنيوي سزا مستوجب کيږي؟ او تر کله هغوی ته مهلت ورکوي؟.

فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا هَٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا

پس کله چې وليد دوی (هغه عذاب په شکل د) يوې پلنې ورېځې مخ کوونکې کندو کښتو (فصلونو) د دوی ته؛ نو وويل دوی: دا يوه پلنه ورېځ ده بـاران ورورنکې پر مونږ باندې.

تفسير: يعني له مخامخ خوا څخه يو ورېځ په پورته کېدلو سره ښکاره شوه، خلقو وګڼل چې د دې ورېځې له ورېدو څخه به ګردې درې او خوړونه وبهيږي، او د ځمکې مخ به له اوبو څخه نه ښکاري، نو ويې ويل چې: ډېره ورورنکې ورېځ پورته شوه، اوس به ډېره ښه وورېږي، او ځمونږ کار به پرې جوړېږي، ځکه چې په هغه وخت کې د يوې اوږدې وچکالۍ او سوکړې له سببه خلق ډېر پرېشان او له قحط په تکليف وو، او اوبو ته يې ډېر ضرورت درلود.

بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُم بِهِۦ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾

(نو وويل هود: نه ده دا ورېځ) بلکه دا هغه عذاب دی چې تلوار به مو کاوه تاسو په هغه، يو باد دی چې په ده کې عذاب دی دردناک.

تفسیر: یعنې دا اوروونکې وریځ نه ده، بلکه د الله تعالی د عذاب طوفان دی، چې د هغه ژر راتللو ته تاسې سترګې په لاره ولاړ وئ، او په دغه وریځ کې دغسې یو سخت او تند باد دی.

تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرَىٰ إِلَّا مَسَاكِنُهُمْ ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾

چې هلاکوي (او له بېخه راوکاږي) هر څيز په امر حکم د رب خپل، بیا صباح ته پاتې شول داسې چې نه به لیدل شو مګر کورونه (خالي) د هغوی، همداسې (لکه چې مو جزاء ورکړه عادیانو ته) جزاء ورکوو مونږ قوم ګناهګارانو ته (چې کوي جرمونه په شان د هغوی).

تفسیر: اوه شپې او اته ورځې پرله پسې داسې غضبناک طوفان راوالوت، چې د هغه په مخ کې ونې، سړي او څاروي لکه خځلې ښکارېده، او هر شی به یې له بنسټه (بېخه) ایستل، او چارچاپېر پرته (علاوه) له خرابی او ورانی څخه بل شی نه ښکارېده، په پای کې پرته له نړېدلیو کنډوالو څخه بل هیڅ څیز په سترګو نه راتله، ومو لیدل چې د الله تعالی د مجرمانو دا حال دی، ښایي د دې پېښو له اورېدلو څخه په هوش راشئ، که نه ستاسې احوال به همداسې شي.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ فِيمَا إِن مَّكَّنَّاكُمْ فِيهِ

او خامخا په تحقیق قوّت قدرت ورکړی وو مونږ دوی ته په هغو څیزونو کې چې قوّت قدرت مو نه دی درکړی تاسې ته (ای قریشو !) په هغه کې.

تفسیر: یعنې هغه مال، اولاد، کور، کهول او جسماني طاقت چې هغوی ته ورکړی شوي وو؛ تاسې ته نه دي درکړی شوي، کله چې د الله تعالی له جانبه عذاب راغی؛ هیڅ یو شی د هغوی په کار ورنغی، بیا نو تاسې په کومه خبره مغرور یئ؟.

وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَارًا وَأَفْئِدَةً فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا أَبْصَارُهُمْ وَلَا أَفْئِدَتُهُم مِّن شَيْءٍ

او ګرځولي دي مونږ هغوی ته غوږونه (سماعت) او سترګې (بصارت) او زړونه (بصیرت)، بیا دفع نه کړه له دوی نه غوږونو (سماعت) د دوی، او نه سترګو (بصارت) د دوی، او نه زړونو (بصیرت) د دوی هیڅ قدر (له عذاب څخه).

تفسیر: یعنې د نصیحت اورېدلو ته یې غوږونه او د قدرت د دلائلو ته یې سترګې او پوهېدلو سنجولو ته یې زړونه هغوی ته ورکړي وو، خو یو له هغوی څخه د دوی په کار ورنغی، ړانده، کاڼه او لیونیان شول، د پیغمبرانو په مخکښې ودرېدل، تر څو چې سره د لرلو د دې ګردو قوّتونو د الله تعالی عذاب هغوی راچاپېر کړل، او هیڅ یو دنني او باندني قوّت هغه ونشو ګرځولی.

إِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٢٦﴾

له دې جهته وو دوی چې انکار به یې کاوه په دلائلو د الله، او نازل شو په هغوی هغه (عذاب) چې وو دوی چې په هغه پورې به یې مسخرې ټوکې کولې.

تفسير: يعني په هغه عذاب باندې چې هغوی خندا کوله او ملنډې يې پرې وهلې؛ اخته شول.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُم مِّنَ الْقُرَىٰ

او خامخا په تحقيق هلاک کړي دي مونږ هغه چې چاپېر له تاسې څخه دي له (اهل د) کليو څخې.

تفسير: يعني پرته د «عاد» له قومه د ثمود د قوم، د لوط د قوم او د نورو کلي همدا راز وران شوي دي، چې ستاسې په شاوخوا کې پراته وو، دا خطاب مکيّانو ته څکه شوی دی چې هغوی د خپل تګ او راتګ په وخت کې هغه ځايونه پخپلو سترګو سره ويني.

وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٧﴾

او مکرر مو بيان کړي دي دلائل لپاره د دې چې دوی بېرته راوګرځي (له کفر نه).

تفسير: مګر سره له دومره پوهولو بيا هم هغوی له هغو چارو څخه مخ ونه ګرځاوه.

فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا آلِهَةً ۖ

پس ولې مدد مرسته ونه کړه له دوی سره هغو (بُتانو) چې نيولي وو دوی (هغه بُتان) بې له الله لپاره د نژدېوالي (الله ته په زعم خپل) نور معبودان.

تفسير: يعني د هغو بُتانو په نسبت به يې ويل چې: مونږ د هغوی عبادت ځکه کوو، تر څو هغوی مونږ الله ته نژدې کړي، او لوېې درجې راوبښي، نو هغه بُتان د دې اړې (حاجت) په وخت کې ولې د هغوی په کار ورنغلل.

بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ ۚ

بلکه ورک شول (بُتان په وخت د عذاب کې) له دوی څخه.

تفسير: يعني نن ورځ د هغوی هيچېرې پته نشته، چې د عذاب په وخت کې هغوی ته غږ وکړي، آخر هغوی چېرته تللي دي؟ چې د داسې مصيبت په وخت کې هم په کار نه ورځي.

وَذَٰلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾

او دا (نيول د بُتانو) دروغ د دوی وو، او هغه چې وو دوی چې له خپل ځانه به يې جوړول (پر الله).

تفسير: يعني درښکاره شوه چې بُتانو ته الله ويل، او هغو ته هيلې لرل، او په زړه پورې خبرې له هغوی څخه غوښتل؛ ګردې چټې (بېکاره) او اپلتې خبرې وې، او لکه د لرګيو پنبې د درېدلو وړ (لايق) نه وې.

(ربط) په رومبنيو آيتونو کې د انسانانو د تمرّد او سر غړولو خبرې وې، وروسته له دې نه د پېريانو د اطاعت او غاړه اېښودلو خبرې راځي، تر څو له هغه څخه راښکاره شي هغه قوم چې په طبيعي ډول سره سخت متمرّد او سرکښ دی، له هغو ځينې افرادو څرنګه د الله تعالى خبرې اورېدلې دي؟ او د هغه په مقابل کې لکه موم غوندې پاسته شوي دي، او غاړه يې کېښودلې؟.

وَإِذۡ صَرَفۡنَآ إِلَيۡكَ نَفَرٗا مِّنَ ٱلۡجِنِّ يَسۡتَمِعُونَ ٱلۡقُرۡءَانَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوٓاْ أَنصِتُواْۖ فَلَمَّا قُضِيَ
وَلَّوۡاْ إِلَىٰ قَوۡمِهِم مُّنذِرِينَ ﴿٢٩﴾

او یاد کړه (هغه وخت ای محمده !) کله چې وګرځول مونږ تاته یو ټولی له پیریانو څخه چې غوږ به یې ایښود قرآن ته، پس کله چې حاضر شول (دوی قرآن ته)؛ وویل دوی په منځ خپل کې: چپ شئ تاسي ای پیریانو، بیا کله چې تمام شو (د قرآن تلاوت) بیرته وګرځېدل قوم خپل ته ویروونکي (له عذابه).

تفسیر: له محمدي بعثت څخه پخوا ځینو پیریانو ته لږ څه اسماني خبري راښکارېدې، کله چې څمونږ په پیغمبر باندې د وحي راتلل شروع شو؛ دا سلسله تقریبًا بنده شوه، او په ډېر کثرت د شهاب سره ویشتل شروع شو، پیریانو ته دا خیال ولوېد چې هرومرو کومه خبره پېښه شوې ده، چې د هغې په وسیله اسماني پېښې کلکی ساتلې او سختې پیرې پرې درېدلې دي، د دې خبرې د پلټنې لپاره پیریان څو څو لوېې ډلې په مشرق او مغرب کې سره خواره شول، له دوی څخه یوه ډله (بطن نخله) ته ورسېده، چې اتفاقًا هلته څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابو د سهار لمونځ اداء فرمایه، الله تعالی د پیریانو د دې ډلې فکر د محمد صلی الله علیه وسلم د قرآن لوستلو په لوري وګرځاوه، د قرآنکریم غږ د هغوی په غوږونو کې ډېر عجیبه غریبه مؤثر او زړه وړونکی اثر او اغېزه وکړه، او د هغه عظمت، هیبت او لوینې د هغوی په زړونو کې ولوېدې، او پخپلو منځونو کې یې سره وویل: «چپ شئ ! او د زړونو له کومې څخه یې واورئ !»، تر دې چې پاک قرآن دهغوی زړونه په خپل لوري ورکش کړل، او په دې خبره باندې یې باور وشو چې همدا هغه نوې خبره ده، چې د هغې په سبب پیریان له اسمانه شړل کیږي، کله چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قرآن له لوستلو څخه فارغ شو، د پیریانو دلې پخپلو زړونو کې د ایمان او ایقان سوغات نیولی د خپلو ټبرو په لوري رهي شوه، او دا ګردې خبرې یې هغوی ته وویلې، او لازمه ښوونې یې هغوی ته وکړې، چې مفصّلې خبرې یې د (جن) په سورت کې راځي.

قَالُواْ يَٰقَوۡمَنَآ إِنَّا سَمِعۡنَا كِتَٰبًا أُنزِلَ مِنۢ بَعۡدِ مُوسَىٰ

وویل دوی: ای قومه څمونږ ! بېشکه مونږ واوورېده داسې یو کتاب چې نازل کړی شوی دی وروسته له موسی.

تفسیر: په پخوانیو کتابونو کې د موسی علیه السلام کتاب «تورات» غوندې بل کتاب، احکام، او شرائع لرونکی نه وو، چې د بني اسرائیلو ګردو انبیاوو به هم هغه باندې عمل کاوه.

مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ

په دې حال کې چې تصدیق کوونکی موافق دی له هغو (کتابونو) سره چې پخوا له دې نه وو.

تفسیر: ښایي په هغه وخت کې د پاک قرآن هغه برخه چې رسول أکرم صلی الله علیه وسلم لوستله؛ همداسې مضمون لرونکې وه، یا به له قرینو څخه پوهېدلي وي.

يَهۡدِيٓ إِلَى ٱلۡحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٣٠﴾

لاره ښیي حق دین ته او لارې سمې ته.

تفسیر: یعنې رښتینې عقیده او د عمل سمه لاره.

يٰقَوْمَنَآ اَجِيْبُوْا دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوْا بِهٖ

اى قومه څمونږ! قبول كړئ قول د بلونكي د الله، او ايمان راوړئ په ده باندې.

تفسير: يعني د هغه خبره ومنئ !، چې د الله تعالى په لوري مو بولي، او د هغه په رسالت باندې يقين ولرئ !.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ

چې مغفرت كړي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې.

تفسير: يعني هغه ګناهونه چې د كفر په حالت كې مو كړي دي، اوس د اسلام له بركته هغه ګرد درمعافيږي، او پس له دې نه به بل دفتر شروع كيږي، خو په ياد يې ولرئ چې دلته د (حقّ الله) ګناهونو ذكر دى، او د حقوق العباد معافي له دې ځخه ځه نه ښكاري.

وَيُجِرْكُمْ مِّنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۳۱﴾ وَمَنْ لَّا يُجِبْ دَاعِيَ اللّٰهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْاَرْضِ وَلَيْسَ لَهٗ مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءُ

او خلاص به كړي (الله) تاسې له عذاب دردناك ځخه. او هغه څوك چې ونه مني (بلنه د بلونكي د الله؛ پس نه به وي عاجز كوونكى (د الله په تېښته سره) په ځمكه كې، او نه به وي ده ته بې له هغه (الله) ځخه دوستان مددګاران.

تفسير: يعني نه دوى پخپله په تښتېدلو سره د الله تعالى له ويشتلو ځخه ځان ژغورلى (بچ كولى) شي، او نه يې بل څوك ژغورلى (بچ كولى) شي.

اُولٰٓئِكَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۳۲﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ

دغه كسان په ګمراهي ښكاره كې دي. آيا نه ويني فكر نه كوي (منكران د بعث) چې بېشكه الله هغه (ذات) دى چې پيدا كړي يې دي اسمانونه او ځمكه حال دا چې نه دى ستړى شوى په پيدا كولو د هغوى كې.

تفسير: په دې لفظ كې د يهودانو د عقيدې ترديد دى، چې ويل به يې: «الله تعالى په شپږو ورځو كې ځمكه او اسمان پيدا كړل، او په اوومه ورځ كې يې هوسايي (آرام) وفرمايله» العياذ بالله.

آيا نه دى الله:

بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْيِۦَ الْمَوْتٰى بَلٰٓى اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۳۳﴾

قادر په دې باندې چې ژوندي كړي مړي؟ بلكه قادر دى، بېشكه دغه (الله) پر هر شيز باندې ښه قادر دى (چې ځينې يې بعث بعد الموت دى)

تفسير: يعني لوى عذاب به وروسته له مړ كېدلو ځخه وي، تاسو په دې چرت كې مه اوسئ چې وروسته له مړينې ځخه بيا ژوندون چېرې دى؟ الله جل جلاله ته دا كوم ګران كار نه دى، د ځمكې او د اسمان په پيدا كولو كې هيڅ ستړى شوى نه دى، نو آيا ستاسې دا دويم ځلي پيدا كول كوم مشكل كار دى؟ بلكه ډېر ورته آسان دى.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَلَى النَّارِ ۭ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ ۭ قَالُوْا بَلٰى وَرَبِّنَا ۭ

او یاده کړه هغه ورځ چې وړاندې به کړل شي هغه کسان چې کافران شوي دي په اور باندې (وبه ویل شي دوی ته) آیا نه وو دغه (عذاب) حق رښتیا؟ نو وبه وایي دوی چې: هو ! حق او رښتیا ده قسم دی ځمونږ په رب ځمونږ.

تفسیر: یعني په هغه وخت کې به ویل کیږي چې: آیا دوزخ شته او د هغه عذاب رښتیا دی؟ په پای کې به ګرد خوار او ذلیل کیږي، او داسې اقرار به وکړي چې بېشکه واقعي دی، او مونږ په غلطه سره له هغه څخه انکار کاوه.

قَالَ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ۝ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ اُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَّهُمْ ۭ

فرمایي: نو وڅکئ تاسې عذاب په سبب د هغه چې وئ تاسې چې کافران کېدلی. نو صبر کوه ته لکه چې صبر کړی وو خاوندانو د عزم ټینګک ودرېدلو (په حق) له رسولانو، او تلوار مه کوه (په غوښتلو د عذاب) دوی ته.

تفسیر: یعني کله چې ښکاره شوه چې د منکرانو سزا ورکول په دنیا کې وي یا په آخرت کې، یو ضروري امر دی؛ تاسې د دوی په معاملو کې تلوار ونه کړئ !، بلکه تر ټاکلي نېټې پورې صبر وفرمایئ، لکه چې نورو اولوالعزمو رسولانو همت لرونکیو او ټینګک ودرېدونکیو پیغمبرانو به صبر کاوه.

تنبیه: ځینو أسلافو ویلي دي چې: ګرد اولوالعزم پیغمبران همت لرونکي وو، خو په عُرف کې پنځه پیغمبرانو ته په خصوصي ډول ویل کیږي: نوح، ابراهیم، موسی، عیسی، محمد رسول الله صلی الله تعالی علیهم و علی آلهم وأصحابهم وسلّم.

كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوْعَدُوْنَ ۙ لَمْ يَلْبَثُوْٓا اِلَّا سَاعَةً مِّنْ نَّهَارٍ ۭ

ګویا دوی په هغه ورځ کې چې ویني هغه (عذاب) چې وعده یې ورسره کوله شي؛ نه دی ډیل کړی (په دنیا کې) مګر یو ساعت یوه ګړی له یوې ورځې څخه.

تفسیر: یعني په دنیا کې هیڅ ډیل او تأخیر په کې نه دی شوی، یعني اوس خو ډیل او تأخیر درښکاري، او درګرده وایي چې: ولې هغه عذاب ژر نه رارسیږي، خو په هغې ورځې کې به وپوهیږي چې هغه عذاب ډېر ګړندی راغلی دی، او په دنیا کې هغوی فقط یوه ګړۍ ژوندون کړی دی، یا به د قبر د هستوګنې موده ورته یوه ګړی معلومیږي، دا یوه عمومي قاعده ده چې تېره شوې موده ډېره لږه ښکاري، په تېره بیا د سختی او مصیبت په وخت کې د عیش آرامی ډېره موده خورا لږه په نظر ښکاري.

بَلٰغٌ ۚ فَهَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الْفٰسِقُوْنَ ۝

دغه (قرآن) پند رسونه ده، نو آیا هلاک به کړ شي (بلکه نه هلاک کیږي) مګر قوم فاسقان سر غړوونکي (له احکامو د الله).

تفسیر: یعني مونږ د نصیحت خبرې تاسې ته دررسولې، او د ښو او بدو لارې مو درښوولې دي، اوس هر هغه چې دا پند نه اوري؛ هم هغه تباه او پناه کیږي، ځمونږ له خوا د حجّت اتمام شوی دی، مونږ هیڅوك بې قصوره نه نیسو، هم هغه سرې خرابوو چې په خرابی پسې یې ملاوې تړلې وي.

تمت سورة الأحقاف، ولله الحمدُ والمنّة.

سُوْرَةُ مُحَمَّدٍ

«د (محمّد) صلی الله علیه وسلم سورت مدني دی، پر ته له (۱۳) آیته چې د هجرت په لاره کې نازل شوی دی، (۳۸) آیته (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۷) او په نزول کې (۹۵) سورت دی، وروسته د (الحدید) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللهِ

هغه کسان چې کافران شوي دي او منع کړي یې دي (خلق یا منع یې راوړې ده) له لارې د الله (اسلام) نه.

تفسیر: لکه چې د کفّارو د مشرانو دا عادت وو، چې په ځان، مال، او اولاد او نورو شیانو سره یې په دې لارې کې کوښښ کاوه.

اَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ①

خراب (ابته) کړي دي (الله نېک) عملونه ددوی.

تفسیر: یعني هغه چارې چې دوی ښې ګڼلې دي، د ایمان د نه لرلو په سبب هغه نه منلې کیږي، بلکه له هغو څخه ځینې چارې د عتاب موجب ګرځي، لکه د اسلام د نه خوربدلو په لاره کې د پیسو لګول.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاٰمَنُوْا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ ②

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (کارونه)، او ایمان یې راوړی دی په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی پر محمد، او هغه حق (دین) دی له (نزده د) رب د دوی، وبه رژوي له دوی څخه (الله) ګناهونه د دوی، او ښه به کړي (الله) حال د دوی.

تفسیر: یعني خراب عادتونه به الله جل جلاله له هغو څخه لرې، او د هغوی احوال به ښه کړي، چې ورځ په ورځ په ښه والي کې پرمختګ کوي، او په آخرت کې د هغوی له ګناهونو څخه تیریږي، او ښه ورځ ورکوي.

ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَّبِّهِمْ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللهُ لِلنَّاسِ اَمْثَالَهُمْ ③

دغه (د کفّارو د ښو اعمالو تخریب او د مسلمانانو د بدیو مغفرت) په سبب د دې دی چې بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، متابعت یې کړی دی د باطل (د شیطان)، او بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، متابعت یې کړی دی د حق (قرآن) له جانبه د رب د دوی، همداسې (په مثل د دې بیان) بیانوي الله خلقو ته مثالونه (احوال) د دوی.

تفسير: يعني الله تعالى خلقو ته داسې ښه ښکاره د هغوی د ښو او بدو احوال ورښوولي او په ګردو خبرو باندې يې پوه کړي دي، تر څو د باطلو خوښولو نحوست او شامت او د حق منلو بر کت او کرامت د هغوی په زړونو کې په ښه ډول سره کيني.

هر کله چې الله تعالى حقوالى د مؤمن او باطلوالى د کافرو بيان کړ، اوس د کافرو بيان دی، يعني چې داسې ورسره مناسب دي لکه چې فرمايي:

﴿فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً﴾

نو کله چې مخامخ شوئ (په جنګ کې) له (هغو کسانو) سره چې کافران شوي دي؛ نو ووهئ وهل د ورمېږونو (د هغو)، تر هغه پورې چې ښه ډېر مو ووژل دوی، او پرې غالب شوئ؛ نو (وتړئ دوی) بيا سخت محکم کړئ تړل (د دوی چې در څخه خلاص نه شي)، پس بيا يا احسان ورسره وکړئ احسان کول وروسته (له بندي کولو او تړلو يې)، او يا تاسې فديه کړئ دوی فديه کول (په عوض يې مال واخلئ، يا مسلمانان بنديان راخلاص کړي).

تفسير: يعني د حق او باطل مقابله تل وي، کله چې د مسلمانانو او کافرانو په منځ کې جنګ شروع شي؛ نو مسلمانانو ته ښايي چې په هغه کې په ډېره مېړانه او بهادرۍ سره توره وکړي، د باطل زور هلته ماتيږي چې خورا شرير سري ووژلى شي، او د هغوی ډلې ورماتې شي، نو ځکه د جنګ او جګړې په ډګر کې لتې، بې زړه توب، وېره، توقف، تردّد او تېښته خورا بد کار دی، پر مسلمانانو باندې لازم او ضرور دي، چې د الله تعالى د دښمنانو په ورمېږونو وهلو کې بېره (تلوار) وکړي، او د دوی د وينې تويولو څخه وروسته کله چې د هغوی قوّت دبدبه ماته شي، او زور يې پاتې نشي؛ نو د هغوی بندي ساتل هم کافي دي، د (۱۰ جزء د الأنفال سورت په (۹) رکوع (۶۷) آيت) کې مونږ داسې يو آيت لولو: ﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ﴾ دا قيد او بند ممکن دی چې د هغوی لپاره يو لوی عبرت او ويښتوب شي، او دوی ته د مسلمانانو له دې نژدېوالي څخه داسې يوه ګټه په لاس ورشي چې په خپل او د مسلمانانو په حال او احوال باندې په ښه شان ځانونه پوه کړي، او پخپل وړاندې او وروسته باندې فکر ووهي، او ورو ورو هغوی د حق او صداقت لاره غوره او له اسلامي تعليماتو څخه ګټور شي.

بيا که مو مصلحت وشي؛ نو بې له کومې معاوضې د احسان په ډول هغه خوشې کړئ !، په دې ډول ښايي چې ډېر افراد ځمونږ له دې ښو اخلاقو څخه متأثر شي، او ځمونږ د اسلام په لوري راغب وګرځي، او ځمونږ له دين سره مينه او محبت پيدا کړي، داسې هم کولى شئ چې نغدې فديې ورځنې واخلئ، يا يې د مسلمانانو له بنديانو سره مبادله کړئ، په دې دوو هر يوې کې ډېرې ګټې او راز راز فائده شته، لنډه يې دا که دا د جنګ کافر بنديان د هغوی د وطن او هيواد په لوري لېږئ دوه صورتونه لري:

(۱): په معاوضه باندې خوشې کول.

(۲): بې له معاوضې پرېښودل، په دې دواړو کې هر يو چې اسلامي ټولواک (باچا) ته ښه ښکاريږي، او اصلح وي؛ هم هغه دې غوره او اختيار کړي.

﴿حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا﴾

(جنګ ورسره کوئ) تر هغه پورې چې کيږدي (جنګيالیان د) جنګ وسلې خپلې.

تفسير: يعني د دې حرب، ضرب، قيد او بند سلسله به تر هغه پورې جاري وي، تر څو چې خپله وسله کيږدي، او جګړه بنده شي.

ذٰلِكَ ۛ وَلَوْ يَشَآءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلٰكِنْ لِّيَبْلُوَا۟ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ۗ

دغه (حکم د الله په دوی کې) دی، او که اراده فرمایلي وی الله (د بدل اخیستلو)؛ نو خامخا به بدل اخیستی وو الله له دوی څخه (بې له جنګه)، ولیکن (امر یې درته وکړ په جهاد له دوی سره)، لپاره د دې چې ازموینه وکړي الله د ځینو ستاسو په ځینو نورو (په جنګ کې).

تفسیر: یعنې الله قُدرت لري چې پر دې کافرانو باندې کوم اسماني عذاب نازل کړي، او لکه عاد او ثمود غوندې دوی هم هلاک کړي، خو د جهاد او قتال له مشروعیت څخه د بندګانو امتحان مقصود دی، او الله دوی ازمویې چې څوک د الله تعالی په پاک نامه باندې خپل نوم، ننګ، ځان، مال، اولاد او نور شیان جاروي، او د کفارو په مخکښې څومره مسلمانان له تنبیهي کاروائیو څخه وینښیږي؟ او څومره کسان له دې مهلت څخه فائده اخلي، چې الله تعالی هغوی ته ورکړې دی، او هغوی لکه پخواني قومونه یوځلي په سزا نه رسوي، او نه یې استیصال کوي.

وَالَّذِيْنَ قُتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَلَنْ يُّضِلَّ اَعْمَالَهُمْ ④ سَيَهْدِيْهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ⑤

او هغه کسان چې وژلي شوي دي په لاره د الله کې؛ پس له سره به ضایع نه کړي (الله) عملونه د دوی. ژر به سمه لاره وښیي دوی ته (الله په دنیا او په آخرت کې)، او ښه به کړي حال د دوی (په دارینو کې).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د الله جل جلاله په لاره کې شهیدان کیږي، اګر که په ښکاره ډول سره دوی پاتې او ناکام په نظر راځي؛ خو په رښتیا سره هغوی بریالیان (کامیاب) دي، الله تعالی د هغوی چارې نه ضایع کوي، بلکه د کار په پای کې د هغوی هغه ربړونه ګټور کیږي، او دوی ته د جنّت په لوري لاره ورکوي، او د آخرت په ګردو منازلو او مواقعو او مواقفو کې د هغه حال ښه کوي.

وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ⑥

او داخل به کړي (الله) دوی په جنّت کې چې معلوم کړی دی (الله) دغه (جنّت) دوی ته.

تفسیر: یعنې په هغه جنّت کې داخلیږي چې د هغه احوال دوی ته د انبیاء علیهم السلام په ژبه ورښکاره شوي دي، وروسته له دېنه چې هلته ورسیږي، هر جنّتي د خپلې هستوګنې ځای پخپله پېژني، او د هغه د زړه کشش به په هم هغه لوري وي چې د هغه دهستوګنې لپاره ټاکلی شوی دی.

تنبیه: ابن عبّاس رضي الله تعالی عنهما د ﴿عَرَّفَهَا لَهُمْ﴾ معنی (طیّبها لهم) اخیستې ده، یعنې جنّت هغوی ته هسې خوشبویي ورشیندي چې د هغه د هغو ښو وږمو په وسیله به پېژندګلوي دوی ته آسانیږي.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ اَقْدَامَكُمْ ⑦

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) که مددګاري وکړئ تاسې له (دین د الله، او رسول د) الله سره؛ نو مدد به وکړي (الله) له تاسې سره (په غلبه پر دښمن)، او ثابت به کړي قدمونه ستاسې (په ځای د جنګ).

تفسیر: یعنې په جهاد کې به د الله جل جلاله په مرسته ستاسې قدمونه ټینګ پاتې کیږي، او د اسلام په اطاعت کې به ثابت قدم اوسیږئ، چې د هغه په نتیجه کې به مو په «صراط» کې ثابت قدمي په برخه شي.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَتَعْسًا لَّهُمْ وَاَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ﴿۸﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ پس هلاکوالی شرمول دي دوی ته (له الله)، او عبث خراب به کړي (الله خامخا نېک) عملونه د هغوی.

تفسیر: یعنې هسې چې د مسلمانانو قدمونه ټینګوي؛ برته له هغه د کفّارو په پښو کې ربړ دبدل او په زړونو کې یې وېره غورځوي، او هسې چې مسلمانانو ته د الله تعالی له لوري مرستې رسیږي، د کافرانو کارونه خراب او ابته کیږي.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَرِهُوْا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ ﴿۹﴾

دغه (هلاکوالی، او د دوی د اعمالو تخریب) په سبب د دې دی چې بېشکه هغوی بد ګڼلی دی هغه (قرآن) چې نازل کړی دی الله (پر محمد باندې)؛ پس الله عبث کړل (نېک) عملونه د دوی.

تفسیر: یعنې کله چې هغوی د الله جلّ جلالُه خبرې نه اوري؛ نو الله تعالی به څرنګه د هغوی کارونه خوښوي، او هغه څیز چې د الله تعالی په دربار کې نامنلی وي؛ هغه به خوشې چټي او بېکاره څیز وي.

اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ دَمَّرَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ؗ وَلِلْكٰفِرِيْنَ اَمْثَالُهَا ﴿۱۰﴾

آیا پس نه ګرځي دوی په ځمکه کې پس چې وګوري دوی (په نظر د عبرت سره) چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی څخه وو، هلاکت راوست الله په دوی باندې ، او شته لپاره د کافرانو مثالونه (حالونه د هلاکت د پخوانیو کفارو).

تفسیر: یعنې په همدې دنیا کې وګورئ چې منکرانو ته څه پیښیږي؟ او د هغوی ګرد تدبیرونه څنګه په ځمکه لویږي؟آیا په دې ورځو کې به هغوی لره داسې سزاوې نه ورکولی کیږي؟.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ مَوْلَى الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاَنَّ الْكٰفِرِيْنَ لَا مَوْلٰى لَهُمْ ﴿۱۱﴾

دغه (نصرت د مؤمنانو، اهلاک د کافرانو په سبب د دې دی چې) بېشکه الله دوست مددګار د هغو (کسانو) دی چې ایمان یې راوړی دی، او بېشکه چې کافران نشته (هیڅ) دوست مددګاران دوی لره.

تفسیر: یعنې الله تعالی د مؤمنانو او صالحانو رفیق دی، چې په ټاکلي وخت کې له هغوی سره مرستې کوي، د کافرانو هسې ملګری به څوک وي چې د الله تعالی په مخکښې ودریږي.

اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ؕ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَتَمَتَّعُوْنَ وَيَاْكُلُوْنَ كَمَا تَاْكُلُ الْاَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ﴿۱۲﴾

بېشکه الله داخل به کړي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) په جنتونو کې بهیږي به له لاندې (د ونو او ماڼیو د هغو څلور قسمه) ویالې، او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ (لږ) نفع اخلي (په دنیا کې)، او خوراک به کوي لکه چې خوراک کوي چارپایان، او اور (د دوزخ) ځای د ورتلو (او کور د اوسېدودی) دوی لره.

تفسير: يعني د دنيا سامان غونډوي او له ډېر حرص څخه لكه بهائم غوندې ګرځي، خوري او مزې كوي، او د خپلو اعمالو له نتائجو څخه نه دي خبر چې د دوی د خوړلو او څښلو پای به څه كيږي؟ ښه دې دلته په دنيا كې څو ورځې مزې او چړچې كوي، په آخرت كې دوی ته د اور كور تيار دی.

وَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ هِيَ اَشَدُّ قُوَّةً مِّنْ قَرْيَتِكَ الَّتِيْٓ اَخْرَجَتْكَ ۚ اَهْلَكْنٰهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿۱۳﴾

او ډېر له (اهل د) كليو نه چې هغوی به ډېر سخت محكم وو له جهته د قوّت نه له (اهل د) كلي ستا نه، هغه (كلي) چې يې تړې ايستلی يې ته (ای محمده !؛ اهل د هغې قريې) هلاك مو كړل هغوی، پس نه به وو هيڅوك مدد كوونكی هغوی سره (په دفع د عذاب كې).

تفسير: يعني هغو قومونو ته چې په زور او قوّت كې د مكې معظمې له خلقو څخه ډېر لوړ (اوچت) وو، سخت هيدادونه او سزاوې يې وركړې دي، چې د هغوی مرستې ته هيڅوك حاضر نه شول، نو بيا دوی په كومې خبرې دومره مغرور دي؟.

تنبيه: له ﴿قَرْيَتِكَ الَّتِيْٓ اَخْرَجَتْكَ﴾ څخه مراد مكه معظمه ده، چې خلقو يې داسې حركات وكړه، چې د هغوی په سبب څمونږ لوی پيغمبر صلى الله عليه وسلم هغه خپل محبوب او مالوف ښار پرېښود.

اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ كَمَنْ زُيِّنَ لَهٗ سُوْٓءُ عَمَلِهٖ وَاتَّبَعُوْٓا اَهْوَآءَهُمْ ﴿۱۴﴾

آيا نو هغه چې وي په ښكاره حجّت (لاري) له (جانبه د) رب خپل نه په شان د هغه دی چې ښايسته كړی شوی دی ده ته ناكاره كار عمل د ده، او متابعت يې كړی وي د خواهشاتو خپلو (بلكه نه دي سره برابر).

تفسير: يعني هر يو سړی چې په ښكاره دلائلو باندې ولاړ وي، او په بصيرت سره په صافه لار روان وي، دا د هغه چا په شان دی چې بد او ناوړه عمل ورته ښه ښكاري، او د ښو او بدو تمييز نه شي كولی، (بلكه برابر نه دي، او د دواړو انجام يو شان نه دی).

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِيْ وُعِدَ الْمُتَّقُوْنَ ۗ فِيْهَآ اَنْهٰرٌ مِّنْ مَّآءٍ غَيْرِ اٰسِنٍ

مثل، صفت، بيان د جنّت هغه چې وعده يې كړی شوې ده له پرهېزګارانو سره، په هغه كې ويالې دي له اوبو چې نه به وي بد خوندې (بدلېدونكې په مزه او بوی كې).

تفسير: يعني له ډېرو څنډېدلو يا د كوم شي له ګډېدلو څخه د هغوی بوی او ورم نه خرابيږي، له شهدو څخه ډېرې خوږې او له شودو څخه ډېرې سپينې وي، هيڅ ډول تغيير او بدخوندي په كې نه پيښيږي، بلكه تل صافې خوږې وي.

وَاَنْهٰرٌ مِّنْ لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهٗ ۚ

او ويالې دي له شودو چې نه به وي متغيرې (مزه يې، بلكه صاف او خوندوره ده) مزه د هغو.

تفسير: يعني نه ښايي چې د هغو قياس د دنيا په شودو باندې وكړ شي، په دې شودو كې سره له تېرېدلو د زيات مدّت څه تغيير او فرق نه پيدا كيږي، بلكه تل به صافې خوږې وي.

وَأَنْهٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشّٰرِبِيْنَ ۚ

او ويالې دي له شرابو چې مزه وركوونكي دي (هغه) څښونكيو ته.

تفسير: يعني د جنّت په شرابو كې به يو صاف لذّت او ښه خوند او مزه وي، نه په كې نشه وي او نه ماتېدل، او نه سر ګرځېدل او نه بل كوم ترېخوالى، او نه څه عيب او نقصان په كې ليدل كيږي.

وَأَنْهٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ۚ

او ويالې دي له شاتو (ګبين) صفا كړيو شويو (له خيريو نه).

تفسير: يعني صاف او شفاف چې تكدّر چېرې حتّى د يوه نري څڅك نښه به هم په كې نه ښكاري.

تنبيه: دلته د څلورو قسمو ويالو ذكر شوى دى، چې په دوى كې اوبه داسې يو څيز دى چې د انسان ژوند په هغوى باندې ترلى دى، او شودې د لطيفې غذاء كار وركوي، شراب د خوښۍ او د نشاط څيز دى، او شهدو ته يې «شفاء للنّاس» فرمايلي دي.

وَلَهُمْ فِيْهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ

(او شته) دوى ته په دغه (جنّت) كې له هر راز مېوو.

تفسير: له مشروباتو څخه وروسته يې د دې مأكولاتو ذكر وفرمايه.

وَمَغْفِرَةٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ ۗ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوْا

او مغفرت له (طرفه د) رب د دوى، (آيا دغه څښتن د نعمتونو) په شان د هغه دى چې تل دى په اور د دوزخ كې وي، او وركښولى به شي پرې.

تفسير: يعني الله تعالى د دوى ګردې خطاوې ببښي، او په جنّت كې به يې داخلوي، د جنّت له ننوتلو څخه وروسته به هيڅ كله د خطاوو ذكر نه كيږي، چې د هغوى د خپګان سبب شي، او وروسته له هغه به هم د كومې خطا پوښتنه ترې نه كيږي.

مَآءً حَمِيْمًا فَقَطَّعَ أَمْعَآءَهُمْ ﴿۱۵﴾

اوبه ډېرې تودې، پس پرې به كړي (ټوټې ټوټې به كړي دغه اوبه) كولمې د دوى (بلكه دوى سره هيڅكله برابر نه دي).

تفسير: يعني كله چې ايشېدلې اوبه پر دوزخيانو باندې وڅښولى شي؛ نو كولمې به يې پرې كيږي، او د باندې به لويږي، «أعاذنا الله منه».

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُ إِلَيْكَ ۚ حَتّٰى إِذَا خَرَجُوْا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوْا لِلَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ اٰنِفًا ۟

او ځينې له دغو (كُفّارو) څخه هغه دي چې غوږ ږدي تاته، تر هغه پورې هر كله چې بهر ووځي دوى له نزده د تا څخه؛ نو وايي هغو كسانو ته چې وركړى شوى دى ورلره علم څه وويل (محمد) اوس (په دې ساعت كې).

تفسیر: پورته د مؤمنانو او د کافرانو حال بیان شو، په دې آیت کې د هغه راز کافرانو حال بیانیږي چې هغه ته منافق وایه شي، یعنې په ښکاره ځان په مسلمانانو کې ګڼوي، او په پټه کې له هغه څخه انحراف کوي، یعنې دا خلق په ښکاره ډول د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبرې ته غوږ نیسي، خو په زړه کې ورته توجّه نه کوي، او نه یې په یادوي، او نه پرې پوهیږي، کله چې له مجلس څخه د باندې ووځي؛ نو پوهانو ته وایي چې: دغه سړي محمد صلی رسول الله صلی الله علیه وسلم اوس څه وویل؟ ښایي له دې پوښتنې څخه به د دې خبرې تعریض وي، چې مونږ د هغه خبرې د اعتناء وړ نه بولو، او غوږ ورته نه ږدو، او نه ورته متوجّه کیږو، یا څه حکم یې وفرمایه؟ څمونږ ورته ښه فکر نه وو، یا خو مونږ پرې هیڅ پوه نشو.

أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُمْ ﴿١٦﴾

دوی هغه کسان دي چې مهر وهلی دی الله په زړونو د دوی (چې ټینګ په کُفر ولاړ دي)، او متابعت کړی دی دوی د خواهشاتو خپلو (په نفاق کې).

تفسیر: یعنې د دې راز نالایقو حرکتونو اثر او اغېزه دا کیږي چې الله تعالی د هغوی په زړونو باندې مهر لګوي، او بیا دوی ته د نېکۍ توفیق هیڅ نه پاتې کیږي، او یوازې پر خپلو غوښتلو پسې درومي او پیروي یې کوي.

وَٱلَّذِينَ ٱهْتَدَوْا۟ زَادَهُمْ هُدًى وَءَاتَىٰهُمْ تَقْوَىٰهُمْ ﴿١٧﴾

او هر چه هغه کسان دي چې سمه لاره یې موندلې ده، زیات کړی دی دوی ته (الله یا قرآن) هدایت، بصیرت، او ورکړې ده (الله) دوی ته پرهېزګاري د دوی.

تفسیر: یعنې د هدایت د لارې د تګ اثر او اغېزه دا کیږي چې سړی ورځ په ورځ په هدایت کې ترقي او پرمختګ کوي، او د هغه پوهه، هوش، عقل، پرهېزګاري او اتّقاء او ایمان زیاتیږي.

فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا ٱلسَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً ۖ فَقَدْ جَآءَ أَشْرَاطُهَا ۚ فَأَنَّىٰ لَهُمْ إِذَا جَآءَتْهُمْ ذِكْرَىٰهُمْ ﴿١٨﴾

پس انتظار نه کوي دوی مګر د قیامت چې رابه شي دوی ته ناڅاپه، نو په تحقیق راغلي دي علامې نښې د هغه (قیامت)، پس بیا څرنګه به (نفع ورسوي) دوی ته هغه وخت چې راشي دوی ته (قیامت) پند اخیستل توبه ایستل د دوی؟.

تفسیر: یعنې د قرآن نصیحتونه، د پخوانیو قومونو عبرت لرونکې قصې، د جنّت وعدې، او د دوزخ وعیدونه یې ګرد واوربدل، اوس د هغو د منلو لپاره د کوم وخت په انتظار کې دي؟ آیا دې خبرې ته دوی سترګې نیولې دي چې قیامت ناڅاپه د دوی په سر باندې ودربږي؟ د قیامت څوعلامې او نښې خو اوس هم راښکاره شوي دي، خو کله چې پخپله قیامت راودربږي؛ نو هلته به دوی ته د پوهنې د حاصلولو وخت کله پاتې وي، یعنې د هغه وخت منل او پوهېدل چټي او بېکاره دي، ځکه چې په هغه باندې نجات او ژغور بدل نه حاصلیږي.

فَٱعْلَمْ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ وَٱسْتَغْفِرْ لِذَنۢبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ

نو پوه شه (ای مخاطبه) شان دا دی چې نشته هیڅ بر حق معبود مګر یوازې الله دی، او مغفرت بښنه غواړه د ګناه خپلې، او لپاره د مؤمنانو سړیو او مؤمناتو ښځو.

تفسیر: د هر سړي ذنب (ګناه) د هغه له مرتبې سره سمه وي، د کوم کار ډېره ښه خوا پرېښودل او لږه ښه خوا غوره کول که څه هم د جواز او د استحسان مرتبه ولري، ځینې اوقات د مقرّبینو په حق کې ذنب «ګناه» ګڼل کیږي، د «حسنات الأبرار سیئات المقرّبین» معنی همدا ده، په حدیث کې راغلي دي چې «نبي کریم صلی الله علیه وسلم به د ورځې سل کرته استغفار فرمایه».

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰىكُمْ ۝١٩

او الله ته معلوم دی ځای د ګرځېدلو ستاسې (په ورځ کې یا په دنیا کې)، او ځای د هستوګنې ستاسې (په شپه کې، یا په آخرت کې).

تفسیر: په هومره پردو کې چې وګرځئ؛ بیا به جنّت یا دوزخ ته ورسېږئ، چې هغه ستاسو اصلي ځای او کور دی.

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُوْرَةٌ ۚ

او وايي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی: ولې نه نازلول کیږي یو سورت (د قرآن په باب د قتال د کفّارو سره).

تفسیر: داسې یو سورت چې په هغه کې د جهاد اجازه وي.

فَاِذَآ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ مُّحْكَمَةٌ

نو پس کله چې نازل کړ شي یو سورت محکم.

تفسیر: په داسې محکمو او مضبوطو او تاکلیو حکمونو باندې مشتمل وي، چې نه وي منسوخ شوي، او پوره پخېل مهال سم راښکته کیږي، او معنی یې دغسې ظاهرېږي چې په کې بل احتمال نه وي غیر له قتاله.

وَّذُكِرَ فِيْهَا الْقِتَالُ ۙ رَاَيْتَ الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ يَّنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ؕ فَاَوْلٰى لَهُمْ ۝٢٠

او یاد کړی شوی وي په هغه کې جنګ؛ نو وینې به ته هغه کسان چې وي په زړونو د دوی کې ناروغي (د نفاق) ګوري تاته لکه کتنه د هغه چا چې بېخودي راغلې وي پر هغه باندې له وېرې د مرګ نه، پس هلاکت دې وي دوی لره.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «مسلمانانو سورت غوښت، یعني د کافرانو له ربړونو څخه چې ډېر په تکلیف وو، هیلې به یې کولې که الله جلّ جلاله د جهاد امر راکړي؛ نو هغه چې ځمونږ له لاسه کېدی شي هغه به مونږ وکړو، کله چې د جهاد امر راغی؛ نو پر منافقانو او خامو خلقو باندې درووند شو، په وېرېدلو او تېغو ختلیو سترګو سره به یې پیغمبر ته کتل، او د حال په ژبې سره به یې ویل: «کاشکې مونږ له دې امر څخه معاف اوسو !». په زیاته وېره کې د سترګو رونق او ښایستوالی نه پاتې کیږي، لکه چې د ځنکدن په وخت کې د سترګو نور ورك کیږي.

طَاعَةٌ وَّقَوْلٌ مَّعْرُوْفٌ ۫ فَاِذَا عَزَمَ الْاَمْرُ ۫ فَلَوْ صَدَقُوا اللّٰهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۝٢١

طاعت کول (د دوی الله ته) او خبره نېکه کول (تاته غوره دي دوی ته)، پس هر کله چې فرض شي کار (د جهاد) پس که چېرې رښتیا ویل کړي وی دوی له الله سره (په اظهار د حرص جهاد ته)؛ نو خامخا به وو دغه رښتیا ویل بهتر دوی ته.

تفسیر: په ښکاره سره دا خلق امر مني، او په خپلو ژبو سره په اسلام او د هغه په احکامو باندې اقرار کوي، مګر د کار خبره دا ده چې ښايي په عمل سره هم هغوی د الله او د رسول هر امر ومني، ښې او معقولې خبرې وکړي، او بيا د جهاد او د نورو زوروړو کارونو په مهال کې د الله جل جلاله رښتيني بندګان ثابت شي، نو دا صورت به د هغوی د ښېګڼې او بهترۍ وي.

فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِن تَوَلَّيْتُمْ أَن تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾

پس آيا نژدې يئ تاسې (اې منافقانو) که چېرې بادشاهان او متصرّفان شئ، نژدې يئ دېته چې فساد به کوئ په ځمکه کې، او پرې به کړئ تاسې (خپلولي او) قرابتونه خپل.

تفسیر: د حکومت او اقتدار په نشه کې خلق په عمومي ډول په اعتدال او انصاف باندې قائم نه پاتې کيږي، او د دوی دنيوي حرص لا زياتيږي، بيا د مال او د جاه په کشمکش کې د غرض خوښولو جګړې پيدا کيږي، چې د هغه وروستنۍ نتيجه داسې شي چې په دنيا کې عمومي فتنه او فساد پورته کيږي، او يو له بل څخه خپل تعلّقات او اړيکې پرې کوي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعني له خپل ځان په تنګ کيږئ، او د جهاد اروز کوئ، نو که الله تعالی همدا تاسې غالب کړي، او برې درکړي؛ نو فسادونه به وکړئ».

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾

دا (مفسدان) هغه کسان دي چې لرې کړي دي دوی الله (له رحمت) پس نو کاڼه کړي يې دي دوی (له اورېدلو د حق نه)، او ړندې کړي يې دي سترګې د دوی (له ليدلو د حق نه).

تفسیر: د حکومت په غرور کې کاڼه او ړانده شوي ظلم کوي او ضرر رسوي، او د نورو په پوهولو هم پخپل خير او شر باندې نه پوهيږي، د الله جلّ جلالُه له لعنت څخه بالکل سنګدل او کلک زړه ګرځېدلي دي، او دا ټول د هغوی د بد اختيار او د استعداد له قصوره ذکر ته راوتلي دي.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾

آيا فکر نه کوي دوی په قرآن کې؟ بلکه پر زړونو (د دوی باندې) قلفونه د زړونو د دوی دي.

تفسیر: منافق په قرآن کې غور نه کوي، يا د هغوی د شرارتونو لامله د هغوی پر زړونو باندې مهر او قفل لګېدلی دی، چې د نصيحت د تللو لاره بنده شوې ده، که د قرآن د پوهېدلو توفيق د دوی په برخه وی؛ نو په آسانۍ سره به پوهېدل چې په جهاد کې څومره اخروي او دنيوي ګټې شته.

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِم مِّن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى ۙ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾

بېشکه هغه کسان چې بېرته ګرځيدلي دي (له ايمانه) پر شاوو خپلو پس له هغې څخه چې ښکاره شوې ده دوی ته سمه لاره؛ شيطان ښايسته کړې دي دوی ته (ګناهونه)، او مهلت ښکاره کړی دی (شيطان) دوی ته.

تفسیر: منافقان وروسته د اسلام له اقراره او د هغه د رښتيا ګڼلو له اعتراف څخه کله چې د ازموينې وخت راشي؛ د خپل قول او اقرار څخه غاړه غړوي، او په جهاد کې له مسلمانانو سره ملګر توب نه کوي، شيطان هغوی ته دا خبره ورښوولې ده چې که جنګ ته لاړ نشي؛ نو تر ډېر مدّت پورې به ژوندون کوي، نو خامخا به د جنګ له ورتګه او په هغه کې له مړ کېدلو څخه څه ګټه دررسيږي.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ ۖ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ ﴿۲۶﴾

دغه (مهلت دوی ته په سبب د دې دی چې) بېشکه دوی وویل هغو کسانو ته چې بد یې ګڼله هغه (قرآن) چې رالېږلی دی الله: ژر به حکم ومنو ستاسې (او فرمانبرداري به وکړو) په ځینو کارونو کې (چې مرسته «مدد» ده په جنګ او عداوت د رسول الله کې)، او الله ته معلومې دي پټې خبرې (او مشورې) د دوی هم.

تفسیر: منافقانو به له یهودانو او کافرانو سره ویل: که څه هم مونږ په ښکاره ډول سره مسلمانان شوي یو، خو مونږ به له مسلمانانو سره نه یو ځای کیږو، او نه به د هغوی په مرسته جنګ وکړو، بلکه که مو د لاسه وشو؛ ستاسې سره به مرستې وکړو، او په ګردو چارو کې به مونږ ستاسې خبرو ته غوږ ږدو.

فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ﴿۲۷﴾

نو څرنګه به وي (حال د دوی) کله چې قبض کوي دوی لره پرښتې (سا یې راکاږي) وهي به دوی مخونه د دوی، او شاګانې د دوی.

تفسیر: په هغه وخت کې به له موت څخه څرنګه خلاصیږي؟، بېشکه په هغه وخت کې به د نفاق خوند څکي.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿۲۸﴾

دغه (سا وښکل د دوی په دغه سختۍ سره په سبب د دې دي چې) بېشکه دوی متابعت کړی وو د هغه شي چې په غضب کاوه به یې الله، او بده یې ګڼله خوښي د دغه (الله)، پس ابته (ضایع) خراب کړل (الله نېک) عملونه د دوی.

تفسیر: د الله جلّ جلاله د خوښولو لاره یې نه ده خوښه کړې، او په هغې لارې باندې یې ټګ کړی دی چې د هغه نه وه خوښه، څکه د مړ کېدلو په وخت کې ډارېدونکي او اوتر ښکارېده، او الله تعالی د هغه کفر او طغیان په سبب د هغه ګرد عملونه بېکاره کړل، او هیڅ یو عمل هغه ته په بل ژوندون کې ګټه ونه رسوله.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿۲۹﴾

آیا ګمان کوي هغه کسان چې په زړونو د دوی کې ناروغي (د شک او د نفاق) ده؛ چې نه به ښکاره کوي الله تعالی پټې کینې د دوی له مؤمنانو سره؟ بلکه ظاهرې به یې کړي.

تفسیر: منافقانو پخپلو زړونو کې له اسلام او مسلمانانو سره حسد او ډېر عداوتونه لري، او له هغوی سره دښمني او کینې کوي، آیا دوی داسې خیال کوي چې دا به د هغوی په زړونو کې پټ پاتې کیږي؟ او الله تعالی به هغه نه ښکاره کوي؟ او مسلمانان به د هغوی په مکر او فریب باندې نه خبریږي؟ هیڅکله به داسې نه کیږي !، بلکه د هغوی د باطن خبیث به هرومرو ښکاریږي، او د ازموینې په داسې بهتې کې به اچول کیږي، چې هلته به تولې ککړتیا او خیرې له پاکو شیانو څخه جلا کیږي.

وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ ۚ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ ۚ

او که اراده وفرمایو مونږ؛ نو خامخا به وښیو مونږ تاته دغه کسان، نو خامخا وبه پېژني ته دوی په (علائمو د) څېرو د دوی، او (قسم دی چې) خامخا وبه پېژني ته دوی په ګرځولو اړولو د خبرو کې.

تفسیر: که الله تعالی اراده وفرمایي؛ نو منافقان به فردًا فردًا وټاکي، او تاته به یې دروښیي، او نامه په نامه به یې درڅرګند کړي، چې په دې مرکه کې دغه او هغه سړي منافقان دي، خو د الله تعالی بالفعل حکمت د داسې سپینو ویلو متقاضي نه دی، برسېره په دې الله تعالی تاسې ته اعلی درجه د فراست نور او رڼا دربښلې دي، چې تاسو هغوی له څېرې او بشرې څخه پېژنئ، او وروسته له دې څخه هغه خلق د خبرو اترو او د وینا له ډوله هم پېژندلی شئ، ځکه چې د منافقانو او د مخلصانو د خبرو کولو او ویلو لهجه او د ګفتګو چل سره جلا وي، هغه زور، شوکت او د خلوص رنګ چې د مخلصانو له خبرې څخه له لرې ښکاري؛ هغه د منافقانو په خبرو کې هيڅ نه وي.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَعْمَالَكُمْ ﴿۳۰﴾

او الله ته معلوم دي ټول اعمال ستاسې.

تفسیر: له بندګانو څخه د کومې خبرې پټېدل امکان لري، مګر الله تعالی ته ستاسې ګردې چارې که پټې وي که څرګندې وي؛ ورښکاره دي.

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجٰهِدِيْنَ مِنْكُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ ۙ

خامخا او هرومرو مو آزمویو تاسې (په جهاد او نورو تکالیفو سره) تر هغه پورې چې معلوم او ظاهر کړو مونږ جنګ کوونکي له تاسې څخه، او صبر کوونکي (په جهاد او په نورو احکامو او تکالیفو په اسلام کې).

تفسیر: د جهاد او د نورو شیانو د احکامو ازموینه مقصود ده، په همدې سختې ازموینې کې دا ښکاره کوي چې کوم کسان د الله تعالی په لاره کې خپلې وینې تویوي؟ او په ډېره سخته ازموینه کې ثابت قدم درېږي؟ او کوم سړي ترې تښتي؟ او هغه په ښه شان سره جلا کړو، او تاسو ته یې درښکاره کړو.

وَنَبْلُوَا۟ اَخْبَارَكُمْ ﴿۳۱﴾

او ازمویو مونږ عملونه حالونه خبرونه ستاسې (د ایمان چې آیا رښتیا ده که دروغ؟).

تفسیر: د هر سړي د ایمان، طاعت، او د انقیاد ټول معلومېږي، او د ګردو داخلي خبرې عملاً محققې کېږي.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَشَآقُّوا الرَّسُوْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدٰى ۙ
لَنْ يَّضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـًٔا ؕ وَسَيُحْبِطُ اَعْمَالَهُمْ ﴿۳۲﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، او منع کوي یعني رااړوي نور (خلق) له لارې د الله څخه، او مخالفت کوي له رسول سره پس له هغه چې ښکاره شوه دوی ته لاره سمه؛ له سره به ضرر ونه رسوي دوی الله ته هیڅ شی، او ژر ده چې ابته (ضایع) خراب به کړي (الله ـ نېک) عملونه د دوی.

تفسیر: د خپلو ځانونو نقصان کوي، الله تعالی ته په دې کې څه نقصان نشته، نه د هغه دین او نه د هغه پیغمبر څه خرابولی شي، هغه قدرت لرونکی الله تعالی د هغوی ګردې پلمې (تدبیرونه) ورخرابوي، او ټولې داسې چارې ړنګوي، او د هغوی زیارونه (کوښښونه) ورانوي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ وَلَا تُبْطِلُوْٓا اَعْمَالَكُمْ ﴿۳۳﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعني اى مؤمنانو) اطاعت كوئ د الله او اطاعت كوئ د رسول الله، او مه باطلوئ تاسې عملونه خپل (په معاصيو سره).

تفسير: په جهاد يا د الله په لاره كې بل كوم محنت او رياضت هلته منلى او مقبول كېږي، چې د الله او د رسول الله له احكامو سره سم وي، او يوازې پخپل شوق، ذوق، خواهش او د طبيعت په غوښتنې سره نه وي، كه نه داسې عملونه بېكاره او ابته كېږي، او توى ځي، او ضايع كېږي، هيڅ يو مسلمان داسې كار نه كوي چې د هغه كوم ښه كار توى لاړ شي، يا له كوم سببه ضايع او بېكاره شي.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ مَاتُوْا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ﴿۳۴﴾

بېشكه هغه كسان چې كافران شوي دي، او منع كوي (خلق) يا منع راوړي له لارې د الله نه، بيا مړه شي او دوى كافران وي؛ پس له سره به مغفرت ونه كړي الله دوى ته.

تفسير: هيڅ يو كافر چې د كفر په حالت كې مړ شي د الله تعالى له خوا نه بخښل كېږي، په تېره بيا هغه كافران چې نور خلق د الله تعالى له لارې څخه ګرځوي، او تل په همدې پسې لوېدلى وي، چې څوك د نبي الله د لارې په لوري لاړ نشي.

فَلَا تَهِنُوْا وَتَدْعُوْٓا اِلَى السَّلْمِ ۖ

پس سُستي مه كوئ، او مه ضعيفان كېږئ (په جهاد) كې، او مه غواړئ تاسې (كفّار) روغې ته (بلكه جنګ ورسره وكړئ).

تفسير: مسلمانانو ته ښايي چې د كفّارو په مقابله كې سُست او كم همّت نشي !، او د جنګ له سختيو څخه ونه وېرېږي، او د جهاد په موقع كې د روغې په لوري ونه ځغلي !، كه نه دښمن زړور كېږي، او په تاسې باندې به خپل ډېر زور او قوت غورځوي، او د اسلام ټولى به مغلوب او رسوا كېږي، هو ! كله چې د اسلام مصلحت او د مسلمانانو ښېګڼې تر سترګو لاندې وي؛ نو هلته روغه بده نه ده، لكه چې وروسته د «الفتح» په سورت كې راځي، په هر حال د روغې بنا ښايي پخپل كم همّتى او نامردى باندې نه وي.

وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ ۖ وَاللّٰهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَّتِرَكُمْ اَعْمَالَكُمْ ﴿۳۵﴾

حال دا چې همدا تاسې غالب يئ (اى مؤمنانو ! پر منكرانو باندې)، او الله له تاسې سره دى (په ثبات نصرت كې)، او له سره به ناقص او ضايع نه كړي له تاسې عملونه ستاسې (بلكه په قيامت كې به پوره جزاء دركړي).

تفسير: د وېرېدلو هيڅ يوه خبره نه ده، كه صبر او استقلال ونيسئ، او د الله تعالى په احكامو باندې ثابت قدم واوسئ؛ نو الله له تاسې سره دى، او هغه په پاى كې تاسې ته برى دركوي، او په هيڅ حال كې تاسې ته نقصان او خساره نه دررسوي.

اِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ۗ وَاِنْ تُؤْمِنُوْا وَتَتَّقُوْا يُؤْتِكُمْ اُجُوْرَكُمْ وَلَا يَسْـَٔلْكُمْ اَمْوَالَكُمْ ﴿۳۶﴾

بېشكه دا ژوندون لږ خسيس لوبې او مشغولېده دي، او كه ايمان راوړئ تاسې او پرهېز وكړئ (له معاصيو)؛ دربه كړي تاسې ته (الله) اجرونه ستاسې، او نه به غواړي له تاسې (ټول) مالونه ستاسې (بلكه مفروضه زكات درڅخه اخلي، يا نه به غواړي له تاسې هيڅ مالونه د تاسې څخه چې غني دى).

تفسیر: د آخرت په مقابل کې د دنیا حقیقت د یوې لوبې او تماشې غوندې دی، که تاسې ایمان او تقوی غوره کړئ، او له دې لوبو او تماشو څخه لرې خپل ځانونه وژغورئ؛ نو الله تعالی به د هغه بدل تاسې ته پوره درکوي، او ستاسې مال به هم له تاسې څخه نه غواړي، هغه مال ته هیڅ اړ (مجبور) نه دی، دی پخپله مال درکوونکی دی.

إِن يَسْأَلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا وَيُخْرِجْ أَضْغَانَكُمْ ﴿٣٧﴾

که وغواړي دی له تاسې څخه هغه (مال)؛ پس ښه کوښښ وکړي په غوښتلو کې (له تاسې)؛ نو بُخل به وکړئ تاسو (په دغې سره)، او راوه به باسي (په دغو غوښتلو یا بخل سره) پټې کینې دښمنې ستاسې (له اهل اسلام سره).

تفسیر: که الله تعالی په سختۍ سره د هغوی ګرد مال وغواړي، چې هغوی ته یې وربښلی دی؛ نو څومره د الله بندګان به وي چې په خلاص زړه او روڼ تندي د دې امر په مقابل کې (لبّیک) ووایي، زیاتره به هغه سړي وي چې د بخل او تنګدستۍ ثبوت ښکاره کوي، او د مال لګولو په وخت کې به د هغوی د زړونو خپګان له لرې ښکاریږي.

هَا أَنتُمْ هَٰؤُلَاءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

واورئ ! خبردار شئ ! تاسې چې یئ ای دغو کسانو چې بللې شوې یئ لپاره د دې چې نفقه کړئ مال ولګوئ په لاره د الله کې (په هغو طریقو سره چې فرض کړې یې دي په تاسې لکه زکات او جهاد).

تفسیر: یوه برخه د الله له ورکړی شوي مال څخه د ده په لاره کې د خپلې ګټې لپاره ولګوئ !.

فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ ۖ وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِ ۚ

پس ځینې له تاسو هغه دي چې بُخل کوي (نه لګوي مال) او هغه څوک چې بُخل کوي، مال نه لګوي؛ نو بېشکه چې بخل کوي خپل ځان ته (چې محروموي یې له ثوابه).

تفسیر: ستاسې دنیا ستاسې د فائدې لپاره ده، که یې نه ورکوئ؛ نو د خپل ځان نقصان کوئ، الله تعالی ستاسې د ورکولو او نه ورکولو هیڅ پروا نه لري.

وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنتُمُ الْفُقَرَاءُ ۚ

او الله غني بې پروا دی (له نفقې د تاسې او له هر څیزه)، او تاسې فقیران محتاجان یئ (الله ته).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «د مال د لګولو هغه تأکیدونه چې تاسې یې اوروئ؛ داسې خیال ونه کړئ چې الله تعالی یا د هغه رسول له تاسې څخه سوالونه کوي، داسې نه دی، دا ګردې ویناوې د تاسې د ښېګڼې لپاره دي، بیا د یوه په مقابل کې په زرګونو عوضونه تاسې ته رسیږي، که تاسې له داسې ګټې څخه مخ اړوئ؛ نو الله تعالی او د هغه رسول ستاسې څه پروا نه لري.

وَإِن تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُم ﴿٣٨﴾

او که وګرځېدی تاسې (له ایمان او سخا نه؛ نو الله) به بدل کې راولي یو قوم بل بې له تاسې، بیا به نه وي هغوی په شان د تاسې (ګرځېدونکي له احکامو د الله، بلکه فرمانبردار به وي).

تفسیر: الله تعالی په هغه حکمت او مصلحت چې خپلو بندګانو ته د خرڅ کولو امر ورکوي؛ د هغه حاصل کېدل پر تاسې باندې څه انحصار نه لري، فرض کړئ ! که تاسې بخل او کینې وکړئ، او د الله تعالی له امره مخه واړوئ؛ نو الله تعالی ستاسې په ځای بل کوم قوم دروي، چې هغه قوم به تاسې غوندې کنسک او بخیل نه وي، او په لوی زړه او ډېره خوښۍ به د الله تعالی د احکامو تعمیل او د هغه په لاره کې به خپل مال لګوي، په هر ډول د الله جلّ جلاله حکمتونه او مصلحتونه پوره کېدونکي دي، خو تاسې له دې سعادته بې برخې پاتې کېږئ.

تمت سورة محمد صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم، بتوفیق الله تعالی وإعانته، فله الحمدُ والمنّة.

سُوْرَةُ الْفَتْحِ

«د (الفتح) سورت مدني دی، (۲۹) آيته او (۴) رکوع لري»، په تلاوت کې (۴۸) او په نزول کې (۱۱۱) دی، د (الجمعة) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

د دې سورت په مختلفو آيتونو کې د متعدّدو واقعاتو په لوري اشارې دي، چې د فهم د سهولت لپاره د هغو خُلاصه او لنډون داسې بيانيږي:

الف: پيغمبر صلی الله عليه وسلم په مدينه کې خُوب وليد چې: «په امن او امان سره مکې ته داخل او عمره يې ادا کړې، حلق او قصر يې فرمايلی دی»، دوی دا خوب صحابه وو ته ووايه، خو د ورتګ نېټه يې ونه ټاکله (مقرر نه کړه)، مګر د شدّت اشتياق څخه د ډېرو داسې خيال کېده چې سږ کال به عمره ميسّره کيږي، او اتفاقاً دوی هم د عمرې قصد وفرمايه.

ب: دوی له يونيم زر سرېو سره د عمرې په نيت د مکې په لوري وخوځېدل، او «هديې» هم له دوی سره وې، کله چې دا خبر مکې ته ورسېد؛ قريشو يوه لويه جرګه جوړه او په هغې کې دا خبره غوټه کړه چې دوی به نه پرېږدو چې مکې ته راشي، سره له دې چې سم د مکې معظمې له اصولو سره دښمنانو حق درلود (لرلو) چې حج او عمره وکړي، کله چې محمدي قافله مکې ته نژدې او (حُديبيې) ته ورسېده؛ نو د دوی اوښه هلته چو شوه، او سره له ډېرو وهلو او خوځولو او کشمکش هيڅ له خپل ځای څخه ونه خوځېده، تر څو چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: «حبسها حابس الفيل» او ويې ويل: «قسم په الله که د مکې خلق له ما څخه د داسې خبرې مطالبه وکړي چې په هغې کې د حرمات الله تعظيم قائم وي؛ زه به هغه منم»، نو په هغه ځای کې يې قيام وفرمايه.

ج: محمد رسول الله مبارک صلی الله عليه وسلم مکيانو ته سړي ولېږل، چې «مونږ د جګړې لپاره نه يو راغلي، مونږ پرېږدئ چې خپله عمره وکړو، او بېرته لاړ شو»، کله چې د نبوي صلی الله عليه وسلم ځواب ور ونه رسېد؛ نو نبي کريم صلی الله عليه وسلم د عُثمان رضي الله تعالی عنه په خوله هم دا خبره هغوی ته ولېږله، او هغو نارينه وو او ښځو مسلمانانو ته يې زېرې ور کړ چې هلته مغلوب او مظلوم اوسېدل: «نژدې ده چې په مکه کې اسلام غالب شي»، قريشو عثمان رضي الله تعالی عنه ستون کړ، کله چې د عُثمان رضي الله تعالی عنه بېرته راتګ وځنډېد (ايسار شو)؛ دا خبره خوره شوه چې هغه هلته وژلی شوی دی، دلته رسول الله مبارک په دې خيال چې ښايي اوس د جګړې وار هم راورسيږي؛ ګرد اصحاب کرام رضي الله تعالی عنهم تر يوې ونې لاندې کېنول، او د جهاد بيعت يې ترې واخيست، کله چې قريشو د بيعت خبره واورېده؛ وويرېدل، او عُثمان رضي الله تعالی عنه يې بېرته ولېږه.

د: بيا د مکې څو غټانو د روغې په غرض د محمد رسول الله مبارک صلی الله عليه وسلم په حضور کې حاضر شول، او صلحنامه يې وليکله، دلته پر ځينو خبرو باندې بحث او مناقشه پېښه شوه، او مسلمانان په قهر شول، او ويې ويل چې: د داسې خبرې پرېکړه په توره وکړي، خو رسول الله مبارک د مکيانو ګردې غوښتنې ومنلې، او مسلمانانو د رسول الله مبارک په وينا او د کفارو د ډېرو اصرارو لامله له ضبط او تحمّل څخه کار واخيست، او روغه غوټه شوه، په دې روغليک (صلحنامه) کې يو شرط د کفارو له لوري دا وو چې سږ کال تاسې مسلمانان بېرته لاړ شئ، کال ته بې وسلې

راشئ او عمره وکړئ !، تر لسو کلونو پورې به د دواړو ډلو په منځ کې جنګ نه کیږي، په دې مدّت کې هومره سړي چې له مکې څخه مدینې ته راشي؛ ښایي چې بېرته ولېږل شي، که له مدینې څخه کوم سړی مکې ته راشي؛ هغه همدلته په مکې کې ساتل کیږي، وروسته له دغې روغې څخه دوی په (حُدیبیې) کې د هدي حیوانات ذبح او وروسته له حلق او قصر یې خپل احرام خلاص کړ، او مدینې منورې ته بېرته راغلل.

هـ: په لاره کې همدا د (الفتح) سورت نازل شو، دا ګردې پېښې د هجرت په (۶) کال کې پېښې شوې.

و: محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (۷) کال د هجرت د «ذي القعدة الحرام» په میاشت کې سم له تړون سره د «عمرة القضاء» لپاره مکې ته تشریف یووړ، او په امن او امان او په زړه پورې یې عمره اداء کړه.

ز: د هغه روغلیک (صلحنامې) هغه خبره چې تر لسو کلونو پورې به جنګ نه کیږي؛ د قریشو له خوا ماته شوه، نو ځکه د هجرت په (۸) کال د رمضان المبارک په میاشت کې مکه معظمه د مسلمانانو په لاس فتحه شوه.

إِنَّا فَتَحۡنَا لَكَ فَتۡحٗا مُّبِينٗا ۝ لِّيَغۡفِرَ لَكَ ٱللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنۢبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

بېشکه چې مونږ فتح او برى مو درکړی دی تاته فتحه، او برى ظاهر، او ښکاره. لپاره د دې څو چې وبښي تاته الله هغه چې پخوا تېر شوي دي له ګناه د تا څخه، او هغه چې وروسته دي (له ګناه څخه).

تفسیر: د حُدیبیې روغه که څه هم په ښکاره ډول د ذلت او مغلوبیت روغه په نظر راتلې، او د هغې د شرائط له لوستلو څخه په بادي النظر کې دا محسوس کیږي چې ګردې خبرې د قریشو په ګټه دي، لکه عمر الفاروق رضي الله تعالی عنه او نورو اصحابو کرامو رضوان الله تعالی علیهم أجمعین د دې روغې د ښکاره تورى له کتلو څخه سخت خپه، محزون، مضطرب او پریشان وو، دوی خیال کاوه چې د مسلمانانو د دې یو نیم زر (۱۵۰۰) سر جاروونکي (قربانوونکي) لښکر په مخکښې به قریش او د هغوی نور طرفداران څه اهمیت لري، ولې د دې راز ګردو جګړو پرېکړه او فیصله په توره سره ونه کړه شي؟ مګر د رسول الله صلی الله علیه وسلم سترګې هغه احوالو او نتیجو ته وې چې د نورو له سترګو څخه به پټې وې، ځکه چې الله جلّ جلالُه د دوی ټټر (سینه) د ډېرو سختو پېښو د تحمّل لپاره پرانیستلى وو، دوی په بې مثاله استغناء، توکل، تحمّل، او ایثار سره هغه شرطونه ومنل، او خپلو اصحابو ته یې په دې لنډو توریو (الله ورسولُه أعلم) سره ډاډینه (سُکون) او تسلي ورکوله، یعنې الله تعالی او د هغه رسُول په داسې خبرو باندې ډېر ښه پوهیږي، تر څو چې دا سُورت نازل شو، او الله تعالی د دې روغې او فیصلې نوم «فتح مبین» کېښود، خلقو په دې باندې هم تعجّب کاوه، او ویل به یې چې :یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ! دا برى دی؟ نبي صلی الله علیه وسلم به فرمایل چې: «هو ! لوی برى دی».

وَيُتِمَّ نِعۡمَتَهُۥ عَلَيۡكَ

او (بل لپاره د دې) چې پوره کړي (الله په فتحه د مکې او د نورو ښارونو سره) مهرباني خپله پر تا باندې.

تفسیر: یوازې له تقصیراتو څخه نه تیریږي، بلکه هر هغه ظاهري، باطني، مادي، روحي انعام او احسان چې تر اوسه پورې درسره شوی دی، د هغه تکمیل او تتمیم هم کاوه شي.

وَيَهۡدِيَكَ صِرَٰطٗا مُّسۡتَقِيمٗا ۝

او (بل لپاره د دې) چې وښیي تاته سمه صافه لاره.

تفسیر: تل به دې د هدایت او استقامت لاره کې قائم لرې، د اسلام د حکومت د قائمېدلو په لاره کې به تاته هیڅ مشکلات نه در پیښېږي، خلق به ډلې ډلې ستاسو په لار شوونه د اسلام په سمه لاره راځي، او په دې ډول د تا د حسناتو په ذخیره کې بېشماره زیادت کېږي.

وَّيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا عَزِيزًا ۝٣

او (بل لپاره د دې) چې کومک (مدد) وکړي الله تعالی له تا سره مدد غالب زبردست.

تفسیر: د الله تعالی داسې مدد به راشي چې هیڅوك به يې نشي بندولی، او د هغه په مرسته به فتح او ظفر ستاسې له قدمونو سر مل وي.

هُوَ الَّذِيٓ اَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ فِيْ قُلُوْبِ الْمُؤْمِنِيْنَ لِيَزْدَادُوْٓا اِيْمَانًا مَّعَ اِيْمَانِهِمْ ؕ

دغه (الله) هغه ذات دی چې نازله کړې یې ده سکینه، او ډاډینه (سکون) په زړونو د مؤمنانو کې لپاره د دې چې زیات کړي دوی لره ایمان سره له ایمان د دوی.

تفسیر: اطمینان او ډاډینه (سکون) یې راښکته کړه یعنې سره له دې چې د هغوی له طبعې څخه خلاف وو، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حکم باندې ټینګ ودرېدل، او له ضد کوونکیو کافرانو سره یې ضد ونه کړ، نو د هغه په برکت د دوی ایمان نور هم زیات شو، اول د جهاد په بیعت سره یې ثابته کړه چې مونږ د الله جلّ جلاله په لاره کې د جنګ کولو او ځان جارولو (قربانولو) لپاره حاضر یو، دا هم د ایمان یو رنګ وو، وروسته له دې کله چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم د مسلمانانو له جذباتو څخه پرته (علاوه) روغه وکړه؛ نو دغه د هغوی د ایمان د رنګ بله ننداره وه چې خپل جوش، جذبات او عواطف یې په زور سره ټینګ کړل، او د الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د فیصلې په مقابل کې یې غاړه کېښودله، رضي الله تعالی عنهم ورضوا عنه.

وَلِلّٰهِ جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ۝٤

او خاص الله لره دي لښکرې د اسمانونو او د ځمکې (که اراده وفرمايي الله د نصرت د دین خپل؛ بې له تاسې څخه یې هم کوي)، او دی الله ښه خبردار ښه حکمت والا.

تفسیر: دغه خبره همغه پاك الله تعالی ښه معلومه ده چې کوم وخت تاسو ته د قتال امر کول مصلحت دی؟ او په کوم وخت کې له قتال څخه بېرته درېدل، او روغه کول تاسې لره ښه دي؟ که تاسې ته د قتال امر درکړ شي؛ نو هیڅ د کفارو د کثرت له خیاله تردّد ونه کړئ، ځکه چې د ځمکې او د اسمانونو د لښکرو مالك همغه الله تعالی دی، چې سره د لږتوب ستاسې امداد او مرسته په غیبي لښکرو سره هم کولی شي، لکه چې په «بدر، احزاب، حُنین» او نورو کې یې وکړه.

لِّيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ ؕ

لپاره د دې چې داخل کړي مؤمنان سړي او مؤمناتې ښځې په جنّتونو کې چې بهېږي د لاندې (د ونو او ماڼيو) د هغو (ځلور قسمه ویالې) حال دا چې همېشه به وي دوی په هغو (جنّتونو) کې، او (لپاره د دې چې) ورژوي الله تعالی له دوی څخه ګناهونه د دوی.

تفسیر: کله چې رسول أکرم صلی الله علیه وسلم ﴿اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِيْنًا﴾ الآیة ولوست؛ نو اصحابو هغوی ته مبارکي عرض کړه، او ویې ویل: یا رسول الله ! دا خو تاسې ته شوه، مونږ ته څه ده؟ نو ځکه دا آیتونه نازل شول، یعنې الله تعالی

اطمینان ډاډینه (سکون) او سکینه رانښکته کړله، او د مؤمنانو ایمان یې لا زیات کړ، تر څو دوی په ډېر اعزاز او اکرام سره په جنّت کې داخل کړي، او د هغو ګردې خرابۍ او کمزورۍ معاف کړي، په حدیث کې دي: هغو اصحابو چې د حُدیبیې بیعت کړی دی؛ هیڅ یو له هغو څخه هم دوزخ ته نه ځي.

وَكَانَ ذٰلِكَ عِنْدَ اللّٰهِ فَوْزًا عَظِيْمًا ۝

دی دغه (غُفران او ادخال د جنّت) په نزد د الله په مراد رسېدل، بری موندل ډېر لوی.

تفسیر: ځینې نقّال صوفیان یا مغلوب الحال لویان وایي چې: «جنّت غوښتل د ناقصانو کار دی»، له دې ځای څخه راښکاره شوه چې د الله تعالی په نزد دا لوی کمال دی.

وَّيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ وَ الْمُشْرِكٰتِ

او (لپاره د دې) چې عذاب کړي (الله) منافقان سړي او منافقانې ښځې او مشرکان سړي او مشرکانې ښځې.

تفسیر: د مؤمنینو په زړونو کې یې د صُلحې او روغې له خوا ډاډینه (سکون) پیدا کړه، او د اسلام اساس او بنسټ یې ټینګ کړ، او د اسلامي فتوحاتو او ترقیاتو ورونه یې خلاص کړل، چې په پای کې به د کافرانو او منافقانو د مصیبت او د ماتې سبب کیږي، او هغوی ته به سخته سزا رسیږي.

الظَّآنِّيْنَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ

چې ګمان کوونکي دي پر الله باندې ګمان د بدۍ (چې الله به هیڅ کله رسول الله ته بری نه ور کوي).

تفسیر: «بد اټکلونه» دا دي چې د مدینې د تګ په وخت کې منافقان پر ته له «جدّ بن قیس» څخه ګرد هلته پاتې شول، او پلمې یې ځان ته جوړې کړې، ولې چې هغوی داسې اټکل کاوه چې په مکّه کې ضرور جنګ پېښیږي، او دا ګرد مسلمانان په ښکاره ډول عمرې ته راغلي دي، خو په چل سره غواړي چې په معظمه مکه باندې تصرّف وکړي.

عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ

پر دوی باندې دي راګرځېدل د بدۍ (په ذلّت او عذاب) سره.

تفسیر: د زماني په ګردش او د مصیبت په احاطه کې راغلي تر کومه به احتیاط او وړاندې کتل وکړي.

وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ۚ وَسَآءَتْ مَصِيْرًا ۝ وَلِلّٰهِ جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ۝

او غضب کړی دی الله پر دوی باندې، او لرې کړي دي (الله دوی له رحمت خپله)، او تیار کړی دی الله دوی ته (عذاب د) دوزخ، او بد ځای د ورتللو دی (دغه دوزخ). او خاص الله لره دي لښکرې د اسمانونو او د ځمکې، او همېشه دی الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسير: كه هغه سزا دركړي؛ نو څوك به مو وژغوري؟ خدايي لښكر به مو په يوه شيبه كې ورېې ذرې كړي، خو هغه ذات سره د زبردستى حكمت لرونكى هم دى، او د الهي حكمت داسې مقتضى نه دى، چې سمدلاسه هغوى ته سزا وركړي.

إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ شَٰهِدٗا وَمُبَشِّرٗا وَنَذِيرٗا ۝

بېشكه مونږ لېږلى يې ته (اى محمده !) شاهد او زيرى وركوونكى او وېروونكى.

تفسير: تاسې د الله امر منونكيو ته زيرى د خوښۍ وركوئ، او غاړه غړوونكو ته وېره اوروئ، او خپل احوال ښيئ، لكه چې له ﴿إِنَّا فَتَحۡنَا﴾ څخه تر دې ځاى پورې درې واړه مضامين راغلي دي، او په آخرت كې هم پر خپل امت او هم پر انبياوو عليهم السلام باندې ګواهي وركوئ.

لِّتُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ

لپاره د دې چې ايمان راوړئ تاسې په الله او په رسول د دغه (الله)، او مدد وكړئ د هغه د دين، او تعظيم وكړئ د هغه.

تفسير: د ﴿وَتُعَزِّرُوهُ﴾ او د ﴿وَتُوَقِّرُوهُ﴾ ضميرونه كه الله ته راجع شي؛ نو د الله له مدد كولو څخه د هغه د دين او د هغه د پيغمبر مدد كول دي، كه رسول ته راجع شي؛ نو هيڅ اشكال نه پاتې كيږي.

وَتُسَبِّحُوهُ بُكۡرَةٗ وَأَصِيلًا ۝

او هغه (الله) ته نسبت د پاكۍ وكړئ سبا او بېګا.

تفسير: د الله تعالى د پاكۍ بيان تل كوئ، كه په لمانځه كې وئ، او كه د باندې له لمانځه څخه وئ.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ ٱللَّهَ يَدُ ٱللَّهِ فَوۡقَ أَيۡدِيهِمۡۚ

بېشكه هغه كسان چې بيعت كوي له تا سره بېشكه بيعت كوي له الله سره، او لاس د الله له پاسه د لاسونو د دوى دى.

تفسير: خلقو به خپل لاسونه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په لاس كې وركول، او له هغوى سره يې بيعت كاوه، نو دا يې وفرمايل، چې د نبيّ الله په لاس باندې بيعت كول داسې دي لكه له الله تعالى سره بيعت كول، ځكه چې محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په حقيقت كې د الله تعالى له جانبه بيعت اخلي، او د هغه د احكامو تعميل او تأكيد د بيعت په وسيله كوي، نو دا هسې ده لكه چې د (۵ جزء د النساء سورت په (۱۱) ركوع (۸۰) آيت كې دي: ﴿مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدۡ أَطَاعَ ٱللَّهَۖ﴾.

فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفۡسِهِۦۖ وَمَنۡ أَوۡفَىٰ بِمَا عَٰهَدَ عَلَيۡهُ ٱللَّهَ فَسَيُؤۡتِيهِ أَجۡرًا عَظِيمٗا ۝

پس هغه څوك چې مات كړ دا بيعت؛ نو بېشكه چې ماتوي به دى بيعت په ځان خپل (او ضرر يې همده ته راجع كيږي)، او هغه څوك چې وفا وكړي په هغه شي چې عهد او اقرار يې كړى دى پر هغه له الله سره؛ پس ژر ده چې ور به كړي الله تعالى ده ته اجر او بدل ډېر زيات (چې د جنّت عطاء او د الله لقاء ده).

تفسير: هغه خبرې چې د بيعت په وخت کې کولی کيږي، که څوک هغه ماتوي؛ نو خپل ځان ته عار او نقصان پېښوي، او الله تعالی او د هغه رسول ته هيڅ يو نقص او ضرر نشي رسولی، او هغه ته د عهد ماتولو سزا ورسيږي، هر څوک چې خپل استقامت ښکاره کړي، او په خپل عهد او پيمان باندې په ټينګه سره ولاړ وي؛ نو هغه ته به د هغه پوره اجر او بدل ورورسيږي.

سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ

ژر دی چې وبه وايي تاته وروسته پاتې شوي (له تللو د مکې په کال د حُديبيې) له صحرايانو، مشغول کړي يې مونږ مالونو ځمونږ او کورنۍ ځمونږ، نو ښنه وغواړه مونږ لره (د ګناه ځمونږ).

تفسير: له مدينې څخه د وتلو په وخت کې رسول الله مبارک مکې معظمې ته د خپلو تللو اعلان کړی وو، او مسلمانانو ته يې له خپل ځان سره د ورتګ تشويق او رغبت ورکړی وو، ښايي له قرائنو څخه دوی ته هم د جګړې د پېښېدلو کوم احتمال ورپيدا شوی وي، خو له دې څخه هغو کلي والو صحرائيانو چې هنوز ايمان د هغوی په زړونو کې لا ښه ځای نه وو نيولی؛ خپل ځانونه يې پټول، او پخپلو منځونو کې به يې سره ويل: «آيا مونږ د هغه قوم کورونو ته لاړ شو، چې هغوی د محمد صلی الله عليه وسلم پر کور مدينې باندې راغلل، او د هغه ملګري اصحاب يې ورځنې ووژل، آيا مونږ چې د هغو توره دلته ليدلې ده؛ هلته له هغوی سره جنګېدی شو؟ وګورئ چې دا تلونکي هم له دې سفر بېرته راتلونکي نه دي، او ګرد به هلته سره تباه شي»، په دې آيتونو کې حق تعالی د هغوی پټې خبرې راڅرګندې (راښکاره) کړې، او د هغوی د مدينې له رسېدلو څخه پخوا په لاره کې يې ورښکاره کړه چې ستاسې د صحيح او سالم بېرته راتللو په نسبت به دا خلق د خپلې غير حاضرۍ راز راز دروغ او عذرونه ووايي، او ډول ډول هيلې بهانې پلمې به جوړوي، او وايي به چې: مونږ د خپل کور او کهول له چارو څخه نه وو وزګار، يا مو څوک په کورونو کې نه وو چې وروسته له مونږ څخه د مال، اسباب، اهل او عيال سرپرستي وکړي، په هر حال له مونږ څخه لوی قصور شوی دی، اوس ته له الله تعالی څخه ځمونږ مغفرت او ښنه وغواړه.

يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ ۚ

وايي دغه (پاتې کيدونکي منافقان) په ژبو خپلو سره هغه (خبرې) چې نشته په زړونو د دوی کې.

تفسير: پخپلو زړونو کې پوهيږي چې دا عُذر بيخي غلط دی، او استغفار او د ښنې غوښتل هم يو ظاهر داري ده، او رښتيا او له زړه نه ده، ځکه چې دوی نه دا کومه ګناه ګڼي، او نه په داسې څه اعتقاد لري.

قُلْ فَمَن يَمْلِكُ لَكُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ۚ بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١١﴾

ووايه ته (ای محمده ! دوی ته) نو څوک دی چې مالک به شي تاسې لره په دفع د عذاب کې د جانبه د الله څخه د يو څيز که الله اراده وفرمايي ستاسې د ضرر او نقصان؟ يا الله تعالی اراده وفرمايي ستاسو د نفع او ګټې؟ (بل هيڅوک نشته چې ضرر او نفع يې په قدرت کې وي)، بلکه دی الله په هغو ګردو کارونو چې کوئ يې تاسې ښه خبردار.

تفسير: هر راز ګټه (فائده) او نقصان د الله تعالی په لاس کې دی، د هغه د ارادې او مشيت په مخامخ کې هيڅوک هيڅ شی نشي کولی، الله تعالی پخوا د تاسې له دې دروغو، حيلو او عذرونو ويلو څخه خبر راکړی دی، او ستاسې حال

او احوال یې ماته را څرګند (راښکاره) کړي دي، او اراده يې فرمايلې ده، چې ستاسې د دې ناوړه (ګنده) اعمالو او حرکاتو په سبب تاسې د حُديبيې د غزوې له راز راز برکاتو او ګټو څخه بې برخې کړي، او تاسې ته له دې درکه نقصان او خساره ورسوي، که تاسې وايئ چې: مونږ د مال، اولاد، کور او کهول لامله په دې غزوې کې شرکت ونه کړ؛ نو که الله وغواړي چې ستاسې مال، اولاد، کور او کهول ته ستاسې په حضور کې څه زيان او ضرر ورسوي؛ نو ستاسې له لاسه څه کېدی شي؟ يا فرض کړئ: که الله تعالی تاسې يا د تاسې اهل او عيال او مال ته کومه ګټه (فائده) رسوي؛ نو ستاسې نشتوالی او مسافرت د هغې مانع کېدی نشي، او هرومرو يې دررسوي، نو د الله او د هغه د رسول د خوښی په مقابل کې داسې خبرې ته څير کېدل او د داسې شيانو پروا کول پرته (علاوه) له حماقت او ضلالت څخه بل شی نه دی، او داسې فکر هم مه کوئ چې په پلمو (تدبيرونو)، حيلو، بهانو او خبرو سره به د الله تعالی او د رسول صلی الله عليه وسلم خوښي حاصله کړئ، او په دې ښه پوه شئ چې الله تعالی ستاسو په ګردو خبرو اترو او پلمو خبردار دی.

بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَّنْ يَّنْقَلِبَ الرَّسُوْلُ وَالْمُؤْمِنُوْنَ إِلٰٓى أَهْلِيْهِمْ أَبَدًا وَّزُيِّنَ ذٰلِكَ فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ ۚۖ وَكُنْتُمْ قَوْمًۢا بُوْرًا ﴿۱۲﴾

(دا عذرونه او بهانې چې تاسې کوئ داسې نه ده) بلکه ګمان به کاوه تاسې (ای متخلّفينو) چې بيا به له سره بېرته راونه ګرځي رسول الله او مؤمنان (له حُديبيې نه) کورونو خپلو ته هيڅکله، او ښايسته کړی شوی دی دغه (ګمان د تباهۍ د مؤمنانو) په زړونو ستاسې کې (ای منافقانو)، او ګمان کړی وو تاسې ګمان بد شوی (په علم د الله کې)، او وئ تاسې يو قوم هلاک کړی شوی.

تفسير: په رښتيا سره ستاسې د نه ورتګ سبب دا خبرې نه دي چې تاسې يې وايئ، بلکه ستاسې ګمان داسې وو چې اوس پيغمبر او د هغه ملګري له دې سفره په روغ صورت بېرته راونه ګرځي، دا ستاسې د زړه ټينګه خبره وه، چې دا ګمان مو بيخي غلط او چټي (بېکاره) ثابت شو، نو ځکه تاسې خپل حفاظت او ګټې د جلا اوسېدلو په صورت کې سنجولې وې، او حال دا دی چې په دې صورت کې ستاسې خُسران او تباهي وه، او الله تعالی ته ښه معلوم وه چې تاسې تباه او برباد کېدونکي يئ.

وَمَنْ لَّمْ يُؤْمِنْۢ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ فَإِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ سَعِيْرًا ﴿۱۳﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ يَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۱۴﴾

او هر هغه چې ايمان يې نه وي راوړی په الله او په رسول د دغه (الله)؛ نو بېشکه مونږ تيار کړی دی مونږ کافرانو ته تود اور (د دوزخ). او خاص الله لره دی سلطنت او باچايي د اسمانونو او د ځمکې (ملكًا خلقًا وعبيدًا)، ښني هر هغه چې اراده وفرمايي (د مغفرت يې)، او په عذاب کې اچوي هر هغه چې اراده وفرمايي (د عذاب يې)، او همېشه دی الله ډېر ښه ښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: هغه څوک چې د الله تعالی اراده د هغه ښنې ته نه وي تللې؛ نو زه يې څرنګه ښنه وغواړم، هو ! که الله تعالی مهرباني پر تاسې باندې وفرمايي؛ نو تاسې ته توفيق درکوي چې توبه وکاږئ، او د هغه ښنه ځان ته وګټئ، د هغه رحمت په هر حال کې د هغه په غضب باندې سابق دی.

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ ۖ يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ ۚ قُل لَّن تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِن قَبْلُ ۖ

ژر به ووايي (تاته) وروسته پاتې کيدونکي (خلق) کله چې روان شئ تاسې غنيمتونو (د خيبر ته) (لپاره د دې) چې واخلئ تاسې هغه (غنائم) ! پرېږدئ مونږ چې درځو په تاسې پسې (لپاره د جنګ او غنيمت)، اراده لري دوی چې بدلې کړي دوی د الله خبرې، ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې له سره به متابعت ونه کړئ تاسې ځمونږ، همداسې فرمايلي وو الله پخوا له دې څخه.

تفسير: د حُديبيې له راتګ څخه وروسته رسول اکرم صلى الله عليه وسلم ته امر ورسېد، چې پر (خيبر) باندې بريد او تعرض وکړي !، چې هلته هغه غدّاران يهودان اوسېدل، چې د (احزاب) په غزا کې يې کافرانو ته د مدينې لارښوونه کړې وه، حق تعالى خپل رسول ته خبر ورکړ چې هغه صحرائيان چې حُديبيې ته نه وو تللي؛ اوس به د (خيبر) په غزا کې له تاسې سره د ورتګ غوښتنه وکړي، ځکه چې هلته وېره لږه او د ولجې (غنيمت) هيلې ډېرې دي، تاسې هغوی ته ووايئ چې: ستاسې له دې غوښتنې څخه لا پخوا ماته الله تعالى ستاسې په نسبت هدايت راکړی، دا چې تاسې په دې سفر کې هم هرګز نشئ تلی، نو آيا په دې صُورت کې به تاسې له مونږ سره تلی شئ؟ که ځئ نو د دې تګ معنا به دا وي چې د الله تعالى خبره بدله شوې ده، حال دا چې د الله تعالى احکام هيڅکله بدليدونکي نه دي.

فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا ۚ

بيا به ژر ووايي چې حسد او کينه کوئ تاسې له مونږه سره (په ګټه ځمونږ کې ای مؤمنانو !).

تفسير: الله تعالى هيڅ نه دي فرمايلي، تاسې محض دا غواړئ چې مونږ ته څه ګټه ونه رسيږي، او د غنيمت مال يواځې تاسې ته پاتې دی.

بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾

(داسې نه ده) بلکه وو دوی چې نه به پوهېدل (له دين د اسلام نه) مګر خو لږ څه.

تفسير: ډېره لږه پوهـه لري، او دا ناپوهان په دې نه پوهيږي چې د مسلمانانو د زُهد او د قناعت مرتبه دومره لوړه ده، چې هغوی هيڅ دنيوي ګټو ته نه ګوري.

قُل لِّلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ ۖ فَإِن تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا ۖ

ووايه (ای محمده !) وروسته پاتې کېدونکيو ته له صحرائي خلقو: ژر ده چې راوبه بللی شئ تاسې طرف د جنګ د يوه قوم ته چې خاوندان د جنګ سخت وي، يا به جنګ کوئ تاسې له هغو سره (چې ايمان يې نه راوړ)، يا به مسلمانيږي هغوی؛ نو بيا که امر ومنئ تاسې د دغو بلونکيو دربه کړي تاسې ته الله اجر ثواب ښه (چې عزّت او غنيمت دی په دنيا کې، جنّت او رؤيت دی په عُقبا کې).

تفسير: لږ څه صبر وکړئ، دې غزا ته نشئ تلی، خو وروسته له دې نه نورې جګړې ډېرې راتلونکې دي، او د خورا سختو جنګياليو قومونو سره به د مسلمانانو جنګونه پيښيدونکي وي، او د هغه سلسله به تر هغه پورې اوږدېږي تر څو

هغه اقوام یا د اسلام په دین مشرّف شي، یا جزیه ورکړي، او ځان مطیع الاسلام وشمېري، که په رښتیا سره تاسې د جهاد مینه لرئ؛ نو هلته د جهاد ډگر ته ننوځئ ! او خپل شجاعت مېړانه (بهادري) او توره راښکاره کړئ، که چې په هغه وخت کې د الله تعالی امر او حکم ومنئ؛ نو الله تعالی به خورا ښه بدل او جزاء تاسې ته درکړي.

تنبیه: له دې جنگیالیو قومونو څخه (بنو حنیفه) یا نور مراد دي، چې د کذّاب مسیلمه تېر وو، یا (هوازن) یا (ثقیف) او نور دي، چې د حُنین په غزا کې له هغوی سره مقابله وشوه، یا به هغه مرتدّان وي چې له هغوی سره د ابوبکر الصدّیق رضي الله تعالی عنه په خلافت کې سخته جگړه پېښه شوه، یا به د پارس، روم، خراسان، پښتونخوا گرد او نور هغه توریالي قومونه وي، چې د راشدو خلفاوو په وخت کې له هغوی سره سخت جنگونه ونښتل.

وَإِن تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُم مِّن قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾

او که وگرځېدئ تاسې لکه چې گرځېدلي وئ پخوا له دې څخه؛ نو په عذاب به کړي (الله) تاسې په عذاب دردناک سره.

تفسیر: لکه چې د حُدیبیې له تگه بېرته پاتې شوی، که په راتلونکي جگړې کې هم بېرته پاتې شوئ؛ نو الله تعالی تاسې ته ډېر درد لرونکی عذاب درکوي، او ښایي پخوا له آخرته په همدغه دنیا کې هم څه عذاب درورسیږي.

لَّيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ ۗ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَمَن يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٧﴾

نشته پر ړانده باندې هیڅ گناه او تکلیف، او نه په گوډ باندې هیڅ گناه او تکلیف، او نه په ناروغ باندې هیڅ گناه او تکلیف (ځکه چې جهاد پر دغو معذورانو باندې فرض نه دی)، او هر هغه څوک چې اطاعت وکړي، حکم ومني د الله او د رسول د دغه (الله)؛ نو داخل به یې کړي (الله) دی په جنّتونو کې چې بهیږي له لاندې (د ونو او ماڼیو) د هغو (ځلور قسمه) ویالې، او هر هغه څوک چې وگرځېد (له احکامو د الله)؛ نو (الله) به په عذاب کړي دی په عذاب ډېر دردناک سره.

تفسیر: په گردو امورو او معاملو کې عامه ضابطه همدا ده چې متخلّفین معذّب کړي.

لَّقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

خامخا راضي او خوښ شوی دی الله تعالی له مؤمنانو نه هغه وخت چې بیعت یې کاوه، له تا سره د لاندې د ونې.

تفسیر: دا د «کیکر» ونه وه، غالبًا د ﴿لَّقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ الآیة ـ د فرمایلو له سببه دغه بیعت ته (بیعة الرضوان) وایي، چې د هغه مفصّله قصه د دې سورت په شروع کې تېره شوه.

فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ

بیا معلوم کړ (الله په ظاهري علم سره هم) هغه (اخلاص) چې په زړونو د دوی کې وو.

تفسیر: د ظاهر اندېښنه او د زړه توکّل، حسن نیت، صدق، اخلاص اسلامي مینه او نور.

فَأَنزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا

بیا راښکته کړه (الله) سکینه، او ډاډینه (سکون) پر دوی باندې، او عوض یې ورکړ (الله) دوی ته برې نژدې (چې فتح د خیبر ده)، او ولجې (غنیمت) ډېرې چې وابه خلي دوی هغه (ولجې).

تفسیر: مراد له فتحې نژدې څخه فتحه د خیبر ده، چې د حُدیبیې له بېرته راتګ څخه سمدلاسه پېښه شوه، او زیاتې ولجې (غنیمت) په لاس ورغللې، چې له هغو سره مجاهدین هوسا او خوښ شول.

وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾

او دی الله همېشه قوي غالب ډېر حکمت والا.

تفسیر: الله تعالی په خپل زور او حکمت سره، د حُدیبیې نقصانونه ! په دې ځای کې تلافي او معاوضه کړل، او په فتحه د مکې معظّمې او حُنین کې همداسې تلافي او معاوضې په ظهور ورسېدې.

وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَٰذِهِ

وعده کړې ده له تاسې سره الله د غنائمو او ولجو ډېرو چې وابه یې خلئ تاسې هغه نو (الله) ژر درکړل تاسې ته دا (غنائم او ولجې).

تفسیر: وروسته به ډېرې ولجې او غنیمتونه دررسېدونکي وي، چې له هغو یو همدا د خیبر غزا ده، چې ستاسې برخه په دې کې درکړه شوه.

وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنكُمْ

او (الله) بند کړل لاسونه د خلقو له تاسې نه.

تفسیر: عام جنګ در پېښ نه شو، او په حُدیبیې او خیبر کې یې د کفّارو له لاسه تاسې ته څه ضرر او نقصان ونه رساوه، او ستاسې په نشتوالي کې هیچا ستاسې اهل او عیال کور او کهول ته هم لاس ونه غځاوه.

وَلِتَكُونَ آيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ

او چې شي دا کار نښه (د قدرت د الله) لپاره د مؤمنانو.

تفسیر: مسلمانان دې وپوهېږي چې د الله تعالی قدرت څرنګه دی؟ او د هغوی درجه د هغه په دربار کې څومره ده؟ او بل دا چې وروسته له دې څخه هم د هغه نورې ګردې وعدې همداسې پوره کېدونکې دي.

وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾

او الله ښیي تاسې ته لاره برابره.

تفسیر: د الله تعالی پر وعدو باندې ډاډینه او د هغه د لا محدود قدرت پېژندنه او همغه ذات ته د ځان او د جهان سپارنه؛ د لا زیات اطاعت او حکم منلو ترغیب درکوي، چې همدا ده د توکّل برابره او سمه لاره.

وَّأُخْرٰى لَمْ تَقْدِرُوْا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللهُ بِهَا ۚ وَكَانَ اللهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرًا ﴿۲۱﴾

او بل (يې درکړي دي تاسو ته غنيمتونه او برى) چې لا نه وى قادر تاسې په هغو (غنيمتونو) باندې، په تحقيق (علمي) احاطه کړېده الله په هغو (غنائمو) باندې هم، او دى الله تعالى پر هر شي باندې ښه قادر او توانا.

تفسير: د دې بيعت په انعام کې يې د خيبر فتح درکړه، او د مکې شريفې فتحې چې په هغه وخت کې په لاس درنغله، وروسته له دې څخه به په لاس درشي، ځکه چې الله د هغه وعده کړې ده، چې په حقيقت او عالم اسباب کې همدا د حُديبيې صلح د مکې شريفې د فتحې مقدمه او توطئه ده.

وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوَلَّوُا الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُوْنَ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿۲۲﴾

او که جنګ وکړي له تاسې سره هغه کسان چې کافران شوي وو؛ نو خامخا به يې ګرځولې وې شاوې خپلې، بيا به يې نه وو موندلي څوک دوست ساتونکى او نه مددګار.

تفسير: که جنګ پېښېده؛ نو برى به ستاسې وو، او کافرانو به شا اړوله، او تښتېدل به، او مدد کوونکيو به دوى له آفته نه شو ژغورلى، خو د الله تعالى د حکمت داسې اقتضاء وشوه، چې سمدلاسه روغه وشي، او د روغې د عظيم الشأنو ثمرو څخه مسلمانان مستفيد او ګټور شي.

سُنَّةَ اللهِ الَّتِيْ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۖ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللهِ تَبْدِيْلًا ﴿۲۳﴾

(طريقه اينبې ده الله د غالبېدو د حق) په طريقې هغې سره چې په تحقيق سره تېره شوې ده پخوا له دې نه، او هيڅ کله به نه مومې ته طريقې د الله لره تبديل او اوښتل.

تفسير: کله چې د اهل الحق او د اهل الباطل په منځ کې په کومه فيصله کوونکي موقع کې سره مقابل وشي؛ نو په دغې مقابلې کې به بالآخر اهل الکتاب غالب او اهل الباطل مغلوب او مقهوريږي، د الله همدا عادت له پخوا راهيسې جاري دى، چې هيڅ تغيير او تبديل په کې پېښېدونکى نه دى، هو ! دومره شرط په کې شته چې اهل الحق په هيئت مجموعي سره په پوره حق منلو باندې ټينګ ولاړ دى.

وَهُوَ الَّذِيْ كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۚ

او دغه (الله) هغه (ذات دى) چې بند يې کړل لاسونه د هغو (کُفّارو) له تاسې څخه، او لاسونه ستاسې له هغوى څخه په منځ د مکې کې پس له هغې څخه چې غالب يې کړئ تاسې په هغوى باندې.

تفسير: د مشرکانو څو ډلې حُديبيې ته راغلې وې، چې که لاس يې بر شي؛ رسول اکرم صلى الله عليه وسلم په شهادت ورسوي، يا يو نيم مسلمان ګوښې ګير کړي، او ويې ربړي، لکه چې داسې څو پېښې هم راپېښې شوې، او په دې منځ کې يو مسلمان هم په شهادت ورسېد، چټې خبرې او د جنګ د اور د بلېدلو هم وشوې، تر دې چې اصحاب کرامو رضي الله تعالى عنهم أجمعين هغه قاتل ونيو، او د رسول أکرم صلى الله عليه وسلم حضور ته يې وړاندې کړ، او رسول الله د هغه د انتقام څخه سترګې پټې کړې، او ويې بابښه، په دې آيت کې د همدغو واقعاتو په لورې اشارې دي، او (ببطن مكة) د مکې د ښار له منځ څخه مقصد د ښار هغه نژدې منطقه ده، چې له ډېره نژديوالي څخه داسې ښکاري لکه مځکه د حرم، او يا مابين د ښار.

وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿۲۴﴾

او دی الله په هغه څخه چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی.

تفسیر: الله تعالی ته د کفّارو شرارتونه او ستاسې عفو او تحمّل ښه معلوم دی، اوويني يې، نو جزا به پرې درکړي.

هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا أَن يَبْلُغَ مَحِلَّهُ

دوی هغه کسان دي چې کافران شوي دي، او منع کړي يې وئ تاسې له مسجد الحرام څخه، او (منعه کړې يې وې) قرباني د تاسې په دې حال کې چې بندې کړې شوې وې له دې نه چې ورسیږي ځای د حلالولو خپلو ته.

تفسیر: د حرم تر هغې برخې پورې يې د قرباني حیوانات پرېنښودل چې هلته يې بوځئ، او په مشروعه طريقه سره يې ذبح کړئ، او هماغه په حُدیبیې کې بند پاتې شول.

وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُّؤْمِنَاتٌ لَّمْ تَعْلَمُوهُمْ أَن تَطَئُوهُمْ فَتُصِيبَكُم مِّنْهُم مَّعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ لِّيُدْخِلَ اللّٰهُ فِي رَحْمَتِهِ مَن يَشَاءُ

که چېرې نه وئ (پټ په کُفارو کې) څو سړي ایمان راوړونکي، او څو ښځې ایمان راوړونکي چې نه پېژندل تاسې هغوی لره (په صفت د ایمان سره) دا خطره چې پایمال کړې وو تاسې هغوی (هم سره له کفّارو)، پس رسېدلی به وو تاسې ته له هغوی څخه ضرر او غم په ناپوهي سره (نو د جهاد حکم به يې درکړی وي، لیکن حکم يې درنه کړ) لپاره د دې چې داخل کړي الله په رحمت خپل کې هر هغه چې اراده وفرمايي (د داخلولو يې).

تفسیر: هغه مسلمانان نارینه او ښځې چې په مکې کې مظلوم او مقهور اوسېدل، او د مدينې منورې مسلمانانو له هغوی سره پوره پېژندګلو نه درلوده، هغوی به په جنګ کې د ناپوهی په سبب پایمال او لتاړ کېدل، که دا وېره نه وی؛ نو سمدلاسه به د جنګ کولو امر کېده، خو که داسې امر صادرېدی؛ نو تاسې به په دې قومي نقصان باندې متأسف او خپه کېدی، او کافرانو ته به د داسې ویناوو موقع په لاس ورتله چې: «وګورئ! مسلمان د خپل مسلمان پت هم نه ساتي»، نو ځکه مو جنګ منع کړ، تر څو هغه مسلمانان محفوظ او ساتلي پاتې وي، او پر تاسې باندې د دې بېمثاله صبر او تحمّل له سببه الله جل جلاله خپل رحمت وورويي، او له دې کافرانو څخه هغه سړي چې د هغو مسلمان کېدل مقرّر او مقدّر دي؛ ښایي په دې خطرناکې جګړې کې له لاسه ونه وځي، او د الله تعالی په رحمت کې پخپلې نېټې داخل شي.

لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿۲۵﴾

که چېرې جلا (جدا) شوي وی دغه (مسلمانان له کفّارو نه)؛ نو خامخا به مو په عذاب کړي وو هغه کسان چې کافران شوي دي له دغو (اهل د مکې) څخه په عذاب ډېر دردناک سره.

تفسیر: که مسلمانان له کافرانو څخ جلا اوسېدی، او مسلمانان له هغوی سره داسې ګډوډ نه وی پراته؛ نو تاسې به کتل چې مونږ کافرانو ته د مسلمانانو په لاس څومره خوږوونکي سزاوې ورکولې.

إِذۡ جَعَلَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلۡحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ ٱلۡجَٰهِلِيَّةِ فَأَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ

کله چې وګرځولې وو هغو کسانو چې کافران شوي وو په زړونو خپلو کې ننګ هسې ننګ چې د جاهلیت ناپوهې وه؛ نو رالېږلې کړه الله ډاډینه او اطمینان خپل پر رسول خپل او پر مؤمنانو باندې.

تفسیر: د ناپوهۍ ضد دا دی چې سږ کال عمره ونه کړئ، هغه مسلمانان چې له مکې څخه هجرت کوي؛ هغوی بېرته راليږي، کال ته دې عمرې ته راشي، او زيات له دريو ورځو څخه به په مکه کې نه اوسي، علاوه پر دې وسلې له خپله ځانه سره ونه لري، په روغليک کې «بسم الله الرحمن الرحيم» مه ليکئ!، د «محمد رسول الله» په ځای يواځې «محمد بن عبد الله» وليکئ، رسول أکرم دا ګردې خبرې ومنلې، او اصحابو سره د سخت انقباض او اضطرابه د پيغمبر له ارشاد سره سم دېته غاړه کېښووله، او په پای کې په همدې فيصلې باندې د هغوی زړونه مطمئن شول.

وَأَلۡزَمَهُمۡ كَلِمَةَ ٱلتَّقۡوَىٰ وَكَانُوٓاْ أَحَقَّ بِهَا وَأَهۡلَهَاۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٗا ﴿٢٦﴾

او ټینګه لازمه يې کړله هغوی لره کلمه د تقوی (د توحيد کلمه)، او وو دوی ښه لايق وړ له دغه سره، او اهل د دې (کلمې د تقوی)، او دی الله تعالی په هر شي باندې ښه پوه.

تفسير: له الله تعالی وويرېږي، او د نافرمانی له لارې څخه ځان وژغوري، او د کعبې په ادب باندې په مضبوطی سره ټينګ واوسي، او ولې به نه اوسي چې تاسې په دنيا کې د واحد الله تعالی رښتين منونکي او د (لا إله إلا الله، محمد رسول الله) زبردست قايلان عاملان او حاملان يئ، او د يوه پوخ او موحّد پيغمبر محمد رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مطيع او وفادار امّتيان يئ، او خپل جذبات او رُجحانات مو په جوش کې د الله جلّ جلاله په خوښې او د هغه د شعائرو په تعظيم کې جار کړي دي، حقيقي توحيد همدا دی چې سړی دهغه واحد الله تعالی اوامر او احکام واوري، او د خپل عزّت او د ذلّت خبرې د هغه په مخکښې يوې خوا ته کېږدي، ښايي د همدې لامله په حديث کې د (کلمة التقوی) تفسير: په ﴿لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ﴾ سره شوی دی، ولې چې زياتره د طهارت او د تقوی اساس همدا پاکه کلمه ده، چې د دې د منلو او د حق د اداء کولو لپاره الله تعالی د رسول أکرم أصحاب غوره کړي وو، او بېشکه همدوی د الله تعالی په علم کې د دې خبرې اهل او مستحقّ هم وو.

لَّقَدۡ صَدَقَ ٱللَّهُ رَسُولَهُ ٱلرُّءۡيَا بِٱلۡحَقِّۖ لَتَدۡخُلُنَّ ٱلۡمَسۡجِدَ ٱلۡحَرَامَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمۡ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَۖ

خامخا په تحقيق رښتيا ښودلی دی الله رسول خپل ته خوب د ده په حقه او رښتيا سره، چې خامخا به داخل شئ تاسې مسجد حرام ته که اراده وفرمايي الله په امن او آرام سره، حال دا چې خريونکي به وی د سرونو خپلو، او لنډوونکي به وی (د وېښتو خپلو)، او نه به ويرېږئ تاسې (له هيچا هيچېرې).

تفسير: د دې سُورت په ابتداء کې ذکر شوی دی، چې په مدينې منوّرې کې رسول أکرم صلى الله عليه وآله وسلم خوب وليد، چې مونږ په مکې کې داخل شوي يو، سر خرييلي او ويښتان پريکړي، له احرامه وتلي، حلال شوي يو، لکه چې د حُديبيې له کال څخه وروسته همداسې هم وشو، په دې آيت کې يې همدا فرمايلي دي چې په تحقيق سره

الله خپل رسول ته رښتيا خوب ورليدلی وو، پاتې شو د (إن شاء الله) فرمايل، د «ابن کثير» په نزد دا (إن شاء الله) د تحقيق او توکيد لپاره ده، (سيبويه) وايي: په داسې ځايونو کې چې د يوه شي په قطعي ډول سره ورښوول د ځينو مصلحتونو له مخې مقصود نه وي، او کول يې منظور وي؛ داسې عنوان غوره کاوه شي، يا محض لپاره د تبرّک الله تعالی (إن شاء الله) فرمايلي دي، يا لپاره د تعليم د بندګانو خپلو يې فرمايلي دي، يعنې هر مؤمن لره مناسب دي چې د راتلونکو کارونو په نسبت «إن شاء الله» ووايي.

فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾

نو معلوم دي الله ته (فوائد د دغې صلحې) هغه څه چې نه پوهېدئ تاسې؛ نو ويې ګرځوله پخوا له دغه داخلېدو دمکې نه فتحه او برې نژدې.

تفسير: بيا الله تعالی له خپل محيط علم سره سم د واقعاتو سلسله قائمه کړه، الله تعالی ته دغه خبره معلومه وه، چې د خُوب د تعبير په ښکاره کولو کې وروسته له يوه کال څخه څومره ګټې او مصالح دي، چې عام خلق پرې نه دي خبر، نو ځکه يې د خوب د تعبير وقوع بل کال ته وځنډوله (ايساره کړه)، او د هغه له وقوع څخه يې پخوا تاسې ته سمدلاسه يو بل برې دروبانښه، يعنې د خيبر برې يا د حُديبيې روغه چې هغې ته اصحاب الکرام رضي الله تعالی عنهم أجمعين (فتح مبين) ويله، لکه چې د دې سُورت په اول کې څمونږ په دی تفسير کې د دې خبرې تفصيلات ليکلی شوي دي.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ

دغه (الله) هغه ذات دی چې رالېږلی يې دی رسول خپل په (ښوونه د) سمې لارې او دين حق سره (چې دين د اسلام دی).

تفسير: د اصولو او فروعو او عقائدو او احکامو په اعتبار دا دين رښتيا دی، او همدا سمه لاره ده چې محمد صلى الله عليه وعلى آله وأصحابه وسلم راوړې ده.

لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ ۚ

لپاره د دې چې غلبه ورکړي (پورته کړي هغه دين) پر دينونو ټولو باندې.

تفسير: الله تعالی دا دين په ښکاره ډول تر سلهاوو کلونو پورې پر ګردو مذاهبو باندې غالب کړی دی، او مسلمانانو تر څو پېړيو پورې په ټول بشريت باندې حکومت او تسلّط درلود، او په راتلونکې زمانې کې د دنيا له ختمېدو سره نژدې همداسې يو وخت راتلونکی دی، چې په هر ځای کې به د دې حق دين حکومت او تسلط وي، د استدلال او حُجّت له مخې به هم د اسلام دين تل غالب وي، لکه چې اوس هم غالب دی.

وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿٢٨﴾

او کافي بس دی الله ښه شاهد (حق ثابت کوونکی).

تفسير: الله تعالی د دې دين په حقانيت باندې ګواه دی، او همغه ذات پخپل قدرت سره حق ثابت کوونکی دی، يا کافي بس دی، الله شاهد په وعدو خپلو يا په نبُوّت او رسالت د رسول خپل يعنې محمد صلى الله عليه وسلم لکه چې د دوی عالي شان په وروسته کې داسې بيانيږي.

مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللّٰهِ ۚ وَالَّذِينَ مَعَهٗٓ أَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ

محمد رسول او رالېږل شوی د الله دی (په حقه سره)، او هغه کسان چې له ده سره دي سختي کوونکي دي په کافرانو باندې.

تفسیر: د کافرانو په مقابل کې هسې سخت، مضبوط او قوي دي چې له هغو څخه ګرد کافران ویرېږي، او له کُفر څخه نفرت او بېزاري ښکاره کوي، لکه چې الله تعالی (د ۱۱ جزء د توبې د سورت په (۱۶) رکوع (۱۲۳) آیت کې) ﴿وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً﴾ فرمايلي دي: ، او همداسې (د «توبې» په لسمه رکوع (۷۳) آیت کې) ﴿وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾، او د (۶ جزء د «مائدې» سورت په اتمه رکوع (۵۴) آیت کې) یې: ﴿أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ فرمايلي دي.

رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ

مهربانان او زړه سواندي دي پخپلو منځونو کې

تفسیر: دوی پخپلو منځونو کې يو تر بله ډېر شفقت او مهرباني کوي، يو په بل باندې د ضرورت په وخت کې سر ايږدي، له مال، ځان، اولاد ټولو نه ورته تېرېږي.

تَرٰىهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَّبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا ۫

وينې به ته هغوی، رکوع کوونکي او سجده کوونکي، غواړي دوی په دې عبادت سره فضل او مهرباني له الله تعالی نه، او غواړي رضامندي د هغه.

تفسیر: دا هغه خاص بندګان د الله تعالی دي، چې په ټولو عملونو کې خصوصًا په لمانځه کې چې يو لوی رُکن د اسلام دی، يواځې او يواځې اخلاص او عجز الله تعالی ته ښکاره کوي، مهرباني او رضا د هغه غواړي، هيڅ رياکاري او نور باطل غرضونه د دوی په شان کې نه ليدل کېږي.

سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ۭ

نښې د ديندارۍ د دوی ثابتې دي په مخونو د دوی کې له اثر د سجدو نه، يعنې هغه انوار چې په اودسه، لمانځه او سجدې سره په وجود د بنده کې پیدا کېږي؛ هغه نورانيت د دوی په وجودونو کې له ورايه برېښي.

تفسیر: په اداء د لمانځه سره بنده ډېرو لوړو کمالاتو ته رسيږي، مشکلات د دنيا او د آخرت په لمانځه سره حل کېدی شي، خو په شرط د دې سره چې لمونځ کامل شي، اصحاب د أحمد صلی الله عليه وسلم اولين اشخاص دي چې دوی لمونځ کمال ته رسولی وو، نو ځکه الله تعالی د دوی صفت په قرآن کې بيانوي، اثر د نورانيت يې په سجدې سره د دې لپاره خاص ذکر کړی چې په سجده نه کولو سره شيطان له درباره د رحمت نه ورټل شو، او انسان به د همدې سجدې له لارې لوړو (اوچتو) کمالاتو ته رسيږي، د اووم اسمان ملائکې د پيدايښت د وخته نه تر يو کولو د شپېلۍ د اسرافيل عليه السلام پورې په سجده پرتې دي، دا د سجدې په اهميت او کمال بندګۍ ښايي.

ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ ۚۖۛ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ ۚۛ

دا اوصاف هغه اوصاف دي، چې مثالونه يې په تورات کې بيان شوي دي، او دا هغه اوصاف دي چې مثالونه يې په انجيل کې بيان شوي دي.

تفسیر: د اصحابو د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د فضائلو او د کمالاتو بیان په نورو اسماني کتابونو کې هم راغلی دی، همدا وجه ده چې ډېرو پوهانو له اهل د کتاب نه چې تنګ نظري نه درلوده، اصحاب کرام به يې چې وليدل؛ نو به يې سمدلاسه تصدیق کاوه، چې دوی په مثل د حواریونو د مسیح علیه السلام غونديې ښکاري.

كَزَرۡعٍ أَخۡرَجَ شَطۡـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسۡتَغۡلَظَ فَٱسۡتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ

لکه هغه کښت (فصل) چې راوباسي څانګې خپلې، بیا يې ملا خپله ټینګه کړي، بیا کلکه شي دغه څانګه، بیا ودرېږي دغه کښت (فصل) پس له ضعیفۍ او نرمۍ نه په پنډیو او ښخونو خپلو باندې.

تفسیر: الله تعالی صحابه په تقویه د دین کې له کښت (فصل) او زراعت سره تشبیه کوي، یعني لکه څنګه چې کښت او زراعت په څلورو مراحلو او مراتبو سره ثمر او پخوالي ته رسیږي؛ همدارنګه اصحابو خصوصًا راشدو خلفاوو پخپلو دورو د خلافت کې دین د اسلام يې درجه په درجه ثمر او پخوالي ته ورساوه، که د دوی مقام علمي، مناقب او تاریخ د کارنامو ولټول شي، دا څلور کلمې د دوی له کارنامو سره په ابلغه وجه سره داسې تشبیه کېدی شي، ﴿أَخۡرَجَ شَطۡـَٔهُۥ﴾ دوره د صدّیق، ﴿فَـَٔازَرَهُۥ﴾ دوره د فاروق، ﴿فَٱسۡتَغۡلَظَ﴾ دوره د ذي نورین، ﴿فَٱسۡتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ﴾ دوره د اسد الله !، دوی هغه برجسته او غیور شخصیتونه دي، چې په کارنامو خپلو سره يې تاریخ د بشریت او د اسلامیت د همېش لپاره روښانه او ژوندی ساتلی دی.

يُعۡجِبُ ٱلزُّرَّاعَ

په داسې حال کې چې قوّت د دې کښت (فصل) په تعجّب کې اچوي (خوشحالوي) بزګران (زمیدار).

تفسیر: تشبیه د اصحابو له بزګرانو (زمیدارو) سره په تدبیر او غیرت کې، او تشبیه د دین د اسلام له کښت سره په قوّت او کثرت کې؛ ډېره ابلغه او مناسبه تشبیه ده، یعني لکه څنګه چې اصحاب کرام په صدر اسلام کې ډېر کم او په یوه حالت د غربت او ناتوانۍ کې وو، خو وروسته ډېر قوّت او کثرت ته ورسېدل، حتی چې د نړۍ په ډېره برخه باندې مسلّط شول، او همدارنګه دین د اسلام هم په یوه حالت د غربت او ناتوانۍ کې وو، خو وروسته وروسته په ډېر زر وخت کې داسې قوّت او شهامت ته ورسېد، چې ټول جهان د هغې پیروۍ ته مجبور شو، او خلق فوج فوج په دین د اسلام کې داخل شول.

لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلۡكُفَّارَۗ

دا قوّت د دې لپاره دی چې په قهر راولي کُفّار.

تفسیر: اسلام په دې قوّت او رونق سره، د کفارو په زړونو کې د حسد او کینې اورونه بلوي، چې دا کار پخپل ذات کې د دوی په زړونو او فکرونو کې لویه فتنه او مرض ګرځي.

وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنۡهُم مَّغۡفِرَةٗ وَأَجۡرًا عَظِيمَۢا ﴿٢٩﴾

وعده کړې ده الله تعالی له هغو کسانو سره چې ایمان يې راوړی، او عملونه نېک يې کړي دي، دوی لره د بښنې او د اجر ډېر لوی، چې (جنّت، لقاء او رضا د الله تعالی ده).

تفسیر: دا وعده له هغو کسانو سره ده، چې ایمان لرونکي وي او ښه عملونه کوي، هغه خوك چې په داسې صفتونو موصوف وي، صحابه دي.

تمت سورة الفتح، ولله الحمدُ والمنّة.

سُوْرَةُ الحُجُرَاتِ

«د (الحُجرات) سورت مدني دی، اتلس آيات او دوه رکوع لري»، په تلاوت کې (۴۹) او په نزول کې (۱۰۴) سورت دی، د (المجادلة) سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ

ای هغو کسانو چې ايمان مو راوړی ! مه وړاندې کوئ مفکورې خپلې په مخکښې له صدوره د اوامرو د الله او د رسول د هغه، بلکه انتظار کوئ امر د هغوی لره.

تفسير: په کوم کار او فيصله کې چې د الله تعالی له طرفه او د رسول د هغه، له طرفه کومه اميدواري د اصدار د حکم لرئ؛ نو عجله مه کوئ چې پخپلې رايې او فکر سره حُکم وکړئ، بلکه انتظار وباسئ حکم د ذات احد لره، کله چې پيغمبر صلی الله عليه وسلم ارشاد درته وفرمايي؛ نو په ډېر ښه سکوت او ادب سره د دوی مبارکو ارشاداتو ته غوږ ونيسئ، او په ډېر پاکې عقيدې سره يې قبول او په عمل کې يې پياده کړئ.

تنبيه: په انسانانو خصوصًا په مسلمانانو لازمه ده، چې اراء او افکار خپل په ټولو امورو کې !، تابع د اسلامي امورو وګرځوي، ځکه انسان په آراوو خپلو سره په ټولو امورو کې اعتماد نشي کولی، بلکه په سلو کې سل خطا کيږي او ناکاميږي، او پيروي د آراوو انسان له ټولو بدمرغيو او کړاوونو سره مخامخ کوي.

يواځې او يواځې اسلامي احکام دي، چې په ټولو لارو، چارو باندې سل په سلو کې ټيک وي، نو همدا وجه ده چې الله تعالی په مقابل د امر خپل او د رسول د هغې کې اختيار د بنده سلبوي، او فرمايي: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗٓ اَمْرًا اَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ﴾.

که په دقّت سره څېړل وشي؛ ټولو ته په تجربه او مشاهده سره ثابتيږي، چې ټولې بدمرغۍ او کړاوونه بشريت ته، د پيروي د آراوو او خواهشاتو نه وررسيږي.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ①

وويرېږئ له الله تعالی څخه هر وخت، الله تعالی اورېدونکی او ښه پوه دی.

تفسير: حقيقي فرمانبرداري د الله تعالی هغه ده، چې د زړه له کومې وي، او که په خوله نارې سورې د اسلام او اصلاح وهي، او په زړه کې يې نفاق او عمل يې هم د فساد وي؛ داسې رويه د هيچا په درد نخوري.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَرْفَعُوْٓا اَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوْا لَهٗ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ ②

ای هغو کسانو چې ايمان مو راوړی دی ! مه پورته کوئ آوازونه خپل برسېره پر آواز د پيغمبر، او په لوړه مه پورته کوئ ده لره آواز په خبرو کې لکه په لوړ آواز خبرې د بعضو د

تاسو له بعضو نورو سره، له جهته د وېرې د دې چې ضايع به شي عملونه د تاسې، او تاسې به پرې خبر نه يئ.

تفسير: د رسول الله صلى الله عليه وسلم په مجلس کې به په داسې شور او غوغا سره غږېدل، لکه چې پخپلو منځونو کې به په هغې سره غږېدل، چې دا کار په داسې عالي حضور کې ډېره لويه بې احترامي او بې ادبي ده، او په بې ادبۍ سره انسان له لطف د رب او د رسول او د هر حضور عاليه څخه محروم پاتې کيږي، په ادب سره مقام د انسان له ملائکو څخه پورته کيږي، او په بې ادبۍ سره مقام له خاورو سره خاورې کيږي.

صالح اولاد په مقابل د مور او پلار، صالح شاګرد په مقابل د استاذ، صالح مأمور په مقابل د آمر کې څومره ادب ساتي، نو تر ټولو نه چې مهمتر او اول تر ادب وساتل شي، په مقابل د محمد صلى الله عليه وسلم کې دی، څکه د هغوی مقام تر هر څه نه عالي او لوړ دی، که لږ څه تغيير په فکر د رسول الله صلى الله عليه وسلم کې پېښ شي ! ډېر خطر د دې شته چې عملونه ستاسې هبت او ضايع شي، او تاسې به پرې خبر هم نه يئ.

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ ۚ

بيشکه هر هغه کسان چې ټيټوي آوازونه خپل په نزد د رسول الله دا ډله هغه کسان دي چې ازمويلي دي الله تعالى جلّ جلالُه زړونه د دوی لپاره د پرهېزګارۍ او وېرې له ده څخه.

تفسير: هغه څوک چې د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په مجلس کې په تواضع او ادب سره خبرې کوي، او د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په مقابل کې آوازونه خپل نه پورته کوي؛ دوی هغه کسان دي چې الله تعالى جلّ جلالُه د دوی زړونه د تقوی او پرهېزګارۍ لپاره آماده کړي، يعنې خپل الهي توفيق يې له دوی سره ملګری کړی دی.

لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾

دوی لره ده بخښنه، عوض او ثواب لوی.

تفسير: کله چې دوی په ډېر اخلاص او غيرت سره د شعائر الله احترام ساتي، او له رحمت للعالمين سره ډېر احترام او ادب ساتي، نو که کله وخت له دوی نه څه کوتاهي او خطا پېښيږي، الله تعالى ډېر مهربان دی د دوی ګناهونه بښي، او لوی اجرونه ورته نصيب کوي.

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾

بيشکه هغه کسان چې چيغې وهي تا لره، د کورونو د أُمّهات المؤمنيونو نه له هغه خوا؛ اکثر د دوی عقل نه لري، که چېرې دوی صبر کړی وي تر هغو پورې چې راوتلی وې ته دوی ته؛ نو دا صبر به په خير تماميده دوی لره، او الله تعالى جلّ جلالُه ډېر بښونکی او مهربان دی.

تفسير: د بني تميمو قوم د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د ليدلو لپاره مدينې منورې ته راغلل، او رسول الله صلى الله عليه وسلم په کور کې تشريف درلود، دوی د بيرون نه ورته چغې وهلې: ای محمده ! راووځه !، دا د دې نه وه چې دوی پوهه نه درلوده، او ايجابات اخلاقي يې نه مراعات کول، محمد صلى الله عليه وسلم يې يو عادي شخص فکر کاوه، حال دا چې محمد صلى الله عليه وسلم عالي شخصيت دی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنْ جَآءَكُمْ فَاسِقٌۢ بِنَبَاٍ فَتَبَيَّنُوْٓا اَنْ تُصِيْبُوْا قَوْمًاۢ بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوْا عَلٰى مَا فَعَلْتُمْ نٰدِمِيْنَ۝۶

اى هغو كسانو چې تاسو ايمان راوړى !، كه چېرې راتګ وكړ تاسو لره فاسق او بدكار په يوه خبره سره؛ نو تاسو ښه تحقيق په كې وكړئ !، له جهته د وېرې د دې چې وبه رسوئ تاسو يوه قوم لره ضرر اوتاوان په ناپوهى سره، نو پس وبه ګرځئ تاسو په هغه څه سره چې مو عمل كړى دى؛ خفه او پښېمانه.

تفسير: ټولې شخړې او جګړې، بغض او عداوت، انسان ته د دروغو له لارې پېښيږي، نو له دې خاطره الله تعالى جلّ جلاله بندګانو خپلو ته ارشاد فرمايي: كه چېرې تاسو ته كوم بدكاره انسان په كومه موضوع كې خبر دركوي !، تاسو په هغې كې ډېر فكر وكړئ، حق او باطل، رښتيا او دروغ يې ښه څان ته ثابت كړئ، وروسته له هغې څخه په حل د موضوعاتو باندې اقدام وكړئ، لپاره د دې چې په احساساتو او تنګ نظرى سره مو كومه خرابي او ضرر رسولى وي؛ بيا يې جبيره مشكله او پښېماني يې هم څه په درد نخوري، چې په دې صورت كې به ظلم برقرار او عدالت نړېدلى وي، او حال دا چې انسان بايد عدالت برقرار كړي، او د ظلم ريښې له بېخ څخه وباسي.

وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ فِيْكُمْ رَسُوْلَ اللّٰهِ ۭ لَوْ يُطِيْعُكُمْ فِيْ كَثِيْرٍ مِّنَ الْاَمْرِ لَعَنِتُّمْ

او پوه شئ تاسې چې په منځ ستاسې كې رسول د الله دى (نو مه وايئ دروغ) كه چېرې پيروي وكړي رسول الله صلى الله عليه وسلم تاسې لره په ډېرو امورو كې چې هغه خلاف د واقعيت او حقيقت وي؛ نو خامخا به تاسې په مشقت او ګناه كې لويدئ.

تفسير: كه رسول الله صلى الله عليه وسلم دكوم سړي پر راى او غوښتنې باندې عمل ونه كړي؛ نو تاسې مه خپه كېږئ ځكه چې حق د خلقو د غوښتنو يا د يوه او د بل د رايې نه تابع كيږي، كه داسې وشي؛ نو د ځمكې او د اسمانونو ګردې كارخانې سره خرابيږى.

وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ اِلَيْكُمُ الْاِيْمَانَ وَزَيَّنَهٗ فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَكَرَّهَ اِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوْقَ وَالْعِصْيَانَ ۭ اُولٰۗىِٕكَ هُمُ الرّٰشِدُوْنَ۝۷ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَنِعْمَةً ۭ

ليكن الله تعالى جلّ جلالُه دوست او محبوب ګرځولى دى تاسې ته ايمان او ښايسته كړى يې دى دغه (ايمان) په زړونو ستاسې كې، او بد او منفور يې ګرځولى دى تاسو لره كفر، فسق، او نافرماني له اوامرو د الله تعالى نه، (هغه تحقيق كوونكي په خبرونو كې) همدوى دي ثابت په دين حق باندې. له جهته د فضله له طرفه د الله نه، او د نعمت د ده له طرفه.

تفسير: كه تاسې دا غواړئ چې محمد صلى الله عليه وسلم ستاسې هره خبره ومني؛ نو خورا زيات مشكلات به پېښيږي، خو د الله تعالى شكر وكړئ چې هغه د خپل فضل او احسان په واسطه د قانتينو مؤمنانو په زړونو كې ايمان محبوب ګرځولى دى، او د كُفر او معصيت نفرت يې په كې اچولى دى، چې د هسې بې هودګيو په شاوخوا كې نه نژدې كيږي، په هغې مجتمع كې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم تشريف ولري، په هغې كې د بل چا د رايو او فكرونو منل چې پرته له منلو د هغه څخه وي؛ نشي كېدى، او نه ښايي چې وشي، نن اګر كه رسول الله صلى الله عليه وسلم څمونږ په منځ كې تشريف نه لري، مګر د هغوى پاك شريعت او د هغو وارثان او نائبان شته، او تل به وي.

﴿وَاللّٰهُ عَلِيۡمٌ حَكِيۡمٌ ۝﴾

او الله تعالى ښه عالم ښه حکمت والا دی.

تفسیر: الله تعالی ته د ګردو استعداد ښه معلوم دی، او هر يوه ته پخپل حکمت سره هغه احوال او مقامات فرمايي، چې د هغه استعداد د ده په ځان کې وي.

﴿وَاِنۡ طَآٮِٕفَتٰنِ مِنَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ اقۡتَتَلُوۡا فَاَصۡلِحُوۡا بَيۡنَهُمَا‌ۚ فَاِنۡۢ بَغَتۡ اِحۡدٰٮهُمَا عَلَى الۡاُخۡرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِىۡ تَبۡغِىۡ حَتّٰى تَفِىۡٓءَ اِلٰٓى اَمۡرِ اللّٰهِ‌ۚ فَاِنۡ فَآءَتۡ فَاَصۡلِحُوۡا بَيۡنَهُمَا بِالۡعَدۡلِ وَاَقۡسِطُوۡا‌ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الۡمُقۡسِطِيۡنَ‏ ۝﴾

که چېرې دوه ډلې د مؤمنانو (پخپلو منځونو کې) سره په جنګ او جګړه کې ولوېږي؛ پس روغه او صلحه وکړئ (ای نورو مؤمنانو) په منځ د هغو دواړو جنګ کوونکيو کې په نصيحت سره، او په بلنې سره حکم د الله او د رسول الله ته، نو که ظلم او تېرى وکړ يوې له دغو دواړو په هغې بلې ډلې باندې، يعني چې صلح قبوله نه کړي، او حکم د الله او رسول الله ته راضي نشي؛ پس جنګ وکړئ تاسو ټول ای مؤمنانو له هغې (ډلې) سره چې ظلم او تجاوز کوي (پر هغې بلې مظلومې ډلې باندې)، تر هغه پورې چې بېرته راوګرځي دوی حکم د الله تعالی ته، او غاړه ورته کېږدي، او که چېرته وګرځېدله (دغه ډله بې انصافه له ظلم نه، او د الله تعالی حکم يې بېرته ومانه) پس صلح او روغه وکړئ تاسې په منځ د دوی کې په عدل او انصاف سره، عدل او انصاف کوئ تاسې ای مؤمنانو په هر کار کې، ځکه چې بېشکه الله تعالی دوست لري عدل او انصاف کوونکي (په قول او فعل کې).

تفسیر: سره له دې ګردو مخ نيونو که د مسلمانانو د دوو ګوندو (ډلو) په منځ کې جنګ او جګړه پېښه شي، نو تاسې زيات کوښښ وکړئ چې هغه جګړه لرې شي، که په هغه برى ونه مومئ، او يوه ډله په بلې ډلې باندې برید او تعرّض وکړي، او ظلم او زياتي ته ملاوې وتړي؛ نو تاسې د هغوی سيل او ننداره مه کوئ، بې پلوي او بېطرفي مه غوره کوئ، بلکه تېرى او تجاوز له هرې خوا چې وي ګرد مسلمانان دې په هغې کې سره يو شي، او له هغې سره دې جنګ وکړي، تر څو هغه ډله مجبوره شي، او روغې ته ځان وروړاندې کړي، او د خپلو تېريو او زياتي څخه لاس واخلي، او د الله د امر او حکم په لورې راشي، او روغې ته ځان وروړاندې کړي، نو مسلمانانو لره ښايي چې د دواړو ډلو په منځ کې په عدل او انصاف سره روغه وکړي، او يوه له بلې سره يو ځای کړي، او د دواړو ډلو په مابين کې په طرفداری کې د حق د لارې نه دېخوا او هغه خوا چپ (غلط) نشي.

تنبیه: د صحيحينو له روايت سره سم د دې آيت نزول د انصارو د هغو دوو ډلو په نسبت شوی دی، چې د (اوس) او (خزرج) په نامه سره مشهورې دي، او دوی پخپلو منځونو کې ډېر جګړې سره کولې، رسول اکرم صلی الله عليه وسلم د دې آيت په اساس د هغوی دواړو په منځ کې سره روغه وفرمايله، لکه چې په (۴ جزء د سورت آل عمران په (۱۱) رکوع (۱۰۳) آيت) کې دي: ﴿وَاذۡكُرُوۡا نِعۡمَتَ اللّٰهِ عَلَيۡكُمۡ اِذۡ كُنۡتُمۡ اَعۡدَآءً فَاَ لَّفَ بَيۡنَ قُلُوۡبِكُمۡ فَاَصۡبَحۡتُمۡ بِنِعۡمَتِهٖۤ اِخۡوَانًا﴾ الآية.

﴿اِنَّمَا الۡمُؤۡمِنُوۡنَ اِخۡوَةٌ فَاَصۡلِحُوۡا بَيۡنَ اَخَوَيۡكُمۡ‌ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُوۡنَ ۝﴾

بېشکه چې مؤمنان ټول په دين کې سره ورونه دي، نو پس صلح او جوړښت کوئ تاسې (ای مؤمنانو) په منځ د ورونو خپلو کې (تل ترتله)، او وويرېږئ له الله تعالی څخه (په هر څيز او په هر وخت کې) او ځان ساتئ (له معاصيو) ښايي چې درباندې رحمت وکړ شي (له جانبه د الله).

تفسیر: د روغې او د جګړې په وخت کې بلکه په هر حالت کې ښايي دا تر سترګو لاندې وي، چې د دوو ورونو روغه يا جګړه دې د دښمنانو او کافرانو په خبر ونه بلله شي !، کله چې دوی سره ورونه کیږي؛ نو هغوی هم هغسې مه پرېږدئ، بلکه په ذات البيني اصلاح کې يې ډېر زيات کوښښ وکړئ، او د دې کوښښ کولو په وخت کې تل له الله تعالی څخه وويرېږئ !، چې له کومې خوا بې ځايه طرفداري ونه شي، يا د انتقامي جذبې له کبله کومه نښه په منځ کې ونه ليدله شي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَسۡخَرۡ قَوۡمٞ مِّن قَوۡمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُواْ خَيۡرٗا مِّنۡهُمۡ وَلَا نِسَآءٞ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيۡرٗا مِّنۡهُنَّۖ وَلَا تَلۡمِزُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلۡأَلۡقَٰبِۖ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) ټوکې او سپکاوی دې نه کوي هيڅ يو قوم له تاسې څخه په بل قوم باندې، ځکه ښايي چې وي به دغه (مسخره کړی شوی) بهتره او غوره (په نزد د الله) له دې (مسخره کوونکيو) څخه، او (نه دې ټوکې او سپکاوی کوي) يو ټولې ښځې له تاسې په نورو ښځو، ځکه ښايي چې هغه (مسخرې کړی شوی) به بهترې او غوره وي (په نزد د الله له دې مسخره کوونکيو څخه)، او مه عيب جويي کوئ بعضې د تاسو د بعضې نورو، ځکه چې بيا د تاسو عيب جويي هم کيږي (چې دا په حقيقت کې د ځان عيب جويي ده)، او مه غواړئ تاسې يو تر بل په بد نومونو او القابو سره.

تفسیر: ړومبی يې د مسلمانانو د نزاع او جګړې د لرې کولو تدبيرونه راوښوول، بيا يې دا راوښوده که اتفاقاً اختلاف پېښ شي؛ نو په زور او مؤثرې طريقې سره دې هغه ورک کړ شي، خو تر کله پورې چې د نزاع خاتمه ونه شي؛ ښايي کوښښ وکړ شي چې لږ تر لږه د منافرت او مخالفت جذبې زياتې او مشتعلې نه شي.

په دې آيت کې الله تعالی مونږ ته داسې حکم فرمايي، چې يوه ډله دې له بلې ډلې سره مسخرې او ټوکې نه کوي، او نه دې يو په بل باندې ناوړه غږونه کوي !، او نه دې يو په بل پسې د عيب لټولو لپاره لوېږي، او نه دې په بدو نومونو او ناوليو لقبونو سره يو بل ياد کړي، ولې چې له داسې خبرې څخه دښمنې او نفرت ورځ په ورځ زياتيږي، او د فتنې او د فساد اور لا تيزيږي، سبحان الله ! دا څو قيمتداري لارښوونې او هدايات دي !، که نن مسلمانان لږ څه خير شي، د دوی د ګردو جګړو او جنګونو او د نورو اخلاقي رنځوريو د علاج نسخې په همدې د (حجرات) په سورت کې شته.

بِئۡسَ ٱلِٱسۡمُ ٱلۡفُسُوقُ بَعۡدَ ٱلۡإِيمَٰنِۚ

بد دې دا درې نومونه د (سخريې، تلمّز، تنابز) له جهته د فاسقې وروسته له ايمان درلودلو (لرلو) څخه.

تفسیر: د بل سړي د خراب نوم په اخيستلو سره پخپله هم هغه نوم اخيستونکی ګناهګاريږي، که پر هغه باندې هغه بد اثر وکړي، که يې ونه کړي، خو دی پخپله ځان بد تهذيب، فاسق، او ګناهګار او خلق رېړوونکی ښکاره کوي، خيال وکړئ چې مؤمن له ښکلي لقب سره دا بل لوری ښه ښکاري؟ او بل تفسير يې داسې کيدی شي: کله چې يو څوک مسلمان شي؛ نو بيا هغه ته په هغو پخوانيو خبرو باندې طعنه ورکول يا د هغه وخت په بدترينو القابو يادول لکه پرنګی، يهود، هندو او داسې نور؛ ډېر مذموم حرکت دی، همداسې هغه سړی چې په کوم عيب کې اخته وي، چې هغه يې په واک کې نه وي، يا يې له کومې ګناه څخه فرض يې کړئ توبه کړې وي؛ له هغه څخه د ژغورنې لپاره د هغه يادول ښه نه دي.

وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿۱۱﴾

او هغه چې توبه يې ونه ايستله؛ نو دغه کسان همدوی دي ظالمان (پر ځانونو خپلو).

تفسير: هغه ګناه چې پخوا شوي، له هغې څخه توبه وکړئ !، که د دې هداياتو او حکمونو د اورېدلو څخه وروسته دوی له هغو جرائمو څخه توبه نه کوي؛ نو د الله په نزد به اصلي ظلم همدا وي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو !) ځان وساتئ تاسې له ډېرو بدګمانيو او تهمتونو نه (په خلقو باندې)، بېشکه ځينې بد ګمانونه او تهمتونه ګناه ده، او مه لټوئ تاسې پټ عيبونه د مسلمانانو، او نه دې کوي غيبت ځينې ستاسې د ځينو نورو.

تفسير: د دوو تنو د اختلاف او تفريق په ډېروالي کې دا امور په خصوصيت سره داخل دي، يو فريق په بل فريق باندې داسې بد ګمان کوي چې حُسن ظن لره چې په حديث کې راغلی دی؛ هيڅ ځای نه پاتې کيږي، او له هرې يوې خبرې څخه څه ناڅه مخالفت کوي، که د هغه په خبرو کې د ښه والي له زرو احتمالاتو څخه د يوې خرابی احتمال هم متصور وي؛ نو د هغه فکر او چرت د هم هغې خرابۍ په لورې وردرومي، او له هغو ټولو ښېګڼو څخه يې ستر ګې پټوي، او د هم هغې کوچنی خرابۍ په شاوخوا کې چورلي، او هم هغه خرابه او کمزورې خوا ته يوه قطعي او يقيني بڼه او شکل وربښي، او پخپل مقابل فريق باندې د تُهمت په الزام شروع کوي، نو پاک قرآن له دې ګردو ويناوو او خُرافاتو څخه منع کوي، که مونږ مسلمانان د پاک قرآن په احکامو باندې عمل وکړو، نو هغه ګرد اختلافات چې له بد قسمتی راپيښېږي، له خپله حده نه تيرېږي، او د هغو ضررونه به محدود پاتې کيږي، بلکه په لږ مدّت کې به د هغه نوم او نښه هم ورکيږي، الزام لګول او د پټو خبرو لټول او د هر چا په شا خبرې کول؛ هيچا ته او هيڅ کله روا نه دي.

أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

آيا خوښوي يو له تاسې څخه دا چې وخوري غوښې د ورور خپل، حال دا چې مړ وي، پس بد ګڼي تاسې هغه؛ نو همدارنګه بد وګڼئ د مسلمان ورور غيبت او عيب لټول.

تفسير: د خپل مسلمان ورور غيبت کول داسې ګنده کار دی، لکه چې څوک د خپل هسې مړه ورور غوښه چې سخا شوي هم وي؛ پخپلو نوکانو سره شکوي، او خوري يې، نو آيا د ده دا چارې کوم انسان خوښوي؛ نو وپوهېږئ چې غيبت کول له دې نه هم يو شنيع او خراب کار دی، ټولې کينې او دښمنی او حتّی داسې نور ډېر بد عواقب ټول له غيبت نه پيدا کيږي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۲﴾

وويرېږئ تاسې له الله تعالی څخه، بېشکه الله ښه توبه قبلوونکی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: په دې نصيحتونو باندې هم هغه څوک عمل کوي، چې په زړه کې يې د الله تعالی وېره وي، که د الله تعالی وېره نه وي؛ نو هيڅ نه کيږي، که پخوا د دې حکم له لوستلو څخه کومه غلطي يا تېرواته له هغوی څخه شوې وي؛ نو اوس ښايي د پاک الله په مخکښې د زړه له کومې توبه وکړي، او د هغه له مهربانی او لورينې څخه خپله ښښنه او مغفرت وغواړي چې مغفرت يې وکړي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟ ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ

اى خلقو ! بېشكه مو پيدا كړي يئ تاسي (ټول اصلاً) له يوه سړي چې (آدم) او له يوې ښځې چې (حوا) ده، او ګرځولي يئ مونږ تاسي څانګې او قبيلې قبيلې، لپاره د دې چې وپېژنئ يو له بل سره، بېشكه چې ډېر مكرّم او معزّز له تاسي څخه په نزد د الله ډېر متّقي ادب لرونكى ستاسي دى.

تفسير: زياتره د غيبت، طعن، ذم او عيب لټولو منشأ كبر او غرور دى، چې آدمي خپل ځان لوى ګڼي، او نورو ته په حقارت او سپكه ګوري، نو ځكه الله تعالى دلته دا راښيي چې انسان لره نه ښايي چې پخپل اصل او نسب او لويي او عزّت باندې مغرور شي، بلكه ودې پوهېږي چې د انسان اصلي لويي او عزّت په دې كې دى چې ښه روش او ښه خصلتونه ولري، او تل له الله وويرېږي، مؤدب او پرهېزګار وي، تر څو د دې ښو صفاتو په مېچ او اندازه د الله تعالى په دربار كې معزز، مكرّم او محترم شي، د نسب حقيقت خو دا دى چې ګرد نارينه او سړي له آدم او حوّاء عليهما السّلام څخه پيدا دي، سيدي، عثماني، فاروقي، صدّيقي، انصاري، شيخي، خاني، څوېتوب، او نورې ستايني (صفتونه) د ښه علم، عمل او تقوى په مقابل كې هيڅ دي، او دا خاندانونه، صفتونه، او ستايني پرته له دې څخه چې خلق پرې پېژندل كيږي، او په تعارف كې كار وركوي؛ بل كوم قدر او قيمت نه لري، اصلي قدر او قيمت د هر سړي په دې كې دى چې متقي، پرهېزګاره او پوه وي.

إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

بېشكه چې الله تعالى ښه عالم ډېر خبردار دى.

تفسير: تقوى او ادب په اصل كې د زړه كار دى، الله تعالى ته دغه ښه معلوم دي هر هغه سړى به چې په ښكاره ډول سره متقي او مؤدب په نظر راځي؛ هغه په واقع كې څنګه دى، او وروسته له دې څخه به څرنګه شي؟ عبرت آخري خاتمې لره دى.

قَالَتِ ٱلْأَعْرَابُ ءَامَنَّا ۖ قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا۟ وَلَٰكِن قُولُوٓا۟ أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ ٱلْإِيمَٰنُ فِى قُلُوبِكُمْ

وويل صحرائيانو ايمان راوړى دى مونږ، ووايه (اى محمده ! دوى ته) له سره ايمان نه دى راوړى تاسې، وليكن ووايئ: اسلام راوړى دى مونږ، او له سره نه دى ننوتى ايمان په زړونو ستاسې كې.

تفسير: دلته دا راښيي چې ايمان او يقين كله چې په پوره ډول په زړه كې راسخ شي، او بيخ ونيسي؛ نو په هغه وخت كې غيبت، عيب لټول، او نور خراب خصلتونه له سړي څخې لرې كيږي، هر هغه سړى چې د نورو عيبونه لټوي، او ازار ورسوي؛ نو دى دې وپوهيږي چې تر اوسه پورې ايمان په پوره ډول په زړه د ده كې ځاى نه دى نيولى.

تنبيه: له دې آيت څخه د ايمان او د اسلام فرق ښكارېږي، او همدا خبره له حديث د جبرئيل او نورو څخه هم ثابتيږي.

وَإِن تُطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ لَا يَلِتْكُم مِّنْ أَعْمَٰلِكُمْ شَيْـًٔا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾

او كه حكم ومنئ تاسې د الله او د رسول د دغه (الله په اخلاص سره)؛ نو نه پرې كوي نه كموي (الله) له (جزاء د) عملونو ستاسې څخه هيڅ شى، بېشكه چې الله ښه مغفرت كوونكى ډېر رحم كوونكى دى.

تفسیر: که اوس هم د الله تعالی د اوامرو د منلو لار غوره کړئ؛ نو د ړومبنیو کمزوریو لامله ستاسې له هیڅ یو عمل څخه د هغه ثواب نه کموي.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾

بېشکه چې (صادقان) مؤمنان هغه کسان دي چې ایمان یې راوړی دی په الله او په رسول د دغه (الله) باندې، بیا شك نه کوي (په ایمان کې)، او جهاد کوي دوی په مالونو خپلو سره (چې لګوي یې په اعلاء د کلمة الله کې)، او په ځانونو خپلو سره چې جهاد کوي په لاره د الله کې؛ دا کسان همدوی رښتیني دي (په دعوی د ایمان کې).

تفسیر: د رښتیني مؤمن شان دا دی چې په الله تعالی او د هغه په رسول باندې پوره او پوخ اعتقاد ولري، او د هغه په لاره کې په هر قسم سره چې وي؛ په مال او ځان سره حاضر وي.

قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا خبروئ پوهوئ تاسې الله په دین د تاسې سره، حال دا چې الله ته معلوم دي هر هغه څیزونه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څیزونه چې په ځمکه کې دي، او الله تعالی پر هر څیز باندې ښه خبردار دی، هیڅ شی ترې پټ نه دی.

تفسیر: که په رښتیا سره واقعي دین او پوره یقین تاسې لره حاصل وي؛ نو له تش ویلو څخه څه په لاس درځي؟ له هغه پاك الله سره چې ستاسو معامله ده، هغه ډېر ښه پرې پوهیږي، هر شی ورته ډېر ښه ښکاره او معلوم دی.

يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا ۖ

احسان باروي دوی په تا باندې (ای محمده !) د دې چې تش مسلمانان شوي دي دوی.

تفسیر: ځینې کوچیان او صحرائیان راځي، او وایي: وګورئ چې مونږ بې له جنګه او جګړې مسلمانان شوي یو، ګواکې دوی خپل احسان ښکاره کوي، او د دې ځواب ورروسته له دې نه داسې ورکاوه کیږي:

قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ ۖ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) احسان مه باروئ تاسې په ما باندې د اسلام راوړلو د تاسې، بلکه الله احسان کوي په تاسې باندې د دې چې لاره یې وښووله تاسې ته د ایمان راوړلو، که یئ تاسې رښتیني او صادقان (په دعوی د ایمان کې).

تفسیر: که په واقعي ډول تاسې د اسلام دعوی لرئ، او په رښتیا سره ایمانداران یئ؛ نو دا ستاسې احسان نه دی، بلکه د الله احسان دی چې تاسې ته یې د ایمان په لوري لاره دروښوده، او د اسلام په لوی دولت یې سرفرازي درکړه.

ګواکې د دې سُورت په پای کې یې تنبیه فرمایلې ده، که تاسې ته پر قرآني هدایاتو او اسلامي تعلیماتو باندې د عمل کولو توفیق په لاس درځي؛ نو هغه د احسان په ډول مه ورښکاروئ !، بلکه د الله تعالی أکرم شأنُه وأعظم برهانُه د شکر او انعام حق اداء کړئ، چې تاسې ته یې داسې توفیق درکړی دی.

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝١٨

بېشکه الله ته ښه معلوم دی غیب د اسمانونو او د ځمکې، او الله تعالی ښه لیدونکی دی په هغو کارونو باندې چې کوئ یې تاسې.

تفسیر: الله تعالی ته د زړونو پټې خبرې او ښکاره چارې ګردې ورمعلومې دي، نو د دغه علیم او خبیر په مخکې خبرې او بهانې مه جوړوئ !.

تمّت سورة الحجرات، ولله الحمدُ والمنّة.

سُوْرَةُ قٓ

«د (قٓ) سورت مکّي دی، پرته (٣٨) آیت څخه چې مدني دی، (٤٥) آیتونه (٣) رکوع لري»، په تلاوت کې (٥٠) او په نزول کې (٣٤) سورت دی، وروسته له (المرسلات) سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْــــــــمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قٓ ۚ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ ① بَلْ عَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ فَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ هٰذَا شَيْءٌ عَجِيْبٌ ② ءَاِذَا
مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۚ ذٰلِكَ رَجْعٌۢ بَعِيْدٌ ③

قسم دی پر قرآن چې لوی شان لري. (او نه دی راوړی ایمان کُفّارو په تا ای محمّده) بلکه تعجّب کوي دوی له دې نه چې راغلی دوی ته ویروونکی له دوی څخه، نو وویل کافرانو: دا (ویرول) یو شی عجیب دی. آیا کله چې مړه شو مونږ او شو مونږ خاورې (بیا به هم ژوندي کېږو؟)، دغه بېرته راتلل ډېر لرې دي (له عقله).

تفسیر: الله تعالی په قرآنکریم قسم کوي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نبوّت، او د مرګ نه پس ژوندون حق دی، لیکن کافران دا تعجّب کوي، چې څرنګه به مونږ راژوندي شو، په داسې حال کې چې خاورې شو، خو دوی په اول ځل پیدا کولو کې فکر نه کوي، چې الله تعالی څرنګه پیدا کړل، نو ده ته دوباره راپورته کول د دوی څه ګران دي؟.

قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْ ۚ

(الله فرمايي د دوی د وینا په رد کې) په تحقیق سره معلوم دي مونږ ته هغه چې کموي يې ځمکه له وجوده د دوی.

تفسیر: ګرد وجود نه خاورې کېږي، روح سلامت پاتې کېږي، او د بدن اجزاء تحلیل کېږي، او په هر لوري تیت او پرک کېږي، خو الله تعالی ته هغه ګرد ښکاره دي، او کولی شي چې بیا هغه تیت پیت اجزاء سره راټول کړي، او بیا يې لکه اول ځلي جوړ او غوښه، پلې، رګونه او پوست پرې زرغون او سا په کې واچوي.

وَعِنْدَنَا كِتٰبٌ حَفِيْظٌ ④

او مونږ سره یو کتاب دی په یاد ساتونکی د هر شي چې لوح محفوظ دی.

تفسیر: دا نه ده چې له نن څخه راښکاره او معلوم دي، بلکه د قدیمي علم مو دی، تر دې چې له هغه څخه پخواني قبل الوُقوع ګرد حالات هم په یو کتاب کې چې لوح محفوظ نومیږي، لیکل شوي دي، او تر اوسه پورې هغه کتاب ځمونږ سره شته.

بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَّرِيجٍ ۝٥

بلکه نسبت د دروغو کړی دی دوی حق او رښتيني دين ته کله چې راغی دوی ته، پس دوی په ګډوډو مختلفو خبرو کې (مضطرب) دي.

تفسير: يواځې تعجّب نه بلکه په ښکاره ډول يې دروغ بولي، او څومره د پيغمبر صلی الله عليه وسلم نبوّت قرآن، بعث بعد الموت او نور اعتقادي شيان هم دروغ ګڼي، او عجيبې ګډې وډې مختلفې او راز راز ويناوې کوي، بېشکه هر هغه سړی چې رښتيا خبرې دروغ بولي، په همداسې شکوکو، اضطرابونو، حيرانتياوو، تردد، تحيّر او تذبذُب سره غاړه په غاړه کيږي، او د ناپوهۍ په غړومبي (ګرداب) کې لوېږي، ځکه چې له داسې يوه څرګند (ښکاره) امر نه انکار کوي، چې ثبوت يې له لمر نه هم روښانه دی، خو که نصوص او دلائل ولټول شي.

أَفَلَمْ يَنظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِن فُرُوجٍ ۝٦

آيا پس نه ګوري دغه (منکران د بعث له غفلته) طرف د اسمان ته د پاسه د دوی چې څرنګه جوړ کړی دی مونږ هغه، او ښايسته کړی دی مونږ هغه، او نشته دغه آسمان ته کوم چاود (عيب).

تفسير: اسمان ته وګورئ !، چې په ښکاره ډول سره نه کومه ستنه په کې په نظر راځي، او نه کومه پايه لري، او نه له کوم شي سره تړلی شوی دی، داسې عظيم الشأن جسم يې څرنګه مضبوط او مستحکم درولی دی؟ د شپې له مخې د ستوريو په کروړونو قناديل ډيوې په کې بليږي، او د هغې منورې کرې له لرې لکه د بربښنا لويې ونې رابرېښي، او په مجموعي ډول څومره په سنګار او رونق ډولې ښکاري، له ګردو څخه غوره خبره دا ده چې سره له تېر بدلو د زرګونو قرنو څخه نه کوم سوری يا چاود په کې لوېدلی دی، نه يې کومه ګنګوره نړېدلې ده، نه يې پلاستر مات دی، نه يې رنګ الوتی دی، آخر دا کوم يو لاس دی؟ چې داسې مخلوق يې جوړ کړی دی؟ او بيا يې له ډېرو پېړيو راهيسې همداسې ساتلی دی؟.

وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ۝٧ تَبْصِرَةً وَذِكْرَىٰ لِكُلِّ عَبْدٍ
مُّنِيبٍ ۝٨

او (آيا نظر نه کوي دوی) ځمکې ته (چې څرنګه ښه) غوړولې مو ده، او غورځولي مو دي په هغې کې درانه بارونه محکم غرونه، او زرغونه کړي مو دي په هغې (ځمکې) کې له هر قسم تازه ګياوې. د رونق شيان لپاره د ښوونې (د قدرت خپل)، او د پند او نصيحت هر هغه بنده ته چې رُجوع کوونکی وي الله ته.

تفسير: دويمه نښه د قدرت پيدايښت د ځمکې دی:

(الف): اوارول د هغې.

(ب): اچول د غرونو او مېخ کول د ځمکې په هغوی سره.

(ج): زرغونه کول د هر قسم ګياه او تازه بوټو په رونق سره.

(د): هر يوه د دې نښو څخه درس د عبرت ګرځي رښتينو بندګانو لره.

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبٰرَكًا فَأَنۢبَتْنَا بِهٖ جَنّٰتٍ وَّحَبَّ الْحَصِيْدِ ⑨

او نازلې راښکته کړې دي مونږ له (طرفه د) اسمانه اوبه ډېرې برکتناکې؛ نو زرغونه مو کړل په دغو (اوبو) سره باغونه (چې هر راز مېوې لري)، او دانې د کښت چې فصل يې رېبلی کيږي.

تفسير: دريیمه نښه د قدرت د اوبو راښکته کول دي له اسمانونو نه:

(الف): اوبه مبارکې او بابرکته چې هر شی په هغې سره ژوندی کيږي.

(ب): باغونه او دانې د کښتونو (فصلونو) چې په هغې سره زرغونيږي، غله هغه ده چې له هغې سره بوټي يې هم رېبل کيږي، او د باغ ونې سره له دې چې مېوې يې شکولی کيږي؛ ونې يې پخپله پاتې کيږي.

وَالنَّخْلَ بٰسِقٰتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيْدٌ ⑩

او (زرغونې مو کړلې په دغو اوبو سره ونې د) خرماوو لوړې، هغې لره وږي دي لاندې باندې.

تفسير:(ج): زرغونول د خرما د ونو، لوړې لوړې چې دوی لره وږي دي لاندې باندې، چې روزي ده لپاره د بندګانو، په ډېر کثرت او وفرت سره، چې د هغو وږي په ليدلو کې هم ډېر ښه ښکاري.

رِّزْقًا لِّلْعِبَادِ ۙ وَأَحْيَيْنَا بِهٖ بَلْدَةً مَّيْتًا ۭ كَذٰلِكَ الْخُرُوْجُ ⑪

رزق روزي لپاره د بندګانو او ژوندي کړل مونږ په دغو (اوبو) سره کلي او ښارونه مړه، همداسې دي راوتل (د مړيو له قبرونو نه).

تفسير: (د): الله تعالی ژوندي کوي په دې اوبو د باران سره ښارونه او کلي مړه، يعنې چې بوټي او ګيا تولې وچې او خزان وي، بيا يې ژوندي کوو او زرغونې کوو يې، نو نتيجه د دې دريو نښو سره له اجزاوو يې دېته شوه، چې تاسې انسانان هم داسې راوتونکي او ژوندي کولی شئ؛ لکه چې ګياوې زرغونې کېدونکې او راوتونکې دي، نو که تاسو عقل لرئ په خپل ژوند کې پس له مرګه هيڅ شک او شبهه مه کوئ !، لکه چې د باران په ورولو سره مړه ځمکه ژوندی کوي؛ همداسې د قيامت په ورځ مړي هم ژوندي کولی شي.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ وَّأَصْحٰبُ الرَّسِّ وَثَمُوْدُ ⑫ وَعَادٌ وَّفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوْطٍ ⑬ وَّأَصْحٰبُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ ۭ

نسبت د دروغو کړی وو پخوا له دغو (کفّارو) قوم د نوح (نوح ته)، او ملګري د کوهي (نبي خپل ته)، او ثموديانو (صالح ته)، او عاديانو (هود ته)، او فرعون (موسی ته)، او ورونو د لوط (لوط ته)، او خاوندانو د ځنګله (شُعيب ته)، او قوم د تُبّع (خپل نبي ته).

تفسير: د دې قومونو قصې د «حجر»، «فرقان»، «دخان» او په نورو سورتونو کې تېرې شوي دي، هلته يې بيا ولولئ !.

كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيْدِ ⑭

دوی ټولو نسبت د دروغو کړی وو پيغمبرانو خپلو ته؛ نو بيا حق او ثابت شو ځما عذاب پر دوی.

تفسير: د انبياوو د دروغجن شمېرلو (ګڼلو) لامله له هغو شيانو څخه چې دوی ويرول شوي وو؛ هغه ور د مخه راغلل، او په هم هغه عذابونو کې چې دوی ترې ويرول شوي وو؛ ولوېدل.

أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ ۚ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

آيا پس نو مونږ ستړي شوي وو په پيدايښت اول باندې (يعني نه يو ستړي شوي)، بلکه دوی په شک کې دي له جوړولو او ژوندي کولو نويو څخه.

تفسير: د دويم ځلي نوي ژوندون په نسبت هغوی ته خوشې او فضول يو شک پيدا شوی دی، هغه قادر مطلق چې دوی يې اول ځلي پيدا کړي دي، آيا دويم ځلي هغه ته د هغوی بيا پيدا کول کوم ګران کار دی؟ آيا دوی هسې ګمان کوي چې (معاذ الله) هغه به په اول ځلي د دې ګردې دنيا له پيدا کولو څخه ستړی شوی وي؟ د هغه مطلق قادر په نسبت داسې توهّمات غوره کول ډېر سخت جهالت او سپين سترګيتوب دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ ۖ

او په تحقيق پيدا کړی دی مونږ جنس د انسان په داسې حال کې چې مونږ پوهېږو په هغه څيز چې وسوسه او خطره کوي په هغه سره زړه د ده له فکرونو عبثو او ناکارو سره.

تفسير: د انسانانو د هر قول او فعل څخه مونږ خبردار يو، تر دې چې له هغو پټو خبرو چې د وسوسې په ډول د هغو په زړه کې تيرېږي؛ هغه هم مونږ ته معلوم دي: ﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ (۲۹ جزء لمړی رکوع (۱۴) آيت).

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾

حال دا چې مونږ ډېر نژدې يو ده ته (څمونږ ملائکې) له رګونو د ورمېږ د ده څخه.

تفسير: يعنې څمونږ ملائکې انسان ته د ورمېږ د رګ (شاه‌رګ) څخه نژدې دي، چې الله تعالی ملائکو ته د دې قُدرت ور کړی دی.

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾

(او ياد کړه) کله چې اخلي دوه اخيستونکي پرښتې چې يوه له ښي طرف نه ناسته وي ليکلو د نېکی ته، او بله له کيڼ طرف نه ناسته وي ليکلو د بدی ته.

تفسير: دوه پرښتې د الله په حکم سره د همېش لپاره د هر سړي په کتنه کې دي، هر هغه لفظ چې د دوی له خولې څخه ووځي، يا هر کار چې دوی يې کوي؛ سمدلاسه يې ليکي، د نېکی ليکونکې ښي خوا ته او بدی ليکونکې کيڼې خوا ته ناستې او ټاکلې (مقرر کړی) شوي دي، څه زيادت او نقصان نه کوي، بلکه په ډېرې امانتدارۍ سره ليکنې کوي: ﴿وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ﴾ (جزء عمّ، د الانفطار سورت).

مَّا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾

نه وايي دغه بنده هيڅ خبره مګر خو وي له ده څخه دوه ساتونکي، حاضر او تيار چې ژر يې وليکي.

تفسیر: دا دوه پرښتې لیکلو ته همېش تیارې وي، او هیڅکله نه ترې جُدا کیږي، هغه چې د ورځې له طرفه موظّفې دي؛ د نمازدیگر په وخت کې عملونه د بندګانو ثبت ته رسوي، او هغه چې د شپې له طرفه موظفې دي؛ په وخت د صباح کې عملونه د بندګانو ربّ العالمین ته پورته کوي، رسول الله صلی الله علیه وسلم وایي چې: الله تعالی له دې ملائکو نه پوښتنه کوي چې: څما بندګان په څه حالت کې وو؟ هغوی ورته وایي چې: په سجده وو، نو رب العالمین ملائکو ته په هغوی باندې افتخار کوي، نو له همدې وجې نه باید په دې دوو لمونځونو باندې ډېر خیال وشي !.

وَجَآءَتۡ سَكۡرَةُ ٱلۡمَوۡتِ بِٱلۡحَقِّۚ

او راغلې بې هوشي سختی د مرګ لپاره د دې چې په سترګو یې ووینې په حق سره.

تفسیر: له یوه لوري دفتر او دوسیه تیاره شوې ده، او له بل لوري یې د مرګي په کنده باندې رسېدلی دی، مړ کېدونکی دی، او د څنکدن په تکلیفونو کې غوټې خوري، نو هلته دا ګردې خبرې ورته ربنتیا ښکاري، چې الله تعالی او د هغه پیغمبرانو د هغه خبر ورکړی وو، او د مړي له مخې د هغه د سعادت او شقاوت پردې لرې کیږي، او د داسې پېښې پېښېدل یقیني او قطعي دي، ځکه چې د مطلق حکیم ډېر حکمتونه د ده سره اړې لري، نو په دغه وخت کې به وویلی شي دغه منکر انسان ته داسې چې:

ذَٰلِكَ مَا كُنتَ مِنۡهُ تَحِيدُ ⑲

دا مرګ هغه دی چې وې به ته له ده څخه په څنګ کېدونکی، او نه وې پرې اقرار کوونکی.

تفسیر: سړی ډېر زیار کوي چې له مرګ څخه ځان وژغوري (وساتي)، او د هغه د بد خوند او وحشت څخه تل ځان وساتي، او د ډېخوا او هغې خوا سر او ښپې ووهي، خو سره له دې د مرګي شبېه چېرې وروسته کېدونکې ده، آخر هغه په سر باندې راتلونکې ده، او هیڅ یوه حیله او تدبیر د مرګي مخه نشي نیولی.

وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِۚ ذَٰلِكَ يَوۡمُ ٱلۡوَعِيدِ ⑳

او وبه پوکل شي په صور (شپېلۍ) کې، چې دا یوه ورځ ده د ویرولو (د کُفّارو په عذاب سره).

تفسیر: وړوکی قیامت خو د مرګ وخت دی، وروسته له دې لوی قیامت حاضر دی، فقط چې په صور او شپېلۍ کې وپوکلی شي، هغه ویروونکې ورځ موجودیږي، چې انبیاوو او پیغمبرانو خلق ترېنه ویرولي وو.

وَجَآءَتۡ كُلُّ نَفۡسٖ مَّعَهَا سَآئِقٞ وَشَهِيدٞ ㉑

او راځي هر نفس په دې ورځ کې چې وي به له ده سره یو شړونکی (محشر ته)، او شاهدي ورکوونکی (پر اعمال یې لکه لاس، ښپې او داسې نور).

تفسیر: خلق به په قیامت کې داسې حاضر کړل شي، چې یوه پرښته به یې میدان ته د وړاندې کولو لپاره راکاږي، او بلې به یې عملنامه نیولې وي، چې د ده د ژوندانه ګرد احوال او خبرې په کې لیکلې شوې وي، ښایي چې دا به همغه دوه پرښتې وي چې ورته ﴿كِرَامٗا كَٰتِبِينَ﴾ وایي، او د هغو په نسبت یې فرمایلي دي: ﴿إِذۡ يَتَلَقَّى ٱلۡمُتَلَقِّيَانِ﴾ الآیة ـ او ښایي چې کومه بل وي، والله أعلم، نو وبه ویلی شي ده ته د الله تعالی له جانبه داسې چې:

لَقَدْ كُنتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَٰذَا فَكَشَفْنَا عَنكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿۲۲﴾

په تحقيق سره (په دنيا کې) وې ته په غفلت بېخبرئ له دې ورځې د عذاب څخه، نو بېرته مو کړه له تا څخه پرده د غفلت ستا، نو سترګې ستا نن ډېرې تېزې دي (چې پرې وينې خپل ګرد اعمال).

تفسير: په هغه وخت کې به وويلی شي دوی ته چې: تاسې د دنيا په خوندورو شيانو کې مشغول وئ، او له دې ورځې څخه بېخبر او بې پروا وئ، او ستاسې سترګې د شهواتو او غوښتنو تيارې او پردې پټې کړې وې، هغه ښوونې چې پيغمبرانو تاسې ته کولې؛ هغو ته مو فکر نه کاوه، نن هغه پرده ستاسې له سترګو څخه لرې کووه، او ستاسې ليدنه خورا زياتوو، تر څه ښه وګورې: آيا هغه خبرې چې تاسې ته کېدلې؛ صحيح وې او که غلطې؟ ثابته وه او ثابته شوه چې دا ټولې خبرې رښتيا وې.

وَقَالَ قَرِينُهُ هَٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ﴿۲۳﴾

او وبه وايي ملګری د ده (پرښته) دا دی هغه شی چې ما سره حاضر دی (د دفاترو د اعمالو د ده).

تفسير: پرښتې به يې له اعمالنامو سره حاضرې وي، ځينې له (قرين) څخه شيطان مرادوي، يعنې شيطان به وايي: دا مجرم حاضر دی، چې ځما له خوا اغوا شوی وو، او هغه مې د دوزخ لپاره تيار کړی دی، مطلب دا چې هغه اغوا ځما له لاسه شوې ده، خو په ما کې دومره زور او تسلّط چېرې وو، چې هغه مې په جبرې ډول سره په شرارت کې اخته کړ، دی په خپل اختيار، اراده او واک ګمراه شوی دی.

أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿۲۴﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ ﴿۲۵﴾

(نو وبه ويل شي دوو پرښتو ته) وغورځوئ تاسې په دوزخ کې هر يو کافر عناد کوونکی. منع کوونکی د خير، تېرېدونکی له حدودو مشروعو، ظالم او شک کوونکی (په دين کې).

تفسير: د الله تعالی له درباره به دغه حکم دوو پرښتو ته وشي، چې داسې سړی دې په دوزخ کې واچول شي !.

الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿۲۶﴾

هغه (کافر) چې ګرځولی يې دی له الله تعالی سره بل معبود، نو وغورځوئ دی په عذاب سخت کې.

تفسير: داسې سړی په دوزخ کې د ډېر سخت عذاب مستحق دی، ځکه چې تر مشرکينو نه لوی ظالمان نور په دنيا کې نشته.

قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلَٰكِن كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿۲۷﴾

وبه وايي ملګری د ده يعنې شيطان: ای ربه ځمونږ ! نه وو ګمراه کړی ما دی (جبرًا)، ليکن وو دی پخپله په ګمراهی لرې کې له حقه څخه.

تفسير: ځما زور پر ده باندې نه رسېده، لږ څه اشاره مې چې ورته وکړه؛ دغه کمبخت پخپله ګمراه شو، د نجات او فلاح له لارې څخه لرې ولوېد، شيطان به داسې ويناوو سره غواړي چې خپل جرم سپک ورښکاره کړي.

قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُم بِالْوَعِيدِ ﴿٢٨﴾

وبه فرمايي (الله قهرًا چې) جګړه مه کوئ تاسي دلته له ما څخه چې فائده نه کوي جګړې د تاسې په دې ځای کې، او په تحقيق رومبی لېږلي وو ما تاسې ته وېرول خپل په ژبو د انبياوو.

تفسير: تاسې چټې او اپلتې خبرې مه کوئ، په دنيا کې مې هر چا ته د ښو او بدو لارې ورښوولې وې، اوس هر يوه ته د هغه له جُرم سره سمه جزاء ورکوله کيږي، هغه چې ګمراه شوی دی، او هغه چې له دوی څخه يې لاره ورکه کړې ده؛ دواړه به د خپلو جرمونو سزاوې ومومي.

مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٢٩﴾

نه شي بدلېدلې هيڅ خبره په دې باره کې په نزد د ځما، او نه يم زه ظلم کوونکی پر بندګانو چې بې له ګناه يې په عذاب کړم.

تفسير: ځمونږ له لوري به ظلم نه کيږي، هغه فيصله چې صادريږي؛ عين حکمت او انصاف به وي، «او خبره به نه بدليږي»، يعني کافران به نه بښلی کيږي، نو د دې لوی کافر شيطان بښنه به څېرې کيږي.

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِن مَّزِيدٍ ﴿٣٠﴾

(ياده کړه هغه ورځ) چې وايو مونږ دوزخ ته داسې: آيا ډک او موړ شوې ته له خلقو نه؟ او وبه وايي هغه: آيا نور هم څه زيات شته، بلکه شته يعني زيات کړه !، زه لا نه موړ شوی نه يم.

تفسير: د دوزخ وسعت او ارتوالی به له دومره خلقو څخه نه ډکيږي، او د قهر له شدّته به نور کافران او نافرمانان هم ورغواړي.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾

او رانژدې به کړ شي جنّت لپاره د وېرېدونکيو پرهېزګارانو چې نه به وي لرې (له دوی نه).

تفسير: جنت به له دوی څخه لرې نه وي، دوی به له ډېر نژدې څخه د هغه تر او تازګي، ښايست او سينګار ويني.

هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾ مَّنْ خَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُّنِيبٍ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ

فرمايي الله چې: دا هغه دی چې وعده به يې کېده له تاسې سره، لپاره د هر رجوع کوونکي الله لره، او د هر ساتونکي حدودو د هغه لره. هر هغه زړه چې وېرېږي له عذابه د رحمان په غيب سره، او راتلونکی وي په زړه رجوع کوونکي سره الله ته؛ (نو وبه فرمايي الله:) ځئ ننوځئ په کې په سلامتيا سره.

تفسير: هغه کسان چې په دنيا کې يې الله تعالی يادوه، او له ګناهونو څخه يې ځانونه ژغورل، او د الله په لوري به يې رجوع کوله، او بې له ليدلو څخه د هغه له قهر او جلاله وېرېدل، او په يوه پاک او صاف رجوع کوونکي زړه د الله په حضور کې حاضر شوي وو، د هغه جنت وعده له داسې سړيو سره کړی شوې وه، اوس يې وخت رارسېدلی دی، چې په سلامتيا او عافيت سره په کې ننوځئ، او پرښتې دوی ته سلام اچوي، او د پاک پروردګار سلام هم وررسوي.

ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُوْدِ ﴿۳۴﴾

دا ورځ د ورننوتلو په جنت كې ورځ ده د همېشه توب په هغه كې.

تفسير: په حديث كې وايي: جنتيان چې جنّت ته ننوځي؛ ورته ويل كيږي: ننوځئ بيا مو نو مرګ نشته، دوزخيانو ته په وخت د ننوتلو كې دوزخ ته همداسې ويل كيږي، نو هغه ورځ هر چا ته هر څه چې وررسيږي؛ د تل لپاره وي.

لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ فِيْهَا وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ ﴿۳۵﴾

وي به دغو (مؤمنانو) لره هغه چې غواړي دوى په دې جنّت كې، او له مونږ څخه يې زيادت هم شته په هغو باندې.

تفسير: هر شى چې وغواړي؛ هغه وررسيږي، برسېره په هغه داسې نعمتونه هم وررسيږي، چې د هغوى په خيال كې نه وي رسېدلي، لكه د الله تعالى لقاء او ليدنه، او ممكن دي له ﴿وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ﴾ څخه دا غرض وي چې له مونږ سره ډېر شيان دي، هر څومره چې د جنّتيانو له خوا وغوښت شي؛ هغه ګرد به ورکړل شي.

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوْا فِى الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَّحِيْصٍ ﴿۳۶﴾

او ډېر مو هلاک كړي دي پخوا له دې څخه له اهل د زمانو پخوانيو نه چې هغوى ډېر سخت او قوي وو له دغو (كفارو د مكې) څخه له جهته د قوّته؛ نو ډېر ځايونه د پنا يې ولټول په ښارونو كې، چې ګوندې پيدا به كړي ځاى د ساتنې له مرګه څنې، خو پيدا يې نه كړ، آيا شته دوى ته خلاصيدل له هلاكه؟

تفسير: ړومبى د كفارو د اخروي تعذيب بيان وو، پـه منځ كې د هغوى په مقابل كې د اهل جنّت د تنعّم ذكر راغى، اوس بيا د كفارو د سزا وركولو ذكر فرمايي، يعني پخوا له آخرته په دنيا كې مونږ ډېر داسې شرير سركښې او غاړه غړوونكي قومونه تباه او خراب كړي دي، چې په زور او قوّت كې له موجوده كافرانو څخه ډېر لوړ وو، او په ډېرو ملكونو كې ګرځيدلي وو، او راز راز تصرّفات يې په كې كړي وو، كله چې د الله تعالى عذاب ورسېد؛ نو د تښتېدلو او پټېدلو لپاره هغوى ته په ګرد جهان كې په هيڅ يو ځاى كې داسې ځاى نه پيدا كېده: ﴿اَيْنَ مَا تَكُوْنُوْا يُدْرِكْكُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِىْ بُرُوْجٍ مُّشَيَّدَةٍ﴾ الآية ـ (د النساء سورت (۱۱) ركوع (۷۸) آيت).

اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهٗ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيْدٌ ﴿۳۷﴾

بېشكه په دغو (مذكوره وو شيانو) كې خامخا ذكر او پند دى هر هغه چا لره چې وي هغه لره زړه روغ او فكر كوونكى، يا كيږدي غوږ نصيحت ته په داسې حال كې چې دى حاضر متوجه وي په زړه سره.

تفسير: په دې عبرتناكو واقعاتو باندې له غور او فكر كولو څخه هم هغه خلق پند اخيستى شي چې د هغوى په سينه كې هسې پوهېدونكى زړه وي، چې يا پخپله په خبرې باندې پوهيږي، يا د نورو له پوهولو څخه پوهه ومومي، اوغوږ ورته ونيسي، څكه چې دا هم د پوهني يوه درجه ده، چې سړى پخپله نه پوهيږي، خو د نورو له ويښولو څخه متنبه او هوښياريږي، او منفعت ترې اخلي، هغه چې نه پخپله پوهيږي، او نه د نورو پوهولو ته غوږ ږدي، او نه يې په زړه كې ځاى وركوي، نو له هسې سړي څخه لوټه او تيږه ښه ده.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ

او په تحقيق پيدا کړي دي موږ اسمانونه او ځمکه او هغه نور مخلوقات چې په منځ د دغو (اسمانونو او ځمکه) کې دي په شپږو ورځو کې.

تفسير: د دې بيان پخوا له دې تېر شوی دی.

وَّمَا مَسَّنَا مِنْ لُّغُوْبٍ ﴿۳۸﴾

او نه وه رسېدلي موږ ته هيڅ ستوماني.

تفسير: کله چې دی د اول ځلي له پيدا کولو څخه نه دی ستړی شوی؛ نو د دويم ځلي په پيدا کولو کې به څرنګه ستړی کېږی؟ او تباه او برباد کول خو له جوړولو څخه ډېر اسان دي.

فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

نو صبر کوه (ای محمده !) پر هغه چې وايي يې دوی، او تسبيح ووايه پيوست له حمده د رب خپل.

تفسير: که دا خلق په داسې غټو خبرو باندې هم نه پوهيږي؛ نو تاسې مه خپه کېږئ !، بلکه پر داسې چټي خبرو باندې صبر وکړئ !، او دا حکم د جهاد د حکم نه مخکې وو، او د هغه الله تعالى په ياد کې د زړه له کومې مشغول اوسئ !، چې د ټولو اسمانونو او ځمکې پيدا کوونکی دی، او د هر شي په ودانولو او ورانولو باندې قدرت لري.

قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ﴿۳۹﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ

پخوا له راختلو د لمر يعني لمونځ د سبا، او پخوا له لوېدلو د لمر څخه يعني لمونځونه د ماسپښين او د مازديګر، او په ځنې برخې د شپې نه پس تسبيح وايه د دغه الله يعني لمونځ د تهجّد او ماسختني وکړه.

تفسير: دا د الله تعالى د يادولو وختونه دي، په دې کې عبادتونه او دعاوې قبليږي، له ځينو روايتونو څخه ښکاريږي، چې ړومبی ځموږ په پيغمبر صلى الله عليه وسلم باندې د دريو وختونو لمونځ فرض وو، سهار، مازديګر او تهجّد، لکه چې اوس هم دی دريو وختو ته يو خصوصي فضل او شرف حاصل دی، ښايي چې هر سړی په لمانځه، ذکر، دعاء، تلاوت يا نورو ښو کارونو باندې په دغو وختونو کې مشغول اوسي، او معمور يې ولري، په حديث کې راغلي دي: (عليكم بالغداة والروحة وشيء من الدّلجة) ځيني وايي چې: له قبل الطلوع څخه د سهار لمونځ او له قبل الغُروب څخه د ماسپښين او مازديګر لمونځونه او له (من الليل) څخه د ماښام او ماسختن لمونځونه مراد دي.

وَاَدْبَارَ السُّجُوْدِ ﴿۴۰﴾

او وروسته له سجدو د لمونځونو څخه هم تسبيح ووايه !

تفسير: وروسته له لمانځه څخه دې څه تسبيح او تهليل وکړ شي، چې هغه عبارت له سنتو لمونځونو او نوافلو څخه دي، او يا عبارت له هغو اذکارو څخه دي چې په احاديثو کې راغلي: لګه دري دېرش کرته سبحان الله، دري دېرش کرته الحمد لله، څلوردېرش کرت الله أکبر، او يا داسې نور اذکار او اوراد چې په نصوصو کې راغلي.

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيْبٍ ﴿۴۱﴾

او واوره غوږ کېږده (ای محمده !) هغه ورځ چې اواز وکړي اواز کوونکی له ځای نژدې نه.

تفسیر: وایي چې د بیت المقدس پر تیږي باندې به صور او شپېلۍ پوکل کیږي، نو ځکه یې نژدې ویلي دي، یا یې دا مراد دی چې د هغه غږ به په هر ځای کې له ډېر نژدې ځخه اورېده کیږي، او ټول به یو شانې اوري، له صور څخه نور غږونه هم د الله تعالی له لوري اورول کیږي، چې ځینې له دې آیت څخه هم هغه غږونه مرادوي، چې په هغې ورځې کې پرته له صور څخه له ډېر نژدې څخه غوږونو ته رسیږي، خو ښکاره نفخ صور دی، والله أعلم.

يَّوۡمَ يَسۡمَعُونَ ٱلصَّيۡحَةَ بِٱلۡحَقِّۚ ذَٰلِكَ يَوۡمُ ٱلۡخُرُوجِ ﴿٤٢﴾

هغه ورځ چې واوري (دغه خلق) سخته چیغه په حقه سره، دا (ورځ د اواز) ورځ د وتلو (له قبورو) نه.

تفسیر: کله چې دویم ځلې صور او شپېلۍ پوکله کیږي، نو ځمکه بالکل سره بېرته کیږي، او ګرد مړي ترې ژوندي راوځي، او په میدان درېږي.

إِنَّا نَحۡنُ نُحۡيِۦ وَنُمِيتُ وَإِلَيۡنَا ٱلۡمَصِيرُ ﴿٤٣﴾

بېشکه همدا مونږ ژوندي کول کوو او مړه کول کوو، او شته خاص مونږ ته راګرځېدل (د ټولو امورو).

تفسیر: په هر حال موت او حیات ګرد د الله تعالی په لاس کې دی، او د هر ډول (طریقه) ګرځېدلو پای (آخر) د الله تعالی په لوري دی، هیڅوک له دې څخه نه شي خلاصېدی.

يَوۡمَ تَشَقَّقُ ٱلۡأَرۡضُ عَنۡهُمۡ سِرَاعًاۚ ذَٰلِكَ حَشۡرٌ عَلَيۡنَا يَسِيرٞ ﴿٤٤﴾

په هغه ورځ چې وچوي ځمکه له دوی څخه په چابکۍ سره، دغه (ژوندي کول) ټولول دي پر مونږ ډېر آسان.

تفسیر: ځمکه به چوي، مړي به له هغې څخه راووځي، او د حشر د میدان په لوري به سره په منډو غونډیږي، الله تعالی به ګرد ړومبي او وروستني مخلوقات سره یو ځای ټولوي، او داسې کول هغه ته کوم لوی کار نه دی.

نَّحۡنُ أَعۡلَمُ بِمَا يَقُولُونَۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيۡهِم بِجَبَّارٖۖ فَذَكِّرۡ بِٱلۡقُرۡءَانِ مَن يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾

مونږ ته ښه معلوم دي هغه څه چې وایي یې دوی، او نه یې ته په دوی باندې زور کوونکی (په راوړلو د ایمان)؛ نو پند ورکوه په قرآن سره هغه چاته چې ویرېږي له وعیدونو او ویرولو ځما په عذابونو د آخرت سره.

تفسیر: هغه خلق چې له حشر څخه منکران دي، هغوی چټي اپلتې کوي، دوی پرېږدئ چې هسې چټي خبرې کوي، او د هغوی معامله مونږ ته راوسپارئ، مونږ ته دوی ګرد معلوم دي، او په هغو خبرو مونږ ښه پوهیږو چې دوی یې وایي، ستاسو دا کار نه دی چې په زور او زیاتی سره په هر سړي باندې هره یوه خبره ومنئ، هو ! هغوی ته قرآنکریم واوروئ !، او مخصوصًا هغوی ته نصیحت او لار ښوونه وکړئ !، چې د الله تعالی څخه وویرېږي، او په دې معاندینو پسې ډېره زیاته هڅه مه کوئ !.

تمّت سورة (ق) بتوفیقه تعالی.

سُورَةُ الذَّارِيَاتِ

«د (الذّاريات) سورت مکي دی، (۶۰) آيتونه او درې رکوع لري، په تلاوت کې (۵۱) او په نزول کې (۶۷) سورت دی، وروسته د (الأحقاف) له سورت نه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًا ۝١ فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا ۝٢ فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا ۝٣ فَالْمُقَسِّمَاتِ أَمْرًا ۝٤

قسم دی په هغو بادونو باندې چې تيتوي (الوځوي) خاورې او نور شيان په الوتلو خپلو سره. پس قسم دی په وريځو پورته کوونکيو د اوبو درنو سره. پس قسم دی په کشتيو تلونکيو په نرمۍ سره په سر د اوبو. پس قسم دی په (ملائکو) قسمت کوونکو د کارونو لويو په حکم د الله سره «لکه ارزاق باران او داسې نور».

تفسير: رومبی ډېر سخت بادونه او سيلي الوځي، چې د هغو له دوړو اوغبار څخه وريځې پورته کيږي، بيا له هغو څخه اوبه جوړيږي، او هغه پيټي پورته کړځي، بيا د وربدلو په وخت کې سپکه هوا چليږي، بيا د الله تعالی له حکم سره سم د هرې سيمې هومره وربش چې په برخه يې وي؛ هغه ورويشل کيږي، پر دې هواو باندې الله تعالی قسم خوري، ځينې عالمان له (ذاريات) څخه هواوې، له (حاملات) څخه وريځې، او له (جاريات) څخه ستورې، او له (مقسمات) څخه پرښتې مرادوي، ګواکې د مقسم په ترتيب له ښکته والي څخه د پورته په لورې شوی دی، له عليّ (رضي الله تعالی عنه) او نورو څخه روايت دی چې (ذاريات) هواوې، (حاملات) وريځې، (جاريات) بېړۍ، او (مقسمات) هغه پرښتې دي چې د الله تعالی په حکم خواړه او نور شيان تقسيموي، ځواب د قسم دا دی چې:

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ۝٥ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ۝٦

بېشکه هغه چې له تاسو سره يې وعده کاوه شي چې هغه عبارت دی له ژوندي کولو پس له مرګه ځنې؛ خامخا يوه وعده رښتيا ده. او بېشکه چې جزاء د عمل خامخا واقع کېدونکې او راتلونکې ده (نو ځانونه ورته ښه تيار کړئ !).

تفسير: دا د هواوو او وربنو او نورو شيانو نظام ښه شاهد او ښوونکی دی، چې د آخرت وعده رښتيا ده، او د دنيا د امورا تو فيصله کول په عدل او انصاف سره هم ضروري دي، کله چې په نړۍ کې يو باد، وربش، هوا هم بې له نتيجې نه ښوري، نو آيا دا دومره لويه کارخانه به څرنګه بې له کومې نتيجې پخپل سر ګرځي؟ خامخا دوی لره به هم کومه عظيم الشأنه نتيجه وي، چې هغه ته مونږ آخرت وايو.

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ۝٧

او (قسم دی) په اسمان خاوند د لارو، خلقي وو، مزينو.

تفسير: په صاف، مضبوط او ډېر ښه رونق لرونکي اسمان باندې قسم دی، چې پر هغه باندې د ستوريو جال لوېدلی راښکاري، او په هغه کې د ستوريو او پرښتو لارې شته، جواب د قسم دا دی چې:

إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾

بېشکه تاسې يئ اى مشركانو ! خامخا په يوه خبره مختلفه کښې وږه کې. ګرځول کاوه شي له دغه (نبي، قرآن او ايمان څنې په هغوى سره) هغه څوك چې ګرځولى شوى دى له هدايته په علم د الله کې.

تفسير: د قيامت او د آخرت خبرې هرومرو ستاسو د جګړو مورد ګرځېدلي دي، دا هغه سړى مني، چې د رُبوبيت له دربار سره څه تعلّق ولري، هغه چې له دې درباره رټلى او شړلى وي؛ د خير او د سعادت له لارې څخه ګرځېدلى وي، نو هغه د دې شيانو له تسليم او منلو او قبلولو څخه تل بې برخې پاتې کيږي، که دوى يواځې د اسمان په نظم او نسق باندې فكر وچلوي، او غور وكړي؛ نو يقين يې راځي چې په هسې خبرو کې جګړې کول ناپوهي او حماقت دى.

قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾

لعنت كړى شوى دى پر دروغ ويونكيو، اټكل كوونكيو باندې.

تفسير: په دوى څکه لعنت شوى دى، چې دوى د دين په خبرو کې اټکلونه وهي، او پخپل ګمان او اټکل سره د قطعيّاتو ترديد کوي.

الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾

هغه کسان چې دوى په نهايت غفلت کې سهو کوونکي غافل او بېخبره دي (له قيامت نه).

تفسير: د دنيا د چړچو او د مزو لامله دوى له الله تعالى څخه او آخرت نه بالکل غافل شوي دي.

يَسْأَلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٢﴾

سوال كوي منكران (تمسخرًا له محمد نه) چې كله به وي ورځ د انصاف (او د جزاء).

تفسير: د انکار او خندا په ډول پوښتنې کوي: بنه ! خانه ! هغه د عدل او د انصاف ورځ كله راځي؟ او دومره ولې وځنډېده؟ نو فرمايي الله أكرم شأنه وأعظم برهانُه په ځواب د دوى کې چې: واقع به شي دا جزاء.

يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾

هغه ورځ چې دوى په اور باندې معذّب شي. (ورته وبه ويل شي): وڅکئ تاسې (خوند د) عذاب ستاسې، دا دى هغه (عذاب) چې وئ تاسې چې په جلتى سره مو غوښت دغه عذاب په دنيا کې.

تفسير: دا د الله تعالى له لوري هغوى ته جواب وركړى شوى دى، چې لږ صبر وکړئ !، هغه ورځ راتلونکې ده، كله چې تاسې په اور کې سره سم او کاږه واړه ولوبېږئ، او بنه په کې وسوځئ !، نو هلته به تاسې ته وويل شي: واخلئ وڅکئ دا مو د شرارت او استهزاء مزه او خوند او دا ده هغه ورځ چې تاسې ژر غوښتله درغله.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ

بېشکه ويرېدونکي له الله او ځان ساتونکي له معاصيو به په جنت کې وي، او په چينو کې به وي، يعني څښونکي د اوبو د دې چينو به وي. اخيستونکي به وي هغو نعمتونو لره چې وركړى وي دوى ته رب د دوى.

تفسیر: په ډېره خوښې هغه نعمتونه قبلوي چې الله تعالی دوی ته ورېښلي ، چې یو له هغې څخه انواع د چینو دي: لکه سلسبیل: ﴿عَيۡنٗا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلۡسَبِيلٗا﴾ «الدهر»، تسنیم: ﴿وَمِزَاجُهُۥ مِن تَسۡنِيمٍ * عَيۡنٗا يَشۡرَبُ بِهَا ٱلۡمُقَرَّبُونَ﴾ «المطففین»، جاریة: ﴿فِيهَا عَيۡنٞ جَارِيَةٞ﴾ «الغاشیة».

إِنَّهُمۡ كَانُواْ قَبۡلَ ذَٰلِكَ مُحۡسِنِينَ ١٦

بېشکه دوی وو پخوا له دې څخه یعنې په دنیا کې محسنان او نیکي کوونکي.

تفسیر: له دنیا څخه سره له ډېرو ښېګڼو (فائدو) راغلي وو، نن د هغو ښېګڼو مېوه مومي، وروسته له دې د ښېګڼو لړ څه تفصیل هم راځي.

كَانُواْ قَلِيلٗا مِّنَ ٱلَّيۡلِ مَا يَهۡجَعُونَ ١٧ وَبِٱلۡأَسۡحَارِ هُمۡ يَسۡتَغۡفِرُونَ ١٨

وو به دوی (په دغه وصف) چې لږ برخه د شپې کې به اوده کېدل، او په اکثره د شپې کې به یې عبادت کاوه. او په وخت د چرګ بانګ (له سبا ختو نه مخکې) کې دوی مغفرت غوښت له الله نه د ګناهونو خپلو.

تفسیر: د شپې زیاته برخه د الله تعالی په عبادت کې تېروي، او د چرګ بانګ (له سبا ختو څخه مخکې) په وخت کې کله چې شپه پای (آخر) ته ورسېږي؛ له الله تعالی څخه د خپلو تقصیراتو ښښنه غواړي.

وَفِيٓ أَمۡوَٰلِهِمۡ حَقّٞ لِّلسَّآئِلِ وَٱلۡمَحۡرُومِ ١٩

او په مالونو د دوی کې حق او برخه وه سوالګرو لره، او صبر کوونکو لره (یعنې مسکین سوال نه کوونکي لره).

تفسیر: محروم هغه اړ او محتاج دی، چې له هیچا څخه هیڅ شی نه غواړي، مطلب یې دا دی چې دوی برسېره پر «زکات» له خپلو مالونو او شتو څخه پخپلې خوښې سره سائلانو او محتاجانو ته برخې ټاکي، چې د التزام لامله ګواکې حق ورته وایه شي، او اغنیاء باید د داسې محتاجانو د حال نه خبر وي، چې دوی له شرم او غیرت نه له چا څخه څه نه غواړي.

وَفِي ٱلۡأَرۡضِ ءَايَٰتٞ لِّلۡمُوقِنِينَ ٢٠ وَفِيٓ أَنفُسِكُمۡۚ أَفَلَا تُبۡصِرُونَ ٢١

او په ځمکې کې علامې او نښې دي د قدرت د الله تعالی یقین لرونکو لره. په نفسونو او ځانونو ستاسې کې هم علامې د عبرت دي، آیا نو تاسې یې نه وینئ، چې ترې پند واخلئ.

تفسیر: له دغو نښو د قدرتونو د الله تعالی څخه چې په آفاقي او انفسي، یعنې په ځان او جهان کې شته، که سړی پخپل ځان یا د ځمکې د مخې د موجوداتو په احوالو باندې فکر او غور وکړي؛ نو دا تفکر او تعمّق هر انسان په دې متیقن کوي چې د هرو نېکو او بدو جزاء په هر ډول چې وي، ضرور رسېدونکې ده.

وَفِي ٱلسَّمَآءِ رِزۡقُكُمۡ وَمَا تُوعَدُونَ ٢٢

او په اسمان کې دی (سبب د) رزق ستاسې چې (باران دی)، او هغه چې له تاسو سره یې وعده کړې شوې ده (د ثواب او عقاب).

تفسير: په سائلانو او محتاجانو باندې له لګولو څخه مه ويرېږئ، په دې معنا چې که مونږ خپل مال، اقرباء او فقيرانو ته ورکړو؛ نو له کومه به يې بيا وخورو، او مه په لګولو سره په مساکينو باندې څه منّت او احسان ږدې، څکه چې مونږ ستاسې ګردو روزي، اجر او ثواب سم له کړې شوې وعدې سره درکوو، او د هر يوه روزي رسېدونکې ده، هيڅوک يې مخه نشي نيولی، او لګونکي لره به ډېر احترام اجر او ثواب نور هم وررسيږي.

فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ ﴿٢٣﴾

نو قسم دی وي څما په رب د اسمان او ځمکې باندې، بېشکه دا خبره چې وعده يې کړې شوې ده؛ خامخا حقه او رښتيا ده، په مثل د هغې حقيقت او واقعيت چې تاسو پرې خبرې کوئ.

تفسير: هسې چې ستاسې په وينا کې څه شک نشته، هم هغسې په دې خبرې کې هم څه شُبهه نشته، په يقين سره دا ورځ رسېدونکې ده، او د قيامت لويه ورځ درېدونکې ده، آخرت راتلونکی دی، او د الله تعالی ګردې وعدې پوره کېدونکې دي.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٤﴾

آيا رسېدلې او راغلې ده تاته (ای محمّده) خبر د مېلمنو د ابراهيم چې مکرمان او عزتمندان وو (په نزد د الله).

تفسير: دا مېلمانه هغه پرښتې وې چې په اوله کې ابراهيم په هغوی باندې د بني آدمانو ګمان کړی وو.

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا ۖ قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُّنكَرُونَ ﴿٢٥﴾

کله چې ننوتلې دغه (پرښتې) پر دغه (ابراهيم)؛ نو وی ويل (سلام کوو مونږ پر تا) په سلام کولو سره، وويل (ورته ابراهيم چې) سلام دې وي پر تاسو (او په زړه کې يې دغه تېره شوه چې دوی يو) قوم ناآشنا دي.

تفسير: د سلام ځواب يې په سلام سره ورکړ، او پخپلو زړونو يا په خپلو منځونو کې يې سره وويل: چې دوی خو اوپره او ناپېژندلې سړي راښکاري.

فَرَاغَ إِلَىٰ أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٧﴾

پس ورغی (ابراهيم) کور خپل ته نو راې ورې يو خوسی (سخی) تيار وريت کړی؟ نو ورنژدې يې کړ هغوی ته ويې ويل: ولې نه خورئ (يعني وخورئ ترې).

تفسير: په ډېر اهتمام سره يې په مېلمستيا لاس پورې کړ، او په ډېر تهذيب او خوږه ژبه يې دوی ته وفرمايل: ګرانو مېلمنو ! ولې تاسو ډوډې نه خورئ؟»، کله چې هغوی پرښتې وې، او خواړه يې نه وو پکار؛ نو دوی ورته وويل چې: نه يې خورو.

فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۖ قَالُوا لَا تَخَفْ ۖ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾

پس پټه کړه (ابراهيم) په زړه کې له دوی نه وېره. ورته وويل دوی: مه وېرېږه (مونږ لېږلې شوي د رب ستا يو)، او زېرې يې ورکړ ده ته په يوه هلك ښه عالم هوښيار سره.

تفسیر: دلته ابراهیم علیه السلام وپوهېده چې دوی بې آدمان نه دي، بلکه ملائکې دي، دا قصه پخوا له دې څخه په تفصیل سره د (هود) په سورت او د (حجر) په سورت کې تېره شوې ده، هلته دې و کتله شي.

فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾

پس مخ یې وروارړاو ښځې د ده په غږ د حیرانتیا سره؛ نو ویې واهه مخ خپل (په څپېړو)، وویل دې چې: زړه بوډۍ یمه شنډه (نو څرنګه به وځېږوم زه څوی؟).

تفسیر: بي بي ساره رضي الله تعالی عنها چې یوه ګوټ کې ولاړه وه، د هلک د څېړېدلو د زیري له اورېدلو څخه په چغو سر شوه، او بلې خوا ته متوجّه شوه، او له ډېره تعجّبه یې په څپېړو خپل مخ ووهه، او ویې ویل: «دا څرنګه د منلو وړ خبره ده، چې یوه هسې زړه بوډۍ او شنډه ښځه لنګه شي، چې په ځوانۍ کې یې اولاد نه دی شوی، او اوس چې ډېره زړه او کړوپه شوې ده؛ د هلک مور شي؟».

قَالُوا كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ ۖ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾

وویل دغو (ملائکو) همداسې (لکه چې بشارت مو درکړ) ویلي دي رب ستا، بېشکه هغه (الله) ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسیر: مونږ دا خبره له ځانه نه وایو، بلکه ستاسې پروردګار همداسې فرمایلي دي، او هم هغه پاک الله ته دغه ښه معلوم دي چې چا ته څه شی؟ او په کوم وخت کې ورکړ شي؟، او بیا تاسې سره له دې چې د نبوّت له کورنۍ څخه یئ؛ نو ولې په دې زیري باندې تعجّب کوئ؟.

تنبیه: له ګردو آیتونو څخه دا راښکاري چې دا هلک اسحاق علیه السلام دی، چې د هغه زېرې مور او پلار دواړو ته ورکړې شوی دی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾

وویل (ابراهیم) نو څه کار (شان) دی ستاسې ای مرسلانو؟ (رالېږلیو شویو د الله له جانبه).

تفسیر: یعني ابراهیم علیه السلام له پرښتو څخه پوښتنه وکړه چې آخر تاسې د څه لپاره راغلي یئ؟ ښایي چې له قرینې څخه پوهېدلي وي چې دوی د کوم ضروري او اهمّ مقصد لپاره راغلي دي.

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ﴿٣٣﴾

وویل دوی: بېشکه مونږ چې یو رالیږلي شوي یو طرف د یوه قوم ګنهګار (کافر) ته. لپاره د دې چې ولیږو پر هغوی باندې تیږې (ګټې) له خټو (پخو شوو په اور کې لکه پخې خښتې).

تفسیر: یعني د لوط علیه السلام د قوم د سزا ورکولو لپاره ورلېږلي شوي دي، تر څو یې د کنکرو د ډېرو په ورولو سره ووژنو.

مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾

نښان داره کړې شوې (په نامه د هغه چا چې پرې ویشتل کیږي) په نزد د رب ستا لپاره د مسرفانو له حده تېرېدونکو (په کفر او فجور کې، لپاره د هلاک کولو).

تفسير: يعني د الله تعالى له خوا په هغه باندې ننبې لګولی شوې دي (پر هرې ګټې باندې يې د هغه چا نوم ليکلی وو چې پرې ويشتلی کېده او هلاکېده)، دا د عذا ب کاڼي يواځې پر هغوی باندې لګېږي، چې د عقل، دين او د فطرت له حدوده وتلي دي.

فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾

بيا راوويستل مونږ هغه څوک چې وو په دې کليو کې له ايمان لرونکو څخه. پس بيا ونه موندل مونږ په دغو کليو کې پرته له يوه کوره د مسلمانانو (د لوط) او کورنۍ د ده.

تفسير: يعني په هغه کلي کې يواځې لوط عليه السلام کورنۍ د مسلمانانو يو کور وو، چې مونږ هغه له عذابه وژغوره (وساته)، او ټول هستېدونکي يې روغ رمټ پاتې شول، او نور ټول سره هلاک او فناء شول.

وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾

او پرېښوده مونږ په (هلاکت) د دغو (کليو) کې يوه ننبه (لويه د عبرت د هلاکت) لپاره د هغو کسانو چې وېرېږي له عذاب دردناک څخه چې له بدو څخه ځان وژغوري (وساتي).

تفسير: يعني تر اوسه هلته د تباهۍ علائم او ننبې شته، او د دوی دغه وېرووونکي وژل وېرېدونکيو لره لوی عبرت دی، او په دې قصې کې د عبرت او نصيحت ښه پندونه ليدل کيږي.

وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾

او (پرېښې دي مونږ وېرېدونکيو ته علامې د قدرت) په (قصې د) موسی کې کله چې ور ولېږه دغه (موسی) طرف د فرعون ته په برهان واضح دليل ښکاره سره (يعني سره له معجزې او براهين).
بيا نو مخ واړاوه (فرعون له ايمان راوړو) سره له قوّت زور او لاولښکر خپل، او وويل (فرعون چې دغه) موسی کوډګر دی يا لېونی دی.

تفسير: يعني فرعون پخپل زور او قوّت باندې مغرور شوی، د حق له لارې څخه يې مخ واړاوه، او د دولت ارکان او ټبر يې هم له خپل ځان سره يو ځای ډوب کړل، فرعون به ويل چې: «موسی يا يو ګړندی کوډګر دی، يا لېونی دی، او له دغو دوو خبرو څخه خالي نه دی».

فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾

نو ونيوه مونږ دغه (فرعون) او لښکر د ده، نو وغورځول مونږ دوی په سيند کې (نو غرق شول)، او هغه ملامته کړی شوی وو.

تفسير: يعني مونږ په هغوی باندې څه زياتی نه دی کړی، هغوی پخپله ګرم او ملزم دي، چې ولې يې کفر او غاړه غړول، او سرکشي غوره کوله، او سره له پوهولو هم ونه پوهېدل، آخر هغه چې کړلي يې وو؛ ويې رېبل.

وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾ مَا تَذَرُ مِن شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾

او (پرېښې دي مونږ علامې د قدرت) په (قصې د) عاد کې کله چې ومولېږه پر دوی باندې باد شنډ. نه به پرېښوده (دغه باد) هيڅ شی (له نفس او مال) چې وابه لوټ په هغه باندې، مګر خو وبه يې ګرځاوه لکه وچ زوړ رژېدلي (وانبه ټوټې ټوټې).

تفسیر: یعني د عذاب هغه سخته سیلۍ راوالوته، چې له سېلمې له خیر او برکته تشه وه، او د مجرمانو سته یې وویسته، او په هر شي باندې چې الوته؛ د هغه دوړې به یې ایستلې.

وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٤٣﴾

او (پرېښې دي مونږ علامې د قدرت) په (قصې د) ثمود کې کله چې وویل شو دوی ته: نفع واخلئ تر یوه وخته (د راتللو د عذاب) پورې.

تفسیر: یعني صالح علیه السلام ثمودیانو ته وفرمایل: «ښه ده، څو ورځې نور هم د دنیا مزې وڅکئ!، او د دې ځای سامان درغونډ کړئ!، په پای (آخر) کې به د الله تعالی په عذاب کې اخته شئ».

فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِن قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنتَصِرِينَ ﴿٤٥﴾

نو سر یې وغړاوه له امره حکمه د رب خپل؛ نو ونیول دوی تکې (د تندر عذاب هلاک کوونکي)، او دوی به (ورته) کتل. نو بیا نه توانېدل دوی چې پورته شي (وتښتي له عذاب د الله څخه)، او نه وو دوی بدل اخیستونکي (له مونږه، مقابله کوونکي له عذاب الله سره).

تفسیر: یعني د دوی شرارت ورځ په ورځ پسې زیاتېده، آخر د الله تعالی عذاب راغی، یوه سخته تکه (تندر) ولوېده، او په یوې کتنې هغوی ټول یخ پخ شول، د دوی د یوه له لاسه دومره ونه شو چې له سرګردانۍ څخه وروسته له خپل ځای څخه وخوځېږي، نو دوی به څرنګه انتقام او بدل اخلي؟ او څه ډول به نور خپلو مرستو (مدد) ته وغوښتی شي؟.

وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٤٦﴾

او (هلاک کړي وو مونږ) قوم د نوح پخوا له دې (اهلاک د دې قومونو)، بېشکه دوی وو قوم فاسقان وتونکي له فرمان.

تفسیر: یعني له دې قوم څخه پخوا د نوح علیه السلام قوم د خپل بغاوت او سرکښۍ په سبب تباه شوی دی، ځکه چې هغوی په نافرمانۍ کې له حده تېرې کړې وو.

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾

او اسمان موجود کړی دی مونږ په خپل قدرت سره، او بېشکه مونږ خامخا پراخوونکي یو (او هر شي مو له واک (اختیار) او قدرته پوره دی).

تفسیر: یعني الله تعالی اسمان غوندې یو لوی څیز پخپل قدرت او قوّت سره پیدا کړي دي، او هغه ته له اسمان او له ځمکې څخه د نورو لویو شیانو پیدا کول هیڅ مشکل نه دي.

وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾

او ځمکه غوړولې ده مونږ، نو ښه غوړوونکي یو مونږ.

تفسير: يعني اسمان او ځمکه ټول د الله تعالی پيدا کړي اجسام دي، او هغه ټول د الله تعالی په واک او قبضه کې دي، نو د دې مجرم به چېرې وتښتېدی شي؟ او کوم ځای ته به پناه يوسي؟.

وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾

او له هر څيز څخه پيدا کړي دي مونږ جوړې دوه قسمه (نر ـ ښځه) لپاره د دې چې تاسې پند واخلئ (پوه شئ چې فرديت او وحدانيت يواځې د الله صفت دی).

تفسير: يعني پيدا کړي دي مونږ نر او ښځه لکه چې «ابن زيد» ويلي دي، او نن نوي حکماء هم په هغه باندې اعتراف کوي، چې په هرې نوعې کې د نر او ښځې تقسيم شته، يا له (زوجين) څخه متقابل او متضاد شيان مراد دي، لکه شپه ورځ، اسمان ځمکه، رڼا تياره، تور سپين، روغتيا ناروغتيا، ايمان کفر، او د دوی په شان نور، پس وو ايه ای محمده ! دوی ته داسې چې:

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥١﴾

او وتښتئ (رجوع وکړئ) په طرف د الله (په طاعت سره)، بېشکه زه تاسې ته له طرفه د هغه (الله) ويروونکی ښکاره يم. او مه ګرځوئ مه شريکوئ تاسې له الله سره بل څوک معبود، بېشکه زه تاسې ته له طرفه د هغه (الله) ويروونکی ښکاره يم.

تفسير: يعني کله چې اسمان او ځمکه او ګرد کائنات د واحد الله تعالی پيدا کړي شيان دي، او د هغه تر واک او حکومت لاندې دي، نو بنده لره ښايي چې له هرې خوا څخه لرې شي !، او د هغه لوري ته په منډه وروځغلي !.

كَذَٰلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٥٢﴾

همداسې (لکه چې وايي تاته قوم د تا ساحر، مجنون) نه دی راغلی هغو کسانو ته پخوا له دوی څخه هيڅ رسول؛ مګر خو ويل هغوی چې: (دی) ساحر کوډګر دی، يا مجنون لېونی دی.

تفسير: يعني که داسې ښکاره تنبيه او انذار ته دا منکران غوږ نه ږدي؛ نو مه غمجن کېږئ !، له دوی څخه پخوا هغو کافرو قومونو ته چې پيغمبران ورتلل؛ هغوی ته به يې همداسې کوډګر او لېونی ويل، او د هغوی په پندونو او نصيحتونو باندې به يې خندل، او ملنډې به يې پرې وهلې.

أَتَوَاصَوْا بِهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾

آيا وصيت کړی دی دوی يو بل ته په دې خبرې سره؟ (نه) بلکه همدوی دي قوم سرکښان.

تفسير: يعني د هرې زمانې کافران په دې خبرې باندې همداسې متّفق اللّفظ وو، لکه چې دوی يو بل ته وصيت کړی وي، او بيا مړه شوي وي، چې د الله هر يو رسول چې راشي؛ ښايي چې هغه ته ساحر يا مجنون ووايي، او په واقع کې به يې کله وصيت کاوه؟ هو ! د شرارت په عُنصر کې ګرد سره شريکان او مل دي، او د همدې اشراک لامله پخوانيو شريرانو هم هغسې خبرې کړي دي لکه چې اوسني شريران يې هم کوي.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنتَ بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾

پس مخ وګرځوه ته له دوی څخه، پس نه يې ته هيڅ ملامت کړی شوی (ځکه چې پوره تبليغ دې کړی دی)، او تل نصيحت کوه، پس بېشکه چې ذکر پند ګټه نفعه رسوي مؤمنانو ته.

تفسير: يعني تاسې د تبليغ او دعوت فرض هسې چې ښايي؛ اداء کړي دي، اوس د زيات غمجن کېدلو او فکر وهلو ضرورت نشته، په نه منلو باندې کوم الزام چې راتلونکی دی؛ هغه پر هم دغو نه منونکيو او معاندينو باندې دی، هو ! پوهول ستاسې کار دی، نو دا د پوهولو سلسله جاري ولرئ !، د هر چا په قسمت او برخه چې ايمان وي؛ هغه ته دا پوهول نافع او ګټور واقع کيږي.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾

او نه دي پيدا کړي ما پيريان او انسانان مګر لپاره د دې چې عبادت وکړي دوی څما.

تفسير: شيخُ الهند (رحمه الله) د دې آيت ترجمه داسې کوي: او هر څه چې مو پيدا کړي دي، جن او آدمي خو لپاره د بندګۍ خپلې، يعني د هغو له پيدا کولو څخه شرعًا بندګي مطلوبه ده، نو ځکه خلقتًا په دوی کې داسې استعداد ايښود شوی دی، چې که وغواړي؛ پخپل اختيار د بندګۍ په لاره کې تلی شي.

مَا أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٨﴾

او اراده نه لرم زه له دوی څخه د هيڅ رزق روزي (ما لره او ځانونو خپلو ته)، او اراده نه لرم زه د دې چې طعام راکړي ما لره دوی (او ځانونو خپلو ته). بېشکه الله همدی ښه رزق روزي ورکوونکی دی، څښتن (خاوند) د قوّت محکم مضبوط دی.

تفسير: يعني د دوی له بندګۍ څخه ماته هيڅ ګټه نه رارسيږي، بلکه د همدوی ګټه په کې ده، زه له دوی څخه رزق او خواړه او نورې ګټې نه غواړم، بلکه هغوی ته زه پخپله خواړه او ګټې وررسوم.

فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿٥٩﴾

پس بېشکه هغو کسانو لره چې ظلم يې کړی دی (په نفسونو خپلو، او په بل چا) حصه د عذاب ده، پشان د حصې د عذاب د يارانو هلاک کړی شوو د دوی، پس تلوار دې نه کوي دوی ! (په ما باندې په غوښتلو د عذاب کې، که يې چېرې وروستی کړم).

تفسير: يعني که دا ظالم د بندګۍ په لوري نه درومي، نو ويوهېږئ چې د نورو ظالمانو په شان د ده سلواغه او بوکه هم له کفر او شرك څخه ډکه ده، او اوس ډوبيږي، نو خامخا د هغوی په ژر سزا ورکولو کې تلوار مه کوئ، لکه چې نورو کفّارو ته له الهي سزا څخه برخه رسېدلې ده؛ دوی ته هم رسيږي.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِن يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

پس افسوس هلاکت خرابي سخت عذاب دی هغو کسانو ته چې کافران شوي دي له ورځې د عذابه د دوی څخه، هغه ورځ چې وعده يې ورسره کړی شوې ده.

تفسير: يعني د قيامت په ورځ يا له هغې څخه په پخوا د سزا کومه بل ورځ راځي، لکه چې د مکې مشرکانو ته د «بدر» په غزا کې سخته سزا ور ورسېده.

تمّت سورة الذاريات، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الطُّورِ

«د (الطور) سورت مکّي دی، (۴۹) آیتونه (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۲) او په نزول کې (۷۶) سورت دی، وروسته د «السجدة» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالطُّورِ ①

قسم دی په (غره د) طور باندې.

تفسیر: یعني د «طور» غر چې په هغه باندې موسی علیه السلام له الله تعالی سره خبرې اترې کولې، یا به ترې مراد مطلق غرونه وي، څکه چې د ځمکې مېخونه دي، او په کې د مخلوقاتو لوی منافع دي، او په دوی کې د الله تعالی أکرم شأنُه وأعظم برهانُه لوی لوی نعمتونه دي.

وَكِتٰبٍ مَّسْطُورٍ ② فِيْ رَقٍّ مَّنْشُورٍ ③

او په کتاب لیکلي شوي باندې. په کاغذ ارت خور کړی شوي کې.

تفسیر: له دې کتاب څخه ښایي لوح محفوظ مراد وي، یا د خلقو اعمالنامې، یا قرآنکریم یا د طور په مناسبت «تورات» یا عام سماوي کتابونه مراد دي، دا ټول احتمالات شته.

وَّالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ④

او (قسم دی) په کور معمور ودان کړی شوي باندې (په اسمان کې).

تفسیر: ښایي چې له دې څخه کعبه شریفه مراد وي، یا د کعبې له محاذ سره سم په اووم اسمان کې د پرښتو کعبه ده، چې هغې ته بیت المعمور وایي، لکه چې له احادیثو څخه ثابته ده.

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوْعِ ⑤

او قسم دی په چت پورته کړی شوي باندې (چې اسمان دی).

تفسیر: یعني په اسمان باندې قسم دی چې پر ځمکې باندې لکه چت داسي دی، یا به له «السقف المرفوع» څخه عرش عظیم مراد وي، چې له ګردو اسمانونو څخه هسک (اوچت) دی، او له روایتونو څخه ښکاري چې هغه د جنّت چت دی.

وَالْبَحْرِ الْمَسْجُوْرِ ⑥

او (قسم دی) په بحر سیند تود یا ډک کړی شوي باندې.

تفسير: يا به د دنيا کوړم او خارخوري سيندونه (درياهاى جوشان) مراد وي، يا به هغه سيند مقصد وي چې د ګردو اسمانونو د پاسه او تر عرش عظيم لاندې بهيږي، او له روايتونو څخه ثابت شوى دى، څواب د قسم دا دى چې:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ۝٧ مَّا لَهُ مِن دَافِعٍ ۝٨

بېشکه عذاب د رب ستا خامخا واقع کېدونکى دى (په مستحق يې). نشته هغه لره هيڅوک دافع لرې کوونکى.

تفسير: يعنې دا ګرد شيان چې قسم پرې ياد شو شهادتورکوي چې الله تعالى ډېر يو قوّت او قدرت لرونکى او باعظمت ذات دى، نو په هغو کسانو باندې به چې د ده احکام نه مني؛ ولې سخت عذابونه نه راځي؟ او کوم يو داسې طاقت به پيدا شي چې د هغه د راليږلي شوي عذاب مخه ونيسي؟.

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا ۝٩

هغه ورځ چې وخوځيږي اسمان په خوځېدلو سره.

تفسير: يعنې اسمان به ولړځيږي، او د ډېرو خوځېدلو او لړځېدلو لامله به وشليږي، وبه چوي.

وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ۝١٠

او روان به شي غرونه په راونېدلو سره.

تفسير: يعنې غرونه به له خپلو ځايونو څخه وخوځيږي، او پاغوندو غوندې به يوې خوا او بلې خوا ته رغړي، او د وريځو په شان به يوه او بل لوري ته درومي.

فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ۝١١ الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ۝١٢

نو خرابي افسوس هلاکت دى په دغه ورځ کې دروغجن کوونکيو ته. هغو لره چې دوى په چټي خبرو جوړولو کې لوبې مشغولتيا کوي.

تفسير: يعنې چې نن په لوبو تماشو او نندارو کې مشغوليږي، او راز راز خبرې جوړوي، او د لوبې ورځې تکذيب کوي، هغوى لره به د آخرت په ورځ کې سخته سزا ورکوله کيږي، او پر ته له خرابي او تباهي به بل کوم شى نه وررسيږي.

يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ۝١٣ هَٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ۝١٤

هغه ورځ چې ټېل وهلى به شي دوى اور د دوزخ ته په ټېل وهلو سره. (وبه ويلى شي دوى ته) دا دى هغه اور چې وئ تاسې چې په دې به مو دروغ ويل (يعنې ترې منکران وئ).

تفسير: يعنې پرښتې به له هغوى سره په سخت ذلّت او خوارى معامله کوي، او په ټېل وهلو سره يې تر دوزخ پورې بيايي، او هلته ورته وايي: دا دى حاضر او تيار دى هغه اور چې تاسې به هغه دروغ ګڼاﻪ.

أَفَسِحْرٌ هَٰذَا أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ۝١٥

آيا پس سحر کوډې دي دا (عذاب چې وينئ تاسو)؟ که يئ تاسې چې نه يې وينئ؟

تفسير: يعني تاسې به په دنيا کې انبياء عليهم السلام ته کوډګر (ساحر) او د هغوی وحي ته به مو کوډې (سحر) ويلې، اوس نو لږ څه راوښيئ چې دا دوزخ چې د هغه خبر تاسې ته انبياوو عليهم السلام درکړی وو؛ آيا په رښتيا سره جادو کوډې يا نظربندي ده؟ يا دا چې په دنيا کې ستاسې سترګې د حق له ليدلو څخه عاجزې وې، او نه مو شوې ليدلې، دلته هم د دوزخ د اور له ليدلو څخه عاجزې دي؟.

اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

ځئ ننوځئ په دغه دوزخ کې، پس صبر وکړئ تاسې يا مه کوئ صبر، برابر دي (دغه دواړه کارونه) په تاسې باندې، بېشکه همدا خبره ده چې جزا درکوله شوي تاسې ته د هغو (کارونو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: يعني کله چې په دوزخ کې ولوېږئ او هلته وويرېږئ، او ډېر شورماشور چغې په کې وکړئ؛ نو سره له هغه به هيڅوک ستاسې چغو ته غوږ کېنږدي، او نه به مو مرستې ته څوک درشي، که په فرض محال تاسې لږ څه چپ شئ؛ نو پر تاسې باندې به څوک رحم کوونکی او زړه سوځوونکی هم نه پيدا کيږي.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿١٨﴾

بېشکه وېرېدونکي (له الله ـ ځان ساتونکي له معاصيو) په جنّتونو کې به وي، او په نعمتونو کې به وي. مېوې خوړونکي خوشاليدونکي به وي په هغو (شيانو) چې ورکړي دي دوی ته رب د دوی، او ساتلي دي دوی رب د دوی له عذاب د دوزخ.

تفسير: يعني هغه کسان چې په دنيا کې له الله تعالی څخه وېرېدل، په جنّت کې به بالکل مأمون او بې فکر اوسيږي، هلته به دوی ته د هوسايۍ، آرامۍ، او د عيش هر راز اسباب او سامان موجود وي، پر ته له هغو څخه چې آيا يواځې دا ښښنه او انعام لږ دی، چې الله تعالی به يې د دوزخ له اوره وساتي؟.

او وبه ويل دغو متّقيانو ته له جانبه د الله تعالی أجلّ وأعلی شأنُه وأعظم برهانُه داسې چې:

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ ۖ

خورئ تاسې او څښئ ښه هضمېدونکي په سبب د هغو (ښو اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې). حال دا چې تکيه کوونکي به ناست وي دوی پر تختونو باندې چې برابر به اېښود شوي وي صف صف.

تفسير: يعني د جنتيانو مجلس به هسې وي چې ګرد جنّتيان به لکه باچاهانو غوندې پخپلو تختونو باندې يو له بل سره مخامخ ناست وي، او د هغوی ترتيب به خورا (ډېر) ښه وي.

وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ ۚ

او په نکاح به ورکړو دوی لره حورې ښې ښايستې، غټې سترګې. او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او متابعت کړی وي د دوی اولادونو د دوی په ايمان سره؛ نو پيوست به کړو مونږ په دوی پورې اولاد د دوی، او کم به نه کړو مونږ دغو (پلرونو) لره له (جزاء د) عملونو د دوی هيڅ شی.

تفسير: يعني د كاملانو اولاد او د دوی متعلّقين كه په ايمان باندې قائم وي، او د همدغو كاملانو په لاره باندې لاړ شي، او هغه خدمتونه چې د دوی اسلافو انجام كړي دي، دوی هم د هغو په انجام او تكميل كې سعي وكړي؛ نو د الله تعالى په فضل او كرم به دوی په جنّت كې له هغوی سره يو ځاى كيږي، كه څه هم د دوی اعمال او احوال د دوی له اعمالو او افعالو څخه په ځنګه والي او څومره والي كم او كيفيت كې رانښكته وي، نو بيا هم د هغو لويانو د عزت او اكرام دپاره دا تابعان له متبوعينو سره يو ځاى كيږي او ممكن دي چې ځينو ته پوره همغه ځاى او مقام هم وركړ شي، لكه چې له روايتونو څخه معلوميږي او ښكاري، په دې صورت كې داسې ګمان دې ونه كړ شي چې د دې كاملانو له ځينو ښو څخه به څه قدر لږ كړ شي، او د هغه په بدل كې د دوی ځوځات ته څه ثواب وركاوه كيږي، نه دا به د الله تعالى له فضل، كرم او احسان څخه وي چې د قاصرينو لږ عمل ته ډېر موقعيت وربښي، او هغه د كاملينو تر مقام پورې رسوي.

كُلُّ امْرِئٍۭ بِمَا كَسَبَ رَهِيْنٌ ﴿٢١﴾

هر سړى په هغه عمل چې كړى يې وي؛ ګرو آخته دى (كه نېك وي كه بد).

تفسير: پاس د «فضل» بيان وو، دلته د «عدل» ضابطه راښيي، يعني د عدل اقتضاء دا ده: هر سړى چې ښه يا بد عمل وكړي؛ له هغه سره سم خپل بدل مومي، زيات له دې څخه د الله تعالى فضل او كرم دى چې هغه تقصيرات ښښي، يا يې كومه درجه لوړوي (اوچتوي).

وَاَمْدَدْنٰهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَّلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُوْنَ ﴿٢٢﴾

او مدد به وكړو مونږ له دوی سره په وركولو د مېوو (په هر وخت كې)، او د غوښو له هغه څيز چې د دوی زړه يې غواړي.

تفسير: يعني هر راز غوښې يې چې زړه غواړي، او هره مېوه يې چې په زړه كې وګرځي؛ بې له ډيله او توقفه ورته حاضر او رسيږي.

يَتَنَازَعُوْنَ فِيْهَا كَاْسًا لَّا لَغْوٌ فِيْهَا وَلَا تَاْثِيْمٌ ﴿٢٣﴾

يو له بله به اخلي دوی په دغه (جنّت) كې پيالې (د شرابو) چې نه وي چې په هغې كې، او نه نسبت كول د ګناه يو بل ته.

تفسير: يعني كوم وخت چې د شراب طهور دوره وشي؛ نو جنتيان به د خوش طبعى په ډول يو د بل له لاسه كاسې (ګلاسونه) سره اخلي، خو په دې پاكو شرابو كې به يواځې خوند، نشاط او مزه وي، نشه، چټې خبرې او اپلتې به نه وي، او په هوش او عقل كې څه نقصان او فتور نه ورپيښوي، او نه به ګناه كې څه مرسته كوي، او نه كومه بده پېښه ورځنې پيښيږي.

وَيَطُوْفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَاَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُوْنٌ ﴿٢٤﴾

او چاپېر به ګرځي (لپاره د خدمت) پر دوی باندې غُلامان ځنګيان د دوی، ګواكې دغه (خُدام په حُسن او پاكۍ كې) مرغلرې پټې په غلاف كې ساتلې شوي به وي.

تفسير: يعني لكه مرغلرې پخپل پوښ (غلاف) كې به بالكل پاك، صاف، او شفّاف وي، هيڅ دوړه ګرد او غبار ورته نه رسيږي، د دوی د پاكۍ او ستر حال به هم همداسې وي.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿۲۵﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿۲۶﴾ فَمَنَّ اللَّهُ
عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ ﴿۲۷﴾ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ ۖ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿۲۸﴾

او مخ به کړي ځينې د دوی ځينو نورو ته چې پوښتنې به سره کوي (له دنيوي مشقّتونو څخه تشکّرًا). وبه وايي دوی چې: بېشکه مونږ وومبی له دې نه وو په اهل خپل کې ويريدونکي (له عذابه). نو احسان وکړ الله پر مونږ باندې، او وې ساتلو مونږ له عذاب د تودوخې ګرمی (د دوزخ). بېشکه مونږ وو مونږ پخوا له دې څخه (په دنيا کې) چې عبادت به مو کاوه د دغه (الله)، بېشکه چې دغه (الله) همدی دی ډېر ښه احسان کوونکی خورا (ډېر) رحم کوونکی دی.

تفسير: يعني جنّتيان به په هغه جنّت کې يو د بل په لوري متوجه کيږي، او خبرې به سره کوي، او د خورا (ډېر) مسرّت او امتنان له سببه به يو بل ته داسې وايي: «ورورو! مونږ په دنيا کې له الله تعالى څخه ويريدو، او په دې انديښنې کې تل اوسېدو چې وروسته له مړينې به په مونږ باندې څه راځي؟ د الله تعالى دې احسان ته وګورئ! چې نن مونږ څومره ډاډه، مطمئن او مأمون يو، چې د دوزخ يو تود باد او ورمه هم مونږ ته نه ده رسېدلې».

فَذَكِّرْ فَمَا أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿۲۹﴾

پس پند ورکوه ته (ای محمده! خلقو ته) پس نه يې ته په سبب د فضل نعمت د رب خپل سره فال ګر (خبر ورکوونکی له غيبه) او نه مجنون ـ لېونی.

تفسير: کفّارو ځمونږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم کله لېونی، کله کاهن، کله له پيريانو او شيطانانو څخه خبرې اورېدونکی باله، او ويل به يې چې: دوی له هغوی څخه څه خبرې اوري، بيا له هغه سره نورې خبرې ګډوي، مګر بې عقلان په دې باندې نه پوهېدل چې تر اوسه پورې کوم يو کاهن، شاعر، يا لېوني داسې پندونه، او حکيمانه اصول او داسې خوږې خبرې او هسې ښې وېناوې کړې وي؟ نو ځکه الله تعالى خپل حبيب صلى الله عليه وسلم ته وايي چې تاسې د هغوی له پوهولو څخه لاس مه اخلئ!، او د خپل رسالت پندونو ته دوام ورکړئ!، او د دوی له دې چټي خبرو څخه مه خپه کېږئ!، ځکه چې د الله تعالى له فضل او کرم څخه نه تاسې لېوني، نه کاهن يئ، بلکه د هغه مقدس استاځی او رسول يئ، او نصيحت کول ستاسې منصبي فرض دی، نو تل په هغه باندې دوام ولرئ!.

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ ﴿۳۰﴾

آيا وايي دوی دی شاعر دی مونږ منتظر يو په ده باندې ګردش حوادثو د زمانې ته.

تفسير: يعني دغه پيغمبر صلى الله عليه وسلم چې دغو منکرينو ته د الله تعالى خبرې اوروي، او پندونه ورکوي؛ آيا دا خلق يې ځکه نه مني، چې هغه محض شاعر ګڼي، او د دې خبرې په انتظار کې دي؛ هسې چې د پخوانی زمانې ډېر شاعران د زمانې په ګردش کې مړه شوي دي؛ دی به هم مري؟.

قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُم مِّنَ الْمُتَرَبِّصِينَ ﴿۳۱﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) منتظر اوسئ تاسې (هلاکت ځما ته)، پس بېشکه زه له تاسې سره له منتظرانو څخه يم (اهلاک د تاسې ته).

تفسير: يعني ښه دی، تاسې ځما انجام ته ګورئ، زه به ستاسې انجام ته ګورم، ژر دی چې دا غوټه به خلاصيږي، نو دا به درښکاره شي چې څوک خائب او خاسر دي؟.

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُم بِهَٰذَا ۚ أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿۳۲﴾

آیا امر حکم کوي دوی ته عقلونه د دوی په دې (کار) یا دوی یو قوم دی سر کښه شر خوښوونکی تېرېدونکی له حده (جګړو او په عنادونو کې).

تفسیر: یعني پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته له لیوني ویلو څخه دا ښکاري چې ګواکې هغوی ډېر پوهان او عقلمندان دي، نو آیا د دوی عقل او پوهه دا ورښیي چې ډېر صادق، أمین، پوه عاقل او په رښتیا پیغمبر ته شاعر، کاهن او لېونی ووایي، او د هغه له ښوونې څخه سترګې واړوي، که دوی د شاعرانو او پیغمبرانو د ویناوو په منځ کې څه فرق او توپیر نه شي کولی؛ نو دوی څرنګه پوهان او عقلمندان دي؟ مګر حقیقت خو دا دی چې دوی پخپلو زړونو کې په ګردو خبرو باندې په ښه شاني پوهیږي، خو په ښکاره داسې چټې خبرې کوي، او د شرارت چارې وړاندې کوي.

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ ۚ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿۳۳﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿۳۴﴾

آیا وایي دوی چې له ځانه یې جوړ کړی دی دا (قرآن، نه ده داسې) بلکه دوی ایمان نه راوړي (تکبّرًا عنادًا). پس رادې وړې دوی یوه خبره (جوړه کړی شوې) په شان د دې (قرآن په فصاحت او بلاغت کې) که چېرې وي دوی رښتیني په دې (وینا).

تفسیر: یعني داسې خیال کوي پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه چې اوروي؛ هغه د الله تعالی کلام نه دی، بلکه هغه دی له خپله ځانه جوړوي، او د هغه د دروغو خبرو نسبت الله تعالی ته کوي؟ که خوک وغواړي چې دا ښکاره خبره ومني؛ نو دومره خبره د هغه د منلو لپاره کافي ده، چې د دنیا ګرد طاقتونه که سره یو ځای شي؛ نو د دې پاک قرآن په شان یو کتاب نشي راوړی.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿۳۵﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿۳۶﴾

آیا پیدا کړی شوي دي دوی بې له یو څیز (خالق پخپل سر)؟. یا که دوی پخپله پیدا کوونکي دي د ځانونو خپلو؟. آیا پیدا کړي دي دوی اسمانونه او ځمکې؟ (نه ده داسې، خالق د ټولو الله دی)، بلکه یقین نه کوي دوی (او نه یې مني چې ایمان راوړي په هغه باندې او بندګي وکړي د هغه).

تفسیر: یعني دغه منکران د الله تعالی د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبرې ولې نه مني؟ آیا په دوی باندې هیڅ یو هسې الله نشته چې د هغه حکم منل په دوی لازم وي؟ آیا دوی پرته له کوم پیدا کوونکي څخه پخپل سر پیدا شوي دي؟ آیا دوی خپل ځان خدای ګڼي؟ داسې خیال کوي چې اسمان او ځمکه د دوی جوړ کړي شیان دي؟ دوی هم پخپلو زړونو کې ښه پوهیږي چې هرومرو الله تعالی شته، چې همغه الله تعالی د دوی او د ځمکې او اسمان پیدا کوونکی دی، مګر سره له دې علمه دوی له هغه ایمان او یقین څخه چې شرعًا مطلوب دي؛ محروم او بې برخې دي.

أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ ﴿۳۷﴾

آیا له دوی سره دي خزانې د رب ستا؟ آیا همدوی دي واکداران؟ (زوروران چې کوي هر کار پخپل سر، بلکه دوی ټول د الله تعالی تر حکم لاندې دي).

تفسیر: آیا دوی داسې خیال کوي چې ځمکه او اسمان د الله تعالی له جوړ کړیو شیان څخه دی، خو الله تعالی د خپلو خزانو مالکان دوی ګرځولي دي؟ یا د ده په ملک او خزانو باندې دوی په زور او تسلّط سره قبضه کړې ده؟ نو دوی سره له دومره تسلّط، تصرّف او اقتدار څرنګه مطیع او منقاد کېدی شي؟.

أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَّسْتَمِعُونَ فِيهِ ۚ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُم بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿۳۸﴾

آيا شته دوی ته اندرپایه (چې پرې خيژي اسمان ته او) اورېدل کوي په هغې باندې (خبرو د ملائکو ته)؟ پس را دې وړي هغه اورېدونکی د دوی یو بُرهان سند ښکاره (په صحّت د اورېدلو د ده باندې).

تفسیر: یعنې آیا هغوی داسې دعوی کوي چې دوی پوړۍ دروليږ، پر اسمان باندې ختلي دي، او هلته یې له ملأالأعلی څخه خبرې اورېدلي دي، کله چې دوی پخپل سر تر هغه درباره پورې رسېدی شي؛ نو د بل چا متابعت ته اړ نه دي؟ څوک چې هسې دعوی کوي؛ نو بسم الله رادې شي، او خپل حُجّت، قاطع سند، لامع برهان او بیان دې راوړاندې کړي، اوس په حماقت او جهالت د مشرکانو کې فرمایي چې:

أَمْ لَهُ الْبَنَٰتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿۳۹﴾

آیا هغه (الله) لره لوڼې دي (په زعم ستاسې)؟ او تاسې لره ځامن دي.

تفسیر: یعنې آیا دغه منکران، الله تعالی له خپل ځان څخه ښکته ګڼي؟ معاذ الله لکه چې د دوی د لوڼو او ځامنو له ویشلو څخه راڅرګندیږي، نو ځکه د هغه د احکامو او هدایتونو په مخ کې غاړه اېښودل د خپل شان کسر بولي.

أَمْ تَسْـَٔلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿۴۰﴾

آیا ته غواړې له دوی څخه (ای محمده !) څه اجر بدل؟ پس دوی له تاوان (د هغه) درانه کړی شوي دي؟ (او ځکه در څخه تاووي مخ، او نه مؤمنانیږي له عناده).

تفسیر: آیا دا خلق ځکه ستاسې خبرې نه مني، چې الله تعالی دې نه کړي تاسې په ارشاد او تبلیغ باندې له هغوی څخه څه باړه مزدوري او معاوضه غواړئ، چې د هغه د دروندوالي لامله تور خوري.

أَمْ عِندَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿۴۱﴾

آیا په نزد د دوی (علم د) غیب دی، نو دوی یې لیکي (له هغه نه).

تفسیر: یعنې آیا پخپله الله تعالی پر دوی باندې وحي لیږي، او لکه پیغمبران دوی له خپلو اسرارو څخه خبروي چې دوی یې لیکي، لکه چې د انبیاوو علیهم السلام وحي لیکلی کیږي، نو ځکه دوی ستاسې پیروي ته څه ضرورت نه لري، بلکه نه ده دا خبره چې له دوی څخه علم د غیب وي، بلکه دوی صرف ضد نیولي، نو ځکه ایمان نه راوړي.

أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا ۖ فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿۴۲﴾

آیا اراده لري دوی د مکر کولو (او د چل په اهلاک د تا)؟ پس هغه کسان چې کافران شوي دي؛ هم په دوی باندې مکر کړی شوی دی (او خپله جزاء مومي).

تفسیر: یعنې له دغو پاسو خبرو څخه هیڅ یوه خبره نشته، نو بیا آیا داسې اراده لري چې له پیغمبر سره فرېب دروغ چل او مکر وکړي؟، او په خفیه تدابیرو په پټو غوټو سره حق مغلوب یا یې له منځه وباسي؟، که داسې وي نو په یاد یې ولرئ، چې هغه مکر، چل، او فرېب ګرد د همدوی په غاړه کې لویږي، ژر به دوی ته دا څرګنده شي چې آیا حق

مغلوب کېدونکي دي؟ که دوی پخپله له منځه وتونکي او فناء کېدونکي دي؟ بلکه حق خامخا غالب دی، او پخپله همدوی په همدغه خپل کنستلي کوهي کې لوېږي.

أَمۡ لَهُمۡ إِلَٰهٌ غَيۡرُ ٱللَّهِۚ سُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿٤٣﴾

آیا شته دوی ته کوم معبود بې له الله؟ پاکي ده الله لره له هغه شي چې دوی یې ورسره شریکوي (نور).

تفسیر: یعني آیا بې له الله تعالی بل کوم حاکم یا معبود یې تجویز کړی دی چې د مصیبت په وخت کې د هغوی مرسته وکړي، او د هغه عبادت دوی د الله تعالی له عبادت څخه بې پروا کړي دي؟ نو په یاد یې ولرئ، چې دا ګرد اوهام او وساوس دي، او د الله تعالی ذات له ګردو څخه پاک او د هغه هیڅوک شریک، مثیل، مقابل او مزاحم نشي کېدی.

وَإِن يَرَوۡاْ كِسۡفٗا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ سَاقِطٗا يَقُولُواْ سَحَابٞ مَّرۡكُومٞ ﴿٤٤﴾

او که ووینې دوی یوه ټوټه له اسمانه رالوېدونکې؛ نو وبه وایي (دا) وریځ ده پرېړه (غټه) یو پر بلې باندې سوره شوې.

تفسیر: یعني په حقیقت کې له دوو خبرو څخه هیڅ یوه هم نشته، او یوائې یوه خبره ده چې هغه عناد او ضد دی، او د هغه لامله دا خلق هر رښتیا خبره دروغ ګڼي، او د هغې په دروغ بللو باندې ټینګ ولاړ دي، د دې خبرې کیفیت دا دی: که د دوی له غوښتنې سره سم د اسمان یوه ټوټه هم راولوېږي، او دوی هغه پخپلو سترګو سره هم ووینې، نو بیا هم هغه ته خبرې جوړوي، او څه په څه تأویل په کې کوي، مثلاً وایي به چې دا د اسمان ټوټه نه ده، بلکه د وریځې یوه پرېړه (غټه) حصه ده چې منجمد شوې راولوېده.

فَذَرۡهُمۡ حَتَّىٰ يُلَٰقُواْ يَوۡمَهُمُ ٱلَّذِي فِيهِ يُصۡعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوۡمَ لَا يُغۡنِي عَنۡهُمۡ كَيۡدُهُمۡ شَيۡـٔٗا وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾

نو پرېږده دوی تر هغه پورې چې یو ځای شي (مخامخ شي) دوی له ورځې خپلې سره، هغه چې په کې وبه لوېږي پر دوی باندې تکه (تندر) (د برېښنا یا بې هوشه هلاک کړی شي). هغه ورځ چې وبه نه کړي دفع له دوی نه کید مکر د دوی هیڅ خیز (له عذابه د الله)، او نه به له هغوی سره څه مدد مرسته وکړه شي.

تفسیر: یعني په هسې معاندینو پسې زیات لوېدل دومره په کار نه دي، پرېږدئ چې د څو ورځو له مخې لوبې وکړي، او خبرې جوړې کړي، آخره هغه ورځ راتلونکې ده چې د الله تعالی د قهر برېښنا (تندر) پرې ولوېږي، او د دوی هوش او حواس والوځي، او د ژغورنې هیڅ ترتیب به یې په کار نه ورځي، نه له کوم لوري ورته مرسته رسېږي، غالبًا له دې څخه به قیامت مراد وي.

وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُواْ عَذَابٗا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٤٧﴾

او بېشکه هغو کسانو لره چې ظلم یې کړی (کافران شوي) دی (اخروي) عذاب دی بې له دې (دنیوي) عذابه، ولیکن زیاتره د دوی نه پوهېږي (نو ځکه مخ ګرځوي له ایمانه).

تفسیر: یعني له دوی څخه زیاتره سرې په دې خبر نه دي چې پرته له آخرته په دنیا کې هم دوی ته یوه سزا او هیداد رسېدونکی دی، ښایي چې له دې څخه د «بدر» غزا او د نورو غزواتو سزاوې مراد وي.

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا

او صبر کوه ته (ای محمده !) حکم د رب خپل ته، بېشکه ته څمونږ د سترګو لاندې یې، چې وینو دې او حفاظت دې کوو.

تفسیر: یعني له صبر او استقامت سره د خپل رب د تکویني او تشریعي حکم انتظار وباسئ، چې ژر به ستاسې او د هغو په منځ کې فیصله وکړي، او تاسې ته به د مخالفینو له خوا هیڅ نقصان نه رسیږي، ځکه چې تاسې څمونږ تر سترګو لاندې یئ، او ستاسې ساتنه او حفاظت څمونږ په غاړه دی.

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾

او تسبیح وایه پیوست له حمده د رب خپل سره په هغه وخت کې چې راپاڅېږئ (له خوبه یا له مجلسه).

تفسیر: یعني له صبر، تحمّل، سکون او اطمینان سره تل د الله تعالی په تسبیح، تحمید او عبادت کولو کې مشغول اوسئ !، په تېره بیا کله چې له خوبه راپاڅېږئ !، یا لمانځه ته ودرېږئ !، یا له مرکې څخه تشریف یوسئ، په دې حالاتو کې د تسبیح او تهلیل او نورو اذکارو ډېر ترغیب او تأکید شوی دی.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

او په بعض د شپې کې پس تسبیح ووایه د دغه (الله)، او د وروستو د ستوریو څخه (یعني د شپې په آخره کې هم تسبیح ووایه).

تفسیر: د شپې له برخې څخه ښایي چې د تهجّد وخت مراد وي، او د ستوریو نه شا ګرځولو وقت ګهیځ (سحر) دی، ځکه چې په دې مهال کې ګرد ستوري د سحر په رڼا کې پټیږي.

تمّت سورة الطور، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ النَّجْمِ

«د (النجم) سورت مکّي دی، پرته (علاوه) د (۳۲) آیته څخه چې مدني دی، (۶۲) آیته (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۳) او په نزول کې (۲۳) سورت دی، وروسته د «الاخلاص» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوٰى ۝١ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى ۝٢

قسم دی په ستوریو باندې کله چې پرېوځي (غروب وکړي، یا راوخیژي طلوع وکړي). نه دی ګمراه شوی ملګری (رسول) ستاسې، او نه یې لاره ورکه کړې ده.

تفسیر: له «صاحب» او «رفیق» او ملګري څخه نبي کریم صلی الله علیه وسلم مراد دی، یعني نه دی د غلط فهمۍ لامله له لارې څخه وتلی دی، او نه په خپل قصد او اختیار سره پوهېدلی بې لارې تللی دی، بلکه هم هغسې چې د اسمان ستوري له ختلو څخه نیولې تر پرېوتلو پورې په یوه ټاکلې تګ او لارې باندې درومي، او یوې خوا بلې خوا ته نه خوځیږي، د نبوّت لمر هم په همغه ډول د الله تعالی په ټاکلې لارې باندې برابر ځي، او هیڅېرې یوه او بل لورې ته نه ځي.

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى ۝٣ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُّوحٰى ۝٤

او خبرې نه کوي (محمد) له هوا (خپلې) نه. نه دی دغه (قرآن) مګر وحي ده چې ورته لېږلې شوې ده.

تفسیر: یعني مخالف عمل او کار چېرې؟، د دوی له مبارکې خولې څخه داسې یو توری هم نه دی وتلی چې د دوی په نفساني غوښتلو باندې مبني وي، بلکه دوی هر هغه شی چې د دیني امورو په نسبت فرمایلی دی؛ هغه د الله تعالی رالېږلې وحي ده، او هغه ګرد د الله تعالی له حکمونو سره سم وو، د دوی په منځ کې متلوّ وحي ته قرآن او غیر متلوّ وحي ته حدیث ویلی شي.

عَلَّمَهٗ شَدِيْدُ الْقُوٰى ۝٥ ذُوْ مِرَّةٍ ۚ

ښوولې ده ده ته د سختو قوّتونو مالك (جبرئیل). چې خاوند د ښه قوت صورت عقل دی.

تفسیر: یعني اصلي وحي لېږونکی الله تعالی دی، خو د هغه په وسیله چې دا وحي تر دوی پورې رسیږي، او هغه چې په ښکاره ډول ده ته ښوونه کوي؛ هغه د ډېرو قوّتونو څښتنه، خورا زوروره، او وجیهه پرښته ده، چې هغې ته «جبریل أمین» وایه شي، لکه چې د (التکویر) په سورت کې یې هم د «جبریل أمین» په نسبت فرمایلي دي: ﴿إِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ۝ ذِيْ قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِيْنٍ﴾ الآیة ـ

فَاسْتَوٰى ۝٦ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلٰى ۝٧

بیا برابر کېناست. او هغه وو په کنارو لوړو (اوچتو) (له اسمانه).

تفسیر: له لوړو (اوچتو) کنارو څخه زیاترو مفسّرینو شرقي افق مراد کړي دي، چې له هغه ځایه سپېده داغ برېښي، نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته د بعثت په اول کې یو ځلې جبریل أمین پخپل اصلي صورت سره ورښکاره شو، چې په یوه کرسی باندې ناست وو، په هغه وخت کې د اسمان یوه څنډه تر بلې څنډې پورې د هغه له وجود څخه ډکه ښکارېده، او خورا لویه او ویروونکې په نظر راتله، چې له دې امله څمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له دوی څخه دومره وویرېد چې د (مدّثر) سورت نازل شو.

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ﴿٨﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ﴿٩﴾ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ﴿١٠﴾

بیا نژدې شو (جبریل محمد ته) پس ښه نژدې شو. پس وو په منځ د نژدېوالي د دوو لیندو یا ډېر نژدې له دې نه هم. پس وحي وکړله (الله په ژبه د جبریل) بنده خپل ته هغه چې وحي یې وکړه.

تفسیر: یعني جبریل علیه السلام سره له دې چې له خپل اصلي مستقر سره تعلّق لري، خو سره له هغه هم راښکته شو، او رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک ته دومره نژدې شو چې د دواړو په منځ کې د دوو لاسو یا د دوو لیندو څخه زیاته فاصله نه وه پاتې، په خپل هغه وخت کې الله تعالی پر خپل خاص بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې وحي ورنازله کړه، غالبًا له دې څخه د «المدثر» سورت دا آیتونه مراد وي: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمُدَّثِّرُ * قُمۡ فَأَنذِرۡ﴾ الآية ـ یا به نور احکام وي.

مَا كَذَبَ ٱلۡفُؤَادُ مَا رَأَىٰٓ ﴿١١﴾

نه وو ویلي دروغ زړه (د محمد) هغه چې لیدلی یې وو (په سترګو) (جبریل).

تفسیر: یعني محمد صلی الله علیه وسلم جبریل علیه السلام په خپلو سترګو سره ولید، او زړه یې ورته وویل چې: په دې وخت کې په زړه پورې هم هغسې چې ښایي ته جبریل علیه السلام ته وګوره، او په دې کې ته هیڅ غلطي نه کوې، او د یوه شي په ځای بل شی په نظر نه درځي، په دې ویلو کې د ده زړه رښتین وو.

أَفَتُمَٰرُونَهُۥ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴿١٢﴾

پس آیا تاسې جګړې کوئ له هغه (محمد) سره په هغه کې چې ده لیدلي دي.

تفسیر: یعني وحي لېږونکی الله او وحي راوړونکې هسې پرښته ده چې د هغه صورت، سیرت، فهم، حفظ، او نور صفات ګرد ښایسته او ښه او د هغې ګرد قوّتونه کامل دي، او بیا داسې سره نژدې شول او وحي یې ور ورسوله چې پیغمبر هغه پخپلو سترګو سره ولید، او د هغه صاف او روڼ زړه د هغه تصدیق وفرمایه، نو آیا په هسې لیدلي شوي او ښه اورېدلي شوي څیز کې تاسې لره د داسې چتې او اپلتې خبرې کولو څه حق شته؟ چې خامخا په کې فضول بحثونه او بېکاره جګړې او تکرارونه وکړئ.

وَلَقَدۡ رَءَاهُ نَزۡلَةً أُخۡرَىٰ ﴿١٣﴾ عِندَ سِدۡرَةِ ٱلۡمُنتَهَىٰ ﴿١٤﴾ عِندَهَا جَنَّةُ ٱلۡمَأۡوَىٰٓ ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی وو محمد هغه (جبریل) پـه راښکته کېدلو کې بـل ځلې په نزد د ونې د بېرې سدرة المنتهی (چې منتها د علم د خلقو دی). په نزد د هغې دی جنّت المأوی (یعني ځای د هستوګنې د مؤمنانو).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «دويم ځلي يې جبريل عليه السلام پخپل اصلي صورت د معراج په شپه په اووم اسمان کې د بېرې له ونې سره وليد، چې هغه د پورتنيو او ښکتنيو مخلوقاتو په منځ کې وېش سرحد دی، يعنې چې پاسني خلق لاندې او ښکتني خلق پورته نشي تلی، او د هغه په خوا کې جنّت يې هم وګوت»

إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ﴿١٦﴾

(ليدلی وو محمد جبريل لره) کله چې پټې کړې هغې ونې د بېرې لره هغه څه چې پټ کړې يې وو.

تفسیر: يعنې د حق تعالی انوارو او تجلّياتو پر دې ونې باندې پلوشې اچولې دي، او د پرښتو د هجوم او کثرت دا حال وو چې د دې ونې له هرې پاڼې سره يوه پرښته په نظر راتله، په ځينو رواياتو کې راغلي دي چې (ما يغشى) پتېونه (پتنګان) دي، يعنې ډېر ښه صورت لرې چې د هغې په ليدلو سره زړه خوښيږي، په دې وخت کې د دې ونې د بهار او د سينګار او د هغې د حسن او جمال داسې يو حال دی چې هيڅ يو مخلوق د هغې صفت په الفاظو سره نشي کولی.

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ﴿١٧﴾

نه وې ګرځېدلې سترګې د (محمد بلې خوا ته) او نه دی تېر شوی (له حده).

تفسیر: يعنې هر هغه شی چې د محمد صلی الله عليه وسلم سترګو وليد؛ په پوره تمکّن او اتقان سره وو، نه کتنه کږه شوې ده، او نېې او کيڼې او ښکته او پورته خوا ته اوښتې ده، او نه يې له مبصَر څخه تجاوُز کړی وړاندې تېره شوې ده، پس په هغه شي باندې نښتې وه چې د هغه ښوونه منظور وه.

لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ ﴿١٨﴾

خامخا په تحقيق ليدلي دي (محمد) له (ځينو) د لايلو د رب خپل چې ډېر لوی وو.

تفسیر: د ﴿إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ﴾ په تفسير کې هغه بيان چې شوی دی، برسېره په هغه باندې هغه نور شيان چې ليدلي او اوريدلي يې وي؛ هغه الله تعالی ته ښه معلوم او ښکاره دي.

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ ﴿١٩﴾ وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ ﴿٢٠﴾

آيا پس وينئ تاسې لات او عُزّی او منات (په مرتبه کې) درېيم بل له دغو (يعنې دغه بُتان بېخي بېکاره شيان دي).

تفسیر: يعنې د هغه الله تعالی په مقابل کې چې د هغه عظمت او جلال لره حد او اندازه نشته، د دې سپکو او ناولو شيانو له نوم اخيستلو څخه شرم په کار دی.

تنبيه: «لات ـ عُزّی ـ منات» د هغې زماني د کفارو د بتانو او باطلو معبودانو نومونه دي، د دوی له منځه (لات) د طائفيانو په نزد ډېر معظم وو، او (منات) د اوس او خزرج او خُزاعه په نزد او (عُزّی) د قريشو او بني کنانه او نورو په نزد ډېر معزّز وو، چې له هغو دوو ړومبنيو څخه يې ده ته عزّت ورکاوه، او (عُزّی) چې په مکه مکرّمه کې نخلې ته نژدې وو، بيا (لات) چې په طائف کې وو، بيا له دوی څخه وروسته په درېيمه درجه (منات) چې له مکې څخه لرې او مدينې ته نژدې وو، په ځينو تفاسيرو کې پر دې ځای کې يوه قصّه نقل کوي چې د محدّثينو د جمهورو له اصولو سره سم د صحت تر درجې پورې نه رسيږي.

أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنثَىٰ ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ ﴿٢٢﴾

آيا تاسي لره (اى كُفّارو) هلكان دي او دغه (الله) لره لوڼې دي. دا (قسمت د اولاد) په دې شان قسمت دی ډېر کوږ ناکاره.

تفسير: ياقوت په (معجم البُلدان) کې ليکي چې: کافرانو دا بُتان د الله تعالى لوڼې بللې، خو اول الله هغه لوی ذات دی چې صفت يې په ﴿لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُولَدْ﴾ سره شوی دی، او بالفرض که د اولاد تقسيم هم ومنل شي؛ نو دا تقسيم څومره خراب او بېکاره دی، چې تاسې خپلو ځانونو ته هلکان او الله تعالى ته لوڼې ورکوئ (العياذ بالله).

إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَاؤُكُم مَّا أَنزَلَ اللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَانٍ

نه دي (دا بُتان) مګر خو تش نومونه دي چې ايښي دي تاسې دوی لره تاسې او پلرونو ستاسې، نه دی نازل کړی الله په دغه (عبادت د بُتانو) باندې کوم برهان ـ علمي سند.

تفسير: يعني په تيرو او ونو باندې يو څه نوم ږدي، چې د هغوی پر الوهيت باندې کوم برهان او علمي سند نه لري، بلکه د هغوی پر خلاف دلائل قائم دي، هغوی ته چې تاسې پخپلو خيالونو کې که د الله تعالى لوڼې يا د هغه هلکان يا بل شی وايې؛ دا ګردې چټي او د خولې خبرې دي، چې هيڅ صحيح نه دي او څه حقيقت نه لري.

إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنفُسُ ۖ وَلَقَدْ جَاءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ الْهُدَىٰ ﴿٢٣﴾

متابعت نه کوي دوی مګر خو د ګمان خپل، او د هغه شي چې غواړي يې نفسونه د دوی، او خامخا په تحقيق سره راغلې دی دوی ته له ربه د دوی څخه هدايت او لارښوونه.

تفسير: يعني سره له دې چې د الله تعالى له خوا د هدايت رڼا راغلې ده، او سمه لاره يې راښوولې ده، مګر دا ناپوهان د هم هغو اوهامو او د هغو خبرو چې ددوی په زړونو کې ګرځي؛ متابعت کوي، اود ګمانونو په توره تياره کې سره نښتي دي.

أَمْ لِلْإِنسَانِ مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾

آيا شته (کافر) انسان لره هغه چې غواړي يې (له نبوّت اواخروي سعادت؟ بلکه نشته). پس خاص الله لره دی (سلطنت او باچايي د) آخرت او د دنيا.

تفسير: يعني هسې اټکل او ګمان کوي چې دا بُتان به څمونږ سپارښت کوي، دا خو تش خيال او تشې ارزوګانې دي، آيا هر هغه تمنّا او ارزو چې سړی يې وکړي؛ هغه يې په لاس ورځي، په ياد يې ولرئ چې د دنيا او آخرت ګردې ښېګڼې د الله تعالى په لاس کې دي.

وَكَم مِّن مَّلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِن بَعْدِ أَن يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَن يَشَاءُ وَيَرْضَىٰ ﴿٢٦﴾

او ډېرې دي له ملائکو څخه په اسمانونو کې چې نه دفع کوي شفاعت سپارښت د دوی هيڅ شی مګر وروسته له هغه چې اذن حکم وفرمايي الله لپاره د هغه چا چې اراده وفرمايي او راضي وي په شفاعت يې.

تفسير: يعني د دې بتانو حقيقت څه دی؟ د اسماني هستېدونکيو د مقرّبو پرښتو شفاعت او سپارښت هم هيڅ په کار نه راځي، هو ! د هر چا په حق کې چې پاک الله د سپارښت کولو حکم وکړي؛ هغه د کار شی دی، او هغه له هر چا څخه

چې خوښ وي؛ همغه ګټور دی، ښکاره ده چې هغه نه بتانو ته د سپارښت کولو اذن ورکړی دی، او نه دی له کافرانو څخه خوښ دی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنثَىٰ ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُم بِهِۦ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ ۖ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِى مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا ﴿٢٨﴾

بېشکه هغه کسان چې ايمان نه راوړي په آخرت باندې؛ خامخا نومونه ږدي پر ملائکو باندې په نوم اېښودلو د ښځو سره. او نشته دوی ته په دې وينا کې هيڅ علم پوهه، متابعت نه کوي دوی مګر خو د ګمان، او بېشکه ګمان نه دفع کوي له حق څخه هيڅ شی.

تفسير: هر څوک چې په آخرت باندې يقين او باور نه لري؛ هغه له سزا او هيداد څخه بېفکره کيږي، او په داسې بېباکۍ او بېفکرۍ کې اخته کيږي چې الله تعالی ته بد نسبتونه کوي، او مثلاً وايي چې: پرښتې ښځې او د هغه لوڼې دي، دا محض د دوی جهالت او ناپوهي ده، څکه چې پرښتې له نارينتوب او ښځيتوب سره هيڅ تعلق او علاقه نه لري، او الله تعالی به څرنګه اولاد ولري؟ که څوک په رښتيا او ټينګو خبرو باندې قائم وي؛ نو په داسې ګمانونو اټکلونو او اوهامو او چټي خبرو پسې چې هيڅ کار ورځنې نه جوړيږي، نه ګرځي.

فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ الْعِلْمِ ۚ

پس مخ وګرځوه ته له هغه چا څخه چې مخ يې ګرځولی دی له ذکره پنده څمونږ. او نه لري اراده مګر خو د ژوندون لږ خسيس. دا (اختيارول د ده دنيا لره) ځای د رسېدلو د دوی دی له علمه پوهې (د دوی).

تفسير: يعني د هر چا پرستن او نالی چې د دنيا دا څو ورځې ژوندون دی، او په هغه کې هسې منهمک شي چې الله تعالی او آخرت ور څخه هېر وي، او هيڅ خپل فکر ورته نه نيسي؛ نو تاسې د دوی اپلتو او چټي (بېکاره) خبرو ته زيات مه متوجه کېږئ !، هم هغسې چې هغوی له الله تعالی څخه مخ اړوي، تاسې هم د هغوی له شرارت او بدی څخه مخ واړوئ !، د دوی علمي جداوجهد يواځې د بهائمو په شان د ګېډې ډکول او د شهوت شړل دي، پرته له نفساني غوښتنو څخه بل شي ته نه متوجّه کيږي.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾

بېشکه رب ستا همدی ښه عالم دی په هغه چا باندې چې ګمراه شوی دی له لارې د ده څخه (چې اسلام دی)، او همدی ښه عالم پوه دی په هغه چا باندې چې سمه لاره يې موندلې ده.

تفسير: يعني هغه چې په ګمراهۍ کې پروت دی، او هغه چې په سمې لارې باندې روان دی، دوی ټول سره د هغوی د مخفي استعداداتو له ازل راهيسې پاک الله ته معلوم او الله تعالی پرې ښه خبر دی، او سم له هغه سره هر کار کېدونکی دی، نو څکه تاسې ځان يوې خوا ته ونيسئ، او د هغو معاندينو معامله الله تعالی ته خوشې کوئ او ور وېې سپارئ.

وَلِلَّهِ مَا فِى السَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى الْأَرْضِ لِيَجْزِىَ الَّذِينَ أَسَٰٓـُٔوا۟ بِمَا عَمِلُوا۟ وَيَجْزِىَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ بِالْحُسْنَى ﴿٣١﴾

او خاص الله ته دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا وخلقًا وعبيدًا) (پيدايښت)، لپاره د دې چې جزاء ورکړي (الله) هغو

کسانو ته چې بدي یې کړي وي په (سبب) د هغه (بد) عمل چې کړی یې وي، او جزاء ورکړي هغو کسانو ته چې نیکي یې کړي وي په نېکو عملونو سره (په جنّت).

تفسیر: یعني د هر سړي احوال الله تعالی ته ښه معلوم دي، او د ځمکې او د اسمان پر هر شي باندې د هغه واك او قبضه ده، بیا نو د ښو او د بدو په بدل ورکولو کې د هغه په مخ کې څه ممانعت موجود کېدی شي، بلکه که په غور سره وګورئ؛ نو ځمکه او د اسمان دا ګردې کارخانې د همدې لپاره پیدا کړی شوي دي چې د هغو په نتیجه کې د ژوندون یوه بله غیر فاني سلسله قائمه کړه شي، تر څو په هغې کې بدانو ته د هغوی د بدی او نېکانو ته د هغوی د نېکی بدل ورکړ شي.

اَلَّذِيْنَ يَجْتَنِبُوْنَ كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَ

(نیکو کاران) هغه کسان چې ځان ساتي له کبائرو لویو ګناهونو څخه، او له فواحشو قبیحو کارونو څخه، مګر وړې وړې ګناه (لکه نظر کول حرامو ته، او نور د دې په شان ښنل کیږي له جانبه د الله په سبب د اجتناب له کبائرو نه).

تفسیر: د صغیرې او کبیرې فرق د «النساء» سورت په تفاسیرو کې په تفصیل سره تېر شوی دی، د (لمم) په تفسیر کې څو خبرې شته، ځینې وایي: هغه خیالات او چرتونه دي چې د ګناه په نسبت په زړونو کې ګرځي، خو له قوي څخه فعل ته نه وځي؛ هغه لمم دی، ځینې له هغه څخه صغیره ګناه مرادوي، ځینې وایي: هغه ګناه چې په کولو باندې یې اصرار نه کوي، یا یې خپل عادت ونه ګرځوي، یا هغه ګناه چې توبه ورځنې وکړي مراد دی.

اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ

بېشکه رب ستا واسع (پراخ کوونکی د ښنې او) د مغفرت دی.

تفسیر: نو ځکه له ډېرو وړو وړو ګناهونو څخه تېرېږي او توبه قبلوي، او ګنهګاران نه مأیوس کوي، که په هره لویه او وړه ګناه باندې یې پوښتنه کولی؛ نو د امید ځای به چېرې پاتې کېده؟.

هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ وَاِذْ اَنْتُمْ اَجِنَّةٌ فِيْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ فَلَا تُزَكُّوْٓا اَنْفُسَكُمْ ۗ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى ﴿۳۲﴾

هغه ښه عالم دی په تاسې باندې کله چې پیدا یې کړئ تاسې له ځمکې څخه، او کله چې وئ تاسې (پټ) بچي په ګېډو د میندو خپلو کې؛ نو مه ستایئ مه پاکوئ تاسو ځانونه خپل، همدغه (الله) ښه عالم دی په هغه چا باندې چې ویرېږي (له الله او ځان ساتي له معاصیو).

تفسیر: یعني که د تقوی څه توفیق الله تعالی چاته ورکړي؛ نو دی دې لویې نه کوي !، او خپل ځان دې نه ستایي !، ځکه چې پاك الله د هر سړي له لویی او پاکی او تقوی نه په ښه شان خبردار دی، او له هغه وخته ورښکاره ده چې دوی لا د دې وجود او شتوالي په دائره کې قدم او پل نه وو ایښی.

اَفَرَءَيْتَ الَّذِيْ تَوَلّٰى ﴿۳۳﴾

آیا پس لیدلی دی تا هغه څوك چې مخ یې واړاوه (له ایمانه او مرتدّ شو).

تفسير: يعني خپل اصل يې هېر كړ، او د خپل اصلي خالق او حقيقي مالك له لوري يې مخ واړاوه.

وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴿٣٤﴾

او ور يې كړ لږ شی (له مقرره مال څخه)، اومنع يې كړل نور (او سخت پرې ټينګ شو).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليكي: «يعني لږ څه ايمان يې راوړ، بيا يې زړه كلكك شو»، مجاهد (رحمة الله عليه) او نور ليكي چې دا آيت د (وليد بن مغيره) په باره كې نازل شوی دی، چې هغه څمونږ د پيغمبر لږ څه خبرې واورېدې، او د اسلام په لور يې لږ څه رغبت پيدا شو، او د كفر له سزا څخه ووېرېده، نژدې وو چې مسلمان شي، چې يوه كافر ته وويل: داسې مه كوه ! چې زه ستا ګرد جرائم پخپله غاړه اخلم، او ستا له لوري ګرده سزا زه په ځان تېروم، په دې شرط سره چې لږ څه مال ماته راكړې، هغه دا خبره ومنله، او د مقرر شوي رقم څه قسط يې هم ور ورساوه، او بيا يې انكار وكړه؛ نو په دې صورت سره د ﴿وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ﴾ معنى به داسې كيږي: چې څه مال يې وركړ او بيا يې لاس وويست.

أَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰٓ ﴿٣٥﴾

آيا شته له ده څخه علم د پټو (مخفي شيانو) پس دیويني (نجات خپل).

تفسير: يعني آيا دا د غيب خبر يې ليدلی دی چې هغه ته به د كُفر سزا نه رسيږي؟ او بل سړی به خپل ځای ودروي، او په رښتيا سره دی دی خلاصيږي؟.

أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِى صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾ وَإِبْرَٰهِيمَ ٱلَّذِى وَفَّىٰٓ ﴿٣٧﴾

آيا نه دی خبر كړی شوی دی په هغه (شي) چې وو په صحيفو پاڼو دموسی كې. او په (صحيفو پاڼو) دابراهيم كې هغه (ابراهيم) چې وفاء يې كړې وه (په احكامو د الله).

تفسير: يعني ابراهيم عليه السلام پخپله وينا او عهد او پيمان باندې پوره ټينګ ولاړ وو، او د الله تعالى ګرد احكام يې په ځای كړل، او د هغه د احكامو په تعميل كې يې لږ څه تقصير هم ونه كړ.

أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾

(په صحف مذكوره وو كې دا دي) چې نه پورته كوي هيڅ نفس پورته كوونكی بار پېټی د بل نفس.

تفسير: يعني د موسی او د ابراهيم عليه السلام په صحيفو كې داسې مضمون وو، چې د الله تعالى په مخكې يو مجرم د بل مجرم پېټی نشي اخيستی، او هر يو سړی خپل سوال او ځواب او ښه او خراب پخپله غاړه اخلي.

وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَٰنِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾

او بله دا چې نشته هيڅ انسان لره مګر (جزا د هغه شي) چې كړی يې دی.

تفسير: يعني سړی چې هر څه پخپل زيار او كوښښ سره ګټي؛ هغه د ده دي، او هيڅوك د بل نيكي او بدي نشي اخيستی.

وَأَنَّ سَعْيَهُۥ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَىٰهُ ٱلْجَزَآءَ ٱلْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾

او بېشکه (دا چې) جزا د سعي عمل د ده ژر ده چې وبه ښوولی شي (ده ته). بیا به جزاء ورکړی شي هغه ته جزاء پوره بدل ښه (د نېکی نېکه ـ د بدی بده).

تفسیر: یعني د هر چا سعي او کوښښ به د هغه په مخ کې ښکاره شي، او د هغه پوره پوره بدل به ورکاره کیږي.

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴿٤٢﴾

او بېشکه (دا چې) رب ستا ته ده انتهاء د ټولو (مخلوقاتو پس له مرګه چې ورځي ورته لپاره د جزاء).

تفسیر: یعني د ټولو علومو او افکارو سلسله او د وجود انتهاء د الله تعالی په لوري کیږي، او ټول شیان په پای کې هغه الله تعالی ته رجوع او ورتګ کوي، او د ده له مخې به هر چا ته د هغه د ښو او بدو ثمره ورکوله کیږي.

وَأَنَّهُۥ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾ وَأَنَّهُۥ خَلَقَ ٱلزَّوْجَيْنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلْأُنثَىٰ ﴿٤٥﴾

او (دا چې) بېشکه همغه (الله) خندوي او ژړوي. او بېشکه همغه (الله) وژني او ژوندي کوي. او (دا چې) بېشکه همغه (الله) پیدا کړې یې دي جوړې نر او ښځه.

تفسیر: یعني په دې نړۍ کې ګرد متضاد او متقابل احوال هغه لوی ذات پیدا کړي دي، د شر او د خیر خالق همغه الله تعالی دی، د خوښی او د غم کیفیّات د هغه په لاس کې دي، خندول، ژړول، لارښوول، ګمراه کول، ژوندي کول او مړه کول، نر او ښځه پیدا کول او د دوی په شان نور شیان ټول د دې خالق له کارونو څخه دي.

مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ﴿٤٦﴾ وَأَنَّ عَلَيْهِ ٱلنَّشْأَةَ ٱلْأُخْرَىٰ ﴿٤٧﴾

له یوه څاڅکي اوبو د (مني) څخه کله چې وڅڅاوه شي (په رحم کې). او (دا چې) بېشکه په ده باندې دي پیدا کول د دویم ځلي (پس له مرګه).

تفسیر: یعني هغه ذات چې له یوه څاڅکي څخه یې نر او ښځه پیدا کړي دي، نو هغه ته بیا پیدا کول څه مشکل دي؟ د یوه پیدایش له ښوولو څخه یې په بل پیدایش باندې هم تنبیه وفرمایله.

وَأَنَّهُۥ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ﴿٤٨﴾

او (دا چې) بېشکه همغه (الله) غني کوي او خزانې ورکوي (یا خواروي).

تفسیر: یعني مال، خزانه، جایدادونه ټول د هغه ښښنه ده، څیني د (اقنی) معنی (افقر) اخلي، یعني هغه څیني غني کوي، او څیني فقیر اکرب کوي، دا معنی له رومبني سیاق سره مناسبه ښکاري، ځکه چې د متقابلو شیانو ذکر له اول تر آخره پورې راغلی دی، او که اول مطلب واخیست شي؛ نو د هغه په مقابل کې ښایي چې اهلاک ښکاره شي، چې ذکر یې وروسته راځي، یعني خزانې، مال، او دولت هغه ورکوي او زیاتوي یې، او همغه ډېر لوی دولتمندان او طاقتوران اقوام او تېرونه تباه او بربادوي.

وَأَنَّهُۥ هُوَ رَبُّ ٱلشِّعْرَىٰ ﴿٤٩﴾

او (دا چې) بېشکه هم هغه (الله) رب د شِعرى دى.

تفسير: «شِعرى» يو لوى ستورى دى، چې ځينو له اعرابو به د هغه عبادت کاوه، او داسې يې ګڼله چې د عالم په پېښو کې هغه ډېر تأثير او اغېزه لري، دلته دا راښکاره کوي چې د «شِعرى» رب هم الله تعالى دى، او د دنيا ګردې پېښې او لاندې باندې او نور د ده په لاس او واک کې دي، بې وځلي (شِعرى) هم لکه يو معمولي مزدور د هغه احکامو په ځاى راوړلو کې زيار (کوښښ) کوي، او په هغه کې کوم مستقل تأثير او اغېزه هيڅ نشته.

وَأَنَّهُۥٓ أَهْلَكَ عَادًا ٱلْأُولَىٰ ﴿٥٠﴾

او (دا چې) بېشکه همغه (الله) وژلي هلاک کړي دي عاديان ړومبى.

تفسير: يعنې د هود عليه السلام قوم.

وَثَمُودَا۟ فَمَآ أَبْقَىٰ ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ﴿٥٢﴾

او (هلاک کړي يې دي) ثموديان، پس باقي يې پرې نه ښود بل هيڅوک (له هغوى نه). او (هلاک کړي يې دى) قوم د نوح پخوا له دوى نه، بېشکه چې دوى وو هم دوى ډېر ظالمان او ډېر سرکښان.

تفسير: يعنې تر سلهاوو کلونو د الله تعالى رسول نوح عليه السلام ته يې هسې ډېر سخت ضررونه او ايذاوې رسولې چې د هغه له ويلو څخه د هر سړي زړه خوږېږي، او راتلونکيو لره يې بده لاره وپرانيستله.

وَٱلْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾

او هغو کليو اړوليو شويو لره يې ښکته راوغورځول (ځمکې ته پس له پورته کېدو نه). پس راولوېد په هغه باندې څه چې راولوېد (يا پس پټ يې کړه هغه لره په هغه څه چې پټ يې کړل).

تفسير: يعنې د تيږو باران او وريا يې پرې وکړه، دا د لوط عليه السلام د قوم يادونه ده.

فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾

پس په کومو نعمتونو د رب خپل شک کوې ته (اى کافر انسانه؟).

تفسير: يعنې د داسې مفسدانو، ظالمانو او باغيانو تباه کول او له منځه لرې کول او ورک کول هم د الله تعالى ډېر لوى انعام او بښنه ده، آيا د داسې نعمتونو له ليدلو څخه وروسته هم انسان خپل الله تعالى ته د دروغو نسبت کوي.

هَـٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ ٱلنُّذُرِ ٱلْأُولَىٰٓ ﴿٥٦﴾

دغه (محمد رسول الله هم) ويروونکى دى له (جملې د) ويروونکيو ړومبنيو څخه.

تفسير: يعنې محمد صلى الله عليه وسلم د مجرمانو د بد انجام څخه همداسې ويرول کوي، لکه چې له دوى څخه وړاندې نورو پيغمبرانو هم کفار ويرول.

أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾

را نژدې شو راتلونکی (قيامت). نشته هغه لره پرته له الله ښکاره کوونکی (راوستونکی).

تفسير: يعني قيامت ډېر نژدې شوی دی، خو د هغه ټاکلی وخت پرته له الله تعالی بل چا ته په ښکاره ډول نه دی معلوم، او كله چې ټاكلی وخت يې راشي؛ نو هيڅ يو طاقت هغه نشي ستنولی، كه الله تعالى اراده وفرمايي؛ د هغه په دفع باندې قادر دی، خو هغه يې هم نه لري كوي.

أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾

آيا پس له دې خبرې (قرآن) څخه تعجّب كوئ تاسې (انكارًا اى منكرانو). او خاندئ تاسې (تمسخرًا) او نه ژاړئ (خوفًا). او تاسې غافلان يئ (له هغه شي چې مطلوب دی تاسې ته) چېچې (بېكاره) لوبې كوئ.

تفسير: يعني قيامت او د هغه نژدېوالی د خبر له اورېدلو څخه بايد چې تاسې د الله تعالى له وېرې په ژړا كېدئ او يرېدئ، او د خپلې ژغورنې تيارى به مو كاوه، مګر تاسې په خلاف د هغه تعجّب كوئ او خاندئ، او په غفلت او بېفكرۍ كې په چټي لوبو كې اخته يئ.

فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ۩ ﴿٦٢﴾

پس سجده كوئ تاسې (خاص) الله ته، او عبادت كوئ د همدغه (الله !، نه د نورو).

تفسير: يعني يو عاقل او پوه لره نه ښايي چې له انجامه غافل شي، او په پند، نصيحت او پوهولو باندې ټوكې او مزاح وكړي او پرې وخاندي، بلكه ښايي چې د بندګۍ لاره غوره كړئ !، او مطيع او منقاد اوسئ !، د عاجزي او نياز وچولی د الله تعالى په دربار كې كېږدئ !.

تنبيه: په روايتونو كې راغلي دي چې رسول اكرم صلى الله عليه وسلم كله چې د (النجم) سورت ولوست، دی پخپله هم په سجده پرېوت، او نورو ګردو مسلمانانو او مشركانو هم چې هلته حاضر وو؛ سجده وكړه.

تمّت سورة النجم، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الْقَمَرِ

«د (القمر) سورت مکّي دی، ماسوا له (۴۴، ۴۵، ۴۶) آیتونو څخه چې مدني دي، (۵۵) آیته (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۴) او په نزول کې (۳۷) سورت دی، وروسته د «الطارق» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ ①

را نژدې شو قیامت او څیري دوه ټوټې شوه سپوږمۍ.

تفسیر: له هجرت څخه پخوا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په (منا) کې تشریف درلود، د کافرانو یوې لویې جرګې له دوی څخه یوه معجزه وغوښته، دوی وفرمایل چې: د اسمان په لوري وګورئ! ناڅاپه سپوږمۍ له منځه دوه ټوټې شوه، یوه ټوټه یې د لمر خاته په لوري، او بله ټوټه یې د لمر پرېوتو په لوري لاړه، په منځ کې یې غر حائل وو، کله چې د کافرانو جرګې دا لویه معجزه ولیده؛ سره یې وویل چې: «محمد صلی الله علیه وسلم پر مونږ یا پر سپوږمۍ باندې سحر جادو کوډې کړې دي»، دغې معجزې ته (شقّ القمر) وایي، او دا یوه نمونه یا نښه وه د قیامت چې وروسته له دې څخه به هر شی لکه دا شلیږي او چوي، طحاوي او ابن کثیر اونورو د دې واقعې د تواتر دعوی کړېده، او له کوم عقلي دلیل سره تر اوسه پورې د هسې واقعاتو محال کېدل نشي ثابت کېدی، او یواځې د استبعاد په بناء داسې قطعي الثبوت شیان نه شي تردید کېدی، بلکه استبعاد خو اعجاز لره لازم دی.

وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ②

او که ووینې دغه (کُفّار د قریشو) کوم دلیل (د قدرت) نو پر څنګ به شي دوی (مخ به واړوي) ترې، او وایي به دوی (دغه) سحر کوډې دي قوي چې له پخوا راهیسې راځي.

تفسیر: یعنې پخوا له دې هم د نبوّت دعوی کوونکیو د داسې سحر او کوډو دعاوی کړې دي، هم هغسې چې هغه تللي دي؛ دا به هم ځي.

وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ۚ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقِرٌّ ③

او دروغجن ګڼلی دوی (حق لره)، او متابعت کوي دوی د خواهشونو خپلو، او هر کار قرار نیوونکی دی (سره له کوونکي خپل په نعیم یا جحیم کې).

تفسیر: یعنې د هغوی عذاب هم په خپل وخت باندې راتلونکی دی، او هغوی لره هغه هلاکت او ګمراهي چې د الله تعالی په علم کې ټاکلې شوې ده؛ هیڅ وړاندې وروسته کېدونکې نه ده.

وَلَقَدْ جَاءَهُم مِّنَ الْأَنبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ④

او خامخا په تحقیق راغلي دي دوی ته خبرې او اهلاک د پخوانیو امتونو هغه شی چې په هغه کې امتناع او سرزنش وو (له کفره).

تفسیر: یعني د قرآنکریم په وسیله هر راز احوال او د تباه شویو قومونو واقعات دربنکاره شوي دي، که په هغو باندې غور وکړئ؛ نو د الله تعالی له لوري لویه تنبیه او ویښول دي.

راغلي دي دغو منکرانو ته دغسې پند چې:

حِكْمَةٌۢ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ۝ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ

حکمت دی کامل نهایت ته رسېدلی، پس هیڅ نفع نه رسوي (دوی ته) وېروونکي (انبیاء، قرآن، مواعظ). نو مخ وګرځوه ته له هغوی څخه.

تفسیر: یعني قرآن مجید د پوره عقل او حکمت د خبرو مجموعه ده، که څوک یې په ښه نیت او پوره توجّه سره ولولي؛ نو په زړونو کې یې ځای نیسي او په کې لوېږي، مګر د افسوس ځای دلته دی چې سره د دومره لاربنوونې او د هدایت د اسباب د شتو بیا هم دوی هدایت نه مومي، او په سمه لاره نه راځي، نو ځکه د هسې غټو زړونو او سنګدلو بدبختانو په فکر کې ډېر زیات مه اوسېږه، تاسو د خپل تبلیغ فرض او د دعوت وظیفه او دنده په ښه شان او سلوک سره اداء وفرمایئ، اوس نو د زیات تعاقُب ضرورت نشته، پرېږدئ چې هغوی د خپلې هستوګنې د ځای په لوري ور درومي.

يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نُّكُرٍ ۝

(او یاده کړه هغه) ورځ چې رابولي (دوی لره) بلونکی یو شي ناآشنا ته (چې حساب او جزاء د اعمالو ده).

تفسیر: یعني د حشر د ډګر په لوري د شمېر (حساب) ورکولو لپاره.

خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ

حال دا چې وېرېدونکي خړې خوارې به وي سترګې د دوی.

تفسیر: یعني په هغه وخت کې به یې د خوف او ندامت لامله په ډېر ذلت او ندامت سره سترګې ځوړې او مړې وي، او له ډېره شرمه به ځمکې ته ګوري.

يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ۝ مُّهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ

راوځي به دوی له قبرونو څخه ګواکې دوی به ملخان وي خواره واره. چې تلوار کوونکي به وي په لوري د بلونکي خپل.

تفسیر: یعني ګرد ړومبني او وروستني خلق به له خپلو قبرونو څخه ووځي، او د ملخانو په ډول سره به په ځمکه کې تیت پیت او خواره شي، او د الله تعالی په مخ کې به د خپلو چارو د جزاء لپاره په ډېر تلوار سره حاضرېږي.

يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ۝

وايي به کافران دا ورځ ده ډېره سخته.

تفسیر: یعني د هغې ورځې د وېروونکیو احوالو او شدائدو لامله او د خپلو جرائمو له تصوّره به کفار داسې ووايي، چې دا بده سخته ورځ ده، وبه لیده شي چې نن به څه را باندې تېرېږي، وروسته دا راښيي چې قیامت او د

آخرت عذاب پخپل وخت باندې راتلونکی دی، ډېرو دروغجنانو ته له هغه څخه پخوا په دنیا کې هم یوه سخته ورځ په مخ راغلې ده.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ۝٩

دروغجن ګڼلي دي پخوا له دوی څخه قوم د نوح (نوح علیهم علیه السلام)، نو دروغجن وشمېرو دوی بنده څمونږ، او ویې ویل چې: (دغه نوح) لېونی دی او منع کړی شوی دی (له دعوت د خلقو نه).

تفسیر: کُفّارو به تهدیدًا ویل: ای نوحه ! که ته له خپلو هسې خبرو څخه نه اوړې، نو مونږ به دې تر ډېرو لاندې کړو ! ګواکې په داسې ویرولو سره یې د هغوی خبرو ته غوږ نه نیوه، او د ده خبرې به توی تللې، ځینې د ﴿وَّازْدُجِرَ﴾ معنی داسې کوي چې: لېونی یا بادسار یا رنځور دی، او سد (هوش) او عقل ترې ورک، (العیاذ بالله).

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ۝١٠

پس دعا سوال وکړ (نوح) له ربه خپله (داسې چې) بېشکه زه مغلوب عاجز شوی یم، نو بدل مې واخله (له کُفّارو).

تفسیر: یعنې له سلهاوو کلونو پوهولو سره هم کله چې څوک د دوی په خبرو باندې ونه پوهېدل، نو دوی هغوی ته ښېرې وفرمایلې، او ویې ویل: «ای ربه ! زه اوس د دوی له لاربنوونې څخه عاجز شوی یم، پر دوی باندې څما هدایت او لاربنوونې هیڅ اغېزه او اثر ونه کړ، اوس نه ته د خپل دین او پیغمبر بدل او کسات واخله !، او پر ځمکه باندې هیڅ یو کافر ژوندی مه پرېږده !».

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ ۝١١ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ۝١٢

نو وپرانیستل مونږ وروونه د اسمان په اوبو ډېرو راتویې شویو سره (له اسمانه). او وبهولې مونږ له ځمکې څخه (هم) چینې، بیا سره ګډې شولې ټولې اوبه (د اسمان او د ځمکې) په هغه کار باندې چې ټاکلی مقرر شوی وو (چې اهلاک د قوم د نوح وو).

تفسیر: یعنې اوبه داسې سختې راوشوړېدې لکه چې د اسمان ګرد ورخونه خلاص شوي دي، او لاندې د ځمکې ټولې اوبه هم له یوې مخې دباندې راخوټېدلې دي، او دومره زیاتې اوبه راووتې، لکه چې د ځمکې مخ د لویو چینو یوه مجموعه شوه، بیا د لاندې او د باندې او دا دواړه اوبه سره ګډې شوې د هغه کار لپاره حاضرې شوې چې د الله تعالی له خوا لا پخوا له هغه ټاکلی (مقرّر) شوی وو، یعنې د نوح علیه السلام د قوم تباهي، هلاکت او ډوبېدل.

وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ ۝١٣ تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا

او سور کړی وو مونږ دغه (نوح) پر (بېړۍ چې) خاونده د تختو پلنو او میخونو پریړو (غټو) وه. چې تلله ګرځېده څمونږ د سترګو لاندې چې مو لیده او څارنه مو ورله کوله.

تفسیر: یعنې د دې ویروونکې طوفان په وخت کې د نوح علیه السلام بېړۍ څمونږ د سترګو تر کتنې حفاظت او نګرانۍ لاندې وه، او په ډېره هوسایۍ او آرامۍ سره د اوبو په سر ګرځېده.

جَزَآءً لِّمَن كَانَ كُفِرَ ﴿۱۴﴾

(واقع شوی وو دا طوفان) لپاره د امداد د هغه چا چې کُفران د احسان يې کړی شوی وو (چې نوح دی).

تفسیر: یعني کفّارو د نوح علیه السلام بې قدري وکړه، او الله تعالی د خبرې له منلو څخه يې مخ واړاوه، دا وه د هغه سزا او انتقام چې د لوی طوفان او سخت څپان په ډول وروړسېده.

وَلَقَد تَّرَكْنَٰهَآ ءَايَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿۱۵﴾

او خامخا په تحقیق پرېښودله مونږ دغه (بېړۍ) يو دليل (د قدرت خپل)، نو آيا شته څوک يادوونکی پند اخيستونکی.

تفسیر: یعني فکر کوونکي لره په دې واقعې کې د قُدرت ډېر دلائل او د عبرت زياتې نښې دي، يا يې دا مطلب چې نن د کشتۍ وجود په دنيا کې هغه قصه راپه يادوي او د الله تعالی د لوی قدرت لويه نښه ده.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿۱۶﴾

پس څرنګه وو عذاب ځما (په دوی چې مې هلاک کړل ټول په طوفان) او ويرول ځما (په ژبې د نوح)؟.

تفسیر: یعني ځما عذاب يې وليد، چې څومره ويروونکی دی، او ځما ډارول څومره په ځای او رښتيا دي.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿۱۷﴾

او خامخا په تحقیق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د يادولو او پند اخيستلو، نو آيا شته څوک يادوونکی پند اخيستونکی.

تفسیر: یعني له قرآنه پند اخيستل ډېر اسان دي، ځکه هغه مضامين چې د ترغيب، ترهيب، انذار، تبشير او نورو په نسبت دي؛ هغه ګرد بالکل صاف، سهل، ساده او اسان دي، او مؤثر دي، او دومره سهل او صاف دي چې هر سړی په لږ فکر او غور سره پرې پوهيږي.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿۱۸﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِى يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿۱۹﴾

دروغجن ګڼلي وو عاديانو (هود)، نو څرنګه وو عذاب ځما او ويرول ځما؟. بېشکه مونږ لېږلې وو مونږ پر دوی باندې باد ډېر سخت په ورځې نحسې (د بدی) کې چې تل وي بدي يې (پر دوی باندې چې په کې هلاک شو).

تفسیر: شاه صاحب ليکي: «یعني بدي او نحوست پورته نه شو، تر څو ګرد سره تمام نه شول، او دا د نحوست ورځ هغوی لره وه نه تل»، په قرآنکريم کې تصريح شوې ده چې هغه عذاب اووه شپې او اته ورځې پرله پسې وو.

تَنزِعُ ٱلنَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ﴿۲۰﴾

چې را ايستل به (باد له پټو ژورو کندو د ځايونو خپلو نه) خلق ګواکې دوی تنې د خرماوو وي چې له بېخه رايستلې شوې په ځمکه پرېوتلې وي.

تفسیر: د عاد قوم ډېر پیاوړی قوي او د لويو جثو او ونو خاوندان وو، خو دوی د دې سخت باد او د لويې سيلی له ورښه داسې سره په ځټ راولوېدل، لکه چې د کجورو ونې چې له سټه او بېخه وويستلی شي، او هغه خوا وغورځولی شي.

فَكَيۡفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدۡ يَسَّرۡنَا ٱلۡقُرۡءَانَ لِلذِّكۡرِ فَهَلۡ مِن مُّدَّكِرٖ ﴿٢٢﴾ كَذَّبَتۡ ثَمُودُ بِٱلنُّذُرِ ﴿٢٣﴾

نو څرنګه وو عذاب ځما او ويرول ځما (له بېخه ايستل مې)؟. او خامخا په تحقيق اسان کړی دی مونږ قرآن ذکر پند اخيستلو ته، نو آيا شته څوک يادوونکی پند اخيستونکی. دروغجن ګڼلي وو ثموديانو (انبياء او نور) ويروونکي.

تفسير: يعني صالح عليه السلام يې دروغجن شمېرلی وو، او حال دا دی چې يوه نبي دروغجن بلل عيناً د ټولو پيغمبرانو دروغجن بلل دي، ځکه چې د دين په اصولو کې دوی ګرد يو، د بل مصدقان او مؤيدان دي.

فَقَالُوٓاْ أَبَشَرٗا مِّنَّا وَٰحِدٗا نَّتَّبِعُهُۥٓ إِنَّآ إِذٗا لَّفِي ضَلَٰلٖ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾

پس وويل دوی آيا يو بشر لره له مونږ څخه چې يو دی؛ متابعت وکړو (مونږ چې ډېر يو) ده لره؟ بېشکه مونږ په دغه وخت کې خامخا به يو په ګمراهي او لېونتوب کې (نو نه يې کوو متابعت).

تفسير: يعني دغه خو کومه اسماني پرښته نه دی، بلکه مونږ غوندې يو سړی دی، هغه هم يو بېکس او يواځې چې هيڅ قوت او ملګری ورسره نشته، دی غواړي چې مونږ راښکته او د خپل ځان تابع وګرځوي، او حال دا دی چې دا کار له سره هيڅ کېدونکی نه دی، که مونږ د ده په خبرو باندې وغولېږو، او د ده په لومه کې بند شو؛ نو دغه به ځمونږ سخته غلطي ناپوهي او حماقت څرګند کړي، بلکه دا کار به له لېونتوب سره سم وي.

أَءُلۡقِيَ ٱلذِّكۡرُ عَلَيۡهِ مِنۢ بَيۡنِنَا بَلۡ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٞ ﴿٢٥﴾

آيا غورځولی شوی دی ذکر وحي په ده باندې په منځ ځمونږ (نه ده شوې وحي)؟ بلکه دی ډېر دروغجن متکبّر دی (چې پخپله ځان غټوي).

تفسير: يعني پيغمبری ته د نورو خلقو په منځ کې يواځې همدغه پاتې وو؟ ګردې خبرې يې دروغ دي، او خامخا ځای لوی راښيي، تکبّر کوي او وايي چې: زه د الله تعالی له لوري استاځی او پيغمبر يم، او ګرد قوم ته ښايي چې ځما خبرې ته غوږ کېږدي، او اطاعت مې وکړي، او حکم مې ومني، نو ترديدًا فرمايي الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُه داسې چې:

سَيَعۡلَمُونَ غَدٗا مَّنِ ٱلۡكَذَّابُ ٱلۡأَشِرُ ﴿٢٦﴾

ژر ده چې پوه به شي دوی صباح (په وخت د نزول د عذاب کې، يا په ورځ د قيامت کې) چې څوک دی هغه ډېر دروغجن متکبّر.

تفسير: يعني ډېر ژر معلومېږي چې د دې دواړو په منځ کې دروغجن او متکبّر څوک دی؟.

إِنَّا مُرۡسِلُواْ ٱلنَّاقَةِ فِتۡنَةٗ لَّهُمۡ

بېشکه مونږ لېږونکي يو د اوښې لپاره د فتنې ازمويښت د دوی.

تفسير: يعني د هغوی له غوښتني سره سم مونږ له تيږي څخه اوښه را وويسته، او ور ومو لېږله، او د هغې په وسيله مو دا په عملي ډول هم ښکاروله چې له هغوی څخه کوم يو د الله تعالى او د هغه د رسول خبرې مني؟ او کوم يو د خپل نفس په غوښتني کار کوي؟.

فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾

پس منتظر اوسه ته (اى صالح !) دوی ته او صبر وکړه (يعني وګوره ! چې څه نتيجه راووځي؟).
او خبر کړه دوی (په دې) چې بېشکه اوبه ويشلې شوي دي په منځ د دوی (او د اوښې) کې، هر وار د اوبو ته حاضر کړی شوي دي (خاوندان د اوبو پخپل وار).

تفسير: شاه صاحب ليکي: هغه اوښه به په هر وار چې اوبو ته تله؛ نور څاروي او حيوانات به له هغې څخه ويرېدل او لرې به تښتېدل، نو د الله تعالى له لوري وار او نوبت مقرّر شو، چې يوه ورځ به هغې اوښې اوبه څښلې، او بله ورځ به نورو حيواناتو.

فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَىٰ فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾

نو راوباله دوی ملګری خپل (لپاره د وژلو د اوښې؛ نو توره يې واخيسته) پس پرې يې کړې پښې (د هغې اوښې او مړه يې کړه).

تفسير: شاه صاحب ليکي: «يوه بدکاره ښځه وه چې حيوانات يې ډېر وو، هغې خپل يو آشنا ولمساوه، او هغه د دې اوښې پښې پرې کړې، او ويې وژله، نو پس له دريو ورځو نه پرې عذاب نازل شو».

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾

پس څرنګه وو عذاب زما او ويرول زما. بېشکه مونږ ولېږه مونږ پر هغو باندې غږ يو (د جبريل)؛ نو شول دوی لکه وچ مات شوي (ټوټې ټوټې خس خاشاک واښه شپول جوړوونکي).

تفسير: يعني پرښتې يوه سخته کريکه وکړه، چې د هغې لامله د هغو ګردو زړونه وچاودل، او ټول سره هک پک او حيران پاتې شول، او هسې راوبربېښېدل، لکه چې د وښو يوه لويه کوټه د څاروو تر پښو لاندې غوبل شوي وي، او ګرد سره ګوډ او مات او چيت او بوس بوس شوي وي.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾

او خامخا په تحقيق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر يادلو پند اخيستلو؛ نو آيا شته څوک يادوونکي پند اخيستونکي؟. دروغجن کړي وو قوم د لوط ويروونکي (انبياء لره).

تفسير: يعني دوی لوط عليه السلام ته دروغجن وويل، او په داسې کار سره چې د يوه نبي تکذيب يې وکړ، ګواکې د ګردو انبياوو تکذيب يې وکړ، يا قوم د لوط دروغجن وګڼه لوط په ويرولو او پند ورکولو د ده سره دوی لره.

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذَٰلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ ﴿٣٥﴾

بېشکه مونږ لېږلې وو مونږ پر دوی باندې باد کاڼي ويشتونکی مګر کورنی د لوط، ومو ژغورل دوی په پېشمني کې. له جهته د مهرباني له نزده څمونږ، همداسې (د آل لوط په شان) جزاء ورکوو مونږ هغه ته چې شُکر وباسي حق منونکی وي.

تفسير: يعني لوط عليه السلام په پښېمني کې له خپلو کورنيو سره روغ رمټ ووتلو، او هغوی ته هيڅ ربړ او عذاب ونه رسېد، او څمونږ عادت همداسې دی چې حق پېژندونکيو او شکر ويستونکيو بندګانو ته هسې جزا ورکوو.

وَلَقَدْ أَنذَرَهُم بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾

او خامخا په تحقيق ويرولي وو (لوط) دوی لره له نيولو څمونږ څخه، نو شك وکړ دوی په ويرولو (د هغه کې).

تفسير: يعني د هغو په خبرو کې به يې چټې ويناوې شبهې جګړې کولې، او هغه به يې دروغجن ګڼلو (په ويلو د ده کې).

وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَن ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾

او خامخا په تحقيق غوښتي وو دوی له دغه (لوط څخه) مېلمانه د هغه (بدکارۍ ته)؛ نو محو ړندې کړې مونږ سترګې د دوی، پس (وفرمايل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چې) وڅکئ تاسې ثمر د عذاب څما، او د ويرولو څما.

تفسير: پر هغو پرښتو باندې چې د ښکليو هلکانو په اشکالو کې راغلې وې، دوی د انسانانو ګمان کړی او د خپلو بدو اخلاقو او بدو رشو په غوښتنه پر دوی باندې د لاس اچولو په فکر کې شول، نو مونږ هغوی ړانده کړل چې هر لوري ته ګرځېدل، او له هر شي سره لګېدل، او هيڅ شی به هغو ته نه ښکارېده، نو ورته ومو ويل چې: ړومبی تاسې د دې عذاب خوند وڅکئ !.

وَلَقَدْ صَبَّحَهُم بُكْرَةً عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾

او خامخا په تحقيق راغلی وو دوی ته په وقت د صباح کې عذاب چې ثابت قرار نيوونکی وو (په دوی باندې). نو (وفرمايل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چې) وڅکئ تاسې ثمره د عذاب څما او د ويرولو څما.

تفسير: يعني له ړندولو څخه وروسته مو د هغوی کلي واړول، او پر دوی باندې مې له پاسه تيږې ووروليې، له هغه وړوکي عذاب څخه وروسته دا لوی عذاب وو چې پر دوی باندې له پاسه د صباوون په وخت کې راولوېد.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقيق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر يادولو پند اخيستلو، نو آيا شته څوك يادوونکی پند اخيستونکی؟. او خامخا په تحقيق راغلي وو (فرعون او) قوم د فرعون ته ويروونکي.

تفسير: موسی او هارون عليهما السلام او د هغوی ويروونکې نهه مشهورې معجزې.

كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

دروغجن وګڼل هغوی آيتونه څمونږ ټول، نو ونيول مونږ دوی په نيولو د ذات ډېر غالب او قادر سره.

تفسير: يعني د الله تعالی نيول زبردست نيول دي، چې د هغه له لاسه هيڅوك چېرې نشي تښتېدلی، لكه چې د فرعونيانو ګرد لاولښكر يې سره له فرعون د قُلزم په بحيره کې هسې ډوب کړل چې يو تن هم د هغو له منځه خلاص نشو.

أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ أُولَٰئِكُمْ أَمْ لَكُم بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرٌ ﴿٤٤﴾

آيا كفّار ستاسي (اى عربو !) غوره دي له ړومبنيو (كُفّارو) د تاسي څخه يا تاسي ته (حكم) د خلاصى دى په (ړومبنيو) كتابونو كې. آيا وايي دوى (چې) مونږ يو ټولى مرستې (مدد) كوونكى يو له بل سره، بدل اخيستونكى؟.

تفسير: الله تعالى د ړومبنيو قومونو قصه اوروي، او د هغې په منځ كې موجوده وو خلقو ته خطاب كوي چې آيا له دې موجوده وو كافرانو څخه پخواني كافران كم قوّته او كم شوكته وو؟ يا دوى له هغوى څخه قوي او ښه دي؟ كله چې مونږ هغو تيرو كافرانو ته د هغوى د كُفر او طغيان په سزا كې تباهي وركړه؛ نو آيا د دوى تباهي كومه سخته خبره ده؟ يا دوى ته د الله تعالى له لوري كوم ليكلى امر وركړى شوى دى، چې هومره مو چې زړه غواړي؛ شرارت او سر كښنې وكړئ، تاسي ته هيڅوك سزا نه دركوي، يا يې داسې ګڼلي او ټاكلي دي چې څمونږ مجمع او ټولنه ډېره لويه ده، مونږ به يو له بل سره مرستې كوو، او ګرد به په دې وسيله له سزا څخه ځانونه ساتو، او هيڅوك به نه پر پرېدو چې څمونږ په مخ كې بريالي شي، نو فرمايي الله جل جلاله:

سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾

ژر ده چې ماته به كړه شي جمع (د دوى)، او وبه ګرځوي دوى شاوې خپلې (مسلمانانو ته له جنګه).

تفسير: يعني ژر ده چې دوى ته به د هغوى د دې مجمع حقيقت ورښكاره شي، او د مسلمانانو په منځ كې به ماتې ومومي، او شا به وګرځوي، لكه چې په بدر، احزاب او نورو غزاګانو كې دغه وړاندوينه راښكاره شوه، په دې وخت كې څمونږ د لوى استاځي پـه ژبه دا آيت جاري وو: ﴿سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾.

بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾

(دغه قتل او ماتې كافي نه ده دوى ته) بلكه قيامت دى وخت ځاى د وعدې (د عذاب) د دوى، او قيامت ډېر سخت دى (چې نه لري هيڅ علاج) او ډېر تريخ دى (له عذابه د دنيا نه).

تفسير: يعني دلته به څه ماتې ومومي، د دوى اصلي ماتې به په هغه وخت كې وي چې قيامت په سر راودريږي، او هغه به د سخت مصيبت وخت وي.

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾

بېشكه ګناهګاران په ګمراهى كې دي او په اور ګرم (د دوزخ او لېونتوب) كې دي. هغه ورځ چې راكش كړل به شي دوى په اور (د دوزخ) كې په مخونو د دوى (وبه ويل شي دوى ته زجرًا چې) وڅكئ تاسې (مزه) د مس كولو رسېدلو (د اور) د دوزخ.

تفسير: يعني په هغه وخت كې د غفلت لامله هك پك او حيران پاتې كيږي، او دا سودا يې هلته له ككرى څخه راووځي، چې په زېږو سترګو او مات اورمېږه د دوزخ په اور كې راښكوولى شي، او وبه ويل شي دوى ته زجرا د ملائكو په ژبه چې: «واخلئ ! اوس لږ څه د دې ګرم اور مزه هم وڅكئ !».

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾

بېشكه مونږ هر شى پيدا كړى مو دى په (ړومبني ازلي) اندازه سره.

تفسیر: هر راتلونکی شی لا له پخوا څخه د الله تعالی په علم کې شته، او کتمې (هو بهو) هم هغسې لیکلی شوی دی، او له هغه څخه هیڅ یو شی وړاندې وروسته کېدونکی نه دی.

وَمَآ أَمْرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٌ كَلَمْحٍۭ بِٱلْبَصَرِ ۞

او نه دی امر زمونږ (یو شي لره چې اراده مو کړې ده د هغه د پیدا کولو) مګر (امر) یو ځل لکه رپول د سترګو.

تفسیر: یعنې د سترګو په رپولو کې د هر څیز اراده چې الله تعالی وفرمایي، هم هغسې کوي، الله تعالی ته د یوه شي په جوړولو یا د یوه څیز په ورانولو کې هیڅ ځنډ نه واقع کیږي، او نه څه ربړ او مشقت ورپېښیږي.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ۞

او خامخا په تحقیق هلاک کړي دي مونږ مشابه نظائر ستاسې (له سابقه وو امتونو)، نو آیا شته څوک یادوونکي پند اخیستونکي؟.

تفسیر: یعنې تاسې غوندې ډېر کافران مو تباه کړي دي، نو په تاسې کې دغسې کوم فکر کوونکی نشته چې د هغو له احواله عبرت واخلي، او په صدق سره ایمان راوړي؟.

وَكُلُّ شَىْءٍ فَعَلُوهُ فِى ٱلزُّبُرِ ۞

او هر هغه شی چې کړی دی هغوی (لیکلی شوی دی) په (پاڼو د اعمالنامو د دوی او په) لوح محفوظ کې.

تفسیر: یعنې هر یو نېک او بد عمل وروسته له کولو څخه د هغوی په اعمالنامو کې لیکلی کیږي، او د پوښتنې په وخت کې دا ګرد کاغذونه او دفترونه وروړاندې کیږي.

وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ ۞

او هر وړوکی او لوی (عمل که خیر وي که شر وي) لیکلی شوی دی (په لوح محفوظ کې).

تفسیر: یعنې پخوا له دې څخه د هر وړوکیو او لویو شیانو تفصیل په لوح محفوظ کې لیکلی شوی دی، او ګرد دفترونه یې په منظم ډول سره مرتّب دي، تر دې چې ډېر یو وړوکی شی هم له قلمه نه دی لوېدلی.

إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى جَنَّٰتٍ وَنَهَرٍ ۞ فِى مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍۭ ۞

بېشکه ویریدونکي (پرهېزګاران) به په جنتونو کې وي او په ویالو کې وي (چې څکې له اوبو، شرابو، شاتو، شودو د هغو). په مجلس (حق) رښتیا (د جنّت) کې په نزد د باچا لوی قدرت لرونکي (چې هیڅوک یې نشي عاجزولی).

تفسیر: وروسته له مجرمینو څخه اوس د متّقینو انجام بیان فرمایي، چې دوی به د خپل صدق په سبب د الله تعالی د استاځي له رښتیا وعدې سره سم په یوه غوره ځای کې وي، چې هلته به یې د مالک الملک والملکوت د قرب دولت په لاس وي.

تمّت سورة القمر بعون الله وتوفیقه.

سُورَةُ الرَّحۡمٰنِ

«د (الرحمٰن) سورت مدني دی، (۷۸) آیتونه (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۵) او په نزول کې (۹۷) سورت دی، وروسته د (الرعد) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلرَّحۡمٰنُ ۝۱ عَلَّمَ الۡقُرۡاٰنَ ۝۲

رحمان. ښوولی دی قرآن (هغه چا ته چې اراده یې شوې ده د قرآن ښوولو).

تفسیر: یعني دغه قرآنکریم د الله تعالی په عطایاوو کې لویه عطیه ده، او د ده په نعمتونو کې له ټولو څخه لوی نعمت او رحمت دی، د انسان بساط ته او د هغه ظرف ته خیال وکړئ، او د قرآن د علم دا بې څنډې لرونکي بحر او سیند ته وګورئ، او بیا ځیر شئ چې انسان ته یې سره له دومره ضعفه څومره عزّت او لویي د عظیم الشأن قرآن په وربښلو سره ورکړې ده.

تنبیه: د «النجم» په سورت کې یې وفرمایل چې: ﴿عَلَّمَهٗ شَدِیۡدُ الۡقُوٰی﴾ الآیة ـ او دلته یې راڅرګنده کړه چې د قرآن اصلي ښوونکی الله تعالی دی، که څه هم د پرښتو په وسیلې سره یې رابښې.

خَلَقَ الۡاِنۡسَانَ ۝۳ عَلَّمَهُ الۡبَیَانَ ۝۴

پیدا کړی یې دی انسان. بیا یې ورښوولی دی بیان (خبرې چې د زړه مقصدونه یې پرې اداء کیږي).

تفسیر: «ایجاد» یعني د وجود عطاء فرمایل د الله تعالی له لویو نعمتونو څخه دي، بلکه د ټولو نعمتونو بېخ دی، او هغه په دوه ډوله دی، ایجاد د ذات، او ایجاد د صفت، نو الله تعالی اول سړی پیدا کړ، او په هغه کې یې د علم بیان صفت هم کېښود، یعني قوّت یې وروباښه، چې د خپل زړه خبره په ډېره صفایي، حسن او ښه والي سره اداء کړی شي، او د نورو په خبرو او اترو باندې هم ښه وپوهیږي.

اَلشَّمۡسُ وَ الۡقَمَرُ بِحُسۡبَانٍ ۝۵

لمر او سپوږمۍ (جاري او روان) دي په حساب سره (چې پخپل تګ کې نه تیریږي له هغه نه).

تفسیر: یعني د دواړو طلوع او غروب زیاتوالی او لږوالی یا په یو احوال باندې قائم پاتې کېدل، بیا د هغوی په وسیله د فصلونو او موسمونو بدلېدل، او په سُفلیّاتو باندې راز راز تأثیرات غورځول؛ دا ټول تر یوه خاص حساب او ضابطې او مضبوط نظام لاندې دي، مجال نشته چې د هغه له ټاکلې دائرې څخه بهر ووځي، او د خپل مالک او خالق له ورکړیو شویو احکامو څخه مخ واړولی شي.

وَّالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدٰنِ ﴿۶﴾

او ستوري يا نباتات (چې ساق نه لري د ودرېدو) او ونې (چې ساق لري د ودرېدو) سجده کوي دوی دواړه (الله تعالی ته دغسې سجده چې له شان د دوی سره مناسبه ده، او ټول د الله تعالی تسبیح وايي چې بل پرې نه پوهيږي).

تفسیر: يعني د علويّاتو په شان سفليّات هم د خپل مالك مطيع او منقاد دي، له وړوكي تركوډې (نباتات) څخه نيولې تر غځېدلو پنګو جلغو (تاكو) لويو ونو او غنو؛ ګرد د هغه د تكويني امر په مقابل كې سر په سجده دي، كه بندګان دوى پخپلو چارو كې ولګوي؛ نو له هغه څخه هم انكار نشي كولى.

وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيْزَانَ ﴿۷﴾ اَلَّا تَطْغَوْا فِى الْمِيْزَانِ ﴿۸﴾ وَاَقِيْمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيْزَانَ ﴿۹﴾

او اسمان پورته كړى دى (الله) هغه (پر ځمكه باندې)، او اېښى يې دى ميزان (تله د عدل پر ځمكه). لپاره د دې چې ونه كړئ تاسې تېرى په ميزان تله (د عدل) كې. او برابروئ وزن تول په انصاف سره او مه كموئ ميزان تلل (او كمى مه كوئ په تول كې).

تفسیر: د ميزان څخه عدل او انصاف مراد دى، الله تعالى اسمانونه او ځمكې د عدل د پلې كولو په منظور پيدا كړې دي، او په دې عدل ټول نظام د دنيا ولاړ دى، نو انسان ته نه ښايي چې عدل او انصاف پربږدي، او يا د ميزان څخه دا معروفه تله مراده ده، چې انسان بايد د تللو په وخت كې زياتې ونه كړي.

وَالْاَرْضَ وَضَعَهَا لِلْاَنَامِ ﴿۱۰﴾

او ځمكه غوړولې ټيټه كړې ده (الله) لپاره د خلقو.

تفسیر: يعني خلق په هغې باندې په آرامى او هوسايى سره تګ وكړي، او راشه درشه ولري، او خپل كاروبار دنده (وظيفه) قائمه وساتي.

فِيْهَا فَاكِهَةٌ وَّالنَّخْلُ ذَاتُ الْاَكْمَامِ ﴿۱۱﴾ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴿۱۲﴾

په دې (ځمكې) كې (ډول ډول) ميوې دي، او خرماګانې دي خاوندانې د پوښو. او (په دې ځمكه كې دي ډول ډول) دانې خاوندانې د وښو او (خاوندانې) د خوشبويۍ ورقې د ښو وږمو.

تفسیر: يعني مېوې او دانې هم له ځمكې څخه راوځي، او په غلو او دانو كې دوه شيان وي، اول دانه چې هغه زياتره د انسانانو خواړه دي، بل واښه چې هغه د حيواناتو خوراكه ده، او ځيني نور شيان هم له ځمكې څنې پيدا كيږي، چې يا د خوړلو لپاره پكار راځي، يا د خوشبويۍ لپاره او د ښو وږمو او د نورو چارو او كار فائده ورڅخه اخيسته كيږي.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۱۳﴾

پس په كوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منكريږئ ترې اى انسانانو او پيريانو، بلكه نشئ كېدى).

تفسير: يعني ای پيريانو او انسانانو ! په پاس آيتونو کې ستاسې د رب هغه عظيم الشّأن نعمتونه او د قُدرت لويې نښې چې بيان کړې شوې، تاسې به د هغو له منځه د کومو کومو څيزونو په دروغ ګڼلو باندې څغردوالی او جرأت وکړئ، آيا دا نعمتونه او نښې د نه منلو او د انکار وړ (لايق) دي، بلکه نه دي.

عالمان د يوه صحيح حديث په بناء سره ليکي: «کله چې کوم سړی دا آيت ولولي: ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ يا يې واوري؛ نو داسې جواب دې وکړي: «لا بشيء من نعمك ربنا نكذب، فلك الحمد»، «ای څمونږ پالونکيه ! مونږ ستاسې هيڅ يو نعمت نه شو دروغ ګڼلی، حمد او ثناوې ستايني (صفتونه) تاته دي».

﴿خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِن صَلْصَٰلٍ كَٱلْفَخَّارِ ۝١٤ وَخَلَقَ ٱلْجَآنَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ۝١٥﴾

پيدا کړی دی (الله) انسان (آدم) له خټې کړنګېدونکې وچې څخه په شان د کودرې. او پيدا کړی دی (الله) (پلار د) پيريانو (ابليس) له خالصې شُغلې د اور څخه چې دود يې نه درلود.

تفسير: يعني د ګردو بني آدمانو پلار مو له خاورې څخه، او د پيريانو پلار مو د اور له خالصو لمبو څخه پيدا کړی دی.

﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝١٦﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر يږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی).

تنبيه: ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ جمله په دې سورت کې (۳۱) يو دېرش ځلې تکرار شوې ده، او په هر ځلې کې د يوه خاص نعمت په لورې اشاره شوې ده، يا د عظمت او قدرت له شئونو څخه يو خاص شان ته توجه په عمل راغلې ده، داسې مکرّرات د عربو او د عجمو په خبرو کې ډېر موندلی کيږي.

﴿رَبُّ ٱلْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ ٱلْمَغْرِبَيْنِ ۝١٧﴾

دی رب د دواړو مشرقونو (لمر ختو د ژمي او اوړي) دی، او رب د دواړو مغربونو (لمر پرېوتو د ژمي او اوړي) دی.

تفسير: په اوړي او ژمي کې له کومو ځايونو څخه چې لمر راخيژي، او په کومو کومو ځايونو چې لمر پرېوځي، همدغو ځايونو ته «مشرقين» او «مغربين» وايه شي، چې د همدې مشرقينو او مغربينو د تغيير او تبديل څخه موسمونه او فصلونه پيدا کيږي، او راز راز انقلابات څرګنديږي، د ځمکې هستېدونکيو ته له دې تغيراتو څخه په زرهاوو ګټې فوائد او مصالح ور رسيږي، نو د دوی بدلېدل او يو د بل په ځای راتلل هم د الله تعالى لوی نعمت دی، او د الله تعالى له لويو قدرتونو څخه يو عظيم قدرت دی.

﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝١٨ مَرَجَ ٱلْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ۝١٩ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ ۝٢٠﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر يږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). بهولي يې دي دوه بحرونه سيندونه چې يو ځای ښکاريږي. په منځ د دواړو کې يوه پرده ده چې نه ګډيږي يو په بل باندې.

تفسیر: یعني هسې نه دي چې خوږې او ترخې اوبه یو په بل باندې تېرې وکړي، او د مخامخ خوا په خاصیت کې څه تزیید او تبدیل وارد کړي، یا د دې دواړو له یو ځای کېدلو څخه دومره اوبه زیاتوب وکړي، چې د طوفان او ډوبېدلو وېره پیدا شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٢٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). راوځي له دې دواړو څخه لؤلؤ او مرجان. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). او خاص دغه (الله) لره دي بېړۍ تلونکې نوې پیدا کړی شوې لوړې په بحر سیند کې لکه لوی لوړ غرونه.

تفسیر: یعني کشتۍ او بېړۍ که څه هم په ښکاره ستاسې جوړ کړي شیان دي، مګر ستاسې جوړوونکی الله تعالی دی، او همغه پاک الله تاسې ته هسې قوّت، قدرت، ساز، او سامان دربښلی دی، چې د هغه په وسیله یوائې جهازونه نه بلکه په زرهاوو نور شیان جوړولی شئ، نو ځکه الله تعالی ستاسې او ستاسې د ګردو مصنوعاتو او مملوکاتو څښتن او خالق دی، او دا ګرد د هغه نعمتونه او د ده د قدرت دلائل او نښې دي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). ټول هغه څوک چې په دې (ځمکه) کې دي؛ فاني کېدونکي دي، او باقي به پاتې شي مخ د رب ستا چې خاوند د جلال لویې دی، او (خاوند د) اکرام عزت ورکولو، عظمت، فضل او احسان دی.

تفسیر: هیڅوک د ځمکې پر مخ پاتې کېدونکی نه دی، هر څه به فناء کیږي، یوائې د الله تعالی مخ چې د عظمت او اکرام خاوند دی؛ به پاتې کیږي، د الله تعالی د مخ ذکر وشو، چې دا د ټول ذات په پاتېکېدو دلیل دی، الله تعالی لره مخ ثابت دی، خرنګه چې د ده د شان سره مناسب وي، کیفیت بیانول، او تمثیل او تشبیه یې د مخلوقاتو د مخونو سره ناروا دہ، همدا راز په معنی کې یې تحریف کول باطل دي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾ يَسْأَلُهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٩﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). سوال غوښتنه کوي له دغه (الله څخه د رزق د مغفرت او دنورو حوائجو) هر هغه څوک چې په اسمانونو، او په ځمکه کې دي، هره ورځ هر وخت دی په یوه کار کې دی (لکه ژوندي کول، مړه کول او داسې نور).

تفسیر: د ځمکې او اسمان ټول مخلوقات د حال او وینا په ژبه خپل حاجات د الله تعالی څخه غواړي، او الله تعالی هره ورځ یو کار ترسره کوي، څوک وژني، څوک پیدا کوي، یو رنځوروي، یو جوړوي، له یوه څخه دنیا اخلي، او بل ته یې ورکوي، یو ځای ودانوي، بل ځای ورانوي، لنډه دا: هر څه چې غواړي؛ کوي یې.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٣٠ سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ ۝٣١ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٣٢ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ
وَالْإِنسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانفُذُوا ۚ لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ ۝٣٣

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر یږئ تري ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). ژر ده چې فارغ وزګار به شو مونږ (او قصد به وکړو حساب د) تاسې ته ای دوو درنو قبیلو (د انسانانو او پیریانو).پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر یږئ تري ای انسانانو او پیریانو، بلکه تري منکرېدی نشئ چې دا د الله له جانبه نه دي). ای ټولیه د پیریانو او د انسانانو ! که چېرې قدرت لرئ تاسې چې بهر ووځئ (وتښتئ تاسو) له څنډو (غاړو) د اسمانونو او (له څنډو د) ځمکې څخه، پس ووځئ، وتښتئ، وبه نه وځئ وبه نه تښتئ تاسې مګر په قوت او زور سره (چې نه یې لرئ !).

تفسیر: په ﴿سَنَفْرُغُ﴾ کې مقصود د الله تعالی له جانبه په حساب سره د خلقو ویرول دي ، نه وزګارېدل دي له څه کار څخه په رښتیا سره، ځکه چې نه مشغولوي الله تعالی یو کار له بل کار څخه، یعنې که څوک وغواړي چې د الله تعالی له حکومت څخه وتښتي؛ نو بې له قوّت او غلبې څخه به څرنګه وتښتي؟ آیا پرته (علاوه) له الله جل جلاله څخه بل څوک قوّتمن او زورور شته؟ نو دی به چېرې وتښتي؟ بله باچایي او قلمرو کوم دی چې دی هلته لاړ شي، برسېره پر دې د دنیا معمولي حکومتونو ته هیڅوک بې سنده او بې پاسپورټه نه پرېږدي چې لاړ شي یا راشي، نو الله تعالی به څرنګه چاته اجازه ورکړي چې بې له سنده بل چېرې لاړ شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٣٤

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر یږئ تري ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسیر: یعني داسې په ښکاره ډول به ګرد وراندې او وروسته او لاندې باندې درښیي، او پر هر شي باندې تاسې خبروي، چې هر یو له دوی څخه لوی نعمت دی، نو آیا تاسې به د دې لویو نعمتونو هیڅ قدر نه کوئ؟ او د الله تعالی هسې عظیم الشأن قدرتونه به دروغ ګڼئ.

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ ۝٣٥

وبه لېږلی شي په تاسې باندې خالصې لمبې له اوره او په لوګي (سره ګډې، یا خالي له اوره)، بیا به تاسې مدد نشئ کولی یو له سره (په دفع د عذاب کې.)

تفسیر: یعني کله چې په ګنهګارانو باندې د اور صافې لمبې او د لوګي سره ګډې لمبې پرېښودی شي؛ نو هیڅوک به د هغو مخه نشي نیولی، او نه به یې په دفع پوهیږي، او نه به د هغې سزا کوم بدل او انتقام اخیستی شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٣٦

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر یږئ تري ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسیر: یعني مجرمانو ته سزا ورکول او د هغوی د سزا بیان کول هم وفادارانو لره نعمت دی، چې خلق د هغې د اورېدلو لامله له هغه جُرم څخه ځان وژغوري (وساتي)، نو دا یو مستقل انعام دی.

فَاِذَا انْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿۳۷﴾

بیا کله چې وچوي، څیري شي اسمان؛ نو وبه ګرځي ګل سور رنګ لکه سرې څرمنې (یا د زیتون تېل).

تفسیر: یعني د قیامت په ورځ کې به اسمان وچوي، او رنګ به یې لکه سره څرمن غوندې برېښي، یا به په شان د تېلو د زیتون ځلېدونکي پرقېدونکي وي، نو دا به څه لوی هیبت وي.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۳۸﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْـَٔلُ عَنْ ذَنْۢبِهٖٓ اِنْسٌ وَّلَا جَآنٌّ ﴿۳۹﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برېږئ تري ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). نو په دغه ورځ (د چاودېدلو، څیرېدلو د اسمان) کې نه به پوښتېدل کیږي له ګناه د دوی نه (نه) له انسانانو او نه له پیریانو.

تفسیر: یعني له کوم سړي یا پیري څخه به د هغه د ګناه د معلومولو په نسبت څه پوښتنې نه کیږي، ځکه چې الله تعالی ته هغه ټول څرګند دي، هو ! د الزام او توبیخ او ویرولو په ډول به پوښتنې ورځنې کوي، لکه چې (۱۴ جزء د الحجر سورت کې (۶) رکوع (۹۲) آیت کې) داسې راغلي دي: ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ﴾ یا دا مطلب چې له قبر څخه د وتلو په وخت کې هسې پوښتنې نه کیږي، او له هغه څخه وروسته پوښتنه له هغه څخه منافي نه ده.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۴۰﴾ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُوْنَ بِسِيْمٰهُمْ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برېږئ تري ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). پېژندل کیږي ګنهګاران (کافران) په علائمو نښو د دوی سره.

تفسیر: یعني د بڼو له توروالي او د سترګو د شینتوب به مجرمان پخپله پېژندل کیږي، بلکه چې مؤمنان مسلمانان به د اوداسه او لمانځه د نښو په لرلو سره له لرې هر چاته ښکاري، او د عباداتو انوار او آثار د هغوی سینګار زیاتوي.

فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِيْ وَالْاَقْدَامِ ﴿۴۱﴾

نو وبه نیولی شي (دغه منکران) په (وېښتو د) وچولي (تندي) سره او په قدمونو سره (او وبه غورځولی شي په اور کې).

تفسیر: یعني ځینې به له پیکیو څخه او ځینې به له پښو څخه نیسي، په دوزخ کې به یې اچوي، او په راښکودلو سره یې د اور په لوري کش کوي، یا د هر مجرم پنډۍ او هډوکي ماتاوه شي، او د هغوی وچولی له پښو سره یو ځای کاوه شي، او په ځنځیرونو او نورو سره یې تړلی په دوزخ کې غورځاوه شي.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۴۲﴾ هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِيْ يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُوْنَ ﴿۴۳﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برېږئ تري ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). دا دوزخ دی هغه چې دروغ به یې ګڼلو دې لره مجرمانو (کافرانو).

تفسیر: یعني هلته به داسې ورته ویل کیږي، چې دا هغه دوزخ دی چې په دنیا کې ته د هغه له وجود څخه منکر وې.

يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ ﴿٤٤﴾

ګرځي به دوی په منځ د دوزخ او په منځ د اوبو ډېرو تودو ډېرو ګرمو کې.

تفسیر: یعني کله به د اور او کله به د ډېرو تودو او ایشېدلو اوبو عذاب مومي: «ای لویه څښتنه! له دې دوو تکلیفونو او له نورو تکلیفونو څخه مو تل وساتې!».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ تړې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). او هغه چا لره چې ویرېږي (په وخت د ګناه کې) له ودرېدلو څخه په مخ د رب خپل کې (حساب ته) دوه جنّتونه دي.

تفسیر: یعني هغه سړي چې په دنیا کې له دې خبرې څخه ویرېده، چې زه به یوه ورځ د خپل پاك پروردګار په مخ کې ودرېږم، او د یوې یوې ذرې او ککۍ شمېر به ورکوم، او له دې وېرې څخه به یې د الله تعالی له نافرماني څخه ځان ساته، او د تقوی په سمه لاره باندې به یې ټنګ کاوه؛ نو څکه هسې سړیو ته دوه عالیشان جنّتونه ورکول کیږي، چې د هغو صفتونه لاندې راځي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٧﴾ ذَوَاتَا أَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ تړې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). (هسې جنتونه) چې خاوندان د ډېرو ډېرو څانګو دي.

تفسیر: یعني په جنّت کې د مختلفو اقسامو راز راز مېوې به وي، او د ونې څانګې به ډېرې مېوې او ښه سیورې لرې.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴿٥٠﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ تړې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). په دواړو (جنتونو) کې به دوه چینې وي چې بهیږي به (هر چېرته یې چې غواړي دوی).

تفسیر: چې اوبه یې نه لږې کیږي او نه وچیږي، او تل بهېدونکې دي، او هر چېرې چې د دې جنتي زړه وغواړي؛ هلته ځي، د دغو چینو نمونه دا دي: «تسنیم» او «سلسبیل».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾ فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ ﴿٥٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَى فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ تړې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). په دې دواړو (جنّتونو) کې به له هرې مېوې (آشنا ناآشنا وچه لمده او نور) دوه دوه قسمه وي. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ تړې ای

انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تکیه کوونکي به وي پر هسې فرشونو باندې چې استرونه د هغو به له وربښمو کلکو څخه به وي.

تفسیر: کله چې د هغه استر له کلکو وربښمو څخه وي، نو له هغې ځنې دې اټکل او قیاس وکړ شي، چې د هغه مخ به له څه نرم او پاسته وربښمین او ښه توکي څخه وي؟.

وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ﴿٥٤﴾

او شوکول (د مېوې د دغو) دوو جنّتونو به تر لاس لاندې وي.

تفسیر: چې د هغو شوکول دانه دانه کول به ډېر آسان وي، په ولاړه، ناسته، ملاسته او په هر يوه حالت او ډول چې جنّتیان وغواړي؛ ټولولی یې شي، او له هغو څخه په زړه پورې خوند اخیستی شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾ فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿٥٦﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). په دغو (جنّتونو) کې به بندوونکي د سترګو (حورې) وي چې نه وي مسه کړې دوی لره انسان پخوا له دغو (جنّتیانو مېړونو «خاوندانو» خپلو) او نه پیرې.

تفسیر: یعنې د هغو عصمت ته د هیچا ګوته نه ده رسېدلې، او نه دوی پرته له خپلو مېړو څخه د نورو په لوري خپلې سترګې غړوي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٧﴾ كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٥٨﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). ګواکې دغه (حورې) یاقوت لعل وي (په صفایي) او مرجان وي (په سپینوالي کې).پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسیر: یعنې هسې خوشرنګې او ښېش بها او قیمتدارې به وي.

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿٦٠﴾

نه ده جزاء بدل د احسان نیکي مګر احسان نیکي ده.

تفسیر: یعنې د ښو بندګانو بدل پرته له ښه ثوابه بل څه کېدی شي؟ دې جنّتیانو په دنیا کې د الله تعالی داسې ډېر ښه عبادتونه کړي وو، ګواکې هغوی الله تعالی پخپلو سترګو سره لیدو، او الله تعالی هم هغوی ته انتهایي بدل ورکړ.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾ وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). او بې له دغو (دوو جنّتونو) دوه جنتونه نور هم دي.

تفسیر: ښایي وړاندنی باغ مقربینو لره وي، او دا دوه باغونه ښو ډلو (اصحاب یمین) لره وي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾ مُدْهَامَّتَانِ ﴿٦٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تک تور به وي (له ډېر شینوالي څخه).

تفسیر: یو څیز چې ډېر زیات شین شيء؛ توروالي ته اوړي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا
فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (جنّتونو) کې دوه چینې جوش وهونکې. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (دوه جنتونو) کې هر راز مېوې او خرما او انار.

تفسیر: خو د دنیا په انارو او کجورو باندې دې قیاس ونه کړل شي، ولې چې د هغو مېوو کیفیّت او څنګوالی بل رنګ دی، او یواځې پاک الله تعالی ته معلوم دی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (ټولو جنّتونو) کې حورې پیمخې ښکې ښایسته.

تفسیر: یعنې په دغو څلور واړو جنّتونو کې به پیغلې وي، ښې رشې، پیمخې ښکلې.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). حورې به وي پټې کړی شوې په خیمو کې.

تفسیر: له دې څخه راښکاري چې د ښځې لویه بزرګي او صفت ستر او پرده ده، او د ښځې اصلي ډول او سینګار په کور او په پرده کې دی، او ښایي چې پخپلو کورونو کې درنې لکه مرغلرې ناستې وي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿٧٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ
رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾ تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). چې نه به وي مسه کړې دوی لره سرې پخوا له دغو (جنتیانو مېړو خپلو) او نه پیرې. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تکیه کوونکې به وي دوی پر بالښتونو شین رنګو باندې، او پر فرشونو نفیسو عمده وو ښایسته وو باندې. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وایئ

(او منکر بېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه ترې منکرېدی نشئ چې دا د الله له جانبه نه دي).
برکت ناک دی نوم د رب ستا چې خاوند د لويي، سترتوب او د عزت ورکولو او د انعام دی.

تفسیر: یعنې هغه څوک چې په خپلو وفادارانو باندې دومره احسان او انعام وفرمايي؛ نو غور وکړئ چې په ګردو نعمتونو کې اصلي ښه والی د ده د پاک نامه له برکته په لاس راځي، او د ده د نوم اخیستلو په وسیله دا نعمتونه حاصلیږي، بیا وپوهېږئ په هغه نامه کې چې دومره برکت وي؛ نو په مسمی کې به یې څومره برکات او حسنات وي.

تمّت سورة الرحمٰن بفضل الله الملك المنّان، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الوَاقِعَةِ

«د (الواقعة) سورت مکي دی، بې له (۸۱ ۸۲) آيتونو چې په مدينه کې نازل شوي دي، (۹۶) آيتونه او درې رکوع لري، په تلاوت کې (۵۶) او په نزول کې (۴۶) سورت دی، وروسته د (طه) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١﴾ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾

کله چې واقعه شي واقع کېدونکې (قيامت). نشته پېښېدلو د هغې لره هيڅ نفس دروغ کوونکی (او انکار کوونکی لکه چې به وو تر منکر په دنيا کې).

تفسير: يعني کله چې قيامت شي؛ نو دا به ښکاره شي چې هغه يوه رښتيا خبره وه، او هيڅوک يې مخه نشي نيولی، او نه يې بېرته شړلی شي، او هسې دعوی چې الله تعالی مړي نه ژوندي کوي، او نور ګرد دروغ ثابتيږي.

خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ ﴿٣﴾

(قيامت) ښکته کوونکی دی (د کفّارو په جحيم) پورته کوونکی دی (د ابرارو په نعيم).

تفسير: يعني يوه ډله به پورته بېوله کيږي، او بله ډله به ښکته شړله کيږي، او لوی متکبّران چې په دنيا کې دوی خپل ځانونه لوی ګڼل؛ د أسفل السّافلين په لوري راښکودل شي، او د دوزخ په اور کې به سوځي، او ډېرو متواضعينو او له الله تعالی څخه ويرېدونکيو ته به چې په دنيا کې به وړوکي او حقير ښکارېدل؛ د ايمان او صالح عمل په وسيله دجنّت لوړ ځايونه وربښل کيږي.

إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنۢبَثًّا ﴿٦﴾

کله چې وخوځولی شي ځمکه په ړږځولو سختو سره. او وربژول شي غرونه په رېژولو سختو سره. نو شي به دا غرونه يوه دوړه خوره کړی شوي.

تفسير: يعني په ځمکه کې به سخته رېږدېدنه (زلزله) پيدا شي، او ګرد غرونه به توټې توټې شي، او له بڅرکو څخه به يې هسې دوړې او ګردونه پورته کيږي، چې ټوله دنيا به په هغه کې ډوبيږي.

وَكُنتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ﴿٧﴾

او شئ به تاسې صنفونه درې (دوه جنّتيان او يو دوزخيان).

تفسير: يعني د قيامت له وقوع څخه وروسته ګرد خلق په درې برخو ويشل کيږي، دوزخيان عام جنتيان او د مقرّبينو خواص چې د جنّت په اعلی درجاتو رسيږي، وروسته د دې درې واړو ذکر په مجمل ډول سره راځي، او بيا د هغو احوال په تفصيل سره بيانيږي.

فَأَصۡحَٰبُ ٱلۡمَيۡمَنَةِ مَآ أَصۡحَٰبُ ٱلۡمَيۡمَنَةِ ۝٨

پس ياران ملګري د ښي لاس څومره ښه دي ياران ملګري د ښي لاس.

تفسير: يعني هغه خلق چې د عظيم عرش په ښي خوا کې وي، او هغوی د ميثاق اخيستلو په وخت کې هم د آدم عليه السلام له ښي خوا څخه ايستلی شوي وو، او د هغوی اعمالنامې هم د هغوی په ښي لاس کې ورکولی کيږي، او پرښتې يې هم د دوی له ښي لاس څخه اخلي، نو هغه ورځ د دوی ښه والي او برکت ډېر زيات او د دوی مرتبه به ډېره لوړه وي، څمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم د معراج په شپه کې د همدوی په نسبت داسې يوه ننداره کړې وه، چې آدم عليه السلام به کله چې خپل ښي لاس ته کاته؛ نو مسکېدل او تبسّم به يې کاوه، او کله چې به يې خپل کيڼ لاس ته وکتل؛ نو له ژړا پورې راورې کېده، نو دغه «أصحاب اليمين» خورا ښه نېک بختان دي، او د داسې ښو درجو او نعمتونو خاوندان دي، چې هر څوک پرې تعجّب کوي.

وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡمَشۡـَٔمَةِ مَآ أَصۡحَٰبُ ٱلۡمَشۡـَٔمَةِ ۝٩

او ياران ملګري د کيڼ لاس څومره بد سپک دي ياران ملګري د کيڼ لاس.

تفسير: يعني دا خلق د آدم عليه السلام له کيڼې خوا څخه ايستلی شوي، او د عرش عظيم په کيڼې خوا کې ودرولی شوي، او د دوی اعمالنامې هم په کين لاس ورکولی کيږي، او پرښتې يې د هغوی له کيڼ لاس څخه کش کوي، نو دوی ډېر بدبخت او په ډېرو ډېرو ربړو او نحوستونو اخته دي، چې هر څوک پرې تعجّب کوي.

وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلسَّٰبِقُونَ ۝١٠ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلۡمُقَرَّبُونَ ۝١١ فِي جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ۝١٢

او ړومبی کېدونکي (حسناتو ته) هم دوی ړومبی کېدونکي دي (جنّت ته). هم دوی نژدې کړی شوي دي (الله ته). په جنّتونو د نعمتونو کې به وي.

تفسير: يعني هغه خلق چې په دنيا کې د علميه وو او عمليه وو کمالاتو او د تقوی د مراتبو لامله وړاندې وي؛ نو په آخرت کې به هم د ښي لاس له ډلې څخه وړاندې تيريږي، او لوړو مرتبو ته خيژي، نو دوی به د الله تعالی په رحمتونو او تقرّب او وجاهت په مراتبو کې له ګردو څخه په مخکې وي، او ابن کثير (رحمه الله) وايي چې: دا خورا منلی سړي به پيغمبران، رسولان، صديقان، شهيدان وي، چې الله تعالی ته به مخامخ ودريږي.

ثُلَّةٞ مِّنَ ٱلۡأَوَّلِينَ ۝١٣ وَقَلِيلٞ مِّنَ ٱلۡأٓخِرِينَ ۝١٤

لويه ډله به وي له اوّلينو ړومبنيو څخه. او لږ دي له آخرينو وروستنيو څخه.

تفسير: شاه صاحب ليکي: «ړومبی يې ړومبني امّتونه ياد کړل، او وروسته يې دا (محمّدي) امّت ياد کړ، يا به له وړاندې او وروسته څخه د همدې محمّدي امت مقدم او مؤخر کسان مراد وي، يعني اعلی درجه سړي پخوا ډېر وو، او وروسته به لږ کيږي»، ابن کثير (رحمه الله) له دې آيت څخه يو درېيم مطلب هم اخيستی، چې مونږ ته هغه غوره ښکاري، يعني د هر امت په وړاندينو پېړيو کې د نبي د صُحبت يا د قرب عهد له برکته اعلی درجه مقرّبين هومره چې زيات وي، په وروستنيو پېړيو کې يې دومره نه پاتې کيږي.

عَلَىٰ سُرُرٖ مَّوۡضُونَةٖ ۝١٥

ناست به وي (جنّتيان) په تختونو اوبدليو شويو چړاو کړيو شويو په زرو جواهرو باندې.

تفسیر: چې دغه جنّتي تختونه په سپنسو د سرو زرو او جواهرو سره اوبدلی شوي وي.

مُّتَّكِـِٔينَ عَلَيۡهَا مُتَقَٰبِلِينَ ۝١٦

چې تکیه وهونکي به وي (جنّتیان) په هغو (تختونو) باندې مخامخ کېناستونکي یو بل ته.

تفسیر: یعني د دوی کېناستل به په داسې یو ډول سره وي چې د هیڅ یوه شا به د بل په لوري نه وي، او یو به د بل په لیدلو سره خوشالیږي.

يَطُوفُ عَلَيۡهِمۡ وِلۡدَٰنٞ مُّخَلَّدُونَ ۝١٧

ګرځي به په دوی باندې (لپاره د خدمت) هلکان تل پاتې کیدونکي (په هلکوالی سره).

تفسیر: یعني د دوی د خدمت لپاره به هسې هلکان ټاکلی شوي وي، چې تل به هغوی په همغه یوه صحیح او اندازه عمر او منګ وي، او ګرځي به دغه هلکان پر دغو جنّتیانو.

بِأَكۡوَابٖ وَأَبَارِيقَ وَكَأۡسٖ مِّن مَّعِينٖ ۝١٨ لَّا يُصَدَّعُونَ عَنۡهَا وَلَا يُنزِفُونَ ۝١٩

په ګلاسونو او په کوزو سره، او په کاسو لوښیو سره له صافو پاکو شرابو بهیدونکیو څخه. چې نه به سر خوږیږي له دغو (شرابو)، او نه به بې هوشه کیږي چټي وییږي (ترږي).

تفسیر: یعني ډېر ښه او پاک شراب چې د هغو قدرتي چینې به په جنّت کې بهیږي، او د هغو له څښلو څخه به نه په سر کې خوږ پیدا کیږي، او نه به یې څښونکی چټي او اپلتي خبرې کوي، ځکه چې په هغو کې به نشه نه وي، او یواځې د خوښی، سرور، خوند، لذّت او خوشالی څخه به ډک وي.

وَفَٰكِهَةٖ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ۝٢٠ وَلَحۡمِ طَيۡرٖ مِّمَّا يَشۡتَهُونَ ۝٢١

او (ګرځي به په دوی باندې هلکان په) مېوو له هغه راز چې یې خوښوي (جنّتیان). او غوښو د مرغانو سره له هغه ډوله چې زړونه یې غواړي.

تفسیر: یعني هر کله یې چې مېوه زړه وغواړي، او هر راز غوښه یې چې خوښه وي؛ بې له زحمته او تکلیفه هغه ورته رسیږي.

وَحُورٌ عِينٞ ۝٢٢ كَأَمۡثَٰلِ ٱللُّؤۡلُوِٕ ٱلۡمَكۡنُونِ ۝٢٣

او (ګرځي به په دغو جنّتیانو باندې) حورې پیمخې غټ سترګې په شان د لؤلؤ مرغلرو ساتلیو شویو په پوښو کې.

تفسیر: یعني لکه صافې او پاکې مرغلرې غوندې چې د هیڅ ګرد او دوړو اثر او اغېزه به په کې نه وي.

جَزَآءَۢ بِمَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ۝٢٤ لَا يَسۡمَعُونَ فِيهَا لَغۡوٗا وَلَا تَأۡثِيمًا ۝٢٥ إِلَّا قِيلٗا سَلَٰمٗا سَلَٰمٗا ۝٢٦

جزاء بدل ورکول دي په هغو چې وو دوی چې کول به یې (له حسناتو په دنیا کې). نه به اوري دوی په دغه (جنّت کې) چټي خبرې او نه د ګناه خبرې. مګر اوري یوه خبر سلام سلام (یعنې تل به سلام اچوي جنّتیان یو په بل باندې په جنّت کې).

تفسير: یعني چټي خبرې، لغويّات او واهيات به هلته بيخي نه وي، او نه به څوك دروغ وايي، او نه به پر چا باندې تُهمت او تور تړل شي، یوائې له هرې خوا څخه د سلامونو غږونه پورته کيږي، چې جنّتيان به يو بل باندې سلامونه اچوي، او پرښتې به همدوی ته سلام اچوي، او د الله تعالی سلامونه به هم دوی ته وررسيږي، چې هغه خورا د عزّت او احترام صورت لري، او په ډېر اعزاز او اکرام سره اجراء کيږي.

وَأَصْحَٰبُ ٱلْيَمِينِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْيَمِينِ ﴿٢٧﴾ فِى سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ﴿٢٨﴾

او ملګري ياران د ښي لاس څومره ښه دي ملګري ياران د ښي لاس. په بېرو بې اغزيو کې به وي.

تفسير: چې په راز راز خوندورو ګلانو کې پټې وي.

وَطَلْحٍ مَّنضُودٍ ﴿٢٩﴾ وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ ﴿٣٠﴾

او په کېلو له بېخه تر سره ډکو کړيو شويو کې به وي. او په سيورو اوږدو کړيو شويو همېشه وو کې به وي.

تفسير: یعني نه د لمر تکليف وي، او نه د ګرمۍ، او نه د يخنۍ له لاسه کوم زحمت وررسيږي، نه به تياره وي، تل به هسې وخت وي لکه چې د لمر ختُو له وخت څخه لږ څخه پخوا وي، او هسې يو برابر او ښه اوږد سيورى وي؛ چې ډېر ګړندی اس به په پنځه سوو پر له پسې کلونو تګ سره نشي تړې وتلی.

وَمَآءٍ مَّسْكُوبٍ ﴿٣١﴾ وَفَٰكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ﴿٣٢﴾ لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴿٣٣﴾

او په اوبو بهېدونکيو توئيدونکيو همېشه وو کې به وي. او په مېوو ډېرو که به وي. چې نه به قطع کولی کيږي په هيڅ وخت. او نه به منع کولی کيږي په هيڅ عذر سره.

تفسير: یعني هر راز مېوې به وي چې پرته له جنّتيانو څخه به هيچا ګوتې نه وي وروړې، او نه به چا پرې کړې وي، او نه د دنيا د موسمي مېوو غوندې وي چې کله وي او کله نه وي، او نه به په کې څه ډېل او انقطاع پېښيږي، بلکه تل ښه او تاندې او خوندورې مېوې موجودې وي، او بلا ممانعت او تکلّف به هر وخت ورتقديميږي.

وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾

او په فرشونو اوچتو کړيو شويو کې به وي (په پالنګونو باندې).

تفسير: یعني خورا پربړ او جګ به وي، او له ظاهري او باطني حيثيته به هم خورا ښه اعلی عمده او هسك وي.

إِنَّآ أَنشَأْنَٰهُنَّ إِنشَآءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَٰهُنَّ أَبْكَارًا ﴿٣٦﴾ عُرُبًا أَتْرَابًا ﴿٣٧﴾ لِّأَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٨﴾

بېشکه مونږ نوې پيدا کړي دي دغه حورې په يوه ښه پيدا کولو سره. نو ګرځولې مو دي دوی بکرې پيغلې عاشقانې (پر جنتيانو خاوندانو خپلو) همزولې (په خپل مابين کې). لپاره د ملګرو یارانو د ښي لاس.

تفسير: یعني حُورې او د دنيا ښځې چې په جنّت کې سره ګډيږي؛ نو هلته د دې دنيا د ښځو پيدايش وده او ښايست به د الله تعالی په قدرت هسې وي چې تل به پيمخې، پېغلې، ښايسته او په زړه پورې وي، او د هغوی خبرې اترې، طرز،

اداء او ناز او طبيعي مينه د خپلو مېړو شوق ځان ته ورکش کوي، او تل به دوی د خپلو مېړو سره همزولې هم منګې او هم فکره وي.

ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾

(أصحاب اليمين به) لويه ډله وي له اولينو ړومبنيو خلقو څخه. او لويه ډله به وي له آخرينو وروستنيو خلقو نه.

تفسير: يعني أصحاب اليمين په پخوانيو کې هم ډېر وو، او په وروستنيو کې به هم ډېر وي.

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾

او ملګري ياران د کيڼ لاس څومره بد دي ملګري ياران د کيڼ لاس. په اور تاوده کې به وي او په سوځوونکيو اوبو کې به وي. او په سيورې کې به وي د لوګي ډېر تور. چې نه به سوړ وي او نه به د عزّت راحت وي.

تفسير: يعني د دوزخ د اور تک تور لوګی به پورته کيږي، او دوی به د هغه لوګي تر هغه سيوري لاندې ودرول کيږي، چې هلته به دوی ته هيڅ يـو جسماني او روحاني آرام او هوسايي نه رسيږي، نه به يخني وررسيږي، او نه به هغه د پت او عزّت سيوری وي، ډېر ذليل او خوار به د هغه سيوري تر سوځوونکي برېاس لاندې په ربړو (تکليفونو) اخته وي، دا د هغوی د دنيوي خوشالۍ بدل دی، چې هغوی د هغه په غرور او ضد سره د الله تعالى او د هغه د رسول مخالفت کاوه.

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾

(دا عذابونه په سبب د دې وو چې) بېشکه دوی وو پخوا له دې څخه په دنيا کې ودان کړی شوي په نعمتونو کې خوشال. او وو دوی چې دوام اصرار ضد به يې کاوه پر ګناه لويه (کفر) باندې.

تفسير: هغه لويه ګناه کفر او شرک او د انبياوو تکذيب يا هسې دروغ قسمونه دي چې وايي يې: «له مړينې څخه وروسته هيڅ کله بيا ژوندون نشته».

وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٤٧﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾

او وو دوی چې ويل به يې: آيا کله چې مړه شو مونږ، او شو خاورې او هډوکې؛ آيا بېشکه مونږ به بيا خامخا راپورته کړی شو؟. او پلرونه څمونږ ړومبني هم (به بيا ژوندي راپورته کيږي؟ بلکه نه کيږو).

تفسير: هغه مړي هم ژوندي کيږي چې له مونږ څخه پخوا مړه شوي دي، يعني دا خبره د چا په فکر او پوهې کې راتلی شي؟.

قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٥٠﴾

ووايه ته (ای محمده ! دوی ته) بېشکه چې ړومبني (خلق) او وروستني (خلق). به خامخا ګرد به ټول کړل شي وخت د ورځې معلومې ته (چې قيامت دی).

تفسير: يعنې د قيامت ورځ چې د هغې وخت يوائې الله تعالى ته ښکاره دی، او د ده په علم کې مقرّر او مقدّر دی.

ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّآلُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِـُٔونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾

بيا به بېشکه تاسې ای ګمراهانو دروغ ويونکيو. خامخا خوړونکي به يئ (په دوزخ کې) له ونې د زقّوم څخه. پس ډک کوونکي به يئ له هغې (ونې) څخه ګېډې خپلو لره.

تفسير: يعنې کله چې د لوږې له لاسه ترهور (مضطرب) شي؛ نو دا ونه دوی ته د خوړلو لپاره ورکوله کيږي، او دوی به له هغې څخه خپلې ګېډې ډکوي.

فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ ﴿٥٤﴾ فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ ﴿٥٥﴾

پس څښونکي به يئ تاسې په هغه (زقوم خوړلي شوي) باندې له اوبو سوځوونکيو څخه. پس څښونکي به يئ (په شان) د څښلو د اوښانو ډېرو تږو.

تفسير: يعنې هسې چې اوښ په ډېره سخته ګرمی کې د ډېرې تندې له لاسه وروسته له دې چې څو ورځې يې اوبه نه وي څښلې، او بيا اوبو ته وروسيږي؛ نو اوبه په ډېره وارخطايي سره څښي، چې يو ځاځکی هم نه ترې پاتې کيږي، دوزخيان به هم همداسې هغه سوځوونکې اوبه څښي، چې د هغوی خولې به تناکې او کولمې به يې ټوټې ټوټې لويږي، (العياذ بالله).

هَٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ ﴿٥٦﴾

دا (خوړل او څښل چې ذکر شول) مېلمستيا د دوی ده په ورځ د جزاء انصاف کې.

تفسير: يعنې د انصاف اقتضاء همداسې ده چې د هغو منکرانو مېلمستيا همدا راز وکړه شي.

نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾

مونږ پيدا کړي يئ تاسې (له نشتوالي څخه) نو ولې تاسې باور يقين نه کوئ په ژوندون پس له مرګه؟.

تفسير: يعنې دا خبره ولې نه منئ چې پخوا هم پيدا کوونکی الله تعالى دی، او بيا هم پيدا کوونکی همغه الله تعالى دی؟.

أَفَرَءَيْتُم مَّا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾ ءَأَنتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ﴿٥٩﴾

آيا وينئ تاسې (چې خبر راکړئ له) هغه اوبو څخه چې څڅوئ يې تاسې (پر رحمونو د ښځو خپلو کې)؟. آيا پيدا کوئ تاسې له دغه (مني نه بشر) که يو مونږ پيدا کوونکي؟.

تفسير: يعنې د مېندو په رحم کې له نطفې څخه سړی څوک جوړوي؟، هلته ستاسې هيڅ ظاهري تصرّف نه چلېږي، او د هيچا يو ښکاره لاس نه وررسي، او نه څه تصرّف په کې کولی شئ، بيا نو پرته له مونږ څخه بل څوک دي چې له هغه يو ځاځکي اوبو څخه هسې ښکلی شکل جوړوي؟ او بيا په هغې کې سا او روح اچوي.

نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ

مونږ مقدّر کړی مو دی په منځ ستاسي کې (ای مخلوقاتو) مرګ.

تفسیر: یعنې ژوند بښل، وژل او نورې ګردې چارې ځمونږ په قدرت او قبضه کې دي، کله چې د وجود او د عدم واګ او اختیار ځمونږ په لاس کې دی؛ نو وروسته له مړینې ژوندي کول هم مونږ ته کوم ګران کار نه دی.

وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ۝٦٠ عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝٦١

او نه یو مونږ عاجز چې څوک تېری راباندې وکړي. له دې نه چې پیدا کړو بدل ستاسې (نور خلق) په شان ستاسې، او مونږ راپورته پیدا کړو تاسې په هغو (صورتونو سره) چې تاسې به علم نه پرې لرئ.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې تاسې به بلې نړۍ (جهان) ته بیایو، او ستاسې په ځای به نور خلق ودرووو».

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ۝٦٢

او خامخا په تحقیق پوهیدلي یئ تاسې په پیدا کولو ړومبنیو باندې؛ نو ولې نه یادوئ پند نه اخلئ (د دغه الله تعالی په قدرت، او یقین نه کوئ په بیا پیدا کولو باندې)؟.

تفسیر: یعنې همغه ړومبنی پیدایش په یاد کړئ، او د هغه له مخې او اټکله دا دویم پیدایش هم قیاس کړئ !.

أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ ۝٦٣ أَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ۝٦٤

آیا پس وینئ (چې خبر راکړئ ماته) هغه چې کرئ یې تاسې. آیا تاسې زرغونوئ هغه که مونږ یو زرغونوونکي؟.

تفسیر: یعنې په ښکاره ډول سره خو تاسې تخم شیندئ، ولې دننه په ځمکه کې د هغه پالل او د هغه زرغونول، او له هغه څخه یو تک شین کښت جوړول، او بیا هغه ګټور ګرځول د چا کار دی؟ د دې په نسبت خو تاسې ظاهري او سطحي دعوی هم نشئ کولی، چې هغه ځمونږ تیار کړی شوی شی دی.

لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ۝٦٥ إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ۝٦٦ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ۝٦٧

که اراده وفرمایو مونږ؛ نو خامخا وبه ګرځوو مونږ هغه (کښت لره) وچ واښه ذره ذره، نو وبه ګرځئ تاسې تعجّب کوونکي او ویونکي د دې خبرې. بېشکه مونږ خامخا تاوان کړي یو (په زراعت خپل کې). بلکه مونږ محروم بې برخې کړی شوي یو (له رزق نه).

تفسیر: یعنې د کښت له پیدا کولو څخه وروسته د هغه محفوظ او باقي پاتې کېدل هم ځمونږ کار دی، که مونږ وغواړو؛ نو کوم یو آفت ورولېږو، چې په هغه سره ګرد کښت خاورې ایرې شي، او بیا به تاسې خپل سر پخپلو لاسونو نیولی ژاړئ، او پخپلو منځونو کې به سره ناست راز راز خبرې به جوړوئ !، او وایئ به چې خانه ! تاته خو سږ کال ډېر لوی تاوان او جنجال در رسېدلی دی، که ښتیا پوښتنه کوئ؛ نو زه بالکل خوار او فقیر او تش لاس پاتې شوی یم.

أَفَرَءَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾

آیا پس وینئ (چې خبر راکړئ) تاسې اوبه هغه چې څښئ یې تاسې (او ژوند پرې ترلې دی)؟ آیا تاسو نازلې کړې دي هغه لطیفې خوږې (اوبه) له سپینو وریځو څخه که مونږ نازلوونکي راښکته کوونکي یو (د هغو اوبو؟ بلکه ته یې ای الله !).

تفسیر: یعني باران هم څمونږ په حکم سره وریږي، او د ځمکې په خزانو کې هغه اوبه هم مونږ ټولوو، آیا تاسې څه زور او قوّت لرئ چې اوبه جوړې کړئ؟ یا یې په زور او زارۍ له وریځو څخه وورووئ؟.

لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

که اراده فرمایو مونږ؛ نو وبه ګرځوو دا (اوبه) تروې ترخې؛ نو ولې شُکر نه وباسئ (تاسې په دغو نعماوو)؟.

تفسیر: یعني که مونږ اراده وفرمایو؛ نو خوږې اوبه ترخې کوو، چې هیڅوك یې ونشي څښلی، او نه کښت ته په کار ورشي، بیا هم تاسې څما احسان نه منئ، چې مونږ تاسې ته خوږې اوبه اوروو، او د خوږو اوبو لویې خزانې تاسې ته ساتو، او له هغو څخه تاسې ته راز راز ګټې رسوو.

أَفَرَءَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَأَنتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنشِئُونَ ﴿٧٢﴾

آیا پس وینئ (چې خبر راکړئ) تاسې د اور هغه نه چې بلوئ یې تاسې (له هر راز محروقاتو نه). آیا تاسې پیدا کړې ده ونه د دې (اور) او که مونږ پیدا کوونکي یو (د هغې ونې او د ټولو محروقاتو؟ بلکه ته یې ای الله !).

تفسیر: په عربو کې داسې څو تکې شنې ونې دي، چې د هغو د دوو لرګیو له سولولو څخه اور پیدا کیږي، لکه چې په هندوستان کې د بانس د ونې له سولولو څخه اور پیدا کیږي، پخوا له دې نه د (یس) د سورت په آخر کې د دې په نسبت څه بیان لیکلی شوی دی، یعنې په دې ونو کې اور چا ایښی دی؟ تاسې که ما؟ (بلکه تا ایښی دی ای الله !).

نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكِرَةً

مونږ ګرځولې مو دی دغه (دنیوي اور) تذکره یادول (د دوزخ).

تفسیر: یعني دې اورته وګورئ او د دوزخ اور یاد کړئ، دا هم د هغه اور یوه برخه او ادنی نمونه ده، او فکر وهونکي لره دا خبره ور په یادیږي، هغه الله چې له تکې شنې ونې څخه تك سور اور راوباسي، هغه په یقین سره کولی شي او قادر دی چې مړي هم ژوندي کړي.

وَمَتَاعًا لِّلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾

او (ګرځولی دی مونږ دا اور نفعمن او) په کار راتللو ته لپاره د مسافرانو محتاجانو بې وځلو.

تفسیر: یعني د بیدیا او میدان اوسېدونکیو او پردېسانو ته اور ډیر په کاریږي، په تیره بیا د ژمي او سړو په وخت کې، او پرته له دې څخه د نورو هم ډیر په ښه ورځې، او د مدنیّت ډیر امور پرې مربوط دي.

فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ ۝٧٤

نو وکړه نسبت د پاکۍ نامه د رب خپل ته چې له ګردو څخه لوی دی (او تل شاکر اوسه په دغو نعماوو یې).

تفسیر: یعني هغه ذات چې داسې مختلف شیان او د کار ورې څیزونه یې پیدا کړي دي، او خاص پخپل فضل او احسان یې موږ منتفع ګرځولي یو، د هغه شکر اداء کول په کار دي، او د کافرانو او منکرانو د هغو چټي او اپلتو خبرو په مقابل کې چې هغه الله تعالی ته یې نسبت کوي؛ د هغه د مبارك نامه پاکي بیانول پکار دي، د تعجّب ځای دی چې دا خلق سره د داسې باهره وو آیاتونو او نښو د لیدلو بیا هم د هغه الله تعالی په قدرت او وحدانیت باندې هسې چې ښایي نه پوهیږي.

فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ۝٧٥

نو قسم خورم زه په ځایونو د پرېوتلو د ستوریو باندې.

تفسیر: او دویمه معنی یې دا ده چې: قسم خورم د آیتونو په راښکته کېدلو د پیغمبرانو په زړونو باندې، یا د قرآني آیتونو په راښکته کېدلو باندې له اسمانه پر ځمکې باندې چې لږ لږ او ورو ورو رانازلیږي.

وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٌ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ عَظِيمٌ ۝٧٦ إِنَّهُۥ لَقُرۡءَانٞ كَرِيمٞ ۝٧٧ فِي كِتَٰبٖ مَّكۡنُونٖ ۝٧٨ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلۡمُطَهَّرُونَ ۝٧٩

او بېشکه دا قسم خامخا قسم دی که پوهیږئ تاسې عظیم ډېر لوی. چې بېشکه دا (کتاب لوستی شوی په تا باندې) خامخا قرآنکریم عزت والا دی. (چې لیکلی شوی دی) په کتاب پټ ساتلي شوي (لوح محفوظ) کې. چې نه مسه کوي ده لره او نه دې یې مسه کوي مګر هغه چې پاك کړی شوي وي (یعني پاکان).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعني پرښتې به دې پاك کتاب باندې لاس لګوي، هغه کتاب همدا لیکلی شوی کتاب دی، د پرښتو په لاسونو سره یا په لوح محفوظ کې»، ځینې د ﴿لَّا يَمَسُّهُۥٓ﴾ ضمیر قرآن ته اړوي، یعني دې پاك قرآن ته لاس نه وروړي مګر خو پاك سړي، یعني هغه کسان چې زړونه یې صاف او اخلاق یې پاك وي، د همداسې سړیو فکرونه او عقلونه د دې لوی کتاب په علومو او حقائقو، معارفو او آیتونو باندې هم په ښه ډول سره رسیږي، یا نه مسه کوي دا قرآن مګر خو پاك خلق، یعني بې اودسه هغه ته لاس نه وروړي، لکه چې د نبوي احادیثو څخه هم دا خبره ثابته شوې ده، نو په دې تقدیر سره د ﴿لَّا يَمَسُّهُۥٓ﴾ نفي به د نهي لپاره وي.

تَنزِيلٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٨٠

(هغه قرآن چې ټوټه ټوټه) نازل کړی شوی دی له (طرفه د پالونکي) رب د عالمیانو.

تفسیر: یعني دا کومې کوډې (جادو) او ټوکې نه دي، او نه د کاهنانو چټي او اپلتې خبرې دي، او نه د شاعرانو توهّمات او مبالغات او هسکې استعارې دي، بلکه یو لوی، مقدّس، معزّز، پاك او اسماني کتاب دی، چې د رب العالمین له لوري د ټول عالم او ګردو نړۍ والو (اهل جهان) د لارښوونې لپاره راښکته شوی دی، هغه الله تعالی څمونږ پاك الله دی چې د لمر، سپوږمۍ او ستوریو ډېر کلکك، محکم، عجیب، غریب او ښکلی ترتیب او نظام یې قائم کړی دی، او هغه ګرد سماوي اجرام د یوه مرتّب قانون اومنظم اصولو سره د خپلو ورځنیو ختلو او پرېوتلو او نورو تأثیراتو او اغېزو سره د خپل عظمت، قدرت، قوّت، وحدانیت، تصرف او د عظیم الشأن اقتدار مظاهرې او په زړه پورې ننداري راښیي.

أَفَبِهَٰذَا الْحَدِيثِ أَنتُم مُّدْهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

آیا په دې خبرې (د قرآن) باندې تاسې سپک کوونکي یئ (دروغ یې ګڼئ)؟. او ګرځوئ تاسې روزي برخه خپله (له قرآنه دا خبره) چې تاسې دروغ ګڼونکي یئ (دغه قـرآن لره).

تفسیر: یعنې آیا دا هسې دولت دی چې له هغه ځنې په ګټه اخیستلو کې تاسې سُستي او کاهلي وکړئ، او خپله برخه همدومره وګڼئ چې د الله تعالی هغه راښوولي حقائق دروغ ثابتوئ؟ لکه چې د باران د لیدلو په وخت کې وایي چې هغه ستوری هغه برج ته راغلی؛ نو ځکه ورښت وشو، ګواکې دوی د الله په قدرت قائل نه دي، او په هسې وینا سره دوی د رحمت د دې باران قدر هم نه کوي، چې د پاک قرآن په شکل کې رانازل شوی دی، او دا ویل چې د الله تعالی له خوا نه دی لېږلی شوی؛ سخته بدبختي، حرمان او بد نصیبي ده، آیا د یوه نعمت شکر ګزاري همداسې کېدی شي، چې هغه دروغ وبللی شي؟.

فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾
فَلَوْلَا إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٨٧﴾

نو ولې په هغه وخت کې چې ورسیږي (روح د سړي) ستوني ته. او (حال دا وي چې) تاسې په دغه وخت حاضـر اوړېدونکي نظر کوونکي یئ هغه ته. او مونږ ډېر نژدې یو هغه ته (ځمونږ پرښتې) له تاسې څخه مګر نه وینئ، او نه پوهېږئ تاسې. پس ولې که یئ تاسې چې جزا نه درکوله کیږي او نه ژوندی کیږئ؛ نو راوګرځوئ تاسې دا (روح) که چیرې یئ تاسې رښتیني (په دې ګمان خپل کې چې جزاء نشته).

تفسیر: یعنې په داسې بېفکرۍ او بې خوفۍ سره د پاک الله تعالی خبرې دروغ ګڼئ، ګواکې تاسې د چا په حکم او واک کې نه یئ، یا هیڅ نه مرئ، او له الله تعالی سره نه مخامخ کېږئ، ښه ! څه وخت چې ستاسې د کوم عزیز او محبوب سا په ختلو کې وي، او سا یې په ستوني کې بنده شي، او د ځنکدن ربړونه پرې تیریږي، که تاسې له هغه سره نژدې کېنئ او د ده هغه بې وخلي او بېچارګي پرېشاني او سرګرداني وګورئ، له بلې خوا پرښتې له تاسې څخه هغه ته ډېرې نژدې دي، چې تاسې یې نه وینئ، که ستاسې واک او اختیار د بل چا په لاس کې نه دی؛ نو په هغه وخت کې تاسې د خپل هغه محبوب او مین سا او روح ولې نه شئ ساتلی؟ او د څه لپاره هغه مین او محبوب مو له تاسې څخه په داسې حال کې چې ستاسې زړونه خوږیږي، او اوښکې مو بهیږي، بېلتون کوي، او تاسې په خپل فراق او بېلتون ژړوي.

فَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّا إِن كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩٠﴾
فَسَلَامٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩١﴾

نو که چیرې وي (دغه مړی) له مقرّبینو څخه (الله ته). نو (شته ده لره) راحت هوسایي (آرام) او ښه رزق او جنّت ډک له نعمتونو څخه. او که چیرې وي (دا مړی) له یارانو ملګرو د ښي لاس.
نو سلامتیا ده تا لره له یارانو ملګریو د ښي لاس څخه.

تفسیر: یعنې تاسې د یوې شېبې لپاره هم هغه نه شئ ساتلی، او هغه خپل ځای ته هرومرو رسېدونکی دی، که هغه مړی له مقرّبینو څخه وي؛ نو اعلی درجه روحاني او جسماني، د هوسایي راحت عیش او چرچو سامانونو ته رسیږي، او په ښي لاسه ډله (اصحاب الیمین) کې شاملیږي، او هیڅ یوه وېره او ربړونه ورته نه پاتې کیږي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي:

«يعني د هغوى له لوري ډاډه (خاطر جمع) اوسه !»، يا دا مطلب چې د (أصحاب اليمين) له طرفه هغوى ته سلامونه رسيږي، يا هغه ته ويل کيږي: تا لره په راتلونکي وخت کې سلامتي او هوسايي (آرام) ده، او ته په اصحاب يمين کې شامل او ګڼل يې.

وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِّنۡ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾ وَتَصۡلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾

او که چېرې وي (دغه مړى) له دروغ ویونکيو ګمراهانو څخه. نو مېلمستيا ده (ده ته) له سوځوونکيو اوبو څخه. او ننه ايستل دي په اور (د دوزخ) کې.

تفسير: يعني د هغه پای او انجام هسې وي چې پخوا له مړ کېدلو څخه هغه ته د هغه راتلونکی حال اوراوه کيږي.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلۡيَقِينِ ﴿٩٥﴾

بېشکه دا خبره (چې ذکر شوه په شان د دې درې صنفو کې) خامخا همدا حقه يقيني ده.

تفسير: يعني ستاسې له تکذيب څخه هيڅ شی کېدونکي نه دي، هر هغه شيان چې د مؤمنانو او مجرمانو په نسبت خبر ورکړی شوی دی؛ هغه ګرد صحيح او يقيني دي، او هم هغسې کېدونکي دي.

فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

پس وکړه نسبت د پاکی نامه د رب خپل ته چې له ګردو (ټولو) څخه ډېر لوی دی.

تفسير: يعني په تسبيح او تحميد کې مشغول اوسئ !، چې دا د هغه ځای لپاره لويه تياري ده، او په همدې ښه چاره کې بوخت اوسئ !، او د مکذبينو د زړه خوږوونکيو خبرو څخه زيات مه خپه کيږئ !.

تمّت سورة الواقعة، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الحَدِيدِ

«د (الحديد) سورت مدني دی، (۲۹) آيتونه او (۴) ركوع لري، په تلاوت كې (۵۷) او په نزول كې (۹۴) سورت دی، د (الزلزال) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان ډېر رحم كوونكی دی.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ

نسبت د پاكۍ كوي الله ته هغه چې په اسمانونو او په ځمكه كې دي (سره له اسمانونو او ځمكو).

تفسير: يعني د حال يا د قال په ژبه په دواړو سره د الله تعالى حمد، ثناء، او تسبيح وايي.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

او همدغه (الله) ښه غالب قوي ښه حكمت والا دی. خاص دغه (الله) لره ده باچايي د اسمانونو او (باچايي) د ځمكې، (همدغه الله) ژوندي كول كوي او مړه كول كوي، او همدغه (الله) په هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځيني يې همدغه ژوندي كول او مړه كول دي).

تفسير: يعني په اسمان او ځمكه يا په دواړو كې يا هر چېرې د الله تعالى احكام چليږي، او هر چېرې او هر كله واك او اختيار لري، د ايجاد او اعدام او د ګردو چارو ملوني او قبضه د ده په لاس كې ده، هيڅ يو قوّت او طاقت د هغه د تكويني قدرت او تصرّف مخه نشي نيولی.

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ

همدغه (الله) اول دی (له هر شي څخه چې مخكې ترې څوك نشته)، او آخر دی چې وروسته ترې څوك نشته.

تفسير: كله چې هيڅوك نه وو، الله جل جلاله موجود وو، او كله چې هر څه فنا شي؛ الله جل جلاله به موجود وي.

وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝

او ظاهر دی، بره ترې څوك نشته، او باطن دی (دنيا كښې نه ليدل كيږي) د ده نه پناه څوك نشته، او همدغه (الله) دی په هر شي باندې ښه عالم ښه پوهيدونكی.

تفسير: د هر شي وجود او ظهور د هغه الله تعالى له ايجاد څخه دی، نو ځكه د الله تعالى وجود كه ظاهر او باهر نه وي؛ نو د بل چا به وي؟ له عرشه نيولې تر فرش پورې، او له ذرې څخه اخيستې تر لمر او نورو لويو كرو پورې، هر يو شی د هغه په وجود او شته والي باندې روښان دليلونه دي، او بيلې بيلې شاهدی لولي، خو سره له دې د هغه ذات

او اصلي حقائقو او صفاتو ته هغسې چې ښايي عقل، پوهه او ادراک نه ور رسيږي، او د ده د هيڅ يوه صفت احاطه کول هم امکان نه لري، او نه پخپل قياس او ادراک سره څوک د هغه د څنګوالي (کيفيت) بيان کړی شي، نو ځکه ويلی شو چې له هغه څخه زيات پټ او باطن بل څوک نشته، په هر حال سره هغه الله تعالی د باندې هم دی او دننه هم دی، ظاهر هم شته او په باطن کې هم دی، او په هر راز احوالو باندې که پټ دی يا ښکاره؛ ښه خبردار او ډېر پوه دی، ظاهر د غالب په معنی هسې چې د هغه له پاسه هيڅ يو قوت نشته، باطن داسې چې له هغه څخه پرته (علاوه) هسې کوم ځای موقع به نه وي چې څوک به هلته تـرې پټ شي، يا يې له علمه او پوهې څخه کوم شی لرې او پټ وي، د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په حديث کې راغلي دي: «وأنت الظاهر فليس فوقك شيء، وأنت الباطن فليس دونك شيء».

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه په مقدار د شپږو ورځو کې (له ورځو د دنيا نه) بيا اوچت شو په عرش باندې (لکه چې له شانه د الوهيت د ده سره مناسبه وه).

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا

معلوم دي (الله ته) هغه څه چې ننوځي په ځمکه کې (لکه مړي او باران) او هر هغه څه چې راووځي له دغه ځمکې نه.

تفسير: لکه کښت او ترکودي (نباتات) چې له ځمکې څخه راوځي، د دې بيان د (سبأ) په سورت کې پخوا له دې تېر شوی دی.

وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا

او (معلوم دي الله ته) هر هغه چې نازليږي له اسمانه (لکه رحمت او عذاب)، او هر هغه چې پورته خيژي په دغه (اسمان) کې (لکه نېک عملونه او بد عملونه).

تفسير: يعني له اسمانه پرښتې حکمونه، د قضاء او قدر فيصلې، وريا (باران) او نور راښکته کيږي، او د بندګانو اعمال او د الله أکرم شأنه وأعظم برهانه پرښتې او نور پورته کيږي.

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ ۚ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤﴾

او دغه (الله) له تاسې سره دی (په علم او قدرت سره) هر چېرې چې يئ تاسې، او الله پر هر هغه څه چې کوئ يې تاسې ښه ليدونکی دی (نو جزاء به درکړي).

تفسير: يعني هيڅکله له تاسې څخه غائب نه دی، بلکه هر چېرې او په هر حال کې چې تاسې يئ؛ هغه ګرد دی ښه پېژني، او ټولې ښکاره او پټې خبرې ښه اوري، او ستاسې اعمال او نور ګرد شيان ښهويني.

لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٥﴾

خاص هغه (الله) لره ده باچايي سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، او خاص الله لره ګرځول کيږي ټول کارونه.

تفسیر: یعني منکران د الله تعالی له باچایي او قلمرو څخه د باندې وتلی نشي، په ګردو اسمانونو او ځمکه کې یواځې د هغه وحده لا شریک له حکومت دی، او په پای کې د ګردو کارونو فیصله د ده له لوري کیږي.

يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ

ننه باسي (الله) شپه په ورځې کې او ننه باسي (الله) ورځ په شپې کې.

تفسیر: یعني الله تعالی کله ورځ لنډوي او شپه اوږدوي (په قوس او جدي کې)، او کله په عکس د دې شپې لنډوي او ورځې اوږدوي (لکه په جوزا او سرطان کې).

وَهُوَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝

او دغه (الله) ښه عالم دی په پټو خبرو نیاتو عقائدو د سینو زړونو باندې هم.

تفسیر: یعني په زړونو کې هغه نیات او ارادې یا هغه خطرې او وسوسې چې پیدا کیږي، په هغو ګردو باندې هغه ښه پوهیږي، او هیڅ شی د ده له پوهې څخه د باندې نه دی.

اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلَفِيْنَ فِيْهِ ؕ

ایمان راوړئ تاسې (او په ایمان همېشه اوسئ) په الله او په رسول د دغه (الله) باندې، او لګوئ (په لاره د الله کې) له هغو (اموالو) څخه چې ګرځولي یئ تاسو (الله) خلیفګان (د پخوانیو) په هغو (اموالو) کې.

تفسیر: یعني هغه مال او شته چې ستاسې په لاسونو کې شته، د هغو ګردو مالك او څښتن پاك پروردګار دی، او تاسې یواځې د یوه امانتدار او خزانه دار په شان یئ، نو ځکه په هر ځای او هر چا باندې چې هغه الله تعالی تاسې ته د هغه د صرفولو او لګولو په نسبت امر وکړي؛ په هم هغه ځای کې یې تاسې صرف کړئ، او دا خبره مو هم په یاد وي چې پخوا له دې څخه دا مال د نورو په لاسونو کې وو، خو اوس د هغوی په ځای تاسې یئ، او ښکاره ده چې تاسې به هم ځئ.

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيْرٌ ۝

پس هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی له تاسې، او لګولي یې دي (اموال خپل په لاره د الله کې) هغوی لره دی اجر ثواب ډېر لوی (په جنّت کې، نو تاسې ته هم نفع رسوي ایمان او خرڅول د اموالو د تاسې).

تفسیر: نو ځکه ضروري ده په هغو کسانو کې چې دا خصلت او صفت موجود نه وي، ښایي چې هغه پیدا کړي !، او په هغو کې چې شته، ښایي چې په هغه باندې مستقیم پاتې وي، او د ایمان په مقتضی باندې ټګ او عمل وکړي !.

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ ۚ وَالرَّسُوْلُ يَدْعُوْكُمْ لِتُؤْمِنُوْا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ اَخَذَ مِيْثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۝

او څه مانع عذر دی تاسې لره (بلکه هیڅ مانع نشته) چې ایمان نه راوړئ په الله او رسول د دغه (الله)، حال دا چې (رسول الله) رابولي تاسې چې ایمان راوړئ په رب خپل او په تحقیق اخیستې ده (الله) وعده کلکه د تاسې که چیرې یئ تاسې ایمان راوړونکي (نو ایمان ولې نه راوړئ؟).

تفسیر: یعني په الله تعالی باندې له ایمان راوړلو څخه یا د یقین او معرفت په لارې باندې له تللو څنې کوم شیان ستاسې مخه نیسي؟ او په داسې چارو او معاملو کې لټي سستي او تقاعد ولې وکړ شي، الله تعالی او د هغه پاک رسول تاسې د کوم پردي او غیر معقول څیز په خوا نه رابولي، بلکه تاسې ته ستاسې د حقیقي رب او پالونکي په لور بلنه کوي، چې د هغه اعتقاد ستاسې په اصلي فطرت کې په ودیعت ایښود شوی دی، او تاسې د هغه د ربوبیت اقرار پخوا له دې څخه چې دنیا ته راشئ؛ کړی دی؟، لکه چې تر ننه پورې د هغه اقرار اثر او اغېزه څه نه څه د بني آدمانو په زړونو کې موندله کیږي، بیا په دلائلو، براهینو او د رسولانو په ارسال او د اسماني کتابونو په لېږلو سره د هغه ازلي عهد او پیمان تجدید کیږي، او پخوانیو انبیاوو له خپلو امتیانو څنې داسې وعده او پیمان هم اخیستی وو چې د خاتم الأنبیاء محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم اتباع دې هرومرو وکړي !، او له تاسې څخه ډېر سړي هسې هم دي چې پخپله د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک لاس باندې د سمعې، طاعت، انفاق في سبیل الله او نورو ایماني امورو باندې د ټینګوالي او پابندۍ کلک عهد او تړون هم کړی دی، نو وروسته له دې مبادیو څخه اوس څنګه کېدی شي، هغه څوک چې د منلو اراده لري؛ هغه یې ونه مني، او چا چې منلی دی له هغه څخه غاړه وغړوي، او ترې انحراف وکړي؟.

هُوَ الَّذِیْ یُنَزِّلُ عَلٰی عَبْدِهٖۤ اٰیٰتٍۭ بَیِّنٰتٍ لِّیُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَی النُّوْرِ ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ لَرَءُوْفٌ رَّحِیْمٌ ﴿۹﴾

دغه (الله) هغه ذات دی چې نازلوي پر بنده خپل باندې دلائل ښکاره (لپاره د دې) چې وباسي تاسې له تیارو (د کفر) څخه رڼا (د ایمان) ته، او بېشکه الله په تاسې باندې خامخا ښه مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعني قرآن یې را نازل کړ، او د صداقت لارې یې دروښودې، چې د هغو په وسیله تاسې د کُفر او جهل له تیارو څخه ووځئ، او د ایمان او علم او عمل رڼا ته راشئ، او دا د پاک الله لوی شفقت او مهرباني ده، که سختي یې کولی؛ نو تاسو به یې په همدې تیارو کې پرېښودئ، تر څو په کې مړه شئ، یا به یې د ایمان او یقین له راوړلو څخه وروسته ستاسې خطاوې او ګناهونه نه بښل.

وَمَا لَكُمْ اَلَّا تُنْفِقُوْا فِیْ سَبِیْلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِیْرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

او څه مانع عذر دی تاسې لره چې نه نفقه کوئ نه لګوئ (مال خپل) په لاره د الله کې، او خاص الله لره دی میراث د اسمانونو او د ځمکې.

تفسیر: یعني (مجازي) مالکان فنا کیږي، او ملک هغه حقیقي مالک ته چې الله تعالی دی پاتې کیږي، که نه هسې خو د تل لپاره هغه د ده مال وو، نو بیا د ده په مال کې سم د ده له امر سره خرڅ کول او لګول ولې در نه ښکاري؟، که په خپلې خوښې او واک سره یې نه ورکوئ؛ نو بیا واک هم هغه ته رسېدونکی دی، نو د بندګۍ اقتضاء او غوښتنه همدا ده چې په خوښې سره هغه وروړاندې کړئ !، او د هغه په لاره کې یې خرڅ کړئ !، او د فقر، فاقې، افلاس او تنګۍ څخه ونه وېرېږئ !، ځکه چې د ځمکې او د اسمانونو د خزانو او د شتو مالک او څښتن پاک پروردګار دی، نو آیا په دې لارې کې به پخپلې خوښې سره خرڅ کوونکي او لګوونکي وږي پاتې کیږي !؟.

لَا یَسْتَوِیْ مِنْكُمْ مَّنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ

نه دي برابر له تاسې څخه هغه چې لګولی یې دی (مال خپل په لاره د الله کې) پخوا له فتحې (د حدیبیې یا د مکې) څخه.

تفسیر: ځینو له فتحې څخه د حُدیبیې صلحه روغه مراد کړې ده، او له ځینو روایتونو څخه د هغه تأیید هم کیږي.

وَقَٰتَلَ ۚ أُولَٰٓئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ ٱلَّذِينَ أَنفَقُوا۟ مِنۢ بَعْدُ وَقَٰتَلُوا۟ ۚ وَكُلًّا وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلْحُسْنَىٰ ۚ

او بیا یې جنګ کړی (د کافرانو سره)، دا (ګټوونکي د مالونو خپلو په لاره د الله کې او جنګېدونکي پخوا له فتحې د حُدیبیې یا د مکې نه) ډېر لوي دي له جهته د درجې مرتبې له هغو کسانو چې لګوي مال خپل په لاره د الله کې وروسته (له فتح د مکې نه) او جنګیږي (لپاره د اعلاء کلمة الله)، او له دواړو طائفو سره وعده کړې ده الله د نېکی (جنّت).

تفسیر: یعني که هسې د الله تعالی په لاره کې هر مهال هر شی خرڅ کړل شي او جهاد وکړ شي؛ هغه ښه دی، او الله تعالی به د هغه ډېر اجر په دنیا او آخرت کې ورکوي، لیکن هغه مقدور لرونکي چې له خپلو شتو څخه یې پخوا د حُدیبیې له روغې یا د مکې له برې فتحې څخه خرڅ کړي دي، او د جهاد شرف یې ګټلی دی؛ هغوی ډېرې لویې درجې موندلي دي، او وروستني مسلمانان د هغوی په درجو پورې نشي رسېدلی، ځکه چې په هغه وخت کې د حق منونکي او په هغه باندې سر قربانوونکي سړي ډېر لږ وو، او ګرده دنیا له کافرانو او باطلو خوښوونکیو څخه ډکه وه، په هغه وخت کې اسلام جاني او مالي قرباني ته ډېره اړتیا او احتیاج درلود، او مجاهدینو ته په ښکاره ډول د اسبابو، اموالو، غنائمو، وسلو، خوړو او نورو ضروریاتو هیلې او توقّعات ډېر لږ وو، په داسې حالاتو کې ایمان راوړل او د الله او د هغه د رسول په لاره کې د خپلو ځانونو او مالونو او شتو قربانول د دنیا د لویو اولوالعزمانو او د هغو لویو سړیو کار دی، چې د هغوی ثابت قدمي او ټینګتیا له غرونو څخه هم ټینګه او کلکه وي، فرضي الله عنهم ورضوا عنه.

وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾

او الله په هغو کارونو باندې چې کوئ یې تاسې ښه خبردار دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسیر: یعني الله تعالی له هر شي څخه خبر دی، او پوهیږي چې د چا عمل څه درجه لري؟ او د هغه د اخلاص وزن او تول څومره دی؟ نو له خپلې پوهې سره سم له هر یوه سره به بېله بېله معامله کوي.

مَّن ذَا ٱلَّذِى يُقْرِضُ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَٰعِفَهُۥ لَهُۥ وَلَهُۥٓ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾

څوک دی ذات هغه چې قرض ورکوي الله لره په قرض ورکولو نېکو سره، نو بیا به (الله) دوچنده کړي (هغه قرض) ده لره، او خاص ده ته اجر ثواب دی نېک (د عزّت).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «له پور څخه دا مطلب دی چې په دې وخت په جهاد باندې تاسې خپل مالونه او شته ولګوئ، بیا همدا تاسې د ډېرو شتو خاوندان کېږئ، او په آخرت کې لویې مرتبې او مرادونه مومئ، د دوه ګوني معنی هم همدا ده، که نه د نوکر او بادار په منځ کې هسې ګټې وټې نشته، که چاته څه شی ورکوي مختیار دی، او که نه یې ورکوي؛ هم همدی مختیار او واکدار دی».

يَوْمَ تَرَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ يَسْعَىٰ نُورُهُم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَٰنِهِم

(یاده کړه ای محمده !) هغه ورځ (د قیامت) چې وینې ته مؤمنان سړي او مؤمناتې ښځې چې ځغلي به رڼا د دوی مخکښې له دوی څخه او له ښي خوا د دوی څخه.

تفسير: د حشر په ميدان کې کله چې د (صراط) په پل تيريږي، پس ډېره سخته توره تياره وي، نو په دې وخت کې له هر چا سره د هغه د ايمان او ښه عمل رڼا وي، ښايي چې د ايمان رڼا چې ځاى يې زړه وي، او د ښو عملونو به په ښې خوا کې وي، ځکه چې ښې چارې ګردې په ښې خوا کې سره ټوليږي، د هر چا ايمان او عمل په هره درجه اندازه او مېچ چې وي؛ په هغه مېچ او اندازه سره به د هغه رڼا او روښانتيا هم وي.

بُشْرٰىكُمُ الْيَوْمَ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۱۲﴾

(او وبه ويل شي دوى ته چې) زيرى د تاسې نن ورځ دى (ننوتل په) جنت چې بهيږي له لاندې (د مانيو او ونو) د هغو (خلور قسمه) وياله، تل به وي دوى په هغو کې، دغه دى هم دغه برى مونډل ډېر لوى.

تفسير: ځکه چې جنّت د الله تعالى د خوښى ځاى دى، هغه کسان چې جنّت ته رسيږي؛ ګواکې د هغو ګردو مرادونه وررسېدلي وي.

يَوْمَ يَقُوْلُ الْمُنٰفِقُوْنَ وَالْمُنٰفِقٰتُ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا انْظُرُوْنَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُّوْرِكُمْ ۚ قِيْلَ ارْجِعُوْا وَرَآءَكُمْ فَالْتَمِسُوْا نُوْرًا ؕ فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُوْرٍ لَّهٗ بَابٌ ؕ بَاطِنُهٗ فِيْهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهٗ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿۱۳﴾

(ياده کړه اى محمده ! هغه) ورځ چې وايي به منافقان سړي او منافقانې ښځې هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړى دى (داسې چې): وګورئ مونږ ته (انتظار وکړئ) چې رڼا واخلو له رڼا ستاسې، نو وبه ويل شي دوى ته (تمسخرًا): چې وګرځئ شاوو خپلو ته پس ولټوئ رڼا، پس وبه واهه شي په منځ د دغو (منافقانو او مؤمنانو) کې يو دېوال چې هغه لره به دروازه وي، دننه طرف د هغې (دروازې کې به چې د جنّت په جانب دى) رحمت وي (مؤمنانو لره)، او د باندې طرف ته د هغه (چې جانب د منافقانو دى) له طرفه د هغه څخه به عذاب وي.

تفسير: يعني د مؤمنانو او منافقانو په منځ کې به يو لوى دېوال ودرول کيږي، چې په هغه کې به يو ور وي، له دې وره به مؤمنان د جنّت په لورې درومي، او د منافقانو له سترګو څخه به پټيږي، د وره په منځ کې د جنّت ورمې او ښې ننداري له لرې بريښي، او له وره د باندې به د الله تعالى د عذاب ننبې او د هغه ويرووونکې اغيزې او منظرې وي.

يُنَادُوْنَهُمْ اَلَمْ نَكُنْ مَّعَكُمْ ؕ

غږ به وکړي (منافقان) دغو (مؤمنانو) ته: آيا نه وو مونږ له تاسې سره (ملګري په دنيا کې).

تفسير: خبره داسې ده چې رسمي کافران به د (صراط) په پل باندې نه تيريږي، بلکه ړومبى به په دوزخ کې د هغه له وره څخه په ټېل وهلو غورځولى شي، هو ! هغه کسان چې د کوم پيغمبر امّت او تابعدار وي، اعمّ له دې چې ښه وي يا خراب؛ هغه به د (صراط) له پله تيريږي، ورروسته له دې څخه چې د الله تعالى امر ورته وشي؛ په هغه پل باندې به وخيژي، په يوه سخته تياره کې به ګرد خلق ډوبيږي، په دې توره تياره کې به له ايمان لرونکيو سره يوه رڼا وي، چې دوه مخيز (منافقان) به هم غواړي چې د هغې رڼا په شاوخوا کې لاړ شي، خو ځرنګه چې مؤمنان ډېر ګړندي او تېز لکه الوتکې، موټر، بايسکل، اس او نور ځغلي؛ نو ځکه هغه رڼا له هغوى لرې تښتي، نو دلته به دا منافقان په شورماشور او نارو سورو باندې خولې پرانيځي، چغې به وي او وايي: لږ خو ودرېږئ چې مونږ هم ستاسې په رڼا کې

درسره لاړ شو، مونږ به دا توره تیاره کې لکه ړانده هسې تیرېږو، مونږ مه پرېږدئ چې له تاسې څخه وروسته پاتې شو، لږ څه ډیل وکړئ او انتظار وکړئ، چې مونږ هم ستاسې له دې ڼا څخه لږ څه ګټور شو، آخر مونږ به دنیا کې له تاسې سره یو ځای اوسېدو، او په ښکاره ډول مونږ هم په مسلمانانو کې شمېرل کېدو، دوی به داسې ځواب اوري چې: بېرته وګرځئ !، او خپلو ځانونو ته هلته رڼا ولټوئ !، که یې وموموئ له هغه ځایه یې واخلئ !، د دې خبرې له اورېدلو څخه دوی بېرته ګرځي، په دې منځ کې به په هسې یوه توره تیاره کې سره لوېږي، چې په هیڅ یو شي باندې به د دې نظر ونه لګیږي، او هغه دېوال د دوی او د هغې رڼا په منځ کې راځي، مطلب یې دا چې دا رڼا په دنیا کې په ښو عملونو سره په لاس راتله، هغه ګټه او رڼا له تاسې څخه هلته پاتې شوې ده، بېرته دنیا ته وګرځئ چې دا هلته له تاسې څخه پاتې ده، یا به هغه ځای مراد وي چې د (صراط) په پل له ختلو څخه پخوا هلته رڼا او نور هر چا ته تقسیم کېده.

قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنتُمْ أَنفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿١٤﴾

نو وبه وایي (مؤمنان منافقانو ته چې) هو ! وئ (تاسې له مونږ سره) مګر تاسې په فتنه کې اچولي وو تاسو ځانونه خپل، او انتظار کاوه تاسې (په آفتونو او حوادثو مؤمنانو ته)، او شک به مو کاوه تاسې (په اسلام کې)، او غولولي وئ تېر ایستلي وئ تاسې ارزوګانو خپلو تر هغه پورې چې راغی امر حکم د الله (چې مرګ ستاسې دی)، او غولولي یئ تاسې په (کرم د) الله باندې غولوونکي (چې شیطان دی).

تفسیر: یعني بېشکه په ښکاره ډول په دنیا کې تاسې له مونږ سره وئ، او په ژبې سره مو د اسلام دعوی کوله، خو باطني حالت مو داسې وو چې په لذّاتو او شهواتو کې وئ، او د نفاق لاره مو غوره کړېوه، او خپل ځانونه مو غولولي او په هلاکت کې مو اچولي وو، او بیا مو توبه هم ونه کړه، بلکه تل به مو لارې ته کتل، او انتظار به مو ایستو، چې کله پر اسلام او مسلمانانو باندې کومه ټکه لوېږي، او د دین په نسبت به په شکوکو او شبهاتو کې لوېدلي وئ، تاسې په همدې فریب او غلونه کې داسې ګڼل، چې وروسته له دې څخه به ستاسې څنې هیڅ پوښتنه نه کیږي، او تاسې به داسې خیالونو کې مست او بېخبره پراته وئ چې د الله تعالی حکم او امر راورسېد، مرګی راغی او تاسې یې راګیر کړئ، ګواکې هغه لوی غولوونکي (شیطان) تاسې له لارې څخه وویستئ، چې اوس هیڅ یوه د ژغورنې او د خلاصې لاره درپاتې نه ده.

فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ مَأْوَاكُمُ النَّارُ ۖ هِيَ مَوْلَاكُمْ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

پس نن ورځ وا به نخیستله شي له تاسې څخه (ای منافقانو !) فدیه معاوضه، او نه له هغو کسانو څخه چې کافران شوي وو، ځای د ورتلو ستاسې (او د دوی د ټولو) اور (د دوزخ) دی، همغه (اور لایق او) ملګری ستاسې دی، او بد ځای د ورتلو دی (دغه دوزخ).

تفسیر: یعني بالفرض که تاسې منافقان او ښکاره کافران څه معاوضه او فدیه ورکړئ، او وغواړئ چې په هغه چل سره مو ځانونه وژغورئ؛ نو د داسې چارې د منظورۍ هیڅ یو صورت نشته، پس تاسې ګرد په همغه کور کې پاتې کېدونکي یئ، او همدا د دوزخ اور ستاسې د هستوګنې ځای دی، او همدا مو ملګری دی، د بل چا د رفاقت او ملګرتوب توقّع او هیله او امید مه لرئ.

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوٓا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ ٱللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ ٱلْحَقِّ

آیا نه دی راغلی وخت هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی (د دې) چې وویریږي زړونه د دوی (له جهته) د ذکر (وعید) د الله نه، او (له جهته د) هغه څیز چې نازل شوی دی له حق څخه (چې قرآن دی).

تفسیر: یعني هغه وخت رارسېدلی دی چې د مؤمنانو په زړونو کې د الله تعالی او د قرآن یاد او مینه او محبت لا ښه ځای ونیسي، او د اسلام د حقاني دین په مقابل کې غاړه کیږدي، او ښه پاسته شي، او له الله تعالی څخه لا وویریږي.

وَلَا يَكُونُوا كَٱلَّذِينَ أُوتُوا ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ ٱلْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿١٦﴾

او نه دې کیږي (په سختوالي د زړه کې) په شان د هغو کسانو چې ورکړی شوی وو هغوی ته کتاب پخوا له دې څخه، نو اوږده شوه په دوی باندې زمانه، نو سخت شول زړونه د دوی، او ډېر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دي.

تفسیر: یعني ایمان همغه دی چې زړونه پرې نرم شي، د نصیحت او د الله تعالی یاد په هغو باندې ډېره اغېزه او اثر واچوي، او ژر یې قبول کړي، پخوا به اهل الکتابو ښه پندونه د خپلو پیغمبرانو له صحبته اخیستل، له څو مودې راهیسې پر هغوی باندې د غفلت خوب غلبه کړې ده، او هر شی له دوی څخه هېر او زړونه یې سخت او په اکثرو د دوی کې ډېره سرکشي او یاغیتوب پېښ شوی دی، نو اوس د مسلمانانو وار راغلی دی، چې هغوی د خپل مبارک پیغمبر له صحبت څخه ښې ګټې وکړي، او په نرم زړه کامل انقیاد او د ذکر الله په پوره خشوع او زیات خضوع سره د الله تعالی او د ده د رسول اوامر او احکام ومني، او په ښو صفاتو سره متّصف شي، او هغه لوی مقام ته وخیژي چې هلته تر اوسه پورې بل کوم امّت نه دی ختلی.

ٱعْلَمُوٓا أَنَّ ٱللَّهَ يُحْىِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ ٱلْءَايَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾

پوه شئ تاسې چې بېشکه الله ژوندی کوي زرغونوي ځمکه وروسته له موت، وچوالي د هغې (په باران سره)، په تحقیق ښکاره بیان کړي دي مونږ تاسې ته دلائل او آیتونه لپاره د دې چې تاسې عقل په کې وچلوئ (او کار ترې واخلئ په دنیوي او اخروي امورو خپلو کې).

تفسیر: یعني د عربو خلق جاهل او ګمراه او داسې وو لکه مړه ځمکه، اوس الله جل جلاله هغوی ته ایمان وروبانښه، او د علم په روح سره یې ژوندي او په دوی کې یې ګرد کمالات پیدا کړل، لنډه یې دا چې کوم (روحًا) مړ انسان لره نه ښایي چې مأیوس بې هیلي او نااميد شي، ځکه چې که په رښتیا سره توبه وکاږي؛ نو بیا الله تعالی د هغه په کالبد کې د ژوندون روح ننباسي.

إِنَّ ٱلْمُصَّدِّقِينَ وَٱلْمُصَّدِّقَٰتِ وَأَقْرَضُوا ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَٰعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾

بېشکه خیرات ورکوونکی سړي او خیرات ورکوونکې ښځې او هغه خوک چې قرضونه یې کړي دي له الله سره قرض نېک؛ دوچند به کړ شي دوی ته (ثواب د قرض د هغوی)، او وي به دوی ته اجر ثواب ډېر لوی (چې جنّت دی).

تفسیر: یعني هغه څوك چې د الله جل جلاله په لاره کې په خالص نیت سره د هغه د خوښې په خاطر خرڅ وکړي، او خپل مال ولګوي، او پرته له الله جل جلاله څخه د کومې بدلې یا د شکریې غوښتونکی نشي؛ ګواکې هغه پاك الله تعالی ته پور ورکوي، نو ډاډه اوسئ! چې د هغه ورکړه به نه ضایع کیږي، بلکه څو چنده به بېرته ورګرځي.

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ ۖ وَالشُّهَدَاءُ عِندَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٩﴾﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی په الله او په (ټولو) رسولانو د دغه (الله)؛ دغه کسان همدوی دي ډېر رښتیني او شاهدان دي (په ورځ د قیامت کې پر دروغ ویونکیو باندې) په نزد د رب خپل، وي به دغو (صدیقانو مؤمنانو) ته اجر د دوی او رڼا د دوی (چې پرې تیریږي به په پل صراط باندې)، او هغه کسان چې کافران شوي دي، او نسبت د دروغو یې کړی دی آیتونو څمونږ ته؛ هغوی دي یاران ملګري د دوزخ (چې اصلاً د همدوی لپاره جوړ شوی دی).

تفسیر: محقّق مترجم (رحمه الله) په ښکاره سره د (الشهداء) عطف په (الصدّیقون) باندې منلی دی، یعني هغه خلق چې په پاك الله او د ده په رسول پوره یقین لري، او د دې یقین اثر د دوی له اعمالو او احوالو څخه هم ښکاري، نو دوی رښتیني او پاخه ایمانداران دي، او د الله تعالی په مخ کې هم دوی د شاهدانو په ډول د نورو حال او احوال هم راښکاروي، لکه چې د «البقرة» د سورت په (۱۷) رکوع (۱۴۳) آیت څمونږ د دغه مقدّس تفسیر کې داسې یو آیت راغلی دی: ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ په آخرت کې به داسې ریښتونکیو ایماندارانو لره د دوی د عمل او د ایمان له درجې سره سم ثواب او رڼا وربښله کیږي.

﴿اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ ۖ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا ۖ وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ ۚ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿٢٠﴾﴾

پوه شئ تاسې (ای تښې دنیا خوښوونکیو) چې بېشکه دغه ژوندون لږ خسیس خوشې بې فائدې لوبې، او بېکاره عبث مشغولتیا، او زینت ښایست، او فخر لوبې کول دي په منځ ستاسې کې یو په بل باندې، او ډېروالی دی په اموالو او (ډېروالی دی) په اولاد کې، په مثل (د نباتاتو) د باران دي (چې پر تېزې څمکې باندې اوري)، ښه ښکاري ناشکرانو کوونکو لره زرغونه د دغه (باران)، بیا وچه شي (داګیا)، نو پس وبه وینې (ای کتونکیه) هغه (زرغونه یا نبات) زېړ شوی (پس له شینوالي د هغه)، بیا شي هغه (وچ واښه) مات تار په تار، او په آخرت کې عذاب شدید سخت دی (لپاره د هغه چا چې منګولې یې ولګولې په تښو دنیوي امورو، او آخرت ته یې شا کړه)، او مغفرت بښنه ده لویه له (جانبه) د الله، او رضوان رضاء خوښې ده (هغه چا ته چې مشغول شي په اخروي امورو او دنیا ته شا کړي)، او نه دی (دغه) ژوندون لږ خسیس مګر دی متاع اسباب د غرور د غولېدلو (چې نه پاتې کیږي).

تفسیر: هر سړی د خپل عمر په اول کې بازي او لوبې کوي، بیا په جوړښت ډول او فېشن او سینګار پسې ګرځي، بیا د خپل پت او د اعتبار په زیادت پسې لوېږي، بیا یې د مړینې ورځ نژدې کیږي، د مال او اولاد په فکر کې ډوب تللی وي، چې ورروسته له ما څنې به څما د کور، کهول، آل اولاد حال او ژوندون څرنګه وي؟ مګر دا ګرد ساز او سامان، فکرونه

او جاجونه فاني او زائل دي، لکه چې د کښتو رونق او بهار د څو ورځو له مخې وي، بيا ژېړ شي او وچيږي، او انسانان او حيوانات يې ګوډ او ماتوي، او ذره ذره کوي يې، او د هغه د سينګار او رونق نوم او نښه نه پاتې کيږي، د دنيا د ژوندون حال او احوال او د هغه ساز او سامان هم داسې وګڼئ، چې سړی د هغه په عارضي باغ او بهار باندې غوليږي او تېروځي، او خپل انجام پرې خرابوي، ځکه چې وروسته له مرګه هيڅ يو له دې شيانو څخې نه په کاريږي، او هلته يواځې هغه ايمان او ښې چارې او صالحه اعمال په کاريږي او په درد يې خوري، چې سړي په دنيا کې کړي وي، او که کور يې ورانيږي، په آخرت کې هغه لره د الله تعالی خوښي او رضامندي لاس ته نه ورځي، هغه کسان چې د ايمان له دولت څخه بې برخې وي، او د کفر او عصيان او د ګناهونو له پيټي سره آخرت ته حاضريږي؛ هغه ته به سخت عذاب وررسيږي، او هغو مريو ته چې سره د لرلو د ايمان يې خپلو ايماني چارو کې څه لنډوالی او کوتاهي کړي وي؛ د هغوی له قصور سره برابره سزا ورکوله کيږي، او بيا يې پاک الله ښيي، د دنيا خلاصه هغه وه، او د آخرت مجموعه دا ده:

سَابِقُوٓاْ إِلَىٰ مَغۡفِرَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ وَجَنَّةٍ عَرۡضُهَا كَعَرۡضِ ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِ أُعِدَّتۡ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۚ ذَٰلِكَ فَضۡلُ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٢١﴾

تلوار وکړئ وځغلئ تاسې (ای مؤمنانو !) طرف د مغفرت او ښښنې ته چې له (جانبه) د رب ستاسې ده، او (تلوار وکړئ وځغلئ تاسې ای مؤمنانو هغه) جنّت ته چې پلنوالی يې (داسې) دی لکه پلنوالی د اسمان او د ځمکې، تيار کړی شوی دی لپاره د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی په الله او (ايمان يې راوړی دی) په رسولانو د دغه (الله)، دغه (موعود جنّت، مغفرت، رضاء، لقاء) فضل د الله دی چې عطا کوي يې هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د عطا يې، چې مؤمنان دي)، او الله څښتن د فضل عظيم دی.

تفسير: يعنې له موت او مړينې څخه پخوا د هغو شيانو په راغونډولو پسې ولوېږئ چې د هغو په وسيله ستاسې ګناهونه وبښل شي، او جنت مو په برخې شي، په داسې ښو چارو کې لټې کول او سستي کول ښه کار نه دی، او وړاندېوالی وکړئ وځغلئ تاسې ای مؤمنانو ! هغه جنّت ته چې پلنوالی يې داسې دی لکه پلنوالی د اسمان او د ځمکې، يعنې که ځمکه او اسمان دواړه سره يو ځای کړل شي؛ نو له هغو څخه به د جنّت عرض او سور جوړيږي، الله تعالی ښه پوهيږي چې د هغه طول اوږدوالی به څومره وي، تيار کړی شوی دی دغه جنّت لپاره د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی په الله او ايمان يې راوړی دی په رسولانو د الله، دغه فضل د الله دی چې عطاء کوي يې هغه چاته چې اراده يې وفرمايي، يعنې ايمان او ښه عمل خو بېشکه د جنّت د حصول وسيله ده، ليکن په حقيقت سره به د جنّت موندل د الله تعالی په فضل او کرم پورې اړه لري، که د هغه فضل او کرم نه وی، نو له سزا څخه ځان بچ کول سخت دي، او جنّت ته رسېدل خو جلا خبره ده.

مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فِيٓ أَنفُسِكُمۡ إِلَّا فِي كِتَٰبٖ مِّن قَبۡلِ أَن نَّبۡرَأَهَآۚ

نه رسيږي هيڅ مصيبت آفت غم په ځمکه او نه ستاسې په ځانونو کې مګر هغه خو ليکلی شوی دی په کتاب (لوح محفوظ) کې پخوا له هغې څخه چې پيدا کړی وي مونږ هغه (په دنيا کې).

تفسير: په دنيا او نړۍ کې هغه عمومي آفتونه لکه قحط او سوکړه، زلزله، وبا او نور چې راځي، او هغه غمونه او آفتونه لکه رنځ، درد، ناروغي او نور چې په ځينو سړيو کې ليدل کيږي؛ دا ګرد د الله تعالی په علم قديم کې شته، او فيصله يې صادره شوې ده، او په لوح محفوظ کې ليکلې شوې ده، چې سم له هغه سره دا ګردې پېښې واقع کيږي، او د يوې ذرې په اندازه او ميچ هم په هغه کې څه شی نه لږ او نه ډيريږي.

إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾

بېشکه دا (اندازه پخوا له پيدا کولو) پر الله ډېره آسانه ده.

تفسير: يعني الله تعالى د هر شي علم په ذاتي ډول سره لري، او په زحمت او تکليف يې نه زده کوي، نو بيا هغه ته د علم محيط سره سم د ګردو واقعاتو او حوادثو ليکل پخوا له وقوع څخه په هغه کتاب (لوح محفوظ) کې آيا کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډېر ورته سهل او آسان دی، او خبر کړئ تاسې الله أکرم شأنُه وأعظمَ برهانُه په دې سره:

لِّكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ ۗ

لپاره د دې چې خفه نشئ تاسو پر هغه څه چې فوت شوي له لاسه وتلي دي د تاسو، او خوشاله نشئ تاسې په هغه څه چې تاسې ته يې درکړي وي (په خوشحالتيا د کبر او هوا سره).

تفسير: په دې حقيقت مو ځکه تاسې ته خبر درکړی دی چې تاسې ښه وپوهېږئ: هغه فائدې چې تاسې لره مقدّرې دي؛ هغه به ضرور در رسېدونکې وي، او هغه چې مقدّرې نه دي؛ هيڅکله په لاس نه درځي، هر هغه شی چې د الله تعالى په قديمي علم کې مقرّر او ټاکلی شوی دی؛ هم هغسې کېدونکی دی، نو ځکه که کومه ګټه د چا لاس ته ونه رسيږي؛ ښايي چې پرې خفه او مضطرب نه شي !، او هغه شی يې چې په برخه ورسيږي؛ په هغه باندې ځان تريخ او تريو او مضطرب نه کړي، بلکه د مصيبت او ناکامی په وخت کې صبر او تسليم، او د هوسايی او کاميابی په وخت کې دې شُکر او حمد ووايي.

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ ۗ

او الله نه خوښوي هر متکبّر (په نعمت باندې) او فخر کوونکی (په نورو باندې). هغه کسان چې (همدوی پخپله) بخل کوي، او (هم) امر کوي خلقو ته په بخل سره (نو دوی لره سخت عذاب ورکوي).

تفسير: د زياترو متکبّرو مالدارانو حالت داسې دی چې لويي کوي، خو د لګولو په وخت کې به يو پول او پيسه هم د دوی له جيبه څخه نه راوځي، په کوم يوه ښه کار کې به دی پخپله د ورکولو توفيق نه لري، مګر پخپلو ويلو او کولو سره نورو ته دا ورښيي چې په موقع کې خرڅ کول د هغو متوکلانو او همّتناکو کار دی چې له پيسو سره دومره زياته مينه او محبت نه کوي، او پوهيږي چې سختي او نرمي او نور ګرد هغه على الاطلاق مالک له لوري دي.

وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾

او هر هغه چې مخ يې وګرځاوه (له احکام الله نه)؛ نو بېشکه الله همغه غني بې پروا په صفتونو سره، ښه ستايلی شوی دی.

تفسير: يعني ستاسې له خرڅ کولو او نه کولو څخه هغه ته هيڅ يوه ګټه نه وررسيږي، هغه خو بې نياز او بې پروا ذات دی، ګردې ښېګڼې (فائدې) او صفات على وجه الکمال د ده په ذات کې سره ټول شوي دي.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ۖ

خامخا په تحقيق لېږلي وو مونږ پيغمبران خپل سره له ښکاره وو دلائلو او نازل کړی وو مونږ له هغوی سره کتاب او ميزان تله (قواعد د عدل) لپاره د دې چې ودرېږي خلق په انصاف باندې.

تفسیر: ښايي چې له دې کتاب او میزان او تلې څخه د تللو تله مراد وي، چې په هغې سره خپل حقوق اداء کوي، او راکړه ورکړه کوي، او د هغې په وسیلې سره عدل او انصاف کیږي، یعنې کتاب الله ځکه نازل شوی دی، چې خلق په عقائدو، اخلاقو، اقوالو کې د عدل او انصاف په سمه لاره لاړ شي، او د افراط او تفریط څخه بالکل ځانونه وژغوري، او تله یې ځکه ټاکلې وه، چې په پلورلو او پېرودلو (بیع شراء) او نورو معاملاتو کې د انصاف د تلې پلې چاېرې هیڅ لورې ته ښکته او پورته نه وي، او ممکن دي چې له تلې څخه شریعت مراد وي، چې د ګردو قلبیه وو او قالبیه وو اعمالو حُسن او قُبح مونږ ته په ښه ډول سره راښیي، والله أعلم.

وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ

او رالېږلې ده مونږ اوسپنه.

تفسیر: یعنې الله تعالی «اوسپنه» پخپل قدرت پیدا کړه، او په ځمکه کې یې د هغه (معادن) کېښودل.

فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ

چې په دې کې سخت جنګ ډېر قوت دی، او (په کې ډېرې) منافع ګټې دي لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنې چې له دغې اوسپنې څخه د جګړې او جنګ وسلې او نور شیان جوړیږي، او د خلقو زیات کارونه په هغې باندې چلیږي، او ګرد مدني او عصري امر پرې مربوط دی.

وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ

او بل لپاره د دې چې عالم شي الله (په علم ظاهري سره) په هغه چا باندې چې مرسته کوي له ده سره او له رسولانو د ده سره په غیبو سره (بې له لیدلو).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د اسماني کتاب په لارښوونه په سمه لاره رانشي، او د انصاف او نیاو تله په دنیا کې سمه ونه دروي، که ضرروت پېښ شي؛ نو هغوی ته جزاء او ګوشمالي ورکوله کیږي، او په ظالمانو معاندینو، مخالفینو او نورو کږو تلونکیو باندې به د الله تعالی او د ده د رسول د احکامو وقار او اقتدار قائمیږي، په هغه وخت کې د توري له موټې څخه نیول او په یوه خالص اسلامي جهاد کې د داخلېدو وار راځي، چې په هغه کې به له همدې اوسپنې څخه کار اخیستل کیږي، په دې وخت کې به دا خبره راښکاره کیږي، چې کوم یو بنده وفادار دی؟ چې بې له لیدلو د الله تعالی د هغه مینه او محبّت او د آخرت په راتللو او د اجر او ثواب او په ګناه او عقاب باندې په غیاب سره ایمان، یقین، او عقیده لري؟ او د هغه د دین او د هغه د رسول او د کتاب متابعت او اعانت کوي؟.

إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

بېشکه الله ډېر قوي دي (په نصرت د احباوو) ښه غالب دی (په ذلّت د اعداوو).

تفسیر: د جهاد تعلیم او ترغیب د دې لپاره نه دی ورکړی شوی چې الله تعالی ستاسې مرستې، معاونت، او امداد ته څه اړتیا او احتیاج لري، ځکه چې هغه لوی او بې نیاز او بې پروا پروردګار ته دا بې وځلې او کمزوری مخلوق څخه مرسته او کومک ورسولی شي؟ او هغه به دوی ته څه اړتوب ولري؟ هو! دومره ده چې الله تعالی له داسې امر څخه ستاسې د وفادارۍ امتحان او ازموینه کوي، تر څو هغو بندګانو ته چې دوی په ازموینه کې بریالي شي، لوړ او اعلی مقامات ورکړي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَٰهِيمَ وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِمَا ٱلنُّبُوَّةَ وَٱلْكِتَٰبَ

او خامخا په تحقيق لېږلي وو مونږ نوح او ابراهيم، او ګرځولي وو مونږ په اولاده د دغه (نوح او ابراهيم کې) نبوّت پيغمبري (او نازل کړی وو مونږ په اولادو د دوی کې) کتاب.

تفسير: يعني د پيغمبری او کتاب لپاره مونږ د دوی دواړو له اولادې څخه سړي غوره کړل، تر څو وروسته له دوی څخه دا لوی دولت د هغوی د ذريّت او خپلخانې او کورنۍ څخه بهر لاړ نشي.

فَمِنْهُم مُّهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿۲۶﴾

نو ځيني له دوی لار موندونکي دي، او ډېر له دوی څخه فاسقان نافرمانان وتونکي دي (له لارې حقې نه).

تفسير: يعني هغو خلقو لره مو چې لېږلي وو، يا داسې يې وبولئ چې د دې دواړو له اولادې ځنې بعضې په لاره وو، او زياتره کسان نافرمانان ثابت شول.

ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِرُسُلِنَا

بيا وروسته ولېږل مونږ پر آثار قدمونو د هغوی باندې نور رسولان خپل.

تفسير: يعني وروستنيو رسولانو د هغو پخوانيو پيغمبرانو په پل باندې تګ کاوه، ځکه چې په اصولي حيثيت کې د ګردو رسولانو تعليم او ښوونه سره يوه وه.

وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ

او وروسته راووست مونږ عيسی ځوی د مريمې، او ورکړ مونږ ده ته انجيل.

تفسير: يعني الله تعالى په آخر کې د بني اسرائيلو د انبياوو خاتم يعني عيسى عليه السلام ته انجيل ورکړ، او استاځی يې وټاکه، او هغوی ته يې واستاوه.

وَجَعَلْنَا فِى قُلُوبِ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً

او ګرځولې وو مونږ په زړونو د هغو کسانو کې چې متابعت يې کړی وو د دغه (عيسى) رأفت، نرمي، او رحمت مهرباني.

تفسير: يعني د عيسى المسيح عليه السلام ملګري چې په واقعي ډول د هغوی په طريقې باندې تلل، د هغوی په زړونو کې پاک الله نرمي ايښې وه، دوی د الله تعالى له مخلوقاتو سره د محبّت او شفقت په ډول سلوک کاوه، او پخپلو منځونو کې به هم تل په مهرباني اوسېدل، او ښه ژوندون يې سره درلود.

وَرَهْبَانِيَّةً ٱبْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَٰهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ رِضْوَٰنِ ٱللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا

او (پيدا کړې وو دوی له ځانه) رهبانيت (ترک د دنيا) چې نوی يې له ځانه جوړ کړی وو دوی هغه (رهبانيت)، نه وو مقرّر کړی مونږ دغه (رهبانيت) په دوی باندې مګر (دوی غوره کړی وو رهبانيت) لپاره د خوښۍ د الله، پس ونه کړ دوی رعايت د دې لکه چې حق د رعايت يې وو.

تفسیر: یعني په وروستنیو زمانو کې د مسیح عیسی علیه السلام تابعین د بې دینو باچاهانو له لاسه په تنګ شول، او د دنیا له مخمصو څخه وویرېدل، او د رُهبانیت یو بدعت یې وویست، چې د هغه حکم د الله تعالی له لوري نه دی شوی، مګر د رُهبانو نیت هسې وو چې د پاک الله خوښي حاصله کړو، خو بیا یې هغه په پوره ډول سره پای ته ونشو رسولی.

شاه صاحب لیکي: «دا د فقیرۍ او تارک الدنیا کېدلو رسم پرنګیانو (نصاری) ایستلی دی، دوی به په ځنګلو کې یوه تکیه جوړوله، او هلته به کېناستل، نه به یې ښځه لرله، او نه به د اولاد په فکر کې لوېدل، شپه او ورځ به یې عبادت کاوه، له خلقو سره به یې خبرې اترې نه درلودې، او له هغوی څنې به لرې تښتېدل، او حال دا دی چې الله تعالی خپلو بندګانو ته داسې حکم نه دی کړی چې دنیا داسې پرېږدئ، او له ځېلمې وزګار کېنئ، نو کله چې دوی پخپلو ځانونو باندې د دنیا ترک نوم کېښود، بیا نو په پټه او پردې کې د دنیا غوښتنه ډېره لویه ګناه ده»، د اسلامي حق شریعت له فطري اعتدال څخه پرته (متجاوز) د داسې رهبانیت منع فرمایلې ده.

تنبیه: «بدعت» هغه کار ته وایه شي چې د هغه اصل په پاک قرآن او احادیثو او په هغو پېړیو (قرنو) کې چې مشهود لها بالخیر دی؛ نه وي، او هغه د دین او د ثواب کار وګڼل شي.

فَـَٔاتَيۡنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنۡهُمۡ أَجۡرَهُمۡۖ وَكَثِيرٞ مِّنۡهُمۡ فَٰسِقُونَ ۝٢٧

پس ورکړ مونږ هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی وو (په محمّد) له هغو څخه اجر ثواب د دوی، او ډېر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دي.

تفسیر: یعني په دوی کې اکثر نافرمانان دي، نو څکه سره له دې چې پر خاتم الأنبیاء صلی الله تعالی علیه وعلی آله وصحبه وسلّم پخپلو زړونو کې یقین او باور لري، خو بیا هم پر دوی ایمان نه راوړي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَءَامِنُواْ بِرَسُولِهِۦ يُؤۡتِكُمۡ كِفۡلَيۡنِ مِن رَّحۡمَتِهِۦ وَيَجۡعَل لَّكُمۡ نُورٗا تَمۡشُونَ بِهِۦ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ۝٢٨

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو پر پخوانیو انبیاوو)! وویرېږئ تاسې (له عذابه) د الله، او ایمان راوړئ په رسول د دغه (الله چې محمد دی)، چې درکړي تاسې ته دوه حصې برخې له رحمته خپله، او چې وګرځوي تاسې لره یوه رڼا چې تلل به کوئ په هغې سره (پر صراط)، او وبښي تاسې ته (ګناهونه ستاسې)، او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعني ای کتابیانو! د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تابع اوسئ!، تر څو دا نعمتونه ومومئ، او ستاسې تېرې خطاوې وبښلی شي، او د ښه عمل او هر کار دوچنده ثواب در ورسیږي، او سره له خپلې رڼا هر چېرې وګرځئ، یعني ستاسې ښه د ایمان او د تقوی په وسیله روڼ او نوراني شي، او په آخرت کې هم دا رڼا ستاسې په مخ او ښي څنګ کې له تاسې سره هر چېرې لاړه شي.

لِّئَلَّا يَعۡلَمَ أَهۡلُ ٱلۡكِتَٰبِ أَلَّا يَقۡدِرُونَ عَلَىٰ شَيۡءٖ مِّن فَضۡلِ ٱللَّهِ وَأَنَّ ٱلۡفَضۡلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ۝٢٩

لپاره د دې چې وپوهېږي اهل د کتاب (په دې) چې قادران نه دي دغه (منکران) په هیڅ شي له فضل د الله نه، او (بل عالمان شي دغه منکران په دې) چې بېشکه فضل لویې په لاس د الله

کې ده، ورکوي يې هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د ورکولو يې)، او الله خاوند د فضل ډېر لوی دی.

تفسير: يعنې اهل الکتابو د پخوانيو پيغمبرانو خبرې او قصې اورېدلي، او خپل افسوسونه او ارمانونه يې داسې ښکارول چې: کاشکې مونږ هم د هغو په پېړيو کې اوسېدی، تر څو مو هغه درجې او مرتبې موندلي وی، اوس مونږ ته د هغو برکاتو موندل ګران دي، نو دلته داسې وايه شي چې: هغه پيغمبران هم د الله تعالی له لوري لېږلی شوي وو، او هغه دوچنده ثواب ورکول هم د پاك الله له درباره مرحمت کيږي، او حال دا دی چې اوس همغه الله تعالی شته، او د هغه د فضل او کمال بحار او سيندونه تر څنډو ډک خاږخوړی بهيږي.

تمت سورة الحديد، بفضل الله المجيد، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ المُجَادِلَة

«د (المجادلة) سورت مدني دی، (٢٢) آيته (٣) رکوع لري، په تلاوت کې (٥٨) او په نزول کې (١٠٥) سورت دی، وروسته د «المنافقون» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قَدْ سَمِعَ اللهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللهِ

په تحقيق اورېدله الله خبره د هغې (ښځې) چې سوال او ځواب يې کاوه له تا سره د خپل خاوند په شان کې، او شکايت يې کاوه الله ته.

تفسير: پخوا له اسلام څخه که کوم سړي خپلې ښځې ته ويل چې ته مې مور يې؛ نو دا خبره داسې ګڼله کېده چې هغه د ژوندون تر آخره پورې په هغه باندې حرامه شوه، او بيا به هيڅ يو داسې صورت هغه ته نه وو چې هغه ښځه يې بيا ښځه شي، څمونږ د رسول أکرم صلى الله عليه وسلم په زمانه کې يو مسلمان چې نوم يې «أوس بن الصّامت» رضي الله تعالى عنه وو، خپلې ښځې ته چې «خوله بنت ثعلبه» رضي الله تعالى عنها نومېده؛ همداسې وويل، هغه ښځه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په مخ کې ودرېده، او دا قصه يې ورته وکړه، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې: د دې معاملې په نسبت لا د الله تعالى له لورې ماته کوم خاص حکم نه دی رارسېدلی، خو زه خيال کوم چې ته په هغه باندې حرامه شوې يې، او وروسته له دې څخه تاسې سره ګډ نه شئ اوسېدلی، هغې ښځې په ژړا او چغو باندې پيل (شروع) وکړ، او داسې به يې ويل چې: «څما ودان کور وران او واړه ماشومان مې خوار او پرېشان شول»، کله به يې له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره داسې جګړې کولې چې: «يا رسول الله ! د هغه مقصد د دې الفاظو له ويلو څخه د طلاق اراده نه وه»، کله به يې د الله تعالى په دربار کې ژړا او انګولا کوله، او داسې به يې ويل: «آ اله العالمينه ! زه د خپل يواځيتوب او د دې مصيبت شکايت ستا دربار ته کومه، ته مې په عرض او فرياد ورسه !، که نه دا څما ماشومان که له ما سره پاتې شي؛ له لوږې څخه مري، او که يې هغه ته ورکړم؛ نو څما د نه پاللو او نه ساتلو څخه له کاره وځي او ضايع کيږي، اى الله تعالى ! ته پخپله د آخر الزّمان نبي په خوله څما د ژغورني (بچ کېدني) يوه لاره راوښيه !، او څما دا مشکل او غوټه را وپرانيځه !» نو په دې وخت کې دا آيات نازل او د «ظهار» احکام ورانعام شول.

تنبيه: «ظهار» په شريعت کې دېته وايي چې: د خپلې ښځې کومه (عضو) د ابديه محرّماتو: مور، خور، او نورو کومې عضوې سره تشبيه ورکړي، چې د هغه کل ده ته حرام او ناروا وي، لکه چې داسې ووايي چې: «أنت علي کظهر أمّي» «ته دې پر ما باندې داسې يې لکه څما د مور شا»، د «ظهار» د احکامو تفصيلات دې په فقهي کتابونو کې وکتل شي !.

وَاللهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا ۚ إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ①

او الله اورېده سوال او جواب ستاسې، بېشکه چې الله ښه اورېدونکی دی (د ټول اقوالو) ښه کتونکی دی (د ګردو احوالو).

تفسیر: یعني الله تعالی هر څیزویني او اوري يې، هغه خبرې اترې چې ستاسې او د هغې ښځې په منځ کې وشوې؛ نو هغه به يې ولې نه وي اورېدلې، محققه ده چې پاک الله د هغې مصیبتناکې ښځې په شکایت چې فریاد يې کاوه؛ ورسېده، او د همېشه لپاره يې د داسې حوادثو د ژغورنې لاره په لاندې ډول سره څرګنده کړه !.

ٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَآئِهِم مَّا هُنَّ أُمَّهَٰتِهِمْ ۖ إِنْ أُمَّهَٰتُهُمْ إِلَّا ٱلَّٰٓـِٔى وَلَدْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنكَرًا مِّنَ ٱلْقَوْلِ وَزُورًا ۚ

هغه کسان چې ظهار کوي (مور وايي) له تاسې څخه ښځو خپلو ته؛ نه کېږي دغه ښځې (په بللو د دوی سره) میندې د دوی، نه دي میندې د دوی مګر هغه ښځې دي چې ځېږولي يې وي دوی، او بېشکه دوی خامخا وايي یوه خرابه (ناآشنا خبره) له خبرې او دروغ وايي.

تفسیر: یعني ماندینه (منکوحه) کله چې دی يې نه دی ځېږولی، نو څرنګه د ده مور کېدی شي؟ او څنګه به په محض یوه تشبیه سره د تل لپاره په ده باندې لکه حقیقي مور غوندې حرامېږي؟، هو ! که کوم سړی د خپلې بې تمیزۍ لامله داسې یوه دروغ او چټي او نامعقوله خبره وکړي؛ نو د هغې بدله دا ده چې کفّاره دې ورکړي، بیا که هغې ته ورنژدې شي، یا ورنژدې نشي؛ هغه ښځه د ده ښځه ده، او له ظهاره طلاق نه اوړي.

وَإِنَّ ٱللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾

او بېشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی ښه مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعني هغه حرکتونه چې د جاهلیت په زمانه کې شوي دي؛ هغه ګرد معاف دي، اوس وروسته له هدایته هسې مه کوئ !، که په غلطه له تاسې څخه داسې ګناه کېږي؛ نو ژر تر ژره توبه وباسئ !، او پخوا له دې څخه چې خپلې ښځې ته ورنژدې شئ؛ د «ظِهار» کفارت اداء کړئ !.

وَٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا۟ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ۚ

او هغه کسان (چې مور وايي) ظهار کوي له ښځو خپلو نه، بیا راګرځي دوی (ماتولو د) هغې خبرې ته (چې ویلې يې وي)؛ نو لازم دي دوی ته ازادول د مریي پخوا د هغه چې یو بل سره مسه کړي (په وطي سره).

تفسیر: یعنې د دغه لفظ «أنت علي کظهر أمي» له ویلو څخه د مېړه او ښځې مسه کول او یو پر بل باندې لاس اچول او صحبت کول حرامېږي، کله چې یو مریی آزاد کړي، یا د دوو میاشتو د روژې څخه فارغ شي، نو بیا یو بل ته سره نژدې کېدی شي.

ذَٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِۦ ۚ

دغه (حکم په کفّارت سره) پند درکاوه شي تاسې ته په دغه (حکم) سره.

تفسیر: د کفارې مشروعیت ستاسې د تنبیه او پند لپاره دی، چې بیا داسې غلطي ونه کړئ !، او نور هم له هسې غلطیو څخې ځانونه وساتئ !.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ خَبِيۡرٌ

او الله په هغه څه چې کوئ تاسې ښه پوهيدونکی دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسير: يعني سم د تاسې له احوال سره احکام درليږي، او په دې باندې پوهيږي چې تر کومې اندازې پورې تاسې په هغو باندې عمل کوئ.

فَمَنۡ لَّمۡ يَجِدۡ فَصِيَامُ شَهۡرَيۡنِ مُتَتَابِعَيۡنِ مِنۡ قَبۡلِ اَنۡ يَّتَمَآسَّا ۚ فَمَنۡ لَّمۡ يَسۡتَطِعۡ فَاِطۡعَامُ سِتِّيۡنَ مِسۡكِيۡنًا ؕ

پس هغه چا چې ونه موند (مريي) نو (پرې لازم) روژه نيول دي د دوو مياشتو پرله پسې، پخوا له هغه چې يو بل سره مسه کړي (په وطي سره)، پس هغه چې توان نه لري (د روژې نيولو)؛ نو (پرې لازم) طعام ورکول دي شپېتو مسکينانو ته.

تفسير: يعني که د غلام آزادولو توان نه لري؛ نو پرله پسې دوه مياشتې داسې روژې دې ونيسي چې په کې بې له عُذره هيڅ يو ډيل او پرېکړه واقع نشي، که په روژه نيولو باندې يې هم توان نه رسيږي؛ نو شپېتو تنو اکربانو او فقيرانو ته دې طعام او خواړه ورکړي، د دې مسئلې نور تفصيلات دې په فقهي کتابونو کې وکتل شي !.

ذٰلِكَ لِتُؤۡمِنُوۡا بِاللّٰهِ وَرَسُوۡلِهٖ ؕ

دغه (تخفيف په کفّاره کې) لپاره د دې دي چې ايمان راوړئ تاسې په الله او په رسول د دغه (الله).

تفسير: يعني د جاهليت د زمانې خبرې پرېږدئ !، او د الله تعالی په حکمونو باندې ټک وکړئ، او هسې چارې وکړئ چې مؤمن لره ښايي، او د مؤمن له شان څخه وي.

وَتِلۡكَ حُدُوۡدُ اللّٰهِ ؕ وَلِلۡكٰفِرِيۡنَ عَذَابٌ اَلِيۡمٌ ۝ اِنَّ الَّذِيۡنَ يُحَآدُّوۡنَ اللّٰهَ وَرَسُوۡلَهٗ كُبِتُوۡا كَمَا كُبِتَ الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ وَقَدۡ اَنۡزَلۡنَاۤ اٰيٰتٍۢ بَيِّنٰتٍ ؕ وَلِلۡكٰفِرِيۡنَ عَذَابٌ مُّهِيۡنٌ ۝

(دا مذکوره احکام) حدونه د الله دي (معين کړی شوي)، او کافرانو ته عذاب ډېر دردناک دی. بېشکه هغه کسان چې مخالفت کوي له الله نه او له رسول د دغه (الله) څخه؛ خوار هلاک به کړل شي دوی لکه خوار هلاک کړی شوي وو هغه (کسان) چې پخوا له دوی څخه وو، او په تحقيق نازل کړي دي مونږ دلائل روښانه، او کافرانو منکرانو ته عذاب سپکوونکی، رسوا کوونکی دی (په دنيا يا عُقبا کې).

تفسير: يعني مسلمانانو ته نه ښايي چې د الله تعالی له ټاکليو حدودو څخه تجاوز وکړي، پاتې شول کافران چې د الله تعالی د حدودو څه پروا نه کوي، او پخپل فکر او غوښتنه سره حدود ټاکي؛ نو تاسې هغوی پرېږدئ چې هغوی لره درد رسوونکی عذاب دی، داسې خلق به پخوانيو زمانو کې هم ذليل او خوار وو، اوس هم خواريږي، د الله تعالی د قُدرت د دلائلو له ليدلو او د ړنو او ښکاره وو نښو له اورېدلو څخه وروسته بيا پخپلو انکارونو باندې کلکك پاتې کېدل، د الله تعالی د احکامو عزت او احترام نه کول؛ د خپل ځان د ذلت او سپکتيا او بې احترامۍ او خوارۍ په عذاب کې ځان اخته کولو سره مرادف دي.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا

(یاد کړه ای محمده !) هغه ورځ چې ژوندي به پورته کړي الله دوی ټول له قبورو، پس خبر به کړي (الله) دوی په هغو کارونو باندې چې کړي يې وي.

تفسير: يعني هر هغه کارونه چې دوی کړي وي، د هغو له نتيجې سره به مخامخ کيږي، د دوی به هيڅ عمل غائب کېدونکی نه وي.

أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٦﴾

شمېرلي ساتلي دي هغه (اعمال) الله، او هېر کړي دي هغوی (هغه اعمال)، او الله پر هر شي باندې ښه شاهد، ښه خبردار دی (نو ور به کړي دوی ته جزاء موافقه).

تفسير: يعني هغوی ته د هغوی د ګرد عمر کارونه او اعمال هيڅ په ياد هم نه دي پاتې شوي، يا هغوی ته يې هيڅ توجّه نه ده شوې، ليکن د الله تعالى په نزد هغه ګرد يو په يو محفوظ او ساتلي شوي دي، دی به هغه ګرد دفترونه په هغه ورځ کې پرانيځي، او د هر سړي په مخ کې به يې ږدي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ۖ

آيا نه وينې ته، نه يې خبر چې بېشکه الله ته ښه معلوم دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکو کې دي (بلکه خبر يې)، نه به وي پټې خبرې (يو د بله په غوږونو کې) د درې تنو مګر خو دغه (الله) به څلورم د هغوی وي (په اعتبار د علم سره)، او نه به وي پنځه تنه (راز ويونکي) مګر خو دغه (الله) به شپږم د هغوی وي (په اعتبار د علم سره)، او نه به وي لږ له دې (عدد) نه او نه به وي ډېر (له دې عدد نه) مګر خو وي به دغه (الله) له هغو سره (په اعتبار د علم سره) هر چېرې چې وي هغوی.

تفسير: يعني د الله تعالى علم يواځې د دوی په اعمالو باندې منحصر نه دی، بلکه د هغه په علم کې د اسمان او ځمکې هر وړوکی او لوی شی شته، هيڅ يو مجلس، مشوره، جرګه، مرکه، پټه خبره، ګنګوسه او پس پسې به نه وي چې الله تعالى به په هغوی باندې نه خبريږي، د ده محيط علم په هر شي او هر ځای باندې رسيږي، هر چېرې چې درې سړي سره کېني، او خبرې اترې سره وکړي؛ دوی دې داسې نه ګڼي چې دلته بل څلورم څوک نشته، او پنځه ګوني مرکه دې خيال ونه کړي چې له مونږ سره کوم شپږم اورېدونکی نشته، تاسو ويوهېږئ ! چې درې وي که څلور، يا پنځه، يا له دې څخه لږ يا ډېر، هر چېرې چې وي، او په هر حالت کې چې وي؛ الله تعالى په خپل محيط علم له هغوی سره شته، او هيڅ کله له هغوی څخه جلا نه دی.

ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ

بيا به خبر کړي (الله) دوی په هغو (دنيوي اعمالو) چې کړي يې دي په ورځې د قيامت کې، بېشکه الله په هر څيز باندې ښه پوهېدونکی ښه خبردار دی. آيا نه وينې ته، نه يې خبر؟ هغه کسان

چې منع کړی شوي وو له پټو خبرو څخه، بیا بېرته ور وګرځېدل دوی هغه شي ته چې منع کړی شوي وو دوی له هغه څخه، او پټې خبرې کوي دوی په ګناه سره، او په تجاوز دښمنی ظلم سره، او په معصیت نافرماني د رسول (د الله) سره.

تفسیر: څمونږ د پیغمبر محمد صلی الله علیه وسلم په مرکه کې دوه مخو او منافقانو به پخپلو منځونو کې پټې خبرې سره کولې، د مرکې په سرېو باندې به یې مسخرې کولې، او عیبونه به یې خرګندول، یو د بل په غوږو کې به یې پس پسی کولې، او د سترګو او د سر په اشارو سره به یې له خپلو ملګرو سره خبرې کولو، چې له دې حرکاتو څخه صادقو او مخلصو مسلمانانو ته تکلیف پېښېده، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خبرې له اورېدلو څخه وروسته به یې ویل چې: «دا مشکل کار څمونږ له لاسه کېدونکی نه دی»، اګر که پخوا له دې څخه د (النساء) په سورت کې له هسې سرګوشۍ او پټې خبرې څخه هم هغوی ته ممانعت شوی وو، خو دغو مؤذي او بې حیاء منافقانو سره له هغه د خپلو دې بدو عملونو څخه لاس وانخیست، دا دی اوس بیا د هغه په نسبت داسې ممانعت وشو.

وَإِذَا جَآءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ ٱللَّهُ وَيَقُولُونَ فِىٓ أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا ٱللَّهُ بِمَا نَقُولُ ۚ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا ۖ فَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٨﴾

او کله چې راشي دوی تاته (ای محمده !) نو پېشکشي در کوي، سلام اچوي تاته په هغه شي سره چې پېشکشي نه ده مقرره کړې تاته په هغه شي سره الله، او وایي دوی په نفسو زړونو خپلو کې: ولې نه په عذابوي مونږ الله په هغه څه چې وایو یې؟ (نو فرمایي الله) بس دی دوی ته (په تعذیب کې) دوزخ چې ورننوځي په کې، نو بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنې پاک الله له نورو پیغمبرانو سره تاسې ته داسې دعاوې فرمایلې (سلام علی المرسلین)، او (سلام علی عباده الذین اصطفی)، او د مؤمنانو په ژبه یې داسې ویل: «السلام علیک أیها النبي ورحمة الله وبرکاته»، مګر ځینې یهودان به کله چې د هغوی حضور ته راتلل؛ نو د «السلام علیک» په عوض به یې په ژوبلې ژبې سره ویل: «السام علیک» چې د هغه معنی داسې ده چې: «تا باندې دې مرګی راشي !» ګواکې د هغو د سلامتیا د دعاء په عوض کې چې الله تعالی هغوی ته ورکړی وو؛ دوی ښېراوې کولې، بیا به یې پخپلو منځونو کې سره ویل: که دی په رښتیا سره پیغمبر دی؛ نو د داسې وینا له ویلو سره سمدلاسه ولې پر مونږ باندې عذاب نه رانازلیږي؟ نو د دوی د دې سوال په ځواب کې فرمایي: ﴿حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ﴾ یعنې: تلوار مه کوئ !، داسې کافي پوره عذاب به دروړسیږي، چې د هغه په مقابل به د بل عذاب ضرورت نه پاتې کیږي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَنَٰجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَٰجَوْاْ بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَمَعْصِيَتِ ٱلرَّسُولِ وَتَنَٰجَوْاْ بِٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ۖ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) کله چې پټې خبرې کوئ تاسې یو له بله سره (په غوږونو کې)؛ پس مه کوئ پټې خبرې پخپلو منځونو کې په ګناه سره، او په تجاوز دښمنی ظلم سره، او په معصیت نافرماني د رسول (الله) سره، او پټې خبرې مصلحت کوئ پخپلو منځونو کې په احسان نېکۍ او پرهېزګارۍ سره.

تفسیر: یعنې صادقو مسلمانانو لره ښایي چې د منافقینو له داسې عاداتو څخه ځانونه وژغوري، او د مسلمانانو پس پسی او ګنګوسې او مشوره نه ښایي چې د ظلم او عدوان او د الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د نافرمانۍ لپاره وي، بلکه د نېکۍ، د تقوی او د معقولې او ښې خبرې د اشاعت لپاره وي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾

او وویرېږئ له (عذابه د) الله هغه (الله) چې خاص ده ته به تاسې جمع کړی شئ په قیامت کې جزاء ته.

تفسیر: یعني تاسې ټول د الله تعالی په مخ کې ودرېږئ، او تر ذرې پورې حساب ورکوئ، له الله تعالی څخه د هیڅا پټه او ښکاره پټه نه ده، نو ځکه د هغه د وېرې او د پرهېزګارۍ خبرې وکړئ !.

إِنَّمَا النَّجْوَىٰ مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾

بېشکه چې پټې خبرې (په ګناه) (له کارونو) د شیطان دي، لپاره د دې چې خفه کړي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او نه دی (شیطان یا پټه خبره) ضرر رسوونکی دغو (مؤمنانو) ته د هیڅ شي مګر په اذن حکم اراده د الله، او ښایي چې خاص پر الله پس توکل دې وکړي مؤمنان.

تفسیر: یعني د منافقانو دا سرګوشي او پس پسې د دې لامله وي چې لږ څه مسلمانان خپه او په سودا کې ولوېږي، وویرېږي او پخپلو زړونو کې ووايي چې آیا دا خلق څه غوټه کوي؟ او څه سره وایي؟ او په څه ترون کې سره بوخت دي؟ دا کار شیطان په هغوی باندې کاوه، مسلمانان دې په یاد ولري چې د شیطان له لاسه هیڅ شی کېدونکي نه دي، او هیڅ یو څیز د هغه په واک کې نشته، ګټه او نقصان د الله تعالی په اختیار کې دي، که د هغه حُکم او اراده نه وي، که هر څومره مشورې او منصوبې او ترون وکړي؛ تاته هیڅ نقصان نه شي رسولی، نو ځکه په ځای د دې چې تاسې خفه او پرېشان شئ؛ ښایي چې الله تعالی ته هیله او امید او اسره وکړئ !.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ ۖ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو) ! کله چې وویل شي تاسې ته: ځای ارت کړئ په مجلسونو کې؛ نو ځای ارت کړئ چې پراخي وکړي الله تاسې لره (په جنّت کې).

تفسیر: یعني ای مؤمنانو ! په مجالسو کې داسې سره کېنئ چې د کېنېناستلو ځای نورو ته پاتې شي، او ټول موقع ومومي، او د نورو ځای تنګ نه شي، کله چې تاسو ځایونه ارت کړئ خلقو ته؛ نو پاک الله به هم تاسې له تنګی څخه وباسي، او د خپل رحمت ابواب او ورونه به در پرانیځي.

وَإِذَا قِيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا

او کله چې وویل شي (تاسې ته) چې: پورته شئ ! (کوم ښه کار ته لکه لمونځ او نور)؛ نو پورته شئ !.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «دا د مجلس ادب دی، که کوم سړی راشي او د هغه د کېناستلو ځای نه وي؛ نو نورو ته ښایي چې لږ لږ سره وخوځېږي، تر څو د مجلس حلقه لویه او ځای ارت شي، یا له خپلو ځایونو څخه ودرېږي او لږ څه ارته بله حلقه او پېنډه سره جوړه کړي، که بالکل د تللو په نسبت دوی ته وویل شي؛ نو لاړ دې شي، په داسې حرکت کې غرور او بخل کول ونه کړئ، ځکه چې په ښو خویونو په سړي باندې الله تعالی مهربان او له بدو خویونو څخه الله تعالی بیزار دی.

يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ

پورته کوي الله هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی له تاسې څخه، او (خاص پورته کوي) هغه کسان چې ورکړی شوی دی دوی ته علم پوهه په درجو مرتبو کې.

تفسير: يعني صادق ايمان او صحيح علم سړي ته ادب او تهذيب ورښيي، او متواضع کوي يې، علم او د ايمان خاوندان چې هومره کمالاتو ته ورسيږي، او لوړو (اوچتو) مرتبو ته وخيژي، او پرمختګ وکړي؛ هومره ځان ښکته، مات، متواضع او ناڅيزه ګڼي، نو ځکه الله تعالی د هسې سړيو درجې لا پسې وچتوي، او دوی لا د پت او د عزّت خاوندان کوي (من تواضع رفعهُ الله)، دا د متکبّرانو، بې دينانو جاهلانو، ناپوهانو کار دی، چې په لږ خبره باندې جګړې نښلوي.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

او الله په هغو (کارونو) چې کوئ تاسو ښه خبردار دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسير: يعني هر يوه ته د هغه له کار، لياقت او درجې سره سمه مرتبه ښيي، او هغه الله أكرم شأنُه وأعظم برهانُه ته ښه معلوم دی چې کوم يو په رښتيا سره ايماندار او د علم خاوند دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً ذَٰلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو!) کله چې (اراده کوئ) د پټو خبرو له رسول سره؛ نو وړاندې کړئ په مخکښې د راز خپل څه صدقه، خيرات، دغه تقديم د صدقې پخوا له پټو خبرو نه خير بهتر ډېر غوره دی تاسې لره او ډېر پاکيزه دی، نو که بيا نه مومئ (تاسې هغه شی چې صدقه يې کړئ)؛ پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: منافقانو به بې فائدې خبرې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په غوږ کې ويلې، او په دې چل به يې خپله لويي او نژدېوالی نورو ته ورښود، او ځينو مسلمانانو به هم غير مهمې خبرې د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په غوږ کې په ورو سره ويلې، او د هغوی وخت به يې خرابولو، او نورو ته به يې موقع نه ورکوله چې د پيغمبر صلى الله عليه وسلم له ارشاداتو مستفيد شي، يا که کوم وخت رسول الله مبارک غوښتل چې ګوښې کيني، او لږ څه خلوت شي؛ نو هلته به هم خلق ورننوتل، او هغه ځای به يې هم تنګوو، او دوی به يې پخپل فکر نه پرېښودل، او د هغوی په چار چاپېر کې به ډېر سړي غونډېدل، خو رسول الله صلى الله عليه وسلم د مروت او اخلاقو له سببه هيچا ته هيڅ نه ويل، نو ځکه داسې حکم رانازل شو: «هر څوک چې غواړي له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره پټې خبرې او څه مصلحت وکړي؛ ښايي چې پخوا له هغه فقيرانو او مسکينانو ته څه خيرات ورکړي!»، د دې حکم په منلو کې څو ګټې دي، د غريبانو او فقيرانو سره امداد او معاونت کيږي، او د خيرات ورکوونکي د نفس تطهير او تزکيه په عمل راځي، او د منافق او مخلص مسلمان معرفي او پېژندګلوي په ښه شان سره کيږي، او د پټو خبرو د کوونکيو لږ توب په عمل راځي، که له چا سره به د خيرات ورکولو څه شی نه وو؛ نو هغه له دې قيد معاف وو، کله چې دا حکم نازل شو، نو منافقانو د بخل او کنسکۍ لامله هغه عادت پرېښود، او مسلمانان هم وپوهېدل چې ډېرې پټې خبرې کول د الله تعالی نه خوښيږي، او د دې لپاره يې داسې حکم را نازل کړی دی، په پای (آخر) کې يې دا حکم په راتلونکي آيت سره منسوخ وفرمايه:

ءَأَشْفَقْتُمْ أَن تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ ۚ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

آيا ويرېږئ تاسې (له فقر) چې وړاندې کړئ په مخکښې د پټې خبرې ستاسې صدقات خيراتونه، پس په هغه وخت کې چې ونه کړ تاسې دغه (خيرات) او رجوع په رحمت سره وکړه الله پر تاسې باندې؛ نو قائم کړئ سم ودروئ (سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکړئ تاسې زکات، او حکم ومنئ تاسې د الله او (حکم ومنئ تاسې) د رسول د دغه (الله)، او الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو باندې (هم) چې کوئ تاسې (نو جزاء به يې درکړي).

تفسير: يعني د صدقې د ورکولو له حکم څخه کوم مقصد چې وو؛ هغه حاصل شو، اوس مو دا مؤقت حکم له تاسې څخه پورته کړ، ښايي چې تاسې د هغه حکم په تعميل کې په صدق او د زړه له کومې څخه زيار (کوښښ) وکړئ چې هيڅ منسوخ کېدونکی نه دی، او هغه لمونځ روژه او نور حسنات دي، چې له دوی څخه د تاسې د نفس پوره تطهير او تزکيه کيږي.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِم

آيا نه ګورې ته (ای محمده !) هغو (منافقانو) ته چې دوستي کوي له (هغه) قومه (د يهودانو) سره چې غضب کړی دی الله پر هغوی باندې.

تفسير: دا خلق منافقان او هغه قوم او ټبر يهودان دي (چې دغه منافقين له هغو يهودانو سره دوستي او همدردي کوي).

مَّا هُم مِّنكُمْ وَلَا مِنْهُمْ

نه دي دغه (منافقان) له تاسې (مؤمنانو) څخه او نه له هغو (يهودانو) څخه.

تفسير: يعني منافق نه په پوره ډول په تاسې مسلمانانو کې شامل دی ځکه چې په پټه کافر دی، او نه په پوره ډول په هغو يهودانو کې ګڼل او شامل دي ځکه چې په ښکاره سره ځان مسلمان بولي: ﴿مُّذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ﴾.

وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾

او قسمونه خوري (منافقان په دعوی د اسلام) په دروغو باندې حال دا چې دوی پوهيږي (پخپلو دروغو).

تفسير: قسمونه خوري منافقان په دعوی د اسلام او احترام د سيد الأنام صلی الله عليه وسلم، حال دا چې دوی پوهيږي چې دروغ وايي، او دروغ هم له بېخبرۍ او غفلت څخه نه بلکه په قصد سره پر دروغو خبرو باندې قسمونه خوري، مسلمانانو ته وايي: ﴿إِنَّهُمْ لَمِنكُمْ﴾ «هغوی له تاسې څخه دي او تاسې غوندې په رښتيا سره مسلمانان دي»، او حال دا دی چې هغوی له اسلام سره له لرې نه هم څه نسبت نه لري.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ

تيار کړی دی الله دوی ته عذاب ډېر سخت.

تفسیر: چي د هغوی په نسبت د دي پاك قرآن د (النساء) د سورت په (٢١) رکوع (١۴۵) آیت کې داسې ویلي شوي دي: ﴿إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ فِى ٱلدَّرْكِ ٱلْأَسْفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ﴾.

إِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١۵﴾

بېشکه دوی لره بد دی هغه شی چې وو دوی چې کول به یې (له ګناهونو).

تفسیر: یعني که څه هم اوس هغوی ته د دوی بد کارونه په نظر ورنشي، خو هغوی د نفاق په کارونو کې هسې سره بوخت دي چې ځان ته ډېر خراب تخم کري، او خپل ځانونه پخپلو لاسو سره په بلا اخته کوي.

ٱتَّخَذُوٓا۟ أَيْمَٰنَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١۶﴾ لَّن تُغْنِىَ عَنْهُمْ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿١٧﴾

ګرځولي یې دي قسمونه خپل ډال (چې پرې ساتي سر او مال خپل)، پس منع کړل دوی (په دغو قسمونو سره مؤمنان) له لارې د الله څخه، پس دوی لره دی عذاب سپکوونکی. له سره به دفع نه کړي له دوی څخه (په قیامت کې) مالونه د دوی، او نه اولاد د دوی له (عذابه د) الله څخه هیڅ څیز، دغه کسان یاران ملګري د دوزخ دي، دوی به په دې دوزخ کې تل اوسېدونکي وي.

تفسیر: یعني د دروغو په قسمونو سره خپل ځانونه او مالونه د مسلمانانو له لاسو څخه ساتي، او خپل ځان مسلمان ورښکاروي، او د دوستۍ او خپلوۍ په ډول نور سړي هم د اسلام له لارې څخه باسي، نو په یاد یې ولرئ چې داسې خلقو ته په دې ډول سره هیڅ یو پت او عزّت نه پاتې کېږي، او د ذلّت او سپکتیا په سختو ربړو او عذابونو ککړ کیږي، کله چې د سزا وخت راورسیږي؛ نو دوی د الله تعالی له لاسه خپل ځانونه نشي ژغورلی، او دوی ته د دوی هغه مالونه او اولادونه څه مرسته او مدد رسولی نشي، چې دوی د هغو د حفاظت لپاره په دروغو سره قسمونه پرې خوړل.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُۥ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ ۖ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَىْءٍ ۚ

(یاد کړه ای محمده !) هغه ورځ چې ژوندي پورته کړي (دوی) الله ټول؛ نو قسمونه به خوري دوی هغه (الله) ته لکه چې قسمونه خوري دوی تاسې ته (په دنیا کې ای مسلمانانو)، او ګمان به کوي (دوی) چې بېشکه دوی په یو کار دي (نفعمن او پر کومه ښه لاره درومي).

تفسیر: یعني د دې ځای هغه روږد شوي عادت به هلته به هم له دوی سره وي، لکه چې دلته ستاسې په مخ کې په دروغو سره ځانونه ساتي، او داسې ګڼي چې مونږ ډېر هوښیار یو، او ډېر ښه چالونه چلوو، د الله تعالی په مخ کې به هم د دروغو قسمونو په یادولو سره ځان تیاروي، او وایي: ای پروردګاره ! مونږ خو داسې نه وو، او داسې وو، ښایي دوی داسې ګڼي چې هلته به هم په داسې اقوالو او افعالو او وینااوو سره نجات مومو !.

أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ ٱلْكَٰذِبُونَ ﴿١٨﴾

واورئ ! خبردار شئ ! چې بېشکه دوی هم دوی دي دروغجنان (چې له الله سره هم دروغ وايي).

تفسیر: بېشکه چې اصل او ډېل دروغ هغه دي چې د الله تعالی په مخکښې یې هم وايي، او د خپلو هغو دروغ ویلو څخه هیڅ نه شرمیږي.

اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطٰنُ فَأَنْسٰهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِ ۚ

غالب شوی دی پر دوی باندې شیطان، نو هېر کړی دی شیطان له دوی نه ذکر ـ یاد د الله.

تفسیر: پر هر چا باندې چې شیطان داسې پوره لاس ولري؛ نو د هغه زړه او دماغ داسې مسخ او بدلیږي چې هیڅ یو شی يې په یاد نه پاتې کیږي، او په دې باندې هیڅ نه پوهیږي چې آیا پاک الله هم شته؟ که نه؟ دا کمبخت د الله تعالی له عظمت، لويي، جلال او کبرياء څخه څان نه خبروي، او داسې خیال کوي چې په قیامت کې به هم د دروغو په مرسته خپل څان وژغوري.

أُولٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطٰنِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطٰنِ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿١٩﴾

(دغه هیروونکي کسان) لښکر د شیطان دی، واورئ ! خبردار شئ ! بېشکه لښکر تابعان د شیطان همدوی دي زیانکاران.

تفسیر: د شیطاني لښکرو انجام ضرور خراب دی، نه په دنیا کې د دوی مکر، فریب، منصوبې د وروستنې برې مخ لیدلی شي، او نه په آخرت کې له سخت عذاب څخه خپل ځانونه ژغورلی شي.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَآدُّونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُۥٓ أُولٰٓئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾ كَتَبَ اللّٰهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا۠ وَرُسُلِيٓ ۚ إِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾

بېشکه هغه کسان چې مخالفت کوي له الله او له رسول د دغه (الله) څخه؛ دغه (د مخالفانو ټولي) په (جملې د) ذلیلانو مغلوبانو کې دي. لیکلي دي الله (په لوح محفوظ کې) چې خامخا به غلبه بری و کړم هرومرو زه او رسولان څما، بېشکه الله ډېر قوي دی ښه غالب دی.

تفسیر: یعنې له الله تعالی او د ده له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مقابله کوونکي چې د حق او صداقت په خلاف جنګیږي؛ سخت ناکام، سپک او ذلیل دي، پاک الله په لوح محفوظ کې لیکلي دي چې: په پای کې یواځې حق او حقّانیت لره بری او غلبه ده، او د ده پیغمبران هرومرو (خامخا) مظفّر او منصور کیږي، دغه تقریر پخوا له دې په څو څو نورو ځایونو کې هم تېر شوی دی.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَآدُّونَ مَنْ حَآدَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَوْ كَانُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ أَوْ أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوٰنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ أُولٰٓئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمٰنَ

او نه به مومې ته (ای محمده !، او نه بناییږي چې بیامومې) یو قوم چې ایمان يې راوړی وي په الله، او په ورځې آخرې (د قیامت) چې دوستي به کوي دوی له هغه چا سره چې مخالفت کوي له الله او له رسول د دغه (الله) نه، اګر که وي (دغه مخالفین) پلرونه د دوی، او ځامن د دوی، یا وروڼه د دوی، یا (نور قبیله) خپلوان د دوی، دغه (قوم چې له دښمنانو د الله سره دوستي نه کوي) لیکلی دی (الله) په زړونو د دوی کې ایمان.

تفسیر: یعنې ایمان د هغوی په زړونو کې داسې ټینګک ثبت شو، لکه هغه لیکه چې پر ډبره باندې لیکلې شوې وي.

وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ

او قوي کړي يې دي دوی په مدد له نزده خپل څخه، (او قوي کړي قوت ورکړی دی الله تعالی دوی لره په روح رحمت نصرت خپل سره، يا په نور رڼا د زړه يا په قرآن عظيم الشأن سره).

تفسير: يعني غيبي رڼا يې ورته عطاء وفرمايله، چې له هغې څخه زړه ته يو راز ځانـته معنوي ژوندونوررسيږي، يا د (روح القدس جبريل) په وسيله سره يې مرسته وفرمايله .

وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ

او داخل به کړي دوی (الله) په جنّتونو کې چې بهيږي له لاندې د (ونو او ماڼيو) د هغو (څلور قسمه) وياليې، تل به وي دوی په هغو (جنتونو) کې، راضي شو الله له دوی څخه، او راضي شول دوی له الله څخه. (او خوشال شو الله تعالی له دوی نه په سبب د طاعت سره په دنيا کې، او خوشاله شول دوی له الله تعالی څخه په موندلو د لقاء او رضاء او عطاء د جنّت په آخرت کې).

تفسير: يعني دا خلق د پاک الله لپاره له ګردو اعداء الله څخه خپه او ناراض شوي دي، نو الله تعالی له هغوی څخه خوښ دی، له هر چا څخه چې الله تعالی خوښ وي؛ نو دی نور څه غواړي.

ای رب العالميـنـه ! وګرځوه مونږ له دغو څخه !.

أُولَٰٓئِكَ حِزْبُ ٱللَّهِ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿۲۲﴾

دغه (خلق) دی حزب ـ لښکر د الله، واورئ ! خبردار شئ ! چې بېشکه لښکر د الله چې دی هم دوی دي په مراد رسېدونکي بريالیان (کامياب).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعني هغه خوک چې د الله تعالی له مخالفينو سره دوستي نه لري، اګر که يې پلار وي يا نور خپلوان هم وي؛ هغه هم رښتوني مسلمانان دي، او هغو ته هم دا درجه وررسيږي»، د کرامو أصحابو هسې شان وو چې د الله تعالی او د ده د رسول الله صلی الله عليه وسلم په معاملو کې به يې د هيڅ څيز او هيچا پروا نه کوله، په همدې سلسلې کې د أحد په غزا کې ابو عُبيده رضي الله تعالی عنه خپل پلار ووژه، د بدر په غزا کې ابو بکر الصدّيق رضي الله تعالی عنه د خپل ځوی د مقابلې لپاره ځان تيار کړ، مصعب بن عُمير رضي الله تعالی عنه عُبيد بن عُمير وو ووژه، عمر بن الخطّاب رضي الله تعالی عنه د خپل ماما عاص بن هشام، علي بن أبي طالب، حمزه، عبيده بن الحارث رضي الله تعالی عنهم د خپلو خپلوانو مخې ته چې عُتبه، شيبه، او وليد بن عُتبه وو؛ ووتل او هغوی يې ووژل، او رئيس المنافقين عبد الله بن أبيّ يعني د عبد الله ځوی چې هغه هم عبد الله نومېده، او د أبيّ لمسی وو؛ د رسول أکرم صلی الله عليه وسلم په مخ کې د مريسيع په غزا کې عرض وکړ، چې يا رسول الله صلی الله عليه وسلم ! که ستاسې امر وي؛ نو زه د خپل پلار سر اوس پرې کوم، او ستاسې په حضور کې يې لکه يو پنډوس غورځوم، خو د رسول الله صلی الله عليه وسلم دا خبره خوښه نه شوه، فرضي الله عنهم ورضوا عنه.

تمّت سورة المجادلة، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الحَشْرِ

«د (الحشر) سورت مدني دی، (۲۴) آيته او درې رکوع لري، په تلاوت کې (۵۹) او په نزول کې (۱۰۱) سورت دی، وروسته د (البينة) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ①

نسبت د پاکي کوي الله ته هر هغه چې په اسمانونو کې او هر هغه چې په ځمکه کې دی (سره له اسمانونو او ځمکې)، او همدغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی.

تفسير: لکه چې د هغه د زبردستی غلبې او د حکمت له آثارو څخه يوه پېښه او واقعه وروسته له دې نه بيانيږي.

هُوَ الَّذِيْٓ اَخْرَجَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِاَوَّلِ الْحَشْرِ ؕ

دغه (الله) هغه ذات دی چې ايستلي يې دي هغه کسان چې کافران شوي وو له اهل د کتابونو څخه له کورونو خپلو څخه په اول د ايستلو د دوی.

تفسير: له مديني منورې څخه د مشرق په لوري د څو کروهو په فاصله (واټن) کې د يهودانو د قوم او ټبر يو کلی وو چې «بني نضير» باله کېده، دا ټبر د ډېرو سرېيو او شتو ـ مالونو خاوند وو، او پخپلو کلکو او مضبوطو کلاوو باندې يې زيات اطمينان او ډېره ډاډينه لرله.

ځمونږ پيغمبر محمد صلی الله عليه وسلم کله چې هجرت وفرمايه، او په مديني منورې کې يې هستوګنه غوره کړه؛ نو ړومبی دوی له مسلمانانو سره د روغې ترون وکړ، او داسې يې غوټه کړه چې مونږ به ستاسې په مقابله کې د نورو مرستې نه کوو، يعني د عدم تعرّض معاهده يې وتړله، بيا دوی د خيانت له مخې د مکې معظمې له کافرانو سره په پټه مکاتبې، ليکنې، خبرې اترې کولې، تر څو چې د دوی يو لـوی مشر «کعب بن الأشرف» له څلوېښتو سورو سره مکې معظمې ته ځان ورساوه، او له بيت الله سره مخامخ د مسلمانانو په مخالفت له قريشو سره يې معاهده او ترون وکړ، څه موده وروسته د الله او رسول صلی الله عليه وسلم له امر سره سم دغه (کعب) د خپلې دغې درغلۍ او خيانت لامله د «محمد بن مسلمه» رضي الله تعالی عنه له لاسه وواژه شو، بيا هم د بني نضير له لوري د غدارۍ او بد عهدۍ سلسله جاري وه، د مکر، فرېب او دغابازۍ له مخې دوی رسول اکرم صلی الله عليه وسلم سره له څو تنو اصحابانو وبلل چې پخپلو کورونو کې يې په مکر، فرېب او درغلۍ سره ناځاپه په شهادت ورسوي، يو ځلې يې د يوې لوړې په څنګ کې پر رسول الله صلی الله عليه وسلم له پاسه يو د ژرندې پل ور وغړاوه، چې که ځمونږ په پيغمبر صلی الله عليه وسلم باندې لګېدلی وی؛ نو په شهادت به رسېدلی وو، مګر په دې ګردو مواقعو کې د الله تعالی په فضل او مرحمت سره اسلام او مسلمانانو د دوی له شرورو څخه نجات وموند، بالآخر رسول أکرم صلی الله عليه وسلّم له مسلمانانو سره يوه جرګه وکړه، او په هغې کې يې دا سره غوټه کړه چې له بني نضير سره دې غزا وشي، کله چې مسلمانانو په ډېر سرعت ګرنديتوب او تلوار سره په هغوی باندې حمله يرغل ور ووړ، او د دوی ګردې کلاوې او کلي يې کلابند او محاصره کړل؛ نو دوی سخت مرعوب شول، او وويرېدل،

او د وېرې او ډار لامله له خپلو کلاوو څخه د باندې په ډګر جګړې ته راونه وتل، او عمومي جنګ ته وار ونه رسېد، او بيا يې د روغې غوښتنه وکړه، تر دې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په دوى باندې داسې مرحمت او مهرباني وفرمايله، چې دوى دې له مدينې منورې څخه د باندې ووځي، د دوى سرونه او ويني به ساتلې وي، دوى دې د خپلو منقوله وو اموالو څخه هومره شيان چې وړى يې شي؛ يودې سي، خو د دوى غير منقوله مالونه به د مسلمانانو په لاسونو کې وي، د الله تعالى په حکم هغه کلاوې او ځمکې او نور د مسلمانانو په لاس او قبضه کې ولوېدل، خو د غنائمو په ډول ونه وېشلې شوې، بلکه يواځې ځمونږ د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په واک کې پاتې شوې، محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د دې ځمکې زياتره برخه پر مهاجرينو باندې ووېشله، او د هغو مصارفو بار او پېټى يې د انصارو له اوږو څخه سپک کړ چې انصارو به پر مهاجرينو کول، او په دې ډول سره دواړو ته له هغه ځنې ګټې ورسېدې، او هم رسول أکرم صلى الله عليه وسلم د خپلې کورنۍ خرڅ او د نبوّت د مقام کلني مصارف له همدې جايداده اخيسته، که له داسې مصارفو څخه څه شى بېرته پاتې کېده؛ هغه به يې د الله تعالى په لاره کې صرفول.

په دې سورت کې د همدې قصې په لوري اشاره شوې ده، چې الله تعالى همغه غالب قوي حکمت والا ذات دى، چې لپاره د ذليل کولو يې وويستل هغه کسان چې کافران شوي وو له اهل کتاب څخه چې يهودان د بني نضير وو له کورونو خپلو نه، چې په ځمکه د مدينې منورې کې وو، په اول د جمع کېدلو د لښکرو سره، يعني يواځې په همغه يو يرغل سره وډار شول، او په همغې ړومبنۍ جګړې کې يې خپل کور او کلى او کلکې کلاوې ويجاړې پرېښودلې، او له مدينې څخه وتښتېدل، او هيڅ يوه مېړانه او ثابت قدمي يې له ځانه ورښکاره نه کړه.

مَا ظَنَنتُمْ أَن يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُم مَّانِعَتُهُمْ حُصُونُهُم مِّنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ

ګمان نه کاوه تاسې (اى مؤمنانو) چې وبه وځي دوى (له مدينې نه)، او ګمان کاوه دوى چې بېشکه دوى لره منع کوونکې ساتونکې دي کلاوې د دوى له (عذابه د) الله، پس راغى پر دوى (عذاب د) الله له هغه ځايه چې ګمان نه کاوه دوى، او واچوله (الله) په زړونو د دوى کې وېره.

تفسير: يعني د هغوى د ساز او سامان، ټينګو کلاوو، او د توريالي توب او مېړاني په نسبت به ستاسې خيال داسې نه وو، چې تاسې دومره ژر به هغوى پره کړئ، او دوى به خپلې وسلې له لاسو غورځوي، او نه د هغوى داسې خيال وو چې دا وړوکى او بې وسلې او بې سامان د مسلمانانو ټولى دوى هسې مغلوب او منکوب کړي، هغوى د غفلت په دې خوب کې تللي وو چې دا مسلمانان چې د هغوى په سر باندې د پاک الله لاس دى؛ ځمونږ تر ټينګو کلاوو پورې چېرې رسېدى شي، او ښايي چې مونږ به د خپلو ښو وسلو، او کلکو مورچلو او مېړاني په سيورې کې د الله تعالى له عذابه ساتلي يو، مګر خو هغوى وليدل چې هيڅ يو قوّت او طاقت د الله تعالى د حکم مخه نشي نيولى، پر دوى باندې د پاک الله حکم له هغې خوا راورسېد، چې له هغې خوا نه د هغوى خيال او ګمان هم نه وو، يعني د هغوى په زړونو کې الله تعالى وېره واچوله، او د بې وسلو او بې شتو مسلمانانو ډار يې پر هغوى باندې کېښود، يو خو هغوى د خپل مشر «کعب بن الأشرف» له ناڅاپي وژلو څخه ډېر مرعوب او ترهور وو، اوس نو د مسلمانانو له دې ناڅاپي حملې او يرغل ځنې يې خپل حواس بالکل له لاسه وويستل.

يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ

چې ورانول به يې کورونه خپل په لاسو خپلو سره، او په لاسو د مؤمنانو سره (چې وران کړي ځاى د پناهې او ارت شي ورته ځاى د جنګ).

تفسیر: یعنې د حرص، غیظ، غضب او قهر په جوش کې به یې د خپلو ودانیو څنځیرونه، ورونه، دړې او نور شلول، ماتول، ورانول او نړول به یې، تر څو له هغو شیانو څخه چې دوی یې له خپلو ځانونو سره نشي وړی؛ مسلمانان ګټور نشي، په دې کار کې مسلمانانو هم له هغوی سره ښې مرستې کولې، یعنې له یوه لوري هغوی په نړولو سره مشغول او بوخت وو، او له بل لوري مسلمانانو هم د هغوی هغه ودانۍ ورانولې، چې دوی هلته مورچل نیولی وو، که په غور سره وکتل شي؛ هغه ورانۍ او تباهي چې د مسلمانانو له لاسه رسېدلې وه؛ هغه هم د همدې بدبختانو د بد عهدیو او شرارتونو په نتیجه کې وه.

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ②

پس عبرت واخلئ تاسې ای خاوندانو د سترګو (عقلونو په احوالو د دوی).

تفسیر: یعنې خاوند د بصیرت ته په دې واقعې کې لوی عبرت دی، الله تعالی دا ورښوول چې د ظلم، کفر، شرک، او بد عهدۍ انجام څرنګه کېږي؟ او یواځې په ظاهري اسبابو باندې ډاډه کېدل او د الله تعالی له قدرت څخه غافل اوسېدل د پوهانو کار نه دی.

وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ③

او که نه وی لیکلی (مقرّر کړی) الله په دوی باندې وتل (فرار کول) له وطنه؛ نو خامخا په عذاب کړي به وو (الله) دوی لره په دنیا کې (په وژلو او بندي کولو سره)، او دوی لره دی په آخرت کې عذاب د اور.

تفسیر: یعنې د هغوی په برخه له وطنه جلا کېدل لیکلي وو، که دا یې په قسمت کې نه وی لیکلي؛ نو بله کومه دنیوي سزا به هغوی ته ورکوله کېده، او د «بني قریظه وو» په شان به وژل کېدل، لنډه یې دا چې له سزا څخه به دوی خیل ځانونه نشو بچ کولی، دا د الله تعالی حکمت دی چې د وژلو په ځای د هغوی په جلا وطنی سره اکتفاء وشوه، مګر خو دا تخفیف یواځې د هغوی په دنیوي سزا کې شوی دی، ځکه چې د آخرت ابدي سزا په هیڅ ډول سره له کافرانو څخنې نه کمېږي.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۖ وَمَنْ يُشَاقِّ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ④

دغه (تعذیب د دوی) په سبب د دې وو چې بېشکه وو دوی چې مخالفت به یې کاوه له الله او له رسول د دغه (الله) سره، او هر هغه چې مخالفت کوي له الله څخه؛ نو بېشکه شدید سخت دی عذاب د الله.

تفسیر: یعنې داسې مخالفانو ته همداسې سختې سزاګانې ورکولی کېږي.

مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ

هغه چې پرې کوئ تاسې له تنو د ونو د (کم اصلو) خرماوو څخه، یا یې پرېږدئ هغه ولاړې په بېخونو خپلو باندې؛ نو دغه (ټول) په اذن حکم د الله سره دي.

تفسیر: کله چې دا قوم کلابند شو، نو رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم اجازه وفرمایله چې د هغوی ځینې کم اصلې ونې دې پرې کړی شي !، او هغه باغونه دې ویجاړ شي چې دوی د هغو تر شا پر مسلمانانو ګزارونه کوي،

تر څو چې د هغو د درد لامله په بهر وتلو باندې مجبور شي، او په ډګر کې وجنګيږي، او د ډګر د جګړې په وخت کې له ونو څخه غازيانو ته څه ربړ او تکليف ورپيښ نه شي، د دې امر په سبب ځينې ونې ووهلی شوې، او ځينې يې پاتې شوې، تر څو له برې څخه وروسته د مسلمانانو په ښه ورشي، کافرانو په داسې طعنه ورکولو باندې شروع وکړه، چې دوی خلقو ته پندونه ورکوي چې له فساده ځانونه وژغورئ، مګر دوی پخپله فساد کوي، آيا د ونو پرې کول او سوځول فساد نه دی؟ نو ځکه دا آيت نازل شو، چې دا ګردې چارې د الله تعالى أجلّ وأعلى شأنُه په اذن او حکم سره سمې شوې دي، او د الله تعالى د حکم تعميل ته هيڅ کله هيڅوک فساد نشي ويلی، ځکه چې هغه په ژورو حکمتونو او مصلحتونو باندې مشتمل وي، لکه چې د دې حکم ځينې حکمتونه او مصالح پاس وليکل شول.

وَلِيُخْزِيَ الْفٰسِقِيْنَ ۝٥

او (بل لپاره د دې دي) چې رسوا کړي (الله) فاسقانو نافرمانانو (يهوديانو) لره.

تفسير: يعني چې مسلمانانو ته عزت ورکړي، او کافران خوار او سپک کړي، لکه هغه ونې چې پاتې وې؛ په هغو کې د مسلمانانو ګټې او د کافرانو غيظ او خفګان وو، ځکه چې هغوی به د دې پاتې ونو له کتلو څخه ويل چې: دا ونې به د مسلمانانو شي، او هغوی به له دې څنې ګټې اخلي، او هغه ونې چې پرې شوې يا سوځولی شوې دي؛ په هغو کې د مسلمانانو برى وو، چې د غلبې د آثارو ظهور، او د کفّارو هسې غيظ او غضب منظور وو، چې مسلمانان څمونږ په شيانو کې څرنګه تصرّفات کوي؟ نو ځکه دواړه امور جائز او په حکمت باندې مشتمل دي.

وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْهُمْ فَمَآ اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَّلَا رِكَابٍ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهٗ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝٦

او هغه مال چې راګرځولی دی الله په رسول خپل باندې له مالونو د دوی، پس نه وو ځغلولي تاسې پر دوی هيڅ اس او نه هيڅ اوښ، ليکن الله مسلّطوي برى ورکوي رسولانو خپلو ته پر هغه چا باندې چې اراده وفرمايي، او الله پر هر څيز باندې ښه قادر دی.

تفسير: شاه صاحب ليکي: «په غنيمت او فيء کې همدا فرق او توپير شته، هغه مال چې د جګړې او د جنګ په ډګر کې په لاس راځي؛ هغه غنيمت دی، چې د هغه پنځمه برخه د الله تعالى نذر دی، چې د هغه تفصيل د لسمې پارې په شروع کې تېر شوی دی، او نورې څلور برخې يې پر لښکرو باندې ويشلی کيږي، او هغه شيان چې بې له جنګه په لاس راځي؛ هغه د ټولو مسلمانانو په خزانو کې ايښودل کيږي، او د هغوی په عامّو مصالحو او ضروري کارونو کې لګول کيږي.

مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ

هغه شی چې راګرځولی دی الله پر رسول خپل باندې له (مالونو د) اهل د قريو کليو (بې له جنګه)؛ نو (هغه) دی الله لره، او رسول (د الله) لره.

تفسير: په ړومبنيو آيتونو کې يواځې د بني نضيرو د مالونو د لګولو ذکر وو، اوس د «فيء» د مالونو په نسبت عمومي ضابطه راښيي، يعني په «فيء» باندې د رسول الله صلى الله عليه وسلم، او وروسته له دوی څخه د امام قبضه او تصرّف وي، چې پر دغو خلقو يې وويشي، د الله تعالى ذکر دلته تبرّکًا شوی دی، ځکه چې دی د ګردو شيانو مالک دی، هو ! د کعبې شريفې او د مساجدو صرفيات چې د الله تعالى په نامه يادېږي، ممکن دي چې په کې درج وي.

وَلِذِي الْقُرْبَىٰ

او (دغه اموال دي) خپلوانو د رسول (الله) لره.

تفسير: يعني د رسول الله صلى الله عليه وسلّم خپلوانو ځرنګه چې د نبي كريم په زمان كې له دې مالونو څخه هغوى ته وركول كېدل، او په هغوى كې د فقر او مسكنت قيد هم نه وو، لكه چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم خپل تره عبّاس رضي الله تعالى عنه ته چې يو بډاي (غني مشر) وو برخه وركړه، اوس هم وروسته له دوى څخه د پيغمبر صلى الله عليه وسلم خپلوانو ته چې اړ او محتاج وي؛ پر نورو اړو او محتاجانو باندې ترجيح وركوله كېږي، او ښايي چې امام هغوى ته پخوا له نورو څخه په مخكې برخه وركړي.

وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنكُمْ

او (دغه اموال دي) يتيمانو لره او مسكينانو لره او مسافرانو لره، (مقرر كړى دى الله دا قسمت) لپاره د دې چې ونه ګرځي (دغه اموال) دولت په منځ د غنيانو كې له تاسې څخه (چې له خپله حقه زيات واخلي او فقراوو ته لږ وركړي).

تفسير: يعني دا مصارف ځكه راښوولي شوي دي، چې مسلمانان تل د پلار مريو، اړو، بېكسانو او عامو مسلمانانو په پالنه او پوښتنه كې متوجه اوسي !، او تل د اسلامي عمومي ضرورياتو او مصالحو ته خيال ولري، ځكه چې داسې مالونه د بډايانو او دولتمندانو راكړه وركړه او نورو ګټو لپاره نه دي، او نه ښايي چې هغه د هغوى د مخصوص جايداد په منزله وګرځي، او يواځې بډايان پرې مزې وكړي، او خوندونه ترې واخلي، او غريبان او اكربان له لوږې څخه ومري، يا عمومي مصالح خراب او ويجاړ پراته وي.

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

او هغه څه چې دركړي تاسې ته رسول (د الله)؛ نو واېې خلئ، ويې نيسئ، قبول يې كړئ !، او هغه څه چې منع كوي (رسول الله) تاسې له هغه څخه؛ نو بېرته شئ ترې (مه يې غواړئ !)، او وويرېږئ له (عذاب د) الله په ځان ساتلو له معاصيو، بېشكه الله سخت دى عذاب (د ده).

تفسير: يعني مال او جايداد او نور چې سم د پيغمبر صلى الله عليه وسلم له امر سره تقسيمېږي؛ هغه د تقسيم امر دې په ډېرې خوښۍ سره ومنلى شي !، هغه چې دررسېږي؛ هغه په خوښۍ سره واخلئ !، او هغه ته چې ورنه كړ شي؛ هغه دې لاس واخلي !، همداسې د ګردو احكامو او نواهيو منل او پابندي په كار ده.

ځكه چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم نافرماني د الله تعالى نافرماني ده، او وويرېږئ كه چېرې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د نافرمانۍ لامله الله تعالى له تاسې څخه ناراضه نشي، او سخت عذاب په تاسې مسلّط ونه فرمايي.

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا
وَيَنصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ۝

(دغه اموال دي) لپاره د فقيرانو هجرت كوونكيو (هغه مهاجران) چې ايستلي شوي دي دوى له كورونو، كليو خپلو څخه، او له اموالو خپلو څخه، په دې حال كې چې طلبوي دوى فضل بښنه مهرباني له الله او رضا (د ده)، او مرسته كوي له الله او له رسول د دغه (الله) سره (په نفسونو او مالونو خپلو سره)، دغه (مهاجران) همدوى دي صادقان رښتيني (په ايمان او جهاد كې).

تفسیر: یعني هسې خو په دې مال پورې د ګردو مسلمانانو حوائج او ضروریات تعلّق او اړه لري، مګر په خصوصي ډول سره د ځان قربانوونکو او ایثار خوښوونکیو رښتینو مسلمانانو حق مقدم او وړاندې دی، چې هغوی یواځې د الله تعالی په خوښې او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په محبّت او اطاعت له خپلو کورونو او مالونو او شتو څخه لاس وینځلی دی، او بالکل په تش لاس له خپل هېواده راوتلي دي، تر څو د الله تعالی او د هغه د رسول الله په کارونو کې په زړه پورې پخپل سر او آزاد کار وکړی شي، او هغه ته په ښه ډول مرسته ورسوي.

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُو الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ

او هغو (انصارو لره دي دغه اموال) چې ځای یې نیولی دی په (دې) کور (مدینه) کې، او (خالص کړی یې دی خپل) ایمان پخوا له دغو (مهاجرانو) څخه.

تفسیر: له دې کور څخه مدینه طیّبه مراده ده، او دا خلق د مدینې منورې انصار دي، چې د مهاجرینو له راتګه وړاندې یې په مدینې منورې کې هستوګنه لرله، او د ایمان په لارو کې زیات مضبوط او مستقیم شوي وو.

يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ

خوښوي محبت کوي دوی له هغه چا سره چې هجرت یې کړی دی دوی ته.

تفسیر: یعني په مینه او محبت سره د مهاجرینو خدمت کوي، تر دې چې پخپلو مالونو او شتو کې یې هغوی ته برابره برخه ورکړې ده، او د هغوی په شریک ګرځولو کې یې خپل ځانونه تیار کړي دي.

وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ۚ

او نه مومي دوی په زړونو سینو خپلو کې څه تنګي (حسد) له هغه شي څخه چې ورکړی شوي وي (مهاجرانو لره)، او غوره کوي (مهاجران) مقدّموي یې پر خپلو ځانونو او ګر که وي پر دوی باندې تنګي.

تفسیر: یعني مهاجرینو ته هغه فضل او شرف چې الله تعالی عطا فرمایلی دی، یا د فيء په مالونو او نورو کې هغه برخه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم هغو ته عطا فرمایي؛ د هغوی له لیدلو څخه د انصارو زړونه نه خفه کیږي، او په هغوی باندې کینه او حسد نه کوي، بلکه پرې خوښیږي، او په هر ځیز کې هغوی پخپلو ځانونو باندې وړاندې ګڼي، پخپله دغه انصاریان مصاعب، متاعب، سختیاوې او ربړونه وچتوي، او په لوږه یې تېروي، مګر هغوی ته هرومرو څه نه څه وررسوي، داسې بې مثله او بې ساری ایثار په دنیا کې تر اوسه پورې هیڅ قوم د بل قوم لپاره نه دی کړی.

وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝٩

او هر هغه څوک چې وساتلی شي له بخل د نفس د ده نه؛ نو همدغه کسان دي همدوی مراد موندونکي په مراد رسیدلي.

تفسیر: یعني ډېر بریالي او کامیاب دي، هغه قوم چې د الله تعالی په توفیق او لاس نیوي د هغوی په زړونو باندې طمع، حرص او بخل هیڅ اغیزه نشي اچولی، ځکه چې طمّاع او بخیلان کله خپلو نورو ورونو ته څه ایثار او ګټه رسولی شي؟ او د نورو په خوښې او هوسایي باندې کله خوښیږي؟.

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ

او (اموال) هغو (كسانو لره دي) چې راغلي دي راځي وروسته له دغو (مهاجرو او انصارو) نه.

تفسير: يعني هغه كسان چې له مهاجرينو او انصارو څخه وروسته د وجود په عالم كې راځي، يا وروسته له دوی څخه د اسلام په حلقه كې داخليږي، يا له وړاندنيو مهاجرينو څنې وروسته يې هجرت كړی مديني منورې ته راغلي دي، او غوره ړومبنی قول دی.

يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾

وايي دوی چې: ای ربه څمونږ! مغفرت وكړه مونږ ته او هغو (ديني) ورونږو څمونږ ته چې ړومبی داخل شوي دي (له مونږ څخه) په ايمان كې، او مه ګرځوه په زړونو څمونږ كې بغض او كينه د هغو كسانو سره چې ايمان يې راوړی دی، بېشكه ته (يا الله) ښه مهرباني كوونكی خورا رحم كوونكی يې.

تفسير: يعني دغه اخلاف او وروستني كسان هغو اسلافو او سابقينو وړاندنيو ته د ښېښي دعاء كوي، او د خپل هيڅ يو مسلمان ورور په نسبت بغض او كينه په خپل زړه كې نه لري، امام مالك (رحمه الله) له همدې ځايه فرمايي: «هغه سړی چې د صحابه وو په نسبت بغض او كينه ولري، او د هغوی بدګويي وكړي؛ هغه لره د (فيء) په مال كې هيڅ يوه برخه نشته».

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ

آيا نه ګورې ته هغو كسانو ته چې منافقان دغابازان شوي دي، وايي هغوی هغو ورونږو خپلو (يهودانو) ته چې كافران شوي دي له اهل د كتابونو: قسم دی كه خامخا وويستل شئ تاسي (له مديني څخه)؛ نو خامخا وبه وځو مونږ هرومرو له تاسي سره، او نه به منو (خبره په ضرر د تاسي كې) د هيچا هيڅكله، او كه چېرې جنګ شروع كړ شي له تاسي سره؛ نوخامخا مدد به وكړو مونږ هرومرو له تاسي سره.

تفسير: عبد الله بن أبيّ او نورو منافقانو د بني نضير يهودانو ته پيغام او پټه خبره ورلېږلي وه، چې تاسي مه ويرېږئ، او خپل ځانونه يواځي مه ګڼئ، كه مسلمانان غواړي چې تاسي له مديني څخه وباسي؛ نو مونږ به له تاسي سره درېږو، كه د جنګ او جګړې وار ورسېد؛ نو مونږ به له تاسي سره مرسته كوو، دا څمونږ قطعي او ناګرځېدونكې ټينګه فيصله او پرېكړه ده، او پرته له دې څخه مونږ ستاسي په جنګ او جګړه كې د هيچا خبره نه اورو، او نه د هيچا پروا كوو.

وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾

او الله شاهدي ګواهي وركوي چې بېشكه دوی خامخا دروغجنان دي (په همدغو خبرو كې).

تفسير: يعني دغه منافقان يهودانو ته دغه خبرې له زړه څخه نه وايي، يواځې د مسلمانانو په مخالفت خلق ورپورته كوي، او هسې خبرې كوي چې هغه د مسلمانانو په ګټه نه وي، او هغه خبرې چې په ژبه وايي؛ په هغو باندې هيڅ عمل نه كوي.

لَئِنۡ أُخۡرِجُواْ لَا يَخۡرُجُونَ مَعَهُمۡ وَلَئِن قُوتِلُواْ لَا يَنصُرُونَهُمۡ

قسم دی که وویستل شي دغه (یهودان) (له کورونو خپلو نه)؛ نه وځي دغه (منافقان له هغو یهودانو) سره (له کورونو خپلو نه)، او که جنګ وکړ شي له هغو (یهودانو) سره؛ نو مرسته مدد نه کوي دغه (منافقان) هغوی سره.

تفسیر: کله چې په مدینې منورې کې جګړه ونښته، او د «بني نضیر» یهودان محصور شول، په هغه نازک حال کې هیڅ یو منافق د دوی مرستې او مدد ته ونه رسېد، په پای کې کله چې هغوی وویستل شول، دغه منافقان په دې وخت کې هم په ډېرې خوشالۍ سره پخپلو کورونو کې ناست وو.

وَلَئِن نَّصَرُوهُمۡ لَيُوَلُّنَّ ٱلۡأَدۡبَٰرَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ ﴿۱۲﴾

او که (اراده د) مدد مرستې وکړي دغه (منافقان) دغو (یهودانو) لره؛ خامخا وبه ګرځوي دغه (منافقان) په تېښته سره شاوې خپلې، بیا به مدد مرسته ونه کړی شي له دوی سره (منافقانو یهودانو سره وروسته له ماتې).

تفسیر: یعني که په فرض محال سره منافق د هغو یهودانو مرستې ته راغلي وی؛ نو نتیجه به څه کېده؟ پرته له دې څخه چې د مسلمانانو له مقابلې څخه بېرته وتښتي بل نتیجه نه لري، او بیا به د دوی مرسته څرنګه کېده؟ نو د دوی د مرستې لپاره به هم څوک نه رسېده.

لَأَنتُمۡ أَشَدُّ رَهۡبَةٗ فِي صُدُورِهِم مِّنَ ٱللَّهِۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَفۡقَهُونَ ﴿۱۳﴾

خامخا تاسو (ای مؤمنانو) ډېر سخت یئ له جهته د وېرې په سینو زړونو د دغو (منافقانو) کې له (وېرې د) الله، دغه وېره (د منافقانو له مؤمنانو څخه) په سبب د دې ده بېشکه چې دوی (داسې) قوم دی چې نه پوهیږي (نه پېژني الله).

تفسیر: یعني که د الله تعالی په عظمت باندې دغه منافقان پوهېدی، او د هغوی په زړونو کې د الله تعالی خوف او وېره وی؛ نو کفر او نفاق به یې ولې غوره کاوه؟ هو ! د مسلمانانو د شجاعت او مېړاني څخه ویرېږي، ځکه د مسلمانانو په مقابل کې نه شي ودرېدلی، او نه د جنګ په ډګر کې له ځانه څه ثبات او توره او مېړانه ورښوولی شي.

لَا يُقَٰتِلُونَكُمۡ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرٗى مُّحَصَّنَةٍ أَوۡ مِن وَرَآءِ جُدُرِۭۚ

جنګ به ونه کړي دغه (یهودان) له تاسې سره (ای مؤمنانو) ټول په ګډه سره مګر په قریو کلیو ټینګ کړیو شویو کې، یا وروسته له دېوالونو سنګرونو څخه.

تفسیر: یعني څرنګه چې د دې خلقو په زړونو کې د مسلمانانو وېرې او خوف ځای نیولی دی؛ نو ځکه د جنګ په ډګر کې نشي جنګېدلی، هو په کلیو او ټینګو کلاوو کې سنګرونه نیولی او جګړې کولی شي، یا که د دیوالونواو ونو او نورو شیانو تر شاوو ځانونه پټ کړي؛ نو جنګېدی شي.

بَأۡسُهُم بَيۡنَهُمۡ شَدِيدٞۚ

جنګ د دوی په منځ د دوی کې ډېر سخت دی.

تفسير: يعنې په جګړو کې چې دوی يې پخپلو منځونو کې کوي؛ ډېر تېز او ګړندي او سخت ښکاري، لکه چې پخوا له اسلامه د «اوس» او «خزرج» د جنګونو تجربه څمونږ په مخ کې پرته ده، مګر د مسلمانانو په مقابله کې د هغوی وينه وچه، توره، پخه، ژبه بنده او مېړانه ورکه شي.

تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾

ګمان به کوې ته په دوی چې سره يو دي (حال دا چې) زړونه د دوی سره جلا جلا دي، دا په سبب د دې دي چې بېشکه دوی داسې يو قوم دی چې نه پوهېږي.

تفسير: يعنې د مسلمانانو په مقابله کې د هغو په ظاهري اتفاق او اتحاد مه غولېږئ، د هغوی زړونه هيڅکله سره غونډ نه دي، او بالکل جلا دي، هر يو د خپل غرض او غوښتنې مين، او د هر يوه فکر او خيال بېل دی، نو څکه د دوی په منځ کې حقيقي اتحاد او يو جهتي هيڅېرې نه پيدا کېږي، که دوی پوهه ولري؛ نو پوهېدل به چې دا نمايشي اتحاد او د ښودنې يووالی هيڅ نه پکارېږي.

كَمَثَلِ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ۖ ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾

مثال د دوی (په نه ايمان راوړلو کې) لکه مَثَل (قصه) د هغو کسانو دی چې وو پخوا له دوی نه په نژدې زمانه کې، چې وڅکله هغوی وبال سزا د بدو چارو خپلو، او شته هغوی ته عذاب دردناک (په عُقبا کې).

تفسير: يعنې اوس په نژدې زمانې کې د «بني قينقاع» يهودانو د خپلې درغلی، خيانت، او غدارۍ خوند څکلی دی، کله چې هغوی بد عهدي وکړه؛ نو مسلمانانو له هغوی سره يوه مختصره جګړه ونښلوله، او وروسته د يوه وړوکي جنګ څخه يې هغوی د باندې وشړل، او له هغه څنې په مخ کې په قريبه ماضي کې مکيّانو هم د «بدر» په ورځ کې خپله سزا ومونده، همغسې د «بني نضيرو» انجام هم وګورئ !، چې په دنيا کې د مسلمانانو له لوري يې خپل انجام او سزا ورسېدل، او دوی ته د آخرت درد رسوونکی عذاب هم هغسې چې دوی ته تياکلی شوی دی، هم وررسيږي.

كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿١٧﴾

(مثال د منافقانو په مخالفت د وعدې کې) لکه مثل (قصه) د شيطان داسې دی، کله چې وايي انسان ته چې: کافر شه !، نو کله چې (انسان) کافر شي؛ وايي (شيطان): زه بېزاره جلا يم له تا څخه، بېشکه زه وېرېږم له الله چې رب (پالونکی) د ټولو عالميانو دی. پس دی عاقبت انجام د دواړو (ګمراه کوونکي او ګمراه شوي) داسې چې بېشکه هغوی دواړه به وي په اور (د دوزخ) کې، تل به اوسېږي دوی (دواړه) په هغه (اور د دوزخ) کې، او همدا جزاء د ظالمانو ده.

تفسير: يعنې شيطان په اول کې انسان ته د کفر او معصيت تشويق او تحضيض ورکوي، کله چې سړی د ده د اغواء په لومه او دام کې ونښلي؛ نو وايي چې: زه له تا څخه جلا او د تا له کاره بيخي بېزاره يم، زه خو له الله تعالی وېرېږم، «دا وينا به هم د ريا او مکارۍ له مخې وي»، نتيجه به داسې وي چې دی به هم د دوزخ خس او بوټي دړې کېږي، او د هغه د دوزخ د لوېدلو سبب به هم ګرځي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «شيطان به په آخرت کې دا خبره وايي، او د «بدر» په ورځ کې يې هم د يوه کافر په شکل او بڼه نور خلق په جګړه کې اچولي وو، کله چې سترګې يې پر پرښتو

باندي ولګېدې؛ نو ژر وتښتېد، - لکه چې د هغه بيان د (الأنفال) په سورت کې يخوا له دې څخه څمونږ د دغه پښتو تفسير کې تېر شوی دی- همدا مثال د منافقينو هم دی»، «هغه بني نضير» ته د خپل حمايت او رفاقت يقين ور کړی وو، او په دې چل سره يې د مخالفت ډګر ته را وويستل، کله چې هغوی په مصيبت سره اخته شول؛ دی جلا (جدا) شو، او لرې ترې کښېناست، ولې آيا هغه په دې ډول د الله تعالی له عذابه خلاصېدی شي؟ هيڅکله نه خلاصيږي، او د دواړو د هستوګنې ځای دوزخ دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلۡتَنظُرۡ نَفۡسٞ مَّا قَدَّمَتۡ لِغَدٖۖ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! ووېرېږئ له (عذابه د) الله، او ښايي چې ودې ګوري هر نفس هغه شي ته چې وړمبی يې لېږلی دی لپاره د سبا (قيامت).

تفسير: يعني ای مؤمنانو ! له الله تعالی څخه ووېرېږئ !، او خپلو ځانونو ته د طاعاتو او عباداتو سرمايه ذخيره برابره کړئ، او فکر وکړئ چې سبا به څه څه شيان در د مخه کېدونکي وي؟ او د قيامت لويې ورځې لپاره مو څه ذخيره او ځېرمه کړي دي؟ او څه شی مو د مخه ورلېږلي دي، چې وروسته له مرګه هغه هلته در پکار شي؟.

وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ١٨

او ووېرېږئ له الله، بېشکه چې الله ښه خبردار دی په هغو عملونو چې کوئ تاسو.

تفسير: يعني ستاسي هيڅ يو کار له الله تعالی څخه پټ نه دی، نو ځکه له هغه الله تعالی څخه ووېرېږئ !، او د تقوی او پرهېزګارۍ لارې غوره کړئ !، او له ګناهونو او معاصيو څنې خپل ځانونه وژغورئ !.

وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ نَسُواْ ٱللَّهَ فَأَنسَىٰهُمۡ أَنفُسَهُمۡۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ١٩

او مه کېږئ تاسې (ای مؤمنانو !) په شان د هغو کسانو چې هېر کړی دی هغوی الله، بيا هېر کړ الله په دوی حق د نفسونو د دوی، دغه خلق همدوی دي فاسقان نافرمانان.

تفسير: يعني هغه کسان چې د الله تعالی حقوق يې هېر کړي دي، او د هغه له ياده غافل شوي دي، او د ده د اوامرو او نواهيو هيڅ پروا نه کوي؛ نو الله تعالی هېر کړي دي په دوی باندې حق د نفسونو د دوی، چې له راتلونکيو آفتونو څنې د ژغورنې هيڅ يو فکر او انديښنه د دوی سره نشته، او په معاصيو او نافرمانيو کې ډوب تللي دي.

لَا يَسۡتَوِيٓ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِ وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۚ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِ هُمُ ٱلۡفَآئِزُونَ ٢٠

نه دي سره برابر (په نزد د الله) ياران ملګري د اور او ياران ملګري د جنّت، ياران ملګري د جنّت همدوی دي مراد موندونکي په مراد رسيدلي (په لقاء د الله او نعماوو د جنّت).

تفسير: يعني ښايي چې هر سړی خپل ځان د جنّت د داخلېدو وړ وګرځوي، چې لاره يې پرته د قرآنکريم د هداياتو او احکامو په مخکې له غاړې اېښودلو بل شی نه دی.

لَوۡ أَنزَلۡنَا هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانَ عَلَىٰ جَبَلٖ لَّرَأَيۡتَهُۥ خَٰشِعٗا مُّتَصَدِّعٗا مِّنۡ خَشۡيَةِ ٱللَّهِۚ

که نازل کړی وی مونږ (احکام د دغه) قرآن په يوه غره باندې؛ نو خامخا ليدلی به وو تا هغه (غر) وېرېدونکی فرمان منونکی ټوټې ټوټې کېدونکی له وېرې (د عذابه) د الله.

تفسیر: یعني د افسوس او د حسرت ځای به وي؛ چې قرآن مجید د انسانانو پر زړونو باندې هیڅ یو اثر او اغېزه ونه کړي، حال دا چې د قرآن شریف اثر او اغېزه دومره زبردسته او قوي ده، چې که هغه پر غرونو غونډې یو کلکك شي باندې هم راښکته شوی وی، او په هغه کې د پوهېدلو داسې یوه ماده چې په انسانانو کې وي شته وی؛ نو هغه به د متکلم د عظمت په مقابل کې ویرېده، او چاودېده، او له ډاره به یې ټوټې ټوټې کېده.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۲۱﴾

او دا مثالونه بیانوو اوروو مونږ هغه خلقو ته (لپاره د دې) چې دوی فکر غور وکړي په کې.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعني د کافرانو زړونه ډېر سخت دي، سره له دې چې د الله تعالی کلام اوري، خو بیا هم ایمان نه پرې راوړي، که غر د دې پاك کلام په مفهوم باندې وپوهیږي؛ نو هغه به هم له ډېرې وېرې وشلیږي».

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۖ هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿۲۲﴾ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ

دغه الله هغه ذات دی چې نشته بل هیڅ معبود بر حق مګر خو همدی (دی یواځې)، عالم دی په غیبو باندې، او (عالم دی) په ښکاره وو باندې، هم هغه (الله) دی خورا مهربان ډېر رحم کوونکی.
دغه الله (هغه ذات دی) چې نشته بل هیڅ معبود بر حق مګر خو همدی دی، (یواځې) بادشاه دی، ښه پاك دی (له ټولو قبائحو څخه)، سالم دی (له ګردو عیوبو) څخه، امان ورکوونکی دی.

تفسیر: یعني الله تعالی أجلّ وأعلی شأنُه وأعظم برهانُهُ له ګردو نقائصو او کمزوریو څخه پاك منزّه دی، او له ټولو عیوبو او آفاتو څخه سالم دی، هیڅ یوه خرابي او نقصان نه د هغه دربار ته رسېدلی دی، او نه به وررسیږي، د «مؤمن» ترجمه یې په «امان ورکوونکي» سره کړې ده، او د ځینو نورو مفسّرینو په نزد د «مصدّق» په معنی هم راغلی دی، یعني پخپل قول او فعل سره د خپلو پیغمبرانو د اقوالو او وینااو تصدیق کوونکی دی، یا د مؤمنانو په ایمان باندې د تصدیق د مهر ثبت کوونکی دی.

الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۲۳﴾

شاهد حافظ دی (په اعمالو د بندګانو)، ښه زبردست دی د وېرې خاوند دی، لوی څښتن دی، پاك دی ذات د الله له هغو شیانو چې (مشرکان یې) ورسره شریکوي.

تفسیر: یعني د الله تعالی په ذات او صفاتو او افعالو کې هیڅوك ورسره مل او شریك نه دي.

هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ

دغه الله (هغه ذات دی) چې پیدا کوونکی دی راویستونکی دی (له عدم نه وجود ته) صورت ورکوونکی دی.

تفسیر: د (خالق) او د (باري) د فرق په نسبت مو د بني اسرائیل په سورت کې د دې آیت د تفاسیرو په ضمن کې څه اشارې کړې دي، څمونږ دغه مبارك تفسیر بیا ولولئ!.

«المصوّر» صورت جوړوونکی، لکه چې په نطفه باندې یې د انسان تصویر جوړ کړی دی.

لَهُ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ط

همدغه (الله) لره دي نومونه نېک (ډېر ښائسته) عمده مخصوص.

تفسير: يعني هغه نومونه چې په اعلى درجه په ښه والي او کمالاتو او صفاتو باندې دلالت کوي.

يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ

په پاکۍ سره يادوي هغه (الله) لره هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او (هر هغه څه چې په) ځمکه کې دي.

تفسير: يعني د قال يا د حال په ژبه سره چې په هغه باندې مونږ او تاسې نه پوهيږو.

وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٤﴾

او همدغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی.

تمّت سورة الحشر بمنّه و کرمه، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ المُمْتَحَنَةِ

«د (الممتحنة) سورت مدني دى، (١٣) آيتونه او دوه ركوع لري، په تلاوت كې (٦٠) او په نزول كې (٩١) سورت دى، وروسته د (الأحزاب) له سورت څخه نازل شوى دى».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

ځمونږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم په «حُديبيې» كې له مكيانو سره روغه وفرمايله، چې د هغې ذكر ځمونږ د دغه پښتو تفسير د (الفتح) په سورت كې پخوا له دې نه تېر شوى دى، تر دوو كلونو پورې دا روغه قائمه وه، بيا د كافرانو له لوري هغه ماته شوه، نو دلته رسول الله صلى الله عليه وسلم د حربي له اصولو سره سم په پټه خوله افواج تولول، او د مكې معظمې د برې فتح لپاره يې ترتيبات نيول، د خبرو اترو او ليكونو په لېږلو باندې يې ممانعت او بندشونه كېښوول، چې تر څو د مكې معظمې كافران د دوى له دې تيارې څخه خبر نشي، او هغوى هم د جګړې لپاره ځانونه تيار نه كړي، او په دې ډول سره په حرم شريف كې د جګړې مخه ونيوه شي، يوه مسلمان چې «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه نوميده، او د «بدر» له مهاجرينو څخه وو، مكيانو ته يې يو ليك ورولېږه چې: «د محمد صلى الله عليه وسلم لښكر پر تاسې باندې لكه د شپې تياره يا د لوى سيلاو د اوبو په شان درتلونكى دى» دا خبره رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ته د وحې په وسيله ورښكاره شوه، دوى علي «رضي الله تعالى عنه» او څو نورو اصحابو ته امر وركړ چې يوه ښځه د مكې شريفې په لوري روانه ده، تاسې ورپسې ورشئ، تاسې به له هغې سره په فلاني ځاى كې مخامخ كېږئ، له هغې سره يو ليک دى؛ هغه ورڅخې واخلئ !، او له ځان سره يې راوړئ، دا أصحاب په تلوار روان شول، او هغه ښځه يې په همغه ځاى كې ومونده، هغې ښځې ډېر «ليت او لعلّ» او وړاندې او وروسته وكړ، خو سره له هغه هم همغه ليكٌ (خط) يې وروسپاره، چې د هغه له لوستلو څخه دا خبره ښكاره شوه چې د «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه له لوري د مكې معظمې د كافرانو په نامه ليكلى شوى دى، او هغوى ته يې د مسلمانانو د تعرّض اطلاع ورلېږلې ده، ځمونږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه راوباله، او ترې يې وپوښتل چې: دا څرنګه يو حركت دى؟ ده وويل: يا رسول الله ! نه زه كافر يم، او نه مې له اسلامه مخ اړولى دى، رښتيا خبره خو دا ده چې ځما كور او كهول په مكه معظمه كې دى، او هلته د هغوى ساتونكي او پالونكي هيڅوک نشته؛ نو مې غوښتل چې پر كافرانو باندې خپل يو احسان واړوم تر څو هغوى د هغه په معاوضه كې ځما له اهل او عيال سره څه غرض ونه لري، بلكه له هغوى سره څه ښېګڼې هم وكړي، زه پوهېږم چې له دې څخه ماته ډېره ګټه (فائده) رارسيږي، خو اسلام او مسلمانانو ته له هغه ځني هيڅ يو ضرر نه رسيږي، هغه د فتح او نصرت وعدې چې تاسې ته د الله تعالى له لوري شوي دي؛ هغه په يقيني ډول سره پاى (آخر) ته رسېدونكې دي، او د هغو مخه هيڅوک نشي نيولى، لكه چې د ده د هغه خط په منځ كې همدا مضمون ليكلى شوى وو: قسم په الله كه رسول الله صلى الله عليه وسلم يواځې هم پر تاسې باندې حمله وكړي؛ نو الله تعالى به ورته مدد وركوي، او هغه وعدې چې له هغه سره شوي دي؛ خامخا پوره كېدونكې دي.

بلا شُبهه د «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه څخه دا غټه خطايي شوې ده، خو «رحمة للعالمين» وفرمایل: «لا تقولوا له إلا خيرا» «مه وايئ ورته هيڅ شی پرته له خيره» او ويې فرمایل: «چې حاطب د «بدر» د اصحابو څخه دی، او تاسي ته نه دي معلوم چې الله تعالی د «بدر» د اصحابو ګرد ګناهونه ښنلي دي»، د دې سورت زیاتره برخه همدې قصې لره نیوونکې ده، لکه چې الله أجل وأعلى شأنُه وأعظم برهانُه داسې فرمايي چې:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمۡ أَوۡلِيَآءَ تُلۡقُونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَقَدۡ كَفَرُواْ بِمَا جَآءَكُم مِّنَ ٱلۡحَقِّ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! مه نيسئ تاسې دښمنان زما او دښمنان خپل دوستان په دغه حال کې چې غورځوئ لېږئ تاسې خبرونه هغوی ته په سبب د دوستۍ سره (په منځ ستاسې او د دوی کې) حال دا چې په تحقيق کافران شوي دي هغوی په هغه شي چې راغلی دی تاسې ته له حق (دين او قرآن) څخه.

تفسير: يعني د مکّي کافران هم د الله تعالى جل جلاله دښمنان دي او هم ستاسې، نو له هغوی سره دوستي مه کوئ !، او هغوی ته دوستانه پيغامونه لېږل مسلمانانو لره ښه نه دي، او په تحقيق کافران شوي دي هغوی په هغه څه چې راغلی دی تاسې ته له حق دين څخه، نو د دې لامله د الله تعالى دښمنان شول.

يُخۡرِجُونَ ٱلرَّسُولَ وَإِيَّاكُمۡ أَن تُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ رَبِّكُمۡ

چې وباسي دوی رسول (د الله) او هم تاسې (له خپل وطن مکې څخه ځکه) چې ايمان راوړی دی تاسې په الله چې رب ستاسې دی.

تفسير: يعني پيغمبر ته او تاسې ته يې څنګه ربړونه او زحمتونه دررسول، او تاسې يې د خپل هېواد او وطن په پرېښوولو باندې اړ کړئ، يواځې په همدې خبره سره چې تاسې ولې د يوه الله تعالى چې ستاسې او د ګردو (ټولو) مخلوقاتو پروردګار دی؛ عبادت کوئ؟ نو له دې څخه به لويه دښمني او عداوت څه وي؟ د تعجّب ځای دی چې تاسې له داسې سړيو سره دوستي کوئ؟ او د خپلوی لاسونه وروړاندې کوئ؟.

إِن كُنتُمۡ خَرَجۡتُمۡ جِهَٰدٗا فِي سَبِيلِي وَٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِي

که چېرې يئ تاسې چې راوتلي يئ تاسې (له اوطانو خپلو) لپاره د جهاد جنګ په لاره ځما کې، او لپاره د رضا خوښۍ غوښتلو ځما.

تفسير: يعني که ستاسې له کوره وتل ځما د خوښۍ لپاره او ځما په لاره کې د جهاد لپاره وي، او خاص ځما د رضا لپاره تاسې نور د خپلو ځانونو دښمنان کوئ؛ نو بيا په هغې دښمنۍ کې د دوستۍ ارتباط د څه لپاره دی؟ آيا د هغو کسانو په ناراضۍ چې تاسې د الله تعالى رضا ګټلې وه، اوس غواړئ چې هغوی له خپلو ځانونو څنې رضا او خوښ او الله تعالى ناراض کړئ؟ (العياذ بالله).

تُسِرُّونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَأَنَا۠ أَعۡلَمُ بِمَآ أَخۡفَيۡتُمۡ وَمَآ أَعۡلَنتُمۡ

چې په پټه (خبرې) لېږئ تاسې هغوی ته په (سبب د) دوستۍ سره، او زه ښه عالم يم په هغه څه چې پټوئ تاسې، او په هغه څخه چې ښکاروئ تاسې.

تفسير: يعني كه يو سړی وغواړي چې يو كار له ګردو خلقو او نړيوالو څخه په پټه اجرا كړي؛ نو آيا هغه له الله تعالى څخه هم پټولى شي؟ وګورئ چې «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه څومره زيار وكړ، او كوښښ يې وكړ چې د خپل ليك اطلاع هيچا ته ورنه كړي، خو الله تعالى له هغه څخه خپل رسول خبردار كړ، او دغه پټه خبره پخوا له وخته ورڅرګنده شوه.

وَمَن يَفۡعَلۡهُ مِنكُمۡ فَقَدۡ ضَلَّ سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ①

او هر څوك چې وكړي دغه (كار) له تاسې څخه؛ نو په تحقيق وركه كړې يې ده سمه صافه لاره.

تفسير: يعني كه سره له مسلمانۍ داسې كار وكړي، او داسې يو وګڼي چې دی به د هغه په پټو ساتلو كې برى ومومي؛ نو سخته غلطي او زيات تېرواته كوي.

إِن يَثۡقَفُوكُمۡ يَكُونُواْ لَكُمۡ أَعۡدَآءٗ وَيَبۡسُطُوٓاْ إِلَيۡكُمۡ أَيۡدِيَهُمۡ وَأَلۡسِنَتَهُم بِٱلسُّوٓءِ وَوَدُّواْ لَوۡ تَكۡفُرُونَ ②

كه چېرې ظفر برى ومومي (كفّار) په تاسې باندې (نو) شي به دوى تاسې لره دښمنان، او اوږده به كړي تاسې ته لاسونه خپل (په وهلو او وژلو د تاسې)، او (اوږدې به كړي) ژبې خپلې په بدى (ويلو د تاسې) سره، او خوښوي به دوى (دغه) چې كافران شئ تاسې (لكه چې دوى دي).

تفسير: يعني له دې كافرانو څخه په موجوده حالت كې څه هيله او اسره مه لرئ !، كه څه هم تاسې زياته پېرزوينه او رواداري پر هغوى باندې وكړئ، او د دوستۍ اظهار وكړئ؛ هغوى هيڅكله د مسلمانانو خير غوښتونكي نشي كېدى، او سره له دې انتهايي رواداريو كه د هغوى لاسونه پر تاسې باندې بر شي؛ نو له هيڅ راز خرابۍ او دښمنۍ څخه ځانونه نه منع كوي، په ژبو او لاسو سره هر ډول ضررونه او ايذاوې تاسې ته دررسوي، او داسې غواړي هم هغسې چې هغوى له صداقته منكران دي؛ تاسې هم منكران كړي، نو آيا داسې شريران او بد باطنان د دې خبرې وړ دي چې هغوى ته هسې پيغامونه ولېږل شي؟.

لَن تَنفَعَكُمۡ أَرۡحَامُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُمۡۚ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ يَفۡصِلُ بَيۡنَكُمۡۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ③

له سره به نفع در ونه رسوي تاسې ته (كه كافران شئ) خپلوي ستاسې، او نه اولاد ستاسې په ورځې د قيامت كې فيصله به وكړي (الله) په منځ ستاسې كې، او الله په هغو عملونو چې كوئ يې تاسې ښه ليدونكى دى.

تفسير: حاطب رضي الله تعالى عنه هغه خط د خپل اهل او عيال لپاره ليكلى وو، نو په دې باندې داسې تنبيه فرمايي چې اولاد او خپلوان د قيامت په ورځ هيڅ نه پكارېږي، الله تعالى د هر يوه سړي اعمال تر ذرې ذرې پورې هم ګوري، او سم له هغه سره فيصله او پرېكړه كوي، د الله تعالى دا فيصله هيڅ يو خوى، لمسى، كړوسى خپل، خپلوان او عزيزان نشي ماتولى، نو بيا دا كومه عقلمندي ده چې يو مسلمان د خپل اهل او عيال لپاره الله تعالى له خپل ځان څخه نارضا كړي، په ياد يې ولرئ چې له هر شي څخه د الله تعالى رضامندي او خوښي وړاندې ده، كه دى له مونږ څخه راضي وي؛ نو د هغه په فضل او كرم سره ګرد كارونه ښه كيږي، او كه الله تعالى نارضا شي؛ نو هيڅ شى نه پكارېږي.

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِيٓ إِبْرَٰهِيمَ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ إِذْ قَالُوا۟ لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءَٰٓؤُا۟ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةُ وَٱلْبَغْضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَحْدَهُۥٓ

به تحقيق شته تاسې لره (اى مؤمنانو !) طريقه ښه (چې اقتداء پسې کولی شئ) په (قول او فعل) د ابراهيم کې او په (قول ـ فعل د) هغه چا کې چې ده سره وو (له مؤمنانو)، کله چې وويل (دغه ابراهيم او اتباعو يې مشرکانو د) قوم د دوی ته چې: بېشکه مونږ جلا بېزاره يو له تاسې څخه، او (بېزاره يو) له هغه څيزه چې عبادت يې کوئ تاسې بې له الله، منکران شوي يو مونږ (په باطل دين) ستاسې باندې، او ښکاره شوی دی په منځ څمونږ او ستاسې کې عداوت، دښمني او بغض حسد ابدي همېشه، تر هغه پورې چې ايمان راوړئ په الله باندې يواځې (چې واحد لا شريک دی).

تفسير: يعني هغه کسان چې سره له اسلامه د ابراهيم (عليه وعلى نبيّنا أفضل الصلاة والسلام) سره ملګري شوي دي، هر يوه په خپل وخت کې په خپلو فعلونو او قولونو سره له هغو کفارو څخه د بېزارئ او بېلتون اعلان کړی دی، او ابراهيم عليه السلام سره له نورو مؤمنانو اتباعو خپلو هغو مشرکانو د قوم خپل ته وويل چې: په تحقيق سره مونږ بېزاره يو له تاسې څخه، او بېزاره يو له هغه شي څخه چې عبادت يې کوئ تاسې بې له الله چې بُتان دي، او کافر شوي يو مونږ په دين يا په معبود ستاسو باندې، يعني تاسې اى کفارو څرنګه چې له الله تعالى څخه منکران يئ، او د الله تعالى د احکامو پروا نه کوئ؛ نو مونږ هم ستاسې له طريقې څخه منکران يو، او د يوې ذرې په مېچ هم ستاسې فکر او پروا نه کوو، او ښکاره شوی دی په منځ څمونږ او ستاسې کې عداوت، دښمني او بغض کينه همېشه تل تر هغه پورې چې ايمان راوړئ تاسې په الله تعالى باندې يواځې، يعني دا دښمني به هلته پای ته رسېږي چې تاسې شرک او کفر پرېږدئ، او د همغه يوه مالك الملك والملكوت أكـرم شأنه وأعظم برهانُهُ هسې بندګان او چوپړان شئ لکه چې مونږ يې هم بندګان او تابعان يو.

إِلَّا قَوْلَ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمْلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن شَيْءٍ ۖ

مګر خو (اقتداء مه کوئ د) يوې خبرې د ابراهيم (چې ويلې يې وو پخوا له منع کېدلو) پلار خپل ته (داسې) چې خامخا زه بخښنه غواړم هرومرو (خامخا) د تا لپاره، او مالك نه يم زه تا لره له عذابه د الله د هيڅ څيز.

تفسير: يعني يواځې دعا کولی شم، د کومې ګټې او نقصان مالك نه يم، الله تعالى هر څه چې وکړي کولی يې شي، او د هغه مخه هيڅوك نشي نيولی، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعني ابراهيم عليه السلام هجرت وکړ، او بيا يې خپل ټبر ته مخ ونه ګرځاوه، نو آيا تاسې به هم همغسې کوئ؟ يو خو ابراهيم عليه السلام کله چې دا خبره ورمعلومه نه وه خپل پلار ته يې دعا وکړه، او هر کله چې دا خبر ورمعلومه شوه چې مشرکان له غُفران څخه محروم دي؛ نو چپ شو، اوس چې هغه خبره تاسې ته ښکاره شوه؛ نو څکه د کافرانو ښښنه مه غواړئ !».

او ويل ابراهيم عليه السلام او اتباعو يې داسې چې:

رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ۝٤

اى ربه څمونږ (خاص) په تا باندې توکّل کړی دی مونږ او (خاص تاته) رجوع کړې ده مونږ، او (خاص) تاته بېرتـه ګرځېدل د ګردو دي (په آخرت کې لپاره د جزاء).

تفسیر: یعني ګرد مو پرېښوول، او تاته مو هیله وکړه، او د خپل له قوم او له ټبر څخه مو پرېکړه وکړه، او له تا سره مو خپل علاقه ونښلوله، او تاته مو رجوع وکړه، او په دې باندې پوهیږو، چې د ګردو ورتګ ستا په لوري دی.

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۖ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

(وویل ابراهیم او اتباعو د ده) ای ربه څمونږ! مه ګرځوه ته مونږه فتنه ځای د ازمویلو هغو کسانو لره چې کافران شوي دي، او ښښنه وکړه مونږ لره ای ربه څمونږ، بېشکه هم ته یې ښه غالب قوي ښه حکمت والا.

تفسیر: یعني مونږ د کافرانو لپاره فتنه او د ازمویښت محل د مشق تخته مه ګرځوه !، او مونږ پخپل فضل او کرم سره په دغسې حالت کې وساته، چې د هغو له لیدلو څخه کافران خوښ نشي، او پر اسلام او مسلمانانو باندې د تمسخر او استهزاء غړونه وکړي، او څمونږ په مقابل کې په خپل حقانیت باندې استدلال وکړي، بېشکه هم ته یې ښه غالب قوي په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوې، یعني څمونږ تقصیرات او کوتاهي وبښه، او را معاف یې کړه، ستا د زبردست قوّت او حکمت څخه همدا هیله او توقّع ده، چې خپل وفا لرونکي بندګان د دښمنانو په مقابل کې مقهور او مغلوب مه کړې، اوس لپاره د ازدیاد د حرص په اقتداء د ابراهیم علیه السلام کې الله أکرمَ شأنُه وأعظم برهانُه داسې ارشاد فرمایي:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ ۚ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝

خامخا په تحقیق ده تاسې لره (ای مؤمنانو) په دغو (خبرو د ابراهیم او اتباعو د ده) کې طریقه حسنه ښه (چې اقتداء پسې کوئ، او دا اقتداء ده) هغه چا لره چې وي چې امید لري د الله، او ویریږي د ورځې آخرې (د قیامت)، او هر هغه څوک چې مخ وګرځوي د الله تعالی د احکامو څخه؛ نو بېشکه الله همغه دی غني بې پروا، ښه ستایلی شوی (په ښو صفتونو).

تفسیر: یعني تاسې مسلمانانو ته یا په بل لفظ هغو خلقو ته چې د الله تعالی د لیدلو او د آخرت د قائمېدلو هیله لرئ، د ابراهیم علیه السلام او د ده د ملګرو حسنه اسوه او نېکې طریقې غوره کول پکار دي، که څه هم ټوله دنیا تاسې ته متعصّب او جاهل ووایي، تاسې خپل مخونه د هغې لارې څخه مه اړوئ !، چې د دنیا هغه لوی موحد هغه پخپل تګ او طرز عمل سره قائم کړې، د مستقبل وخت ابدي کامیابي او برې د همدې لارې په تللو سره په لاس درتلی شي، که چپ (مخالف) له دې نه لاړ شئ، او د الله تعالی له دښمنانو سره خپله دوستي ټینګه کړئ؛ نو تاسې پخپله نقصان او زیان مومئ، ځکه چې الله تعالی د هیچا د دوستۍ او دښمنۍ پروا نه لري، هغه پخپل ذات سره د ګردو کمالاتو او هر راز ښېګڼو مالك او څېښتن دی، او هیڅ ضرر ورته نه رسیږي.

عَسَى اللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُم مِّنْهُم مَّوَدَّةً ۚ وَاللَّهُ قَدِيرٌ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝

ښایيږي چې الله پیدا کړي په منځ ستاسې کې او په منځ د هغو کافرانو کې چې دښمني لرئ تاسې له هغوی سره دوستي، او الله ښه قادر دی، او الله ښه مغفرت کوونکی دی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعني د الله تعالی د قدرت او رحمت څخه بعید نه دي، چې د نن ورځې ډېر کلك کافر سبا ښه پوخ مسلمان وګرځوي، او په دا ډول ستاسې او د هغوی په منځ کې د دوستۍ تعلّقات قائم شي، لکه چې د مکې معظمې په فتحه

کې همداسې وشوه، نژدې مکيان مسلمانان شول، او هغه کسان چې پرون به يې يو د بل په مخ توري وښکلې؛ نن يو پر بل باندې ځان قربانوي، په دې آيت کې مسلمانانو ته اطمينان او تسلي ورکړې شوې ده، چې د مکيانو په مقابل کې د مسلمانانو دا د خپلوۍ شلول او ترک موالات او جهاد د خو ورځو له مخې مؤقتي دی، بيا به هغه ته څه اړه او ضرورت نه پاتې کيږي، او له چا څنې چې په دې لاره څه بې اعتدالي شوي وي؛ الله تعالی د ده د هغې خطا بښونکی دی، ځکه چې همغه لوی بښونکی دی.

لَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ لَمْ يُقَاتِلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَلَمْ يُخْرِجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوْهُمْ وَتُقْسِطُوْٓا اِلَيْهِمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ⑧

نه منع کوي تاسې (ای مؤمنانو) الله له (دوستی د) هغو کسانو چې نه يې دی کړی جنګ له تاسو سره په (کار د) دين کې، او نه يې ايستلي يئ له کورونو خپلو څخه (له دې نه) چې نيکي وکړئ تاسې له دوی سره، او چه عدل او انصاف وکړئ تاسې له هغوی سره، بېشکه چې الله مينه کوي له انصاف او عدل کونکو سره.

تفسير: يعني په مکّه معظمه کې داسې خلق هم شته، چې دوی پخپله مسلمانان شوي نه وو، خو له مسلمانانو سره يې څه ضد او مخالفت هم نه کاوه، او به يې د دين په چارو کې له هغو سره جګړې کولې، او نه به يې ربړونه ورپېښول، او نه به يې د هغوی په ايستلو کې د ظالمانو مرستې کولې، له داسې کافرانو سره له ښېګڼې او ښه سلوک کولو څخه اسلام هيڅ ممانعت نه کوي، کله چې هغوی ستاسې سره عدل او انصاف نرمي او رواداري کوي، نو د انصاف تقاضا همدا ده چې تاسې هم له هغوی سره ښه ټينګ او مناسب سلوک وکړئ، او دنيا ته وروښيئ چې د اسلامي اخلاقو معيار څومره هسک دی؟.

اِنَّمَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ قٰتَلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَاَخْرَجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ وَظٰهَرُوْا عَلٰٓى اِخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ⑨

بېشکه همدا خبره ده چې منع کوي تاسې الله له (دوستی د) هغو کسانو څخه چې جنګ يې کړی دی له تاسې سره په (کار د) دين کې، او چې ايستلي يې يئ له کورونو د تاسې څخه، او کومک مرستې يې کړي دي له دښمنانو ستاسې سره په ايستلو ستاسې کې، له دې څخه چې دوستي وکړئ تاسې له هغوی سره، او هر هغه چې دوستي کوي له هغوی سره؛ دغه (خلق) همدوی دي ظالمان ګنهګاران.

تفسير: يعني له هسې ظالمانو سره دوستانه تعلّقات قائمول بېشکه سخت ظلم او ګناه ده، (ربط) تر دې ځای پورې د کفّارو د دوو ټوليو (معاند ـ مسالم) سره د معاملې ذکر وو، وروسته له دې نه دا راښيي چې له هغو ښځو سره څه معامله وکړو چې له (دار الحرب) څخه (دار الاسلام) ته راشي؟ يا په (دار الحرب) کې هستوګنه ولري؟، خبره دا ده چې د حُديبيې په روغه کې مکې والو داسې ټاکلي وو چې: څمونږ هغه سړي چې د مسلمانانو په لوري راشي؛ ښايي چې هغه بېرته ولېږلی شي، لکه څمونږ پيغمبر دا خبره منلې هم وه، او د هغه په اثر څو سړي چې مدينې منورې ته راغلي وو؛ بېرته مکې معظمې ته ولېږل شول، وروسته له هغه څخه څو ښځې هم راغلې، که دا ښځې هم بېرته لېږلې کېدې؛ نو د کافر نارينه په کـور کې د مسلمانې ښځې هستوګنه له اسلامي غيرته لرې ښکاريدل، او د هغو ناسته ملاسته سره حرامه وه، نو په دې باندې دا وروستي آيتونه رانازل شو، معلوميږي چې وروسته له دې نه د ښځو په بېرته لېږلو کې کافرانو اصرار ونه کړ، او که نه هغه روغه به روغه نه پاتې کېده.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ مُهَٰجِرَٰتٖ فَٱمۡتَحِنُوهُنَّۖ ٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّۖ

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى، كله چې راشي تاسې ته مؤمناني (ښځې) هجرت كوونكې وطن پرېښودونكې؛ نو وازمويئ تاسې هغوى، الله ته ښه معلوم دى ايمان د دوى.

تفسير: يعني د زړونو احوال الله ته ښه معلوم دي، خو په ښكاره ډول سره تاسو د هغو ښځو تفتيش او تحقيق په ښه ډول سره وكړئ !، چې آيا په رښتيا سره مسلماني دي؟ آيا په رښتيا د مسلمانى لامله دوى هجرت كړى دى، او خپل وطن يې پرېښى دلته راغلي دي؟ آيا كومې دنيوي يا نفساني غوښتنې د دوى د هجرت او راتګ سبب شوي دي؟ په ځينو روايتونو كې راغلي دي چې عمر رضي الله تعالى عنه به د دوى امتحان اخيستلو، او ازموينه يې كوله، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له لوري به يې د هغوى بيعت اخيست، كله كله به پخپله رسول أكرم صلى الله عليه وسلم هم د دوى بيعت مانه، چې وروسته په ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ يُبَايِعۡنَكَ﴾ الآية ـ كې مذكور دى.

فَإِنۡ عَلِمۡتُمُوهُنَّ مُؤۡمِنَٰتٖ فَلَا تَرۡجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلۡكُفَّارِۖ لَا هُنَّ حِلّٞ لَّهُمۡ وَلَا هُمۡ يَحِلُّونَ لَهُنَّۖ وَءَاتُوهُم مَّآ أَنفَقُواْۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّۚ

نو كه وپېژنئ تاسې دوى (په قسم سره) مؤمناني؛ نو بېر ته مه لېږئ هغوى د كفارو طرف ته، نه دي دغه (مؤمناني ښځې) حلالې هغو (كفارو سړيو) لره، او نه هغه (كافران) حلال دي (مؤمنو ښځو) لره، او وركړئ تاسې (هغو كافرانو) ته (چې مېړونه د هغو ښځو دي) هغه څه چې لګولي يې دي (له مهره)، او نشته هيڅ ګناه پر تاسې باندې چې نكاح وتړئ تاسې له دې ښځو سره په شرط د دې كله چې وركړئ تاسې هغو ته مهرونه د دوى.

تفسير: داسې حكم وشو: كه له زوجينو څخه يو مسلمان او بل مشرك وي، نو د دارينو په اختلاف سره د نكاح تعلّقات قائم نه پاتې كيږي، كه د كوم كافر ښځه مسلمانه شوې وي، او دار الاسلام ته راشي، هر هغه مسلمان چې د دې نكاح تړي؛ د ده په غاړه ده چې هومره مهر چې هغه كافر په دې ښځې وركړى دى؛ هومره بېرته وركړي، او اوس د دې ښځې مهر هر څه چې تاكلى شوى وي؛ هغه جلا دې ښځې ته وروسپاري، نو وروسته له دې څخه د هغې ښځې سره نكاح تړلى شي.

وَلَا تُمۡسِكُواْ بِعِصَمِ ٱلۡكَوَافِرِ وَسۡـَٔلُواْ مَآ أَنفَقۡتُمۡ وَلۡيَسۡـَٔلُواْ مَآ أَنفَقُواْۚ ذَٰلِكُمۡ حُكۡمُ ٱللَّهِ يَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡۖ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ⑩

او منګولې مه نښلوئ په عصمتونو د ښځو كافرانو (او مه يې ساتئ په نكاح خپله كې)، او وغواړئ تاسې هغه څه چې خرڅ كړي دي تاسې (پر دغو كافرانو)، او ودې غواړي (دغه كفار هم) هغه څه چې خرڅ كړي وي هغوى (له مهرونو پر دغو مهاجرانو)، (دا مذكوره احكام) حكم د الله دى، حكم كوي (الله په دغه سره) په منځ ستاسې كې، او الله ښه علم والا دى ښه حكمت والا دى.

تفسير: د ړومبي حكم په مقابل كې وروستنى داسې حكم وشو، د هغه مسلمان سړي ښځه چې لا كافره پاتې وي؛ دغه مسلمان دې هغه ښځه پرېږدي !، بيا هر كافر چې له هغې سره نكاح وتړي، د دې مسلمان لګولى شوى مهر به بېرته وررسوي، په همدې ډول هر يو له دواړو فريقينو څخه دې يو له بل څنې خپل حق وغواړي، كله چې دا حكم راښكته شو؛ نو مسلمانان دې خبرې ته تيار شول، چې هم يې وركړي، او هم به يې واخلي، خو كافرانو وركول ونه منل، نو ځكه دا راتلونكې آيت رانازل شو.

وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُم مِّثْلَ مَا أَنفَقُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿۱۱﴾

او كه چېرې فوت شي له تاسو نه (اى مؤمنانو) يو شی له ښځو ستاسې په طرف د كُفّارو؛ پس غزا مو وکړه (او غنيمت مو واخيست تاسې په غزا كې)؛ پس وركړئ تاسې هغو كسانو ته چې تللې وي ښځې د هغوی (كفارو ته) په مثل د هغه (مهر) چې وركړی دی دوی (هغو ښځو لره)، او وویرېږئ تاسې له الله هغه چې تاسو پر هغو باندې ايمان راوړونكي يئ.

تفسير: يعني كه د كوم مسلمان ښځه مرتده او دار الحرب ته لاړه شي، او كافر د هغه خرڅ بېرته نه وركوي، نو كه د كوم كافر ښځه د مسلمانانو كره راشي، د هغه هر څومره خرڅ چې كيږي؛ ښايي د هغه كافر په ځای دې مسلمان ته وركړي چې ښځه يې كافر كره تللې ده، او حق يې سوځېدلى دی، هو ! دومره ده كه د دغه مسلمان د حق له وركولو څخه څه شی بېرته پاتې شي؛ هغه به همغه كافر ته وررسوي !، ځينو عالمانو ليكلي دي: كه كوم مسلمان د كافر خرڅ نشي ورته رسولی؛ نو هغه دې د مسلمانانو په بيت المال كې ور تحويل كړي، الله أكبر ! دا څومره د عدل، انصاف تعليم دی !، خو په دې باندې عمل كوونكي به همغه څوك وي چې د هغه په زړه كې د الله تعالى وېره وي، او په هغه باندې پوره او كامل ايمان ولري.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ

اى نبي ! كله چې راشي تاته مؤمنانې ښځې چې بيعت كوي له تا سره پر دې شرط چې نه به شريكوي دوی له الله سره هيڅ شی، او نه به كوي غلا دوی، او نه به كوي زنا دوی، او نه به وژني دوی اولاد خپل.

تفسير: يعني اى محمده ! بيعت واخله له ښځو څخه په دې خبره چې نه به شريكوي دوی له الله تعالى سره هيڅ څيز، او غلا به نه كوي، او زنا به نه كوي، او نه به وژني اولاد خپل لكه چې د جاهليت په زمانه كې رواج وو، د معمولي ننګ او عار لامله به يې جوني ژوندۍ په هديرو كې ښخولې، او په ځينو وختونو كې به يې د لوږې له وېرې هم خپل اولاد واژه.

وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ

او نه به راتله كړي په دروغو سره چې جوړوي يې دوی په منځ د لاسو او پښو خپلو كې (يعني له خپله ځانه).

تفسير: او بيعت واخله اى څما پيغمبره ! له ښځو څخه په دې خبره چې: نه به راځي په دروغو سره چې جوړوي هغه دروغ په منځ د لاسونو او پښو خپلو، يعني چې حرامزاده اولاد رانه وړي او په بل چا باندې په دروغو سره دعوی كوي، يا په دروغو سره شاهدي وركوي، يا په كومه معامله كې له خپل ځانه خبره جوړه كړي په دروغو سره او قسمونه خوري، بله معنى يې دا ده چې: د خپل ځيرولي اولاد نسبت په دروغو سره بل چاته كوي، يا د بل چا اولاد پټوي، او داسې وايي چې: دا مې له خپل مېړه دی، يعني په مكر او فرېب، دروغ، درغلى او ناروا سره خپل اولاد بل ته يا د بل اولاد ځان ته كوي.

وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ

او نه به كوي نافرماني له تا څخه په معروف ښو چارو كې؛ نو بيعت وكړه له دوى سره.

تفسير: پخوا يې فرمايلي وو: هغه مسلماني ښځې دې چې په هجرت كولو سره راځي؛ وپوښتلى شي !، دلته دا راښيي چې د هغوى پوښتل دا دي: كه دا ګرد حكمونه چې په دې آيت كې دي هغوى ومني؛ نو د هغوى ايمان ثابت وګڼه !، دې آيت ته د بيعت آيت وايه شي، څمونږ د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په مخ كې به چې ښځو بيعت كاوه، نو همدا اقرار به يې له دوى څنې په ژبه سره اخيست، ليكن د بيعت په وخت كې د رسول أكرم صلى الله عليه وسلم لاس د هيڅ يوې ښځې لاس ته نه دى رسېدلى.

وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

او مغفرت ښښنه وغواړه لپاره د دغو (ښځو) له الله، بېشكه چې الله ښه مغفرت كوونكى (د خطيّاتو) ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: يعني په دې چارو كې هغه كوتاهي چې پخوا له دې څخه شوې ده، يا د دې احكامو په ځاى راوړلو كې وروسته له دې نه كوم تقصير ورپېښ شي؛ نو ځكه تاسې د هغوى په حق كې د مغفرت او ښښنې غوښتنه وفرمايئ، تر څو الله تعالى ستاسې په دعا د دوى تقصيرات وروښي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَوَلَّوْا۟ قَوْمًا غَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى ! مه كوئ دوستي له هغه قوم (يهودانو) سره چې په قهر شوى دى الله پر دوى باندې.

تفسير: هغه خبره چې د دې سورت په شروع كې وه، د دې سورت په ختم كې يې هم د هغه ياد وفرمايه، يعني د مؤمن په شان كې نه دي چې له هغه چا سره رفاقت او دوستي وكړي چې الله تعالى ورته په قهر وي، په هر چا باندې چې پاك الله په قهر وي؛ ښايي چې د الله تعالى دوستان هم ورته په قهر وي.

قَدْ يَئِسُوا۟ مِنَ ٱلْءَاخِرَةِ كَمَا يَئِسَ ٱلْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْقُبُورِ ﴿١٣﴾

په تحقيق نااميده شوي دي دغه (يهودان) له آخرته لكه چې نااميده شوي دي كافران له ټولګيو ملګرو د هديرو څخه.

تفسير: يعني منكران داسې توقّع نه لري چې له هديرې څخه به څوك پاځيږي، او بيا به په بل ژوندون كې يو له بل سره وګوري، دا كافران هم هم هغسې نااميده دي.

تنبيه: د ځينو مفسّرينو په نزد ﴿مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْقُبُورِ﴾ د كفّارو بيان دى، يعني هغسې چې هغه كافران چې هديرو (مقبرو) ته رسېدلي دي، او د هغه ځاى له حال او احوال څخه خبر شوي دي، او د الله د مهرباني او خوښى څنې بالكل بې هيلي او نااميده شوي دي؛ همدا راز دا كافران هم د آخرت له لوري بالكل بې اسرې او نااميده دي.

تمّت سورة الممتحنة بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الصَّفِّ

«د (الصف) سورت مدني دی، (۱۴) آیتونه دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۱) او په نزول کې (۱۰۹) سورت دی، وروسته د (التغابن) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الۡاَرۡضِ ۚ وَهُوَ الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ﴿١﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا لِمَ تَقُوۡلُوۡنَ مَا لَا
تَفۡعَلُوۡنَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقۡتًا عِنۡدَ اللّٰهِ اَنۡ تَقُوۡلُوۡا مَا لَا تَفۡعَلُوۡنَ ﴿٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِيۡنَ يُقَاتِلُوۡنَ فِيۡ
سَبِيۡلِهٖ صَفًّا كَاَنَّهُمۡ بُنۡيَانٌ مَّرۡصُوۡصٌ ﴿٤﴾

نسبت د پاکي کوي الله لره هر هغه څیزونه چې په اسمانونو کې دي، او (هر هغه څیزونه چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې)، او همغه (الله) ښه غالب قوي دی، ښه حکمت والا دی. ای هغو کسانو چې ایمان يې راوړی ! ولې وایئ تاسې هغه (خبره) چې نه يې کوئ. لویه ده له جهته د غضبه په نزد د الله (دا خبره) چې وایئ تاسې هغه څه چې نه يې کوئ. بېشکه الله خوښوي هغه کسان چې جنګ کوي په لاره (د دین) د دغه (الله) کې صف تړونکي ګواکې دوی بناګاني په قلایي سره ټينګې کړی شوې (ښې محکمې).

تفسیر: هر بنده ته ښايي چې له لويی، ځانمنۍ او باتې (لافې) وهلو او له ناحقو دعوی څنې وويرېږي !، ځکه چې وروسته به په جنجال او ربړو کې اخته شي، له خولې څخه د يوې خبرې ايستل ډېر آسانه دي، مګر د هغې سر ته رسوونه ډېر سخت کار دی، الله تعالی له سره هغه سړي نه خوښوي چې په ژبه يو شی وايي، خو کول يې هسې نه وي، په رواياتو کې راغلي دي چې په يو ځای کې څه مسلمانان ګرد سره ټول شوي وو؛ نو وئ ويل: که مونږ ته دا خبره راښکاره شي چې الله تعالی د کوم کار له کولو څخه ډېر خوښيږي؛ مونږ ټول به همغه غوره کوو، په دې خبرې باندې دا آيتونه رانازل شول، چې خبردار وګورئ ! په احتياط سره خبرې کوئ !، دا ده ! در وايي خلئ، د الله تعالی په دربار کې هغه سړي ګران او زيات محبت ورسره کوي، چې د الله تعالی په لاره کې د هغه د دښمنانو په مقابل کې لکه د اوسپنې ديوال ټينګ ولاړ ودرېږي، او د جهاد په ډګر کې خپل معنوي صفونه داسې وتړي چې ګواکې داسې يو مضبوط دېوال دی چې له سريو څخه رېژېدلی شوی دی، او په هغه کې له هيڅ لوري کوم کندهاو او رخنه نه وي لوېدلې، نو اوس په دې معيار سره هر سړی خپل ځان ته وګوري ! نو هلته به دا خبره ورښکاره شي، چې په تاسې کې ډېر سړي داسې دي چې په دې معيار سره اکمل، کامل، جوړ او مناسب ښکاري، مګر ځينې به داسې څرګندېږي چې په ځينو مواقعو کې په ژبه او تشو وينا وو سره ډېر غړېږي مګر عمل يې د وينا دروغ څرګندوي.

وَاِذۡ قَالَ مُوۡسٰى لِقَوۡمِهٖ يٰقَوۡمِ لِمَ تُؤۡذُوۡنَنِيۡ وَقَدۡ تَّعۡلَمُوۡنَ اَنِّيۡ رَسُوۡلُ اللّٰهِ اِلَيۡكُمۡ ؕ

او (ياد کړه ای محمده ! هغه وخت) کله چې وويل موسی عليه السلام قوم خپل ته داسې چې: ای قومه څما ! ولې اذيّت رسوئ تاسې ماته (په بد ويلو سره) حال دا چې په تحقيق پوهېږئ تاسې په دې چې بېشکه زه رسول د الله يم تاسې ته.

تفسیر: یعني د ښکاره دلیلونو او څرګندو معجزاتو په لیدلو سره تاسې پخپلو زړونو کې باور کوئ چې زه د الله تعالی رښتین رسول او پیغمبر یم، بیا خو مې په ډېرو ناکاره او زړه خفه کوونکیو حرکتونو سره ولې ربړوئ؟.

فَلَمَّا زَاغُوٓا أَزَاغَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾

نو هر کله چې وګرځېدل دوی (له احکام الله نه)؛ نو وګرځول الله زړونه د دوی (له هدایت او یقین نه)، او الله نه ښیي سمه صافه لاره فاسقانو نافرمانانو ته.

تفسیر: قاعده ده چې د ډېرو بدیو کولو څخه زړه تک تور او سختیږي، تر دې چې د ښو کارونو لپاره په هغه کې هیڅ ځای نه پاتې کیږي، همدا حال د هغوی شو چې په هره خبره کې به یې د الله تعالی له رسولانو سره عناد او ضد او اختلاف کاوه، او درګرده به یې په کړو چالونو سره تګ کاوه، تر څو چې مردود شول، او الله تعالی د هغوی زړونه هسې کاږه کړل چې د سمې خبرې د منلو صلاحیت هیڅ په کې پاتې نه شو، له داسې ضد کوونکیو نافرمانانو سره د الله تعالی همداسې عادت دی.

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ

او (یاد کړه ای محمده ! هغه وخت) کله چې وویل عیسی ځوی د مریمې داسې چې: ای بني اسرائیلو (اولاده د یعقوب !) بېشکه زه رسول لېږلی شوی د الله یم تاسې ته، (حال دا چې) تصدیق کوونکی یم د هغه کتاب چې وړاندې څما دی له (تورات) څخه.

تفسیر: یعني اصلاً زه د دې خبرې تصدیق کوم چې (تورات) د الله تعالی له لوري راغلی دی، او په اخبارونو او احکامو یې یقین او باور لرم، او څما ګرد تعلیم او ښوونې په حقیقت سره د همغو اصولو باندې مبني دی چې په (تورات) کې ښوولی شوي دي.

وَمُبَشِّرًۢا بِرَسُولٍ يَأْتِى مِنۢ بَعْدِى ٱسْمُهُۥٓ أَحْمَدُ

او زېری کوونکی یم په هغه رسول سره چې رابه شي وروسته له ما څخه چې نوم د هغه احمد دی.

تفسیر: یعني د ړومبني تصدیق کوم، او د وروستني زېری اوروم، هسې خو نورو پخوانیو پیغمبرانو هم د خاتم الأنبیاء د تشریف راوړلو زېری اورولی دی، خو په هغه صراحت او ښکاره ډول سره چې مسیح علیه السلام په ډېر اهتمام سره د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلّم د راتګ زېری اورولی دی، هغسې له نورو څخې نه دی منقول شـوی، ښایي چې د قرب العهد له وجې دا خصوصیت د ده په برخه کې راغلی وي، ځکه چې وروسته له دوی څخه پرته د نبي آخر الزمان صلی الله علیه وسلم بل کوم پیغمبر راتلونکی نه دی.

فَلَمَّا جَآءَهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ قَالُوا۟ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٦﴾

بیا کله چې راغی هغه (رسول) دوی ته په ښکاره وو معجزو سره؛ وویل (بني اسرائیلو) دا (قرآن) سحر کوډې دي ښکاره.

تفسیر: یعني مسیح علیه السلام سره له ښکاره نښو راغی، یا د هغه شي زېری یې چې ورکړی وو؛ احمد مجتبی مصطفی صلی الله علیه وسلم له هغو ښکاره وو معجزاتو سره راغی؛ نو خلقو هغه سحر کوډې او جادو وبللې.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ إِلَى الْإِسْلَامِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾

او څوک دی ډېر ظالم (بلکه هيڅوک نشته) له هغه چا څخه چې له ځانه تړي په الله پورې دروغ، او (حال دا چې) دی بللی شوی دی طرف د اسلام ته، او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو بې انصافانو ته.

تفسير: يعني کله چې هغوی ته د اسلام په لوري بلنه کېږي؛ نو حق پټوي، او له خپل ځانه دروغ جوړوي، او پر محمد صلى الله عليه وسلم باندې له ايمان راوړلو څخه مخ اړوي، هغوی پر الله تعالى د بشر يا په بشر باندې د الله حکم کوي، په اسماني کتابونو کې تحريفونه کوي، او له هغو شيانو څخه چې واقعيت او حقيقت لري منکرېږي، او هغه شيان چې هيڅ حقيقت نه لري په اسماني کتابونو کې داخلوي، نو له دې څخه به لوی ظلم څه وي؟ او د الله تعالى له جانبه داسې بې انصافانو ته به هدايت چېرې په برخه کېدی شي؟.

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾

اراده لري، غواړي (منکران) چې مړه کړي رڼا د الله (شريعت د محمد) په خولو خپلو سره، او الله پوره کوونکی د رڼا خپلې دی، اګر که بد ګڼي دغه (اتمام د رڼا لره) کافران منکران.

تفسير: يعني که کافران منکران بد وګڼي او خفه هم شي، خو سره له هغه پاک الله خپله رڼا پوره رنوي، او د الله تعالى د مشيت په خلاف کوښښ کول هسې دي لکه چې کوم احمق د لمر رڼا پخپله خوله سره مړه کوي، همدا حال دی د محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم د مخالفانو او د مخالفانه وو زيار وو.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾

دغه (الله) هغه (ذات) دی چې رالېږلی يې دی رسول خپل (محمد) په هدايت سمه صافه لاره، او په دين حق لپاره د دې چې غلبه ورکړي (الله) دغه (حق دين) ته پر دينونو ټولو باندې، اګر که بده ګڼي (دغه غلبه) مشرکان.

تفسير: په دې آيت باندې د (براءة) د سورت په تفاسيرو کې خبرې شوي دي، هلته دې وکتلی شي !.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي
سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! آيا دروښيم تاسې ته هسې تجارت سوداګري چې نجات درکوي خلاصوي تاسې له عذاب دردناک. (پس دغه تجارت او سوداګري کوئ چې هغه دا ده): ښه ټينګ محکم مضبوط اوسئ په ايمان باندې، چې لرئ يې په الله باندې او په رسول استاځي د دغه (الله)، او جهاد جنګ کوئ تاسې (ای مؤمنانو له دښمنانو د الله تعالى سره) په لاره د الله کې په اموالو خپلو سره، او په نفسونو خپلو سره (چې جنګ ته يې ورانډې کوئ)، دغه (ټينګ ايمان او مالي او جاني جهاد) خير بهتر دی تاسې ته که چېرې يئ تاسې چې پوهېږئ؟. نو وبه ښښي (الله) تاسې ته ګناهونه د تاسې، او داخل به کړي تاسې په جنتونو کې چې بهيږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د هغو ويالې.

تفسیر: یعني دغه دین ته پر نورو ادیانو باندې برى ورکول د الله تعالى کار دی، خو پر تاسې باندې دا فرض دي چې پخپل ایمان باندې په ښه ډول سره مستقیم اوسئ !، او د هغه په لاره کې په ځان او مال سره جهاد وکړئ !، دا هغه تجارت او سوداګري ده چې هیڅ زیان په کې نشته، که مسلمانان وپوهیږي نو دا تجارت د دنیا له ګردو تجارتونو څخه بهتر دی، ځکه چې د هغه ګټه کامله مغفرت او دائم جنّت دی، چې له هغه څخه پورته او ښه برى او مراد موندل بل نشته.

وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنّٰتِ عَدْنٍ ۭ

او (داخل به مو کړي) په ځایونو ښایسته وو پاکیزه وو کې (چې جوړ شوي دي) په جنّتونو د همیشه اوسېدلو کې.

تفسیر: یعني هغه پاکیزه مانۍ به د هغو جنّتونو په مخ کې وي چې هلته مؤمنان اوسیږي، دا خو د آخرت کامیابي ده، وروسته له دې د دنیا د اعلى او انتهایي کامیابۍ او برې ذکر هم راځي چې:

ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿١٢﴾ وَاُخْرٰى تُحِبُّوْنَهَا ۭ نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيْبٌ ۭ

دغه (مغفرت او ادخال د مؤمنانو جنت ته) فوز عظیم، برى موندل، په مراد رسېدل ډېر لوی دي. او (الله تاسې ته ای مؤمنانو درکړی دی) بل (دنیوي نعمت چې) خوښوئ غواړئ تاسې هغه (نعمت) نصرت کومک حفاظت دی له (جانبه د) الله، او فتح قریب، برى نژدې دی.

تفسیر: یعني اصلي او لوی برى او کامیابي خو هغه ده چې په جنّت کې ورکاوه شي، چې د هغه په مقابل کې د اوو اقلیمو او د ټول جهان شهنشاهي هیڅ ده، خو په دنیا کې هم یو داسې شی تاسې ته درکاوه کیږي، چې هغه ستاسې په نزد طبعًا ډېره غوره او محبوب دی، او هغه ﴿نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيْبٌ﴾ دی، یعني د الله تعالى له لوري یو ځان ته مخصوصه مرسته او امداد او ژر حاصل کېدونکې فتح او ظفر چې له دوی ځنې به هر یو له بل سره هسې تعلّق لري لکه خوله او لاس.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٣﴾

او بشارت زیرى ورکړه (ای محمده !) مؤمنانو ته (په دنیوي فتح نصرت او اخروي مغفرت او جنّت).

تفسیر: ځکه چې د دې زیري او بشارت اورول هم ځان ته یو مستقل بخشش او انعام دی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْٓا اَنْصَارَ اللّٰهِ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی ! شئ تاسې مرسته کوونکي (د دین) د الله (لکه چې مرسته کړېوه حواریونو).

تفسیر: یعني د هغه الله تعالى د دین او د ده د رسول الله صلى الله علیه وسلم او استاځي مرسته کوونکي او مددګار شئ !، لکه چې د دې حکم د تعمیل په اثر د الله تعالى په فضل او احسان او توفیق سره په مسلمانانو کې یو ځان ته فرقه د «انصارو» په نامه پیدا شوه.

كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ ۖ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ اللَّهِ

لکه چې ويلي وو عيسى ځوى د مريمې حواريونو (ملګرو خپلو) ته ! څوک دي مرسته کوونکي ځما په لاره د الله کې؟ نو وويل حواريونو (ملګريو د ده): مونږ يو مرسته کوونکي (د دين) د الله.

تفسير: حوارين د مسيح عليه السلام ياران لږ څه شپه او غوره سړي وو، چې د خپل حسب او نسب په اعتبار سره دومره زيات معزّزان نه ګڼل کېدل، دوى د عيسى المسيح عليه السلام دين ومانه، او د عيسوي دين په دعوت او بلنه کې لويې قرباني ورکړې، تر څو يې چې په ښارونو او کليو کې خپور کړ.

فَآمَنَت طَّائِفَةٌ مِّن بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَت طَّائِفَةٌ ۖ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

نو ايمان راووړ يوې طائفې ډلې له بني اسرائيلو نه (په عيسى باندې چې بنده د الله دى، پورته شوى دى اسمان ته)، او کافره شوه پرې بله طائفه ډله (چې ويل يې عيسى ځوى د الله دى، پس دواړو طائفو جنګ سره وکړ) نو قوّت مو ورکړ هغو ته چې ايمان يې راوړى وو پر دښمنانو د دوى باندې، پس وګرځېدل دوى غالبان (پر کافرانو).

تفسير: يعني بني اسرائيل په دوو فرقو وويشل شول، يوه يې په ايمان باندې قائمه پاتې شوه، او بلې له هغه څخه غاړه وغړوله، بيا د مسيح عليه السلام ځنې وروسته دوى دواړو سره منګولې ولګولې، او شخړې به يې سره کولې، په پاى کې د الله تعالى په مرسته په دې مباحثو، مناظرو او جګړو کې عيسويانو پر منکرانو باندې برى وموند، او د مسيح عليه السلام پر نوم اخستونکي (نصارى) په يهودانو باندې غالب شول، وروسته له عمومي ګمراهى څخه د نصاراوو ځينې پاتې سړيو ته چې صحيح عقيده يې درلوده؛ حق تعالى ځمونږ د نبي آخر الزّمان په وسيله پر نورو باندې برى او غلبه ورووبښله، چې د دوى دا غالبيت او برى هم د حجّت او برهان په اعتبار او هم د سلطنت، قوّت او حيثيت له پلوه د افتخار وړ وو، فلله الحمدُ والمنّة.

تمت سورة الصف بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الجُمُعَةِ

«د (الجمعة) سورت مدني دی، (١١) آیتونه (٢) رکوع لري، په تلاوت کې (٦٢) او په نزول کې (١١٠) سورت دی، وروسته د (الصفّ) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ① هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا
مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ②

نسبت د پاکي کوي خاص الله لره هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي (له علويّاتو) او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي (له سُفليّاتو) چې باچا ټولواک دی، ډېر پاک دی له هره عيبه، ښه غالب قوي دی، ښه حکمت والا دی. دغه (الله) هغه ذات دی چې پورته کړی لېږلی يې دی په أميّانو ناپوهانو کې يو رسول (محمّد) له دوی څخه، چې لولي پر دوی باندې آيتونه د دې (قرآن)، او پاکوي دوی (له شرکه او له نورو رذيله وو اخلاقو)، او ښيي دوی ته کتاب (قرآن) او احکام (د قرآن)، اګر که وو دوی پخوا له (بعثه د محمده) خامخا په ګمراهۍ ښکاره کې.

تفسير: «أُمّيين» نالوستو عربو ته چې په دوی کې علم او هنر هيڅ نه وو، نه يې کوم اسماني کتاب درلود، په معمولي ليک او لوست باندې هم د دوی ډېر لږ سړي پوهېدل، د دوی وحشت او جهالت په دنيا او نړۍ کې ضرب المثل وو، الله تعالی يې بالکل هېر وو، پر بت منلو او اوهامو غوښتلو، فسق او فجور باندې يې د ابراهيمي ملّت نوم ايښی وو، او تقريبا ګرد قوم په صريحې ګمراهۍ کې ډوب تللی وو، ناڅاپه د الله تعالی له لوري په دې قوم کې يو رسول مبعوث شو، چې د هغوی امتيازي لقب «نبيّ أُمِّيّ» دی، خو سره د دې امّيتوب يې خپل قوم ته له ګردو څخه زيات عظيم الشأن کتاب راوړ، او وايې وراوه، او د علومو او معارفو او د حکمت او پوهنې عجيبې او غيبي خبرې وروښوولې، او دوی يې هسې پوهان او حکيمان کړل چې د نړۍ لويو لويو حکيمانو، پوهانو، علماوو، عرفاوو او نورو به له دوی څخنې د علم او معرفت او کريمه اخلاق زده کول.

وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ

او (الله پورته کړی لېږلی دی محمد لره په منځ د نورو راتلونکيو کې) له مؤمنانو چې نه دي رسيدلي دوی هغو (پخوانيو) ته (په فضيلت کې).

تفسير: يعني همدا رسول الله صلی الله عليه وسلم د نورو راتلونکيو خلقو د هدايت لپاره هم يو واسِطه دی، ښايي هغوی ته د مبدأ او معاد او اسماني شرائعو باندې د صحيح علم او پوره پوهې د نه لرلو په واسطه مونږ أُمّي او نالوستي ويلی شو، لکه د بلخ، هرات، سيستان، غزني، کابل، خراسان، پارس، روم، چين، هند او نور قومونه چې وروسته له دې نه د دې اميّونو په دين کې داخل او په اسلامي أخوّت، ورورۍ کې شامل شول.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

او دغه (الله) ښه غالب قوي دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: چې د هغه زبردست قوّت او حکمت د دې جلیل القدر پیغمبر په وسیله تر قیامت پورې د عربو او عجمو د تعلیم او تزکیې انتظام وفرمایه، صلی الله علیه وعلی آله وأصحابه وسلّم.

ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ۝

دغه (نبوّت) فضل لوی د الله (له طرفه) دی چې ورکوي یې هغه چاته چې اراده وفرمایي د ورکولو یې، او الله څښتن د فضل ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنې الله تعالی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسې لویې ورکړه، او دې امّت ته یې داسې د لویې مرتبې څښتن رسول وروبانښه، وروسته له دې نه د یهودانو مثال د عبرت په ډول بیانوي، چې هغوی د خپل پیغمبر په کتاب کې ډېر زیات غفلت، بې پروایي کړې ده.

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا ۚ

مثال د هغو کسانو چې مکلّف کړی شوي وو هغوی په «تورات» (چې پرې عمل وکړي)، بیا بار نه کړ هغوی هغه (تورات چې عمل یې پرې ونه کړ، مثال د دغو کسانو چې علماء د یهودو دي) په مثال د خره دی، چې په شا وړي کتابونه، او نفع ترې نشي اخیستی.

تفسیر: یعنې پر یهودانو باندې د «تورات» پېتی ایښود شوی وو، او دوی د هغه ذمّه وار ګرځولي شوي وو، خو هغوی د هغه د تعلیماتو او هدایاتو هیڅ پروا ونه کړه، او نه یې محفوظ وساتل، او نه یې پخپلو زړونو کې ځای ورکړ، او نه یې پرې عمل وکړو، او نه د الله تعالی له هغو فضلونو او انعامونو څنې ګټور شول چې د هغو له لوري هغوی ته ورعطا او ښنلي شوي وو، بېشکه هغه «تورات» چې دوی یې حاملان ټاکلي شوي وو؛ د ربّاني هدایتو او حکمتونو یوه لویه خزانه وه، نو کله چې دوی له هغه څخه منتفع نه شول، نو د دوی مثال هسې شو لکه چې یو خر چې د علم او د حکمت ډېر لوی کتابونه پرې بار شوي وي، نو هغه ته پرته له دې څخه چې د هغه پېتي لاندې سترې ستومان شي بله کومه ګټه نه وررسیږي.

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ ۚ

ډېر بد دی مثال د قوم هغه (کسانو) چې دروغ ګڼي د الله تعالی آیتونه.

تفسیر: یعنې خراب قوم دی هغه قوم چې د هغوی مثال داسې وي، الله مو دې ترې پخپله پناه کې وساتي !، الله تعالی په «تورات» او نورو کتابونو کې کوم زېرې چې د نبي آخر الزّمان په نسبت ورکړې دی، او هغه دلائل او براهین چې د دوی پر رسالت باندې قائم دي، د هغو دروغ بلل د الله تعالی آیتونه دروغ ګڼل دي.

وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۝

او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته (کافرانو ته).

تفسیر: یعنې هسې معاندانو زوروړانو او بې انصافانو ته د هدایت توفیق نه ورکوي.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ هَادُوٓا۟ إِن زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَآءُ لِلَّهِ مِن دُونِ ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُا۟ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ
صَٰدِقِينَ ۝٦ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُۥٓ أَبَدًۢا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ۝٧

ووايه ته (اى محمده !) اى هغو كسانو چې يهودان شوي يئ ! كه ګمان دعوى كوئ تاسې (د دې) چې بېشكه تاسې دوستان يئ د الله پر ته له نورو خلقو (چې مؤمنان دي)؛ نو (فرمايي الله) ارزو وكړئ د مرګ كه چېرې يئ تاسې صادقان رښتيني (په دغه ادّعاء د دوستى كې). حال دا چې وبه نه كړي دوى ارزو د دغه (مرګ) هيچېرې په سبب د هغو كارونو چې مخكښې ليږلي دي لاسونو د دوى، او الله ښه عالم دى (په احوالو د) ګردو ظالمانو.

تفسير: يعنې سره له دې ناپوهى، جهل او حماقت داسې دعوى كوي چې مونږ بې د نورو له شركته د پاك الله دوستان يو، او جنّت واكوالان او حقداران يو، كله چې له دنيا څخه ولېږو؛ نو سمدلاسه جنت ته ځو، كه په رښتيا سره دوى خپلو زړونو كې داسې يقين لري، او پخپلو دغو دعوو كې رښتين دي؛ نو ضرور وو چې دوى د دنيا له مكدّر عيش څخه خپل زړونه شكولي او د حقيقي محبوب او د جنّت الفردوس په تمنّا كې به يې د مرګ ارزو كوله، ځكه هغه چاته چې دا خبره يقينًا ښكاره وي چې ځما درجه د الله تعالى په دربار كې ډېره لويه ده، او هلته ځما لپاره هيڅ يوه خطره او وېره نشته، نو هغه بېشكه په مړ كېدلو باندې خوښېږي.

تنبيه: په همدې مضمون يو بل آيت د (البقرة) په سورت څمونږ د دغه مبارك تفسير كې هم تېر شوى دى، دلته دې هم د هغه تفسير بيا وكتل شي، د ځينو اسلافو په نزد د موت د تمنّا مطلب «مباهله» وه، يعنې معاندانو يهودانو ته وويل شو: كه «هغوى په رښتيا سره د خپلو اولياء كېدلو يقين لري، او مسلمانان په باطلو باندې ګڼي؛ نو داسې تمنّا دې وكړي د دواړو فريقينو له منځه هر څوك چې دروغجن وي؛ مړ دې شي !»، مګر هغوى به هيڅكله داسې نه كوي، ځكه چې هغوى ته د دوى د كذب او د ظلم يقين حاصل دى، ابن كثير او ابن القيّم (رحمهما الله) او نورو هم دا توجيه غوره كړېده، والله أعلم.

قُلْ إِنَّ ٱلْمَوْتَ ٱلَّذِى تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُۥ مُلَٰقِيكُمْ ۖ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ
تَعْمَلُونَ ۝٨

ووايه (اى محمده ! دغو يهودانو ته) بېشكه مرګ هغه چې تښتئ تاسې له هغه نه (او نه يې غواړئ) پس بېشكه هغه مرګ ضرور رسېدونكى دى تاسې ته، بيا به بوتلى شئ تاسې په لوري د (هغه) ښه پوهېدونكي په پټو او په ښكاره وو باندې، پس خبر به كړي تاسې په هغو (كارونو باندې) چې وئ تاسې چې كول به مو (په دنيا كې؛ نو جزاء به پرې دركړي).

تفسير: يعنې اى يهودانو ! كه تاسې له مرګه وېرېږئ؛ نو چېرې به تښتئ او ځئ؟ كه په زرګونو ځلې كوښښ هم وكړئ، او په هسې كلكو كلاوو كې سنګر (مورچه) ونيسئ چې ورونه يې تړلي وي؛ نو هلته به هم له مرګه نه خلاصېږئ، او وروسته له مرګه بيا همغه د الله تعالى عدالت دى او تاسې.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا نُودِىَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوْمِ ٱلْجُمُعَةِ فَٱسْعَوْا۟ إِلَىٰ ذِكْرِ ٱللَّهِ وَذَرُوا۟ ٱلْبَيْعَ ۚ

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى ! كله چې اذان وويل شي لپاره د لمانځه په ورځې د جمعې كې؛ نو ځغلئ منډې ووهئ طرف د ذكر د الله ته، او پرېږدئ (بيع او شراء ـ پلورل او پېردول).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «د هر اذان حکم داسې نه دی، څکه چې بل جماعت هم موندل کیږي، او د جمعې لمونځ په یوه مسجد کې اداء کیږي، په بل ځای کې نه اداء کیږي»، او د الله تعالی له یاده څخه خطبه مراد ده، او لمونځ د هغه په عمومیت کې داخل دی، یعني په داسې وخت کې ښایي چې مونږ مسجد ته ورشو، چې خُطبه واورو، په دې وخت کې پلورل او پېرودل (اخیستل او خرڅول) حرام دي، او له منډې وهلو او ځغلېدلو او سعي څخه په پوره اهتمام او استعداد سره ورتګ مطلوب دی، او منډې وهل مراد نه دي.

تنبیه: په قرآنکریم کې له ﴿نُوْدِيَ﴾ څخه هغه اذان مراد دی، چې د دې آیت د نزول په وخت کې وو، یعني هغه اذان چې امام ته مخامخ پخوا له خُطبې څخه ورکاوه کیږي.

ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٩﴾

دا (تګ لمانځه ته) خیر بهتر ډېر غوره دی تاسې ته که چېرې یئ تاسې چې پوهېږئ (په أخروي نفع او نقصان خپل).

تفسیر: ښکاره ده چې د أخروي ګټې په مقابل کې دنیوي فائدې هیڅ یو حقیقت نه لري.

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوْا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوْا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿١٠﴾

نو هر کله چې اداء کړی شي لمونځ (د جُمعې)؛ پس خواره شئ تاسې په ځمکه کې (خپلو حوائجو ته که یې لرئ)، او ولټوئ تاسې له فضله د الله، او یادوئ تاسې الله (په یادولو) ډېرو سره، ښایېږي چې ومومئ تاسې ښېګڼې خلاصی، مراد.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «د یهودانو په نزد د عبادت ورځ د شنبې ورځ وه، چې په ګرده ورځ کې سود سودا منع وه، نو څکه یې وفرمایل چې: وروسته له لمانځه څخه د روزۍ په لټولو پسې وګرځئ!، او په هغه وخت کې هم تاسې د الله تعالی له یاده غافل مه اوسئ!.

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوْا إِلَيْهَا وَتَرَكُوْكَ قَآئِمًا ۚ قُلْ مَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ ۚ وَاللّٰهُ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿١١﴾

او کله چې ووینې دوی تجارت سوداګري یا کومه لهو تماشا ننداره؛ نو خورېږي دوی په لوري د هغې، او پرېږدي دوی تا ولاړ (خُطبه ویونکی پر منبر)، ووایه (ای محمده ! دوی ته) هغه څه (ثواب) چې په نزد د الله دی خیر ډېر بهتر غوره دی له لهوې تماشې نندارې او له تجارت سوداګرۍ څخه، او الله خیر ډېر بهتر غوره له ګردو رزق روزۍ ورکوونکیو دی.

تفسیر: یو ځلې رسول أکرم صلی الله علیه وسلم د جُمعې په ورځ خُطبه فرمایله، چې د سوداګرانو جوپې له باندې ځنې خوارې او غله راوړه، چې له هغه سره د خبرتیا لپاره طبل تغاري او ډمامې هم وهلې کېدې، ځرنګه چې په ښار کې غله ډېره لږه وه؛ نو خلقو ورمنډې وهلې چې هغه جوپه واړوي، ګواکې دوی داسې ګڼل چې د خطبې حکم هم لکه د نورو وعظونو غوندې دی، چې په هغو کې د ضرورت په وخت کې سرې پاڅېدی شي، او بیا لمانځه ته ځان ور رسوي، یا به لمونځ شوی وي لکه چې د ځینو قول دی چې: په هغه وخت کې د جمعې لمونځ پخوا له خُطبې څخه کېده، په هر حال د خُطبې احکام لا نه ښکاره نه وو، چې خُطبه هم د لمانځه په شان ده، ډېر خلق لاړل، رسول صلی الله علیه وسلم سره له دولسو سړیو چې په هغوی کې راشد خلفاء هم وو پاتې شول، نو په دې نسبت دا آیت را نازل

شو، يعني سوداګري او د دنيا لوبې او تماشې څه شی دي، هغه ابدي ګټه حاصله کړئ !، چې له الله تعالی سره ده، او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د صحبت او مجلس په برکت او د ذکر او عبادت څخه په لاس راځي، پاتې شوه هغه انديښنه چې تاسې ته د خوړو او قحط له پلوه پيدا شوې وه، او د هغې لامله داسې ولټېدلئ نو په ياد يې ولرئ چې رزق روزي د الله تعالی په لاس کې ده، او همغه ډېر ښه روزي ورکوونکی دی، او د هغه مالک هيڅ يوه بنده ته نه ښايي چې په دې باره کې انديښنه وکړي، وروسته له دې تنبيه څخه د صحابه وو شان داسې وو چې د (النور) په سورت کې راغلی دی: ﴿رِجَالٌ لَّا تُلۡهِيهِمۡ تِجَٰرَةٞ وَلَا بَيۡعٌ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِ﴾.

تنبيه: لهو هر هغه شي ته وايه شي چې سړی د الله تعالی له ياده وباسي، لکه لوبې، ننداري، او ښايي چې د هغې طبل، تغارې او ډمامې غږ ته لهو ويلې شوي وي.

تمّت سورة الجمعة بفضل الله ومنّه وکرمه.

سُورَةُ المُنَافِقُونَ

«د (المنافقون) سورت مدني دی، (۱۱) آيته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۳) او په نزول کې (۱۰۴) سورت دی، وروسته د (الحجّ) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا جَآءَكَ الْمُنٰفِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللّٰهِ ۘ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ ۗ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنٰفِقِينَ لَكٰذِبُونَ ①

کله چې راشي تاته (ای محمده) منافقان نو وايي دوی: شاهدي ورکوو مونږ چې بېشکه ته خامخا رسول د الله يې، او الله ته معلوم دي چې بېشکه ته خامخا رسول د دغه (الله) يې، او الله شاهدي ورکوي په دې چې بېشکه منافقان خامخا دروغجنان دي (په دې شهادت خپل کې).

تفسير: يعني منافقان دروغ وايي چې: هغوی له زړه ستا په رسالت باندې اعتقاد لري، په رښتيا سره هغوی ستاسې په رسالت قائل نه دي، او يواځې د خپلو اغراضو لامله په ژبه سره داسې خبرې کوي، او پخپلو زړونو کې وايي چې: مونږ دا خبرې په دروغو سره وايو، بيا ددوی دروغ په دې خبره باندې نه دي منحصر بلکه دروغ ويل ددوی امتيازي خصلت او شعار ګرځيدلي دي.

اِتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً

نيولي دي دوی قسمونه خپل ډالونه (چې پرې ساتي سرومال خپل).

تفسير: يعني په دروغو سره قسمونه خوري چې مونږ مسلمانان يو، او د اسلامي مجاهدينو له لاسه د خپلو ځانونو او مالونو د ساتنې لپاره د داسې قسمونو تر سيوري لاندې خپلې شپې او ورځې تېروي، کله چې له دوی څنې د پوښتنې وړ کوم کار ځرګنديږي، او د مسلمانانو له لوري د مؤاخذې وېره پيدا کيږي؛ نو سمدلاسه دوی په ناحقو قسمونو يادولو باندې شروع کوي.

فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ إِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ②

پس اړوي (دوی خلق په دغو قسمونو سره) له لارې د الله څخه، بېشکه دوی چې دي بد دی هغه عمل چې دي دوی چې کوي يې.

تفسير: يعني د اسلام او مسلمانانو په نسبت طعن، تشنيع وايي او عيبونه يې لټوي، او د اسلام له نوتلو څخه نور خلق منع کوي، او خلق هم د دوی په ښکاره مسلماني باندې غوليږي، نو د دوی د دروغو قسمونو ضرر او فساد تر دوی پورې محدود نه پاتې کيږي، بلکه نورو ته هم متعدّي کيږي، نو له دې څخه به لويه خرابي څنګه وي؟.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا فَطُبِعَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُوْنَ ﴿٣﴾

دا (بدي د عمل د منافقانو په سبب د دي ده چې) بېشکه دوی ايمان راوړی دی (لسانًا) بيا کافران شوي دي، بيا مهر وهلی شوی دی په زړونو د دوی باندې؛ پس دوی نه پوهيږي.

تفسير: يعني په ژبه سره د ايمان دعوی کوي، او په زړه کې له هغوی څخه انکار کوي، سره د ايمان د دعوی د کافرانو په شان کارونه کوي، د دې بې ايماني او انتهايي مکر او فرېب او اثر داسې شو چې د هغوی په زړونو باندې مهر ولګېد، چې پر هغوی د ايمان، خير، صداقت او امانت ګردې لارې وتړلې شوې، او هيڅ يو ښه شی په هغه کې نه ځايېږي، ښکاره ده چې اوس دې حالت ته رسېدلي دي چې له هغوی څخه د پوهېدلو او په لار راتللو هيڅ يوه هيله او توقّع نشي کېدی، کله چې د سړي زړه د بدکاريو او د بې ايمانيو څخه بالکل خراب او مسخ شوی وي؛ بيا نو په دې کې د ښه او بد پوهېدلو هيڅ صلاحيت نه پاتې کيږي.

وَاِذَا رَاَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ اَجْسَامُهُمْ ؕ وَاِنْ يَّقُوْلُوْا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ ؕ

او کله چې ووينې ته دوی؛ په تعجّب کې تا اچوي اجسام جثې بنې د دوی له جهت د ښايست، او که خبرې کوي دوی؛ اورې غوږ ږدې ته خبرو د دوی ته له جهته د فصاحته او بلاغته.

تفسير: يعني زړه خو مسخ شوی دی، مګر که بڼې (جسم) ته و ګتل شي؛ ډېر ډولي، ښايسته، روغه رمټه، لويه درنده ښکاري، په خبرو اترو کې ډېر غوړ او ښه غړېږي، په فصاحت او بلاغت کې بې مثال او بې نظير ښکاري، او خامخا د اورېدونکي فکر او توجّه ځان ته راواړوي، او د هغه د خبرې د ظاهري سطحې له ليدلو څخه هر سړی د هغه منلو او باور کولو ته حاضرېږي.

كَاَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ ؕ

حال دا چې په واقع کې ګواکې دوی لرګي وچ دي درولي شوي د ېوال ته.

تفسير: هغه وچ او بېکاره لرګي چې له ديوالونو سره يې لګولي درولي، محض بې ځان او لايعقل او د نشوونما او د ودې څخه بې برخې وي، په ليدلو سره ډېر لوی او پنډ ښکاري، مګر يوه شېبه هم بې له تکيې او استناده نه شي ودرېدی، هو يوائې د سوځولو په کار راتلی شي، همدا حال د دې خلقو دی چې د هغوی ښه شکل او ښايسته جثه او ښکاره ډول وډېل ډېر ښه ښکاري، خو په منځ کې تش او بې ځان وي، او يوائې د دوزخ خس کېدی شي.

يَحْسَبُوْنَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ ؕ

ګڼې دوی هر غږ (هسې چې بلاء راغله) پر دوی باندې.

تفسير: هسې بزدل، نامرد او ويرېدونکي دي، چې په لږ شوروشر سره د هغوی زړونه لړځيږي، او داسې ګڼي چې سمدلاسه پر مونږ باندې کومه لويه بلا يا آفت راتلونکې دی، د خپلو درنو جرمونو، درغليو، دروغو او خيانت لامله هر کله د هغوی په زړونو کې دغه انديښنه او وېره لوېدلې وي.

هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ ؕ

همدوی دي دښمنان (د مؤمنانو) نو ځان وساته ته له دوی څخه.

تفسير: يعني لوی ويروونکي دښمنان او غليمان همدوی دي، د دوی له مکرونو او چالونو څخه تل خبردار شئ !، او بې غمه او بې اندېښنې مه ترې کېنېږئ !.

قَاتَلَهُمُ اللَّهُ ۖ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٤﴾

هلاک دې کاندي دوی لره الله، څرنګه ګرځولی شوي دي دوی (له سمې صافې لارې نه).

تفسير: يعني وروسته د ايمان له اظهاره دا بې ايماني، او پس له دې نه چې د حق او صداقت په رڼا کې ننوتلي دي، د دوی دا ظلمت ـ تياره خوښول ډېر عجيب او حيرانوونکي دي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾

او کله چې وويل شي دوی ته راشئ (په عذر غوښتلو سره) چې بښنه وغواړي تاسې ته (محمد) رسول د الله؛ تاو کړي دوی سرونه خپل (مخ ترې اړوي) او وينې ته دوی چې څنګ کوي (له درتللو نه په خدمت د تا) حال دا چې وي دوی لويي کوونکي (له توبې او استغفار نه).

تفسير: يعني که چېرې د دې منافقانو کوم شرارت په صاف ډول سره څرګند شي، او د دوی د کذب او د خيانت پرده وشلېږي؛ نو خلق دوی ته وايي: اوس لا هم وخت شته، ورځئ د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شئ، او د هغوی په وسيله د الله تعالى له لورې خپلې بښنې وغواړئ، تر څو الله تعالى د رسول الله صلى الله عليه وسلم د استغفار په وجه ستاسې دا خطاوې وبښي؛ نو دوی د لويي او تکبّر او غرور له پلوه غاړې غړوي، او سرونه اړوي، او اورې پورته غورځوي، او خپله بې پروايي ښکاروي، بلکه ځيني کمبختان په غوړه ژبه سره وايي چې: مونږ ته د رسول الله د استغفار هيڅ ضرورت نشته.

سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٦﴾

برابره ده پر دوی باندې چې بښنه غواړې ته (اى محمده !) دوی ته او که بښنه نه غواړې ته (اى محمّده !) دوی ته، له سره به بښنه نه کوي الله دوی ته، بېشکه الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم فاسقانو، نافرمانانو ته.

تفسير: يعني ممکن دي چې تاسې له ډېر رحمت او شفقت له کبله د هغوی په موجوده حالت باندې زړه سوی وکړې، او هغوی ته بښنه وغواړئ، مګر الله تعالى په هيڅ صورت سره هغوی نه بښي، او داسې نافرمانانو ته د هغه په لورې د هدايت توفيق نه ورکاوه کيږي.

هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّوا

دوی هغه کسان دي چې وايي (خپلو ملګرو ته) مه ورکوئ نفقه، مه لګوئ تاسې مال په هغه چا باندې چې په نزد د رسول الله دي (له فقراوو د مهاجرينو) تر څو چې متفرّق خواره شي دوی (ترې).

تفسير: په يو سفر کې دوه تنه سره په جنګ شول، چې يو مهاجر او بل انصاري وو، هر يوه له دې دواړو څخه خپلو ملګرو ته غږ کړ، او يوه لويه شخړه ترې جوړه شوه، کله چې دا خبر د منافقانو مشر «عبد الله بن أُبَيّ بن سَلُول» ته ورسېد؛ نو ويې ويل: «که مونږ دغو مهاجرينو ته پخپلو کورونو کې ځای نه ورکولی؛ نو دوی به ولې څمونږ په مخ

کې داسي پورته کېدل، همدا تاسي يئ چې د دوی پالنه کوئ، چې دوی د دي محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په شاوخوا کې سره ګرځي، تاسي د دوی دا خبر اخيستل او پوښتېدل پرېږدي، نو دوی د خپلو خوړو له لاسه په تنګ کيږي، او ګرد سره خواره کيږي، او د دوی دا ټولنه سره تار په تار کيږي»، دا يې هم وويل: که مونږ له دې خپل سفره بېرته وګرځېدو، او مدينې ته ورسېدو؛ نو ښايي هغه کسان چې د زور او اقتدار خاوندان دي نور سپک، ذليل او بې قدر خلق وشړي !، يعني مونږ چې مالدار، او عزتمندان يو؛ ښايي دا خوار مسلمانان له مدينې څنې وباسو، يو صحابي چې زيد بن أرقم رضي الله تعالی عنه نوميده، کله چې دا خبرې يې واورېدې، هغه يې يو په يو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته واورولې، رسول الله صلی الله علیه وسلم عبد الله بن أبيّ او نور سرې خپل مخ ته ورغوښتل، او لازمه تحقيقات يې وفرمايل، نو منافقانو په قسم خوړلو باندې شروع وکړه، او ټولو سره وويل چې: دا ګردې خبرې دروغ دي، چې د زيد بن أرقم رضي الله تعالی عنه له لوري څمونږ په خلاف په دښمنی سره جوړې شوي دي، نو خلقو پر زيد رضي الله تعالی عنه باندې په مسخرو شروع وکړه، او دی ډېر خفه، نادم او محجوب وو، په دې وخت کې دا آيتونه رانازل شول، نو رسول الله مبارک زيد رضي الله تعالی عنه راوغوښت، او ورته ويې فرمايل: چې ته د الله تعالی له لوري رښتين شوې.

وَلِلَّهِ خَزَآئِنُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَلَٰكِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ لَا يَفۡقَهُونَ ۝٧

او خاص الله لره دي خزانې د اسمانونو او د ځمکې، وليکن منافقان نه پوهيږي.

تفسير: يعني دا احمقان ناپوهان منافقان دومره هم نه پوهيږي، چې د ګردو اسمانونو او د ځمکو د خزانو مالک الله تعالی دی، نو آيا هغه خلق به چې يواځې د هغه د خوښې لپاره د ده د رسول په خدمت کې سره بوخت دي، په لوږه سره وژني؟، او که خلق په هغوی باندې د خوړو ورونه وتړي؛ نو الله تعالی به هم د خپلو خوړو او رزق ور پر دوی باندې وتړي؟، بلکه نه يې تړي، رښتيا خو دا ده: هغه بندګان چې پر دې «اهل الله» باندې خپل مالونه لګوي، هغه هم پر هغوی باندې پاک پروردګار کوي، که د هغه له لوري دوی ته توفيق په برخه نه شي؛ نو په ښو کارونو کې به يو پول او پيسه ونه لګوي.

يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعۡنَآ إِلَى ٱلۡمَدِينَةِ لَيُخۡرِجَنَّ ٱلۡأَعَزُّ مِنۡهَا ٱلۡأَذَلَّۚ وَلِلَّهِ ٱلۡعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلۡمُؤۡمِنِينَ وَلَٰكِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ لَا يَعۡلَمُونَ ۝٨

وايي منافقان: که چېرته بېرته وګرځو مونږ د مدينې طرف ته، نو خامخا به وباسي هرومرو ډېر عزتمن ډېر خوار کمزور خلق، او خاص الله لره دی عزّت او غلبه او رسول د ده لره دی او مؤمنانو لره دی، وليکن منافقان نه پوهيږي.

تفسير: يعني منافقان په دې باندې نه پوهيږي چې زورور او عزّتمن څوک دي؟ په ياد يې ولرئ چې اصلي او ذاتي عزت خو د الله تعالی دی، وروسته له هغه له الله تعالی سره د علاقه لرونکو ذواتو دی، چې درجه په درجه د هغه د تعلّقاتو له مخې مراتب لري، يعني بيا رسول الله صلی الله علیه وسلم او د نورو مؤمنانو دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُلۡهِكُمۡ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُمۡ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِۚ وَمَن يَفۡعَلۡ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ۝٩

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! مشغول غافل دې نه کړي تاسي مالونه ستاسي او نه اولاد ستاسي له ذکره ياده د الله څخه، او هغه څوک چې وکړي دا کار؛ نو همدغه کسان همدوی دي زيانکاران.

تفسیر: یعني هر سړي ته دا لوی زیان دی چې باقي دولت پرېږدي، او په فاني پسې وردرومي، او له اعلی ځني مخ اړوي، او په ادنی کې پرېوځي، همغه مال او اولاد ښه ګڼلی شي چې سړی د الله تعالی له یاده نه غافلوي، او د آخرت له کاره یې نه وباسي، که کوم سړی په دې شیانو کې داسې اخته کېږي، او له الله تعالی څخه غافلیږي؛ نو آخرت یې له لاسه ووت، او د دنیا په جنجالونو کې هسې کېووت، چې هغه ته به د زړه ډاډینه او اطمینان هیڅ په نصیب کې نه وي: ﴿وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ﴾.

وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠﴾ وَلَن يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا

او نفقه کړئ ـ ولګوئ تاسې له هغو مالونو څخه چې درکړي مو دي تاسې ته پخوا له هغه ځني چې راشي یو ستاسې ته (اسباب) د مرګ، نو وبه وایي: ای ربه څما! ولې دې وروستی نه کړې ما لره تر اجل نښتې نژدې پورې چې صدقه خیرات وکړم زه، او شم زه له صالحانو نېکانو څخه. (نو فرمایي الله) او له سره به نه وروستی کوي الله هیڅ نفس لره (له مرګه) کله چې راشي نیټه یې.

تفسیر: دا ښایي د منافقانو د دې وینا ځواب وي چې: ﴿لَا تُنفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ﴾ الآیة ـ دی، یعني په خرڅ کولو کې ستاسې ښه ده، هر څه خیرات او صدقات مو چې له لاسه پوره وي؛ هغه ژر تر ژره همدا اوس وکړئ!، که نه موت او مرینه مو پر سر رسېدونکې ده، نو هلته به افسوس او ارمان کوئ چې ولې مو څه د الله تعالی په لاره کې ونه لګول؟ کله چې مرګی د شوم او بخیل په سر باندې راځي؛ نو هلته دی ارزو او تمنّا کوي، چې ای الله تعالی! څو ورځې نور مې په مرګ کې ډیل او معطلي وفرمایه!، چې زه ښه خیرات صدقات ورکړم، او ځان ښه سنبال کړی په اصلاح او توبه راشم، خو هلته به کله مهلت ورکاوه کیږي؟ هر سړي لره هومره عمر او نیټه او میعاد چې ټاکلی شوی دی؛ د هغه د پوره کېدلو څخه وروسته د یوې لحظې لپاره هم په هغه کې څه ډیل او تأخیر پېښېدونکی نه دی.

وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

او الله ښه خبردار دی په هغه څه (ښه او بد) چې کوئ یې تاسې (نو جزا به پرې درکړي).

تفسیر: یعني هغه الله تعالی ته دا خبره هم ښه ورمعلومه او ښکاره ده، که بالفرض ستاسې مرګ ملتوي کړي، یا مو له محشره د دنیا په لورې بېرته ورولیږي، نو هلته به بیا څرنګه چارې وکړئ؟.

تمت سورة المنافقون بفضل الله تعالی.

سُورَةُ التَّغَابُنِ

«د (التغابن) سورت مدني دی، (۱۸) آیته دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۴) او په نزول کې (۱۰۸) سورت دی، وروسته د (التحریم) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ① هُوَ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَّمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ

نسبت د پاکۍ کوي الله ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي (له علويّاتو سره له اسمانونو) او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي (له سفليّاتو سره له ځمکې)، خاص همدغه (الله) لره دی ملك باچايي، او هم ده لره ټوله ثنا ستاينه ده، او همدغه (الله) په هر څيز باندې ښه قادر دی. همدغه (الله) هغه ذات دی چې پيدا کړي يې يئ تاسې، پس ځينې له تاسې کافر دي، او ځينې له تاسې مؤمن دي.

تفسير: د هر چا حکومت او ټولواکي چې په دنيا کې کې ليده کيږي؛ په حقيقت کې هغه د الله تعالی سلطنت او ټولواکي ده، او د هر سړي چې ستاينه او تعريف کاوه شي، هغه په واقع سره د همغه الله تعالی حمد، ثنا او ستاينه ده، همدغه پاك الله تعالی ځمونږ او د ګردو مخلوقاتو خالق او پيدا کوونکی دی، او ښاييږي چې ګردو به په ده باندې ايمان راوړی وي، او د هغه حقيقي منعم اطاعت به يې کړی وي، مګر ځينې کسان منکران شول، او ځينې ايمانداران وګرځېدل، بېشکه چې الله تعالی هر سړي ته داسې يو قوّت او استعداد وربښلی دی، چې د هر لوري د حرکت او تګ قوّت په کې شته، الله تعالی ړومبی ګرد خلق په صحيح فطرت سره پيدا کړل، بيا ځينې پخپل همغه صحيح فطرت باندې ټينګ پاتې شول، او ځنې نور له شاوخوا له حالاتو څخه متأثر شول.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ② خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَإِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ③

او الله په هغه څه چې کوئ تاسې ښه ليدونکی دی. پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه په تدبير حق سره، او صورتونه يې ترلي دي ستاسې بيا يې ښايسته کړي دي صورتونه ستاسې، او هغه (الله) ته بېرته ورتلل دي ستاسې.

تفسير: په ګردو ساکښانو (ذي روحو) کې د انسان خلقت ښه دی، په ليدلو کې ډېر ښه ښکاري، پخپلو ملکاتو او قواوو هم له ګرد عالم څخه لوړ، غوره او ممتاز دی، بلکه د ټولو ښو مجموعه ده.

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ④ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوْا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيْمٌ ⑤

ښه معلوم دي دغه (الله) ته هغه څه چې په اسمانونو او په ځمکه کې دي، او ښه معلوم دي دغه (الله) ته هغه څه چې پټوئ تاسې او هغه څه چې ښکاره کوئ يې تاسې، او الله ته ښه معلوم دي هغه پټې خبرې چې په سينو زړونو ستاسې کې دي. آيا نه دی راغلی تاسې ته ای منکرانو خبر د هغو کسانـو چـې منکران شوي دي پخوا له دې نه؟، پس وېې څکل وبال سزا د کار خپل، او شته دوی ته عذاب دردناك.

تفسير: يعني له تاسې څخه پخوا ډېر قومونه لکه عاد او ثمود او نور هلاك شوي دي، او د آخرت عذاب جلا دی، دا خطاب د مکې مکرّمې هستېدونکيو لپاره دی.

ذٰلِكَ بِاَنَّهٗ كَانَتْ تَّاْتِيْهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَقَالُوْٓا اَبَشَرٌ يَّهْدُوْنَنَا فَكَفَرُوْا وَتَوَلَّوْا

دا (عذاب دوی ته) د دې لپاره دی چې وو به دوی چې راتلل به دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو سره، نو ويل به دوی (تعجّبًا وتسمخرًا) چـې آيا بشر سړی (لکه مونږ) لاره ښيي مونږ ته، بيا به کافران شول (په رسولانو) او مخونه به يې وګرځول.

تفسير: يعني ځمونږ غوندې پر يوه سړي باندې يې د لارې ښوونې او د هادي نوم ايښی، او هغه يې مونږ ته رالېږلی دی؟ که مونږ ته هادي لېږونکی وو، نو ښايي پرښته يې رالېږلې وی، ګواکې د دوی په نزد د بشريت او رسالت په منځ کې منافات وو، نو ځکه هغوی خپلو ځانونو ته کفر غوره کړ، او د پيغمبرانو د خبرو له منلو څخه يې مخ واړاوه.

وَّاسْتَغْنَى اللّٰهُ ۭ وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ۝

او بې پروا غني دی الله (له ايمان د خلقو)، او الله غني بې پروا دی (له عبادت)، او ډېر ستايلی شوی دی (بې له ستايلو د خلقو).

تفسير: يعني د الله تعالی څه پروا ده، که هغوی مخ واړوي، يا غاړه وغړي؛ نو الله هم له هغوی ځنې د خپل رحمت نظر اړوي.

زَعَمَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَنْ لَّنْ يُّبْعَثُوْا ۭ

دعوی کوي هغه کسان چې کافران شوي دي چې له سره به بيا ژوندي راپورته نه کړی شي دوی.

تفسير: هم هغسې چې دغه کُفّار پخپل زعم د انبياوو له رسالت څخه انکار کوي، د بعث بعد الموت ځنې هم انکار کوي.

قُلْ بَلٰى وَرَبِّيْ لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ۭ وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ۝

وواېه (ای محمده دوی ته چې) هو بيا به ژوندي راپورته کړی شئ، قسم دی په رب ځما چې خامخا ژوندي پورته به کړل شئ هرومرو تاسې (پس له مرګه)، بيا خامخا خبر به کړی شئ تاسې هرومرو په هغه څه چې کړي دي تاسې په دنيا کې، او دا (ژوندي پاڅول جزاء ورکول) په الله باندې ډېر اسان دي.

تفسیر: يعني د دويم ځلي بيا ژوندي كول او د كړدو حساب، كتاب اخيستل الله تعالى ته كوم سخت او ګران او مشكل كار نه دى، پوره يقين ولرئ! چې دا كار ضرور كېدونكى دى، د چا له انكار كولو څخه هغه ټاكلى شوى كار هيڅ وړاندې وروسته نه كېږي، نو ځكه ښايي چې تاسې انكار پرېږدئ، او د هغې ورځې په فكر كې ولوېږئ.

فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنزَلْنَا ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝

نو ايمان راوړئ په الله او په رسول د ده (محمّد) باندې، او په هغې رڼا (قرآن) باندې چې نازل كړې دى مونږ، او الله په هغه څه چې كوئ يې تاسې ښه خبردار دى.

تفسیر: يعني ايمان سره عمل هم يو ضروري شى دى.

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ۖ ذَٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ۗ

(ياد كړه) هغه ورځ چې راجمع به كړي (او خبر به دركړي الله) تاسو لره په ورځ د جمع كېدلو (قيامت) كې، دا (ورځ چې ده) ورځ د نفعې او نقصان ده.

تفسیر: يعني دوزخيان به پړه كېږي، او جنّتيان به كاميابېږي، پړه كېدل دا چې هغوى به د الله تعالى وركړي قوّتونه بېځايه لګولي وي، رأس المال او پنګه به يې هم له لاسه وتلي وي، برى دا چې د لويې فائدې په بدل كې به زرهاوو ښه مومي، اوس د همدې خبرې لږ څه تفصيل داسې راځي چې:

وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ

او هغه چې ايمان راوړي په الله او وكړي عمل نېك؛ لرې به كړي (الله) له ده څخه بدي د ده.

تفسیر: يعني هغه تقصيرات چې شوي دي؛ د ايمان او ښو كارونو له وجې معاف او ښنلى كېږي.

وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝

او داخل به كړي (الله) دغه (صالح مؤمن) په هغو جنّتونو كې چې بهېږي له لاندې (د ونو او ماڼيو د هغو (څلور قسمه) ويالې، تل به وي دوى په هغه كې ابدي همېشه، دغه (مغفرت او جنّت) برى خلاصى ډېر لوى دى.

تفسیر: يعني هر څوك چې جنّت ته ورسېږي؛ ټول مرادونه يې په لاس ورځي، ځكه چې جنّت د الله تعالى د ليدلو او د هغه د رضاء موندلو ځاى دى.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ۝ مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ
إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ ۚ

او هغه كسان چې كافران شوي دي او نسبت د دروغو كوي آيتونو ځمونږ ته، دغه كسان دي ياران ملګري د دوزخ، تل به وي دوى په هغه (دوزخ) كې، او بد ځاى د ورتللو دى (دوزخ). نه رسېږي هيڅ مصيبت، غم، درد هيڅاته مګر خو (رسېږي) په اذن حكم د الله سره، او هغه څوك چې ايمان يې راوړى دى په الله باندې؛ لاره ښيي (الله) زړه د ده ته (د صبر او ثبات).

تفسیر: په دنيا کې هيڅ يوه سختي او مصيبت بې د الله تعالى له رضا، مشيت څخه نه رسيږي، کله چې مؤمنان په دې خبره باندې يقين او باور ولري؛ نو نه ښايي چې په هغه باندې خفه شي، بلکه په هر وخت او په هر حال باندې د هغه په فيصلې باندې رضا وي، او تل دې هسې وينا وکړي، تر څو چې الله تعالى يې زړه کلک کړی، او پدې وپوهيږي چې هر څه د الله تعالى له جانبه دي.

وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ⑪

او الله په هر څيز باندې ښه عالم دانا دی (پر شاکرانو صابرانو).

تفسیر: يعني هغه تکليف او مصيبت چې د الله تعالى له لوري دررسيږي؛ د هغه عين علم او حکمت دی، همغه الله تعالى ته ښه معلوم دي چې کوم يو له مونږ څخه د واقعي صبر، تسليم او رضا په سمه لاره ځي؟ او د چا زړه د کومو احوالو او کيفياتو د مورد ګرځيدلو وړ دی؟.

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ⑫

او حکم ومنئ تاسې د الله، او حکم ومنئ تاسې د رسول (د دغه الله)، پس که مخ وګرځوه تاسې (له طاعته؛ نو د تاسې نقصان دی، رسول ته څه زيان نه رسيږي ،ځکه چې) نو بېشکه په رسول ځما باندې رسونه ښکاره ده (او خپل تبليغ يې کړی دی).

تفسیر: يعني په نرمی، سختی، تکليف، راحت او په هر صورت کې د الله تعالى او د هغه د رسول حکم ومنئ !، که نه ستاسې خپل نقصان دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم خو تاسې ته ټول ښه او بد درپوهولي دي، او خپل فرض يې ادا کړی دی، او الله تعالى ته ستاسې له اطاعت يا معصيت څخه هيڅ يو ضرر يا ګټه نه وورسيږي.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ⑬

الله (يو دی) نشته هيڅوک وړ د عبادت مګر خو همدی دی، او خاص يواځې پر الله باندې پس توکل دې وکړي مؤمنان.

تفسیر: يعني معبود او مستعان يواځې د الله تعالى لوی ذات دی، بل څوک د بندګۍ او د هيلې او د اسرې وړ نه دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! بېشکه ځينې له ښځو ستاسې او (ځينې له) ځامنو ستاسې دښمنان دي تاسې لره.

تفسیر: ډېر ځلې داسې کيږي چې سړی د ښځې او ځامنو په مينه او محبت کې داسې اخته کيږي، چې د الله تعالى له ياده غافليږي، او د داسې تعلّقاتو لامله نور ډېر خراب کارونه هم کوي، او له ډېرو ښو څخه بې برخې پاتې کيږي، د ښځې او اولاد غوښتنې او د هغوی خوښ ساتل هيڅکله دې نه پرېږدي چې بل شي تـه خپل فکـر واړوي، د آخرت فکر ترې هيريږي، کله چې د آل او عيال د سړي د داسې ضرر او نقصان سبب وګرځي، هغه يې دوستان نه بلل کيږي، بلکه داسې دښمنان دي چې سړی د دوی د دې دښمنۍ احساس نشي کولی، نو ځکه الله تعالى مو وپښوي چې ځانونه مو له داسې دښمنانو څخه ساتئ !، او له هسې چارو څخه لرې ګرځئ چې د هغو په وسيله دنيا تاسې ته ډېره ښه ښکاره شي،

او آخرت مو له یاده ووځي، او د دنیا لامله مو دین له لاسه وران شي، ولې داسې نه دي چې په دنیا کې ګردې ښځې یا ټوله اولاده او خپلوان هسې وي، چې سړی د آخرت له یاده غافلوي، بلکه ځینې بختورې ښځې او هلکان داسې هم وي چې له خپلو مېړو او پلرونو سره د هغوی د دین په حفاظت کې مرستې کوي، او په ښو چارو کې هغوی ته لار ښوونه او لاس نیونه کوي، او هغوی ته عابدې ښځې نعم الصاحبات او نېک مرغي اولاده باقیات الصالحات ګرځي: (جعلنا الله منهم بفضله ومنّه).

فَاحۡذَرُوهُمۡۚ وَإِن تَعۡفُواْ وَتَصۡفَحُواْ وَتَغۡفِرُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ۝١٤

نو ځان وساتئ تاسې له دوی څخه (په مقابل د حکم د الله او د دوی لحاظ مه کوئ)، او که عفوه او ګزښت وکړئ تاسو، او مخ وګرځوئ تاسو، او مغفرت وکړئ تاسې؛ پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې که دوی له تاسې سره دښمنې وکړه، او تاسې ته دیني یا دنیوي زیان ورسېد؛ نو د هغه اثر او اغېزه به داسې کېږي چې تاسې به په انتقام او کسات پسې لوېږئ، او پر هغوی باندې به نامناسبه سختې شروع کوئ، نو له داسې کولو څخه به د دنیا انتظام خرابېږي، تر هغه ځایه پورې چې عقلاً او شرعًا ګنجایش وي؛ له هسې حماقتونو، تقصیراتو ځنې تېرېږئ او ښښئ یې !، انتقام او کسات پسې مه ګرځئ !، چې په داسې مکارمو اخلاقو سره به الله تعالی پر تاسې باندې مهرباني کوي او ستاسې خطاوې ښښي.

إِنَّمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَأَوۡلَٰدُكُمۡ فِتۡنَةٞۚ وَٱللَّهُ عِندَهُۥٓ أَجۡرٌ عَظِيمٞ ۝١٥

بېشکه همدا خبره ده چې مالونه ستاسې او اولاد ستاسې یوه فتنه ازموینښت دی، او الله چې دی په نزد د ده دی اجر ثواب ډېر لوی.

تفسیر: یعنې الله تعالی تاسې ته مال او اولاد درکوي او تاسې پرې ازمویې، چې کوم یو له تاسې څخه په داسې فاني او زائلو شیانو کې اخته کېږي؟ او کوم یو له تاسې ځنې د فاني شیانو نه د خپل آخرت پنګه او ذخیره ګرځوي؟ او د آخرت ډېر لوی اجر او ثواب د دې ځای پر حظوظو او مالونو باندې ښه بولي، او ترجیح ورکوي؟ او یا أخروي باقي او غیر فاني نعمتونه هېروي، او په بدل یې دغه زائل او فاني شیان اخلي؟.

فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُمۡ وَٱسۡمَعُواْ وَأَطِيعُواْ وَأَنفِقُواْ خَيۡرٗا لِّأَنفُسِكُمۡۗ

نو وویرېږئ تاسې له الله څومره چې توانېږئ تاسې، او واورئ (خبرې د الله په سماع د قبول سره)، او اطاعت کوئ (د احکام الله)، او نفقه کوئ لګوئ ښه شیان لپاره (د نفعې) د ځانونو خپلو، یا دا غوره ده ستاسو لپاره.

تفسیر: یعنې تر څو مو چې له وسه کېږي له الله تعالی ځنې وویرېږئ، او په دې امتحان او ازموینه کې ثابت قدم اوسئ !، او د هغه احکام واورئ !، او عمل پرې وکړئ !.

وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفۡسِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ۝١٦

او هغه چې وساتلی شي له حرص بخیلۍ د نفس خپل څخه؛ نو دا کسان همدوی دي بریالیان په مراد رسېدلي (بچ شوي له عذابه په دواړه دارینو کې).

تفسیر: یعني د الله تعالی په لاره کې به له نفقه کولو او له مال لګولو څخه ستاسې خپلې ښځې کیږي، او همغه سړی بریالی او په مراد رسیږي چې الله تعالی د هغه زړه له دې اندېښنې غوښتنې څخه پاک ساتلی وي، او حرص، بخل، طمع او کنسکي لار په کې ونه لري.

إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ

که چېرې قرض پور ورکړئ تاسې الله لره (په هغه څه چې فرمایلي یې دي) قرض پور نېک؛ نو دو چنده به کړي (الله ثواب د) هغه (پور) تاسې ته او مغفرت به وکړي (الله) تاسې ته.

تفسیر: یعني د الله تعالی په لاره کې په اخلاص او نېک نیّت سره له خپل حلال او طیب مال څخه صرف کړئ او ویې لګوئ !، تر څو الله تعالی تاسې ته څو چنده له هغه څخه زیات ثواب درکړي، او ستاسې ګردې خطاوې او تجاوزات وبښي، همداسې یو مضمون پخوا له دې څخه هم تېر شوی دی، پوره تقریر دې هلته وکوت شي !.

وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾

او الله ښه قدردان دی ښه تحمّل والا دی.

تفسیر: د قدر پېژندلو خبره دا ده چې په لږ عمل سره ډېر ثواب ورکوي، او تحمّل یې دا دی چې د ګناه په لیدلو سره سمدلاسه عذاب نه مقرروي، بیا هم د ډېرو ګناهګارانو جرم بښي، او د ډېرو سزا تخفیف کوي.

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

عالم پوهېدونکی د پټ او ښکاره دی، ښه غالب قوي دی ډېر حکمت والا دی.

تفسیر: یعني الله تعالی په ښکاره کارونو او پټو نیتونو باندې علیم او خبیر ښه دانا او بینا دی، او سم د خپل زبردست قوّت او حکمت سره هر چاته بدل ورکوي.

تمّت سورة التغابن بفضل الله تعالی ومنّه، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الطَّلَاقِ

«د (الطلاق) سورت مدني دی، (١٢) آيت (٢) رکوع لري، په تلاوت کې (٦٥) او په نزول کې (٩٩) سورت دی، وروسته د (الإنسان) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوْهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ

ای نبي ! (ووايه امّت خپل ته) کله چې اراده وکړئ طلاقوئ تاسو ښځې؛ نو طلاقوئ يې په (وخت د) عدّت د دوي کې (په طُهر کې چې خالي له جماع وي).

تفسير: اګر که دلته مخاطب نبي صلی الله عليه وسلم دی، مګر په واقع کې ګرد امّت مخاطب دی، يعني کله چې کوم سړی بيا په کوم ضرورت يا د مجبوريت له کبله د خپلې ښځې د طلاق ورکولو اراده وکړي، نو ښايي چې هغه دې په عدّت سره طلاق ورکړي.

په طلاق ورکولو کې مشروعه طريقه دا ده چې په طُهر کې دې طلاق ورکړی شي، او له احاديثو څخه هم دا قيد ثابتيږي، چې په هغه طهر کې چې کوروالی او صحبت په کې نه وي شوی؛ ښايي مېړه خپلې ښځې ته طلاق ورکړي.

وَاَحْصُوا الْعِدَّةَ

او وشمېرئ وساتئ تاسو عدّت (د ښځو خپلو).

تفسير: نارينه او ښځې دواړو ته ښايي چې دا خبره په ياد ولري چې چېرې د غفلت او سهوې په وسيله له دوی څخه کومه سهوه او بې احتياطي ونشي، او څه لاندې باندې په منځ کې رانشي، او هم ښايي چې طلاق داسې ورکړ شي چې د عدّت په شمېر کې هيڅ شاني ډېروالی او لږوالی رانشي.

وَاتَّقُوا اللهَ رَبَّكُمْ ۚ لَا تُخْرِجُوْهُنَّ مِنْ بُيُوْتِهِنَّ

او وويرېږئ تاسو له الله چې رب (پالونکی) د تاسې (دی)، مه وباسئ (ای خاوندانو) دغه (ښځې خپلې) له کورونو خپلو څخه (چې په کې اوسې دوی، تر هغه پورې چې يې تېر شي عدّت).

تفسير: يعني له الله څخه وويرېږئ، او په شرعي احکامو باندې پابندي ولرئ !، چې له هغو څخه يو حکم دا دی چې د حيض په حالت کې دې طلاق ور نه کړ شي !، او درې طلاق دې يو ځای ور نه کړ شي !، او مطلّقه ښځه دې له کوره د باندې ونه ايستله شي !، او د دې په شان د الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُهٗ نورې ښووني هم په اخلاص سره منئ !.

وَلَا يَخْرُجْنَ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيْنَ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ

او نه دې وځي دغه (ښځې هم پخپله له کورو نه تر څو چې عدّت د دوی تېر شي) مګر هلته چې راشي دوی په فاحشه بې حيايي ښکاره سره (لکه زنا).

تفسیر: یعني ښځې دي پخپله خوښه هم نه وځي، ځکه چې دا سُکنَی محض حق العبد نه دی چې د هغه په رضا سره ساقطه شي، بلکه حق الشّرع دی، هو ! که ښځه کومه ښکاره بېحیایي وکړي، یا په بدو چارو څرګند وکړي، یا د غلا مرتکبه شي، یا د ځینو علماوو په قول: ژبه وکړي، یا تل په جنګ جنجال او جګړه کې لګیا وي، او بې له غمه او خفګانه یې بل کار نه وي؛ نو ایستل یې روا دي، که دا ښځه بې موجبه له کوره ووځي؛ نو دا پخپله د دې د صریحې بې حیایۍ یو کار دی.

وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ۚ

او دا (احکام) حدود اندازه کړی شوي د الله دي، او هر هغه چې تیرېږي له حدودو د الله څخه؛ نو په تحقیق ظلم یې کړی دی په ځان خپل باندې.

تفسیر: یعني ګناهګار شوی دی، د الله تعالی په نزد د سزا موجب وګرځېد.

لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا ①

نه پوهېږې (ته ای طلاق کوونکیه ! یا نه پوهېږي هیڅ نفس) ښایي چې الله پیدا کړي وروسته له دې طلاق کوم ښه کار او نوی صورت لکه رجوع له طلاقه.

تفسیر: یعني ښایي چې بیا د دواړو په منځ کې روغه او صلحه وشي، او په طلاق باندې پښېمان او نادم شي.

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ

بیا نو کله چې ورسیږي دغه (ښځې) نېږدې خپلې نېټې ته؛ نو وساتئ (تاسې ای مېړونو) دوی په معروف نېکۍ ښه شان سره، یا جلا شئ تاسې له دوی څخنې په معروف نېکۍ ښه شان سره.

تفسیر: یعني په رجعي طلاق کې کله چې عدّت ختمېدلو ته نژدې شي؛ نو تاسې لره له دوو چارو څخه د یوې چارې اختیار دی، چې یا د عدّت له ختمېدلو څخه پخوا سم له دستوره هغې ښځې ته رجعت او خپلې نکاح ته دوام ورکړئ !، یا د عدّت په ختمېدلو سره په معقولې طریقې باندې له هغې څخه جلا شئ !، مطلب دا که د نکاح ټینګ ساتل مقصد وي؛ نو په هغه وخت کې، او که یې شلول مطلب وي؛ نو په دغه وخت کې څرګند (ټینګوالی) پرې وکړئ !، او په دواړو صورتونو کې د انسانیت، شرافت اصولو ته په درنه سترګه وګورئ !، او داسې مه کوئ چې ساتنه یې مقصود نه وي، او خامخا د عدّت د اوږدوالي لپاره رجعت وکړئ، یا د ساتلو په صورت کې هغې ته ایذاء ورسوئ، او طعن او تشنیع ور واوروئ !.

وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِّنكُمْ

او شاهدان نیسئ تاسې (په دغه رجوع باندې) دوه خاوندان د عدل له تاسې څخه.

تفسیر: یعني وروسته له طلاق ورکولو او پخوا د عدّت له پوره کېدلو که د نکاح بیا ساتل غواړئ؛ نو په دې رجعت باندې دوه شاهدان ونیسئ، تر څو د خلقو په نزد متهم نه شئ.

وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ۚ

او ښه اداء کړئ تاسې شاهدي (ای شاهدانو په وخت د حاجت کې) لپاره د (ثواب او رضا د) الله.

تفسیر: په دې کې شاهدانو لره هدایت دی چې د شاهدي ورکولو په وخت کې کړه او خرابه خبره ونه کړي، او سمه صافه او درسته خبره ووايي!.

ذَٰلِكُمۡ يُوعَظُ بِهِۦ مَن كَانَ يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ

دا (ساتنه په نېکی سره) نصیحت کاوه شي په دې سره هغه چاته چې وي چې ایمان یې راوړی وي په الله او په ورځې وروستی (د قیامت) باندې.

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کې پر ښځو باندې زیات ظلمونه کېدل، او له ښځو سره هسې سلوك جاري وو لکه چې له غواوو او خرو سره یې کوي، یا له خورا سختو او ذلیلو بندیانو سره کاوه شي، ځینې ښځې به سل سل کرته طلاقېدې، خو سره د هغه به هم د هغوی د مصیبت دوره پای (آخر) ته نه رسېده، قرآن په ځو ځو ځایونو کې د دې وحشیانه مظالمو او بې رحمیو خلاف ویناوې کړې دي، او د نکاح او د طلاق په حدودو او حقوقو باندې په ډېر ښه ډول سره زور غورځولی دی، بالخصوص د دې سورت په منځ کې په نورو حکیمانه وو هدایتو او نصیحتو کې یې یو نهایت جامع او مانع او ټول ښوونکی اصول بیان فرمایلی دی چې: ﴿فَأَمۡسِكُوهُنَّ بِمَعۡرُوفٍ أَوۡ فَارِقُوهُنَّ بِمَعۡرُوفٖ﴾ دی، چې د هغه حاصل دا دی چې که یې ساتئ؛ نو په معقوله ډول او طریقې سره یې وساتئ!، او که یې پرېږدئ؛ نو هم په معقوله طریقه سره یې پرېږدئ!، خو له دې ښو او زرینو نصیحتو څخه هغه سړی منتفع او ګټور کېدی شي چې په الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم او په آخرت باندې یقین لري، ځکه چې همدا باور او یقین د انسان په زړه کې د الله تعالی وېره او خوف پیدا کوي، او د همدې وېرې لامله دا خیال د انسان په فکر کې پیدا کېږي: همغسې چې یوه کمزوره ښځه له بخته او اتفاقه څمونږ په منګلو او قبضه او اقتدار کې راغلې ده، مونږ هم ټول د یوه لوی قهّار الله تعالی په قبضه او اقتدار کې پراته یو، همدا یو خیال دی چې په هر حال کې سړی له ظلم او تعدّي څخه ساتي، او د الله تعالی په امر منلو باندې اړوي، د دې لپاره په دې سورت کې په مخصوص ډول سره په اتقاء پرهېزګاری او د الله تعالی په وېره باندې زیات امرونه او توصیې شوي دي.

وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّهُۥ مَخۡرَجٗا ۝٢

او هغه څوك چې وېرېږي له الله، ځان ساتي له معاصیو؛ وبه ګرځوي ده ته یو ځای د وتلو (له دنیوي او اخروي غمونو نه).

تفسیر: یعني له الله تعالی څخه ووېرېږئ!، او د هغه د احکامو تعمیل په هر حال کې وکړئ!، که څه هم له ډېرو مشکلاتو او شدائدو سره مخامخ شئ، ځکه چې الله تعالی د هغو ګردو مشکلاتو څخه د وتلو لاره در خلاصوي، او په سختیو کې د ګزارې وسیلې هم در برابروي.

وَيَرۡزُقۡهُ مِنۡ حَيۡثُ لَا يَحۡتَسِبُۚ

او رزق روزي به ورکړي (الله) ده ته له هغه (ځایه) چې ګمان به نه کوي دی.

تفسیر: د الله تعالی څخه وېره د دواړو دارینو د خزانو کنجي ده، او د ګردو بریو او کامیابیو وسیله ده، له همدې څخه ګرد مشکلات اسانېږي، بې قیاس او بې ګمانه یې رزق روزي او خواړه ور رسېږي، ګناهونه یې ښنل کېږي، جنّت ورحاصلېږي، ثواب یې زیاتېږي، او یوه عجیبه د زړه ډاډینه، سکون، اطمینان او خوښي په برخه او نصیب راځي، چې د هغه لامله بیا هیڅ یوه سختي لکه سختي نه ورښکاري.

وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ ۚ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾

او هغه څوک چې توکل وکړي په الله باندې؛ نو دغه (الله) بس کافي دی ده لره (په دواړو جهانو کې)، بېشکه الله رسېدونکی دی امر کار خپل ته، په تحقیق ګرځولې ده الله هر څيز لره اندازه.

تفسير: يعنې پر الله تعالی باندې هيله او اسره ولرئ، او يواځې پر وسائلو او اسبابو باندې تکيه ونه کړئ !، د الله تعالی قُدرت په دې اسبابو اړه نه لري، د کوم کار د کولو اراده چې الله وفرمايي؛ هغه هرومرو (خامخا) پوره کېدونکی دی، اسباب او وسائل هم د ده د مشيت تابع دي، هو ! د هر څيز اندازه د هغه له خوا ټاکلې شوې ده، چې سم له هغې سره هغه ښکاره کېدونکی دی، نو څکه که د کوم څيز په حاصلېدو کې څه ډيل ښکاره شي؛ نو متوکل لره نه ښايي چې ځان خپه يا پرېشان کړي.

وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِن نِّسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ ۚ

او هغه ښځې چې نااميده شوې وي (په سبب د کبارت يا د مرض) له حيضه له ښځو ستاسې ځنې که چېرې په شک کې يئ تاسې؛ نو عدّت د دوی درې مياشتې دی، او همداسې ښځې چې نه وي شوې حائضې (په سبب د صغارت نو درې مياشتې عدّت دې تېروي).

تفسير: يعنې پاک قرآن د مطلّقې عدّت لکه چې د «البقرة» په سورت کې راغلی دی؛ درې حيضه ښوولی دی، که شبهه او شک پيدا شي چې چاته حيض ورنشي، يا د ډېر عمر او منګ لامله يې حيض بند شوی وي، نو د هغې عدّت به څو وي؟ دا يې راښکاره کړه چې درې مياشتې دی.

وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ

او (ښځې) خاوندانې د بار ګېډې (حاملانې بلاربې) عدّت د دوی دا دی چې وزېږوي دوی بار (حمل) خپل.

تفسير: د جمهورو په نزد د حاملې عدّت د هغې د حمل تر وضعې او د مولود تر ځېګولو پورې دی، که څه هم هغه يوه لحظه او شېبه وروسته وي، يا تر ډېرو مياشتو پورې وځنډېږي، په دې کې د مطلقې او د کونډې حکم يو دی، لکه چې په احاديثو کې راغلي دي.

وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ﴿٤﴾ ذَٰلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنزَلَهُ إِلَيْكُمْ ۚ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ﴿٥﴾

او هغه څوک چې وېرېږي له الله، ځان ساتي له معاصيو؛ نو وبه ګرځوي الله ده ته کار د ده کې اسانې. دا (چې وېلې شوې دي) امر حکم د الله دی چې نازل کړی يې دی تاسې ته، او هغه څوک چې وېرېږي له الله، ځان ساتي له معاصيو؛ نو لرې به کړي الله له ده څخه ګناهونه د ده، او لوی به کړي (الله) ده لره اجر ثواب (د ده).

تفسير: د هرې جُملې په آخر کې د اتّقاء او د الله تعالی أكرمَ شأنُه وأعظمَ برهانُه د وېرې مضمون په مختلفو اساليبو او ډول ډول پيرايو سره يې تکرار کړی دی، تر څو لوستونکي د هغه د بار بار ويلو څخه ډېر وينښ او متنبّه شي، چې د ښځو په معاملاتو کې د دې اتقاء او پرهېزګارۍ ضرورت ډېر زيات دی.

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ

واوسوئ دا (ښځې طلاقې کړی شوې) په هغه ځای کې چې په کې اوسېږئ تاسې (سم) له طاقت د تاسې (چې توانېږئ !).

تفسیر: د نارینه په ذمّه باندې ضرور دي چې خپلې مطلّقې ښځې ته تر عدّت پورې هستوګنې لپاره کور ورکړي، چې هغه ته «سُکنی» وایه شي، نو کله چې «سکنی» واجبه شي؛ نو نفقه هم د هغه په ذمّه ثابتیږي، ځکه چې ښځه دومره موده د ده په کور کې مقیّده او محبوسه پاتې کیږي، د قرآنکریم د دې الفاظو اشاره په همدې لوري ده: ﴿مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ﴾.

وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ

او مه کوئ اراده د ضرر تاسې د دغو (مطلّقاتو) لره چې تنګوئ به (ځایونه او نفقې) په دوی باندې.

تفسیر: یعني ای مېړونو (خاوندانو) ! ضرر مه رسوئ تاسو دې ښځو طلاقو شوو ته په ځای د هستوګنې چې هغوی په تنګې شي، او په وتلو سره مجبورې شي.

وَإِن كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

او که چېرته وي دغه (ښځې) خاوندانې د بار ګېډې (حاملانې بلاربې) نو نفقه کوئ تاسې پر دوی باندې تر هغه پورې چې وزېږوي دوی بار (حمل د ګېډېو) خپلو (په ځېګېدلو سره).

تفسیر: د حمل مدّت کله چې ډېر اوږدیږي؛ نو هغه یې په خصوصیت سره راوښود، چې په هغه کې که هومره اوږدوالی هم وشي، خو د حمل تر ځېږېدلو پورې ښایي هغې ته دې نفقه ورکړه شي، او داسې دې ونه کړي چې درې میاشتې نفقه ورکړي، او بیا یې بنده کړي.

فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ

نو که تې ورکاوه دوی (پس له طلاقه) اولاد د تاسو لره؛ پس ورکړئ تاسې هغوی لره مزدوري د هغوی، او مصلحت مشوره کوئ (ای ښځو او مېړونو په حق د مولود خپل) په منځونو خپلو کې په معروف نېکۍ سره.

تفسیر: یعني که له وضع حمل څخه وروسته ښځې ستاسې له خاطره ورو کې ته شودې ورکوي؛ نو اجرت یې ښایي هومره ورکړ شي لکه نورو تې ورکوونکیو ښځو ته چې ورکاوه کیږي !، او سم له دستوره په معقولې طریقې سره یو له بله د دې ورو کې په نسبت مشوره وکړي، او لازمه قراردادونه وتړي، او خامخا ضد او خراب تګ ونه کړي !، او یو له بل سره د نېکۍ سلوک وکړي، نه دې ښځه د شودو له ورکولو څخه غاړه غړوي !، او نه دې نارینه له هغې ځنې مخ اړوي چې بلې ښځې ته د دې ورو کي ورکړي، چې د ده د مور په ځای بله ښځه په اجرت سره تی ورکړي.

وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ ۝٦

او که سختې وکړئ تاسې (ای والدینو په تې ورکولو او اجرت کې)؛ نو لپاره د تې ورکولو دې طلب کړي هغه (مولود) لره بل ښځه (یعنې دایې دې ورته ونیسي، او په مور باندې دې زور نه کوي).

تفسیر: یعني که د مخالفت، ضد لامله ښځه په شودو ورکولو باندې راضي نشي؛ نو نارینه دې هرومرو هغې ته نه ګوري، او بله ښځه دې پیدا کړي چې هغه کوچني ته شودې ورکړي، او که نارینه پر هغې ښځې باندې خپل وړوکی نه پالي، او شودو ته یې نه پرېږدي؛ نو خامخا به بله کومه ښځه پیدا کیږي، او په دواړو صورتونو کې به بلې ښځې ته څه ورکول کیږي، نو ولې همدا شی د همغه وړوکي مور ته ورنه کړ شي، چې هم وړوکی په ارام او خوشاله او هم مور پرې ډاډه او بې پروا شي.

لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِۦ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُۥ فَلْيُنفِقْ مِمَّآ ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَآ ءَاتَىٰهَا سَيَجْعَلُ ٱللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾

نو نفقه دې ورکوي خاوند د طاقت له طاقته شتو خپلو نه، او هغه چې تنګ کړ شي په ده باندې رزق د هغه، پس نفقه دې کوي له هغه څنې چې ورکړي وي هغه لره الله، نه ورکوي تکلیف الله هیڅ نفس لره مګر خو په هغه قدر چې ورکړی وي هغه لره (له ماله)، ژر به ښکاره کړي الله پس له سختۍ تنګۍ څخه اساني او پراخي.

تفسیر: یعني د ووړکي خرڅ پر پلار باندې دی، مال او شته والا دې د خپل مال او شتو په اندازه خرڅ او نفقه ورکوي، اکرب او نادار دې د خپل نشتوالي په حیثیت نفقه خرڅ کوي، که د کوم سړي په برخه ډېره پراخي او شته نه وي، او د الله جل جلاله له درباره یې لږ رزق او خواړه په برخه شوي وي؛ نو دی دې په هغه کې د خپل ګنجایش او قوّت په نسبت خرڅ وکړي !، ځکه چې الله تعالی هیچا ته د هغه له طاقت څخه زیات تکلیف نه ورکوي، کله چې کوم سړی په تنګه کې هم د هغه له احکامو سره خرڅ وکړي؛ نو الله تعالی به هغه سختي او تنګه په اساني او پراختیا سره وربدله کړي.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِۦ فَحَاسَبْنَٰهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَٰهَا عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨﴾

او ډېر وو له کلیو څخه چې ګرځېدلي سرکښي یې کړې وه له امره د رب خپل، او له (امره حکمه) د رسولانو د دغه (الله) څخه، نو حساب به وکړو مونږ له هغوی سره حساب سخت (په قیامت کې)، او په عذاب به کړو مونږ هغوی په عذاب ناآشنا ناکاره سخت سره.

شیخ الهند (رحمة الله علیه) د دې آیت ترجمه داسې کړې ده چې: «او څومره (ډېر) وو له کلیو نه چې سرکشي یې کړې وه له حکمونو د رب خپل نه، او له رسولانو د ده نه؛ پس حساب مو وکړ له هغوی سره حساب سخت، او په عذاب مو کړ هغو په ناکاره ناڅاپه عذاب سره.

تفسیر: یعني د شریعت د احکامو مخصوصًا د ښځو په نسبت د ګردو حکمونو پوره پابندي ولرئ !، که نافرماني وکړئ؛ نو په یاد یې ولرئ ! چې څومره کلي او ښارونه د الله تعالی او د ده د رسولانو د نافرمانۍ لامله ویجاړ او وران شوي دي، کله چې هغه خلق د تکبّر او څانمنۍ آخرې درجې ته ورسېدل، او مونږ د هغوی حساب او کتاب ښه او کلک واخیست، او د هغوی یو عمل مو هم بې له پوښتنې پرې نښود، او ټول مو په هسې سخت عذاب او آفت کې اخته کړل چې د هغه نظیر او ثاني پخوا له هغه څخه هیڅ لیدلی شوی نه وو.

فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَٰقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾

نو (وڅکله یا) وبه څکي هغوی سزا د کار خپل (په دنیا کې)، او دی عاقبت آخر د کار د دوی زیان (په آخرت کې چې حرمان دی له جنّتونو).

تفسير: يعنې هغه سودا، بيع او شراء، پلورل او پېرودل (اخيستل او خرڅول) چې يې په ټول عمر کې کړي وو، آخر يې په هغو کې سخت نقصان وموند، تر دې چې پانګه يې هم له لاسه ووتله.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

تيار کړی دی الله هغوی ته عذاب سخت (په دارينو کې).

تفسير: د مخه د دنيوي عذاب ذکر وو، دا د أخروي عذاب ذکر دی.

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا

نو وويرېږئ له الله، ځان وساتئ ای خاوندانو د عقلونو هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی.

تفسير: يعنې د دې عبرتناکو واقعاتو له اورېدلو څخه عقلمند ايماندارانو ته ويرېدل په کار دي، او مونږ لره داسې کار کول نه ښايي چې د هغه لامله د الله تعالى د قهر او د خپګان مورد وګرځو، العياذ بالله.

قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ۝

په تحقيق نازل کړی دی الله تاسې ته ذکر نصيحت (قرآن).

تفسير: يعنې قرآن، که له (ذکر) ځنې (ذاکر) مراد وي، نو هغه پخپله رسول دی.

رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ

رسول (چې محمد) دی لولي په تاسې باندې آيتونه د الله چې ښکاره کوونکي دي (د احکامو).

تفسير: يعنې ښکاره نښې او آيات چې په هغو کې د الله تعالى احکام په ډېر ښه ډول سره اورولی شوي دي.

لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

لپاره د دې چې وباسي (الله) هغه کسان چې ايمان يې راوړی او کړي يې دي ښه عملونه له ظلمتونو تيارو (د جهل او کفر) څخه رڼا (د علم او ايمان) ته.

تفسير: يعنې د کفر او د جهل له ظلمت او تيارو ځنې ايستلي د ايمان او د عمل رڼا ته مو لار ښوولې ده.

وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا ۝

او هغه چې ايمان راوړي په الله باندې، او وکړي ښه (عمل)؛ نو داخل به کړي (الله) ده لره په جنّتونو کې چې بهيږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د هغو ويالې، تل به اوسېدونکي وي دوی په هغو کې ابدي همېشه، په تحقيق ښه ورکړی دی الله هغه ته رزق روزي.

تفسير: او له جنّت څخه زيات ښه رزق، خواړه او روزي چېرې موندل کيږي !؟.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ

الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي یې دي اوه اسمانونه او (پیدا کړي یې دي) له ځمکې څخه په مثل د دې (اوه اسمانونو اوه ځمکې).

تفسیر: یعنې اوه ځمکې هم پیدا کړي دي، لکه چې د (ترمذي) او نورو په احادیثو کې راغلي دي.

یَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَیْنَهُنَّ

نازلیږي امر حکم (د الله) په منځ د دغو (اسمانونو او ځمکو) کې.

تفسیر: یعنې د عالم د انتظام او تدبیر لپاره د الله تعالی تکویني او تشریعي احکام په اسمانونو او ځمکه کې راښکته کیږي.

لِتَعْلَمُوْۤا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَیْءٍ عِلْمًا ﴿١٢﴾

(پوهوي مو) تر څو چې وپوهیږئ تاسې چې بېشکه الله پر هر څیز باندې ښه قادر دی، او (پوه شئ) بېشکه چې الله په تحقیق احاطه فرمایلې ده رسېدلی دی هر شي ته له جهته د علمه قدرته.

تفسیر: یعنې د اسمان او د ځمکې د پیدا کولو او د هغو د انتظامي احکامو له جاري کولو څخه دا مقصود دی چې د الله تعالی د علم او د قدرت د صفاتو اظهار وشي، دا خبره د «ابن القیّم» (رحمة الله علیه) له لوري په (بدائع الفوائد) کې څرګنده شوې ده.

تمّت سورة الطلاق، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ التَّحۡرِيمِ

«د (التحريم) سورت مدني دی، (۱۲) آيتونه او (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۶) او په نزول کې (۱۰۷) سورت دی، وروسته د (الحجرات) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

د نبي صلی الله عليه وسلم هسې عادوت وو چې وروسته له مازديګره د خپلو ټولو مطهّراتو ازواجو کره د څو لحظو او شېبو له مخې ورته، يوه ورځ رسول الله صلی الله عليه وسلم د خپلې ښځې أم المؤمنين بي بي «زينب» رضي الله تعالی عنها په کور کې لږ شاني ډېل وفرمايه، وروسته دا ښکاره شوه چې دوی هلته د هغه عسل شات ګبينه څه خوړلې وو، چې د دوی په مخ کې ور وړاندې کړی شوي وه، دا د شاتو او د ګبينو د خوړلو ډيل او وقفه په هره ورځ پرله پسې پېښېده، تر څو چې أم المؤمنين بي بي «عائشة الصديقة» رضي الله تعالی عنها او اُمّ المؤمنين بي بي «حفصة» رضي الله تعالی عنها سره ملګرې شوې، او داسې تدبير يې جوړ کړو چې د هغې لامله نه يواځې رسول أكرم صلی الله عليه وسلم د شاتو د شربت څښل د هغې کره پرېښود، بلکه بي بي «حفصة» رضي الله تعالی عنها ته يې وفرمايل چې: «ما د زينب کره د شاتو شربت څښلی وو، اوس قسم خورم چې وروسته له دې نه يې نه څښم»، لکه چې د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په خيال دا خبره هم تېره شوې وه: که له دې خبرې څخه أم المؤمنين بي بي «زينب» رضي الله تعالی عنها خبره شي؛ نو هرومرو خپه کېږي، نو رسول الله صلی الله عليه وسلم «حفصې» رضي الله تعالی عنها ته يې دا هم فرمايلي وو چې: «له دې خبرې هيچا ته څه ونه وايې»، همداسې يوه خبره د أم المؤمنين بي بي «مارية القبطية» رضي الله تعالی عنها په نسبت هم پېښه شوې وه، «مارية القبطية» هم د رسول أكرم صلی الله عليه وسلم مانديڼه (بي بي) وه، چې د دې له ګېډې څخه د دوی څوی ابراهيم رضي الله عنه څېږيدلی وو، چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د نورو ازواجو د خوښې لپاره قسم خوړلی وو چې: «پس له دې نه به د هغې کره نه ځم»، او دا خبره نشي، خو بي بي «حفصة» رضي الله تعالی عنها له دې خبرې څخه په پټه بي بي عائشې رضي الله تعالی عنها ته خبر ورکړ، او دا يې هم ورته وويل چې: پټه يې وساتي، دلته د الله تعالی له لوري دا خبرې څمونږ پيغمبر ته ورښکاره شوې، نو رسول الله صلی الله عليه وسلم بي بي «حفصة» رضي الله تعالی عنها ته وفرمايل چې: «ولې دې له دې خبرې څنې نورې خبرې کړې دي؟ چې په ټينګه سره مې درته ويلې وو چې پټه يې وساته»، نو هغوی په تعجّب سره وويل: «تاسې ته دا خبر چا درکړی دی؟ نو پيغمبر صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې: «الله تعالی ماته له دې خبرې څنې خبر راکړی دی»، د همدې پېښې په لړ کې دا آيتونه راښکته شوي دي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَۖ تَبۡتَغِي مَرۡضَاتَ أَزۡوَٰجِكَۚ

ای نبي (ای څما پيغمبره !) ولې حراموي ته هغه چې حلال کړي دي الله تاته، غواړې ته (په دې حرامولو سره) خوښي د ښځو خپلو.

تفسير: د حلال شي په ځان باندې د حرامولو مقصد داسې دی چې د هغه په نسبت چې د عقيدې له مخې حلال او مباح ګڼي، هسې عهد او پيمان وکړي چې وروسته له دې نه به يې نه استعمالوم، که داسې کول د کوم صحيح مصلحت پر بناء وي؛ نو شرعًا جائز دی، مګر د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د رفيع شأن سره دا وړ او مناسب نه وو چې د ځينو ازواجو

د خوښي لپاره داسې يوه (اسوه) قائمه کړي چې وروسته له دې نه به د هغه د امّت لپاره د تکليف سبب وګرځي، نو ځکه الله تعالى خپل رسول يې متنبّه وفرمايه چې ازواجو سره ښېکښه خوش اخلاقي کول او په مينې او محبت سره سلوک لرل ښه کار دی، مګر نه په دې اندازه او مېچ چې يو حلال شی پر ځان باندې حرام کړي، او خامخا ځان په ربړ او تکليف کې واچوي.

وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ①

او الله بښونکی دی ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: چې ګناه ښېي، او له تاسې څخې کومه ګناه هم نه ده شوې، يوائې پخپلې درجې کې يو خلاف اوْلی خبره دې له خولې څخه وتلې وه.

قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ ۚ وَاللّٰهُ مَوْلٰىكُمْ ۚ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ②

په تحقيق مقرر کړی دی الله تاسې لره حلالوالی د قسمونو ستاسې (په کفّارت سره) او الله مولی دوست مددګار ستاسې دی، او همدغه (الله) ښه عالم دانا دی، ښه حکمت والا دی.

تفسير: يعني هغه مالک الملک أعلى شأنُه وأعظم برهانُه د خپل علم او حکمت له مخې تاسې ته مناسب احکام او هدايات درليږلي دي، چې له هغو څخه دا دي: که کوم سړی په يوه نامناسب شي باندې قسم وخوري؛ نو کفّاره دې ورکړي، او خپل قسم دې حلال کړي، چې د هغه ذکر د «المائدة» په سورت کې راغلی دی.

وَ إِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلٰى بَعْضِ أَزْوَاجِهٖ حَدِيثًا ۚ فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهٖ وَأَظْهَرَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهٗ
وَأَعْرَضَ عَنْۢ بَعْضٍ ۚ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهٖ قَالَتْ مَنْ أَنْۢبَأَكَ هٰذَا ۖ قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ ③

کله چې پټ راز ووايه پيغمبر ځينو ښځو خپلو ته يوه خبره (چې تحريم د عسلو د ماريې يا د زينبې وو)، نو کله چې خبر ورکړ هغې (حفصې) په دې (خبرې) سره (عائشې ته) او ښکاره کړه هغه خبره الله پر دغه (خپل نبي پيغمبر) باندې؛ نو ور وپېژندله (نبي حفصې ته) له ځينو هغو (خبرو) سره، او مخ يې واړوو له ځينو خبرو، وويل دې (حفصې) چې چا خبر کړې ته په دې باندې، وويل (نبي) خبر کړی يم زه ښه عالم دانا ښه خبردار (الله په اسرارو د کائناتو).

تفسير: د دې سورت په شروع کې تاسې د شاتو او د ماريې قبطيې قصې ولوستلې، په آيت کې دا راښوولې شوي چې: بنده د يوې خبرې په هغومره پټو ساتلو کې چې کوښښ وکړي، نو کله چې الله تعالى د هغې ښکاره کول وغواړي؛ نو هيڅ کله هغه پټه نه پاتې کيږي، او هم د نبي کريم صلى الله عليه وسلم د حسن معاشرت او د اخلاقو د وسعت ثبوت له دې څخه لا ښه ثابتيږي، چې په هغو چارو کې چې د دوی د طبيعت په خلاف پېښېدې، تر کومې اندازې پورې تساهل او اغماض فرمايه، او څرنګه يې د عفوې او د کرم له لارې ځنې خبرو ته کتل، ګواکې د شکايت په وخت کې يې پوره الزام نه ورکاوه.

إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا ۚ

که توبه وباسئ تاسې دواړه (ای بيبيانو) الله ته (قبوله به شي)، نو په تحقيق کاږه شوي دي زړونه د تاسې دواړو.

تفسير: دا خطاب بي بي عائشې او بي بي حفصې رضي الله تعالى عنهما ته دی، که تاسې توبه وباسئ؛ نو بېشکه د توبې ايستلو موقع ده، ځکه چې ستاسې زړونه د اعتدال له لارې ځنې کاږه شوي دي، نو ښايي چې بيا هسې د بې اعتدالی په لوري لاړې نشئ، او د بې اعتدالی ځنې ځانونه وژغورئ.

وَإِن تَظٰهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلٰىهُ وَجِبْرِيلُ وَصٰلِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٤﴾

او که مرستې وکړئ تاسې دواړه يو له بلې سره (په ضرر د دغه نبي باندې)؛ نو بېشکه الله همغه مددګار دی د هغه (نبي) او جبريل او صالح د مؤمنانو (يې هم مددګاران دي) او ملائکې (يې هم) وروسته له دغه (مددګاری نه) مددګارانې دي.

تفسير: د زوجينو په کورنيو چارو کې ځينې اوقات ځينې خبرې رومبی ډېرې معمولي او وړوکې په نظر راځي، خو که لږ څه عنان او ملونه يې سسته پرې ښوده شي؛ نو په پای کې هغه ډېر يو ويرووونکی او خطرناک شکل ځان ته غوره کوي، په تېره بيا ښځه که کومې لويې کورنۍ ته منسوبه وي؛ نو هغه طبعًا پخپل پلار، ورور، خپلوانو او کورنۍ باندې نازيږي، نو ځکه يې تنبيه وفرمايله چې وګورئ ! که تاسې دا راز مرستې، ملګرتيا او ښوونې کوئ؛ نو په ياد يې ولرئ چې له هغه څخه پيغمبر ته هيڅ ضرر نه رسيږي، ولې چې الله تعالى پرښتې او نېک بخت ايمان لرونکي درجه په درجه چې دچا مرسته کوونکي او رفيقان او مددګاران وي، نو د هغه په مقابل کې د بل کوم انسان تدبير نه چليږي، هو ! يواځې له هسې چارو ځنې تاسې ته نقصان در پېښيږي.

عَسٰى رَبُّهُ إِن طَلَّقَكُنَّ أَن يُبْدِلَهُ أَزْوٰجًا خَيْرًا مِّنكُنَّ مُسْلِمٰتٍ مُّؤْمِنٰتٍ قٰنِتٰتٍ تٰٓئِبٰتٍ عٰبِدٰتٍ سٰٓئِحٰتٍ ثَيِّبٰتٍ وَأَبْكَارًا ﴿٥﴾

نژدې دی (او قادر دی) رب د دغه (نبي) که چېرې طلاق درکړي تاسې ټولو ته په دې چې بدل ورکړي ده لره نورې ښځې بهترې له تاسې څخه (په سيرت او صورت کې)، حکم منونکې، مؤمنانې، لمونځ کوونکې، توبه ايستونکې، عبادت کوونکې، روژه کوونکې، هجرت کوونکې، کونډې او پېغلې.

تفسير: يعني داسې وسوسو ته پخپلو زړونو کې لارې مه ورکوئ چې نارينه لره خو خامخا د ښځو ضرورت وي، او له مونږ ځنې ښايسته او ښکلې ښځې چېرې پيدا کيږي، نو ځکه دوی مجبور دي چې ځمونږ ګردې ويناوې واوري، په ياد يې ولرئ ! که الله تعالى اراده وفرمايي؛ نو له تاسې ځنې بهترې ښځې هم خپل پيغمبر ته پيدا کولی شي، ولې چې د الله تعالى په دربار کې د هيڅ يوه شي لړوالی نشته.

يٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا قُوٓا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! وساتئ تاسې ځانونه خپل او کور کهول خپل (په اطاعت د الله) له اور څخه چې خس اور لګوني بالنړ د هغه سړي او تيږې (ګټې) دي.

تفسير: هر مسلمان ته لازم دي چې د خپلو ملګرو او کور کهول والو په ديندارى او مسلمانۍ کې هم توجّه ولري، او د هغوی په سمون او لار ښوونه کې زيار وباسي، په پوهولو، ويرولو، روزلو، مينه، محبت، وهلو او نورو وسيلو سره کوښښ وکړي چې هغې ته د ديانت چارې ور وښيې، که سره له دې هم هغوی په لاره باندې برابر نشي؛ نو د هغوی کمبختي او د ده بې قصوري پېژندی شي د: ﴿وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ تفسير د لمړي جزء په (البقرة) سورت کې ځمونږ دغه مبارک تفسير کې ليکلی شوی دی، هلته دې وکوت شي !.

عَلَيۡهَا مَلٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ

په دې اور باندې مقررې دي پرښتې کلکې زړونې قوّتناکې زبردستې.

تفسير: يعنې دغه پرښتې پر مجرمانو باندې زړه سوی او رحم نه کوي، او نه يې پرې ږدي، او نه د هغه د زبردست نيولو څخنې هيڅوک ځان ژغورلی شي، او نه ترې تښتېدلی شي.

لَّا يَعۡصُونَ ٱللَّهَ مَآ أَمَرَهُمۡ وَيَفۡعَلُونَ مَا يُؤۡمَرُونَ ۝٦

نه کوي نافرمانې دغه (پرښتې) له الله د هغه څه چې امر يې کړی دی دوی ته، او کوي دوی هغه کـار چې پـرې مأمورې وي (من جانب الله).

تفسير: يعنې نه د الله تعالی له حکمونو څخنې خلاف تګ کوي، او نه د هغو د احکامو په تعميل کې او په ځای راوړلو کې څه ډيل او سستي کوي، او نه د حکم په امتثال کم قوّته او عاجزانې دي، او په قيامت کې ويلی کېږي دغو منکرانو ته داسې چې:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَا تَعۡتَذِرُواْ ٱلۡيَوۡمَۖ إِنَّمَا تُجۡزَوۡنَ مَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ۝٧

ای هغو کسانو چې کافران منکران شوي يئ، يعنې ای کافرانو ! عذر مه کوئ تاسې نن ورځ (ځکه چې نه قبلېږي)، بېشکه همدا خبره ده چې بدل جزاء به درکړ شي تاسې ته د هغه څه عمل چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ کې کله چې د جهنّم عذاب په مخ کې شته، نو هلته به منکرانو ته ويلی کېږي چې اوس پلمې او بهانې مه راښيئ، ځکه چې نن به هيڅ يوه پلمه او بهانه نه چلېږي، بلکه هر څه چې مو کړي دي؛ د هغه سزا به تاسې ته پوره درکوله کېږي، او څمونږ له لورې به په تاسې باندې هيڅ يو ظلم او زياتی نه کېږي، دا ګرد ستاسې عملونه دي، چې د عذاب په بڼې تاسې ته په نظر راځي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ تُوبُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ تَوۡبَةً نَّصُوحًا

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! توبه وباسئ تاسې الله ته توبه خالصه رښتيا د زړه له کومې.

تفسير: د زړه له کومې خالصه توبه دا ده چې په زړه کې بيا د ګناه يو خيال هم تېر نشي، که وروسته له توبې څخه بيا هم د ده په زړه کې د همغو چټي او خرابو چارو چرتونه او فکرونه ته انديښنه وګرځېده، نو وپوهېږئ چې د هغه په توبه کې څه نقص او کسر شته، او د ګناه بنياد يې لا له بېخه نه دی وتلی.

عَسَىٰ رَبُّكُمۡ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمۡ سَيِّـَٔاتِكُمۡ وَيُدۡخِلَكُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ يَوۡمَ لَا يُخۡزِي ٱللَّهُ ٱلنَّبِيَّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ

اميد دی چې رب ستاسې وبه رژوي له تاسې څخنې ګناهونه ستاسې، او داخل به کړي تاسې هغو جنّتونو ته چې بهيږي له لاندې د (ونو او ماڼيو د) هغو (څلور قسمه) ويالې، (دا نو يستل ستاسې دي جنّت ته) په هغه ورځ کې چې وبه نه شرموي الله نبيّ او هغو کسانو لره چې ايمان يې راوړی دی له هغه سره.

تفسیر: یعني د نبي مقام خو ډېر لوړ دی، د هغوی ملګرو ته هم ذلّت نه وررسېږي، بلکه په خورا اعزاز اکرام د فضل او شرف په مناسبو او لوړو مقام کې ځای مومي، او د ډېر لوی افتخار او امتیاز خاوندان ګرځي.

نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ

رڼا د دوی به ځغلي وړاندې د دوی څخه او په ښي خوا د دوی.

تفسیر: د دې بیان د (حدید) په سورت کې پخوا له دې نه تېر شوی دی، وګورئ ځمونږ دغه مقدس تفسیر.

يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ⑧

وبه وایي دوی: ای ربه ځمونږ! پوره کړه باقي ولره مونږ لره رڼا ځمونږ، او وبښه مونږ لره (ګناهونه ځمونږ)، بېشکه ته پر هر شي باندې ښه قادر یې.

تفسیر: یعني ځمونږ رڼا تر آخر پورې قائمه ولره، او مه یې وژنه!، لکه چې د منافقینو په نسبت د (حدید) په سورت کې ولیکل شو، چې د هغوی رڼا مړه کیږي، او په توره تیاره کې پاتې کیږي.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ

ای نبي (ای ځما پیغمبره) جهاد جنګ کوه له کفّارو سره (بالسّیف) او له منافقانو سره (باللسان) او سختي کوه پر دوی باندې.

تفسیر: د محمد صلی الله علیه وسلم خلق او پوست خوی په دې اندازې سره زیات وو، چې الله تعالی نورو ته د تحمّل کولو امر فرمایي او په دوی باندې د سختي کولو امر کوي.

وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ⑨

او ځای (د ورتللو) د دوی جهنّم دوزخ دی، او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: ړومبی یې د مؤمنانو د هستوګنې ځای ور وښود، او بیا یې د هغوی په مقابل کې د کفارو او د منافقانو د هستوګنې ځای او کور راښکاره کړ.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَامْرَأَتَ لُوطٍ ۖ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ ⑩ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ

بیان کړی دی الله یو مثال لپاره د هغو کسانو چې کافران منکران شوي دي، ښځه د نوح او ښځه د لوط، چې وې دا (دواړه ښځې تر نکاح) لاندې د دوو بندګانو له بندګانو صالحانو ځمونږ، بیا خیانت وکړ (دې دواړو ښځو) له دغو دواړو (صالحانو خاوندانو خپلو سره)، نو دفع نه کړ (دغو پیغمبرانو) له دغو (خپلو) ښځو څخه له عذاب د الله څخه هیڅ شی، او وویل شو: ننوځئ تاسې دواړه (دوزخ ته) سره له نورو ننوتونکیو (کافرانو). او بیان کړی دی الله یو مثال لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی: ښځه د فرعون.

تفسير: يعني نوح او لوط عليهما السلام د الله څنګه نېك بندګان وو، مګر د دواړو په کورونو کې د هغوی ښځې منافقانې وې، چې په ښکاره ډول به يې هغو سره تعلّقات لرل، خو په پټه به له کافرانو سره ملې وې، نو بيا څنګه شول؟ له عامو دوزخيانو سره دوی هم د الله تعالی له لوري په دوزخ کې وغورځول شول، او د پيغمبرانو د زوجيت تعلّقات يوه ذره هم هغوی ته څه فائده ونه رسوله، او نه يې له عذابه وژغورل، پرته له دې څخه د فرعون ښځه بي بي آسيه رضي الله تعالی عنها بنت مزاحم چې يوه پخه ايمانداره او کامله وليه وه، او د هغې مېړه د الله تعالی لوی باغي وو، هغې نېکې ښځې خپل مېړه له عذابه ونه شو ژغورلی، او نه د مېړه د شرارت او بغاوت په جرم هغې ښځې ته کوم اخروي رنځ ور ورسېد.

إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِندَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

کله چې وويل دې: ای ربه څما ! جوړ کړه ماته په نزد خپل يو کور په جنّت کې.

تفسير: يعني خپل قرب دې را عنايت کړه ! او په جنّت کې راته يوه مانۍ ودانه کړه !.

وَنَجِّنِي مِن فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ⑪

او ومې ژغوره (خلاصه) مې کړه له عذاب د فرعون څخه، او له عمل د ده څخه، او ومې ژغوره (خلاصه مې کړه) له قومه ظالمانو څخه.

تفسير: يعني د فرعون له منګولو څخه مې وژغوره !، او د هغه له ظلم څنې راته نجات وبښه، دوی موسی عليه السلام پاللي وو، او د دوی له مرستيالانو څنې وو، وايي: کله چې فرعون ته دا حال ورڅرګند شو؛ نو دا يې په څلورو مورو کې وتړله، او راز راز ربړونه او ايذاوې يې ور ورسولې، په همدې حال کې د الله تعالی له لوري هغې ته د هغه د جنّت ځای ور وښوول شو، چې د هغه لامله په هغې باندې هغه ګرد ربړونه او سختياوې ور اسانې شوې، په پای کې فرعون هغه سياستًا ووژله، او دې د شهادت کنډول په سر واړاوه، او د حقيقي مالك الملكوت أجلّ وأعلی شأنُهُ وأعظمَ برهانُهُ مخې ته ورسېده، په صحيح حديث کې نبي کريم صلی الله عليه وسلم د دې د کاملتوب اعلان فرمايلی، او بي بي مريم سره يې د هغه شتوالی ذکر کړی دی، په زرهاوو رحمتونه دې وي د دوی په پاك روح باندې.

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا

او (مثال بيان کړی دی الله د) مريم لور د عمران هغه چې ساتلی يې وو ځای د شهوت خپل (له نکاح او سفاح څخه).

تفسير: يعني له حلال او له حرام له ګردو څخه يې محفوظه وساتله.

فَنَفَخْنَا فِيهِ مِن رُّوحِنَا

نو ومو پوکل (په ګرېوان د هغې) کې له روح خپل څخه.

تفسير: يعني د پرښتې په وسيله يې يو روح ور وپوکه، جبريل عليه السلام د دې د کميسه په ګرېوان کې پوکلی وو، چې د هغه په نتيجه کې د حمل استقرار وشو، او مسيح عليه السلام پيدا شو.

وَصَدَّقَتۡ بِكَلِمَٰتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِۦ

او تصديق باور كړى وو هغې په خبرو د رب خپل، او په كتابونو د ده.

تفسير: د رب خبرې هغه وې چې د پرښتو په ژبو سره د (آل عمران) په سورت كې بيان شوي دي، ﴿وَإِذۡ قَالَتِ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يَٰمَرۡيَمُ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصۡطَفَىٰكِ وَطَهَّرَكِ﴾ الآية ـ او له كتابونو څخه به عام سماويه كتابونه مراد وي، او د تخصيص ضرورت نشته.

وَكَانَتۡ مِنَ ٱلۡقَٰنِتِينَ ١٢

او وه دا له امر منونكيو فرمان وړونكيو څخه.

تفسير: يعنې د كاملينو نارينه وو په شان په بندګۍ او طاعت كې ټينګه او ثابت قدمه وه، باقي داسې وبوله چې د قانتينو له كورنۍ څخه وه.

تمت سورة التحريم، ولله الحمدُ والمنّة، وبه التوفيق والعصمة.

سُورَةُ المُلْكِ

«د (الملك) سورت مکي دی، (۳۰) آیته دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۷) او په نزول کې (۷۷) سورت دی، وروسته د (الطّور) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَبٰرَكَ الَّذِيْ بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرُ ①

ډېر برکت کوي هغه (الله) چې په لاس د ده کې دی ملک سلطنت، او همدغه (الله) پر هر څيز باندې ښه قادر دی.

تفسير: يعنې لوی برکتناک او خورا ثابت دی په دوام هغه الله تعالى چې ګرد ملک د ده دی، او يواځې په هر شي کې د هغه واک او اختيار دی، او حکم يې پر هر څيز او هر ځای باندې چليږي.

الَّذِيْ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا

هغه (الله) چې پيدا کړی يې دی مرګ او ژوندون لپاره د دې چې وازمويي تاسې چې کوم يو له تاسې ډېر ښه دی د عمل له مخې.

تفسير: يعنې د مړينې او د ژوندون سلسله هغه الله قائمه کړې ده، مونږ او تاسې ړومبی هيڅ نه وو، هم هغه مرګ او مړينه وګڼئ، بيا پيدا شو، وروسته له هغه مړينه او مرګ پر مونږ راځي، بيا مو له هغې مړينې او مرګ څخه ژوندي راپاڅوي، لکه چې د (البقرة) په درېمې رکوع (۲۸) آيت څمونږ د دغه تفسير کې راغلي دي: ﴿وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ﴾ د مړينې او د ژوندون دا ګردې سلسلې د دې لپاره دي چې ستاسې د چارو کتنه او ازموينه وکړه شي چې کوم يو خراب کار کوي؟ او کوم يو ښه کوي؟ په ړومبني ژوندون کې ازموينه کيږي او په دويم ژوندون کې د هغه نتيجه فورًا درښوله کيږي، فرض يې کړئ ! که ړومبی ژوندون نه وی؛ نو چا به عمل کاوه، که موت نه راتلی؛ نو خلق به له مبدأ او منتهی څخنې غافل او بې فکره پاتې کېدل، او هيڅ به نه پسې ګرځېدل، که بيا ژوندون نه وی؛ نو د ښو او بدو چارو بدل به چېرې ورکاوه کېده؟.

وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْغَفُوْرُ ②

او همدغه (الله) ښه غالب قوي دی، ډېر مغفرت کوونکی دی.

تفسير: يعنې داسې زبردست دی چې د هغه له نيولو څخنې هيڅوک ځان نشي بچ کولی، او لوی لوروونکی مغفرت کوونکی او ښوونکی هم دی.

الَّذِيْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا

هغه (الله) چې پيدا کړي يې دي اووه اسمانونه طبقې طبقې لاندې باندې.

تفسير: په حديث کې راغلي دي چې: د يوه اسمان په سر باندې بل اسمان، او د هغه د پاسه دريم اسمان او همداسې يو پر بل باندې اووه اسمانونه سره لاندې باندې طبقې دي، چې له يوه اسمانه تر بل اسمان پورې د پنځو سوو کلونو مسافه ده.

مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَٰنِ مِن تَفَاوُتٍ

وبه نه وينې ته (اى كتونكيه) په پيدايښت د رحمان کې هيڅ تفاوت خلل عيب فرق.

تفسير: يعنې قادر ذات پخپل انتظام او کاريګرۍ کې هيچېرې هيڅ فرق نه دی ايښی، په هر شي کې له انسان څخه اخيستې تر حيواناتو، نباتاتو، جماداتو، عناصرو، علوي او سفلي اجرامو، او اوو اسمانونو، ستوريو او نورو پورې يو شانې د هغه قدرت او کاريګري ښکاري.

هسې نه دی چې ځينې شيان يې په حکمت او بصيرت سره او ځينې يې همداسې چټې او بېکاره او بې اصوله پيدا کړي وي (العياذ بالله)، که چېرې چاته هسې کوم شی په نظر ورشي؛ نو ودې پوهېږي چې د هغه په ځای د ده په عقل او نظر کې څه نه څه نقص او قصور شته.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ﴿٣﴾

بيا واړوه (خپلې) سترګې چې آيا وينې ته (په کې) څه چاود څيروالی نقصان.

تفسير: يعنې ګرد کائنات له ښکته څخه تر پاسه پورې په يوه قانون او مضبوط نظام سره تړلي شوي دي، او يو لړ يې له بل لړ سره داسې نښتی دی چې هيچېرې څه چاود، فرق، تفاوت، سوری، خلل، نقصان، عيب او څه د تنقيد ځای په کې نشته، او نه د هغه په کاريګرۍ کې څه اهمال او اختلال موندل کيږي، هر شی همغسې دی لکه چې ښايي، که دا آيتونه د اسمان په نسبت وي؛ نو مطلب به يې داسې وي چې: ای اورېدونکيه (مخاطبه) ! پاس اسمان ته وګوره چې په کوم ځای کې يې څه لاندې باندې درز چاود څيروالی او نقصان موندل کيږي؟ بلکه يو صاف، هوار، متصل، مربوط او منظم شی په نظر راځي، چې سره د تېرېدلو د دومره زمانو او د ازمنوو د تطاولو تر نن پورې هيڅ فرق او تفاوت نه په کې ليدل کيږي.

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿٤﴾

بيا وګرځوه سترګې خپلې (اسمان ته ای کتونکيه !) دوه دوه ځلې، بېرته به راو ګرځي پاتې سترګې (ستا) بېرته ګرځېدونکې او دغه (سترګې به وي) ذليلې ستړې ستومانه (له نه ليدلو د خلل نه).

تفسير: يعنې ممکن دي چې په يوه نيمه کتنه کې سترګې تېروځي، نو ځکه په پوره کوښښ سره څو څو ځلې وګوره !، چې آيا په کوم ځای کې کوم چاود، کندو، څيروالی، او رخنه شته؟ ښه غور، فکر او دقّت وکړه، او بيا کتنه پرې وکړه، چې د قادر ذات په انتظام کې څو چېرې د ګوتې ايښوولو ځای شته؟ په ياد يې ولرئ ! چې ستاسې سترګې له ډېرو کتلو څخه ستړې ستومانېږي، او ذليلې، درمانده خړې پړې به بېرته راګرځي، خو د الله تعالی په کاريګرۍ او مصنوعاتو او انتظاماتو کې به هيڅ عيب او قصور نه شي ايستلی.

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ

او خامخا په تحقيق ښايسته کړی دی مونږ دا اسمان ډېر نژدې (ځمکې ته) په ډېرو ستوريو سره.

تفسير: يعني د اسمان په لوري وګورئ ! چې د شپې له مخې د ستوريو اشعه، پلوشې، ځلېدل او سينګار په څه رونق او شان سره بريښي، دا د قدرت هسې رڼاګانې او ډيوې دي چې د نړۍ ډېرې ګټې په هغو پورې تړلې دي.

وَجَعَلْنٰهَا رُجُوْمًا لِّلشَّيٰطِيْنِ

او ګرځولې دي مونږ دغه (ډيوې ستورې) ويشتونکې شيطانانو لره.

تفسير: د (رجم الشياطين) مضمون د (الحجر) په سورت او نورو ځايونو کې په تفصيل سره تېر شوی دی.

وَاَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيْرِ ۝

او تيار کړی دی مونږ دوی لره عذاب ډېر سوځوونکی (د دوزخ).

تفسير: يعني په دنيا کې په شهابو سره ويشتل کيږي، او په آخرت کې دوی لره د دوزخ اور تيار دی.

وَلِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝

او شته لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي په رب خپل باندې عذاب د جهنّم دوزخ، او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسير: يعني د کافرانو د هستوګنې ځای له شياطينو سره په همغه دوزخ کې دی.

اِذَآ اُلْقُوْا فِيْهَا سَمِعُوْا لَهَا شَهِيْقًا وَّهِيَ تَفُوْرُ ۝ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ ؕ

کله چې وغورځولی شي (کافران) په دغه (اور د دوزخ) کې وابه وري دوی دغه (دوزخ لره) اواز لوی بد، او هغه به خوټيږي. نژدې به وي (دا دوزخ) چې ټوټې ټوټې شي له جهته د قهره (غضبه پر کفّارو باندې).

تفسير: يعني په هغه وخت کې به د دوزخ غږ ډېر بد او ويروونکی وي، او په بې انتها خوټېدلو او اشتعال سره به هسې راښکاري لکه چې له ډېرې غوصې او قهر دې پورې راوړی چې اوس به سمدلاسه ټوټې ټوټې الوځي (أعاذنا الله منها بلطفه وكرمه).

كُلَّمَآ اُلْقِيَ فِيْهَا فَوْجٌ سَاَلَهُمْ خَزَنَتُهَآ اَلَمْ يَاْتِكُمْ نَذِيْرٌ ۝

هر کله چې وغورځوله شي په کې يوه ډله (د منکرانو)؛ پوښتنه به وکړي (توبيخًا) له هغوی نه خازنانې د دوزخ (داسې چې) آيا نه وو راغلی تاسې ته (ای منکرانو) ويروونکی (پيغمبر په دنيا کې).

تفسير: يعني دا پوښتنې به د زياتو ذليلولو، محجوبولو او خړولو لپاره وي، چې تاسې په دې مصيبت ککړ شوي يئ، آيا پخوا له دې څخه چا نه وی خبر کړي؟ او نه يې متنبه کړي او ويرولي وئ؟ چې په دې لاره باندې مه ځئ !، که نه سم به په دوزخ کې لوېږئ، چې هلته به داسې سخت سخت عذابونه وي.

قَالُوْا بَلٰى قَدْ جَآءَنَا نَذِيْرٌ ۙ۬ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ ۖۚ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ كَبِيْرٍ ۝

نو وبه وايي (منكران داسې چې) هو ! په تحقيق راغلى وو مونږ ته ويرووونكى (پيغمبر)، نو دروغجن وباله مونږ دى، او وويل مونږ (هغوى ته چې) نه دى رالېږلى الله هيڅ شى، نه يئ تاسې مگر په ګمراهى لويه کې.

تفسير: يعني خجل او نادم شوي په ډېر حسرت او ندامت سره به جواب ورکوي چې: بېشکه ويرووونکى پيغمبر مونږ ته راغلى وو، مګر مونږ د هغوى خبرې ونه منلې، او دوى به مو تل دروغجن ګڼل، او ورته ويل به مو چې: تاسې غلطې خبرې کوئ، نه د الله تعالى له لوري رالېږلى شوي يئ، او نه پر تاسې باندې وحي راځي، بلکه تاسې د عقل او پوهې له لارې څخه لرې تللي يئ، او په سخته ګمراهى کې لوېدلي يئ.

وَقَالُوْا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ اَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِيْٓ اَصْحٰبِ السَّعِيْرِ ۝

او وبه وايي (منکران) که چېرې وى مونږ چې اورېدلي مو (خبرې د انبياوو په دنيا کې په سماع القبول سره)، يا مو عقل لرلى (په خير او شر خپل)؛ نو نه به وو مونږ (نن) په اهل ملګرو د دوزخ کې.

تفسير: يعني مونږ په دې نه پوهيدو چې دا ويرووونکي به رښتين راووځي، که مونږ په هغه وخت کې د کوم پند ورکوونکي خبرې اورېدلې وى، او له پوهې او عقل څخه مو کار اخيستى وى، او د معاملې په حقيقت باندې پوهيدلي وى؛ نو نن به ولې د دوزخيانو په ډله کې ګڼلېدو، او تاسې ته به د دې پيغور او طعن ورکولو موقع څرنګه په لاس درتله؟.

فَاعْتَرَفُوْا بِذَنْۢبِهِمْ ۚ فَسُحْقًا لِّاَصْحٰبِ السَّعِيْرِ ۝

نو اقرار يې وکړ (قائل شول) دوى په ګناه خپلې باندې، نو لرې والى دى خاوندانو د دوزخ لره، (د الله تعالى له رحمته دې لرى وګرځول شي).

تفسير: يعني پخپله دوى اقرار وکړ چې بېشکه مونږ مجرمان يو، هسې بې ګناه مونږ په دوزخ کې نه يو لويدلي، خو د دې ناوخته اقرار او اعتراف څخه هغوى ته هيڅ ګټه او فائده نه وررسيږي، او هسې ارشاد به کيږي: ﴿فَسُحْقًا لِّاَصْحٰبِ السَّعِيْرِ﴾ «اوس دې لرې او ورك شي او دفعه دې شي دوزخيان»، دوى لره د رحمت په شاوخوا کې هيڅ د هستوګنې ځاى نه دى پاتې، بلکه دوى ته لرېوالى دى له مهربانى د الله څخه.

اِنَّ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ

بېشکه هغه کسان چې ويريږي له رب خپل په غيب سره.

تفسير: يعني الله تعالى يې نه دى ليدلى، مګر پر هغه او د هغه په صفاتو باندې پوره باور لري، او د هغه د عظمت او د جلال له تصوّره ريږدي، او د هغه د عذاب له خياله لړځيږي، يا د (بالغيب) مطلب دا دى چې د خلقو له مجمع څخه جلا په عزلت اوخلوت کې هم په پټه سره خپل پروردګار يادوي، او د هغه له وېرې څخه لړځېدونکي ويرېدونکي وي.

لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ﴿۱۲﴾ وَاَسِرُّوْا قَوْلَكُمْ اَوِ اجْهَرُوْا بِهٖ ؕ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿۱۳﴾

شته دوی ته مغفرت (د ګناهونو) او اجر ثواب ډېر لوی (چې جنّت دی). او که پټوئ تاسي خبره خپله، او که ښکاروئ (هغه خبره)، بېشکه هغه (الله) علیم ښه دانا دی په پټو خبرو د سینو باندې هم.

تفسیر: یعني اګر که تاسي هغه نه وینئ، مګر هغه تاسيویني، او ستاسي په هره پټه او ښکاره خبره که په خلوت کې وي یا په جلوت کې؛ پوهیږي، بلکه پر هغو ټولو شیانو باندې هم خبردار دی چې ستاسي په زړونو کې ګرځي، لنډه یې دا چې سره له دې چې الله تعالی ستاسي له سترګو څخه پټ او غائب دی، خو بیا هم ستاسي په ټولو پټو او ښکاره وو باندې پوه او خبردار دی، او هیڅ شی ترې غائب او پټ نه دی.

اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ ؕ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴿۱۴﴾

آیا نه پوهیږي (په پټو اسرارو د زړونو) هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي (زړونه؟ بلکه هر شی ورمعلوم دی)، او همغه (الله) دی علیم دانا (په پټو اسرارو) ښه خبردار دی (په ظواهرو د موجوداتو هم).

تفسیر: یعني ستاسي او ستاسي د افعالو او اقوالو د هر څیز خالق او مختار هم همغه الله تعالی دی، کله چې خالق او مختار کوم شی پیدا کوي، نو خامخا په هغه باندې پوه او خبردار او پوره عالم هم وي، که نه پیدا کول ناممکن دي، او داسې امکان نه لري چې یو شی یې جوړ کړی وي خو پرې نه پوهیږي.

هُوَ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ ذَلُوْلًا فَامْشُوْا فِيْ مَنَاكِبِهَا وَكُلُوْا مِنْ رِّزْقِهٖ ؕ وَاِلَيْهِ النُّشُوْرُ ﴿۱۵﴾

دغه (الله) همغه ذات دی چې ګرځولې یې ده تاسي ته ځمکه پسته تابعداره، نو ځئ ګرځئ تاسي په اوږو اطرافو لارو د دې ځمکې کې، او خورئ تاسي له (حلال) رزق د دغه (الله)، او خاص دغه (الله) ته بیا ژوندي راپورته کېدل ستاسو دي (پس له مرګه).

تفسیر: یعني ځمکه یې ستاسي په مقابل کې داسې نرمه، پسته، ذلیله، مسخّره او منقاده ګرځولې ده، چې هر څه وغواړئ؛ په هغې کې تصرّف کولی شئ، او په هغې باندې او د هغې پر غرونو باندې ځئ او راځئ، او ترې خپل خوراک، څښاک او نور ضروریات ګټئ، مګر دومره په یاد ولرئ ! هغه څوک چې خواړه او نور شیان درکوي، د همغه په لوري پس له مرګه او بیا ژوندي پاڅېدلو ستاسي بیا ورتګ دی.

ءَاَمِنْتُمْ مَّنْ فِي السَّمَآءِ اَنْ يَّخْسِفَ بِكُمُ الْاَرْضَ فَاِذَا هِيَ تَمُوْرُ ﴿۱۶﴾

آیا مأمون ډاډه شوي یئ تاسي له هغه (الله) څخه چې په اسمانونو کې دی چې راپورته به کړي په تاسي باندې ځمکه (او ډوب به مو کړي په کې)؟ بیا به (ناڅاپه) هلته دا (ځمکه) ولړځیږي وخوځیږي.

تفسیر: رومبی یې انعامات راښوولي وو، اوس د قهر انتقام او د پوښتنې شان راښیي او ویرول یې مقصود دي، یعني بېشکه ځمکه تاسي لره تابعه او مسخّره شوې ده، مګر په یاد یې ولرئ چې په هغې باندې حکومت د همغه ذات دی، چې د دې اسمان خاوند دی، که وغواړي تاسي په ځمکه کې داسې ښخ کړي چې له چارچاپېره به ځمکه درباندې

پورته کوي، او په هغه وخت کې به ځمکه ولړځیږي، او تاسې د هغې په همدا خوځېدلو سره په کې ډوبیږی، نو ځکه سړي لره نه ښايي چې د هغه خالق مختار له دربار ځني بې وېرې او بې پروا شي، او په شرارت باندې لاس پورې کړي، او د هغه په ډیل او معطلی باندې مغرور شي.

أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ۖ

آیا مأمون ډاډه شوي يئ تاسې له هغه (الله) ځني چې په اسمانونو کې دی له دې نه چې وبه لیږي په تاسې باندې کاڼي ویشتونکی باد.

تفسیر: یعني په ډېره خوښی سره په ځمکه باندې ځئ راځئ، او خواړه او نور ضروریات ځان ته ګټئ، خو سره له هغه خپل الله تعالی مه هېروئ !، که نه هغه الله تعالی په دې باندې قادر دی چې پر تاسې باندې یوه سخته سیلی دروليږي، یا د کاڼو باران دربانديې اووروي، نو بیا به تاسې څه وکړلی شئ، او ستاسې به دا ګرد ځغلېدل، لاندې باندې کېدل په ځای پاتې کیږي.

فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾

نو ژر ده چې پوه به شئ تاسې چې څه رنګه وو ویرول ځما.

تفسیر: یعني له هغه عذابه چې تاسې وېرول کېږئ؛ هغه څومره تباه کوونکی او ویرووونکی وو؟.

وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾

او خامخا په تحقیق دروغجن ګڼلي وو (کفّارو خپل انبیاء) چې پخوا له دغو (کفّارو د مکې) څخه وو، نو څه رنګه وو انکار د عذاب ځما !؟.

تفسیر: یعني له عاد او ثمود او له نورو سره کومه معامله چې شوې ده، له هغې ځني عبرت واخلئ !، او وګورئ چې د هغوی په حرکاتو باندې هم مونږ انکار کړی وو، نو هغه ځمونږ انکار څه رنګه د عذاب په صورت ورښکاره شو؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ ۚ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَٰنُ ۚ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾

آیا نه ګوري دوی مرغانو ته (په هوا کې) له پاسه د سرونو د دوی؟ پرانیځې وزرونه او ټولوي (وزرونه خپل)، نه نیسي نه ساتي دوی په هوا کې له پر یوتو مګر خو رحمان، بېشکه هغه (الله) په هر څیز باندې بینا ښه لیدونکی دی.

تفسیر: پورمبی د اسمان او د ځمکې ذکر شوی وو، دلته د هغو د منځ شیانو ذکر دی، یعني د الله تعالی قدرت ته وګورئ چې مرغان د ځمکې او د اسمان په منځ کې کله خپل وزرونه غوړوي او پرانیځي او خواره یې کړي، څرنګه ورسره الوځي؟ او کله یې ټولوي، او سره له دې چې د ثقیل جسم او د درنې بنې او بشري خاوندان او مائل الی المرکز دي، خو بیا هم هغوی لاندې نه رالویږي، او نه د ځمکې جاذبه قوّه هغه وروکی مرغه د خپل ځان په لوري راښکلی شي، وښیه پرته (علاوه) له الله تعالی د چا قدرت هسې دی؟ چې هغه یې په فضاء او تشتیا کې هسې ساتلی دی؟ بېشکه «رحمان» پخپل رحمت او حکمت سره د هغوی بنې هسې جوړې کړې دي، او په هغوی کې یې داسې یو قوّت ایښی دی، چې د هغه په وسیله هغوی بې تکلّفه په هوا کې څوڅو ګړۍ الوتلی او ګرځېدلی شي، همغه د هر یوه څیز په استعداد باندې ښه پوهیږي، او ګرد مخلوق تر خپل نظر لاندې ساتي.

أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ جُندٌ لَّكُمْ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ الرَّحْمَٰنِ ۚ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ﴿٢٠﴾

آيا څوك دى هغه (ذات) چې هغه لښكر ستاسې شي كومك مرستې وكړي له تاسې سره بې له «رحمان»؟ نه دي كافران مګر خو په غرور غولېدلو كې دي.

تفسير: منكران سخت غوليدلي دي، كه هغوى داسې ګڼي چې د هغوى معبودان او د فرضي بتانو لښكرې دوى د الله تعالى لـه عذابه او لـه راتلونكي آفت څخه ژغورلى شي؛ ښه وپوهېږئ ! چې له رحمانه جلا شوي هيڅوك به هغوى ته مدد او مرستې ونه رسوي.

أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ ۚ

آيا څوك دى هغه (ذات) چې رزق دركړي تاسې ته كه چېرې بند كړي (الله) درڅخه رزق خپل؟ (هيڅوك مو بې له الله رازق نشته).

تفسير: يعني كه الله تعالى د خوړو سامان او اسباب در بند كړي، نو څوك به طاقت ولري چې په تاسې باندې د خوړو ورونه پرانيځي؟.

بَل لَّجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾

بلكه ننوتلي او محكم شوي دي دوى په سركشۍ عناد او تېښته نفرت كې (له حقه).

تفسير: يعني دا خلق پخپلو زړونو كې پوهېدل چې له الله تعالى څخه جلا پاتې شوي نه د چا د نقصان مخه نيولى شي، او نه چاته ګټه رسولى شي، مګر يواځې د شرارت او سركشۍ لامله كله چې د توحيد او اسلام په لوري راوبللى شي؛ تور خوري او ياغي كيږي.

أَفَمَن يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّن يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾

آيا پس هغه څوك چې ځي نسكور په مخ خپل باندې ښه لار موندونكى وي، يا هغه څوك چې ځي برابر سم په لارې سمې باندې؟.

تفسير: يعني د ظاهري كاميابۍ لارې طي كوي، همغه تر اصلي مقصد پورې رسېدى شي، چې په سمه لاره باندې د سړيو په شان برابر لاړ شي، هغه څوك چې په كږه لاره لكه ړانده نسكور ځي؛ نو هغه د مقصود تر منزل پورې نشي رسېدى، دا د يوه موحّد او د يوه مشرك مثال دى، په قيامت كې د دوى دواړو په ورتګ كې همداسې فرق ليدل كيږي.

قُلْ هُوَ الَّذِي أَنشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۖ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾

ووايه (اى محمده !) دغه (الله) هغه ذات دى چې پيدا كړي يې يئ تاسې، او دركړي ګرځولي يې دي تاسې ته غوږونه او ستركې او زړونه، ډېر لږ شكر وباسئ تاسې (په دغو نعماوو د الله).

تفسير: يعني الله تعالى د اورېدلو لپاره غوږونه، او د ليدلو لپاره ستركې، او د پوهېدلو لپاره زړونه راكړي دي، تر څو د هغه حقونه ومنو، او دا قوّتونه په ښه لاره كې مصروف كړو، او د هغه طاعت او فرمانبرداري وكړو، مګر داسې شكر ګزاره سړي ډېر لږ دي، كافرانو ته وګورئ چې هغوى د دې نعمتونو حق څرنګه په ځاى راوړي؟ او د الله تعالى دا وركړې شوي قوّتونه د هغه الله تعالى په مقابل كې څنګه استعمالوي؟.

قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾

ووايه (اى محمده !) دغه (الله) هغه ذات دى چې پيدا (خواره) يې كړئ تاسې په ځمكه كې، او خاص ده ته به راټول كړل شئ تاسې.

تفسير: يعني ابتداء هم له هغه څخه شوې ده، او انتهاء به هم پر هغه وي، له هر ځايه چې راغلي يئ؛ هلته به بېرته ځئ، بايده وو چې له هغه څخې يوه شېبه هم نه غافلېدئ، او هر وخت د هغه په فكر او ياد كې وئ، او زيار وكړئ تر څو د هغه مالك په مخ كې تش لاس ونه درېږئ، مګر داسې بندګان ډېر لږ دي.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾

او وايي دغه (كفّار مؤمنانو ته په تمسخُر سره) كله به وي دا وعده (د حشر) كه چېرې يئ تاسې صادقان رښتيني (په دغه ويلو كې؟، نو موږ پوه كړه په زمانه د راتلو د قيامت).

تفسير: يعني موږ او تاسې به كله ټوليږو؟ او د الله تعالى په حضور ټول كله سره ځو؟ او قيامت به كله وي؟ او ژر يې راښكاره كړه !.

قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٢٦﴾

ووايه (اى محمده ! دغو منكرانو ته) بېشكه د دې خبرې (چې قيامت كله قائمېږي؟) علم په نزد د الله دى، او بېشكه (خبره دا ده چې) زه ويرووونكى يم ښكاره.

تفسير: يعني د قيامت وخت او مهال زه ټاكلى نه شم، د هغه علم له الله تعالى سره دى، هر هغه شى چې په يقين سره راتلونكى دى؛ له هغې څخې پوهول او د هغه له ويرووونكي مستقبل څخې ډارول ځما فرضي كار دى، چې زه يې اداء كوم.

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَٰذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾

پس كله چې ووينى دوى هغه (عذاب قيامت) ډېر نژدې؛ نو بد شكله تور به شي مخونه د هغو (كسانو) چې كافران شوي دي، او وبه ويل شي (دوى ته): دا همغه (عذاب) دى چې وئ به تاسو چې دغه مو (ژر) غوښتلو (په دنيا كې).

تفسير: يعني اوس خو د هغه د راتګ په نسبت شور لګوي، خو كله چې هغه ټاكلى وخت ورنژدې شي؛ د ډېرو لويو باغيانو خولې به چينګى پاتې كېږي، او په ويجاړو مخونو بدو اشكالو او وچو شونډو به هكك پكك اريان په ړدو ستر ګو ورته ګوري، او هيڅ به يې له لاسه نه وي پوره.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِيَ اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾

ووايه (اى محمده ! دغو منكرانو ته) آيا وينئ خبر راكړئ تاسې ماته ! كه چېرې هلاك مې كړي الله او هغه څوك چې ځما سره دي (لكه چې تاسې د دې قصد كړى دى)، يا رحم وكړي (الله) پر موږ باندې په طول د عمر؛ پس څوك دى چې وبه ژغوري خلاص به كړي كافران له عذابه دردناكه څخه.

تفسیر: کفّارو به تمنّا کوله چې که محمد صلی الله علیه وسلم ژر مړ شي؛ نو دا قصه به پای ته ورسیږي (العیاذ بالله)، د هغه ځواب داسې ورکوي چې: فرض یې کړئ ! که سم د ستاسې له اټکله محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګري رضي الله تعالی عنهم مړه شي، یا سم څمونږ د مسلمانانو له عقیدې سره محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګري د الله تعالی په رحمت بریالیان او مراد مومندونکي شي؛ نو په دې دواړو صورتونو کې هر یو چې وي، له هغې څنې تاسې ته هیڅ یوه ګټه او فائده نه رسیږي، څمونږ انجام په دنیا هر څه چې وي خو آخرت مو ډېر ښه دی، ځکه چې مونږ په دې لارې کې جداوجهد کوو، لیکن تاسې د خپلو ځانونو فکر وکړئ ! چې په دې کفر او سرکشی سره تاسې به له هغه درد رسوونکي عذاب څخه چې راتلونکی دی څوک وژغوري؟ څمونږ فکر او اندېښنه پرېږدئ، پخپل فکر کې ولوېږئ !، ولې چې کافران په هیڅ ډول د الله تعالی له عذابه ژغورېدونکي نه دي.

قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ۚ

ووایه (ای محمده دغو منکرانو ته ! الله) رحمان دی چې ایمان مو راوړی دی پر هغه (رحمان) باندې، او پر همغه (رحمان) باندې توکل کړی دی مونږ (په ټولو کارونو خپلو کې).

تفسیر: یعني ځنګه چې څمونږ ایمان په هغه الله تعالی باندې دی؛ نو د هغه په مرسته څمونږ ژغورنه یقیني ده، او کله چې مونږ په صحیحې معنی سره پر هغه الله تعالی باندې اسره او توکل لرو؛ په ګردو مقاصدو کې مو بری او کامیابي یقیني ده.

فَسَتَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۹﴾

نو ژر به پوه شئ تاسې (په وخت د لیدلو د عذاب کې) چې څوک دی هغه (چې لوېدلی دی) په ګمراهي ښکاره کې (له مؤمنانو او کافرانو).

تفسیر: یعني مونږ مؤمنان داسې یو چې ستاسې ګمان دی، یا تاسې منکران همغسې یئ چې څمونږ عقیده ده.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَّاْتِيْكُمْ بِمَآءٍ مَّعِيْنٍ ﴿۳۰﴾

ووایه (ای محمده دغو منکرانو ته) آیا وینئ خبر راکړئ تاسې ماته: که چېرې ګهیځ وګرځي اوبه ستاسې ښکته (په ځمکه کې ننوتلې ورکې)؛ نو څوک دی هغه چې راولي تاسې ته اوبه رواني شفافې پاکې صافې؟.

تفسیر: یعني د مړیني او ژوندون ګرد اسباب د هغه الله تعالی په لاس کې دي، یوه اوبه د مثال په ډول واخلئ، چې په هغه باندې هر شی ژوندی دی، فرض یې کړئ که د چینو، ویالو، کوهي او نورو اوبه وچې شي، او د ځمکې لاندې عُمق او تل ته ورښکته شي، لکه چې زیاتره د تودوخې په موسم کې پېښیږي؛ نو د چا له لاسه به پوره وي چې لکه مرغلرې غوندې جارې، پاکې، رڼې او صافې اوبه په زیاته اندازه سره راپیدا کړي، چې ستاسې ژوندون او بقا لره کافي وي، نو ځکه یو متوکل مؤمن لره ښایي چې په هغه خالق الکل مالک علی الاطلاق باندې هیله (امید) او اسره ولري.

تمّت سورة الملک بفضل الله وکرمه ومنّه.

سُورَةُ القَلَمِ

«د (القلم) سورت مکّي دی، پرته (علاوه) له (۱۷) آیته تر (۳۳) آیت پورې، او له (۴۸) آیت څخه تر (۵۰) آیت پورې چې مدني دي، (۵۲) آیتونه او دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۸) او په نزول کې دویم سورت دی، وروسته د «العلق» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُوْنَ ۝١ مَآ اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُوْنٍ ۝٢

قسم دی په قلم او په هغه څه چې دوی یې لیکي. چې نه یې ته (ای محمده !) په نعمت (فضل انعام) د رب خپل سره لېونی.

تفسیر: د مکي مشرکانو پیغمبر ته (العیاذ بالله) لېونی ویل، ځینو به ویل چې: په دوی باندې د شیطان اثر لوېدلی دی، چې داسې یو ناڅاپه له ګرد کور کهول او ټبر څخه جلا شوې، داسې غټې خبرې کوي چې هیڅوک یې نشي منلی، حق تعالی د دې باطل خیال تردید او د خپل پیغمبر تسلي وفرمایله، یعني پر هغه چا باندې چې د الله تعالی دومره لوی فضل او انعام شوی دی، چې د هغه مشاهده هر لیدونکی په ښه شان سره کولی شي، مثلاً اعلی درجې فصاحت، د حکمت او د پوهنې خبرو یې د مخالفینو او موافقینو په زړونو کې ډېر قوي تأثیر اچولی دی، او سره د داسې لوړې رشې (خوی) او ښو اخلاقو دوی ته لېونی ویل پخپله د ویونکي لېونتوب نه دی؟.

وَاِنَّ لَكَ لَاَجْرًا غَيْرَ مَمْنُوْنٍ ۝٣

او بېشکه چې دی خاص تا لره خامخا اجر بدل ثواب بې انتهاء.

تفسیر: یعني تاسې مه خپه کېږئ، د دوی له دې لېوني بللو څخه ستاسې اجر او ثواب زیاتیږي، او ستاسې غیر محدود هدایت انساني بني نوعو ته رسېدونکی دی، او د هغو د بې انتهاء ثواب تاسې ته رسېدونکی دی، آیا د لېونیانو او پاګلانو مستقبل به هسې روڼ او شاندار او پایدار وي؟ لکه چې ستاسې دی.

وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيْمٍ ۝٤

او بېشکه چې یې ته (ای محمده) هرومرو په خلق خویونو (دین) ډېر لوی باندې.

تفسیر: یعني په هغو اعلی اخلاقو او ملکاتو سره چې د الله تعالی له جانبه تاسې ستایلي شوي یئ، کله په لېونیانو کې د هسې ښو خویونو تصوّر کاوه شي؟ د یوه لېوني په خبرو اترو، کار روزګار کې هیڅکله د نظم او ترتیب اثر نه لیدل کیږي، او نه خبرې یې پر چارو باندې منطبقې وي، او حال دا دی چې ستاسې په مبارکه ژبه باندې پاک قرآن چلیږي، او ستا ښه اعمال افعال او اخلاق د هغه بې غږه تفسیر دی.

فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُوْنَ ۝٥ بِاَيِّكُمُ الْمَفْتُوْنُ ۝٦

پس ژر به ووینې ته (ای محمده !) او وبه ویني دغه (منکران هم). چې په کوم یوه له تاسو څخه لېونتوب دی.

تفسير: يعني په زړه کې پخوا له دې نه ټول ښه پوهېدل، ليکن عنقريب دواړو ته به په کتنه سره هم ورښکاره شي، چې د دوی په منځ کې کوم هوښيار، عاقبت انديش او په وروستنۍ انديښنه کې وو؟ او کوم سړی ناپوه او بې سده وو؟ چې د هغه لامله يې لکه لېونيان چټي چټي خبرې کولې.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ۝٧

بېشکه رب ستا چې دی همغه ته ډېر ښه معلوم دی هغه څوك چې ګمراه شوی دی له لارې د ده څخه، او همغه (الله) ته ښه معلوم دي لار موندونکي (چې مؤمنان دي).

تفسير: يعني پوره علم خو له الله تعالى سره دی، چې کوم يو په کومه لاره راتلونکی دی؟ او کوم يو له لارې څنې چپ درومي؟ ليکن نتائج ګردو ته ښکاره دي، او ټول به سره پوهېږي چې څوك بريالي دي، او څوك د شيطان په لمسون پاتې او نامراد شوي دي.

فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ۝٨ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ۝٩

نو ته مه منه (خبره) د دروغجن ګڼونکو. خوښوي دوی چې که ته نرمي کوې (له دوی سره) نو دوی به هم نرمي کوي (له تا سره).

تفسير: يعني په لار راتلونکي او بې لارې ګرد د الله تعالى په محيط علم کې ټاکلی شوي دي، نو څکه د دعوت او د تبليغ په معامله کې د مخ اړولو او د رعايت دومره ضرورت نشته، څوك چې د لار موندلو وړ (قابل) وي؛ هغه هرومرو لار مومي، او هغه چې ازلي محروم وي؛ هغه به هيڅ لحاظ او مروت سره منونکي نه وي، د مکې کافرانو به څمونږ پيغمبر ته ويل چې: تاسې د بت پرستۍ په نسبت خپله دا سخته رويه ترکه کړئ!، او څمونږ د معبودانو بېخي ترديد مه کوئ، تر څو مونږ هم ستا د الله تعظيم وکړو، او ستاسې د طور، طريق، مسلك، مشرب او له دين سره متعرض نه شو، نو څکه حق تعالى تنبيه ورته وفرمايله چې تاسې د دې دروغجنانو خبرو ته غوږ مه ږدئ!، د دوی مقصد دا دی چې تاسې د کفر په نسبت پاسته اوسئ!، ايمان راوړل او صداقت منل د هغوی مقصد نه دی، او ستاسې د بعثت اصلي مقصد په دې ډول سره په لاس نه راځي، تاسې د هر لوري څنې ستر ګې واړوئ، او خپله وظيفه او فرض اداء کړئ، تاسې د دې خبرې ذمه وار او اجاره دار نه يئ، چې څوك يې مني؟ که يې نه مني.

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ۝١٠

او ته خبره مه منه د هر ډېر قسم خوړونکي سپك.

تفسير: يعني د چا په زړه کې چې د الله تعالى د نامه عظمت نه وي؛ نو د دروغو قسم خوړل هغه ته يوه خوشې خبره ښکاري، کله چې خلق د هغه په خبرو باور نه کوي، نو څکه د هغو د يقين راوړلو لپاره څو څو ځلې قسمونه خوري، او ځان په دې وسيلې سره ذليل او بې قدره کوي.

هَمَّازٍ مَّشَّاءٍ بِنَمِيمٍ ۝١١ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ۝١٢ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ۝١٣

عيب ويونکي تلونکي په چغلۍ سره. منع کوونکي د خيره له حده تېرېدونکي (په ظلم کې) ډېر ګنهګار. بد خوی سخت ويونکي وروسته له دې ټولو عيبو حرام زاده.

تفسیر: یعني سره د دې خصلتونو بدنام او بد انجام او د خاص او عام رسوا هم وي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي چې: «دا ګرد د کافرانو وصف دی، سړی دې دننه خپل ځان ته ګوري، که چېرې هسې کوم خصلت په کې وي؛ هغه دې پرېږدي !».

تنبیه: د «زَنیم» معنی د ځینو اسلافو په نزد ولد الزنا او حرامزاده دی، د هغه کافر په نسبت چې دا آیت نازل شوی دی، هغه هم داسې وو، چې «ولید بن مغیره» نومیده، او د مکې معظمې یو لوی مشر سړی او د اسلام سخت دښمن وو.

اَنۡ كَانَ ذَا مَالٍ وَّبَنِیۡنَ ﴿١٤﴾

په سبب د دې چې دی وو خاوند د مال او د ځامنو.

تفسیر: یعني که یو سړی په دنیا کې طالعمن او خوش قسمت وي، لکه چې مال دولت ځامن او شته ولري؛ نو یواځې په دې سره د دې وړ نه دی چې د هغه هره خبره ومنله شي، اصلي شی په انسان کې شرافت، نجابت او ښه اخلاق دي، څوک چې شرافت او ښه اخلاق نه لري؛ ښو مسلمانانو لره نه ښايي چې د هغه خبرې ته غوږ وباسي، یا یې په غولوونکیو چارو باندې تېروځي.

اِذَا تُتۡلٰى عَلَیۡهِ اٰیٰتُنَا قَالَ اَسَاطِیۡرُ الۡاَوَّلِیۡنَ ﴿١٥﴾

کله چې ولوستل شي په ده باندې آیتونه (د قرآن) زموږ؛ نو وايي دا قصې نقلونه دي د پخوانیو (خلقو).

تفسیر: یعني د الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُهُ خبرې په داسې ویناوو سره دروغ ګڼي.

سَنَسِمُهٗ عَلَى الۡخُرۡطُوۡمِ ﴿١٦﴾

ژر دی چې داغ به کېږدو ده لره په پوزه (خلتم) باندې (تحقیرًا).

تفسیر: وايي: «ولید بن مغیرة» د قریشو یو سردار وو، چې په هغه کې دا ګرد اوصاف مجتمع وو، پر پوزه او خلتم باندې یې له داغ ورکولو څخه د هغه رسوايي مختوروالی او سپکتیا مراده ده، ښايي چې په دنیا کې په حسّي ډول کوم داغ په ده باندې هم لوېدلی وي، یا به په آخرت کې وربادې وخېژي.

اِنَّا بَلَوۡنٰهُمۡ كَمَا بَلَوۡنَاۤ اَصۡحٰبَ الۡجَنَّةِ ۚ

بېشکه مونږ ومو ازمویل دغه (مکیّان په قحط سره) لکه چې ازمویلي وو مونږ خاوندان د باغ.

تفسیر: یعني د مال او د اولاد زیادت د کوم مقبولیت علامت او نښه نه ده، او د الله تعالی په نزد د هسې شیانو څه قدر او قیمت نشته، نو ځکه نه ښايي چې د مکې کافران په دې شیانو باندې مغرور شي، دا خو د الله تعالی له لوري هغوی ته د ازموینې لپاره ورکړی شوي دي، لکه چې د پخوانیو خلقو ازموینه هم پرې شوې ده.

اِذۡ اَقۡسَمُوۡا لَیَصۡرِمُنَّهَا مُصۡبِحِیۡنَ ﴿١٧﴾ وَلَا یَسۡتَثۡنُوۡنَ ﴿١٨﴾

کله چې قسمونه وخوړل دوی ټولو چې هرومرو پرې به کړو مېوې د هغه باغ په اول وخت د صباح کې. او استثنا یې ونه کړه، إن شاء الله یې ونه ویل.

تفسیر: څو ورونه وو چې هغو ته له پلاره په ترکه کې یو میوه دار باغ پاتې شوی وو، چې په هغه کې کر هم کېده، او ګرده کورنۍ د هغه له حاصلاتو څخه خوشاله وه، د پلار په زمانه کې داسې عادت وو، په هغه ورځ کې چې به د باغ میوې ټولېدې، یا کښت (فصل) ریبل کېده؛ نو د ښار ګرد فقیران او اړ سړي به هم هلته ټولېدل، او دې ګردو ته به د هغو میوو او کښتو څخه لږ او ډېر ورکول کېدل، او په همدې خیر او خیرات سره به هغه باغ کې لویه ګټه او برکت وو، د هغه له مړه کېدلو څخه وروسته د ده د ځامنو په فکر کې دا خبره ورو ګرځېده: دومره میوه او کښت چې فقیران له مونږ څخه وړي، که دا ګرد مونږ پخپله سره ټول کړو؛ نو مونږ ته به له هغه څخه ډېرې ګټې راورسیږي، ولې داسې یو تدبیر به وکړو چې فقراء او نورو ته هیڅ ونه رسیږي، او ګرد حاصلات څمونږ کورونو ته راشي، نو پخپلو منځونو کې یې سره مشوره وکړه، او دا یې سره غوټه کړه، چې سهار د وخته باغ ته ځو، او خپلې میوې ټولوو، چې فقیران او نور کسان پرې خبر نه شي، دوی دا تدبیر داسې سره غوټه کړ، إن شاء الله تعالی یې هم په کې ونه ویل.

فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾

پس نازله شوه پر دغه (باغ) یوه طواف کوونکې (بلاء ـ سوروځونکې اور) په شپه کې له (طرفه د) رب ستا، حال دا چې دوی اوده وو. پس تر ګهیځ (سحر وختې) پورې وګرځېد (هغه باغ لکه ریبخه) ریبلی شوی کښت، یا تک تور لکه توره شپه.

تفسیر: یعنې د شپې له مخې سخته سیلۍ راوالوته، یا اور ولګېد، یا بل کوم آفت پرې نازل شو، او ګرد کښت او باغ له کاره ووت، او تک تور وګرځېد.

فَتَنَادَوْا مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾ أَنِ اغْدُوا عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِن كُنتُمْ صَارِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَانطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَن لَّا
يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ ﴿٢٤﴾ وَغَدَوْا عَلَىٰ حَرْدٍ قَادِرِينَ ﴿٢٥﴾

بیا یې یو بل ته ورغږ کړل په وخت د صباح کې. (داسې) چې صباح له وخته ورشئ کښتو خپلو ته که چېرې یئ تاسې پرې کوونکې (د میوې، لو کوونکې د کښت ـ فصل). نو لاړل دوی او دوی پخپلو منځونو کې پټې خبرې سره کولې. (داسې) چې داخل نه شي هرومرو هغه (باغ ته) نن ورځ پر تاسې باندې هیڅ مسکین محتاج اړ مجبور سړی. او سهار لاړل په منع د فقیرانو سره (باغ ته) حال دا چې قادر وو (په منع د فقیرانو په زعم خپل).

تفسیر: یعنې په دې یقین او باور سره وخوځېدل چې اوس به درومې او ګرد کښت او د باغ حاصلات به په لاس راولې.

فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوٓا۟ إِنَّا لَضَآلُّونَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾

بیا هر کله چې وېې لید هغه (باغ تک تور سوځېدلی)؛ وېې ویل: بېشکه مونږ خامخا لاره ورکه کړې ده (د خپل باغ). بلکه مونږ پخپله محرومه بې برخې شوي یو (له حاصلاتو په سبب د منعې د فقراوو).

تفسیر: هغه ځمکه او باغ داسې ډاګ ډېر شوی وو چې دوی هلته ورسېدل، هغه یې نشو پېژندلی، او داسې یې وګڼل چې لار یې ورکه کړې ده، او بل کوم لورې ته وتلي دي، نو بیا چې ښه ورته ځیر شول، او غور یې وکړ؛ وپوهېدل چې ځای خو همغه دی چې دوی ورته راغلي دي، مګر دوی له هغه څخه بې برخې او بې نصیبه دي، او د الله تعالی له درباره محروم شوي دي.

قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾

وويل منځني بهتر د دوی (په عقل کې): آيا ما نه وو ويلي تاسې ته: ولې په پاکی نه يادوئ تاسې الله، او توبه نه وباسئ له منع د فقيرانو؟ (يا ولې نه وايئ: إن شاء الله تعالی).

تفسير: د دوی په منځ کې منځني ورور ډېر پوه او هوښيار وو، ده د مشورې په وخت هغوی ته تنبيه ورکړې وه، او دا خبره يې ورته ويلې وه چې وګورئ ورونو ! الله تعالی مه هېروئ !، ځکه چې دا ټول د هغه احسان او انعام دی، نو تاسې هم له فقيرانو او مسکينانو څخه هغه مه منع کوئ !، کله چې دا د ده خبرې ته غوږ کېنښود؛ نو دی هم چپ شو، او په پټه خوله هغوی سره ملګری شو، څرنګه چې دا خرابي يې وليده؛ نو ژر يې هغه خبره بيا ور په ياد کړه.

قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ ﴿٣٠﴾

وويل دوی: پاکي ده رب څمونږ لره، بېشکه مونږ وو پخپله ظالمان (په منع د فقراوو کې)، بيا مخ واړاوه ځينې د دوی پر ځينو نورو باندې چې يو بل به يې ملامتوه.

تفسير: اوس يې پخپل تقصير باندې اعتراف وکړ، او ګردو د الله په لوري مخ واړاوه، او لکه چې د عمومي مصيبت د وخت قاعده ده؛ يو په بل باندې يې الزام لګولو او درګرده به يې يو بل د دې مصيبت سبب او عامل وشمېره.

قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ ﴿٣١﴾ عَسَىٰ رَبُّنَا أَن يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٢﴾

وويل دوی: ای هلاك افسوس خرابي ده مونږ لره، بېشکه مونږ وو له حده تېرېدونکي. ښايي چې رب څمونږ بدل راکړي مونږ لره خير غوره له دې (باغچې) څخه، بېشکه مونږ رب خپل ته رغبت کوونکي يو.

تفسير: په پای کې ټول سره يو ځای شول، ويې ويل: چې په رښتيا سره مونږ ګرم او ملامت يو، ځکه چې مونږ د فقيرانو او غريبانو د برخې د خوړلو په قصد وتلي وو، او د حرص او طمع لامله مو اصلي ګټه هم له لاسه ووتله، دا څه خرابي چې مونږ ته رارسېدلې دې؛ د هغو ذمه وار مونږ پخپله يو، مګر اوس هم مونږ له الله تعالی څخه بې هيلي او نااميده نه يو، او د هغه له مهرباني او لورېنې څنې دا خبره لرې نه ګڼو، چې هغه له خپل فضل او رحمت څنې مونږ ته له هغه پخواني باغ څخه يو بل ښه باغ را په برخه کړي.

كَذَٰلِكَ الْعَذَابُ ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

همداسې (راځي آفت ـ عذاب په دنيا کې مخالفانو ته له حکمه د رب) او خامخا عذاب آفت د آخرت ډېر لوی دی، که چېرې وی دوی چې پوهېدلې (په سختی د عذاب د آخرت؛ نو مخالفت به يې نه وو کړی).

تفسير: يعني دا خو د دنيا د عذاب يوه وړوکې نمونه وه، چې هيڅا يې مخه نشوه نيولی، نو د آخرت د خورا لوی عذاب مخه به څوك ونيولی شي، كه پوه وی؛ نو ښايي چې سرې په دې خبره باندې ښه وپوهېږي.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٣٤﴾

بېشکه وېرېدونکيو (له الله ځان، ساتونکيو له معاصيو) ته په نزد د رب د دوی جنّتونه ډك له نعمتونو دي.

تفسیر: یعني د دنیا باغ او بهار پسې دومره زیات ولې لویدلي یئ، د جنّت باغونه له دې ځنې په څو څو درجو لوړ (اوچت) او غوره دي.

اَفَنَجۡعَلُ الۡمُسۡلِمِیۡنَ کَالۡمُجۡرِمِیۡنَ ﴿۳۵﴾ مَا لَکُمۡ ۟ کَیۡفَ تَحۡکُمُوۡنَ ﴿۳۶﴾

آیا پس وبه ګرځوو مونږ مسلمانان (حکم منونکي) په شان د مجرمانو ګنهګارانو (په خلاصې او ثواب کې؟، بلکه نه یې ګرځوو). څه شوي دي تاسې ته، څرنګه حکم کوئ تاسې؟.

تفسیر: یعني د مکې کفّارو د غرور او تکبّر له مخې پخپلو زړونو کې داسې تاکلي وو: «که د قیامت په ورځ پر مسلمانانو باندې عنایت او بښنه وشي؛ نو پر مونږ باندې به له هغه څخه ښه او زیاته مرحمت کیږي»، او لکه چې په دنیا کې مونږ په آرامۍ او هوسایۍ کې یو، هلته به هم له مونږ سره همداسې معامله کیږي، نو دلته داسې فرمایي چې: دا به څرنګه کېدی شي؟ که داسې وشي؛ نو د دې مطلب به داسې وي چې د یوه وفا لرونکي غلام چې تل د خپل بادار د حکم منلو لپاره تیار ولاړ وي، او د یوه بدکار او باغي سړي انجام به سره یو شانته وي، بلکه هغه بدکار به له وفادار ځنې ښه وي، دا هغه خبره ده چې سلیم عقل او صحیح فطرت یې هیڅ نشي منلی.

اَمۡ لَکُمۡ کِتٰبٌ فِیۡهِ تَدۡرُسُوۡنَ ﴿۳۷﴾ اِنَّ لَکُمۡ فِیۡهِ لَمَا تَخَیَّرُوۡنَ ﴿۳۸﴾ اَمۡ لَکُمۡ اَیۡمَانٌ عَلَیۡنَا بَالِغَةٌ اِلٰی یَوۡمِ الۡقِیٰمَةِ ۙ اِنَّ لَکُمۡ لَمَا تَحۡکُمُوۡنَ ﴿۳۹﴾ سَلۡهُمۡ اَیُّهُمۡ بِذٰلِکَ زَعِیۡمٌ ﴿۴۰﴾

آیا له تاسې سره شته کوم کتاب چې په هغه (له اسمانه نازل شوی کتاب) کې لولئ تاسې. داسې چې بېشکه تاسې لره دي په هغه (کتاب) کې خامخا هغه څه چې خوښوئ یې تاسې. آیا شته تاسې لره قسمونه پر (وعدو د) مونږ باندې چې رسېدلي وي تر ورځې د قیامت پورې بېشکه چې شته تاسې ته هغه چې پرې حکم کوئ تاسې؟. پوښتنه وکړه له دوی نه چې کوم یو له دوی نه په دغه (حکم چې کوي یې) ضامن ذمه اخیستونکی دی (دوی ته).

تفسیر: یعني دا خبره چې مسلم او مجرم سره یو برابر وګڼل شي؛ ښکاره ده چې له عقل او فطرت څخه مخالفه ده، بیا د دې په تأکید او تأیید کې کوم عقلي دلیل هم له تاسې سره شته؟ آیا په کوم معتبر کتاب کې داسې کوم مضمون تاسې لوستی دی چې هر هغه شی چې تاسې یې د خپلو ځانونو لپاره غوره کوئ؛ همغه به تاسې ته درکاوه شي؟ او ستاسې ګردې غوښتنې او په زړه پورې خبرې پوره کېدونکې دي؟ یا به الله تعالی تر قیامت پورې داسې قسم خوړلی وي، چې تاسې هر هغه شی چې پخپلو زړونو کې وټاکئ؛ همغه به تاسې ته درکاوه شي؟ او همغسې چې اوس تاسې هم په عیش او راحت کې یئ؛ تر قیامت پورې به په همدې حال کې وساتل شئ؟ هغه سړی چې د دوی له منځه داسې دعوی کوي، نو د دې خبرې د ثابتولو ذامه واري بنایي پخپله غاړه ونیسي، راپې وله او مخامخ یې ودروه چې ویې وینو او ویې پوښتو، چې له کومه وایي؟ او څه غږیږي؟.

اَمۡ لَهُمۡ شُرَکَآءُ ۚ فَلۡیَاۡتُوۡا بِشُرَکَآئِهِمۡ اِنۡ کَانُوۡا صٰدِقِیۡنَ ﴿۴۱﴾

آیا شته دوی لره شریکان (په دغه دعوی کې په زعم د دوی)؟ نو رادې ولي هغه شریکان خپل که چېرې وي دوی صادقان رښتیني؟ (په دعوی خپله کې).

تفسیر: یعني که له هغوی سره هیڅ یو عقلي او نقلي دلیل نشته، او یواځې د دروغو بُتانو په نامه داسې ویناوې کوي، چې هغوی به له مونږ سره داسې او هسې کوي، او داسې مرتبې رابښي، ځکه چې هغوی (استغفر الله) په الوهیت کې

برخه لرونکي او مله دي؛ نو په داسې دعوو کې د هغوی رښتینوالی هغه وخت ثابتیږي چې دوی دې شریکانو ته د الله تعالی په مخ کې هم دعوت او بلنه ورکړي، او د هغوی په وسیله دې خپلې په زړه پورې خبرې او چارې پر دوی باندې اجراء کړي.

يَوۡمَ يُكۡشَفُ عَن سَاقٖ وَيُدۡعَوۡنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ فَلَا يَسۡتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾

(او یاده کړه) هغه ورځ چې بربنډوالی به وکړی شي له پُنډۍ نه، او راوبه بللی شي دغه (کافران) طرف د سجدې کولو ته (لپاره د امتحان) پس توان به یې ونه شي (سجدې کولو ته).

تفسیر: د دې آیت کریمه دوه معناګانې دي:

(۱): «په هغه ورځ چې ښکاره به کړی شي د الله تعالی پنډۍ او الله تعالی به خلک سجدې کولو ته راوبلي، منافقین به سجده نشي کولی» لکه چې امام بُخاري (رحمه الله تعالی) د أبو سعید الخُدريّ رضي الله تعالی عنه څخه نقل کړې چې فرمايي: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اورېدلي دي چې: څمونږ رب به خپله پنډۍ ښکاره کړي، نو هر مؤمن سړی او هره مؤمنه ښځه به ورته سجدې وکړي، او هغه څوک به پاتې شي چې په دنیا کې یې د ریا او د شهوت په خاطر سجده کوله، نو وبه غواړي چې سجده وکړي، خو ملا به یې وچه سمه سیخه وګرځي، د سجدې کولو توان به نه لري، نو په دې حدیث کې د الله تعالی د پنډۍ صفت ذکر دی، مونږ پرې ایمان لرو، لکه څرنګه چې واجب دي، کیفیت یا تشبیه بیانول یې د مخلوقاتو د صفتونو سره ناروا دي، همدا راز معنی بدلول او تأویل کول یې کې باطل دي، لکه څرنګ چې مونږ د الله تعالی د نورو صفتونو په کیفیت باندی نه پوهیږو هم دا راز د الله تعالی دا صفت هم داسې دي چېتې خیالات او فکرونه کول یکې هیڅ قسم ځای نه لري.

(۲): «په هغه ورځ چې سختې به ښکاره شي، سخت حالات به راشي، او منافقان به د سجدې کولو توان نه لري»، چې دا تفسیر د عبد الله بن عبّاس رضي الله تعالی عنهما او د ځینې تابعینو څخه نقل شوی دی.

خَٰشِعَةً أَبۡصَٰرُهُمۡ

حال دا چې ذلیلې ښکته به وي (له شرمه) سترګې د دوی.

تفسیر: یعنې د ندامت او شرمندګۍ لامله به یې سترګې ټیټې وي، او نه یې شي پورته کولی.

تَرۡهَقُهُمۡ ذِلَّةٞۖ وَقَدۡ كَانُواْ يُدۡعَوۡنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ وَهُمۡ سَٰلِمُونَ ﴿٤٣﴾

راګېر کړي به وي دوی ذلت خواری، او بېشکه وو دوی (په دنیا کې) چې بلل کېدل دوی طرف د سجدې ته او دوی به وو روغ رمټ (نو سجده به یې نه کوله).

تفسیر: یعنې په دنیا کې هغوی ته د سجدې حکم ورکړی شوی وو، کله چې دوی روغ رمټ وو، او پخپل واک یې سجدې کولی شوې، هلته دوی په اخلاص سره هیڅ سجده ونه کړه، د هغه اثر داسې شو چې استعداد یې باطل شو، اوس که غواړي چې سجده وکړي؛ نه یې شي کولی.

فَذَرۡنِي وَمَن يُكَذِّبُ بِهَٰذَا ٱلۡحَدِيثِۖ سَنَسۡتَدۡرِجُهُم مِّنۡ حَيۡثُ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٤٤﴾

نو پرېږده ما او هغه څوک چې دروغ وایې په دې خبرې (قرآن) باندې، ژر ده چې وبه نیسو مونږ دوی ورو ورو (او نږدې به یې کړو عذاب ته) له هغه ځایه چې دوی نه دي پرې پوه.

تفسير: يعني د هغوی په عذاب کې لوېدل يقيني دي، خو د دوی د دې خو ورځني توقف او د عذاب د ډيل په نسبت تاسې مه خپه کېږئ، او د هغوی معامله ماته پرېږدئ، زه به پخپله د هغوی چاره وکړم، او داسې په ورو ورو او په تدريج سره به يې دوزخ ته بوځم، او زينه په زينه به راښکته کړو دوی، او ورو ورو به نژدې کړو دوی عذاب ته چې هغوی په ځان هم خبر نشي، دوی به پخپلو ځرتو کې ډوب تللي وي، خو د دوی بنستونه له بېخه خېژي.

وَ أُمۡلِي لَهُمۡ ۚ إِنَّ كَيۡدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾

او ټال ورکوم دوی ته (په دنيا کې) بېشکه ځما چال کلکك دی.

أَمۡ تَسۡـَٔلُهُمۡ أَجۡرًا فَهُم مِّن مَّغۡرَمٍ مُّثۡقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمۡ عِندَهُمُ ٱلۡغَيۡبُ فَهُمۡ يَكۡتُبُونَ ﴿٤٧﴾

آيا ته غواړې له دوی ځنې (په تبليغ د رسالت) څه اجر مزدوري؟ نو دوی د هغه له زيان تاوان څخه درووند بار کړی شوي دي (نو ځکه مخ درڅخه اړوي؟ بلکه نه يې غواړې). آيا شته په نزد د دوی پټه خبره علم الغيب، پس دوی يې ليکي؟ (له هغه څخه دغه حکم د برابری د مؤمن او د کافر).

تفسير: يعني افسوس او د تعجّب ځای دی، چې دا خلق داسې د تباهی په لوري ورځي، څو ستاسې خبرې نه مني، آخر د دوی د نه منلو سبب څه شی دی؟ آيا تاسې له دوی ځنې کومه معاوضه تنخوا ـ کمېشن ـ او نور څه غواړئ چې د هغه لپاره هغوی ځان ببرته راکاږي؟ يا پخپله له هغوی سره د پټو خبرو څه حال او احوال شته؟ يا د الله تعالی وحي دوی ته راځي؟ او هغوی هغه په ډېر حفاظت سره لکه قرآن غونډې ليکي، نو ځکه ستاسې متابعت ته ځان اړ او مجبور نه بولي، او آخر به څه نه څه په منځ کې وي، کله چې پر هغوی باندې هيڅ يو بار نه اچول کيږي، او له هغه شي څخه دوی مستغني او بې پروا هم نه دي، نو د دوی د دې نه منلو سبب به پرته له ضده، عناده، انکاره، رخې، او عداوت بل شی کېدی نشي.

فَٱصۡبِرۡ لِحُكۡمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ ٱلۡحُوتِ إِذۡ نَادَىٰ وَهُوَ مَكۡظُومٌ ﴿٤٨﴾

نو صبر کوه حکم د رب خپل ته (په باب د منکرانو کې)، نو مه کېږه ته (په تنګک دلی او تلوار کې) لکه خاوند د ماهي کب (په تنګدلی او تلوار کې) کله يې چې غږ وکړ او دی وو ډک له غم غصې نه.

تفسير: يعني د کب په ګېډه کې تلونکي پيغمبر يونس عليه السلام په شان د مکذّبينو په معامله کې تنګدلي او وېره مه ښکاروئ، د دوی قصه پخوا له دې نه په څو څو ځايونو کې لږه لږه تېره شوې ده.

﴿إِذۡ نَادَىٰ وَهُوَ مَكۡظُومٞ﴾ «کله چې غږ وکړ او دی وو ډک له غم غصې نه»، يعني د قوم له لوري له غصې نه ډک شوی وو، له ډېره قهره يې د عذاب په غوښتلو کې ډېره چالاکي بلکه پېشګويي وکړه.

لَّوۡلَآ أَن تَدَٰرَكَهُۥ نِعۡمَةٞ مِّن رَّبِّهِۦ لَنُبِذَ بِٱلۡعَرَآءِ وَهُوَ مَذۡمُومٞ ﴿٤٩﴾

که چېرې نه وی دا چې موندلی وی ده نعمت احسان له لوري د رب د ده؛ نو خامخا به پرېوتی وو دی (له ګېډې د مهي نه) په سپېره ډګر (ميدان) کې، او دی به ملامت کړی شوی وو.

تفسیر: یعني د توبې له قبول څخه وروسته که د الله تعالی زیات فضل او احسان د هغه لاس نیونه نه وی کړې؛ نو په هغه وچ کلک لوی میدان کې چې د ماهي له ګېډې څخه د باندې لوېدلی همغسې ملزم شوی به پروت وو، او هغه کمالات او کرامات به بیا نه ورته بېنبل کېدل، خو یواځې د الله تعالی د فضل او مهربانۍ لامله د هغه د ابتلاء په وخت کې هم هغه شیان له هغه سره پاتې وو.

فَاجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَجَعَلَهٗ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۵۰﴾

پس غوره کړ دغه (یونس) لره رب د ده (په نبوّت سره)؛ نو ګرځولی یې وو دی له کاملانو صالحانو انبیاوو څخه.

تفسیر: یعني بیا یې د هغه نوره رتبه هم لا اوچته کړه، او په اعلی درجه نېکو خلقو کې یې ورداخل کړ، په حدیث کې راغلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې: «له تاسې څخه دې هېڅ یو داسې نه ونه وایي چې زه د یونس علیه السلام ابن متّی څخه ښه او بهتر یم».

وَاِنْ يَّكَادُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَيُزْلِقُوْنَكَ بِاَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُوْلُوْنَ اِنَّهٗ لَمَجْنُوْنٌ ﴿۵۱﴾

او بېشکه نژدې وو هغه کسان چې کافران شوي دي چې خامخا وبه ښویوي تا (وبه دې غورځوي په ځمکه) په سترګو خپلو سره هر کله چې واورېده دوی قرآن (ستا له ژبې)، او وایي دوی (د کینې له مخې) بېشکه دغه (محمد) لېونی دی.

تفسیر: یعني د قرآنکریم له اورېدلو څخه له غیظ او غضبه خوټکېږي، او په هسې رډو سترګو تاسې ته ګوري چې تاسې پخپلو سترګو سره له ځایه وښویوي، یا خامخا هلاک کړي تا لره، یا دې وغورځوي له مرتبې خپلې نه، او په ژبه سره هم چټې اپلتې خبرې کوي، چې (استغفر الله) دا سړی لېونی شوی دی، او د ده هېڅ یوه خبره (نعوذ بالله) د التفات وړ نه ده، مقصد دا دی چې داسې غوارېي چې تاسې وویروي، او د صبر او استقامت له ځایه مو وخوځوي، مګر تاسې همغسې سم پخپل مسلک باندې کلک اوسئ !، او مه زړه تنګه کېږئ، او په هره معامله کې خپل خپګان مه ښکاره کوئ !، او مه چالاکي کوئ !، وېره او مداهنت مه اختیاروئ !.

وَمَا هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿۵۲﴾

او حال دا دی چې نه دی دا (قرآن) مګر خو ذکر پند دی ټولو عالمیانو لره.

تفسیر: یعني په قرآن کې د لېونتوب او جنون خبرې چېرې دي، هغه خو د ګردې نړۍ او نړۍ والانو لپاره د خورا لوی ذکر، پند او د نصیحت لویه ذخیره ده، په دې کې د بني نوع انسان اصلاح او فلاح چارې پرتې دي، او په ربښتیا سره همغه سړی لېونی باله شي چې د دې پاک کلام لېونی نه وي، او د زړه په اخلاص سره یې نه مني.

تمّت سورة القلم بفضل الله وکرمه ومنّه.

سُورَةُ الحَاقَّةِ

«د (الحاقة) سورت مكي دی، (۵۲) آيته (۲) ركوع لري، په تلاوت کې (۶۹) او په نزول کې (۷۸) سورت دی، وروسته د (الملك) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

ٱلۡحَآقَّةُ ① مَا ٱلۡحَآقَّةُ ②

هغه (قيامت) حق واقع کېدونکی. څه شی دی هغه حق واقع کېدونکی؟.

تفسير: يعني د قيامت هغه ګړۍ چې د هغې راتلل له ازله د الله تعالی په علم کې ثابت او ټاکلی شوی دی، کله چې حق له باطل څخه بالکل ښکاره او بې له کوم التباس او اشتباه څخه هر شی ببل او جلا کيږي، او د هغه د ذات په نسبت ګرد جګړه کوونکي هلته مغلوب او مقهور کيږي، نو هلته به وپوهېدی شي چې هغه ګړۍ څه شی ده؟ او څرنګه احوال او کيفيات به هغې کې شته؟.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡحَآقَّةُ ③

او څه پوه کړی يې ته چې څه شی دی هغه (قيامت) حق واقع کېدونکی.

تفسير: يعني که هر څومره يو خورا لوی سړی هر څومره فکر ووهي، او خپل چرت او جاج وچلوي، د هغې ورځې د ويروونکې نندارې او زړه خوځوونکې پېښې منظرې ته يې فهم او ادراک نه وررسيږي.

كَذَّبَتۡ ثَمُودُ وَعَادُۢ بِٱلۡقَارِعَةِ ④

دروغ ګڼلې وو ثموديانو او عاديانو (هغه قيامت) ټکوونکې (د زړونو او د غوږونو په سختيو سره).

تفسير: يعني د ثمود او د عاد قومونو دا د قيامت راتلونکې ګړۍ دروغ وبلله، چې هغه به ګرد ځمکه، اسمان، لمر، سپوږمۍ، ستوري، غرونه او سړي ټکوي، او ډېر سخت شيان ترې ورې ورې او ذرې کيږي، بيا وګوره چې د دې دواړو انجام او پای څرنګه شو؟.

فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهۡلِكُواْ بِٱلطَّاغِيَةِ ⑤

پس هر چې ثموديان وو؛ نو هلاک کړل شو (هغوی) په سخت اواز (د جبريل يا په سبب د سرکښۍ خپلې).

تفسير: يعني يوه سخته زلزله له يوه سخت اواز د جبريل عليه السلام سره يو ځای راغله، او ګرد يې سره لاندې باندې کړل يا هلاک شول، ثموديان په سبب د سرکشيو خپلو سره چې د صالح عليه السلام ناقه يې ګوډه او هلاکه کړه.

وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ۝

او هر چې عاديان وو؛ نو هلاك كړى شوي وو (دوى) په باد سخت اواز كوونكي (يا په ډېر سخت له حده تېرېدونكي يخ باد).

تفسير: يعني هغه باد دومره سخت او شديد وو چې په هغه باندې د هيڅ يوه موجود زور نه رسېده، تر دې حده چې هغو پرښتو له واكه هم د هغه سخت باد اداره كول نه وو پوره، او د هغوى له لاسو څخه هم الوت، چې د هغه باد په اراده باندې مسلطې او مقررې وې.

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَٰنِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ۝ فَهَلْ تَرَىٰ لَهُم مِّن بَاقِيَةٍ ۝

مقرر كړى وو (الله) دغه (باد) پر دوى باندې اووه شپې او اته ورځې متواتر پرله پسې برابر، نو ليده به تا هغه قوم (د عاد) په هغه كې لوېدلي (مړه پراته په ځمكه باندې)، ګواكې دوى (له جهت د لويوالي د جثو ببخونه) ډډونه د خرماوو دي (هلاك پرېوتلي په ځمكه باندې). نو آيا وينې ته كوم يو (نفس) له دوى څخه باقي پاتې شوى (بلكه هيڅ يې نه وينې).

تفسير: يعني هغه قومونه چې لنګ وهلي د مباحثې او مناقشې ډګر ته راووتي وو، او په لوړو غږونو سره به يې ويل: څوك به وي چې له مونږ څخه زيات زور ولري؟ هغه ځمونږ له هغه زورور باد او ورېښ سره مقابله ونشوه كړى، او ډېر پهلوانان يې د هغه زورور ورېښ (باد) د څپېړو په مخ كې داسې كم قوّت او بې سيكه او اوږده غځېدل لكه د خرما لوى ډډونه چې سرونه يې وهلى شوي او له بېخه او بنسټ څخه راويستل شوي وي، نو آيا وينې ته كوم يو له دوى څخه پاتې شوى؟ بلكه وبه نه وينې يو تن هم له هغوى څخه پاتې شوى، يعني د هغو قومونو ذريه او نسل پاتې نشو، او د دنيا له مخ څخه بيخي فنا شو.

وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَن قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِ ۝ فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَّابِيَةً ۝

او راغى فرعون او هغه چې پخوا له هغه څخه وو او (اهل د) كليو چپه (اپه) كړى شويو په ګناهونو سره (چې شرك وو). نو حكم ونه مانه دوى د رسول د رب د دوى، نو (الله) ونيول هغوى په نيولو سختو سره.

تفسير: يعني وروسته له عاد او ثمود څخه فرعون ډېرې سختې خبرې او تكبّر او ځانمنى كولې، او پخوا له هغه څخه نور څو قومونه هم سره له لويو ګناهونو تېر شوي دي، لكه د نوح قوم او د شُعيب قوم او د لوط قوم، چې د هغوى كلي سره له كليوالو د هغو په بل مخ واړول شول، دوى ګردو د خپلو خپلو پيغمبرانو خبرې نه منلې، او د الله تعالى مقابلې ته راوتلي وو، او د الله تعالى له احكامو څخه يې غاړې غړولې، په پاى كې د الله تعالى له لورې دوى ګرد په لويو آفتونو سره ككړ شول، او په هسې سختو بلاوو كې اخته شول چې د هغوى ژغورنه له هغه څخه مشكله وه، هو ! د الله تعالى په مخ كې د هيچا له لاسه هيڅ شى نه دي پوره.

إِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَآءُ حَمَلْنٰكُمْ فِي الْجَارِيَةِ ﴿١١﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَّتَعِيَهَآ أُذُنٌ وَّاعِيَةٌ ﴿١٢﴾

بېشکه مونږ هر کله چې طغیان وکړ اوبو راپورته شوې په هر شي باندې؛ پورته کړي وو مونږ تاسې په تلونکې بېړۍ (د نوح) باندې. لپاره د دې چې وګرځوو مونږ دا (واقعه) تاسې ته تذکره پند (په نجات د مؤمنانو او غرق د کافرانو)، او په یاد دې ولري (ودې ساتي) دا (نصیحت) غوږونه یادوونکي ساتونکي.

تفسیر: یعني د نوح علیه السلام په زمانه کې کله چې طوفان راغی، نو ښکاره وه چې په هیڅ ډول د هیڅ یو انسان پاتې کېدل او ژغورنه له هغه څخه ممکنه نه وه، او څمونږ قدرت او عام انعام، اکرام او احسان وو چې ګرد منکران مو ډوب کړل، او یواځې نوح علیه السلام او د هغه ملګریو ته مو نجات ورکړ، نو ښه په داسې یوه لوی طوفان کې د هغې وړوکې بېړۍ سلامت پاتې کېدل له توقع او هیلې څخه لوړ کار نه دی؟ او آیا هغه څمونږ د قدرت او حکمت یوه علامه او نښه نه ده؟ تر څو هغه ژغورلی شوي انسانان د هغه لوی طوفان او د خپلې ژغورنې قصې نورو ته وکړي، او په دې ډول سره دا پېښه تر آخره پورې د هر سړي په یاد پاتې وي، نو دغه خبرې د هغو غوږونو له یاده چې کومه معقوله خبره اوري او پرې پوهیږي، او په یاد یې ساتي؛ هیڅکله به نه هیریږي چې په یوه زمانه کې د الله تعالی له لوري څمونږ پر پلرونو باندې هسې یو لوی احسان شوی دی، او په دې باندې وپوهیږي، لکه چې د دنیا په جګړو او پېښو کې تل فرمانبرداران له نافرمانانو څخه بیلیږي؛ همداسې حال به د قیامت په ویروونکي (حاقّة) کې هم کېدونکی وي، وروسته له دې نه بیا الله تعالی أجـلّ شأنه وأعظم برهانُه په همدې لوري خپل کلام منتقل کوي.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَّاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَّحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَّاحِدَةً ﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَّقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾

بیا کله چې پوکی وشي په صور شپېلۍ کې پوکی یو. او پورته کړه شي ځمکه او غرونه (له ځپلو ځایونو) نو مات به کړل شي دا دواړه (ټوټې ټوټې) په ماتولو یوه سره. نو په دغه ورځې کې به واقع شي (هغه) واقع کېدونکی (قیامت).

تفسیر: یعني د صور (شپېلۍ) له پوکېدلو سره به سم ځمکه او غرونه له خپل اصلي صورت څخه راووځي، او ګرد سره وړوکي وړوکي ذرې ذرې او بخرکي بخرکي کیږي، نو همدا د قیامت د قائمېدلو وخت دی.

وَانْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَّاهِيَةٌ ﴿١٦﴾ وَّالْمَلَكُ عَلٰٓى أَرْجَآئِهَا

او وبه چوي (څیرې به شي) اسمان، بیا به هغه (اسمان) په دغه ورځ کې سست ضعیف وي. او ملائکې پرښتې به وي په څنډو (غاړو) د هغه (اسمان).

تفسیر: یعني نن ورځ چې اسمان دومره کلک او مضبوط دی، چې سره د لکونو کلونو د تېرېدلو بیا هم هیڅ یو سورۍ او کنډو په کې نه لیده کیږي، په هغې ورځې کې به شلیږي، او ټوټې ټوټې کیږي به، کله چې د هغه د منځنۍ برخې نړېدل شروع کیږي؛ نو پرښتې به د هغه څنډې ته ځي.

وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمٰنِيَةٌ ﴿١٧﴾

او پورته به کړي عرش د رب ستا له پاسه د دوی په هغه ورځ کې اته (پرښتې).

تفسیر: اوس ځلورو پرښتو عظیم عرش راپورته کړی دی، چې د هغه د لویوالي او ارتوالي علم یوائې له پاک پروردګاره سره دی، په هغه ورځ کې له هغوی سره ځلور پرښتې نورې هم ملګرې کیږي.

يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾

په دغه ورځ کې به تاسي حاضر وړاندې کړل شئ (الله ته سره د حساب)، پټه به نه پاتې کیږي له (اعمالو د) تاسي هیڅ یوه پټه خبره.

تفسیر: یعني په هغه ورځ کې به تاسي د الله تعالی دربار ته راحاضر کړی شئ، او د هیچا هیڅ یوه نیکي او بدي به نه پټیږي، او ګرد عام منظر ته به راښکاره کړی شي.

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيَهْ ﴿١٩﴾

نو هر هغه څوک چې ورکړ شي کتاب عمل نامه د ده په ښي لاس د ده؛ نو وبه وایي (له خوشالۍ داسي چې) راشئ (واخلئ) او ولولئ تاسي دا ځما کتاب عملنامه.

تفسیر: یعني په هغې ورځې کې هره اعمالنامه چې په ښي لاس کې ورکړه شي؛ هغه د نجات او د مقبولیت علامه ده، نو هغه له ډېرې خوښۍ څنې هر سړي ته ورښکاروي او وایي به چې: راځئ ځما اعمالنامه ولولئ.

إِنِّي ظَنَنتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾

بېشکه ما یقین کاوه (په دنیا کې) چې بېشکه زه مخامخ کېدونکی یم له حساب خپل سره.

تفسیر: یعني په دنیا کې یې هسې خیال کاوه چې یوه ورځ به ضرور ځما حساب او کتاب اخیست کیږي، نو ځکه زه ویرېدم او د خپل ځان سره مې محاسبه کوله، نن شکر دی چې د هغه په زړه پورې نتیجه وینم، چې د الله جل جلاله په فضل ځما حساب بالکل صاف او پاک دی.

فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾

نو هغه (شخص) دی په عیش ښه کې (چې دی به پرې راضي وي). په جنّت عالي لوی اوچت کې. چې مېوې به یې ډېرې نژدې وي.

تفسیر: چې په ولاړه، ناسته، ملاسته او هر وخت کې په ډېره اسانۍ سره په لاس راځي، او په ښه ډول سره شوکولی کیږي.

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾

(ورته وبه ویل شي) خورئ او څښئ په اشتها هضم سره په سبب د هغو عملونو خپلو چې مخکښې لیږلي وو تاسي په ورځو تېرو شویو د دنیا کې.

تفسیر: یعني په دنیا کې تاسي خاص د الله تعالی لپاره د خپلو نفساني او خواهشاتو مخې مو نیولې وې، او د لوږې او تندې ربړونه مو پر ځان اخیستي وو، نن هیڅ یو رنځ او تکلیف په تاسي باندې نشته، په ښو مزو او اشتها سره هر شی مو چې زړه غواړي؛ خورئ او څښئ یې!، ځکه چې نه مو طبیعت خفه او نه منغض او نه منقبض کیږي، او نه د بدهضمۍ او د بولو او غائطو او د بلې ناروغۍ اندېښنه له تاسو سره شته، او نه مو د دې نعمتونو زوال په تصوّر کې راځي.

وَ اَمَّا مَنْ اُوْتِیَ كِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ ۙ۬ فَیَقُوْلُ یٰلَیْتَنِیْ لَمْ اُوْتَ كِتٰبِیَهْ ۚ۝٢٥ وَ لَمْ اَدْرِ مَا حِسَابِیَهْ ۚ۝٢٦
یٰلَیْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِیَةَ ۚ۝٢٧ مَاۤ اَغْنٰی عَنِّیْ مَالِیَهْ ۚ۝٢٨ هَلَكَ عَنِّیْ سُلْطٰنِیَهْ ۚ۝٢٩

او هر هغه څوك چې وركړ شي كتاب عملنامه د ده په كيڼ لاس د ده؛ نو وبه وايي (له غمه داسې چې) اى كاشكې نه وى راكړى شوى ماته دا كتاب اعمالنامه ځما. او نه وم پوه شوى زه چې څه دي حساب ځما. اى كاشكې وى (ړومبنى مرګ ځما په دنيا) خلاصوونكى (ځما له دويم حيات). هيڅ دفع ونه كړه له ما څنې مال ځما. برباد شو له ما څنې سلطنت حكومت ځما.

تفسير: يعني د شا له لوري په كيڼ لاس كې د هر چا اعمالنامه چې وركوله كيږي؛ هغه پوهيږي چې په ما باندې كمبختي راغلې ده، نو په دې وخت كې په ډېر حسرت سره داسې تمنّا كوي چې كاشكې ځما دا أعمالنامه نه وى راكړى شوې، او زه نه خبرېدى چې ځما حساب او كتاب څرنګه دى، كاشكې په مرينې مې دا قصه پاى ته رسېدلې وى، او زه د تل لپاره مړ پروت وى، او له مرينې څخه وروسته مې بيا دا ژوندون نه په برخه كېدى، او كه ژوندى كېدم خو بيا زر د مرګي يوه لقمه او نمرى كېدلى ! !، افسوس چې هغه مال، جاه، حكومت او دولت مې هيڅ په كار رانغى، او نن مې د هغو ګردو شيانو هيڅ يو شى په ستركو نه راځي، نه څه دليل او حجّت په لاس لرم، او نه څه عذر او معذرت كولى شم.

(نو الله تعالى أجلّ شأنُهٗ وأعظم برهانُه خازنانو د جحيم ته داسې حكم فرمايي چې):

خُذُوْهُ فَغُلُّوْهُ ۙ۝٣٠ ثُمَّ الْجَحِیْمَ صَلُّوْهُ ۙ۝٣١ ثُمَّ فِیْ سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُوْنَ ذِرَاعًا
فَاسْلُكُوْهُ ۝٣٢

ونيسئ دئ ! پس په ځنځير سره وتړئ دى !. بيا (اور د) دوزخ ته وغورځوئ دى !. بيا په يوه ځنځير كې چې ګزونه د هغه اويا ګزه وي پس ننه باسئ دى (په دوزخ كې) !.

تفسير: پرښتو ته به حكم كيږي چې هغه ونيسئ !، او غاړكى يې په غاړه ورواچوئ !، او په اور كې يې غوپه كړئ !، او په هغه ځنځير كې يې چې اوږدوالى يې اويا ګزه دى وتړئ !، تر څو د سوځېدلو په وخت كې هيڅ ونه خوځېدى شي، ځكه چې د دې خوا او هغې خوا له خوځېدلو څنې سوځېدونكى لږ څه تخفيف حس كولى شي.

تنبيه: له ګز څنې د هغه ځاى ګز مراد دى، چې د هغه اندازه هم الله ته معلومه ده.

اِنَّهٗ كَانَ لَا یُؤْمِنُ بِاللّٰهِ الْعَظِیْمِ ۙ۝٣٣ وَ لَا یَحُضُّ عَلٰی طَعَامِ الْمِسْكِیْنِ ۝٣٤

بېشكه دى وو (په دنيا كې) چې ايمان يې نه راووړ په الله لوى باندې. او تأكيد تېزوالى به يې نه كاوه په طعام ډوډۍ وركولو د مسكينانو محتاجانو باندې.

تفسير: يعني چې په دې دنيا كې اوسېده، نه يې د الله تعالى حق پېژنده، او نه يې د بندګانو د حقوقو ساتنه كوله، د فقيرانو او د محتاجانو لاس نيونه او ګروېرنه (تپوس) چېرې، حتّى نورو ته يې هم په دې مورد كې څه تشويق او ترغيب ورنه كړ، بيا په الله تعالى باندې همغسې چې ښايي؛ ايمان يې رانه ووړ، نو نجات به چېرې وي؟.

فَلَیْسَ لَهُ الْیَوْمَ هٰهُنَا حَمِیْمٌ ۙ۝٣٥

نو نشته ده ته نن ورځ په دې ځاى كې كوم دوست (دافع د عذاب).

تفسیر: یعني لکه چې هغه الله تعالی یې خپل دوست نه کړ؛ نو نن به د هغه دوست څوك شي چې د ده حمایت وکړي؟ او دی له عذابه وژغوري؟ یا د مصیبت په وخت کې تسلي ورکړي؟.

وَّلَا طَعَامٌ اِلَّا مِنْ غِسْلِيْنٍ ﴿۳۶﴾ لَّا يَاْكُلُهٗۤ اِلَّا الْخٰطِـُٔوْنَ ﴿۳۷﴾

او نشته هیڅ طعام (چې ویې خوري) مګر خو (د دوزخیانو د زخمونو) له وینو او زوو څخه. چې نه خوري دغه (غسلین) مګر همغه خطاکاران ګنهګاران (یې خوري).

تفسیر: له طعام او خوړو څخه انسان ته قوّت رسیږي، مګر دوزخیانو ته هیڅ یو داسې مرغوبه خواړه نه وررسیږي چې د هغوی د راحت او د قوت سبب شي، هو! یواځې هغوی ته به د دوزخیانو د زخمونو زوې ورکولی کیږي، چې هغه به پرته له هغو ګنهګارانو څخه بل څوك نشي خوړی، او هغه هم د لوږې او تندې له شدّته تېروتلي په دې خیال سره یې خوري، او داسې یې ګڼي چې د هغه څخه هغه ته څه ګټه وررسیږي، وروسته له هغه دا ورښکاریږي چې د هغه خوړلو د لوږې له ربړه لوی تکلیف ورپېښ کړ، (أعاذنا الله من سائر أنواع العذاب في الدنيا والآخرة).

فَلَاۤ اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُوْنَ ﴿۳۸﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُوْنَ ﴿۳۹﴾ اِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ﴿۴۰﴾

نو قسم خورم زه په هغو شیانو چې وینئ یې تاسې. او په هغو شیانو چې نه یې وینئ تاسې. بېشکه دا (قرآن) خامخا خبره د رسول مکرم عزتمن ده.

تفسیر: یعني هر څه چې د جنّت او د دوزخ او نورو په نسبت بیان شو؛ دا کومه شاعري نه ده، او نه د کهانت اټکلونه او چټې (بېکاره) خبرې دي، بلکه دا قرآنکریم د الله تعالی کلام دی، چې له الله تعالی له خوا نه یې یوه لویه پرښته جبریل علیه السلام راوړي، او یو لوی پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یې اوروي، هغه پرښته چې دغه قرآنکریم د الله تعالی له خوا نه راوړي، او دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چې هغه قرآن شریف په څمکه کې انسانانو ته وررسوي؛ دا دواړه عزتمن رسولان دي، د یوه کرامت خو تاسې پخپلو سترګو سره وینئ، او د بل کرامت او لویي د هغه اول کریم د بیان څخه تاسې ته ثابته شوې ده.

وَّمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ؕ قَلِيْلًا مَّا تُؤْمِنُوْنَ ﴿۴۱﴾

او نه ده دا خبره د کوم شاعر، بیخي لږ ایمان راوړئ تاسې (بلکه نه مؤمنان کیږئ).

تفسیر: یعني د قرآنکریم په کلام الله والي باندې کله کله ستاسې په زړونو کې له یقین څخه پلوشې راځلیږي، مګر ډېر لږ چې د نجات لپاره کافي نه دی، آخر ولې د دې کلام الله په نسبت د شاعری او کاهنی خبرې کوئ؟ آیا د واقعي انصاف له مخې دا ویلی شئ؟ آیا دا د کوم شاعر کلام کېدی شي؟ او د شعر له قسم څخه دی؟ په شعر کې وزن، بحر او نورو شتوالی ضروري دی، او په قرآنکریم کې د هغو شیانو نښه نشته، د شاعرانو خبرې زیاتره بې اصله وي، او زیاتره مضمونونه یې یواځې وهمي او خیالي وي، او حال دا دی چې په عظیم الشأن قران کې ټول ثابته حقایق او محکمه اصول په قطعي دلائلو او یقیني حُجّتونو سره بیان شوي دي.

وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۴۲﴾

او نه ده دا خبره د کاهن (ترویتي لکه چې تاسو ګمان کوئ)، لږ پند اخلئ تاسې (بلکه نه یې اخلئ).

تفسیر: یعني په پوره فکر سره یې رامعلوم کړئ، او بنه چرت (خیال) په کې ووهئ!، چې دا د کوم شاعر او کاهن کلام نه دی، کاهنان په عربو کې همغه خلق وو چې له بُتانو، پیریانو او نورو خرافاتو او رذائلو سره یې تعلّقات او مناسبات لرل، دوی خلقو ته د کومې جزوي غیبي خبرې په نسبت ځیني مقفّا او مسجّع خبرې اوروليې، مګر د پیریانو په کلام کې معجزې نه وې، چې هغه غوندې بل څوک به خبرې نشي کولی، بلکه که کوم جنّ کوم ترویتي بامبړ (کاهن) ته کومه خبره وروښیي؛ بل پیری هم همغسې ورښوولی شي، او دا کلام یعني پاک قرآن داسې یوه معجزه ده چې ګرد جنّ او انس که سره یو ځای شي، د هغه په شان کومه خبره نشي جوړولی، د نورو کاهنانو او ترویتیانو بامبړانو په خبره کې یواځې د قافیې او د سجعې د رعایت لپاره ډېر الفاظ راوړي چې بالکل بېکاره وي، خو په دغه معجز نظام کلام کې یو حرف او توری یو حرکت هم بېکاره او بې فائدې نه دی.

تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعٰلَمِينَ ﴿۴۳﴾

دغه (قرآن) نازل شوی دی له (جانبه د پالونکي) رب د عالمیانو.

تفسیر: څکه چې د ګردې دنیا د تربیت ډېر اعلی او کلك اصول په دغه عظیم الشأن قرآن کې بیان شوي دي.

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿۴۴﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿۴۵﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿۴۶﴾ فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حٰجِزِينَ ﴿۴۷﴾

او که له ځانه جوړولی (محمد) مونږ باندې ځیني خبرې (چې مونږ ورته نه وي ویلي). نو هرومرو (خامخا) بدل اخیستی به وو مونږ له ده په ښي لاس سره (او یا نیولی به مو وو د ښي لاسه او عذاب به مو ورته ورکړی وو). بیا به خامخا پرې کړی وو مونږ له ده رګك د زړه (او وژلی به مې وو). پس نه به وو هیڅوك له تاسې څخه (یعني نه یئ تاسې له قتل د) هغه (محمد) څنې منع کوونکي (ما لره).

تفسیر: شاه عبد القادر (رحمه الله) لیکي: «یعني که ده دروغ پر الله تعالی باندې جوړول؛ نو اول به یې الله تعالی دښمن کېده، او له لاسه به یې نیوه، قاعده ده چې د ورمېږ وهلو په وخت کې جلادان مقتولان له ښي لاس څخه اخلي، تر څو له خپل ځای څخه له سره ونه ښوریږي».

وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿۴۸﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنكُم مُّكَذِّبِينَ ﴿۴۹﴾ وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكٰفِرِينَ ﴿۵۰﴾

او بېشکه دغه (قرآن) خامخا تذکره پند دی ویرېدونکیو لره (چې نفع ترې اخلي). او بېشکه مونږ ته خامخا معلوم دي دا چې بېشکه ځیني له تاسې څخه دروغ ګڼونکي دي (قرآن لره). او بېشکه دغه (انکار له قرآن) خامخا سبب د پښېمانۍ دی پر منکرانو کافرانو باندې.

تفسیر: یعني له الله تعالی څخه ویریدونکي د دې خبرې له اورېدلو څخه پند اخلي، او د هغو په زړونو کې چې ویره نه وي؛ هغه یې دروغ ګڼي، لیکن یو وخت داسې راتلونکی دی چې دا کلام او د هغوی دا دروغ بلل به د سخت حسرت او پښېمانۍ سبب شي، او هلته به ارمان کوي چې ولې مو هسې رښتیا خبره دروغ وبلله، چې نن د هغې لامله په دې آفت ککړ شوي یو.

وَإِنَّهُۥ لَحَقُّ ٱلۡيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

او ببشكه دغه (قرآن) خامخا (عين) حق يقين (محض او د منلو وړ ـ قابل) دی. پس تسبيح پاكي ووايه په نامه د رب خپل چې له ګردو څني عظيم ډېر لوی دی.

تفسير: يعني دا كتاب خو داسې حق او رښتيا دی چې له حده تېر د منلو وړ (لايق) دی، او د هغه مضامين له سره تر آخره پورې رښتيا او هيڅ يو شك او شُبهه په كې نشته، ښايي چې هر سړی په هغه باندې ايمان راوړي، او تل د الله تعالی په عبادت او تسبيح او تحميد كې مشغول اوسي.

تمّت سورة الحاقة بفضل الله ومنّه، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ المَعَارِجِ

«د (المعارج) سورت مکّي دی، (۴۴) آیتونه (۲) رکوع لري، په نزول کې (۷۹) او په تلاوت کې (۷۰) سورت دی، وروسته د (الحاقة) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَاَلَ سَآئِلٌۢ بِعَذَابٍ وَّاقِعٍ ﴿۱﴾ لِّلۡكٰفِرِيۡنَ لَيۡسَ لَهٗ دَافِعٌ ﴿۲﴾

وغوښت غوښتونکي یو عذاب واقع کېدونکی لوېدونکی. (منکرانو) کافرانو لره چې نشته هغه ته دفع کوونکی (چې راشي).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعني پیغمبر تاسې ته عذاب غوښتی دی، چې هغه هیڅوک له تاسې څخه نشي لرې کولی»، یا به غوښتونکي کفّار وي چې ویل به یې: آخر هغه عذاب ولې ژر نه راځي چې وعده یې مونږ ته راکړې شوې ده؟ ای الها ! که د محمد دا وینا په رښتیا وي؛ نو پر مونږ باندې له اسمانه تیږې ولې نه وربږي؟ دا خبرې به یې د انکار او تمسخر له لارې کولې.

مِّنَ اللّٰهِ ذِى الۡمَعَارِجِ ﴿۳﴾

له طرفه د الله چې څښتن د لویو لوړو (اوچتو) زینو دی.

تفسیر: یعني پرښتې او د مسلمانانو ارواح ګرد اسمانونه درجه په درجه طی کوي، د هغه دربار ته ورنژدې کیږي، او دا درجې د مسافت او د لرېوالي او نژدېوالي له پلوه سره مختلفې او متفاوتې دي، او فرق او توپیر لري، ځینې داسې چې: په یوه ربه کې د هغه د لوړوالي سبب کېدی شي، لکه د اسلام کلمه په ژبه سره ویل، او ځینې داسې دي چې یوه ګړۍ په هغه سره ترقي حاصلیږي لکه اودس او لمونځ کول، او ځینې په پوره ورځ کې لکه روژه یا په کامله میاشت کې لکه د رمضان د میاشتې روژه نیول، او ځینې په پوره یو کال لکه حج کول، (وعلی هذا القیاس) همدا راز د پرښتو او د ارواحو عُروج چې په هر کار باندې مقرر دی، وروسته له دې چې له هغه څخه فراغت ومومي، هم مختلف او متفاوت دي، او د قدوس الله تعالی تدبیر او انتظام هسکګ او ټیټې بېشماره درجې لري.

تَعۡرُجُ الۡمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوۡحُ اِلَيۡهِ

چې خیژي ملائکې پرښتې او روح (جبریل) په طرف د هغه.

تفسیر: یعني پرښتې، جبریل علیه السلام وغیره الله تعالی طرف ته خیژي، او یا پرښتې او د نورو بندګانو ارواح الله تعالی ته خیژي.

فِىۡ يَوۡمٍ كَانَ مِقۡدَارُهٗ خَمۡسِيۡنَ اَلۡفَ سَنَةٍ ﴿۴﴾

په هغه ورځ کې چې ده اندازه د هغې پنځوس زره کاله (په نسبت سره کافرانو ته).

تفسير: د قيامت ورځ د پنځوسو زرو كلونو په مېچ ده، يعني له اولې شپېلۍ (صور) څخه تر هغه پورې چې جنّتيان په جنّت كې او دوزخيان په دوزخ كې ننوځي؛ پنځوس زره كاله تيرېږي.

فَاصۡبِرۡ صَبۡرًا جَمِيلًا ۝٥

نو صبر وكړه (ای محمده !) صبر جميل نېک (بې له شكوه ـ شكايت ـ جزع ـ فزع).

تفسير: يعني كه دا كافران د انكار او تمسخر له لارې شورماشور كوي چې ژر هغه ټاكلى عذاب راورسيږي، بيا هم تاسې تلوار مه كړئ !، بلكه په صبر او استقلال سره اوسئ !، مه موزړه تنګوئ !، او نه د شكايت الفاظ ښايي د تاسې له خولې څخه ووځي !، دا ستاسې صبر او د دوى تمسخر او ملنډې وهل به ضرور خپله اغېزه او اثر ښكاره كوي.

إِنَّهُمۡ يَرَوۡنَهُۥ بَعِيدًا ۝٦ وَنَرَىٰهُ قَرِيبًا ۝٧

بېشكه دغه (منكران) وينې هغه (عذاب يا قيامت) لرې. او مونږ وينو هغه (عذاب يا قيامت) نژدې.

تفسير: يعني د دوى په خيال كې د قيامت راتګ لرې ورځي، بلكه د دوى په زعم وقوع يې هم ممكن نه دى، او په عقل كې يې له سره نه ځايېږي، او مونږ يې ډېر نژدې ګڼو، او هسې بولئ چې اوس راځي.

يَوۡمَ تَكُونُ ٱلسَّمَآءُ كَٱلۡمُهۡلِ ۝٨ وَتَكُونُ ٱلۡجِبَالُ كَٱلۡعِهۡنِ ۝٩

هغه ورځ (به واقع شي پر منكرانو عذاب) چې وګرځي اسمان په شان د قلعي ژېړ ويلي شوى يا (تورې ختې د تېلو). او وبه ګرځي غرونه په شان د وړى نداف وهلې رنګارنګ.

تفسير: وړى مختلف او راز راز رنګونه لري، او د دغو غرونو رنګونه هم سره مختلف او راز راز دي، لكه چې الله تعالى د «فاطر» سورت په خلورمه ركوع (٢٧) آيت كې فرمايي: ﴿وَمِنَ ٱلۡجِبَالِ جُدَدُۢ بِيضٞ وَحُمۡرٞ مُّخۡتَلِفٌ أَلۡوَٰنُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٞ﴾ او د «القارعه» په سورت كې يې فرمايلي دي: ﴿كَٱلۡعِهۡنِ ٱلۡمَنفُوشِ﴾ «يعني غرونه لكه رنګينې وهلې شوې وړى غوندې به وي»، دا خوا او هغه خوا به رغړې رارغړي.

وَلَا يَسۡـَٔلُ حَمِيمٌ حَمِيمٗا ۝١٠ يُبَصَّرُونَهُمۡ

او نه كوي پوښتنه يو دوست له بل دوسته (ځكه چې مشغول به وي په ځان خپل، اګر كه په نظر ورځي دوى ته هغوى). او ښه به يې پېژني.

تفسير: شاه صاحب ليكي: «يعني ګرد به سره په نظر راځي، او دا به ورښكارېږي چې د دوى دوستي چټې او بېكاره وه»، هر يو به د بل حال او احوال ګوري، مګر يو له بل سره څه مرسته او حمايت نشي كولى، او هر يو به پخپل فكر كې ډوب تللى وي.

يَوَدُّ ٱلۡمُجۡرِمُ لَوۡ يَفۡتَدِي مِنۡ عَذَابِ يَوۡمِئِذِۭ بِبَنِيهِ ۝١١ وَصَٰحِبَتِهِۦ وَأَخِيهِ ۝١٢ وَفَصِيلَتِهِ
ٱلَّتِي تُـٔۡوِيهِ ۝١٣ وَمَن فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗا ثُمَّ يُنجِيهِ ۝١٤

خوښوي به مجرم ګنهګار (كافر) چې فديه وركړي له عذابه د دغې ورځې په ځامنو خپلو سره. او ملګرې ښځې خپلې سره، او ورور سره. او خپلوانو قبيلو خپلو سره هغو سره

چې څايونه يې ورکول دوی ته په دنيا کې. او هغه څوك چې په ځمکه کې دي ټول، بيا وژغوري ځان خپل.

تفسير: يعني غواړي چې ګرد کور او کهول او خپل که يې له لاسه پوره وي او په درد يې وخوري له خپل ځانه قربان کړي، او پخپله فديه کې يې ورکړي، او خپل ځان وژغوري، مګر دا به امکان ونه لري، او خلاص به نشي له عذابه ځکه چې:

كَلَّآ ۖ إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾

نه ده داسې چې ارزو کوي دوی. بېشکه دا (اور د دوزخ) لمبې وهونکی دی. ويستونکی دی (له کفّارو څخه) د اينې (يا د پوستکو د لاسو او د پښو د دوی).

تفسير: يعني هغه اور به مجرم کله پرېږدي، هغه به يې پوستکی وباسي، او تر اينې (جګر) پورې يې رسيږي، او اينه يې هم ترې وباسي.

تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ﴿١٨﴾

رابولي (دا دوزخ) هغه څوك چې شا يې کړې وي او مخ يې ګرځولی وي (له ايمانه). او ټول کړي يې وي (مال) نو ساتلی يې وي (د الله حق يې ترې نه وي ورکړی).

تفسير: يعني د دوزخ له لوري به يو راښکودل او ناري او سورې وي، هومره سرې چې په دنيا کې د حق او رښتيا په لوري شاه اړولې او د ښو چارو څخه يې مخ ګرځولی وي، او د مالونو او شتو په ټولولو او کلکو ساتلو کې مشغول؛ هغه ګرد به د دوزخ په لوري راښکودل کيږي.

إِنَّ ٱلْإِنسَـٰنَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾

بېشکه انسان بني آدم پيدا کړی شوی دی هلوع حارص بې صبره. کله چې ورسيږي ده ته شر خرابي؛ صبر نه کوي فرياد کوي. او کله چې ورسيږي ده ته ښېګڼې؛ نو بې توفيق کيږي منع کوونکی شي (حق لره).

تفسير: يعني په هيڅ لوري پخپلې بهادرۍ، کلکتوب، پوخوالي، قوت او همّت نه ورښکاروي، که فقر، فاقه، ناروغي او سختي پرې راشي؛ نو بې صبري ورښکاروي، ويريږي او نااميده کيږي، او هسې ګڼي چې اوس د هغه لپاره هيڅ يوه لاره نه ده پاتې، چې په هغې کې له هغه ربړ او مصيبت نه ځان وژغوري، که مال، شته، دولت، روغتيا، عظمت او پت ور په برخه شي؛ نو د ښېګڼې لپاره به هيڅ خپل لاس نه غځوي، او د الله تعالى په لاره کې هيڅ يو شی په اخلاص او مينې سره نه لګوي، هو ! هغه سرې له دې وينا څخه مستثنی دی، چې د هغوی بيان دغه دی چې اوس راځي.

إِلَّا ٱلْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَآئِمُونَ ﴿٢٣﴾

مګر (نه دي پيدا کړی شوي هلوع هغه) لمونځ کوونکي چې دوی پر لمانځه خپل دائم قائم دي. او هيڅکله او هيڅېرې هيڅ يو لمونځ ترې نه فوت کيږي.

تفسير: يعني د لمانځه ناغه کوونکي نه دي، بلکه په مداومت او انتظام او التزام سره يې کوي، او د لمانځه په حالت کې په ډېر سکون او اطمينان سره سم برابر لمونځ کوي، او تل لمانځه ته متوجّه وي.

وَالَّذِيْنَ فِيْٓ اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُوْمٌ ﴿۲۴﴾ لِّلسَّآئِلِ وَالْمَحْرُوْمِ ﴿۲۵﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې په اموالو د هغوی کې حق برخه معلومه وي (له زکات او صدقات). لپاره د غوښتونکيو (فقيرانو) او محروم (فقيرانو چې سوال نه کوي).

تفسير: د «المؤمنون» په سورت کې د دې تفسير شوی دی.

وَالَّذِيْنَ يُصَدِّقُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿۲۶﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې مصدق باور کوونکي دي په ورځ د انصاف جزاء باندې.

تفسير: يعنې د همدې يقين په بناء باندې ښه کارونه کوي، چې په هغه ورځ به يې په کار ورځي.

وَالَّذِيْنَ هُمْ مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُّشْفِقُوْنَ ﴿۲۷﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې دوی له عذابه د رب خپل وېرېدونکي وي (اګر که په عبادت کې يې ډېر کوښښ هم کړی وي).

تفسير: يعنې د الله تعالی له عذابه وېرېږي، او په خرابو کارونو پسې هيڅ نه ګرځي، ځکه چې:

اِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَاْمُوْنٍ ﴿۲۸﴾

بېشکه له عذابه د رب؛ دوی نه دي پر امن کړی شوي (بلکه تل ترې وېرېږي).

تفسير: يعنې د الله تعالی عذاب داسې يو شی نه دی چې بنده د هغه له لوري څنې مأمون شي، او بې وېرې کېني، بالخاصه منکران او مجرمان خو له سره ترې په امان نه دي.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ ﴿۲۹﴾ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ﴿۳۰﴾ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعٰدُوْنَ ﴿۳۱﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې دوی د خپل شهوت د ځايونو ساتونکي دي. مګر په ښځو خپلو باندې او په هغې وينځې خپلې باندې چې يې مالکان شوي دي ښې لاسونه د دوی، نو بېشکه دوی نه دي ملامت کړی شوي (ځکه چې خپلې ښځې ـ وينځې پرې حلالې دي). نو هغه چې غواړي پر ته له دغو څخه؛ پس همدوی دي له حده تېرېدونکي.

تفسير: يعنې که څوک پرته له خپلې حلالې ښځې يا وينځې څنې بل کوم ځای د شهوت د قضاء لپاره ولټوي؛ نو هغه د اعتدال د حد او جواز څخه د باندې قدم ږدي، نو متعه موقّته، بهيمه او استمناء (په لاس سره منی ايستل) او نور ناروا دي.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِاَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ﴿۳۲﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې دوی امانتونو خپلو لره او وعدو خپلو لره ساتونکي دي (او په سر يې رسوي).

تفسير: په دې کې د الله تعالی او د بندګانو د ګردو حقوق راغلل، ځکه د سړي هومره قوّتونه چې شته هغه ګرد د الله تعالی امانت دی، نو ښايي هغه د الله تعالی په راښوولو مواقعو کې صرف کړی شي، او هغه قول او اقرار چې په ازل کې يې ترلی دی؛ له هغه څنې خپله غاړه ونه غړوي !.

وَالَّذِينَ هُم بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ ﴿٣٣﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې همدوی په شاهدئ خپلې باندې سم ولاړ وي.

تفسير: يعني که ضرورت پېښ شي؛ نو بې له زيادت او لږوالي او لحاظ او رعايت شاهدي ورکوي، او حقه خبره هيڅکله نه پټوي.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې همدوی پر لمانځه خپل باندې ساتنه کوي (پخپلو وختونو يې اداء کړي).

تفسير: يعني د لمونځونو د اوقاتو، شرائطو، او آدابو څنې باخبر وي، او د هغه صورت او حقيقت د ضايع کېدلو څنې تل خپل ځان ساتي.

أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾

دغه کسان به (چې موصوف په دغو اتو صفاتو دي) په جنّتونو کې به وي مکرّم عزّتمن کړی شوي.

تفسير: يعني د جنتيانو همدا اته صفتونه دي، چې په لمانځه سره او په لمانځه باندې ختم شوي دي تر څو معلوم شي چې لمونځ د الله تعالی په دربار کې څومره مهتمّ بالشأن او الزم او ضروري عبادت دی، د هر يوه مسلمان په وجود کې چې دا صفات او ستاينې وي؛ نو په هغه کې به د «هلوع» مذمّت نه وي.

فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾ كَلَّا ۖ

نو څه شوي دي هغو کسانو لره چې کافران شوي دي چې طرف ستا نه راځغاستونکي دي. له ښي لوري څخه او له کيڼ لوري څخه ناست ډلې ډلې (حلقه) وهونکي. آيا طمع کوي هر سړی له دوی څنې چې داخل به کړی شي په جنّت د نعمتونو کې؟. نه ده داسې (چې دوی طمع کوي د دخول د جنّت).

تفسير: ابن کثير (رحمه الله) د دې آيتونو مطلب داسې اخيستی دی: يعني ستاسې په لوري دا منکرين ولې په ډېره جلدئ او تلوار سره درځغلي او منډې وهي، او ښي او کيڼې خوا ته ډلې ډلې پنډېږي، يعني د پاک قرآن له اورېدلو څنې ولې دومره تور خوري او بد وړي او تښتي؟ نو آيا سره له دې وحشت او نفرت دوی داسې توقّع او هيله هم لري چې له دوی څخه به هر يو سړی بې له اندېښنې جنت ته ننوځي؟ هر ګز داسې نه ده، (هذا كما قال الله تعالی: ﴿فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ﴾ د «المدثر سورت» دويمه رکوع).

إِنَّا خَلَقْنٰهُمْ مِّمَّا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۹﴾

بېشكه مونږ پيدا كړي مو دي دوى له هغې (نُطفې) څخه چې پرې پوهېږي دوى (چې ضعيفه او حقيره ده).

تفسير: يعني د خاورې غوندې يو حقير شي يا له مني غوندې شي څخې پيدا شوي، هغه چېرې د جنت ورې وي تر څو چې په ايمان او وحدانيت سره خپل ځان پاك نه كړي، او په رښتيا سره معظم او مكرّم نه شي.

فَلَآ أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشٰرِقِ وَالْمَغٰرِبِ

نو قسم خورم په رب (مالك) د مشرقونو او (په رب مالك د) مغربونو.

تفسير: لمر، سپوږمۍ او نور ستوري هره ورځ له يوه نوي ځايه راخر ګنديږي، او په يو نوي ځاى راپټيږي، نو د دې نقطو په اعتبار يې مشارق او مغارب ورته وويل.

إِنَّا لَقٰدِرُوْنَ ﴿۴۰﴾ عَلٰٓى أَنْ نُّبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوْقِيْنَ ﴿۴۱﴾

بېشكه مونږ خامخا قادر يو. په دې باندې چې بدل راوړو خير ډېر غوره له دوى څخه، او نه يو مونږ عاجزى كړى شوي (له ارادې خپلې).

تفسير: يعني كله چې د هغوى په ځاى له هغوى څخې ښه سړي راوستلى شو؛ نو پخپله دوى ولې نشو ژوندي كولى؟ يا دا مطلب: پرېږدئ چې دا د مكې كافران خندا او مسخرې وكړي، او ملنډې ووهي، مونږ به د اسلام د خدمت لپاره له دوى څخې غوره قوم راولو، لكه چې د قريشو په ځاى يې د مدينې انصار ودرول، او مكه والان بيا د هغوى د واك څخې بهر ونه وتى شو، او په پاى كې يې د خپلو شرارتونو خوند وڅكو.

تنبيه: د «مشارق» او «مغارب» قسم ښايي د دې لپاره ياد كړى وي، چې هغه الله تعالى چې هره ورځ مشرق او مغرب بدلوي؛ نو آيا هغه ته ستاسي بدلول كوم سخت او مشكل كار دى؟.

فَذَرْهُمْ يَخُوْضُوْا وَيَلْعَبُوْا حَتّٰى يُلٰقُوْا يَوْمَهُمُ الَّذِيْ يُوْعَدُوْنَ ﴿۴۲﴾

نو پرېږده دوى (اى محمده !) چې ننوځي مشغوليږي په باطلو كې او لوبې كوي په دنيا كې تر هغه پورې چې پيوست شي دوى له هغې ورځې خپلې سره چې وعده يې كړى شوې ده له دوى سره (چې بدر يا قيامت دى).

تفسير: يعني د لږو ورځو خنډ دى، بيا به د هغوى سزا يقيني وي.

يَوْمَ يَخْرُجُوْنَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلٰى نُصُبٍ يُّوْفِضُوْنَ ﴿۴۳﴾

هغه ورځ چې بهر راويستل شي دوى له قبرونو څخه چې ځغلېدونكي به وي لكه چې دوى به طرف د نښو چابك ځغلي.

تفسير: يعني څرنګه چې څوك د كومې خاصې نښې او علامې په لورې په منډو سره ځغلي، او يو له بله غواړي چې ژر ورسيږي.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۚ ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

حال دا چې ذليلې خوارې به وي سترګې د دوی چې پټ کړی به وي دوی لره ذلت خواری، دا ورځ ده (هغه د قيامت) چې وو دوی چې وعده ورسره کړی شوې وه (په دنيا کې).

تمّت سورة المعارج بفضل الله ومنّه وكرمه.

سُوۡرَةُ نُوۡحٍ

«د (نوح) سورت مکّي دی، (۲۸) آیتونه (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۱) او په نزول کې هم (۷۱) سورت دی، وروسته د (النحل) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اِنَّاۤ اَرۡسَلۡنَا نُوۡحًا اِلٰی قَوۡمِهٖۤ اَنۡ اَنۡذِرۡ قَوۡمَكَ مِنۡ قَبۡلِ اَنۡ یَّاۡتِیَهُمۡ عَذَابٌ اَلِیۡمٌ ①

بېشکه مونږ لېږلی وو مونږ نوح طرف د قوم د ده ته په دې سره چې وویروه ته قوم خپل پخوا له هغه ځنې چې راشي دوی ته عذاب دردناك.

تفسیر: یعنې پخوا له دې چې په دنیا کې د خپل کفر او شرارت لامله له یو لوی طوفان سره مقابل او په آخرت کې د دوزخ له عذاب سره مخامخ شي، بناېي چې مؤمنان شي.

قَالَ یٰقَوۡمِ اِنِّیۡ لَکُمۡ نَذِیۡرٌ مُّبِیۡنٌ ② اَنِ اعۡبُدُوا اللّٰهَ وَ اتَّقُوۡهُ وَ اَطِیۡعُوۡنِ ③

وویل (نوح) ای قومه ځما ! بېشکه زه تاسې ته ویرووونکی ښکاره یم (په دې سره چې وایم تاسې ته) چې بندګي کوئ تاسې الله ته، او وویرېږئ له الله ځنې، او ومنئ تاسې ځما خبرې !.

تفسیر: یعنې له الله تعالی څخه وویرېږئ !، او کفر او معصیت پرېږدئ !، او د اطاعت او عبادت لارې خپلو ځانونو ته غوره کړئ !.

یَغۡفِرۡ لَکُمۡ مِّنۡ ذُنُوۡبِکُمۡ وَ یُؤَخِّرۡکُمۡ اِلٰۤی اَجَلٍ مُّسَمًّی ؕ

چې وبښي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې، او وروستي به کړي (الله) تاسې (بې له عذابه) تر نېټې په نامه کړی شوې پورې (چې نېټه د موت ده).

تفسیر: یعنې که ایمان مو راوړو؛ نو پخوا له ایمانه هغه حقونه چې تاسو تلف کړي دي هغه به دروبښلی شي، او د کفر او شرارت لامله د کوم عذاب راتلل چې مقدّر وو؛ هغه به د ایمان راوړلو ځنې وروسته نه راځي، بلکه تاسې ته مهلت درکاوه شي چې خپل طبیعي عمر سر ته ورسوئ، او د نورو ساکښانو (جاندارو) د موت او د حیات له عمومي قانون سره سم په مقرر شوي وخت کې پر تاسې باندې مرګ راځي.

اِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ اِذَا جَآءَ لَا یُؤَخَّرُ ۘ

بېشکه چې اجل نېټه د الله کله چې راشي؛ نه وروستی کېږي.

تفسیر: یعنې د ایمان د نه راوړلو په صورت کې د هغه عذاب وعده چې شوې ده، که هغه پر سر باندې ودرېږي؛ نو څوك یې مخه نشي نیولی، او نه د یوې شېبې وړاندې وروسته کېږي.

لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ۝

كه چېرې يئ تاسې چې پوهېږئ.

تفسير: يعني كه تاسې پوهه لرئ؛ نو دا ګردې خبرې د پوهېدلو او د عمل كولو وړ دي.

قَالَ رَبِّ إِنِّيْ دَعَوْتُ قَوْمِيْ لَيْلًا وَّنَهَارًا ۝ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِيْٓ إِلَّا فِرَارًا ۝

وويل (نوح) اى ربه څما! بېشكه ما ومې باله قوم خپل (توحيد ته) شپه او ورځ (تل). نو زيات نه كړ دوى ته دعوت بلنې څما مګر تېښته (له ايمان او اطاعت څخه).

تفسير: يعني نوح عليه السلام تر نهه نيم سوو كلونو پورې دوى وپوهول، كله چې د اميد هيڅ يوه هيله ورته پاتې نشوه؛ نو مأيوس او خفه شو، د الله تعالى په دربار كې يې عرض وكړ چې اى الله! ما له خپل لوري د دعوت او تبليغ حق اداء كړ، او يوه شېبه مې هم څه معطلي او ډيل نه دى كړى، د ورځې په رڼا او د شپو په تيارو كې مې تل تر تله ستا په لوري بلنه كړې ده، مګر نتيجه داسې شوه چې هر څو هر څومره مې چې دوى ستا په لوري وبلل؛ دوى هومره له تا څخه لرې شول.

وَإِنِّيْ كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوْٓا أَصَابِعَهُمْ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ

او بېشكه زه هر كله چې وبولم دوى (توحيد او اطاعت ته) د دې لپاره چې وبښې ته دوى؛ نو ننباسي دوى ګوتې خپلې په غوږونو خپلو كې (چې څما دعوت وا نه وري).

تفسير: ځكه چې هغوى څما د خبرو اورېدل نه غواړي، او دايې پر ځان اخيستې ده چې دا غږ خامخا د هغوى غوږونو ته ونه رسيږي.

وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ

او چاپېر كړې نغښتلي يې وو ځانونه خپل په جامو خپلو (لپاره د دې چې ما ونه ويني).

تفسير: تر څو هغوى څما او زه د هغوى صورت ونه ګورم، كه كوم وخت په ګوتو سره هغوى غوږونه په ښه ډول بند نشي.

وَأَصَرُّوْا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ۝

او همېشه والى كوي (په كُفر خپل) او سركشي كوي (له متابعته څما) سركشي كول.

تفسير: يعني په هيڅ ډول هغوى له خپلې طريقې څخه مخ اړوونكي نه دي، او د هغوى غرور دوى ته اجازه نه وركوي چې څما د اسلامي دعوت خبرو ته غوږ كيږدي.

ثُمَّ إِنِّيْ دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ۝

بيا بېشكه ما وبلل دوى په ښكاره (بلنې سره).

تفسير: يعني د هغوى په مركو او جرګو كې مې وېناوې وكړې، او په مجلسونو كې مې هم دوى په ښه شان سره وپوهول.

ثُمَّ إِنِّيٓ أَعۡلَنتُ لَهُمۡ وَأَسۡرَرۡتُ لَهُمۡ إِسۡرَارٗا ۝٩

بيا بېشکه ما ښکاره وينا وکړه دوی ته، او په پټه مې وينا وکړه دوی ته.

تفسير: يعني پرته له جرګو او مجامعو څخه مې هم ګوښې له هغوی سره خبرې وکړې، او صافې مې هم هغوی ته وويلې، او په اشارو او کنايو مې هم وپوهول، په لوړ غږ مې هم وينا وکړه، او په ورو مې هم وويل، لنډه يې دا چې د پند هيڅ يو عنوان او هيڅ يو رنګ مې هم پرې نښود.

فَقُلۡتُ ٱسۡتَغۡفِرُواْ رَبَّكُمۡ إِنَّهُۥ كَانَ غَفَّارٗا ۝١٠

نو ومې ويل دوی ته: ښننه وغواړئ له ربه خپله (له شرکه)، بېشکه هغه (الله) دی ډېر ښونکی (توبه کوونکيو لره هر کله چې توبه وباسي).

تفسير: يعني سره له سلهاوو کلونو له پوهولو څخه چې په تاسې باندې يې څه اثر ونه کړ، که اوس څما دا خبرې ومنئ، او د خپل حقيقي مالك په لوري مو سرونه ټيټ کړئ، او له هغه څنې د خپلو تېروتنو او خطاوو ښننه وغواړئ، نو ستاسې هغه پخواني ګناهونه او قصور ښنل کيږي، څکه چې الله تعالی لوی ښونکی دی، او ستاسې هغه ګرد پخواني ګناهونه به درمعافوي.

يُرۡسِلِ ٱلسَّمَآءَ عَلَيۡكُم مِّدۡرَارٗا ۝١١ وَيُمۡدِدۡكُم بِأَمۡوَٰلٖ وَبَنِينَ وَيَجۡعَل لَّكُمۡ جَنَّٰتٖ وَيَجۡعَل لَّكُمۡ أَنۡهَٰرٗا ۝١٢

راو به ليږي باران پر تاسې باندې ډېر اوربدونکی. او در ډېروي، کومک به کوي له تاسې سره په مالونو او څامنو سره، او وبه ګرځوي تاسې ته باغونه او وبه ګرځوي تاسې ته ويالې.

تفسير: يعني د ايمان او استغفار په برکت به هغه قحط او سوکړه چې له څو کلونو راهيسې په هغه کې اخته يئ لرې کيږي، او الله تعالی ډېرې ښې وربدونکې وربخې درليږي، چې د هغه د وربدو لامله به مو کښتونه او باغونه اوبه کيږي، مېوې او غلې ډېريږي، څاروي او نور ساکښان به څرېبيږي، شودې او غوړي به ډېريږي، او هغه ښځې چې د کفر او معصيت له سببه اوس شنډې شوي دي؛ هلکان به وځېږوي، لنډه يې دا چې د دنيا د عيش او نشاط سره د آخرت لويې درجې هم مومئ.

مَّا لَكُمۡ لَا تَرۡجُونَ لِلَّهِ وَقَارٗا ۝١٣

څه شوي دي په تاسې باندې چې اميد هيله نه لرئ له الله څخه د عظمت او لويې، او يا له الله څخه د وقار لويې عزّت.

تفسير: يعني د الله تعالی له لويې څنې ښايي اميد وکړی شي که تاسې د هغه امر ومنئ نو تاسو ته به لويې عزت او وقار دروبښي او يا دا مطلب چې تاسې د الله تعالی په لويې باندې ولې اعتقاد نه لرئ؟ او د هغه د عظمت او جلال څنې ولې نه ويرېږئ؟.

وَقَدۡ خَلَقَكُمۡ أَطۡوَارًا ۝١٤

او (حال دا دی چې) په تحقيق پيدا کړي يې يئ تاسې تېرېدونکې په مختلفو حالاتو ، او يا راز راز.

تفسير: يعني د مور په ګېډه کې مو ډول ډول رنګونه بدل کړل، او د اصلي مادې څخه اخيستې تر مړينې پورې سرې په راز راز بڼو (صورتونو) او رنګارنګ اشکالو اوړي راواوړي، او له ډېرو اطوارو ادوارو سره مخامخ کيږي.

اَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ۝١٥ وَّجَعَلَ الْقَمَرَ فِيْهِنَّ نُوْرًا وَّجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ۝١٦

آيا نه ګورئ تاسې څرنګه پيدا کړي دي الله اووه اسمانونه لاندې باندې، او ګرځولې يې ده سپوږمۍ په دې اسمانونو کې رڼا روښانه، او ګرځولې يې دی لمر ډيوه بله روښانه.

وَاللّٰهُ اَنْۢبَتَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ نَبَاتًا ۝١٧

او الله زرغون پيدا کړي يئ تاسې له ځمکې څنې زرغونېده پيدا کېده.

تفسير: يعني له ځمکې څخه يې په ډېر پوخوالي سره پيدا کړ، اول يې ځمونږ پلار آدم عليه السلام له خاورې څخه پيدا کړ، بيا يې نطفه چې له هغه څخه ووړکي پيدا کيږي، او د غـذاءاو د خوړو خلاصه او جوهر دی، او د ځمکې له عناصرو څنې پيدا کيږي.

ثُمَّ يُعِيْدُكُمْ فِيْهَا وَيُخْرِجُكُمْ اِخْرَاجًا ۝١٨

بيا به ننباسي تاسې (پس له مرګه) په هغې (ځمکې) کې، بيا به راوباسي تاسې (له قبورو څخه عند البعث) رايستل.

تفسير: يعني وروسته له مړينې څخه بيا له خاورې سره ګډېږئ، بيا د قيامت په ورځ له هغه څنې راخېژئ.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ بِسَاطًا ۝١٩ لِّتَسْلُكُوْا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ۝٢٠

او الله ګرځولې ده تاسې ته ځمکه غوړولی فرش. تر څو چې لاړ شئ تاسې له دغې (ځمکې) نه پر لارو لويو ارتو باندې.

تفسير: يعني پر هغه باندې کېنئ، ګرځئ، لاندې باندې ورشئ، او اوده شئ، په هر لوري يې ارتې لارې درايستلې دي، که يو سرې وغواړي او لازم وسايل ورسره وي؛ نو په ټوله ځمکه باندې چورلېدلی شي، او د لارې د نشتوالي لامله به هيڅ يو مشکلات نه ورپېښيږي.

قَالَ نُوْحٌ رَّبِّ اِنَّهُمْ عَصَوْنِيْ وَاتَّبَعُوْا مَنْ لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهٗ وَوَلَدُهٗۤ اِلَّا خَسَارًا ۝٢١

وويل نوح: ای ربه ځما ! بيشکه دوی نافرماني وکړه له ما څخه، او متابعت يې وکړ د هغه چا چې نه يې دی زيات کړی ده ته مال د ده، او اولاد ده (په هيڅ بابت کې) پرته له زيانکاری ګمراهی.

تفسير: يعني د خپلو مشرانو خبرې يې واورېدې، چې د هغوی په مال او اولاد کې هيڅ يو ښه والی او بهتري نشته، بلکه دوی پر هغوی باندې ورغونډ شول، او د همدې لامله هم مشران له دين څنې بې برخې شول، او هم يې د ډېر تمرّد او تجبّر په سبب کشران محروم کړل.

وَمَكَرُوْا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾

او مکر وکړ دغو (رؤساوو د دوی) مکر ډېر لوی.

تفسیر: یعني ګرد یې وپوهول چې د هغه خبره ونه مني، او راز راز تکلیفونه ور ورسوي.

وَقَالُوْا لَا تَذَرُنَّ اٰلِهَتَكُمْ

او وویل (مشرانو کشرانو ته) چې مه پرېږدئ تاسې (عبادت د) معبودانو خپلو.

تفسیر: یعني د خپلو معبودانو په عبادت او حمایت باندې ټینګ اوسئ!، او د نوح په لمسون باندې مه غولېږئ!.

وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَّلَا سُوَاعًا ۙ وَّلَا يَغُوْثَ وَيَعُوْقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾

او مه پرېږدئ (عبادت د هغه بُت چې) وَدّ (نومېږي) او مه (پرېږدئ عبادت د هغه بت چې) سُواع (نومېږي) او مه (پرېږدئ تاسې عبادت د هغو بُتانو چې) یغُوث او یعُوق او نسر (نومېږي).

تفسیر: دا د هغو بتانو نومونه دي چې د هر مطلب لپاره یې یو بیل بُت جوړ کړی وو، په ځینو روایتونو کې راغلي دي چې په پخوانیو زمانو کې ځینې لویان هسې تېر شوي وو، چې خلقو له هغوی سره ډېره مینه درلوده (لرله)، کله چې هغوی مړه شول؛ نو د شیطان په لمسولو او غولولو خلقو د هغوی تصویرونه د یادولو په ډول ودرول، بیا یې د هغوی په تعظیم باندې شروع وکړه، ورو ورو یې د هغوی په بندګۍ باندې شروع وکړه (العیاذ بالله).

وَقَدْ اَضَلُّوْا كَثِيْرًا ۚ وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا ضَلٰلًا ﴿٢٤﴾

او په تحقیق ګمراه کړي دي (دغو مشرانو په سبب د عبادت د بُتانو) ډېر (کشران خلق)، او مه زیاتوه (ای ربه ځما!) ظالمانو بې انصافانو لره مګر خو ګمراهي هلاک عذاب.

تفسیر: شاه عبد القادر (رحمه الله) لیکي: «یعني سرګردانه ګرځي، یو سم تدبیر د دوی له لاسو نه دی پوره».

مِمَّا خَطِيْٓـٰٔتِهِمْ اُغْرِقُوْا فَاُدْخِلُوْا نَارًا ۙ

په سبب د ګناهونو خپلو سره ډوب کړل شول (په دنیا کې په ډېرو دریابي اوبو کې) نو داخل به کړل شي (أخروي) اور ته.

تفسیر: یعني طوفان راغی، او په ښکاره ډول د لوی بحر په اوبو کې ډوب شول، خو په رښتیا سره د برزخ عذابونو ته ورسېدل، چې ورپسې متّصل د آخرت اور هم هغوی ته تیار دی.

فَلَمْ يَجِدُوْا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَنْصَارًا ﴿٢٥﴾

بیا نه موندل دوی د خپلو ځانونو لپاره پرته له الله مددګاران (چې له عذاب څخه یې خلاص کړي).

تفسیر: یعني هغه بُتان: ود، سواع، یغوث او نور د دوی د دې اړتوب په وخت کې هیڅ په کار ورنغلل، او نه یې مرسته له هغوی سره وکړه.

وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ
وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾

او وویل نوح: ای ربه څما ! مه پرېږده پر ځمکه باندې له کافرانو څخه هیڅ اوسېدونکی (یا ګرځېدونکی، او ټول هلاک کړه). بېشکه ته که چېرې پرېږدې ته دوی؛ نو ګمراهان به کړي دوی (مؤمنان) بندګان ستا، او نه ځېږوي دوی مګر خو فاجر بېباکه ناشکره بدکاره له حقه منکره.

تفسیر: یعني یو کافر هم ژوندی مه پرېږده ! ځکه چې له دوی ځنې هیڅ یو کافر د دې خبرې لایق او وړ نه دی چې ژوندی پرېښود شي، که له دوی ځنې کوم یو ژوندی پاتې شي؛ نو څما تجربه دا راښیي چې د هغه له نطفې څخه به هم بې حیا بېباک د حق منکر او بې شرم او ناشکره ځوځات پیدا کیږي، او تر هغه پورې چې له دوی ځنې یو سړی هم پاتې وي؛ نور خلق نه پرېږدي چې په سمه لاره راشي، او ګرد به سره ګمراهان کړي.

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنٰتِ

ای ربه څما ! وبښه ما او مور پلار څما، او هغه څوک چې ننوځي کور ښېرې مسجد څما ته حال دا چې ایمان لرونکي وي، او (وبښه) ګرد ایمان لرونکي نارینه او ګردې ایمان لرونکې ښځې.

تفسیر: یعني که سم څما د مرتبې سره له ما نه کوم تقصیر شوی وي؛ هغه پخپل فضل او کرم سره راوبښه !، او څما د مور او پلار او هغه ایمانداران چې څما په کور یا ښېرې یا مسجد کې دي؛ د هغوی ګردې خطاوې ورمعاف کړه !، بلکه تر قیامت پورې هر څومره نارینه او ښځې چې د ایمان په شرف رسېدلي وي؛ هغو ګرد (ټول) وبښه !.

وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِينَ إِلَّا تَبَارًا ﴿٢٨﴾

او مه زیاتوه (ای څما پروردګاره) ظالمانو (کافرانو) لره مګر خو بربادي هلاک (لکه چې هغوی هلاک شول).

تمّت سورة نوح بفضل الله وکرمه، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الْجِنِّ

«د (الجنّ) سورت مكي دی، (۲۸) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۲) او په نزول کې (۴۰) سورت دی، وروسته د (الأعراف) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

قُلْ أُوْحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ

ووايه (ای محمده دوی ته) وحي راغلې ماته چې بېشكه شان دا دی چې واورېده (قراءت ځما) يوه ټولۍ له پېريانو نه.

فَقَالُوْٓا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا ﴿۱﴾ يَّهْدِيْٓ إِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِهٖ ۖ وَلَنْ نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ أَحَدًا ﴿۲﴾

نو وويل (دوی نورو قومونو خپلو ته كله چې بېرته ورغلل چې) بېشكه مونږ واورېد يو قرآن عجيب (په فصاحت او بلاغت سره). چې هدايت كوي لاره ښيي رشد (ايمان او حق) ته، نو ايمان راووړ مونږ پر هغه (قرآن)، او هرګز به شريک نه كړو (پس له دې ورځې) له رب خپل سره بل هيڅوک.

تفسير: د «أحقاف»په سورت کې تېر شوي دي چې رسول أکرم صلی الله علیه وسلم د سهار په لمانځه کې قرآنکريم لوست، چې يوه ډله پيريان له هغه ځايه تېرېدل، کله چې د قرآن مجيد غږ يې واورېد؛ ټول په هغه باندې مين او د زړه له کومې مسلمانان شول، بيا خپلو تېرو ته بېرته لاړل، او دا ګردې خبرې يې هلته وويلې، چې مونږ داسې يو کلام واورېد چې پخپل فصاحت، بلاغت، حسن الأسلوب، قوت تأثير، خوږوالي، موعظت، علومو او مضامينو او پندونو په اعتبار ډېر عجيب او غريب دی، د معرفت ربّاني او رشد دنيوي او فلاح أخروي په لوري لار ښيي، نو ځکه په مجرد د اورېدلو بلا توقّف پر هغه مو يقين وکړ، او هيڅ يو شک او شُبهه ځمونږ په زړونو کې پاتې نشوه، چې داسې خبرې پرته د الله تعالی د بل چا نه دي، اوس مونږ سم د هغه له تعليم او هدايت سره عهد کوو چې وروسته له دې نه مونږ هيڅ يو شی د الله شريک نه کړو.

وَّأَنَّهُ تَعٰلٰى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَّلَا وَلَدًا ﴿۳﴾

او بېشكه شان دا دی چې لوی دی شأن لويي د رب ځمونږ، نه ده نيولې (الله) ښځه او نه اولاد (لکه چې وايي د پيريانو او د انسانانو کفّار او مشرکان).

تفسير: يعني ښځه او اولاد لرل د الله تعالی له شان او عظمت څخه منافي دي.

وَّأَنَّهُ كَانَ يَقُوْلُ سَفِيْهُنَا عَلَى اللهِ شَطَطًا ﴿۴﴾

او (وويل پيريانو قوم خپل ته داسې) بېشكه شان دا دی چې ويل به ناپوه ځمونږ (ابليس) پر الله باندې خبرې لويې لرې له حق صواب.

تفسير: يعني ځمونږ په منځ کې هغه بېوقوفان چې د الله تعالی په نسبت داسې چټي خبرې له خپل ځانه جوړوي، او لويې يې کړې وي، د هغوی په منځ کې له ګردو څخه لوی ناپوه ابليس دی، ښايي خاص همدغه شيطان د (سفيه) له لفظ څخه مراد وي.

وَّ اَنَّا ظَنَنَّاۤ اَنْ لَّنْ تَقُوْلَ الْاِنْسُ وَ الْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًاۙ۝۵

او بېشکه مونږ ګمان کاوه چې هيڅکله به نه وايي انسانان او پيريان پر الله باندې دروغ.

تفسير: يعني ځمونږ په خيال کې داسې راتلل، چې دومره زيات انسانان او پيريان چې په دوی کې لوی سري او پوهان هم شته؛ څرنګه سره يو ځای شوي د الله تعالی په نسبت دروغ خبرې جوړوي، او داسې جرأتونه کوي؟، په همدې چُرت کې مونږ لاره غلطه کړه، اوس د پاک قرآن له اورېدلو څخه هغه ګردې غلطې خبرې او دروغ راښکاره شوې، او د خپلو مشرانو د تقليد څخه مو ځانونه وژغورل.

وَّ اَنَّهٗ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْاِنْسِ يَعُوْذُوْنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوْهُمْ رَهَقًاۙ۝۶

او بېشکه شان دا دی چې وو به ډېر سړي له انسانانو څخه چې پناه به يې غوښتله په سړيو له پيريانو څخه، نو زياته کړه دغو انسانانو دغو پيريانو لره سرکشي (په سبب د استعاذې پناه غوښتو د دوی له جنّاتو نه).

تفسير: په عربو کې جهالت ډېر وو، له پيريانو څنې به يې د پټو خبرو پوښتنې کولې، او د هغوی په نامه به يې نذرونه په غاړه اخيستل او ورکول به يې، کله به چې د کومې جوپې پراو يا د تېرېدلو لاره پر کومې وېرووونکې کندې يا ځای باندې لوېده؛ ويل به يې چې: مونږ د دې ځای د پيريانو د هغه مشر په حلقه کې ننوځو، او ننګ وروړو چې د دې سيمې د پيريانو سردار دی، تر څو مو هغه د خپل لاس لاندې د پيريانو له شره وساتي، له داسې خبرې به پيريان لا مغرورېدل، او په سر به يې ختل، او له بل لوري د داسې شرك لامله د انسانانو عصيان او طغيان لا پسې زياتېده، کله چې دوی پخپله پر خپلو ځانونو باندې پيريان مسلطول؛ نو هغوی به هم د هغوی په اغواء کې هيڅ لړوالی نه کاوو، په پای کې پاك قرآن د دې ګردو خرابيو بېخ وويست.

وَّ اَنَّهُمْ ظَنُّوْا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ اَحَدًاۙ۝۷

او بېشکه دوی ګمان کړی دی لکه چې ګمان کړی دی تاسې، چې هر ګز به پورته نه کړي الله هيڅوك (پس له مرګه له قبره).

تفسير: مسلمانان پيريان دا ګردې خبرې له خپلو قومونو سره کوي، يعني لکه چې تاسې خيال کوئ د ډېرو سړيو خيال همداسې دی، چې الله تعالی به مړي هيڅکله له هديرو څخه نه پورته کوي، يا به وروسته له دې نه بل کوم پيغمبر نه مبعوثوي پرته له هغه پيغمبرانو چې پخوا له دې نه مبعوث شوي دي؛ اوس له قرآنه راښکاري چې الله تعالی يو عظيم الشأن رسول رالېږلی چې ګردو خلقو ته دا ور په يادوي، چې تاسې ټول له مړينې څخه وروسته بيا ژوندي کېږئ، او د ذرې ذرې حساب به ورکوئ.

وَّ اَنَّا لَمَسْنَا السَّمَآءَ فَوَجَدْنٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيْدًا وَّ شُهُبًاۙ۝۸ وَّ اَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا
مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ؕ فَمَنْ يَّسْتَمِعِ الْاٰنَ يَجِدْ لَهٗ شِهَابًا رَّصَدًاۙ۝۹

بېشکه مونږ ورسېدو اسمان ته (لپاره د غوږ نیولو خبرو د ملائکو ته)؛ نو ومو موندو هغه (اسمان) ډك كړی شوی له څوكيدارانو سختو (چې ملائکې دي) او له ستوریو سوځوونکیو څخه. او بېشکه وو مونږ چې کېناستلو پخوا له لېږلو د دې پیغمبر له دې آسمانه په ځایونو د کېناستلو کې لپاره د اورېدلو، نو هغه څوك چې اورېدل غواړي اوس؛ مومي به لپاره د ځان د اور لمبه منتظره (چې سوځوي يې).

تفسير: يعني مونږ الوتلي نژدې اسمان ته ورسېدو؛ نو هلته مو ولیدل چې ډېرې سختې جنګي پېرې دربدلې دي، چې هيڅ يو شيطان نه پرېږدي چې غيبي خبرې واوري، او هر هغه څوك چې داسې اراده ولري؛ پر هغې باندې د اور لمبه او انګار ورېږي، پخوا له دې نه دومره سختي او ساتنه او مخ نيونه نه وه، پيريان او شيطانان به اسمان ته نژدې په پټ ځای کې کېناستل، او د يوه لوري او بل لوري څخه به يې څه خبرې اورېدلې، مګر اوس دومره سختي او انتظام او لار نيونه شته، چې هر څوك د اورېدلو خيال وكړي؛ سمدلاسه پرې شهاب ثاقب ډك مردك اوري، او د هغوی تعاقب كيږي، دا بحث پخوا له دې نه د حجر په سورت او نورو ځايونو كې تېر شوی دی، هلته دې وكتل شي !.

وَّاَنَّا لَا نَدۡرِیۡۤ اَشَرٌّ اُرِیۡدَ بِمَنۡ فِی الۡاَرۡضِ اَمۡ اَرَادَ بِہِمۡ رَبُّہُمۡ رَشَدًا ﴿۱۰﴾

او بېشکه مونږ نه پوهېږو (چې دغه منع کېدل ځمونږ له اسمانه) آيا شر بد دی چې اراده کړی شوې ده په هغه چا باندې چې په ځمکه کې دي؟ يا اراده کړې ده په دوی باندې رب د دوی د رُشد د لار ښوونې.

تفسير: يعني دا نوي انتظامات او د لارو تينګونه الله تعالى ته ښه معلومه ده چې ولې شوي دي؟ آيا پر دوی د کوم شر اراده شوې، او كه د الله تعالى له خوا د دوی په هكله د خير او هدايت اراده شوې.

وَّاَنَّا مِنَّا الصّٰلِحُوۡنَ وَمِنَّا دُوۡنَ ذٰلِکَ ؕ کُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ﴿۱۱﴾

او بېشکه مونږ چې يو ځيني له مونږ څخه نېكان دي (پس له اورېدلو د قرآن) او ځيني له مونږ غير له دوی دي، وو مونږ ناست پر لارو مختلفو (د اديانو).

تفسير: يعني د قرآن مجيد له نزول څخه پخوا هم ګرد پيريان په يوه لاره نه تله، ځيني يې ښه او ښايسته وو، او ډېر يې بدكار او بدرنګك وو، په هغوی كې هم فرقې او جماعتونه دي، ځيني مشركان، ځيني عيسايان، ځيني يهودان او نور دي، او په عملي ډول باندې د هر يوه د عمل لارې بېلې او فكر، عقيده جلا ده، وروسته له هغه چې قرآنكريم راغی، د هغه ښوونه د اختلافاتو او تفرقو لرې كول دي، زياتره پيريان مسلمانان شول، او ځيني همغسې پاتې دي، ځكه چې داسې خلق چېرې پيدا كيږي، چې ټول د حق په منلو كې لاسونه سره يوكړي، او په يوه سمه لاره باندې لاړ شي، نو هرومرو اوس هم د هغوی په منځ كې اختلاف او جګړه شته.

وَّاَنَّا ظَنَنَّاۤ اَنۡ لَّنۡ نُّعۡجِزَ اللّٰہَ فِی الۡاَرۡضِ وَلَنۡ نُّعۡجِزَہٗ ہَرَبًا ﴿۱۲﴾

او بېشکه مونږ يقين مو كاوه چې له سره به مونږ عاجز نه كړو الله په ځمكه كې (چې ترې پټ او خلاص شو) او له سره به مونږ نه كړو عاجز دغه (الله) په تېښتې سره (كه ترې وتښتو).

تفسير: يعني كه مونږ قرآن ونه مانه د الله تعالى له سزا څخه نشو ځان ژغورلی، نه په ځمكه كې چېرې ترې پټېدی شو، نه دې خوا نه هغې خوا ترې تښتېدلی يا په هوا كې الوتلی شو.

وَّاَنَّا لَمَّا سَمِعۡنَا الۡهُدٰۤی اٰمَنَّا بِهٖ ؕ

او بېشکه مونږ کله چې واورېد هدایت (د قرآن)؛ نو ایمان راوړ مونږ پر هغه.

تفسیر: یعني مونږ لره د فخر موقع ده، چې په پیریانو کې له ګردو څخه پخوا مونږ قرآن واورېد، او بې له ډیله مو ومانه، او په ایمان راوړلو کې مو یوه شبېه ځنډ ونه کړ.

فَمَنۡ یُّؤۡمِنۡۢ بِرَبِّهٖ فَلَا یَخَافُ بَخۡسًا وَّلَا رَهَقًا ﴿۱۳﴾

نو هغه چې ایمان راوړي په رب خپل باندې؛ نو نه وېرېږي له نقصان (د خپلې نېکۍ) او نه له زیادت څخه (په تزیید د بدۍ).

تفسیر: یعني رښتین ایماندار لره د الله تعالی له لوري هیڅ یوه اندېښنه نشته، او نه نقصان وررسیږي، نه یې کومه نیکي او محنت خوشې ځي، او نه بل څوک پرې څه زیادت او زبردستي کولی شي، چې د بل جُرم او ګناه په هغه باندې ورواړوي، لنډه یې دا چې ایمانداران له هر نقصان، تکلیف، ذلت او رُسوایي او نورو څخه مأمون او مصون دي.

وَّاَنَّا مِنَّا الۡمُسۡلِمُوۡنَ وَمِنَّا الۡقٰسِطُوۡنَ ؕ فَمَنۡ اَسۡلَمَ فَاُولٰٓئِکَ تَحَرَّوۡا رَشَدًا ﴿۱۴﴾ وَاَمَّا الۡقٰسِطُوۡنَ فَکَانُوۡا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿۱۵﴾

او بېشکه مونږ چې یو ځیني له مونږه مسلمانان دي، او ځیني له مونږ ظالمان کاږه دي (له لارې د حقه په کفر سره)، نو هر هغه چې (الله ته) غاړه کېږدي (او ایمان راوړي)؛ نو دوی قصد کړی دی د سمې صافې لارې. او هر چې کږېدونکي دي له سمې لارې؛ نو وي به دوی دوزخ لره لرګي د (سوځولو).

تفسیر: یعني د قرآن له نزول څخه وروسته په مونږ کې دوه ډوله خلق دي، یو هغه چې د الله تعالی پیغام اوري، او د هغه د احکامو په مقابل کې غاړه ږدي او مسلمانیږي، دوی همغوی دي چې د حق په تلاش کې بریالیان شوي دي، او د خپل تحقیق، تفحّص، او تعمّق په وسیله سمې لارې ته رسېدلي دي، بله هغه د بې انصافانو ډله ده چې کږه لاره یې خوښه کړې، او د بې انصافی له لوري د خپل پروردګار احکام دروغ بولې، او د هغه له حکم منلو څخه انحراف کوي، دا هغه کسان دي چې هغوی ته د دوزخ او د جهنّم خس وایه شي.

تنبیه: تر دې ځای پورې د مسلمانانو پیریانو د هغه کلام نقل وو، چې هغوی خپل قوم ته کړی وو، وروسته له دې الله تعالی د خپل لوري څخه د نصیحت څو خبرې ارشاد فرمایي:

وَّاَنۡ لَّوِ اسۡتَقَامُوۡا عَلَی الطَّرِیۡقَةِ لَاَسۡقَیۡنٰهُمۡ مَّآءً غَدَقًا ﴿۱۶﴾ لِّنَفۡتِنَهُمۡ فِیۡهِ ؕ

او (بله وحې راغلې ده ماته چې) که دا (خلق اهل د مکې) برابر شي پر طریقه (سمې لارې د اسلام)؛ نو هرومرو به وڅښوو دوی ته اوبه ډېرې (پس له قحطه) تر څو وازمویو مونږ دوی په دغه (نعمت) کې.

تفسیر: یعني که پیریان او انسانان په سمه لاره باندې تلل؛ نو مونږ به هم د ایمان او اطاعت په ظاهري او باطني خوږو او برکاتو سره دوی خړوبول، او په هغه کې به هغه هم د هغوی ازموینه مقصد وه، چې د دې نعمتونو څخه د منتفع کېدلو په وخت کې دوی ځمونږ شکر اداء کوي، او په طاعت کې ښه ترقي او زیادت لیدل کیږي؟ یا په کفران د نعمت کې اخته شوي هغه اصلي سرمایه او پانګه هم له لاسه وباسي؟.

وَمَنْ يُّعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهٖ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾

او هغه څوك چې مخ واړوي له ذكر (قرآن) د رب خپل؛ نو داخل به يې كړي (الله) عذاب سخت ته.

تفسير: يعني كه سړى د الله تعالى له ذكر او ياده مخ واړوي؛ هغه ته به هيڅ ډاډينه او خوشالي نه په برخه كيږي، او تل به د هغه تګ په داسې يوه لاره باندې وي چې له پرېشانۍ او له ربړو ځخه ډك وي، او عذاب يې ګړى په ګړى زيادت مومي.

وَّاَنَّ الْمَسٰجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوْا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا ﴿١٨﴾

او (بله وحي راغلې ده ماته) دا چې بېشكه مسجدونه لپاره (د ياد) د الله دي، نو مه بولئ تاسې (په دغو مساجدو كې) سره له الله بل هيڅوك.

تفسير: اګر كه الله تعالى ګرده ځمكه د محمّدي امّت لپاره مسجد جوړه كړې ده، ليكن په خصوصيت سره هغه ځايونه چې د مسجدونو په نامه خاص د الله تعالى د عبادت لپاره جوړ شوي دي، هغه لره زيات امتياز دى، چې هلته تللئ پر ته له الله تعالى د بل چا بلل لوى ظلم او ډېر بد شرك دى، مطلب دا چې د خالص واحد الله په لوري راځئ !، او له هغه سره بل څوك مه شريكوئ، او له هغه سره يې مه بولئ !، خصوصا په مسجدونو كې چې د الله تعالى په نامه او يواځې د هغه د عبادت لپاره جوړ شوي دي.

وَّاَنَّهٗ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ

او بله (وحي كړى شوې ده ماته) دا چې بېشكه كله چې ودرېد (لمانځ ته) بنده د الله (محمد).

تفسير: يعني كامل بنده محمد صلى الله تعالى عليه وعلى آله وأصحابه وسلّم.

يَدْعُوْهُ كَادُوْا يَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾

چې باله يې دغه (الله)؛ نژدې وو دغه (پيريان) چې كېدل به پر ده باندې سر په سر پرېوتونكي (له جهته د ازدحامه).

تفسير: يعني كله چې محمد صلى الله عليه وسلم ودرېږي، او پاك قرآن لولي؛ نو خلق ډلې ډلې په ګڼ ډول پر دوى باندې توييږي، مؤمنانو د شوق، د مينې او رغبت لامله قرآن اورېده، او كافرانو او منافقانو د عناد او عداوت په سبب پر دوى باندې هجوم كاوه، ځينې مفسّرين د دې آيت دغسې ترجمه كوي: او بله وحي شوې ده ماته چې په تحقيق سره كله چې پورته شو لمانځه ته په بطن نخله كې بنده د الله محمد صلى الله عليه وسلم چې باله يې الله، او عبادت يې ورته كاوه، او قرآن يې لوست، او پيريانو قرائت د ده واورېده؛ نو نژدې وو دوى چې كېدل به په ده باندې پرېوتونكي له جهته د ډېر شوقه او د ازدحامه.

قُلْ اِنَّمَآ اَدْعُوْا رَبِّيْ وَلَآ اُشْرِكُ بِهٖٓ اَحَدًا ﴿٢٠﴾

ووايه (اى محمده دوى ته) په تحقيق زه بولم (عبادت كوم د) رب خپل، او شريك نه نيسم له دغه (الله) سره هيڅوك.

تفسير: يعني كافرانو ته ووايه چې تاسې د مخالفت په لاره كې دومره هجوم او بيړه ولې كوئ، كومه خبره داسې ده چې په هغې باندې تاسې خفه يئ، زه كومه خرابه او نامعقوله خبره نه كوم، زه خو يواځې خپل رب بولم، او هيڅوك د هغه شريك نه ګڼم، نو په دې كې د جنګ او جګړې سبب څه شی دی؟.

قُلْ إِنِّي لَآ أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾

ووايه (اې محمده ! دوی ته) بېشكه زه مالك نه يم، نه توانېږم تاسې لره د څه ضرر (ګمراهی) او نه د څه رشد خير رسولو (ځكه چې پخپله الله هم ضارّ او هم نافع دی).

تفسير: يعني دا ځما په اختيار كې نه ده، چې تاسې په سمه صافه لاره راولم، او كه رانشئ تاسې ته كوم ضرر او نقصان دروړسوم، ګردې ښېګڼې او خرابۍ، هدايت او ضلالت د الله تعالی په واک كې دی.

قُلْ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِن دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾

ووايه (اې محمده ! دوی ته) بېشكه زه چې يم هر ګز به مې خلاص نه كړي له (عذابه) د الله (كه چېرې مې په عذاب كړي) هيڅوك او له سره به بيا نه مومم بې له دغه (الله) څخه ځای د پناهي.

تفسير: يعني تاسې ته ځما ګټه رسول چېرې ! ځما خپله ګټه او زيان هم ځما په قبضه او واک او لاس كې نه دی، كه بالفرض زه پخپلو فرائضو كې څه سستي او تقصير وكړم؛ نو هيڅوك مې د الله تعالی له عذابه نشي ژغورلی، او هيڅ يو ځای هم داسې نشته چې هلته وتښتم، او پناه حاصله كړم.

إِلَّا بَلَٰغًا مِّنَ اللَّهِ وَرِسَٰلَٰتِهِۦ

مګر خو (مالك يم د) تبليغ (د شريعت تاسو ته) له (طرفه د) الله او (تبليغ د) رسالت د دغه (الله).

تفسير: يعني د الله تعالی له لوري پيغام راوړل، او هغه بندګانو ته رسول همدا يو شی دی چې ځما په اختيار كې دی، او همدا فرض دی چې د هغه د اداء كولو لامله زه د الله تعالی په پناه او حمايت كې پاتې كېدی شم.

وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ﴿٢٣﴾

او هر هغه څوك چې نافرماني كوي د الله او د رسول صلی الله عليه وسلم د دغه (الله)؛ نو بېشكه هغه لره دی اور د دوزخ حال دا چې تل به وي په هغه كې همېشه (چې نه به خلاصيږي ترې هيچېرې).

تفسير: يعني زه د تاسې د ګټې او د زيان مالك نه يم، خو دومره تاسې ته وايم، چې د الله تعالی او ځما د خبرو د نه منلو په سبب تاسې ته ضرور زيان رسيږي.

حَتَّىٰٓ إِذَا رَأَوْا۟ مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾

تر هغه پورې چې ووينې دوی هغه (عذاب) چې وعده يې ورسره شوې ده؛ نو ژر به پوه شي دوی (په وخت د تعذيب كې چې) څوك دی ډېر ضعيف له جهته د مددګاره، او ډېر لږ له پلوه د شمېره (آيا مؤمنان دي كه كافران، بلكه كافران دي).

تفسير: يعني تاسې چې سره راغونډېږئ، او پر مونږ باندې هجوم راوړئ، او داسې ګڼئ چې د محمد صلی الله عليه وسلم او د هغه د ملګريو قوّت او شمېر لږ دی، او ورسره ضعيفان او كمزوران هم دي، نو كله چې د وعدې وخت

راشي؛ هلته به درښکاره شي چې د چا ملګري کمزوري او شمېر يې لږ وو؟ وويل بعض کافرانو چې: دا وعده به څه وخت وي؟ نو الله فرمايي:

قُلۡ إِنۡ أَدۡرِيٓ أَقَرِيبٞ مَّا تُوعَدُونَ أَمۡ يَجۡعَلُ لَهُۥ رَبِّيٓ أَمَدًا ٢٥

ووايه (اى محمده دوى ته) نه پوهېږم چې آيا نژدې دى هغه (عذاب) چې وعده يې درسره کړې شوې ده او که يې مقرره کړې ده هغه لره رب ځما يو زمانه.

تفسير: يعني د دې خبرې علم ماته نه دى راکړى شوى، چې هغه وعده ژر راتلونکې ده؟ که څه مدّت څخه وروسته؟ ځکه چې د قيامت وخت الله تعالى چاته نه دى ټاکلى، او نه يې چاته ورښکاره کړې دى، دا له هغو پټو خبرو څخه دى چې پرته له الله تعالى څنې بل هيڅوک په هغې باندې نه دي خبر.

عَٰلِمُ ٱلۡغَيۡبِ فَلَا يُظۡهِرُ عَلَىٰ غَيۡبِهِۦٓ أَحَدًا ٢٦ إِلَّا مَنِ ٱرۡتَضَىٰ مِن رَّسُولٖ فَإِنَّهُۥ يَسۡلُكُ مِنۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهِۦ رَصَدٗا ٢٧

(الله) عالم دى پر غائبو (اشياوو) باندې؛ نو نه خبروي په غيبو خپلو باندې هيڅوک. مګر هغه څوک چې راضي وي ترې (او غوره کړى يې وي په اطلاع د غيبياتو) له رسول خپل څخه، نو بېشکه هغه (الله) روانوي په مخ د هغه (رسول محمد) کې او وروسته له هغه څنې ساتونکي څوکيداران له هر طرفه (له ملائکو).

تفسير: يعني د خپلو پټو خبرو احوال هيچا ته نه ورکوي، هو ! پيغمبرانو ته په همغه اندازه چې د هغو له شان او منصب سره لايق او وړ وي؛ د وحي په وسيله خبر ورکوي، له دې سره د پرښتې پيرې او څوکۍ هم وي، تر څو يې کوم شيطان وانه وري، او څه مداخله په کې ونه کړي، او د رسول صلى الله عليه وسلم نفس هم په هغه باندې په ښه ډول سره وپوهيږي.

لِّيَعۡلَمَ أَن قَدۡ أَبۡلَغُواْ رِسَٰلَٰتِ رَبِّهِمۡ

تر څو چې پوه شي (رسول يا الله په علم ظهور سره) په دې چې بېشکه پوره رسولى دى (جبريل او نورو پرښتو ملګرو د هغه يا رسولانو) پيغامونه د رب خپل (بې له نقصانه او تزييده).

تفسير: يعني ځکه زبردست انتظامات کاوه شي، چې الله تعالى دا راښکاره کړي چې پرښتې پيغمبرانو ته او پيغمبرانو نورو بندګانو ته دا پيغامونه په ښه ډول سره بې له تزييده او بې له تنقيصه ورسوي.

وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيۡهِمۡ وَأَحۡصَىٰ كُلَّ شَيۡءٍ عَدَدَۢا ٢٨

او نيوونکى دى (علم د الله او چاپېر دى) په هغه (علم) باندې چې په نزد د دغو (ملائکو او رسولانو) دى، او شمېرلى ساتلى دى (الله) هر شى د شمېر او عدد له مخې (په ډېر ښه انضباط سره).

تفسير: يعني هر شى د هغه الله تعالى تر کتنې او نګرانۍ لاندې دى، هيڅوک د دې خبرې طاقت نه لري چې د الله تعالى په وحې کې څه تغيير او تبديل او قطع او پرېکړه وکړي، او دا پيرې او څوکۍ د حکومت د شان د اظهار او د محافظت د اسبابو د سلسلې لپاره ډېرو حکمتونو لره نيوونکې دي، که نه هغه لوى ذات چې په علم او قبضه کې يې هر شى شته؛ داسې شيانو ته هيڅ احتياج نه لري، او نه ورته اړ دى.

تمّت سورة الجنّ بفضله و کرمه، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الْمُزَّمِّلِ

«د (المزمّل) سورت مکّي دی، پرته له (۱۰، ۱۱، ۲۰) آیتونو چې مدني دي، شل آیته او دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۷۳) او په نزول کې (۳) سورت دی، وروسته د «القلم» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يٰٓاَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ﴿۱﴾

ای نغښتونکیه د ځان په جامه کې (له هیبته د وحي).

تفسیر: دا سورت له ابتدائي سورتونو څني دی، چې په مکّه کې نازل شوی دی، په صحیحو روایاتو کې دي چې په شروع کې کله چې د وحي له ثقل او دهشته د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم بدن رېږدېده، نو دوی خپلې کورنی ته وفرمایل: «زمّلوني زمّلوني ! په کالیو کې مې ونغاړئ !، په کالیو کې مې ونغاړئ !»، لکه چې دوی په کالیو کې ونغښتل شول، الله تعالی په دې سورت کې او په لاندني سورت کې ځموږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په همدې نامه سره یادوي، او په ځینو نورو راویتونو کې راغلي دي چې قریش په «دار الندوة» کې ټول شوي وو، او د دوی په نسبت یې مشورې سره کولې، چې د دوی له حال سره مناسب کوم لقب ور کړ شي، ځینو یې «کاهن» ځینو یې «مجنون» ځینو یې «ساحر» وویل، خو یو هیڅ یوې خبرې باندې د دوی د رأیو اتفاق حاصل نشو، په پای کې د «ساحر» په لوري یې رجحان حاصل شو، کله چې ځموږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم له دې جرګې څخه خبر شو، نو خفه په کالیو کې یې خپل ځان ونغښتو، کښاست لکه چې په عام ډول سره د غم او خپګان په وخت کې هم داسې وضعیت له ښه سړیو څني لیده کېږي، نو په دې مناسبت سره حق تعالی د تأنیس او ملاطفت لپاره په دې عنوان سره ورته خطاب فرمایي.

قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۲﴾

ودرېږه (لمانځه ته) په شپه کې مګر خو په لږه (له ټولې شپې نه).

تفسیر: یعني که کومه شپه اتفاقاً ونه شوه؛ نو معاف دي، د ډېرو مفسّرینو په نزد د ﴿اِلَّا قَلِيْلًا﴾ مطلب دا دی چې: د شپې له مخې د الله تعالی د عبادت لپاره ودرېږې، هو ! که د شپې په کومه لږه برخه کې هوسا کېږې نو څه مضایقه نشته، غالبًا له لږو څني به مطلب دلته نیمایي وي، ځکه شپه چې د هوسایي لپاره ده، کله چې نیمه یې په عبادت باندې تېره شوه؛ نو په هغه اعتبار پاتې نیمې ته یې لږ ویل؛ موزون ښکاري، ودرېږه ای محمده لمانځه ته په لږه برخه د شپې کې.

نِّصْفَهٗٓ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيْلًا ﴿۳﴾ اَوْ زِدْ عَلَيْهِ

(چې هغه نیمه د شپې ده) یا لږه کړه له هغې (نصفه) لږ څه (چې ثلث دی). یا زیاته کړه په هغې (نیمې شپې) باندې (چې ثلثان دي).

تفسیر: یعني له نیمې شپې څني څه لږه چې تر دریمې برخې پورې رسیږې، یا له نیمایي څني څه زیات چې تر دوو ثلثو پورې ورسیږې؛ په قرینې د هغې وینا د الله تعالی چې وروسته له دې نه یې داسې لولو: ﴿اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُوْمُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَيِ الَّيْلِ وَنِصْفَهٗ وَثُلُثَهٗ﴾ الآیة ـ.

وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيلًا ﴿٤﴾

او ښکاره واضح لوله قرآن په ښکاره واضح لوستلو سره (چې وشمېرلی شي حروف يې).

تفسير: يعنې په تهجّد کې قرآن په وضاحت سره لوله، چې يو يو توری يې په صاف ډول سره وپوهېدی شي، ځکه چې له داسې لوستلو څخه فهم او تدبّر ته ډېر مدد رسيږي، او په زړه باندې زيات اثر کوي، او په شوق او ذوق کې زيادت راولي.

اِنَّا سَنُلْقِيْ عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيْلًا ﴿٥﴾

بېشکه مونږ غورځوونکي يو پر تا باندې قول درونـد (قرآن، ځکه چې مشتمل دی په اوامرو او نواهيو، سخت دی پر مکلفينو باندې).

تفسير: مطلب مې دا دی چې وروسته له دې نه به پر تاسې باندې پرله پسې مونږ قرآن کريم راښکته کوو، چې د خپل قدر او منزلت په اعتبار ډېر قيمتدار او وزندار او د خپلو کيفياتو او لوازمو په اعتبار ډېر درونـد او ګران بار دی، په احاديثو کې راغلي دي چې د قرآن کريم د راښکته کېدلو په وخت کې پر رسول أکرم باندې ډېره سختي او تکليف تېرېده، د يخنۍ په موسم کې هم دوی خولې کېدل، که د وحي په وخت کې پر هر څاروي باندې سور وو؛ هغه به د دوی د سورلۍ توان نه درلود، يو ځلې د رسول أکرم صلى الله عليه وسلم پتون د زيد بن ثابت پر پتون باندې وو، په دې وخت کې وحي نازله شوه، زيد بن ثابت ته داسې محسوسه شوه ګواکې د هغه پتون له ډېره باره ماتيږي.

اِنَّ نَاشِئَةَ الَّيْلِ هِيَ اَشَدُّ وَطْـًٔا وَّاَقْوَمُ قِيْلًا ﴿٦﴾

بېشکه پورته کېدل د شپې (له خوبه) دغه (پاڅېدل) ډېر سخت دي له پلوه د مشقّته پايمال کولو د نفس (يا له حيثيته د موافقته د سمع له قلبه سره)، او ډېر ښه ثابت محکم دي (دا پورته کېدل له خوبه لپاره د ويلو د قرآن).

تفسير: يعنې د شپې له مخې له خوبه پاڅېدل کوم آسان کار نه دی، ډېر درونـد رياضت او نفس وژل دي، او له هغه څخه نفس او هوس پايمال کيږي، او خوب او آرام او نورې نفساني غوښتنې خرابيږي، او د شپې په منځ کې دعاء او د الله تعالی ياد په ډېر ښه ډول سره کاوه شي، زړه او خوله سره ملګرتيا کوي، اوهغه خبرې چې له ژبې څخه راووځي؛ په ذهن کې ښه ځای نيسي، ځکه چې په دې وخت کې شورماشور نه وي، او د الله تعالی له نزول څخه د دنيا په اسمان کې زړه ته يو راز عجيب سکون، او قرار، لذّت او د اشتياق کيفيت ورميسّر او حاصليږي.

اِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيْلًا ﴿٧﴾

بېشکه تا لره (ای محمده !) په ورځې کې شُغل دی په کارونو اوږدو کې (له مخلوق سره).

تفسير: يعنې په ورځ کې د خلقو پوهول او نور راز راز مشاغل او چارې ستاسې په مخ کې دي، اګر که هغه هم بالواسطه عبادت دی، خو سره له هغه هم د پرودګار د بلا واسطې عبادت او مناجات لپاره د شپې اوقات تاکل هم لازم دي، که د شپې د مشغولتيا لامله ځينې د شپې چارې پاتې کيږي؛ نو د هيڅ فکر کولو ځای نه دی، او د هغو تلافي د ورځې له مخې هم کېدی شي.

وَاذۡكُرِ اسۡمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلۡ إِلَيۡهِ تَبۡتِيلًا ۝

او يادوه نوم د رب خپل او جدا شه له هر شي څخه په لوري د دغه (رب خپل) جدا کېدل کامل.

تفسير: يعني علاوه د شپې له قيامه د ورځې له مخې هم اکثر که په ښکاره ډول له مخلوقاتو سره معاملات او علايق ساتلى کيږي، خو په زړه کې د هغه الله تعالى علاقه ډېره زياته وساتئ !، او په ټللو او راتللو ناستې ملاستې کې هم د الله تعالى په ياد او فکر کې مشغول اوسئ !، پرته له الله تعالى نورو شيانو ته مه متوجه کېږئ !، بلکه له ګردو تعلّقاتو ځنې ځان وساتئ !، او يوازې له هغه سره خپل تعلّق او علاقې ټينګې ولرئ !.

رَبُّ الۡمَشۡرِقِ وَالۡمَغۡرِبِ

(همدغه الله) رب د مشرق د لمر ختو دى او (رب) د مغرب لمرپرېوتو دى.

تفسير: مشرق د ورځې او مغرب د شپې نښه ده، ګواکې اشاره يې و کړه چې شپه او ورځ دواړه د هغه مشرق او مغرب د مالک أجلّ وأعلى شأنُه وأعظم برهانُه په رضا غوښتلو سره ښايي صرف کړى شي.

لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذۡهُ وَكِيلًا ۝

نشته بل هيڅوک حقاني معبود مګر خو همدى دى يوازې، نو ونيسه دغه (الله) وکيل کار ورسپارلى شوى، کار جوړوونکى لپاره د امورو خپلو.

تفسير: يعني بندګي هم د هغه وکړئ !، او توکل هم پر همغه باندې ښايي چې سړى ولري !، کله چې هغه وکيل او کار چلوونکى وي؛ نو له نورو ځنې د جلا اوسېدلو څخه هيڅ وېره نه ده پکار.

وَاصۡبِرۡ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ

(نو فرمايي الله) او صبر کوه (اى محمده !) په هغه څه باندې چې وايي يې دوى (ځما او ستا په حق کې).

تفسير: يعني کفّار تاسې ته ساحر، کاهن، مجنون، مسحور او نور وايي، او ماته د ښځې او ولد نسبت کوي، تاسې داسې خبرې په ډېر صبر او استقلال سره واورئ !، تحمل وکړئ !.

وَاهۡجُرۡهُمۡ هَجۡرًا جَمِيلًا ۝

او پرېږده دوى په پرېښوولو نېکو سره.

تفسير: ښه پرېښوول دا دي چې ملامتيا په کې نه وي.

وَذَرۡنِي وَالۡمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعۡمَةِ وَمَهِّلۡهُمۡ قَلِيلًا ۝

او پرېږده ما او دروغ ګڼونکي حق لره چې خاوندان د نعمت دي، او مهلت ورکړه دوى ته (مهلت) لږ.

تفسير: يعني د حق او صداقت د دروغ ګڼونکو معامله چې په دنيا کې په عيش او آرام دي؛ ماته وسپارئ !، زه به له هغوی سره پوهېږم، مګر لږ ورو سته.

إِنَّ لَدَيْنَآ أَنكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾

بېشکه په نزد ځمونږ دي (لپاره د منکرانو په آخرت کې) ځنځيرونه درانه او اور سوځوونکی. او طعام نښتونکی په مرۍ کې (چې د زقّوم او ضريع ونه ده) او عذاب دردناك.

تفسير: يعني عذاب دردناك د مارانو، لړمانو، او الله پوهيږي په نورو څه څه راز عذابونو. (العياذ بالله).

يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا ﴿١٤﴾

(دا واقع عذابونه په هغې) ورځې کې دي چې وخوځيږي ولړځيږي ځمکه او غرونه، او شي به دا غرونه لکه د شګو ډېرۍ رواني شوي (تيت پيت ـ خواره واره له ډېره هيبته).

تفسير: يعني د هغه عذاب تمهيد له هغه وخت راهيسې شروع کيږي، کله چې د غرونو بېخونه سست شي، او په خوځېدو او لړځېدو سره ټوټې ټوټې والوځي، او داسې رانسکاره شي لکه د شګې ډېرۍ چې څوك به قدم پرې نشي اېښودی.

إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ

بېشکه مونږ لېږلی مو دی تاسې ته (ای محمدي امّته !) رسول (محمد) شاهد په (اعمالو د) تاسې باندې (په ورځې د قيامت کې).

تفسير: يعني دا پيغمبر به د الله تعالی په مخ کې شاهدي ورکوي، چې کوم سړي د الله تعالی وحدانيت او د انبياوو رسالت او شريعت منلی دی؟ او کوم سړي نه دی منلی؟.

كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

لکه چې لېږلی وو مونږ فرعون ته رسول (موسی عليه السلام).

تفسير: يعني الله تعالی د موسی عليه السلام په شان تاسې ته هم ای محمده صلی الله عليه وسلم مستقل دين او عظيم الشأن کتاب درکړی دی.

فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾

نو عصيان نافرماني وکړه فرعون له هغه رسول (موسی عليه السلام) څخه؛ پس ونيو مونږ دغه (فرعون) په نيولو سختو سره.

تفسير: کله چې الله تعالی د موسی عليه السلام منکران په سختۍ سره ونيول، او د غرق له لارې يې حرق ته واستول، نو د محمد صلی الله عليه وسلّم منکرين به ولې نه نيسي، چې له ګردو پيغمبرانو څخه افضل او برتر دی.

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ﴿١٧﴾

پس څرنګه به وساتئ (ځانونه خپل) که چېرې کافران منکران شئ (تاسې په دنيا کې) له (عذاب د هغې ورځې څخه (چې له هيبته) به وګرځوي هلکان واړه سپين ګيري (چې ورځ د قيامت ده).

تفسير: يعني كه په دنيا كې خلاص شوئ؛ نو په آخرت كې به څرنګه خلاصېږئ؟ چې د هغې ورځې د ډېر اوږدوالي سختوالي لامله به هلكان زاړه كيږي، كه څه هم په حقيقت كې خو هلكان نه زاړه كيږي، خو د هغې ورځې د سختوالي اوږدوالي اقتضاء به همداسې وي.

ٱلسَّمَآءُ مُنفَطِرٌۢ بِهِۦ ۚ كَانَ وَعۡدُهُۥ مَفۡعُولًا ﴿١٨﴾

اسمان به وچوي (په سبب د هيبت شدّت د دغې ورځې) ده وعده د هغه (الله په راتللو د دغې ورځې سره) كېدونكې خامخا.

تفسير: يعني د الله تعالى وعده ضروري ده، اګر كه تاسې هغه ډېره لرې وګڼئ، او غير ممكنه يې وبولئ.

إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذۡكِرَةٌ ۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿١٩﴾

بېشكه دا (آيتونه) ويروونكي تذكره پند دى (خلقو لره)، نو هر هغه څوك چې اراده كوي (چې) نيسي رب خپل ته لاره (د ايمان په دغه نصيحت سره؛ ودې نيسي).

تفسير: يعني نصيحت كړى شوى دى، نو اوس كه څوك خپله فائده غواړي؛ پر هغه نصيحت باندې دې عمل وكړي !، او خپل پروردګار ته دې ځان ورنژدې كړي، او ملجأ دې ونيسي !، ځكه چې لاره خلاصه ده، او هيڅ ممانعت نشته، او نه له هغه څخه الله تعالى ته څه فائده رسيږي، بلكه په هغه كې ستاسې ډېرې فائدې او ګټې دي، نو پر صافه سمه لاره لاړ شئ !.

تنبيه: د شپې د ويښېدلو امر چې د دې سُورت په شروع كې ياد شو؛ تقريبًا تر يوه كال پورې وروسته له هغه آيت په دغه راتلونكي آيت سره منسوخ شو.

إِنَّ رَبَّكَ يَعۡلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدۡنَىٰ مِن ثُلُثَيِ ٱلَّيۡلِ وَنِصۡفَهُۥ وَثُلُثَهُۥ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلَّذِينَ مَعَكَ ۚ

بېشكه رب د تا عالم دى په دې بېشكه ته چې يې پاڅېږې لمانځه ته په شپه كې لږ له دوو برخو د شپې څخه، او نيمه برخه د شپې، او دريمه برخه د شپې، او (همدارنګه پورته كېږي لمانځه ته) يوه طائفه له هغو كسانو څخه چې له تا سره دي (په دين كې له مؤمنانو).

تفسير: يعني الله تعالى ته ښكاره ده چې تاسې او ستاسې ملګرو د دې امر تعميل په ښه شان سره كړى دى، كله مو نيمه شپه كله مو دوه برخې كله مو تر دريو برخو د شپې پورې د الله تعالى عبادت كړى دى لكه چې په رواياتو كې راغلي دي، چې د لويو اصحابو رضي الله تعالى عنهم پښې د شپې د ډېرو ودرېدلو لامله پړسېدلې وې.

وَٱللَّهُ يُقَدِّرُ ٱلَّيۡلَ وَٱلنَّهَارَ ۚ عَلِمَ أَن لَّن تُحۡصُوهُ فَتَابَ عَلَيۡكُمۡ ۖ فَٱقۡرَءُواْ مَا تَيَسَّرَ مِنَ ٱلۡقُرۡءَانِ ۚ

او الله اندازه كوي ساتي شپه او ورځ، پوه دى (الله) په دې، شان دا دى چې هر ګز به طاقت ونه لرئ تاسې د هغې (شپې چې پورته كېږئ به كې په هغه ټاكلي مقرر كړي وخت)؛ نو معافي يې ولېږله پر تاسو باندې، پس ولولئ (په لمانځه كې) هومره چې آسان وي له قرآنه.

تفسير: يعني د شپې او د ورځې پوره اندازه او مېچ الله تعالی ته معلوم دی، همدی به يوې څانته خاصې اندازې سره کله شپه او کله ورځ اوږدوي، لنډوي او برابروي يې، خپل ګرد بندګان د هغوی د خوب او د غفلت په وخت کې چې کله نيمه او کله درې برخې او کله دوه برخې او کله پر ګردې شپې پورې اوږدېږي، په ښه ډول سره يې ساتي او حفاظت يې کوي، په تېره بيا په هغو وختونو کې چې لکه اوس د ګړيو او ګړيالونو او نورو سامان او اسباب نه وو، او د وخت د معلومولو کار دومره آسان نه وو، اصحابو ته يې داسې توفيق وباښه چې پوره پخپل وخت باندې پخپل عبادت ودرېږي، دا يواځې د هغه له مهربانۍ څخه وو، اګر که ځينې کسان ګرده شپه له ډېې وېرې څخه نه ويدېدل، چې په ټاکلي وخت به ويښ نشم، او د تهجّد لمونځ او د شپې قيام به راځخه پاتې کيږي، نو د دې تکاليفو لامله الله تعالی پخپل رحمت سره د معافي امر هغوی ته ولېږه، او ويې فرمايل چې: تاسې په دې ډول سره تر آخره پورې نشئ درېدلی، نو څکه هر چا لره چې د ويښېدلو توفيق وي؛ پادې څيږي !، او هر څومره يې چې زړه غواړي؛ لمونځ دې وکړي !، او هر څومره يې چې خوښه وي؛ هومره قرآن دې په کې ولولي !، نو اوس پر محمّدي امّت باندې نه د تهجّد لمونځ فرض دی، او نه يې د وخت مقدار او نه د قرآن شريف د تلاوت او د لوست اندازه يې ټاکلی شوی دی.

عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ ۙ وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ اللَّهِ ۙ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۚ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

پوه دی (الله) شان دا دی چې ژر به شي بعض له تاسې څنې مريضان ناروغان، او وي به نور له تاسې څخه په سفر، مزل به کوي دوی په ځمکه کې، لټوي به دوی له فضله رزقه د الله، او وي به نور له تاسې څخه چې جنګونه به کوي دوی په لارې د الله کې، نو ولولئ تاسې (په لمانځه کې) هومره چې آسان وي له دغه (قرآنه)، او قائموئ سم ودروئ لمونځ (سره له ټولو حقوقو يې) او ورکوئ زکات.

تفسير: يعني الله تعالی وليده او ښه ورته معلوم وو چې په تاسې کې به رنځوران او پردېسيان هم وي، چې د خوړو د ګټلو يا د علم د زده کولو يا د نورو لپاره به سفرونه کوي، او هم به غازيان او مجاهدين وي، چې د الله تعالی په لارې کې جنګونه کوي، نو سره له دې حالاتو د شپې ويښېدل او د هغه په احکامو باندې عمل کول به ډېر سخت کار وي، نو څکه يې هغه پر تاسې باندې تخفيف کړ، او ويې فرمايل چې: په لمانځه کې هومره قرآن چې لوستلی شئ؛ ويې لولئ !، او پر خپلو ځانونو باندې نور زيات څه تکليف وانه اخلئ !، هو ! فرض لمونځونه پر ډېر اهتمام او توجه سره وکړئ !، او له شريعت سره برابر زکات ورکوئ !، او د الله تعالی په لاره کې خپل مالونه ولګوئ !.

وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ۚ

او قرض کوئ تاسې له الله سره قرض ښه مال ورکوئ په لاره د الله کې (په خوښۍ له حلالو).

تفسير: په پوره اخلاص سره د هغه الله تعالی په لارې کې د هغه له احکامو سره سم مال او شته لګول هم هغه ته د ښه پور ورکولو پشان دي، که بندګانو ته حسنه قرض ورکړ شي؛ نو هغه په همدغه عموم کې داخل دی، لکه چې په حديث کې يې فضيلت ثابت شوی دی.

وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا

او هر هغه چې وړاندې کوئ یې لېږئ یې تاسې لپاره د ځانونو خپلو له څه خیر نېکۍ څخه؛ نو بیا به مومئ تاسې هغه (نېکۍ) په نزد د الله، دا (پخوا لېږل د حسناتو) خیر ډېره غوره ده او ډېره لویه ده له پلوه د اجر ثواب.

تفسیر: یعني هغه نیکي چې تاسې یې دلته کوئ، د هغه بدل به هلته په ډېر ښه صورت سره مومئ، او ډېر زیات اجر ثواب به تاسې ته له هغه څخه دررسیږي، او داسې یې مه ګڼئ هغه نیکي چې مونږ یې په دنیا کې کوو؛ همدلته ختمیږي به، بلکه هغه ګرد سامان له تاسې څخه د مخه هلته رسیږي، او په عین حاجت او اړتیا کې ستاسې په کار راځي.

وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٠﴾

او ښېښنه وغواړئ له الله په هر حال کې، بېشکه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعني تاسې ګرد شرعي حکمونه په ځای راوړئ!، او بیا د الله تعالی له حضوره معافي وغواړئ!، ځکه هر څومره محتاط سړی چې وي؛ بیا هم له هغه څخه نه څه ګناه او خطا کیږي.

تمّت سورة المزمّل بفضل الله ومنّه، فله الحمدُ والمنّة.

سُوۡرَةُ الۡمُدَّثِّرِ

«د (المدّثر) سورت مکّي دی، (۵۶) آیته او (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۴) او په نزول کې (۴) سورت دی، وروسته د (المزمّل) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يٰۤاَيُّهَا الۡمُدَّثِّرُ ۝١ قُمۡ فَاَنۡذِرۡ ۝٢

ای په جامه کې نغښتونکيه (له هيبته د وحي) پورته شه ! (له ځايه د خوبه خيله). نو ووېروه (خلق له عذابه د الله که ايمان را نه وړي).

تفسير: دلته دې د «المدثّر» په نسبت د «المزمّل» تفسير دې څمونږ دغه تفسير کې ولوستله شي، يعنې د وحي له ثقاله او د پرښتو له هيبته نه ښايي چې تاسې ووېرېږئ، يا وډار شئ، د تاسې کار خو دا دی چې ګرديې هوسايي او آرامی مو پرې ايښي دوی له الله تعالی څخه ووېروئ، او د کفر او د معصيت له خراب انجام څخه يې وډار کړئ.

وَرَبَّكَ فَكَبِّرۡ ۝٣

او رب خپل پس په لويې سره يادوه.

تفسير: ځکه چې د الله تعالی د لويې د ويلو او د هغه د عظمت او بزرګۍ له بيانولو څخه د هغه وېره په زړونو کې پيدا کيږي، او د الله تعالی تعظيم او تقديس داسې يو شی دی چې د هغه معرفت ښايي له ګردو (ټولو) اعمالو او اخلاقو څخه پخوا حاصل شي.

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرۡ ۝٤ وَالرُّجۡزَ فَاهۡجُرۡ ۝٥

او کالي (جامې) خپل پاک وساته ! (له پليتی نه، لکه چې ځان دې پاک ساتې). او ګندګي ګناه او بُتان پس ترک کړه (دائم اوسه په ترک يې لکه چې له نورو ګناهونو څخه په څنګ يې !).

تفسير: د دې سورت په نازلېدلو کې حکم شوی دی چې ګرد مخلوق د خالق په لوري وبلل شي !، بيا د لمانځه او نورو حکم شوی دی، د لمانځه لپاره شرط دی چې کالي پاک وي، او له پليتی څخه ځان وژغورل شي، دا دې چې هغه شيان يې دلته بيان وفرمايل.

دا ښکاره ده: کله چې کالي پاک ساتل له حسي او معنوي نجاستونو څخه ضروري دي؛ نو د بدن پاکي به په طريق اولی سره حتمي او ضروري وي، نو ځکه د هغه د بيان ضرورت پاتې نشو، ځينو عالمانو د کالي له پاک ساتلو څخه له بدو اخلاقو څخه د نفس پاک ساتل مراد کړي دي، او د ګندګۍ له لرې کېدلو څخه دا معنی مرادوي چې د بُتانو له ګندګۍ څخه لرې شئ !، لکه چې تر اوسه پورې لرې يئ.

وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ۝٦ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ۝٧

او مه کوه داسي (لږ) احسان چي بدل يې ډېر غواړې. او لپاره د رب خپل پس صبر کوه (او هيله ـ اميد ورته ولره، احکامو ته يې منتظر اوسه !).

تفسير: دلته الله تعالى أعظم برهانُه همّت او اولولعزمى راښيي، چې هر شی مال، دولت، علم، لار ښوونه يا نور چي چاته ورکوئ؛ نه ښايي چې د هغه بدل عوض او ونج وغواړئ، يواځي د الله تعالى پر ورکړه باندې شاکر او صابر اوسئ !، او هغه شدائد چې د تبليغ او دعوت په لاره کې تاسي ته پيښيږي؛ د هغه په مقابل کې له صبر او تحمّل څخه کار واخلئ.

فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ۝٨ فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ۝٩

پس کله چې پو کړه شي په صور (شپيلى) کې. نو هغه (وخت د) پوکې په دغه ورځ کې ورځ سخته ده.

تفسير: يعني د هغې ورځې په واقعاتو او پېښو کې د صور نفخ او د شپېلى پوکل ګواکې يو مستقله ورځ او ځانته پېښه ده، چې له سره تر پايه پورې به له مشکلاتو ځنې ډکه وي.

عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ۝١٠

پر (منکرانو) کافرانو باندې نه به وي اسانه.

تفسير: يعني پر منکرانو کافرانو باندې به هيڅ ډول اساني نه وي، بلکه د هغې ورځې سختي به لحظه په لحظه پر هغوى باندې زياتيږي، پرته له مؤمنانو څخه چې که دوى سختي هم ووينې؛ خو د څه مدّت له مخې به وي، او وروسته له هغه به بيا په دې باندې ډېره آساني شي.

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ۝١١

پرېږده ما او هغه څوك چې پيدا کړى مې دى يواځې (بې له ماله او بې له مددګاره اولاده).

تفسير: هر سړى د مور له ګېډې څخه يواځې او جره راځي، مال، اولاد، فوج، لښکر، سامان او نور شيان له ځان سره نشي راوړى، يا به له وحيد څخه مراد خاص «وليد بن مغيره» وي، چې د هغه په باره کې دا آيات نازل شوي دي، ځکه چې وليد د خپل پلار يو څوى وو، او د دنيوي ثروت او لياقت له اعتباره په عربو کې يو نوميالى سړى وو، مطلب دا دى چې د داسي منکرانو په معاملو کې چابکتيا مه کوئ !، او مه د دوى له مهلت موندلو څخه خفه کېږئ !، بلکه د هغوى ګردې خبرې ماته پرېږدئ !، زه به ټول پخپل هيداد او سزا ورسوم، نو نه ښايي چې تاسي خفه او پرېشان شئ.

وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَّمْدُودًا ۝١٢ وَبَنِينَ شُهُودًا ۝١٣

او بيا مې وګرځاوه، ور مې کړ ده ته مال ډېر زيات (له هر قسمه چې تل زياتېده). او ځامن حاضر (کېناستونکي له ده سره په هره مرکه مجلس کې).

تفسير: يعني وليد څوى د مغيره د ډېر مال او اولاد او د ډېرو شتو خاوند وو، لس واړه ځامن يې تل د هغه په مخکې وو، په جرګو او مرکو کې به يې د خپل پلار عزّت او وقار ډېر زياتوو، او نور به ترې ويرېدل، د سوداګرۍ په چارو او د نورو کارونو لپاره به د هغه په مخ کې ډېر سړي وو، او هيڅ ضرورت نه پيښېده چې ځامن يې د پلاره له مخې څخه غائب شي.

وَمَهَّدتُّ لَهُۥ تَمۡهِيدٗا ۝١٤

او تیاري مې وکړه، پراخي مې وکړه ده لره تیاري (په عیش، عمر، مال، اولاد، ریاست سره).

تفسیر: یعني ولید څوی د مغیره په دنیا کې ډېر د عزت خاوند وو، او خپل ځان ته یې د ریاست او حکم ډېر ښه مسند تیار کړی وو، لکه چې ګرد قریش به هر مشکل کار کې هغه ته ورتلل، او دی به یې د خپلو ځانونو حاکم او مشر ګاڼه.

ثُمَّ يَطۡمَعُ أَنۡ أَزِيدَ ۝١٥

بیا طمع کوي امید لري دی چې لا به ښه زیات کړم (ده لره دغه ټول شیونه).

تفسیر: یعني د ولید څوی د مغیره له ژبې څخه سره له دغه ډېر نعمت او ثروت د شکر توری به هیڅکله نه وتو، او که رسول أکرم صلی الله علیه وسلم به د هغه په مخ کې کله د جنّت د نعمتونو ذکر فرمایه؛ نو ده به ویل: «که دا سرې په خپل بیان کې رښتین وي؛ نو زه کامل یقین لرم چې د هغه ځای نعمتونه هم ماته رارسیږي»، نو د هغه په نسبت فرمایي چې سره له دومره ناشکرۍ او حق نه پېژندلو داسې هیله هم لري چې الله تعالی هغه ته د دنیا او آخرت نعمتونه لا زیاتوي.

دغه خو بې له ایمانه او شکرانه سره کېدونکې نه دي، لکه پخپله الله أجلّ شأنُه وأعظم برهانُه داسې فرمایي:

كَلَّآۖ إِنَّهُۥ كَانَ لِأٓيَٰتِنَا عَنِيدٗا ۝١٦

نه کوم داسې (چې مال او سرې او نعمتونه یې ډېر کړم)، بېشکه هغه وو آیتونو څمونږ لره عناد کونکی مخالف.

تفسیر: یعني کله چې د هغه حقیقي منعم له آیتونو څخه ولید څوی د مغیره مخالف دی؛ نو دی هیڅ حق نه لري چې داسې توقّع او هیله ولري، او هسې خیالي پلاوونه پاخه کړي، وایي چې د دې آیتونو له نازل کېدلو څخه وروسته پرله پسې د ده په مال او اسباب کې نقصان پېښېده، تر څو چې ملنګ او فقیر شو، او په ډېره خوارۍ او ذلّت سره مړ شو.

سَأُرۡهِقُهُۥ صَعُودًا ۝١٧

ژر ده چې مکلّف به یې کړم په مشقّت عذاب سخت سره (یا) وبه یې خېژوم پر لوړ غره د اور باندې.

تفسیر: یعني اوس هغه «ولید» څوی د «مغیره» ته ډېر په لوړه باندې ختل پاتې دي، او په خورا سختو مصائبو کې یې اخته کېدل په مخ کې دي، او په ځینو روایتونو کې راغلي دي چې «صعود» په دوزخ کې د یوه غره نوم دی، چې په هغه باندې کافران تل خېژول کېږي، او بیا د هغه له څوکې څخه راښکته رغړول کېږي، چې دا هم بالذات یو قسم عذاب دی.

تنبیه: «ولید» یو ځلې د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم په حضور مشرّف شو، دوی «ولید» ته د قرآنکریم څو آیتونه واورول، چې «ولید» د هغو له اورېدلو څخه لږ څه متأثّر شو، مګر ابو جهل یې وغولاوه، په قریشو کې یو شورماشور ونښت، چې که «ولید» مسلمان شي؛ نو کفارو ته به سخته خرابي پېښېږي، نو ځکه ګرد سره راټول شول، او د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم په نسبت راز راز خبرې وشوې، ځینو ویل چې: شاعر دی، او ځینو کاهن او نور ویل،

«ولید» وویل چې: «زه پخپله په شعر او شاعرۍ کې پوه او ماهر یم، او د کاهنانو خبرې مې هم ډېر اورېدلې دي، خو دا قرآن نه شعر دی، نه سحر، او نه کهانت»، خلقو وویل: «آخر ستا فکر د هغه په نسبت څه دی؟»، ویې ویل چې: «ماته وار راکړئ چې زه ځُرت ووهم»، په پای کې یې وچولی تریو او خوله یې ورانه کړه، او ویې ویل چې: «هیڅ شی نه دی، هغه کوډې دي چې له بابلیانو څخه نقل شوي دي»، حال دا دی چې ده پخوا له دې نه د قرآن د اورېدلو په وخت ویلي وو چې: دا نه کوډې دي، او نه د لېونیانو د خبرو په شان دي، بلکه د الله تعالی کلام دی، مګر یواځې د نورو خپلوانو د خوښولو لپاره یې وروسته له خپله ځانه هسې یوه خبره جوړه کړه، لکه چې وروسته د همدې په لوري اشاره شوې ده.

إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾

بېشکه هغه فکر وکړ (چې څرنګه طعن وکړم په قرآن) او اندازه یې وکړه په زړه خپل کې. ووژلی شو (ملعون کړ شو) څرنګه یې اندازه وکړه. بیا دې ووژلی شي (ملعون دې کړ شي) څرنګه یې اندازه وکړه (په طعن د قرآن او محمّد کې).

تفسیر: یعني دې بدبخت «ولید» پخپل زړه کې خبره جوړه او داسې یې غوره کړه چې قرآن کوډې دي، الله تعالی دې غارت کړي او ملعون یې وګرځوي، او ودې وژني، دا یې څومره چټي او مهمل تجویز وکړ، بیا دې یې الله تعالی غارت کړي، او ملعون یې وګرځوي، او ودې وژني، چې ده د خپل قوم د جذباتو لحاظ داسې وکړ چې سم د هغوی له خوښې سره یې یوه هسې خبره ویله چې ګرد ترې خوښ شول.

ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا قَوْلُ ٱلْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

بیا یې وکتل. بیا یې مخ تریو کړ او وچولی (تندی) یې غوټه کړ (له کراهیته). بیا یې شا واړوله (له محمده) او غاړه یې وغړوله (له اسلامیته). نو ویې ویل: نه دی دا (قرآن) مګر خو سحر دی چې نقل کاوه شي (له نورو ساحرانو نـه). نه دی دا (قرآن) مګر خو خبره د بشر بني آدم ده.

تفسیر: یعني «ولید» د کفّارو تولنې ته وکتل، او خوله یې ورانه کړه، بیا یې په وینا شروع وکړه، تر څو لیدونکي وپوهېږي چې دی د قرآن په نسبت سخت کراهیت او انقباض لري، بیا یې هسې شا واړوله لکه چې د یوه منفور شي په نسبت وینا کوي، او حال دا دی چې پخوا یې د ده د حقّانیت په نسبت اقرار کړی وو، اوس دی د خپلوانو د خوښې لامله له هغې وینا څخه واوښت، او په ډېر غرور او تکبّر سره یې وویل چې: «بس بل شی نه دی، دا هغه سحر او جادو دی چې له پخوانیو نقل شوی راځي، او په یقین سره دا د سړي خبره ده چې د جادو په ډول لاره له ځوی، مېړه له ښځې، دوست له دوسته جلا کوي».

نو اوس الله أعظم شأنُه وأكرم برهانُه د ده د دغې وینا داسې تردید فرمايي:

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾

(نو فرمايي الله) ژر به داخل کړم دی سقر (اور د دوزخ) ته.

تفسیر: یعني ژر به هغه په اور کې واچوم، او د ده د عناد او تکبّر خوندونه به هغه ته وروڅکوم.

وَمَآ أَدْرٰىكَ مَا سَقَرُ ۝٢٧ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ۝٢٨

او څه شي پوره کړی یې چې څه دی اور د سقر؟. نه پاتې کیږي (ترې هیڅ شی د غوښو بې له سوځولو) او نه پرېږدي (هډوکي بې له سوځولو نه).

تفسیر: یعنې د دوزخیانو هیڅ یو شی به داسې نه پاتې کیږي چې ونه سوځي، بیا له سوځېدلو څخه وروسته به په همغه خپل حال باندې هم نه پاتې کیږي، بلکه دویم ځلې به بیا پخپل هغه اصلي حالت باندې بېرته اوړي، او بیا سوځي، او دا سلسله به تل جاري پاتې کیږي.

لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ ۝٢٩ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ۝٣٠

سوځوونکی توروونکی دی (دغه اور بشره د کافرو) سرېو لره. په هغه (اور د سقر) باندې موکّلې دي نولس پرښتې.

تفسیر: یعنې د بشرې پوستکی او نور هغه شیان چې د انسان پر بدن په نظر راځي؛ ټول به وریځیږي او تک تور به اوړي، او د دوزخې حیثیت به بیخې خرابوي، شاه صاحب لیکي: لکه چې اوسپنه په اور کې سره شي، او تکه سره بربښي، د کافرانو بنـي آدمانو د ساقونو او د پنډۍ پوستکي او پردې به همغسې رابربښي، ځینې د ﴿لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ﴾ ترجمه داسې کوي: ظاهر کېدونکی خلقو لره، یا په نظر راتلونکی پر بدن باندې، ﴿عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ﴾ «پر هغه اور د سقر باندې موکّلې دي نولس پرښتې»، یعنې د دوزخ د انتظام لپاره هغه پرښتې لښکرې چې ټاکلې (مقرر) شوي دي؛ د هغوی مشرتوب او لار ښوونې ته نولس مشران مقرّر شوي دي.

وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحٰبَ النَّارِ إِلَّا مَلٰٓئِكَةً ۙ

او نه دي ګرځولي مونږ خازنانې موکّلانې د دوزخ مګر پرښتې (ډېرې قوّتناکې).

تفسیر: د نولسو د شمېر له اورېدلو څخه کافرانو خندل، او ملنډې یې پرې وهلې، او ویل به یې چې: څمونږ شمېر له زرګونو څخه زیات دی، نولس پرښتې پر مونږ باندې څه کولی شي؟ که هغوی ډېر زور ولري؛ نو هرومرو څمونږ د لسو تنو له مقابلې څخه یوه پرښته نشي وتلی، یوه پهلوان د دوی له منځه وویل: «چې زه یواځې د دې نولسو پرښتو له منځه اوولسو تنو لره بس یم، د دوو نورو ساتنه ستاسې په غاړه ده»، نو په دې مناسبت دا آیت رانازل شو، یعنې دوی خو په شمېر نولس دي، ولې پرښتې دي، بنیادمان نه دي، او د هرې یوې پرښتې قوّت دومره زیات دی چې د لوط علیه السلام ټېر او کلی یې په یوه لاس لکه چې ډوډۍ په تبۍ باندې پر بل مخ اړوي؛ واړول.

وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا ۙ

او نه دي ګرځولي مونږ (دا لړ) شمېر د دوی مګر فتنه ازموینه لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي (چې استهزاء او ټوکې پرې کوي، چې دا څه عدد دی چې مقرر شوی دی؟).

تفسیر: یعنې د کافرانو د عذابولو لپاره د نولسو پرښتو شمېر پر یوه خاص حکمت باندې مبتني دی، او د دې شمېر له بیانولو څخه د منکرانو ازموینه مقصد ده، چې آیا د دې له اورېدلو څخه کوم یو ویرېږي؟ او کوم یو پرې خاندي او ملنډې پرې وهي.

او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ، لپاره د دې:

لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَيَزْدَادَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِيْمَانًا وَّلَا يَرْتَابَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَالْمُؤْمِنُوْنَ

تر څو چې يقين وکړي هغه کسان چې دوی ته ورکړی شوی دی کتاب (چې يهود او نصاری دي، څکه چې د دوی په کتابونو کې د خازنانو د اور همدغه عدد وو)، او (بل لپاره د دې چې) زيات کړي هغه کسانو لره چې ايمان يې راوړی دی په محمد له اهل کتابو نه له جهته د ايمان، ايمان يې زيات کړي (او لپاره د دې) چې ونه کړي شك هغه کسان چې دوی ته ورکړی شوی دی کتاب او مؤمنان.

تفسير: يعني اهل د کتابونو ته دا شمېر لا ښخوا معلوم وو، لکه چې د «ترمذي» په يوه روايت کې راغلي دي، يا لږ تر لږه د نورو سماوي کتابونو په ذريعه به دومره پوهيدلي وي چې يوه پرښته څومره زور او قوّت لري، او حال دا دی چې نولس پرښتې هم دومره لږ شمېر نه دی، بله دا چې د تعذيب د انواعو په اعتبار ښايي چې مختلفې پرښتې پر دوزخ باندې مأمورې وي، او دا کار يواځې د يوې پرښتې له لاسه پوره نه دی، په هر حال له دې بيان څخه د اهل کتابو په زړونو کې د قرآن د حقيت يقين پيدا کيږي، او د مؤمنانو په زړونو کې له دې څنې د ايمان قوّت لا زياتيږي، او د دې دواړو ډلو په زړونو کې د پاك قرآن په بيان کې هيڅ يو شك اوترديد او اشتباه نه پاتې کيږي، او نه مؤمنان د کافرانو په دې مسخرو او ملنډو باندې تېروځي او غوليږي، او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ لپاره د دې:

وَلِيَقُوْلَ الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ وَّالْكٰفِرُوْنَ مَاذَآ اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًا

او چې ووايي هغه کسان چې په زړونو د هغوی کې مرض ناروغي (د نفاق) ده، او (ووايي) کافران: څه شی اراده کړې ده الله پر دې شمېر (د ملائکو) سره له جهته د مثاله.

تفسير: له ﴿الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ﴾ څخه منافقان يا ضعيف الايمان سړي مراد دي، او له «کافرون» څخه ښکاره منکران مطلب دي، يعني د نولسو له بيان څنې مقصد څه وو؟ داسې ناموزونه خبره څوك منلی شي؟ (العياذ بالله).

كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ

همداسې (په شان د ګمراه کولو د منکرانو) ګمراه کوي الله هر هغه څوك چې اراده وفرمايي د ضلالت يې، او سمه لاره ښيي هر هغه چاته چې اراده وفرمايي (د هدايت يې).

تفسير: يعني له يوه څيز څنې يو بد استعداده سړی ګمراه کيږي، او يو سليم الطبع انسان لاره مومي، څوك چې غواړي کومه خبره ونه مني؛ نو خامخا ښه خبره په بدې باندې اړوي، او له هغې څخه مسخرې او ملنډې جوړوي، او د هر چا په زړه کې چې د الله تعالی وېره او ايمان وي؛ نو د هغه له اورېدلو څخه د ده ايمان ټينګيږي، او يقين يې ترقي کوي.

وَمَا يَعْلَمُ جُنُوْدَ رَبِّكَ اِلَّا هُوَ

او نه پوهيږي په لښکر د رب ستا مګر همدغه.

تفسير: يعني د الله تعالی د بې شمېرو لښکرو شمېر يواځې هغه ته معلوم دی، دا نولس تنه پرښتې خو يواځې د دوزخ د کارکوونکيو پرښتو مشراني دي.

وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾

او نه دی دا (سقر، جهنّم) مګر خو ذکر پند دی خلقو ته (چې پرې پند ونیسي).

تفسیر: یعني د دوزخ ذکر یواځې د عبرت پند او نصیحت لپاره دی، تر څو د هغه د احوالو له اورېدلو څخه خلق د الله تعالی له غضبه وویرېږي، او د هغه له نافرماني څخه مخ واړوي.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ﴿٣٥﴾

نه ده داسې (چې څوك به انكار وكړي له سقره) او قسم دی په سپوږمۍ باندې. او په شپې باندې كله چې شا واړوي. او په ګهيځ (سحر) باندې كله چې روڼ شي؛ بېشكه دا (اور د سقر) خامخا (یو له بلاګانو) لويو څخه دی.

تفسیر: یعني هغه خورا لوی وېروونكي او ډېر عظیم الشأن شیان چې په قیامت كې ظاهر كېدونكي دي؛ دوزخ له هغو لويو شیانو څنې یو شی دی.

نَذِيرًا لِلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾

وېروونكي دی (سقر) بشر بني آدمانو لره. هغه چا لره چې غواړي له تاسې څنې چې وړاندې شي (نېكۍ، جنّت ته په ايمان سره) يا وروستی شي (شرور ته په كفر سره).

تفسیر: كه وړاندې لاړ شي؛ د نېكۍ يا د جنّت په لوري درومي، كه ډېر ته پاتې شي؛ په بدۍ اخته كېږي، يا په دوزخ كې لوېږي.

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾

هر نفس په سبب د هغه چې كړي يې وي؛ ګرو، بندي به وي (په سقر كې). مګر خو خاوندان د ښي لاس. وي به په جنتونو كې چې پوښتنې به سره كوي يو له بل. له حال د مجرمانو (ګنهګارانو).

تفسیر: یعني هغه خلق چې د ميثاق په ورځ كې د آدم عليه السلام د شا له ښي لوري څخه وتلي وي، او په دنيا كې يې هم ښي چارې كړي وي، او په سمه لاره تللي وي، او په موقف كې د عرش په ښي خوا چېرې چې جنّت وي؛ ودرېږي، او په همغه طرف رهي كېږي، او د هغوی عملنامې هم په ښي لاس كې وركړی شوي وي؛ نو دا خلق نه يواځې له قيده او رنځ څخه خوشې دي، بلكه د جنّت په باغونو كې خوښ، خوشاله، او په خپل واك سره ګرځي، او په خورا بېفكرۍ او فارغ البالۍ سره له خپلو نورو ملګرو يا پرښتو څخه د ګنهګارانو احوال پوښتي، چې هغوی چېرې دي؟ چې دلته نه ښكاري؟.

مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ﴿٤٢﴾

(نو وبه وايي مؤمنان منكرانو ته داسې چې:) څه شي داخل كړي يئ تاسې (ای منكرانو) په دوزخ كې.

تفسیر: یعني كله چې واوري چې ګنهګاران په دوزخ كې اچولي شوي دي؛ نو دوی د دې ګنهګارانو په لوري متوجّه كېږي، او داسې پوښتنې ترې كوي چې تاسې سره له پوهنې او عقل څرنګه د دوزخ په اور كې لويدلي يئ؟.

قَالُوْا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّيْنَ ۝٤٣ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِيْنَ ۝٤٤ وَكُنَّا نَخُوْضُ مَعَ الْخَآئِضِيْنَ ۝٤٥
وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ۝٤٦ حَتّٰٓى اَتٰىنَا الْيَقِيْنُ ۝٤٧

وبه وايي (مجرمان په ځواب د مؤمنانو کې چې) نه وو مونږ (په دنيا کې) له لمونځ کوونکيو څخه. او نه وو مونږ چې طعام خواړه مو ورکړي وی مسکينانو ته. او وو مونږ چې ننوتلو شغل مو کاوه په (باطلو) خبرو سره له ډېرو خبرو کوونکيو. او وو به مونږ (په دنيا کې) چې دروغ به مو ويل په ورځ د جزاء (قيامت) باندې. تر هغه پورې چې راغله مونږ ته (هغه) يقيني خبره (مرګ).

تفسير: يعني نه يې د الله تعالی حق وپېژنده، او نه يې د بندګانو خبر واخيست، هو ! د نورو خلقو په شان به يې د حق په خلاف بحثونه کول، او په بدو صحبتونو کې کېناسته، تر څو د شکوکو او شبهاتو په دلدل کې کېواته، او له ګردو څخه لويه خبره دا ده چې د هغوی باور نه وو چې د انصاف ورځ به هم راتلونکې وي، او تل به هغو رښتيا خبرې دروغ ګڼلې، تر څو چې د مرګې په کنده کې ولوېده، او پخپلو سترګو يې وليده، او په هغو ګردو خبرو چې دروغ يې بللې پوره، باور وشو.

فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشّٰفِعِيْنَ ۝٤٨

(نو فرمايي الله) پس نفع ګټه به ونه رسوي دوی ته شفاعت د سپارښت کوونکيو.

تفسير: د کافرانو په حق کې به هيڅوک سپارښت ونه کړي، او که يې وکړي؛ نه به منلی کيږي.

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِيْنَ ۝٤٩

پس څه شوي دي په دوی باندې چې له تذکره پنده (قرآنه) مخ ګرځوونکي دي.

تفسير: يعني سره له دې چې دا مصيبتونه د دوی په مخ کې دي، او ښه پندونه هم اوري، خو هيڅ نه متأثر کيږي، بلکه د هغوی له اورېدلو ځنې هم غاړه غړوي.

كَاَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنْفِرَةٌ ۝٥٠ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ ۝٥١

ګواکې دوی (صحرايي خره) ګوره خر دي تښتېدونکي. چې تښتي له ځمري (يا له غال مغال څخه.

تفسير: يعني د حق او حقيقت د شورماشور له اورېدلو څخه، او د الله تعالی د ځمريانو له غږمېدلو څخه لکه وحشي خره لرې تښتي.

بَلْ يُرِيْدُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ اَنْ يُّؤْتٰى صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ۝٥٢

بلکه غواړي هر يو سړی له دوی نه دا چې ورکړی شي ده ته پاڼې خورې شوې (په متابعت د محمد کې).

تفسير: يعني نه غواړي چې د پيغمبرانو خبرې واوري، بلکه له دوی ځنې د هر سړي غوښتنه دا ده چې پخپله په ده باندې د الله تعالی صحيفې رانازلې شي، او دی هم پيغمبر وپېژنده شي، لکه چې د الأنعام سورت په پينځلسمه رکوع (۱۲۴) آيت ځمونږ دغه تفسير کې راغلي دي: ﴿حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ رُسُلُ اللّٰهِ﴾.

كَلَّا بَل لَّا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾

داسې نه ده (ور به نه کړی شي دوی ته دا پاڼې) بلکه نه ویریږي دوی له (عذابه د) آخرت څخه.

تفسیر: یعني هیڅکله به داسې نه کیږي، ځکه چې نه په هغو کې دا لیاقت شته، او نه د دې خبرې د اجراء لپاره څه اړه او ضرورت دی، یعني که چېرې دغه پاڼې هم دوی ته ورکړی شي؛ نو بیا هم دوی ایمان نه راوړي، نو پس څنګ کول د دوی له ایمانه په سبب د نه راتللو د کاغذونو سره نه دي، بلکه دوی نه ویریږي له عذابه د آخرته.

كَلَّا إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ ﴿٥٥﴾

نه ده داسې چې دوی وایي (قرآن ته چې سحر کهانت دی)، بېشکه دا (قرآن) تذکره پنده دی.
پس هر هغه څوک چې غواړي پند دې واخلي له دغه (قرآن).

تفسیر: یعني داسې له سره نشي کېدی چې هر یوه ته بېل بېل کتاب ورکړ شي، همدا یو کتاب پاک قرآن د پند لپاره بس او کافي دی، ﴿فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ﴾ «پس هر هغه څوک چې غواړي؛ پند دې واخلي له دغه قرآن څخه».

وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ

او نه اخلي پند (له قرآنه) دوی مګر که اراده وفرمايي الله (د هدایت يې).

تفسیر: یعني د الله تعالی غوښتل او نه غوښتل اګر که د ده په حکمت باندې مبني دي، چې هیڅ یو بشر په هغه باندې احاطه نشي کولی؛ همدی د هر سړي استعداد او لیاقت په ښه ډول سره پېژني، او سم له هغه ورسره معامله کوي.

هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

همغه (الله) دی اهل (وړ) د وېرې (چې ترې وویریږو)، او اهل د ښښنې (چې ښښنه ترې وغواړو).

تفسیر: یعني سړی هومره ګناه چې وکړي، خو هر کله چې د تقوی په لارې باندې لاړ شي، او له الله تعالی څخه وویریږي؛ نو دی به یې ګرد ګناهونه وبښي، او د هغه توبه به ومني، ځکه د الله تعالی نه وېره پکار ده؛ او هم دی ښښنه او مغفرت کوي.

تمّت سورة المدّثر بمنّه وتوفيقه، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ القِيَامَةِ

«د (القيامة) سورت مكي دى، (۴۰) آيته او (۲) ركوع لري، په تلاوت كې (۷۵) او په نزول كې (۳۱) سورت دى، وروسته د (القارعة) له سورت څخه نازل شوى دى».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

لَآ أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۝١

قسم خورم زه په ورځې د قيامت باندې.

تفسير: يعني د قيامت د ورځې امكان د عقل له مخې او متيقن الوقوع كېدل يې د داسې مخبر صادق په وينا سره ثابت شوي دي چې د هغه په صدق باندې قطعي دلائل قائم دي، زه په هغه باندې قسم خورم چې تاسې په يقين وروسته له مړيني څخه بيا ژوندي كېږئ، او ضرور به د ښو او د بدو حساب كېږي.

تنبيه: اسلامي شريعت مسلمانانو ته پرته (علاوه) له الله تعالى پر بل شي باندې قسم يادول حرام كړي دي، خو د الله تعالى شان له بندګانو څخه جلا او بېل دى، هغه لوى ذات پرته له خپل ځان څخه په بل باندې هم قسم يادوي، او عمومًا پر هغه شيانو باندې قسم يادوي چې د ده په نزد محبوب يا نافع يا وقيع او مهتم بالشأن وي، يا مقسم عليه لپاره په ډول د شاهد او حجّت ودراوه شي، دلته د قيامت په ورځ قسم خوړل د هغه د نهايت وقع او مهتم بالشأن او عظمت له حيثيته دى، او په هغه مضمون باندې يې چې قسم ياد كړى دى؛ د هغه مناسبت ښكاره دى، ځكه چې د بعث او د مجازاتو ظرف همدغه قيامت دى، والله تعالى أعلم.

وَلَآ أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ۝٢

او قسم خورم زه په نفس ملامت كوونكي (ځان خپل لره په خرابې باندې، اګر كه كوښښ يې كړى وي په نېكو كارونو. ځواب د قسم دا دى چې خامخا به ژوندى كړى شئ دويم وار).

تفسير: محققينو ليكلي دي چې: د سړي نفس يو شى دى، خو همغه يو نفس د دريو حالاتو په اعتبار درې نومونه لري:

(۱): كه نفس د علوي عالم په لوري مائل وي، او د الله تعالى په عبادت او اطاعت كې خوښي ورته حاصله وي، او د شريعت په پيروي كې يې اطمينان او تسلي په برخه وي؛ نو دې نفس ته «مطمئنّة» وايي، لكه چې د (۳۰ جزء د الفجر سورت په (۲۷) آيت) كې يې لولو: ﴿يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ * ٱرْجِعِىٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً﴾.

(۲): كه نفس د سفلي عالم په لوري مايل وي، او په دنيوي لذّاتو، غوښتنو او خواهشونو كې مبتلا او اخته وي، او د بدى په لوري يې رغبت او د شريعت له اطاعته مباعدت خوښوي؛ نو دى نفس ته (امارة) وايي، ځكه چې هغه سړي ته امر وركوي چې په بدو چارو كې مشغول او بوخت شي، لكه چې (د ۱۳ جزء د يوسف عليه السلام سورت په اوومه ركوع (۵۳) آيت كې) ځمونږ دغه تفسير كې راغلي دي: ﴿وَمَآ أُبَرِّئُ نَفْسِىٓ ۚ إِنَّ ٱلنَّفْسَ لَأَمَّارَةٌۢ بِٱلسُّوٓءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّىٓ﴾.

(۳): دریيم نفس كله د عالم سفلي په لوري ميلان كوي، او په شهوت او غضب كې اخته كيږي، او كله د عالم علوي په لوري رُجحان غوره كوي، او له ګردو خرابو شيانو څخه لرې تښتي، او كه كومه خرابي يا تېرواته ترې وشي؛ نو په هغه باندې شرميږي، او خپل ځان ملامتوي، نو دې نفس ته «لوامة» وايي.

دلته يې په نفس «لوّامي» باندې قسم ياد كړ، چې كه د چا فطرت صحيح وي؛ نو دى پخپله د خپل نفس له لوري په دنيا كې په خرابى او تقصيراتو باندې ملامتي اړوي، او همدا شى دى چې پخپل خورا لوى او ښه او بهتر صورت سره په قيامت كې به راښر ګنديږي.

أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَلَّن نَّجْمَعَ عِظَامَهُ ﴿٣﴾

آيا ګمان كوي (كافر) انسان چې له سره به نه ټولوو مونږ (خواره واره) هډوكي د ده (لپاره د ژوندون په ورځ د قيامت)؟.

تفسير: يعني كافر انسان داسې خيال كوي چې تر هډوكي پورې هم مات او ګوډ او خواره واره شوي دي، او د هغو وړوكي بځركي هم په خاورو او نورو كې ګډوډ شوي دي، نو ښه، اوس به هغه څرنګه يو ځاى كيږي؟ او بيا به په څه ډول سره جوړ او پيونديږي؟ داسې خو ډېر سخت او محال ښكاري، داسې نه ده چې مونږ به جمع نه كړو خواره واره شوي هډوكي د ده.

بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَن نُّسَوِّيَ بَنَانَهُ ﴿٤﴾

هو ! (بلكه جمع به يې كړو) حال دا چې قادر يو مونږ په دې باندې چې برابر ټول كړو هډوكي او بندونه د ګوتو د ده.

تفسير: يعني مونږ خو د ګوتي بندونه هم جوړولى شو، د بندونو تخصيص ښايي د دې لامله وي، چې دا د بدن له اطرافو څخه دى، او د هر څيز تكميل د هغه په اطرافو باندې كيږي، لكه چې څمونږ په محاورو كې هم په داسې مواردو كې داسې ويلى كيږي چې: څما بندونه خوږيږي، او له هغه څخه مراد ګرد بدن وي، بله دا چې په بندونو كې سره د هغو وړوكي توبه د صنعت رعايت زيات دى، او عادتًا ډېر سخت او نرى كار دى، نو څكه هغه څوك چې په سخت كار باندې قادر وي؛ نو هغه په آسان كار باندې په اولى طريقه سره قادر دى، او يا مراد دا دى چې: مونږ پدې قادر يو چې د ده ګوتې د خپړې او د خنګرې په څېر وګرځوو، چې بيا ترې هغسې فائدې نشي اخيستلى، چې اوس يې ترې اخلي، څكه چې هره ګوته بېله بېله ده.

بَلْ يُرِيدُ الْإِنسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ﴿٥﴾ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ ﴿٦﴾

بلكه اراده لري (كافر) انسان چې دروغ ووايي (په هغه څيز باندې چې) مخ كې د ده دى (له قيامت او حسابه). پوښتنه كوي (كافر انسان استهزاءً چې) كله به وي (ورځ د) قيامت؟.

تفسير: يعني هغه خلق چې له قيامت څخه انكار كوي، او دويم ځلي ژوندون محال ګڼي؛ د هغه سبب دا نه دى چې دا خبره ډېره مشكله ده، او د الله تعالى كامل قدرت او نبيې ښكاره نه دي، بلكه بني آدم غواړي چې د قيامت له راتګه پخوا پخپل راتلونكي عمر كې چې پاتې دى بالكل بېباك او بې پروا شي، او په فسوقو او فجورو كې مشغول پاتې وي، نو څكه له داسې خيال څخه يې زړه تل په ډډه ګرځي، چې ترې عيش منغص نشي، او په لذّت كې يې څه خلل ونه لويږي، بلكه د استهزاء او تعنّت او د سپين سترګى له مخې پوښتنې كوي چې ښه خانه ! هغه ستاسې قيامت به كله راځي؟ كه په رښتيا سره راتلونكى وي؛ نو مياشت او كال او نېټه يې په ښكاره ډول سره راوښيه !.

فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ۝٧ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ۝٨

كله چې خړې، متحيّرې شي سترګې له هيبته. او توره شي سپوږمۍ (رڼا يې لاړه شي).

تفسير: يعني د حيرت او وېرې لامله يې سترګې خړې پاتې شي، او لمر به هم سر ته دېر نژدې راشي، او سپوږمۍ بې نوره شي، سپوږمۍ يې ځکه جلا ذکره کړه، چې عربو د قمري حساب لامله هغې ته په ډېر زيات اهتمام سره کتل، او د هغې له احواله به تل خبر وو.

وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۝٩ يَقُولُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ ۝١٠ كَلَّا لَا وَزَرَ ۝١١ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ۝١٢

او جمعه شي لمر او سپوږمۍ (له طرفه د مغربه په قيامت کې، يا جمع شي په توروالي کې په تلو د رڼا د دواړو سره، يعني په بې نورۍ او تت والي کې به دواړه سره شريک او مله وي). نو وبه وايي (کافر) انسان په دغه ورځې کې: چېرته ځای د تېښتې شته؟. (نه دی مناسب طلب د تېښتې) نشته ځای د پناه. خاص رب ستا ته په دغې ورځې کې ځای د قرار د خلقو دی (نو حساب به ورسره وکړی شي، او جزاء به ورکړه شي).

تفسير: يعني اوس خو وايي چې هغه ورځ چېرې ده؟ او په هغه وخت کې به له وېرې بد حواس کېږي، او داسې به وايي چې نن زه چېرې وتښتم؟ او په کوم ځای کې پټ شم؟ نو داسې ارشاد به کېږي: چې نن نه د تښتېدلو موقع ده، او نه د پوښتنې وخت، نن هيڅ يو طاقت هم تاسې نشي خلاصولی، اونه پناه درکولی شي، نن ګرد د خپل پروردګار په مخ کې حاضرېږي، او د هغه د عدل او انصاف په مخ کې ودرېږي، او هغه هره فيصله چې وغواړي؛ د هر چا په حق کې يې کوي.

يُنَبَّؤُا الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ۝١٣

خبر به کړ شي انسان په دغې ورځې (د قيامت) کې په هغو (اعمالو) چې مخ کې يې لېږلي دي (نېک وي که بد) او (په هغو اعمالو چې) وروسته يې پرې اېښي وي (نېک وي که بد).

تفسير: يعني ګرد پخواني او وروستني اعمال ښه وي که بد وي؛ هغه ته ورښکاره کېدېږي (ښکارېږي)، او پرې پوهېږي.

بَلِ الْإِنسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ۝١٤ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ ۝١٥

بلکه انسان په ځان خپل باندې حجّت لېدونکی شاهد دی. اګر که وړاندې کړي عذرونه خپل (قبول به نشي).

تفسير: زياترو مفسرينو د دې تعلّق له ﴿يُنَبَّؤُا الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ﴾ الآية ـ سره اخيستی دی، يعني په ورښوولو باندې هم موقوف نه دی، انسان به پخپل احوالو باندې پخپله مطلع وي، که څه د طبيعت په اقتضاء سره دوی هلته هم بهانې جوړې کړي، او راز راز حيلې ووړاندې کړي، لکه چې کافران به وايي: ﴿وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ﴾ بلکه دلته په دنيا کې هم هغه انسان چې د هغه ضمير بالکل مسخ شوی نه وي؛ پخپل حال باندې په ښه ډول سره پوهېږي، اګر که د نورو په مخ کې حيلې او بهانې جوړې کړي، او د هغه په مخالفت کې ډېر کوښښ وکړي.

لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَاْنٰهُ فَاتَّبِعْ قُرْاٰنَهٗ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهٗ ﴿١٩﴾

مه خوځوه په دې (قرآن) سره (ای محمده ! پخوا له وحي) ژبه خپله چې تعجيل به کوې په دې (قرائت سره). بېشکه پر مونږ باندې دي جمع کول يې (په سينه ستا کې) او لوستل يې (په ژبه ستا). بيا مو کله چې ولوست دا؛ نو متابعت کوه ته د لوستلو د ده (غوږ ورته نيسه). بيا بېشکه په مونږ باندې دي ښکاره بيانول د هغه (په اعتبار د فهم سره).

تفسير: کله چې به جبريل عليه السلام د الله تعالی له لوري د قرآن وحي راوړه، د جبريل عليه السلام له لوستلو سره به يو ځای ځمونږ رسول اکرم صلی الله عليه وسلم هم هغه لوسته، چې ژر يې ياد او زده يې کړي، او د جبريل عليه السلام له تللو څخه وروسته وحي يې په ښه ډول په ياد پاتې وي، مګر په دې صورت کې دوی ته ډېر تکليف پېښېده، کله به چې دوی هغه ړومبی کلمه لوستله؛ دويمه کلمه به د دوی په فهم کې په ښه ډول سره نه راتله، او د هغو په پوهېدلو کې به هم دوی ته لږ ډېر دقّت پېښېده، نو څکه الله تعالی وفرمايل چې: په دې وخت کې ستا د ژبې د خوځولو او لوستلو هيڅ ضرورت نشته، تاسې بالکل د زړه له کومې د وحي اورېدلو ته متوجه شئ !، او داسې اندېښنه مه کوئ چې دا به مې نه يادېږي، او بيا به يې څرنګه ولولم؟ او خلقو ته به يې په څه ډول وپوهوم؟ د هغو ګردو تورو ستاسو په ټټر (سينه) کې حرف په حرف ټولول او ستاسې له ژبې څخه د باندې راايستل، او په خلقو يې لولول ځما کار دی، کله چې پرښته پاک قرآن ځما له لوري تاسې ته ولولي؛ نو تاسې چپ اوسئ !، پوه او ښه يې واورئ !، د هغه اورېدل، د هغه يادول، او د هغه علومو او معارفو وروته درځلاصول، او ستاسې له ژبې څخه نورو ته د هغه رسول، او روښانول؛ دا ګرد ځمونږ له کارونو څخې دي، وروسته له دې څخه رسول الله صلی الله عليه وسلم له جبريل عليه السلام سره به يو ځای لوستل پرېښودل.

كَلَّا بَلْ تُحِبُّوْنَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُوْنَ الْاٰخِرَةَ ﴿٢١﴾

نـه دي داسې (لکه چې انکار کوي کفّار له بعثه)، بلکه خوښوئ تاسې ځغلېدونکې (ژر فاني کېدونکې دنيا). او پرېږدئ تاسې آخرت (چې باقي او وروسته راتلونکی دی، او د هغه لپاره هيڅ عمل نه کوئ).

تفسير: يعني ستاسې دا د قيامت او د نورو حقائقو انکار کول هيڅ يو په کوم يوه صحيح دليل باندې مبني نه دي، بلکه د دې سبب د دنيا انهماک دی، کله چې دنيا نقدي او ژر رسېدونکی شی دی؛ نو څکه يې تاسې غواړئ، آخرت تاسې پور ګڼئ او پرېږدئ يې، او وايئ چې: د هغه رارسېدل لري دي.

وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾

ځينې مخونه (يعني د مؤمنانو به) په دغې ورځې (د قيامت) کې ښايسته تازه روښانه وي. خاص ذات د رب خپل ته به کتونکې وي.

تفسير: دا د آخرت بيان دی، يعني د مؤمنانو څېرې به په دې ورځې کې ډېرې روښانه ځلېدونکې تر او تازه او ډېرې خوښې او بشاشې وي، او د دوی سترګې به د حقيقي محبوب په لقاء او کتلو سره رڼې وي، له قرآنکريم او متواترو احاديثو څخې په يقيني ډول سره معلوم شوي دي چې په آخرت کې به د الله تعالی ليدنه وي، خو ګمراهان له دې څخه منکر دي، څکه چې دا نعمت د هغوی په برخه کې نه دی.

وَوُجُوۡهٌ يَّوۡمَئِذٍۢ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ اَنۡ يُّفۡعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾ كَلَّاۤ اِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِىَ ﴿٢٦﴾

او ځيني مخونه (يعني د كفّارو) په دغې ورځې (د قيامت) كې به تريو بدخېره وي. يقين به كوي چې كاوه شي، واقع كيږي په دغو (مخونو) باندې دوی ته بلا لويه چې ماتوونكې وي هډوكي د شا لره. نه ده داسې (چې دنيا خوښوي پر آخرت) كله چې ورسيږي (سا) هډوكي د ستوني ته.

تفسير: يعني باور لري چې هغه ناكاره معامله كېدونكې ده، او هغه عذاب د ګاللو دی چې بالكل به ملا ماتوونكې وي.

﴿كَلَّاۤ اِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِىَ﴾ «نه ده داسې چې دنيا خوښوي پر آخرت، كله چې ورسيږي ساه هډوكي د ستوني ته»، يعني آخرت لرې مه ګڼئ، ځكه چې موت د دې سفر ړومبنی منزل دی، چې هغه ډېر نژدې له همدې ځايه د نورو منزلونو په تللو باندې شروع كيږي، تر څو چې وروستني منزل ته ورسيږي، ګواكې د هر سړي مرګ هغه لره د لويې ورځې (قيامت) يوه وړوكې نمونه ده، هر كله چې د مريض روح ګرد سره غونډ شي، او چنغرك هډوكي د ټټر او ورمېږ ته ورسيږي، او سا يې په مری كې ونښلي؛ نو ويوهېږه چې د آخرت منزل يې شروع شو.

وَقِيۡلَ مَنۡ ٚ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَّظَنَّ اَنَّهُ الۡفِرَاقُ ﴿٢٨﴾

او وبه ويلی شي (يعني وبه وايي هغه څوك چې چاپېر له مريضه دي) څوك دی دم كوونكی (په هغه رنځور باندې چې جوړ شي، او روح يې بېرته ور وګرځي)؟. او يقين وكړي (هغه مريض) چې بېشكه په ده (باندې راغلی) دی وخت د فراق جدايي (له دنيا او خپلوانو).

تفسير: د داسې مأيوسی په وخت كې د طبيبانو او ډاكټرانو له لاسه هيڅ شی نه وي پوره، كله چې خلق له ظاهري علاج او تدبير څخه عاجز شي؛ نو د دم او دعاء په فكر كې لويږي، او يو له بل سره وايي: «خانه ! كوم داسې ښه سړی راولئ، چې په دې رنځور څه دم او دعاء وكړي».

﴿وَّظَنَّ اَنَّهُ الۡفِرَاقُ﴾ «او يقين وكړي هغه محتضر چې بېشكه په ده باندې راغلی دی وخت د فراق جدايي له دنيا او خپلوانو»، يعني مړ كېدونكی به وپوهيږي چې بېشكه په دی اوس له ګردو عزيزانو او اقاربو او محبوبو او مألوفو شيانو څخه بېلېدونكی دی، يا يې دا مطلب چې سا يې له بدنه تلونكې ده.

وَالۡتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾

او تاويږي يوه پُنډۍ (د ده) له بلې پُنډۍ (د ده) سره (له هيبته د مرګ).

تفسير: يعني په ځينو اوقاتو كې د موت د سكراتو لامله يوه پُنډۍ له بلې پُنډۍ سره لګيږي، او هم د بدن د لاندنۍ برخې څخه د روح د تعلق له منقطع كېدلو څخه وروسته د پنډيو خوځول او يوه له بلې څخه بېلول به د ده په واك كې نه پاتې كيږي، نو ځكه يوه پُندی له بلې پُنډۍ څخه بېواكه لويږي، ځيني اسلاف وايي چې: د عربو په محاورو كې «ساق» كنايه ده له سخت مصيبت څخه، نو په دې تقدير به د دې آيت ترجمه داسې كيږي: «يوه سختي به له بلې سختی سره يو ځای كيږي»، ځكه چې مړ كېدونكي ته په دې وخت كې دوه سختي وروړاندې كيږي، يوه دا چې له دنيا څخه داسې درومي چې مال او اسباب، اهل او عيال، كور او كهول، جاه او حشم ګرد څخه پاتې كيږي، غليمان پرې خوشيږي، او پيغورونه وركوي، او خپلوان يې خفه كيږي، او په رنځ او خفګان كې لويږي، بله يې له دې څخه ډېره لويه او وېروونكې ده، چې هغه د قبر او آخرت هسې پېښې او احوال دي چې د هغه كيفيت په بيان نشي راتلی، يعني سختی د دنيا د آخرت له سختيو سره يو ځای كيږي.

إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾

په لوري د رب ستا په دغې ورځې کې ورتله دي (د ټولو مخلوقاتو لپاره د مجازاتو).

تفسیر: یعني د آخرت د سفر ابتداء له دې ځای څخه ده، ګواکې اوس د بنده راښکوول د خپل پروردګار په لوري شروع شو.

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ﴿٣٣﴾

بيا يې يقين ونه کړ (په مؤمن به باندې)، او نه يې لمونځ وکړ. مګر دروغجن يې وشمېره (قرآن لره)، او مخ يې وګرځاوه (له ايمانه). بيا لاړ اهل خپل ته (له مجلس نه) په تکبّر سره.

تفسیر: یعني د رښتين ګڼلو او باور لرلو په ځای پیغمبران دروغجن شمېري، او د لمانځه کولو او د الله تعالی په لوري د متوجّه کېدلو په ځای تل له هغه څخه غاړه غړوي، او په دې باندې يوازې اکتفاء نه کوي، بلکه په خپل تکبّر او غرور د خپلو متعلّقينو او خپلوانو په لوري ځي، او داسې راښکاروي چې لکه کوم ښه لوی کار او ډېره مېړانه او د پوهنې کار يې کړی دی.

أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٥﴾

ورې لايقه ده تاته (ای کافر انسانه هغه شی چې بد يې بولې سختي د مرګ). پس ورې لايقه ده (هغه شی چې بد يې بولې چې سختي د قبر ده). بيا ورې لايقه ده تا لره (هغه شی چې بد يې بولې چې سختي د ورځې د قيامت ده)، پس ورې لايقه ده (تا لره هغه شی چې بد يې بولې چې همېشه عذابېدل ستا دي په دوزخ کې).

تفسیر: یعني ای بدبخته ! اوس ستا د هلاکت، افسوس او کمبختۍ وار دی، يو ځلي نه بلکه ځو ځو ځلي اوس پاتې خرابۍ پر خرابۍ او تباهي پر تباهي ده، پر ته له تانه به بل هيڅوک د الله تعالی د نوې نوې سزا ورې او مستحق نه وي.

أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾

آيا ګمان کوي (کافر) انسان چې پرې به ښود شي دی چټي (بېکاره) بې قيده مهمله بېکاره.

تفسیر: یعني آيا بني آدم داسې ګڼي چې دی به همداسې چټي بېکاره او مهمل پرې ښود شي؟ او د امر او نهي هيڅ يو قيد به په ده باندې نه وي؟ يا له مړيني څخه وروسته به بيا نه ژوندی کېږي؟ او له ده څخه به د نېکيو او د بديو ګرد شمېر نه اخيست کېږي؟ او هيڅ حساب او کتاب به ورسره نه کېږي.

أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِيٍّ يُمْنَىٰ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ﴿٤٠﴾

آيا نه وو دغه (انسان اول) يو څاڅکی له مني څخه چې تويوه شي (اچوه شي پر رحمونو د ښځو کې)؟. بيا وو دی يوه ټوټه د وينو؛ نو پيدا کړ الله (اندامونه يې) پس برابر کړ (صورت يې او روح يې پکې وپوکول). نو پيدا يې کړ لـه هغه (اوبو د مني) څخه جوړه (دوه صنفه) نارينه او ښځه. آيا نه دی دغه (ذات) قدرت لرونکی کوونکی د دغو افعالو، قادر په دې باندې چې ژوندي کړي مړي؟ (بلکه ښه قادر دی).

تفسير: يعنې انسان له نطفې څنې د غوټه شويو وينو په شکل ګرځي، بيا الله تعالی د دې د پيدايښت ګرد مراتب پوره کوي، او انسان ترې جوړوي، او ټول ظاهري اعضاء او باطني قوتونه يې برابروي، او د يوې بېځانې نطفې څنې يو عاقل انسان جوړوي، او هم له همدې نطفې څني دوه ډوله (قسمه) بني آدم پيدا کوي، چې د دوی د هر يو ظاهري او باطني خصوصيات سره بېل وي، آيا هغه مطلق قادر چې له اوله يې ګرد خلق په داسې يو حکمت او قدرت سره پيدا کړي وي؛ بيا په دې باندې قادر نه دی چې دوی بيا راژوندي کړي؟ (سبحانک اللهمّ فَبلی !»، پاک دی ستا ذات ای الها !، ولې به يې نه پيدا کوې؟ ته بېشکه قادر يې.

تمّت سورة القيامة بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الدَّهْرِ

«د (الدّهر) سورت مكّي دى، (۳۱) آيته (۲) ركوع لري، په تلاوت كې (۷۶) او په نزول كې (۹۸) سورت دى، وروسته د (الرّحمان) له سورت څخه نازل شوى دى».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ حِيْنٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا مَّذْكُوْرًا ۝۱

آيا راغلى دى (يعني په تحقيق سره راغلى دى) پرانسان څه وخت له زماني څخه چې نه وو دى يو شي ياد كړى شوى (په يوه نامه سره).

تفسير: بېشكه پر انسان باندې داسې يو وخت تېر شوى دى چې هيڅ نوم او نښه يې نه وه، بلكه يو غير مذكور په انسانيت څيز وو، او يو جز وو له اجزاوو د عناصرو او د نطفې، بيا يې څومره مدّت طي كړ چې د نطفې په شكل كې راووت.

اِنَّا خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ اَمْشَاجٍ ۖ

بېشكه پيدا كړى دى مونږ انسان له نطفې څخه چې ګډوډه شوې ده (د نر او د ښځې).

تفسير: يعني د نارينه او د ښځې د دوو ډولو اوبو څخه يې پيدا كړ.

تنبيه: د (امشاج) معنى مخلوط دى، نطفه د هغو غذاوو خلاصه ده، چې له مختلفو شيانو څخه روغه ده، نو ځكه د ښځې له اوبو څخه پرته (علاوه) يواځې همغه يو اوبو ته هم (امشاج) وايه شي، او پيدا كړ مونږ دغه انسان لره په دغه حال كې چې:

نَّبْتَلِيْهِ فَجَعَلْنٰهُ سَمِيْعًا بَصِيْرًا ۝۲ اِنَّا هَدَيْنٰهُ السَّبِيْلَ اِمَّا شَاكِرًا وَّاِمَّا كَفُوْرًا ۝۳

ازمايو يې، نو ومو ګرځوو مونږ دغه (انسان) اورېدونكى او ليدونكى. بېشكه مونږ ورښوولې ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په لېږلو د رسولانو او په دلائلو د عقل سره)، يا به وي دى شكر كوونكى او يا به وي دى ناشكره.

تفسير: يعني له نُطفې څخه يې د وينې غوټه او له هغه څخه يې د غوښې يوه ټوټه جوړه كړه، همدا راز له څو څو ځلې اړولو او ګرځولو څخه يې هغه دې درجې ته ورساوه چې دى پخپلو غوږونو سره اوري، او په سترګو سرهويني، او له هسې قوّتونو څخه كار اخلي، چې بل كوم حيوان له هغو څخه كار نشي اخيستى، ګواكې نور ګرد د ده په مخ كې كاږه او راڼده دي.

تنبيه: د ﴿نَّبْتَلِيْهِ﴾ معنى اكثرو مفسّرينو (امتحان) او ازموينه اخيستې ده، د بني آدم له پيدايښته دا غرض دى چې دى د الله تعالى په احكامو، امر، نهي او نورو مخاطب شي، او امتحان ترې واخيست شي، او وليده شي چې دى تر كومې اندازې پورې د خپل الله تعالى د احكامو تعميل او خپل اخلاص او وفاداري ښكاره ګندوي؟ نو ځكه هغه ته يې د اورېدلو، ليدلو او پوهېدلو قوّتونه وروبښل، چې پر هغوى باندې د شرعي تكاليفو مدار دى.

﴿إِنَّا هَدَيْنَٰهُ﴾ الآية ـ يعني ږومبی يې د اصلي فطرت او پيدايشي عقل او پوهې ځنې، بيا يې د عقليه او نقليه دلائلو په وسيله هغه ته د نېکی لاره وروښوده، چې د دې ښوونې اقتضاء داسې ده چې ښايي ګرد انسانان په يوه سمه لاره باندې لاړ شي، خو د شاوخوا د حالاتو لامله او د خارجي عواملو اغېزې او د نورو عوارضو له سببه ګرد په يوه لاره باندې پاتې نشول، ځينو الله تعالی ومانه، او حق يې وپېژنده، او ځينو ناشکری او ناحقی ته ملا وتړله، وروسته له دې نه الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُه د دې دواړو د پای او انجام ذکر دغسې فرمايي:

إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ سَلَٰسِلَا۟ وَأَغْلَٰلًا وَسَعِيرًا ۝

بېشکه مونږ تيار کړی مو دی کافرانو ته ځنځيرونه او طوقونه او تود اور (لمبې وهونکی چې تل به په کې سوځي).

إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ۝ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ ٱللَّهِ

بېشکه ابرار نېکان څښي (په جنّت کې) له جامونو د شرابو ځنې چې وي ګډ له هغو سره کافور. چينه چې څښي به له هغې څخه (نېک) بندګان د الله.

تفسير: يعني د شرابو هسې جامونه به څښي چې لږ څه کافور به په کې ګډ وي، دا کافور د دې دنيا د کافورو په شان نه دي، بلکه د جنّت د يوې خاصې چينې نوم دی، چې د الله تعالی له لوري په خاص ډول د الله تعالی مخصوصو او مقرّبو بندګانو ته د هغه له اوبو څخه ورکولی کېږي، ښايي چې د دې سوړوالی ښه رائحه او ورم، مفرح، خاصيت، او د تک سپين رنګ لامله هغه ته کافور ويلی شي.

يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ۝ يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ

چې بيايي به (مؤمنان) دغې (چينې) لره (هر چېرته چې يې خوښه وي په بهولو سره). وفاء کوي (ابرار) په (هغه) نذر سره (چې يې واجب کړی وي په طاعت د الله کې، پر ځانونو خپلو باندې).

تفسير: يعني دا چينه د هغو بندګانو په واک او اختيار کې ده، چې په هر لوري دوی اشاره وکړي؛ د دې د اوبو ويالې به همغه لوري بهيږي، ځينې وايي چې: د دې چينې اصلي منبع به د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په لوړه ماڼۍ کې وي، چې له هغه ځايه به د ګردو انبياوو، اولياوو، صلحاوو او مؤمنينو ماڼيو ته د هغې ويالې وبهيږي والله أعلم، وروسته له دې نه الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُه د ابرارو د خصائلو داسې بيان فرمايي:

﴿يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ﴾ ـ يعني هغه نذرونه چې پخپلو ځانونو باندې يې منلي وي؛ اداء کوي يې، ښکاره ده: کله چې پخپل ځان باندې لازم کړی څيز پوره کاوه شي؛ نو هغه خبرې چې د الله تعالی له لوري لازمې شوي دي څرنګه به پرېښودی شي؟.

وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُۥ مُسْتَطِيرًا ۝

او وېرېږي (ابرار) له هغې ورځې چې شر يې ښکاره او تيت (خر ګند) دی.

تفسير: يعني د دې ورځې سختي او خرابي به درجه په درجه پر ټولو عامه، او ګردو لره نيوونکې وي، او هيڅوک به په کلي ډول له هغه ځنې محفوظ نه وي، الا من شاء الله !.

﴿وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ۝٨﴾

او (ابرار) ورکوي طعام خواړه پر محبّت مېنې د دغه (الله یا د طعام) مسکین اړ (مجبور) ته، او یتیم پلار مړي ته، او اسیر بندي ته.

تفسیر: یعني د الله تعالی په محبّت کې خپل طعام او خواړه سره له دې چې دی پخپله ورته اړ او محتاج دی، او ډېر خواهش یې ورته کیږي؛ په ډېر اخلاص، شوق او ذوق سره مسکینانو، یتیمانو، او بندیانو ته یې ورکوي.

﴿إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ۝٩ إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ۝١٠﴾

(وايي ابرار) بېشکه چې مونږ طعام خواړه درکوو تاسې ته خاص د الله تعالی د مخ لپاره (چې ویې وینو، او د هغه رضا مو په نصیب شي)، نه غواړو مونږ له تاسې څخه جزاء، بدل، او نه شکر ایستل.
بېشکه مونږ وېرېږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تریو مخي (غمجنې) ډېرې سختې تریو مخي نه.

تفسیر: یعني دا طعام او خواړه ورکوونکي به د حال په ژبې سره داسې ویونکي وي، او که چېرې مصلحت وي او لازم یې وګڼي؛ د قال په ژبې سره یې هم ویلی شي.

﴿إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ﴾ څمونږ خواړه ورکول په دې خاطر دي چې الله تعالی ووینو، او د هغه رضا او ثواب مو په برخه شي، له تاسو څخه څه بدله، عوض نه غواړو، او نه درڅخه د شکر ایستلو او د منني غوښتونکي یو.

﴿إِنَّا نَخَافُ﴾ «بېشکه مونږ وېرېږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تریو مخي غمجنې، ډېرې سختې تریو مخي نه».

﴿فَوَقَاهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ۝١١﴾

نو وبه ساتي دوی لره الله (په سبب د حسناتو د دوی) له شره سختی د دغې ورځې، او ور به کړي دوی ته تازګي او حسن د مخونو (او خوشالي د زړونو).

تفسیر: یعني له هغه شي څخه چې دوی ډېر ویرېدل؛ الله تعالی دوی له هغه څخه محفوظ او مأمون وساتل، او د هغوی مخونو ته یې ښایست او تازګي، او زړونو ته یې خوښي او سرور ورعطاء کړ.

﴿وَجَزَاهُم بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا ۝١٢﴾

او جزاء به ورکړي دوی ته (الله) په سبب د صبر د دوی جنت او (جامې) وربښمینې.

تفسیر: یعني کله چې دې خلقو د دنیا پر تنګسی او سختیو باندې صبر کاوه، او له ګناهونو او معاصیو څخه یې ځانونه ساتل، او په طاعت او عبادت کې قائم اوسېدل؛ نو څکه الله تعالی د هغوی د آرام او راحت لپاره دوی ته د جنّت ښه نعماء، اعلی باغونه، او فاخره لباسونه مرحمت کړل، اوس الله اکرم شأنُه وأعظم برهانُه د دغو جنّتیانو یو بل ښه وضعیت داسې بیان فرمایي:

﴿مُّتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ ۖ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا ۝١٣﴾

حال دا چې تکیه کوونکي به وي په هغه (جنّت) کې پر تختونو باندې (د باچایانو او تولواکانو په ډول)، نه به وینې دوی هلته شمس لمر (ګرمي) او نه زمهریر (ساړه).

تفسیر: یعني د جنّت موسم به ډېر معتدل او برابر وي، نه د تودوخې او نه د یخنی او نه به نور څه ربړ او تکلیف هلته وي.

وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَالُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ﴿١٤﴾

حال دا چې نژدې به وي پر دوی باندې سیورې (د ونو) د هغه، تابع او مسخّرې تېتې کړی شوي به وي مېوې د هغه په تابعداری مسخّر بدلو تېتېدلو سره (چې شوکول به یې اسان وي).

تفسیر: یعني د ونو څانګې د خپلو مېوو سره دوی ته ډېرې نژدې کیږي، او د هغوی مېوې به ورځوړندې او د دوی په واک کې به وي، او جنّتیان په هر حالت او هر ځای کې چې وغواړي، اعمّ له دې څخه چې ولاړ وي یا ناست یا ملاست، بې له تکلّفه هغه تولولی او شوکولی شي.

وَيُطَافُ عَلَيْهِم بِآنِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَا مِن فِضَّةٍ

او ګرځولی به شي پر دغو (ابرارو) باندې (په دغه جنّت کې د) شیشو جامونه له سپینو زرو او ګلاسونه صراحي چې وي به (دغه ظروف) په شان د شیشو. هسې شیشې چې له سپینو زرو به وي (صاف به وي د شیشو په شان، چې ظاهر به یې له باطن او باطن به یې له ظاهره ښکاري).

تفسیر: یعني دا ظروف لوښي به په اصل کې د سپینو زرو څخه جوړ وي، او ډېر سپین بې داغه او خوښي بښونکي، او داسې صاف او شفاف ا و ځلېدونکي به وي، چې لکه شیشې غوندې به ښکاري، او د هغه د منځ شیان به له باندې څخه له لرې لیده کیږي.

قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾

په اندازه کړي به وي هغه (جامونه ساقیانو د جنّت جنّتیانو ته) اندازه کول.

تفسیر: یعني یو جنّتي هومره چې څښلو ته ضرورت لري، او زړه یې غواړي؛ په هغه مېچ او اندازه سره به سم او برابر په هغه کې شراب وي، چې نه به ترې لږیږي، او نه به ترې زیاتیږي، یا په هره اندازه چې جنتیان پخپلو زړونو کې ټاکلې او ګرځولې وي؛ بې له تزییده او بې له تنقیصه سم د دوی له غوښتنې سره ورته وړاندې کیږي.

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلًا ﴿١٧﴾

او ورڅښول کیږي به جنتیانو ته په جنّت کې جامونه د شرابو چې وي به ګډ له هغه سره زنجبیل.

تفسیر: یعني د شرابو جام یو هغه وو چې د هغه ګډ جنتي کافور دی، دویم یې هغه دی چې زنجبیل (سونډ) ورسره ګډوي، مګر دا د دې دنیا زنجبیل او سونډ ونه ګاڼه شي، ځکه هغه یوه چینه ده چې «سلسبیل» نومیږي، د سونډ تأثیر تود دی، او په غریزیه حرارت کې انتعاش پیدا کوي، او عرب هغه ډېر خوښوي.

په هر حال سره په کوم خاص مناسبت سره دې چینې ته «زنجبیل وایي»، د نېکانو په جامونو کې د هغه لږ څه ګډون کاوه شي، په اصل کې دا چینه لویو عالي مقامو مقرّبینو لره ده، والله أعلم.

عَيۡنٗا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلۡسَبِيلٗا ﴿١٨﴾

چینه په دغه (جنّت کې چې) نوم يې اينبودلی شوی دی په سلسبيل سره.

تفسیر: د «سلسبيل» معنى صافي بهېدونکي اوبه دي، (کذا في الموضح)، او ځکه ورته «سلسبيل» وايي چې آسانه تيرېږي له حلقه، او ډېرې لذيذې او خونده ورې دي په څښلو کې، او هر چېرته چې د جنّتي زړه وغواړوي، همغلته ورته بهيږي.

وَيَطُوفُ عَلَيۡهِمۡ وِلۡدَٰنٞ مُّخَلَّدُونَ

او ګرځي پر دغو جنّتيانو باندې هلکان تل پاتې شوي (پخپل حال).

تفسیر: يعني تل به هلك پاتې کيږي، يا به له جنّتيانو څخه هيڅ نه اخيست کيږي، او تل تر تله به د هغوی په خدماتو کې مشغول وي.

إِذَا رَأَيۡتَهُمۡ حَسِبۡتَهُمۡ لُؤۡلُؤٗا مَّنثُورٗا ﴿١٩﴾

کله چې ووينې ته دوی؛ ګنې به هغوی (په صفايي کې) لکه مرغلرې خورې شوې.

تفسیر: يعني پخپل حسن، جمال، صفايي او ښايست سره په هر لوري ګرځي، او داسې خوش منظر معلوميږي لکه چې د ډېرو ځلېدونکيو او ښايسته مرغلرو په شان پر ځمکې باندې خواره شوي وي، او تخصيص د «منثور» لپاره د دې دی؛ چې دا ښايسته او ښې ښکاريږي له مرغلرو منظومه وو او پييلو شويو څخه.

وَإِذَا رَأَيۡتَ ثَمَّ رَأَيۡتَ نَعِيمٗا وَمُلۡكٗا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾

او هر کله چې وګورې ته دغه (جنّت) ته؛ نو وبه وينې ته نعمتونه (ډېر چې صفت يې کېدی نشي)
او ملك باچايي لويه (لازواله چې انتهاء او زوال نه لري).

تفسیر: يعني د جنت حال او احوال څه ووايه شي، که څوك يې ووينې؛ نو ور معلوميږي چې په جنّت کې به څه عظيم الشأن نعمتونه او څومره لويه لا زواله بېمثاله باچايي يوه معمولي او ادنی جنّتي ته ور په برخه کيږي، رزقنا الله تعالى منها بمنّه وفضله.

عَٰلِيَهُمۡ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضۡرٞ وَإِسۡتَبۡرَقٞۖ

له پاسه پر دوی باندې به کالي د نريو ورېښمو وي چې شنه به وي، او د غټو ورېښمو نه.

تفسیر: يعني نري او غټ دوه ډوله د ورېښمو کالي به جنّتيانو ته ورکاوه کيږي.

وَحُلُّوٓاْ أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٖ

او وابه غوسته شي (دوی ته) باهوګان له سپينو زرو.

تفسیر: په دې سورت کې درې ځايه د سپينو زرو، د لوښيو، ګاڼو او نورو ذکر راغلی دی، په بل ځای کې د سرو زرو ذکر شوی دی، ممکن دی چې دا هم وي او هغه هم وي، ځينو ته به دا ورکاوه شي، او ځينو ته به هغه، يا به کله دا او کله به هغه وروړاندې کيږي.

وَسَقٰىهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُوْرًا ﴿۲۱﴾

او ور وبه څښي دغو (جنّتیانو ته) رب د دوی شراب طهور (څښاك ښه پاكیزه).

تفسیر: یعني له ګردو نعمتونو وروسته د شراب طهور یو جام به د حقیقي مالك له لوري ورکاوه شي، چې نه په کې نجاست وي، او نه کدورت، نه به ورسره څه درد او الم او نه به بدبویي وي، او د هغه له څښلو ځني به زړه پاك او ګېډه صفا کیږي، له څښلو څخه وروسته له بدن څخه به داسې عرق او خولې وځي، چې د هغه ورمه او خوشبویي به د مسکو په څېر زړونه خوښوي.

اِنَّ هٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَّكَانَ سَعْيُكُمْ مَّشْكُوْرًا ﴿۲۲﴾ اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيْلًا ﴿۲۳﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ

(او وبه فرمایي الله دوی ته چې) بېشکه دغه (نعمتونه) وو تاسې لره جزاء بدل (د اعمالو ستاسې)، او دی سعي عمل زیاړ ستاسې مشکور مقبول. بېشکه مونږ همدا مونږ نازل کړی مو دی په تا باندې (ای محمده !) قرآن نازل کول. نو صبر کوه حکم د رب خپل ته (په نصرت د تا).

تفسیر: یعني د زیات اعزاز او اکرام او د زړونو د خوښې لپاره به ویلی شي چې: دا ستاسې د اعمالو بدل دی، ستاسې زیارونه مقبول او مشکور او سعي مو ومنلی شوې، د دې زېري له اورېدلو ځني به جنّتیان لا خوښیږي.

﴿اِنَّا نَحْنُ﴾ الآية ـ «بېشکه مونږ نازل کړی مو دی په تا باندې ای محمده قرآن نازلول، نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته په نصرت د تا»، چې ستا زړه مضبوط شي، او خلق ورو ورو پخپلو ښو او بدو باندې ښه وپوهیږي او معلوم یې کړي، چې جنّت د کومو اعمالو په وسیله موندل کیږي، که په داسې پوهولو سره هم ونه پوهېده، او پخپل ضد او عناد کې ټینګ پاتې شو؛ نو تاسې د خپل پروردګار په حکم باندې همغسې ټینګ ودرېږئ، او د وروستنی فیصلې انتظار وکړئ !.

وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ اٰثِمًا اَوْ كَفُوْرًا ﴿۲۴﴾

او مه منه خبره له دوی ځنې د هیڅ یو ګنهګار او ناشکره (چې تا بولي کفر ته).

تفسیر: یعني «عتبه» او «ولید» او د قریشو نور کفار تاسې ته دنیوي ترغیبونه درکوي، او ښه باغونه درښیي، او په دې تحریص او تطمیع سره غواړي چې تاسې د تبلیغ له فرضه واړوي، نو الله تعالی تنبیه فرمایي چې: تاسې د دوی په خبرو باندې مه تېروځئ، ځکه چې د ګنهګار، فاسق او ناشکر کافر له وینا منلو څخه پرته له نقصانه بل څه په لاس نه درځي، نو د داسې شریرانو او بدبختانو خبرو ته غوږ نیول نه دي پکار.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ﴿۲۵﴾

او یادوه نوم د رب خپل صباح ګهیځ او بیګا مانبام.

تفسیر: یعني تل هغه پخپل زړه کې ولره !، په تېره بیا په دې دوو وختونو کې یې هرومرو یادوه !، ګردو اندېښنو علاج همدا د الله تعالی ذکر دی.

وَمِنَ الَّيۡلِ فَاسۡجُدۡ لَهٗ وَسَبِّحۡهُ لَيۡلًا طَوِيۡلًا ﴿۲۶﴾

او په څه برخه د شپې کې نو سجده کوه هغه (الله) ته، او نسبت د پاکۍ کوه دغه (الله) ته په شپه اوږده کې (یعني تهجّد کوه او).

تفسیر: لمونځ وکړه !، ښایي چې له دې ځنې د مغرب او عشاء لمونځونه یا به تهجّد مراد وي، که له ﴿وَمِنَ الَّيۡلِ فَاسۡجُدۡ لَهٗ﴾ څخه تهجّد مراد وي؛ نو دلته به له تسبیح ځنې د هغه متبادره معنی اخیسته کیږي، یعني د شپې له لوري علاوه پر تهجّد پر ډېرو تسبیحو او تهلیلو کې مشغول شئ !، که له ړومبي «فاسجد» ځنې د ماښام او ماسختن لمونځ مراد وي؛ نو دلته به له تسبیح څخه تهجّد مراد وي.

اِنَّ هٰۤؤُلَآءِ يُحِبُّوۡنَ الۡعَاجِلَةَ وَيَذَرُوۡنَ وَرَآءَهُمۡ يَوۡمًا ثَقِيۡلًا ﴿۲۷﴾

بېشکه دا (خلق چې کُفّار دي) خوښوي ژر تېرېدونکې (دنیا)، او پرېږدي وروسته له ځانه ورځ سخته (د عُقبی چې د هغې لپاره څه تیاری او عمل نه کوي).

تفسیر: یعني دا خلق که ستاسې پند او هدایت نه مني، د هغه سبب د دنیا مینه ده، کله چې دنیا یو ژر په لاس راتلونکې ځیز دی، دوی هم دا غواړي، او د قیامت له درنې ورځې څخه غافل شوي دي، او هیڅ د هغه په فکر کې نه دي لویدلي.

نَحۡنُ خَلَقۡنٰهُمۡ وَشَدَدۡنَاۤ اَسۡرَهُمۡ ۚ وَاِذَا شِئۡنَا بَدَّلۡنَاۤ اَمۡثَالَهُمۡ تَبۡدِيۡلًا ﴿۲۸﴾

مونږ پیدا کړي مو دي دوی، او بیا مو مضبوط کړل پیدایښت بندونه اندامونه د دوی، او کله چې اراده وفرمایو؛ بدل به راوړو مونږ امثال د دوی (په خلقت کې) بدل.

تفسیر: یعني اول مو تاسې پیدا کړئ، او ستاسې ګرد بندونه او اندامونه مو جوړ کړي دي، نن څمونږ هغه قدرت نه دی سلب شوی، هر کله چې مونږ وغواړو؛ ستاسې دا موجوده ژوندون پای (انجام) ته رسوو، او همداسې یوه بله هستي بیا پیدا او ودرولی شو، یا دا مطلب که دا خلق یې ونه مني؛ نو مونږ قادر یو، هر کله چې وغواړو د دوی په ځای به نور داسې سړي راولو چې ګرد سره به مطیع او فرمانبرداران وي، او د دوی په شان به سرکشان نه وي.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذۡكِرَةٌ ۚ فَمَنۡ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ﴿۲۹﴾

بېشکه دغه (سورت) تذکره پند دی (خلقو لره)، نو هر هغه څوك چې اراده کوي نیسي طرف د رب خپل ته لاره (په خیر او طاعت سره؛ پس ودې نیسي !).

تفسیر: یعني په جبر او زور سره په دوی باندې خبرې منل ستا کار نه دی، د پاك قرآن په وسیله پند ورکوئ !، وروسته له دې د هر چا اختیار دی، هر څوك چې زړه یې غواړي د خپل پروردګار تر خوښې پورې د رسېدلو لاره دې ځان ته جوړه کړي !.

وَمَا تَشَآءُوۡنَ اِلَّاۤ اَنۡ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيۡمًا حَكِيۡمًا ﴿۳۰﴾

او اراده نشئ کولی تاسې (د هیڅ لاره د طاعت) مګر هغه چې اراده وفرمایي الله (تاسو ته)، بېشکه الله دی (پر هر شي باندې) ښه عالم دانا ښه حکمت والا دی.

تفسیر: یعنې ستاسې غوښتنه هم پرته د الله تعالی له غوښتنې نشي کېدی، ځکه چې د بنده مشیت د الله تعالی د مشیت تابع دی، دغه الله تعالی ته ښه معلوم او ښکاره ده چې د چا استعداد او قابلیت څه قسم دی؟ نو سم له هغه سره د هغه مشیت کار کوي، بیا پاک الله هر چا لره چې اراده ولری د هدایت نو پخپل مشیت په سمې لارې باندې یې بیایي، او چا سر لره چې د ګمراهۍ اراده وکړی نو په ګمراهی کې یې پرېږدي.

يُدۡخِلُ مَن يَشَآءُ فِي رَحۡمَتِهِۦۚ وَٱلظَّٰلِمِينَ أَعَدَّ لَهُمۡ عَذَابًا أَلِيمَۢا ۝٣١

داخلوي (الله) هغه څوک چې اراده (د دخول یې) وفرمایي په رحمت خپل کې، او ظالمان (کافران چې دي) تیار کړی دی (الله) دوی ته عذاب ډېر دردناک.

تفسیر: یعنې د هر چا استعداد چې ښه وي؛ هغه ته به په نېکۍ باندې د تللو توفیق ورو‌بښي، او د خپل رحمت او فضل مستوجب به یې وګرځوي.

تمّت سورة الدّهر بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ المُرسَلات

«د (المرسلات) سورت مکي دی، پرته (علاوه) له (۴۸) آيته څخه چې مدني دی، (۵۰) آيته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۷) او په نزول کې (۳۳) سورت دی، وروسته د (الهمزة) د سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَٱلۡمُرۡسَلَٰتِ عُرۡفٗا ﴿١﴾ فَٱلۡعَٰصِفَٰتِ عَصۡفٗا ﴿٢﴾

قسم دی په هغو بادونو چې لېږلې شوي دي (د الله له طرفه) پی در پی پرله پسې (چې زړونه خوښوي)، (يا) قسم دی په هغو ملائکو لېږليو شويو په نېکيو سره (چې امر او نهي دي). بيا قسم دی په هغو سخت خوځوونکيو بادونو باندې چې الوځي په زور سره، (يا) پس قسم دی په هغو ملائکو تلونکيو په حکم د الله سره ګرځندي تلل.

تفسير: يعني اول پسته او ښه نرۍ هوا چليږي، چې له هغې سره به د مخلوقاتو ډېر توقّعات او منافع تړلي وي، بيا لږ څه وروسته همغه يوه نرمه او پسته هوا د يوې سختې سيلۍ او طوفان جاکړ پشان به الوځي، او داسې خرابي او وراني به راولي چې خلق به په نارو سورو شي، همدا د دنيا او د آخرت مثال وګڼئ!، ډېر داسې کارونه دي چې خلق هغه اوس مفيد او نافع ګڼي، او پر هغه باندې د دوی لويې هيلې تړلې وي، او ډېر توقّعات ترې لري، خو همغه کار کله چې د قيامت په ورځ پخپل اصلي او ډېر سخت او ويرووونکي صورت سره راښکاره شي؛ نو ګرد خلق به ترې پناه غواړي.

وَٱلنَّٰشِرَٰتِ نَشۡرٗا ﴿٣﴾ فَٱلۡفَٰرِقَٰتِ فَرۡقٗا ﴿٤﴾

قسم دی په هغو خواره کوونکيو بادونو باندې (باران لره) پورته کول خورول. بيا (قسم دی) په (هغو ملائکو يا آيتونو د قرآن چې) جدايي کوي (په منځ د حق او باطل کې) جدايي کول.

تفسير: يعني پر هغه هواوو باندې قسم دی چې بخارات او نور له ځانه سره راپورته کوي، او ورېځې پيدا کوي، او په فضاء کې يې خوروي، بيا په هر هر ځای کې چې د هغوی رسونه مقصود وي؛ د الله تعالی په امر هغه هم هغلته رسوي او ويشي يې، او له وريا (باران) څخه وروسته بيا ورېځې يوه لوري بل لوري ته خوروي، هوا يواځې له ورېځې سره مخصوصه نه ده، بلکه د هغه عمومي خاصيت دا دی چې د ګردو شيانو کيفيات لکه ښې او بدې وږمې او نور خوروي، او د هغوی لطيف اجزاء ځنې بېلوي، او له ځان سره يې وړي، او يو څيز له يوه ځايه جلا کوي، او له بل سره يې لګوي.

فَٱلۡمُلۡقِيَٰتِ ذِكۡرًا ﴿٥﴾ عُذۡرًا أَوۡ نُذۡرًا ﴿٦﴾

پس قسم دی په هغو (پرښتو) چې راښکته کوونکې د ذکر، وحي، پند دي. لپاره د لرې کولو د عذر (الزام د مؤمنانو) او لپاره د ويرولو (الزام د کافرانو).

تفسير: شاه عبد العزيز (رحمه الله) له ﴿فَٱلۡمُلۡقِيَٰتِ ذِكۡرًا﴾ څخه هم هوا مراد کړې ده، ځکه چې د وحي غږ د خلقو غوږونو ته رسونه هم د هوا کار دی.

تنبيه: «المرسلات، العاصفات، الناشرات، الفارقات، الملقيات» د پنځو واړو مصداق ځينو هواوې ټاکلي (مقرر کړې) دي، ځينو پرښتې ځينو پيغمبران او ځينو مفسّرينو لکه چې ړومبنيو څلورو څخه هواوې مراد کړي دي، او له پنځمې څخه يې پرښتې اخيستې دي چې په ترجمه کې ښکاره ده.

شاه عبد القادر (رحمه الله) ليکي چې: «له وحې څخه د کافرانو د دغه الزام لرې کول منظور دي، چې د سزا په وخت کې ونه وايي چې مونږ نه وو خبر، او هغو کسانو ته چې په برخه کې يې ايمان دی؛ د وېرې اورول دي چې ايمان راوړي».

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ۝٧

بېشکه څه وعده چې له تاسې سره کړې شوې ده (د قيامت) خامخا واقع کېدونکې ده.

تفسير: يعني د قيامت او د آخرت د حساب او کتاب او جزاء او سزا وعده هرومرو پېښېدونکې ده.

فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ۝٨ وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ ۝٩

نو کله چې ستوري تور شي (رڼا نور يې ورک شي). او کله چې اسمان څيرې کړ شي.

تفسير: يعني ستوري محوه بې رڼا خړپړ کيږي، اسمان به ټوټې ټوټې را لوېږي، او د څيريدلو له وجې به په هغه کې ورونه او کړکۍ څرګندېږي.

وَإِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ ۝١٠

او کله چې غرونه والوځولی شي (ويستل شي له ځايونو خپلو نه) او روان شي.

تفسير: يعني د پاغوندو په شان به هوا کې الوځي، او دې خوا او هغې خوا ګرځي.

وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ ۝١١

او کله چې د پيغمبرانو وخت وټاکلی شي (او جمع کړل شي لپاره د شهادت).

تفسير: چې له وړاندې وروسته ټاکلي وقت سره سم د خپلو امتيازاتو سره د ربّ العزّت په دربار کې حاضر شي.

لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ۝١٢ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ۝١٣

لپاره د کومې ورځې وروستي کړی شوي دي (دا څيزونه)؟. لپاره (د شهادت) د ورځې د فيصلې.

تفسير: يعني پوهېږئ چې دا فيصله کومې ورځې لپاره ساتلی شوې ده؟ هغې ورځې ته چې په هغې کې به د هرې خبرې بيخي او آخري او قطعي فيصله وي، بېشکه که الله تعالی غوښتلی؛ اوس به يې د هر څيز فيصله لاس په لاس او سمدلاسه هم کوله، خو د ده د حکمت اقتضاء داسې نه ده، چې اوس هر څوک پخپلې سزا ورسوي.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۝١٤ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ۝١٥

او څه شي پوه کړی يې ته چې څه ده ورځ د فيصلې. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په ورځې د قيامت باندې).

تفسير: يعني هيڅ مه پوښتنه چې د فيصلې ورځ به څرنګه وي؟ بس دومره وپوهېږه چې دروغ ويونکيو لره به د تباهۍ ډېره سخته ورځ وي، او له سختو مصائبو او ربړو سره به په کې مخامخ کېدونکي وي.

أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْآخِرِينَ ﴿١٧﴾ كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿١٨﴾

آيا نه دي هلاک کړي مونږ (مجرم خلق) ړومبني؟ (بلکه هلاک کړي مو دي په سبب د تکذيب سره). بيا ورلېږو په هغو پسې وروستني (مجرمان هم لکه چې له دوی سره مو معامله وکړه). همداسې کار کوو مونږ له ټولو مجرمانو ګنهګارانو سره.

تفسير: د قيامت منکرانو داسې ګڼل چې د دنيا دا لوی ژوندون به په څه ډول پای (آخر) ته ورسيږي؟ او څرنګه به باور کېدی شي چې دا ګرد بني آدمان به په يوه ورځ کې سره مړه او انساني نسل به بيخي فنا کيږي؟دا دوزخ او عذاب ويرول ګرد سره فرضي او ساختګي راښکاري، نو د دې چټي خبرو په ځواب کې فرمايي چې پخوا له دې څخه ډېر خلق مړه شوي دي، او ډېر اقوام او ټبرونه د خپلو ګناهونو په بدل د تباهۍ سره مخامخ شوي دي، د وروستنيو په نسبت به هم داسې د موت او هلاکت سلسله جاري وي، نو پاک الله فرمايي: کله چې څمونږ قديمي عادت د مجرمانو په نسبت معلوم او څرګند دی؛ نو وپوهېږئ چې د دې پېړۍ کُفّار به هم په همغو پخوانيو کُفّارو پسې شړو.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾

افسوس هلاکت خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په بعث بعد الموت باندې).

تفسير: يعني هغه کسان چې د قيامت راتګ يې د دې لپاره دروغ ګڼه چې ګرد انسانان به څرنګه يو ځلې پناه کيږي؟ او په څه ډول به ګرد مجرمان په يوه وخت کې ګرفتار او په سزا رساوه کيږي؟

أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿٢١﴾ إِلَىٰ قَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢٢﴾

آيا نه يئ پيدا کړي مونږ تاسې له اوبو سپکو (د مني) څخه؟. نو ومو ساتلې مونږ هغه (اوبه) په ځای د قرارۍ ټينګ کې (چې د مور رحم دی). تر نېټې معلومې (وخت د ولادت) پورې.

تفسير: يعني د يوې وقفې په ځای کې يې محفوظ وساته، له دې ځنې مراد د مور رحم دی، چې هغه ته (بچه دان) هم وايه شي، او على الأكثر ووړكی هلته تر نهو مياشتو پورې وي، او خپل خلقت کاملوي.

فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ ﴿٢٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾

پس قادر يو مونږ په دغو کارونو باندې پس ښه ټيک قادران يو مونږ. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په ايمان او په نعمت باندې).

تفسير: يعني د اوبو هغه څاڅکي يې او تر نېټې معلومې پورې په هغه ټينګ او مضبوط ځای (رحم) کې چې اکثر نهه مياشتې وي؛ وساته په تدريج سره يې پوره کړ، او له هغه څخه يې په ورو ورو يو کامل انسان جوړ کړ، له دې ځنې څمونږ په قدرت او قوت باندې وپوهېږئ، نو آيا دا الله تعالى دا انسان وروسته له مړينې څخه نشي ژوندی کولی.

تنبيه: ځينو د «قدّرنا» معنی اندازه کول اخيستې دي، يعني «اندازه مو کړ» او مونږ يو ښه اندازه کوونکي، چې په دومره مدت کې له مونږ ځنې هيڅ يو ضروري څيز نه دی پاتې، او نه مونږ کوم زائد او بېکار شی پيدا کړی دی.

(اوس الله تعالى جل وعلا شأنُه وعظم برهانُه ذکر کوي د خپل احسان پر خپلو بندګانو او داسې فرمايي:)

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ أَحْيَآءً وَّأَمْوَاتًا ﴿٢٦﴾

آیا نه ده ګرځولې مونږ ځمکه جمع کوونکې (په شاه خپلې). ژوندیو لره او مړیو لره (په ګېډه، نس خپل کې)؟.

تفسیر: یعني ګرد ژوندي مخلوقات پر همدغې ځمکې باندې د خپل ژوندون چارې برابروي، او د دوی مړي هم په همدې ځمکې کې ښخیږي، او ورته رسیږي، انسان ته ژوندون د همدې خاورې په وسیله په برخه شوی دی، او له مړینې ځنې وروسته یې همدا خاوره د هستوګنې ځای دی، نو آیا بیا دویم کرت له دې خاورې ځنې د هغه پورته کېدل کومه مشکله خبره ده؟.

وَّجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ وَّأَسْقَيْنَاكُم مَّآءً فُرَاتًا ﴿٢٧﴾

او پیدا کړي دي مونږ په دې (ځمکه) کې غرونه لوی او لوړ، او در ومو څښلې تاسې ته اوبه خوږې تنده ماتوونکې.

تفسیر: یعني په همدغې ځمکې کې مو لکه غر غوندې دروند او سخت جسم پیدا کړی دی، چې له خپله ځایه هیڅ نه خوځیږي، او په همدې ځمکې کې مو د اوبو چینې در بهولې دي، چې د خپلې نرمی او سیلان په سبب تل ترتله بهیږي، او په ډېر سهولت سره یې څښونکي خړوبیږي.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په دغو مخلوقاتو او نعمتونو باندې).

انطَلِقُوا إِلَىٰ مَا كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾

ځئ ولاړ شئ! هغه ځیز ته چې وئ تاسې چې په هغه (عذاب د اور) به مو دروغ ویل په دنیا کې.

تفسیر: یعني د قیامت په ورځ کې به منکرانو ته داسې ویل کیږي، بیا به وویل شي د الله له جانبه منکرانو ته داسې چې:

انطَلِقُوا إِلَىٰ ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ ﴿٣٠﴾

ځئ لاړ شئ تاسې!، هغه سیوري ته چې خاوند د دریو ځانګو ښاخونو دی.

تفسیر: له «قتادة» رضي الله تعالی عنه او نورو ځنې مروي دي چې: د کافرانو د سیوري لپاره یو لوګی له دوزخه راوځي، چې په چاودلو سره به په دریو ښاخونو وېشل کیږي، وایي چې: دا لوګی به داسې وي چې له هر یوه منکر به له دریو خواوو راچاپېر وي، یوه ټوټه به یې د سر له لوري د چترۍ په ډول ولاړه وي، او دویمه به یې په ښي لاس او دریمه به یې په کیڼ لاس، د حساب تر خلاصېدو پورې به دا خلق تر همدې سیوري لاندې وي، او ایمانداران او نېک کرداران به د عرش عظیم تر سیوري لاندې په ډېره هوساینې او آرام سره ولاړ وي.

لَّا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾

چې نه به وي (دا سیوری) يخ، او نه به دفع کوي (له دوی نه هيڅ شی) له لمبې د اور نه.

تفسير: يعني يوائې په نامه سره به سيوری وي، داسې کوم ګڼ سيوری به نه وي چې د هغه په وسيله د لمر له تودوخې يا د اور له لمبو څنې منکرين ځان وژغوري، يا د تندې د داخلي او خارجي تودوخې مخه ونيسي.

إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾

بېشکه هغه (اور) ويشتل کوي په هسې بڅرکو سرو سکروټو سره (چې هره يوه به يې وي) لکه لوړه (اوچته) غټه ماڼۍ.

تفسير: يعني د دوزخ دغه سکروټې به دغومره لوړې وي، او هغه سکروټې به د لويې ماڼۍ د وچتوالي په مېچ را الوځي، يا به د هغه د سکروټو لويوالی د لويې ماڼۍ له لويوالي سره برابر وي.

كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾

ګواکې هغه (بڅرکي سکروټې قطار د) اوښانو زېړو تورو دی.

تفسير: يعني که له ماڼۍ سره تشبيه په لوړوالي (وچتوالي) کې وي؛ نو له اوښ سره به په لويوالي کې هم وي، که هغه تشبيه په لويوالي کې وي؛ نو د ﴿كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ﴾ مطلب به داسې وي چې: ړومبی به د اور هغه بڅرکي او سکروټې له ماڼۍ سره برابرې وي، بيا به ماتې او وړې شي د اوښ په اندازه به کېږي، يا به له اوښ سره په رنګ کې تشبيه ولري، خو په دې صورت کې هغو کسانو چې د ﴿جِمَالَتٌ صُفْرٌ﴾ ترجمه په «تورو اوښانو» سره کړې ده؛ هغه زياته ښه لګيږي، ځکه چې له روايتونو څخه دا ثابته شوې ده، چې د دوزخ اور تک تور دی، او عرب تورو اوښانو ته د دې لامله «صفر» وايي چې هغه عمومًا زېړوالي ته مائل وي، والله أعلم.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٤﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (د داسې عذابونو).

تفسير: چې داسې به يې ګڼل چې قيامت نه دی راتلونکی، او که راهم شي؛ نو مونږ به هلته په آرام او هوسايی کې يو.

هَٰذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٣٥﴾

دا هغه ورځ ده چې (مفيدې) خبرې نه کوي (په کې کفّار، يا به نشي نيولی هيڅ حُجّت پر الله باندې).

تفسير: يعني منکران به ځينو مواطنو کې بالکل خبرې ونه شي کړی، او په هغو مواطنو کې چې وينا کوي؛ هغه به نافع نه وي؛ نو په دې لحاظ سره به د هغوی ويل او نه ويل ګرد سره برابر وي.

وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ﴿٣٦﴾

او اذن حکم به ونه کړ شي دوی ته چې عذر وغواړي (او نه به معذرت ورته څه نفع ورسوي).

تفسير: ځکه چې د معذرت او د توبې د قبلېدلو وخت تېر شوی دی.

وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ۝٣٧

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په دغې ورځې د قیامت باندې).

تفسیر: یعني هغه کسان چې دغه ورځ د دنیا په عدلیو او محکمو باندې قیاس کوي، او داسې یې ګڼلې وي چې که هسې کومه موقع راوړاندې شوه؛ نو هلته به هم په غوړو خبرو او په عذرونو او ننواتو سره ځانونه خلاصوو.

هَٰذَا يَوۡمُ ٱلۡفَصۡلِۖ جَمَعۡنَٰكُمۡ وَٱلۡأَوَّلِينَ ۝٣٨

دا ورځ د فیصلې ده، ټولوو مونږ تاسې (ای مکذّبانو) او پخواني خلق هم.

تفسیر: د دې لامله چې ګرد سره راټول کړو، او بیا یې بېل بېل سره ودروو، او وروستنی او آخري حکم او فیصله ور واوروو.

فَإِن كَانَ لَكُمۡ كَيۡدٞ فَكِيدُونِ ۝٣٩

پس که وي تاسې سره لره څه کید، مکر چل (په دفع د عذاب کې)؛ نو وکړئ دغه کید، مکر، چل مو په ما باندې.

تفسیر: هو که ! دا ګرد مو دلته سره را ټول کړي، اوس دې یو له بله سره جرګې او مشورې وکړي !، هر هغه چم او مکر فریب او تدبیر چې ځمونږ د نیولو لپاره جوړولی شي؛ هغه دې جوړ کړي، او راودې نبیي، په دنیا کې خو مو د حق په باطلولو او پټولو کې ډېر تدبیرونه کړي وو، نن مو هم له همغو تدبیرونو څخه هر یو مو چې زړه غواړي؛ راد مخه یې کړئ !.

وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ۝٤٠

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په حساب کتاب باندې).

تفسیر: چې په نورو یې هیله او اسره کړې وه، چې هغوی به مونږ په هر ډول سره چې وي؛ خلاصوي.

إِنَّ ٱلۡمُتَّقِينَ فِي ظِلَٰلٖ وَعُيُونٖ ۝٤١ وَفَوَٰكِهَ مِمَّا يَشۡتَهُونَ ۝٤٢ كُلُواْ وَٱشۡرَبُواْ هَنِيٓـَٔۢا بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ۝٤٣

خامخا پرهېزګاران ویریدونکي به (د جنّت د ونو) په سیورو کې وي، او په (غاړه د) چینو کې به وي. او په (منځ د) میوو کې به وي له هغه قسمه چې غواړي یې دوی. (او وایي به مؤمنانو ته پرښتې چې) خورئ تاسې او څښئ تاسې (ای متّقیانو) په داسې حال کې چې لذّت اخیستونکي به یئ په سبب د هغو (صالحه اعمالو) چې وئ به تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعني ویریدونکي له عذابه د الله چې کوي پرهېز له کفر او عصیان څخه؛ ړومبی د عرش بیا د جنّت په سیوریو کې به وي، د مکذّبینو په مقابل کې یې دا د متّقینو حال بیان وفرمایه، ځکه چې «الأشیاء تعرف بأضدادها».

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلۡمُحۡسِنِينَ ۝٤٤ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ۝٤٥

(لکه چې جزاء مو متقیانو ته ورکړه؛) بېشکه مونږ دا رنګه نېه بدل ورکوو نېکانو ته. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په نعماوو د جنّت سره).

تفسير: چې په دنيا کې به يې مسلمانانو ته ويل: که له مړيني څخه وروسته بيا ژوندون وي؛ نو هلته به هم مونږ له تاسې څخه ښه يو، اوس چې هغوی تاسې په عيش او عشرت کې وينئ، او خپل ځانونه په تکليف او زحمت کې مومئ؛ نو دوی ته لا زيات تکليف رسيږي، او رسوا او ذليل کيږي، او وايي به منکرانو ته پرښتې داسې چې:

كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾

خورئ تاسو ! او نفع واخلئ (ای مکذّبانو له نعمتونو د فاني دنيا) لږې ورځې، بېشکه يئ تاسې مجرمان (ګنهګاران په عُقبی کې).

تفسير: دا خطاب مکذّبينو ته دی، چې څو ورځې نورې هم مزې وکړئ !، آخر به د دې خوړلو او څښلو بدل په ښه ډول له تاسې څخې اخيست کيږي، ځکه چې تاسې د الله تعالی مجرمان يئ، چې د هغه سزا پرته له حبس دوام او عذاب اليم څخه بل شی نه دی.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (له عذاب دردناک څخه).

تفسير: چې د دنيا په عيش عشرت، ساعت تېرى او لذّتونو کې ډوب تللي وي، له دې څخه خبر نه وي؛ هغه څيز چې تاسې ته د ګلانو آمېل ښکارېده، او هغه مو پخپلو غاړو کې اچول، هغه يو تک تور سخت چيچونکی مار او منګور دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ ﴿٤٨﴾

او کله چې وويل شي (په دنيا کې) دغو (مکذّبينو) ته چې رجوع وکړئ، لمونځ وکړئ تاسې (الله ته)؛ نه کوي دوی رکوع لمونځ (الله ته).

تفسير: يعني مکذّبين په لمانځه کې رکوع نه لري، يا د الله تعالی د عامو احکامو په مقابل کې غاړه نه ږدي.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾

افسوس، هلاک، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په اوامر او نواهي د الله).

فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

پس په کومې خبرې باندې وروسته ما سوا له دې (قرآنه) به ايمان يقين راوړي (دغه منکران)، بلکه په بل شي باندې ممکنه نه ده پرته له (قرآن).

تفسير: يعني له قرآن مجيد څخه لوړ او کامل او مؤثر بيان به د چا وي؟ که دا مکذّبين په دې باندې باور نه کوي؛ نو پر کومې خبرې به ايمان راوړي، آيا له دې پاک قرآن څخې وروسته د بل کوم کتاب د راتللو په انتظار کې دي، چې له اسمانه به راښکته شي؟.

تمّت سورة المرسلات بفضله، ولله الحمدُ والمنّة، وبه التوفيق والعصمة.

سُورَةُ النَّبَإِ

«د (النبأ) سورت مكي دی، (۴۰) آيته (۲) ركوع لري، په نزول كی (۸۰) او په تلاوت كی (۷۸) سورت دی، وروسته له المعارج له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ ١

له څه شي څخه پوښتنه كوي (كفار) يو له بله (يا له مؤمنانو څخه په طريقه د مسخرې څخه).

تفسير: يعني خلك د كومې خبرې پته لګولو او د كوم څيز په تحقيق او تفتيش كی مشغول دي؟ آيا په هغو كی داسې څه قوت او استعداد شته چې له ډېرو پوښتنو څخه په هغه څيز باندې ويوهيږي؟ هيڅكله به ونه پوهيږي، يا دا چې كافران دانكار او استهزاء او دنه منلو او مسخرو په ډول (طريقه) په خپلو منځونو كې او هم له پيغمبر او مسلمانانو څخه پوښتې خانه ! هغه لويه ورځ كله راځي؟ ولې دومره وځنډېده (ايساره شوه) اوس ولې نه راځي؟

عَنِ ٱلنَّبَإِ ٱلۡعَظِيمِ ٢ ٱلَّذِي هُمۡ فِيهِ مُخۡتَلِفُونَ ٣

پوښتنه كوي (كفـار) دلويې خبرې (قيامت يا قرآن څخه چې مشتمل دی په بعث او نورو اخروي امورو). هغه (قرآن) چې دوی په كې مختلف دي (مؤمنان يې په حقانيت اقرار لري، او كافران ترې انكار كوي).

تفسير: يعني دقيامت لويه ورځ چې دخلقو په منځ كې په هغې كې اختلاف او شخړه ده او كفار په هغه كې سره مختلف دي، په انكار او په شك كې، يا به تپوس كاوه مؤمنانو او كافرانو ټولو، مؤمنانو دپاره دزيادت دويرې او دكافرانو له جهته دمسخرې نه، څوك راتګ نه مني، څوك يې په خيال كې ورته تللي دي.

كَلَّا سَيَعۡلَمُونَ ٤ ثُمَّ كَلَّا سَيَعۡلَمُونَ ٥

نه دی كوي (دا اختلاف او پوښتنې) ژر به ويوهيږي (دا كافران په عذاب دانكار باندې). بيا هيڅكله دی نه كوي (پوښتنې او اختلاف) ژر به ويوهيږي (دغه منكران په هغه څه باندې چې حق دی په هغه وقت كې چې مړه شي او وګكي عذاب).

تفسير: يعني پيغمبرانو ددنيا له اوله تر اوسه پورې خلق ډېر پوهولي دي، خو خلقو هيڅ كله له خپلو جګړو او پوښتنو مخ نه دی اړولی، اوس نژدې ده چې هغه ويرونكې نندارہ هغوی ته په مخ كې راشي، نو هلته به ويوهيږي چې دقيامت لويه ورځ څه شی ده؟ او دهغې پوښتنې او جګړې په څه ډول دي؟.

أَلَمۡ نَجۡعَلِ ٱلۡأَرۡضَ مِهَٰدٗا ٦

آيا نـه ده ګرځولې مونږ ځمكه فرش (بلكه ګرځولې ده مونږ ځمكه فرش لپاره دهستوګنې دخلقو).

تفسير: چې خلق په سکون او اطمینان پرې ډېې ولګوي، او هستوګنه پرې وکړي، او په آرامی او هوسایي (راحت) سره ناسته ملاسته په کې وکړي.

وَّالۡجِبَالَ اَوۡتَادًا ۝

او (آيا نـه دي ګرځولي مونږ) غرونه ميخونه (بلکه ګرځولي دي مونږ غرونه دځمکې ميخونه چې په سبب دهغو برقراره ده).

تفسير: لکه چې يو شی دميخونو په وهلو سره ټينګيږي او نه سره بيليږي او نه له خپل ځاي څخه دېخوا او هغې خوا ته خوځيږي؛ همدا راز دځمکې هغه ابتدائي خوزېدل او سره بيلېدل دغرونو د شته والي په سبب شول، او دالله تعالی په امر يې پـه ښکاره ډول يـو راز آرام په برخه شو.

وَّخَلَقۡنٰكُمۡ اَزۡوَاجًا ۝

او پيدا کړي يئ مونږ تاسې جوړه (نر او ښځه).

تفسير: يعني الله تعالی د نارينه دسکون او راحت او هوسايي او وخت تيرولو دپاره ښځه دده جوړه کړې ده، يا به له ازواج څخه مراد راز راز اشکال (انواع اقسام) او نور شيان مراد وي.

وَّجَعَلۡنَا نَوۡمَكُمۡ سُبَاتًا ۝

او ګرځولی دی مونږ خوب ستاسې قطع د کارونو آرام راحت (دابدانو دتاسي).

تفسير: يعني سړی چې په اوږدې ورځې کې له ډير کار او بار او خوځېدو ستړی ستومانه کيږي نو هر کله چې اوده شي؛ نو ګرده ستوماني او ستړتيا يې لرې کيږي، ګواکې خوب د آرامی او هوسايي نوم دی، وروسته له دې دخوب په مناسبت شپه هم ياديږي.

وَّجَعَلۡنَا الَّيۡلَ لِبَاسًا ۝

او ګرځولې ده مونږ شپه لباس (پټوونکې دهر څيز په تياري خپلې سره).

تفسير: همغسې چې سړی پخپلو جامو سره ځانونه پټوي، همدارنګه دشپې تياره هم دخلقو پرده ساتي، او هغه چارې چې دپټيدلو وړ وي؛ زياتره يې دشپې په تياره کې کولی شئ، په هسې او ښکاره ډول هم سړی له ورځې زياتره دشپې له مخې ديخنې او نورو شيانو لامله جامې اغوستلو ته اړ او محتاج کيږي.

وَّجَعَلۡنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ۝

او ګرځولې ده مونږ ورځ (وقت دطلب) معاش (او د کارونو).

تفسير: زياتره هر راز چارې او ګټې دورځې له مخې کيږي، چې له هغو څخه هر څوک دخپل کور او کهول حوائج او اړتياوې لرې او خپل زړه ډاډه کوي، دشپې او ورځې په مناسبت د اسمان او لمر خبره هم کيږي، يا دا چې دځمکې په مقابل کې داسمان بيان هم کاوه شي.

وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿١٢﴾

او جوړ کړي دي مونږ د پاسه د تاسې اوه محکم (اسمانونه چې نشته په کې هیڅ نښه د خلل او د نقصان).

تفسیر: یعنې اووه کلک اسمانونه جوړ شوي دي، چې سره له دومره زیاتو پېړیو مدتو د تېرېدلو اوس هم د پخوا په شان دي، او هیڅ یو کنډو په کې نشته، او داسې ټینګ او کلک دي چې له سره نه نړېږي، او هیڅ یو چاود او درز په کې نه ښکاري.

وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴿١٣﴾

او ګرځولې پیدا کړې ده مونږ (په اسمان کې) ډیوه روښانه.

تفسیر: یعنې لمر چې د تودوخې او رڼا دواړه اوصاف په کې شته.

وَأَنزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ﴿١٤﴾

او نازلې راښکته کړېدې مونږ له نچوړونکو او ورونکیو (ورېځو) څخه اوبه ډېرې توئیدونکې پاکې صافې.

تفسیر: څڅېدونکې وریځې یا ځخولې هواوې.

لِّنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا ﴿١٦﴾

لپاره د دې چې راوباسو مونږ په هغو (اوبو) سره دانې، او واښه. او باغونه یو له بل سره ګڼ نژدې.

تفسیر: یعنې ډېر ګڼ باغونه، یا دا چې په یوې ځمکې کې یې راز راز ونې او باغونه شنه کړي دي.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ﴿١٧﴾

بېشکه ورځ د فیصلې (په مابین د خلقو کې قیامت دی) وخت (مقرر لپاره د ثواب او عقاب په حکم د رب ستا).

تفسیر: د فیصلې ورځ به هغه وي چې ښه او بد داسې سره بېخي په کې بېلېږي، چې په هیڅ ډول اشتراک او اجتماع به په کې نه پاتې کېږي، هره نیکي خپل معدن ته او هره بدي خپل مرکز ته ورځي، ښکاره ده چې داسې کامل امتیاز او افتراق په دې دنیا کې نشي کېدی.

يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾

هغه ورځ چې وپو کل شي (دویم ځلې) په صور (شپېلۍ) کې؛ نو راځئ به تاسې ډلې ډلې (له قبرونو نه موقف ته).

تفسیر: یعنې ډېر زیات غونډونه او فرقې سره ټولېږي، چې د هغوی وېشونه د هغو په چارو، عقائدو او اعمالو پورې تړلي او مربوط دي.

وَفُتِحَتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ أَبْوَٰبًا ﴿١٩﴾

او پرانستلی، څیرلی به شي اسمان (په دغه ورځ د قیامت کې)؛ نو شي به دروازې دروازې.

تفسیر: یعنې اسمان به داسې وپرانیستلی او ټوټې ټوټې شي چې له لرې به دروازې په کې ښکاري.

وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾

او روان به کړل شي غرونه، نو شي به لکه سراب (شګو ګل ځلیدونکې ځمکه لکه اوبه).

تفسیر: لکه چې په ځلیدونکو شګو باندې له لرې څخه د اوبو ګمان کیږي؛ همداسې به هغو غرونو باندې به هم اټکل کاوه شي، ځکه چې هغه به غرونه نه وي، بلکه د شګو ګل (سراب) به وي.

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِّلطَّٰغِينَ مَـَٔابًا ﴿٢٢﴾

بېشکه دوزخ چې ځای د انتظار (د کتو لپاره د تېرېدونکیو دی). سرکشو لره د ورتللو او د هستوګنې ځای دی.

تفسیر: یعنې دوزخ د شریرینو په انتظار کې دی، او هلته د دوی د ورتللو او د هستوګنې ځای دی، یا بېشکه دوزخ ځارونکی دی، او ځای د تېرېدلو د خلقو دی، نو مؤمن به ترې تېر شي، او کافر به په کې پرېوځي.

لَّٰبِثِينَ فِيهَآ أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾

ځنډ کوونکي به وي دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کې ډېرې زمانې (بلکه همېشه به په کې پاتې کیږي).

تفسیر: چې د شمېرلو مېچ یې نشته، سره له دې چې ډېرې زمانې او پېړۍ تېرېږي، خو د دوی مصیبت به پای ته نه رسیږي.

لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾

نه به څکي دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کې سړه (هوا اوبه)، او نه د څښلو (یخ) څیز. مګر پر ته له ډېرو تودو اوبو او بهېدونکیو زوو له وینو سره.

تفسیر: یعنې نه د یخنۍ راحت او هوسایي مومي، نه به د څښلو کوم خوند هغوی ته پیدا کیږي، یواځې تودې اوبه وررسیږي، چې له هغو څخه د هغوی خولې سوځي، او کولمې یې پرې کیږي، او له ګېډې څخه د باندې لوېږي، او بل هغه تکې زیړې بهېدونکې زوې وررسیږي، چې د نورو دوزخیانو له پرهارو څخه راووځي، الله تعالی دې مونږ له دې او له نورو دنیوي او اخروي هر راز ربړو څخه وساتي.

جَزَآءً وِفَاقًا ﴿٢٦﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾

جزاء (ورکوله شي دغو سرکشانو ته) موافقه (له اعمالو د دوی سره). بېشکه وو دوی (په دنیا کې) چې نه ویرېدل امید هیله یې نه لرله د حساب. او دروغ یې ګڼل آیتونه ځمونږ په ډېر دروغ ګڼلو سره.

تفسير: يعني د هغه شي نه چې دوی ترې نه ويربدل، او نه يې ترې هيله لرله؛ هم هغه وردمخه شو، او هغه خبره چې دروغ يې بلله؛ پخپلو سترګو يې وليدله، اوس ګورو چې دوی څنګه تکذيب او انکار کوي.

وَكُلَّ شَيۡءٍ أَحۡصَيۡنَٰهُ كِتَٰبٗا ﴿٢٩﴾

او هر څيز (له طاعته او معصيته) شمېرلی دی موږ هغه په ليکلو سره (په لوح محفوظ کې لپاره د جزاء).

تفسير: يعني هر څيز د الله تعالى په ازلي او ابدي علم او پوهې کې شته، او د هغه د علم المحيط سره سم د لوح محفوظ په دفتر کې ليکلی دی، هيڅ يو ښه او بد کار د الله تعالى د علم له احاطې څخه د باندې نه دی، د يوې ورې ذرې پوښتنه او شمېر هم کوي، او وبه ويل شي دغو منکرانو سرکشانو ته په آخرت کې په وخت د وقوع د عذاب کې پردوی باندې د أکرم شأنه وأعظم برهانه له جانبه داسې چې:

فَذُوقُواْ فَلَن نَّزِيدَكُمۡ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

پس وڅکئ (سزا خپله) چې له سره نه زياتوو موږ پر تاسې پرته له عذابه (د پاسه په بل عذاب باندې).

تفسير: يعني همغسې چې تاسې په تکذيب او انکار کې تېرى او وړاندې تګ کوئ؛ نو که بې واکه مرګ او مړينه تاسې ته درپېښه شي؛ تل به مو همدا وړاندې تګ وي، اوس د لويو ربړو خوند وڅکئ !، موږ به هم ستاسې عذاب داسې زياتوو چې هيڅ تخفيف او سپکتيا به په کې نه وي، او د يوه عذاب د پاسه به بل عذاب درکاوه کيږي، او دغه آيت ډېر سخت دی لـه آيتونو د قرآنه په حق د دوزخيانو کې، اوس الله تعالى أعظم برهانُه وأعلى شأنُه د مؤمنانو کرامت داسې بيان فرمايي:

إِنَّ لِلۡمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَآئِقَ وَأَعۡنَٰبٗا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتۡرَابٗا ﴿٣٣﴾

بېشکه خاص متقيانو ته (په آخرت کې) ځاى د خلاصې بري کاميابۍ دى. باغونه (د مېوې) او د انګورو (ونې) دي. او پېغلې انارتيونې همځولې دي.

تفسير: يعني داسې انارتيونې پيمخې پېغلې چې دوی د خپل پېغلتوب وروستنې مېچ ته رسېدلې وي، او ګردې په يوه عمر او يوه ونه وي؛ متقيانو ته ورعنايت کيږي.

وَكَأۡسٗا دِهَاقٗا ﴿٣٤﴾

او (متقيانو ته په جنّت کې د شراب طهور) پيالې ډکې تر څنډو (غاړو) دي.

تفسير: يعني د پاکو خوږوبې (شراب طهور) په څنډو اوښتي جامونه به پر متقيانو مؤمنانو ورڅښولی کيږي.

لَّا يَسۡمَعُونَ فِيهَا لَغۡوٗا وَلَا كِذَّٰبٗا ﴿٣٥﴾

نه اوري په دغه (جنّت کې متّقيان) لغو چتي (بېکاره) خبرې او نه دروغ.

تفسير: يعني په جنّت کې چتي خبرې اترې نه وي، او ملنډې نه پکښې اوربدلی کيږي، درواغ او فريب او درغلي په که نه وي، نه څوک له چا سره جنګ جنجال کوي، ځکه چې هلته د جګړې او شخړې هيڅ يوه پېښه نه وي، او نه څه ضرورت ورته واقع کيږي.

جَزَآءً مِّن رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾

(جزاء به ورکوله شي متّقیانو ته) جزاء ورکول له ربه ستا نه عطاء ډېره (په حساب د اعمالو سره).

تفسیر: یعني د یوې یوې ذرې شمېر به کیږي، او ښه بدل او کافي اجر یې د دوی د رب او پالونکي له جانبه ورکاوه کیږي، هسې رب أکرم شأنُه وأعظم برهانُه.

رَّبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾

چې رب د اسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شیونو دی چې په منځ د دغو دواړو (ځمکې او اسمان) کې دي، ډېر مهربان دی، نه به مالکان کیږي (د شفاعت، نه به توانیږي خلق له دغه (الله) سره د خبرو کولو.

تفسیر: یعني نه به قادریږي هیڅوک چې خبرې وکړي له الله سره له وېرې، یا نه به مالکان کیږي د شفاعت لپاره د هر چا مګر خو په اذن د الله تعالی، او سره له دومره لطف، مرحمت د هغه الله تعالی عظمت، جلال او لورینه داسې ده چې هیڅوک د الله تعالی په مخ کې خبرې نشي کولی، او شونډې نشي خوځولی.

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَٰئِكَةُ صَفًّا ۖ

په هغې ورځې (د قیامت) کې چې ودریږي روح او د ملائکو صفونه صفونه.

تفسیر: له روح څخه مقصد ګرد ساکښان دي، یا به له هغه څخه (روح القدس) مراد وي، چې جبریل علیه السلام دی.

لَّا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾

نه به کوي خبرې (هیڅوک له وېرې په باب د شفاعت کې مګر) پرته له هغه چې اذن حکم وکړي ده ته رحمان (د خبرو یا د شفاعت)، او ویلی یې وي صواب ښه خبره (په دنیا کې چې لا اله الا الله ده).

تفسیر: یعني په هغه دربار کې هر څوک هر څه چې وایي؛ د هغه الله تعالی په اذن او حکم اشاره یې وایي، او څه چې وایي؛ همداسې خبرې کوي چې د ویلو او کولو وړ او خورا (درستې) او معقولې وي، لکه د کوم غیر مستحق سپارښت نه کوي، په هغه ورځ کې او د الله تعالی په حضور کې به د سپارښت وړ یواځې هغه څوک کېدی شي؛ چې په دنیا کې له رښتینو او جوتو خبرو څخه زیاتره رښتیا او جوتې خبرې یې له خولې څخه وتلې وي، او د «لا اله الا الله» پاکه کلمه یې ویلې وي، یعني مسلمان وي نه کافر، ولې چې نه کوي شفاعت مګر خو د مستحق مؤمن، ای الله تعالی ! تل دا کلمه ځمونږ په ژبو جاري لره !.

ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ ۖ فَمَن شَآءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ مَآبًا ﴿٣٩﴾

دا هغه ورځ ده حقه، پس هر هغه چې اراده وکړي؛ نیسي طرف د رب خپل ته مرجع.

تفسیر: یعني هغه د قیامت ورځ خامخا راتلونکې ده، اوس هر هغه څوک چې خپله ښه او بهتري غواړي؛ ښایي چې د هغې ورځې لپاره ځان تیار کړي، او په زړه پورې تیاری ورته ونیسي !.

إِنَّآ أَنذَرۡنَٰكُمۡ عَذَابٗا قَرِيبٗا يَوۡمَ يَنظُرُ ٱلۡمَرۡءُ مَا قَدَّمَتۡ يَدَاهُ وَيَقُولُ ٱلۡكَافِرُ يَٰلَيۡتَنِي كُنتُ تُرَٰبَۢا ﴿٤٠﴾

بېشکه مونږ چې يو ويروو مونږ تاسې (اى کُفّارو) له يوه عذاب راتلونکي نژدې څخه (چې عذاب د آخرت دی)، هغه ورځ چې وبه ويني هر سړی هر هغه څه چې په مخ کې ليږلي دي دواړو لاسو د ده، (يعنې ښه او بد، وړاندنی وروستنی چارې او اعمال يې وروړاندې کيږي)، او وبه وايي کافر (په ورځ د قيامت کې): کاشکې چې وی زه خاورې.

تفسير: يعني کاشکي زه خاورې وی !، په دنيا کې چې هيڅ کله پيدا شوی نه وی !، څکه چې د همدغه پيدايښت له سببه د حساب او کتاب په عذاب اخته شوی يم.

تمّت سورة النبأ بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ النَّازِعَاتِ

«د (النازعات) سورت مکّي دی، (۴۶) آيته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۹)، په نزول کې (۸۱) سورت دی، وروسته د (النّبأ) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًا ۝١ وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا ۝٢

قسم دی (په ملائکو) سخت وښکوونکيو (ارواحو د کفّارو لره) سخت وښکل. (او قسم دی) په ملائکو اسان وښکوونکيو (ارواحو د مؤمنانو لره اسان وښکل).

تفسير: يعني قسم دی په هغو پرښتو باندې چې د کافرانو په رګونو کې ورننوځي، او د هغوی ارواح په راښکلو سره له سرونو د ګوتو او نوکونو نه په ډېره سختۍ سره وباسي، يا قسم دی په ستوريو څځلېدونکيو باندې له مشرق نه مغرب ته.

﴿وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا﴾«او قسم دی په ملائکو اسان وښکوونکيو ارواحو د مؤمنانو لره اسان وښکل»، يعني هغه پرښتې چې له مؤمنانو څخه د روح غوټه پرانيځي، او بيا دوی په ډېرې خوښۍ سره د بره په لوري ځغلي، خو په ياد يې ولرئ چې دا ذکر د روح دی، او د بدن نه دی، لنډه يې دا چې ښه سري په ډېرې خوښۍ سره د بره په لوري ور ځغلي، او بد سري ترې تښتي، نو يې په راښکودلو سره بېرته بيايي، يا قسم دی په هغو ستوريو باندې چې وځي له يوه برجه بل برج ته.

وَّالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا ۝٣ فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًا ۝٤

او قسم دی په تېزو غوټه وهونکيو (ملائکو په تعميل د احکام الله) تېز غوټه وهل. نو قسم دی په وړاندې کېدونکيو (ملائکو) باندې وړاندې کېدل (په ارواحو د مؤمنانو جنّت ته).

تفسير: يعني هغه پرښتې چې روح له ځان سره اخلي، او د ځمکې څخه د اسمان په لوري په داسې سرعت او سهولت سره ځغلي، لکه چې بې له کوم تکليفه په اوبو باندې ګرندۍ لامبو وهي، بيا نو د دې ارواحو په باره کې هر هغه امر چې د الله تعالی له خوا کيږي؛ د هغه په ځای راوړلو ته په ډېر شوق، او تلوار سره ورځغلي، يا قسم دی په تسبيح ويونکو باندې په تسبيح ويلو سره، يا په هغو ستوريو باندې قسم دی چې وړاندې کيږي يو له بل نه په تللو راختلو او نورو.

فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا ۝٥

پس (قسم دی) په تدبير جوړوونکيو (ملائکو) د حکم د الله (په دنيوي چارو کې، جواب د قسم دا دی چې خامخا به راپورته کړی شئ تاسې لپاره د حساب او کتاب).

تفسير: يعني وروسته له هغه د دې ارواحو په نسبت کې د ثواب حکم کيږي که د عقاب؛ د دې دواړو احکامو تدبير او انتظام په همدغو پرښتو پورې اړه (تعلّق) لري، او د هر حکم په کولو سره مشغوليږي، يا به مطلقًا له هغو پرښتو څخه مراد وي چې د عالم تکوين په انتظام او تدبير باندې مسلّطې دي.

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ۝٦ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ۝٧

هغه ورځ چې ولړځيږي لړځېدونکې (چې اوله شپېلۍ ده). پس راځي پس له دې نه هغه وروسته راتلونکې (چې ثاني نفخه ده).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ کې به ولړځيږي غرونه او ځمکه له اول ځلي شپيلۍ او صور له پوکلو څخه، شاه صاحب ليکي چې پرله پسې ځمکه لړځيږي، ډېرو مفسّرينو له «رادفة» څخه مراد دويم صور او شپيلۍ اخيستې ده، والله تعالی أعلم.

قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ۝٨ أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ۝٩

زړونه (د منکرانو د بعث) په هغې ورځې کې به بې قراره رپېدونکي وېرېدونکي وي. سترګې د هغوی به سپکې ذليلې ښکته وي (له وېرې).

تفسير: يعنې د پرېشانۍ او وېرېدلو له سببه به زړونه رپيږي، او ځانونه به لړځيږي، د دوی سترګې به خوارې او سپکې او ښکته وي، او د ذلّت او ندامت او پښېمانۍ ګرځې نښې به په هغوی کې له لرې ښکاري.

يَقُولُونَ أَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ۝١٠ أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَّخِرَةً ۝١١ قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ۝١٢

وايي به (دغه منکران د بعث تمسخرًا) آيا مونږ به بيا وګرځولی شو په ړومبي حالت (بيا ژوندي کيږو؟). آيا کله چې وګرځو مونږ هډوکي زاړه رژېدونکي (نو بيا به هم ژوندي کيږو؟). ووېل (منکرانو تمسخُرًا) دغه (ګرځېدل ځمونږ ژوندون ته) په هغه وخت کې ګرځېدل نقصانمن زيانمن دي.

تفسير: يعنې د هډيرې په ژوره کې له ښښېدلو څخه وروسته به بيا څرنګه مونږ ژر تر ژره بېرته ژوندي کيږو؟ مونږ خو په دې خبرې نشو پوهېدی چې په رژېدلي زاړه هډوکې کې به بيا څنګه روح ننوځي؟ که داسې کومه پېښه وشي؛ نو بيا به ژوندي کېدل ډېر ضرر لرونکي او زيانمن وي، ولې چې مونږ هغه ژوندون لره څه تياری نه دی کړی، او هيڅ شی او سامان نه ورته لرو، دا خبرې دوی به ملنډې او مسخرو سره کوي، نو بيا فرمايي الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُهٗ چې:

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ۝١٣ فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ ۝١٤

پس بېشکه دا (ثاني نفخه) خو يو کل يو دي (ډېر اسان چې پرې ژوندي کيږي ګرد مخلوقات). پس ناڅاپه وي به دغه (خلق ټول) په مخ د ځمکې (پس له مرګه).

تفسير: ځينې د «ساهرة» مصداق شام بولي، او ځينې يې د دوزخ نوم ګڼي، يعنې منکر خلق دا خبره ډېره سخته ګڼي، او حال دا دی چې داسې چارې پاک الله تعالی ته ډېرې آسانې دي، تر دې چې د يوې سلګۍ وهلو په مېچ دا ګردې چارې کېدونکې دي، يعنې د يوې چغې او د صور په پوکلو سره بې له ډېله ګرد پخواني او وروستني مړي له ځمکې څخه د حشر په ډګر کې سره ټوليږي.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ ۝١٥

آيا راغلې ده تاته (اې محمده ! بلکه بېشکه رسېدلې ده تاته اې محمده !) خبره د موسی.

تفسیر: دا قصه په څو څو ځایونو کې په تفصیل سره ذکر شوې ده، یعنې په تحقیق راغلې ده تاته خبره د دغه موسی.

إِذْ نَادَىٰهُ رَبُّهُۥ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾

کله چې ور غږ کړ دغه (موسی) ته رب د ده په پاکه کنده میدان د طوی کې.

تفسیر: یعنې د طور له غره سره نژدې، او موسی ته الله أکرم شأنُهُ وأعظم برهانُهُ دغسې امر وفرمایه چې:

اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُۥ طَغَىٰ ﴿١٧﴾ فَقُلْ هَل لَّكَ إِلَىٰٓ أَن تَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَأَهْدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ ﴿١٩﴾

لاړ شه (په رسالت ځما) طرف د فرعون ته چې بېشکه ده سر غړولی (تجاوز یې کړی) دی (د الله تعالی له احکامو). نو ووایه ورته: آیا مینه لرې ته په طرف د دې چې پاک شې (له شرک او معاصي نه)؟. او (رغبت لرې د دې چې) لاره دروښیم تاته طرف د رب ستا ته؛ پس وویرېږې ته (له عذابه).

تفسیر: یعنې که ته خپل ښه والی او اصلاح غواړې؛ نو زه د الله تعالی په امر ستا اصلاح کولی شم، او داسې لاره درښیم چې پر هغې باندې له تللو څخه ستا په زړه کې د الله تعالی وېره او د هغه کامل معرفت ټینګ شي، ځکه چې د وېرې شته والی بې له پوره معرفت متصوّر نه دی، ښکاره شوه چې د موسی علیه السلام له بعثت څخه مقصد د فرعون اصلاح هم وه، او یواځې د بني اسرائیلو نجات او ژغورنه له قیده نه وه، پس موسی علیه السلام فرعون ته ورغی، او هغه ترې معجزه وغوښته.

فَأَرَىٰهُ الْآيَةَ الْكُبْرَىٰ ﴿٢٠﴾

پس وښودله (موسی) دغه (فرعون ته) معجزه لویه.

تفسیر: یعنې هلته رسېدلی د الله تعالی پیغام یې ورساوه، او موسی فرعون ته د حجّت د تمامولو لپاره له ګردو څخه لویه معجزه له همسا ځنې د ښامار جوړول وروښودل.

فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ ﴿٢٢﴾

پس تکذیب وکړ (فرعون د موسی) او ویې نه مانه. بیا یې شا کړه (له ایمانه) لاړ په ډېره بېړه سره (په فساد پسې).

تفسیر: یعنې هغه ملعون فرعون نه وو منونکی، او په دې فکر کې ولګېد چې ډېر سړي سره راټول کړي او کوډګران ولټوي، او پر دې باندې یې وګماري چې د موسی علیه السّلام د معجزاتو مقابله په سحر سره وکړي.

فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا۠ رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٤﴾

پس (فرعون ګرد ساحران) راټول کړل، پس غږ یې وکړ. پس وویل (فرعون داسې چې) زه رب پالونکی ستاسې یم ډېر لوی لوړ.

تفسیر: یعنې له ګردو څخه لوی رب خو زه یم، نو دا موسی علیه السلام د کوم رب رسول او استاځی دی؟ معاذ الله.

فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾

پس ونیو دغه (فرعون لره) الله په عذاب د آخرت او د دنیا.

تفسیر: یعني دلته د دنیا په اوبو کې ډوب شو، او هلته د عقبی په اور کې سوځي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ ﴿٢٦﴾

بېشکه په دغه (ډوبېدلو د ده او سوځېدو د ده) کې خامخا عبرت دی هغه چا لره چې وېرېږي (له الله نه).

تفسیر: په دې قصې کې ډېرې خبرې د سنجولو (فکر کولو) او عبرت او نصیحت اخیستلو لپاره شته، په دې شرط چې د سړي په زړه کې لږ څه د الله تعالی وېره وي.

(ربط): د موسی علیه السلام او د فرعون قصه په منځ کې استطرادًا راغلې ده، وروسته له دې نه بیا هغه مضمون د قیامت په لوري اوړي، لکه چې اوس د قیامت منکرانو ته الله أکرم شأنُهُ وأعظم برهانهُ داسې فرمایي:

ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ ۚ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾

آیا تاسې ډېر سخت یئ د پیدایښت لامله که اسمان؟ جوړ کړی دی (الله) دغه (اسمان).

تفسیر: یعني د تاسې پیدا کول هغه هم وروسته له دې چې یو ځلې پیدا شوي یئ له اسمانونو څخه ګران دی؟ کله چې تاسې د داسې لوی اسمان خالق او مالك الله تعالی پېژنئ؛ بیا نو پخپلو بیا پیدا کېدلو کې ولې تردّد او شبهه لرئ؟ جوړ کړی دی الله اسمان.

رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٢٩﴾

پورته کړی دی (الله) چت لوړوالی د هغه (اسمان) نو سم صاف بې عیبه یې کړ. او توره تیاره یې کړه شپه د دغه (اسمان)، او راویې ایسته ورځ رڼا د دغه (اسمان).

تفسیر: یعني په اسمان کې فکر ووهئ! چې څومره زیات هسك او اوچت دی؟ څرنګه کلك او مضبوط دی؟ په څه اندازه منظم مرتب بې عیبه او بې نقصانه دی؟ څنګه صاف او هوار دی؟ څه ډول انتظام او تدوین او ترتیب د هغه په موجوداتو او مربوطاتو کې شته؟ د هغه له لمر او سپوږمۍ او ستوریو څخه څومره ګټې اخلئ؟ او په څه اندازه د اوقاتو او اطرافو په پېژندلو او نورو شیانو کې ورځنې ګټور کېږئ، د اسمان ننداري ته د ورځې له خوا او د شپې له خوا بېل بېل خیر شئ چې څرنګه درښکاري؟ او د تعجّب او د حیرت وړ دربرېښي؟.

وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا ﴿٣٠﴾

او ځمکه وروسته له دغه (پیدایښت د اسمان) صافه وغوړوله (الله) دا (ځمکه).

تفسیر: یعني د ځمکې او د اسمان له منځه کوم یو وړاندې او کوم یو وروسته جوړ شوی دی؟ د دې په نسبت وړاندې له دې نه په بل کوم ځای کې څه خبرې شوي دي، ځمونږ د دغه تفسیر د «حم السجدة» سورت وګورئ!.

اوس الله أعلی شأنُهُ وأعظمَ برهانهُ د ځمکې د غوړولو لږ څه نور تشریح داسې فرمایي:

أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا ﴿٣١﴾

را ایستلي دي (الله) له دغې (ځمکې) څخه اوبه د دې، او واښه ورشو د دې.

تفسير: یعني الله تعالی سیندونه او چینې بیولي دي، او د هغو اوبو په وسیله يې قسم قسم نباتات، واښه پیدا کړي دي.

وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا ﴿٣٢﴾

او غرونه (په مخ د ځمکې) ودرول ثابت محکم کړل (الله) هغه (غرونه).

تفسير: چې له خپل ځای څخه نه خوځیږي، او د ځمکې مخصوص اضطرابات او خوځېدل يې هم ورك كړي دي، او دغه ثبات د ځمکې؛ او جريان د اوبو پرې، او ایستل د محصولاتو ترې؛ کړي دي الله أكرم شأنُهُ وأعظم برهانه.

مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٣﴾

لپاره د نفعې ستاسې او لپاره د نفعې د چارپایانو ستاسې (ای بندګانو ځما !).

تفسير: یعني که دا انتظام نه وي؛ نو ستاسې او ستاسې د حیواناتو چارې به څرنګه پوره کېدې؟ د دې ګردو شیانو له پیدا کولو څخه ستاسې د اړتیاوو پوره کول، راحت او هوسایي رسول او نورې ګټې مراد دي، نو ښايي چې تاسو د هغه حقيقي منعم شکر اداء کړئ !.

فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَىٰ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ مَا سَعَىٰ ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَن يَرَىٰ ﴿٣٦﴾

پس کله چې راشي آفت بلاء لویه (قیامت یا وخت د ورتګ د کفّارو جحیم ته، او د مؤمنانو نعیم ته؛). په هغه ورځ به یاد کړي انسان هغه څه چې کړي يې وي (که خیر وي یا شر په دنیا کې). او ښکاره (ښکاره) به کړی شي دوزخ هر هغه چاته چې ویني يې (د لیدلو خاوند وي).

تفسير: یعني دوزخ به داسې په عام منظر کې راویست شي، چې هر لیدونکی به يې ویني، او هیڅ یو غر او یوه پرده به په منځ کې نه وي.

فَأَمَّا مَن طَغَىٰ ﴿٣٧﴾ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾

پس هر هغه چې سرکشي کړې وي (په کفر سره) او غوره کړی يې وي ژوندون لږ خسيس (پر آخرت باندې).

تفسير: یعني دنیا ته پر آخرت باندې ترجیح ورکوي، او هغه ښه ګڼي او غوره کوي يې، او آخرت بالکل هیروي؛

فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٤١﴾

پس بېشکه دوزخ همدا (دوزخ د ده) د هستوګنې ځای دی. او هر هغه څوك چې ویریږي له ودرېدلو (په مخ د) رب خپل، او منع کړی يې وي نفس خپل له هوا فاحشاتو بدو غوښتنو څخه؛ نو بېشکه جنّت همدا (د ده) د هستوګنې ځای دی.

تفسير: يعني هغه څوك چې د دې خبرې لامله ويريږي چې زه يوه ورځ د الله تعالى په مخ كې د حساب او كتاب لپاره ودرېږم، او د دې وېرې لامله يې د خپل نفس په خواهش ناكاره كار ونه كړ، او د الله تعالى ګرد احكام يې ومنل، او له نواهيو څخه يې ځان وژغوره، نو د هغه ځاى خامخا په جنّت كې دى.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلسَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَىٰهَا ﴿٤٢﴾

پوښتنه كوي له تا څخه (اى محمده ! منكران) د قيامت، چې كله به وي وقوع د هغه (قيامت).

فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَىٰهَآ ﴿٤٣﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَىٰهَآ ﴿٤٤﴾

په څه كې يې ته (ستا څه كار دى) له ذكره پوهېدلو څخه د هغه (قيامت څخه، بلكه تا لره علم نشته). خاص رب ستا ته ده انتهاء د دغه (علم په قيامت چې كله به وي؟).

تفسير: يعنى د هغه پوره ورښول ستا كار نه دي كه هر څومره پوښتنې وشي هيڅا ته دا پټه خبره ښكاره كيدونكى نه ده او ددې كار پوره علم الله تعالى ته معلوم دي.

إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَىٰهَا ﴿٤٥﴾

بېشكه ته (اى محمّده) وېروونكى يې د هغه چا چې ويرېږي له (عذاب د) هغه (قيامت) نه.

تفسير: يعني اى محمده ! ستا كار د قيامت د خبرو اورول او د خلقو وېرول دي، ګواكې ستا د وېرولو د نتيجې اعتبار يواځې د هغه كسانو په حق كې دى چې له هغو څخه د ګټې اخيستلو اميد وي، او اهليت يې ولري، كه نه نا اهل سړى له انجامه غافل شوى، همداسې په فضولو بحثونو كې لوېږي، چې قيامت به كله او په كوم تاريخ كې او په كوم كال كې واقع كيږي؟.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَىٰهَا ﴿٤٦﴾

ګواكې دغه (منكران) په هغې ورځې كې چې ويني دغه (قيامت داسې به ګڼي) لكه چې نه يې وو كړې ځنډ (په دنيا يا قبورو خپلو كې) مګر (په قدر د) ماښام آخر د ورځې، يا په قدر د څاښت.

تفسير: يعني اوس خو شور لګوي، چې د قيامت په راتلو كې ولې دومره ځنډ او ډيل وشو؟ ولې ژر نه راځي؟ مګر په هغه وخت كې به دوى ته څرګنده شي چې قيامت خورا ژر راغلى، او هيڅ معطّلي او ډيل په كې پېښ شوي نه دي.

تمّت سورة النازعات بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ عَبَسَ

«د (عبس) سورت مکي دی، (۴۲) آیته (۱) رکوع لري، په تلاوت کې (۸۰) په نزول کې (۲۴) سورت دی، وروسته د (النّجم) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

رسول أکرم صلی الله تعالی علیه وسلم د قریشو له ځینو غټانو سره د اسلام په نسبت څه خبرې کولې، او دوی یې پوهول، په دې منځ کې یو ړوند مسلمان عبد الله بن أمّ مکتوم رضي الله تعالی عنه د دوی په خدمت ور حاضر شو، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم توجّه یې ځانته ور اړوله چې: «یا رسول الله ! د دې آیت مراد څه دی؟ ماته له هغه څه یو څه راوښیئ همغسې چې الله تعالی تاته درښوولي دي !»، هغه د دې ړانده له دې بې وخته پوښتنې څخه لږ خپه شو، او ښایي چې د ده مبارک په زړه کې داسې کومه خبره هم تېره شوې وي، چې زه اوس په مهمّو خبرو کې مشغول او بوخت یم، که د قریشو دا غټان په ښه ډول وپوهولی شم؛ ګوندې چې دوی د اسلام په لورې راشي، او د دوی له سببه نور ډېر کسان هم مسلمانان شي، او حال دا دی چې عبد الله بن أمّ مکتوم مسلمان دی، او د هغه لپاره نور ډېر وختونه هم شته چې په هغو کې خپلې داسې پوښتنې وکړي او تعلیم حاصل کړي، هغه نه ګوري چې که زه له دغو بااثرو او بارسوخو خلقو څخه سترګې واړوم، او ده ته التفات وکړم؛ نو ځما دا وضعیت به په هغو باندې لږ شاق تېر شي، او شاید چې هغوی به بیا ځما خبرو ته لکه اوس غوږ نه نیسي، لنډه یې دا چې دوی منقبض شول، او د انقباض نښې د دوی په وچولي (تندي) کې ښکاره شوې، په دې خبره باندې دا آیات نازل شول، په روایاتو کې راغلي دي چې وروسته له دې کله به چې دغه ړوند صحابي د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کې راتللو؛ نو دوی به د ده زیات تعظیم کاوه، او ورته ویل به یې: «مرحبًا بمن عاتبني فیه ربي».

عَبَسَ وَتَوَلّٰٓى ۝١ أَنْ جَآءَهُ الْأَعْمٰى ۝٢

وچولی (تندی) تریو کړ (محمد) او مخ یې وګرځاوه. د دې لامله چې راغی ده ته ړوند.

تفسیر: یعني د پیغمبر په وچولي (تندي) کې د یوه ړانده له راتللو څخه ګونځې ولوېدې، او خپل مخ یې ترې واړاوه، او ښایي چې ده ته د دې ړانده د معذورۍ د مات زړه او د طلب صادق لحاظ کول ډېر په کار وو.

وَمَا يُدْرِيْكَ لَعَلَّهٗ يَزَّكّٰٓى ۝٣ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰى ۝٤

او څه شي پوه کړی یې ته (ای محمده له احواله د دې ړانده) ښایي چې هغه (ړوند) به پاک شي (په تعلیم د تا له معاصیو له بدو اخلاقو). یا به ذکر پند واخلي پس نفع به ورسوي ده ته ذکر پند (د تا).

تفسیر: یعني هغه ړوند طالب صادق وه، تاسي ته څه معلومه ده چې ستاسي د توجّه له وجې به د هغه حال زیات اصلاح کېده، او د هغه نفس به لا پاکېده، یا به ستاسي کومې خبرې د دوی په غوږونو کې ځای نیوه، بنایي چې ستاسي په اخلاص پوهولو څخه به هغه په یوه شي پوهېده، او بله ورځ به ورته په کار ورتله.

أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَىٰ ۝٥ فَأَنتَ لَهُ تَصَدَّىٰ ۝٦ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ۝٧

او هر هغه څوک چې استغناء یې کړې ده (پروا نه کوي د هدایت). نو ته هغه ته قصد کوې (د هغه د مسلمانی په فکر کې یې). او نشته پر تا باندې هیڅ الزام چې هغه پاک نشي (په اسلام سره).

تفسیر: یعني هغه خلق چې د خپلې مغروری او متکبّری او لویی په سبب د حق پروا نه لري، او لویي هغوی ته اجازه نه ورکوي چې الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته سر ښکته کړي؛ ته ولې په هغوی پسې ګرځې، او غواړې چې هرومرو هغوی مسلمانان شي، او د هغوی د اسلام اثر په نورو هم ولوېږي، حال دا دی چې د الله تعالی له پلوه پر تاسي باندې هیڅ یو الزام نشته، چې دا متکبر مغرور او لویي خوښوونکی سړی ولې په لاره نه دی راغلی؟ په تاسي دا فرض وو چې هغوی ته دعوت او تبلیغ وکړئ، او دا کار تاسي وکړ، زیات له دې نه د دې بې پروا متکبّرانو په فکر کې په دې اندازې لوېدل په کار نه دي، چې رښتیني طالبان او مخلص ایمانداران ستاسي له توجّه څخه بې برخې پاتې شي.

وَأَمَّا مَن جَاءَكَ يَسْعَىٰ ۝٨ وَهُوَ يَخْشَىٰ ۝٩

او هر هغه څوک چې راشي تاته په تلوار سره (لپاره د طلب د خیر). حال دا چې دی وېرېږي (له الله نه).

تفسیر: یعني دغه د خیر طالب عبد الله بن أمّ مکتوم رضي الله تعالی عنه له الله جلّ جلاله څخه وېرېږي.

فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ ۝١٠

پس ته (ای محمده) له هغه (ړوند طالب الخیر څخه) مخ ګرځوې (مشغولېږې، تغافل کوې، له کفّارو سره خبرې کوې).

تفسیر: حال دا دی چې له همداسې سړي څخه ګټه واخلئ، او د اسلام لپاره کار وکړئ، وایي چې همدې ړانده صحابي ابن أمّ مکتوم څغره واغوسته او د اسلام بیرغ یې په اوږه کېښوده، او د قادسیې په جهاد کې شریک شو، تر دې چې په جهاد کې یې شهادت ومونډ، رضي الله تعالی عنه وأرضاه.

كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ۝١١ فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ ۝١٢

مه کوه بیا داسې (ځکه چې) بېشکه دا (سورت) یو تذکره پند دی (له جانبه د الله تېولو ته). نو هغه څوک چې غواړي ودې مني دغه (پند د قرآن).

تفسیر: یعني که متکبّر اغنیاء قرآنکریم ونه لولي، او د هغه پند ته غوږ کېنېږدي؛ نو ځانونو ته ضرر رسوي، ځکه چې قرآن مجید د هغو څه پروا نه لري، نه تاسي ته بنایي چې دومره زیات د هغوی فکر وکړئ، پر تاسي باندې دومره دې چې خپل عمومي تبلیغ او پند ووایئ، که څوک خپله ګټه غواړي؛ نو ځان دې پرې پوه کړي، او ودې لولي، او عمل دې پرې وکړي.

فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ۝١٣ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ۝١٤

(دغه قرآني آيات ليکلی شوي دي) په پاڼو عزتناکو (عند الله په لوح محفوظ کې). چې پورته دي په قدر او عظمت کې، پاک کړی شوي دي (له رسېدو د شياطينو او له نورو ټولو عيبونو نه).

تفسير: يعني آيا د دې مغرور او لويي خوښوونکي له منلو څخه د قرآن عزّت او وقعت زياتيږي؟ قرآن مجيد خو هغه پاک کتاب دی چې آيتونه يې په اسمان کې نهايت معزّز او لويه مرتبه لري، او په پاکو پاڼو کې ليکلی شوي دي، او په ځمکه کې هم اخلاصمن مسلمانان د هغه خورا زيات عزّت او احترام ساتي، او په ډېر تقديس او تطهير يې په لوړو شو ځايونو کې ږدي.

بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ۝١٥ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ۝١٦

په لاسونو د (ملائکو). ليکونکيو عزتمنو نيکو.

تفسير: يعني هلته يې پرښتې ليکي، او سم له هغه سره وحي راځي، چې هغوی د قرآن کريم د هر راز تزييد، تنقيص، تحريف او تبديل څخه ځانونه ژغوري، او هغه تل همغسې پاک ساتي.

قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ۝١٧

لعنت کړی شوی دی په (کافر) انسان، چې څه شي کافر کړی دی (باعث کړی يې دی په کفر).

تفسير: يعني د قرآنکريم غوندې د لوی نعمت هيڅ قدر او عزّت يې ونه پېژنده، او د الله تعالی حق يې پر ځای نه کړ، او له دې نه يې هيڅ اندېښنه ونه کړه چې:

مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ۝١٨ مِن نُّطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ۝١٩ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ۝٢٠

له څه شي څخه پيدا کړی دی (الله) هغه (انسان؟ فرمايي الله) له نطفې (قطرې د مني) څخه پيدا کړی دی (الله) دغه (انسان) پس په اندازه يې کړ ده لره (هيئت او صورت، اندامونه د مور په نس کې). بيا يې لاره ور اسانه کړې ده ده ته (لاره د وتو د ده له ګېډې د موره).

تفسير: يعني که لږ څه دغه انسان خپل اصل ته فکر وکړي، چې دی له څه شي څخه پيدا شوی دی؟ د يوه ناڅيز او بې قدر څاڅکي له اوبو څخه پيدا شوی دی، چې هيڅ حس، شعور، حسن، جمال، عقل، کمال، ادراک، واک او نور په کې نه وو، او دا ګرد شيان الله تعالی له خپلې مهرباني څخه وربښلي دي، چې اوس يې عمومي حقيقت داسې ښکاري، آيا ده ته دا لويي، غرور څه مناسبت لري؟.

الله جل جلاله ده ته لاسونه، پښې، او نور ګرد اعضاء او قواوې له هم هغه يوه څاڅکي اوبو څخه د مور په نس کې د «أحسن الخالقين» توب په اقتضاء په يوه ځانته شکل او خاص اسلوب او اندازه ورجوړ کړې، او هيڅ يو شی يې نامناسب او خراب او خلاف له حکمت نه دي وررووغ کړي، بيا يې لار ور اسانه کړې ده ده ته، يعني د ايمان او د کفر، د ښو او د بدو، پوهه يې ورکړه، يا دا چې د مور له نس څخه يې په اسانۍ سره راوويست.

ثُمَّ اَمَاتَهٗ فَاَقْبَرَهٗ ﴿۲۱﴾

بیا (الله) مړ کړ هغه (انسان لره) نو په قبر کې یې کېښود ده لره.

تفسیر: یعني وروسته له مړینې څخه د هغه مړي د ښخولو هدایت یې ورکړ، تر څو چې د ژوندیو په نزد بې حرمته نه شي.

ثُمَّ اِذَا شَآءَ اَنْشَرَهٗ ﴿۲۲﴾

بیا هر کله چې اراده وفرمایي (الله د بیا ژوندیتوب؛ نو) ژوندی کوي ده لره (لپاره د جزاء)

تفسیر: یعني هغه الله تعالی چې یو ځلې انسان ته حیات او بیا ممات ورکوي او ښخوي یې؛ اختیار لري چې هر وخت یې وغواړي بیا یې ژوندی کړي، او له قبره یې وباسي، ځکه چې اوس هم هیچا د هغه قدرت نه دی سلب کړی.

كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَآ اَمَرَهٗ ﴿۲۳﴾

بیخي نه دی کړی (کافر) هغه شی چې امر حکم کړی دی ده ته (دغه الله د هغه).

تفسیر: یعني سړي هیڅ کله د خپل خالق حق نه دی پېژندلی، او هر څه حکم یې چې ورکړی وي؛ تر اوسه پوره یې په ځای نه دی راوړی.

فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ اِلٰى طَعَامِهٖ ﴿۲۴﴾

نو ودې ګوري انسان خپل طعام ته.

تفسیر: ړومبی د انسانانو د پیدا کېدلو او مړ کېدلو ذکر وو، اوس د هغه د ژوندون او د بقاء د سامان داسې یادونه کوي چې:

اَنَّا صَبَبْنَا الْمَآءَ صَبًّا ﴿۲۵﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا الْاَرْضَ شَقًّا ﴿۲۶﴾

بېشکه مونږ تویې کړې دي اوبه (له وریځو څخه) په تویولو سره. بیا څیرې کړې ده مونږ ځمکه په څیرولو سره.

تفسیر: یعني د یوه تنکي وابنه څه طاقت دی چې ځمکه څیرې کوي او زرغونېږي، دا د الله تعالی قدرت دی، چې ځمکه څیروي، او هغه او نورې راز راز غلې، دانې، مېوې او نور ترکودې او نباتات ځنې راوباسي.

فَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا حَبًّا ﴿۲۷﴾ وَّعِنَبًا وَّقَضْبًا ﴿۲۸﴾ وَّزَيْتُوْنًا وَّنَخْلًا ﴿۲۹﴾ وَّحَدَآئِقَ غُلْبًا ﴿۳۰﴾ وَّفَاكِهَةً وَّاَبًّا ﴿۳۱﴾ مَّتَاعًا لَّكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ ﴿۳۲﴾

بیا مو زرغونې کړې دي په هغې (ځمکې) کې دانې. او انګور او ترکاري. او زیتون خونه او خرما. او باغونه ګڼ (له جهته د ډېروالي د ونو نه). او (تازه) مېوې او (وچې مېوې یا) وابنه. (ومو کړل دغه ټول څیزونه) لپاره د نفع د تاسې اود حیواناتو د تاسې.

تفسیر: یعني ځینې شیان ستاسې په کار درځي، او ځینې ستاسې د حیواناتو پکارېږي.

فَإِذَا جَآءَتِ الصَّآخَّةُ ﴿٣٣﴾

نو کله چې راشي سخت اواز غوږونه کڼوونکی (د دویمې نفخې).

تفسیر: یعني داسې سخت غږ چې په هغه غوږونه کڼیږي، له دې څخه مراد د نفخ الصور غږ دی.

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾

هغه ورځ چې تښتي به سړی له خپله وروره. او له خپلې مور او له پلاره. او له خپلې ملګرې (ښځې) او له خپلو ځامنو. هر سړي لره له هغو څخه په دغې ورځې کې به یو حال وي چې بې پروا کوي یې (له نورو له احوالو نه).

تفسیر: یعني په هغې ورځې کې به هر څوک د خپل ځان په فکر کې وي، هیڅ یو له احبابو او خپلوانو څخه به د بل په فکر کې نه وي، بلکه له دې وېرې چې بل څوک ځما نیکي وانخلي، یا د خپل حق غوښتنه ونه کړي؛ یو له بله تښتي.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾

ځینې مخونه به په دغې ورځې کې روښانه (وي د ایمان له رڼا). خندېدونکي خوشاله به وي (په موندلو د کرامت چې مؤمنان دي).

تفسیر: یعني د مؤمنانو له ځېرې څخه به خندا اوخوشالي ښکاري، چې شکر له عذابه خلاص او د الله تعالی په کرامت سره مو اختصاص وموند، او د ایمان له نوره به یې مخونه روښانه وي، او له ډېره مسرته به خاندي، او خوشاله به اوسي.

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾

او ځینې مخونه په دغې ورځې کې په دوی باندې به ګرد وي. پټ کړي به وي هغه مخونه (ګرد) ظلمت او توروالی.

تفسیر: یعني د کافرانو په ځېرو باندې به د غم او کدورت او خپګان دوړې بربښي، او د فسق او فجور ظلمت او تیاره به یې ښې توري کړي

أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

دغه ټول (تورمخي) همدوی دي (بې شرم) کافران فاجران.

تفسیر: هر کله چې دوی کافر او د الله تعالی احکامو څخه منکر وو، او مختلف جرمونه یې کول؛ نو مخونه به یې تور او ګرد به پټ کړي وي.

تمّت سورة عبس بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ التَّكْوِيرِ

«د (التکوير) سورت مکي دی، (٢٩) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (٨١) په نزول کې (٧) سورت دی، وروسته د «تبّت» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾

کله چې (د) لمر (رڼا) ونغښتله شي (نور يې لاړ شي).

تفسير: ګواکې د لمر هغه اوږدې شغلې به چې تودوخې رڼا ورڅخه وځي؛ ونغښتلی شي، او لمر به بې نوره شي، او د خيدك (پنير) چکی ته به ورته وي، يا به هيڅ نه ښکاري.

وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ﴿٢﴾

او کله چې ستوري خړ شي (يا راولوېږي په ځمکه).

تفسير: يعني ستوري به راولوېږي، او رڼا به نه لري.

وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٣﴾

او کله چې غرونه روان کړل شي.

تفسير: يعني غرونه به له خپلو ځايونو څخه روانيږي، او په هوا کې به الوځي او ګرځي به.

وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾

او کله چې د لسو مياشتو بلاربې اوښې خوشې کړی شي (اوښبانه به ورسره نه وي).

تفسير: اوښ د عربو له ښو ښارو څخه دی، او هغه اوښه چې د لسو مياشتو بلاربه وي، او له هغې د شودو او جونګې ځېږېدلو هيله نژدې وي، پر دوی ډېر ګرانه وي، خو د قيامت د ويروونکې زلزلې په وخت کې به د هغه نفيس او عزيز او ګران مال پوښتنه به هم ونه کړه شي، يا د هغه خاوند به دغومره خپه او پرېشانه وي چې د داسې عزيز او ګران مال له احواله به غافل وي.

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾

او کله چې وحشي ځناوران راټول کړل شي (لپاره د قصاص اخيستو يو له بله).

تفسير: ځينو مفسّرينو د «حشر» معنی مړه کول او ځينو مړه کول بيا ژوندي کول ليکلي دي، والله أعلم.

وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ۝٦

او کله چې بحرونه سیندونه سره ګډ کړل شي (تریخ له خواږه سره یا ډېر سخت ګرم شي، یا وچ کړی شي؛ نو په کې به پاتې نشي یو ځاځکی اوبو).

تفسیر: یعني د لویو لویو سیندونو اوبه به له ډېرو خوټېدلو څخه د بخار او براس په ډول کیږي، چې د هغو له تودوخې څخه به په محشر کې کفارو ته سخت رېړ پېښیږي، او د تناره په شان به د سیندونو له منځه سخت سوځوونکی اور او د بخار او براسونو غړوسکې پورته کیږي، یا کله چې دریابونه بل کړ شي؛ نو وګرځي اور.

وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ۝٧

او کله چې نفسونه جوړه کړل شي (پیوست کړل شي ارواح له جثو سره، یا یو ځای کړل شي هر څوك له مثل خپل سره، نېکان له نېکانو سره، بدان له بدانو سره).

تفسیر: یعني مسلمان له مسلمان سره او کافر له کافر سره، بیا هر راز عمل کوونکی که ښه وي که بد؛ لکه له خپل همجنس عمل کوونکي سره به مله شي، د عقائدو، اعمالو، اخلاقو او نورو په اعتبار به له هر یوه څخه بېل بېل ټولګي جوړیږي، یا دا چې ارواح به له خپلو اجسامو سره جوړه کړل شي.

وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ۝٨ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ۝٩

او کله چې له جینۍ ژوندۍ خښې کړی شوې څخه وپوښتېدل شي. (داسې) چې په کوم ګناه وژلې شوې ده (دا جینۍ).

تفسیر: د جاهلیت په عربو کې قاعده وه، چې پلار به خپله جینۍ په ډېرې بېرحمۍ سره ژوندۍ په ځمکه کې خښوله، ځینو به د نېستۍ او غریبۍ، یا د هغې د واده د اخراجاتو له وېرې داسې کول، او ځینې به له دې شرمېدل چې څنګه به خپله جینۍ بل چاته ورکړم چې هغه مې خوم وباله شي، قرآن کریم خبر ورکړ چې د دې مظلومانو په نسبت به هم په قیامت کې پوښتنې وشي، چې په کومه ګناه ژوندۍ خښې شوې دي؟ داسې یې مه ګڼئ چې دا مو اولاد دی، په دوی باندې مو هر څه چې زړه غواړي هغه کولی شئ؛ بلکه د اولادتوب له پلوه ستاسو دا جرم لا درنیږي.

وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ۝١٠ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ۝١١

او کله چې اعمالنامې وغوړولی خپرې کړی شي. او کله چې اسمان د پوستکي په شان وویستلی شي (له خپله ځایه).

تفسیر: لکه چې د حیواناتو له حلالولو او پوستکي وښکلو څخه وروسته د هغه ګرد اعضاء او رګونه او پلې او نور ښکاري؛ همداسې د اسمان له پرانیستلو څخه وروسته ګرد پاس شیان لیدل کیږي.

وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ۝١٢ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ۝١٣

او کله چې دوزخ بلې لمبې کړی شي (کافرانو ته). او کله چې جنّت نژدې کړ شي (مؤمنانو ته).

تفسیر: یعني کفّارو ته دوزخ په ډېر زور او شور او بلو لمبو سره ورښکاره کاوه شي، او جنّت متّقیانو ته ورنژدې کیږي، چې د هغه ډول او سینګار به جنّتیانو ته خورا ښه خوښوونکی او مسرّت بښوونکی وي، نو په دغه وخت کې:

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّآ أَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾

پوه به شي هر نفس په هغه شي چې حاضر کړی يې وي (له خير او له شره).

تفسير: يعني هر يوه ته به دا پته ولګيږي، او ور معلومه به شي چې له ده سره د نېکۍ يا د بدۍ څومره پانګه او سرمايه شته، چې له ځان سره يې راوړې وي.

فَلَآ أُقْسِمُ بِٱلْخُنَّسِ ﴿١٥﴾ ٱلْجَوَارِ ٱلْكُنَّسِ ﴿١٦﴾

نو قسم خورم زه په (ستوريو) بېرته ګرځېدونکيو سمو تلونکيو پټېدونکيو باندې.

تفسير: دېر ستوري لکه زُحل، مشتري، مريخ، زهره، او عطارد کله له مشرق څخه د مغرب په لوري، کله سم کله کاږه ځي، کله ګرېندي او کله ورو خوځيږي، کله د لمر کله د سپوږمۍ څنګ ته نژدې کيږي، بيا څو ورځې پټيږي.

وَٱلَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾ وَٱلصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم زه) په شپې کله چې راوخيژي مخ راوګرځوي (په تيارو خپلو سره). او (قسم خورم زه) په صبا کله چې ساه ووهي راوخيژي (روښانه شي).

تفسير: يا کله چې شپه راشي يا لاړه شي، د «عسعس» لفظ دوه معناوې لري، د پاس قسمونو جواب دادي چې الله أکرم شأنه و أعظم برهانه داسې فرمايي:

إِنَّهُۥ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ ذِى قُوَّةٍ عِندَ ذِى ٱلْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ مُّطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾

بېشکه دا قرآن خامخا قول وينا د رسول عزتمن (جبريل) ده. چې خاوند د قوّت زور په نزد د څښتن د عرش، مرتبې والا دی. منلی شوی دی هلته امين دی.

تفسير: دا د جبرئيل عليه السلام صفتونه دي، يعني قرآنکريم چې د الله جل جلاله له لوري مونږ ته رارسېدلی دی، د وصول دوه وسيلې لري، يوه وحي راوړونکې پرښته جبريل عليه السلام، دويم څمونږ پيغمبر عربي محمد صلى الله عليه وسلم، د دوی دواړو صفتونه داسې دي چې د هغو له ښکاره کېدلو څخه بيا هيڅ ته د قرآن مجيد په منزل من الله او صداقت کې هيڅ شک او شبهه نه پاتې کيږي، د يوې خبرې په رښتيا منلو کې لوی دليل دا دی چې راوي يې په اعلی درجه ثقه، عدل، ضابط، حافظ او أمين وي، او له هغه چا څخه چې روايت کوي؛ د ده په مخ کې عزّت او حرمت لرونکی وي، او خورا معتبر ثقات د هغه په امانت باندې ډاډه وي، کلي اعتماد ولري، او د هغه خبرې بې له وړاندې وروسته کولو څخه د زړه له کومې ومني، دا ګرد صفتونه په جبريل عليه السلام کې شته، عزتمن او کريم هغه څوک دي چې متقي او ډېره پاکي ولري، او له الله تعالى څخه خورا وېرېدونکی وي: ﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ﴾ په حديث کې دي: «الكرم التقوى».

﴿ذِى قُوَّةٍ﴾ اشاره ده کامل حفظ، ضبط او د بيان کامل قوت ته، او د الله تعالى په مخ کې هغه د لويې درجې خاوند دی، يعني د ګردو پرښتو څخه د الله تعالى په دربار کې نژدې ځای لري، د اسمان پرښتې د هغه حکم مني، څکه چې هغوی ګردې د هغه په امانت اعتبار او عزّت باندې خبرې دي، دا خو د ملکي رسول خبره ده، اوس د بشري رسول خبرې هم واورئ.

وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾

او نه دی صاحب ملګری ستاسې (محمد) لېونی (لکه چې پرې ګمان کوئ تاسو، بلکه ښه پوه او هوښیار دی).

تفسیر: یعني له بعث پخوا تر څلوېښتو کلونو پورې تاسې له (محمد) سره لیدلي دي، او په دې اورېده موده کې مو د هغه د پټو او ښکاره وو خبرو تجربه کړې ده، خو هیڅکله مو د هغه فریب، دروغ او لېونتوب نه دی لیدلی، او تل مو د هغه د رښتیا، امانت، عقل او پوهې اعتراف او ستاینه (صفت) کاوه، اوس نو ولې بې سببه هغه ته لېونی او دروغجن ویل کیږي؟ لکه چې دا ستاسې هغه رفیق او ملګری نه دی؟ چې د هغه ګرد احوال تاسې ته ښکاره دي، نو اوس داسې سړي تـه لېونـی ویل آیا لېونتوب نه دی؟ بلکه لېونتوب دی !.

وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ ﴿٢٣﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی وو (محمد) هغه (جبریل د اسمان) په څنډه (غاړه) روښانه کې.

تفسیر: یعني په مشرقي څنډه کې د هغې پرښتې یعني جبریل علیه السلام بڼه یې په اصلي صورت او ښه شان سره ولیده.

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ﴿٢٤﴾

او نه دی دغه (محمد د وحي) پر پټو خبرو باندې بخیل (چې پټوي یې او تعلیم د هغې تاسې ته نه کوي).

تفسیر: یعني دا پیغمبر تاسې ته د هر راز پټې خبرې که په تېره که په راتونکي پورې اړه لري خبر درکوي، یا د الله تعالی د اسماوو او صفاتو، یا د شرعي احکامو، یا د مذاهبو د حقیقت او بطلان، یا د جنّت او دوزخ د خبرو، یا له مړینې څخه وروسته د پېښو او په هغو پورې تړلي خبرو په درښوولو کې لږ بخل هم نه کوي.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَّجِيمٍ ﴿٢٥﴾

او نه ده دا (قرآن) خبره د شیطان رټلي، ویشتلي شوي (په شُغلو سره).

تفسیر: هیڅکله شیطان د هغو ښو چارو ښوونه نه کوي، چې په هغو کې د بنیادمانو ګټه او د هغه ملعون تقبیح او مذمّت وي، بلکه دغه (قرآن مجید) د الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُهُ حق کلام دی.

فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾

نو چېرته ځئ تاسو (ای منکرانو کافرانو په دې انکار او په څنګ کولو کې له قرآنه).

تفسیر: یعني کله چې دروغ، لېونتوب، تخیل، توهم، کهانت او نور ګرد احتمالات لرې شول؛ نو پرته له حق او رښتیا څخه نور څه پاتې شول؟ بیا نو ای منکرانو دا سمه صافه لاره ولې پرېږدئ؟ او بې لارې ولې ځئ؟.

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾

نه دی دا (قرآن) مګر ذکر پند دی (له جانبه د الله) لپاره د خلقو (انس وي که جن).

تفسیر: هغه ګرد احتمالات چې تاسو د قرآنکریم په نسبت پیدا کړي؛ هغه ګرد سره غلط دي، که تاسې د دې قرآن په خبرو او ښوونو ښه فکر او جاج ووهئ؛ نو دا به درښکاره شي چې دغه قرآن ټول جهان ته ډېر ښه لار ښوونکی او مکمّل دستور العمل دی، چې په عمل کولو یې د دواړو دارینو فلاح او ګټې په لاس راځي، نه دی دا قرآن مګر ذکر پند دی له جانبه د الله أکـرم شأنُهُ وأعظم برهانُهُ لپاره د خلقو مخصوصًا.

لِمَن شَآءَ مِنكُمۡ أَن يَسۡتَقِيمَ ۝٢٨

هغه چاته چې غواړي قصد وکړي له تاسې د سمېدلو خپلو (داسې چې سم برابر لاړ شي پر لاره د الله تعالی باندې).

تفسیر: یعني دغه قرآن مجید په تېره بیا هغو لره پند دی چې په سمه لاره تلل غواړي، کوږ تګ او عناد یې نه وي خوښ؛ ځکه چې داسې سړی له داسې پند څخه ډېره ګټه اخلي.

وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٢٩

او نه شئ قصد کولی تاسې (د سمې لارې) مګر هغه چې اراده وفرمایي الله (د قصد د تاسې د سمې لارې)، چې رب پالونکی د (ټولو) عالمیانو دی.

تفسیر: یعني پخپله قرآنکریم پند دی، ولې تأثیر یې د الله تعالی په مشیت پورې اړه لري، چې ځینو باندې اثر کوي، او په ځینو نور باندې د ځینو نورو حکمتونو په سبب څه اثر نه کوي.

تمّت سورة التکویر بفضل الله القدیر، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الانفِطَارِ

«د (الانفطار) سورت مکّي دی، (۱۹) آيته يوه رکوع لري، په نزول او په تلاوت په دواړو کې (۸۲) سورت دی، وروسته د (النّازعات) له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ ۝١ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ۝٢ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ۝٣

کله چې اسمان وچوي څيري شي. او کله چې ستوري راولويږي، تيت په تيت (ګډوډ) شي. او په هغه وخت کې چې دريابونه ګډ شي (يو له بله سره او ټول يو درياب شي).

تفسير: يعني د ترخو اوبو سيندونه به سره وخوټيږي، او د دې تندوبي له سببه به ترخې او خوږې اوبه سره ګډې ودې شي.

وَإِذَا الْقُبُوْرُ بُعْثِرَتْ ۝٤

او کله چې قبرونه سره څيري لاندې باندې کړل شي (او مړي ژوندي ترې راپورته کړل شي).

تفسير: يعني هغه شيان چې د ځمکې په منځ کې وي؛ د باندې به راغورځي، او مړي به له خپلو قبرونو څخه راووځي، هر کله چې وشي دا کارونه؛ قيامت قائميږي نو:

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ۝٥

پوه به شي هر نفس (په دغه وخت کې) په هغه خير او شر خپل باندې چې وړاندې يې لېږلی وي، او چې وروسته يې پرېښی وي.

تفسير: يعني هغه نېې او بدې چارې چې کړي يې وي، يا يې نه وي کړې، د خپل عمر او منګ په اول کې يې کړې وي، يا په آخر کې د هغې نېې ورڅخه پاتې وي، او که نه وي پاتې؛ هغه ګرد هلته د ده په مخ کې راځي.

يٰٓأَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيْمِ ۝٦

ای انسانه (کافره !) څه شي مغروره کړی يې ته پخپل رب کريم باندې (چې کافر شوی يې پرې).

تفسير: يعني هغه کريم رب آيا د دې خبرې وړ وو چې ته د خپل جهل او حماقته د هغه په حلم او کرم باندې ډاډه شوې، سر به دې ورڅخنې غړاوه؟.

الَّذِيْ خَلَقَكَ فَسَوّٰىكَ فَعَدَلَكَ ۝٧

هغه (کريم رب) چې پيدا کړی يې ته، نو برابر کړی يې ته (يعني اندامونه يې پوره درکړي دي) پس برابر معتدل کړی يې ته (په خلقت کې).

تفسیر: یعني پیدا یې کړ یو لاس په اندازه د بل سره، او یوه سترګه په مقدار د بلې سره، په دې کې اشارت دی دېته چې هر کله دغه رب قدیر په دغه شان سره قدرت لري؛ نو قادر دی په بیا پیدا کولو سره لپاره د حساب او کتاب، او جزاء او سزا.

فِيٓ أَيِّ صُورَةٖ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ۝٨

په هر شان (کامل) صورت سره چې وېې غوښته ترکیب؛ پیوند یې کړې ته.

تفسیر: یعني د ګردو په بڼو (صورتونو) کې یې لږ او ډېر توپیر او تفاوت پیدا کړ، او هر یوه ته یې بېل رنګ، شکل او ډول عنایت کړ، او په مجموعي ډول سره یې انسانانو ته د نورو ساکښانو (جاندارو) په نسبت ښه بڼه (شکل) ورکړه.

كَلَّا بَلۡ تُكَذِّبُونَ بِٱلدِّينِ ۝٩

نه دی (دا غرور ستا مناسب)، بلکه دروغ وایئ تاسې ورځې د جزاء ته.

تفسیر: یعني د تېروتلو بل هیڅ سبب نشته، تاسې چې د جزاء ورځ نه منئ؛ نو ځکه هر شی مو چې زړه غواړي هغه کوئ.

وَإِنَّ عَلَيۡكُمۡ لَحَٰفِظِينَ ۝١٠ كِرَامٗا كَٰتِبِينَ ۝١١ يَعۡلَمُونَ مَا تَفۡعَلُونَ ۝١٢

حال دا چې بېشکه په تاسې باندې خامخا ساتونکې ملائکې (د عمل، مقررې دي). عزتمنې (په نزد د الله) لیکونکې (د اعمالو د تاسې). پوهیږي (دغه ملائک) په هغه څه چې کوئ یې تاسې.

تفسیر: یعني دغه ملائکې چې کرام الکاتبین نومیږي، د الله تعالی داسې عزتمنې بندګانې دي، چې نه خیانت او درغلي کوي، او نه کوم کار نالیکلی پرېږدي، او نه له هغوی څخه ستاسې کارونه پټیږي.

إِنَّ ٱلۡأَبۡرَارَ لَفِي نَعِيمٖ ۝١٣

بېشکه چې ابرار (نېکان ـ مؤمنان) خامخا په نعمتونو (د جنّت) کې دي.

تفسیر: چې هلته به تل هر راز بخششونه او نعمتونه مومي، او تل به خوشاله او آرام وي، او د هیڅ یوه شي غم او اندېښنه به د جنّتیانو سره نه وي، او نه به یې له جنّت څخه د وتلو او د راحت له قلّته څه پروا وي.

وَإِنَّ ٱلۡفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٖ ۝١٤ يَصۡلَوۡنَهَا يَوۡمَ ٱلدِّينِ ۝١٥ وَمَا هُمۡ عَنۡهَا بِغَآئِبِينَ ۝١٦

او بېشکه چې فُجّار بدکاران (کافران) خامخا په دوزخ کې دي. ننوځي دوی په هغه کې په ورځې د جزاء کې. او نه به وي دوی هیڅ له هغه (دوزخ) څخه پټېدونکي.

تفسیر: یعني نه به په تېښته له دوزخه جلا کېدی شي، او نه به له ننوتلو څخه وروسته له هغه ځای ووځي، بلکه تل به هلته په کې وي.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا يَوۡمُ ٱلدِّينِ ۝١٧ ثُمَّ مَآ أَدۡرَىٰكَ مَا يَوۡمُ ٱلدِّينِ ۝١٨ يَوۡمَ لَا تَمۡلِكُ نَفۡسٞ لِّنَفۡسٖ شَيۡـٔٗاۖ

او څه شي پوه کړې یې ته څه ده ورځ د انصاف جزاء. بیا څه شي پوه کړې یې ته څه ده ورځ د انصاف جزاء (یعني بل څوک پرې نه پوهیږي بې له الله نه. د جزا ورځ ده) هغه ورځ چې نه به وي مالک نشي کولی هیڅوک له هیچا سره هیڅ شی (د نفعې او د ضرر).

تفسیر: یعني هومره چې فکر او جاج ووهئ، او په غور او خیال کې ډوب لاړ شئ؛ بیا به هم د دې وېروونکې ورځې په پوره کیفیت باندې نه پوهېږئ، خو لنډه یې دا چې دومره وپوهېږئ چې په هغه ورځ به دا ټولې خپلوۍ او خپښۍ، اشنايي او یارانې ورکې شي، او هر سړی به «نفسي ! نفسي !» نارې وهي، هیڅوک به پرته دمالک الملک له امر څخه د بل چا شفاعت نه کوي، عاجزي، چاپلوسي، صبر، او استقلال او نور هیڅ کار نشي کولی «الا من رحم الله».

وَالۡأَمۡرُ يَوۡمَئِذٖ لِّلَّهِ ۝١٩

او امر حکم په هغه ورځ کې خالص الله لره دی.

تفسیر: یعني لکه چې په دنیا کې د ټولواک (حاکم) او باچا حکم په رعیّت باندې، او د مور او پلار خبره په اولادو باندې، او د بادار وینا په نوکرانو چلیږي؛ په هغه ورځ کې به دا ټول حکمونه پای ته رسیږي، او د هیچا امر به پر بل چا باندې نه چلیږي، او پرته د هغه مطلق شهنشاه او لوی ستر ټولواک (حاکم) له احکامه څخه بل څوک سا هم نشي وښکلی، او هیڅ قوّت او قدرت به نه لري.

تمّت سورة الانفطار بفضله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ المُطَفِّفِين

«د (المطفّفين) سورت مکّي دی، (۳۶) آیتونه یو رکوع لري، په تلاوت کې (۸۳) په نزول کې (۸۶) سورت دی، وروسته د (العنکبوت) له سورته نازل شوی دی، او د مکّي سورتونو آخري سورت دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِيْنَ ۝١ الَّذِيْنَ إِذَا اكْتَالُوْا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُوْنَ ۝٢ وَإِذَا كَالُوْهُمْ أَوْ وَّزَنُوْهُمْ يُخْسِرُوْنَ ۝٣

افسوس هلاکت خرابي یا کنده د دوزخ ده کم کوونکیو لره (په پیمانه او تول کې). هغه (کسان) هر کله چې ځان ته اخلي پیمانه نو پوره اخلي. او کله چې پیمانه ورکوي یا یې تلي هغوی ته؛ نو کمی کوي (پوره يې نه ورکوي).

تفسیر: له خلقو څخه خو خپل حق او برخه پوره اخیستل بد او مذموم نه دي، دلته د دې خبرې بد ویل مقصود نه دي، بلکه د لږ ورکولو د مذمّت د تاکید لپاره دی، یعنې اګر که لږ ورکول په خپله في نفسه هم مذموم دی، خو که له دې سره د اخیستلو په وخت کې د نورو بالکل رعایت نه کېږي؛ نو دا لا مذموم دی، پر ته له رعایت کوونکي څخه چې که په هغه کې یو عیب شته خو یو هنر هم لري، نو دا دې په هغه پسې، نو ځکه د هغه رومبني سرې عیب لا شدید شو، څرنګه چې اصلي مراد د لږ ورکولو مذمّت دی، نو ځکه یې دلته پیمانه او ژی او وزن تلل دواړه یاد کړل، تر څو خبره ښه ښکاره او جوته شي چې د پیمانه کولو او تللو د دواړو په وخت کې لږ ورکوي، او څنګه چې پوره اخیستل پخپله في نفسه کومه بده خبره نه ده؛ نو یو ځلي یې د تأکید لپاره یاد کړ، د پیمانې او اوزي (تول) تخصیص ښايي د دې لپاره وي چې په عربو په تېره بیا په مدینې منورې کې زیاتره د کیل او پیمانې سره پیرودلو (اخیستلو) او پلورلو (بیع و شراء) رواج درلود (لرلو)، پر ته له دې د دې تخصیص نور وجوه هم شته.

أَلَا يَظُنُّ أُولٰٓئِكَ أَنَّهُمْ مَّبْعُوْثُوْنَ ۝٤ لِيَوْمٍ عَظِيْمٍ ۝٥

آیا یقین نه کوي (ډېر اخیستونکي لږ ورکوونکي دغه) چې بېشکه دوی راپورته به کړل شي لپاره (د حساب) د لويې ورځې (د قيامت).

تفسیر: یعنې که هغوی داسې خیال لري چې وروسته له مړ کېدلو بیا ژوندون شته، او د الله تعالی په مخ کې د ګردو حقوقو او فرائضو او چارو حساب او شمېر ورکول حق دي؛ نو هیڅکله به یې داسې حرکت او خوځېدل نه کول.

يَوْمَ يَقُوْمُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝٦

هغه ورځ چې وبه دریږي خلق لپاره (د احکام) د رب د ټولو مخلوقاتو.

كَلَّآ إِنَّ كِتٰبَ الْفُجَّارِ لَفِيْ سِجِّيْنٍ ۝٧

داسې پکار نه ده (او نه دي کوي ډېراخیستل او لږ ورکول په تجارت او غفلت له قيامت نه)، بېشکه لیکلی شوي اعمال د فاجرانو (کافرانو) خامخا په سجّین کې دي.

تفسیر: یعني له سره هسې ګمان ونه کړ شي چې داسې ورځ به نه راځي، ځکه چې هغه ورځ هرومرو راتلونکې ده، نو د هغې ورځې د راتګ لپاره د ګردو نېکانو او بدانو عملنامې لیکلې د کرام الکاتبین په دفترو کې مرتّب ایښودلې شوي دي.

(اوس الله أجلّ شأنُهُ وأعظمَ برهانُهُ ویروي فاجران بالعموم او داسې فرمايي):

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا سِجِّينٞ ۝٨ كِتَٰبٞ مَّرۡقُومٞ ۝٩

او څه شي پوه کړی یې ته (ای محمده !) چې څه دی سجّین. یو دفتر دی لیکلی شوی (د فجّارو د اعمالو).

تفسیر: یعني سجّین یو داسې دفتر دی چې په هغو کې د ګردو دوزخیانو نومونه لیکلي شوي دي، او د بندګانو د چارو لیکونکې پرښتې چې د هغوی دنامه یادونه په پخوانې سورت کې وشوه د دې بدکارانو د مړه کېدلو او د عمل له پرېکېدلو څخه وروسته د هر یوه سرې چارې په بېلو بېلو دفترو کې لیکي، او په دې دفتر کې یې داخلوي، د هر یوه دوزخي د نامه لپاره یوه بېله علامه او نښه ایښودله شي، چې هغه دوزخي دی، او د هغه د لیدلو څخه هر څوک پوهېږي چې په کې خیر نشته، له ځینو روایتونو څخه دا ښکاري چې د کافرانو ارواح په همدغه ځای کې وي، ځینې پخواني مفسّرین وايي چې: دا ځای تر اوومې ځمکې لاندې دی، الله تعالی أعظم برهانُه په داسې خبرو ښه پوهېږي.

وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ۝١٠ ٱلَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوۡمِ ٱلدِّينِ ۝١١ وَمَا يُكَذِّبُ بِهِۦٓ إِلَّا كُلُّ مُعۡتَدٍ أَثِيمٍ ۝١٢

افسوس هلاکت خرابي یا کنده د دوزخ ده په دغې ورځې کې دروغ ګڼونکو لره. هغه کسان چې دروغ وايي په ورځې د انصاف جزاء باندې. او دروغ نه ګڼي دغه (ورځ د جزاء) مګر هر یو له اندازې تېرېدونکی ګنهګار.

تفسیر: هغه څوک چې د جزاء له ورځې څخه منکرېږي؛ په حقیقت کې د الله تعالی د ربوبیت او د هغه عدل، قدرت، حکمت او نورو صفاتو څخه منکرېږي، او هغه څوک چې د الله تعالی له دې صفاتو څخه منکرېږي؛ نو هرومرو چې په ګناهونو کې زړور شي لره ده، د﴿مُعۡتَدٍ أَثِيمٍ﴾ یعني له اندازې تېرېدونکی ګنهګار، بل بد عادت دغه دی چې:

إِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ۝١٣

کله چې ولوستلی شي په ده باندې آیتونه (د قرآن) ځمونږ؛ نو وايي (جهلاً او عنادًا چې دا) چټې (بېکاره) قصې دي د پخوانیو.

تفسیر: یعني کله چې قرآنکریم او د پند خبرې اورې؛ وايي: داسې خبرې به پخوانیو خلقو هم کولې، اوس هم هغه پخوانۍ قصې او له کاره وتلې افسانې ویلی کېږي، نو مونږ له داسې قصو او افسانو څخه کله ویرېدونکي یو؟ (العیاذ بالله).

كَلَّاۖ بَلۡۜ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ ۝١٤

نه ده داسې (لکه چې وايي منکران)، بلکه زنګ اچولی دی پر زړونو د دوی هغو ګناهونو چې وو دوی چې کول به یې.

تفسیر: یعني ځمونږ په آیتونو کې هیڅ د شك او شُبهې ځای او موقع نشته، خبره خو دا ده چې د ګناهونو د کثرت او مزاولت څخه د هغوی په زړونو باندې زنګ لوېدلی دی، نو ځکه د صحیحو حقائقو انعکاس په هغو کې نه کیږي، په حدیث کې راغلي دي: «کله چې سړی ګناه کوي؛ یو تور ټکی د هغه په زړه کې پیدا کیږي، که توبه یې وکړه؛ نو دا ټکی لرې کیږي، که نه هومره چې ګناه کوي؛ په همغه اندازه دا ټکی پلنیږي او ارتیږي، تر دې چې د ده زړه ټك تور شي، او د حق او د باطل هیڅ فرق او تمیز نشي کولی».

كَلَّآ إِنَّهُمۡ عَن رَّبِّهِمۡ يَوۡمَئِذٖ لَّمَحۡجُوبُونَ ۝١٥

رښتیا ده چې بېشکه دوی به له (لقاء د) رب خپله په دغې ورځې (د قیامت کې) خامخا په حجاب کې وي (نه به ویني الله).

تفسیر: یعني د دې انکار او تکذیب د انجام او پای څخه ښایي چې بې فکره نشي، هغه وخت خامخا راتلونکی دی چې په هغه کې مؤمنین د حق سبحانه وتعالی په لقاء او لیدلو سره مشرّفیږي، او دا بدبختان به ترې محروم او ممنوع او بې برخې پاتې کیږي.

ثُمَّ إِنَّهُمۡ لَصَالُواْ ٱلۡجَحِيمِ ۝١٦ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا ٱلَّذِي كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ۝١٧ كَلَّآ

پس بېشکه دوی چې دي خامخا ننوتونکي دي دوزخ ته. بیا به وویل شي (دوی ته چې): دا هغه (عذاب) دی چې وئ تاسې چې هغه به مو دروغ ګڼله انکار به مو ترې کوو. له سره نه ده داسې.

تفسیر: یعني د دې بدانو او نېکانو پای او انجام هیڅکله یو شانې نشي کېدی، او الله جل جلاله ابرارو سره دغسې معامله فرمایي:

إِنَّ كِتَٰبَ ٱلۡأَبۡرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ۝١٨ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ۝١٩ كِتَٰبٞ مَّرۡقُومٞ ۝٢٠

بېشکه هغه کتاب چې پکې لیکلي شوی اعمال د ابرارو نېکانو خامخا په علیین کې دی. او څه شي پوه کړې ته (ای محمده) چې څه دی علیین؟. یو دفتر دی لیکلی شوی (د اعمالو د ابرارو).

تفسیر: چېرته چې د جنتیانو نومونه لیکلي شوي دي، او د هغو یا د ښو چارو پاڼې سره روښې او ترتیب شوي دي؛ ړومبی د هغو ارواح هلته بیولی کیږي، بیا یې د خپلې هستوګنې اصلي ځای ته بیایي، د دې ارواحو څه علائق او اړیکې به له قبر سره هم وي، ویل کیږي چې دا ځای پر اووم اسمان دی، او د مقرّبینو ارواح به هلته هستوګنه لري، والله أعلم.

يَشۡهَدُهُ ٱلۡمُقَرَّبُونَ ۝٢١

چې ګوري حاضریږي هغه ته مقرّبان (د الله ملائکې او نور بندګان).

تفسیر: مقرّبې پرښتې یا د الله تعالی مقرّب بندګان په خوشالۍ سره د مؤمنانو اعمالنامې ګوري، او هلته به حاضر وي.

إِنَّ ٱلۡأَبۡرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝٢٢ عَلَى ٱلۡأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ۝٢٣

بېشکه ابرار نېکان خامخا په نعیم لوی نعمت د (جنّت) کې دي. پر (مکلّلو) تختونو باندې ناست ګوري (د الله لقاء او د جنت نعماء، او ترې متلذذ کیږي، یا به ګوري دوزخیانو ته).

تفسير: يعني په خورا ښو پالنګونو به ناست وي، او په زړه پورې د جنّت ښې ننداري به کوي، او د الله تعالی په ليدلو سره به خپلې سترګې رڼوي، او زړونه به پرې خوشالوي.

تَعۡرِفُ فِي وُجُوهِهِمۡ نَضۡرَةَ ٱلنَّعِيمِ ۝٢٤

پېژني به ته (اې کتونکيه !) په مخونو د دوی کې تازه ګي د نعيم (تنعّم د جنّت).

تفسير: يعني د جنّت له عيش او آرام څخه به د هغوی څېرې داسې ښې او تروتازه او بارونقې ښکاري، چې هر ليدونکی به له لرې پوهېږي چې دا کسان په خورا عيش، هوسايي، راحت او تنعّم کې دي.

يُسۡقَوۡنَ مِن رَّحِيقٖ مَّخۡتُومٍ ۝٢٥ خِتَٰمُهُۥ مِسۡكٞۚ

ورڅښولې شي (هغوی ته) له خالصو شرابو مهر کړيو شويو څخه. چې مهر به يې مشک وي.

تفسير: شاه صاحب ليکي چې: «په جنت کې به د خورا خالصو شرابو ويالې د هر چا د کور د مخه وي، خو دا خورا ښه او نادر شراب دي، چې سر به يې تل مهر وي په جنّتي مشکو سره»، لکه چې په دنيا کې مهر په لاکو يا مومو يا خاورو يا ختو يا نورو شيانو باندې لګول کېږي، کله چې دهغه ځای خاورې مشک دي؛ نو په هغو باندې دا مهر لګاوه کېږي، دا ښيښه چې په لاس کې واخيسته شي؛ دماغ معطرېږي، او تر آخره پورې د خوشبويي خورا ښه رائحه او وږم ترې پورته کېږي.

وَفِي ذَٰلِكَ فَلۡيَتَنَافَسِ ٱلۡمُتَنَٰفِسُونَ ۝٢٦

او په دغه (شرابو او نورو جنتي نعماوو) باندې پس بايده دي چې رغبت وکړي رغبت کوونکي (په کولو د فضائلو او پرېښودلو د رذائلو، چې عجلت وکړي په حسناتو او ځان وساتي له سيئاتو).

وَمِزَاجُهُۥ مِن تَسۡنِيمٍ ۝٢٧ عَيۡنٗا يَشۡرَبُ بِهَا ٱلۡمُقَرَّبُونَ ۝٢٨

او ګډون د هغه (شراب دی له اوبو د) تسنيم څخه. دا (تسنيم) يوه چينه ده (په جنّت کې) چې څښي به له هغې څخه د (الله) مقرّبان.

تفسير: يعني مقرّب خلق يواځې د دې چينې خالص شراب څښي، او نېکانو ته به د دې شرابو ګډ ورکول کېږي، چې لکه ګلاب او نور په هغه شراب کې ګډېږي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ أَجۡرَمُواْ كَانُواْ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يَضۡحَكُونَ ۝٢٩

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي؛ وو دوی په هغو کسانو باندې چې ايمان يې راوړی وو خندل به يې (مسخرې به يې پرې کولې).

تفسير: او پخپلو منځونو کې به يې په تمسخر او استهزاء سره داسې ويل چې: د دې بې هوشانو په مغزو کې څه يو چټي خيال لوېدلی دی، چې د نن موجود او محسوس خوندونه او لذّتونه د جنّت په صباح موهومو چرتونو او خيالي لذّتونو باندې له لاسه وباسي (والعياذ بالله).

وَإِذَا مَرُّواْ بِهِمۡ يَتَغَامَزُونَ ۝٣٠

او کله چې تیریږي منکران پر مؤمنانو باندې؛ هغوی به پخپلو منځونو کې سره سترګکونه وهي (لپاره د استهزاء).

تفسیر: او یو تر بله به سترګو اشارتونه کوي، او د حال او قال په ژبه پخپلو منځونو کې سره داسې وایي چې: وګورئ همدوی بې عقلان او احمقان دي، چې د جنت په پور باندې د دنیا له نغدو څخه ځان بې برخې کوي، (استغفر الله).

وَإِذَا انقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمُ انقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾

او کله چې وګرځي خپلو کورونو ته؛ (نو) ګرځي دوی خوشاله (خبرې جوړوونکي په سبب د تمسخر او استهزاء پر مؤمنانو باندې).

تفسیر: یعني په خوش طبعی او ټوکو په مسلمانانو باندې ملنډې وهي، او په خپل عیش او عشرت باندې مفتون او مغرور شوي وایي چې: څمونږ عقیده او فکر ښه دی، که نه مونږ ته دومره نعمتونه او هوسایي ولې او له کومه رسېده !؟.

وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٣٢﴾

او کله چې وبه لیدل (کفّارو) دغه (مؤمنان)؛ نو ویل به یې پخپل منځ کې چې: بېشکه دغه (مؤمنان) خامخا بې لارې دي.

تفسیر: کافرو به مسلمانانو ته ګمراه ویل، ځکه چې مسلمانان د دوی په عقیده نه وو.

وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ ﴿٣٣﴾

حال دا چې نه دي لېږلي شوي (کافران) پر دغو (مؤمنانو) باندې ساتونکي څارونکي.

تفسیر: چې شاهدي ووایي په هدایت او ضلالت د دوی، دغه د الله جل شأنُه وأعظم برهانُهٗ فرمان او بیان دی، چې دا کافران پر مسلمانانو باندې پیره داران نه دي مقرّر شوي، دا احمقان له خپلو بدو چارو څخه سترګې پټوي، او د هغوی د هر راز حرکاتو کتنه کوي، د خپل ځان د اصلاح په فکر کې نه لویږي، او هغو کسانو ته چې په سمه لاره ځي ګمراه او احمق وایي.

فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾

نو نن (ورځ د قیامت کې به) هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی په کُفّارو باندې خاندي.

تفسیر: یعني د قیامت په ورځ به مسلمانان په دې کافرانو پورې خاندي، چې دا خلق څومره ناپوهه وو، چې فاني او خسیس څیز ته یې په ښو نعمتونو او پاتې کېدونکیو نفیسو شیانو باندې ترجیح ورکوله، نو اوس څنګه په دوزخ کې پراته دي؟ او د دائمي عذاب خوند څکي؟.

عَلَى الْأَرَائِكِ يَنظُرُونَ ﴿٣٥﴾

پر مُکلّلو تختونو به ناست، ګوري به (الله تعالی ته او د جنت نعماوو ته او ترې متلذذ کیږي، یا ګوري کفارو ته چې څرنګه په عذابیږي).

تفسیر: یعني د خپلې خوشالۍ او د کافرانو د بد ژوند ننداري کوي.

هَلۡ ثُوِّبَ ٱلۡكُفَّارُ مَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ ۝٣٦

بېشکه چې جزاء ورکړه شوه کفّارو ته همغسې چې کول يې (په دنيا کې له معاصيو).

تفسير: يعني هغه کسان چې په دنيا کې يې پر مسلمانانو باندې خندل؛ نن د هغوی خپل حال د خندېدو لايق او وړ دی، او مسلمانان د هغو په تېرو حماقتونو باندې خاندي.

تمّت سورة المطفّفين بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الانْشِقَاقِ

«د (الانشقاق) سورت مکّي دی، (۲۵) آيته يو ركوع لري، په تلاوت کې (۸۴) په نزول کې (۸۳) سورت دی، وروسته د (الانفطار) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ ۝١ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝٢

کله چې اسمان څيري شي وچوي. او واوري ومني امر حکم د رب خپل، او (دا اسمان) لايق وړ دی (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسير: يعني کله چې د الله تعالی له خوا د څيريدلو «تکويني» حکم وشي؛ اسمان به هغه تعميلوي او مني يې، او اسمان د مقدور او مقهور کېدلو له پلوه د دې خبرې وړ دی چې سره له دومره عظمت او رفعت او لويوالي او هسکوالي د خپل خالق او مالك په مخ کې غاړه کېږدي، او د هغه په دې منلو کې هيڅ ونه وايي.

وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ۝٣

او کله چې ځمکه وغوړوله شي.

تفسير: د محشر لپاره به ځمکه د ربړ په شان جوړيږي، او د هغې د مخ ګرد عمارات او غرونه او نور شيان لرې کيږي، تر څو به يوې مستوی سطحې باندې ګرد پخواني او وروستني خلق سره يو ځای او په يوه وخت کې بې له پردې او حجاب او حائل څخه وکتی شي.

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ۝٤

او د باندې وغورځوي هغه چې دننه په کې وي له مړيو او خزائنو څخه، او شه خالي شي له ټولو اشياوو نه.

تفسير: په هغې ورځې کې ځمکه خپلې خزانې او مړي او نور اجزاء له دننه څخه د باندې غورځوي، او منځ يې له هر هغه شي څخه بالکل تشيږي، چې د هغو تعلّق د بندګانو له حساب او کتاب سره وي.

وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝٥

او واوري ومني امر حکم د رب خپل، او (دا ځمکه) لايقه وړ ده (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسير: کله چې ځمکه او اسمان د هغه الله تعالی د ذات او د تکويني حکم تابع او منقاد دي؛ نو سړي ته کله ښايي چې د هغه لوی پروردګار له تشريعي حکم څخه سر وغړوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡإِنسَٰنُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدۡحٗا فَمُلَٰقِيهِ ۝٦

اى انسانه ! بېشكه ته عمل كوونكى يې په پوره سعي سره تر وخت د رسېدلو رب خپل ته په عمل سعي كولو سره، نو ته يوځاى كېدونكى يې له دغه (خپل عمل او سعي او جزا يې مومې خير وي كه شر).

تفسير: يعني د پروردګار په مخ كې له رسېدلو څخه پخوا هر سړى له خپل استعداد سره سم او موافق مختلف او راز راز ربړونه ګالي، څوك يې په طاعت كې زيار ګالي، څوك يې په سر غړولو كې ځان ستړى كوي، كه د خير په لاره كې وي يا د شر په لاره كې، هر رنګه ربړونه وباسي، آخر د خپل پروردګار حضور ته ورځي، او د خپلو اعمالو او چارو نتائج به ويني.

فَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ۝٧ فَسَوۡفَ يُحَاسَبُ حِسَابٗا يَسِيرٗا ۝٨

پس هر هغه څوك چې وركړه شي كتاب عملنامه د ده په ښي لاس د ده كې؛ نو ژر ده چې حساب به وكړ شي له ده سره حساب اسان.

تفسير: اسان حساب دا دى چې په هره خبره باندې به تنقيدونه نه كيږي، او يواځې د هغه پاڼې وړاندې كيږي، او بې له بحث او مناقشې څخه به خوشې كيږي.

وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ مَسۡرُورٗا ۝٩

او وبه ګرځي اهل خپل ته (په جنّت كې) خوشاله كړى شوى.

تفسير: نه د سزا خوف وي، نه د غُصې وېره، په ډېر امن او اطمينان سره د خپلو احبابو او اقاربو او مسلمانانو ورونو ته وررسيږي، او له دوى سره په خوښۍ سره مشغوليږي، او له هغوى سره ګرځي.

وَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ وَرَآءَ ظَهۡرِهِۦ ۝١٠

او هر هغه څوك چې وركړ شي كتاب عملنامه د ده وروسته تر شا د ده (په كيڼ لاس يې).

تفسير: يعني وركړه شي عملنامه په كيڼ لاس كې د شا له لوري، او پرښتې نه غواړي چې د ده هغه مخ ويني، نو په دې وسيله خپل زيات نفرت او كراهت له هغه څخه ښكاره كوي.

فَسَوۡفَ يَدۡعُواْ ثُبُورٗا ۝١١

پس ژر به نارې كړي دى اى هلاكته اى هلاكته (څما را حاضر شه ! دا دې وخت دى).

تفسير: يعني د عذاب له وېرې څخه به مرګ غواړي، او د خپل هلاكت ارزو او تمنّا به كوي.

وَيَصۡلَىٰ سَعِيرًا ۝١٢ إِنَّهُۥ كَانَ فِيٓ أَهۡلِهِۦ مَسۡرُورًا ۝١٣

او ننه به وځي دى بل اور (د دوزخ) ته. چې بېشكه وو دى په (دنيايي) اهل خپل كې خوشاله (په كفر او معاصي، غافل له آخرته).

تفسیر: یعني په دنیا کې له آخرته بې فکره وو، د هغه عوض او رنج دا دی چې نن په سخت غم ککړ دی.

إِنَّهُۥ ظَنَّ أَن لَّن يَحُورَ ﴿١٤﴾

بېشکه ده به یقین کاوه په دنیا کې داسې چې دی به له سره بېرته نه ګرځي (الله ته، او منکر وو له بعثه).

تفسیر: یعني ده به په دنیا کې ګمان کاوه چې له سره به الله تعالی ته رجوع ونه کړم، او قیامت نشته !، نه ده داسې بلکه:

بَلَىٰٓ إِنَّ رَبَّهُۥ كَانَ بِهِۦ بَصِيرًا ﴿١٥﴾

هو ! دی رجوع کوي (هرومرو الله ته)، بېشکه رب د ده دی په ده ښه پوه لیدونکی بینا.

تفسیر: یعني له پیدا کولو څخه تر مرګ پورې الله تعالی د ده په احوالو ښه خبر وو، نو آیا څه ګمان کاوه شي چې هغه به دې همداسې مهمل او معطّل پرېږدي؟ ضرور دي چې د هغه د اعمالو نتیجې او ثمرې به ورښکاره کړي.

فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيۡلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾

پس قسم خورم په شفق سوروالي یا سپینوالي د عشاء پس له سوروالي د ماښام. او په شپه او په هغو (څیزونو) چې جمع کړې وي (شپې هغه په تیارو خپلو کې).

تفسیر: یعني سرې او نور ساکښان چې د ورځې له مخې د معاش په تلاش کې د باندې ګرځي، او هر چېرې پخپلو چارو کې بوخت دي، د شپې له لورې ټول سره یو ځای کېږي، او هر یو په خپلو ځایونو کې سره ټولیږي.

وَٱلۡقَمَرِ إِذَا ٱتَّسَقَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم) په سپوږمۍ کله چې پوره کامله شي.

تفسیر: یعني د څوارلسمې شپې سپوږمۍ چې د خپل کمال حد ته رسېدلې وي، (او څواب د پاس قسمونو دا دی چې:)

لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٖ ﴿١٩﴾

خامخا سواره به شئ وبه رسېږئ تاسې ای خلقو یو حال ته وروسته له بل حال نه.

تفسیر: یعني د دنیا په ژوندون کې له مختلفو دورو څخه په تدریج سره تېر شوئ، په پای کې د مرګ پورې دی، بیا د برزخ عالم دی، وروسته قیامت، الله تعالی پوهېږي چې په قیامت کې ده څه څه احوال ولیدل؟ او د څه څه مراتبو پربکول درجه په درجه په مخ کې دي؟ لکه چې د شپې په اوله برخه کې تر څو چې شفق وي، یو شانته سره او سپینه رڼا وي، نو دا رڼا في الحقیقت او په رښتیا سره وي چې د لمر د پاتې شوي اثراتو او اغېز نښې دي، چې پس له ورکېدلو د هغې د ظلمت بل دوره شروع کېږي، چې هر شی به کې پټېږي، په شپه کې سپوږمۍ هم راخیژي، چې درجه په درجه د هغې رڼا زیاتیږي، کمیږي، او په څوارلسمې شپې کې د پوره سپوږمۍ رڼا هم توره تیاه فضاء رڼوي، ګواکې د انسان احوال طبقات هم د شپې مختلفو کیفیاتو ته ورته او ورسره مشابه دي، والله أعلم.

فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾

پس څه دي دغو (انسانانو ته) چې ایمان نه راوړي.

تفسیر: چې وروسته له مرګه دوی د الله تعالی په طرف رجوع کوي، او هم یو سخت منزل په مخ کې دی چې هغه ته کافي توښه په کار ده.

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ﴿٢١﴾

او کله چې ولوست شي په دوی باندې قرآن؛ نو سجده نه کوي (لپاره د لوستلو یې).

تفسیر: که د هغوی عقل پخپله دا حالات نشو موندلی؛ نو لازم وو چې د قرآنکریم له بیان څخه یې ګټه اخیستلی، خو پر ته له دې د دوی حال دا دی چې د قرآن معجز بیان اوري، خو هیڅ د هغه په مخ کې د عاجزۍ او تذلّل اظهار نه کوي، تر دې چې مسلمانان د پاک الله تعالی دا آیات اوري سجده کوي، هغوی د همدې تشې سجدې توفیق هم نه لري.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾

بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي په الله دروغ ګڼي (قرآن). او الله ته ښه معلوم دي هغه څه چې دوی یې پټوي په زړونو کې یې ساتي (له کفر او نفاق).

تفسیر: یعنې یواځې دا خبره نه ده چې هغوی د الله تعالی آیتونه اوري او سجده نه کوي، او انقیاد او تذلّل ته غاړه نه ږدي، بلکه زیات له دې نه د هغو آیتونو تکذیب پخپلو ژبو سره هم کوي، او د دوی له زړونو څخه چې په هغه کې د تکذیب، انکار، بغض، عناد او د حق د دښمنۍ ډېرې پرتې دي؛ الله تعالی ښه خبر دی.

فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾

پس بشارت زیری ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره (په آخرت کې).

تفسیر: یعنې زیری و کړئ په هغو باندې ! څه شی چې هغوی ګټي؛ د هغې نتیجه او میوه به هرومرو هغوی ته رسیږي، او د هغوی دا کوششونه او زیارونه به هیڅ نه ابته (خراب) کیږي، او خامخا هغوی ته جزاء وررسیږي.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

مګر خو هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)؛ هغوی ته دی اجر ثواب بې نهایته چې خلاصی او کمی نه لري.

تفسیر: چې هیڅ کله پای (آخر) ته نه رسیږي، او تل دائم او قائم او لا ینقطع دی.

تمّت سورة الانشقاق بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ البُرُوجِ

«د (البروج) سورت مکّي دی، (۲۲) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۵) په نزول کې (۲۷) سورت دی، وروسته د (الشّمس) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ①

قسم په اسمان چې خاوند د برجونو دی.

تفسیر: له برجونو څخه مراد هغه دولس برجونه دي چې په یوه کال کې لمر په هغو کې ګرځي، یا د اسماني قلعې برجونه او برخې دي چې پرښتې پیرې په کې کوي، یا هغه لوی ستوري دي چې په لیدلو سره هم په اسمان کې ښکاري، والله أعلم.

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ② وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ③

او (قسم دی) په هغې ورځې وعدې کړی شوې (چې د قیامت ورځ ده). او (قسم دی) په هغې ورځې چې حاضرېږي (چې ورځ د جمعې ده)، او په هغې ورځې چې هغې ته ورحاضرېږي (خلق چې ورځ د عرفې ده).

تفسیر: خلق په ګردو ښارونو کې حاضرېږي د جمعې په ورځ، او د ګردې دنیا خلق سره یو ځای ټولېږي د عرفې په ورځ حج ته، نو ځکه په روایتونو کې راغلي چې (شاهد) د جمعې ورځ ده، او (مشهود) د عرفې، برسېره پر دې د «شاهد» او «مشهود» په تفسیر کې ډېرې خبرې دي، خو أوفق الرّوایات همدا خبره ده، والله أعلم.

(ځواب د قسم محذوف دی، لکه چې پرې دغه راتلونکی آیت دلالت کوي چې):

قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ ④ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ⑤

وژلی شوي دي خاوندان د کندې د خندقونو د اور (په ځمکه کې) چې خاوند د بلېدلو وه (په ګوګړو او په ډېرو لرګیو او په سرېو سره).

تفسیر: یعنې مغضوب او ملعون شول هغه خلق چې لوی لوی خندقونه یې کنستلي او له اوره یې ډک کړي او ډېر لرګي یې په کې واچول او بل یې سره کړل، د ﴿أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ﴾ څخه مراد څوک دي؟ مفسّرین څو واقعات وایي، خو هغه قصه چې په صحیح مسلم، جامع ترمذي، مسند احمد او نورو کې یاده شوې ده؛ لنډه یې دا ده چې: په پخوانیو پېړیو کې کوم کافر باچا وو، چې له هغه سره یو کوډګر وو، کله چې د کوډګر مرګ نژدې شو، له باچا څخه یې غوښتنه وکړه، چې یو هوښیار او پوه هلک دې ماته راکړ شي چې زه دا خپل علم ورزده کړم، او وروسته له ما څخه دا علم له لاسه ونه وځي، یو هلک د دې کار لپاره وټاکل شو، چې هره ورځ به یې د هغه کوډګر څخه سحر او کوډې زده کولې، د ده په لاره کې یو عیسایي راهب وو چې د هغې پېړۍ په اعتبار د هغه دین حق وو، دغه هلک له هغه سره هم خپل تګ راتګ شروع کړ، او په پټه یې د هغه راهب دین ومانه، او د هغه د تعلیم په وجه د ولایت او کرامت خاوند شو، یوه ورځ دې

هلکك وليدل چې يو ځيرورنکی ځناور لکه ځمرې يا پړانګ او نور لاره نيولي، او خلقو ته يې زياته وېره او پرېشاني ورورړاندې کړې ده، هغه يوه تيره په لاس کې واخيسته، او دعاء يې وکړه: «اى الها ! که د راهب دين حق وي؛ نو ځما په دې ډېره دا ځناور مړ کړې»، دا يې وويل او تيره يې وروغورځوله، چې د هغې له اغېزې او اثر هغه ځناور له کاره ووت، په خلقو کې يو لوی شورماشور جوړ شو چې دغه هلکك ډېر علم لري، يوه ړانده چې دا انګازه او اوازه واورېده؛ ورځنې ويې غوښتل چې: «ځما سترګې را رنې کړه !»، هلکك وويل: «کوونکی زه نه يم، هغه ځمونږ الله تعالى دى، که ته هغه منې او کفر پرېږدې؛ نو دعا درته کوم، هيله شته چې ستا سترګې رنې شي»، لکه چې همداسې هم وشوه، ورو ورو دا خبرې ګردې باچا ته ورسېدلې، باچا ورته په قهر شو، هغه هلکك، راهب او ړوند يې وغوښتل، او وروسته له څه خبرو او اترو څخه يې راهب او ړوند ووژل، د هلکك په نسبت يې امر ورکړ چې «هغه دې له يوه لوړ غره څخه په رغړولو وواژه شي»، خو د الله تعالى په قدرت هغه کسانو چې دا هلکك يې د ځان سره پر غره باندې خېژولې وو؛ هغوی پخپله له غره څخه ورغړېدل، او دا هلکك روغ رمټ بېرته راغی، بيا باچا امر ورکړ چې: «هغه دې په سيند کې ډوب کړ شي !»، هلته هم دا پېښه وروړاندې شوه، او هغه ګرد سړي چې له ده سره تللي وو ټول په سيند کې ډوب شول، او دی جوړ او روغ بېرته راوګرځېد، په پای (آخر) کې هلکك باچا ته وويل: زه د ځان وژلو چل درښيم، تاسې ګرد سړي په يوه ميدان کې سره ټول کړئ، د هغوی پر مخ کې ما يو غرغره باندې وځړوئ، او د دې لفظ په ويلو سره پر ما باندې غشی ولئ: «بسم الله رب الغلام»، «د هغه الله په نامه چې د دې هلکك رب او پالونکی دى»، کله چې باچا داسې وکړه او هغه هلکك د خپل رب تر نامه ځار او مړ شو، او خلقو دا عجيبه واقعه وليدله؛ ټولو وويـل: «آمنّا بـربّ الغُلام، ايمان مو راووړ د دې هلکك په رب او پالونکي باندې»، نو وزيرانو باچا ته وويل: «وګورئ چې د هغې خبرې په سبب چې دا ګردې چارې وشوې، اخر ته هغه پېښه شوه، ړومبی به يو دوو سړيو ايمان راووړ، اوس خورا ډېر خلق مؤمنان شول»، باچا زيات په قهر شو او د ډېرو لويو او ژورو خندقونو د کنستلو امر يې ورکړ، او هغه يې ښه له اوره څخه ډك کړل، او اعلان يې وکړ: «هر څوك چې ايمان لري، او د خپل ايمان څخه لاس نه وباسي؛ په همدې کندو کې دې وغورځاوه شي !»، تر دې چې ډېر سړي په اور کې وغورځول شول، خو هيڅ يوه هم د خپل ايمان څخه لاس وانه خيست، يوه ايمان داره ښځه راوستله شوه چې په تې پورې يې يو ماشوم وو، او ګمان کېده چې ښايي دا د خپل کوچني له وېرې ځان په اور کې ونه غورځوي، خو د الله تعالى په امر کوچني (ماشوم) داسې ورغـږ کړ: «أمّاه اصبري فإنك على الحق، مورکې ! صبر وکړه، چې ته په حق باندې يې !».

إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۝ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۝

کله چې دوی په (غاړو) د اور ناست وو. او دوی په هغه چې کول به يې په مؤمنانو باندې حاضر وو (او پخپلو سترګو يې کتلې).

تفسير: يعني باچا له خپلو وزيرانو او مشرانو سره يو ځای د خندقونو په شاوخوا کې ناست وو، او په ډېره بېرحمۍ او غټې زړه سره يې د مؤمنانو د سوځولو ننداري کولې، او د دې بدبختانو هيڅ زړه په دوی باندې نه خوږېده.

وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝

او عيب يې نه ليده له هغو (مسلمانانو) څخه مګر دا چې ايمان لرونکي وو په الله ډېر غالب قوي، ډېر ستايلي شوي باندې. هغه (الله) چې خاص ده لره ده باچايي کامل سلطنت د اسمانونو او د ځمکې (سره له اسمانونو او ځمکـې ملکًا خلقًا وعبيدًا)، او الله په هر شي باندې شاهد دی.

تفسير: يعني د دې مؤمنانو قصور پرته له دې بل کوم شی نه وو چې هغوی به د کفر له ظلمت او تيارو څخه وتل، او پر يوه لوی او د هر راز ستاينې وړ الله تعالى باندې به يې ايمان راووړ، چې سلطنت او باچايي يې پر اسمان او ځمکه او پر هر شي باندې ده.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾

بېشکه هغه کسان چې په فتنه کې یې غورځولي وي، ضرر یې رسولی وي ایمان لرونکیو سړیو ته او ایمان لرونکیو ښځو ته، بیا یې توبه نه وي ایستلې (او نه وي ګرځېدلي له کفره)؛ نو دوی ته دی (په آخرت کې) عذاب د دوزخ، او دی دوی ته عذاب د اور سوځوونکي.

تفسیر: یعني په «أصحاب الأخدود» پورې منحصر نه دی، هغه سړي چې داسې زیار (کوشش) کوي چې مؤمنان د الله تعالی له لارې څخه ګرځوي لکه چې د مکې کفّار یې کوي، او بیا له دې خپلو ناوړو حرکتونو څخه نه تائب کیږي؛ هغوی ته هم د دوزخ داسې عذاب تیار دی چې په هغه کې به ډېر زیات تکلیفونه وي، او زیات تکلیف به په داسې سوځولو کې وي چې د دوزخي زړه او وجود په کې سوځي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه)، شته دوی ته جنّتونه چې بهیږي له لاندې د (ونو او ماڼیو د) هغو (ځلور قسمه) ویالې، دا نجات دی مراد موندل لوی.

تفسیر: یعني د دې ځای له تکلیفونو څخه نه ویریږي، وروستنی او لوی بری هغوی لره دی، چې د هغو په مخ کې د دې ځای عیش او تکلیف دواړه هیڅ دي.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾

بېشکه نیول د رب ستا خامخا ډېر سخت دي.

تفسیر: نو څکه ظالمان او مجرمان نیسي، او خورا سختې سزاوې هغوی ته ورکوي.

إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾

بېشکه هم دغه (الله) دی ظاهروونکی (دبطش خپل په کفارو) اول ځلي او بیا ظاهروونکی دی (د بطش خپل په کفارو)دوهم ځلي په (آخرت کې یا) بېشکه همدغه (الله) دی پیدا کوونکی اول ځلي (له نطفې نه)، او بیا یې راګرځوونکی دی (دویم ځلي) پس له مرګه.

تفسیر: یعني اول ځلي د دنیا عذاب او دویم ځلي د آخرت ربړ (کذا في الموضح)، یا یې دا مطلب دی چې هغه اول ځلي سړی پیدا کوي، او دویم ځلي وروسته له مرینې به یې هم هغه بیا پیدا کوي، نو مجرمان دې نه تېروځي، چې هر کله چې ځمونږ په مرینې سره نوم او نښې ورکې شي، بیا نو مونږ څرنګه ژوندي کیږو؟.

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾

او همدی دی ښه ښښونکی (د ګنهګارو مؤمنانو) محبّت کوونکی (له مؤمنانو سره).

تفسیر: یعني سره د ده د قهّارۍ او کلکك نیولو له صفته د هغه د بخښش او د مهربانۍ هم هیڅ اندازه نشته دی، د حکم منونکیو بندګانو خطاوې او ګناهونه ښښي، او د دوی عیبونه پټوي، او په راز راز لطف او کرم او عنایت او شفقت سره یې پالي.

ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾

مالكك د عرش دی، لوی دی (په ذات او صفات خپلو کې). ډېر ښه کوونکی دی د هر هغه شي چې اراده يې وفرمايي.

تفسير: يعني سم له خپل علم او حکمت سره د هر شي کول چې وغواړي؛ ژر تر ژره هغه کوي، هيڅا لره حق نشته، چې د هغه د چارې مخه ونيسي.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾

آيا راغلې دی تاته (ای محمده !) خبر د (هغو) لښکرو چې فرعونيان او ثموديان دي.

تفسير: تر يوه مدّت پورې د انعام وروته د هغو فرعونيانو او ثموديانو په مخ کې وپرانستل شول، او له هرې خوا هغوی ته نعمتونه ورورسېدل، بيا د هغوی د کفر او طغيان له سببه ډېر سخت کسات او انتقام له هغوی څخه واخيست شو.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾

بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي (له قومه د تا) په دروغجن ګڼلو کې دي.

تفسير: يعني کفّار له دې خبرې څخه څه عبرت او پند نه اخلي، او د الله تعالی له عذابه هيڅ نه ويرېږي، برسېره پر دې دا ګردې خبرې او پاک قرآن دروغ ګڼي، او تل په همدغو دروغو پسې ګرځي.

وَاللَّهُ مِن وَرَائِهِم مُّحِيطٌ ﴿٢٠﴾

او الله په هر لوري د دې احاطه کوونکی دی (په علم او قدرت خپل سره، نو ترې نشي خلاصېدی هيڅ کله).

تفسير: يعني له دې دروغ ګڼلو څخه هيڅ يوه ګټه هغوی ته نه رسيږي، خو د دې دروغ بللو جزاء هرومرو دوی ته رسيږي، دوی د الله تعالی له واک او قبضې څخه هيچېرې نشي وتلی، او نه له سزا څخه يې خپل ځانونه ژغورلی شي.

بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ ﴿٢١﴾

بلکه دا قرآن دی شانداره لوی.

تفسير: يعني د پاک قرآن دروغ بلل پوره حماقت دی، قرآن مجيد داسې يو شی نه دی چې د دروغ بللو وړ وي، يا د څو تنو ناپوهانو او احمقانو په دروغ ګڼلو سره د هغه په لويي او سترتوب کې به څه نقصان او لږوالی پېښ شي.

فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ ﴿٢٢﴾

ليکلی شوی دی په لوح محفوظ کې.

تفسير: په داسې يو ځای کې چې هلته د هيڅډول تغيير او تبديل او لاس وهلو هيله نشته، او له هغه ځايه په ډېر حفاظت او اهتمام سره صاحب د وحي ته وررساوه شي.

تمّت سورة البُروج فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الطَّارِقِ

«د (الطارق) سورت مکي دی، (۱۷) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۶) په نزول کې (۳۶) سورت دی، وروسته د «البلد» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ۞ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ۞ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ۞ إِن كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ۞ فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۞

قسم دی په اسمان او په راتلونکي د شپې. او څه پوه کړې ته چې څه دی راتلونکی د شپې. ستوری ځلېدونکی دی. چې نه دی هیڅ نفس مګر په هغه باندې څارونکی ساتونکی شته. نو ودې ګوري انسان چې (اصلاً) له څه شي څخه پیدا کړی شوی دی.

تفسیر: یعني له انسانانو سره پرښتې اوسیږي، چې هغوی له بلاوو څخه ژغوري، یا یې عمل لیکي.

خُلِقَ مِن مَّاءٍ دَافِقٍ ۞

پیدا کړی شوی دی (انسان) له اوبو توپ وهونکیو څخه (په رحم کې).

تفسیر: یعني له منیو څخه چې توپ وهلې وځي، یا له هسې اوبو څخه چې تولې کړی شوي وي په رحم کې.

يَخْرُجُ مِن بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ۞

هسې اوبه چې راوځي له منځه د شاوو (د سړیو)، او له هډوکیو د سینو (د ښځو څخه).

تفسیر: وایي چې د نارینه وو مني د دوی له شاګانو څخه، او د ښځو مني د هغو له تېترو څخه راوځي.

إِنَّهُ عَلَىٰ رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ۞

بېشکه دغه (الله) په بیا بېرته ژوندي ګرځولو د هغه (انسان) خامخا توانا قادر دی.

تفسیر: یعني تر مړیني وروسته مو بیا الله تعالی ژوندي راولي (موضح القرآن)، حاصل یې دا چې له نُطفې څخه د انسان جوړول د هغه د دویم ځلي د بیا ژوندي کولو څخه ډېر زیات عجیبه ده، کله چې دا عجیب امر د هغه له قدرت کېدی شي؛ نو جائز نه دي تر هغه د یوه لږ عجیب څیز له وقوع څخه انکار وکړ شي، بلکه خامخا بیا یې هم پیدا کولی شي.

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ۞

په هغې ورځې کې چې ښکارولی به شي (په کې) پټ څیزونه.

تفسیر: یعنې ګردې هغه پټې خبرې چې د دوی په زړونو کې وې؛ ښکارېږي، او د هیڅ یو جرم اخفاء به ممکنه نه وي.

فَمَا لَهُۥ مِن قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾

نو نه به وي دغه (انسان) ته هیڅ قوّت زور، او نه هیڅ ناصر مدد کوونکی.

تفسیر: په دې وخت کې به نه مجرم د خپل زور او قوّت په مرسته خپله مدافعه کولی شي، نه به یې څوک حمایت او ملګرتوب وکړی شي، چې دی له سزا څخه وژغوري (بچ کړي).

وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلرَّجۡعِ ﴿١١﴾

قسم دی په اسمان خاوند د بېرته ګرځېدلو (چورلېدلو).

تفسیر: یا قسم دی په ورېځې باندې چې خاونده د باران ده، یا په اسمان او ورښت راوړونکې باندې.

وَٱلۡأَرۡضِ ذَاتِ ٱلصَّدۡعِ ﴿١٢﴾

او (قسم دی) په ځمکه خاونده د چاودلو (د سوري چې ترې راوځي اوبه او ګیاه او نور).

تفسیر: یعنې د ځمکې له چاودلو څخه ونې وابښه شینکې او نور د باندې راوځي، او ځواب د قسم دا دی:

إِنَّهُۥ لَقَوۡلٞ فَصۡلٞ ﴿١٣﴾ وَمَا هُوَ بِٱلۡهَزۡلِ ﴿١٤﴾

چې بېشکه دا قرآن خامخا وینا ده بېلوونکې (د حق او باطل) او نه دی دغه (قرآن) لوبې عبثې خبرې مزاح ټوکې.

تفسیر: یعنې هغه خبرې چې قرآن یې د معاد په نسبت کوي؛ د لوبو او د ټوکو خبرې او د خندلو وړ اترې نه دي، بلکه د حق تعالی او د باطل او دروغو او رښتیا پرېکړه او فیصله ده، او بېشکه دغه یوه رښتیا خبره او یوه پای ته رسېدلې معامله ده، چې هرومرو راتلونکې ده.

إِنَّهُمۡ يَكِيدُونَ كَيۡدٗا ﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ كَيۡدٗا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ ٱلۡكَٰفِرِينَ أَمۡهِلۡهُمۡ رُوَيۡدَۢا ﴿١٧﴾

بېشکه دوی کید چل کوي په چل کولو سره. او چل به ورسره وکړم زه په چل کولو سره. پس مهلت ورکړه کافرانو ته، مهلت ورکړه دوی ته لږ (مدّت).

تفسیر: دوی به د دین په خلاف راز راز چلونه او فرېبونه کول، د خلکو په زړونو کې به یې شبهات اچول، خو د الله تعالی چل د دوی ټول چلونه برباد کړل، او الله تعالی ورته استدراج ورکولو تر دې چې عذابونه پرې نازل شول.

تمّت سورة الطارق بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ الأَعْلَىٰ

«د (الأعلىٰ) سورت مكي دى، (١٩) آيتونه يوه ركوع لري، په تلاوت كې (٨٧) په نزول كې (٨) سورت دى، وروسته د (التّكوير) له سورته نازل شوى دى».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝١

پاكي بيان كړه د نامه د رب خپل چې (له ټولو څخه) ډېر لوى او ښه غالب اوچت دى.

تفسير: په حديث كې راغلي دي: «كله چې دا آيت نازل شو؛ رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «اجعلوها في سجودكم» دا پخپلو سجدو كې ووايئ!، نو څكه مونږ او ګرد مسلمانان پخپلو سجدو كې «سبحان ربي الأعلى» وايو.

الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّىٰ ۝٢

هغه (رب) چې پيدا يې كړل (ټول اشياء) نو اجزاء اعضاء يې برابر او بې نقصانه كړل.

تفسير: يعني هر هغه څيز چې جوړ كړى يې دى؛ پوره له حكمت سره دى، او ښه يې جوړ كړى دى، د خواصو او صفاتو په اعتبار او د هغو ګټو لامله چې له هغه شي څخه مقصود دى، د هغه پيدايش يې په درجه د كمال سره رسولى دى، او داسې معتدل مزاج يې وربښلى دى، چې په هغه باندې ګرد په زړه پورې منافع او فوائد مرتّب كېدى شي.

وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ ۝٣

او هغه (رب) چې اندازه يې كړل (خير او شر د هغوى)؛ نو لاره يې وروښوده (په طريقه د كسب سره).

تفسير: شاه عبد القادر (رحمة الله عليه) ليكي: «يعني اول يې تقدير وليكه، بيا يې سم له هغه سره دنيا ته راوست، ګواكې دنيا ته يې د راتلو لاره وروښوده».

وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَىٰ ۝٤ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ ۝٥

او هغه (رب) چې را ايستلي يې ده تازه ګيا له ځمكې څخه، پس ويې ګرځوله هغه (شنه ګياه) وچه توره.

تفسير: يعني ړومبى تک شنه وابنه او ورشو په ځمكه كې پيدا كوي، بيا ورو ورو هغه وچ او توروي، چې له هغو وچو وښو څخه هم حيواناتو ته خوراك وركاوه كېږي، او هم هغوى ته تر ډېر مدّت پورې ذخيره كاوه شي، تر دې چې وچ كښتونه هم وروسته له ړيبلو څخه په كار راځي.

سَنُقۡرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰٓ ۝ إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۚ

ژر ده چې وبه لولو مونږ (په ژبه د جبریل) په تا باندې (قرآن ای محمده !) بیا به یې ته نه هېروې.
مګر هغه چې اراده وفرمایي الله (د هېرولو یې له تا نه په منسوخ کېدلو).

تفسیر: یعني لکه چې مونږ پخپل تربیت سره هر څیز په تدریج د هغه مطلوب کمال ته رسولی دی؛ په تا باندې به هم ورو ورو کامل قرآن لولو، او داسې به یې در په یاد کړو چې د هغه هیڅ یوه برخه در څخه هېره نشي، پرته له هغو آیتونو ځنې چې د هغو بالکل هېرول مقصود وي، چې دا هم یو راز نسخ ده.

إِنَّهُۥ يَعۡلَمُ ٱلۡجَهۡرَ وَمَا يَخۡفَىٰ ۝

بېشکه دغه (الله) ته معلوم دي (هغه څه قول فعل چې دی) ښکاره او هغه څه چې پټ دي (یعني ټول شیان).

تفسیر: یعني الله تعالی ته ستاسې پټ استعدادونه او ښکاره اعمال او احوال ټول ښه معلوم دي، او سم له هغو سره به له تاسې سره معامله کوي.

وَنُيَسِّرُكَ لِلۡيُسۡرَىٰ ۝

او اسانوو د تا لپاره د شریعت اساني (یا یادول د وحي، یا توفیق درکوو تاته لپاره د اساني لارې د شریعت).

تفسیر: یعني د وحي یاد لرل به اسانېږي، او د الله تعالی د معرفت او عبادت او د مملکت او ملّت د سیاست ګردې (ټولې) چارې به در اسانې کړی شي، او ستا د بریالیتوب له لارې څخه به ګرد مشکلات لرې کړل شي.

فَذَكِّرۡ إِن نَّفَعَتِ ٱلذِّكۡرَىٰ ۝

پس ذکر پند ورکړه ته (ای محمده !) که فائده رسوي ذکر پند (یا پس پند ورکړه ته ای محمده !)، په تحقیق فائده رسوي ذکر پند مؤمنانو ته (یا پس پند ورکړه ته ای محمده !) که فائده رسوي ذکر پند (که فائده نه رسوي).

تفسیر: یعني کله چې الله تعالی پر تاسې باندې داسې انعام وفرمایه؛ نو تاسې هم نورو ته د الله تعالی احکام ورسوئ، او له خپل کمال څخه نور هم تکمیل کړئ.

تنبیه: د ﴿إِن نَّفَعَتِ ٱلذِّكۡرَىٰ﴾ شرط د دې لپاره راوړی شوی دی، چې وعظ او تذکیر هغه وخت کېدی شي چې د اورېدونکي له خوا د هغه د قبلولو ګمان وشي، او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وعظ او تذکیر منصب د هر سړي لپاره نه دی، هو تبلیغ او انذار «یعني د الله تعالی د احکامو تبلیغ او د هغه له عذاب څخه وېرول» په هر سړي باندې لازم دي، تر څو چې د الله تعالی په بندګانو حجّت قائم وي، او د جهل او ناپوهی عذر پاتې نشي، دېته په عرف کې تذکیر او وعظ نه وایي، بلکه تبلیغ او دعوت وایي، ښایي چې ځینو مفسرینو هم له همدې جهته د دې آیت معنی لا په ښکاره الفاظو سره داسې لیکلي وي چې څو څو ځلې نصیحت وکړه که د یو ځلې پند فائده ونه کړي، او کېږي چې د ﴿إِن نَّفَعَتِ ٱلذِّكۡرَىٰ﴾ شرط یواځې د تذکیر د تأکید لپاره وي، یعني که تذکیر چاته فائده ورسوي؛ نو تاته ښایي چې تذکیر وکړې، دا خو منلې شوې خبره ده، چې په دنیا کې تذکیر خامخا یو نه بل ته څو څه نفع او ګټه رسوي، لکه چې الله تعالی فرمایلي

دي: ﴿فَذَكِّرۡ إِن نَّفَعَتِ ٱلذِّكۡرَىٰ تَنفَعُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ﴾ نو معلّق کول د يوه امر په داسې يو څيز باندې چې د هغه وقوع ضروري وي؛ د هغه امر د تأکيد موجب شو.

سَيَذَّكَّرُ مَن يَخۡشَىٰ ⑩

ژر ده چې پند به واخلي هغه څوک چې ويريږي له الله (څکه چې دی فکر کوي په دې کې).

تفسير: په پوهولو باندې خو هغه پوهيږي او له نصيحت څخه هغه کټه اخيستی شي چې په زړه کې يې لږ او ډېره د الله تعالی وېره وي، او د خپل پای او انجام لږ څه فکر وکړي.

وَيَتَجَنَّبُهَا ٱلۡأَشۡقَى ⑪ ٱلَّذِي يَصۡلَى ٱلنَّارَ ٱلۡكُبۡرَىٰ ⑫

او ډډه کوي له دغه (پنده نصيحته ښه شقي کافر) لوی بدبخت چې نه يې قبلوي. هغه (لوی بدبخت) چې ننوځي به اور لوی ته (د دوزخ په آخرت کې).

تفسير: يعني د هغه بد عمل او بد قسمت په برخه چې د دوزخ اور ليکلی دی؛ هغه کله پوهيږي، او له الله تعالی او له خپله انجامه کله ويريږي، چې د نصيحت په لوري متوجّه شي، يا د ښو خبرو په پوهېدلو کې کوښښ وکړي.

ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحۡيَىٰ ⑬

بيا به نه مري په هغه (اور) کې، او نه به ښه ژوندی وي.

تفسير: يعني نه مرګ ورته راځي چې د هغه ربړونه پای ته رسوي، او نه يې د هوسايي ژوندون په برخه کيږي، هو! داسې يو ژوندون به ولري چې د هغه په مقابل کې به د مرګ غوښتنه کوي، له داسې ژوندون څخه مو دې الله تعالی وساتي.

قَدۡ أَفۡلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ⑭

په تحقيق بری موندلی په مراد رسېدلی دی هغه څوک چې پاک شوی دی (په ايمان سره له معاصيو).

تفسير: يعني له ظاهري او باطني، حسي او معنوي نجاستونو څخه پاک شي، او خپل قلب او قالب يې په صحيحو عقائدو او فاضله اخلاقو او صالحه اعمالو او نافعه چارو سره ښايسته کړي.

وَذَكَرَ ٱسۡمَ رَبِّهِۦ فَصَلَّىٰ ⑮

او ياد کړي نوم د رب خپل (په تکبير سره) بيا يې لمونځ وکړ (چې ننبه د اسلام ده).

تفسير: يعني پاک او صاف شوي، د تحريمي په تکبير کې يې د خپل پروردګار نوم واخيست، بيا يې لمونځ وکړ، ځينې اسلاف وايي چې: د تزکيې نه مراد زکات دی، چې دلته د هغه مطلب د فطر صدقه ده، او له ﴿وَذَكَرَ ٱسۡمَ رَبِّهِۦ﴾ څخه د اختر تکبيرونه مراد دي، او په ﴿فَصَلَّىٰ﴾ کې د اختر د لمانځه ذکر دی، يعني د اختر په ورځ کې يې اول «صدقة الفطر» سرسايه بيا تکبيرونه بيا لمونځ وکړ، ښکاره خو هغه ړومبنی وينا ده.

بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا ۝ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَّأَبْقَىٰ ۝

بلکه تاسي غوره کوئ ژوندون لږ خسيس په آخرت باندې ای منکرانو. حال دا چې آخرت خير غوره ده (له دنيا نه) او (تل تر تله ښه) باقي دی.

تفسير: يعني دا ښېګڼه تاسي ته ای منکرانو څنګه حاصلیږي، چې تاسي هيڅ د آخرت فکر نه کوئ، بلکه د دنيا ژوندون او د دې ځای، عيش، عشرت، هوسايي او چرچې د اعتقاد يا د عمل له مخې په اخروي چارو باندې زياتې بولئ، حال دا دی چې دنيا حقيره او فاني او آخرت په زرهاوو ځلې له هغې ښخه ښه او پايه دار دی، بيا د تعجّب ځای دا دی: هغه ښيز چې د (کم) او (کيف) او نورو له پلوه بهتر دی، هغه څنګه پرېښودی شي؟ او چټې او خرابې چارې ولې غوره کولی شي؟.

إِنَّ هَٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ۝ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ ۝

بېشکه دا خبرې خامخا په صحيفو ړومبنيو کې دي. چې صحيفې د ابراهيم او (د) موسی دي.

تفسير: يعني دا مضمون چې له ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ﴾ ښخه تر ﴿وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَّأَبْقَىٰ﴾ پورې دی په پخوانيو کتابونو کې هم ليکلی شوی دی، او هيڅ وخت منسوخ شوی او بدل شوی نه دی، نو په دې اعتبار لا ټينګ او مؤکد شو.

تمّت سورة الأعلى بفضل الله تعالى ومنّه وكرَمه.

سُورَةُ الغَاشِيَةِ

«د (الغاشية) سورت مكّي دی، (۲۶) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۸۸) په نزول كې (۶۸) سورت دی، د «الذاريات» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

هَلْ أَتٰىكَ حَدِيْثُ الْغَاشِيَةِ ①

په تحقيق راغلی دی تاته (ای محمده !) خبر د پټوونكې (د خلقو په سختيو خپلو سره چې ورځ د قيامت ده).

تفسير: يعني هغه خبره د اورېدلو وړ ده چې پټوونكې د خلقو ده په هيبتونو او په سختيو خپلو كې.

تنبيه: (له غاشيې پټوونكې) څخه مراد قيامت دی، چې پر ګردو مخلوقاتو چاپېرېږي، او د هغه په اثر به پر ګردو مخلوقاتو باندې محيط وي.

وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ② عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ③

ځيني مخونه به په دغه ورځ (د قيامت) كې وېرېدونكي او ذليله وي. تكليف ايستونكي رنځ راښكونكې به وي.

تفسير: يعني په آخرت كې به ډېر (تكليف) ايستونكي د ډېر ګاللو په سبب ستړي او ستومانېږي.

تَصْلٰى نَارًا حَامِيَةً ④ تُسْقٰى مِنْ عَيْنٍ اٰنِيَةٍ ⑤

ننوځي به اور ډېر ګرم ته. ورڅښل كيږي به پرې له چينې ډېرې ګرمې څخه (په وخت د غلبې د تندې كې).

تفسير: يعني كله چې د دوزخ تودوخې د هغوى په باطن كې سخته ګرمي پيدا كړي؛ دوى بې اختياره «تږي وږي يو» نارې وهي، چې ښايي د اوبو له څښلو څخه به د دوى دا تنده ماته شي، دلته به د يوې يشېدونكې چينې له اوبو څخه دوى ته اوبه وركولې كيږي، چې د هغو له څښلو څخه به د دوى شونډې ورتيږي، او كولمې به يې ټوټې ټوټې لوېږي، او بيا به ژر جوړېږي، او همداسې به تل په عذاب ككړ وي (العياذ بالله).

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيْعٍ ⑥

نه به وي دوى ته طعام خواړه مګر له اغزي لرونكې ترخې ونې څخه.

تفسير: «ضريع» يوه اغزي لرونكې ونه ده په دوزخ كې، چې پخپل تريخوالي كې له شبرق يا له مصبر څخه زيات بد خونده او مرداره او په ګرمى كې له اوره توده ده، كله چې دوزخيان له لوږې څخه په عذاب شي او «وږي يو ! وږي يو» نارې وهي؛ نو دا «ضريع» يا «ايلوي» يا «شبرق» يا «مصبر» دوى ته وركول كيږي.

لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِن جُوعٍ ۝٧

چې نه به څربوي بدن (د دوزخي هغه ضريع)، او نه دفع كوي هيڅ لوږه (له دوى نه هغه ضريع).

تفسير: له خوړلو څخه يواځې خوند او لذّت اخيستل يا د ځان څربول يا د لوږې لرې كول يا بل مقصد وي، د (ضريع) له خوړلو څخه دا خبرې هيڅ نه حاصليږي، د خوند او لذّت نشتوالى خو د هغه له نامه څخه ښكاره دى، د نورو دوو فائدو نفـي تصريحًا په دې آيت كې ذكر شوه، لنډه يې دا چې هيڅ يو لذيذ او مرغوب طعام او خواړه هغوى هلته نه مومي.

تر دې ځايه پورې د دوزخيانو د حال بيان وو، اوس د دې په مقابل كې الله أكرمَ شأنُهُ وأعظمَ برهانُهُ د جنّتيانو ذكر داسې فرمايي:

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ۝٨ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ۝٩

ځينې مخونه به په دغې ورځې كې ښايسته او تازه وي. پخپل كوښښ باندې (چې يې كړى وي په دنيا كې) راضي خوشاله به وي (په آخرت كې).

تفسير: يعنې خوښ به وي چې د دوى زيار په ځاى شو، او د خپلو ربړو (تكاليفو) او د زحمتونو ګټه يې په ښه ډول سره بياموندله.

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۝١٠ لَّا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً ۝١١

په جنت لوړ (اوچت) شانداره كې به وي. نه به اوري په هغه (جنّت) كې كومه چټې خبره.

تفسير: يعنې په جنّت كې هيڅوك چټې او اپلتې خبرې نه اوري، د كنځلو او د رذالت هيڅ يوه نښه هلته نه ليدله كيږي.

فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ۝١٢

په دغه (جنّت) كې چينه ده جاري بهيدونكې.

تفسير: يعنې په جنّت كې يوه عجيبه ډول چينه ده، او ځينو مفسّرينو دا «عين» پر جنس باندې حمل كړې ده، او وايي چې په جنت كې ډېرې چينې بهيږي.

فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ۝١٣ وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ۝١٤

په دغه (جنّت) كې دي تختونه (لپاره د كېناستلو د جنّتيانو) لوړ (اوچت) عاليشان. او جامونه اېښودلي شوي (په اندازه د څښونكيو خپلو).

تفسير: كله چې يې وغواړي چې ويې څښي؛ هيڅ ډيل او ځنډ به نه پكې كيږي.

وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ۝١٥

او (په دغه جنّت كې دي) بالښتونه اېښود شوي په درجه ځنګ په ځنګ (جنّتيانو ته).

تفسير: يعني په ډېر نزاکت او لطافت او په ښه قرينه او ترتيب سره به غوړېدلي وي، لويې تکيې او بالښتونه به ځای په ځای کې ايښود شوي وي، چې کله به په يوه کيني، او کله به په نورو تکيه وهي.

وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿۱۶﴾

او (په دغه جنّت کې دي) فرشونه فاخره غوړولي شوي.

تفسير: تر څو هر کله او په هر ځای کې چې د جنّتيانو زړه غواړي؛ هلته آرام او هوسايي او له يوه ځايه د بل ځای د تګ راتګ او وړلو او راوړلو تکليف ورته نه وي.

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿۱۷﴾

نو آيا پس نه ګوري (منکران په نظر د عبرت سره) اوښانو ته چې څرنګه پيدا کړی شوی دی؟.

تفسير: چې د نورو حيواناتو او څارووو په نسبت د اوښ هيئت او خاصيت دواړه خورا عجيب او غريب دی.

وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿۱۸﴾

او (آيا نه ګوري منکران) اسمان ته چې څرنګه بلند اوچت کړی شوی دی (بې له ستنو).

تفسير: يعني اسمان پرته له ښکاره ستنې او پايې او رسی او نورو څخه پورته شوی دی.

وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿۱۹﴾

او (آيا نه ګوري منکران) غرونو ته چې څرنګه درولي شوي دي.

تفسير: چې د يوې ذرې په اندازه له خپلو ځايونو څخه نه خوځيږي، او دغه غرونه د الله تعالى په قدرت سره له دغومره لوېوالي پخپلو ځايونو کې ټينګ ولاړ دي.

وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿۲۰﴾

او (آيا نه ګوري منکران) ځمکې ته چې څرنګه غوړولې شوې ده.

تفسير: چې ځمکه د خپل لويوالي په سبب د خپل کروي شکلتوبه بيا هم مسطّحه ښکاري، نو ځکه پرې هستوګنه اوسېدل اسان دي، د ابن کثير (رحمه الله) په وينا: د دې شيانو تخصيص ځکه شوی دی، چې د عربو خلق زياتره په بيدياوو ځنګلونو کې ګرځېدل، او په دې وخت کې به زياتره د هغوی تر سترګو لاندې همدا څلور شيان وو، د سورلۍ اوښ، پاس اسمان، ښکته ځمکه، شاوخوا غرونه، نو د دې لامله په همدې علاماتو او نښو باندې د فکر وهلو او جاج کولو ارشاد شوی دی.

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿۲۱﴾ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿۲۲﴾

نو ته يې وپوهوه (پند ورکړه ای محمده! دوی ته)، بېشکه همدا ته پند ورکوونکی پوهوونکی وېرووونکی يې. نه يې ته پر دوی باندې مسلّط کړی شوی (چې په زور يې مسلمانان کړې).

تفسير: يعني كله چې دا خلق سره د واضحه دلائلو له قيام څخه غور نه کوي؛ نو تاسې د هغوی زيات فکر مه کوئ، ځکه چې تاسې يوائې د پند ورکولو لپاره ليږلي شوي يئ، که دوی نه پوهيږي؛ نو تاسې په هغوی باندې محصل او داروغه ټاکلي شوي نه يئ، چې په زور او زياتی سره يې په هغوی باندې ومنئ، او د هغوی زړونه په بل لوري واوړي، دا کار د مقلّب القلوب دی، او دا په جهاد باندې له امر نه مخکې وو.

إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾

مګر هغه څوک چې وګرځېد (له ايمانه) او کافر شو. نو په عذابوي به يې الله په عذاب لوی (د آخرت) سره. بېشکه خاص مونږ ته دی بېرته راتګ د دوی (په قيامت کې). بيا بېشکه څمونږ پر غاړه دی حساب د دوی (نو سم له اعمالو به جزاء مومي).

تفسير: يعني هغه کسان چې د الله تعالی له طاعت څخه مخ اړوي، او د هغه له آيتونو څخه انکار کوي؛ هغه د آخرت په لوی عذاب او د الله تعالی له سختې سزا څخه ځان نشي ژغورلی، يقيناً هغوی يوه ورځ څمونږ په لوري راتلونکي دي، او مونږ به له هغوی څخه د يوې يوې ذرې حساب اخلو، لنډه دا چې تاسې خپله فريضه اداء کړئ، او د هغوی مستقبل مونږ ته وسپارئ !.

تمّت سورة الغاشية بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الفَجر

«د (الفجر) سورت مکّي دی، (۳۰) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۹) په نزول کې (۱۰) سورت دی، وروسته د (اللّیل) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالْفَجْرِ ۝١ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ۝٢ وَّالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ۝٣ وَالَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ۝٤

قسم دی په فجر صباح باندې. او په شپو لسو باندې. او په جفت باندې، (او قسم دی په) طاق باندې. او په شپه باندې کله چې ځي راځي توره تیاره کېږي.

تفسیر: د صبا نه مراد عام صبا دی، او یا د لوی اختر د ورځې صبایې، او د لسو شپو څخه مراد د لوی اختر لس ورځې دي، او د جفت څخه مراد د لوی اختر ورځ او د طاق څخه د عرفې ورځ مراد ده، او د دې څیزونو په مراد کې نور اقوال هم شته، چې په ذکر کولو یې خبره اوږدیږي، خو دا قول په کې راجح معلومیږي، والله أعلم.

هَلْ فِي ذٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ ۝٥

آیا شته په دې قسمونو کې لوی قسم پوره خاوند د عقل ته (چې اعتبار پرې وکړي؟ هو ! شته !).

تفسیر: یعني دا قسمونه معمولي نه دي، ډېر معتبر او مهتم بالشان دي، پوهان پوهیږي چې د کلام د تأکید لپاره په دې کې یو ځانته عظمت او خاص وقعت موندې کیږي، او محذوف ځواب د قسم دا دی: یعني خامخا به په عذاب کړی شئ تاسو ای منکرانو ! وروسته له دې نه، الله أجلّ وأعظمَ برهانُهُ د ځینو منکرینو د تعذیب ذکر فرمایي چې:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝٦ إِرَمَ

آیا نه وینې نه یې خبر ته (ای محمده !) چې څه کړي دي رب ستا (له قبیلې د اول) د عادیانو سره چې ارم وو.

تفسیر: «عاد» د داسې یوه سړي نوم دی چې د هغه قوم د ده په نامه باندې یادیږي، د ده په نیکونو کې یو سړی (ارم) نومېده، د ده په لوري له نسبت کولو څخه ښایي داسې اشاره وي چې دلته له (عاد) څخه اول (عاد) مراد دي، او دویم (عاد) نه دي، ځینې وایي چې د عاد د قوم شاهي کورنی ته «ارم» ویل کېدل، والله أعلم.

ذَاتِ الْعِمَادِ ۝٧

چې خاوندان د قوّت قامتونو لویو وو (یا خاوندان د لویو ستونو وو).

تفسير: يعني ستنې يې ودرولې، او لوی لوی عمارتونه يې جوړ كړل، يا يې دا مطلب دی چې ډېر ځلي په سير او سياحت مشغول وو، او په لويو وځكېكو او ستنو باندې يې كېږدۍ يا خيمې درولې، د ځينو په نزد له ﴿ذَاتِ الْعِمَادِ﴾ څخه مراد د هغوی اوږده قدمونه، لوی قدونه او جګې ونې او نور لوړ شيان دي، چې په تشبيه سره ويلي شوي دي.

ٱلَّتِى لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِى ٱلْبِلَٰدِ ۝٨

هسې (قبيله) چې نه وه پيدا كړی شوې مثل د هغې (په قوّت قدرت كې) په ټولو ښارونو كې.

تفسير: يعني په هغه وخت كې د هغه قوم غونډې بل كوم قوم هسې مضبوط او طاقتور نه وو، يا دا چې د هغوی عمارتونه بې ساري او مانۍ بېمثالې وې.

وَثَمُودَ ٱلَّذِينَ جَابُوا۟ ٱلصَّخْرَ بِٱلْوَادِ ۝٩

او (څه كړي وو رب د تا له) ثموديانو هغو سره چې كنستلې غوځې كړې يې وې لويې تيږې (ګټې) په كنده كې.

تفسير: «وادي القرى» د هغه ځای نوم دی چې هلته تيږې توږلې كېدې، او بيا يې له هغو څخه ډېرې محفوظې او مضبوطې مانۍ جوړولې.

وَفِرْعَوْنَ ذِى ٱلْأَوْتَادِ ۝١٠

او (څه كړي وو رب د تا له) فرعون سره چې خاوند د (ډېرو لښكرو) ميخونو وو.

تفسير: يعني لوی لښكر لرونكی چې د هغه د فوځي ضرورياتو لپاره به ډېر زيات ميخونه په كار كېدل، يا دا چې خلقو ته به يې په ميخونو سزا وركوله.

ٱلَّذِينَ طَغَوْا۟ فِى ٱلْبِلَٰدِ ۝١١ فَأَكْثَرُوا۟ فِيهَا ٱلْفَسَادَ ۝١٢ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ۝١٣

هسې (سري وو دوی ګرد) چې سركشي يې كړې وه په ښارونو كې. بيا يې ډېر كړی وو په هغو (ښارونو) كې فساد وراني. نو نازله كړه پر دوی باندې رب ستا (قمچينه) متروكه د عذاب.

تفسير: يعني هغه باغي قومونه د عيش، دولت، زور او قوّت په نشو كې مست شوي په ملكونو كې يې ښه شورماشور، جنګ جنجال، فتنه فساد جوړ كړ، زيات شرراتونه يې وكړل، نو وروسته له دې نه چې د هغوی د كفر، تكبّر، جور، ستم كنډول ډك شو، او مهلت او د ټال مدّت يې پوره شو؛ ناڅاپه قهّار الله د خپل عذاب قمچينې او متروكې پرې وورولې، او د هغوی ګرد قوّت او لوييې يې له خاورو سره برابره كړه، او د دوی سازوسامان يو هم په كار نشو.

إِنَّ رَبَّكَ لَبِٱلْمِرْصَادِ ۝١٤

بېشكه رب ستا په ځای د انتظار كې دی (اعمالو د دوی لره چې سم د دوی له عملونو سره جزاء هغوی ته وركړي).

تفسير: يعني الله تعالى خلكك څاري، د دوی ويناګانې اوري، او په حال يې خبر دی، هر يو ته به د عمل بدله وركول كېږي، او ټول مخلوقات به ده ته وړاندې كېږي، په خپل عدل به پرې فيصله كوي.

فَأَمَّا ٱلۡإِنسَٰنُ إِذَا مَا ٱبۡتَلَىٰهُ رَبُّهُۥ فَأَكۡرَمَهُۥ وَنَعَّمَهُۥ فَيَقُولُ رَبِّيٓ أَكۡرَمَنِ ﴿١٥﴾

پس هر چې انسان بني آدم (دی) کله چې وازمويي دی (په راحت سره) رب د ده، پس عزّت ورکړي ده ته او نعمت ورکړي ده ته؛ نو وايي رب ځما عزّت راکړه ماته.

تفسیر: يعني زه د همدې خبرې وړ (لايق) وم، نو ځکه يې عزّت راکړ.

وَأَمَّآ إِذَا مَا ٱبۡتَلَىٰهُ فَقَدَرَ عَلَيۡهِ رِزۡقَهُۥ فَيَقُولُ رَبِّيٓ أَهَٰنَنِ ﴿١٦﴾

او کله چې (الله) وازمويه دی (په زحمت سره) پس تنګ کړي پر ده باندې رزق روزي د ده؛ نو وايي رب ځما سپک کړم زه.

تفسیر: يعني ځما هيڅ قدر يې ونه کړ، لنډه يې دا چې د هغوی سترګې دنيوي ژوندون او حاضره حالت ته دي، او يواځې د دنيا همدا موجوده راحت او تکليف د خپل عزّت او ذلّت معيار ګڼي، او په دې نه پوهيږي چې په همدې دواړو حالتونو کې د هغه امتحان او ازموينه مقصد ده، نعمت درکوي تر څو وګوري چې تاسې يې شکر وباسئ؟ او ربړ درپېښوي چې آيا تاسې خپل صبر او رضا پکښې ښکاره کولی شئ؟.

(نو الله أکرم شأنُهُ وأعظم برهانُه) داسې فرمايي:

كَلَّاۖ بَل لَّا تُكۡرِمُونَ ٱلۡيَتِيمَ ﴿١٧﴾

داسې دې نه وايي، بلکه تاسې اکرام احسان نه کوئ پر يتيم پلار مړي باندې.

تفسیر: يعني د الله جل جلاله په دربار کې به ستاسې څنګه عزت وي؟ چې تاسې د بېکسانو او يتيمانو د زړه ساتنه او عزّت نه کوئ، يعني نه دی دا عزت او ذلت په ډېروالي او لږوالي د مال سره، ځکه چې اکرام په طاعت او اهانت په معصيت سره دی، بلکه فعل ستاسې ډېر قبيح دی له قول ستاسو نه، ځکه چې اکرام درسره کړی الله په غناء سره، او تاسو نه کوئ احسان له يتيمانو سره.

وَلَا تَحَٰٓضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلۡمِسۡكِينِ ﴿١٨﴾

او نه تېزوئ تاسې يو بل په طعام (خواړه ورکولو د محتاجانو) د مسکينانو.

تفسیر: يعني له خپل مال او شتو څخه د مسکينانو لاس نيوی، څه چې چېرې نورو ته هم داسې يو شی نه وايئ چې د ده په ويلو او تېزولو سره هغوی له وږي او بې وځلي سره امداد او معاونت او مرسته وکړي.

وَتَأۡكُلُونَ ٱلتُّرَاثَ أَكۡلٗا لَّمّٗا ﴿١٩﴾

او خورئ تاسې مال د ميراث په خوړلو ټولو ډېر سره.

تفسیر: يعني د مړي په ېنګه او ميراث اخيستلو کې د حلال او حرام او حق او باطل څه تميز نشته، څه يې چې په لاس ورشي؛ خوري يې، او پخپل دغه عمل سره دا راښيئ که د مسکينانو حقوق تلف کيږي؛ تلف دې شي.

وَتُحِبُّونَ ٱلۡمَالَ حُبّٗا جَمّٗا ﴿٢٠﴾

او مينه کوئ تاسې له مال سره په مينې ډېرې سره.

تفسیر: یعني ربتیا خبره دا ده چې ستاسې زړونه د مال د حرص او محبت سره ډک دي، او بس همدا غواړئ چې په څه ډول مو مال په لاس راشي، او یو پول مو هم په یوه بنه کار کې له لاسه ونه وځي، که مخ کې هر څه راپیښیږي؛ راپیښ دې شي، او له مال او دولت سره دومره مینه او محبّت چې هغه د خپل مقصود کعبه ګرځوئ، او د اسلامیت په لاره کې یې خرڅ نه کړئ، دا خو یواځې د کافرانو دود (رواج) او دستور دی.

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ ٱلْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾

نه ده داسې، او مه کوئ (دغسې بد کارونه، یا حقه ده) کله چې وټکوله ماته شي ځمکه په ټکولو ماتولو سختو سره.

تفسیر: ګردې غونډۍ او غرونه به واړه واړه شي، ځمکه به بالکل صافه او هوار میدا شي.

وَجَآءَ رَبُّكَ

او راشي رب ستا.

تفسیر: یعني رابه شي رب ستا (د بندګانو د فیصلې لپاره) هغسې چې د هغه له شان سره ښایي، او وړ (لایق) وي.

وَٱلْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾

او راشي پرښتې صف صف (قطار قطار چاپېر پدونکې پرانسانانو او پیریانو باندې).

تفسیر: یعني د محشر په میدان کې، یا راځي هلته انتظاماتو لره پوړ په پوړ صف په صف.

وَجِاىٓءَ يَوْمَئِذٍۭ بِجَهَنَّمَ

او رابه وست شي په هغې ورځې کې دوزخ.

تفسیر: یعني په لکونو پرښتې به هغه له خپله ځایه څخه په راښکودلو سره د محشریانو په مخ کې راحاضر کړي.

يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ ٱلْإِنسَـٰنُ وَأَنَّىٰ لَهُ ٱلذِّكْرَىٰ ﴿٢٣﴾

په دغې ورځې کې به پند واخلي یاد کړي انسان (خپل افراط) او څه ګټه فائده به نه وررسوي ده ته په دغه وخت کې پند اخیستل (بلکه هیڅ فائده نه رسوي).

تفسیر: یعني هلته به وپوهیږي چې په سختې غلطۍ او غفلت کې وم، مګر هغه پوهېدل به څه په کار ورشي؟ ځکه چې د پوهېدلو او سنجولو وخت به له لاس څخه وتلی وي، هغه چارې چې په دار العمل کې کېدې، په دار الجزاء کې کله کېدی شي؟.

يَقُولُ يَـٰلَيْتَنِى قَدَّمْتُ لِحَيَاتِى ﴿٢٤﴾

وایي: څنګه به ښه وو ما لره که څه مې مخکې لیږلي وی لپاره د (دې) ژوند (د آخرت) خپل (یا پخپل ژوندانه کې).

تفسیر: یعني افسوس د دنیا په ژوندون کې مې څه نیکي نه ده کړې چې هغه له ما څخه په مخکې دلته رارسیدلي وی، او اوس به مې په دغه اخروي ژوندون کې په کار راتلی، همداسې تش لاس را راهي شوی

يم، كاشكې د حسناتو كومه ذخيره مې له مخه ليږلې وى چې دلته ځما پانګه او ذخيره ګرځېدلې او په كار به مې راتلى !.

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾

نو په دغې ورځې كې به نه په عذابوي (په مثل) د عذاب د دغه (الله) هيڅوك. او نه به قيدول كوي (په مثل) د قيدولو د دغه (الله) هيڅوك.

تفسير: يعني الله تعالى به په دغې ورځې كې مجرمانو ته داسې سختې سزاوې وركوي، او په داسې سختې بنديخانې كې به اچول كيږي چې د هغې سارى او مثال د بل مجرم په حق كې متصوّر نه دى.

يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ٱرْجِعِىٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَٱدْخُلِى فِى
عِبَٰدِى ﴿٢٩﴾ وَٱدْخُلِى جَنَّتِى ﴿٣٠﴾

اى نفسه آرام نيوونكيه (په ذكر ځما شاكر په نعمت ځما صابر په زحمت ځما) !. وګرځه (له دنيا نه) په طرف د رب خپل حال دا چې راضي خوښ به يې ته (له الله څخه او الله) راضي خوښ (به وي له تا څخه). بيا ننوځه په (نېكانو) بندګانو ځما كې. او ننوځه په جنّت ځما كې (سره له نورو مقرّبانو).

تفسير: اول د مجرمانو او ظالمانو حال بيان شو، اوس د هغه په مقابل كې د هغو خلقو انجام ښودل كيږي چې د هغوى زړونو ته د الله تعالى د يادولو څخه آرام خوند او راحت په برخه كيږي، هغوى ته به په حشر كې ويل كيږي: آراحت نيوونكيه نفسه ! په الله تعالى باندې، په هغه حقيقي محبوب باندې چې تا خپل زړه ترلى وو، اوس نو له هر راز جګړو او انديښنو څخه ګوښه اوسه !، او تل په خوښى او هوسايى سره خپل ژوند تېروه !، او هغه نژدې ځاى ته ورشه چې خاصو بندګانو ته ټاكلى شوى دى، او ځما د مخصوصو بندګانو په ډله كې ځان ګډ او داخل كړه، او په عاليشان جنّت كې هستوګنه كړه.

تنبيه: د مطمئنه نفس، د امّاره نفس، د لوّامه نفس تحقيق دې د «القيامة» د سورت په شروع كې وكتل شي !.

تمّت سورة الفجر بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ البَلَدِ

«د (البلد) سورت مكي دی، شل آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۹۰) په نزول كې (۳۵) سورت دی، وروسته د (ق) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

لَآ أُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۝١ وَأَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۝٢

قسم خورم په دې بلد ښار باندې چې (مكّه ده). حال دا چې خاص ته به خلاص شې (په تا به څه قيد ممانعت نه وي) په دې ښار كې (چې هر څوك وژنې يا يې پرېږدې په يو ساعت د ورځې كې).

تفسير: په مكې معظمې كې هر سړی له جنګ كولو څخه ممنوع دی، خو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يو واري د مكې په فتحې كې دا ممانعت پاتې نشو، او هر چا چې له هغوی سره جنګ كاوه؛ د هغه وژل به روا كېده، تر دې چې لوی مجرمان د كعبې شريفې د دېوالونو تر څنګ هم ووژل شول، نو وروسته له دې ورځې څخه بيا همغه ممانعت تر نن پورې بېرته قائم شو.

تنبيه: ځينو د ﴿وَأَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِ﴾ معنی «وأنت نازلٌ» اخيستې ده، يعنې زه قسم خورم په هغه ښار باندې په هغه حال كې ته پكې پيدا شوی يې، او په كې هستوګنه لرې.

وَوَالِدٍ وَّمَا وَلَدَ ۝٣

او قسم دی په پلار او په هغه باندې چې له ده څخه ځېږېدلي دي.

تفسير: يعني آدم او بني آدم، او ځواب د قسم دا دی:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِيْ كَبَدٍ ۝٤

چې خامخا په تحقيق پيدا كړی دی مونږ انسان بني آدم په رنځ او مشقّت كې.

تفسير: يعني آدم عليه السلام له ابتداء څخه تر انتهاء پورې په رنځ او مشقّت اخته دی، او راز راز سختې په ده باندې تېرېږي، هيڅ داسې كېدونكې نه دي چې يو سړی يخپل ټول عمر كې د څه مدّت له مخې د دنيا د ګردو پېښو او چارو، محنتونو، رنځونو څخه فارغ او آزاد وي، او په پوره آزادی او بېفكری سره ژوندون كوي، په رښتيا سره د انسان اصلي فطرت داسې واقع شوی دی، چې دی خپل ځان له دغو سختيو او جنجالونو څخه نه شي ژغورلی.

أَيَحْسَبُ أَنْ لَّنْ يَّقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ۝٥

آيا ګمان كوي (كافر انسان) چې بېشكه له سره به قادر نشي په ده باندې هيڅوك (چې بدل ترې واخلي)؟.

تفسیر: یعني انسان چې د هغو سختیو او مشقّتونو په لاري تیریږي، نو د هغه اقتضاء خو داسې ده چې په ده کې عجز او درماندګي پیدا شي، او خپل ځان د قضا د حکم ترلی وګڼي، او د احکامو مطیع او د رضا تابع او په قضاء صابر وي، او هر کله خپل احتیاج او افتقار تر نظر لاندې ونیسي !، خو انسان دا خبره بالکل هېره کړې ده، نو آیا انسان داسې ګڼي چې داسې یوه هستي شته چې انسان د هغې تر حکم لاندې وي، او دوی ته د دې سرکشی او سرغړولو سزا ورکړی شي؟ بلکه الله أعظم شأنُه وأعظم برهانُهُ دی !.

يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ۝٦

وایي (له فخره) ما خرځ کړی وو مال خورا ډېر (په دښمنی د محمد کې).

تفسیر: یعني د الله تعالی په معصیت، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په عداوت، او د اسلام په مخالفت کې له حده تېر مال خرځ کوي، او په داسې خرځ کولو ځان باتور او ځلمی هم ګڼي.

أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُ أَحَدٌ ۝٧

آیا ګمان کوي دی چې بېشکه نه دی لیدلی دی هیچا (په وخت د خرځ د مال کې).

تفسیر: یعني الله تعالی دا ګرد شیان ګوري او ویني، او هومره مال په هر نیت سره په هر ځای او په هر ځیز باندې چې ولګاوه شي؛ هغه ګرد ورته ښه معلوم دي، نو د دروغو او ریا ځخه هیچا ته هیڅ یوه ګټه نه رسیږي.

أَلَمْ نَجْعَل لَّهُ عَيْنَيْنِ ۝٨

آیا نه دي ورکړي مونږ ده ته دوه سترګې (چې پرې وګوري، بلکه ورکړي مونږ ده ته دوه سترګې).

تفسیر: یعني هغه چاته چې ما د لیدلو سترګې ورکړي دي آیا هغه پخپله نه ګوري؟.

وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ۝٩

او (آیا نه دي ورکړي مونږ ده ته یوه) ژبه او دوه شونډې.

تفسیر: چې له هغه ځخه په خبرو اترو او خوړلو او څښلو کې کار اخیستل کیږي.

وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ۝١٠

او ښوولي دي مونږ ده ته دوه لارې (د خیر او شر، چې پرې جنّت یا دوزخ ته ځي).

تفسیر: یعني د ښو او بدو دواړه لارې یې ورښوولي دي، تر ځو چې ځان له بدې لارې ځخه وژغوري، او په ښه لاره تګ وکړي، او د دې خبرې ښوونه په اجمالي ډول سره د عقل او فطرت په وسیله شوې ده، او تفصیل یې د پیغمبرانو او مرسلانو په واسطه او د هغوی په ژبه شوی دی.

تنبیه: ځینو له «نجدین» ځخه د ښځو دوه تي مراد اخیستي دي، یعني روډونکیو ماشومانو او ووړکو ته یې د تي او د خوړو پیدا کولو لاره ورښوولې ده، چې پس له پیدا کېدلو ترې شوده څښي او خوري.

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾

نو ربړ (تکلیف) يې ونه ایست په ختلو د غونډۍ کې (او سختي يې تېره نه کړه په مخالفت د نفس او هوا کې).

تفسیر: ځینو د «عقبه» معنی د تېرېدلو سخت ځای او غونډۍ اخیستي ده، یعني سره له دومره زیاتو انعاماتو او د هدایت د اسبابو له موجودیته دوی دا توفیق ونه موند چې د دین په صعب المرور غونډۍ وخیژي، او سختي او ربړ په ځان واخلي، او د مکارم الأخلاق مدارج طي کړي، او د فوز او فلاح لوړو ځایونو ته ځان ورسوي.

تنبیه: دیني کارونه يې په غونډۍ سره ځکه تشبیه کړي دي چې د نفس او هوا د مخالفت په نسبت د هغه پای ته رسول سړي ته ډېر شاق وي، او ربړ پېښوي.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾

او څه شي پوه کړی يې ته چې څه دي ختل د غونډۍ؟. (عقبه) خلاصول د غاړې دي.

تفسیر: یعني (عقبه) د مریي آزادول یا د پور (قرض) وړي غاړه له پوره قرضه خلاصول دي.

أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾

یا (دا عقبه) ورکول د طعام ډوډۍ دي په هغې ورځې کې چې خاونده د لوږې وي.

تفسیر: یعني عقبه د قحطۍ او قیمتۍ او سختۍ په ورځو کې له وږي سره مرستې کول او هغوی ته د خوړو شیان وربرابرول دي.

يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾

یتیم ته چې خاوند د خپلوۍ وي. یا غریب ته چې په خاورو ککړ وي (یا خاوند د خاورې).

تفسیر: د وړوکي پلار مړي خدمت کول ثواب دی، او له خپلوانو قرابت لرونکیو سره ښېګنه هم ډېر ثواب لري، چېرې چې دا دواړه ثوابونه یو ځای شي؛ نو د هغې ثواب هم دوچنده کیږي.

عقبه ډوډۍ طعام ورکول دي د لوږې په ورځې کې غریب ته چې په خاورو ککړ وي، او د فقر او له فاقې د تنګسې او خوارۍ څخه په خاورو کې رغړي، نو د مال د لګولو ځایونه ښایي چې داسې وي، نه دا چې د ښادۍ او د غم په فضولو رسمونو کې او د الله تعالی په نافرمانۍ کې مالونه ولګول شي، او دنیوي نقصان او اخروي خسران وګټلی شي.

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا

بیا وي (دغه آزاد کوونکي طعام ورکوونکي) له هغو کسانو چې ایمان يې راوړی دی.

تفسیر: یعني د کړدو عملونو مقبولیت او د منلو شرط «ایمان» دی، که ایمان نه وي؛ نو کړد کارونه او عملونه چټي او فضول دي، او هیڅ په کار نه راځي.

وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾

او وصیت کوي یو له بله سره (په طاعت او مصیبت او له معصیته) او وصیت کوي یو له بله سره په مهرباني او شفقت سره.

تفسیر: یعني نورو ته تل تأکید کوي چې ښايي د حقوقو او فرائضو په اداء کولو کې هر راز سختی او ربړونه پر خپل ځان وګالي، او د هر ډول تکلیف تحمل وکړئ!، او د الله تعالی پر مخلوق باندې رحم کوئ!، تر څو چې د اسمان خاوند پر تاسي باندې ورحمیږي.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾

دغه (صابران مهربانان مؤمنان) اصحاب، خاوندان د ښي طرف دي.

تفسیر: یعني دا کسان ډېر خوش نصیب او مبارك دي، چې هغوی ته د دوی اعمالنامې له ښي خوا په ښي لاس ورسپارلی کیږي.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿١٩﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي په آیتونو ځمونږ همدوی اصحاب خاوندان د کیڼ طرف دي.

تفسیر: یعني هغه کسان چې بد نصیب منحوس خراب شامت لرونکي دي چې اعمالنامې یې په کیڼ لاس کې ورکولی کیږي.

عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

وي به پر دوی باندې اور سرپوښ کړی شوی.

تفسیر: یعني په دوزخ کې اچول کیږي، او دوزخ ګردې دروازې تړل کیږي، (أعاذنا الله منها).

تمّت سورة البلد بفضل الله الصمد، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الشَّمۡسِ

«د (الشمس) سورت مکي دی، (۱۵) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۱) او په نزول کې (۲۶) سورت دی، وروسته د (القدر) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالشَّمۡسِ وَضُحٰهَا ۝١ وَالۡقَمَرِ اِذَا تَلٰهَا ۝٢

قسم دی په لمر باندې او په رڼا د هغه باندې. او په سپوږمۍ باندې کله چې راځي په دغه (لمر) پسې.

تفسير: يعنې د لمر له ډوبېدلو څخه وروسته کله چې د سپوږمۍ رڼا خوره شي.

وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰىهَا ۝٣

او (قسم دی) په ورځ باندې کله چې ښکاره کاندي دغه (لمر).

تفسير: يعنې کله چې په ورځ کې لمر د خپلې پوره پلوشې او روښنايي او صفايي سره رڼا غوړځوونکی شي.

وَالَّيۡلِ اِذَا يَغۡشٰىهَا ۝٤

او (قسم دی) په شپه باندې کله چې پټ کړي هغه (لمر) په تياره خپله کې.

تفسير: يعنې کله چې د شپې تياره ښه توره شي، او د لمر د رڼا هيڅ نښه او پته نه وي.

وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰهَا ۝٥

او (قسم دی) په اسمان، او په هغه (ذات باندې) چې جوړ کړی يې دی هغه (اسمان).

تفسير: يعنې په هغه شان او عظمت سره چې له لرې ښکاري هغه يې جوړ کړی دی، او د ځينو په نزد له﴿وَمَا بَنٰهَا﴾ څخه مراد د هغه جوړوونکی دی أکرم شأنُه وأعظم برهانُه، جل جلالُه وعم نواله.

وَالۡاَرۡضِ وَمَا طَحٰهَا ۝٦

او (قسم دی) په ځمکې او په هغه (ذات باندې) چې غوړولې يې ده هغه (ځمکه).

تفسير: يعنې په هغه حکمت سره يې هغه وغوړوله، او د مخلوق د هستوګنې وړ يې وګرځوله، دلته هم ځينو﴿وَمَا طَحٰهَا﴾ څخه د هغه غوړوونکی مراد اخيستی دی، أکرم شأنُه وأعظم برهانُه، جل جلالُه وعم نواله.

وَنَفۡسٍ وَّمَا سَوّٰىهَا ۝٧

او (قسم دی) په نفس او په هغه (ذات باندې) چې برابر کړي يې دي (اندامونه د) هغه.

تفسیر: د مزاج اعتدال، ظاهري او باطني حواسيه طبيعيه او حيوانيه او نفسانيه قواوي يې په تناسب سره ورکړې دي، او د نېکۍ او د بدۍ په لارې باندې يې د ټللو استعداد ورعطا فرمايلی دی.

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ﴿٨﴾

پس ښوولی يې ده په زړه د ده کې بدي د ده او نيکي د ده.

تفسیر: يعنې اول يې په اجمالي ډول د سليم عقل او صحيح فطرت په وسيله په ښو او بدو کې د فرق کولو پوهه راکړې ده، بيا يې په تفصيلي صورت د انبياوو او رسولانو په ژبه ښه ښکاره راښودلې دي چې دا لار د بدۍ ده، او هغه د پرهيزګارۍ ده.

او ځواب د دغو ياس قسمونو چې د دغه سورت له شروع څخه شروع شوي دي دا دی:

قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا ﴿٩﴾

چې په تحقيق سره نجات وموندہ په مراد ورسېد هغه څوك چې پاك يې كړ دا (نفس له معاصيو).

تفسیر: د نفس پاکول او صفايي دا ده چې شهواني او غضباني قواوي د عقل تابع شي، او عقل د الهيه شريعت تابعدار وګرځي، تر څو چې روح او قلب دواړه د الله تعالى په رڼا کې روڼ او منور شي.

وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا ﴿١٠﴾

او په تحقيق نامراد زيانمن شو هغه څوك چې پټ يې كړ دغه (نفس په خاورو د ګناهونو کې).

تفسیر: له خاورو پټ کولو څخه مطلب دا دی چې د نفس متروکه يې له يوې مخې د شهوت او د غضب په لاس ورکړې، او له عقل او شرعې سره هيڅ ارتباط او اړه ونه لري، ګواکې د هوس او د نفساني غوښتنې مريي او بنده شي، داسې سړی له ځناورانو څخه خراب او ذليل وي.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا ﴿١١﴾

دروغجن شمېرلی وو ثموديانو (رسول خپل) په خپلې سرکشۍ سره.

تفسیر: يعنې صالح عليه السلام يې دروغجن وباله، دا د﴿وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا﴾ يو مثال يې د عبرت په شان بيان وفرمايه، دا قصه د «الأعراف» په سورت او نورو ځايونو کې په تفصيل سره ذکر شوې ده:

إِذِ انبَعَثَ أَشْقَاهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا ﴿١٣﴾

کله چې پورته شو (په چابکۍ سره) لوی بدبخت د هغوی. پس وويل دوی ته رسول د الله (خبردار پرېږدئ، لاس پورته کړئ له) اوښې د الله، او د اوبو څښلو د نوبت د هغې (چې درباندې رانشي عذاب).

تفسیر: يعنې خبردار دا اوښه ونه وژنئ!، او نه د هغې د وار او نوبت اوبه بندې کړئ!، د اوبو ذکر يې ځکه وفرمايه چې په ښکاره ډول د هغې د وژلو سبب د هغوی د لوري همدا اوبه وې، او د الله تعالى اوښه يې ځکه وويل؛ چې پاك الله

تعالی هغه د صالح علیه السلام د نبوّت معجزه او نښه ګرځولې وه، او په دې اعتبار سره د هغې احترام واجب بلل شوی وو، دا قصه پخوا له دې نه په (الأعراف) او نورو سورتونو کې هم یاده شوې ده:

﴿فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُم بِذَنبِهِمْ فَسَوَّاهَا ۝١٤﴾

نو دروغجن وباله دغو، پس زخمي او مړه يې كړه هغه (اوښه)؛ نو سخت عذاب يې ولېږه په دوی باندې رب د دوی په سبب د ګناه د دوی، نو برابر يې كړل سره دغه (ټول په هلاك كې).

تفسیر: صالح علیه السلام فرمايلي وو: ﴿وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأۡخُذَكُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ﴾ «په دې اوښې باندې په بدی سره لاس مه لګوئ؛ په خوړوونكي عذاب به ككړ شئ»، دې خلقو دا خبره دروغ وګڼله، او د خپل پيغمبر تكذيب يې وكړ، او اوښه يې ووژله، په پای كې هم هغه وشو چې صالح علیه السلام ويلي وو، الله تعالی هغوی ټول لوی او واړه پناه كړل.

﴿وَلَا يَخَافُ عُقۡبَٰهَا ۝١٥﴾

او نه ويريږي (الله) له عقوبت او هلاكت د دوی څخه.

تفسیر: يعنې لكه دنيوي باچاهانو ته د كوم لوی قوم يا ملك له سزا وركولو څخه وروسته تل دا فكر او خيال وي چې چېرې بيا هلته كوم شورش او فتنه پيدا نشي، او د ملك په انتظام او په ملكي او لښكري چارو كې څه خلل او ډيل راښكاره نشي، الله تعالی له داسې انديښنو څه پاك او بې پروا دی، ولې چې داسې بل كوم يو قوّت او طاقت نشته، چې د دې په هېداد رسېدليو مجرمانو په كسات اخيستلو او انتقام پسې وګرځي، (العياذ بالله).

تمّت سورة الشّمس بفضل الله تعالی وكرمه ومنّه.

سُورَةُ اللَّيْلِ

«د (اللّیل) سورت مکي دی، (۲۱) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۲) او په نزول کې (۹) سورت دی، وروسته د (الأعلی) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالَّيۡلِ إِذَا يَغۡشَىٰ ۝١ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ۝٢ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالۡأُنثَىٰٓ ۝٣ إِنَّ سَعۡيَكُمۡ لَشَتَّىٰ ۝٤

قسم دی په شپه کله چې پټ کړي (هر شی په تیاره خپله سره). او (قسم دی) په ورځ باندې کله چې روښانه شي. او (قسم دی) په هغه ذات باندې چې پیدا کړی یې دی نارینه او ښځه (له یوه اوبو نه. او ځواب د قسم دا دی) چې بېشکه سعي عملونه ستاسې خامخا راز راز دي (چې ځینې طاعت کوي او ځینې معصیت).

تفسیر: یعنې همغسې چې په دنیا کې ورځ او شپه، نر او ښځه مختلف او متضاد شیان پیدا کړی شوي دي، د دې مختلفو اعمالو او مساعیو ثمرې او نتیجې هم مختلفې دي، چې د هغو نتائج او ثمرات به مختلف او متضاد وي، لکه چې د هغو ذکر اوس الله جل شأنه وأعظم برهانه سره له اختلاف او مجازات یې دغسې فرمایي:

فَأَمَّا مَنۡ أَعۡطَىٰ وَاتَّقَىٰ ۝٥ وَصَدَّقَ بِالۡحُسۡنَىٰ ۝٦ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلۡيُسۡرَىٰ ۝٧

نو هر چې هغه څوک دي چې ورکړه یې کوله (د مال)، او وېرېده (له الله). او یقین یې کړی وو په ښه کلمه (د ایمان). نو ژر ده چې تیار به یې کړو لپاره د لارې اسانۍ (شریعت).

تفسیر: یعنې هغه سړي چې په نېکه لاره کې مال لګوي، او په زړه کې له الله تعالی څخه ویرېږي، او اسلامي خبرې رښتیا ګڼي، او پر ربّاني بشاراتو باندې باور لري او صحیح یې ګڼي؛ د هغه لپاره به مونږ سم له خپل عادت سره د نېکۍ لارې ور اسانوو، او په پای کې به یې د اسانۍ او راحت مقام ته رسوو، چې د هغه نوم جنّت دی.

وَأَمَّا مَنۢ بَخِلَ وَاسۡتَغۡنَىٰ ۝٨ وَكَذَّبَ بِالۡحُسۡنَىٰ ۝٩ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلۡعُسۡرَىٰ ۝١٠

او هر چې هغه څوک دي چې بخیلي یې وکړله (په اداء د حقوقو)، او بې پروایي یې وکړله (له الله). او دروغ یې وګڼله ښه کلمه (د ایمان). نو ژر ده چې تیار به یې کړو لپاره د لارې سختۍ (د بد عملۍ).

تفسیر: یعنې هغه سړی چې د الله تعالی په لاره کې یې خرڅ ونه کړ، او د هغه د خوښې او د آخرت د ثواب پروا یې ونه کړه، او د اسلام خبرې او د الله تعالی وعدې یې دروغ وبللې؛ د هغه زړه ورځ په ورځ تنګ او تیاره او کلکیږي، د نېکۍ توفیق ورځنې سلبیږي، او په پای (آخر) کې په ورو ورو د عذاب الله انتهایي سختۍ وررسیږي، همدا د الله تعالی عادت دی چې نېکان هر کله ښې چارې ځان ته غوره کوي، او بدان هر کله په بد عمل پسې ګرځي، دې دواړو ته د همدوی لارې ور اسانوي، چې هغوی هغه سم د الله تعالی له تقدیر سره او د خپلې ارادې او اختیار له مخې کړی دی.

وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُۥٓ إِذَا تَرَدَّىٰٓ ﴿١١﴾

او نه دفعه کوي له ده څخه (عذاب) مال د ده کله چې هلاک شي په کنده کې ولويږي.

تفسير: يعني هغه مال او دولت چې دوی پرې ډاډه دي، او دوی يې له آخرت څخه بې پروا کړي؛ هغه د يوې ذرې په قدر هم دوی له عذاب څخه نه خلاصوي.

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْءَاخِرَةَ وَٱلْأُولَىٰ ﴿١٣﴾

بېشکه پر مونږ دی خامخا هدايت سمه صافه لاره ښوول. او بېشکه مونږ ته دی خامخا آخرت او دنيا (يعني زه مالک د دې دواړو يم، نو خطا کوي هغه چې دا دواړه غواړي له بل چا نه).

تفسير: يعني ځمونږ د حکمت داسې اقتضاء نه ده چې څوک په زور او زيادت سره په ښو يا بدو چارو باندې مجبور کړو، هو ! ځمونږ په ذمه او غاړه ده چې ګردو ته د ښو او بدو لارې وروښيو، او ښه او بد ورښکاره کړو، او د دواړو نتيجې په ښه شان ورته ووايو، بيا هر چا چې هره لاره ځان ته غوره کړه په دنيا او آخرت کې به سم له هغې سره جزا ورکاوه شي.

فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ﴿١٤﴾

نو وويرولئ ما تاسې (ای منکرانو) له اوره چې لمبې به وهي.

تفسير: له دې لمبې وهونکي څخه به ښايي د دوزخ هغه طبقه مراد وي چې خورا لويو مجرمانو او بدبختانو لره مخصوصه ده.

لَا يَصْلَىٰهَآ إِلَّا ٱلْأَشْقَى ﴿١٥﴾ ٱلَّذِى كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٦﴾

نه به ننوځي (په طريقه د دوام سره) په هغه (اور د دوزخ) کې مګر لوی بدبخت (کافر) هغه چې دروغ ګڼې حق او مخ يې ترې ګرځولی وي.

تفسير: يعني تل به هلته لويږي، او هيڅکله به له هغه ځايه نه وځي.

وَسَيُجَنَّبُهَا ٱلْأَتْقَى ﴿١٧﴾

او ژر ده چې ګوښه (بېل) به شي له هغه اوره ښه ويرېدونکی (مؤمن).

تفسير: يعني د داسې خلقو سپېږمو ته د هغه وړمه هم نه رسيږي، او بالکل ورځني صاف او پاک او ژغورلي وي.

ٱلَّذِى يُؤْتِى مَالَهُۥ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾

هغه چې ورکوي مال خپل لپاره د دې چې پاک شي.

تفسير: يعني د نفس پاکول له بخل او طمع او نورو رذائلو څخه په داسې ډول مقصود دي، چې ريا، نمايش، او دنيوي اغراض هيڅ په کې نه وي.

وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُۥ مِن نِّعۡمَةٖ تُجۡزَىٰٓ ﴿١٩﴾ إِلَّا ٱبۡتِغَآءَ وَجۡهِ رَبِّهِ ٱلۡأَعۡلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوۡفَ يَرۡضَىٰ ﴿٢١﴾

او نه وو هیچا لره په نزد د ده هیڅ احسان او نعمت چې بدل یې ور کاوه شي. مګر لپاره د غوښتنې د مخ د رب خپل چې اوچت دی (چې د الله تعالی مخ ووینې، او دهغه رضا یې نصیب شي). او ژر دی چې دی به راضي شي.

تفسیر: یعني له خرڅ کولو څخه یې د کوم مخلوق احسان او د حق اداء کول مقصد نه وي، بلکه خالص د مولی د رضا او د پاک الله د لقاء د تمنّا کولو لپاره خپل کور او شته خیراتوي او لوټوي، نو داسې څوک دې ډاډه وي چې هرومرو به خوښیږي او د هغه دا هیله به پوره کیږي: ﴿فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ﴾

تمّت سورة اللّيل بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ الضُّحَىٰ

«د (الضّحىٰ) سورت مکي دی، (۱۱) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۳) او په نزول کې (۱۱) سورت دی، وروسته د (الفجر) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالضُّحَىٰ ۝١ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ۝٢ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ۝٣

قسم دی په څاښت (چې روښانه دی). او قسم دی په شپه کله چې تياره شي (او پټ کړي اشيا په تياره خپله کې). چې نه دی درکړی رخصت تاته (نه يې پرېښی) رب ستا، او نه يې دښمن نيولی يې ته (ای محمده !).

تفسير: په صحيحو روايتونو کې راغلي دي چې تر ډېر مدّت پورې پر محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې وحي رانغله، او جبريل عليه السلام محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته رانغی، مشرکينو به پخپلو منځونو کې وويل: «وګورئ چې (محمد) د خپل الله له لوري رخصت کړ شو»، د دې خبرې په ځواب کې دا آيتونه نازل شول، ځما په ګمان (والله أعلم) چې دا زمانه د فترت الوحي زمانه وه، کله چې د قرآن د ﴿إِقْرَأْ﴾سورت ابتدائي آيتونه نازل شول، نو وروسته له هغه تر يو اوږد مدّت پورې وحي راتلل معطّل پاتې شول، او پخپله رسول أکرم صلى الله عليه وسلم به د دې فترت په زمانه کې ډېر مغموم او پرېشان وو، تر دې چې د الله تعالى له خوا پرښتې هغوی ته د ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمُدَّثِّرُ﴾خطاب واوراوه، اغلبًا په دې زمانې کې به مخالفانو داسې خبرې کولې لکه چې ابن کثير (رحمه الله) له محمد بن اسحاق (رحمه الله) او نورو څخه هغه الفاظ چې نقل کړي دي هغه د دې احتمال تأييد کوي، ممکن دي چې په دغه وخت کې به دا قصه هم پېښه شوي وي چې په ځينو صحيحه روايتونو کې راغلي ده، چې يو ځلې رسول الله صلى الله عليه وسلم د ناروغۍ له سببه دوه درې ورځې په بستره کې پرېوت، نو يوې خبيثې ښځې وويل: «ای محمده ! داسې راښکاري چې ستا شيطان له تا څخه مرور شوی دی»، العياذ بالله لنډه يې دا چې دا راز چټي (بېکاره) خبرې او اترې ډېرې کېدې، تر دې چې د دې ګردو خرافاتو په ځواب کې د ﴿وَٱلضُّحَىٰ﴾ سورت نازل شو، او ړومبې يې قسم ياد کړ د لمر ختو په وخت باندې، او بيا يې په توره تياره شپه باندې، او بيا يې وفرمايل چې: د دښمنانو دا ګرد خيالات او ويناوې غلطې دي، ستا پروردګار تاته رخصت نه دی درکړی، بلکه هسې چې ښکاره ده هغه د خپل قدرت او حکمت راز راز علائم او نښې ښکاره کوي.

وَلَلۡأٓخِرَةُ خَيۡرٞ لَّكَ مِنَ ٱلۡأُولَىٰ ۝٤

او خامخا آخرت بهتر دی تا لره (ای محمده !) له دنيا څخه.

تفسير: يعنې ستاسې وروستنی حالت له وړاندني حالت څخه ډېر ارفع او اعلی دی، د دې څو ورځو د وحي نه راتګ ستاسې د نزول او انحطاط سبب کېدی نشي، بلکه ستاسې د ډېر عروج او د خورا ارتقاء وسيله کيږي، که د وروستني حالت تصور وکړئ، او د آخرت شان او لويي تـه ځير شئ چې هلته به آدم عليه السلام او د هغه ګرده اولاده ستاسې تر

بیرغ لاندې ټوليږي، نو د ښکاره به شي چې د تاسې د هغې ورځې لويي او فضيلت او عظمت د نن ورځې د اعزاز او اکرام څخه په څو څو درجو پورته وي.

وَلَسَوۡفَ يُعۡطِيكَ رَبُّكَ فَتَرۡضَىٰٓ ۝

او خامخا ژر ده چې در به کړي تاته رب ستا (ای محمده لويه برخه په آخرت کې او اختيار د شفاعت) پس راضي به شې ته.

تفسير: يعني بېزاري او پرېښودل به څنګه وي، اوس خو به تاته ستا رب په دنيا او آخرت کې دومره دولتونه او نعمتونه در وبښي؛ چې ته پوره ډاډه او خوښ شې.

أَلَمۡ يَجِدۡكَ يَتِيمٗا فَـَٔاوَىٰ ۝

آيا نه يې وې موندلی ته (ای محمده) يتيم (وړوکی بې پلاره، بلکه موندلی يې وې) نو ځای د پناه يې درکړ (په تربيت د ابوطالب کې يې ونيولې).

تفسير: د محمد صلی الله عليه وسلم د باسعادت ولادت څخه پخوا د دوی پلار مړ شوی وو، شپږ کلن وو چې مور يې هم مړه شوه، په اته کلنی کې يې نيکه عبد المطّلب چې د دوی کفالت ورپغاړه وو هم مړ شو، بيا د دې يتيم او نادر روزګار د ظاهرًا روزنې او پالنې سعادت د ده بېحده مهربان او شفيق تره ابو طالب ته په غاړه شو، ابو طالب پخپل ژوندون کې د دوی په نصرت، حمايت، تکريم، تبجيل او خدمت کې ډېر زيار وويست، خو پخوا له هجرت څخه دی هم مړ شو، څو ورځې وروسته د الله تعالی دا أمانت د مدينې منورې د انصارو په برخه شو، او د (اوس) او د (خزرج) د قبيلې د قسمت ستورې وځلېدل، او دوی د هغوی په خدمت او حفاظت کې ډېر ربړونه وګالل، او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم دغسې ښه خدمت او صيانت يې وکړ چې په ټول جهان کې د هغه نظير او مثال نشته، دا ګردې ښېښې درجه په درجه تر ايواء لاندې راځي لکه څرنګه چې ابن کثير (رحمه الله) ورته اشاره کړې ده.

وَوَجَدَكَ ضَآلّٗا فَهَدَىٰ ۝

او موندلی يې وې ته چې نه پوهېدې (په شرع او احکامو د شريعت)، نو در وې ښوده (تاته شرعي احکام او در يې کړ نبوّت).

تفسير: يعني کله چې رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ځلمی شو، د خپل تبر د مشرکانه وو اطوارو او چټي (بېکاره) رسمونو او رواجونو څخه سخت خفه او بېزاره وو، او د هغوی په زړه کې يواځې د الله تعالی د عبادت جذبه په قوّت کې وه، خو په ښکاره ډول کومه سمه لاره او مفصّل دستور العمل دوی ته نه وو څرګند، تر څو چې الله تعالی د (حراء) په سمڅ کې د پرښتې په ژبه دوی ته وحي ورولېږله، او د «وصول الی الله» او د خلق الله د اصلاح تفصيلي لارې يې وروښودلې، يعني د حق دين يې ورنازل کړ:﴿مَا كُنتَ تَدۡرِي مَا ٱلۡكِتَٰبُ وَلَا ٱلۡإِيمَٰنُ وَلَٰكِن جَعَلۡنَٰهُ نُورٗا نَّهۡدِي بِهِۦ مَن نَّشَآءُ مِنۡ عِبَادِنَا﴾ (د ۲۵ جزء د شوری سورت (۵) رکوع (۵۲) آيت).

وَوَجَدَكَ عَآئِلٗا فَأَغۡنَىٰ ۝

او موندلی يې وې ته فقير پس غني يې کړې (په مال د غنيمت يا په مال د خديجې يا د زړه په غناء سره).

تفسیر: په دې شان چې دوی د خدیجې رضي الله تعالی عنها په تجارت کې مضاربت شروع کړ، او په هغه کې یې ګټه وکړه، بیا خدیجې رضي الله تعالی عنها له دوی سره نکاح وکړه، او خپل ګرد مال یې هغوی ته تملیک کړ، چې دا ښکاره غناء ده، د دوی باطني او قلبي غناء هغه وه چې هغه د دواړو دارینو غني ذات ته ښه معلومه ده، او هیڅ یو سړی د هغې اندازه نشي کولی، مطلب دا چې تاسې له ابتداء څخه د انعاماتو مورد یئ، او پس له دې نه به هم یئ، هغه الله تعالی چې په دې ډول ستا تربیت کړی دی؛ نو څرنګه به له تاسې څخه بېزاره کېږي؟ او تاسې به همداسې خوشې په ډګر کې پرېږدي.

﴿فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۝ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ۝﴾

نو هر چې یتیم دی پس مه ورته په قهر کېږه. او هر چې سوالګر دی پس مه یې رټه. او هر چې نعمت د رب ستا دی پس بیانوه یې خلقو ته.

تفسیر: بلکه د یتیم خبر نیونه او پالنه وکړه !، لکه چې تاته الله تعالی د یتیمی په حالت کې ښه ځای درکړ؛ نو ته هم د یتیمانو د زړه د خوښی اسباب ورغونډوه !، او د هغوی د هستوګنې د ځای سر رشته کوه !، چې په داسې مکارمو اخلاقو سره بندګان د الله تعالی په رنګ سره رنګول کېږي: ﴿صِبْغَةَ اللَّهِ ۖ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «أنا وكافل اليتيم كهاتين، وأشار إلى السّبّابة والوسطى».

او هر چې سوالګر دی پس مه یې رټه !، او څه شی ورته ورکړه !، یا یې رد کړه په نېکی او خوږې ژبې سره، یعنې ته نادار وې الله تعالی تاته غناء دروبښله، اوس نو د شکر ګزارو بندګانو حوصله ښایي چې داسې وي چې د غوښتونکي له غوښتنې څخه زړه تنګی نه شي !، او د حاجتمندانو له سواله ونه ویرېږي !، او هغو ته سختې خبرې ونه وایي !، او ویې نه رټي !، بلکه تل په روڼ تندي او ښو اخلاقو او لوی زړه معامله ورسره وکړي، هغه قصې چې په احادیثو کې د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم د اخلاقو د وسعت په نسبت د سائلینو په مقابل کې راغلي دي؛ خورا سخت مخالفان هم د هغوی د اخلاقو د وسعت ستایونکي ګرځوي.

او هر چې نعمت د رب ستا دی نو بیانوه یې خلقو ته، د محسن د احساناتو یادول د شکر ویلو په نیت، نه د فخر او مباهاتو په ډول شرعًا محمود دي، نو څکه هغه انعامات چې الله تعالی په تا باندې کړي دي؛ د هغه بیان وفرمایئ !، خصوصًا هغه نعمت د هدایت چې د هغه ذکر په ﴿وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ﴾ کې وشو، او د هغه خورول په خلقو کې او په ښکاره لوړ غږ سره ویل ستاسې منصبي فرض دی، ښایي د دوی ارشادات او خبرې او نور چې په حدیثو کې کېږي؛ د همدې ﴿فَحَدِّثْ﴾ څخه اخیست شوی وي، والله أعلم.

تمّت سورة الضّحی بفضل الله تعالی ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الشَّرح

«د (الانشراح) سورت مکي دی، (۸) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۴) په نزول کې (۱۲) سورت دی، ورروسته د (الضّحی) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْــــــمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿۱﴾

آيا نه ده پراخه کړې مونږ تا لره سينه ستا (په نبوّت او حکمت سره، بلکه پراخه کړې ده مونږ سينه ستا).

تفسير: چې الله تعالی ستا په سينې کې يې (ای محمده!) د علومو او د معارفو لوی سيندونه وبهول، او د نبوّت د لوازمو او د رسالت د فرائضو د بار د پورته کولو لوی قوّت او حوصله يې درته وبښله، او د داسې لوی زړه او حوصلې څښتن يې وګرځولې، چې د ډېرو دښمنانو د عداوت او مخالفت او مزاحمت څخه نه ويرېدې.

وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ﴿۲﴾ الَّذِىٓ اَنْقَضَ ظَهْرَكَ ﴿۳﴾

او کوز کړ مونږ له تانه دروند بار ستا. هغه چې کړه، درنه کړې يې وه شا ستا.

تفسير: د وحې ښکته کېدل په اول کې سخت مشکل وو، بيا آسان شول، يا د رسالت منصب د ذمه واريو د محسوسولو په سبب چې د هغوی په مبارک خاطر کې څه ګراني راتله هغه ور پورته کړه شوه.

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿۴﴾

او پورته کړ مونږ ستا لپاره ذکر ستا (په نبوّت سره يا مې ستا نوم له خپل نامه سره پيوسته کړ).

تفسير: يعني ای محمده! صلی الله عليه وسلم په پرښتو او پيغمبرانو کې ستا نوم لوړ او اوچت دی، د دنيا ګرد پوهان په ډېر عزّت او وقعت سره ستا نوم يادوي، په اذان، اقامت، کلمه طيبه او التحيات، خطبه او نورو کې ورروسته د الله تعالی له نامه څخه د محمد صلی الله عليه وسلم نوم اخيست کيږي، کوم ځای کې چې الله تعالی خپلو بندګانو ته د خپل اطاعت امر کړی دی؛ د محمد صلی الله عليه وسلم د امر د منلو يې هم ورسره متّصل او جخت کړی دی.

فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿۵﴾ اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿۶﴾

نو بېشکه سره له سختی اسانتيا شته. بېشکه سره له سختی اسانتيا شته.

تفسير: يعني د الله تعالی د رضا غوښتلو په لاره کې هغه ربړونه چې نبي صلی الله عليه وسلم په ځان ګاللي دي، او هغه زيارونه چې ايستلي يې دي؛ له هغو سختيو سره څو څو اسانی هم شته، لکه د حوصلې د پراختيا په سبب د ګردو مشکلاتو لرې کول اسان شول، او د ذکر د پورته کېدلو له تصوّر څخه تاسې ته د لويو لويو مصيبتونو تحمل اسان

وګرځېده، یا دا مطلب کله چې مونږ تاسې ته روحاني راحت درکړ، او روحاني کلفت مو له تاسې څخه پورته کړ، لکه چې د ﴿أَلَمۡ نَشۡرَحۡ﴾ څخه تر آخره پورې ښکاریږي، نو په دنیوي راحت او محنت کې هم څمونږ فضل او کرم ته هیله ولرئ، مونږ وعده کوو چې په رښتیا سره د دې موجوده وو مشکلاتو په پای (آخر) کې اساني شته، لکه چې له احادیثو او سِیرو څخه راښکاره شوې ده، هغه ګرد مشکلات یو یو له منځه لرې شوي، او د هرې یوې سختی په پای کې به څو څو اسانتیاوې راتللې.

فَإِذَا فَرَغۡتَ فَٱنصَبۡ ۝٧ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَٱرۡغَب ۝٨

نو کله چې فارغ شې (ای محمده دنیوي کارونو نه، یا له تبلیغه)؛ نو ځان ستړی کوه (په عبادت، دعاء کې) او رب خپل ته پس رغبت او زاري کوه (په هر وقت کې).

تفسیر: یعني کله چې د دنیا له کارونو یا د خلقو له پوهولو څخه فارغ شې؛ نو په خلوت کې کښه، زیار (محنت) کوه !، چې د زیات «یسر» سبب وګرځي، او د خپل رب په لوري بلا واسطه متوجه شه !.

تمّت سورة الانشراح بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ التِّينِ

«د (التّين) سورت مکي دی، (۸) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۵) په نزول کې (۲۸) سورت دی، ورروسته د «البروج» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالتِّيْنِ وَالزَّيْتُوْنِ ۝۱

قسم دی په انځر او زيتون خونه باندې.

تفسير: انځر او خونه (زيتون) دواړه د ډېل کثير المنافع او د جامع الفوائد توب لامله د انساني حقيقت او د جامعې له ضرورت سره خصوصي مشابهت لري، نو ځکه د ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِيْٓ اَحْسَنِ تَقْوِيْمٍ﴾ مضمون يې په دواړو قسمونو سره شروع کړ، او ځينې محققين وايي چې: دلته «التين» او «الزّيتون» څخه هغو دوو غرونو ته اشاره ده چې بيت المقدس ته نژدې پراته دي، ګواکې دلته په ونو باندې قسم نه يادوي، بلکه په هغه مقدّس ځای باندې قسم يادوي چې هلته دا ونې ډېرې دي، او همغلته د عيسى عليه السلام مولد او مبعث هم دی.

وَطُوْرِ سِيْنِيْنَ ۝۲ وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِيْنِ ۝۳

او قسم دی په (غره چې نوم يې) طور سينين (دی)، او قسم دی په دې ښار امان ورکوونکې (د مکې) باندې.

تفسير: «طور سينين» يا د «طور سينا» هغه غر دی چې پر هغه باندې الله تعالى له موسى عليه السلام سره خبرې کړې دي، او د امن ورکوونکی ښار مکه معظمه ده چې ځمونږ او د ګرد اسلامي عالم سردار محمد صلى الله عليه وسلم په کې متولد او مبعوث شوی دی، او د الله تعالى له ګردو څخه لوی او وروستنی امانت قرآنکريم اول ځلې په همدې ښار کې رانازل شوی دی.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِيْٓ اَحْسَنِ تَقْوِيْمٍ ۝۴

چې خامخا په تحقيق پيدا کړی دی مونږ انسان بني آدم په ډېر ښه اعتدال سره.

تفسير: يعنې دا ګرد متبرّکه مقامات چې له هغه څخه ډېر اولوالعزم پيغمبران مبعوث شوي دي ګواه دي چې مونږ انسان په يوه ښه قالب کې اچولی دی، او ښه قوّتونه مو وربښلي دي، او په ظاهري او باطني ښېګڼو مو ښايسته کړی دی، او ډېر ګټور شيان مو د ده په وجود کې راغونډ کړي دي.

ثُمَّ رَدَدْنٰهُ اَسْفَلَ سٰفِلِيْنَ ۝۵

بيا وګرځاوه مونږ هغه (انسان په ضمن د بعضو افرادو کې) ډېر ښکته تر ښکتو نه (چې لاندنۍ طبقه د دوزخ ده).

تفسير: یا رد به کړم دغه انسان پس له ښه قامته ډېر ښکته له ښکتو نه چې هغه زوړوالی دی، نو شا به یې ټيټه، ويښته به يې سپين، غوږونه به يې کاڼه شي، او مغير به يې شي ټول ځيزونه.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾

مګر هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) نو وي به دوی ته اجر ثواب بې انتهاء بلا انقطاع.

تفسير: چې نه به کم او نه به ختم شي، او نه به د چا احسان پرې وي.

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾

پس څه شی دی چې تا باعث کوي په دروغ ګڼلو (ای منکر د بعثه) وروسته (له دې واضحو دلائلو) په ورځ د جزاء؟.

تفسير: يعنې ای سړيه ! وروسته له دې دلائلو څخه ته ولې د جزاء له سلسلې څخه سر غړوې؟ او ترې انکار کوې؟.

نو د دې خبرې ځواب الله أعلى شأنهُ ! وأعظم برهانهُ ! جل جلالهُ ! عمّ نوالهُ ! داسې فرمايي:

أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

آيا نه دی الله ښه لوی حاکم د ټولو حاکمانو؟ (بلکه ښه لوی حاکم دی پر ټولو حکم کوونکيو باندې).

تفسير: يعنې د دې لويې شهنشاهی او سترې ټولواکی په مخامخ د دنيا ګرد دولتونه او حکومتونه هيڅ دي، کله چې دلته دا وړوکي وړوکي حکومتونه خپلو وفادارانو ته انعام او مجرمانو ته سزا ورکوي؛ نو آيا د هغه أحکم الحاکمين له درباره داسې هيله لرل کومه لويه خبره ده؟.

تمّت سورة التين بفضل الله تعالى وكرمه ومنّه.

سُورَةُ العَلَق

«د (العلق) سورت مکّي دی، (۱۹) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۶) سورت دی، او په نزول کې همدغه سورت ړومبنی سورت د قرآنکریم دی چې نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

ٱقۡرَأۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلَّذِي خَلَقَ ۝١

ولوله (ای محمده ! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چې پیدا کړي يې دي (ټول مخلوقات).

تفسير: دا پنځه آيتونه له ﴿ٱقۡرَأۡ﴾ څخه تر ﴿مَا لَمۡ يَعۡلَمۡ﴾ پورې د قرآنکريم له ټولو آيتونو او سورتونو څخه مخکښې نازل شوي دي، رسول أکرم صلی الله علیه وسلم د (حراء) په سمڅ کې د وحده لا شريک له الله تعالی په عبادت کې مشغول وو، چې ناڅاپه جبريل عليه السلام له وحي سره ورننوت، او ورته يې وويل: ﴿ٱقۡرَأۡ﴾ «ولوله»، دوی وفرمايل: «ما أنا بقارئ» «زه لوستونکی نه يم !»، جبريل عليه السلام ځو ځلې دی پخپلې غېږې کې ونيو، او په زور يې کښېښود او ورته ويل به يې: ﴿ٱقۡرَأۡ﴾، دوی به هغمه «ما أنا بقارئ» ويل، دريم ځلې جبريل عليه السلام دی صلی الله عليه وسلم په ډېر زور سره کښېښود، او ورته ويې ويل: ﴿ٱقۡرَأۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلَّذِي خَلَقَ﴾ «يعني د خپل رب په نامه او برکت سره ولوله !»، مطلب دا چې هغه پروردګار چې له ولادت څخه يې تر اوسه پورې په عجيب او غريب ډول ستا پالنه او روزنه وفرمايله، هغه څوك چې دا خبر درکوي چې له تا څخه کوم لوی کار اخيست کيږي؛ آيا هغه به دې همداسې يواځې او بې يار او مددګار پرېږدي؟ هيڅ کله به داسې نه کيږي، او تاسې ته د هغه لوی ذات په نامه ښوونه کيږي، چې د هغه په لورينه ستاسې تربيه او روزنه شوې ده، يعني هغه رب العالمين اعلی شأنهُ وأعظم برهانهُ چې ګرد شيان يې پيدا کړل؛ نو دا نشي کولی چې تا لوستونکی وګرځوي، بلکه قاري دې ګرځولی شي.

خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ مِنۡ عَلَقٍ ۝٢

پيدا کړی يې دی انسان له ټوټو د ترليو شويو وينو څخه.

تفسير: په کلکه وينه کې نه حس دی نه شعور، نه علم دی نه ادراك، يواځې لايعقل جماد دی، بيا هغه الله تعالی دې لايعقل جماد ته عقل او پوهه ورکړه، نو آيا همغه الله تعالی يو عاقل کامل او يو اُمّي قاري کولی نشي؟ بلکه کولی يې شي !، تر دې ځايه پورې د قرائت امکان ثابتول وو، چې الله تعالی ته هيڅ مشکل نه دی چې تا د اميتوبه قاري وګرځوي، وروسته د هغه په فعليت او وقوع باندې متنبّه کوي.

ٱقۡرَأۡ وَرَبُّكَ ٱلۡأَكۡرَمُ ۝٣

ولوله (ای محمده ! قرآن) حال دا چې رب ستا لوی کريم دی (پر ټولو کريمانو)

تفسیر: یعني په هغه شان سره چې ستاسې تربیت شوی دی، له هغه څخه ستاسې کامل استعداد او پوره لیاقت ښکاره دی، کله چې دلته په استعداد کې څه قصور نشته، او الله د لوی فضل خاوند دی، بلکه هغه د ګردو کریمانو څخه لوی کریم دی، بیا به نو د حق د ښوونې په وصول کې څه مانع وي؟ او خامخا همداسې یې کوي.

الَّذِىْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝

هغه (رب پالونکی) چې ښوولی یې دی (خط انسان ته) په قلم سره.

عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝

ښوونه یې کړې ده انسان ته د هغو شیانو چې دی پرې نه پوهېده (پخوا له ښودلو).

تفسیر: یعني دا انسان وړوکی چې له مور څخه پیدا کیږي په هیڅ شي نه پوهیږي، بیا نو هغه ورو ورو څوک پوهوي، هغه قدیر رب چې له جاهل انسان څخه عالم جوړوي؛ خپل یو امي بنده به نه یواځې کامل عالم کړي، بلکه د ګردو عالمانو سردار یې ګرځوي.

كَلَّآ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰٓى ۝ اَنْ رَّاٰهُ اسْتَغْنٰى ۝

رښتیا ده دا خبره، بېشکه انسان خامخا سرکشي کوي. د دې لامله چې ویني ګڼي خپل ځان بې پروا (په مال سره).

تفسیر: یعني د بني آدم اصل خو دومره دی چې له ترلې وینې څخه جوړ دی، چې په اول کې محض جاهل وي، وروسته الله تعالی ورته پوهه ورکړي، مګر دی پخپل اصلي حقیقت باندې هیڅ نه پوهیږي، د دنیا په مال او دولت باندې مغروریږي، او د الله تعالی له احکامو څخه سر غړوي، او داسې یې ګڼي چې زه د هیچا پروا نه لرم.

اِنَّ اِلٰى رَبِّكَ الرُّجْعٰى ۝

بېشکه رب ستا ته (ای انسانه) بیرته ورتلل دي.

تفسیر: یعني په اول کې هم هغه الله تعالی ای انسانه ته یې پیدا کړی یې، او آخر ته هم د همغه په لوري په آخرت کې ستا ورتګ دی، او هلته به د دغو طاغیانو منکرانو تکبّر او لویي او د ځان هېرولو حقیقت ښکاریږي.

اَرَءَيْتَ الَّذِىْ يَنْهٰى ۝ عَبْدًا اِذَا صَلّٰى ۝

آیا وینې ته هغه (ابو جهل) چې منع کوي بنده (محمد) کله چې لمونځ کوي.

تفسیر: یعني دا تمرّد او سر غړول وګوره چې دی پخپله هم د خپل پروردګار په دربار کې سر نه ښکته کوي، او د عبادت توفیق یې ور په برخه نه دی، نو که بل بنده الله تعالی ته سجده ږدي؛ هغه ته هم کتی نه شي، په دې آیتونو کې لعین ابو جهل ته اشاره ده، ځکه چې هغه به کله رسول الله صلی الله علیه وسلم په لمانځه کې ولید؛ نو خپله خوله به یې شلوله، او تخویف او تهدید به یې کاوه، او زیار به یې کوو چې هغوی ته په هر ډول چې وي څه نه څه ضرر ورسوي.

أَرَءَيْتَ إِن كَانَ عَلَى ٱلْهُدَىٰٓ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِٱلتَّقْوَىٰٓ ﴿١٢﴾ أَرَءَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١٣﴾

آیا وینې ته که چېرې وی (دا بنده) په لارې سمې صافې باندې. یا امر حکم کوي خلقو ته په تقوی سره. آیا وینې ته که (دا منع کوونکی) تکذیب (د رسول الله) کوي او مخ گرځوي له ایمانه (نو جزاء به مومې سم له خپل حال او اعمال سره).

أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ ٱللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾

آیا نه پوهېږي دغه (منکر کافر) په دې چې بېشکه الله وینې (اعمال د ده نو جزاء به پرې ورکړي؟).

تفسیر: یعنې د هغه رټلي ملعون هغه شرارتونه او د دې ښه بنده دا خشوع او خضوع دواړه پاک الله وینې.

كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًۢا بِٱلنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾

داسې نه ده وړ (لایق)، قسم دی که نه شو منع دی (له بد عمله)؛ نو خامخا به یې سخت راکاږو په وېښتو د وچولي (تندي) سره.

تفسیر: یعنې پرېږده ! هغه منکر کافر په دغو گردو خبرو باندې ښه پوهېږي، خو بیا له خپل شرارت څخه لاس نه اخلي، ښه اوس ښه غوږ ونیسه ! که دوی له خپلو شرارتونو څنې لاس وانه خیست؛ نو مونږ به هم هغوی لکه د ښارو او ذلیل بندیانو غوندې د وچولي (تندي) له وېښتو او څڼو څخه نیولي د دوزخ په لوري یې راکاږو.

نَاصِيَةٍ كَٰذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾

په داسې وچولي (تندي) سره چې دروغجن خطا کار دی (خاوند یې).

تفسیر: یعنې د هر چا په سر باندې چې دا ځنې وي؛ نو د هغه سر به له دروغو او گناهونو ځنې ډک وي، گواکې د هغوی گناهونو او دروغو به د هغوی د سر په وېښتو کې سرایت کړی وي.

فَلْيَدْعُ نَادِيَهُۥ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ ٱلزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾

پس راودې بولي اهل د مجلس خپل. ژر ده چې مونږ به هم راوبولو ملائکې سختې د عذاب.

تفسیر: یو ځلې ابو جهل ولید چې رسول الله صلی الله علیه وسلم لمانځه ته روان دی، نو په مخ کې یې ورته ودرېد، او غوښت یې چې دوی له لمانځه څخه ستون کړي، دوی په سختی سره ورسره خبرې وکړې، نو هغه وویل: «ته خبر نه یې چې په مکې کې ځما جرگه لویه ده»، نو دلته داسې فرمایلي شوي دي: «چې اوس هغه د خپلې جرگې ملگري دې وغواړي، چې مونږ د هغوی د هېداد او سزا ورکولو ته د عذاب ملائکې راغواړو، ولیده شي چې څوك بریالي کیږي»، لکه چې څو ورځې وروسته د «بدر» په ډگر کې یې ولید، چې د اسلام مجاهدینو به په څه ډول هغه راکشاوو، د «بدر» په «قلیب» او کوهي کې یې وغورځاوه، دا وو د هغه عارضي کشول، خو اصلي راکشول به یې د آخرت په میدان کې وي، چې د دوزخ پرښتې به هغه په ډېر ذلّت سره راکشوي، او په جهنّم کې به یې غورځوي.

كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِب ۩ ⑲

نه ده داسې لکه چې وايي، مه وړه فرمان د ده (خبره يې مه منه)، او سجده لمونځ کوه، او نژدې شه (الله ته په طاعت سره).

تفسير: يعنې تاسې د هغوی پروا هيڅ ونه کړئ !، او د هغوی خبرو ته غوږ مه ږدئ !، چېرې مو چې زړه شي؛ په ډېره خوښی سره د الله تعالی عبادت کوئ !، او هر کله د هغه لوی دربار ته په سجده سر ږدئ ! او د هغه پاك الله ذات قرب او لا نژدېوالی ځان ته ګټئ !، په حديث کې دي: «بنده له ګردو حالتونو څخه په سجده کې زيات خپل الله تعالی نه نژدې کيږي».

تمت سورة العلق بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الْقَدْرِ

«د (القدر) سورت مكي دى، (۵) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۹۷) او په نزول كې (۲۵) سورت دى، ورروسته د «عبس» له سورته نازل شوى دى».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةِ ٱلْقَدْرِ ﴿١﴾

بېشكه مونږ نازل كړى مو دى دغه (ټول قرآن) په شپه د قدر كې.

تفسير: يعني قرآنكريم له لوح محفوظ څخه د دنيا پر اسمان د قدر په شپه كې نازل كړ شو، او بنايي په همدغې شپې كې د دنيا له اسمان څخه په محمد صلى الله عليه وسلم باندې يې هم نزول شروع شوى وي، په دې موضوع څه مضمون د (دُخان) په سورت كې ليكلى شوى دى، هلته دې ولوست شي.

وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ ﴿٢﴾ لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾

او څه شي پوه كړى يې ته (اى محمده !) چې څه ده شپه د قدر (د عزّت او شرافت له پلوه؟). شپه د قدر خير غوره ده له زرو مياشتو څخه.

تفسير: يعني په دې شپې كې نيكي كول داسې دي لكه چې تر زرو مياشتو پورې سرې نيكي كړي وي، بلكه زيات له دې څخه هم.

تَنَزَّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم

نازلېږي ملائكې او روح په دغه شپه كې په اذن حكم د رب د هغوى.

تفسير: يعني د الله تعالى په حكم روح القدس جبريل عليه السلام د ډېرو پرښتو په هجوم كې رانازلېږي، څكه چې پرښتې د رحمتونو او بركتونو په وخت كې نازلېږي، ممكن دي له «روح» څخه برسېره پر ملائكو كوم بل مخلوق مراد وي، په هر حال په دې بختورې شپې كې د باطني ژوندون او روحاني خير او بركت يو خاص نزول دى.

مِّن كُلِّ أَمْرٍ ﴿٤﴾ سَلَٰمٌ

لپاره د هر كار (ټاكلي «مقرر» شوي په دغه راتلونكي كال كې). امان سلامتيا ده (له هر آفته).

تفسير: يعني د عالم د نظام په نسبت كوم كارونه چې په دې كال كې مقدّر وي؛ د هغو د نفاذ د تعيين لپاره پرښتې راځي، لكه چې د (دُخان) په سورت كې وليكل شو، يا له ﴿مِّن كُلِّ أَمْرٍ﴾ څخه به د خير امر مراد وي، يعني له اسمان څخه هر راز د خير امور له ځان سره اخلي، او د ځمكې په لوري رابنكته كيږي، والله أعلم.

﴿سَلٰمٌ﴾: «امان سلامتيا ده له هر آفته، يا نه ده دغه شپه مګر خو سلامتيا ده له آفاتو او بلياتو نه»، يعني هغه شپه د امن، هوسايي، ډاډينې (تسکين) او د زړه د خوښۍ شپه ده، په دغې شپې کې د الله جل جلاله خاص بندګان په يوه عجيب او غريب طمأنيت او لذّت او حلاوت سره پخپلو عباداتو کې مصروف او مشغوليږي.

﴿هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ۝﴾

دغه شپه ده تر وخته د ختلو د سبا پورې (د سلامتيا، فضيلت، برکت، کرامت).

تفسير: يعني له ماښامه تر سحر پورې په ټوله شپه کې همدا سلسله جاري ده، نو ځکه دا شپه له سره تر پايه پورې مبارکه او بختوره ده.

تنبيه: له قرآن مجيد ځخه راڅرګنديږي (راښکاره کيږي) چې هغه شپه په رمضان شريف کې ده، ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ فِيْهِ الْقُرْاٰنُ﴾ او حديث راښکاروي چې دا شپه د رمضان په وروستني عشره کې ده، په تېره بيا د دې عشرې په طاقو شپو کې د قدر شپې لټول په کار دي، بيا د طاق په شپو کې د اويشتم (۲۷) په شپې باندې زيات ګمان کاوه شي والله أعلم، ولې زياتو عالمانو داسې تصريح کړې ده چې د قدر شپه د ټل لپاره په يوه عشره او په يوه نېټه کې نشي ټاکلی، امکان لري چې په يو رمضان کې يوه شپه او په بل رمضان کې بله کوه شپه وي.

تمّت سورة القدر بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الْبَيِّنَةِ

«د (البينة) سورت مدني دی (۸) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۹۸) په نزول كې (۱۰۰) سورت دی، وروسته د (الطلاق) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ مُنْفَكِّيْنَ حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ①

نه وو هغه كسان چې كافران شوي دي له اهل د كتابو او له مشركانو جلا كېدونكي له خپل دين نه تر هغه پورې چې راغلی دوی ته حجّت روښانه.

تفسير: يعني كافران د اهل كتابو او مشركينو د خپل دين پرېښودونكي نه وو تر دې چې ښكاره او روښانه دلائل ورته راغلل، چې هغه د الله تعالى رسول دی، چې د دين احكام يې ورته ښودل، لكه چې وروسته يې وضاحت فرمايي:

رَسُوْلٌ مِّنَ اللّٰهِ يَتْلُوْا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ②

چې رسول دی له طرفه د الله لولي دغه (رسول الله پر دوی) صحيفې پاكې كړی شوې (له باطله).

تفسير: د رسول اكرم صلى الله عليه وسلم له بعثت څخه وړاندې د ټولو اديانو تابعين خراب او هر يو پخپلو غلطيو باندې مغرور وو، او په دې وخت كې دا پكار وو چې كوم حكيم، ولي، لوی عادل باچا يا كوم لوی سړی دوی ويوهوي، او په سمه لاره يې راولي، او دا كار ممكن نه وو، تر دې چې داسې يو عظيم القدر پيغمبر رانشي چې له هغه سره د پاك الله مقدّس كتاب او لوی مدد وي، چې د څو كلونو په منځ كې ټول ملك د اسلام په نور ډك كړي، او پخپل زبردست تعليم او لوی همّت او عزيمت سره د ګردې دنيا مخ د وحدانيت او حقّانيت په لوري وګرځوي، لكه چې هغه د الله تعالى رسول او استاځی د پاك الله د كتاب په لوستلو راغی چې په پاكو پاڼو كې يې ليكلی شوی دی.

فِيْهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ③

په هغوی كې ليكلي شوي دي سم احكام (مضبوط كتابونه چې په كې نشته هيڅ خطايي).

تفسير: د قرآنكريم هر سورت ګواكې يو مستقل كتاب دی، يا دا مطلب چې هغه عُمده كتابونه چې پخوا له دې نه راغلي دي، د هغوی ضروري مطالب په دې كتاب كې شته، يا به له ﴿كُتُبٌ قَيِّمَةٌ﴾ څخه مراد نور علوم او مضامين وي، يعنې د هغو علومو مضامين پوره دُرست صحيح او ډېر مضبوط او معتدل دي.

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ④

او نه وو سره مختلف شوي هغه كسان چې وركړی شوی وو دوی ته كتاب مګر وروسته له هغه چې راغلی دوی ته حجّت روښانه (چې محمد دی يا قرآن).

تفسير: يعني په دې رسول او په دې كتاب كې هيڅ ځاى د شك او شبهې نشته، خو سره له هغه اهل د كتاب عمداً عناد، ضد او مخالفت ورسره كوي نه د شك او شبهې له پلوه، دوى دوه ډلې شوي دي، يو هغه چې پخپل ضد او انكار كې ټينګ ولاړ دي، او بل هغه چې د حق او انصاف له لوري يې په اسلام باندې يقين او ايمان راوړى دى، ښه خو به دا وه چې په هغه پيغمبر آخر الزمان باندې چې دوى د هغو په انتظار كې وو؛ ګرد سره ايمان راوړى وو، او خپل ګرد اختلافات او شخړې به يې له منځه ايستلې، او ګرد به سره په يوه لاره كې رهي كېدل، مګر هغوى د خپلو عنادو او بدبختيو په سبب د وحدت او اجتماع په ځاى په مخالفت او شقاق او نفاق كې سره اخته شول، كله چې اهل د كتاب داسې دي؛ د ناپوهانو مشركانو احوال به څه وي؟.

وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ

حال دا چې امر حكم نه وو ور كړى شوى دوى ته په تورات او انجيل كې مګر ور كړى شوى وو چې عبادت وكړي دوى د الله په داسې حال كې چې خالص كوونكي وي الله لره دين له شركه او نفاقه په داسې حال كې چې راګرځېدونكي وي له باطله حق ته.

تفسير: يعني له هر راز باطلو او دروغو څخه جلا شوي خالص د واحد الله تعالى بندګي وكړي !، او د حنيف ابراهيم عليه السلام په شان له هر چا او هرې خوا څخه علاقه شكولې د همغه يوه مالك الملك بندګان شي !، او د تشريع او د تكوين هيڅ يوه شُعبه او څانګه او نور شيان مستقل او خپلواك (اختيارمند) ونه ګڼي.

وَيُقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلْقَيِّمَةِ ۝٥

او (بل دوى مأمور دي په دې چې) قائموي سم اداء كوي (سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او وركوي زكات، او دا (مأمور به شيان) دين دى محكم (مستقيم چې هيڅ كوږوالى په كې نشته).

تفسير: يعني دا شيان په هر دين كې غوره او منلي شوي دي، چې د هغو شيانو تفصيل همدغه پيغمبر محمد صلى الله عليه وسلم هم راكوي، بيا نو الله تعالى ته دغه خبره ښه معلومه ده چې له داسې صافې ښوونې او تعليم څخه ولې دوى ګرځي؟ او ترې وحشت كوي؟.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَـٰبِ وَٱلْمُشْرِكِينَ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَـٰلِدِينَ فِيهَآ ۚ

بېشكه هغه كسان چې كافران شوي دي له اهل د كتابو او مشركان؛ وي به په اور د دوزخ كې (په قيامت كې) چې تل به وي دوى په هغه (جهنّم) كې.

تفسير: يعني د پوهې او د علم دعوى كوونكي كه اهل الكتاب وي يا جاهل مشركان كله چې د حقانيت او وحدت څخه مخ واړوي او انكار ترې وكړي؛ د هغو ګردو پاى او انجام همغه دوزخ دى، چې هيڅ كله به له هغه نه خلاصيږي.

أُو۟لَـٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ ٱلْبَرِيَّةِ ۝٦

دغه كسان هم دوى دي ډېر بد د خلقو.

تفسير: يعني له حيواناتو څخه ډېر خوار ذليل او خراب دي، لكه چې د «فرقان» په سورت كې داسې يو آيت لولو: ﴿إِنْ هُمْ إِلَّا كَٱلْأَنْعَـٰمِ ۖ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا﴾

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝٧

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه په دنیا کې)؛ دغه کسان همدوی دي ډېر ښه د خلقو.

تفسیر: یعني هغه کسان چې په ګردو رسولانو او کتابو باندې یقین کوي، او په ښو کارونو کې لګیا دي؛ نو دوی ښه خلق دي.

جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ

جزاء عوض د دوی په نزد د رب د دوی جنّتونه د ابدي هستوګنې دي، چې بهیږي له لاندې (د ماڼیو او ونو) د هغو (د اوبو د شودو د شاتو او د پاکو شرابو) ویالې، تل به وي دوی په هغو (جنّتونو) کې همېشه (تر ابده)، راضي به وي الله له دغو (مؤمنانو څخه په طاعت سره).

تفسیر: یعني د جنّت د باغونو او ویالو څخه برسېره د مولی رضا هم د دوی په برخه کیږي، چې د خوښۍ اصلي روح همدا دی.

وَرَضُوا عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ۝٨

او راضي به وي دوی له هغه (الله څخه په ثواب)، دا (درجه) هغه چا لره ده چې ویریدلی دی له ربه خپله.

تفسیر: یعني دا لوړ مقام هر چا ته په لاس نه ورځي، او دا یوائې د هغو بندګانو برخه ده چې د خپل پروردګار له عذابه ویریږي، او هغې شیانو ته هیڅ نه ورنږدې کیږي چې په هغو کې د الله تعالی د عصیان او نافرمانۍ تصوّر کېدی شي.

تمّت سورة البينة بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الزَّلۡزَالِ

«د (الزّلزال) سورت مدني دی، (۸) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۹۹) په نزول كې (۹۳) سورت دی، وروسته د «النساء» له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

إِذَا زُلۡزِلَتِ ٱلۡأَرۡضُ زِلۡزَالَهَا ۝١

كله چې وخوځوله شي ځمكه په خوځېدلو سختو خپلو سره.

تفسير: يعني الله تعالی به ګرده ځمكه په سختو او خورا ويروونكيو زلزلو او ربړدېدلو سره وخوځوي، چې د هغې له اغېزې او اثر څخه به هيڅ مانۍ او عمارت او هيڅ يو غر يا ونه او نور شيان پر ځمكه باندې روغ نه پاتې كيږي، او ګرد هسك (اوچت) او ټيټ به سره برابريږي، تر څو د حشر ميدان صاف او پاك او يو برابر وګرځي، او دا ګردې پېښې به په قيامت د دويمې نفخې د پو كولو په وخت كې پيښيږي.

وَأَخۡرَجَتِ ٱلۡأَرۡضُ أَثۡقَالَهَا ۝٢

او د باندې راوباسي ځمكه درانه شيان له خپله منځه.

تفسير: يعني په دې وخت كې ځمكه هر هغه شی چې د دې په منځ كې وي لكه مرې، سره او سپين زر، لاجور، پيروزه، غمې او نور ګرد د باندې غورځوي، خو د دې مالونو او قيمت دارو شيانو اخيستونكي به څوك نه وي، ګرد خلق به ګوري چې په دغه ورځ كې هغه ګران شيان چې تل به په هغو باندې جنګونه كېدل؛ څومره بېقدره او بېكاره لويدلي دي.

وَقَالَ ٱلۡإِنسَٰنُ مَا لَهَا ۝٣

او وبه وايي انسان چې: څه شوي دي دغه (ځمكې) لره (چې د باندې راوباسي مدفون خپل).

تفسير: يعني بني آدمان وروسته د ژوندي كېدلو او زلزلې د آثارو له ليدلو څخه يا د هغو ارواحو د زلزلې په ترځ كې حيران پاتې شوي په حيرت سره به وايي: «پر دې ځمكې باندې څه وشو؟ چې په دومره زور سره خوځيږي؟ او هر شی له خپلې ګېډې څخه د باندې غورځوي؟».

يَوۡمَئِذٖ تُحَدِّثُ أَخۡبَارَهَا ۝٤ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوۡحَىٰ لَهَا ۝٥

په دغې ورځې كې وبه وايي بيانوي به ځمكه خبرې خپلې (خلقو ته كه د خير وي كه د شر). په سبب د دې چې رب ستا وحي امر حكم كړی دی دې ته (په ويلو بيانولو سره).

تفسير: يعني بني آدم چې څه ښه او بد كارونه د هغې ځمكې په سر باندې كړي وو؛ هغه ګرد (ټول) به ښكاره وي، لكه چې وايي به: هغه سړي په ما باندې لمونځ كړی وو، هغه غلا كړې وه، هغه ناحق وينه توی كړې وه، او داسې نورې خبرې.

يَوۡمَئِذٖ يَصۡدُرُ ٱلنَّاسُ أَشۡتَاتٗا

په دغې ورځې کې به وګرځي خلک ټولي ټولي (له موقف يا له قبورو نه په مختلفو اشکالو سره).

تفسير: يعني په هغې ورځې کې به خلق له خپلو قبرونو څخه راوتلي د محشر په ډګر کې په راز راز ډلې جوړې کړې حاضرېږي، يوه ډله به د شرابيانو وي، بله ډله به د زناکارانو وي، همداسې د ظالمانو او غلو، على هذا القياس د نورو، يا دا مطلب چې خلق له حساب څخه خلاصېږي، او د بېرته ګرځېدلو په وخت کې څه ډلې به يې جنّتياني او څه به دوزخياني وي، چې هره يوه به پخپل لوري رهې کيږي.

لِّيُرَوۡاْ أَعۡمَٰلَهُمۡ ٦

لپاره د دې چې وښودله شي هغوی ته (جزاء د) عملونو د دوی.

تفسير: يعني د حشر په ميدان کې به د هغوی عملونه وروښولی شي، تر څو بدانو ته يو راز رسوايي او نېکانو ته يو راز سرفرازي حاصله شي، ممکن دي چې د عملونو له ورښوولو څخه د ثمراتو او نتائجو ورښوول مراد وي.

فَمَن يَعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّةٍ خَيۡرٗا يَرَهُۥ ٧ وَمَن يَعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّةٖ شَرّٗا يَرَهُۥ ٨

پس هغه څوک چې عمل کوي په اندازه د يوې ذرې د خير نيکی؛ نو وبه ويني (جزاء د هغه). او هر هغه څوک چې عمل کوي په اندازه د يوې ذرې د شر بدی؛ نو وبه ويني (سزا د هغه).

تفسير: يعني هر يوه ته د هغه د عمل ذره ذره ښه وي که بد؛ د هغه په مخ کې ايښوول کيږي، او حق تعالى به هر هغه معامله چې د هر عمل په نسبت اجراء کوي، هغه به هم د هغوی له سترګو څخه تېروي.

تمّت سورة الزلزال بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ العَادِيَاتِ

«د (العاديات) سورت مکّي دی، (١١) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (١٠٠) په نزول کې (١٤) سورت دی، وروسته د (العصر) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالْعٰدِيٰتِ ضَبْحًا ﴿١﴾ فَالْمُوْرِيٰتِ قَدْحًا ﴿٢﴾

قسم دی په اسونو ځغليدونکيو چې اواز ايستونکي دي له سينو شخه اواز پورته کول له ګېډو.
پس قسم دی په اسونو ايستونکيو د اور او رايستل په وهلو د سمانو تيږو (ګټو) لره.

تفسير: يعني په هغې تيږو يا تيږې لرونکې ځمکې باندې چې خپلې سوی (سمان او نوکان) وهي، او اور پورته کوي.

فَالْمُغِيْرٰتِ صُبْحًا ﴿٣﴾

پس قسم دی په حمله کوونکيو باندې په وخت د صبا کې.

تفسير: په عربو کې عادت وو چې په صباوون کې به يې په لوټولو باندې لاس پورې کاوه، تر څو د دوی د شپې له ورتګه دښمن خبر نشي، او سحر ناڅاپه داړه واچوي، او دا به يې خپل ځلميتوب او ميړانه ګڼله چې په شپې کې په چا ور ونه لوېږي.

فَاَثَرْنَ بِهٖ نَقْعًا ﴿٤﴾

پس پورته کوي دغه (اسونه) په سمانو خپلو سره (په وخت د ځغلېدو کې) ګرد (په شاوخوا د دښمن).

تفسير: يعني په داسې قوّت او ګړنديتوب او چالاکی سره ځغلېدونکي اسونه چې د ګهيځ په وخت کې کله چې د شپې د سړو او شبنم د رطوبت لامله تپولې دوړې او غبار ناست وي، خو بيا هم د دې اسونو له سوو شخه ګرد او دوړې پورته شي.

فَوَسَطْنَ بِهٖ جَمْعًا ﴿٥﴾

پس ننوځي دغه (اسونه) هغه وخت په منځ د ټولي (د دښمنانو د دين کې).

تفسير: يعني په دې وخت کې بې له وېرې او خطر د دښمن په فوج کې ننوځي.

او ځواب د دغو پاس قسمونو دا دی:

اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهٖ لَكَنُوْدٌ ﴿٦﴾

چې بېشکه (کافر) انسان له ربه خپله خامخا منکر ناشکره (د نعمتونو) دی.

تفسير: يعني انسان د الله تعالى د نعمتونو شكر نه وباسي، او د الله تعالى له خوا د ورکړو نعمتونو نه انکار کوي، ځني سلفو ويلي دي چې: «کنود» هغه دی چې مصيبتونه شماري، او د الله تعالى نعمتونه هېروي.

﴿وَإِنَّهُۥ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٞ ٧﴾

او بېشکه دا (انسان) پخپلې دغې ناشکرۍ خامخا شاهد کتونکی ګواه دی (يا هغه انسان هغه کار پخپل مخکښې ګوري).

تفسير: ډېرو مفسرينو د دې جملې مطلب داسې اخيستی دی: انسان پخپلې ناشکرۍ باندې د حال په ژبه ګواه دی، دی لږ شانې د خپل زړه په غږ باندې هم غوږ کېږدي ! او وادې ورې ! او متوجه دې شي ! چې زړه يې ورته څه وايي؟ دا وايي چې: آيا سره د دومره لورينې او بښګلوی (بخشش) ته ناشکر يې، ځينې أسلاف د﴿وَإِنَّهُۥ﴾ ضمير د رب په لوري اړوي، يعني د ده رب د هغه ناشکرې او کفران ته ګوري.

﴿وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلۡخَيۡرِ لَشَدِيدٌ ٨﴾

او بېشکه دا (انسان) په مينه محبّت د مال کې خامخا زيات قوي ډېر سخت دی.

تفسير: يعني حرص، طمع، بخل امساك او نورو رذائلو هغه ړوند ګرځولی دی، د دنيا د زرو او مال په مينه کې دومره ډوب شوی دی چې خپل حقيقي منعم يې هېر کړی دی، او نه پوهېږي چې وروسته له دې نه به يې څه حال کيږي؟.

﴿۞ أَفَلَا يَعۡلَمُ إِذَا بُعۡثِرَ مَا فِي ٱلۡقُبُورِ ٩ وَحُصِّلَ مَا فِي ٱلصُّدُورِ ١٠﴾

آيا پس نه پوهېږي (دا انسان) کله چې را پورته شي راووځي هغه چې په قبورو کې دي (مړي). او محقق راښکاره کړی شي هغه (عقائد او ارادې) چې په سينو د دوی کې دي.

تفسير: يعني هغه وخت هم راتلونکی دی چې مړي به له خپلو هديرو ځني ژوندي ايستل کيږي، او هغه خبرې چې په زړونو کې پټې دي؛ ګردې څرګندېږي، نو هلته به کتل کيږي چې له دې مال څخه څه ګټې اخيستی شي؟ او دا نا لايق او کافر به څنګه ځانونه ژغوري، که دا بې حيا په دې خبره باندې پوهېدی؛ نو هيڅ کله به د مال په مينه کې دومره نه ډوبېدل، او داسې حرکتونه به يې نه کول.

﴿إِنَّ رَبَّهُم بِهِمۡ يَوۡمَئِذٖ لَّخَبِيرُۢ ١١﴾

بېشکه رب د دوی په دوی باندې په دغې ورځې کې خامخا ښه پوه خبردار دی (نو موافقه جزاء به پرې ورکړي).

تفسير: يعني که څه هم د الله علم هر وخت د بندګانو پر پټه او ښکاره باندې محيط دی، خو پرله پسې د ده علم او پوهه پر بندګانو ظاهرېږي، او هيڅا ته ځای د دې خبرې نه پاتې کيږي چې له هغې څخه انکار وکړي.

تمّت سورة العاديات بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ القَارِعَةِ

«د (القارعة) سورت مکي دی، (۱۱) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۱) په نزول کې (۳۰) سورت دی، وروسته د (قریش) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

ٱلۡقَارِعَةُ ۝١ مَا ٱلۡقَارِعَةُ ۝٢ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡقَارِعَةُ ۝٣

(هغه) ټکوونکې (د زړونو، ورځ د قیامت). څه ده هغه ټکوونکې (د زړونو؟، قیامت). او څه شي پوه کړی یې ته چې څه ده هغه ټکوونکې (د زړونو، قیامت).

تفسیر: له (القارعة) څخه مراد قیامت دی، چې زړونه به له وېرې او فزع څخه سخت ټکانونه په کې خوري، او غوږونو ته د ډېرو سختو غږونو له اورېدلو څخه ربړ پیښیږي، مطلب دا دی چې د قیامت د حادثې د دې وېرووونکې منظرې او ننداري څه بیان وکړ شي، یوازې د هغو د ځینو آثارو او نښو څه خبرې لاندې ویلی کیږي چې له هغو څخه د هغې د شدّت او د سختی اندازه لګولی شئ.

يَوۡمَ يَكُونُ ٱلنَّاسُ كَٱلۡفَرَاشِ ٱلۡمَبۡثُوثِ ۝٤

(ټکوي به زړونه) په هغه ورځ کې چې ګرځي خلق لکه واړه پتنګان خواره کړی شوي (یو په بل ختونکي).

تفسیر: یعني هر یو به په یوه لوري په بې تابی او وارخطایی سره منډې وهي او ځغلي، ګواکې دا تشبیه له ورو پتنګانو سره د ضعف، کثرت، حرکت، بې انتظامی او بې تابی له پلوه ورکړی شوې ده.

وَتَكُونُ ٱلۡجِبَالُ كَٱلۡعِهۡنِ ٱلۡمَنفُوشِ ۝٥

او وبه ګرځي غرونه (له هیبته په دغې ورځې کې) لکه وړی رنګینې شیندلی شوې (د نداف په لینده).

تفسیر: یعني لکه چې نداف او ډانډس پخپل ډینډت او لینده سره پنبه یا وړی وهي او پرسوي یې، او له هغو څخه د حجم په لحاظ یو لوی شی جوړوي، او بیا په یو یو کولو او لږ ښورولو سره هغه الوځي، او یوه خوا بل خوا یې رغړوي، همداسې به د قیامت په ورځ کې غرونه هم الوځي، او سره متفرق کیږي به، او په رنګ ورکړیو شویو وړیو سره به یې ځکه تشبیه ورکړی شوې وي؛ چې هغه ډېرې کمزورې او سپکې دي.

فَأَمَّا مَن ثَقُلَتۡ مَوَٰزِينُهُۥ ۝٦ فَهُوَ فِي عِيشَةٖ رَّاضِيَةٖ ۝٧

پس هر چې هغه څوک چې درونده شي (په دغې ورځې کې) وزن (د عملونو، یا اعمال) د ده؛ نو هغه به وي په ښه ژوندون چې راضي به وي (په جنّت کې).

تفسير: يعنې د هر چا عمل چې درووند وي؛ هغه به په هغې ورځې کې په زړه پورې خوښي او هوسايي او آرامی کې وي، که کوم عمل په ليدلو کې ډېر لوی عمل ښکاري؛ خو په منځ کې يې د ايمان اغېزه (اثر)، د اسلام اثر، د اخلاص روح نه وي؛ نو هغه عمل د الله تعالی په دربار کې څه وزن او درووندوالی نه لري، لکه چې د (کهف) د سورت په (١٢) رکوع کې (١٠٥) آيت څمونږ دغه تفسير کې داسې راغلي دي: ﴿فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ۝٨ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ۝٩ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ۝١٠ نَارٌ حَامِيَةٌ ۝١١

او هر چې هغه څوک چې سپک شي وزن (د عملونو يا اعمال) د ده؛ نو ځای د اوسېدلو د ده به هاويه وي. او څه شي پوه کړې ته چه څه ده دغه (هاويه). اور دی خورا تود (چې منکران په کې پرمخې غورځولی کيږي).

تفسير: يعنې هغه عذاب چې په دغې طبقې کې شته د ځينو سرېو په فکر کې نشي راتلی، نو بس دومره وپوهېږئ چې يو اور دی ډېر تود چې سره خوټيږي، او داسې سوځوونکی دی چې د هغه په مقابل کې بل اور ته تود نه وايه شي، الله مو دې له دې اوره او له نورو رېړو څخه پخپل فضل او مهربانی سره وساتي !.

تمّت سورة القارعة بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ التَّكَاثُرِ

«د (التّکاثر) سورت مکي دی، (۸) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۲) په نزول کې (۱۶) سورت دی، وروسته د (الکوثر) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ ① حَتَّىٰ زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ②

مشغول کړي یئ تاسې (له عبادته) فخر کولو (یو له بله په ډېروالي د مال، اولاد او قام). تر هغه پورې چې ورشئ هدیرو ته (مړه شئ، خښ شئ).

تفسیر: یعني د مال او د اولاد د کثرت او د دنیا د مال او د شتو حرص سړی په غفلت کې اچوي، نه د الله تعالی د لورینې فکر ورته پرېږدي چې راشي، نه د آخرت په خیال کې لوېږي، پس شپه او ورځ په همدې فکر کې لګیدلی وي، په هر ډول چې کېږي بنایي څما مال او شته را زیات شي، او کور کهول مې له ګردو کورنیو او کهولو څخه ښه او لوړ وي، لا دا د غفلت پرده له مخه یې نه وي لرې شوې چې مرګ ورته راورسیږي، کله چې په قبر کې کېښود شي؛ نو هلته ورښکاریږي چې په سخت غفلت او هېره کې لوېدلی وو، او هغه شیان چې د څه مودې له پلوه د ده په سترګو کې ښه ښکاریده؛ وروسته له مرګه هغه ګرد هیڅ بلکه د ده د ځان نقصان ثابت شو.

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ③ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ④

نه ده داسې وړ (لایق)، ژر ده چې پوه به شئ تاسې (پخپلې خطایی باندې). بیا بیخي داسې نه ده وړ (لایق)، ژر ده چې پوه به شئ تاسې (پخپلې خطایی باندې).

تفسیر: یعني وګورئ! په خو خو خلې په تأکید تاسې ته ویل کیږي چې ستاسې دا خیال صحیح نه دی چې: «د مال او اولاد او نورو شتو ډېروالي په کار راتلونکی شی دی»، عنقریب تاسې به یې معلوم کړئ چې دا زائل او فاني څیزونه هیڅکله د فخر او مباهلت لایق نه وو، بیا وپوهېږئ چې آخرت داسې یو شی نه دی چې له هغه څخه انکار یا غفلت وکړی شي، په مخ کې به تاسې ته دا درښکاره شي چې اصلي ژوندون عیش او هوسایي په آخرت کې ده، او د دنیا ژوندون د هغې په مقابل کې پرته له یوه خوب او خیال څنې بل شی نه دی.

كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ⑤

نه ده داسې، که تاسې پوهیدلئ (په خرابی د عاقبت د تکاثر او تفاخر) په علم الیقین سره (نو داسې به مو نه کول).

تفسیر: ستاسې دا خیال هر ګز صحیح نه دی، که تاسې په یقیني ډول او د صحیحو دلائلو په وسیله په دې خبرې پوهېدئ چې د آخرت په مقابل کې د دنیا شیان هیڅ دي؛ نو هیڅکله به مو غفلت نه کاوه.

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ۝ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ۝

قسم دی چې خامخا وبه وینئ تاسې هرومرو دوزخ. بیا به خامخا ووینئ تاسې هرومرو هغه (دوزخ) په سترګو د یقین سره.

تفسیر: یعني د غفلت او د انکار نتیجه دوزخ دی، او تاسې ضرور د هغه لیدونکي یئ، ړومبی د هغه څه اثر به «برزخ» کې په نظر درشي، بیا به یې په آخرت کې په پوره ډول ووینئ، او عین الیقین به مو حاصلیږي.

ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ۝

بیا به خامخا پوښتني وشي له تاسې څخه هرومرو په دغې ورځې کې له نعمتونو هوساینو نه (چې درکړي یې وو تاسې ته په دنیا کې).

تفسیر: یعني په هغه وخت کې به وپوښتلی شئ چې: «اوس راوښیئ د دنیا د نعمتونو او د عیش او د هوسایی حقیقت څرنګه وو؟ یا هلته پوښتل کیږي: هغه ظاهري، باطني، آفاقي، انفسي، جسماني، روحاني نعمتونه چې ما تاسې ته په دنیا کې عطاء کړي وو؛ تاسې د هغه شکر او حق په څه ډول اداء کړی دی؟ او د خپل حقیقي منعم په خوښولو کې مو تر کوم ځای پورې سعي او زیار ایستلی دی».

تمّت سورة التّكاثر بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الْعَصْرِ

«د (العصر) سورت مکّي دی، (۳) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۳) په نزول کې (۱۳) سورت دی، وروسته د (الانشراح) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالْعَصْرِۙ ۝١ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِيْ خُسْرٍۙ ۝٢

قسم دی په عصر. چې بېشکه انسان خامخا په زيان کې دی (په صرف کولو د عمر سره په فاني مطالبو کې).

تفسير: عصر زماني ته وايي، يعني قسم په زماني باندې چې د انسان عمر هم په کې داخل دی، چې دا عمر د سعاداتو او کمالاتو د ګټلو لپاره يوه لويه پنګه ده، او په کې عجائب او غرائب دي په اقسامو سره، قسم دی د مازديګر په وخت باندې چې د دنيوي کارونو او وظيفو له پلوه يو څان ته اهميت او مشغوليت لري، او د لمانځه اداء يې سخته ده، ځکه چې خلق مشغول وي په دنيوي کارونو خپلو کې، او د ديانت له سببه د ډېر لوی فضيلت وخت دی، تر دې چې رسول اکرم صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: «د هر چا نه چې د (عصر) لمونځ فوت شي؛ لکه چې د هغه ګرد کور او د ژوندون شيان لوټ شوي وي»، يا قسم دی ځما په پاکه زمانه د پيغمبر صلى الله عليه وسلم باندې چې په هغې کې د عظمى رسالت او کبرى خلافت رڼا او نور ډېر ښه ځليږي، او بهتر او غوره ده له نورو زمانو څخه، او د «والعصر» د قسم ځواب دغه دی چې:

﴿اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِيْ خُسْرٍ﴾ «بېشکه انسان خامخا په زيان کې دی»، له دې څخه به زيات زيان څه وي چې د واورې خرڅوونکي غوندې د هغه د تجارت رأس المال چې د هغه عزيز عمر دی؛ شيبه په شيبه (لحظه په لحظه) لږېږي، که دی په دې ژر ورتګ کې هيڅ يو داسې کار ونه کړي چې هغه يواځې د دې تللي عمر پنګه (سرمايه) وبللی شي، يا يې په درد وخوري، بلکه يو ابدي او غير فاني متاع او د تل لپاره د کار شی وګرځي، نو زيان او خساره يې خو زياتيږي.

اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ ۙ۬ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ۝٣

مګر (خو زيانکاران نه دي) هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)، او وصيت يې کړی وي يو بل ته په حقه سره چې ايمان دی، او وصيت يې کړی وي يو بل ته په صبر (په طاعت او مصيبت او له معصيته).

تفسير: يعني انسان ته د زيان څخه د ژغورلو لپاره د څلورو شيانو ضرورت دی:

(۱): په الله تعالى او په رسول الله صلى الله عليه وسلم او ټولو ايمانياتو باندې ايمان راوړل، او د هغه په هداياتو او وعدو باندې اخروي وي يا دنيوي؛ پوره يقين لرل.

(۲): د دې يقين اثر او اغېزه نه ښايي چې يواځې په قلب او دماغ پورې محدوده وي، بلکه ښايي چې په جوارحو کې هم څرګنده شي، او د هغه چارې او اعمال او ژوندون د ده د زړه هنداره وي.

(۳): دی پخپلې انفرادي اصلاح او فلاح باندې قناعت ونه کړي، بلکه د خپل قوم او ملک ګټې او اجتماعي مفاد هم ښايي د ده تر کتنې او نظر لاندې وي !، هر کله چې دوه مسلمانان سره ووینې؛ ښايي يو له بله سره په ورين تندي خبرې اترې وکړي، او په قول او فعل او هره معامله کې دې پر ته له ديانت او صفايي څخه بل کار نه کوي !، اوتل دې يو بل ته د صداقت، امانت تأكيد وينا وکړي !.

(۴): هر يوه له ښايي چې تل بل ته دا وصيت او نصيحت کوي چې د حق په معامله او د شخصي او قومي اصلاح په لاره کې چې هر څومره سختې او زيار او ربړونه ورپېښ شي، يا له طبعې مخالفې چارې په مخ ورته راشي؛ دا ګردې دې په پوره صبر او استقامت سره تحمّل کړي، او هيڅکله دې پل د نېکۍ له لارې څخه کوږ نه ږدي !، هغه خوش قسمت انسانان چې د دې څلورو اوصافو جامع او لرونکي وي، او دوی سره د خپل کمال د نورو په تکميل کې هم زيار کوي؛ نو د هغوی نوم د دنيا په صفحاتو کې تل ژوندی پاتې کيږي.

تمت سورة العصر بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الهُمَزَةِ

«د (الهمزة) سورت مکي دی، (۹) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۴) په نزول کې (۳۲) سورت دی، وروسته له (القیامة) د سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ①

افسوس هلاکت، یا کنده د دوزخ، یا خرابي ده هر طعن لګوونکي عیب ګر لره.

تفسیر: یعني له خپل ځان څخه نه خبریږي، او نور حقیر ګڼي طعني ورکوي، او د هغوی په واقعي یا غیر واقعي عیبونو پسې لویدلي وي او لټوي یې.

الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَّعَدَّدَهٗ ②

هغه (طعن لګونکی عیبګر) چې جمع کړی یې دی مال، او وار وار یې شمېرلی او ذخیره کړی یې دی.

تفسیر: یعني طعني ورکول او عیب لټول د تکبّر منشأ ده، او د تکبّر سبب مال دی، چې د حرص لامله یې له هرې خوا ځان ته راټولوي، او بخیلان د حرص لامله هرې خوا ته لاس او پښې اچوي، او د بخل له سببه خپلې ګټې شمېرلې ساتي، او یو پول او پیسه ترې نه خرڅ کوي، زیاتره بخیل مالداران داسې دي چې هغوی خپلې نغدې څو څو ځلې شمیري، او حسابونه یې جوړوي، او له دې شمېرلو څخه هر ځلې بېل بېل خوند او مزه اخلي.

يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهٗٓ أَخْلَدَهٗ ③

ګمان کوي چې بېشکه مال د ده به تل ژوندی لري دی.

تفسیر: یعني له دې چارو څخه دا ښکاري چې لکه دا مال هیڅ چېرې نه ورځني جلا کیږي، بلکه تل به دی له ارضي او سماوي آفتونو څخه ساتي؟.

كَلَّا لَيُنْۢبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ④

نه ده داسې (بلکه مړ به شي، او خلاص به یې نه کړي دا مال له عذابه)، قسم دی چې خامخا وبه غورځولی شي هرومرو (دا جمع کوونکی) په هغه شي کې چې ماتوونکی سوځوونکی دی د هر شي.

تفسیر: یعني دا خیال بالکل چټي دی، مال خو تر هدیرې پورې هم له چا سره نه ځي، نو وروسته له هغه به څه ترې واخیستی شي، ګرد مال او دولت به همداسې پاتې وي، او دا بدبخت به پورته کړي، او په دوزخ کې به یې وغورځوي.

حطمة: هغه سخت ماتوونکي اور ته وايه کيږي چې هر شی سمدلاسه بې له لوګي او اوږدو لمبو څخه وسوځوي.

وَمَآ اَدۡرٰىكَ مَا الۡحُطَمَةُ ﴿۵﴾ نَارُ اللّٰهِ الۡمُوۡقَدَةُ ﴿۶﴾ الَّتِىۡ تَطَّلِعُ عَلَى الۡاَفۡـِٕدَةِ ﴿۷﴾

او څه شي پوه کړی يې ته، څه شی دی ماتوونکی سوځوونکی د هر شي. اور د الله دی بل کړی
شوی. هغه (اور) چې خيژي پر زړونو باندې (نو سوځوي يې).

تفسير: يعنې ښه وپوهېږئ چې دا اور د بندګانو نه دی، بلکه د الله تعالی بل کړی شوی اور دی، د هغه سوځېدل چې په بدن باندې لګيږي؛ سمدلاسه زړه ته رسيږي، بلکه يو بل ډول سوځېدل به داسې وي چې له زړه څخه شروع شوي نور بدن ته سرايت کوي.

اِنَّهَا عَلَيۡهِمۡ مُّؤۡصَدَةٌ ﴿۸﴾

بېشکه دا اور به په دوی باندې بند کړی شوی وي.

تفسير: يعنې کافران په دوزخ کې غورځول کيږي، بيا د دوزخ وروته پرې ترل کيږي، او هيڅ د وتلو لار به نه وي، تل به په هغه کې پاتې او سوځيږي.

فِىۡ عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ﴿۹﴾

په ستنو راښکليو شويو اوږدو سره.

تفسير: يعنې د اور لمبې د اوږدو اوږدو ستنو په ډول پورته کيږي، يا دا چې دوزخيان په اوږدو ستنو کې سخت ترل کيږي، چې د سوځېدلو په وخت کې هيڅ ونشي خوځېدلی، چې د دې خوا او هغې خوا له خوځېدلو د عذاب د څه سپکتيا توهم کېدی شي، او ځينې وايي: د دوزخ خوله په اوږدو اوږدو ستنو سره بنديږي، چې له يوې خوا څخه بلې خوا ته راښکلې شوې وي، والله أعلم.

تمّت سورة الهمزة بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ الفِيلِ

«د (الفيل) سورت مکي دی، (۵) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۵) په نزول کې (۱۹) سورت دی، وروسته د «الکافرون» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحٰبِ الْفِيْلِ ①

آيا نه وو ليدلی تا، نه يې خبر؟ چې څرنګه کار کړی وو رب ستا له خاوندانو د فيل سره.

تفسير: يعني د فيل د خاوندانو سره هغه معامله چې ستاسې پروردګار وکړه؛ هغه به ضرور تاسې ته معلومه وي، ځکه چې دا واقعه د نبي کريم صلی الله عليه وسلم له با سعادت ولادت څخه څو ورځې پخوا شوې وه، او د ډېر شهرت له سببه چې د هر لوی او کوچني په ژبه يادېده، او د دې قرب عهد او د تواتر په بناء الله تعالی دا علم په رؤيت سره تعبير وفرمايه.

اَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِيْ تَضْلِيْلٍ ②

آيا نه يې وو ګرځولی (هغه) کيد مکر د دوی په ګمراهی زيانمنی بطلان کې.

تفسير: يعني هغو کسانو غوښتل چې د الله تعالی کعبه ورانه او خپله مصنوعي کعبه ودانه کړي، نو دا ونه شوه کېدی، او الله تعالی د هغوی ګردې ترټنې بېکاره او ټول تدابير يې بې اثره وګرځول، او د کعبې شريفې د تباهي د فکر له سببه دوی پخپله تباه او بېکاره شول.

وَّاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا اَبَابِيْلَ ③ تَرْمِيْهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّنْ سِجِّيْلٍ ④

او راويې لېږل په دوی باندې مرغان ټولګي ټولګي. چې وېشتل يې هغوی په کاڼو سره چې له خټو په اور پخو شويو څخه جوړ شوي وو.

تفسير: د أصحاب فيل لنډه قصه دا ده: د حبشې د ټولواك (باچا) له خوا په يمن کې يو (ابرهه) نامې حاکم مقرر وو، هغه وليد چې د عربو ګرد خلق کعبې شريفې ته ځي، او هلته حجّونه کوي، نو ويې غوښتل چې د خلقو توجّه ځان ته ورکش کړي، نو دا تدبير يې له ځان سره وسنجاوه چې د خپل عيسوي دين په نامه يوه لويه کتبه (عبادتخانه) جوړه کړي، چې د هر راز تکلّفاتو او د راحت او هوسايي او ساعت تېرې اسباب په کې غونډ کړی شوي وي، او غوښت يې چې په دې ډول به خلق اصلي کعبه پرېږدي، او د دې مکلفې او مرصّعې عبادتخانې په لوري به راځي، او د مکې د حج بيروبار به مات شي، لکه چې د يمن په يو لوی ښار کې يې چې (صنعاء) نومېږي؛ مصنوعي کعبه جوړه او ډېر مال او شته يې پرې خرڅ کړي وو، خو سره له هغه هم خلق ورته متوجه نشول، کله چې عرب په تېره قريش له دې خبرې څخه خبر شول؛ سخت خپه او په قهر شول، ځينې په قهر شوي هلته اودس ماتي ته کېناستل، ځينې وايي چې: کوم عرب اور بل کړی وو، چې د هغه کوم بخرکی الوتلی په هغې مانۍ کې ولګېد، ابرهه له دې پېښې څخه ډېر په قهر

شو، او غوښته یې کړه چې پر کعبې شریفې باندې سره له ډېرو فوځونو او یو نومیالي فیل چې (محمود) نومېده، یرغل وروړي او ورانه یې کړي، هغې عربي قبیلې چې په لاره کې یې له هغه سره مقاومت وکړ د هغوی له لاسه ماتې وکړه، او أصحاب الفیل په ډېر قوّت او سامانی سره مکې شریفې ته ورسېدل، د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم نیکه «عبد المطلب» په دې وخت کې د قریشو سردار او د کعبې شریفې لوی متولّي وو، کله چې دوی له دې پېښې څخه خبر شول؛ ویې ویل: «خلقو ! تاسې د خپلو ځانونو ساتنه وکړئ !، د کعبې ساتنه به هغه څوك وكړي چې مالك يې دی»، کله چې ابرهه پخپل مخ کې هیڅ یو مانع ونه لیده؛ نو یقین یې راغی چې د کعبې ورانول اوس یو اسانه کار دی، ځکه چې ځما پر مخ کې هیڅ څوك مقابله کوونکي نه دي، کله چې مکې معظمې ته نژدې د «مُحسّر» وادي ته ورسېد چې د یوې کندې نوم دی؛ نو د لوی سیند له لوري د شنو او ژېړو مرغانو کوچنی کوچنی ډلې ورښکاره شوې، چې د هغوی په مښوکو او منګلو کې وړوکې کنکرې وې، چې جوړې شوې وې له ختو څخه په پخولو سره لکه خښتې یا قدرتي وې لکه کوتکانې، دې عجیب او غریب مرغانو ټولی ټولی کنکرې پر لښکر ورولې، د الله په قدرت به دا د کنکرو ویشتل کټ مټ (هوبهو) لکه د ټوپکو پر هغوی باندې اثر او اغېزه کوله، او په هر چا چې لګېده له بلې خوا به یې وتله، او عجیب ډول بوسي ماده به یې پرېښوده، ډېر ډېر لښکر یې هلته مړه شول، هغه چې وتښتېدل په نورو ربړو (تکلیفونو) سره اخته او په کې مړه شول، ځینې وایي: دا پېښه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له ولادت څخه پنځوس ورځې پخوا شوې ده، ځینې وایي: دا پېښه په هغې ورځې کې شوې ده چې محمد صلی الله علیه وسلم په کې تولّد شو، ګواکې دا یوه اسماني نښه د دوی د بختور راتګ ده، او یوه غیبي اشاره ده چې الله تعالی د خپل کور او د بندګانو په فوق العاده ډول سره هم ساتنه کوي، او د دې کور متولّي هم له نورو څخه سره د خپل مقدّس پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ښه شان ساتي، او دښمنانو ته هسې موقع نه پرېږدي چې دوی کعبې شریفې یا د کعبې شریفې رښتینو خادمانو ته څه تکلیف او ضرر ورپېښ کړي.

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ۝٥

نو ویې ګرځاوه دغه لښکر په شان د وښو خوړلیو شویو پایمال کړیو شویو.

تفسیر: په شان د هغو وښو او پاڼو د فصل یا خوړلې شوې ګیاه چې غوایې، غوا او نور حیوانات یې خوري او پاتې یې په اخور کې وي، یعنې داسې تیت او پرک او منتشر بد صورت مبتدل بېکاره او ټکر ټکر شول، لکه پاتې واښه د حیواناتو.

تمّت سورة الفیل بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ قُرَيۡشٍ

«د (قُریش) سورت مکي دی، (۴) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۶) په نزول کې (۲۹) سورت دی، وروسته د «التین» له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

لِإِيلَٰفِ قُرَيۡشٍ ١ إِۦلَٰفِهِمۡ رِحۡلَةَ ٱلشِّتَآءِ وَٱلصَّيۡفِ ٢ فَلۡيَعۡبُدُواْ رَبَّ هَٰذَا ٱلۡبَيۡتِ ٣ ٱلَّذِيٓ أَطۡعَمَهُم مِّن جُوعٖ
وَءَامَنَهُم مِّنۡ خَوۡفِۭ ٤

له جهته د انس او الفت د قریشو یو له بل سره. له جهته د انس او الفت د دوی په سفر د ژمي کې او (په سفر د) اوړي کې. نو ښایي چې بندګي وکړي دوی رب د دې کوټې (کعبې) ته هغه (رب) چې طعام خواره یې ورکړي دي دوی ته په لوږې کې، او امن یې ورکړی دی دوی ته له خوف وېرې څخه.

تفسیر: یعني په مکې کې غله او نور خواره نه پیدا کېده، نو ځکه د قریشو داسې عادت وو چې په هر کال کې به دوی دوه ځلې سفر کاوه، د ژمي په وخت کې د یمن په لوري چې تود دی، او په اوړي کې د شام په لوري چې یخ او زرغون ملک دی، د هر ځای خلقو به دوی د اهل حرم او د بیت الله د خادمانو په نامه سره پېژندل، او د دوی به یې ډېر عزّت او احترام او خدمت کاوه، او د هغوی ځان او مال ته به یې لاس نه غځوو، نو ځکه دوی به له دې تګ او راتګ څخه په زړه پورې ګټې اخیستلې، او بیا به امن، اطمینان او ډاډینه سره پخپلو کورونو کې کېناستل، خوړل او خورول به یې، د حرم په شاوخوا کې به د غلا، داړې، لوټ او تالا شورماشور وو، خو پخپله په حرم شریف کې به د هغه احترام په سبب قراره قراري وه، او د قریشو خلقو به ډېرې هوسایۍ او ارامۍ سره خپل ژوندون تېروه، نو د همدې انعام تذکره، یادونه دلته شوې ده، چې تاسو ته مې طعام او ډوډۍ درکړه، او امنیت، طمانیت، سکون او هوسایي مو دروبښله، او د أصحاب الفیل له یرغل او تعرّض څخه مو وساتلئ، نو تاسې ولې د دې کور د څښتن الله تعالی بندګي نه کوئ؟ او د هغه رسول ته ولې ربړونه پېښوئ، آیا دا ډېره بې انتهاء ناشکري او احسان هېرول نه دي؟ که په نورو خبرو نه پوهېږئ نو د دې ښکاره حقیقت په منلو کې چې پوهېدل یې ډېر اسان دي؛ ولې خپل ځانونه وړاندې وروسته کوئ؟.

تمت سورة قریش بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ الْمَاعُون

«د (الماعون) سورت دري ړومبني آيات مكّي او نور يې مدني دي، (۷) آيتونه يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۱۰۷) په نزول كې (۱۷) سورت دى، وروسته د «التكاثر» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ ﴿١﴾

آيا وينې ته هغه څوك چې دروغ وايي په ورځې د جزاء باندې (يعني دروغ يې ګڼي)

تفسير: يعني دغه مكذّب كافر داسې وايي چې: له سره عدل او انصاف به نه كيږي، او د الله تعالى له لورې به د ښو او بدو بدل نه وركاوه كيږي، ځينو د (دين) معنى «ملّت» اخيستى دى، يعني د حق مذهب او اسلام ملّت دروغ بولي، ګواكې مذهب او ملّت د هغوى په نزد هيڅ يو شى نه دى.

فَذَٰلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ ﴿٢﴾

نو (كه يې پېژنې؛ همدغه) همغه (څوك) دى چې رټي، شړي يتيم پلار مړي لره (په شړلو قبيحو سره).

تفسير: يعني له يتيم او پلار مړي سره همدردي او خواخوږي چيري؟ بلكه له هغوى سره په ډېره بېرحمي، غټ زړه توب، بد اخلاقي معامله كوي، او حق يې نه وركوي، او اموال يې له خپل ځان سره په ناحقه ساتي.

وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣﴾

نو نه كوي تېزول په طعام، خواړه وركولو د مسكين باندې.

تفسير: يعني نه دوى د غريبانو او محتاجانو خبر اخلي، او نه نورو ته ترغيب وركوي.

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾

پس هلاكت افسوس، كنده د دوزخ، يا خرابي ده لپاره د لمونځ كوونكو. هغه كسان چې دوى له لمانځه خپله غافله بېخبره وي.

تفسير: يعني نه پوهيږي چې لمونځ له چا سره مناجات دي؟ او د هغه مقصد څه دى؟ او د څومره اهتمام لايق او وړ دى؟ دا به څرنګه لمونځ وي چې كله يې نه كوي، او كله يې كوي، وخت او بې وخته پرېږدي ودريږي، په دنيوي چارو او خبرو كې په لوى لاس وخت تېروي، او بيا يې چې كوي هم؛ يو څو ټونګې وهي، او دېته هيڅ فكر نه كوي چې چاته مخامخ ولاړ يم؟ د «أحكم الحاكمين» په دربار كې په څه شان حاضري وركوم؟ آيا الله تعالى يواځې ناسته ولاړه، سر په ځمكه لګول، كږېدل ويني، او (استغفر الله) ځمونږ زړونه نه ويني، آيا په دې كې د اخلاص او خشوع رنګ شته؟

په ياد يې ولرئ چې دا ګرد صورتونه په ﴿عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ کې درجه په درجه شامل دي، لکه چې ځينو اسلافو په دې تصريح کړې ده.

ﵟٱلَّذِينَ هُمۡ يُرَآءُونَ ٦ﵞ

هغه کسان دي چې دوی رياکاري کوي (په عمل خپل کې، ځان ښوونه کوي خلقو ته).

تفسير: يعني يو لمونځ څه بلکه د هغوی نور عملونه هم له رياکارۍ او نمايش څخه تش نه وي، ګواکې د دوی مقصد له خالق څخه ستر ګې اړول او د مخلوق خوښول دي.

ﵟوَيَمۡنَعُونَ ٱلۡمَاعُونَ ٧ﵞ

او منع کوي دوی مال د زکات يا اسباب د معاونت امداد يو له بله.

تفسير: يعني زکات او صدقات او نور ميراث خو نه ورکوي، بلکه معمولي شيان لکه لوښي، رسی، تبر، يوم، لور، غلبېل، اوبه، مالګه، اور، تار، ستن او نور هم چا ته چې ترې وېې غواړي نه يې ورکوي، چې د هغو ورکول په ګرده دنيا کې يو عام رواج دی.

تمّت سورة الماعون بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الكَوْثَرِ

«د (الكوثر) سورت مكي دی، (۳) آيتونه يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۱۰۸) او په نزول كې (۱۵) سورت دی، وروسته د (العاديات) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

إِنَّآ أَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ ①

بېشكه مونږ دركړی مو دی تاته كوثر (ډېر خير يا وياله په جنّت كې).

تفسير: يعني په تحقيق سره ما دركړی دی تا لره ای محمده كوثر چې په وزن د (فَوْعَل) دی، په معنی د كثرت، يعني: دركړی مې دی تا لره خير كثير چې علم او نبوّت، قرآن او شفاعت دی، نو د دې لفظ لاندې ګرد ديني او دنيوي دولتونه او حسي او معنوي نعمتونه داخل دي، او له دې نعمتونو څخه يو لوی نعمت «حوض كوثر» هم دی، چې په دې نامه په مسلمانانو كې مشهور دی، او د هغه په اوبو باندې به د قيامت په ورځ خپل امّت اوبه كوي.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ②

نو لمونځ كوه لپاره د رب خپل او قرباني كوه !.

تفسير: يعني د دومره لوی انعام او احسان شكر هم ښايي لوی وي، او ښايي چې پخپل روح او بدن او مال سره پوره د خپل رب په عبادت كې مشغول او لګيا وي، په بدني او روحاني عباداتو كې له ګردو څخه لوی عبادت لمونځ دی، او په مالي عباداتو كې قرباني يو ممتاز حيثيت لري.

إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ③

بېشكه دښمن ستا همغه دی بې بنياده له هره خيره منقطع.

تفسير: ځينو كفّارو به د رسول أكرم صلى الله عليه وسلم په شان كې داسې ويل: دا سړی ځوی نه لري، نو تر څو چې ژوندی وي خلق به يې نوم يادوي، خو وروسته له مرګه به يې څوك نوم اخلي؟ داسې بې هلكه سړي ته په محاوراتو كې «ابتر» وايه كېده، «ابتر» په اصل كې لنډې «دم بريده» ښاروي ته وايي، د هغه چا چې تر ده وروسته كوم نوم اخيستونكی پاتې نشي، ګواكې د هغه لكۍ هم پرې شوې ده، نو قرآنكريم دا راښيي: هغه چا ته چې الله تعالى خير كثير عطاء فرمايلی وي؛ تر أبد الآباد پورې د هغه نوم روښ پاتې كيږي، او هغه ته «أبتر» ويل خورا ډېر حماقت او ناپوهي ده، په رښتيا سره هغه څوك چې داسې مقدّسې او مقبولې هستۍ سره بغض، عناد او عداوت ولري؛ هغه له خپل ځانه وروسته څه د خير ذكر او نېك اثر نه پرېږدي، نن چې ديارلس سوه اتيا كاله د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له بعثت څخه تېر شوي دي، بيا هم ما شاء الله د هغه له روحاني اولاد څخه ګرده دنيا ډكه ده، او جسماني اولاده يې هم

د دوی د لوښو له خوا ډېره زیاته په هر ملك کې شته، د دوی د دین صالحه آثار په عالم کې ځلیږي، د دوی یادول په ښه نوم، محبت او عقیده سره د کروړونو انسانانو زړونو ته خوښي ښښي، دوست او دښمن ټول د دوی د اصلاحي چارو ستاینه کوي، او مونږ مسلمانان یې د زړه له کومې حق او رښتیا بولو، پرته له دنیا څخه په آخرت کې بیا په هغه مقام محمود کې چې دوی به هلته ودریږي، او هغه عامه مقبولیت او متبوعیت چې دوی ته علی رؤوس الأشهاد په برخه کیږي؛ هم څمونږ د افتخار ځای دی.

تمّت سورة الکوثر بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ الكَافِرُونَ

«د (الکافرون) سورت مکي دی، (۶) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۹) په نزول کې (۱۸) سورت دی، وروسته د (الماعون) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْكَٰفِرُونَ ①

ووايه (ای محمده ! چې) ای کافرانو !.

تفسير: د قريشو څو تنو غټانو وويل: ای محمده ! راځه چې مونږ او تاسي روغه سره وکړو، تاسي تر يوه کال پورې څمونږ د معبودانو عبادت وکړئ !، بيا په دويم کال کې مونږ ستا د معبود عبادت کوو، او داسي به هر يوه ټولګي ته د بل ټولګي له دين څخه څه برخه رسيږي، محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: «زه له الله تعالی څخه له دې نه پناه غواړم، چې د يوې ثانيې له مخې هم له هغه سره بل څوک يا شی شريک وګڼم»، بيا هغوی وويل: «ښه، نو تاسي څمونږ د معبودانو مذمّت مه کوئ، نو مونږ به هم ستا د پيغمبری تصديق او ستا د معبود ستاينه (صفت) کوو»، نو په دې باندې دا سورت نازل شو، چې محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم د کُفّارو په لويه جرګه کې ولوست، چې د هغه خُلاصه د مشرکينو له طور او طريقې څخه پوره بېزاري ښکاروي، او د هغوی څخه د تعلّقاتو د انقطاع اعلان او بېزاري څرګندوي.

لَآ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ② وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ③

نه کوم زه (في الحال) عبادت د هغه شي چې تاسي يې عبادت کوئ (ای کافرانو چې بُتان دي).
او نه يئ تاسي (ای کافرانو في الحال) عبادت کوونکي د هغه ذات چې زه يې عبادت کوم.

تفسير: يعني پرته له الله څخه د هغو معبودانو چې تاسي جوړ کړي دي، زه اوس عبادت نه کوم، او نه تاسي د هغه احد او صمد الله تعالی عبادت بې د نورو له شرکت څخه کوئ چې زه يې عبادت کوم، او په راتلونکې زماني کې هم زه ستاسي د معبودانو عبادت نه کوم.

وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ ④ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ⑤

او نه يم زه عبادت کوونکی (په وروستی زمانه کې) د هغه شي چې عبادت يې کوئ تاسي. او نه يئ تاسي (ای کافرانو په وروستی زمانه کې) عبادت کوونکي د هغه ذات چې زه يې عبادت کوم (چې الله دی).

تفسير: يعني وروسته له دې هم زه ستاسي د معبودانو عبادت کوونکی نه يم، او نه تاسي څما د دغه واحد معبود بې له شرکته عبادت کوونکي يئ، مطلب يې دا چې زه موحد يم، له شرک څخه اوس او په راتلونکې زماني کې لرې تښتم، او تاسي سره له شرکته نه اوس، او نه په راتلونکې زماني کې موحّد کېدی شئ، سم له دې تقرير سره په دې آيتونو کې تکرار نه پاتې کيږي.

تنبیه: ځینې علماوو دا تکرار پر تأکید باندې حمل کوي، او ځینې په ړومبنیو دوو جملو کې د حال او استقبال نفي او په وروستنیو دوو جملو کې د ماضي نفي اخلي، ځینې په ړومبني دوو جملو کې د حال او وروستنیو دوو جملو کې د استقبال اراده ښکاره کړېده (کما یظهر من ترجمة شیخ الهند)، لیکن ځینې محققینو په ړومبنیو دوو جملو کې «ما» موصوله او په وروستنیو دوو جملو کې «ما» مصدریه ګڼلې داسې وایي: «څما او ستاسې په منځ کې نه په معبود کې اشتراک شته، او نه د عبادت په طریقه کې، تاسې خو د بتانو عبادت کوئ چې هغوی څما معبودان نه دي، او زه د هغه الله تعالی عبادت کوم چې د هغه په شان او صفت کې هیڅوک شریک کېدی نشي، او داسې واحد احد ستاسې معبود نه دی، علی هذا القیاس تاسې څرنګه چې عبادت کوئ؛ وېې کړئ !، لکه چې بربنډ د کعبې په شاوخوا کې ګرځېږئ، یا د الله تعالی د ذکر او یادولو په ځای شپېلې وهئ، زه داسې عبادت کوونکی نه یم، او همغسې چې زه یې عبادت کوم، او په ډېر خشوع او خضوع ورته مخامخ کېږم؛ تاسې د هغه توفیق نه لرئ، نو څکه څما او ستاسې لاره بېخي جلا ده».

د دې حقیر په خیال کې داسې راځي چې: ړومبنی جمله یې د حال او استقبال د نفي لپاره کېښوده شي، یعنې زه نه اوس او نه په راتلونکي زمانه کې ستاسې د معبودانو عبادت پرستش کولی شم، لکه چې تاسې یې له ما څخه غواړئ، او د ﴿وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٞ مَّا عَبَدتُّمۡ﴾ مطلب د (حافظ ابن تیمیة رحمه الله) په وینا داسې واخیست شي: کله چې زه د الله رسول یم، دا څما په شان کې نشته، او نه به مې کله ممکن شي په شرعي امکان چې د شرک مرتکب شم، تر دې چې په تېرې زمانې کې چې تاسې پخوا څما له بعثته بتانو، تیږو (ګټو)، ونو او نورو ته عبادت کاوه؛ ما پر ته له واحد الله تعالی څخه د بل کوم شي عبادت نه دی کړی، وروسته له دې چې د الله تعالی له لوري د وحي، د بینات، د هدی او د نورو ښوونو رڼا خوره شوه؛ کله ممکن دي چې زه په شرکیاتو کې له تاسې سره مل شم، ښایي له همدې سببه دلته په ﴿وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٞ﴾ کې اسمیه جمله او په ما﴿مَّا عَبَدتُّمۡ﴾ کې د ماضي صیغه غوره شوې وي.

پاتې شول د کفارو احوال، نو د هغوی بیان یې په دواړو جملو کې یو شان وفرمایل: ﴿وَلَآ أَنتُمۡ عَٰبِدُونَ مَآ أَعۡبُدُ﴾ یعنې تاسې ای کفّارو ! د خپلو بدو استعداداتو او انتهایي بدبختیو په سبب د دې وړ (لایق) نه یئ چې په هیڅ وخت او هیڅ حال کې د واحد الله تعالی بې له شرکته عبادت کوونکي شئ، تر دې چې د روغې د خبرې په منځ کې هم د شرک په ځُرت کې ډوب تللي یئ.

لَكُمۡ دِينُكُمۡ وَلِيَ دِينِ ٦

تاسې لره دین ستاسې دی (د شرک)، او ما لره دین (د توحید، اسلام) څما دی.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې هغه ضد چې تاسې کړی دی؛ څه فائده دررسوي؟ تر څو چې الله تعالی فیصله وکړي»، اوس مونږ بالکل له تاسې څخه بېزاره یو، او د هغې فیصلې په انتظار کې یو، او په هغه دین قویم چې الله تعالی مونږ ته مرحمت کړی دی؛ ډېر خوښ یو، تاسو چې د خپلو ځانونو لپاره د بدبختۍ هغه تګ خوښ کړی دی؛ هغه دې تاسې ته مبارک وي، هر یو فریق ته به د هغه د دود او دستور، او د راه او روش نتیجه پوره وررسیږي.

تمّت سورة الکافرون بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ النَّصۡرِ

«د (النّصر) سورت په «منی» په «حجة الوداع» کې کې نازل شوی دی، او په مدني سورتونو کې حسابیږي دری آیاتونه اویوه رکوع لري، او وروستنی (۱۱۴) سورت دی په نزول کې (۱۱۰) سورت دی په تلاوت کې، ورروسته د (التوبة) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ ۝١

کله چې راشي نصرت مرسته د الله، او فتح (د مکې).

تفسیر: لویه فیصله کوونکې خبره دا ده چې مکّه معظّمه چې د «حجاز» مرکز او د اسلام ډېرې ننبې لري، فتحه شي، د عربو د زیاترو قبیلو سترګې هغې ته وې، پخوا له دې نه به یو یو، دوه دوه سړي به اسلام کې داخلېدل، خو د مکې معظمې له فتحې څخه وروسته ډلې ډلې داخلېدل، تر دې حده پورې چې د عربو جزیره ګرده د اسلام په نور او رڼا رڼه او ګردو هستېدونکو یې د توحید کلمه ولوستله، او هغه مقصد چې عبارت د نبي کریم صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه وو؛ پوره شو.

وَرَأَيۡتَ ٱلنَّاسَ يَدۡخُلُونَ فِي دِينِ ٱللَّهِ أَفۡوَاجٗا ۝٢ فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ

او وینې به ته خلک چې ننوځي به دین د الله کې فوج فوج، ډلې ډلې. پس تسبیح پاکي وایه سره له حمد ثناء د رب خپل.

تفسیر: یعني وپوهېږئ چې د بعثت مقصود او د دنیا د هستوګنې مطلب چې د دین تکمیل او د کبری خلافت تمهید دی؛ پوره شو، اوس د آخرت سفر نژدې دی، نو ښايي چې له دنیا څخه ځان فارغ کړئ، او د زړه له کومې آخرت ته متوجّه شئ !، او له پخوا څخه زیاتره د هغه تسبیح او تحمید ووایئ، او په دې فتوحاتو او بریو باندې د هغه شکر اداء کړئ، او همېشه اوسئ په استغفار باندې.

وَٱسۡتَغۡفِرۡهُۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابَۢا ۝٣

او مغفرت بخښنه وغواړه له ده څخه، بېشکه چې دغه (الله) تل دی ښه توبه قبلوونکی (د مستغفرانو ګنهګارانو).

تفسیر: یعني ته ای محمد صلی الله علیه وسلم ! ځانته او خپل امّت ته استغفار ووایه، بېشکه چې دغه الله جل جلاله دی تل ښه توبه قبلوونکی.

تنبیه: دا سورت د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په آخر عمر کې نازل شوی دی، چې هغوی د دې له لوستلو څخه په دې خبره وپوهېد، چې ما په دنیا کې خپل دا راسپارلی شوی کار پای ته ورساوه، اوس نو د آخرت د سفر وار دی.

تمّت سورة النصر بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ تَبَّتۡ

«د (تبّت) سورت مكي دى، (۵) آيتونه يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۱۱۱) په نزول كې (۶) سورت دى، وروسته د (الفاتحة) له سورت څخه نازل شوى دى».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

تَبَّتۡ يَدَآ أَبِي لَهَبٖ وَتَبَّ ١

مات، هلاك دې شي دواړه لاسونه د ابي لهب او پخپله دى هم هلاك شه !.

تفسير: ابو لهب چې نوم يې «عبد العُزّى بن عبد المطّلب» دى، د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم حقيقي تره وو، خو د خپل كفر او شقاوت له سببه د پيغمبر صلى الله عليه وسلم ډېر سخت دښمن وو، كله به چې ځمونږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم په كومه مجمع او ډله كې د حق تعالى كومه خبره ويله؛ نو دې بدبخت به هغه صلى الله عليه وسلم په تيږو (ګټو) ويشته، او ډېر ځله له دې تيږو ويشتلو څخه د ده مبارك صلى الله عليه وسلم وجود ژوبلېده او وينې ترې بهېدې، يو ځلې رسول اكرم صلى الله عليه وسلم د «صفا» په غونډۍ باندې ودرېد، او ګردو ته يې ور غږ كړ، د دوى په غږ باندې ګرد خلك سره ټول شول، دوى په ډېرې مؤثرې طريقې سره د اسلام دعوت شروع كړ، «أبو لهب» هم هلته وو، په ځينو رواياتو كې دي چې: د خپلو دواړو لاسونو په اوچت غورځولو سره يې وويل: «تبّا لك سائر اليوم، ألهذا جمعتنا؟» «مات شه ! آيا د داسې خبرې د اورېدلو لپاره دې دلته سره راټول كړي يو؟».

لنډه يې دا چې د «أبو لهب» دښمني او شقاوت او له حق سره عداوت تر انتهاء پورې رسېدلى وو، سره له دې كله چې د الله تعالى له عذابه وېرول كېده؛ نو ويل به يې: «كه چېرې په رښتيا سره دا كار كېدونكى وي؛ نو له ما سره مال او اولاد ډېر دى، چې زه هغه ګرد په خپلې فديې كې وركړم، او ځان له هغو عذابونو څخه وژغورم»، د ده ښځې «أم جميل» هم له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره سخته هنده، ضد او عداوت درلود، او د «أبو لهب» د دښمنۍ د اور پيلوځه (خاشاك) وه، لكه چې دغه ښځه د دغې دښمنۍ په اور كې د ضد او عناد لرګي غورځول، او هغه يې لا پسې تېزاوه، په دې سورت كې د دې دواړو انجام راښوولى شوى دى، او داسې يوه تنبيه په كې شته: نر وي كه ښځه، خپل وي كه پردى، لوى وي كه وړوكى، هر هغه كله چې د حق په عداوت باندې ملا وتړي؛ هغه بالآخره خوار او ذليل او تباه كيږي، لكه چې د پيغمبرانو ډېر نژدې خپلوان هم له هغه ذلّت څخه ونه ژغورل شول، «أبو لهب» ته وګورئ ! چې د خپلو لاسو په خوځولو سره يې ځمونږ د پاك پيغمبر پر خلاف خبرې كولې، او پر خپل زور او قوّت باندې مغرور وو، او د الله تعالى مقدّس شريعت او د معصوم رسول الله صلى الله عليه وسلم پاك طريقت ته يې لاس ورغځاوه، څنګه يې لاسونه ورمات شول، او د هغه ګرد هغه كوښښونه چې د حق په پټولو كې يې كول؛ خراب شول، او د هغه سرداري او لويي د تل لپاره د ده له لاسه ووته، ګردې چارې يې بېكاره شولې، غرور يې له سره ووت، او له زوره ولوېد، او د تباهي په كنده كې پرېوت، دا سورت مكي دى وائي چې د بدر له غزا څخه اووه ورځې وروسته په ده باندې يو بده سوځونكې او زهر لرونكې دانه وخته چې د هغې په سبب دى له كور او كهول څخه جلا كړ شو او هيڅوك ورته نه نيژدې كېدو چې هم هغلته مړ شو.

مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ۝٢

دفعه به نه کړي (دغه هلاکت لره) له دغه (ابي لهب) څخه (اصلي) مال د ده، او هغه چې ده ګټلي وو (يعني اولاده يې).

تفسير: يعني مال، اولاد، عزّت، وجاهت او لويي هيڅ يو «ابو لهب» له هلاکته ونه شو ژغورلی (ساتلی).

سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝٣

ژر دی چې ننه به وځي (أبو لهب په قيامت کې) په اور خاوند د لمبو کې.

تفسير: يعني وروسته له مړ کېدلو څخه «أبو لهب» ته سخت لمبې لرونکی اور رسېدونکی دی.

وَٱمْرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلْحَطَبِ ۝٤

او (ننه به وځي) ښځه د هغه (ابي لهب) اورته، په دې حال کې چې بار راوړونکې به وي د خسو (د دوزخ).

تفسير: د «ابي لهب» ښځه «أمّ جميل» سره له مالداری ډېره بخيله او شومه وه، نو ځکه دا به په خپله ځنګل ته تله لرګي به يې راوړه او اغزي به يې ټولول، او ځمونږ د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په لاره کې به يې د شپې له مخې هغوی ته اچول، چې هغوی ته د تهجّد د تګ او راتګ په وخت کې ربړ (تکليف) ورپېښ شي، فرمايلي يې دي: «دی لکه چې دلته د حق په دښمنۍ او د الله تعالى د پيغمبر په ايذاء رسولو کې د خپل مېړه سره معاونت او مرستې کولې، په دوزخ کې به هم هغه سره داسې مرستې کوي»، ښايي چې هلته به هم د زقّوم او ضريع چې د دوزخ اغزي لرونکې ونې دي لرګي راوړي، او د هغو په وسيله به د خپل مېړه د عذاب اور لا تودوي، لکه چې ابن کثير (رحمه الله) ويلي دي.

تنبيه: ځينو د ﴿حَمَّالَةَ ٱلْحَطَبِ﴾ معنى چغل ګر اخيستې دی، لکه چې د عربو په محاورو کې دا لفظ په دې معنا سره هم وايه کيږي، او په پارسی کې چغل ګر ته «هيزم کش» وايه شي.

فِى جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍۭ ۝٥

حال دا چې په غاړې د دې کې رسی ده له مضبوطو رسيو (پوټکيو د خرماوو) څخه.

تفسير: يعني ډېره کلکه او مضبوطه چوخېدونکې رسی، له دې څخه زياترو مفسرينو د دوزخ د اوسپنې غاړکۍ او سلاسل مراد اخيستي دي، او دا تشبيه د ﴿حَمَّالَةَ ٱلْحَطَبِ﴾ په مناسب ورکړې شوې ده، ځکه چې د لرګيو د بار ترلو کې رسۍ ته ډېر ضرورت پېښيږي.

تمّت سورة تبّتْ بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الإِخلَاصِ

«د (الاخلاص) سورت مکي دی، (۴) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۲) په نزول کې (۲۲) سورت دی، وروسته د (الناس) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ ﴿۱﴾ اَللهُ الصَّمَدُ ﴿۲﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) شان دا دی چې الله يو دی (په ذات او صفاتو خپلو کې). الله بې پروا دی (الله ته هر شی محتاج دی).

تفسير: يعني هغه کسان چې د الله تعالی په نسبت پوښتې چې دی څنګه دی؟ تاسې ورته داسې ووايئ چې: الله تعالی يو دی، او د هغه په ذات کې په هيڅ ډول د تعدّد او تکثّر او دوه ييزتوب ګنجايش نشته، او نه يې څوک په مقابل کې شته، او نه مشابه لري، په دې سره د مجوسانو عقيده رده شوه، چې وايي معبودان دوه دي، يو د خير څښتن (مالک) «يزدان» او بل د شر څښتن (مالک) «اهريمن» دی، او هم د هندوانو عقيدې ترديدې شوې چې هغوی د درې د ډېر شو کروړو بُتانو منونکي دي، او هغوی ته د عبادت په چارو کې برخې ورکوي.

د «الصمد» تفسير په څو ډوله کړی شوی دی، چې (طبراني) هغه ګرد نقل کړي وايي: «دا ګرد رښتيا دي، او څمونږ الله تعالی هغه لوی ذات دی چې هغه ته هر راز اړتياوې وروړاندې کيږي، او هر ډول مرستې ورڅخه غوښتلی کيږي، او د ګرد ستر توب (لويي) صفت په کې شته، نه خوري او نه څښي او نه چا ته محتاج دی، او له خپلو مخلوقاتو څخه وروسته هم پاتې دی». (ابن کثير).

د پاک الله د صمديت له صفت څخه د هغو ناپوهانو رد هم وشو، چې پرته له الله تعالی څخه نور کسان هم واکوالان (اختيارمند) ګڼي، يا د هغوی په پوره خپلواکۍ باندې عقيده لري، د آريه وو د عقيدې ترديد هم وشو، ځکه چې د دوی له اصولو سره سم د دنيا په پيدا کولو کې «روح» او «ماده» لويه اغېزه (اثر) لري، او د دواړه شيان پخپل وجود کې الله تعالی ته اړ او محتاج نه دي (استغفر الله).

لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ﴿۳﴾

نه يې دی ځېږولی (هيڅوک) او نه دی ځېږولی شوی دی (له هيچا نه).

تفسير: يعني نه هيڅوک د ده اولاد دی، او نه دی د چا اولاد دی، له دې څخه د هغو عقائدو ترديد هم وشو، چې په هغو کې مسيح عليه السلام يا عُزير عليه السلام د الله تعالی ځامن بلل کيږي، يا پرښتو ته د الله تعالی لوڼې وايي، او هم په ﴿وَلَمْ يُوْلَدْ﴾ سره د هغو عقيدو ترديد وشو چې ځينې خلق مسيح يا نورو ته الله وايي، يعني د الله تعالی دا شان دی چې څوک يې نه دي ځېږولي، او نه دی له بل چا څخه ځېږولی شوی وي، او ښکاره خبره ده چې عيسی عليه السلام د يوې سپين لمنې جينۍ له نسه پيدا شوی دی، نو هغه څنګه الله کېدی شي !؟.

وَلَمۡ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدُۢ ﴿٤﴾

او نشته دغه (الله) لره برابر سيال هيڅوك.

تفسير: كله چې هيڅوك د الله تعالى سيال، شريك، برابر، مل نه وي؛ نو د هغه ښځه او هلك او نور له كومه كيږي؟ له دې جُملې څخه د هغو ترديد وشو چې د الله تعالى په ځينو صفتونو كې كوم مخلوق هغه غوندې ګڼي، تر دې چې ځينې رډ سترګي د الوهيت له دې ستاينې څخه پوره ستاينې هغو مخلوقاتو ته هم وركوي.

تمّت سورة الإخلاص بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الفَلَق

«د (الفلق) سورت مکّي يا مدني دی، (۵) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۳) په نزول کې (۲۰) سورت دی، وروسته د (الفيل) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿١﴾

ووايه (ای محمده !) پناه غواړم په رب د صبا څيرونکي د تياري باندې.

تفسير: يعني هغه چې د شپې تياره څيروي، او له هغې څخه د سهار انوار او رڼا ښکاروي.

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾

له شره د هغه شي چې پيدا کړی يې دی (له ضررناکو شيانو څخه).

تفسير: يعني هر هغه مخلوق چې په هغه کې څه بدي او شر وي، زه د هغه له شر او بدی څخه پناه غواړم، وروسته د دې ځای په مناسبت د څو ځان ته ځيزونو نومونه هم اخيستی شوي دي.

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾

او له شره د تيارې شپې کله چې تکه توره شي (او هر شی پټ کړي).

تفسير: يعني د شپې تياره چې په هغې کې زياتره شُرور او بدی پېښيږي، په تېره بيا کوډې (سحر) او نورې پېښې ډېرې واقع او پېښيږي.

وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثٰتِ فِي الْعُقَدِ ﴿٤﴾

او له شره د هغو ښځو ساحرانو پوکي کوونکيو چې پو کول کوي په غوټو کې.

تفسير: له ﴿النَّفّٰثٰتِ فِي الْعُقَدِ﴾ او پو کي کوونکيو نفسونو څخه هغه ښځې يا هغه ډلې يا هغه نفوس مراد دي چې: د سحر او د کوډو د چارو کولو په وخت کې پر کومې ژی يا مزي يا وېښته يا نورو باندې څه ولولي او پرې پو يې کړي، او غوټې په کې واچوي، هغه کوډې چې «لبيد بن أعصم» څمونږ پر پيغمبر صلی الله عليه وسلم باندې کړې وې؛ په هغو کې ځينې جونې هم ګډې وې، والله أعلم.

وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

او له شره د حسد کوونکي کله چې ښکاره کړي حسد خپل.

تفسير: د ډېرو مفسّرينو په نزد د: ﴿وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ﴾ مطلب دا دی چې: کله چې حاسد د خپل زړه کيفيت ضبط نه کړی شي، او په عملي ډول سره خپل حسد ښکاره کړي؛ نو د هغه له بدئ څخه پنا غوښتل ښايي، د حسد معنی دا ده چې: د بل چا د ورکړی شوي نعمت زوال وغواړي، البته داسې غوښتنه چې: الله تعالی ماته هم داسې نعمت يا زيات له هغه څخه وبښي چې هغه ته الله تعالی ورکړی دی، په رخې او حسد کې داخله نه ده، او هغه ته (غبطه) وايه شي.

تمّت سورة الفلق بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ النَّاسِ

«د (النّاس) سورت مدني یا مکّي دی، (۶) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۴) په نزول کې (۲۱) سورت دی، وروسته د (الفلق) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝١ مَلِكِ النَّاسِ ۝٢ اِلٰهِ النَّاسِ ۝٣

ووایه (ای محمده !) پناه غواړم په رب د ټولو خلقو. په باچا د ټولو خلقو. په معبود د ټولو خلقو.

تفسیر: اګر که د الله تعالی د رُبوبیت شان او د باچاهی چارې پر ټولو مخلوقاتو باندې شاملې دي، خو دا صفات همغسې چې په کامل ډول په انسانانو کې دي؛ په نورو مخلوقاتو کې داسې له لرې نه ځرګندیږي، نو ځکه یې د «رب» او د «ملِك» او د نورو اضافت انسانانو ته وفرمایه، او هم په وسوسو کې ابتلاء او اخته کېدل پرته له انسان څخه د بل مخلوق په شان کې نشته.

مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ ۙ الْخَنَّاسِ ۝٤

له شره د وسوسې اچوونکي تنبتېدونکي (شیطان له ذکره د الله).

تفسیر: شیطان سره له دې چې له سترګو څخه پټ دی خلق غولوي، او له لارې څخه یې وباسي، تر څو چې انسان په غفلت کې اوسیږي، د هغه تسلّط پر دوی باندې زیاتیږي، او کله چې وینښ او خپل الله تعالی یې په یاد شي؛ نو هغه سمدلاسه تښتي.

الَّذِیْ یُوَسْوِسُ فِیْ صُدُوْرِ النَّاسِ ۙ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ۝٦

هغه (شیطان) چې وسوسې اچوي په سینو زړونو د خلقو کې. (چې دغه وسوسه اچوونکی) له پیریانو او انسانانو څخه دی.

تفسیر: شیطان هم په پیریانو کې او هم په انسانانو کې شته، لکه چې ځمونږ په دغه مقدّس تفسیر کې (د الأنعام سورت، ۱۴ رکوع ۱۱۲ آیت) داسې یو آیت لولو: ﴿وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيٰطِيْنَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوْحِيْ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوْرًا﴾ الله تعالی مو دې د دې دواړو له شره وساتي.

تمّت سورة النّاس بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

تنبیه: له ډېرو أصحابو لکه «بي بي عائشه الصدیقه»، «ابن عباس»، «زید بن أرقم» رضي الله تعالی عنهم څخه روایت دی، چې پر نبي کریم صلی الله علیه وسلم ځینو یهودانو سحر جادو او کوډې کړې وې، چې د هغو له اثره د هغوی په مبارک بدن باندې یو راز مرض لاحق شو، په دې منځ کې کله داسې هم پېښېده چې دوی به ځینې دنیوي چارې کولې خو بیا یې داسې ګڼل چې هغه یې نه دي کړې، یا هغه دنیوي کار چې کړی یې نه وي داسې یې باله چې کړی

يې دی، د دې پېښې د علاج لپاره الله تعالی دا دوه سورتونه رانازل کړل، چې د هغه له تأثره د الله تعالی په اذن هغه مرض زائل شو، واضح دې وي چې دا واقعه په صحيحينو کې شته چې په هغه باندې تر اوسه پورې هيڅ يو محدّث جرح نه ده کړې، او داسې کيفيت د رسالت له منصب سره قطعًا منافي نه دي، لکه چې دوی کله فارغ او ځينې اوقات غَشْي وربانديې طاري کېده، يا څو ځلې په لمانځه کې سهو شوی دی؛ دوی فرمايلي دي: «إنما أنا بشر أنسى كما تنسون، فإذا نسيت فذکّروني» «بېشکه چې زه يو سړی يم لکه تاسې، او هېروم شيان لکه چې تاسې يې هېروئ، کله چې ځما څخه کوم شی هېر شي؛ نو هغه را په ياد کړئ !».

په ياد يې ولرئ چې سهو، نسيان، مرض، غَشْي او نور انساني عوارض د بشريت له خواصو څخه دي، کله چې انبياء عليهم السلام بشر دي، نو د داسې خواصو موندل د هغو په وجود کې د هغوی له مرتبې څخه هيڅ شی نه لږوي، هو ! دا ضروري ده کله چې د يوه سړي په نسبت په قاطعه وو براهينو او نيّره وو دلائلو ثابت شي چې هغه په رښتيا سره د الله تعالی يقيني استاځی وي؛ نو د دې خبرې منل هم په کار دي چې د الله تعالی د هغه د عصمت تکفّل کړی دی، او همغه يې د خپلې وحي د وريادولو او پوهولو او وررسولو ذمّه وار ګرځولی دی، نو څرنګه ممکن کېدی شي چې د ده د عوت د فرائضو او د تبليغ په انجام کې کوم بل طاقت يا قوّت خلل واچوي، نفس وي که شيطان، ناروغي وي که جادو، لنډه يې دا چې هيڅ يو شی نشته چې د نبوّت او پيغمبری په چارو او د بعثت په لوړو مقاصدو پورې اړه ولري، او بيا د سحر او جادو لږ څه اثر پرې ولويږي، او نه کوډې اونه جادو د نبوّت او د بعثت په فرائضو کې څه خلل او ډيل اچولی شي.

تمّت الترجمة والتفسير، فلله الحمدُ أوّلا وآخرا وظاهرا وباطنا، ربنا لا تؤاخذنا إن نسينا أو أخطأنا، ربّنا تقبّل منا إنك أنت السميع العليم، اللهم آنس وحشتي في قبري، اللهم ارحمني بالقرآن العظيم، واجعله لي إماما ونورا وهدى ورحمة، اللهم ذکّرني منه ما نسيت، وعلّمني منه ما جهلت، وارزقني تلاوته آناء الليل وأطراف النهار، واجعله لي حُجّة يا رب العالمين !.

د دوهم جلد فهرس

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپارې شمیره
۱۹	سورة مريم	۹۲۳	۱۶
۲۰	سورة طه	۹۴۸	۱۶
۲۱	سورة الأنبياء	۹۸۱	۱۷
۲۲	سورة الحج	۱۰۱۴	۱۷
۲۳	سورة المؤمنون	۱۰۴۲	۱۸
۲۴	سورة النور	۱۰۶۸	۱۸
۲۵	سورة الفرقان	۱۱۰۱	۱۸ – ۱۹
۲۶	سورة الشعرآء	۱۱۲۳	۱۹
۲۷	سورة النمل	۱۱۵۳	۱۹ – ۲۰
۲۸	سورة القصص	۱۱۸۱	۲۰
۲۹	سورة العنكبوت	۱۲۱۳	۲۰ – ۲۱
۳۰	سورة الروم	۱۲۳۷	۲۱
۳۱	سورة لقمان	۱۲۵۶	۲۱
۳۲	سورة السجدة	۱۲۶۸	۲۱
۳۳	سورة الأحزاب	۱۲۷۶	۲۱ – ۲۲
۳۴	سورة سبإ	۱۳۰۹	۲۲
۳۵	سورة فاطر	۱۳۳۱	۲۲
۳۶	سورة يسٓ	۱۳۴۸	۲۲ – ۲۳
۳۷	سورة الصافات	۱۳۶۷	۲۳
۳۸	سورة صٓ	۱۳۹۱	۲۳
۳۹	سورة الزمر	۱۴۱۰	۲۳ – ۲۴

دسورت شميره	دسورت نوم	دمخ شميره	دپارى شميره
۴۰	سورة المؤمن	۱۴۳۶	۲۴
۴۱	سورة حٰمٓ السجدة	۱۴۶۳	۲۴ – ۲۵
۴۲	سورة الشورىٰ	۱۴۸۴	۲۵
۴۳	سورة الزخرف	۱۵۰۴	۲۵
۴۴	سورة الدخان	۱۵۲۵	۲۵
۴۵	سورة الجاثية	۱۵۳۵	۲۵
۴۶	سورة الأحقاف	۱۵۴۶	۲۶
۴۷	سورة محمد	۱۵۶۱	۲۶
۴۸	سورة الفتح	۱۵۷۵	۲۶
۴۹	سورة الحجرات	۱۵۹۱	۲۶
۵۰	سورة قٓ	۱۶۰۰	۲۶
۵۱	سورة الذاريات	۱۶۱۰	۲۶ – ۲۷
۵۲	سورة الطور	۱۶۱۹	۲۷
۵۳	سورة النجم	۱۶۲۸	۲۷
۵۴	سورة القمر	۱۶۳۸	۲۷
۵۵	سورة الرحمٰن	۱۶۴۷	۲۷
۵۶	سورة الواقعة	۱۶۵۷	۲۷
۵۷	سورة الحديد	۱۶۶۸	۲۷
۵۸	سورة المجادلة	۱۶۸۳	۲۸
۵۹	سورة الحشر	۱۶۹۴	۲۸
۶۰	سورة الممتحنة	۱۷۰۶	۲۸
۶۱	سورة الصف	۱۷۱۵	۲۸
۶۲	سورة الجمعة	۱۷۲۰	۲۸

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپاری شمیره
۶۳	سورة المنافقون	۱۷۲۵	۲۸
۶۴	سورة التغابن	۱۷۳۰	۲۸
۶۵	سورة الطلاق	۱۷۳۶	۲۸
۶۶	سورة التحريم	۱۷۴۴	۲۸
۶۷	سورة الملك	۱۷۵۱	۲۹
۶۸	سورة القلم	۱۷۶۰	۲۹
۶۹	سورة الحاقة	۱۷۶۹	۲۹
۷۰	سورة المعارج	۱۷۷۷	۲۹
۷۱	سورة نوح	۱۷۸۴	۲۹
۷۲	سورة الجن	۱۷۹۰	۲۹
۷۳	سورة المزمل	۱۷۹۷	۲۹
۷۴	سورة المدثر	۱۸۰۴	۲۹
۷۵	سورة القيامة	۱۸۱۳	۲۹
۷۶	سورة الدهر	۱۸۲۰	۲۹
۷۷	سورة المرسلات	۱۸۲۸	۲۹
۷۸	سورة النبا	۱۸۳۵	۳۰
۷۹	سورة النازعات	۱۸۴۲	۳۰
۸۰	سورة عبس	۱۸۴۸	۳۰
۸۱	سورة التكوير	۱۸۵۳	۳۰
۸۲	سورة الانفطار	۱۸۵۸	۳۰
۸۳	سورة المطففين	۱۸۶۱	۳۰
۸۴	سورة الانشقاق	۱۸۶۷	۳۰
۸۵	سورة البروج	۱۸۷۱	۳۰

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپارې شمیره
۸۶	سورة الطارق	۱۸۷۵	۳۰
۸۷	سورة الأعلىٰ	۱۸۷۷	۳۰
۸۸	سورة الغاشية	۱۸۸۱	۳۰
۸۹	سورة الفجر	۱۸۸۵	۳۰
۹۰	سورة البلد	۱۸۹۰	۳۰
۹۱	سورة الشمس	۱۸۹۴	۳۰
۹۲	سورة الليل	۱۸۹۷	۳۰
۹۳	سورة الضحىٰ	۱۹۰۰	۳۰
۹۴	سورة الشرح	۱۹۰۳	۳۰
۹۵	سورة التين	۱۹۰۵	۳۰
۹۶	سورة العلق	۱۹۰۷	۳۰
۹۷	سورة القدر	۱۹۱۱	۳۰
۹۸	سورة البينة	۱۹۱۳	۳۰
۹۹	سورة الزلزال	۱۹۱۶	۳۰
۱۰۰	سورة العاديات	۱۹۱۸	۳۰
۱۰۱	سورة القارعة	۱۹۲۰	۳۰
۱۰۲	سورة التكاثر	۱۹۲۲	۳۰
۱۰۳	سورة العصر	۱۹۲۴	۳۰
۱۰۴	سورة الهمزة	۱۹۲۶	۳۰
۱۰۵	سورة الفيل	۱۹۲۸	۳۰
۱۰۶	سورة قريش	۱۹۳۰	۳۰
۱۰۷	سورة الماعون	۱۹۳۱	۳۰

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپارې شمیره
۱۰۸	سورة الكوثر	۱۹۳۳	۳۰
۱۰۹	سورة الكافرون	۱۹۳۵	۳۰
۱۱۰	سورة النصر	۱۹۳۷	۳۰
۱۱۱	سورة تبت	۱۹۳۸	۳۰
۱۱۲	سورة الإخلاص	۱۹۴۰	۳۰
۱۱۳	سورة الفلق	۱۹۴۲	۳۰
۱۱۴	سورة الناس	۱۹۴۴	۳۰

بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى وَتَوْفِيقِهِ

انْتَهَى المُجَلَّدُ الثَّانِي (الأَخِيرُ)

مِنْ بِدَايَةِ سُورَةِ مَرْيَمَ إِلَى آخِرِ سُورَةِ النَّاسِ

د الله تعالی په مرسته او توفیق دوهم ټوک پاي ته ورسید
د سورة مریم له پیل څخه د سورة الناس تر پاي پوری

إنّ وزارة الشؤون الإسلامية والدعوة والإرشاد
في المملكة العربية السعودية
المشرفة على
مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف
في المدينة المنورة
إذ يسرها أن يصدر المجمع هذه الطبعة من
ترجمة معاني القرآن الكريم
إلى لغة البشتو
تسأل الله أن ينفع بها الناس
وأن يجزي
خادم الحرمين الشريفين الملك سلمان بن عبدالعزيز آل سعود
أحسن الجزاء على جهوده العظيمة في نشر كتاب الله الكريم
والله ولي التوفيق

په سعودي عربستان کښې د اسلامي چارو، او دعوت وارشاد وزارت او په
مدينه منوره کښې د قرآنکريم د چاپ لپاره د پاچا فهد چاپخانې سرپرست
په ډېره خوشحالي سره د قرآنکريم دمعانيو دا پښتو ترجمه او تفسير
چاپ او خپروي،
او له الله تعالی څخه دعا او غوښتنه کوي چه په پښتو ژبه لوستونکو ورونړو ته پرې
ګټه ورسوي، او هم خادم الحرمين الشريفين پاچا سلمان بن عبد العزيز آل سعود
ته د هغه د قرآنکريم د خپرونې او دغه لوئ خدمت په بدل کښې لوئ اجر او
ثواب ور په برخه کړي
يوائې يو الله تعالی د خير کار توفيق ور کونکې دې

بعون الله وتوفيقه
تم طبع هذه الترجمة لمعاني
القرآن الكريم في مجمع الملك فهد
لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة
بإشراف وزارة الشؤون الإسلامية
والدعوة والإرشاد في
المملكة العربية السعودية
عام ١٤٤١هـ

حقوق الطبع محفوظة
لمجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف

ص.ب ٦٢٦٢ - المدينة المنورة
www.qurancomplex.gov.sa
contact@qurancomplex.gov.sa

د الله تعالی په
مرسته او توفیق سره
د قرآنکریم د معانیو پښتو ترجمې او
تفسیر دا دوهم ټوک
دقرآنکریم د چاپ لپاره په مدینه منوره
کښې د پاچا فهد په چاپخانه کښې دسعودي
عربستان د اسلامي چارو، اودعوت وارشاد
وزارت تر څارنې لاندې په
۱۴۴۱هـ کال کښې چاپ شو

ددې ترجمې او تفسیر د چاپ ټول حقوق په مدینه
منوره کښې د قرآنکریم د چاپ لپاره د پاچا فهد
چاپخانې په حق کښې محفوظ دي

پوسټ بکس شمیره: ۶۲۶۲ – المدینة المنورة
www.qurancomplex.gov.sa
contact@qurancomplex.gov.sa

ح مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف ، ١٤٤١هـ.
فهرسة مكتبة الملك فهد الوطنية أثناء النشر

مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف
ترجمة معاني القرآن الكريم إلى لغة البشتو / مجمع الملك فهد
لطباعة المصحف الشريف - المدينة المنورة ، ١٤٤١هـ

٢مج

١٠٤٠ص ؛ ١٩,٥ × ٢٨ سم

ردمك: ٦-٧٤-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (مجموعة)
ردمك: ٠-٧٦-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (ج٢)

١- القرآن - ترجمة - لغة البشتو أ. العنوان

ديوي ٢٢١,٤٩١٥٩ ١٤٤٠/١١٦٩٩

رقم الإيداع: ١٤٤٠/١١٦٩٩
ردمك: ٦-٧٤-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (مجموعة)
ردمك: ٠-٧٦-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (ج٢)

9 786038 187760

ردمك: ٦-٧٤-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (مجموعة)
ردمك: ٠-٧٦-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (ج٢)

٤٠٠٠/د٢٢٣ (٠٢) (٠١)